

10014

IO. GOTTLIEB
HEINECCI,

POTENT. PRUSSORVM REGIS
quondam a Consil. sanctior. Iur. ac Philosoph.
in Ill. Frideric. Professoris publ. ord.

OPERV M

A D

VNIVERSAM IVRIS PRVDENTIAM,
PHILOSOPHIAM, ET LITTERAS HVMANIORES
Pertinentium

TOMVS SECVNDVS,
DISSERTATIONES, ORATIONES,
AC PROGRAMMATA EXHIBENS.

GENEVAE,
Sumptibus FRATRVM DE TOVRNES,

MDCCLXVI.

LECTORI HONORATISSIMO

S. P. D.

BIBLIOPOLAE.

VI Tomo secundo Operum diui
HEINECCII *Antiquitates Romanas* et
Historiam iuris ciuilis Romani ac Ger-
manici exhibere, quum consilium col-
ligendorum operum cum erudito or-
be communicarem, voluimus, iam

alia damus scripta, quod qua de caussa sit factum,
paucis declarabimus. Et, vt ingenue fateamur, non
inconsulta nobis videbatur ratio viri clarissimi, mu-
tationem consilii nostri quam maxime suadentis. Vi-
derat is, saepissime ab auctore citari *Dissertationes*,
orationes, ac *programmata*, nec commode fieri id
posse in nostra collectione, nisi prius darentur scri-
pta academica, quae iam exhibemus. Accedebat
et alia ratio, lectorum vtilitas, ne frustra quaerant
opuscula ab auctore citata, verum eadem statim con-
ferre, vbi opus esset, possent. Quare locum de-
dimus monitis grauissimis, quae nec aequus lector
improbabit, et reliquis diui viri operibus scripta
academica minora censuimus praemittenda. Habes
igitur iam, honoratissime lector, *DISSERTATIONES*,
ORATIONES & PROGRAMMATA, tum ab auctore, tum
a nobis primum collecta. Ille nempe hortantibus

BIBLIOPOLAE LECTORI.

amicis et flagitantibus bibliopolis anno saeculi trigesimo quinto omnia in vnum fasciculum cogebat scripta minora, quae ad id tempus a se in quatuor academiis florentissimis, Lipsiensi, Halensi, Franequerana, et Francofurtana fuerant elucubrata, eaque vel auctiora, vel saltem emendatiora. Et collegisset procul dubio diuus auctor reliqua scripta, quae post id tempus in publicum prodire passus est, si Deus O. M. diuturnioris vitae usum eidem concessisset; quare nos ea iam qualitercumque collecta in Sylloge II. opusculorum variorum exhibemus. Quae ut lectoribus commodiorem praestent usum, operam dedimus, ut indici omnia infererentur, quae in altera pertractantur sylloge, ut adeo materiae pertractatae vno exhibeantur loco. Quod emendatoria iam prodeant, id, lector honoratissime, debes diligentiae viri clarissimi, qui hoc onus lubens in se suscepit, ut adeo Halensi collectioni nostra multum sit praeferranda. Iam in eo sumus, ut breui Tomum tertium, qui sub prelo ab aliquo tempore sudat, demus, in quo et Antiquitates Romanas ex autographo diui auctoris auctas, et Historiam iuris exhibebimus. Haec monenda diximus. Scrib. Geneuae a. d. I. Dec. clolcccxxxv.

IO. GOTTLIEB
HEINECCI,

POTENT. PRUSSORVM REGIS
*quondam a Consil. sanctior. Iur. ac Philos.
in ill. Frideric. Professoris publ. ord.*

OPVSCVLORVM
VARIORVM
SYLLOGE I.

EDITIO TERTIA EMENDATIO.

INSTITUT

HEINRICH

PERSONENREGISTER

1871-1872

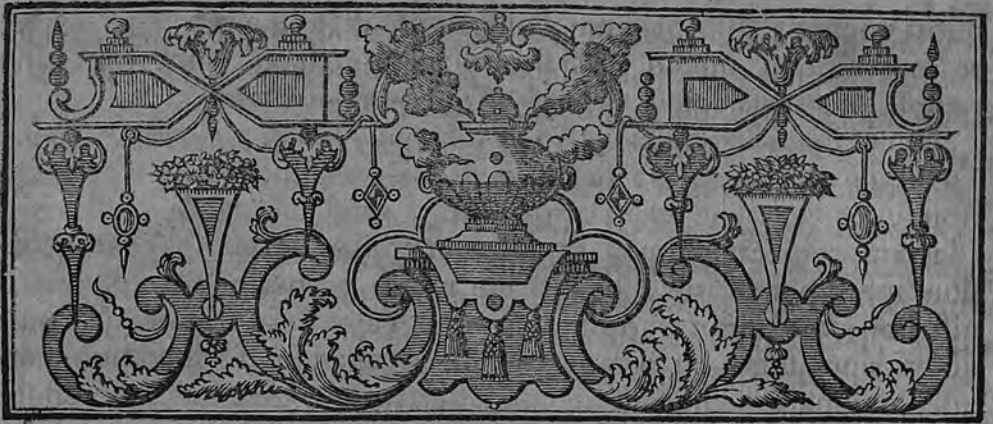
1873-1874

PERSONENREGISTER

1875-1876

PERSONENREGISTER

PERSONENREGISTER

LECTORI BENEVOLO

S. P. D.

IO. GOTTL. HEINECCIUS IC. *

PEM aliquoties fecerunt bibliopolae, dissertationum mearum, quas partim iuuenis, partim iam docendi munere functus, in tribus academiis conscripsi, in vnum fasciculum coniungendarum. Quod consilium aliorumne hortatu ceperint, an quia quaedam illorum opusculorum frequentius in tabernis librariis quaererentur, ceu mihi a quibusdam relatum est, non facile dixerim. Id adfirmare possum candidè, si meo res acta esset arbitrio, me facile passurum fuisse, has schedas, exercitationi tantum academicae destinatas, interire. Sunt in his dissertationibus quaedam, a me adolescente conscriptae, quando nec ea iudicii maturitas, nec tantus librorum apparatus, nec tam diffusa lectio erat, vt omnia ad amussim scribi atque expoliri potuerint. Aliae non meo, sed respondentium, quos

* Praefatio prioris Editionis anni 1735.

quos vocant, stilo primum conscriptae et a me tantum revisae, et in ordinem, quoad eius fieri potuit, redactae sunt, ubi sane re ipsa expertus sum, verum esse, quod ille ait:

Emendare mihi labor est, quam scribere, maior.

Denique nonnullae, ut fit, vrgentibus candidatis ac respondentibus, et vasa iam conclamantibus, tam festinante calamo in chartam coniectae sunt, ut saepe madidae adhuc schedae a typographis peterentur; nec a me relegi potuerint aut emendari, nisi ubi iam typis descriptae essent. Talia vero non ita plerumque scripta sunt, ut aetatem ferant, vel ad auctorum famam atque exultationem conseruandam pertineant. Accedit, quod mihi iam prorektoratus munere fungenti, multisque potius, quam magnis, occupationibus dies noctesque distracto, non licuerit esse tam felici, ut limam iis, quae olim scripseram, adhibere potuerim, aut quaedam refingere, quae, meliora edoctus, aliter scripta nunc mallet. Nunquam enim ita quisquam bene subducta ratione adscribendum est,

*Quin res, aetas, usus, semper aliquid adportet noui,
Aliquid moneat, ut illa, quae te scire credas, nescias,*

Et quae tibi putaris prima, in experiundo repudies.

Denique ne ad emendandas quidem schedas, praelo exeuntes otium mihi superesse vidi, adeoque aliis demandandum fuit hoc officium, aequae ac labor molestissimus conficiendi indicem, quorum de diligentia tamen optima quaeuis sperem, negare tamen nolim, nitidiora omnia proditura fuisse, si tam bene mecum esset actum, ut ipse curam editionis suscipere potuissem, quandoquidem ita natura comparatum est, ut dominus videat plurimum in rebus suis. Enimuero quum exteri quidam editionem minarentur: à duobus malis, quod minimum erat malum, eligere, et ipse eam qualicumque modo curare, quam aliorum arbitrio rem omnem committere malui. Et sic, quod felix faustumque esse iubet supremum Numen, iam vno fasciculo prodeunt, sparsim antea editae, dissertationes meae, iuueniles, viriles, philosophicae, hi-

stori-

storicae, juridicae, breues, longiores, quas olim Lipsiae, Halae, Franequerae, Francofurti iuxta Viadrum, vel in cathedra defendi, vel aliis occasionibus et ipse scripsi, et ab aliis scriptas seu-rius emendauit. Vt vero de singulis nonnulla, quae, scire te, tua interesse videtur, moneam, primum locum occupat dissertatio paullo diffusior de HABITU ET INSIGNIBUS APOSTO-LORVM SACERDOTALIBVS, quam vnde viginti annorum adole-scens Lipsiae, vbi tum prima studiorum academicorum tirocinia faciebam, sub praesidio viri clarissimi, IO. SCHMIDII, e ca-thedra philosophica defendi. Destinatus tunc a matre veneranda studio theologico, facile animaduertebam, me vix operae pretium facturum, nisi cum illo et elegantiores litteras, et philologiam sa-cram, et, quod tum in ista academia quam maxime florebat, an-tiquitatum ecclesiasticarum studium coniungerem. Quum itaque ea diligentia mihi viri summe reuerendi, D. ADAMI RECHEN-BERGII, cuius in aedibus museum mihi conduxeram, amorem ac benevolentiam conciliaffem, vir iste doctissimus, qua erat hu-manitate, mihi bibliothecae suae vsum liberaliter obtulit, eaque re factum est, vt dum virorum doctissimorum, RECHENBERGII et THO. ITTIGII praelectiones assidue audio, diesque ac noctes antiquae ecclesiae monumenta voluo, notitiam non mediocrem hi-storiae ecclesiasticae mihi compararem, quam deinde non parum locupletavi, quum, relicta academia Lipsiensi, in fratris, τὸ μακαρίτη contubernio aliquamdiu viuere, eiusque et consiliis, et institu-tione, et bibliotheca frui contingeret. Quum ergo profectuum specimen a me exigent patroni, a quorum arbitrio tum pende-bam, et legens inter alia BARONII annales, animaduertiffem, cardinalem illum apostolis habitum atque insignia sacerdotalia, qualibus hodie clerus Romanae ecclesiae inter sacra superbit, passim tribuere non dubitare: miratus sum eam viri purpurati au-daciam, et audire mihi visus clamantem Melicertam,

Perisse

Frontem de rebus.

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

* *

Ita-

Itaque iuuenili feruore arripui calamum, illaque BARONII aliorumque pontificiorum argumenta excussi, et dissertationem ea de re conscriptam obtuli venerabili SCHMIDIO, qui illam vnice probauit, suumque mihi obtulit praesidium. Quamuis vero iuuenile sit hoc opusculum, et multa sint, quae ipse iam vel in dictione vel in ipsa elaboratione desiderem: eo tamen me magnopere delectari, fateor, tum quod hae sint studiorum meorum primitiae, tum quod mihi postea viam ad beneuolentiam reuerendissimi VR-SINI DE BAEHR summi in aula regia sacrorum antistitis, munuit, cui perlecta dissertatio ita placuit, vt mihi auctor esset, ne illam auctiorem edere dubitarem. Ita prodiit altera editio in forma minore, quam octauam vocant, eaque ita locupletata, vt iusti molem libelli ferret, qui ita ad palatum fuit viro reuerendissimo, cui dicatus fuerat, vt eius commendatione paullo post publicum docendi munus mihi in hac academia longe clementissime demandaretur. Sunt in hoc libello quaedam non protrita et vulgaria, ac proinde non plane indignus visus est, quem hic reculum darem.

Eiusdem studii ecclesiastici cum elegantiore litteratura coniuncti fructus est dissertatio *secunda*, quae hunc libellum excipit, de GENVINA NATIVITATIS CHRISTI ERA, e numis atque inscriptionibus illustrata. Quum enim eo tempore et studii numismatici amore captus, et alia vetera monimenta curiosius contemplatus, reperisse mihi quaedam viderer, quae eram natiuitatis Christi genuinam, ab ANT. PAGI, HENR. NORISIO aliisque demonstratam, illustrare viderentur; ea conieci in hanc dissertationem, maxime quum adiungendus essem ordini philosophico, et statuta academica huiusmodi specimen pro consequendo loco exigent. Multa me ex eo tempore obseruasse, quibus illa dissertatio hinc inde illustrari, et ipsa era Christi, quam ibi signaui, accuratius demonstrari posset, facile est ad intelligendum. Sed quum semel decretum esset, dissertationes omnes iam intactas relinquere, et tales edere, quales iam olim prodierant: religioni
mihi

mihī duxi, et hanc interpolare, aut refingere, nisi quod menda quaedam sustuli, et sub finem sententiam meam de DIONYSIO PERIEGETA aliquantulum mutavi.

Exercitatio *tertia*, de VERAE FALSAEQVE SAPIENTIAE CHARACTERIBVS, programma fuit inaugurale, scriptum anno Christiano MDCCXIII. quum professoris philosophiae ordinarii munus in academia Fridriciana longe clementissime mihi demandatum, auspicarer. Erant eo tempore variae admodum virorum doctorum in hac academia de philosophiae vsu sententiae, aliis eam maximi facientibus, aliis eandem non modo inutilem ac superuacua, verum etiam Christianae pietati admodum inimicam, ac proinde perniciosissimam esse, existimantibus. Quum itaque facile animaduernerem, neutros iustum discrimen statuere inter veram sapientiam et *Iudaeis*, ac proinde non minus peccare, qui omnem philosophiam sine discrimine vtilem atque expetendam esse contendant, quam qui eandem, nullo obseruato discrimine veluti ad Garamantas proscribendam censeant: nihil me facere posse existimaui vtilius, quam vt sub muneris publici auspiciis de verae falsaeque sapientiae characteribus essem sollicitus, vt illi et mihi veluti norma essent, ad quam doctrinas meas exigere, et studiosi haberent, quod in addiscenda philosophia et obseruarent diligenter, et cum cura ac industria cauerent. Expensis itaque iis, quae de huiusmodi characteribus iam olim differuerant SOCRATES, PLATO, CLEMENS ALEXANDRINVS, demum operam dedi vt ex ipsa sapientiae definitione characteres quosdam eruerem, qui sapientiam sectantibus instar cynosurae essent, ad quam dirigerent cursum suum, vt nec hinc in Scyllae, nec inde in Charybdis voraginem abriperentur. Hanc itaque dissertationem huic fasciculo intexere eo minus dubitavi, quo vberiore inde fructum ipse tuli in persequendo studio philosophico.

Sequitur exercitatio *quarta* de INCESSV ANIMI INDICE, quam me praefide defendit IO. FRID. SCHVMANNVS, amicissimi mihi IO. MICH. SCHVMANNI, Pastoris tum ad S. Mauritii

aedes filius, qui quum eo tempore me, philosophiae moralis praecipua accuratius interpretantem, audiret, ea in primis, quae ex ethica characteristica de signis propensionum humanarum differueram, non sine voluptate perceperat, ac proinde eius doctrinae specimen aliquod edere decreuerat. Commendaui ergo optimo iuueni, qui aliquot annis post maxime reuerendo parenti, Superintendenti Weiffenfelsensi, collega datus, florentissima aetate rebus humanis excessit, hoc thema de incessu animi indice, suppeditatisque rebus praecipuis, et ordine, quem in eo elaborando seruari, praescripto, auctor ei fui, ut ipse in hoc vires ingenii periclitaretur. Quod et tanta dexteritate praestitit iuuenis optimus, ut non nisi emendandi labor esset suscipiendus. Mea ergo est haec dissertatio, si spectes materiam; beati SCHVMANNI, si ipsam elaborationem; vtriusque, si defensionem, qua tum aduersus inuidi hominis non tela, sed insidias, strenue ambo defuncti sumus. Quae monere visum, ne quidquam, quod alienum est, mihi adrogare velle videar. Ceterum in priore capite quaedam in genere differuimus, cum de signis propensionum humanarum physiognomonicis, tum de incessu, eumque esse animi indicem argumentis physicis, moralibus, historicis demonstraui, profligatis simul eorum rationibus, qui, fallacia ista signa esse, existimant. Hinc porro posteriore capite propensionibus hominum in certas classes diuisis, de singulis vitiis deditorum incessu quosdam dedimus canones, eosque et rationibus, et veterum testimoniis, et petitis ex omni historia exemplis illustraui. Quae quum non plane vulgaria et protrita sint, tibi, LECTOR, non omnino iniucunda fore, existimaui, ac proinde et huic dissertationi, qualis iam tum ab anno MDCCXIII. existit, locum esse voluimus in hoc fasciculo.

Eadem fere notanda sunt de exercitatione *quinta*, quae agit DE PHILOSOPHIS SEMICHRISTIANIS, nisi quod hanc pro rostris defendit HECHTIVS, Halensis, qui iam in comitatu Solmensi, Laubaci, Antistitis sacrorum officio fungitur. Veniebat et ille eo tempore vna cum aliis adolescentibus ad aedes meas, me-

que

que cum artes elegantiores ac philosophiae disciplinas, tum et historiam philosophicam docentem sedulo audiebat, quumque de recentioribus philosophis, in primis Platonis, agerem, observassemque, esse ex iis, qui GVIL. CAVEO aliisque viris doctis parum a Christiana veritate abuisse, similesque quodammodo fuisse videantur illi Agrippae, qui, audita PAVLLI apostoli oratione: ἐν ὀλίγῳ, inquit, με πείθεις χριστιανὸν γενέσθαι; Act. XXVI. 28. ea observatio tanti momenti videbatur iuveni laudatissimo, ut dignam putaret, quae singulari dissertatione academica expendere-
 tur. Occasio itaque fuit ea diatriba disquirendi, rectene olim a CLEMENTE ALEXANDRINO aliisque patribus creditum sit, philosophiam esse παιδαγωγὴν ad Christum? qui factum, ut quidam iucundissimo Christianae lucis exortu adduci se eo passi non sint, ut ex superstitionis suae tenebris eluctarentur, sed inter ἑπαμφοτερίζοντας esse maluerint, neque calidi, neque frigidi, semipagani, et semichristiani, quos se ore suo eiecturum minatus est Servator. Apoc. III. 15. 16.? quot fuerint huiusmodi philosophorum ἐν ὀλίγῳ χριστιανῶν genera? cur pagani philosophiam suam doctrinis Christianis tamquam phaleris quibusdam exornarint? quibus viis ad earum notitiam peruenerint? qui recentioris aevi philosophorum in hoc numero fuerint? quae olim fuerint et etiamnum sint huius semichristianismi causae, et quae ei opponenda sint remedia, nisi quis simile velit adire periculum? Quae omnia ita comparata sunt, ut non potuerint non quaedam ex horum philosophorum operibus, vulgo non aequae notis, depromi scitu dignissima, quae et facile mihi persuaserint, ut ne hanc quidem dissertationem reliquarum numero exclusam vellem.

Quae sexta est in hoc fasciculo, dissertatio de ORIGINE ATQUE INDOLE IURISDICTIONIS PATRIMONIALIS, ea fuit auspicalis, quum anno MDCCXIII. supremi in iure honores mihi ab illustri iureconsultorum ordine conferrentur. Quandoquidem vero ea tum erat rerum mearum ratio, ut intra quatuordecim dierum spatium et capiendum esset hoc consilium, et exsequendum:

temporis exclusus angustiis, omnia quam fieri poterat, breuissime proposui, easque theses sine alterius praesidio defendi. Potuisssem, si otio abundassem, permulta addere, quae ad illustrandas has doctrinas vel maxime pertinere videbantur. Sed communicari illa tecum poterunt occasione longe commodiore, puta in ELEMENTIS * IVRIS GERMANICI, quae iam sub praelo sudant, vbi et de iurisdictione ex iuris Germanici principiis fusius erit differendum.

Septima exercitatio de LEVIS NOTAE MACVLA defensa est a CHRISTOPH. GOTTL. STOCKMANNO, Gerano Varisco, in eaque LEGEM XXVII. COD. DE INOFF. TEST. ex rationibus historicis interpretari conati sumus, ostendimusque, verba legis 3. C. Theod. de inoff. test. ex qua, nec non l. 1. C. Th. eod. lex illa 27. conflata est, ita se habere: *omnia fratribus tradi oportere, quae per turpitudinem aut aliquam leuem notam capere non potest institutus.* Ex iis vere quum colligi possit, Constantinum M. hic procul dubio ad aliam quamdam legem, qua personae quaedam infames, aut aliqua leui macula notatae, aliquid capere ex testamento prohibentur, respicere, alia vero eius generis vix exstet, quam PAPIA POPPAEA: suspicati sumus, has Constantini M. constitutiones ad hanc ipsam pertinere legem, eaque prohibere voluisse principem, ne personae huiusmodi viles, tum a senatoriae originis virorum, tum ab ingenuorum toris exclusae, solidum ex coniugum testamentis, praeteritis fratribus ac sororibus caperent, adeoque personas infames in ea constitutione dici, quaecumque cum ingenuis; leuis notae macula adsperfas, quae cum senatoribus aut eorum posteris viuere per leges in iusto matrimonio non possint, quas deinde ex l. 43. et l. 44. D. de ritu nupt. pluribus descripsimus, docuimusque simul, nullum in illa constitutione praesidium reperire eorum sententiam, qui spurios, carnifices, lictores aliosque sordido vitae genere quaestum facientes, ob turpitudinem aliquid capere posse, negant. Noua erat haec sententia, adeoque non mirabar, eam placuisse aliis, aliis, vti fie-

* Tom. IIII. huiusce Edit.

ri solet, displicuisse. Et sane dubia quaedam in dissertatione elegante de querela inofficiosi fratrum consanguineorum aduersus illam monebat collega coniunctissimus, sed ea humanitate, ut facere non possim, quin eadem modestia respondeam. Nimirum quum ego legem Papiam Poppaeam Constantino M. ante oculos tum fuisse coniecissem: viro doctissimo id vel ideo minus verosimile visum est, quod primo hac ratione constitutio Constantiana tantum ad eos restringenda esset, qui interdicta eiusmodi et probrosa iniissent matrimonia, quippe qui demum hereditatem capere non potuerint: et id tamen generalitati verborum repugnet: deinde, quod sic fratres ne quidem indignissent hac querela, quum potius tales personas institutas, quippe incapaces, pro non scriptis haberi oportuisset: tum, quod anno CCCXXXII. quo CONSTANTINVS constitutionem illam in l. 3. C. Theod. de inoff. testam. ediderit, ne vsus quidem aliquis legis Pappae Poppaeae superfuisse videatur, reuocatus quippe demum anno CCCXXXVI. l. I. C. de natural. lib. hinc porro quod verba constitutionis, quibus ego coniecturam meam superstruxerim non ad originem huius constitutionis, sed ad effectum ipsius querelae pertineant, nec aliud ex iis colligi possit, quam quod instituti hereditatem propter infamiam leuisque notae maculam capere nequeant: denique quod sic necesse non fuisset, libertorum speciatim facere mentionem, quum matrimonium cum iis inire lex Pappae Poppaeae diserte prohibuisset. Enimvero quando argumenta mea cum his comparo: non videntur haec eius esse ponderis, ut ideo vadimonium deserere vellem. Quod enim ad primum attinet, non ego vmquam existimaui, constitutionem Constantini ad eos tantum, qui contra legem Papiam Poppaeam nuptias fecerint, pertinere, sed tantum, eos ibi infames et leuis notae macula adspersos dici, docui, qui per legem Papiam indigni nuptiis viderentur, et ob eam legem capere non possint. His, siue in matrimonio cum testatore viuerent, siue non viuerent, praeferebantur fratres ac sorores germani ac consanguinei. Ut paucis dicam, non

non scripsi, ad coniuges duntaxat hanc constitutionem esse restringendam, qui per legem Papiam Poppaeam nihil inter se capere possint, sed eas tantum personas infames ibi adpellatas, quae in l. 43. ff. de rit. nupt. ab ingenuorum nuptiis prohibeantur, iisque leuem haerere maculam videri, qui l. 44. eod. tit. indignae esse Senatoriis nuptiis dicerentur. Quod non obstare generalitati verborum, facile vnusquisque animaduertet. Et sic alterum quoque cadit argumentum, sententiae nostrae oppositum. Nam non indignissent fratres et sorores querela, si coniux coniugem instituisset, qui per infamiam vel leuis notae maculam aliquid capere non poterat, vti iam vidit VLPIANVS in Fragmentis tit. XVI. §. 11. sed tamen nulla ratio erat, cur institui non posset eiusmodi turpis persona, quae aduersus legem Papiam Poppaeam sciens dolo malo nuptias non iniisset. Hinc opus erat lege, quae eam, siue nuptam siue caelibem fratribus et sororibus praeferrere prohiberet. Finge aliquem lenam vel a lenone manumissam non vxorem duxisse, sed habuisse concubinam, eamque postea, fratre praeterito instituisse heredem: quid obstitisset, quaeso, quo minus haec hereditatem caperet, nisi CONSTANTINVS aduersus eam indulgisset querelam testamenti inofficiosi? Quod porro eo tempore iam ab vsu recessisse legem Papiam Poppaeam existimat vir doctissimus, id vereor, vt vlla ratione possit demonstrari. Quamuis enim laxa temporum illorum disciplina fieret, vt ex vilissimorum hominum turba haut pauci sibi viam in senatum munirent, et ita fortassis saepe aduersus haec legis Pappiae Poppaeae capita nuptiae fuissent initae, tantum tamen abest, vt illa vel abrogata sint, vel tacite exoleuerint, vel denique a Constantino, anno primum CCCXXXVI. in vsu reuocari debuerint, vt potius per l. 1. C. de nat. lib. illud legis caput, quod de senatoriis nuptiis agebat, ab isto ad viros perfectos, duumuiros sacerdotisque, phoeniciarchiae vel syriarchiae ornamentis condecoratos porrigeretur. Quod porro verba, quae ex l. 3. C. Th. de inoff. test. ad effectum pertineant, non negauerim; quia tamen iste effectus tantum ad eos, qui per turpitu-

pitudinem, aut leuem aliquam notam capere non possint, restringitur, necessario iam aliunde constituisse oportet, qui per turpitudinem vel leuis notae maculam capere non possint. Quidni ergo ex lege PAPIA POPPAEA? Denique cur libertinorum in specie meminerit CONSTANTINVS, ex ipsa dissertatione disces. Non in vniuersum à libertinorum libertinarumque nuptiis abstinere iufferat lex PAPIA POPPAEA, sed senatorii tantum generis homines libertinas ducere prohibuerat. De reliquis ingenuis DIO CASSIUS Lib. LIII. p. 531.; Ἐπέτρεψε (Ἀύγουστος) ἢ ἐξέλευθέρας τοῖς ἐθέλοσι, πλὴν τῶν βουλευόντων ἀγεσθαι, ἔννομον τὴν τεκνοποιίαν αὐτῶν εἶναι κελεύσας. *Liberum fecit (Augustus) ut qui vellent, modo Senatores non essent, libertinas ducere possent, eorumque liberos legitimos esse iussit.* Itaque non superuacua fuit libertinorum mentio, quia vel maxime dubitari poterat, an his leuis notae macula adspargenda esset, qui tum aliquando ad summas in ipsa aula dignitates adspirabant. At haec quidem ad coniecturam nostram illustrandam sufficiant. Solent enim huiusmodi diuinationes ita comparatae esse, vt facile, quod iis opponas, reperias: et inhumanum esset, in his non ferre dissentientes. Qui bene coniecit, hunc vatem perhibemus optimum.

Dissertatio octaua, DENAVIBVS OB VECTVRAM VETITARVM MERCIVM COMMISSIS, scripta est in gratiam iuuenis optimi qui tum in contubernio meo erat, KESLERI, Regiomontani Prussi, qui eo labore dignitati, quam postea obtinuit in collegio Regiomontano, quod commerciorum curam gerit, praelusit. Nec de nona, quae DE COLLEGIIS ET CORPORIBVS OPIFICVM scripta, et a SCHVMANNO, iam consiliario Saxonico Weisenfelsensi strenue defensa, quidquam est, quod moneam, nisi quod ea postrema fuerit illarum, quas Halae ad annum vsque MDCCXXIII. edidi. Eodem enim tempore conclamare vasa, et Franequeram, quo me perillustres Frisiae Ordines euocauerant, migrare iussit diuina prouidentia. Hac in academia quamuis plus otii mihi Dei benignitate contingeret: dissertationes tamen vix

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I. *** vnam

vnam aut alteram edidi, partim quod aliis scribendis libellis operam omnem atque industriam impenderem, partim quod ibi plerique, qui doctorum dignitatem ambiunt, theses quasdam sine vllius praesidio defendere solerent. Non omittendam tamen in hoc fasciculo putavi orationem DE IVRIS PRVDENTIA VETERVM ROM. FORMVLARIA ritibusque, quibus negotia ciuilia explicabant, sollemnibus, qua Antecessoris munus auspicatus sum, et quam deinde bis in Germania recusam locum hic *decimum* occupare volui. Multa in eandem rem postea differuit V. C. EVER. OTTO in Iurisprudentia Symbolica, quae paullo post Traiecti ad Rhenum in lucem prodiit. Quaedam etiam non protrita adiici a me potuissent de iurisprudentia formularia Francorum, Langobardorum reliquarumque gentium Germanicarum, si tantum fuisset otii, vt refingere hanc orationem, vel notis saltim illustrare licuisset. Sed et sine his laciniis non displicituram tibi spero orationem, qua ostendere conatus sum, non sine iusta causa Romanos miram illam formularum rituumque religionem inuenisse, nec Ioue satis aequo iudicare illos, quibus ridicula et paene stolidi haec omnia videntur. Praeterea exstare volui Spartae illius Franequeranae monumentum, quam naetus, tantis beneficiis cum a CELSISSIMO ARAVSIONENSIVM PRINCIPLE, quem aliquamdiu institui, tum ab ILLVSTRISSIMIS reipublicae PROCERIBVS ornatus, tantaque humanitate ab eruditissimis collegis exceptus sum, vt numquam de repetenda patria cogitassem, nisi mihi hoc consilium extorsisset valetudo, quacum ibi conflictandum fuit, gravissima. Ceterum quamuis redditus Germaniae, et Halam, quod numquam speraueram, reuocatus tamen et amore perpetuo complectar Frisios meos, et amicorum, quos ibi permultos habui, memoriam numquam deponam,

Dum memor ipse mei, dum spiritus hos reget artus.

Ibidem prodiit exercitatio *undecima*, de VITIIS NEGOTIATIONIS COLLYBISTICAE SEV CAMBIALIS, quae tamen non alio iure mea est, quam quod eam meo potissimum ductu conscripsit

Dn.

Dn. LOHAV, Hamburgensis, qui tum Doctoris honoribus in academia Frisiorum ornandus, eam dissertationem in templo academico sine vllius praesidio strenue defendit. Quare virum clarissimum ea, qua par est, humanitate rogo, ne pro amicitia nostra aegre ferat, dissertationem suam inter meas comparere. Ne quid enim mihi arrogem, quod alienum est: eam lectorem non mihi, sed LOHAVIO, debere, publice hic ac candide profiteor.

Franequerana quoque est dissertatio de ORIGINE TESTAMENTIFICATIONIS ET RITV TESTANDI, respondente LINDENQVISTIO publice defensa, sed quae ideo postremum locum * occupat, quia eius exemplar nullum inter res meas reperirem, illud vero, vnde ea recusa est, paullo tardius submitteret bibliopola Franequeranus. Sunt in illa quaedam ex antiquitatibus Romanis deprompta, quae vulgo non adeo nota sunt, et totam tamen illam iurisprudentiae partem haud mediocriter videntur illustrare. Et hinc illam loco alieno exhibere, quam plane praetermittere, malui.

Iam exercitatio *decima tertia*, de P. IVVENTIO CELSO, nec non *decima quarta* de IVRECONSVLTIS SEMIDUCTIS, sub auspiciis muneris Francofurtensis anno MDCCXXVII. prodierunt, et illa quidem programma est, quo orationem sollemnem indixi; haec ipsa oratio, qua more maiorum muneri meo praelusi. In illa de vita iureconsulti celeberrimi, et inter eos, qui a Proculi partibus steterant, haut postremi, quaedam a RVTILIO, BERTRANDO et GVIL. GROTIUS non observata scripsi, in hac id egi, vt iuvenes, oblanguescente iam fere solidioris iurisprudentiae studio, veluti a pulvere et radio ad maiora audenda excitarem. Id quod commodius fieri non posse existimaui, quam si, posita ob oculos deformi semidoctorum facie, eos ad verae doctrinae amorem tanto magis inflammarem. Notum est, quod Lacedaemoniorum fuerit consilium, quando adolescentibus ostenderunt seruos, vino insanientes, puta, vt eo spectaculo ebrietas

(*) In hac editione XII^a. numeratur.

tis odium conciperent. Idem et mihi consilii fuit, de iureconsultis semidoctis differenti, ut abhorrere demum ab illa socordia inciperent iuuenes, et ad solidiorem doctrinam pro virili enterentur. Non displicuisse hanc orationem gaudeo viro amplissimo, CORN. VAN BYNKERSHOEK, qui locum ex eo decerpfit in praefatione nouarum, quas nuper edidit, obseruationum, quarum Libro VII. Cap. VIII. me *iurisprudentiae et amicitiae suae honorem* inuidendo elogio, adpellauit. Quod tametsi virium mearum mihi satis conscius, non agnoscam: fateor tamen, me istud viri incomparabilis iudicium tanti facere, ut vel hanc ob causam non indignas esse putarim has schedulas, quae in hoc fasciculo locum reperirent.

Francofurti paullo post prodierunt exercitationes sequentes, veluti *decima quinta*, DE MERCATORVM, QVI FORO CESSERVNT, RATIONIBVSET CODICIBVS; *decima sexta*, DE VSVFRVCTV MATERNO IVRIS GERM. MAXIME HAMBVRGENSIS; *decima septima*, DE LVBRICITATE IVRIS IVRANDISVPPLETORII; et *decima octava*, DE RELIGIONE IVDICANTIVM CIRCA REORVM CONFESSIONES, quarum prima et postrema fuere inaugurales, in gratiam SCHOEPFERI celeberrimi iurisperiti Rostochiensis filii, et HENR. DVSINGII, Bremensis, scriptae, secundam et tertiam exercendi ingenii causa in cathedra defenderunt NIC. RVMPFIVS, Hamburgensis, et IO. THEOD. REINOLDVS, celeberrimi Reinoldi, cui in cathedra iuridica successeram, filius. Quo tempore DVSINGIVS ordini iureconsultorum profectus suos explorandos dabat, consentientibus omnium suffragiis decernebatur, ut disputationibus inauguralibus in posterum programmate quodam, aliarum academiaram exemplo, praeluderetur. Quae quum mihi tum decano primum scribendum esset, differui quaedam DE VLPIANI ICTI HEBRAISMIS, idque schediasma in hoc fasciculo *vndeicifimum* est. Quemadmodum enim fuerunt, qui in Liuii oratione nescio quam Patavinitatem, in Phaetri stilo Thracifimum subolfacere sibi visi sunt:

ita

ita ANT. AVGVSTINVS, ENEM. BONEFIDIVS, GILB. REGIVS, aliique viri doctissimi, Vlpiani Latinitatem Hebraismum vel Syriasmum redolere censuerunt, idque demonstrare quibusdam exemplis conati sunt. Ego vero, quamuis de VLPIANI oratione, saeculi labem vbique redolente, non adeo magnifice sentiam, eas tamen loquutiones non Hebraeis proprias, sed VLPIANO cum plerisque melioris aevi scriptoribus communes esse, ostendi. Equidem fatendum est, me haec scribentem falcem in alienam messem immisisse, qui haec criticis et elegantiarum istarum peritioribus debuisset relinquere, si mens non laeua fuisset. At contingit aliquando, vt redeant veteres amores, et ex elegantioribus istis litteris, in quibus non exiguam adolescentiae partem consumsi, etiam prouectiore aetate voluptatem non mediocre capiam, quamuis permulta eius generis, quae olim in numerato habebam, mihi inter alia studia periisse, quotidie experiar. Solent huiusmodi chartae raro in doctorum manus incidere, ac proinde minore plerumque cura ac diligentia scribi. Et tamen audiui, hoc schediasma meum excussisse virum doctum Wittebergensem, Musis meis alioquin amicissimum. Quum vero eam diatriben numquam viderim: vtrum clarissimus eius auctor ANT. AVGVSTINI, an meam sententiam amplexus sit, nescio, nec dubito tamen, quin reconditae doctrinae plena sint, quae vir, harum rerum peritissimus, scripsit.

Exercitationis *vicefmae*, de SVPREMA PRINCIPVM MAGISTRATVVMQVE TVTELA, auctor est iuuenis et nobilitate generis, et doctrina, et morum suauitate praestantissimus, CHRIST. EBERHARDVS RVSSEL, qui ex eo tempore, quo Francofurti docere coeperam, a latere meo numquam discesserat, tantumque profecerat in iurisprudencia, vt doctoris honores, si quisquam alius, non sine ordinis nostri plausu ac congratulatione capefferet. Quum vero haec dissertatio anno MDCCXXX. eodem tempore prodiret in lucem, quo saecularia sacra ob exhibitam Carolo V. Imp. confessionem Augustanam celebranda essent: occasionem inde arripui, programma inaugurale adornandi de IVRECONSVLTIS REFOR-

MATIONI ECCLESIAE PRAELVDENTIBVS, (quod in hocce fasciculo *vigesimum primum* obtinet locum) in quo tum generatim ostendi, quid iureconsultorum conatus ecclesiae profuerint, tum ICTOS quosdam, qui imperio Pontificis *θεσποτικῶ* bellum ante Lutheri tempora indixerant, recensui, quales fuerunt IOANNES SEMECA, MARSILIVS DE MENANDRINIS, LVPOLDVS DE BEBENBVRG, IO. PETRVS FERRARIENSIS, IOANNES ANDREAE, BERNARDVS, Glossator, HOSTIENSIS, CYNVS, OLDRADVS, LVDOVICVS ZABARELLA, IO. BREITENBACHIVS, PHIL. DECIVS, GVIL. BVDAEVVS, de quibus quaedam non vulgaria retuli.

Exercitatio *vigesima secunda*, DE EMINENTIORIBVS DV-CATVS ET DVCVM LOTHARINGIAE PRAEROGATIVIS fere extemporaria est. Quum enim fama esset, principem celsissimum, FRANC. STEPHANVM, Ducem Lotharingiae, qui potentissimum Prussiae Regem Berolini salutauerat, Francofurtum venturum, cupiditas incessit iuuenem nobilissimum, ENGELKENIVM, tum commensalem meum, iam in tribunali ecclesiastico Mecklenburgico consiliarium, dissertationem de Lotharingia publice defendendi, meumque rogandi praesidium. Itaque calamo tam festinante haec, quae legis, in chartam conieci, vt schedae adhuc madidae ad typographum mittendae essent. Institutum est hoc certamen eodem tempore, quo princeps celsissimus expectabatur, cui mox aduenienti oblata a respondente dissertatio adeo grata fuit, vt munere praeclaro, clementiam suam testaretur.

Exercitatio XXIII. de C. AQQVILLIO GALLO, ICTO, fuit oratio, qua anno MDCCXXXI. XVII. Kal. Nou. die, S. Gallo Abbati sacro, magistratum academicum in illustri Viadrina auspiciatus sum. Breuiter in ea descripsi iureconsulti istius vitam, simulque quaedam de gente Aquillia obseruavi. Memini ibi etiam Mr AQQVILLII M. F. GALLI, ostendique, eum et Praetorem, profligato bello seruili, ouantem ex Sicilia Romam rediisse, et postea procos. viam strauisse ab Regio ad Capuam, earumque rerum gesta-

gestarum monumentum praestantissimum superesse in marmore Gru-
teriano. Iam addere licebit, illum repetundarum postea accusa-
tum cicatricum ostentatione euasisse periculum, ac demum Lega-
tum iuisse in Asiam, sed anno V. C. DCLXIII. Mithridati tradi-
tum a Mityleneis, dirissima morte periisse. Impositus enim asino,
et per urbem circumuectus, omnique cruciatuum genere dilania-
tus, postremo, auro liquefacto in os infuso, exspirauit, vir trium-
phalis et senex, vti testantur APPIANVS in Mithridatic. p. 184. et
PLINIVS Hist. Nat. Lib. XXXIII. Cap. III. Ex quo intelligas,
quis sit ille legatus Populi Romani consularis, quem vinculis ac
verberibus omnique supplicio excruciatum esse a Mithridate, con-
queritur CICERO pro Lege Manil. Cap. V. itemque quis ille
Aquillius, quem viris fortissimis patres ecclesiastici tam frequenter
adnumerant. ARNOBIVS Lib. I. aduersus gentes p. 23. *Innumera-
biles alii, gloria, et virtute, et existimatione pollentes, acerbissima-
rum mortium experti sunt formas, ut AQUILIVS, TREBONIVS,
REGVLVS: numquid idcirco post vitam iudicati sunt turpes, quia
non publica lege fatorum, sed mortis asperrimo genere lacerati ex-
crucciatique perierant? Et MINVCIVS FELIX in Octau. Cap.
XXXVII. Vros cum Mucio, vel cum AQVILLIO aut Re-
gulo comparo? Pueri et mulierculae nostrae cruces et tormenta,
feras, et omnes suppliciorum terriculas inspirata patientia doloris illu-
dunt. Vbi male ELMENHORSTIVS intelligit M. Aquillum,
Ii virum sacris faciundis, quem ob euulgaras sortes Sibyllinas cul-
leo infutum esse, refert DIONYSIVS HALIC. Ἀρχαιολογίας Lib.
III. p. 260. Sed huiusmodi plura addere iam non lubet, nec
ea omnia caperent arctiores praefationis limites.*

Eiusdem generis est Exercitatio *XXIIII.* seu programma,
quod anno MDCCXXXIII. Halam postliminio redire iussus,
publicauit. Nam et id agit de vetere iureconsulto, SALVIO IV-
LIANO, edicti perpetui conditore, eiusque originem, honores,
studia, sectam, operaque, quae reliquit, paullo accuratius, quam
vulgo fieri solet, describit.

Superfunt tres dissertationes, *vicefima quinta*, DE MARITO TVITORE VEL CVRATORE LEGITIMO VXORIS SVAE; *vicefima fexta*, DE PRAESCRIPTIONE ANNALI IVRIS LV-BECENSIS; et *vicefima feptima*, DE TESTAMENTIFACTIO-NE IVRE GERMANICO ARCTISSIMIS LIMITIBVS PAS-SIM CIRCVMScriptA; quas me primum Halae Decano pro confequendis supremis in iure honoribus publice defenderunt tres candidati digniffimi, MARTINVS OTTO, quem nuper iuffu potentiffimi Regis in Professorum philofophiae extraordi-nariorum numerum recepi, PETRVS BVRGESOHN, Geualien-fis Suecus, et IO. HENRICVS GVNTHERVS Zittaienfis. Sed de his nihil eft, quod TE, LECTOR BENEVOLE, moneam quem iam fere taedet prologis fcribundis opera abuti. Itaque te valere iubeo, et, vt faueas mihi, tui ftudiofiffimo, vehe-menter, etiam atque etiam rogo. Halae e museo, ipfis Idib. April. CIO IOCC XXXV.

Novus Ordo EXERCITATIONVM huius fecondae Editionis, extat ad calcem Voluminis, et INDEX MATERIARVM utriufque Tomi ad finem SYLLOGES II.

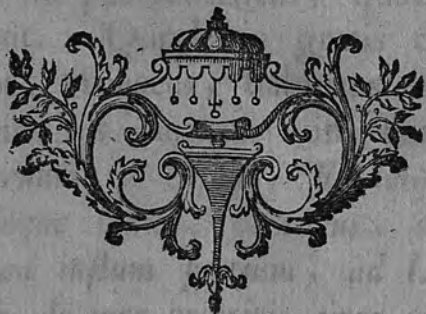
IO. GOTTLIEB
HEINECCI,

POTENT. PRUSSORVM REGIS
quondam a Consil. sanctior. Iur. ac Philosoph.
in Ill. Frideric. Professoris publ. ord.

OPERV M
TOMI SECVNDI PARS SECVND A,
OPVSCVLORVM MISCELLANEORVM
SYLLOGEN II^{am}.
COMPLECTENS.

ACCEDVNT
INDICES LOCVPLETISSIMI.

GENEVAE,
Sumptibus FRATRVM DE TOVRNES.

MDCCLXVI.

HONORIS TOPTILE
HEINERICIA

POTENTIA PANSORVM REGIS
quodam a consilio...
in illi...
V.M.

ORVM MISCELLANORVM
SYLLOGENII

SYLLOGENII
OMNIA P. L. E. T. E. R. A. S.

INDICES LOCUTISSIMI

GENEVAE
SIMPUS FRATVM DE TORRES

HONORATISSIMO LECTORI

S. P. D.

BIBLIOPOLAE.

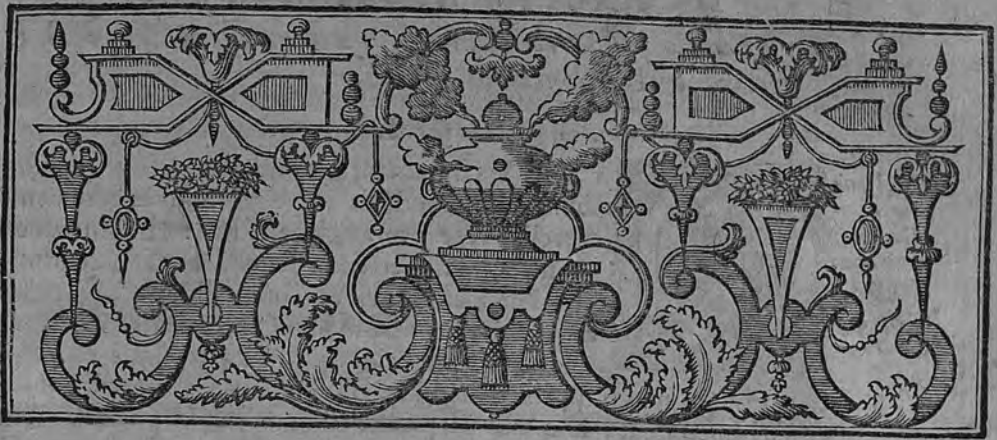
VOD illustri HEINECCIO in votis erat, illeque sine dubio, si Deus O. M. longioris vitae ipsi concessisset vsuram, praestitisset iam nunc, id aliquatenus facere, atque adeo mereri de publica vtilitate constituimus, in vnum

fasciculum colligentes Dissertationes reliquas, quae post primam illam Halae separatim prodierant. Et exteris imprimis gratum hoc erit, quos saepissime conquerentes audiuimus, id Dissertationum in academiis Germaniae habitarum fatum esse, vt vix ad extraneos perueniant. Quamuis vero hic fasciculus priori mole cedat, non tamen cedet materiarum vtilitate ac selectu, siquidem tales in iis pertractantur, quae quotidianum in foro vsu habent. Quod ne gratis dictum tibi, honoratissime lector, videatur, dabimus materiarum, quae in Dissertationibus his summa cum cura pertractantur, indicem, *de pecunia in casum, si caussa ceciderint, ab adpellantibus, alioque remedio vtentibus, deponenda: de reductione monetae ad iustum pretium, ad l. I. C. de veter. numismat. potest.: de iure principis circa commerciorum libertatem tuendam: de iure principis circa ciuium studia: de caussa*

P R A E F A T I O :

caussa seruitutum perpetua : de locatione conductione iurisdictionis : de venditione illicita fructuum in herbis : de dominis, subditos suos in iudicio proprio conuenientibus. Adici curauimus indices ad vtramque syllogen pertinentes locupletissimos ; alterum titulorum, alterum rerum et verborum vtriusque sylloges, vt vno loco commode iam inueniri possint, quae alias duobus locis fuissent quaerenda. Haec monenda habuimus : iam, lector honoratissime, vtere hac sylloge, nobisque faue.

IO. GOT. HEINECCII, IC.
OPVSCVLORVM VARIORVM
SYLLOGE I.

DE HABITU ET INSIGNIBVS SACERDOTALIBVS
APOSTOLORVM.
COMMENTATIO HISTORICA I.

CAPVT I.

DE VESTIBVS PRIMORVM CHRISTIANORVM IN GENERE.

- I. Christiani mores publicos innoxios non abrogabant. II. Et hinc vestibus vulgo receptis utebantur. Quod probatur tum testimoniis, III. tum rationibus. IIII. Sunt tamen, qui secus sentiunt. V. Quo-*
- Heineccii Opusc. Sylloge I. A rum

rum ratio prima reicitur, VI. itemque secunda, VII. et tertia. VIII. Conclusio capitis.

§. I.

Christiani
mores pu-
blicos in-
noxios non
abroga-
bant.

VAMVIS humani generis SERVATOR regnum suum cum mundanis imperiis nihil habere commercii, vere pronunciauerit (a): tantum tamen abest, vt ad euertenda mundi imperia, eorumque innoxias leges et consuetudines abolendas aduenerit, vt potius in nulla, quam Christiana, religione status ciuilibus firmiora praesidia reperiat.

Quapropter quum primum homines in Christianae veritatis luce versari coepissent, hoc sibi in primis summo studio prouidendum existimabant, ne mores ciuitatum, ab antiquissimis vsque temporibus propagatos, exuere, aut novos temere inuehere viderentur. Equidem ab ethnicis rei peragebantur variorum criminum, et in his etiam odii erga rempublicam capitalis, vnde vulgo *omnium scelerum rei, Deorum, Imperatorum, legum, morum, naturae totius inimici* (b), *factiosi* (c), *generis humani hostes* (d), passim audiebant: quin immo *DIOCLETIANVS* et *MAXIMIANVS* Augusti, Christianis omnicruciatuum genere adfectis, imperium amplificasse, nomenque Christianorum, *QVI REMP. EVERTERANT*, iure deesse sibi videbantur (e). Sed hanc iniuriam, religioni sanctissimae illatam, tam copiose ac eleganter depulerunt *IUSTINVS* MARTYR, *TERTULLIANVS*, *ARNOBIVS*, *LACTANTIUS*, ceterique disciplinae Christianae vindices, vt causam penitus perorauerint. Sane vbiunque Deus Christianis fortunarum sedem destinauerat, non leges tantum publicae, sed omnes gentium mores, qui a Christi institutis sanaque ratione non abhorrebant, ab ipsis cum cura retinebantur, nihilque immutabatur, nisi quod turpe, et sua natura intolerabile videretur.

§. II.

Vestibus
vulgo re-
ceptis ute-
bantur.

Ex eo facile, vt opinor, colligitur, quo vestium genere antiquissimi Christiani vsi sint? Non alio nimirum, quam publice recepto, et ceteris ciuibus communi. Velandam esse hominis nuditatem,

(a) Ioh. XVIII, 36.

(b) Tertull. *Apol.* cap. II.

(c) Minuc. Fel. in *Octau.* cap. VIII.

p. 76. edit. Gronou.

(d) Tertull. *Apol.* cap. XXXVII.

(e) Baron. *ad ann.* 340. n. VIII. *ubi* Diocletiani et Maximiani Augustorum *Inscriptio, de delicto Christianorum nomine triumphans.*

ditatem, vel naturalis ille pudor eos docebat. Qua vero vestium *Probatur testimonio,* forma id fieri oporteat, illud in gentium arbitrio esse nouerant, cui refragari hominum stultissimorum fuisset. Hinc Romae viuentes et ciuibus adscripti, toga; in Graecia pallio; in prouinciis prouinciali habitu utebantur, prout illud decori regulae postulabant, quibus Christi doctrina non repugnat. Praeclare hoc demonstrat IUSTINVS MARTYR (f), aut si quis antiquior Epistolae ad Diognetum parens est, quod TILLEMONTIO videtur (g), qui de sui aeuu Christianis: *Χριστιανοί, inquit, ἔτε γῆ, ἔτε φωνῆ, ἔτε ἔθεσι διακεκριμένοι τῶν λοιπῶν εἰσὶν ἀνθρώπων, ἔτε γὰρ πᾶς πόλις ἰδίᾳ κατοικεῖσιν, ἔτε διαλέκτῳ τινὶ παραλλαγμένη χράνται, ἔτε εἰὼν παράσημον ἀσκεῖσιν, ἔ μὴν ἐπινοία τινὶ καὶ φροντίδι πολυπραγμένων ἀνθρώπων μαθήματι τῶν αὐτοῖς εἰσὶν εἰρημένον. ἔτε δόγματι ἀνθρωπίνῃ προεστᾶσιν, ὡς περ ἔθιοι. κατοικῶντες δὲ πόλεις ἑλληνίδας τε καὶ βαρβάρους, ὡς ἕκαστος ἐκκληράθη, ἐν τοῖς ἐγχωρείοις ἔθεσιν ἀκολουθῶντες ἐν τε ἐδῆτι καὶ διαίτη καὶ τῶ λοιπῶ βίῳ θαυμασὴν καὶ ὁμολογημένην παράδοξον ἐνδείκνυσθαι τὴν κατάστασιν τῆς ἑαυτῶν πολιτείας. Christiani neque regione, neque sermone, neque politicis vitae institutis a ceteris hominibus sunt distincti. Nam neque proprias ciuitates incolunt, neque sermone utuntur, qui ab aliorum sermone differat, neque vitae genus habent, quod re aliqua sibi peculiari sit notabile: neque aliquid a curiosis hominibus excogitatum proponunt sibi discendum: neque alicui dogmati humano patrocinantur, sicut nonnulli: sed incolentes partim Graecas, partim barbaras ciuitates, prout cuiusque sors tulit, et indigenarum instituta sequentes, in VESTITV victuque, et ceteris, quae ad vitam pertinent, mirabilem et haud dubio incredibilem suae politiae statum oculis nostris proponunt. Quibus gemina sunt illa TERTVLLIANI (h): Sed alio quoque iniuriarum titulo postulatur, et infructuosi in negotiis dicimur. Quo pacto? homines vobiscum degentes, eiusdem victus, HABITVS, instructus, eiusdem ad vitam necessitatis. Addo et testimonium CYPRIANI (i), qui, vbi scrupulosi et adfectati philosophorum habitus meminerat, de Christianis alia omnia refert: Nos autem, inquit, fratres dilectissimi, qui philosophi non verbis sed factis sumus, nec VESTITV sapientiam, sed veritate, praeferimus.*

§. III.

Quia ex his tam luculentis antiquissimorum patrum testimoniis, *rationibus,* non intelligat, homines olim ecclesiae nostrae adscriptos, pristinum *bus.*

A 2

vesti-

(f) Iustin. Mart. Epist. ad Diognet. p. II. p. 1035.

500. 501. edit. Paris.

(h) Tertull. Apol. cap. XXXXII.

(g) Tillemont. tom. I. hist. Imp. part.

(i) Cyprian. de bono patient.

vestimentorum genus non deposuisse? Sed sunt tamen et aliae rationes, quae rem extra omnem dubitationis aleam ponunt. Primo enim Christianis inter alia etiam hoc exprobrabant gentiles, quod lucem fugerent, et non nisi occultas inter se societates inirent. Caecilius sane apud MINUCIUM FELICEM (k) disertè ait: *Occultis se notis et insignibus noscunt Christiani, et amant mutuo, paene antequam nouerint.* Equidem quae fuerint istae occultae notae, non facile dixerim. Quamuis ex PROCOPIO (l) ostendat WOWERVS (m), Christianos manibus et brachiis signum crucis imprimere consueuisse: dubitari tamen potest, an ad illa sequioris aevi signacula Caecilius respexerit. Ipse certe MINUCIUS (n), ubi ad hoc Caecilii conuicium respondet, rem plane negat: *Sic nos denique non notaculo corporis, ut putatis, sed innocentiae ac modestiae signo, facile dignoscimus.* Ut res habeat, certe nec Caecilius Christianus occultas notas et insignia exprobrare, nec Octavius rem negare potuisset, si Christiani singulari quodam vestium genere usi fuissent. Mirabatur Caecilius, qui fiat, ut Christiani se tam facile dignoscerent, et inde in suspicionem veniebat, eos occultis quibusdam notis et insignibus uti. Quid vero opus erat ista suspitione, si Christiani peculiari habitu se distinxerunt a gentilibus? Haec sane non occulta, sed manifesta nota Christianorum fuisset. Et qua fronte Octavius Christianos nullo corporis notaculo, sed solo innocentiae ac modestiae signo se dignoscere dixisset, quum multo facilius id singulari habitu fieri potuerit? Notum deinde ac prouocatum est, quam misera tunc fuerit ecclesiae Christianae conditio, quando

*Duris ut illex tonsa bipennibus
Nigrae feraci frondis in Algido,
Per damna, per caedes, ab ipso
Duxit opes animumque ferro (o)*

In perpetuo profecto vitae periculo versabantur, et vix in cryptis et cauernis quidquam ipsis praesidii erat. An igitur credibile est, Christianos scrupulosa vestitus ratione se ipsos prodidisse? Videmus, quanto ludibrio Iudaei expositi sint, sicubi ipsis singularis habitus lege publica imperatur. Vix puerorum proteruiam effugiunt, ridentur, percutiuntur, luto ac lapidibus petuntur: id quod fieri non solet aliis locis, ubi communi cum ceteris hominibus vestitu utuntur. Cur vero Christiani ultro se his ludibriis obiecissent?

Cur

(k) Minuc. Felix Octau. cap. VIII. p. 90

(l) Procop. in Esaiæ XXXXIII.

(m) Wower. Adnotat. ad Minuc. Fe-

lic. cap. XXXI.

(n) Minuc. Felix Octau. cap. XXXI.

(o) Horat. lib. III. Od. III.

EXERCITATIO I.

Cur id sua sponte fecissent, quod Iudaei coacti et cum summa molestia faciunt? Ex quibus iterum iure meritoque colligimus, Christianos in vestimentis vilitatis nihil, nisi luxum et vanitatem, immutasse.

§. III.

Quae quum ita sint, non possum non desiderare virorum quorundam doctissimorum iudicium, qui nescio quid discriminis inter gentilium et christianorum vestimenta agnoscunt, hosque cum superstitione pagana togam simul posuisse existimant. Fuerunt in ea sententia SCALIGER (p), CAR. DV FRESNE (q), DANHAWERVS (qq), et, quem primo loco nominari oportuit, CAES. BARONIUS (r), qui tamen paullo post (s) se ipse deserit, eaque omnia nouis argumentis destruit, quae antea magno conatu adseruerat. Ex quo statim adparet, quam parum ponderis rationibus insit, quibus viri isti ceteroquin doctissimi hac in quaestione vtuntur.

Sunt qui
secus sentiunt.

§. V.

Ac primo quidem testem laudant HIERONYMVM (t), de Romanorum proteruita his verbis grauiter conquerentem: *Vbicunque viderint Christianum, statim illud de truiuo: Ὁ Γραικὸς ἐπιδήτης, vocant impostorem, detrahunt.* Quae verba interpretaturus Baronius: *Sed cur, inquit, et Graecus? certe et illa ex causa, quod pallium philosophicum fului coloris, qui haud gratus erat vel vsitatus Romanis, induerent.* Sed profecto rem haud magni momenti attulit Baronius. Fatemur equidem, hoc dictorio pallium philosophicum notasse Romanos, quibus nihil vilius aut magis ridiculum videbatur, quam Graeculus palliatus (u): fatemur etiam, vocem ipsam ἐπιδήτης palliatum notare (x); sed in Christianos omnes hoc dictum esse, hoc est, quod merito negamus. Refert hoc Hieronymus, cuius tempore monachorum gens subito orbem impleuerat. Hi quum austerum vitae genus sectarentur, posito vulgari habitu, pallium philosophicum sumebant. In hos igitur homines, qui omnem cultus non modo elegantiam, sed et munditiam, alto supercilio damnabant, et fordido pallio inuoluti prodibant in publicum, istud

Eorum
ratio pris-
ma reuici-
tur,

A 3

(p) Scaliger *Animadu. ad Euseb. Chron. n. MMCXXXII. p. 213.*
(q) Carol. du Fresne *Tom. III. Gloss. med. et infimae Latin. p. 101.*
(qq) D. Danhauer. *Christeid. Act. I. Theatr. I. Phaen. IIII. p. 180.*
(r) Baron. *ad ann. 57. n. LXXXIII. sequ.*

(s) Idem *ad ann. 197. n. VIII. sequ.*
(t) Hieronym. *Epist. X. ad Furiam. et Epist. XXIII. ad Marcell.*
(u) Plaut. *Curcul. act. II. scen. III. v. 9. Conf. Octau. Ferrar. de re vestiaria Part. II. Lib. III. Cap. III. p. 138.*
(x) *Vid. Suicer. Thesaur. eccles. Tom. I. p. 615.*

istud prouerbium iactabatur: Ὁ γραικὸς ἐπιθέτης. Idque ex CHRYSOSTOMO (y) etiam discimus, qui hoc scomma grauiter perfringens, addit: Νῦν δὲ εἰς τοσοῦτον ἤλθομεν ἀλογίας, ὥστε μὴ μόνον ἐπὶ τῶν πενήτων τῆτο ποιῆν τῶν διὰ τῶν σενωπῶν βασιζόντων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ μοναζόντων ἀνδρῶν. ὁ δὲ ἴνα ΕΠΙΘΕΤΗΣ ἐστὶ, φησὶ. Nunc autem eo insaniae deuenimus, ut non solum hoc faciamus in pauperibus, qui ambulant per compita et angiportus, sed etiam in monachis. Hic vel ille, inquit, est IMPOSTOR. Idem quod Chrysofostomus hic conqueritur, conqueritur etiam Hieronymus, videlicet quod monachis, tanquam palliatis impostoribus illudatur. Id quod tam clarum est ex Hieronymi textu, ut ipse Baronius suo more statim sibi obloquatur: *Ceterum videtur pallium paullatim a communi usu fidelium desciuisse, et monasticam vitam proficientibus cessisse, sicque dicta a S. Hieronymo DE MONACHO intelligenda.* Si vero de monacho intelligendum hoc Hieronymi testimonium, quo iure illud ad probandum communem pallii usum adhibuit?

§. VI.

itemque
secunda,

Secundo ad TERTULLIANI libellum *de pallio* prouocant, ex quo constat, Tertullianum, ut erat suae mentis homo, abiecta toga, pallium sumfisse, cuius consilii sui rationem integro isto libello reddere conatus est. Hoc exemplo adducto, ita disserit BARONIUS (z): *Quum verae sapientiae Christiani omnes se esse sectatores profiterentur: decentem professioni habitum induebant, nempe pallium, quod sapientiae studiosi induere soliti essent. Et interiectis nonnullis: Quod Christianorum, inquit, genus religione et moribus distinctum esset, indumento etiam placuit debere esse discretum.* Paria fere sunt, quae de hoc pallio Tertulliani sentiunt PAMELIUS (a), LVD. DE LA CERDA (b), et ipse, quod mireris, IOS. SCALIGER, (c) qui omnes in eo habitum Christianorum veluti proprium agnoscunt. Sed quis non videt, ex ipso rei gestae ordine opinionem hanc facili negotio posse dissipari? Notum enim est, plebem Carthaginiensem, viso Tertulliano palliato, statim illufisse vulgato dicitio: *A toga ad pallium.* Quisquamne autem credet, Carthaginienfes tantas tragoedias fuisse excitaturos, ut Tertullianus integro libello inuidiam a se amoliri cogeretur, si consuetudini tantum

(y) Chrysof. Homil. XI. in Epist. ad Hebr. Tom XII. Op. Conf. et Dio Chrysof. Orat. LXXI. p. 617.

(z) Baron. ad ann. 57. n. LXXXIII.

(a) Pamel. Adnot. ad Tertull. libr. de Pallio.

(b) Lud. de la Cerda, ad Tertull. Tom. I. p. I.

(c) Scaliger. ad Euseb. Chron. ibid.

tantum ea in re paruisset, habitumque Christianorum Christianus sumisset? Cur soli Tertulliano illuferint, quum, ipso teste, tota ciuitas Christianis innumeris adfluere? Deinde haec sententia falsa nititur hypothesi, ac si commentarius iste de pallio inter opera Tertulliani primus fuerit, et Tertullianus adeo pallium sumferit, simul ac inter Christianos nomen fuerit professus. Sed falsum hoc esse, doctissimus CL. SALMASIUS (d) et ALLIXIVS (e) argumentis tam inuictis demonstrarunt, vt nihil dubitationis superesse possit. Meminit sane Tertullianus in isto libello (f) plurimum Augustorum, quibus Deus in vnum faueat; meminit barbarorum exclusorum, meminit populorum propaginatorum, ordinumque illustratorum, qui characteres nullis, quam Seueri et Getæ temporibus, conueniunt. Tunc enim plures Augusti imperarunt, tunc, muro exstructo, Picti a finibus Romanae prouinciae exclusi, tunc Parthi, Arabes, Adiabeni aliique populi perdomiti, tunc legionum numerus auctus, vt passim a DIONE (g) refertur. Vnde recte colligimus, Tertulliani commentarium de pallio anno demum Christi CCVIII. scriptum fuisse. Quod tam clarum est et perspicuum, vt ipse BARONIUS veritatem hanc agnoscere coactus sit. Quum enim antea (h) Tertullianum haec eo tempore de se ipso scripserit, contendat, quo relicta gentilitate ad Christi fidem se contulerit, abiectaue toga pallium sumferit: ipse paullo post, (i) vbi de Tertulliani scriptis ex instituto agit, alteram amplectitur sententiam, librique de pallio natales ad vltima Seueri tempora refert. Iam vero tunc Tertullianus dudum Christianus fuerat, quum tamen pallium ante hoc tempus non sumisset. Ex quo consequitur, pallium ad habitum Christianorum non pertinuisse, quum alias ratio reddi nequeat, cur Tertullianus, satis diu Christianus, hoc vestimenti genus tam tarde induerit. Quae quum ita sint, aliam viam SALMASIUS (k) et GVIL. CAVE (l) ingrediuntur. Ponunt enim, pallium sumisset Tertullianum, quum in presbyterorum ordinem esset cooptatus, atque adeo hoc vestimentum non Christianorum quidem, sed tamen presbyterorum, proprium fuisse. Quae coniectura eo probabilior videri poterat, quod

(d) Salmas. ad Tertull. de pall. Cap. II. LXXXXV.

(e) Allix. Dissert. de Tertulliani vita et scriptis p. 50.

(i) Idem ad ann. 197. n. VI. VII.

(f) Tertull. de Pallio Cap. II.

(k) Salmas. praefat. ad Tertull. de pallio.

(g) Dio Cass. Lib. LV. hist. Rom.

(l) Guil. Cave Christianism. primit.

(h) Baron. ad ann. Christi 57. num.

Libr. II. cap. III. p. 416. Antiquit. Patrum p. 402. Tom. I.

quod ipse Tertullianus (m) pallium vocat *sacrum habitum*, aut potius, filo suo, *sacerdotem habitum*, uti in melioris notae MStis et B. Rhenani emendatissima editione legitur. Et fateor, me ipsum aliquando (n) in ea sententia haesisse. Sed iam non ferunt meae rationes, ut viris doctissimis adsentiar. Ad presbyterii enim gradum Tertullianus iam circa annum Christi CLXXXII ascendisse viris doctissimis videtur. Quum autem pallium ante annum CCVIII non sumferit, sicut paullo ante docuimus, alterutrum statuas oportet, Tertullianum aut pallium non ut sacerdotalem habitum adsumpsisse, aut presbyteratu satis diu sine pallio esse defunctum. Quidquid eligas, nobis perinde est. Si prius; habebimus, quod volumus. Sin posterius; nihilominus sequetur, pallium non fuisse sacerdotalem habitum. Hoc enim si esset, statim debebat a Tertulliano adsumi, simul ac inter presbyteros allegatur. Sed cur, inquis, pallium ab ipso Tertulliano *habitus sacerdos* dicitur? Facile suppetit ratio. Non quod vestis esset sacerdotum propria, sed quod, dum eam induit Tertullianus, iam presbyter, sacerdotalis habitus fieret. Obseruandum videlicet, plures Christianorum primae aetatis, siue clericos, siue laicos, vitae austerioris studio philosophorum ἀσκήσεις esse imitatos. Ad quas quum etiam pallium, tanquam vilissimum ac simplicissimum vestimenti genus, pertineret, illud haud pauci aut retinebant, si ante professionem religionis philosophi fuissent, aut adsumebant, quamprimum ad rigidiorum disciplinam viuere decreuerant. De Aristide, Atheniensi philosopho, auctor est HIERONYMVS (o), *eum sub pristino habitu discipulum Christi fuisse*. Habitus vero ille pristinus pallium philosophicum erat, quo, antequam Christo nomen daret, ex sectae formula utebatur. Sed et de Iustino Martyre memoriae proditum (p) est, ὅτι ἐν φιλοσόφῃ σχήματι ἐπαρέσθεισε τὸν θεῖον λόγον, quod *habitu philosophorum incedens, diuinam religionem a calumniis vindicavit*. Denique de Porphyrio, Martyre, idem refert EUSEBIUS (q), de Heracla ORIGENES (r) cuius testimonium suo loco expendemus. Quid quod sequiore aeuo, quum monachorum institutum paulatim in Ecclesia inualuisset, eo demum res adducta est, ut quicumque ἀκείως χριστιανίζειν velle videbantur, teste SOCRATE (s) pallium

(m) Tertull. *de pallio* cap. III.

(n) Vide priorem editionem huius disert. §. 1. p. 5.

(o) Hieronym. *de scriptor. Eccles.* cap. XX.

(p) Euseb. *Hist. Eccl. Lib. VI. cap. XI.*

Hieronym. *l. c. cap. XXII.*

(q) Euseb. *Lib. VIII. H. E. cap. XXV.*

(r) Origen. *apud Eusebium Hist. Eccl. Lib. VI. cap. XVIII.*

(s) Socrat. *Lib. VII. cap. XXVII.*

lium sumerent. Idem igitur quod Iustinus, Aristides, Porphyrius, Heraclas, fecerant, fecit etiam Tertullianus, austerioris vitae, si quisquam alius, studiosissimus. Quemadmodum vero eorum consilium tanquam singulare et infuetum ab antiquis ecclesiae doctoribus laudatur: ita paucorum habitum omnibus Christianis tribuere, temerarium esset.

§. VII.

Non contentus his testimoniis ad alia perguit BARONIUS (t), et *et tertia.* in hoc quoque singularem Christianorum habitum inuenisse, sibi videtur, quod plerique vel nudis pedibus vel soleis inambula-
uerint. Quam in rem duos producit testes, CLEMENTEM ALEXAN-
DRINVM (u), & LUCIANVM, Sophistam (x). Sed vereor, vt vtrum-
que satis intellexerit. Ille enim calceorum non omnium, sed ad
offentationem factorum, seu, vt ipse vocat, περιέρων vsu diffua-
det, et soleas Atticas (κονίποδας vocant) Christianis commendat,
non vt singulari habitu se a gentilibus distinguerent, sed vt deco-
ri obseruarent regulam, et ab adfectata exterorum imitatione ab-
tinerent. Plerique enim prouinciales in Oriente non calceis, sed
soleis, utebantur, saepe etiam nudis pedibus incedebant, vt ex hi-
storia sacra notum est, ad quam ipse Clemens prouocat. De LV-
CIANO vero vel id monuisse sufficiet, quod satyram scripserit.
Quid mirum igitur, si homo σπαδαῖς ἐς τὸ γυλαδῖνα Christianos,
quos deridendos aliis propinare voluit, schemate quam deterrimo
indutos produxit in scenam, iisque pallium putre, caput detonsum,
et nudos pedes tribuit? Illudere enim decreuerat Christianorum for-
tunae, quae tam tenuis plerumque erat, vt ob eam Iudaeis (y)
aeque ac gentilibus (z) ludibrio essent.

§. VIII.

Haec sunt, quae pro singulari Christianorum habitu a Baronio *Conclusio*
aliisque adducuntur. Quae cum falsa plerumque hypothese nitan-
tur, merito videmur statuere, Christianos populari ceterorum ci-
uium habitu contentos, nihil praeterea adfectasse. Si quis etiam
patrum praecepta de decoro in vestibus obseruando, qualia multa
a CLEMENTE ALEXANDRINO (a), TERTULLIANO (b), CYRIL-
Heineccii Opusc. Sylloge I. B LO

(t) Baron. ad ann. 57.n. LXXXVII.

(u) Clem. Alexandr. Lib. II. Paedagog. cap. XI. p. 205. sequ.

(x) Lucian. in Philopatriade Tom. II. Opp. p. 775. edit. Amstel.

(y) Iudaeos Christianis nomine ἐβραϊσίων אכניונו id est PAVPERVM illustrasse, te-

statu Orig. Lib. II. adu. Cels. p. 56. edit. Cantabr.

(z) Minuc. Felix Octau. cap. XII. p. 118. Conf. Cave Christianism. primit. part. I. cap. III. p. 43.

(a) Clem. Alex. Lib. II. cap. XI. p. 245.

(b) Tertull. de cultu saem.

LO (c), BASILIO (d), aliisque, traduntur, paullo accuratius expendent, facile animaduertent, non id egisse homines sapientissimos, ut Christianos a vulgari habitu absterrent, sed ut a luxu immodico et vanitate gentium ad modestiam Christianis dignam reuocarent.

C A P. II.

DE HABITU CLERICALIS ANTIQVITATE ET ORIGINE.

I. Habitus clericalis an in prima ecclesia visus? II. Adfirmant pontificii. III. Origo huius erroris. IIII. Negant tamen cordatiores. V. Eorum sententiae suffragatur, (1) silentium Patrum. VI. (2) Status eorum temporum. VII. (3) Testimonia antiquorum Scriptorum. VIII. (4) Heraclae exemplum. VIIII. X. XI. Vestium sacrarum origo. XII. Nec non habitus clericalis. XIII. Argumenta aduersariorum expenduntur. XIII. Epistolae primorum pontificum decretales sunt supposititiae, et hinc nihil probant. XV. Origenis testimonium non pertinet ad habitum sacrum noui testamenti: Methodii reuelationes sunt supposititiae. XVI. Cyprianus an habitu Cardinalis ad mortem processerit? Dalmaticarum origo. XVII. Tonsurae antiquitas ex Eusebio, Greg. Nazianzeno et Ammiano Marcellino nec quicquam probatur. Locus Ammiani explicatur.

§. I.

*Habitus
clericalis
an in pri-
ma eccle-
sia visus?*

Christianos, suscepta religione, habitum singularem non adsumpsisse, assatim haecenus demonstratum est. Iam etiam de iis dispiciendum, qui sacro munere in ecclesia fungebantur. Negari sane nequit, gentes fere omnes veluti ex compacto sacerdotibus suis peculiarem, eumque splendidiorum habitum adsignasse. Ebraeorum pontificibus ac mystis Deus ipse vestimenta singularia latis legibus imperauerat. Idem fecerant Aegypti, Graeci, Romani, quin et populi septentrionales, siue Ebraeorum aemulatione, siue sacrorum suorum veneratione, siue rationibus aliis impulsu. Nec profecto decori prudentiaeque regulis repugnat singularis clericorum habitus, dummodo modestus, et eorum conditione dignus. An igitur et prisca Christiani antistites ac presbyteros suos singulari vesti-

(c) Cyrill. Hierosolym. *Catech. illuminat.* III, pag. 42.

(d) Basil. *Regul. fusius disput. interrog.* XX, p. 566. Tom. II. *Opp. edit. Paris.*

vestimentorum genere exornatos prodire voluerint, id nunc ob instituti rationem paullo accuratius videtur considerandum.

§. II.

Sunt, qui hoc maiore impudentia, quam acumine, adfirmant: *Adfirmans pontificii.* imprimis Romanenses, qui splendido sacerdotum suorum vestitu mirifice delectantur, omnemque lapidem mouent, ut illi quaedam antiquitatis species concilietur. Ipsum CONCILIVM TRIDENTINVM (e) more satis dictatorio, nullaque addita ratione, ita statuit: *Quum natura hominum ea sit, ut non facile queat sine ipsis adminiculis exterioribus ad rerum diuinarum meditationem suscollere, propterea pia mater ecclesia ritus quosdam, ut scilicet quaedam submissa voce, alia vero elatiore in Missa pronunciarentur, instituit; caerimonias item adhibuit, ut Mysticas benedictiones, lumina, thymiamata, VESTES, aliaque id genus multa ex APOSTOLICA DISCIPLINA ET TRADITIONE; quo et maiestas tanti sacrificii commendaretur, et mentes fidelium per haec visibilia religionis et pietatis signa ad rerum altissimarum, quae in hoc sacrificio latent, contemplationem excitarentur.* Atque adeo huius concilii auctoritate pontificii adstringuntur, ut habitum sacrum et clericalem, quo Romana ecclesia utitur, antiquissimum, et iam inde ab ipsis apostolis ad nostra tempora propagatum existiment. Quod etiam libentissime faciunt BARONIVS, CASALIVS ceterique eorum sodales, qui

Id sibi negotii crediderunt solum dari

Papae ut placerent, quas fecissent fabulas.

§. III.

Et sane non video, quomodo aliter sentire possint scriptores Papae addicti. Principia enim huius ecclesiae de habitu clericorum ita comparata sunt, ut necessario inde sequatur, vestimenta sacra eiusdem cum ecclesia aetatis esse. Canonistae enim et Scholastici, quorum doctrinae his in rebus omnes adsurgunt, habitum illum sacerdotalem non pro caerimonia libera venditant, nec ob solam *εὐταξίαν* inuentum volunt, sed sacrum et mysteriorum plenissimum esse, ad ipsamque sacramentorum essentiam pertinere, et sic ab illis inseparabilem esse, contendunt. Id quod facile patet ex reliquis eorum doctrinis, quibus hoc *σacράτων ψεύδος* vbique produnt. Sic IOANNES CHIFFLETIVS (f) necessitatem hanc tam absolutam esse credit, ut scribere non vereatur: *Ecclesia ob sacramenti reuerentiam permittit potius hominem mori absque viatico, quam sacerdotem sine sacris vestibus*

(e) Concil. Trident. sess. XXII. cap. V. non neganda, apud Ziegler. not. ad Lancelot. Instit. Iuris Can. p. 509.

(f) Joh. Chifflet de Eucharistia reis

stibus celebrare ad consecrandam hostiam, quae illi moribundo ministratur. Huc etiam pertinent variae cautiones, ne vestimenta haec a laicis attingantur, ne vetustate detrita aliis vsibus adhibeantur, aliaeque plures, quas hic prolixius adducere parum refert. Omnia haec fundamento illi falsissimo superstruuntur, quod habitus sacerdotalis non sit mere indifferens, sed ad honorem et reuerentiam sacramentorum necessarius. Quae quum ita sint, non possunt non illum fingere antiquissimum, ad ipsamque Apostolorum traditionem recurrere, quum alias concedere cogerentur, sacramenta in ecclesia etiam absque hoc habitu celebrari posse, id quod ab eorum hypothese esset alienissimum.

§. IIII.

*Negant
tamen cor-
datiores.*

Interim fuerunt tempora, quando opinionem hanc nondum imberant homines, etiam Romanae ecclesiae addicti; ne hodie desunt Pontificii paullo cordatiores, qui nouitatem sacri habitus agnoscunt, et trium priorum saeculorum sacerdotes a laicis non alio signo, quam morum sanctitate, internosci potuisse, nobiscum non repugnantes fatentur. Praeclarum ac luculentum hanc in rem est testimonium VALEFRIDI STRABONIS (g), cuius verba hic integra adscribemus: *VESTES etiam sacerdotales per incrementa ad eum, qui nunc habetur, auctae sunt ornatum. Nam primis temporibus COMMUNI INDUMENTO vestiti agebant missas, sicut et haecenus quidam orientaliu[m] facere perhibentur. Stephanus autem III. consiuit, sacerdotibus et laicos vestibus sacris in usu quotidiano non uti, sed in ecclesia tantum. Statutum est autem in Concilio Braccarensi, ne sacerdos sine Orario celebret missam. Addiderunt in vestibus sacris alii alia, vel ad imitationem eorum, quibus veteres utebantur sacerdotes, vel ad mysticae significationis expressionem.* Paria his habent HUGO DE S. VICTORE (h), NICOL. ALEMANNVS (i), et e recentioribus B. RHENANVS (k), FERRARIUS (l), H. VALESIVS (m), ARINGHIUS (n), STEPH. BALYZIVS (o), DUPINVS (p), aliique plures, quorum testimonium tanto plus ponderis habebit, quanto magis antiquitatum eccle-

(g) Walefrid. Strabo *de reb. Eccles. cap. XXIII.*

(h) Hugo de S. Victore *Libr. II. de offic. ecclesiae cap. XI.*

(i) Nicol. Alemann. *de parietin. Lateran. cap. VIII.*

(k) B. Rhenan. *Argum. ad Tertull. de pallio.*

(l) Ferr. *libr. IIII. de re vestiar. cap. XVIII.*

(m) H. Vales. *ad Euseb. p. 122.*

(n) Aringh. *Rom. subterr. lib. VI. cap. XVIII.*

(o) Steph. Baluz. *not. ad Gall. Narbon. Concilia p. 26.*

(p) Lud. El. du Pin. *Tom. I. Biblioth. th. nou. p. 352. edit. Lat.*

ecclesiasticarum cognitione omnes Concilii Tridentini patres superarunt.

§. V.

Quum igitur viris hisce eruditissimis etiam nos adsentiamur, operae pretium fuerit, eas, quae nos huc pertrahunt, rationes, ipsamque adeo vestium sacrarum historiam paullo diligentius recensere. Primo igitur nullus per tria priora saecula scriptor fuit, qui vestquam habitus cuiusdam sacri aut vestium sacerdotium mentionem fecerit: non Tertullianus, cui de pallio agenti commodissima huius rei occasio ac paene necessitas fuisset; non Apologetae, qui ritus Christianorum satis accurate descripserunt; non ceteri denique patres, tam Latini, quam Graeci, qui ex his saeculis ad nos peruenerunt. Et quamvis aliter sentiant haud pauci Romanensis doctrinae vindices, quorum argumenta infra erunt expendenda, alii tamen ex ipsis eorum castris hoc silentium tam facile agnoscunt, ut aliquot scriptores huius aevi vel ideo ex *γυναικων* numero excludant, quod vestium sacrarum mentionem faciant, quas genuini scriptores ad vnum omnes ignorent. (q)

*Eorum
sententiae
suffragatur
i. silentium
Patrum,*

§. VI.

Deinde ea tunc fuit rei Christianae conditio, ut vix concipi possit ratio, cur antistites ceterique ecclesiae ministri habitu singulari se prodere voluerint. Certe si extra ecclesiam vestibus peculiaribus indutos in publicum prodiiisse existimes, quam imprudenter egisse dices homines alias prudentissimos? Saeuiebat in Christianos persecutorum gladius, at in nullos crudelius, quam in ecclesiae antistites, qui summa cura ad supplicia conquirebantur. Notum est, quas insidias Polycarpo, quas Ignatio, quas Cypriano aliisque episcopis struxerint, quam diligenter turba superstitiosa in eos leones postulauerit. Polycarpum emissis undique exploratoribus indagabant, et seruulos etiam quaestionibus dirissimis ad prodendum dominum adigebant. (r) Hunc enim Asiae magistrum, hunc patrem Christianorum, hunc Deorum euersorem credebant (s), eoque sublato magnum rei Christianae praesidium se sperabant substracturos. Similes insidiae etiam Cypriano aliisque episcopis parabantur, a Decio potissimum, cuius furor maxime in clerum Christianorum saeuit. Quid opus vero erat tam curiosa indagine, si clerici singulari habitu induti inambularunt, ut quilibet gentilium eos dignoscere, ac prodere possent? Sin vero aliquis clerum in

*2. status
eorum
tempo-
rum,*

B 3

sacra-

(q) Dupin, Tom. I. Bibl. Nou.

(r) Smirnenf. Eccles. Epistola Encyclic. cap. VI. in Clerici biblioth. PP. Apost.

p. 195. Tom. II.

(s) Ibidem cap. XXII. p. 198.

sacramenti tantum celebratione vestes sacras sumsisse credat, ne in hoc quidem adfensum inueniet. Sic enim et nomina harum vestium procul dubio antiqua aut certe linguae Romanae analogae essent. Sed quis credo *orarium*, *casulam*, *cappam* aliaque huius generis, non dicam antiqua, sed Latina, esse dicet? Manipulus Latinis est herbarum congeries, quanta manibus capitur. Pontificiis manipulum vocatur vestis manibus aptanda. Orarium vocem recentiorem esse omnes agnoscunt. Casula Latinis est parua casa; Pontificiis vestis. Cappa denique Hetrusco fermoni manifesto debet originem. Quis igitur credet, rem ipsam tantae vetustatis esse, cum nomina sint recentissima?

§. VII.

3. Testi-
monia an-
tiquorum
scripto-
rum.

Praeterea et hoc obseruandum, quod antiqui scriptores non modo taceant, sed et diserte negent, sacerdotalem habitum apud se a populari discrepare. Exstat in Conciliorum Tomis COELESTINI PP. I. ad Episcopos Gallicanos Viennensis et Narbonensis prouinciarum Epistola (t), saeculi quinti anno circiter trigesimo scripta, in qua multa in hanc rem egregie differuntur, quae hic minime praetermittenda sunt. Audiuerat Pontifex, quosdam huius prouinciae sacerdotes, intempestiuo peregrinorum rituum amore ductos, habitu singulari uti, eique instituto suo colores quaerere ex scriptura, quae lumbos fidelium cinctos esse iubet. (u) Refellit eos hac epistola Coelestinus, et mentem suam his verbis aperit: *Didicimus, quosdam Domini sacerdotes superstitioso potius cultui inferuire, quam mentis vel fidei puritati. Sed non mirum, si contra ecclesiasticum morem faciunt, qui in ecclesia non creuerunt, sed venientes itinere secum haec in ecclesiam, quae in alia conuersatione habuerunt, intulerunt. Amicti pallio et lumbis praecincti credunt, se scripturae fidem non per spiritum, sed per litteram, compleuros. Tum paucis interiectis: Discernendi a plebe vel ceteris sumus doctrina, NON VESTE; conuersatione, NON HABITV; mentis puritate, NON CVLTV.* Ex hoc illustri loco plura discimus. Primo videlicet, quod sacerdotalis habitus tunc in peregrinis, forte orientalibus, ecclesiis inualescere coepit. Deinde, quod iam tum curiosus hic et scenicus vestium delictus cum superstitione et temerario scripturae abusu fuerit coniunctus, ac denique, quod Pontifex Romanus ipse singularem illum habitum reiecerit, et in hoc sacerdotes a plebe non seiungendos esse pronunciauerit. Eant igitur Pontificii, perfricent frontem, et antiquitatem habitus sacrificulorum suorum vltimam iacent.

(t) Concil. Tom. II. p. 1612.

(u) Luc. XII. 35.

Etent. Omnes profecto naris non plane obefae ex hoc testimonio facile animaduertent, illum ne saeculo quidem quinto in ecclesiis occidentalibus vbique vsu receptum, sed potius, tanquam vanum et superstitiosum, reiectum et explosum fuisse.

§. VIII.

Nec omittendum hic Heraclae exemplum, quod validissime demon-^{4. Hera-}strat, habitum sacerdotalem primis saeculis nullum fuisse. Vixit ^{clae exem-}hic Heraclas saeculo tertio ineunte, et tempore Origenis inter pres-^{plum.}byteros ecclesiae Alexandrinae sedit. De eo vero ipse ORIGENES apud EVSEBIUM (x) haec refert: διὸ καὶ πρότερον κατῆ ἐδύτη χρώμενος, ἀποδυάμενος, καὶ φιλόσοφον ἀναλαβὼν σχῆμα μέχρι τῆ δέυρο τηρεῖ. Atque idcirco, cum vulgari veste antea vsus fuisset, ea deposita, philosophicum induit habitum, quem etiamnum retinet. Eadem memoriae prodidit HIERONYMVS (y), quando de Origene agens, constat, inquit, eum statim Roma Alexandriam reuersum, Heraclam presbyterum, QVI SVB HABITV PHILOSOPHI PERSEVERABAT, adiutorem sibi fecisse κατὰ χρίστων, qui quidem et post Demetrium Alexandrinam tenuit ecclesiam. Iam quis ex hoc non videt, Presbyteros nullo tum peculiari vestitu a plebe discrepasse? Si enim presbyter suo lubitu habitum philosophicum assumpsit, in eoque perseueravit: necessario nullam adhuc fuisse oportet legem vestiariam, quae sacerdotibus indumenta singularia imperavit. Nam habitus philosophicus non profecto erat sacerdotalis, sed omnibus philosophis, etiam gentilibus, communis, nec inter Christianos a solis sacerdotibus sumebatur, sed ab omnibus, qui austeriorem vitam sectabantur, vt supra (z) demonstratum est. Sane hoc argumentum tam euident est, ac veluti in oculos incurrit, vt ipse H. VALESIVS veritate coactus ad EVSEBII (a) locum ita commentetur: Ex his apparet, nullum etiam peculiarem fuisse vestitum clericorum, quandoquidem Heraclas, Alexandrinae ecclesiae presbyter, et qui postea eiusdem loci Episcopus fuit, philosophicum pallium semper retinuit.

§. VIII.

Quum igitur haecenus satis ostensum sit, nec in sacris, nec extra ^{Vestium}ea, clericos habitu peculiari vsos esse, non alienum fuerit, ipsam ^{sacrarum}huius ritus historiam paullo accuratius hic indagare, vt quo pacto ^{origo.}sensum in ecclesiam receptus sit, dilucidius pateat. Vt vero rem ab

ouo

(x) Euseb. Hist. Eccles. lib. VI. cap. LIIII.

XVIII. p. 180.

(z) supra cap. I. §. VI.

(y) Hieronym. de Script. eccles. cap.

(a) Valef. ad Euseb. l. c. p. 102.

ouo ordiantur, illud inter omnes constat, quod Christus nec in communi vita, nec in eucharistiae institutione peculiarem habitum adhibuerit. Alterum forte nemo negauerit, siquidem disertè scriptura docet (b), Christum non, ut Iohannem Baptistam, singulare viuendi genus sectatum esse, sed eo victu et amictu vsum, quo ceteri Iudaei utebantur. Nec tacuissent profecto Euangelistae, si quid nouum aut singulare in vestibus Christi notassent, quemadmodum nec Baptistae horridiorem habitum dissimularunt. Alterum quoque, quod nec in eucharistiae institutione habitu singulari vsum sit, ex ipsa historia huius institutionis manifestum est. Accumbens enim in triclinio Christus, nihil mutauit, sed tum demum τὰ ἱμάτια, puta pallium, deposuit, quum finita coena pedes discipulorum lavaret (c). Peracto pedilauio, pallium resumpsit, et mensae denuo accubuit, vbi de caritate aliisque rebus ad discipulos loquutus est (d). Inde multa iam nocte ad montem oliueti pergit, vnde captus ad iudicium trahitur, iisdem vestibus, quas deinde, quum cruci esset affixus, milites inter se vel diuidebant vel forte distribuebant. Has vero vestes singulares, nedum sacerdotalibus hodiernis similes fuisse, nemo fortasse dixerit, praeter BARONIVM (e), qui vt et hic vestium sacrarum splendorem tacite defenderet, Christum in coena vltima vestem pretiosam coenatoriae superinduxisse, mira audacia somniat. Sed abunde Cardinali satisfactum est a CASAVBONO (f), nec opus est copia argumentorum contra coniecturam, quae ne specioso quidem fundamento nititur.

§. X.

Hanc simplicitatem magistri procul dubio etiam Apostoli eorumque discipuli sectati sunt. Nam nec in communi vita vestibus singularibus vti potuerunt ob rationes supra adlatas, nec in administratione sacramentorum, quia per vniuersum orbem dispersi, baptismum saepius in fluminibus, sacram coenam intra priuatas aedes hinc inde administrabant. Quis vero credat, Apostolos in itinere vbique vestium adparatu fuisse onustos? Nec post apostolos tototrium saeculorum interuallo quidquam in habitu clericorum mutatum. In tot enim patrum scriptis, quae ex ista aetate ad nos peruenierunt, habitus sacri nec vola nec vestigium occurrit. Et quamuis huc trahi possint imagines nonnullae hieromartyrum, vestibus sacris ornatorum, quales a BOSIO ARINGHO et CIAMPINO memorantur, eas tamen

(b) Matth. XI. 18. 19.

(c) Ioh. XIII. 4.

(d) Id. XIII. 12. seq.

(e) Baron. *Ad Ann.* 34. n. XXVIII.

(f) Casaubon. *Exercit. Baron.* XVI. n. 25. p. 354.

tamen recentiores esse, nemo non videt. Vt adeo ex illis vestium clericalium antiquitas non magis probari debeat, quam mitrae Turcicae ex habitu Pilati, quo vulgo a pictoribus repraesentatur. Interim complures Christiani philosophiae ethnicae, in primis Platonicae, operam dare consueverant. Nonnulli etiam ex scholis philosophorum ad Christianam sapientiam subinde transibant, qui plerumque ob insignem eruditionem et prudentiam a Christianis ad episcopatus, aliaque sacra munera, euehebantur. Quum igitur philosophi singulari habitu vterentur, pallio nimirum vili et barba prolixa: factum inde est, vt cum alii Christiani, tum imprimis clerici, qui vitam asceticam amabant, pallio philosophorum induerentur. Id quod supra variis exemplis demonstrauius, quibus nunc addi debet egregium monumentum HIPPOLYTI, Episcopi Portuensis, Romae anno MDLI effossum, et bibliothecae Vaticanae illatum, in quo Hippolytus conspicitur, cathedrae insidens, et pallio philosophico indutus. Eius delineationem, quam eruditissimo TENZELIO (g) debemus, hic indicandam duximus, vt quilibet ex hoc illustri monumento antiquissimorum Episcoporum habitum oculis lustrare possit. Quamuis itaque hic habitus philosophicus pro clericali haberi non possit, quandoquidem et laici illum suo libitu sumebant: saeculo tamen tertio nullus fere Episcopus, nullus presbyter, nullus diaconus erat, quin hoc habitu tanquam simplicissimo et sapientiae speciem obiiiciente, quam libentissime vteretur.

§. XI.

Illuxit demum saeculum quartum, quo christiana religio, tot adhuc persecutionibus oppressa, erigere se ac veluti de carcere prodire coepit. Imperio praeerat Constantinus, ipse Christianus, et pompae in rebus omnibus studiosissimus, qui, quum Christianorum numerum augeri serio cuperet, operam dedit, vt splendido atque augustiore apparatu sacra peragerentur. Hinc templa et basilicae magnificentissimo sumtu exstructae, hinc lumina, vasa pretiosa, thuribula inuenta, aliaeque caerimoniae excogitate sunt, quae oculos ferirent. Atque tunc etiam de sacris vestibus cogitatum est, quibus ornati sacerdotes in templis plebem veneratione quadam implerent. Ipse Constantinus, THEODORITO teste (h), Macario Episcopo Hierosolymitano τὴν ἱερὰν στολὴν, *sacram vestem donauerat, vt ea indutus diuini baptismi ministerium perageret, eaque vestis aureis filis contexta erat.* Quod quin in aliis quoque ecclesiis

Heineccii Opusc. Sylloge I.

C

clesiis

(g) Tenzel, *Dial. mensr.* 1693. pag. 357. sequ.

(h) Theodorit. *lib. II, H. E. cap. XXVII, p. III.*

clesiis tum ipse, tum successores, fecerint, nullum est dubium. Et ex eo demum tempore frequens est apud scriptores vestium sacrarum mentio, dignaque visa est haec res, quae in ipsis conciliis expenderetur. Iam anno CCCLXIII. in concilio LAODICENO (i) existimatum, *non oportere ministrum orarium ferre, itemque non oportere lectores et cantores orarium ferre, et sic legere vel canere.* Postea in concilio Carthaginensi III. (k) decretum, *ut Diaconus de sacro codice lecturus alba veste vteretur.* Eodem tempore GREGORIUS NAZIANZENSIS (l), HIERONYMUS (m), et CHRYSOSTOMUS (n) passim meminerunt vestium sacrarum, in eoque fere conveniunt, quod splendidae ac candidissimae fuerint. Sed tantum abest, ut in eo mysterium quaesiverint antiqui, ut nec eiusdem ubique formae fuerint, et singulae fere ecclesiae suo lubitu eas confici curarint. Vnde factum, ut hodiernum inter orientalem atque occidentalem ecclesiam maximum in hoc discrimen sit, nec in ipsa occidentali ecclesia idem ubique mos observetur. Notandum etiam, in Occidente has vestes multo tardius certis legibus definitas fuisse, quam in oriente. Quod non solum ex Coelestini loco supra laudato patet, sed ex conciliis etiam recentioribus, in quibus saepiuscule de hoc ornatu sacro litigatum. At saeculo sexto ultimam demum manum huic vestitui imposuisse videtur GREGORIUS MAGNUS, qui, sicuti eiusmodi rituum erat curiosissimus, ita, IOANNE DIACONO (o) teste, nihil reliqui fecit, ut et vestium sacrarum leges ubique observarentur. Quae postea WALEFRIDUS STRABO, ALCVINUS, ceterique huius farinae scriptores de mysteriis harum vestium commentati sunt, huc non pertinent, iam ab aliis copiose quippe explicata.

§. XII.

Habitus
clericalis
origo.

Haec de vestibus sacris intra ecclesiam adhibendis. Extra eam clerici initio habitu vili et ad modestiam composito utebantur, qualis, ut dixi, erat philosophicus. Sed saeculo quarto paullo elegantius vestitos fuisse oportet. Quum enim Eufathius, Sebaste-norum Episcopus, pallium philosophicum more antiquorum sumeret, discipulisque suis, ut idem facerent, auctor esset: tantam sibi conflavit invidiam, ut ipse eius parens Eulalius, Caesarensis Episcopus, eum sacerdotio priuaret, ideo, quod habitu parum deco-

ro

(i) Concil. Laod. Can. XXII. XXIII.

(k) Conc. Carthag. III. Can. XXXXI.

(l) Greg. Naz. in somnio de Anast.

Tom. II.

(m) Hieron. Lib. I. contra Pelag.

(n) Chrysostr. hom. LX. ad pop. Antioch.

(o) Ioannes Diac. de Vita Gregorii M.

Lib. II. cap. LVII.

ro vteretur (p). Quae censura vt ad posteros testator esset, in ipsa synodo Gangrensi (q) canon conditus est; *εἴ τις ἀνδρῶν διὰ νομιζομένην ἀσκήσιν περιβολαίῳ χεῖται, καὶ ὡς ἂν ἐν τέτῳ τὴν δικαιοσύνην ἔχων καταψήφισοιτο τὰν μετ'εὐλαθείας τὸς ἑβρῶν φορέντων, καὶ τῇ ἄλλῃ κοινῇ καὶ ἐν συνθείᾳ ἕσθ' ἐδῆτι κεχηρμένων, ἀνάθεμα ἔστω.* Si quis vir ob eam, quae existimatur, pietatis exercitationem, utatur peribolaeo, hoc est, amictu pallii, et velut in hoc iustitiam constituens, condemnet eos, qui cum pietate beris et alia communi solitaque veste viuuntur, anathema sit. Ex hoc canone, quo cum IVSTELLI (r) annotationes conferendae sunt, discimus primo, clerum huius concilii tempore, id est, circa medium saeculum quartum, abhorruisse a veteri habitu philosophico, et eum indecorum habuisse: deinde vestitum eos adsumpsisse multo elegantiore. Βῦρος enim vel ἑβρῶν vestem hic notat sericam, qualis erat virorum honestiorum, vt ZONARAS (s) et BALSAMON (t) explicant; non viliozem, vt alii malunt (u). Alias enim Eufstathio nulla fuisset ratio, habitum communem reiiciendi, et pallium philosophicum in vsum reuocandi. Paulo post monachorum disciplina inualuerat, qui schemate singulari, veluti tonsura, pallio, cilicio vsi, tantam sibi sanctitatis famam conciliarunt, vt ipse IVSTINIANVS IMP. singulari lege (x) cauerit, ne quis laicus, aut histrio, hoc habitu vteretur. Quum igitur in Oriente plerique episcopi ac clerici ex monachorum ordine adsumerentur: factum inde est, vt etiam ad hanc dignitatem euecti habitum monachalem retinerent, quod in nostram vsque aetatem faciunt episcopi Graecorum. Ex hoc simul adparet, vnde tonsura clericorum originem habeat, quam et occidentales ab orientalibus cum ipso monachismo acceperunt. Ea enim quum initio esset monachorum propria, postea a ceteris quoque clericis adsumta est, donec saeculo sexto omnibus clericis necessario videretur (y). Quamuis autem occidentales clerici Graecos in tonendis capillis imitarentur: in reliquo tamen habitu modestiae tam parum studiosi erant, vt nullis legibus magis opus videretur, quam vestiariis. Plerique enim diuitiis et fastu elati nihil concedere volebant laicis,

C 2

quibus

(p) Socrat. *H.E. lib. II. cap. XXXXIII.*(q) Concil. *Gangr. Can. XII.*(r) Iustell. *ad Cod. Canon. eccl. vniuers.* p. 194. *edit. Helmst.*(s) Zonar. *ad Can. 12. Conc. Gangrenf.* p. 316.(t) Balsamon. *in Canonem eundem* p. 804.(u) Salmaf. *ad Tertull. libr. de pallio p. 32. et in not. ad Hist. Aug. scriptores p. 121. Suicer. Thesaur. Eccl. p. 684. Tom. I.*(x) Nouell. *LXXXIII. cap. XXXXIII*(y) Concil. *Agathense Can. XX. Confer. Frider. Spanhemii Hist. Christ. saec. XI. cap. V. num. V. p. 1081. et saec. VII. cap. III. num. III. p. 1180. Tom. I. Op.*

quibus iam dominari coeperant. Sic anno DLXXXVIII. in CONCILIO NARBONENSI (z) clericis interdici oportuit *sagum*, *calceamenta*, *aut vestimenta saecularia*, *vestimenta purpurea*, quae ad *iactantiam mundialem* pertinerent. Sed et saeculo decimo tertio in CONCILIO MONPELIENSI hanc legem conditam esse scimus: quoniam propter *incompositum habitum* quorundam clericorum *regularium* et *saecularium* adeo laici scandalisuntur, quorum frequenter nobis sunt oblatae querelae, quod non solum viros ecclesiasticos hinc contemnunt, verum et ecclesias aggrauant et molestant: non credentes, huiusmodi clericis magis deferendum, quam laicis, qui non solum a laicis in habitu et alia conuersatione non discrepant, verum et in his et in aliis magis se exhibent dissolutos, nos volentes praedictorum vilitatibus tam spiritualiter, quam corporaliter prouidere, in synodo praesente statuimus, ut quilibet Archiepiscopus vel Episcopus talaribus vestimentis et camisia linea super alios pannos extra domum suam, si pedes vadat, semper utatur, et idem obseruet in domo, cum curiam publice cum extraneis tenet. Chlamydem quoque talarum habeat super scapulas confutam more Romano. Fortassis charta nos citius deficeret, quam eiusmodi legum copia. Sed quid opus est plura adferre, cum vel ex his satis constet, nec antiquiorem saeculo quarto esse habitum sacerdotalem, nec simul vno tempore in eam formam fuisse redactum, qualis hodie vel in Graeca, vel in Romana ecclesia, conspicitur?

§. XIII.

Argumenta aduersariorum expenduntur.

Praemissa hac breui historia, et altera pars audienda erit. Diximus enim supra, Pontificios nonnullos in alia omnia ire, et originem habitus clericalis ab ipsis apostolorum temporibus deriuare. Quibus itaque rationibus adducti hoc faciant, nunc erit dispiciendum. Tria vero potissimum argumentorum genera sunt, quibus in hac controuersia vtuntur. Vel enim ipsos apostolos habitu hodierno induunt, quod summa impudentia ausus est BARONIVS, vel ad patres trium priorum saeculorum confugiunt, quod vna cum BARONIO (a) fecit CASALIVS (b), vel patres quarti et sequentium saeculorum testes laudant, quod tutissimum visum est BELLARMINO. Cum hoc nulla nobis erit controuersia, siquidem ipsi fatemur, habitum clericorum isto saeculo fuisse inuentum. Nec cum isto hic litigabimus, quia sequente capite de apostolis accuratius agendum erit.

(z) Concil. Narbon. Can. I.
(a) Baron. ad ann. 261. n. 44.

(b) Casal. de profanis Aegypt. et Rom. et sacris Christianorum ritibus lib. III. cap. XXXV. p. 182. sequ.

erit. Ergo secundum tantum argumentorum genus restat, hic sub
limam reuocandum.

§. XIII.

In principiis igitur locant CLEMENTEM ROMANVM, ANACLETVM, Epistolae
SOTEREM et s. STEPHANVM, Pontifices Romanos, magna, vt aiunt, primorum
nomina et omni exceptione maiora, quippe ad saeculum primum, pontificum
secundum, tertium referenda. Ex Clementis scriptis laudant Epi- Decretales
stolam II. ad Iacobum, fratrem Domini, in qua tam multa de la- sunt suppo-
uandis, seruandis, comburendisque sacris vestibus praecipuntur, sitionae, et
vt ab infulsissimo monacho nihil potuisset scribi frigidius. ANACLE- hinc nihil
TI (c) quoque epistolam aliquam laudant, in qua praecipitur, vt probant,
Episcopus secum habeat ministros, sacris indutos vestimentis, in fronte
et a tergo. Porro et SOTEREM Papam (d) leges quasdam de vesti-
mentis sacris, a monialibus non tangendis, condidisse ferunt. De-
nique et s. STEPHANI Epistolam I. de vestimentis ecclesiasticis mul-
ta praecipere contendunt. Sed desperatam profecto causam esse
oportet, quae ad hos triarios rediit. Omnes enim hae epistolae
decretales tam manifesto ex Isidori Mercatoris, impostoris ac ne-
bulonis infulsissimi, officina emissae sunt, totque falsitatis indiciis
se produnt, vt ipsis pontificiis (e), quibus laeua salit, nugarum
anilium pudeat, ex quo a BLONDELLO (f) inuictis argumentis ex-
plosae sunt. Relinquendae igitur istae cupediae TURRIANO (g), MAL-
VASIAE (h), CARDINALI DE AGUIRRE (i), aliisque eiusmodi in-
geniis, quorum interest, epistolas has in tuto collocare, id est,
magno cohatu maximas nugas agere. Satis enim poenarum hos de-
didisse credimus, dum ab ipsis contribulibus suis deridentur, tam de-
formes esse censentibus has Epistolas, vt nulla arte, nulla cerussa
aut purpurisso fucari possint (k).

§. XV.

Paullo maioris momenti esse videntur, quae ex Patribus ad stabili-
C 3 lien- Origen
testimo-
nium non

(c) Anaclet. *Epist. I. de oppress. Episc.*

(d) Soter. *Epist. ad Episcop. Italiae.*

(e) Natal. Alex. *saecul. 1. part. II. p. 219.* Petr. de Marca *libr. III. de concord. Sacerd. et Imperii Cap. V. Gerbas. append. de caussa mai. p. 68.* Christ. Lup. *Schol. ad can. concil. part. III. p. 362. Vt taceamus Dupinium, Nic. Antonium, Lanoium, Ant. Pagi, Baluzium, Cardin. Bonam, aliosque, quos allegant D. Gerhard. Tom. I. Confess. Cathol. p. 433. sequ.*

Ittig. *diff. de Patribus Apost. n. XXXVII. p. 118. sequ.*

(f) Blondell. in *Pseudo-Isidoro et Turriano vapulante.*

(g) Turrian. *singulari opere de Epistolis decretal. aduersus Magdeburg.*

(h) Bonau. *Maluasia Apologet. pro Epist. decretal.*

(i) Card. Aguirre in *Appar. ad Concil. Hisp. Tom. I. diff. III. p. 69. sequ.*

(k) Labbeus *Tom. I. Concil. p. 78.*

per-
ad
habitu-
m sa-
crum noui
testamenti.
Methodii
reuelatio-
nes sunt
suppositi-
tiae.

liendam causam suam colligunt. Nam primo laudant ORIGENEM (l)¹ qui vestimentorum sacrorum iam saeculo tertio rationes mysticas tradiderit, deinde et METHODIVM (m), qui eadem aetate indumenta etiam sacrata laudauerit. Sed quam parum candide hoc fiat, vel tirones animaduertent, si ipsa patrum loca euoluerint. ORIGENES enim loquitur de habitu sacerdotali veteris testamenti, cuius vsum aequae ac mysteria omnes agnoscimus. METHODII vero *Reuelationes περὶ τῶν ἀπὸ συζύσεων κόσμων συμβάντων*, quae inter ORTHODOXOGRAPHIA BASILEENSIA (n) habentur, tantum abest, vt saeculi tertii scriptori tribui possint, vt potius multa de Turcis eorumque rebus gestis garriant, et sic, fatentibus omnibus (o), potius METHODIO Homologetae, Patriarchae Constantinopolitano, saeculi decimi tertii scriptori, adscribendae sint. Huius vero Methodii aevo indumenta sacerdotum sacrata iam vbique recepta fuisse, et nemo negat, et iam supra a nobis datum est.

§. XVI.

Cyprianus
an habitu
Cardinalis
ad mor-
tem pro-
cesserit?
Dalmati-
earum
origo.

Sed restat vltimum argumentum, ad quod, tanquam ad sacram anchoram, confugiunt, quotiescunque palmam dubiam esse vident. Exstat nimirum vita et passio Cypriani, non illa a PONTIO, diacono Carthaginiense, sed ab alio quodam multo recentiore, saeculo octauo (p), stilo satis inelaborato conscripta, in qua Cypriani habitus, quem ad supplicium ductus deposuerit, hunc in modum describitur: *Et ita idem Cyprianus in agrum Sexti perductus est, et ibi se lacerno birro exspoliavit, et genua in terram flexit, et in orationem se Domino prostravit. Et quum se Dalmatica atque tunica exspoliauisset, et diaconis tradidisset, in linea stetit, et coepit spiculatorem sustinere.* Haec exscribens BARONIVS (q) dici non potest, quantopere ineptiat, quantum triumphet, quam reperisse se putet, non quod pueri in faba. Addit enim: *Haec diligentiore consideratione pensanda sunt. Etenim ex iis adeo certis antiquitatis ecclesiasticae monumentis, qualis esse solet Episcoporum habitus, probe possumus intelligere.* Hactenus bene. Quamuis enim nihil causae sit, cur acta haec certum antiquitatis ecclesiasticae monumentum putemus, quum sagacioribus misere interpolata videantur: fatebimur tamen Baronio, nos ipsos hic episcoporum habitum genuinum agnoscere, sed vulgarem, et ab

(l) Origen. hom. II. in Leuit.

(m) Method. in libro reuelat.

(n) Orthodoxogr. Tom. I.

(o) Aubert. Miraei Schol. ad Hieronymi
Catal. scriptorum Eccles. cap. LXXXIII.

Guil. Caue Histor. litter. Part. I. p. 75. sequ.

(p) a Paulo nimirum Diacono, vt cō-
set Voss. de Vitiis sermon. lib. VI. p. 321.

(q) Baron. ad ann. 361. n. LX.

ab hodierno plane diuersum. Pergit vero Baronius, et criticum inuita Minerua agit. Postquam enim, quid linea, quid birrus, quid lacerna et dalmatica sit, prolixè inquisiuit, rationesque omnes subduxit, hanc summam facit cogitationum suarum: (1) *Ex his itaque iam exploratum haberi videtur, Episcoporum hunc fuisse antiquum habitum, ut post vestem superinducerent lineam, et desuper eam solutam tunicam, ac denique humeros tantum tegens et brachia lacernum birrum. Quo genere indumenti hodie videmus vti S. Romanae Ecclesiae Cardinales, atque Episcopos illos, qui ex Regularibus ad eam dignitatem prouecti sunt. Vt rectius hoc intelligatur, lineam explicat de hodierno Ephod, quod Italis Rochetto vocatur, dalmatica ipsi est tunica talaris, et birrus denique lacernus palliolum, quod humeros tegit.*

Spectatum admissi risum teneatis, amici!

En Cyprianum habitu Cardinalis! Exploratum enim est Baronio, Cyprianum tali indumenti genere hic repraesentari, quali hodie vtuntur Romanae ecclesiae Cardinales. Mireris, quod purpureum galerum omiserit, vt Cardinalem omnibus numeris absolutum habeamus. Sed ne iocari videamur, res ipsa paullo diligentius consideranda est. Referunt acta, qualiacunque sint, Cyprianum positis vestimentis *in linea sterisse*; atque adeo primum quaerendum est, quidnam sit *linea* illa vestis, in qua beatissimus martyr spiculatorem expectauit? Respondet Baronius: *Nihil aliud est, quod dici possit, nisi lineam illam Cypriani commune illud omnibus Episcopis lineum indumentum fuisse, quod Ephod alii dicunt, Italice vero Rochetto. Cur vero nihil aliud dici posset? Linea illa fuit interula, quae super nudum indui consueuit. Quotidie enim videmus homines capitis damnatos ad interulam vsque exui, et sic in linea carnificis ictum expectare. Idem igitur si Cyprianum fecisse dixerimus, nihil praeter rem dixisse videbimur. Praeuidit quidem hoc telum Baronius, sed illud suo more contemnit. Neminem enim tam obtusum ingenio futurum existimat, vt acta de linea interula intelligenda putet, siquidem non decuisset sacerdotalem grauitatem, Cyprianum ad interulam vsque denudari, quam praeferim ad hoc non cogeret magistratus, nec carnificis functio id postulare. Egregia vero ratio. Non decuit sacerdotem ad interulam vsque denudari, ergo capitis damnatus, et quidem ab ethnico magistratu, Cyprianus denudatus non est. Cur non eodem ratiocinandi artificio concludamus, Christum vestibus ornatum cruci esse affixum; non enim decuisse saluatoris sanctitatem, nudum ab vlllo mortalium conspici. Multum videlicet*

(1) Idem *ibid.* num. XXXXV.

delicet interest inter hominem suo arbitrio viuentem, et iudicio capitali damnatum. Illorum nemo temere tam sine fronte erit, vt nudum se oculis hominum exponat; at in suppliciis res non hominis arbitrio agitur, nec quaeritur, quid decorum sit, sed quid carnifex fieri velit? Et vnde porro probabit Baronius, carnificis functionem hoc non postulare? Respondet quidem: *Quid enim opus erat ad capitis obruncationem, ad subuculam vsque exui, quum praefertim nullum ea de re exstet exemplum?* Sed videtur Cardinalis nunquam eiusmodi supplicium spectasse: alioquin tam pueriliter non ineptiret. Multum enim opus esse ad obruncandum caput, vt homo non solum ad interulam, sed omnino ad cutem, denudetur, carnifices rectius docebunt, quam Baronius, quibus et hic, tanquam artificibus, in sua arte credendum est. Iam etiam de *dalmatica*, quam posuit Cyprianus, dispiciendum. Baronius hic iterum vestem sacerdotalem reperit, et nos ad MARTYROLOGIVM (s) suum relegat. Sed in eo, quod ad rem faciat, nihil omnino occurrit. Diuersa enim dalmaticarum genera ibi recenset, veluti manicatarum, chirothecatarum, aliarumque sine manicis, et deinde plura ex recentioribus scriptis corradit. Certiora igitur quaerenda sunt. Dalmatica vox est recentior, et Caesarum demum aetate inuenta, et quidem ita vocabatur *tunica*, *clauis purpureis insignis* (t), qualem non nisi molliores gestabant. Hinc vitio versum legimus Commodum Caesari, quod *dalmaticatus* in publicum prodiiisset (u). Nec minus in vitio positum, quod Elagabalus post coenam saepe visus sit *dalmaticatus* (x). Vnde colligimus, vestem hanc, vt solent omnes exoticae, adeo forduisse viris grauioribus, vt eam mulieribus, quam viris, digniore habuerint. Quis igitur credit, Cyprianum, virum sanctissimum, et quod caput rei est, episcopum, tam sui esse oblitum, vt vestem hanc molliorem, et quam tunc vix Romanorum lux inuenerat, sibi sumserit? An, quod in Commodum et Elagabalo Romanis intolerabile visum est, Cyprianum Episcopum deuit? Hinc tantum abest, vt Baronius in Cypriano dalmaticam sacerdotalem inuenerit, vt potius probari haut difficulter possit, dalmaticas ante quartum saeculum a sacerdotibus non fuisse admissas. Operae pretium erit, hoc accuratius considerare. Cum Commodi et Elagabali tempore dalmaticae Romanis mollitiem quandam praese ferre viderentur; nemo erat, qui hoc habitu vti vellet, eaque

opinio

(s) Baron. notat. ad Martyrol. Rom. die Tom. II. Opp.

31. Maii.

(t) Voss. lib. VI. de vitiis serm. p. 320.

(u) Lamprid. in Commodum cap. VIII.

(x) Lamprid. in Elagabalo cap. XXVI.

opinio satis diu vigeat, donec, vt fieri solet, tempus eam minueret. Interea defaueuerat tyrannorum furor, et Christiani Constantini fauore tuti melius haberi coeperant. Clerici igitur quum paulo elegantius vestiri cuperent, initio Syluestri Papae consilio adsumserunt *colobium*, sed, quum et istud parum splendidum videretur, paulo post, vel ipsius Syluestri vel successorum iussu colobium cum dalmatica commutarunt. Haec vera est dalmaticae tunicae origo, quam scriptores magno consensu docent. CAROLVS M. Imp. (y) qui in antiquos ecclesiae ritus mira curiositate inquisiuit, vbi de sacris vestibus agit: *Quum*, inquit, *nuditas brachiorum culparetur*, a Syluestro dalmaticarum repertus est vsus. Sic et ABBO FLORACENSIS (z), qui ex instituto Pontificum vitas et res gestas descripsit, *Syluestrum ait instituisse, vt diaconi dalmaticis in ecclesia vterentur*. Sed omnium accuratissime huius indumenti originem ostendisse videtur ANSELMVS (a), antiquus decretorum collector, qui EVSEBIVM nescio quem auctorem sequutus ita scribit: *A S. Syluestro et presbyteris eius colobiorum vsus sumsit initium; et Marcus et Iulius et Liberius eo ordine sunt vsi. Post hos autem colobia in DALMATICAM sunt commutata. Visum enim est, melius huic proposito conuenire, quod accuratius placere valeat*. Ex his antiquis satis scriptoribus manifestum est, dalmaticas vel a Syluestro, qui ab anno CCCXIII ad annum vsque CCCXXXV Romanae ecclesiae praefuit, vel a Damaso, qui ab anno CCCLXVII annos septendecim imperauit, fuisse in ecclesiam introductas. Et posterior quidem sententia eo magis probabilis est, quo notior est Damasi Papae luxus, ab ipsis gentilibus notatus. AMMIANVS enim MARCELLINVS (b), qui ea ipsa aetate scripsit, non sine sale refert, *hunc Episcopum, dilatatum oblationibus matronarum, processisse vehiculis insidentem, et CIRCUMSPECTE VESTITVM*, eumque comparat prouincialibus quibusdam Antistitibus, in quibus *vilitatem indumentorum* laudat. En Damasi genium, ad splendorem et elegantiam factum, quem etiam miratus Praetextatus Consul apud HIERONYMV (c) saepius dicere solebat: *Facite me urbis Episcopum, et protinus ero Christianus*. Quam verisimile igitur est, Damasum huius ingenii virum, vt ANSELMVS suspicatur, vestem dalmaticam primum omnium in locum colobii adsumsisse? Hoc

Heineccii Opusc. Sylloge I.

D

vero

(y) Carol. M. de sacrificio Missae et ratione rituum ecclesiae ad Alcuinum edit. Anu. 1560. 8°.

(z) Abbo Floriac. Epit. de vitis Pontific. in Syluestro PP. cap. LXXXIII.

(a) Anselmus citatus a Petro Ciacco-

nio in annotat. ad Cassian. p. 674. edit. Rom. Confer. Voss. de vitis serm. libr. III. cap. VI. p. 131. Tom. II. Opp.

(b) Ammian. Marcell. libr. XXVII. cap. VI.

(c) Hieronym. Epist. LXI.

vero si admittas (nec caussa vlla est , cur admittere nolis ,) quomodo iam Cyprianus , et quidem ad supplicium ducendus , dalmatica vti potuit ? Sed obiicit Baronius , ita tamen rem in actis , *certissimo antiquitatis ecclesiasticae monumento* , referri . Referatur licet ; quid tum ? Annon vel hoc argumento constat , acta illa non coeua , sed sequioris saeculi esse ? Sed probe notandum videtur , non in omnibus actis dalmaticam inueniri , sed , ipso obseruante Baronio , in nonnullis eius loco *tunicam* legi . Ex quo adparet , Cyprianum tunicam super interulam induisse , hoc est , vestem vulgarem , et omnibus prouincialibus communem , quam deinde auctor vitae Cypriani recentior , filium imprudenter suo saeculo attemperans , in dalmaticam commutauit . Quod denique ad *birrum lacernum* attinet , nescio quid sibi velit Baronius , dum hic etiam episcopale indumentum quaerit . Lacernum enim , vt ipse docet , fuit breue vestimentum , quod ad arcendam pluuiam iniiciebatur ; idque non sacerdotibus aut episcopis proprium , sed omnibus Romanis ac prouincialibus vsitatum (d) . *Birrum* vero ipse refert ad colorem rufum , et sic *birrum lacernum* ex ipsius Baronii sententia quam rectissime explicabimus pallium rufum pluuiiae arcendae aptum . Videmus ergo Cyprianum , non Cardinalis habitu , vt Baronius suauiter somniat , sed vulgari amictu indutum , interula nimirum , tunica et pallio seu lacerna , qualem tunc Carthaginienfes omnes gestabant . Plura non addo , praeter hoc vnicum , quod PONTIVS diaconus , qui de vita et passione Cypriani volumen *egregium* , vt HIERONYMVS (e) vocat , reliquit , nec lineae , nec dalmaticae , nec birri lacerni , vel verbo mentionem faciat , quum tamen beatum martyrem capite plecti viderit . Vnde igitur hoc sciuit Auctor actorum Cypriani , a Baronio hic exscriptus , quum saeculo octauo non sit antiquior ?

§. XVII.

Tonsurae antiquitas Antequam vltimam manum huic capiti imponamus , de tonsura etiam nonnihil dicendum erit , vt fabula haec laeta catastrophe finiatur . Paulo ante , quum vestium sacrarum historiam traderemus , meminimus etiam tonsurae , eamque a monachis primum inuentam , deinde vero saeculo quinto a clericis etiam sine omni superstitione admissam diximus . Sed et hic reclamat Roma pontificia , et hoc insigne sacerdotum suorum antiquitatis laude priuari , non sine dolore conqueritur . Vt igitur rasae genti sua constet antiquitas , diuerfas

vias

(d) Vide Ciceron. Orat. Philipp. II. Plin. lib. XVIII. Hist. Natur. cap. XXV. Fess. Gramm. in voce Lacerna.

(e) Hieronym. de Script. Eccles. cap. LXVIII.

vias ingrediuntur huius partis scriptores. Quidam enim cum ISIDORO (f), BARONIO (g), CASALIO (h) aliisque, ipsos apostolos tonsos in scenam producunt. Quidam ad patrum antiquissimorum, aliorumque scriptorum testimonia prouocant, quod praeter CASALIVM ex instituto facit GASTO CHAMILLAR (i), Doctor Sorbonicus, qui de tonsura scripturus, diligentissime nugas omnes collegit. Alii denique quinti ac sequioris saeculi patrum auctoritate vtuntur. Illis hic respondebimus : istis capite sequenti satisfiet : cum his nihil nobis negotii est. Sed vt paucis hoc labore defungamur, primo mittimus ANICETI PAPAE (k) aliaque huius farinae testimonia. Adulterinum enim hunc esse Isidori Mercatoris foetum, iam supra ostendimus. Nec moramur ea loca, vbi nonnunquam de clericorum coma non nutrienda agitur. Aliud enim est, comam non promittere, aliud in coronae formam tonderi. Sed praecipua tantum loca examinabimus, in quibus caussae suae proram puppinque constituunt. Vrgent igitur, EVSEBIVM (l), episcopus Tyri congregatos magna oratione adloquutum, ipsis inter alia tribuere τὸν ἑρπύριον τῆς δόξης στέφανον, *caelestem gloriae coronam*, per quam nihil aliud indicet, quam tonsuram, quae hodiernum corona vocetur. Vrgent deinde, quod GREG. NAZIANZENSIS (m) ab Episcopis etiam in capillis decorum obseruari velit, et ideo commendet Maximum, qui ad Episcopatum euectus capillos posuerit. Denique ex AMMIANO MARCELLINO (n) addunt, Theodorum quendam a paganis ideo diris suppliciis fuisse enectum, quod puerum tonsurasset, quem ecclesiae destinauerat. Sed nihil procliuus est, quam tela haec plumbo obtusiora declinare. Quod enim ad EVSEBIVM atinet, vel primus ipsius loci conspectus docet, eum de nulla re minus, quam de tonsura, loqui. Nec propositum ipsi est, habitum Episcoporum describere, sed sacrum eorum munus, adhibitis multis schematibus, collaudare. Hinc ipsis tribuit *sacram tunicam talem, coelestem gloriae coronam, et sacerdotalem sancti spiritus vestem*, non quod eo habitu decoratos videret, sed quoniam panegyristae est, omnia, quantum fieri potest, magnificentissime eloqui. Hinc quum eos sacerdotes nominare vellet, per synecdochen notissimam signa sacerdotii veteris testamenti commemorauit, quem-

D 2

admo-

(f) Isidor. lib. II. de diuin. offic. cap. III.

(g) Baron. ad ann. 58. n. CXXXII.

(h) Casal. de sacr. Christ. rit. L. III. c. XXXXVIII. p. 268. seqq.

(i) Gasto Chamillar. de tonsura p. 401.

(k) Anicet. PP. Epist. ad Gall. Ep. in Dist. XXIII. Can. prohibere fratres.

(l) Euseb. libr. X. Hist. Eccl. cap. III.

(m) Greg. Nazianz. Orat. XIII.

(n) Amm. Marcell. libr. XXII. Hist. cap. XXVIII.

admodum nostrō etiam tempore orator Consuli cuidam fasces et secures gratulari posset, quum tamen hodie nulli consulum haec insignia magistratus praeferantur. Nec magis ad rem facit, quod ex GREGORIO NAZIANZENO adferunt. Commendat enim pater iste decorum, etiam in capillis detondendis ab Episcopo obseruandum: sed idem commendat PAVLLVS APOSTOLVS (o), et quidem non Episcopis solum, sed omnibus viris, quos non sine turpitudine quadam comam alere docet. Quid vero haec ad tonsuram clericalem? Quaestio sane non est, an clericis comae tondendae sint? Id enim quis negaret, cum etiam laicos hoc facere deceat? Sed de eo quaeritur, an clericos in formam coronae tonderi oporteat? Id est, quod et a nobis negatur, nec a GREGORIO NAZIANZENO dicitur. At commendat tamen Maximum, quod Episcopus factus comam detonderit? Etiam hoc iure facit Gregorius, sed cur quaeso commendat? non profecto, quod in formam coronae tonsus sit, sed quod cynici squaloris pertaesus, comam refecandam curarit. Atque adeo hoc exemplum aequae est ἀπροσδιόγουσον, ac illud, quod Baronius ex Ammiano Marcellino, Cafalius ex Baronio refert. Integer locus ita se habet: *Diodorus quidam veluti comes in tumultu Alexandrino cum aliis obruncatus est, quod, dum aedificandae praeesset ecclesiae, cirros puerorum licentius detondebat, id quoque ad Deorum cultum existimans pertinere.* Iam considera Lector, quam mala fide agant Cafalius (p) et Baronius (q). Ammianus Diodorum cirros puerorum detondisse ait; Cafalius puerum ab eo tonsuratum refert. Ammianus addit, Diodorum putasse, id quoque ad Deorum cultum pertinere; Cafalius et Baronius hos pueros ecclesiae destinatos fuisse fingunt. Quid absurdius aut frigidius poterat excogitari? Sed age rem omnem expendemus, et ut dolus eo clarius perspiciatur, quid fecerit, et qua re tantum supplicum meruerit Diodorus, paullo diligentius explicabimus, praecipue quum ad intelligendum Ammianum Delio natatore opus sit. Obseruandum igitur, *cirros* appellari puerorum capillos post primam tonsuram succrescentes. Nimirum ad annum septimum usque non tondebantur, intra quod tempus capilli vocabantur *comae*. Tunc tonsus semel capillus nutriebatur ad ephebiam usque, et hic *cirrorum* nomine veniebat. Puberes facti iterum tondebantur, et tum subnascens capillus, si promitteretur, prolisiusque super humeros deflueret, *caesaries* appellabatur. Vterque vero puerilis crinis.

(o) 1. Cor. XI. 14.

(p) Cafal. l. 6.

(q) Baron. ad ann. 158. n. CXXXVII.

nīs, et coma prima et cirri, cum ponerentur, sacrari alicui Deo solebant. Vnde VARRO apud NONIUM (r) Grammaticum: *Ambraciae, inquit, primum capillum puerilem dentum, item CIRROS ad Apollinem ponere solent.* Consuli etiam hic possunt TURNEBUS (s) et SALMASIVS (t), apud quos talia plena manu feruntur. Nouit hoc DIODORUS, et hinc, praepostero odio in gentiles stimulus, *puerorum Alexandrinorum cirros licentius detondit*, ideo quod eos quoque ad *vanorum Deorum cultum pertinere sciebat.* Ignominia igitur affectit hos pueros, dum eos odio religionis cirris spoliavit, tantum abest, vt ecclesiae destinauerit. Quare etiam gentiles isto facto tantopere irritauit, vt religionis zelo pueros suos, sacro hoc, vt putabant, munere spoliatos, crudeli Diodori exitio vlciscerentur. Ex quo adparet, frustra et hunc locum a Baronio et Casalio allegatum, quippe qui, ne fidei quidem omnibus admotis, ad tonsuram clericalem trahi possit.

C A P. III.

DE VERIS VESTIBVS APOSTOLORVM.

I. *Apostolis a Pontificiis tribuuntur vestes sacerdotales.* II. *Videntur potius vsi communi vestitu Iudaeorum.* III. *In Iudaeorum vestitum inquiritur. Petri vestimenta ex Act. XII, 8.* IIII. *Abdiae Babylonii testimonium de vestitu Apostolorum.*

§. I.

EX quo semel Concilii Tridentini patribus error crassissimus excidit, quod vestium sacerdotalium origo ex Apostolorum disciplina et traditione deriuanda sit, omnia potius facienda putauit Roma pontificia, quam vt errorem hunc agnosceret. Inde tot molimina BARONII aliorumque harum partium scriptorum, qui omnes ingenii vires eo contulerunt, vt ipsi apostoli eorum opera ac studio sacerdotali habitu ornati in publicum prodirent. Scilicet quos PAVLLVS (u) nobis sistit famelicos, NVDOS, et rerum omnium indigentes; quos ipse CHRISTVS (x) sine auro et argento, sine marsupio et vestium adparatu per orbem peregrinari, et de prouidentia sua securos esse iussit: eos nobis depingunt, dalmati-

Apostolis Pontifici tribuunt vestes sacerdotales.

D 3

ca

(r) Nonius in voce Cirri.

(s) Turnebus *libr. XXV, III. Aduers.**cap. XXVI.*(t) Salmas. *de Caesaria et Coma* p. 339. sq.

(u) Cor. III, 11. 2. Cor. XI, 27.

(x) Matth. X, 10.

ca aliisque indumentis sacris pulcherrime vestitos, quin auro gemis- que fulgentes. Sic antiquitatem Apostolicam mentitur Roma, Gibeonitarum instar, qui procul se venisse simulantes, adfectata vestium vetustate ipsi Iosuae illudere non dubitabant. Vt igitur haec larua detrahatur, lepidae eorum rationes in medium proferendae, diligentiusque examinandae sunt.

§. II.

*Videntur
porius usi
communi
vestitu Iu-
daeorum.*

Antequam vero in arenam descendamus, operae pretium vide- tur, quo habitu vere inceserint Apostoli, paullo accuratius in- quirere. Nouimus, illos Iudaeos fuisse, et quidem infimae condi- tionis homines, quorum plerique arte iliberali victum quaerebant. Quamobrem probabile est, omnes habitu eodem esse usos, qualis nempe tunc apud Iudaeos et plerosque orientales receptus fuit. Si enim singulari aliquo indumento se distinxissent ab aliis, cur Pe- trus non statim agnitus esset in palatio Caiphae? Quid opus erat coniecturis a dialecto Galilaea petitis? quid Malchi testimonio? si ipsa vestimenta eum Christi discipulum prodidissent. Sic et Ioan- nem legimus non solum in palatio Caiphae, verum etiam sub cru- ce stetit, a nemine agnitus aut vexatus, quod fieri vix potuisset, si habitu quodam singulari esset usus. Denique ex actis Aposto- lorum saepissime eos inter Iudaeos in ipsis synagogis versatos, esse, intelligimus. Quomodo vero admissi essent homines, qui a veteri Iudaeorum habitu descuerant? praecipue quum vestes Iudaicae maximam partem ad religionem pertinere viderentur?

§. III.

*In Iudaeo-
rum vesti-
tum inqui-
ritur.
Petri ve-
stimenta
ex Act.
XII. 8.*

Vt igitur de harum vestium forma agamus: ex scriptura aequae ac libris Iudaeorum discimus, tria praecipue fuisse vestimenta, quae a Iudaeis, quin orientalibus propemodum omnibus, gestata sunt. Primo enim lumbis adstrinxerunt linea feminalia, quae ad genua vsque et poplites defluentia, partes genitales velabant, et Hebraeis מננמי Graecis περισκελῆ vocabantur. Hinc induebant בתנת, Graece χιτῶνα, id est, tunicam laneam prolixiorem et man- nicatam, quae corpus a collo ad talos vsque tegebat, et umbilico tenus cingulo adstringebatur. Huic denique iniici solebat, pallium seu vestis exterior, Hebraeis ימעויר Graecis ἱμάτιον aut pluraliter τὰ ἱμάτια dictum. Hoc pallium erat vestis ampla, nec multum diffi- milis pallio Graecorum, quod e quatuor pannis certo modo inter se iunctis consuebatur, atque hinc saepius τετραγωνον ἱμάτιον qua- drangula vestis, siue quadrata, appellabatur. Hae sunt vestes om- nibus Iudaeis communes. Addebant quidem lautiores *subuculam* (y), seu

(y) Vide hic omnino Casaub. Exerc. XXI. adu. Baron. n. LXXXIII. p. 452. sequ.

feu tunicam lineam interiorem, cuti proximam, nec non *sandalia* (z) seu ὑποδήματα, calcibus alliganda: sed istae quidem vestes non sumebantur a ceteris, qui aut frugalitatis priscae tenaces erant, aut inopia premebantur. Ex his adparet, duas praecipue vestes apud orientales in oculos incurrisse, tunicam et pallium, earumque hic maxime habendam esse rationem. Crebra sane earum ab auctoribus mentio iniicitur. De Assyriis auctor est STRABO (a), eos vti tunica linea talari, quae nostrae subuculae respondet, tunica altera exteriori lanea, et pallio albo. De Iudaeis idem facile probatur. MICHEAS propheta (b) Israelitas increpaturus, quod latrocinii operam dare coeperint, spoliari ab ipsis dicit securos כרת שלם tunica et pallio vbi שלם est tunica exterior, alias כותנת חיצוֹן, כרת vero est pallium, alias לועג ימאִתוֹן. Sic et SERVATOR, iniuriarum patientiam suis commendans (c), τῷ θελοντί σοι, inquit, κεισθῆναι, καὶ ΤΟΝ ΧΙΤΩΝΑ σὺ λαβῆν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ΙΜΑΤΙΟΝ. En hic Iudaeorum vestes. χιτῶν est כותנת tunica exterior; τὸ ἱμάτιον לועג siue pallium. Solent quidem Talmudici aliis quoque vocabulis vti, et pallium vocare קולת tunicam vero חלוש (d), sed res eodem redit, nec dubium est, quin plura harum vestium nomina vsitata fuerint. Exempla et alia quam plurima exstant. Sed quaedam tantum, ecclesiae Christianae incunabilis coaeva, adferenda sunt. Quum Christus cruci esset adfixus, milites acceperunt τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, (en pallium) et fecerunt quatuor partes, unicuique milui partem unam, (en quadratam pallii figuram, quae facillime quadrifariam diuiditur,) et τὸν χιτῶνα (en tunicam, quae deinde latius describitur (e)). Videmus itaque Christum non aliis vestimentis indutum, quam quibus Iudaei utebantur (f). Sic et in ACTIS (g) de Petro Apostolo per angelum e carcere educto legimus: Dixit vero ad eum Angelus: Accinge, et alliga sandalia, et fecit ita. Et dixit ipsi: πειθαλέ τὸ ἱμάτιόν σου, superiuiue pallium tuum, et sequere me. Constat hinc, quibus indumentis Petrus inceserit. Dormiuerat in tunica, et quidem cingulo haut adstricta, soluerat etiam sandalia, vt eo commodius somnum caperet. Expergefactus igitur ab angelo, iubetur se accingere super tunicam, quam nondum exuerat, iubetur praeterea sandalia induere, et pallium iniicere, atque sic e carcere prodire, vestibus non aliis, quam Iudaicis, ornatus.

Qui-

(z) Grot. ad Marc. VI. 9.

(a) Strabo libr. XVI. Geogr.

(b) Mich. II. 8.

(c) Matth. V. 40. Luc. VI. 29.

(d) Vid. Lightf. Hor. Hebr. et Talm.

ad Matth. V. 40. p. 294. Tom. II. Opp.

(e) Ioh. XVIII. 23.

(f) Vide Casaub. l. c. p. 450.

(g) Actor. XII, 8. vbi confer. Grotii

Adnotat.

Quibus et reliquos apostolos contentos fuisse, tam extra omnem dubitationis aleam positum esse arbitror, ut plura addere superuacuum videatur (h).

§. III.

*Abdiae
Babylonii
testimo-
nium de
vestitu
Apostolo-
rum.*

Et hunc habitum apostolorum agnouit etiam personatus historiae apostolicae auctor, qui sub ABDIAE nomine latere voluit. Quamvis enim tantum nugarum et huius libris contineatur, ut, si quid usquam verum dicit, illud multis ineptiis somniisque corrumpat: non ausus tamen est, vestes Apostolis alias tribuere, quam has ipsas, quas paullo ante descripsimus. De S. Ioanne Apostolo memoriae prodidit (i), eum TUNICAM suam Aristodemo dedisse, et PALLIO amictum coepisse stare. De Simone et Iuda (k): implese eos PALLIA sua de serpentibus, et misisse in magos. De S. Bartholomaeo denique (l), vestitum eum fuisse COLOBIO albo, clauato purpura, indutumque PALLIO albo, habente per singulos angulos singulas gemmas purpureas. Addit et sandalia, quae per XXV. annos incorrupta durasse perhibet. Videmus hic rursus habitum Iudaicum, pallium scilicet, tunicam seu colobium, et sandalia. Et quamuis illa de gemmis singulis ad singulos pallii angulos, et de purpura colobio attexta, ex fabula consuta sint, et scriptorem commentitium arguant: rem ipsam tamen acu attigit, eoque habitu nobis repraesentauit apostolos, quo reuera vsi sunt: secus ac hodierni pontificii, qui veluti pertaesi apostolicae simplicitatis, nescio quae ornamenta sacra conquirunt, sacrificulis suis, quam apostolis, digniora.

§. V.

Vt ergo istorum hominum vanitas eo facilius in oculos incurrat, argumenta eorum, quibus impulsus nobis apostolorum habitum sacerdotalem obtrudere non erubescunt, iusto ordine recensenda, ac diligentius examinanda videntur.

(h) Conf. hic Salmaf. not. ad Tertull. de Pallio p. 15. 72. 445.

(i) Abdias Babyl. lib. V. de S. Ioann. cap. XXI. p. 379. edit. a Fabricio in Cod.

Apocryph. N. T. Tom. II.

(k) Id. lib. VI. cap. XVI. p. 623.

(l) Id. lib. VIII. cap. II. p. 671. seq.

CAP. II.

DE HABITV ET INSIGNIBVS SACER-
DOTALIBVS PETRI.

- I. Petri nulla memorantur insignia pontificia. II. Tribuitur tamen ipsi tonsura. III. Origo huius traditionis. Historia controuersiae Anglicanae de tonsura Petri et Pauli. IIII. Auctorum, qui eam defendunt, futilitas. V. Rationes, quae contra illam militant. VI. Baculus pastoralis Petri. VII. Historicorum de eo testimonia. Historia Eucharistiae, Valerii et Materni, Apostolorum Treuirensium. VIII. Canonistarum doctrina de baculo Petri. VIIII. Rationes, quibus haec traditio in dubium vocatur. X. An Eucharistia a Petro in Treuiros missa sit? XI. An Maternus post 40. dies e mortuis sit resuscitatus? XII. An Petrus baculum pastorem gestauerit? XIII. An baculus ille Treuiris custoditus sit? XIIIII. An Papa ob hanc historiam a baculo abstineat? XV. Coniectura de fabulae origine. XVI. Argumenta Brouveri expendantur. XVII. An Petrus et alii Apostoli gladio cincti iter fecerint?

§. I.

Ordinatur a PETRO, quem a Christo ecclesiae vniuersae summa Petri nulla memo- rantur insignia Pontificia cum dignitate praefectum esse, contendunt. Huius quae indumenta fuerint, iam superiore capite ex Act. XIII. demonstrauimus. At multo aliter vestitum nobis sistunt pontificii. Expectares fortassis coronam pontificiam, eaque insignia, quibus nunc eius successores vtuntur. Nam si his vsum esse apostolum probarent, quanta auctoritas Pontificis Romani insignibus accederet? quam facile protestantes, coronae huic illudentes, reprimerent? Sed bonum factum. In tota antiquitate hic nihil inueniunt, quod ipsis vel in speciem faueat, et hinc ab ipsis pontificiis ridetur IO. PALATIVS (m), adeo verecundiae limites egressus, vt Petri etiam imagini coronam illam triplicem adpingere non dubitarit.

§. II.

Interim ne Petrus solus sacerdotii insignibus caruisse videatur, ad tonsuram confugiunt, rasoque et nudo vertice apostoli caput deturpant, quin ab eo tonsurae ritum ecclesiae traditum esse iactant. Quo vero fundamento nituntur? An auctoritate scripturae? An antiquissimorum patrum consensu? Tali enim opus erat testimonio ad rem tam antiquam probandam. Sed frustra id expectant.

Heineccii Opusc. Sylloge I.

E

spe-

(m) Palat. de gest. Pontif. Rom. Tom. I. p. 1.

ſpectamus ab illis ſcriptoribus. Satis enim intelligunt, nec in ſcriptura nec in Patribus quidquam ſibi praefidii eſſe. Ne tamen nihil agant, phalangem teſtium adducunt, ſed proletariorum et capite cenſorum, quorum vel pudere eos debebat. In principiis collocant ISIDORVM HISPALENSEM (n), ſaeculi ſexti ſcriptorem ſatis notum, ex cuius opere de diuinis officiis probare fatagunt, tonſuram ab ipsis Apoſtolis quibusdam ſuſceptam fuiſſe. Huic ſuccenturiatur BEDA (o), ſcriptor Angluſ ſaeculi octauo, cuius locum hic ſemel integrum exſcribi oportet, vt, quid de tonſura Petri ſenſerit, lectori eo ſit exploratiuſ. Ita enim ille: *Inter omnes, quas in Eccleſia, vel in vniuerſo hominum genere reperimus, tonſuras, nullam magis ſequendam amplectendamque iure dixerim ea, quam in capite ſuo geſtabat ille, cui ſe conſtitenti Dominus ait: Tu es Petrus. Neque ob id tantum in coronam attendemur, quia attonſus ita eſt Petrus, ſed quia Petrus in memoriam dominicae paſſionis ita attonſus eſt, idcirco et nos, qui per eandem paſſionem ſaluari deſideramus, ipſius paſſionis ſignum cum illo in vertice, ſumma videlicet corporis noſtri parte, geſtamus.* Deinde argumento a crucis ſigno petito, quo Chriſtiani iam olim in memoriam dominicae crucis frontem munire conſueuerint, hunc in modum pergit: *Ita etiam oportet eos, qui vel monachi votum, vel gradum clericatus habentes, arctioribus neceſſe habent pro Domino ſe continentiae funibus adſtringere, formam quoque coronae, quam ipſe Chriſtus in paſſione ſua in capite geſſit, vt ſpinas ac tribulos peccatorum noſtrorum portaret, id eſt, exportaret et auferret, a nobis ſuo quemque in capite per tonſuram perferre, vt ſe irriſiones et opprobria pro illo libenter et prompto animo ſufferre, ipſo etiam frontiſpicio doceant: vt coronam vitae, quam promiſit Deus diligentibus, ſe ſemper exſpectare, proque huius perceptione et aduerſa mundi et proſpera conuicere deſignarent.* Talia etiam proferunt ex ALCVINO FLACCO (p), RABANO MAURO (q), AMALARIO TREVIRENSI (r), aliisque huius farinae ſcriptoribus, qui ſaeculo octauo et nono de rebus eccleſiaſticis commentati ſunt. Ne vero ſola occidentalis eccleſia ita credidiſſe videatur, ad Graecos etiam prouocant, PETRVM nimirum Antiochenum (s) et GERMANVM Conſtantinopolitanum (t), hunc ſaeculi decimi

(n) Iſidor. lib. II. de diuin. officiis cap. IIII.

(o) Beda de geſt. Angl. lib. V. cap. XXII.

(p) Alcuin. Flacc. de diuin. offic.

(q) Rab. Maur. de iuſtit. Cleric.

(r) Amalar. Treu. de Eccleſ. offic. cap. V.

(s) Petr. Antiochen. Epist. ad Michaellem Cerular. apud L. Allat. de conſenſu eccl. orient. et occident. libr. III. cap. XII. n. IIII. p. IIII. et apud Cotel. Tom. II. Monim. Eccl. Graec. p. 541.

(t) German. Patr. in Theoria rerum eccl.

cimi tertii, illum vndecimi auctorem, vtrumque parum grauem et fide dignum. Ille quidem pro Latinis disputans, qui barbaram rudent: και ημεεις, inquit, γαρβαραν οπι της κεφαλης ποιημεν εις τιμην παντων τε κορυφαις των αποστολων, Πეტρου, εφ' οη η τε Θεε μεγαλη εκκλησια επωκοδομηται. ο γαρ εις υβριν οι δυσσεβεις τε αγιε εφευρον, τετο ημεεις υσεβειντες εις οδξαν αυτε και τιμην πεποιημεδα. Nos quoque coronam in capite gestamus, in honorem principis apostolorum Petri, super quem DEI magna ecclesia superaedificata est. Quod enim impii illi ad contumeliam illius sancti excogitarunt, hoc nos pie ad gloriam et honorem ipsius facimus. Videri posset hoc testimonium parum ad rem facere, cum in illo explicate non dicatur, Petrum tonsuram primum suscepisse; sed reuera hoc dicit Petrus Antiochenus. Vltima enim verba se ad historiam referunt, quam hoc modo paullo vberius enarrat GERMANVS: Duplex corona circumposita capiti sacerdotis, capillorum significatione imaginem refert capitis Apostoli Petri, qui, cum missus esset ad praedicationem domini et magistri, attonsus est ab his, qui eius sermoni non credebant, vt illuderetur ab ipsis, eique Christus magister benedixit, et infamiam in honorem, illusionem in gloriam convertit, et posuit super caput eius coronam, non ex lapidibus pretiosis, sed lapide et petra fidei eius fulgescens super aurum et topazium et lapides pretiosos. Talia sunt testimonia, quibus tonsuram Petri stabiliunt BARONIVS (u), GASTO CHAMILLAR (x), PROSPER STELLARTIVS (y), aliique plures (z). Sed quam parum ponderis insit istis omnibus, paucis nunc considerandum est.

§. III.

Multum nostra interest, originem huius traditionis intelligere. Ista enim perspecta, statim etiam cognosci poterit, quid de traditione ipsa sentiendum sit. Qua occasione tonsura in ecclesiam inducta videatur, supra dictum est. Nulla vero initio apostolicae originis, nulla Petri detonsi, nulla mysticae cuiusdam significationis mentio fit, sed tam perfunctorie antiqui de tonsura loquuntur, satis vt intelligi possit, eam ab illis non nisi pro ritu quodam adiaphoro fuisse habitam. At saeculo iam sexto de tonsura Petri aliorumque Apostolorum munitate coeperunt ISIDORVS (a), et GREGORIVS TVRONENSIS (b), quibus nihil solennius est, quam in rebus antiquioribus

Origo huius traditionis.
Historia controuersiae Anglicanae de tonsura Petri et Pauli.

E 2

ribus

(u) Baron. ann. 58. n. CXXII.

(x) Chamillar. de tonsura.

(y) Prosp. Stellartius lib. III. de coronis et tonsuris Pagan. Iul. et Christian. Duac. 1625. 89.

(z) Ant. Saussaeus in Panopolia sa-

eerd. Iac. Goar. Not. ad Eucholog. Graec. p. 493. Car. du Fresne in Glossar. Lat. voce Corona Conf. Acta Benedictin. Praefat. ad Tom. IIII.

(a) Isidor. l. c.

(b) Greg. Turon. lib. I. de mirac. D.

ribus mentiri, ac nugas agere plus quam pueriles. Veruntamen inter priuatos adhuc steterat hoc commentum, donec saeculo septimo grauis scilicet controuersia de tonsura, prope dixerim de lana caprina, nasceretur. Ea quippe tempestate in Angliam uenerat Theodorus, antea monachus Graecus, futurus paullo post archiepiscopus Cantuariensis. Hic quum toto capite rasus esset, alii uero clerici Anglicani in coronam tonderentur, statim orta lis est, quae nam tonsura potissimum retinenda sit? Hinc quum et Theodorus et aduersarii ad Apostolicam traditionem prouocarent, eo demum deuentum est, ut triplex tonsura statueretur. Prima deriuanda uidebatur a Paulo Apostolo, qualem ex oriente attulerat Theodorus, qua toto capite radebantur, nulla corona relicta. Secunda adscripta Petro, qua capilli in coronam attondebantur. Alia denique Simoni Mago tribuebatur, quae a fronte coronae speciem praeferret, sed non integrae, per semicirculum quippe ab aure ad aurem deductae. Et quamuis credibile sit, huius coniecturae, mira procacitate ingeniorum excogitatae, nullum eos auctorem habuisse, praeter Isidorum aut Gregorium Turonensem: tam acriter tamen pro ea pugnarunt, ac si in ea ipsa religio periclitaretur. Imperabant tunc Naitonus Pictorum, et Ganentius Westsaxonum Reges, quos summo studio prenabant, quicumque Romano Pontifici erant addictiores. Exstat Epistola CEOLFRIDI ABBATIS (c) ad Naitonum, aliaque ALDHELMI ad Ganentium perscripta (d), in quibus miris elogiis tonsura Petri commendatur, ac si esset in memoriam coronae Christi adsumta. Additur, clericum hae corona profiteri, se nihil pudere opprobrii crucis et irrisionum mundi, neque quidquam expectare, quam coronam vitae sempiternam, et quae sunt alia huius generis plura. Quibus demum argumentis persuasum est Naitono, Pictorum regi, ut in toto eius regno clerici ac monachi omnes in coronam attonderentur. Quin ipse Theodorus, more orientalium tonsura S. Paulli tonsus, Romam ire iussus est, ubi menses quatuor delituit, donec illi coma succresceret. Demum in coronam tonsus, et a Vitaliano Papa archiepiscopus Cantuariensis ordinatus, in Britanniam remeauit, anno DCLXVIII. Hic finis controuersiae ridiculae, cuius historiam VENERABILI BEDAE (e) debemus. Eodem saeculo in Gallia quoque de tonsura disputatum legimus, controuersiam mouente Agrestino, Notario Regis, qui inter alia

Maximi cap. XXVIII.

(c) Ceolfrid. Abb. *Epist. apud Bedam lib. V. cap. XXII.*

(d) Aldhelmus *apud Vsser. Antiqu.*

Britan. p. 923.

(e) Venerab. Bedae *lib. III. cap. I. lib. V. cap. XII. lib. III. p. 255. Conf. Vsser. l. c. Speelm. Concil. Britann. p. 227.*

alia etiam *capitis comam inepte praecidi, et in eo ab omnium hominum more descisci*, docuerat. Sed quam firmiter sibi iam tum homines originem huius tonsurae apostolicam persuaferint, vel ex eo adparet, quod Agrestinus in CONCILIO MATISONENSI tertio (f) graui censura notatus, et corona clericalis acriter defensa sit. Haec est vera origo huius traditionis, mihi que tam certa, vt quouis pignore certare ausim, ante haec saecula neminem fuisse tam ingenio obtuso, vt Petrum Apostolum corona clericali superbiisse dixerit.

§. III.

Quamuis itaque ex his satis adpareat, quam lubrico fundamento tota traditio de Petri tonsura innitatur: iam tamen ad ipsa testimonia a Pontificiis adducta solide respondendum est. Et quidem de singulis nonnulla moneri possent; sed praecipua tantum confectari iubet promissae breuitatis fides: ceteris enim vno argumento generali satisfiet. Quod igitur ad ISIDORVM attinet, monstro simile est, BARONIVM eius fidem hic implorare, quum alio loco *librum de diuinis officiis* Isidoro falso tribui contendat. Scilicet vbi contra superstitionem martyrolatriae pugnat, supposititiis clamatur, virgaeque expediuntur in librum, ab omnibus pro genuino foetu receptum. Vbi in traditione de tonsura et aliis eiusmodi ritibus, pontificiis adfentitur, testis videtur omni exceptione maior. Deinde et hoc mirum est, quod Petri tonsura ex ISIDORO probetur, qui Petri ne obiter quidem hic meminit, sed in genere ita de tonsura disserit, vt nugae potius agere, quam vera proferre, videatur. Primo tonsuram putat ab Apostolis ad Nasiraeorum exemplum inuentam; sed dubius admodum haec profert. Nam addit verba: *Ni fallor*, ne quis hunc fidei articulum putet. Coniecturam ergo suam prodit Isidorus, sed ineptissimam. Nasiraei enim comam alebant, quamdiu voto adstringebantur;posito vero capillo, rasoque capite voto exfoluebantur, et Nasiraei esse desinebant (g). Quid hoc ad coronam clericalem, quae sumitur ab illis, qui ministerio ecclesiae primum se addicunt, non ab iis, qui iam voto se exsoluunt? Nasiraei porro caput radebant totum, clerici coronam excindunt. Quae igitur hic conuenientia? quae similitudo? Vidit equidem Isidorus, Nasiraeorum institutum tonsurae clericali non conuenire; sed paullo post et hunc nodum solvere conatur. Proposita enim quaestione, cur clerici non sicut Nasiraei

*Auctorum
qui eam
defendunt
suauitas.*

E 3

firaei

(f) Concil. Tom. V. p. 1687.

(g) Num. VI. 5. Iud. XIII. 5. Act.

XXI. 24. Conf. Frischmuth Diff. de

Nasiraeis Tom. I. Thes. Theologic. Philolog.

Israei antea comam nutriant, et sic deinde tondeantur, respondet ex Paulo (h): *Quum transferis ad Christum, auferetur velamen. Velamen igitur ipsi notat capillos. Nasiraeos comam alere debuisse putat, quia velamen Moſis adhuc eorum oculis obiectum fuerit: clericos Christianorum refecare eos debere, quia ablatum sit velamen. Ohe iam satis est! Pergula pictorum, veri nil, omnia falsa.* Pergit Isidorus, et ad tonsuram trahit dictum Domini ad EZECHIELEM prophetam (i): *Tu fili hominis, sume tibi gladium acutum, et duces super caput tuum et barbam.* Praescriptum enim hoc esse putat Ezechieli, quia ipse e sacerdotali genere Deo in ministerio sanctificationis seruerit. Sed egregie fallitur Isidorus. Si enim ipsum euolvisset Ezechielem, didicisset, tonsuram hanc prophetica symbolum fuisse calamitatum, quas Deus Israelitis praenunciauit (k). Haec sunt ergo egregia illa argumenta, quibus adductus ISIDORVS, Aquilam, Priscillam, Paullum, et quosdam alios discipulos Christi tonsuram suscepisse, credit. Videmus igitur, Isidorum de Petri tonsura nihil scripsisse: videmus, eum non ecclesiae traditionem, sed coniecturam suam exposuisse: videmus denique, coniecturam istam inanem esse, et somniis potius, quam rationibus superstructam. Quid reliquum est, nisi vt inde colligamus, frustra hoc Isidori testimonium adduci, et idoneum illud haud esse ad Petri tonsuram stabiliendam? Nec testimonium BEDAE et GERMANI plus apud prudentiores valebit. Ille enim Anglus fuit, vt est notissimum, et eo saeculo vixit, quo controuersia de tonsura Petri in Anglia iam decisa fuerat. Oportuit igitur hominem alias non obtusi ingenii ecclesiae Anglicanae decretis stare, licet nullo fundamento niterentur. Huius vero *Theoria rerum ecclesiasticarum*, teste RICH. SIMONIO (l), ita misere interpolata et luxata est, vt nihil in ea priscae integritatis adpareat, et vix internosci possit, quid Germani, quidue interpolatorum sit. Qua fronte igitur ex tam aegroto libello fabulae nobis obtruduntur?

§. V.

*Rationes
quae con-
tra illam
militant.*

Sed fingamus, et ISIDORVM, et BEDAM, et GERMANVM, et PETRVM Antiochenum, et ALCVINVM, et AMALARIVM reuera Petrum tonsuram nobis sistere: fingamus, testimonia eorum genuina, nec ab aliena manu esse: sunt tamen duo argumenta, quibus ea simul vniuersa corruunt. Primo enim manifesto inter se pugnant hi auctores. Beda et ceteri occidentales fere omnes Petrum in

(h) 2. Cor. III. 16.

(i) Ezech. V. 1. seq.

(k) Ezech. 5. seq.

(l) Rich. Simon. *Not. ad Gabr. Se-
ver. pag. 287. Confer. Dupin, Biblioth.
nou. Tom. VI.*

in honorem coronae Christi spineae tonsuram fuisse ferunt. Orientales eundem ignominiae causa detonsum ab infidelibus referunt, adduntque, Christum ipsi benedixisse, et contumeliam in honorem conuertisse, ut ex eo tempore corona vteretur. En insignem contradictionem. Si Petrus in coronae spineae honorem tonsus est: factum hoc oportuit, postquam Christus iam passus fuerat. Sin a Christo ipso ignominia in gloriam versa, et Petro corona clericalis imposita est: factum id necessario fuerit, Christo adhuc in terris vivente. Alterutram itaque narratiunculam falsam esse oportet, quum tamen utraque a Baronio pro stabilienda tonsura Petri adferatur. Sed satis est, inquis, orientem aequae ac occidentem Petro tonsuram tribuere, licet in causa et occasione inter se dissentiant. Verum respondeo, si vel maxime consentirent, quum tamen dissentiant, nec sic tamen causam euictam esse. Omnes enim hi, qui laudantur scriptores, saeculo septimo non sunt antiquiores, quo tempore iam delirare orbis coeperat. Quis igitur crederet scriptoribus tam nouis, res antiquissimas nobis non minore fiducia narrantibus, ac si ipsi Apostolorum caetui interfuissent? Vnde norunt hi, quod antiquissimi ignorant? Si ex antiquis monumentis, cur ea non nominant? si ex traditione, cur non consentiunt? sin denique ex coniectura, cur coniecturae eorum pluris nobis sint, quam rationes, quibus nituntur? Enimuero satis constat, nec orientales, nec occidentales auctores antiquos, immo nec modicae aetatis, pro se habere. Ex Graecis enim de capillis Petri egit NICEPHORVS (m), e Latinis HIERONYMVS (n), quorum ille Petro comam crispam, densam et paullo breuiorem; hic vero caput caluum, et crinibus fere orbatum tribuit; de corona vel tonsura uterque tacet. Vnde clarissime patet, auctores hos, quos de tonsura Petri adducunt pontificii, ipso fatente TILLEMONTIO (o), omnes proletarios, et ad testimonium de re tam antiqua ferendum non magis idoneos, quam testes, qui in iudicio rem, nec visam sibi, nec auditam, profitentur, scire tamen se omnia, quae gesta sunt, impudentissime contendunt.

§. VI.

Quemadmodum vero tonsurae, ita et baculi pastoralis, originem frustra ad Petrum referunt Pontificii, inprimis DOM. MACER (p), IO. CIAMPINVS (q) et Canonistae fere omnes, scriptoresque Treuirenses

haud

(m) Niceph. *Hist. Ecol. lib. II, cap. XXXVII.*

(n) Hieron. *ad Gal. II. p. 149. Tom. VIII. qui tamē nititur testimonio Pseudo-Clementis, cuius Periodos Petri ipse citat.*

(o) Tillemont *Mémoires pour servir à l'histoire eccles. Tom. I. Part. II.*

(p) Dominic. Macer. *in Hierolex. p. 64.*

(q) Ciampin. *de Musiu. Part. I. cap. XV. p. 123.*

haud pauci, quorum interest, hanc fabulam non ignorari. In eo enim omnes consentiunt, quod Petrus discipulo cuidam, quem cum aliis viris apostolicis Treuirim miserit, dederit baculum, isque in ecclesia Treuirensi diu seruatus sit. Non videbimur itaque oleum et operam perdituri, si, quid de hac traditione sentiendum sit, procul habito omni partium studio, dispiciamus.

§. VII.

*Historico-
rum de eo
testimo-
nia. Histo-
ria Eucha-
rii, Valerii
et Mater-
ni, Aposto-
lorum
Treui-
rensi-
um.*

Primus, quantum intelligo, huius rei meminit HERIGERVS LOBIENSIS, saeculi decimi scriptor (r), quem deinde et MARIANVS SCOTVS (s), et OTTO FRISINGENSIS (t), saeculi duodecimi scriptor, et alii, sequuti sunt. Ita enim hic totam historiam memoriae prodidit: *Petrus ex hinc, cathedram Romae suscipiens, ad florentissimam Galliae urbem, Treuirim, tres simul proceres, Valerium, Eucharium et Maternum, destinauit. Qui dum Alpes transissent, Maternus in via moritur. Quo facto perculsi socii, Romam reuertuntur. Beatus itaque Petrus Apostolus pastorem virgam, ut traditur, per eos ad suscitandum eum misit, qui venientes ad locum sepulchri, triginta tres dies eum inuenerunt in monumento iacentem, attamen viri Dei fide et operibus bonis pleni, sub obedientia magistri admota virga, socium a morte suscitauerunt. Et paucis interiectis: Ostenditur autem adhuc eadem virga in argumentum rei, quam diximus, Treuiri et Agrippinae, ita quod superiorem eius partem Treuirenses, inferiorem Colonenses habeant. Eadem referunt GODOFREDVS VITERBIENSIS (u), PETRVS CLUNIACENSIS (x), INNOCENTIVS III. PP. (y), ALBERTVS STADENSIS (z), COMPILATOR CHRONOLOGICVS (a), et, quos ab aliis praetermitti video, auctor libelli DE GESTIS TREVIRORVM a LEIBNITIO editus (b), nec non ALBERICVS Trium fontium monachus (c), cuius vtriusque verba hic legi oportet. Et ille quidem, postquam Petri res, Treuiris gestas, narrauerat, ita pergit: *Veruntamen his omnibus, quod non sine remurmurante inuidia dictum nouerimus, beatum praefecit Eucharium, tam copiosiore ministerio, quam dignitatis priuilegio. Abierunt autem omnes hi sancti patres ad Galliarum populos, verbo salutis Deo lucrificandos, per gentes, per viam, sanam doctrinam cunctis euangelizando. Tunc itaque diuertit Clemens cum Felice Mediomatricum, Manfuetas Tul-**

(r) Heriger. *Gest. Episcop. Leodiens. cap. V. seq.* apud Io. Chapeauille in *Hist. Leod.*

(s) Marian. Scot. *Chron. ad ann. 72.* apud Pistor. *Tom. I. Rer. Germ. p. 376.*

(t) Otto Fris. *lib. III. Chron. cap. XV. p. 62. cap. V. tit. II.*

(u) Godofr. Viterb. in *Pantheo Part. II. p. 401.*

(x) Petr. Clun. *lib. I. Epist. II.*

(y) Innoc. III. PP. in *Speculo Ecclesiae* apud Durand. *lib. XVI. Ration. cap. XV.*

(z) Albert. Stadenf. *Chron. ad ann. 48.*

(a) Compil. *Chron. apud Pist. Tom. I. Rer. Germ. p. 710.*

(b) *Gesta Treu. cap. XX. p. 26. seq. inter Accessiones Historicas Leibnitii.*

(c) Alberic. *Monach. Chron. ad ann. LII. p. 14.*

lum, Sinithus Rhemis, Meminius Catalaunum, ceterique in loca sibi a Deo praeordinata, et prosperatum est verbum Dei in manibus eorum. B. vero Eucharis, cum diacono suo, Valerio videlicet, Elegiae, qui est vicus grandis prouinciae Galliae, Materni commilitonis sui per maximam valetudinem desolatus subsistit, qui crescente eadem infirmitatis molestia animam reddidit, quod multorum salutis causa accidisse, sequens lectio demonstrat. Nam quum eum terrae commendassent viri, pie pro depositione eius lugentes, concito gressu Romam reueriuntur, magistro suo, supra dicto beato Petro, quae in via gesta sunt, nunciantes, hoc adiicientes, quod in populum durae cervicis peruenissent, in quo conuertendo nisi virtus Domini nostri Iesu Christi Materni resurrectione manifestaretur, parum se profecturos. Quos beatus Petrus consolatus, ait: Nolite timere, carissimi mei, quia mortem fratris vestri Dominus Deus noster ad vitam multis prouidit. Confidite in Domino, et nolite desperare, aderit enim diuina clementia, quae vos super tristitia vestra consoletur. Dans Eucharis baculum, quo senilia sua membra sustentabat, ita dixit: Via, qua venistis, indubitanter recurrentes, hunc baculum meum deferre vobiscum, accedentesque ad locum sepulcri, effosso corpori baculum superponite, dicendo: Materne, in nomine Iesu Christi surge. Additur his, quod Elegiam redierint, et Maternum iam ante XXXX. dies sepultum, baculo isto in vitam reuocarint; quae hic referre nihil opus est. Audiendus potius ALBERICVS, qui ad annum Christi LII. Beatus, inquit, Petrus, ex quo Romam venerat, Treuirim transmisit B. Eucharium cum sociis suis, Valerio et Materno, qui quum viginti dies perfecissent de itinere, apud Elegiam vicum grandem Galliae, Argentoratensis dioecesis, beatus Maternus obiit, quo terrae mandato, socii eius Romam reuertuntur, et a B. Petro baculum, quo sustentabatur, accipientes, reuersi Christum inuocarunt, ad quorum inuocationem resurrexit mortuus, XXXX. dies habens in monumento. Atque haec sunt, quae scriptores historici de baculo Petri, Eucharis dato, referunt.

§. VIII.

Quum vero et Iuris Canonici interpretes huius historiae passim meminerint: de illis etiam quaedam dicenda sunt. Exstat inter decretales (d) Epistola Innocentii PP. III. ad Episcopum quendam, qua cum de vnctione multa perscribuntur, tum et insignia episcopalia ei mittuntur. Inter ea eminent baculus, pastoralis curae symbolum, de quo Pontifex ita rhetoricatur: *Licet Romanus*
Heineccii Opusc. Sylloge I. F *pontifex*

Canonistarum
doctrina
de baculo
Petri.

(d) Decretal. libr. I. Tit. XV. de sacr. Vnct. Cap. unico. §. licet.

pontifex non utatur baculo, tum propter historiam, tum propter mysticam rationem: tu tamen ad similitudinem aliorum Pontificum eo poteris vii. Haec verba legentibus, obscurum videbitur, quae nam sit ista historia, cuius caussa Pontifices Romani baculo pastoralis non utantur. Explanaturus igitur aenigma Glossator: *Martialis, inquit, vnus de discipulis Petri, quem posuit Dominus inter discipulos, quum dixit: Nisi efficiamini sicut paruulus iste, non intrabitis in regnum caelorum, quem postea Petrus cum alio scilicet Matthaeo ad praedicandum misit in Germaniam, qui quum iret, mortuus est, et rediit collega ad Petrum, et Petrus ait: Accipe baculum, et tangens eum, dic, vt in nomine Domini surgat, et praedicet. At ille in quadragesimo die a tempore mortis tetigit eum, et resurrexit, et praedicauit, et ita Petrus remouit a se baculum, et dedit subditis.* Gemina sunt, quae COMPILATOR CHRONOLOGIAE supra laudatus scribit: *Petrus iussit Maternum et Valerium et Eucharium praedicare verbum Dei citra montes nationibus, quorum primus suscitatus est, quum quadraginta dies moriuus fuisset, per baculum missum a Petro, vnde Papa non utitur baculo.* Aliam obseruationem ex suo ingenio addit THOMAS AQUINAS (e), quam iure inter meras fabulas retuleris. En enim verba hominis: *Dicendum, quod Romanus Pontifex non utatur baculo, quia Petrus ipsum dedit ad resuscitandum quendam discipulum suum, qui postea factus est Episcopus Treuirensis, et ideo in dioecesi Treuirensi Papa baculum portat, et non in aliis locis, vel etiam in signum, quod non habeat coarctatam potestatem, quod curuatio baculi significat.*

§. VIII.

Nationes quibus haec traditio in dubium vocatur.

Plura attulimus in medium, tum, vt ex iis, quod de ipsa historia sentiendum sit, intelligi possit, tum vt nobilis de origine ecclesiae Germanicae controuersia eo rectius diiudicetur. Et sane licet Treuirensis ecclesia de antiquitate sua iam dudum gloriata sit, tamque confidenter se ab ipso Petro fundatam dixerit, vt ex hoc fundamento aliquando ius coronandi Regem Germaniae sibi adferret (f): fatendum tamen est, historiam hanc, qua sola ista praerogatiua nititur, atque adeo ipsam quoque de baculo Petri traditionem nullam fidem mereri. Primo enim manifestum est, auctores omnes, qui hoc tradiderunt, nouos esse, et fabularum amatissimos. Antiquiores enim veluti ex compacto tacent, quod satis est ad detegendam fabulam. Deinde si quis eorum verba contulerit,

(e) Thom. Aquin. *Supplem. part. III. qu. XXXX, art. 7.*

(f) Witichind. *Saxo libr. II. p. 642. ap. Meibom. Tom. I. Rer. German.*

rit, nil nisi meras contradiciones inueniet. Praeterquam enim, quod MARIANVS SCOTVS resuscitati Materni ne verbo quidem meminerit, ne in ipsis quidem circumstantiis auctores conueniunt. Quod alii narrant de Eucharis, Valerio et Materno, illud alii tribuunt Martiali, et nescio cui Matthaeo. Quod Ottoni Frisingensi statim contigisse videtur superatis Alpibus, id alii Elegiae in Argentoratenfi dioecesi accidisse malunt. Secundum alios Maternus XXXIII. dies in sepulcro delituit, secundum alios dies XXXX. Alii Petri baculum Treuiris quaerere iubent, alii partem tantum Treuirensibus, partem Colonienfibus largiuntur. Alii baculum communem, alii pastorem, nominant. Iam igitur aut Oedipo opus erit ad aenigmata explicanda, aut Alexandro ad nodum Gordium siue soluendum, siue secandum.

§. X.

In primis vero obseruandum, in tota hac narratione falsa quamplurima cumulari. Falsum est initio, Eucharium vna cum Valerio et Materno a Petro in Galliam, et quidem in Treuiros missum. Si enim annos computaueris, quibus id factum esse aiunt, meras hic tenebras inuenies. Expendemus modo testimonium auctoris, qui *Gesta Treuironum* consignauit. Hic Eucharium in Treuiros missum ait anno LIIII, Claudii VIII, ex quo tempore ecclesiae praefuerit annos XXIII, seu, vt alia lectio suggerit, XXXIII. Hunc eiusdem auctoris sententia exceperit Valerius, qui episcopatum tenuit annos XV. Huic denique successit Maternus, cuius ministerio idem assignat annos XXXX. Ex quo sequitur, vt Maternum obiisse dicamus non anno CXXXVIII, vt ipse rationes inquit, sed anno CXXXII. Fingamus igitur, hunc Episcopum, cum anno LIIII. ad Treuiros iret, annum aetatis egisse trigessimum, (vix enim credibile est, Petrum ei iuniori Apostolatam Germaniae demandasse,) habebimus Maternum defunctum anno aetatis CVIII, aut si alteram lectionem sequamur, CXVIII. Quis hanc longaeuitatem sibi persuaderi patietur? Sed et ipsi Archiepiscoporum Treuirensium Catalogi Eucharis historiam satis refellunt. Quod enim de Episcoporum diptychis obseruat BVCHERIVS (g), ea omnia, quae ab apostolis deducuntur, quum primum suum aut secundum censuere sacerdotem, spatium repente ducentorum circiter annorum episcopis vacuum exhibere, et proximos deinde eorum/ successores in Constantini tempora, subinde etiam serius reuicere: illud etiam de Treuirensium Catalogis verum est. Post Maternum enim recensentur multa nomi-

An Eucharis a Petro in Treuiros missus sit.

(g) Bucher. in Belg. Rom. lib. VI, cap. III.

na, sed quae sibi Tungrenses etiam vindicant. Vnde ingenue fatentur fratres SAMMARTHANI (h), *obscuram admodum primis saeculis, usque ad Agricium* (qui anno CCCXIII. vixit,) *vel paruam omnino in ecclesiasticis diptychis esse mentionem episcoporum Treurensum, per quae successio legitima comprobetur.* Sed facile hunc nodum soluere mihi videor, si CLEMENTIS ROM. (i) locum, quo celeberrima illa ad Corinthios epistola obsignatur, recte intelligo. Rogat enim Corinthios, ut missos a se *Claudium, Ephebum, Valerium, Bitonem, cum Fortunato breui in pace remittant, ut citius votis expetitae et desiderandae pacis ac concordiae nuncium adferant.* Videmus hic Valerium quendam anno circiter LXIII. Corinthum esse missum a Clemente Romano, atque sic illum eo tempore Romae vixisse. Hunc vero non alium fuisse, quam eum ipsum, qui Eucharisio vulgo comes datur, vel ex eo cum COTELERIO (k) conuicimus, quod nec in Martyrologiis, nec in aliis monumentis antiquis, praeter hunc Valerium Treurensem, alius vir apostolicus eo nomine occurrat. Quod si igitur adhuc Romae fuit anno LXIII, sane non in Germaniam abiit anno LIII. Si fingas, eum tum temporis Treuris Romam esse profectum: nec id quidem verisimile est. Quis enim credat, apostolum Germaniae a messe sua abstractum, et procul hinc in Graeciam esse missum? an ecclesia Romana caruerit viris aliis, qui Corinthum mitterentur, ut necesse esset, Valerium ex ipsa Germania illuc ablegari? Persuasissimus igitur sum, Eucharisium et socios, si vnquam Germaniam ingressi sunt, minime missos esse a Petro, sed longe post eius obitum huc venisse: quo ipso simul caderet fabula de Petri baculo, de Materno a mortuis resuscitato, et reliquis, quae scriptores illi contigisse, contendunt.

§. XI.

An Maternus post 40. dies mortuis sit resuscitatus. Falsum etiam est, Maternum sepultum, exactis quadraginta, aut, vt OTTO numerat, triginta tribus diebus, in vitam rediisse. Locum, vbi isthoc miraculum contigit, vocant *Elegiam*, eumque situm aiunt in dioecesi Argentoratensi. Ponamus BROVERVM (l) recte *Elegiam* interpretari de Ellouico prope Selestadium: fatendum tunc erit, Romam, si via rectissima procedas, ad minimum inde abesse milliaria Germanica centum et octoginta. Dicendum igitur,

(h) Sammarth. *Gall. Christ.* Tom. I. p. 180.

p. 715.

(k) Cotel. *not. ad h. l.*

(i) Clem. Rom. *Epist. I. ad Corinth.* cap. LVIII. in *Clerici Bibl. Patr. Apost.*

(l) Brower. *Annal. Treu.* Tom. I. libr. II. p. 143.

igitur, Eucharium et Valerium intra viginti dies Romam profectum, et inde, exactis totidem diebus, Elegiam rediisse, et sic quotidie absoluisse milliaria Germanica nouem, et nec vnicum diem curando corpori dedisse, quod quam parum credibile sit, in via tam difficili, nemo non videt. Quin si OTTONEM FRISINGENSEM sequimur, quotidie confecisse eos oportet milliaria prope duodecim. Si miraculum fingere nolumus, statuendum erit, Eucharium et Valerium quotidie profectum milliaria sex, (quamuis et hoc nimium sit, si pedibus iter fecerunt,) atque sic Romam venisse die trigesimo, intra totidem vero dies deinde rediisse Elegiam, et sic iter totum absoluisse diebus sexaginta. Quomodo igitur Maternus post quadraginta aut triginta tres dies resuscitari potuit?

§. XII.

Falsum porro est, Petrum vnquam baculum pastorem gestasse, siquidem nemo dubitat, quin pectorum sacerdotum vsus saeculo quarto non sit antiquior. Nec vllus profecto ante haec tempora baculum inter insignia sacerdotum numerat. Quin postquam iam inualuerant hi baculi; ita eorundem mentionem faciunt scriptores, ut adpareat, illos non tanquam insignia sacra, sed tanquam fulcra membrorum necessaria, gestatos esse. Scilicet CANONE quodam NICAENO (m) cautum fuerat, ne quis interea, dum sacra fierent, adsideret. Hinc quidam, quibus vel senectutis, vel infirmitatis causa, tam diu stare non licebat, baculos secum ferebant, vt iis inniterentur, quos tamen, quum legendum euangelium esset, deponerent. Postremo, vbi antiquus rigor sensim refriguit, et tam clericis, quam laicis concessum fuit, vt sederent, hi quidem baculos nihil profuturos abiecerunt, clerici vero, vt et in hoc a plebe distinguerentur, eosdem retinuerunt, et demum quum soli episcopi, baculis vti coepissent, eos in symbolum episcopatus commutarunt. Pluribus id demonstratum est ab aliis (n), quorum scrinia expilare religioni mihi duco. Illud modo addiderim, quod quidam, qui historiam de Eucharium referunt, absurditatem eius opinionis ipsi animaduertent. Auctor enim GESTORVM TREVIRENSIVM non meminit pedi pastoralis, sed baculi, quo Petrus senilia sua membra sustentavit. Et ALBERICUS quoque baculum, quo Petrus se sustentabat, Eucharium datum perhibet. Aut igitur vulgaris ille baculus fuit, qui Treuiris aliquandiu seruatus est, aut, si pastoralis pedi formam refert, non plus fidei meretur, quam baculus

F 3

lus

(m) Can. Nicaen. XX. (n) Vide D. Schmidii Diff. de Baculo pastorali §. 18.

lus ille Iesu, auro tectus, et pretiosis gemmis adornatus, quem BERNARDO teste (o), sancte custodiebant Hiberni, et ab ipso Domino gestatum formatumque falso credebant.

§. XIII.

An baculus ille Treuiris custoditus sit.

Falsum praeterea est, Petri baculum aut Treuiris, a Coloniae, ab isto tempore coepisse custodiri. Auctores enim habeo luculentissimos, Brunonem Archiep. Colonien. Ottonis I. Imp. fratrem, sacrum hoc *λαίψανον* et quidem non Treuiris, sed Metis, aut, vt Sigebertus mauult, Roma Coloniam attulisse. Testatur hoc RUOTGERVS (p), qui Brunonis vitam accuratissime conscripsit, in eaque et huius rei ita meminit: *Baculum et catenam S. Petri qua diligentia, quo feruore, quo gaudio Coloniam, alterum Metis, alteram Roma adduxerit Bruno, omnes nouerunt.* Ex eo profecisse se fatetur SIGEB. GEMBLACENSIS (q), cuius verba etiam adscribimus: *Brunonis studio translata sunt a Roma Coloniam corpora SS. Elisi, Priuati, Gregorii, cum baculo S. Petri.* Nolumus quidem ex Sigeberto vrgere, quod Bruno baculum Petri Roma acceperit. Quamvis enim hoc verba indicare videantur, plus tamen ponderis habebit Ruotgeri narratio, quam Sigebertus ipse laudauit. Interim ex eo constat, famosum illum baculum, qui in miraculi argumentum Treuiris ostendebatur, ante haec tempora ibi non fuisse custoditum, dubium etiam esse, an postea Treuirenses partem a Colonienibus acceperint (r), et sic quod ad hanc etiam circumstantiam attinet, historiam Eucharii nihil sani habere.

§. XIII.

An Papa ob hanc

Falsum denique est, id quod tamen praecipuum rei argumentum

(o) Bernard. Vit. S. Malach. p. 1844. Tom. I. Opp. edit. Basil.

(p) Ruotg. in Vita S. Brunonis cap. XXV. apud Leibnit. in Script. Rer. Brunsv. Tom. I. p. 283.

(q) Sigeb. Gemblac. ad ann. 953. apud Pistor. Tom. I. Rer. Germ. p. 582.

(r) Ita sine fundamento tradit Alberic. ad ann. 953. p. 288. Et quamuis Browerus lib. X. Annal. Treu. p. 248. longam de huius baculi translatione historiam texat, eumque Treuiris aliquando Mediomatricum, deinde hinc Coloniam peruenisse, velit, donec anno 950. Egbertus Treuirensium Archiepiscopus partem huius baculi superiorem a Werino, Colonienisium Praefule, impetrarit: merito ta-

men dubites; an ante haec tempora unquam Treuiris hic baculus fuerit. Ipse enim Browerus ex MSTO adducit verba synodi cuiusdam Metensis, ex quibus patet, Metenses longe aliam traditionem de hoc baculo habuisse, nimirum, quod Petrus eum per manum B. Clementis, Metensis ecclesiae primi Episcopi, in Galliam direxerit. Perspicuum igitur est, Metenses hoc antiquitatis *λαίψανον* non acceptum retulisse Treuirensibus, sed S. Clementis, qui eiusdem cum Euchario aetatis fuisse iungitur. Quamcunque igitur traditionem accipias, meras contradictiones inuenies, quae malae causae indicium sunt luculentissimum.

*historiam
a baculo
abstineat.*

tum esse videtur BROWERO (s), Papas ob hanc historiam a baculi pastoralis usu abstinere. Ex ipsis enim Pontificiis alia omnia demonstrarunt DOMINICVS MACER et IO. CIAMPINVS (u), qui Papas olim baculo non minus, quam ceteros episcopos, vti solitos esse, argumentis perspicuis probarunt. Quare simul corrigit THOMAE AQUINATIS commentum, quod Papa non nisi Treuiris baculum pastorem gestare soleat. Vnde enim hoc nouit Thomas? ecquando Papa Treuiris fuit? ecquando ibi baculum gestauit? Tacent hic historiae, tacent diplomata, tacent canones. Quis igitur Thomae hoc in aurem dixit? Absurda hic omnia, incerta, friuola. Quae quum ita sint, nemo profecto tam credulus fuerit, vt historiam hanc, ex tot fabulis conflata, persuaderi sibi patiatur.

§. XV.

Equidem de primo huius fabulae auctore saepenumero cogitanti in mentem venit GLOSSATORIS DECRETALIVM, cuius verba supra recensuimus. Ille enim veluti manu nos ducit ad fontem, ex quo omnes hae ineptiae promanarunt. Scilicet quod alii referunt de Eucharico et Materno, illud ipse narrat de Martiale et Matthaeo. Vnde non dubito, quin totius legendae origo in horum actis inueniatur. Doleo, iam mihi ad manus non esse AVRELIANI vitam S. Martialis a THOMA BEAUXAMIS et LAUR. SVRIO (x) editam, nec non ACTA S. MATTHIAE ex Hebraeo versa, et a BOLLANDO Actis Sanctorum (y) inserta; ex iis enim totius fabulae scenam detegi posse crediderim. Interim coniecturam meam eiusque rationes aperiam. Existimo nimirum, ea, quae de Matthia et Martiale in eorum actis narrantur, a Treuirensibus ad Eucharicum et Maternum esse detorta, et sic totam tot historicorum recentium narrationem niti auctoritate actorum futilissimorum, qualia de singulis fere apostolis et viris apostolicis olim circumferrebantur. Coniecturam hanc subnatam mihi fateor ex lectione codicis apocryphi Noui Testamenti, a FABRICIO editi (z), in quo ex Actis istis Matthiae haec recenset Vir doctissimus: *Narrat Auctor, se flagrantem studio gesta Matthiae inuestigandi, incidisse in presbyterum Theodoricum, qui professus fuerit, se a Iudaeo quodam, familiari suo, ipsi*

Coniectura de fabulae origine.

impe-

(s) Brower. Tom. I. Annal. Treu. libr. II. p. 143.

(u) Io. Ciampin. l. c. et singulari diss. de baculo pastorali Pontif.

(x) Laur. Surii Acta Sanctor. d. 24. Iun.

(y) Bolland. Acta Sanctor. d. 24. Febr.

(z) Fabric. Cod. Apocryph. N. T. Part. II. p. 782. sequ.

impetraturum librum, quem Iudaei Damnatorum inscribant, utpote damnationem violatorum legis complexum, Matthiae scilicet, Iacobi utriusque et Stephani. Accepisse itaque a Iudaeo, sed fraudem primum machinante, Canticum Canticorum Hebraice descriptum; cum vero dolum statim agnouisset, utpote ipse interim ab alio Iudaeo Hebraica doctus, minasque addidisset, Iudaeum attulisse librum desideratum Hai Matthai sive Vitam Matthiae, et argumentum eius integrum illi, tanquam intelligenti, libenter exposuisse. Deinde Archiepiscopum, quem autor Diaconus suum vocat, ab alio Iudaeo eadem comperisse. Denique inclusae cuidam, hoc est moniali, triduanum agenti ieiunium, eadem esse reuelata a Domino. Haec est libri inuenti historia a Cl. Fabricio suppeditata, cui deinde idem vir doctissimus subiungit quaedam ex his actis excerpta, quae huc apprime faciunt. Legatur, inquit Auctor, absque omni scrupulo haesitationis, quod tam certis argumentis verum esse probatum est, quia omne dubium Spiritus sanctus aboleuit. Quomodo autem Matthias de Iudaea Treuirim venerit, sicut in historia Treuiria et in monumentis Siluestri Papae legi, miracula quoque eius subsequenter edisseram. Ipse denique libellus dedicatus est Abbati S. Eucharii Treuirensis, qui ab auctore offibus Matthiae, in ecclesia sua seruatis, praesidere dicitur. Haec sunt, quae laudatus Fabricius nobis suppeditauit, ex quibus constat, in actis his narrari Matthiae Apostoli res Treuiris gestas, eiusque miracula. Cum igitur et Glossator inter Treuirenses Apostolos numerauerit Matthiam quemdam, eique resuscitati a mortuis Martialis laudem tribuat, non possum non suspicari, hanc legendam ex his actis, tanquam ex fonte, promanasse. Quum vero Treuirenses eam traditioni suae minus conuenire animaduertent, siquidem non Matthiam et Martialem, sed Eucharium, Valerium et Maternum ecclesiae suae auctores agnoscunt: ipsam quidem historiam retinuerunt, sed personas mutarunt, in Matthiae locum Eucharium, in Martialis Maternum substituentes; haec sunt, quae de huius fabulae origine meditatus sum, certiora forsan futura, si ipsos libellos euoluere licuisset.

§. XVI.

*Argu-
menta
Broueri
expendun-
tur.*

Diligentissimum quidem vindicem Eucharius nactus est CHR. BROUVERVM (a), qui, multis conquisitis argumentis, traditionem hanc stabilire in luculento annalium Treuirensium opere conatus est, sed parum feliciter, ut solet in mala causa etiam optimorum patronorum ingenium deficere. Testes equidem adducit omnes, quos

(a) Brower. *Annal. Treu. Tom. I. libr. II. p. 143.*

quos supra nominauimus, praeter hosque etiam THIODFRIDVM EPTERNACENSEM (b), et varios ecclesiarum Treuirensis et vicinarum codices manuscriptos: sed palam est, scriptores hos omnes esse recentiores, et ex eodem fonte sua hausisse. Quae enim Treuirenses ex actis illis supposititiis, superiore paragrapho recensitis, didicerant, ea deinde propalauit HERIGERVS, quem porro exscripserunt ceteri, vt fere factum est ab ineptis monachis, qui mera miracula, prope dixerim somnia, orbi obtrudere voluerunt. Addit deinde templum Resurrectionis Materni, cuius vestigia etiamnum apud Ellum vicum supersint. Sed quid inde colligas, nisi hoc solum, aliquando Alsatos, Romanae ecclesiae addictos, miraculum ibi factum esse sibi persuasisse? Inde vero non sequitur, vt illud vere factum esse dicamus. Templum enim longe post Materni aetatem conditum esse, nemo fortasse negauerit. Nec plus probant ecclesiae D. Petro in Alsatia passim consecratae, quas Browerus vrget. Tales enim et aliis locis quamplurimis existant, vbi frustra tale miraculum confingeretur. Denique ex B. RHENANO (c) probat, apud Ellum pagum adhuc ostendi conditorium, in quo Maternus quadraginta dies delituerit. Sed quis praestiterit, in isthoc tumulto Maternum vnquam quiescisse? Experiundo sane didicimus, loca eiusmodi quamplurima vbique fere ostendi, vbi nihil portentum factum esse, palam est. Liceat ergo nobis baculum hunc Petri totamque historiam Eucharii tamdiu pro commento habere, donec illa certioribus argumentis ac testimoniis confirmetur, nostraque argumenta solide refellantur.

§. XVII.

Vidimus Petrum tonsura et baculo pastoralis ornatum: quid si *An Petrus et alii Apostoli gladio cincti iter fecerint?* et gladio munitum in scenam produxerimus? Quam id clero Romano placebit, si et gladium, cuius iura tanto sanguine ipsi steterunt, inter insignia Apostolica relatum, ipsumque Petrum gladio cinctum legerint? Notum est, ex LUCAE Euangelistae (d) historia, Apostolos in vltima coena de gladiatorum necessitate admonitos, duos in promptu sibi esse, respondisse. Notum etiam, (e) Petrum alterutrum horum gladiatorum secum asportasse in hortum, cupidumque Christi salutis, generoso conatu, nec sine victoria, Malchum inuasisse. Inde igitur multa pro iure gladii, *G* quod

Heineccii Opusc. Sylloge I.

(b) Thiodfrid. Eptern. *Flor. Epitaph. sancti. libr. II. cap. II.*

(d) Luc. XXII. 36.

(c) B. Rhen. *de reb. Germ. libr. II.*

(e) Luc. XXII. 49. 50. Ioann. XVIII. 10. 11.

quod clero vindicant, consecraria eliciunt canonistae, et parum abest, quin gladium inter sacerdotalia apostolorum insignia referant, obliti scilicet verborum Christi, quibus Petrum ferocientem cohibuit, gladiumque vaginae reddi iussit. Sed istos, non nisi allegorias captantes, iam non moramur. Id potius accuratiore examine dignum putamus, quod GROTIUS alicubi (f) de Apostolorum gladiis non sine specie veritatis inculcat. Demonstraturus enim, non omne bellum priuatum, post iudicia constituta, illicitum esse iure naturali, apostolorum etiam exemplo vitur, aitque, *videri aliquos eorum ad ultimum vsque tempus, Christo vidente et sciente, iter fecisse, armatos gladio.* En Petrum gladio accinctum. Sed quamuis Grotius alia, quam pontificii solent, mente Apostolorum gladios defendat: argumenta tamen, quibus vitur, rem non conficere, certissimum est. Prouocat ad Lucae testimonium, ex quo constat, gladios apostolis in promptu fuisse; sed ex ipsis Lucae verbis adparet, vsum eorum apostolis non fuisse tam familiarem, vt Grotius existimat. Non enim dixisset Christus, vel veste redimendos esse gladios, si eos iam tum ab apostolis gestari sciuisset. Manifestum potius est, ipso fatente Grotio, Christum prouerbiali loquutione Apostolis tempora tam dira et omni malorum genere foecunda praedixisse, vt gladii parandi causa ipsas vestes abiecturi sint. Addit quidem ex IOSEPHO (g), Galilaeam adeo fuisse a latronibus obsessam, vt peregrinantibus etiam Essenis, hominibus innocentissimis, armis ad tuendam vitam opus fuerit, atque inde colligit, Apostolos idem fecisse. Sed male eum colligere, Christi ipsius verba ostendunt. Apostolos enim, ait, ante hoc fatale tempus missos a se esse sine marsupio ceteroque peregrinantium adparatu; iam vero ea tempora incidisse, vt et gladio opus futurum sit, si ratio in consilium adhibeatur. Manifesta haec profecto oppositio est, ex qua constat, ante haec tempora gladio non fuisse vsos apostolos, sed magistri sui praesentia seuros, euangelii tuta praemia expectasse.

(f) Grot. *de iure belli et pacis lib.*
I. Cap. III. §. III. n. 4. p. 53.

(g) Ioseph. *lib. II. de Bello Iudaico*
cap. VII. p. 785.

CAP. V.

DE HABITU ET INSIGNIBVS SACER-
DOTALIBVS IACOBI MINORIS,
IOANNIS ET PHILIPPI.

I. *Indumenta Iacobi sacra.* II. *Auctorum de illis testimonia.* III. *Recentiorum quorundam consensus.* IIII. *Origo huius sententiae.* V. *Epiphanius haec omnia ex suo ingenio retulit.* VI. *Falsum est, sacerdotem fuisse Iacobum.* VII. *Digressio de Iacobo, an idem et Apostolus et Episcopus Hieros. fuerit? et ex qua familia sit?* VIII. *Probat inde, fabulam sapere Iacobi sacerdotium.* VIII. *An Iacobus in sanctum sanctorum ingressus sit?* X. *An fuerit iuuenis relicta sindone aufugiens?* XI. *Hegesippi et Eusebii testimonium illo Epiphani magis sobrium, non tamen magis verum est.* XII. *Iacobi pallium.* XIII. *Ioannis Apost. bractea in fronte gestata.* XIII. *Ostenditur falsum hoc esse.* XV. *Polycratis locus explicatur.* XVI. *Episcopatum mitrarum antiquitas.* XVII. *Numus Theodosii explicatur.*

§. I.

AD ceteros Apostolos nunc deueniendum est, quos quidem *Indumenta Iacobi sacra.* non minus, quam Petrum, sacerdotali habitu induunt, sed alio subinde atque alio, vt tot fere vestium sacrarum genera comminiscantur, quot apostolos et viros apostolicos numeramus. Vt a IACOBO, fratre domini, ordiamur, quem Hierosolymitanae ecclesiae Episcopatum primum omnium suscepisse ferunt; dici non potest, quam varie eum exornent cum veteres nonnulli, tum recentiores haut pauci. Iam enim lineas vestes, iam auream bracteam, iam pallium ipsi tribuunt, eaque omnia sacerdotalia insignia fuisse, contendunt. Haec igitur traditio quum non heri demum aut nudius tertius nata, sed iam inde ab antiquissimis vsque temporibus ad nos propagata sit, paullo accuratius hic expendenda videtur, vt quonam illa fundamento nitatur, quoue iure pontifici hic triumphant, manifestum sit.

§. I I.

Seruabimus vero hunc ordinem, vt primo antiquiorum deinde *Auctorum de illis testimoniis.* et recentiorum testimonia adferamus, eorumque postea frontem ostendamus ac originem, et denique, falsa ea omnia esse ac frivola, argumentis solidissimis probemus. Primus igitur omnium, quorum scripta ad nos peruenerunt, singularem aliquem Iacobi

habitu commemorat EUSEBIUS (h), qui laudata eius sanctitate, et vita ad Nasiraeorum disciplinam instituta: *Τέτρω μόνω, inquit, ἔξῃν εἰς τὰ ἁγία εἰσεύναι. εἶθε γὰρ ἔρεθν ἐφόρει, ἀλλὰ σινδονας. Vnus ex omnibus in intimum templi sanctuarium ingrediendi ius facultatemque habebat. Neque enim lanicio sed linea tantum veste utebatur.* Hactenus Eusebius, cuius verba ipsa suo more HIERONYMUS (i) sequitur, nisi quod τὰ ἁγία interpretatur *sanctum sanctorum*, quod et RUFINUS, Eusebii interpres, nec non SIMEON METAPHRASTES (k), NICEPHORUS (l), et personatus ille ABDIAS BABYLONICUS (m) fecerunt. At multo pluribus laciniis hanc fabulam exornauit ac veluti perpoliuit EPIPHANUS (n), cuius verba hic omnino legenda sunt. Ita enim ille de Iacobo: *Ἐτι δὲ καὶ ἱερατεύσαντα αὐτὸν κατὰ τὴν παλαιὰν ἱεροσύνην εὖρομεν. διὸ καὶ ἤφειτο αὐτῷ ἀπαξ τὴν ἐνιαυτὴν εἰς τὰ ἁγία τῶν ἁγίων εἰσεύναι, ὡς τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐκέλευεν ὁ νόμος, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἔτω γὰρ ἰσόρῃσαν πολλοὶ πρὸ ἡμῶν περὶ αὐτῆς, Εὐσέβιος τε καὶ Κλήμης, καὶ ἄλλοι. ἀλλὰ καὶ τὸ πέταλον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔξῃν αὐτῷ φέρειν, καθὼς οἱ προειρημένοι ἀξιόπιστοι ἄνδρες ἐν τοῖς ὑπὸ αὐτῶν ὑπομνηματισμοῖς ἐμαρτύρησαν. Immo et sacerdos veteris illius ritus sacerdotii fuisse perhibetur. Quamobrem semel ei quotannis in sancta sanctorum concessum est ingredi, quemadmodum summis sacerdotibus lege esse praescriptum, ex sacris litteris didicimus. Quod quidem de Iacobo plerique ante nos memoriae prodiderunt, ut Eusebius, Clemens et alii. Sed et bracteam eiusdem in capite gestare licuisse, quos proxime nominavi, idonei scriptores commentariis suis testatum reliquerunt.* Idem EPIPHANUS (o) alio loco nouas purpurae huic lacinias attextit, siquidem scribere non dubitat, Iacobum neque caput unquam attondisse, neque in balneis lauuisse, neque animatum quidquam in cibum adhibuisse, neque tunicam alteram induisse, sed lineo palliolo duntaxat esse usum. Idque probat ineptissime ex Marc. XIII, 51. vbi iuuenis relicta sindone aufugisse dicitur. Addit deinde, Ioannem et Iacobum, filios Zebedaei, vna cum hoc Iacobo, fratre Domini, idem illud vitae institutum esse amplexos, huicque foli id honoris esse attributum, ut semel quotannis in sancta sanctorum ingrederetur, quod et Nasiraeus esset, et cum sacerdotali

(h) Euseb. *Hist. Eccl. lib. II. cap. XXIII.*

(i) Hieron. *de script. Eccles. libr. II. cap. II.*

(k) Simeon. *Metaphr. p. 524.*

(l) Niceph. *H. E. libr. II. cap. XXXVIII.*

(m) Abd. *Babyl. lib. VI. cap. V. in Fabricii Codice Apocrypho N.T. p. 598. seq.*

(n) Epiph. *adu. Haer. XXVIII. cap. III. p. 119.*

(o) Epiph. *Haeresi LXXVIII. cap. XIII. p. 1045.*

tali stirpe coniunctus. Denique iterum monet, Iacobum bracteam in capite gestasse, laneaque vestimenta nunquam induisse, nec sandaliis esse usum, et quae sunt alia huius generis, quae ipsi ad Nasiraeae vitae disciplinam facere videntur. En igitur Iacobum ab Eusebio linea veste, ab Epiphanio praeterea palliolo lineo ac sacerdotali mitra seu bractea ornatum. Plures hic testes producere, quum vel Eusebium vel Epiphanium exscribant, nihil attinet. Id tamen minus videtur praetereundum, MICHAELEM SYNCCELLVM (p) et NICETAM PAPHLAGONEM (q) inter D. Iacobi indumenta sacerdotalia etiam omophorium referre, quale hodie episcopi Graecorum inter missarum sollempnia humeris circumuoluunt (r), ut episcopum conspiciamus, omni adparatu sacro egregie instructum.

§. III.

Haec igitur legentes Pontificii quidam scriptores dici non potest, quam sibi placeant, quantum sibi gratulentur, quantum triumphent. BARONIVS (s), qui talia lubentissime venatur, hic omnes oratoriae suae locos expromit, ut mitrae episcopali antiquitatem adserat. *Ad Episcopalis, inquit, dignitatis ornamentum Iacobum gestare consueuisse laminam, seu bracteam auream, Epiphanius, Hieronymus, et ceteri paene omnes ecclesiastici scriptores testantur.* Et paucis interiectis: *In signum regalis sacerdotii, eiusmodi capitis ornamentum gestare consueuisse Christianae legis pontifices, satis ex his, quae Epiphanius scribit, declaratum videtur. Quin non Iacobum tantum eiusmodi regiae dignitatis insignibus uti consueuisse, sed et ceteros Apostolos, par esse credere, contendit, etsi haec de singulis non scribantur.* Denique ut animi sententiam prodat, cur Iacobo ceterisque Apostolis eiusmodi laminam vindicavit, non veretur scribere, *ex institutione, immo et usu Apostolorum, certissime manasse, ut Episcopi Christianae ecclesiae, quod regali fungerentur sacerdotio, tanquam Reges et sacerdotes mitra in sacris vterentur pretiosa.* Nec minus se effert BARONIVS (t), ubi de lineis Iacobi indumentis eiusque libero ad sanctuarium accessu agit, quae adeo ipsi omni dubio carere videntur, ut parum absit, quin Iacobum nobis summum Iudaeorum sacerdotem fingat. Paulo prudentius quidem famae suae consuluerunt DIONYSIVS PETAVIVS (u), VALESIVS (x), TILLEMONTIVS

Recentiorum quorundam consensus.

G 3

TIVS

(p) Mich. Syncell. *Encom. S. Dionysii Areop.*

(q) Nicet. Paphlago *Vit. Ignatii Patriarchae.*

(r) *Vide Fratris Abbildung der Griechischen Kirche Part. III, cap. I, §. 24.*

(s) Baron. *Annal. ad ann. 34. num. CCLXXXIII. seq.*

(t) Baron. *ad an. 63. n. VIII.*

(u) Petau. *adnot. ad Epiphan. p. 332. Tom. II. Opp.*

(x) H. Valef. *Adnot. ad Euseb. p. 93.*

TIVS (y), POMP. SARNELLIVS (z) et RVINARTVS (a) qui multa in Epiphaniū narratione apertissimi erroris coarguunt, sed et ipsi tamen omnia potius agenda sibi existimant, quam vt totam rem in dubium vocari patiantur. Enimvero nemo pro hac fabula maiori animo ac diligentia pugnavit, quam PETR. HALLOIX (b), qui omnem mouit lapidem, vt et Epiphaniū sua conflaret auctoritas, et SCALIGERI (c), qui nugas istas iamdudum explosit, argumentis non dicam satisficeret, sed aliquid tamen reponi videretur. Alios minoris dignationis scriptores hic nihil moror, quum sollempne sit Romanensibus, Baronii et paucorum aliorum armis pugnare. Nec CHRISTIANI LVPI (d) meminisse opus esset, nisi hic nouo et inusitato ceteris conatu ex Nicetae et Michaelis Syncelli narratiuncula supra memorata colligeret, Graecos Episcopos pallium olim a Pontifice Romano impetrasse. Id vero magis notatu dignum videtur, et ex eorum ordine, qui Romano Pontifici nuncium miserunt, haut omnino nullos Eusebii atque Epiphaniū auctoritate permoueri, vt Iacobo sacerdotalem, quem supra descripsimus, habitum concedant. Vt enim praetermittamus PEARSONIVM et DOVVELLVM, quorum suffragiis etiam TILLEMONTIVS gloriatur, non immerito huc referimus GVIL. CAVE (e), virum doctissimum, qui Epiphaniū fabulam non sequitur tantum, sed et rationibus quibusdam eam in tuto collocare nititur. Sed concedendum id Anglis, vt ecclesiae suae disciplinae praesidium in antiquitate quaerant, dummodo et nobis concedatur, vt iisdem, in quo nonnunquam labi ac decipi videantur, candide ostendamus.

§. I V.

Origo huius sententiae.

Si quaeras, ex quo fonte omnes, quorum iam testimonia attulimus, rem tam antiquam hauserint: distincte respondendum videtur. Si enim de pallio Iacobi, a Niceta Paphlagone excogitato, quaestio est, nullam hic aliam originem fabulae videamus, quam putidum istius homuncionis cerebrum. Sin vero de reliquis Iacobi indumentis quaeritur: primus huius historiae auctor nobis occurrit HEGESIPPVS, quem et EVSEBIVS, et EPIPHANIVS, et HIERONYMVS,

(y) Tillemont *Mémoires pour servir à l'histoire ecclésiastique* Tom. I. Part. II.

(z) Pomp. Sarnell. *Lettere ecclesiastiche Epist.* 3.

(a) Ruinart. *Not. ad Acta Martyrum* sincera p. 5.

(b) P. Halloix *Vit. Hegesippi* cap. III.

p. 721.

(c) Scaliger. *Animadu. ad Euseb. Chron.* MMLXXVII.

(d) Christ. Lup. *Schol. ad Concil. general. et provincialia* p. 13.

(e) Gu. Cave *Antiquitat. Apost. Vit. Iacobi* Min. §. 6. p. 589. seq.

MVS, et ceteri denique omnes, sequi se profitentur. Hegesippum vero dum audis, nolim intelligas illum Excidii Hierosolymitani scriptorem, de quo variae sunt eruditorum sententiae, sed antiquum illum Apostolorumque temporibus vicinum, cuius ὑπομνήματα ἀποστολικῶν πράξεων praeter pauca, quae ad nos delata sunt, fragmenta (f) dudum euauerunt. Sed qualia pleraque huius hominis commenta fuerint, vel ex eo patet, quod Romam instituto itinere, quum in variis, quas transit, prouinciis cum viris piis sermones habuisset, et ex iis ecclesiarum origines fideique incrementa curiose perueffigasset, horum narrationes deinde, veluti in fasciculum collectas, sub speciosa hedera ἀποστολικῶν πράξεων exposuerit (g). Vnde non mirum, pauca, quae supersunt, ἀποσπασμάτια meras fabulas redolere. Talem vero etiam hanc de Iacobo narratiunculam esse, paucis nunc demonstrandum est, licet hic in multis capitibus otia nobis fecerit IOS. SCALIGER (h), cuius argumentis, ipso fatente DUPINO (i), nec Halloixius, nec Petauius, satisfecit.

§. V.

Vt vero ordine iusto omnia exsequamur, quatuor hic notanda sunt. *Primo*, quod Epiphanius licet Hegesippum laudet, pleraque tamen ex suo ingenio scripserit. *Deinde* quod omnia, quae hic attulit, falsa sint et pene ridicula. *Tertio* quod nec ipse Hegesippus meliora tradiderit. *Ac denique* quod Nicetae narratiuncula de pallio Iacobi omni fundamento destituatur. Quae si solide adfructa ac probata fuerint, nemo, vt opinor, Iacobum, sacro habitu indutum, diutius sibi pingi ob oculos patietur. *Ac primo* quidem, EPIPHANIVM hic fide non satis bona egisse, ipsa eius verba testantur. Promittit enim, ea se traditurum de Iacobo, quae Hegesippus, Eusebius, Clemens pluresque alii tradiderint. Qualia sunt ista? Scilicet Iacobum sacerdotem ex veteri ritu fuisse, eundem semel quotannis in sancta sanctorum ingressum, bracteam quoque in capite gestasse, lineo palliolo se induisse, et nec sandaliis, nec laneis vestimentis, vnquam esse usum. Vbi vero hoc tradidit HEGESIPPVS? vbi EVSEBIVS? vbi CLEMENS? Ipsa verba Hegesippi recitat Eusebius, ex quibus non plura discere potuit Epiphanius, quam Iacobum fuisse virum sanctissimum, indeque nomen iusti et Obliam

(f) Apud Euseb. lib. II. cap. XXIII. lib. III. cap. XX. et XXXII. lib. III. cap. VII. et XXII. Phot. Biblioth. Cod. CCXXXII.

(g) Euseb. lib. III. H.E. cap. XXII. Hieron. de script. eccl. cap. XXII.

(h) Scaliger. l. c.

(i) Dupin. Bibl. nou. Tom. I. p. 85.

Obliviam indeptum, disciplinae etiam Nasiraeae deditum, eundemque tam saepe orationibus vacasse, ut et genua callum inde duxerint. De indumentis Iacobi nihil tradidit praeter id, quod supra excipimus, nec ait, eum ingressum esse sanctum sanctorum, sed *ἐὶς τὰ ἁγία*, quae Epiphanius familiari sibi ingenii procacitate in sanctum sanctorum commutavit. Nihil porro de bractea frontali, quam ex alio Eusebii loco (k), satis crasso memoriae lapsu, confinxit, quum ibi non de Iacobo, sed de Ioanne Apostolo, sermo sit. Quae sane argumento sunt, nec Hegesippum, nec Eusebium, ab Epiphanio; quando haec scripsit, euolutos, atque adeo utrumque falso ab eo laudatum esse. Si reliqua forte ex CLEMENTE eum hausisse dixeris, nec id quidem verisimile est. Siue enim Clementem Romanum siue Alexandrinum euoluas, siue genuina, siue supposititia eorum opera consulas, frustra ubique haec Epiphani commenta quaeres. Vnicum refugium superest ad opera Clementis Alexandrini deperdita. Sed tantum abest, ut in iis fabulas tam lepidas de sacerdotio Iacobi Iudaico existisse suspicari possimus, ut eae saeculi secundi doctrinae et praxi quam maxime repugnent. Sed fingamus, haec in deperdito aliquo Clementis libello ita lecta fuisse; non aliunde tamen Clemens haec haurire potuit, quam ex Hegesippo (l). Si igitur ille male Hegesippum excipit, cur quae Epiphanius potius Clementem sequutus est, quam ipsum Hegesippum, quem tamen laudat? Nihil certius igitur est, quam Epiphanium hic se praestitisse sui similem, hoc est, in narratiunculis, nullo habito examine admittendis, nimis credulum, in temporibus personisque distinguendis parum accuratum, et in concertationibus aduersus haereticos susceptis neruis plerumque et iudicio omni destitutum.

§. V I.

Falsum est sacerdotem fuisse Iacobum.

Vndecunque vero manarit haec Epiphani fabula, exploratissimum certe est, illi *ἱερεὺς Ἰακώβου* inesse. Initio enim falsissimum est, quod Iacobus veteri ritu sacerdos fuisse fingitur. Notum enim est, sacerdotium veteri ritu gentile fuisse Leuitis, eoque neminem, nisi ex hac tribu oriundum, potuisse defungi. Iacobum vero minorem genere Leuitam fuisse, tam falsum est, ut nihil fingi possit absurdus.

§. V I I.

Digressio de Iacobo,

Operae pretium fuerit, Iacobi natales hic paullo diligentius rimari.

(k) Euseb. lib. V. H. E. c. XXVIII.

Part. I. sec. III, p. 131.

(l) Vide Gu. Caue hist. Litterar.

mari. Meminerunt Euangelistae (m) inter τὰς δώδεκα etiam Iacobi, τὸ Ἀλφαῖς, id est Alphaei filii. Meminit etiam Paulus (n) Iacobi, a se Hierosolymis compellati, quem ipse fratrem Domini vocat: sicuti et Matthaeus (o), vbi Iudaeorum de genere Christi sententiam recenset, inter fratres Domini Iacobum quendam refert. Quum igitur scriptores antiquissimi Iacobum modo tamquam Apostolum Iesu Christi, modo tanquam Episcopum Hierosolymitanum describant: quaestio non leuis orta est inter eruditos, vtrum Iacobus frater Domini ab illo Iacobo Alphaei distinguendus sit, an eadem persona diuersis nominibus signetur? Diuersa sane nomina, diuersa munera narrantur. Si Iacobus fuit frater Domini, cur vocatus filius Alphaei? Si filius Alphaei, quomodo frater Domini? Si porro Apostolus fuit, profecto non potuit esse Episcopus. Sin Episcopus, certe non Apostolus, quum inter se pugnare videantur Apostolus, ex officio praeco orbis, et Episcopus, certo alicui loco adfixus. His rationibus adducti sunt viri in hoc studiorum genere praestantissimi, vt tres Iacobos statuerent, vnum Zebedaei, alterum Alphaei, tertium Iosephi filium et fratrem Domini, quorum hunc Hierosolymitanorum Episcopum, illos Apostolos ex duodecim virorum ordine fuisse tradunt. Fauent huic sententiae ex antiquis PSEUDOCLEMENS (p), GREG. NYSSENSUS (q), EPIPHANIVS (qq), CHRYSOSTOMVS (r), e recentioribus BLONDELLVS (s), M. ANTON. DE DOMINIS (t), VALESIVS (u), HAMMONDVS (x), et, qui hanc controuersiam maximo adparatu tractarunt, COMBESIVS (y) et HENSCHENIVS (z), quorum tamen argumenta potissima Patrum proxime laudatorum testimoniis, nec non consensu Graecorum, Syrorum et Aethiopum nituntur. Sed si rem aequa lance ponderes, ista quidem sententia parum solida videbitur. Nam primo quem Paullus Gal. I, 19. fratrem Domini, eundem etiam diserte vocat apostolum, et Cap. II, 9. cum Petro et Ioanne tanquam columnis ecclesiae coniungit. Vnde constat, cum nullo alio tunc Paullum esse colloquutum, quam cum Iacobo, Alphaei filio,

Heineccii Opusc. Sylloge I.

H

quem

(m) Matth. X, 3. Marc. III. 18. Luc. VI. 15.

(n) Gal. I. 19.

(o) Matt. XIII. 55. 56.

(p) Clem. *Recognit. l. I. cap. LVIII. p. 501. Idem lib. II. Constitut. Apost. cap. 55. ap. Cleric. Tom. I. bibl. PP. Apostol.*

(q) Greg. Nyssen. *Orat. 2. de pasch.*

(qq) Epiph. *haeres. 79. c. 3. p. 1060.*

(r) Chrysof. *hom. XXXIII. in*

Matth. X.

(s) Blondellus *in Pseudo Isidoro p. 30.*

(t) M. Ant. de Dominis *lib. II. de Rep. Eccl. cap. II. thes. XXI. sequ.*

(u) Vales. *Adnot. ad Euseb. p. 18.*

(x) Hammond. *diff. de iuribus Episc.*

(y) Combescif. *Not. ad Hippolyt. de duodecim Apost. Tom. II. Auctarii noui biblioth. Patr. p. 840. sequ.*

(z) Henschchen. *Act. Sancti. d. 1. Maii.*

quem hinc, eundem esse cum Fratrem Domini, clarissime patet. Deinde Patrum testimonia, quae adferunt viri, paullo ante laudati, nihil omnino conficiunt, quum ea ex Pseudo-Clementis lacunis deriuata esse, in propatulo sit. Quanto meliore autem iure Pseudo-Clementi opponimus CLEMENTEM verum (a) Alexandrinum puta, qui Iacobos non nisi duos agnouit, illumque Hierosolymitanorum Episcopum eundem esse dicit cum Apostolo et fratre Domini, quem Paullus Hierosolymis salutauit? Quanto rectius ceteris patrum testimoniis EVSEBII (b), HIPPOLYTI (c), et HIERONYMI (d) auctoritatem opponimus, qui omnes non nisi duos Iacobos, vtrumque apostolum, alterum vero etiam Hierosolymitanae ecclesiae Episcopum statuunt? Nec impedit tertio episcopalis dignitas, quo minus horum sententiae accedamus. Quamuis enim *ἀπόστολα* videantur apostolicum et episcopale munera, quum Apostolis ecclesia vniuersa, Episcopis certa quaedam dioecesis demandata; illis per vniuersum terrarum orbem volitandum, his cum grege perpetuo manendum fuerit: difficultas tamen ista statim euanesceat, si obseruemus, eodem sensu Iacobum a patribus vocari episcopum Hierosolymitanum, quo Petrus modo Romanus, modo Antiochenus, dicebatur, non profecto in sensu proprio, quod Pontificiis videtur, sed aequiuoco (e), quoniam diutissime Hierosolymis apostolico munere functus est, quemadmodum et reliqui Apostoli virique apostolici hanc vel illam regionem diutius doctrina sua illustrarunt, et sic veluti ἐπισκοπίαν illius suscepisse visi sunt. Quae quum ita sint, eorum sententiam, qui Iacobum Fratrem Domini et Iacobum Alphaei filium vnum eundemque esse statuunt (ee), certissimam esse putauerim. Vt igitur ad genus Iacobi nostri redeamus, audiuius, illum fratrem domini fuisse, non quidem germanum, id enim non fert stupenda Christi natiuitas, nec vterinum, quum, Mariam perpetuo virginem mansisse, pie credatur, nec consanguineum, quum Christus sine virili femine a Spiritu S. conceptus sit, sed tamen vel quasi con-

(a) Clem. Alex. lib. VII. Hypotyp. apud Euseb. libr. II. H. E. cap. I.

(b) Euseb. l. c.

(c) Hippolyt. de duodecim Apost. apud Combefis.

(d) Hieron. ad Heluid. Tom. II. p. 10.

(e) Vid. Ittig. Hist. Eccl. sec. I. cap. VIII. sect. V. n. XVIII. p. 400.

(ee) Baron. ad ann. 44. Petau. lib. de

hierarch. cap. VII. seq. Baron. ad acta Apost. p. 57. sq. Guil. Caue Antiquit. Apost. p. 579. seq. Basnag. Exercit. ad Baron. p. 506. Ittig. Hist. Eccles. Sec. I. l. c. p. 450. sequ. Dall. de pseudopigr. Apost. lib. I. cap. XVII. Coteler. ad Constit. Apost. libr. II. cap. 55. Fabric. Cod. Apocr. N. T. p. 598.

fanguineum, quia ipse Saluator vulgo Iosephi filius credebatur (f), vel alias Mariae necessitudine coniunctum. Vt paucis me expediam, constans est veterum traditio (g), Iosephum Christi nutritorem ex prima coniuge parentem factum Iacobi, Iosis, Simonis et Iudae, quos Euangelistae fratres Domini vocant, nec non quarumdam filiarum, quae ibidem, suppressis tamen nominibus, commemorantur. Et profecto nihil videri poterat hac sententia simplicius, nihil probabilius. Ipsi enim Nazarethani, qui procul dubio totam Christi familiam in numero habebant, apud MATTHAEUM (h) hanc eius cognationem recensent, *Nonne hic fabri filius? Annon mater eius Maria? et fratres eius Iacobus, Ioses et Simon et Iudas? ut et eius sorores nonne omnes nobiscum sunt?* En hic patrem Christi putatitium, en matrem, en fratres, en sorores. Et certe non videri debebat verisimile, a Nazarethanis cognatos Christi hic fratres vocari. Quo sensu enim Iosephum Christi parentem, eodem Iacobum, Iosen, Simonem et Iudam eius fratres adpellare, et sic haud obscure insinuare videntur, Christum non minus Iosephi fabri filium, quam horum vnumquemque esse. Sed huic sententiae, vtut antiquae et satis verisimili, multa iure quodam nostro opponimus, quae non ferunt, vt eodem assentiamur. Sane enim Euangelistae nunquam Iacobum et reliquos Christi fratres Iosephi, sed semper Alphaei filios, nominant. Et quamuis Iosephum binominem fingere velis, vereor tamen, vt ratio reddi possit, cur Alphaei inprimis nomen Iosepho tribuatur, quoties eius filii recensentur, quum tamen ille alioquin semper Iosephus adpelletur. Consequens igitur est, vt inquiramus, quis Alphaeus iste fuerit, quo inuento clarissime patebit, eum a Iosepho, Christi nutritio, diuersissimum fuisse. Alphaeum Syrus interpres vocat חרפי quod nomen Iudaeis familiare fuisse, et in Talmudistis haud raro occurrere, obseruat LIGHTFOOTVS (i). Istud igitur pro diuersa pronuntiandi ratione et Alphaeus legi potest, et Cleophas, et sic vtrumque vnum idemque est. Ex quo sequitur, Iacobi parentem non Alphaeum tantum, sed et Cleopham dictum. Hunc non fuisse Iosephum, certissime demonstrari potest Io. XVIII. 25. vbi sub cruce Christi stetisse dicuntur *Maria, mater domini, eiusque soror Maria, vxor.*

H 2

Cleo-

(f) Luc. III. 23.

(g) Euseb. lib. II. H. E. cap. I. p. 33. Epiph. haeres. 28. Greg. Nyss. Orat. II. de Resurrect. Christi Tom. II. p. 844.

(h) Matth. XIII, 55. 56.

(i) Lightfoot Hor. Hebr. Matr. X. p. 313. nec non ad Luc. XXIII. p. 566. Chronic. temporum et ord. textuum N. T. p. 59. Comment. ad Acta Apost. p. 756. Tom. I. Operum.

Cleophae, et Maria Magdalena. Quis ex hoc non deprehendit, Cleopham hunc maritum fuisse Mariae, sororis Deiparae? An vero Iosephus vnquam sponfae suae sororem vxorem duxerit? Sed certum, inquis, forsitan est, Cleopham maritum fuisse Mariae, sororis Deiparae: ipsum vero hunc Cleopham esse Alphaeum, Apostolorum patrem, id sane nondum est demonstratum. Sed vide, quam et hoc clarissimum sit. Haec ipsa enim Maria, quam vxorem Cleophae fuisse, et cruci Christi adfuisse Ioannes docuit; aliorum Euangelistarum testimonio (k) mater fuit Iacobi et Iosis, qui tamen alias filii Alphaei dicuntur. Quae Euangelistarum testimonia tam clara sunt, vt, qui Iosephum parentem Iacobi fingunt (l), Mariam deiparam hic intelligere contra omnes iustae interpretationis regulas cogantur, quum tamen in loco parallelo Ioannis Maria deipara ab altera Maria, eius sorore et vxore Cleophae, clarissime distinguatur. Vt igitur summam tandem faciamus cogitationum nostrarum, liquido probatum esse existimamus, Alphaeum eundem haberi debere cum Cleopha, cuius Luc XXIII. 18. mentio iniicitur, eumque in matrimonio habuisse Mariam, sororem Deiparae, atque adeo Iacobum fratrem Domini dictum eo sensu, quo et consobrini, et alii agnati, Hebraeis דָּוִדִּים dicebantur. Quam sententiam etiam ex antiquis HIERONYMVS (m) et prae ceteris THEODORITVS (n), luculentissimo testimonio comprobant.

§. VIII.

Probatur
inde, sa-
bulam sa-
pere Iaco-
bi sacer-
dotium.

Iam vt ad EPIPHANIVM nostrum, tanquam e diuerticulo, redeamus, falsum vtique esse adparet, quicquid ille de sacerdotio Iacobi retulit. Ex quacunque enim tribu fuerit Alphaeus, siue Cleophas, satis profecto certum est, eum nec gente Leuitam, nec dignitate sacerdotem fuisse, quum non modo Luc. XXIII. 18. 20. 21. manifesto se a sacerdotibus distinguat, sed et, teste Matthaeo (o), Nazarethae in Galilaea habitavit, vbi non fuisse sacerdotes, diserte docent Talmudistae (p). Nec opus est, contra Epiphanium verbosius hoc demonstrare, quum ex ipsius hypothese (q) Iacobus fuerit filius Iosephi, ex Dauidis regia stirpe oriundi. Ex ea vero nemi-

(k) Matth. XVII. 56. Marc. XV. 40.

(l) Greg. Nyssen. *de resurrect. Christi Orat.* II. p. 844. Tom. II. Voss. *dissert. de Genealogia Iesu Christi cap. VI.* p. 64. Tom. VI. Opp. Gu. *Caue Antiqu. Apost.* p. 582.

(m) Hieron. *Comment. ad Math.* XII.

(n) Theodorit. *Comment. ad Galat.* I.

(o) Matth. XIII. 55. 56.

(p) Lightfoot *Centur. Chorograph. Matthaeo praemiss. cap. LXXXVI.* p. 232. Tom. II. Opp.

(q) Epiph. *haeresi XXVIII.* p. 119.

neminem vnquam altari ministrasse, ipse Apostolus (r) obseruat. Præuidens hoc telum EPIPHANIUS (s), multa differit de quadam inter tribus Iuda et Leui cognatione, easque solas inuicem nuptiarum commercio iungi solitas, ex necessitudine Mariæ Virginis et Elisabethæ demonstrare nititur, adiiciens etiam exemplum Naafsonis, quem, quum e tribu Iuda fuerit, Elisabetham, Aaronis filiam, duxisse, falso perhibet, quum Exod. VI. 23. Elisaba non Aaronis sed Aminadabi filia fuisse, eaque non Nahassoni sed Aaroni nupsisse dicatur. Sed fingamus, vera esse, quæ hic tradit Epiphanius; fingamus, inter solas tribus Iuda et Leui nuptiarum commercium fuisse, quin et addamus, Iacobum materno sanguine e sacerdotum familia descendisse: quis quaeso in Iudæorum rebus adeo hospes est, vt materni generis in sacerdotii iure nullam plane rationem esse habitam, ignoret? Subtilius porro Epiphanium explicat GV. CAVE (t), dum *μαλαίαν ιεροσύνην*, ad quam Iacobus adspirasse dicitur, non accipiendam putat de sacerdotio Leuitico, sed de antiquissimo iure patriarchali, quo sacerdotium primogenitis debebatur (u). Sed præterquam, quod hæc interpretatio cum Epiphanii textu maxime pugnat, ne speciem quidem veritatis eam habere, nemo non animaduertit. Quis enim hoc primogenitorum sacerdotium, quod IONATHAN Targumista (x) *ante tabernaculum et sacerdotium Aaronis* tantum obtinuisse, fatetur, Christi etiam ætate in ecclesia Iudaica locum inuenisse dixerit? Quis ignorat, abolitum illud esse, simul ac DEVS Leuitas in primogenitorum locum adoptauerat? Nullum ergo superest argumentum, quo sacerdotium Iacobi stabiliri, aut Epiphanius ab errore absolui possit, quantumcunque de eo laborent viri doctissimi.

§. V I I I I.

Aeque falsum ac futile est alterum, quod ab Epiphanio adfirmatur, scilicet Iacobum sancta sanctorum iure sacerdotii quotannis ingressum esse. Solum enim Pontificem summum semel quotannis in sanctuarium penetrasse, notum est et peruulgatum. Et profecto non sine admiratione legas rationes friuolas, quibus ipsi aditus hic ad interiorem partem sanctuarii adferitur. Modo enim

H 3

ob

(r) Hebr. VII. 13.

(s) Epiph. haer. LXXVIII. p. 1045. Tom. I. Opp.

(t) Gu. Caue *Antiqu. Apost.* p. 598.(u) *Legendi de hoc sacerdotio* Gu. Caue in *Adparatu ad Antiqu. Apost. sect. I.*§. X. p. 26. sequi. Selden. *de success. ad**Leg. Hebr. cap. V. p. 45. et libr. I. de success. in Pontificatu cap. I. Grot. Adnotat. ad Luc. II. 32. Bochart. Hieroz. Part. I. p. 575. Spencer. de LL. Hebr. L. I. cap. VI. Sect. II. p. 203.*

(x) Targum Ionath. in Exod. XXIII. 5.

An Iacobus in sanctum sanctuarium ingressus sit

ob lineas vestes, modo ob Nasiraeae disciplinae sanctitatem, modo ob sacerdotium templi adyta ipsi patuisse volunt. De sacerdotio iam supra vidimus. Quis vero vnquam audiuit, omnes, qui lineis vestibus utebantur, in sanctum sanctorum ingressos? Sane a IOSEPHO (y) memoriae proditum est, etiam cantores isto tempore ius lineae stolae, beneficio Agrippae, Regis obtinuisse. An ergo, quod linea stola utebantur, etiam cantores in sanctum sanctorum penetrasse dicemus? De Nasiraeis porro non magis sibi quisquam persuaserit, aditum iis in sancta sanctorum patuisse. Notum enim est ex antiquitatibus Iudaicis, Nasiraeis in templo destinatum fuisse singulare atrium, הַיָּד לְשֹׁכֵת שֵׁם הַנְּזוּרִים מִכְּשָׁלִין אֵת שְׁרֵיטוֹתָם וְשָׁלַחן אֵת שְׁעֵיהֶם שֶׁנִּשְׁלַתִּין חֶתֶת *conclauē, seu atrium*, (non enim desuper erant laquearia,) *vel Nasiraei elixabant suas pacificas, tondebant capillos suos, eosque sub lebetem coniciebant.* Hoc vero atrium non erat in sancto sanctorum, ac ne in atrio quidem sacerdotum aut Israelitarum, sed in atrio mulierum דְּרַמִּית טוֹרֵיתָא *in angulo euro-notum respiciente* (z). Hoc ergo ingrediebantur Nasiraei, quoties se voto rite exsoluere volebant. Quoties vero cultui diuino intererant, procul dubio locum inter ceteros contribules in atrio Israelitarum occupabant. Ex quibus patet, nec hanc Epiphanii coniecturam vlllo loco esse habendam.

§. X.

An fuerit
iuuenis
relicta
sindone
aufu-
giens.

Exstant et alia in EPIPHANII narratione, non magis vera, quam quae haecenus discussimus. Talia sunt, quae de Iacobi lamina aurea et lineis vestibus differit. Quum vero illa Iacobo male tribuatur, ac potius Ioannis hoc ornamentum fuisse dicere debuisset, hae vero non tam ab Epiphanio, quam Hegesippo inuentae sint: de vtrisque infra suo loco erit agendum. Illud vnum moneo, linteum pallium, quod Iacobo tribuit Epiphanius, parum ingeniose excogitatum, et tam leuis texturae esse, vt fabula vbique peluceat. Tota enim res nititur falsa hypothese, quod iuuenis, quem, relicta sindone, aufugisse MARCVS Euangelista (a) scribit, Iacobus frater Domini fuerit. Vnde vero hoc probat? An Apostolus nudus Christum comitaretur? Cur vestimenta posuerit? Iam tum sane Apostoli fuga sibi consuluerant, antequam iuuenis hic a turba prehenderetur. Certissima igitur eorum (b) est sententia, qui neque

(y) Ioseph. libr. XX. *Antiq. Iud. cap. VIII.*

(z) Vide Lightfoot *Descript. Templi Hierosolym. cap. XVIII. p. 594. Tom. I. Opp. et Centur. Chorogr. Matthaeo*

praemiss. cap. XXVIII. p. 193. Tom. I.

(a) Marc. XIII. 51.

(b) Theophylact. *ad h. l. Casaub. Exercit. XVI. n. L. XV. p. 425. sequ. Grot. ad Marc. l. 6.*

neque Iacobum, neque Ioannem, neque vllum alium Apostolum hic agnoscunt, sed iuuenem quendam, qui quum cubitum se recepisset, de periculo Christi aliquid inaudiuerit, et statim sese lecto proripuerit, speculaturus, quid rerum ageretur. Sed fuerit iste Iacobus, quod tamen falsissimum est: quis ex hac sindone pallium lineum consuerit? Ostendit quidem e Talmudicis LIGHTFOOTVS (c), Iudaeorum סריה seu pallium sacrum, cum peniculamenta seu fimbriae ציצית afflui solebant, quoque inter precandum capita obnubere consueuerant, nonnunquam vocatum esse סריו vel סרינה, *sindonem*: sed tale pallium corpori ita aptari non poterat, vt non nuditas vbique pelluceret, atque adeo nec hic iuuenis lineo eiusmodi pallio se inuoluerat, sed interulae, quali in lectulo fuerat vsus, quod tam accurate demonstrauit CASAVBONVS (d), vt si vel verbum adderem, Iliada post Homerum scribere viderer.

§. XI.

Veniendum iam est ad Eusebium et Hegesippum, qui vtut paullo parcius de sacro Iacobi vestitu loquantur, quam Epiphanius, nihil tamen, quod magis verum sit, referunt. Tametsi enim a veritate non alienum videri possit, quod Iacobum non sancta sanctorum, sed τὰ ἀγία solum intrasse perhibent, in eoque magnum huic fabulae praesidium quaerant PETAVIVS et GUIL. CAVE: falsum tamen et hoc esse, tam certo constat, vt mirer, viros ceteroquin doctissimos Hegesippo hic patrocinari. Τὰ ἀγία enim, in quae Iacobus ingressus est, aut exteriorem templi partem notant, quae Hebraeis est חוץ אוהל aut interiora adyta, quae רביר vocantur. Quocumque sensu vocem acceperis, nugas audies. Si enim sanctum sanctorum intelligas, Pontifex Iudaeorum maximus; sin exteriorem templi partem, sacerdos fuerit oportet. Neutrum verum esse, supra demonstratum est. Quod etiam animaduertens PETAVIVS (e): *Iacobo, inquit, ob excellentem vitae sanctimoniam concessum est, vt ad sancta perueniret, quum alioqui vulgo linea stola vestiretur.* Sed vereor, ne et hic malam causam agat. Vnde enim probauerit Petavius, cuiquam mortalium, nedum Iacobo Apostolo, ob excellentem vitae sanctimoniam aditum ad sancta concessum fuisse? Certius nobis est atque exploratius, eo solis sacerdotibus λειτουργῶν accessum patuisse. Quemadmodum enim sanctum sanctorum sacerdotes non recepit, sed pontificem duntaxat; ita sanctum, in quo altare thymiamatis erat constitutum, Israelitas omnes, quantumlibet

Hegesippi et Eusebii testimonium illo Epiphanius magis sobrium, non tamen magis verum est.

(c) Lightfoot. *Hor. Hebr. et Talm. ad Marc. p. 460. Tom. II. Opp.*

(d) Casaubon. *l. c.*

(e) Petau. *ad Epiphanius. p. 323. Tom. II.*

bet sanctos, arcuit, solosque admisit sacerdotes, ministeria sacra abeuntes. Hinc apud Lucam (f) Zacharias sacerdos, quum ad aram suffituum thura adoleret, neminem in sanctuario comitem habuit, siquidem tota multitudo populi ἔξω, foris precabatur, id est, in atrio Israelitarum, cuius limites transire nemini concedebatur (g). Quod ad lineas Iacobi vestes attinet, absurde et hae ab Hegesippo confictae sunt, nisi forte vulgarem vestem intelligas, ex lino confectam, qualem non Iacobus modo, sed et alii Iudaei gestarunt. Sed talem non intelligere Hegesippum, ex eo colligimus, quod ob illius reuerentiam accessum Iacobo εἰς τὰ ἁγία patuisse, existimat. Inde enim sequitur, vt de linea tunica sacerdotali loquatur, seu de כְּתוֹנֶת־שֵׁשֶׁת, quam sacerdotibus Deus praescripserat (h). Iam id ipsum quam ab omni ratione alienum sit, nemo, nisi qui antiquitates Iudaicas nunquam a limine salutauit, ignorare potest. Vestis enim haec, quam et aliarum gentium sacerdotes emulatione solita sibi sumserant, διὰ τὴν χροάν, ἢ τὸ λίνον ἀνθ' ἧν ἀνίσσει τῇ περιεχέσει τὸν κόσμον αἰθερίῳ χαραπότητι προσοικῦϊαν, hoc est, ob colorem, quem flos lini habet similem nitore aetheris mundum ambientis, vt est apud PLVTARCHVM (i), adeo sacerdotum apud Iudaeos propria erat, vt non minori veneratione eam prosequerentur, ac hodie Pontificii suam casulam. Concedebantur sacerdotibus tunicae lineae a magno synedrio, nec induebantur iis vquam, nisi quum sacra facienda essent. Immo dum sacerdotes erant in templo, et ministerio suoungebantur, si quando noctu somnus obreperet, non dormiebant in sacris vestibus, sed in vulgaribus, quibus extra templum utebantur, ac matutino tempore, quum ad munus redeundum esset, depositis ordinariis vestibus, et corpore aqua abluto, sacras resumebant. Tanta denique esse videbatur harum vestium sanctitas, vt etiam detritae in vsu profanos adhiberi non possent, sed retexerentur ad conficienda elychnia lucernarum et lampadam, quae in festorum peruigiis per templum relucebant (k). Quis credit igitur, Iacobo sacerdotalem tunicam fuisse concessam? Quis credet, Iudaeos tam aequos fuisse, vt hominem, religionem suam perosum, linea tunica ornatum

(f) Luc. I. 10.

(g) Quensted. *Antiquit. Bibl. cap. VIII. p. 742.*

(h) Exod. XXVIII.

(i) Plutarch. *de Isid. et Osiride p. 325. Tom. II. Opp. Confer. de aliis gentilibus. Herodot. lib. II. cap. 37. Chi-*

flet. de lineis Christi sepulchralibus cap. XXVIII. p. 101. Spencer. lib. III. cap. V. de Legibus Hebr. p. 835.

(k) Lightfoot *Descript. Templi Hierosolym. cap. XXXV II. sect. V. Tom. I. Opp. p. 650.*

natum in publicum prodire paterentur, cum ne sacerdotibus quidem suis extra templum eius usum permiserint? Quas tragoedias excitaturi Pontificii essent, si quem non dicam religioni suae adversum, sed pontifici deditissimum, casula aut mitra episcopali fulgentem, per vrbes suas volitare animaduerterent? Nam igitur mitiores nobis concipiemus Iudaeos, rituum suorum seruantissimos, et sacerdotalis dignitatis violationem vel minimam capitali supplicio vindicantes?

§. XII.

Reliquum est NICETAE PAPHLAGONIS et MICHAELIS SYNCELLI *Iacobi pallium.* commentum de omophorio Iacobi. Sed de eo, quod dicamus, nihil est, quam ex Graeculorum iam satis superstitiosorum ingenio natum esse, quidquid de eo circumfertur. Vterque auctor nouus est et fabularum amantissimus: vterque neminem antiquiorem, ex quo profecerit, laudat, nobisque causam suspicandi relinquit aequissimam, eos ex pallio lineo Iacobi, quod Epiphanius primus confixerat, omophorium texere ausos, vt huic indumento facto, ante saeculum quartum non excogitato, sua constaret antiquitas, de quo paullo post nonnulla monenda erunt.

§. XIII.

Iacobo fratri Domini comitem damus IOANNEM, illud Christi *Ioannis Apost. bractea in fronte gestata.* delictum, cuius sacra indumenta illis Iacobi proxime conueniunt. Exstat apud Eusebium (1) e POLYCRATIS Ephesini Antistitis Epistola ad Victorem, Episcopum Romanum, fragmentum luculentissimum, in quo hic saeculi secundi scriptor, cum sententiam suam de die Paschatos exemplo maiorum fortiter tuetur, tum etiam de apostolis quaedam haud vulgaria tradit. Cuius generis etiam sunt, quae de Ioanne his verbis narrat: Ἐπι δὲ καὶ Ἰωάννης, ὁ ἐπὶ τὸ εἴδος τῆς κυρίας ἀναπισῶν; ὃς ἐγενήθη ἱερεὺς τὸ πένταλον πεφορηκός, καὶ μάρτυς, καὶ διδάσκαλος, ἅτε ἐν Ἐφίῳ κειόμεναι. Praeterea Ioannes, qui in sinu Domini recubuit; qui etiam sacerdos fuit, et laminam gestauit; martyr denique et doctor exstitit; hic inquam Ioannes extremum diem apud Ephesum obiit. Hic locus, quem etiam HIERONYMVS (m), et NICEPHORVS (n), excrisperunt, quemque in animo habuisse videtur EPIPHANIUS (o), dum Ioannem et Iacobum, filios Zebedaei, idem cum Iacobo minore vitae institutum

Heineccii Opusc. Sylloge I. I ample-

(1) Euseb. lib. V. cap. XXIII.

(n) Nicephor. lib. III. Hist. Eccl.

(m) Hieronym. de scriptor. eccles. cap. XXXV.

cap. XXXVII.

(o) Epiphani. haeresi LXXV III. cap. XIII. p. 1045.

amplexos affirmât, miram Pontificiis gloriandi occasionem suppeditat. Hoc enim nobilissimo antiquitatis monumento liquido constare existimant, iam apostolis sacrum habitum, et imprimis mitram Episcopalem, in deliciis fuisse. BARONII (p) phaleras iam supra vidimus; ei vero paria faciunt BELLARMINVS, VALESIVS (q), et tantum non omnes, quorum interest, palpum Pontifici obtrudere. Sed tria hic mihi facienda opinor. Si enim ostendero, nec bracteam in capite gestasse Ioannem, nec hanc esse Polycratis sententiam, et mitras denique Episcopales, quas ex hac bractea accessit Baronius, longe recentioris aevi esse, toto hoc negotio rite mihi perfunctus videor.

§. XIII.

*Ostenditur
solum
hoc esse.*

Meminit Polycrates τῆ πετάλῃ, seu bractæe cuiusdam, sed ita, vt nec materiam nec formam describat, nec, quo loco gestari hoc ornamentum consueuerit, exprimat. HIERONYMVS vero (qq), quaedam de suo adiiciens, et auream hanc laminam, et in fronte collocatam, dicit. Quem quidem STEPH. LE MOYNE (r) cum Polycrate in gratiam reduci posse existimat, si πέταλον bracteam auream explicemus. Sed vereor, vt hanc significationem Graecis auribus persuadeamus. Sane enim lituris dignus esset AELIANI (s) auctoris μελιγλώτῃς locus, vbi πετάλῃ χρυσῆς meminit, nec ferendus esset poeta (t), qui πικρὸν ἀπὸ τῆς ἀγνῆς ἀμύνης πέταλον, pileum ex lana agni coacta et bene carminata factum laudat, si πέταλον laminam auream significaret. Alter enim locus tautologiam, alter contradictionem, quam vocant in adiecto, inuolueret, quale sermonis vitium in Graecos scriptores tam emendatos vix cadit. Quare Hieronymum potius et hic sibi indultisse arbitror, quod in Eusebii chronico interpretando fecisse se non negat (u), vt et interpretis, et scriptoris ex parte officio sit usus, et nonnulla, quæ inermis videbantur, adiecerit. Vt ergo genuinam vocis significationem eruamus, obseruandum est, πέταλον a SVIDA (x) et glossatoribus explicari per φύλλον, id est, folium, et esse laminam, folio hederæ similem, eamque siue auream, siue ex alia materia confectam. A septuaginta interpretibus ita vocatur

(p) Baron. ad ann. 34. n. CCXCIII.

(q) Valef. Adnotat. ad Euseb. p. 93.

(qq) Hieronym. l. c.

(r) Steph. le Moyne Not. ad Var. sacra p. 29.

(s) Aelian. lib. V. Hist. var. cap. XVI.

(t) Apud Suid. voce πετάλοισ p. 102. Tom. III. edit. Kust.

(u) Hieronym. praefat. ad Chron. Euseb.

(x) Suid. l. c.

tur lamina illa ציץ, quae sacerdotis summi frontem ornabat (y). Ea vero non erat corona triplex, qualem ex IOSEPHO (z) male intellecto nobis describit BARONIUS (a), sed nuda bractea aurea fincipiti alligata, quam in utroque latere ornabant caliculi aurei, tribus ordinibus dispositi, quales in herba hyoscyamo conspiciuntur, in medio vero litterae קרשׁ ליהוה *sanctum Domino*. Quod si ergo Polycratem iuxta litteram intelligimus, Ioannes vsus est corona vel lamina sacra, qua pontifices maximi, quando in sanctum sanctorum ingrediebantur, fulgebant. Quis vero hoc sibi persuadeat de Apostolo, qui omnes modestia animoque demisso antequit? Certe nec voluit ita ornatus in publicum prodire, nec potuit. Non voluit, nisi dicas, eum veteris testamenti adparatum et caerimonias, umbrae instar euanituras ignorasse. Nec potuit, nisi Iudaeos atque gentiles omnes eum, tamquam virum sanctissimum reueritos esse, fingas. Vtrumque quam a veritate alienum sit, nemo non videt. An enim pontificis Iudaici habitum splendidissimum sibi sumserit, quum Christo exhibito umbra nihil opus esset? An aurum fronte gesserit is, qui cum Petro auri argentique copiam eierabat? Qua fronte se auro carere dixisset, qui aurum fronte praeferebat (b)? An Iudaeos Asiaticos quieturos fuisse credibile est, si Pontificis sui insignia a piscatore, religione aliena deuincto, occupata animaduertissent? Et quid acturos fuisse credimus Ephesios, inter quos Ioannes diutissime vixit (c), si peregrinum hominem laminam auream circumferre apud se vidissent, quum magnae Dianae ἀρχιερεὺς, tantae auctoritatis homo non nisi laurea vteretur (d)? Nonne omnibus paganis, quibus forduis scrupulosior vestitus ratio, ludibrium debuisset? Tantum profecto abest, ut splendida haec corona cum simplicitate ecclesiae conueniat, ut vel scandalum neophytis praebere potuisse videatur, qui a Iudaeorum ritibus maximopere sibi abstinendum esse existimabant.

§. X V.

Sed quid opus est verbis, quum manifestum sit, eam Polycratis mentem minime fuisse? Duo enim coniungit Polycrates, Ioannem nimirum sacerdotem fuisse, et τὸ πέραλλον gestasse, ex iisque

*Polycratis
locus explicatur.*

I 2

con-

(y) Versio LXX. Exod. XXVIII, 36. XXVIII, XXXVIII, 10. 30. Videatur de ea post Goodwinum, Lightfootum, Lundium, Braunius de Vestitu Sacro Ebraeorum.

(z) Ioseph. lib. III. Antiqu. cap. VIIIII. pag. 86.

(a) Baron. l. c.

(b) Act. III, 3. 6.

(c) Euseb. lib. III. Hist. Eccl. cap. I.

(d) Achilles Tatiuss Ερωτικ. 448.

concludit, pascha quartadecimanorum non esse damnandum, quia tantus vir illud eodem die celebraverit. Quenam haec conclusio, si verba in sensu proprio exponimus? Quis vero unquam probauerit, Apostolos sacerdotes proprie sic dictos fuisse? Repugnat sane hoc totius Christianismi principiis, et a Theologis nostris tam solide discussum est, ut hic actum ageremus, si vel verbum adderetur. Quid porro ad rem facit, si Ioannes *πέταλον* usus est? An ideo pascha cum quartadecimanis celebrandum? Quemadmodum igitur sacerdotem Ioannem improprie vocat Polycrates, ita et *πέταλον* pontificale ipsi tribuit *συνειδοχικῶς*, ea ratione, qua fasces et secures nominamus, si consulem; aut purpuram et diadema, si Regem describimus. Quae si ponimus, planissimus sensus erit Polycratis, pascha scilicet Quartadecimanorum vel ideo minime damnandum esse, quod eodem die Christi resurgentis memoriam recoluerit Ioannes, qui inter Christianos Asiaticos veluti pontifex quidam maximus auctoritate summa enituerit, et sanctis moribus non minus quam doctrina orientem illustraverit diutissime. Sic inquam omnia plana sunt ac perspicua, quum, si proprie accipias verba Polycratis, nihili sint, praecipue si cum BARONIO et VALESIO non hunc modo, sed et reliquos Apostolos, quin et episcopos omnes, eiusmodi regiae dignitatis insignibus uti consueuisse dicas. Quod si igitur aequissimum est, ita cuiusque verba exponi, ne sensu careant: omnino sequitur, ut et Polycratis locum multo rectius figurate quam proprie interpretemur (e).

§. X V I.

*Episcopatum
mitrarum
antiquitas.*

Clarius hoc futurum est, si ostenderimus, Episcopales mitras nec ex institutione ac usu apostolorum manasse, nec ex antiqua lege ad perfectioris ampliorisque sacerdotii signum translatas, nec inter Christianos tam antiquas esse, ut Ioannes eiusmodi insigni uti potuerit. Tria haec sunt capita, quae proponere non erubescit BARONIUS (f), ut Ioannis, ceterorumque Apostolorum, bracteas aureas in tuto collocet. Sed quum nullum eorum, ut virum doctum decebat, probauerit: ostendendum nobis est, omnia aequae falsae esse. Ex Apostolorum institutione manasse mitras episcopales, nemo fortassis dixerit, nisi qui omnem pudoris sensum amisit. Vbi enim habetur illa institutio apostolica? litterisne ea, an per manus nobis tradita est? Si litteris consignata, sane et nobis

(e) Steph. le Moyne c. p. 291. Cyprian. not. et Schol. ad Hieronymi Catalog. cap. XXXVII. Heidegger. Tumul. Concil. Trident. sess. XXII. Quaest. 5. p.

237. T. II.

(f) Baron. ad ann. XXXIII, n. CCXIII. sequ.

bis non esset incognita. Sin per traditionem propagata, ea certe ostendenda est in antiquitate ecclesiastica. Non minus temerarie contendit, non Iacobum modo, et Ioannem, sed et ceteros Apostolos, eiusmodi regiae dignitatis insignibus uti consueuisse. Unde enim haec probat? Si ex Polycrate, et principium petit, et a particulari quod aiunt ad vniuersale concludit. Sin ex Epiphano; hunc memoria falsum esse, supra vidimus. Sed fingamus, Apostolos omnes bracteas aureas in fronte circumtulisse, an ideo mitrae Episcopales ex apostolico usu manarunt? Quidni ergo Episcopi hodiernum *πέταλα* gestant? aut quid simile habent *πέταλον* et Episcopalis mitra? Ex quo patet, alterum quoque caput falsum esse, nimirum Episcopales mitras ex veteris testamenti ecclesia ad perfectius Christianae legis sacerdotium translatas esse. Fefellit scilicet Baronium pictorum oscitatio, et nimis curta notitia antiquitatum Iudaicarum, quibus impeditus est, quominus verum sacerdotum Iudaicorum habitum animo conciperet. Si enim Hebraicas antiquitates potius, quam vulgares imagines, consulere voluisset,prehendisset, nec sacerdotum, nec Pontificis maximi cidares hodiernis Episcoporum suorum mitris vlla ex parte posse comparari, et Turcarum pileis, quam illis, fuisse similiores. Si ergo veteris testamenti ritibus Episcopalis mitra debet originem, cur nec materiam nec formam antiquam retinet? Cur soli episcopi vtuntur mitris, quae in veteri testamento sacerdotibus omnibus erant communes? Sed salua res est. Clarissime enim constat, Pontificium hoc capitis ornamentum a gentilibus potius, quam ab Hebraeis, in ecclesiam esse inuectum, nec ouum ouo esse similius, quam mitras episcopales cornuto illi Nabidis sacerdotis pileo, quem

SILIVS ITALICVS (g) hunc in modum describit:

*Casside cornigera dependens infula sacros
Prae se terrores, diuumque ferebat honorem.*

Tertium, quod statuit Baronius, mitras episcopales tam antiquas esse, ut ab ipsis apostolorum temporibus repetendae sint, prolixo examine vix indiget, quum ipse, magno licet conatu nugae acturus, neminem saeculo quarto antiquiorem testem producere potuerit. Et tamen ex his quoque pauca profert, quae vel speciem veritatis prae se ferant. Primo enim EVSEBIUS (h) et GREG. NAZIANZENSIS (i) de nulla re minus loquuntur, quam de mitra sacerdotali, quum vterque indumenta sacra veteris testamenti sacer-

I 3

cerdo-

(g) Sil. Italic. lib. XV.

(i) Greg. Nazianz. apol. III.

(h) Euseb. lib. X, H, E, cap. III.

cerdotibus Christianis *συνεκεδοχημῶς* tribuat, iisque adscribat *sacrosanctum poderem, caelestis gloriae coronam, spiritus sancti stolam, cidarim et diuinam vnctionem*, quae certe omnia figurate dici, vel ex eo palam est, quod patres hi de episcopis Graecis loquuntur, quos nunquam vfos esse mitra, nec hodiernum vti, notum satis est et prouocatum. Addit et AMMIANVM MARCELLINVM (k), qui coronam sacerdotalem et militaria signa cum ceteris, quae intercepta fuerant, Theodosio a Mafcizele tyranno restituta perhibet. Ex hoc satis clarum esse putat Baronius, episcopos tunc non tantum mitras gestasse, sed et easdem maximi pretii fuisse. Sed vnde hoc liquet Baronio? Sane Marcellinus non loquitur de Theodosio Imp. Christiano, sed de eiusdem parente, qui post victoriam demum hanc a Mauris reportatam Christo nomen dedit (l). Nec coronam hanc sacerdotalem Christianis interceptam fuisse dicit. An non probabilius est, eam potius e fano quodam gentilium raptam fuisse, quam e Christianorum ecclesia? Denique agmen claudit ENNODIVS (m), qui de Ambrosio ita canit:

Serta redimitus gestabat lucida fronte,

Distinctum gemmis, ore parabat opus.

Sed satis responsum videbitur, si dixerimus, Ennodium saeculi sexti, (non vero, vt LABBEVS (n) satis spisse errauit, quarti) scriptorem, poetica licentia vsu, Ambrosium ex tui saeculi moribus descripsisse. Haec sunt, quae pro mitrarum Episcopaliu antiquitate profert Baronius, quae satis declarant, malam ab eo causam agi, hocque ornamentum Pontificium recentius esse, quam vt ex Apostolorum institutione deriuari possit.

§. X V I I.

*Numus
Theodosii
explicatur.*

Nondum hic nugarum satis est. Quum enim semel rebus nouis antiquitatem induere animum induerit Baronius: suo sibi more agendum, omniaque, quae vsquam legerat aut viderat, ad propositum suum trahenda putauit, pertinere ad suum officium ratus, vt in annales falsa interdum non minus, quam vera, comportaret, eo tantum fine, ne quid a quoquam dictum fictumque praetermitteret. Hinc et numorum auctoritate vtitur, non ignorans, quantum pretii hisce antiquitatis monumentis statuunt omnes, quibus litterae elegantiores curae cordique sunt. Quum erga
anna-

(k) Ammian. Marcell. lib. XXVIII. cap. XXV.

(m) Ennod. Epigramm. de S. Ambros.

(n) Labb. Diff. de Script. Eccles.

(l) Paul. Diac. Hist. Miscell. lib. XII. cap. XI.

Tom. I. sub voce Ennodius.

annales suos ad Theodosii vsque tempora perduxisset, eiusque victoriam ab Eugenio reportatam litteris mandare coepisset: reddendum putauit nobile, vt vocat, antiquitatis monumentum, quod a Fuluio Ursino acceperat. Numus hic est Theodosii (o), altera facie Imperatorem ostentans, sinistra crucem, dextra volumen, quod Baronio euangelium videtur, praefertentem, cum perigrapha: DN. THEODOSIVS P. F. AVG. altera vero duos viros, habitu talari indutos, nimboque caput circumdatos, dextra itidem volumina, sinistra cruces tenentes, cum inscriptione: VOT. XXX. MVLT. XXXX. Infra: CONOB. Hoc numo, dici non potest, quam mirifice sibi placeat Cardinalis. *Habes, inquit, etiam ex his, lector, inter alia, vnde antiquum sacerdotalem habitum discas, simulque tonsuram intelligas, et pallia, humeros atque pectus decore ambientia.* Vt vero neruus argumenti eo firmior robustiorque sit, viros illos, quos numus praefert, non alios esse existimat, quam IOANNEM et PHILIPPVM, Apostolos, quos ante proelium illud adparere sibi, et victoriam polliceri per quietem viderit Theodosius (p). En igitur Ioannem et Philippum, detonsos, palliolisque et reliquo sacerdotali habitu indutos, quos et numi spectandos praefertunt. Sed tria sunt, quae hic miror. Primum, quod Baronius tam lynceis oculis sit, vt tonsuram videat, quam, qui in vertice eminent, globuli pileata potius, quam detonsa, capita indicare videantur. Alterum, quod e Theodosii numo apostolorum habitum deriuarit. Tertium denique, quod viros in numo conspicuos Apostolos, Ioannem et Philippum, referre putet, quum tamen coniectura haec nullo fundamento nitatur. Tales sane THEODOSII numos et alii proferunt: sed, qui Apostolos hic vidisse se opinetur, legi adhuc neminem. Nec fieri potest, vt quisquam hoc sibi persuaderi patiat, postquam HENR. NORISIVS (q), ANT. PAGI, alique antiquitatis promicondi (r) aduerterunt, non hic ostendi sacrum habitum, sed consulare, nec Apostolos, sed Theodosium ac Valentinianum Imperatores. Imposuit nimirum Baronio nimbus, quem Apostolorum potius, quam Imperatorum, capitibus conuenire, ex ecclesiae suae moribus existimauit, quum nimbos etiam Imperatorum capitibus adpictos, discere

(o) Vide iconem Numi apud Baron. ad ann. CCCLXXXIII. n. X.

(p) Theodorit. lib. V. Hist. Eccl. cap. XXIII.

(q) Noris. Dissert. de Numism. Licin.

Aug. cap. III.

(r) Vid. Meibom. Dissert. de Numor. veterum in illustranda Imperatorum Rom. historia vsu p. 4. seq. Io. Andr. Schmid. diss. de Numis cathedraticis.

cere potuiffet ex LAVR. PIGNORIO (s), quippe qui Mensam suam Ifiacam Baronio dedicauerat. Nihil ergo hactenus egit vir doctiffimus, neque habitum apostolorum sacerdotalem vlllo vel specioso argumento probauit.

C A P. VI.

DE RELIQVORVM APOSTOLORVM SACRO HABITV.

I. Paulo tribuitur pallium sacerdotale. II. Φερόλης et φελόνης. 2. Tim. III. 13. quid significent? Quaenam sententia interpretum sit maxime probabilis? III. Tonsura Paulli. IIII. Bartholomaei colobium purpura clauatum, et pallium gemmis purpureis ornatum. V. Marci Euangelistae pallium, et bractea, quam fronte praetulisse dicitur. VI. Vestes Apostolorum litteratae. VII. Conclusio.

§. I.

Paullo tribuitur pallium sacerdotale.

REliquum est, ut de ceteris etiam Apostolis et Apostolicis viris nonnulla dicamus, sed breuiter, quum pleraque iam ante discussa sint. Et primo quidem loco sistimus PAVLLVM, quem et pallio sacerdotali, et tonsura, a plebe distinctum fuisse, nonnulli docent. Occasionem ita sentiendi arripiunt ex verbis ipsius PAVLLI (t), ad Timotheum ita scribentis: τὸν φελόνην, ὃν ἀπέλιπον ἐν τρωάδι παρὰ Κάσπῳ, ἐρχόμενος φέρε. Inde enim vestem quandam sacram Graecis hodiernum φαιλόιον, Latinis planetam dictam, eliciunt CORNELIVS a LAPIDE (u), qui et TERTVLLIANVM (x) testem adlegat, et SEDVLIVS SCOTVS (y). BARONIVS (z) quidem nihil faceret libentius, quam vt eandem sententiam amplecteretur, vnde etiam e Nicephoro, Philotheo, Metaphrasta, aliisque huius farinae scriptoribus multa de Graecorum hodiernorum φαιλόιῳ, seu pallio sacro, differit; sed quum ab omni argumentorum copia destitutum se videat, lectorem sub cultro relinquere, quam pallio Paulli sacro pertinacius defenso, famae nocere mauult. Hinc deprimam hanc facit cogitationum suarum summam: *Ex his recitatis sententiis, vel de volumine, vel de sacra veste, alterutram, quam velis, sequatur lector, sed magis placet, vt volumen sacrae legis intelligi debeat.*

§. II.

(s) Laur. Pignor. Mens. Ifiac. p. 64.

(t) 2. Tim. III, 13.

(u) Corn. a Lapide Comment. ad h. l.

(x) Tertull. lib. de Orat. cap. XII.

(y) Sedul. Scot. Comment. in 2. Tim. III. Tom. I. Biblioth. Parr.

(z) Baron. ad ann. 58. n. LXXVII.

§. I I.

Non est, quod discutiendis argumentis aduersariorum, quae nulla habent, diutius immoremur. Cornelius enim a Lapide folius TERTULLIANI auctoritate nititur, qui tamen ne verbo quidem, quod ad sacram Paulli vestem trahi possit, vsus est, sed reprehendit potius quosdam, qui orationem positis penulis faciendam, existimabant, quasi *Paullus penulam suam in oratione penes Carpum reliquerit, aut Deus non audiat penulatos.* Satius igitur futurum est, si ipsa verba Paulli attentius considerauerimus. Quaeritur nimirum, quod Paullus sibi Troade adferri voluerit? Responso manifesta est, *φελόνην*. Vel vt alii codices habent, *φαιλόνην, φελώνην, φενόλην, φαινώλην*, sicuti in MILLII luculentissima editione Noui Testamenti videre est. Hoc vero verbum quid significet, non aequè inter omnes constat. Sunt qui *φιλόνην* et *φαινόνην* vnam eandemque vocem esse credunt (a): sunt qui duas et origine et significatione diuersas putant (b), quorum sententia tam accurata et plana est, vt mirer, hoc ab aliis nondum esse obseruatum, ETYMOLOGICVM MAGNVM *φελόνην* dicit esse *εἰλητὸν τομαρίον μεμβραίνον, ἢ γλωσσόκομον, volumen paruum membranaceum, seu glossocomum; φαινόνην* vero *χιτῶνα* tunicam. Sic et SVIDAS et HESYCHIŪS, qui paene verba etymologici retinet. Pro diuersa igitur lectione diuersae etiam sunt interpretum sententiae. Alii vestem hic intelligunt, alii thecam librorum, alii volumen aliquod et *κατ' ἐξοχήν* quidem librorum veteris Testamenti. Qui vestem hic designari existimant, quod faciunt paene omnes, qui versionem vulgatam nostramque Lutheri sequuntur, iterum in varias sententias eunt. Quidam enim vulgarem hic inueniunt penulam, arcendae pluuiae aptatam (c). Quidam vestem nescio quam consulari, qua pater Paulli donatus dicitur (d). Sed vt verum fatear, nulla quidem sententia probabilior videtur ea, quae volumen aliquod, thecae inclusum, intelligere nos iubet. Primo enim eorum opinio, qui vestem quamdam consulari hic confingunt, vel ipsis Graecis auribus intolerabilis est, omnique fundamento destituitur. Deinde et altera sententia de penula non parum incommoda videtur, si cogitemus, nec probabile esse, Paullum Troade profectum, pallium, peregrinantibus tam necessarium, apud Car-

Heineccii Opusc. Sylloge I.

K pum

(a) Barthol. Tract. de penula p. 3.

(b) Hect. Gotofr. Mafius Diss. de pallio Paulli sect. II. §. 18. p. 715. Tom. II. Thesauri philolog.

(c) Interpretes paene omnes; Vid. Beza ad h. l.

(d) Pseudo-Ambros. Explanat. Epist. ad Timoth. Tom. II. Opp. edit. Basil. Haymon. Halberst. Comment. in h. l. Anselm. Cantuar. in h. l. Bruno Heribol. in h. l.

Quaenam
sententia
interpre-
tum sit
maxime
probabi-
lis?

pum reliquisse, nec operae pretium fuisse, vt eam Troade Romam adferri per Timotheum iuberet, quum hae ciuitates distitae essent milliariibus centum et octoginta tribus. Tertio pro sententia nostra militantium vocum significatio paullo ante euoluta, tum translationis Syriacae auctoritas, qui *φελόνη* hic vertit *מיתכתה* id est thecam librorum. Quarto probabilius est, Paullum Troade reliquisse libros, ne in itinere oneri essent, quam pallium, quod nusquam magis, quam in itinere tam diuturno, commodum praestat. Quinto etiam reddi sic potest ratio, cur Paullus tanto desiderio Timotheum simulque reculas suas expectarit. Libris enim opus erat, eosque non vbique inueniebat Apostolus, quum penulae iactura exiguo pretio etiam Romae refarciri posset. Plura in hanc rem suppeditabit elegantissima MASHI Dissertatio, quae pro hac sententia plura, eaque selectissima, continet. Verum si vel maxime pallium hic intelligendum esset, non magis tamen illud ad sacerdotalem habitum poterat referri, quam reliqua illius vestimenta, tunica, zona, sandalia, quibus eum more Iudaeorum vsus, supra capite III. diximus.

§. III.

*Tonsura
Paulli.*

Tonsuram Paulli ex Actor. XXI. 24. et XVIII. 18. probare contendunt ISIDORVS (e), BARONIVS (f) aliique plures. Sed horum etiam somniorum coniectorem denuo hic agere nolo, quum, quae supra de Petri tonsura prolixius disputauimus, hic etiam vel maxime locum inueniant. Ex antiquitate nimirum Iudaica haec tonsura explicanda est, non ex recentioribus de tonsura clericorum institutis, quod quum luculenta dissertatione de Paulli Nasiraeatu fecerit GEORG. FRID. MEINHARDVS (g), actum profecto agerem, si, pluribus conquisitis argumentis, Nasiraeorum institutum nihil cum clericorum tonsura commune habere, denuo ostenderem.

§. IIII.

Bartholomaei colobium purpura clauatum, et pallium sunt, ex quo nusquam sordidantur vestimenta eius. Similiter et sandalia eius per XXV. annos nunquam veterascunt. Nec meliora sunt, quae ex Cratone, Apostolorum Simonis et Iudae, vt fer-

BARTHOLOMAEI indumenta sacra ita describit ABDIAS Babylonius (h), vel, quicumque sub hac larua latet, impostor insulsiſſimus: *Vestitus colobio albo, clauato purpura. Induitur pallio albo, habente per singulos angulos singulas gemmas purpureas. Viginti sex anni sunt, ex quo nusquam sordidantur vestimenta eius. Similiter et sandalia eius per XXV. annos nunquam veterascunt. Nec meliora sunt, quae ex Cratone, Apostolorum Simonis et Iudae, vt fer-*

(e) Isidor. lib. II. de Diuin. off. cap. 4.

(f) Baron. ad ann. 58. n. CXXII.

(g) Habetur in Thesaur. Philologi-

co Tom. II. p. 437. sequ.

(h) Abd. Babyl. lib. VIII. Hist. A-

post. cap. II.

tur, discipulo tradunt fragmenta Apostolorum, a STEPHANO PRAETORIO edita, vbi de Bartholomaeo ita referunt: *Pallio albo incessit, ornatus annulis et gemmis, semper hilaris, eodem vultu.* Vera esse, quae hic de colobio et pallio dicuntur, eumque plane fuisse Apostolorum habitum, capite tertio demonstrauimus. Quae vero de purpura, gemmis et annulis adduntur, tam futilia sunt, tamque fabulosa, vt vix inter legendas lineas locum mereantur. Sed quis Abdiam moratur, cuius subuentaneum foetum nemo hodie deterioribus saeculis, nedum apostolico aeuo, dignum iudicat?

§. V.

Idem sentiendum de MARCI pallio, quod in Alexandrina ecclesia diutissime seruatum esse, scribit LIBERATVS, Archidiaconus Carthaginienſis (i), qui etiam, neminem hanc sedem legitime tenere potuisse, existimat, *nisi antecessore sepulto, suis manibus accepit collo suo B. Marci pallium.* Certe enim vel vulgare hoc indumentum fuit, quod nimis religiosa posteritas curiosius seruauit, vel si sacerdotale fuisse fingitur, non magis sacerdotalem habitum virorum apostolicorum probat, quam ea, quae superioribus capitibus explosimus. Non satis enim fidei Liberato est, saeculi sexti scriptori, ad rem tam antiquam et nemini ante se obseruatam pro vero adfirmendam. Vnde miramur, CHRISTIANVM LVPVM (k), virum tam doctum, et in antiquitatibus ecclesiasticis versatissimum, narratiunculam hanc tanti fecisse, vt ex ea probare voluerit, episcopos Orientis pallia sua a Pontifice Romano iam olim redemisse. De eodem MARCO nonnulli fabulantur, ipsum non minus, quam Iacobum et Ioannem, bracteam in fronte gestasse. VALESIVS (l) enim ex passione eius MSC. hunc locum decerpſit: *Quem quidem B. Marcum iuxta ritum carnalis sacrificii pontificalis apicis petalum in populo gestasse Iudaeorum, illustrium virorum syngraphae declarant: ex quo manifeste datur intelligi, de stirpe eum Leuitica, immo Pontificis Aaron, sacrae successionis originem habuisse.* Sed fabulas potius, quam illustrium virorum syngraphas, excripſisse auctorem hunc, a Valeſio laudatum, ex eo adparet, quod bracteae huius ferendae ius e Leuitica, et quidem Aaronis, stirpe, deriuet, quasi omnibus Aaronis posteris bracteam fronte praeferre licuerit, aut quasi hoc insigne non solis sacerdotibus summis fuerit proprium.

§. VI.

Posteriores saeculis litteratas quoque vestes Christianorum clero

K 2

Vestes A-
postolo-
rum litte-
ratae.

(i) Liberat. Carthag. in Breviario.

General. et prouincialia p. 13.

(k) Christ. Lup. Schol. ad Concil.

(l) Valeſ. Euseb. p. 93.

clero vſitatas fuiſſe, negari non poteſt, idque clariffime teſtatur AMMIANVS MARCELLINVS (m), qui dalmaticas, litteris ornatas, diaconis tribuit. Sed quod et Apoſtolis litteratae veſtes tribuendae ſint, nemo fortaliſ ante CIAMPINVM (n) adfirmavit. In partes hic vocat caſcas illas et vetuſtas imagines, quas in baſilicis Romanis inuenit, vbi non in Chriſti modo, verum etiam Apoſtolorum, veſtimentis litterae haud paucae conſpiciuntur, veluti L. H. Γ. F. T. X. Π. aliique characteres et monogrammata, quibus depingendis nec meam, nec typographi manum, fatigare auſim. Verum inter ipſos pontificios nondum conſtat, quid ſibi hae litterae velint. Sunt, qui ſibi nescio quae myſteria hic videntur ſubodoraffe (o), alii caſu ab artificibus adiectas volunt, quod hi ad vetuſtum morem, varios titulos et inſcriptiones in veſtibus ſignandi reſpexerint (p). Complures etiam nomina Seruatoris et cruceſ eſſe putant, quae litterae aliis videntur. Quid Rubenii, Mellini aliorumque coniecturas adducam? quum nemo profecto his imaginibus eo adduci ſe paſſurus ſit, vt eas ad viuum, quod aiunt, depictas exiſtimet. Nihil verius enim eſt, quam quod ipſe CIAMPINVS coniecit, hos characteres olim a textoribus ideo adiectos fuiſſe, vt conſtaret, ex cuius officina prodiſſent, eoſque deinde imitatos eſſe pictores, quibus quiduis fingendi ſemper fuit aequa poteſtas.

§. V I I.

Concluſio. Atque haec ſunt, quae iam de habitu Apoſtolorum ſacerdotali chartae feſtinante manu illeuimus. Plura dicenda ſupereſſent, ſi habitum Apoſtolorum monaſticum ſpectandum hic lectori offerre voluiſſemus. Roma enim mendax, vt SPANHEMII (q) verbis rem eloquar, *nihil non agit, vt horrida etiam clauſtrariorum ſpecie, cilicio, cucullo, caputio, ſcapulari, tribonio, raſo nudoque vertice, diſcalceatis pedibus, lumbis reſte ſuccinctis, Apoſtolos deturpet; ne monachos exempla ſcilicet primi aevi deſtituant.* Sed relinquamus illis hanc gloriam, relinquamus verſatile ingenium, quo Apoſtolos ſchemate non vno in proſcenum ducunt, relinquamus etiam habitum, auro gemmiſque fulgentem, noſtraeque eccleſiae miniſtris precemur, vt Deus ſacerdotes ſuos induat ſalutari (r), radiaturos olim, quaſi ſplendor firmamenti, et quaſi ſtellae in perpetuas aeternitates (s).

D E

(m) Ammian. Marcell. lib. XIII. cap. V. vbi confer. Pamel. Not. ad Tertull. de Idololatr. cap. XVI.

(n) Ciampin. Monim. Operum Muſicorum Part. I. cap. XIII. p. 102.

(o) Severan. citatus Ciampin. l. c.

(p) Suares. de veſtibus litteratis ibid.

(q) Spanheim. praefat. ad Introd. in Hiſt. Decl. p. 6.

(r) Pl. CXXXII, 16.

(s) Dan. XII, 48.

D E G E N V I N A
NATIVITATIS CHRISTI ERA,
E X E R C I T A T I O II.

Ex numis et inscriptionibus antiquis illustrata.

---

§. I. Numorum et Inscriptionum auctoritas et praestantia. §. II. Ea etiam in historia ecclesiastica sese exerit. Pontificii tamen hic saepe ineptiunt. §. III. Scopus Dissertationis. §. IIII. Cur era genuina Natiuitatis Christi hodiernum tam obscura sit? Christiani quas eras usurpauerint? Quando Dionysiaca publice recepta? §. V. Monumenta antiqua, era Christi signata, supposititia sunt. Veluti gladius Constantini M. Litterarum Gothicarum origo. §. VI. Numus Constantini M. supposititius, nec non eiusdem notae Inscriptio Spoletana. §. VII. Num era Christi in numis medii aevi occurrat? Numus bracteatus Bernardi Ducis. Cifrae Arabicae numeris Romanis intermixtae. §. VIII. Quot viis monumenta ad genuinam Christi eram adducant? §. VIII. Prima via. Chronotaxis Herodidum. Numus Herodis Antipae describitur. §. X. Eius ~~monimentum~~ ostenditur. §. XI. Herodes Antipas regnare coepit anno Jul. XXXXIII, quod demonstratur e numo, cum Iosephi chronologia collato. §. XII. Nec non ex chronotaxi imperii Archelai. §. XIII. Quin et ex chronotaxi imperii Philippi Tetrarchae. §. XIII. Harduini diuersa sententia reiicitur. §. XV. Quantum temporis inter obitum Herodis M. et imperium Antipae intercesserit? Annus emortualis Herodis M. fuit Jul. XXXXII. §. XVI. Id quod demonstratur testimoniis Iosephi, et ex eclipsi lunari tum facta. §. XVII. Quantum temporis inter natalem Christi et mortem Herodis effluxerit? Dies natalis Christi obscurior. Observatio de die XXV. Decembr. in ecclesia occidentali recepta. Annus tamen verus adparet ex epo-

cha templi Herodiani. §. XVIII. Via secunda. Census tempore natiuitatis Christi actus fuit vniuersalis. Bynaei sententia examinatur. §. XVIII. Census hic illustratur ex monimento Ancyrano, cuius historia traditur. §. XX. Fragmentum huius monimenti adfertur. §. XXI. Idem explicatur. Chronotaxis censuum Augusti. §. XXII. Censum secundum huc pertinere, ostenditur. Census non vno anno absoluti. §. XXIII. Lapsus quidam Chronologici notantur. §. XXIII. Chronotaxis Praesidum Syriae e numis restituta. §. XXV. Christus Varo Praeside natus. Lucas explicatus. Quirinius tempore Christi nati non fuit Praeses Syriae, sed censum extra ordinem egit. §. XXVI. Locus Tertulliani explicatur. Tabulae censuales diu superstites. §. XXVII. Via tertia. Varia interpretatio verborum Lucae. Anni Tiberii modo non vno numerantur. §. XXVIII. Era Tiberii Proconsularis e monumentis antiquis illustratur, et ad Christi natiuitatem applicatur. §. XXVIII. Epilogus dissertatiunculae.

§. I.

Numorum et Inscriptio-num auctoritas et praestantia.

V M O R V M, inscriptionum, aliorumque, quae tanquam fractae e naufragio tabulae in aetatem nostram delatae sunt, monumentorum, tanta semper visa est auctoritas, vt omnes fere eruditi, qui annales veteres in tuto collocare voluerunt, eorum testimonio in primis vtendum sibi existimauerint. Cuius instituti sui multas profecto habuere rationes. *Quis enim non videt, inquit IO. DANIEL MAIOR (a), quam multo potior censenda documenti historici illius auctoritas merito sit, quod ex veteri numo, marmore, tabula, aut inscriptione antiqua quauis alia, publico magistratus decreto sollempniter erecta, quam quod ex vno forsitan et altero, tot ac tam grandibus suspitionibus obiecto priuati hominis scripto historico petatur?* Certe enim, quum scripta historicorum haud pauca, tum ob librariorum oscitationem, tum propter scribentium adfectus, qui plerumque in calammum migrant, aut ignorantiam, priuatis, ad altiora principum consilia caligantibus, vix omni ex parte euitandam, suspicione non minima laborent, pleraque etiam mirum in modum inter se se discordent; diuersa longe est monumentorum antiquorum ratio, quippe quae et incorruptiora ad nos peruenerunt, et publica fere auctoritate erecta sunt, et amantius multo inter se conspirant. Atque haec quidem laus istis tam consentiente omnium eruditorum suffra-

(a) Maior *Diff. de Numis Rhedigerian.* p. 66.

suffragio conceditur, vt nemo fuerit post felicem litterarum *παλιγγενεσίαν* inuentus, qui eam in dubium vocare ausus fit. Antiquos scriptores ad summas angustias redegit IO. HARDVINVS (b), nihilque praeter Plinii historiam naturalem, Ciceronis aliquot libros, Virgilii georgica, et Horatii epistolas, ex antiquitate ad nos peruenisse, miro ingenio contendit. Diplomatum quoque antiquorum fidem aduersus Mabillonii sententiam, impugnavit P. BARTHOLOMAEVS GERMON (c), Iesuita Gallus, tanta audacia, vt, nihil fere in tabulariis publicis genuini exstare, credat. At antiquis monumentis neuter dicam scripsit, quippe quae ipsa elegantia et superfusa aerugine (d), tanquam veneranda canitie, antiquitatem tuentur. Contra ea innumera proferre liceret testimonia de numorum vsu et praestantia, si id opus esse videretur. Vt enim iam non expilemus aeternum viri incomparabilis, EZ. SPANHEMII, opus *de vsu et praestantia numismatum*, quo incredibilem veterum numorum vtilitatem in omni doctrinae genere ex instituto demonstravit: magnus PEIRESCIVS (e) dicere idemdem solebat, *numismata, aliaque id genus, testes esse antiquitatis incorruptos, ex quibus addiscerentur, quae frustra requireret quis ex historiographis omnibus*. IO. DANIEL MAIOR, paullo ante laudatus (f), numos vocat *ipsasmet pictas vel sculptas historias, quae, adscriptis sibi ad latus verbis, aut abbreviaturis eorum peculiaribus, expressae deinde ex lectore auditorem et spectatorem, tanquam res hodie gererentur, faciant*. IO. HEMELARIVS (g) *inclusum esse ait numis nobile historiarum opus, et quod solum, etiamsi reliqua praeclarissimorum ingeniorum monumenta intercidissent, stare aduersus annorum edacitatem temporumque iniurias potuisset*. Denique cel. WEDELIVS (h) eosdem *viuam historiam antiquae gentis et sapientiae salutare*

non

(b) Vid. *Vindic. nominis German. aduersus obreſtatores Gallos. Itigii Obseru. ad Biblioth. PP. Apost. p. 208.*

(c) B. Germon. *Disquis. de vet. Reg. Franc. Diplom. et arte fecernendi antiqua diplomata vera a falsis*. Paris. 1703. 12. cui Mabillonius *Supplementum librorum de re diplomatica* Paris. 1704. fol. Iustus Fontanus Foroiul. *vindicias antiquorum diplomatum Romae* 1705. 4to. Theodor. Ruinartus *Ecclesiam Parisiensem vindicatam* Paris. 1705. 12. et Petrus Constant. *vindicias MS&orum* ibid. 1706. 8vo. opposuerunt. Proderunt

postea Germonii *Disceptatio secunda Paris. 1706. 12mo. et tertia* 1707. 12. nec, mortuo licet Mabillonio, intermortua est haec controuersia.

(d) *Virides obducta aerugine numos* laudat Prudentius in *Psychem. v. 602.*

(e) Chifflet. *Anastaf. Childeric. cap. VII. p. 113.*

(f) *De num. Rhedigerian. p. 58.*

(g) *Praefat. ad aurea numism. Caesari Duc. Arschot.*

(h) *Differ. de numis pileatis Desad. VIII. Exercit. Medico-Philolog. p. 69.*

non dubitat. Par pretium etiam inscriptionibus statuitur, quibus tantum tribuebat BOSIVS (i), *vt in intimam antiquitatis notitiam neminem posse peruenire existimaret, nisi qui ingenium inscriptionum veterum ad vnguem calleret.* Omitto aliorum illustrium virorum, veluti DV CHOVL, REINESII, CHIFFLETII, MEIBOMII testimonia, quae praefationis limites non capiunt.

§. I I.

*Etiam in
Historia
Ecclesia-
stica.*

Inter monumenta vero haec antiqua, illa mihi instar thesauri habenda videntur, quorum testimonio historiae sacrae atque ecclesiasticae veritas quodammodo stabilitur. Ingentem eorum numerum ipse collegi, plurimisque obseruationibus historicis animi causa illustrare coepi, non dubitans, quin integra messis oblatura se esset ei, qui maiore adparatu instructus serio hoc ageret. Fateor equidem, scriptores pontificios rem eandem saepe tentasse, sed quum praedictis in transuersum acti, ritibus tantum suis atque erroribus inde praesidium quaerent, non potuit fieri, quin saepius pueriliter errarent. Sic BARONIUS (k) in numo quodam Theodosii Ioannem & Philippum Apostolos, sacerdotali pontificiorum habitu et tonsura clericali decoros, inuenire sibi visus est, quum Theodosii ac Valentiniani Imperatorum imagines omnes oculatiores agnoscant (l). Numos Constantini M. in quibus globus arae insistens adparet, cum titulo BEATA TRANQVILLITAS, ad sacrificium missae trahere ausus est PEIRESCIVS, merito hinc a SPONIO (m) castigatus, qui non hostiam eucharisticam, sed orbem mundanum, imperii symbolum, in numo expressum monet. Hispani in primis hac in re ineptire videntur, quippe qui non solum multas inscriptiones, in pietatis Hispanicae laudem, confingunt (n), verum etiam genuinas ita detorquent, vt risum saepe propinare aliis gentibus videantur. Ex hac fingendi libidine factum est, vt ex fragmento antiqui marmoris, in quo litterae s VIAR adhuc exstabant, statim nouum quendam Sanctum, qui hoc nomen gesserit, exsculperent, eiusque sollempnem consecrationem ab Urbano VIII. Pontifice R. depocerent, quum tamen postea a peritis talium antiquitatum ostenderetur (o), litteras s VIAR reliquas esse e tota inscri-

(i) Bosius *Epist. XXXV. ad Reines. p. 187.*

(k) Baron. *ad ann. CCCLXXXIII. n. 10.*

(l) Henr. Noris. *diff. de Numis Liciniani Aug. cap. III. Anton. Pagi Dissert. hypat. cap. XIII. Meibom. de usu numism. in histor. augusta. I. A. Schmidt*

differt. de numis cathedrat.

(m) Spon. *Epist. ad P. de la Chaise.*

(n) Velferus *Epist. LI. p. 551. Opp. Scis, quam vani Hispani praeter omnes gentes in confingendis inscriptionibus, quas antiquas credi volunt.*

(o) Mabillon. *Tom. I. Mus. Ital. p. 145.*

inſcriptione, procul dubio ita ſupplendas, vt *praefectus viarum*, vel *curatores viarum*, vel *manceps viarum*, vel aliud eiufmodi (p) legatur. Eadem temeritate etiam Galli ex inſcriptione, in agro Veſontinenſi reperta, Euſebii cuiuſdam martyris notitiam ſibi factam crediderunt, figuris adpictis perſuaſi, quas, quum martyrii inſtrumenta crederent, aſcias eſſe docuit MABILLONIVS (q). Sic porro quum Romae a monachis inuentus eſſet lapis, veſtigio hominis notatus, dici non poteſt, quanta veneratione eum coluerint ſuperſtitioſi homines, veſtigium angeli, in mole Hadriani tempore Gregorii M. Papae olim viſi, adorare ſe exiſtimantes. At PETRVS BELLORIVS, antiquitatum ſtudioſiſſimus, vbi in templum venit, et tam numerofam plebem circa monumentum vidit, acceſſit, accuratiuſque inſpecto lapide, ex inſcriptione Graeca, fragmentum ſtatae Iſidis deprehendit (r). Eadem fabula acta eſt Ravennae, vbi S. Argyris religioſe culta diutiſſime fuit, quam tamen ethnica deprehendit P. PAPEBROCHIVS (s). Denique, vt et controuerſiae, num Petrus Romae fuerit? finis aliquando imponeretur, fue- re, vt ait ANTONIVS AVGVSTINVS (t), qui Neronis numum ſingerent cum litteris: PETRVS GALILAEVS, quem ingenti pretio Paulo III. Pontifici impoſtores obtrulerunt. *Cuderant ipſi hinc quidem Neronis caput, cum ſolitis titulis; in auerſa autem parte S. Petri faciem, qualis in plumbis bullarum ac diplomatum pontificiorum ſpectatur, adſcriptumque erat: PETRVS GALILAEVS. Addebant, repertum numum iuxta S. Petri Sacellum, hoc amplius, pontificem S. Petro perſimilem eſſe, adferebant.* Sed plura exempla adiciere, chartae anguſtia prohibet. Non opus eſſe pluribus credimus, quum vel ex his ſatis conſtet, quam parum feliciter pontificii antiqua monimenta ad hiftoriam ſacram accommodarint.

§. III.

Multo maiore ingenii dexteritate illi adhuc in numiſmato-critica et ſcientia lapidaria verſati ſunt, qui eiufmodi monimenta ad chronologiam ſacram tranſtulerunt, eamque variis locis illorum ope emendarunt. Quod nescio an quiſquam maiore animi dexte-

*Scopus
Differen-
tiationis.*

Heineccii Opusc. Sylloge I.

L

ritate

(p) De magiſtratibus viarum vid. Lipſ. ad Tacit. l. 3. *Annal.* p. 158. et V. C. Eu. Otto de *Tutela viar.* Parte II. p. 314.

(q) Mabill. *Epist. de cultu Sanctōr.* ignot. Paris. 1698. 4to.

(r) Burnet *Epist. XII. de itiner. Ital.* p. 182. *ſeqq.*

(s) *Acta Sanct. Maii Tom. V. p. 223. ſeqq.*

(t) Anton. Auguſtin. *dial. II. de num. antiqu.* Dan. Larrōquan. *diatrib. de legion. fulminatr.* p. 613.

ritate praefliterit, quam duumviri eximii, HENR. NORISIVS, cum in aliis operibus, tum in quantivis pretii libro *de Epochis Syro-Macedonum*, et ANT. PAGI in *Critica Baroniana*, et *Dissertatione Hypatica*. Eius rei et ipse specimen nunc dabo, dissertationem hanc de GENVINA ERA NATIVITATIS CHRISTI, NVMS ALIISQUE MONIMENTIS ILLUSTRATAM, quam vbi patronis probari deprehendero, ceterae suo tempore sequentur, memorias sanctorum, historiam persecutionum, rituum, sacramentorum, haereticorum, conciliorum, lectionum et hymnorum, aliaque historiae sacrae capita, ex monumentis variis illustraturae.

§. I I I I.

Cur era genuina Nativitatis Christi obscura sit.

Cur genuina Christi era nobis, qui Christi nomen profiteremur, in tanta litterarum luce hodiernum tam obscura sit, caussae satis multae in promptu sunt. Praecipua tamen haec videtur, quod nascentis ecclesiae patres, maximo pietatis mysterio vniuersi intenti, operosas temporum computationes insuper habuerunt. Si enim ab initio statim annos a Christi natali numerare, eamque eram aut in scriptis suis, aut in monumentis publicis vsurpare voluissent: nihil fortassis hodie laboraremus. Iam vero primitiua ecclesia non nisi eris tum vulgo receptis Romanorum, Hispanorum et Syro-Gaecorum vti solebat (u). Arabes tamen iam ineunte saeculo III. annos ab adscensione Christi numerasse, ex Codice msc. Arabico didicisse se ait FRANC. FICORONIVS (uu). Postea eram martyrum, quae ex Diocletiani anno primo confurgit, excogitarunt Aegyptii (x), aemulas hac in re habituri et orientales, et occidentales eccle-

(u) Christiani pro diuersis mundi partibus, in quibus vixere, diuersis quoque eris vsi sunt. Plerisque Consulum aut Imperatorum annis res gestas signare placuit. *Era Hispanica* locum inuenit in monumentis et conciliis Hispaniae, vt testatur Scaliger *lib. V. de Emendat. Temp.* p. 235. et Mabillon. *lib. II. de Re dipl. c. 23.* p. 176. *Era Syro-Macedonum* vsos videmus Orientales, ceu adparet ex *Euangelio infantiae Christi Arabico*, quod ex Henr. Sickii interpretatione denuo edidit Fabric. in *Cod. Apocryph. N. Test.* p. 169. *Tom. I.* Immo sunt qui suas sibi eras habent, ab aliis non admittas, quales sunt illa Gregorii Turonensis, a

transitu B. Martini repetita, aliaque *era trabeationis*, quae in Capitularibus Franciae occurrit apud Baluz. *Tom. II.* p. 630. quamque de annis dominicae passionis explicat Carol. du Fresne *Tom. III. Gloss. Lat.* p. 1155. de incarnationis vero era accipit Io. Frid. Mayer *Diff. de praeceptoribus Christi* p. 17.

(uu) Franc. Ficoronus *Observ. de Antiqu. Rom.* p. 6. *Vid. Act. Erud. Lips. an. MDCCX.* p. 115.

(x) De hac era, quam Aegyptii Tarrich Alschda, i. e. *eram martyrum* vocant, vid. Hotting. *saecul. IIII. Hist. Eccl.* p. 182. Carol. du Fresne *Tom. I. Gloss. Med. et inf. Latinit.* p. 200. Scalig. *lib. V. de Emend. temp.* p. 246. Eandem quidem

ecclesias, licet illas his constantiores. Eram vero a Christi natali deductam primus inuenit DIONYSIVS EXIGVVS, Abbas Romanus, qui saeculi sexti initio floruit. Sed tantum abest, vt eius epocha statim publice recepta sit, vt demum Carolingorum temporibus sensim coeperit monumentis adscribi (y), vnde non est mirandum, nobis hanc eram crucem figere, cuius tam parum curiosi fuerunt antiqui.

§. V.

Inde facile patet, quid de monumentis antiquioribus iudicandum sit, quae eram Dionysiacam adscriptam habent. Nemo enim non videt, illa falsa ac supposititia esse. Huius commatis est gladius, inter rudera templi cuiusdam in Gallia repertus (z), cui ab altero latere characteribus Gothicis inscriptum:

VTRIQVE NOMEN PEPERI ET MAGNO
ALEXANDRO ET MAXIMO CAESARI.

ab altero: NEC VIS HERCVLEA ME TERRVIT
VNQVAM DVM CONSTANTINI MAGNI
FIRMAREM IMPERIVM THEOGONIAS
III CXX.

Verum se ipsum iugulat hic gladius. Quid enim Gothicus character Constantini tempore, qui serius, imperante Valente, ab Vlphila Episcopo est inuentus (a)? Quid vox *Ἱεογονίας*, Constantini

*Monimen-
ta anti-
qua, era
Christi
signata,
suppositi-
tia sunt.*

L 2

tini

quidem eram ab Aethiopibus intelligi per eram misericordiae putauerat l. c. Sed eram Orbis conditi intelligendam, monet Ludolfus *Comment. ad histor. Aethiop. p. 385.*

(y) Pipini aetate receptam hanc eram fuisse, auctor est Bucherius *Secl. I. Chron. rer. Franc.* Alii, quum ne tunc quidem in monumentis haec era reperiatur, a Carolo Crasso introductam credunt. Vid. *Aventin. lib. III. annal. Boi. p. 461. Nicol. Vignier Chron. Burg. ad ann. 885. Stumpf. lib. VII. Helvet. cap. 6. fol. 197.* Denique recentissimum huius erae usum facit Salomon van Til, qui in *Dissert. de annis Christi, Phosphoro prophetico adnexa Part. I. c. I.* huius erae usum demum anno MCCCCXXXI. seu Eugenii III. pontificatu inualuisse, contra diplomatum aliorumque monumentorum fidem contendit. Sed maxime

placet sententia Mabillonii, qui quidem *lib. II. cap. 28. §. 1. de Re Dipl.* annos incarnationis iam inde a saeculo octauo in diplomata nonnunquam admissos esse, ex Traditionibus Fuldensibus Pistorianis monstrat, nec tamen *cap. 26. §. 4.* negat, Carolingorum adhuc tabulas plerasque hac epocha carere. Vnde ab horum demum temporibus eram Dionysiacam inualuisse, credere par est.

(z) Vid. *Auctor Historiae Henrici II. ultimi Ducis de Montmorency.*

(a) Vlphilam inuentorem litterarum Gothicarum magno consensu tradunt Philostorg. *lib. II. Hist. Eccl. p. 471. Sozocr. lib. III. Hist. Eccl. c. 33. Sozomenus lib. VIII. c. 37. et Theodoricus lib. III. cap. 37.* In eo tamen inter se discordant, quod Philostorgius Vlphilae aetatem in Constantini M., ceteri in Valentis tempora reiciunt. Sed Philostorgii

tini aevo inaudita, licet concretum *Δεόγρον* apud personatum DIONYSIVM AREOPAGITAM (b) legamus? Quis deinde probauerit scripturam IIIICXX pro CCCXX, omni auctoritate exemproque destitutam? Merito igitur mireris, auctori, qui vitam vltimi Ducis Montmorencii descripsit, ne dubitandum quidem videri, quin fatalis hic gladius reuera et Alexandrum M., et Iulium Caesarem, et Constantinum M. et post hos Carolum M. et Raynaldum Ducem de Montalbano, possessores habuerit.

§. V I.

Numus Constantini M. suppositivus. Nec melioris notae est numus Constantini, quem anno erae vulgari MDCXI. Matthiae Imp. Pragae obtulit IOACHIMVS SCHLEGELIVS. Praefert ille in antica effigiem Christi, dextrae digitos, benedictis more, erigentis, sinistra vero globum tenentis, cum perigrapha: A. CH. CCCXXIII. In postica diabolus et mors catenis implicati conspiciuntur, cum lemmate Hetruscis, vt HECKELIVS putat, seu, vt SCHLEGELIO visum est, Vastualdi notis scripto: SALVATORI MVNDI SACRVM. Licet autem non modo SCHLEGELIVS, sed et BAYFIVS, SYLBVRGIIVS, PANNONIVS et HECKELIVS genuinum hunc numum iudicent, et tum cunsum existiment, quum Constantinus Nicomediae salutaris baptismatis fonte initiatus, Christianorum diptychis, et paullo post caelitem numero adscriberetur: illius tamen *υδείων* tam claris argumentis probavit TENZELIVS (c), vt neminem hodie putem eius causam acturum. Sed omnium impudentissime aetatem mentitur inscriptio haec Spoletana, a CHRIST. AD. RVPERTO (d) descripta, quae ipsa quoque eram vulgarem adscriptam habet.

D. O. M.

storgii interfuit, Vphilam antiquiorem facere, vt Arianismi inter Gothos propagati vetustatem eo speciosius ostentaret, ceu obseruat Guil. Caue *Paris. I. Hist. itt. saecul. IIII. p. 129.* Equidem Balsnagius *Tom. III. Annal. Eccles. polit.* creditu difficillimum esse putat, Gothos ante Vphilae aetatem scriptura propria plane caruisse, quandoquidem iam anno CCCXX. episcopum suum ad concilium Nicenum ablegarint. Sed hoc argumentum quid contra tot testes inferre possit, nondum video. Conf. de litteris Gothicis, quae et Toletanae au-

diunt, Mabillon. *lib. I. de Re diplom. cap. 11. p. 48. et lib. V. p. 346. 347.* Roderic. Toletan. *lib. VI. Rev. Hisp. c. 30.* Iusti Fontanini *Vindic. Antiqu. Dipl. contra Geymon. lib. I. c. 8.* Struuii *Act. Litterar. ex MSCt. fascic. I. p. 22.*

(b) Dionys. Areop. *lib. de Diuin. nominib. cap. II. Sect. I. p. 415. et Sect. VII. p. 423.*

(c) Tenzel. *dialog. menstr. ann. 1689. p. 885.*

(d) Rupert. *Epist. LXII. ad Reines. p. 568.*

D. O. M.

S. MICHAELI ARCHA
 N G E L O P O S T C O N S
 V L A T V M F E L I C I S E T
 T A V R I A N N O V E R O S A
 L V H V M . C C C C X X V I I I H O
 C T E M P L V M D I C A T V M S A
 C R O Q . B A P T I S M A T I S F O N T
 E A D C A T H E D E C C L E S I A M
 P O S T E A T R A N S L A T O M A X I M I S Q
 I N D V L G E N T I I S P E R T O T V M M E N S E M
 M A I I I N S I G N I T V M S A C R A T V
 M Q . F V I T .

Consulatus Tauri et Felicis eraeque vulgaris CCCCXXVIII concurrunt cum anno Theodosii XXI et XXII, quo nondum Archangelis templa dedicata, nondum cathedralis ecclesiae nomen auditum, nondum superstitiosus ille indulgentiarum mercatus institutus. Vnde omnes credo ad sensu suo confirmaturos esse iudicium Reinesii (e), qui, hanc Inscriptionem a recentiore manu ex annalibus Ecclesiae Spoletanae compilatam esse, credit.

§. V I I .

Quo certius igitur est, eram Dionysiacam ante Carolingorum tempora in monumentis publicis nondum usurpatam fuisse, eo magis subit mirari, cur in medii aevi numis, ne ea quidem aetate, qua in diplomatibus adscribi coepit, adpareat? Quam plurima sane medii aevi numismata tum solida, tum bracteata, passim in eruditorum scriniis seruantur, nec pauca a Domino LE BLANC, FONTANO, CORNELIO DE ALKEMA, ELIA BRENNERO, THOMA BIRCHERODIO, SPERLINGIO, TENZELIO, MELLENIO, SCHLEGELIO et Reu. IO. ANDR. SCHMIDIO delineata sunt: sed in nullo omnino erae Christianae vola aliqua aut vestigium exstat. Repertus quidem est numus bracteatus BERNARDI, Ducis Saxoniae (f), ita inscriptus: BERNARDVS DVX SAXONIE MOSI, ex qua voce vltima nonnulli elicere volunt annum MC81, id est 1181, quae scribendi ratio, ex numeris Romanis et barbaris mixta, in MCstis codicibus non nunquam obseruatur (g). Sed quoniam characteres

Num era
Christi in
numis
medii
aevi oc-
currat?

L 3 tam

(e) Reines. *Epist. ad Rupert. ibid.* zel. in *Dial. Menstr. an. 1691. p. 619.*
 (f) Possidet hunc quantiuis pretii (g) Sic Tenzel in *dial. menstr. ann.*
 bracteatum Dn. Zollmannus *Consiliar.* 1693. p. 456. ex MSCto adducit ex-
 Saxonicus. Eius vero iconem dedit Ten- emplum numeri 000081. id est 1281.
 Mabil-

tam obscuri sunt, vt aequè facile MOSI ac MC8I legas; malim ego quidem accedere TENZELII (h) et clar. OLEARII (i) sententiae, qui vel MOnetam Signauit, vel aliud quid, huic simile, legendum putant, quam aliorum, qui eram Christi hic sibi videntur inuenisse. Paucis vt me expediam, tam constanter ex monumentis antiquis era Christiana exsulat, vt sperandum vix videatur, vllò nos in inueniendo genuino Christi natali adiutum iri.

§. VII I.

Quot viis
monimen-
ta ad ge-
nuinam
Christi
eram ad-
ducant ?

Attamen non desunt monumenta, quibus veluti aliud agendo ad verum Christi natalem adducimur. Quum enim tres praecipue characteres ab Euangelistis proponantur, ad quos, tanquam ad Lydium quemdam lapidem, Chronologorum sententiae exigendae sunt: totidem quoque modis monumenta antiqua nobis erunt adiumento. *Primus* character est ille MATTHAEI (k), qui Christum natum adfirmat ἐν ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως, in diebus Herodis regis, atque eius quidem Herodis, cuius imperium paullo post ad Archelaum filium deuolutum est. Huc igitur facient monumenta, quae chronotaxin Herodiadum ordinant. *Secundus* est LVCAE (l), qui Christum virgineo partu in lucem editum ait, quum Caesaris Augusti auspiciis census per P. Quirinium ageretur. Hic igitur vsui nobis erunt monumenta, quae census ab Augusto actos, et Praefidum Syriae chronologiam illustrant. *Tertium* characterem eidem Euangelistae (m) acceptum ferimus, isque omnium distinctissime, Christum decimo quinto Tiberii anno ὡσεὶ ἰσάκοντα ἐτῶν ἀρχόμενον, quasi triginta annos habere coepisse, docet. Et huc referri oportebit monumenta, quae annis Tiberii in ordinem redigendis sunt idonea. Quod qua ratione expediri possit, breui specimine nunc experiemur.

§. VII I I.

Prima
via.
Chronota-
xis Hero-
diadum.

Ad ordinanda Herodiadum tempora praecipue facit numus Herodis Antipae, quem e RIGORDI Museo multi eruditorum adhuc exhibuerunt, suisque illustrarunt obseruationibus. Postquam enim eius ectypum a RIGORDO acceperat ANTON. MAGLIABECCHIVS, hic statum illum cum HENRICO NORISIO communicauit, qui deinde

Mabillonius vero *lib. V. de Re Dipl. Tab. 15. p. 373.* specimen profert ex Codice Cauensi, in quo Kempfisi libellus de Imitatione Christi habetur. In eo vero hae occurrunt notae numerales X₂ pro XII, X₃ pro XIII, X₄ pro XIII, &c.

- (h) Tenzel. *l. c. et anno 1693. p. 455.*
 (i) Olear. *Ifagog. in numophylac. bracteat. cap. III. Sect. IIII. p. 20. seq.*
 (k) Matth. II. 1.
 (l) Luc. II. 1.
 (m) Luc. III. I. coll. 23.

de erudita epistola, ad ANTONIVM PAGI exarata (n), sententiam suam de praeclaro monumento exposuit. Paulo post ipse RIGORDVS Dissertationem de hoc numo historicam edidit (o). Sed et IO. HARDVINVS (p) et EMMANVEL SCHELSTRATENVS (q) eius expositione exercuerunt ingenia, licet ille, more suo, noua potius et paradoxa, quam vera, sectari voluisse videatur. Ceterum ipse numus est aeneus, minoris moduli (r), et in antica quidem palmam, sollemne illud Iudaicae monetae χαραγμα praefert, cum lemmate: ΗΡΩΔΗΣ - ΤΕΤΡΑΡΧΗΣ L: ΜΓ. in postica Caesaris Caligulae nomen, corollae inscriptum: ΓΑΙΩ ΚΑΙ Αρ ΓΕΡΜΑΝΙΚΩ. Sic numi inscriptionem et NORISIVS et RIGORDVS et HARDVINVS et SCHELSTRATENVS initio exhibuerunt. Quum vero paullo post Lutetiam esset missus, TOINARDVS aliique aeris antiqui censores obseruauerunt, hos omnes deceptos, legere potius debuisse ΓΑΙΩ ΚΑΙ Αρ ΓΕΡΜΑΝΙΚΩ ΣΕΒΑΣΩ. Vnde SCHELSTRATENVS adpendicis loco denuo hunc numum aeri incidendum, lectoremque de errore monendum, putauit.

Numi
Herodis
Antipae
descriptio.

§. X.

De fide huius numi subdubitare initio aliquantulum visus est NORISIVS. Sed quum alii, in numismatocritica versatissimi, qui ipsum numum viderant, consentiente iudicio eum νοθείας absoluerent: ipse quoque laudatus NORISIVS in epistola, a SCHELSTRATENO edita (s), sententiam mutauit. Omnia sane in hoc numo antiquitatem redolent, nec vllum in eo est fraudis vestigium. Littera L. pro Α posita tantum abest, vt suspicionem nobis iniicere vllam possit, vt de antiquitate numi non obscure testetur. Graecas enim litteras olim cum Latinis eiusdem plane figurae fuisse, ex Tabula Delphica docet PLINIUS (t). Quod quum varia monumenta confirmant, tum vetus imprimis inscriptio apud SPONIUM (u), in qua haec nomina Graeca per L scripta occurrunt: ΛΥΚΙΝΟΣ, ΛΥΣΙΜΑΧΙΑΔΕΣ, ΛΥΣΙΣ, ΚΑΛΛΙΠΠΟΣ. Vt taceam, in numis epochas vix aliter quam per L. quod λυκάβαντα, id est, annum

Eius γνη-
σίου ο-
σφενδύ-
σθην.

(n) Edita est haec Norisii epistola cum Tractu de Anno et Epochis Syro-Macedonum Florent. 1689. 4.

(o) Rigordi Dissertationiuncula Gallice scripta prodit Paris. 1689. 4.

(p) Harduin. in Prolusione Chronol. e numis restitutae de numis Herodiad. p. 48.

(q) Schelstraten. Antiqu. Eccles. il-

lustrat. Tom. I. p. 653.

(r) Numi figuram habes etiam in Aët. Erud. Lips. Anno 1690. p. 431. et Supplem. Tom. II. p. 364.

(s) Schelstraten. Tom. I. Antiqu. Eccles. p. 653.

(t) Plin. lib. VII. hist. nat. cap. 58.

(u) Spon. Miscell. Antiqu. Sect. X. n. 1. p. 315.

num notat, exprimi. Quum porro magnum hoc sit *γνησιότητ* argumentum, si numus cum aliis eiusdem principis conueniat: nostro non potest non magnum inde pondus accedere, cui geminum seruat numophylacium Regis Franciae (w), in hoc tantum a nostro diuersum, quod non *λυκάβαντα μ'γ* sed L. ΔΔ praefert, et in corolla exhibet locum, vbi cufvs est, nempe Tiberiadem. Vt adeo nihil sit, meo quidem iudicio, quod numum hunc RIGORDI suspectum reddere possit.

§. X I.

Herodes
Antipas
regnare
coepit an.
Iul. 43.

Ceterum hic numus, si cum aliis monumentis conferatur, ea de causa inprimis ad institutum nostrum facit, quoniam nobis initium tetrarchiae Herodis Antipae prodit, quo inuento, etiam mors Herodis M. fiet manifestior, atque sic totum confectum erit negotium. Constat igitur e IOSEPHO (x), Herodem M. prioribus, quas confecerat, tabulis, Antipam filium successorem destinasse, postea vero, pertaesum prioris testamenti, Archelao regnum, Antipae Galilaeam cum Peraea, Philippo denique Batanaeam et Paneada tetrarchiae nomine assignasse (y). Mortuo inde parente, Antipas a Salome ad regni spem erectus, Romam nauigauit, ita sibi instructurus scenam, vt priores tabulae posterioribus praeferrerentur, ipseque, exclusis fratribus, ad regnum adspiraret. Lite itaque aliquantum protracta, Augustus Caesar in sollempni amicorum confessu ita diuisit prouincias, vt Philippum Batanaeae, Trachonitidi et Auranitidi; Antipam Galilaeae et Peraeae tetrarchas daret, maiorem natu, Archelaum, Iudaeae et Samariae ethnarcham praeficeret (z). Factum hoc esse ante erae vulgaris initium, ex eo adparet, quod idem IOSEPHVS narrat (a), Caesarem in consilium aduocasse amicos, et in his Caium, nepotem, iam a se adoptatum, cui honoratissimum in consistorio locum dederit. Inde enim facile liquet, Caium tum adhuc Romae fuisse, Lucium vero, eius fratrem, nondum in forum prodiisse, alias pari cum Caio honore fruiturum. Quum igitur Caius anno Augusti XXXXV. in Orientem missus, numquam redierit Romam, morte quippe praepropera in itinere exstinctus, Lucius vero eodem anno demum in forum deductus sit (b):

sane

(w) Schelstraten l. c. Ez. Spanh. de
Vsu et praest. numism. Diff. VIII. p. 527.
Tom. I.

(x) Ioseph. lib. XVII. Antiquit.
Iud. cap. 10.

(y) Ioseph. lib. XVII. cap. 11.

(z) Ioseph. lib. XVII. cap. 13.

(a) Ioseph. lib. XVII. cap. 11.

(b) Sueton. cap. XXVI. Aug. Ant.
Pagi Adpar. ad Crit. Baron. n. 153. et
155. seqq. p. 40. Norisius Cenotaph. Pi-
san. dissert. II. p. 119.

fane inde consequitur, vt diuifio ifta iam ante annum Augufti XXXXV, atque adeo etiam ante erae vulgaris initium facta fit. Iam ex numo noftro difcimus, Herodem Antipam ex eo tempore adhuc L. M. hoc eft annos XXXXIII tetrarchiae praefuiffe. Ponamus interea, annum hunc quadragefimum tertium cum tertio Caligulae, hoc eft Iuliano LXXXV concurrere, eodemque anno numum cufum effe, quo Herodes, denuo regnum anhelans ad Caium Ba-ias profectus eft, (fane enim poft ea tempora Antipas in exilium miffus numos cudere non potuit,) confequens erit, vt primum Herodis Antipae annum incidere in confulatam Cn. Cornelii Lentuli et M. Valerii Meffalae, hoc eft, annum Iulian. XXXXIII et Caefari Augufti XXXXII fateamur.

§. XII.

Supputationi huic non parum ponderis accedit ex Archelai imperio, cuius eadem cum fraterno fuere primordia. Auctor eft DIO CASSIVS (c), Historicorum per haec tempora facile princeps, Archelaum, quem gentili nomine Herodem adpellat, anno ab V. C. DCCLVIII. Iulian. LI. M. Lepido et L. Aruntio Coff. prouinciis regnoque ab Augufto effe mulctatum, et exulem in Galliam deportatum. Ita enim ille ad annum fupra fignatum: Ο Ηρωδῆς ὁ Παλαιστίνος αἰτίαν τινα ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν λαβὼν, ὑπὸ τὰς Ἄλπεις ὑπερωρίσθη, καὶ τὸ μέρϑ τῆς ἀρχῆς αὐτῆ ἐδημοσιώθη. *Herodes Palaestinus, a fratribus accusatus, trans Alpes est relegatus, ac pars eius ditio- nis in publicum redacta.* Quod ne cuiquam dubium videatur, contentientem DIONI producam IOSEPHVM (d), qui, vbi cenum, relegato Archelao, a Quirinio actum enarrat, *eum incidere ait in annum trigefimum feptimum poft victum a Caefare in Actiaca pugna Antonium*, qui eft ille proximus annus ab eo, quem Dio fignauit. Apud Actium enim pugnatum eft III. Non. Septembris A. V. C. DCCXXII. Iulian. XV. Inde annus XXXVII. eft Iulian. LII, quem proxime antecessit Archelai proscriptio. Porro eidem IOSEPHO (e) obferuatam eft, Archelaum prouinciis excidiffe δεκάτω ἔτει τῆς ἀρχῆς, *decimo principatus anno*, hoc eft nono exacto. Quod fi igitur ab anno V. C. DCCLVIII. retro numeres nouem annos, incidet in annum ab V. C. DCCLI. Iulian. XXXXIII, hoc eft in illum ipfum, quem Herodiani numismatis beneficio fupere paragrapho imperii illorum aufpicalem effe adferuimus.

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

M

§. XIII.

(c) Dio Cass. lib. LV. p. 567.

Ind. cap. 3.

(d) Ioseph. lib. XVIII. Antiquit.

(e) Idem lib. XVII. c. 15.

§. XIII.

Praeterea haec supputatio confirmatur chronotaxi annorum Philippi, tertii fratris, quem Trachonitidem cum Batanaea tenuisse diximus. De hoc ita IOSEPHVS (f): *Tunc etiam Philippus, Herodis (Antipae) frater, diem suum obiit, anno Tiberii principatus vigesimo quum ipse praefuisset triginta septem annis Trachonitidi et Gaultitudi ac Batanaeae.* Quum ergo Tiberii annus XX. et Philippi XXXVII concurrat cum anno V. C. DCCLXXXVII Iulian. LXXVIII, necessario sequitur, auspicia Herodis incidere in annum ab V. C. DCCLI Iulian. XXXXIII, iam antea numi auctoritate a nobis stabilitum.

§. XIII.

Harduini
diuersa
sententia
reiiicitur.

Ordinatis igitur Herodis Antipae temporibus, et cum fratrum chronotaxi conciliatis, non difficulter licebit colligere, quid sentiendum videatur de HARDVINO (g), annum Herodis XXXXIII, qui in numo adparet, cum Caii Imperatoris anno primo coniungente. Quam rem demonstraturus hanc praestruit hypothesin: *Vbi in numis Herodum Imperatorum annus omittitur, primus est semper intelligendus. Hanc enim ab illis veluti fidei suae tesseram dari Caesaribus oportuit in auspiciis imperii, suamque vel sic probare clientelam aut coniunctionem.* Sed haec regula, ex HARDVINI ingenio nata, nullum in re numaria inuenit praesidium, pluresque exceptiones patitur. Exstant enim numi Agrippae Regis quam plurimi (h), in quibus Vespasiani, Titi vel Domitiani capita conspiciuntur, annis imperii non adscriptis, et tamen auersae numorum facies modo ΕΤΟΥ ΙΘ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΓΡΙΠΠΑC, modo ΕΤΟΥ ΚΔ. ΒΑ. ΑΓΡΙΠΠΑ, modo ΕΤΟΥ ΚΕ ΒΑ. ΑΓΡΙΠΠΑ, modo ΕΤΟΥ ΚΘ. ΒΑ ΑΓΡ. ΠΠΑ, id est, modo annum Agrippae Regis XVIII, modo eiusdem XXIII, modo XXVI, modo XXVIII praeferunt, quos omnes nec Harduinus nec alius quisquam, salua chronologia, cum primis istorum Imperatorum annis coniunget.

§. XV.

Tempus
inter obi-
tum He-
rodus M.
et Impe-
rium An-
tipae.

Iam igitur quaerendum videtur, quantum temporis inter Herodis mortem et Antipae initium effluxerit? Hoc vero negotium non rectius expediemus, quam vbi anni tempus, tum quo Herodes M. impuram animam efflauit, tum quo Antipas cum fratribus principatum Romae obtinuit, indagauerimus. Hic iterum nos iuvat IOSEPHVS (i), qui vbi Archelaum aequae, ac Antipam, in-

(f) Ioseph. l. XVII. Antiq. Iud. c. 6.

(g) Harduin. prolus. Chronol. de numis Herodiad. p. 48.

(h) Spanhem. de Usu et praestant. numism. Dissert. VIII. p. 533. Tom. I.

(i) Ioseph. lib. XVII. c. 11.

stante festo paschatis, Romam nauigasse exposuit, statim pergit ad seditionem Iudaeorum, ingruente festo pentecostes contra Sabinum excitatam (k), atque interea, dum haec gesta sint, fratrem de regno contentionem a Caes. Augusto sopitam tradit. Unde certo constat, adulta iam aetate causam hanc Romae ad liquidum fuisse perductam. Herodis autem mors quo anni tempore contigerit, non aequae facilis coniectura est. Valeat tamen hic tantisper Iudaeorum auctoritas, qui in libris ieiuniorum ad diem VII mensis Casleu Synagogae supplicationem indicunt, quod is sit יום שמת הורודו *dies quo excessit Herodes* (l). Ex quo colligitur, circa Nouembrem eum obiisse, et quidem anno, qui filiorum principatum proxime anteceffit, nempe Iuliano XXXXII Augusti XXXXI, C. Caluisio Sabino et L. Passieno Rufo Coss.

§. XVI.

Sed ne quis existimet, emortualem hunc Herodis annum, in quem EM. SCHELSTRATENVS (m), ANTONIVS PAGO (n), NORISIVS (o), RIGORDVS (p), IO. CLERICVS (q), Auctor anonymus apud SARNELLIVM (r), TILLEMONTIVS (s), GVIL. WHISTON (t), BASNAGIVS (u), aliique eruditorum antesignani miro consensu feruntur, solo Iudaeorum testimonio niti, etiam hoc addimus, quod IOSEPHI chronologia cum hac hypothese amantissime conspiret. Hic enim de Herodis morte ita tradit (x): Τελευτα βασίλευσας μεθ' ὃ μὲν ἀνείλεν Ἀντίγονον, ἔτη τέσσαρα καὶ τριάκοντα, μεθ' ὃ δὲ ἀπὸ Ῥωμαίων ἀπεδέδεικτο, ἑπτὰ καὶ τριάκοντα. *Moritur, quum regnasset post sublatum quidem Antigonom triginta quatuor annos, posteaquam vero renunciatus fuerat a Romanis, triginta septem.* Hinc nemo non videt, emortualem Herodis annum statim in apico futurum, si, quo anno imperare coeperit, certum fuerit atque exploratum. Sed et hac in re Iosephi laudanda industria, siquidem accurate annum designauit, quo Herodes Ro-

Testimonis Iosephi demonstratur.

M 2

mano-

(k) Ioseph. lib. XVII. c. 12.

(l) Vid. Iacobi Visserii *Annal. V. T.*(m) Schelstraten. *Antiqu. eccles. illustr. l. c.*(n) Anton. Pagi in *Adparat. ad Crit. Baron. n. 142. p. 35. Tom. I.*(o) In *Cenotaph. Pisan. et epist. citat.*(p) Rigord *Discours sur une medaille de Herode Antipas.*(q) Io. Cleric. *Diss. I. de annis vitae Christi ad Harmon. Euang. p. 2. seqq.*(r) Vid. Sarnell. *lettere Ecclesiastiche* 35.(s) Tillemont dans les *Mémoires pour servir à l'histoire ecclésiastique T. I. part. I.*(t) Gu. Whiston. *Conspect. Chronol. N. T. prop. 12.* vbi annum emortualem Herodis adsignat periodi Iulian. 4710. qui idem est cum Iuliano 42.(u) Sam. Basnag. *Annal. p. 117 seqq.*

(x) Ioseph. lib. XVII. cap. 10. et lib. I. de bello Iud. cap. 21.

manorum auspiciis regni decus in familiam suam intulit. Factum enim hoc testatur: ἐπὶ τῆς 'ς κη π' ρη δ' Ὀλυμπιάδος, ὑπατεύοντος Γάϊου Δομετίου Καλιβίνου τὸ δεύτερον καὶ Γάϊου Ἀσινίου Παλιάνου: Olympiade CLXXXIII. C. Domitio Caluino iterum et C. Asinio Pollione Coss. (y). qui fuit annus ab V. C. DCCXIII. Iulian. VI. Augusti vero V. Quod si igitur ab hoc anno numeraueris annos XXXVII, quos imperauit, habebis annum ab V. C. DCCL. Iul. XXXXII. Augusti XXXXI, quo mortuum illum demonstraui. Alio loco narrat (z), illum Hierosolyma expugnasse tertio anno, ex quo Romae Rex fuerat renunciatus, Consulatumque tunc Romae gefisse M. Agrippam et Canidium Gallum (a). Qui annus Fastorum omnium fide est ab V. C. CXVII. Iulian. VIII. Augusti VIII, a quo si numeraueris annos XXXIII, quos ex eo tempore regnavit, denuo incidet in annum ab V. C. DCCL. Iulian. XXXXII. Augusti XXXXI, supra a nobis consignatum.

§. XVII.

Tempus
inter natalem
Christi et
mortem
Herodis.
Dies natalis
Christi obscurior.

Sed vltima superest quaestio omnium difficillima, quandoquidem in ea et IOSEPHI, et patrum testimoniis destituimur. Nondum enim ad liquidum perductum est, quantum temporis inter Christi natalem et Herodis excessum intercesserit. De mense et die non adeo laborabimus, quum omnes et traditiones et coniecturae sine fundamento sint. Occidentalis quidem ecclesia, quam constanter diem VIII. Kalend. Ianuarii Christi natalem fuisse crediderit, singulari Dissertatione docuit doctissimus ITTIGIVS (b). Sed praeterquam quod cum isthac anni tempestate vix conciliari queat pastorum sub dio mansio, Luc. II. 8. dudum etiam suspicati sunt eruditi (c), Latinam ecclesiam aemulatione gentilium hunc diem consecrassse, vt scilicet, quo die pagani Natalem Solis celebrabant, Christiani Solis iustitiae illucescentis recolerent memoriam. Nec ecclesiasticae traditionis nos hic adstringit auctoritas, siquidem ne ipsi quidem veteres dissententur, ecclesiam in diebus festis constituendis, nullam saepe temporis habuisse rationem

(y) Ioseph. lib. XIII. Antiqu. cap. 14.

(z) Idem lib. XIII. cap. 26.

(a) Idem lib. XIII. cap. 16.

(b) Thom. Ittig. Diss. III. Adpencici de Haeresiarch. Apostol. aetat. annexa.

(c) Sententiam hanc ex Fastis Romanis confirmant Graevius, not. ad Lactant. de mortib. persecutor. Harduinus in Antirrhethico de numis antiqu. co-

lon. et municip. et Salom. van Till in Dissert. de anno, die et mense nati Christi cum Phosphoro prophetico edita part. I. cap. 2. Sed hos refutare instituit Philippus a Turre in Monumentis veteris Antii Part. II. cap. 6. diabolo auctore factum putans, vt Mithrae turpissima sacra in diem hunc Christianis sacrosanctum transferrentur.

nem (d), sed iis perinde fuisse, quo die in ecclesia agerentur. Denique ne SCALIGERI quidem computatio, ephemeriarum Leviticarum ordine innixa, omni exceptione maior est, vt adeo non temere ANTON. BYNAEVS (dd) hic, collatis inter se omnium coniecturis, illud Terentianum vsurpet: *Fecistis probe, incertior sum multo, quam dudum.* Sed haec diei mensisque obscuritas nihil impedit, quo minus ad annum natalem quam proxime perueniamus. Quod fieri poterit, si epocham templi ab Herode M. restaurati in consilium adhibeamus. Constat enim ex IOANNIS Euangelio (e), Iudaeos Christo, de morte et resurrectione sua sub templi schemate loquenti, hunc in modum respondisse: *τρεσπαράκοντα καὶ ἕξ ἔτησιν ἀποδομήθη ὁ ναὸς ἕτος, καὶ οὐ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερθεὶς αὐτόν; Quadraginta et sex annis templum isthoc exaedificatum est, et tu intra tres dies id excitaueris?* Certum puto, Herodianam structuram hic intelligi, quum templum a Zorobabele intra decennium exaedificatum sit, nec anni XXXXVI prodeant, si vel maxime tempus, quo ab opere cessatum est, adiicias (f). Loquuti vero hoc sunt Iudaei primo, quod Christus durante ministerio suo celebravit, paschate, quando trigesimum circiter aetatis annum compleuerat. Herodes autem nouum templum moliri coepit, anno regni sui decimo octauo, post debellatum Antigonum decimo quinto (g), id est Iuliano XXVI. Vnde sua sponte consequitur, vt annus a templo aedificato XXXXVI, quo Iudaei haec loquuti sunt, incidat in Iulian. LXXI, a quo numero si demas annos XXX, quos Christus tum natus erat, habebis annum Iulian. XXXXI, ad V. C. DCCXXXVIII Augusti XXXX, quo Augustus Caesar et L. Sulla fasces consulares Romae tenebant. Quem annum genuinum Christi natalem fuisse, paullo post aliis quoque argumentis constabit.

M 3

§. XVIII.

(d) Florentinus in *Admonit. praevius ad Martyrolog. adm.* 11. Petrus Damian. in Opusculo cui titulus: *Dominus vobiscum cap. 15. Conf. Anton. Paggi Critic. Baron. ann. 67. n. 23. p. 58.*

(dd) Bynaeus de *Natali Christi lib. I. cap. III. §. 14. p. 414.*

(e) Io. II. 20.

(f) Vid. Lightfoot *Hor. Hebr. et Talmud. ad Ioan. II. 20. p. 977. sqq.*

(g) Testatur hoc Ioseph. *lib. XV. Antiquit. Iud. cap. 14. et lib. I. de bell. Iud. cap. 16.* Et quamvis Herodes anno octauo hanc templi structuram eidem

Iosepho dicatur absoluisse, illud tamen de sanctuario solum et sancto sanctorum videtur accipiendum. In ceteris aedificiis, quae ciuitatis speciem prae se ferebant, semper aliquid fuisse adiectum, ex eo liquet, quod Iosephus *lib. XX. Antiqu. cap. 8.* ad Agrippae Regis tempora refert, *ἡδη δὲ τότε καὶ τὸ ἱερόν τετέλειον.* Tunc etiam templum demum absolutum est. Confer. praeter Lightfoot modo allegatum Lud. Capelli *Adnor. ad Ioann. p. 1579, 1580. Tom. III. Crit. Sacr.*

§. XVIII.

Via se-
cunda.
Census
tempore
natiuita-
tis Christi
fuit uni-
versalis.

Sed quo minus de primo caractere prolixiores sumus, prohibet promissae breuitatis fides, subinde nos admonens, quanto omnia transcurfu dicenda sint. Pergendum igitur iam erit ad secundum, quem aegre adhuc cum historia Romana Syriacaque conciliarunt, videndumque, annon ex monumentis genuinis censuum ab Augusto actorum, Praesidiumque Syriae historia possit quodammodo illustrari. De censu itaque LVCAS: *Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου, ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν ὀικουμένην* (h). *Factum vero est, in diebus istis exiit edictum a Caesare Augusto, ut describeretur vniuersus orbis.* Quamuis vero haec ita clara videantur, vt vix vocabulum aliquod in quaestionem venire crederes: in eo tamen adhuc in diuersa abierunt eruditi, quod per *πᾶσαν τὴν ὀικουμένην* alii solam Iudaeam, alii vniuersum orbem Romanum intelligendum existimant. Ex quo noua subnascitur quaestio, vtrum Euangelista de vniuersali, an de particulari aliquo censu loquatur? Posteriolem sententiam tuetur ANTONIUS BYNAEVS (i) prouocatque ad Es. XIII. 5. XIII. 26. vbi Ebraicum *כָּל כְּנָעַן* et Graecum *πᾶσα ἡ ὀικουμένη* de sola Iudaea accipiantur. Sed nescio, an haec coniectura vel speciem vllam habeat. Sane enim *ἡ ὀικουμένη* apud omnes bonos scriptores non nisi de orbe terrarum habitabili dicitur. Nec aliam significationem vel apud LVCAM, vel in toto nouo foedere, vox admittit, ceu ex inductione locorum omnium (k) constat. Nec septuaginta quoque interpretes aliam significationem substituisse videntur, quandoquidem loca ESAIAE de vniuerso orbe acceperunt, et Hebraei textus sequuti sunt vestigia. Deinde vix puto exemplum in omni historia exstare, ex quo colligas, census particulares in regnis sociorum atque amicorum P. R. aliquando actos esse. Certe tum demum illud fieri solebat, quando in prouinciae formam essent redigenda, quod etiam Iudaeae post Archelai proscriptionem contigit. At vero census vniuersales etiam Reges, sub clientela Romanorum Caesarum imperantes, recusare non poterant. Qua de re alibi fortassis fusius commentabimur. Non ferunt igitur nostrae rationes, vt cum BYNAEO censum hic particularem fingamus, quem

(h) Luc. II. 1.

(i) Anton. Bynaeus *lib. I. de Natali Christi cap. I. p. 304.*

(k) Vbiuis in N. T. *ἡ ὀικουμένη* notat orbem terrarum, nempe Matth.

XXIII. 14. Luc. II. 1. III. 5. XXI. 26. Actor. XI. 28. XVII. 6. 31. XVIII. 27. XXIII. 5. Rom. X. 18. Ebr. I. 6. II. 5. Apoc. III. 10. XII. 9. XVI. 14.

quem IOSEPHVS, his in rebus, quidquid alii crimentur, diligentissimus non sane tacuisset.

§. XVIII.

Ceterum censuum ab Augusto per Romanum orbem actorum chronotaxin praeclare omnino illustrat MONIMENTVM ANCYRANVM, quod ab AVGERIO BVSBEQVIO in Oriente descriptum, multos deinde editores inuenit. (1) Equidem ISAACVS CASAVBONVS (m) huic inscriptioni non multum defert, ideo, quod aliqua perperam, et contra omnem Latinitatem expressa, contineat. Sed multa sunt, quae CASAVBONO respondeamus. Primo enim ferendum est hoc in prouincialibus, vt eorum inscriptiones Latinae dictionis nitorem atque vrbanitatem non omni ex parte adsequantur. Deinde BVSBEQVIVS in describendo marmore amanuensium opera vsus est, qui quin saepius hallucinati sint, non dubitamus. Praeterea ipsum marmor non modo hinc inde mutilum est, sed et a barbaris ita clauarum securiumque ictibus laceratum, vt plura legi non possint. Quis ergo miretur, multa perperam descripta esse? Audiamus ipsum BVSBEQVIVM, (n) erudite simul de monumenti praestantia iudicantem: *Ancyrae pulcherrimam vidimus inscriptionem, et tabularum illarum, quibus indicem rerum, a se gestarum, complexus est Augustus, exemplum id, quatenus legi potuit, per nostros homines transcribendum curauimus. Exstat incisum aedificii, quod olim fortasse praetorium fuerat, diruti et tecto carentis marmoreis parietibus, ita vt dimidia pars intrantibus ad dextram, dimidia ad sinistram occurrat. Suprema capita fere integra sunt, media lacunis laborare incipiunt, infima vero clauarum et securium ictibus ita lacerata, vt legi non possint. Quod sane rei litterariae non mediocri damnum est, a doctis merito deplorandum; idque eo magis, quod urbem illam ab Asiae communitate Augusto dicatam fuisse, constat.* Denique et alii, quibus eas regiones adire contigit, multa, quae BVSBEQVII amanuenses perperam legerant, emendarunt, quod fecit praecipue ANTONIVS VERANTIUS, et nouissime DANIEL COSSONVS, ex cuius schedis idem monumentum haut paullo locupletius atque emandatius vulgavit IACOB. GRONOVIVS, et notis suis illustratum *Memoriae Cossonianae* subiecit, editae Lugd. Batau. 1695. 4°.

Census hic illustratur, ex monumento Ancyrano.

§. XX.

(1) Primus edidit Andr. Schottus Anno MDLXXVIII. cum Aurelio Victore; postea Leunclavius in Pandect. Turcicis; Gruterus in Inscriptionibus p. CCXXX. Ian. Rutgers. Var. Lect. p. 163. seq. et editores Suetonii recentiores plerique. Denique omnium emendatissime de-

scriptum a Daniele Cossonio, ex eius schedis in lucem extulit Iac. Gronou. in Memor. Cossonian. p. 57. sequ.

(m) Casaubon. Not. ad Sueton. cap. CI. Aug.

(n) Busbequ. Epist. 1. de Reb. Turcic. p. m. 93.

§. X X.

Ex laudato igitur monumento Ancyrano sequentia huc pertinent, quae qualia ex schedis Coffonianis edidit GRONOVIVS (o), hic subiiciemus, iis, quae integriora sunt in apographo Busbequiano vncinulis inclusis:

PATRICIORVM NVMERVM AVXI CONSVL QVINTVM IVSSV POPVLI ET SENATVS SENATVM TER LEGI ET IN CONSVLATV SEXTO CENSVM POPVLI COLLEGA M. AGRIPPA EGL. LVSTRVM POST ANNVVM ALTERVM (ET QVADRAGESIMVM FECI (legi) QVO LVSTRO CIVIVM ROMANORVM CENSITA SVNT CAPITA) QVADRAGENS CENTVM MILLIA ET SEXAGINTA TRIA MILLIA. CVM IMPERIO LVSTRVM (SOLVS) FECI (legi) CENSO (RINO ET A) SININO COS. QVO LVSTRO CENSA SVNT CIVIVM ROMANORVM CAPITA QVADRAGENS CENTVM MILLIA ET DVCENTA TRIGINTA TRIA M. CONSVLARI CVM IMPERIO LVSTRVM COLLEGA TIBERIO CA. SEXT. POMPEIO ET SEX. APPVLEIO COS. QVO LVSTRO ETIAM CENSA SVNT ROMANORVM CAPITVM QVADRAGENS CENTVM MILLIA--IGINTA ET SEPTEM MILLIA.

§. X X I.

Chronotaxis censuum Augusti. Quae hic paullo plenius referuntur, ea paucioribus verbis fuo more hunc in modum eloquitur SVETONIVS (p): *Recepit et morum legumque regimen aequè perpetuum, quo iure, quanquam sine censurae honore, censum tamen populi ter egit, primum ac tertium cum collega, medium solus.* Quemadmodum igitur SVETONIVS monumentum Ancyranum confirmat; ita hoc illius narrationem egregie illustrat, dum, quo consule quisque census actus sit, accurate indicat. Vnde sequens nascitur censuum Augusti chronotaxis:

Anno Iuliano XVIII.

Ab V. C. DCCXXXVI.

Caes. Augusto et M. Vipfano

Agrippa II. Coff.

} census primus Augusti
cum Collega.

Anno Iul. XXXVIII.

Ab V. C. DCCXXXVI.

C. Martio Censorino et

C. Afinio Gallo Coff.

} census secundus solius
Augusti.

Anno Iul. LVIII.

Ab V. C. DCCLXVII.

Sexto Pompeio et

Sexto Appuleio Coff.

} census tertius, proxime ante
mortem Augusti, cum
conforte Imperii, Tiberio.

(o) Gronou. *Memor. Coffon.* p. 59.

(p) Sueton. c. XXVII. *Aug.*

Iustam hanc esse temporum consignationem, nemo temere negaverit. De primo enim censu auctorem etiam habemus DIONEM (q), qui res in consulatu sexto ab Augusto gestas recensens, etiam haec addit: Ἐν δ' αὖ τῷ τότε παρόντι τότε ἄλλα, ὡς περ εἶδισο, ἐπραξέ, καὶ τὰς ἀπογραφὰς ἐξετέλεσε. *Eo quidem anno cum alia, quae mos erat facere, tum etiam censum peregit.* Idem DIO (r) etiam de ultimo censu breui ante mortem Augusti actio ita scribit: ἔπεμφεν ἄλλως ἄλλη, τὰ τὲ τῶν ἰδιωτῶν καὶ τὰ τῶν πόλεων κτήματα ἀπογραφημένους. *Alios alio dimisit, qui priuatorum ac civitatum facultates describerent.* Nec putandum est, DIONEM a monumento nostro dissentire, dum illud anno antecedente ab V. C. DCCCLXVI factum commemorat. Licet enim expirante hoc anno, censores isti extraordinarii dimissi sint, ipse tamen census ante sequentem annum, qui in monumento Ancyrano signatur, peragi non potuit. De medio quamvis taceat, vel haec tamen testimonia, ad chronotaxeos nostrae veritatem monumentique Ancyrani sinceritatem probandam, sufficient.

§. XXII.

Quod si igitur census hos cum temporum ordine supra a nobis constituto conferamus: statim apparebit, nec primum, nec ultimum huc pertinere. Quapropter medius ille sit oportet, qui a LVCA cum Christi natalibus coniungitur. Sed sic triennii fere est interuallum hunc censum inter et annum Iulianum XXXXI, quem superius Christo natalem adferuimus. Quod tamen nemini videbitur mirum, qui censuum antiquorum rationem perspectam habet. Exemplo enim non vno constat, census, ab Imperatoribus indictos, per aliquot annos protrahi consueuisse, antequam ad finem perducerentur. Sic censui Augusti ultimo, eo ipso anno, quo hic Imperator viuis interesse desit, per Galliam praefuit Germanicus (s), quod contigit anno Iul. LVIII, duobus Sextis Coss. et tamen postea ad absoluendum hoc negotium P. Vitellius et Cantius dimissi sunt (t). Quod, quum factum sit L. Scribonio Libone et T. Statilio Sisenna Coss. i. e. anno Iul. LXI. censum hunc per Galliam solum tres omnino annos continuatum fuisse oportet. Sed et PLINIUS (u) census meminit, sua aetate ab Imperatoribus Vespasianis, patre filioque acti, quem intra quadriennium demum absolutum scribit. Admodum igitur fit verosimile, censum etiam, Christo nascente actum, iam anno ab V. C. DCCXXXVI. indictum quidem,

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

N

fed

(q) Dio lib. LIII. p. 496.

(r) Idem l. LVII. p. 588.

(s) Tacit. lib. Annal. I. cap. 33.

(t) Idem lib. II. Anna'. cap. 6.

(u) Plinius lib. VII. Hist. nat. cap. 49.

sed per annos tamen aliquot continuatum fuisse; in primis quum credibile sit, eum, vt omnia noua solent, multas per Iudaeam turbas dedisse. Certe non facile crediderim, totam Syriam ac Iudaeam breuiore temporis interuallo absolui potuisse (x).

X X I I I.

*Lapsus
quidam
Chronolo-
gici no-
tantur.*

Video, etiam a doctissimo auctore Harmoniae euangeliorum, in bibliotheca Vfferiana repertae, et hic loci bis excusae, ad MONIMENTVM nostrum prouocari (y); Sed quum ab eo aliquoties erratum sit, operae pretium erit, eius hypothesein expendere paullo accuratius. Primo igitur medium censum in marmore Ancyrano descriptum actum credit P. Vinitio et L. Alfinio Varo Coss. quum in marmore diserte consulatus C. Martii Censorini et C. Asinii Galli memoretur, vnde censum octo annis recentiorem facit, quam marmor, quod tamen pro sententia sua adducit. Deinde consulum P. Vinitii et L. Alfinii concurrere putat cum anno ab V. C. DCCXXXVIII. quemadmodum in margine legitur, quum potius in annum ab V. C. DCCCLV. incidat. Porro hunc censum per tres annos durasse, et denique Sexto Aelio Cato et C. Sentio Saturnino Coss. peractum fuisse, existimat, idque ex DIONIS lib. LV. colligi posse credit. Verum et tempora hic perturbat auctor, et DIONEM ipsum a se tum non fuisse euolutum, prodit. Alias enim animaduertisset, DIONEM non de censu vniuersali isto, sed de particulari aliquo per solam Italiam instituto loqui. Ita enim ille (z):

Τὸτο μὲν δὴ δι' ἐτέρων ἐπραξεν, αὐτὸς δὲ ἀπογραφὰς τῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ κατοικούντων, καὶ μὴ ἐλάττω πέντε μυριάδων εἶσαν κεκτημένων ἐποίησατο. τὲς γὰρ ἀδελφεοί, τῆς τε ἔξω τῆς Ἰταλίας οἰκόντας, ἐκ ἰνάγκης, ἀπογράψασθαι, δεύσας μὴ νεωρίσωσί τι ταραχθέντες. Haec quidem Augustus per alios transiegit: ipse vero recensionem eorum, qui in Italia habitarent, ac ad ducenta sestertia possiderent, iniuit. Pauperes enim et eos, qui extra Italiam habitarent, ad censum non coëgit, veritus quippe, ne quid turbarum darent. Quod si igitur census ad solos Italos, et eos quidem, qui ducenta sestertia possiderent, pertinuit: quomodo ad illum Lucae referri poterit, qui per totum Romanum orbem actus est, et Iosephum quoque et Mariam, tenuioris conditionis homines, Bethlehemum ire compulit: Ipsa auctoris sententia, qua Christum tertio erae Dionysiaca anno natum statuit, quam incommoda sit, quibusque difficultatibus exposita, iam ex iis, quae paullo ante dicta a nobis sunt, colligi haut difficulter potest.

§. XXIII.

(x) Huetius *Demonstrat. Euang. prop. VIII. pag. 703. 704.*

(y) Anonymi *Adparat. ad harmon. Euangel. pag. 5.*

(z) Dio *lib. LV. pag. 75.*

§. XXIIII.

Explicandum iam erit, quis eo tempore, quo Christus natus est, Syriae Praefes fuerit, quum ea quaestio haut parum ad rem pertinere videatur. Quandoquidem vero catalogum eorum nullum adhuc habemus, omnibus numeris absolutum (a): dabimus operam, ut quae eruditi ex monumentis antiquis ea de re obseruarunt, hic veluti in breui quadam tabula exhibeamus. Numorum ergo scriptorumque veterum auctoritate securi, * hos Syriae Praefides circa Christi tempora notamus:

Anno Iulian. XXXVII. } C. Sentius Saturninus abeunti e Syria
Ab V. C. DCCXXXV. } Titio successor missus est, teste
vel DCCXXXVI. } IOSEPHO (b).

Anno Iulian. XXXX. } Quintilius Varus iam Saturnino
Ab V. C. DCCXXXVIII. } successerat. Docet hoc numus Antiochenus e Florentino gazophylacio ab HENRICO NORISIO (c) et e

antemensem mensis Nouembrii. }
cimeliis Regis Christianissimi ab ANTONIO PAGO (d) et IO. HARDVINO (e), publicatus, cuius in antica habetur caput Iouis laureatum, in postica genius Antiochenorum tutelaris turrus monti, cui inferius symbolum Orontis fluminis adhaeret, innixus, dextraque palmam tenens, cum perigrapha: ANTIOXEQN EPI OYAPQY EK. I. e. Numus Antiochenorum sub Varo anno XXV. cufus. Quum vero annus XXV. erae Antiochenae, quae a victoria Augusti Actiaca confurgit (f), incidat in Iulianum XXXX. ab V. C. DCCXXXVIII. necessario

N 2

fario

(a) Praefidum Syriae catalogum varii dederit Chronologi. In his Laurentius Suslyga in tractatu de anno ortus ac mortis Domini, deque vniuersa I. C. in carne oeconomia Gracii 1605. 4. edito, qui liber iam Casauboni aetate tam rarus fuit, ut vix obiter sibi inspectum, nunquam vero lectum esse, fateatur Exercit. I. Antibar. n. 30. p. 118. Tentauit et Baronius in Adparat. n. 85. eorum chronotaxin constituere, sed ita, ut nemo illo hac in re offenderit grauius. Postea Casaubonus l. c. eum in multis emendauit, sed ut nec ipse omnia viderit. Vaillantii de Praefidibus Syriae opus, quod in Numismatibus aereis Imperatorum Tom. II. p. 63. promissit, nunquam, quod sciam, in lucem prodit. Omnibus interim in hoc genere diligentiam

suam probarunt Paulus Pezron dans l'histoire evangelique pag. 64. seqq. Emanuel Schellstraten Antiqu. illustrat. Tom. I. Diff. I. de Chronotaxi vitae Christi. Montacut. Adparat. III. ad Orig. Ecclesiast. et purpuratorum doctissimus Henr. Norisius in Cenotaph. Pisan. Diff. II. cap. XVI. p. 269. sequ. Conferendus etiam Salom. van Till Phosphorus propheticus in appendice, vbi numi praefidum Syriae varii exhibentur atque illustrantur.

(b) Ioseph. lib. XVI. Antiqu. Iud. cap. 13.

(c) Henr. Noris. Diff. III. de Epoch. Syro-Maced. cap. VII. p. 247.

(d) Anton. Pagi Adparat. ad Critic. Baron. n. 136. p. 33.

(e) Harduin. Annyrhet. p. 58.

(f) Noris. l. c.

fario sequitur, vt Quinctilium Varum iam ante Nouembrem huius anni Syriae Praesidem fuisse, fateamur (g).

Anno Iuliano XXXXI. } Adhuc Syriae praefuit VARVS,
Ab V. C. DCCXXXVIII. } ceu liquet e numo VAILLANTII
(h), eiusdem commatis, cum perigrapha: ANTIOXEON EPI OYAPOU AK (C) id est: *Numus Antiochenorum sub Varo anno XXVI. cufus.*

Anno Iulian. XXXXII. } Adhuc praefuit VARVS, quod testatur
Ab V. C. DCCL. } numus NORISII eiusdem generis cum
perigrapha: ANTIOXEON EPI OYAPOU ZK. id est: *Numus Antiochenorum sub Varo cufus anno XXVII.*

Anno Iulian. L. ab } Syriam demandatam fuisse cuidam Sentio
V. C. DCCLVIII. } Saturnino, ab illo superiore diuerso, primus coniecit ANTONIVS PAGO (i), idque beneficio numismatis, in quo huic praefidi adscriptus est annus Antiochenus EA. Sed vereor, vt hic satis fuerit oculatus. Sane secundi hoc nomine Praefidis nusquam alias vllum vestigium adparet. Suspicio igitur, legi debuisse EK, quum facile fieri potuerit, vt K, superiore linea aliquantulum detrita, speciem τ̃ Λ praeberet. Annum vero EK id est XXV. Saturnino vltimum, Varo primum fuisse iam antea vidimus.

§. X X V.

Christus
Varo Prae-
sidente natus. Iam igitur facile iniri poterit ratio, in cuiusnam Praefidis magistratum inciderit tot anxii patrum votis expetita Seruatoris natiuitas. Sane de P. Quirinio cogitandum non erit, quippe quem diu post Christi natiuitatem, Archelao nimirum iam ditionibus multato, in Syriam cum Praefidis dignitate missum, constat. Quum tamen LVCAS Euangelista diserte adfirmet, descriptionem istam fuisse πρώτων ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρηνίης: variis rationibus nodum hunc soluere, LVCAMQUE cum scriptoribus profanis conciliare eruditi tentarunt. BARONIVS inaudita temeritate omnibus antiquis monumentis contradicere ausus, Quirinium ter omnino Syriae praefuisse fingit: id quod tamen secare nodum est, non dissoluere. Alii,

(g) Continet haec Vari epocha cum calculo Iosephi, qui lib. XVII. *Antiqu. Iud. cap. 7.* diserte testatur, Varum extremis Herodis temporibus Sentio Saturnino successisse. Vnde miror, Casaubonum *Exercit. I. Baron. n. 30. p. 124.* et Norisium ipsum in *Cenotaph. Pisan.*

Diff. II. §. XVI. §. XI. p. 311. eius initium in annum ab V. C. DCCL. reuocare.

(h) Citati ab Harduin. in *Antirrhet.* et Noris. *Epoch. Syro-Maced. Diff. III. cap. VII. p. 147.*

(i) Anton. Pagi loco citato, ad ann. *Chr. XVIII. n. 5. p. 16.*

Alii, inter quos et ANT. BYNAEVS (k) nomen suum profitetur, vocem πρώτῃ comparatiue exponunt pro προτέρα, commodissimumque hunc sensum esse existimant: Haec descriptio πρώτῃ prior vel ante facta est, quam praesideret Syriae Quirinius. Sed non opus videtur, vt tam violenta interpretatione, et iamdudum ab ISAACO CASAVBONO (l) explosa, LVCAE succurramus, quum eius verba cum historia plane non pugnent, sed omnium optime conueniant, vt paullo post erit perspicuum. Nullum igitur est dubium, quin eo, quem supra Christi natalem fuisse diximus anno, Quinctil. Varus Syriae Praeses fuerit, id enim numi tam clare docent, vt frustra manifestae veritati contradiceres: LVCAS vero tantum abest, vt Syriae Praesidem nominare voluerit, vt potius haec sententia ipsa verborum, quibus vtitur, notione refellatur. Praesidem enim Graeci ἐπιστήτην vel ἐπιστάτηντα, aliquando etiam δικαιοδότην vocare solent. Vox vero ἡγεμονεύων vel ἡγεμών non solis praesidibus Romanis dari, sed de omnibus vsurpari solet, qui rem aliquam alieno nomine agendam suscipiunt, vnde et illi, qui die baptismi infantum loco sponsonem faciunt ἡγεμονεύοντες sunt DIONYSIO AREOPAGITAE (m). Quum igitur census non ab ordinariis praesidibus agerentur, sed a viris probatis aliis, cum extraordinario imperio in prouincias missis (n): perspicuum est, Quirinium tum non praesidem, sed ἡγεμονεύοντα i. e. extra ordinem eo missum fuisse. Hac de caussa IUSTINO MARTYRI (o) vocatur πρώτος ἐν Ἰουδαίᾳ γενόμενος ἐπίτροπος, primus per Iudaeam procurator. Quod sane de Praeside accipi non potest, quia tunc non Iudaeae, sed Syriae praeses dicendus fuisset, neque etiam ita primus potuisset adpellari: Si vero non de praeside: ergo de magistratu extraordinario ad censum agendum missi. Ἐπιτροπεύσαντι enim, vt praeclare scribit Thom. Remesius (p) demandatur procuratio prouinciae, officium splendidissimum, et quod aditus erat ad honores amplissimos, et non nisi familiaribus et receptae auctoritatis viris concedebatur ab Imperatoribus.

N 3

vin-

(k) Anton. Bynaenus de Natali Christi lib. I. pag. 332. seqq.

(l) If. Casaubon. Exercit. Baron. I. n. 32. p. 129.

(m) Vid. Suiceri Thesaur. Ecclesiast. in voce ἡγεμών.

(n) Adparet hoc ex Dione lib. LVI. p. 588. qui Augustum perhibet alios alio missis, vt et priuatorum fortunas describerent et publicas. Et Suidas in voce Ἀπογραφή ex veteri scriptore refert,

Augustum ad has ἀπογραφὰς elegisse ἑκοσὶν ἄνδρας τὰς ἀρίστους τοῦ βίου καὶ τρεῖς πον, viginti viros vita moribusque conspicuos. Sic ad census in Gallia missi a Tiberio P. Vitellius et Cantius, Tacit. lib. VII. Annal. cap. 6. A Nerone Q. Volusius Sex. Africanus et Trebellius Maximus Tacit. lib. XIII. Annal. cap. 46.

(o) Iustin. Apol. II. p. 75.

(p) Reinesl. l. 3. Var. Lect. cap. XVI, p. 599.

vinciarum vna cum Praesidibus veniebant, et de bonis prouincialium integram habebant cognitionem. Quae verba REINESII etiam vocem ἀγρονομέοντος, quae huic apud Lucam synonyma est, egregie poterunt illustrare.

§. XXXVI.

Tabulae
censuales
diu super-
stitiosae.

Sed obiici nobis posset locus TERTULLIANI luculentissimus, de quo dispiciendum iam erit. Hunc in modum vero patrum Latino- rum antiquissimus de censu nostro differit: (q) *Sed et census constat actos sub Augusto tunc in Iudaea per Sentium Saturninum, apud quos genus eius inquirere potuissent.* Quanti hoc testimonium faciendum sit, ex eo perspicuum est, quod ad tabulas publicas censuales, tum procul dubio adhuc superstites (r) prouocat, quae sane rem optime decidere poterant. Quum igitur TERTULLIANVS ex illis censum a LVCA descriptum ad Sentii Saturnini tempora esse referendum didicerit: merito suspecta erit nostra hypothesis, quae censum sub Varo actum ponit. Verum tam facilis hic suppetit responsio, vt non opus sit numerorum auctoritatem deserere, multo minus textum LVCAE sollicitare, et cum H. VALESIO pro Quirinio Sentium Saturninum (s), aut cum HVETIO (t) pro Κυρηνίαις Κούριλις legere. Quem-

(q) Tertullian. lib. III. adu. Marcion. cap. 19.

(r) Non sine insigni impudentia Christiani primitiui prouocare potuissent ad tabulas censuales, nisi ea de re certi fuissent. Facit vero hoc Iustin. Apol. II. p. 75. cum ipsis Imperatoribus agens, quos haut impune profecto decipisset. Ita enim hic pater fati cordate scribit: Μαθεῖν δύνασθαι ἐκ τῶν ἀπογραφῶν, γινωσκῖν ἐπὶ Κυρηνίαις. Discere ipsi poterūt (historiam nati Christi) ex tabulis censualibus, sub Quirinio descriptis. Post hunc etiam Tertullianus lib. III. adu. Marcion. cap. 7. Censum, inquit, Augusti testem fidelissimum dominicae natiuitatis Romana archiua custodiunt, et cap. 36. Tam distinctissima fuit a primordio Iudaea gens per tribus, et populos, et familias, et domos, vt nemo facile ignorari de genere potuisset, vel de recentibus Augustanis censibus, adhuc tunc fortasse pendentibus. Denique easdem tabulas sua

adhuc aetate superfuisset, his verbi- bus testatur Chrysostomus: Ὅθι δ᾽ ἄλλοι, ὅτι κατὰ τὴν πρώτῃ ἀπογραφὴν ἐτίχθη, καὶ τοῖς ἀρχαίοις τοῖς δημοσίαις κειμένοις κώ- διξιν ἐπὶ τῆς Ῥώμης ἕξισιν ἐντυχόντα καὶ καιρὸν τῆς γραφῆς μαδόντα ἀκριβῶς εἰδῖναι τὸν ἐυλαμένον. Vnde manifestum est, quod circa primam descriptionem natus sit, veteres etiam, qui Romae seruantur, codices euoluenti et tempore descriptionis indaganti licebit id, si voluerit, accuratius cognoscere. Certe tabulas censuales cum cura confici et seruari solitas, patet ex Dione LVIII. p. 657. vbi narratur, Caligulam Caesarem, perditam inter aleam pecunia, τὰς γαλατῶν ἀπογραφὰς postulasse, necatisque locupletissimis, ad sexies millies sestertium coegisse.

(s) Henr. Vales. Not. ad Euseb. Hist. Eccl. p. 11.

(t) Huet. Demonstr. euangel. quaest. VIII. cap. 10. p. 703.

Quemadmodum enim supra e Monumento Ancyrano a nobis est demonstratum, census huius primordia incidunt in annum Iul. XXXVIII. quo omnino adhuc Syriae praeerat Sentius Saturninus, anno demum XXXVIII. vel XXXX, locum facturus Quinctilio Varo, successori. Census igitur iste, qui a LVCA P. Quirinio tribuitur, sub Sentio Saturnino coepit, sub Quintilio Varo est absolutus, atque adeo a Tertulliano recte vocatur census Saturnini, quum tabulae publicae titulum plerumque a primo negotii auctore ferant.

§. XXVII.

Sed ad vltimum demum characterem pergendum est, qui accurata annorum Tiberii chronotaxi nititur. Hunc denuo LVCAS (u) his verbis suppeditat: *Ἐν ἔτει δὲ πέντε καὶ δεκάτῃ τῆς ἡγεμονίας Τιβερίου καίσαρος, ἡγεμονεύοντος Ποντίου Πιλάτου τῆς Ἰουδαίας, καὶ τετραρχούντος τῆς Γαλιλαίας Ἡρώδου, Φιλίππου δὲ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ τετραρχούντος τῆς Ἰουδαίας καὶ Τραχωνιτιδος χώρας, καὶ Λυσάνου τῆς Ἀβιληνῆς τετραρχούντος* -- καὶ αὐτὸς ἦν ὁ Ἰησοῦς ὡς ἔτι ἑτῶν τριάκοντα ἀρχόμενος. *Annō autem decimo quinto Imperii Tiberii Caesaris, Pontio Pilato procurante Iudaeam, et Tetrarcha Galilaeae Herode, Philippo autem, ipsius fratre, Tetrarcha Ituraeae et Trachonitidis regionis, et Lysania Abilenes tetrarcha, -- ipse autem Iesus incipiebat esse quasi annorum triginta &c.* Haec verba quemadmodum satis aperte docent, Christum anni Tiberii XV. trigessimum suum agere coepisse: ita multi inde arripuerunt errandi occasionem. Nihil enim amplius deliberandum rati, a decimo quinto Tiberii anno retro numerarunt triginta, et sic inciderunt in annum Iul. XXXXIII, quem sine ulteriori discussione pro Christi natali venditarunt, quum tamen ille neque cum Herodum temporibus, neque cum era templi Herodiani conspiret. Alii in interpretando Lucae textu desudarunt, et particulam ὡσεὶ cum latitudine sumendam, aut annum Christi trigessimum a decimo quinto Tiberii plane separandum existimarunt. Quibus tamen inuentis adeo non soluerunt nodum, vt potius magis magisque adstrinxerint. Hic vero interpretationibus cunctis minus opus erit, si, annos Tiberii non vna eademque ratione semper numerari, obseruemus. Primi hoc notarunt atque ad liquidum rationibus perduxerunt IO. GEORG. HERWARTVS (x), et eundem postea sequutus ANTONIVS PAGI (y), in eam suspicionem

Via ter-
tia.Varia
interpre-
tatio ver-
borum
Lucae.

(u) Luc. III, 1. 23.

(x) Io. Georg. Herwart. in Chronolog. cap. 248.

(y) Ant. Pagi Critic. ad Baronium

Tom. I. ad ann. XI. p. 6. primus hanc observationem multis rationibus stabilivit, licet plagii eum arguat Sam. Basnagius. Tullemontius quoque dans l'histoire

nem adducti a CLEMENTE ALEXANDRINO (z), qui de Tiberii principatu hunc in modum differit: Ἀύγουστος ἐστὶ τεσσαράκοντα τρία. Τιβέριος ἐστὶ καὶ Γάϊος ἐστὶ δ'. &c. Augustus annis quadraginta tribus, Tiberius annis XXII. Caius annis IIII. &c. imperarunt. Quo vulgari historicorum plerorumque calculo proposito, ita pergit: Τινὲς μὲν τοὶ τρεῖς χρόνους τῶν Ρωμαϊκῶν βασιλείων ἄνω ἀναγράφουσι. Γάϊος Ἰούλιος Καῖσαρ ἐστὶ γ', μῆνας δ' ἡμέρας ε'. μεθ' ὧν Ἀύγουστος ἐβασίλευσεν ἐστὶ μὲς μῆνας δ' ἡμέραν μίαν. ἔπειτα Τιβέριος ἐστὶ καὶ μῆνας ε', ἡμέρας ιθ'. *Quidam Imperatorum Romanorum tempora sic describunt. C. Iulius Caesar annis tribus, quatuor mensibus, quinque diebus. Post quem regnavit Augustus annis quadraginta sex, mensibus quatuor, die vno, deinde Tiberius annis viginti sex, diebus nouendecim.* Ex his igitur locis, neque a SYLBVRGIO neque a SCRIVERIO castigatis, facile patet, Tiberiano principatui duplex initium, alterumque a morte Augusti, alterum vero a Proconsulatu eius potestate consortioque imperii esse arcessendum. Auctores enim sunt illorum temporum scriptores, Tiberium ab Augusto in imperii societatem receptum, parem cum patre potestatem extra urbem, in prouinciis et apud exercitus, obtinuisse. Hanc rem ita memoriae prodidit TACITVS (a): *Nero solus e priuignis erat; illuc cuncta vergere, filius, COLLEGA IMPERII, CONSORS TRIBVNICIAE POTESTATIS adsumitur, omnesque per exercitus ostentatur.* Paulo distinctius tempus signat VELLEIVS PATERCVLVVS (b): *Concussis, inquit, hostium viribus, classicis peditumque expeditionibus, quum res Galliarum maximae molis accensasque plebis Viennensium diffensiones coercitione magis, quam poena, mollisset, et Senatus populusque Romanus, postulante patre eius, VT AEQVVM EI IVS IN OMNIBVS PROVINCIIS EXERCITIBVSQUE esset: (etenim absurdum erat, non esse sub illo, quae ab illo vindicabantur, et qui ad opem ferendam primus erat, ad vindicandum honorem non iudicari parem;) in urbem reuersus, iam pridem debitum, sed continuatione bellorum dilatum, ex Pannoniis Dalmatisque egit triumphum.* Ex hoc VELLEII loco simul annum, quo Augustus Tiberium consortem Imperii adsumsit, licebit discere. Quum enim hoc eo tempore, quo in Gallia cum imperio fuit, et quidem ante triumphum Pannonicum, factum testetur: consequens est, vt id anno ab V. C. DCCLXIII. Iulian. LVI.

con-

l'histoire des Empereurs Tom. I. not. 4. ad vitam Augusti multis hanc Pagii coniecturam impugnat, verbis tamen potius, quam rationibus.

(z) Clemens Alexandr. lib. I. Stromat. p. 339.

(a) Tacit. lib. I. Annal. cap. 3.

(b) Vellei, Pat. lib. II. c. 121.

contigerit, quum hoc ipso anno, DIONE (c) teste, in Galliam abierit, sequente Romae triumpharit. Id quod egregie cum Clementis computatione conuenit. Quod si enim ab huius anni V. Kal. Sept. quo Tiberium in societatem imperii admissum ANTONIVS PAGI vterius probat, numeres viginti sex; incidet in V. Kal. Sept. anni lul. LXXII, porro adiace menses VI. peruenies ad V. Kal. Martii eiusdem anni, denique adde dies novendecim, habebis diem XVII. Kal. Aprilis, anni lul. LXXXII. quo morari inter homines desiit, vt adeo omnino hac ratione annos XXVI, dies nouendecim imperauerit.

§ XXVIII.

Hanc eram Tiberii proconsularem haut parum confirmant monumenta antiqua, e quibus genuinum eius initium hauriri quam commodissime poterit. Quum enim VELLEIVS PATERCVLVVS aperte dicat, Tiberium, antequam in urbem reuerteretur, et de Pannoniis Dalmatisque triumpharet, collegam imperii creatum esse, monumenta antiqua multum nobis in eo praestant vtilitatis, quod verum huius triumphii annum, paullo ante a nobis descriptum, indicant. Sic numus exstat (d), cuius in antica Caesaris Augusti vultus exhibetur cum titulo IMPERATOR CAES. AVGVSTVS, in postica Tiberius, curru triumphali insistens cum perigraphie: TI CAESAR AVG. F. TR. POT XIII. Qui annus in illum, quem superiore paragrapho signauimus, plane incidit. Multo tamen distinctius de hoc triumpho loquuntur Fasti consulares et triumphales, ex marmoribus Capitolinis ab HVBERTO GOLZIO editi (e), siquidem ad annum lul. LVII. ab vrbe condita DCCLXV. haec occurrunt:

Era Tiberii Proconsularis illustratur?

GERMANIC. IVL. TIB. F. AVG. N. CAESAR.

C. FONTEIVS. C. F. C. N.

CAPITO

TI IVLIVS. AVG. F. DIVI. N. CAESAR.

III. COS. II. PROCOS.

DE ILLVRIEIS PANNONIEIS DALMATEIS

ET GERMANEIS. VI. IDVS. MAI.

Ex his FASTIS supputatio nostra quam maxime confirmatur. Fieri
Heineccii Opusc. Sylloge I. O ri

(c) Dion. lib. LVI. p. 586.

(e) Idem in Historia Augusti ex ant.

(d) Hubert. Golz. in Fastis magistr. antiqu. numism. restituta p. 212.
nat. et triumphor. Roman. p. 231.

ri enim non potest, quin alio anno, quam Iuliano LVI. in confortium Imperii admissus sit, si anno Iul. LVII. triumphavit. Ex eo vero tempore Tiberium, praeter Augusti cognomen, omnia cum patre communia habuisse, monumenta denuo docent. Sane enim exstant numi, quorum in antica Augustus exhibetur cum titulo: CAESAR AVGVSTVS PATER PATRIAE: in postica Tiberius cum perigrapha: TI CAESAR AVGVSTI. F. TR. POT. XV. Nec minus de communi vtriusque imperio testantur sequentia ex FASTIS CONSVLARIBVS iisdem depromta.

C. SILIVS. P. F. P. NEPOS. L. MVNATIVS.

L. F. L. N. PLANCVS.

IMP. CAESAR. DIVI F. C. N. AVGVSTVS.

ET. TI. IVLIVS. AVG. F. DIVI. N. CAESAR
REIPVBLICAE CONSTITVENDAE POTESTATEM
IN DECENNIVM ACCEPERVNT.

Haec igitur omnia, quemadmodum de Tiberii Proconsulari imperio satis testantur, eiusque initium ostendunt accurate: ita et chronotaxin Christi egregie illustrant. Superiores enim characteres natalis Christi non aliam admittunt computandi rationem, quam hanc ipsam, a proconsulari eius imperio arcessendam. Quod si igitur ab anno Iuliano LXX, qui decimus quintus Tiberii fuit a proconsulari imperio, retro numeraveris annos XXX. denuo sese offeret annus Iul. XXXXI, ab V. C. DCCXXXVIII. quem Christi natalem diximus. Nec putandum est, ita ignotam fuisse hanc Tiberii epocham, ut eam LVCAS quoque ignoraverit; quum non modo CLEMENS ALEXANDRINVS diserte adfirmet, quosdam suo adhuc tempore ita numerare solitos, sed etiam certo constet, prouinciales, Caesarum suorum studiosissimos, et Romanarum consuetudinum non adeo gnaros, plerumque consortes imperii cum veris Augustis pari dignatos esse honore, eosque et Reges et Augustos vocasse. Ipsum Tiberium, de quo nunc agimus, venti Augusto parem fecisse DIONYSIVM ALEXANDRINVM, alias Periegeten dictum, viri quidam docti suspicati sunt. Vbi enim v. 1051. Poëmatis sui geographici ita cecinerat:

ΑΜ' ἔμπης κατὰ θῆριν ἀμαιμακέτης περ' ἔόντας

Αυσονίᾳ βασιλῆος ἐπεπρήνουν ἀκταῖα.

Verumtamen praelio indomiti quamuis essent, (Parthi)

Ausonii tamen regis mansuesecit hasta.

alio

alio loco ita pergit :

Ρώμην τιμήσοσαν , ἑμῶν μέγαν ὄκνον ἀνάκτων

Μητέρα πασῶν πόλεων , ἀφνειὸν ἐδάδιον.

Romam honorabilem , MEORVM magnam domum REGVM,
Matrem omnium ciuitatum , diues solum.

Denique ipsos Principes sic salutat :

Ἐκ Διὸς Ἀysoniῆς αἰεὶ μέγα κοιρανέοντες.

E Ioue Ausonii semper strenue dominantes.

His igitur versibus Augustum Tiberiumque simul imperantes intelligi , eo minus dubitandum putant , quo certius constat , DIONYSIVM hunc PERIEGETEN Augusto imperante scripsisse. Quomodo vero Augusti temporibus de pluribus ἀναξίω aut κοιρανέοσι Romanis loqui potuisset , nisi Tiberium Augusto parem putasset , quippe qui ab hoc consors imperii adsumtus , aequum in prouincias et legiones obtinuerit imperium? Sed vt vera fateamur , ea doctorum obseruatio non adeo extra omnem dubitationis aleam posita videtur , nec plane exploratum est , idemne sit DIONYSIVS , περιηγήσεως auctor , cum eo , quem ab Augusto in orientem missum nouimus (f). Vt vt se res habeat , semoto etiam hoc DIONYSII testimonio , res ipsa salua erit , et qui haec omnia , quae haec-

O 2

nus

(f) Dionysii Periegetae , alias Alexandrini , aetas obscura admodum est. Eum aureolum suum libellum principantibus Antoninis scripsisse , existimant Barthius lib. VII. Aduers. cap. 5. et Salmast. ad Spartan. p. 614. Tom. I. Script. Hist. Aug. Sub M. Aurelio et L. Vero vixisse eum mauult Voss. lib. II. de Hist. Graec. cap. 5. Sub Seuero , Caracalla et Geta floruisse contendunt Scaliger in Notis ad Euseb. Chron. n. MMCCXV. p. 228. quem etiam paulo post se ipsum deferens sequitur est Salmastius Exercit. ad Solin. p. 411. 628. Immo Luitprandus Ticinensis confundit hunc Dionysium Alexandrinum cum Dionysio , Pontifice Romano , qui praeesse coepit anno Chr. CCLVIII. quem tamen , velut caecus caecum , hac in re sequitur Lud. Iacobus a S. Carolo in Biblioth. Pontifical. II. p. 63. Diserte quidem Plinius lib. VI. Hist. N. cap. 27. Hoc in

loco , inquit , genitum esse Dionysium , terrarum orbis recentissimum auctorem , constat , quem ad commentanda omnia in orientem praemisit Diuus Augustus , iuro in Armeniam ad Parthicas Arabicasque res maiore filio. Quod quam etiam Eustathius Scholiastes testetur : certo inde colligunt , aetatem Dionysii in Augusti tempora incidisse. Conf. Io. Alb. Fabricii Biblioth. Graec. lib. III. cap. I. p. 22. Anton. Pagi Tom. I. Criticae Baron. p. 8. B. Christ. Cellarii Diss. de Poëtis Scholae publicae vtilioribus Halae 1706. 4to edita §. 18. sequi. At si dicendum , quod res est , id non adeo liquidum videtur , et diuersum hunc περιηγήσεως auctorem esse a Dionysio , in orientem missio , luculenter ostendit Henr. Dodwellus in Dissert. de aetate et patria Dionysii Perieg. in Geogr. minor. Hudson Vol. III. cuius argumentis nondum video ab illo satisfactum.

nus diximus, paullo accuratius, adhibita in consilium ratione, expenderit, hypothesein hanc tam claram atque eidentem esse deprehendet, vt nulla alia cum istorum temporum historia monumentisque concilietur facilius.

§. XXVIII.

*Epilogus
Disserta-
tiunculae.*

Constitutum nobis initio erat, hypothesein hanc chronologicam ex mente VAILLANTII, auctoris anonymi apud SARNELLVM, RIGORDI, PAGII, PEZRONII, NORISII, TILLEMONTII, BASNAGII, CLERICI, aliorumque eruditissimorum huius saeculi virorum propositam, patrum quoque suffragiis stabilire, atque cum reliqua vitae Christi chronotaxi conferre. Sed quum haec omnia succincta dissertatio minime capiat, ea alii occasione fuere destinanda. Hinc nihil videtur reliquum, nisi vt respiciamus portum, actisque summo Numini gratiis, vela demum aliquando contrahamus.

DE VERAE FALSAEQVE SAPIENTIAE

CHARACTERIBVS.

EXERCITATIO III.

EBES Thebanus, quo nemo felicius puriorem Socratis doctrinam sectatus est, in elegantissima, quam posteritati reliquit, Tabula vniuersam vitae humanae rationem, studiaque mortalium tam ingeniose adumbravit, vt hac quidem in re nemo illi comparandus esse videatur. At nescio, an in luculentissimo eius libello quidquam occurrat, accurata attentione dignius, quam id, quod de vera falsaque eruditione prudenter monuit (a). Postquam enim ostenderat fusius, quanta pericula homini in hoc vitae theatrum prodeunti ab impostura, opinionibus, voluptatibus, ipsaque rerum domina, fortuna, immineant, et quam multi deinde ab incontinentia, luxuria, auaritia et adsentatione delusi, triste faciant nau-
fra-

(a) *Cebet, Tabula p. 34. sequ. edin. Hieronymi Wolfii.*

fragium: porro addit vir sapientissimus, eos tantum hanc pestem effugere, qui a *Μετανοία*, id est, Poenitentia seruati, in verae sapientiae viam reducantur. Veruntamen nec horum quidem rem omnem in vado esse. Ingressis enim hoc iter noua sese pandere diuertacula, a quibus nisi diligentius sibi caueant, nihil esse facilius, quam vt ad *Ψευδοπραδείαν*, hoc est, falsi nominis eruditionem euagentur, et vana doctrinae specie decepti, vel sic quoque pereant. Ex quibus demum colligit CEBES, hominum, qui eruditi vocantur, nonnisi paucissimos exitium euitare, et actum esse de plerisque omnibus, nisi falsae eruditioni nuncium mittant, arduamque illam, quae ad veram sapientiam perducit, viam quam primum ingrediantur. Id enim qui faciant, eos demum, continentia ac tolerantia ducibus, ad beatorum domicilium peruenire, vbi splendidissima corona redimiti, sempiterna felicitate perfruantur. Haec CEBES Thebanus, cui pro temporum, in quae incidit, sorte rationem dictorum suorum constituisse, nemo forsitan dubitauerit. Ast quod eadem fabula hodiernum in vita mortalium agatur, pluresque etiam nostris temporibus, dum sapientiae inhiant, falsa eruditionis specie deludantur, id vero est, quod paucissimi sibi persuadent. Omnes quippe laudamus temporum nostrorum felicitatem, ac non sine ambitione nobis gratulamur, quod in eam seruati simus aetatem, qua rerum diuinarum atque humanarum scientia numeros omnes impleuerit. Et tamen plerique, quos vulgus tanquam oracula et portenta quaedam suspicit, in maximo, quem dare solent, eruditionis strepitu nihilo sunt stultis meliores, sed ita vitiis omnibus laborant, vt nullis magis opus esse videatur magistris viuendi, quam qui vitae vniuersae, honeste ac prudenter instituendae, rationem magno supercilio profitentur. Huc accedit, quod multae, quae passim inculantur, doctrinae ad euertendam potius, quam amplificandam veram eruditionem comparatae sunt. Delere enim ex hominum animis pietatem, res diuinas scurrili dicacitate subsannare, veritates euidentissimas argute explodere, pestilentissimos contra errores stabilire, hic vero eruditorum complurium labor est: hoc illi agunt, hoc moliuntur, in hoc somnum, in hoc vigilias reponunt. Rediisse nos dixeris in illa tempora, de quibus VARRO dicere solitus est, neminem aegrotum quidquam somniare tam nefandum, quod non aliquis dicat philosophus. Adeo non modo sapientiam, sed ipsum etiam illius amorem, eheu amisimus. Quae quum ita sint, facile quilibet intelligit, etiamnum inter mortales agi Cebetis fabulam, et magis nunc, quam vnquam, verendum

dum esse hominibus, ne falsae eruditionis praestigiis decepti nubem pro Iunone amplectantur, et, dum sapientiae inhiant, in summam stultitiam incauti delabantur.

Considerans hanc insignem humanarum rerum caliginem ite apud CICERONEM (b) Cotta, eo vesaniae prolabitur, ut Deo tantum non dicam scribat, quod hominem ratiocinandi facultate donauerit. *Haut scio*, inquit, *an melius fuerit humano generi, motum istum celerem cogitationis, acumen, solertiam, quam rationem vocamus, quoniam pestifera sit multis, paucis admodum salutaris, non dari omnino, quam tam munifice et tam large dari.* Existimat ergo vir liberioris ingenii, Deum melius consulturum fuisse hominibus, si rationis acumen eis omne ademisset, quandoquidem eius usus admodum difficilis sit, abusus longe facillimus. Plurimos enim homines, qui rationis ductum sequi se arbitrentur, in errores pestilentissimos incidere, multoque esse infeliciores bestiis, quibus illam intelligendi facultatem natura denegasset. Ex quo consequi credit Cotta id, quod antea diximus, non plus nos debere Numini, a quo rationem acceperimus, quam furiosus illi debeat, qui gladio illum accinxerit. At impia profecto haec vox est, et stulto, quam viro sapiente, dignior. Facit enim Cotta, quod solet nequissimus quisque: siquidem crimen in alium transfert, quod in homine est, ipsumque Deum, quam se, accusare mauult. Sane enim non ratio nos in praecipitia ista ducit, sed rationis abusus; is vero non a Deo est, sed ab hominum insania, tantumque abest, ut vlla errorum culpa in supremo Numine haereat, ut illud homini viam sapientiae ostenderit expeditissimam. Neque existimandum est, viam hanc esse ita occultam, ut a diuerticulis discerni nulla ratione possit: (misera enim sic esset hominum conditio, si in tot viarum erroribus nullis plane signis vterentur, quibus veram a falsis distinguere possint:) sed quemadmodum aurum adulterinum, quamuis ad genuinum et colore et splendore proxime accedat, ab earum rerum peritis facili negotio dignoscitur: ita et verae falsaeque sapientiae certa sunt signa, certi characteres, ad quos quicumque sollicito attenderit, eum haut facile falli ac decipi posse, arbitramur. Et de his quidem verae falsaeque sapientiae characteribus commentari nonnihil in praesenti, haut intempestiuum visum est. Quum enim a SERENISSIMO AC POTENTISSIMO PRINCIPE AC DOMINO, DOMINO FREDERICO WILHELMO,

(b) Cicero lib. III. de Natur. Deor. cap. XXVII. p. 174.

LHELMO, REGE PRUSSIAE, DOMINO MEO LONGE CLEMENTISSIMO, diuinarum humanarumque rerum scientiam, quam Philosophiam vocamus, in celeberrima hac bonarum artium sede publice profiteri iussus sum: merito me anxium sollicitumque tenuit haec cura, qua demum ratione demandata mihi prouincia rite defungi, et tam honesti, quod subeundum est, muneris partes ita implere possem, vt supremo Numini rationem aliquando intrepide redderem. Sane enim maxima ista, quae mei ordinis hominibus a *ψευδομαρτυρία* falsaque sapientia imminent pericula, nunquam magis obuersata sunt animo, quam hoc tempore, quo aliis ad veram sapientiam praecire iubeor. Identidem profectio mihi in mentem venit, quam sit arduum docendi munus, quantisque cum periculis coniunctum. Excolere atque emendare ingenia, euellere ex animis praecudatas opiniones, indagare veritatem, explicare rerum naturalium causas et adfectiones, aliis ad beatam illam sui notitiam, ad virtutem veramque felicitatem praecire, nihil denique dicere, nihil agere, quod non iuuentuti exemplo ac incitamento ad veram honestatem esse possit, id demum esse mearum partium intellexi. At quam magnum hoc, quaeso, ac difficile? Quanta cautione provisioneque opus est etiam exercitatissimis, vt istos, quos supra notauimus, scopulos feliciter defugiant? Quapropter primum hoc mihi duxi ac antiquissimum, vt nihil hic viribus meis, diuinaeque gratiae omnia tribuenda esse, mecum statuerem: proximum autem, vt de verae falsaeque sapientiae characteribus cum cura cogitarem, vt eo veluti Ariadneo instructus filo, e tot viarum anfractibus feliciter eluctarer. Et hanc meditationem, quod felix faustumque sit, tanquam muneris mei primitias in hoc bonae mentis delubro nunc primum dedico, ex re et vero arbitratus, non posse professorem vtilius quidquam, quam hanc praestantissimam doctrinam, cum discipulis communicare.

Vt autem initio, quod antiquis hac de re in mentem venerit, paullo diligentius inquiramus: primus philosophorum de verae falsaeque sapientiae characteribus cogitasse videtur SOCRATES. Quum enim illius aetate vbique in scholis regnarent sophistae, genus hominum gloriosum et magniloquum, quod vanis promissis ditiores iuuenes aere emungere, ac fumum pro sapientia vendere confueuerat: id sibi negotii datum credebat SOCRATES (c), vt larvam detraheret impostoribus, et nudam doctrinae eorum vanitatem

(c) Plutarchi, in *Quaest. Platon.* pag. 999. Vide Charpent. *vit. Socrati.* cap. XV.

tatem oculis omnium exponeret. Id quod sane fieri non potuit, quin simul in verae falsaeque sapientiae characteres sollicitè inquireret. Verum ut nihil scripsit Socrates; ita quidquid cum Sophistis egit, praeter pauca, quae Xenophon et Plato seruarunt, dudum interiit, ut adeo vix constet, quibus characteribus in diiudicanda vera falsaeque sapientia usus sit, praeterquam quod iactantiae, neglectae verae emendationis, ac turpis lucri cupiditatis eos insimulasse, hosque falsae sapientiae characteres non sine sale in iis notasse dicitur. Iactantiam sophistarum eum esse infectatum, et ex ista falsam eorum sapientiam collegisse, extra omnem dubitationis aleam positum videtur. Proditum enim memoriae est, Socratem, quum sophistas omnium rerum scientiam profiteri animaduertisset, nullam praetermississe occasionem, eos in angustias cogendi, eoque redigendi, ut ipsi, se nihil scire, cum rubore faterentur. Iam enim redeuntes ex eorum schola discipulos adgressus, acutis quaestionibus, ne ignorantiam sciam dissimulare possent, faciebat. Iam ipsis sophistis, simulata ignorantia delusis, eandem extorquebat confessionem. Ex qua deinde colligebat minime in illis inueniri eam, quam tanto supercilio iactarent, sapientiam, neque esse sapientis, earum rerum scientiam magnifice iactare, quarum ipse sit ignarissimus. Atque inde factum est, ut ipse sibi ab hac ostentatione prudenter cauere, nihilque se scire diceret, praeter hoc vnicum, quod sciret nihil (d): quin adderet, se nondum iudicare posse, cur ab Apolline Delphico sapientissimus mortalium iudicatus sit, nisi ideo hoc factum esset, quod ipse sciret, se nescire, quae alii nescire se, scire nollent. En ipsius verba: *Videtur autem, o viri Athenienses, solus Deus sapiens esse, atque hoc oraculo id sibi velle, humanam videlicet sapientiam parui, imo nihil, pendendam esse. Quod vero Socratem nominat sapientem, ob id facere, quod nomine meo, tanquam exemplo quodam utens, quasi sic dicat: Is, o viri, sapientissimus est, qui, quemadmodum Socrates, nouit reuera, sapientiam suam esse nibili pendendam.* Haec Socrates, ex quibus satis constat, eum iactantiam et vanam scientiae ostentationem pro falsae, modestam ignorantiae suae agnitionem pro verae sapientiae characteri primo habuisse. Huic vero addebat alterum, verae emendationis neglectum, cuius sophistas non minus grauiter accusauit. Quum enim hi homines nescio quam iuuenes ad rem. praeparandi de rebus-

que

F. (d) Plato in *Apol. Socrat.* p. 190. 5. Diog. Laert. II, 38. Plato in *Apol. Cic. lib. I. Acad. Quaest. cap. III.* p. 6. I. p. 121.

que omnibus differendi solertiam profiterentur: facile in se non minus, quam in discipulis, ferebant improbitatem, et mentem incompositam, dummodo doctiores, aut certe loquaciores, ex eorum scholis prodire viderentur. Hinc lepide apud PLATONEM (e) iocatur Socrates, sophistas quibusvis aliis artificibus esse feliciores, et velut dormientes rete trahere. Nam futuribus, qui calceos veteres deteriores, quam acceperint, redderent, intra triginta dies fame fore pereundum: at Protagoram, famosum sophistam, vniuersam Graeciam annis plus quam quadraginta decipisse, et dum deteriores reddiderit discipulos, quam accepisset, plures ob hanc rem cumulasse pecunias, quam aut Phidias, aut decem alii sculpsatores, lucrati fuerint. Ex quibus denuo consequi existimat, sophistas non modo non sapientes, sed et insanos esse iudicandos. Pertinet huc etiam elegantissima eius dissertatio, a XENOPHONTE (f) recensita, in qua ex instituto docet, *omnes virtutes ad sapientiam pertinere, nec sapientis nomen tueri eum, qui animum non a vitiis purgarit*. Interrogatus enim, *num eos, qui scirent, quid agere oporteat, et his contraria facerent, sapientes ac temperantes esse putaret?* potius insipientes ac stupidos esse respondit: πάντας γὰρ οἶμαι προαιρουμένους ἐν τῶν ἐνδεχομένων, ἃ οἷόν τε συμφερόντα αὐτοῖς, εἶναι, ταῦτα πράττειν. νομίζω ἔν μὴ ὁρθῶς πράττοντας, ἢ τε σοφῆς, ἢ τε σωφρόνας εἶναι. Etenim, ait, *omnes arbitror deligentes de illis, quae fieri possunt, quam maxime ipsis vitia facere. Quamobrem, qui non recte faciunt, eos neque sapientes, neque sanos esse statuo*. Ex quibus verbis palam est, emendationem voluntatis eum in sapiente quam maxime requisivisse. Quamvis enim in hoc fallatur, quod hanc voluntatis emendationem ex emendatione intellectus deriuat, quem naeuum in Socrate iam notavit illustis noster CHRISTIANVS THOMASIVS (g): illud tamen palam viget Socrates, sapientem, nisi qui voluntatem emendaverit, esse neminem. Quin nec illud praetermittendum, quod Socrates hunc characterem adplicauerit sibi ipsi, ex eoque de profectibus suis in sapientia iudicavit. Qua de re notari merentur verba EPICETI apud ARRIANVM (h): ἀλλ' ὁ Σωκράτης τί λέγει; ὡσπερ ἄλλος τις, φησὶ χαίρει τὸν ἀγρόν τὸν αὐτῆ ποιῶν κρείσσονα, ἄλλος τὸν ἵππον ἔτιος ἐγὼ καθ' ἡμέραν χαίρω παρακολυθῶν ἑμαυτῷ βελτιόνι γινομένῳ.

Heineccii Opusc. Sylloge I.

P

Socra-

(e) Plato in Menone p. 10.

praecogn. iuris cap. XIII. p. 218.

(f) Xenoph. Mem. Socr. lib. 3. cap.

(h) Arrian. Dissert. Epicet. lib. III.

XII. p. 644.

cap. V. p. 274.

(g) Christ. Thomaf. Cautel. circa

Socrates autem quid dicit? Quemadmodum alius, inquit, delectatur, quum agrum suum meliorem facit, alius, quum equum: sic ego quotidie delector, quum me fieri meliorem deprehendo. Quae fulius deinde explicat Epicetus, et docet, qua in re meliorem se fieri, gauisus sit Socrates, non scilicet in oratiunculis aut praeceptiunculis, sed in vera virtute, vt incusaret neminem, reprehenderet neminem, eodem semper vultu et egrederetur, et rediret domum. Haec demum fuisse, ex quibus Socrates, an profecerit in sapientia, cognouerit. Plura non addo. Vel ex his enim satis constat, alterum hunc fuisse Lydium lapidem, ad quem Socrates veram falsamque sapientiam exegit. Restat ergo tertius, *lucris cupiditas.* Solebant Sophistae neminem admittere in disciplinam, nisi qui aurum liberaliter offerret. Qua fordida lucris captura immensas sibi diuitias parabant. De Protagora paullo ante diximus. Nunc addimus Gorgiam Leontinum (i), qui arte sophistica tantum quaestum fecerat, vt sibi ipse statuam auream et solidam suo aere posuerit. Quin gloriabantur de eo, seque Socrati longe anteponebant, quod, quum hic doctrina sua nihil lucraretur, ipsi rebus omnibus abundarent. A XENOPHONTE (k) enim relatum est, Antiphontem Sophistam, quum aliquando familiares Socratis ab ipso voluisset abducere, praesentibus amicis hac vsus esse oratione: Arbitrabar ego, o Socrates, eos, qui philosopharentur, feliciores fieri oportere: at tu mihi videris contraria ratione philosophia tua frui. Viuis enim ita, quo pacto si vel quiuis seruus sub domino victitaret, non maneret: vteris cibo potuque vilissimo, neque tantum veste vili, sed eadem quoque per aestatem et hiemem indueris, semperque calceis tunicaque cares. Praeterea pecuniam non accipis, quae et comparantibus est voluptati, et iis, qui iam compararunt, liberalius iucundiusque viuendi causa est. Quamobrem si, quemadmodum reliquarum actionum magistris discipulos suos imitatores sui efficiunt, tales tu quoque familiares tuos reddes: putare debes, infelicitatis te magistrum esse. Adeo Sophistae omnia ad quaestum referebant, aliosque existimabant minus esse sapientes, qui minus doctrina sua lucrarentur. At alia longe mens erat Socrati (l). Tantum enim abest, vt philosophiam ad opes colligendas comparatam esse, crederet, aut a discipulis vllam acciperet mercedem, vt potius falsae sapientiae hunc

(i) Athenaeus lib. XI. Plin. lib. pag. 576.

XXXIII. H. N. 8. 4.

(k) Xenoph. l. c. lib. I. cap. XX. pag. 64.

(l) Vid. Charpent. l. c. cap. XVII.

hunc characterem crederet certissimum. Quam vere ac recte ita statuerit, iam non disputamus. Id saltem certum est, illum ita statuisse. Antiphonti enim, cuius verba paullo ante adduximus, id responsi dedit (m): Apud nos, mi Antipho, existimatur, eodem modo posse aliquem et forma, et sapientia, vel honeste vel turpiter uti. Nam quum aliqua formam pecunia cuius prostituit, scortum appellant: eam vero, quae, quemcumque intellexerit rerum honestarum et praeclararum amatorem esse, amicum sibi adiungit, modestam ducimus: itidem, qui sapientiam pro pecunia cuius prostituunt, sophistas, quasi quaedam scorta, vocant: quicumque vero illum, quem egregia praeditum esse indole advertat, quicquid boni scit, docet, ut amicum eum faciat, hunc facere putamus, quod virum honestum ac probum decet. Exstant et alia a Socrate hanc in rem dicta, ex quibus satis patet, eum hanc lucri cupiditatem tanquam falsae sapientiae characterem notasse: sed ea brevitatis studio omittimus, id modo observantes, quod et Plato eo argumento Socratem (n) virum sapientissimum et diuinitus datum esse Atheniensibus demonstrauerit, quia fuerit ab omni quaestus studio alienissimus, et gratis semper docuerit familiares, etiam si ditescendi occasio ei fuisset commodissima.

Sed a Socrate deueniendum ad eius discipulum PLATONEM (o), qui eandem de characteribus falsae sapientiae doctrinam singulari dialogo, quem Sophistam inscripsit, prolixè admodum explicauit. Quum enim subtili hac ac praestantissima scriptione id agat Plato, ut sophistarum doctrinam non minus a vera sapientia, quam res falsas a vero ente, differre doceat: peropportune hac occasione simul κριτήρια sophisticæ omnisque falsae sapientiae recenset. Ea κριτήρια eleganti oratione explicat THEMISTIVS (p), ubi contra obtrectatores demonstrat, sophistæ characteres Platonicos sibi minime conuenire. Quod si ergo rem diligentius expendamus, prius character, quem Plato in ψευδοπαιδείᾳ falsaque sapientia obseruat, est ambitus, quo iuuenes nobiles inprimis et diuites allicere soleant sophistæ. Inde enim est, quod sophisticam iocose dicit esse *artem quae in conciliando comparandoque versatur, animaliumque gressibilem et terrenorum domesticorumque venationem, hominum videlicet priuatam capturam, ob numerorum mercedem, et iuuenum diuitum et nobilium opinione virtutis disciplinaeque irretitionem*. Secundus eius character est τερατολογία, et vanorum

P 2

(m) Xenoph. l. c. p. 578.

(n) Charpent. l. c.

(o) Plat. in Sophista p. 70. sequ.

(p) Themist. Orat. III.

norum verborum aucupium. Obseruat enim PLATO, sophistas, licet res praeclaras ac iuuentuti vtilissimas promittant, in sermone tamen maxime haerere, idque dare operam, vt discipulos non quidem probos, sed ranis reddant loquaciores. Vnde altera sophistae definitio non minus lepida: *Sophista est commutator, emtor et venditor, mercator videlicet, qui animi disciplinas venundat, ad sermones institutaque virtutum praecipue pertinentes.* Tertius sophistarum character ex mente PLATONIS est *cauponatio*. Quemadmodum enim caupones vina, suspensa hedera, venum offerunt, omnique fallaciarum genere alliciunt emtores, gauisi, si vappas iactatione sua delusis pro Falerno obtrudere possint: ita eadem ratione fictitiam sapientiam venditant sophistae. Quum enim vere sapientes modeste de se semper sentiant: hi mera mysteria, et nescio quae horrenda secreta iactant, inuenta etiam nova, quae nemini mortalium vnquam in mentem venerint, magnifice crepant, vt audire te crederes illum apud HOMERVM:

Nos soli sapimus, reliqui volitant velut umbrae.

Atque inde tertia PLATONI nata est sophistae definitio: *Sophista est, qui in acquirendo versatur, commutat scilicet, emit, venditque cauponando: siue sua inuenta, siue aliena, circa virtutis studium vendat.* Addit his PLATO characterem quartum, contendendi disputandique prurium. Quum enim iam ex superioribus characteribus liquido constet, sophistas non tam suam aliorumue emendationem, quam gloriam atque opes, mercenario studiorum labore quaerere: non mirum profecto est, si disputent, contendant, pugnent, et de lana, quod aiunt, caprina miro animi feruore digladiantur. Pertinere enim hoc arbitrantur ad gloriam suam, si omnes disputandi altercandique arte superauerint. Vnde quarta eiusmodi sophistae, vel athletae potius, definitio Platonica: *Sophista est artifex quaestus gratia contentiosus, contradictionibus ambigans, in pugnando certans, lucri prae caeteris studiosus.* Sequitur character fallae sapientiae quintus, curiosa opinionum vulgarium irrisio. Quamuis enim vere hoc sit philosophi munus, vt populares hominum errores, tanquam detracta larua, denudet, nullamque in ea re vel auctoritatis alienae, vel fortunae suae, habeat rationem: contingit tamen sophistis, quod solet stultis, qui

Dum fugiunt vitia, in contraria currunt.

Vt habeant enim, in quo exerceant ingenium, etiam euidentissimas veritates errorum popularium nomine traducunt, exhibent, explodunt, et hoc consequuti, id sibi in primis laudi ducunt, quod discipulos suos praeiudiciis atque erroribus liberarint. Hinc

quinta

quinta definitio Platonica: *ἰσορροπῶς* intelligenda: *Sophista est purgator animae, opiniones extirpans omnes, quae doctrinis impedimento sunt.* Excipit quintum hunc characterem sextus, quem adfectatam *ποδυμᾶθειας* laudem vocare liceat. Sollemne est sapientibus, modeste de doctrina sua sentire, et suo se pede metiri ac modulo. Hinc quanto proficiunt magis, tanto plus superesse fatentur, quod ignorent. Quin intellectus sui angustos limites adeo perspectos habent, ut plura ne sciri quidem posse, non inuiti fateantur. At quid sophistae? Sciunt omnia, et, quod lepidum dixeris, etiam, quae nesciunt, sciunt. Lufisse in hos homines crederes PLAVTVM (q), quum ait:

Omnia se simulant scire, nec quidquam sciunt:

Quod quique in animo habeant, aut habituri sint,

Sciunt: id quod Rex reginae dixerit, sciunt: quid

Iuno fabulata sit cum Ioue, quae neque futura, neque facta sunt,

Tamen illi sciunt.

Vnde sexta Platonis definitio: *Sophistae sunt, qui in omnibus sapientes discipulis videri volunt, nec tamen sunt.* Denique agmen claudit character septimus, quem ipse PLATO suo loquendi more praestigias vocat. Quemadmodum enim praestigiatores acetabulis suis ac calculis hominum oculis illudunt, et celeri manuum motu certas actiones ita effingunt, ut vere ita fieri videantur: ita sophistae, quum vana et stulta venditent, ea tamen celeritate ingenii et sermonis tam eleganter exornant, ut seuerissimae sapientiae speciem prae se ferre videantur. *Sic ista, ut cum SENECA (r) loquar, sine noxa decipiunt, quomodo praestigiatorum acetabula et calculi, in quibus fallacia ipsa delectat.* Atque hinc tandem septima Platoni subnata est definitio: *Sophista est quasi praestigiator quidam, et verarum rerum imitator.* Haec sunt, quae de verae falsaeque sapientiae characteribus commentatus est Plato. Post eum vix quisquam ex instituto de illis cogitavit, praeter CLEMENTEM ALEXANDRINUM (s) qui in Stromatum libris multa hanc in rem dixit, sed suo more, hoc est, paullo confusius. Duo tamen exstare videntur loca, quibus sententiam suam clarius exposuit. In libro enim sexto Stromatum discrimen inter veram falsamque sapientiam traditurus: *καὶ ἡ μὲν, ait, αἰώνιος ἔστιν, ἡ δὲ χρόνος λυσιτελής. καὶ ἡ μὲν μία καὶ ἡ αὐτὴ, αἱ δὲ πολλὰ καὶ ἀδιάφοροι. καὶ ἡ μὲν ἀνευ παθηματικῆς τινὸς*

P 3

κινή-

(q) Plaut. in *Trinum. Act. I. Scen. 2.*
v. 166.

(r) Seneca *Epist. XXXV.*

(s) Clem. Alex. *lib. VI. Strom. p. 642.*

μηνώσεως, ἢ δὲ μετὰ παθητικῆς ὁρέξεως. καὶ ἢ μὲν τέλει, ἢ δὲ ἐνδεῆς.
 Quae verba ita perperam solent reddere interpretes : *Et haec quidem sapientia partim aeterna, partim autem temporis utilis, et partim quidem una est et eadem, partim autem multae et indifferentes, et partim quidem est absque ullo motu patibili, partim autem cum patibili adpetitione, et partim quidem perfecta, partim vero indiga.* Sed malam hanc esse interpretationem, et contortam, quin nullius sensus, nemo non videt. Quare ita potius vertendi arbitramur verba CLEMENTIS : *Et haec quidem (vera sapientia) aeterna est, illa vero (falsa) temporis utilis: haec una semper et eadem illae multae et differentes: haec sine motu quodam patibili, illa cum patibili adpetitione: illa perfecta, haec indiga.* Sane si ita intelligantur verba, expeditissimus est CLEMENTIS sensus. Quatuor videlicet tradit verae falsaeque sapientiae characteres. Primo enim dicit veram esse aeternam, falsam temporis utilem. Recte. Quum enim fictitii sapientes omnia ad caducae huius vitae commoditates referant, ii contra, qui vere hoc nomen tuentur, aeterna potissimum cogitant, et sapientiae fructus non minus, ac ipsam sapientiam, aeternos esse cogitant. Deinde veram sapientiam unam, falsam multiplicem et sibi ipsi parum constantem esse ait. Id quoque sapienter. Nec enim potest doctrina, quae a se ipsa dissentit, sapientiae nomen mereri. Tertio veram sapientiam sine patibili motu, falsam cum patibili adpetitione esse coniunctam adfirmat. Nec id quidem male. Falsa enim sapientia pravos hominum adfectus ac inclinationes irritat, mentemque vel ad avaritiam, vel ad vanam ambitionem, vel ad turpes voluptates ac libidines sollicitat: quum vera perturbatam reuocet ad tranquillitatem, efficiatque, ut in summi boni possessione suaviter adquietat. Denique vera sapientia est perfecta, falsa indiga, idque quartum est ex mente CLEMENTIS sapientiae criterium. Et profecto, si quidquam, hoc recte ac prudenter dictum. Sophistae enim et male sapientes aureos montes promittunt: at si ad rem veniendum, vix minima praestant, quin saepius, quae est eorum insignis impudentia, ubi vanis promissis animos pauerint, deinde media sibi deesse fatentur, et imposturam suam ridicula illa distinctione inter finem *externum* et *internum* satis inepte excusant. Quid ergo famelica hac et paupere sapientia insipientius? At vera sapientia perfecta est, sibi que sufficiens. Veritatem quis desiderat? dabit; summam felicitatem? hanc quoque dabit; prudentiam? nec hanc negabit. Id quod a PHILONE, vel quisquis est sapientiae Solomoneae

neae

neae auctor (t), tam praeclare demonstratum est, ut a nemine id fieri potuisset elegantius. Alter CLEMENTIS locus, qui huc pertinere videtur, et à IO. FR. BVDDEO (u), viro sapientiae amantissimo, alicubi praeclare expositus est, in septimo Stromatum libro exstat. In eo quatuor illis, quos haecenus recensuimus, characteribus tres noui adduntur. Sapientis enim esse ait, primo *res nosse, deinde efficere, quod ratio dictauerit, et denique quae occulta fuerant apud veritatem, prout Dei maiestati conuenit, tradere posse*. Res nosse, id quidem est veritatem perspectam exploratamque habere, ut de numine rebusque diuinis pariter ac humanis rectas habeamus sententias. Ista vero cognitio scientiaque deinde ad virtutem pietatemque referenda, quae profecto aliter sibi non constat, quam si numinis voluntati nobis quacunq; ratione patefactae obtemperemus, moremque geramus lubentissime. Cuius obsequii ac pietatis non alius denique fructus esse potest, quam ut alios quoque ad tantae felicitatis perducamus societatem, eosque itidem ad veram istam sapientiam erudiamus. Ex quo postremo colligit CLEMENS, omnes, qui vel a veritatis tramite aberrant, vel ea, quae vtcumque cognouerint, non ad morum vitaeque emendationem, sed ad ostentationem aut foedas voluptates referant, vel denique alios deteriores potius, quam meliores, docendo reddant, falsae sapientiae praestigiis decipi, et pro Iunone nubem, pro corpore umbram imprudenter amplecti.

Haec sunt, quae veteres de verae falsaeque sapientiae characteribus commentati sunt. Possemus nunc, quid de eorum doctrinis sentiendum sit, quidque eruditi aetati nostrae propiores hac de re meditati sint, fusius explicare. Sed alterum in tanta breuitate minus necessarium, alterum plane superuacuum esse arbitramur. In quantum enim rem acu tetigerint veteres, ex iis, quae paulo post dicturi sumus, facile quisque iudicabit. Quid vero recentioribus hac de re visum fuerit, dicere, hic nostra parum interest, quum aliorum expilare scrinia nolimus. Hinc reliquum est, ut quid nobis de sapientiae characteribus in mentem venerit, paucis exponamus. Plerique, qui de sapientia adhuc scripserunt, in eo videntur parum accurati, quod, quid sit sapientia, docere supersederint. Quum tamen rei, cuius obscura notio est, characteres animaduerti nulla ratione possint. Sane enim complures sapientiam cum eruditione confundunt, alii vera sapientia est doctri-

(t) Sap. VII. et VIII.

(u) Ioh. Fr. Budd. *Progr. περί τῆς**γνώσεως ψευδαγίας*. p. 10. Clem. Alex. lib. VII. p. 701.

doctrina Christiana, falsa gentiliū philosophia, quae posterior acceptio etiam in scriptura et patribus occurrit (x). Quamvis autem definitiones nominales sint in arbitrio hominum positae, et cuius liceat sapientiae vocabulo intelligere, quicquid voluerit: constat tamen inter omnes, priorem acceptionem falsam, posteriorem minus propriam esse. Primo enim sapientem esse posse, qui non sit eruditus, et rursus eruditum, qui non sit sapiens, satis demonstrat experientia. Deinde quamvis largiamur, veram sapientiam in Christiana doctrina perfectissime doceri, nec umquam eum sapientem posse adpellari, qui non sit Christianus: non omnes tamen, qui sibi augustum hoc nomen vindicant, ideo esse sapientes, res ipsa docet. Quare ut omnem aequiuocationem euitemus, eruditum vocamus, quicumque sibi veram et solidam rerum utilium et necessariorum notitiam comparauit. At, si quis cum ista notitia coniunxerit facultatem illius directricem, ita ut, quicquid didicerit, ad verum rectumque finem referre et velit et possit, eum iure dicimus sapientem. Et hinc vera sapientia est *viua veri bonique cognitio, cum emendata et ad omnem composita virtutem voluntate coniuncta, quae mentis facultates earumque operationes dirigit, ut obiectum legitimum eligant, inanibusque dimissis vtilia et ad felicitatem summam profutura consequentur*. Haec est vera sapientia, haec vnica illa eruditionis directrix, haec summum illud ac incomparabile bonum, quod plures pro dolor quaerunt, quam inueniunt. Et hinc omnibus in medio posita est ratio falsae aequae ac verae sapientiae characteres inueniendi, ut non temere quisquam, si ratione recte uti velit, possit offendere. Diximus primo: Sapientiam esse cognitionem viuam, i. e. talem, quae cum interno amore, desiderio, experientia ac veluti gustu coniuncta sit. Stultus enim est, non sapiens, qui multa nouit, deque rebus diuinis ac humanis subtiliter differit, nec tamen ipse tantorum, quae iactat, bonorum suauitatem umquam percepit. Quum vero ad viam huiusmodi cognitionem nemo mortalium peruenire queat, nisi qui se ipsum prius accurate nouerit: consequens est *ut ea rerum notitia, quae cum notitia sui non coniuncta, aut illi impedimento est, sapientiae nomen non mereatur*. Primum hunc statuo falsae sapientiae characterem. Ex quo facile patet, quid de plerisque philosophis paganis sentiendum sit, qui hominis nobilitatem et praestantiam ita collaudant, ut nec minimam miseriae eius habuisse

Character

L.

(x) Vid. *Budd. Theol. Mor. P. I. cap. I. sect. 2. n. 66. p. 98.*

buisse rationem videantur. Extollunt mentis humanae vires ac libertatem, et vix ullam eius agnoscunt corruptionem, nisi quae per corporis contagionem in animam deriuetur. Num vero homines eiusmodi dixerimus sapientes? num iis vitam concedamus veri bonique cognitionem, quum sui ipsorum ignari sint? Observamus hunc characterem in plerisque philosophiae sectis. Platonicum animam sibi concipiebant integerrimam, et sua natura ad virtutem aptam, nisi a corpore impediretur. Idem visum esse Stoicis (y), non sinunt nos eorum scripta dubitare. Quin nec Iudaeos ab hoc errore immunes esse, praeclare docet vir doctissimus CAMPEGIVS VITRINGA (z). Sed vnico tantum exemplo rem illustrare iuvat. Quis non laudibus ornare solet purpuratum istum philosophum MARCVM ANTONINVM (a), Imperatorem? quis non eius sapientiam tanquam inusitatam ac prope diuinam in caelum euehit? At quamuis in eius libris *eis éαυτόν* multa legantur, quae pulcre et pie dicta videntur: nolim tamen ego vel minimam verae sapientiae laudem illi tribuere, qui non modo miseriam suam profusus non agnoscit, sed et de perfectione hominis naturali tam magnifice gloriatur. En eius verba: *Continenter te ipsum admo- ne: nunc in mea est potestate, vt in animo hoc nihil sit malitiae, nihil cupiditatis, nihil tumultus.* Talia plura exstant apud Antoninum reliquosque Stoicos, indicioque sunt clarissimo, viros hos, quos veluti ex compacto sapientes praedicamus, a sapientia vera longe abfuisse. Sed non solum gentiles hunc falsae sapientiae characterem prae se ferunt, sed et, quod magis mirandum, christiani quidam philosophi. Nam vt vel vnico exemplo rem declararem, notum est, quanti multis fiat IACOBI ABBADIE de notitia sui ipsius libellus, quem ipse sane, tanquam inaeestimabilem sapientiae thesaurum, a non nemine commendari memini: et nihilominus tamen auctor mea quidem sententia fuit a vera sapientia alienissimus. Eo enim redit, quidquid in hoc libello inculcat (b), vt hominem ostendat esse creaturam nobilissimam, et quae vel sola nobilitatis et perfectionis suae sedula consideratione eo adduci debeat, vt virtutem rebus omnibus putet esse anteponendam. Quo ipso satis clare videtur ostendisse, miseriam humanae mentis se nunquam cum

Heineccii Opusc. Sylloge I.

Q

cura

(y) Vid. Marfil. Ficini Comment. super Plat. conuiu. orat. III. cap. III. Iust. Lips. Physiolog. Stoicor. lib. I. Dissert. XIII. XV. Io. Franc. Budd. Diss. III. de Praecipuis Stoicorum erroribus §. III.

(z) Camp. Vitranga Obs. S. lib. III.

cap. VIII. VIII.

(a) M. Anton. lib. VIII. n. 25. Idem lib. VII. n. 30. lib. V. n. 14. lib. VI. n. 15. Budd. l. c. Diss. II. §. 9.

(b) L'art de se connoître soi-même, ou la recherche des sources de la morale.

Charact.
2.

cura expendisse. Sed ne nimis diu primo huic characteri inhaereamus, in ipsa definitione pergitur, in qua porro dicimus, sapientiam esse viam cognitionem veri bonique. Ex quo denuo haut pauci characteres fallae sapientiae fluere videntur. Quum enim obiectum verae sapientiae sit verum et bonum, verba vero in se neque ad veritatem neque ad bonorum classem pertineant, consequens est, ut eam notitiam, quae in solis verbis haeret, aut obscuris vocabulis nugae ac ineptias occultat, nihil minus esse dicamus, quam sapientiam. Hinc facile patet, criticam aliasque huius generis artes ad sapientiam non pertinere, si quis per omnem vitam in huiusmodi tricis versetur, et nunquam iis ad veram eruditionem ac sapientiam consequendam vtatur. Sed et hoc adparet, philosophiae Aristotelicae et scholasticae haut exiguam partem nihil facere ad sapientiam. Obscuris enim vocabulis Aristoteles eiusque sectatores quam maxime delectantur, et a communi usu remotis vocibus nescio quem insignis sapientiae strepitum edunt, quum, detracto hoc inuolucro, brutis istis sine mente sonis nihil plerumque insit, quod vel casta nuce emeris. Euolue totam Aristotelis dialecticam, eam loquendi potius artem esse deprehendes, quam inueniendi veritatem (c). Eandem circa nuda verba obscuram diligentiam in metaphysicis et physicis Aristotelicorum scriptis facile animaduertes, nisi tibi Aristotelis amor aciem mentis omnem obtulerit. Et quidni animaduertas, quum ipse P. I. NVNNEIVS (d), at quantus Aristotelis admirator, diffiteri hoc non possit? Si causam quaeris, omnium solidissime respondebit ARN. WESENFELDIVS, *Aristotelem inani hoc verborum strepitu uti voluisse, quo plura et difficiliora scire videretur. Obtinere enim hoc apud plerosque homines, ut res eo magis admirentur, quo minus eas penetrarent, et ex ipsa ignorantia sua de aliorum scientia iudicent.* Quum ergo praestigia eiusmodi cum sapientia conciliari non possint, nemo certe erit, quin Aristotelicam et scholasticam philosophandi rationem vel hoc characterem vanitatem suam prodere intelligat. Et nescio sane, an non iure etiam huc referenda sit maxima pars cabbalae, de qua alii tam magnifice sentiunt. Quamuis enim in ea lateant nonnulla non contemnenda, pleraque tamen obscuris vocabulis data opera ita inuoluta sunt, ut nescio quae inaudita mysteria continere videantur, quum, detracto cortice nihil

(c) Vid. Io. Cleric. Log. Part. I. c. V.
VIII. XI. et alibi passim.

(d) P. Io. Nunnel. de Causis obscur.
Arist. Arn. Weseuf. de Philos. sect. et
elect. Diff. II. cap. I. n. 6. p. 12.

hil intus nuclei adpareat. Sane si expenderis accuratius, quae de quatuor mundis cabbalisticis, de Adam Kadmon, de spiritu Sandalphon aliisque huius notae doctrinis, subtiliter disputant CHRISTIANVS KNORRIVS, HENR. MORVS et alii huius arcanioris Ebr. philosophiae admiratores, nihil temere reperies, quam aut vulgares aut frigidas doctrinas, vocabulis sphingis aenigmate obscurioribus inuolutas (e). Vt adeo aureo piscari hamo videantur, qui tot bonas horas eruendae e tot nugis vni atque alteri veritati impendunt (f). Quare tantum abest, vt in cabbala antiquae Ebraeorum sapientiae thesauros reconditos putem, vt ea characterem non vnum falsae sapientiae prae se ferre videatur. Quum porro sapientiam viam veri bonique cognitionem esse dixerimus: etiam hoc inde sequi arbitramur, vt eam notitiam, quae vel, *Charact.*
neglecto bono, sola cognitione veri absoluitur, vel, veritate insuper^{3.}
habita, sine illa bonum consistere posse statuit, sapientiae nomine plane indignam esse iudicemus. Quamuis enim distincti sint conceptus veri et boni, re ipsa tamen tam arcto vinculo cohaerent, vt, alterutro secluso, vix umbra supersit verae sapientiae. Bonum est vel verum vel adparens. Tolle ergo veritatis studium, quid facilius erit, quam vt pro vero bono eius umbram conseceris? Sic et veritates quaedam sint vtilis: sunt vero et aliae inutiles et noxiae. Tolle ergo boni cognitionem, quid facilius erit, quam vt veritatum inutilium et noxiarum studio te vnice oblectans, a vero sapientiae tramite turpiter aberres? Quae quum ita sint, vix dignos eos existimamus glorioso sapientum nomine, qui obiecta sapientiae separant, quae non minus arcte, quam ipse intellectus et voluntas, inter se connexa sunt. Secundum hunc characterem denuo poterit de pluribus eruditis iudicari. Priorem enim errorem (g), quo vera eruditio et sapientia in sola cognitione veri consistere creditur, errarunt permulti, etiam ii, qui se viam sapientiae expediuisse, arbitrati sunt, nec hodiernum ab isto immunes sunt viri ceteroquin maximi. Posteriores non minus multi fauent, quicumque videlicet hodie, reuocata Gnostomachorum stultitia, veritatis nullam, virtutis vero et emendatae voluntatis vnice habendam esse rationem existimant, et perinde habent, quid quisque credat et opinetur, dummodo mentem ad veram

Q 2

virtu-

(e) Vid. Budd. *Hist. philos. Ebr.* p. 306. sequ.

(f) Conf. Thomasi *Caut. circ. prae-cogn. iuris cap. VI. n. 21. p. 76.*

(g) E. g. Auctor. *Medicinae Mem.* p. 9. Vid. Thomasi *Causel. cap. I. n. 3. p. 1. et in Cogitat. mens. P. I. pag. 421. sequ.*

Charact.
4.

virtutem componat. Horum nos omnium eam esse conditionem arbitramur, vt a vera sapientia quam longissime absint, licet ab aliis tanquam oracula quaedam suspiciantur. Porro in definitione sapientiae obseruauimus, viam istam veri bonique cognitionem cum emendata et composita ad omnem virtutem voluntate esse coniunctam. Hoc ergo si desit, nihil, quod vel sapientiae umbram referat, adesse existimamus. Sane enim quum vel ipsa ratio doceat, mentem, vitiis omnibus contaminatam, ad viam veri bonique cognitionem frustra adspirare, et tamen sibi aliquam veritatum farraginem comparauerit, illa tamen non ea, qua par est, ratione vti: quo iure, quaeso, eiusmodi homo sapientiae sibi laudem deposceret? Hinc ipsa sacra scriptura vbique hunc sapientiae stultitiaeque characterem inculcat. Luculenter IACOBVS (h), Apostolus: *Qui in vobis, inquit, est sapiens, ostendat bonis moribus sua opera, cum sapientiae mansuetudine.* Et paullo post (i): *At superne oriens sapientia primum casta est, deinde pacifica, aequa, obsequiosa, pietate bonisque referta fructibus, serena et minime simularix.* Pari ratione et stulti infami nomine nemo in scriptura sacra notatur, nisi qui ad omne scelus simul sit profligatissimus. Quid? quod non tantum sacri, sed et profani scriptores hunc characterem agnoscunt. Iam supra diximus, quid SOCRATES (k) responderit interroganti, num eos, qui scirent, quid agi oporteat, et his contraria faciant, sapientes esse putaret? Aiebat enim philosophus, *sibi eiusmodi homines potius insipientes et stultos videri, quam sapientes.* Idem docet SENECA (l) qui, tamen ipse a vera sapientia alienissimus, eam tamen solam veram illam et anti-quam sapientiam existimat, quae facienda vitandaque doceret, hominesque redderet meliores. Omitto alia huius generis quamplurima, quum vel ex his virtutis cum sapientia nexus satis superque pateat. Iam si proinde tantum quis abest a vera sapientia, quantum a virtute abest: quam multi, quaeso, qui sibi hodie mirifice placent, sapientiae laudem amittent? Quam multi enim sunt, qui, virtute insuper habita, vitia vel defendunt, vel in se ac aliis ferunt? Quam multi, qui id sibi negotii credunt dari, vt aliorum potius errores, quam eorum suaque vitia, emendant? Quam multi, qui aliorum vitia non emendant, sed, quod tur-

pius

(h) Iac. III. 13.

(i) Iac. III. 17.

(k) Xenoph. Mem. Socr. lib. III. c.

XII. p. 614.

(l) Seneca Epist. XXXVI.

pius est, rident, identidem iactantes illud LUCRETII (m):

*Nil dulcius est, bene quam munita tenere
Edita doctrinae sapientum templa serena:
Despicere unde queas alios, passimque videre
Errare, atque viam palantes quaerere vitae,
Certare ingenio, contendere nobilitate,
Noctes atque dies nisi praestante labore,
Ad summas emergere opes, rerumque potiri.*

Haec sane hodiernae eruditionis eruditorumque nostrae aetatis plurimorum facies est, quam si quis cum sapientia coniunctam dixerit, nae is vehementer, ex mea quidem sententia, fallitur: Sed et hoc ex eo, quod in definitione diximus, sequitur, *ut ne- Charact. mo sapientiae laudem mereatur, qui sua quam proficitur, doctrina vitia primaria, voluptatem, ambitionem et avaritiam irritat.* Quod si enim sapientia cum emendatione voluntatis et virtute necessario coniuncta est, nihilque magis est emendationi morum et verae virtuti inimicum, quam triceps istud monstrum: dubitari profecto non potest, quin mentem per sapientiam veram oporteat ab omni ambitione, voluptate et avaritia reuocari. Hinc recte concludunt (n) eruditi, veram sapientiam in Caini posteris defecisse, quandoquidem omne studium industriamque ad eas artes retulerint, quibus tria vitia primaria maxime irritentur. Nec minus verum est, hodiernum artes omnes, quae vel hominibus aere emungendis, vel vanae ambitioni, vel merae curiositati velificantur, ad veram sapientiam non esse referendas. De prioribus non opus est, ut plura dicamus. Quis enim est, qui artem rabulisticam, aut disputatoriam scholasticam sapientiae partem crediturus sit? At vero, qui studiis curiosis delectantur, ii excusatius peccare plerisque videntur. Et tamen, si rem aequa lance ponderaueris, generosa stultitia, ut mitissime dicamus, insaniunt, qui, ut curiositati suae satisfaciant, verbi causa, omnem aetatem in colligendis numis antiquis, aliisque eiusmodi reculis, consumunt. Quamvis enim ea studia, si ad rectum referantur finem, in se non contemnenda sint: tamen quum curiositati suae eorum cultores plerumque plus aequo indulgeant, curiositas vero non parum vitii a volupt-

Q 3

(m) Lucret. lib. I. v. 7. seqq.

(n) Vide Thomaf. Camel. cap. VI. n.

13. p. 75. Budd. *Introd. ad Hist. philos.*
Ebr. §. II. p. 4.

voluptate trahat: fit inde, vt homines nihilo fiant hac industria sua ſapientiores, et tempus inſuper ſibi praeripiant ad meliora tractanda, parum memores ſententiae SENECAE (o): *Dementia eſt, ſuperuacua diſcere in tanta temporis egeſtate.* Sed vt pergamus in definitionis noſtrae ἀναλύσει, diximus porro, veram ſapientiam mentis facultates earumque operationes dirigere, et quidem in duobus capitibus, primo vt obiectum legitimum eligant, ſecundo vt, miſſis inanibus, vtilia et ad felicitatem ſummam profutura conſectentur. Ex iis axiomatibus denuo plures ſequuntur conſuſiones, quae characterum ſapientiae vicem iure praeftabunt. Si enim ſapientiae munus eſt, mentem eiufque facultates et operationes dirigere: ſtatim inde adparet, eam non eſſe ſapientiam, quae mentis operationes turbat ac peruertit. Fieri hoc poteſt modo non vno. Sunt, qui, quum ſapientiam polliceantur, homines reddunt inſanos, quod omnes facere videntur, qui vel olim vel hodie enthuſiaſmos et adflatus vrgent diuinos, et tum ſuae, tum aliorum, imaginationi perſuaſionibus iſtis turpiſſime illudunt. Grauiſſimus enim ac paene deſperatus morbus eſt enthuſiaſmus, quo operationes mentis maximopere turbantur, vt accuratius exempla huiuſmodi hominum paſſim in ſcriptoribus Hiftoriae philoſophicae et eccleſiaſticae obuia docent, et poſt MERICVM CASAVBONVM (p) et IO. LOCKIUM (q) demonſtrauit celeberrimus BVDDEVS. Pertinere etiam huc videtur omnis ſcepticiſmus, cuius varias ſpecies recenſeri ſolent a philoſophis. Proxima enim haec via eſt ad inſaniam (r), ſi quis omnia veritatis criteria impudenti conatu tollat, et data opera tenebras quaerat. Nec refert, vtrum praſtico an theoretico ſcepticiſmo (s) quis dementetur, quum vterque mentis operationes turbet, et in ſummam ſenſim abducatur ſtultitiam. Denique et doctrina, quae decorum omne proſcribit, eodem characterẽ falſitatem ſuam prodit. Certum enim eſt, decorum niti pudore naturali, quae virtus eſt veluti homini propria. Sublato igitur decoro, pudor ſimul tollitur, et ſtabilitur impudentia, qua nihil ab hominis natura magis abhorret (t). Vnde ſtatim patet, quid de Cynicorum aliorumque ſtulta ſapientia iudicandum ſit, qui, quantum in illis fuit, omnem verecundiam

(o) Seneca *Epist.* XXXV VIII.(p) Meric. Caſaub. *Diff. de Eniuf.*(q) Io. Lock *de Intell. hum. lib. III.*

cap. XV VIII.

(r) Budd. *P. I. cap. I. ſect. 5. n. 17.*
ſequ. p. 243.(s) Vnde *de ſcepticiſmo praſtico vel morali Differt.* Budd. quae in *analectis eius hiſt. philoſ. habetur.*(t) Barbeyrac. *Praefat. aduerſ. Puſend.* §. 21. La Mothe le Vayer *T. V. p. 717.*Charact.
6.

diam omnemque decentiam morum ex humano genere sublata
 voluerunt. Praeterea et hoc in definitione obseruatum est, ve-
 ram sapientiam ita dirigere mentis facultates et operationes, vt
 obiectum legitimum eligant: ex quo axiomate denuo aliquot cha-
 racteres fallae sapientiae peti possent, sed sufficiat vnicus. Sua
 enim sponte inde consequitur, vt insipientes illi iudicandi sint, *Character*
quicumque menti suae omnia indulgent, eamque extra limites euagari 7.
patiuntur. Sunt enim, qui intellectus finibus regundis parum
 intenti, omnia rimantur, etiam quae extra hominis posita sunt
 intelligentiam (u). Quorum insignem insaniam et stolidam curio-
 sitatem facete notatam a non nemine animaduertimus elegantissi-
 mis his versibus:

*Qui curiosus postulat totum suae
 Patere menti, ferre qui non sufficit
 Mediocritatis conscientiam suae,
 Iudex iniquus, aestimator est malus
 Suique naturaeque: nam rerum parens,
 Libanda tantum quae venit mortalibus,
 Nos scire pauca, multa mirari iubet.
 Hic primus error auctor est peioribus:
 Nam qui fateri nil potest incognitum,
 Falso necesse est placet ignorantiam,
 Umbraeque inanes capiet, inter nubila
 Imaginosae adulter Ixion Deae.
 Magis quiescet animus, errabit minus,
 Contentus eruditione parabili,
 Nec quaeret illam, si qua quaerentem fugit.
 Nescire quaedam magna pars sapientiae est.*

Hinc ne particulam quidem sapientiae scholasticis superfuisset dixe-
 ris, qui quaestionibus humanae rationi imperuestigabilibus enodan-
 dis dicam an implicandis ad insaniam vsque vacarunt. Salte illos
 ridet ERASMVVS (x), dum ait: *Arcana mysteria suo explicant arbi-
 tratu, qua ratione conditus ac digestus sit mundus, per quos canales
 labes*

(u) Io. Cleric. Dedic. Phys. Tom. III.
 Opp. philos.

(x) Erasmi in Moriae Encom. p. 177.

*labes illa peccati in posteritatem deriuata sit, quibus modis, qua mensura, quantulo tempore in virginis utero sit absolutus Christus, quemadmodum in synaxi accidentia subsistant sine domicilio? Sed virilia haec dixeris prae anilibus aliis, quae plena manu in scholasticorum libris seruntur. An enim sani hominis dixeris, quaerere (y): quae nam sit loquela angelorum? num possibilis sit propositio: Deus odit filium? num post resurrectionem iusta statura futuri simus? num sexus futura sit differentia? et sexcenta huius generis alia. Vtiliusne fuisset turbati cerebri hominibus, quaerere, num quaerentes de talibus rebus sint satis sani? Equidem vulgo haec hodie deridentur, sed vereor, ut meliora sint, quae hodiernum passim iactantur. Fictiones sane illae Cartesianae et Burnetianae de rerum omnium origine, de terrae ante creationem conditione, aliaeque huius furfuris ita comparatae videntur, ut vix huius male sanae curiositatis notam effugiant. Et tamen sunt, qui in his procacium ingeniorum inuentis inuenisse se putant, non quod pueri in faba. Quemadmodum vero intellectus suis gaudet limitibus, ita et voluntas. Optare quidem multa possumus, quae sperare per naturae nostrae conditionem haud licet, at ultra votum progredi, et velle, quae adsequi non possis, stultorum esse videtur. Ex quo adparet, quam parum sapientes videantur, qui et hic naturae limites transfiliunt, et ridiculo conatu rebus, quae fieri non possunt, inhiant. Referrem in hunc desipientium ordinem Anglum nescio quem, qui de euitanda corporis morte consilium iniit, si putarem hominem, nisi febriculosus fuerit, serio potuisse haec somniare. Sed exstant exempla alia. Quam enim tot Alchemistae quaerunt artem conficiendi aurum et nescio quam vniuersalem medicinam, vereor ne prudentiores ob eandem causam suspectam sint iudicaturi. Si enim vel maxime largiamur, quibusdam hanc adire Corinthum datum fuisse: merito tamen arbitrari nobis videmur, saltem plerisque, qui in hac arte sapientiae acropolin constituunt, viribus suis maiora imprudenter moliri. Nimis enim multis, ceu H. CORN. AGRIPPA (z) lepide ait, contingit, *ut praediis, mercibus, patrimoniiis omnibus in cinerem ac fumum conuersis, dum longi laboris praemia et nascituros foetus aureos, perpetuamque cum reiuuenescenzia sanitatem sibi molliter pollicentur, deuoratis multo tempore sumptibus, tum primum vetuli, annosi, pannosi, esurientes, semper sulphur olentes, et inter carbones atra fuligine sordidi, adsiduaque argenti**

(y) Ad. Tribbeck. de Doct. scholast.
cap. III. pag. 65. sequ.

(z) H. Corn. Agrippa de Vanitate
scient. cap. LXXXX.

genti viui contrectatione paralytici, solius nasi adfluentia diuites, ceterum adeo miseri, vt pro tribus caseis etiam animam venalem habeant, quam metallis inferre conabantur, metamorphosin, in se ipsis experiantur, effecti iam ex alchemistis cachemici, ex medicis mendaci. Quocumque modo se res habeat, illud certum est, stultum esse, infectari id, quod te fugiat, et illud sequi, quod adsequi non possis. Denique vt portum aliquando respiciamus, etiam hoc in definitione monuimus, veram sapientiam vtilia tantum et ad felicitatem summam profutura consecrati. Ex quo merito colligimus, eam quidquid potius esse, quam sapientiam, quae de qua-
 dam veritatum inutilium farragine sollicita, parum curat, an, quae ^{Charact.} 8.
 tanto sibi molimine comparat, ad veram sapientiam aliquid conferant. Tam arduum est verae felicitatis negotium, vt, si per omnem vitam in eo elaboremus, semper tamen, quod agamus, superfuturum sit. Quam parum prudenter itaque tempus in rebus vanis ac inutilibus collocatur? Non inibimus hic rerum eiusmodi inutilium recensum. Id modo addere iuuat, si quis hodiernae eruditionis faciem paullo attentius consideret, ei non posse non magnam earum copiam passim occurrere. Nam si plerique, qui in academiis studiis operam dederunt, vitae anteaetae rationes subdlexerint, paucissimarum forsitan horarum recordabuntur, quas verae felicitatis curae impenderint, at plurimarum, quas rebus inutilibus transmiserint. Vt adeo et ipsi verum esse dicturi sint, quod ait SENECA (a): *Si volueris attendere, magna vitae pars elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus.* Haec de verae falsaeque sapientiae characteribus commentari decreui, plura dicturus, nisi chartae effet habenda ratio. Vos itaque nunc alloquor, NOBILISSIMI SVAVISSIMIQUE COMMILITONES, quibus non luxus aut turpe otium, sed vera sapientia, curae cordique est. Vobis hanc meditationem dedico, vobis eam propriam sacramque esse iubeo. Nolite existimare, aliis me haec scripsisse: mihi enim primo scripsi, deinde et vobis. Quum enim, vt initio dixi, diuinis auspiciis potentissimique REGIS nostri clementissimi iussu illam sapientiae partem, quae philosophia iam ab antiquissimis temporibus salutatur, in posterum mihi esse docendam intelligam: cauendum profecto mihi sedulo fuit, ne ex me quidquam audiat, quod non audiuisse fuerat rectius. Cogitandum ergo putauit de verae falsaeque sapientiae characteribus, vt et mi-

Heineccii Opusc. Sylloge I.

R

hi

(a) Seneca Epist. I.

hi docendi, et vobis indicandi norma certissima in promptu esset. Iam ergo, quod felix, faustum, fortunatum sit vobis et vniuersae huic academiae, ad hanc veram sapientiam consequendam ego vobis, quantum vires meae ferent, ducem ac comitem me profiteor. Videbitis me, vestri causa quotidie efficientem, quaecunque potero; et ea, quae in lectionum indice pollicebor, sedulo praestantem; vestrum est, ut studium meum alatis attentione vestra, certissimeque vobis perluadeatis, me omnibus vigiliis ac laboribus salutem vestram antepositurum, daturumque operam, ne umquam vestra vos de me opinio fefellisset videatur. P.P. Halae Magdeb. XV. Kal. Oct. MDCCXIII.

DE INCESSV ANIMI INDICE, DISSERTATIO MORALIS.

EXERCITATIO III.

C A P. I.

DE INCESSV GENERATIM, EIVSQUE CVM MORIBVS AC PROPENSIONIBVS HOMINVM CONNEXIONE.

Σύνοψις.

I. Multa sunt latentium propensionum humanarum signa. II. In quibus haut postremum est incessus. III. IIII. De quo a paucis, nec satis cum cura, actum. V. Quid per incessum hoc loco intelligatur? VI. Quale propensionum signum inde peti possit? VII. VIII. Esse incessum morum signum, probatur ex fundamentis physicis, VIII. et ex analogia adfectuum et propensionum, X. nec non exemplis,

tum

tum integrarum gentium, quae mores incessu produnt, XI. tum eorum, qui ex incessu de moribus hominum feliciter iudicarunt, quales fuere Pythagoras, XII. Augustus Imperator, Chrysis apud Petronium, Gregorius Nazianzenus, Ambrosius Mediol. Episcopus. XIII. Impugnant quidem talia propensionum signa Maximus Tyrius et Io. Franc. Picus Mirandulanus. XIII. Sed eorum hypothese pacis satisfieri potest. XV. Conclusio Capitis.

§. I.

VM multa sunt et egregia admodum Dei immortalis, quae in humanum genus contulit, beneficia: tum haut postremum illud videtur, quod latentes mortalium propensiones signis luculentissimis notauit, et homines frugi a malis et sceleratis accurato dif-

Multa sunt latentes propensionum humana-rum signa.

crimine seiunxit. Quae impressa diuinitus signa quum paene ex omnibus humani corporis partibus, ex sermone, motu, minimisque actionibus eluceant: mirandum profecto est, homines bene multos non solum ad haec propensionum humanarum indicia caligare, sed et in eo errore versari, vt artem internoscendi ingenia aut vanam et futilem, aut omnino nullam esse iudicent. Ita sane sensisse cum aliis videtur Medea apud EVRIPIDEM (a), quae a Iafone, marito, turpiter delusa, in ipsos Deos furorem conuertit, per quos stetit ait, quo minus boni a malis simulata amicitia circumuenirentur, dummodo hos signis quibusdam, ac veluti stigmatibus, notare, et a bonis distinguere voluissent. Hinc eius verba:

ὦ Ζεῦ, τί δὴ χρυσὸν μὲν, δὲ κίβδηλον ἦ,

Τεκμήρι' ἀνθρώποισιν ὡπασας σαφῆ,

Ἀνδρῶν δ' ὅτ' ἔσθ' ἡ κακὸν δειδύλαι,

Ὅσδ' εἰς χαρακτῆρ' ἐμπέφυκε σώματι.

O Iupiter, quare auri quidem, quod sit adulterinum,

Clara signa hominibus dedisti:

Sed quo oporteat discerni malum virum,

Nullum signum inditum est corpori?

Parum religiose profecto insana mulier in Deum coniicit culpam, a qua abest ille longissime. Quamuis enim nemo omnino negare possit, miros esse mentis humanae recessus, adeo, vt quo magis penetrare in illos annitimur, eo magis illa veluti refugiat, et ausibus nostris se subtrahat: tantum tamen abest, vt latentes

R 2

in

(a) Euripides in Medea v. 516. p. 291. edit. Comelin.

in animo propensiones nulla sagacitate indagari possint, vt potius signa adfint clarissima, quae non temere solertiam nostram desituunt, si *εὐσοχία* quaedam accesserit. Ne enim longius abeam, quis quaeſo ignorat, quam sapienter Deus hominum facies magnitudine partium, forma item ac lineamentis distinxerit? Sane quum omnibus easdem partes concesserit, eodemque situ atque ordine dispositas: tamen eas tanta arte formauit, vt tot hominum myriades etiam vultu possint internosci, et monstri videatur simile, si bini homines eiusdem per omnia formae reperiantur (b). Non ita ratio comparata est reliquorum animantium. In vna vulpe omnes vides: in vno leone omnium formam perspicias: at solum genus humanum tot formas ostentat, quot homines, vt *inter cetera, propter quae mirabile diuini artificis ingenium est, hoc quoque*, SENECA iudice (c), *referendum sit, quod in tanta copia rerum, (adde et hominum) nunquam in idem incidit, quum etiam, quae similia videntur, quum contuleris, diuersa sint.* An vero Deum frustra existimemus ora hominum tam prouide distinxisse? Nonne praeter alia etiam hoc eum intendisse credamus, vt tam diuersa lineamenta vultuum certa essent occultarum inclinationum indicia? Ita sane visum est sapientissimo mortalium, SALOMONI (d), ita SYRACIDI (e), omnibusque post eum philosophis, ipsique, qui Medeam secus sentientem introduxerat, EURIPIDI (f) qui plane φιλοσοφικῶς, id est, suo more:

Γνῶσι δ' ἀν' ὧς τὰ πολλὰ γ' ἀνθρώπων πέρι,

Τὸ σχῆμ' ἰδὼν τις, εἰ πέφυκεν εὐγενής.

De homine plerumque quis iudicauerit,

Figuram eius conspicatus, an sit generosae indolis.

Nec tantum de facie, sed et reliquarum corporis partium figura, magnitudine ac dispositione, ipsisque hominum moribus, oratione, gestibus, et actionibus idem sentiendum est. Ex iis enim tam euidenter hominum indoles elucet, et veluti foras prominet, vt PLVTARCHVS (g), auctor grauissimus, scribere non dubitet: *ἔτε ταῖς ἐπιφανεσάταις πράξεσι πάντως ἐνεσι δ' ἡλώσις ἀρετῆς καὶ κακίας ἀλλὰ πρᾶγμα βραχὺ πολλὰκις καὶ ῥῆμα καὶ παιδία τις ἔμφασιν ἤθεος ἐποίησε μᾶλλον, ἢ μύχαι μυετόνεκροι, καὶ παρατάξεις αἱ μέγισται, καὶ πολλοί-*

(b) *Exempla huiusmodi collegit Valer. Maxim. lib. VIII. cap. XIII. p. 322. edit. Elzeuir.*

(c) *Seneca Epist. CXIII.*

(d) *Prou. VI. 12. 13. XVII. 24. Eccl.*

clesiaſt. VIII. 1.

(e) *Syrac. XIII. 31. 32. XVIII. 26.*

(f) *Euripides in Icone v. 239. 240.*

(g) *Plutarch. in Vita Alexandri M. p. 7.*

(d) *Prou. VI. 12. 13. XVII. 24. Eccl. 664. Tom. I. operum edit. Xylandri.*

πολιτοῦ πόντων. Neque semper clarissimae quaeque res virtutes et vitia repraesentant, sed exiguum subinde factum dictumque, et iocus aliquis, citius speciem edat morum, quam funestissima praelia, maximae acies, urbiumque expugnationes. Ast vereor, ne actum agere videar, si rei, consentiente eruditorum suffragio ipsaque experientia satis stabilitae, diutius immorandum existimarem. Esse enim certa morum signa atque indicia, nemo fortassis hodie, nisi hospes in philosophia morali, negauerit.

§. II.

Quum vero plures sint eiusmodi characteres propensionum, *In quibus quos ethicae characteristicae magistri (h) in causales et non causa-* *haut po-*
les distinguere solent, his iterum in morales et naturales diuiss: *stremum*
 facile adparet, vberiore esse hanc doctrinam, quam quae bre- *est inces-*
 vi dissertatione pro dignitate explicari queat. Quare, praetermis- *sus.*
 sis tantisper characteribus reliquis, iam quidem ex signis natura-
 libus, quae Physiognomones disciplina sua complecti solent, in-
 cessum solum considerabimus. Vetus opinio est, iam inde ab an-
 tiquissimis ducta temporibus, omniumque paene gentium firmata
 consensu, inesse incessui nescio quid, quod latentes mores ac in-
 clinationes hominum indicio non admodum fallace prodat. Ipse
 sapientissimus SALOMON (i) in hac fuit sententia, dum hominem
 nequam etiam ex incessu cognosci, his verbis docet: *Homo ne-*
quam, vir iniquus, graditur ore peruerso, niētat oculis, terit pe-
de, digitis indicat, prauo corde machinatur malum, et omni tem-
pore iurgiis disceptat. Idem visum fuit SYRACIDI (k), qui inter
 signa morum refert etiam τὰ ἔματα, i. e. gressus vel incessum,
 et CICERONI (l), qui tantum huic signo tribuit, vt scribere non
 dubitet: *Cauendum est ne aut tarditatibus utamur in gressu mol-*
lioribus, ne pomparum ferculis similes esse videamur, aut in festina-
tionibus suscipiamus nimias celeritates, quae quum fiunt, anhelitus
mouentur, vultus mutantur, ora torquentur, ex quibus magna signi-
fificatio fit, non esse constantiam. Denique et ex patribus huic sen-
 tentiae accedunt AMBROSIVS (m), cuius verba infra paragrapho
 XII. proferemus, et BERNARDVS (n), qui vtilissimas quasdam
 de componendo incessu regulas praescribens: *Sit, inquit, in in-*
gressu tuo simplicitas, in incessu honestas, nihil dedecoris, nihil las-
ciuae,

R 3

(h) Scipio Claramont. *de coniectand.*
moribus lib. I. cap. II. et III. p. 20. 29.

(i) Proverb. VI. 12. 13. 14.

(k) Syracid. XVIII. 27.

(l) Cic. lib. I. de Offic. cap. XXXVI.

(m) Ambros. lib. I. de Officiis, cap.
 XVIII.

(n) Bernard. *de modo bene viuendi*
 cap. VIII.

ciniae, nihil petulantiae, nihil insolentiae, nihil leuitatis in incessu tuo adpareat. Animus enim in gestu corporis adparet, gestus signum est mentis. Quum itaque tot clarissimi ac eruditissimi viri de hac arte ex incessu de moribus diuinandi tam praeclare sentiant, et nos haut praeter rem vereamur, ne temere vel falsae rei, vel non satis cognitae, adsentiri videamur: faciendum videtur, vt diligenter etiam argumenta cum argumentis comparemus, et, quid veri insit eorum sententiae, paullo accuratius dispiciamus. Nam cum in rebus omnibus temeritas in adsentiendo errorque turpis est, tum in eo loco maxime, in quo de hominum inclinationibus iudicandum. Est enim periculum, ne aut neglectis earum characteribus imprudentia, aut iis obseruatis, anili credulitate obligemur.

§. III.

De quo a
paucis, nec
satis cum
cura, ac-
tum.

Quae quum ita sint, videmur profecto nobis operae pretium facturi, si in hac potissimum tractatione nostrum exerceamus ingenium. Praeterquam enim, quod non poterit nobis deesse differendi de rebus iucundissimis atque vtilissimis occasio: certum est etiam, neminem de incessu ex philosophiae moralis principiis cura egisse, eosque, qui physiognomiam scriptis illustrarunt, amplissimum nobis post messem reliquisse spicilegium. Equidem, qui primus hanc disciplinam iusto commentario illustrauit, ARISTOTELIS (o), de incessu etiam eiusque significationibus nonnulla obseruauit, tum in ipso libro *φυσιογνωμονικῶν*, tum in illis, quos de animalium motu conscripsit, et fatendum sane est, curiosa multa et vera eius meditationibus inesse: sed mox homo redit ad ingenium, omniaque obscuris ratiocinationibus tamquam gyris concludit. Certe primum eius principium, ex quo omnes paene conclusiones colligit, eo redit potissimum, quod corpora hominum cum animantium corporibus contendit. Sicubi enim similitudinem quandam inter ea deprehendere se existimat, statim concludit, mores quoque huiusmodi hominum tales esse, qualium simulacra in animantibus deprehenduntur (p). Id vero quam sit lubricum fundamen-

(o) Francisc. Patric. in *Discuss. peripat.* Tom. I. lib. III. p. 25. et lib. III. p. 45. suppositiua esse putat Aristotelis *φυσιογνωμονικῶν*, sed non alio fere argumento adductus, quam quod in auctore quodam vetere nonnulla ex Aristotele citentur, quae in opere, quod nos legimus, non essent. Sed quis iste vetus auctor? Vnde constat, cum ex Aristotelis *physiognomoni-*

eis, et non alio potius deperdito Aristotelis libro sua hausisse? Videtur ergo hic Patricius in obelo notandis Aristotelis operibus antiquum obrinere.

(p) Vid. *φυσιογνωμονικῶν* et *Analyt. priorum* libr. II. cap. vltimum, ubi hoc principium *physiognomicum* in compendio proponit.

damentum, nemo non videt. Vt enim largiamur, obseruationem hanc procedere in moribus ex faciei forma diiudicandis, quam cum animantium capitibus, eorumque lineamentis curiosa industria comparauit IOANNES BAPTISTA PORTA (q) : incessus tamen hominum brutorum motui vix quidquam habet simile, quum haec vel quatuor pedibus vel certe prona incedant, illi sublimes, et duobus subnixi pedibus progrediantur. Adde, quod nec animalium eiusdem speciei idem semper ac similis incessus adparet. Equorum alii segnius et molestius, alii fastuosius et facilius moventur. Idem in canibus, aliisque pluribus bestiis obseruatur, quarum vix binas deprehendes, qui eodem per omnia incessu procedant. Ex quo consequitur, vt ex comparatione ista hominum atque brutorum animantium vix quidquam certi possit colligi. Signum enim semper obscurius erit re signata, explorandaque prius erit cuiusque animantis indoles, quam ex eius incessu de homine iudicemus. Quae quum ita sint, recte obseruauit FRANC. BACO DE VERVLAMIO (r), *Aristotelem in physiognomicis ingeniose et solerter corporis fabricam, dum quiescit, tractasse: eamdem vero in motu omisisse, qui tamen non minus artium regulis subiiciatur, et maioris sit usus.* Ex quibus fati adparet, Aristotelis regulis atque obseruationibus physiognomicis hac quidem in tractatione nos parum iuuari.

§. III.

Multo minus calamo nostro ferias indicunt ADAMANTIUS et POLEMON (s), quorum opuscula physiognomica nitidae Aristotelis editioni, e Wecheliana officina exeunti, inseruit FRIDERICVS SYLBERGIUS. POLEMON enim nihil admodum, ADAMANTIUS parum de incessu obseruauit, vterque Aristotelem in plerisque κατά πρόδα sequutus. Successit his duumiris interiecto tempore ignobilis scholasticorum turba, qui quidem certatim et operose in ARISTOTELIS φυσιογνωμονικά commentati sunt, sed ita, vt aut errores Aristotelis suis auerent, aut eius recte dicta turpiter deprauarent, et praeterea multa interfererent ex astrologia apotelesmatica, quibus physiognomia tota in cordatorum hominum odium adducta est. Pertinent huc fati famosae AVERROIS (t) et ALBERTI MAGNI

(q) Io. Baptista Porta in *Physiogn. humana* libr. II. cap. I. seqq. p. 47.

(r) Fr. Baco Verulam. lib. III. de *Augm. Scient.* cap. I. p. 288.

(s) *Conf. de his auctoribus* Io. Alb. Fabricius lib. III. *Biblioth. Graec.* cap. VI. p. 170.

(t) *Auerroes Tom. VII. Operum.*

GNI (u) physiognomiae, quibus et aliarum cumulum adiciere possemus, si tot scholasticorum volumina in re non maximi momenti euoluere vacaret. Sed et in his omnibus parum nobis erit praesidii, quum iurantibus in verba Aristotelis religioni fuerit, eius principia vllatenus deferere. Denique idem sentiendum de recentioribus videtur, veluti FRANCISCO SANCHEZ (x), CAMILLO BALDO (y), GVILIELMO GRATAROLO (z), et, qui reliquis iure anteferendi sunt, IO. BAPTISTA PORTA (a) et SCIPIONE CLARAMONTIO (b), qui in libellis suis physiognomonicis et semeioticis etiam de incessu nonnulla obseruarunt, sed ieiuna maximam partem, et ex ARISTOTELE et ADAMANTIO deprompta, adeo vt ethica characteristica et semeiotica paullo accuratior adhuc sit inter res desideratas referenda. Quapropter adeo non veremur, ne nobis de incessu commentaturis quisquam nouum opus nunciaturus sit, vt potius gratiam inituri videamur ab aequis lectoribus, quod fundum, a nemine occupatum, excoluerimus diligentius, et rem omnem ad certiora et probabiliora principia retulerimus.

§. V.

Quid per
incessum
hoc loco
intelligatur?

Ne vero ad rem illotis, quod aiunt, manibus adgrediamur: in ipso limine expediendum est, quid nobis sit *incessus*, et quale signum qualemque *characterem* latentium propensionum ille nobis suppeditet? INCESSVS itaque, de quo primo loco agendum, vulgo notat motum pedum, quo corpus a loco ad locum vna transfertur. Vnde et infantes, simulac pedes iusto ordine mouere, et certos firmare gressus coeperunt, INCEDERE dicuntur. At nobis paullo latius accepta voce *incessus* notat statum, motum, habitumque totius corporis, qui cum ista pedum motione solet esse coniunctus, quique maxime in diiudicatione morum ac propensionum humanarum attendendus est. Non ignota sane est haec vocis significatio optimis auctoribus, tum Graecis tum Latinis. His enim familiares admodum sunt loquutiones: *incedere ceruice obstipa, flexa, rigida, opima, corpore erecto, prono, alto, pluresque*

(u) Albert. M. lib. I. de Animal. de quibus conf. P. Bailii Dictionnaire historique et critique T. I. p. 414.

(x) Franc. Sanchez Comment. ad Arist. physiogn. qui cum operibus eius proditit Tolos. 1636. 4to.

(y) Camill. Bald. in Opere eiusdem tituli Bonon. 161. fol.

(z) Guil. Gratarol. de praedictione morum naturarumque hominum cap. XXI. p. 265. edit. Vrsell. 1603. 8vo.

(a) Io. Bapt. Porta de physiogn. hum. libr. II. cap. LV. p. 264. Francof. 1618. 8vo.

(b) Scipio Claramont. de coniectandis cuiusque morib. lib. VIII. c. V. p. 492.

resque huius generis aliae, in quibus et humeros, et cervicem, et totum corporis habitum ad incessum referunt. Illi vero in describendo incedentium habitu et motu felicissimi, pro vbertate linguae suae, propria in promptu habent vocabula, quibus singulos incedentium status depingant. *Fastuosius* enim *incedentes* ἐκπομπέουτας, *capite retrorsum adducto progredientes* σιμοτραχίλης, *cervice contracta et elatis humeris ambulantes* βεσάουχενας, *cervicem elatius attollentes* ἐπίουχενας, *cervicem incurvantes* κυρταύχενας, *manibus inter eundum gesticulantes* χερρονόμους appellitant, et quae sunt alia huius generis composita in auctoribus Graecis ac lexicis passim obuia, ex quibus sane liquido constat, veteres, incessum hominum considerantes, non solum ad pedum motum et positum, verum etiam ad corporis habitum, attendisse, id quod adeo et nobis videtur faciendum. Deinde et hoc de *incessu* monendum est, quod hic nonnisi naturalis in censum veniat. Ex gressibus enim, arte compositis, aut morbo vel senectute corruptis, si quis de moribus hominum iudicare vellet, nae iste mea quidem sententia, Ioue parum aequo iudicaret, seque ipsum traduceret turpiter. Multo minus incessus adfectatus, vel ad aliorum imitationem compositus, inter propensionum characteres referendus videtur. Quum enim omnes, qui philosophiam methodo χαρακτηριστικῆ tradiderunt, suadere soleant, tum demum signa morum esse observanda, quum homines, quasi posita persona comica, reiectoque ascititio vultu et habitu, palam ingenio suo obsequantur (c): maxime profecto hoc consilium valet de incessu, quem homines, ad imitationem natura proclives, facile ad aliorum exemplum componunt. Notavit antiquitas eos, qui SOCRATIS gibbum et PLATONIS incedentis ineuroos humeros imitati sunt (d), et de MACRINO Imperatore memoriae proditum est (e), quod Antiochiae commoratus, barbam nutriuerit, cuius rei causam ostensus Herodianus: ἔζηλον δὲ ταῦτα, inquit, ὡς δὴ Μάρου ἐπιτηδεύματα, τὸν δὲ λοιπὸν βίον ἐκ ἐμιμήσατο. Haec enim demum sibi de Marci moribus imitanda proposuerat, quum ad illius reliquam vitam nullo pacto aspiraret. Et quis est tandem, qui ignoret, quanta cura gressus ad Gallorum exemplum componant Germani, aliaeque exterae gentes? Iam sua aetate hoc notavit, ac false admodum derisit IO.

Heineccii Opusc. Sylloge I.

S

BAR-

(c) Scipio Claram. 1010 libro VIII. p. 536. sequ. Petr. Petit. lib. I. Miscell. philol. cap. XV.

(d) Plutarch. de amici et adulatoris discrimine Tom. II. Opp. p. 53.

(e) Herodian. lib. V. Hist. cap. II. p. 163. edit. Londin.

BARCLAVS (f): quid nos dicamus, qui in saeculum, ad imitationem vnice factum, incidimus? Quamuis autem omnis adfectatio habeat nescio quid, quod se prodit turpissime, atque ita sit natura comparatum, vt sagacioribus facile suboleat, si incessus a naturali forma quocunq; modo abhorreat: fieri tamen non potest, vt de adfectione regulae praescribantur, quippe diligenti potius observatione detegenda. Ex quo facile liquet, eum demum corporis motum hic esse potissimum considerandum, qui cuique proprius est et naturalis.

§. VI.

Qualepropensionum
signum
inde peti
possit?

Sed haec de incessu; iam explicandum etiam, qualia propensionum humanarum signa inde petenda videantur? Duorum ea generum esse, iam obseruauit ex Aristotele SCIPIO CLARAMONTIUS (g). Alia enim sunt ἀποδεικτικά, id est certa et euidencia, quae indubitata producant coniecturam: alia probabilia, quae verisimili tantum praesumptioni locum faciunt. Ἀποδεικτικά sunt ex mente SCIPIONIS CLARAMONTII, quae in syllogismum primae figurae possunt resolui: at quae secundae tantum aut tertiae figurae rationationem gignunt, probabilia illi dicuntur. Sed non opus est istis ambagibus, si dicamus, tum demum certam nasci ex signis coniecturam, si illa sint propria, ita vt vel vnica morum causa sint, vel certe effectus illius generis, qui non aliam, quam hos mores, causam agnoscat: Sin hae conditiones defecerint, tum signa tantum esse communia, probabilia, et ad solam praesumptionem producendam comparata. Sic si quis pro amico capitis periculum adire non dubitet, eum profecto signum ἀποδεικτικόν verae amicitiae edidisse dicam. Fieri enim non potest, vt hic effectus ex alia causa, quam Pyladea amicitia, proficiscatur. At quum verbi gratia pallor timiditatis signum creditur, quis est tandem, quin videat, signum hoc esse tantummodo probabile? Quamuis enim timidi fere omnes palleant: non omnes tamen, qui pallent, timent, nec adeo signum hoc est timiditati proprium. His ergo positis, facile expeditur quaestio, sitne incessus ex eorum numero signorum, quae certae coniecturae fundamentum praebeant, an praesumptio tantum probabilis ex eo nascatur? Fatemur enim non inuiti, signum hoc plerumque esse tantum probabile. Quamuis enim exempli causa incessus elatior fastum hominis certissimo

(f) Io. Barclai. *Icon. Anim. cap. III.*
pag. 44.

(g) Aristot. *Analyt. I. lib. II. cap.*
penultimo. Scipio Claramont. *Libro citato* pag. 22.

mo indicio prodere videatur : contingere tamen potest, vt eiusmodi gressus ab alia quacunque causa, quam ex hoc naturali vicio, veluti a consuetudine, imitatione, incuria parentum, proficiscatur. Quin contingit nonnunquam, vt homines, ad fastum natura proclives, animum cum cura emendauerint, nec tamen incessum elatiorem, diuturna consuetudine firmatum, mutare possint. Vnde perspicuum est, incessum fastuosum non esse signum fastus proprium et ἀποδεικτικόν. Et sic etiam se res habet in aliis. Attamen quum rariōres sint hi casus, quam vt semper attendendi videantur, hoc signum, cum aliis coniunctum, ad magnum ac summum fere probabilitatis gradum accedet, clarissimumque morum faciet indicium.

§. VII.

His praemissis, ad rem ipsam accingemur, demonstraturi argumentis eidentissimis, esse inter incessum et hominum propensionem societatem, et connexionem arctissimam, ita vt de his ex illo omnino possit iudicari. Quod vt rite exsequamur, auspicabimur ab ipsa incessus natura, eamque ita comparatam esse, docebimus, vt non possit non morum facere indicium. Primo itaque apud omnes in confesso est, incessum eiusque varietatem a spirituum animalium, neruorum, musculorum, ipsiusque sanguinis et ossium natura et qualitate vnice pendere. Praeclare ac ingeniose eo opere, quod de motu animalium inscripsit, hoc demonstrauit IOANNES ALPHONSVS BORELLVS (h), cuius hypothesēs perspicue exposuit, nouisque experimentis doctissimi CRONII (i) illustrauit IOANNES CLERICVS (k). Omnis scilicet motus corporis fit per musculos, ossibus adhaerentes. Hi enim prout inflantur, subeuntibus per nervos spiritibus animalibus, ossa ad se trahunt, aut prout in alterum musculum, quem a contraria functione antagonistam vocant, transiunt spiritus, remittuntur, et tracta prius ossa in pristinum situm restituunt. Porro musculi tum demum inflantur, quum fibrae eius, subeunte materia, tenduntur. Obseruatum enim est a viris doctissimis, singulas musculorum fibras constare veluti catena quadam vesicularum vel vtricularum, e quorum aliis in alios subtilissimi meatus pateant. Iam si ergo contingit, vt spiritus animales in vesiculas istas influant, non possunt non omnes vehementer inflari,

Esse incessum morum signum, probatur ex fundamentis physicis.

S 2

ea-

(h) Prodiit hoc opus cedro dignum Romae 1680. 1681.

(i) Exstant eius obseruationes in Actis philos. Angl. anno 1682. n. 2. ex quibus ea repetuntur in Actis Erud. Lips. 1682.

p. 194. Conferatur etiam Dan. Tauvry Nouvelle Anatomie raisonnée, ibidem 1691. pag. 472.

(k) Io. Cleric. Opp. Philos. Tom. III. lib. III. Phys. cap. X. p. 158. 159.

eademque opera intendere muscolum, vt veluti induretur, et non modo grauissima pondera sustineat, sed et os, cui tendine adnexus est, eam in partem adducat, in qua ipse inflatus est. Quae quum ita sint, totum incessus negotium hoc ordine absolui videtur. Mens, simul ac corpus moueri vult ab hoc loco in alium, ex cerebro per neruos dimittit spiritus animales. Hi per ramos, quaquaersum sparfos, influunt in musculos, huic motui destinatos, et mixti succis, iam in musculis restagnantibus, fibrarum vesiculas subeunt, quae inflatae et extensae, vt paullo ante dictum, ipsos musculos simul intendunt, et per tendines os promouent, quod, simul ac motum suum absoluit, in contrariam partem per musculos antagonistas, eodem modo inflatos, mouetur. Haec omnia clara videntur ac perspicua, et quamuis non desint aliae de motu musculorum hypotheses (1): in eo tamen omnibus conuenit, quod ad istum motum spiritus animales, (aut quocumque eos nomine appellites,) per neruos dimissi, concurrant, nec muscoli sine eorum ope munere suo fungantur. Ex quibus omnibus consequitur, vt tantam incessus varietatem non aliunde, quam ex musculorum et neruorum diuersa capacitate, succorumque et spirituum animalium virtute et vel copia vel penuria, deriuandam esse dicamus.

§. VIII.

Deinde et hoc certum esse arbitror, quod spirituum animalium, atque adeo ipsorum neruorum pariter ac musculorum, virtus a sanguine pendeat. Vt enim iam non vrgeamus, paene omnes humani corporis partes nutrimenta a sanguine desumere: spirituum certe animalium generatio vix potest alio modo commode explicari, quam si ex sanguine eos secerni statuas. Nam sanguis, ex praestantissimorum philosophorum sententia, vbi in suo versus cerebrum adscensu paullatim vias arctiores, et potissimum glandulas illas, quibus substantia cerebri corticalis constare videtur, ostendit, non potest non subtilissimas sui partes secernere, quae ad cerebrum eleuatae, neruosas deinde fibras subeunt, et siue spirituum animalium, siue succi neruosi, siue aliud quodcunque nomen sortiuntur (m). Quae si ponamus, consequens omnino

(1) Videantur Io. Bernoullii *Mediat. math. m. de motu musculorum in Act. Erucl. Lij. f. 1694. p. 200.* Io. Godof. Bergeri *Physiol. med. lib. I. cap. XXI.* Franc. Bayle *Instit. physic. Tom. I. diss. VII. prop. 9.* Guil. Kokburn *Oeconom. corporis p.*

99. *segg.* Ge. Bagliuui *de Fibra morrice libro I. cap. III. p. 15.*

(m) Vide hic omnino, quae ex Malpighio repetit Io. Clericus *libro citato III. cap. VII. pag. 100. segg.*

nino erit, vt spirituum animalium vel minor vel vberior suppetat copia, prout sanguis vel subtilior et fluidior, vel particulis terrestribus et crassioribus foecundior est. Iam quum denique apud omnes in confesso sit, sanguinis naturam differre pro ratione temperamentorum, haec autem, consentiente omnium iudicio, maximum in producendis moribus momentum habeant: satis profecto adparet, cur incessum pro morum diuersitate oporteat esse diuersissimum. Vt enim eorum, quae paullo prolixius haecenus differuimus, faciamus compendium, incessus diuersitas pendet a diuersa virtute musculorum, musculorum virtus a neruis et spiritibus animalibus deriuanda est. Hi varia pollent virtute et effi- cacia, prout sanguis vel subtilior est, vel crassior. Sanguinis porro qualitates variae sunt pro varietate temperamentorum; quae denique cum moribus et propensionibus humanis maximam habent connexionem.

§. VIII.

Sed et alterum argumentum, quo thesin nostram stabiliamus, ipsa nobis sufficit experientia. Quis enim ignorat, vnus eiusdemque hominis incessum statim mutari, simul ac mens vehementiore quodam adfectu perturbatur? Finge, hominem placidi admodum incessus irae stimulis agitari: obseruabis profecto simul, gressus illius vno momento concitiores ac confusiores adparere. Vnde SENECA (n), iratorum faciem et gestus describens: *Vt furentium, inquit, certa indicia sunt, audax et minax vultus, tristis frons, torua facies, citatus gradus, inquietae manus, color versus, crebra et vehementius acta suspiria: ita irascentium eadem signa sunt, flagrant et micant oculi, multus ore toto rubor, exaestuante ab imis praecordiis sanguine, labia quatuntur, dentes comprimuntur, horrent ac subriguntur capilli, spiritus coactus ac stridens, articulorum se ipsos torquentium sonus, gemitus mugitusque, et parum explanatis vocibus sermo praeruptus, et complosae saepius manus, et pulsata humus pedibus, et totum concitum corpus, magnaque minas agens.* Nec aliter comparatum est, si alii adfectus animum in tranuersum agant. Tardius et molestius procedunt, quos vehementior angit tristitia: at tanto celerius, qui subito pauore concutiuntur; Vnde VIRGILIUS (o), rationem celerioris fugae redditurus, ait:

Pedibus timor addidit alas.

Idem in effusore laetitia contingere anim aduertimus, quae in ho-

S 3

mini-

(n) Seneca lib. I. de Ira cap. I. p. 1.

(o) Virgilius lib. VIII. Aeneid. v. 244.

minibus etiam grauissimis nonnunquam efficit, vt exsultantes, et decori in incessu parum obseruantes, videantur. Nec dubium est, quin et ambitio, desperatio, audacia, pudor, alique adfectus paullo vehementiores incessu se prodant, quum et vulgus ex incessu de adfectibus iudicet, et histriones nihil soleant agere diligentius, quam vt singulos adfectus etiam incessu et motu corporis expriment. At vero quum inter adfectus et propensiones id tantum interfit discriminis, quod illi sint commotiones transeuntes, hae autem siue natura, siue educationis et consuetudinis vitio, menti perpetuo insint: non male nobis videmur colligere, mores quoque posse ex incessu deprehendi. Quin tanto facilius hoc signum in propensionibus, quam in adfectibus dignoscendis, procedit, quanto probabilius est, id, quod perpetuo inest homini, magis incessum in certam formam componere, quam quod non multo post transit.

§. X.

*Nec non
exemplis,
tum inte-
grarum
gentium,
quae mo-
res incessu
produunt,*

Addimus et tertium argumentum, quod nobis ex integrarum contemplatione gentium subnascitur. Harum enim haut paucas non moribus magis, quam incessu, differre, notum est ac provocatum. Celebrantur apud antiquos SYBARITAE, gens in excogitandis voluptatibus ingeniosissima, simulque mira superbia ac fastu turgida. Horum incessus tam claro indicio superbiam prodidisse fertur, vt inde natum sit adagium: *Συβαίταις διὰ πλατείαις* (p), *Sybaritae per plateas*, quod in illos, qui fastuosius per viam ingrediebantur, iactatum est. Sed nec hodie quidem curiosis deerit occasio de integrarum gentium moribus ex incessu iudicandi. Neque enim quisquam erit tam hebes, quin viso Hispanorum ac Gallorum incessu, statim, mores eorum esse diuersissimos, coniiciat. Hispanorum incessu nihil est tumidius, nihil elatius, adeo vt Hispano viso, aut praefecturam, aut fercula pomparum incedere, credas. Quare iam olim in HADRIANO Imperatore, Hispanicae originis principe, IULIANVS (q) notauit *συβαίταις*, quem characterem, a CAROLO CONTOCLARO in versione Iuliani omissum, PETRVS CVNAEVS (r) et EZECHIEL SPANHEMIVS (s) recte ad incessum insolentem et fastuosum retulerunt. Egregium certe testimonium, non degenerasse a maiorum moribus Hispanos, sed eundem retinere, qui iam olim in ipsis notabatur, incessum. Ex

(p) Erasmi. *Adag. Chiliad. II. Centur. II. n. 67. p. 411.*

(q) Iulian. *in Caesaribus p. 311. Opp.*

(r) Petr. Cun. *in Opp. p. 488.*

(s) Ezech. Spanhem. *in Versione Gall. huius satyrae p. 24.*

eo vero quid aliud colligas, quam elatiorem animum, et ut eleganter BARCLAIVS (t) loquitur, *in cothurnos adsurgentem*, qualem iam olim veteres in ista gente mirati sunt? Contra in Gallorum motu nihil est adfectatum, nihil molestum, aut ad ostentationem compositum, sed venusta omnia, et cum quadam naturali elegantiâ coniuncta. Quae itidem cum eorum moribus egregie conspirare, nemo non animaduertit. Accedant his Hungari, quorum nobilibus BARCLAIVS (u) tribuit *incessum, ad venustam maiestatem compositum*. At quis ignorat, eosdem reuera esse mentis erectioris et tam generosae, ut ad magnificentiam facti videantur? Largiuntur hanc laudem Hungaris, quicumque cum illis versati sunt, nec ipse quidem BARCLAIVS hoc diffitetur, quem ego in describendis gentium moribus principem esse arbitror. Quum ergo integras gentes indolem suam ac mores incessu prodece videamus: quid prohibet, quaeso, quo minus idem de singulis hominibus statuamus, quorum inclinationes, ceu ex philosophiae moralis principiis constat, multo facilius, quam integrarum gentium, huiusmodi indiciis deteguntur?

§. XI.

Denique non parum ponderis habere existimo exempla eorum, qui hanc artem exercuerunt feliciter, et ex incessu non minus, quam ex aliis signis, latentes hominum inclinationes mira sagacitate indagarunt. PYTHAGORAS, in cuius philosophia nescio quid sublimè atque admirandum deprehendere mihi videor, non solebat quemquam ad disciplinam et conuictum suum admittere, nisi prius ex vultu totiusque corporis habitu et motu probam eius indolem perspexisset. Testes huius rei habemus A. GELLIVM (x) et, qui prolixius Pythagorae res gestas persequutus est, IAMBlichVM (y), qui, quibus signis in hoc ingeniorum scrutinio Pythagoras plurimum tribuerit, multis verbis enarrat. Obseruat enim, eum primum inquisuisse, quo animo, quoque adfectu parentes et familiares prosequuti sint: deinde notasse eorum risus intempestiuos, silentium, et sermonis abusum: tum quibus potissimum cupiditatibus indulgerent, quorum hominum consuetudine vterentur, quibus maxime rebus interdiu vacarent, quibus item gauderent dolerentque. Quibus praemissis, ita pergit IAMBlichVS: Προθεάρει δὲ καὶ τὸ εἶδος, καὶ τὴν πορείαν, καὶ τὴν ὄλην τῆς σώματος κίνησιν,

(t) Io. Barclai. in *Icone anim. cap. VII. pag. 127.*

(u) Idem *cap. VIII. p. 119.*

(x) A. Gell. *lib. I. Noct. Attic. c. VIII.*

(y) Iamblich. in *vita Pythagorae cap. XVII. p. 58. edit. Kusteri.*

κίνησιν, τοῖς δὲ τῆς φύσεως γινώσκεισιν φυσιογνωμῶν αὐτῆς, σημεῖα τὰ φανερά ἐποιεῖτο τῶν ἀφανῶν ἡδῶν ἐν τῇ ψυχῇ. *Inspiciebat et vultum, et incessum, et totius corporis motum, atque ex natiuis faciei lineamentis ipsos ita noscibat, ut manifesta indicia occultis animorum inclinationibus indagandis adhiberet.* Repetit rem statim insequente pagina, ac denuo Pythagoram signa petiisse ait ἐκ τῆς μορφῆς τε καὶ ἐσθίσεως, καὶ τῆς ἀλλης κινήσεως τε καὶ καταστάσεως, *ex forma, ingressu, et totius corporis motu et habitu.* Quin PORPHYRIUS (z), qui pari cura Pythagorae vitam composuit, non solum de eodem eius instituto verbis luculentissimis testatur, sed et exemplis quibusdam, praesagia ista haut vana fuisse, docet. Narrat enim, Pythagoram, quum Astraeum seruulum a Mnesarcho dono accepisset, statim eius indolem ex corporis habitu explorasse, et, quandoquidem ex motu et quiete, frugi esse illum, comperisset, protinus doctrinae suae fecisse participem. At Cylonem Crotoniatam, qui clarissimae huic interesse disciplinae peroptabat, eodem (a) teste PORPHYRIO, constanter reiecit, ὁποῖος ἦν, συνιδῶν ἐκ τῶν σημείων, ἃ διὰ τῆς εὐμαρτείας ἐδέξα, τῶν προσόντων, eo, quod ex indicibus, quae ex accidentibus corporis captabat, quali esset ingenio, satis perspexerit. Neque fefellit profecto Pythagoram augurium. Astraeus enim talis erat reuera, qualem futurum, herus iudicauerat (b). Cylon vero asperitatem morum, quam e corporis motu collegerat Pythagoras, satis prodidit turpissimo facinore, dum paullo post, repulsa contumeliam vlturus, Pythagoraeos circiter XXXX. in Milonis aedibus congregatos, partim combussit, partim fugientes lapidibus obruit, solo Archippo et Lyfide felici fato elapsis (c).

§. XII.

Augustus Imperator, Chrysis apud Petronium, Gregorius Naz. Ambrosius Mediol. Ne quis autem existimet, intra solos Pythagoricae scholae patrietes artem hanc ingenia ex incessu explorandi delituisse: addi possunt exempla complura alia, non minus profecto admiranda. AVGVSTVS certe Imperator cum omnibus regnatricis prudentiae artibus, tum maxime ingenia internoscendi sagacitate excellit. At quo potissimum signo vsus est? Hoc ipso, in quo iam versamur. Incessum scilicet curiosè spectabat, ex eoque de hominum propensionibus callidissime iudicabat. Cuius rei grande experimen-
tum

(z) Porphyrius de Vita Pythagorae sect. XIII. p. 16. edit. Kust.

(a) Idem l. c. sect. LIIII. p. 49.

(b) Vid. Tom. Stanleii Hist. Philos.

Part. VIII. cap. XXI. p. 697.

(c) Porphyr. l. c. Iamblich. c. XXXV. Diog. Laert. lib. VIII. segm. 39. p. 520. edit. Menag. Stalci. l. c. cap. XVIII. p. 688.

tum dedit in ipso, quem adoptauerat, Tiberio. De huius enim moribus, SVETONIO teste (d), male ominabatur ideo, quod, eum *ceruice rigida et obstipa, adductoque fere vultu incedere*, animaduerneret. Quam verus autem vates fuerit, euentus docuit, quo comprobatum est, reuera Tiberio arrogantiam illam et vecordiam inuisse, quam in incessu eius Augustus pater deprehenderat. Nescio, an huc etiam referenda videatur Chrysis apud PETRONIVM (e), quae de *ἔυσεχία* sua in dignoscendis moribus magnifice gloriatur, dum viso iuvene libidinoso: *Vides me? inquit, nec auguria noui, nec mathematicorum caelum curare soleo, ex vultibus tamen hominum mores colligo, et, quum spatiantem vidi, quid cogites, scio. Quo enim incessus arte compositus, et ne vestigia quidem pedum extra mensuram aberrantia, nisi quod formam prostituis, vt vendas?* Si vera narravit PETRONIVS, elegantiarum pariter ac nequitiarum arbiter, ac non potius ingenio indulgit, exemplum nobis dedit ancillae, in hac arte excellentissimae. Sed si maxime per fictionem haec excogitata dixeris: oportet tamen PETRONII aetate hanc physiognomiae partem etiam vulgo fuisse cognitam, alias τὸ *πρότερον*, ad quod in fictionibus vel maxime respiciendum est, omnium minime obseruasset. Sed ad maioris momenti exempla pergo, in quibus facile eminent illud GREGORII NAZIANZENI, viri in ecclesia celeberrimi, et non sacrarum solum, sed et humanarum litterarum, callentissimi. Hic quantum in hac arte valuerit, vel ex eo adparet, quod adhuc iuuenis de Iuliano Caesare, aequali et condiscipulo suo, qualis esset futurus, cecinit vt vates. Ipse enim refert (f), se de eo male ominatum, quum vna Athenis vixissent, eiusque scelera iam tum se multis amicis praedixisse, qui huius rei procul dubio nondum dememinerint. Si quaeras, quibus ille signis coniecturam superstruxerit, ipse respondet: οὐδένος γὰρ ἔδοκει μοι σημεῖον εἶναι Χρησῆ ἀυχὴν εἰσαγωγῆς, ὁμοίως παλλόμενοι καὶ ἀγασκόμενοι, ὀφθαλμὸς σοβῆρμενος καὶ περιφερόμενος, καὶ μαυρὸν βλέπων, πόδες ἀσταθῆντες καὶ μετοκλάζοντες. κ. τ. λ. Neque enim mihi boni quidquam significare videbantur ceruix minime firma, humeri, quos subinde agitabat, et attollebat, oculus vagus et oberrans, ac furiosum quiddam intuens, pedes instabiles et titubantes, &c. Idem refert, qui vitam GREGORII NAZIANZENI

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

T

con-

(d) Sueton. in Tiber. cap. LXVII.

(f) Gregor. Nazianz. Orat. III. in

(e) Petron. in Satyr. p. 53. edit. P. Iulianum Tom. I. operum p. 122.

Lotichii.

conscript, alter GREGORIVS Presbyter (g), cuius verba, quum elegantiora sint, quam vt hic praetermittenda videantur, semel, id est Latine tantum, adscribam: *Gregorius, inquit, Athenis adhuc agens, cum Iuliano admodum adolescente, nec dum ad imperium euecto, sed ludimagistris operam dante, congressus, qualis futurus esset, amicis tanto ante significauit, subdolum videlicet et impium, et ad omne scelus procliuem eum fore, praedicens, coniecturam huius rei faciens ex perturbatis oris lineamentis et risu petulantii et ferino adspectu et toto corpore vago temereque sulfultante, et progressibus vecordiae plenis &c.* Haec ille perpiciens, omnibus praedicebat, fore, vt in grauissimum scelus tandem erumperet, latitans adhuc Iuliani ingenium, atque in apertum aliquando prodiret. Non equidem ignoro, quam parum fidei nostris temporibus patribus, iis quidem in rebus, quae ad Iulianum attinent, haberi soleat. Existimantur enim obliuisci legis, pressiorisque iudicii, Iulianum, laudatissimum principem, tam indignis modis traduxisse, vt eorum narrationes non possint non prudentioribus suspectae videri. Sed esto, patres nonnunquam peccasse et in Iulianum fuisse paullo acerbiores: hanc tamen GREGORII NAZIANZENI narrationem quo minus reiiciamus, prohibet tot testium, ad quam ipse prouocauit, conscientia, a quibus facile potuisset turpis mendacii argui, nisi vera ipsisque notissima scripsisset. Quid? quod et AMMIANI MARCELLINI (h) exstet locus, ex quo, Iuliano non factam fuisse iniuriam, satis adparet. Grauiissimus enim iste historicus, Iuliani formam et habitum corporis descripturus: *Figura, inquit, talis utique erat membrorum, mediocris erat staturae, capillis, tanquam pexisset, mollibus, hirsuta barba in acutum desinente vestitus, venustate oculorum micantium flagrans, qui mentis eius angustias indicabant, superciliis decoris, et naso rectissimo, ore paulo maiore, labro inferiore diuiso, opima et incurua ceruice, humeris vastis et latis, ab ipso capite vsque ad unguium summitates lineamentorum recta compage.* En hic *ἀνοχένα ἀπαργήν, ἄμυς παλλόμενος, ὀφθαλμὸν σοβέμενον*, id est, eosdem, quos GREGORIVS NAZIANZENSIS in Iuliano notauerat, characteres, dum, ne quid dubites de GREGORII praesagio ipse AMMIANVS fatetur, ex oculis micantibus *mentis angustias*, id est, vt ipse interpretatur, leuius ingenium eluxisse. Vnde patet, non esse nobis rationes, quibus adducti

(g) Gregor. Presbyter in *Vita Gregor. Nazianz.* ante huius opera p. 12. Conf. Socrat. *libr. III. H.E. cap. XXIII.*

p. 198.

(h) Ammian. Marcellin. *libr. XXV. cap. XVI. p. 602. edit. Ian. Grut.*

adducti GREGORII fidem hac quidem in re in dubium vocemus. Quodsi itaque vere a Graecis dictum est (i) :

Bene qui conuictet, vatem hunc perhibeto optimum;

profecto et diuinum oportet fuisse GREGORIVM, qui tam mature, quid Iulianus minetur, praedixit, et artem minus fallacem sequutus tam feliciter diuinavit. Sed addam GREGORIO alterum eiusdem dignitatis ac instituti virum, AMBROSIVM, Mediolanensem Episcopum, qui simile quid de se ipso in eleganti, quod de officiis inscripsit, opusculo refert (k). Ait enim, sibi fuisse amicum, qui omni officiorum genere se prosequutus esset: at, quum peroptasset sacro ordini adscribi, nunquam eum hoc impetrare a se potuisse; nec alia de causa tulisse repulsam, quam quod incessu parum graui ac composito vteretur. Alterum autem, quem iam ante ei ordini adscriptum inuenerit, non quidem a se potuisse exauctorari, at non passum tamen se vnquam esse, vt sibi in sollempnioribus sacris praeiret. Eluxisse enim ex vtriusque incessu, *nescio quam imaginem leuitatis, et speciem scurrarum praecursantium*, ex qua non potuerit non male de iis ominari. Ne vero, falsum esse hac suspitione sua AMBROSIVM, existimemus: statim addit, tristem euentum huic praesagio plus, quam voluerit, respondisse, quum vterque ad haereticos turpiter delapsus, desultoria leuitate ab ecclesia recesserit. Et hoc quidem experimento edoctus AMBROSIVS tantum tribuit incessui, vt scribere non dubitet (l): *Habitus mentis in corporis statu cernitur: hinc homo cordis nostri absconditus aut leuior, aut iactantior, aut turbidior, aut contra grauior et constantior, aut purior et maturior aestimatur. Itaque vox quaedam est animi corporis motus.* Graue profecto et dignum AMBROSIO iudicium, cui et nos, tot conuicti argumentis, merito suffragamur.

§. XIII.

Hactenus argumento non vno, indolem hominis ex incessu elucere, demonstrauius: proximum est, vt sententiam eorum, qui in alia omnia eunt, expendamus. Non defuerunt enim, qui totam physiognomiam, atque adeo hoc etiam signum, artibus vanis ac futilibus esse adnumerandum contenderent. Iam ex antiquis huic sententiae fauit MAXIMVS TYRIVS (m), qui, vbi obiter meminit Zopyri, physiognomonis, de SOCRATIS indole ex signis naturalibus iudicantis, non obscure, totam physiognomiam sibi rem varam

Impugnans quidem talia Propensionum signa Maximus Tyrius et Io. Franc. Picus Mirandulanus.

T 2

(i) Cicero lib. II. de Diuinat. cap. III.

(l) Ambros. l. c.

p. 196. Tom. III. opp. edit. Guilhelm.

(m) Maxim. Tyr. Dissert. XV. p. 148.

(k) Ambros. lib. I. de Officiis c. XVIII.

edit. Dan. Heinsii.

nam atque anilem videri, docuit. In quo sane ab ipso SOCRATE longissime discedit, quippe qui, audito Zopyri de se iudicio, adeo non artem eius omnem adspersatus est, vt potius vera esse, quae Zopyrus de se coniecisset, ingenue fassus sit (n). Nihilominus elegantem istum philosophum sequutus est IOANNES FRANC. PICVS MIRANDVLANVS (o), qui cum omnes artes diuinatrices non sine sale exagitat, tum physiognomiam quoque non minus, quam astrologiam apotelesmaticam, chiromantiam, aut quamcunque huius generis aliam, vanam ac fallacem esse arbitratur. Quod si verum est atque aequum iudicium: male profecto nobis perierunt horae, quas in conscribenda hac dissertatione collocauimus, quum incessum ad signa *φυσιογνωμονικὰ* pertinere, vltro fateamur. Quamobrem e re erit, eorum dicta expendere paullo accuratius, et, quid illis ponderis insit, paucis considerare.

§. XIII.

*Sed eorum
hypothesi
paucis sa-
tis fieri po-
test.*

Equidem si recte calculum posueris, vnicum inuenies vtriusque argumentum, vnicum telum, quod physiognomonibus minantur. Ponunt enim, nihil inter mentem et corpus intercedere commercii. Ex quo deinde vltius colligunt, male ratiocinari physiognomones, qui ex corporis forma et motu de animi propensionibus iudicent. Satis clare hoc *πρώτον ψεύδος* prodidit MAXIMVS TYRIVS, in laudata paullo ante dissertatione. Exposita enim nota illa de Zopyro historia, statim haec subnectit: *Μαντείαν ἀσαφή. Τις γὰρ ἐπιμίξια πρὸς ὁμοίτητα τῆς ψυχῆς καὶ σώματος;* *Incerta profecto diuinationo. Quid enim cum anima commune habet corpus?* Eadem est Comit' Mirandulani hypothesis, qui proinde physiognomones accusat, quod, posthabitis rectae ratiocinationis legibus, a specie ad genus, et a genere ad certam quamdam speciem, adfirmatiuum ducant argumentum. En eius verba: *Non secus, inquit, aberrat, qui de corporis complexione ad mores ratiocinetur, quam qui a corpore ad animal, ab animali ad hominem recte se argumentari putaret. Piaculum hoc in arte dialectica ponitur maximum, si in adfirmationibus a superiori, vt aiunt, ad inferius adfirmando adscendunt, verbi causa, hoc est corpus, ergo hoc est animal, igitur homo.* Quid his verbis sibi velit Mirandulanus, non obscurum est. A corporis scilicet habitu ad hominis propensionem nullam esse consequentiam arbitratur, ideo, quod mentis cum corpore nul- lum

(n) Cicer. de fato cap. V. pag. 213.
Euseb. lib. VI. praep. Euang. cap. VIII.

(o) Io. Franc. Pic. Mirand. lib.
VI. de rerum praenot. p. 602. Tom. II.
Operum.

lum fit commercium. Sed non ferunt nostrae rationes, vt viro doctissimo hac quidem in re adsentiamur. Experientia enim docet, arctissimum esse foedus inter corpus et mentem, et societatem tam amicam, vt certos motus corporis certi motus mentis et vice versa hos illi semper consequantur. Corpore bene adfecto, mens incredibilem voluptatis sensum capit. Eodem morbis languente, vel ebrietate obruto, mens quoque languet et obruitur, nec vlla officii sui parte rite defungitur. Vicissim mente laetabunda, corpus vna adficitur, explicatur frons, omnesque corporis partes veluti reuiuiscere et gestire videntur. At si eadem, metu, tristitia, desperatione alioque molestiore adfectu turbetur, corpus quoque in doloris istius societatem rapitur, adeo vt istum animi moerorem nonnunquam tabes in corpore, canities capillorum, aut ipsa mors consequatur. Notum est curiosum SANCTORII, Medici Patauini, experimentum, quo vnum eundemque hominem pro varia mentis dispositione modo grauiorem, modo leuiorem, deprehendit, grauiorem puta et ponderosorem, quoties vehementiore tristitia angeretur, at leuiorem vicissim, si quando frons exporrecta laetitiam quandam ac hilaritatem prae se ferret. Cuius rei profecto non alia suppetit ratio, quam mutuum corporis et animi commercium, quo fit, vt mente tristitia vacua, corpus felicius perspiret, eadem autem moerore turbata, transpiratio fit impeditior. Omitto huius generis alia, quum integer GALENI (p) libellus, hoc de foedere conscriptus, et tota de temperamentis doctrina rem extra omnem dubitationis aleam collocare videantur. Quare nemo non videt, iniuriam fieri physiognomibus a MIRANDVLANO, tam ridicula argumentandi ratione illis tributa. Tantum enim abest, vt a specie ad genus, aut ab hoc ad certam speciem inepte ratiocinentur, vt potius argumentatio eorum procedat ab effectu ad causam, ceu initio huius capituli demonstratum est.

§. XV.

Haec vero de incessu generatim dixisse sufficiant. Quum enim, *Conclusio Capituli.* considerata eius natura, illum omnino esse animi indicem, argumentis ac exemplis luculentissimis demonstratum, praetereaque MAXIMI TYRII et IO. FRANC. PICI Mirandulani obiectionibus pro virili satisfactum sit: reliquum est, vt ad ipsas artis regulas proferendas, atque exemplis illustrandas, progrediamur.

T 3

CAP.

(p) Videatur Galeni Opusculum; quod mores animi temperamentum corporis sequantur, Tom. V. Opp. p. 444; edit. Parisiensis.

C A P. II.

DE VARIIS INCEDENDI FORMIS, ET SIGNIS PROPENSIONVM HVMANARVM INDE CAPIENDIS.

Σύνοψις.

- I. Hominum si ad mores respicias, quatuor potissimum genera sunt. II. Quadripartita ista hominum distributio a quatuor temperamentis pendet. III. Temperamenta unde nascantur; et quam connexionem habeant cum moribus? IIII. Eorum mixtura et propensiones inde emergentes. V. VI. Canones generales de incesso singulis temperamentis conueniente. VII. Quid praeter has regulas fundamentales in diiudicatione morum obseruandum sit? VIII. Incesso maxime se prodit ambitio, quae quotuplex sit? VIII. Canon 1. de Incesso STOLIDE AMBITIOSORVM et PEDANTARVM. X. Canon 2. de incesso THRASONVM. XI. Canon 3. de incesso PRVDENTIAE et FORTITVDINIS gloriam adfectantium. XII. Canon 4. de incesso hominum ambitione PHARISAICA turgidorum. XIII. Canon. 5. de incesso LASCIVORVM et XIII. Canon 6. de incesso VOLVPTATI AMICAE deduorum. XV. Canon 7. de incesso AVARORVM et SORDIDORVM. XVI. Canon 8. de incesso hominum VECORDIVM. Canon 9. de incesso SIMVLATORVM et CRVDELIVM. Canon 10. de incesso PERFIDORVM et INQVIETORVM. XVII. Qualis incesso hominum VIRTUTE vera praedictorum. XVIII. Conclusio capitis.*

§. I.

Hominum quoad mores quatuor genera sunt. **D**Efuncti iam tandem tractatione generali, ad specialem nos accingimus, in qua ita versabimur, vt, iactis solidioribus fundamentis, eas, quae certiores nobis videntur, regulas subiiciamus, easdemque, petitis ex historia et antiquitate exemplis ac testimoniis, hinc inde illustremus. Ac primo quidem, vt hinc potissimum ordiamur, omnes, qui in hac rerum vniuersitate viuunt, mortales, si mores ac inclinationes eorum spectes, quatuor potissimum generum esse, ipsa demonstrat experientia. In vulgus notum est, alios esse alacriores, ipsoque gestu et adspectu hilares, futuri securos, et commoditatum huius vitae amantissimos: alios paullo ferociores, sui item plenos, morae quidem et otii impa-

impatientes, sed tamen grauitatis studiosissimos, ad audaciam denique et iracundiam natura procliuēs: alios porro meticulosos, suspicaces, tristiores, et cum sollicitudine quadam rerum suarum fatigantes. Postremo alios ignauos, tardos, somnolentos, abiectos, et non modo laborum, sed et voluptatum, ob naturale quoddam taedium, vix patientes, tales denique, qualem se esse proficitur ille apud TERENTIUM Menedemus (q):

In me quiduis harum rerum conuenit,

Quae sunt dicta in stultum: caudex, stipex, asinus, plumbeus.

Hanc, inquam, quadripartitam hominum distributionem vnusquisque, ad res humanas paullo attentior, facili negotio deprehendet. Quamvis enim vna harum propensionum non apud omnes in excellentiore aliquo gradu reperiatur: id tamen certum est, singulos homines ad aliquam istarum speciem magis, quam ad reliquas, esse procliuēs. Quo factum est, vt iam inde ab antiquissimis temporibus philosophi quadruplex hoc hominum discrimen obseruauerint, nullaque paene fuerit secta philosophorum, in qua non quaedam saltem occurrant doctrinae istius vestigia (r).

§. II.

Iam si porro disquiramus, quaenam causa sit istius propensionum differentiae: non temere semper assensum sumus iis, qui totidem agnoscunt humani corporis temperamenta, iisque propensiones ad certas quasdam species determinari docent. Quamuis enim adeo abhorreamus ab eorum sententia, qui per solam corporis constitutionem vitiorum labem in animum deriuari existimant (s), vt potius procliuētatem quamdam ad peccatum summamque corruptionem humanae menti natura inesse, certissime nobis persuadeamus: ad inatum tamen istud mortalibus malum partim corroborandum, partim modificandum, determinandumque, quadruplicem istam corporis constitutionem plurimum conferre, merito arbitramur. Id quod vel ex eo liquido constat, quod plerumque corpus, paullo lautius enutritum, mentem magis ad voluptatem percellit, quam quod coena Cynica contentum esse cogitur. Inde vero ita colligimus: Quod si

Quadripartita ista hominum distributio a quatuor temperamentis pendet.

(q) Terent. Heautont. Act. V. Scen. I.

v. 3. seq.

(r) Vide Io. Franc. Buddei Dissert. de temperamentis, ubi historia huius doctrinae secundum omnes philosophorum sectas describitur.

(s) Fuit haec plurimorum philosophorum sententia. Ipsos Iudaeos ab hoc ex-

rore non esse immunes, docet Campeg. Vitringa in Obs. Sacris libr. III. cap. VIII. VIII. de Platonis videatur Martij Ficini Commentarius super Platonis conuiuium. III. cap. III. De Stoicis I. Lips. Physiolog. Stoic. lib. I. Dissert. XIII. XV. Io. Franc. Badd. Dissert. III. de praecipuis Stoicorum erroribus. §. III.

fi corporis, aliquamdiu vberius passi, ea vis est, vt ad certam quamdam propensionem animum impellat: quanto magis oportet mentem ad eandem propensionem incitari, si cui corpus faginaturn et succi plenum natura contigerit? Et quum porro parium eadem sit ratio, quis tandem dubitet, quin mens reliquis etiam humani corporis temperaturis ad certas propensiones determinetur? Atque eatenus verum existimamus, quod inculcat PLVTARCHVS (t), *corporis temperamenta adpetitus certos et accendere et alere.*

§. III.

Temperamenta unde nascantur, et quam connexionem habeant cum moribus? Sed vt consideremus tandem, quibus fundamentis tota haec de temperamentis doctrina innitatur: missa merito facimus, quae ab ARISTOTELE, GALENO, eorumque sectatoribus hac de re fusius disputantur (u), et rem ipsam potius sine ambagibus adgredimur. Obseruatum nimirum est a viris eruditione claris, temperamentorum differentiam tum a sanguinis et succorum in eo natura et motu, tum a vasorum totiusque corporis constitutione, esse deriuandam. Nam ad sanguinem quod attinet, constat, illum e variis particulis esse compositum. Est in eo serum, sunt deinde particulae crassiores et terrestres, sunt oleaginosae et inflammabiles, et aliae denique salinae (x), eaeque omnes tam diuersa ratione ac proportione inter se mixtae, vt alii homines his, alii aliis particulis copiosioribus praediti sint. Vasa deinde si consideres, ista vel ampliora, vel contractiora deprehendes, quibus et mediocria, si visum fuerit, addi possunt. Tandem, si etiam corpus contemplerur, aliis porosum et transpirationi magis aptum, aliis strictius textum, natura contigisse, ipsa quemuis docet experientia. His ergo obseruatis, non difficile erit, de singulis temperamentis paulo accuratius, quam vulgo fieri solet, iudicare. Sanguineis proinde sanguis est salinis abundans particulis, et ob earum puritatem natiuumque calorem perquam fluidus, aut potius, quum nullis impedimentis intercipiatur, rapidissimus: vasa praeterea exiliora quidem, sed patentia tamen, et facile peruia: totum denique corpus porosum, et admittendis humorum meatibus aptissimum. Ex quibus consequitur, vt illis motus sanguinis sit liber et expeditus, impulsus mediocris et sufficiens, et mens ipsa tam praeclaro instructa domicilio, ruinamque eius non facile metuens, secura semper

(t) Plutarch. *Quaest. Natur. Tom. II. Opp. p. 928.*

(u) *Vid. laudati Io. Franc. Buddei Dissert. de Temperamentis n. XXVIII.*

seqq. p. 30. sequ. Scipion. Claramont. lib. I. cap. VI.

(x) *Vid. Rob. Boyle in Adparatu ad historiam sanguinis.*

per hilaritati indulgeat. Atque inde patet ratio, qui fiat, ut huius temperaturae homines ad voluptates sint natura proclives, ut in rebus secundis spem facile concipiant, in aduersis et difficilibus angantur et trepident, ut curiosa magis, quam vilia, consecretentur, ut denique commoditatum et otii amantes genio indulgeant, et taediosi non minus otii, quam laboris molestioris sint impatientissimi. Omnes enim hi mores proficiscuntur ex mente secura et hilari, quae facilem et aequalem in corpore motum animaduertens, omnia sibi secura, prona ac facilia fingit, et nunquam fere male ominatur. In biliosis contra aliter res comparata est. Sanguine enim hi gaudent, particulis oleaginosi et inflammabilibus referto, atque hinc tenui, et volatili magis, quam fluido. Denique vasa iis sunt capaciora, quam sanguineis, licet corporis textura his, quam illis, sit strictior. Quum itaque humorum motus satis recte procedat, et meatuum qualemcunque angustiam sanguinis tenuitas, et vegetior, qui in cholericis obseruatur, impulsus facile superet: consequens est, ut mens, eiusmodi inhabitans domicilium, sibi placeat, seipsam veluti admiretur, et nulla re minus, quam metu, angatur. Quapropter minime mirandum, quod biliosi sint seueri et honoris cupidi; quod superatis omnibus difficultatibus et periculis contra fortunam spei insistant: quod quietis impatientes pro viuida indole semper aliquid moliantur, et in ipso labore quaerant requiem; quod denique omnem sui contemptum vindicent, rebusque aduersis ad iracundiam magis, quam desperationem, percellantur. Non alii enim mores possunt ab animo, qualem cholericis esse videmus, id est, audace et sui admiratione pleno, expectari. Alia porro illorum est ratio, in quibus atra bilis abundat, et quos ideo melancholicorum nomine venire scimus. Totus horum sanguis particulis terrestribus refertus, atque hinc, quod consequi necesse est, crassior et spissior est, id quod tanto illis accidit molestius, quanto angustiores in strictiore corporis textura sunt meatus, quos sanguinem, spissitudine sua iam sic satis impeditum, subire oportet. Hinc nihil profecto esset eiusmodi hominibus miserius, nisi natura consultrix vtilitatumque prouida, tam impeditum sanguinis motum, non quidem praecipiti, (ex quo obflipatio metuenda esset,) sed forti tamen validoque impulsu, adiuuisset. Ita enim fit, ut spissus humor, in arctiores vias mediocri quodam impetu impulsus iter facilius absoluat, quam eius crassities concedere videbatur. Verumtamen quum haec constitutio corporis ita sit comparata, ut sanguis etiam sic satis difficulter procedat: mentem tam

quasso corpori inhabitantem semper oportet esse tristiores, suspicacem, meticulosam, suisque rebus maxime diffidentem. Atque hinc omnes melancholicorum characteres facili negotio explicantur, in promptuque causa est, cur raro explicent frontem, cur nec praesentibus fidant, nec futuri securi sint, cur habendi cupiditate angantur perpetuo, et, quanto plura possident, tanto plura semper concupiscant, cur porro, quoties alios successibus felicibus frui intelligunt, invidia aestuent: cur denique magna sedulitate et cura rerum suarum satagant, et, a fortuna in calamitates coniecti, despondeant animum, et a spe omni deturbentur? Vix enim aliter adfecta esse potest mens, ob ruinosi corporis commercium perpetuae formidini atque anxietati adsueta. Reliquum est, ut de quarto etiam temperamento nonnulla addamus, quod phlegmaticum vocari solet. Abundat in eiusmodi hominibus sanguis particulis serosis, quae totam illius massam dilutiorem reddunt, et satis fluidam. Sed et vasorum capacitas totiusque corporis textura laxior est, et non parum porosa: at impulsus tanto debilior et vitiosior. Quo fit, ut quum motus sanguinis facilis quidem sit, sed ob debilem impulsum non admodum celer, mens, tali corpore circumdata, nec metuat vehementer, nec anxie speret, sed mira *ἀδραστεία* in rebus omnibus versetur, nulloque vel voluptatis, vel doloris, sensu tangatur. Et hinc facile patet, phlegmaticorum indolem neque virtutis, neque magnorum scelerum esse capacem, quamvis ob patientiam atque abstinentiam virtutis quamdam speciem prae se ferre videantur. Quin constat simul, temperamentum phlegmaticum non tam ad mores certos mentem impellere, quam ignavia ac torpore reliquas inclinationes omnes impedire.

§. III.

*Eorum
mixture
et propen-
siones inde
emergen-
tes.*

Haec sunt, quae de temperamentis praemittenda duximus. Iam et hoc adiicimus, quod dudum ab aliis observatum est, neminem mortalium vnico eoque solo temperamento gaudere, sed in singulis omnia haecenus enumerata, licet mira mixturae et graduum diuersitate, reperiri. Quum enim fieri non possit, ut vllius hominis sanguis solis particulis terrestribus, aut salinis, aut mero phlegmate constet, sed omnes sanguinem habeant, ex quadruplici ista materia, diuersa ratione ac proportione compositum: consequens est, ut ipsorum etiam temperamentorum multiplex in hominibus sit mixtura, ita ut vnum quidem plerumque dominetur, sed reliqua tamen etiam vel maiore vel minore gradu adsint, et primum illud vel moderentur, vel data occasione, quo mi-

nus

nus se possit exferere, impediatur. Quandoquidem vero mixtura ista tam est varia, ut paene infinitae hominum species inde nascantur, idemque hic paene contingit, quod solet in coloribus, diuersa ratione mixtis (y): danda omnino videtur opera, ut multiplices istae hominum temperaturae ad summa quaedam genera reuocentur. Consideratis itaque rebus omnibus, quae huc facere videntur, rationibusque subductis, hanc feci summam cogitationum mearum, sex potissimum esse temperamentorum mixturas primarias, ad quas reliquae omnes commode referantur. Primo enim si temperamento cholericum primum, sanguineo proximum, ac postremum denique locum melancholico concedas, habebis homines amabiles et gratiosos, miraue virtutis specie fallentes, siquidem omnium paene temperamentorum vitia ad quandam moderationem adducuntur, adeo, ut nullum paene excedere, aut incurrere in hominum oculos videatur. Taciturni erunt eiusmodi homines, sed non inepte: dissimulatores, sed cum quadam caliditate: humani, sed non omnibus promiscue obuii: laborum patientes, existimationis et decori sine adfectione obseruantes, graues, et in tempore magnifici, nec tamen profusi. Sin deinde eidem cholericum primum, melancholico secundum, ac sanguineo tertium locum concedas: homines reperies, qui non tam amore, quam reuerentia quadam, digni videntur. Erunt enim circumspicaces et alacres, sed simul suspicaces, simulatores ad admirationem usque maximi: adfabiles, sed cum maxima cautione: magnifici, si existimatio in eo vertitur, ceteroquin pecuniarum tanto parciores: in secunda fortuna ambitiosi, in aduersa cum quadam magnanimitate comes et demissiores: nec iniuriarum patientes, nec vindictae cupiditate cum furore flagrantes, et sic ad rancorem potius, quam ad excandescendum, procliuēs: porro continentēs et frugales, nec tamen *μισογύναιοι* aut fordidi, laborum sine anxia cura ac sollicitudine patientes, denique sui spe commodi erga alios officiosi. Tertio si temperamenta eo ordine disposita sint, ut principem locum sanguineum, proximum cholericum, ac melancholicum denique postremum teneat: nouum inde nascitur genus hominum apertorum et minus simulantium, nec tamen omnia sine iudicio effutientium, pronorum item ad largitionem, nec tamen prodigorum: porro humanorum, et sine existimationis suae periculo submissorum: nec audacium admodum,

(y) Christ. Thomae viri celeberrimi *Praxis Ethic. cap. XII. n. 1. 2. p. 308. sequ.*

nec meticulorum, sed spes suas ambitione donantium: contemptorum iniuriarum, ac omnium voluptatum cum quadam cura τὸ κατὰ φύσιν cupidissimorum: humanorum denique, hilarium, et vt paucis dicam, in omni vitæ genere elegantissimorum. Quarto si sanguineum temperamentum regnet, melancholico proximum, ac cholericum postremum tenente locum, homines inde nascuntur prope ridiculi. Habebis loquaculos et incautos nugatores: profusos in omnes, easque turpissimas vilissimasque libidines, et tamen simul ad rem attentissimos; in sereniore fortuna ostentatores grandiloquos et paene intolerabiles, in aduersa timidos ac pusillanimes: elegantiae sine iudicio amantes, et hinc simul in omni vitæ genere spurcos et fordidos: laborum vtilium incapaces, ardeliones denique, obscoenos, ad excandescentiam potius, quam vltionem, proclives, et hoc quidem tanto minus, quanto profundius temperamentum cholericum subsidit. Quinto si ponas homines, in quibus a temperamento melancholico cholericum, et ab hoc sanguineum superatur: esse illos intelliges simulatores, sed simul comes, parcus, si sibi viuunt, sin veluti foras prominent, lautos et pecuniarum contentores, porro assentatores, iracundos, insidiosos, voluptatum parum studiosos, at tanto laborum amantiores, denique parum officiosos, nisi quum commodum maximum leuiore iactura redimunt. Postremo, si temperamentum melancholicum primum, sanguineum secundum, cholericum tertium locum obtineat, homines videbis eiusdem fere generis, quales paullo ante quarto loco descripsimus, si id modo obserues, quod minus loquaces, at tanto mendaciores, minus iactantes, at tanto timidiores, minus lasciui, at tanto parciores, minus elegantiae amantes, at tanto munditiei studiosiores, minus obscoeni, at tanto ineptiores, minus denique otio dediti, at tanto tardiores sint, quam illi, de quibus supra diximus. Hæ sunt præcipuae temperamentorum et efflorescentium inde propensionum mixturae. Phlegmatici enim vel ideo nullam rationem habuimus, quod non tam singularem propensionem, quam torporem quemdam, inducit, et reliquas propensiones veluti exstinguit. Soli sanguineo si misceatur phlegma paullo copiosius, id veluti singulare habere videtur, quod procliuatatem in voluptates non tam exstinguat, quam augeat, adeo vt eiusmodi homines impurissimis flagrent libidinibus, et veluti omnem exuisse pudorem videantur, ceu Caligulae, Elagabali, Wenceslai, Imperatorum aliorumque exemplis constat, quorum indoli hanc temperamentorum mixturam esse convenientissimam, arbitramur.

§. V.

His ergo de temperamentis, eorumque mixtura praemissis, ad incessum redeundum, et quaenam eius ex temperamentis sequantur differentiae, exponendum erit paullo accuratius. Quum enim haec hactenus, sanguinis motum in aliis temperamentis tardiores et difficiliorem, in aliis esse expeditiorem, obseruatum sit: non potest non ob rationes superiore capite explicatas, ipse etiam incessus pro temperamentorum ratione vel concitator esse, vel tardior et molestior. Quoniam itaque cholericis motu sanguinis vegeto potius, quam praecipiti, gaudent, *incessum quoque eorum oportet esse tardio-rem, et ad grauitatem compositum.* Sanguineorum motus quum facilis sit, et nullatenus molestus, *incessum quoque eorum mollem, agilem, liberum, et minus, quam cholericorum, grauem esse debere, constat.* Melancholicorum contra motum molestum esse et difficilem, obseruauimus: quid mirum, si et *incessus eorum sit molestior, difficilior, omnisque elegantiae expers, ob uehementem tamen impulsum non adeo lentus?* Phlegmaticos denique *reperere potius, quam progredi, et summa cum difficultate incedere oportere,* ex rationibus antedictis, totaque eorum temperatura euidenter elucet. Quae omnia clara sunt, ut arbitror, et perspicua, et non modo ipsa experientia egregie confirmantur, sed et facillime cum aliorum, qui de incessu commentati sunt, hypothesebus possunt conciliari. Ut enim rem vno atque altero exemplo ostendam: notissima est physiognomonum regula (z): *Qui breuis et tardi gressus sunt, non perfectiui et segnitie molesti sunt.* Recte. Indicium enim hoc est temperamenti phlegmatici, ad segnitiam et torporem inducendum natura comparati. Idem iactant canonem: *Cuius passus sunt lati et tardi, prosperabuntur in omnibus factis suis.* Nec id quidem male. Est enim hoc signum temperamenti cholericis, res maximas molientibus aptissimi. Porro et hoc eorumdem est scitum: *Qui breuis et celeris est ingressus, molestus est, et non perfectiuius.* Recte et hoc. Habes enim characterem melancholicorum, qui, quum semper moueant, promouent nihil, laboriosi magis, quam in elaborando felices. Et hinc ADAMANTIUS (a) ad auaritiam hoc signum retulit, dum ait: *Ὁ δὲ ταχὺ μὲν, μικρὰ δὲ βαινὼν, φιλοκερδῆς, κακὸν ἔσται, δειλίας δὲ εἰς ἄκρον ἕκων.* *Qui velociter et breuiter incedit, lucri cupidus, improbus, et ad summam timidus est.* Eodem modo et alia se habent,

V 3

quae

(z) Io. Bapt. Porta in *Physiogn.* p. 266. Scipio Claramontius lib. VIII. cap. III. pag. 489.

(a) Adamantius in *Physiogn.* cap. XXVI. p. 217.

quae a physiognomonibus vulgo circumferuntur. Quamuis enim illi alia sequantur principia: regulae tamen ipsae facile cum nostris possent conciliari, si id nunc ageremus.

§. VI.

Idem Argumentum.

Enimuero non modo ex principiis physicis quadruplex haec incessus differentia sequi videtur, verum etiam ex ipsis propensionibus primariis, quas cum temperamentis esse coniunctas, philosophia moralis docet. Primaria cholericorum inclinatio est ambitio. Qui vero hac gloriae atque honorum siti aduruntur, ii nihil faciunt reliqui, vt auctoritatis et prudentiae laudem sibi concilient. Hinc sicuti ab omni leuitate, ita et ab incessu celeri et concitato abhorrent, et gressus omnes ad grauitatem quamdam componunt (b). Sanguinei ad voluptates animum adiiciunt. At vero voluptuosi, quum nullius rei minus, quam morae, patientes sint, praetereaque inconstantes et hilares: incessum quoque hisce eorum moribus oportet esse conuenientem, id est, mollem, celerem, inconstantem, talem denique, qualem supra descripsimus. Melancholiae indiuiduus comes auaritia est. Hac vero inexplebili opum accumulandarum auiditate quicumque laborant, decorum omnium minime curant, et quum in rebus omnibus mira eorum eluceat lucri cupiditas, et tamen iudicio et ingenio destitutis male ipsis pleraque procedant, festinantes fere nihil agunt. Hinc denuo in medio posita est ratio, quamobrem in ipsis incessum difficilem, molestum, incompositum et praecipitem notauerimus. Phlegma torporem et somnolentiam inducit propemodum inexpugnabilem, et sic reliquis temperamentis obicem potius ponit, quam vt inclinationem singularem producat. Hinc magnus horum hominum torpor, magna socordia et somnolentia. Nec mirum profecto, et incessum eorum lentum dici, qualem in aduocatis suis miratur apud PLAVTVM (c) Agorastocles adolescens, quos vocat

homines spissigradissimos,

Tardiores multo, quam corbitae sint in tranquillo mari.

et pergens in eorum criminatione:

Nec quidquam mihi hos patronos elegi, loripedes tardissimos,

Qui si ituri hodie estis, ite, aut ite hinc in malam crucem.

Nam iste quidem gradus secretus est cribro pollinario.

Videtur quidem PLAVTVS notare homines triuiali fastu turgentes; sed nescio an facetius quisquam describere possit incessum phlegmatis.

(b) Vid. Budd. Elem. philos. moral. cap. V. §. XXIII. p. 165.

(c) Vide Plautum in Poenulo Act. III. Scen. I. v. 1. sequ.

maticorum, quos reperere potius, quam progredi, supra diximus.

§. VII.

Lactis his tractationis nostrae fundamentis, regulae speciales, vulgaribus multo certiores, facile possunt superstrui. Huius vero antequam faciamus periculum, hoc obseruari velim, coniungendas esse cum his hypothesebus obseruationes, in vita communi obuias. Ars enim semeiotica, seu aliorum mores ex certis signis, quo etiam incessus pertinet, cognoscendi, non solum ex ratiocinatione, sed et ex diuturna obseruatione maxime efflorescit. Quamuis enim vel sola ratiocinatione intelligere possimus, tardusne, an celer, grauis, an incompositus incessus huic vel illi temperamento conueniat: tamen si de gestibus corporisque habitu, qui ad incessum grauem, incompositum, moderatum, lentum, breuem, longum et sic porro, requiritur, quaestio sit: tantum abest, vt sola sufficiat ratiocinatio, vt opus sit attendenda plurium sensuum obseruatione, quae regulas ratiocinatione constitutas suppleat, confirmet et clariorem reddat. Et haec attendenda plurium sensuum obseruatio maximum quoque in diiudicando incessu, cum temperamentis mixtis coniuncto, momentum habet. Tametsi enim ex comparatione quatuor fundamentorum, quae (§. V.) iecimus, quodammodo constare possit, qualis emergere debeat ex ista temperamentorum mixtura incedendi ratio: obscurae tamen manebunt regulae, nisi diligens obseruatio gestuum, omniumque in vniuerso corpore motuum, accesserit. Vnde hic maxime valet, quod de signis morum et facie humana petendis praecipit vir illustris, CHRIST. THOMASIVS (d), *Aequae ratiocinatione, aut certe attendenda obseruatione plurium sensuum opus est in cognoscendis facierum (adde et incessus) signis plerorumque hominum, in quibus non vna aliqua passio prae reliquis dominatur, quia intellectus noster habet congenitas quidem notitias passionum singularium dominantium, non vero mixtarum.* Maneat ergo hoc fixum ac certum, in cognoscendis distincte incedendi formis, ratiocinationem non tantum, sed et attentam plurium sensuum obseruationem vtramque facere paginam, atque ex hac illam hinc inde suppleendam illustrandamque esse.

§. VIII.

Iam demum ad ipsos, quos reliquis certiores arbitramur, canones progredimur, et, vt ordinis nobis constet ratio, a temperamento cholericis, id est; signis ambitionis capimus primordia. Hoc vitium

Incessu maxime se prodat ambitio, quae quotuplex sit?

(d) Christ. Thomasius in *Fundamentis Iur. Nat. et Gent. lib. I. cap. I. n. 14. p. 37.*

vitium prout aliis temperatum est propensionibus, varias induere formas, omnes, qui mores hominum paullo attentius contemplantur, non inuiti fatebuntur. Attamen si recte posueris calculum, ad tria summa genera omnes referri posse intelliges. Est enim ambitio alia *stulta* et *ridicula*, alia *bruta* et *thraasonica*, alia *speciosa*. *Stultam* et *ridiculam* vocamus, quae praerogatiuam adfectat in rebus nihili et futilibus: *Thraasonicam*, qua quis praefendum se aliis existimat ob actiones in se vitiosas et turpes: *speciosam* denique, qua quis ob singulares animi aut corporis dotes palmam sibi, contentis aliis, deposcit. Luculentissimum stultae ambitionis exemplum ab elegantissimo IANO NICIO ERYTHRAEO (e) memoriae proditum legimus in BELMONTIS CAGNOLI vita, inter cuius stulta ac ridicule gesta, qualia de eo multa narrat, non postrema sunt, quae ERYTHRAEVS his verbis refert, *Primum in heroico carmine multis partibus se Torquato Tasso, (quis vero tanto inter Poetas nomini non adfurgit!) superiorem fugebat, ac propterea multos, ex sua Aquileia capta soloque aequata, rhythmos, octonis inclusos versibus, selegerat, ac seorsum a ceteris vna cum totidem Torquati Tassi eiusdem fere argumenti versibus edendos curauerat, vt fieri iudicium posset, quantum ipse illis praestaret. Deinde homo, gloriarum plenissimus, sibi persuadebat, in toto orbe terrarum celebratum suum nomen esse, ac si literatus quispiam ipsi aduenienti continuo non adsurrexisset, elatus iracundia, hisce hominem verbis accipiebat: Itane? Abbas Cagnolus, euersae Aquileiae, et tantorum carminum auctor, tuam potuit notitiam effugere? non fit verisimile. Et quo tempore Cardinalis a Balneo aulae ludus erat, cum die quodam in Humoristarum coetum se intulisset, et amatoria quaedam carmina ab alio, vt ipse dicebat, confecta, qui in eius disciplina educatus esset, senex candidissimus recitasset, omnium in se risus excitauit. Quamobrem ille, inflammatus ira: Quid ridetis, inquit, insani? Ego sum ille Abbas Cagnolus, omnium, qui sunt ex hoc numero, multo antiquissimus, qui que ex dirutae Aquileiae poemate tantam mihi gloriam famamque collegi, vt nullus in terra viuat, cuius nomen sit apud omnes illustrius et clarius. Haec ERYTHRAEVS, qui et hoc addit, hominem ridiculo sui amore insanientem, amplissimorum honorum spe animo concepta, ex pedissequis aliisque imi subsellii viris et Gnathonibus, numerosam sibi familiam elegisse, et illum domus suae praefectum, illum sibi cubicularium, illum pincernam, illum conuiuii magistrum, constituisse. Ridiculum profecto caput, et quod vix denis Anticyris*

(e) Vid. Pinacoth. I, n. 8. p. 229

cyris deterfiffes. Sed nescio an non illud infania superauerit alterum, IACOBVS puta CLAUERIVS (f), quem idem auctor perhibet, a pueris ex schola redeuntibus, blanditiis, laudibus et iuglande, melle condita, versiculos quosdam de laudibus suis scriptos extorfisse, coniunctim deinde ab ipso editos duobus voluminibus. Qui rebus eiusmodi futilibus se efferunt, quis tandem eos non ineptissime ambitiosos dixerit? Et in hoc numero esse merito dixeris totum illud genus mortalium, qui, vt ait TERENCEVS, *esse primos se omnium rerum volunt, nec sunt*, qui si vltra triuium sapiunt, iucundissimo hoc imaginationis errore delusi statuas aureas et tantum non supplicationes ad omnia Deorum puluinaria sibi deposcunt, qui denique laudes ipsi suas pleno ore ebuccinant, si nomen suum e praelo aliquando exiisse meminerint. Quin et illud ipsum vitium; quod nouo pedantissimi nomine (g) percubuit, reuera esse ridiculae huius ac desipientis ambitionis speciem, res ipsa docet, et tradita a tot viris doctissimis definitio. Quamuis enim hoc hominum genus ab omnibus ob vitae sordes, quibus plerumque indulget, exhibetur, et in tritarum vocum, obscurarumque distinctionum et abstractionum inuestigatione somnum plerumque vigiliasque reponat: tamen ineptas haec tricas, ad sterquilinum iure damnandas, pretiosarum gemmarum instar venum exponit, et non nisi magnifice de istis loquitur, quin bidental motum esse vociferatur, si quis parum honorifice de eorum stultitia sentiat. Quis risum vero teneat, si viderit homines, tam nullius momenti rebus gloriantes? Sanosne putemus, qui hoc morbo laborant? Minime. Haec enim

Non sani esse hominis, non sanus iuret Orestes.

Quare aequo animo ferant omnes magniloqui pedantae, si eos ridiculae ambitionis insimulauerimus. Ad Thrafonticam et brutam ambitionem quod attinet, diximus eam ob actiones natura sua vitiosas et turpes praerogatiuam adfectare. Et talium quidem hominum exempla quotidie in omni vitae genere occurrunt. Sunt, qui non nisi palmas et adoras narrant, et pugnas, cum aliis ob leuiusculam iniuriam pugnatas, qui occisorum a se aut vulneratorum tantum numerum ineunt, vt a bello Troiano eos redire crederes. Recte illis acclamaret Artotrogus apud PLAVTVM (gg):

Memini: Centum in Cilicia,

Et quinquaginta centum Sicelatronidae,

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

X

Tri-

(f) Eiusd. Pinacoth. I. n. 3.

(gg) Plaut. *Mil. glorios. Act. I. Scen. I.*

(g) Vid. Huberi *Orat. de Poedantism.* v. 42.

*Triginta Sardis, sexaginta Macedones,
Sunt homines, quos tu occidisti vno die.*

Alii, abdomini nati, non nisi Scythica scyphorum certamina, validasque in exhauriendis poculis vires loquuntur, et alios se propinando tantum non enecasse, iactant. Alii scorta et impuros amores recensent et Herculeas noctes, et cum FLAVTINO illo milite identidem repetunt querelam:

Nimia est miseria, pulchrum esse hominem nimis.

Quid dicam de illis, qui fraudibus, calumniandi arte, obscoenitateque sibi mirifice placent, et nescio quas prudentiae ingenique laudes sibi ob haec scelera pollicentur? At mittamus tandem homines impurissimos, et id adhuc obseruemus, ambitionem Thrafonicam in stultam et ridiculam saepius degenerare, adeo vt Thrafonos per saepe non minus stulta et ridicula faciant, quam aut Cagnolus ille, aut Clauerius, de quibus iam proxime diximus. Quare TERENTIUS, mirus in describendis hominum ingenii artifex, Thrafonti suo non solum brutae, sed et stultae ambitionis characteres tribuit (h). Reliqua est ambitio speciosa, quam ob singulares corporis animique dotes praerogatiuam adfectare diximus. Et haec quidem, pro diuersitate obiectorum, est vel *aulica*, qua quis ob prudentiam, vel *erudita*, qua ob scientiam, vel *militaris*, qua ob fortitudinem, vel *pharisaica* denique, qua ob sanctitatem imaginariam se omnibus esse antefendum, reliquos velut umbras volitare, existimat. Vbi tamen nolim existimes, hac distinctione ad statum hominum respici. Animus enim hic spectatur potissimum, qui in hominibus etiam vilissimis ita potest esse adfectus, vt ab ambitione vel aulica vel militari vel erudita vexetur.

§. VIII.

CANON I.
De inessu
STOLIDE
AMBITIO-
SORVM et
PEDANTA-
RYM.

Quum itaque tam varia sit ambitio, nec dubitandum videatur, quin singulae paene species inessu etiam se prodant: proximum est, vt demum canones huc pertinentes subiiciamus. Statuimus ergo primo: *Incessum cum adfectione quadam et molestia tardum gressus Hispanicos, habitum corporis ad pompam compositum, ceruicem obstipam et vultum adseueratum, esse signa ambitionis ridiculae.* Quum enim supra demonstratum sit, ambitiosos tardo lentoque inessu moueri, ab ambitione vero stulta iudicium omne absit quam maxime, tales denique homines pulcherrimum sibi ducant (i),

Monstrari

(h) Vide Terentii Eunuchum, vbi act. IIII Scen. VII. inuenies characteres ambitionis Thrafonticae; Act. III. Scen. I.

ridiculae et stultae eidem personae tributos.

(i) Pers. Satyra I. v. 28.

Monstrari digito, et dicier: hic est:

non potest non eorum incessus taediosam tarditatem, et cum adfectione et molestia coniunctam, prae se ferre. In quo autem consistat ista adfectatio, obseruatione plurium sensuum constat, nimirum in gressibus Hispanicis, in corpore ad pompam ridicule composito, in ceruice alta et obstipa, vultu denique inter incedendum adseuerato, et quasi sublime quid meditante. Vnde sane tam ridiculus istorum hominum incedendi mos est, vt vel seuerum os Catonis eorum adspectu in risum solueretur. Quare et multi auctores grauissimi venuste admodum et facete eorum gressus describunt, et tam viuide adumbrant, vt eiusmodi ostentatores te coram intueri credas. EPICETVS, false perstringens eos, qui admirationi esse cupiunt, id est, homines, scholastico supercilio seu pedantismo auctoritatem aucupantes, ita inquit (k): *Τί ἐν ἡμῖν ὀβελίσκον καταπίων πειπατεῖς; ἤθελον, ἵνα μὲ καὶ οἱ ἀπαντῆντες θαυμάζωσι, καὶ ἐπακολουθεῖντις ἐπικραυδάζωσιν ὃ μέγαλε φιλοσόφῃ.* Quid ergo nobis tanquam obelisco deuorato obambulas? Vellem, me obuiis etiam admirationi esse, et sectantes mihi adclamare: O magnum philosophum! En hic corpus, ad fastuosam pompam compositum, quod in ipso canone notauimus. Nec minus diuite vena eiusdem notae homines his verbis, tamquam coloribus quibusdam depinxit PERSIUS (l):

*Obstipo capite, et figentes lumine terram,
Murmura quum secum et rabiosa silentia rodunt,
Atque exporrecto trutinantur verba labello.*

En hic obstipam ceruicem et vultum adseueratum, quem in eiusmodi hominum incessu notauimus. Recte enim obseruat poeta, hos homines faciem inter ambulandum tam curiose ad quamdam seueritatem componere, vt nescio quid magnum et vniuersae reipublicae salutare meditari videantur. Sed principem hic locum merentur elegantissima HIERONYMI verba (m), ex illis Persianis, vt videtur, expressa, quibus, tamquam penicillo quodam, ridicule ambitiosos delineat: *Alii, sublatis in altum humeris, et intra se nescio quid cornicantes, stupentibusque in terram oculis, timentia verba trutinant, vt, si praeconem addideris, putes incedere praefeturam.* Nihil profecto in hos homines dici poterat ἐμφαιτικώτερον. Vere enim tantam superciliis nubem inducunt, tamque meditabundi

X 2

di

(k) Vid. Arrian. *Dissert. Epict. lib. I.* cap. XXI. pag. 139.

(l) Vid. *Pers. Sat. III. v. 80.*

(m) Vid. Hieronym. *Epist. III. ad Rustic. Monachum T. I. Opp. p. 30. edit. Francof.*

di incedunt, vt, qui insaniam eorum ignorat, illos incedentes de capessendo orbis terrarum imperio consultare crediturus sit.

§. X.

Canon 2.
De incesso
THRASO-
NYM.

Sed ad Thraſonicam ambitionem pergimus, quae, quum tot paene obiecta habeat, quot sunt vitia, sufficere in praesenti, de iis nonnulla dixisse, quibus in armorum conflictu, rixis, nocturnis vociferationibus, fenestrarum oppugnationibus, et similibus facinoribus omnis posita est gloria. Horum incessum secundo canone ita depingimus: *Incessus tardus et interruptus, cum motu corporis erecto, gesticulatione brachiorum gladiatoria, ceruice exserta, vultuque truce, et ad terrorem incutiendum composito coniunctus, signum est ambitionis Thraſonicae.* Tarditas incessum secundum ea, quae §. V. notauimus, ex ambitione proficiscitur. Quum vero hi homines nihil reliqui faciant, vt terrorem aliis iniiciant: mirum profecto esset, nisi omnes gestus huc referrent. Hinc incessum eorum diximus esse interruptum. Saepius enim in via resistunt, et quasi speculantur, an pugnandi sit occasio futura. Hinc deinde corpus eos erigere notauimus, quasi maiores adparere vellent, id quod Latini vocant *alte incedere* (n). Hinc porro est, quod brachia ita mouent, quasi aut excipiendi essent ictus, aut inferendi, quodque ceruicem exserunt, tamquam alios insultando prouocaturi. Denique incedentes vultum minarum ferocia muniunt, vt Furiarum crederes domicilium, non alia quidem de causa, quam vt obuui, visa tam horrenda facie, tanquam obiecto Medusae capite, obrigescant. Omnia haec ex attenta obseruatione constant, nec vlla indigent probatione, nisi apud eos, qui Thraſones nunquam viderunt. Sane et veteres hoc obseruarunt, e quorum numero ADAMANTIVS (o) hoc signum ad ambitionem thraſonicam retulit, his vsus verbis: *Εἰ δὲ ἐκὼν βραδύνοι καὶ ἔφρις ἄμενος γὰρ ἐν ταῖς ἑσθῆσι περιβλέποι, ὑφωχενῶν ἴσι καὶ ὑβριστὴν ἔντα καὶ ὑπερήφανον.* Quod si quis tardo gradu incedit, et sponte moratur in viis, hunc tu scito esse gloriosum, iniuriosum et superbum. Quin ipse etiam CICERO, (at quantus in describendis hominum ingeniis artifex,) iisdem paene characteribus vtitur, quoties Thraſonum mores describit. In oratione pro P. Sextio (p) id agit ex instituto, vt Gabinium et Pisonem Coss. parum frugi esse, ex incesso demonstret. Hinc ait: *Quorum per Deos immortales si nondum scelera vulneraque iniusta rei-*
publi-

(n) Vide de incesso alto §. sequentem, p. 216.
ubi de ambitione speciosa.

(p) Cicero Orat. pro P. Sextio cap. VII.

(o) Adamant. in Physiogn. cap. XXVI. VIII. pag. 345.

publicae vultis recordari, vultum atque incessum animo intueamini, facilius facta eorum occurrent mentibus vestris, si ora ipsa oculis proposueritis. Quibus praemissis, alterum describit tanquam hominem lasciuia et luxu diffluentem, alterum tanquam Thrasonem, et molitiem suam supercilio, et nescio quo terribili adspectu, obregentem. De hoc posteriore: *Alter, inquit, o Dii boni, quam teter incedebat, quam truculentus? quam terribilis adspectu? Vnum te aliquem ex barbatis illis, exemplum imperii veteris, imaginem antiquitatis, columen reipublicae, diceres intueri. - Nam quid ego de supercilio dicam? quod tum hominibus non supercilium, sed pignus reipublicae, videbatur. Tanta erat grauitas in oculis, tanta contractio frontis, ut illo supercilio respública, tanquam Atlante caelum, niti videretur. Erat denique hic omnium sermo: Est tamen reipublicae magnum firmumque praesidium.* Quis tandem in his CICERONIS verbis non agnoscat Thrasonem quemdam aut gloriosum militem? Quis, vel hac sibi ob oculos posita incessus ratione, non colligat, consulem istum hoc, quem haecenus descripsimus, ambitionis ridiculae morbo grauiissime laborasse?

§. XI.

Reliqua est ambitio speciosa, cuius quum quatuor constituerimus species, obseruari velim, nonnisi aulicam, militarem et pharisaicam singulari sese incessu prodere, eruditam vero non aequè, nisi in absurdissimum pedantissimum degenerauerit, cuius characterem iam ante communicauimus. Deinde nec hoc praetermittendum est, aulicam et militarem vix incessu posse internosci, nisi quod vultus illius generis hominibus inter ambulandum placidior sit et grauior, his multo efferatior et proteruior. Quibus praemissis obseruationibus, hunc de ambitione aulica condimus canonem: *incessus tardus, altus, constans et grauis, cum motu corporis reciproco et motu manuum decoro coniunctus, est signum ambitionis tum aulicae, tum militaris, quanquam in illa vultus fere est placidior, in hac ob ceruicem inflexam et elatum supercilium multo efferatior.* Tribuimus itaque huius generis ambitiosis incessum tardum, quem cum omnibus, quos vana vexat ambitio, communem habent. Addimus deinde incessum altum, quo quid intellectum uoluerint Latini, iam superiore paragrapho offendimus. Hic enim character et in ambitione ridicula, et in speciosa; conspicitur, illud modo si obseraueris discrimen, quod in illa altus incessus cum turpi et incurrente in oculos adfectione coniunctus, in hac multo grauior sit et adspectu iucundior. Vnde etiam poetae tum Diis, tum heroibus virisque excellentibus incessum altum attri-

Canon 3.
De incessu
PRVDEN-
TIAE et
FORTITY-
DINIS glo-
riam adfe-
ctantium.

buunt. Sic maiestatis plenum Stiliconis sui incessum CLAUDIANVS his verbis praedicat (q):

*Spondebatque ducem celsi nitor igneus oris
Membrorumque motus, qualem nec carmina fingunt
Semideis: Quacunq̄ue alte gradereris in vrbe,
Cedentes spatiis adfurgentesque videres.*

Et alio loco Honorii incessum hoc modo describit (r):

*Sic te testatur et offert
Celsa potestatis species, non voce feroci,
Non alto simulata gradu, non improba gestu.
Adfectant alii quicquid fingique laborant,
Hoc donat fortuna tibi.*

Nec sane mirum est, si homines admirationi aliis futuri, maiores quasi atque erectiores, quam sunt, videri velint, et sic alto gressu, tanquam cothurno, innixi, incedant. Adieci mus porro motum grauem et constantem, quippe qui ambitiosorum genio videtur dignissimus. Nam quemadmodum omnem leuitatem cane peius et angue fugiunt, ita et passus veluti omnes ad mensuram componunt, vt neque tardi nimis, neque celerēs adpareant. Id quod et CICERO (s) in homine, qualem fingit, virtute praedito, id est, vt ego interpretor, honoris, et existimationis suae studio, requirit (t). Videri quidem hic poteramus parum accurati, dum talem ambitioni speciosae incessum tribuimus, qualis paene in hominibus virtute ornatis conspicitur. Sed in vado rem omnem esse arbitramur. Quis enim ignorat, ambitionem aulicam et militarem, quum plerumque haut parum voluptatis sibi admixtum habeat, miram virtutis speciem prae se ferre? Vnde nec mirandum, incessum eorum

(q) Claudianus lib. I. de laud. Stilic. v. 25.

(r) Id. de nupt. Honorii v. 236. sequ. Confer. Casp. Barthii Adnot. ad Stat. Papinian. I. II. p. 394. et T. I. p. 19. vbi incessum amplum et altum insignem arguere virum ait, quod tamen limitandum videtur, nisi turpis adsit adfectatio, quae potius ambitionem ridiculam significat.

(s) Cicero lib. I. de officiis cap. XXXVI.

(t) Dudum obseruatum est eruditiss. Ciceronem aliosque huius generis scriptores, sicubi homines virtute praeditos describunt,

plerūque hanc laudem tribuere ambitiosis. Reuera enim ambitio plerisque gentilium philosophis virtutis esse incitamentum videbatur. Quae de re legi merentur Ciceronis Orat. pro Archia poeta cap. XI. p. 292. et insignis locus Marini in vita Procli cap. XVI. p. 38. vbi Marinus, quum Procli ambitionem negare non posset, eam ita excusat: Verum non erat ambitio in eo, vt in plerisque, vitium, propterea quod ad bonum tantum respiciebat et ad virtutem. Ac fortasse non fieret quidem in hominibus quidquam praeclarum, absque hac animi concitatione.

rum ad hominum virtute praedictorum motum proxime accedere videri. At poterunt tamen facile internosci, si obseruetur, emendatae mentis homines, minus tarde, minusque alte incedere, quam ambitiosos, et sic in hoc quoque retinere mediocritatem. Diximus quoque, ambitiosis motum corporis conuenire reciprocum. Quamvis enim ceteroquin statum corporis erectum teneant: fit tamen ob motum tardiolem; et gressus paullo ampliores, vt anteriorem corporis partem modo dextrae, modo laeuae, paululum obuertant. Denique obseruamus, omnem gesticulationem ineptam a motu ambitiosi longissime abesse, quum eam leuitatis, et nescio cuius adfectionis notam esse, vel pueris notum sit. Equidem non dicimus, ab omni brachiorum motu abstinere ambitiosum, quippe quod experientiae quotidianae repugnaret: attamen ille ita comparatus est, vt decorus potius, adpectuque iucundus, quam adfectatus et celerior, adpareat, id quod et SCIPIONI CLARAMONTIO (u) obseruatum est. Adnotauimus quoque nonnulla de vultus forma, quae in vtraque ambitionis specie est notabilis, et eam prode- re videtur certissime. Quemadmodum enim, qui aulica ambitione turgidi sunt, vultum praefertunt placidiorlem, et quasi serenum, ita militaris gloriae cupidorum vultum ob supercilium et inflexam ceruicem multo esse efferatiorem, diximus. Non heri demum aut nudius tertius nata est haec de inflexa in sinistram ceruice obseruatio: sed iam tum perspectam eam habuerunt antiqui, qui istam ceruicis formam indicium fortitudinis certissimum iudicarunt, ideo, quod hic gestus educendo gladio videretur conuenientissimus. Obseruarunt hunc gestum in AVRELIANO AVG. milites (x), quem inde cognomen: *Manu ad ferrum* mansit. Sed et in ALEXANDRO M. tale quid obseruat PLVTARCHVS (y), quippe cui tribuit ἀντάσει τῆ ἀυχῆ εἰς εὐάνυμον ἡσυχῆ κεκλιμένῃ, *proiectam ceruicem, et in sinistram humerum leuiter inflexam*, additque, eum Alexandri gestum complures postea eius successores et amicos fuisse aemulatos. Vnde et in numis Seleucidarum et Ptolemaeorum, a VAILLANTIO editis, hoc ceruicis sinistrorsum inflexae schema subinde adparet. Heroicam vero fortitudinem hoc gestu non obscure innui, communis eorum est sententia, qui ethicam semeioticam scriptis illustrarunt, licet ADAMANTIUS (z) istum ad superbiam Thraconicam referre malit, forte quod Thracones plerumque ad ambitionis mili-
taris

(u) Scipio Claramontius l. c. p. 496.

(y) Plutarchus T. I. Opp. p. 66.

(x) Vopisc. in Aureliano cap. VI.

(z) Adamantius l. c.

§. XII.

Canon 4.
 De incessu
 hominum
 ambitione
 PHARISAI-
 CA turgi-
 dorum.

Ad ambitionem PHARISAIICAM nostra se nunc conuertit oratio, quae se omnium maxime incessu et motu corporis solet prodere. Quum enim eius generis hominibus omnis pietatis laus in externo quodam schemate posita sit, quo sublato, nihil sanctitatis ipsis futurum esset reliquum: consequens omnino est, vt incessu etiam aliis admirationi esse velint. Esto ergo canon: *Gressus lenti, corporis habitus veluti in se contractus, caput demissum, oculi deiecti, et subinde ad caelum sublati, totus vultus toruus, suspiria alius et frequentius ducta, ceteris paribus, signum sunt ambitionis pharisaicae.* Tarditatem cum reliquis ambitiosis pharisaei habent communem, id vero proprium, quod corpus contrahunt adeo, vt vix vllam in humeris et brachiis motionem reperiatis, quin brachia adglutinata, aut potius omni sanguine neruisque destituta, crederes. Quia enim corporis, humerorum et brachiorum motus facile vel superbiae, vel leuitatis, suspicionem iniicit, hi, vtraque carituri, ab omni prorsus motu abstinent, vt obeliscum quemdam aut Diogenis statuam incedere credas. Sic

Stulti, dum fugiunt vitia, in contraria currunt.

Et hinc reddi poterit ratio, cur caput demittant, cur oculos deiectos humi veluti defigant, cur denique eos subinde ad caelum retorqueant, crebraque ab imo pectore ducant suspiria. Audiunt enim, hos gestus ab aliis laudari, tanquam quos verae pietatis sensus hominibus probis nonnunquam extorqueat: quamobrem pertinere hoc ad laudem suam arbitrantur, vt eos a non fucatae probitatis cultoribus mutuentur, ex re et vero iudicantes, nemini se esse persuasuros, quod pietatem colant, nisi his gestibus tanquam persona quadam tragica, turpissimam fraudem tegerent. Obseruata haec iam olim sunt in philosophis, virtutis laudem adfectantibus; obseruata deinde in monachis, et aliis pietatis fucis fallentibus (a). Quin notus est SIXTI v. Pontificis Romani, iocus, qui interrogatus, cur, antequam istam dignitatem consequeretur, capite oculisque submissis incesserit? *Petri clauis se quaesuisse*, respondit. Ceterum intellectum hunc canonem volumus *ceteris paribus*. Nam verae equidem virtutis et pietatis cultor tantum abest ab omni adfectione in cultu atque motu corporis, vt potius accurate obseruet, quod grauiter monuit SENECA (b): *Illud autem te moneo, ne eorum more, qui non proficere sed conspici cupiunt, facias aliqua, quae*

in

(a) Vid. Eunappii M. *Aedestus* p. 72. (b) Seneca *Epist.* v.

in habitu tuo aut genere vitae notabilia sint. Attamen contingere potest, vt vel ob defectum iudicii, vel ob consuetudinem, vel ob alias causas, etiam vere pii tam adfectato incesso vtantur. Hinc prudentissime agent, qui hunc quidem canonem non temere adplicant cuius, nec quemquam ob talem incesum pharisaicae ambitionis infimulant, nisi alia fictitiae pietatis signa simul hoc suadere videantur.

§. XIII.

Proximum iam est temperamentum sanguineum, cuius in natura et characteribus indagandis opera nostra nunc versabitur. Praecipua, quam haec sanguinis temperatura inducit, propensio est voluptas, quam aequae, ac ambitionem, non vnus esse generis intelligimus. In eorum tamen maxime imus sententiam, qui, eam in VENEREAM, BACCHICAM et AMICAM commodissime dispesci posse, statuunt. Priores ob manifestam semper turpitudinem in se notae sunt. Postremam, quam amicam vocamus, eam dicimus esse voluptatis speciem, quae arctam coniunctionem animorum, et capiendam ex illa delectationem, anhelat. Primum voluptatis genus indicis haut obscuris cognoscitur. Vnde de incesso lasciuorum hunc formamus canonem: *Incessus agilis, mollis, et ad scenicam leuitatem formatus, nec non oculi, inter ambulandum procaciter circumacti, voluptatis venereae signum sunt.* Agilitatis et mollitiei iam supra (§. V.) rationem reddidimus: scenica vero leuitas ex ipsa impura libidine proficiscitur. Solent enim isti molliculi omnes gestus ita efformare, vt et mares foeminarum personam induisse videantur, non alia de causa, quam vt aliorum amores eo felicius aucupentur. Hinc gressus veluti artificiose metiuntur ac suspendunt, hinc modo hanc, modo illam vestium partem, mira manuum gestificatione in ordinem redigunt. Denique quum oculis potissimum hoc instituatucur aucupium, recteque a non nemine dictum sit (c), *ὄφθαλμὸς ὁδὸς ἱρωτικῶν τραύματι, oculum esse viam, qua menti venerea vulnera infligantur*: fit inde, vt lubricos indomitosque oculos inter ambulandum huc illuc circumagant, et fascinum veluti minari videantur. Atque eam ob causam veteres olim veluti ex compacto haec signa ad lasciuum amorem retulerunt. Sane quod ad incesum agilem, et mollem scenicamque, de qua diximus, leuitatem attinet: ex iis miro consensu collegerunt voluptatem veneream. Hinc Chrysis apud PETRONIVM (d), viso lasciuo quodam iuvene: *Quo incesso, inquit, arte compositus, et ne vestigia*

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

Y qui-

(c) Achilles Tat. lib. I. conf. Barth. ad Claudianum p. 800. (d) Petron. p. 53.

quidem pedum extra mensuram aberrantia, nisi quod formam prostituis, ut vendas? Sed paullo ante idem PETRONIVS (e) impuris prostibulis tribuit

Fractos enerui corpore gressus.

adeoque cum CATULLO (f) facit, qui similem scorti impurissimi characterem his verbis describit:

Quae sit quaeritis? illa, quam videtis

Turpem incedere, mimice, ac moleste.

sed ne in sola poetarum verba iurasse videamur, addemus et philosophos, ex quorum numero IVL. FIRM. MATERNVS satis eleganter: *Molliter, ait, ambulantes et suspendentes vestigia, eo dolere ostendunt, quod viri nati sunt.* Nec multum discrepare ab hac sententia SENECAE (g) iudicium, sequentia eius verba comprobant: *Omnia rerum omnium, si obseruentur, indicia sunt: et argumentum morum ex minimis quoque licet capere. Impudicum et incessus ostendit, et manus mota, et vnum interdum responsum, et relatus ad caput digitus, et flexus oculorum.* Qui locus tanto nobis est gratior, quo et clariorem oculorum flexus facit mentionem. Is enim tam luculentus est amoris impudici index, ut eum et sacri scriptores obseruatione dignum iudicaverint. Notum est, quo loco APOSTOLVS habeat ὀφθαλμὸς μεστὸς μοιχαλίδος, *oculos adulterinos*, et quam diserte sapientissimus SYRACIDES (h) puellam impuram et lasciuientem cognosci ostendat ἐν μετωχαιμοῖς ὀφθαλμῶν, καὶ ἐν τοῖς βλεφάροις αὐτῆς, *ex vagis et emissitiis oculis, eorumque palpebris.* Quin et profani auctores idem de emissitiis lasciuorum oculis sentiunt, quorum e numero OVIDIUS (i), talium obseruator curiosissimus, Helenam introducit ita de Paride conquerentem:

Dummodo me spectas oculis, lasciuie, proteruis,

Quos vix instantes lumina nostra ferunt.

Ex quo simul intelligitur, cur Gallieno Imperatori IULIANVS (k) in laudata satyra tribuat κίνησιν μαλακωτέραν, ὡς περ τῶν γυναικῶν, *incessum molliorem, mulierum ritu*, addatque Silenum in illum ingredientem lusisse illud poetae:

Qui tenerae auratus lasciuuit virginis instar.

Hic enim character optime cum eius moribus conuenit, quem ab-
domini

(e) Petron. p. 14.

(f) Catullus p. 22. edit. Scalig. qui veram lectionem Mimice restituit, quum antea legeretur Myrmice, id est, formicarum more, qui character plane nihil ad rem facit.

(g) Seneca Epist. LII. p. 264. Tom. I.

(h) Syracid. cap. XXVI. v. 11.

(i) Ouid. Epist. Helenae ad Paridem.

(k) Iulian. Opp. p. 313.

domini et voluptatibus natum, dies ac noctes vino et stupris perdidisse,
refert TREBELLIVS POLLIO (1).

§. XIV.

Altera voluptatis species est BACCHICA: sed eam singulari in-
cessu sese prodere vix arbitramur, nisi forte gulosis eiusmodi ho-
minibus motum leuem, remissum, dissolutum, ab omni decentia
abhorrentem, fordidum, pedes infirmos ac instabiles, et genua
succidua, adscribere velis. At tanto magis ex incessu voluptas
AMICA elucet. Solent enim hi homines paullo propius accedere ad
decorum, quem hominibus virtute ornatis tribuimus, incessum,
eo, quod incessu, inter voluptatem veneream et ambitionem spe-
ciosam veluti medio, vtantur. Vnde canon: *Incessus agilis et ta-
men compositus, cum motu corporis decoro coniunctus, nec tamen mi-
micus, vultus denique serenus et hilaris indicant voluptatem amicam.*
In promptu erit huius incessus causa, si obserues, multum hos
homines trahere ab ambitione, quae deinde eorum incessum ita
moderatur, vt nec graues ambitioforum, nec molles voluptuoso-
rum gressus referat, sed ex vtrisque retineat aliquid, quod miram
illi conciliat venustatem. Exempli loco procul dubio adduci posset
TITVS VESPASIANVS, princeps, amicae voluptati deditissimus,
dummodo auctores in describendo eius incessu maiorem adhibuif-
sent diligentiam. Sufficit tamen, quod in tota eius forma corpo-
risque habitu plerique obseruant *decorem* quemdam, et *singularem
gratiam* (m) vnde etiam in eius incessu virtutes has eluxisse, meri-
to colligimus.

Canon 6.
De incessu
VOLVPTA-
TI AMICAE
dedito-
rum.

§. XV.

Reliqua est tertia propensio primaria, inexplibilis illa OPVM
CVPIDITAS, quae gradu magis quam specie varia videtur. Quam-
vis enim multa eius sint obiecta: ea tamen auaro non aliam ob-
causam sunt in deliciis, quam quia aestimationem admittunt. Hoc
ergo vnum est, quod fitit auarus, quodque vnice concupiscit.
Quare nec opus erit multis de auarorum incessu regulis. Vnicus
enim, qui se vltro offert, sufficiet canon: *Incessus difficilis, et
cum molestia quadam velox, incompositus, interruptus, et cum an-
helatione, statuque et motu corporis indecoro coniunctus animum ser-
vilem denotat, et opum ac diuitiarum cupidissimum.* Incessum dif-
ficilem, et cum molestia festinatum, cur auaris adsignemus, satis
iam supra explicatum est. Melancholicorum enim motus ob spif-

Canon 7.
De incessu
AVARO-
RVM et
SORDIDO-
RVM.

Y 2

fiores

(1) Trebell. Pollio *Vit. Gallieni cap. XVI.* p. 329. edit. Gruteri.

(m) Suet. in *Vita Titi cap. III. n. 758.*
et ibi viri docti.

fiores in sanguine particulas, natura tardus, et fere testudineus est. Quum vero curarum stimulis agantur, anxieque semper metuant, ne immineant feriae esuriales, aut vlla ipsis pereat lucrandi occasio: euenit inde, vt istis veluti calcaribus ad alacritatem quamdam incitentur. Quapropter non secus, ac si ad congiarium eundum esset, praecipiti cursu feruntur per viam. Primo enim non facile domo pedem efferunt, nisi quaestum facturi, et hinc tanto magis festinant, vt thesauro potiantur. Deinde sua haut parum referre arbitrantur, vt statim reuertantur domum, ne quis e familia interim a laboribus cesset. Quin et hoc accedit, quod nullum illi hominum genus magis metuant, quam fures, et hinc nec parietibus fidant, nec pessulis et repagulis. Properant ergo homines, rebus suis anxie metuentes, vt ipsi domi possint agere excubias, identidem secum cogitantes, quod ille apud PLAVTVM (n) Euclio:

*Nimis ego homines metuo male,
Ne mihi ex insidiis verba imprudenti duint,
Neu persentiscant, aurum ubi est absconditum,
Qui in occipitio quoque oculos habent, pessimi.
Nunc ibo, vt visam, estne ita aurum, vt condidi:
Quod me sollicitat plurimis miserum modis.*

Adeo plures sunt auaris festinandi caussae, nec potest eorum incessus ideo non esse concitatissimus: sed talis tamen, vt statim adpareat, adfectatam hanc esse celeritatem, et eorum naturae minus conuenientem. Hinc porro in canone obseruauimus, gressus auarorum esse incompósitos et interruptos. Quoniam enim natura ab omni decore abhorrent: non possunt profecto a se impetrare, vt gressus ad aliorum componant sententiam, aut sibi ipsi modum incedendi, quem perpetuo sequantur, fingant. Hinc modo per plateas volant velocissime, vt paene spiritum sibi intercludere velle videantur; modo resistunt, et in minoris momenti rerum contemplatione haerent. Rem omnem verbo eloquimur, si ἀγοικίαν i. e. rusticitatem auaritiaie propriam esse dixerimus. Inter eius enim κριτήρια THEOPHRASTVS (o) recte etiam incessum interruptum refert, dum ait: Καὶ ἐπ' ἄλλω μὲν μήτε θαυμάζειν μήτε ἐκπλήττειν ἐν ταῖς ὁδοῖς: ὅταν δὲ ἴδῃ βέν, ἢ τράγον, ἐσηκῶς θεωρεῖν. In via aliorum quidem nihil admiratur, neque vlla re

percel-

(n) Plaut, *Aulular.* Act. I, Scen. I.

(o) Theophrastus in *Characteribus morum* p. 7. edit. Th. Gale.

percellitur. At si bouem viderit, aut asinum, aut hircum, ibi hominem gradum sistere, et contemplari. Si rationem exquiris, ea in promptu est. Sunt enim hae res ita comparatae, ut pretio emi vendique possint. Quod quum vnicum sit auaritiae obiectum: nec mirum certe est, si in illius contemplatione defixi sint auarorum oculi. Nam quod quisque maxime amat, illud spectat consideratque libentissime. Denique quum iam obseruatum sit, auaros ob atrae libelationem sequi, sed etiam statum corporis indecorum, qui rectius oculis obseruari, quam verbis describi potest. Turpis ergo est auarorum incessus, seruilis, et negligentior, baiulis denique aut iumentis, quam liberis hominibus, dignior. Quare etiam veteres ab indecoro et illiberali eiusmodi incessu grauiter dehortantur
ALEXIS COMICVS (p):

Οὐ γὰρ νομίζω, τέτο τῶν ἀνελευθέρων
εἶναι, τὸ βαδίζειν ἀρρῦθμως ἐν ταῖς ὁδοῖς.

*Non ego puto liberi hominis
Esse, incessu incomposito ferri per viam.*

Et PLAVTVS in Poenulo: (q)

*Liberos homines per urbem modico par est gradu
Ire: seruire esse duco, festinantem currere.*

At non opus est pluribus. Nulla enim incedendi forma magis incurrit in oculos, quam auarorum, quorum in motu nihil liberale, nihil decorum aut venustum elucet.

§. XVI.

Hactenus de propensionibus hominum primariis, earumque signis dictum: iam, quod reliquum est chartae, secundariis quibusdam destinauimus. Quarum tamen plures ex temperamentorum mixtura nascantur, fieri tamen non potest, ut omnium exacte hic ineamus numerum, aut, quomodo incessu differant, expediamus. Hinc saltem vnum atque item alterum canonem, per lancem veluti satura, adiciemus. Est ergo primus: *Incessus varius, et modo tardus, modo concitatus, cum vultu feroci et oculis vagis coniunctus,*

Canon 8.
De incessu
hominum
VECOR-
DIUM.

Y 3

(p) Vid. Alexidis Comici Fragmenta.

(q) Plautus in Poenulo Act. III. Scen. I.
v. 19.

iunctus, signum est summae leuitatis et vecordiae. Quodsi enim expendamus regulas, supra (§. V.) adductas, rationesque subducamus, tam versatilis et inconstans incedendi ratio mentem arguit modo auaritia, modo voluptate, modo ambitione in transfuersum actam, id est, ad omnem vecordiam et omne scelus profligatam. Obseruarunt hoc pridem IO. BAPT. PORTA (r), SCIPIO CLARAMONTIVS (s), et ex antiquis ARISTOTELES (t), POLEMON et ADAMANTIVS (u), qui simulationem prauam et summam improbitatem in hominibus ita incedentibus agnoscunt. Nec falli profecto eos opinione sua, satis docet exemplum L. CATILINAE, de quo SALLVSTIVS (x), grauis inprimis ac prudentissimus historicus: *Color eius, inquit, exsanguis, foedi oculi, citus modo, modo tardus incessus; prorsus in facie et vultu vecordia inerat. Ec-*

Canon 9.
De inces-
SIMVLA-
TORVM
et CRV-
DELIVM.

et ex omnibus sceleribus conflatum? Sed addimus et alterum canonem: *Taciti et cum ceruice rigida et obstipa incedentes, et quasi consilia intra se agitantes, simulatores, arrogantes et crudeles sunt. Est hoc illud ipsum signum, ex quo Augustum Tiberii indolem deprehendisse, superiore capite diximus. Qua de re SVETONIVS: (y) Incedebat, inquit, ceruice rigida et obstipa, adducto fere vultu, plerumque tacitus; nullo etiam, aut rarissimo cum proximis sermone, eoque tardissimo, nec sine molli quadam digitorum gesticulatione. Quae omnia ingrata atque arrogantiae plena et animaduertit Augustus in eo, et excusare tentauit saepe apud senatum ac populum, professus, naturae vitia esse, non animi. Denique vt portum aliquan-*

Can. 10.
De inces-
PERFIDO-
RYM et
INQVIE-
TORVM.

do respiciamus, tertius additamenti loco accedat canon; *Incessus cum violento humerorum motu, oculis stupentibus, et ore distorto coniunctus, ingenium arguit dolosum, inuidum, et nulli mortalium fidum. Obseruauit hos fere characteres in Iuliano GREGORIVS NAZIANZENSIS, cuius locum iam priore capite adscripsimus. Os vero inter ambulandum distortum, omnibus etiam antiquis animi perfidi signum visum est, adeo ut et Comici feruis scelestis, et fallaciarum architectis, hunc gestum adfingant. Sic apud TARENTIVM (z) Phaedria: ob, inquit,*

Illud vide, os vt sibi distorsit carnifex.

Longam ipse enarrare possem illorum feriem, qui tali incesu sunt,

(r) Io. Bapt. Porta lib. II. cap. LV.
p. 266.

(s) Scipio Claramont. p. 491.

(t) Aristoteles libr. VIII. moral. cap.

III.

(u) Adamantius l. c.

(x) Sallust. in Bell. Catilin. cap. XV.

(y) Sueton. Tiber. cap. LXVIII. p. 374.

(z) Vid. Terent. Eunuch. Act. III.

Scen. III. v. 2. 3.

sunt, quorumque malam mentem, malum animum, ipse expertus sum. Sed hic verbis non opus est. Prouida enim natura istiusmodi hominibus tam notabiles notas ac veluti stigmata inussit, vt, simul ac conspiciantur, statim adpareat, illos, tanquam societatis humanae pestes, cane peius et angue esse fugiendos.

§. XVII.

Haecenus vitiosorum hominum incessum fufius distinctiusque considerauimus: vnde iam nihil esset reliquum, nisi vt eadem diligentia de motu virtute ornatorum ageremus. Sed veremur, vt virtus aequae facile ex gressibus eluceat, ac vitia morbi que voluntatis. Nam haec nobiscum nasci, ac sensim consuetudine firmari, nemo ignorat. Quare nec mirum est, si incessum in hanc vel illam formam componant. At virtus nemini mortalium natura contingit, sed diuinitus datur, maximoque studio, et quidem fatis plerumque fero, acquiritur. Et hinc tantum abest, vt homines emendata voluntate incessum simul emendare soleant, vt potius plerumque hic valeat illud poetae:

*Incessus
hominum
VIRTUTE
praeditorum.*

*Quo semel est imbuta recens, seruabit odorem,
Testa diu.*

Contingit ergo haut raro, vt qui natura antea ad voluptatem procliuus fuerunt, voluptatem quamdam incessu adhuc prodere videantur, etiamsi mentem reuera emendauerint. Et sic in reliquis etiam se res habere potest, praesertim si nemo ipsis vellicet aures, ac de naeuis istis, quos plerumque ignorant, illos admoneat. Quae quum ita sint, temere agere merito videremur, si etiam de hominum virtute praedictorum incessu certos condere canones non dubitarem. Et hinc mutato consilio, non, quid fiat ab eiusmodi hominibus, sed quid fieri deceat, docebimus, paucisque ostendemus, qualem potissimum incessum viro honesto esse arbitremur dignissimum. Omnes, qui vitio quodam laborant, a regia mediocritatis via euagari videmus. Aut enim iusto celerius moventur, aut ab vno extremo, vt loquuntur philosophi, ad alterum ruunt, et incessu inconstante animi produnt leuitatem. Huc accedit, quod omnia vitia cum quadam ridicula adfectione coniuncta sint, et vel in pedum positura, vel in gestibus, quidquam habere videantur, quod a natia elegancia abhorreat. Ex quibus omnibus consequitur, vt eum incessum esse viro bono dignissimum iudicemus, qui nec tardus nimis sit, nec iusto celerior, sed mediocris, praeterea aequae aequalis, simplex, et ab omni leuitate atque adfectione seiuinctus. Atque haec est decora ista incedendi ratio, quae

quae naturali quadam pulcritudine se commendat, et ab omnibus, qui de decore praecipunt, cum cura inculcatur. Quid CICERO (a) de illa scripserit ad filium, initio dissertationis diximus. Cauendum enim esse monet, *ne aut tarditatibus utamur in gressu mollioribus, ut pomparum ferculis similes esse videamur, aut in festinationibus suscipiamus nimias celeritates, quibus anhelitus moueantur, vultus muietur, aut os torqueatur. Ea enim omnia animi parum compositi esse significationes.* Idem docet, qui post CICERONEM de officiis commentatus est, AMBROSIVS (b). Eo enim, quem supra laudauimus, loco *tenendam esse monet in ipso motu, gestu ac incessu verecundiam.* Et, paucis interiectis, paullo distinctius adumbrans viri honesti ac pii incessum, ita pergit: *Esto etiam gressus probabilis, in quo sit species auctoritatis, grauitatisque pondus, tranquillitatis vestigium, ita tamen, si studium desit, atque adfectatio, sed motus sit purus ac simplex. Nihil enim fucatum placet: motum natura informet. Si quid sane in natura vitii est, industria emendetur. Vt ars desit, non desit correctio.* Nihil profecto poterat dici elegantius, aut ad mentem nostram accommodatius. Habes enim hic, quicquid antea de incessu viri honesti diximus. Sed digna tamen sunt et BERNARDI (c) verba, quae hic legantur. Quemadmodum enim hic vir in multis rebus ultra saeculum sapit: ita et praeclara, et plane philosophica sunt, quae de incessu praecipit: *Sit, inquit, in ingressu tuo simplicitas, in incessu honestas, nihil dedecoris, nihil lasciuiae, nihil petulantiae, nihil insolentiae, nihil leuitatis in incessu tuo adpareat. Animus enim in gestu corporis adparet, gestus signum est mentis.* Et hoc quidem praestantissimo praecepto, tanquam epiphonemate quodam, hanc dissertationem obsignamus.

§. XVIII.

Conclusio Ne enim nimis diu lectoris defatigemus oculos, demum hic *Capit.* la contrahenda, portusque tandem aliquando respiciendus videtur. Plura, eaque magis exquisita, dari poterant, nisi temporis pariter ac chartae fuisset habenda ratio: at vero, quum tot nobis fuerint festinandi caussae, ipsumque speciminis academici nomen nos subinde monuerit, quanto omnia transcurfu dicenda essent: breuitatis studio filum hic abrumpimus, nihil quidem, quod addamus, reliquum esse rati, praeterquam, vt immortalis DEO gratias, quas mens potest concipere, maximas agamus, eumque precemur, vt nos, inter tot viarum anfractus incedentes, ita Spiritu suo ducat ac dirigat, vt euitatis praecipitiis ac *ἑυδομαρτίας* diuerticulis, ad veram sapientiam perueniamus, in eaque vnice adquiescamus.

DE

(a) Cic. lib. I. de Offic. c. XXXVI.

(b) Ambros. lib. I. de offic. c. XVIII.

(c) Bernard. de modo bene viuendi cap. VIII.

DE PHILOSOPHIS SEMICHRISTIANIS.

EXERCITATIO V.

HISTORICA ET PHILOSOPHICA.

Σύνοψις.

I. Philosophia viam munit ad religionem Christianam. II. Sed viam hanc philosophi nonnulli adspernantur, nonnulli eam ex parte tantum probant. Et hinc PHILOSOPHI SEMICHRISTIANI, de quibus hac dissertatione agitur. III. Describuntur hi philosophi, et in suas classes dispescuntur. IIII. Cur gentiles philosophiam doctrinis christianis interpolarent? V. Quomodo id fecerint? VI. Probatum haec interpolatio testimoniis Patrum. VII. Nec non recentiorum, veluti IO. OWENI, VIII. LVCAE HOLSTENII, VIII. HVETII, CAVEI, H. WITSII, G. OLEARII. X. Ipsorum denique gentilium. XI. Viae, quibus philosophi gentiles ad Christianae religionis notitiam pervenire: quales sunt lectio sacrarum litterarum. XII. Frequens cum Christianis consuetudo. XIII. Frequentatio scholarum christianarum. XIII. In primis scholae Ammonii Saccae, de cuius religione disquiruntur. XV. Recensentur philosophi huc pertinentes, ique vel cautius et occultius Christianorum doctrinas sectati, ut: EPICETVS, XVI. PLOTINVS, XVII. PORPHYRIVS, XVIII. HIEROCLES, XVIII. IAMBlichVS, XX. vel apertius *Χριστιανίζοντες*, veluti SIMPLICIUS, XXI. CHALCIDIVS, XXII. IO. LYDVVS, XXIII. PROCOPIVS, XXIII. SYNESIVS, XXV. An etiam SENECA, XXVI. PLVTARCHVS, XXVII. et SEV. BOETHIVS huc referendi? XXVIII. Philosophi Christiani quidam ad gentilissimum procliuiores. XXVIII. Causae semichristianismi philosophici ex parte gentilium. XXX. Ex parte Christianorum. XXXI. Remedia semichristianismo philosophico opponenda. Conclusio dissertationis.

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

Z

S. I.

§. I.

Philosophia viam
munit ad
Religionem Christi-
aniam.

Etus opinio est, iam inde ab antiquissimis ducta temporibus, ipsorumque veterum theologorum, quos patres vocant, firmata consensu, philosophiam, si quis ea recte vtatur, viam quodammodo munire ad religionem Christianam, eiusque veritatem argumentis validissimis stabilire. CLEMENTI (c) certe Alexandrino hoc tam certum exploratumque visum est, vt non dubitarit ita hanc in rem differere: Ἐπαιδαγωγή καὶ φιλοσοφία τὸ ἑλληνικὸν, ὡς ὁ νόμος τὰς ἑβραίας, εἰς Χριστὸν προπαρασκευάζει τοίνυν ἢ φιλοσοφία, προοδηγοῦσα τὸν ὑπὸ χεῖρὸς τελειούμενον. *Ipsa etiam philosophia Graecos, sicut lex Ebraeos, deducebat ad Christum. Praeparat ergo philosophia, ei viam muniens, qui a Christo perficitur.* Cum qua Clementis sententia, non vno solum loco declarata, sed saepiuscule repetita (d), iudicium auctoritatemque suam coniungunt et alii, eiusdem ordinis viri, et in iis etiam GREGORIUS NYSSENUS (e), qui luculento alterius Gregorii Neocaesariensis exemplo demonstrat, philosophiam quasi indicem esse christianae veritatis. Quum enim retulisset, Gregorium illum, adhuc tum adolescentem, operamque philosophiae nauantem, veluti stimulum quemdam sensisse ad probandam suscipiendamque religionem Christianam: ita pergit vir eloquentissimus: Τῆ ἔξω φιλοσοφία δι' ἐπιμελείας καθομιλήσας, δι' ὧν ἑλληνισμὸς τοῖς πολλοῖς βεβαιῶται, διὰ τούτων ἀδηγήθη πρὸς τὴν τῆ χεῖρὸς κατανόσιν. *Quum in externae philosophiae studio diligenter versatus esset, per quas res a plerisque errores Graecorum stabiliuntur, iis deductus fuit ad christianae religionis cognitionem.* Haec aliaque, quae passim apud veteres occurrunt, quamuis magnificentius, quam verius, dici existimentur, ipsique CLEMENTI (f) saepius hoc acciderit, vt nimia philosophiae admiratione abreptus, paullo incautius in eius laudes se diffundat: haecenus tamen nihil eum docuisse, quod sit a recta ratione alienum, arbitramur. Reipsa enim philosophiam veram ac rite adhibitam reuelationi, christianaeque religioni viam sternere, tam certum exploratumque est, vt a nemine possit in dubium vocari. Simulac quis verae se philosophiae perpoliendum tradit; non potest non animaduertere, mentem humanam morbis grauissimis, ac incredibili ad quaeuis mala propensione

(c) Clemens Alex. *Stromat.* I. p. 282.

(d) Idem *Strom.* VII. p. 710.

(e) Gregor. Nyssen. *vita Gregorii*

Thaumat. Tom. III. *Oper.* p. 539.

(f) Ittigius *Praef. ad Supplem. Operum*

Clem. Alex. n. VII.

sione laborare, neque vera felicitate se vnquam esse potiturum, nisi mentem tot morbis vitiisque obnoxiam emendarit, et ad beatam cum Deo coniunctionem, quocumque demum medio adiutus, peruenerit. Id vero dum anxie anhelat animus, statim deprehendet, tum de mali istius origine, tum de Dei natura, coniunctionisque istius, quam adspirat, modo ac indole vix quidquam sibi e ratione constare, deplorandamque hanc esse mentis coecitatem ac caliginem. Porro dispicienti de mediis, occurrent quidem illi praecepta philosophorum quamplurima, nec ea quidem in se mala: sed quantumlibet ista accurate obseruantem, ipsa mox illum edocebit experientia, mediis his omnibus parum se ad rei summam proficere. Quo magis enim philosophiae parebit: eo longius se a vera illa summaque felicitate abesse sentiet, mirabiturque non sine dolore, actionibus ad philosophiae praecepta accurate compositis, animum tamen se circumferre nihilo, quam antea, emendatiorem. Quin immo, si vel maxime in tantis angustiis ad Deum confugere, eiusque efflagitare auxilium statuerit: animadvertet tamen, illum summe quidem bonum, at eundem quoque esse iustissimum. Ex quo colliget, Deum hominibus tam malis ac proterue eius legem migrantibus, nisi satisfactio quaedam intercesserit, veniam dare salua iustitia haud posse. Talem vero peccata expiandi modum, quum nullum, ratione duce, inueniat: profecto ita secum necessario cogitabit, aut nullam esse ex miseria hac eluctandi rationem, quod cum summa Dei bonitate conciliari vix potest, aut tutiorem certioreque viam diuinitus esse hominibus patefactam, atque hinc dari reuelationem, qua duce ad veram cum Deo coniunctionem possit perueniri. Enimuero dum reuelationis in mentem veniet idea, eadem opera agnoscet, ita eam debere esse comparatam, vt omnes, quos in ratione deprehenderat, defectus abunde suppleat. Hoc enim nisi praestiterit reuelatio, non intelliget, cur data sit, aut quid vtilitatis miseris hominibus adferre queat. Oportebit ergo reuelationem, si augustum hoc nomen tueri velit, docere, quaenam sit innatae illius labis origo, quae Dei natura ac voluntas, quo pacto peccata expiare liceat, quae sint animum vere emendandi media, et quae sunt huius generis alia. Denique si omnia inuestigauerit monumenta, quae diuinae reuelationis titulum prae se ferunt: nullum omnino reperiet, cui characteres isti omnes conueniant, praeter diuinas litteras, quibus Christianorum coetus regitur. Eas itaque solas a Deo profectas statuet, eas exosculabitur vnice, iis ducibus tuta certissimaque via ad CHRISTVM, et per eum ad summam sem-

piternamque felicitatem perueniet. Quae quum ita sint, (est enim hic locus a VINCENTIO PLACCIO (g) et IO. FRANCISCO BVDDEO (h) tam luculenter explicatus, vt pluribus istis immorari haud opus sit,) consequens omnino est, vt philosophiam ducem ad christianam religionem non infidam esse cum CLEMENTE fateamur.

§. II.

Philosophi
nonnulli
viam hanc
asperrantur.
Hinc
PHILOSOPHI
SEMICHRISTIANI.

Enimvero, quemadmodum eorum, qui ipsa reuelatione diuina vtuntur, non omnes ad Christum perueniunt: ita non mirandum est, nec philosophis omnibus maximam praestantissimamque istam felicitatem contigisse. Sane enim quum paucissimi philosophia duce ad Christianam veritatem perducti sint: longe plures in varia diuerticula delapsi misere perierunt. Alii quippe philosophia perperam vsi, in atheismum ac Spinozismum (i) inciderunt. Alii profanae superstitioni, tamquam scopulis, obfirmato animo adhaeserunt. Alii denique, agnita quodammodo Christianae religionis praesentia, impetrare tamen a se haut potuerunt, vt auitae superstitioni nuncium mitterent, et diuinam, quam admirabantur, religionem amplecterentur. Hi ergo ancipiti animo huc illuc fluctuantes, plura quidem, quae Christus praecipit, mirifice probant, nec pauciora tamen fastidiose reiecerunt, similes illi AGRIPPAE (k), Iudaeorum Regi, qui, audita Apostoli oratione: ἐν ὀλίγῳ, inquit, με πείθεις χριστιανὸν γίνεσθαι, *Parum abest, quin persuadeas, vt Christianus fiam.* Et de his quidem philosophis ἐν ὀλίγῳ christianis commentari nonnulla in praesenti placuit. Quum enim nihil sit isto semichristianismo perniciosius, ipseque generis humani Seruator (l) eiusmodi homines ἐπαμφοτερίζοντας, ac neque calidos, neque frigidos, ex ore suo se eieciaturum, minetur: existimauimus nos operae pretium facturos, si Dei optimi maximi freti auxilio de hoc potissimum philosophantium periculo differeremus paullo diligentius, syrtesque illas ostenderemus, ad quas tot eruditissimi viri triste fecissent naufragium. Iam dudum est a LIVIO (m) obseruatum, esse hoc in rerum cognitione praecipue salubre ac frugiferum, omnis te exempli documenta, tamquam in illustri posita monumento, intueri, vt inde tibi, quod imitare, capias, inde foedum inceptu, foedum exitu, quod viues. Quae si vera sunt, vt

(g) Vincent. Placcius de praecipuis philosoph. mor. fructu.

(h) Io. Fr. Budd. Elem. philosoph. mor. VI. 54. sequ. p. 191.

(i) Idem in Diss. de Spinozismo ante Spinozam.

(k) Act. XXVI. 28.

(l) Apoc. III. 15. 16.

(m) Lilius Praefat. Hist. p. 3.

vt sunt certe verissima, nec hanc vtilitate carituram existimamus tractationem historicam, quae alienis exemplis cautiore reddere poterit philosophos, vt melius ipsi suis consulant rationibus, eaque summa cautione defugiant, quae aliis detrimento exitioque fuisseprehenderint.

§. III.

Vt ergo ab ovo, quod aiunt ordiamur, vel ex iis, quae paulo ante monuimus, poterit colligi, quid philosophorum semichristianorum nomine intellectum velimus. Vocantur ita nobis philosophi, qui in ipsam religionem tantum sibi iuris statuerunt, vt ex Christianis doctrinis, non plus quam commodum videretur, decerperent, illudque philosophiae suae miscerent, atque adeo novum sibi ipsi fingerent religionis genus, ex Christianis philosophicisque doctrinis conflatum. Horum autem philosophorum *ἐν ὀλίγῳ χριστιανῶν* quamuis duo potissimum sint genera, alterum veterum, qui ad paganam fere superstitionem erant procliuiores, eamque tantum petitis ex ipso Christianismo dogmatibus callide interpolabant; alterum eorum, qui, licet in multis cum paganis facerent, ipsi tamen Christianae religioni plus pretii statuere viderentur: tamen in eo vtrisque conuenit, quod nec in solidum essent christiani, nec omni ex parte cum philosophis paganis facerent, sed ex vtraque disciplina conflarent tertium nescio quid, quod sublimioris philosophiae specie falleret, et imprudentiores raperet in admirationem.

Describuntur hi Philosophi, et in suas classes dispescuntur.

§. IIII.

De vtrisque ergo quum nonnulla agere animus sit, ab antiquioribus merito ordiendum, dispiciendumque est, cur gentiles philosophiam suam doctrinis christianis, tanquam phaleris quibusdam, exornandam putauerint? Circumspectis vero rebus omnibus, quae huc facere videntur, rationibusque subductis, hanc potissimum rei istius causam deprehendere nobis videtur. Auclis paullatim christianorum rebus, adeo in omnium oculos incurrere coeperat paganae superstitionis turpitudine, vt publico risu exciperentur sacra, mirifica quondam veneratione celebrata. Sane enim Christiana religio maxima subinde capiebat incrementa, per vniuersum terrarum orbem tam subito diffusa, vt vrbes, castella, municipia, conciliabula, castra, tribus, decurias, palatium, senatum, fora denique omnia, TERTULLIANO (n) teste, impleret, ecclesiaeque termini breui tempore paene iisdem, quibus orbis terrarum,

Cur gentiles philosophiam doctrinis Christianis interpolant?

Z 3

limi-

(n) Tertull. Apol. cap. XXXVII. p. 182.

limitibus finirentur. Accedebat insignis christianorum pietas castissimique mores, et cruenta, quae laetissimo animo subibant, supplicia, ex quibus non obscure intelligi poterat, diuinam utique ac immotam esse religionem, quae nec inter tot acerbissimos dolores, dirrissimaque tormenta homines destitueret. Obstupescabant ad haec gentiles, et quemadmodum christianorum pietatem sapientiamque vel inuiti admirabantur: ita ex raro victimarum mercatu patriae superstitionis ruinas tristi augurio praeuidebant. Quid ergo agerent inter haec homines, rebus suis male metuentes? Quid caperent consilii? Non aliud profecto succurrebat miseris, quam ut velo honestiore palliarent prostitutam in ludibrium religionem, et subreptas e christianorum purpura lacinias ingeniose illi adfuerent, quo isto induta habitu, confestim alio, multoque honestiore schemate prodiret, hominumque iudicia sustineret facilius.

§. V.

Quomodo idfecerint? Quum vero tria gentilibus essent theologiae genera, NATURALE, CIVILE et FABULOSUM (o), quorum hoc in turpissimis Deorum facinoribus, monstrosisque natalibus enarrandis; illud in constituendis sacris publicis; istud in exponenda rerum diuinarum humanarumque natura ac indole versabatur; harum quidem disciplinarum nulla fuit, quae non christianorum causa ornamenta quaedam aliena sibi adsumserit. Poetarum fabulae, in quibus de Diis ea, quorum vel homines puduisset, referuntur, tam callide ea tempestate explicari consueuerant, ut dextras iungere sapientia stultitiaque viderentur. Quod, licet iam olim quidam tentassent, maxime Platonici (p), qui omnia ἀληθινῶς interpretari ex sectae formula adfueuerant: nunquam tamen, quam florentibus christianis, hoc studium inter ethnicos viguit vehementius. Sic LIBANIUS, sophista, teste GREGORIO NAZIANZENO (q), nulla re magis callidissimum exercuit ingenium, quam inueniendis allegoriis, quibus christianorum tela eluderet, poetasque impietatis stultitiaeque crimine absolueret. Idemque post haec etiam alii permulti factitarunt, quemadmodum a laudatissimo THOMAE STANLEII (r) interprete, in erudita de philosophia eclectica appendice, praecla-

(o) Augustinus de ciuit. Dei VI. 5. Lactant. I. 12. et 17. Coel. Rhodig. An-
tiq. Lect. II. 12.

(p) Tales sunt Metrodorus Lampasacenus et Heraclides Ponticus, quorum meminit Tatianus aduersus Graecos p. 160.

Chaeremon et Cornutus apud Eusebium Hist. eccles. V. 19.

(q) Gregor. Nazianz. Orat. III. contra Iulianum.

(r) Appendix ad Stanleii Histor. philof. cap. VI. p. 1221.

re est obseruatum. Nec remissiore studio sacrificuli turpissima sacra sua tum emendabant. Ea enim tam ingeniose ad Christianorum rituum similitudinem componebantur, vt speciem mysteriorum admodum insignium prae se ferrent. De qua gentilium aemulatione satis luculenter testatur antiquum marmor, in quo abominanda Taurobolii et Criobolii mysteria ita describuntur (s):

DIS. MAGNIS.

MATRI. DEVM. ET. ATTIDI. SEXTILIVS.

AGESILAVS.

AEDISIVS V. C. CAVSARVM. NON. IGNOBILIS.

AFRICANI. TRIBUNALIS. ORATOR.

TAVROBOLIO.

CRIOBOLIOQVE. IN. AETERNVM. RENATUS.

ARAM. SACRAVIT. D. D. NN. VALENTE. V.

ET. VALENTINIANO. IVNIOR. AVGG. COSS.

Quis vero non animaduertit, profanos istos ritus ita hic exornari, vt baptismo aliquatenus comparari possent? Tam sublime enim profecto est regenerationis mysterium, tamque humanae rationi abstrusum, vt ipse NICODEMVS (t), in sacris litteris versatissimus, coecutiatur ad illud, et audito tantum nomine, rem *ἐν τοῖς ἀδυνάτοις* habeat. Quomodo ergo profana sacrificulorum disciplina tantum mysterium inculcare potuisset, nisi Christianis vocabulum, eorum religioni proprium, essent suffurati? Ab his videlicet quum frequentius regenerationem quamdam nominari obseruassent, ipsi eandem regenerandi virtutem, quam hi baptismo tribuebant, Taurobolio suo conabantur vindicare, ne, mysteria sua Christianorum sacris vlla in re deteriora esse, fateri cogerentur. Incredible hoc poterat videri, nisi et aliis testimoniis res extra omnem dubitationis aleam poneretur. Exstat enim IULIANI Imperatoris insignis epistola (u), in qua, postquam sacrificulis multas leges praescripsit, non dissimulat, ista omnia se, Christi morum aemulatione incensum, imperare. *Si enim, inquit, sacerdotes nostri in elargiendis beneficiis segniores fuerint: praebebunt Galilaeis materiam, liberalitate sua et beneficentia factionem suam stabiliendi, et honestos Deorum cultores calumniandi.* Eandem rem agit in alia ad Arfacium,

(s) Salmasius ad Lamprid. *Elagab.*
cap. VII. p. 180. Rigaltius ad Cyprian.
p. 233.

(t) Io. III. 4. 9.

(u) Iulian. *Fragm. Epist.* p. 305.
Operum.

facium, Galatiae Pontificem, epistola, in qua grauitur hortatur hunc flaminem, vt sacrificulos, ad cleri Christiani instituta, mores, hospitalitatem ac disciplinam instituat. At quo consilio (x)? *Cur enim, inquit, hanc sacrorum mutationem sufficere posse credimus, neque ad ea respicimus, quibus impia Galilaeorum religio creuerit: id est, ad benignitatem in peregrinos, ad curam ab illis in mortuorum sepultura positam, et ad sanctimoniam vitae, quam simulant? Quorum singula a nobis vere exsequenda esse censeo.* Referendum etiam huc est ALEXANDRI SEVERI (y), principis semichristiani, institutum, qui non modo Christum in larario suo vna cum heroibus paganorum coluit, sed et tanti aestimauit sacros christianorum ritus, vt eos ad ipsam rempublicam transferret, et magistratus surrogandos illorum exemplo publice proponeret, et hortaretur populum, si quis quid haberet criminis, vt manifestis rebus probaret. Quin dudum obseruatum est eruditibus, nunquam philosophos de precibus, de hymnis Deo canendis, aliisque eiusmodi cultus diuini partibus studiosius egisse, quam ex quo christiani iis exemplo suo praeiuerint. Ex quibus satis adparet, gentiles etiam sacrorum suorum rationem, quoad eius fieri poterat, ad Christianorum exemplum composuisse. Ad naturalem denique theologiam quod attinet, expoliendam sibi illam sumserunt philosophi, maxime illi, qui in nullius verba magistri iurantes, eclecticum quoddam philosophandi genus sequebantur. Quemadmodum enim hi non dubitabant ex ipsis Chaldaeorum, Aegyptiorum, Phoenicum monumentis nonnulla in rem suam vertere: ita et ecclesiae thesauris inhierunt, plura, quae praeclare a Christianis de rebus diuinis et moralibus tradebantur, impudentissimo conatu surripientes, lucemque ita miscentes tenebris, vt difficillimum subinde sit, ea, quae rationis ductu cognouerant, a Christianorum spoliis discernere. Et haec quidem est philosophorum εν δόξη Christianorum origo, haec occasio, qua in lucem prodire coeperunt. Ex eo enim tempore vix vllus est doctorum gentilium κατ' ἐκλογήν philosophantium, cuius in operibus non aliqua saltem occurrant istius semichristianismi vestigia.

§. VI.

Probatur
haec interpolatio
refsimoniis
Rarum.

Animaduertentur hanc philosophorum rapinam iam olim viri eruditissimi, qui veluti conditionem rei furtivae contra illos passim

(x) Idem *Epist. XXXV VIII. p. 429.*
sequ. et ex ea Sozom. Hist. eccles. V. 16.

(y) *Lamprid. in vita Alexandr. cap. XXXXIII. et XXXXVIII.*

sim instituerunt. EVSEBIUS (z), in veterum philosophorum lectione versatissimus, de AMELIO refert, eum diui Ioannis expilasse euangelium, eumque non sine laude citasse. De PLUTARCHO et PLOTINO idem testatur THEODORITVS (a). Et quamuis, quod ad Plutarchum attinet, ratio eum fugiat: de Plotino tamen res magis videtur dubio carere. Praeterea etiam PROCLUS eamdem dicam scribit COSMAS INDICOPLEUSTES (b), sexti saeculi scriptor christianus, qui de eo disertè: ἕτος, inquit, τὰ ὁμοία ἡμῖν λέγει, μεταπλάσας τὸν λόγον. Ipse quoque nostris similia profert, mutato solum in aliam formam sermone. Denique et de aliis suae aetatis philosophis BASILIUS (c) idem adfirmare non dubitat, dum scribit: Haec, (quae paullo ante ex Ioannis euangelio adduxerat,) ego noui multos, etiam extra veritatis rationem mundana sapientia praeditos, iactantes et admirantes suis decretis et scriptis miscere ausos esse. Κλέπτει γὰρ ὁ διάβολος, καὶ τὰ ἡμέτερα ἐκφοροῦσθαι πρὸς τὰς αὐτὲς ὑποφύτας. Fur enim est diabolus, qui, nostra quae sunt, extra ad suos fert interpretes. Nihil eo loco planius, nihil euidentius. Non enim loquitur de λόγῳ Platoniorum, quasi ex ea doctrina falso collegerit BASILIUS, philosophos Ioannem expilasse: sed de ipsis Ioannis verbis, in opere eorum non vno adductis, ex iisque recte infert id, quod nos demonstrandum hic suscepimus, philosophos etiam gentiles christianae religionis praestantiam tam compertam habuisse, vt subreptas illi purpuras pannis suis adsuere non dubitarint.

§. VII.

Neque nostra aetate defuerunt viri accurate docti, qui collatis inter se veterum iuniorumque scriptis, horum plagia sagaci ingenio deprehenderunt. IOANNES enim OWENVS (d), qui primus mihi nunc in manum incidit, in eruditissimo opere, quod Θεολογία μνησται inscripsit, vltimum istum ruentis gentilismi conatum diligentissime describit, obseruatque, diabolium, praeuila antiquae superstitionis ruina, ne in extremo actu sibi deesset, religionem, in qua ipse vnus omnia fuerat, varie instaurasse, et nouas ei vires, notum splendorem addere pro virili tentasse. Quum vero duae potissimum fuerint gentilismi partes, vna, quae in variis de Deo rebusque diuinis opinionibus, altera, quae in profano deorum cul-

Nec non recentiorum, veluti Io. OWENI,

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

A a tu

(z) Eusebius Praep. Euang. XI. 10.

(c) Basilius Homil. XVI. in princ.

(a) Theodoritus Therapeut. II. p. 33.

Ioan.

(b) Cosmas Indicopleust. Christian.

(d) Io. Oweni Theologumena l. 9. p.

Opin. de mundo XII. p. 341. in Bernardi Montfaucon Collect. noua PP. Tom. II.

126. et III. 6. p. 211.

tu versaretur, in eo elaborasse veteratorem, ut viros doctissimos excitaret, qui, salua αυτοκρατορεια sua, et opiniones de Deo sobrias magis, ac sublimiores excogitarent, et cultus superstitiosi rationes minus, quam antea, ridiculas ac ineptas praescriberent, et eas veluti fuco delinerent. In prima operis parte AMELIVM, EVMENIVM, PLOTINVM, PROCLVM, HIEROCLEM, CELSVM: in posteriore APOLLONIVM TYANEVM, PORPHYRIVM, IAMBlichVM, et IVLIANVM sedulo elaborasse. Quae ubi fusius doctissimus auctor exposuit, ita pergit: *Hoc autem conatu illos eius veritatis, quam odio habuerant, beneficio, quae iam sui radios in hominum mentes immiserat, vos esse, certissimum est.* Quin generatim denique pronunciat, *primis ecclesiae temporibus totam philosophandi rationem ex christianismo esse innouatam.*

§. VIII.

LVCAS
HOLSTENI-
NI,

Eumdem locum cum cura tractauit LVCAS HOLSTENIVS (e), quo nemo in scriptis iuniorum PLATONICORVM fuit versatior. Postquam enim de PLOTINI ac PORPHYRII doctrina atque vniuersa philosophandi ratione prolixius disseruit: subductis rationibus omnibus, quae huc facere videbantur, hanc facit cogitationum suarum summam (f): *Non possum, quin praestantissimorum ingeniorum sortem miserear, quae in ea tempora inciderunt, quum religio Christiana nouam ac insuetam mortalium animis lucem extolleret, NVMENII, inquam, PLOTINI, PORPHYRII, AMELII, HIEROCLIS, qui quum diuinae veritatis gustum ex sacris litteris et nascentis ecclesiae doctoribus, aut christianorum doctorum ore percepissent, purissimos veritatis riuulos in Pythagorae et Platonis deriuarunt lacunas, et igniculos diuinae lucis mendaciorum fumo et tenebris obscurarunt.* Idem vir clarissimus (g) paullo post obseruat, *in posteriorum Platoniorum scriptis, praesertim PLOTINI, IAMBlichI, et PROCLI, multa passim reperiri, quae non ex obuiis et communibus religionis nostrae dogmatibus, sed ex intimis et reconditissimis mysticae theologiae penetrantibus videantur deprompta, neque obiter tantum strictimque verbis adumbrata, sed proprio ac efficacissimo orationis genere adeo luculenter ab iis expressa, ut magnis ingeniis materiam dubitandi non leuem reliquerint, alios in eum impulerint errorem, ut quae apud vetustissimos ecclesiae scriptores diuina prorsus in hoc genere, exstant, ea inuerso*

(e) Lucas Holstenius de vita et scriptis Porphyrii cap. VI, p. 24.

(f) Idem l. c. p. 28.

(g) Vid. Petauii Dogm. theolog. III.

10. de Deo. Thomae Gale adnot. ad Iambl. de myster. Aegyptiorum p. 288.

Io. Albert. Fabric. Proleg. ad Marini vitam Procli.

inverso ordine a Platonicis illis mutuata, et velut Aegyptiorum spolia in pios usus conuersa, adfirmarint, atque isto etiam argumenta praestantissimorum operum fidem auctoritatemque conuellerent voluerint. Haec HOLSTENIVS, qui his verbis non obscure eos notare videtur, qui DIONYSIVM AREOPAGITAM Platonica quaedam in theologiam mysticam transfulisse arbitrantur. Ipse enim contra ea existimat, Platonicos potius mysticorum scriinia expulisse. Quod etiam de Proclo testatur SVIDAS (h), dum ait: Ἰστέον, ὡς τινες τῶν ἔξω σοφῶν, καὶ μάλιστα Πρόκλ. Ⓞ, θεωρήμασι πολλὰ καὶ τὰ μακαρίως Διονυσίου κέρρηται, καὶ αὐταῖς ταῖς ἑνεαῖς λέξεσι. Sciendum autem est, quosdam ex profanis sapientibus, praecipue vero Proclum, saepe theorematibus beati Dionysii, et interdum nudis eius verbis, usos esse. Sed quocumque modo se res habeat, (nolumus enim iam hac de re cum quoquam litigare) id saltem certum est, philosophos istos, de quibus HOLSTENIVS agit, multa, si non e Dionysio aliisque mysticis, at certe ex aliis doctorum christianorum operibus, in rem suam vertisse.

§. VIII.

Non magis haec philosophorum aemulatio fugit sagacitatem illustriissimi episcopi Sueffionensis, P. D. HVETII (i), qui ubi Iamblichi de mysteriis Aegyptiorum facerrimum opus citat, in eo passim dicit micare lucidissimae veritatis scintillas, et strictiones quasdam christianissimi. Cuius rei redditurus rationem: *Ex quo enim, inquit, fulgere coeperat Christi philosophia, iam inde etiam ethnicam philosophiam lucis suae radiis late perfudit, idque cum in Procli, Porphyrii, aliorumque scriptationibus perspicitur, tum maxime in eo, quem commemorauimus, Iamblichi libro.* Cui Huetii testimonio facile addere liceret alia, veluti GVILIELMI CAVEI (k), et HERMANNI WITSII (l), nisi nos iam dudum ad se vocaret laudatissimus THOMAE STANLEII interpret (m), qui in saepius laudata historiae philosophicae appendice, rem omnem, vt solet, accurate expediuit. Et enim in politissima ista diatribe singulari capite expendit, *quam multa electici pagani ex Christianis sacris in sua scripta deriuarint, et qua de causa?* Respondet vir doctissimus, iam inde ab Ammonii Saccae temporibus, qui Christianis sacris initiatus fuerit, multa

HVETII;
CAVEI,
WITSII,
OLEARIJ.

A a 2

multa

(h) Suidas voce Διονύσιου Ⓞ Tom. I. mitiu. l. 3. p. 64.
edit. Lud. Kusteri.

(i) Huetii *Demonstr. Euang. Prop.* III. 13. p. 176. (l) Herman. Wits. *Exercit. Dodec.*

III. p. 23.

(k) Guiljelm. Caue *Christianism. Pri-* (m) *Append. ad Th. Stanl. Hist. phil.*

los. cap. VII. p. 1221.

multa ex disciplina christianorum eclecticis philosophos reliquis sapientiae suae placitis attextuisse, atque hinc nugari eos, qui, quas in horum philosophorum scriptis inueniant, praeclaras doctrinas de morte philosophica, corporisque et sensuum fuga, de cura animi item et de mentis cultu ex eorum ingenio profecta, a christianis vero in vsus suos versa esse existiment. Certum enim hoc esse, ipsius scripturae *ἠρώσιον* adeo exacte referre pleraque illa, quae de talibus philosophi illi habeant, ut ex illis fontibus derivata ea esse, dubitari vix possit. Obseruat porro, id omne ab iis aemulatione religionis christianae factum, ne quidquam scilicet deesse philosophiae videretur eorum, quibus illa sese maxime hominum animis commendare deprehenderetur. Nam ab indoctissimis quoque hominibus eam in christiana religione doctrinae morumque probitatem deprehensam esse, atque innocentiam, ut non potuerit non animos eorum ducere, atque conuincere conscientias. Addit praeterea, non alios facile in ornanda spoliis huiusmodi philosophia diligentiores se praestitisse, quam qui insensissimum fuerint aduersus Christianos animo. IULIANVM enim, PORPHYRIVM et PROCLVM, quos peculiaribus scriptis christianismum impugnasse constat, diligentissimos fuisse in imitanda doctrina morum, institutisque christianorum. Quae et aliis quibusdam speciminibus demonstrat, ob praemissae breuitatis fidem hic omnino praetermittendis.

§. X.

*Ipsorum
denique
gentilium.*

Minimum fortasse momentum domestica haec testimonia ad rem adferre videbuntur. Quum enim nihil contingat frequentius, quam ut adfectus migrent in calamum, et ad id credendum sit quisque procliuior, quod suae, quam profitetur, religioni honorificum esse existimauerit: vereri quis posset, ne et hi, quos recensuimus, humani quid passi sint, istaque omnia non tam veritate, quam religionis studio adducti, scripserint. Enimuero, quo minus haec in eos cadat suspicio, ipsi prohibent gentiles philosophi, qui, ut sollemne est furibus, suas sociorumque rapinas turpiter prodiderunt. PROCLVS (n) enim, qui reliquis plagiaris vult videri ingeniosior, laudatis quibusdam, quae de archangelis differuerat PORPHYRIVS, caute admodum monet, nouum hoc philosophandi genus a IAMBlicHO esse reprehensum, ideo, quod PLATO archangelorum nusquam meminerit, quibus addit PROCLVS:

ὁ δὲ

(n) Proclus in *Timaeum* I. p. 41.

ἔθ' ἡ φιλόσοφος ὁ τρόπος ἕτος τῆς θεωρίας ἀλλὰ βαρβαρικῆς ἀλαζονείας μετός. *Neque philosophicus hic speculandi modus, sed barbaricae ostentationis plenus.* Quibus verbis quid innuat, non adeo obscurum est illis, qui IOANNEM Evangelistam ab AMELIO βάρβαρον (o), ipsumque disciplinae Christianae institutum a PORPHYRIO (p) βάρβαρον τόλμημα, a IULIANO (q) denique βαρβαρικὴν ἀλαζονείαν frequenter adpellatum, meminerint. Sed quid opus est, inquit, ad christianos confugere: quum archangelorum iam multo ante PORPHYRIUM ZOROASTRIS oracula et ORPHEVS meminerint? An non ab his potius, quam a Christianis, mutuam hanc doctrinam acceperit PORPHYRIUS? Annon probabilius est, PROCLVM Chaldaeorum potius et Orphei dogmata τῆς βαρβαρικῆς ἀλαζονείας nomine notasse, quam Christianorum? Sed sunt fortassis, quae his reponamus. Fateor equidem, multos in ZOROASTRIS oraculis angelos quaerere et archangelos. Quemadmodum et THOMAS GALE (r), disquirens in eruditis ad IAMBlichVM adnotationibus, vnde archangelorum doctrinam Porphyrius acceperit? respondet, plures esse vias, quibus ad eius notitiam potuerit peruenire. Praeter libros enim Iudaeorum, Christianorum et Gnosticorum apocryphos, etiam ZOROASTRIS exstitisse oracula, e quibus de archangelis quaedam haurire potuerit. Sed in iis, quae exstant, oraculis neque archangelorum neque angelorum vlla fit mentio. Adscribunt equidem Chaldaeis hanc doctrinam PSELLVS, DAMASCIVS, et alii (s): sed qua fide, ipsi viderint. Mihi sane omnia, quae de ZOROASTRIS et Chaldaeorum doctrinis vulgo referuntur, talia videntur, vt iis vix tuto innitaris. Quamuis enim non negem, inesse iis nonnulla vere Chaldaica, res ipsa tamen docet, adeo illa alienis Platoniorum et Iudaeorum doctrinis esse interpolata, vt genuina a spuris aegre discernere liceat. Idemque sentiendum videtur de ORPHEO (t), cuius hi versus circumferuntur:

Σὺ δὲ θρόνον πυρόεντι παρεῖδον πολύμοχθοι
Ἄγγελοι, οἷσι μέμνηε, βροτοῖς ὡς πάντα τελεῖται.

*Candentique tuae sedi permulta laborans
Adstant angelicus populus, quaeis maxima cura
Mandata est hominum.*

A a 3

Quis

(o) Eusebius *Praep. Euan.* XI. 19.
p. 540.

(p) Idem *Hist. eccles.* VI. 19.

(q) Iulianus *Epist.* LXIII. p. 454.

(r) Thom. Gale *ad Iamblich.* p. 206.

(s) Thom. Gale *l. c.* Thom. Stanleii
Hist. Philos. Chald. l. 2. 9.

(t) Orpheus *ap. Clem. Alex. Strom.*
V. p. 608.

Quis enim eos genuinos praeſtiterit in tanta carminum Orpheo ſuppoſitorum turba? Quare id verosimillimum videtur, quod LVCAE HOLSTENIO (u) viſum eſt, hanc de angelis doctrinam Porphyrium accepiffe a chriſtianiſ, hoſque ipſos eſſe, quos barbarorum nomine PROCLVS traducat. Adiungimus vero PROCLUS IULIANVM, τὸν παραβάτην, qui, quum ad paganorum defeciffet ſuperſtitionem, nihil reliqui fecit, vt, quantum in ſe eſſet, abſurdiſſimae religionis maculas elueret. Hinc non ipſe tantum cautius ſublimiusque philoſophari coepit, verum etiam reliquos paganos, in primis ſacerdotes, ad emendatiorem illam et ſemichriſtianam philoſophandi methodum eſt cohortatus. Ad ſacrorum enim antiſtites inter alia et haec ſcribit (x): Προσεκτέον μὲν ἔτε πᾶσιν, ἔτε τοῖς πάντων δόγμασιν ἀλλὰ ἐκείνοις μόνον καὶ ἐκείνων, ὅσα εὐσεβείας ἐς ἰ ποιητικά; καὶ διδάσκει περὶ Θεῶν, πρῶτον μὲν, αἷς εἰσὶν, εἶτα ὡς προνοεῖσι τῶν τῆ-δ, καὶ ὡς ἐργάζονται μὲν εἰς ἐν κακόν, εἰς ἄλλας φθονῶντες καὶ βλασφημῶντες, καὶ πολεμῶντες. Non omnibus aut omnium dogmatibus, auſcultandum, ſed illis, et eorum decretis duntaxat, quae pietatem animis iniicere poſſunt, deque Diis ita docent: primum aliquos eſſe, deinde inſimarum rerum penes illos eſſe curam, ad haec nihil ipſos mali, neque hominibus, neque ceteris inferre, liuore, inuidia aut mutuis inter ſe proeliis exercitios. Quorſum autem haec ſpectent, facile coniiicet, quicumque ea, quae ſtatim ſequuntur, verba expenderit: ὅποια γράφοντες μὲν οἱ παρ' ἡμῖν ποιηταὶ κατεφρονήθησαν οἱ δὲ Ἰουδαίων προφήται, διατεταραμένως συγκατασκευάζοντες ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν, τῶν προσημαίντων ἑαυτῆς τοῖς Γαλιλαίοις θαυμάζοντα. Huiuſmodi (de deorum inuidia et contentionibus) quum Poetae noſtri ſcriptis prodidiſſent, contemtui habitus ſunt, at vero Iudaeorum prophetae, quum illa pro certis et conſtitutis adſeuerent, apud infelices illos, qui ſe ad Galilaeorum coetum adplicarunt, in admiratione verſantur. Quid aliud ergo intendit IULIANVS, quam vt gentiles chriſtianorum aemulatione accendat, horteturque ad philoſophiam illam ſemichriſtianam, maiore, quam adhuc feciſſent, cura excolendam? Id vnum ſcilicet reliquum videbatur IULIANO, turpi ad gentiliſmum defectione omnium reprehentionem incurrenti, vt ſtrumam, quod eſt in prouerbio, dibapho tegetet, quo emendata quodammodo ad Chriſtianorum exemplum philoſophia, paullo minus inſanire videretur.

§. XI.

(u) Holſtenius de vita et ſcriptis Porphyrii cap. VI. pag. 27. ſequ.

(x) Iulian. Fragm. Epift. p. 300. ſeqq.

§. XI.

Enimvero dispiciendum porro est, quibus demum viis philosophi isti ad christianae veritatis thesauros penetrarint. Notum enim est, iam inde a saeculo tertio Christianos mysteria sua habuisse secretissima, et ne catechumenis quidem, nedum paganis, illa facile enunciaſſe (y). Quomodo factum est igitur, vt ad ipsos paganos eorum notitia peruenerit? Sed cogitanti mihi ea de re, et recentior videtur illa, quam iactant, disciplina arcani, et tres occurrunt viae, gentilibus philosophis expeditissimae. Alii enim ex sacrarum litterarum ecclesiaeque doctorum lectione, alii ex quotidiana Christianorum consuetudine, alii in eorundem scholis profecere. Librorum sacrorum lectioni operam dedisse iuniores philosophos, ex iisque, quantum eorum rationes tulerunt, in rem suam vertisse, extra omnem dubitationis aleam positum est. Quamvis enim haec oracula criminossissime infectarentur, eorumque *δευπνευσίαν* data opera impugnarent; non puduit tamen homines impios, ea, quae sublimiora ipsis videbantur, operibus suis intextere, hisque alienis plumis se efferre. Inter hos merito referimus NUMENIVM, quem ORIGENES (z) ait multa suis inseruisse commentariis *deprompta e Moſis et Prophetarum libris, et tractata per verisimilem tropologiam*. Quae ne quis paullo iactantius ab Origene dicta existimet: speciem huius rei nobis suppeditant PORPHYRIUS (a) et EVSEBIUS (b), qui verba Moſis: *ἐκφέρεται ἐπάνω τῆ ὕδατος θεῆ πνεῦμα* (c) a Numenio adducta explicataque testantur. Quin immo non solum veteris testamenti scrinia expilauit, quemadmodum ab Origene obseruatum est, sed et in libro tertio *περὶ τ' ἀγαθῆ* narrauit quamdam historiam de IESV, non addito nomine, sed narratione in tropologiam conversa (d). Porro NUMENIVM in isthoc instituto sequuti sunt alii, maxime AMELIVS, qui, EVSEBIO (e) teste, laudato principio euangelii IOANNIS, per Iouem iuravit, quod barbarus ille, (sic vocat Ioannem,) recte sapienterque de λόγῳ differuerit. Quo loco non possum non monere, Platonicos iuniores, quum in magistri sui scriptis de λόγῳ quodam multa dici deprehendissent, maximopere suspexisse diuinum illud euangelii Ioannis principium, existimantes videlicet, illam

(y) Gebh. Theod. Meyer *de recondita veter. Eccles. Theologia* §. XVI. p. 18.

Guil. Ernest. Tenzel *de discipl. arcani*.

(z) Origen. *adu. Cels.* III. p. 198. et I.

p. 13.

(a) Porphyr. *de antro* p. 256.

(b) Euseb. *Praep. Euang.* X. 17. XI. 9. 18.

(c) Gen. I. 2.

(d) Origen. *adu. Cels.* III. p. 198.

(e) Euseb. *ibid.* XI. 19. p. 340.

illam PLATONIS *περὶ τῶ λόγου* doctrinam, tanti tamque inter christianos honorati viri testimonio non leuiter stabiliri. In quo quamvis valde eos fugiat ratio, quum IOANNIS euangelistae Platonisque diffensus a viris eruditissimis contra IO. CLERICVM (f) luculenter admodum demonstratus sit (g): Platonice tamen id adeo non potuit persuaderi, vt prima illa IOANNIS commata, quum cetera christianorum omnia contentui haberent, amplissimis semper laudibus efferrent. Hinc e SIMPLICIO, Mediolanensium episcopo, saepiuscule se audiuisse ait AVGVSTINVS (h), quemdam ex Platonice dixisse, *aureis litteris describendum esse euangelii Ioannis initium, et in conspicuis ecclesiarum omnium locis proponendum*. Omittimus iam, quae de PLVTARCHO et PLOTINO obseruare sibi visus est THEODORITVS (i). Omittimus, quae de CELSO, PORPHYRIO, IULIANO, et CHALCIDIO dici poterant, quorum vel opera et fragmenta, quam adsidui fuerint in euoluenda sacra scriptura, legendisque christianorum libris, perspicue docent. Quis vero viros tam prudentes atque eruditos a diuini verbi lectione plane inanes rediisse credat? quis dubitet, quin etiam aliud agentibus plura in eo occurrerint, quae animos, quantumlibet a CHRISTO alienos, in admirationem raperent? Vnde adeo non mirum est, philosophos hos ex scripturis sublimius philosophari didicisse, vt mirandum potius esset, nisi vani hi sapientiae diuini ostentatores spoliis quibusdam, ex diuino codice surreptis, *φλυαρίας* suas exornassent.

§. XII.

Frequens cum Christianis consuetudo. Alteram viam, qua philosophi pagani ad sublimiorem quamdam sapientiam notitiamque christianae religionis peruenerunt, munivit illis perpetua christianorum consuetudo, quae iis vel nihil tale cogitantibus profuit, dum tot laudandis christianorum exemplis quotidie excitabantur. Magna nimirum exemplorum etiam apud malos vis est, et quemadmodum, qui in sole ambulant, etiamsi id non agant vt colorentur, colorantur tamen: ita fieri vix potest, quin is, qui cum sapientibus vitaeque emendatae viris quotidie versatur, aliquam, si non sapientiam ac probitatem, at certe illarum speciem inducat. Iam consideret mihi quisquam illorum temporum conditionem, secumque cogitet, annon oportuerit

(f) Io. Clerici *Animadu. ad XVIII: prima commata cap. I. Ioannis et Ep. Critic. III. p. 247.*

(g) Hermann. Witsii *diff. de λόγου in dodec. Exercit. Hist. theolog.*

(h) August. *de Ciuit. Dei. X. 28.*

(i) Theodorit. *Therapeu. II. p. 322.*

tuerit philosophos ad aemulationem accendi. Omnes ciuitates tum impleuerant christiani, veram illam animique formatricem sapientiam professi. Eorum non modo doctores et antistites, sed et mulierculae et seruuli, a lacu et furno redeuntes, et sublimius reuerentiusque de rebus diuinis differebant, et plus verae sapientiae exprimebant viuendo, quam philosophi vniuersi integris voluminibus tradiderant (k). At qui eodem tempore florebant philosophi, dici non potest, quam anilem ac inspidam sectati sint philosophandi rationem, priusquam sublimioris cuiusdam sapientiae gemmas furtim christianis surriperent. Alii, vt LVCIANVS (l) ait, ἀρετὴν τινα καὶ ἀσώματα καὶ λήρης magno strepitu iactare: alii vulgaria quaedam viuendi praecepta miro supercilio inculcare, ipsi caeteroquin ab emendata vita remotissimi: quidam disputando cum vitiis bellum gerere, et gloriosum sibi ducere, si paulo loquaciores et in vibrandis excipiendisque quaestiunculis essent exercitiores. Denique omnes, qui tum sapientiam nomine pallioque praeferebant, philosophiam in populare conuerterant artificium, verborum inanium fumum aere vendentes, quales ἐπιμισθῶ φιλοσοφῆντας καὶ τὴν ἀρετὴν ἄνιον ὡσπερ ἐξ ἀγορᾶς προτιθέντας, pro mercede philosophantes, et virtutem veluti venum in foro exponentes, non sine sale exagitat LVCIANVS (ll). Quid agerent igitur excitatiora ingenia, quae in tanto stultorum prouentu subinde nascebantur? A Christo et vera, quam euangelium exigit, fide penitus abhorrebant. Ex christianis in quotidianis congressibus multa audiebant de DEO, eiusque natura et operibus, multa de spiritibus bonis et malis, de rerum origine, de hominis naturali corruptione, de purgatione animi et vera virtute, de casto Dei cultu, aliisque huius generis doctrinis, quae vel inuiti cogebantur admirari. Nec ferre profecto poterant aequo animo, sapientissimos quosque gentilium, a christianorum mulierculis et ancillis sapientia et pietate superari. Quid consilii itaque erat reliquum, quam vt christianorum dogmata, quantum salua religione fieri poterat, sua facerent, iisque spoliis exornarent philosophiam, publico risui adhuc expositam, ipsisque gentilibus, sine his tegumentis, dedecori futuram?

§. XIII.

Enimuero ex ipsis denique christianorum scholis lumen haut minimum philosophiae gentilium effulsit. Eas enim et ab ipsis pa- Frequen-
tatio scho-
larum.
christia-
Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I. B b gano-

(k) Athenagoras Apolog. p. 39. et
ibi Rechembergii Adnotat.

(l) Lucianus in Timone p. 97. Tom. I. narum.

(ll) Lucian. in Nigrino p. 59. T. I.

ganorum philosophis esse frequentatas, exemplis constat quam plurimis. Mirum quidem hoc videri poterat, vel eo nomine, quod pagani odio plus quam Vatiniano Christianos prosequerentur. Unde facile quis posset colligere, quosuis potius, quam christianos doctores, ab iis esse auditos. Sed nota est curiositatis indoles, quae reliquos adfectus haut raro supprimit, ipsumque odium aut exstinguit aut suspendit. Sane ipsorum Imperatorum et Augustarum nonnullos a christianorum institutione prorsus abhorruisse, legimus. De Seuero enim Imp. a TERTULLIANO (m) memoriae proditum est, quod in palatio habuerit PROCVLVM quemdam christianum, qui Torpacion sit cognominatus, quique Imperatorem aliquando oleo curauerit, ipsumque eius filium Antonium Caracallam lacte christiano educauerit. Idem de Iulia Mamaea, Alexandri Seueri matre, est certissimum (n), quippe quae Antiochiam acciuit ORIGENEM, vt ex eius praeceptis sermonibusque proficeret, et christianam perdisceret doctrinam. Haec si ipsi Imperatores et Augustae fecerunt, qui, quantum nobis constat, antiquae superstitioni, tamquam scopulis adhaeserunt: cur dubitarent, quales, tenuioris conditionis homines, christianorum scholis interesse? Sed quid opus est verbis, vbi res ipsa loquitur? Nota est schola christianorum Alexandrina, ex qua tamquam ex equo Troiano lectissima semper ingenia prodierunt. Iam inde enim a prima christianorum aetate eam illuminarunt doctores celeberrimi, CLEMENS, PANTAENVS, AMMONIVS, ORIGENES, HERACLAS, PIERIVS, SERAPION (o), DIDYMVS, RHODON, et alii quam plurimi: quorum institutum licet ad τὴν τῶν ἱερῶν λόγων διδασκαλίαν potissimum spectarit, eoque factum sit, vt καθηγήσεων magistri vocarentur: philosophiam tamen eadem opera professi sunt, omniaque, quae in gentiliū operibus reperiebantur, in suos selegerunt vsus, non quod christianae religioni his phaleris opus esse existimarent, sed quia haec non incommoda videbatur gentiles ad se alliciendi occasio. Et sane non infeliciter ipsis cessit hoc consilium. Quamuis enim fatendum sit, patres Alexandrinos inquinatioris philosophiae decreta nonnunquam esse amplexos, et dum nescio quem eruditionis fumum captarint, multos vna errores in ecclesiam inuexisse (p): effecerunt tamen hac docendi ratione,

(m) Tertull. ad Scapulam cap. III.

(n) Euseb. Hist. Eccles. VI. 21. p. 223.

(o) Philippi Sidetae Catal. catechetarum Alex. apud Dodwellum ad finem

dissert. Irenae. Io. Andr. Schmidii diff. de Schola Alexandr. catechet.

(p) Thom. Itigii Praefat. ad operum Clement. Alex. Supplementum n. VII.

tione, vt et gentiles, his ἀκροάσεων inuitati, eorum scholis interessent, in iisque veluti aliud agentes ad christianam religionem praepararentur. Cuius rei luculentum testem habeo EVSEBIUM (q), qui vbi de ORIGENE, eiusque docendi dexteritate et fama agit: *Τοιαῦτα δὴ, inquit, φιλοσόφῳ βίῃ τοῖς θεωμένοις παρέχων ὑποδείγματα εἰκότως ἐπὶ τὸν ὅμοιον αὐτῷ ζῆλον, πλείους παρῶρμα τῶν φοιτητῶν, ὥστε ἤδη τῶν ἀπίστων ἐθνῶν τῶν δὲ ἀπὸ παιδείας καὶ φιλοσοφίας ἢ τὰς τυχόντας ὑπάγεσθαι τῇ δὲ αὐτῆς διδασκαλίᾳ.* Huiusmodi igitur philosophicae vitae exempla omnibus spectanda praebens, plures ex discipulis ad imitationem sui merito prouocauit, ita vt multi ex gentilibus, tum in omni doctrinae genere, tum in philosophia praestantissimi, eius se magisterio submitterent. Cui suffragatus HIERONYMVS (r): *Illud, inquit, de immortalis Origenis ingenio non taceo, quod dialecticam quoque et geometriam, et arithmeticam, musicam, grammaticam, et rhetoricam, omniumque philosophorum sectas ita didicit, vt studiosos quoque saecularium litterarum sectatores haberet, et interpretaretur iis quotidie, concursusque ad eum miri fierent, quos ille propterea recipiebat, vt sub occasione saecularis litteraturae in fide Christi eos institueret.* Possem hanc in rem exemplum adducere non vnum, iisque rem omnem perducere ad liquidum. Ipse enim EVSEBIUS (s) recenset Plutarchum, Serenum, Heraclidem, Heronem, alterum Serenum, Heraclam, qui omnes, gentiles quum essent, Origenis scholas frequentarant, in iisque tantum profecerant, vt non modo verbis factisque, sed et sanguine, CHRISTVM confiterentur. Sed sufficient fratres germani GREGORIVS THAVMATVRGVS et ATHENODORVS, quorum vterque philosophicis studiis in Origenis scholis initiatus, abiecta veteri superstitione, inter christianos nomen professus est, ceu in ipso dissertationis limine ex GREGORIO NYSSENO docuimus.

§. XIII.

Inter omnes vero, quae tum florere, scholas, facile reliquis omnibus, palmam praeripuit illa Ammonii Saccae, cuius tanta tum erat fama, tantaque celebritas, vt etiam PLOTINVS, HERENNIUS et ORIGENES, ab Adamantio illo diuersus, aliique gentiles philosophi, illi interesse non dubitarent, multaque inde procul dubio referrent, ex reconditissimis christianae religionis dogmatibus deprompta. Sed multa hic eruditis subnata sunt dubia, quorum

*In primis
scholae
Ammonii
Saccae, de
cuius reli-
gione dis-
quiritur.*

Bb 2

rum

(q) Euseb. *Hist. eccles.* VI. 3. p. 167.(r) Hieronymus *Casalog. Viror. illu-*
str. c. LIII.(s) Euseb. *Hist. eccles.* VI. 3. p. 165.
et 4. p. 167. sequ.

rum quaedam, quae huc faciunt, paucis discutiemus. PORPHYRIUS (t), qui vitam PLOTINI accurate admodum perscripsit, ut et HIEROCLES (u), de AMMONIO prodiderunt memoriae, eum veterum philosophorum opinionibus perpurgatis, reiectisque, quae instar lolii succreuerant, nugis, puram ac genuinam philosophiam restituisse, et multos sibi vndiquaque acciuisse auditores, et in his maxime Plotinum, Herennium et Origenem, qui fidem sibi mutuo obstrinxerint de dogmatibus AMMONII non euulgandis. At quum PLOTINVS promissis bona fide stetisset: HERENNIVS, teste PORPHYRIO, eam primus violauit, eundemque postea sequutus est Origenes. Haec partim HIEROCLES, partim PORPHYRIUS referunt. Quum itaque adhuc inter omnes confiterit, AMMONIVM istum Saccam Christianorum sacris fuisse addictum, collegerunt ex Porphyrii verbis LVCAS HOLSTENIVS (x) et PHILIPPVS LABBEVS (y), dogmata illa Ammonii, de quibus non euulgandis fidem sibi invicem obstrinxerit illa condiscipulorum triga, nihil fuisse aliud, quam doctrinas sublimes, ex ipsa religione christiana depromtas, quae a PORPHYRIO inuidiae amoliendae causa δόγματα ἀνακεκαθαρισμένα, dogmata inprimis perpurgata adpellentur. Sed alia omnia hic videntur doctis quibusdam viris, qui HOLSTENIVM et LABBEVM falli existimant. Celeberrimus, mihiq; nunquam sine laude dimittendus STANLEII interpret (z), in eo ait vtrumque errasse, quod crediderint, PORPHYRIVM in animo habuisse philosophiam, doctrinis christianis interpolatam, quum potius eius verba ad philosophiam eclecticam, ab AMMONIO excultam, pertineant. At vltterius progrediuntur PETRVS BAEIIVS (a) et IO. ALB. FABRICIVS (b): qui non hunc modo errorem in Holstenio et Labbeo notant, sed et penitus AMMONIVM tum christianum fuisse negant, quum PLOTINVS ei daret operam. Quae si vera sunt: ne suspicandum quidem erit, AMMONIVM discipulis dogmata Christiana insillasse. Sed ut largiamur, PORPHYRIVM non de dogmatibus christianis, sed eclecticis, esse loquutum, (quamuis tunc vix possit reddi ratio, cur haec discipulorum triga, ea dogmata eclectica euulganda non putauerit,) ea tamen, quae de paganismo AMMONII

(t) Porphyr. *Vita Plotini*, cap. III.

(u) Hierocles apud Photium in *Biblioth. Codice CCXIII*, p. 549.

(x) Luc. Holstenius *de vita et scriptis Porphyrii*, p. 281.

(y) Phil. Labb. *diff. de scriptis, Eccles. Tom. I.* p. 58.

(z) *Append. ad Stanl. de philos. eclectica cap. III.* p. 1210.

(a) Bael. *Dict. Historique et Critique*, Tom. I. p. 200.

(b) Fabric. *Bibl. Gr. III.* 26. p. 151. et 159.

NII suspicati sunt viri doctissimi, non videntur tam firmis niti argumentis, vt eorum caussa, virum tam illustrem, e christianorum diptychis expungendum arbitremur. Primo enim Θεοδιδάκτῃς cognomen vrget BAEIIVS, quod AMMONIO ab HIEROCLE (c) tribuitur, additque non esse probabile, gentilem philosophum Ammonium elogio hoc ornare voluisse, ob accuratiorem theologiae christianae notitiam, sed procul dubio, illud ei datum fuisse ob ἐνθεσιασμόν, et accuratiorem philosophandi rationem, in qua tamen non Christus et euangelium, sed PLATO et ARISTOTELES, regnarint. Deinde addit, AMMONIVM discipulos habuisse, non solum christianos, sed et Deorum cultores, quos AMMONII scholas mox fuisse deserturos, credibile sit, si is vel dogmata christiana discipulis inculcasset, vel ipse fuisset christianus. Praeterea etiam provocant ad auctoritatem PORPHYRII (d), a quo obseruatum sit, AMMONIVM Plotini magistrum, christianis sacris initiatum ad gentiles, simulac adoleuerit, defecisse, constanterque apud eos mansisse. Denique e LONGINO (e) obseruant, AMMONIVM, Plotini praeceptorem, nihil scripsisse, quum Christiani Ammonii opuscula quaedam ab EVSEBIO et HIERONYMO laudentur. E quibus omnibus demum colligunt, AMMONIVM hunc Saccam eo tempore, quo Plotinum aliosque paganos auditores habuerit, non amplius fuisse Christianum, sed dudum ad gentilium castra transfisse, atque hinc non leuiter errasse EVSEBIVM, qui Ammonium hunc Saccam, alterumque christianum ab eo diuersum, primus confuderit. Sed fortassis rationibus hisce nondum satis euictum est, aut EVSEBIVM tam grauiter errasse, aut ipsum AMMONIVM fuisse gentilem. Quod enim ad primam attinet, nostra non multum interest, vnde Θεοδιδάκτῃς cognomen retulerit Ammonius. Si vel maxime enim hoc demus BAEIIO, quod illud ἐνθεσιασμόν cuidam philosophico originem debeat: nondum tamen inde sequitur, vt Ammonium christianum fuisse negemus. Non mirum enim est, gentiles, rei ignaros, ei ἐνθεσιασμόν tribuisse, qui quum iuuenis sacris ferendis vitam aegre tolerasset, subito non modo philosophus, sed et nouae emendatissimaeque philosophiae auctor exstiterat (f). Nec magis nos vrget alterum BAEII argumentum, a discipulis Ammonii gentilibus desumptum. Quum enim ipse fateri non dubitet, Ammonio, quem

B b 3

genti-

(c) Hierocles apud Photium Cod. CCXIII. p. 549.

(d) Porphyrius apud Euseb. Hist. eccl. VI. 29.

(e) Longinus ap. Porphyr. in vita Plotini cap. XX.

(f) Ammianus Marcell. XXII. ad finem.

gentilem putat, christianos discipulos dedisse operam: cur adeo absurdum sit credere, gentiles etiam christianorum scholis interfuisse, maxime quum id superiore paragrapho exemplo non vno luculenter demonstratum sit? At procul dubio, inquit, gentiles Ammonii scholam statim deseruissent, si in illa doctrinae christianae fuissent propositae. Deseruissent utique, fateor, si audiissent mysteria et fundamenta ipsa christianae religionis, si Ammonius illis inculcasset CHRISTVM, cruci adfixum, ἰουδαίους μὲν σκάνδαλον ἔλληνσι δὲ μωρίαν (g): sed huius generis doctrinarum non adeo multam in his scholis factam esse mentionem, facile adducor, ut credam. Sunt vero et alia christianorum praecepta, ad mores componendos comparata, a quibus adeo non abhorruere gentiles, sublimioris philosophiae studiosi, ut ea admirati sint maxime. Haec vero sunt, quae inculcarunt magistri Christiani: haec sunt, quae sectati sunt pagani philosophi: his purpuris pallia sua exornari posse, non praeter rem existimarunt. PORPHYRII porro testimonium de deserta ab Ammonio Christiana religione ita comparatum est, ut mirari subeat, viros doctissimos huic viro tam multum tribuisse, quo nemo fuit mentiendi in rebus christianorum studiosior. Laboravit enim homo infelicissimus eo insaniae genere, ut omnes paene viros doctos gentilibus vindicaret. Sic ORIGENEM Adamantium gentilibus sacris innutritum sero demum ad christianos delapsus, scribit eodem loco, quo Ammonium ad paganos descivisse tradidit (h). Qui itaque de homine celeberrimo, sibique prope aequali, tam turpiter mentitur, quomodo magis vera dicere crederetur de Ammonio? Sane EVSEBIUS (i), qui non multum ab his temporibus absuit, virosque ecclesiasticos, si quis alius, habuit exploratissimos, hanc PORPHYRII calumniam dudum explosit, dum ait: τῷ δὲ Ἀμμωνίῳ τὰ τῆς ἐνδὲς φιλοσοφίας ἀκέραια καὶ ἀδιάπτωτα καὶ μέχρις ἐσχάτης τῶ ἐν δέμῳ τελευτῆς. Ammonius diuinae philosophiae praecepta ad extremum usque terminum vitae integra atque immota retinuit. Quis vero credat, viri tam illustri ἀποστασίαν tam ignotam fuisse Christianis, ut ea EVSEBIUM fugere potuerit? Vnde et vltimum, quod e LONGINO desumitur, argumentum cadere videtur. Quamuis enim negare videatur LONGINVS, Ammonium libris scribendis operam dedisse: ex ipsis tamen illius verbis fati adparet, eum loqui de libris tantum philosophicis, et eos recensere, qui libros scribendi operam non primam et anti-

(g) 1. Cor. I. 23.

(h) Euseb. Hist. eccl. VI. 29.

(i) Euseb. l. c.

antiquissimam, sed quasi *πάρρηγόν τι* habuerint. Hinc statim addit: *καὶ γὰρ εἰ τι τῶν γέγραπται τισιν, ἔχει ἐχέγγυα* (k) *πρὸς τὸ μετὰ τῶν ἐξεργασμένων τῶν λόγων αὐτὰς ἀειθεμεῖν ἂν γένοιτο, πᾶρρηγον τῆ τοιαύτῃ χρησαμένους σπουδῆ, καὶ μὴ προσημασμένον περὶ τῶ γράφειν ὄρμην λαβόντας.* Iam vero si quid ab aliquo eorum scriptum est, ---- non illud tanti est, ut ea propter inter illos referri mereantur, qui *dedita opera litteris philosophiae dogmata explicuerunt, quum haec ipsi opuscula veluti πᾶρρηγα seu fortuita fuerint, neque scribendi munus, tanquam primum ac praecipuum, in se susceperint.* Ex quibus sane perspicuum est, LONGINVM adeo non negare, Ammonium quaedam theologici argumenti scripsisse, ut ne philosophica quidem opuscula ei plane abiudicet, qualia ab AMMONIO scripta esse, vel e GREGORIO NYSSENO (l), aut, si mauis, NEMESIO non obscure colligitur. Quum igitur nulla doctissimorum virorum ratio nobis persuadeat, ut Ammonium ad gentilium superstitionem defecisse credamus: nobis contra non desunt rationes, quae alia omnia sua deant. Primo enim omnes, qui praeter PORPHYRIVM Ammonii meminerunt, Christianum eum vocant. Deinde luculentus exstat AVGVSTINI (m) locus, quo christianismus Ammonii non obscure confirmatur. Mentionem enim faciens PLOTINI, ita disserit: *Tunc PLOTINI schola Romae floruit, habuitque condiscipulos multos acutissimos, et solertissimos viros. Sed aliqui eorum magicarum artium curiositate deprauati sunt, alii Dominum IESVM CHRISTVM ipsius veritatis atque sapientiae incommutabilis, quam conabantur attingere, cognoscentes gestare personam, in eius militiam transferunt.* Ex quo loco AVGVSTINI nihil aliud colligi potest, quam PLOTINVM in ea schola adoleuisse, in qua aliqui eius condiscipuli ad veram Christi cognitionem potuerint peruenire, qualis profecto non fuisset schola Ammonii, si BAEII et FABRICII (n) iudicio standum esset. Excipit quidem laudatissimus Fabricius, Augustini haec scribentis animo obuersatum fortassis esse ORIGENEM Adamantium, quem per errorem cum altero ORIGENE, Plotini *συμφορητικῆ*, confuderit. Verum res ipsa docet, nec Origenem Adamantium, nec alterum gentilem, eum in animo habuisse, quum alter nunquam gentilis, alter nunquam christianus fuerit. Plures itaque

(k) Sequimur hic et in sequentibus emendationes Cornelii Tollii, quas ipse probat et laudat Fabricius *Bibl. Gr. III.* 26. p. 128. not. f.

(l) Gregor. Nyss. aut potius Nemes. de anima *Tom. II. opp. p. 91. et 109.*

(m) August. *Epist. LVI. ad Dioscorum Tom. II. opp. p. 269.*

(n) Fabric. *Bibl. Gr. III. 26. p. 151.*

itaque alios fuisse Ammonii discipulos oportet, qui in eius schola ad Christum adducti sunt, nisi Augustinum plane mentitum dicere velimus. Quae quum ita sint, adfirmare non dubito id, quod consentiente adhuc eruditorum omnium suffragio adseueratum est, AMMONIVM christianam fidem nunquam deseruisse. Et hinc in medio posita est ratio intelligendi, ex quo fonte sua tot philosophi arua irrigarint. Ammonium enim audiuerunt HERENNIVS, PLOTINVS et ORIGENES gentilis, Plotinum et Origenem PORPHYRIVS et AMELIVS, Porphyrium IAMBlichVS, quem deinde PLVTARCHVS Atheniensis, SYRIANVS, PROCLVS, MARINVS, ISIDORUS, DAMASCIVS continua serie exceperunt (o): vt adeo non praeter rem dicere liceat, philosophorum maximorum turbam, Scholae Ammonianae veluti coloniam quamdam fuisse.

§. XV.

His veluti fundamenti loco substratis, proximum est, vt, quinam sint illi philosophi gentiles, ἐν ὀλίγοις christiani, paullo accuratius dispiciamus. Is vero denuo duorum esse generum videntur. Alii enim paullo cautius atque occultius χειρὶ ἀνιζησιν, et spolia illa aliena clam habere solent. Alii paullo perfrictioris frontis doctrinas christianis surreptas tam manifeste prae se ferunt, vt eruditus quibusdam dubitandi fecerint materiam, paganine fuerint an christiani? In priorem censum merito referimus EPICETVM, gente Phrygem, domo Hierapolitanum, qui quum esset conditione seruus, istum fortunae errorem incredibili eruditione ac virtute emendauit, et philosophiae ita percepta habuit praecepta, vt iis ad componendos mores, non ad ostentationem vteretur. Profecto, si quis vnquam philosophorum fuit, cuius cum verbis et doctrina accurate vita moreisque conspirarunt, Epictetus, BUDDĒO (p) celeberrimo iudice, hanc laudem promeretur, prope certe ab ista gloria, quae summa vtique est atque excellens, abfuit. Exstant huius philosophi enchiridion et disputationes ab ARRIANO collectae, quarum hae magnam partem tam sunt praeclarae ac sublimes, vt non modo GVIL. CAVEVS (q) eum e christianorum potius consuetudine, quam in Zenonis porticu profecisse existimet, sed et idem se iusto commentario demonstraturum receperit GASP. BARTHIVS (r), quibus et nos adfentiri non dubitamus. Quamuis enim

haut

(o) Vide Append. ad Thom. Stanleii
Hist. cap. III. p. 1213. seq.

(p) Budd. *philos. dialog. de moribus*

philos. p. 103.

(q) Guil. Cave *Christ. Primit. I. p. 64.*

(r) Casp. Barthius *Aduers. III. 10.*

haut probemus audaciorem coniecturam ABR. BERKELII (s) et GVILIEL. SALDENI (t), qui Epaphroditum, Epicteti herum, eundem cum eo, quia Paulo (u) aliquoties commendatur, esse existimant, atque inde colligunt, EPICTETI animum ab hero tam pio, matutino Christianae religionis rore quodammodo fuisse adpersum: certum tamen est, EPICTETVM, qui ipsis nascentis ecclesiae temporibus floruit, incredibili christianorum aemulatione incensum, decreta atque instituta eorum curiosius inuestigasse. Hinc subinde meminit christianorum, discipulosque eorum exemplo ad virtutem alacriores reddere conatur. Exstat in disputationibus eius locus (x), in quo egregia philosophiae praecepta viuendo etiam esse exprimenda, hoc suadet argumento, Τί ἕξαπατάς τὰς πολλὰς, ἢ ὑποκείνη, ἰουδαίῳ ἂν ἔλληνα, ἔχῃ ὄρας; πᾶς ἕκαστος λέγεται ἰουδαίῳ; πᾶς Σύρος; πᾶς αἰγύπτιος: καὶ ὅταν τινα ἑπαμφοτερέζοντα εἰδωμένον εἰδωμένον λέγουν, ἔκ ἔστιν ἰουδαίῳ, ἀλλ' ὑποκείνεται ὅταν δ' ἀναλάβῃ τὸ πάθος τὸ τε βεβηρωμένον καὶ ἡρημένον, τότε καὶ ἐστὶ τῷ ὄντι καὶ καλεῖται ἰουδαίῳ. ἔτι καὶ ἡμεῖς παραβαπτισαὶ, λόγῳ μὲν ἰουδαῖοι, ἔργῳ δ' ἄλλοι τι.

Quid populo fucum facis? Quid te, quum Iudaeus sis Graecum esse simulas? Nonne vides, ut quisque dicitur Iudaeus, aut Syrus, aut Aegyptius? Quod si quem alternantem viderimus, dicere solemus, non esse Iudaeum sed simulatorem. Quum autem adfectum illa disciplina imbuti, (baptizati) sectamque professi, adhibuerit, tum reuera Iudaeus et est et nominatur. Sic et nos adulterini, (baptismi desertores,) sumus, nomine quidem Iudaei, re vero ipsa quiddam aliud. Christianos hoc loco Iudaeorum nomine censerī, ex baptisimi mentione patet, recteque est ab HIER. WOLFIO (y) obseruatum. Sane si de Iudaeis vere ita dictis loqui voluisset, non video, cur baptismum profelytorum, paucissimis gentilibus procul dubio notum, commemorare maluerit, quam circumcissionem, paganis omnibus notissimam. Accedit, quod vulgo tum erat receptum, ut christiani, quorum religio ex Iudaea prodierat, et quaedam cum Iudaeis communia habere videbatur, Iudaei per errorem nuncuparentur, quemadmodum multis exemplis demonstrarunt IVSTVS LIPSIVS (z), PETRVS PITHOEVVS (a), CASP. BARTHIVS (b) aliique viri doctissimi. Nec minus notabilis est alter ex eo

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I. Cc dem

(s) Berkel. Praefat. ad Epictet.

cum p. 470. sequ.

(t) Salden. Otior. theolog. p. 43.

(z) Lips. ad Taciti Anñal. XV.

(u) Philipp. II. 21. Coloss. I. 7.

(a) Pithoei Aduers. II. 2.

(x) Arrianus Disp. Epict. II. 9. p. 192.

(b) Barth. ad Rutil. Numantin. I.

(y) Hieron. Wolfii Adnot. ad hunc lo-

p. 159.

dem **ARRIANO** (c) locus, in quo clarius christianorum meminit, sed ita, ut, dum reprehendit, laudet, dum odium turpissime prodat, mores eorum suis proponat imitandos. En enim eius verba: *ποῖός ἐστι τέτρω τυραννῶ φοβερός; ἢ ποῖοι δουροφόροι; ἢ ποῖαί μάχαραὶ αὐτῶν; εἴτα ὑπὸ μανίας μὲν δύνатаί τις ἔτω διατεθῆναι πρὸς ταῦτα καὶ ὑπὸ ἔθους, οἱ Γαλιλαῖοι, ὑπὸ λόγου δὲ καὶ ἀποδείξεως ἔδειξεν δύνатаὶ μαθεῖν, ὅτι ὁ θεὸς πάντα πεποιήκει, τὰ ἐν τῷ κόσμῳ.* *Quis adhuc tyrannus isli erit formidabilis? aut qui satellites? quine eorum gladii? Ergo furore quidem sic aliquis affici potest aduersus illa, et consuetudine, ut Galilaei; ratione vero et demonstratione cognoscere nemo potest, Deum ea, quae in mundo sunt, vniuersa fecisse: Quibus verbis haud obscure prodit **EPICETVS**, multa se in christianis, quos familiari conuitio Galilaeos vocat, laudanda obseruasse, atque inde eum cepisse fructum, ut, quae hos furore quodam aut consuetudine facere falso existimabat, ipse, ratione duce, adsequi niteretur. Quum itaque philosophus tam accurate cognitos habuerit christianos, multaque eorum instituta vel inuitus miratus sit: equis dubitet quaeſo, quin multas eorum doctrinas, quas, saluis Stoicorum decretis, potuit adoptare, philosophiae suae miscuerit? Dubitat equidem doctissimus **FABRICIVS** (d), cui *vanissima* videtur *de propensione eius ad christianismum suspicio, eo, quod nihil eius feratur, quod non a Stoico philosopho proficisci potuerit, multa autem, quae hanc potuerint proficisci a christiano.* Sed quemadmodum facile in hoc ei adsentior, quod neque christianus fuerit **EPICETVS**, neque christianis magnopere fauerit, multaque praesterea scripserit, quae a christiano non possent proficisci: ita paullo fidentius dictum videtur, quod nihil, nisi τὰ ἐν τῷ κόσμῳ docuerit. Quamvis enim omnia, quae tradit **EPICETVS**, ipse ratione duce discere potuisset: satis tamen constat, multa, quae etiam ex ratione colligi potuissent, fugisse philosophos, donec christianorum exemplis moniti, ea diligentius excolere. Exemplo sit doctrina de celebratione Numinis. Non ea sane abhorret a ratione: sed quis, quaeſo, ante **Epicetum** philosophus, qui Stoicus ante christianae religionis exortum tam praeclare de ea loquutus est, ut **EPICETO** paria faciat? An Christianus potuisset efficacius de ea disserere, quam **Epicetus** apud **ARRIANVM** (e) disseruit? Loquutus enim de operibus Dei sapientissime creatis: *Num, inquit, oratione haec satis**

(c) Arrianus *Disp. Epictet.* III. 7. p. 100.

(d) Fabr. *Bibl. Graec.* III. 7. p. 257.

(e) Arrianus *Disp. Epict.* I. 16. p. 127.

tis aut laudari, aut illustrari possunt? Nam si sani essemus, quid nobis aliud agendum erat, et publice et priuatim, quam Numen celebrandum? Nonne et inter fodiendum, et arandum, et edendum, hymnus hic cantandus erat Deo: Μέγας ὁ Θεός, ὅτι χεῖρας δέδωκεν, ὅτι κατάσπον, ὅτι κοιλίαν, ὅτι αὐξέσθαι λεληθότας, ὅτι καθεύδοντας ἀναπνεῖν. Magnus est Deus, qui nobis instrumenta praeberit haec, quibus terram colamus: magnus est Deus, qui manus dederit, qui deglutienti vim, qui ventrem qui effecerit, ut latenter crescamus, ut dormientes respiremus! Haec singulis in rebus cantanda erant, et hymnus maximus ac diuinissimus resonandus, quod facultatem dederit harum rerum intelligentem, et utendi ratione instructam. Quid ergo? quum vulgo excoecati sitis, nonne oportebat esse aliquem, qui hoc munere fungeretur et loco omnium hymnum de Deo publicaret? Quid enim aliud possum senex claudus, nisi celebrare Deum? Quod si lusciniā essem, lusciniā officio fungerer: si olor, olor. Nunc rationis quum particeps sim, Deus mihi celebrandus est, hoc mutuum meum est, hoc exsequar, neque stationem hanc deseram, quoad licuerit, et vos ad eandem hanc cantilenam exhortor. Si Platonius aut Pythagoreus ita scripsisset, esset fortassis, quod paullo minus miraremur. Sed quis a Stoico haec exspectaret, cuius de Deo sententia pro sectae ratione non longe a Spinozae principiis aberat? Quis ergo non videt, philosophum imitari christianos, quorum ea tunc peruulgata laus erat, quod perpetuum Christo-Deo carmen inuicem dicerent (f)? Adde quod hymnus ille Epicteticus ad psalmodum stilum quodammodo accedere, et ex ipsis christianorum hymnis expressus esse videatur. Quod sane nemini mirum videbitur, qui sequentia eiusdem Epicteti verba (g) expendit: Νῦν τρέμοντες τὸ ὀρνιθάειον κρατέμεν, καὶ τὸν θεὸν ἐπικαλέμενοι, θεόμεθα αὐτῷ ΧΥΤΙΒ ΕΛΕΗΣΟΝ, ἐπίτρεψόν μοι ἐξελθεῖν. Nunc trementes augurium capiamus, Deumque inuocantes, precamur eum: DOMINE MISERERE, fac mihi exeundi potestatem. Quae vel sola, nisi fallor, persuadent, ut Epictetum, quamuis a sacris mysteriisque christianorum alienum, moralibus tamen eorum doctrinis philosophiam suam passim interpolasse credamus, licet id occultius tectiusque fecisse non negemus.

§. XVI.

Idem censendum videtur de PLOTINO, quem supra Ammonio PLOTTI operam dedisse adfirmavimus. Hic quum esset gente Aegyptius, NVS Cc 2 plures-

(f) Plinius *Epist.* X. 37.(g) Arrianus *Disp. Epictet.* II. 7. p. 186.

pluresque philosophos iuuenis audiuiſſet, ex omnium ſcholis paulo triſtior exierat, donec audito Ammonio, eiufque doctrina vni- ce probata, exclamaret: *τῆτόν ἐζητέον, hunc ipſum quaerebam* (h). Equidem quid potiſſimum in Ammonio miratus ſit PLOTINVS, non adeo obſcurum eſt. Quum enim ideo abhorreret ab aliorum acroaſibus, quod ſectarum ſtudio, quidquid vel Plato, vel Ari- ſtoteles, vel Zeno ſomniaſſet, miro ſupercilio diſcipulis obtrude- rent: non poterat non probare inſtitutum Ammonii, qui in nul- lius magiſtri verba iurauerat, eclecticamque et ſublimiorem quam- dam philoſophiam, raro tum exemplo, colebat. Hanc ergo reti- nuit etiam PLOTINVS, qui quamuis vulgo Platonicis accenſeatur, aequiore tamen iure inter eclecticos refertur a doctiſſimo STAN- LEII interprete (i). Nam praeterquam quod in eius ſchola etiam Pythagoraeorum, peripateticorum, et ſtoicorum commentarii le- gerentur: relatum legimus a PORPHYRIO (k), Plotinum adeo pru- dentiorem dogmatum *ἐκλογὴν* probaſſe, vt et Perſarum atque In- dorum philoſophiae periculum facere conſtituerit, et iter ideo ſuſceperit in Meſopotamiam. Quum ergo nullius gentis dogmata adſpernatus ſit Plotinus: quis quaero negaret, eum etiam ratio- nem habuiſſe Chriſtianorum, in quorum ſcholis adoleuerat? Cer- te ita viſum eſt multis, iisſque erudiſſimis viris, THEODORITO, HOLSTENIO, OWENO, aliisſque plurimis. Et quamuis ab eorum ſententia alieniorem ſe profiteatur *ὁ πᾶν* FABRICIVS (l): credi- derim tamen, eum de myſteriis tantum chriſtianis loqui, quae in PLOTINO non reperiri, facile concedo. Ipſe enim nunquam ſatis laudatus FABRICIVS (m) in eruditis ad MARINVM prolegomenis di- ſerte ait: *Quod vero Plotinus et reliqui ex chriſtianiſ dogmatis quae- dam in ſuam philoſophiam vel receperint, vel cum illa conciliare, aut denique expolire conati fuerint, non videtur temere eſſe vel ne- gandum vel explodendum.* Rem vnico exemplo illuſtrabimus. Conſtat inter omnes, creationem rerum omnium *ἐκ μηδενὸς προ- ποκειμένον*, id eſt ex nihilo, doctrinam eſſe adeo chriſtianiſ pro- priam ac peculiarem, vt nulla philoſophorum ſecta eam vnquam adſequuta ſit. Omnes enim veluti ex compacto ſomniaut mate- riam quamdam Deo coaeternam, ex qua deinde hoc vniuerſum vel fortuito exſtiterit, vel a Deo factum ſit. Hinc omnes philo- ſophi

(h) Porphyr. *vita Plotini* cap. III.(l) Fabricius *Bibl. Graec.* III. 26.(i) *Appendix ad Stanleii de philoſoph.*

p. 157.

Eclect. cap. III. p. 1210. ſequ.(m) Fabric. in *Proleg. ad Marini vi-*(k) Porphyr. *vita Plotin.* cap. XIII.tam Procli *Sect.* II. pag. 12.

et III.

fophi de rerum origine perperam senserunt, ne ipso quidem excepto PLATONE, ceu ex ALCINOO (n) constat, quem et CHALCIDIVS fatetur (o), docuisse, *non Deum ex his, quae non erant, fecisse mundum, sed ea, quae erant, sine ordine ac modo, ordinasse.* Eoque factum est, vt PROCLVS (p), Platonis doctrinam vindicaturus, huic dogmati Christianorum duodeuiginti argumenta opposuerit, a IO. PHILOPONO totidem libris refutata. Et tamen PLOTINVS primus omnium, fatente ipso RADVLPHO CVDWORTHO, creationem vniuersi ex nihilo docuit, quem deinde longo agmine sequuti sunt Platonici recentiores tantum non omnes, Porphyrius, Iamblichus, Syrianus, Hermias, Damascius, Priscianus Lydus, HIEROCLES aliique, quos praeter laudatum CVDWORTHVM (q) operose enumerarunt LIVIVS GALANTES (r) et IO. ALB. FABRICIVS (s). Vnde vero hanc sublimiorem doctrinam hausisse dicamus Plotinum? Non sane ex Platonis et Aristotelis operibus, neque ex Chaldaeorum Persarumque oraculis, in quibus alia omnia occurrunt, sed a christianis haec omnino didicit, maxime ab AMMONIO, cuius in schola, vt diximus, fuerat perpolitus.

§. XVII.

Praeceptorum iungimus discipulum PORPHYRIVM, Bataneotem Ty-^{PORPHY-}
 rium, patrio nomine MALCHVM, quem omnes neruos ad euertendam christianam religionem intendisse constat. Hunc philosophum nihil fecisse reliqui, vt philosophiam ad christianae religionis exemplum componeret, et passim daret emendatiorem, adeo non mirum est, vt, si id non fecisset, omnino miraremur. Ipse enim Christianis editus parentibus, eorum doctrinas accurate imbiberat, iisque desertis, ad paganam descruerat superstitionem. Quod licet dubium videatur GVILIELMO CAVEO (t), ideo, quod praeter NICEPHORVM (u), futilem et nugacem auctorem, nemo veterum istius *amosauias* diserte meminerit: rem tamen putamus certissimam, et miramur, viro doctissimo non succurrisse testimonium SOCRATIS (x), quod rem vtique extra dubitationis ponit aleam. Hic enim

Cc 3

grauif-

(n) Alcinoos *doctr. Platon. cap. VIII. et XII. Conf. et Thom. Gale ad Iamblich. de myster. Aeg. p. 276.*

(o) Chalcid. *ad Timaeum Plat. p. 103.*

(p) Fabric. *Append. ad Marini vitam Procli p. 95.*

(q) Cudworth. *Systema mundi, intelligib. p. 749. 751. 753. 763.*

(r) Liuius Galantes *Compar. Christ. et Platonicae Theolog. p. 273.*

(s) Io. Albert. Fabr. *Bibl. Gr. II. 12. p. 464.*

(t) Cave *Hist. Lit. part. I. Saecul. III. p. 78.*

(u) Niceph. *H.E. X. 36.*

(x) Socrat. *H. E. III. 19.*

grauissimus auctor ad EVSEBII prouocam auctoritatem: iam vero, inquit, idem, ut videtur, Iuliano accidit, quod PORPHYRIO. Nam iste Caesareae Palaestinae, a quibusdam christianis reprehensus, quum pro graui, qua ardebat, iracundia ferre non posset, religionem christianam deseruit. Eiurato itaque desultoria leuitate christianismo, fecit, quod solent omnes fere apostatae. Nam non modo diuinam hanc religionem eiusque fundamentum, violentissimis scriptis oppugnauit (y), et, ut id eo operosius exsequeretur, omnes scripturae sacrae libros diligentissime euoluit: verum etiam data opera gentilismum emollire et sublimiorem inuenire philosophiam ausus est, ut esset, quod christianorum diuiniore sapientiae opponeret. Id vero tanto facilius praestitit homo, ad hanc fallaciam ingeniosissimus, quod in eos incidit praeceptores, qui eodem instituto utebantur. Audiuit enim Origenem, non Adamantium quidem christianum, ut HOLSTENIVS credit, sed alterum gentilem, Longinum, Plotinum, Ammonii discipulos, eorumque in scholis ita profecit, ut omnibus magistris suis videretur superior (z). Sed ut huius quoque sublimiorem ac semichristianam philosophandi rationem vno atque altero exemplo demonstremus: iam non repetimus doctrinam de creatione ex nihilo, quam in PORPHYRIO quoque deprehendit CUDWORTHVS (a), nec dogma eius de angelis et archangelis, quod supra excussimus, nec sublimiora denique illa decreta de morte philosophica, sensuum corporisque fuga, de cura animi item, mentisque cultu, et eleuatione in Deum, in quibus non solum aliquid christiani sed et ipsam scripturae *opis* mirantur L. HOLSTENIVS (b) et saepe laudatus STANLEII interpres (c). Sed vnicum addo eius testimonium, quod rem illustrabit maxime. Quid philosophi paene omnes, ac Platonici maxime, de animae integritate senserint, notum est et peruulgatum. Omnes enim animam tanquam in se bonam ac diuinam collaudabant, et hinc peccata, ad quae homo natura est procliuior, non animae imputabant, sed corpori, a cuius contagione ipsam mentem labem et vitium contrahere arbitrabantur (d). Pessilentissima haec erat doctrina, et procul dubio a christianis primitiuus saepius explosa. Quanto sublimius itaque hic philosophatur PORPHYRIVS ?

quam

(y) Vide Holsten. de vita et Script. Porphyr. cap. III. et VI.

(z) Eunapius p. 21.

(a) Rad. Cudworthus l. c. vid. supra §. X.

(b) Holsten. l. c. cap. VI. pag. 26.

(c) Append. ad Stanlei de philos. elect. cap. VII. p. 1222.

(d) Marfilii Ficini Comment. super Platon. Conuiu. Orat. III. cap. III. Campeii. Vitranga Obseruat. Sacr. III. §. 9.

quam praeclare scribit (e): *Αλλ' ἡ ψυχῆς φύσις οὐκ ἔν ἀγαθόν, ἀλλ' ἀγαθῷ μετέχουσιν δυνάμενον, καὶ ἀγαθοειδές· εἰ γὰρ ἂν ἐγένετο ἐν κακῷ, τὸ ἐν ἀγαθόν αὐτῆς ἐν τῷ συνείναι τῷ γενήσαντι κακία διὰ τὸ τοῖς ὑπέροις.* *At natura animae non est bonum, sed quod particeps boni fieri potest, et boniforme, alias non incideret in malum, bonum ergo eius consistit in eo, si auctori suo coniungatur, malum autem, si rebus inferioribus.* Quis non videt, haec semichristiana potius esse, quam aut Platonica aut Pythagorica? Talia plura addi possent, nisi chartae habenda esset ratio, pluresque, qui nos ad se vocant, superessent philosophi.

§. XVIII.

Prodeat ergo HIEROCLES, non ille Bithyniae, et post Alexandriae *ἑπαρχος*, libris contra christianos scriptis notus, quem plures (f) perperam cum nostro confundunt, sed philosophus ecclesiasticus, qui medio saeculo quinto floruit, et praeter libros de fato seu providentia, a PHOTIO (g) exscriptos, aureum reliquit in aurea Pythagorae carmina commentarium. In his libris Pythagorae ac Platonis doctrinas tam prope ad veritatem christianam extollit, ut nemo paganorum sublimius scribere potuisse videatur. Unde non mirum, quosdam eius auditores tam admirandis magistriftri dogmatibus ad Christianismum praeparatos esse. AENEAS certe GAZAEVS, qui Christo nomen dedit, Hieroclis philosophiae se innutritum ipse subinquit in limine dialogi de resurrectione. Ceterum omnes, qui HIEROCLEM legerunt paullo diligentius, sublimem eius ac ad christianismi exemplum compositam philosophiam amplissimis laudibus extollunt. Inter quos IO. AVRISPA, Sículus, qui primus Hieroclem latinitate donavit (h), in luculenta ad Nicolaum V. pontificem praefatione fatetur, *se, iam prope octogennarium, nihil aut graece aut latine legisse, quod sibi magis profuisse intelligat.* Cui suffragatur alter editor, IO. CVRTERIVS, qui in praefatione, FRANCISCO RVPIVCALDO inscripta (i): *Hoc quoque, inquit, doctorum multorum iudicio, quibus ipsum HIEROCLEM videre contigit, affirmare non vereor, nullum profani nominis auctorem luci donatum adhuc, quod sciam, qui tam multa de moribus, de providentia, similibusque rebus, more nostro, id est christiano, hostis alio-*
quin

(e) Porphyri. *Senten.* cap. XXXIII. p. 236.

(f) Veluti Ionius de *Scriptorib. Hist. philos.* III. 15.

(g) Photius in *Biblioth. Cod.* CCXIII.

p. 549.

(h) In edit. Patav. 1474. 4to. et Romana 1475. quas indicat Fabric. in *Bibl. Graec.* c. II. 12. p. 462.

(i) Edit. Lond. 1654. in 12mo.

quin (k) huius nominis acerrimus, tam bene, tamque aperte disse-
ruerit. Denique et DACERIVS, qui Hieroclem gallice reddidit, in
praefatione disertè ait: *Hieroclem dogmata quam plurima, quae
ex libris et dogmatibus Iudaicis Pythagoras hauserat, nulli interpre-
tum antea intellecta, Christianae religionis subsidio egregie exposuisse.*
Quae quidem iactantius dicta videri poterant, (siquidem ipse du-
bito, an a Iudaeis quidquam acceperit Pythagoras,) nisi ex ipsis
Hieroclis operibus constaret, eum christianorum spoliis se extu-
lisse. Demonstravit id exemplis haud paucis HUGO GROTIUS, qui
in commentariis ad Matthaei Evangelium diuinam illam Christi
concionem in monte habitam, cum Hieroclis principiis moralibus
passim comparavit. Sed exempli loco esse possunt vel sola illa, quae
de auxilio diuino, precibus obtinendo (l), de vitanda iurandi leui-
tate (m), de μετανοία, seu poenitentia, quam ipse principium sapientiae
vocat (n), aliisque eiusmodi capitibus moralibus efficacissimo ora-
tionis genere disputat, quae tamen quo minus hic exscribamus, ipsa
proximitate prohibemur.

§. XVIII.

IAMBLI-
CHVS,

Denique ex aliquorum sententia huc etiam pertinet IAMBLI-
CHVS, patria Chalcidensis, gente Syrus, Porphyrii discipulus,
quartique adeo saeculi scriptor celeberrimus, cuius vitam, multis
praeestigiis dicam an miraculis distinctam, operose exposuit EVNA-
PIVS (o). Accensetur et hic vulgo Platonis, sed perperam pro-
fecto, quum ab omni sectarum studio alienissimus, non modo Pla-
tonem, sed et Aristotelem, Pythagoram, quin et Chaldaeos ac
Aegyptios, sequatur. Vnde eo facilius quibusdam persuasum est,
Iamblichum ne christianorum quidem dogmata esse prorsus ad-
spersum, sed iis hinc inde opera sua tanquam gemmis quibus-
dam distinxisse. Equidem quodnam sit illustris HVETII de hoc
philosopho iudicium, iam supra, ipsis adlatis eius verbis, osten-
dimus (p). Nunc THOMÆ GALE (q) addimus testimonium, qui
adfirmare non dubitat, *hominem hunc minime christianum, immo
hostem fidei nostrae, (ne quis studium partium inuidiose criminari
possit,) in libris de mysteriis ita de Deo, angelis et anima scribe-
re, ut nonnullis, qui se christianos dici volunt, de rebus diuinis sa-
nius*

(k) Confundit et hic Curterius Hiero-
clem, Bithyniae ἱεροκλῆς cum Hierocle
philosopho, quem eodem loco fuisse
putat stoicum.

(l) Hierocl. ad aur. Pythag. carm. 45;
p. 233, ed. Curterianae.

(m) Idem p. 31. sequ.

(n) Idem p. 167.

(o) Eunap. vit. philos. statim ab initio.

(p) Vid. supra §. 9.

(q) Thom. Gale praefat. ad Iamblich.
de myster. Aegypt.

nus et castius sentiendi merito magister esse debeat. Sed denuo intercedit ὁ πᾶν FABRICIVS (r), fateturque, *ut theologiae naturalis insignita quaedam magnoque numero, ita christianismi proprie dicti vestigia se reperire nulla in illo potuisse.* Recte profecto et sapienter. Sed id modo vereor, ut HVETIVM recte perceperit vir doctissimus. *Stricturae enim christianismi*, quas in Iamblichi operibus micare, ait HVETIVS, non sunt christianismi proprie dicti capita, qualia in nullo philosophorum hactenus recensitorum opere occurrunt, sed sublimiores quaedam doctrinae, a ratione quidem non abhorrentes, sed antiquioribus tamen philosophis fere ignotae, a junioribus vero christianis surreptae, ut iis commentarios suos illustrarent. Tales vero doctrinas sublimiores in Iamblichi operibus reperiri, nec ipse forsan negauerit laudatus FABRICIVS. Quamuis fateri non dubitem, pleraeque tam esse barbaris Aegyptiorum et Chaldaeorum doctrinis obfuscatas, et corruptas, ut vix sui similes videantur. Idemque etiam sentiendum de SYRIANO, PROCLO, MARINO, ISIDORO, DAMASCIO, hominibus Asiaticis, qui continua serie in Atheniensi schola Platonica docuerunt (s), quique non contenti luxuriantis ingenii argutiis, magnam veterum opinionum farraginem suis commentis admiscuerunt, et dum crescentis longe lateque eo tempore Christianismi aemulatione Platoniam theologiam phaleris nimium ornare studuerunt, philosophiam ab Ammonio perpurgatam *πολυλογία καὶ ἄλλοτριῶν ἡρξασμάτων ἰσορίᾳ* rursus obruerunt. Quare et de iis non est quod multa dicamus.

§. XX.

Progredimur potius ad eos, qui multo apertius christianorum dogmata iactarunt, eaque ita philosophiae gentili miscuerunt, ut difficile interdum sit iudicare, Deosne falsos, an CHRISTVM *Vel apertius christus χριστιανισμοῦ, veluti SIMPLICIVS,* luerint magis. Et in hunc quidem numerum primo refero SIMPLICIVM, gente Cilicem, Graecorum Aristotelis interpretum facile principem, et, quod caput rei est, nulli sectae ita addictum, ut non et ex aliis, quae probasset, exciperet. Exstat praeter ea, quae in Aristotelem scripsit, luculentissimus in EPICTETI Enchiridion commentarius, quem post alios cum Epicteti translatione Arabica CLAVDIVS SALMASIVS edidit. In eo tam praeclare de vita instituenda, componendoque animo philosophatur apertus christiani nominis hostis, ut BONA CARDINALIS (t) eum christianis

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

D d accen-

(r) Fabric. *Bibl. Graec.* IIII. 28.

(t) Card. Io. Bona in *indice librorum*

(s) Luc. Holsten. *de vita et scriptis*

allegatorum in tractatu de rebus liturgicis.

Porphyr. cap. VI. p. 26.

accenseré non dubitet. Qua in re tamen ratio eum fugiat, quum de eius paganismo nullus sit addubitandi locus: negari tamen non potest, SIMPLICIVM ita doctrinis ac dictionibus christianis filum totum imbuisse, vt et Platoniorum mysteria nonnunquam verbis, φράσιν christianam redolentibus, inuoluere soleat. Id quod satis demonstrat precatio illa, qua commentarium istum in Epictetum obsignauit, quamque obseruante GVIL. CAVEO (u) ita concepit, vt, nisi hominem gentilem ita precari scires, crediturus sis, Christianum hac oratione sacrosanctam Trinitatem, Patrem, Filium et Spiritum sanctum, adorare. Ita enim precatur philosophus ἐν ὀλίγῳ Christianus: Ἰκετεύω σε θεοποτα, ὁ πατήρ καὶ ἡμεῶν τῶ ἐν ἡμῖν λόγῳ, ὑπομνηθῆναι μὲν ἡμᾶς τῆς ἐαυτῶν εὐγενείας, ἧς ἡξιάθημεν παρά σοῦ κ. τ. λ. Tibi Domine, PATER et auctor humanae mentis supplico, vt nos memores facias eius nobilitatis, qua nostrum genus dignatus es: vtique faueas nobis pro conditione libertatis nostrae, dum a corpore nos liberare, et adfectibus brutis repurgare conamur, vt iis superiores euadamus, ipsis imperemus, eorumque ministerio utamur, prout fert natura. Quis non hic Deum Patrem inuocari crederet? sed age, quid porro? καὶ πρὸς διόρθωσιν τῶ ἐν ἡμῖν λόγῳ καὶ ἐρωσιν αὐτῶ πρὸς τὰ ὅτως ὄντα διὰ τῶ τῆς ἀληθείας φωτός. Porro vt adsis nobis in emendatione diligenti rationis nostrae, vt eam cum rebus veris et aeternis coniungamus, per illam veritatis lucem. Quis SIMPLICIVM, ac non potius quemcumque Christianorum precantem se audire putet, et Spiritus sancti efflagitantem auxilium? Sed nondum satis christianum simulauit, en sequentia verba: καὶ τὸ τρίτον, τὸν σωτήρα ἰκετεύω, ἀφελεῖν τελῶς τὴν ἀχλὴν τῶν ψυχικῶν ἡμῶν ὀμμάτων, ὅφρα γνωσώμεν εὐ, κατὰ τὸν Ὁμηρον, ἢ μὲν Θεὸν ἢ δὲ καὶ ἄνδρα. Denique SERVATOREM comprecor: vt penitus abstergere velit omnem caliginem ab oculis animarum nostrarum, ita vt clare, ceu Homerus ait, et Deum et hominem cognoscamus. Quis non hic denuo agnoscit φράσιν ipsius scripturae? Nihil ergo huic precationi, si ad verba respicimus, deesse dixeris, praeter illud AMEN, quod solas vere Christianorum preces obsignat. Ceterum huius generis plura existant in SIMPLICII commentariis, quae argumento sunt, hominem infelicem tam prope abfuisse a christianorum doctrinis, quam procul ab ipso Christo, maximo malo suo, abfuit.

§. XXI.

(u) Guil. Caue Christianism. primit. l. 3. p. 65.

§. XXI.

Idem iudicandum est de CHALCIDIO, cuius commentarius in CHALCIDIVS, Platonis Timaeum eiusdem commatis est. De auctore omnia incerta sunt, adeo ut ne de ipsa quidem, qua floruit, aetate, quidquam compertum habeamus. Quamvis enim GVIL. CAVEVS (x) eum ad annum erae CHRISTIANAE CCCXXX referendum putauerit: non alio tamen fundamento, ceu ipse fatetur, nititur, quam quod ipse CHALCIDIVS, Hosio suadente, se ad interpretandum Platonis Timaeum accessisse, innuat. Sed HOSIVS iste an fuerit notissimus ille Episcopus Cordubensium, qui saeculo quarto floruit, nondum adeo expeditum est, ut CASP. BARTHIO (y) videtur. Certe non fit credibile, virum tam grauem, et negotiis maximis districum, qualem fuisse Hosium Cordubensem constat, homini profano et semichristiano id negotii dedisse. Aequae incerta est hominis religio, quam nec ex eius commentario diiudicare possunt eruditi. Sunt qui Christianum et Carthaginiensem Archidiaconum fuisse existimant, sed FABII PLANCIADIS FVLGENTII, scriptoris christiani, et Marciani Capellae iunioris auctoritate freti, qui Chalcidium *Leuitarum sanctissimum* adpellat (z). At alii hominem paganae superstitioni fuisse deditum, credere malunt. Nec desunt denique, qui Hebraeis eum accensent, quandoquidem et horum placitis nonnunquam fauere videtur. Et reuera Chalcidius non raro ad sublimiorem Christianorum sapientiam adfurgit. Exscribit subinde Mosen, ex eoque doctrinam de creatione illustrat: laudat Salomonem: in partes vocat LXX. interpretes, ut et versionem Symmachi et Aquilae: est, vbi Origenis testimonio utitur: quin ex ipsius N. Testamenti libris nonnulla depromit, maxime illam, de stella Magis adparente, historiam, quam cum cura enarrat. Quae omnia laudatissimo FABRICIO tam manifesta visa sunt christianismi indicia, ut de eo vix dubitandum censeat, quamvis adfirmare nolit, eum fuisse diaconum, quia forsan talis magis sibi religioni duxisset, christianismum ambiguitate verborum occultare. Sed aut fallor ego magnopere, aut CHALCIDIVS (a) nihil minus fuit, quam christianus. Quamvis enim, hyenae instar, christianam vocem simulet, eorumque doctrinas, manifesto plagio, in scripta sua transferat: animum tamen a Christo alienum

D d 2

vbique

(x) Guil. Caue *Hist. litter. Part. I. Saec. III. p. 106.*

(y) Barth. *Aduers. p. 2257.*

(z) Vide Fabric. *Bibl. Latin. III. 7. p. 554.*

(a) Chalcidius *ad Tim. p. 219. et 226.*

vbique prodit. Sic vbi stellae, quae magis illuxerat, meminit, rem refert, tamquam sibi minus credibilem, et dubitantis more illud DICITUR vsurpat, additque, *Hosio suo haec multo melius esse comperta, quam ceteris.* Quo innuere videtur, ad christianum se scribere, a quo se gratiam fortassis huius commemoratione historiae initurum, sperabat. De MOSE etiam ita differit, vt non obfcure, quanti eum habuerit, prae se ferat (b): *Hebraeorum, inquit, sapientissimus, Moyses, non humana facundia, sed diuina, vt FERUNT, inspiratione vegetatus, in eo libro, qui de genitura mundi censetur: reliqua.* An vero de Mose ita scriberet homo christianus? An eius Θεοπνευστίας ad famam referret? Omitto eius dogmata de aeternitate mundi, ipsiusque humanae mentis, quae ita defendit CHALCIDIVS, vt et saniora Platonis dicta in sensum hunc deteriorem detorqueat. Quae quum ita sint, rectissime statuere nobis videmur, nec christianum fuisse Chalcidivm, nec gentilem, sed ἐπαμφοτερίζοντα, i. e. vt paucis dicam, philosophum semichristianum.

§. XXII.

IO. LY-
DVS,

Erant tum scilicet tempora, quibus plures eiusmodi homines oberrabant, qui misero errore huc illuc circumacti ac veluti fluctuantes, non inueniebant, vbi consisterent. Disputare hodie solent eruditi de eiusmodi hominum religione, quae, qualis fuerit, ne ipsi quidem miseri isti fortassis sciuerunt. Possent hic multa adferre exempla: sed pauciora sufficiunt. PHOTIVS (c) qui multorum librorum notitiam ac fragmenta in aurea bibliotheca nobis seruaui, inter alios, quos legerat, codices recenset etiam IOANNIS LAVRENTII, Philadelphiensis Lydi, tractatus tres de prodigiis, de mensibus et de politicis magistratibus, de quorum argumento et dictione postquam suo more grauius iudicauit, addit, hunc virum initio militasse, post caussas egisse, deinde et honoribus functum, imperantibus Anastasio, Iustino et Iustiniano, ac demum de religione hominis ita loquitur: τὴν δὲ θρησκείαν ὁ ἀνὴρ εἶπε θεοδαίμων εἶναι, σέβεται μὲν τὰ ἑλλήνων καὶ θειάζει θειάζει δὲ τὰ ἡμέτερα, μὴ διδὸς τοῖς ἀναγινώσκουσιν ἐκ τῆς πάσης συμβαλεῖν, πότερον ἢ τὸ νομιζὼν θειάζει, ἢ ὡς ἐπὶ σκηνῆς. *Religione supersticiosior videtur. Gentilium enim sacra simul veneratur, et fidem nostram, vt leflori difficillimum sit iudicare, vtrum sic vere opinetur, an potius veluti in scena ludat.* En denuo philosophum semichristianum. Quam-

vis

(b) Chalcid. ad Tim. pag. 372.

(c) Phot. Biblioth. CLXXX. pag. 406.

vis enim nomen Ioannis arguat, eum christianis parentibus esse usum, tam male tamen ipse fuit christianus, ut inter paganam superstitionem veritatemque diuinam veluti medius fluctuarit et in his mentis erroribus tristi perierit naufragio.

§. XXIII.

Eiusdem aetatis ac religionis merito esse dixeris PROCOPIVM, PROCOPIVS, virum omni eruditione politissimum, diurnoque rerum gestarum, usu prudentiaque ciuili celeberrimum. Huic quamuis non vacauerit per tot negotia, philosophiae totum se tradere: in libris tamen, quos reliquit, historicis ita philosophatur de Deo rebusque diuinis, ac ipsa demum religione, ut et de eo, gentilismis fuerit an Christianus, non leuis sit inter eruditos disputatio. In libris, quos de aedificiis Iustiniani conscripsit, subinde detestatur gentiliū sacrificia (d) et, ut ipse loquitur, ἀθείαν καὶ πολυθείαν, et alibi Ioannem Cappadocem gentilitiae superstitionis damnat (e), et se paullo aequius de Christianis sentire passim profitetur. Nec dubito, quin a Iustiniano Imperatore pro Christiano vere habitus sit, quum vix credibile videatur, eum de sacris a se excitatis aedificiis historiam Procopio gentili fuisse commissurum. Quo factum est, ut et GVIL. CAVEVS (f) eum in scriptorum ecclesiasticorum numerum referre nullus dubitauerit. Sed nec pauciora occurrunt in eius libris, quae a quouis potius gentiliū, quam a PROCOPIO expectasses. In ea enim, quam de Gothorum bello composuit, historia manifesto exagitat Christianos, eorumque de Deo et rebus diuinis controuersias ridet petulantissime, ac demum suam, quam colat, religionem his verbis profitetur (g): Τὰ δὲ ἀντιλογόμενα ἐγὼ ἐξεπιστάμενος ὡς ἤκιστα ἐπιμνησθήσομαι ἀπονοίας γὰρ μανιώδεις τινας ἠγῶμαι εἶναι διερευνᾶσαι τὴν τῆς θεῆς φύσιν, ὅποια ποτέ ἐστιν. Ἀνθρώπων γὰρ εἰδὲ τὰ ἀνθρώπινα εἰς τὸ ἀκελεύεις ὄμιαι καταληπτά, μὴ τίγε δὴ τὰ εἰς θεῆς φύσιν ἦγοντα. Ἐμοὶ μὲν τὰυτα ἀκωδύως σεσημασμένω, μόνω τῷ ἀπιστήσῃ τετιμημένα· ἐγὼ γὰρ ἂν εἰδὲν ἄλλο περὶ θεῆς ὅτι ἐν εἶπομι ἢ ὅτι ἀγαθὸς τε παντάπασιν εἶναι, καὶ σύμπαντα ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τῇ αὐτῇ ἔχει· λεγέτω δὲ ὡς πῶν ἕκαστος γινώσκων ὑπὲρ αὐτῶν οἰεῖται καὶ ἰσχυρὸς καὶ ἰδιώτης. Eam controuersiam etsi probe ipse teneam, minime tamen commemorabo, quod vesanam esse putem insaniam, Dei quae sit natura, disquirere: nam humana haec ipsa, nedum Dei naturam, perfecte adsequi mortales haudquaquam existimo. Quare tutius

D d 3

tius

(d) Procop. de aedificiis Iustiniani. V. 7.

(e) Idem de bello Persico I. 5. 25.

II. 12.

(f) Caue Histor. lit. Saec. VI. p. 283.

(g) Procop. de bell. Goth. I. conf. Eichel. praefat. n. XVII. sequ.

tius haec ego silentio praeteribo, sola tantum credulitate veneratus. Siquidem de Deo nihil ipse praeterea adfirmaverim, quam quod bonus omni ex parte sit, resque uniuersas sua potentia complectatur: de hisce vero controuersis ita quisque vel sacerdos, vel priuatus homo, loquatur, quemadmodum ipsi sentire libuerit. Est, ubi PROCOPIVS (h) eadem facilitate optionem facit hominibus, prouidentiamne credere velint, an fato, et casu, impetuque temerario, res humanas ferri. Ex quibus facile intelligitur, PROCOPIVM gentilium superstitione et christianorum tum uiuentium altercationibus offensum, neutri se parti addixisse, et genus quoddam religionis tertium, ex philosophia et christianismo conflatum, sibi temere finxisse. Vnde male illi quidem sentiunt, qui hominem gentilibus accensent, sed nec melius illi, qui inter Christianos ei locum concedunt. Optime vero eius religionem perspexisse videtur doctissimus NICOLAVS ALEMANNVS (i), qui eius ἀνέκδοτα, seu arcanam historiam, primus in lucem edidit. Is enim de celeberrimo auctore hoc fert iudicium. *Ad eos se composuisse videtur Procopius, quos POLITICOS adpellant, sed longe verius omnium haeresium sentinas prorsusque atheos adpellarent, qui licet in speciem christiani videantur, nullique sectae nominatim addicti sint, priuatis tamen rationibus vel reipublicae commodis christianam religionem pietatemque metiuntur, neque de Deo, quid sentias quidue doceas, si res ita ferat, vehementer laborant.*

§. XXIII.

Denique in eandem semichristianorum classem non dubito referre SYNESIVM, gente Pentapolitanum, domo Cyrenensem, philosophum Platonicum, qui incredibili doctrinae facundiaeque fama, saeculo quinto ineunte, claruit. Hic, paganus quum esset, sublimiori, quod prae se tulit, philosophiae genere tantam sui admirationem concitauit, vt ipsi christiani eum suae religioni deditum crederent, et vrbs Ptolemaidis constituerent, episcopum, non modo nihil tale sperantem, sed et refugientem, et fatentem disertis verbis, se nec animarum προπαρξιν negare, nec mundi interitum, defunctorumque in vitam reditum, vnquam credere posse (k). Temerarium hoc videri poterat ignarae plebis facinus, quod impetu magis inconsiderato, quam iudicio et ratione, admiserit. Sed ratam rem habuit Theophilus, Alexandriae antistes, qui Synesium episco-

(h) Procop. de bell. Vandal. II.

(k) Synes. Epist. CV. p. 249. edit. Dion.

(i) Nicol. Alemann. praefat. ad Procop. ἀνέκδοτα. p. XI.

Petauii.

episcopum consecrare non dubitavit, sperans fore, ut aliquando rectius sapiat, si diligentius institueretur. Memoriae hoc prodidit EVAGRIVS (1), cuius narrationi NICEPHORVS (m) addit, SYNE-SIVM, a Theophilo ad saniolem mentem adductum, sacrum bap-tismi lauacrum suscepisse. Sed, quod pace horum omnium dixe-rim, Theophilus pessimo ad omnem posteritatem exemplo paga-num praefecit ecclesiae, ex Platonico, aut saltim Platonizante, non episcopum christianum, sed philosophum semichristianum fu-turum. Sane enim SYNESIVS etiam, summa ista inter christianos dignitate auctus, non nisi religionem quamdam ἐκλεκτικὴν, ex chris-tianismo et Platonica barbaricaque philosophia conflata, sectatus est. Multa equidem, fateor, egit docuitque episcopus, christiano antistite digna. Legit interpretatusque est sacras litteras (n): con-uocavit synodos (o): externae ecclesiarum suarum tranquillitatis fuit studiosissimus (p): perperam docentes non ipse tantum stilo compefcuit, sed et presbyteris, idem ut factitarent, auctor fuit (q): exercuit etiam haud negligenter disciplinam ecclesiasticam (r): quin et de Christo pro omnium peccatis cruci adfixo ipsoque Spi-ritu sancto praeclare nonnunquam differuit (s): Sed his omnibus nondum adducor, ut Synesium serio Christianum fuisse persua-dear. Videtur potius vir doctus, quum ad episcopatum se com-pulsus intelligeret, ad prudentiae ciuilibus regulas se totum compo-suiffe, eaque omnia egisse, quae christianum episcopum decere intelligebat, salua tamen sentiendi libertate, quam tanti habebat vir callidissimus, ut ea demum lege sacerdotium subiret, si ista si-bi intacta relinqueretur (t). Sane in operibus suis ita saepe numero differit, ut gentilem vbique agnoscas. De Fortuna, Fama, Mercurio et stellis, tamquam de veris diis deabusque, loquitur (u): vbi de peccato, de viribus humanis, de gratia, aliisque hu-ius generis capitibus differit, adeo πλατωνίζει, ut nec miseriam ho-minis, nec oeconomiam salutis, satis videatur adsequutus. In li-bro de insomniis, Chaldaeorum teletas et oracula, Aegyptiorum mysteria et secretiores artes, iurifice extollit, nonnullasque am-borum

(1) Euagr. *Hist. Eccl.* I. 15.

(m) Nicephor. *Hist. Eccl.* XIII. 15.

(n) *Vid.* Synes. *Homil. in Psalm.* LXXIII. quae nouissimae editioni Paris. 1633. accessit.

(o) *Idem Epist.* XIII. p. 174.

(p) *Idem Epist.* LXVI. LXVII. p. p. 206. 208.

(q) *Idem Epist.* V. p. 169.

(r) Synes. *Epist.* LVII. et XII. p. 191. 173.

(s) *Idem Epist.* LVII. l. c. & LXVII. p. 208. sq.

(t) Synes. *Epist.* CV. pag. 249.

(u) *Idem Epist.* XXXXIII. XXXXIII p. 181. sequ.

borum opiniones praecipuas, et a christianismo alienissimas, amplectitur. Quae omnia quantopere non dicam ab episcopi, sed christiani, persona abhorreant, nemini profecto obscurum esse potest. Sunt equidem, qui hunc librum non minus, ac famosa scholia et epistolam ad Dioscorum (x), magnum Serapidis sacerdotem, a Synesio, nondum christiano, scriptum contendunt. Sed praeterquam quod hoc ipsum dubium videtur, illud contra certissimum, in libris de providentia, laude caluitii et catastasi, quae omnia ab eo iam episcopo scripta esse constat (y), eisdem nugae occurrere, paullo obscurius tamen propositas, ne, quam induerat, episcopi personam incautius agere videretur. Et quid quaeso verbis opus est, vbi res ipsa loquitur? Synesii iam Episcopi opus procul dubio sunt hymni, in quibus tamen ita philosophatur, vt dubium fit lectori, christianumne an Chaldaeum aut Aegyptium quemdam epoptam canentem audiat. Quis christiana putet, quae de λόγῳ scribit SYNESIVS: (z):

Λόγῳ ὃν μεγάλη
Πατρὶ συνυμνῶ,
Νόος ἀρρήτης
Τίκτηί σε πατρός.

*Verbum, quod magno
Cum patre cano,
Mens ineffabilis
Gignit te Patris.*

Omnia haec sunt ex Aegyptiorum barbarorumque schola. Habemus enim hic patrem ἀρρήτον, νέν et λόγον, ex quibus deinde Valentinus tres primos aeonas mascululos fabricavit. Ex eadem officina sunt, quae sequuntur (a):

Πρώτῳ πρώτας
Προθορών ρίζας
Ρίζα δὲ πάντων
Τῶν μετὰ κλεινῶν
Γάν σάν γένναν.

*Primus ex prima
Prognatus radice,
Radix autem omnium,
Quae condita sunt
Post inclytum
Tuum ortum.*

Primam scilicet Tetrada Valentiniani etiam vocabant ρίζαν τῶν πάντων, et logum ex illa educitum *patrem et radicem omnium, qui post eum exstiterunt*. Quis christianus porro ita cecinerit (b):

Μάκαρ,

(x) Vide de his scholiis et Epistola, quae chemiam inculcant, Petr. Lambec. Comment. de Bibl. Vindebonens. VI. 2. pag. 168. sequi. Borrichii Vindic. Hermet. et Morhof. Polyhist. liter. I. II. pag. 113.

(y) Conferri etiam potest Epist.

CXXXXI. in qua similia deprehendit oculus in his rebus Morhoffius.

(z) Synes. Hymn. III. v. 130. sequi. p. 337.

(a) Synes. l. c. v. 136.

(b) Synes. Hymn. I. v. 112. p. 315.

Μάκαρ, ὅσις μετὰ μόρας
Ἐπιβὰς νόε κελύθων.
Βυθὸν εἶδεν Θεολαμπῆ.

*Beatus, qui post fata
Ingressus mentis vias.
Bythum vidit, diuina refulgentem luce.*

Vbi beatitudinem Synesius collocat in visione Bythi, quod et Chaldaei faciebant, quorum in scholis hic Bythus natus est (c). Ita vbique aliud agit Synesius, etiam, vbi Christum hymnis celebrare videtur, λόγον illum, in Chaldaeorum Platoniorumque scholis natum, celebrat, cui plus fortassis, quam λόγῳ christiano- rum, tribuit. Quid? quod eo prolapsus sit SYNESIVS, vt putidum istud Aegyptiorum somnium de Deo ἀρρένοθήλω vigilans somniare non dubitauerit. Audiat mihi quis egregium illum Christianum, SYNESIVM, ita canentem (d):

Μόνας εἰ μονάδων,
Ἀειθμῶν ἀειθμῶς,
Ἐν δὲ πρὸ πάντων,
Θῆλυ καὶ ἀρρήν.

*Vnitas ex unitatum,
Numerorum numerus,
Et unum ante omnia,
Foemina et mas.*

et alio loco (e)

Σὺ πατήρ, σὺ δὲ ἔσσι μάτηρ,
Σὺ δὲ ἀρρήν, σὺ δὲ θῆλυ.
Tu pater es, tu mater,
Tu mas, tu vero foemina.

Nihil hic christianum, nihil, quod non Orphei, Aegyptiorum et haereticorum, ex his scholis prodeuntium, lacunas redoleat. Ex his enim sua arua irrigasse SYNESIVM, satis adparet ex iis, quae de Deo veterum ἀρρένοθήλω commentati sunt IO. ALB. FABRICIVS (f), IS. CASAVBONVS (g) et alii complures. Ceterum talium plenissimi sunt illi Synesii hymni. Vnde ipse GVIL. CAVEVS (h): *Hymnorum, inquit, prora et puppis ex iisdem oraculis, (Chaldaeorum et Aegyptiorum,) vocabulis quoque iisdem adhibitis, conficiuntur. Quare suspicatur vir doctissimus, voluisse Synesium trans-*
Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I. E e ferre

(c) Vid. Zoroastris Orac. v. 39. et ibi Io. Cleric.

(d) Idem Hymn. III. v. 186. p. 320.

(e) Idem Hymno. II. v. 93. sequi.

p. 317.

(f) Io. Alb. Fabricius Cod. N. T.

p. 361.

(g) Isaacus Casaubon. Exercit. I. ad Baron. n. XVIII.

(h) Caue Hist. lit. Part. II. Saec. V. p. 85. conf. et Io. Pearsonii Vindicias Ignatii II. 5. p. 362. edit. Clerici.

ferre ad thesauros hominis Christiani, quantum poterat, de gemmis Chaldaeorum et Aegyptiorum, idque ipsum in praefatiuncula ad librum ed insomniis aenigmatice insinuare. Ego vero inde colligere malim, Syne- sium, ex eo tempore, quo ad episcopatum peruenerat, nunquam, quod quidem constet, Christum serio coluisse, sed, recepto his saeculis more, philosophiae cuidam sublimiori, doctrinisque interpolatae christianis, dedisse operam. An vero ante mortem receptui cecinerit, abiectaue illa stulta sapientia, totum se Christo tradiderit, is nouit, ὃς ἔγνω τὰς ὄντας αὐτῆ (i).

§. XXV.

An etiam
SENECA?

Hi sunt praecipui, quos in philosophorum semichristianorum numerum referendos putamus, gentiles philosophi. Plures forsitan potuissent recenseri, si aliorum sequi uoluissimus sententiam: sed vereor, ne de multis perperam ita iudicetur. Sic quidam (k) inter philosophos *χριστιανίζοντας* locum etiam concedunt L. ANNAEO SENECAE, Cordubensi, qui doctrina non minus philosophica quam publicis negotiis gerendis, rerumque ciuiliu vsu, maximam sibi gloriam peperit. Et sane, si eius philosophandi rationem intueamur: ea graue quid omnino et virile prae se ferre, tamque sublimis incedere videtur, ut inter Stoicos, si ab EPICTETO discesseris, vix parem agnoscat. Quo factum etiam est, ut non heri demum aut nudius tertius maxima eius inter christianos coeperit esse admiratio, sed iam olim non defuerint, qui eum vel Christianorum sacris initiatum, cum ipsoque PAVLLO familiarius per litteras colloquutum (l), vel constatam ex Christianismo et Stoicismo doctrinis philosophiam excoluisse, vel certe multa, Christianorum principiis consentientia, docuisse (m), existimarint. Sed vereor, ne isti omnes magnopere opinione sua fallantur. Christianum enim primo non arguit vita ad omne scelus profligata, quam in SENECA DIO CASSIVS (n) notauit, nec dissimulare potuit TACITVS (o). Quamuis enim hic nihil non agat, ut hominem excuset: videtur tamen lauare Aethiopem: siquidem ipse fateri cogitur, etiam, viuente illo, et in palatio fulgente, famam hanc fuisse vulgatissimam, adeo, ut vir summae auctoritatis eum detulerit,

(i) 2. Timoth. II. 19.

(k) Guil. Caue *Christ. Primit.* I. 3.

p. 64.

(l) Vide Hieronymi *Catalog. Scriptor. eccles.* et ibi *Interpretes*, Io. Alb. Fabric. *Cod. Apocryph. N. T.*

(m) Tertullianus *de Anima cap. XX.* et *Apologet. cap. XII.* August. *de Ciui. Dei VI. 11.*

(n) Dio Cassius *aut potius Xiphilin.* L. XI. p. 694.

(o) Tacitii *Annales XIII. 42.*

lerit: *tanquam domus Germanici adulterum, et cubicula principum foeminarum corruptentem.* Accedit, quod PLINIUS (p) veruum fotadicorum lasciuia Senecae exemplo tuetur, qui et ipse se lufibus eiusmodi turpiffimis dederit. Quae spurcicies quum ab hominis, ne dicam philofophi, persona abeffe debeat quam longiffime: quis non intelligit, Senecae flagitia, adfumto ftoico fupercilio, fanctitatis famam adfectaffe, ipfumque philofophum a Chrifto fuiiffe alieniffimum? Deinde ne id quidem dixerim, quod Seneca aut chriftianis quaedam debuerit, aut adeo multa fcripferit, quae ad Chriftianam doctri- nam accedant. Nihil enim in eius operibus occurrere videas, quod non a quouis Stoi- co, etiam ante nafcentem Chrif- ti ecclefiam viuente, potuerit proficifci. Splendida quidem funt, quae nonnunquam iactat verba, de inhabitante in homine Deo, aliifque eiusmodi doctri- nis fublimioribus, quae adeo admiratus eft IVSTVS LIPSIUS (q), vt epiftolis quibufdam adfcripferit: *O pulcram! o aliam epiftolam!* aft ftatim ceffat legentis admiratio, fimulac verba ifta eo, quem SENECA intendit, fenfu, i. e. *σωικῶς* intelligit. Vnde recte a MALEBRANCHIO (r) aliifque obferuatum eft, nihil plerumque in tam magnificis Senecae verbis latere, praeter doctri- nas quafdam Stoicorum futiles ac vulgares, quae fublato ifto verborum colore in fumum veluti abeant, audi- dumque lectorem deftituant turpiter.

§. XXVI.

Nec magis huc referre aufim illam *φιλοφίας ἀπάτης ἀφροδίτην* PLVTAR- *καὶ λύραν*, PLVTARCHVM Chaeronenfem, cuius opera ita compa- CHVS, rata funt, vt iis ex omni antiquitate nihil omnino videatur anteferendum. In hoc viro cum alia multa, tum id praecipue mirandum eft, quod nulli fectarum fe dedidit, fed veritatem per omnes difperfam, tanquam Hippolyti membra, pro virili collegit. Multa in Stoicis, multa in Epicureis ipfifque Platonicis reprehendit, et tamen ab omnibus quaedam petit, quin neque Iudaeorum etiam atque Aegyptiorum myfteriis nullum ftatuit pretium, fi quando ad rem facere videntur. An ergo probabile videatur, hominem tam curiofum et laudanda chriftianorum exempla quotidie contemplantem, nunquam inceffiffe cupiditatem, horum etiam fapientiam cognofcendi atque in vfum transferendi, praefertim quum fectae ftudio nullatenus prohiberetur? Certe ita paene vifum eft

E e 2

RVAL-

(p) Plin. Epift. V. 3.

(q) Lipf. ad Senecae Epift. XXXXI.

(r) Malebranche de inquir. verit. II. 4. conf. Menagiana To. II. fub init. Sauremoniana Tom. II. p. 32.

RVALDO (s), qui tanquam nescio quid singulare obseruat, PLVTARCHVM rerum christianarum nusquam in alterutram partem meminisse, cuius rei hanc rationem reddit TILLEMONTIVS (t), quod eos nec laudare ausus sit, nec traducere, aequum putauerit. Et sane monstro paene simile est, hominem tam curiosum, qui nulli veterum aequae, ac aequalium philosophorum, pepercit, quique suum erga Iudaeos odium dissimulare non potuit, qui denique de omnium gentium sacris mira libertate iudicauit, in tot operibus, christianorum in neutram partem meminisse, etiam quum commodissima esset eos commemorandi occasio. Ea utique aetate floruit PLVTARCHVS, quum christianum nomen tam esset exosum, ut philosophi maiorem ab Imperatoribus gratiam inire non possent, quam si omne suum virus in christianos effunderent. Cur ergo solus ab hac intemperie abstinuisset Plutarchus, iudicandi libertate nemini secundus? Cur solos christianos sine censura dimisisset, in quos tum Traianus aequae ac Hadrianus saeuiebant? Cur hanc gratiam aucupandi occasionem e manibus sibi elabi passus esset? Accedit, quod THEODORITVS (u), quem supra laudauimus, non semel innuat, Plutarchum a christianis profecisse, et sacra audiuisse euangelia. Denique et ipsa, quam in PLVTARCHI operibus deprehendimus, philosophandi ratio, tam sublimis visa est multis, ut auctorem prope a Christo abfuisse crediderint. Vnde IOANNES (x), Euchetarum metropolita, eo prolapsus est stultitiae, ut canere non dubitavit:

Ἐντερ τινὰς βέλοιο τῶν ἀλοτρίων
 Τῆς οἷς ἀπειλῆς ἐξελείθαι, χριστέ μου,
 Πλάτωνα καὶ Πλευταρχον ἐξελείο μοι,
 Ἀμφω γὰρ εἰσι καὶ τὸν λόγον καὶ τὸν τρόπον
 Τῶν σοῖς νόμοις ἔργισα προσπεφυκότες.
 Εἰ δ' ἠγνόησαν, ὡς θεὸς σὺ τῶν ὄλων,
 Ἐνταῦθα τῆς οἷς χρηστότητος δεῖ μόνον,
 Δι' ἣν ἅπαντας θωρεῶν σώζειν θέλεις.

*Si quos auerni liberare nexibus
 Tibi constitutum est, Christe, non credentium:
 Precibus Platonem redde, ac Plutarchum, meis,
 Vterque quorum moribus et sententia*

Accessit

(s) Rualdus in *vita Plutarchi* p. 16.

(t) Tillemont *histoire des Empereurs*
 Tom. II. p. 477.

(u) Theodorit. in *Therapeut.* II. p. 33.

(x) Apud I. A. Fabric. *Bibl. Gr.* III.
 II. p. 331.

Accessit ad leges tuas quam proxime.

Quod si, Deum esse te vniuersi, pridem eos

Latuit, modo hos nunc experiri gratiam

Concede, qui gratis beare omnes cupis.

Sed vt vera fateamur, vix vllam animaduertimus rationem, quae Plutarchum philosophis, de quibus agimus, semichristianis accenferi suadeat. Quod christianorum non meminerit, equidem mirum est, sed, vt vnius rei plures possunt esse caussae, ita nolim inde singularem quamdam ad christianismum procliuatatem colligere. Fortassis non dignos habuit homines, vulgo exosos, et suppliciis quidem extremis destinatos, quorum in coetibus sapientiam quaereret. Ad THEODORITVM quod attinet, adfirmat ille quidem, Plutarchum sacra Christi euangelia inaudiuisse, sed nec probat id ipse, nec ex operibus Plutarchi id constat, in quibus nihil occurrit, quod ex euangeliis, ac non potius ex aliorum philosophorum commentariis, depromptum videatur. Et quo simul patet, quid de Ioannis versiculis sentiendum sit. Non potuisset enim se auctor traducere turpius, quam dum, Platonem aequae ac Plutarchum christianis consentientia docuisset, adfirmavit.

§. XXVII.

Ceterum quemadmodum paullo faciliores sunt, qui Plutarchum gentilium numero eximere non dubitant: ita in alteram partem iniquiores videntur, qui SEVERINVM BOETHIVM, scriptorem fatis suis nobiliorem, e christianorum diptychis expungunt, et his philosophis semichristianis accensent (y), nullo alio adducti argumento, quam quod carceris taedia philosophando superare, animique aegritudini notissimum libellum de consolatione philosophiae opponere sustinuerit. Sed si hoc argumento velis vt, multos profecto ex ecclesia eiicies viros probos ac vere christianos, qui et ea, quae ratio suppeditat, in iis calamitatibus non adspernati, et carcere pro museo vsi sunt (z). Vnius positionem non esse alterius remotionem, peruulgatus est philosophorum canon, quem negligere illi mihi videntur, qui ex hoc libello colligunt, BOETHIVM e sola philosophia, neglectis sacris oraculis, solatium petiisse. Sed non opus est verbis, quum tot BOETHII opera theologica (a) satis declarent, eum christianae veritatis multo fuisse studiosissim-

Et SEV.
BOE-
THIVS
huc refe-
rendi?

E e 3

diosissi-

(y) Arnold. in *Hist. eccles. et haeret. Saec. VI. 3. pag. 267.*

(z) Vignol. Maruille *Tom. I. Miscell. liter. p. 365.*

(a) Guil. Caue *Hist. lit. Saec. VI. p. 274. I. A. Fabric. *Bibl. Latin. III. 15. p. 644. sequ.**

diosiffimum, et praeter libellum de consolatione exftet etiam alter, ad focerum de trinitate, quem non minus in carcere fcripfit. Quo ipfo totius argumenti, quod ARNOLDVS Boethii christianifmo oppofuit, neruus plane elanguefcit.

§. XXVIII.

*Philofophi
Chriftiani
quidam ad
gentilif-
mum pro-
cliuiores.*

Sed dicta haec fufficiant de philofophis femichriftianis primi generis, qui ad paganam fuperftitionem erant paullo procliuiores, eamque petitis ex ipfo chriftianifmo dogmatibus callide interpola- bant. Dicendum etiam effet de iis, qui, quum Chriftum profite- rentur, in multis fecerunt cum paganis. Sed mare tunc profecto ingrederemur, vix vnquam enauigandum. Dicendum effet de pa- tribus quibusdam, qui tam incaute paganorum amplexi funt fen- tentias, vt vix pauca chriftianifmi veri ac purioris remanerent ve- ftigia. Recenfendi effent philofophi, profeffione chriftiani, qui vix vllis chriftianae religionis dogmatibus, praeter moralia quae- dam et rationi etiam non ignota, retentis, in ceteris aut *ἐπιτηδεύειν*, aut fuo indulgere ingenio vifi funt. Repetendum porro ex hifto- ria ecclefiaftica effet, plerafque illas haerefes, quae vel prima, vel fequiore aetate ecclefiam turbarunt, ex chriftianifmi et philofo- phiae gentilis mixtura prodiiffe, atque adeo haereticos fere omnes nihil effe aliud, quam philofophos femichriftianos. Sed quum et chartae, et eius, in qua difputamus, cathedrae fit habenda ratio: fingula, quae commemorauimus, philofophorum eiuſmodi *ἐν ὁλίγοις* chriftianorum genera, vno tantum ac item altero exemplo illuſtra- re iuuat. Ad patres quod attinet, nemo fortaffis ignorat, quid ORIGENI acciderit, qui quum chriftianus effet, et in ecclefia Ale- xandrina presbyter, tot Platonis dogmata adoptauit (b), iisque in- terpolauit chriftianifmum, vt, fi ex libris iudicandum effet, aesti- mare vix poffis, Chrifto, an Platoni plus tribuerit. Recepit enim huius dogmata non ea modo, quae aliquatenus videri poffent cum religione chriftiana conſpirare, fed et quae huius principia mani- feſto deftruunt (c), qualia funt de tribus hypoftafibus ſibi ſubor- dinatis, de praeeiſtencia animarum, de earum lapſu in corpora, de futura beatitudine ſpeculativa, quae omnia ab Origene non modo incaute recepta, fed et manifefto defenſa funt. Fortaffis qui- dem hae ſtipulae in igne tentationum denique conflagrarunt: fed cer- tum tamen eff, quidquid alii ſentiant, Origenem tum ſaltim, quum
iſta

(b) Conferenda hic Huetii Origeniana et tot pro Origene Apologiae, quas recen- ſet Fabr. Bibl. Gr. V. 1. p. 237.

(c) Conf. Pagan. Gaudent. de dogmat. Origenis cum dogmatibus Platonis comparatis, Florent. 1639. 4to.

ista scriberet, potiore iure semichristianis, quam aut genuinis Platonis, aut genuinis christianis potuisse accenseri. E recentioribus, qui ad paganismum, quam ad christianismum, visi sunt procliuiores, plures huc referri possent, sed ut breuitati studeamus, et amoliamur inuidiam, paucos commemorabimus. Notum est in republica litteraria MARSILII FICINI nomen, qui sub saeculi XV finem philosophiam Platoniam illustrauit, eamque ita excoluit, ut christianaë pietatis sensum paene omnem amisisse videretur. Sane non dogmata solum Platonis, etiam pestilentissima, defendit: sed et de immortalitate animae subdubitauit, quod eam a PLATONE in Phaedone dubitanter admodum inculcari deprehenderet, unde notum est, quam stolide inter se pacti sint MARSILIVS FICINVS et MICH. MERCATVS (d), ut, vter illorum decederet prior, alterum de veritate huius dogmatis commonefaceret. Quin immo et ita vixisse ferunt MARSILIVM, ut religionis et pietatis curam philosophiae studio plane posthabuerit, donec HIER. SAVONAROLAE Florentiam aduenientis eloquentiam admiratus, sacris eius orationibus auditis, pietatis christianaë igniculos conceperit, ex eoque tempore ad obitum vsque vixerit religiosus (e). Nec melior Ficino fuit M. ANTONIVS de PROSPERIS, qui superiore saeculo Romae ita philosophatus est, ut Cynicam spurcitiem et Epicureorum ingluuiem christianaë religioni longe antehabuerit. Mira sunt ac prope ridicula, quae de eo retulit IANVS NICIVS ERYTHRAEVS (f), veluti, quod Romae in Suburra inter faecem et quisquilias vrbs, hoc est, inter eos, quos Zingaros vocant, habitauerit, quod pro lecto culcitram humi stratum, pro bibliotheca fictile dolium, pro scriniis ligneam grauicembali thecam habuerit, et inter has sordes ita vixerit, ut tota vitae ratione Cynicum potius referret, quam christianum. Sed nescio, an quisquam sibi hic potiore iure locum deposcat, quam IVL. POMPON. LAETVS, qui vergente iam ad finem saeculo XV, Romae floruit, et, ut MORERIVS (g) ait, *vitam egit philosophicam, parum curans religionem pietatemque christianam*. Dicitur non potest, quam deplorando stultitiae genere laborarit homo miserimus, posteaquam veteris

(d) Baron. ad ann. CCCCXI. prope finem.

(e) Henricus Wharton *Append. ad Cauei Hist. litt. Tom. I. p. 112.* Dupin *Biblioth. eccles. p. 111. Tom. XII.*

(f) Ian. Nicii Erythr. *Pinacothec. I. n. XXXI. pag. 56.*

(g) Morer. *Distion. Tom. II. p. 891.* *Il revint depuis à Rome, où il vivoit en philosophe, sans se soucier de la religion & du Christianisme.*

veteris, vt aiebat, sapientiae amator, hanc folam christianae religioni aut antehabere, aut iungere coepit. In domo, quam in Quirinali fibi comparauerat, natalem vr̄bis festum facrumque habebat, in eadem diuinis honoribus colebat Romulum, vr̄bis parentem, quin non poterat veteris Romae paganae meminisse, quin lacrymas, *admonitu*, vt ipse dicere solebat, *meliorum temporum*, liberaliter funderet (h). En denuo philosophum semichristianum, in eo tamen reliquis deteriorem, quod nec ex christiana religione adeo multum retinuit, nec philosophiam quamdam sublimiorem sectatus est, sed omnem paene sapientiam in antiquis ritibus, sacris Romanorum superstitiosis, stolidi curiositate quaesuit, donec vergente aetate, vt a quibusdam traditum est, christiana religio ei paullo magis curae esse coepit. Denique, ne id quidem negari posse arbitror, omnes paene, quicumque olim ecclesiam turbarunt, haereticos, in hunc philosophorum semichristianorum numerum esse referendos. Valentiniana enim deliria, vel e Kabbala, vt celeberrimus BVDDEVS (i) existimauit, vel, vt RENATVS MASSVETVS (k) mauult, ex Aegyptiorum lacunis, in purioris christianae religionis fontes deriuatis, exstiterunt. Sic et Gnosticos christianismum et Platonismum, nec non Chaldaica φιλοσοφίματα miscentes, haeresin pestilentissimam exclusisse, vel PLOTINI (l) et PORPHYRII (m) testimonio constat. Porro et Manichaeos e Persarum philosophia et religione christiana veluti vnum corpus male cohaerens conlasse, atque adeo semichristianos fuisse philosophos, tam notum est profecto, quam quod notissimum (n). Sed plura hic addere nihil attinet, quum quae dicta adhuc sunt, ad institutum nostrum abunde sufficere videantur.

§. XXVIII.

Quae fusius haecenus exposita sunt, ad existentiam atque indolem horum philosophorum explicandam maximam partem pertinent. Dispiciendum ergo nunc porro est, quaenam fuerint huius semichristianismi causae; et primo quidem, qui factum sit, vt, quum aliqui gentilium philosophorum tam multa dogmata Christiana

Causae semichristianismi philosophici ex parte gentilium.

(h) Vide, quae ex Angelo Politiano, Sabellico, Erasmo, et Pignorio de eo refert G. I. Vossius de *Histor. Latin.* III. 8. p. 190. sequ. Tom. III. Oper.

(i) Buddeus *dissert. de haeres. Valent. iuncta historiae phil. Ebraeor.* Io. Alb. Fabric. *Bibl. Gr.* V. 1. p. 201. Steph. le Moyne *Var.* S. p. 163. Tom. II.

(k) Ren. Massuetus *dissert. I. ad Irenaeum edit.* Paris.

(l) Plotin. *Ennead.* II. libr. VIII. qui *totus aduersus Gnosticos scriptus est.*

(m) Porphy. *de vita Plotini cap. XVI.*

(n) Thom. Hyde *de Religione veterum Pers.* cap. XXI.

stiana imbibierint, ipsamque legerint sacram scripturam, ab ipso tamen Christo semper manserint alieniores? Et hic quidem in ipsa horum philosophorum mente causam praecipue quaerendam arbitror. Omnes enim, quos supra recensuimus, gentiles non tam serio veritatis studio, quam aemulatione Christianorum, tenebantur, nec tam meliores esse, quam Christianis doctiores, videri cupiebant. Qualis adfectio, vbi semel animum occupauit, sane nec ipsa salus hominem eiusmodi miserrimum seruauerit: illicet, actum est. Etenim sane quemque infirmitatis conscientia fatiscit, ipsique aliquatenus id agnouerunt gentiles, neminem ad veram posse sapientiam adspirare, nisi DEO duce vtatur. Recte apud ARRIANVM EPICETVS (o): ἐκ εἰκῆ ταῦτα γίνεται, ἐδ' ὡς ἔτυχεν ἀλλὰ καὶ ἡλικίαν εἶναι δεῖ, καὶ βίον, καὶ θεῶν ἡγεμόνα. Non temere ista fiunt, (loquitur de studio et professione sapientiae,) neque forte fortuna, sed et aetate opus est, et certa vitae ratione, et DEO duce. Quibus praemissis statim addit philosophus: ἀπολιπόμενοι μὲν εἰδὲς ἀνάγεται, μὴ θύσας τοῖς θεοῖς, καὶ παρακαλέσας αὐτοὺς βοηθεῖν, ἐδὲ σπειρῶσιν ἄλλως οἱ ἄνθρωποι, εἰ μὴ τὴν Δήμητραν ἐπικαλεσάμενοι, τηλικύτε δ' ἔργα ἀφάμενός τις ἀνευ θεῶν ἀσφαλῶς ἀψεται; Nemo e portu soluit, nisi sacra Diis fecerit: neque aliter seruit agricolae, nisi Cerere inuocata. Tantam autem rem, (studium sapientiae) qui neglecto Numine adgreditur, num tuto adgreditur? Quae si vera sunt, vt sunt certe verissima, quomodo fieri potuisset, vt philosophi illi ad veram peruenerint sapientiam? Locum non inuenit Dei auxilium, dum animus non veritatis studio, sed aemulatione, afficitur. Aemulatio enim semper cum timore ac ambitione, quin et odio meliorum, coniuncta, omnes veluti rimulas obstruit, per quas diuinae lucis radii in animum illabi possent; atque adeo mirum non est, philosophos hos, quanto magis a christianis profecerint, tanto remotius ab ipso CHRISTO abfuisse. Secundo et praeiudicia, quibus laborarunt, haud pauca maximopere eos a suscipienda veritate christiana absterruerunt. Solet enim hoc contingere, vt homines id omne reiiciant, quod cum opinionibus, semel animo conceptis, pugnare videtur (p). Tales vero praeiudicatae opiniones haut paucae philosophorum illorum animis infederant. Semper ipsis obuersabantur ex altera parte paganismi antiquitas, consentiens in Deorum cultu plerarumque gentium opinio, philosophorum antiquorum auctoritas, tot

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

F f

iacta

(o) Arrian. disp. Epictet. III, 21.
p. 306.

(p) Vide Io. Clerici tract. de l'incrédulité I. 1. p. 9. sequ.

iacula Deorum oracula ac prodigia : ex altera autem, Christi cruci adfixi ταπεινωσις, ipsorum christianorum miseria ac contemptus, mysteriorum rationi abstrusissima profunditas. Sunt haec praecipua philosophorum aduersus christianos argumenta, quae vrgent Celsus et Iulianus apud Origenem et Cyrillum Alexandrinum. Nec alia tum intentione a Porphyrio et Iamblichō Pythagorae; a Philostrato Apollonii Tyanensis; ab Eunapio iuniorum philosophorum vitae scribebantur, quam vt eorum prodigia Christi miraculis opponerent (q). Quae omnia tanti esse videbantur miseris hominibus, vt multo tutius existimarent, antiquae superstitioni inhaerere, quam, admissa veritate, his praeiudiciis semel simulque mittere nuncium. Multos denique fortassis a christiana religione absterruit meticulositas, veritos nimirum, ne principum in se concitarent indignationem, si religionem dudum damnatam atque proscriptam susciperent. Ita ergo factum est, vt multa quidem Christianorum dogmata, potissimum moralia, in suam rem verterent, nec abduci tamen se a gentili superstitione paterentur.

§. XXX.

Ex parte
Christia-
norum.

At alia est ratio christianorum, qui ad paganismum plus aequo procliuēs, religionem philosophiae posthabuerunt. Horum enim semichristianismus, si quid video, e triplici potissimum fonte promanauit. Primus ac praecipuus procul dubio fuit animus improbus, et verae pietatis religionisque contemtor. Solet enim hoc saepius contingere viris etiam eruditissimis, vt, dum intellectui excolendo vnice vacant, aut nullam aut minimam voluntatis habeant rationem, eamque veluti obbrutescere patiantur. Quo fit, vt religionis, si quos vnquam conceperunt, igniculi sensim veluti elanquescant, et dum omnia sibi indulget animus, doctrinas etiam maxime profanas admittat, ac cum christianismo temere coniungat. Primo huic errorum fonti accedit alter, sectae nimirum studium, quod, vbi semel radices egit in animo philosophi, facile eum in semipaganismum ipsamque idololatriam abripit. *Habet enim hoc, vt ait ARN. WESENFELD (r), humanum ingenium, vt a medio, et quasi puncto rectae rationis, nimis facile in agendo desciscat, vnde innumera in rem humanam mala fluxere. Id quod et hic euenit, vbi philosophi, quos primo, tanquam viros magnos, sapientia, doctrina et virtute excellentes, aestimabant, tandem tanquam numina venerari*

(q) Vide Fabric. Bibl. Gr. III. 24. p. 45. et Godofr. Olear. ad Philostrati vitam Apollon.

(r) Wesenfeld. Diff. I. de philos. sect. pag. 37.

rari coeperunt. Hac itaque bruta admiratione hominum, et philosophica superstitione regnante, quid facilius est, quam ut eiusmodi homines omnia sectatorum dogmata, quantumuis profana, recipiant? Legat modo quis vitam PLATONIS a MARS. FICINO consignatam, et immodicas, quas passim in hunc philosophum effundit, laudes consideret: non mirabitur tunc profecto, hominem, tanta Platonis admiratione in transversum actum, omnia eius dicta veluti oracula excepisse. Denique tertiam semichristianismi causam, in temeraria limitum rationis confusione quaerendam arbitror. Sane enim quum ea demum sit recta ratio, quae se suo metitur pede ac modulo, nec ultra peram, quod aiunt, philosophatur: consequens est, ut non possint non illi in errores pestilentissimos, ipsumque paganismum, incidere, qui de finibus rationis regundis parum solliciti, ipsa quoque mysteria eius iudicio submitunt. Quid enim aliud inde eveniet, quam, ut explosis primis fidei christianae capitibus, solisque illis, quae rationi probantur, retentis, alia, quantumuis profana, adoptent, ac cum christiana religione coniungant? Quae omnia exemplo non uno possent illustrari, nisi portus demum esset respiciendus.

§. XXXI.

Hoc unum itaque reliquum esse video, ut remedia, semichristianismo philosophico opponenda, paucis commonstremus. *Remedia* Ea enim quemadmodum ex ipso superiore paragrapho fluunt, ita non *semichristianismo* operose adeo erunt explicanda. Aduersus improbitatem itaque et *philosophico opponenda.* religionis pietatisque contemptum praemuniendus est animus sedula ac seria voluntatis cultura. Subinde recogitandum illud ECCLESIASTAE (s) monitum, quod maxima quoque multarum rerum *Conclusio* scientia non exfatiet animum, sed et ipsa sit *Dissertationis.* ματαιότης ματαιότητων. Hoc, si quis profundius meditabitur, facile, Deo duce, secum flatuet, pietatem, veramque cum Deo coniunctionem, omnibus eruditionis thesauris longe esse anteponendam. Hanc itaque anhelabit, ad hanc omni studio contendet, hac obtenta et in vera paupertate spiritus conseruata, omnes etiam paganae eruditionis scyllas et charybdes tutus praeternavigabit. Quod ad sectae studium attinet, contra illud tutissimus erit, quicumque non tam ad conclusiones sectariorum, quam ad eorum principia, sedulo attendet. Blandiuntur nonnunquam Stoicorum, Platoniorum, Pythagoraeorum, doctrinae: et Iouem lapidem iuraret harum rerum ignarus, sapientiam in iis latere incomparabilem: at ubi corticem

F f 2

detra.

(s) Eccles. II, 12. sequ.

detraxeris, ipsaque eorum principia consideraueris attentius;

Nil intra est oleam, nil extra est in nuce duri.

Facile itaque cessabit plerorumque gentilium philosophorum bruta admiratio, si nemo ad eorum lectionem, nisi accurata historiae philosophicae cognitione imbutus, accesserit. Tertio denique periculo, quod limitum rationis confusio minatur, opponimus sedulam imbecillitatum humanarum meditationem, quam si quis serio ea methodo, eoque ordine, quem in ipso huius dissertationis limite commendauimus, insituerit, luculenter animaduertet, esse praeter rationis lumen aliud longe sublimius, quod solum nobis viam ad veram sapientiam, felicitatemque sempiternam pandat. Hoc ergo reuelationis lumen, diuinius ipsi erit et sanctius, quam vt de eo ad peruersae rationis lucernam iudicandum putet. Potius ita se diuina veritate conuictum sentiet, vt quidquid cum ea pugnet, nullo loco habendum iudicaturus sit. PLATO (t) in Phaedone Socratem introducit, multa de animae immortalitate, deque earum e corpore euolantium statu et conditione, fermocinantem. At ipse statim addit, rationem in his quaestionibus caecutire, atque in vita praesenti manifestam de his rebus veritatem, aut nullo modo, aut difficulter admodum, intelligi posse. Ex eo porro colligit Plato, alterutrum fieri oportere ab homine sapiente, aut eum discere debere ac inuenire, quemadmodum illa se habeant: aut si hoc fieri nequeat, optimam ac tuissimam humanarum rationum eligere, qua, tamquam rate vectus procellas huius vitae pertransseat. Tandem vbi omnia incerta ac dubia animaduertit, non sine ἐμφάσει monet, viam hanc, quam ostendisset, vtique esse ingrediendam, ἢ μὴ τις δύναιτο ἀσφαλέστερον καὶ ἀκινδυνότερον διὰ βεβαιότερα ὀχήματα ἢ λόγῳ θεῖς τῶς, διαπορευθῆναι. Nisi liceat forte istas vitae procellas, firmiori quodam vehiculo, vel DIVINO QVODAM VERBO, tutius ac minore cum periculo tranare. Ex quibus verbis fane patet, Platonem sola infirmitatum mentis humanae consideratione eo peruenisse, vt diuinae reuelationis necessitatem agnosceret, felicius futurus, si eandem sedulo inuestigasset. Nobis itaque, quibus ille θεῖς καὶ βεβαιότερος λόγος (u) diuino beneficio contigit, ita philosophandum est, vt hoc veluti vehiculo vsi, vitae procellas transmittamus sine periculo, et CHRISTO, in quo omnes sapientiae thesauri reconditi sunt, non ex parte, sed TOTI et VNICE, adhaereamus.

DE

(t) Plato in Phaedon. pag. 604. Tom. II. opp. (u) 2. Petr. I. 12.

DE ORIGINE ATQVE INDOLE
 IVRISDICTIONIS
 PATRIMONIALIS.

EXERCITATIO VI.

Σύνοψις.

- §. I. *Ius Romanum priscis olim Germanis inuisum. §. II. Hodie tantum est subsidiarium : et hinc semper mores patrii praeferendi. §. III. Id quod praecipue confirmat doctrina de IVRISDICTIONE, et maxime PATRIMONIALI, de qua agendum. §. IIII. Diuisio iurisdictionis in personalem et patrimoniale, deque ea iudicium. §. V. Quae hodie iurisdictionis vocetur patrimonialis? §. VI. Est ea Romano iure incognita. §. VII. et hinc origine Germanica. §. VIII. Nec tamen saeculo XIII. demum nata, ut putant Hertius et Conringius. §. VIIII. Quorum argumenta expenduntur. §. X. Vera eius origo est antiqua potestas dominorum Germanorum in seruos et libertos. §. XI. Quaenam fuerit olim seruorum in Germania conditio? §. XII. Quis status libertorum? §. XIII. Dominorum in virosque potestas. §. XIIIII. Illustratur ea exemplo nobilium in Polonia et Russia. §. XV. Seruilis conditio etiam post Tacitum in Germania nota. §. XVI. Nec non libertorum, quibus similes hodie rustici. §. XVII. An haec antiqua dominorum potestas reuera fuerit iurisdictionis? §. XVIII. Qua occasione ea formam iurisdictionis induerit? §. XVIIIII. Cur eius signum a ICiis statuatur praestatio gallinae fumosae, des Rauch-Huhns? §. XX. Vnde nata iurisdictionis circumscripta, die Pfahl-oder Zaun-Gerichte? §. XXI. An possessor huius iurisdictionis teneatur edere possessionis titulum? §. XXII. Virum cumulatue an priuatue praesumatur concessa? §. XXIII. Conclusio dissertationis.*

§. I.

Ius Romanum
priscis olim
Germanis in-
visum.

Germanorum veterum mores, ipsaque reipublicae Germanicae indoles, adeo olim a Romanorum institutis ac statu discrepabant, ut maioribus nostris, libertatis amantissimis, intolerabilius videretur Romanas leges admittere, quam ipsum huius populi dominatum subire. Sane quamdiu Drusus Germanis ita praeerat, ut suis illos legibus vivere pateretur: non adeo aegre ferre videbantur Romanorum imperia. Simul ac vero Quinctilius Varus in Cheruscis ius more Romano dicere coeperat: adeo perosi sunt peregrinae iurisprudentiae ambages, ut protinus coniurarent, caesoque Varo, ac tribus legionibus obrutis, in caussarum praecipue patronos mira credulitate saeuirent. Rem ita memoriae prodidit L. ANNAEVS FLORVS (a): *Quippe Germani, victi magis, quam domiti erant, moresque nostros magis, quam arma, sub imperatore Druso, suspiciebant. Postquam vero ille defunctus: Vari Quinctilii libidinem ac superbiam haut secus, quam saeuitiam, odisse coeperunt. Ausus ille agere conuentum, et in castris ius dicebat, quasi licentiam barbarorum et lictoris virgis, et praeconis voce, posset inhibere. At illi, qui iam pridem rubigine oblitos enses inertesque moererent equos, ut primum TOGAS, et seueriora armis IVRA viderunt, duce Arminio arma corripunt. Et paucis interiectis: Itaque improvidum Varum, et nihil tale metuentem, improviso adorti, quum ille, (o securitas!) ad TRIBVNAE CITARET, vndique inuadunt, castra rapiunt, tres legiones opprimuntur. Nihil illa caede per paludes perque silvas cruentius, nihil insultatione barbarorum intolerabilius, praecipue tamen in CAVSARVM PATRONOS. Aliis oculos, aliis manus amputabant: vnus os sutum, recisa prius lingua, quam in manu tenens barbarus: Tandem, inquit, vipera, sibilare desiste. Nec iniuria profecto barbari homines, et simplicitati aequitatisque naturali adueti, a iuris peregrini subtilitatibus abhorrebant. Alia longe penes eos fuerat iuris iudiciorumque facies, simplices populi mores, leges paucissimae, ac parum ambiguae, iudicia seuera atque extemporaria, lites quippe nec vulturum togatorum malitia nec lucri cupiditate protelante. TACITO (b) teste, etiam grauissimae inimicitiae cito inter eos componebantur. Vnde facile colligitur, non nisi raras admodum lites, compositaque faciles locum apud eos habuisse (c). Ab hac vero*

(a) Florus Libro III. cap. XII.

(c) Conring. de iudiciis vet. reip.

(b) Tacit. de morib. Germ. cap. XXI.

Germ. §. XVII. XVIII.

vero Germanica simplicitate quantum discedat ius Romanum, nemo ignorat, nisi qui illud nunquam vel a limine salutauerit. Quanta, quaeso, hic legum copia? quanta iudiciorum ambages? quot formularum actionumque captiones? Ab his ergo si abhorruerunt maiores nostri, minime id profecto est mirandum, quandoquidem omnes ciuili prudentiae doctores leges, statui reipublicae populi-que moribus repugnantes, grauissimis reipublicae morbis, qui facile sentiuntur, accensere consueuerunt.

§. I I.

Et ab hac quidem maiorum suorum sententia ne hodie quidem plane descuerunt Germani. Quamuis enim ius Romanum ex academiis sensim in fora penetrauerit (d), nihilque reliqui fecerint iureconsulti, Iustinianae iurisprudentiae innutriti, vt, profligatis antiquis patriae iuribus, peregrinas istas leges in eorum locum subrogarent (e): vetus tamen ius Germanicum non potuerunt ita vniuersum foro eicere, vt non illud fere vbique primas teneat, et iuri Romano proprie sic dicto plerisque in materiis praeferatur. Id quod tum a priori (f), tum a posteriori (g), tam luculenter demonstrarunt clarissimi aetatis nostrae Icti, vt causam hanc perorata iam esse debere, merito dixeris. Enimuero quamuis facile fateantur cordatiores, ius Romanum in foris nostris tantum esse subsidiarium, eoque, quidquid olim maiorum moribus inductum, non plane aboleri (h), maxime quum id ipsae leges

Hodie tantum est subsidiarium: et hinc semper mores patrii praeferrendi.

(d) Vid. Conring. de Orig. Iur. Germ. cap. XXVII. et XXXIII. p. 204. et 209. Illustr. Thomaf. in Delineat. hist. iur. §. CLXIII. et seq.

(e) Frustra contrarietibus Scabinis, de quorum similitudine cum Doctoribus iuris Romani legendis Dom. Thomaf. l. c. §. CXXXI. seq. et in Animaduers. ad Conradi Sinceris Dissertationem Epistoliceam p. 48. et sequ.

(f) Argumentis scilicet ab origine et progressu iuris Germanici, receptioneque Romani petitis, quod faciunt Herm. Conringius in Tract. de origine Iuris Germ. Conradus Sincerus in Dissert. Epist. de Germanicarum LL. veterum ac Romani iuris in nostra rep. origine auctoritateque praesentis, quam cum Animaduersionibus suis nuper recudi fecit Dom. Thomaf. Conf. huius Delin. histor. iuris: et Dissert. de iure formando statu controuersiae:

An legum iuris Iustin. sit frequens, an exiguus vsus practicus in foris Germaniae? Halae 1715.

(g) Per inductionem nimirum. Quod praestitum potissimum a Dom. Thomafio tum in Vindiciis corollariis de exiguo Pandectarum vsu, post Naeuos iurisprud. Anteiustinianae p. 215. seqq. tum in Adnotationibus ad Instit. et Pandectas quae anno 1713. in 4to prodierunt, tum in Dissertationibus quibusdam, quae adhuc de vsu practico Institutionum prodierunt, quarum continuationem respublica literaria auide exspectat. Eandem viam ingressus est B. Beyerus in Positionibus ad Inst. et Pandectas, quae ideo maxime commendandae.

(h) B. S. Stryk. in Diss. praelim. de vsu et auctoritate iuris Rom. in foris Germ. §. 27. seqq.

Imperii publicae passim inculcent (i): non est tamen dissimulandum, veteres Germaniae mores plerosque, ICTorum incuria, partim ex memoria hominum euanuisse, partim peregrini iuris mixtura ita esse obscuratos, vt Germanica instituta hodie nullis fere minus, quam ipsis Germanis, nota ac perfecta esse videantur.

§. III.

Id quod praecipue confirmat doctrina de IVRIS-DICTIO-NE, et maxime PATRIMONIALI, de qua agendum.

Haec, si non aliunde conflarent, vel e sola doctrina de IVRIS-DICTIONE quam euidentissime possent demonstrari. Tantum enim inter Romanae Germanicaeque iurisdictionis indolem intercedit discrimen, vt et summi iuris Iustiniani patroni vbique potius, quam in hac materia, viridem legum Romanarum obseruantiam iactent, et hodiernas de iurisdictione controuersias magis ex cuiusque prouinciae institutis et consuetudine, quam e iure Romanorum ciuili, diiudicandas esse fateantur (k). Equidem a communi hac cordatorum ICTorum sententia discedit GE. OBRECHT (l), qui intempestiuo in leges Romanas amore abreptus, iis omnibus succenset, qui in materia iurisdictionis a iure Romano discedere non dubitant. Sed hoc quam sit inconsiderate ab eo dictum, nemini obscurum est. Quantum enim decessurum esset illustrissimarum familiarum iuribus? quanta sequutura rerum omnium confusio, si in frequentissimis de iurisdictione litibus, Vlpianus, Iulianus, Paulus, Caius et reliqui Romanorum ICTi iudices obtruderentur? Alius sane est Germaniae status, quam vt Romanae de iurisdictione leges ei possint adplicari. Atque hinc MEVIUS (m) merito grauissimam dicam scribit ICTis, qui de hodierna iurisdictionis forma ex legibus Romanis censent ac disputant, eosque vocat *perniciosissimos*. Quod MEVII iudicium quamuis sit verissimum, fatendum tamen est, nec eos ipsos ICTos, qui hic patriorum morum praerogatiuam agnoscunt, illos mores satis accurate indagasse. Quo factum est, vt tota paene de iurisdictione Germanica doctrina in pelago versetur, et maxime sit obscura. Exemplo esse poterit IVRISDICTIONIO PATRIMONIALIS, Romanis inaudita, sed et Ger-

(i) Exemplum est in Const. Crim. art. CXXXX. et in Reccessu Imp. 1654. §. 105.

(k) Notum est Andr. Knichenii lepidum axioma; modernas de iure controuersias ex solo iure Romano componere velle, absurdum aequae est, quam si lanam ab asino quaerere velis; oleum enim et operam ita perdes. Vid. eius epistol. dedicat. libro de Iure territoriali praemissam, et conf.

Strykii vs. mod. ff. L. II. Tit. I. p. 172. Carpz. prax. Crim. Quaest. CVIII. n. 6. Schilter. Exercit. VI. ad Pand. §. I. p. 191.

(l) Ge. Obrecht. Disp. I. de Iurisd. thesi LXX. notatus iam a Strykio l. c. Ge. Engelbrecht. in Diss. de iurisd. alta et bassa cap. I. §. I.

(m) Meuius Part. IIII. decis. CCLXXXX.

Germanis hodie vix satis nota. De cuius origine ac natura nonnulla commentari, vel ideo minus erit superuacuum, quod plerique hac tractatione satis obiter defunguntur. Ceterum ut auspiciatus sit labor, quem tempore exclusi, vno veluti impetu profligauimus, DEVM optimum maximum ardentissimis votis precamur.

§. IIII.

Vt vero, qualis sit patrimonialis illa iurisdictio, eo clarius intelligatur: non immerito ab ipsa iurisdictionis Germanicae partitione auspicamur. Tralatitium est, iurisdictionem, qualis hodie inter Germanos viget, varie a doctoribus diuidi. Quemadmodum enim aliam dicunt *ecclesiasticam*, aliam *saecularem*, et hanc iterum in *superiorem* seu *altam*, et *bassam* seu *inferiorem*, in *togatam* porro, *militarem*, *feudalem*, et *forestalem*, &c. ac denique in *uniuersalem* et *particularem* seu *circumseptam* distinguunt: ita et moribus Germaniae hoc deberi aiunt, ut alia iurisdictio *personalis* sit, alia *patrimonialis*, quam et *realem* vocant. Et *personalis* quidem illis dicitur, quae iure magistratus competit, ipsique personae cohaeret. *Patrimonialis* autem, quae inhaeret fundo, et hinc simul cum eo ad uniuersales aequae ac singulares successores transit. Sed haec distinctio, quantumvis hodie recepta, multis procul dubio tricus inuoluta est. Primo enim multi, solidioris iuris publici ignari, etiam Principum Statuumque imperii nec non ciuitatum iurisdictionem pro patrimoniali venditant (n), quum tamen haec proprie in solos rusticos, non in homines urbicos aut nobiles, competat. Deinde quum iurisdictio magistratus academici ac urbici ad neutram harum specierum commode referri queat: recte iam ab illustri THOMASIO (o) nostro animaduersum est, hanc iurisdictionis Germanicae diuisionem minus esse adaequatam. Enimvero quum nostra iam haut magni referat, ut hac distinctione reiecta, aliam

Diuisio iurisdictionis in personalem et patrimonialem, deque ea iurisdictionem.

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

G g com

(n) Natum hinc brocardicum, hodie iurisdictionem esse patrimoniale. Vid. Myleri de Princip. et Stat. Imp. cap. XXXVIII. §. 8. Paurmeist. lib. II. de iurisdic. cap. XX. Sed praeterquam, quod hoc brocardicum, si sine limitatione adsumatur, falsum est, ut ostendit B. Stryk in Vsu moderno ff. p. 188. manifesto hi iurisdictionem Statibus imperii iure superioritatis territorialis competentem confundunt cum iurisdictione patrimonialia

li, quae proprie competit in solos rusticos. Vid. Dn. Thomasio Nou. additiones ad Huberi Praelect. in ff. p. 64.

(o) Nam iurisdictionis haec academica et urbica neque patrimonialis est, quia ciues academici et urbici non sunt in patrimonio, neque personalis, quia cum persona non expirat, ut obseruauit Dn. Thomaf. in Annot. ad tit. ff. de iurisdic. p. 46.

commodiorem substituamus (p): satis consuluisse lectori videbimur, si in antecessum moneamus, a nobis strictissime hic accipi vocem, et iurisdictionem patrimoniam ex mente nostra non nisi in rusticos competere.

§. V.

Quae hodie iurisdictionis vocatur patrimonialis?

Experientia scilicet constat, plerisque per Germaniam nobilibus mediatis, aliisque feudorum possessoribus, vna cum ipso feudo concedi solum iurisdictionem in rusticos. Quemadmodum vero in litteris inuestiturae formulae variant, et modo simpliciter conceduntur *die Gerichte*, modo *omnimoda iurisdictione*, *alle und iede Gerichte*: ita haec iurisdictione in rusticos modo solum ius causas civiles cognoscendi complectitur, et tum vocatur iurisdictione inferior, vel *bassa*, *Erb-oder nieder-Gerichte*: modo simul potestatem vindicandi crimina habet coniunctam, quo casu superior audit, vel *alta* (q), (*Ober-Gerichte*, *Hals-Gerichte*, *Peinliche Gerichte*, et in Bavaria *Fraisliche Gerichte*.) Nobiles ergo aliique possessores, feudis per inuestituram potiti, hanc in rusticos iurisdictionem eodem effectu exercent, quo senatores urbici aut constituti a Principe magistratus. Praeterea illis sunt praefecti, iustitarii, quos vocant, actuarii, loca custodiam, torturae, executioni destinata, imprimis patibula: ipsum formant processum, acta transmittunt, et quaecunque iudici sunt obseruanda, omnia expediunt. Porro hoc non tantum iis in locis contingit, vbi rustici seruilis conditionis habentur, quos homines proprios, *eigene Leute*, vel *Leibeigene* appellamus; sed et in alios rusticos, quos ceteroquin liberos ac ingenuos ferunt, similis nobilibus competit iurisdictione. Quae quum ita sint, patrimonialis illa, de qua iam agimus, iurisdictione quam commodissime videtur describi posse, quod sit ius nobilium, et aliorum feudi possessorum, diiudicandi causas rusticorum, et nunquam simul animaduertendi in facinorosos, ipsi feudo inhaerens, et hinc cum ipso feudo alienabile.

§. VI.

(p) Alias forte concinnius diuidi posset in eam, quae iure superioritatis territorialis competit, administratorem, et patrimoniam, et illa iterum in personalem et realem.

(q) Recepta iam haec est distinctio iurisdictionis in altam et bassam, siue ea glossatoribus Italis originem debeat, ut putat Simoncellus de decret. min. Libro I. p. 141. siue Francis et Alemannis, ut mauult Schilter, Exercit. VI. §. 7. p. 199.

Satis antiquam certe eam esse etiam in Germania, patet e Charta 1258. apud Miraeum Libr. I. Donat. Belg. cap. CVIII. e diplomate Henrici II. Ducis Lotharing. A. 1238. apud eumd. libro II. cap. LXXXV. aliisque chartis, quas recenset Io. Nic. Hert. in Diss. de Consultat. Legibus et iudiciis in specialibus rebus p. Imperii §. XXIII. Conf. Georgii Engelbr. Diss. de iurisd. alta et bassa Sect. I. §. VIII. p. 17. §q.

§. VI.

Ex his autem iam satis est perspicuum, iurisdictionem hanc patrimonialem Romanis fuisse planè inauditam, nihilque eam commune habere cum Romanis legibus. Quamuis enim aliud sibi persuaserit MOLINAEVS, (ratus fortassis, nihil in iure vniuerso occurrere, quod Iustinianus ignorauerit;) eius tamen errorem grauius iam profligauit DESID. HERALDVS (r). Et quid opus est verbis, vbi res ipsa loquitur? Nihil sane eorum, quae superiore paragrapho de iurisdictione patrimoniali commemorauimus, iurisdictioni Romanae conuenire, palam est. Primo enim iurisdictionis patrimonialis saepius hodie simul complectitur ius vindicandi crimina. Hoc vero ius secundum Romanae iurisprudentiae principia ad iurisdictionem plane non referebatur. Licet enim populus, quem penes, Regibus exactis, τὸ κύριον in republica erat, magistratibus concessisset iurisdictionem: ea tamen solam illis tribuebat potestatem, ius in ciuilibus causis dicendi. Potestatem autem animaduertendi in facinorosos sibi soli referuauerat, postea in principes transferendam, eaque non ad iurisdictionem, sed ad imperium, pertinebat (s). Quo fit, vt in Legibus Romanis potestas vindicandi crimina iurisdictioni opponatur (t). Deinde ad iurisdictionem patrimonialem hodie omnia referuntur, ad quae expedienda apud Romanos speciali lege ac concessione opus erat. Exemplo est tutoris datio, quae iure Romano non erat ordinariae iurisdictionis (u). Atqui hodie vnusquisque iudex, etiam cui patrimonialis competit iurisdictionis, pupillis iurisdictioni suae subiectis tutorem dare potest (x), adeo, vt et inferior iurisdictionis ad id sufficiat (y). Tertio obseruauimus, iurisdictionem hanc ipsi feudo inhaerere. Huius denuo Romana iurisprudentia nihil habet geminum. Apud Romanos enim omnis iurisdictionis erat personalis, et quamuis eatenus videretur aliquid realitatis continere, quod magis officio magistratus, quam personae, cohaereret: attamen exspirabat cum ipsa persona, neque redintegrabatur, nisi alia persona a populo substituta (z). Denique iurisdictionem patrimonialem diximus esse cum ipso feudo alienabilem. Reuera enim est

Est ea Romano iure incognita.

G g 2

in

(r) Desid. Herald, *Rev. et Quaest. iur. quotid. cap. VII.*

(s) *Vid. l. 2. §. 16. et 23. ff. de Orig. Iur.*

(t) *L. 3. ff. de iurisd. l. 1. princ. ff. de offic. eius cui mand. iurisd. conf. Sutherland de iurisd. Aphorism. C. XV.*

(u) *L. 6. §. 2. ff. de Tutel.*

(x) *Vid. Reform. Polit. de anno 1577. Tit. XXXII. Lauterb. Exercit. forens. V. §. 1. Meu. ad Ius Lub. P. II. Tit. I. part. 15. n. 16.*

(y) *Franzk. Libr. I. Resol. XVII. n. 7.*

(z) *Stryk. Vj. modern. ff. l. c. §. 18.*

in commercio, aequae ac ipsum feudum, vendique potest ac alienari, et ad heredes transire, iis legibus, quas ius feudale praescribit. Postremo et amitti potest iisdem modis, quibus ipsum feudum. Quae omnia, quam sint à Romanae iurisdictionis indole aliena, nemo ignorat. Unde et ICI tantum non omnes inauditam Romanis fuisse hanc iurisdictionem, veluti ex pacto factentur (a).

§. VII.

Et hinc
origine
Germani-
ca.

Quum ergo patrimonialis ista iurisdictione a Romanis minime sit repetenda: proximum est, ut dispiciamus, cui potissimum genti debeat originem? Iam de Germania quidem diximus, in ea hanc iurisdictionem hodie ubique vigere: sed extra eam et alia sunt regna, aliaeque complures prouinciae, in quibus non minus usu recepta est. In Belgio non minus, quam apud nos, nobilibus praediorumque possessoribus competere iurisdictionem in rusticos, notum utique est ac prouocatum. Excipienda tamen Frisia occidentalis, in qua uti nulla fere feuda; sic et nulla obseruatur hereditaria iurisdictione (b). De Gallia quoque res est extra controuersiam posita, ubi nobiles, quos castellanos vocant, feuda seu castellanias possident, cum iurisdictione suprema in subditos (c). Idem de Heluetia testatur IOSIAS SIMLERVS (d), cuius verba audire iuuat: *Ceterum, inquit, ecclesiastici ordinis multi, et quamplurimi nobiles passim in vicis Turegae inferiorem iurisdictionem obtinent, sic tamen, ut ipsi nihilominus praefecto totius regionis subiecti sint. Atque hi edicunt, atque multas imponere ad decem usque libras: sed media multarum pars cedit praefecto, sicut haec omnia certo iure ac ordine constituta sunt, ipsis noto. Omnes autem hi, qui iurisdictionem habent, nominantur Gerichts-Herrn.* Denique et in Italia, Dania, Suecia, Borussia, Liuonia, Curlandia, Boemia, Silesia, hanc florere iurisdictionem, notum est. Sola forsitan Anglia se hac in re a reliquis Europae regnis, quae quidem sunt Germanicae originis, se iungit. Nulla enim ibi, teste TEMPELIO (e), iurisdictione

(a) Rosenth. de feud. cap. VI. Concl. LXXXV. n. 10. Reinking. de regim. secul. et eccles. libro I. class. V. cap. I. n. 18.

(b) Testibus Hubero in Praelect. ad ff. libro II. Tit. I. p. 58. Tempel. in Obseruat. ad remp. foed. Belg. p. 219.

(c) Franc. Hotomann. Antiiribonian. cap. III. p. 111. Conf. Caroli du Fresne

Gloss. Lat. voce Castellanus p. 178. T. I.

(d) Ios. Simler. de Republ. Helu. libro II. p. 190. seq.

(e) Tempelius l. c. qui inde obiter collegit, Anglos Frisios esse oriundos. De qua quid sentiendum, consule Hert. Notit. veteris Germ. populor. Part. III. cap. V. §. 3. p. 123. sequ.

Etio est hereditaria, sed omnis pure habetur personalis. Quum ergo in iis potissimum regnis ac prouinciis iurisdictio patrimonialis vigeat, in quas olim Germanorum coloniae peruenerunt: merito inde colligit HVBERVUS (f), eam Germanicae esse originis.

§. VIII.

Operae pretium itaque fuerit, ecquando et qua occasione iurisdictio haec patrimonialis in Germania innotescere coeperit, paulo accuratius hic dispicere. Primus, quantum constat, hac in re diuinare aliquid ausus est HERM. CONRINGIUS (g). In doctissima enim de iudiciis veteris reipublicae Germanicae dissertatione, vbi vniuersam iurisdictionis Germanicae indolem ordinemque iudiciorum erudite, vt solet, exposuit, porro obseruat, *olim quidem singulas gouas singulos habuisse comites, postea vero coepisse multos in vna eademque goua Comitibus non quidem nomine, auctoritate tamen gaudere.* Namque et Reges vel Caesares, et Principes, et Duces, et Episcopos, et Abbates, et Comites ipsos, particulas gouarum suarum aliis atque aliis vrbibus, aut POPVLI NOBILIORIBVS FAMILIIS, immo et plebeis, tradidisse, partim simpliciter venditione, partim pigmore, partim feudi iure, partim dono, partim variis modis. Auctorem vero SPECVLI SAXONICI (h) has translationes accusare iniquitatis, ac de iis ita censere: *Si comes vel aduocatus partem comitatus vel aduocationis alteri contulerit, id contra ius censetur attentatum, nec desuper infeudatus bannum habebit regale.* Denique laudatissimum modo CONRINGIUS de tempore etiam, quo hic mos inoleuerit, suam exponit sententiam: *Videntur, inquit, maxime omnium haec accidisse post auctoritatem regiam collapsam, a saeculo vsque tertio decimo.* CONRINGIUM presso pede hic sequitur IO. NIC. HERTIUS (i), qui non modo iurisdictionis patrimonialis originem ad idem saeculum refert: verum etiam nonnulla colligit historicorum testimonia, quae id confirmare videntur. Primo enim de Ottone, Bauariae Duce ex ADLZREITERO (k) obseruat,

Nec iam
men seculo
XIII.
dum
nata, vt
putant
Hertius
et Conringius.

G g 3   vat ,

(f) Huber. l. c.

(g) Conring. de iudiciis reip. Germ.

§. LXXXV.

(h) Sachsen Spiegel Libro III. Art. LXIII.

(i) Hertius de Consultat. Legib. et iudiciis in specialibus Romano-Germ. imperii rebus publicis §. XXII. p. 449. T. II. Opusc.

(k) Adlzreit. Part. I. Gent. Boic. Libro XXXV. §. 26. Sic Otto Bauariae Dux anno 1311. bellum parans in Hungaros

quam omnes pecuniae conficiendae modos circumspiceret, occurrit ei iurisdictio minoris imperii, et ius nobiliorum oppidorum, quae haectenus manserant penes principatum. Haec ergo, quae erant in facultatibus dominatus, ad conquirenda stipendia magno aere distrahit, non sine grandi ffici detrimento, permittitque OPVLENTIORIBVS E NOBILITATE. --- Vnde comparata iura locorum, quae hodie Hofmarchiarum nomine censentur.

vat, eum anno MCCCXI. Hungaris imminentem, et pecuniae conficiendae modos sollicitè circumspicientem, iurisdictionem minoris imperii et ius nobiliorum oppidorum magno aere nobilitati vendidisse, atque inde nata esse iura bonorum, quae hodiernum HOFMARCHIARVM nomine veniant. Deinde et ANT. WECKII (1) allegat testimonium, qui ex decreto quodam conuentus prouincialis ordinum Saxoniae probat, ante annum MCCCCXXVIII nulli Statuum in Saxonia iudicia patrimonialia competiisse. E quibus clarum esse existimat HERTIVS, iurisdictionem patrimonialem, lapsa sensim Principum auctoritate in Germania inoleuisse, nec esse saeculo XIII antiquiorem.

§. VIII.

*Eorum
argumen-
ta expen-
duntur.*

Enimuero, si paullo accuratius rem expendas, neque HERTII profecto, neque CONRINGII, argumenta ita comparata sunt, vt eorum coniectura illis extra omnem ponatur controuersiam. Quamvis enim ex iis possit demonstrari, nobiles ex eo tempore iura sua passim egregie auxisse, in multaque oppida ac vicos iurisdictionem variis titulis adquisiuisse: nondum tamen eo ipso euictum videtur, hanc esse iurisdictionis patrimonialis originem. Nobiles enim procul dubio iam multo ante hoc saeculum potestate quadam in rusticos gauisi sunt, quae erat hodiernae iurisdictioni patrimoniali analoga. Ea vero potestas, (quae qualis fuerit, mox ostendemus,) non saeculo XIII, sed paullo serius iurisdictionis formam videtur induisse. Vtut vero haec se habeant, argumenta sane a CONRINGIO et HERTIO adlata rem non conficiunt. Locus e Speculo Saxonico adductus non agit de iurisdictione patrimoniali, sed de ordinaria iurisdictione comitum, quam iure non posse in priuatos transferri, docetur. Iurisdictione vero illa patrimonialis, quam nobiles exercent in rusticos, non a comitibus in eos est translata, sed ipsis eorum praediis iamdudum procul dubio inhaesit, quamuis negare nolim, etiam alios nobiles, qui erant eiusmodi iure destituti, sensim a principibus et comitibus eam titulo oneroso adquisiuisse, quod et hodie nonnunquam fieri solet. Neque singulare Ottonis Bauari factum probat, iurisdictionem patrimonialem demum saeculo illo in Bauaria coepisse. Potius ex ipso ADLZREITERI loco adparet, iam tum nobiles aliqua iurisdictione gauisos. Eam enim iurisdictionem tum nobiles venditam perhibet, quae haecenus manserat penes principatum. Ex quibus verbis patet, nobiles tum

non

(1) Ant. Weckius *Beschreibung und Vorstellung der Stadt Dresden Part. III. Tit. VI. p. 438.*

non primum hoc ius esse consequutos. Denique et ANT. WECKIUS ab HERTIO frustra citatur. Agens scilicet Weckius de comitiis Statuum Saxoniae Dresdae MCCCCXXVIII. habitis, conqestotum dicit nobiles, *dass die Vöigte und Amtleute sie in ihren Gerichtharkeiten turbireten, und die Vnterthanen in allen geringen Dingen für die Fürstliche Gerichte und Bann-Stühle forderten.* Hinc porro addit, principes tum nobiles ex parte satisfacisse, siquidem iis iurisdictionem civilem reliquerint, praefectis vero suis reseruarint iudicia criminalia de homicidio, stupro violento, vulnerationibus, furtis, quae etiam in Statuum praediis voluerint exerceri. Ex his demum infert WECKIUS: *Woraus zu schliessen, dass damals noch keinem Landstand die Obergerichte zuständig gewesen.* Ast aliud longe inde refert HERTIUS, nimirum, quod iurisdictione patrimonialis tum nulli Statuum in Saxonia competierit. Quum ergo Weckius de criminali tantum loquatur, ipsam profecto iurisdictionem nobiles non denegauit. Et quo pacto, quae, hi conqueri potuissent in comitiis illis, *dass die Vöigte und Amtleute sie in ihren Gerichtharkeiten turbireten*, si ante haec tempora nulla iis fuisset in suos iurisdictione? Paucis vt me expediam, controuersia illa de Statuum Saxoniorum iurisdictione ostendit quidem, insignem circa ea tempora confusionem iurisdictionum incidisse, de qua paulo post §. XVIII. erit dicendum: minus vero, quod primum tum inoleuerit ipsa patrimonialis iurisdictione.

§. X.

Quae quum ita sint, verosimilior longe est illustri THOMASII (m) *Vera nostri coniectura, quam initio anni MDCCI in luculenta differtio de hominibus propriis, deinde vero in aliis scriptis com- pluribus (n) proposuit. Ea vero huc redit, quod iurisdictione patrimonialis nobilium in rusticos nihil aliud sit reuera, quam anti- qua illa potestas dominorum in seruos et libertos, seu homines proprios, aliosque rusticos. Eam vero potestatem in seruos et li- bertos sequiori tempore quodam iurisdictionis schemate palliatam, atque inde demum natam esse potestatem illam nobilium, quae patrimonialis iurisdictionis nomine hodie veniat. Ast ICTOS, Ro- manis legibus innutritos, et Germanicarum antiquitatum ignaros,* *Veri oris. Jurisd. patrim. est antiqua potestas domino- rum Ger- manor. in seruos et libertos.* variis

(m) Thomaf. Dissert. de hominib. prop. §. LXXXVI. p. 56.

(n) Idem in nouis addit. ad Huber. Praelect. in ff. p. 64. Conf. Eiusd. Adnot. ad ff. Tit. de iurisd. p. 46. et Diss. de usu

practico distinct. hominum in liberos et seruos cap. II. §. 68. 69. p. 49. Sequutus est eandem sententiam Dn. Henr. Bodin. in Diss. de iure circa violentiam corpori alterius inferend. §. 19.

variis suis quaestionibus ac responsis eam adeo reddidisse obscuram, ut hodie tota haec doctrina in pelago veluti versetur. Quae quum ita sint, ad genuinos antiquitatum Germanicarum fontes nobis erit eundem, ex iisque, tum quae fuerit antiquitus seruorum libertorumque Germanorum conditio, tum quae dominis in eos competierit potestas, paulo accuratius explicandum.

§. XI.

Quaenam fuerit olim seruorum in Germania conditio?

Et ad seruorum quidem in prisca Germania conditionem quod attinet: sunt quidam (o) qui duorum eos generum fuisse statuunt, quorum alii eodem loco fuerint, quo serui Romanorum: alii paulo benignius habiti, hominibus propriis nostrae aetatis possint comparari: idque colligi posse putant ex NITHARDO (p), qui tres Saxonum ordines recenset, *Edelingos, Frilingos et Lazz* vel *Lassos*, seu ut ipse interpretatur, *nobiles, ingenuiles, et seruiles*. Accedere aiunt diplomatum testimonia, in quibus *Lassi* a *seruis* distinguantur (q). Sed ut verum fateamur, *Lassi*, ceu vocabulum, ipsum eiusque *ετυμολογία* indicat, nihil aliud sunt, quam veterum Germanorum liberti (r), nec serui praeter eos, qui hominibus propriis comparari queant, ulli in Germania umquam fuerunt. Primus enim veterum seruorum in Germania conditionem descripsit CORNELIVS TACITVS, qui quum Germanos in *ingenuos* et *seruos* distinxisset, et hos tum per aleae lusum, tum per captiuitatem, constitui monuisset, ita pergit (s): *Seruis non in nostrum morem, descriptis per familiam ministeriis, utuntur. Suam quisque sedem, suos penates regit. Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut vestis ut colono, iniungit, et seruus haecenus paret. Cetera domus officia vxor ac liberi exsequuntur.* Sane hunc locum quisquis legit, non potest non de nobilibus ruri degentibus eorumque rusticis cogitare. Idque patebit clarius, si eum paulo reddiderimus illustriorem. In vniuerso hoc de moribus Germanorum libello is est scopus TACITI praecipuus, ut ostendat, quantum Germanorum mores a Romanorum legibus ac institutis discreparint (t)

Qua-

(o) Vid. Exc. Ludewig. de colonis adscriptitiis cap. I. §. III. p. 2. in not.

(p) Nithard. Libr. III. Hist. Franc. ad ann. 848. p. 376. edit. du Chesne.

(q) Diploma Ottonis I. anno 939. apud D. Ludew. l. c. p. 2.

(r) Vnde et codicilli manumissionis vocantur *Lasi-Brieffe*. Hert. de hom. propr. sect. III. §. XI. p. 174. Nec obstat, quod

LASSI a Nithardo vocantur *SERVI-LES*. Libertos enim apud Germanos nunc multum supra seruos fuisse, diserte affirmat Tacitus de morib. Germ. cap. XXV. de quo nos infra §. XII.

(s) Tacit. de morib. Germ. cap. XXV.

(t) Adeo haec observatio est necessaria, ut, seposita illa, Taciti libellum aegre intelleturus sis. Vid. Dom. Thomasi Diss.

erit.

Quare et hic seruorum vtriusque gentis conditionem inter se contendit, et, quantum inter ambos intercedat discriminis, obseruat. Primo itaque maxima seruorum Romanorum colluuius in ipsa vrbe erat, in qua et nobilissimae opulentissimaeque familiae degebant, et quamuis nonnunquam domini rusticarentur, suis tamen tantum villis ruri gaudebant, in quibus tota alebatur agrestis familia. Ast in Germania, quae vrbes ignorabat (u), ingenui cum seruis suis ruri degebant, et hinc, quidquid de seruis commemorat TACITVS, de hominibus propriis nobilium est intelligendum. Eos quoque, qui hodie nobiles salutantur, INGENVOS a TACITO adpellari, accurate iam ab aliis est demonstratum (x). Deinde idem auctor obseruat, *Romanos seruis descriptis per familiam ministeriis vsos*. Alebant scilicet seruos suos domi, et singulis, quae essent agenda, iniungebant. Sic alii erant ianitores, alii atrienfes, alii coqui, alii medici, alii ab epistolis, et quae erant reliqua seruorum officia, quae ex instituto TITVS POPMA et LAVR. PIGNORIUS (y) descripserunt. At horum quidem nihil apud Germanos obseruatum. Quemadmodum enim hi satis anguste habitabant, et parum splendidum vitae genus sectabantur: ita eorum serui vel homines proprii *suam quisque sedem, suos penates regebant*. Scilicet haut procul a nobilium seu dominorum aedibus casas sibi constituerant, in quibus suae quisque rei familiari praeerat, vnde pagi enati sunt maiores aut minores, prout aut plura cuique, aut pauciora erant mancipia. Vt vero vitam tolerarent serui: agrorum partem eis adsignabant domini, quorum cultura non ipsi modo sibi familiaeque victum quaerent, verum etiam domino annuas praestarent pensiones. Vnde tertio addit TACITVS: *Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut vestis, vt colono, iniungit*. Ex quo denuo ingens adparet inter vtriusque gentis seruos discrimen. Romani enim serui nihil sibi, sed dominis omnia acquirebant, ne excepto quidem seruili peculio, quod non adeo magni erat momenti. At benignius seruos habebant Germani. Illi enim certum frumenti modum, aut certum pecorum num-

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

H h me-

seri. de hom. propriis §. 6. et de vsu pratico distinct. homin. in liberos et seruos, cap. II. §. 5.

(u) Testis est Tacitus de moribus Germ. cap. XI. Interim tamen errat Caesar, dum libro III. et VI. de bello Gallico Germanos quotannis habitationem mutasse tradit, quem errorem, etiam a Phil. Cluue-

rio de Germ. Ant. L. I. cap. XIII. p. 87. admissum, castigat laudatus Dn. Thomas. in Dissert. de hominib. propr. §. LXXV.

(x) Dn. Thomas. l. c. §. LXXII.

(y) Prodiit vtrumque opus coniunctim Amstelod. 1672. in 12mo. Conf. Alex. ab Alex. Genial. dier. Libr. III. cap. XXV.

merum, e. g. gallinas, *Zinſ-Hähner*, aut vestes (z), aliaque huius generis quotannis praestabant domino, eaque pensione soluta, operisque, quas hodie *Frohnen*, *Herren-Dienste*, *Hof Dienste* vocant, exantlatis, quidquid praeterea lucrari poterant, sibi acquirebant. Vnde et Tacitus addit, *et seruus haec tenus paret*. Denique quum apud Romanos patres matresque familias indignum personis suis existimarent, vel villo domus officio defungi, et hinc omnia seruis atque ancillis demandarent: hac etiam in re Germanorum mores a Romanis distabant longius, siquidem *cetera domus officia*, qualia sunt culinaria, et his similia, *uxor et liberi exsequebantur*. Et quamuis auctis forsan familiis, et gliscente sensim luxu, etiam domi seruos nonnullos aluerint, quos medio aevo *gafindos* vel *Gesinde* vocabant (a): tamen et hi ipsi rusticae fuisse conditionis, et ex ipsis seruorum familiis in aedes adsciti videntur. Et haec sunt, quae TACITVS de Germanorum seruis memoriae prodidit. Sequiore aevo, Slauis toties a Germanis debellatis, non parum creuit seruorum numerus: atque inde in diplomatibus toties cum villis simul traduntur *mancipia vtriusque sexus, Slauorum familiae, liti, et homines iuris smurdorum*, de quorum conditione licet hodie parum exploratum sit, consentiunt tamen in eo omnes, quod iis rusticis, qui hodie proprii homines vocantur, fuerint similes, atque ab iis non multum discreparint.

§. XII.

Quis status liber-
torum?

Haec de seruis: de libertis iam videamus. De iis vero idem TACITVS (b): *Liberti non multum supra seruos sunt. Raro aliquod momentum in domo, nunquam in ciuitate, exceptis tantum iis gentibus, quae regnantur: ibi enim et supra ingenuos et supra nobiles ascendunt. Apud ceteros impares libertini libertatis argumentum sunt.* Hic quoque TACITVS insigne inter Romanorum Germanorumque liberos discrimen animaduertit. In eo equidem vtrique genti conueniebat, quod serui possent manumitti, id quod etiam est iuris gentium: sed libertorum tamen durior erat, quam apud Romanos, conditio, solos si exceperis dedititios, qui Germanorum

(z) Natum inde forsan praecipuum, quod hodiernum domini ex hereditate hominum propriorum sibi vindicant, ad quod etiam referuntur induviae vel exuviae, Vid. Dipl. Henrici II. Imp. ap. Mager. de aduoc. arm. c. VI. n. 758. Vnde et hoc ius vocatur *der Gewand-Fall*,

qua dicas vestimenti capionem. Conf. Hert. de hominib. propriis sect. III. §. VIII. p. 172. T. II. Opusc.

(a) Vid. Bignon. ad formul. Sirmontic. 947. Hert. l. c. p. 156.

(b) Tacit. de morib. Germ. l. c.

rum libertis non admodum erant dissimiles. Scilicet Romanorum liberti per manumissionem initio plenam adipiscebantur libertatem, omniumque iurium, quibus plebei ordinis ciues utebantur, fiebant participes (c). Et quamuis postea Augustus (d) et Tiberius (e) libertorum iura latis legibus coercerent, et hinc liberti alii ciues, alii Latini, alii dedititii dicerentur (f): differentia tamen haec libertorum postea abiit in desuetudinem, nec dedititiorum adeo magnus fuit numerus, quum soli, qui ob delictum uincti, caesi, aut stigmatate fuerant ob flagitium notati, manumissione fierent dedititii. Hinc Romanorum libertorum tanta plerumque erat libertas, aut si mauis, tam effrenis licentia, ut cordatioribus ciuibus stomachum mouerent, ceu in historia Romana aevi Augustei passim commemoratur. Ast aliter res comparata erat in Germania. Ibi enim *liberti non multum supra seruos erant*. Quamuis enim libertatem iuris gentium manumissione consequerentur: salua tamen manebat ad pensiones operasque domino praestandas obligatio, atque adeo id solum manumissione consequerentur, ut non amplius essent adscriptitii, sed locum, relicto praedio, mutare possent. Quum ergo vix mererentur hominibus liberis accenseri: *raro aliquod momentum in domo, nunquam in ciuitate erat*. Quia enim Germani domus officia per uxores vel liberos exsequebantur: raro omnino liberti adoptabantur in familiam, quemadmodum apud Romanos, apud quos in aedibus patronorum loco erant satis honorifico: sed potius, ut antea, agro colendo vacabant. In rep. vero, quam soli ingenui aut nobiles capebant, nullae vnquam erant libertorum partes, *exceptis tantum iis gentibus, quae regnantur, ibi enim liberti et supra ingenuos et supra nobiles ascendebant*. Ut solent enim principum gratia homines etiam iam vilissimi nonnunquam ad summos honores adspirare: ita etiam idem in Germania apud eas gentes contigisse putat TACITVS, quae regibus paruerint. Enimvero quum serui rustici fuerint, ceu antea demonstratum: vix

H h 2

cre-

(c) *Sub Regibus, inprimis Seruio Tullio, unica erat ac simplex libertorum omnium libertas.* §. 3. *Inst. de ingen. et libert. Conf. Dionys. Halic. Libro IIII. Antiqu. Rom. cap. XXVI.*

(d) *Lata lege Aelia Sentia, qua intempesium manumittendi prurium et libertorum iura coercuit. Vd. Suet. August. cap. XXXX. Dio Cass. Libr. LV. p. 556.*

(e) *Lege Iunia Norbana, de qua vid. Anton. Augustin. de Leg. et Senatus cons. p. 93.*

(f) §. 3. *Inst. de ingen. et libert. L. vn. C. de Lat. libert. toll. L. vn. C. de dedit. lib. toll. Conf. Thomaf. de Vj. practt. dist. hominum in ingen. et libertinos, cap. I. p. 18-29.*

credibile est, tam liberalis eos fuisse indolis, ut manumissi sum-
 mis honoribus fungi potuerint. Raro certe id esse factum, nul-
 lum est dubium. Vnde concludit demum TACITVS: *Apud ceteros*
 (Germaniae populos, qui non regnantur,) *impares libertini liber-*
tatis argumentum sunt, id est umbram potius et simulacrum quod-
 dam libertatis, quam libertatem ipsam manumissione consequun-
 tur. His ergo omnibus paullo accuratius expensis, apertissimum
 erit, inter Germanorum seruos ac liberos tantumdem olim inter-
 fuisse, quantum hodie inter homines proprios et reliquos nobi-
 lium rusticos. Vtrique parebant dominis, utrique pensiones at-
 que operas praestabant. In eo tantum libertorum melior erat con-
 ditio, quod non ita essent glebae adscripti, ut non liceret iis,
 inuitis dominis, locum mutare: idque vnicum forsan erat bene-
 ficium, quod manumissione consequerentur.

§. XIII.

*Dominio-
 rum in
 utrosque
 potestas.*

Ne denique ignoremus, quoniam apud Germanos dominorum
 in seruos et liberos fuerit potestas, denuo audiendus erit TACI-
 TVS (g), qui eodem capite: *Verberare, inquit, seruum, ac vin-*
culis aut opera coërcere rarum. Occidere solent, non disciplina et
seueritate, sed impetu ac ira, ut inimicum, nisi quod impune est.
 Hic locus dici non potest, quam crucem figat interpretibus. ALE-
 XANDER enim ab ALEXANDRO (h), quem satis constat Tacitum
 ante oculos habuisse, de Germanorum iure in seruos hunc in
 modum differit: *Germanis verberare seruum afficere, aut vinculis*
coercere habetur nefas, apud quos laxior seruitus erat, et libertinis
paene par: quippe sibi adquirunt serui, et peculium habent. Exi-
 stimauit ergo ALEXANDER ab ALEXANDRO, Germanis dominis non
 modo ius vitae et necis, sed et potestatem coërcendi seruos pla-
 ne fuisse denegatam. Quem errorem et alii TACITI interpretes
 errant (i) Sed aliam longe esse historici sententiam, facile con-
 stabit, si denuo ponas, eum discrimen, quod inter Germanorum
 Romanorumque seruos intercedit, ostendere voluisse. Romanis
 scilicet heris iam inde a reipublicae incunabilis ius vitae ac ne-
 cis fuerat concessum, donec demum post TACITI aetatem Hadria-
 nus Imperator, dominorum crudelitate offensus, hanc seruos oc-
 cidendi licentiam latis legibus cohiberet (k). In tanta ergo he-
 ro-

(g) Tacit. *de morib. Germ.* l. 6.

(h) Alex. ab Alex. *Genial. diar.* L.
 III. cap. XX. p. 275.

(i) Et nouissime etiam Io. Christoph.

Vetter in notis ad Taciti h. l. p. 130.

(k) Iam antea quidem sub Nerone do-
 minorum saeuitia coërcita lege Petronia,
 de qua L. II. §. 2. ff. ad L. Corn. de sicar.
 Postea

rorum licentia quanta crudelitate in seruos fuerit animaduersum, facile est ad existimandum. Non sufficiebant sane truculentissimis dominis vlni, stimuli, nerui, numellae, boiae, pistrina, furcae, cruces, centupondia: sed eo progressa erat immanitas, vt exquisitissimos cruciatus in seruilia corpora ingeniose excogitarent. De qua Romanorum crudelitate SENECA (1) alique grauissimi auctores (m) passim conqueruntur. Haec ergo domestica saeuitiae exempla etiam TACITO obuersabantur, quum seruorum in Germania conditionem esset expositurus. Hinc ait: *Verberare seruum, et vinculis vel opera coercere rarum*. Non dicit, nefas hoc fuisse habitum, sed negat tantum, tam immanes fuisse in Germania dominos, ac Romae. Quamuis enim liberrima iis fuerit seruorum coercendi potestas, raro tamen verberibus aut vinculis in eorum corpora saeuiebant, partim quod serui sedibus ac penatibus suis distincti non adeo frequenter dominos offenderent, partim quod magis frugi essent, quam Romana illa colluies, quae e Sardis, Syris, aliisque nebulonibus confluxerat. Genuinum hunc esse TACITI sensum, e sequentibus statim verbis patet. *Occidere quandoque solent*. Non secus ergo iis ac Romanis ius vitae ac necis competeat in seruos: attamen in eo insigne adparebat discrimen, quod *non disciplina et seueritate* id facerent, sicuti Romani, qui animo deliberato saeuiebant, nihilque habebant seruili sanguine vilis; *sed impetu et ira, vt inimicos, nisi quod impune*. Tum demum ergo Germani domini ad verbera et caedes ruebant, si quando serui fraena mordere, fuga se subducere, aut dominos contumeliosius tractare sustinuerant. Vt adeo mireris, non deesse, qui dominis in Germania ius vitae ac necis plane fuisse ademptum, existimant (n), quum tamen in vniuersum ex legibus eorum antiquis constet, caedem etiam liberorum hominum ante Christianae religionis exortum in Germania non fuisse capitalem, et modico aere facile potuisse expiari (o). Cur ergo seruorum vitae maius statuissent pretium?

H h 3

§. XIII.

Postea vero Hadrianus ius vitae ac necis plane ademit dominis, teste Spartiano in Hadr. cap. XVII I. et hinc seuerius animaduertit in Vmbriam matronam, quae leuissimas ob causas ancillam atrocissime tractauerat. L. 2. ff. de his qui sui vel alieni iuris sunt. Denique sequuta est constitutio Antonini, quam habes eadem L. 2. vbi conf. §. vlt. Inst. eod. tit.

(1) Seneca de Clement. cap. XVIII.

(m) Conf. Plin. Libro VIII. H. N. cap. XXIII. Tertull. de pallio in fine, et maxime Meurs. Auctar. philol. ad Libr. de Gloria cap. XXII. vbi ostendit, seruos praeter alios cruciatus caesos nonnunquam toto die a lictoribus octo.

(n) Ita Iac. Oiselius ad Caii Instit. Libro I. Tit. V. p. 49.

(o) Ex Lege Salica cap. XXXVII. art. vlt. et aliis antiquis Germ. genium legi

§. XIII.

*Illustratur ea
exemplo
nobilitum
in Polonia
et Russia.*

Atque haec quidem erat seruorum libertorumque apud prisca Germanos conditio, haec dominorum potestas, quam tibi vix conceperis rectius, quam si Polonorum Nobiles eorumque rusticos ob oculos tibi posueris. Mutuam enim eorum *σχέση* ita describit BER. CONNOR. (p), vt fere nulla adpareat inter eius ac TACITI narrationem differentia. En eius verba: *Ein Freygebobrner und ein Edelmann sind in Polen einerley.* (Non mireris ergo, idem olim in Germania obtinuisse.) (q) *Auf seinen eigenen Gütern ist ein iedereder Edelmann ein souuerainer Herr, immassen seiner Vnterthanen Leben und Tod in seinem Handen stebet.* (En ius vitae et necis, quale et in antiqua Germania vidimus.) *Es haben auch diese armen Leute, vvelche man mit gutem Recht Slaven nennen mochte, nicht das geringste priuilegium oder Gesetz, vvorauf sie sich vvider ihre Herren beruffen könten.* (En impunitatem, qualem dominis Germanis tribuit Tacitus:) *sondern sie müssen sich deren Willen ohne Widerrede in allen Stücken unterwerffen. Sie dürfen bey Lebens-Straffe sich nicht von dem Orte, vvo sie einmal sind, hinweg begeben, und einen andern Herrn suchen. Hingegen ist ihr Herr vwohl befugt, sie an einen seiner Nachbarn zu verkauffen.* (Habes hic homines eiusdem fortis ac conditionis, qualem hominum propriorum in Germania esse constat.) *Wenn ein Edelmann eines andern Edelmanns Vnterthanen ums Leben bringt, so vviird er desvvegen im geringsten nicht gestrafft, sondern ist nur gehalten demselben einen andern Slaven zu schaffen, oder so viel Geld zu geben, als einer kostet, (Quanto magis itaque impune esse censemus, seruum impetu et ira, vt inimicum, occidere?) darneben aber auch die Familie des Entleibten zu versorgen. Ermordet einer seinen eigenen Vnterthanen, so zahlt er ungefehr 50 Polnische Gulden, und damit hat vweiter niemand einigen Anspruch auf ihn zu machen. Denique et huc pertinet, quod de iudiciis nobilitum monet CONNOR (r): *Auf den Dörffern ist das gemeine Volck den Schöppen unterworffen, vvelche Königliche Bedienten sind, und hiernächst den Schultzen, oder auch desselben Orts absonderlichen Herrn, (nobili scilicet, cuius est ipse pagus,) von vvelchem letzten keine**

legibus id ostendunt Schilter Exerc. XXXXVIII. §. CXIII. et Dn. Thomaf. in not. ad Inst. p. 30.

(p) Connor Beschreibung des Königgr. Polon. Part. II. Epist. V. p. 600.

(q) Vide supra §. XI. p. 22.

(r) Bern. Connor Part. II. Epist. III. p. 544. Conf. Hauteville relat. historique de la Pologne, cap. VII. Hartknoch. de Polon. Libro III. cap. V. p. 616. 621. 647.

appellatione statim findet. Allhier sprechen die Richter fast nach ihrem Gutdüncken, (sine figura strepituque iudicii, prout ipsis aequum videtur,) *ausgenommen in peinlichen Sachen*, (vbi paullo accuratius iudiciorum ordinem obseruant.) Haec omnia profecto egregie illustrent conditionem veterum seruorum in Germania. Idem fere in Russia obseruatur, in qua domini tum rusticos, qui omnes sunt seruilis conditionis, tum seruos domesticos verberibus, flagellis, aliisque poenis impune afficiunt, omnesque eorum controuersias sine figura strepituque iudicii componunt, exceptis causis vere criminalibus, quae ad proximum iudicem, a Principe constitutum, sunt deferendae. Et profecto tantam inter Germanos veteres hasque gentes hac in re obseruari similitudinem, non est mirum. Iam olim enim eos Germanorum iura sequutos, inter omnes constat (s). In eo tantum a nobis abit vtraque gens, quod Poloni hodiernum, Russi ad nostra vsque tempora antiqui moris fuerunt seruantissimi.

§. X V.

Ne quis vero existimet, TACITI tantum aeuo eam fuisse seruorum sortem, postea vero aut a CAROLO M. (t) aut certe saeculo XIII. omni penitus seruitute in Germania sublata aliam esse coepisse rerum faciem: operae pretium fuerit, quae post ea tempora de seruorum conditione referant annales, paullo accuratius dispicere (u). Ex his vero constat, seruitutem in Germania ex eo tempore non imminutam, sed auctam fuisse. Nam vt taceamus, totam Alemanniam (x) et Saxoniae partem non minimam (y) a Francis durissimo seruitutis iugo subiectam: illud sane certum est, debellatis Slavis, tantam ex ea gente hominum multitudinem seruitutem Germanorum subiisse, vt Slauorum non tam gentis quam seruitutis nomen esset (z). Quum ergo sub Francis Saxo-

*Seruilis
conditio
etiam post
Tacitum
in Ger-
mania na-
ta.*

(s) De Polonis notum, quod quum antea Germanorum exemplo nullis legibus scriptis vterentur, postea imperante Casimiro M. ius Saxonicum receperint. Vid. Bern. Connor. l. c. Part. I. Epist. II. p. 70. et Part. II. Epist. III. p. 545. seq. Flor. Polon. Libro II. p. 135. Conring. de Orig. Iur. Germ. De Russis idem ex ipsa legum apud eos receptarum consideratione patet, docuitque idem Georg. Engelbrecht in diff. de iure Russico cap. I.

(t) Vid. Gryphiand. de Weichbild. cap. XXXIII. n. 15. cap. XXXI. n. 4. et seqq.

(u) Bodinus hoc adfirmat L. I. de Rep. cap. VIII. deceptus ab Abbate Panormitano, vt ostendit Thomaf. in diff. de usu pract. distinct. inter seruos et liberos cap. II. §. XX. et XXIII. Interim ex Bodino hunc errorem alii hauriunt. Vid. Stryk. Vj. mod. Libro I. Tit. V. §. 2. p. 78. Hert. de hom. propr. sect. 2. §. I. p. 164. T. II. Opusc.

(x) Ioach. Vadian. Epist. ap. Goldast. Tomo II. Rer. Alem. p. 84.

(y) Vid. Sagittar. Hist. Bardeuic. cap. III. §. 59. Hert l. c. sect. I. p. 159.

(z) Hert. l. c. §. 5. p. 161. sequ.

niciſque ac ſequentibus Imperatoribus maior, quam TACITI aevo, eſſet ſeruorum numerus: agris tantae ſeruorum multitudini non ſufficientibus, diſtinctio naſci coepit inter *caſatos* (*Coffaten*) et *non caſatos* ſeu *gaſindos*, *Gefinde* (a), quorum vtrique ad ſeruitia ac operas tenebantur. Manebat etiam illa antiqua ſeruorum conditio, qualem ſupra e TACITO deſcripſimus. Obligabantur, vt antea, ad operas et penſiones, poterant vendi, permutari, donari, e fuga retrahi, vindicari atque ob delicta grauiter caſtigari (b), adeo vt et necare ſeruum impune haberetur (c). Eaque ſeruitus adeo non ceſſauit ſaeculo XIII, vt potius ex eo tempore frequentiſſima fiat ſeruorum in monumentis antiquis mentio (d), et ſeruitus illa hodiernum manifeſto ſuperſit in hominibus propriis (e), quidquid alii de eorum libertate iactitent (f).

§. XVI.

*Nec non
liberto-
rum, qui-
bus ſimi-
les hodie
ruſtici.*

Ad libertos veteres quod attinet, nec eorum ſtatus poſt TACITI aeuum aliam induit faciem. Quamuis enim manumillionibus frequentatis ſeruorum numerus ſaeculo XIII. ſenſim decreuerit, adeo vt hodie non tanta hominum priorum, quam olim ſeruorum ſit multitudo: libertorum tamen conditio, pro veteri Germanorum more parum a ſeruili diſcrepauit. Hinc hodiernum ruſtici, quos libertorum iſtorum poſteros merito dixeris, non multo benignius a dominis haberi ſolent, ac liberti priſcorum Germanorum. De plerisque ſane locis verum eſt, quod ait IO. BOHEMVS (ff): *Eorum, qui ruri pagatim villatimque habitant, quique illud colunt, et propter hoc ruſtici vel rurales appellantur, ſi credere velint, ſatis miſera et dura conditio eſt. Seorſim ab aliis quiſque cum familia et pecore ſuo humiliter viuit. Caſae luto lignoque paullulum e terra eductae, et ſtramine contextae domus. --- Dominis*

(a) Vid. Capitul. Franc. T. I. pag. 687. edit. Baluz. Bignon. ad Form. Sirmondic. p. 947.

(b) Adparet haec dura ſeruorum Germ. conditio ex L. Wiſigoth. L. II. Tit. V. §. 62. Tit. VII. §. 16. L. I. §. 10. Ripuar. Tit. XXIII. Capitul. Caroli M. L. V. 303.

(c) Vid. infra §. 18. lit. a. p. 38.

(d) Ab anno 1259. adhuc manumillionis teſtimonium Louanii exſtare, obſerua- vit Gudelin. de iure nouiſſimo L. I. cap. III. Anno 1314. in Flandria adhuc exſti- tiſſe ſeruos et ſeruas, patet ex Miraeo Donat. Belg. L. I. cap. CXXVIII. Anno

1340. Ludouicus Imp. Monasterio Schof- ftharn donat ſeinen aigen Mann Bercholden. ap. Hund. Tom. III. Metrop. Salisb. p. 229.

(e) Vid. Huſan. de hom. propr. cap. II. n. 37. Thomaf. diſſ. alleg. et de hominibus propriis. Et ſane ſeruorum adhuc ſit men- tio in Inſtrum. Pacis Oſnabr. Art. V. §. 36.

(f) Sichard. ad l. 11. C. de Teſt. n. 4. Stryk. Vſ. mod. l. c.

(ff) Io. Bohem. Libro III. de morib. Gent. cap. XII. Conf. quae de ruſticiſ in noua Marchia referunt Muller Ref. XCVII. ſequ. Schepliz Part. III. Tit. XIII.

minis crebro per annum seruiunt, rus colunt, et semine conspergunt, fructus metunt, et horreis important, ligna secant, domos aedificant, fossas effodiunt. Nihil est, quod seruilis et misera gens ipsis debere non dicatur. Nihil etiam, quod iussa facere absque periculo recusare audeat. Delinquens grauitur mulctatur. Sed nihil est genti durius, quam quod praediorum, quae possidet, maior pars non sua sit, sed illorum, a quibus certa frugum parte quotannis redimere debet. Haec rusticorum conditio, quam parum ab illa libertorum, quam TACITVS descripsit, distet, nemo non videt. Sed clarius hoc adparet, si inter se contendas diuersas colonorum hodiernorum species, e. g. die Landsiedel- Leibe, Lafs- Güter, Curmeden. In iis enim omnibus manifesta exstare priscae seruitutis vestigia, inter omnes constat, ac nouissime etiam a IO. PETRO LVDEWIGO (g), talium rerum peritissimo, est obseruatum.

§. XVII.

Enimuero, quum dominis in Germania tanta olim relicta fuerit An haec
seruos seu rusticos coercendi potestas: quaestio omnino emergit, antiqua
an haec secundum antiqua Germanorum principia vera fuerit iurisdictione? Id vero procul dubio negandum. Aliud enim est iurisdictione
iurisdictione, quae a suprema in republica potestate emanat, et non
nisi iure magistratus competit, aliud ius dominicum in seruos, ra fuerit
quod est patris familias. Hinc non magis haec coercendi seruos iurisdictione
potestas in Germania dici potest iurisdictione, quam olim Romae, etio.
vbi heri eadem potestate multo licentius utebantur. Sane in Germania antiqua, aequae ac in aliis rebus publicis, iurisdictione olim erat mere personalis, eiusque primarius scopus videbatur coercitio criminum, quum contra ea potestas causas ciuiles cognoscendi pro parte veluti iudiciorum accessoria haberetur (h). Ius ergo in Germania Taciti tempore dicebatur per magistratus, non fecus ac apud Romanos. Iudicia enim erant penes principes et comites in comitiis electos, qui per vicos et pagos, (in iedem Gow) iura reddebant. Si qua grauior causa, maxime inter ipsos principes, incidisset, res ad comitia referebatur (i). Postquam vniuersa Germania in Francorum imperium concessit, alia quidem esse coepit iurisdictionis facies, sed tamen ne tunc quidem vllum adparuit iurisdictionis patrimonialis, qualem supra descripsimus,
Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I. I i vestii

(g) Vid. Ioh. Petri Ludew. Dissertatio de conductione villari, et Colonis adscriptitiis, ubi conferend. cap. I. §. I.

(h) Thomaf. Dissert. de iurisd. et ma-

gistrat. differentia secundum mores Germ. §. LII.

(i) Tacit. de morib. Germ. cap. XII. Herm. Conring. de iudiciis resp. Germ. §. X. sequ.

vestigium. Reges ipsi iudicare poterant de omnibus causis, siue ciuilibus, siue feudalibus, siue criminalibus, vbicunq; locorum essent. Enimuero, quum infiniti fuisset laboris, iuris dicendi causa totum peragrare imperium: iurisdictionem demandabant vel Ducibus, vel Comitibus, vel Missis regiis, sibi que iudicia de ipsis principum causis referuabant, quas in comitiis solebant cognoscere (k). Denique post Francorum tempora principatus ac comitatus maximam partem coeperunt esse hereditarii: sed tamen nec iis quidem temporibus vlla erat nobilium iurisdictione patrimonialis: sed sola dominis concessa potestas coercendi seruos et libertos, i. e. rusticos. Vnde et in antiquissimis chartis, in quibus nobilibus donantur vici, mancipia et rustici, nulla vnquam fit mentio iurisdictionis aut iudiciorum. Exemplum est in binis diplomatis OTTONIS I. et alio HENRICI II. IMP. (1) quae a venerando Fratre e tabulariis Goslariensibus deprompta, in eius de sigillis Syntagmate recensentur. In primo enim anno DCCCCXXXVII. BIAE, nobili cuidam matronae, in proprium dantur omnia, quae in GERESLEVO ad Caesareum ius pertinent, in pago Sueuia, in comitatu Christiani, hoc est curtile vnum, in eodem campo XXXX iugera agrorum, et adhuc inquirenda, nec non et VIII MANCIPIA, Adalouer et Hildeburg cum filiis et filiabus ipsorum: sed nihil de iurisdictione in haec mancipia additur, quum procul dubio plena potestas dominica in Biam fuerit translata. In altero diplomate anno DCCCCXXXV. idem OTTO I. Imp. quibusdam vasalli sui, Fridurici, filii, Folcmaro et Richberto quasdam res proprietatis suae in proprium donat, nimirum inter Sclauos prope fluuium FONA vocatum, in pago Sirmuntlande nuncupato, in comitatu Christiani comitis villas IIII, Reckiam, Bodblozi, Zachliandorf, Pochutikie cum omnibus appendiciis et adiacentiis suis, iuste legitimeque ad illas villas pertinentibus, curtilibus, aedificiis, terris cultis et incultis, piscationibus, viis et inuis, exitibus ac redditibus, quaesitis ac inquirendis, mobilibus et immobilibus: sed de iurisdictione ac iudiciis denuo altum silentium. Idem denique in tertio quoque diplomate obseruatur, quo HENRICVS II. Imp. anno MIII. cuidam fidei suo Folcmaro in proprium donat praedium sui iuris, i. e. XX. regales mansos ultra Albiam, in territorio

Zer-

(k) Conring. de iudic. reip. Germ. §. X. sequi Conf. Hert. dissert. de Consultat. legib. et iudiciis in special. Rom. Germ. Imp. rebusp. §. XVIII. p. 441. sequi.

(1) D. Io. Mich. Heineccii Syntag. de ver. Germ. aliarumque nat. sigillis Part. I. cap. VIII. p. 90. 91. 94.

Zerbiste, in Comitatu Geronis, in locis Drozanize, Lirubufiz, Wize, cum omnibus pertinentiis legalibus, areis, mancipiis utriusque sexus, terris cultis et incultis, et sic porro: omiffa denuo iurisdictione, quae falua potestate in rusticos dominica ad Comites pertinebat. Ex quo quidem intelligitur, dominis, seu nobilibus olim in rusticos liberrimam competiſſe potestatem coercendi, litesque eorum sine figura strepituque iudicii dirimendi: sed eos hoc iure non gauifos tanquam iudices, sed tanquam patres familias, adeoque hanc potestatem magis oeconomica vel herilem, quam iudicialem fuiſſe.

§. XVIII.

Quum ergo isthaec dominorum in seruos potestas olim non fuerit vera iurisdictione: dispiciendum nunc merito, qui factum sit, vt demum iurisdictionis pallium induerit? Nisi vero omnia metalla, Clero haec debetur μεταμόρφωσις, et, quae ab eo dependebant, academiis. Quum enim initio, ceu ex TACITO obseruauimus, nobiles in rusticos suos impune animaduertent: indignum postea hoc uisum est episcopis, qui proinde caedem eiusmodi excommunicatione et poenitentia biennii vindicabant (m). Postea quum nec id fulmen sufficere uideretur: eo res rediit, vt in dominos seruum occidentes capitale statueretur supplicium. Vnde iam temporibus collecti SPECVLI SAXONICI ac SVEVICI receptum, vt dominus, qui etiam seruum proprium occidisset, capitis damnaretur (n). Hoc ergo quum eſſet legibus cautum, dominique iurium suorum eſſent tenaciores, quam vt ea plane dimitterent; id sensim cepere consilii, vt non amplius per iram ac impetum in rusticos animaduertent, sed, conuiuentibus principibus, causas eorum paullo accuratius cognoscerent, ac demum ex prudentiorum consilio de iisdem statuerent. Inde ergo Doctores solius Romani iuris rerumque Germanicarum ignari, quum primum in academiis Germanicis docere coepissent, singularem fingere coeperunt iurisdictionis speciem, quam, ne nomen deesset, patrimonialis vocabant (o). Ex eo ergo tempore iurisdictionis patrimonialis nomen ubique per Germaniam audiri coepit, maxime quum Principes in litteris inuestiturarum nobilibus in feudum concederent die Gerichte, die ober- und nieder- Gerichte, alle und iede

I i 2

Ge-

(m) Vid. Addit. III. ad Capiular. cap. XXXXVIII.

(n) Ius Prou. Sax. libro II. art. XXXIII. in Gloss. Germ. n. 4. Ius Prou. Suen. cap. LXVII.

(o) Thomaf. Diff. de hominib. propr. §. LXXXVI. et Diff. de usu pract. dist. homin. in liberos et seruos cap. II. §. LXIII. et sequ.

Gerichte, et quae sunt aliae formulae in curiis feudalibus sequiore demum aevo receptae. Nec dubitandum adeo, quin potestas, quae olim ceu in Polonia et Russia, tantum dominica erat, hodie in veram abierit iurisdictionem, eamque Nobiles nunc iure feudi, id est, iusto titulo teneant.

§. XVIII.

*Cur eius
signum a
ICTis statuatur
praestatio
gallinae
fumosae,
des
Rauch-
Hubns?*

Veram hanc esse iurisdictionis patrimonialis originem, iam historicorum testimoniis mediique ac sequioris aevi annalibus ac monumentis esset demonstrandum: sed tempore mihi excluso ea omnia alii scriptioni referuanda sunt. Illud addere nunc licebit, praeterea, quae de iurisdictione hac hodie veniunt in controuersiam, omnium rectissime ex hac hypothese posse explicari. Ut vnum atque alterum addamus exemplum: notum est, SIGNVM iurisdictionis patrimonialis, et criminalis maxime, vulgo a ICTis statui praestationem annuam GALLINAE FVMOSAE, *des Rauch-Hubns* (p): et quin recte, id quidem fiat, nullus plane dubito. Sed si rationem a ICTis exigas, qui Romanis solum legibus pretium statuunt: mira audies vigilantium somnia. Contendunt enim, inde natam esse hanc gallinam adpellationem, *quod in altum, seu loca fumo exposita se eleuent gallinae, et ibi requiescant: atque hinc factum, ut earum praestatio altitudinem iurisdictionis seu merum imperium denotet* (q). Ingeniosa profecto diuinatio. Sed si haec est genuina huius antiquissimi moris ratio; merito mireris, cur nobiles non potius vultures, aquilas, aut certe columbas a subditis in signum altae iurisdictionis exegerint. Vera supposita iurisdictionis patrimonialis origine, plane omnia erunt ac perspicua. Ex TACITO enim supra obseruauimus, dominos seruis seu rusticis annuas iniunxisse pensiones. Inter eas vero praecipue etiam erant gallinae, quae vel viuas praestabant, vel veteri Germanorum ritu infumatas. Vnde medio aevo plura huius pensionis nomina enata: Dicta enim est *gallinagium, census gallinarum, gallinium* (r), *gallina fumosa, das Rauch-Hubn, Leib-Hubn*, et quia pridie diem Cinerum vt plurimum exigi solet, *das Fastnachts-Hubn* (s). Eaque

(p) Vid. Pruckm. Vol. I. Consil. II. num. LXXXIII. Klock. Tom. II. Consil. VII. n. 159. Brunnem. Cent. III. decis. XXIII. p. 155. Stryk. Vj. mod. ff. Libr. II. Tit. I. p. 176.

(q) Stryk. Diff. de iurisd. circumseptae cap. III. n. XXXIII. vol. I. Disp. et

vs. mod. ff. l. c.

(r) Car. du Fresne in Gloss. med. et inf. Lat. his vocibus p. 575. Part. II. Stamm. Libro III. de hom. propr. cap. XXII. p. 3.

(s) Chron. Andrense ad ann. 1203. p. 53. apud Car. du Fresne l. c.

que consuetudo tam erat vniuersalis, vt medio aeuo gallina pro feruo seu homine proprio acciperetur, in veteri Germanorum prouerbio: *Kein Huhn fleucht über die Mauren* (t). Quum ergo haec gallinarum annua praestatio signum esset seruilis aut certe libertinae conditionis, in seruos vero et libertos domino potestas illa herilis competeret, quae deinde in iurisdictionem patrimoniam abiit: recte omnino haec gallina hodie probabile iurisdictionis signum habetur.

§. XX.

Aeque facile deciditur quaestio, cur in Germania, et in Marchia potissimum, iurisdictionio occurrat, ad loca specialia, certas scilicet personas vel certa praedia restricta, quae ideo **IURISDICTIONIO CIRCUMSEPTA** *die Pfahl- oder Zaun-Gerichte* vocatur, opponitur- que iurisdictioni sine restrictione loci concessae, *den Strassen-Gerichten* (u)? Hic enim **ICTI** vulgo confugiunt ad exemptionem, et ex Rolando a Valle (x) vrgent, certum territorii locum a iurisdictione posse eximi: Sed exemptionem hanc, quia in facto consistat, esse probandam (y), eam quoque esse stricti iuris, atque hinc extra locum exemptionem ubique se exferere iurisdictionem. Sed non opus erit ista exemptione, si veram supponas iurisdictionis patrimonialis originem. Quum enim ea nihil aliud sit, quam potestas veterum Germanorum dominica in seruos et libertos, sequiore aeuo quodam iurisdictionis schemate induta, non potuit illa iure se ulterius extendere, quam in personas casusque rusticorum. Et hinc procul dubio omnis nobilium iurisdictionio initio fuit circumsepta, priusquam ampliora Nobilibus iura per inuestituram concederentur. Quemadmodum ergo iurisdictionio vniuersalis (*die Strassen-Gerichte*) principum debetur indulgentiae: ita circumsepta genuinam antiqui moris retinuit faciem, simulque indicio est, veteres Marchiones Brandenburgicos iurium suorum fuisse obseruantissimos.

§. XXI.

Ad exercitium porro et possessionem huius iurisdictionis quod attinet, quaeri etiam solet, an possessor eius principi edere teneatur

I i 3

An possessor huius iurisdictionis teneatur

(t) Vid. de hoc prouerbio Hert. in paroem. iur. L. II. paroem. X. p. 607. T. III. Opus.

(u) Stryk. Diss. sing. de iurisd. circumsepta et Vj. Modern. ff. Lib. II. Tit. I. p. 189.

(x) Rol. a Valle Vol. III. Consil. XXXIII. n. 27.

(y) Erasim. a Chokier Tract. de iurisd. ordin. in Exempt. P.I. Quaest. V III. num. 1.

nis teneatur ad rem possessionis titulum? tur possessionis titulum? Facilis denuo, supposita vera huius iurisdictionis origine, responsio. Quamvis enim alioquin tanta sit possessionis efficacia, vt a tituli allegatione liberet (z): attamen merito excipitur, quidquid sine titulo possideri nequit (a), qualia sunt omnia regalia, atque adeo etiam iurisdictionis (b). Iam vero quum iurisdictionis conniuentibus principibus ex potestate in rusticos dominica nata sit, atque adeo nulla pro nobilibus militet praesumptio, quod iis concessa sit iurisdictionis, merito sibi princeps titulum edi postulat, nec sufficit adeo, quae alias sufficere aliquamdiu solet, nuda possessio.

§. XXII.

Virum cum latuue an priuatiue praesumatur concessa? Famosa etiam est quaestio, vtrum iurisdictionis patrimonialis cum latuue an priuatiue data intelligatur? seu, vt clarius rem enunciem, dominusne regionis iurisdictionem censeatur indulsisse communicando duntaxat cum altero, an adimendo sibi? Prius procul dubio esset adfirmandum, si ad ipsam respiciendum esset huius iurisdictionis indolem. Quum enim illa potestas, quae nobilibus in rusticos competit, non fuerit olim vera iurisdictionis, eaque hoc schema, quo hodie gaudet, sensim demum induerit: consequens est, vt princeps eam indulgendo nihil iurium suorum voluerit imminutum. Quocunque ergo titulo a domino regionis fuerit concessa, semper ea lege data censetur, vt ne eius superioritas laedatur: quod vero omnino fieret, si promiscue in arbitrium inferiorum diiudicationem caussarum translata diceremus (c). Enimvero quum feudo hodie concedi soleat, sine restrictione: moribus hodie inualuit, vt non tam cumulatiua sit quam subordinata, et non nisi per modum appellationis aut querelae de denegata aut protracta iustitia ad superiorem pateat recursus.

§. XXIII.

Conclusio dissertationis. Multa superessent dicenda de iurisdictione nobilium in vxores et liberos, inque familiam eorum conductitiam, de interpretatione porro formularum in litteris inuestiturarum occurrentium: sed quum charta, quam festinantes huic dissertationi inaugurali destinauimus, plura nunc non capiat: plurima, quae restant, alii occasionem referuare, qua totam hanc materiam, cuius veluti primas iam

(z) L. Cogi II. C. de petit. heredit.

(a) B. Brunemann. ad h. l.

(b) Stryk. Vj. mod. l. c. §. 27. Thomafius Diff. de praescript. subdit. adu.

principem.

(c) Hert. de Consultat. legib. et iudiciis in specialib. Imp. Germ. reb. publ. §. XXII. p. 450. T. II. Opusc.

iam lineas duximus, luculentius ac maiore adparatu tractare licebit. Interim, dum politius quid ac limatius molior, contentum te, LECTOR, hoc Catone esse iubeo.

GE. BEYERVS, IN PRAEF. POSIT. SECVNDVM PAND.

§. XXIIII.

IVs Germanicum antiquius hic (in iurisprudencia enucleanda,) perquirendum esse, verissimum est, quantumcunque etiam rideant delicatuli, quos nescio quid asperum et incultum in verbis offendit, quasi phaleratum dicendi genus et comta verborum lenocinia ad imperantium voluntatem subditis aperiendam requirantur. --- Neque hodie metuendi sunt sinistri in iure patrio enucleando successus, postquam *Schilterus* satis superque ostendit, esse in Germanicis legibus plura, laborem eruditorum non admittentia modo, sed et expectantia, et satis habere *ICTos*, quo hic se exercent, si modo ultra collegia praeceptorum sapere, et viae commodiori, sed non adeo commentatorum voluminibus explanatae, insistere, non alicuius laboris esse putarent.

DE LEVIS NOTAE MACVLA,

AD LEG. XXVII. COD. DE INOFF. TEST.

E X E R C I T A T I O VII.

---

§. I. *Legis XXVII. C. de inoff. test. celebritas et tenebrae.* §. II. *Exercitationis partitio.* §. III. *Textum legis a Triboniano interpolatum esse, ex L. 1. C. Theod. de inoff. test. patet.* §. IIII. *Longa eidem lacinia ex L. 3. C. Theod. eod. adsuta.* §. V. *Quo tempore lex lata?* §. VI. *Eius analysis et explicatio.* §. VII. *An noui quid sanxerit Constantinus M.?* §. VIII. *Summa olim testandi libertas sensim coangustata.* §. VIII. *Hinc et QUERELA INOFFICIOSI inuenta.* §. X. *Eius origo.* §. XI. *Eiusdem antiquitas.* §. XII. *Ea paullatim etiam ad alios, et maxime fratres, porrecta est.* §. XIII. *IO. VAN DE WATER sententia expensa.* §. XIII. *Quando olim haec querela locum habuerit contra testamentum fraternum?* §. XV. *Constantinus M. non tam nouum ius reperit, quam vetus in usum reuocauit.* §. XVI. *Cur personas turpes et leuiter notatas fratribus anteferri noluerit? Respicit Constantinus ad legem Papiam Poppaeam.* §. XVII. *Ante eam legem uxores plebeias, at non libertinas, ducere licebat.* §. XVIII. *Postea senatoribus libertinarum, ingenuis turpium personarum nuptiis inuictum est.* §. XIX. *Qui contra hanc legem personas vel turpes vel leuiter notatas duxerant, nihil poterant capere.* §. XX. *Quaenam personae ob turpitudinem vel leuem notam capere non potuerint?* §. XXI. *Per turpitudinem incapaces habebantur lenones et lenae, a lenonibus manumissae.* §. XXII. *Iudicio publico damnatae, et in adulterio deprehensae.* §. XXIII. *Artem ludicram facientes.* §. XXIII. *Ob leuem notam capere non poterant illorum liberi, non meretrices.* §. XXV. *Nec non libertini.* §. XXVI. *Legis nostrae occasio: et cur ad legem Papiam Poppaeam respexerit Constantinus.* §. XXVII. *Eum*
ad

ad hanc legem respexisse, ex interpretibus veteribus demonstratur. §. XXVIII. Doctrina vulgaris de levis notae macula, eiusque natura. §. XXVIII. De personis, quas hodie levis notae macula adspersas putant. §. XXX. De aliis, quas olim hac macula dehonestavit. §. XXXI. De effectibus huius maculae. §. XXXII. Errores doctorum circa naturam huius maculae. §. XXXIII. An personae, quae a doctoribus notantur, iure hac macula adspersantur? §. XXXIII. An spuris levis notae macula haereat? §. XXXV. Quid de effectibus, quos doctores huic maculae tribuunt, sentiendum? §. XXXVI. Conclusio dissertationis.

§. I.

Nter celeberrimas tritissimasque, quae in iure nostro existant, leges locum haut postremum sibi vindicat LEX XXVII. COD. DE INOFF. TEST. quam euoluere paullo accuratius atque enodare decreuimus. Quemadmodum enim vsu venire solet, vt, qui frequentissime e pulpitis atque in foro recitantur, textus minime omnium a plerisque intelligantur: ita et huius tam insignitae constitutionis eadem fere fata fuisse animaduertimus. Vulgo doctores inde exculpunt nescio quod ignominiae genus, ab infamia iuris aequae ac facti secretum, quod petitis ex hac lege verbis LEVIS NOTAE MACVLAM adpellitant, eaque contumelia non modo spurios, carnifices, lictores, verum etiam quosdam opifices, qui sordidiore vitae genere quaestum faciunt, dehonestare solent. Varios quoque comminiscuntur huius maculae effectus, eamque non solum fratribus et sororibus praeteritis, de inofficioso fratrum testamento conquerendi occasionem suppeditare, verum etiam ab omnibus dignitatibus ipsisque opificum collegiis arcere contendunt. Quae omnia quum a legis nostrae sensu alienissima videantur: licebit illi aliquot noctes dare, periculumque facere, possitne illi industria nostra aliquid lucis adfundi.

Leg.
XXVII.
C. de inoff.
test. cele-
britas et
tenebrae

§. II.

Ne vero latius, quam dissertationis limites ferant, euagemur: ipsi de regundis scriptionis nostrae finibus erimus solliciti, eamque ita partiemur, vt enucleata legis nostrae et querelae inofficiosi historia, cur CONSTANTINVS M. fratribus praeteritis aduersus heredes probro aliquo diffamatos succurrendum putarit, quae sit illa LEVIS NOTAE MACVLA, quam in animo habuerit Imperator, et num denique tota illa de hac macula doctrina, quam in

Exercita-
tionis par-
titio.

omnibus iureconsultorum commentariis inculcari, animaduertimus, vllum in ista lege praesidium inueniat, cum cura disquiramus.

§. III.

Textum legis a Triboniano interpolatum ex L. C. Theod. de inoff. test. patet. Lex ergo ipsa, quam interpretandam delegimus, in CODICE IVSTINIANO (a) ita se habet: *Imp. CONSTANTINVS A. Verino. Fratres et sorores vterini ab inofficiosi actione contra testamentum fratris vel sororis penitus arceantur. Consanguinei autem, durante agnatione (b), vel non, contra testamentum fratris sui vel sororis de inofficioso querelam mouere possunt, si scripti heredes INFAMIAE, vel TVRPITVDINIS, vel LEVIS NOTAE MACVLA adspargantur, vel liberti, qui perperam et non bene merentes, maximisque beneficiis patronum suum adsequuti, instituti sunt, excepto seruo necessario herede instituto. Dat. ID. APR. Sirmii, CONSTANTINO P. A. V, et LICINIO CAES. COSS. 319.* Talem quidem hanc constitutionem CONSTANTINI nobis obrusit TRIBONIANVS, vel quisquis digendae huic codicis parti operam nauauit. Sed iam a MERLINO (c) et GOTHOFREDO (d), iureconsultis humanissimis, obseruatum est, hic quoque antiquum obtinuisse hominem, et pro duabus, iisque diuersissimis, CONSTANTINI legibus, vnam nobis, sed interpolatam, et variis laciniis onustam, dedisse. Quod vt luculentius pateat, ipsam adscribemus genuinam CONSTANTINI epistolam, in CODICE THEODOSIANO (e) superstitem: *Imp. CONSTANTINVS A. Verino. Fratres vterini ab inofficiosis (leg. inofficiosi) actionibus arceantur: et germanis tantummodo fratribus, aduersus eos duntaxat institutos heredes, quibus iniustas constiterit esse NOTAS DETESTABILIS TVRPITVDINIS, agnatione durante, sine auxilio Praetoris petitionis aditus referetur. Dat. ID. APR. Sirmio, CONSTANTINO V. et LICINIO CAES. COSS.* Ex inscriptione sane aequae ac notatione diei et consulum intelligimus, eandem hanc esse constitutionem, quam in codicem retulit TRIBONIANVS. Et tamen eam suo arbitrio non modo auxit, verum etiam interpolauit, adeo, vt sui vix videatur similis. CONSTANTINVS de solis fratribus loquitur: Tribonianus etiam sorores vbique addit. Ille tum demum fratribus hanc querelam indulget, si talis institutus sit heres, cui de testa-

(a) L. 27. C. de inoff. test.

(b) Ita scilicet legendum, non, ut in exemplaribus quibusdam est, agnitione.

(c) Merlin. de Legitim. lib. VIII. Tit. II. Quaest. XIII.

(d) Iac. Gothofr. Comment. ad Leg.

I. Cod. Theod. de inoff. testam.

(e) L. I. Cod. Theod. de inoff. test. lib. II. Tit. XVIII.

restabilis turpitudinis notas iniustas esse confiterit: hic *infamiae* et *levis notae maculam* adiicit. Ille fratres germanos, *durante duntaxat agnatione*, hanc querelam mouere posse statuit: hic, verbis in contrarium sensum detortis, de suo addit, *durante agnatione, vel non*, adeoque perinde esse existimat, agnatine testatoris sint fratres supersites, an capitis passi deminutionem. Quae quam aliena sint ab Imperatoris mente, nemo non intelligit. Denique longi illius, quod legi nostrae adfuturum videmus, firmatis de libertato ingrato et seruo herede necessario instituto, nec vola vlla nec vestigium in genuina hac CONSTANTINI constitutione exstare, animaduertimus.

§. IIII.

Ne quis tamen existimet, postremam illam laciniam ex solo *Longa eadem lacina ex L. 3. C. Theod. eod. ad-* TRIBONIANI ingenio esse profectam: ex eodem CODICE THEODOSIANO (f) discimus, illam ex alia CONSTANTINI constitutione, annis vndecim post edita, decerptam, et superiori ob simile argumentum intertextam esse. Eam quoque epistolam hic dare vel ideo nos oportet, vt simul, vnde LEVIS NOTAE MACVLAM exsculpsit codicis Iustiniani auctor, intelligatur. Rescribit ergo Imperator ad concilium Byzacerum: *Seruus necessarius heres institutuendus est, quia non magis patrimonium, quam infamiam, consequi videtur. Vnde claret, actionem inofficiosi fratribus relaxatam, quum INFAMIAE adspargitur vitis is, qui heres exstuit, omniaque fratribus tradi, quae per TURPITVDINEM aut aliquam LEVEM NOTAM capere non potest institutus. Ita in hac quoque parte, si quando, libertis heredibus institutis, fratres fuerint alieni, inofficiosi actione proposita praeualeant in omnibus occupandis facultatibus defuncti, quas ille perperam ad libertos voluerat pertinere.* Ex quibus adparet, ingenio suo denuo indulgisse TRIBONIANVM, et hanc sanctionem plane in alium sensum detorsisse. CONSTANTINVS enim pro ingenio saeculi, libertinis inimicissimi, statuerat, vt, si libertus fuisset heres institutus, fratres germani praeteriti inofficiosi querela experiri possent, ceu luculenter demonstrauit GOTHOFREDVS (g). TRIBONIANVS vero, ne quid integrum vsquam relinqueret, limitatione addita, totam legem peruertit, neque contra omnes in vniuersum libertinos, sed ingratos tantum; qui vel accepta a patrono beneficia maleficiis compensassent, vel sane egregiis facinoribus tantum beneficium haut meruissent, querelam fratrum valere voluit. Quo-

K k 2 rum

(f) L. 3. Cod. Theod. de inoff. Testam.

(g) Gothofred. ad L. 3. C. Th. eod. Tom. I, pag. 277.

rum omnium nihil profecto in mentem venerat CONSTANTINO. Videtur tamen et haec lacinia ex altera huius constitutionis parte (h) male intellecta detracta, et loco alieno adfuta esse à TRIBONIANO. Neque enim in hac altera parte epistolae de querela inofficiosi agitur, sed de libertis ingratis in seruitutem reuocandis. Sed TRIBONIANVS, qui vna cum collegis id sibi datum negotii arbitrabatur, vt quadrata misceret rotundis (i): ingrati animi vitium etiam ad querelam inofficiosi transfudit, adeoque non nisi ingratos libertos a fratribus excludi voluit. Rectius se habent, quae de seruo necessario herede instituto in LEGE NOSTRA occurrunt, quamuis et hic non tam verba CONSTANTINI, quam sensum, expressa intelligamus. Sic ergo codicis Iustiniani compilatores duas Constantini constitutiones, et quidem interpolatas, et in alienum detortas sensum, in vnam confluxerunt. Eam deinde adhuc magis vel emendarunt vel corruperunt Graeci, qui in BASILICIS (k) totam legem ita sistunt: Οἱ ἀδελφοὶ καὶ ἀδελφαὶ κατὰ διαθήκης ἀδελφῆς ἢ ἀδελφῆς κινήσωσαν τὴν μέμφιν, ἐὰν οἱ γεγραμμένοι κληρονόμοι ΑΤΙΜΟΙ ᾖσι. ἢ ΑΙΣΧΡΟῖ καθ' ὀλιγόποτε ΚΟΥΦΟΤΑΤΗΝ ΑΤΙΜΙΑΝ, ἢ ἀπελεύθεροι μὴ μεγάλας ἐνεργείαις τὸν ἴδιον ἀμειψόμενοι πάτρανα. Κατὰ δὲ δέλις ἀναγκαίως γενομένη κληρονόμος μὴ ἐναγέτωσαν. *Fratres et sorores, agunt de inofficioso testamento fratris vel sororis, si heredes scripti sint INFAMES, vel TURPES, etiamsi ex LEVISSIMA INFAMIA, vel liberti, qui maximis beneficiis suum patronum remunerati non sunt. At contra seruum necessarium heredem scriptum non agunt.* Vbi sane adparet, Graecos post IUSTINIANI tempora differentiam etiam inter vterinos et consanguineos fratres sustulisse, fratribusque et sororibus in vniuersum omnibus hanc querelam permisisse. Vnde et THALELAEVS (l) nullum amplius inter ὀμοπατρίους et ὀμομητρίους discrimen statuit: quemadmodum nec THEOPHILVS (m), et HARMENOPVLVS (n) huius differentiae vllam faciunt mentionem.

§. V.

Quo tempore lex lata.

Ceterum vt ad rem ipsam veniamus, edidit hanc constitutionem CONSTANTINVS in consulatu quinto, in quo Licinium Caesarem collegam habuit, id est, anno erae Christianae cccxviii. Eo tempore totus in eo fuisse dicitur Imperator, vt mores populi Romani,

(h) L. 1. Cod. Theod. de libertis.

(i) §. 2. Constit. de nouo Cod. fac.

(k) Basilica Tom. V. lib. XXXVIII. lege LVI.

(l) Thalel. in Gloss. ad Synops.

(m) Theophil. §. 1. Inst. de inoff. testam.

(n) Harmenop. Promt. lib. V. Tit. VI. §. II.

mani, qui ex anteriorum temporum perturbatione haut parum rubiginis attraxerant, in melius verteret, et ad virtutem humanitatemque traduceret (o). Quam imperatoris curam eo ipso tempore, anno puta CCCXXI mirifice collaudat NAZARIUS (p): *Exornatae, inquit, mirandum in modum, ac prope de integro conditae ciuitates: NOVAE LEGES REGENDIS MORIBVS, et FRANGENDIS VITIIS constitutae, veterum calumniosae ambages recisae, captandae simplicitatis laqueos perdiderunt. Pudor tutus, munita coniugia, SECVRAE FACVLTATES AMBITIONE SVI GAUDENT, nec aliquis habendi quam plurimum metus, sed in tanta bonorum adfluentia magna verecundia non habendi.* Plures hic celebrantur nouae Constantini leges, ad regendos mores et frangenda vitia comparatae, quas etiam laudibus in caelum extulit PORPHYRIUS OPTATIANVS (q). Harum aliae ad *recidendas veterum calumniosas ambages et captandae simplicitatis laqueos* pertinuisse dicuntur, quales sunt, quas his annis de accusatoribus (r), delatoribus (s), abolitionibus (t), adpellatione (u), re iudicata (x), erroribusque aduocatorum (y) publicauit: Neque enim ad sublatas a Constantino M. formulas actionum respiciunt haec NAZARII verba, ceu suspicatus est v. C. CHR. GODOFR. HOFFMANNVS (z), siquidem a Constantino M. nullas plane formulas actionum, sed testamentorum tantum, sublatas esse, satis constat (a). Aliae leges *pudorem tutum* praestabant, *coniugiaque muniebant*, quo constitutiones variae de sponsalibus (b), concubinis (c), raptu virginum (d), mulieribus, seruili amore bacchantibus (e), eodem tempore editae, pertinent. Quae vero NAZARIUS addit de SECVRIS FACVL-

K k 3

TATI-

(o) Baron. *Annal. ad ann. CCCXX. n. V. sequ. p. 274. Tom. II. Gothofred. Chronol. legum Cod. Theod. ad ann. CCCXVIII. p. 17.*

(p) Nazar. *Paneg. cap. XXXVI.*

(q) Porphyr. *Optatian. Paneg. Carm. VI.*

(r) L. 2. §. 5. et 9. *Cod. Theod. de accusation. lib. VIII. Tit. I.*

(s) L. 2. *Cod. Theod. de petit. et delator. lib. X. Tit. X.*

(t) L. 1. *Cod. Theod. de abolit. lib. VIII. Tit. XXXVII.*

(u) L. 10. et 11. *Cod. Theod. de adpell. lib. XI. Tit. XXX.*

(x) L. vn. *Cod. Theod. de re iudic. lib.*

III. Tit. XVI.

(y) L. 1. *Cod. Theod. error. aduocar. lib. II. Tit. XII.*

(z) Hoffmanni. *de orig. et progr. iur. Rom. Per. III. p. 74.*

(a) *Vid. Gothofr. ad Cod. Theod. libr. II. Tit. III. p. 95. Tom. I. de formulis testamentorum testis est Euseb. de vit. Constantiniani M. lib. III. cap. XXVI.*

(b) L. 1. et 2. *Cod. Theod. de sponsal. lib. III. Tit. V.*

(c) L. vn. *Cod. de concubin.*

(d) L. 1. *Cod. Theod. de raptu virg. lib. VIII. Tit. XXXIII.*

(e) L. 1. *Cod. de mul. quae se seru. propr. lib. VIII. Tit. VIII.*

TATIVS et AMBITIONE SVI GAUDENTIBVS, ea ad hanc ipsam legem nostram aliasque nonnullas, quibus possessorum et heredum securitati consuluit (f), videntur pertinere. Sentus enim verborum NAZARII est, effectum esse CONSTANTINI legibus, vt heredes ab intestato captatorum, hereditates aucupantium, artes minus, quam antea, pertinescant, sed potius ea stultitia gaudeant, tamquam maxime sibi profutura. Id quod hac lege sibi proposuisse Imperatorem paullo post adparebit.

§. VI.

Eius analysis et explicatio. Scilicet ex ipso textu satis adparet, et infra ostendetur pluribus, voluisse Imperatorem hac lege fratribus aduersus heredipetas et captatores, maxime vero defunctorum coniuges, aduersus legem Papiam Poppaeam ductas, succurrere. Hinc iis, in testamento fratris praeteritis, querelam inofficiosi indulsit, sed certis tamen obseruatis conditionibus, quas partim saluas reliquit, partim sustulit TRIBONIANVS. Primo enim eam actionem non fratribus vterinis concessit, sed germanis, id est, vt recte in COD. IVSTINIANO explicatur, consanguineis, qui, IANO RVTGERSIO (g) teste, *καὶ ἑτερογενεῖς germani* tum dicebantur. Quum enim fratres vterini nulla inter se agnatione iungantur, portio vero legitima, cuius defectus querelam inofficiosi inducit, non nisi agnationis iure tum deberetur: consequens erat, vt vterinis nulla competere posset querela. Deinde ex eadem ratione, non nisi durante agnatione, hanc querelam a fratribus institui voluit. Emancipatione enim e familia dimissi, non minus, ac alius generis capitis deminutionem passi, tunc adhuc extraneis accensebantur (h), adeoque nec legitimam exigere, nec querela inofficiosi vti poterant. Ast quum animaduerneret TRIBONIANVS, iam ab ANASTASIO (i) Imperatore anno CCCCLXXXIII discrimen inter suos et emancipatos sublatum, et hos in agnatorum numerum fuisse cooptatos: alteram hanc conditionem plane sustulit, legique addidit: DV-RANTE AGNATIONE, VEL NON. Recte id quidem, et suo iure: sed in eo tamen parum prudentiae ostendit, quod non primam etiam conditionem, quae eadem ratione nititur, eadem opera aboleuit. Quod si enim agnatio non amplius attendenda visa est: quid fuit, quaeso, quamobrem inter vterinos et consanguineos distin-

(f) L. 4. Cod. Theod. de Inoff. donat. lib. II. Tit. XX.

(g) Rutgerf. Var. lect. libr. I. cap. VIII. p. 40. seq.

(h) Paret hoc ex L. vn. Cod. Theod. de hered. petit. lib. II. Tit. XXII.

(i) L. 4. C. de legit. iur. §. I. Instit. de success. cognat.

gueret? Vnde sane prudentiores BASILICORVM auctores, qui discrimen inter confanguineos et vterinos plane sustulerunt. Tertia quoque conditio a CONSTANTINO addita fuerat, vt scripti sint heredes, qui ob turpitudinem leuemue notam capere haut possent, vel quibus iniustas esse constiterit detestabilis turpitudinis notas: quae verba quo pertineant, infra ostendemus. Enimvero contingere solet, vt de interpretatione nouarum legum ambigant iudices. Quare et haec CONSTANTINI constitutio nonnullis crucem figebat. Fratres in ea praeferuntur scriptis heredibus, quibus detestabilis turpitudinis notas iniustas esse constiterit. Addubitabant ergo nonnulli, an id etiam de libertinis esset accipiendum. Dedititii sane liberti, quippe ob admissa in seruitute crimina supplicii subditi, aut stigmatibus in facie deformati (k), non immunes ab infamia videbantur: ast reliquorum libertinorum non eadem erat conditio, quum Latini Iuniani parum a ciuibus abessent, et ex fideicommissis semper, ex testamentis vero tum capere possent, si intra centum dies a cretione iura Quiritium consequerentur (l): libertini vero vindicta, testamento, vel in sacrosanctis ecclesiis manumissi, etiam ciuitatis iura impetrarent, nullaque adeo turpitudinis nota viderentur insigniti. Hunc ergo scrupulum altera constitutione sua exemit Imperator, et libertos omnes, saltim ob LEVEM NOTAM ex eiusmodi testamento capere haut posse, adeoque eos heredes institutos a fratribus praeteritis merito excludi, docuit. Enimvero nec haec conuenire videbantur saeculo IVSTINIANI, qui libertis omnibus non modo ciuitatem (m), verum etiam postea ius aureorum annulorum (n), adeoque omnia ingenuitatis ornamenta dederat. Quum ergo iam nulla amplius macula iis haerere videretur: absolum existimabat TRIBONIANVS, libertinos personis vel turpibus, vel leuis notae macula adpersis, accenseri, ideoque eos tantum libertos hac ignominia dignos esse volebat, qui vel patronum sibi beneficiis haut deuinxissent, vel ei malam retulissent gratiam, adeoque ne summo quidem illo beneficio moueri potuissent ad concipiendum humanitatis sensum. Denique ex eo, quod liberti a fratribus querela inofficiosi repelli possunt, colligere quis potuisset, multo magis id procedere, si seruus heres fuisset institutus. At rescribit Imperator, seruum heredem necessarium scriptum non vereri fratrum querelam, nec inui-

(k) Sueton. *August.* cap. XXXX.
Caius *Instit. lib. I. Tit. I. §. III.* Vlpian.
Fragm. Tit. I. §. XIII. Paul. *Recept.*
Sent. lib. III. Tit. II.

(l) Vlpian. *Fragm. Tit. XVII. §. I.*

(m) *L. vn. C. de Lat. lib. toll.*

(n) *L. un. C. de dedit. libert. toll.*

inuidendum ei esse vanum heredis nomen, qui ideo institutus fit, vt infamiam, quae defuncto eiusque heredibus ob possessionem bonorum obaeratorum subeunda esset, in se deriuari, et bona domini suo nomine possideri vendique pateretur (o).

§. VII.

An noui quid sanxerit Constantinus M. Haec est legis nostrae sententia, expendenda iam paullo accuratius, et e iure aequae ac antiquitatibus illustranda. Primo ergo nostra interest, scire, nomine quid hac lege sanxerit CONSTANTINVS, an ius vetus ratum habuerit, et in vsu reuocarit? Quod vt distinctius concipiamus, operae pretium fuerit, rem paullo altius repetere.

§. VIII.

Summa olim testandi libertas sensim angustata. Legibus XII. tabularum liberrima latissimaque omnibus data fuerat testandi facultas (p). Quamuis enim et ante decemuiros heredes etiam extraneos nuncupare liceret, ceu patet exemplo Tarrutii, qui iam sub Anco Marcio Laurentiam meretricem *τελευτήσας ἀπολείπει κληρονόμοι*, id est, *heredem reliquisse*, dicit (q), quam phrasin hereditatem testamento delatam denotare, obseruauit IAC. PERIZONIVS (r): non aliter tamen id fieri poterat, quam comitiis calatis, rogante populum magistratu, et populo iure scifcente, id est, ferente suffragia (s). Quod ipsum parum libertatis hac quidem in re arguit. Ast liberrimam testandi libertatesque et legata dandi facultatem ciuibus dedere decemuiros, in legibus XII. tabularum ita statuentes (t): PATER FAMILIAS VTI LEGASSIT SVPER PECVNIAE TVTELAEVE SVAE REI, ITA IUS ESTO. Quod ius quin a Graecis, et praecipue Atheniensibus, petierint Romani, eo minus videtur dubitandum, quo certius ex PLATONE (u), DEMOSTHENE (x) ac PLVTARCHO (y) constat, eandem fere Atheniensibus testandi libertatem fuisse ex legibus SOLONIS. Secundum hanc ergo legem XII. Tabularum tantum abest, vt fratribus vel fororibus quidquam deberetur, vt potius ne liberos quidem vel exheredes scribere, vel praeterire nefas crederetur (z). Cuius rei exempla haut pauca existant apud veteres (a). Negat id equidem M. AV-

REL.

(o) §. I. *Instit. qui et ex quib. causis manumittere non poss.*

(p) Pompon. L. 120. D. de verb. sign.

(q) Plutarch. in Romulo p. 20.

(r) Perizon. ad Leg. Vocon. p. 134.

(s) Gell. Noct. Att. lib. XV. cap.

XXVII. Vlpian. Fragm. Tit. XX. §. I.

et §. I. *Instit. de testam. ordin.*

(t) Vlpian. Fragm. Tit. XI. §. XIII.

L. 53. D. de Verb. sign.

(u) Plato de Legib. lib. XI. p. 679.

(x) Demosthen. Orat. de coron. II.

p. 983.

(y) Plutarch. vit. Solon. p. 90.

(z) L. 11. D. de lib. et postum. Theoph. princ. *Instit. de Inoff. testam.*

(a) Valer. Max. lib. VII. cap. VIII.

§. II.

REL. GALVANVS (b), sed non alia ratione negat, quam quod liberi iam vetustissimo iure HEREDES SVI, id est, viuo adhuc parente rerum omnium quodammodo domini fuerint. Sed praeterquam quod illud dominium filii familias vix vmbrae domini refert, ne colligi quidem inde potest, non licuisse ideo parentibus eos exheredes scribere, ceu recte ostendit V. C. IO. VAN DE WATER (c) et LVC. VAN DE POLL (d). Sui enim dicuntur, non quod iam viuo parente fuerint rerum paternarum domini, sed quasi proprii, nativi, domestici, et quia ipsi parentes veteri iure liberos reuera tamquam res mancipi in dominio habebant, vt eleganter demonstrat BYNCKERSHOEKIVS (e). Quum vero saepe contingeret, vt aut illecebrae muliebres et nouercalia delinimenta patris moribundi voluntatem a liberis nihil tale meritis abducerent, aut pater ipse, relicta post tergum humanitate, patrem nefarie exueret: illa testandi exheredandique libertas sensim, vt POMPONIVS (f) ait, *coangustata est, vel INTERPRETATIONE LEGVM, vel auctoritate iura constituentium.*

§. VIII.

Et liberis quidem, cum praeteritis tum exheredatis iniuste, *Hinc est querela inofficiosi inuenta.* initio praetor succurrisse videtur. Eo enim pertinere arbitror illa VLPiani (g), quibus edictum illustravit: *In contra tabulas bonorum possessione liberos accipere debemus siue naturales siue adoptiuos, si neque instituti, neque exheredati sunt.* De liberis enim suis loqui iureconsultum, vel inde patet, quod paragrapho demum VI. de emancipatis agere incipit, et de iis ita differit: *Et SVI IVRIS FACTOS liberos inducit in bonorum possessionem Praetor.* Verum postea inualuit, vt liberis praeteritis, testamenta ipso iure nulla viderentur (h): ex eoque tempore non amplius suis, sed emancipatis liberis illo praetoris beneficio opus erat (i), quamuis et illi bonorum possessionem nonnumquam peterent, si in prioribus tabulis perfectis exheredati; in posterioribus imperfectis fuissent praeteriti (k). Illud ius quando inductum sit, et quo primum tempore NVLLIVS MOMENTI visa sint testamenta, in quibus filius, in po-

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

L I

testa-

(b) Galuan. de Vsufr. cap. VIII. num. XIII.

(c) Io. van de Water Obseru. lib. I. cap. XI. p. 55.

(d) Luc. van de Poll. de Exher. cap. VII. p. 21.

(e) Bynckershoek. de iure occidenti liberis lib. I. p. 145. sequ.

(f) Pompon. L. I 20. D. de Verb. Sig.

(g) Vlpian. lib. XXXVIII. ad Edict. L. I. princ. D. de bonor. possess. contra tab.

(h) Papinian. L. I. D. de iniust. rupt. irrit. testam.

(i) Vlpian. L. I. §. 6. D. de bonor. possess. contra tab.

(k) Caius L. 12. §. 1. D. eod.

testate testatoris Constitutus, praeteritus esset, non adeo expeditum est. Dabimus tamen operam, ut eius originem ex antiquitatis parietinis, quantum quidem fieri poterit, eruamus. Id mihi constat, CICERONIS temporibus adhuc dubitatum esse, an testamentum, filio praeterito, nullum esset habendum. Ita enim speciem huc pertinentem refert TVLLIVS (1): *Quae potuit igitur esse causa minor, quam illius militis, de cuius morte quum domum falsus ab exercitum nuncius venisset, et pater eius, re credita, testamentum mutasset, et quem ei visum esset, fecisset heredem, essetque ipse mortuus: res delata est ad centumuiros, quum miles domum reuenisset, egissetque lege in hereditatem paternam testamento exheres filius. Nempe in ea causa quaesitum est de iure civili, POSSETNE PATERNORVM BONORVM EXHERES ESSE FILIVS, QVEM PATER TESTAMENTO NEQVE HEREDEM, NEQUE EXHEREDEM SCRIPSISSET NOMINATIM?* Eiusdem historiae meminit VALER. MAXIMVS (m), additque, filium praeteritum *omnibus non solum consiliis*, (in quatuor enim consilia diuisi erant centumuiros, ut e PLINIO (n) dicimus) *sed etiam sententiis superiorem discessisse*. Et ex eo tempore factum fuisse videtur, ut ius illud admitteretur in forum, et moribus magis, quam certa lege testamenta, quibus filius familias praeteritus esset, nulla viderentur. Hinc paullo post M. Annaeus, licet alii in adoptionem datus, M. Corfeolani patris testamentum, in quo fuerat praeteritus, apud centumuiros rescidit (o): idque deinde alii quoque fecerunt tempore Augusti (p). Et ita quidem filiis praeteritis satis consultum videbatur. Quid vero si nominatim quidem, at iniuste, exheres scriptus filius? Testamentum eiusmodi non iniustum quidem erat, legibusque aduersum: (quia nulla umquam lege libera illa testandi facultas restricta fuerat,) sed IMPROBVM tamen, INHVMANVM, atque INOFFICIOSVM videbatur. Ea enim vocabula ea in re coniungit CICERO (q). De reliquis vocabulis nullum est dubium: cur vero INOFFICIOSVM adpellari consueuerit eiusmodi testamentum, non adeo notum est. Rem tamen expedit SENECA (r), dum ait: *Sunt, qui ita distinguunt, quaedam OFFICIA esse, quaedam BENEFICIA, quaedam MINISTERIA. BENEFICIVM esse, quod alienus det: alienus est, qui potuit*

(1) Cicero de Orat. lib. I. cap. XXXVIII.

(m) Valer. Max. lib. VII. cap. VII. §. 1.

(n) Plin. lib. II. Epist. XIII. et lib. VI. Epist. XXXIII.

(o) Valer. Max. lib. VII. cap. VII. §. 2.

(p) Idem ibid. §. 4.

(q) Cicero lib. I. aduers. Verrem cap. XXXXII.

(r) Seneca de Benefic. lib. III. cap. XVIII.

uit sine reprehensione cessare: OFFICIUM esse filii, uxoris, et earum personarum, quas necessitudo suscitatur, et ferre opem iubet. MINISTERIUM esse serui, quem conditio sua eo loco posuit, ut nihil eorum, quae praesertim, imputet superiori. Officium ergo erat veteribus, quidquid cognati cognatis debebant, adeoque testamentum illud INOFFICIOSUM dicebatur, quod frustra exheredatis liberis, sine OFFICIO naturalis pietatis, in extraneas personas redactum esset, ut illud definit ISIDORUS HISPALENSIS (s). Ex eo itaque dabatur querela inofficiosa, quam quum liberi iniuste exheredati apud centumuiros solum instituerent: eam etiam κατ' ἐξουχίαν CENTUMVIRALE IUDICIUM adpellari a SCAEVOLA (t), animaduertimus. Instituta vero hac querela, rescindebantur a centumuiris testamenta inofficiosa, ipsaque etiam legata et datae libertates corruebant, ceu diserte testantur VLPIANVS (u) et PAVLLVS (x), quamuis id postea a IVSTINIANO (y) demum mutatum sit, qui, rescisso hac querela testamento, solum heredis institutionem cadere, et reliqua omnia rata esse iussit.

§. X.

Origo huius querelae spissis antiquitatis tenebris etiamnum involuitur. Ex praetoris edicto illam arcessit PITHOEVVS (z), quam *Eius origo.* sententiam, licet eam non nimis multis sese probaturum, auguratus sit, adeo tamen probavit RANCHINO (a), ut is haec edicti verba veluti legitima comminisci non dubitavit: *Si quis testamentum inofficiosum dicere velit, eo, quod iniuste se exheredatum aut praeteritum esse queratur, neque ei quarta pars debita portionis ab intestato relicta fuerit, inofficiosi testamenti intra quinquennium ei actionem dabo.* Sed vereor, ne vtrumque hic fugiat ratio. Nam primo querela haec non instituebatur ad tribunal praetoris, ad quod actiones vere praetoriae pertinebant; sed ad centumuiros deferebatur, a quibus non actiones ex edicto praetoris descendentes, sed vsucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, alluionum, circumluuionum, nexorum, mancipiorum, parietum, luminum, stillicidiorum, testamentorum ruptorum, aliaeque huius generis causae, e iure civili profectae, cognoscebantur, ut luculenter docet CICERO (b).

L 1 2

Dein-

(s) Isidor. Hispal. Orig. lib. III. cap. XXIII.

(t) Scaeuola L. 13. D. de inoffic. test.

(u) L. 8. §. 16. D. eod.

(x) L. 28. D. eod.

(y) Nouell. CXV. cap. III. extremo.

(z) Pithoeus ad Collat. Leg. Mosaic. et Romanar. Tit. XVI. §. III.

(a) Ranchin. Edict. perpet. restit. lib. V. Tit. III.

(b) Cicero de Orat. lib. I. cap. XXXVIII. Conf. Dionys. Gothofred. ad L. 10. et 17. D. de inoff. test.

Deinde certum est, querelam hanc inito biennio (c), ac postea circumacto quinquennio, expirasse: illudque ius etiam ante Constantinum valuisse, docent VLPIANVS (d) et MODESTINVS (e). Remedia vero praetoria rei persecutoria, quae ad rescissionem actus gesti tendebant, non nisi annalia erant, ceu actionis rescissoriae (f), Paullianae (g), quod metus caussa (h), itemque restitutionum in integrum (i) exemplis demonstrat STRYKIVS (k). Denique ipse PAULLI (l) textus, quo sententiam suam stabiliri credit PITHOEVVS, rem haut conficit. Ait enim iureconsultus: *Qui sui heredes sunt, ipso iure heredes, etiam ignorantes, constituuntur, ut furiosi, aut infantes, et peregrinantes, quibus bonorum possessio propter PRAETORIAM ACTIONEM non erit necessaria.* Quamvis enim hic per actionem praetoriam querelam inofficiosi intelligendam esse moneat PITHOEVVS: illud tamen vel ideo admitti non potest, quod VLPIANVS (m), Paulli aequalis, querelam inofficiosi e praetoris iurisdictione esse diserte negat, dum scribit: *Non putavit Praetor, exheredatione notatos et remotos ad contra tabulas bonorum possessionem admittendos: sicuti nec IVRE CIVILI testamenta parentum turbant. Sane si velint INOFFICIOSI QVERELAM instituere, est in ipsorum arbitrio.* Quum enim hic diserte VLPIANVS hanc querelam et a remedio praetoris, et a iure civili, discernat: facile patet, illam ex edicto praetoris derivari haut posse. Existimo ergo, actionem praetoriam apud PAVLLVM nec querelam inofficiosi denotare, nec, quod SCHVLTINGIO (n) visum est, hereditatis petitionem praetoriam: sed restitutionem in integrum, quam infantibus atque absentibus contra omissionem querelae inofficiosi dederat ALEXANDER Imperator (o), sub quo floruisse Paullum constat. Quum ergo nihil minus ex hoc PAVLLI loco colligi possit,

(c) Plin. lib. V. Epist. I. Ex quo loco simul patet, biennium istud, non demum constitutionibus Traiani vel Antoninorum inductum esse, ceu existimavit Siocama de iudic. centumvir. lib. II. cap. VI. Rectius hoc biennium ab ordinario tempore usucapionis immobilium repetit. Io. vande Water. lib. I. Obs. cap. XI. pag. 60.

(d) L. 8. §. ult. D. eod. praeter quam nullam in Digestis mentionem huius quinquennii fieri, frustra existimat Io. vande Water. lib. I. Obs. cap. XI. pag. 61.

(e) Modestini. L. 9. D. de querel. inoff.

(f) L. 35. pr. D. de oblig. et action.

(g) L. 6. §. fin. et L. 18. §. 8. D. quae in fraud. cred.

(h) L. 14. §. 1. D. quod met. caussa.

(i) L. fin. C. de temp. in integr. rest.

(k) Stryk. de Aelion. praescript. Sect. III. Membr. III. Ax. II. p. 326.

(l) Paull. Recept. Sent. lib. IIII. Tit. VIII. §. V.

(m) Vlpian. L. 8. pr. D. de bon. poss. rest. contra tab.

(n) Schulting. Iurisp. antiqu. ante Iustin. pag. 408.

(o) Alex. Imp. L. 1. C. de in integr. rest. min.

fit, quam quod inde collegit PITHOEVUS: certiore[m] huius querelae originem reperisse sibi visus est CUIACIUS (p). Animaduer- tens enim, legem IV. Dig. de inoff. test. in qua querelae illius causa et ratio indicatur, e CAII LIBRO SINGULARI AD LEGEM GLICIAM esse decerptam: acute inde coniecit iureconsultus huma- nissimus, querelam illam e lege quadam Glicia descendere, quam CAIUS ideo singulari commentario illustravit. Et sane non igno- ta olim Romae gens Glicia, cuius praeter LIVIVM, FLORVM, SVE- TONIVM etiam tabulae Capitolinae (q) meminerunt, in quibus ad annum v. c. IOIIII laudatur.

M. CLAVDIUS C. F. GLICIA QVI SCRIBA. FVERAT DICTA- TOR: SINE MAG. EQV.

Vnde et mihi (r) aliquando tam digna CUIACII haec coniectura visa est, vt eam ipse quoque aduersus HOTOMANVM (s) tuerer. Sed iam, re paullo accuratius expensa, ne CUIACII quidem sententia mihi omni exceptione maior videtur. Praeterquam enim, quod inscriptio illa dubia est: lex quoque ipsa, si ab hoc Dicta- tore vel alio eiusdem gentis lata fuisset, non GLICIA, sed CLAV- DIA, vel certe GLICIANA debuisset adpellari. Antiquitati enim omnino conuenit, quod obseruauit CAR. SIGONIVS (t): *Neque enim leges a cognomine adpellantur, vt in IVS desinant, sed si id forte fiat, in ANVS, vt Grachanae leges, at non Grachiae, et Caesarianae fortasse, non Caesariae: a nomine vero semper, vt Sempro- niae, Iuliae.* Quibus exemplis a SIGONIO adlatis addi potest lex Iunia Norbana. Quum enim alter consul IVNIVS SILANVS; alter L. BALBUS NORBANVS adpellaretur; ab illius nomine et huius cog- nomine lex dicta est Iunia Norbana, non Iunia Norbania. Sunt etiam, qui cum DVARENO (u) ex constitutionibus principum hanc querelam repetunt: sed iis iam a CORN. BYNCKERSHOEKIO (x) ita satisfactum est, vt quidquam addere nihil atineat. Quae quum ita sint, circumspicis rebus omnibus, quae huc facere videntur, subductisque rationibus, hanc feci summam cogitationum mearum,

L 1 3

que-

(p) Cuiac. *Obseru. lib. II. cap. XXI. lib. III. cap. VIII. libr. XIII. cap. XIII. et in Praelect. Papinian. ad L. 15. §. 1. D. de inoff. testam.*

(q) Pigh. *Annal. Tom. II. p. 50.*

(r) *Vid. Praesid. antiqu. Rom. lib. II. Tit. XVIII. §. V. p. 515. Tom. I. Adsen- iuntur etiam Cuiacio Ant. Augustin. de*

Leg. et SC. voce Glicia. Io. Vinc. Graui- na de Leg. et SC. n. LXXX. p. 649.

(s) Hotom. *de Legitima Diss. III. cap. I.*

(t) Car. Sigon. *de Nomin. Rom. p. 1426. edit. Gothofr.*

(u) Duaren. *ad Tit. de inoff. test. cap. II.*

(x) Binckersh. *Obs. lib. II. cap. XII.*

querelam istam non ex aliqua lege, neque ex praetoris edicto, sed ex interpretatione prudentum, descendere, et ob eam etiam causam non ACTIONEM, nec CONDICTIONEM, sed QUERELAM esse adpellatam, quae vox, obseruante VOSSIO (y), proprie amicis tantum et necessariis tribuitur. Sane *latissimam illam heredes instituendi potestatem, verbis XII. Tabularum tributam, vel INTERPRETATIONE LEGVM, vel AVCTORITATE IVRA CONSTITVENTIVM, coangustatam esse*, ait POMPONIVS (z): vbi iura constituentes non alii sunt, quam iureconsulti, quos et alibi in iure nostro IVRIS AVCTORES (a) et IVRIS CONDITORES (b) adpellari, intelligimus. Deinde satis luculenter id adparet ex ipsa huius querelae natura, quam institui oportebat eo colore, quasi turbatae mentis fuissent parentes, quum testamentum ordinarent (c). Quo colore profecto opus haut fuisset, si ex lege aliqua aut praetoris edicto descenderet haec actio. Ast videbant iureconsulti, testamenta parentum, in quibus liberi iniuste exheredes scripti, nullo iure posse infirmari. Quum tamen nihilominus liberis eiusmodi succurrendum existimarent: commode in mentem venit, quod furiosi ob turbatam mentem ex lege XII. Tab. (d) in agnatorum ac gentilium curatione sint, adeoque etiam ex hac ratione testamenta condere nequeant (e). Vnde denuo colligebant, furiosorum testamenta in se nulla esse. Haec omnia quum expediti iuris esse non ignorarent: fingebant, patrem, quum faceret testamentum, non integrae mentis fuisse, idque inde praesumendum putabant, quod liberos nihil tale meritis exheredasset, quodque tam malignum de sanguine suo iudicium in virum sanae atque integrae mentis cadere haut videretur. Hoc commentum, non ad seruandam defunctorum famam, vt vulgo interpretes existimant, sed ad cauillanda legis XII. tabularum verba (f) comparatum, quum iis feliciter aliquoties procederet: noua inde nascebatur INOFFICIOSI QUERELA, quae quotidie fere occupabat centumuiros. Et haec quidem est nostra de huius querelae origine sententia, a qua nemo fortassis magis fuit alienus, quam GE. SCHV-

BAR-

(y) Voff. *Inst. Orat. Lib. 1. Cap. VI. §. II. Add. Petr. Colu. ad Apulei Flocid. II. p. 180.*

(z) Pomp. L. 120. D. de verb. sign.

(a) Paull. L. 3. D. si pars hered. pet. Modestin. l. 39. D. de act. emti. L. 17. de iur. patr.

(b) L. 25. C. de nupt. L. 23. C. de

procurat.

(c) L. 2. D. de inoff. test.

(d) Cic. *Quaest. Tuscul. Lib. III. Cap. V. Vlpian. Fragm. Tit. XII. §. II. L. 3. D. de curat. furios.*

(e) L. 1. D. qui test. fac. poss.

(f) Huber. *Eunom. Rom. ad L. 2. D. de inoff. test.*

BARTVS (g), qui vllam actionem a iureconsultis inuentam esse, plane negat. Sed quum eam opinionem iam IAC. RAEVARDVS (h) solide profligarit, et vel actionum VTILIVM exemplo satis constet, iureconsultos in locupletando actionum numero solertes admodum fuisse (i): ea de re fusius hic differere nihil attinet.

§. XI.

Quaerentibus porro, quam antiqua sit illa querela, et quo de- Eiusdem
antiqui-
tar. mum tempore in foro audiri coeperit, vix quidquam, quod curiositati nostrae satisfaciatur, nobis suggerunt annales. Iam libera republica eam institui consueuisse, ex CICERONE (k) discimus, qui iam anno v. c. IOLXXXIII. illius meminit; dum ita in Verrem inuehitur: *Quis vmquam dixit isto modo? quis vmquam eius rei fraudem aut periculum proposuit edicto, quae neque post edictum, neque ante edictum prouideri potuit? iure, legibus, auctoritate omnium, qui consulebantur, testamentum P. Annius fecerat, non IMPROBVM, non INNOFFICIOSVM, non INHVMANVM.* Immo iam anno IOLXXXII eam querelam Romanis haut ignotam fuisse, e VALERIO MAXIMO (l) colligo, qui de C. Calpurnio Pifone ita refert: *Egregia quoque est C. CALPURNII PISONIS, praetoris vrbis, constitutio. Quum enim ad eum Terentius, ab octo filiis, quos in adolescentiam perduxerat, ab vno in adoptionem dato exheredatum se, QUERELAM detulisset: bonorum adolescentis possessionem ei dedit, heredesque lege agere passus non est.* Videmus ergo, iam ad C. Calpurnium Pifonem, praetorem urbanum, eiusmodi querelam a patre exheredato fuisse delatam. Atqui quum tres eius nominis praetores in annalibus occurrant, quorum primus v. c. IOLXXXII (m); alter anno IOLXVII (n); tertius anno IOLXXXVIII (o) praeturam gessit: facile patet, de primo loqui VALERIVM, siquidem alteri non praetura urbana, sed quaestiones rerum capitalium; tertio Hispania forte obuenerunt, primus autem vere praetor urbanus fuit (p), P. Sulpicio Galba et Cn. Fabio Centumalo Coff. id est anno IOLXXXII. Quae quum ita sint, iam vltra centum annos ante CICERONEM notam fuisse oportet inofficiosi querelam. Ea deinde

(g) Ge. Schubart. Exerc. II. de Fat. Iurispr. Rom. §. LXIII. sequ.

(h) Raeuard. de Auctorit. prud. cap. XII. p. 1021. Tom. II.

(i) Vinc. Grauius de ortu et pr. iur. iur. §. XXXXIII. p. 96.

(k) Cicero L. I. aduers. Verrem cap. XXXXII.

(l) Valer. Max. lib. VII. cap. VII. num. V.

(m) Steph. Vin. Pigh. Annal. lib. V. pag. 181.

(n) Idem lib. X. pag. 304.

(o) Idem lib. XIII. pag. 151.

(p) Patin. Famil. Rom. ex num. p. 56.

de tam frequenter centumuiros fatigauit, vt nulla magis. Vix vero illustrius eius rei exstat exemplum, quam T. TETTII VIBONIS, cuius inscriptio exstat in hoc marmore apud TOMASINVM (q):

I O V I O . M .
T E T T I V S B I V V O
P R O S A L V T E
P E T R O N I I M E R V L A E
P . P E T R O N I I F .
V . S .

Quum enim is filium C. Tettium infantem e Petronia susceptum exheredem scripssisset: irritum id testamentum reddidit Augustus, filioque subuenit (r). Quam historiam in commentario ad illud marmor egregie illustrat THOM. REINESIVS (s). Vnde certissimum est, satis antiquam hanc querelam, et ex ipsa libera rep. reliquam esse.

§. XII.

Ea paulatim etiam ad alios, et maxime fratres, porrecta est.

Quamuis vero initio non nisi liberis iniuste exheredatis eo modo subueneri coepisset: ius tamen illud, ceu fieri solet, etiam ad alios, non solum agnatos, verum etiam amicos, quos aequitas scriptis heredibus anteferendos esse suadebat, porrectum est. Notum est, filio in adoptionem dato patrem naturalem haut successisse, adeoque, defuncto patre adoptiuo, liberrimam ei fuisse standi facultatem. Idem ius emancipatis filiis competeat. Quamvis enim ita comparati essent emancipationis ritus, vt ante tertiam mancipationem fiduciam interponeret pater naturalis, eaque caueret, vt emptor fiduciarus filium sibi remanciparet, quo facto pater iura patronatus, adeoque ius succedendi ab intestato retinebat (t): id ius tamen tantum ad successionem ab intestato pertinebat, neque impediabatur filius adoptiuus, sui iuris factus, quo minus testamentum conderet, et heredes, quos vellet, institueret. Et tamen iam olim, libera adhuc republica, liberorum emancipatorum testamenta querela inofficiosi rescindebantur a patribus naturalibus, ceu exemplum supra e VAL. MAXIMO (u) adlatum ostendit. Nemo porro ignorat, ad liberos hereditatem matris iure XII. tabularum haut pertinuisse, quia nec suos heredes habere

(q) Tomasin. de Donat. et tab. votiu. cap. XXXIII.

(r) Valer. Max. lib. VII. cap. VII. §. III.

(s) Reines. Inscript. pag. XXIII. I.

(t) Cai. Inst. lib. I. Tit. VI. §. III. Inst. de legit. agnat. success.

(u) Val. Max. lib. VII. cap. VII. n. V.

bere poterant feminae (x), adeoque anno demum v. c. **IOCCCCXXI**-**Iuliano** Rufo et **Gauio Orphito** *coff.* (y) cautum esse sc. **ORPHITIANO**, vt sine in manum conuentione matrum legitimae hereditates ad filios filiasque pertinerent, exclusis consanguineis et reliquis cognatis (z). Et tamen iam multo ante illa tempora liberis a matribus praeteritis querelam inofficiosi permissam fuisse, e **VALERIO MAXIMO** (a) et **PLINIO** (b) constat. Ast praecipue etiam fratribus id datum, vt a fratribus praeteriti querelam inofficiosi instituire possent, et quidem iam pridem ante latam legem nostram et **CONSTANTINI M.** tempora. Auctor enim est **VALERIVS MAXIMVS** (c), cui soli paene, quae de huius querelae antiquitate scimus, accepta ferimus, *Pompeium Rheginum, virum transalpinae regionis, quum testamento fratris praeteritus fuisset, et ad COARGVENDAM INIQVITATEM eius binas tabulas testamentorum suorum in comitio incisas, habita vtriusque ordinis maxima frequentia recitasset, in quibus magna ex parte heres frater esset scriptus, praelegerenturque ei centies et sexagies sestertium, multum et diu inter adsentientes indignationi suae amicos questum, quod ad HASTAE IVDICIVM atinuerit, cineres fratris quietos esse passum.* Sensus est, Pompeium Rheginum, a fratre praeteritum, Romam venisse, querelam inofficiosi institutum: postea tamen, mutato consilio, cineres fraternos turbare noluisse. *Coarguere itaque testamenti iniquitatem idem est, ac inofficiosi querela agere.* *Hastae vero iudicium non aliud est, quam iudicium centumvirale, quemadmodum et centumviralem HASTAM cogere dicuntur praetor et decemviri in litibus iudicandis apud SVETONIVM* (d). Iam equidem, quo tempore vixerit Pompeius ille Rheginus, vix constat. At tamen, quum ipse **VALERIVS MAXIMVS** imperante Tiberio floruerit: facile patet, trecentos minimum annos ante **CONSTANTINI M.** aetatem fratres iam consueuisse querela inofficiosi aduersus testamenta fraterna experiri, adeoque hunc Imperatorem non primum fratribus hanc querelam permisisse. Id vero etiam ex ipso iure nostro constat. Dum enim **VLPIANVS** (e) ait, *omnibus, tam parentibus, quam liberis, de inofficioso licere disputare, cognatos ve-*

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

M m

ro

(x) Vlpian. *Fragm. Tit. XXVI. §. VII.*

(y) *Hos coff. huic anno adsignant accuratissimi fastorum auctores Henr. Noris Epist. Consul. p. 462. ap. Graeu. Tom. XI. Antiqu. Rom. Ant. Pagi Crit. ad Baron. Annal. ad ann. Christi CLXXV III.*

(z) Vlpian. l. 6.

(a) Valer. Max. lib. VII. cap. VII. §. III. et cap. VIII. §. II.

(b) Plin. lib. V. Epist. I.

(c) Val. Max. lib. VII. cap. VIII. §. V.

(d) Sueton. Aug. cap. XXXVI.

(e) Vlpian. l. 1. D. de inoff. test.

ro proprios, qui sint *VLTRA FRATREM*, melius facturos, si se sum-
 ribus inanibus non vexarent, quum obtinendi spem non habeant: fa-
 tis superque indicat, fratribus suo aevo licuisse aduersus testa-
 menta fraterna de inofficio disputare. Id quod etiam ex alio
VLPIANI (f) textu elucet, in quo circa inofficiosi querelam ple-
 rumque euenire ait, vt in vna eademque caussa diuersae senten-
 tiaae proferantur, in eiusque rei exemplum addit speciem, si *AGENTE*
FRATRE, heredes scripti diuersi iuris fuerint. Immo tanto mi-
 nus mirandum, fratribus permissam esse inofficiosi querelam, quan-
 to certius constat, veteri iure etiam amicis, bene de defuncto me-
 ritis, licuisse testamentum eius, non quidem tamquam *inofficiosum*,
 sed tamquam *ingratum* coarguere, si personae, nullo beneficio
 testatori cognitae, heredes fuissent institutae. *VALERIVS MAXI-*
MVS toto capite octauo agit de testamentis, quae rata manserunt,
 quum causas haberent, propter quas rescindi possent (g). At-
 qui iisdem accenset testamenta *Q. Caecili*, qui, praeterito *Lu-*
cullo, bene de se merito, *T. Pomponium Atticum* heredem scri-
 pserat (h); *T. Marii Vrbinatis*, qui Augustum Imp. erga se be-
 neficentissimum, praeterierat (i); *L. Valerii Heptachordi*, qui
 praeteritis aduocatis et patronis suis, togatum hostem, *Cornelium*
Balbus, instituerat (k); *T. Barruli*, qui *Lentulum Spintherem*,
 sibi familiarissimum, nulla ex parte heredem reliquerat (l), et
 denique *M. Popilii*, qui *Oppium Gallum*, ab ineunte adolescen-
 tia sibi coniunctissimum, nulla hereditatis parte honorauerat (m).
 Hos omnes ergo, licet extranei essent, rescindere testamenta po-
 tuisse, ait *VALERIVS*, si voluissent. Quod quo iure facere po-
 tuerint, nisi et amicis tum licuisset, inofficiosi querelam institue-
 re, ergo equidem non video. Enimuero postea, vt fit, multi ea
 querela abuti coeperunt, maximeque mali principes, qui non du-
 bitarunt promiscue rescindere testamenta, in quibus ipsi nulla ex
 parte heredes scripti fuerant. Iam *IULIVM CAESAREM* eiusmodi
 quid statuisse, ait *NICEPHORVS CALLISTI* (n); Refert enim, il-
 lum lata lege cauisse, vt senatorius vir de bonis suis testari haut
 posset, nisi dimidiam eorum partem principi, qui eo tempore fu-
 turus esset, reliquisset. Sed qui in historia Romana non sunt patien-
 tur.

(f) Vlpian. L. 24. D. eod.

(g) Valer. Max. lib. VII. cap. VIII.
 princip.

(h) Idem l. c. §. V.

(i) Idem §. VI.

(k) Idem §. VII.

(l) Idem l. c. §. VIII.

(m) Idem ibid. §. VIII.

(n) Niceph. Callist. Hist. Eccl. lib.
 III. cap. XXXI.

tur. Nondum eo tempore certa lege constitutum fuerat, ut publica vni pareretur perpetuo; nec tulisset id Caesaris ingenium, ut actu eiusmodi tyrannico animi sententiam proderet. Procul dubio ergo NICEPHORVM Caii praenomen decepit, ut Caium Iulium Caesarem in Caii Caesaris locum substitueret. De eo enim SVETONIVS (o) refert, quod *testamento primipilariū, qui ab initio principatus Tiberii neque illum, neque se, heredem reliquissent, tamquam INGRATA resciderit.* Idem vero deinde sollemne fuit Neroni, de quo idem SVETONIVS (p): *Instituit, inquit, ut INGRATORVM in principem testamenta ad fiscum pertinerent: ac ne impune esset studiosis iuris, qui scripsissent vel dictassent ea.* Denique et de Domitiano (q): *Confiscabantur, inquit, alienissimae hereditates, vel existente vno, qui diceret, audisse se ex defuncto, quum viueret, heredem sibi Caesarem esse.* Quae omnia quum iniquissima essent: meliores, qui sequuti sunt, principes, Traianus puta, Hadrianus et Antonini querelam inofficiosi passim restrinxerunt. De Hadriano sane memoriae prodidit SPARTIANVS (r), eum hereditates eorum, qui liberos haberent, respuisse, tantum abest, ut testamenta aliorum, in quibus ipse fuisset praeteritus, tamquam ingrata resciderit. Idem procul dubio et successores fecerunt. Quo factum est, ut Alexandri Seueri temporibus ab VLPIANO (s) traditum sit, ne cognatis quidem ultra fratres, ne dum amicis et familiaribus licere de inofficioso disputare.

§. XIII.

Et haec quidem de ipsa huius querelae origine et progressu monere visum est. Quum vero et vir doctissimus, IOANNES VAN DE WATER (t), ex instituto hanc rem egerit: licebit iam ea, quae ipsi in mentem venerunt, paullo accuratius expendere, ut, an acuram semper tetigerit, eo clarius perspici possit. Primo ergo dum huius querelae originem ad centumuiros refert, mea quidem sententia, non parum errat. Quamuis enim centumuiros de hereditatibus cognoscerent, non tamen licebat iis, tamquam iudicibus, novas actiones vel inuenire, vel praetoris ad exemplum edictis proponere. Querela vera inofficiosi ab iis admissa est ideo, quod color, quo illam obducere solebant, efficeret, ut ex XII. tabulis fluere, aut saltem iisdem haut repugnare videretur. Addit equidem

IO. VAN DE WATER sententia expressa.

M m 2

vir

(o) Sueton. Calig. cap. XXXVIII.

(p) Sueton. Neron. cap. XXXII.

(q) Sueton. Domit. cap. XII.

(r) Spartian. vit. Hadr. cap. XVIII.

(s) Vlpian. L. 1. D. de inoff. test.

(t) Io. van de Water Obseru. lib. I. cap. XI.

vir clarissimus, stante republica, fictum illum dementiae colorem nondum inualuisse, excogitatum quippe a iureconsultis, quos aetas Iulii Caesaris et Augusti admirata sit. Sed haec quidem nullum, nisi in dicentis auctoritate, inueniunt praesidium. Vnde enim dicit vir eruditissimus, ea demum aetate nunc colorem inualuisse? Siue ipsam querelam stante republica ignotam fuisse existimat, siue colorem hunc demum postea accessisse credit. Vtrumque falsum esse adparet. Ad illud enim quod attinet, alia omnia iam supra ex CIGERONE et VALERIO MAXIMO demonstrauimus. Hoc vero si statuit VAN DE WATER, scire velim, quo iure, salua lege XII. tabularum, haec querela, libera adhuc republica, admitti potuerit? Accedit, quod ipse doctissimus auctor quartae legitimae originem cum CLAUDIO CHIFFLETIO (u), IANO A COSTA (x), et ANT. SCHVLTINGIO (y), ad legem Falcidiam refert, quam Cn. Domitio Calvino et C. Asinio Pollione Coss. anno v. c. MDCCXIIII. latam esse, vel ex DIONE (z) constat. Si vero ineunte Augusti principatu haec quarta legitima inualuit, quid opus erat colore isto fictae dementiae? Cur post ea demum tempora de inueniendo isto laborauerint? quum longe expeditius liberis suppeteret agendi fundamentum, quod scilicet legitimam hereditatis paternae portionem non haberent. Quare non praesitisse arbitror virum doctissimum, quod inscriptio istius obseruationis, ceteroquin eruditissimae, promittit; siquidem de origine querelae inofficiosi eiusque aetate vix quidquam, quod sit operae pretium, attulit, et vbique coniecturas potius, quam argumenta vendidit lectoribus.

§. XIII.

Quando Redimus iam ad querelam inofficiosi fratribus competentem, quam ante CONSTANTINI M. tempora vsu frequentatam esse, supra demonstrauimus. Iam scire nostra interest, quibus demum conditionibus a fratribus institui potuerit, et quid noui ea in re CONSTANTINI M. constitutione inuectum sit? Sunt, qui praelationem tantum turpium personarum ab hoc imperatore prohibitam existimant, quum ante hanc constitutionem contra quoscumque heredes extraneos agi a fratribus potuerit. Sed e VALERIO MAXIMO (a) constat, iam olim, libera adhuc rep. praecipue a centumui-

ris

(u) Claud. Chifflet. *de legitima port.* fin. p. 381.
cap. III.

(x) Ian. a Costa *ad princ. Inst. de* 430.
inoff. test.

(y) Ant. Schulting. *Iurispr. anteu-*

(z) Dio Cass. *Lib. XXXXVIII. p.*

(a) Valer. Max. *Lib. VII. Cap. VII.*

§. VI. et VII.

ris quaesitum esse in hac caussa, an persona humilis vel turpitudine insignis propinquis fuerit praelata. Hinc ubi de Pompeio Rhegino, inofficiosi querela contra fratris tabulas acturo, loquitur, statim addit: *Et erant ab eo instituti heredes, neque sanguine patrio pares, neque proximi, sed et alieni et HVMILES, ut non solum flagitiosum silentium, sed etiam PRAELATIO contumeliosa videri posset* (b). At postea non tam de vilitate heredum, quam statu eorundem quaeri coepit, si quando a fratribus de inofficioso disputaretur. Tum demum enim victoriam sibi spondere poterant fratres praeteriti, si quis vel *seruilis conditionis*, vel *non municeps* heres fuisset institutus. Discimus hoc ex fragmento PAVLLI (c), in quo primus IAC. GOTHOFREDVS (d) haec antiqui iuris vestigia notauit. At enim ibi iureconsultus: *Quantum ad inofficiosi liberorum vel parentum querelam pertinet, nihil interest, quis sit heres scriptus, ex LIBERIS, an EXTRANEIS, vel MUNICIPIBVS.* Quae verba *ὁ δὲ Παισολὼν* nihil indicant aliud, quam in fratrum querela permultum interfuisse, liberne, an extraneus vel municeps in tabulis heres scriptus fuerit. Fratribus ergo, ceu ex hac quantiuis pretii lege adparet, anteferri non poterant *SERVI*, etiam cum libertate instituti, tam leuis quippe existimationis, ut non hominibus, sed rebus mancipi, vel possessionibus accenserentur (e), vnde notum illud IUVENALIS (f):

O demens, ita seruus HOMO est!

Nec magis fratribus praeferendi videbantur *EXTRANEI*; quo vocabulo quidem alias in iure nostro adpellantur, quicumque testatoris iuri subiecti non sunt, vel certe, qui nullo ei cognationis vinculo iuncti (g): sed neutram tamen vocabuli notionem hic locum inuenire arbitror. Quid enim opus erat monere, fratribus anteferri potuisse liberos suos? Aut si contra omnes, nulla propinquitate sanguinis iunctos, querela hac experiri licuit fratribus, quid opus fuit, seruos et non municipes separatim nominare, quum vtrique iam extraneorum nomine contineantur? Existimauerim itaque, *extraneum* hic a PAVLLO opponi municipi, eundemque adeo esse ac *non municipem*. *SEXTVS* enim *POMPEIVS* (h),

M m 3

vete-

(b) Idem Lib. VII. cap. VIII. §. IIII.

(c) Paul. L. 31. §. I. D. de inoff. test.

(d) Gothofr. ad L. I. C. Theod. de inoff. test. Tom. I. p. 173.

(e) Vlpian. Fragm. Tit. XVIII. §. I. Bynkersh. de rebus mancipi et nec man-

cipi Cap. V. cap. 115. opusc.

(f) Iuuenal. Sat. VI. v. 221.

(g) Briffon. de verb. Signif. voce Extraneus.

(h) Sext. Pompei. de verb. veter. p. 1373, edit. Dion. Gothofr.

veterum verborum peritissimus, EXTRARIUM esse ait, qui extra forum, sacramentum, iusque sit, id est, qui nec eodem foro utatur, nec eidem municipali reip. sacramentum dixerit, nec denique particeps sit reliquorum eiusdem municipii iurium. Extrarios vero et extraneos in iure nostro promiscue usurpari, ex textibus constat quàm plurimis (i). Et alibi etiam in iure nostro EXTRA-NEI sunt homines alterius prouinciae (k), ceu obseruauit LVC. VAN DE POLL (l). Ex quo satis patet, cur extraneis municipes opponat PAVLLVS, negetque, fratres de inofficioso disputare posse, nisi vel seruus vel extraneus heres fuerit institutus; quum contra ea in liberis perinde fuerit, liberne an seruus, extraneus an municeps, heres fuisset scriptus. Atque inde simul insignem lucem capit fragmentum VLPiani (m), vbi circa hanc querelam plerumque euenire ait, vt in vna atque eadem causa diuersae sententiae proferantur, additque exemplum, si FRATRE agente, heredes scripti DIVERSI IURIS fuerint, tunc enim fieri, vt pro parte testatus, pro parte intestatus, decessisse videatur frater defunctus. Species enim, qua haec lex illustranda, non alia est, quam si quis, fratre praeterito, heredes quosdam seruos, quosdam liberos, eosque alios extraneos, alios municipes instituerit. Tunc enim rescisso testamento, pro ea parte, qua serui et extranei instituti, cadebat heredis institutio; pro altera, qua liberi homines, iique municipes, scripti, rata ac firma habebatur, adeoque testator pro parte testatus, pro parte intestatus, videbatur decessisse. Hoc est illud ius antiquum, quod proxime ante CONSTANTINUM circa querelam inofficiosi viguisse, accurate, vt solet, ostendit GOTHOFREDVS. Enimuero diuortium ab hac opinione denuo facit IO. VAN DE WATER (n), qui haec omnia gratis a GOTHOFREDO tradi existimat. Praeterquam enim, quod ex multis digestorum legibus (o) constet, fratribus nulla addita limitatione querelam hanc fuisse permissam, ante Constantinum M. nec e PAVLLI quidem et VLPiani textibus, quos Gothofredus adlegauit, colligi posse existimat, fratribus tantum aduersus seruos et extraneos querelam competiisse, quandoquidem in posteriore alia species, vbi scripti heredes aliud atque aliud ius fortiantur, fingi possit, ex priore ve-

IO

(i) L. 36. D. de bon. libert. L. 78. pen. D. de Legat. 2.

(k) L. 3. D. de Offic. praesid. iuncta L. 11. D. de custod. et exhib. reor.

(l) Luc. vande Poll. de Exhered. sap. LXI. §. VI. p. 441.

(m) Vlpian. L. 24. D. de querel. inoff.

(n) Io. vande Water Obs. lib. I. cap. XII. p. 70.

(o) L. 1. L. 6. princ. L. 8. §. 5. D. de inoff. testam. L. 21. C. eod.

eo non nisi ἐν διαβολῆς ratiocinetur GOTHOFREDVS, qualia argumenta in iure valde periculosa esse soleant. Sed vereor, vt vitas manus dare cogatur GOTHOFREDO. Leges, quas allegat WATERVS, fratrum tantum obiter meminerunt, limitationem vero, qua eorum querela restringenda sit, neque addunt, neque aliquam fuisse negant. In LEGE XXIII. D. DE INOFF. TEST. speciem quidem aliquam fingi posse adfirmat, sed eam audire ego, quam fingere malim. *Multa, inquit WATERVS, accidere possunt, quibus heredes aliud atque aliud ius sortiri debeant. Fac, tribunalia centumvirorum diuisa esse, et in illo fratrem agentem vincere, in altero succumbere. Vid. Plin. 6. Epist. 33. vti hoc et similibus exemplis liquidum fecit Anton. Faber in Rationalib. ad h. l.* Sed fingamus, quod fingi vult WATERVS, diuisa esse centumuirorum consilia, in altero fratrem superiorem, in altero inferiorem discedere: an ideo heredes scripti dici possunt DIVERSI IURIS? Homines diuersi iuris, mea quidem sententia, non sunt, qui diuersas sententias in iudicio audiunt, sed qui non vnus eiusdemque status sunt, adeoque, ratione statuum illorum diuersis iuribus vtuntur, v. c. serui ac liberi, extranei ac municipes, peregrini et ciues. Quod ad PAVLI textum attinet, non ignorare quidem ait his sacris initiatos, argumenta ἐν διαβολῆς petita esse valde periculosa: sed aut non initiatus sum his mysteriis, aut argumentum ἐν διαβολῆς, si plura membra fingi nequeant, omnium firmissimum est. Hinc si quis dixerit: *in codicillis nihil interesse, testes sollempniter rogati sint, nec nego* quidem non video, quid periculi subsit, si ἐν διαβολῆς inde colligam, in testamento testes sollempniter esse rogandos. Suo ergo more et hic agit IO. VAN DE WATER, dum Gothofredum, argumentis firmissimis subnixum, solis coniecturis profligare contendit.

§. XV.

Iam facile adparebit, quid vel noui sanxerit, vel e veteri iure retinuerit CONSTANTINVS. Non enim tam nouum ius inuenit, quam vetus in vsum reuocauit. Quum enim proxime ante sua tempora solos seruos et extraneos, id est, non municipes, fratribus anteferri haut posse intelligeret: maluit Imperator, vt secundum antiquam obseruantiam tum demum fratribus liceret defunctorum fratrum testamenta rescindere, si personae, quibus iniustas esse confiterit turpitudinis notas, heredes scriptae fuissent. Denuo hic in alia omnia discedit IO. VANDE WATER (p) existimans, iam

Constantinus M. non tam nouum ius reperit quam vetus in vsum reuocauit.

(p) Io. vander Water *Obseru. lib. XII, cap. I, pag. 67.*

iam olim fratribus germanis hanc querelam competuisse, et competere etiamnum, siue turpis, siue alia quaecumque honesta persona fuerit heres scripta, adeoque hac in specie nullum inter parentes, liberos et fratres germanos intercessisse discrimen: CONSTANTINVM vero id ius porrexisset etiam ad fratres consanguineos, sed ita, ut iis non nisi ea lege hanc querelam concesserit, si turpis persona illis fuerit praelata. Enimvero nec hac in re admittenda videtur viri eruditissimi sententia. In ipsa enim genuina CONSTANTINI M. epistola, quam supra e CODICE THEODOSIANO (q) protulimus, non consanguineorum sed *germanorum* fratrum fit mentio: *Fratres vterini*, inquit Imperator, *ab inofficiosi actionibus arceantur, et GERMANIS tantummodo fratribus aduersus eos duntaxat institutos heredes, quibus iniustas constituerit esse notas deestabilis turpitudinis, agnatione durante, sine auxilio praetoris petitionis aditus referetur.* Iam equidem in aurem nobis dicit vir laudatissimus, per germanos hic significari consanguineos, seu eodem patre saltim progenitos, eamque notionem tum iuris tum litterarum auctoribus frequentissimam esse, e CUIACIO (r), IAC. GOTHOFREDO (s), et ECKIO (t) obseruat: verum, quamuis id facile largiamur, nec negemus, vere consanguineos intellexisse CONSTANTINVM: nemo tamen sibi aequae facile persuadebit, hoc ambiguo vocabulo usurum fuisse imperatorem, si germanos a consanguineis distinguere voluisset. Germanos fratres ait de inofficioso disputare posse, si turpis persona fuerit instituta: vterinis vero id concedi posse, negat. Quis ergo ex his verbis eum sensum eliciet, germanos semper, vterinos numquam, consanguineos, turpi duntaxat persona herede scripta, agere posse? Non ergo de discrimine germanorum et consanguineorum agit Imperator, sed germanorum nomine et germanos proprie sic dictos, et consanguineos complectitur, iisque querelam inofficiosi, more maiorum, concedit, si turpis persona illis praelata fuerit. Id vero nouum plane est, quod turpibus personis etiam leui nota adspersas, et libertinae conditionis homines iunxit: cuius rei quas rationes habuerit, eadem nobis cura in posterum dispiciendum videtur.

§. XVI.

Cur personae turpes

Vt ergo de hac etiam quaestione differamus, ipsa huius legis ratio

(q) L. I. C. Theod. de inoff. test.

(r) Iac. Cuiac. Obseru. lib. XI. cap.

XXVI.

(s) Iac. Gothofred. ad d. L. I. Cod. Theod. eod.

(t) Eck. in Princip. Pandect. ad tit. de grad. et ad fin. in fin.

ratio non aliunde rectius, quam ex ipsis legis verbis, intelligi poterit. Genuina vero, quae in CODICE THEODOSIANO (u) superest, CONSTANTINI M. epistola ea omnia fratribus tradi iubet, QUAE PER TURPITVDINEM AVT ALIQVAM LEVEM NOTAM CAPEERE NON POSSIT INSTITVTVS. Ex his vero verbis manifestum est, legem quamdam exstitisse, qua cautum fuerit, vt personae turpes, vel leuiter saltim notatae, incapaces quarundam hereditatum essent, et ad hanc ipsam legem respicere CONSTANTINVM. Non enim iubet, vt personae turpes institutae in posterum nihil capiant, fratre defuncti adhuc superstitite: sed personas quasdam fratribus anteferri vetat, et eas quidem, quae iam tum *per turpitudinem vel aliquam leuem notam capere non possint*. Ex quo consequitur, vt legem aliquam, qua personae eiusmodi ab hereditatibus quibusdam arcentur, in animo habuerit CONSTANTINVS. Idem ex altera quoque eiusdem epistola (x) colligitur, qua fratres de inofficioso disputare finit aduersus personas, QVIBVS INVTAS ESSE CONSTITUTE NOTAS DETESTABILIS TURPITVDINIS. Quo loco vox *detestabilis* non aliud videtur denotare quam *intestabilis*. Haec enim vocabula promiscue solent vsurpari apud veteres. Quomodo vero constare potuit, personis quibusdam iniustas esse notas detestabilis turpitudinis, nisi lex quaedam hac de re exstitisset? Atqui nulla vmquam lex personas quasdam ob turpitudinem capere vetuit, quam PAPIA POPPAEA, in qua multa de solidi capacitate, maxime inter virum et vxorem, turpitudine aut leui nota insignitam cautam fuerant. Quare ex ea demum lucem foenerabimur legi CONSTANTINI.

§. XVII.

Scilicet antiquissimis temporibus, fluctuante adhuc inter patricios et plebem republica, non erat inter vtrumque ordinem matrimoniorum communio. In ipsis enim XII. Tabulis lege cautum fuerat, PATRIBVS CVM PLEBE CONNVBII IVS NE ESSET (y). Postea, quum plebs satis animaduerneret, legem illam ad stabiliendum patriciorum dominatum diffociandosque ciuium animos vnice esse comparatam: anno ab v. c. CCCVIII. inter tribunicios C. Canuleii tumultus lex perlata est, vt promiscua in posterum essent inter patricios plebemque coniugia (z). Quamuis vero ex eo tempore, maxime, quum plebei honores, magistratus, sacerdotia

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I. N n pa-

(u) L. 3. Cod. Theod. de inoffic. testam.

(y) Dionys. Halic. lib. X. Antiquit. Rom. extremo.

(x) L. I. Cod. Theod. de inoff. testam.

(z) Livijs lib. III. cap. V.

patriciis extorsissent, satis frequenter gente sua enuberent patri-
ciae; nec raro patricii, et qui postea nouum ordinem constituere
coeperunt, senatorii viri plebeias domum ducerent: non ferebat
tamen Romana grauitas, vt ingenuus sanguis seruorum liberti-
narumque vt et turpium personarum commercio contaminaretur.
Hinc ex LIVIO (a) discimus, Hispalae Fecenniae libertinae sc. ef-
se concessum, vt nubere posset ingenuo. Quali s. c. sane haut
fuisse opus, si licita tum fuissent inter ingenuos et libertinas con-
nubia. Enimuero ex quo inter ciuiles tumultus in peius ire coe-
perat vetus Romanorum disciplina: eo sensim res redierat, vt et
senatorii ordinis viri, nedum reliqui ingenui, libertinas, lenas,
aliasque ex vltima faece mulierculas ducerent. M. sane Antonio
grauiter id exprobat CICERO (b), quod in libertinae haeserit am-
plexibus. *Sed hoc, inquit, a te commemoratum puto, vt te infimo
ordini commendares, quum te omnes recordarentur LIBERTINI GE-
NERVM, et liberos tuos nepotes Q. Fabii libertini hominis.* Quod
exemplum quin plures alii tunc sequuti sint, dubitare nos haut
patitur temporum illorum conditio.

§. XVIII.

Postea se-
natoribus
libertina-
rum inge-
nui tur-
pium per-
sonarum
nuptiis
interdi-
ctum est. Ne itaque in publicum dedecus vergeret illa nuptiarum licentia,
Augustus primo quidem anno v. c. ICCCXXV. legem Iuliam de ma-
ritandis ordinibus tulit (c), quam ita describit HORATIUS (d):

*Diua producas sobolem, patrumque
Prosperes decreta super iugandis
Feminis, prolique nouae feraci
Lege maria.*

Enimuero quum hanc legem iterum iterumque tulisset Augustus,
eamque, SVETONIO (e) teste, prae tumultu recusantium perfer-
re non posset, nisi demta lenitae parte poenarum, et vacatione
triennii data, auctisque praemiis: demum anno ICCCCLXII. lex per-
lata est, M. PAPIO MUTILO et Q. POPPAEO SECUNDO (f) COSS.
ex Kal. Iul. suffectis, ceu marmora capitolina apud STEPH. VIN.
PIGHIVM (g) ostendunt, vnde ea lex PAPIA POPPAEA; et, quia
simul lex Iulia de maritandis ordinibus in illam migrauerat, IV-
LIA et PAPIA dicta est. Ea itaque cautum est inter cetera, *vt om-
nibus*

(a) Linius lib. XXXVIII. cap. VI.

(b) Cic. Philipp. II. cap. II.

(c) Dio Cass. lib. LIII. p. 608.

(d) Horat. Epod. XVIII. v. 17.

(e) Sueton. August. cap. XXXIII.

(f) Non Secundus sed SECVNDI-
NVS vocatur in numis apud Hub. Goltz.
Fast. Conf. et triumph. p. 229. et sequ.

(g) Pigh. Annal. Rom. p. 19.

nibus ingenuis, praeter senatores, eorumque liberos, libertinam uxorem habere liceret (h). Ceterum ipsa legitima huius capitis verba partim PAVLLVS (i) seruauit, partim ex aliis auctoribus restituit GOTHOFREDVS (k), ex iisque intelligimus, I. senatoribus eorumque filiis, nepotibusque ex filio, pronepotibusque ex nepotibus filio natis interdictum esse connubio cum libertinis, iisque, quae ipsae, quarumue pater materue artem ludicram faceret fecerit, vt et earum, quae palam quaestum corpore facerent fecerint. Deinde ex iisdem fragmentis discimus II. senatorum filias neptesque ex filio, proneptesque ex nepotibus filio natis, per hanc legem nubere haut potuisse libertinis, iisque, qui ipsi, quorumue pater materue artem ludicram facerent fecerint. Denique III. eadem lex reliquis ingenuis libertinas quidem uxores permittebat, (id quod DIONE (l) teste ideo tum e republica visum est, ὅτι πλείον τὸ ἀρρεν τῆ θήλειος τῆ ἐυγενῆς ἦν: quoniam masculi ingenui numerum ingenuarum feminarum multo anteibant) iisdem tamen interdicebat nuptiis cum lenis, a lenone lenaue manumissis, iudicio publico damnatis, in adulterio deprehensis, et si quae artem ludicram facerent fecerint (m). Licebat ergo ex eo tempore ingenuo etiam minori libertinam uxorem ducere, quin et matrimonii causa ancillam manumittere. Quod ius non e lege Aelia Sentia, ceu ex male intellecto INSTITVTIONVM loco (n) vulgo colligunt, sed ex sc. quodam, ad legem Papiam Poppaeam confecto (o), profectum est. Hinc ex eo tempore non pauca exstant vetusta marmora, in quibus haec et similia legimus (p): SALVIAE NYMPHIDIAE LIBERTAE SVAE ET CONIVGI OPTIMAE B. M. DE SE et L. item: SEPTIMVS IVLIANVS CONIVGI et LIBERTAE KARISSIMAE. item L. AEBVTIVS FELIX FECIT SIBI ET HELPIDI LIB. CONIVGI KARISSIMAE. Enimuero non omnibus promiscue libertinis iungi ingenuos volebant Romani. Hinc tametsi patronus honeste duceret libertam: tantum tamen abest, vt liberto licuerit patronae, patroniue vxoris vel filiae adfectare nuptias, vt potius, si id conatus esset, pro dignitate personae metalli

N n 2

talli

(h) Dio Cass. lib. LIIII. p. 608. Caius L. 22. D. de nupt.

(i) L. 44. D. de ritu nupt.

(k) Gothofred. Leg. Pap. Popp. p. 27.

(l) Dio Cass. lib. LIIII. pag. 608.

(m) L. 43. de ritu nupt.

(n) §. 5. Inst. qui et ex quib. causis manum. non licet.

(o) Tempore Legis Aeliae Sentiae latae nondum libera erant inter ingenuos et libertinas matrimonia. Ex SC. quodam id ius esse, patet ex L. 13. fin. D. de manum. vind.

(p) Reines. Inscript. pag. 10 CCLVIII. n. 131. p. 10 CCLX. et 10 CCLXXIII.

talli poena, vel operis publici, PAVLLO (q) teste, coerceretur, nisi forte ipsa personae vilitas hanc seueritatem videretur diffuadere (r). Multo minus ingenuis viris ducere licebat lenas, ipsa quaestus turpitudine infames, a lenone lenae manumissas, quippe quae quaestum corpore fecisse et publicae patuisse libidini praesumebantur, publico iudicio damnatas; vel in adulterio deprehensas, quibus ne mica quidem existimationis supererat, et quae denique artem ludicram vel facerent in praesente, vel olim fecissent: nam et hunc quaestum tamquam turpem et honestis feminis indignum adspersatos esse Romanos, vel e CORNELIO NEPOTE (rr) discimus.

§. XVIII.

Qui contra hanc legem personas vel turpes vel leuiter notatas duxerant, nihil poterant capere.

Quum vero lex, sanctione poenali haut munita, imperfecta sit (s): poenas haut leues illis minatur lex PAPIA POPPAEA, qui se eiusmodi personarum connubio commercioque polluerent. Praeterquam enim, quod liberi, ex eiusmodi matrimonio quaestiti, natiue sui heredes non essent (t), nec parentibus prodesse ad consequenda fecunditatis praemia (u): ipsi etiam coniuges neque hereditatem, quae eis lege obuenerat, neque legatum, neque inter se quidquam capiebant. Qua de re praeclarus existat VLPiani (x) locus, quem, quia ad interpretandam legem nostram egregie facit, integrum adscribere iuuat: *Aliquando nihil inter se capiunt coniuges: id est, si contra legem Iuliam Papiamque Poppaeam contraxerint matrimonium, verbi gratia, si FAMOSAM quis uxorem duxerit, aut LIBERTINAM senator.* Nec inter se tantum nihil capiebant coniuges eiusmodi impares, ceu ex VLPiano quis posset colligere, sed ne hereditates quidem legitimas, et legata, ab aliis sibi relicta, accipiebant, vt ex fragmentis quibusdam veterum iuriconsultorum (y) acute colligit IAC. GOTHOFREDVS (z).

§. XX.

Quaenam personae ab turpitudine vel le-

His ergo praemissis, iam non adeo difficile explicatu videbitur, quales in lege nostra sint personae, quae per TURPITVDINEM, aut ALIQVAM LEVEM NOTAM CAPERE NON POSSVNT? Non aliae

(q) Paull. Recept. Sent. lib. II. Tit. XVIII. §. VIII.

(r) Papinian. L. 13. D. de riu nupt.

(rr) Corn. Nep. praefat. §. III. V.

(s) Vlpian. Fragm. Tit. I. §. I.

(t) Paull. Recept. Sent. lib. III. Tit. VIII. §. III.

(u) L. XXXVII. §. VII. l. 37. 57.

D. de oper. libert.

(x) Vlpian. Fragm. Tit. XVI. §. II.

(y) L. 130. D. de verb. signif. L. 79. D. de acquir. heredit. L. 38. D. de mort. causs. donat.

(z) Iac. Gothoff. Leg. Pap. Popp. cap. III. p. 276.

aliae videlicet, quam quas lex PAPIA POPPAEA notauerat. Per turpitudinem capere non poterant personae, quarum a nuptiis quovis ingenuos abstinere oportebat: unde ab VLPIANO etiam FAMOSAE adpellantur. Propter aliquam vero leuem notam omnes illi, quibus senatores senatorumque filii et filiae honeste iungi non poterant. Iam pridem enim inter infamiam vel turpitudinem, et leuem notam, discrimen statuerant Romani. Accurate illud observat NEPOS (a), dum ait: *Quae omnia apud nos partim INFAMIA, partim HUMILIA atque ab honestate remota ponuntur: vbi humile nihil aliud quam leuem notam significare, ex antecedentibus verbis, vbi de mulieribus, artem ludicram facientibus, loquitur, clarissime adparet. Eodem modo distinguit VLPIANVS (b): Si persona honesta sit, remittitur et satisfactio, et maxime si substantia modica sit: si autem patroni persona VULGARIS vel MINVS HONESTA sit, ibi dicendum est, satisfactionem locum habere. Hic quoque personae minus honestae sunt infames; vulgares leuiter notatae. Alia exempla addere nihil attinet. Prouide ergo Augustus ingenuos infamibus; senatores et senatorum posteros humilibus, vulgaribus vel leuiter notatis iungi prohibuit. Et hi ipsi sunt, quos per turpitudinem vel leuem notam capere non posse ait CONSTANTINVS, quosque ideo et fratribus anteferri vetat.*

§. XXI.

Per turpitudinem ergo capere haut poterant LENAE, ac, quod par ratio exigit, LENONES, qui mulieres quaestuaras prostituebant (c), siue ipsi per se, siue alterius nomine id vitae genus exercerent (d), siue principaliter hunc quaestum facerent, siue cauponam exercentes corpora quaestuararia in tabernis haberent (e). Hos enim omnes infamia iam praetor notauerat (f). Et quid quaeso eo hominum genere turpius? quid ad omne scelus procliuus? quibus fraudes, periuria, pestilentissimaeque libidines ludus et iocus erant. Omnes fane, quibus aliquis honestatis sensus erat, ab hac execranda ciuitatis sentina abhorrebant; ceu vel ex illis parafiti verbis apud PLAVTVM (g) adparet:

Idem genus est lenonum inter homines, meo quidem animo,

Vt muscae, culices, pedesque pulicesque, cimices.

Odio et malo et molestiae; bono vsui estis nulli.

N n 3

Nec

(a) Nep. Praef. §. V.

(b) L. 5. §. 1. D. de legi. tutor.

(c) L. 42. §. 7. D. de rit. nupt.

(d) L. 42. §. 8. D. eod.

(e) L. 43. §. 9. D. eod.

(f) L. 1. D. de his qui noi. infam.

(g) Plaut. Curcul. Act. IIII. Scen. II.

v. 13.

*Nec vobiscum quisquam in foro frugi consistere] audet,
Qui consistit, culpant eum, consputatur, vituperatur.*

Eum rem fidemque perdere, iametsi nihil fecit, aiunt.

Eodem loco habebantur a LENONE vel LENA MANVMISSAE, quum et has non modo feruili conditio dehonestare, sed et publicae libidini prostitutas fuisse, verosimillimum videretur. Quin tanto magis intererat reipublicae, mulieres, e lupanari prodeuntes, infamia notari, quo sollemnius erat adolescentibus, amicas vel vi, vel pretio, a lenonibus abducere, easque, tamquam ingenuas vxores, sibi deligere. Hae enim fraudes tam erant Romae frequentes, vt vix fabulam excogitarent comici, in qua non fallacia eiusmodi poneretur ob oculos. Vnde PLAVTVS (h):

Spectatores, ad pudicos mores facta haec fabula est.

Neque in hac subagitationes sunt, vllaue amatio,

Nec pueri suppositio, nec argenti circumductio.

Neque vbi amans adolescens SCORTVM LIBERAT, clam suum patrem.

Huiusmodi PAUCAS reperiunt poetae COMOEDIAS.

Quamuis enim comici Graecorum potius, quam Romanorum, res in fabulis ob oculos posuerint: soliti tamen sunt eiusmodi praecipue vitia producere in scenam, quae Romae erant frequentissima, et oblique notare mores Romanorum, in peius ruentes, adeo vt saepe ad antiquae comoediae licentiam adurgerent, ceu vel e BACCHIDE PLAVTI (i) constat, et iam a IVL. CAES. SCALIGERO (k) praeclare est obseruatum.

§. XXII.

*Iudicio
publico
damnatae
et in adul-
terio de-
prehensae.*

Porro et IVDICIO PVBLICO DAMNATAS, et IN ADVLTERIO DEPREHENSAS, infamia notat lex Papia Poppaea. Et de prioribus quidem iam Praetor (l) ita edixerat: *Qui in IVDICIO PVBLICO calumniae, praeuarcationisue causa quid fecisse iudicatus erit, infamia notatur.* Enimuero longius progressus Augustus, etiam adulterii aliorumque criminum publicis iudiciis damnatas infames esse iussit, et non solum, qui ipsas vxores scientes duxerint, lege Iulia de adulteriis teneri voluit (m), verum etiam ingenuo copulatas quidquam capere vetuit lege Papia Poppaea: id quod deinde sc. etiam ad alias mulieres, a senatu damnatas porrectum est (n).

Quin

(h) Plaut. *Captiu. Act. V. Scen. III. v. 1.*

(i) Idem *Bacchid. Act. V. Scen. III.*

(k) Scalig. *Poet. lib. I. cap. VIII. p. 32.*

(l) L. 1. D. *his qui not. infam.*

(m) Briffon. *ad Leg. Iul. de adul.*

p. 114.

(n) Vlpian. *Fragm. Tit. XIII. §. 11.*

Quin tanta feueritate adulteras persequutus est Imperator, vt et in adulterio deprehensas, quamuis nondum sententiam passas, immo quamuis absolutas, infames haberi, nuptiarumque et hereditatum incapaces esse iusserit (o).

§. XXIII.

Præterea his accensentur, QUAE ARTEM LUDICRAM FACIUNT, *Artem ludicram facientes.* FECERVNT. Artem vero ludicram facere dicebantur, quotquot operas in scenam saltandi gesticulandique causa locauerant, vel etiam extra scenam fuerant gesticulati (p), quales erant mimi, histriones, pantomimi, ἰσχυραῖ, arenarii, de quibus iam ab aliis (q) tam copiose actum, vt actum agere non vacet. Neque tamen in eundem censum referebantur, qui priuatos ludos agebant (r), nec athletæ, thymelici, xyfici, agitatores, et qui aquam equis, refocillandorum eorum causa, spargebant, ceterique omnes, qui ludis sacris in deorum honorem inseruiebant, itemque designatores, quos *πραεῦρας* adpellabant, quippe quos omnes iam prætor infamia exemerat (s). Sed et Atellanarum actores artem ludicram facere haud videbantur, siquidem oscum illud ludorum genus iam inde ab antiquissimis temporibus iuuentus Romana tenuerat, nec passa erat illud ab histrionibus pollui. De quo ludorum genere a BRISSONIO (t), SCALIGERO (u), TURNEBO (x) aliisque accuratius actum est. Reliqui omnes, in scenam prodeuntes, tamquam infames tribu mouebantur, ceu ex CORNELIO NEPOTE (y), TERTULLIANO (z), ARNOBIO (a), AVGVSTINO (b) aliisque discimus. Ad mulieres in primis quod attinet, eas, vbi mercede conductæ in scenam prodierant, infamia notari coepisse, eo minus mirum est, quo certius constat, eiusmodi mulierculas præter artem ludicram etiam quaestum corpore facere consueuisse, idque tam impudenter, vt, quod a LIPSIO (c) primum obseruatum est, transactis fabulis promiscue viris succumberent. Quo pertinent illa PLAVTI (d):

Ea

- (o) L. 43. §. 12. D. de rit. nupt.
 (p) L. 2. §. ult. D. de his qui not. inf.
 E. 10. §. ult. D. ad L. Iul. de adult.
 (q) Vid. Torrent. ad Suet. Aug. cap. XLIV. Brisson. de iure connub. p. 250. seq.
 (r) Petr. Fab. Semeft. lib. I. cap. XX. p. 115. sequ.
 (s) L. 2. de his qui not. inf.
 (t) Brisson. de iure connub. p. 251.
 (u) Scalig. Art. Poet. lib. I. cap. VIII. pag. 33.
 (x) Turneb. Aduers. lib. III. cap. XVII. et lib. X. cap. XXVII.
 (y) Nep. præf. §. V.
 (z) Tertull. de Spectat. cap. X.
 (a) Arnob. adu. gent. lib. VII.
 (b) Augustin. de Ciuit. Dei lib. II. cap. XIII.
 (c) Lips. Elect. lib. I. cap. XI.
 (d) Plaut. Casin. Prolog. v. 31.

*Ea inuenietur et pudica, et libera,
 Ingenua Atheniensis, neque quidquam stupri
 Faciet profecto, in hac quidem comoedia:
 Mox hercle vero post, TRANSACTA FABVLA,
 Argentum si quis dederit, vt ego suspicor,
 Vltro IBIT NVPTVM, non manebit auspices.*

§. XXIII.

Ob leuem notam ca- Et hae quidem personae famosae dicuntur VLPIANO. *Leuiter no-*
 pere non tatae videbantur, quarumcumque connubium indignum senatoria
 poterant dignitate videbatur. Sic quum ipsi mimi, pantomimi, ὀρχησται, hi-
 illorum li- striones, infames essent: leui nota insigniti videbantur eorum li-
 beri, non beri, quorum a nuptiis non quidem plebeiis, sed senatoribus abs-
 meretri- tinendum erat ex lege Papia Poppaea, siue suae essent hae per-
 ces. sonae, siue emancipatae, siue naturales, siue adoptiuae (e). De-
 inde eiusdem commatis habebantur, QVAE PALAM QVAESTVM
 CORPORE FACIUNT FECERVNT, id est, meretrices, siue se in lu-
 panari prostituissent, siue in taberna cauponaria (f). Et quam-
 vis earum tantum lex faciat mentionem, quae quaestum ea tur-
 pitudine fecerint: parum tamen interesse videbatur iureconsultis,
 quaestumne ea libidine reuera fecissent, an gratis succubuissent
 viris (g). Quin tamen aliqua paupertatis obtentu in eam tur-
 pitudinem incidisset (h), posteaque rediisset ad frugem (i): ta-
 men ne sic quidem aboleri videbatur pristinae turpitudinis nota.
 Nemo vero, cui res Romanae non plane ignotae sunt, mirabi-
 tur, gentem profano cultui deditam, tantam meretricibus notam
 inuisse. Romae scilicet extra poenas legum ciuiliu erat, pu-
 blice prostituere corpus, dummodo mulierculae impudicae quae-
 stus illius foeditatem profiterentur apud Aediles, quorum curae
 etiam fornices, popinae, cauponae, aliaeque Bacchi Venerisque
 palaestrae erant demandatae, ceu luculenter ostendit LIPSIVS (k).
 Facta hac professione, impune se prostituiebant feminae, neque
 opus vlla acriore poena videbatur, quum poenas omnes ipsa igno-
 miniosa illa flagitii professio superaret. Hinc eleganter TACI-
 TVS (l): *Vistilia, inquit, praetoria familia genita, licentiam stu-
 pri apud Aediles vulgauerat, MORE INTER VETERES RECEPTO,
 qui satis poenarum aduersus impudicas in ipsa professione flagitii cre-
 debant.*

(e) L. 44. §. 2. 3. 4. D. de riuu nupt.

(f) L. 43. pr. D. de rit. nupt.

(g) L. ead. §. 3. D. eod.

(h) L. ead. §. 4. eod.

(i) L. 43. §. 4. D. de rit. nupt.

(k) Lipf. Excess. ad Tacit. Annal. lib. H. cap. LXXXV.

(l) Tacit. Annal. lib. II. cap. XXXV.

debant. Quam ignominiosa enim visa sit haec quaestus meretricii professio, vel inde patet, quod, antequam ea fieret, nomina mutare solerent: ad quem morem respicit PLAVTVS (m):

-- *Quum huc aduenisti in ipso tempore,*

Namque hodie earum MVTARENTVR NOMINA,

Facerentque indignum genere quaestum corpore.

Quem locum praeclare illustrarunt ALCIATVS (n), DVNANTIVS (o), TAUBMANNVS (p). Si qua vero mulier Romae corpus venale haberet, cuius nomen in illo albo haut exstaret, eam Aediles deferebant ad populum, eiusque suffragiis vel multa vel exsilio plectebant, ceu exempla docent apud LIVIVM (q). At gliscente malo, et feminis etiam illustribus ad euitandas adulterii poenas licentiam stupri profitentibus, primus Tiberius, teste TACITO (r) Senatusconsultum fieri iussit, *ne quaestum corpore faceret, cui auus, aut pater, aut maritus eques Romanus fuisset.* Idem Imperator feminas famosas, quae, vt ad euitandas legum poenas iure ac dignitate matronali soluerentur, lenocinium profiteri coeperant, ne quod refugium in tali fraude cuiquam esset, exsilio multauit, vt memoriae a SVETONIO (s) proditum est. Ex quo loco insignem lucem capit textus PAPINIANI (t), in quo ad sc. illud respicitur. Postea quum sub malis principibus denuo inualuisset lenonum, meretricum atque exoletorum vectigal: Alexander Severus id sacro aerario inferri vetuit (u), Tacitus vero Imp. prisca seueritate vsus, teste VOPISCO (x), *meritoria intra urbem stare plane prohibuit.* Tanta ignominia Romae manebat mulieres, quae quaestum corpore facere non dubitarent. Accedebat et aliud dedecus. Quum enim, facta hac professione, *IVRE AC DIGNITATE MATRONALI*, vt SVETONIUS (y) loquitur, *EXSOLVERENTVR* mulieres: oportebat eas et cultum matronalem cum habitu meretricio mutare, quo facilius eas ipse externus habitus ab honestis feminis seiungeret. Hinc *metriciae vestis* meminit VLPIANVS (z). eamque *matronali* pariter ac *ancillari* opponit: et TERTVLLIANVS (a) conqueritur de inclinata temporum suorum disciplina,

Tom. II. *Heineccii Opusc. Sylloge I.*

O o

qui-

(m) Plaut. *Poenul. Act. V. Scen. 3. v. 19.*

(n) Alciat. *Parerg. cap. X.*

(o) Dunant. *Variar. lib. I. cap. II.*

(p) Taubmann. *ad Plauti loc. alleg.*

(q) Liu. *lib. X. et lib. XXV.*

(r) Tacit. *l. c.*

(s) Sueton. *Tiber. cap. XXXV.*

(t) Papinian. *L. 10. §. 2. ad Leg. Iul.*

de adul.

(u) Lamprid. *Alex. Seu. cap. XXVIII.*

(x) Vopisc. *Tacit. cap. XI.*

(y) Sueton. *l. c.*

(z) Vlpian. *L. 15. §. 15. D. de iur.*

(a) Tertullian. *de cultu mulier. cap. XII.*

quibus nulla lex amplius istas publicarum libidinum victimas a matronis et matronalibus decoramentis coerceat. Habitus vero ille meretricius, ceu a LIPSIO (b), BRISSONIO (c) aliisque obseruatum, in eo consistit, quod probrosae feminae, posita instita ac stola, togam meretriciam sumere cogentur. Huc enim pertinent illa IUVENALIS (d):

---- *Carfina talem*

Non sumet damnata TOGAM.

Nec non illa HORATII (e):

---- *Quid inter -*

Est, in matrona, ancilla, peccesue TOGATA?

Vbi togatam pro meretrice poni, iam ab ACRONE scholiasta notatum est. Denique et MARTIALIS (f) in hanc togam ita ludit:

Coccina famosae donas et tanbina moechae:

Vis dare, quae meruit, munera? mitte TOGAM.

Quum ergo tam ignominiose Romae habitae sint mulieres, quotquot venalem habere pudicitiam non dubitabant, quum tamen stuprum extra legum ciuiliu poenas effet: facile patet, cur iis leuem saltim notam inuissit lex PAPIA POPPAEA.

§. XXV.

*Nec non
libertini.*

Eadem leuis notae macula haerere videbatur LIBERTINIS, siquidem et cum his Senatoribus nulla erat communio. Quamuis enim post leges Aeliam Sentiam et Iuniam Norbanam non esset vna omnium libertinorum conditio, siquidem alii Quiritium, alii Latinorum in colonias deductorum (g) iura manumissione adspirabant, solisque dedititiis ex stigmatibus et suppliciis in seruitute inflictis aliquid maculae haerere videretur: existimabant tamen Romani, libertinos in vniuersum omnes ex pristina seruitute vitii et maculae quidquam trahere, quod existimationem eorum integram esse haut pateretur. Hinc PLINIUS (h) Pallantem, quamvis summis honoribus in palatio, ipsisque praetoriis ornamentis condecoratum a Senatu, *fastidiosissimum mancipium* adpellat, eique *honesto loco natos* opponit. Eadem de causa nec in Senatum legi

(b) Lips. Exc. ad Tacit. p. 1176.

(c) Brisson. Antiqu. Rom. Select. lib. I. cap. III.

(d) Iuuenal. Satyra II. v. 69. 70.

(e) Horat. Serm. lib. I. Satyr. II. v. 63. et 82.

(f) Martial. lib. II. Epigr. XXXVIII.

(g) Vlpian. XVIII. 4. Fragm. Reg.

ex vetere iureconsulto n. VIII. p. 805. edit. Schultingii. Conf. Ez. Spanh. Orb. Rom. Exerc. I. §. VIIII. et Antiqu. Rom. Praesidis lib. I. Tit. III. et V. §. XIII. pag. 120. et Adpend. lib. I. §. CXXII. p. 391. Tom. I.

(h) Plin. lib. VIII. Epist. VI.

legi (i), nec ad honores et militiam palatinam admitti poterant libertini (k). Quin opus iis erat, *restitutione natalium*, vel, vt IUSTINIANVS (l) vocat, τῶ τῆς παλιγγενεσίας δικαίω, quod beneficium consequuti, *perinde habebantur, ac si ingenui facti, medio tempore MACVLAM SERVITVTIS non sustinuisſent*, ceu loquitur MODESTINVS (m) Ex quo simul patet, non ad liberationem tantum ab operis atque obsequiis patrono exhibendis, vti vulgo existimant, sed ad maculae illius, quae ipsis ex pristina seruitute haerere videbatur, abolitionem pertinuisse hoc beneficium, adeoque libertinae conditionis hominum non integram fuisse existimationem, qua soli ingenui Romae gaudebant.

§. XXVI.

Iam satis ex his constare arbitror, quanam sint illae personae, quas PER TVRPITVDINEM vel LEVEM NOTAM CAPERE non posse, ait CONSTANTINVS. Sed quid, inquis, legi nostrae cum Papia Poppaea commercii? Finge coniuges, qui contra hanc legem inierant matrimonium, nec inter se quidquam nec ex testamento extraneorum capere potuisse: quid hoc ad querelam inofficiosi, fratribus a CONSTANTINO permissam? Sed salua res est. Lex Papia Poppaea, ad locupletandum aerarium, vt TACITVS (n) ait, comparata, mirum in modum semper placuit principibus Romanis, adeo vt nulla temere lex pluribus sc. et constitutionibus principum firmata sit, quam illa de maritandis ordinibus. Sed paulo ante CONSTANTINI aetatem a veteri illa disciplina fuerat defecitum, eoque sensim procefferat non ciuium tantum plebeiorum, sed et illustrium, impudentia, vt vtilissimis se matrimoniis polluere haud dubitarent. Hinc summi etiam viri vxores ducebant lenas, meretrices, mulieres scenicas, libertinas, de furno et lacu redeuntes; et vicissim mulieres summo loco natae in libertorum seruorumque amplexus ruebant, ceu e binis CONSTANTINI constitutionibus constat, quarum altera anno cccxx. mulieres serui li amore bacchantes coercet (o): altera, xvi. annis post edita (p) legem Papiam Poppaeam reuocat in usum, et non solum Senatori-

Legis nostrae occasio et cur ad legem Papiam Poppaeam respexerit Constantinus.

O o 2

tori-

(i) Vid. Gothofr. ad L. 3. Cod. Theod. de libert. Tom. I. p. 377.

(k) Lips. ad Tacit. Annal. lib. XI. p. 283. Spanh. Orb. Rom. Exerc. §. VIII. p. 21. L. 3. C. Th. de libert.

(l) Nou. LXXXVIII. cap. I.

(m) Modest. L. 5. D. de natal. restit.

(n) Tacit. Annal. lib. III. cap. XXVIII.

(o) L. vn. C. de mul. quae se propr. seru. iunx. edita non anno CCCXXVI. vt in Codice Iustiniano est, sed anno CCCXX. Vid. Gothofr. Chronolog. Leg. Cod. Theod. praemiss. ad h. ann.

(p) L. I. C. de natur. lib.

toribus, verum etiam viris perfectissimis, ipsisque duumiris et Phoeniciarchis ac Syriarchis, nuptiis eiusmodi indecoris mira severitate interdicat: quibus legibus profecto haut fuisset opus, nisi tum frequentissimae esse coepissent indecorae eiusmodi nuptiae. Hos ergo famosos coniuges susceptosque ex illis liberos heredes deinde instituebant ex asse, ceu ex constitutione paullo ante laudata (q) patet. Iam quidem aduersus has fraudes satis praesidii erat liberis legitimis et parentibus, quibus iam ab antiquissimis usque temporibus licuerat querela inofficiosi aduersus quoscumque experiri, si portio illis legitima deesset. Verum fratribus nullum erat ius rescindendi eiusmodi tabulas, nisi vel seruus, vel non municeps, seu extraneus, fuisset heres institutus. Haec ergo animaduertens CONSTANTINVS, fratribus hac lege consulere decreuit, iisque concessit inofficiosi querelam, si heredes fuissent scripti, qui ex lege Papia Poppaea PER TURPITVDINEM vel LEVEM NOTAM CAPERE haut possent, id est, lenones, lenae, a lenone vel lena manumissae, iudicio publico damnati, in adulterio deprehensi, qui quorumue parentes artem ludicram fecerint, quae quae-stum corpore fecerint, ac denique libertini ac libertinae. Quod vero non speciatim coniugum, sed in vniuersum turpium personarum meminit Imperator, illud ideo factum est, quod non temere videretur contingere posse casus, quo quis personam infamem, et nulla sibi consuetudine venerea cognitam, praetermissis fratribus, heredem scriberet.

§. XXVII.

Eum ad hanc legem respexisse ex interpretibus veteribus demonstratur.

Haec est nostra de sensu legis CONSTANTINIANAE sententia, cui profecto inde etiam haut parum ponderis videtur accedere, quod antiquissimi interpretes easdem paene personas, quae ex lege Poppaea capere per turpitudinem non poterant, in hac lege intelligi docuerunt. THEOPHILVS (r) sane, explicaturus, quales sint illae personae turpes leuifque notae macula adspersae: Ἀδελφὶ θε, inquit, λαὶ ἀδελφοὶ ἀνατρέφοντες τινικαῦτα τὴν τε τελευταίαν διαθήκην, τῶν σφοδρῶν προσημαίνοντες, ἕνικα αἰσχρὸν ἐπέχεσθαι οἱ γεγραμμένοι πρόσωπον, οἷον ἠνίοχοι, μίμοι, κυνηγοὶ, καὶ οἱ ἀπὸ αἰσχρῆς μίξεως ἐγνωσμένοι, τὸτο γὰρ ταῖς θεαῖς περιέχεται διατάξει. Porro soror et frater tum demum testamentum defuncti subuertunt, quasi scriptis heredibus a iure praelati, quum heredes instituti turpes personas sustinent, vt AVRIGAE, MIMI, ARENARII, et hi, QVORVM FA-

MI-

(q) L. vn. de mul. quae se propriis seru. iunx.

(r) Theoph. ad princ. Inst. de inoff. test.

MILIARITAS EX TURPI CONSVETVDINE CONFLATA EST. Sic enim id sacris constitutionibus expressum est. Eodem modo legem nostram interpretatur CONST. HARMENOPVLVS (s): Οἱ δὴ ἐκ παλαίης, ἥνικα μόνον αἰσχρὸν ἐπέχουσιν οἱ γεγραμμένοι κληρονόμοι παρῶσπον, ἠΐσχοι τυχόν ὄντες, ἢ μίμοι, ἢ κνηγοὶ, ἢ αἰπὸ αἰσχροῦς μίξεως ἐγνωσμένοι. At qui ex transuerso sunt, tum demum, quum turpem scripti heredes personam suslinent, quod forsitan AVRIGAE, MIMI aut ARENARIJ: GLADIATORESue sint, aut ex TURPI CONSVETVDINE contracta familiaritas. Omisit vterque libertinos, de quibus tamen, quum eorum in lege ipsa diserte fiat mentio, non multum laborabimus. Habemus vero hic eos, qui artem ludicram faciunt, id est, mimos, aurigas, arenarios, quos CONSTANTINVS quoque in constitutione, qua legem Papiam confirmat (t), eodem fere modo coniunxit. Habemus lenones, lenas, a lenonibus manumissas, vel, vti a CONSTANTINO in eadem lege vocantur, tabernarias, et quae quaestum corpore fecerint. Has enim omnes probrosas feminas hic τὰς ἀπὸ αἰσχροῦς μίξεως ἐγνωρισμένας vocari facile patet. Quin ex eadem phrali non obscure patet, ad turpes cum eiusmodi personis coniunctiones, quas ipsas lex Papia Poppaea coercuerat, hic respici. Non multum ab his Graecis interpretibus abit vetus Latinus (u), qui CODICEM THEODOSIANVM illustrare studuit, et, GOTHOFREDO (x) obseruante, nonnumquam rem acu tetigit felicissime. Hic enim legi nostrae hoc quantiuis pretij scholion adiecit: Germanis fratribus praetermissis, id est, vno patre natis, si turpibus personis, id est, infamibus, fuerit hereditas derelicta, hoc est, aut pro libidine MERETRICIBVS, aut pro inhonesto affectu NATVRALIBVS, aut certe THYMELICIS vel de LIBERTIS suis, agendi contra testamentum licentia reseruatur. Sunt et hic meretrices, id est, legis Papiae Poppaeae stilo, quaestum corpore facientes, sunt thymelici, id est, artem ludicram facientes. Hos enim licet infamia exemisset praetor, facile tamen condonandum auctori, quod vetus thymelicorum et reliquorum ludionum discrimen non adeo accurate compertum habuerit. Adsumt denique liberti, quos ipsos etiam infamibus accenset interpretes, forte quod eius faeculum ignoraret personarum infamium et leuiter notatarum differentiam. Spurious vel naturales liberos quo iure huc referat, infra patebit.

O o 3

Quum

(s) Harmenop. Promptuar. lib. V. Tit. VI. §. II.

(u) Interpret. vetus L. I. C. Theod. de inoff. test.

(t) L. vn. C. de mul. quae se propr. seru.

(x) Gothoff. Prolegom. Cod. Theod. cap. VI. p. CLXXXV.

Quum vero haec tantum exempli causa attulerit: facile patet, eum, dum meretricum meminit, nec lenas, a lenonibus vel lenis manumissas, iudicio publico damnatas, in adulterioque deprehensas, exclusas voluisse. Haec ergo satis demonstrant, interpretes vetustissimos non alias personas, quam quae ex lege Papia Poppea per turpitudinem vel levis notae maculam capere non poterant, hic intellexisse. Qua in re quum ii procul dubio auctores antiquiores sequuti sint: non parum profecto interpretationi nostrae inde accedere videtur verosimilitudinis.

§. XXVIII.

*Doctrina
vulgaris
de levis
notae ma-
cula eius-
que natu-
ra.*

His ergo de sensu legis praemissis, facile patebit, quid de vulgari illa doctrina, quam ex hac lege eliciunt iureconsulti, sit existimandum. Quam ut breui exhibeamus, quidam statuunt, esse aliquam levis notae maculam, alii illam nullam, nisi in fingentium audacia, praesidium inuenire contendunt (y). Deinde nec, qui istam levis notae maculam admittunt, in eandem omnes ingrediuntur sententiam. Alii enim illam ab infamia facti, quam adpellant, vix discrepare aiunt (z): alii, qui reliquis accuratiores videri volunt, ab infamia plane seiungunt (a); maxime, quia in lege nostra infamia et haec macula iungantur particula VEL, quam doctores sua natura in diuersa cadere obseruant (b). Addunt iidem, tantum non in oculos incurrere vtriusque ignominiae differentiam. Infamiam enim facti nasci ex turpi facinore, aduersus leges admissa, eoque proprio: levis notae maculam etiam ob fordidum vitae genus, et parentum vitium, adspergi, nec non ob alias causas, nescio quas, quas exemplis potius, quam definitione aliqua, exprimi posse existimant (c). Deinde illam aiunt perpetuo haerere, adeo, ut si vel principis beneficio aboleatur, litura tamen maneat, ut argute ea de re dixit Claudius apud SVETONIUM (d): hanc vel restitutione natalium, vel deserto turpi vitae genere extinguere facilius (e). Et inde quidem hanc formant huius maculae definitionem, quam tamen nec sic qui-

(y) Vasqu. lib. I. de testat. potent. §. X. n. LXVIII. Boccr. Class. V. Def. XXVIII. n. XXVII.

(z) Hartm. Pist. Quaest. iur. lib. I. Quaest. XXX. n. II. Petr. Heig. Quaest. XXI. n. XVIII. Peck. de regul. iur. Canon. Reg. LXXXVII. Ludwell. ad §. 2. Inst. de inoff. test.

(a) Lauterb. Colleg. theor. pract. lib.

III. Tit. II. n. XXXI. Frommann: Diff. de levis not. mac. §. VI. Struu. Exerc. VII. 20.

(b) Strauch. Lex. Particul. voce VEL p. 268.

(c) Vid. Muller. ad Struu. Tom. I. p. 369.

(d) Sueton. Claud. cap. XVI.

(e) Frommann. Diff. de levis notae mac. §. LVIII. sequ.

quidem omnes admittunt: eam esse maculam, quae opinione honestorum virorum ob defectum legitimorum natalium aut sordidum vel abiectum vitae genus aut mores et actiones, non dolosas quidem, ab honestate tamen recedentes, inuritur, facile exstinguendam (f).

§. XXVIII.

Hac semel admissa definitione, dici non potest, quam magnam, ut ita dicam, proscriptionis tabulam suspendant doctores, et quot homines, numquam vel a praetore vel moribus notatos, hac macula adspersant. Sic honestorum hominum tribu mouent, ac tantum non e societate hominum proscribunt CARNIFICES et LICTORES, eo, quod non iustitiae studio, sed innata quadam truculentia in reos fauere soleant (g), nihilque turpius excogitari possit, quam tam horrendi muneris professione facere quaestum, aliorumque fordibus et sanguine viuere (h). Hinc non modo ipsis his hominibus hanc notam inurunt, verum etiam eorum liberos; quid quod eam, non secus ac contagiosam luem, etiam illos inficere existiment, qui eorum hominum consuetudine frequentius vtuntur, (i) quasi vero ipse spiritus carnificum et licetorum pollueret obuios, et aerem, qui nos ambit, pestilenti quodam fideere adflaret. Quod quamuis cordatiorum iureconsultorum iudicio iniquissimum, et ab omni ratione alienum sit (k): tam facile tamen a iureconsultis persuasum est principibus et imperii ordinibus, ut res digna videretur, quam publicis legibus firmarent. Cautum enim illis esse non ignoramus (l), ne carnifices et lictores eodem, quo reliqui ciues, habitu vterentur: quali habitu discolori eos etiamnum in ciuitatibus quibusdam celebrioribus incedere, animaduertimus. Hisce plerique iungunt, EXCORIATORES PECORVM (m), eosque, qui latrinis purgandis adhibentur (n), quos ipsum sordidissimum vitae genus indignos honestorum virorum consortio reddat. Nec melioris conditionis esse iubent CASTRATORES SVVM (o), et CIRCVMFORANEOS, ipsis quippe imperii

De personis quas hodie levis notae macula adspersas putant.

(f) Lauterb. l. c. Frommann. l. c. §. VII.

(g) Damhoud. Pract. Crim. cap. CXXXXII. n. VI. Carpz. Prax. Crim. Part. III. Quaest. CXXXVII. n. 58.

(h) Muller. ad Struu. Exerc. VII. Thef. XX.

(i) Carpz. l. c. n. LVIII. Freher. de Infam. lib. III. cap. XXIII.

(k) Richt. Part. II. Decif. LXXX. n.

II. Stryk. vs. modern. Dig. lib. III. Tit. II. n. III.

(l) Reform. Polit. anni cIo MDXXX. rubr. von Nachrichtern.

(m) Richt. Part. II. Dec. LXXX. n. XX. Harpr. ad §. 2. Inst. de inoff. test. Hahn ad Wesenb. tit. de his qui not. inf. n. 12.

(n) Fromm. diff. alleg. c. XXI.

(o) Stryk. vs. mod. Digest. l. c. Hahn. l. c.

perii legibus notatos (p), desperatos porro LVSORES (q), PRODIGOS (r), EBRIOSOS (s), MERETRICES, quae pristinæ vitæ turpitudini nuncium miserunt (t), LYRISTAS et CITHAROEDOS, vicatim oberrantes (u), ipsosque VESPILLONES et SANDAPILARIOS, eo quod cadauera tractent, eorumque vota eadem sint, ac orci (x). Denique et SPVRIOS huc referunt, et quidem non solum vulgo quaesitos, sed et liberos naturales, quos alii infames (y), alii leuiter saltim notatos existimant (z). Paulo benignius quidam agunt cum liberis praecocibus (a), quos tamen antiquo iure germanico notatos nouimus (b), et exposititiis (c), quorum dubia origo suadet, vt in benigniorem sententiam ingressi, eos e iusto potius matrimonio, quam e furtiuis amplexibus, natos existimemus.

§. XXX.

De aliis
quas olim
hac macula
dehonestarunt.

Tam late itaque, e doctorum sententia hodiernum, patet leuis notae macula: Olim vero multo latius patuit. Eo enim impudentiae quidam doctorum progressi sunt, vt vix vllum opificium aut vitæ genus macula vacuum esse paterentur, tamen illud nec fordidum esset, nec abiectum. Scilicet non omnes statim artes, non omnia opificia, in Germaniæ vrbibus in certas tribus vel corpora coaluerant. Multa erant vitæ genera, quae ab omnibus e faece etiam plebis promiscue poterant exerceri. Quum ergo sola, quae in corpora coaluerant, opificia honesta dicerentur, (*ehrliche und Zinnstige Handwercke*;) facile in eam sententiam ingressi sunt doctores, omnia reliqua leui quadam nota insignita esse. Atque indē est, quod doctores veteres et PICTORIBVS (d), NUMVLARIIS (e), COQVIS (f), LANIONIBVS (g), PISTORIBVS (h),

FA-

(p) Recess. imp. anni cIo Ioxxx. tit. XXXVIII.

(q) Mascard. de probat. Conc. lcccclxxxviii. n. 3.

(r) Speidel. voce *verschwender*.

(s) Schneidw. ad §. 1. Inst. de inoff. test.

(t) Lauterb. Diff. de sing. Frat. iurib. p. 83. n. VIII.

(u) Pet. Friz. de nobilit. thes. XXX.

(x) Bud. ad L. 5. §. 8. D. de instit. act.

(y) Valasc. conf. XVII. Farinac. de Delict. Part. I. Quaest. XIII. n. LII. Tusch. tract. Concl. Tom. VII. concl.

CCCCXV. n. 1. et XXI.

(z) Ant. Fab. in Cod. lib. VIII. Tit. XXVIII. n. XX. Bacchov. ad Treult. Vol. I. D. VIII. ad fin.

(a) Frommann. Diff. alleg. §. XVIII.

(b) Ius prou. Saxon. lib. I. Art. XXXVI.

(c) Frommann. l. c. §. XV III.

(d) Nold. de Statu nobilit. ciu. cap. XVII. th. CLXII. Friz. de nobilit. th. XXX.

(e) Friz. l. c.

(f) Nolden. l. c.

(g) Nolden. l. c. Sinib. Vbald. de Nobilit. Axiom. LVI.

(h) Nold. Friz. l. c.

FABRIS (i), CARPENTARIIS (k), LIBRARIIS (l), SARTORIBVS (m), NAVTIS (n), FVLLONIBVS (o), MVLIONIBVS, EQVISONIBVS, AVRIGIS (p), BAIVLIS (q), OPILIONIBVS (r), et aliis leuem hanc maculam adspargere non dubitarint. Inprimis vero reliqui opifices status controuersiam non semel mouerunt *textoribus, tonsoribus, balneatoribus, molitoribus, buccinatoribus, publicanis*, quorum ne liberos quidem in tribus suas et corpora admittere voluerunt, donec his aliisque, nullo suo merito notatis, publicis imperii legibus consultum est anno inprimis CIO IOXXXVIII (s). Ex his vero satis patet, iureconsultos, nullis certis principiis hac quidem in re innixos, suo arbitrio, quoscumque liberet, leui macula adspersisse, pessimo profecto ad posteritatem exemplo.

§. XXXI.

Denique quod ad effectus huius maculae attinet, eos et multos et satis tristes fingunt doctores. Praeterquam enim, quod ex hac ipsa lege nostra arguunt, fratres consanguineos, testamento praeteritos, querelam inofficiosi instituere posse: idem etiam procedere aiunt in querela inofficiosae donationis et dotis: siquidem tanta inter has atque illam intercedat similitudo, vt ab altera ad alteram ducere liceat argumentum (t). Vnde si frater, fratribus vel sororibus post habitis, vel vniuersa bona in personam turpem transfulerit, vel marito, leuis notae macula insignito, eadem in dotem dederit: vtrumque actum ex hac ipsa lege rescindi posse aiunt PEREZ (u), DONELLVS (x), RITTERSHVSIVS (y), et BRVNNEMANNVS (z). Deinde ex eadem lege nonnulli exculpunt actionem nouam, ad supplendam portionem legitimam comparatam, fratribus etiam et sororibus, competentem, si frater, instituta turpi persona, minus illa portione iis titulo quocumque reliquisset (a). Praeterea ab omni dignitate arcent personas hac macula notatas (b), adeoque nec sacros ordines ab iis

De effectibus huius maculae.

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

P p

fufci-

(i) *Iid. l. c.*

(k) *Iid. l. c.*

(l) *Iid. l. c.*

(m) *Nold. Vbald. Friz. l. c.*

(n) *Iid. l. c.*

(o) *Iid. l. c.*

(p) *Barbos. ad L. 27. C. de inoff. test.*

(q) *Gomez. Tom. I. cap. XI. n. XXVIII.*

(r) *Friz. l. c.*

(s) *Reform. Polit. anni c I O I O XXXVIII. Tit. von Handwerks-Söhnen.*

(t) *Trentacinqu. Resolut. III. n. XIII.*

(u) *Perez. ad L. fin. C. de inoff. donat. num. II.*

(x) *Donell. Comment. lib. XVIII. cap. XI.*

(y) *Rittershus. ad Novell. Part. V. cap. XIII. n. XIII.*

(z) *Brunnem. ad L. vn. C. de inoff. dot.*

(a) *Paull. a Castro. ad L. 30. C. de inoff. test. n. III. Bardili Diss. de condic. ad suppl. legit. th. XVIII. Fromm. diss. alleg. n. LIII.*

(b) *Ob. L. 2. C. de dign.*

fufcipi (c), nec rempublicam geri poffe, ftatuunt (d). Porro eadem feueritate ex opificum corporibus exfulare eos iubent, ea- que in re quam religiofi fint opifices, et quantum faepe negotii hac fuperftitione fua non modo tribunalibus, fed et ipsis imperii comitiis, faceffere foleant, neminem latet, cui non plane ignota eft tritiffima per Germaniam paroemia: *Die Aemter und Zünfte in den Städten müffen fo rein feyn, als ob fie von Tauben gelesfen waren* (e). Denique et testimonio harum perfonarum non multum tribuunt (f), et parum abeft, quin fpurios aliofque, quos macula illa notandos exiftimant, nec ad fuppletorium, quod vocant, nec purgatorium ius iurandum admitti poffe, contendant (g). Quod tamen ab aliis merito in dubium vocatur.

§. XXXII.

Errores doctorum circa naturam huius maculae. Ita in nucleo exhibuiffe videmur, quae integris commentariis de LEVIS NOTAE MACVLA difputant doctores. Quo fundamento vero haec omnia nitantur, ex iis, quae fupra de legis noftrae occafione et fenfu differuimus, facile intelliges. Primo ergo, quod ad huius maculae naturam attinet, non falluntur profecto, qui ab infamia discernunt. Praeterquam enim quod TVRPITVDO et LEVIS NOTA in textu noftro manifefto diftinguuntur, et exemplum liberti, de quo loquitur CONSTANTINVS, non patitur nos de infamia vel iuris vel facti cogitare: illud ex antiquitatibus certiffimum eft, Romae plebem vltimam, quam libera adhuc rep. in tribus vrbanas coniectam nouimus, quales erant turba forenfis (h), libertini (i), apparitores magistratuum et ferui publici (k), vltimum plebis conftituiffe ordinem, et, tamquam *fordem et faecem vrbis*, vt CICERO (l) vocat, nullo loco habitam fuiiffe. Sane enim nec dignitate hi gaudebant, nec cenfu, et plerumque fordido vitae genere miferum fpiritum trahebant. Infames hos fuiiffe, nemo dixerit: erant tamen fordidi, humiles, et tales, quorum a confuetudine vir honeftus merito abhorrebat. Et hos ipfos olim leui nota adfperfos fuiiffe arbitramur, antequam Auguftus lata lege Papia Poppaea, certas tantum ex hac turba perfonas ingenuorum nuptiis et hereditatibus indignas exiftimaret. Multi

(c) Ob. c. 23. X. qui fil. f. legit.

(d) Fromman. l. c. §. LXVII.

(e) Hert. Paroem. Iur. lib. I. Paroem. XIII. p. 417.

(f) Ob. L. 3. D. de reftib. Strau. Exerc. VII. 20. Hahn. ad Weſemb. Tit. de his qui not. infam. num. VIII.

(g) Heig. Part. I. Quaest. XXI. num. XI. XII.

(h) Vid. Sigon. de Iure civ. Rom. lib. I. cap. XIII.

(i) Idem lib. I. cap. XIII.

(k) Idem lib. I. cap. XV.

(l) Cicero ad Att. lib. I. Epist. XIII.

ti ergo Romae erant infames, qui ad faecem illam ac fentinam ciuitatis non pertinebant: multi etiam leuiter notati, quos nulla infamia sequebatur. Ex quo profecto consequitur, vt discrimen aliquod inter infames et leuiter notatos statuendum sit. Deinde quod ad causas huius maculae attinet: vereor, vt eas satis intelligant doctores. Parentum vitium leui nota adpersisse liberos, nemo rerum Romanarum paullo peritior dixerit. Equidem, si feruiles natales intelligerent Doctores, id omnino concedendum videretur. Sed quum non feruis natos, sed spurios, in animo habeant, magnopere falluntur. Liberi nec naturales nec spurii Romae vel tribu mouebantur, vel excludebantur a dignitatibus (m): adeoque nec infames erant, nec leui nota insigniti, vt recte contra GOTHOFREDVM (n) ostendit illustris THOMASIVS (o). Equidem in alia omnia discedit iureconsultus humanissimus, ZACH. HVBERTVS (p), qui leuem illis notam etiam Romae haesisse partim PLVTARCHI partim CICERONIS testimoniis euincere conatur. Sed rem mihi ne is quidem confecisse videtur. Ait quidem PLVTARCHVS (q) *spurium comitari perpetuum probrum (ὄνειδος) per omnem vitam, quod ansam praebet illis, qui libenter mordent et laedunt.* Refert idem (r) locum Ciceronis, qui Metello Nepoti saepiuscule interroganti: *Qui pater tuus est?* responderit: *Σὸς ταύτην τὴν ἀπόκρισιν ἡ μήτηρ χαλεποτέραν ἐπίμεινε: Tibi hanc responsionem mater tua reddidit admodum difficilem.* Denique et alter CICERONIS (s) locus non ignotus est, quo in Erucium; accusatorem S. Roscii, lusit: *Quaeso, Eruci, vt hoc in bonam partem accipias: non enim exprobrandi causa, sed commonendi gratia dicam. Tibi fortuna non dedit, vt patre certo nascere, ex quo intelligere possis, qui animus patrius in liberos esset.* Sed ecquid inde colliget HVBERTVS? Turpes esse spuriorum natales, nec hodie ququam dubitat, nec Roma forsitan dubitauit, adeoque facile largimur, probrum miseros illos perpetuo sequutum esse, idque occasionem dedisse dicacibus, hanc labem exprobrandi hominibus, nulla sua culpa miseris. Verum nos non agimus de hominum opinione et populi conuicio, sed de eiusmodi leuis notae macula, de qua lex nostra loquitur, id est, quae hereditatis incapaces reddat.

P p 2

Non

(m) L. 3. §. 2. D. de Decur. L. 6. pr. D. cod.

(n) Gothofr. ad L. 3. C. Theod. de inoff. test.

(o) Thomaf. Diff. de usu pract. doct. in st. de liberorum legitimat. cap. I. §. III.

(p) Zach. Huber. de Casib. enucl. Quaest. III. VIII. pag. 60.

(q) Plutarch. de prolis amore init. p. 493.

(r) Idem vit. Ciceron. p. 874.

(s) Cic. pro S. Rosc. Amerin. cap. XIII.

Non enim de omnibus personis humilibus loquitur CONSTANTIVS, sed de iis, quae ob leuem notam CAPERE NON POSSINT. Eam vero maculam frustra adspargunt spuriiis, vt praeter THOMASIVM ostendit PALAEOIVS (t). Nec solum sordidum vitae genus hanc maculam gignere videtur, quum alias nulla possit reddi ratio, cur Romae non omnes opifices hereditatum incapaces visi sint, quippe quos omnes in sordido vitae genere versari existimabant, Romani, ceu DIONYSIVS HALICARNASSAEVS (u) et CICERO (x) testantur. Quare non alia huius levis notae origo est, quam interdicitio nuptiarum cum senatoribus eorumque liberis. Levis enim nota haerere videbatur iis, quos senatoriis nuptiis indignos iudicauerat lex Papia Poppaea. Denique dum leuem notam facilius, quam infamiam, tolli posse existimant, ne in hac quidem re contentientem me habent doctores. Si enim id de effectu ciuili intellectum velint: aequae facile famam, quam natales, restituet princeps. Sin de opinione hominum; non facilius leuiter notatorum, quam infamium, macula tolletur. Quae quum ita sint, facile patet, immutandam esse levis notae definitionem, eamque nihil aliud esse, quam ignominiam, ab infamia secretam, ob quam personae quaedam nec senatoriis nuptiis, nec hereditate dignae iudicantur, si fratres consanguinei in tabulis fraternis fuerint praeteriti.

§. XXXIII.

An personae quae a doctoribus notantur, iure hac macula adspargantur. Ex quibus simul patebit, quo iure quae iniuria tot personis leuem notam inurant iureconsulti? Carnifices Romae, vt a SIGONIO (y) obseruatum est, erant, qui in crucem fontes agebant. Supplicia enim reliqua sumebant lictores, quin promiscue omnia milites, ceu ex SALVATORIS passione patet, ipsique centuriones, quo ad tristissimum hoc ministerium sub Imperatoribus plerumque adhibitos fuisse, egregie docuit PETRVS FABER (z). Ex quo simul patet, nullam hominibus ignominiam ob lugubrem istud ministerium haesisse. At haesit tamen carnificibus? Fateor, idque me docet CICERO (a) qui *carnificem non modo foro, sed etiam coelo urbis ac spiritu ac urbis domicilio legibus censoriis arceri, tradit.* Vnde non dubito, quin herede illo instituto fratres querela inofficiosi testamentum euertere potuissent. Sed id quidem non propter ministerium, quod praestabat, sed propter statum cum sordido munere coniunctum. Non enim ciuis erat carnifex, vt SIGO-

(t) Palaet. de Spur. cap. LV.

(u) Dionys. Halicarn. Antiqu. Rom. lib. II. p. 98.

(x) Cic. de Offic. lib. I. cap. XXXXII.

(y) Car. Sigon. de iure ciu. Rom. lib. I. cap. XV.

(z) Pet. Fab. Semestr. lib. II. cap. VIII.

(a) Cic. pro Rabir. cap. V.

GONIVS (b) vult, sed peregrinus. Peregrinum vero hominem, maſtandis carnificandisque ſeruis locantem operas, abominatos eſſe Romanos, minime mirandum eſt. Liſtorum muneri Romae in ſe nihil turpitudinis ineſſe videbatur. Potius eo, tamquam dignitate aliqua, ſibi placebant liſtores, idque officium non ſine ambitione adſcribebant titulis, ceu ex marmoribus quam plurimis patet (c). Quum tamen plerumque libertinae eſſent conditionis (d): non munus, ſed ſtatus efficiebat, vt leuiter notati viderentur. Vnde non dubito, quin et contra hos locum habuerit inofficioſi querela, ſi fratribus praeteritis heredes fuiſſent ſcripti. Aſt haec omnia principiis iuris Germanici vix congruunt. Carnifices hodie non peregrini ſunt, ſed ciues, quemadmodum et liſtores non libertini ſemper, ſed ingenui conſtituuntur. Immo ſi vel maxime vel peregrini, vel libertinae conditionis eſſent: neutrum horum eorum exiſtimationem laederet. Nam peregrinos, quod ad ſucceſſionem, ciuibus aequiparat conſtitutio FRIDERICI (e). Libertini vero in Germania non alii ſunt, quam ruſſici noſtri, glebae non amplius adſcripti. Quis vero his maculam aliquam adſpergere auſit in Germania? Ergo non alia ſupererit ratio, cur leuis nota inurenda ſit carnificibus et liſtoribus, quam quia vulgus ita opinatur. Ob vulgi vero opinionem hos magiſtratus apparitores, ſanctiſſimo munere ſunctos, hereditatum incapaces habendos eſſe, nec legi noſtrae, nec rationi conſentaneum videtur. Ex quo ſimul patet, quam ab omni ratione alienum ſit, etiam liberos eorum, et qui iis paullo familiarius vtuntur, eadem affici contumelia. Caſtratorum ſuum ſordidum eſt opificium: ſed non ſtatim ob ſordidum vitae genus homines iis accenſentur, qui ob turpitudinem vel leuam notam capere non poſſent. Et ſunt ſane opificia, illo non multo minus ſordida, quae nemo eiufmodi macula adſpergit. Circumforaneos leges imperii notant, vt et *lyriſtas* et *citharoedos* viciatim oberrantes, ſed non ob vile ac ſordidum vitae genus, ſed ob ſuſpicionem flagitiorum, quae in eos cadit, vocatos ideo *leichtfertiges Geſindel* (f). Quare non leui macula, ſed infamia facti, quam vocant, laborant. Idem cenſendum de prodigis, ebriſis, luſoribus deſperatis: quos infamia ſequitur, ſi flagitii comperti et a magiſtratu notati ſint, alias moribus noſtris,

P p 3

proh

(b) Sigon. l. c.

(c) Smet. *Inſcript.* p. LXXXVII. 5. XXXV. 7. CIII. 8. *Onuphr. Panuin. de Reb. Rom.* p. 292.(d) *Lipſ. Elect. lib. I. cap. XXIII.*

Sigon. l. c.

(e) *Authent. Omnes peregrini C. comm. de ſucceſſ.*(f) *Receſſ. Imp. anni cdo Ixxxix. Tit. CLVIII.*

proh dolor! ne leui quidem macula laborant. Et valde dubito, an superior discessurus hodie sit frater testamento praeteritus, si demonstrauerit, heredem institutum quotidie vino ingurgitari, eundem saepe alea ludere, et bona paterna nequitia sua disperdere, nisi aliae accedant circumstantiae. Meretrices, siue quaestum corpore fecerint, siue iuuenum illecebris pudicitiam sibi extorqueri passae sint, hodie non leui nota, sed infamia laborant, quum castitas nostrorum temporum non ferat, vt Romanorum exemplo stuprum extra legum ciuiliu poenam esse patiamur. Vestpillones et sandapilarii apud nos, nec lege nec hominum opinione notantur, nisi in oppidulis minoribus, vbi simul vincendis hominibus operas locare solent: nec video, qui sordidius haberi possit exanime cadauer humare, quam illud abluere, vestimentis ornare, euiscerare, et cultro anatomico subiicere. Nec eorum statim vota eadem, quae orci esse videntur, quibus aliquid lucelli ex frequente hominum morte accedit. De reliquis opificiis non est, quod quidquam addamus, quum iis ipsae imperii leges omnem maculam iam pridem deterferint.

§. XXXIIII.

An spuris
leuis notae
macula
haereat.

Si recte ergo ponas calculum, omnes, quos leui hac nota maculant doctores, vel infamia laborant, vel absque vlla ratione tanta iniuria adficiuntur. De solis spuris dubitare liceret, qui, tametsi Romae infames haut fuerint, in Germania tamen semper leui nota adpersi fuisse videntur. Non vlla enim temere gens plus pretii castitati et pudicitiae statuit, quam Germani. Iam TACITVS (g) iis hanc laudem tribuit, quod *septa pudicitia agant mulieres Germanorum, nullis spectaculorum illecebris, nullis conuiuorum irritationibus corruptae: Litterarum secreta apud Germanos viros pariter ignorare ait, ac mulieres; paucissima ergo in tam numerosa gente esse adulteria, eorumque poenam praesentem et maritis permissam. Accisis enim crinibus, nudatam adulteram, praesentibus propinquis, expelli domo, ac per omnem vicum verbere agi. Publicatae etiam pudicitiae nullam veniam esse: non forma, non aetate, non opibus maritum inuenire meretrices.* Talia etiam de Vandalis, Gothis et Francis SALVIANVS (h), de Saxonibus BONIFACIUS (i) refert. Vnde et QVINCTILIANVS (k), insectatus Romanorum incontinentiam, et foedam, qua in eundem sexum ruebant, libidinem: *Nilil, inquit, tale nouere Germani, et sanctius*

(g) Tacit. de Morib. Germ. cap. XVIII.

(h) Saluian. de Gubern. Dei lib. VII.

(i) Bonifac. apud Guil. Malmesb.

lib. II. cap. LXIII. et Baron. ad ann.

Is CCXXXVII. Adde Saluian. l. c.

(k) Quinctilian. declam. III.

Etius vivitur ad oceanum. Quum vero tantopere maioribus nostris cordi fuerit pudicitia, apud eosque tum hac quoque in re plus valuerint boni mores, quam hodie bonae leges: facile est ad intelligendum, eos nullo loco habuisse spurios et vulgo quaesitos, testes quippe maternae libidinis ac turpitudinis perpetuos. Hinc LUDOVICVS PIVS (l), *ex commixtione meretricum degeneres populos, et IGNOBILES et furentes libidine procreari*, ait. Et in IVRE PROVINCIALI SAXONICO (m) legimus: *Wer eines Mannes ehrlich Weib öffentlich behuret, oder sonst ein Weib oder Magd notzoget, nimmt er sie darnach zur Ehe, eheliche Kinder gewinnet er nimmermehr bey ihr: Kempffer und ihre Kinder, Spielleut, und alle die unehelich gebobren sind, -- die seynd alle Rechtlofs.* Id quod etiam ad liberos praecoces extenditur alibi, vbi statuitur (n): *Wann ein Weib einen Mann nimmbt, gewinnt sie Kinder, ehe die recht Zeit kommt, da das Kind gebobren werden möchte, man mag es beschelten an seinen Rechten, wan es zu früh gebobren ist.* Sed si dicendum quod res est, spurii etiam veteri Germanico iure non leuis notae macula adpersi, sed infamia notati fuisse videntur. *Rechtlose Leute* enim iidem sunt ac infames, *ehrlöse und ohne recht, an denen niemandt nichts verbrechen kan, untüchtige, das sie nicht gezeugen seyn moegen* (o). Si ergo hodiernum, spurii institutis heredibus, querela inofficiosi locum haberet: illi sane ex principiis iuris Germanici magis ob infamiam, quam leuem aliquam notam, excluderentur hereditate. Enimuero, quum hodie plerique iureconfulti a veteribus illis Germanici iuris principiis diuortium faciant, adeoque spurios infamia notandos esse negent, leuis verò nota e iuris Romani principiis spurii non haeat, ceu iam supra est a nobis demonstratum: merito dubites, an hodie aduersus spurios institutos hac querela cum effectu experiri liceat. Plerique sane iureconfulti eiusmodi hic inueniunt limitationes, quibus regula illa tantum non perimitur. Aiunt enim, aduersus spurios esse querelae locum, nisi vitae honestate et meritis hanc maculam eluerint. (p) Hinc si spurius honeste viuat, aut si spuria honesto viro nupserit, nullum querelae locum esse contendunt (q). Nec desunt exempla, quod ita iudicatum sit in tribu-

(l) Ludo. Pius *Addit. capitul. III. 102.*(m) *Ius prouinc. Sax. lib. I. Art. XXXVII.*(n) *Ibid. cap. XXXVI.*(o) *Vocabular. speculo Saxon. addit a*Wolffg. Loffo *voce Rechtlofs.*(p) Stryk. *ad Lauterb. tit. de inoff. test. pag. 201.*(q) *Per can. numquam 4. Distinct. LVI.*

tribunalibus illustrioribus (r). Quae si ita sunt: licebit tantum hodie de inofficioso disputare aduersus spurios, quos non scelestam minus et turpis vita, quam fors natalium, dehonestat. Atqui infamia facti laborant eiusmodi homines, adeoque non tam ob leuem notam, quam infamiam, indigni habentur, qui fratribus defuncti praeferantur.

§. XXXV.

Quid de effectibus, quos doctores huic maculae tribuunt, sentiendum.

Ex his ergo facile patet, quaecumque de levis notae macula tradunt iureconsulti, ea omnia in Germania vix vllius vsus esse, dum de inofficioso testamento disputatur. Superest itaque, ut, an reliqui, quos comminiscuntur, illius maculae effectus foris nostris concinni sint, paullo accuratius expendamus. Primo ergo eadem, ex ipsorum sententia, est inofficiosi testamenti et inofficiosae donationis et dotis ratio. Quum vero iam demonstratum sit, hodie non illos, qui leui nota adspergi dicuntur, sed infames, querele fratrum ab hereditate arceri: consequens est, vt idem quoque de inofficiosa donatione et dote statuendum sit, adeoque et in hac re nullus sit doctrinae de levis notae macula vsus. Deinde dum ex hac lege etiam nouam actionem, ad supplementum portionis legitimae fraternae comparatam exsculpunt, eamque aduersus heredes, levis notae macula adspersos, competere contendunt, ne hac quidem in re me habent consentientem. Nam et haec actio ex iisdem rationibus non aduersus eos, qui levis notae macula, sed qui infamia laborent, valebit. Quae de dignitatibus et opificiis differunt iureconsulti, ea ita comparata sunt, vt vsus huius doctrinae inde frustra exsculpas. Iam multo ante receptum ius Romanum opifices certos homines tribu mouendos putarunt, non vero ob levis notae maculam, de qua ne fando quidem quidquam inaudiuerant, sed ob alias rationes, de quibus iam supra nonnulla diximus, et alibi vberius differendi erit locus. Nec sane ex lege nostra, in qua sola levis notae maculae fit mentio, vllis fidei elicies argumentum, quo demonstrari possit, homines, quos levis notae macula adspargunt doctores, collegiis aut dignitatibus esse mouendos. Fingamus enim eos omnes, fratribus praeteritis, heredes testamento scribi non posse: an inde quaeso consequitur, vt nec ad dignitates et opificia illis pateat aditus? An quae in fratrum consanguineorum fauorem constituta sunt, etiam ad opifices pertinent? Sunt equidem leges patriae,

(r) Alu. Valasc. *Consult.* XVII. n. 3. Ant. Tessaure. *Decis. Pedemont.* CXXVII. n. VI.

triae, quae spurios et aliis natalium vitiis laborantes dignitatibus excludunt (s): Moribus etiam ad opificum collegia non admitti spurios, vt et carnificum et licitorum filios, nemo ignorat (t). Sed ex his legibus et moribus vsus doctrinae de leuis notae macula non magis, quam ex lege nostra demonstratur. Non enim ideo Germani spurios et naturales ad dignitates et officia adspirare non patiuntur, quia eos ex testamento, fratribus superstitibus, aliquid capere vetuit CONSTANTINVS, (dummodo id vetuit,) sed partim, quia Germanis veteribus, quibus praeter nobiles nulli ingenui erant, indignum videbatur, libertinae et seruilis originis, vt et vulgo quaesitis, vel rempublicam, vel illius partem demandare: partim, quia ciuitatibus institutis dabant operam, ne facile rustici adscriptitii, eorumque filii, psalburgeri, aliaeque personae humiles ciuitatis iure donarentur: partim quia doctrina de matrimonii sacramento spuriorum odium haut parum auget. Non ergo principiis iuris Romani, sed moribus patriis originem debent hae leges Germanicae et priuilegia opificum, quibus a dignitatibus & collegiis arcentur spurii et humili loco nati: quamuis hodie, quum alia sit ingenuitatis et ciuitatum facies, aliaeque etiam multis sedeat de matrimonio sententia, passim consilia capiant imperantes de consuetudinibus eiusmodi magis magisque abolendis. Quae quum ita sint, ipsa iureconsultorum collegia hodie benignius agendum putant cum hominibus leuis notae macula adpersis. Vnde memini, quum nuper vici cuiusdam incolae virum cetera honestum ob natalium vitium a scabini munere exclusum vellent, eaque de re consulerent illustre Iureconsultorum hac in academia collegium, ab eo hunc in modum esse responsum:

Hat das Königl. Amt W. I. S. euren Mit - Nachbar zum Schöpffen bey eurer Gemeine verordnet, und denselben darauf gewöhnlicher massen verpflichtet, dagegen ihr aber aus dem Fundament, das dieser I. S. außer der Ehe erzeuget, und mithin zu Bekleidung dieses Schöpffen - Amtes gantz inhabil sey, so fort protestation eingewandt, und auf dessen remotion gedrungen. Ist es darüber zwischen euch und ihm zum rechtlichen Verfahren kommen, und sind endlich die Acta, nach dem beyde Theile zum Urtheil beschloffen,

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

Qq 211

(s) Cammer - Gerichts - Ordnung Part. I. Tit. III. §. I. et Tit. XXX. §. I. Acliarum rerum publicarum, ciuitatum et academiaram statuta, quibus spurii et viles personae a dignitatibus arcentur, col-

legit Fromman. diff. de leuis notae macula §. XXXXVII.

(t) Hadr. Beyer de iurib. opificum cap. V. et VI. Ge. Beyer. Spec. iur. Germ. lib. I. cap. XV. §. XII. XIII.

zu auswärtigen Spruch Rechtens verschicket worden, und ihr wollet dannenhero belehret seyn.

Ob ihr bey eurer protestation in Rechten gegründet, und dannenhero euch eines beyfälligen Urtheils zu versehen habet?

Ob nun wohl 1) sehr viele Rechts-Lehrer in den Gedanken stehen, das alle unehlich gebohrne denenienigen Personen, welche nach der

in L. 27. C. de inoff. testam.

befindlichen Redens-Art levis notae macula laboriren, deyzuzehleⁿ seyn, indem, obschon die Schuld und Ursach ihres Gebrechens nicht ihnen, sondern den Eltern beyzumessen

can. nasci 5. dist. 56.

und die Kinder ihrer Eltern Schuld zu tragen nicht verbunden sind

L. 3. §. 2. L. 6. pr. ff. de Decur.

dennoch alle honnete Völcker von solchen unehlich gebohrnen nichts halten, adeo, vt vix sine dedecore tam patres quam liberi eiusmodi, expressam veluti turpitudinis notam in fronte circumferentes, adspiciantur

Petr. Heigius P. I. qu. 21. n. 38.

Welches Recht dann 2) in Teutschland um so vielmehr in viridi obferuantia seyn muss, da auch nach den alten Teutschen Rechten unehlich gebohrne nicht nur pro levis notae macula adspersis, sondern gar für rechtlos und mithin pro infamibus gehalten worden.

Sächf. Land - R. L. 1. art. 37.

Hiernechst auch 3) unter die effectus levis notae maculae auch dieser mit gerechnet wird, das sie zu keinen Ehren - Stellen

arg. L. 2. C. de dignit. Struu. exerc. ad ff. 7. th. 2. Fromm. diff. de leu. not. mac. th. 47.

am wenigsten aber ad scabinatum vel iudicalem dignitatem zugelassen werden, quum indignum videatur, tribunali adsidere eos, qui sanguinis labem in fronte gerunt:

Heig. d. qu. 21. n. 14. et 32. Schiferdegh. h. l. 3. tract. 25. qu. 9.

daher solches auch im gegenwärtigen Fall um so vielmehr statt zu finden

finden scheinet, da der Schöppe eurer Gemeine nicht nur die vom Amt einlaufende Befehle exequiren, notificiren und Auslagen verichten, sondern auch, was hier und dar vorgebet, observiren und bey dem Amte anzeigen, auch wenn daselbst inquisitiones vorfallen, die Gerüths-Banck mit besetzen muß, und folglich solches Schöppen-Amt nicht als ein blosses munus, zu welchem auch spurii, in Ermangelung anderer, zugelassen werden, sondern als ein honos und dignitaet anzusehen. Aus welchen Gründen es fast das Ansehen gewinnen möchte, als ob ihr in eurer protestation genugsam gegründet, und mithin an einem beyfälligen Urtheil nicht zu zweifeln hätten.

Dennoch aber und dieweil 1) so wenig das natürliche, als das Römische Recht, die unehlich geborne ihrer Ehren beraubet, oder dieselben mit einer so genannten leuis notae macula beschmüzet, imassen ienes nach den Regeln der gesunden Vernunft nicht zulasset, daß das Kind die Schande seiner Eltern tragen müsse, dieses aber von unehlich gebornen mehr nicht verordnet, als daß dieselben die effectus patriae potestatis nicht zu genießen haben, im übrigen aber dieselben weder von dem Bürger-Recht, noch a testamenti factione, ja nicht einmahl a dignitatibus ausschliesset,

Hotoman. de spur. et legitim. c. 3. Strauch. exerc. III. th. 3. Thomaf. diff. de usu pract. tit. de legitim. cap. 1. §. 3.

Wie denn die Gesetze denselben ad decurionatum, welcher doch kein blosses munus, sondern eine ansehnliche dignitaet war, den Zugang ausdrücklich eröffnen.

L. 6. pr. ff. de decur. verbis: Non impedienda enim est DIGNITAS eius, qui nihil admittit.

Hiernechst auch 2) wenn schon einige Gesetze in Teutschland die spurios von Dignitaeten ausschliesen, dasselbe doch auf ein Schöppen-Amt bey einer Dorff-Gemeine nicht zu appliciren, da dasselbe reuera, der bewertbesten Rechts-Lehrer Meynung nach, mehr ein munus, als eine dignitaet ist, und daher ein spurius davon nicht ausgeschlossen werden kan,

Hartung. de sculet. et Scabin. pagan. c. 3. n. 11. Modest. Pif. 1. c. 46. qu. 1. Berlich. Decif. 299. n. 10.

Anbey 3) dieienigen Rechts-Lehrer selbst, welche sonst den unehlich gebornen eine leuis notae maculam zuschreiben, dennoch dieselben öffentlicher Aemter würdig erkennen, si hanc maculam na-

talium virtutibus et honestiore vita eluerint,

Tessaur. Dec. Pedem. 126. n. 6. Valasc. Consult. Lus. 17. n. 2. Carpz.
3. Const. 10. D. 10. n. f.

Welches den I. S. da derselbe nicht nur überhaupt ein gutes Zeugniß vor sich hat, sondern auch bey seinen vorhin obhabenden Bauermeister - Amt, und den dabey geführten Rechnungen sich ehrlich und redlich verhalten, und daher um die Gemeinde, daß ihn dieselbe in ihren Schriffien so schimpfflich tractiret, keinesweges verdient hat, allerdings zu statten kommen muß. Endlich auch 4) die gegenseitigen rationes dubitandi aus obigen Gründen gar leicht zu beantworten, immassen, was die erste anbetrifft, in dem angeführten.

L. 27. C. de inoff. testam.

zwar gewisser Personen, quae levis notae macula adspersae sunt, gedacht, keinesweges aber, daß sie von Ehren - Aemtern auszuschließen, noch vielweniger aber, daß unehlich geborne dadurch zu verstehen seyn, angezeigt wird. Wie denn vielmehr aus der genuinen Constitution des Constantini M., welche in dem Cod. Iustiniano ziemlich verändert, in dem Cod. Theodosiano aber

L. 3. C. Theod. de inoff. testam.

noch aufrichtig zu befinden, gnugsam erhellet, daß in derselben nicht de spuris, sondern von den freygelassenen, qui restitutionem natalium nondum impetrauerint, die Rede sey. Daher auch die interpretation, daß die außer der Ehe geborne levis notae macula laboriren, mehr unter die ungegründeten Meinungen der Glossatorum, als die auf zulängliche principia gegründete doctrina iuris zu zehlen ist.

Thomas. d. diff. §. 3. not. d.

Welche Bewandnis es auch 5) mit den alien teutschen Rechten hat, immassen dieselben nicht ex principiis antiquissimis iuris Germanici, nach welchen vnehlich geborne auch so gar zur Würde gelangen konten,

Vi de Francis restatur Hertius Norit. regni Franc. c. 5. n. 9. de Danis
Ad Bremens. l. 2. hist. eccles. c. 54. de Norwegis Sturleson. Chron.
Noru. pag. 67.

sondern ex principiis papatus, nach welchen die Ehe als ein Sacrament, und daher alle ex coniunctione extra matrimonium erzeugte tamquam homines inhonesti et infames angesehen wurden, geflossen,

geflossen, und mithin zu unsern Zeiten, da man solchen Irrthum vorlängst zu erkennen angefangen, billig nicht mehr in einige Betrachtung kommen. Wie denn auch die Rechts-Lehrer durchgehends die spurios ab infamia freysprechen, und folglich a iure Germanico in diesem Stück abweichen.

Frantzk. ad tit. ff. de his qui not. infam. n. 21. Freh. de existimat. l. 3. c. 23. n. 23. Bocet. in com. L. vn. C. de famos. c. 1. n. 11. sequ. Fromm. diff. de leu. not. mac. th. 14.

Endlich 6) was das Schöppen - Amt auf einem Dorffe betrifft, dasselbe pro dignitate keinesweges zu achten, angesehen es eigentlich nur in executione desienigen, was das Amt angeordnet, bestehet, die Zuziehung aber der Dorff-Schöppen ber inquisitionibus von keiner solchen Wichtigkeit ist, dass deshalb denen scabinis eine besondere Würde zuzuschreiben, immassen dabey billig mehr auf die Aufrichtigkeit und honeteté eines solchen Scabini, als auf dessen Herkommen und Geburt reflectiret wird.

Als sind wir der Meynung, dass ihr ein beyfälliges Urtheil schwerlich zu erwarten habet, und dannenhero besser gethan hättet, wenn ihr euch der protestation aus diesem fundament enthalten.
V. R. W.

§. XXXVI.

Plura addi poterant de ea re, in qua multis modis aberratum est a doctoribus: Sed quum plura non capiant chartae, *Conclusio differtationis.* differtationi academicae destinatae, hic quidem filum abrumpimus, maxime quod satis videmur demonstrasse, quod demonstrandum suscepimus, a paucissimis satis intellectam esse legem XXVII. C. de inoff. testam. et doctrinam de leuis notae macula, quam vulgo inde eliciunt, nec iuri Romano consentaneam, nec vllius hodie in Germania nostra vsus esse.

DE NAVIBVS OB VECTVRAM
 VETITARVM MERCIVM COMMISSIS.
 EXERCITATIO VIII.

C A P. I.

DE MERCIBVS VETITIS ET COMMISSIS
 GENERATIM.

§. I. *Variae doctorum concertationes de dominio maris.* §. II. *Vera ea de lite sententia.* §. III. *Eius effectus et hic est, ut imperantes quarundam mercium importationem et adpulsum ad littora prohibere;* §. IIII. *Vt et eundem certis legibus concedere possint.* §. V. *Ea prohibitio et ratione subditorum rata est, et ratione exterorum.* §. VI. *An et exterorum cum exteris hostibus commercia prohiberi possint?* §. VII. *Variae inter gentes ea de re concertationes.* §. VIII. *Sententia Grotii et Ziegleri.* §. VIII. *Prohiberi eiusmodi commercia posse demonstratur.* §. X. *Merces eiusmodi vetitae vocantur CONTRABANDO et cur?* §. XI. *Qualium mercium negotiatio vetita fuerit iure Romano ratione exterorum?* §. XII. *Quarum negotiatio inter ipsos ciues prohibita?* §. XIII. *Quid ius canonicum circa merces vetitas statuerit?* §. XIII. *Quid hodie CONTRABANDO iure et consuetudine gentium ratione exterorum?* §. XV. *Quasnam merces a priuatis venire prohibeat ius Germanicum?* §. XVI. *Quemadmodum prohibere, ita et concedere Princeps commercia cum exteris potest certis legibus.* §. XVII. *Inter has etiam est solutio vectigalium.* §. XVIII. *Si vel merces vetitae inueniantur, vel vectigal non solvatur, merces a fisco vindicantur.* §. XVIII. *Et tunc vocantur COMMISSAE.* §. XX. *Saepe et naues simul capiuntur et a fisco occupantur, quod vocant:*

Vor

Vor gute Priefen erklähren. §. XXI. *Transitio ad caput secundum.*

§. I.

Ariter iam inde ab antiquissimis vsque temporibus de imperio libertateque maris disceptatum esse, vel Minois (a), nec non Atheniensium et Lacedaemoniorum (b), Romanorum item et Carthaginensium (c), aliaque innumerabilia gentium aliarum bella satis demonstrant. Saepe profecto maris vndas cruore effusissimo contaminavit impotens illa etiam mari dominandi libido. Saepe quaesitum istud imperium non minore sanguinis profusione euertit libertatis cupiditas, neque post tot turbas ita de hac lite transactum est, vt non subinde ideo aemulae classes aperto Marte concurrant. Nec minore cura interea, dum gentes armastinxerunt, calamos expediuerunt eruditi. Veteres equidem Romanorum Icti, Stoicorum innutriti sapientiae, et nescio quam totius humani generis rempublicam somniantes (d), naturali iure non solum mare, verum etiam littora maris communia esse omnium contendebant (e). Sed ab his principiis, mutata paullo post republica, ipsos Romanos fecisse diuortium, vel inde patet, quod Imperatores ipsi sibi maris dominium vindicare non dubitarint: id quod ex APPIANO (f), ARISTIDE Rhetore (g), OPIANO (h), PHILOSTRATO (i), ipsaque celeberrima *lege ἀξίως VIII. digest. ad L. Rhod. de iactu* magno apparatu demonstrauit IAC. GOTHOFREDVS (k). Multo acrius ea de re certamen natum est, postquam Europaeae gentes maria extera tentarunt, sed ita, vt plerique scriptores patriae commodis manciparent calamum, et hoc partium studio, vt fit, in diuersas sententias abriperentur. Libertatem maris summo studio adferere adlaborauit HVGGO GROTIVS

Variae Doctorum concertationes de dominio maris.

(a) Boecl. *Dissert. de Minoe maris domino* Tom. II. *dissert. academ. pag.* 1073.

(b) Isocrat. *Orat. de pace.*

(c) Flor. *lib. 2. cap. XI.* Appian. *de bellis punicis p. 1.*

(d) Gerh. Nood. *probabil. lib. I. cap. VIII. sequ. p. 21.*

(e) §. 1. *Inst. de rer. diuis. L. 13. §. 7. de iniur. L. 13. pr. D. commun. rust. et urban. praed.*

(f) Appian. *praefat. hist. p. 3. edit. Stephan.*

(g) Aristid. *Orat. ad M. Antonin. p. 119. conf. et pag. 354. 360. 382. sequ. Tom. I.*

(h) Oppian. *Halieut. v. 3.*

(i) Philostrat. *Vit. Apollon. Tyan. lib. VII. c. II.*

(k) Iac. Gothofredi *dissert. de imperio maris ad L. ἀξίως 9. D. ad L. Rhod. Genuu. c. 10. LIII.*

TIVS (l), sed lucro navigationum ad Indos, quod tum Hispani pariter ac Lusitani interciperere studebant, ad scribendum pellectus (m). Eamdem Belgarum causam non modo contra Hispanos, verum etiam Anglos, hancum piscaturam Batauis inuidentes, egerunt THEODORVS GRASWINCKELIVS (n), VLR. HUBERVS (o), CORN. VAN BYNCKERSHOEK (p), alique, quamuis non omnes GROTH principii insisterent. Verum tanto acrius pro maris imperio contenderunt earum gentium scriptores, quae sibi antiquitus isto potitae videbantur: quales sunt IOANNES SELDENVS (q), IO. BAPTISTA BVRGVS (r), THOM. RIVIVS (s), MARISOTTVS (t), STRAVCHIVS (u) alique quam plurimi. Fuerunt etiam, qui cum IO. ISAACO PONTANO (x), SAM. PUFFENDORFIO (y) aliisque mediam quamdam ingressi viam, totam hanc litem variis distinctionibus sine pulueris iactu componi facillime posse, sibi persuaderent. Vt adeo, si in vlla, in hac certe quaestione, quam maxime in partes eant eruditi, patriae plerumque commodorum, quam veritatis, hac in re quidem, studiosiores.

§. II.

Vera de
ea lite sen-
tentia.

Quamuis vero is ego non sim, qui sibi in re tanta iudicium arrogare sustineat, quod iam IS. PONTANO (z), onus Aetna grauius visum est: id tamen certum exploratumque videtur, eruditos tantum non omnes, quos non immoderatum patriae studium in transuersum egit, secundum SELDENVM litem dedisse (a). Id quidem apud omnes aequae in confesso est, Deum, qui, vt existerent homines, voluit, non posse non et velle, vt iis rebus creatis, quibus

(l) Grotius de mari libero, qui libellus prodiit anno c1o1oCVII. Conf. eiusdem ius belli et pacis lib. II. cap. II. §. 3. sequ. et cap. III. §. 8. sequ.

(m) Dominic. Baud. lib. II. de induciis belli Belgici.

(n) Graswinckel. Vindiciae maris liberi, quae tamen ordinibus oblatae, suppressae sunt. vid. Huber hist. ciuil. Part. III. lib. I. sect. VI. cap. I.

(o) Huber. digress. Part. I. lib. III. cap. XIII. sequ. et de iure ciuit. lib. II. Sect. III. cap. II.

(p) Corn. Binkershoek dissert. de dominio maris. Hag. c1o1oCCIII.

(q) Selden. mare clausum, edit. c1o1oCXXXV.

(r) Io. Bapt. Burg. de dominio maris Ligustici.

(s) Riuus Hist. nauig. Ind. lib. III. cap. XXXVII. sequ.

(t) Marisott. orb. maritim. lib. II. cap. X. et XX. sequ.

(u) Strauch. dissert. de imperio maris.

(x) Io. II. Pontan. discuss. hist.

(y) Puffendorf. de iure nat. et gent. lib. III. cap. V. sequ.

(z) Pontan. praefat. discuss. hist.

(a) Ziegl. de iure maiest. lib. II. cap. VII. §. 9. sequ. Hertius de seruitute naturali sect. I. §. XI. Thomaf. ad Huber. de iure ciuit. lib. II. sect. III. cap. II. §. XXXXIII.

bus ad sustinendam commodeque transigendam vitam opus videretur, libere vterentur. Hinc non equidem dominium proprietatemque introduxit, ceu vulgo ex oraculo illo diuino apud MOSEN (b) colligunt, sed facultatem rebus in medio positis vtendi. Ex eo consequitur, vt communio antiquior fuerit dominio. *Omne enim dominium*, vt recte a NERVA (c), Iureconsulto, animaduersum est, *ex naturali possessione incipit*. Possessio vero facti est, adeoque, nisi in infinitum progredi cogitando velis, necesse est, vt originarius acquirendi modus, vel ab occupatione vel a diuisione inceperit, quarum neutra sine communione intelligi potest (d). Quum vero communio illa in tanta hominum auiditate diutius subsistere nequeat, quam quoad res illae communes inexhausti vsus fuerint: consequens est, vt relicta illa, dominium introducere maluerint homines, posteaquam gliscente auaritia et luxu, auctoque humano genere, animaduernerunt, res communes et in medio positas non sufficere singulis, innumerisque litibus dare occasionem. Hinc factum vero est, vt, quae ob communionem, quam vocant priuatiuam, antea nullius essent, cederent deinde occupanti. Hoc modo integri terrarum tractus siue per vniuersitatem, siue per fundos occupari coeperunt, quumque priore casu tractus illi toti ad populum pertinerent; consequens erat, vt et singulae illius partes in eiusdem essent dominio, adeoque et illa, quae priuatorum dominio non essent adscripta, et quibus singuli commode vti frui non possent, imperantes sibi vindicarent (e). Eo iure ergo sensim in mare etiam tractibus suis proximum vsi sunt imperantes, sibi iura quaedam, quae non inexhausti videbantur vsus, ita vindicarunt, vt alios eorum vsu excluderent. Adeoque hoc modo per occupationem mare in dominio vel imperio gentium esse coepit, idque non magis a ratione alienum est, quam quod et alia ἀθέσπота, veluti feras, flumina, pisces, insulas, mineras et metalla, aliaque huius generis occupando sua fecerunt.

§. III.

Porro quemadmodum dominium semel occupatione quaesitum, animo deinde etiam retinetur, quamuis actu non semper accedat possessio: ita idem de mari statuendum, quidquid nobis obuertat CORN. BYNCKERSHOEK (f), cuius hypothesin accurate suo more Tom. II. *Heineccii Opusc. Sylloge I.* Rr destru-

Eius effectus est vt imperantes quarundam mercium

(b) Genes. I. 28. sequ.

(c) L. I. §. I. D. de acquir. rer. domin.

(d) Thomaf. fundam. iur. nat. et gent. Lib. II. cap. X. §. VII.

(e) Boehmer. iur. publ. vniuers. Lib. II. cap. X. §. 5. sequ.

(f) Corn. Bynckersh. de domin. mar. p. 12. sequ.

importa-
tionem et
ad pulsum
ad littora
prohibere,

destruxit illustri THOMASIVS (g). Dominium vero istiusmodi non momentaneum, sed permanens, non potest non varios, eosque satis illustres, producere effectus. Inter quos haut postremus est, quod in arbitrio principis tanquam maris domini sit, an concedere velit peregre aduenientibus vel adpulsum ad littora, vel transitum per mare a se occupatum. Quamuis enim id grauius negent Belgae apud GROTIUM (h), *legesque diuinas ac humanas nauigandi mercandique ius ita ut caelum et solum omnibus ex aequo addicere*, contendant, nec desint etiam, qui huius ad littora adpulsum transitusque maris concessionem seruitutibus naturaliter inter liberos populos constitutis accensent (i): neutris tamen nostram adiungere sententiam possumus. Est haec natura domini, ut alios vel vsu rei nostrae arcere, vel eundem certis legibus iis concedere liceat. *Qui alienum fundum ingreditur*, inquit CAIUS (k), *uenandi occupandique gratia, potest a domino, si is praeuiderit, prohiberi, ne ingreditur*. Et aucupibus rescripsit D. PIUS (l): *Ουκ ἔστιν εὐλογον, ἀπόντων τῶν δεσπότην ὑμᾶς ἐν ἀλλοτρίοις χωραῖς ἐξέειν*. *Non est consentaneum, ut per aliena praedia inuitis dominis aucupium faciatis*. Cur vero non liceat domino maris, quod in praedio suo cuiuis licet? Saepe fane fit hodiernum, quod Carthaginensium regina Troianis, littorum portuumque hospitium sibi barbaro more negare querentibus, respondit apud VIRGILIUM (m):

*Res dura et regni nouitas, me talia cogunt
Moliri, et late fines custode tueri.*

Quis ergo hoc iure priuare ausit summos imperantes, ut populi salutem supremam sibi legem dicant? Hinc profecto nihil frequentius est, quam ut pactis inter gentes caueatur, quousque ius adpellendi transeundique sit concedendum. Quemadmodum induciis Hispanorum et Belgarum, anno cIo lxxix. factis, cautum legimus (n): *non esse ius adpellendi ad portus, plagas, promontoria alterutrius partis cum tali numero nauium aut armatorum, ut iusti timoris suspicio generari possit, vim parari nisi ex permisso eius, sub cuius dititione loca illa sita sunt, aut nisi tempestatibus aliaque necessitate delati illuc fuerint ad maiorem vim aut naufragii periculum effugien-*

(g) Thomaf. ad Huber. de iure ciuil. l. c.

(h) Grot. Hist. Belg. lib. XVII. ad annum cIo lxxviii.

(i) Hertii dissert. de seruit. natural. const. sect. I. §. X. sequ.

(k) L. 3. §. I. D. de acquir. rerum domin.

(l) L. 16. D. de seruit. praed. rustic.

(m) Virgil. Aeneid. lib. I. v. 563.

(n) Induc. Belgar. anno 1608. art. XII. apud Eman. Meteran. hist. Belg. lib. XXVIII. p. 88.

giendum. Qualibus pactis non opus esset profecto, si omnibus persuasum esset, eos, qui alios suis portubus arcent, *παρὰ τὰ νοινὰ δίκαια*, *aduersus iura communia facere*, ceu Megarensibus olim persuasum fuisse, memoriae prodidit PLVTARCHVS (o).

§. III.

Ex eo vero porro consequitur, vt si, quibus maris sui vsum ad commercia maritima indulgeat princeps, etiam leges iis dicere possit. Hinc eius est, statuere, quas merces vel per mare suum vehi, vel prouinciis suis inferri, vel denique iisdem exportari velit. Quemadmodum enim cuiuslibet rei suae legem dicere licet, ita et maris sui vsui commerciisque maritimis dum modum ponit princeps, suo iure vitur. Interest sane Reipublicae, ne promiscue omnibus negotiandi licentia detur. Interest, vt iam ARISTOTELES (p) monuit, *legibus definire, quibuscum communicare ciues oporteat, cum quibus non oporteat.* Interest, ne exteri commerciorum obtentu quaestui insistant, ciues diuitiis spolient, luxu aliisque vitiis ac probis inficiant rempublicam, seque vel ipsos vel hostes rebus nostris potentiores opulentioresque efficiant. Quibus omnibus prospicere, imperantis sine dubio est officium.

§. V.

Iustam haec rationem habere in ciuibus, iisque, qui cum nostris negotiantur, nemo temere negauerit. Quod enim ad illos attinet, recte ait ZIEGLERVS (q): *Vti totum regimen ad principem spectat, ita etiam ab eius iudicio dependet, ea, quae necessaria aut utilia reipublicae fuerint, definire, et in effectum deducere, neque subdiis vlla tum competit potestas, scrupuloso examine eadem perstringere aut impedire.* Quum ergo nemini dubium sit, quin ad necessitatem vtilitatemque reipublicae quam maxime pertineat, vt legibus certis ac perspicuis, quae vel exportanda e regione sint, vel admittenda ab exteris, definiatur, siquidem alias vel ciuium indigentia vel luxus impediri vix potest: facile patet, hanc quoque potestatem imperantibus, salua republica, non posse denegari. Sic iam olim Lycurgum, Spartanorum legislatorem, non solum ciues suos peregrinari, sed et peregrinos in vrbe negotiari prohibuisse, auctor est PLVTARCHVS (r). Maiores nostri nihil, quod ad luxum et mollitiem irritare ciues posset, ad se deferri passi sunt. De Neruiis, cisrhenano populo, CAESAR (s): *Nullum aditum esse ad*

R r 2

eos

(o) Plutarch. in Pericle. p. 168.

(p) Aristot. lib. VII. polit. cap. 6.

(q) Ziegler. de iur. maiest. lib. I.

cap. III. §. 18.

(r) Plutarch. in Lycurgo p. 25.

(s) Caesar de bello Gall. lib. II.

eos mercatoribus : nihil pati vini reliquarumque rerum ad luxuriam pertinentium inferri, quod his rebus relanguescere animos, eorumque virtutem remitti existimarint, IDEM de Sueuis (t) : mercatoribus est ad eos aditus, magis eo, ut quae bello ceperint, quibus vendant, habeant, quam quod ullam rem ad se importari desiderent. De reliquis in vniuersum Germanis TACITVS (u) obseruat, proximos tantum ripae et vinum mercari, reliquis quippe Germanis plane ignotum. Contra ea de Solone refert PLVTARCHVS (x), ex fructibus solum eum oleum dedisse peregrinis distrahendi facultatem, aliorum exportatione interdixisse, maxime ficuum, constitutis delatoribus, qui eorum exportationem indicarent, ideo sycophantarum nomen adeptis. Alia huius generis exempla collegit IO. MICHAEL PICCARTVS (y). Eodem exemplo nuper admodum Galliae Rex et postea augustissimus Imperator adamantes ad se inferri venumque exponi vetuerunt, quemadmodum et Gallos sericum, Anglos lanam et stannum inelaboratum et infectum exportari regnis suis non pati, nemini ignotum est. Quae omnia quis eos iure facere neget? Negare id quidem audent GROTIVS et (z) SIGISM. SCACCIA (a), qui exteris non hostibus mercantia denegare cum ciuitatibus nostris, inhumanum credunt, partim ob commerciorum libertatem, quae quum a gentibus semper magni aestimata fuerit, citra iniuriam impediri a nemine possit, partim quod commercia necessaria sint ad conseruandam societatem humanam, adeoque nec hoc nomine possint ab vlllo mortalium prohiberi. Ex quibus fundamentis Angli apud THVANVM (b) grauitur conseruandam libertatem, quod libertas commerciorum sibi ab ipsis contra ius gentium denegetur. Enimuero neutra ratio ita videtur comparata, vt ideo nobis deserendum sit vadimonium. Libertas commerciorum in statu pacis salua esse debet. Eadem libertas vero etiam prohibet, quo minus quisquam cogi possit ad merces ab exteris admittendas. Nec periculum est, ne ideo totius societatis humanae salus in discrimen adducatur, si cum hac vel illa gente, cuius merces nobis parum necessariae videntur, commerciorum abrumpatur libertas. Multum enim, vt recte vidit ZIEGLERVS (c),

interest,

(t) Idem de bello Gall. lib. III. cap. I.

(u) Tacit. de morib. Germ. cap. XXIII.

(x) Plutarch. in Solone p. 91. Athen. lib. III. cap. III. p. 74.

(y) Piccart. Obseru. histor. polit. decad. II. obseruat. III.

(z) Grotius de iure belli et pacis lib.

II. et cap. II. num. XIII. XVIII. XXII.

(a) Scaccia de commerc. §. I. quae. I. num. XXXVII.

(b) Thuan. lib. LXXII. ad annum cIo IoLXXX.

(c) Ziegler. ad Grotium l. c. de iure maest. lib. I. Cap. XXXXI. §. 21.

interest, vtrum in vniuersum prohibeantur commercia, an cum hac vel illa gente prohibeantur, necessitate reipublicae id exigente. Quemadmodum enim medicus aegrotantibus, saluo officio, interdicere nequit medicamentis, quum tamen pro morbi ratione huius vel illius medicinae vsu interdicere iure possit: ita dubium non est, quin salua commerciorum libertate princeps hanc vel illam gentem portubus suis arcere, aut certarum mercium vesturam legibus inhibere possit, nisi pactis foederibusque aliud fuerit conuentum. Cuius rei exempla non experientia modo, verum etiam ipsum ius nostrum (d) quam plurima suggerit.

§. VI.

Sed quemadmodum haec omnia sua luce radiare videntur: ita paullo obscurius potest existimari, an eo vsque progrediatur principis imperium, vt et exterorum cum exteris commercia, per mare prouinciis suis proximum instituta, vel legibus vel classibus armisque turbare ei liceat? Quid enim principi in externos imperii? Cur mercatores externos ad externos excurrere prohibeat, quum isti iure suo vtantur, adeoque nemini faciant iniuriam? Quum ergo haec res non adeo ad liquidum perducta videatur: licebit et nobis hanc quaestionem tot eruditissimorum hominum calamis aequae ac potentissimarum gentium armis diutissime disceptatam, paullo accuratius expendere.

An et exterorum cum exteris hostibus commercia prohiberi possint.

§. VII.

Certe quam saepe potentissimi reges ac reipublicae florentissimae sibi hanc mouerint controuersiam, quam saepe ea non dicam in litem, sed in bellum ferocissimum euaserit, exempla fere innumera docent, quorum vel pauca hic retulisse suffecerit. Lubecensibus saeculo xvi. eam ob causam multum negotii facebant Dani. Quum enim illi Suecis res necessarias adueherent, Danique id prohibere non dubitarent: Maximilianus I. Imperator ea de re acriter contendit cum Ioanne, Danorum rege, eique, teste MEVRIO (e) per litteras denunciauit, ne commercia Lubecensium in mari Baltico vlllo modo turbaret. Quin et Germaniae principes edicto monuit, vt ad Lubecensium tutelam contra Danum excubarent, neque vlllos milites in regis stipendia per prouincias suas ire paterentur. Ast iidem tamen Dani, qui Lubecensibus eam ad hostes suos nauigandi libertatem dubiam reddere non dubitauerant, anno cto 16LXXXVII. missa ad Anglos et Batauos legatione libertatem

Variae inter gentes ea de re concertationes.

Rr 3

com-

(d) L. 4. C. de commerc. et mercas.

(e) Meurf. histor. Dan. lib. V. pag. 49.

commerciorum cum Hispanis grauiter vrgebant (f). Eadem de re haut paullo maiore impetu circa annum c10 10LXXXVIII. inter se litigarunt Angli et Poloni (g), nec non paullo post Angli et ciuitates Hanfeaticae, quibus illi, feruente adhuc bello, iure cum Hispanis negotiandi interdicebant (h): quum tamen paullo ante ipsa Elisabetha Regina missis ad Batauos Guil. Wintero et Rob. Beale, professa esset, ferre Anglos non posse, vt Bataui in ipso belli aestu naues eorum ad portus Hispanicos detinerent (i). Quid ea de re inter Suecos et Batauos Anglosque in Liuoniam nauigantes nostra aetate actum, quantoque animorum motu haec quaestio inter gentes illas potentissimas agitata sit, nemo ignorat. Sic vtilitati suae numquam non seruiunt gentes, idque saepe iuri gentium consentaneum iudicant, quod praesenti rerum suarum statui expedire animaduertunt, modo commerciorum libertatem tuiturae, si ita visum fuerit, modo eandem, si consultius id arbitrentur, impediturae.

§. VIII.

*Sententia
Grotii et
Ziegleri.*

Ad quaestionem ipsam demum vt redeamus, eam, vt solent, erudite tractarunt GROTIUS (k), et, qui eius vestigia legit, MARQUARDVS (l). Vterque rem omnem distinctionibus quibusdam quam accuratissime explicari posse existimat. Primo ergo distinguunt res ipsas, quarum aliae in bello tantum vsus habeant, vt arma: aliae voluptati tantum inseruiant: aliae et in bello et extra bellum vtilitatem adferant, vt pecuniae, commeatus, naues, et quae nauibus adsunt. De primo genere extra omnem dubitationem positum esse, eiusmodi mercium vecturam ad hostes posse prohiberi, quum in hostium partibus esse videantur, qui iis ad bellum necessaria subministrant. Secundum genus querelam non habere, quia eiusmodi res neque maiores vires addant hosti, et, si quod superfit eius robur, infringant. Vnde et SENECA (m) non negandum tyranno putat beneficium, quod illi neque vires maiores daturum sit

in

(f) Meteran. *hist. Belg. lib. XVIII.*
p. 775. *sequ.*

(g) Cambden. *hist. Elisab. ad ann.*
c10 10LXXXVIII. c10 10LXXXV.
et c10 10LXXXVII. Meteran. *hist.*
Belg. p. 766. sequ. Grot. *lib. I. hist. Belg.*
ad ann. c10 10LXXXVIII.

(h) Tesmar. *ad Grot. de iure belli et*
pacis lib. III. cap. I. §. V. p. 737.

(i) Rhedan. *hist. Batau. ad ann.*
c10 10LXXXV. Cambden. *hist. Elisab.*
ad ann. c10 10LXXXVI. Meteran. *hist.*
Belg. lib. V. pag. 192.

(k) Grot. *de iure belli et pacis lib. III.*
cap. I. §. V.

(l) Marquard. *de iure mercat. lib. I.*
cap. XVI. n. 34.

(m) Seneca *de benefic. lib. VII. cap.*
XX.

in exitium commune, nec confirmaturum, quas habet. In tertio genere distinguendum esse belli statum, dispiciendumque, princepsne tueri se non possit, nisi, quae hosti submittantur, interceperit, (tunc enim necessitatem ius dare,) an hosti paene a nobis iam perdomito eiusmodi res subuehantur, quibus vires eius paene iam infractae possent restitui: (tunc enim exteros cum hoste negotiantes nobis de damno culpa dato teneri,) an porro damnum nondum dederint, sed dare tamen voluerint (tunc enim ius esse rerum retentione eos cogere, vt de futuro obsidibus, pignoribus aliisque modis caueant,) an denique euentissima sit hostis iniustitia; (tunc enim illos, qui illum quocumque modo confirmant, iam non ciuiler amplius de damno, sed et criminaliter ad supplicium obligari.) Haec GROTIUS et MARQUARDVS. Paulo aliter rationes inuit ZIEGLERVS (n). Quamuis enim de primi ac secundi generis mercibus cum GROTIUS sentiat: ad tertium vero quod attinet, concedat, prohibitionem fieri non posse per modum imperii, eo, quod imperio nostro negotiatores isti non pareant: fieri tamen posse existimat denunciationem, quam si insuper habuerint exteri, magis excusatam fore manus iniectioem. Interesse tamen adhuc putat, vtrum suo nomine mercatores hostibus eiusmodi res submittant, an publico principis aut ciuitatis. Illo casu, quia non animus hostilis, sed solum lucri studium mercatores agat, non statim idem in eos, quod in hostes, decernendum esse. Hoc vero, quia publica causa iam satis ostendat, hostilem esse illum subuectionis actum, etiam negotiatoris deteriore fore conditionem, nec aliam, quam ipsius hostis. Multa etiam obuertit thesi isti, qua GROTIUS ea, quae hosti submittuntur, tum demum intercipi posse statuit, si nos aliter tueri nequeamus. Eam enim ex principio illo GROTIUS (o) de communione primigenia, in casibus extremae necessitatis reuiuiscente, ab ipso ZIEGLERO (p), PUFFENDORFIO (q) et OBRECHTO (r) satis iam profligato, falso deriuari obseruat, quum longe commodius ex hostili eiusmodi negotiatorum animo deduci possit. Tanta hac quidem in re sunt eruditorum diuortia.

§. VIII.

Enimvero rem paullo accuratius, adhibita in consilium ratione, *Prohiberi eiusmodi commercij*
 expen-

(n) Ziegler. *de iur. maiest. lib. I. cap. XXXXI. §. 27.*

(o) Grot. *de iure belli et pacis lib. II. cap. II. §. VI.*

(p) Ziegler. *ad Grot. l. e.*

(q) Puffendorf. *ius nat. et gentium lib. II. cap. VI. §. VI.*

(r) Obrecht. *Obseru. ad Grot. l. e. p. 1083.*

*cia posse
demon-
stratur.*

expendentibus facile adparebit, rem omnem facile ex sanis iuris vniuersalis principiiis componi posse. De mercibus ad voluptatem vnice comparatis inter omnes constat, liberam esse oportere earum vecturam. Tantum abest, vt hosti inde quidquam accedat roboris, vt potius idem illi detrimentum adferant, quod Hannibali Capuae deliciae, quas ipsi Cannas fuisse veteres (s) obseruant. Quare vix subest ratio, cur earum vectura neutrarum partium gentibus interdici debeat. Nec de primi generis mercibus, quae ad belli vsum primario comparatae sunt, quisquam temere dubitauerit, quin earum vectura impediri quouis modo possit. Perinde enim esse videtur, siue quis arma nobis intentet, siue hostibus eadem subministret, nobis inferenda, et recte apud PROCOPIVM (t) Amalafuntha, *in exercitu hostium eum censerit*, ait; *qui, quae ad bellum vsui sint, hostili exercitui subministrat*. Vnde notum ex LIVIO (u) est, hostium loco a Romanis habitos esse Epirotas et Teios, quod Antiochum hostem pecunia et com meatu iuissent. Ast dum GROTIUS reliquas merces, quae et in bello et extra bellum vsum habent, non nisi quibusdam casibus certaue ratione prohiberi posse, arbitratur, in eo procul dubio eum fugit ratio. Nimirum vt recte vidit illustri Cocceius (x), omne illud ius occidendi, vastandi, eripiendi, quod extra bellum iniuriae instar esset futurum, sola necessitate iuris nostri tuendi recuperandique defenditur, illamque libertatem vtraque pars belligerantium pro se solet allegare. Quisque illa HORATII (y) ingeminat:

*Nec quisquam noceat cupido miki pacis. At ille,
Qui me commorit, (melius non tangere, clamo,)
Flebit.*

Quod si vero in defensione illa quaeuis honesta ratio est expediendae salutis: consequens est, vt princeps omnia facere possit, sine quibus ius suum tueri nequit, omniaque, quae huic defensionis obiciuntur, impedimenta remouere. Ergo eo iam casu non quaeritur, an alteri ius sit, hosti nostro aduehendi com meatum, aliaque, quae ei necessaria sint, subministrandi: sed sufficit, et nobis ius esse, contra quemcumque, qui defensionem nostram vel ancipitem magis vel difficiliorem reddit, arma expediendi. Sic eos,

(s) Liu. lib. XXIII. cap. VI.

(t) Procop. Gothic. lib. I. cap. II.

(u) Liu. lib. XXV I. et lib.

(x) Coccei. dissert. de commissis §. XXIII. sequ.

(y) Horat. lib. II. sat. I.

eos, qui hosti nostro ex foedere obligati auxilia submittunt, iure suo agere, nemo negauerit. Sed nec magis negari potest, nobis licere armis eorum arma opponere. Eadem vero ratione pars beligerantium ius commerciorum impedire iure potest, si quocumque modo hostium viribus inde accedat cumulus, aut defensio illi reddatur difficilior. Quis vero neget, com meatu, pecunia, nauibus, apparatuque nautico non minus augeri hostium vires, quam armis ipsis suppeditatis? Quare nihil aequius est, quam ut haec quoque hostibus aduecta intercipi possint, ceu iam a RICH. ZOUCHAEO (z), SELDENO (a), HERTIO (b) aliisque est obseruatum. Nihilominus tamen excipiendus esset casus, si inter gentes conuenisset, ut neutra alterius commercia turbaret, tametsi hostibus necessaria subueherentur. Quales conuentiones tametsi rarissimae, non tamen plane ignotae sunt, ceu vel exemplo pactionis Gustau I. Sueciae et Francisci I. Galliae Regis patet, inter quos conuenit, ut omnibus Sueciae subdiis liberum esset, cum nauibus suis, mercibus et commerciis proficisci ad Galliae hostes et inimicos, eorumque portus, regiones et terras, ubicumque eis commodum videretur, subsistere et commercari, abire et redire quandocumque vellent, ita ut ea de causa non dicerentur violasse pacem, aut malo quid iis inferretur a Francia. Ipsam pactionis formulam seruauit LOCCENIVS (c), quam hic describere non vacat.

§. X.

Ceterum merces eiusmodi, quarum vectura hoc modo prohibetur, Athenis ἀπόρηται dicebantur, in eamque classem a SCHOLIASTA ARISTOPHANIS (d) referuntur lina, vtres, lignum, cera, pix, aliaque conficiendis intruendisque nauibus idonea. Romae quoque notae erant res, quae venire non possent, ut et quae exportari non debeant, quarum bis in rubricis pandectarum (e) et codicis (f) fit mentio. Ast medio aeuo vocari coeperunt CONTRABANDO vel

Mercer eiusmodi vetitae vocantur CONTRABANDO et cur?

contrabando *Wahren*, a vocabulo bando, quod idem est ac *ban-num*. Quamuis vero huius vocabuli frequentissimus medio aeuo vsus, et multiplex sit significatio, ceu copiose docuit CAR. DV FRESNE (g): praecipue tamen huc notio pertinet, quam e tabulario

Tom. II. *Heineceii Opusc. Sylloge I.* S s lario

(z) Zouch. iur. faecial. sect. VIII. quaest. 7. sequ.

(a) Selden. de mari clauso lib. II. cap. XX.

(b) Hert. ad Pufend. de iur. nat. et gent. lib. VIII. cap. VI. §. VII.

(c) Loccen. histor. Sueciae lib. V. ad annum cdo 1548.

(d) Aristophan. Scholiast. ad nubes et equit.

(e) Rubr. lib. XVIII. D. Tit. I.

(f) Rubr. lib. IIII. Cod. Tit. XXXX, et XXXXI.

(g) Car. du Fresne in Glossar. med. et inf. Latin. Part. I. pag. 454.

322 DE NAVIB. OB VECT. MERC. VETIT. COM. CAP. I.
 lario Casauriensi et *vocabulario della Crusca* protraxit, quod scilicet *bannum* vel *bandum* sit *legge* o *decreto del principe* o *de' magistrati*, *notificato col suono di tromba del ministro publico*, id est, lex vel decretum principis vel magistratus sonante tuba ministri publici promulgatum (h). Vnde consequitur, vt **CONTRABANDO** nihil aliud sit, quam quidquid contra publicam legem vel interdictum principis sit, adeoque *contrabande Wahren* sunt merces, quarum vecturam summi imperantes vel publica lege, vel denunciatione saltim exteris facta, prohibuerunt.

§. XI.

Qualium
 mercium
 negotiatio
 vetita
 fuerit
 iure Ro-
 mano ra-
 tione exte-
 rorum?

Quamuis vero medio demum aevo natum sit isthoc vocabulum; tantum tamen abest, vt res ipsa tum demum innotuerit, vt potius iam iure Attico et Romano multarum rerum commercium vel inter ciues ipsos, vel cum gentibus exteris prohibitum esse, animaduertamus. Ab his vt capiamus primordia, plura sunt, quae barbaris aduehi vetant Imperatores. Vt vero, quales hi sint, eo rectius intelligamus, obseruandum est, inualuisse initio apud Romanos distinctionem inter ciues et peregrinos, quos hostes etiam vocabat antiquitas. Et his quidem omnes accensebantur etiam in orbe Romano, qui ciuitatis iura non impetrauerant, veluti socii et Latini nominis et Italici iuris, ipsique prouinciales, quos solos dum CHRIST. GOTTL. SCHWARZIVS V. C. (i) peregrinos appellatos existimat, procul dubio errat. Postea vbi Antoninus Caracalla ciuitatem cum omnibus in orbe Romano viuentibus communicauerat (k), soli libertini Latini et dedititiae conditionis *peregrini* habiti sunt (l): ceteri omnes, qui Romanis parebant, AVGVSTINO (m) teste, Romani; reliqui extra orbem Romanum *barbari* dicti sunt (n). Vnde *eos solos in totius mundi ciuitate peregrinari*, ait SIDONIVS (o). Cum his ergo non omnium rerum erat commercium, multaeque adeo in legibus nostris recensentur res, quas ad eos aduehere nefas habebatur. Sic VALENTIS et GRATIANI Augustorum lege (p) cautum est, *vt ad barbaricum transferendi vini, olei et liquaminis nullam quisquam habeat facultatem*,

(h) Conf. Castelli Dittionario de' Viaggi Italiano Tedesco, sub voce banno.

(i) Schwarz. dissert. de iure Italic. cap. I. §. I.

(k) L. 17. D. de statu homin.

(l) Ulpian. fragm. Tit. XX. §. XIII.

(m) Augustin. in Ps. LVIII. Part. I. Sub fin. Conf. Casaub. ad Lamprid. A-

lex. Seu. cap. V. Iustell. ad can. eccles. vniu. III. p. 95. Tom. I. Ez. Spanhem. orb. Rom. exerc. II. §. 10. p. 89.

(n) Brisson. de verb. signif. voce barbarus.

(o) Sidon. Apollin. lib. I. Epist. VI.

(p) L. 1. C. quae res exportari non deb.

ratem, ne gustus quidem causa, aut usus commerciorum. Oleum et vinum quid sit, et quibus vsibus inferuiat, nemo omnino nescit. *Liquamen* vero, quod et *γάρου* vel *garum* adpellatur (q), erat condimentum ex pisce soluto confectum, quod in deliciis habebant veteres (r). Haec vero omnia barbaris inuidebant Imperatores, ne degustatis eiusmodi deliciis pellecti, sese prouinciis Romanorum infunderent. Hoc enim modo LIVIVS (s) Gallos, et PAVLLVS DIACONVS (t) Langobardos in Italiam pellectos fuisse referunt. Vnde non mirum, quod *ne gustus quidem causa, aut usus commerciorum*, id est, ne quidem ad usum ipsorum mercatorum, cum barbaris negotiantium, eas res in solum barbaricum deferri voluerint principes Romani. Eadem feueritate GRATIANVS, VALENTINIANVS et THEODOSIVS Augusti (u) *purpuram vel in serico, vel in lana, quae blatta vel oxyblatta, vel ianthina dicebatur, nec non muricis vellus distrabi vendique vetuerunt*, addita sanctione, vt is, qui postremum vendere ausus fuerit, capitis subiret discrimen. Omnia haec sibi reseruauerant principes Romani, tamquam maiestatis suae insignia, vnde sua interesse existimabant, ne haec inter barbaros vulgarentur (x). Idem Augusti (y) etiam *serici comparandi a barbaris facultatem omnibus, praeterquam comiti commerciorum, adimendam existimarunt*. Quamuis vero hac lege non tam exportatio quam importatio rei prohibeatur: reuera tamen ea principum fuit intentio, vt ne aurum ad barbaros migraret. Pretiosa res habebatur sericum, adeo, vt, VOPISCO (z) teste, libra auri libra serici aestimaretur. Intererat ergo reipublicae, ne tam vana merce aurum permutarent Romani, et barbaros stultitia sua redderent opulentiores. Genuinam hanc fuisse legis nostrae rationem vel ex eo patet, quod et alio loco (a) iidem principes sanxerunt, *vt barbaris aurum non solum minime praebereur, sed etiam, si apud eos inuentum fuerit, subtili auferretur ingenio: vtque si vterius aurum pro mancipiis vel quibuscumque speciebus ad barbaricum fuerit translatum a mercatoribus, non iam hi damnis, sed suppliciis subiugarentur, iudice etiam tamquam conscio criminis punito, si repertum non vindicauerit*. Quid? quod non solum ad barbaros nihil harum rerum exportari volebant

Ss 2

Impe-

(q) L. 3. §. 1. D. de penu legat.

(r) Cuiac. lib. VIII. obs. VIII.

(s) Linius lib. V. cap. XXXV.

(t) Paul. Diac. hist. Langob. lib. I. cap. vlt.

(u) L. 1. C. quae res venire non possunt.

(x) L. fin. C. de vestitu holoser.

(y) L. 2. C. quae res ven. non poss.

(z) Vopisc. in Aurelian.

(a) L. 2. C. de commerc. et mercat.

Imperatores, verum etiam ipsos barbaros ad portus et emporia sua omnino non admittendos existimabant. Unde HONORIVS et THEODOSIVS Augusti (b) mercatores tam imperio suo, quam Persarum regi subiectos vltra ea loca, in quibus foederis tempore cum memorata natione conuenerat, nundinas exercere prohibuerunt, addita elegante ratione, *ne alieni regni, (quod non conuenit,) scrutarentur arcana.* Quum ergo sua interesse crederent Romani, vt barbarorum luminibus officerent, neque eos vel prudentiores, vel ditiores potentioresque fieri paterentur: nemo dubitabit, quin multo magis armorum exportationem inhibuerint. Quo pertinet lex MARCIANI Imperatoris (c), qua sanxit, *vt nemo alienigenis barbaris cuiuscumque gentis, vel sublegationis specie vel sub quocumque alio colore Constantinopolin venientibus, aut in diuersis alijs ciuitatibus vel locis loricas, scuta et arcus, sagittas et spathas et gladios, vel alterius cuiuscumque generis arma, vel ferarum, siue factum siue infectum, auderet venundare,* comminatus iis bonorum vniuersorum publicationem, et capitale supplicium, qui huic legi non paruerint. Elegans et hic additur ratio, *perniciosum esse Romano imperio, et proditioni proximum, barbaros, quos indigere conueniat, telis, ut validiores reddantur, instrui.* Ea scilicet tum erat orbis romani conditio, vt cum barbaris aut bellum esset, aut belli praeparatio, aut pax quam maxime infida. Hinc nec pacis tempore iis subministrari volebant ea, quae iam veteres Romani hostibus aduehere prohibuerant. Qua de re praeclearus exstat locus IULII PAULLI (d): *Cotem ferro subigendo necessariam hostibus quoque venundari, vt ferrum et frumentum et sales, non sine periculo capitis licet.* Ex quibus locis simul discimus, Romanos non ad GROTII mentem suas attemperasse leges, sed ea quoque, quae tum extra tum intra bellum vsum habent, quin et ad voluptatem comparata ad hostes deferri vetuisse, eoque frequentius eiusmodi condidisse leges, quo magis reipublicae interesse animaduertebant, ne earum violatione hostes suos ditiores ferociioresque redderent.

§. XII.

Quarum negotiatio inter ipsos ciues prohibita?

Quemadmodum vero haec omnia ad commercia cum barbaris inita pertinebant: ita negotiationes non nullae inter ipsos ciues Romanos erant prohibitae. Talis erat ille christianorum mancipiorum mercatus, quo fiebat, vt plurima in Iudaeorum potestatem

(b) L. 4. C. de commerc. et mercat.

(c) L. 2. C. quae exportari non deb.

(d) Paull. Recept. sent. lib. V. Tit. XII, et L. II. pr. D. de public. et vectigal.

tem non sine summo religionis suae discrimine peruenirent. Hoc enim hominum genus, profelytos faciendi studiosissimum, miseros illos feruulos durissime tractabat, vt pertaesi illius miseriae et spe melioris conditionis pellecti, religioni suae mitterent repudium, seque synagogae adiungerent. Hinc HONORIVS et THEODOSIVS Augusti (e) anno erae christianaee ccccxvii sanxere, vt ne Iudaeus seruum christianum comparare, aut quocumque titulo consequi possit. Si quis vero vllum eiusmodi mancipium possederit, aut circumciderit, is capitali sententia puniretur, ipso seruo pro praemio libertate donato. Quamuis vero ea lex de folis Iudaeis loquatur: in rubrica tamen ipsa prohibetur, ne christianum mancipium HAERETICVS vel IVDAEVS vel PAGANVS habeat, vel possideat, vel circumcidat. Et in BASILICIS (f) re ipsa ea lex porrigitur etiam ad Graecos, id est, deorum cultores, Samaritanos et alios haereticos, id est, non existentes orthodoxos, quamquam capitali illi supplicio alia paullo mitior poena xxx librarum surrogatur. Quemadmodum vero haec lex instar antidoti aduersus corruptionem animi erat: ita aliis sanctionibus iam olim corpori consulere studuerant, vetito quippe veneni mali commercio, ex quo facile detrimentum capere poterat respublica. Sane ad edictum prouinciale notauit CAIVS (g), putare quosdam, VENENI MALI non contrahunt emtionem, quia nec societas aut mandatum flagitiosae rei vllas vires habeat. Quod quamuis ipse non ita in vniuersum admittere velit, eo quod hoc tum demum iustam rationem habeat, si res nullo modo adiectione alterius materiae vsui nobis esse possit: ex lege tamen Cornelia de ficariis (h) capitale erat, venenum malum necandi hominis caussa conficere, habere, vendere. Quod deinde variis senatus consultis et principum constitutionibus ad eos porrectum est, qui vel conceptionis (i), vel libidinis (k), vel abortionis (l), vel alienandae mentis (m) caussa venena vendiderint. Eodem modo in commercio non erat frumentum tum publici canonis (n), tum quod exercitui mittebatur (o). Illud si quis vel emeret vel venderet, capitali vterque supplicio pledebatur. Huius emtio in vilioribus personis capitali supplicio,

Ss 3

in

(e) L. vn. C. ne Christian. mancip. haeret. vel Iudaeus.

(f) Basilic. lib. LX.

(g) L. 35. §. 2. D. de contrah. emt.

(h) L. 1. §. 1. L. 3. princ. D. ad L. Corn. de ficar.

(i) L. 2. §. 2. D. ad L. Corn. de ficariis.

(k) L. 4. C. de malef.

(l) L. 38. §. 5. D. de poen.

(m) Nouell. CXV. cap. III. §. 5.

(n) L. 3. C. quae res venire non poss.

(o) L. 4. C. eod.

in honestioribus proscriptione et publicatione bonorum coerceretur. Erat vero frumentum publici canonis, quod et *canon* (p), *commeatus* (q), *canon urbicarius* (r), et *entheca populi Romani* (s) dicitur, pensio annonae, quae a prouincialibus possessoribus populi vsibus annis singulis submittebatur, vt ex eo populo Romano panis ministraretur a pistoribus (t). Quum vero annona Romana externis potius quam domesticis praesidiis niteretur, et nulla re facilius vulgus ad seditionem consternari soleat, quam metu feriarum esurialium: tanta animi contentione annonae publicae curam susceperunt principes Romani (u), vt ANNONA AVGVSTA inter solemnia, quibus eorum laudes in nummis consecrabantur, elogia in primis emineat (x). Quare ne quidquam huius frumenti a priuatis vel exteris interciperetur: tam seuera lege eius mercatum prohibere placuit. Eademque ratio suasisit, vt et commeatus ad exercitum destinati emtionem priuatis inhiherent, haut ignari, et illum fame non modo rebus gerendis inidoneum reddi, verum etiam ad seditiones facile incitari. Metus iste seditionum etiam iam olim subegerat Romanos, vt deuictis gentibus et male obsequiosis arma adimerent, cuius rei exempla haut pauca exstant apud IUL. CAESAREM (y) et TACITVM (z). Id vero ad omnes porrexerit IVSTINIANVS (a), a quo lege publica cautum legimus, ne quisquam priuatorum arma conficere auderet, nisi sit ex numero fabricensium, neue priuati arma emerent gestarentque, praeter cultellos minores, quibus nemo in praeliis vtatur. Priuatorum ergo non solum commercio, sed et fabricationi Imperator exemit arma, eamque operam solis demandauit fabricensibus, qui iam olim fabricandis armis locare operas consueuerant, et sub primiceriis fabricae huic labori insudauerant (b), a curialibus ideo muneribus immunes (c), sed adeo tamen huic vitae generi adstricti, vt illud deferere non possent, et in fuga deprehenso stigmate vrerentur (d).

§. XIII.

- (p) L. 30. C. Theod. de annona.
 (q) L. 32. C. Theod. de nauit. cular.
 (r) L. 3. C. Theod. de can. frum.
 (s) L. 13. C. Theod. de oper. publ.
 (t) Iac. Godofr. Parat. ad Cod. Theod. lib. XIII. tit. XIII. pag. 225. Tom. V.
 (u) Boecleri Exerc. de annona sub Imperat. Rom. Tom. II. Exerc. XVI. p. 512.
 (x) Occo Numism. p. 122. 189.
 (y) Caesar de bello Gall. lib. II.
 (z) Tacit. Annal. lib. XII. cap. XXXI. et Hist. lib. II. cap. LXIII. et LXVI.
 (a) Nouell. LXXXV. cap. I. et sequ.
 (b) L. 4. 5. 6. C. Theod. de fabricensib. lib. X. tit. 22.
 (c) L. 37. et 81. C. Theod. de decurion.
 (d) L. 4. Cod. Theod. de fabricensib.

§. XIII.

Sunt etiam commercia quaedam iure canonico vetita a pontificibus, de quibus ipsis quoque tacere non possumus, quin aliquid moneamus. Maxime hanc eorum sollicitudinem incitarunt expeditiones illae sacrae, ad quas suscipiendas variis artibus et pollicitationibus totum christianum orbem pellexerant, ut eo liberius in vacuis principum palatiis dominarentur. Ut ergo tanto auspicius sacrum istud bellum gereretur: variis bullis vetuerunt, ne quis Saracenis arma vel comestum subueheret. Sic ALEXANDER PAPA III. (e) Romae in concilio Lateranensi anno cDcLXXVIII iis omnibus non modo diras sed et seruitutem et rerum vetitarum amissionem minatur, *quorum animos ita occupasset saeva cupiditas, ut Saracenis arma, ferrum, et ligamina galearum subministrarent, vel in galeis et piraticis Saracenorum nauibus regimen et curam gubernationis exercerent.* Nec mitior CLEMENS PAPA III. (f) cDcx. ne eos quidem, qui Alexandriam redimendorum captiuorum causa erant nauigaturi, portu soluere passus est, nisi iureiurando adactos, *se nihil in mercibus suis vel alio modo secum illuc deferre, unde possit Saracenis, excepto redemptionis articulo, aliquod commodum aut subsidium prouenire.* Sed et iis diras minatus est, qui induciarum tempore merces prohibitas, lucrandi animo, eo detulerint. Quin ne quemquam fugeret inclementissimi Clementis seueritas, eodem anno (g) decreuit, *ut qui iam amplius cum Saracenis mercimonia habuerint, siue per se, siue per alios, nauibus vel quocumque alio ingenio, eis aliqua rerum subsidia seu consilia, bello feruente, impendenda duxerint, omnes abstenti essent, et a sacrorum usu exclusi.* Pressit antecessorum vestigia INNOCENTIUS III. (h), qui ALEXANDRI III. decretum firmavit, addiditque, iis, qui Saracenis quidquam aduexissent, *gremium ecclesiae non esse aperiendum, nisi totum, quod ex commercio tam damnato perceperint, et tantumdem de suo in subsidium terrae sanctae transmiserint, ut aequo iudicio, in quo deliquerint, punirentur.* Nec minus denuo hanc legem firmarunt anno cDcccx. CLEMENS V. (i), et anno cDcccxvi. IOANNES XXII. (k) quorum verba hic legere parum refert. Tanta fuit pontificum Rom. in vindicando hoc crimine seueritas. Et operae sane pretium videbatur, his legibus auiditatem perfidiamque hominum coercere, ut eo speciosius sibi pontifices

Quid ius canonici cum circa mercem vetitas statuerit?

(e) cap. 6. X. de Iud.

(f) cap. 11. X. de Iudaeis.

(g) cap. 12. X. eod.

(h) cap. 17. X. eod.

(i) Extrau. comm. multa 1. de Iud.

(k) Extrau. copiosius 1. de Iud. et Sarac.

fices ius belli et pacis in orbe Christiano vindicarent, et universalem illam Christianorum rempublicam, cuius ipsi rectores moderatoresque essent, stabilirent. Id enim vnice propositum habuisse praefules Romanos, dum classicum belli sacri cecinerunt, iam ab ALBERTO AQUENSI (1) aliisque praestantissimis viris (m) est observatum.

§. XIII.

Quid hodie
CON-
TRABAN-
DO iure
et consue-
tudine
gentium
ratione
extero-
rum?

Sed quum neque ius Romanum neque canonicum genuinum sit controuersias inter gentes sopiendi fundamentum: nostrum erit, paullo adcuratius inquirere, quaenam hodie merces inter gentes contrabando habeantur. Paucis dicimus, quod iam supra demonstratum est, imperantium esse, dispicere, quas merces admittere, quas cum exteris communicare velint, vt adeo hic longam earum rerum texere seriem superuacuum videatur. Ad hostes vero quas merces deferre nefas habeatur, pluribus inter gentes conuentionibus est explanatum. Exstant eam in rem TRACTATUS HISPANIAE REGIS cum Belgis (n), REGIS GALLIAE cum ciuitatibus Hanseaticis (o), eiusdem cum Batauis (p), ANGLORVM cum Polonis (q) et Suecis (r) aliique huius generis complures, in quibus mercibus vetitis accenseri animaduertimus omnia arma ignivoma, eorumque adparatus, qualia sunt tormenta, bombardae, mortaria, betardae, bombi, granatae, circuli picei, tormentorum sustentacula, furcae, balthei, puluis nitratus, restes igni capiendo idoneae, sal nitrum, globi, item hastae, gladii, galeae, cassides, loricae, bipennes, spicula, equi, ephippia, aliaque instrumenta bellica. Quin et triticum, hordeum, auena, legumina, sal, vinum, oleum, vela, restes, et si qua alia ad adparatum nauticum pertinent. Quamuis enim alter populus forsitan suo iure vtatur, dum talia hosti alterius subministrat: nec minus tamen iure suo vitur, qui se aduersus illos defendit, qui hostem reddere potentior non dubitant. Ceterum sunt quaedam, de quibus inter gentes aliquando disceptatum est, an mercibus vetitis sint accensenda. Sic de vaginis aliquando dubitatum, refert REINOLDVS KÜ-

RIKE

(1) Alb. Aquenf. Chron. Hierosolym. lib. III. cap. XXVIII.

(m) Reinecc. Praefat. Historiae orient. praemiss. Buddaei Diss. de expedit. cruciat. §. 19. sequ.

(n) Leon. ab Aizna. hist. pac. Belg. pag. 710.

(o) Diar. Europ. contin. VI. in adpend.

(p) Diar. Europ. contin. VII. art. XXVII §. 368.

(q) Meteran. hist. Belg. loc. cit.

(r) Diar. Europ. contin. VII. Art. XI. p. 364.

RIKE (s), an vna cum armis deferri prohibitis censeantur prohibita? Sed quemadmodum ipse auctor prudentissimus quaestionem adfirmendam existimat: ita praeclare obseruat, in instrumento foederis REGIS GALLORVM cum Belgis (t) vaginarum negotiationem reliquis commerciis vetitis diserte fuisse accensitam. Et sane cur accenseri eas non oporteat, nulla videtur esse idonea ratio. Vaginis non minus opus est hosti, quam gladiis: et quamvis vaginis non vulneret aut stragem edat: inutiles tamen essent ipsi gladii futuri, nisi vaginae eos a pluuia et rubigine tuerentur. Eadem ergo ratio, quae vela, restes nauticas, frumenta, prohiberi suavit, ipsis etiam vaginis facile poterit accommodari. Multo acrius inter Hispanos et Anglos disputatum est de herba Nicotiana (u), vtrum illam hostibus subministrare liceat? Negabant Hispani, qui illam rebus ad victum comparatis accensiebant, adeoque non minus intercipi posse iudicabant, quam salem. Ast in alia omnia ibant Angli, quod herbam istam non nutrire villo modo putarent. Hinc quum in tribunali maritimo Hispanico herba ista Nicotiana iure intercepta iudicaretur: Angli litteras repressaliarum ad faciendam damna decreuerunt. Sed vt dicamus, quod res est, non tam hic quaeri videtur, an aliquid nutriat, quam an hostis eo commode carere nequeat, adeoque eo impetrato aduersus nos procedat instructior? Talem esse herbam Nicotianam, extra omnem dubitationis aleam positum est. Exercitus enim sub humido aere varioque caelo pro salute reipublicae excubans, deficiente hac herba, non magis se beatum aut instructum putabit, quam si ferias ageret esuriales. Quo magis ergo interest gentis, ne aduersus hostem probe instructum arma ferat, eo minus illi vitio vertendum, si haec exercitui destinata intercipiat.

§. XV.

Ne quis vero iure nos reprehendere videatur, quod diutius *Quasnam* terra marique peregrinati, quid domi nostrae prauit rectique *merces a* generatur, nondum expenderit: proximum erit, vt et in *merces* Germanico iure veritas inquiramus. Antiquissimis temporibus ab *privatis* omnium rerum exterarum commercio abhorruisse maiores nostros, *venire* iam supra ex IVLIO CAESARE et TACITO demonstraui. Postea *prohibeat* etiam res exteras admittere coeperunt: sed tamen, vt recte a *ius Ger-* *manicum?*

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

T t

CON-

(s) Kürike iur. marit. hanseat. in annexis Quaes. illustr. Quaes. XVIII. p. 75.

XXVII.

(u) Zouch. iur. et iudic. faecial. Part. II, Sect. VIII, n. XII.

(t) Traët. Regis Gall. cum Belgis art. 170. in Diar. Europ. cont. VII. Art.

CONRINGIO (x) obseruatum est, rarus per Germaniam, et non nisi viliorum fuit commerciorum vsus, vsque ad annum a nato seruatore fere millesimum centesimum. Hactenus quidem paucae peregrinae merces, et vix aliunde quam ex Italia adlatæ, oceano omni Normannorum piratica infesto, et Germanicis nauibus paene ignoto. Primi septentrionales populi mare Germanicum tentarunt, et proximi eidem mari Venedi, quorum nobile ad oceanum emporium Rerich, iam a Godofredo Danorum rege destructum, commemorant veteres FRANCORVM ANNALES (y). Nec minus Iulinum, Venedorum emporium, iam saeculo vndecimo florentissimum, celebrant ADAMVS BREMENSIS (z) et HELMOLDVS (a). Paulo post et Hanseaticum illud foedus, CONRINGIO (b) teste, inualuit, ex eoque tempore ita vbique effloruerunt commercia, vt Germania rerum et ad necessitatem et ad commodiorem vitae vsus pertinentium adfluentia, nulli terrae cederet. Quemadmodum vero tunc fieri solet, vt multa, quibus vix carere potest respublica, exportentur, multa, quae ciues ad luxuriam aliaque vitia publice noxia incitant, aliunde aduehantur: ita dandam sibi operam existimarunt imperii proceres, vt, quarum rerum commercia vetanda sint, legibus publicis definirent. Sic CONSTITUTIONE CRIMINALI (c) cautum est, ne venena publici fiant commercii, ius iurandumque a pharmacopoeis exigatur, se incio magistratu nemini illa tradituros. Quum enim facile his rebus ad veneficia, mortemque voluntariam abuti soleat malitia hominum, nec raro imprudente earum tractatione ingens detrimentum capere possint integrae familiae: e republica profecto fuit, venenorum omnium commercium cohibere. Eam vero legem deinde mirifice passim perpoliuerunt leges prouinciales, maioris cautionis ergo statuentes, ne venenorum thecae reliquis thecis misceantur, vt in vendendis illis singularis libra adhibeatur, ne prouisores, quos vocant, illa cuiquam tradant, vt nemini vendantur, nisi ipsis patribus familias integrae famae, vel illis, qui litteras ab iis scriptas obtulerint, vsus simul eorum indicaturas, et quae sunt huius generis alia (d). Prudenter etiam legibus Germaniae publicis

(x) Conring. *de urbib. Germ.* §. LXXXV.

(y) *Annal. Franc. ad an. 1033* CCCVIII.

(z) *Ad. Brem. hist. eccles. cap. LXVI.*

(a) *Helmold. Chron. Slau. lib. I. cap. II.*

(b) *Conring. l. c. §. XXXXV.*

(c) *Constit. Crim. Carol. art. XXXVII*

§. fin.

(d) *Apothecker Ordnung der Stadt Lübeck de anno 1606. cap. III. art. I.*

blicis prohibitum legimus (e), ne quis christianus cum Iudaeo aliter quam in foro domicilii christiani ineat contractum, nec quisquam actiones obligationesque aduersus christianum a Iudaeo emat, addita poena amittendi crediti, si quis ius Iudaei in se transfulerit. Immo et magistratui leges minantur infamiam et remotionem ab officio, qui super huiusmodi prohibita venditione instrumentum conficere ausus fuerit (f). Vnde frustra a tali prohibitionem eximunt emtionem, eiusmodi actis insinuatam, quum vitiosus actus alio aequo vitioso sustineri non possit (g). Nec melius componunt rationes, qui cum CARPZOVIO (h), RICHTERO (i) aliisque iureconsultis Saxonis hanc prohibitionem ad debita tantum vsuraria, et a iudice non confirmata, restringendam existimant. Nam harum actionum cessionem prohibere, superuacuum erat, quum iam tum vsurarii eiusmodi contractus ipso iure nulli haberentur (k). In Saxonia tamen et aliis prouinciis sententiam CARPZOVII alteri praeferrî satis notum est, et pluribus exemplis a PHILIPPI (l), SCHILTERO (m) et MENCKENIO (n) demonstratur. Vnde non mirum est, et ZIEGLERVM (o), STRYKIVM (p) aliosque accuratissimos iureconsultos pedibus discedere in CARPZOVII sententiam. Eiusdem generis in Germania nostra sunt leges, quibus certa pannorum genera prohibentur. Sic quum animaduersum esset, mercatores pannos laneos nimis extendere solere, (*dass die Tücher an den Rahmen allzuviel gestreckt werden, und demnach dem Käufer ein merkliches davon im Wasser abgehe, auch zu Zeiten die Tücher blattericht werden,*) primum anno c1o 10XXXVIII. (q) cautum est, ne eiusmodi panni extendantur, nec, nisi antea humefacti et detonsi, venirent, aut ita venditi

T t 2

venditi

(e) *Rec. imp. de anno c1o 10LI. §. diesem zu begegnen vers. Es soll auch kein Christ. Ordin. Polit. de anno c1o 10LXXVII. Tit. 20. §. Es sol auch kein Christ.*

(f) *Recessus imp. c1o 10LV. §. zu dem wollen.*

(g) *Richt. Dec. XXXVI. n. XII. sequ. Lenz. de nomin. cession. cap. XXVI. memb. I. num. XI.*

(h) *Carpz. lib. V. Resp. XXXVIII. et part. II. const. XXXV. defn. XXXV.*

(i) *Richter. l. c.*

(k) *Vid. ipse recess. Imp. c1o 10LV. §. diesem zu begegnen, ib. nichtig und un-*

bündig seyen. conf. Lauterb. Colleg. pract. lib. XVIII. Tit. III. §. XXIII.

(l) *Philippi ad Decis. Elect. XXVIII. obseru. VI.*

(m) *Schilter. ad Pandect. Exerc. XXX. §. LXXVII.*

(n) *Mencken. diff. iur. comm. et Saxon. ad Hub. p. m. 49.*

(o) *Ziegler. de iurib. Iudaeor. cap. V. n. XXIII.*

(p) *Stryk. de iur. et act. non cessibil. cap. I. §. III. p. 6.*

(q) *Reform. Pol. annic1o 10XXXXVIII. Tit. von Verkaufung der wollenen Tücher. §. Dieweil auch befunden.*

venditi a fisco vindicarentur. Postea anno c1o 1011. (r) hoc ad pannos Londinenses aliosque externos restrictum, de Germanicis vero dispositum est, *das berührte gemeine Tücher, die in der teutschen Nation gewebet werden, damit der gemeine Mann sich deren auch zu gebrauchen hab, und dieselben zu Nutz gebracht werden, dergestalt an die Rahmen angeschlagen, und das nachmahls die-zenigen, so solche Tücher im H. Reich teutscher Nation mit der Ellen ausschneiden wollen, dasselbige vermöge der Policey-Ordnung thun, und die Tücher genetzt und geschoren verkauffen.* Ast anno c1o 1017. (s) denuo prior illa lex firmata, simulque vt omnes panni expansi, et qui nec humefacti nec detonsi venduntur, fisco cedant, mandatum est. In iisdem comitiis (t) cautum, ne panni caerulei tincti colore corrodeute, qui in recessu vocatur, *die neulich erfundene, schädliche und betrügliche fressende oder corrosiv-Farb, so man die Teufels-Farbe nennet,* vendantur, addita praeter confiscationem pannorum infamiae poena grauique multa, si quis vel hoc colore pannos tingere, vel hoc modo tinctos distrahere ausus fuerit. Nec minore seueritate aromatum fraudulententer corruptorum, veluti zingiberis, colore tincti, nec non piperis, sacchari et croci adulterini negotiationem recessibus pluribus vetitam animaduertimus (u). Prudenter porro in Germania commercio exemptae sunt fruges herbescentes et immaturae, vt et vuae nondum ad vindemiam maturae. In eadem enim ORDINATIONE POLITICA (x), quam vocant, cautum est, vt liceat quidem fruges et vindemiam futuram oppignorare, sed ita vt iusti pretii illius temporis ratio habeatur, aliaeque, quae ibi leguntur, cautiones obseruentur, venditio vero frugum herbescentium et vinorum in vuis plane prohibeatur. Quae ratio imperatorem et imperii proceres induxerit, vt id vetuerint, facile patet. Solebant enim lucri cupidi homines a colonis et vinitoribus, aeris indigis, totam spem messis vel vindemiae, nondum maturam, pretio minimo emere, eamque deinde collectam eo carius vendere. Iniustum vero est, auidos eiusmodi homines alieno fudore et sanguine viuere, et pauperes his fraudibus redigere ad incitas. Hinc non mirum, quod saluberrima ista lex ab ordi-

bus

(r) *Recess. Imp. c1o 1011. §. 73. seq.*(s) *Ord. Polit. c1o 1017. Tit. XXI. §. diueil auch befunden.*(t) *Ibid. §. 3. verb. Gleichfalls ist uns glaublich fürgebracht.*(u) *Recess. Imp. c1o 1011. §. 85. et**sequ. Ord. Polit. c1o 1017. Tit. 24. Von Verkaufung des Ingwers, Pfeffers, Saffrich, und andern Gewürz und Speccereyen.*(x) *Ord. Polit. c1o 1017. Tit. 19. §. Hierauf setzen und ordnen.*

bus imperii non solum seruata, verum etiam ad similes casus porrecta sit. Sic vetere ciuitatum Hanseaticarum decreto statutum est (y): *Nemo emet et vendet baleces, antequam captura sit perfecta, nec frumentum ante messem, pannum aut alia artificialia manufacturæ, priusquam fuerint confecta et absoluta. Si quis contra hoc quid tentet, tunc emtor perdet bona cuncta: venditor autem decem marcas argenti pro multa soluet. Qui talem contractum nullitatis arguet, ille sextam partem ex bonis his confiscandis pro præmio accipiet.* Denique multae hinc inde exstant leges de vino diluto et corrupto, exempli gratia, ne quis vina medicamentis inficiat, nec vasa, nisi sulphure, idque semel et modice fumiget (z), vt extera tantum vina helenio, salua, absinthio herbisque aliis innoxiiis condita et confecta vendere fas sit (a), vt procurator fisci imperii, vini adulteratores, magistratu prius officii frustra admonito, poenam poscat (b), vt denique vinum diluentes, vel calce aliisque mixturis corrumpentes infamia, suppliciis, bonorum publicatione mulcentur (c), et quae sunt huius generis alia. Sed mirum est, in tanta optimarum legum copia, omnes etiamnum de mercium eiusmodi vetitarum affluentia conqueri. Ast fuere eheu tempora, quibus, TACITO (d) teste, *plus apud Germanos valebant boni mores, quam alibi bonae leges.*

§. XVI.

Hae sunt merces, quas in commercio esse tum leges publicae, *Quemadmodum mores ac consuetudines gentium prohibent. Latissimus hic se aperiret campus, in quo excurrere nobis liceret, et quas merces aliae etiam gentes vel ad se importari, vel exportari ex prouinciis suis nolint, paullo adcuratius edifferere. Sed otium nobis ea in re fecit MARQUARDVS (e), qui integro capite de restrictione et coarctatione commerciorum, itemque iure prohibendae transuetionis mercium singulari egit, variaque Gallorum, Scotorum, Italarum, Belgarum aliarumque gentium, quae huc faciunt, statuta collegit. Quare omissa in praesenti hac tractatione, potius id obseruamus, imperantem ex principiis supra explicatis etiam eo iure*

T t 3

re

(y) Io. Aug. Werdenhagen de rebus publ. Hanseat. Part. III. cap. XI. Marquard. Iur. Mercat. lib. III. cap. V. §. 13.

(z) Recept. Imp. c. CCCCLXXXVII §. 1. sequ.

(a) Recept. Imp. eod. anno §. Item es sollen auch Aland. &c.

(b) Recept. Imp. c. 10. Tit. vom ge-

mächt der Wein. §. Gemächt halben.

(c) Reform. Polit. c. 10. XXXVIII. Tit. 16. von den Schiff- und Fuhr-Leuten §. nachdem auch zu Zeiten.

(d) Tacit. de moribus Germ. cap. XVIII.

(e) Marquard. de iur. merc. lib. I. cap. XVII.

re vti, vt commercia exteris quoque certis legibus concedere possit. Quum enim ea iure quodam suo certis casibus plane prohibeat: non video, quid eum impediatur, quo minus et concessis certas leges dicere, adeoque, quibus conditionibus illa libera esse debeant, edicere queat. Sic in commerciis maritimis obseruari solet, vt naues mare vel portum peregrinum subeuntes, reuerentiam suam signo aliquo testentur, id quod iam olim apud Romanos fieri consueuisset, praeclare docet LIPSIUS (f). Et sane luculentum eius rei exemplum apud APPIANVM (g) est, apud quem quum Domitii Ahenobarbi et Antonii naues praetoriae casu sibi obuiam factae essent, primarius Antonii licitor, stans in prora, vt mos erat, Ahenobarbi nautis imperabat, vt detraherent insignia. Hodie naues hanc reuerentiam testantur demisso velo, non vno tamen semper modo. Ait enim STYPMANNVS (h): *Entweder es wird im Mittel-Mast die oberste Flagge ein wenig herunter gelassen, und bald wieder aufgezogen, oder es wird das Toppsegel hernieder gelassen, und nicht ebr als man einen Canonen-Schuss weit in die See ist, wieder aufgezogen.* Et de hoc reuerentiae signo, quemadmodum saepe inter gentes potentissimas disceptatum, ita et saepe pactis et foederibus cautum est, quo modo illud a singulis esset exhibendum (i). Ad easdem leges, quae commercii dici solent, pertinet, quod imperantes ciuitatibus quibusdam concedere solent priuilegium, sistendi et ab instituto cursu retrahendi merces exoticas, quas negotiator importat, vt nimirum eo loco ad certum tempus conquiescant, et includantur stabulo publico, quo venum exponantur, quauis conditione, nisi vector domum redire malit. Vocant id ius *stapulae*, die *Stapel oder Staffe-Gerechtigkeit*, die *Niederlage*, quale priuilegium Atrebatum in vinis Francicis; Middelburgo in vinis iisdem, vt et Hispanicis et Lusitanicis; Dordracum in vinis Rhenanis, frugibus, lignis et carbonibus; Spira Nemetum in salibus aliisque mercibus, aliis denique ciuitatibus in aliis rebus competere, satis constat (k). Accen-

(f) Lipf. *Elect. lib. I. cap. XXIII.*

(g) Appian. *de bello ciuil. lib. V.*

(h) Stypman. *de iur. marit. Part. V. cap. I. n. 21.*

(i) *Vid. tractatus inter Sueciae et Daniae reges anno 1600 XXXV. Art. 5. 14. et 15. apud Loccen. de iure marit. lib. I. cap. III. num. X. Tractatus Londinens. inter Anglos et Belgas 1600*

1600 CLXXIII. Art. III. See-Tractat inter Ludouicum XIII. et ciuit. Hanseat. art. VII. apud Marquard. de iur. mercat. Tom. II. pag. 31. Puffendorf. Rev. Brandeburg. lib. VIII. §. LXVIII.

(k) *Vid. Leuber. disquis. Stap. num. CCLXXXVII. sequ. Wehner. voce Staffe-Recht. Marquard. de iure mercat. lib. II. cap. VI. §. XII. sequ.*

consensum porro his legibus *ius geranii*, *das Krabben-Recht*, quo imperantes iubent, ut merces certis locis machina ad id comparata nauibus extrahantur, et explorato eorum pondere, denuo immittantur (l). Omitto alias huius generis leges, quibus imperantes passim circumscribere solent exteriorum negotiationes.

§. XVII.

Principem vero locum inter has leges et condiciones iure quodam suo sibi deposcunt vectigalia, quae fere vbique mercibus extrinsecus adlatis imponuntur. Iam olim apud Romanos quam plurima fuisse vectigalia, vel e iure nostro constat, eorumque rationes post SIGONIVM (m) luculenter excussit v. c. PETRVS BURMANNVS (n). Quorum morem quum hodie gentes tantum non omnes sequantur, non temere quaerere quis possit, an id iure fiat? Equidem iure exigi vectigalia et portoria, vbi in vias muniendas, reficiendasque, cannales ducendos, pontes struendos, purgandos portus, aliaque huiusmodi impensae fiant, nemo negat. Sed an in libero mari vectigalia iure exigi et imperantium arbitrio libere intendi possint, id vero est, quod haut pauci negant. Maxime hanc litem Danis haut semel intenterunt Sueci. Iam anno cō 10cxxxx. PUFFENDORFIO (o) teste, acriter querebantur, Danos in freto Oresundico vectigalia nimis intendere, idque vel eo nomine iniquissimum esse iudicabant, quod id ius tamquam partem summi imperii sibi vindicarent. *Equidem Hafniae aut Bergis vectigal, quantum velit, exigere licere Dano, et ibi contradicendum neminem. Sed in freto id capere, vbi nec littore nauatae vtantur, non plus rationis habere, quam si aut Anglus in freto Briannico, aut Hispanus in Gaditano idem exigere instituat.* Hinc non mirum, Suecos bello, quod paullo post inter eas gentes exarsit, composito, in pace anno cō 10cxxxv. articulo III. sibi summam libertatem a vectigalibus istis Oresundicis esse stipulatos. Eadem lis recruduit anno cō 10cLVIII. et paullo post denuo sopita (p): Sed ut sunt fata rerum humanarum, Dani, qui tam diu Suecis hanc libertatem concedere fuerant coacti, ius suum exigendi a Suecis vectigalia etiam in freto Oresundico recuperarunt vltima pace Holmiensi, ut adeo iam eam litem sopitam oporteat. Enimue-

(l) Vid. Loccen. l. c. lib. I. cap. X. §. 11. Stypmann. contin. de iure marit. Part. V. cap. II. num. XI. sequ.

(m) Sigon. de antiquo iure ciu. Rom. lib. I. cap. XVI.

(n) Petr. Burmann. de vectigal. pop. Rom.

(o) Puffendorf. rer. Brandenburg. lib. XII. §. LXXXVI.

(p) Puffendorf. vita Caroli Gustavi regis Suec. lib. V. §. LXVI.

Enimuero ne in fretis quidem soluenda vectigalia, (quorum aequitatem tueri difficillimum putat HERTIVS) (q), iuri refragari, illi facile largientur, qui mare imperio subesse posse, non inficiantur. Quaesito vero tali imperio, quis neget, vectigal a transeuntibus pro mercium vectura peti posse? Ea sane exiguntur non solum ob impensas in vias et pontes faciendas, ceu HERTIVS existimasse videtur, verum partim in signum et recognitionem imperii, quod in certum maris tractum sibi adseruerunt imperantes, vt ZIEGLERVS (r) vidit, partim ob securitatem, quam princeps nauibus suis et classibus praestat transeuntibus, quam cum ZIEGLERI ratione coniungendam recte monet illustris BÖHMERS (s). Vnde ne ipse quidem PUFFENDORFIVS (t) id ius plane iniquum dicere ausus est, quamuis moderate eo vtendum esse, frustra monuerit, quum id de omnibus vectigalibus ipsa aequitas et ratio prudentiae ciuilibus suadere videatur.

§. XVIII.

Si vel merces vetitae inueniantur, vel vectigal non soluantur, merces a fisco vindicantur.

Quum vero legibus a subiectis obsequium debeatur, subiecto- rum vero numero non solum ciues, verum et exteri, dum in terris nostris vel maribus haerent, habendi sint, siquidem in aliena republica versari, et imperanti parere nolle, hostile esset futurum (u): consequens est, vt a ciuibus non modo, verum etiam peregrinis, qui vel merces vetitae venum exponunt, vel vectigalia defraudant, vel aliis legibus ab imperante circa commercia conditis refragantur, principes poenas iure possint exigere. Poenae vero non semper et vbique eadem sunt. Saepe fieri solet, vt, qui hosti maxime obsidione cincto et deditioi proximo necessaria sufficiunt, extremo supplicio adficiantur. Sic iam olim Demetrius, quum Atticam teneret exercitu; iamque vicina oppida Eleusina et Rhamnunte cepisset, Athenis finem facturus, nauis frumentum inferre parantis et magistrum et gubernatorem suspendit, eoque modo deterritis ceteris, vrbe potitus est (x). Eadem seueritate Pompeius, teste PLUTARCHO (y), custodes imposuit Bosphoro, obseruatuos, si qui mercatorum eo nauigarent, et deprehensos capitali supplicio affecturos. Talia etiam exempla haut pa uca

(q) Hert. *de seruis. natur. constit. sect. I. §. XV. p. 129.*

(r) Ziegler. *de iur. maiest. lib. II. cap. VII. §. XIII.*

(s) Boehm. *iur. pub. vniuers. lib. II. cap. VIII. §. XVIII. et XX. et ibi not. I. pag. 555.*

(t) Puffendorf. *de iur. nat. et gent. lib. III. cap. III. §. VII.*

(u) Boehm. *iur. publ. vniu. lib. III. cap. I. §. XIII. sequ. pag. 574. seq.*

(x) Plutarchus in Demetrio.

(y) Idem in Pompeio.

pauca nouissima suppeditat historia (z), quae ne GROTIVS (a) quidem iniquitatis arguere in vniuersum potuit. Non mitiorem poenam leges comminantur illis, qui cum gente hostili negotiantur (b), aut rem vetitam dolose vendunt (c). Saepe enim infamiam (d), vel animaduersionem (e), vel excommunicationem (f), vel mulctam denique (g) eiusmodi negotiatoribus vel merces vetitas aduehentibus vel omittentibus professionem, vel alias leges contemnentibus propositam esse animaduertimus. Praecipue tamen locum tunc habet poena confiscationis. Quamuis enim olim paullo mitius nonnumquam actum sit cum negotiatoribus, ceu docent variae Graeciae et Alamanniae imperatorum, vt et Regum Francia, Hispaniae, Syriae, Cypri, Balearium, Venetorum, Genuensium, constitutiones, in CONSVLATVM MARIS (h) relatae: plerumque tamen merces, quae vel contra leges vehuntur (i), vel de quibus non soluuntur vectigalia (k), et a Romanis et gentibus hodiernis in fiscum redigi solent. Nec id quidem iniustum esse, quilibet intelligit. Leges eam poenam comminantur: indicari etiam solet variis signis, quo loco mercium professionem fieri velit imperans, eoque comparatae sunt statuatae mercuriales, *die Zoll Stangen*. Quod et ad merces prohibitas attinet, ciuibus aequae ac exteris antea fieri solet denunciatio vel significatio publica, vt cauere sibi a damno possint, qualium significationum publicarum exemplum haut vnum apud CAMBENDVM (l) aliosque (m) exstare animaduertimus. Quod si ergo istas minas despiciatui habent mercatores, et contra leges sibi dictas negotiantur: consensisse in poenam illam videntur, neque adeo ipsis, tamquam volentibus, fit iniuria.

§. XVIII.

Romano iure quidquid ob hanc causam in fiscum redigitur, *Et tunc*
 Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I. V u COM vocantur
 COMMIS-

- (z) Gregorii Leti *vit. Philippi II. Part. I. lib. III. Thuan. hist. lib. XV. pag. 305.*
- (a) Grot. *de iure belli et pacis lib. III. cap. I. §. 5.*
- (b) L. 11. pr. D. de public. et vectig.
- (c) L. 1. C. ne Christ. mancipium.
- (d) Reform. Polit. c1010LVIII. Tit. XVI.
- (e) Reform. Polit. l. c.
- (f) C. 6. 11. 12. 17. X. de Iudaeis.
- (g) L. ult. §. 5. et 10. D. de public. et vectigal.
- (h) *Consulat. maris cap. CCLXXIII.*

- (i) L. 11. §. 2. D. de publ. et vectigal. L. 1. D. de his quae vt indign. L. 3. C. de naut. foen. Ord. Polit. c1010LXXXVII. Tit. XVI. Tit. XVIII. §. 3. Tit. XX. §. 4. Tit. XXI. §. II. III. XVI. Tit. XXII. §. vlt.
- (k) L. vlt. D. de publ. vectigal. et commiss. Quintil. Declam. CCCXXXII.
- (l) Cambden. *hist. Elisabethae reginae ad ann. c1010LXXXI. et c1010LXXXVIII.*
- (m) Vid. Grot. in *nor. ad ius belli et pacis lib. III. can. I. §. V.*

COMMISSVM vocatur, ceu ex toto titulo digefforum *de publicanis, vectigalibus et commissis* adparet. Proprie equidem et ex vfu Latinae linguae COMMISSVM non res est, quae a fisco vindicatur, sed factum, ob quod vindicatur. Quicumque enim contra legem aliquid fufceperant, COMMISSISSE in *legem* dicebantur (n), vel etiam COMMITTERE *edictum* (o). Vnde et apud SVETONIVM (p) et VLPIANVM (q) commissum non pro re a fisco erepta, sed pro facto aduersus leges commissio, accipitur. Ait enim ille, *vectigalibus indictis, neque propositis, quum per ignorantiam scripturae multa COMMISSA fierent*, id est, quum per ignorantiam saepe aduersus legem ageretur. Hic vero dum *commissa* etiam *ad heredes transmitti* monet, non profecto res, quae in commissum cadunt, sed factum illicitum, et natam inde obligationem, intelligit. Quum vero, qui legi non paret, etiam ad poenam fit obligatus, etiam haec committi dicebatur. Sic saepe in legibus nostris est: *committere in poenam* (r), saepe et *poena ipsa committi dicitur* (s). Denique et ad ipsam rem, quae poenae loco eripitur, dictionem hanc adplicarunt ICTI, adeo vt et fundus (t), homo (u) et merces (x) *committi*, vel in *causam commissi cadere* dicantur. Quamquam, qui purioris Latinitatis sunt paullo studiosiores, HVBERO (y) obseruante, dicere malint: *res pro commissio tenetur*, qua locutione etiam QVINTILIANVM (z) vsum nouimus.

§. XX.

Saepe et
naues si-
mul ca-
piuntur
et a fisco
occupan-
tur, quod
vocat:
Vorgute
Preifen
erklär-
ren.

Nec merces tantum pro commissio tenentur, verum saepe etiam naues simul capiuntur, si vel hostium sint, vel hosti quidquam, quod eius vires augeat, subuehere audeant. Exempla iam in iure nostro exstant luculentissima (a). Hodie vero nihil hoc iure inter gentes est frequentius, adeo, vt, feruente bello, vix hebdomas abeat, quin captarum ob merces vetitas nauium mentionem faciant nouellae publicae. Vocant eiusmodi nauem *eine Pri-
se,*

(n) L. 39. D. ad L. Iul. de adult. L. ult. D. de lege commissor.

(o) L. 8. §. ult. L. 10. §. 14. D. de coniung. cum emancip. L. 126. D. de legat. I.

(p) Sueton. Caligul. cap. XXXXI.

(q) Vlpian. L. 14. D. de public. vectigal. et commiss.

(r) L. 23. §. 1. D. de recept. qui arbit. L. ult. in fin. D. quod quisque iuris in alt.

(s) Cicero pro Cluent.

(t) L. 17. §. ult. D. ad SCrum Vellei. L. 37. D. de neg. gest.

(u) L. 2. C. si feruus export.

(x) L. II. §. 2. D. de publ. vectig. et commissis.

(y) Huber. Praelect. ad D. lib. XXXVIII. Tit. V. §. VIII.

(z) Quintil. Declam. CCCXXXII.

(a) L. 11. §. 2. D. de publ. vectigal. et commissis. L. 3. C. de nau. foen.

se, et si lis ea de re oritur, et sententia contra magistrum navis fertur, phrasis adhiberi solet: *Das Schiff ist für gute Frise erkläret.* Quod ex lingua Italica esse, facile vnusquisque animaduertit.

§. XXI.

Et haec quidem de ipsis mercibus vetitis et commissis generatim praemittere visum est. Proximum est, vt ad specialiores thematicas nostrae expositionem prouehamur, acturi, quod et titulum iam pollicetur, *de nauibus ob mercium vetitarum velturam commissis*. Ea enim de re tot inter gentes agitantur controuersiae, vt iis vel enumerandis pauciores plagellae sufficere non videantur. Dabimus tamen operam, vt si non alia re, at certe breuitate nos lectori commendemus.

*Transitio
ad caput
secundum.*

CAP. II.

DE NAVIBVS OB MERCIVM VETITARVM
VECTVRAM COMMISSIS.

- §. I. *Naues et nautae iure Romano pluribus priuilegiis fruuntur.*
 §. II. *Talia et ius nouissimum illis concedit.* §. III. *Saepe tamen capiuntur, et pro commissio tenentur, maxime ob merces illicitas.*
 §. IIII. *Nisi merces vetitae non ab exercitore, sed a magistro nauis impositae sint, tunc enim solae merces fisco cedunt.* §. V. *Id cognoscitur ex instrumentis, quae vocantur passeports, certificats, certepartien, cognoscementen.* §. VI. *Saepe etiam pacta intercedunt inter gentes, ne hoc casu naues vna cum mercibus fisco vindicentur.* §. VII. *An capta naue etiam merces licitae cum illicitis in commissum cadant?* §. VIII. *Quid si vel naues hostium merces amicorum, vel naues amicae merces hostium contineant?* §. VIIII. *Varii casus hic accurate distincti.* §. X. *Vnde cognoscatur, res nauis impositas hostibus esse destinatas?* §. XI. *Vnde pateat, easdem hostium esse proprias?* §. XII. *Vnde constet, naues ipsas esse hostium?* §. XIII. *Cui praeda cedat, si naues captae a nauibus imperantium bellicis?* §. XIIIII. *Cui, si priuatae naues auctoritate publica naues ceperint?* §. XV. *Quid si naues consociatae (eine Admiralschafft?)* §. XVI. *Naues captae in commissum cadunt post sententiam a iudicio caussarum maritimarum latam.* §. XVII. *Quod ex ipsis gentium maritimarum legibus de-*

monstratur. §. XVIII. Lata sententia, praeda statim fit eorum, qui sub hasta emunt. §. XVIII. Nauium ita pro commisso occupatarum pretium an ab adsecuratoribus restituendum sit, in adsecuratione pura? §. XX. An si adsecuratio sit conditionata? §. XXI. Si sententia nondum lata, quamdiu expectandum sit adsecurato, antequam restitutionem exigat? §. XXII. Nauibus iniuste captis, legati mittuntur illas repetituri, vel decernuntur repressaliae. §. XXIII. Conclusio dissertationis.

§. I.

*Naves et
nautae iure
Romano pluri-
bus priui-
legiis fru-
untur.*

Suntuosissima est nauium structura, maioresque impensas et instructio earum, et adparatus nauticus exigunt. Vnde non mirum, quod et nauibus ipsis, et nautis, haut pauca priuilegia indulserint summi imperantes, quo et securitati eorum prospiceretur, et homines ad rem nauticam redderentur alacriores. Sic iam olim Claudius imperator Latinis nauem mercaturae causa fabricantibus ius Quiritium dedit, dummodo naue illa decem millium modiorum Romam sex annos frumentum portassent (b). Eodem iure Romano etiam vacatio a publicis muneribus dabatur nautis (c), et grauioribus poenis coercerentur, qui aliquid ex naufragio vel expugnata naue rapuerant, receperant, damnumve dederant (d). Si quis alterum hominibus armatis de nauis deiecerat, concusserat, expugnauerat, lege Iulia de vi publica tenebatur (e). Sunt etiam, qui legem illam, quod nemo domo sua extrahi atque inde in ius rapi posset (f), cum ALBERICO DE ROSATE (g), BALDO (h), NEGUZANTIO (i), IASONE (k), BENEV. STRACCHA (l) etiam ad nauem porrigunt. Quam sententiam iustam apud Romanos habuisse rationem eo minus dubitamus, quod certius constat, totam illam aedium religionem a Larium et Penatium cultu esse repetendam. Atqui etiam LARES PERMARINI erant, quibus nauali praelio aduersus Antiochi praefectos aedem vouit L. Aemilius (m). Porro et id singulare est, quod si quis nauem

(b) Sueton. Claud. cap. XVIII. VI-pian. Fragm. Tir. III. §. 6.

(c) L. 3. D. de vacat. mun.

(d) L. 2. D. de incend. ruin. rate nauae expugn.

(e) L. 3. D. ad leg. Iul. de vi publ.

(f) L. 18. D. de in ius voc.

(g) Alberic. de Ros. ad L. pen. D. de his qui deiec.

(h) Baldus ad L. 2. C. locat.

(i) Neguzant. de pignor. memb. III. part. II. num. 169.

(k) Iason. ad L. 18. D. de in ius voc.

(l) Stracch. de nauib. Part. I. n. 7.

(m) Liu. lib. XXXX. cap. VII. Conf. de Laribus marinis Desid. Herald. ad Tertull. Apol. I. 26. eiusd. Aduers. lib. I. cap. VII. Meurs. Actuar. philol. ad libr. de gloria cap. II.

nauem communem refectiois indigam communi nomine refecerit, alterque socius sumtus erogatos cum vsuris centesimis intra mensem non restituerit, is, qui refecit, totius nauis dominium in solidum obtineat (n), quum alias dominio rei suae non temere quisquam fit priuandus. Nec minus is, qui ad nauem constituendam, reficiendam, instruendam pecuniam credit, praelationis iure ante reliquos creditores gaudet (o), immo, vt RAVCHBARO (p) et KVRIKIO (q) visum, etiam iure tacitae hypothecae, cuius diserite mentio fit in legibus (r), quidquid a VINNIO (s), LOCCE- NIO (t) et STYPMANNO (u) in contrarium adlegetur. Haec et alia nauium nautarumque iura passim prodit ius Iustinianeum, quae fusius hic exponere nostra iam parum interest.

§. II.

Nec parciore hodie gentes sunt in priuilegiis circa rem nau- ^{Talia et} ticam concedendis. In plerisque sane legibus nauticis cautum est, ^{ius nouis-} vt nemo nautam itineri accinctum arrestare, nauique exire iubeat ^{simum il-} propter personale debitum, si vel bona in nauis habeat, vel nau- ^{lis conce-} clerus pro eo fideiubeat. Ita IVRE DANICO (x) sancitur. *Liegt cin Schiff segelfertig, und wartet auf wind, so mag niemand dessen Steuer-oder Bosmann um Schuld willen aufhalten, sondern sein Gut, so er im Schiffe hat, ausbenommen seine Kleider, darinn er geht, und sein Koy-Bette soll von dem Schiffer und Schiffleuten bey eydlicher Aussage gelieffert werden, der andere aber soll seine Reise der Abrede nach fortsetzen.* Eadem statuerunt Philippus II. Rex Hispaniae (y) vt et iuris WISBYENSIS (z) et LVBECENSIS (a) auctores. Vnde et in IVRE PRVTENICO (b) legimus: *Wann ein Schiff von Königsberg nach der Pillau kommt, so soll niemand sein geheurtes Schiff-Volck aus des Schiffers Bort nehmen, Schuld-Sachen halber, wofern der Schiffer vor ihn cauiren oder bürgen volte.* Iisdem iuribus etiam iis, qui pecuniam ad reficiendas naues credide- ^{runt,}

V u 3

(n) L. 52. §. 10. D. pro socio. L. 4. C. de aedific. priuat.

(o) L. 5. et L. 6. D. qui prior. in pign. L. 25. D. reb. cred. L. 26. et 34. D. de rebus auctorit. iud. poss.

(p) Rauchb. Part. I. qu. V. n. XVI.

(q) Kuirike Resol. Quaeft. illustr. quaeft. XIII. p. 65.

(r) Nouell. LXXXVII. cap. III.

(s) Vinn. ad L. non autem D. de exercit. act. p. 100.

(t) Loccen. iur. marit. lib. III. cap. II. p. 213.

(u) Stypman. iur. naut. Part. III. cap. III. n. XX.

(x) Ius Danic. lib. III. cap. I. art. XXXVI.

(y) Ord. marit. Tit. de naut. art. XXVI.

(z) Ius Wisbyens. art. VI.

(a) Ius Lubec. lib. VI. Tit. I. art. VI.

(b) Ius Pruten. lib. III. Tit. XVIII. art. I. §. VI.

runt, ius praelationis non modo prae aliis creditoribus, verum etiam prae illis, *welche Geld auf Bodmerey gegeben*, indulgetur, dummodo instrumentum super eo contractu fuerit confectum, quod vocant *einen Byl-Brief* (c). Qua de re denuo IUS DANICVM (d): *Wer einem andern Geld, ein neu Schiff zu bauen, oder mittler weil das Schiff zu unterhalten, fürstreckt, soll einen schriftlichen contract, der von guten Männern zur Kündligkeit unterschrieben sey, aufrichten, welcher contract Byl-Brief genandt wird. Selbiges Geld soll bezahlet, und das Schiff von solcher Schuld frey gemacht werden, ehe bevor es sich auf die Reise begiebt. Miutler weil bleibet das Schiff zur Versicherung, und dafern der Byl-Briefe viele solcher gestalt ausgegeben wären, sollen die ältesten den iüngern vorgehen, und alsdann wird solche Schuld-Forderung allen andern Schulden, die auf dem Schiffe hafften können, vorgezogen.* Singularia eiusmodi iura et priuilegia rei nauticae bono a summis imperantibus condita passim existant, et ab aliis ex instituto explicantur vberius.

§. III.

Saepe tamen capiuntur, et pro commissio tenentur, maxime ob merces illicitas. Quamuis autem tantus sit nautarum nauiumque fauor, vt nihil reliqui fecerint legislatores, vt illos, quantum salua republica fieri posset, in tuto collocarent: saepenumero tamen contingit, vt captae pro commissio teneantur. Non modo enim ab hostibus et praedonibus maritimis capiuntur, qui sibi in hostium naues omnia licere existimant, verum etiam ab amicis, si merces vetitae vel ad hostes vel ad ciues ipsos aduehantur. Hoc enim casu non solum merces ipsae, verum etiam nauis cum vniuerso adparatu nautico commissioe iudicantur. Quamuis enim res fecus se habeat, si ob neglectam professionem mercium, defraudationemque vectigalis fiscus res occupet, siquidem tunc non nauis, sed onus illius, pro commissio tollitur (e): hoc tamen ad commissum propter merces illas illicitas non videtur adplicandum. Vectigal enim non de nauibus, sed de mercibus illis impositis, exigitur. At si certae merces illicitae declarantur, lex commissio est, ne merces eo vehantur, adeoque ea lex et merces ipsas, et nauem, qua vehuntur, complectitur (f). Aequum id Romanis iam visum est. Ait enim PAVLLVS Iureconsultus (g): *Dominus nauis, si ILLICITE aliquid in naue, vel ipse, vel vectores imposuerint,*

(c) Vinn. l. c. p. 95.

(d) Ius Danic. lib. III. Tit. V. §. VIII.

(e) L. ult. §. ult. D. locar. conduct.

(f) L. II. §. 2. D. de publ. vectigal. et commissis.

(g) Coccei. dissert. de commiss. §. XXXV.

rint, NAVIS quoque fisco vindicatur. Et hoc iure hodiernum vtuntur gentes, quoties cum aliis bellum gerunt. Tunc enim omnes naues, mercibus illicitis onustae, vna cum mercibus a fisco occupantur. Sic, exempli caussa, praepotentes ordines foederati Belgii, cum Anglis bellum gerentes, anno dco Iocxxxxviii. prid. Non. Febr. (h) publice et ciuibus et neutrarum partium gentibus denunciarunt, in commissum casuras omnes naues, Anglis quidquam illicitarum mercium aduecturas. *Wir wollen, inquit, alle unsere alliirten, Freunde und Neutralen, und generaliter alle Völcker und nationen hiermit aduertiret, und ernstlich ersuchet und ermahnet haben, das sie nicht befördern, noch bey wâhrenden diesen differentien verführen oder transportiren wollen aus einigen Landen, Königreichen, Plätzen oder Städten directe oder indirecte, noch einigen Städten, Häfen und Plätzen in England &c. einige Kriegs-ammunition, oder einige Materialien, so zu Ausrüstung der Schiffe dienen, wie die auch genant werden mögen, auch von was sorte, qualitaet und condition oder Natur die auch seyn mögen, keine ausbescheiden. Sintemahl wir vor gute Prisen und verbrochen halten wollen alle die Orlogs- und Schiffs-behufen, so dieser unser aduertentz und ordonanz zuwieder würden befunden werden.* Et ne quis existimet, de folis mercibus confiscandis loqui ordines Belgicos, statim addunt (i): *Massen wir für verbrochen halten wollen, und von nun an für gute Prisen erklären alle die Schiffe, so wohl auch die eingeladene Güther, Wahren und Kauffmanschafften, von welchen mehr, als ein See-Brief, (ad occultandas scilicet merces illicitas,) gefunden werden.* Item ius gentibus exteris cum Suecis negotiantibus anno dco Ioclviii. denunciavit FRIEDERICVS Rex Daniae (k), nec hodie fere bellum vllum geritur, quin naues vna cum mercibus contrabando soleant a belligerantibus occupari (l). An autem naue publicata etiam scapham hoc fatum maneat, disquiritur, plerisque id negantibus (m), quia nec emta naui scapha simul emta videatur (n).
Sed

(h) Placat der Hochmögenden Herren Staaten General der vereinigten Niederlanden, wie es bey gegenwärtigem See-Krieg mit der Navigation und Commercio auf England gehalten werden solle. §. 2. ap. Marquard. de iure mercat. in append. pag. 643.

(i) Ibid. §. 5. pag. 644.

(k) Marquard. in iure merc. in ap-

pend. pag. 656.

(l) See-Tractat inter Lud. XIII. Reg. Gall. et ciuitates Hanseat. art. III. apud Marquard. in append. pag. 30.

(m) Bald. ad L. 3. Cod. de nauit. foen. Stracch. de nauibus. Part. II. num. XII.

(n) L. fin. D. de instr. vel instr. leg. L. 44. D. de euict.

Sed raro ea de re suborietur controuersia, cum exercitor, amissa nauis, de scapha non admodum sit laboraturus.

§. IIII.

Nisi merces vetitae non ab exercitore, sed a magistro nauis impositae sint, tunc enim solae merces fisco cedunt.

Quum vero ius istud satis rigidum sit: mirum non est, quod illud valere non soleat, si merces illicitae non a domino, sed magistro nauis, gubernatore, proreta alioque e nautis nauis illatae sint. Tunc enim non nauis, sed merces tantum in commissum merito cadunt, quia dominus nauis delictum ferre non tenetur, quod ab alio in re sua commissum est. Qua de re denuo PAVLVS (o): *Quod si absente domino illicitum quid a magistro vel gubernatore aut proreta, nauis aliquo impositum, ipsi quidem capite puniuntur commissis mercibus, NAVIS autem domino restituitur.* Elegans huius rei exemplum exstat in lege DIOCLETIANI et MAXIMIANI Imperatorum, vbi quum Iunias quidam proposuisset, se nauticum foenus ea conditione dedisse, vt post nauigium, quod in Africam dirigi debitor adseuerasset, in Salonitanorum portum naue delata, foenebris pecunia sibi redderetur, ita vt nauigii duntaxat, quod in Africam destinatum fuerit, periculum suscepisset, sed vitio debitoris, nec locum quidem nauigii seruantis, illicitasque merces comparantis, omnia, quae nauis continuerit, fisco occupasse: rescripserunt Imperatores, *amissarum mercium detrimentum, quod non ex marinae tempestatis discrimine, sed ex praecipiti auaritia, et inciuili debitoris audacia accidisse constet, adscribi Iuniae, iuris publici rationem non permittere.* Nihil hic de naue a fisco occupata, sed de mercibus tantum. Illa enim non ideo non ceciderat in commissum, quia nauis vel Iuniae, vel alterius fuerat, sed quia, eo incio ac absente, debitor, illius nauis magister, merces illicitas nauis imposuerat. Quum ergo re sua excidere non debeat dominus, si in ea ab alio quidquam contra leges fuerit admissum, et recte in simili casu rescripserit ANTONINVS (p): *Si colonus vel serui domini praedii ferrum illicitum in praedio fecerint, ignorante domino, nulla poena dominum teneri: aequitas sane suadet, vt et nauis a fisco non occupetur, cuius non dominus, sed magister deliquit.*

§. V.

Id cognoscitur ex instru-

Vt vero eo rectius pateat, dominine id delictum sit, an magistris nauis: leges nauticae exigere solent litteras, in quibus iure iurando confirmare debet dominus nauis, merces suas esse, non

(o) L. II. §. 2. D. de public. et vectigal. et commiss.

(p) L. 16. §. II. D. de publ. et vectigal. et commiss.

non hostis, simulque indicare, vnde merces veniant, quo desti-
 natae et cuius naturae sint. Has litteras, quas CERTIFICAT vo-
 cant, vna cum PASSEPORTIS ostendere tenentur magistri nauium,
 quo animaduerti eo facilius possit, vtrum domini nauis, vel qui
 ei merces imposuerunt, *die ausrehdter*, bona fide agant, an ipsi
 merces illicitas nauis imposuerint. Hunc in finem in foedere ma-
 ritimo LVDOVICI XIV. et ciuitatum Hanseaticarum anno clo 106LV.
 (q) cautum est: *Et afin que l'on ne puisse douter de la qualité
 des marchandises, chargées dans les dits vaisseaux, seront les Capi-
 taines et Maistres d'iceux trouvés en mer, tenus de montrer aux Capi-
 taines de navires de guerre de sa Maiesté un PASSEPORT, ou lettre
 de mer, et un CERTIFICAT, ou police de chargement, par lequel
 passeport apparoitra, comme le navire appartient aux habitans des dite
 villes Hanseatiques, ce qui sera attesté sur leur serment par le
 magistrat du lieu d'où il sera, et seellé de son cachet: et dans le
 certificat sera contenu la charge du navire, le lieu d'où il part,
 et où il va, et qu'il n'y a pas des marchandises de contre-
 bande.* Formula eiusmodi passeporti haec exstat apud MAR-
 QVARDVM (r), a foederatorum Belgarum ordinibus praescripta:
*Denen Allerdurchlauchtigsten, Durchlauchtigsten, Durchlauchtigen,
 Grossmächtigen, Maechtigen, Hoch-Edlen, Edlen, Erbaren und
 Weisen Herrn, Kaesyern, Koenigen, Republikuen, Printzen, Herzogen,
 Grafen, Baronen, Herren, Bürgemeistern, Schoepffen, Raethen,
 Richiern, Officiren und Regenten, in allen guten Staedten und
 Plaetzen, so wohl geist-als weltlichen, welche dieses unser Patent
 sehen oder lesen hoeren, ihun wir Bürgemeister und Regierer der
 Städt N. zu wissen, das N. N. Schiffer des Schiffes N. vor uns
 erschienen, und bey seinem solennen Eyd declariret hat, das das Schiff
 N. gross obngefehr N. Lasten, auf welchem er ietzo Schiffer ist, zu-
 gehoere den Inwohnern der unirten Provinzen, so wahr ihm Gott
 helffe. Und wie wir gerne sehen, das ermeldter Schiffer in seinen
 rechtmaessigen Sachen befoerdert werden moege, so ersuchen wir
 euch alle insgemein, und in particulir, wo besagter Schiffer mit sei-
 nem Schiff und Guetern arriviren wird: das euche beliebe densel-
 ben gutwillig auf-und anzunehmen, und nach Gebühr zu tracti-
 ren, und wann er den rechten gewoehnlichen Zoll und Ungeld er-
 leget, in, durch, und vorbey euren Hafen, Stroekmen und Gebie-
 then, seegeln, passiren, frequentiren und negotiiren zu lassen, wo es*
 Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I. X x ihm

(q) See - Tractat Ludouici XIII.
 reg. Gall. et ciuit. Hanseat. art. VI.
 apud Marquard. de iure mercat. in ad-

pend. pag. 30.

(r) Marquard. Adpend. libri de iure
 mercat. pag. 652.

ihm beliebt. Welches wir gern wiederum verschulden wollen. Zu welches Zeugniß wir unser Stadt-Siegel hierunter setzen lassen. Quum vero praeter publicum hoc magistratus testimonium etiam CERTIFICAT, id est, litterae ipsius domini navis, vel eorum, qui merces imponunt, exigantur, eaeque sint duorum generum, et vel ad naues, vel ad merces nauibus impositas pertineant: vtriusque formulas addere iuvat, quales Fridericus rex Daniae, die XXIII. Sept. clō IocLVIII. publica lege praescripsit (s): *Wir N. N. und N. N. saembliche Schiffer und Rehder des Schiffs N. grofs N. Lasten, so ietziger Zeit geführet wird von Schiffer N. N. certificiren hiermit, daß ietzt benanntes Schiff niemand anders, als uns allein, propre und eigenthuemlich zugehoere, und daß auch keine feindliche Person, noch andere, als wir obgemeldte, darinnen einigen Theil oder Part haben, auch daß mit unserem weder des einen noch des andern Vorwissen und Willen darinnen keine feindliche Guether geladen werden sollen, als helffe uns Gott und sein heilig Wort.* Haec certificatio ad nauem ipsam pertinet: de mercibus nauis impositis testari eos oportet (t), daß alle solche Gueter, so in das Schiff, N. N. darauf Schiffer ist N. N. gestediniret nacher N. N. zu gehen, eingeladen und in dieser certification specificiret und nahmbafftig gemacht, und gemercket werden sollen, niemanden in der Welt, als ihnen einig und allein zugehoerig, und vor ihre eigene Mittel erhandelt seyn, also daß dieselben allein gehen vor ihre eigene Rechnung und risico, und solches nicht zum Schein, daß sie solche Guether durch etwan heimlichen accord mit feindlichen Personen durch diese certification, als vor ihre eigene Rechnung und risico so lange solten beneficiren, his sie in saluum gebracht und dann vor Feindes Rechnung seyn und verkauffet werden solten, sondern zu guter Treue ihnen allein zukommen, ohne faute, so wahr ihnen helffe Gott und sein heiliges Wort. Tales sunt litterae illae, quas passports et certificats vocant: de quibus illud addere iuvat, iam Romanis illas non ignotas fuisse. HONORIVS enim et THEODOSIVS AVGG. ad Eustachium rescribunt (u): *nauceros, antequam e portu dimittantur, deponere debere, in quam prouinciam ituri sint, eoque manifestato, nullam postea contra eos indignationem seu concussionem procedere.* Praeter has litteras Belgii foederati ordines (x) etiam exigunt alias, veluti Certepartien, id est, contractus nau-
ticos,

(s) Marquard. Append. pag. 655.

(t) Ibid. pag. 656.

(u) L. vn. C. de litor. et itin. custod. lib. XII. Tit. XXXV.

(x) Placat der Hochmoegenden Herren Staaten, wie es bey gegenwaertigem See-Kriege mit der navigation &c. Art. V. pag. 644.

ticos, *Fracht-Brieffe*, id est, inuentarium vel indicem mercium omnium nauis impostitarum, rite confectum, *cognoscementen*, id est, testimonia iis, qui nauis aliquid imposuere, data, *Avis-und Convoy Brieffe*. Et quum magistri nauium saepe bina eiusmodi litterarum exempla asseruare soleant, vt alteras requirentibus ostendere, alteras in portu, in quo adpellere cupiunt, in vsum suum conuertere possint: eadem lege denunciarunt Belgarum ordines, naues eas vna cum mercibus pro commisso occupatum iri, in quibus diuersa eiusmodi litterarum exempla reperiantur.

§. VI.

Quamuis vero hoc ius merces illicitas vna cum nauibus capiendi et antiquum satis et hodiernum inter gentes frequentissimum sit: in promptu tamen sunt exempla, quod inter gentes aliud conuenit. Sic in congressu publico legatorum Monasteriensis, inter se pacti sunt Hispani et Belgae, vt si alterutra gens bellum gereret, et ex altera natione quisquam merces illicitas hosti advehere ausus fuisset, merces quidem illae fisco cederent, naues vero captae remitterentur domum. Verba in separato articulo, instrumento pacis inter Hispanos et Belgas factae adiecto, ita se habent (y): *Und auf den Fall, dass in ermeldten der vnrten Niederlanden Schiffen, solche Güter, Wahren und andere Sachen, so für verbothen declariret seyn, oder Ihro Maiestaet zum Schaden gebrauchet werden koenten, befunden werden solten, so sollen allein dieselben Güter und Wahren verbrochen seyn und confisciret werden, und soll nicht das Schiff molestiret oder confisciret werden einigermassen, und binwiederum und reciproce sollen auch hoechst ermeldten Koenigs in Hispanien Unterthanen eben dieselbe Freyheit und Sicherheit in der segelation und commercio haben und genieessen.* Quum vero paullo post bello inter Hispanos et Gallos coorto de articulo isto lites quaedam agitari coepissent: nouo tractatu Hagae comitum c^o IoCL die xvii. Sept. inter Hispanos et Belgas concluso (z), articulus iste vltterius explicatus, et ea libertas nauium denuo stabilita est, simulque conuentum, vt hordeum aliaque frumenta et legumina, itemque vinum, oleum, sal, ceteraque ad victum hominis comparata, mercibus illicitis non accenserentur. Eodem modo inter se pacti sunt Galli et ciuitates Hanseaticae (a) anno c^o IoCLIII. *S'il se trouvoit des dites contrebandes sur des vaisseaux des dits habitans, chargés à cueillette en*

Saepe etiam pacta intercedunt inter gentes, ne hoc casu naues vna cum mercibus fisco vindicentur.

X x 2

un

(y) Marquard. l. c. p. 648.

(a) See-TRACTAT inter Ludou. XIII. reg.

(z) Marquard. in adpend. p. 649.

Gall. et ciuit. Hanseat. art. II-16. p. 28.

un ou plusieurs lieux, elles seront confisquées purement et simplement, sans que les autres marchandises ni le vaisseau le puissent être. Quin exstat exemplum rarissimum conuentionis, inter Lusitanos et Belgas anno cō IocLXI. inītae, qua his omnium mercium, etiam illicitarum, vectura ad hostes libera permittitur, adeo vt nec naues, nec merces ideo capi aut fisco addici possint (b). Sed quemadmodum eiusmodi pacta ad exceptionem pertinent: ita facile patet, regulam istis non tolli, adeoque certi iuris esse, ob merces illicitas naues etiam in commissum cadere.

§. VII.

An capta
nave e-
riam mer-
ces licitae
cum illi-
citis in
commis-
sum ca-
dant?

Quum ergo naues, ceu haecenus dictum, hoc casu vna cum mercibus pro commissio teneantur: facile decidi poterit quaestio, an tum licitae etiam merces, nauī impositae, vna cum illicitis fisco cedant, si domino consentiente vtraeque fuerint impositae? Ipsis iuris Romani principiis id haut repugnare, ex verbis PAVLI (c), supra allegatis, colligit ANTONIVS MATTHAEI (d), siquidem capta naue merces etiam procul dubio captae videantur. Et ita etiam ratiocinati sunt FRANCISCVS I. (e), CAROLVS VIII. (f) et HENRICVS III. (g) qui legibus nauticis sanxere, vt occupata ob illicitarum mercium vecturam naue, etiam merces licitae cum illicitis pro commissio teneantur. Vnde tritissima inter Gallos est paroemia iuris, *que la robe de l'ennemi confisque celle de l'ami* (h), quam magno adparatu tuentur scriptores Galli. Enimuero quamuis in se iniustum non videatur, eiusmodi commissio poenam denunciare iis, qui merces illicitas aduehere non dubitauerint, maxime quum eo maior plerumque dolus subsit, si merces licitae illicitis misceantur: tamen id neque ex allegato PAVLI textu fluit, qui tantum de illicitis loquitur, et aequitati magis consentaneum est, eas tantum merces, quae aduersus legem vehuntur, in commissum cadere vna cum naue. Certi enim iuris est, vtile per inutile non vitari, nec poenam esse, nisi vbi delictum fuit, quum, vt eleganter ait PAVLIANVS (i), *non debeat alteri per alterum iniqua conditio inferri*. Et hanc aequitatem passim hodie sequuntur gentes. Sic Hispani et Belgae inter se pa-
cti

(b) Tractat ende Alliantie tusschen Portugal ende de Staaten General der vereingde Nederlanden art. 12. *ibid.* p. 363.

(c) L. 11. §. 2. D. de publ. et vectigal. et commissio.

(d) Ant. Matth. de crimin. lib. XLV III. Tit. II. c. V. n. XVIII.

(e) Edict. anno cō Iō XXXXIII. art. XXXXII.

(f) Edict. anno cō Iō Iō LXVIII.

(g) Edict. anno cō Iō Iō LXXXIII.

(h) Mornac. in L. pen. §. vlt. D. loc. cond.

(i) L. 74. D. de diuers. reg. Iuris.

Eti sunt in congressu Monasteriensi (k) *dafs allein die Wahren, so für verboten declariret seyn, verbrochen und confisciret seyn, und das Schiff oder die anderen Güter und Wahren, und was sonst in dem Schiff seyn moechte, deswegen nicht molestiret und confisciret werden solle einiger massen.* Quin ipsi Galli sensim a rigore istius legis remittunt, siquidem LVDOVICVS XIII. (l) ciuitatibus Hanseaticis concessit, vt non obstantibus illis edictis FRANCISCI I. et HENRICI III. mercibus illicitis in nauibus hanseaticarum ciuitatum repertis, licitae non simul fisco vindicentur, *en sorte que la robe de l'ennemy ne confisque point celle de l'amy.* Quam in rem et sententias quaedam latas in tribunalibus Gallicis allegat MARQUARDVS (m). Quod si tamen separari nequeant merces licitae ab illicitis, omnes in commissum cadere merito tradunt MATTH. DE AFFLICTIS (n), SIXTINVS (o), et, qui edicta ordinum Belgii hanc in rem allegat, WISSENBACHIVS (p). Immo et tunc merces licitae et amicorum simul cum hostilibus pro commissio tenentur, si dominus simul ex nauis hostili aduersus capientes pugnarit. Id quod non solum foedere inter LVDOVICVM XIII. et ciuitates hanseaticas (q) inito cautum, verum etiam a Batauis, teste METERANO (r), obseruatum est. Quum enim, capta nauis Lusitanica, Franciscus Carletti, Florentinus, merces suas nauis isti impositas, quasque ipse 90000 florenis aestimabat, repeteret: obiectum illi est a capientibus, quamuis ipse sit neutrarum partium, eum tamen e nauis hostili pugnasse. Vnde sententia lata a iudicibus rerum maritimarum, *dafs man seine befundene Güter ad vilitatem ius habentis mit verkauffen solten.*

§. VIII.

Idem paene iuris est, si hostium res in nauibus reperiantur: *Quid si* quamuis hic varios casus distinguere soleant doctores. In CONSVLATV MARIS (s), vbi ex instituto huius generis controuersiae tractantur, ita definitur haec quaestio, vt, si et nauis et merces *hostium* hostium sint, vtraeque fiant capientium: sin nauis sit pacem *merces amicorum,* *vel naues* lentium, merces autem hostium: nauis cogatur merces eas in *amicas* *quem*

X x 3

(k) *Articulo separato, de quo supra.*(l) *Traité sur le fait de la marine anno 1655. art. III.*(m) *Marquard. de iure mercat. lib. II. cap. 4. n. 36. sequ.*(n) *Matth. de Afflictis de Vectigal. num. LXV.*(o) *Sixtin. de Regalibus cap. VI. num. CLXXXI.*(p) *Wissenbach. in digesta Part. II. Disp. XV. §. XXV.*(q) *See-Tractat. Art. III.*(r) *Meteran. Annal. Belg. lib. XXIII. pag. 164.*(s) *Consulat. mar. cap. CCLXX III.*

merces
hostium
conti-
neant?

quem portum nostrarum partium deferre, et vecturae pretium nautae soluatur: si porro naus hostilis sit, merces vero aliorum, de naue transigatur, aut si transigere nolint vectores, cogantur in portum aliquem nostrarum partium intrare, et capienti mercedem pro nauis vsu soluere. Sed non semper tam humanae sunt gentium leges, belli tempore propositae. Saepe allegato FRANCISCI I. edicto cautum animaduertimus, vt tum naues neutrarum partium, rebus hostium onustae, tum naues hostium vna cum mercibus amicorum impositis fisco vindicentur. Idem etiam sancitum esse constat a Lusitanorum regibus, quorum LEGEM (t) citat GROTIUS (u). Aliud placuit Hollandis, qui anno cloccccxxviii bello cum ciuitatibus Hanseaticis impliciti, frequenti senatu, GROTTIO (x) teste, iudicarunt, merces amicorum etiam in hostium nauibus repertas in praedam non cedere vna cum naue. Sed quamvis id deinde pro lege habitum esse referat GROTIUS: saepe tamen alia omnia ab ipsis Batauis sancita sunt. In tractatu enim maritimo inter Hispanos et Belgas anno clo l. Hagae Comitum facto (y), conuentum est, *dass alle dasienige, so durch die Inwohner und Unterihanen der unirten Provintzien in ihrer Maiestaet Feinden Schiffen geladen seyn wird, ob es gleich keine verbotene Kauffmannschafft ist, geconfisciret werden soll, mit allem demienigen, das im vorbeschriebenen Schiffe gefunden wird, nichts davon ausbescheiden noch gereserviret, dahingegen aber solle alle dasienige, welches in denen hochgemeldten Herren Staaten General-Unterihanen zugehoerigen Schiffen ist, und befunden wird, liber und frey seyn, ob gleich die Ladung, oder ein Theil davon, Ihre Maiestaet Feinden zugehoerete.* Quale ius etiam sibi tum stipulati sunt Hispani (z). Eandem legem etiam Daniae Rex anno clo lxxviii. mense Septembri (a) dixit omnibus in Sueciam negotiantibus. Quamuis enim liberam esse concedat earum mercium, quae ad belli vsum non sunt comparatae, vecturam; statim tamen addit; *Alle das freye Gut aber, so in unfreyen Schiffen gefunden oder betreten wird, soll und muss endlich ohne einige exception der confiscation zur guten Prise unterworffen seyn.* Paulo feuerior tamen est

(t) Lex Portugall. lib. Tit. xviii.

(u) Grotius de iur. bell. et pacis lib. III. cap. vi. §. vi.

(x) Grotius de iur. bell. et pacis l. c. et not. ad lib. III. cap. 11. §. v.

(y) Tractat van de Marine Art. XIII.

et XIII. apud Marquard. in Adpend. p. 651.

(z) Ibid. Art. xv.

(a) Verordnung wie es bey waehrendem Kriege mit den certificationem zu halten Art. 4. ibid. p. 655.

est eiusdem regis declaratio, mense anteriore edita (b) vbi et neutrarum partium naues confiscationi obnoxias pronunciauerat, si rebus hostium onustae reperirentur. Ait enim Rex: *Worunter doch nicht gemeinet, dasß dabey unserer Freunde, benachbarten und anderer neutral-Staende und Staedte Güter und Schiffe, so aufgebracht, zu confisciren, und preiß zu machen, es waere dann, dasß dieselbe attrapiret würden - - - mit Zu- oder Abfuhr der Schwedischen Güter.* Ex quibus satis adparet, vere omnino dixisse GROTIVM (c) non certam ea de re esse iuris gentium legem.

§. VIII.

Enimvero, si dicendum, quod res est, facile decidi hanc quaestionem posse arbitror, si varii casus recte distinguantur. Si et naues et merces hostium sint: nullum est dubium, quin vtraeque impune capi possint. Hosti enim in hostem extra ciuitatem in infinitum omnia licere, rationi consentaneum est, recteque philosophatur AESCHYLVS (d):

- - - πλοῦσεν δὲ κακῶς
Ἐχθρὸν ὑπὸ ἐχθρῶν εἶδεν αἰνέσ.
- - - Male ab hoste pati
Hostem, minime dissidet aequo.

Quod si tamen naues hostiles, mercesque ipsis impositae, vel virtute nautarum capientibus eripiantur, vel fuga se illis subtrahant, vel a capientibus redimantur, postliminio ad priorem statum et causam redeunt (e). Quid vero, si captae naues hostiles, et mercibus hostilibus onustae, ob tempestatis periculum portum gentis vtrique parti amicae subire cogantur, an et tunc postliminii ius admitti potest, ita vt praeda a communi amico capienti eripi, alterique, cui erepta est, restitui debeat? Adfirmare id haud dubitat ALBERICVS GENTILIS (f), sed cuius argumenta, quum ea lis inter Venetos et Genuensēs agitaretur, accuratissime profligauit PETRVS CVNAEVS (g). Et sane quum, qui medii sunt animo, et cum vtraque parte colunt amicitiam, factum pro iure accipiant, adeoque an ab alterutro amico iure vel iniuria praeda ista facta sit, iudicium sibi arrogare non possint: consequens est, vt, nec ius postliminii hic locum inuenire debeat. Paulo aliter ratio-

(b) Declaration für die handhieren-
de zur See c1010LXVIII. art. 1. Ib. p.
556.

(c) Grot. lib. III. cap. VI. §. VI.

(d) Aeschyl. in Prometh. vinclo.

(e) L. 12. pr. L. 26. D. de capti. et

postlim. L. 2. L. 5. L. 12. C. eod.

(f) Alberic. Gentil. in Aduoc. Hisp.
lib. I. cap. I. II. VI. VII.

(g) Petri Cunaei respons. in causa
Postlim. anno 1631. recus. post eius ora-
tiones pag. 521.

rationes componendae nobis videntur, si merces amicorum hostium nauibus impositae reperiantur. Hic enim vix ullam excogitari posse rationem, existimamus, quae merces illas vna cum ipsa naui capientibus adquiri persuadeat. Nec ob conditionem dominorum id fieri potest, qui hostium loco non habentur: nec ob delictum aliquod: cur enim nefas sit, merces quasdam nauis gentis alteri inimicae imponere? nec ob ipsam mercium conditionem, quippe quas licitas esse, nullaque lege vel denunciatione prohibitas, ponimus. Vnde merito paullo inhumanior iudicatur illarum gentium consuetudo, qua, nauis hostili capta, res hostium et amicorum iuxta in praedam cedere capientibus iudicantur (h). Idem statuendum arbitramur, si res hostiles in nauibus amicorum reperiantur. Illas capi posse, nemo dubitat, quia hosti in res hostis omnia licent, eatenus, vt eas vbicunque repertas sibi possit vindicare. Sed naues amicorum ideo capi posse, iuris rationes non ferunt. Vel amici enim nomen eos ab hac iniuria tueri debebat, maxime quum suo iure vsi sint, dum alterius gentis sibi amicae res in naues suas negotiandi causa bona fide receperunt. Quemadmodum ergo iure suo vtuntur, qui res hostium ex istis nauibus auferunt: ita et iniuste non faciunt, qui amicorum res nauibus suis vehunt. Quum vero par sit ea in re vtriusque conditio: quo iure sibi alter amici nauem, quae nihil contra leges admisit, in praedam deposceret?

§. X.

Vnde cognoscatur, res nauis impositas hostibus esse destinatas?

Quandoquidem vero multa hic incidunt dubia, veluti an merces vetitae hosti destinatae sint? vtrum res nauis impositae hostium sint propriae, an amicorum? vtrum denique naues ipsae hostiles sint, nec ne? saepe fit, vt, quid tunc sit praesumendum, quaeratur. Et ad primam quidem quod attinet quaestionem, non facile potest res obscura esse, si adsint passeporti et certificationes, quales supra descripsimus. Sed saepe solent mala fide agere nautae, et instrumenta falsa proferre, e quibus colligi possit, merces alio esse destinatas, quum tamen hosti sint aduehendae. Saepe etiam, vbi animaduertunt, imminere naues, quarum magistris de mercium conditione sit reddenda ratio, instrumenta in mare proiciunt, ac deinde sibi vlla fuisse, negant, vel illa casu periisse fingunt. Quum ergo tunc vix liquido constet, hostibusne an alii neutrarum partium genti merces mittantur: merito ad praesumptionem recurritur.

(h) Alberic. Gentil. adu. Hisp. lib. I. cap. XX. Roder. Zuar. consil. II. de nauib. transueh. et mercib. exportand. num.

VI. Marquard. de iure mercat. lib. II. cap. III. §. 31. sequ.

ritur. Ea vero tunc contra nautas, instrumenta suspecta proferentes, quam maxime militat, si in littoribus hostici deprehendantur. Vnde denuo Belgii ordines (i): *vierdtens ordiniren wir ferner allen unseren Ingefessenen und Unihertanen, advertiren und ermahnen auch alle unsere Alliirte, Freunde und neutralen, und generaliter alle Voelcker und Nationen, so nacher Franckreich, Spanien, oder einigen andern benachbahrten oder alliirten Reichen, Landen, Staedten und Plaetzen, Ost-West-oder Nord-werts von diesem Staat belegen, oder von dannen hieher gedencken, das sie die raume See kiesen und halten sollen, massen wir Krafft dieses verstehen und declariren, das alle die Schiffe, so auf den Küsten von Engelland, Schottland und Irrland, oder anderen Landes, Eylanden, und Plaetzen, so unter dem Gebiebt gegenwaertiger Regierung in Engelland seyn, und insonderheit binnen laengst denselben Küsten belegenen Bancken und Untiessen gefunden werden, und also nicht auffer Verdacht seyn, das sie wider diese unsere Ordonantz und Advertentz etwas vorhaben, so fern dieselben entweder gantz oder zum theil mit einiger Ammunition von Orlogs-oder Schiffs Behuffen beladen seyn, von den Capitainen und andern Orlogs-Officiren und commissien-Fabrern dieser Landen aufgehohlet und aufgeschicket werden sollen, damit von der Admiralitaet darüber sententiiert werde.* Equidem et ad littora hostilia adpulsum impunem sibi fore ab Hispanis stipulati sunt Belgae (k): sed id hac tantum lege obtinuerunt, *wann die auf der Rehde gefundene Schiffe nicht einlauffen wollen, oder auch wann sie in einen Hafen lauffen, da sie nicht lossen, oder die Last brechen wollen.* Attamen ab hoc rigore merito remittunt, si quando aduersis ventis et tempestatibus vel a piratis ad ista littora fuerint compulsi. Tunc enim ipsa imperiosa illa necessitas praesumptionem istam, quod merces hostibus destinatae sint, elidit. *Hinc si propter necessitatem aduersae tempestatis onus expositum sit, non debere hoc commissio vindicari, iam divi fratres, MARCIANO (l) teste, rescripserunt. Et CONSTANTINVS AVG. (m) Si quando, inquit, naufragio navis expulsa fuerit ad littus, vel si quando aliquam terram attigerit, ad dominos pertineat, fiscus meus se non interponat. Quod enim ius habet fiscus in aliena calamitate, ut de re tam luctuosa compendium sectetur? Quamuis vero priorem legem ad vectigalia, posteriorem ad res naufragorum, a fisco non vindicandas pertinere non ignorem: eadem tam*

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

Y y

men,

(i) Placat der Hochmoegenden Herren Staten c1010CLVII, Art. IIII.

(k) Tractat van de marine c1010CL, art. V IIII. p. 650.

(l) L. vlt. §. 8. D. de public. et vetigal. et commiss.

(m) L. 1. C. de naufrag.

men, ratio etiam suadet, ne naues tempestate vel piratarum metu ad littora hostilia compulsae in commissum ob nudam praesumptionem cadant. Quod et Batauorum ordinibus visum est aequissimum, unde statim addunt: *Et wære dann das dieselbe Schiffe durch den Sturm oder andere Noth dahin getrieben und gerathen seyn moechten, und solches von dem Rath der Admiralitæt, aus deswegen aufgenommenen Circumstantien, koenne abgenommen und geurtheilt werden.* Nec minus deinde contra nautas militat praesumptio, si vel diuersa et contraria in naue instrumenta reperiantur, vel magister nauis eadem plane in mare proiecerit. Tunc enim dolum latere, eo minus est dubitandum, quo maior in his instrumentis fides curaque exigitur. De contrariis instrumentis praepotentes Belgii ordines cauerunt (n): *Massen wir für verbrochen halten wollen, und van nun an für gute Prisen erkläehren alle die Schiffe, so wohl auch die eingeladene Güter, Wahren und Kauffmannschafften, von welchen mehr als ein See-Brief, certepartie, doppelte Fracht-Briefe, cognoscementen oder andere Bescheiden gefunden werden.* De instrumentis vero in mare proiectis ibidem disponitur: *Wie dann auch alle Schiffe und Güter, die mit erwähnten Bescheiden und documenten nicht nach Gebühr versehen seyn, vor verbrochen gehalten werden sollen.* Et clarius LUDOVICVS XIII. (o) Rex Francorum, in priuilegio, ciuitatibus Hanseaticis concessio, nauibus istarum ciuitatum indulget, vt pro commissio teneri non possint, si vel maxime res hostium in iis reperiantur, *si ce n'est, qu'il s'y en trouuast de contrebande, ou que les maistres des dits vaisseaux eussent jetté leurs papiers cy-après spécifiés à la mer.* Et hae quidem sunt praesumptiones illae, quae persuadent, merces nauis impositas hosti destinatas esse, nisi probationibus euidentioribus elidantur.

§. XI.

Vnde patet, easdem hostium esse proprias?

Quum vero non minus saepe obscurum sit, vtrum res nauis impositae hostium sint, an amicorum, maxime si certificationes, quas vocant, vel suspectae sint, vel plane desiderentur: et hic etiam fortissima praesumptio ex ipsa nauis nascitur. Si enim hanc hostilem esse constiterit, dubitandum non est, quin et res illi impositae tandem hostium esse praesumantur, donec aliud liquido fuerit probatum. Agnoscunt id GROTIVS (p), MARQVARDVS (q), et reliqui, qui

(n) Placat der Höchmoegenden Herren Staaten art. V.

(o) See- Tractat zwischen Ludou. XIII. Koenig in Franckreich und den Hansee-Staedten, Art. III.

(p) Grot. de iure belli et pacis. lib. III. cap. VI. §. VI.

(q) Marquard. de iur. mercat. lib. II. cap. III. n. XXXI.

qui his in rebus industriam suam exeruerunt, scriptores. Et sane iuris certissimi est, res in aedibus vel praedio repertas tamdiu domini praedii praesumi, donec aliud probetur ab eo, cuius interest, res pro alienis haberi. Quemadmodum enim possessio ab onere probandi titulum ordinarie liberat (r): ita merito etiam contra possidentem militat praesumptio, donec elidatur, ceu exemplo furti apud alium concepti patet (s). Quod ius ut in nauibus etiam obseruetur, aequissimum arbitramur. Accedunt tamen et aliae praesumptiones, in quibus nescio an primum sibi locum merito vindicent SIGNA MERCATORUM, quae et MARCAS adpellant. Haec enim cistis et inuolucris mercium impressa praesumptionem de domino inducere, ALBERICVS GENTILIS (t), STRACCHA (u), MENOCHIVS (x), alique (y) agnoscunt. Id quod et Romani iuris principiis videtur consentaneum, quae ex signis praesumi iubent, rem venditam traditamque esse (z), praeterquam in vinis, quibus ante degustationem signatis, periculum adhuc venditoris esse censetur, nisi aliud conuenerit (a). Quod si itaque in naue res reperiantur vel hostilis reipublicae vel mercatoris cuiusdam e gente illa signo notatae, nihil aequius est, quam ut hostium esse tamdiu praesumantur, donec aliud demonstretur.

§. XII.

Eadem denique praesumptio locum habet in diiudicandis nauibus, *Vnde constat, naues ipsas esse hostium?* vtrum illae sint hostiles, nec ne. Ex signis enim naui impositis (der Flache) merito iudicatur, quae gens illam mari immiserit, maxime quum legibus publicis vbique cautum sit, ne quis alienis insignibus in naui vtatur, poenaque vel confiscationis vel mulctae pecuniariae proposita sit iis, qui ea in re dolo malo vtuntur. Sic iam Anconitanos sanxisse refert BENEVENTVS STRACCHA (b), ne magistri nauium insignibus aliarum ciuitatum vterentur. Item et HAMBVRGENSIBVS (c) placuit, quorum haec est lex nautica: *Ein ieglicher unser Bürger soll führen einen rothen Flügel, und wer das nich thut, der soll es bessern mit 3. Marck Silbers.* Quin iam iure

Y y 2

Ro-

(r) L. II. C. de petit. hered. L. fin. C. de rei vindicat.

(s) §. 4. inst. de obligat. quae ex delictis. Paull. recept. sent. II. 31. 3. et 5.

(t) Alberic. Gentil. aduoc. Hisp. lib. II. cap. X.

(u) Stracch. de mercat. part. II. nu. LXXVIII.

(x) Menoch. de praesumpt. III. praes. LXIII.

(y) Nic. Boer. Decif. CV. n. VIII.

(z) L. I. prin. D. de peric. et comm. rei vendit.

(a) L. 14. §. 1. D. eodem.

(b) Stracch. de naut. nauib. et nauigat. part. III. n. XXIII.

(c) Statut. Hamb. part. II. Tit. XIII.

Romano simile quid statutum esse constat. Nota enim est lex ARCADII et HONORII (d): *Multi naues suas diuersorum nominibus et titulis uentur: cui fraudi obuiantes praecipimus, ut, si quis ad euitationem publicae necessitatis titulum crediderit opponendum, sciat, nauem fisco esse sociandam.* Si fingamus ergo, insigne hostis in naue amica reperiri, procul dubio iure praesumetur, nauem illam hostis esse, adeoque fisco vindicabitur, nisi ostendere liquido possit magister navis, se iusta de causa, veluti metu piratarum, hoc insigni usum. Hoc vno ergo probationis genere contraria praesumptio eliditur. Nam si dolus ea in re adpareat, nihil iustius est, quam ut naus fisco vindicetur: quamuis, si solius naucleri ea in re dolus versetur, naues ac merces dominis iure restituantur, ceu Antonae aliquando iudicatum testatur BENEVENTVS STRACCHA (e).

§. XIII.

Cui praeda cedat, si naues captae a nauibus imperantium bellicis?

Actum haecenus est de nauibus ipsis, quae ob merces illicitas pro commisso tenentur: proximum est, ut, quibus lucrum inde debeat, eadem cura expediamus. Videntur vero et hic tres casus curatius discernendi. Aut enim naues bellicae ipsius principis, aut naues priuatorum, auctoritate principis praedatum excurrentes, (*die Capers, Commiss. Fabrer, Armateurs*) aut denique naues mercatorum, securitatis causa in classem consociatae, (*eine ganzte Admiralschafft*) naues amicas ceperunt. Si istud factum, nemini videbitur dubium, quin naus cum vniuersa praeda fisco vindicetur. Quum enim princeps sit, cuius auspiciis bellum geritur, idemque et sumtus et onera belli ferat: consequens est, ut et praeda ab eius nauibus et naurico milite occupata, non huic, sed ipsi principi cedat (f). Solent tamen principes, eorum virtutem excitaturi, etiam his partem aliquam loco praemii concedere. Vnde ordines Belgarum in saepe laudato edicto (g): *Was aber die Schiffe und Güter betrifft, so von einigen dieses Staats Orlogs-Schiffen in der See betreten, und von dannen wegen contravention wider diese unsere Ordonantz und Advertentz aufgebracht und folgends durch gemeldte Raeibe der Admiralitaet für verbrochen und gute Prisen erkläeret werden, von denselben soll die Theilung geschehen, nach denen deswegen hiebevot gemachten oder nochzumachenden Instructien, Placaten und Ordonantzen.* Atqui distributione non erat opus, nisi et militi nautico vel eius praefecto pars praedae esset attribuenda.

§. XIII.

(d) L. i. C. de nau. non excus.

VIII. cap. VI. n. XXI.

(e) Stracchia l. c.

(g) Placat der Hochmoegenden artz.

(f) Puffend. iur. nat. et gent. lib.

XI.

§. XIII.

Paullo aliter se res habet, si priuati auctoritate publica praedatum *Cui, si* excurrant, qui vocantur *Capers, Commis-Fabrer, Armateurs, Oc-* *naues au-* *trouyrt Freybeuter*, adeoque tum a praedonibus maritimis vel pi- *toritate* *publica* *naues ce-* *perint.* ratis, tum ab aliis, qui damni sibi illati farciendi caussa vela pandunt, *von den Retorsien Fabrern*, probe sunt distinguendi. Quem admodum enim priuati suo arbitrio, nullaque principis vel reipublicae auctoritate muniti, praedatum excurrunt, et hostes amicosque iuxta habent, ideoque extremo supplicio deprehendi maclantur (h): ita qui damni refarciendi caussa vela pandunt, (*die Retorsien-Fabrer*) priuato quidem arbitrio, sed principe tamen generatim concedente, naues hostiles sibi infestas persequuntur. Ab his diuersi die *Commis-Fabrer* vel *Capers*, accepta a summo imperante potestate, praedatum excurrunt, non hostiles modo, verum etiam amicas capturi naues, si illis merces illicitas hostibus aduehere conentur. Quum ergo hi suo sumtu instruant naues militesque colligant, publicis tamen auspiciis nauigent: dubium non est, quin maximam praedae partem lucrentur, certa tantum parte fisco relicta (i). Sic apud Italos captae nauis pars tertia cedit domino nauis victricis, tantumdem ferunt, quorum merces in nauis victrice sunt, et reliqua pars militibus relinquitur (k). Apud Hispanos pars praedae Regi, pars maris praefecto attribuitur: reliqua itidem victores capiunt (l). Galliae quoque moribus regi non modo praecipuum, verum etiam praefecto maris decima pars praedae debetur (m). Denique et apud Batauos quinta parte a fisco deducta, et relicta praefecto maris portione, reliqua partim delatores partim victores manent (n). In bello tamen cum Anglicana republica anno cIo LIIII. gesto ita sanxerunt Batauorum ordines (o): *Et soll alle dasselbe Geld, welches von der confiscation oder sonsten aus dieser unser ordonantz wird re-sultiren, und herkommen, appliciret werden, wie gewoehnlich alle poenen, mulcten und confiscationen der placaten appliciret und vertheilet werden, nehmlich ein Dritttheil zu profite des Betreters, oder Angebers, es sey derselbe in Eyd und Diensten dieser Lande oder* *nicht,*

Y y 3

(h) Loccen. *de iur. marit. lib. II. cap. III.* Stypman. *de iur. marit. et nauit. Part. III. cap. XVIII. n. LXX. sequi.*

(i) Grotius *lib. III. cap. VI. §. XXV. n. VIII.*

(k) Consulat. Mar. *cap. CCLXXXV.*

(l) Grotius *l. c.*

(m) Constit. Gall. *lib. XX. Tit. XIII. art. I.*

(n) Ordinat. Belg. *instruēt. rei marit. cap. XXII.*

(o) Placat *der Hochmoegenden Herren Art. X.*

nicht, ein Dritttheil zu profite des Officirers, der die calangie und executie gethan, und das restirende Dritttheil zu profite des gemeinen Gute. Non ergo eadem vbique hac de re vigent leges nauticae, adeoque principum et rerum publicarum est, statuere, quam quisque partem praedae capere debeat.

§. XV.

Quid si
naues con-
sociatae
(eine
Admiral-
schafft?)

Quod denique ad naues mutuae defensionis causa consociatas attinet, eae adpellantur *Admiralschafften*. Ex quo enim Saraceni principes suos vocare coeperunt *Emirs*, vel *Amiras*, dominos, eaque adpellatio deinde ad praesides prouinciarum ac postremo ad ipsos maris praefectos produci consuevit: Christiani etiam miro consensu classiam praetores nuncuparunt *Amirarios* vel *Admirarios*, ceu praeclare docuit CAR. DV FRESNE (p), qui etiam obseruauit, alucinari omnes, qui huic voci vel ex Anglo-Saxonica vel ex Graeca lingua arcessunt originem. Ab his ergo nauium praefectis nomen accepit coitio quaedam nauium sub communi praefecto aduersus piratas, aut alios siue inuales siue hostes, priuata auctoritate facta. Graeci eiusmodi consociationem vocabant *σύμπλοια* vel *ὁμόπλοια*: Germani dicunt: *Es ist Admiralschafft gemacht worden*. Sic *IVS MARITIMVM HANSEATICVM* (q): *wan Admiralschafft gemacht; und nicht gehalten, und darüber iemand genommen wird, so soll derjenige, welcher die Admiralschafft gebrochen, den Schaden von dem seinen zu bezahlen schuldig seyn*. Et *LEGES DANIAE* (r): *Sind in einem Hafen in oder auffer dem Reiche einige den Kaenigl. Unterthanen gehoerige Schiffe, die zu einer Zeit seegelfertig seyn, und aus Furcht vor Capen oder andern ungluecklichen Zufaellen für rathsam erackten, das sie zusammen bleiben, und Admiralschafft aufrichten, so sollen sie gewisse Articulu schriftlich mit einander eingehen*. Quamuis vero eiusmodi *σύμπλοια* priuata auctoritate ineant magistri nauium: nauis tamen omnium munitissima reliquis praeest, ac ideo publicum principis vel reipublicae suae insigne praefert, *es führt die Admirals Flache*. Qua de re denuo *IVS DANICVM* (s): *Ist alsdann ein wehrbares Schiff darunter, so soll selbiges eine Flache führen, und die andern vertheidigen*. Et *IVS ADMIRALITATIS HAMBVRGENSE* (t): *Es soll auch*

(p) Car. du Fresne Glossar. lat. voce *Amir-*

(q) *Ius marit. Hanseat. Tit. VII. Art. vnic.*

(r) *Ius Dan. lib. III, cap. VII. §. I.*

(s) *Ius Dan. lib. III. cap. VII. §. II. conf. Stypman. ius nau. Part. III. cap. XI. n. 48. sequ. Loccen. de iur. marit. lib. II. cap. II.*

(t) *Der Stadt Hamburg Admiralschafft-Ordnung Art. XII.*

auch einer ieden Flotte durch die Deputirten ein gewisser Admiral und Vice-Admiral vorgesetzt werden. Da aber zu einem mahl eine gar grosse Flotte abseegeln wolte soll zwar eine iede Compagnie, so auf einen Ort mit einander zu seegeln hat, ihren Admiral und Vice-Admiral haben, nichts destoweniger soll ihnen noch ein Ober-Admiral durch die Deputirte zugeordnet werden, der den andern so lange commandiren moege, bis sie kommen auf die Hoeh, da ein ieder seinen Cours veraendern mus. Ceterum si classis eiusmodi nauem aliquam vel hostilem vel mercibus illicitis onustam capiat, distinguendum est, vtrum iuncta opera viribusque confociatis hanc praedam fecerint, an vna vel altera nauis seorsum illam ceperit. Priore casu praeda vendita inter singulos *συμπλοιας* istius participes; posteriore inter magistros nauium victricium eorumque nautas habita ratione stipendii eorum distribuitur. Qua de re denouo

IUS DANICVM (u): Zurüge es sich, das eine dergestalt geschlossene Flotte sich eines feindlichen Schiffes bemaechtigen würde, soll selbiges alsbald in eines von des Koenigs oder seiner Allirten Hafen gebracht, und alda nach rechtmæssigem Verfahren Preiss gemacht werden. Was daraus gemacht wird, soll unter alle, die unter der Admiralschafft gewesen getheilet werden. Würde es aber von einem der andern abgesonderten Schiffe aufgebracht werden, so hat derienige, der es geführet, solches allein zu geniessen, und theilet die Beuthe unter sich und sein Schiffs-Volck nach Gleichmæssigkeit eines ieden Lohns und Monats-Gelder. Non multo aliter statuunt Bataui (x), apud quos si nauis hostilis adimitur, nauis cedit occupantibus, et hi praeterea capiunt bimestre stipendium tot personarum, quot in naue captae sunt. Iustissimum hoc est vel eonimine, quod illius coitionis socii non modo sumtus omnes ferre, verum etiam damnum per hostes aut piratas vni vel alteri extra nautarum culpam illatum omnes, vt fit in magna hauaria, rependere tenentur (y). Eundem vero fructus ferre, cui et damnum ferendum est (z), ipsi aequitati naturali consentaneum esse nemo non intelligit. Attamen nec id vbique obseruatur. Quum enim mercatores quidam Selandini anno cIo lccii. nauem Lusitanicam opulentissimam cepissent: quintam partem sibi fiscus vindicabat: sextam partem petebant nautae, qui et gemmas aliaque

pre-

(u) Ius Dan. *ibid.* art. VI.

(x) Holländisch See-Recht. tit. von Admiralschafft pag. 92. et 93.

(y) Grot. *de iure belli et pacis lib. II. cap. XII. n. XXV.* Stypman. *de iure*

marit. et naut. part. IIII. cap. XI. n. 52. sequ.

(z) L. *secundum naturam* 10. D. *de reg. iur.*

pretiosa, e mari extracta, sibi vindicabant. Pauperibus 10000. floreni dabantur. Reliqua exercitoribus relinquebantur (a).

§. XVI.

*Naues
captae in
commis-
sum ca-
dunt post
senten-
tiam a iu-
dicio caus-
sarium
mariti-
marum
latam.*

Sed cum ex his satis constet, cui cedant naues ac merces, quae captae pro commisso tenentur: paullo incertius videtur, an ipso iure committantur? Vulgo id adfirmant doctores, eumque in finem allegant VLPIANVM (b), qui, quod commissum est, statim ait definere eius esse, qui crimen contraxit, ob eamque causam dominium rei vectigali adquiri, et commissi persequutionem sicut aduersus quemlibet possessorem, sic aduersus heredem competere docet. Sed praeterquam, quod haec lex tantum de iis, quae ob professionem neglectam in commissum cadunt, loquitur: ne in his quidem ita intelligenda est, ac si fiscus propria auctoritate possessionem adprehendere possit, sed et hoc casu opus esse sententia declaratoria, agnoscunt GAILIVS (c), COLERVS (d), MODESTINVS PISTORIVS (e), STRVVIVS (f), aliique iure consulti praestantissimi. Et sane quemadmodum ipso iure dominium rei pure legatae transit ad legatarium (g), nec tamen ideo sequitur, vt hic sua auctoritate possessionem prehendere possit (h): ita non minus hoc procedit in rebus ipso licet iure commissis. Quum enim non parum inde detrimenti capiant domini, et magna saepe sit publicanorum iniquitas: aequissimum est, vt non nisi causa cognita, lataque sententia, fiscus in rerum pro commisso occupatarum possessionem mittatur. Quidquid vero sit de rebus ob defraudatum vectigal commissis: illud certum est, in naues ob rerum illicitarum vecturam captas dominium non prius vel fisco vel capientibus adquiri, donec ea de re sententia sit lata ab harum rerum moderatoribus. Pretiosa enim res est naus, et merces illi impositae plerumque maximam patrimonii aliquot priuatorum partem exhauriunt. Iniquissime ergo ageretur cum dominis, si naues captae statim retinerentur. Quin quum et nautica turba sit genus hominum legibus indomitum pariter ac rapacissimum, de quo iam apud EVRIPIDEM HECVBA (i) recte queritur:

Ἀπόλασθε ὄχλον ναυτικὴν τὴν ἀναρχίαν
κρείσσειν πυρρός, κακός δ' ὁ μῆτι δρῶν κακόν.

Indo-

(a) Meteran. *Annal. Belg. lib. XXIII.*
p. 164. *sequ.*

(b) L. 14. D. de publ. vect. et commiss.

(c) Gail. lib. II. *observ. LI.*

(d) Colerus de processu execut. lib. I.
cap. III. n. 84.

(e) Modestinus Pift. *part. II. conf.*
LXXXIII. n. XVIII.

(f) Struu. *exerc. XXXVIII. §. LI.*

(g) L. 80. D. de legat. 2.

(h) L. 1. §. 2. D. quod legator.

(i) Euripid. in *Hecuba.*

Indomita plebs et nauta frenari solens

Minus igne: malus est, qui nihil fecit mali.

facile fieri posset, vt nauem amicam non tam iure quam specioso praetextu capiant, atque ita multos priuatos nihil tale meritos ad summam redigant mendacitatem nisi magistratui reddenda esset ratio.

§. XVII.

Hinc legibus nauticis et summorum imperantium edictis saepissime cautum legimus, vt captae ob merces illicitas naues in portus abducantur, et a proximo collegio admiralitatis, quod vocant, caussa cognoscatur adcuratissime, vt lata demum sententia adpareat, dimittendane sit nauis, an commissa iudicanda, an denique vel merces commissa nauis, vel nauis vindicatis mercibus, dominis sint restituendae. Inter Ludouicum XIII. et ciuitates Hanseaticas (k) conuenit, vt capta ob merces vetitas nauis Hanseatica, praefecti nauis victricis non aperiant cistas, nec inuolucra mercium soluant, nec quidquam rerum in nauis repertarum amoueant, et praesentibus iudicibus rerum nauticarum, (*en la présence des iuges de l'Admirauté,*) inuentarium rerum omnium conficiendum curent. Eoque facto, ne sic quidem cuiquam liceat aliquid, in nauis ista repertum, emere vel permutationis donationisue titulo acquirere, *avant que les prises n'ayent été déclarées bonnes par les iuges de sa maiesté.* Idem inter se pacti sunt Hispani et Bataui anno c^{lo} l^ocl. (1) *Und im Fall in gemeldten der unierten Provinzian Unterthanen Schiffen durch vorherbeschriebenes Mittel einige sothane Kauffmannschafften befunden würden, so hieoben für contrabande und verbotthen erklæhret seyn: so sollen dieselbe von denen von der Admiralitaet, oder andern competenten Richtern allein entladen, gecalangiret und geconfisciret werden.* Ipsi etiam Belgae anno c^{lo} l^ocl. in denunciatione saepe allegata (m) hac de re ita disponunt: *Und sol die judicatur über die transgression dieser unserer Ordonantz zukommen den Raethen der Admiralitaet, in welcher district die contraventien entdeckt werden, oder wo die Capitains, so die Schiffe aus der See aufgebracht, ausgefahren seyn.* Denique in edicto Frederici Regis Daniae c^{lo} l^oclviii. (n) itidem cautum: *Iedoch alle solche Güter nicht zu rühren, oder*

*Quod ex
ipsis gen-
tium ma-
riima-
rum legi-
bus de-
monstra-
tur.*

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

Z z der-

(k) See-Tractat inter Ludou. XIII. et ciuii. Hanseat. Art. III. et IIII.

(1) Tractat van de marine c^{lo} l^ocl. art. XII.

(m) Placat Ihro Hochmoegenden c^{lo} l^oclii. art. VIII.

(n) Declaration für die handthierende zur See 1659. art. Ap. Marquard. in Adp. pag. 656.

derselben etwas zu eroeffnen, ebe dann darüber ein Urtheil gefaellet, welches dann die Admiralitaet ohne einige dilation rechtmaefsig und endlich abprechen soll, wie sie selbige vor uns und unsern geliebten Reichs-Raethen verantworten und im Gericht gestaendig sein wollen. Ceterum in hoc iudicio caussarum maritimarum summarie admodum procedi, non est dubitandum. In tribunalibus admiralitatis Hollandicis ne duplicam quidem litigantibus esse permissam tradit MARQUARDVS (o). Et in ordinatione processus maritimi Lubecensi cIo HOLV (p) cauetur, vt processus sit summarius, vt non admittantur deductiones scriptae, vt peracta probatione non admittantur disputationes *die schriftlichen disputir-Gesetze*, vt ex istis curiis exfulent aduocati et caussarum patroni, vt lata sententia statim executio decernatur, nec locus sit appellationi, supplicationi, reductioni, nisi summa, de qua litigatur, superet mille marcas Lubecenses. Fiscus tamen caussam agit aduocatus fisci, ceu exemplum paulo ante ex METERANO (q) adlegatum demonstrat. Vnde lites eiusmodi de commissis breui finiri, satis constat.

§. XVIII.

Lata sententia, praeda statim fit eorum, qui sub hasta emunt.

Illud quoque obseruandum, quod lata sententia, et navi fisco addicta, res omnes sub hasta vendi, nauis vero, si bellicis vibus inferuire queat, summo imperanti cedere, sin sit mercatoria, (*ein Kauffarthey-Schiff*) itidem sub hasta venum exponi soleat. Quicumque rem eiusmodi emit, statim securus est, non modo quod a fisco emit, verum etiam quod rerum per mare adlatarum, et bona fide comparatarum statim acquiritur dominium. Id sane certum est de iure Hamburgensi, in quo cautum legimus (r): *Bringet iemand Gut über See und Sand, und dasselbe als gestohlen oder geraubt Gut angesprochen wird, so ist derienige, welcher das Gut gebracht, noch dasselbe zu behalten, als iemand ihm dasselbe abzugewinnen, iedoch so er erweisen kan mit ehrlichen Leuten, oder mit seinem Wirth, oder auch durch schriftliche Urkunde der Stadt, darinnen er das Gut gekauft, das er dasselbe redlich an sich gebracht habe.* Quod ius Hamburgense singulari dissertatione exposuit B. IO. SAM. STRYCKIUS (s). Nec tamen dubium est, quin et alibi res eiusmodi statim adquirantur bona fide eas ementibus. In

(o) Marquard. de iure mercat. lib. III. cap. VII. §. VI.

(p) Ordnung des summarischen See-Gerichts-Proceßs E. E. Raths zu Lübeck ap. Marq. in Adp. p. 704.

(q) Meteran. lib. XXIII. p. 163.

(r) Stat. Hamb. lib. II. Tit. XVIII. Art. II.

(s) Io. Sam. Stryk. de praescript. rerum per mare allatarum.

In Gallia id praeterea singulare est, quod ius protimiseos competat iis, qui nauem ceperunt. Qua de re in tractatu inter Ludouicum XIII. Regem Galliae et ciuitates Hanseaticas cautum est (t): *auquel cas (si scilicet sententia lata sit a caussarum nauticarum iudicibus,) les capitaines des vaisseaux, sur lesquels les dites marchandises auroient été prises, les pourront rachetter, s'ils veulent, pour le prix de leur adiudication, et seront préférés à tous autres.* Sed sua forsan cuius genti ea in re consuetudo est, nec quidquam, quod vbique obseruetur, hic poterit definiri.

§. XVIII.

Quum vero mercatores non facile belli tempore naues peregre mittere soleant, nisi contractu adsecurationis, quem vocant, sibi de damno resarciendo prospexerint, noua hic incidit quaestio, an et mercium hoc modo a fisco vindicatarum ipsiusque nauis, si et illius periculum in se susceperint adsecurantes, pretium sit restituendum? Vbi facile quisque animaduertit, aliud de pura, aliud de conditionali adsecuratione esse respondendum. In illa quum simpliciter, sine conditione aliqua temporis vel loci, periculum suscipiatur: dubium non est, quin et pretium nauis ob merces illucitas ereptae sit restituendum, dummodo non ipso tempore adsecurationis factae in periculo versatae sint naues. Adsecurationem enim non ad praeteritum, sed futurum et imminens periculum extendendam esse, legibus omnibus cautum est. Sic in ORDINATIONE PHILIPPI II. Regis Hispaniae (u) praecipitur: *So soll man auch keine Verträge von Versicherung machen von die Gevärde einiger Kauffmanschaften oder Schiffe, oder sonst von einigen andern Dingen, welche zu dem Tage, wan die Verträge gemacht seyn sollen, mögen verlohren oder vertruncken seyn.* Quod si tamen adsecuratus expresse sibi caueri curauerit in euentum boni vel mali nuncii, nec, qui periculum in se suscepit, probare possit, ei, cui cautum est, ante cautionem constitisse de damno, vel hic ab ea suspicione se iureiurando liberare queat: procul dubio et tum tenebitur adsecurator. Et ita non solum in ROTA GENVENSIS (x) iudicatum est, verum etiam iudicari iubent leges de adsecurationibus receptissimae. Ita enim in ORDINATIONE AMSTELODAMENSIS (y) cautum est: *Men vermach ock Schepen, Goeden, Waeren en Koopmanschappen, die verdroncken, gerooft of bedorven zyn doen*

*Nauium
ita pro
commissio
occupatarum
pretium an
ab adsecu-
ratoribus resti-
tuendum
sit, in ad-
securatione
pura?*

L z 2

asseu-

(t) See-Tractat zwischen Lud. XIII. art. V.

(x) Rot. Genu. Decif. CII. num. III. et V.

(u) Ordnung von Affeurantz der Schiffe clcLXX. art. XI.

(y) Affeurantz-Ordnung der Stadt Amsterdam art. XXI.

asseureren, oek na dat se verdroncken, gerooft ende verdorven syn geweest, zo wanner het ter kennisse van der persoon, dietselbe doet assureeren, niet gekomen en is, van de wertreckmge, rovinge, ende verderfenisse, van den vorschreven Schepen ende goeden. Sed haec omnia locum tantum habent, si ii, qui periculum in se susceperunt, merces eiusmodi vetitas naui fuisse impositas nouerint. Nam nemo in se suscipit periculum, nisi nauis cursum, merciumque quantitatem, qualitatem, numerum, mensuram, et quidem facta prius bona fide aestimatione, et instrumento ea de re sollemniter confecto, exacte compertam habeat (z). Quod si itaque dolose vetitae merces pro licitis fuerint indicatae: dubium non est, quin damni restitutio non possit ab adsecuratoribus peti (a).

§. XX.

An si ad-
securatio
sit condi-
tionata?

Sin non pure, sed addita conditione, periculum in se quisquam susceperit: ex instrumento, quod Polizzam vocant, diiudicandum, quos in se casus susceperint adsecutores. Non enim pactum generale pertinet ad casus istos fortuitos, de quibus non cogitatum videri potest (b). Hinc si nauis cursum mutet, vel si princeps eam sub colore, quod merces vetitas contineat, capiat detineatue: non tenentur adsecutores, nisi hoc diserte in diplomate, vti plerumque fieri solet, cautum legatur (c). Hinc si vulgaris formula adhibita legatur (d): *Wy Aseureedeurs dragen alle peryckel der See, van vuer, van Winden, van vrienden ende vianden, van Briefen, van Marcke, oder repressalien, van arreste ende detentie, van Konigen, Princen ende Heren, wie sie sien, ende generalicken van allen andern peryckeln ende fortuynen, die souden mogen overkoomen, in eeniger manieren, oft de man soude mogen verdencken, gewonlick oder ongewonlick*: nullum est dubium, quin damna omnia etiam nauis pro commisso occupatae refarcienda sint ab adsecuratoribus, qui merces eiusmodi impositas, et ad hostes alterius amicae nationis destinatas esse, non ignorarunt.

§. XXI.

Si senten-
tia non-
dum lata,
quamdiu

Quum autem supra dictum sit, naues ob mercium illicitarum vecturam, sententia demum a caussarum maritimarum iudicibus lata, fisco cedere: quaeritur, an restitutio suscepti damni peti possit

(z) Marquard. de iure mercat. lib. II. cap. XIII. num. XXIII.

(a) Santern. part. III. n. XIII. seq. et XXXXIII. seq.

(b) L. 5. et L. 9. D. de transact. L.

1. D. de pign. act.

(c) Assurances - Ordn. der Stadt Amsterdam art. VIII.

(d) Marqu. de iur. mercat. l. c. num. LXVIII. Werlhoff, de Polizza in adpend.

fit ab adsecutoribus, priusquam lis ista finita sit? Id vero procul dubio negandum. Tunc enim dubium adhuc est, libertatemne recuperatura navis, an fisco cessura sit. Et hinc si in exteris locis detineatur, pro situ istorum propiore aut remotiore vel sex mensium, vel anni vel biennii spatium expectandum est adsecurato, priusquam ab adsecutoribus damni suscepti restitutionem exigere possit (e). Ita cautum est non solum ORDINATIONE

expectandum sit adsecuratio, antequam restitutionem exigat?

AMSTELODAMENSI (f), verum etiam IVRE DANICO (g), quo etiam additur, hoc casu, spatio illo elapso, intra tres menses restitutionem damni fieri debere ab adsecutoribus: *Nach solchem Tage hat der Asscurant drey Monathe Frist, die Gelder zu bezahlen. Er folgt die Bezahlung binnen solcher Zeit nicht, so soll er, wie obgemeldet, (monatlich einen halben pro cento) die Zinsen erlegen, und durch rechlichen Mittel zur Zahlung angehalten werden.*

§. XXII.

Quid vero si sententia quidem lata, navis ob mercium veterarum vecturam fisco addicatur, gens tamen, cui illa ademta est, iniuriam sibi fieri conqueratur: an vllum superest remedium? Non temere hic statim arma expedienda esse suadet prudentia. Solent ergo mitti legati, qui naues iniuste captas repetant, id quod vocant *die aufgebrachtten Schiffe reclamiren*. Quale exemplum nostrae aetate in Suecia occurrit, a qua Britannii pariter ac Bataui naues quam plurimas, quas iniuria sibi ereptas conquerebantur, reposcebant. Sin nec hoc quidem leniore remedio malo mederi liceat: decerni solent repressaliae. Exemplum iam supra retulimus ex ZOVCHEAO (h), qui Anglos litteras repressaliarum decreuisse memoriae prodidit, quum Hispani herbam Nicotianam pro merce vetita declarassent, nauesque Anglicanas ideo addixissent fisco. Nec nostra omnino aetas eiusmodi repressaliarum usum plane ignorat. Plura de repressaliis et pignorationibus navium tradunt LOCCENIVS (i) et STYPMANNVS (k), quae, ne iusto latius euagari videamur, merito omittimus, illud modo obferuantes, ius istud pignorationis non penes priuatos esse, quantumuis iniusta navium detentione laesos, sed penes summos imperantes, quorum in arbitrio est, an pro indemnitate subditorum

Navibus iniuste captis, legati mittuntur illas repetituri, vel decernuntur repressaliae.

Z z 3

eas

(e) Marqu. l. c. num. LXV. Kurike diatr. de Adsec. p. 17.

(f) Adsec. Ordn. der Stadt Amsterd. art. VIII.

(g) Ius Danic. lib. III, c. VI, §. 10.

(h) Zouch. Ius faecial. Part. II. Sect. VIII. n. XII.

(i) Loccen. Ius marit. lib. III. c. III. §. VIII.

(k) Stypman. contin. ius marit. Part. V. cap. I. n. XXII.

eas decernere velint? Tametsi enim aliud videatur GROTIUS (1), et BODINO (m), qui illud ius etiam priuatis, hoc modo laesis, iure competere, et frustra iuribus maiestatis accenseri contendunt: rationem tamen hoc fugere satis demonstrauit ZIEGLERVS (n). Sunt enim repressaliae veluti praeparatio belli, vel potius bellum quoddam particulare, quo non minus saepe vniuersa respublica in discrimen adducitur, ac bello iusto indicto. Non magis ergo a maiestate ius repressaliarum seiungi potest, quam ipsum ius bellum inferendi, nisi priuato cuius ius esse putes, rempublicam in extremum coniciendi periculum. Vnde a IULIO FERRETO (o) obseruatum est, in regno Siciliae illum semisse bonorum omnium etiam feudaliu[m] mulctari, qui repressalias priuata auctoritate facere fuerit ausus.

§. XXIII.

*Conclusio
disserta-
tionis.*

Sed haec quidem de nauibus, ob mercium illicitarum vecturam commissis, ex ipsis gentium mari potentissimarum legibus foederibusque differere placuit. Breuitatem dissertationis academicae rationes; naeuos, si qui lucubrationi huic haereant, iuuentus; conatum denique ipsa rei, cuius tractationem suscepimus, dignitas vtilitasque excusabunt. Nostrum est, Deo, studiorum moderatori, votiuam suspendere tabulam, eique totius, si qua futurae est vitae nostrae studiorumque rationes votis incitatissimis commendare.

(1) Grot. lib. III. de iure belli et pacis c. II. §. VII. n. III.

(m) Bodin. de Republ. lib. I. c. X.

(n) Ziegl. ad Grot. l. c. de Iur. Maiest. lib. I. cap. XXXIII. §. VIII.

(o) Iul. Ferret. de re naval. lib. V. num. XXIII.

DE COLLEGIIS ET CORPORIBVS

O P I F I C V M.

E X E R C I T A T I O VIII.

C A P. I.

DE ORIGINE ET IVRE COLLEGIORVM ET CORPORVM APVD ROMANOS.

§. I. *Instituti ratio et partitio dissertationis.* §. II. *Romulus in nova urbe ciuibus opificia non permisit.* §. III. *Quia ea non conueniebant fini reipublicae Romanae, qui erat potentia bellica.* §. IIII. *Mutauit id NUMA, qui et opificiis adsuefecit ciues, et collegia instituit.* §. V. *Collegia ab eo instituta qualia? Tibicines quinam fuerint? Quinam aurifices? Quinam fabri aerarii, ut et fabri tignarii, dendrophori, centonarii, dolabrarii, scalarii, tinctorum, sutores et reliqui opifices.* §. VI. *Collegiorum a Numa institutorum conuentus et sacra.* §. VII. *Cur ea collegia Numa contra Romuli institutum inuenerit?* §. VIII. *Collegia illa aboleuit TVLLVS HOSTILIVS, restituit SERVIVS TVLLIVS, ac denuo suppressit TARQVINIVS SVPERBVS.* §. VIII. *Primis reipublicae liberae temporibus nulla fuerunt collegia.* §. X. *Postea in usum reuocata sunt a decemuiris.* §. XI. *Parum honorifica tamen semper Romae fuit opificum conditio.* §. XII. *Et tamen tunc veteribus illis collegiis noua addita.* §. XIII. *Inde natae sunt turbae reipublicae perniciosissimae.* §. XIII. *Quare Scto. sublata sunt praeter paucissima.* §. XV. *Postea ea restituit nouaque addidit P. Clodius.* §. XVI. *Ac denuo eadem suppresserunt Caesar et Augustus.* §. XVII. *Digressio de collegiis sacrorum causa coeuntibus.* §. XVIII. *In primis de conuentibus Christianorum.* §. XVIII. *Collegiis inimicissimi*

cissimi fuerunt Claudius, Traianus, et sequentes Imperatores. §. XX. Quaedam tamen Collegia semper coeundi potestatem retinuerunt. §. XXI. Quin et noua subinde instituta sunt indulgentia principum. §. XXII. Collegia ergo vel licita vel illicita. Illicitorum poenae. §. XXIII. In licita quinam recipi potuerint? §. XXIII. Quinam illis exclusi? §. XXV. An licuerit pluribus collegiis interesse? §. XXVI. Collegia vniuersitates et quasi respublicas constituiebant, et hinc iuribus minorum utebantur. §. XXVII. An iure antiquo heredes institui, fideicommissa et legata capere potuerint? §. XXVIII. Quid ea in re legibus nouis sensim immutatum sit? §. XXVIII. Variarum collegiorum immunitates. §. XXX. Earumque causae.

§. I.

*Instituti
ratio et
partitio
dissertationis.*

Confilium est, de COLLEGIIS et CORPORIBVS OPIFICVM, eorumque origine et iuribus, paullo vberius agere, et ea maxime, quae vel praetermissa ab aliis, vel perfunctorie exposita sunt, edisserere curatus. Ne vero, quod vulgo fieri solet, peregrina patriaque iura imprudenter misceamus: ipsi diligentiae nostrae eos ponemus limites, vt priore capite Romanorum, posteriore Germanorum mores atque instituta circa opificum collegia et corpora expendamus. Quo labore si ita defungemur, vt per Romanas patriasque antiquitates excurramus paullo liberius, et frequentius praestantissimis omnis aevi scriptoribus, quam BARTOLO et BALDO, (quos honoris causa nominamus,) denunciemus testimonium: facile, spero, id nobis condonabunt, quicumque saeculi nostri intelligunt bona, nec compendiorum ambitu vniuersam eruditionem iuridicam circumscribendam existimant.

§. II.

*Romulus
in noua
urbe ciui-
bus opifi-
cia non
permisit.*

Vt ergo ab ouo, quod aiunt, ordiamur: illud initio obseruamus, condita Roma, nullo loco in noua ac nascente ciuitate fuisse opifices, adeo, vt quaestum facere in officina, indignum ciuium Romanorum personis visum sit. Quamuis enim hodie opificiorum artiumque manuariarum culturam rebuspublicis omnibus commendent ciuilibus prudentiae auctores: aliter tamen rationes suas composuit ROMVLVS, qui Quirites ab artibus mechanicis, tanquam illiberali quaestu, penitus abstinere iussit. Testis est DIONYSIVS HALICARNASSEVS (a), qui Romuli persequutus instituta:

(a) Dionys. Halic. Ant. Rom. lib. II. pag. 98.

tuta: *Ἐπιδημίους μὲν, inquit, καὶ βαναύσους, καὶ προσαραγὰς ἐπιθυμιῶν, αἰσχρῶν τέχνας, ὡς ἀφανίζουσας καὶ λυμαινομένας τὰ τε σώματα καὶ τὰς ψυχὰς τῶν μελαχειζομένων, δούλοις καὶ ξένοις ἐπέδωκε μεθόδευεν. Propterea fellularias quidem et sordidas, et turpium cupiditatum incitatrices artes, ut corporibus et animis tractantium noxias et pestiferas, seruis et exteris exercendas tradidit.* Quo loco quidem interpretes τέχνην βαναύσων sordidam artem transtulit: sed Graecis omnes artes mechanicas et manuarias, et maxime fabriles, βαναύσους adpellari, satis constat, ut merito mireris, etiam doctissimum SCHEFFERVUM (b) inter mechanicas et sordidas vel fellularias artes distinguere, et his tantum βαναύσων nomen concedere, quum tamen et mechanicarum artes saepissime audiant βαναύσοι, et ipsi opifices vel ἀποχειροβίωτοι Graecis vocentur mechanici (c). Ex quibus patet, non sordidis tantum et fellulariis, sed omnibus in uniuersum artibus manuariis Romanis interdixisse Romulum, solisque seruis et peregrinis quaestum illum mercenarium reliquisse.

§. III.

Rationes huius instituti non adeo obscurae videntur. Quum enim ex fine omnia metienda sint; ad eum etiam in constituenda republica vnice respexit Romulus. Non alium vero sibi finem proposuerat, quam potentiam bellicam et latam quaqua versum dominationem. Facile praeuidebat vir sagacissimus, nouam, quam condiderat, urbem neque commerciis, neque opificiis, neque agricultura vel re pecuaria, eam, quam animo conceperat, felicitatem consequuturam. Commerciis obstabant urbis situs, Tiberini amnis angustia, onerariis nauibus eo quidem tempore vix peruia (d), et maxime tot florentissimarum urbium portuumque vicinia, quorum luminibus officere, omnino videbatur difficillimum. Neque ex artibus opificiisque in tanta saeculi frugalitate multum splendoris sperari poterat nouae ciuitati, maxime quum aduentitia illa turba, quae Romam confluxerat, rei potius pecuariae et latrocinii, quam artibus et opificiis, adsueuisset. Denique et agriculturam ipsa agri Romani angustia parum quaestuofam pro-

Opificia non conueniebant fini reipublicae Romanae, qui erat potentia bellica.

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

A a a

mit-

(b) Scheffer in indice Graec. ad Aelian. voce βαναύσους τέχνη.

(c) Kuhn in Addit. ad Scheffer. indicem l. c.

(d) Vid. Marliani Topogr. Rom. lib. VII. cap. I. p. 271. Posterioribus tamen temporibus operam dederunt Roma-

ni, ut fluuium hunc redderent nauigabilem: quamuis non nisi actuariae naues Romam usque pergerent, maiores Ostiae ancoris alligarentur. Et de his temporibus intelligendus Dionys. Halic. lib. III. p. 183. qui de huius fluminis commoditate satis magnifice sentit.

mittere videbatur. Is enim, SIGONIO (e) teste, principio fuit parum spatiosus, adeo, vt ultra Tiberim in Hetruria nullus esset, Latium vero versum haut multum pateret. Quamobrem populo egeno, rudi, et nouarum rerum cupido, nihil magis conuenire videbatur, quam studium rei militaris, quod vnice sibi proposuisse Romulum, iamdudum obseruarunt auctores grauissimi, et in his HERM. CONRINGIVS (f). Ipsum sane Romulum DIONYSIVS HALICARNASSEVS (g) nobis sistit, de instituenda republica hunc in modum concionantem: Ἐτέρα εἶναι τὰ σώζοντα καὶ ποιεῖντα μεγάλας ἐκ μικρῶν τὰς πόλεις· ἐν μὲν τοῖς ὀφθαλμοῖς τὸ διὰ τῶν ὀπλῶν κράτος. Aliud esse, quod seruet ciuitates, et e paruis magnas faciat; nimirum in externis bellis armorum potentiam. Quem reipublicae scopum etiam paullo post commendat Romulus, dum libere profiteretur, μαχητὰς τε καὶ δικαίους ἀνδρας, καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς ἐπιτηδεύοντας τὸ τῆς πολιτείας σχῆμα ποιεῖν τοῖς φρονήμας αὐτὸ κατασκευασμένοις, bellicosos viros, qui iustitiam caeterasque virtutes colant, prudentibus hominibus, qui respublicas constituerunt, earum constituendarum formam praeuuisse. Quum ergo semel placuisset, Martis aleae committere ciuitatis fortunam: non solum id operam dedit Romulus, vt ciuitatem haberet frequentissimam, verum etiam, vt ipsi ciues ad arma sumenda essent expeditissimi. Iam satis intelligebat vir sagatae non minus, quam togatae prudentiae praesidiis instructissimus, mercatoribus atque opificibus non satis cum militia conuenire: neque ignorabat, artes manuaras parum robustos et agiles milites dare, qui multo rectius ruri adolefcerent. Hinc et eum potissimum quaestum, qui ex agricultura prouenit, permittebat ciuibus, iisdemque, vt ait DIONYSIVS (h), τὸν τε πολεμικὸν καὶ τὸν γεωργικὸν ἔταξε εἶον, tam bellica, quam rustica iniungebat munia. Et haec demum est genuina ratio, ob quam ciues artes manuaras facere vetuit Romulus, quae etiam alias gentes bellicosas permouit, vt vel e rebuspublicis suis proscriberent opificia, vel certe arma iis numquam traderent. Aegyptiis sane ignobiliores habitos esse opifices, nec passos illos esse, militem his artibus contaminari, auctor est HERODOTVS (i). Idem de Lacedaemoniis testantur PLVTARCHVS (k), AELIANVS (l), et maxime XENO-

(e) Sigon. *de iure ciu. Rom. lib. I. cap. II. p. 22.*

(f) Conring. *ad Machiau. Princ. cap. XII. p. 227.*

(g) Dionysf. *Halicarn. Antiqu. Rom. lib. II. pag. 79.*

(h) Dionysf. *Halicarn. lib. II. pag. 98.*

(i) Herodot. *lib. II. cap. XXXXII.*

(k) Plutarch. *in compar. Lycurgi et Numae pag. 76.*

(l) Aelian. *Var. Hist. lib. VI. cap. VI.*

ΝΟΡΗΟΝ (m), qui Spartanorum aliarumque Graecarum ciuitatum instituta inter se contendens: Ἐν μὲν γὰρ Σπάρτῃ, inquit, ταῖς ἄλλαις πόλεσι πάντες χρηματίζονται, ὅσον δύνανται ὁ μὲν γεωργεῖ, ὁ δὲ ναυκληρεῖ, ὁ δ' ἐμπορεύεται, οἱ δὲ ἀπὸ τεχνῶν στέφονται· ἐν δὲ τῇ Σπάρτῃ ὁ Λυκῦργος τοῖς μὲν ἐλευθέροις τῶν μὲν ἀμφὶ χρηματισμὸν ἀπειπε μηδεὸς ἀπειθεῖν. Nam aliis in urbibus omnes, quocumque modo possunt, rem faciunt. Hic agrum colit, ille nauiculariae deditus est: hic mercatura, ille opificio exercendo se alit. Spartaе vero Lycurgus ingenius interdixit, quo minus ea, quibus rem facere possent, attingerent. Quum ergo Romulus, non minus ac Lycurgus, ad potentiam bellicam omnia retulerit: non mirum profecto videbitur, eum etiam artes manuaras omnes, tamquam fini et scopo suo parum concinnas, e republica sua proscripsisse.

§. III.

Satis diu illud Romuli institutum viguisse, credit DIONYSIUS Μυσαιῶν HALICARNASSEVS (n), dum ait: Καὶ δέμενον ἕως πολλῆς ᾗδονος δι' id ΝΥΜΑ; αἰσχύνῃς ὄντα Ρωμαίους τὰ τοιαῦτα ἔργα, καὶ ὑπ' ἐξένου τῶν αὐθιγῶν qui et ο- πificiis ad- ἐπιτηδευόμενα: longoque tempore pudori fuerunt Romanis opera talia, iuefecit ci- ita, ut nemo ex indigenis animum ad ea adplicaret. Sed constat ves, et tamen aliunde, non diutius illud mansisse, quam ipsum Romuli collegia imperium. Numa enim, qui Romulo successit, nihil fecit reliqui, instituit. ut ciues feroces opificiorum artiumque redderet studiosiores. Hinc non solum ciuibus eum quaestum permisit, verum etiam ipsos opifices in certa collegia vel corpora primus descripsit. Rem memoriae prodidit PLINIUS (o) et PLVTARCHVS (p), cuius verba audire iuuat: Τῶν δὲ ἄλλων αὐτῆς πολιτευμάτων ἢ κατὰ τέχνας διανομὴ τῆς πλείους μάλιστα θαυμάζεται -- Ἦν δὲ ἡ διανομὴ κατὰ τὰς τέχνας ΑΥΛΗΤΩΝ, ΧΡΥΣΟΧΩΝ, ΤΕΚΤΟΝΩΝ, ΒΑΦΕΩΝ, ΣΚΥΤΟΤΟΜΩΝ, ΣΚΥΤΟΔΕΨΩΝ, ΧΑΛΚΕΩΝ, ΚΕΡΑΜΕΩΝ, τὰς δὲ λοιπὰς τέχνας εἰς ταυτὸ συναγαγὼν ἐν αὐτῷ ἐκ πασῶν ἐπέδειξε σύστημα; κοινωνίας δὲ καὶ συνόδους καὶ Θεῶν τιμὰς ἀποδοῦν ἐκάστω γένει πρεπέσας τότε πρῶτον ἐν τῆς πόλεως ἀνείλε τὸ λέγεσθαι καὶ νομίζεσθαι τὴν μὲν Σαθείας, τὴν δὲ Ρωμαίους, καὶ τὴν μὲν Τατίου, τὴν δὲ Ρωμύλου πολιτίας. Prae ceteris eius institutis commendatur populi per artificia centuriatio. -- Diuisit autem ciuitatem per artes TIBICINVM, AVRIFICVM, FABRVN, TINCTORVM, SVTORVM, CORIARIORVM, AERARIORVM, FIGVLORVM.

A a a 2

Reli-

(m) Xenoph. de Laced. Republ. cap. VII. 1. et 2. p. 79. Tomo V. Oper. edit. Oxon.

(n) Dionys. Halic. lib. II. p. 98.

(o) Plin. Hist. nat. lib. XXXIII. cap. I. et lib. XXXV. cap. XII.

(p) Plutarch. in Numa pag. 71.

Reliquas artes in vnum collegit, fecitque ex omnibus corpus vnum, collegiaque et concilia atque sacra, cuique sectae decentia attribuit. Ita primum sustulit ex vrbe factiones, ne hi Sabini, illi Romani, hi Tatii, illi Romuli ciues haberentur vocarenturque. Haec PLVTARCHVS, cuius verba illustraturi, tum de ipsis his collegiis a Numa inuentis, tum de eorum institutis, tum de rationibus denique, quibus permotus Numa opifices in collegia et corpora descripsit, agemus paullo accuratius.

§. V.

Collegia ab eo instituta qualia? Tibicines quinam fuerint? Quinam aurifices? Quinam fabri aenarii, vt et fabri signarii, dendrophorici, cenonarii, dolabrarii, scalarii, tinctorii, sutores, et reliqui opifices? Nouem hic recensentur artificum collegia, quae Numa instituisse dicitur. Horum primum est TIBICINVM, quibus sequiore aeuo etiam FIDICINES sese adiunxerunt, teste marmore apud SMETIVM (q), dedicato quippe

COLLEGIO TIBICINVM
ET FIDICINVM ROMANORVM

Q. S. P. P. S.

id est, vt in alio marmore (r) hae litterae ac notae exponuntur, QVI SACRIS PVBLICIS PRAESTO SVNT. Ex quibus simul intelligimus, cur primus inter collegia locus tibicinibus attributus sit. Non enim ad priuatorum vsus, sed ad sacra pertinebat hoc tibiis canendi artificium, siquidem, VALERIO MAXIMO (s) teste, *inter publicas priuatasque ferias, actiones, personis tecto capite variaque veste velatis, concentusque edebant.* Vnde et fas illis erat in aede Iouis epulari. Quod ius quum illis a censoribus eriperetur, vno agmine Tibur secesserunt, nonnisi dolo inde reducendi, vno quippe sub honoris specie inebriati, et in plaustris Romam reuerti, vt ab eodem VALERIO (t) et LIVIO (u) refertur. Secundum collegium AVRIFICVM fuit, cuius itidem mentio fit in marmore apud SMETIVM (x), in quo MAGISTER QUINQVENNALIS COLLEGII AVRIFICVM nominatur. Huic vero collegio procul dubio ideo tam honorificus datus est locus, quia Veturii Mamurii, aurificis, opera percommode vsus fuerat Numa in effingendis scutis ancili caelitus delapso similibus (y). Eius enim solertiam tanti fecit Numa, vt et in carminibus Saliorum, FESTO (z) auctore, frequentissime eius nomen audiretur. Tertium collegium

non

(q) Smet. *Inscript.* p. XXXIII, 9.
Gruter. *Inscr.* pag. CCLXVIII. 2.

(r) Smet. *Inscr.* pag. LVIII. 1.

(s) Valer. Max. *lib. II. cap. V. n. 4.*

(t) Valer. Max. *l. 6.*

(u) Liu. *lib. V. cap. XXX.*

(x) Smet. *Inscript.* p. LXXXVI. 4.

(y) Plutarch. *in Numa pag. 69.*

(z) Festus *voce Mamurii, et ibi*

Dacer. *pag. 219.*

non FABRVM fuit, vt PLVTARCHI fert ordo, fed AERARIORVM FABRVM, vt obferuauit PLINIUS (a), qui de re aeraria agens: *Docuimus, inquit, quamdiu populus Romanus aere tantum signato vſus eſſet, et alia, quae vetuſtas tradidit, quum aequalem urbi auſtoritatem eius declararet, a Rege Numa tertio collegio aerariorum fabrum inſtituto.* Non dubito, quin hi antiquiſſimis temporibus etiam cudendis numis operam locarint: ſiquidem antiquiſſimi Romanorum numi aenei tantum fuerunt (b). Poſtea eam operam in ſe ſuſceperunt FLATVRARIJ AVRI ET ARGENTI MONETARIJ (c), quibus modo triumuiui, modo quatuoruiui auro argento aeri ſtando feriundo (d), nec non triumuiui, menſarii (e), et EXACTORES ARGENTI ET AERIS (f) praeerant, quorum iſti cudendis numis, illi iſdem expendendis, hi materiae vel metallo colligendis praefecti fuiſſe videntur. Proximi hiſ fabris aerariis procul dubio fuerunt FABRI, quibus poſteriore aeuo etiam CENTONARIJ, ac denique ex conſtitutione CONSTANTINI M. (g) etiam DENDROPHORI iuncti ſunt. Hinc ſaepe in vetuſtis marmoribus occurrit COLL. FABR. TIGNAR. (h) COLL. FABROR. ET CENTONAR. (i) COLL. DENDROPHOR. FABRVM CENTONARIORVM (k). CENTVR. CENTONARIORVM, DOLABRARIORVM, SCALARIORVM (l), e quibus ſeſe vix expedire adhuc potuerunt eruditi. Fabri tignarii qui ſint, nemo ignorat. Hi autem quum ſimul coercendis reſtinguendiſque incendiis darent operam (m), eoſque ſine, duce praefecto vigillum, cum dolabris vncis aliſque machinis urbem noctu obirent (n): facile patet, cur fabris iungantur *centuriae ſcalariorum et dolabrariorum.* Eadem de cauſſa fabris etiam accenſentur *centonarii*, non a numero id nomen adepti, ſed a *centonibus*. Centones vero, vt e IVLIO CAESARE (o), VEGETIO (p) ipſoque Iure noſtro (q) conſtat, erant machinae, ad reſtinguenda incendia comparatae. De dendrophoris quam maxime dubitant eruditi.

A a a 3

- (a) Plin. *Hiſt. Nat. lib. XXXIII. c. I.*
 (b) Plin. *l. c.*
 (c) Smet. *Inſcript. pag. CXLVIII. 5.*
 (d) Hotom. *de Magiſtrat. Rom. pag. 436.* Alex. ab Alex. *gen. dier. lib. III. cap. XVI.*
 (e) Liu. *lib. XXIII. cap. XXI. l. XXIII. cap. XVIII. l. XXVI. cap. XXXVI.*
 (f) Gruter. *Inſcr. p. XXXVI. 8.*
 (g) L. I. *Cod. Theod. de Centon. et dendroph. l. XIII. Tit. VIII.*
 (h) Smet. *Inſcript. p. LVII. 3.*
 (i) Smet. *Inſcript. p. LXXV. 6. p. CLX. r. 2. 3.*
 (k) Smet. *Inſcript. p. XXXXVI. 4.*
 (l) Smet. *Inſcript. p. CLVIII. 13.*
 (m) Plin. *lib. X. Epist. XXXII.*
 (n) L. 3. §. 3. *D. de offic. praef. vigil.*
 (o) Iul. Caef. *de bello civili lib. II. cap. X.*
 (p) Veget. *de re milit. lib. III. cap. XV.*
 (q) L. 12. §. 18. *de inſtruct. vel inſtrum. leg.*

diti. HADRIANO TVRNEBO (r) enim materiam ad machinas bellicas castrenses et poliorceticas aduexisse videntur. PIERIVS VALE-RIANVS (s) eisdem ratiarios fuisse mauult. Ab utroque sententiam suam seiungit CLAVD. SALMASIVS (t), qui dendrophorum collegium non ad artem aliquam fabrilem, sed deorum cultum pertinuisse contendit. Denique acutissimus humanissimusque IAC. GOTHOFREDVS (u), eumque sequutus THOM. REINESIVS (x), duorum generum dendrophoros sibi reperisse visi sunt, quorum alterum in re fabili, alterum in cultu Deorum fuerit occupatum. Sed omnino fabili arti operam dederunt omnes dendrophori, in findendis quippe siluis, caedendis arboribus, carbonibus facien- dis, aduehendis lignis aliisque huiusmodi operis occupati (y); ideoque et fabris eos iungi praecipit CONSTANTINVS M. Idem tamen et sacris operabantur, vt paullo post paragrapho proxima ostendemus. Vt adeo nec SALMASIO caussa fuerit suggillandi TVR-NEBVM, nec GOTHOFREDO, ex vno dendrophorum collegio duo diuersa fingendi. TINCTORVM et SVTVORVM collegia, quae superioribus subiungit PLVTARCHVS, non magis veteribus memo- rantur, ac collegium FIGVLORVM, nisi quod PLINIVS (z) hoc septimum tenuisse locum refert. CORPVS CORIARIORVM MAGNA-RIORVM SOLARIORVM, nec non CORIAARVM in marmoribus Ro- manis (a) occurrit, et fortassis pars quaedam fuit illius collegii coriariorum, quod instituerat Numa. Reliquos opifices quum in vnum collegium coniecisse dicatur Numa: illud mea quidem sen- tentia non aliud fuerit, quam illud, ex quo postea natum est COLLEGIVM MAGNVM, quod sequiore aeuo ad sacra magis quam opificia pertinuit. Eius aliquot vetusta marmora (b) meminerunt, veluti illud Romanum:

D. M.

T I. C L A V D I O.

O N E S I M O.

VIA-

(r) Turneb. *Aduersar. lib. XXVIII. cap. XVI.*

(s) Pier. Valer. *Serm. I.*

(t) Salmaf. ad Spartian. *Caracall. cap. VIII.*

(u) Iac. Gothofr. ad L. 20. *Cod. Theod. de pagan. et L. 1. Cod. Theod. de cenon. et dendroph.*

(x) Thom. Reines. *Inscript. Class. I. 40. p. 75.*

(y) Alciat. ad L. 167. *D. de verb. signif.*

(z) Plin. *hist. nat. lib. XXXV. cap. XII.*

(a) Smet. *Inscript. LVIII. 1. La- zius de republ. Rom. lib. XII. cap. III. p. 900.*

(b) Smet. *Inscript. pag. XXVII. 6. pag. XXXXVII. 10.*

VIATORI
COLLEGI MAGNI.
E L. ZMYRNA CONI.

Et haec quidem sunt nouem illa collegia, quae a Numa Pom-
pilio instituta fuisse, e PLVTARCHO discimus.

§. VI.

Ex eodem vero etiam adparet, collegiis his Numam non so-
lum fodalitates suas vel conuentus, verum etiam sacra cuiuslibet
conuenientia dedisse. Sodalitates eo pertinebant, quod liceret
collegiis statis diebus coire, et de rebus ad opificium et collegii
vtilitatem pertinentibus consulere in medium, et sumtibus cor-
rogatis epulari (c): id quod apud Graecos *εραψία* adpellabatur. *Collegio-
rum a
Numa in-
stituto-
rum con-
uentus et
sacra.*
Eo sine singulis collegiis praerant, qui collegium ipsum dirige-
rent, alii, qui fisci rationes conficerent, alii denique, qui colle-
gis ministrarent. Quo in marmoribus pertinent MAGISTRI QVIN-
QVENNALES COLL. FABR. TIGNARIOR. (d) MAGISTRI QVINQVEN-
NAL. COLL. AVRIFICVM (e), PROCVRATOR TIBICINVM ROMA-
NOR. (f) QVAESTOR COLL. CENTONARIOR. (g) HONORATI ET
SCRIBAE COLL. FABR. TIGNAR. (h) COLLEGI MAGNI VIATOR (i).
Quin quum iniuisa paullatim esse coepissent collegia: coeperunt
singula sibi e patriciis et nobilibus adfiscere patronos, quorum
praesidio apud Senatum populumque vterentur. Hinc passim in
vetustis marmoribus laudantur PATRONI COLL. CENTONARIORVM
(k), DENDROPHORORVM (l), FABRORVM (m) et huius generis
alii, quorum de origine atque officio iam alio loco (n) fusius
actum est. Erat praeterea collegiis singulis fiscus, qui ARKA ad-
pellatur in iure nostro (o) et in marmore Romano (p), in quo
statuitur, vt ANNI. X. DC. DIE VIII. KAL. OCTOBR. NATALI
DIVI AVGVSTI EROGENTVR EX ARK. Idem Numa etiam sacra
quaedam cuius collegio propria esse voluit, de quibus quamuis
hodie non adeo exacta nobis suppetat notitia; ea tamen, quae
commune naufragium euaferunt, tamquam fractas tabulas collige-
re

(c) L. 20. C. Theod. de pagan.

(d) Smet. *Inscript.* p. LXXXXVI. 4.(e) Idem *Inscript.* p. LXXXXVI. 2.(f) Smet. *Inscr.* p. CXXXXVIII. 24.(g) Smet. *Inscr.* p. CLVIII. 15.(h) Smet. *Inscr.* p. LVII. 3.(i) Smet. *Inscr.* p. LXXXXVII. 10.(k) Reines. *Inscript. Class.* I. 302.(l) Idem *Classé* I. 283.(m) Idem *Classé* II. 17.(n) Meum *Syntagm. Antiqu. Rom.*
lib. I. Tit. II. n. XXVIII.(o) L. 1. §. 1. ff. quod cuiuscumque
uniuers. nomine.(p) Smet. *Inscript.* p. XXXIII, 10.

re iuuabit. Singulis ergo collegiis erant certi dii, qui iisdem praeesse dicebantur, et in vetustis marmoribus saepe vocabantur *genii*. Sic GENIUS COLLEG. CENT. est apud REINESIVM (q): GENIUS COLLEGI TIBICINVM ROMANORVM Q. S. P. P. apud RAPH. VOLATERRANVM (r) et eundem (s). Singulis quoque collegiis festi erant dies, quibus praecipue sacris operabantur. De tibicinibus notum est, eos Idibus Iuniis celebrasse quinquatrus minufculas, quibus feriat per urbem vagabantur, et ad aedem Mineruae conueniebant (t). Eidem Deae etiam fullones et cerdones vel tinctores sacra fecisse quinquatribus maioribus XIII. Kal. Aprilis, auctor est OVIDIVS (u), qui postquam docuit, festis illis diebus philosophos, medicos, magistrum litterarios, pictoresque, et lanam tractantes sacra fecisse Mineruae, etiam fullonum et cerdonum ita meminit:

Hanc cole, qui maculas laesis de vestibis aufers:

Hanc cole velleribus, quisquis abena paras.

Praecipue fabris sacra fuisse propria ac veluti domestica, vel inde constat, quod alicubi etiam singularia templa erant, in quibus sacra facerent. Sic enim TEMPLVM CENTONARIORVM ET FABRORVM, Regii celebre, occurrit in marmore apud GRVTERVM (x). Praecipue tamen fabri Silvanum coluisse, et in eius honorem frondes et ramos pinuum e luco sacro excisarum per urbem tulisse videntur, quod etiam alibi in Bacchi, Apollinis, Hecates et Cereris sacris fieri consueuisse, ex STRABONE (y), et ARTEMIDORO (z) discimus. Et ideo non ipsi modo hi fabri; sed et Silvanus, quem hoc ritu colebant, DENDROPHORVS audit in hoc marmore (a):

SILVANO. DENDROPHORO. SACRVM.

M. PBLICIVS. HILARVS. MARGAR. Q. Q.

P. P. CVM. LIBERIS. MAGNO. ET.

HERMONIANO. DENDROPHORIS.

M. D. M. DE. SVO. FECIT.

Quo etiam adludens VIRGILIUS (b):

Et teneram, inquit, ab radice ferent, Siluane, cupressum.

Et

(q) Reines. *Class. I. n. 302.*

(r) Raph. Volaterr. *Comm. Urb. lib.*

XXX.

(s) Reines. *Class. I. n. 167.*

(t) Liu. *lib. VIII. cap. XXX.*

(u) Ouid. *Fastor. lib. III. v. 821.*

(x) Gruter. *Inscript. n. CI. 1.*

(y) Strabo *lib. X.*

(z) Artemid. *lib. II. cap. XXXXII.*

(a) Smet. *Inscript. p. XXVII. 10.*

(b) Virgil. *Aeneid. lib. VIII. v. 81.*

Et ex eo simul reddi poterit ratio, cur Honorius augustus (c) dendrophorum collegium, tamquam ad profanum deorum cultum et superstitionem comparatum, sacra et epulas facere vetuerit. Inde enim non sequitur, vt dendrophori hi ab aliis, qui rei fabрили operam dederunt, fuerint diuersi, aut vt Imperator iste dendrophorum plane collegium sustulerit, sed vt sacra tantum, a Numa fabris tradita, et constante vsu seruata, tamquam superstitiosa, primus aboleuerit.

§. VII.

Reliquum est, vt quas rationes habuerit Numa collegia ista instituenti, tantumque honorem deferendi opificibus, paullo accuratius disquiramus. Scilicet vti Romulus istas artes indignas Quiritibus existimauerat, quia ad potentiam bellicam omnia referebat: ita Numa eas artes iisdem quam maxime commendabat, quia acrem, qua flagrabant, bellandi cupiditatem extinguere quam maxime annitebatur. Ipse erat gente Sabinus. Sabinorum vero minime omnium intererat, Romanos armis valere, quippe a quibus iam imperante Romulo tantum non ad incitas fuerant redacti. Ne ergo reliquias Sabinorum excinderent, omnino iis suadebat prudentia, vt, quoad fieri posset, Romanorum ferociam supprimerent. Hinc a PLVTARCHO (d) memoriae proditum est, vacillante Numa, et regnum oblatum respuente, patrem eius Pomponium, et Ancum Marcium, generum, multis verbis eum cohortatos esse ad falces suspiciendas. Praecipuum vero, quo utebantur, hoc erat argumentum: *Εἰ δὲ δὴ καὶ παντάπασιν ἀκρατῶς ἔχουσι καὶ μανικῶς πρὸς πόλεμον, ἄρ' ἔχει βέλτιον ἀλλαχόσε τὴν ὄρμην αὐτῶν τρέπειν, διὰ χειρὸς ἔχοντας τὰς ἡνίας· τῇ δὲ πατρίδι καὶ παντὶ τῶν Σαβίνων ἔδνει σύνδεσμον εὐνοίας καὶ φιλίας πρὸς πόλιν ἀμμάζουσαν καὶ δυνατὴν γένεσθαι.* Quod si etiam populus Romanus immodico et insano bellandi ardeat studio; nonne satius sit, habenas tenentem ALIO DIVERTERE feruorem eius, patriaeque atque vniuersae Sabinorum genti florentem ciuitatem et opulentiam necessitudine et amicitia copulare? Sabinorum ergo studio, ad extinguendam Romanorum ferociam omnem operam omniaque consilia contulit Numa: neque minus ea in re ipsorum patriciorum Romanorum, a quibus ad regnum fuerat euectus, desiderio satisfacit. Nam et hi, perosi Romuli instituta, ipsi auctores fuerunt nouo regi, vt ciuitatem bellicosam ad pacis consilia traduceret. Hinc cum denuo prae se ferret Numa, se ab oblato regno abhorrere, causamque interferret, quod ferox populus et dominandi libidine incensus, ar-

Cur es
collegia
Numa
contra
Romuli
instituum
inueneris?

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

B b b

den-

(c) L. 20. C. Theod. de pagan.

(d) Plutarch, in Numa p. 63.

dentem viuidumque regem desideret: patres a senatu missi, teste eodem PLVTARCHO (e), responderunt: Τὶς δὲ οἶδεν, εἰ καὶ νικῶντι δήμῳ πολέμου κόρος ἔσται, καὶ μετὰ θριάμβων καὶ λαφύρων γεγονότες, ἡγεμόνα πρῶτον καὶ δίκης ἑταῖρον ἐπὶ εὐνομίᾳ καὶ εἰρήνῃ ποθεῖσιν; *Quia si victorem populum iam satietas ceperit belli, triumphisque expletus et manubiis sedatus principem et iustitiae cultorem ad ciuitatem legibus et pace temperandam exoptet?* Quum ergo semel consilium hoc cepisset Numa, se sibi alium ac diuersum regnandi finem ob oculos positurum, quam ad quem omnia retulerat Romulus: fieri non poterat, quin et leges daret, Romuli institutis plane contrarias, et non ad excitandam fortitudinem, sed reprimendos ferocis populi spiritus vnice comparatas. Id quod etiam LIVIVS (f) obseruat, dum de latis a Numa legibus ita scribit: *Vrbem nouam, conditam vi et armis, iure, legibus ac moribus de integro condere parauit, quibus cum inter bella adsuescere videret non posse, (quippe efferatis militia animis,) mitigandum ferocem populum armorum desuetudine ratus est.* Et nonnullis interiectis (g): *Ita duo deinceps reges, alius alia via, ille bello, hic pace ciuitatem auxerunt.* Quae quum ita sint, nemini profecto mirum videbitur, Numam etiam artibus manuariis et fellulariis adsuefacere plebem decreuisse, eoque sine ipsos opifices in certa collegia et corpora primum descripsisse, vt tanto honestius huic quaestui in posterum vacarent.

§. VIII.

Collegia illa aboleuit TULLIVS HOSTILIUS, restituit SERVIUS TULLIVS, ea denuo suppressit TARQUINIUS SUPERBUS.

Enimvero quemadmodum Numa Romuli, ita Tullus Hostilius Numae instituta tantum non omnia sustulit. Tantum enim abest, vt tertius ille Rex Romanorum quiete ac otio marcescere ciuitatem passus sit, vt nihil nisi arma et bella spirarit, eaque in re ipsum Romulum superarit. Qua de re LIVIVS (h): *Senescere, inquit, ciuitatem otio ratus, vndique materiam excitandi belli quaesuit; cui et EXCERPTA PEIRESCIANA (i) respondent, quorum verba semel, id est, Latine hoc loco producere erit volupe: Tullus Hostilius in bello aduersus hostem fortissimus habebatur, sed deos idem magnopere contemnebat.* Quae vltima verba eo procul dubio pertinent, quod vir fortissimus a superstitione, cui nimium indulserat Numa, alienissimus fuerit. Omnia ergo exemplo Romuli ad potentiam virtutemque bellicam referebat, egregius, vt

a FLO-

(e) Plutarch. in Numa pag. 63.

(f) Liu. lib. I. cap. XVIII.

(g) Liu. lib. I. cap. XXI.

(h) Liu. lib. I. cap. XXI.

(i) Excerpta Peiresciana, cap. XXII.

p. 568.

a FLORO (k) adpellatur, *militiae artifex*, quin ipso Romulo, LIVIO (l) iudice, *acrior*. Ex quo regnandi fine facile colligere licebit, Tullo Hostilio nec ciues opificiis vacantes, nec eorum collegia magnopere placere potuisse. Veterum enim Romanorum militia selecta erat, non mercenaria. Atqui ad primam praeconis vocem nomen dare regi, delectum habenti, arma sumere pro republica, colligere sarcinulas, in castris excubare pro securitate reipublicae, et sub ipsis denique pellibus hibernare, minime omnium integrum est iis, qui in officinis delitescunt, et artibus manuariis victitant. Ergo satis verosimile est, Tullum Hostilium Numae Pompilii institutum de collegiis opificum sustulisse. Quod ne gratis videamur adfirmare, colligere id nobis licebit ex FLORO (m), qui collegiorum originem ad Seruium Tullium regem refert, his verbis: *Ab hoc populus Romanus relatus in censum, digestus in classes, curiis atque COLLEGIIS distributus, summaque regis solertia ita est ordinata respublica, ut omnia patrimonii, dignitatis, aetatis, ARTIVM, officiorumque discrimina in tabulas referrentur*. Scilicet ea non ita intelligenda videntur, ac si primus haec collegia inuenerit Seruius, sed quod a Numa inuenta reuocauerit in usum, descriptaque in classes ciuitate, etiam centurias quasdam ex fabris, reliquisque opificibus confecerit, ceu ex DIONYSIO HALIC. (n) constat. Enimuero ne sic quidem mansere collegia. Tarquinius enim superbus ea non secus, ac alia Numae instituta, proposito edicto sustulit. Qua de re DIONYSIVS HALIC. (o): *Συνόδος δὲ συμπάσας, ὅσαι πρότερον ἐγένοντο κομησιῶν, ἢ Φραστριασῶν, ἢ γειτόνων, ἐν τε πόλει καὶ ἐπὶ τῶν ἀγρῶν, ἕφ' ἱερά καὶ θεοσίας πάσαις κοινῇ ἀγορεύουσι, μηδέτι συνελθεῖν. ἵνα μὴ συνιόντες εἰς τὸ αὐτὸ πολλοὶ βουλὰς ἀπαρρήτως μὲν ἀλλήλων ποιῶντι καὶ καταλύουσι τῆς ἀρχῆς*. Praeterea coe-tus omnes paginorum, curiarum, vicinorum, vel in agris, vel in vrbe, antea sacrorum causa fieri solitos, vno edicto in posterum vetiuit: ne multis in vnum locum conuenientibus, arcana de conuellenda tyrannide inirentur consilia. Et hac in re tyranni mores expressit Tarquinius, ad quos, ARISTOTELE (p) teste, etiam haec pertinent: *neque concoenationes permittere, neque sodalitatem, neque disciplinam, neque aliud quidpiam huiuscemodi; sed omnia cauere, unde solent exoriri duo, animositas scilicet et fides*. Ex quibus simul facile est ad intelligendum, non tam ipsa opificia quam opificum collegia et corpora, suppressisse Tarquinium. In officinis

B b b 2

enim

(k) Flor. lib. I. cap. VIII.

(l) Liu. lib. I. cap. XXIII.

(m) Flor. lib. I. cap. VI.

(n) Dionys. Halic. lib. III. p. 221.

(o) Idem lib. III. p. 246.

(p) Aristot. Polit. lib. V. cap. XI.

enim desiderare ciues, et perpetuo sudore miseram vitam toleraer, non incommodum regi, sed rebus eius mirifice proficuum videbatur.

§. VIII.

Præmissis
reipublicæ
liberæ tem-
poribus
nulla fue-
runt colle-
gia.

Eiectis Tarquiniis, id sibi negotium datum credebant patres, ut ad se raperent rempublicam, et aristocratiam, plebe suppressa, instituerent. Inde innumerae natae sunt concertationes inter optimates et plebeios, quae tum demum paullatim extinctae sunt, quum, communicatis cum plebe magistratibus et sacerdotiis, aequa vtriusque factionis iura esse coepissent. Non dissimulat isthoc patriciorum consilium Appius Claudius apud DIONYSIVM HALIC. (q) Incusatus enim a Valerio impotentis aduersus plebem odii, respondit: *Quod me Valerius difficilem adpellauit, et malorum hominum antesignanum, insensumque plebi, et PAUCORVM POTENTIAE studiosum, ὅτι ἀριστοκρατίας περιέρχομαι, quod optimatum regimen tuear: communia mihi VOBISCVM sunt crimina quotquot, quum sitis ipsi meliores, detrectatis deteriorum imperium, et quam a maioribus accepistis, rempublicam non finitis degenerare in deterrimam omnium speciem popularis regiminis.* Plebs ergo quum spe libertatis et popularis imperii reges pepulisset: patres aristocratiam meditabantur; et hinc non poterat non summa rerum confusio nasci ex tam male temperato ciuitatis statu. Atqui aristocratico regimini nihil minus conuenit, quam collegia et sodalitates, quibus factiones et seditiones aluntur. Hinc eas ex eiusmodi rebus publicis proscribendas esse monent ciuiliū rerum scriptores (r). Quae quum ita sint, facile conicere licebit, de restitutione collegiorum et corporum a Tarquinio Superbo proscriptorum non multum laborasse patricios. Quin tantum abest, ut tum collegia et corpora opificum in vrbe esse passi sint, ut potius ne opificia quidem exerceri a ciuibus voluerint, bellis quippe perpetuis a Tarquinio eiusque sociis fatigati. Multa sunt, quibus id demonstrare licet, argumenta. Primo enim Menenius Agrippa, quum plebs in montem sacrum secessisset, et varia essent patrum ea de secessione consilia, ita censebat (s): *καὶ οὐ προστίθημι ἐνταῦθα, ὅτι πολεμικῶν ἐπιτηδείων σωμάτων ἡμῶν ἐν τῷ παρόντι δεῖ, ἔ γεωργῶν, ἐστὶ θηρῶν ἐμπορέων, ἐστὲ τῶν παρὰ τὰς θανάτους τέχνας ἀσχολουμένων. Ταεσο, quod bello aptatis corporibus nunc opus habemus, non agricolis,*

(q) Dionys. Halic. lib. VI. p. 386.

Contr. Hist. rerum. ubi de Ultra. §. XX.

(r) Vid. Hert. Elem. Polit. lib. II.

(s) Dionys. Halic. lib. VI. pag. 382.

Sect. VI. §. V. et XX. p. 383. et 387.

lis, nec mercenariis, nec negotiatoribus, nec opificibus sellulariis. Deinde quum A. Virginio Tricosto Rutilo et Sp. Seruilio Structo Coss. A. V. C. CCLXXVII. magna esset annonae grauitas, id malum tanto molestius ciuitati fuisse ait DIONYSIVS HALICARNASS. (t) quod proximo lustro censa fuerint robustae aetatis ciuium plus centum et decem millia, mulierum autem et puerorum, seruitiorum item, negotiatorum et opificum, inquilinorum, triplo plures. Né cui autem mirum videretur, negotiatores et opifices seorsum numerari, statim addit auctor πολιτικάτα: Οὐδὲν γὰρ ἔστιν Ῥωμαίων ἔτε κάππλον, ἔτε χειροτέχνην βίον ἔχειν. Neque enim ciui Romano aut cauponari, aut arte manuarum victum quaerere licebat. In quae verba quidem incidens SIGONIVS (u), vix sese expedire potest, quippe cui certum videtur, iam inde a Numae aetate ciues opificiis vacare coepisse. Vnde etiam ita intelligendum putat DIONYSIVM, quod e ciuibus quidem multi artibus manuariis vixerint, sed ideo tamen contemptim habiti, et a reliquis germanisque ciuibus secreti, quippe nec ad militiam vocati propter ignauiam, nec vllis tributis, ob tenues opes, obnoxii. Enim vero rationem hic fugere SIGONIVM facile patet. Ciues enim DIONYSIVS hic opponit inquilinis, iisque opifices et negotiatores ideo adnumerat, quia probro fuerit ciui Romano, huiusmodi quaestum facere. Vnde certissimum videtur, nec opificia hoc tempore permissa ciuibus, nec collegia et corpora opificum a Tarquinio abolita tunc adhuc restituta fuisse.

§. X.

Ast paullatim ea collegia in vsum reuocata videntur, ex quo plebs primum tribunos plebis, ac deinde ius honorum ac sacerdotiorum extorquere senatui coeperat. Paulo post enim illa tempora collegia illa stabilita animaduertimus in LEGIBVS DVODECIM TABVLARVM. Colligi sane id potest ex CAIO, iureconsulto (x), cuius haec ea de re verba sunt: *Sodales sunt, qui eiusdem collegii sunt, quam Graeci ἐταίριαν vocant. His autem potestatem facit lex, PACTIONEM QVAM VELINT, SIBI FACERE, DV M NE QVID EX PVBLICA LEGE CORRVPANT.* Sed haec lex videtur ex lege Solonis translata esse. Non solum ergo collegia esse passi sunt decemviri, verum etiam facultatem iisdem fecerunt, pactiones sibi pro collegiarum arbitrio faciendi, dummodo illae legibus publicis non aduersarentur. Dum vero id e Solonis legibus in tabulas

Postea in vsum reuocata sunt a decemviris

B b b 3

decem-

(t) Dionys. Halic. lib. VIII. p. 583.

L. II. C. II. p. 340.

(u) Sigon. de antiqu. iure civ. Rom.

(x) L. ult. D. colleg. et corp.

decemuirales migrasse ait CAIVS: id non de ipsis collegiis intelligendum est, quae iam dudum ante decemuirorum tempora Romae fuerunt, sed de iure pactiones vel statuta faciendi. De eo enim eadem fere sanxisset SOLONEM cum a SALMASIO (y) ostensum est, tum ex ipsis legitimis SOLONIS verbis, apud eundem CAIVM (z), adparet: *Εάν δὲ δῆμος, ἢ φράτορες, ἢ ἱερῶν ὄργων, ἢ ναῦται; ἢ σύνσιτοι, ἢ ὁμόταροι, (Salmaf. ὁμόγαλοι,) ἢ θιασῶται, ἢ ἐπιλίαν, (Salmaf. καπηλίαν, * διχόμενοι, ἢ εἰς ἐμπορίαν, ὅτι ἀν τῶν διαθῶνται πρὸς ἀλλήλους, κύριον εἶναι, εἰαν μὴ ἀπαγορεύσῃ δημοσία γράμματα. Si autem tribus vel fratres, vel sacrorum sacramentales, vel nautae, vel synsiti, vel qui eiusdem sepulcri ius habent, vel thiasotae, vel socii ad praedam coitionis (cauponationis) vel negotiationis, quid inter se statuunt, firmum id ratumque sit, nisi publicae hoc leges prohibeant.* Nullum ergo relinqui ur dubium, quin collegia et corpora decemuirali hac lege sint confirmata. Subdubitare quidem ea de re videtur IAC. GOTHOFREDVS (a) qui eam legem non ad vniuersa collegia opificum, sed ad fratrum arualium collegium pertinuisse iudicat, ideo, quod idem CAIVS (b) etiam mentionem faciat legis decemuiralis, de incerta ratione finium, sodales vero aruales, teste PHILOXENO (c), fuerint *οἱ πρὸ ὄρων διαγωγῶσκοντες δῖναςαι, iudices de finibus cognoscenies.* Enimvero cur sodalibus arualibus pactiones, quas vellent, sibi faciendi potestatem fecissent decemuiiri? An vero vicinorum lites et iurgia, si hoc iure fuissent destituti, componere non potuissent? Accedit, quod an vnquam de finibus regundis cognouerint fratres aruales, merito dubites. PHILOXENI non tanta est auctoritas, vt ei in re tam antiqua fides tuto habeatur. Reliqui vero scriptores, tamquam ex compacto, tacent, et sacerdotum collegium sacra tantum publica ob aruorum fertilitatem fecisse referunt (d). Et quid fiet alteri legi decemuirali: *Si iurgant ad fines, finibus regundis praetor arbitros tres addicito*, quam ipse re-

stituit

(y) Salmaf. *Obferu. ad ius Attic. cap. III.*

(z) L. ead. D. eod.
* Ita refingendum hunc locum ideo putat SALMASIVS, quod credibile haufit olim, Athenis licita habita fuisse praedonum collegia. Quod procul dubio etiam Petikum ad leg. Attic. p. 418. mouit, vt legi iuberet *ἐπιλίαν*, ad frumentum. Sed antiquissimis temporibus cuius licuisse praedatum in mare exire, satis adparet ex

Thucydide lib. I. init. et Homero, *Odyss. lib. III.*

(a) Iac. Gothofred. *Not. ad XII. Tab. Tab. VIII. p. 224.*

(b) L. *vl. D. fin. regund.*

(c) *Glossa Philoxeni ex libro de offic. Procoss.*

(d) Varro de ling. lat. L. III. C. XV. p. 26. Fulgent. de *prisco Serm. pag. 302. edit. Dionys. Gothofr.*

stituit GOTHOFREDVS (e), si penes fratres aruales fuit de finibus regundis iudicium? Nihil ergo certius est, quam quod lex XII. tabularum de omnibus, adeoque et opificum collegiis sit intelligenda, adeoque ea iam illo tempore denuo coire et ex Numae instituto fodalitia celebrare sacraque facere coeperint.

§. XI.

Reperio igitur, ex eo tempore etiam ciues operam dedisse negotiationi et opificiis, sed ita, vt parum honorifica manserit eorum conditio. CICERO (f) sane, vbi ex instituto ea de re agit: *Illiberales, inquit, et sordidi quaestus mercenariorum omnium, quorum operae, non quorum artes, emuntur. Est enim illis ipsa mercatorum auctoramentum seruitutis. Sordidi etiam putandi, qui mercantur a mercatoribus, quod statim vendant. Nihil enim proficiunt, nisi admodum mentiantur. Nec vero quidquam est turpius vanitate. Opificesque omnes in sordida arte versantur. Nec vero quidquam ingenium potest habere officina. Et SENECA (g): Quatuor ait Possidonius esse artium genera: Sunt vulgares et sordidae, sunt ludicrae, sunt pueriles, sunt liberales. Vulgares opificum, quae manu constant, et ad instruendam vitam occupatae sunt: in quibus nulla decoris, nulla honesti simulatio est. Hinc quamuis opifices tribubus essent adscripti, adeoque iure suffragii gauderent, ceu luculenter demonstrauit SIGONIVS (h): vix tamen iis in militia erat locus, nisi vel trepidis rebus, vel a seditiosis ciuibus concitati ad arma aliquando concurrerent. Hinc tamquam singulare quid atque inuitatum obseruat LIVIVS (i), opificum quoque vulgus, et sellularios, minime idoneum militiae genus, excitos, Veiosque ingentem exercitum contractum, vt inde obuiam Gallis iretur. Et de C. Mario refert SALLVSTIVS (k), plebem sic accensam esse, vt opifices omnes agrestesque, quorum res fidesque in manibus suae sint, relictis operibus, frequentarint Marium. Vt adeo parum Romae interfuisse videatur, inter turbam illam forensam, faecemque vrbs et opifices, qui nec censu, nec virtute dignos se Quiritium nomine exhibebant.*

§. XII.

Interim libera adhuc republica non solum prisca illa et a Numae Et tamen tunc vetera

(e) Iac. Gothoff. *ead. tab. VIII.*
pag. 133.

(f) Cic. *de offic. lib. I. cap. XXXXII.*

(g) Seneca *Epist. LXXXVIII.*

(h) Sigon. *de antiquo iure ciu. Rom.*
l. II. c. II. p. 342.

(i) Liu. *lib. VIII. cap. XX.*

(k) Sallustius *de bello Iugurth. cap.*
LXXXVI.

ribus illis
collegiis
noua ad-
dita.

ma instituta collegia florebant, sed et noua subinde instituebantur. Sic A. V. C. CCLVIII. Claudio Seruilioque Coss. collegium mercatorum institutum, quod ab aede Mercurii, in qua sacra faciebant, MERCURIALE dictum est (1). Eodem exemplo aliud mercatorum collegium coit, quod a Capitolio adpellatum est CAPITOLINVM, A. V. C. CCCXVI. institutum a M. Furio Camillo Dictatore (m). Vtrumque tam celebre fuit, vt non solum ciues e plebe, verum etiam equites Romani illi nomina darent. Id quod vel ex CICERONE (n) discimus, qui ad Quintum fratrem: *M. Furium Flaccum*, inquit, *EQVITEM ROMANVM, hominem nequam, mercuriales et Capitolini de collegio eiecerunt*. Passim etiam ex eo tempore aliorum collegiorum et corporum fit mentio in lapidibus atque annalibus, veluti aurigatorum (o), balistariorum (p), fabriū ferrariorum (q), naupegiariorum (r), particulariorum (s), pellionariorum (t), sagariorum (u), filiginariorum (x), tabulariorum (y), vasculariorum (z), argentariorum (a), aurariorum (b), hortulanorum (c), olitorum (d), vtriculariorum (e), lenunculariorum (f), aeneatorum (g), fructorum (h), suariorum vel porcinariorum populi Romani (i), caudicariorum (k), custodiariorum (l), lecticariorum (m), mensorum (n), nauariorum (o), pistorum (p), confectuariorum (q), vinariorum (r), aliaque plura, quorum passim in inscriptionibus vetustis fit mentio. Nec Romae tantum, sed et in municipiis et coloniis eadem fere collegia et corpora instituta sunt. Idque tanto aequiore animo tulere Romani, quanto magis eorum intererat, sociorum et pro-

(1) Liu. lib. II. cap. XXI. et XXVII,
Quid. Fast. lib. V. 672.

(m) Liu. lib. V. cap. L.

(n) Cic. ad Quint. Frat. lib. I. Ep. V.

(o) Reines. Inscript. Class. X. 12.

(p) Nou. LXXXV. Reines. Class. X. 6.

(q) Smet. p. LXXXXVIII. 5. Reines.
Class. X. 6. L. C. Theod. de excus. artif.

(r) Reines. Class. X. 7. et Class. I. 261.

(s) L. 7. C. de excus. mun.

(t) Reines. Class. X. 8.

(u) Reines. Class. X. 9.

(x) Id. Class. I. 254. Grut. p. LXXXI.

pro.

(y) Reines. Class. I. 275.

(z) Id. Class. X. 10. Grut. p. Lccciii. 3.

(a) Reines. Class. I. 139.

(b) Id. ibidem.

(c) Id. Class. XI. 79.

(d) Id. ibid. Smet. p. C. 4.

(e) Reines. Class. XI. 64. *Consferri
mercetur Schwarzii Schediasm. antiq. de
vtriculariis.*

(f) Reines. Class. X. 1.

(g) Smet. p. LVI. 9.

(h) Smet. p. XXXIII. 5.

(i) Smet. p. XXVIII. 5.

(k) Smet. p. LXX. 6.

(l) Id. p. XXIII. 13.

(m) Id. p. CVI. 1.

(n) Id. p. LXX. 6.

(o) Idem pagina C, 4. p. CLVII. 177

(p) Idem pagina LV, 3. p. LXXXVIII.

8. pagina XXXI. 2.

(q) Idem pagina LXVIII. 9.

(r) Idem pagina C, 4.

provincialium animos, omisso armorum studio, artium opificiorumque tractatione veluti effeminari et imbelles reddi. Hinc ut per omnes ubique provincias tot florebant rhetorum et grammaticorum scholae: ita ubique feruebat artium opificiorumque studium, quod facilius tolerabant Romani, quam si in armis se exercuissent populi victi. Facile ergo patet ratio, cur in Italia non modo, verum etiam in provinciis opifices atque artifices in varia collegia ac corpora coierint. Sic quum Romae celeberrimum effet collegium dendrophorum, centonarium, fabrium; in lapidibus passim etiam celebrantur DENDROPHORI COMENSES (s), PARMENSES (t), BRIXIENSES (u): FABRI CENTON. DENDR. FELTRIAE (x), COLON. ARIMINI (y), COLONIAE PISAVRI (z), MUNICIPI BERGOMI (a), et extra Italiam COLL. CENTONAR. EXTRA TARRACONEM (b). In alijs lapidibus, apud ONVPHR. PANVINUM (c), et apud LAZIVM (d), legimus de NEGOTIATORIBVS VINARIIS ET OMNIBVS CORPORIBVS LVGDVNI LICITE COLVNTIBVS. Ut adeo frequentissima passim fuerint, per vniuersum Romanum orbem, opificum collegia.

§. XIII.

Enimvero paullo post deprehensum est, collegia ista et corpora opificum cum magno reip. detrimento esse coniuncta. Vix enim vlla arte poterat prohiberi, quo minus illa collegia in factiones et hetaerias abirent. Quotiescunq̄ enim seditiosus aliquis tribunus aduersus senatum concionabatur, aut nouas leges ad turbendam rempublicam comparatas parturiebat; frequentissimi ad rostra confluere solebant opifices, qui, clausis tabernis, de republica consultabant, operamque et suffragia promittebant tribunis turbulentissimis. Id quod facile poterant, quum Lepidus et Nobilior Censores, teste LIVIO (e), mutassent suffragia, regionatimque, generibus hominum, causis et quaestibus tribus descripsissent. Vbi per quaestus, recte notante SIGONIO (f), intelligenda sunt collegia opificum. Quum ergo haec ex illo tempore per tribus fuissent diuisa: permultum sane conferre poterant ad tribunos tumultus, quibuscum tum conflictabatur respublica. Quin

Inde nouae sunt turbae reipublicae perniciosissimae.

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

C c c

per-

(s) Grut. CCCL. 6.

(b) Grut. p. CLXXV. 3.

(t) Grut. p. CCCCLXXXV. 5.

(c) Onuphr. Panuin. *Antiq. Veron.*

(u) Grut. p. CLXXV. 7.

(d) Wolfg. Laz. *de Rep. Rom. lib. XII.*

(x) Grut. p. CCCCVIII. 8.

cap. III. p. 90.

(y) Gruter. *Inscr. p. CCCCXXXI. 9.*

(e) Liu. *lib. XI. cap. LI.*

(z) Gruter. *ibidem.*

(f) Sigon. *de iure antiquo ciu. Rom.*

(a) Id. p. CCCCXXXVI. 5.

l. II. c. XII. pag. 342.

permultum intererat maximorum ciuium, vt collegia sibi conciliarent. Hinc CICERO (g) fatetur, etiam collegiorum opera se in ciuitatem reuocatum: *Nullum est, inquit, in hac vrbe collegium, nulli pagani aut montani, (quoniam plebi quoque urbanae maiores nostri conuenticula et quasi consilia quaedam esse voluerunt,) qui non amplissime non modo de salute mea, sed etiam de dignitate decreuerint.* Et QUINTVS, FRATER CICERONIS (h) etiam inde spem haut leuem consulatus fratri auguratur adfulgere, *quod habeat equestrem ordinem, multa municipia, multos ab eo defensos, cuiusque ordinis homines, aliquot COLLEGIA.* Quae omnia intelligi haut possent, nisi collegiis etiam ius suffragandi in tribubus fuisse poneremus. Enimuero eo collegiorum iure nefarie abutebantur ciues seditiosi, qui saepe ad rostra euocabant opifices, atque ideo tabernas claudi iubebant, vere *tabernariorum concitatores*, vt L. Sergium vocat CICERO (i). Sane idem (k) auctor est, *seditiosos tribunos claudi tabernas solitos esse iubere.* Et alio loco ad Clodium (l): *An tu populum Rom. esse illum putas, quae constat ex iis, qui mercede conducuntur, qui impelluntur, vt vim adferant magistratibus, vt obsideant senatum, optent quotidie caedem, incendia, rapinas? Quem tu tamen populum, nisi TABERNIS CLAVIS, frequentare non poteras.* Idem alibi quaerit (m): *Opifices et tabernarios quid est negotii concitare?* Exemplum eius rei praebet Lentulus, Catilinae satelles, cuius leno concursabat per tabernas, pretio sperans sollicitari posse animos egentium atque imperitorum (n). Et de Munacio Planco, tribuno plebis, refert ASCONIVS PAEDIANVS (o), *eum pro concione cohortatum esse populum, vt postero die, CLAVIS TABERNIS, ad iudicium frequens adesset, nec pateretur elabi Milonem.* Vt adeo nulla temere pars ciuium facilius se quouis tribunicio vento huc illuc agitari passa sit, quam descripti in collegia opifices. Quod quanto cum reip. periculo fuerit coniunctum, facile est ad intelligendum. Accedebant epulationes et comestiones, tam immodicae, vt in publicum dedecus vergerent, id quod ad tollenda collegia praecipue mouisse Imperatores, existimat CUIACIVS (p). Iam suo aeuo conqueustus est VARRO, *immutabiles collegiorum coenas intendere annuam.*

(g) Cic. pro domo, cap. XXVIII.

(h) Quint. Cicero. de petit. consul. cap. I.

(i) Cicero pro domo, cap. V.

(k) Cic. Quaesit. Acad. lib. III. cap. XXXVII.

(l) Cic. pro domo, cap. XXXIII.

(m) Cic. pro Flacco, cap. VIII.

(n) Cic. Catilin. III. cap. VIII.

(o) Ascon. Paed. ad Cic. pro Milone, p. 1319.

(p) Cuiac. lib. VII. Obseru. XXX.

nam. Et apud PHILONEM (q) in edicto exprimit Augustus, collegia et coitiones Iudaeorum se ideo permittere, quod non sint crapulae primum et vinolentiae, deinde quod non seditionum ntriculae, sed scholae temperantiae et iustitiae, hominum, summo ardore animi omne virtutis genus amplectentium. Denique et Claudius apud DIONEM collegia dissoluens, nominatim comessationum etiam meminit, easque fieri vetat, eaque de causa, ne sint popinae, neque caro elixa affaue, ne esculenta in cauponis publice veneant, edicit. Ex quibus omnibus quidem patet, hanc intemperantiam quoque collegia et corpora opificum reddidisse odiosissima.

§. XIII.

Pertaesum itaque postremo est collegiorum istorum, nihilque reliqui fecerunt Romani, ut ea tollerent, vel certe ad antiquum numerum reducerent. Primum ea de re cogitatum est anno V. C. DCCLXXXV. L. Caecilio Metello, et Q. Marcio Rege Coss., qui quum frequentes a collegiis coetus fieri, consilia conferri, et ludos compitalitios celebrari animaduertent, de abolendis illis ad senatum retulerunt, obtinueruntque, ut condito SCto, collegia omnia, praeter antiqua et reip. necessaria tollerentur. Rem memoriae prodidit ASCONIVS PAEDIANVS (r): *L. Caecilio et Q. Marcio Coss. quos et ipse Cicero supra memorauit, SC. sublata sunt collegia, quae aduersum rempublicam videbantur esse.* Et alio loco (s): *Frequenter tum etiam coetus factiosorum hominum sine publica auctoritate, malo publico, fiebant, propter quod postea collegia SC. et pluribus legibus sunt sublata, praeter pauca atque certa, quae utilitas ciuitatis desiderasset, ut fabrorum, tinctorumque.* Primum ergo tum sublata sunt collegia et corpora, quamuis quae res huic SC. occasionem dederit, non adeo videatur expeditum.

§. XV.

Enimuero non adeo diuturnum fuit hoc consulum institutum. Nouennio enim post flabellum illud vrbanoꝝ tumultuum P. Clodius non solum collegia restituit, verum etiam noua haut pauca antiquis addidit, ut eorum suffragiis atque auxilio tanto facilius Ciceronem eiusque amicos opprimeret. Qua de re DIO CASSIVS (t): *ὁ ἐν κλώδιῳ ἐλπίσας, αὐτὸν, διὰ ταῦτα ἀντὶν τε βελὸν καὶ τὸς ἰσπείας, τὸν τε ὄμιλον προπαρὰ κινεῖται, ταχὺ κατεργάσασθαι, τὸν τε*

C c c 2

(q) Philo adu. Flaccum, *ab init.* p. 965.
 (r) Ascon. Paedian. ad Cic. in Pison. p. 2063.

(s) Idem ad Cic. pro Cornelio maest. reo, p. 1312.
 (t) Dio Cass. lib. XXXVIII. p. 664.

σῖτον προῖκα αὐθις δένειμε, καὶ τὰ ἐταρικά κωλληγία ἐπιχωρίας καλέμενάς, ὄντα μὲν ἐκ τῆ ἀρχαίης, καταλυθέντα δὲ χρόνον τινα ἀνευρέσατο. *Sperans itaque Clodius, se eum facile posse opprimere, si senatum prius, equitesque et plebem sibi conciliasset, frumentum ipsis gratuito distribuit, sodalitates, quae patria lingua COLLEGIA vocantur, antiquitus quidem instituta, sed aliquamdiu suppressa, restituit. Et CICERO (u): Ergo his fundamentis positus consulatus tui, triduo post, inspectante ac tacente te, a P. Clodio, fatali portento prodigioque reip. lex Aelia et Fustia eversa est, propugnacula murique tranquillitatis atque otii: collegia non ea solum, quae senatus sustulerat, sed innumerabilia quaedam noua ex omni faece urbis ac seruitio concitata. Denique ASCON. PAEDIANVS (x): Post nouem demum annos, quam sublata erant collegia, P. Clodius, tribunus plebis, non solum ea restituit, sed etiam alia noua adiecit ex omni faece urbis et seruitio. Et sane fructum eius rei haut leuem tulit Clodius. Nihil enim ex eo tempore egit frequentius, quam vt vel ipse vel per fatellites suos tabernas opificum sollicitaret, si quando furere, et contra ciues bonos debacchari liberet, ceu ex CICERONIS quibusdam locis (y) iam supra ostendimus. Quod vero etiam noua collegia, ex ipsis seruis ac faece urbis, concitasse dicitur Clodius, illud eo minus mirandum, quo certius constat, ipsos peregrinos, Romae aequae ac in municipiis, aliquando in collegia coisse. Huc enim pertinet vetus inscriptio apud REINESIVM (z):*

I N. H. D. D.
G E N I O C O L L E -
G I P E R E G R.
V L P. D E C E M.
B E R. E T V E R E -
C V N D. C O R -
N V T V S D. D.

Vnde simul patet, cur et seruorum in legibus nostris fiat mentio, vbi de collegiis et corporibus agitur. Ait enim MARCIANVS (a): *Seruos quoque licet in collegio tenuiorum recipi, volentibus dominis, vt curatores horum corporum sciant, ne, inuito aut ignorante domino, in collegium tenuiorum reciperent: et in futurum poena teneantur, in singulos homines aureorum centum. Vt vero ad P. Clodium reuertamur, quum ille, etiam reuocato ab exilio Cicero-*

(u) Cic. in Pisonem cap. IIII.

(x) Ascon. Paedian. ad Cic. Pisonem. p. 263,

(y) Cic. pro domo, cap. V. et

XXXIII.

(z) Reines. Inscript. Class. I. p. 160,

(a) L. 3. §. 2. ff. de colleg. et corp.

cerone, tebernariis suis aduersus remp. vti non desineret, A. V. C. ICLXXXXVI. P. Cornelio Lentulo Spinthere, et Q. Caecilio Metello Nepote Coss. die III. Id. Febr. SC. factum est, VT SODALITATES DECVRIATIQVE DISCEDERENT, lexque de iis ferretur, VT QVI NON DISCESSISSENT, EA POENA, QVAE EST DE VI, TENERENTVR (b). An ea lex tum perlata sit, nondum liquet. Illud certum est, poenam, quam tum interminatus est senatus, postea ad poenam criminis maiestatis vsque auctam, ceu ex VLPiani (c) fragmento constat.

§. XVI.

Enimuero mutata republica, et principatu a Caesaribus firmato, nihil odiosius videri coepit collegiis et corporibus. Nondum enim aduetis vnus imperio ciuibus, ipsa suadebat prudentia civilis, non permittere concoenationes et sodalitates, e quibus factiones seditionesque nasci oportebat. Hinc ipse C. Iulius Caesar, ex quo, dictatoris perpetui adsumto nomine, rerum potiri coeperat, nihil antiquius habuit, quam vt restituta a Clodio suo collegia tantum non omnia supprimeret. Testis SVETONIVS (d), qui de Caesaris differens institutis: *Cuncta, inquit, collegia, praeter antiquius instituta, detrahit.* Vbi antiquitus constituta, quae excepit, non alia procul dubio sunt, quam illa a Numa instituta, veteraque mercatorum, quae senatus auspiciis coisse diximus. Patris vestigia pressit Augustus, de quo idem SVETONIVS (e): *Plurimas factiones, titulo collegia, praeter ANTIQVA et LEGITIMA, dissoluit.* Scilicet quum lex Caesaris in maximis reip. turbis, et civilibus, quibus adhuc iactata fuerat, fluctibus ad nihilum recidisset: operam sibi dandam existimauit Augustus, vt eam reuocaret in vsum, collegiaeque noua in vniuersum aboleret, relictis tantum legitimis et antiquis, id est, senatus populiue auspicio institutis, et quibus carere vix posse respublica videbatur.

§. XVII.

Sed non temere de vllis collegiis magis disceptatum est, quam de iis, quae ad religionem pertinere videbantur. Ad ea quum et Iudaeorum et Christianorum religiosae συνάξεις referrentur: licebit nobis, breui digressione, de iis nonnulla, ab aliis fere praetermissa, conscriptari. Et de patria quidem religione non multum dubitatum est ab imperatoribus, saltim secundo tertioque saeculo

C c c 3

lo

(b) Cic. ad Quint. Fratr. lib. III. Epist. III.

(c) L. 2. D. de coll. et corpor.

(d) Sueton. Iul. cap. XXXXII.

(e) Id. Aug. cap. XXXII.

lo viuentibus, an eius caussa coire in collegium liceat. Diserte enim MARCIANVS (f): *Sed religionis caussa coire non prohibentur, dum tamen per hoc non fiat contra senatus consultum, quo illicita collegia arcentur.* Hinc ea aetate frequenter satis commemorantur COLLEGIA DENDROPHORORVM, FREDIANORVM, CHILIARCHARVM (g), HECATONTARCHARVM (h), FRATRVM ARVALIUM (i), VII. VIR. EPVLONVM (k), quae omnia demum a Christianis imperatoribus sublata esse, satis constat. Ast difficiliorum Romani permiserunt collegia, sacrorum peregrinorum caussa instituta, quum ipsa sacra peregrina nimium quantum detestarentur, ceu luculenta diatriba de sacris peregrinis demonstrat *ὁ πάλιν* CORNEL. BYNCKERSHOEKIUS. Saepe tamen vel superstitio, vel auri sacra fames impulit principes, vt et exterorum sacrorum caussa collegia fieri paterentur. Sic sane COLLEGII SERAPYS vt et COLLEGII YSID. mentio fit in marmore apud REINESIUM (l). Postquam enim peregrina ista sacra clam Romam migrauerant, et priuati diis illis Aegyptiis fana dedicauerant, ea primum senatus demoliri iussit (m). Eadem paullo post restituta per auspices, sed iterum deiecta (n), ac demum sub Augusto denuo decreta sunt (o). Ex quo tempore non solum illa sacra viguerunt diutissime, verum etiam collegia eorum caussa instituta sunt. Iudaeorum eadem fuisse fata, ex vetustis mominentis certissimum est. Iam libera adhuc republica Iudaeos quam plurimos Romae vixisse et synagogas suas collegiumque habuisse, ex CICERONE (p) satis acute collegit GROTIUS (q), eosque in actibus apostolicis *ἐπισημάντας Ρωμαίους, Ἰεραδαίς τε καὶ προσηλύτους* vocari, existimat. Multos sane Iudaeos Romam captiuos transtulerat Pompeius, qui deinde manumissi singularem synagogam, quae libertinorum dicta fuit, Romae constituerunt. Ultra quatuor mille libertinorum Iudaeorum Romae habitasse, tradit TACITVS (r), nec aliam esse synagogam libertinorum, cuius antistites Hierosolymis aduersus Stephanum conspirarunt (s), ostendit BASNAGIUS (t), qui etiam Romae in Vaticano et insula Tiberina Iudaeos habitasse, accurate demonstrat (u). At quum

Iu-

(f) L. 1. ff. de Colleg. et corp:

(g) L. 20. C. Theod. de pagan.

(h) Synod. VI. in Trullo cap. LXI.

(i) Reines. Inscript. Class. I. 157.

(k) Idem Class. II. 2.

(l) Reines. Inscr. Classe XIII. 171.

(m) Dio Cass. lib. XXXX. p. 142.

(n) Idem lib. XXXXII. p. 196.

(o) Idem lib. XXXXVII. p. 336.

(p) Cic. pro Flacco cap. XXVIII.

(q) Grot. ad acta II. 10.

(r) Tacit. Annal. lib. II. cap. LXXXV.

(s) Act. VI. 9.

(t) Basnage dans l'histoire des Juifs, liv. VII. chap. VIII. §. 11. seqq.

(u) Id. ibid. §. XI. seqq.

Julius Caesar, ceu paullo ante diximus, omnia collegia noua sustulisset: dubium non est, quin et Iudaeis per istud SC. integrum non amplius fuerit, religionis causa coire. Sed facile tamen pecunia obtinuerunt tunc homines versuti, ut collegium Iudaeorum ea lege exciperetur. Hinc IOSEPHVS (x): Καὶ γὰρ Γάιος Καίσαρ ἐν τῷ διατάγματι κωλύων φιάτες συναγεῖσθαι κατὰ πόλιν, μόνες Ἰουδαίαις ἐκ ἐκάλυπεν ἕτε χρέματα συνεισφέρειν, ἕτε σύνδουκτα ποιεῖν. *Et enim C. Caesar, SCto vetans collegia coire in vrbe, solis Iudaeis neque stipem conferre, neque conuiuia agitare prohibuit.* Senatusconsultum quoque ea de re fieri iusserat Caesar, breui antequam interimeretur. Quum vero id in aerarium nondum fuisset delatum, SC. vero, antequam a quaestoribus in aerario collocata essent, vim sibi ullam, TACITO (y) teste, non vindicarent: nihil reliqui fecerunt Iudaei, homines ardenti feruidoque ingenio, et incredibili in commodis praesertim suis diligentia, ut interempto proximo statim mense Caesare, nouo condito SC. illud a Caesare conditum ratum esse atque in aerarium deferri iuberetur a P. Dolabella et M. Antonio Coss. Excidit ex IOSEPHI textu hoc quantum pretii SC. quod in codice MSto bibliothecae Leidensis inuentum primus restituit IAC. GRONOVIVS (z), idque tale est: Τῇ πρὸ τριῶν εἰδῶν Ἀπριλλίων ἐν τῷ νόμῳ τῆς Ὀμονίας γραφομένῳ παρῆσαν ΛέκιⓄ ΚαλπερνιⓄ, κ. τ. λ. ΠόπλιⓄ Δολαβέλλα, ΜάρκⓄ ἈντόνιⓄ, ὑπάτοι, λόγους ἐποίησαντο περὶ ᾧ σχηματισυγκλάτε Γάιος Καίσαρ ὑπὲρ Ἰουδαίων ἔκρινε, καὶ εἰς τὸ ταμεῖον ἐκ ἔφθασεν, ἀνενεχθῆναι περὶ τῶν ἀρῆσκει ἡμῖν γένεσθαι, ὡς καὶ ποσπλιω Δολαβέλλα καὶ Μάρκω Αντονίω τοῖς ὑπάτοις ἐδόξεν, ἀνενεχεῖν τε ταῦτα εἰς δέλτες καὶ πρὸς τὰς κατὰ πόλιν ταμίας, ὅπως φροντίσωσι καὶ αὐτοὶ ἐν δέλτοις ἀναθεῖναι διπτύχοις. *Ante diem III. Id. Apr. in aede Concordiae scribendo adfuerunt L. Calpurnius &c. P. Dolabella, M. Antonius Coss. verba fecerunt. In quibus rebus SC. C. Caesar de Iudaeis decreuit, neque ante curauit id aerarium deferri, de his placet nobis fieri, sicut etiam P. Dolabellae et M. Antonio Coss. visum fuit, et deferre ista in tabulis, et ad quaestores urbanos, ut et ipsi curent ea in tabulis duplicibus reponere.* Adscriptum est eidem SC. factum id esse ante quintum Idus Febr. in templo Concordiae, ut adeo denuo decem circumacti sint menses, antequam istud SC. ad aerarium deferretur, quo scili-

(x) Ioseph. lib. XIII. Antiqu. Iud. cap. XVII.

(y) Tacit. lib. III. Annal. cap. LI.

(z) Iac. Gronou. De ret. Rom. et

Astat. pro Iudaeis ab Iosepho collectae in libro XIII. Archaeol. sed male interuersa et expuncta, in publicam lucem utilitatemque restituta p. 2.

scilicet eo diutius occasio esset consulibus rapacissimis, aere emungendi Iudaeos. Obtinuerunt ergo auri imbre Iudaei, Romae viuentes, ut sacrorum causa iis liceret coire, conferre stipem, communibus epulis interesse, quae ipsa erat collegiorum conditio, ceu docet MARCIANVS (a). Ut vero eodem iure etiam in prouinciis vterentur, noua opus erat largitione. Hinc quum paullo post Dolabella Asiam occupasset, missis legatis Hyrcanus, Sacerdos Maximus Iudaeorum, obtinuit, ut epistola Ephesinis denunciaret Dolabella, se Iudaeis indulgisse vacationem a militia, iisdemque concessisse *χρηθαι τοῖς πατρίοις ἔθισμοῖς ἱερῶν ἐνεκα καὶ ἁγίων συναγωγῶν, καθὼς αὐτοῖς νόμιμον* uti moribus patriis, cum propter sacra et res diuinas congregentur, prout eorum legitima sollemnitas postulat (b). Alia eiusmodi decreta pro Iudaeis haut pauca collegit ex eodem codice GRONOVIVS, ex quibus satis constat, non deuisse Iudaeis aurum, quo eam sibi libertatem mercarentur, quae ne ipsis quidem Romanis per ea quidem tempora dabatur. Sub Augusto priuilegia illa concessa Iudaeis euiluisse sensim videntur: saltem in prouinciis, vbi conuentus eorum passim cohibebantur a praesidibus, donec iis denuo religionis causa coire permisit Augustus, non solum libertinis Iudaeis Romae impense favens, ceu demonstrat BASNAGIVS (c), verum etiam epistola ad Norbanum Flaccum, Asiae procos. praesidesque prouinciarum missa, eorum sacra permittens, uti refert PHILO ALEXANDRINVS (d). Eam libertatem Iudaeis ademit Tiberius, qui quatuor millia libertini generis Aegyptiaca et Iudaica superstitione infecta, Roma expulit, et quibus idonea aetas, in insulam Sardiniam deportauit, coercendis ibi latrociniiis et, si ibi ob grauitatem caeli periissent, vile damnum, ut loquitur TACITVS (e). Non minus Iudaeis infestus Caius Caligula, a quo non impetraverat Philo, uti collegium Iudaeorum Alexandriae esse patetur (f). Sed paullo post ea etiam Romae dissoluit Claudius. Et DIO (g) quidem, eum maioris periculi metu, conuentus illorum prohibuisse, et synagogas tantum occlusisse refert: ast aliud docent ACTVS APOSTOLICI (h), qui Iudaeos tum Roma pulsos docent. Quod etiam confirmat SVETONIVS (i), qui de Claudio;

(a) L. I. D. de colleg. et corp.

(b) Gronou. l. c. p. 6.

(c) Basnage *Hist. des Juifs* liv. VII. chap. VIII. §. VI. et VIII. p. 203. et 209. T. m. VII.

(d) Philo adu. Flaccum.

(e) Tacit. *Annal. lib. II. cap. LXXXV.*Ioseph. *Antiqu. Iud. lib. XVIII. cap. V.*

(f) Philo de legat. ad Caium init.

(g) Dio Cassius *lib. LX. pag. 669.*

(h) Act. XVIII. 2.

(i) Sueton. *Claud. cap. XXV.*

dio; *Iudaeos, impulsore Chresto adsidue tumultuantes, Roma expulsi.* Vbi quidem aliqui intelligunt Christianos, quo cum Iudaeis tum saepe numero confusos esse, iam a LIPSIO (k), PIITHOEO (l), BARTHIO (m) aliisque est obseruatum. Sed nihil prohibet, quo minus Iudaeos ob Christianorum nouam religionem adsidue tumultuantes in mente habuerit SVETONIUS: partim quod id DIONIS narrationi egregie conuenit, partim quia Christianos a Claudio non esse expulsos, vel ex iis, quae postea sub Nerone contigerunt, satis constat. Sub extrema Neronis tempora, quamuis hostes iudicarentur Iudaei, adeoque illis procul dubio non permitteretur Romae esse, nedum ad sacra more patrio coire: prioribus tamen annis tam crudelis imperii plures Iudaeos Romae vixisse, et libere religioni suae vacasse, non solum ex ACTIBVS APOSTOLICIS (n), verum etiam ex PERSIO (o) patet, qui Iudaeos natalem Herodis Romae mira sollempnitate celebrasse ait:

Herodis venere dies vnctaeque fenestra

Dispositae pinguem nebulam vomuere lucernae.

Postea tristiora successere tempora: sed tantum tamen abest, vt diuturnum fuerit Iudaeorum exilium, vt postea vbique per imperium Romanum impune synagogas condiderint, et religionis caussa conuenerint. Quod et sub Christianis imperatoribus iis permixtum, adeo, vt THEODOSIUS, ARCADIVS et HONORIUS (p) scribant anno CCCLXXXIII. *Iudaeorum sectam nulla lege prohibitam, satis constat. Vnde grauitur commouemur, interdictos quibusdam locis fuisse conuentus eorum.* Qualia etiam in aliis CODICIS THEODOSIANI legibus (q) passim leguntur.

§. XVIII.

Quamuis vero licita crederentur Iudaeorum collegia: durior tamen ea in re fuit Christianorum conditio, quorum sacri conuentus religionis caussa indicti, collegiis illicitis atque *εραπιάς* accensiti sunt, ideoque grauitur inhibiti. Testis est PLINIUS (r), qui de Christianorum agapis ad Traianum referens: *Quibus peractis, inquit, morem sibi discendendi fuisse adfirmabant Christiani, rursusque coeundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen et innoxium, quod ipsum facere desuisse post edictum meum, quo secundum*

In primis de conuentibus Christianorum,

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

D d d

man-

(k) Lips. ad Tacit. Annal. lib. XV.

(l) Piith. Aduers. lib. II. cap. II.

(m) Barth. ad Rutil. Numant. itiner. lib. I. v. 159.

(n) Act. XXVIII. 19.

(o) Perf. Satyr. V. v. 180.

(p) L. 9. C. Theod. de Iud. caelic. et Sam.

(q) L. 12. L. 20. 21. seqq. eod.

(r) Plin. lib. X. Epist. LXXXVII.

mandata tua hetaerias esse vetueram. Ἑταιρίας scilicet apud Graecos vocabantur epulae a collegiis et corporibus religionis causa institutae, quales apud Cretenses erant ἀνδρεία, apud Lacedaemonios αὐσσίτια, Neapoli φρατρικά, Athenis κοινὰ ἐπαινήσων, et alia huius generis coëpulonum collegia, quae seuerè prohibuerant imperatores, ne forte seditionibus occasionem darent illa tot hominum conuenticula (s). Quum ergo Christiani singulis diebus solis coirent ad peragenda sacra, agapasque, id est conuiuia sobria et pia instituenda: facile in eam suspicionem inciderunt, ac si hetaerias facerent, iique conuentus et concaenationes ad rempublicam conturbandam pertinerent. Quod crimen quamuis accurate diluant TERTULLIANVS (t) et ORIGENES (u): dici tamen non potest, quantam illud lanienam concitarit aduersus Christianos, et quot ecclesiae ob hetaerias illas mira crudelitate fuerint dissipatae.

§. XVIII.

Collegiis
inimicissi-
mi fue-
runt Clau-
dium, Trai-
ianus, et
sequentes
Imperato-
res.

Iam vt ad collegia opificum tamquam e diuerticulo redeamus: dubium non est, quin ea insequentibus temporibus non temere reuiuiscere passi sint imperatores. Claudium enim denuo collegia a Caio instituta dissoluisse, auctor est DIO CASSIVS (x). Et de Traiano satis constat, eum seuerissime vetuisse hetaerias, neque passum vmquam, vt noua collegia vel Romae vel in prouinciis instituerentur. Nam eius non solum mandato, proposito edicto, hetaerias esse vetuerat PLINIVS, propraetor prouinciae Ponticae, consulari potestate (y): verum etiam quum ipse PLINIVS (z) Nicomediae collegium fabrum ad incendia coërcenda instituere vellet, eamque rem magnopere commendaret imperatori: hic respondit (a): *Tibi quidem secundum exempla complurium, in mentem venit, posse collegium fabrorum apud Nicomedienses constitui: sed meminerimus, prouinciam istam et praecipue eas ciuitates ab eiusmodi factionibus esse vexatas. Quodcumque nomen ex quacumque causa dederimus iis, qui in idem contracti fuerint, hetaeriae, quamvis breues, fient.* Aegre ergo Traianus permisit opificibus in collegium vel corpus coire, multo aegrius hetaerias facere. Quem morem etiam tenuisse videntur sequentes imperatores. Sane et diui fratres collegiorum licentiam inhibuerunt (b), et postea Seue-

(s) Plin. lib. X. Epist. LXXXVIII.

(t) Tertullian. Apol. cap. XXXVIII.
p. 30. et cap. XXXVIII. p. 32.

(u) Origen adu. Cels. lib. I. pag. 5.

(x) Dio Cass. VIII. pag. 662.

(y) Plin. lib. X. Epist. LXXXVII.

(z) Idem ibid. Epist. XXXXII.

(a) Traian. ibid. Epist. XXXXIII.

(b) L. I. §. 2. D. de colleg. et corp.

Seuerus Imperator (c). Vt adeo magis magisque videantur ex eo tempore exspirasse.

§. XX.

Neque tamen omnia collegia ex vrbe, Italia et prouinciis pro-
scribere Romani principes, sed quaedam diserte exceperunt, qui-
busdam singularibus sc. coeundi dederunt facultatem. Hinc MAR-
CIANVS (d): *In Iumma autem nisi ex sc. auctoritate, vel Caesaris,* Quaedam
tamen
Collegia
semper
coeundi
potestatem
retinuerunt;
*collegium vel quodcumque tale corpus coierit, contra sc. et manda-
ta et constitutiones collegium celebrat. Et CAIVS (e): Paucis ad-
modum in causis concessa sunt huiusmodi corpora, vt nec vectigalium
publicorum sociis permissum est corpus habere, vel aurifodinarum,
vel argentifodinarum et salinarum. Item collegia Romae certa sunt,
quorum corpus sc. atque constitutionibus principalibus confirmatum
est, veluti pistorum, et quorundam aliorum, et nauiculariorum, qui
et in prouinciis sunt. Et hinc saepe in marmoribus vetustis glo-
riantur collegia et corpora, permissam sibi sc. esse coeundi fa-
cultatem. Sic apud GRVTERVM (f) occurrit:*

COLLEGIVM DENDROPHORORVM ROMAN.

QVIBVS EX S. C. COIRE LICET.

Alibi legimus (g):

MENSORIBVS MACH. QVIBVS EX S. C. COIRE LICET. Et iam su-
pra ex LAZIO (h) vidimus lapidem, in quo occurrunt NEGOCIA-
TORES VINARII ET OMNIA CORPORA LVGDVNI LICITE COEVN-
TIA. Ex quibus satis patet, numquam in Romano orbe collegia
in vniuersum omnia legibus principum fuisse sublata.

§. XXI.

Quin tantum abest, vt vniuersam penitus sint abolita, vt potius Quin et
noua sub-
inde in-
stituta
sunt in-
dulgencia
princi-
pum.
noua subinde Principum posteriorum indulgentia Romae aequae ac
in prouinciis surrexerint. De Alexandro enim Seuero auctor est
AEL. LAMPRIDIVS (i): *eum corpora constituisse omnium vinariorum,
lupinariorum, caligiariorum et omnino omnium artium, hisque ex se
defensores dedisse. Nec dubium est, quin insequentes Imperatores
Alexandrum sectati sint, et modo his modo illis artificibus coeun-
di concefferint libertatem. Sub Alexandri tempora iam XXXII.
opificum corpora recenset TARRVNTENVS PATERNVS (k), qui*

D d d 2

IO.

(c) L. 1. pr. D. eod.

(d) L. 3. §. 1. D. eod.

(e) L. 1. pr. D. quod cuiuscumque
vniu. nomine.

(f) Gruter. Inscript. p. CLXXV. 8.

(g) Idem ibid.

(h) Laz. de Rep. Rom. lib. XII. cap.
III. p. 900.

(i) Ael. Lamprid. Alex. Seuer. cap.
XXXIII.

(k) L. 6. D. de iure immunit.

IO. BERTRANDI (l) et GV. GROTHII (m) iudicio sub Commodi imperio floruit. Insequente saeculo XXX. nominat CONSTANTINVS (n), et ea quidem ab illis PATERNI diuersa. In hoc enim numero sunt *architecti, mulomedici, pictores, statuarii, marmorarii, lecticarii, clauicarii, quadratarii*, id est, *λιθοδοκται*, qui marmora quadrabant, *structores, sculptores ligni, musarii*, qui musua vel opera vermiculata efficiebant, de quibus singulari opere IO. CIAMPINVS (o): *deauratores, albini*, qui parietes incrustabant, *argentarii, barbaricarii*, qui opera phrygionata efficiebant, *diatratarii*, vasa aurea argenteaque caelantes, *aerarii fusores, signarii*, sigilla facientes, *ferrarii, fabri tignarii, braccarii*, forsitan *blauicarii*, sericum purpura tingentes, *aquae libratores, figuli, aurifices, vitriarii, plumarii, sartores* certarum vestium, *specularii, eborarii, pelliciones, fullones, carpentarii, sculptores marmoris, dealbatores, cutores linarii, bractearii, aurum in lamellas attenuantes, intestinariii*, qui ornamenta aedium, quae intestina vocabant veteres, fabricabant, *tesselarii* aliique plures, de quibus omnibus accurate suo more GUIDO PANCIROLLVS (p). Quum ergo praeter haec tot alia artificum opificumque collegia ex marmoribus iam supra collegerim: facile est ad intelligendum, quanta eorum vbique fuerit copia. Ea vero ad extrema imperii tempora durasse, satis docent SYMMACHI epistolae (q), CODEX vterque, THEODOSIANVS et IVSTINIANEVS, quin hodiernae Romae municipiorumque Italiae consuetudines, vti iam ab aliis est ostensum.

§. XXII.

Collegia
ergo vel
licita vel
illicita.
Illicito-
rum poe-
nas.

Iam ex his, quae diximus, satis adparet, Romae collegia alia licita, alia illicita fuisse. Licitata habebantur, quibus ex sc. vel concessione principis coire licebat. Reliqua illicita credebantur. Quicumque illicitum collegium vsurpabant, VLPIANO teste (r), ea poena tenebantur, qua teneri constat eos, qui hominibus armatis loca publica vel templa occupasse iudicati sunt. Haec vero poena non alia est, quam legis Iuliae de maiestate, siquidem eodem auctore VLPIANO (s), maiestatis crimine tenetur etiam is, cuius opera, dolo malo, consilium inutum est, quo armati homines conueniant aduersus rempublicam, locaue occupentur, vel templa, quouae coetus

(l) Bertrand. de Iurisper. lib. I. cap. XXXII. p. 166.

(m) Gu. Grot. Vit. iureconf. l. II. c. XI. §. IIII. p. 166.

(n) L. 2. C. Theod. de excus. artif.

(o) Io. Ciampin. de oper. musiu.

(p) Guido Pancirol. Adpend. ad Novit. imp. occid. pag. 21. seqq.

(q) Symmach. lib. X. Epist. XXVII, et XXXXII.

(r) L. 2. D. de colleg. et corp.

(s) L. 1. §. 1. D. ad L. Iul. de maiest.

coetus conuentusque fiat, hominesque ad seditionem conuocentur. Huius vero criminis poena olim erat aquae et ignis interdictio, postea vero humiliores bestiis obiciebantur, vel uiui exurebantur, honestiores capite puniebantur, ut de suis temporibus testatur PAVLLVS Iustus (t). Quum vero hoc animaduertendi ius intra urbem et centesimum ab urbe lapidem, penes praefectum urbi esset (u): etiam ii, qui illicitum collegium coisse dicebantur, apud praefectum urbi accusandi erant, ex constitutione SEVERI (x). Ut adeo satis dura fuerit huius extraordinarii criminis poena.

§. XXIII.

Quod ad licita attinet collegia, in ea recipi poterant omnes, qui illi possessioni vel artificio dabant operam. Quin et alii admitterebantur religionis causa, et de his intelligendus VLPIANVS (y): *Religionis causa coire non prohibentur, dum tamen per hoc non fiat contra sc. quo illicita collegia arcentur.* Nec serui excluderentur collegiis tenuiorum, dum sciente ac volente domino nomina dererint. Si quos enim curatores, imprudente aut inuito domino, recepissent, in singulos homines poena centum aureorum tenebantur (z). Exemplum sane huius rei non vnum in vetustis marmoribus existat. Notum est CAPULATORVM COLLEGIVM, in urbe aequae ac prouinciis celeberrimum. Romae enim, regione urbis III. recensetur SCHOLA CAPULATORVM (a). Et in aliis monumentis occurrunt CAPLATORES TIBVRTES (b), et CAPLATORES MVNICIPII ASCVLI (c). Capulatores vero vocatos, qui torcularibus vino oleoque exprimendo, et in fictilia labra doliaque defundendo praeerant, ex CATONE (d), COLVMELLA (e) et PLINIO (f), satis constat. Et tamen huic capulatores vel capulatores collegio etiam seruos interfuisse, vel ex Romana inscriptione (g), in qua SERVVS DOLEARIVS laudatur, et habitu seruili eiusmodi hominum apud REINESIVM (h) et ARINGHIVM (i) constat.

D d d 3

§. XXIII.

(t) Paull. recept. sent. lib. V. Tit. XXVIII, §. 1.

(u) Vlp. L. 1. §. 4. D. de offic. praef. urb.

(x) Idem L. 1. §. 14. D. eod.

(y) Idem L. 1. §. 1. D. de colleg. et corp.

(z) L. 3. §. 2. D. de coll. et corp.

(a) Guid. Panciroll. Notit. imp. occid. p. 3. et 165.

(b) Gruter. Inscript. p. 15LVIII. 7.

(c) Idem p. CCCCLXXXIII. 1.

(d) Cato de re rust. cap. LXVI. sequ.

(e) Colum. de re rust. lib. XII. cap. L.

(f) Plinii Hist. Nat. lib. XV. c. VI.

(g) Grut. Inscript. p. 15XXXIII. 1.

(h) Reines. Inscr. Class. XI. 62.

(i) Aringh. Rom. subterr. lib. III.

cap. XXXVII. p. 317.

§. XXIII.

Quinam
illis ex-
clusi?

Neque tamen deerant, quos collegiis et corporibus etiam licitis arcendos existimabant Romani. Ecce enim milites nec in castris collegia vel corpora constituere, nec in urbibus et municipiis iisdem nomina dare poterant. Prius MARCIANVS (k) docet, dum scribit: *Mandatis principalibus praecipitur praesidibus provinciarum, ne patiantur esse sodalitia, neque milites collegia in castris habeant.* De posteriore nos VLPIANVS (l) monet, qui *sub praetextu religionis, vel sub specie soluendi voti, coetus illicitos ne a veteranis quidem tentari oportere,* ait. Causa non solum ea fuisse videtur, quae ab aliis muneribus negotiisque civilibus milites remouet, ne scilicet a militia et signis abstrahantur, vel (m), vt PAVLLVS APOSTOLVS (n) rem eloquitur, *ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσῃ*: sed ne hoc praetextu fierent coitiones castrenses, et seditiones militares, quibus nihil excogitari potest reipublicae perniciosius. Licebat tamen militibus, vt idem MARCIANVS (o) ait, tenuioribus collegiis *stipem mensuam conferre, dum tamen semel in mense coirent, ne sub praetextu huiusmodi collegium illicitum coiret.* Inter collegiorum scilicet priuilegia, ceu ex IOSEPHO (p) patet, erat etiam *τὸ χρήματα συνεισφέρειν, collatio stipis*, quae epularum publicarum causa fiebat. Quamuis ergo secundum regulam non permittum esset militibus, collegiis accedere: paulo post tamen accessit huic regulae exceptio, permittum hoc illis iri, si collegio tenuiorum accederent, stipemque conferrent, nec saepius, quam semel singulis mensibus, epularentur. Sed quaenam illa *collegia tenuiorum*, quorum bis meminit MARCIANVS (q)? Vtrum forsitan viliorum artium et opificiorum? an minus opulentorum? Neutrum arbitror. Faecem enim urbium, et vltimam illam colluuiem omnium maxime ad seditiones procliuem esse, nemo ignorat. Cur igitur Imperatores militibus permittere maluissent, vt vilissimorum, quam lautiorum hominum, sodalitiis accederent? Existimo itaque, *collegia tenuiorum* esse minus frequentia, in quibus pauci tantum coirent, quemadmodum et corpus, mole paruum, tenue dicitur. His sane etiam serui ac milites nomina dare, ac stipem conferre sine periculo reipubl. poterant,

siqui-

(k) L. 1. pr. D. de colleg. et corp.

(l) L. 2. D. de extraord. crim.

(m) L. 4. C. Qui dare iur. vel curat.

(n) 2. Tim. II. 4.

(o) L. 1. pr. D. de coll. et corp.

(p) Ioseph. Antiqu. Iud. lib. XIII. cap. XVII.

(q) L. 1. pr. et §. 2. D. de coll. et corp.

liquidem, orto tumultu, pauci turbulenti homines facile coerceri cogique in ordinem poterant.

§. XXV.

Deinde id quoque obseruandum erat iure Romano, ne quis pluribus, quam vni collegio accederet. Ita enim diuos fratres rescripserunt, ait MARCIANVS (r). Ratio huius legis eadem fuisse videtur, quae ipsa collegia reddebat odiosa. Homines enim, qui plura collegia habebant, non poterant non sempiterna propemodum crapula torpere, quum singula singulis saltim mensibus coirent. Fieri non poterat, quin inhiarent alienis, qui sua prodigissent. Quare quum suspectam hanc collegiorum ambitionem haberent principes: lata lege, vnum pluribus collegiis interesse venterunt. Si quis vero in duobus esset, rescripserunt, *eligere eum oportere, in quo magis esse vellet, accepturum ex eo collegio, a quo recessisset, id, quod ei competeret ex ratione, quae communis fuit.* Eo magis vero iustum videbatur, eum, qui e iusto et licito collegio discederet, pecunias recipere, quia et illis, qui collegiis illicitis interfuerant, iis dissolutis, *permitteretur, pecunias communes, si quas habebant, diuidere, pecuniamque partiri, vt denuo* scribit MARCIANVS (s), quem ita intelligo, hanc discessionem licuisse statim, postquam istiusmodi collegium, principum decreto, fuerit abolitum. Si enim postea quis collegium illicitum usurpasset: non amplius locum habebat discessio haec, et pecuniae colatitiae partitio, sed tunc collegae criminis maiestatis tenebantur, poenaeque adficiabantur, quam paullo ante ex VLPIANO descriptimus.

§. XXVI.

Caeterum collegia licita, et ab imperatoribus firmata, gaudebant iuribus et priuilegiis, quae vna falce complecti iuuabit. Sic primo iis licebat ex ipsis XII. tabulis, pactioem, quam vellent, sibi ferre, dum ne quid ex publica lege corrumpere(t). Poterant ergo condere statuta, dum ne illa legibus repugnarent. Licebat etiam coire, et de rebus communibus consulere in medium, et deinde decreta condere, quae fere cum SCtis conueniebant, quod ad formam attinet. Aetatem enim tulit marmor vetustum, apud GRUTERVM (u) et PANCIROLLVM (x), in quo hoc collegii decretum legimus:

IMP.

(r) L. 1. §. 2. D. eod.

(s) L. 3. p. D. eod.

(t) L. 4. D. eod.

(u) Gruter. Inscr. p. CI. 1.

(x) Guid. Pancirol. Adpend. ad Notit. Imp. occident. p. 23.

IMP. CAES. M. AVRELIO ANTONINO AVG. PIO

FELICE VIM PETRONIO PEPTIMIANO COS.

X. KAL. APRIL. IN TEMPLO COLLEGI

FABRVM ET CENTONARIORVM REGIENSIVM.

QVOD REFERENTIBVS P. SAENIO MARCELLINO ET C. AVFDIO

DIALOGO QVAESTORIBVS

V. F. (y)

IVSSILIVM IVLIANVM VIRVM ET VITA ET MODESTIA ET INGENITA VERECVNDIA ORNATVM ET LIBERALEM OPORTERE COLLEGI NOSTRI PATRONVM COOPTARI VT SIT CETERIS EXEMPLO IVDICI NOSTRI TESTIMONIVM.

Q. F. P. D. E. R. I. C. (z).

SALVBRI CONSILIO TAM HONESTA RELATIONE A QVAESTORIB. ET MAGISTRIS COLLEGI NOSTRI FACTAM ET SINGVLI ET VNIVERSI SENTIMVS ET IDEO EXCVSANDVM POTIVS HONESTO VIRO IVLIANO HVIVS TARDAE COGITATIONIS NOSTRAE NECESSTAT. PETENDVMQUE AB EO LIBENTER SVSCIPIAT COLLEGI N. PATRONAL. HONOREM TABVLAMQVE AEREAAM CVM INSCRIPTIONE HVIVS DECRE. N. DOMO EIVS PONI CENSVERVNT.

Ex hoc quantiuis pretij monumento satis elucet, veluti reip. speciem quamdam prae se tulisse isthaec collegia. Ad exemplum sane reip., teste CAIO (a), *habebant res communes, arcamque communem*, habebant quae flores, magistratos quinquennales, procuratores, qui veluti magistratuum loco erant. Hi referebant ad collegium, non secus ac consules ad senatum. Singuli porro collegae dicebant sententiam, et quod plurimorum suffragiis fuerat comprobatum, decreti nomine veniebat. Quin et aeneis tabulis decreta sua incidebant, et publice legenda proponebant, sicuti olim SC. Quemadmodum porro vniuersitates, municipia, oppida per syndicos litigabant: ita et collegia singula, teste CAIO (b), *habebant syndicum vel actorem, per quem, tamquam in republica, quod communiter agi fierique oporteat, ageretur, fieret.* Quemadmodum ergo non est dubium, quin vniuersitates fuerint collegia et corpora: ita eadem, vniuersitatum instar, iure minorum vsa esse, adeoque in integrum restitui potuisse, verosimile est (c). Vnde nec dubitari non potest, quin si pecuniam mutuam acceperint administratores, speciali mandato haut instructi: versio in

(y) Id est: verba fecerunt.

(z) Legendum: Quid fieri placeret; de ea re ita censuerunt.

(a) L. 1. D. quod cuiuscumque vniu. nomine.

(b) L. ead. D. eodem.

(c) L. 3. C. de iure reip. L. 4. C. ex quib. caus. mai. rest.

in rem collegii probanda fuerit a creditoribus (d). Ratio enim, ob quam ciuitatibus ac rebus publicis haec minorum iura indulserunt, etiam reliquis vniuersitatibus ac collegiis quadrat, quippe quae, non fecus ac ciuitates, perpetuae subsunt aliorum administrationi.

§. XXVII.

Ex eodem principio leges veteres collegia ad hereditates non admittebant, quia erant personae incertae. *Incerta autem persona heres institui non poterat, quoniam certum consilium esse debet testantis*, ut loquitur VLPPIANVS (e), qui etiam statim addit: *Nec municipia nec municipes heredes institui possunt, quoniam incertum corpus est, ut neque cernere vniuersi, neque pro libito pro herede gerere possint, ut heredes sunt.* Ratio ergo huius antiqui iuris repetenda est a sollemnitate cretionis. Haec tamquam actus legitimus non admittebat procuratorem (f). Ciuitates autem & municipia non potuissent cernere, nisi per syndicum. Quod sane non magis ciuitatibus licebat, quam pupillis, pro quibus ne quidem tutores hereditatem cernere et adire poterant (g). Quae omnia ita sunt comparata, ut non minus ad collegia, quam ciuitates et municipia possint adplicari. Ceterum hoc ius sub Traiano adhuc inconcussum fuit, sub quo scribit PLINIUS (h): *Nec heredem institui, nec praecipere posse rempublicam, constat.* Vnde simul liquet, rempublicam nec legata nec fideicommissa capere potuisse, quum tamen hic nulla obfaret cretionis sollemnitas, quod et obserauit VLPPIANVS (i).

An iure antiquo heredes institui, fideicommissa et legata capere potuerint?

§. XXVIII.

Sed paulatim aliquid remissum a pristina illa subtilitate. Nam primo aliquot sc. prodierunt, quibus concessum, ut municipia a libertis institui possent (k). Deinde de fideicommissis, municipiis relinquendis, prodit senatusconsultum Apronianum sub Hadriano, anno erae vulgaris vel CXVII. vel CXXIII. Vterque enim in factis praefert Apronianum Cos. Quamuis enim CUIACIUS (l) id sc. sub Marco demum conditum malit: rem tamen conficit testimonium ex L. 27. pr. D. ad sc. Trebell. vbi iam Iulianus huius iuris meminit, qui sub Hadriano scripsit. Ex eo ergo tempore non desunt exempla integrorum praediorum, vrbi-

Quid ea in re legibus nouis sensim immutatum sit?

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I. E e e bus

(d) L. 27. D. de reb. credit.

(h) Plin. lib. V. Epist. VII.

(e) Vlpian. Fragm. Tit. XXII. §. V.

(i) Vlpian. ibid.

sequ.

(f) L. 90. pr. D. de acquir. hered.

(k) Idem ibid. L. 1. D. de libert. municip.

(g) L. 4. et 5. C. de iure delib.

(l) Cuiac. ad Vlpian. Fragm. l. c.

bus legatorum (m). Quum vero ea sc. de solis ciuitatibus loquerentur: ad alias quoque vniuersitates illa protulit Marcus Imp. qui et vicis suis hoc ius legata capiendi rescripto dedit (n), et postea illud etiam ad collegia protulit. Qua de re PAVLLVS (o): *Quum senatus, temporibus diui Marci, permiserit collegiis legare, nulla dubitatio est, quod, si corpori, cui licet coire, legatum sit, debeat.* Plura eam in rem dixere MERILLIUS (p), SCHVLTINGIUS (q) et GUNDLINGIUS (r). Quemadmodum porro certi iuris erat, eis mortis causa recte donari, qui legata capere possint (s): ita nemo dubitabat, quin et collegiis mortis causa donari possit. Denique omnem subtilitatem aboliturus Leo Imp. (t) omni genere vltimae voluntatis bona etiam in collegia transferri permittit. Ad exceptiones pertinet, quod Iudaeorum collegio, licito tamen ante ea tempora, illud priuilegium ademit Antoninus Caracalla, qui ad A. Claudium Tryphoninum rescripsit (u): *Quod Cornelia Salua vniuersitati Iudaeorum, qui in Antiochensium ciuitate constituti sunt, legauit, peti non potest.*

§. XXVIII.

Variarum
collegiorum
immunitates.

Denique et immunitatibus quibusdam gaudebant collegia, verum non tam iure suo, quam priuilegio principum. Plura enim, quae a necessitate, munera subeundi, libera erant, recenset TARRVNTENVS PATERNVS (x), aliaque addit CONSTANTINVS (y). Sic corpori inprimis mensorum frumenti iuxta annonam vrbs, id priuilegium tributum ait PAVLLVS (z), vt ab oneribus etiam patrimonialibus vacationem haberent, quo tamen in prouinciis non gaudebant mensores. Sed et *porcinariorum vrbs aeternae, quum pervigilem laborem P. R. commodis exhiberent, sordidis muneribus liberatos legimus* priuilegio VALENTINIANI, Theodosii et Arcadii augustorum (a). Ceterum priuilegia haec erant varia, veluti, ne quid nouum, id est, nouam collationem sustinerent (b), nec ad militiam cogerentur, nisi ad murorum et portarum custodiam

(m) L. 101. D. de legat. III.

(n) L. 73. §. 1. D. de legat. 1.

(o) L. 20. D. de reb. dub.

(p) Merill. Variant. ex Cuiac. lib. II. cap. XIII.

(q) Schulting. Iurispr. antiqu. Antequam. p. 659.

(r) Gundling. diff. de principe herede. cap. II. §. III.

(s) L. 9. D. de mors. caus. don.

(t) L. 12. C. de hered. inst.

(u) L. 1. C. de Iud.

(x) L. 6. de iur. immun.

(y) L. 2. C. Theod. de excus. artif.

(z) L. 10. §. 1. D. de vacat. et excus. mun.

(a) L. 1. C. de suariis.

(b) L. 1. C. de priuileg. corp.

diam (c), nec famis tempore vrbe expellerentur (d). Sed quum haec iura non omnibus indulta fuisse, satis adpareat, iis iam haut immorabimur.

§. XXX.

Magis ad rem faciet, si in causas, cur posteriores Imperatores tam multa collegiis permiserint, inquiramus, maxime quum supra animaduersum sit, anteriores imperatores eorum causa male cupiuisse. Scilicet quum parum honorata esset opificum conditio; multi aufugiebant Roma, et in prouincias se conferebant, vbi benignius habebantur. Hinc tot priuilegiis alliciendi erant, vt Romam redirent. Quin quum priuilegia atque immunitates non sufficerent sistendae huic fugae, cogi opifices iusserunt imperatores, vt Romam reuenterentur. Quo pertinet constitutio Honorii et Theodosii augustorum (e), ex tribus aliis conflata (f), qua cautum legimus, *vt cura rectorum prouinciarum corporati urbis Romae, qui in peregrina transgressi sint, redire cogentur, vt seruire possint functionibus, quas imposuerit antiqua sollemnitas.* Qua lege in primis tunc opus erat, quum ob Gothicam, sub Alarico et Ataulpho, vrbs vastationem plures in orientem, Aegyptum et Africam fugissent, ceu erudite demonstrauit GOTHOFREDVS (g). Sed quum iam ad haec extrema reipubl. tempora peruentum sit, hic quidem merito, signo receptui dato, ad collegiorum in Germania originem et iura progredimur.

(c) Nouella XXXXIII.

(f) L. 2. 3. 4. C. Theod. eod. lib.

(d) Gothofr. ad L. 2. C. Theod. de priu. corp. L. XIII. Titulo II.

XIII. Tit. II.

(e) L. 1. C. de priuileg. corp. lib. XI. Tit. XIII.

(g) Gothofr. ad L. 4. C. Theod. eod. pag. 194. Tom. V.

CAP. II.

DE COLLEGIORVM IN GERMANIA
ORIGINE ET IVRIBVS.

§. I. Germani in constituendis collegiis Romanos imitati. §. II. Antiqui Germani sine urbibus et oppidis degere. §. III. Hinc nec commercia et opificia inter eos floruerunt. §. IIII. Conficiendis rebus necessariis soli tum vacabant serui. §. V. Quod et Francorum sequentiumque Imperatorum Germ. aeuo factum. §. VI. Etiam in ipsis urbibus. §. VII. Mutatio a saeculo XI. facta. §. VIII.

Vrbes pleraeque consules et senatum, exemplo Itatorum, sibi constituerunt. §. VIII. Inde natae sunt tribus vel collegia. §. X. Imperatores et principes his collegiis maxime aduersabantur. §. XI. Effectus harum tribuum fuere variae urbae in ciuitatibus. §. XII. Origo literarum natalitiarum. §. XIII. Cur spurii non admittantur? §. XIII. Cur quorundam opificum filiis nefas fuit opificia addiscere? §. XV. Ex quo iure definiendae collegiorum controuersiae. §. XVI. Collegia apud nos vel licita, vel illicita. §. XVII. Eorum administratio et res communes. §. XVIII. Ea gaudent iuribus vniuersitatum. §. XVIII. Contractus et delicta illorum. §. XX. Eorundem dissolutio et separatio. §. XXI. Conclusio exercitationis.

§. I.

Germani in constituendis collegiis Romanos imitati.

SI vlla in re Germani vetera Romanorum instituta adoptarunt, factum id certe in collegiis et corporibus opificum institutendis. Romana enim hic esse omnia, is demum deprehendet, qui et originem eorum apud Germanos expenderit paullo accuratius, et leges atque instituta cum Romanis contenderit. Quod quum a nemine satis diligenter factum esse animaduertam, licebit nobis in vacuam venire possessionem, et per veterum annalium monimenta liberius exspaciari.

§. II.

Antiqui Germani sine vrbibus et oppidis degere.

TACITI aeuo nullas in Germania magna vrbes, nulla munitiora fuisse oppida, comperio. Diserte enim hic auctor rerum Germanicarum peritissimus (h): *Nullas, inquit, Germanorum populis vrbes habitari, satis notum est: ne pati quidem inter se iunctas sedes.* Et sane maiores nostri nulla opum cupidine, nullo luxu, rudi tecti vellere, et cibo simpliciore, lacte, caseo, agrestibus pomis, recente fera contenti, vitam omnem in studio rei militaris transigebant. Eoque commodius tum fuit discretis ac seiunctis penatibus habitare, vt fons aliquis, vt campus, vt nemus maxime delectabat, quo minus ita quidquam possent suae desiderare beatitati. Hinc quamuis **PTOLEMAEVS** (i) nonaginta quatuor vrbes recenscat in Germania, in quibus quaedam, hodierno more, in *burgum* finiunt, veluti *Laciburgum*, *Asciburgum*: facile tamen patet, πόλις illas non nisi vicōs fuisse. Nam et **CAESAR** (k) Sueuis et Vbiis tribuit *oppida*, quae Graecus metaphra-

(h) Tacit. de morib. Germ. cap. XVI.

(i) Ptolem. Geogr. lib. II.

(k) Caesar de bello Gall. lib. III, cap. XVIIII, et lib. VI, cap. X.

τες τὰς πόλεις vocare non dubitat. Et HERODIANVS (1), vbi Germanorum vicos a Maximino direptos exustosque refert, statim addit: *ἑμαρῆσατα γὰρ τὸ πῦρ ἐπινέμεται τὰς τε πόλεις αὐτῶν, ἃς ἔχουσι, καὶ τὰς οἰκῆσεις ἀπάσας. Sunt autem vrbes eorum aedificiaque omnia maxime incendiis obnoxia.* Vbi manifesto πόλεις vocat, quas antecedente periodo vocarat κάμας, dum scripserat, *τὰς δὲ κάμας ἑμπαρῆσας διὰ τὸ πῦρ ἐδίδοι τῷ στρατῷ.* Vicos incendendos diripiendosque militibus tradidit. Tantum ergo abest, vt vrbes condiderint Germani, vt quarto adhuc saeculo oppida, tamquam circumdata re-tibus lustra, declinarint, teste locupletissimo AMMIANO MARCELLINO (m).

§. III.

Inde vero facile patet, nullum tunc mercaturae peregrinae in Germania fuisse locum, vilia tantum et obuia petentibus maioribus nostris. Multo magis ergo exfulasse opificia, credibile est, luxuriae, aut vitae certe mollioris instrumenta. Quatuor scilicet erant hominum ordines, nobilium, ingenuorum, libertinorum, seruorum (n). Nobiles reipublicae domi forisque praeerant. Ingenui bellis et venationibus vacabant (o), negotiis domesticis feminarum turbae et infirmissimo cuique delegatis. Libertini non multum supra seruos erant, adeoque cum illis agriculturae reique pecuariae dabant operam, hominibus propriis, rusticisque hodiernis simillimi. Quintum hominum genus, oppidanorum puta, quod mercatura opificiisque atque artibus manuariis viuit, vetus illa liberaque Germania, non minus ac ipsas vrbes, ignorabat.

§. III.

Quum tamen opificiis quibusdam omnino carere non possit res publica, nec maiores nostri in plaustris, sed in aedibus vixerint, nec nudi, sed armati et vestiti inceserint, instrumentisque vti rusticis, atque vtenfilibus variis: nemo dubitauerit, quin in Germania quoque fuerint, qui tractarent fabrilia, vestes confuerent, aratra, arma, ollas, reliquamque suppellectilem conficerent. Sed caue eos opifices in vrbebus, collegiisque quaeras, aut tales tibi concipias, qui transactis tirocinii annis, et edito artis specimine, in corpus aliquod fuerint cooptati. Vt cuique seruo vel rustico erat artis fiducia, ita eiusmodi negotiis vacabat horis subce-
fuiis. Auctor sane est TACITVS (p), *seruos praeter modum frum-*

E e e 3

men-

(1) Herodian. *Histor. lib. VII. cap. II.*

(o) Idem cap. XV.

(m) Amm. Marcell. *lib. XVI. c. III.*(p) Tacit. *ibid. cap. XXV.*(n) Tacit. *de morib. Germ. cap. XXV.*

menti et pecoris, etiam VESTES dominis praestitisse. Has ergo a rusticis ipsis confutas esse, facile est ad intelligendum.

§. V.

Hoc
Franco-
rum se-
quen-
tiumque
Imperato-
rum
Germ. ae-
vo sa-
ctum.

Et ita se res habuit etiam infrequentibus saeculis. Quamvis enim sub Francorum regibus hinc inde exurgerent vrbes ampliores, maxime vbi reges, duces, episcopi, sedes collocauerant: quamvis etiam in tanta hominum adfluentia quibusdam locis florerent emporia, qualia sunt *Bardenwich, Schesla, Magadoburg, Epifurt, Forchheim, Breemberg, Raginiburg, Lauriacum*, quarum in CAPITVLARIBVS CAROLINIS (q) fit mentio; vrbes tamen illae, si a paucis discefferis, non aliis, quam seruilis ac libertinae conditionis hominibus, habitabantur. Sic Erfurtum, quam emporiis adnumerat CAROLVS, BONIFACIVS (r) in litteris ad Zachariam Papam, vocat *locum, qui dicitur Erphesfurt, qui fuit iam olim vrbs PAGANORVM RVSTICORVM*. Nec ignota sunt diplomata, quibus integris ciuitatibus *ius mortuarii* remissum (s); vel quibus manumissae sunt integrae ciuitatum vniuersitates (t). Quae sane indicio sunt, etiam in vrbes tunc maxime confluisse seruorum libertinorumque colluuiem.

§. VI.

Etiam in
ipsis vr-
bibus.

Quamvis ergo non dubitem, quin ab eo tempore in vrbus quoque maxime floruerint opificia: ea tamen non nisi a seruis culta existimo. Sane inter Francorum ministeriales, id est, seruos, in variis monumentis occurrunt *argentarii* (u), *aurifices* (x), *carpentarii* (y), *fabri* (z), *sartores* (a), *sutores* (b), alique opifices. Et quamvis sub Henrico I., vrbiū per Saxoniam conditore, alia esse coeperit oppidanorum conditio, conuentibus, nundinis, conuiujs plerisque in vrbes et oppida translatis (c): fuere tamen et mercatores et opifices adhuc glebae adscripti, obnoxiique dominis. Sic in diplomatibus Ottonis M. apud HVNDIVM (d) mentio fit *aureariorum, buncariorum, clidelariorum, mercatorum*, qui omnes erant seruilis conditionis. Et in vita Geb-
har-

(q) Capitul. ann. lcccv. n. VII. p.

425.

(r) Othilo Vit. Bonifac. lib. II. c. II.

(s) Lehm. Chron. Spir. lib. III. cap. XXII.

(t) Meibom. Script. rer. Germ. Tom. III. p. 205.

(u) Lex Burg. Tit. XXI. §. 11.

(x) Lex Burg. *ibid.*

(y) Lex Salica Tit. XI. §. V.

(z) Lex Burg. Tit. XXI. §. II.

(a) *Ibidem.*

(b) *Ibidem.*

(c) Witichind. Annal. lib. I. p. 693.

(d) Hund. Metrop. Salisb. Tom. I. p. 227. et Tom. II. p. 372. *sequ.*

hardi, Episcopi Constantiensis (e) legimus, eum seruos optimos quosque elegisse, et ex eis coquos, piftores, caupones, fullones, futores, hortulanos, carpentarios, et SINGVLARVM ARTIVM MAGISTROS constituisse, eisque concessisse priuilegia, vt quum quis praesentium, vel eorum successorum, qui de progenie illorum esset, moreretur, exuiuae de iis non sumerentur, sed heredes relictam hereditatem possiderent. Si vero de alia progenie aliquis successisset, ab hoc donatiuo alienus esset. Ita diutissime opificia in seruorum casis delituerunt, quamuis variis priuilegiis subinde ornarentur a principibus. Et inde reddi poterit ratio, cur ex antiquissimorum opificiorum instituto boëti non vocentur *Gesellen*, sed *Knechte*. Noti enim sunt *Schuh Knechte*, *Becker-Knechte*, *Fleischer-Knechte*, *Mühl-Knappen*, ceteri.

§. VII.

Enimvero a saeculo XI. alia coepit esse rerum facies. Nam quum ab eo tempore plures vrbes opibus commerciisque florent, et comitum, scultetorum, aduocatorumque, quibus ab initio suberant, imperium sensim excuterent: coeperunt primo collegia senatoria, consules, magistratusque, Italarum exemplo, constituere: deinde opificum celebriorum collegia, eorumdem aemulatione, erigere, ac denique plerisque locis ingenuos, seu patricos, senatu eiicere, plebique vindicare urbanas respublicas. Omnia haec ex annalibus demonstrare operae fuerit pretium.

§. VIII.

Et primo quidem consulum et senatorum, non nisi a saeculo X. fieri mentionem, certissimum est. Auctor quidem ALCVINVS apud CANISIVM, Carolum M. Aquisgranum Romae ad exemplum instituisse, foroque, SENATV, arce, teatro, atriis et aeterni regis templo, thermis insuper vel balneis ornasse. Sed id quidem singulare, nec in exemplum tractum fuit. Idem dicendum de Salsia, vel Seltia, Alfatiae oppido, vbi ODILO CLVNIACENSIS (f) ab Adelheide Ottonis M. vidua, urbem factam, ait, sub LIBERTATE ROMANA. Nam in quonam confiterit illa Romana libertas, parum constat. Ast a saeculo XI. frequentissima consulum et senatorum occurrunt vestigia. Bremenses iam saeculo XII. ineunte, paruissse proconsulibus et consulibus, didici ex diplomate Henrici V. Imp. (g), quamuis id non vbique genuinum videatur, maxi-

Mutatio
a saeculo
XI. facta.

Vrbes pluraeque
consules
et senatorum, exemplo
Italarum, sibi constituerunt.

(e) Pistor. *Script. rer. Germ. Tom. II.*
pag. 655.

(f) Odilo Vit. *Adelheidis lib. I. cap.*
VII. p. 265. apud Leibnit. *Tom. I.*

(g) *Adsertio Libertat. Bremens. p. 357.*

maxime quum in illo et flatuae Rolandi fiat mentio. Certioris fidei est diploma Philippi Regis, Spirensibus concessum (h), ex quo patet, iam tempore Henrici V. Imp., cuius ille diploma confirmat, Spiraе floruisse collegium senatorium, vel, vti tum loquebantur, *ordinem proconsulum et consulum*. Ceterum hoc institutum sensim imitatae sunt vrbes aliae, post alias. Bernatensibus Fridericus II. Imp. potestatem fecisse dicitur, senatum, suo arbitrio, constituendi (i). Erfurti anno cLo ccli. senatum coire coepisse, ex monumentis tradit GVDENVS (k). Eodem circiter tempore a Conrado, vltimo Sueuorum duce, ciues Augustanos se suaque in libertatem vindicasse, ex eoque tempore ipsos sibi ex suis municipibus ingenuis proprium senatum elegisse, perhibent (l). Quin anno demum cLcccxxxvi. Vlmentes consules sibi ac tribunos plebis constituere coepisse, relatum legimus (m). Quum ergo saeculo X. Italicas ciuitates primum collegia senatoria instituere, iisque, veterum Romanorum exemplo, consules praeficere coeperint, vti recte animaduertit CAROLVS SIGONIVS (n): non abs re inde collegit BEATVS RHENANVS (o), hoc institutum sensim etiam Germanicas ciuitates esse imitatas. Vnde hodie vix est Germaniae oppidum, in quo non consules et senatores, vel, vt medio aeuo vocabantur, *proconsules et consules* olim e nobilioribus ciuitatum familiis, hodie plerumque ex promiscua plebe lecti, senatum vel consilium publicum constituunt.

§. VIII.

Inde natae sunt tribus vel collegia.

Quum semel Italos imitari coepissent Germani: nihil erat facilius, quam vt et collegia opificum, eorundem exemplo, in vrbibus passim erigerent. Idque eo facilius fieri poterat, postquam pleraeque vrbes, opibus auctae, ciues non nisi liberos et a seruitutis nexu solutos adoptarent. Nam quum antea, vti supra obseruauimus, non nisi seruilis et libertinae conditionis homines in vrbibus artibus opificiisque vacarent: posteriore aeuo suppetunt exempla, quod integrae ciuitates manumissae et libertate plena frui iussae sunt, ceu docet exemplum Brunsvicensum, ab Otone

(h) Lehm. Chron. Spir. lib. III. cap. XI. p. 302.

(i) Cruf. Ann. Part. III. lib. I. p. 12.

(k) Gud. Hist. Erfurt. lib. I. p. 12.

(l) Cruf. Annal. Sueu. Part. III. lib. II. cap. XVII.

(m) Id. ad h. ann.

(n) Sigon. de regno Ital. lib. XVII. ad ann. lcccclxxxiii.

(o) B. Rhenan. libr. III. rer. Germ. p. 101. Lehm. Chron. Spir. lib. III. cap. III. et XI.

tone Duce manumissorum, apud MEIBOMIVM (p). Ex eo ergo tempore inualuit paroemia: *Keine Henne fliegt über die Mauer*, id est, feruilis conditionis hominibus non patet accessus in ciuitates, adeoque nec ad officia admittuntur. De quo veteri scito pluribus egit HERTIVS (q). Vt vero feruilis et obnoxiae conditionis homines eo facilius excluderentur vrbibus: non solum codicillos, ingenuitatis testes, (*Geburths-Brieffe*,) exigere a ciuibus nouis coeperunt, verum etiam ipsi opifices sensim in collegia et corpora coaluerunt, vt, qui artem facerent in vrbe, an ferui etiam eo iure abuterentur, eo facilius cognoscerent. Dicta sunt ea collegia medio aevo: *gildae, vniones, Einungen, Innungen, Zünffte, Aemter*, et, si annalibus credendum, illa iam a saeculo XII. in Germania fuerunt frequentissima. In chronico Magdeburgico apud MEIBOMIVM (r), ad annum circiter cloccliii. relatum legimus, *Wichmannum archiepiscopum fecisse primo vniones institutorum pannicidarum*. Sed plura eum archiepiscopum instituisse collegia, vel ex codice diplomatum Vindebonensi, ab illustri huius academiae cancellario edito (s), adparet, vbi collegio futurum priuilegium impertitur. Wichmanni exemplo Ludolphus Archiepiscopus anno clocclxxxv, teste CHRONICO MAGDEBURGICO (t), *fecit in eadem ciuitate vnionem clypeatorum, quae dicitur: die Schilder-Innunge*. Circa eadem tempora etiam Goslariae (u), Herbipoli (x), Audomaropoli (y), Brunsvigae (z), alibique passim variae commemorantur tribus, varia artificum opificumque collegia. Vt adeo ea, hoc potissimum tempore, Germanis innotuisse, admodum fiat verosimile; quum contra in Italiae ciuitatibus multo ante in viridi fuerint obseruantia.

§. X.

Et huius nouae originis inde quoque argumentum petere licebit, quod principes, ipsique Imperatores circa haec tempora nihil reliqui fecerint, vt noua ista collegia, tamquam betaerias, monarchico statui perquam inimicas, supprimerent. Sic anno clocclxxxv. Imperatores et principes his collegiis mar.

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

F ff

Fri

(p) Meibom. *Script. rer. Germ.* Tom. III. pag. 205.

(q) Hertius *Paroem. iur. lib. II. c. XI.*

(r) Meibom. *Script. rer. Germ.* Tom. II. pag. 329.

(s) III. a Ludewig. *Reliqu. MSC.* Tom. II. pag. 389.

(t) Meibom. *Script. rer. Germ.* Tom. II. pag. 329.

(u) B. Heineccii *Antiqu. Gosl. lib. II.* pag. 219.

(x) Friß. *Chron. Würzb.* pag. 557. 570. § 85. sequ.

(y) Car. du Fresne *Glossar. Lat. voce: GILDA* Tom. II. p. 622.

(z) Gobelin. *Person. Cosmodr. aer.* VI. cap. LXVII. pag. 282. Leibnit. *Script. rer. Brunsv.* Tom. II. pag. 61.

sime ad-
versaban-
tur.

Fridericus II. Imp. tribus istas suppressas voluit Goslariae, fanxitque, *vt nulla esset CONIVRATIO, nec promissio, vel societas, quae Teutonice dicatur: Eyninghe, vel ghilde, nisi solum monetariorum, ea de causa, vt cauerent de falsis monetis* (a). Paulo post anno cło ccxxxı. Henricus VII. rex in comitiis WORMATIENSIBUS tot principum querelis, de collegiorum istorum insolentia, fatigatum se vidit; vt singulari diplomate omnia vbique collegia et corpora opificum aboleret (b). Sed dici non potest, quot inde turbae enatae sint, maxime postquam fatale istud interregnum paullo post ciuitatibus potentioribus omnem laxauerat licentiam. Quantum enim laborabant principes et senatores, vt ne in vrbibus essent collegia, tantum obnitebantur plebeii, manibusque pedibusque obnixè omnia faciebant, vt illa restituerent. Sic Herbipoli, non nisi multo sanguine fuso, res transacta est. Episcopus iussu Henrici VII. ea collegia suppresserat: ciues, inuito episcopo, illa restituerant (c): nato inde bello ciuili Bertholdus II. Episcopus illa quidem rata habuit anno cłcccLxxvııı. (d): sed paullo post denuo edicto sustulit (e). Inde recrudere tumultus ciuiles, finiendi demum anno cłcccLxxxııı. quo Mangoldus Episcopus illas tribus plane egit in exsilium (f), interiecto tempore denuo renaturas. Eadem fabula paene in vniuersa Germania acta. Sane et Goslariae, durante interregno, ea res senatum populumque in mutua odia adegit, illo, ex Friderici edicto, collegiis obtinente, hoc illa vrgente tanto importunius. Et vicit demum plebs circa annum cłcccLxxxı. quo Rodolphus I. Rex Germ. ea sollempni diplomate rata habuit, quod Frater Praefidis eruditissimus, *ὁ νόμος ἐν ἀγίοις*, integrum e scriniis publicis extulit (g). Ita factum est, vt plebs vrbana collegia passim tueretur, idque exemplum deinde sequerentur aliae ciuitates, donec demum oppida etiam tantum non omnia tribus huiusmodi, principum indulgentia, impetrarent.

§. XI.

Effectus
harum
tribuum
fuere va-
riarum tur-

Non potuit non inde sequi magna malorum ilias. Quum enim ad haec vsque tempora soli ingenui, qui se postea patricos vocare coeperunt, ciuitatibus patriis praefuissent, plebs, quae in collegia coaluerat, iam summa ope nitebatur, vt senatum opprimeret,

(a) B. Heinecc. *Antiqu. Gosl. lib. II.*
pag. 219.

(b) Fris. *Chron. Würzb.* p. 557.

(c) *Ibid.* p. 570.

(d) *Idem* p. 585.

(e) *Idem* p. 586.

(f) *Idem* p. 596.

(g) B. Heinecc. *Antiqu. Gosl. lib. III.*
pag. 306.

ret, sibi que viam in curiam vi ac ferro expediret. Hinc tribus quavis occasione dabant turbas, modo rationes sibi reddi iubentes, modo senatores primarios repetundarum postulantes. Inter hos fluctus ciuiles modo trium antesignanos, modo senatores honestissimos capitis damnatos, vel eiectos ciuitatibus legimus, prout aut senatus aut plebei potentia antecellerent. Prioris tra-goediae exemplum Brunsvicum vidit circa annum cō ccxx., de quo SCHIPHOVERVS (h) et GOBELINVS PERSONA (i): *In Brunsvick decem MAGISTRI GILDONVM a consulibus suspensi sunt, et undecimus decollatus, sed duodecimus in peregrinatione existens euasit, et hoc fuit initium multorum malorum ibidem.* Simile, quod Magdeburgi contigit, ita relatum in chronico veteri apud MEIBOMIVM (k): *Vsque ad ista tempora, (saeculi puta XIII. exitum,) scabini fuerunt in consilio ciuitatis, a quo ex tunc fuere exclusi, et ortae sunt mul-tae dissensiones inter consules et MAGISTROS VNIONVM et scabinos.* Et paucis interiectis (l): *Circa idem tempus, (annum cō ccc.) in ciuitate Magdeburg cremati fuerunt MAGISTRI VNIONVM in foro, propter produtionem iis impositam.* Posterioris vero generis exemplum Lubeca experta est, quod fusc, versibus tamen parum politis, descripsit HENRICVS AQUILONIPOLENSIS (m). Ita ergo factum est, vt in plerisque Germaniae urbibus populare regimen inualesceret, et plebs, oppressis vel in ordinem coactis patriciis, in ordinem senatorium passim irrueret. Quo ordine, quibusque de caussis id Spira, Tiguri, Moguntiae contigerit, luculenter memoriae prodidit LEHMANNVS (n). Coloniae et Aquisgrani anno cō cccLVIII. et anno cō cccLXXII., nec non Tremoniae anno cō cccc. eundem in modum scenam instruxere plebei, ceu e CHRONICO COLONIENSI et POTGIESERO (o) discimus. Ita vbique fere primas in ciuitatibus tenuere plebei, postquam semel in vulgus manauit arcanum, posse etiam e collegiis plebem ad senatoriam dignitatem adspirare. Et ita factum, vt in plerisque ciuitatibus plebs in senatu dominetur, nullumque prodeat SC., nisi illud ratum esse iusserint tribuni plebis, *die Gilden, Gemeinheits-Meistere, Viertheils-Meistere, Freunde von Gilden und Gemeinen.*

Fff 2

§. XII.

(h) Schiphou. Chron. Schaumb. p. 514.

(i) Gobel. Cosmodr. Aet. VI. cap. LXVII. p. 282.

(k) Chron. Magdeb. apud Meibom. Tom. II. p. 333.

(l) Ibid. p. 334.

(m) Henr. Aquilonip. de primord. urb. Lubec. lib. II. cap. XV. p. 617. apud Meibom.

(n) Chron. Colon. ad ann. cō cccLXVIII. et cō cccLXXII.

(o) Potgieffer de statu et cond. hom. propr. pag. 59.

§. XII.

Origo literarum natalitiarum.

Nec potuere non inde nasci variae consuetudines, quae etiamnum tantum non vbique obtinent. Sic quum opificia hoc modo oppidanis fierent propria, homines vero seruituti obnoxii in oppida et ciuitates non admitterentur, vti supra §. VIII. demonstratum: factum inde, vt nemo ad addiscendum opificium adpellere posset animum, nisi qui ingenuos natales, testimonio a magistratu loci impetrato, demonstrasset (p): nemini vero in collegia pateret aditus, nisi qui offerre posset testimonium, artem vel opificium se rite addidicisse, *den Lehr-Brieff* (q). Et hoc iure etiamnum vtimur tanto magis, quo minus iura Germaniae permittunt, vt seruilis conditionis homines in ciuitates admissi dominis subtrahantur. Vnde et nata paroemia: *Die Aemter und Zünfte müssen so reine seyn, als wenn sie eine Taube gelesen hätte* (r).

§. XIII.

Cur spurii non admittantur?

Quum porro collegia ac tribus plerisque locis eo iure gauderent, vt ex iis senatores ipsique consules cooptarentur: non abs re visum, vt et spurios, qui vetere iure Germanico infames habebantur (s), omnesque, quibus salua non esset existimatio, excluderentur. Vnde frequentissima in Codicillis ingenuitatis formula: *dafs sie echt und recht geböhren*: item, *dafs die Eltern mit fliegenden Haaren zu Kirchen und Strassen gegangen*. Neque tamen vbique id obtinuit, et quemadmodum iam olim saeculo XIII. LEGIBVS MVNICIPALIBVS BRVNSVICENSIBVS (t) cautum est: *Ein unecht Sone, de seck wol handelt, mach wol Ghilde winnen*: ita dubium non est, quin princeps, a quo hodie collegiorum dependet constitutio, hanc consuetudinem abolere possit. Quia vero id est difficillimum propter externos, qui eiusmodi tironem manumissum non admittere, neque cum eo collaborantes tolerare solent: cautius agunt, qui per rescriptum principis, vel comitis palatini, vel vtriusque tollendam hanc natalium maculam curant.

§. XIII.

Cur quorundam opificum filii ne-

Ex eadem ratione tam ambitiose labem omnem a collegiis suis abesse voluerunt contribules, vt et quorundam opificum filios adspernarentur, neque eos iurium suorum redderent participes. Praeci-

(p) Wehner. *Obs. Pract. Voce: Zunft.*

(q) Ruland. *de Commiss. Part. I. lib. III. cap. VI.*

(r) Hert. *Paroem. iur. lib. I. par. XIII. pag. 417.*

(s) *Ius Prou. Sax. lib. I. art. XXXVII.*

(t) *Leg. Brunsv. Part. II. art. XXVII. apud Leibnit. Script. rer. Brunsv. Tom. III. p. 438.*

Praecipue haec inuidia excludit liberos textorum, tonforum, opifionum, molitorum, publicanorum, tibicinum, buccinatorum, balneatorum, donec, sublata hac abfona confuetudine, iis legibus imperii publicis (u) profpiceretur. Cauffam tanti contemptus alii aliam comminifcuntur: fed plerumque parum fufficientem. Non omnes hi opifices in re vili ac abiecta verfantur, non omnes fundunt fanguinem, non omnes furti aliusque criminis fufpecti funt. Genuinam ergo rationem eam fuiiffe fufpicor, quod haec opificia olim fuis collegiis non gauderent, fed vnufquifque, cui effet artis fiducia, ea licite exerceret. Ergo et in pagis quilibet tale fibi vitae genus eligere fuo arbitrio, feque ad eius, qui in ea professione exercitatus erat, difciplinam adplicare iure poterat. Quum ergo inde fequeretur, vt, qui haec opificia exercerent, non omnes effent, ingenui; merito eorum filios adfpernari fibi vifi funt tribules in vrbibus. Quin fi NOLDIO (x), VBALDO (y), FRIZIO (z), credimus, eandem olim ftatus controuerfiam mouerunt pictoribus, numulariis, coquis, lanionibus, piftoribus, fabris, carpentariis, librariis, fartoribus, nautis, fullonibus, aurigis, bauiis: cuius rei non alia ex cogitari poterit ratio, quam quod fynonyma Germanis haberentur *ehrlche Handwercke*, et *Zunftige Handwerck*, filiique eorum opificum, qui in collegia vel corpora non coaluerant, ob originem fufpecti viderentur.

§. XV.

Ex hac ergo collegiorum apud Germanos origine facile patet, quomodo de iure eorum fit pronuncianum. Si quaeras, ex quo iure eorum controuerfiae fint definiendae? refpondebo, effe vnicuique collegio fua priuilegia, effe fua ftatuta, quae ipfi tribules fibi condere poffunt de rebus, quae ad vtilitatem collegii pertinent (a), *Innungs-Artickel*, quae valent tamquam pactioes, nec, iure communi, indigent confirmatione principum (b), quum princeps probans collegium, eo ipfo illi concessiffe facultatem ftatuta condendi cenfeatur (c). Moribus tamen confirmatio principis vel magiftratus tantum non vbique exigitur (d),

Fff 3.

quum

(u) *Recess. imp. Aug. an. 1010XXXX-VIII. Tit. von Handwercks-Söhnen. §. 1. Reform. Polit. anni 1010LXXVII. Tit. XXXVIII. §. 1.*

(x) *Nold. de ftatu nobilit. ciu. cap. XVII. thef. LXII.*

(y) *Vbald. de nobilit. axiom. LVI.*

(z) *Friz. de nobil. thef. 30.*

(a) *L. vlt. D. de colleg. et corp.*

(b) *Hilliger ad Donell. Lib. XVII. Cap. VIII. not. o.*

(c) *Befold. Polit. Lib. II. Cap. XII. thef. XXVI.*

(d) *Carpzou. Resp. Lib. I. resp. XXXXVIII. n. XII. Wehneri Obseru. Praet. voce: Zunft. Meu. ad ius Lubecense Lib. III. Tit. XIII. art. III. n. XXXVII.*

Ex quo iure definiendae collegiorum controuerfiae.

quum alias facile possit contingere, vt collegia vel ius publicum pactionibus suis imminuere conentur, vel iurisdictionem sibi adrogent, vel consuetudines varias absonas, et reipublicae detrimento futuras inuehant. Ex his ergo pactionibus, a principe vel magistratu confirmatis, primo omnium diiudicandum, si quid vel inter contribules, vel inter diuersa collegia inciderit controuersiae. His deficientibus, merito statuta vrbium, leges provinciales et recessus imperii adhibentur in consilium. Denique, vbi nec hae leges rem faciunt, ius Romanum hic in subsidium consuli posse, haut abnuimus. Nam quum ex iis, quae sub initium huius capitis explicauimus, pateat, collegia Germanos accepisse ab Italis, et hos a Romanis: statim etiam iura pleraque et consuetudines simul recepisse videntur, veluti quod suos sibi constituent primicerios, *Ober-Meistere*, *Ober-Aeltesten*, *Immungs-Meistere*, quod in commune conferant pecuniam, quod communi arca gaudeant, quod olim statis temporibus certa sacra obierint, templa sibi propria condiderint, (quale etiamnum Helmstadii superstes, futurius quondam proprium,) quod nonnumquam epularentur, et quae sunt huius generis alia. Quum ergo tanta sit collegiorum Germanicorum et Romanorum similitudo, nihil sane prohibet, quo minus ius Romanum hic adhibeatur in subsidium, ex eoque definiantur quaestiones, statutis collegiorum, vel legibus Germaniae nondum decisae.

§. XVI.

Collegia apud nos vel licita, vel illicita.

Quo praemisso fundamento, facile de iuribus circa collegia respondere licebit. Apud nos quoque non secus, ac apud Romanos, collegia in licita et illicita diuiduntur. Et illa quidem censentur licita, quae a summo imperante conceduntur firmanturque priuilegiis; haec, quae his destituuntur. Regalibus maioribus hanc potestatem accensent plerique (e), neminique eam facultatem competere aiunt, nisi qui superioritate gaudeat territoriali (f). Non desunt tamen exempla, quod et Landsassii, ipsisque magistratibus municipalibus haec cura demandata est, tamquam pars eius administrationis, quae ad decus et vtilitatem vrbium pertinet, et vulgo vocatur: *die Policey* (g).

§. XVII.

(e) Befeld. *diff. de regal. cap. VII. thes. I.*

(f) Hert. *de superior. terr. §. XVII.*

Limn. *Iur. Publ. lib. III. cap. VIII. n. CCLXXXVIII.*

(g) Meu. *ad Ius Lubeo. lib. III. Tit. XIII. art. III. n. 6.*

§. XVII.

Ex eodem iure receptum est, ut apud nos quoque collegia gaudeant iure sibi eligendi primicerios, *Ober-Meistere*, *Ober-Ael-^{Collegio-}resten*, *Imungs-Meistere*. Item, quod collegiis esse possint bona et res communes. Hinc singulis trimestribus aliquid conferunt (h), hinc arcam communem, aedes communes, utensilia communia, sigilla, aliaque huius generis habere et possunt et solent (i). Possunt heredes institui (k), posteaquam vetus illud ius, cuius *VLPIANVS* (l) meminit, iam pridem apud ipsos Romanos obsoleuerat. Non vero omnibus in vniuersum collegiis tributum censetur ius succedendi ab intestato (m), quin puto nullis, quia dispositio illa (n) priuilegium continet, Romanis quibusdam collegiis, ob singularem reipublicae utilitatem, concessum. Haec bona iuste acquisita suo arbitrio administrant collegae, nec magis princeps, uti recte a *STRAUCHIO* obseruatum (o), ordinarie a collegiis exigere potest accepti expensique rationes, quam a quolibet priuato. Quia tamen interest reipublicae, ne quis male re sua utatur (p), et saepe in re communi minus frugales esse solent administratores, quam in propria: plerumque fieri solet, ut a magistratu quidam delegentur, qui conuentibus intersint, rationes inspiciant, easque dispungant (q), si quid ea de re incidat controuersiae.

§. XVIII.

Ex eodem iure Romano receptum, quod collegia gaudent iure vniuersitatum. Hinc non censentur mori, si vel omnes sint mutati collegae, vel pars remaneat (r), immo si vel vnus viuus superstes, in illum omne ius collegii recidit (s). Hinc etiam litigant per actores vel syndicos, vel a lege constitutos, veluti quum maior natu, ex statutis, lites collegii peragere aut suscipere tenetur (t), vel mandato vniuersi collegii eiusue maioris partis

(h) L. 1. §. 1. D. quod cuiuscumque vniu. nomine.

(i) L. 1. pr. et L. 3. pr. D. de colleg. et corp.

(k) L. 8. C. de hered. instit.

(l) Vlpian. Fragm. Tit. XXII. §. V. et ibi Schulting.

(m) Hillig. ad Donell. lib. VIII. cap. I. Lit. I. Brunnemann. ad tit. Cod. de hered. decurion.

(n) L. 1. C. de hered. decur.

(o) Strauch. de colleg. opif. §. XXXII.

(p) §. 2. Instit. de his, qui sunt sui vel ad iur.

(q) Knipschild. de iur. et priuil. ciu. imper. lib. V. cap. II. n. LXXX.

(r) L. 7. §. 2. D. quod cuiusque vniu. nom.

(s) Carpz. Part. II. Constit. VI. Def. XVII. n. III.

(t) Wesemb. parat. D. tit. quod cuiusque vniu. nomine §. III.

partis (u). Habent porro collegia suos scribas, ministros, nuncios, libros communes, veluti matriculas, rationes, statuta, qui libri pro publicis instrumentis haberi solent, testibus BESOLDO (x), WEHNERO (y), RVTG. RVLANDO (z), STRAVCHIO (a), adeoque plene probare dicuntur. Ex eadem ratione consequitur, vt et statuta condere possint per modum pactio- num, de rebus ad artem et collegium pertinentibus, dummodo nihil minuant de iure ciuili, et rata habeantur a superiore, quod iure Romano, quia hoc pactio- nes huiusmodi lege generali confirmabat (b), non erat necessarium. Statuta ista obligant eos, qui sunt iurium collegii participes, nec tertio possunt opponi (c). Quin et iudex iis tenetur stare (d), nisi consuetudines vel rectae rationi aduersas, vel publicis imperii nostri legibus proscriptas adprobent, quales sunt: exclusio filiorum textorum, tonforum, opilionum, molitorum, publicanorum, tibicinum, tubicinum, balneatorum (e), epulae aduenis dari solitae (f), exclusio eorum, qui cum carnifice biberunt (g), vel ab alio adfecti sunt iniuriis (h), baptismus boëtorum (i), de certo victu quotidiano, boëtis praebendo, conuentio (k), pactio- nes, ad monopolium in republica stabiliendum comparatae (l), prohibitio, ne quis opificum id, quod vnus coepit, perficiat (m), ne quis rem minoris vendat (n), ne exteri opifices nundinis publicis res suas venum exponant (o), de mutilandis eorum membris, qui extra collegium opificum exercent (p), et quae sunt huius generis alia. Quum porro vniuersitas

(u) L. 3. D. quod cuiusque vniu. nomine.

(x) Befold, lib. I. Polit. cap. XII. §. XXXVIII.

(y) Wehner. in obseru. pract. voce: Bücher, n. XIII.

(z) Ruland. de Commiss. Part. II. lib. V. cap. X.

(a) Strauchius ibid.

(b) L. ult. D. de coll. et corp. L. 2. §. ult. C. de const. pec.

(c) Carpz. P. II. Constit. VI. Destin. VIII. n. III.

(d) Knipsch. de iure et priuileg. ciu. imperial. lib. V. cap. II. §. XXXIII.

(e) Ordin. Polit. anni c1010LXXXVII. Tit. XXXVIII. §. 1.

(f) Rec. imp. anni c1010XXX. Tit.

XXXVIII. §. 1. et Reform. Polit. anni c1010LXXXVII. Tit. XXXVIII. §. 11.

(g) Richt. Part. II. Decis. VIII. num. XXVIII. Hahn. ad Wesemb. tit. de his, qui not. infam.

(h) Ordin. Polit. an. c1010LXXXVII. Tit. XXXVIII. §. III.

(i) Strauch ibid. §. LYIII.

(k) Ord. Polit. anni c1010LXXXVII. Tit. XXXVIII. §. VI.

(l) L. vn. C. de monop.

(m) Moller. Semestr. lib. II. cap. XV.

(n) Reform. Polit. Aug. de anno c1010XXXVIII. Tit. XXXVI. et Francof. c1010LXXXII. Tit. XXXVII.

(o) Strauch. de colleg. opif. §. LXVII.

(p) Beier. Post. iur. Germ. lib. I. cap. XV. §. LXVI.

fitas sine aliqua coercitione, saltim conuentionali, consistere vix possit, haec etiam collegiis aliquatenus conceditur, dummodo in iurisdictionem non euadat (q), vel in alios, extra collegium, veluti vxores liberosque collegiarum, non exerceatur (r).

§. XVIII.

Quam vero vniuersitates et contrahere possint et delinquere, quippe quae moraliter vnam repraesentant personam: facile patet, quidquid de vniuersitatum contractibus et delictis iura nota contrastra faciunt, id ad collegiorum conuentiones et maleficia iure posse adplicari. Collegia ergo contrahendo et alios sibi obligant, et aliis obligantur. Possunt ergo pecuniae collegii aliis recte collocari, sed non nisi sub pignoribus et hypothecis idoneis (s); possunt etiam conueniri ex mutuo, nec ipsis prodest exceptio, pecuniam in rem collegii versam haut esse; si omnes collegae convocati sese obligarunt, vel mandatum speciale, mutuum sumendi, dedere administratoribus (t). Alias, si soli administratores, vel generali exhibito mandato, vel imprudentibus reliquis mutuum acceperunt pecuniam, exceptio haec collegiis omnino prodest (u). Ex eodem fundamento restituuntur in integrum, quia vniuersitates minorum iure vtuntur, semper quippe sub administratorum cura constitutae atque permanentes (x). Tenentur quoque collegia, tamquam vniuersitates, ex delictis (y), non tamen a singulis collegis, sed ab omnibus, communicato consilio, et veluti ex compacto commissis (z). Hinc modo multa illis irrogatur, modo bona publicantur, modo quaedam ipsis adimuntur priuilegia, modo ipsa collegia dissoluuntur, opificii exercitio promiscue permisso (a). Si poenam capitalem vel extremum supplicium mereatur maleficio, non omnes, sed sceleris auctores ac participes puniuntur, nisi illud per conspirationem commissum esse adpareat (b).

§. XX.

Denique expediti iuris est, collegia, vt alias vniuersitates, dissolui posse. Id vero fit vel morte omnium collegiarum, vel renunciatione, vel reuocatione superioris ob delictum, vel vrgentem separatio.

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

Ggg

(q) Carpou. Part. II. Constit. VI. Defin. VIII. n. VI.

(r) Reform. Polit. anni 1610 XXXXVIII. tit. XXXVII. §. IIII.

(s) L. 33. §. 1. D. de vsuc.

(t) Hartm. Pif. lib. I. cap. XXXVII. n. IIII.

(u) L. 27. D. de reb. cred.

(x) L. 3. C. de iur. reip. Berlich. Decif. CCCI. n. 11.

(y) L. 9. §. 1. D. quod met. causf.

(z) Cap. Dilectus 30. X. de Simon.

(a) Strauch. ibid. §. CXVIII.

(b) Arg. const. crimin. art. CXXXVIIII

tem reipublicae vtilitatem (c). De renunciatione dubitatum memini. Quum enim certi opifices tria collegia in territorio constituissent, eisque se plures extra territorium adiunxissent, ex his vero quidam, crescente opificum numero, domini consensu, singulare molirentur collegium instituire, putarunt se collegae iure prohibendi gaudere, maxime quum inter se iam pridem pactio- nem iniissent tria ista collegia, nullum alterius collegas admif- surum, sed ex quibus vrbibus opifices se iam antiquitus ad vnum ex his collegiis adplicuissent, ex iis reliqua nullum reciperent in collegium. Sed consultus ea de re illustri ICtorum Hallensium ordo collegii partem, inuitis ceteris, collegio renunciare, et vel ad aliud transire, vel in nouum coire posse, respondit, partim, quia inter collegas fit quaedam veluti societas, cui renunciare vnusquisque queat (d), partim, quod in collegio profiteri no- men, sit res merae facultatis, ex qua praescriptio nulla nascatur, nisi haec initium capiat ab actu prohibitionis, et alter per tempus legitimum adqueuerit (e). Quod ad pactum inter collegia ista tria initum attinet, illi vel ideo nullum inesse pondus videbatur, quod illud ad res inter alios actas pertineret, neque adeo, praeter ipsos pacifcentes, quemquam obligare posset (f).

§. XXI.

*Conclusio
exercita-
tionis.*

Sed quum ad singula progredi, eaque accuratius omnia expen- dere, nec temporis ratio, nec chartae, huic exercitationi desti- natae modus permittere videatur; tanto libentius hic subsistimus, quanto minus nobis propositum fuit, minima quaevis consecrari, et a STRAVCHIO, ERITSCHIO, BEIERO, aliisque occupata repe- tere. Sufficit enim, nos haec iura reuocasse ad fundamenta sua, e quibus vnusquisque de iis ipse respondere facile queat. Cete- rum in portum delati, votiuam Deo tabulam suspendimus, ei- que gratias, quas mens concipit, maximas iure meritoque agi- mus.

DE

(c) Beier de colleg. opif. cap. XII. §. XVI. Strauchius §. CXXXVIII.

(d) L. 65. §. 3. D. pro soc.

(e) L. 3. C. in quibus causis cess. long. temp. praescr.

(f) L. 3. pr. D. de transact.

DE IVRISPRVDENTIA VETERVM

ROM. FORMVLARIA,

RITIBVSQVE, QVIBVS NEGOTIA CIVILIA
EXPLICABANT, SOLLEMNIBVS,

ORATIO,

feu

EXERCITATIO X.

§. I.

Vonam vero legum Romanorum fato fieri dicam, HONORATISSIMI AVDITORES, vt, quo magis earum cauffas atque origines condit, notitiaque mortalium subducit vetustas, eo maiorem illae saeculi nostri reprehensionem incurrant, et non a pinguioribus tantum ingeniis atque imperita multitudo, sed viris etiam doctissimis, alto supercilio despiciantur? Alioquin sane in rebus antiquis tam fere praecipiti ac peruerso iudicio vtuntur homines, vt, nescio quo innato plerisque malignitatis vitio, vetera illis semper in laude, praesentia in fastidio sint: et quemadmodum olim vino Opimiano ipsa magis centum annorum aetas et testae fuligo, quam eximia quaedam saporis praestantia, conciliabant pretium, ita permulti vetusta gentium instituta, etiam sibi parum perspecta, vel ideo, quia vetusta sunt, incredibili veneratione prosequantur. Ast veteres illae Romanorum leges, quibus nihil vmquam scriptum est sapientius, quas olim cordatiores omnibus omnium philosophorum bibliothecis anteponebant, ad quas instituti Quirites reliquas gentes non dicam armis, sed gravitate, constantia, magnitudine animi, fide, omnique genere virtutum superarunt: illae, inquam, leges Romanorum veteres, perinde ac si Platonice essent frigidiores, multis nouaturiente hoc

Ggg 2

saeculo

saeculo in tantum sordent, vt parum absit, quin omnem, quae in illis interpretandis collocatur, industriam inanem atque infructuosam esse reipublicae, existiment.

§. II.

Quotusquisque hodie est, AVDITORES, quin sibi ipsi videatur hebes ac stupidus, nisi quid reprehenderet in sapientissima illa Romanorum legislatione? Quotusquisque non famae ac celebritati suae metuit, nisi iurisprudentiae Romanae laudibus, quas paene vniuersus terrarum orbis agnouit, declamatiunculis leuissimis detraheret? Ita vbique vapulant Quirites, et inuicti olim armis, hodie procaci lingua ac stilo tam impune laceffuntur, vt, qui eorum instituta paullo petulantius exagitant, non se malignitatis vitio obstringere, sed obsequi saeculo, et sermonem publici saporis habere videantur.

§. III.

Equidem necesse non est, a me commemorari sigillatim, quid delicatiores isti in ipsis duodecim tabulis, quid in iure, quod ex prudentum interpretatione descendit, ciuili, quid denique in amplissima illa et Iustiniani auspiciis adornata iuris vniuersi digestionem fastidiant. Longa enim ea iniuria est, et cui propullandae capaciores mihi clepsydras deposcerem. Compendii potius faciam orationem, AVDITORES HONORATISSIMI, et ne vobis, diuinarum rerum, cultissima oratione explicatarum, dulcedine iam exsatiatis, nauseam excitare velle videar: solius IVRISPRVDENTIAE veterum Romanorum FORMVLARIAE, RITVVMQUE, quibus negotia ciuilia explicabant, SOLLEMNIVM defensionem in praesenti suscipiam, et quantum in me est, efficere conabor, vt quas verborum conceptiones et sollemnitates permulti, tamquam nundinationem rabularum, et quoddam verborum aucupium, ad euertendas plebeiorum fortunas comparatum, exsibilant, eas vos a viris prudentissimis, sapiente consilio, magnoque reipublicae bono, inventas atque excogitatas esse intelligatis. Tametsi enim is ego non sim, qui vetusta omnia saeculi bonis anteponenda, ac consecranda veluti existimet, neque mihi vnquam adeo consenuisse videatur natura, vt in fingendis perpoliendisque veterum ingeniis vires omnes detruerit, nihilque amplius eximium, et suis absolutum numeris producat: neque tamen iustas Romanorum laudes ita ego cum saeculi nostri infamia coniunctas esse arbitror, vt nefas sit, eius caussae suscipere patrocinium, de qua genti prudentissimae diem calumniose dicit iniqua virtutum aestimatrix, posteritas.

§. IIII.

§. III.

Quamobrem quin vos, ornandis litteris prouehendaeque iurisprudentiae nati, REIPUBLICAE atque ACADEMIAE PROCERES, mihi, de iuris Romani antiquioris praeslantia dicturo, non aures modo, sed et mentes attentas beneuole sitis commodaturi, eo minus dubito, quo aequius Romanae virtuti statuistis pretium, dum sincero, nullisque laciniis deformato Romanorum iuri receptum in prouincia atque illustri hac academia vestra dedistis tutissimum. Quod ut faciatis, non, quod de proluxa voluntate, ac beneuolentia vestra dubitem, sed quia mos est ita rogandi, vehementer etiam atque etiam rogo.

§. V.

Neminem ego, AUDITORES HONORATISSIMI, tam hospitem arbitror in iurisprudentia atque historiarum monumentis, ut non animaduertentem idem, gentem, a qua iura veluti per manus tradita accepimus, togatam non modo iustitiae atque aequitatis, sed rituum ac formularum sollempnium fuisse studiosissimam. Nullum enim erat negotiorum genus, neque publicis, neque priuatis, neque forensibus, neque domesticis in rebus, neque si secum agerent quid, neque si cum aliis contraherent, quod non ritu sollempni, adhibitisque verbis conceptissimis, explicandum arbitrarentur. Primum in ipsa administranda republica, cuius rationes ius publicum complectebatur, quid, quaeso, a Romanis, nisi more maiorum, iisque verbis ac ritibus, ex quibus statim eluce-ret reipublicae maiestas, peractum est? Sane quod prudentiae artibusque regnatricibus Muciani attribuit Cornelius Tacitus, OMNIVM, QVAE DICERET ATQVE AGERET, ARTE QVADAM OSTENTATOREM eum fuisse: id ille cum priscis, qui rempublicam constituerant, Romanis commune habuisse videtur, qui maiestatem arte quadam ostentantes, nihil publicae rei, nisi rite ac cum apparatu suscipi atque explicari voluerant. Habendus erat senatus: habebatur sollempniter. rogandae sententiae: rogabantur sollempniter. senatusconsultum scribendum: scribebatur sollempniter. Nihil horum ratum erat aut firmum, nisi rite capta fuissent auspicia, nisi consul in senaculo, diis dicato, praemissa sollempni precatione: QVOD BONVM, FAVSTVM, FELIX, FORTVNTVM, AC SALVTARE SIT, ad frequentem senatum de republica retulisset: nisi idem rogatis, dictis, pronunciatis patrum et scriptorum sententiis, ante solis occasum proloquutus esset formulam: QVI HAEC SENTITIS, IN HANC PARTEM, QVI ALIA OMNIA, IN ILLAM PARTEM ITE, QVA SENTITIS: nisi denique dinumeratis

meratis sententiis, dimissoque e formula senatu, in eam sententiam, cui pars maior visa erat adferri, factum esset senatusconsultum, eique scribendo deferendoque in aerarium principes aliquot in republica viri adfuerunt.

§. VI.

Quum itaque, quando in senatu verba de republica fiebant, tot ritibus esset defungendum: quantae molis fuisse existimatis, **AVDITORES HONORATISSIMI**, habere comitia, illumque arbitrum fortunarum, auctorem legum, omniumque honorum ac dignitatum dispensatorem populum in suffragia mittere? Tunc vero communis non solum magistratuum, verum etiam sacerdotum, pontificum, augurum, haec erat sollicitudo, ne quid contra morem maiorum, contra decus ac maiestatem reipublicae, contra auspicia denique atque auitam religionem susciperetur. Quamobrem hinc alii seruabant de caelo, si forte sinistrum Iouis fulmen consilia publica turbaret: illinc alii adstabant sitellae, et centuriarum vel tribuum sortitionem praesentes moderabantur, ne qua earum dolo malo potius, quam fortuna iudice, praerogatiua exiret: isthinc magistratus, cui patres eam prouinciam decreuerant, sollempne illud carmen: **VELITIS, IVBEATIS, QVIRITES**, e sublimi recitabat, adiciebatque formulam: **ITE IN SVFFRAGIA, BENE IVVANTIBVS DIS, ET QVAE PATRES CENSVERVNT, VOS IVBETE**. Nihil iam dicam de discessione in centurias vel tribus, nihil de more transeundi per pontes, et vindices libertatis tabellas in cistam coniiciendi, nihil de diremptione suffragiorum, et missione populi, quae omnia magno cum caerimoniarum adparatu, atque ex formula fieri oportebat. Fingite iam, **AVDITORES**, exsonuisse tonitru, vel augurem dirum omen obnunciasse, vel denique aut fato quodam, aut magistratuum incuria quidquam ex maiorum institutis fuisse praetermissum: vidissetis profecto illico diffluere populum, comitiaque, tanquam inauspicata, ac perniciose reipublicae, re infecta dirimi. Nam si, comitiis etiam pridem habitis, percrebesceret fama, eo tempore, quo cum populo agebatur, quemdam e populo correptum morbo Herculeo concidisse, vel quidquam actum esse contra auspicia: adeo nihil actum videbatur Romanis, ut saepenumero consules praeclari ac exempli recti domi militiaeque, tantum quod vitio creati dicerentur, sese magistratu vel vltro vel inuiti abdicarent. Dies me deficeret, **HON. AVDITORES**, si, quanta Romanis in sacris publicis ac priuatis fuerit caerimoniarum ac verborum religio, copiosius explicare instituerem. Sed quid opus est verbis de re nemini vestrum incom-

perta?

perta? Quis Romanos, qui omnia ad rempublicam referebant, in imbuenda religionibus ciuitate caerimoniarum adparatum, qui maxime descendere ad animos, et ad rudem multitudinem Deorum metu continendam efficacissimus esse solet, praetermississe crediderit? Quis sibi persuaserit, eos in sacris faciundis a ritibus formulisque abstinuisse, a quibus ne sagati quidem, et dum sub pelibus excubabant pro republica, abstinerunt? Profecto non visi sibi essent Romani arma pia iustaque sumsisse, nisi pater patratus, sacerdotio ac verbenis sacrosanctus, ad hostium fines res repetitum iuisset, speque frustratus, sollemni facta exsecratione, hastaque ferrata vel sanguinea praeusta in fines infestos emissa, bellum in hostes cum horrore effudisset. Nec visa sibi esset Romana pubes bonis militare auspiciis, nisi, habito sollemniter delictu, in consulis verba rite ac religiose iurasset. In ipso porro bello administrando, non sine decore ritu conceptisque verbis vel aquilae conuelli efferrique, vel conclamari vasa, vel signa excubandi dari, vel denique milites aut oratione inflammari ad virtutem, aut redeuntes e praelio collaudari, ornari donis, increpari, ignominiaque notari solebant. Omitto hostes in deditionem acceptos et sub iugum missos, icta cum sociis foedera, eos, qui vel hostem per fas et fidem deceperant, a patre patrato deditos, decretas ob bene gestam rempublicam supplicationes, ouationes, triumphos, quorum nihil apud Romanos sine anxia quadam rituum verborumque obseruatione poterat explicari. Quare aut magnopere fallor, aut expressissimam Romae imaginem vrbe extulerunt Pyrrhi Epirotae caduceatores, qui interrogati a rege, quid de hostium sede sentirent? urbem sibi *TEMPLVM* visam esse profitebantur, vel ideo, opinor, quod in isto imperii domicilio non minus, quam in celeberrimo aliquo Deorum delubro, omnia ex formula ritumque ac adparatu splendidissimo peragi animaduertissent.

§. VII.

Quam late in rebus priuatis ac domesticis patuerit illa sollemnitatum verborumque religio, vel ex eo intelligimus, *AVDITORES*, quod ipse *CICERO*, cui ceteroquin et fumus Romae igne alieno luculentior videbatur, exagitare non dubitet iureconsultos, utpote qui *IN OMNI IVRE CIVILI, RELICTA AEQVITATE, VERBA TANTVM RETINVISSENT*. Et sane, quid aequius existimes, quam feruo ad consequendam libertatem solam domini sufficere beneuolentiam? Ast non sufficere videbatur Romanis. Quando, impacto colapho, vindicta contigerat caput, quando, circumacto in gyrum homine, dominus recitauerat formulam: *HVNC EGO*

HOMI-

HOMINEM LIBERVM ESSE VOLO : quando denique magiftratus, apud quem erat legis actio, liberum addixerat hominem, tum vero illico, ipfoque istius turbinis momento, exhibat Marcus, qui Dama paullo ante fuerat, mendax, vappa, lippus, non treffis agaso. Quid aequius credideris, quam licere patrifamilias sine verborum follemnitatumque ambagibus liberos vel e facris potestateque fua dimittere, vel in alterius transcribere familiam? Nec licuit tamen apud Romanos. Nifi enim quinque ciues interfuiffent fpectaculo, nifi anteftatus praefentium auriculas traxiffet, nifi, qui emtoris perfonam induerat, libram aeneam numo aliquoties percuffiffet, addidiffetque formulam : HVNC EGO HOMINEM EX IVRE QVIRITIVM MEVM ESSE AIO, ISQVE MIHI EMTVS EST HOC AERE HAC AENEAQVE LIBRA : poftermo nifi ludicrae aliquot interceffiffent manumiffiones, tantumdem actum videbatur, ac fi actum effet nihil. Tanta fcilicet Romae erat vis vindictae, tanta conceptorum verborum efficientia, vt, quemadmodum Circe virgula verbisque Theffalis homines conuertiffe fingitur, fed fingitur tantum : ita Romani vindicta formulisque fuis feruos in homines liberos, liberos in patresfamilias, hos in liberos atque heredes fuos repente atque e veftigio commutarent.

§. VIII.

Aequiffimum porro dixeris, pro iure legitimo haberi ratumque effe oportere fupremum fani hominis iudicium. Quae enim fanctior potest excogitari benefaciendi voluntas, quam vel cogitantium de morte, vel exigua in fpe trahentium animam? Quodnam dignius obfequio noftro iudicium est, quam quum, remotis vtilitatibus, folum animo honeftum obuerfatur, quum mors omnem fper recipiendi beneficii intercludit, et incorruptum iudicem mittit ad ferendam fententiam? Et tamen in alia omnia ibant Romani, qui tot follemnitatibus ac formulis vltimum iftum vitae humanae actum implicauerant, vt data opera, fi non plaufum, at rifum in re feria excitare voluiffent viderentur. Denuo ad hunc mimum euocandi erant quinque ciues Romani, libripens, anteftatus et fictitijs familiae emtor. Deinde, prolatis ceris, quae fupremum testatoris iudicium complectebantur, opus videbatur follemni illo carmine : HAEC VTI IN HIS CERIS SCRIPTA SVNT, ITA DO, ITA LEGO, ITA TESTOR, ITAQVE VOS, QVIRITES, TESTIMONIVM PRAEBITOTE. Si quid horum testator, aut pertaeus miferae ac fuperftitiofae diligentiae, aut fenectutis morbiue vitio obliuiofus omiffiffet : non videbatur voluiffent, quod voluerat enixe, tantaque contentione animi, qua velle folent, qui velle in pofterum nequeunt.

Iam

Iam adituro hereditatem quanta sollicitudine regenda erat lingua, ne praecurreret mentem, aut formula caderet in recitandis verbi-
 cationis? Quanta verborum rituumque religio obseruanda, quoties
 noua nupta conueniebat in manum, et deducta domum, aqua et
 igne accipiebatur? Quot caerimoniis defungendum, si quis eandem,
 ubi iam amor refrixerat, a se vellet segregatam? Quamuis paene
 quotidiana Romae essent matrimoniorum discidia, feminaeque etiam
 illustres annos non tam consulum, quam maritorum, numero com-
 putarent: nemo tamen priscis temporibus iure repudiatam credidit-
 set uxorem, nisi vel tristissimum illud diffarreationis sacrificium in-
 tercessisset, vel remancipatio facta fuisset sollempniter, vel denique
 dicta causa, ademptis clauibus, testibusque aduocatis, libertus mise-
 rae mulieri occentasset illaetabile istud carmen: RES TVAS TIBI HA-
 BETO. Quid dicam de reliquis negotiis priuatis? quid de contracti-
 bus? quid de sanctissimo illo, quod proxime legum ac poenarum me-
 tum ciuitates regit, iureiurando? quibus omnibus Romani, perinde
 ac si nuda fides parum religionis mortalibus incuteret, formam ac
 sollempnitatem aliquam, tamquam splendidiorum vestem, circumde-
 derant? Hinc nunciaturi nouum opus, lapillum iactabant: interrup-
 turi vfucapionem, furculum defringebant ex arbore: vadimonium
 promittentes manus tollebant: daturi vel suscepturi mandatum, por-
 rigebant dextram: pignus constituturi, eandem in pugnum compri-
 mebant. Denique in iure cessionum, venditionum sub hasta, stipu-
 lationum, cautionum, acceptilationum tam scrupulose concipiendae
 erant formulae, vt is labor et eminentissima Mucii Scaeuolae, Aquilii
 Galli, aliorumque summorum virorum ingenia fatigaret, nulla-
 que re magis obnoxiam sibi plebem haberent principes ciuitatis,
 quam quod confluenti ad se ac limina summo mane obsidenti clien-
 tium turbae formulas istas, e folio domestico, tamquam oraculo
 e tripode redderent.

§. VIII.

Nouus iam ac potentissimus campus, in quo se explicaret oratio,
 mihi in forum prodeunti aperiretur, AUDITORES, nisi promissae bre-
 uitatis fides, quanto omnia transcurfu dicenda sint, idemdem ad-
 moneret. Quid enim in forensi illo strepitu actum, nisi sollempniter?
 quid vel a litigantibus, vel a Praetore dictum, nisi ex formula? Pri-
 mo omnium, quia ne temporum quidem oratio olim peruulgata erat:
 dies, quibus lege agere fas esset, a pontificibus, tamquam a Chaldae-
 is, petendi erant. Deinde adeundus aliquis ex iis, qui vrbanam illam
 militiam respondendi, scribendi, cauendi, plenam sollicitudinis, ac
 stomachi sequebantur, vt, qua potissimum actione pulsare aduersa-
 rium,

rium, qua exceptione alterius ictum declinare, qua sponfione alterum prouocare expediat, ediceret. Denique vbi intra teli iactum ventum danda quam maxime erat opera, vt ministratum a iureconsultis telum non modo maxima vi, sed etiam ex artis formula, in iugulum aduersarii defigeretur. Nam siue actor in ius vocaret reum, siue in iure ederet actionem, siue is, unde petebatur, exceptione se defenderet, siue vterque contestaretur litem: id omne fieri oportebat sollemniter, verbisque, quae vel album praetoris, vel fori disciplina sufficiebat, conceptissimis, et cum tanta recitandis circumspectione, vt, qui formula ceciderat, ipsa caussa cecidisse videretur. Quanta cura, vt alia omittam, vindiciae postulabantur? Intenderat actor: *FVNDVS, QVI EST IN AGRO, QVI SABINVS VOCATVR, EVM EGO EX IVRE QVIRITIVM MEVM ESSE AIO, INDE EGO TE EX IVRE MANVS CONSERTVM VOVO.* Is profecto, vnde petebatur, nihil egisset, nisi tam loquaciter litigioso, vti eleganter CICERO vocat, reddidisset carmen sollemne: *VNDE TV ME EX IVRE MANVS CONSERTVM VOCASTI, INDE IBI EGO TE REVOCO.* Quid interea Praetor? Ne pulcrum se ac beatum putaret, atque aliquid ipse sua sponte loqueretur: ei quoque carmen compositum fuerat, cum ceteris rebus lepidum, tum vero in illo: *SVIS VTRISQVE SVPERSTITIBVS, PRAESSENTIBVS, ISTAM VIAM DICO. INITE VIAM.* Hinc litigantes, sapiente, qui praesto erat, duce, ludicrum iter faciebant per forum, quasi ituri in rem praesentem, et paullo post, audita e tribunali voce: *REDITE VIAM,* eodem duce redibant. Hoc vero confecto itinere, confertisque in speciem manibus, tum demum praetor, ab vtro litigantium rem possideri aequius videretur, pro tribunali non sine formula decernebat. Tantae molis erat, *AVDITORES HONORATISSIMI,* vindicias dare: tam operosum, possidenti seruare possessionem, et exsequi edictum: *QVI NEC VI, NEC CLAM, NEC PRECARIO POSSIDET, EI VINDICIAS DABO.* Vt paucis me expediam, Romani magistratus, siue darent, dicerent, addicerent: siue licetorem lege agere, manus iniicere, expedire secures, et supplicium more maiorum sumere iuberent, siue iudices vel recuperatores causam cognituros darent, semper erant sui similes, id est, rituum, quos a maioribus traditos acceperant, studiosissimi, verbisque sollemnibus ac compositis, tamquam glebae, adscripti.

§. X.

Animaduertisse vos arbitror, *AVDITORES,* veterem illam Romanorum iurisprudentiam publicam aequae ac priuatae, totam prope modum fuisse formulariam, atque innumeris illigatam atque implicatam sollemnitatibus. Id vero gentis prudentissimae institutum dici non

non

non potest, quam plerisque hoc tempore videatur ridiculum, quam nugatorium, atque indignum incredibili illa atque omnium laudibus concelebrata Romanorum grauitate. Quare vt tota res eo melius diiudicetur, operae pretium est: quaenam sit istorum vetustatis contemptorum oratio, cognoscere. Qui, quoniam hodie sine hoc rituum ac formularum adparatu et rempublicam rite administrari, et consilia salutaria capi, et bella cum hostium internectione confici, et negotia quaelibet in foro aequae ac intra priuatorum penates commode explicari vident, facile in eam opinionem prolabantur, vt vniuersum istud rituum mysterium, verborumque, quod vocant, aucupium ridiculum ac superuacuum fuisse arbitrentur. Quid autem reipublicae interfuit, inquirunt, et patres conscriptos, sententiam dicturos, et magistratus, acturos cum populo, et ipsos, quibus maximam rerum molem permiserant, belli duces, certis ritibus ac formulis adstringi? Nam quibus artibus illa salutis publicae tutela, auctoritas puta imperantium, vere comparetur, facile est ad intelligendum. Seueritate moderata ita vitia coercere, vt poena ad paucos, metus ad omnes perueniat: constanter seruare reipublicae formam: magnitudinem imperii fide, iustitia, opibus, armisque victricibus tueri: furores tribunicios et plebis procellas voce ac viribus sustinere: ex arena denique capere consilium, et in minima quaeuis rerum momenta, quae animos in spem aut metum impellunt, intentum esse: id vero est, quod et ciuibus, et sociis, et ipsis denique hostibus venerabilem reddit reipublicae maiestatem. Quibus omnibus quantum aduersetur formularia illa superstitio, illi facile animaduertunt, qui, quam facile inter taediosissimas sollemnitatum ac verborum moras sese subducatur rei bene gerendae occasio, non ignorant. Quamobrem quemadmodum ipsi Romani, non eum quidem, qui sexcentis ritibus et compositis ab Euandri matre carminibus deos euocarat, sed qui, quid in fatis esset, sine ambagibus vere coniecerat, vatem iudicabant optimum: ita et nobis, non qui ex formula, et quasi ex magistri praescripto, administrant rempublicam, sed qui vtrique ciuitatum fortunae consilia prudenter attemperant, bene videntur de vniuerso humano genere mereri. Quam ridiculum porro ac nugatorium videtur, contractus, aliaque quotidiana negotia, quin ipsam vrbanam illam ac forensam militiam certis ritibus ac formulis adstringere? Quasi non sit boni viri officium, et sine istis liberare fidem, et, quae vel nutu pollicitus sit, religiose praestare. Quasi non fatis in se molesta esset disceptatio forensis, nisi illis verborum sollemnitatumque ineptiis fieret molestior, et litigantes in foro, tamquam in scena, mimum agere iuberentur. An vero minus ridi-

culum videtur, rem feriam agentes antestato opponere auriculam, vel duce sapiente, ludicrum iter per forum facere, quam scifforem in coena Trimalcionis ita ad symphoniam lacerare obsonium, ac si Darius hydraule cantante pugnaret? Siccine tam vanum Romani indicarunt votum Catonis, forum murice sterni optantis, vt tot ritibus ac inanibus verborum conceptionibus lites traherent, occasionemque suppeditarent caussidicis, illo concessio sibi latrocinio, vti veterum non nemo vocat, imperitam multitudinem tanto diutius opprimendi? Quae enim alia patribus fuit omnia ista excogitandi ratio, quam vt patricii, qui, teste POMPONIO nostro, in latenti retinebant horribile istud formularum secretum, vniuersam plebem sibi haberent obnoxiam, eorumque domus, ab omnibus, qui vel lege agere, vel contrahere, vel testamentum condere, vel paullo argutius litigare vellent, tamquam communia ciuitatis oracula, adirentur? Hinc sane tam grauis principum ciuitatis virorum ira exarsit, quum Cn. Flavius cornicum oculos configere, et singulis diebus ediscendos fastos cum toto illo formularum adparatu proponere non dubitasset. Hinc non minor inuidiae tempestas in Sex. Aelium Catum detonuit, noua iureconsultorum mytheria, post Flauianum istud sacrilegium reperta, et occultis exsignata notis iterum enunciantem. Nihil enim patres, penes quos tamdiu lucrosa istius inanis scientiae possessio fuerat, magis in furorem ac rabiem egit, quam quod illorum duumuiorum opera effectum esset, ne ipsi, vti olim, rebus omnibus ciuium interessent. Id vero tunc momordit homines: id illis bilem in ipsas nares exciuit, quod euulgato illo secreto, non amplius turba consultantium limina sua insideret, nec ciues tam frequentes, vt antea, confluerent ad penates suos, formulas inde, tamquam fortes e Phoebi cortina, petitori. Verum quid opus est verbis, quum fraus pelluceat, eamque ex ipsis Romanis viri maximi ac prudentissimi iam pridem deprehenderint? Cui enim magis credendum, quam ipsi TVLLIO, qui totum illud formularum peculium rem paruam esse dicit, prope in singulis litteris et verborum interpunctionibus occupatam, fucatam ineptis, prudentiae omnis inanem, fraudis autem et stultitiae plenissimam. Quibus magis adsentendum, quam Constantino Magno, Theodosio, et sacratissimo illi IUSTINIANO, qui antiquas fabulas, et scrupulosam verborum obseruationem, aucupatione verborum insidiantem, graui oratione insectantur, quin legibus prudenter scriptis ex republica, ex foro, ex priuatorum domibus, ipsaque hominum memoria proscripserunt? Eat iam aliquis, perfricet frontem, et verbosam illam prudentiae simulationem non dicemus laude, sed patrocinio dignam iudicet,

iudicet, quam et viri prudentissimi florente republica riserunt, et meliore saeculo maximi principes exploserunt, perpetuisque, quibus digna erat, tenebris damnarunt.

§. XI.

Talis fere est, AVDITORES HONORATISSIMI, eorum, qui formulariam illam Romanorum iurisprudentiam rident atque exagitant, oratio. Quibus profecto nimium splenis oportet superesse, dum statim soluuntur in risum, ubi quid ea sollemnitate, cuius ipsi rationes sciunt cum ignarissimis, vident explicari. Qui, si cogitarent, quemadmodum Alcibiadis Sileni clausi ridiculam et monstrosam prae se tulisse speciem; aperti statim sacrum ac diuinum quid ostendisse dicantur: ita pleraque veterum instituta primo adspectu ridicula atque inania adparere; considerata paullo accuratius, ac veluti reclusa prudentiam admirabilem demonstrare, magis fortasse risui in re seria temperarent. Quam difficile vero illi cohibebunt risum, si ipsos Ebraeos, diuinitus institutos, vel seruorum, qui se in perpetuum dominis addixerant, auriculas clauo positi adfixisse, vel eius, qui ad finis nuptias adspernabatur, calceum pede detractum retro proiecisse, vel denique in libellis repudii scribendis, omnibusque paene non dicam sacris, sed ciuilibus negotiis, certas verborum formulas religiosissime seruasse audierint? Quam aegre tenebunt risum, quando ipsos Germanos, ferocem ac bellicosum populum, reges ac duces, concussis frameis electos impositosque scuto circumtulisse, vxores coemtionem imaginaria quaesiuisse, adoptasse per capillorum incisionem, res per festucam manu emissam e suo in aliorum dominium transcripsisse, iudiciaque cum magno formularum adparatu auspiciatos esse, intellexerint? Quicumque enim istud Romanorum institutum, tamquam ridiculum traducunt, facere nullo modo possunt, quin de diuina et spectata rebus in omnibus Ebraeorum ac maiorum nostrorum grauitate ac sapientia non nihil eadem temeritate detrahant. Quantum autem in eo fallantur, et quam admirabilis veterum prudentia in illa rituum ac verborum religione, tamquam in exterfissimo quodam speculo, reluceat, ex iis, quae dicturus sum, facile intelligetis.

§. XII.

Nam primum omnium, si hoc illis concederemus, posse rempublicam et sine adscitio isto formularum splendore cum laude administrari: non ex eo tamen efficeretur, quod isti volunt, inane ac ludicrum fuisse totum illud sollemnitatis studium, neque alio, quam ad decipiendam plebem, pertinuisse. Neque enim, quod hodie, hominibus magis principatui et strictiori, quae vbique fere terrarum

inualuit, imperandi rationi adfuetis fieri potest, id et olim potuit, quum turbae illi humili, quae nouarum rerum auida ad Romuli asylum perfugerat, reges et magistratus precario fere imperarent. Ita profecto natura comparatum est, **AUDITORES**, vt homines, qui coaluerunt in ciuitatem, animo tamen plerumque sint a republica alienissimo. Nam quum bonum ciuem ita praecultum atque institutum esse oporteat, vt iussis imperantium pareat promte, vt ad vtilitatem publicam omnes actiones omniaque consilia sua referat, vt denique nihil sibi bonum atque vtile esse statuat, nisi idem bonum ac salutare sit vniuersae reipublicae: natura contra effraeni homines plerique adeo ad omnem licentiam feruntur, vt, si omnia agere suo arbitrio, si fraena impune mordere, suisque velificari commodis possint, tum demum sibi verae libertatis dulcedinem percipere videantur. Ita vero natura formatum vulgus, cui, vt **CORNELIVS TACITVS** ait, priuata tantum stimulatio, et vile decus publicum est, quomodo aequo animo ferret iugum, nisi quaedam aduersus rempublicam pietas ac veneratio arte in iis excitaretur? Et id quidem Romanorum erat consilium, quum domi ac foris omnia negotia publica decoro ritu verbisque ad maiestatem compositis, explicanda iudicarent, vt multitudo, quae non delectu aut sapientia, sed impetu et temeritate ducitur, hac oculis offusa caeremoniarum religione ad concipiendam animo reipublicae maiestatem adduceretur. Quod quam feliciter sint consequuti, res ipsa deinde docuit. Saepe enim plebem, tribuniciis furiis agitatam, saepe maximos exercitus, quos nec pudor, nec metus suppliciorum, nec dicendi vis ac copia in officio continuerat, postea vel fascium aut aquilarum conspectus, vel supremum istud in re trepida senatusconsultum: **DARENT OPERAM COSS. NE QUID RESPUBLICA DETRIMENTI CAPERET**, vel sollemne carmen: **I LICTOR, COLLIGA MANVS**, tamquam fulmen aliquod perterruit. Quare tantum abest, vt ad inanem quamdam iactationem comparatum fuerit illud rituum ac formularum inuentum, vt prudentiae in eo eluceat artificium, quod dictis factisque in gerenda republica, splendorem ac decus quoddam conciliat. Cuius rei exemplum ipsa natura praebet, quae suas dotes suaeque opera partim nude, et quantum opus est, explicat, partim splendore quodam circumdata eleganter, et prout decet, ostentat. Perinde regia ista ac sublimis, quae in republica administranda versatur, prudentia quasdam actiones suas ritibus ac verborum conceptionibus augustiores reddere conatur, et tanto id quidem magis, quia naturae opera vltro et sua sponte vel ipsum naturae nomen commendat; prudentia quadam arte

ac disciplina, vt actiones suas ciuibus probet, et a vulgi malignitate vindicet, videtur indigere. Quamuis itaque, qui haec omnia rident, dum feueritatem, prudentiam, iustitiam, eloquentiam, consilii promptitudinem viam ad veram auctoritatem ac maiestatem imperii emunire contendunt, libentibus id nobis atque adprobantibus faciant, neque nos cuiquam concedamus, vt illa imperandi praesidia pluris quam nos fecisse, aut ea laude maiore digna existimasse videatur: nescio tamen, cur his omnibus aduersari putent formularum ac rituum obseruationem, et cur illa rei bene gerendae occasionem intercipi, sibi persuadeant. Quasi nulla harum virtutum eminuerint Romani veteres, aut formularum et sollemnitatum studium istis, ad hanc laudem contendentibus impedimento fuerit. Quasi, dum sollemnes quaedam formulae in senatu, aut comitiis recitabantur, interea processisset annus, et Hannibali occasio data fuisset, epulandi in Capitolio.

§. XIII.

Sed id nimirum illis quam maxime videtur ridiculum, quod contractus, aliaque negotia ciuilia, tot formulis ac sollemnitatibus adstricta fuerint a Romanis. Enimuero, quod illis perridiculum est ac nugatorium: id nobis sapiente consilio instituisse videntur mortalium cordatissimi. Eo enim prudenter consequebantur, vt nec sempiternis litibus tam necessaria ciuitatibus animorum ac voluntatum coniunctio distraheretur, nec multitudine legum, tamquam mole, obrueretur respublica.

§. XIII.

Quantum ciuitatum intersit, vt litibus fomenta, quoad eius fieri possit, omnia subtrahantur, nemo, ciuili illa sapientia vel mediocriter imbutus, negabit. Lites enim, vbi ita sensim gliscunt in republica, vt nec tribunalia illis componendis sufficiant, primo domos, hinc gentes et familias, ac postremo ipsos ordines diffociare, ac in factiones reip. perniciosissimas distrahere solent. Iam vero cogitate vobiscum, AVDITORES HONORATISSIMI, an non vberimus litium prouentus iis ex negotiis, quae vel ex unius vel duorum voluntate ac consensione capiunt substantiam, succrescat? Quum enim animi consilium neque oculis, neque vlllo alio sensu percipiatur: facile ii, quibus plus vafritiei, quam fidei, est, perplexantur, et ingeniosa improbitate, quod gestum est, pervertunt. Quid pactorum et contractuum religione sanctius? Et tamen alteruter paciscentium saepenumero negat, sibi vmquam negotium tam sollemne explicandi fuisse consilium. Siccine, inquit, alter fructum dolo suo capiet? An a me iure petet, quod
ego

ego per iocum et animi caussa, vt fieri solet, sponondi? Ergo-
 ne homini liberali in posterum non licebit iocari, quin iocus in
 contractum transeat? Itaque maleferiatis hominibus, vt conqueri-
 tur apud comicum senex, pactum non pactum est, non pactum
 autem pactum, quod alteri lubet. Quid supremis hominum iudi-
 ciis venerabilius? quidque aequius, quam vt exitum habeat eorum
 voluntas, qui velle amplius non possunt? Et tamen eodem obtentu,
 quod vel ob dementiam testari non potuerint, vel ex animi senten-
 tia noluerint, multorum olim testamenta impugnata ac peruersa
 esse, nemo ignorat. Idemque in donationibus, sponfalibus, aliisque
 pactionibus contigit saepissime. Nullum enim est tam graue san-
 ctumque inter homines negotium, quod non conuellere consueuerit
 innata illa generi humano perfidia. Quid hic Romani? Sollemniter
 illi haec omnia explicari volebant, ne quis ea serio atque ex animi
 sententia acta esse negaret, eaque exceptione friuola Praetori face-
 feret negotium. Non itaque Romani, qui fidem in negotiorum
 contractibus sanxerant, non putabant impium, si quis datam fidem
 non seruasset, aut rem fidei suae a moriente commissam non praes-
 stitisset: neque tamen actionem dabant, si quid sollemnitatum in
 huiusmodi negotiis fuisset praetermissum. At si conditurus testa-
 mentum, testes, libripendem, antestatum adhibuerat, et per om-
 nia mancipationis ac nuncupationis ritum ac formulam obseruaue-
 rat: si in stipulationibus, cautionibus, acceptilationibus, nouatio-
 nibus alter alteri interroganti congrue atque ex formula responde-
 rat: nihil profecto caussae esse videbatur, cur quis serio vel testa-
 mentum conditum, vel contractum initum fuisse negaret, aut cur
 praetor eum litem ex lite serere, et fora ac basilicas inani clamore
 implere pateretur.

§. XV.

Accedit et altera non minus grauis atque idonea ratio, quae
 Romanis ad excogitandos tot ritus ac formulas, quibus negotia
 ciuilia a ciuibus explicarentur, incitamento fuisse videtur. Exi-
 stimabant enim, id quod res est, respublicas non eas quidem, in
 quibus quotidie gliscat legum multitudo, sed quae quam paucif-
 simis et sapienter inuentis maiorum institutis regantur, dici pos-
 se beatissimas. Praeclare iam a PLATONE obseruatum est, quanto
 pluribus legum praeceptis ciues adstringantur, tanto vberiore
 esse solere vitiorum prouentum: sicuti latissime ibi euagari solet
 vis morbi, vbi medicis iusto pluribus facultas detur artem salu-
 tarem faciendi. Et quid, quaeso, aliud innumerabili aliarum su-
 per aliis cumularum legum multitudine efficitur, quam vt ci-

ves

ves ius, quo reguntur, ex poenis, pretiosissima certe disciplina, addiscant? Quid aliud ea efficitur, quam ut et innocentissimus quisque incidat in leges, tamquam in laqueos, et ipsa iurisprudentia vniuersa sibi fiat dissimilis, captiosa, incerta, ambigua? Quid ergo Romani? Eiurato regum nomine, quum leges, id est animam, deesse reipublicae animaduernerent: breui illo duodecim tabularum ambitu vniuersum ius ita complectebantur, ut carmen illud patrium ipsi pueri in scholis facile infingerent memoriae, et idem tamen fons esset vniuersi publici priuatique iuris. Ne autem pro cultissimo illo iurisprudentiae hortulo horrida legum filua paullatim succresceret: non statim, si quando novum incideret negotium, distribuebant tabellas, et centurias tribusue in suffragia mittebant, nouasque leges ferebant ad populum, sed ex ipsis decemuiralibus tabulis modum rationemque illud explicandi prudenter comminiscabantur. Hinc quum nihil a decemuiris de adoptione atque emancipatione liberorum cautum esset: an ideo statim edixerunt comitia, in quibus, quid ea de re vellent iuberentque Quirites, dinumeratis suffragiis, explorarent? Minime vero. Quum enim intelligerent, licere patri per duodecim tabulas ter venumdare filios, eaque, quae in mancipio essent, nexu vel sollempni mancipationis ritu in alterius dominium transcribi posse: callide profecto statuebant, filium ter in speciem venditum, datumque mancipio, et rite in adoptionem alteri dari, et, si tertium accessisset manumissio, e sacris paternis exire posse. Paterfamilias uti legasset de re sua, ita ius fore, edixerant decemuiris: neque tamen iidem rationem ac modum conficiendi testamenta ostenderant. Quid ergo Romani? An ideo statim tribuum colligebant suffragia? Minime vero. Quum enim leges de intestatorum successione priuatorum voluntate non refigi, neque adeo supremis singulorum iudiciis infringi mutarique posse viderentur: callide fingere maluerunt, familiam, tamquam rem mancipi, inter viuos per aes et libram transferri in familiae emtorem, sub lege tamen secreta, quam in ceris obsignatis expressam esse, testator praesentes sollempni nuncupationis carmine monebat. Quid dicam de nuptiis? Quum de earum ritu nihil in duodecim tabulis cautum legerent, et uxorem tamen, tamquam filiamfamilias et heredem suam, secundum ius patrium in maritorum manu et mancipio futuram esse, haut ignorarent: non absurde sibi colligere videbantur, praeter confarreationis ritum, qui ad sacra gentilia ac domestica pertinebat, feminam et coemtione, et vsucapione annua fieri matremfamilias, eamque coniun-

tionem cum remancipatione tum vsurpatione recte diffolui ac diftrahi poffe. Ita fere omnes actiones legis atque actus legitimi e fagaci veterum iureconfultorum ingenio promanarunt. Quemadmodum enim follertes atque elegantiae ftudiofi patresfamilias hortos bene cultos, et directis in quincuncem arborum ordinibus amoenos, quam arbufforum fquallore opacos, habere malunt: ita illi viri prudentiffimi magis e republica fore iudicabant, vnicuique duodecim tabularum legi plura interpretamenta ac formulas follemnes, quafi per infitionem, adiici, quam in immenfum excrefcere legum ciuilium multitudinem.

§. XVI.

Denique ne in foro quidem ac intra tribunalia inanis ac fupervacua erat illa rituum ac verborum religio, quam profecto non ideo admiferant Romani, vt traherent lites, aut in re feria magno conatu maximas nugae agerent: fed partim vt lites inter ciues eo citius terminarentur, partim ne quid vetufti moris temere viderentur abolere. Saepe hodie ita infituuntur actiones, vt iudex e longa, quam libelli loco accipit, fabula, quale negotium inter litigantes intercefferit, quid ab actore intendatur, quidque ab eo potiffimum probandum fit, vix perfpiciat. Hinc nihil frequentius exceptionibus, quibus ab inepto, obscuro, aut incerto libello nomen inditum eft. Hinc tot opus eft iudicis decretis atque interloquutionibus, antequam ad ipfam litis conteftationem, id eft, intra teli iactum perueniatur. At enim his omnibus aequo animo fuprefedebant Romani. Quid enim facilius, quam audire breuiffimam actionis formulam: AIO, TE MIHI MVTVI NOMINE CENTVM DARE OPORTERE? Quid facilius, quam audire excipientem reum: ET EGO NEG0, NISI QVOD IAM SOLVTI SVNT? Quid facilius, quam operam dare actori, breuiter replicandi: EGO VERO TE SOLVIFSE NEG0, NISI QVOD IN ALIAM CAVSSAM SOLVISTI? Quid procliuus denique, quam et reo fe dare, hac fe tuenti duplicatione: ET EGO ME IN EAMDEM CAVSSAM SOLVIFSE AIO? Vnius horae labor erat, flatum totius cauffae peruidere, et iudicem dare cum formula: SI PARET, L. TITIVM L. SEIO CENTVM DARE OPORTERE, NISI IN EAMDEM CAVSSAM SOLVTVM ERIT, TV ILLVM IN CENTVM CONDEMNA. Iam vero ad probationem res redierat, qua intra paucos dies peracta, lis fententia finiebatur, exiguoque temporis, multoque minore facultatum difpendio. Non itaque rituum ac formularum hoc vitium fuit, quod homines inter lites confenefcerent, et dum ius fuum in foro perfequebantur, arbores, alteri faeculo profuturas, ferere viderentur. Neque illa

funt

sunt fomenta litium, ob quae Cato forum murice stratum voluit. Tum demum infinitae fieri coeperunt lites, quum innumeris principum constitutionibus iuris antiqui fundamenta subuerterentur, quum pro vetere iurisprudencia horrida quaedam legum nouarum filua succresceret, quum denique ipsi Romani pontifices, quorum ex legibus hodierna litigandi ratio ac disciplina forensis paene tota profluxit, adscititia specie sanctitatis ac iustitiae illudere generi humano, atque oracula sua orbi pro legibus obtrudere coepissent. Eos autem, qui iurisprudentiae formulariae hanc famam per orbem litterarium differunt, magnopere sua opinione falli, vel id vnum argumento est, quod nusquam disceptationes forenses minus diuturnae fuerunt, quam vbi omnia in iudiciis sollemniter atque ex formula et dici et fieri oportuit.

§. XVII.

At enim, fluctuante inter partes et plebem republica, optimates isto formularum adparatu ad opprimendos ciues abusi sunt. Quid tum vero? Vtrum, si id factum esse fateamur, formularum id vitium fuisse, fatendum erit, an ipsorum hominum? Semper ea fabula acta est inter mortales, vt qui forenses illam militiam sequerentur, iurisque, quo ciues regantur et ad agendum, et ad respondendum et ad cauendum aliis essent peritiores, imperitam multitudinem hac arte ad auctoritatem suam traducerent. Neque nostris temporibus, quamuis illa verborum religio iam pridem euilerit, in mundo esse desit rabularum natio, cui iurisperitia pro hamo est, quo miserae plebis opes ac fortunas intercipiat. Quis vero tam iniquus est rerum aestimator, vt arti tribuat, quod hominum vitium est, et ideo iurisprudentiam, quanta quanta est, ad euertendas ciuium fortunas comparatam esse contendat? Fuerint patres aduersus plebem iniqui, fuerint dominandi cupidi, et hoc formularum inuentum ad subiiciendam sibi multitudinem adhibuerint: at non diutius illis isthoc consilium processit, quam donec Cn. Flavius et Sex. Aelius, plebicolae, et omnis aurae popularis captatores, totum istud mysterium enunciaissent. Et quid prohibuit, quo minus vel saltim ex eo tempore proscriberetur ista formularum ac sollemnitatum religio, si ciues, diulgato secreto, non nisi inanem strepitum, aut quoddam verborum aucupium in ea deprehenderint? Qui ipsi decemuirorum legislationi, ne quid indignum Romanorum grauitate ac foro occurreret, lege Aebutia in quibusdam capitibus derogare non dubitarunt: cur in ciuitate esse passi sint formulas et sollemnitates, numquam populi suffragiis iustas, numquam firmatas iureiurando, et, quod caput rei

est, in se inanes, ludicras, et ad decipiendam plebem vnice comparatas?

§. XVIII.

An tales, inquit, CICERONI visae sunt, viro in tantum laudando, in quantum diuina propemodum eloquentia cum summa prudentia ac iudicii acie coniuncta potest intelligi. Quasi vero a more ac consuetudine summi illius viri alienum sit, rem vnquamque, de qua dicendum erat, modo euehendo in caelum, modo eiusdem laudes, si res postularet, conterendo, sibi eloquentiae famam eblandiri. Idem profecto ille CICERO, qui in oratione pro Muraena Seru. Sulpitii merita, ipsamque iurisprudentiam non sine bile deprimit, alio loco et illum togatae militiae antesignanum, et artem, qua enituit, tam magnifica oratione collaudat, vt ea in re, ingenium efficere quid possit, experiri voluisse videatur. Denique nec Constantini, Theodosii et Iustiniani iudicia multum reformidamus. Formularum superflitionem illi insectantur; fateor: easdem insidiarum plenas ac aucupia veluti esse iudicant; nec id nego. Quin vt eo sim liberalior, etiam hoc adiungo, nec imprudenter eos nec iniuste egisse, dum illam verborum rituumque obseruationem nouis legibus ac constitutionibus sustulerunt. Neque tamen inde consequi arbitramur, vt inuentum illud absurdum aut ridiculum fuerit. Quam multa veterum instituta sustulit iurisprudentia illa media, quam edictum perpetuum inuexit? Quam multa legibus, plebiscitis, SCtis, ipsoque illo edicto perpetuo stabilita, imperatores, qui Antoninos sequuti sunt, constitutionibus suis mutarunt? Nonne isti, vt TERIVLLIANVS ait, illam veterem et squalentem legum siluam, quae a temporibus L. Cornelii Sullae potissimum succreuerat, nouis rescriptorum et edictorum securibus quotidie caedebant? Et tamen nemo tam iniquus est rerum aestimator, vt illa omnia, quae principes constitutionibus suis vel nouarunt vel plane sustulerunt, absurda, nugatoria, ridicula fuisse arbitretur. Quemadmodum videlicet non eadem vestimenta, quamuis pulcherrima in se, et auro purpuraque fulgentia, omnem aetatem ornant: ita nec omnia instituta omnesque leges omnibus reipubl. temporibus aut cuique statui conueniunt.

§. XVIII.

Quod recte et sapienter prouisum libera republica, non ideo utilitatem adferre potuit, postquam Augustus omnia discordia civili fessa nomine principis sub imperium accepit. In primis illa, quae iustam et consultissimam rationem habere videbantur, quum
intra

intra pomeria fere staret ciuitatis Romanae honor, tum quoque pulcra ac decora erant, quum ciuitas iisdem fere terminis, quibus terrarum orbis, post illam Antonini Caracallae constitutionem finiretur. Est ea popularis imperii natura, vt in minimis quoque rebus antiquae consuetudinis momenta seruanda videantur: nec abs re Alcibiades apud THVCYDIDEM iudicat, tutissime agere ciues, qui praesentibus contenti legibus ac moribus, quantumuis deterioribus, nihil temere in institutis patriis reipublicae administratione mutare sustineant. Hinc tot fictionibus opus erat libera reipublica, totque formulis ac ritibus, quibus noua iura e vetustioribus, veluti riuulos ex fonte suo, deriuarent. Iis autem opus non erat amplius, quum pacis interesset, omnem potestatem in principem conferri, neque discordantis reipublicae aliud videretur esse remedium, quam si ab vno regeretur. Tunc vero facilius et minore cum periculo figuntur et refiguntur leges: tunc non opus est comitiis, in quibus leges populi submittantur suffragiis: tunc nihil est, quamobrem fictionibus, formulis, ritibus indulgeatur, quum pro consultissima ratione legis sit non iniqua principis voluntas. Aequo ergo animo hac iurisprudencia formularia carebant tempora Constantini, Theodosii, Iustiniani, qua non facile caruissent Romuli nepotes, qui liberam viderant rempublicam. Neque ideo ridiculum ac Romanorum grauitate indignum iudicandum est, quod extremis temporibus, quum iam paene consenuisset respublica, non amplius videbatur necessarium.

§. XX.

Multa dicenda supererant, AVDITORES HONORATISSIMI, nisi vltra abuti patientia, piaculum videretur. Quare iam id ago, quod vel maxime a me exigit huius diei sollempnitas, cuiusque potissimum causa in hunc ambonem adscendi. Enimuero, dum me huic orationis parti accingo, nescio qui fiat, vt, quae singula mei ordinis hominibus, nouum auspicaturis munus, sollicitudinem quamdam iniicere solent, ea se mihi hodierno die obiciant vniuersa. Siue enim celeberrimam, ex qua discessi, academiam, siue hanc illustrem, in quam me contuli, honestioris doctrinae officinam intueor: fieri profecto non potest, quin commouear aliquantulum, et veluti conturbari mihi fatear consiliorum rationes. Hala discessi, AVDITORES, quae iam inde ab academiae suae incunabulis orbem litterarium vniuersum et splendore nominis, et admiratione compleuit: quam tot doctrinae lumina docendo scribendoque adfide illustrant, quo denique, tamquam ad celeberrimum sapientiae mercatum frequentes vndique confluunt erectioris indolis iu-

venes, petitori inde melioris atque incorruptioris doctrinae exemplum. Huius ego almae matris an vquam sine desiderio quodam reminiscar? An non subinde eo subtristis reflectam oculos, vbi et fortunarum sedem primum reperi, et publicis priuatisque beneficiis dignitatem meam saepius memini amplificatam? Fuerunt mihi ibi collegae, qui meam industriam, et bene de re litteraria et iurisprudencia merendi studium mirifice probarunt: fuere amici, qui mea caussa voluerunt omnia, meque non sine doloris ac desiderii significatione ex amplexibus suis dimiserunt: fuerunt auditores seduli, meique amantissimi, qui frequentes domum meam confluebant, tamque honorifice me prosequerantur abeuntem, vt viderer mihi eo die fructum anteaetae vitae capere vberimum. Quapropter si Athenas istas Halenses mihi non minus dixero iucundas fuisse, quam illas Atticas T. Pomponio, quem prae Athenarum suauitate ipsius Romae obliuio quodammodo ceperat: neminem quidem vestrum id miraturum arbitror, AUDITORES. Augget sollicitudinem celeberrimae huius academiae conspectus, quamvis in se multo iucundissimus. Demandatum mihi hic esse intelligo Antecessoris munus: habeo rationem, quid praepotentium Ordinum decreto acceperim: video, et in me conuersos esse omnium oculos, idque a me iure exigi, vt iurisprudenciam non vulgari via, sed accuratissima ratione tradam, nihilque faciam reliqui, quod ad tuendam amplificandamque huius illustis academiae dignitatem quoquo modo pertinere videatur. Quae omnia quantae molis sint, quamque modicas vires ad id efficiendum mihi suffecerit natura, nemo me ipso intelligit accuratius. Quare quemadmodum Themistocli, capeffenti rempublicam, Miltiadis trophaea somnum excussisse dicuntur: ita mihi ab eo tempore, quo mihi hanc dignitatem decretam esse intellexi, dies noctesque obversantur WISSENBACHIORVM, HVBERORVM, NOODIORVM, ECKIORVM, SCHVLTINGIORVM, WESTENBERGIORVM merita. Haec me excitant adfidue: haec, quid a me exspectetur, idemtidem admonent: haec et aliquando exterrent, satis animaduertentem, in hoc stadio tot illustria ingenia non dicam exaequare passibus, sed vel pone subsequi, et eorum vestigia legere, multo esse difficillimum. Quae quum ita sint, paullo commotior quidem suscipio hoc munus, quod mihi vestra, patriae atque academiae Patres, auctoritas imposuit: sed suscipio tamen, illudque cum tanto maiore fiducia subeo, quo luculentius ex hoc rerum euentu plane inexpectato auguror, Dei immortalis id esse consilium, qui et olim semper rebus meis adfuit, et me nihil tale cogitantem, iamque accinctum

cinctum itineri Francofurtano, quo me potentissimus Prussiae Rex, honestissima proposita conditione, ad docendam iurisprudentiam euocauerat, in hanc prouinciam pertraxit. Vnde et certissimam spem concipio, eius benignitatem nec hic sincero meo publicae utilitatis studio vnumquam defuturam.

§. XXI.

Vobis autem, patriae atque academiae Patres, qui me huc amplissima et splendidiore, quam vlli a multo tempore oblatam ferunt, conditione proposita, huc tam benigne euocastis, tantum me debere profiteor, vt si me totum vobis manciparem, viderer tamen mihi vix minimam officii mei partem adsequutus. Vos enim me, nulli vestrum cognitum, clementer et consentiente suffragio exciuisistis: vos me aduenientem mirifica ac paene inusitata excepistis humanitate: vos nihil, quod ad me ornandum recreandumque ex itinere molestissimo pertinere videbatur, praetermisistis. Quae omnia tanti mihi sunt, viri illustres atque amplissimi, vt id vnum mihi dolendum videatur, effecisse vos hac beneficentia vestra, vt ingrato mihi viuendum moriendumque videatur. Interea haec summa benignitas vestra incitamento mihi erit perpetuo, nullum vt defugiam laborem, nullas vt mihi vigilias molestas existimem, quibus celeberrimo atque illustri huic Frisiae Lyceo utilitatem aliquam adferri posse intelligam. Adlaturum autem me aliquam confido, si vos, exoptatissimi Collegae, quibuscum diuinum numen me iam arctius coniunxit, vestro me subleuabitis consilio, vestro incitabitis exemplo, vestro denique amore, cuius iam tot experimenta dedistis, me porro recreabitis. Vos itaque rogo et per communis academiae salutem obtestor, vt me lubentes in collegium vestrum recipiatis, eoque complectamini amore, quo vos ego complector vniuersos. Numquam in me vel fidem, vel, quae ab amico proficisci possunt, officia, vel, qui a collega, amorem desiderabitis. Quemadmodum enim te, vir magnifice, qui iam ad academiae nostrae clauum sedes, iam pridem absens absentem ob diffusissimam eruditionem ita admiratus sum, vt nihil iucundius mihi per omnem vitam futurum sit, quam si, vt olim Iunium, iuris et historiarum peritissimum, a Caii Gracchi amicitia, Gracchianum adpellatum esse, Plinius obseruat, sic mihi a tui amore HEMSTERHVSIIANI cognomen obtingeret: ita et vos omnes, coniunctissimi collegae, quos mihi iam pridem doctrina ac celebritas vestra venerabiles reddidit, maximi faciam, et feram in oculis, quauis re facilius me a vobis superari passurus, quam amore atque obseruantia. Decem illos, quos Halae exegi, annos,

numquam me cum vlllo collegarum in gratiam redire memini : ita colui omnes atque obseruaui , vt plerique me non sine desiderio quodam ex amplexibus suis dimiserint. Talem me hic quoque futurum , porrecta hac dextra , et candore vere Germanico , vobis polliceor , spondeoque , vt formula veteri vtar , VTI INTER BONOS BENE AGIER OPORTET , numquam me commissurum , vt inter nos vlla sit , nisi honesta atque utilis huic academiae aemulatio.

§. XXII.

Denique ad te mea se oratio conuertit , spes futurae aetatis , flos litteratissimae lectissimaque iuuentutis , cuius ego conspectu iucundissimo mirifice me recreari sentio. Vestra res agitur , o mei : vobis et feritur , vt ille ait , et metitur : vobis hoc atque omne militabitur bellum , cuius caussa hodie veluti sacramentum dixi. Videbitis me quotidie et ducis et commilitonis munere fungi , nullosque vestri caussa labores ac lucubrationes defugere , quibus et viam vobis ad ciuilem illam sapientiam emuniam , et exemplo meo ad intensiorem diligentiam excitem. Vos mihi hanc vicem reddite , vt ametis vestri amantissimum , studioque et attentione vestra me vicissim reddatis alacriorem. Cogitate , quaeso , paucos esse , quos in academiis transigitis , annos , et ab illis tamen omnem vobis spem suspensam esse futurae felicitatis. Ponite vobis ob oculos messem , quae imminet , vberriam , eamque sudore vestro dignissimam esse credite. Rationem inite , quam praeclara illa sint , quibus vos destinarent lacrymosa parentum vota , quidque a vobis patria , cui nati estis , iure quodam suo expectet. Sic enimvero speramus , numquam vos e scholis nostris exiuros , nisi doctiores , et solidiore iurisprudentiae cognitione bona fide imbutos. Sic confidimus fore , vt e nostra vestraque diligentia vtilitas ad hanc rempublicam redundet vberriima. Sic denique certo nobis pollicemur , illustrem hanc Franequeranam , tot celeberrimorum doctorum meritis , meaque qualicumque opera , pristinum seruaturam splendorem , nouisque amplificatam auctibus perennaturam , palladium Frisiae , decus Belgii , orbis litterarii ornamentum.

D I X I.

DE VITIIS NEGOTIATIONIS
COLLYBISTICAE VEL CAMBIALIS.

EXERCITATIO XI.

C A P. I.

DE NATVRA ET INDOLE NEGOTIATIONIS
COLLYBISTICAE VEL CAMBIALIS.

S V M M A R I A.

- §. I. *Instituti ratio.* §. II. *Romani Argentarii et mensarii non fue-
re similes collybistis hodiernis.* §. III. *Nec tamen permutatio pe-
cuniae localis veteribus fuit ignota.* §. IIII. *Ea an fuerit cambium locale.* §. V. *Vera cambiorum origo.* §. VI. *Quid cambia-
re et cambium.* §. VII. *Huc non pertinet cambium minutum,
sed locale.* §. VIII. *In eo quatuor personae concurrunt.* §. VIII. *Possunt tamen et plures esse.* §. X. *Et pauciores.* §. XI. *Vnde
differentia inter cambia propria et trassatum.* §. XII. *Qualens
contractum cambiantes ineant.* §. XIII. *Cambia nec pacta nu-
da sunt nec legitima.* §. XIII. *Nec contractus innominati.* §.
XV. *Nec emptio venditio, locatio conductio, stipulatio, mandatum.*
§. XVI. *Multi contractus ad conuentiones iuris civilis referri ne-
queunt.* §. XVII. *Cambia proxime accedunt ad obligationem lite-
ralem.* §. XVIII. *Refelluntur argumenta contraria, Primum.*
§. XVIII. *Secundum.* §. XX. *Tertium et quartum.* §. XXI. *Quin-
tum. Negotium cambiale proprie inter duas personas vertitur, re-
liquae vi mandati accedunt.* §. XXII. *Litterarum cambialium
forma.* §. XXIII. *An et valuae facienda sit mentio.* §. XXIII. *Cambii definitio.*

§. I.

Institu-
ratio.

V M omnem, quae de re aliqua suscipitur, disputa-
tionem a definitione potissimum proficisci oportet :
tum nobis imprimis, quibus de negotiationis colly-
bisticae, vel cambialis vitii differere animus est,
id negotii datum credimus, vt quaedam de ipsa hu-
ius negotiationis natura atque indole praemittamus.

Quemadmodum enim curua est linea, quae a recta deuiat : ita in
negotiis moralibus ac ciuilibus id vitiosum habetur, quod ab eo-
rum natura atque indole discedit. Et quemadmodum curuitas non
intelligitur, nisi ab iis, qui veram recti ideam animo conceperunt:
ita nec vitia negotiationis cambialis vel collybisticae quisquam
percipiet, nisi eius naturam et, vt ita dicam, rectitudinem probe
perspexerit. Nec vereor admodum, ne Iliada post tot Homeros
scribere videar. Quamuis enim hoc negotium quotidie fatiget iu-
dices, et tot exstent de cambiis Ictorum volumina, tot libelli et
dissertationes, vt id argumentum iam pridem nouitatis gratiam vi-
deatur exuisse: tamen, quum nec vberimum post hanc messem de-
futurum videatur spicilegium, non abs re erit, et nostram de tota
re audire sententiam. Ea si forte ab aliorum sensu in quibusdam
discrepet, vel eo nomine merebitur veniam, quod si vsquam, cer-
te in rebus, iure communi haud definitis, verum atque aequissimum
esse debeat illud Labeonis nostri: *Suum quemque iudicium habere.*
SVET. *August.* Cap. LIIII.

§. II.

Romani
Argentarij
et
mensarii
non fuisse
similes col-
lybisticis ho-
stiernis.

Non autem iam vacat operosius inquirere in huius negotiatio-
nis originem. Quamuis enim alij Belgis, alij Iudaeis, alij Lon-
gobardis eius inuentae gloriam vindicent: nescio tamen, an vllum
exstet certum earum sententiarum argumentum. Dicam tamen pau-
cis, quod sentio. Iam Romanis non ignotos fuisse *argentarios* et
trapezitas, vel ex iure nostro satis adparet. L. 4. L. 5. L. 6. L. 8.
L. 9. L. 10. ff. de edendo. De eorum autem negotiatione quum
erudite egerint Cuiacius *Obseru. Lib. x. cap. 14.* et CLAVD. SAL-
MAS. de *Vsur. cap. xvii. p. 499.* tantum tamen abest, vt simile quid
inter veterem illam et hodiernam negotiationem collybisticam re-
periamus, vt potius ex Ciceronis *Orat. pro Flacco cap. xviiii. L. 24.*
§. 2. ff. de reb. aut. ind. poss. L. 18. ff. de hered. pet. et l. 88. ff.
de solut. adpareat, argentariorum officium potissimum in pecunia
sua et aliena foenori locanda, rationibus conficiendis, pecunia tra-
iectitia suo periculo credenda, item in aucionibus, constituen-
do,

do, similibusque constitisse. Equidem saepe permutabant pecuniam, et inde fit, vt et *κόλλυβος* frequenter occurrat apud veteres et *ἀργυρίω ἀλλαγῆ* apud IUL. POLL. in *Onomast.* VII. 30. sed eam vere veteres intelligunt pecuniae permutationem, quae fit apud mensam in continenti per varias numerorum species, quamque hodie Doctores *cambium reale* seu *manuale* vocare solent. Vnde est, quod vocentur *ἀργυροπράται* Nou. cxxxvi. *ἀργυρομοιστοὶ* a SVIDA in hac voce, *argenti distractores* L. 27. C. de pign. L. pen. fin. C. de const. pec. *argenti venditores* L. 12. C. de cohor. tal. Ex quo facile patet, ea veterum loca non pertinere ad *cambia localia*, *mercantilia*, seu *traiectitia*, quibus pecuniam vno loco numeratam alio loco et ab alio soluturos nos promittimus: quae tamen sola cambiorum nomen proprie ferunt, adeoque etiam praecipue sunt dissertationis nostrae argumentum.

§. III.

Nihil itaque illam veterum artem collybisticam ad hodiernam negotiationem cambialem facere, inter omnes constat, idque etiam, quia fuit ingenii perspicacia, probe animaduertit maximum olim huius Academiae decus atque ornamentum VLR. HVBER. Prael. ad Pandecl. lib. xvii. tit. 1. §. 12. Enimvero is et locale vel *permutatio pecuniae localis veteribus non fuit ignota.* *traiectitium cambium non ignotum Romanis fuisse inter primos obseruauit. Et sane CICERO ad Atticum lib. xii. ep. 24. de filio Athenis studiorum caussa commorante: De Cicerone, inquit, tempus esse iam videtur. Sed quaero, quod illi opus erit Athenis, permutarine possit, an ipsi ferendum sit? Quaerit itaque ex Attico Cicero, filiusne pecuniam ipse secum Athenas ferre debeat, an occasio sit permutandi videlicet, vt quam ipse Romae soluerit, ab alio filio Athenis reddatur? Similis est locus Lib. xv. Ep. 15. Cicero scripsit ad Tironem, sibi post Kal. Aprilis (sic enim annum tempus confici) nihil datum esse. Quare velim cures, vt PERMUTETVR Athenis, quod sit in annum sumtum: ei scilicet Eros numerabit. Eius rei caussa Tironem misi. Curabis igitur, et ad me, si quid tibi de eo videbitur, scribes. Volebat nimirum Cicero Pater Romae soluere, quod filio per permutationem Athenis redderetur. Adeoque nihil verius est, quam quod laudatissimo viro visum, esse hoc ipsum praesentis instituti cambium, quod dicitur, adeoque iam Romanis illud non ignotum fuisse.*

§. IIII.

Sed quamuis id extra omnem dubitationis aleam positum videatur, Romanos iam hoc modo permutasse pecuniam, adeoque manifeste allucinetur SCHILTERVS Exercit. xxxii. §. 9. qui Romanos *Ea an fuerit cambium locale?*

nis minus cognitum fuisse putat hoc permutationis genus, quia monetæ Romanorum per vniuersum orbem Romanum aequè valuerint, et maior, quam apud nos, fuerit viarum publicarum securitas: pleraque tamen, quae hodie ingrediuntur negotiationis collybificae essentiam, iis incomperta fuisse, satis adparet. Hodie enim is contractus litteris, quas cambiales vocant, perficitur, ex quibus rite et ex formula praescriptis nascitur non solum obligatio strictissima, verum etiam actio reliquis omnibus rigidior et tam prompta cum exsequutione coniuncta, vt litteris agnitis, vel vt loquuntur Pragmatici, recognitis nec exceptioni non numeratae pecuniae locus sit, nec alii altioris indaginis subterfugio, sed reus statim in custodiam mittatur, donec soluerit. In his potissimum hodie cambialis negotiationis commodum consistit, et in his contractus ille abit a reliquis. Quum vero nihil tale, quod sciam, Romanis fuerit notum: permutasse quidem illos pecuniam et eo sensu locale cambium iniisse non inficior, sed ita tamen, vt illa permutatio cum cambiis hodiernis vix sit comparanda. Id quod iam vidit Illustris Iudicii Aulici Caesarei Consiliarius BERGER *Supplem. Elect. process. Execut. tb. 1. posit. 7. p. 3.*

§. V.

Vera cambiorum arigo.

Quae quum ita sint, vero simillimum est, Romanos, Graecos et postea Venetos aliosque populos maritimos hoc compendio iam olim vsos in traiciendis transcribendisque pecuniis: sed paullatim tamen Longobardos, qui tum in primis in exteris prouinciis negotiabantur, formam huic negotiationi dedisse, quae paullatim inter mercatores vsu recepta publicis legibus demum probari, et, vt fit, ubique fere terrarum ob insignem vtilitatem in vsum recipi coepit. Saltim Longobardicum hoc esse inuentum vel ipsa vocabula in hoc negotio sollempnia ac veluti legitima satis euincunt, qualia sunt *trassa, valuta, indossamentum, aduiso, conto, seontro, rescontro, giro, disconto, a lettera vista, a vso, doppio vso, per honore di lettera, largetta, stretezza* et similia, quae omnia transalpinam originem redolere, nemo non intelligit. Et inde est, quod, quum ne Carolus quidem du Fresne in diffuso illo *mediae Latinitatis Glossario* ex nullo Europaeo scriptore de litteris cambialibus testimonium protulerit: earum tamen exempla iam saeculo XIII. in Lombardia essent. Scitum enim Venetum eius aevi de cambiis seruauit NIC. de PASSERIBVS *de scriptur. primat. lib. III. de lit. Camb. §. XVI.* et ipsarum litterarum huiusmodi exemplum eo saeculo habet BALDVS *Consil. Volum. I. Cons. 348.*

§. VI.

Sed de his pauca quam incerta dicere malui. Potius de inuestiganda cambii definitione sollicitos nos esse oportebit, ex qua deinde eo facilius de eius natura iudicium facere licebit. *Cambire*, *Cambiare* et *Campsare* iam veteribus fuit permutare. In mundo nobis sunt Ennii, Columellae, Siculi Flacci, Apuleii Prisciani, Charisii aliorumque testimonia, quibus id demonstrare liceret, nisi iam GER. IO. VOSSIUS de *Vitiis Serm. lib. I. cap. 18.* ALCIAT. *Parerg. lib. I. cap. 45.* CAROL. DV FRESNE in *Gloss. Med. et inf. Lat. Tom. I. p. 693. sequ.* aliique otium nobis fecissent. Inde medio aevo nota vocabula *praecambiare*, *cambiator*, *scambiator*, *cambitio*, *campcio*, *cambitor*, *cambius*, *cambium*, *camium*, *scamium*, *escambium*, *escambiator*, *scambiararia* vel *scampsaria charta*, *concambium*, et alia complura, de quibus prolixè laudatus Car. du Fresne. Quemadmodum vero omnis agrorum rerumque permutatio tunc cambii nomine veniebat, eoque sensu et in consuetudinibus feudalibus. I. F. 4. §. 2. I. F. 22. §. 5. F. I. nec non in Iure Canonico C. 6. X. de *except.* hoc vocabulum vsurpatur: ita praecipue permutatio pecuniae dici coepit *cambium*, adeo vt, si a Germanis et Belgis discefferis, ea denominatio paene ad omnes gentes transferit. Sane a *Cambium* est Hispanorum et Itolorum *Cambio*, Gallorum *Change*, Anglorum *Exchange*, adeoque non minus haec vocabula innuunt, permutationem pecuniae fieri, quam Germanorum *Wechsel* vel Belgarum *Wissel*.

Quid
cambiare
et cam-
bium?

§. VII.

Permutatio autem pecuniae, vt §. II. diximus, dupliciter potest fieri. Aut enim diuersae numerorum species permutantur, e. g. numi aurei et argentei, aut permutatio ita fit, vt pro accepta pecunia idem in genere alio loco soluatur. Prioris permutationem vel ἀρρηθία ἀλλαγὴν iam a veteribus mensariis, trapezitis, numulariis frequentissime factam fuisse vidimus? Et sane artem huius generis collybisticam exercuisse videntur οἱ κολλυβιστῆς καὶ κερματισταί, quos euerfis mensis Templo Hierosolymitano eiecit Seruator *Matth. XXI. 12. Marc. XI. 15. Io. II. 14.* quippe ficlos sanctuarii numis vsualibus permutantes. Posterius autem cambium veteribus quidem non plane ignotum, sed hodierno tamen dissimile fuisse diximus. Illud *minutum* seu *manuale*, hoc *locale* vocari obseruauimus. vid. HEIDIG. *cap. I. p. 2.* GRYPHIANDER *Oecon. Leg. lib. I. cap. 26. n. 37.* Sed quum de illo agere iam non sit animus: in huius tantum naturam erit inquirendum.

Hic non
pertinet
cambium
minutum,
sed locales

§. VIII.

Verum cambium locale negotium est, quod inter quatuor per-

Kkk 3

In eo
quatuor
sonas

personae
concur-
runt.

sonas geritur. Est enim, qui pecuniam in loco contractus alteri numerat, ea lege, vt idem in genere alteri certo loco solvatur, ilque *numerans*, et inter mercatores *der Herr des Wechsels Stat. Hamb. art. II. der Geber des Geldes Ordin. camb. Pruss. art. 3. der Ausgeber des Wechsels &c.* Quemadmodum autem nihil interest, an remittens pecuniam vere numerarit, an alio modo satisfecerit, vel hic eius fidem sequutus sit, itaque obseruandum, id, quo ipsi satisfactum, ratione finis vocari *remissam* vel *remessa*, quia in alium locum remittendum, RAPH. de TURRI. *de Camb. Disp. I. qu. I. n. 35. 3. 6.* quia simul ea summa alteri satisfactum, *valutam*. Vnde formulae cambiales: *valuta von ihm empfangen, valuta oder den Werth verstanden, den Werth alhier vergnügt &c.* SAVARY *Mercat. perf. Part. I. cap. 20. p. 152.* STYPMAN. *Iur. Marit. et naut. Part. IIII. cap. 8. §. 58. sequ.* Est deinde in hac negotiatione, qui pecuniam a remittente numeratam ea lege accipit, vt data tessera collybistica se illam alio loco, et ab alio soluturum, recipiat. Is inter collybistas TRASSANS dicitur, item *trahens, der Trassirer, oder Wechselr*, et in *Ordinat. camb. nou. Hamb. art. x. et XI. der Geber des Wechsel-Briefes*. Quemadmodum vero ratione remittentis pecunia numerata *remissae* vel *valutae* nomine venit, ita ratione trassantis adpellatur *Trassa* vel *Tratta*. SAM. STRYK. *de camb. lit. accept. cap. II. §. 3.* Quum vero *trassans* litteras cambiales dare soleat: is, qui illas accipit, alio loco offerendas, vocatur *PRÆSENTANS*, item *exactor, der procurant, Ordre-Haber, Inhaber des Wechsels*. Vid. *Ordinat. noua Hamb. art. XIII.* Denique is, qui mandato trassantis alibi soluit, eoque fine tesseram cambialem sibi oblatam acceptat, ideo vocatur *ACCEPTANS der Bezogene, der Betrockene, der Trassat*, vel, vt in *Ord. nou. camb. Hamb. est, der Bezahler*.

§. VIII.

Possunt
tamen et
plures
esse.

Has quatuor personas natura huius negotii requirit. Possentamen et plures et pauciores esse, res ipsa docet. Quum enim saepe *praesentans* cambium alii cedat, vel saltem alium substituatur, qui suo nomine exigat pecuniam, iam accedet quinta persona. Ea cessio vel mandatum vocatur *indossamentum* veluti *epistographum*, quia dorso tesserae collybisticae inscribi solet. Vnde iam in mediæ aevi monumentis verba *indossare* et *redorsare* hoc sensu occurrere obseruat CAR. du FRESNE *Gloss. med. et inf. lat. T. II. p. 54.* ac vocabuli vim parum adsequuntur, qui illud latine vertunt *inductionem*. Indossatarius ille fit dominus cambialis schedulae, si indossamentum fiat formula: *für mich* an Sceptium, *valuta von demselben*: procurator autem, si ita fuerit scriptum: *für mich* an Sceptium, *soll mir validiren.*

ven. Priore casu si *indoffatus* iterum *indoffet*, id est, sibi cessas literas alii iterum cedat, facile fieri potest, vt sexta, imo et plures personae interueniant, adeoque per multorum manus ambulet cambium, id quod proprie vocant *giro*, quamuis aliquando omne *indoffamentum* ita adpelletur. Koenigk *ad Ord. camb. Lips. §. XI. PET. MULLER ad STRVV. Synt. Iur. Ciuil. Exerc. xxv. 1b. 43. not. 8. n. 10.* Aliquando praeter quatuor illas personas, et aliae subscribunt cambio alieno, quae tunc *fideiussisse* intelliguntur pro *trassante*, et aeque ac *trassans* obligantur ad carceres. *capit. camb. Bonon. cap. xv. Vesunt. cap. xvii. Ius camp. Guelpherb. art. 11.* Id quod *collybistae* vocant *auallum*. SAVARY *Negot. perf. Part. 1. Lib. 3. cap. 8.*

§. X.

Vti vero plures interuenire possunt personae: ita et ad pauciores rem redire posse, eo minus dubitandum, quo magis constat, frequenter vnum hominem duas personas sustinere. *L. 12. ff. de legat. 1.* Sane siingas, me Amstelodamo Hamburgum profecturum mercatori Amstelodamensi soluere trecentos, ab eoque accipere tesseram collybisticam, Hamburgensi mercatori offerendam: tunc ego et remittentis et praesentantis personam sustinebo, adeoque inter tres homines geretur negotium. Siingas porro, mercatorem Amstelodamensem et Hamburgi tabernam habere, mihique eo proficiscenti dare litteras cambiales, institori suo offerendas: iam inter duos vere geritur negotium, quum mercator Amstelodamensis et trasset et a se ipso soluat, ego et remittentis et praesentantis personam sustineam. Vid. STYPMANN. *Iur. Marit. et naut. Part. IIII. cap. 8. §. 25. seq. DV PVV de Art. litt. camb. cap. IIII. §. 19. 20.*

§. XI.

Et ex eo est, quod praeter *trassata* cambia et alia inuenta sunt, quae vocant *propria*, *eigene Wechsel*, non quasi *xwpías* et in sensu proprio cambiorum nomen mereantur, sed quod hic inter duas personas geratur negotium, et debitor ipse trassare et acceptare singatur, adeoque ad *propriam personam*, vt loquuntur, litteras dirigat. Vnde non errant, qui haec cambia alio sensu *impropria* vocanda arbitrantur. Boenigke *Digest. in Ord. nat. redact. Lib. IIII. tit. 29. n. 9.* Ratione enim materiae non sunt cambia, quum pecunia alio loco ab alia persona non reddatur, sed vera chirographa, forma ac specie cambiorum palliata. Vnde et in *Iur. camb. Austr. art. 47. et 54. cambia formalia formige Wechsel* et ab aliis palliata adpellantur. Et videntur sane haec cambia sensim nata ex *cambiis siccis*. Quum enim omne vsurarium lucrum a Pontifice damnaretur: reperti sunt ingeniosi ad fulmen illud auerruncandum homines,

homines, qui a debitore exigent tesseræ collybificas, ita in speciem conceptas, ac si alio loco soluenda esset pecunia, quum tamen vere redderetur in loco contractus, et vsuræ tunc more cambiali accenserentur forti, vel *prouisionis*, *l'agio*, aliudque honestum nomen induerent. RAPH. de TVRRI de camb. Disp. I. qu. 29. num. 13. 14. MARQVARD. de Iure Mercat. Lib. II. cap. 12. num. 27. Quum autem sensim euilisset illa de prauitate vsuraria sententia: non opus amplius videbatur illa fictione, nec prae se ferebant contrahentes, pecuniam alio loco solutum iri, sed debitor ingenue confitebatur, se soluturum certo die, quia valutam rite acceperit. Et sic nata sunt cambia propria, de quibus iam agimus. Non otiosa videtur hæc obseruatio, ex qua iam facile reddideris rationem, cur hodiernum in his cambiis vsuræ forti adgregentur, nec scribi solet: *Auf diesen meinen sola Wechsel-brief zahle ich die summa von 100 Thaler nebst landüblichen zinsen*: sed: *Auf diesen Wechsel-Brief zahle ich die summa von Thaler 105*. Nec minus ex eadem cambiorum origine manifestum est, cur ea non admittantur vbique, sed quibusdam legibus publicis proscribantur, quippe cambiis illis siccis succenturiata. *Ius camb. Austr. art. 54. Ordin. Mercat. Ludouici XIII.* [Reg. Franc. tit. v. art. 27. Codex Leg. Dan. Lib. V. cap. 14. §. 19. *Ius camb. Pruss. art. 34*. Sicubi tamen huiusmodi sanctiones non existant: ibi iisdem priuilegiis frui cambia propria et trassata, ipsa docet experientia.

§. XII.

Qualem
contra-
etiam
cambian-
tes inean.

Hactenus de personis, quæ in negotiatione collybifica occurrunt. Proximum est, ut quale sit hoc negotium, quod inter eas intercedit, paullo accuratius inuestigemus. Qui omnia, etiam noua et Romanis incognita, ad iuris ciuilibus normam exigunt, acriter disputant, ad quod conventionis genus referenda sit pactio illa collybifica? Et sane quum in iure ciuili non habeat proprium explicationis locum, vix vllum est conventionis genus, ad quod non a quibusdam referatur. Aliis pactum nudum est, aliis legitimum; aliis contractus innominatus do ut des, vel do ut facias; aliis mutuum, aliis stipulatio, aliis mandatum habetur. Quorum omnium ita comparata sententia est, ut iis ad stipulari vereantur, quicumque eam negotiationem adhibita in consilium ratione paullo accuratius expendunt. Vid. SCHILTER. *Exerc. xxxii. §. 10. Excellent. D. BOEHMER Introd. ad Ius Pandect. Lib. xviii. tit. xiiii. §. 7.*

§. XIII.

§. XIII.

Primo sane non video, quid causae sit, ut vel pactis nudis vel legitimis accenseantur conventiones cambiales. Id discrimen iam pridem otiosum fuit in foris Europae vniuersae, nec umquam accepimus Romani iuris principium, pacta nuda non producere actionem, sed legitima et adiecta in continenti contractibus bonae fidei. Romana haec sunt, nec ad gentes originis Germanicae pertinent; quibus semper in deliciis fuit paroemia iuris: *ein Wort, ein Wort: ein Mann, ein Mann*, HERT. *Paroem. Iur. Lib. 1. par. 8.* quaeque iam olim vere gloriabantur, *nullos mortalium armis aut fide ante Germanos esse*. TACIT. *Annal. Lib. XIII. cap. 54.* Cur itaque pactum nudum vocemus cambium, quum nulla nobis sint legitima? Et cur legitimum, quum nuda non habeamus, quae effectum a legitimis differant? Accedit, quod in negotio cambiali plus sit quam nuda promissio. Quis enim nescit, manus mercatorum hic plerumque esse oculatas? Quis ignorat, non temere ad trassandum quemquam induci, nisi vel numerata sibi pecunia, vel alio modo satisfactum fuerit (§. VIII.) Pactum autem esse conventionem sine nomine et causa, et hinc in nudis placiti vel conventionis finibus consistere, nec dupondii ignorant. *L. 7. §. 1. 2. 4. ff. de pact. l. 27. C. de locat.*

*Cambium
nec pacta
nuda sunt
nec legitima.*

§. XIII.

Non minus rationem fugere existimo illos, qui ad contractum quemdam innominatum accedere existimant cambia. Quamuis enim eam sententiam tueantur MARQVARD. *de Iur. Mercat. Lib. III. cap. II. n. 48.* SAM. STRYK. *de caut. contr. Sect. III. cap. 5. §. 7.* aliique viri eruditissimi: non ausim tamen ego conventionem cambialem vel ad contractum *do ut des*, vel ad contractum *do ut facias* referre: Non ad illum, quia permutatio proprie est specierum, *L. 5. §. 1. 2. ff. de praescr. verb.* in hoc autem negotio utrimque pecunia vertitur. VLR. HYBER. *Praelect. ad Pand. Lib. XVII. tit. 1. §. 12.* Nec ad hunc, quia qui se promittit effecturum, ut solvatur, plus promittit, quam quod obligatio faciendi complectitur. FRANK. *Instit. Iur. camb. Lib. 1. Sect. 1. tit. 4. §. 11.* Accedit, quod, quum contractuum innominatorum ea sit indoles, ut eum, qui ex sua parte contractui satisfecit, poenitere possit, adeoque ei a contractu resilire liceat, quamdiu alter non praestitit, quod promiserat: *L. 3. §. 1. 2. et 3. L. 5. pr. ff. de condict. caus. dat. caus. non sequ.* id fecus se habeat in cambiis. Quamuis enim remittentem ante solutionem ab acceptante factam poeniteat, et hinc is per litteras acceptantem soluere prohibeat: nihilominus tamen solutionem iu-

*Nec contractus
innominatus
ii.*

re exigit praesentans, nisi tantum procuratoris vice fungatur. *Ordinat. camb. Pruss. art. xxvi. Ord. camb. Hamb. art. xi. Ord. camb. Dantisc. art. xxv. HEYDIGER. Introd. ad lus camb. cap. xiiii. p. 136.*
 §. XV.

Nec em-
 ptio ven-
 ditio, lo-
 catio con-
 ductio, sti-
 pulatio,
 manda-
 tum.

Denique nec ex contractibus nominatis quisquam est, qui cambiali conuentioni per omnia similis videatur. Non emtionem venditionem hic deprehendimus, quia pecunia non emimus pecuniam, nisi ea quodammodo rei fungibilis naturam exuerit, quale quid in numismatibus vetustis obseruamus. Nec magis locationem appellare licebit conuentionem, vbi non de vsu rei vel operis praestandis, sed de pecunia alibi soluenda agitur. Stipulationem qui sibi reperisse videntur, eos ostendere oportebit, vbi terrarum istud ius vigeat, vt nullum sit cambium sine interrogatione et responsione congrua, quibus stipulatio vere absoluitur. *L. 5. §. 1. ff. pr. Inst. de V. O. L. 1. §. 7. de O. et A.* Et qui fit quaeso, vt cambia in emporiis contrahantur interuentu proxenatarum, cum verborum obligatio non nisi inter praesentes et loquentes contrahantur? *L. 1. §. 1. 2. ff. de V. O.* Speciosissima veroque simillima quidem est eorum sententia, qui mandatum merum in cambio sibi persuadent reperisse. Sane enim Titius mandat Maevio, vt Iauoleno alio loco solui iubeat 500. Maevius porro mandat Sempronio, vt Iauoleno soluat. Titius mandat Iauoleno, vt solutionem hanc exigat. Adeoque mandatum hic vbique pellucere videtur. *HEYDIGER. cap. 11. p. 12. LVBBEN. de camb. lib. 12. 13.* Sed quod ad fine et simile videtur, id non statim idem est. Sane quum mandatum solo consensu contrahentium capiat substantiam, hic exigitur valuta, adeoque pecuniae numeratio; exiguntur litterae cambiales, quas ad naturam huius negotiationis pertinere, paullo post demonstrabimus. Accedit, quod, quum mandatum contrahentium morte expiret: *L. 27. §. 3. L. 57. ff. mand. id in cambiis aliter sese habeat, et heres trassantis promissum nihilominus praestare debeat. HEYDIC. cap. viii. p. 81. SAM. STRYK. Diff. de Accept. Litter. camb. cap. III. n. 40. 41.* Nec minus hic considerandum, quod, quum ex mandato vna actio directa, altera contraria ad indemnitatem nascatur: *L. 3. §. 1. L. 12. §. 7. 9. l. 19. eod.* ex cambiali tamen negotio meras actiones directas oriri, iam ab aliis fit obseruatum, nisi quod contrariam mandati concedere soleant acceptanti, qui iam soluit, aduersus trassantem, ad repetendum id, quod vi mandati expenderit. *STRYK. de Actio. caue inuestig. Sect. I. memb. 7. §. 18. 19. 20. p. 148.*

§. XVI.

Non iam in alias inquiram sententias, ita quippe comparatas, *Multi contractus ad conventiones iuris civilis referri nequeunt.* ut veluti sua mole ruant. Potius dicam paucis, quid sentiam. O-
 leum et operam perdere illos existimo, qui omnia negotia hodie in
 vita civili obuia ad Iuris Romani principia exigunt. Multa quae
 libet gens a maioribus veluti per manus tradita accepit: multa vsu
 et necessitatibus exigentibus a posteris inuenta sunt, de quibus
 Romani ne per somnium quidem cogitarunt. Tales sunt contra-
 ctus *feudales, censuales, adsecurationum, vitalitii, socidae, lotariae,*
 et sexcenti alii, de quibus consulto Papiniano, si reuiuisceret, fa-
 tendum foret, sibi iam de nouo ius esse addiscendum. Otiose ita-
 que quaerunt, ad quod contractuum Romanorum genus huiusmo-
 di negotia referenda sint, quum et Romanis ignota fuerint, nec
 ad iuris civilis principia sint attemperata. GER. GOTTL. *TIT. Iur. Priu. lib. IIII. cap. 14. §. 1. 16. p. 522. 526.* Talis itaque contractus
 et cambialis est, quem SHILTERVS *l. c.* et STYPMANNVS *Iur. Marit. Part. IIII. cap. 8. §. 42.* ad nullum contractuum Iuris Civilis genus
 referri posse fatentur.

§. XVII.

Si tamen quis scire cupiat, cui contractui ille accedat quam pro- *Cambia proxime accedunt ad obligationem litteralem.*
 xime: affirmare non dubito, eum esse litteralem, non quidem il-
 lum Romanum, a Iustiniano inuentum, sed singularem, et qui
 moribus praeter ius civile inualuit. Id paucis demonstrare iuuabit.
 Quemadmodum contractus veri et nominati re iniri dicuntur, qui
 rei traditione; verbis, qui verborum sollemnitate; consensu, qui
 solo in idem placitum consensu substantiam capiunt: ita litteralis
 dicitur contractus, qui litteris perficitur, ita ut nec obligatio prius,
 nec actio vel condictio ex chirographo nascatur, quam datis litte-
 ris. Iis enim conscriptis et alteri traditis statim alteri actio compe-
 tit, non ob numeratam pecuniam, sed ob datas litteras. Vnde
 nec quaeritur, an, qui scripsit litteras, debeat, sed an scripserit
 litteras. §. *vn. Inst. h. t.* Potest quidem reus intra biennium uti
 exceptione non numeratae pecuniae, eiusque tunc id priuilegium
 est, ut onus probandi in actorem deuoluat: *L. 3. C. de non num. pec.*
 sed ipso tamen iure ex folis litteris obligatus est reus. Alio-
 quin enim non opus esset exceptione, iure civili tum demum op-
 ponenda, quando actio summo iure competit. *L. 10. C. pr. Inst. de except.*
 Iam haec omnia cambio quadrare, nemo non intelli-
 git. Non prius cambium dicitur contractum, quam datis litteris
 cambialibus. Iis acceptis, statim nascitur obligatio ad pronissam
 pecuniam a tertio soluendam. Si solutio facta non fuerit, actio

instituitur, et quidem non ex eo fundamento, quod trassanti numerata sit pecunia, adeoque vere debeat, sed quod cambium dederit. Hinc etiam in processu vel lite cambiali non operose quaeritur, an debeat reus, sed an cambium scripserit dederitque? Quin adeo in his litteris omne agendi fundamentum consistit, vt nec exceptio N. N. P. nec vlla alia admittatur, nisi in continenti demonstretur. *LYDOV. Process. Camb. cap. III.* Quis itaque negaverit, ex folis litteris nasci obligationem, adeoque cambium vere esse contractum litteralem? quamuis non omnia hic obseruentur ad amissim, quae Iustinianum de contractu litterali sanxisse nouimus, quippe ad naturalia magis quam ad essentiam huius contractus pertinentia. Sunt et alia, quae hanc sententiam nostram mirifice confirmant, ex quibus vel vnum videbimus. Notum est, tessera cambiali per indossamentum in alium translata, licet indossanti iam solutum sit, et trassatus ab illo acceperit instrumentum, quod vocant *einen Mortifications-Schein*: indossatus tamen indossatario nihilo minus soluere teneatur. Dominus de BERGER *Elect. process. exsequit. §. LIII.* Haec sane obligatio non aliunde quam ex litteris oritur. Quod probe obseruans TITIVS *Iur. Priuat. lib. x. cap. 5. §. 53.* Ratio, inquit, *harum assertionum ex eo repetenda videtur, quod ius cambiale ex litteris dependeat.* Cui et celeberrimus ICTUS, Dominus BÖHMERS, *Expos. de Action. Sect. II. cap. VIII. §. 16.* In scriptis, inquit, *necessario hic contractus est ineundus, et EX SCRIPTURA vis obligandi nascitur, adeoque, si verum futuri liceat, ad CONTRACTVS LITTERALES hoc negotium referri posset.*

§. XVIII.

Refelluntur
argu-
menta
contraria.
Primum.

Sunt equidem, qui scriptura hic contrahi negant; sed argumentis, si quid video, non admodum firmis subnixi, et fluctus fere momentos in simpulo. Primo enim aiunt, scripturam magis ad naturalia, quam ad essentiam cambii, pertinere, et si aliunde probari possit, partes consensisse, nihil esse causae, quare obligatio non contrahatur, et detur actio SCACC. §. 1. *quaest. 5. nu. 10.* RHETIVS *de Versur. cap. 1. Thes. 10.* BOENIGK. *Digest. lib. IIII. cap. 29. n. 9.* et alii. Enimuero, quamuis fateamur, et sine litteris hoc modo contrahi posse, nec negemus, ex solo huiusmodi promisso, *bey Kaufmanns-Parole*, nasci obligationem: illa tamen obligatio non est cambialis, sed eius generis, quod ex omnibus conuentionibus et pactis oritur. Actio autem cambialis, *die Wechsel-Klage*, tum demum competit, si litterae cambiales vel tesserae collybificae producantur in foro. Tunc demum parata est exsequutio illa promptissima, et arrestum, quod vocant personale, quibus

cam-

cambiales lites a reliquis seiunguntur. WILLENBERG. *de Except. dol. mal. in camb. cessant.* §. XVI.

§. XVIII.

Deinde aiunt, si vel maxime litterae interueniant, non tamen ^{Secundum} abscisse requiri schedulam collybisticam, *ein Wechsel-Brief*, sed sufficere etiam simplex chirographum, vel nudam adsignationem. FRANCK. *Instit. Camb. lib. I. Sect. I. tit. 3. §. 14. p. 59.* Sed nec id euincit, cambialem obligationem non litteris iniri. Praeterquam enim quod et chirographum in litteris existat: ipse quoque vir doctus agnoscit, non promptiorem ex chirographo vel adsignatione nasci exactionem, quam ex aliis instrumentis, quae garantigiata vocant pragmatici. Atqui si haec vera sunt, vti sunt verissima: quam clarissime sane patet, ex quocumque chirographo vel adsignatione actionem quidem dari, sed non cambialem, adeoque hanc ex solis litteris cambialibus nasci, et hinc rectissime hunc contractum dici litteralem.

§. XX.

FRANC. STYPMANNVS *in Iure Marit. Part. IIII. cap. 8. §. 40. se- Tertium*
qu. ideo scriptura cambia contrahi negat, quod, non soluat, qui et quar-
scripsit, et quia scriptum, sed alius, ad quem scriptum, et quod pe-
cenia numerata sit. Sed neutrum horum verum arbitror. Non sol-
 uit equidem, qui scripsit cambium, actu physico: sed quum,
 quod quis per alium facit, id ipse fecisse videatur, nemo nega-
 verit, eum in sensu iuridico vere soluisse, qui ab alio soluit L.
 56. L. 87. ff. *de solut.* Soluit sane per procuratorem, id est, per
 trassatum, cui solutionem mandauit. Et si hic non acceptat vel
 non soluit, interposita protestatione ipse trassans, qui cambium
 scripsit, ex cambio conuenitur et soluere cogitur: Nec magis de-
 inde verum est, *ideo solui, quod pecunia numerata sit.* Id enim
 si verum esset, nulla esset ratio, cur in cambiali processu non
 admittatur exceptio non numeratae pecuniae. Cur enim soluere
 cogar, quod me accepisse nego, si ideo ad solutionem obligor,
 quia accepi? Enimuero ita non ratiocinantur iudices. Solue, in-
 quunt, quia scripsisti, te soluere velle, solue, quia agnouisti,
 has litteras a te scriptas esse, solue, quia in istis factus es, te
 debere. Tuam stoliditatem accusa, si pecunia non numerata tes-
 feram cambialem dedisti. Omnia itaque redeunt ad litteras. Ex
 his solis omnis obligatio cambialis, ex his solis actio illa tam ri-
 gida nascitur: illae solae exceptiones omnes paullo altioris inda-
 ginis ipsamque exceptionem non numeratae pecuniae excludunt:

manifesto indicio, totum contractum litteralem esse, et vnico hoc niti obligationis fundamento.

§. XXI.

Quintum. Neque nobis aduersantur quatuor illae personae, inter quas cambiale negotium versari supra diximus. Quamuis enim alioquin contractus litteralis inter duas personas subsistat: quo minus tamen in cambio quatuor occurrant, nihil prohibet. In tota enim hac negotiatione contractus principalis a minus principali accurate est separandus. Ille inter remittentem et trassantem initur, eumque litteralem esse, iam satis demonstraui. Reliquae personae accedunt tamquam priorum mandatarii. Inter priores contractus perficitur: posteriores accedunt ad eiusdem consummationem, vt recte obseruauit vir doctissimus A. A. PAGENSTECHERVS *Admonit. ad Pand. Part. III. §. 133. p. 366.* Trassans mandat acceptanti, vt soluat. Remittens mandat praesentanti, vt pecuniam pro se accipiat. Et hinc inter remittentem et acceptantem nihil intercedit negotii; acceptans non obligatur nisi ex acceptatione, qua se mandatum et veluti trassantis personam suscipere, declarat. Ergo vi mandati tunc tenetur ad solutionem; aliquando et tamquam negotiorum gestor, si cambium ad se non directum *per honore di lettera* acceptarit. Ita et praesentans remittentis procurator est, siue in rem suam, si ipsi summa cessa sit, siue in rem alienam, si in remittentis gratiam exigere iussus sit. Quum itaque hae personae sint accessoriae negotii, inter remittentem et trassantem contracti, id vero ex solis litteris cambialibus oriatur: non sane videtur dubitandum, quin tota illa negotiatio ad contractus litterales quam commodissime referatur.

§. XXII.

Litterarum cambialium forma. Quemadmodum autem litteris substantiam capit hic contractus: ita eas etiam verbis semel usu receptis conscriptas esse decet. Formulae vbique occurrunt, vnde iis immorari nolumus. Id vero obseruare visum est, quaedam in iis esse superuacua, veluti inuocationem nominis diuini, *Adio, Laus Deo*, repetitionem promissi in cambiis propriis, *leiste gute Zahlung nach Wechsel-Styl, und nehme Gott zu hülfe*, valedictionem, *Gott zu Gnaden empfohlen*; quaedam necessaria, ita vt omitti non possint nec debeant. Sic e. g. omnino mentio facienda cambii, siue explicite: *ich zahle auf diesen meinen Wechselbrief*, siue implicite: *ich zahle auf diesen meinen sola, prima, secunda*. Omnino exprimentum, quae prima, secunda, tertia sit tessera, si priores datae: *der Herr zahle auf diesen meinen secunda Wechselbrief, wann prima noch nicht bezahlt*; Memoranda

randa est necessario summa soluenda, dies solutionis, genus pecuniae. Denique res ipsa docet, nec subscriptionem nominis, nec notationem diei et consulem abesse debere. *FRANK. Instit. Iur. camb. Lib. 1. sect. 1. tit. 8. Ordin. camb. Elect. March. art. 1.*

§. XXIII.

Sed quaeritur, an et *valutae* facienda sit mentio? Nos ita censemus. Acceptatis iam litteris nihil interest, valutae meminerit trafrans nec ne. Soluere enim tenetur trafratus, non quia trafranti numerata est pecunia, sed quia acceptauit cambium, (§. xx.) adeoque haec exceptio futura esset de iure tertii. *ZANGER de except. cap. xiv. n. 54. FRANCK. Inst. Iur. camb. cap. 8. §. 9. LVDOVIC. Process. camb. cap. II. §. 6.* At nondum acceptatis litteris omnino dispiciendum, quid singulorum locorum legibus cautum. Sunt, quae valutam exprimi iubent, eamque tam necessario requirunt, ut alias inde non dent actionem illam rigidam cambialem. *Capit. Vesunt. cap. XIII. Ordin. Mercat. Ludouici XIII. Reg. Franc. tit. v. art. 1. Cod. Leg. Dan. Lib. v. cap. 14. art. 8. et 19. Ordin. camb. March. Magdeb. Guelpherb. Halberst. art. 1. Ius camb. Austr. art. II.* Aliis locis non adeo necessaria iudicatur, veluti in *Ord. camb. Lips. §. 3. et Brunsv. art. 28.* Tutius tamen est, et iis locis facere mentionem *valutae*, ubi illam non necessariam iudicant leges publicae, quia alias opposita non numeratae pecuniae exceptione reus omnino audiendus esset, modo probationem in se suscipere vellet. *LVDOV. Process. camb. cap. XI. §. 29.* Vnde eam semper utiliter exprimi, recte monuit Illustris Iudicii Aulici Caesarei Consiliarius de *BERGER Suppl. Elect. Process. Exec. th. 1. pos. 28. p. II.*

§. XXIII.

Quae quum ita sint, definitionem cambii localis et vere talis facili negotio reperiemus. Est enim cambium, uti hactenus demonstratum, contractus litteralis, quo is, qui litteras cambiales dedit, certam pecuniae summam, a remittente acceptam, et in litteris expressam, praesentanti alio loco et ab alio soluere obligatur. Multa addi hic possent de variis cambiorum generibus, de eorundem praesentatione et acceptatione, denique de effectu cambiorum et rigido illo agendi modo, qui in cambiis obtinet. Verum quum hic non institutiones iuris cambialis meditemur, sed tantum quaedam de negotiationis collybisticae natura praemittere decreuerimus: potius ad posterius dissertationis nostrae caput progredimur, daturi operam, ut, quae vitia in hac negotiatione vitanda sint, breuiter, at solide tamen, commonstremus.

C A P. II.

D E C A M B I O R V M V I T I I S.

S V M M A R I A.

§. I. Vitium quid sit? §. II. Est vel grauius vel leuius. §. III. Vel proprium vel commune. §. IIII. Alia cambia ipso iure tolluntur, alia per modum exceptionis. §. V. Vnde haec vitia? §. VI. Vitia ex personae conditione orta. §. VII. An minorennes cambiare possunt? §. VIII. An feminae? §. VIIII. An filii familias? §. X. Vitia litterarum cambialium, si falsatae. §. XI. Si et cambium et subscriptio falsa. §. XII. Si cambium subposititium, subscriptio autem recte se habeat. §. XIII. An tunc locus sit iurare diffessione? §. XIIIII. Quid in substantialibus aliquid mutatum? §. XV. Quid si falsum arguatur in die solutionis? §. XVI. Quid si in accidentalibus? §. XVII. Quis damnum ex falso cambio ferat? §. XVIII. Vitium cambii ob correalem obligationem. §. XVIIIII. Vitium ex forma litterarum cambialium. §. XX. An indossari adsignatio et inde actio cambialis institui possit? §. XXI. Vitiosum cambium, in quo cambii non fit mentio. §. XXII. An et illud, in quo valuae mentio non facta? §. XXIII. Quo casu inutile fiat tessera amissa cambium? §. XXIIII. Item omissa protestatione. §. XXV. Quid si protestatio culpa mandatarii vel notarii omissa? §. XXVI. An omne cambium possit indossari? §. XXVII. Vitiosum indossamentum in bianco. §. XXVIII. An Iudaeus Christiano cedere possit indossamentum? §. XXVIIIII. Quoties indossare liceat? §. XXX. Indossamentum a decoctore factum vitiosum. §. XXXI. An Hamburgi vitiosum indossamentum inscio debitore factum? §. XXXII. Vitia cambiorum extrinsecus orta, veluti ex moratorio. §. XXXIII. Ex cessione bonorum et concursu. In qua classe creditores cambiales? §. XXXIIII. Quaedam leges creditores cambiales chirographariis praeferunt. §. XXXV. Praescriptio quomodo vitiet cambium? §. XXXVI. Conclusio dissertationis nostrae.

§. I.

Perspecta cambiorum natura, non erit difficile, et vitia negotiationis collybisticae intelligere. Quo vocabulo hic denotamus, quicquid negotiationem hanc infirmit, eique efficientiam suam detrahit. Quamuis enim proprie vitium sit prauus animi habitus, qui verae virtuti et perpetuae illi ac constanti bene agendi voluntati opponitur: non tamen nouum est in iure nostro, vt id vocabulum et ad *corpus* et ad *negotia ciuilia* referatur. Sane in Edicto Aedilitio vitium accipitur pro morbo *L. 1. §. 7. ff. de Edict. Aedilit.* quamuis ab accuratioribus ita discernatur a morbo, vt hic sit temporalis corporis imbecillitas; vitium autem perpetuum corporis impedimentum. *L. 101. §. 2. ff. de V. S.* et ibi 10. GOEDD. in *Commentario* luculentissimo *p. 775. GELL. Noct. Att. Lib. 1111. cap. 2.* Quemadmodum vero personis vel animi vel corporis vitia tribuuntur: ita et rebus, tum physicis, tum moralibus. Sic res furtivae et vi possessae, quia vfucapione acquiri nequeunt, *vitiosae* dicuntur. *L. 4. §. 6. L. 33. pr. §. 2. ff. §. 2. Inst. de vfucap.* Regulæ iuris dicuntur *vitiari*, quum perdunt officium suum. *L. 1. ff. de R. I.* Scripturae quoque certis casibus feruntur *vitiari* *L. 94. ff. eod.* itemque actus legitimi, quibus et *vitium adferri* legimus *L. 77. ff. eod.* Quin omnia, quae nullius momenti sunt, *vitiosa* vocantur in *L. 29. L. 201. ff. eod.* quae et inutilia adpellantur, *L. 201. eod. rubr. Inst. de inutil. stipul.* et alibi passim. Et hoc quidem postremo sensu et nos hic vocabulo vtimur, vt vitium cambii nobis sit, quidquid negotium collybisticum reddit inutile, eique vim atque efficientiam penitus vel ex parte detrahit.

*Vitium
quid sit?*

§. II.

Ex qua definitione simul patet, duorum generum esse haec cambiorum vitia. Aut enim sunt *grauiora*, et veluti morbi fontici, quia ita perimunt omnem obligationem, vt nulla inde actio, nulla exsequutio supersit, veluti si praescriptione plane expirent. Aut non quidem per omnia obligationem, sed tamen cambialem actionem extinguunt. Quae vitia merito *leuiora* adpellamus. Luculentum eius rei exemplum suppeditant *Leges cambiales Marchicae art. 18.* et *Magdeburgicae art. 24.* quibus cautum, vt cambia propria anno a die solutionis (*von dem Verfall-Tag*) circumacto, non retineant vim cambii, sed chirographi vulgaris: elapso septennio plane omni obligatione et virtute priuentur (*solche veraltete Wechselbriefe sollen alsdann nicht weiter exigibel seyn.*) Ex iis itaque iuribus septennis praescriptio graue adfert vitium; annalis

*Est vel
grauius
vel le-
vius.*

leuius et quodammodo sanabile, quia saltem non omnis ex eiusmodi cambio actio exstinguitur. Non incommode etiam vitia quaedam ex *iure*, quaedam ex *facto* oriri dixeris. Nam vel ideo reus non soluit, quia nullius momenti est cambium, e. g. si praescriptione elanguit, vel, quia cogi ad solutionem nequit, quantumvis cambium sit perfectissimum. e. g. si bonis lapsus fuga sibi consulat. Priori casu ius actorem destituit, posteriore impedimentum ex *facto* oritur.

§. III.

Vel proprium vel commune.

Deinde quum cambialis negotiatio multa cum aliis contractibus communia, quaedam etiam propria habeat: fieri sane non potest, quin et cambiorum vitia in *communia* et *propria* diuidantur; quorum illa praeter cambium omnes conuentiones, haec solum contractum collybisticum adficiunt. Sic sane nullum est dubium, quin cambia ab infante, furioso, mente capto data nullius momenti sint. At idem aliis quoque pactis et contractibus omnibus accidit. *L. 40. ff. de R. I. L. 70. §. 4. ff. de fideiuss. L. 18. C. de iure delib.* Vnde facile patet, *commune* hoc esse vitium contractibus omnibus. At quando leges quaedam cambiales virtutem cambialem detrahunt tesseriis collybisticis mulierum, quae mercaturam non exercent: *LVDOV. Proc. Camb. cap. 1. §. 8. sequ. et Dissert. singul. de muliere cambiante*, vel ministrorum Ecclesiae, *Mandat. Reg. Polon. anno 1711. apud Koenigkium*, vel denique rusticorum et ciuium ex plebe vltima: *Rescript. Friderici Duc. Saxo-Goth. anno 1687. apud eundem Koenigk. p. 2. 48.* vitia haec sint negotiationi collybisticae *propria*, quum alias obligare se possint hae personae omnes, seque obligare soleant quotidie. *L. 6. C. de reuoc. don.*

§. IIII.

Alia cambia ipso iure tolluntur, alia per modum exceptionis.

Quemadmodum porro aliae etiam obligationes vel *ipso iure tolluntur*, vel *per modum exceptionis*: *VINN. ad tit. Instit. Quib. mod. toll. oblig.* ita idem contingit cambiis. Sunt vitia, quae *ipso iure* omnem eorum obligationem perimunt, v. g. si summa in cambio non sit expressa, si subscriptio desit, si trassantem eo tempore impuberem, furiosum vel mente captum fuisse constet. Contra si recte se habeant omnia, et tamen dolus malus trassantis, solutio, compensatio in continenti possint demonstrari: exceptionibus his cambium vitiabitur. Quo et restitutionem minorum referes. Eam enim nec in negotio collybistico denegare solent iura minoribus, si laesio probetur. *MEV. ad Ius Lubec. lib. 111. tit. 6. art. 21. n. 26. REMER. de ver. obligat. valore. Sect. 11. cap. 13. §. 14.* nisi mercaturam exercent. His enim solis omnem spem restitutionis intercludunt iura

nuā cambialia pleraque, modo vel annum aetatis vigesimum superarint. *Ord. Merc. Ludouici XIII. Reg. Franc. Tit. I. art. 6. Ius Camb. Halberst. et Magdeburg. art. 5. vel vigesimum primum, secundum. Guelpherb. art. 5. Brandeb. art. 5.* Quamuis aliae leges nullum plane annum definiant. *Ius Camb. Lips. §. 2. Dantiscan. art. 39.*

§. V.

Denique vt aliae aliorum morborum caussae sunt: ita et vitiorum cambialis negotiationis non omnium eadem origo est. — Com-
Vnde haec vitia?
 modissime tamen ea vitia vel ex *personis* contrahentibus, vel ex *litteris* cambialibus, vel ex earum *praesentatione* et *cessione* seu *indofamento*, vel denique *extrinsecus* ex aliis caussis emergentibus derivantur. De quibus singulis pauca monere iuuabit.

§. VI.

Quod ad *personas* attinet, earum conditio non raro hanc negotiationem vitare videtur. Quum enim cambium sit contractus, et
Vitia ex personae conditione orta.
 quidem talis, qui ad litteralem proxime accedit, nullum quidem dubium est, quin eadem hic valeant, quae de reliquis conuentionibus iura sanciant, adeoque, quisquis potest acquirere, is et cambio sibi alium iure obstringat, et quicumque se valide obligat, is et cambium dare, eoque se aliis obstringere possit. *FRANCK. Instit. Iur. Camb. L. I. Sect. II. tit. 9. §. 3. 4.* Attamen praeter illas personas, quas pacisci posse vel non posse ex iure notum est, veluti furiosos, mente captos, infantes, prodigos, infantiae et pubertati proximos, aliae quoque sunt, quas leges vel patiuntur cambiare vel prohibent, quarumque cambia vel grauiore vel leuiore vitio laborare nouimus.

§. VII.

Primo enim nullum est dubium, quin minores, qui sine curatore contrahunt, saltem secundum mores vbique receptos ciuili-
An minores cambiare possint?
 ter hodie haud obligentur, quamuis obligari omnino videantur iure Romano. *L. IOI. 141. §. 2. ff. de V. O. HUBER. Praelect. ad Inst. de inuul. stip. §. II. sequ.* Quid vero de cambiis? an et illa vitiosa sunt, si a minore vel trassantur vel acceptantur? Non hic per omnia conspirant diuersarum prouinciarum leges. Irrita huiusmodi cambia esse iubet *Ius Cambiale Guelpherb. art. 5. et Ordin. Camb. Hamburg. art. 49.* Id quod ideo procul dubio ita prouisum in patria hac mea suauissima, quia ibi anno decimo octauo elapso maiores censentur adolentes, *Stat. Hamb. Part. I. tit. 8. art. I. et tit. 9. art. I.* ante quod tempus non temere mercaturam quis suis auspiciis exercere solet. Alibi fere distinguitur, mercaturam

exerceant minores, nec ne. Priore casu alibi perinde esse censetur, cuiuscumque aetatis sint, qui negotiantur. Omnes enim promiscue rigori legum cambialium subiicit *Ius Camb. Lips. §. 2. Dantiscanum art. 39. Pruss. art. 35. Wratislau. nou. art. 1. Austriac. art. 7.* At aliis locis paullo benignius agitur cum minoribus etiam negotiantibus. Sane in Marchia Brandenburgica et Ducatu Magdeburgensi ius commune et in cambiis seruatur, adeoque illis sine curatorum consensu se valide non obligant minores. Id vnum singulare est, quod ibi paullo citius maiorenes censeantur mercatores cambiantes, in Marchia nimirum anno XXI. in Ducatu Magdeburgico anno XX. elapso. *Ius camb. March. art. 6. Magdeb. art. 5.* Vbi nihil simile cautum: procul dubio seruandum erit ius commune, quod minoribus, quocumque modo laesis, dat in integrum restitutionem, adeoque cambia minorum infirmat ac rescindit.

§. VIII.

An feminae?

Idem fere de feminis dicendum, quarum cambia facile vitiosa redduntur, et magnum detrimentum adferunt, si promiscue ab illis accipiantur. Distinguendum nimirum est, vtrum se primario obliget femina, an pro alio intercedat, v. g. cambium ab alio transfatum acceptando, mariti cambio subscribendo. Vtroque casu de nouo interest, mercatrix sit femina, an alterius conditionis. Si mercatrix sit, nullum est dubium, quin rigor is cambialis locum habeat, siue se primario obligauerit, siue intercesserit pro alio. Nam quod ad prius attinet, omnia iura cambialia mercatricem cambiare permittunt. *Ius Camb. Lips. §. 2. Ius camb. Austr. art. 7. Wratislau. art. 2.* adeo, vt nonnullis locis sufficere credatur, si vxor mariti negotiationi praesit, quamuis suis auspiciis mercaturam non exerceat. *Ordin. camb. Numburg. Pruss. §. 35. Dantisc. §. 38.* Nec de posteriore potest dubitari, quum vbique vigeat ea consuetudo, vt mulieres mercatrices vti non possint beneficio SC. Velleiani, in rebus ad mercaturam spectantibus, HERING. *de fideiuss. cap. VII. n. 406. MEV. ad ius Lub. lib. I. tit. x. art. 1. n. 76. STRYK. V. Mod. Digest. lib. XVI. tit. I. §. 6. GROENEW. ad pr. C. de SC. Vell. quamuis in Frisia, vbi purum ius Romanum in foro regnat, aliter se rem habere doceat ICTUS celeberrimus VLR. HVBER. Prael. ad Pand. tit. de SC. Vellei. §. 13.* At si mercaturam non exercent feminae: dupliciter contingere potest, vt eius cambium sit vitiosum et inutile. Primum, si femina intercedat pro aliis, cambium acceptet, mariti cambio subscribat. *LVDOV. Diss. de mul. camb. §. 14. RIVIN. Enunc. tit. I. L. 16. p. 149. 150.* deinde si leges prouinciales vel statutariae mulieres perpetuae curatelaе subiiciant, et cambium sine curatorum

rum

rum subscriptione et consensu datum sit. Quemadmodum enim priore casu in promptu feminae erit exceptio SC. Velleiani et *Authenticae si qua mulier C. de SC. Vellei.* nisi his iuribus ea, qua par est, solemnitate renunciarit: KOENIGK. *ad Ord. camb. Lips.* §. 2. not. 2. ita posteriore cambium nullius erit momenti. LVDOV. *dicta disert.* §. 16. et 24. *Ius camb. Numb. apud Koenigk. p. 243.* Paucae enim sunt leges cambiales, quae promiscue omnes mulieres rigori iuris Cambialis subiiciunt, veluti *Brunsvicensis art. 16.* olim etiam *Marchicae et Magdeburgicae*, quas tamen nouis rescriptis mutatas esse docet B. LVDOV. *Proc. camb. cap. I. §. IO. II.*

§. VIII.

Praeterea etiam cambium a filiofamilias trassatum vel acceptatum vitiosum habetur: si ficcum adpareat, id est, si re ipsa sit cambium proprium, et tantum trassati speciem prae se ferat. Adeoque multo magis vitiosum erit ipsum cambium proprium, quod illo pallio vestitum non est. Vti enim prius vitium non semper incurrit in oculos, sed altioris indaginis habetur: ita posterius manifestum est, et ex ipsis litteris collybisticis statim patescit. Quis vero dubitet, quin sit mutuum palliatum, si filiusfamilias proprio cambio se obstrinxerit? BERGER *Suppl. Process. Execut. ad thes.* 50. §. 12. VOIGT. *de Camb. thes.* 5. Quis dubitet, quin ita fraus facta SCto Macedoniano, eaque exceptio obfutura sit creditori, ex cambio agentis. *L. 3. §. 3. ff. L. 7. §. 3. ff. de SCt. Maced.* REMER. *de ver. obligat. valor. sect. II. cap. 13. §. 18.* Sane id adeo verum est in Saxonia, vt ibi ne iuratum quidem cambium subsistat, quo se filiusfamilias obstrinxit. BENED. HIER. DICEL. *de Camb. trassatis* §. 6. Attamen quum et iure communi SCti Macedoniani exceptio cesset, si pater sciuerit, filium negotiari, vel id ei permiserit, vel non nominatim prohibuerit. *L. 7. §. 11. ff. de SCt. Maced.* plerisque fere cambialibus legibus cautum est, vt isti exceptioni locus tantum sit aduersus cambia filiorumfamilias, qui mercaturam non exercent. Mercatores enim etiam in patria potestate constitutos ex cambiis suis, siue trassatis, siue propriis, omnino obligari, fere vbique creditur. *Ius camb. Daniisc. art. 39. Marchic. art. 6. Magd. art. 6.*

§. X.

Vitia haec, de quibus diximus, ex personarum qualitate resultant. Non pauciora ex ipsis litteris nascuntur, si filio, quem vocant, cambiali repugnent, vel aliud quid iis accidat, quod doli suspicionem haud leuem iniiciat. Vt ab hoc postremo vitio ordiatur, illud in iure vocatur *falsum*, cuius tot sunt species, vt vel

earum uerum inire videatur difficillimum. Quum enim ingeniosa esse soleat improbitas in eludendis legibus: quotidie fere noua se offerunt *ευρήματα*, callide excogitata; sed tanto digniora poenis, quanto sunt ingeniosius reperta. Nos tamen ea ita partimur, quod aliquando totum cambium falsum sit et supposititium, aliquando subscriptio recte se habeat, tessera autem collybistica *υεθεύσιος* vitio laboret, aliquando aliquid vel additum vel erasum dicitur. Omnia haec vitia sunt, et quidem fontica ac grauissima, sed tamen non omnia eiusdem effectus habentur.

§. XI.

Si et cambium et subscriptio falsa.

Aliquando totum cambium supposititium et falsum esse dicitur, quod potissimum contingit, si falsarius alienam manum mentitur, et sic cambium supponit alteri, qui de eo numquam vel per somnium cogitauit. Nullum esse huiusmodi instrumentum nemo negauerit. *L. 20. C. de fid. instr. Nou. LXXIII. cap. 7.* At quum haec fraus plerumque non pelluceat, adeoque hoc vitium non semper sit visibile, sed altioris indaginis: quaeritur, an statim is, qui negat, se hoc cambium scripsisse vel dedisse, ad iuratum diffessionem admittendus sit? Idque sine dubio adfirmandum. Primo enim id commune habent processus exsequutiuius et cambialis, ut reus aut recognoscere teneatur instrumentum totum, aut diffessione iurata elidere. Eaque electio ipsi adimi nequit, quando totum instrumentum falsum esse contendit. Deinde nec comparationi litterarum hic locus est, ubi fatetur reus litteras suis esse simillimas, sed suas tamen esse negat, quia id remedium tamquam altioris indaginis pertinet ad processum ordinarium, et tum demum habet locum, si instrumenta producantur, ad probationem vel reprobationem, non, si exsequutiue agatur. *Suendendorff. ad Fibig. p. 739. n. 362.* Adeoque nullius momenti erit huiusmodi cambium, si iuret reus, *dass er es weder selbst geschrieben, oder unverschrieben, (vel acceptiret) noch durch andere schreiben oder unverschreiben (acceptiren) lassen, er sey auch die darinnen enthaltene Post Imploranten nicht schuldig.*

§. XII.

Si cambium supposititium, subscriptio autem recte se habeat.

Paullo durior est rei conditio, si fateatur, suam esse subscriptionem, cambium autem ab aliena manu se inscio chartae illitum esse. Cuius rei tristitia exstant exempla. Retulit mihi *ICTUS* eximius, *Ludaeum* produxisse cambium, cuius subscriptionem suam esse diffiteri non potuerit mercator, qui tamen statim ex lineis chartae inductis ostenderit, chartam hanc se absente ex libro suo mercatorio, cuius primae paginae nomen suum inscripserit, esse euulsam

et

et a Iudaeo callide huic negotio adhibitam. Saepe etiam accidit, vt charta pura (*ein Blanquet*) nomine alicuius fignetur, eaque aliis destinata vsibus, deinde improbus homo abutatur ad cambium alteri supponendum; maxime si non adscriptum sit, cui vsui inferuire debeat charta. e. g. *Blanquet zur Vollmacht für Herrn Maeuium in meiner vor den Hamburgischen Gerichten obschwebenden Sache.* Huiusmodi quoque cambium nullius momenti esse, extra omnem dubitationis aleam positum est: sed non aequè expeditum, an et hic, vt superiore casu, reus promiscue ad iuram diffessionem admittatur?

§. XIII.

Mihi omnino distinguendum videtur, vtrum nullum fit reo, nisi in negatione sua, praesidium, an in praesenti indicium aliquod falsi adfit, quod non iniustam suspicionem possit excitare; qualia plura recenset EVERAD. *de fide instrum. cap. v. n. 54. sequ.* RVLAND. *de Commissar. Part. II. Lib. 5. cap. 29.* MASCARD. *de Probat. Concl. 257.* Si prius: absolum esset, admittere reum ad iusiurandum, quum ita nihil procliuius futurum esset hominibus improbis, quam subscriptionem suam agnoscere, instrumenta negare, et creditori verba pro numis dare. LVDOV. *Proc. camb. cap. VIII. §. 5. seq.* Quod et tunc dicendum, vbi quidem suspicionem falsi iniicit reus, eiusue fundamentum adfert probabile, nec tamen id in continenti possit demonstrare. Hinc quum mercatori ex cambio Hamburgi die 7. Dec. scripto agenti a reo obuertetur exceptio falsi, eiusque fundamentum in eo poneretur, quod eo die Hamburgi non fuerit, idem refert Dn. LVDOVICI *cap. VIII. §. 7.* latam esse sententiam a Scabinis Lipsiensibus, *cambium habendum pro recognito, et summam 365 imperialium soluendam cum expensis, exceptionem autem reiiciendam esse in reconuentionem.* Cuius sententiae non alia erat ratio quam quod fundamentum istud seu indicium falsi non statim incurreret in oculos, sed altioris indaginis videretur. Contra quum W. I. contra F. B. ageret, et ex cambio exigeret 561 imperiales, reus autem obiiceret, litteras istas cambiales se incio esse inscriptas chartae purae (*einem Blanquet*) alio negotio destinatae, idque in continenti ex eo demonstraret, quod sigillum impressum esset, quum id cambiis imprimi non soleat, itemque quod scribae suo huiusmodi chartam puram alii negotio destinatam tunc temporis dederit: pronunciatum ab iisdem Scabinis, *a reo aut agnoscendum documentum, aut iurata diffessione elidendum esse.* Idem *ibid. §. 6.*

§. XIII.

§. XIII.

Quid si in
substan-
tialibus
aliquid
muta-
tum?

Quoties aliquid additum aut erasum esse dicitur, denuo dispi-
ci solet, primum, an id in oculos quodammodo incurrat, adeo-
que in continenti possit demonstrari, nec ne; deinde, vtrum in
substantialibus, an in accidentalibus aliquid mutatum videatur. Ad
substantiam imprimis summa vel pecuniae debitae quantitas perti-
net, quae ideo a cautiore et cifris et litteris exprimi solet, vt
eo minus falsariorum artificio locus sit. Et tamen aliquando illa
summa mutatur, maxime si notata tantum, non perscripta sit.
Tunc quidem, si res quodammodo incurrit in oculos, vitiosum
omnino censetur cambium, nec prius ex eo agi potest, quam ista
falsi suspicio fuerit elisa. Falsi conuicto actore, reus procul du-
bio ne iurato quidem diffitetur cambium, sed pure absoluitur me-
rito. Exemplum eius rei luculentum est apud virum doctissimum
Q. Sept. Florentem Riinum *Specim. Except. forens. cap. vlt. n.*
4. Ancilla quaedam producebat cambium, ex eoque petebat 500
imperiales. Rei opponebant exceptionem falsi, quia ad oculum
pateret, expressam initio fuisse summam 50 imperialium, postea
autem additam nullam, atramento paullo nigriore. Quin ostendebant,
duas nullas quodammodo esse delineatas, quamuis altera
imperfecta sit, adeoque aequae facile ex falso hoc instrumento
5000 quam 500 posse peti. Denique addebant, ne verosimile qui-
dem fieri, ancillam domino tantam summam credere potuisse.
Quum itaque priora indicia in oculos quodammodo incurrerent,
pronunciatum a Scabinis Lipsiensibus, *quod contra D. S. V. actri-
cem inquirendum sit de falso, et interea processus cambialis inter-
quiescere debeat.* Male quidem eo tempore reis cessit illa inquisi-
tio, actrice demum ad iusiurandum purgatorium admissa. Si tam-
en vel confessa vel conuicta fuisset, procul dubio absoluendi
fuissent rei.

§. XV.

Quid si
falsum ar-
guatur in
die solu-
tionis?

Quid vero, si falsum non occurrat in loco suspecto, sed in aliis
cambii partibus? Tunc nullam esse huius exceptionis efficaciam
omnes fatentur. FARINAC. *Part. VI. Quaest. 153. n. 5. 36. 51. 71.*
MEV. *Consil. 72. n. 6. 4.* Quod tamen cum grano salis videtur ac-
cipiendum. Si enim durior ea deprauatione fiat rei conditio: nul-
lum est dubium, quin idem obtineat, quod superiore paragrapho
diximus. Sic e. g. si ad oculum pateat, in cambio scriptum fuisse:
*den 12. Maii 1727. zable auf diesen meinen Sola Wechsel-Brief
die Summa von 2000 Gulden,* et postea numerum anni ita muta-
tum: *den 12. Maii 1726. zable &c.,* magnum reo praeiudicium ad-
fer-

fertur, quum, antequam dies venit, conueniatur. Itaque existimauerim, aequae hoc casu locum fore inquisitioni de falso, quiescente interim actione cambiali. Quamuis enim in loco minus suspecto mutatio facta dicatur: tamen iam superiori capite ostendimus, diem solutionis omnino ad substantiam cambii pertinere.

§. XVI.

Aliud dicendum, si in solis accidentalibus cambii partibus falsum occurrat, et reus inde nihil capiat detrimenti. Tunc enim reus condemnari solet, quia nec cambium a se datum negat, nec debitum inficiatur: contra actorem tamen merito decernitur inquisitio de falso. Elegans hanc in rem praepudicium mecum communicauit Ictus eximius. Iudaeo Halberstadiensi a viro quodam illustri traditae fuerant litterae cambiales super 275. imperialibus. Eae in numero singulari conceptae fuerant: *den....zable ich auf diesen meinen Sola Wechsel-Brief die Summa von Reichs-Thaler 275.* Iis autem praeter debitorem principale subscripserat C. C. E. quam subscriptionem iure cambiali loco aualli vel fideiussionis esse, supra iam monuimus. Iudaeus autem pro *Ich* rescripserat *Wir*, pro *mein*, *unser*, et in fine addiderat verba: *Und wollen wir in solidum dazu beyderseits verpflichtet seyn.* Debitore principali bonis lapsa, cambium per notarium offerebatur fideiussori C. C. E. qui respondit, paratam quidem iam et sepositam fuisse pecuniam Iudaeo destinata, sed quum videat, litteras dolose esse deprauatas, se ad solutionem haud obstrictum sibi videri. Causa in iudicium deducta, absoluebatur C. C. E. reus, quia falsum tam erat manifestum, vt in oculos incurreret. Iudaeus nullitatis arguebat sententiam, actisque ad Ordinem Ictorum Halensium transmissis sequuta est sententia nomine Regis potentissimi concepta: *Nunmehr aus den Acten soviel zu befinden, das Implorat die Wechsel-Schuld der 275. Reichsthaler Einwendens ungeachtet zu bezahlen schuldig. So viel aber das angegebene falsch betrifft; Würde Implorat schweren, das in dem Wechsel-Brief die Veränderung der Worte, Ich und Mein, ohn sein Wissen wirklich geschehen, und die am Ende befindliche clausul eigenmächtiger Weise dazu geschrieben worden: so ist alsdenn unserm Fisco wegen des begangenen falsi seine zustehende iura wieder den Iuden zu beobachten nochmals billig aufzugeben. V. R. W. Rationes dubitandi et decidendi, a nobis latinitate donatae, tales erant. Quamuis Imploratus ideo, quod cambium in pluribus passibus mutatum ipsaque clausula, *Vnd wollen wir in solidum dazu beyderseits verpflichtet seyn*, se incio inserta sit, existimet, se ob L. 2. 4. ff. de*

Quid si falsum arguatur in accidentalibus?

prob. neque ad recognoscendum documentum falsum et adulteratum, neque ad soluendos 275. imperiales obstructum esse; quamvis etiam Iudaeus, se conscio vel occasionem dante, hanc mutationem esse factam constanter neget, et vrgeat contra, eam a famulo suo Aaron Samson ex imprudentia magis, quam dolose, factam oportere, et hinc ob nudam praesumptionem sine liquida probatione indicium falsi nullum adesse, ob quod a Procuratore fisci adcurari possit per *L. 14. C. de fals.*: Attamen quia Imploratus, quod cambium hoc ante hanc mutationem Iudaeo datum subscriptione sua firmarit, inficiari non potest: huiusmodi subscriptio autem cambii alieni secundum iura collybistica inuoluat auallum, vt cuius subscribens se cambii possessori legitimo ad solutionem iure cambiali exigendam obligat, referuato sibi aduersus debitorem principalem regressu. *LVDOVICI Proc. camb. p. 123. et 151. et Disput. de mul. camb. §. 29.* Quia etiam idem imploratus *fol. Act. 4.* dum Notario dixit, paratam iam fuisse pecuniam Iudaeo destinata, veritatem huius debiti cambialis non obscure agnouit. Quo casu sane iniquum esset, ob mutationem in cambio factam, et quam non factam esse, reipublicae magis quam priuati interest, summam debitam soluere detrectari. Quia denique, quod ad falsum attinet, Iudaei negationi soli non multum tribuendum, idque in se poena dignissimum et a Procuratore Fisci omnino vindicandum videtur, maxime si in posterum caussa cognita pateat, eum, qui cambium mutauit, clausula sub finem adsuta intendisse, vt *C. C. E. loco fideiussoris* fieret correus, eique regressus aduersus debitorem principalem intercluderetur, ad quam inquisitionem tamen fiscalem nondum in promptu esse indicium legitimum, nisi Imploratus adserta sua iureiurando firmaret: non potuimus non, prout sententia prae se fert, iudicare.

§. XVII.

*Quis
damnum
ex falso
cambio fe-
rat?* Ita falsum vitiat vel non vitiat cambium, si quaestio incidit, summa soluenda sit nec ne? At quum quatuor personae ordinarie intercedant in cambio trattato: alia inde nascitur quaestio, quis damnum inde emergens ferat? Sic potest sane contingere, vt Titius Maeuius debeat mille, et Iuolenus falsarius offerat Titio cambium, quod Maeuii nomen praefert, quoque Maeuius iussisse fingitur, vt mille soluantur Iuoleno. Cui quaeso nummi pereunt? Cui, nisi domino? qualis hic fingitur Maeuius, simul ac Titius bona fide soluit. Hinc soluens absoluendus procul dubio, siue falsarius totas litteras collybisticas praeter subscriptionem confixerit, siue verarum possessionem nactus se pro praesentante gesserit, modo

do a soluente absit omnis fraudis suspicio, vel culpa plene vacet, neque vllius argui possit negligentiae. *L. 13. C. mand.* Ita iudicatum refert *SCACC. de Commerc. et Camb. §. 11. Gloss. 5. n. 342.* quocum iungi possunt *SPERAND. Negot. et Camps. Industr. p. 11. REMER. de ver. obligat. val. sect. 11. cap. 13. §. 68. MEV. Decif. Part. v. Dec. 175. n. 6.* Idem dicendum, si genuinas litteras deperditas falsarius inuenerit, et se pro praesentante in cambio gesserit, si et hoc casu soluenti nulla culpa potest imputari. *PLECK. Bibl. Iur. Ciu. cap. 14. lib. III. Tit. 5. n. 25.* quamuis hic non tam in litteris, quam in persona falsum reperiatur. Haec de eo casu, vbi subscriptio vera Maeuii adest, vel verum cambium ab eo datum in falsarii manus incidit. Quod si contra falsarius trassanti plane subiecerit cambium, vel eius nomen finxerit: acceptans suo periculo soluit, nec aduersus trassantem, sed aduersus falsarium habet regressum. *HEYDIG. cap. 14. p. 127.* Nec interesse videtur, falsum sit apertum, et in oculos incurrat, an artificiosius et parum manifestum. Nulla enim ratio est, cur vel remittens vel trassans damnum ferat, quum neuter cum soluente contraxerit, neque vmquam eum soluere iusserit. *L. 34. §. 4. ff. de solut.*

§. XVIII.

Aliquando porro vitiosa fiunt cambia, quibus correalis obligatio introducitur, si correi non omnes subscripserint, et alia persona accesserit, quae non eo animo subscripsit, vt obligaretur, sed vt satisfaceret officio. Dubitatio tunc nasci solet, an id vitium sit ita comparatum, vt auertat cambii recognitionem? Denuo respondendum, huic exceptioni in processu cambiali locum non esse, nisi vel in oculos incurrat vitium, vel reus praesumptione haud leui adiuetur. Eidem, quem paullo ante laudauimus, viro doctissimo acceptum fero casum, ex quo, quid mulieris possit calliditas, intelligitur. Mulier quaedam satis, vt tum videbatur, opulenta, *A. E. K. a D. S.* aliquot millia mutua acceperat, et pacta fuerat cum creditore, se et cambium proprium daturam, et a duobus filiis maiorennibus *I. V. K. et A. K.* impetraturam, vt tanquam correi se obligarent. Concipiebatur itaque cambium nomine trium correarum: *Künffig-zahlen wir drey vor einen, und einer vor drey, und also in solidum die Summa:* subscribebat filius natu maior *I. V. K.* quum autem, vt supra diximus, in ducatu Magdeburgico mulier, quae non exercet mercaturam, curatorem adhibere teneatur: mittebat litteras ad curatorem suum *N. S.* qui et ipse subscribebat hac formula: *N. S. curatorio nomine der Fr. A. E. B. verwitweter K.* Eo facto cambium tradebatur *D. S.*, cuius filiam filius natu minor

*Vitium
cambii ob
correalem
obligatio-
nem.*

nor A. K. paullo post vxorem ducebat. Tantum vero abest, vt et is subscriberet, vt potius D. S. cambium hoc indoffaret, et post ea tota illa familia debitoris bonis laboretur. Indoffatarius itaque actione cambiali pulsabat Curatorem S. tamquam correum, qui ab incluto Ictorum Halensium Ordine petebat consilium, an exceptione tutus sit aduersus indoffatarium? Et sane si dicendum, quod res est, vix dubitandum videtur, quin ad recognoscendum condemnari potuerit reus. Cambium enim diserte mentionem faciebat trium correorum: tres autem subscriperant, A. E. K. I. V. K. N. S. Deinde quamuis N. S. adscripsisset, se subscribere curatorio nomine *der Fran A. E. K.* nihil tamen noui videbatur, eundem et tamquam curatorem, et tamquam correum subscribere: Denique exceptio rei in eo consistebat, quod tertii correi subscriptio dolo vel matris vel creditoris D. S. tamquam soceri eius, fuerit omissa. Sed hoc non constabat ex cambio, adeoque altioris indaginis videbatur. At non leues tamen doli erant praesumptiones. N. S. enim subscriperat curatorio nomine, idque expresse adiecerat nomini suo: correalis autem obligatio non praesumitur, si alia obftet praesumptio fortior. Deinde acceptatio facta erat his verbis: *An uns A. E. K. et I. V. K.* Curator autem cambium non simul acceptauerat, ex eoque videbatur manifestissimum, illum non tamquam correum, sed ex officio tamquam curatorem subscripsisse. FRANK. *Inst. Iur. Camb. lib. II. Sect. III. tit. 4. §. 4.* BERGER. *Elekt. Discept. for. Tom. I. p. 801.* Denique illum Ordinem consultissimum non parum mouebant praesumptiones, contra D. S. tertii correi socerum, ipsamque eius matrem A. E. K. militantes, cui ex re lautissima intra breue tempus nec res nec fides supererat. Et hinc non dubitauit tum pro Curatore respondere. Quem vero euentum res habuerit, nescio: nisi quod et indoffatarius postea idem fatum expertus et bonis fere lapsus, paullo seignius rem dicatur vrsisse.

§. XVIII.

*Vitium ex
forma lit-
terarum
cambia-
lium.*

Quae hactenus exsequuti sumus, vitia fere ad falsi crimen vel stellionatum referas. Sunt tamen et alia, quae ex ipsa litterarum formula et conceptione resultant. Sane aliquando creditor vel indoffatarius existimat, sibi in manu esse cambium, quum non nisi assignationem possideat. Eius vero natura a cambio quam diuersissima est, quum in eo tantum consistat, vt vnus mandet duobus, alteri, vt suo nomine soluat, alteri, vt ab hoc accipiat. L. 27. §. 2. ff. de legat. 3. STENGER. *de Assignat. mercat. §. I.* Vnde primus, qui mandat, vocatur *assignans*, *der Assignant*, *der Ausgeber*. STENGER. *ibid.*

ibid. p. 3. alter, qui pecuniam accipit, *Adsignatarius, der Inhaber.*
 STRYK. *Dissert. de iure adsignat. inter mercat. in Vsu Digest. tit. de hered. vel act. vend.* §. 29. et is denique, qui soluit, *adsignatus* vocari solet. *Ord. Camb. Dantisc. art. 1.* Ea vero tota a cambio differt. Nec enim adsignatio adsignantem liberat, quamvis ab adsignatario acceptata. FRANCK. *Inst. Jur. Camb. lib. 1. Sect. III. tit. 9.* §. 9. et semel facta potest reuocari, nisi adsignatarius adsignantis creditor sit. STRYK. *l. 5.* §. 51. nec denique rigori actionis cambialis subiecta est, nec aliis cambii effectibus gaudet.

§. XX.

Bellissimam speciem idem, quem saepe laudavi, vir doctus mihi subministrauit. Mercator in Lusatia G. Q. alteri C. B. litteras dederat, quibus D. Q. mercatorem Vratislauensem iusserat soluere. Hae tales erant:

Zwey Monath nach dato geliebe Herr D. Q. in Breslau gegen diese meine adsignation ohne acceptation an Herrn C. B. oder Ordre Reichsthaler 800 zu bezahlen. Es soll mich validiren. Lôbau, den 18. Mart. 1719.

An indossari adsignatio et inde actio cambialis

institui possit?

rtblr. 800 in 7 et 17. x.

G. Q.

Paullo post C. B. adsignatario bonis lapsa, adsignans adsignatum D. Q. per litteras soluere vetuerat. Decoctor tamen C. B. interea hanc adsignationem *indossauerat in bianco.* Vnde I. G. v. W. tanquam indossatarius, illam veluti cambium Adsignato obtulit, et repulsam passus protestationem interposuit, ac denique actionem cambialem aduersus Adsignantem G. Q. instituit. Quaerebatur, an locus esset actioni cambiali, et an exclusis exceptionibus, litis ingressum impediens, reus ad recognoscendam illam chartam esset obstrictus? Idque rationibus solidissimis suffultus negabat inclutus Ictorum Hal. Ordo, quorum responsum operae pretium fuerit integrum inserere: *Ob nun wohl 1, die Rechte vermögen, das bey contracten die in loco contractus übliche Rechte zu beobachten, welches allhier aus dem fundament, quod ibi quis contraxisse videatur, vbi solutio facienda,*

L. 21. ff. de O. et A.

Colleg. Arg. ad tit. ff. de iud. n. 2. 31.

die Stad Breslau zu seyn scheint, als woselbst die assignirten 800 Reichsthaler vermöge der ausgestellten assignation bezahlt werden sollen. Vnd aber 2. dasige Wechsel Ordnung de anno 1716. art. 37. aus-

N n n 3

dru-

drucklich disponiret, daß wegen ausgestellter assignationen bey nicht erfolgter zahlung nach Wechsel-Gebrauch verfabren werden solle. Hiernechst auch 3, in solchen fällen durchgehends gewöhnlich und der praxi gemäs ist, daß der Imhaber eines auf ihn indossirten Wechselbriefes, wann derselbe wegen nicht erfolgter zahlung protestiret worden, seinen regress nicht allein an den Indossamen, sondern auch an den Ausgeber nehmen, und insonderheit in dem Fall, da iener nicht mehr soluendo, sich sogleich an diesen halten könne.

Ord. Camb. Wratisl. art. 2. 3.

KOENIGK. Ammerck. zur Leipz. Wechsel.

Ordn. §. 19. n. 2.

Welches allhier im so vielmehr scheint statt zu finden, da 4, die richtige Bezahlung der valuta durch die clausul: Es soll mich validiren, in der assignation selbst scheint zugestanden zu werden. Zudem auch 5, die assignation nicht nur an C. B. sondern auch an dessen ordre gerichtet ist, und daher ienem freygestanden, dieselbe weiter zu indossiren, mithin deren Eigenthum an einem andern zu übertragen.

Savary Parfait négociant. P. I. L. 3.

C. 5. p. 123. 181.

Welches Indossement so dann die Wirkung hat, daß Indossatarius sich schlechterdings an den Ausgeber halten kan, und auf die exceptiones, die dem Indossaten im Wege stehen möchten, insbesondre exceptio non num. pec. vel acceptae valutae sich gar nicht einlassen darf.

Leipz. H. G. O. tit. XI. §. allermassen.

HOEKNER de indossam. litt. camb. cap. III. §. 4. 5.

Wie dann auch 6, Imploranten nicht scheint im Wege zu stehen, daß B. die assignation nur in bianco indossiret, und die Ausfüllung derselben erst nach geschעהener praesentation hinzugethan: allermassen dieses dem Wechsel-Gebrauch nach von dem Imhaber eines Wechsels allerdings geschehen kann.

BERG. Elect. Discept. for. Part. II. Suppl. p. 356. TIT. Iur.

Priv. Lib. X. cap. V. §. 46. 49. LVDQV. Proc. camb. cap.

III. §. 26. 88.

So gar, daß solche Ausfüllung auch nach geschעהenem protest, vsque ad motam litem annoch statt findet.

BERG. Oecon. Iur. p. 741. n. 3. KOENIGK. Anmerck. ad Ius camb. Lips. art. XI. n. 6.

Daber es denn fast daß Ansehen gewinnen möchte, daß Implorant
in

in seiner Intention genugsam gegründet, und also nach Wechsel-Recht, oder doch wenigstens executiv zu klagen wol befugt gewesen.

Dennoch aber und dieweil 1, eine assignation, dergleichen Q. ausgestellt, kein Wechsel ist, und daher aus selbiger nach Wechsel-Recht nicht geklagt werden kan.

Edict. El. Sax. de anno 1699. n. 3. 4.

Hiernechst auch 2, das Rechts des Indossements bey blossen assignationen nicht statt findet,

HOEKNER de litt. camb. indossam. cap. I. §. 7.

immassen ein assignatarius als ein blosser Gevollmächtiger des assignanten anzusehen, auf welchen per nudum mandatum kein Wechsel transferiret werden kan.

COCCEI. de Assignat. §. 10.

Dannhero auch einem assignanten allezeit frey stehet, die ausgestellte assignation nach Gefallen zu wiederrufen.

STENGER. de Assign. merc. §. 42. KOENIGK. l. c. ad §. 25. n. 1.

Woraus dann folget, das, da solches im gegenwärtigen Fall. von Q. geschehen, die gantze assignation dadurch gänzlich erloschen. Zudem 3, ex documento quaest. auch nicht einmal executive geklagt werden kan, ehe und bevor ietziger Implorant sich ad causam legitimiret, und die von B. an ihn geschehene cession und deren Richtigkeit, wie auch die vom cedente sowol als cessionario geleistete valuta erwiesen.

LVDOV. de legit. ad caus. §. 14. 19.

Endlich auch 4, die obangeführten rationes dubitandi von keiner Erheblichkeit seyn: immassen, soviel die erste anbetrifft, dasienige, was de loco contractus consumti angeführet worden, nur von demienigen Fall zu verstehen, da de obligatione acceptantis die Frage ist, als in dessen regard der Contractus eigentlich in loco solutionis geschlossen wird. Dabingegen, soviel die obligation des Ausgebers betrifft, nicht der locus destinatae solutionis, sondern locus initae conventionis pro loco contractus zu achten.

SCACC. de Commerc. et camb. §. 11. gloss. 5. nu. 212. SPRENG.

Wechsel practic. §. XI. RAPH. de Turre de camb. Disp. I. qu. 12. n. 9.

Woraus sich dann 5, von selbstn ergiebet, das die Breslauische Wechsel-Ordnung worauf Implorant seine intention fundiren will, hieher keines wegese gehoe, weiln sie zu Loebau nicht recipiret, auch auf gegenwärtigen casum nicht einmal applicabile ist, angesehen darinnen nur denenienigen die privilegia zugestanden werden, welche würcklich acceptiret worden.

Ius camb. Wratisl. art. 37. verbis: Erfolget die acceptation, so erlangen selbe dadurch die qualitaet eines Wechsel briefes. solches aber von Q. assignation nicht gesaget werden kan, als welche weder acceptiret worden, noch die qualitaet eines Wechsels per acceptationem erlangen koennen, immassen der Assignant ohnzweifel eben darum die clausul: ohne acceptation miteingerueket, damit dieses sein mandat nicht per acceptationem als ein Wechsel angesehen werden moechte: Aus welchem 6, ferner fließet, das der vermeinte Indossatarius v. W. weder seinen regrefs an den Assignanten nehmen, noch 7, solche assignation nach Art eines Wechsel-briefes mit protest zuruech senden, oder aus selbiger gegen den Assignanten nach Wechsel-stil klagen koennen. Ausserdem 8, die beygefügte clausel: Es soll mir validiren, die von B. geleistete valuta keinesweges beweiset, sondern nur so viel saget, das die von Assignato an B. geschehene Auszahlung auf des Assignantis Rechnung als gezahlt passiren solle. Dahero solche Worte nur auf das, was zwischen dem Assignanten und Assignato vorgehet, ihr Absehen haben, den Assignatarium aber so gar nicht angehen.

TIT. Iur. Priuat. Lib x. C. 5. §. 45.

das sie vielmehr bey Abfassung und erfolgten Indossament eines Wechsels nach der sonst einstimmigen Meinung der Wechsel scribenten vor ein zeichen der nicht geleisteten valuta anzusehen sind.

SAVARY Parf. Negot. C. III. p. 112. ZIPFEL. de Tesser. collyb. sect.

VI. §. 17. KOENIGK. de lit. camb. praesent. §. 10. n. 12.

Zudem 9, B. als ein blosser Assignatarius kein Recht per indossamentum auf einen andern transferiren koennen, immassen er nicht nur schon fallit gewesen, sondern auch ohnedem das Recht zu indossiren, wie oben sub n. 2. erwiesen worden, blossen Assignatariis nicht zukommen kan. Endlich 10, das erfolgte indossement, wenn es auch sonst in allen seine Richtigkeit hatte, schon darum ganz unkräftig seyn wuerde, weil es in bianco geschehen, und nach Ausweisung des protests allererst nachher von Implorantem extendiret worden, welches nach den vornehmsten Wechsel-Ordnungen für unzulässig.

Brandenb. O. C. art. 13. Guelp. art. 43. Magdeb. et Halberst. art.

26. Brunsv. art. 20. Dant. Sc. art. 27. Lipsf. art. 11.

und ad legitimationem ad causam unzulänglich erachtet wird. Eiusmodi enim inductionum magnus abusus esse potest, ut scilicet praeter intentionem cedentis alterius noxam deinde in illo albo spatio exprimatur, cui tamen principalis ius cedere noluit. Quare si quis literas cum solo nomine cedentis in dolo producit, eae ad legitimationem ad causam non sufficiunt.

LVD. de legit. ad caus. §. 34.

Als halten wir davor, das Implorant gegen Imploraten weder nach Wechsel-Recht noch executive zu klagen befugt, und daher Implorat von der Klage, immassen sie angebracht, zu entbinden, jener aber in expensas zu urtheilen und mit seiner etwan habenden praetension allenfalls ad processum ordinarium zu verweisen. V. R. W. Tam facile itaque incautos decipit formula adsignationis, vt quum tesseram collybificam accipere se putent, nubem pro Iunone amplectantur.

§. XXI.

Par ratio est omnium chartarum, quae quamuis formam cambiorum prae se ferant, cambii tamen nec explicitam, nec implicitam faciant mentionem. Vitiosae enim illae sunt eatenus, vt non sufficiant instituentae actioni cambiali, sed adsignationum tantum habeant effectum, vel chirographi, ex quo exsequutiue tantum agi possit. Hinc in Leg. Dan. lib. v. cap. XIII. art. 8. diserte cauetur: *es solle ausdrücklich darinnen bekannt werden, das es ein Wechsel-Brief sey.* Et quamuis id alii non putent necessarium, veluti B. STRYK. de Accept. lit. camb. cap. III. §. 9. TITIVS Iur. Priuat. lib. x. cap. 5. §. 21. et alii: res ipsa tamen docet, si nulla plane fiat cambii mentio, e. g. *der Herr zahle an Meuium die Summa von 1000. Reichsthaler*, rem altioris fore indaginis, cambium hoc sit, an adsignatio, adeoque cambiali rigori locum non futurum, quia processus cambialis ea est natura et indoles, vt omnia, quae actor in libello adfirmat, ex ipsis litteris cambialibus statim clara sint et liquida. Vnde cambii mentionem vel explicitam: *der Herr zahle auf diesen meinen Wechsel-Brief*, vel implicitam: *der Herr zahle auf diese secunda, wann prima noch nicht bezahlet.* recte requirunt Illustris a BERGER. Elect. Discept. for. p. 706. Suppl. Tom. I. p. 48. 52. seqq. Suppl. ad Elect. Process. Exsequut. thes. L. pos. 24. p. 9. WERNH. comp. Iur. lib. III. tit. 29. §. 2. RIVIN. Enunc. Iur. ad Proc. Ord. Sax. tit. XXV. Enunc. XXII. FRANCK. Institut. Iur. Camb. lib. I. sect. I. tit. VI. §. 7. 8. D. KOENIGK. ad Ius Camb. Lips. §. 3. annot. 1. p. 6. vbi et praeiudicio duplici eam sententiam confirmat.

§. XXII.

Quantae vtilitatis sit haec obseruatio, vel inde patet, quod contingere possit, vt aliquando omissa cambii mentione ne exsequutiue quidem ex charta huiusmodi agi possit. Si enim expressum est, eam esse cambialem vel collybificam, parum refert, valuta expressa sit nec ne, quia cambialis actionis tantus est rigor, vt locum plane nullum relinquat exceptioni non numeratae pecuniae.

An et illud, in quo valuae mentio non facta?

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

O o o

ZAN-

ZANGER de *Except. Part. II. cap. XIII. n. 54.* LVDOV. Proc. camb. cap. II. §. 6. KOENIGK. ad *Ius Camb. Lips. §. III. annot. 2. p. 7.* Id quod etiam celebriores leges cambiales agnoscunt, veluti *Lipf. art. 3. March. et Magdeb. art. 1. Brunsv. art. 28. August. art. 7. Francof. art. 15. Dantisc. art. 16. Colon. §. 4.* Et si vel maxime valutam leges desiderant, quod quasdam facere cap. I. §. 22. monuimus: tamen nec vitiatu processu cambialis, post acceptationem factam, nec ante eam ulterius, quam ut reus audiendus sit, si pecuniam sibi haud numeratam esse, in continenti probare queat. At ubi omis- sum est cambii vocabulum, adeoque chirographi naturam induunt chartae: non facta valutae mentione ne exsequitio quidem processui erit locus, quippe qui ex iis demum nascitur instrumen- tis, in quibus causa debendi specialis expressa est. Siquidem in- strumentum alias non probat, sed aliunde sumenda erit probatio. L. 25. §. 4. ff. de prob. Mev. 2. Decif. 22.

§. XXIII.

Quo casu
inutile fiat
tessera a-
missa
cambium? Vitiosae porro aliquando fiunt tesserae collybificae, in se satis perfectae, si vel praesentatio non rite ac more inter mercatores re- cepto fiat, vel protestatio omittatur, vel sane, quod ad priorem casum attinet, contingat, ut cambium vnicum (*ein sola Wechsel- Brief*) pereat, adeoque iusto tempore nequeat offerri, antequam autem aliud a trassante adueniat, trassatus bonis labatur. Sane tunc inutilis erit noua illa tessera cambialis, quia nec quisquam est, qui eam acceptare teneatur, nec aduersus trassantem datur regressus. MARPERG. *Descr. nund. cap. x. pag. 23. 24.* MARTA *Di- gesti. nouiss. tit. Epistola cap. XVII.* Quamuis enim sola amissio tesse- rae contractum inter trassantem et remittentem haud exstinguat: SIG. SCACC. de *Commerc. et camb. §. II. gloss. 5. n. 347. sequ.* SPRENG. *Pract. camb. §. XIII. §. 90.* (quicquid occlamet cum aliis MARQVARD. de *Iure Mercat. lib. II. tit. 12. n. 63.*) et hinc praeslita cautione non modo trassans nouam tesseram dare, sed et trassatus, si semel ac- ceptauerit, pecuniam exsoluere debeat: *Ius Camb. Lips. §. 33. March. art. 29. Magdeburg. art. 25. Dantisc. art. 27.* FRANCK. *Inst. Iur. camb. lib. II. Sect. III. tit. 4. §. 4. seqq.* nihil tamen causae est, cur trassans maneat obstrictus, si inter moras praesentantis trassa- tus bonis labatur, nec aequum iudicatur, trassantem ferre debere damnum, quod alter sua culpa sentit. Deinde quamuis paullo an- te dictum sit, contractum inter remittentem et trassantem amissa tessera non infirmari: tamen et hoc casu non semper obtinebit rigor cambialis. Quid, si enim trassans neget, se valutam acce- pisse? quid, si inficietur, huiusmodi contractum ininitum esse? Tunc sane

sane remittens agere non poterit cambialiter, ac ne exsequutiue quidem. Nec enim tessera adest, quam recognoscat trassans, et tota narratio libelli facta complectetur altioris indaginis, adeoque eo ipso vitiabitur contractus cambialis, eatenus, vt ordinario processu agere teneatur remittens. Quod ipsum quoque eo casu continget, si post acceptationem perierit tessera, et trassatus se accep- tasse neget. Vnde in legibus cambialibus non abs re dicitur, quod amissa tessera rigor cambialis praestita cautione tunc demum locum habeat aduersus acceptantem: *Wann ein acceptirter Wechsel-Brief verlohren wird, und der debitor Schuld geständig ist. Vi- deantur Ius Camb. Lips. §. 33. et reliquae leges cambiales paullo ante citatae, quibus addenda Ord. Camb. Hamb. nou. art. 42. vbi ita ponitur: Wann ein acceptirter Wechsel-Brief verlohren wird, und der acceptant der Schuld geständig oder uberwiesen ist (quod fieri non potest nisi processu ordinario) bleibt gegen denselben das Wechsel-Recht in vollen Würden, id est, si processu ordinario alter conuictus sit, quod cambiale debitum contraxerit, tunc aduersus illum exsequutio secundum ius cambiale fieri poterit.*

§. XXIII.

Multo magis vitiatur cambium omissa protestatione, eo quippe sine interponi solita, vt, qui spe solutionis excidit, iura sibi om- ^{Item om-} missa pro- ^{testatione.} nia aduersus trassantem et reliquos obligatos integra feruet. Ea vero opus est, siue tesseram acceptare recuset trassatus, siue facta acceptatione plane non soluat, siue solutionem iusto diutius protra- hat, fitque adhibito notario cum duobus testibus, quocumque tem- pore, et a Notario in instrumenti sollempnis formam redacta statim remittenda trassanti, FRANCK. *Inst. Iur. Camb. lib. I. sect. III. tit. I. sequ.* Siue itaque protestationem quis plane omitat, siue trassan- tem vel auctorem suum ea de re non reddat certiozem, siue in- strumentum protestationis haud transmittat; regressum amittet, adeoque inutile fiet cambium, SIGISM. SCACC. *de Commerc. et camb. §. II. gloss. 5. quaest. IO. n. 325. FRANCK. l. c. tit. I. §. 25.* nisi eo ca- su, quo trassatus, facta acceptatione, non soluit, et ob istam mor- am interposita non est protestatio. Quamuis enim tunc de dam- no inde emergente trassans non teneatur ob protestationem omis- sam: acceptantis tamen obligatio adhuc salua est, adeoque prae- sentans aduersus illum adhuc cambialiter agere suumque, si soluendo sit, consequi poterit. CARPZOV. *Disp. de Camb. §. 54.*

§. XXV.

Ob omisam vel non ita interpositam protestationem cambium *Quid si* et tunc vitium capit, si non culpa praesentantis, sed vel mandata- *protestatio*

eulpa
mandata-
rii vel no-
tarii omif-
sa?

rii, vel ipsius notarii non rite facta sit. Non magis enim regressum tunc habet aduersus auctorem suum, vel aduersus trassantem, quam si ipse negligentiae posset coargui. Quemadmodum enim vel iure communi procurator officio suo minus recte functus negligentia sua domino nocet: *L. 10. C. de procur.* ita id multo magis obtinebit in negotio cambiali, vbi omnia veluti ad viuum refecantur, et saepe vel in hora magnum periculum vertitur. Nec tamen in vniuersum inutile erit hoc cambium, quum et aduersus mandantem, cuius negligentia hoc accidit, regressum habeat, *Ius Camb. Wratislau. art. 9. Guelpherb. art. 38. LESER. Resol. dub. camb.* et aduersus ipsum Notarium, tam male functum officio suo. Est enim id generatim expressum in Maximiliani I. Aug. *Notariat-Ordnung* anno 1512. art. 3. verbis: *Als lieb iknen sey (zusamt dem, das sie Wiederunge der Schaden und Interesse denen, so durch sie versaumet oder verführet werden, zu thun schuldig sind,) unsere schwere Ungnad, Straf und Buß zu vermeiden.*

§. XXVI.

An omne
cambium
possit in-
dossari?

Saepe et indoffamentum vitiosum est. Indoffamentum modo esse cessionem cambii, modo nudum mandatum, iam supra *cap. 1. §. vii. iii.* monuimus. De hoc iam aliquid vltius monere nihil attinet. Illa fieri ordinarie potest ab omnibus, ad quos cambium pertinet, siue in tessera haec verba occurrant; *An Tuum oder dessen* ordre vel commissi siue non occurrant. Quamuis enim id neget *D. KOENIGK. Annot. ad Ius camb. Lips. §. xi.* nulla tamen videtur obfistere ratio, quo minus, quod meum est, alii cedere queam. *LVDOVIC. Proc. camb. cap. iiii. §. 23. cap. vii. iii. §. 7.* nec sane interest trassati, mihi, an indoffatario soluat. *LVDOV. l. c. FRANCK. Lib. 1. Sect. II. tit. 5. §. 8.* At aliud tamen in Gallia receptum, adeoque vitiosum ibi erit indoffamentum, si in tessera verba illa: *oder dessen* *Ordre desiderentur. Ord. Mercat. Ludou. xiiii. tit. v. art. 30.* Nec magis illud ex quorundam locorum legibus valet, si indoffamentum vel cessio fiat in alium locum, quam qui in cambio expressus est. *Ord. camb. Lips. §. 30.* Imo Bulsani et in Italia plane euandum et inutile habetur quodcumque indoffamentum. *Ord. camb. Bulsan. art. 8. DV PVY de art. lit. camb. cap. xiiii. §. 7. edit. Lat.* Quibus casibus facile quidem, sed tamen non vbique, vitiatur indoffamentum.

§. XXVII.

Vitiosum
indoffa-
mentum
in bianco,

Vbi huius generis non exstant sanctiones, dubium equidem non est, quin indoffamento locus sit: at fieri tamen potest, vt vitietur, sit fiat in *bianco*, id est, relicto spatio, cui indoffamentum deinde

deinde inscribatur, pro lubitu possessoris: cuius rei exemplum iam supra §. xviii. vidimus. Eiusmodi enim indossamentum fieri prohibent *Ius camb. Lips. §. xi. March. art. 30. Pruss. art. 25. Magdeburg. art. 26. August. art. 11. Dantisc. art. 27.* ob innumeras, quae hic latitare solent, fraudes. Non ergo cambialis actionis rigor locum habet aduersus eum, cui solutio mandatur, quamuis facta sit acceptatio, nisi ipse *indossans* ante solutionem illud spatium expleverit. *LVDOV. Proc. camb. cap. 1111. §. 25. TITIVS Iur. Priu. Lib. x. cap. v. §. 46. 49.* Indossantem dico id explere debere. Quum enim fraudis euitandae causa *indossatio in bianco* prohibita sit: quid quaeso id ad euitandas fraudes faceret, si ipse possessor manu sua spatium expleret, tesseramque sibi cessam, et valutam a se numeratam esse, fateretur? An sic certior erit indossatus, quam pridem, quum ei indossatarius tesseram cum *indossamento in bianco* offerret? Vnde omnino suffragandum hic videtur sententiae Dni *LVDOV. l. c. p. 77.* Nec obuerti nobis poterit praxis quotidiana procuratorum iudicialium, qui missas sibi pro mandato chartas puras (*blanquets*) ipsi explere solent, eo effectu, vt eiusdem habeantur virtutis, ac si ab ipso mandante fuerint conscriptae. *SVENDEND. ad Fibig. p. 225. sequ.* Multum enim interest inter mandatum procuratorium et tesseram collybisticam. Illud dari solet cum subscriptione: *Blanquet zur gerichtlichen Vollmacht an Herrn Titium in meiner vor den Stadt-Gerichten zu H. gegen M. obschwebenden Rechts Sache*, adeoque statim patet, cui data sit haec charta, quidque ipsi sit inscribendum, nec facile abuti ea poterit procurator, quum certae formulae et clausulae mandatorum iudicialium in plerisque locis receptae sint, quibus et hunc procuratorem vti oportet. At indossamentum litterarum cambialium *in bianco* fit sola subscriptione nominis, ex qua, nec cui indossatum sit, nec an valutam acceperit indossans, adparet. Vnde merito explenda est ab ipso indossante. *Ius camb. Brunsv. art. 43.* nisi indossatarius alio modo personam suam legitimare, vel cautione praestita securum praestare possit indossatum. Et ita respondit Collegium mercat. *Lips. d. 18. Iul. 1694. apud KOENIGK. in Parere 13. p. 651.*

§. XXVIII.

Quaestio porro hic oritur, an et Christianus et Iudaeus sibi invicem cambia cedere possint? Sane omnes huiusmodi cessiones in Germania lege publica prohibentur in *Rec. Imp. a. 1551. §. 79. et in Ord. Polit. 1577. tit. xx. §. 4.* Vtroque enim loco cautum, vt actio a Iudaeo cessa Christiano nullius sit effectus. Enimuero et a recessibus Imperii ob contrariam, quae inualuit, consuetudinem

An Iudaeus Christiano cedere possit indossamentum?

nem impune receditur: *L. 32. §. 1. ff. de Legib. §. 11. Inst. de I. N. G. et C.* nullum est dubium, quin vbiq̄ue lex illa exoleuerit. Nam experientia, rerum magistra, docemur, Iudaeos vti alia instrumenta, ita et cambia in media Germania vbiq̄ue impune cedere Christianis. Nec exempla defunt, quod debitor cessus, opposita licet illa exceptione, nihilominus ad solutionem condemnatus sit. Vid. Illustr. a BERGER *Oecon. Jur. Lib. III. cap. v. thes. 4. p. 64.* Sane cum H. P. mercator Iudaeo dedisset cambium, hic vero illud per sollemnem indoffationem cessisset M. et focis, mercatoribus Christianis, H. P. conuentus et hac et aliis exceptionibus se tuebatur. Nihilominus in Iudicio inferiore Hamburgi d. 7. Maii 1721. condemnatus est ad solutionem praestandam. Interponebatur appellatio, in qua instantia prior sententia a Senatu Amplissimo pure confirmabatur. d. 3. Octob. 1721. Denique reo Reuisionis beneficio vso, actisque more maiorum ad Ordinem Ictorum exterorum transmissis, iterum sequuta est sententia confirmatoria, reusque in expensas condemnatus est. Ratio ad hanc exceptionem pertinens ita se habet: *Ob er nun wohl, betreffende die materialia, loco grauaminum anführet, --- dass Appellaten auch so gar wieder den klaren Reichs Abschied de anno 1577. tit. 20. §. Es soll auch sich actionem contra Christianum a Iudaeo cediren lassen: --- dennoch aber und dieweil --- der angeführte Reichs Abschied bey Wechsel-Indoffaments nicht beobachtet wird, sondern ein Iude einen von einem Christen ausgegebenen Wechsel einem andern Christen der allgemeynem Wechsel-usage nach gar wohl cediren kan.* BERG. *Oecon. Jur. Lib. 3. c. 5. th. 5. p. 643.* Welches auch die Hamb. Wechs-Ordnung, indem sie die Iuden denen Christen parificiret, tacite einräumet. *Ius camb. Hamb. art. 13.* Als ist man nach Inhalt des Urtheils allenthalben zu erkennen bewogen worden. Imo illi ipsi Doctores, qui istius Reccessus vsum aliquem superesse contendunt, varia tamen comminiscuntur, quibus ille eludatur facillime. Alii enim eum de Iudaeis interpretantur, qui publica auctoritate non tolerantur. B. STRYK. *Annot. ad Lauterb. tit. de hered. et act. vend. p. 327.* Alii tantum eas cessiones prohiberi censent, quae velandae vsurariae prauitatis causa fiunt. *Carpzou. Part. II. Const. xxx. Def. 45. et Resp. Lib. v. resp. 38.* RICHTER *Decis. Part. I. Decis. 36. n. 12.* TIT. *Jur. Priu. Lib. III. cap. 4. §. 5. p. 460.* rectius sane tibi consulturi, si sine ambagibus legem illam ab vsu recessisse, contrariaque consuetudine iam pridem exoleuisse, faterentur. Vnde hodie non temere verendum, ne indoffamentum a Iudaeo factum in Germania vitiosum iudicetur, quum in cambiis iisdem iuribus perfruantur Iudaei,

ac Christiani, nisi quod illi pecuniam solutam ad exactorem perferre; hi eam domi suae exsoluere iubentur. *Ius camb. August. art. 34. Brunsv. art. 25. Francof. art. vlt. Halberst. et Magdeb. art. 30. Wratisslau. §. II.*

§. XXVIII.

Facilius contingit, vt vitiosum fiat indoffamentum, si nimis saepe repetatur. Quemadmodum enim §. xxv. diximus, indoffationem quibusdam locis plane non admitti: ita alibi admittitur quidem, sed non nisi semel, veluti Noribergae. *Iure enim cambiali istius urbis art. 10.* cautum est, vt cambia saepius, quam semel, girata nec a mercatoribus pro cambiis habeantur, nec acceptentur, nec summa ex iis exigatur, nec interposita protestatione remittantur, vel instrumentum protestationis a notario super iis conficiatur. Paulo benignius est *ius camb. Guelferbit. art. 42.* quod plures quidem girationes vel plura indoffamenta, sed non tamen vltra quartum admittit, additque: *da es uber das vierdte-mahl geschehe, soll derselbe nicht acceptiret, noch dagegen einige protestation verstatet werden.* Reliquae leges Cambiales quidem de abusu harum girationum conqueruntur, optandumque esse fatentur, eas ob insignem abusum (de quo Phoonfen *Sil. camb. Amst. cap. xxxii. pos. 27. et cap. xxxvii. pos. 13.*) vbique prohiberi; consuetudini tamen et moribus id tribuunt, vt eas in infinitum permittant. *Ord. camb. Lips. §. xi. March. art. 30. Magdeb. art. 39. August. xi. Francofurt. §. xi. Dantisc. art. 27.*

Quibus indoffare liceat?

§. XXX.

Nec minus vitio insanabili laborat indoffamentum factum ab eo, qui iam foro bonisque cessit. Quemadmodum enim is nulla de re sua valide disponit, *L. 6. §. 7. ff. quae in fraud. cred.* adeoque nec alium liberat, nec alii recte soluit: *l. 14. §. 1. ff. de solut.* ita nec cambium recte vel traffat, vel acceptat, vel indoffat. Sperand. *Negotiat. et campf. industr. p. 81.* Id quod etiam vrgeri vidimus ab Amplissimo Ictorum Halensium Ordine in *Respons. §. xviii. adducti ratione decidendi nona.* Imo tantum abest, vt liceat decoctori indoffare, vt potius quaedam leges Cambiales, veluti *Lugdunenses art. 13.* etiam ea omnia indoffamenta irrita esse iubeant, quae intra decem proximos ante fugam dies ab eo facta sunt, imo quaecumque intra hoc spatium perfecit decoctor, excepta scontratione. Nullius igitur momenti erit cambium, saltim post fugam ab obaerato indoffatum, quum possessor nec ex indoffamento huiusmodi agere, nec regressum sperare possit, vel aduersus indoffantem, quem bonis omnibus euolutum fuga in nescio quem terra-

Indoffamentum a decoctore factum vitiosum.

rum

rum angulum abstulit, vel aduersus curatorem bonorum, qui potius cambium illud tamquam in fraudem creditorum alienatum, reuocandum esse censebit, si sapit.

§. XXXI.

*An Ham-
burgi vi-
tiosum in-
dossamen-
tum incio
debitore
factum?*

An indossamentum Hamburgi fieri possit incio indossato, quae-
stio videtur dubia, quam iam nobis excutiendam sumemus. Quam-
uis enim iure communi cessio nominis etiam ignorante vel inuito
debitore cessio fieri possit, *L. 1. de nouat. et deleg.* et ea etiam in
re delegatio a cessione differat: *di. L. 1. C. eod.* aliud tamen cau-
tum videri possit iure statuario Hamburgensi *Part. 1. tit. XII, §. 3.*
*Es soll aber bey solcher cession und Ubertragung der Debitor allewege
von demienigen, welcher die Handschrift annimt, gefraget werden,
ob er einige Einrede gegen die Handschrift habe.* Sed vere nihil
noui sancium statuti huius auctores, sed, uti recte vir doctus
in notis MS. ad statutum Hamburgense monuit, *hic versus
tantum cautionis et maioris securitatis causa additus est.* Non enim
nulla iudicatur cessio incio debitore facta: sed tantum additur:
*In Verbleibung dessen, werden dem Debitori alle seine rechtmässige
exceptiones zur Zeit der Bezablung vorbehalten.* At iuris commu-
nis est, cessionario ob stare exceptiones in rem omnes, quae ce-
denti opponi potuissent. *IO. a SANDE de Action. cess. cap. XIII.* Ex
quo facile patet, etiam ad cambia hoc statutum non pertinere,
quum et de chirographis tantum loquatur, et in cambio indos-
santi etiam non obstant aliae exceptiones, quam quae in conti-
nenti liquidae fieri possint. Hinc quum H. P., de quo §. XXVII.,
etiam hac exceptione vsus esset; *ICTI Halenses in rationibus de-
cidendi eam ita exploserunt: Ob wohl---- andern theils appel-
late besage der Hamb. Stadt-Rechte P. 1. tit. 12. art. 3. verbunden
gewesen, bey cession und Ubertragung dieser obligation debitorem
vorher, ob er gegen dieselbe einige Einrede habe, zu befragen:----
dennoch aber und dieweil---- die angeführte dispositio iuris statuarii
Hamb. von Ubertragung der obligationen nur von Handschriften redet,
und auf die Wechsel, welche unter Kaufleuten frey indossiret werden,
nicht zu appliciren ist, &c.*

§. XXXII.

*Vitia cam-
biorum
extrinse-
cus orta,
veluti ex
morato-
rio.*

Reliquum est, ut et illa cambiorum vitia expendamus, quae
extrinsecus et non ex ipsis litteris emergunt. Quo potissimum
referimus moratoria, cessionem bonorum, et praescriptionem.
Induciae moratoriae quid sint, satis ex ipsis iuris compendiis pa-
tet. Iis vero impetratis nullum est dubium, quin et cambialis
ille rigor aduersus debitorem interquiescat, locusque sit excep-
tioni

tioni indulti moratorii LVDOV. *Proc. Camb. cap. X. §. 8.* Quum enim eo fine indulgeri soleat, vt debitor, fortunae iniurijs ad rem paullo angustiores redactus, interim veluti respiret et res suas constabiliat: nemo non videt, hanc rationem et ad debita cambialia pertinere. Vitiosum itaque hoc casu cambium fieri poterit, non modo, quatenus per tot annos nullam producit actionem, verum etiam ob imminens fugae vel decoctionis periculum. Raro enim obaerati intra hoc spatium ad meliorem fortunam adspirant, sed plerumque conualatis fortunarum suarum reliquijs sub finem induciarum in pedes se coniiciunt, vel certe bonis cedentes inanes creditoribus plerisque actiones relinquunt. Quae quum ita sint, paucae quaedam leges ita consulunt creditoribus cambialibus, vt vel moratorium obaeratis denegent, nisi edito inuentario bonorum et citatis creditoribus, *Ius Camb. March. §. 43. Magd. §. 38. Kön. Preuss. Reglement von Verbesserung des Iustiz-Wesens §. 17.* vel illi omnem virtutem adimant aduersus debita cambialia. *Cod. Leg. Dan. lib. V. cap. 14. §. 25. et Norueg. lib. V. cap. XIII. art. 24.*

§. XXXIII.

Deinde, promptam illam exsequutionem amittunt cambia, si debitor bonis cefferit, vel illo inuito fiat concursus creditorum. Quamuis enim priori casu beneficium cessionis bonorum, imo et competentiae et solutionis particularis denegari soleat, si debitum sit cambiale: *Ius Camb. Halberst. et Magdeb. art. 38. D. BARTH. Hodeg. forens. cap. III. §. 28. pag. 660.* inanis tamen erit actio aduersus debitorem, bonis omnibus euolutum, nisi forte dulce sit creditori, debitorem carceris squalore macerare, eiusque miseria nonnumquam oculos pascere loco solutionis. At posteriore casu vix superest spes vel solutionis vel vindictae, si, quod plerumque fit, debitorem communem fuga abstulerit. Aduersus enim curatorem bonorum frustra aget cambialiter: et si res ad protopraxian creditorum peruenit, possessor cambii non pinguiore gaudebit priuilegio, quam nudi chirographarii. *Ius Camb. Halberst. art. 35. Magdeb. art. eod. TITIVS Iur. priuat. lib. X. cap. 10. §. 40. LVDOV. Proc. Camb. cap. XVI. §. 5.* adeoque his simul satisfiet pro rata in classe vltima, ad quam raro quidpiam ex debitoris bonis solet peruenire. Quod adeo verum est, vt secundum *Iura Camb. Magdeb. et Halberst. art. 33.* nec non *Marchic. art. 37.* ne tunc quidem inter hypothecarios collocentur, si litteris cambialibus clausula inserta sit: *bey Verpfändung meines Vermögens*, quippe quam haec leges nullius momenti esse iubent, Tom. II. *Heineccii Opusc. Sylloge I.* P p p quam-

Ex cessione bonorum et concursu. In qua classe creditores cambiales?

quamuis alioquin extra has prouincias valeat haec constitutio pignoris vel hypothecae, modo in Saxonia et vicinis regionibus quoad immobilia accedat confirmatio iudicialis. LVDOV. *Process. Camb. cap. XVI. §. 6.* STRYK. *Vf. Hod. Pand. tit. qui potiores in pign. §. 3.*

§. XXXIII.

Quaedam leges creditores cambiales chirographariis praesferunt.

Quum vero id damnum mercatores etiam industrii sine culpa ferre teneantur: non sane iniquae sunt leges, quae creditoribus cambialibus ius tacitae hypothecae indulgent. Mediolani sane et Auenione hoc priuilegium concessum esse collybistis obseruat NIC. de PASSERIBVS *de script. priuat. lib. III. de litt. camb. quaeft. II. n. 7. 8.* Simile quid in Gallia obtinet, vbi cambia a proxenetis subscripta a die exactionis, non subscripta a tempore recognitionis hoc priuilegio gaudent. SAVARY *Part. I. lib. III. cap. 7. pag. 247.* In Ducatu Brunsvicensi ac Regno Sueciae cambiale debitum omnibus hypothecis generalibus praefertur, et proxime ab hypothecis specialibus, iudicialibus et debitoribus priuilegiatis collocatur, *Ius Camb. Guelp herb. art. 55. Suecic. art. 26.* Hypothecis omnibus postponunt et debitis chirographariis praeferunt cambia *Ius Camb. Pruss. art. 33. Wratisl. nou. art. 35. March. art. 37.* Sed haec, tamquam iura singularia et priuilegia, magis ad exceptionem, quam ad regulam pertinent, adeoque moto iam concursu cambia virtutem suam ordinarie amittunt, et in chirographos degenerant, nisi forte quis ipsum debitorem fugitium perfequitur.

§. XXXV.

Praescriptio quomodo vitiet cambium?

Praescriptionem denique vt omnes alias obligationes, ita et cambialem perimere, nemo dubitauerit. Vitiosum itaque habebitur cambium, cuius virtus praescriptione ita elanguit, vt nec actionem producat, nec ad compensationem profit. Currere autem incipit praescriptio a die solutionis vel a prorogationis termino, et ordinarie longissimo tempore finitur. *L. 3. C. de praescri. 30. vel 40. ann. MEV. Consil. postum. cap. I. n. 18. LVDOV. Proc. camb. cap. XI. §. 2. 3.* Sed id ius admodum restringunt leges cambiales. Lugduni enim elapso anno inter ciues, circumacto triennio inter exteros cambia expirant, eatenus, vt solutio iam facta esse praesumatur. *Ord. Camb. Lugd. art. 10.* In reliqua Gallia quinquennii lapsu tunc demum cambialis actio extinguitur, quando debitor iureiurando hanc praesumptionem factae solutionis confirmet. FRANCK. *Instit. Iur. Camb. lib. II. Sect. III. tit. 3. §. 6.* In Dania litterae cambiales omnes vicennii lapsu irritae fiunt. *Cod. Leg. Dan.*

Dan. lib. V. cap. XIII. art. 4. Norueg. lib. 5. cap. XIII. art. 2. In Electoratu Brandenburgico cambia propria decennio; in Ducatu Magdeb. et principatu Halberstadiensi septennio, *Ius Camb. March. art. 28. Magdeb. et Halberst. art. 24.* alibi anno vno, sex hebdomadibus et tribus diebus cambia; trassata post quatuor hebdomadas expirant. *Ius Camb. Lips. §. 32. Danisc. art. 36. Guelpherb. art. 45.* Effectus vero breuioris huius praescriptionis non est idem. Aliquando enim cambialis tantum rigor cessat, et tunc adhuc locus est processui exsequitiuo. Aliquando et hic tollitur, et tunc processus ordinarius superest. Aliquando et hoc praescriptione sublato nihil iuris remanet. Singula iam exsequi non vacat, nec necessarium videtur. Praeterquam enim, quod scriptio mea in maiorem molem iam excreuerit, quam initio animo praeceram, otium nobis hic fecerunt GOTTFRIED GVIL. KVSTENERVS in erudita dissertatione *de menstrua et annua praescriptione litterarum cambialium.* D. LYDOVICI in *Proc. Camb. cap. XI. §. 7. seqq.* et vir meliore fortuna dignissimus, D. IO. CHRIST. FRANCK. in *Inst. Iur. Camb. lib. II. Sect. III. tit. III.*

§. XXXVI.

Nos vero iam portui proximi vela contrahimus, et id sub finem precamur, ne lector cultiori latinitati adfuetus nobis succenseat, de re ad mercaturam potissimum pertinente vocibus mercatorum vsis. Quemadmodum enim barbariem non adfectauimus, ita nec abstinendum censuimus a vocabulis in hac negotiatione iam semel receptis. Non magis enim intelligerent ii, quorum maxime interest haec legere, si vocabula collybistica alia ac puriora conquisiuissemus, quam nunc fortasse nos intelligent, qui his sacris non sunt initiati. Deo autem, qui studiis nostris hucusque adfuit clementissime, gratias, quas mens concipit, maximas agimus, eique nos nostraque omnia pie consecramus.

Conclusio
dissertationis
nostrae.

DE ORIGINE TESTAMENTI-
 FACTIONIS,
 ET RITV TESTANDI ANTIQVO.
 EXERCITATIO XII.

AD LEG. CXX. DIG. DE VERB. SIGN.

S V M M A R I A.

- §. I. *Instituti ratio.* §. II. *Lex cxx. ff. de V. S. eiusque variae lectio- nes.* §. III. *Inscriptio legis. Q. Mucii iuris peritia: Balduini Iu- risprudentia Muciana laudata.* §. IIII. *Mucii libri xviii. iuris ciui- tis. An iidem cum libro ὄρων. Quid iurisconsultis sit ὄρος, definitio, quid regulariter definire? Liber ὄρων videtur epitome istorum librorum xviii. Titulis Graecis delectati ICti recentiores.* §. V. *Mucii libros commentariis illustravit Ser. Sulpicius, sed Mucio parum aequus. Lae- lii Felicis libri ad Mucium a Gellio laudati. Aetas huius scriptoris. Modestini libri ad Mucium.* §. VI. *Sex. Pomponii libri xxxviii. ad Mucium. Quo ordine in iis explicari materias iuris? Idem ordo a Sabino, Cassio, Vrseio Feroce obseruatus.* §. VII. *Libro v. Pomponius de legatis egit. Ioannis Goeddei de occasione legis nostrae sententia.* §. VIII. *Genuina species, ad quam illa referenda.* §. VIII. *Maximum interpretationis iuridicae mysterium. Iac. Gothofredus laudatus. Legis nostrae partitio.* §. X. *Lex xii. Tabularum de testamentifactione.* §. XI. *Legare veteribus fuit νομοθετεῖν. Vnde legatus dictus? Varro no- tatus.* §. XII. *Testamenta veterum erant leges.* §. XIII. *Quae domi in comitiis calatis condebantur, erant νόμοι ἔγγραφοι. Quae comitia calata? Ritus testandi in comitiis.* §. XIII. *Testamenta in procinctu erant νόμοι ἀγραφοι.* §. XV. *Cur ea tacitis suffragiis probarit populus? Milites in procinctu erant in cinctu Gabino. Habitus hic eorum erat, qui se pro exercitu et republica deuouebant. Deuouentium se vltima vo- lun-*

luntas pro lege erat. Locus insignis Liuii explicatus. §. XVI. Cur testamenta apud Romanos per modum legis condita? Legibus de successione intestatorum non nisi noua lege poterat derogari. Cur non permissa pacta successoria? §. XVII. Noua testandi ratio per decemuiros inuenta. Per eam testamentifactio esse coepit priuati arbitrii. §. XVIII. Quid in lege ista sit PATERFAMILIAS? §. XVIII. Quid FAMILIA, PECVNIA, TVTELA? §. XX. Cur additum SVAE REI? An rei tutor detur? §. XXI. Ritus testandi post XII. tabulas per aes et libram. A quo inuentus? §. XXII. Pleraque iura noua testamentorum ex principiis antiquis fluunt. §. XXIII. Vnde haec testandi ratio? Ius testandi iam ante Romam conditam in Italia viguit. Noua tamen testandi ratio ex iure Attico; ritus ex interpretatione prudentum sunt. §. XXIII. Ex lege XII. tabularum latissima potestas, heredem instituendi. LEGATARIUS HERES in marmore apud Reinesium. §. XXV. Ex eadem lege fluit ius legata dandi. Legata cur dari oportuerit verbis ciuilibus? §. XXVI. Ex eadem est ius dandi libertates. §. XXVII. Nec non ius dandi tutores. §. XXVIII. Sed ius instituendi heredes coangustatum variis legibus et prudentum interpretatione. §. XXVIII. Itemque ius legata dandi. §. XXX. Item ius dandi libertates. §. XXXI. Conclusio dissertationis.

§. I.

Testamenti factio qualis olim apud Romanos obtinuerit, a *Institui* quibus profecta initiis, in tot rituum ac sollempnitatum am- *ratio,* bages inciderit, quas denique paulatim subierit mutationes, non modo perelegans, verum etiam ad exsoluendos varios iurisprudentiae nodos vtilissima inspectio est. Quamuis enim paullo aliter rationes ineat Theophilus in §. I. *Inst. de test. ordin.* isque nos suo periculo credere iubeat, τὴν τῶν πάλαι πολιτευομένων ἀγνοίαν ἔδειξεν φέρειν κίνδυνον, eorum, quae olim in usu fuerint, ignorantiam nullo cum periculo coniunctam esse: iis tamen, quibus mascula illa ac solida iurisprudencia curae cordique est, potior merito esse debet Iustiniani auctoritas, qui tractatum de testamentis auspicatus, nihil antiquitatis penitus ignorari oportere, prudenter monuit. Quapropter auctore tam magno facile tuebor diligentiam, quam enucleandae celeberrimae LEGI CXX. D. DE VERB. SIGN. inuestigandaeque testamenti factionis origini ac naturae impendere constitui, neque vereor, ne mihi de rebus antiquis differenti iudicium istud horribile de termino moto immineat. Eluctati enim iampridem sumus ex illa Bartolistarum barbarie, quae splendido iurisperitiae nomine incautos fefellit, nec quisquam hodie vitio

vertet iuueni, quod res antiquas rimatur, sine quarum intelligentia iura noua a nemine, vt opinor, accurate possint explicari.

§. II.

Lex CXX. Vt autem ab ouo ordiamur: LEX illa CXX. D. DE VERB. SIGN. quam illustrare decreuimus, Florentiae ita legitur: POMPONIVS libro quinto ad Quintum Mucium. Verbis legis XII. Tabularum VTI LEGASSIT SVAE REI, ITA IVS ESTO, latissima potestas tributa videtur et heredis instituendi, et legata et libertates dandi, tutelas quoque constituendi. Sed id interpretatione coangustatum est vel legum, vel auctoritate iura constituentium. Ita, inquam, Florentinus habet: nec aliter reliquae, quas consului, editiones, nisi quod in quibusdam verba legis XII. tabularum paullo plenius leguntur: VTI QVISQVE LEGASSIT, et pro: heredis instituendi: in aliis occurrit: heredes instituendi: Sed haec leuiuscula sunt, vbi in pari sensu Florentina facile vincit. Maioris momenti sunt, quae ad postrema verba obseruamus. Ea enim adfecta, et quodammodo turbata esse, non modo illud vel loco satis incommodo positum, sed et res ipsa docet. Quis enim non videt, legibus tribui, quod iureconsultorum; iureconsultis, quod legum est? Hinc Hugo a Porta edidit: sed vel interpretatione coangustatum est legum, vel auctoritate iura constituentium: Iulius autem Pacius inter variantes lectiones, margini editionis Atrebatensis CLO IO LXXX. et hanc adscripsit: Sed id vel auctoritate legum coangustatum est, vel interpretatione iura constituentium. Quam fane lectionem et veram reique conuenientiorem censerem, et ipsi Florentinae anteferre haud dubitarem, si, ex quo fonte illa promanarit, cuiusue codicis auctoritate nitatur, paullo diligentius notasset Pacius.

§. III.

Inscriptio legis. Q. Mucii iuris peritia: Balduini Iurisprudencia Muciana laudata. Quod itaque primum ad inscriptionem, ab interprete iuris numquam profecto negligendam, attinet, illa docemur, fragmentum hoc a Pandectarum compilatoribus decerptum esse ex POMPONII libro quinto ad Quintum Mucium. Quamobrem operae pretium fuerit, de libris Mucii, et Pomponii ad illos commentariis quaedam haut tralatitia praemittere, vt, quid illo libro v. explicarit Pomponius, et ad quam speciem pulcherrima lex nostra pertineat, paullo accuratius intelligamus. Intelligendus hic est Q. MUCIVS SCAEVOLA, non ille, qui Auguris cognomine in Annalibus celebratur, et qui saepe cum nostro perperam confundi solet, sed Publici Mucii, Pontificis Max. filius, qui omnibus perfunctus honoribus, in quibus fere M. Licinium Crassum collegam habuit, prouincia

Asia-

Afiana pro Consule sanctissime administrata, in sacerdotio paterno confenuit, ac postremo a Damasippo quodam, iussu C. Marii filii in ipsa curia Hostilia caesus occubuit anno V. C. DCCLXXII. Sed haec quidem iam alii accuratius exsequuti sunt, et in his quoque Io. Bertrand. *de Iurisperit.* 1. 8. Bern. Rutil. *Vit. Ict. cap. 27.* et Guil. Grot. *de Vit. Ict.* 1. 8. Ad nos iam magis pertinet summa, quae in eo fuit, iurisperitia, gentile Scaeuolarum bonum. Ea enim ita enituit, vt non modo maiores suos, verum etiam se ipsum superare videretur: vocatus ideo a Velleio Paterculo 11. 26. *Diuini humanique iuris auctor celeberrimus*, a Cicerone autem *de orat.* 1. 39. *homo et disciplina iuris eruditissimus, et ingenio prudentiaque acutissimus, et oratione maxime limatus et subtilis: immo iurisperitorum eloquentissimus, eloquentium iuris peritissimus.* Sane inter maximos viros, qui libera rep. ius ciuile constituerunt, inprimis eminuit Q. Mucius, tantaque auctoritate floruit, vt quum veterum istorum luminibus magnopere offererint Icti, qui ab Hadriani temporibus vixerunt, Muciana tamen haut pauca etiamnum in iure nostro celebrentur. Nam praeter varia eius, quae supersunt, testimonia, praeter celeberrimam illam, quam excogitauit, cautionem Mucianam, de qua *l. 7. pr. l. 77. §. 1. ff. de cond. et demonstr.* praeter singulares, quas adoptauerat, opiniones, tot locis perhonorifica eius mentio fit, vt viro eximio, Franc. Balduino, *Iurisprudentiam Mucianam* adornanti non defuerit occasio, de rebus grauissimis vtilissimisque erudite differendi.

§. III.

Nimirum Q. Mucius non modo ciuibus suis ac clientibus tam diligenter de iure respondebat, vt eius domus, veluti totius ciuitatis oraculum, in eius infirmissima valetudine adfectaque iam aetate maxima quotidie frequentia ciuium, ac summorum hominum splendore celebraretur, Cic. *de Orat. lib. 1. cap. 45.* sed et erectioris indolis adolentes, in quorum numero et Cicero erat, studiosos audiendi eadem opera docebat. Cic. *Brut. cap. 89.* Quin et in id dabat operam, vt relictis ingenii monumentis posteritati pro virili consuleret. Pomponius enim *primum illum ait ius ciuile constituisse* GENERATIM, *illud in libros xviii. redigendo l. 2. §. 41. ff. de Orig. iur.* Reliquit ergo libros xviii. quos exemplo patris IUS CIVILE inscripsit: nec in numero errare existimo Pomponium, quum librum Mucii secundum laudet. Vlpianus *l. 55. pr. ff. de legat. 3. l. 3. pr. ff. de penu leg. l. 27. pr. ff. de aur. arg. mund.* librum decimum quartum Paullus *l. 30. ff. pro socio* librum sextum decimum Gellius *Noct. Att. lib. vii. cap. 15.* At quo iure primum illum ius ciuile

Mucii libri xviii. iuris ciuilis. An iidem cum libro operis? Quid iurisconsultis sit operis, definitio, quid regulariter definire? Liber operis videtur epitome istorum librorum xviii. Titulis.

Graecis
delectari
ICTi re-
centiores.

ciuile constituiffē dicere potuit Pomponius, quum paullo ante §. 39. Triumuiros illos *P. Mucium, Brutum et Manilium ius ciuile fundasse* factus esset? Potuit omnino vtrumque recte dici. Quamvis enim *P. Mucius, Brutus et Manilius iam pridem ius ciuile fundassent*, id est, fundamenta eius per definitiones et partitiones tradidissent: primus tamen *Q. Mucius* illud *GENERATIVIM constituit*, id est per axiomata regulasque generales proposuit, ceu recte atque acute haec verba interpretatur *IAC. GOTHOFREDVS in Comment. ad Regul. iur. p. 313.* Enimuero, dum idem vir insignis libros istos *XVIII.* a Pomponio memoratos confundit cum eiusdem Mucii libro *OPON*, ex quo quatuor fragmenta, reliquis omnibus antiquiora, in Pandectis nostris supersunt *l. 8. ff. de aqua quot. et aest. l. 64. ff. de adq. rer. dom. l. 241. ff. de V. S. l. 73. ff. de R. I.* facile patet, eum opinione sua falli. Index enim Florentinus laudat *Q. Mucii OPON βιβλίον εν*, id est *librum vnum*: et in quatuor istis, quae indicaui, fragmentis semper vocatur *liber OPON singularis*, quum contra istud iuris ciuilis corpus in duodeuiginti libros fuerit diuisum. Ceterum verum est omnino, quod idem vir doctus suspicatur, hunc quoque librum *OPON* non nisi regulas iuris complexum, eiusdemque cum libris superioribus argumenti fuisse. Id enim vel ipsa libri inscriptio satis demonstrat, *οροι* enim, seu *definitiones* ICTis veteribus nihil aliud erant, quam regulae iuris, seu breuiora ac generalia iuris recepti enunciata. Hinc *Vlpianus* regulam *Q. Mucii* nostri, quae in *l. 73. ff. de R. I.* superest, vocat *DEFINITIONEM l. 1. §. 5. ff. quod vi aut clam.* Et alibi memorantur *DEFINITIONES IVRIS*, id est, regulae iuris *l. 4. C. in quib. causis. cess. long. temp. et l. 202. ff. de R. I.* (vbi in Basilicis et apud *Harmenop. v. 2.* definitio vertitur *νομικὸς κανὼν*) *veteres regulae*, et *ANTIQUAE DEFINITIONES*, *l. 4. C. de Verb. sign. REGLARITER DEFINITA. l. 9. de hered. petit. l. 25. §. 5. ff. de vsufr.* et huius generis alia. Ex his ergo satis patet, *Q. Mucium* in libello etiam *OPON* non nisi generales regulas proposuisse. Enimuero quum non fiat verosimile, *Q. Mucium*, occupatissimum virum, actum agere voluisse, praetereaque huius libri *ορον* nec *Pomponius*, cui *Q. Mucii* scripta notissima fuisse oportet, nec *Gellius*, nec quifquam alius ante *Tribonianum* meminerit, ac denique *Graecus* titulus illud recentius aeuum redoleat, quo ICTorum *Hadriano* posteribrum libellis *Graecis ενρηματικῶν, εἰκοσῶν, Ἀσυνομικῶν, Δωδεκαδελτυ, επιτομῶν* titulis superbiebant: non abs re suspicari mihi videor, idem accidisse *Q. Mucio*, quod *Alfeno Varo* et *Antistio Labeoni* accidisse nouimus, vt grande istud iuris ciuilis opus a iureconsulto quo-

quo-

quodam sequioris aevi in compendium redigeretur, idque solum compendium ad Iustiniani aetatem perueniret.

§. V.

Haec de Q. Mucii libris, quibus quantum pretii statuerint veteres, vel inde colligi posse videtur, quod eminentissima ingenia in illustrandis istis industriam suam exercuerint. Non multo post acerbum istud Scaevolae fatum prodierunt SER. SVLPICII Q. F. RVFI *Notata Muciana* aliquoties memorata in iure nostro, veluti in l. 30. ff. pro soc. §. 2. *Inst. de societ.* l. 3. §. 6. ff. de pen. leg. l. 25. §. 1. ff. de V. S. Sed nescio an satis honorifica Mucio fuerit ea Sulpicii opera. Quemadmodum enim a Mucio viuo Sulpicium ferunt obiurgatum, quod, quum patricius esset, et nobilis, et causas oraret, ius tamen, in quo versabatur, ignoraret: l. 2. §. 43. ff. de Orig. Iur. ita Mucium mortuum adeo semper obiurgavit ac erroris coarguit Sulpicius, vt totum istum commentarium REPREHNSA SCAEVOLAE CAPITA adpellare non dubitet Gellius *Noct. Att. lib. IIII. cap. 1.* Notavit etiam ad Q. Mucii libros LAELIVS FELIX, quem sub Hadriano floruisse, ex l. 3. ff. si pars heredit. pet. adparet. Ex eius enim libro I. ad Mucium quaedam ad iura comitorum pertinentia decerpfit Gellius *Noct. Att. lib. xv. cap. 27.* nec minus HERENNII MODESTINI vastum satis opus exstitisse oportet ad Q. Mucium, quia eius librum XIII. et XXXI. laudari animaduertimus l. 53. et l. 54. ff. de A. R. D. quibus locis pro Pomponii Modestini nomen irrepsisse, nulla idonea ratione ductus suspicatur vir summus, Ant. Augustinus de *Nom. propr. in Pand. cap. 1. p. 206.*

§. VI.

Ast reliquis omnibus, quos iurisprudencia Muciana exercuit, palmam praeripuisse videtur SEX. POMPONIVS, iureconsultorum sub Antoninis celeberrimus. In Indice enim Florentino recensentur Πομπωνίε ad Quintum Mucium βιβλία τριάνοντεα ένεα. Nec male auctorem istius indicis numerum librorum iniisse, res ipsa docet. Ex omnibus enim istius operis libris, praeterquam ex decimo nono, vicesimo nono et trigesimo quarto, fragmenta quamplurima in Pandectis nostris exstant, ex quibus inter se comparatis ad oculum potest demonstrari, Pomponium in isto commentario primum de testamentifactione, deinde de legatis, tum de potestate patris et dominica, hinc porro rebus creditis, de nuptiis et iure dotium, de tutelis, de delictis, de acquirendo dominio, de donationibus, de obligationibus contrahendis soluendisque, de interdictis ac postremo de iure publico egisse. Quem ordinem quum etiam in libris Sabini, Cassii et Vrseii Ferocis obseruatum esse animaduernerit

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge. I.

Q q q

Iac.

Iac. Gothofredus in *Serie librorum Sabinianorum*: verosimillimum profecto videtur, eo primum usum esse Q. Mucium Scaeuolam, postea methodum hanc et Sabino aliisque Ictis placuisse, magis, quod tanto auctore, quam quod concinnitate sua se commendarer.

§. VII.

Libro v. Et ex hoc POMPONII opere lex nostra, vt ex eius inscriptione discimus, decerpta est, et quidem ex libro v. quo eum materiam de legatis exposuisse recte obseruauit vir doctus, Ioann. Goeddaeus *Comment. ad tit. de Verb. Sign. pag. 841.* idque docent omnia reliqua istius libri fragmenta, quae tamquam fractae tabulae commune istud naufragium euaserunt, vt puta *l. 22. ff. de usu et habit. l. 50. ff. de condict. indeb. l. 65. ff. de iur. dot. l. 51. ff. de don. int. vir. et vx. l. 10. ff. de aur. arg. mund. l. 12. ff. quando dies leg. ced. l. 3. ff. de V. O. et l. 38. ff. de stipul. seru.* Enimuero genuinam legis nostrae speciem non adeo feliciter eruisse videtur vir diligentissimus. Disputasse ibi existimat Pomponium, cur, quum olim vocabuli LEGARE tam late paterit significatio, vt et instituentes heredem legare dicerentur, postea tamen ea tantum, quae ex hereditate delibata titulo singulari ac verbis ciuilibus relinquuntur, LEGATORVM nomine venire coeperint? Respondisse vero Pomponium, latissimam illam verbi significationem *vel interpretatione, vel auctoritate legum iuraque constituentium*, id est, ceu ipse interpretatur, Principum et Senatus fuisse coangustatam. Sed fallor ego, aut rem acu non tetigit Goeddaeus. Neque enim Pomponius de latissima significatione vocis LEGARE agit, sed de latissima testandi potestate, ciuibus, lege illa decemuirali concessa. Itaque nec verbi notionem, sed testandi facultatem paullatim coangustatam esse docet. Et quis leges ferri dixerit de verborum significatione? Quisue tantam Ictis auctoritatem attribuat, vt vocabulis nouam notionem vel ciuitatem dare possint, quam vel Caesarem dare posse, recte negabat Marcellus apud Dionem Cassium *Hist. Lib. LVIII.* Pendere haec profecto solent non ab auctoritate legum, nec ab interpretatione prudentum, sed ab usu,

Quem penes arbitrium est, et vis, et norma loquendi.

Quare hic quidem mihi non satisfacit Goeddaei acumen, adeoque id relictum video diligentiae meae, vt comparatis coniunctisque inter se fragmentis omnibus, aliam ac genuinam speciem inuestigare coner.

§. VIII.

Venuina Plures libros doctrinae de legatis dederat Pomponius, quantum nem.

nempe et sequentes usque ad nonum. Quinto speciatim dispexerat, quasnam res supremo iudicio per vindicationem legare liceat testatori? Ad eam enim quaestionem manifesto pertinent leges omnes, quas ex Pomponii libro v. superflites esse, superiore paragrapho diximus. Primo enim docuerat, ea quoque legari posse, quae per seruos adquisierimus, praeterquam si sibi quid fieri, seruus noster stipulatus sit, e. g. operas a liberto praestandas. Eam enim stipulationem inutilem fore, ostendit *l. 38. ff. de stipul. seru.* Deinde quum rerum legatarum dominium statim a morte testatoris ad legatarium deoluatur, dubitatio incidere poterat, an ista proprietas ab usufructu, usu, habitatione separari possit? id vero fieri posse ostendit *l. 22. ff. de usu et habit.* sententiamque hanc illustrauit exemplo seruitutum praedialium, quas inter uiuos per stipulationes constitui posse, nemo dubitet. *l. 3. ff. de V. O.* Hinc porro de filiofamilias incidit quaestio, an, quae per illum adquisierimus, legare possimus: Respondit, posse, modo nobis adquisita sint, non ergo penes patrem manere, quae filio relicta sint, quum annorum quatuordecim esset factus, filiusque intra pubertatis annos decesserit. Esse enim hoc legatum conditionale, quod patri adquiri non potuerit, die eius nondum cedente. *l. 22. ff. quando dies leg. ced.* Aliud tamen statuendum monuit, si forte heres huiusmodi legatum, quamuis indebitum, sciens soluerit: tunc enim legatum adquiri patri, ab eoque de eo disponi posse, quia quod quis sciens indebitum dederit, repetere non possit. *l. 50. ff. de condict. indeb.* Denique praecipua supererat quaestio, an testator de rebus uxori datis, veluti de auro, argento, mundo disponere possit? Id quoque affirmauit, docuitque, et uxori has res utiliter legari, *l. 10. ff. de aur. arg. mund.* et aliis. Immo et fructus dotis ita pertinere ad maritum monuit, ut de iis pleno iure disponere possit, praeterquam si seruo dotali aliquid vel hereditate vel legato obuenerit, quod testator noluerit ad maritum pertinere. Id enim soluto matrimonio restituendum esse, tradit *l. 65. ff. de iure dot.* Denique haec tam vera esse addidit, ut si maritus de rebus uxoris disposuerit, et haec res suas esse contendat, exceptio haec, pro eo, ac decet, probanda sit, quia, quoties in controuersiam veniat, unde quid ad mulierem peruenerit? et verius et honestius existimetur, a viro, aut qui in potestate eius esset, ad eam peruenisse. *l. 51. ff. de don. int. vir. et ux.* Omnia itaque per vindicationem legari posse docuit, quae testatoris essent, siue a seruis, siue a filiisfam. siue ab uxore ad eum peruenissent. Per has personas enim omnes tempore Mucii adquirebat paterfamilias, et expediti iuris

videbatur, per vindicationem legari posse res omnes, quae utroque tempore, mortis, et quando testamentum fiebat, ex iure Quiritium testatoris fuerint, praeterquam si pondere, mensura et numero contineantur, quae vel mortis tempore ex iure Quiritium fuisse testatoris, sufficiebat. Vlpian. *Fragm. tit. xxiii. §. 7.* Quum vero tempore Pomponii in multis res aliter se haberet, et non tantum filiifamilias peculium castrense et quasi castrense separatum a rationibus paternis haberent, verum etiam vxores tunc rarius in manum conuenirent, multasque opes pleno iure possiderent: ratio huius mutationis omnino erat reddenda. Hinc addit: *Verbis quidem legis XII. tabularum: UTI LEGASSIT REI SVAE ITA IVS ESTO, latissimam potestatem tributam videri, et heredis instituendi, et legata, et libertates dandi, tutelas quoque constituendi: sed hoc omne vel auctoritate legum vel interpretatione iura constituentium esse coangustatum.*

§. VIII.

Maximum interpretationis iuridicae mysterium. Habes iam veram ac genuinam speciem, ad quam lex nostra pertinet. Quam quum solius ope inscriptionis erutam videas: vel hoc exemplo disces, quantum momenti in comparatione ac coniunctione legum positum sit, et quam vere in praefatione incomparabilis Commentarii ad Reg. Iur. scripserit Gothofredus: *vbi ipsa verba speciem non aperte significant, ibi eam tum ordinis in titulo seruati subsidio, tum inscriptionis cuiusque legis argumento, coniunctis seu conglutinatis in id, compactisque ac coassatis omnibus vel plerisque, quae ex eodem libro supersunt, ceu Vibii membris dissectis Legis no-fragmentis, esse eruendam; eiusque arcani seu mysterii ignaros prorsus iuxta ac imperitissimos Graecos interpretes, et ante Accursium Latinos, species perabsurdas ad ridiculas plerasque protulisse.* Sed reperta iam specie, legi ipsi enucleandae accingimur, cuius tria praecipue capita accuratius nobis erunt expendenda. Dispiciemus enim primum, qualis fuerit illa lex XII. tabularum, cuius non nisi particulam quamdam hic dedit Pomponius? Deinde quam lata ea lege potestas patribusfamilias data sit, inuestigabimus. Denique quibus legibus, quaque interpretatione latissima illa potestas coangustata, et actioribus limitibus circumscripta sit, eadem cura expendemus. Iis enim probe perspectis, nihil quidem, quod ad pulcherrimae legis intelligentiam pertineat, desiderari posse arbitramur.

§. X.

Lex XII. Tabularum. Legis XII. Tabularum, cuius hic Ictus meminit, variae passim existant particulae, ex quibus inter se coniunctis non adeo difficile erit,

erit, legem ipsam suae integritati restituere. Pomponius in *nunciarum de testamenti satisfactione* cleum eam compingit: VTI LEGASSIT SVAE REI ITA IUS ESTO: nec aliter Iustinianus, nisi quod *in principio Inst. de Leg. Falc.* sensus sup- plendi causa adiecit: VTI QVISQVE LEGASSIT, in Nouella autem xxii. cap. 2. inseruit verba: DE RE SVA. Ast ex Vlpiani *Fragm. tit. xi. §. 14.* discimus, ita non scripsisse Decemuiros, sed SVPER PECVNIA TVTELAEVE SVAE REI, vel, vti apud Paullum *l. 53. ff. de V. S. Florentiae ἀρχαίων* legitur: SVPER PECVNIAE TVTELAEVE SVAE REI, posito casu secundo pro sexto, vti *in marmore Gruteriano p. CXXXIII. 2. CVM FERARVM LIBYCARVM.* Denique et vocabulum PATERFAMILIAS et alterum FAMILIAE in ista lege exstitisse, ex Ciceronis *de Inu. II. 50.* et Auctoris ad Herenn. *I. 13.* adparet. Et ex his dispersis Hippolyti membris, vt fit, varie admodum legem construunt eruditi. Hadr. Turnebus *Aduers. xi. II.* et Dionys. Lambin. ad Cic. *de Inuent. II. 50.* eam talem fuisse opinantur: *Paterfamilias vti legassit suae rei familiae, tutelae pecuniae suae, ita ius esto.* Iacob. Cuiacius ad Vlpian. *Fragm. Tit. II. §. 40.* quem et Iac. Gothofred. in *xii. Tab. Tabula v.* sequitur, haut paullo verosimilius eam ita restituunt: *Paterfamilias vti legassit super pecuniae tutelaevae suae rei, ita ius esto.* Ab eorum sententia non adeo alienus est V. C. Ger. Noodt *observat. lib. II. cap. 19.* nisi quod ipsi parum se probant illa, *super pecuniae tutelaevae suae rei*, pro quibus suo periculo rescribi iubet: *super pecunia sua.* Quid ergo in tanto sententiarum diortio sequamur? Quid vero? nisi quod in veterum testimoniis praesidium reperit? Ea autem si sequamur, talem fuisse oportet legem illam Decemviralem celeberrimam: PATERFAMILIAS VTI LEGASSIT SVPER FAMILIAE, PECVNIAE TVTELAEVE SVAE REI, ITA IUS ESTO.

§. XI.

Nemo non videt, primum ac praecipuum, quod hic oculos statim ferit, esse verbum LEGASSIT. Illud enim in hac lege *xii. tabularum* est ἐμφατικώτατον, et ita comparatum, vt eo solo latissima illa de rebus suis disponendi potestas ciuibus Romanis data videatur. Est enim LEGARE vere vocabulum legislatorium, quod veteribus idem est ac mandare, iubere, praecipere, et quidem LEGIS MODO, ceu recte rem explicat Vlpian. *Fragm. tit. xxiii. §. 1.* et Euty. *de disc. coniug. II.* Hinc legati dicebantur a legando, quia cum mandatis mittuntur, non quia publice leguntur, ceu Varroni *de Lingu. Lat. III. 16. n. 7.* visum est, quem vel primae syllabae quantitas in viam reducere potuisset. Hinc Plauto *Casim. I. v. 12.* legare est mandare seruo:

Legare
veteribus
fuit vomo:
Sersii.
Vnde le-
gatus di-
ctus?
Varro
notatus.

*Quin potius, quod LEGATVM est tibi negotium,
Id curas, atque urbanis rebus te abstines?*

Hinc porro qui lege a populo vel principe lata ciuitate exesse iubentur, dicuntur RELEGATI. Hinc denique est, quod voluntatem vltimam νόμον vocat Priscus in *Excerpt. de legat. p. 62.* testamentum autem condere Io. Chrysofomo ad *Act. Apost. Homil. 1. p. 615.* fit νομοθετεῖν, *legem ferre.* Quemadmodum et Iustinianus noster loquitur *Nov. xxii. cap. 2.* vbi de libertate testandi loquutus: Νομοτιθέτω, μὲν, inquit, ἕκαστος ἐπὶ τοῖς ἑαυτῶν τὰ ἐικότα καὶ ἔσω νόμος ἢ τῆς βουλῆς. *Disponat vnusquisque super suis, vt dignum est, et si lex eius voluntas.* Quae postrema loca iam V. C. Ant. Schultingius *Iurisp. vet. Anteiust. p. 599.* obseruauit. Ex quibus omnibus sane consequitur, vt LEGARE in XII. tabulis sit legem dicere rebus suis, et ea quidem auctoritate dicere, vt quemadmodum in publicis nihil est lege grauius, ita in priuatis firmissimum sit testamentum. Cic. *Philipp. 11. 12.*

§. XII.

*Testamen-
ta vete-
rum erant
leges.*

Tanta nimirum ciuium Romanorum domi suae erat maiestas, vt quidquid vel incolumes, vel animam exigua cum spe trahentes agerent, quidquid vellent, iuberent, praeciperent, id omne pro lege et iure legitimo non modo intra istud regnum domesticum, verum etiam in vniuersa ciuitate haberetur. Quoad viuebant, iure summo atque ἀναιρεθῆναι praeerant familiae. Liberos aequae ac feruos, prout collubitum esset, vendebant, emancipabant, noxae vel in adoptionem dabant. Vxores, quae in manum conuenerant, habebant in mancipio, per easque non minus ac per liberos omnia acquirebant, et, si tres aduenissent rugae, paucis sane verbis eam sarcinulas colligere, resque suas sibi habere iuebant. Denique, si vel uxores, vel liberi, vel serui extra officium vixissent, non opus erat iudice: ipsi damnabant, et supplicium, quod meruissent, pro eo, quo pollebant, iure vitae ac necis, irrogabant. Sic uxori ex-filium, filio gladius, seruo crux in mundo erat, simulac Minos iste vnam moueret. Tantus erat ciuis Romanus, dum domi imperabat. Quid si iam extrema imminerent? quid si sibi vasa conclamanda intelligeret? Ne tunc quidem eius maiestati quidquam detractum volebant leges. Quemadmodum antea omnia manu rexerat: ita iam leges ferebat, prout visum esset. Si seruos inuideret heredi, siue honorificum sibi fore iudicaret, magnum pileatorum nebulonum agmen lecticam suam ad rogam profequi, eos liberos esse iuebat. Filiis filiabusque, quantum vellet, relinquebat, iisdem tutores dabat, pupillariter substituerebat. An et exheredare eos poterat vel

prae-

praeterire? Quidni vero? quum et occidere posset? inquit Paullus l. II. in fin. de lib. et postum. her. inst. Denique nec quisquam legislatori illi intercedebat, se hereditatem ita exhauriret legatis, vt praeter inane heredis nomen, et obligationem exsoluendi aes alienum nihil ad heredem perueniret. Sic quamcumque legem ferebat heredi, sic stabat pro ratione voluntas, et legislatorum istud: HERES MEVS DAMNAS ESTO. Vnde haec omnia? Ex lege nostra decemuirali, quae ciuibus leges de rebus suis ferre permiserat. Sic si Staberius apud Horat. Serm. II. 3. v. 83. summam sepulcro incidere iusserat heredes,

Ni sic fecissent, gladiatorum dare centum

Damnarat populo paria, atque epulum arbitrio Arri, et

Frumenti quantum metit Africa:

pro iure legitimo erat hominis istius inepte stulti voluntas, quia in Δωδεκαθέλω erat: PATER FAMILIAS VTI LEGASSIT SVPER FAMILIAE PECVNIAE TVTELAEVE SVAE REI, ITA IVS ESTO.

§. XIII.

Dixi, ex lege hac decemuirali legislatoriam hanc ciuium Romanorum potestatem esse profectam. Ante hanc enim leges quidem erant testamenta, sed populi suffragiis firmatae. Testamenta temporibus antiquissimis duorum generum in vsu fuisse, aliaque in pace et otio in comitiis calatis condi solita, alia in procinctu tempore belli, vel ex §. I. Inst. de test. ordin. etiam illi sciunt, qui nihil sciunt aliud. Iam prius testamenti genus veras ac proprias leges fuisse, nemo negauerit. Quid fuerint comitia calata, iam Laelius Felix apud Gell. Noct. Att. lib. xv. cap. 27. ex Labeone docuit, nimirum quae pro collegio pontificum habebantur, aut Regis aut flaminum inaugurandorum causa, quorum alia curiata fuerint, alia centuriata. Curiata, addit, per lictorem curiatim calata seu conuocata; centuriata per cornicinem: et in iisdem comitiis, quae calata adpellari dixerit, et testamenta fieri consueuisse. Haec Laelius Felix, et quidem ex Labeone, quem Antiquitatum callentissimum fuisse alibi docet Gell. Noct. Att. lib. XIII. cap. 12. Fuerunt itaque haec comitia omnium auspiciatissima, quippe creandorum pontificum, inaugurandorum regum et sacerdotum, legumque de rebus sacris perfectendarum causa calata. Ex quo simul licebit reddere rationem, cur in iisdem et testamenta conderentur? Nam et haec ad sacra et religionem pertinere videbantur, ob sacra priuata, quae cum pecunia ad heredes transibant. Ergo procul dubio hic omnia facta, quae in arrogationibus peracta nouimus, quae et ipsae lege curiata fie-

*Quae do-
mi in co-
mitiis ca-
latis con-
debanur,
erant τό-
μοι ἐν
ῤεμπόσι.
Quae co-
mitia ca-
lata? Ri-
tus testan-
di in co-
mitiis.*

siebant, quia *adoptionem hereditas nominis, pecuniae, sacrorum*, teste Cicerone *pro domo cap. XIII.* sequebatur. Quemadmodum itaque in arrogationibus notio erat pontificum, an forte sacra gentilia interitura sint, et an per ius pontificium transire possint ad arrogatum? Cic. *pro domo cap. XIII.* ita nullum est dubium, quin eadem in testamentis fuerint obseruata. Vid. Vinn. ad §. I. *Inst. de test. ord.* Quemadmodum deinde in arrogatione eum, qui arrogandus erat, auctorem fieri oportebat: Cic. *pro domo cap. xxviii.* ita nec dubitandum videtur, quin et hic interrogari oportuerit heredem, velletne heres esse familiae, pecuniae, sacrorum testatoris? Denique sicuti in arrogatione magistratus sollempni formula rogabat populum, VELITNE IUBEATNE? isque deinde curiatim suffragia ferebat: Gell. *Noct. Att. lib. v. cap. 19.* ita idem dubio omni procul obseruatum in condendis testamentis. Ex quibus omnibus consequitur, vt vetera illa et ante XII. tabulas condita testamenta verae fuerint leges curiatae, adeoque publicae, secus ac testamenta, quae post illam decemuirorum legislationem, priuata cuiusque testatoris auctoritate voluntateque suffinebantur.

§. XIII.

Testamenta in procinctu erant νόμοι ἄγραφοι.

Sed id quidem facile persuaserim cuiuis, prioris generis testamenta leges veras ac publicas fuisse. Non aequè credibile quibusdam videbitur, et alterum genus, quod Tribonianus satis incommode *procinctum* vocat, publicis legibus esse annumerandum. Quid enim commune cum lege habet nuncupatio heredis a milite in procinctu constituto, et iam in hostem ituro, conuocatis quibusdam commilitonibus, facta? Nonne et tunc pro lege erat militis voluntas, ad quam confirmandam nec curiae nec tribus in suffragia mittebantur? Sed salua res est. Non ferebant iuris veteris principia, ceu paullo post demonstrabimus, vt quis priuato arbitrio de rebus suis disponderet per modum testamenti. Et hinc fieri non poterat, vt supremum militis iudicium ratum esset, nisi illud populus probaret. Quod vero populus supremum iubebat, id lex erat. Quemadmodum itaque ius constat aut ex scripto aut sine scripto, vt apud Graecos τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι: l. 6. §. I. ff. *de iust. et iure*, ita et antiquorum istorum testamentorum alia, puta in comitiis calatis condita, erant νόμοι ἔγραφοι, alia, in procinctu facta, νόμοι ἄγραφοι. Illa expressis, haec tacitis populi suffragiis rata esse iuebantur. Illa proprie leges, haec consuetudines vocari poterant, quae pro legibus non immerito custodiuntur. Quum enim ipsae leges nulla alia ex causa ciues tenerent, quam quod iudi-

iudi-

iudicio populi receptae essent: merito et ea, quae sine vlllo scripto populus probabat, tenebant omnes. Nam quid intererat, suffragio populus voluntatem suam declararet, an rebus ipsis et factis? l. 32. §. 1. ff. de legib. Obseruasse id videtur Plutarchus in *Coriolano* p. 198. dum eam testamentifactionem *morem* vel *consuetudinem*, id est νόμον ἀγραφον vocat. Ἦν δὲ τότε, τοῖς Ῥωμαίοις ἔθος, εἰς τὰξιν καθισταμένοις, καὶ μέλλεσι τὸς θυρεὺς ἀναλαμβάνειν καὶ περιζώνουσθαι τὴν τήσεων ἅμα καὶ διαθήκας ἀγράφως γίνεσθαι πρῶτον ἢ τετάρων (ita enim rescribendum videtur pro πρῶτον καὶ τετάρων) ἐπακρόντων ἐνομάζοντες τὸν κληρονόμον. MOS erat Romanis, ut in acie constituti, et iam manum inferentes clypeis, togamque praecingentes, heredem tribus quatuorue audientibus nuncuparent. Mori hoc tribuit, ut intelligamus, his testamentis in procinctu factis non quidem curiarum expressa suffragia, sed tacitam populi voluntatem adstitisse. Non itaque rata erant militum testamenta, quia ita vellent, quemadmodum postea iis hoc priuilegium principum constitutionibus attributum est, (ita enim omni tempore hoc modo testari potuissent milites, quum tamen non nisi extremo imminente periculo id iisdem concederetur, Plutarch. in *Coriolan.* pag. 198. Vellei. Pat. lib. II. cap. 5. Cic. de orat. lib. I. cap. 53.) sed quod in procinctu, vel, ut in veteri glossa legimus, ENDO PROCINCTV heredem nuncupassent, eamque nuncupationem tacitis suffragiis populus soleret adprobare.

§. XV.

Haec autem, ut rectius intelligantur, nostrum erit, ostendere paullo accuratius, qualia fuerint illa testamenta endo pro cinctu facta, et quid causae fuerit, quamobrem illud supremum militum iudicium tacite probarit populus. Recte Theophilus §. 1. *Inst. de test. ord.* a certo militum habitu id testamentum nomen reperisse obseruat. τὸ ὄνομα, inquit, διεξάμενον ἐκ τῆ σχήματος, ὡς ἔχοντες διεθέτοί, nomen ab habitu, in quo testamenta faciebant, sortitum est. Hinc Festus in voce Procincta: Procincta autem classis ideo dicitur, quod togis incincti ad pugnam ire soliti fuerint. Vnde et testamenta IN PROCINCTV fieri dicuntur. At quid est Festo togis incingi? Hic vero obseruandum, Romanos non nisi auspicato olim administrasse bella. Cic. de Nat. Deor. lib. II. cap. 3. de Diuinat. lib. II. cap. 36. Et hinc non modo exercitus aduersus hostem proficiscebantur, verum etiam pontifices, immo et augures, atque haruspices, Liv. lib. VIII. cap. 9. et lib. X. cap. 28. ne quid, quod ad auspicia pertinere videbatur, omitteretur. Auspicioorum illorum causa etiam cinctum Gabinum sumebant milites, si quando

Cur ea tacitis suffragiis probaris populus? Milites in procinctu erant in cinctu Gabinino. Habitus hic eorum erat, qui se pro exercitu et republica deuouebant. Deuouentium se ultima

voluntas
pro lege
erat. Lo-
cus insi-
gnis Liuii
explica-
tus.

res in summo periculo essent, et ipsi tamquam ad certissimam mortem ire viderentur. Et in isto cinctu Gabinio constituti, heredes nuncupabant. Testis eius rei locupletissimus est Seruius, qui ad illa Virgilii *Aen. lib. vii. v. 612.*

*Ipsæ Quirinali trabea, cinctuque Gabino
Insignis reserat stridentia limina consul.*

haec notat: GABINVS CINCTVS est toga, sic in tergum reiecta, ut ima eius lacinia a tergo reuocata hominem cingat. Hoc autem vestimenti genere veteres Latini, quum necdum arma haberent, praecinctis togis bellabant; unde etiam milites IN PROCINCTV esse dicuntur. In confesso itaque est, habitum hunc fuisse ipsum cinctum Gabinum, adeoque rem parum accurate intelligere, qui a cingulo vel gladio accincto huius testamenti vocabulum arcessunt. Iam autem porro tenendum, milites eos, qui cinctum Gabinum fuebant, ab Imperatore Diis Manibus pro exercitu fuisse deuotos. Licebat enim Consuli, dictatorique et praetori, quum legiones hostium deuouerent, non vtiq; se, sed quem vellent, ex legione Romana scripta cinem deuouere, inquit Liv. lib. viii. cap. 10. Qui autem capita sua ipsi deuouerent, eos habitum vel cinctum Gabinum fuisse, multis testimoniis constat. De P. Decio Mure patre Liuius lib. viii. cap. 9. memoriae prodidit, eum se deuoturum togam praetextam sumere, et velato capite manu subter togam ad mentum exserta telo pedibus subiecto insistere iussum esse a pontifice maximo. Hunc autem cinctum Gabinum fuisse, ipse Liuius testatur, dum non modo paullo post subiungit: *Ipsæ incinctus cinctu Gabino, armatus in equum insiluit, ac se in medios hostes immisit:* verum etiam libro X. cap. vii. obseruat, P. Decium Murem filium legem Ogulniam grauissima oratione suadentem, retulisse parentis sui speciem, qualem eum multi, qui in concione essent, viderint, incinctum Gabino cultu, super telum stantem, quo se habitu pro populo et legionibus deuouisset. Eodem libro X. cap. 28. refert Liuius, Decium filium deuotum esse eadem precatione, eodemque habitu, quo pater P. Decius ad Vesperim bello Latino se iusserit deuoueri. Quare dubitari non potest, quin ii demum milites in procinctu esse dicerentur, qui pro legionibus in re trepida essent deuoti. Iis autem praefructis, iam in procliui erit rationem reddere, cur populus militum, heredes in procinctu nuncupantium, testamenta rata haberit tacito suffragio. Quidquid enim agebant deuoti, priusquam se in hostem immisissent, perinde ratum erat, ac si populus istud per curias centuriasue iussisset. Exemplum huius rei insigne est apud Liuium lib. X. cap. 29, vbi Decium deuotum *lictores Liuii*

pon-

pontifici maximo dedisse, eumque Propraetorem esse iussisse, legimus. Id sane nec Consulis erat, nec totius exercitus, lictores dare, iubere Propraetorem esse, bellum cum imperio, quod lege tantum curiata deferebatur, administrare: et nouimus, in L. Marcio, quamuis exercitu Hispanico re desperata seruato, quamuis rebus magnifice et feliciter gestis, titulum tamen Propraetoris ab exercitu illi delatum non tulisse Romanos, *rem mali exempli*, existimantes, *imperatores legi ab exercitu, et sollempne auspicatorum comitiorum in castra et prouincias transferri*. Liv. lib. xxvi. cap. II. Et tamen, Propraeturam Liuii pontificis, nec Praetura nec vlllo magistratu tunc fungentis, ratam tacite habebat populus, nec indignabatur, eum priuatum cum licitoribus fuisse apud exercitum, non aliam ob causam, quam quod istud imperium ei contulisset consul, pro legionibus sollempni ritu deuotus. Nec aliam ob causam rata esse volebat populus testamenta in procinctu facta, quam quia a deuotis essent condita, quorum vltimae voluntati refragari, inauspicatum malique ominis videbatur. Quare iam facile intelligimus, cur tam rara fuerint testamenta in procinctu condita. Rarius enim, et non nisi in extremo rerum discrimine milites deuuebantur, et in hostes se immittere iubebantur. Plutarchi in Coriol. p. 198. Vellei. lib. II. cap. v. Nec minus iam in apri- co est, cur Cic. de Nat. Deor. lib. II. cap. III. scribat, ex eo tempore in procinctu testamenta periisse, ex quo maximae reip. partes, in his bella, quibus reip. salus contineatur, nullis auspiciis administrari coeperint. Ex quo enim auspicia perierant, nec deuotioni isti locus erat, adeoque nec testamenta amplius fiebant in procinctu vel cinctu Gabino, sed iure ordinario, quo alii ciues solebant heredes scribere vel nuncupare, ceu exempla apud Iul. Caes. de Bell. Gall. lib. I. cap. xxxviii et Florum lib. III. cap. x. satis luculenter docent.

§. XVI.

Satis haecenus, opinor, demonstratum est, testamenta Romanorum ante legem istam decemuiralem veras fuisse leges populi, nec priuata testatorum voluntate, sed auctoritate publica, substituisse. Quum autem aliquoties dicere me meminerim, non potuisse ex veteris iuris principiis rem aliter se habere: eius quoque rei ratio iam erit reddenda, inuestigandumque, cur non nisi lege publica hereditas potuerit in alium quemcumque transferri? Sunt, qui et hic ad sacra priuata Romanorum confugiunt, eaque sine populi suffragiis in alium transferri haut potuisse, arbitrantur. At haec similiaque antiquissimis temporibus non populi iussu, sed lege

poterat
derogari.
Cur non
permissa
pacta suc-
cessoria?

sed auctoritate Pontificum explicari solebant ante legem Papiriam, qua primum eiusmodi rerum cura ad populum translata est, ceu erudite docet Nic. Gruch. *de Comit. Rom. lib. III. cap. II.* Non magis itaque in testamentifactione curiarum suffragiis opus fuisset, quam in confarreatione, (in qua sola pontificum auctoritas sufficere videbatur,) si de sacris tantum in alium transferendis actum fuisset. Alia itaque ratione opus est, quam ipsa iuris nostri principia suppeditare videntur. Exstabant iam inde ab ineunte republica leges de successione intestatorum, quae proximos agnatos ac gentiles ad hereditatem vocabant. Quemadmodum vero nihil tam naturale est, quam eo genere quodque dissolui, quo colligatum est: *l. 35. ff. de Reg. iur. l. 100. l. 155. ff. eod.* ita recte inde colligebant Romani, leges non posse nisi noua lege vel tolli, vel immutari. Hinc vocabula legitima ABROGARE, DEROGARE, OBROGARE, SVRROGARE, ab Vlpiano *Fragm. Tit. I. §. 3.* Neque enim vel euertere vel mutare legem fas erat, nisi per rogationem, quia eadem rogatione perlata fuerat. Hoc vero posito, consequens erat, vt priuatorum cautio legum auctoritate non censeretur, *l. vlt. ff. de suis et legit. hered.* adeoque nec vltimo cuiusquam ciuis iudicio, nec pactis successoriis, transferri posset hereditas, nisi curiarum suffragiis id ratum haberet populus. Vere enim ad rem et apposite Papinianus: *ius publicum*, inquit, *priuatorum pactis mutari non potest. l. 38. ff. de pact.* Habes rationem, cur patrifamilias ante legem XII. tabularum fas haut fuerit, vel legare super familia, pecuniaue suae rei, vel pactis bona sua in alterum transferre, quam eleganter et verbis breuissimis explicat Belgii nostri Papinianus, Corn. van Bynkersh. *Obs. lib. II. cap. II. p. 113.* *Lex igitur praescripsit succedendi formam, et, quae eius potestas est, etiam testamentifactionem permisit, sed haut aliter quam LEGE quoque, vt sic lex in causa intestati abrogaretur alia lege in causa testati. Quare ad excludendos proximos, qui LEGE vocabantur, Romae testamenta, vt LEGES quaelibet, apud Populum Romanum, calatis comitiis condebantur.*

§. XVII.

Enimuero rem omnem, non tamen ipsa haec iuris principia immutarunt Decemviri, lege, quam supra vidimus, proposita: PATER FAMILIAS VTI LEGASSIT SVPER FAMILIAE, PECVNIAE, TVTELAEVE SVAE REI, ITA IVS ESTO. Ex eo enim non amplius populus leges de successione ferebat, sed ipse, vt supra diximus, paterfamilias. Quum itaque olim curiarum suffragiis heres institueretur: iam priuata testatoris voluntate vel

noto Testatoris in-
stitue-

stituebatur. Parum ergo intererat, placeretne populo, quem quis heredem instituerat, an displiceret, dumne per leges capere prohiberetur. Paterfamilias enim, vti legabat, ita ius erat. Nec minus ab eo tempore repetenda facultas mutandi testamenta pro arbitrio. Sane quum vix verosimile sit, olim heredem curiarum suffragiis institutum, ambulatoria testatoris voluntate legitima hereditate priuari potuisse: postea semper creditum est, posteriore testamento rite condito prius rumpi, l. 1. l. 2. ff. de iniust. rupt. irr. test. adeo vt nec obstet clausula priori testamento inserta, qua se testator illa mutandi facultate diserte abdicauit: l. 6. §. 2. ff. de iur. codicill. quum semper ea voluntas rata esse censeatur, quae est nouissima. l. 4. ff. de adim. leg. Vnde omnia haec? Ex illa decemuirali legislatione, quae patrifamilias concesserat LEGARE super rebus suis, id est patrimonio suo legem quamcumque dicere. Non autem ambigitur τὰς μεταγενεστέρας διατάξεις ισχυροτέρας εἶναι τῶν ἀγὸ αὐτῶν, constitutiones vel leges tempore posteriores potiores esse his, quae ipsas praecesserint, inquit Modestinus l. ult. ff. de const. princ. Quamobrem, quemadmodum postea lege regia populus in principem omne suum imperium et potestatem contulisse perhibetur, adeo, vt quidquid illi placeret, legis haberet vigorem: §. 6. Inst. de I. N. G. et C. l. 1. pr. ff. de const. princip. ita vere dici potest, lege illa decemuirali: VTI LEGASSIT, ITA IUS ESTO, populum omnem facultatem suam νομοθετικὴν de successionem testamentaria in quemlibet patrem familias transcripisse.

§. XVIII.

Attamen non promiscue omnibus eam facultatem concesserunt decemuiri: sed PATRIBVS FAMILIAS. Si prout legabant, ita ius erat. Iam quidem iure nostro ita receptum est, vt paterfamilias dicatur, quicumque in domo dominium habet, quamuis nec liberos habeat, et adhuc infra pubertatem sit: l. 14. ff. de his qui sui vel al. iur. l. 195. §. II. ff. de V. S. at Decemuiri paullo aliter accepisse videntur vocabulum, et eum demum vocasse patremfamilias, qui iustae aetatis esset, resque suas ipse administraret. Vnde ex ipsa hac lege est, quod testamentum condere non possunt ferui, l. 19. ff. qui test. fac. poss. peregrini, quibusue aqua et igni interdictum, l. 8. §. I. II. ff. eod. l. 1. §. II. ff. de legat. III. filiafamilias l. 6. l. pen. eod. adeo vt hi nihilo magis iure testentur, si id pater eis permetteret pr. Inst. quib. non est perm. omnes enim hi decemuirali sensu non sunt patresfamilias, quibus solis libera testamentifacitio lege hac concessa est. Quin ex eadem ratione nec mulieres olim erant testabiles, quamuis postea id iis concessum sit.

Quid in lege ista sit PATER-FAMILIAS?

vt si in manum non conuenissent, auctore tutore heredes, quos vellent, instituerent. Vlp. *Fragm. Tit. xx. §. xv. Cic. pro A. Caecin. cap. 6.* Prohibentur etiam impuberes, *l. 5. ff. qui test. fac. poss. prodigi, quibus bonis interdictum, l. 18. pr. ff. eod. multoque magis furiosi et mente capti, l. 17. ff. eod. quae omnia, quum per interpretationem prudentum inducta esse videantur: facile patet, eo sensu, quem paullo ante descripsimus, vocabulum patrisfamilias ab Ictis fuisse intellectum.*

§. XVIII.

Quid FA-
MILIA,
PECVNIA,
TVTELA?

Porro lex eadem concefferat patribusfamilias, vt legarent super **FAMILIA, PECVNIA TVTELA**. Familia quotuplici sensu in iure nostro accipitur, erudite docuit Vlpianus *l. 195. ff. de V. S.* Hic in res deducitur, et non solum omnes res, omnes opes, omnia bona, quae defunctus habuit, denotat, vti id exponit doctissimus Goeddaeus *Comment. ad d. l. 195. §. 1. ff. de V. S. p. 1070.* (Nam id omne iam sub pecuniae vocabulo latitat, cuius significatio ad omnia refertur, quae in patrimonio sunt, *l. 5. pr. ff. de V. S.*) sed potissimum totum testatoris ius, in quod heres succedit, maxime etiam sacra, quorum heres fiebat particeps. Hinc quum M. Anneius a M. Corfeolano naturali patre praeteritus testamentum paternum rescindi peteret: *aliquantulum, teste Val. Max. vii. 7. 2. adiunabat heredes, quod M. Anneius in Sufenatis FAMILIAM et SACRA transferat:* id est, putabant instituti heredes, Corfeolanum summo iure, praeterito filio naturali, instituere potuisse extraneos, quia filius in alienam familiam et sacra per adoptionem transfisset, adeoque interfuerit testatoris, sacra suae gentis non interire, sed vna cum familia ad heredes deuolui. Addiderunt autem Decemviri, patremfamilias etiam legare posse super **PECVNIA**, id est, vti iam antea exposui, super patrimonio suo. *Quidquid enim homines possident in terra, quorum domini sunt, pecunia vocatur, seruus sit, vas, ager, arbor, pecus: quidquid horum est, pecunia vocatur.* Ita recte et plane ex arte nostra scribit Augustin. *de discipl. Christ. cap. vi. p. 585. Tomo vi. Op.* Adiecerunt autem **PECVNIAM** Decemviri, vt scirent ciues, non modo fas esse sibi, heredum institutione familiam, sacra atque vniuersum ius ad alios transferre, sed et quocumque modo de *pecunia* sua disponere, veluti donando, legata relinquendo, heredemue ad id, quod sibi collibitum esset, damnando. Denique et **TVTELA**e faciunt mentionem, non sane sine consultissima ratione. Quum enim et vxores, filii filiaequefamilias ad familiam pertinerent, et in testatoris mancipio essent: facile existimari potuisset, eas etiam per-

sonas

sonas vel heredibus relinqui, vel aliis legari posse, maxime quum eae et occidi, et per cessionem venditionemque inter vivos in alios transferri possent, ceu vel exemplis Catonis, uxorem suam Q. Hortensio, et Claudii, Liuiam suam etiam praegnantem Augusto cedentis, iam ab aliis est demonstratum. Vid. V. A. Zach. Huber. *Diff. Philol. iurid. Part. II. p. 149. et 153. sequ.* Ne itaque et facultatem legandi huiusmodi personas concessam sibi existimarent patresfamilias: monendum videbatur, de tutela tantum earum legari posse, non de ipsis personis, quamuis in potestate patrisfamilias constitutis.

§. XX.

Sic pleraque legis decemuiralis verba exposuimus, nec quidquam superest, quam ut de illa adiectione *super tutela SVAE REI* quaedam addamus. Ea enim tam obscura plerisque videntur, ut ne genuina quidem esse censeant. Sane vir immortaliter de iurisprudentia nostra meritis, Ger. Noodt *Obs. lib. II. cap. 19.* ut iam supra occupavi, vel ideo haec verba genuina esse negat, quod tutor non rei, sed personae vel capiti libero dari soleat, et hinc rescribendum esse censet: *SVPER TUTELA SVA*, eo sensu, ut *tutela sua* sit tutela eius, qui testatori suus heres, quique pro eadem cum ipso persona sit. At haec, quantumuis acuta sint, tamen, quod pace tantorum Manium dixerim, non videntur satis iustam causam emendationi praebere, quum ea verba et apud Vlpianum *Fragm. Tit. XI. §. 14.* et apud Pomponium nostrum in *lege cxx. ff. de V. S.* et apud Iustinianum *pr. Inst. de L. Falcid. et Nou. xxxii. cap. 2.* reperiantur. Nam primo verum quidem est, tutorem non rei, sed personae, dari, §. 1. *Inst. qui test. tut. dar. poss. l. 14. ff. de test. tut.* et quidem capiti libero *l. 1. ff. de tut.* Sed eo sane tempore, quo paterfamilias tutorem testamento dat, liberi non sunt capita libera, sed in potestate patria constituti, et liberi sui, quibus solis ex lege nostra decemuirali tutores dari possunt. *l. 1. pr. ff. de test. tut.* Liberi autem, in potestate patria constituti, erant quidem personae ratione aliorum hominum: ratione patris autem *RES MANCIPI.* Nam praeterquam quod ritu mancipationis a patre vendebantur, Cai. *Inst. lib. I. tit. vi. §. 3.* qui in solas res mancipi cadebat: iisque furto surreptis pater furti, non secus ac si res sibi surrepta esset, agebat: *l. 14. §. 13. l. 38. pr. ff. de furt. liberi etiam rei vindicatione directa peti poterant ex iure Quiritium l. 1. §. 2. de Rei Vind.* Ex quibus omnibus rectissime colligit vir amplissimus Corn. van Bynkersh. *de reb. Mancip. cap. v. pag. 116. et de Iure occid. lib. cap. 1. pag. 145.* liberos iure antiquissimo res

man-

Cur ad-
ditum
SVAE REI?
An rei tu-
tor deur?

mancipi, ipsamque patriam potestatem verum dominium Quiritarium fuisse. Iam nihil est in lege nostra difficile, nihil quod lectorem morari possit. Pater enim familias dum tutorem testamento dabat, recte legare dicebatur *super tutela SVAE REI*, quia tempore testamenti facti liberi inter res testatoris erant. Tutela tamen ipsa ex eo demum tempore sese exferebat, quo pater ad patres abierat, quia tunc demum ex rebus fiebant personae sui iuris et capita libera.

§. XXI.

Ritus testandi post XII. tabulas per aes et libram, a quo inventus?

Sed haec quidem de ipsa lege XII. Tabularum, concessaque per illam latissima testandi facultate. Quin post hanc legem antiqua ista in comitiis calatis testandi ratio statim evanuerit, non est quod dubitemus. Quis enim fuisset tam stolidus, ut faciliore reposito testandi modo taedioso illo uti, et populi, quam suo arbitrio, legem rebus suis dicere mallet? Quare et nullum in annalibus existat conditi in comitiis calatis testamenti exemplum, quum tamen paullo diutius, et saltim ad annum v. c. DCXIII. in usu fuerint testamenta in procinctu facta. Ad id enim tempus referendum exemplum, quod supra ex Vellei. Paterc. lib. II. cap. 5. adduximus. Existimavit quidem ingens quondam Frisiae nostrae ornamentum Viglius Zuichem. in comm. ad x. Titulos Inst. de test. pag. 17. non plane sublatum esse hunc testandi ritum, sed hodie num obtinere, et tantum mutatum esse, vulgata lege regia, qua testamentum coram principe factum eiusdem esse vigoris coeperit, ac si coram populo factum fuisset. Sed haec admodum diluta videntur. Testamentum enim coram principe factum ratum est, non quod lege regia populus omnem ei et in eum potestatem contulit, sed quod fide publica sustinetur. Vnde et iudici oblatum citra alias solemnitates valet, quum tamen in iudicem potestatem legislatoriam populus numquam contulerit. l. 19. C. de Testam. Ma neat itaque fixum et firum, a tempore XII. Tabularum nullum amplius existare testamenti in comitiis calatis conditi exemplum. Quum vero iam alio testandi ritu opus esset, neque eum definitissent decemviri: nihil reliquum videbatur, quam ut eum vel Pontifices, vel Icti, qui tum teste Pomponio l. 2. §. 6. ff. de Orig. Jur. legis actiones componebant, ex ipsis legum istarum principis definirent. Finxerunt hi itaque, hereditatem esse rem Mancipi, ideo forsam, quod illa in nullius nisi civis Romani dominium transcribi posset. Quumque, uti ex Festo in voce *nuncupata* constat, in iisdem XII. Tabulis cautum fuisset: QVI NEXVM FACIET MANCIPIVMQVE, VTI LINGVA NVNCVPASSIT, ITA IVS ESTO, itemque:

que: QVI SE SINIT TESTARIER, LIBRIPENSVE FVERIT, NI TESTIMONIVM FARIATVR, IMPROBVS INTESTABILISQVE ESTO: Gell. Noct. Att. lib. xv. cap. 13. non existimarunt, commodiorem excogitari posse ritum testandi, quam per nexum et mancipium, seu, quod perinde est, per aes et libram, seu mancipationem, qua omnium rerum mancipi dominium solebat transferri. Boëth. lib. III. ad Topic. Cic. Adesse itaque iubebantur quinque testes puberes et ciues Romani, quibuscum esset testamentifactio. Adhibendus et LIBRIPENS, more maiorum libram aeneam manu gestans, ac praeterea, vt ex Clement. Alex. Strom. v. p. 574. colligimus, ANTESTATVS. Denique praecipue opus erat familiae pecuniaeque emtore, qualem in testamento Augusti fuisse novimus Domitium. Suet. Neron. cap. 4. Hic, quum heredis personam referret, in speciem emebat hereditatem vel familiam, eamque mancipio accipiens addebat verba sollemnia: HANC EGO FAMILIAM PECUNIAMQVE EX IVRE QVIRITIVM MEAM ESSE AIO, EAQVE MIHI EMTA EST HOC AERE, HAC AENEAQVE LIBRA, eaque proloquutus, aere percutiebat libram, indeque aes dabat ei, a quo mancipio acceperat. Haec in omnibus mancipationibus fieri oportuisse, ex egregio Caii nostri fragmento apud Boëthium discimus. Et sane his ambagibus opus in testamento erat. Quum enim, vt supra docuimus, leges de causa intestati priuata testatoris voluntate tolli non possent: fingendum omnino erat, familiam inter viuos per aes et libram transferri, non per vltimam voluntatem, ceu acute iterum vidit laudatissimus vir, Corn. van Bynkersh. Obseru. lib. II. cap. 2. p. 113. At ne sic quidem res in vado esse videbatur. Ita enim vere fiebat alienatio, dominiumque iuris Quiritium irreuocabile in familiae emtorem transire oportebat, quem tamen heredem esse nolebat testator. Itaque primo huic aetui, quem familiae mancipationem appellat Vlpianus Fragm. Tit. xx. §. 9. ex consilio Ictorum alter accedebat, puta nuncupatio testamenti. Fingebatur enim, venditam quidem esse hereditatem, sed certis legibus, quas in tabulis testamenti scripsisset testator, easque leges ratas esse debere ob legem XII. Tabularum paullo ante laudatam: Vti lingua nuncupassit, ita ius esto. Hinc iam testator, tabulas testamenti tenens, utebatur verbis sollemnibus: HAEC, VTI IN HIS TABVLIS CERISVE SCRIPTA SVNT, ITA DO, ITA LEGO, ITA TESTOR, ITAQVE VOS QVIRITES, TESTIMONIVM PERHIBETOTE. Vlpian. Fragm. tit. xx. §. VIIII. Isidor. Orig. lib. v. cap. 24. Eo facto Antestatus aures testium attriebat, eosque rei gestae iubebat esse memores. Vnde recte a Cle-

mente Alex. Strom. v. p. 574. (cuius tempore nondum exoleuerant testamenta per aes et libram facta,) in veterum testamentifactione obseruauit ζυγά, καὶ ἀσάβρια, καρπισμὲς τε καὶ ἰτάς τῶν ἄτων ἐπιφύσεις, libras, asses, mancipationes, et aurium attractiones, vt iam vidit vir eximius, Schulting. Jurisp. vet. aneiuist. p. 629.

§. XXII.

Pleraque iura noua testamentorum ex principiis antiquis fluunt.

Satis diu hunc testandi ritum viguisse, non modo ex Suetonii variis locis, sed et vel maxime ex Vlpian. *Fragm. tit. xx. §. 2.* satis constat. De sua enim aetate, quae in tempora Severi et successorum incidit, ibi ita loquitur: *Illis duobus testamentis (in comitiis calatis et in procinctu) abolitis, hodie solum in usu est, quod per aes et libram fit, id est, per mancipationem imaginariam.* Solum, inquit, hoc testamentum suo tempore in usu fuisse, quum tamen multis saeculis ante in viridi obseruantia essent Praetoria testamenta, in quibus ex edicto praetorio praeter septem testium signa nihil requirebatur. Non nouum enim esse hoc Praetorium edictum, sed satis antiquum, et libera adhuc republica notissimum, ex Ciceronis libro 1. in *Verr. cap. 45.* patet. Refert ibi, iam Verrem, Praetorem urbanum, huiusmodi edictum proposuisse: *SI DE HEREDITATE AMBIGATUR, ET TABULAE TESTAMENTI NON MINVS MULTIS SIGNIS, QVAM E LEGE OPORTEAT, AD ME PREFERENTVR, SECVNDVM TABVLAS TESTAMENTI POSSESSIONEM HEREDITATIS DABO.* Et tamen, ne quis Verrem huius edicti auctorem putaret, statim subiicit Cicero: *Hoc translaticium est, id est, hoc edictum non nouum, sed ex anteriorum Praetorum edictis in illud Verrinum translatum est.* Id enim vocari solitum esse *editum translaticium*, ex Cic. *Epist. ad fam. lib. iiii. Epist. 8. et ad Att. lib. vi. Epist. 21. et lib. vi. Ep. 1.* patet. Quum itaque satis antiquum fuerit praetorium istud testamentum, ad quod, teste Iustiano, nulla emancipatio desiderabatur, sed septem testium signa sufficiebant: §. 2. *Inst. de test. ord.* qua fronte Vlpianus solum testamentum per aes et libram sua aetate obtinuisse, adfirmare potuit? Sed salua omnino res est. Testamentum est vocabulum iuris ciuile, et eiusmodi *νομοθεσία*, ex qua hereditas defertur. §. *vi. Inst. per quas pers. nob. adqu.* Testamentum autem per aes et libram, abolitis reliquis, solum ad ius ciuile referebatur, §. 2. *Inst. de test. ordin.* non illud praetorium, ex quo non hereditas, sed bonorum possessio secundum tabulas dabatur. l. 7. l. 9. ff. *de bon. poss. sec. tab.* Itaque solum illud legitimum testamentum in usu fuit tempore Vlpiani, immo et multo post eius aetatem separatae

manferunt rationes testamenti ciuilis et praetorii vsque ad tempora Theodoffi iunioris, quibus primum contigisse, vt in vnam consonantiam ius ciuile et praetorium iungeretur, non sine adparatu docet Iac. Gothofred. *ad l. 1. C. Theod. de testament. et codicill. lib. III. Tit. 4. Tom. 1. pag. 334. sequ.* Quamuis autem ex eo tempore noua illa testandi ratio inualuerit, quae in libris Iustinianeis describitur: nihil tamen fere est in hodierna testandi ratione, cuius origo non ex antiqua, quam hactenus descripsimus, testandi ratione sit repetenda. Sic requiritur et hodie, vt vno eodemque tempore eodemque contextu testamenta condantur: *l. 21. C. de testament. l. 21. §. vlt. ff. qui test. fac. pos.* non alia de causa, quam quod et olim, comitiis vel diri omnis obnunciatione vel alia re tristi turbatis, nihil actum censebatur. Adesse iubentur septem testes, vt sint, qui quinque illos testes in mancipatione adhibitos, cum libripende et antestato, repraesentent. Testes non omnes admittebantur, sed ii, quibuscum erat testamentifactio. *§. 6. Inst. de test. ord.* Res ipsa autem docet, omnes illos excludi, quibuscum non erat communio comitorum. Vnde mulieres, quamuis et testari possint et heredes institui, in testium tamen numero esse prohibentur. *l. 20. §. 6. ff. qui test. fac. §. 6. Inst. de test. ordin.* Rogari porro oportebat testes, *l. 21. §. pen. ff. eod. vt ne vmbra et simulacrum aliquod deesset antiquae rogationis: VELITIS IVBEATIS QVIRITES.* Haec omnia ex antiqua testandi ratione retinuerant Romani, veterum rituum tenacissimi. Haec ex comitiis calatis in testamentifactionem per aes et libram transfulerant. Haec demum in ipsam nouam testandi rationem, quam constitutiones principum inuexerunt, transferant, vt adeo nihil in hodierna testamentifactione nouum sit, praeter testium subscriptionem et signa, quorum illam ex constitutionibus, haec ex Praetoris edicto esse, ipse Imperator obseruat *§. 3. Inst. de test. ordin.*

§. XXIII.

Ex his autem, quae diximus, facile definiri potest genuina testamentifactionis origo, quam alii a Numa, alii ex iure Attico, alii ab ipsis Romanis repetunt. Nostrum quidem iam non est, tantas componere lites, neque id pateretur chartae, quam huic exercitationi destinauimus, angustia: nec veremur tamen adfirmare, res plerumque diuersissimas a viris doctis misceri, atque inde euenire, vt omnibus fere eorum sententiis et veri quid insit, et falsi quamplurimum. Sane, si ex me quaeras, an ipsa testamentifactio ab Atheniensibus ad Romanos migrarit? non id modo negabo, sed ne iis quidem suffragabor, qui eam a Numa repetunt. Antequam

Vnde haec testandi ratio? Ius testandi iam ante Romam conditam in Italia viguit. Noua tamen testandi ra-

*vno ex iure
 Attico,
 vnius ex
 interpretatione
 prudentium sunt.*

de adoptando iure Attico cogitassent Romani, testamenta in pro-
 cinctu facta esse iam supra ex Plutarchi *Coriolan. p. 198.* demonstra-
 vimus. Ante haec tempora sub Anco Marcio Laurentiam mere-
 tricem a Tartutio heredem factam refert Plutarchus *Quaest. Rom.*
xxxv. et in vita Romuli, vbi de viro ait, *τελευτῶν ἀπέλυσε κλη-*
ροδόμον, moriens heredem reliquit, quod sane, quum Laurentiam
 agnatam fuisse non liqueat, non potest, nisi de successione testa-
 mentaria, explicari. Auctorem porro habemus *Liuium lib. 1. cap.*
46. ipsum Ancum Marcium Regem Romanorum filiis L. Tarqui-
 nium Priscum tutorem dedisse: quod, ignota adhuc tutela dati-
 va, testamento factum oportuit: Verosimillimum itaque est, ab
 ipsis vrbis incunabilis testamentificationem Romae valuisse. Id-
 que inde colligo, quod ea in Latio aequae ac reliqua Italia tum
 circa tempora vrbis conditae, tum ante eius natales in vsu fuerit.
 Nam Damaretum Corinthium, qui *domo* profugus Tarquiniis con-
 federat, Lucumone instituto omnium bonorum herede, *immemo-*
rem in testamento nepotis discessisse, refert *Liuius lib. 1. cap. 34.*
 Quod quum vel sub Numa, vel sub Tullo Hostilio contigisse
 oportuerit, argumento est, iam eo tempore in Hetruria testa-
 menta fieri consueuisse. Idem auctor grauissimus *lib. 1. cap. 3.* me-
 moriae prodidit. Procam, Albanorum regem, Numitori, *qui stir-*
pis maximus fuerit, regnum vetustum Siluiae gentis legasse. Quum
 itaque temporibus Romuli in Latio aequae ac Hetruria iam nota
 esset testamentifactio: quid est, quod eam ex iure Attico vel a
 Numa repetere velimus? Quis dubitauerit, quin Romulus po-
 tius iura illa Albana, tamquam e maiori patria, Romam in no-
 vam coloniam transfulerit: Sin quis autem porro ex me quaesi-
 verit, vnde illa testandi ratio, quam Decemuiri XII. Tabulis in-
 vexerunt, orta sit? non possum, quin iis adiiciam calculum, qui
 illam Atticae originis esse arbitrantur. Non ignorabant quidem
 Romani ante Decemuiros testamentificationem: sed id princi-
 pium ignorabant: VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO. Id autem du-
 bio omni procul Athenis attulerant tresuiri, quos Romani le-
 gum describendarum caussa in Graeciam miserant. In vniuersa
 enim Graecia exstabant leges, *ἕξῃναι τὰ ἑαυτῶν διατίθεσθαι ἀπλῶς,*
ἵπως ἂν τις ἐθέλῃ τὰ παράσσειν, ut ius sit unicuique, de rebus suis,
prout collibitum esset, legare. Plato *de legib. xi. p. 679.* idemque et
 Athenis ex legibus Solonis obtinuisse nouimus. Quum enim an-
 tea nefas Athenis haberetur, testamentis conditis spem agnato-
 rum interuertere: Solon, teste Plutarcho *in Solon. p. 90.* liberum
 fecit, *ἢ βέλῃται τις, ἢ μὴ παίδες εἶναι αὐτῶν, εἶναι τὰ αὐτῶν, non*
exstare

stantibus liberis, cui visum esset, sua dandi legandique; Quod et Demosthenes Orat. II. in Steph. p. 983. confirmat. Habes hic illud ipsum principium: VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO. Et quamvis Solon varios casus excepisset, veluti si quis liberos germanos masculos haberet, si emotae mentis esset, aut senectute, morbo vel veneficio praepeditus, aut muliebribus blanditiis infinctus, aut denique necessitate vel vinculis circumuentus, ceu ex loco eodem Demosthenis intelligimus: multas tamen ex his exceptionibus negligendas putabant decemviri, partim quod, teste Dionys. Hal. lib. II. p. 96. liberi Romae adductius regerentur, quam Athenis, partim, quod maiorem libertatem mereri videretur ciuis Romanus, quam scurra vel nauta Atticus. Denique si quaestio sit, vnde ritus testandi per aes et libram promanarit? extra omnem dubitationis aleam positum videtur, eum non ex ipsis XII tabulis esse, ceu ex male intellectis Festi et Gellii locis sibi persuaserunt viri eximii, et in his Franc. Balduin. ad XII. Tab. cap. xxviii. p. 118. sed ex ingenio vel Pontificum, vel Ictorum, qui ex XII. tabulis legis actiones composuerunt, ceu iam supra suo loco obseruauimus.

§. XXIII.

Sic demum satisfecisse videmur primae tractationis nostrae partem, id est, expositioni legis Decemviralis: VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO. Proximum est, vt quid ex hac lege consequatur, eadem diligentia, sed breuius tamen, tradamus. Ait Pomponius noster: *Verbis his legis XII. tab. latissima potestas tributa videtur, et heredis instituendi, et legata et libertates dandi, tutelas quoque instituendi.* Quod ad heredis institutionem attinet, ea omnino ex hac ipsa lege fluit. Quamvis enim non *instituendi heredis*, sed *legandi* tantum potestas tribui videatur ciuibus: omnino tamen lex Decemviralis vel maxime etiam pertinet ad heredis institutionem, quae caput et fundamentum intelligitur totius testamenti. §. 34. *Inst. de legat.* Nam primo permittit patrifamilias legare etiam de FAMILIA, quod ad legata non pertinere potest. Deinde LEGARE, vt supra exposuimus, est *νομαθετείν legem dicere rebus suis.* Lex autem ferri non potest, nisi sint, quibus parendi necessitas incumbat, quales sunt heredes instituti, simul ac vel adeundo, vel pro herede gerendo hereditatem adquisuerunt. Hinc *legare* veteribus dicebantur, non modo qui aliquid titulo singulari relinquebant, sed et qui heredem instituiebant. Locum Liuii lib. 1. cap. 3. vbi *Procus Numitori, stirpis maximo, regnum legasse* dicitur, paullo ante vidimus. Id vero non de legato, sed heredis institutione esse

310 DE ORIG. TESTAMENTIFICTIONIS ET RITV &c.
 intelligendum, recte iam alii obseruarunt. Nescio, an huc etiam
 pertineat marmor Romanum apud Reines. *Inscript. Class.* VIII. 82.
 cui, quod a Reinesio ipso illustratum non est, non nihil lucis
 adfundere iuuabit. Est illud tale:

D. M.
 AVREL. MUCIANVS
 VETER. EX N. SING. AVG.
 N. VIX ANN. XXXXV.
 DOMO. THRACIA.
 IVL. VALENS. LEG. HERES.
 AMICO. ET. MVNICIPI.
 OPTIM. B. M. F. C.

Positum hoc monumentum AVRELIO MUCIANO, (cuius et alio-
 quin mentio fit in marmore apud Grut. p. MLXVIII. 9.) VETERANO
 EX Numero SINGULARIUM AVGVSTI NOSTRI, ut hic titulus et in alio
 marmore Grut. p. DXVIII. 7. occurrit. Fieri autem illud amico et
 municipi optimo et bene merenti Curauerat IVL. VALENS, et qui-
 dem, quod ad nos maxime pertinet, LEGATARIUS HERES. Ita enim
 litteras recte illas interpretatur in his litteris versatissimus, Thom.
 Reines. in *Indice vocabulorum rariorum et significationum inusita-
 tiorum*. Quid vero est legatarius heres? Sane si cui vniuersarum
 rerum vel hereditatis portio legatur, is in arte nostra non lega-
 tarius heres dicitur, sed *partiaris legatarius* de quo l. 76. §. 2. l.
 8. §. ult. de legat. 2. §. 5. *Inst. de fideic. hered.* Cic. pro Caecin. cap.
 IIII. et v. de legibus lib. II. cap. 20. In re porro certa institutus,
 si coheredem non habet, non legatarius est, sed heres ex asse:
 l. 1. §. 4. ff. de hered. inst. si coheredem habet, legatarius est,
 non heres. l. 13. C. eod. Potest quidem et praelegatum accipere
 heres: sed et tunc legatarius et heres diceretur, non legatarius
 heres, quo se nomine hic adpellat Iulius Valens. Vnde fere ad-
 ducor, ut haec tanquam *συνομοια* iungi credam, quia iure vete-
 ri LEGARE erat etiam heredem instituere. Recte itaque et is, qui
 in vniuersum ius testatoris successerat, legatarius dici poterat, sed
 ut a reliquis, qui aliquid titulo singulari ex testamento accepe-
 rint, discerneretur, legatarius heres. Si autem legis decemuiralis,
 ad quam nunc veluti e diuerticulo redimus, ita intelligenda sunt
 verba: facile profecto patet, *latissimam heredes instituendi potesta-
 tem* illis tribui patribus familias. Hinc poterant Romani veteri iu-
 re heredes instituere omnes, siue liberi essent, siue serui, et hi siue
 proprii siue alieni, leg. 3. pr. ff. de her. inst. siue sui, siue extranei,
 et

et hos quidem suis etiam exclusis. *l. 11. ff. de lib. et post. Cic. de orat. lib. 1. cap. 38.* Poterant instituire, quotcumque vellent, *§. 4. Inst. de her. inst. et quoto gradu vellent, l. 1. pr. ff. de vulg. et pup. substi.* Vnde et substitutio pupillaris, quam viri docti negant et XII. tabulis esse, aequae ac vulgaris ex hac lege nostra fuit. Dum enim paterfamilias filio impuberi substituebat, legabat de familia pecuniaque suae rei, eousque donec ipse filius testamentum condere per aetatem posset, quemadmodum in idem tempus ei tutorem quoque dabat. Nec est, quod quis nobis obuertat *legem 2. pr. ff. de vulg. et pup. subst.* vbi moribus tribuitur pupillaris substitutio. Nam et in XII. Tabulis migrasse *πάτριος τῶν πατρικῶν ἰδεσμός* vel *ἀγρῶν ἰδεσμός*, omnes mores patrios et non scriptos, testis est locupletissimus Dionys. Halic. *lib. 11. p. 96. et lib. x. p. 676.* Denique ex eadem lege potestas fiebat patrifamilias instituendi heredes vel ex affe, vel ex quantacumque parte, vel pure, vel sub conditione. In diem duntaxat fieri non poterat institutio, quia iisdem XII. Tabulis cautum fuerat: *Ἀστὶ σὶ ἰντεστάτο μοριούρ, οὐ σὶ σὺς ἡρὲς νὲκ ἔσκιτ, ἀγνᾶτος πρὸξιμος φᾶμιλιᾶμ ἡβὲρο. Σὶ ἀγνᾶτος νὲκ ἔσκιτ, γὲνὴλις φᾶμιλιᾶμ ἡρὲς νᾶνσὶοῦρ. Πᾶριᾶτ. LL. Mos. et Rom. tit. ult. §. IIIII.* Inde enim colligebant veteres, tum demum admitti heredes legitimos, si quis *INTESTATUS* moriatur, adeoque *neminem pro parte testatum, pro parte intestatum decedere, l. 7. de R. I.* vel heredem in diem instituere posse. *l. 88. ff. de her. inst.* Quare iam in oculos incurrit ratio istius celeberrimi axiomatis, in quam tam operose, nec tamen felici semper successu inquirunt viri docti.

§. XXV.

Non modo autem heredes instituendi latissima potestas hac lege decemuirali tributa est patrifamilias, verum etiam, quod proxime addit Pomponius, *LEGATA dandi.* Fas enim illi erat, non tantum de *familia legare*, quod paullo ante ad heredis institutionem pertinere diximus, sed et de *pecunia*, id est, de vniuerso patrimonio. Legabat autem de pecunia sua vel ita, vt rerum quarundam dominium statim a morte sua ad legatarios transire iuberet, quod erat legatum *vindicationis*, vel vt legislatoris instar damnaret heredem ad dandum faciendumque, quod legatum *damnationis* dicebatur, vel vt vnum ex coheredibus aliquid tamquam legatum praecipere iuberet, quale legatum *per praeceptionem* vocabatur, vel vt denique heredi hanc legem diceret, vt fineret legatarium sumere: vnde legatum tunc dicebatur *sinendi modo* relictum. *Vlpian. Fragm. tit. XXIIII. §. 2. sequ. Cai. Inst. lib. 11. tit. 7. princ.*

Ex eadem lege fuit ius legata dandi. Legata curdari oportuerit verbis civilibus?

princ. §. 2. Inst. de legat. Quodcumque autem onus imponeret heredi, quantamcumque hereditatis partem legatis exhaurirēt, quibuscumque vteretur formulis, perinde erat, modo legaret verbis *ciuilibus*, Vlpian. *Fragm. tit. xxv. §. 1.* Ciuilia autem verba erant, quibus ciuitas vtebatur in ferendis legibus. Quemadmodum itaque populus leges non ferebat Graece, sed Latine: ita nec legatum Graeca aliaue lingua scriptum valebat. Vlpian. *ib. §. 9.* Quae enim sunt iuris ciuilibus, Latine, quae iuris gentium, qualibet lingua poterant explicari. *l. 8. §. fin. ff. de accepti.* Deinde quia populus leges ferens non rogat, sed imperat, et legatum relinquendum erat *legis modo, id est, imperatiue*, Vlpian. *Fragm. tit. xxiiii. §. 10.* quia alias non videbatur legatum, sed fideicommissum, quod nullo iuris vinculo, sed tantum pudore heredis, continebatur. *§. 1. Inst. de fideic. her.* His obseruatis iam facile patet, quam lata data fuerit priuato isti legislatori legandi facultas. Recte et vtiliter dabat, legabat res iam exstantes et futuras, corporales et incorporales, proprias et alienas, res et facta. Recte legabat pure, sub conditione, in diem, sub modo, causa, demonstratione, adeo vt nec falsa causa, nec demonstratio, nec conditio impossibilis legatum perimeret. Ratio non longe arcessenda. Vti enim legislatoris non est rationes reddere, sed imperare, et ideo Senecae iudicio nihil absurdius est lege cum prologo: ita nec testatoris erat, rationes reddere sui legati. Stabat pro ratione voluntas, nec tam lata potestas ferendi leges data erat Athenis Soloni, Spartaе Lycurgo, Romae decemuiris, quam patrifamilias domi cuique suae. Huic enim non opus erat curiarum suffragiis, sed sufficebat lex: VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO.

§. XXVI.

Ex eadem est ius dandi libertates.

Eadem vero lege et LIBERTATES DANDI *latissimam potestatem patrifamilias tributam esse*, ait Pomponius. Serui enim erant res mancipi, Vlpian. *Fragm. Tit. xviiii. §. 1.* in quas omne ius sibi concessum esse sciebant Romani. De seruis itaque disponentes, legabant de pecunia sua, et quemadmodum eos aliis poterant legare, donare, vsumfructum, vsum, operas eorum aliis relinquere: ita et nihil impediabat, quo minus eosdem vel pure, vel sub conditione, vel ex die liberos esse iuberent. Nec intererat, quot et quos hoc inaeestimabili beneficio afficere vellent, antequam Augustus legibus Aelia Sentia et Fufia Caninia *manumittendi modum terminaret*. Suet. *in vit. Aug. cap. xxx.* Hinc Dionys. Halic. *Antiq. Rom. lib. iiii. p. 238.* nosse se, ait, qui tota seruitia testamento libera esse iusserint, tantum vt benignitatis laudem ferrent

rent post mortem, et in funeris elatione magna pileatorum frequentia lecticam eorum prosequeretur, in qua pompa esse audiverit, ἐν τῶν δεσμοτηρίων ἐξελκυσθέντας, κακουργῆς ἀρτίως, μυρίων ἄξια διαπεπραγμένους θανάτων, recens dimissos ex carcere, maleficos, mille supplicia meritos. Iam quamvis dedecori atque oneri civitati esset hæc colluies, quamvis impuram istam pileatorum turbam boni omnes cum indignatione, et stomacho adspicerent: nefas tamen videbatur, istorum furciferorum libertati intercedere. Periculum enim erat, ne quid deminueretur de maiestate domestica patrisfamilias, cui semel hanc facultatem νομοθετικὴν indulserant decemviri: VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO.

§. XXVII.

Denique eadem lege et TUTELAS constituendi potestatem latissimam tributam esse patribusfamilias, Pomponius observat. Nam *legare* iis licebat etiam SUPER TUTELA SVAE REI. Iam quidem et ferui erant res defuncti, sed in iis tutela locum non habebat, quippe vis et potestas in capite libero. *l. 1. ff. de tut.* Contra liberi quidem, uti dixi, rebus mancipi accensebantur, mortuo tamen parente, capita fiebant libera, et hinc omnino patri facultas erat legandi super tutela eorum, si eius essent ætatis, ut se sponte tueri haut possent. Et sane latior ea in re potestas erat huius regis domestici, quam prætoris, aut præsidis, aliorumve magistratum, qui ex lege Attilia vel Iulia et Titia tutores dabant. Hi enim nec minores, nec furiosos dare poterant; ille poterat. *l. 10. §. 3. ff. de test. tut. §. 2. Inst. eod.* His non licebat, nisi pure tutorem constituere: *l. 6. §. 1. ff. de tut. l. 77. de R. I.* ille etiam sub conditione, et ex die vel in diem dabat, *l. 8. §. 2. ff. de test. tut.* adeo, ut, antequam leges pubertatis annos finiissent, in arbitrio patrisfamilias fuisse videatur, testamento statuere, quamdiu filium impuberem haberi vellet. Sane *in lege 101. §. 2. ff. de cond. et demonstr.* habetur fideicommissum ea conditione relictum tutori, si tutelam in annum octavum decimum gesserit. Et quamvis Ulpianus censeat, fideicommissi huius conditionem non deficere, si tutor, curatoribus constitutis, tutela se abdicasset: facile tamen patet, id iustam quidem causam habuisse tempore Ulpiani, non autem iis temporibus, quibus nondum certus finitus erat pubertatis terminus. Et inde, ceu iam Merill. *Obs. lib. v. cap. 16.* vidit, illustrari potest locus ille Pauli Apostoli difficillimus, quo contra iuris hodierni principia pupillum dicit ὑπὸ ἐπιτρόπῳ εἶναι καὶ οἰκονόμῳ ἄχρι τῆς ἀποθεωσίας τῆ πατρὸς, sub tutoribus et curatoribus esse, usque ad tempus a patre præfinitum. *Gal. cap. IIII. comm. 2.*

Praeterea paterfamilias tutorem dare poterat etiam uxori, quae in manum conuenerat. Quum enim et haec in manu et mancipio mariti, et filiaefamilias ac heredis suae loco esset: Gell. *Noct. Att. lib. xviii. cap. 6.* consequens sane videbatur, vt hic tutorem eidem testamento dare posset, quantaecumque esset aetatis, siquidem perpetuam fuisse mulierum tutelam, inter omnes constat. Et id luculenter demonstratur testimonio Liuii *lib. xxxviii. cap. 19.* vbi Hispalae Fecenniae ScTo data dicitur *gentis emtio et TVTORIS OPTIO, quasi ei vir testamento dedisset.* En denuo facultatem vere *νομοθετικην*, natam ex illo carmine decemuirorum sollemni: VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO.

§. XXVIII.

Sed ius instituendi heredes coangustatum variis legibus et prudentium interpretatione.

Sed vt denique ad postremam legis nostrae particulam prouehamur, in ea Pomponius obseruat, *id omne coangustatum esse vel auctoritate legum vel interpretatione iura constituenium.* Vti enim rerum omnium, ita et legum quaedam sunt vicissitudines. Quum enim eas reipublicae statui attemperari oporteat: fieri non potest, quin in rerumpublicarum conuersionibus leges quoque mutantur aliamque plane faciem paulatim induant. Stetit itaque regnum istud ciuium Romanorum domesticum, quoad stetit libertas: hac oppressa et illud sensim euersum est, siquidem tanta priuatorum potestas non expedit principatui, cuius ratio non constat, nisi ab vno omnia regantur. Hinc illud: VTI LEGASSIT maximum deliquium ab Augusti temporibus passum est, partim latis nouis legibus, partim interpretatione eorum, quibus principes facultatem dederant de iure respondendi, quorumque opera vel maxime utebantur ad veteres leges nouo ciuitatis statui attemperandas. Primo, quod ad heredum institutionem attinet, interpretatione inualuit, vt testamenta condere non possent surdi et muti, nisi id beneficium a principe obtinuissent, *l. 6. §. 1. l. 7. §. 1. ff. qui test. fac. poss.* quia his natura ipsa denegasse videbatur facultatem pronunciandi sollemnem testamenti nuncupationem: HAEC VTI IN HIS CERIS SCRIPTA SVNT, &c. illi autem audire non poterant verba, quae familiae et pecuniae emtor ex formula proferebat. Hinc mutata postea testandi ratione, conditionem hanc illis remisit Iustinianus. *l. 10. C. qui testam.* Non magis leges et constitutiones principum testari patiebantur damnatos ob crimen famosum, *l. 18. §. 1. l. 26. ff. qui test. fac. incestis nuptiis pollutos, l. 6. C. de incest. nupt.* haereticos. *l. 3. C. de haeret.* Multum quoque potestati isti latissimae heredis instituendi derogatum est per regulam, quae paulatim interpretatione et constitutionibus firmata est, liberos omnes siue

siue suos, siue emancipatos, aut instituendos, aut nominatim et ex iusta causa exheredandos esse, *l. 4. C. de lib. praet. §. 5. Inst. de exh. lib.* Multum eidem decessit per querelam inofficiosa, qua omnia testamenta, non ex officio pietatis facta, rescinduntur. Multum denique per tot leges, quibus certis personis hereditatem relinqui prohibitum, de potestate ista deminutum est. Sic nulla pars hereditatis relinqui potest filiis perduellium, apostatis, haereticis, Iudaicis, et per legem Iuliam et Papiam innuptis, orbis, non nisi dimidia. *Vlpian. Fragm. tit. xvii. §. 1. et tit. xxii. §. 3. Sozom. Hist. Eccl. 1. 9.* quamvis postremas prohibitiones a Constantino M. et Iustiniano sublatas constat. *l. vn. C. Theod. de infirm. poen. coel. l. 2. C. de iure lib.* Omitto iam legem Voconiam, quae feminas hereditates capiendi iure exclusit, *Dio Cass. lib. lvi. p. 662.* quamvis et haec satis mature opulencia ciuitatis iterum euersa sit. *Gell. Noct. Att. lib. xx. cap. 1.* Omitto legem Iuliam de vicefimis hereditatum, qua factum, vt vicefima semper pars hereditatis testatorum periret, dum a fisco occupabatur. *Dio Cass. lib. lv. p. 563.* Omitto alias leges et constitutiones, legi illi: VTI LEGASSIT ITA IUS ESTO inimicissimas, quarum vel numerum inire modum opusculi excederet.

§. XXVIII.

Non minus legata dandi potestas coangustata est legibus et interpretatione iura constituentium. Quam multa enim legata iure nostro pro non scriptis habentur! quam multa indignis a fisco eripiuntur! quam multum illi potestati legandi derogarunt leges Furia et Voconia, *pr. Inst. ad leg. Falc.* et, quae etiamnum in vsu est, Falcidia! qua sane non amplius fas est testatori ultra dodrantem hereditatis legatis et fideicommissis exhaurire. Praecipue inimica legatis erat lex Iulia caducaria, quae bona caduca, vacantia, ereptitia, quasi caduca repererat, quorum magna pars, legatariis destinata, in fiscum principis influebat, antequam eam legem odiosissimam aboleret Iustinianus in celeberrima illa *l. vn. C. de caduc. toll.* Profecto et iis aliisque iuribus nouis maxime coangustata est illa tam ampla legata dandi potestas.

*Itemque
ius legata
dandi.*

§. XXX.

Recte etiam de libertatis dandae potestate id adfirmare potuit Pomponius, quum eius temporibus adhuc vigerent leges Aelia Sentia, Fusia Caninia, Iunia Norbana, quibus potestas manumittendi maxime coerceretur. Non amplius per has leges fas erat ad iustam libertatem testamento perducendi seruos litteratos, furciferos, tortos, vinctos, vel alio supplicii genere adfectos, quos

*Item ius
dandi li-
bertates.*

lex Aelia Sentia ad deditiorum conditionem deprefferat. Non amplius licebat testatori seruitia integra vel vltra certum modum libertate donare, nec in fraudem creditorum manumittere, vrbemque impuris pileis implere, antequam Iustinianus legibus istis, vel sublatis, vel restrictis fraenos de nouo illi licentiae laxasset. Denique et tutores dandi potestatem latissimam quodammodo coangustarunt leges ac consuetudines nouae, quae, abolita paulatim in manum conuentione, vxores potestate mariti exemerunt, quamuis alioquin nullum horum iurium integrius ad extrema reip. Romanae tempora peruenisse videatur, quam tutela testamentaria, in qua fere sola illud ius antiquum seruant libri nostri: VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO.

§. XXXI.

*Conclusio
Dissertationis.*

Sufficiant haec de lege pulcherrima, quam ita enucleasse mihi videor, vt fructum aliquem huius diligentiae mihi liceat ad conscientiam meam referre. Quaedam hic habes, ab aliis non obseruata, aliqua etiam, quae occasionem suppeditare possint vberiori meditationi. Qualiacumque vero sint, Lector, ea tu tantisper aequi bonique, quaeso, consule, dum prodeant meliora.

C O R O L L A R I A.

1. **A** *Estimatio rei debitaе, quae vel non reperitur, vel post mortem debitoris deterior est facta in stricti iuris Iudiciis ad li-
tem contestatam: in Bonae Fidei Iudiciis ad rem iudicatam referri debet. l. 3. §. 2. ff. commod.*
2. *Quae tamen duo tempora, litis rei contestatae in stricti iuris: iudicandae in B. F. Iudiciis, nequaquam praestituta censeri debent, vt puncta temporis, et quasi nulla anterioris temporis habeatur ratio; sed potius vt termini, ad quos vsque crescentis forte aestimationis ratio haberi debeat, et vltra quos si vel maxime crescat, huius tamen incrementi amplius haberi nequeat ratio. Terminus autem, a quo incipit et in dies crescere potest aestimatio ex mora, seu tempus illud quo soluere, seu rem praestare debuit debitor; siue ea sit ex re, seu lapsu diei, qua solui deberet, adpositae: siue ex persona, quae per interpellationem inducitur legitimo modo ac tempore factam.*
3. *Concludere itaque non dubito, condemnandum esse eum in eam aestimationem, quae a momento morae inchoatae in B. F. iudiciis, vsque*

- usque ad rem iudicandam : in stricti iuris, usque ad litem contestatam, toto eo tempore, fuit unquam maxima.*
4. *Nihil nos in contrarium mouentibus lege 3. §. 3. de act. emt. l. 22. de reb. cred. l. 59. et 60. de Verb. Obl. l. 22. de O. et A. l. 3. §. 2. Comm. aliisque.*
  5. *Bonae Fidei possessor omnes fructus tam naturales quam industriales indistincte percipiendo facit suos.*
  6. *Vestimentorum quotidianorum, non verum, sed quasi esse usufructum dicimus.*
  7. *Immerito pugna inter l. 32. §. 1. de Seru. praed. Urban. et legem 18. quemadm. Seru. amitt. statuitur.*
  8. *Vsfructuarius in iure cedendo suum usufructum extraneo, nihil agit. §. 3. Inst. de vsufr. Eoque non obstante, eum amittit.*
  9. *Si filiusfam. heres institutus, hereditatem repudiet, non pater eius, sed qui vulgariter substitutus est filio, erit admittendus.*
  10. *Pater nec filio emancipato nec mater ulli unquam filio substituere potest pupillariter.*
  11. *Ast Pater filio exheredato, quippe qui adhuc suus est, recte potest pupillariter substituere.*
  12. *Pupillaris substitutio requirit, eum, cui fit, duplici tempore fuisse in potestate testatoris : testamenti nempe et mortis, non etiam intermedio.*
  13. *Ultra tempus pubertatis a pagano facta pupillaris substitutio adeo pubertate expirat, ut ne quidem valeat iure fideicommissi.*
  14. *Creditori inuito non recte per partes soluitur.*
  15. *Vasallus Dominum suum, contra omnes personas adiuuare tenetur, PATRE, Dominoque excepto antiquiore.*
  16. *Sive ipsi constat iusta de causa bellum moueri a Domino suo : sive de iustitia causae dubitat.*
  17. *Contra vero de eiusdem iniustitia, a parte Domini plane certus et persuasus ad solam tenetur defensionem ; et ad offendendum alium, si vult.*
  18. *Αυτοχειρίαν iure Romano, praeterquam si cum alterius iniuria fiat, illicitam nusquam legimus.*

DE P. IVVENTIO CELSO,
 IVRISCONSULTO EXIMIO,
 SUIQUE SAECVLI ORNAMENTO.
 EXERCITATIO XIII.

Vod veterum non nemo (a) praeclare ac sapienter monuit, feligendum cuilibet esse exemplum aliquod illustre ac laudabile, in quod inspiciat, quod miretur, ad quod denique se, quoad eius fieri potest, totum effingat ac componat: id et mihi, tertium iam auspiciaturo docendi munus, studiose faciendum esse existimaui. Eo consilio P. IVVENTIVM CELSVM, virum sapientissimum, et ICTorum, qui Traiani saeculum ornarunt, facile principem, tametsi leui penicillo descriptum, conspectui publico exponere decreui, idque non modo mei causa, vt habeam, cuius ad exemplum, quantum virtus ac religio patitur, me sub muneris auspicia exigam, sed et potissimum in gratiam generosae lectissimaque iuuentutis, cui me studiaque mea omnia consecraui, cuiusque vel maxime interest, vt in summorum virorum studia atque actiones, tamquam in exterisum aliquod speculum, inspiciat, eorumque excitata exemplo, ad eandem veram laudem, ad quam illos peruenisse animaduertit, pleno gradu, summaque animi contentione enitatur.

Accedit et alia ratio, quae ad hanc operam ICTo excellentissimo nauandam me non modo incitauit, sed et facile perpulit. Eius enim Manibus fatum tam triste atque illaetabile incubuit, vt haut sciam, an aureo illo iurisprudenciae saeculo immortalitatem nominis et magis meruerit quisquam, et minus consequutus sit, quam Celsus noster, cuius ipsum prope genuinum nomen ex
 homi.

(a) Senec. *Epist.* XI.

hominum memoria iam pridem euanuisset, nisi illud in celeberrimo SCo, quod eo consule prodiit (b), et in ipsis marmoribus (c) integrum atque incorruptum exstaret. Spartianus sane (d), scriptor haut proletarius, illum perperam IULIVM CELSVM; alii plerique, Plinii (e) et codicis Florentini (f) scripturam imitati, pro IVENTIO IVBENTIVM adpellitant (ff). Sed quemadmodum priorem naeuum iam Il. Casaubonus sagaci ingenio notauit absterfitque: ita permutatione litterarum B. et V. nihil fuit medio aevo frequentius, in eaque tantum sibi indulserunt librarii et lapididae semigraeculi, ut non magis mirandi videantur IVBENTII, quam Balerii, Bari, Bibiani, Birginii, Bictorini, Bincentii, Iaboleni, Libii, Seberi, et sexcenta huius generis, quae in priscis monumentis utramque paginam faciunt (g). Non itaque a iubendo, sed, ut recte coniecit Sigonius (h), a iuuentute nomen tulerunt Iuuentii, idque luculenter confirmat huius gentis denarius apud Hub. Golzium (i), in quo et veram scribendi rationem, et Iuuentae Deae simulacrum, ad ostendendam nominis originem sculptum, obseruamus.

Si, quemadmodum auro a vena, ita magnis ingeniis a natalium fortuna quaedam commendatio accederet: vere profecto possemus adfirmare, libera adhuc rep. gentes non adeo multas Romae floruisse, quae vel antiquitate generis, vel maiorum gloria, cum Iuuentia vlla ex parte sint comparandae. Haec enim, tametsi plebeia (k), et Tusculo (l), municipio celebri potius, quam magno, oriunda, tam celeriter tamen Romae ad honores amplissimos adspirauit, ut non modo primo Vrbi Aediles curules dedit (m), verum etiam quam plurimos viros consulares, praetorios, aedi-

(b) L. 21. §. 6. ff. de heredit. petit.

(c) Gruter. Inscript. p. DCLVII. 1.

(d) Ael. Spartian. Vit. Hadrian.

Cap. XVIII.

(e) Plin. lib. VI. epist. V.

(f) L. 7. §. 1. ff. de oper. lib. Ad dantur l. 10. C. qui test. fac. poss. et L. ult. C. de seru. reip. man.

(ff) Brissón. τραπεζ. n. 8.

(g) Reines. ad Inscript. Class. I. 10. p. 24. V. A. Henr. Brenkm. Adpend. Fast. Consul. Reland. p. 850.

(h) Sigon. de Nom. propr. Rom. p. m. 1427.

(i) Golz. Fast. Magistrat. et triumph. pag. CXXXIII.

(k) Cic. pro Planc. cap. XXIII.

(l) Id. ibid. cap. VIII.

(m) Ipse suae genti hoc decus vindicat M. Iuuentius Laterensis apud Ciceronem pro Planc. cap. XXIII. Quod si verum est, (Cicero enim, se, non abhorremem a studio antiquitatis, id tum primum audiuisse, ait,) circa annum ab V. C. CCCLXXX. factum oportuit, quo teste Liu. lib. VII. cap. I. primum verecundia imposta Senatui, ex patribus iubendi Aediles Curules creari, conuentumque, ut alternis annis ex plebe fierent. Atqui non nisi XXV. annis ante Tusculani iura ciuitatis impetrauerant,

aedilitios, inter fumosas per atria ceras numerarit (n), ipseque M. Iuuentius Laterensis, tam illustri cretus sanguine, quum repulsam in petitione aedilitatis passus esset, *nescire se*, conquestus sit, *quid IMAGINIBVS suis, quid patri, ornatissimo atque optimo viro, responsurus su mortuo* (o). Enimuero quum tot propriis ornamentis

ceuidem refert Liu. lib. VI. cap. XXVI. et XXXII. Neque hic admodum movemur auctoritate Ciceronis, in agenda Plancii causa adfectui, ut sit, indulgentis. Iuuentio enim magis compta esse potuerunt gentis suae decora ex commentariis, quos singulae gentes de maioribus suis accurate perscriptos domi servabant. Vid. Gell. Noct.

Att. lib. X. cap. XIII. Ez. Spanh. de Vsu et Praest. Num. Tom. II. p. 3.

(n) Quum nec Fulv. Ursinus, nec Ant. Augustinus, nec Vaillantius, nec quisquam, quod sciam, alius accurate de hac gente egerint: stemmatis a me compositi partem ex Aduersariis huc transferre non pigebit:

T. IUVENTIVS THALNA, Trib. Mil. in bello
Insuabrico occubuit anno V. C. DLV. Liu. XXX. 22.

T. IUVENTIVS THALNA, Praetor
anno DLVIII. Liu. XXXIII, 43.

L. IUVENTIVS THALNA, Quaestor
anno DLX. Legatus Calpurnii in Hisp.
anno DLXVII. Liu. XXXVIII. 31.

I

M. IUVENTIVS T. F. T. N.
THALNA, Cos. anno DXC.
in magistratu prae laetitia de-
cessit. Plin. Hist. Nat. VII. 54.
Val. Max. VIII. 12.

T. IUVENTIVS
T. F. T. N. in A-
puliam missus an-
no V. C. DLXXX.
Liu. XXXXII. 27.

P. IUVENTIVS L. F. T. N.
THALNA Praetor, caesus
in Macedonia cum exerci-
tu, anno V. C. DCV. Flor.
II. 14.

M. IUVENTIVS THALNA, Quaestor
an. V. C. DCXXXVIII. Trib. pl. an. DCXXXIII. Pigh.

T. IUVENTIVS, Ictus et Orator circa
ann. V. C. DLVI. Cic. in Brut. cap. XXXXIII.

M. IUVENTIVS Laterensis,
Quaestor anno DCLXV. Pigh.

T. IUVENTIVS Ictus, cuius meminit
Pomponius l. 2. §. 42. de O. I.

M. IUVENTIVS M. F. LA-
TERENSIS, Quaestor anno
DCLXXX. Tribunatum pl.

adspernatus, ne in leges Caesaris iurare
cogeretur, Cic. ad Attic. II. 18. repul-
sam in Aedilitate passus an. DCXCIX.
Cic. pro Planc. Praetor anno DCCII.
Cic. ad Fam. VIII. 8. Denique Lega-
tus Lepidi, quum huius coniunctionem
cum Antonio impedire non posset, suo
ipse gladio incubuit, an. V. C. DCCXX.
Vellei. Patere, II. 63. Celebrantur et

alii Iuuentii, veluti M. Iuuentius Pedito,
Senator, laudatus a Cic. pro Cluent.
c. XXVIII. Sed hunc aliosque stem-
mati innectere non licuit. Libera ita-
que rep. tres fuere Iuuentiae gentis fa-
miliae, cognominibus THALNARVM,
LATERENSIVM et PEDONVM dis-
cretae.

(o) Cic. pro Planc. cap. XXI.

tis abundet noster, nihil ut opus sit, aliena ad eum laudandum conquirere: addemus vnum, quod obseruatione haut indignum iudicamus, Iuuentios etiam libera republica iurisprudentiam, tamquam gentile bonum, in possessione sua magna cum cura retinuisse, praestantissimosque saepe iurisconsultos, et veluti oracula quaedam, dedisse reipublicae (p).

Ex hac gente tam nobili, tamque illustri, prodiit CELSVS noster, patre vsus eiusdem, ut opinor, praenominis, P. IUVENTIO CELSO (q), cuius cum multae fuerunt virtutes, multa, quibus sua aetate prae aliis exsplenduit, ornamenta, tum in illis hoc maximum, quod genti suae, Romae paullatim deflorescenti (r), et in variis per orbem Romanum municipiis, tamquam in exsilio, latitanti (s), pristinum splendorem ac veluti vitam primus restitue-

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I. V u u rit,

(p) Tales sunt T. Iuuentius, cui Cic. in Brut. c. XXXXVIII. magnam iuris civilis intelligentiam tribuit: C. Iuuentius, Q. Mucii auditor apud Pomp. l. 2. §. 41. ff. de Orig. iur. ac denique M. Iuuentius Laterensis, qui dum apud Cic. pro Planc. c. XXV. ex aemulo quaerit, an umquam castra viderit? an disertus sit? an iurisconsultus? non obscure innuit, se illum huius artibus longe superari.

(q) Quamuis enim in iure non aliter, quam CELSVS PATER adpellatur: l. 2. §. ult. ff. de orig. iur. l. 6. ff. de contrah. emt. l. 30. §. 1. ff. de acquir. rer. dom. illo tamen διακριτικῶν non fuisset opus, si praenominibus distingui potuissent aut cognominibus. Ita enim facile discernuntur Sex. et P. Aelii, P. et Q. Mucii, Massurii et Caelii Sabini, Aufidii, Tucca et Namusa. At quoties cognomines sunt pater et filius, eo huiusmodi διακριτικῶν discerni animaduertimus. Hinc memorantur Catones, Pater et Filius, l. 2. §. 38. de orig. iur. Anistii Laeones, itemque Neruae Pater et Filius, l. 2. §. ult. eod. quos omnes eodem vsos esse praenomine, aliunde constat.

(r) Non caret omine, quod M. Iuuentius Laterensis oppressae patriae sanguine suo parentauerat, quasi non deceret Iuuentios libertari superstites vivere. Saltem ex eo tempore pauci ex

hac gente Romae in celebritate versati sunt. Meminit Iuuentii cuiusdam Catullus, quem Carm. XXI. *fiosculum Iuuentiorum, non horum modo, sed quos aut fuerunt, aut posthac aliis erunt in annis*, vocat: at ex Carm. XXXV. et LXXXXV. facile patet, eum gentis suae dedecus et nefandae Veneris mancipium fuisse. Vixere tamen sub Imperatoribus in vrbe IUVENTIA RESITVTA, P. Statilii Felicis vxor, Grut. p. DCCLXXXVI. 2. IUVENTIA EUTYCHIA, T. Statilii Valentis coniux, Grut. p. DCXII. IUVENTIUS CHARITO, Grut. p. CCXXXI. ac denique M. IUVENTIUS, M. F. GAL. RADIVS, Trib. Mil. Leg. XXV. Cyrenai-cae, cuius eiusque heredum Q. IUVENTII M. F. GAL. VIRI et SEX. IUVENTII M. F. IUVENTII M. F. VIRSIANI, Equitis Rom. meminit lapis apud Marqu. Gudium in noua Inscriptionum Sylloge, mox proditura in lucem p. CXXVIII. 9.

(s) Floruere enim Brixiae, Grut. Inscr. p. CXCII. 2. p. CCCCLIX. 6. Cumis, Reines. Inscr. Class. I. 296. Asculi, Id. ibid. Class. I. 287. Placentiae, Grut. p. CCCCLIV. 7. Ostiae, Grut. p. MCXVI. 10. Capuae, Reines. Class. I. 64. Veronae, Grut. p. XXXXI. 3. p. DCCLXVI. Nemausi in Gallia, Grut. p. CCCXCVI.

rit, tanto magis, ex mea quidem sententia, eo nomine admirandus; quanto praeclarius videtur, nobilitatem maioribus reddere, quam a maioribus acceptam transmittere ad posteros. Est hic ille Celsus pater, qui quum Ducennio Consuli in consilio fuisset (t), postea adeo sine controuersia inter ICTos aequales principatum tenuit, ut dignus videretur, qui extremis Vespasiani temporibus Pegaso in schola Proculiana, tunc sane longe celeberrima, succederet (u). Alios illum honores in republica gessisse, nusquam legimus (x), videturque vir optimus in illa temporum

pertur-

p. DCCXXXI. 14. Quin et in Hispania Iuuentiorum nomen fuit celeberrimum. Nam *Caesareae Augustae* iam sub Augusto L. Iuuaentius Lupereus cum Pi. Clodio Flauo duumviratui praefuit, cui patet ex denario apud Seguin. Num. pag. 119. Mezzobarb. p. 46. Vaillant. Num. Municip. et colon. Tom. I. p. 16. Ceterum plura his saeculis fuere Iuuentiorum cognomina, quorum quaedam ex vetustis monumentis collegimus, veluti *Anchariorum, Caesianorum, Celsorum, Charitonum*, (qui iidem, ac *Suaues*,) *Epaphroditorum*, (qui et *Venusti*) *Epicetesium, Eutycheum, Gylipporum, Ianuariorum, Iuuentiulorum, Lupercorum, Primulorum, Restitutorum, Secundorum, Verorum, Virorum, Virufianorum*. Nec tribui vni adscripti fuere Iuuentii. Libera adhuc rep. relati fuerant in tribum *Papirium*, in quam et reliqui Tusculani. Liu. VIII. cap. XXXVII. Brixienfes pertinebant ad tribum *Fabiam*, Hispani ad *Quirinam*, Grut. p. CCCCXXVII. §. alii ex hac gente *Succussanae*: alii *Galeriae* tribuum pars erant. Grut. p. CCXXXI. §. Marqu. Gud. Inscr. p. CXXVIII. 9.

(t) Rem refert Celsus, filius, l. 29. ff. de legat. 2. At quis ille Ducennius Verus? Gu. Grot. de Vit. ICT. lib. II. cap. II. Verum illum intelligit, qui paullo ante excessum Vespasiani cum Siluano consul fuerit. Sed is quidem non Ducennius, verum L. Ceionius Commodus Verus dictus est, cui ac-

curate docuere Henr. Noris. Epist. Consul. p. 49. et Car. Spon. Miscell. Erud. Antiqu. p. V. Anton. Augustinus de Nom. propr. Pand. p. 259. dubitat, an non intelligendus sit Iuuentius Verus, qui anno DCLXXXVI. fasces tenuit, quod nec Henr. Brenckmanno in Adpend. ad Relandi Fast. Conf. p. 851. displicet. Denique de L. Ceionio Vero, qui anno DCCCLVIII. L. Tutium Cerealem collegam habuit, suspicionem iniicit V. C. Abr. Wielingius in Iurispr. Restit. p. 351. et in Adpend. p. 194. Sed ego in nomine nihil mutaverim. Praeterquam enim, quod Celsus pater tam diu vixisse non videtur, in promptu nobis est DVCENNIVS GEMINVS, qui anno V. C. DCCCIX. ex Kal. Iul. cum Paullino Consul susceptus fuit. Hic et Veri cognomen ferre potuit, quippe ea aetate viuens, quae vno alterius cognomine non erat contenta. V. C. Petr. Wesseling. Obseru. lib. II. cap. XXI. Saltim eo probabilior est haec diuinaio nostra, quod nec nomen mutamus, et sic temporum rationes sibi optime cohaerent, quas mirifice perturbarunt, qui vitas ICTorum scripserunt.

(u) l. 2. §. ult. ff. de Orig. Iur.

(x) Grot. de Vit. ICT. lib. II. cap. II. et Ian. Vinc. Grauiua de Ortu et progr. iur. ciu. §. LXXVIII. p. 111. ad Celsum patrem referunt, quae Plin. lib. VI. Epist. V. de praetura Iuuentii refert. Sed Celsus pater, si, quum Ducennio Con-

stiti

perturbatione, qualis sub Nerone et Domitiano fuit, mereri honores, quam iis fungi maluisse, pulcrum in primis atque honorificum existimans, colere iurisprudentiam, respondere de iure, magistratibus consilio, clientibus voce adesse, denique erectioris indolis adolescentes in spem meliorum temporum instituendo, ferere arbores, alteri seculo profuturas. Quin licet respondendo docendoque non famam tantum immortalem sibi quaesiverit, sed et plura reliquerit viua ac spirantia ingenii sui monumenta, discipulos puta doctissimos, inter quos et Iuuentius filius et Neratius Priscus eminebant (y): tamen ne libros quidem vltos reliquisse videtur (z), siue negotiali vita impeditus, siue tempora metuens, virtuti inimica, quibus periculo non carebat, indulgere calamo, scribendisque libris ingenii ac doctrinae famam aucupari.

Tali parente natus P. IUVENTIVS noster, circa annum ab V. C. DCCCXX. (a), saltim non multo serius, in lucem prodit, isthac natalium fortuna et eam lucratus felicitatem, vt et exemplo tanti patris et consilio ad magna quaeuis incitaretur. Hinc adolescens per omnes artes, quibus ea aetas ad humanitatem imbui solebat, viuadam indolem circumtulit, ingeniumque ad summa quaeuis natum ita perpoliuit atque excoluit, vt nullum litterarum

V u u 2

praefi-

fuli in consilio esset, annos tantum XXX. habuit, illo tempore iam prouectioris aetatis fuit, quam quae Praeturae conveniat. Praeterea quae Plinius ibi de Iuuentio Praetore refert, magis conueniunt iuueni, ambitionis oestro percito, et in iracundiam facile incalescenti. Quare hac praetura non patrem sed filium functum esse, ipsa temporum ratio euincit.

(y) l. 2. §. vlt. ff. de orig. iur.

(z) Aliquoties Celsi patris sententiae laudantur, non modo a filio, l. 20. l. 29. ff. de legat. 2. verum etiam a Neratio Prisco, l. 38. ff. mand. et Vlpiano, l. 3. §. 7. ff. de condict. caus. dat. sed id fit his formulis: *A patre sic accepi: Pater meus referebat: Et Arifoni et Celfo patri placuit: Celsus refert, patrem suum, Celsum, existimasse.* Qualibus verbis locus esse non potest, quando ex libris alicuius testimonia proferuntur.

(a) Rationes ita subducimus. Certum est, Iuuentii nostri praeturam incidere in aetatem Plinii, qui eius meminit Lib.

VI. *Epist. V.* Iuuentiumque Praetorem cum Licio Nepote grauius altercatum refert de sententia, quam hic in causa Pomponii Rufi, Varenii, repetundarum a Bithynis postulati, dixerat. Ea causa in Senatu acta est ineunte anno V. C. DCCCLIIII. siquidem Man. Acilium Rufum, Cos. designatum tum primum sententiam dixisse, ex eiusdem Plin. *Lib. V. Epist. XX.* patet. Iam quum idem *Lib. VII. Epist. XVI.* testis sit locupletissimus, leges annarias tunc adhuc religiose obseruatas esse, et aliunde constet, annum praeturae legitimum tunc fuisse aetatis trigessimum quartum, nisi forte anni aliquot vel principis beneficio vel ex lege Iulia et Papia Poppaea remitterentur: l. 2. ff. de minor. natalem Iuuentii incidisse oportuit in annum circiter DCCCXX. Quae quum vulgo parum obseruentur: non sane mirum est, Celsos patrem et filium, quin et nepotem, turpiter plerumque confundi a scriptoribus ceteroquin doctissimis.

praesidium sibi deesse pateretur. Fragmenta sane eius omnia, quae in Digestis supersunt, stilo tam elegante, tamque terso ac castigato scripta sunt, ut Laur. Valla et Floridus, qui in exagitanda veterum Ictorum Latinitate, id est, in mustaceo laureolam quae fuerunt, parum vel nihil omnino, quod iusta reprehensione dignum videatur, in Celsi stilo notauerint (b). Deinde in iisdem fragmentis quaedam satis expressa Graecae eruditionis vestigia occurrunt (c): inprimis autem Stoicam illam ac seueriorem sapientiam, quae ICTis praecipue ad palatum erat, tot eius sententiae redolent (d), ut satis adpareat, illum non illotis manibus sacra nostra attigisse, sed, quo rite initiatus in interiores artis nostrae recessus penetraret, totum se dedisse iis litteris, sine quibus vix quisquam ICTi nomen sine dedecore atque opprobrio sustinuit. Et eius quidem diligentiae fructum paullo post capiebat vberimum, quum animum ad iurisprudentiam adplicuisset. Sectatus enim patrem (e), et, ceu nonnulli existimant, T. Aristonem (f), non modo

(b) Notant quidem phrasin: *Adponere auctoritatem*, l. 189. ff. de reg. iur. itemque vocabulum *osuarium*. l. 2. ff. de sepulcr. viol. Sed priorem non magis absurdam esse, quam illam: *Interponere auctoritatem*; posterius autem in pluribus marmoribus apud Gruterum, Reinesium, Sponium reperire praesidium, erudite suo more ostendit V. C. Car. Andr. Duker. de Latin. Vet. ICTi. p. 423.

(c) l. 3. ff. de Condict. iuric. l. 7. ff. de supell. leg.

(d) Quemadmodum nemo hodie ignorat, ICTios veteres et maxime Procleianos, philosophiam Stoicam reliquis sectis anteposuisse: Merill. *Obs. lib. I. cap. XX.* ita ubique porticum Zenonis redolent Celsi fragmenta. Sic quum Stoici omnia fluere, perpetuoque decurrere et mutari, existimarent, quam doctrinam et Heraclitum, Thaletem, Pythagoram, Platonem amplexos esse, ex Aristot. *Metaph. lib. I. cap. VI.* Sex. Empir. *Hypot. lib. III. cap. XV.* et Stobaei *lib. I. Eclog. cap. XIII.* pater: subtilem hanc philosophiam et Celsus manifesto sequitur in l. 26. §. 12. ff. de *condict. indeb.* Deinde, quae Iuuentius

l. 7. ff. de supell. leg. de voce et de *ἀνὰ θεῶν φωνῆ* philosophatur, Stoicam esse, plane non dubitabit, quicumque cum illis contenderit locum Diogenis Laert. *Lib. VII. segm. 57.* Verba porro Celsi l. 17. ff. de legib. ex Zenonis libris deprompta esse, iam Merill. *Obs. Lib. I. cap. XXVI.* obseruauit. Similem procul dubio auctorem habuit Celsus, quando, teste Iustiniano l. 10. C. qui test. fac. poss. *neminem tam surdum esse*, contendit, qui penitus non audiât, si quis supra cerebrum illius loquatur. De quo *σπίματι φυσικῆ* quum iam alii disputarint, ego iam nihil addo. Vid. Menagii *Amoenit. Iur. cap. XXVII. p. 155. sequ.*

(e) Ab eo se doctrinas suas accepisse, ipse fatetur Iuuentius l. 20. ff. de legat. 3.

(f) Aristo enim Celso rescriptisse dicitur, l. 29. §. 1. de statu lib. Et sane praeclarae Aristonis virtutes, celebratae a Plin. *lib. VIII. Epist. XIII.* adolescentem mira discendi cupiditate flagrantem facile subigere potuerunt, ut et ab eo, quamuis Sabiniano, proficere vellet: sed vereor tamen, ut id ex d. l. 29.

recte

modo tam diu discebat, donec eum, quantum proficeret, non poeniteret, sed et veteres libros, qui ad illustrandam iurisprudentiam facere videbantur, diurna nocturnaue versabat manu (g), illaque incredibili diligentia efficiebat, ut ad summam, quam ingenium humanum capit, iuris dicendi facultatem breui eniteretur. Sane adhuc tum adolefens, ultra aetatem, ac propemodum ante pilos sapiebat, iisque iam annis praecoci ingenio fretus, de iure respondebat, quibus alii plerique vix inter dupondios locum inueniunt (h). Ceterum quemadmodum in philosophia Stoicos, ita in iurisprudentia Proculianos ac Pegasianos sequebatur (i), quorum scholae illum post patrem praefuisse, ex Pomponii loco colligimus. Neque tamen tam seruili erat ingenio, ut Proculo, tamquam claudus pilae, inhaereret, omniaque eius bona, mala, vera, falsa perinde probaret: sed prudente vsus ἐκλογῆς, nec aduersae parti manus dare (k), nec propria ipse vineta caedere dubitabat (l), quotiescumque id veritas ac iustitia exigere viderentur.

V u u 3

Forma-

recte probetur. Idem enim Aristo descripsit Neratio, l. 19. §. 2. ff. locat. et Saluio Iuliano l. 6. ff. de legat. praest. Videntur sane ICŪ σὺν ἄλλοις, de ambiguis iuris quaestionibus inter se saepe per epistolas disceptasse, nec inde statim sequitur, ut, qui alteri respondit, ipsi aliquando praeceptoris loco fuerit.

(g) Citantur ab eo auctores praestantissimi, veluti Sex. Aelius, l. 38. ff. de act. emt. Brutus l. 13. pr. ff. de in diem addict. Cascellius l. 158. ff. de verb. sign. Cato, l. 98. ff. eod. L. iulius Drusus, l. 38. ff. de act. emt. Q. Antistius Labeo, l. 43. ff. de legat. 3. l. 59. ff. de hered. inst. l. 7. ff. de iupell. leg. Q. Mucius Scaeuola, l. 48. ff. mand. l. 59. ff. de contr. emt. l. 13. ff. de in diem addict. l. 98. ff. de verb. sign. Neratius Priscus, l. 12. ff. quemadm. seru. amit. Nerua, l. 32. ff. de pos. Proculus, l. 38. ff. de act. emt. Sabinus, l. 12. ff. quemadm. seru. amit. Ser. Sulpicius, l. 7. ff. de iupell. leg. C. Trebatius Testa, l. 59. ff. de hered. inst. Tubero, l. 5. §. 1. ff. de pecul. et M. Tull. Cicero l. 96. ff. de V. S.

(h) Ita intelligendus locus Paulli l.

61. §. 3. ff. de verb. oblig. vbi Celsum adolefcentem scribere, ait, moram posse purgari: Nec adolefens hic pro filio ponitur, ceu visum Iano Vinc. Grauiinae de Ortu et progr. iur. ciu. §. LXXVIII.

(i) Hinc passim in Celsi fragmentis defendi videas Labeonem, Neruum, Proculum, passim refelli Sabinum, veluti l. 8. §. 2. ff. de in ius voc. et Iulianum, a quo eum frequenter dissentire, iam Cuiac. Obs. Lib. VIII. Cap. XXXV. et lib. XXVII. cap. XII. nouit. Plerumque etiam in soluendis quaestionibus difficilioribus Proculianis suffragatur. Exempla bellissima habes in l. 26. §. ult. ff. de condict. indeb. l. 75. ff. pro soc. l. 7. pr. ff. commod. l. 14. §. 10. ff. de furt.

(k) Hinc aliquando cum Sabino sentit, veluti l. 65. §. 3. ff. de legat. 3. l. 6. ff. de condict. ob turp. caus. aliquando cum Cassio. l. 1. ff. de flumin.

(l) Sic Antistii Labeonis sententiam deserit. l. 25. pr. ff. de furt. a Nerua dissentit l. 29. ff. de euct. Est, vbi a patris doctrina modeste discedit. l. 3. §. 6. ff. de condict. caus. dat. ut satis ad-

pa:

Formatus hunc in modum Iuuentius noster, id iam agebat, ut et masculae illi ac pulcherrimae philosophiae, quae in rebus agendis administrandaque republica versatur, totum se dederet. Hinc prima facturus militiae palatinae stipendia, non modo in foro, tanquam praestantissima ingeniorum palaestra, assidue versabatur, sed et nihil faciebat reliqui, ut respondendo de iure tum de ciuibus, tum de magistratibus, bene mereretur (m). Militia ista forensis dici non potest, quanto tunc adiumento fuerit hominibus, ad maiora nitentibus. Quare et Celsus viam ad honores habuisset expeditissimam, si vel maxime aliam sibi non inuenisset. Sed illi et aliud, memorabile potius, quam dignum aliqua laude, facinus ad amplissimas dignitates consequendas profuit. Auctor enim est Dio Cassius (n), Iuuentium Celsum vna cum aliis quibusdam viris illustribus aduersus Domitianum, principem pessimum, coniurasse, accusatum autem, iamque in extremo constitutum periculo, callide petiisse, ut admitteretur ad principem, cui, facta sibi eum adeundi copia, miris blanditiis persuaserit, se expertem esse eius criminis, liberaliterque pollicitus sit, se ipsum indagaturum sceleris socios, argumentaque coniurationis luculenta iudicibus suggesturum. Addit Dio, Celsum, impetrata venia, rem omnem ad Domitiani caedem callide extraxisse, eaque arte se sociosque exemisse periculo. Quae si vera sunt, plus quidem famae, quam gloriae, habent: at Celso tamen procul dubio ad consequendos honores maximo adiumento fuerunt. Earundem enim partium, in eodemque consensionis globo, teste Philostrato (o), erant Rufus Saluidienus, Orfitus, et Nerua ille, qui postea Domitiano in imperio est surrogatus. Hic, quum Celsi, iuuenis ferocis ac callidi, artibus et seruatus, et ab exilio li-

bera-

pareat, nihil eum veritate habuisse antiquius, atque ex iis ICtis eriscundis fuisse, de quibus erudite differit Merill. *Obs. Lib. I. Cap. III.*

(m) Respondit non modo priuatis, veluti Plotianae, l. 18. ff. de iure codicill. Aurelio Quieto, l. 16. ff. mand. Cornelio Felici, l. 58. pr. ff. pro soc. Domitio Labeoni, (quem imperitissimum iuris hominem ICtis accensere non dubitat Io. Bertrandus,) l. 27. ff. qui test. fac. poss. Trebelliano, l. 72. ff. ad SC. Trebell. Sexto, l. 7. §. 17. ff. quib. ex caus. in poss. eat. verum etiam

magistratibus, veluti Flauio Respecto praetori, l. 3. §. 1. ff. de minor. Ex quo patet, illum facultatem de iure respondendi beneficio principis accepisse. Tirocinia enim eius forensia incidunt in tempora Domitiani, Neruae, Traiani; et primus Hadrianus omnibus promiscue permittit de iure respondere, quibus erat studiorum fiducia. l. 2. §. 47. ff. de orig. iur.

(n) Dio Cass. Lib. LXVII. p. 765.

(o) Philostr. Vit. Apollon. Tyan. Lib. VII. Cap. III.

beratus esset, gratiam procul dubio illi retulit bona fide, et cum Traiano filio nihil, quod ad eum ornandum pertinere videbatur, praetermisit. Non equidem dubium est, quin Celsus per omnes honorum gradus ad consulatum adscenderit: at vigintiuiratus tamen, Quaesturae, Aedilitatis vel Tribunatus, quibus tum ante praeturam defungendum erat, nusquam mentionem fieri obseruamus. Contra praeturae eius meminit Plinius Secundus (p), eamque in annum ab V. C. DCCCLIII. incidisse, supra demonstravimus. Ex eo semel iterumque Consul fuit, quamvis de prioris eius consulatu facti taceant (q). At posterioris meminerunt non modo marmora (r), verum etiam leges nostrae, neque dubium est, quin is honor Iuuentii nostri incidat in annum DCCCLXXXI. Collega ipsi fuit, si Cassiodoro et Prospero credimus, *Marcellinus*, si Idatio et auctori Chronici Alexandrini, *Marcellus*, si denique marmoribus, *Q. Iulius Balbus*. Sed litem hanc sine pulveris iactu composuit Norisius (s), docuitque, hunc Balbum etiam Marcelli cognomen tulisse. Exstat SC. hoc anno factum, quod

inte-

(p) Plin. Lib. VI. Epist. V. ubi Iuuentium Praetorem cum Licinio Nepote altercatum esse refert. Quum enim Bithyni Varenus accusassent repetundarum: hic, ut sibi defensionis causa testes euocare liceret, a Senatu peterat, idque, adiutus Plinii et Homulli eloquentia, suffragioque Corneliae Prisci, impetrauerat. Plin. lib. V. Epist. XX. Sequentis sessionum die de eo SCto differebat Licinius Nepos, ac si illud legibus aduersaretur, monebatque, petendum esse a consulibus, ut referrent de lege repetundarum, an placeat in futurum ad eam legem adici, ut reis perinde, ac accusatoribus, ius sit testes euocare. Indignantibus quibusdam, Iuuentium Licinium, tamquam emendatorem Senatus vehementer increpuit. Respondit Nepos, rursusque Celsus, quorum neuter sibi a conuiciis temperauit, non sine voluptate patrum conscriptorum, quum Celsus Nepoti ex libello, et Celso Nepos ex pugillaribus responderet. Huiusmodi altercationes libera olim rep. in Senatu frequentissimas fuisse, obseruat Briffon, de For-

mal. lib. II. p. 184. permittebantque eam etiam boni principes, ne Senatus populusque, hoc libertatis simulacro delusus, seruire se putaret.

(q) Suffectus procul dubio consul fuit Iuuentius, quum primum fasces teneret, adeoque non obscura ratio est, cur nullum usquam adpareat huius consulatus vestigium. Puto tamen illum incidere in annum DCCCL. collegamque Iuuentii tunc fuisse vel Afranium, vel ipsum Vibium Traianum, Imperatorem. Nam primo hoc anno quadragenarius fuit Celsus, qui legitimus tunc annus erat consulatus. Deinde eius anni initio consules facti *Nerua III.* et *Traianus II.* et, mortuo VI. Kai. Febr. Nerua, quis ei suffectus fuerit, non memoratur. Item a mente Octobri suffectus legimus *Afranius Dexter*, quem vero collegam habuerit, non legimus. Sed haec quidem diuinitio est.

(r) Grut. Inscr. p. DLXXIII. 2. *Onuphr. Panu. Fast.* p. 221.

(s) Henr. Noris, de Epoch. Syro-Maced. p. 498.

integrum in pandectis superest (t), in quo tamen et consules suffecti simul cum ordinariis memorantur (u). Id quod non raro factum esse, ex monumento apud Gruterum infra memorando (x) satis adparet. Est et alterum SC. eodem IUVENTIO CELSO ITERVM (y), ET NERATIO MARCELLO COSS. factum (z), quo lex Vectibulici (a), de iure ciuitatis cum seruis municipiorum manumissis communicando ad prouincias etiam porrecta est. Sed et hic perdifficilis oritur quaestio, quomodo Celsi collega dici possit Neratius Marcellus, qui sub finem eius anni suffectus, Cn. Lollium Gallum collegam sortitus est. Sed errorem hic admis- sum esse, plerique agnoscunt, facilisque fuit errandi occasio, quum

(t) L. 20. §. 6. ff. de hered. pet. Sed vel librarum, Codicis Florentini auctorem, vel ipsum Tribonianum abbreviationes in SCis sollemnes non intellexisse, satis liquet. Emendauit illud Petr. Pithoeus Aduersar. lib. II. cap. XV.

(u) Hub. Golzius in Fastis monet, initio huius anni fasces tenuisse Cesium iterum et Q. Iulium Balbum, ex Kal. Martis T. Ausidium Frontonem et Aeri- um Seuerianum, qui in d. l. 20. §. 6. memorantur, denique ex Kal. Nouemb. C. Neratium Marcellum et Cn. Lollium Gallum.

(x) Grut. p. DCVII. vbi simul memorantur Antius Pollio et Opimianus Koff. ordinarii, Seuerus et Sabinianus Coss.

(y) Ita legendum esse pro item, quod in vulgatis habetur, recte monet Ant. Augustin. Emendar. lib. III. cap. III.

(z) L. ult. C. de seru. reip. manumitt.

(a) At quatenam lex Vectibulici? Nulla sane fuit gentium Romanarum, a qua lex id nomen ferre potuerit, nec quisquam fere dubitat, quin vitiosa sit ea denominatio. Licebit itaque in re difficili harioolari. Municipia olim ser- vos manumittere non poterant, quia manumissio, tamquam actio legis, per procuratores non poterat explicari. l. 123. pr. ff. de Reg. iur. l. 3. C. de vindict. libert. et apud concil. manumiss. Quos itaque seruitutis iugo eximebat respubli-

ca, si ex lege Aelia Sentia in libertate quidem morabantur, nec tamen habe- bantur liberi. Quum autem postea ex lege Iunia Norbana omnes, qui iustam libertatem non fuerant consequuti, La- tini fierent: Vlpian. Fragm. Tu. I. §. XII. eiusdem quoque iuris censebantur serui a republica manumissi. Id primum mutatum Lege hac Vectibulici, quae cum libertinis municipiorum iura ciui- tatis communicauit. l. ult. C. de seru. reip. manum. Quamque, quod in gra- tiam municipiorum sancitum fuerat, non statim ad prouinciales quoque ciui- tates pertineret: ad eas quoque legem protulit SCum, de quo agimus. Ex eo palam est, legem Vectibulici conditam esse inter annum DCCLXXI. quo lex Iunia Norbana lata, et annum DCCCLXXXI. quo prodiit SC. Iu- uentianum. Atqui quum anno V. C. DCCCLXIII. M. Vettius Rusticus Bo- lanus Cos. fuerit: Grut. Inscr. p. LXXVI. 2. p. CXXVII. §. p. CLXIII. 7. ab eo procul dubio lex dicenda est Vettii Bo- lani. Tamen, vt vera fatear, proprie non lex fuit, sed SCum. Eo enim tempore leges non amplius ferebantur, nec raro SCa legum nomine veniunt. Exempla occurrunt passim, in primis apud Iul. Capitolin. in Vit. M. Anton. cap. VIII. et Dionem Cass. Lib. LXVIII. pag. 707.

quum duo Marcelli eodem anno, at non iisdem mensibus, consulibus procefferint, quos et doctissimus quisque facile confudisset (b). Haec quidem de Iuuentii praetura et consulatibus; quibus quamuis eo tempore nihil esset honorificentius, Hadrianus tamen, acerrimus ingeniorum censor, tantis dignitatibus id adiecit incrementum, ut eum cum Saluio Iuliano et Neratio Prisco in consilium suum et inter amicos adscisceret (c), raro illis temporibus exemplo felicitatis, ut iurisconsultus operam ac studia simul principi, simul reip. probaret.

Quem viuendi finem habuerit Celsus, qui inter tot fortunae obsequia consenuerat, non memorant annales, quamuis fere pro certo adfirmare liceat, eum non attigisse Antonini Pii imperium, sed extremis Hadriani temporibus diem supremum obiisse (d). Ex quo porro colligimus, insigne istud marmor Gruterianum, in quo libello cuidam subscripsit *IUVENTIVS CELSVS, PROMAGISTER*, non ad Celsum nostrum pertinere, sed ad filium eius, quem ipsum quoque per vestigia patris grassatum, palatinis honoribus fulsisse, ex vno illo lapide discimus (e). Sed redimus ad Iuuentium nostrum,

Tom. II. *Heineccii Opusc. Sylloge I.*

XXx

qui,

(b) Vere enim *Marcellus Iuuentio* collega fuit: non tamen *Neratius Marcellus*, qui extremo illo anno fasces tenuit, sed *Q. Iulius Balbus*, cui et *Marcelli* cognomen fuisse, ex monumentis idoneis demonstravit *Henr. Noris. Epoch. Syro-Maced. p. 498.*

(c) *Spartian. Vit. Hadr. cap. XVIII.* Magna haec dignitas, inter principis amicos, et comites, id est, interioris admissiois administratos, esse, quorum in numerum non temere alii, quam viri consulares, recipiebantur, qualis *Sentius Seuerus* in marmore *Mediolanensi* apud *Salmasium* ad *Spart. l. c.*

C. SENTIO.

SEVERO

QVADRATO.

C. V. COS.

AMICO. ET. COM. AVG. N.

Habitus is honor *ICTis* etiam sub *Antonino Pio*, *Marco*, et *Alexandro*, *Augustis*, ceu ex *l. 4. C. de contr. stipul. Iul. Capit. Vit. Anton. Pii cap. XII.* ac denique ex *Lamprid. Vit. Alex. cap. XV.* et

XVI. discimus, quamuis in loco postremo manifestus sit *παράχρονος* librarii, Celsum nostrum *Alexandri* amicis ac consiliariis accensentis.

(d) Ex rationibus nostris consulerum fuit anno aetatis circiter *LXI.* Post haec *Iulianus* edidit *libros Digestorum*, et quidem ineunte principatu *Antonini Pii*, ceu ex *l. 6. §. 12. ff. de neg. gest. et l. 18. ff. quod met. caus.* colligimus. Atqui in libro *XXVIII.* illorum *Digestorum* *Celso* nostro his verbis testimonium denunciat: *Quod etiam Iuuentio Celso apertissime placuit.* Quali sane formula non vtuntur, qui viuum testem adpellant. Itaque, ineunte *Antonini* imperio, iam viuus procul dubio excefferat *Iuuentius.*

(e) Edidit hoc marmor post *Mazochium*, *Apianum*, *Brissonium*, *Rutilium*, aliosque *Grut. Inscript. p. DCVII.* In illo est libellus *liberti Aug. principis* oblatus, quo, ut sibi reliquias coniugis et filii, sarcophago fictili commendatas, in marmoreum inferre liceat, petit. Ei subscri-

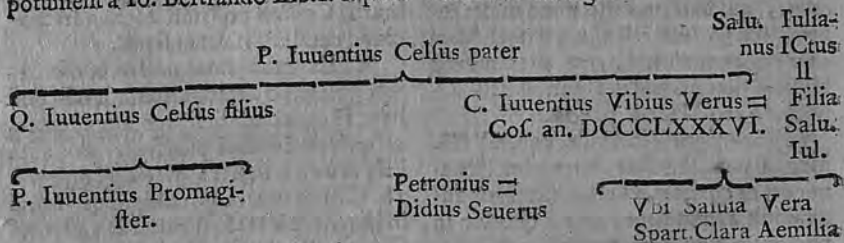
qui, ne quid sibi deesset ad immortalitatem, etiam doctissimis operibus sempiternam sibi famam peperit, quamvis praeter fragmenta, quae in Pandectis et locis quibusdam aliis supersunt, nihil commu-
ne istud librorum iuridicorum naufragium euaserit. Scripserat EPI-
STOLAS (f), in quibus consilia ac responsa tum magistratibus, tum
priuatis data videtur collegisse, quamvis ex iis postea aliqua in
Digesta sua retulerit (g). Scripserat et QVAESTIONVM, id est, pro-
blematum iuris difficiliorum ac publice disceptatorum, libros sal-
tim XVIII. (h) Reliquerat praeterea COMMENTARIOS, vel, uti ego
inter-

subscriptum :

FERETRV. FIERI. PLACET. IV-
VENTIVS. CELSVS. PROMAGI-
STER SVBSCRIPSI. III. NON. NO-
VEMB. ANTO. POLLIONE. ET.
OPIMIANO. KOSS. ORDINARIIS.
SEVERO. ET. SABINIANO COSS.

Hunc lapidem Guil. Grot. de vit. ICt.
Lib. II. cap. III. et Menag. in Amoen.
Iur. cap. XX. p. 98. ad Iuuentium IC-
tum, de quo nos hactenus egimus, re-
ferunt, quum tamen meliora edoceri
potuissent a Io. Bertrando Lib. I. cap. X.

Consulatus enim Pollionis et Opimiani
incidit in annum V. C. Ioccccii. quo
iam ad plures abiisse Celsum nostrum;
demonstrauimus. *Σύζεσις* Celsi
nostro fuit C. IUVENTIVS VERVS;
qui et ipse ad consulatum peruenit,
Grut. p. CXV. 1. quemque nostri fra-
trem fuisse, admodum fit verosimile.
Quumque hunc Verum Saluii Iuliani
genti adfinitate iunctum fuisse, praecla-
re ex marmoribus demonstret Reines.
Var. Lib. III. cap. II. p. 343. stemma
tale inde emerget :

Numius Albinus, Numia Vara,
Cof. an. DCCCCXXXVIII.

(f) Earum librum XI. citat Vlpianus
l. 3. ff. de minor. Praeter illum Epistolas
edidit C. Ateius Capito, Gell. lib.
XIII. cap. XII. Anulfius Labeo, l. 30.
§. 1. ff. de vsuc. Proculus, Iauolenus,
Neratius, Africanus, Iulianus, et Sex.
Pomponius. Ceterum ICtus consilia et
responsa sua colligere solitos, patet ex
fragmentis Proculi l. 78. ff. pro soc. l. 47.
ff. de leg. 2. l. 7. de captiu. et posth. l. 55.

Didius Procu = Didius Salu.
lus, Iulianus, Imp.

sequ. ff. de adqu. rer. dom. l. 69. de contr.
emt.

(g) Vid. l. 3. ff. de minor.

(h) Earum librum tantum XII. et
XVIII. ab Vlpiano laudari, notat La-
bitt. Indic. Pand. p. 77. Sed et librum
I. citari obseruauit in l. 1. ff. de reb. cred.
quod argumento esse potest, Indicem
Labitti post tot editiones nondum satis
accuratum esse. Quid fuerint Quaestio-
nes

interpretor, breuiora iuris vniuersi elementa, ac quoddam quasi *πρόχειρον τῶν νόμων* (i). Ast celeberrimum fuit opus DIGESTORVM, quo totam iurisprudenciam, seruato Edicti ordine, libris XXXVIII. complexus est, et quod solum temporibus Iustiniani videtur superfuisse (k). Haec sunt Celsi nostri opera (l), quae saepenumero a Iuliano, Sex. Pomponio, L. Volusio Maeciano, Aelio Marciano, Ulpiano, Paulo, ipsoque Iustiniano citantur, et ita quidem, vt vix adducant locum, quin vel laudent Celsi sententiam, vel eam suo suffragio confirmant (m). Ceterum in eius

XXX 2

frag-

nes a ICtis editae, quales et a Papiniano, Maeciano, Africano, Ceruidio Scaeuola, Tertulliano, Callistrato et Paulo scriptas nouimus, praeclare docuerunt Iac. Cuiac. in tract. ad Afric. et Eu. Otto in Papiniano Cap. XII. p. 234. quibus addo, Scaeuolam edidisse *librum Quaestionum publice tractatarum*, quae inscriptio optime ostendere videtur huiusmodi librorum argumentum.

(i) Citatur liber Commentariorum septimus ab Ulpiano, l. 19. §. 6. ff. de *aur. arg. mund.* quemadmodum et Caii nostri Commentarii laudantur l. 54. ff. de *condit. et demonstr.* Eorum argumentum eleganter exponit Isidor. Hisp. Orig. Lib. VI. Cap. VIII. *Commentaria dicta, quasi cum mente. Sunt enim interpretationes, ut commenta iuris, commenta euangelii. Nam quidquid breuiter componitur, commentarium dicitur.*

(k) Ex eo solo fragmenta in pandectas retulit Tribonianus. Reliqui ergo libri tum non amplius reperiuntur. Quin quum ante Iustinianum nec Theodosius in l. 1. C. Th. de resp. prud. nec Anianus in Interpretamentis Digestorum Celsi faciant mentionem: illa quoque procul dubio fuere inter rariores antiquae sapientiae libros, quorum quum multi essent et ipsis eruditissimis hominibus incogniti, eopiam maxime Tribonianus, vir excellentissimus, praebuisse, dicitur in Const. tanta §. 17. de confirm. pand. Ordo Edicti in his digestis obseruatur a libro I. ad librum XXVII. Libro XXVIII. de legi-

bus Cincia et Velleia, Libro XXVIII. de Fufia Caninia, Aelia Sentia, Iunia Norbana, Libris XXX. et sex sequentibus, quod et Iac. Gothoff. in Comment. ad Reg. Jur. p. 748. obseruauit, de lege Iulia et Papia Poppaea; libro XXXVII. de legibus iudiciorum publicorum; libro XXXVIII. de stipulationibus et cautionibus; ac postremo libro XXXVIII. de iure filci, re militari, aliisque, quae ad ius publicum pertinent, tractauerat.

(l) Bern. Rutilius Vit. ICt. Cap. LVIII. et Io. Bertrandus Velfo etiam tribuunt INSTITVTIONVM *libros XX. Vinc. Grauina §. XXXVIII.* addit libros aliquot de VSVCAPIONIBVS, quibus in libris crebram mentionem patris fieri, obseruat. Sed vtriusque operis nusquam apud veteres fit mentio, et Celsus filius in toto Digestorum opere vix semel iterumque patris meminit.

(m) Hinc formulae: Eleganter Celsus scribit. l. 1. ff. de iust. et iur. l. 21. §. 11. ff. de recept. et arb. l. 1. §. 3. ff. de vsufr. accr. l. 18. §. 4. fam. ercisc. non inelegerat, l. 3. §. 8. de condict. caus. dat. recte, l. 21. §. 11. de recept. l. 2. de condict. ind. l. 18. de her. pet. l. 15. §. 25. de damn. inf. Eius sententiam videri probabilem, l. 1. §. 3. de sum. rationalem l. 2. §. 3. de iudic. non inargutam, l. 5. §. 1. ff. de vsufr. ear. rer. veram, l. 1. §. 3. ff. de exc. rei vend. et passim veriore, l. 33. ff. ad SC. Treb. verissimam, l. II. §. ult. ff. de interrog. in iur. fac. eam habere ratio-

fragmentis duo sibi notare visus est Guil. Grotius, alterum, quod aequitatis obseruantissimus; alterum, quod in deridendis aliorum opinionibus multus, et natura sarcasticus fuerit. Sed vti prius illud Grotio facile largimur: ita vereor, vt posterius in eius fragmentis quisquam, adhibito quouis perspicillo, deprehensus sit, nisi forte tam seuerus, vt derisorem dicat, quicumque veritatis studio ductus, ab aliorum sententia, ingenua libertate dissentit (n).

Enimuero, ne in librum excreseat dissertatio, iam id agendum, cuius caussa hanc operam calamo indiximus. Quum enim post acerba virorum doctissimorum, HENR. BERN. REINOLDI et ARN. WESENFELDI, funera iurisprudentiae ac philosophiae publice docendae prouinciam mihi imposuerit, eoque consilio me ex illustri Franequerana longe clementissime euocarit REX PRUSSIAE POTENTISSIMVS, Dominus noster et Nutritor Academiae longe munificentissimus: nihil superest, quam vt, dicta oratione sollempni, auspiciis vtriusque muneris more maiorum faciam. Fiet id futuro die IIII. Nouembr. quo de IURISCONSULTIS SEMIDOCCTIS differere, eorumque vberimum prouentum ex litterarum ac philosophiae contemptu nasci, breui oratione demonstrare decreuimus. Quem actum vt sua praesentia condecorare velint RECTOR MAGNIFICVS, ILLUSTRISSIMVS IMP. COMES, PERILLVSTRES BARONES, PROFESSORES EXCELLENTISSIMI, et quicumque Musas amant, CIVES HOSPITESQUE generosi ac doctissimi, ea, qua par est, humanitate, et opere, quantum possum, maximo exoratum venimus, daturi operam, ne officio nostro, simili oblata occasione, vniquam defuisse dicamur. P. P. in alma Viadrina A. D. II. Nou. c1600. XXVII.

tionem l. 19. §. 3. de aur. arg. mund. Eius sententiam probandam, l. 13. ff. de her. per. l. 2. ff. de usu et habit. ei ad quiescendum, l. 17. §. 1. ff. de op. libert. eo iure vtendum. l. 23. ff. de R. I. Vnus Iulius Paullus, et semel quidem, monet, non amissum esse, quod Celsus ait. l. 98. §. 8. ff. de solut.

(n) Miratur aliquando Celsus, hoc a nemine animaduersum, l. 13. ff. de in diem add. quorundam etiam sententiam sibi minus probari, fatetur: l. 1. §. 1. ff. ad municip. sed in his nihil

not. Semel Vlpianus l. 10. ff. de negot. gest. Celsum Proculi sententiam eleganter derisisse ait. Sed deridere eleganter ad χερεινισμὸς pertinet. In primis Grotius profert acre Celsi responsum l. 27. ff. qui test. fac. poss. at ibi non alterius sententiam, sed stolidam Domitii Laeoni quaeestionem, sibi propositam, deridet. Et ea sane nostris quoque hominibus tam ridicula videtur, vt patroemiae Ictorum: quaeestio Domitiana originem dederit.

DE

IVRISCONSULTIS SEMIDUCTIS ORATIO INAUGVRALIS,

D I C T A

FRANCOFVRTI AD VIADRVN,

A. D. IIII. NOV. MDCCXXVII.

EXERCITATIO XIII.

Vae res ad acuendum ingenium excitandamque dicendi facultatem duae plurimum possunt, **AVDITORES HON.** ab his ambabus hodierno die me non dicam mediocriter instructum, sed penitus propemodum destitutum esse, satis animaduerto. Quum enim praeter ingenii vbertatem duo sint maxime, quae dicendi magistri in oratore, eloquentiae famam anhelante, requirunt, animus serenus nulloque vehementiore adfectu perturbatus, et non intermissa dicendi consuetudo atque exercitatio: ego me profecto et paulo commotiorem in hunc superiorem locum conscendisse fateor, et acriorem illum ad dicendum impetum, quo olim apud imperitiores in aliquam hominis non indiferti opinionem veneram, iam pridem in me paene elanguisse, sentio. Et animum quidem, quem iam totum in excogitandis rebus esse oportebat, quam maxime percellit, defixumque in se habet summi Numinis providentia, quae me et ante hos quatuor annos, paene inuitum, ac iam itineri Francofurtano accinctum, in Belgium extrusit, et nuper honestissima conditione ibi fruentem, omnique beneficiorum genere ab illustrissimis Frisiae Ordinibus ornatum, praeter omnem spem atque expectationem patriae restituit. Quam quidem fatorum meorum seriem quanto contemplor ac-

Xxx }
cura

curatius, (non potui autem in hunc locum conscendens eam non accuratissime contemplari,) tanto me magis haerere, mirari, obstupescere, et vix oculis meis fidem habere fateor. Deinde ab illo pristino eloquentiae studio, quo iuuenis magnopere delectabar, me non modo ipsa aetate, sed et tetrico illo iurisprudentiae studio, cui me a tot annis totum dedidi, iam dudum abductum esse, vos ipsi facile intelligetis, **AVDITORES**, nisi forte homini, cum Accursio similibusque ingeniis quotidie conflictanti, litterisque illitteratissimis immerso, elegantiae quidquam superesse potuisse, arbitremini. Enimuero quantumvis verear, ut expectationi vestrae satisfaciam: tamen quum hoc dicendi munus detrectare saluo officio ac more maiorum haut possim: pandam, quantum in me est, orationis vela, et de **IVRISCONSULTIS SEMIDOCCTIS**, causisque, cur tam pauci hodie ad solidiorem illam, qua veteres excelluerunt, iurisprudentiae laudem perueniant, quaedam nec a persona mea, nec ab hoc tempore aliena, in medium proferam. Interesse enim arbitror iuuentutis huius lectissimae, ut aliena fruatur infania et veluti tot naufragia ex littore spectans ab aliis exemplum capiat, sibi quod ex usu fit, tantoque prudentius aliorum exemplis monita rationes suas componat. Quas res utilissimas, neque, ut spero, iniucundas breui oratione complectenti, ut mihi perexigui temporis audientiam haut denegetis, a vobis, **AVDITORES**, vehementer etiam atque etiam rogo atque contendo.

FL. THEODOSIVS, Augustus, in constitutione, quam de Codicis sui auctoritate edidit, paucos rarosque semper conqueritur existisse, qui plena iuris civilis scientia ditarentur, et in illo lucubrationum tristi pallore vix vnum aut alterum recepisse soliditatem perfectioris doctrinae. Quum in haec verba primum incidere, **AVDITORES**, iure Theodosius accusare mihi videbatur temporum, in quae inciderat, infelicitatem. Nam iam tum effusa in orbem Romanum barbaries omnem elegantiam omnemque litterarum splendorem ita extinguere coeperat, ut et tribunalibus tunc mera offunderetur caligo, et ipsa iurisprudentia, quae olim Manlios, Scaeuolas, Seruios in amplissimum dignitatis gradum extulerat, ignobile libertinorum, quin seruorum artificium, putaretur. Quare adeo non mirabar, in proletaria illa turba paucissimos innotuisse optimo principi, qui maximam illam Papinianorum Ulpianorumque gloriam exaequarent, ut si plures existissent, id multo magis visum esset admiratione dignum. Enimuero paulo post, expensis omnibus, quae ad rem facere videbantur, subdu-

ctisque

etisque rationibus, non multo infelicius fuisse intelligebam Theodosii saeculum, quam illa anteriora, siquidem et Tullius, cuius aetate litterae omnes excelsissime florebant, de ICtorum tamen excellentiorum paucitate conqueritur. In libro enim de claris Oratoribus, vbi Ser. Sulpicii scientiam in iure mirifice collaudat, ad Brutum conuersus: Sic enim Brute, inquit, existimo, iuris ciuili magnum vsum et apud Scaeuolam, et apud multos fuisse, artem in hoc vno Sulpicio. Quod si autem iam Ciceronis temporibus non adeo magnus fuit iurisconsultorum egregiorum prouentus, et iam tum fora et subsellia occupant homines semidocti, quando vrbs, rerum gentiumque domina, eruditissimis hominibus liberalissimisque studiis adfluebat, nitentibusque ad maiora ingenii amplissima praemia tum ad honores tum ad diuitias erant proposita: cui quaeso mirum videatur, Theodosio, cuius temporibus omnium laudandarum artium studia iam pridem oblanguerant, multo pauciores innotuisse, qui sibi in hoc amplissimo studio laudem aliquam eximiam pepererint? Incidebat deinde suspicio, ipsam fortassis iurisprudentiam ita esse comparatam, vt eam non nisi pauca atque eminentiora ingenia capiant, pleraque non nisi mediocrem eius cognitionem adsequantur. Sed quum olim a Traiani temporibus Iuliani, Marciani, Celsi, Papiniani, Vlpiani, Pauli aliaque illustria ingenia tanto numero illuxerint, quibus nihil in arte nostra abditum, nihil imperium fuit: vix fiebat verosimile, naturam, veluti nimia illius aevi vbertate defatigatam, ita postea paullatim consenuisse, vt homines nostri reliquas quidem artes omnes non solum addiscere, sed et nouis accessionibus locupletare possint, in sola autem iurisprudentia ad veterum eruditionem adspirare nequeant. Quare quemadmodum Moderatus Columella, scriptor de re rustica elegantissimus, eos grauius reprehendit, qui culpantes agrorum infocunditatem et coeli per multa iam tempora noxiam frugibus intemperiem, humi naturam sterilitate, quasi quodam morbo, adfectam existimabant: ita nefas profecto est, opinari, eandem naturam in fingendis ingeniiis ita iam vires omnes consumsisse, vt iam pridem nihil magnum amplius atque eximium producat. Non sicuti corpora hominum decreuissent, terraque nunc malos homines ac pusillos educare creditur: ita ingeniorum minorem nunc, quam olim, vim ac perspicaciam esse, credendum est. Sunt eruntque ingenia, dum erunt homines, eaque procul dubio veterum gloriam et exaequare et superare possunt, modo cultura diligentiore perficiantur. Quae quum ita sint, aliae, eaeque magis idoneae inuestigandae erunt

ratio-

rationes, cur tam paucorum Ictorum excellentium lumine illustrentur saecula nostra, semidocti contra et sapientia ciuili vix leuiter tincti tantum non vbique in scholis ac foris dominantur. Quod antequam fiat, operam mihi dandam esse intelligo, AVDITORES, vt plebeiae huius turbae faciem paullo accuratius pernoscatis. Nam illa perspecta, tunc demum, quae tristis atque insalubris tempestas tantum horum hominum prouentum dederit, non admodum obscurum fore, confido.

Equidem constare inter omnes arbitror, AVDITORES, maius, quam vulgo creditur, esse iuriconsulti nomen, et quod vnum maximas doctrinae opes, atque insignem rerum diuinarum humanarumque scientiam complectatur. Non iam dicam, quam vastum ac capax ingenium tot iura inter se diuersissima, ciuilia, ecclesiastica, clientelaria, publica, priuata, Romana, patria, requirant. Ipsum enim ICTi officium tam amplum est, tamque diffusum, vt et diligentissimos homines, ac illi vni deditos, facile defatiget. Duabus videlicet partibus illud potissimum absolui animaduertimus, vna, vt iura, quibus viuimus, quibus regimur, omnia accurate habeamus perspecta, et si quid in illis abditum atque obscurum occurrit, illud explanare interpretando et in clarissima luce collocare nouerimus: altera, vt illas iustitiae atque aequitatis rationes negotiis humanis caussisque in foro viraque ciuili quotidie obuientibus rite adplicare sciamus. Si quis itaque est mortalium, qui vtramque illam facultatem ita coniunxerit, vt et interpretaturus leges, et caussas vel cogniturus, vel acturus, munere suo cum laude fungatur, eum demum praeclaro atque honorifico ICTi nomine iudico esse dignissimum. Quemadmodum enim illum non temere gratiosum medici nomen mereri dixeris, qui peruolutatis licet Hippocratis, Galeni, omniumque praestantissimorum doctorum voluminibus, lectulo tamen aegrotantis numquam adsitit, ac proinde leuissimam quamlibet decumbentis febriculam expauescit; nec eum quoque id nomen tueri credideris, qui salutari scientia numquam initiatus, artem tamen facit, exhibitoque laserpitio suo aegrotis omnibus salutem, ac tantum non luscis nouum oculum pollicetur, tot quotidie miseros referens in Libitinae rationes:

Quot Thomison aegros autumnno occiderit vno :

Ita profecto nec quemquam ICTi nomen sine dedecore sustinere arbitramur, qui non iussi et aequi artem ita cum vsu coniunxit, vt par sit in vtraque facultate. Quibus positis, (sunt enim ita perpicua, vt probationis non indigeant,) iam satis perspicietis,

AVDITORES, quot ICTi semidocti aetate nostra subcreuerint. Quam multi hodie sunt, qui de legum intelligentia parum solliciti tunc se putant, quod in arte nostra summum est, consequutos, quando multas leges vel minus intellectas, vel ad rem nihil facientes, quin et aliquando causam, quam defendendam susceperunt, iugulantes accumulare, et ad singula verba Bartoli, Baldi, Accursii manes euocare didicerint? Quam multi soli critices studio dediti, id vnice per omnem vitam agunt, vt leges figant refignantque, modo syllabam, numquam de republica male meritam, in exilium agentes, modo eiectam ab alio, ac veluti deportatam, restituentes in integrum, modo sumto hypercriticorum supercilio, vbique *ἀντινομίας* consecretantes, ipsumque ius constitutum exagitantes tam petulanter, nihil vt propemodum relinquunt integrum, intactum, illibatum? Interrogatus olim Pausanias, cur nefas existimetur Lacedaemone, vllam priscaurum legum refigere? Quoniam, inquit, legibus in homines, non hominibus in leges imperium est. At nostris his temporibus eo res rediit, vt et priuati sibi auctoritatem in leges arrogent, et vt acrius quisque in iura inuehitur, ita sibi doctior aliisque prudentior videatur. Quam multi denique interpretandis quidem Romanorum legibus, erroribusque, quibus semidocta doctorum turba ius nostrum inquinauit, eluendis omnem impendunt industriam, sed de huius scientiae vsu patrique iuris reliquiis tam parum solliciti sunt, vt si quis eos in forum perduxerit, credituri sint, se pedem in alio terrarum orbe posuisse? Veniam, quaeso, date, AVDITORES, de his omnibus nostram promentibus sententiam.

Primi generis studium dici non potest, quam sit inane, ac prope ridiculum. Quid enim aliud est legum plurimarum minus intellectarum notitia, quam quoddam iurisprudentiae cadauer, vita ac ratione destitutum? Quid magis ridiculum, quam auicularum imitari industriam, et quaedam legum verba panis lucrandi causa edificere, nec earum tamen tenere vim ac potestatem? Nonne his iure occinas illa Persii leuiter immutata:

*Quis expediuit psittacis suum χείρ,
Picasque docuit verba nostra conari?
Magister artis, ingeniique largitor,
Venter, negaras artifex sequi voces.
Quod si dolosi spes refulerit numi,
Coctus, peritus iuris, Vlpianus
Tentabit expedire voce rubricas.*

Alter eorum labor, qui castigandis emendandisque legibus bene

ne de iurisprudencia mereri conantur, et necessarius est inprimis, nec umquam, si brutus absit vrendi secandique impetus, sua laude defraudandus. Sed qui eo solo iurisprudenciae ambitum circumscribunt: nae istos ego Penelopes procis simillimos esse dixerim, qui repudiati a domina, vota sua mittebant in crucem, et in ancillarum amplexus turpiter ruebant. Artem enim criticam cum aliis disciplinis, tum et iurisprudenciae ancillari, nemo temere ibit inficias. Richardus Simonius, audax at peracuti ingenii homo, suauiter alicubi ridet eos, qui neglectis scientiis ipsis, in sola arte critica confescent. Esse hanc fatetur clauem, qua maximi sapientiae thesauri, in veterum reconditi lucubrationibus, recludantur. Ludibrium tamen debituros ait cordatioribus, quicumque in limanda perpoliendaque clauē aliqua omnem aetatem contriuerint, neque istam umquam ad recludendas depromendasque illas diuitias adhibuerint. Sapienter, si umquam, et Ioue aequo iudicauit vir acutissimus. Quid enim aliud faciunt, qui leges planiores reddituri, emendationes acute excogitant, nec umquam tamen legum ac iuris scientiam, ad cuius thesauros sibi aliisque viam expedire conantur, animo comprehendunt, quam ut in polienda clauē confescent? Quo vero iure eos iustitiae sacerdotes, veraeque illius ac masculae philosophiae, quam Icti profitentur, studiosos dixeris, qui non aequi bonique notitiam profitentur, non iustum ab iniusto, licitum ab illicito fecernunt, non denique vllam partem officii, quo iurisconsultus fungitur, umquam attingunt, sed in aucupandis litterarum syllabarumque varietatibus versantur, parum memores eorum, quae Plinium Secundum docuit Euphrates, philosophus eximius, esse hanc philosophiae et quidem pulcherrimam partem, agere negotium publicum, cognoscere, iudicare, promere iustitiam, quaeque ipsi discamus doceamusque, in vsu habere.

Quid dicam de illis, qui in venandis antinomiis ac Tribonianī emblematis omnem ciuilem sapientiam positam esse existimant? Est sane, vbi in operosa illa iuris compilatione peccauit Tribonianus, idque tantum abest, ut mirer, ut, si nihil homo peccasset, id multo magis videretur mirandum. Sed plura eius peccata nonnulli fingunt, quam reperiunt. Si qui enim in verba quaedam paullo obscuriora incidunt, si iura aliqua, sibi minus perspecta, interpretari iubentur, si denique parum sibi constare existimant veteres; statim expediri iubent virgas, quibus vapulet Tribonianus miserrimus. Et tamen quemadmodum vetula illa apud Senecam, quae, ut fit, luminibus male utebatur, fenestris

nefris exiguis et aedibus parum luminosis ridiculo errore succensebat, ita multi, qui in Tribonianum saeuunt, non animaduertunt, non illius culpam esse, sed suam, et plerosque, quos sibi fingunt, Tribonianismos in fumum abituros, si quis paullo plus praesidii litterarum ad iurisprudentiam attulerit.

Est et tertium illorum semidoctorum genus, qui non nisi vetera ac Romana mirantur, Romana colunt, praeter Romana nihil laude industriaeque sua dignum existimant, subinde ingeminantes illud Crassi apud Ciceronem: incredibile esse, quam sit omne ius ciuile, praeter Romanum, inconditum ac paene ridiculum. Praeclare constitutum est ius Romanum, fateor. Praestantissimas illud feruat prudentiae legislatoriae reliquias, nec id nego: quin et illud adiungo, videri in fatis esse, vt sicut olim Romanorum arma, ita postremis hisce saeculis leges eorum cultissimas Europae prouincias occupent, idque contingat, quod Roma discedens augurabatur Rutilius Numatianus:

*Porrige victuras Romana in saecula leges,
Solaque fatales ne vereare colus.*

At nemo tamen ignorat, esse et Germanicae originis gentibus sua instituta, suas leges ac priscas consuetudines, quibus sane non repudium miserunt maiores nostri, dum Romanas leges paullatim in scholas ipsaque fora admiserunt. Has vero negligere, has exhibilare, his Romani pontificiique iuris pannos adsuere, et inde nescio quam hybridam effingere iurisprudentiam, quod plerique patrum memoria facitarunt, id non puto esse ICTi ingenui, sed semidocti ac in ipsa patria hospitis, quin, vt rectius dicam, coqui alicuius Plautini, iura diuersa miscentis, atque ita tamen sibi placentis ferculo tam lepido, vt in eius odorem Iouem quotidie coenare, et si non coquat, incoenatum cubitum ire, existimet. O praeclara vero ciuitatis oracula, quae quoties de iuribus nobilium et opificum, de censu emigrationis, de colonis et glebae adscriptis, de coquendae cereuisiae, exstruendae molae similibusque iuribus consuluntur, aut obmutescunt illico, aut ex titulis de equestri dignitate, de collegiis et corporibus, de publicanis et vetigalibus, de iure personarum, et de seruitutibus rusticorum atque vrbano- rum praediorum, tamquam ex Apollinis antro, nescio quem sacrosanctae Themidis adflatum expectant!

Venio ad alteram e triuio turbam eorum, qui adspernati accuratiorem iuris scientiam, quam ipsi theoriam vocant, iurisprudentiam quamdam barbaram atque impolitam colunt, solum iactantes vsum forensem, ad eumque omnes cogitationes omniaque studia

referentes. Horum aliqui vix degustato quodam iuris compendio, tanto plus industriae impendunt notitiae formularum forensium, eaque leuiter armati, comite Volkmano suo, in forum prodeunt, beati ex sua sententia futuri, si ibi caussidici vel proclamatores et rabulae haut imae caueae audiant. Alii plane neglecta theoria, quam ipsi tamquam infamem foro exigendam censent, centena aliquot decisionum, consiliorum, obseruationum forensium, opinionum communium contra communes, cautelarum denique, quas vocant. saluberrimarum volumina aere non adeo magno conquirunt, et tunc demum sibi ipsa iurisprudencia prudentiores videntur, si inde aliquot casuum myriadas aut edidicerint, aut certe retulerint in aduersaria. Denique plerique horum hoc absinthio ita veluti bonam mentem amittunt, vt quo quemque libellum sordidiorum repererint, eo magis illo pascantur, easque sordes Accursianas solas ad rem faciendam accumulandasque opes, reliquas nugae, quae nescio quid Cuiacianum prae se ferant, ad oblectandam egestatem comparatas esse existimant.

Habetis, AVDITORES, Sardos venales, alios aliis nequiores. Sed horum omnium tam aperta stoliditas, tamque manifesta malicia est, vt otio vestro abuti nolim in horrida illorum imagine vobis ob oculos sistenda. Valeat ergo caninum illud studium, locupletissimum quemque allatrando, valeat turpe, et concessum tamen intra moenia et in ipso foro, latrocinium: Valeant rabulae, quos ne semidoctos quidem dixeris, quique, si forte in foro aliquamdiu tinniant, verbosisque strophis sibi aliquam facundiae astutiaeque famam adquirunt, demum vti sutor ille medicus apud Phaedrum, fateri cogentur, se non vlla artis prudentia, sed stupore vulgi, caussidicos factos esse tam nobiles. Potius itaque hoc agemus, cuius potissimum causa haec disseruimus, vt, quid demum haec tropica instituerit, quaeque tempestas tantam fundo nostro calamitatem intulerit, eodem candore expediamus. Causae eius sterilitatis et variae sunt, et grauissimae. Magnam eius partem ipsis vulgo doctoribus tribuunt. Quomodo enim alios doceas, quod ipse non didiceris? Et quis credat, ex Forcatuli schola Cuiacios prodituros? At de his iam non dicam, quum de tanta re pauca dicere, aut satyram non scribere sit difficillimum. Potius inexplibilis illa habendi cupiditas, quae plurimorum animos veluti pestilenti quodam sidere adflauit, studiis nostris incredibile detrimentum intulit. Quum enim plerique liberos suos quam primum in foro et republica versantes maximalisque accumulantes diuitias videre gestiant; eos statim ad rem ipsam, vti loquuntur,

tur, adgredi, et ad imbibenda tantum pragmaticorum praecepta et nescio quas practicas practicas animum adpellere iubenti. Hinc

Post finem autumnii media de nocte supinum

Clamosas iuuenem pater excitat: accipe ceras,

Scribe, puer, vigila, causas age, perlege rubras

Maiorum leges.

His vocibus aduerti adolescentes, eo demum prolabantur, vt se confenuisse putent in academiis, si integrum non dicam quinquennium, sed biennium aut triennium in iis exegerint. Olim, qui ad ciuilis sapientiae adspirabant laudem, iuuenes, decurso artium liberalium stadio, non modo audiebant iuriconsultos, et numquam ab eorum latere per multos annos discedebant, verum etiam, quae sitis scientiae pulcherrimae opibus vsus atque exercitationem diuturnam adiungebant. Ex quo tam pertinaci studio an aliud potuit, quam magnum atque admirabile quid efflorescere? Res enim alias omnes auro argentoque, solam eruditionem veram ac solidam tempore ac diligentia parari, vere ac sapienter Metrocles monuit. At hodie ita spes suas praecipitant iuuenes, adeoque seuera lege proficere nolunt: vt, quod iam sua aetate elegantissimus Merillius conquestus est, vix numeris inserti, vix signa venerati, vix ingressi principia, castra nostra deserant illi- co, et missionem, nondum posito tirocinio, postulent. Multa, mihi credite, sunt, per quae generosam circumferre indolem oportet iuuenes, antequam ciuilis sapientiae sacris initientur. Comparanda illis est accuratior latinae graecaeque linguae notitia: haut leuiter degustandae elegantiores litterae: eundem per omnis aevi omniumque temporum, ac patriae inprimis annales, et quidquid ad priuata publicaue maiorum instituta pertinet, animo insigendum; danda praeterea opera, vt auctore Iustiniano nihil antiquitatis penitus ignorent. Discendum porro, quomodo inuenienda eruendaque sit veritas, et quibus ex fontibus ad omnem interpretationem incredibilis illa argumentorum copia emanet. Penitus imbibendum, quidquid philosophi de virtute instituendaque vitae ratione praecipiant. Indaganda illa lex sempiterna atque immutabilis, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum e natura ipsa arripimus, hausimus, expressimus. Denique illa regnatricis prudentia, instituendaeque et conseruandae ciuitatis ratio in succum et sanguinem vertenda est. Haec vero, haec, AUDITORES, sunt illa praeclara meditamenta, quibus ICI veteres prae- luserunt insigni illi atque inusitatae doctrinae, quam in illorum fragmentis omnis posteritas admiratur. Haec studia olim Roma-

no orbi Sulpicios, Mucios, Cassios, Iulianos, Papinianos, Vlpianos; haec posteriori aevo Alciatos, Cuiacios, Merillios dederunt. Quantam sibi gloriam pepererit Antistius Labeo, neminem vestrum ignorare opinor. Vultis dicam, AUDITORES, quid ei ad obtinendum illum in iure ciuili principatum profuerit? Dicam, et quidem, praeunte Gellio, hanc eius laudem maximam fuisse censente, quod, licet iuris ciuilis disciplinam principali exercuerit studio, consulentibus de iure publice responderit, ceterarum tamen bonarum artium expertus esse noluerit, sed in grammaticam ac dialecticam litterasque elegantiores penetrarit altius, quod percalauerit latinarum vocum origines, eaque scientia praecipue usus sit ad laqueos iuris plerosque enodandos, quod denique nihil ratum pensumque habuerit, nisi quod sanctum esse in Romanis antiquitatibus legisset. Id si quis studiosorum iuris hodie fecerit, nonne

--- *Labeone insanior inter*

Sanos dicetur?

Non minus M. Cicero miratur Ser. Sulpicium, quocum ipse omnes ex omni aetate, qui Romae intelligentiam iuris habuerint, si vnum in locum conferantur, non fore comparandos, iudicat. Et tamen, eodem iudice Cicerone, numquam id effecisset ipsius iuris scientia, nisi eam praeterea didicisset artem, quae docet rem vniuersam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, obscuram explanare interpretando, ambigua primum videre, deinde distinguere, postremo habere regulam, qua vera et falsa iudicarentur, et quae, quibus positae, essent, quaeque non essent consequentia. Ita veteres componebant studiorum rationes, eademque via deinde Cuiacius alique accuratiores ICI ad immortalitatem nominis enitebantur. Quam vero ab hoc studio non gradu, sed praecipiti cursu, descitum sit, res ipsa docet, AUDITORES. Quam multi redamare coeperunt infelicem barbariem, cuius e tenebris iuri ciuili tanta caligo offusa est? Quotusquisque hodie cultioribus litteris vel tantillum temporis impendit? Quam pauci prodeunt libri iuridici, qui non merum rus oleant, omniaque tam arido dicendi genere, tamque sine vlllo ordine proferant, vt eorum auctores, tamquam sepiae, sua sponte caliginem effudisse videantur, ne quis eorum stupiditatem in apricum protrahat? Quis porro historiarum antiquitatumque studio vel tunc aliquantulum vacat, quando aliud agere non licet, vel si quando pluuius incidit dies? Annon sunt, qui id sibi propemodum decori fore metuant, si se vel vllam philosophiae partem attigisse fateantur? Equidem non plane explodendum censeo illud Neop-

ptole-

ptolemi, apud Ennium, philosophandum esse, sed paucis, nam omnino non placere. Quin facile largior, eum, qui ad iurisprudentiam animum adpulsit, recte atque ordine facturum, si, quemadmodum apud Homerum Vlysses in illo diuturno errore saepe Ithacam versus reflexit oculos, sic et ipse per litteras elegantiores et sapientiae disciplinas ita peregrinetur, ut omnia referat ad iurisprudentiam, eamque sibi veluti patriam esse statuatur. Sed quod plerique hodie has artes amoeniores et philosophiae praecepta, quasi syrtes et scopulos, praeternavigant, id vero turpe atque indignissimum videtur temporum nostrorum felicitate. Si de quopiam horum percuncteris, an unquam melioris aevi auctores attigerit? negabit ingenue, se enim relicta aliis diffusae lectionis gloria solius iurisprudentiae laude contentum fore dicet. Quid? veteres annales quam diligenter ac studiose lustraverit? Aliquem se fortasse Caesarum indicem aliquando introspexisse respondebit, sed aliud agentem, ac veluti finium regundorum iudicium metuentem, si alienam istam glebam arasset. Nimirum igitur in addiscendis philosophorum praeceptis tanto plus olei operaeque insumsisti? Immo, inquit, etiam spinosissimas illas quaestiones semper a me alienas putavi, qui me vitae, non scholae, discere debere iudicabam. Certe igitur, quum tamquam ille Graeculus sophista numquam extra patriam pedem extuleris, domi rerum tuarum tanto eris peritior, comparandisque inter se legibus, conferendis interpretibus Graecis, denique aeternis Cuiacii, Pithoeorum, Cironii similiumque operibus diurna nocturnaue manu versandis tanto plus studii impendisti? Quos tu mihi, inquit, Graecos interpretes, quos Pithoeos, quos Cironios nominas? Quasi ego in Graeco aliquo foro versari, aut theoreticorum turbare circulos unquam decreuerim. Alios a doctoribus meis commendari memini, triturae forensi, id est, pani lucrando accommodatissimos, primum e veteribus Accursium, Iasonem, Iserniam, Matthaeum de Afflictis, et, qui mihi merum nectar spirare videtur, Caepollam, e novis autem Panschmannum, Nebelgreum, et alios, quorum aliquot centurias in museo meo eleganter disposui. His ego delector, ad haec oracula, si quando casum in terminis terminantibus anxie quaero, non sine certa spe confugio, his nunquam impallesco, quin inde et doctior discedam et prudentior. Salve igitur, vir bone, cum tuo Isernia et Caepolla, frui per me isto nectare, labris tuis dignissimo, et, si me audis, aliquid ellebori addere memento, iubeasque te operiri: beatus eris, si confudaveris.

[Sed

Sed nescio, *Auditores*, quomodo ad haec delapsa sit oratio mea. Dum saeculi malis indoleo, dum reipublicae litterariae cladem deploro, fere ad meridiem vergit dies, mihiq; metuendum est, ne vos pransuros verbis exfatiare velle videar. Ceterum, quae dixi, eo pertinent vniuersa, vt generosa haec iuuentus, quid suarum partium sit, assidue cogitet, atque ita se comparet, vt non inter semidoctos, non inter vultures istos togatos, qui in foro lanienam exercent, non denique inter otiosos, syllabilq; inhaerentes iuriconsultos profiteatur nomen, sed ad veram sapientiam ciuilem, cuius pulcherrimam spectauimus imaginem, alacriter enitatur. Hoc consilio iura docentur in academiis: eodem elegantiores litterae diuinarumq; ac humanarum rerum scientia inculcantur: nec ob aliam causam tot viri, omni eruditionis laude fulgentes, in hoc illustri bonae mentis domicilio viuunt, quam ne cuiquam aliquid ad comparandam veram doctrinam deesse possit. Quorum collegio quum post acerba virorum doctissimorum, HENR. BERN. REINOLDI et ARN. WESENFELDI funera me quoque interesse voluerit REX noster longe clementissimus; primum Deo, rerum arbitro, qui mihi post varias tempestates hunc etiam portum ostendit, deinde REGI augustissimo, qui tam illustre munificentiae suae exemplum in me exsistere voluit, gratias, quas mens concipere potest, ago habeoq; maximas, atque immortales, nihilque mihi prius, nihil antiquius fore polliceor, quam vt muneris vtriusque partes pro virili exsequar. Quemadmodum autem haec cogitanti terrorem incutit virorum doctissimorum, qui a renatis litteris has cathedras illustrarunt, memoria, quorumque merita me vlla ex parte adsequuturum vix sperare patitur ingenii mei tenuitas: ita quam maxime me consolatur non modo hic confessus vester, exoptatissimi coniunctissimiq; collegae, quos mihi exemplo, consilio, ope profuturos plane confido, verum etiam vester, o flis eruditae iuuentutis, conspectus multo iucundissimus. Vos enim non ea mente huc accessisse arbitror, vt praestantissimam aetatis partem, a quo totius spes vitae dependet, otio perdatis, nec vt plus vini, quam olei consumendo, magno malo vestro inanes ab hoc sapientiae mercatu domum reuertamini, sed vt lacrymosis parentum votis satisficiatis ex assè, atque hinc aliquando discedatis, vera sapientia ac doctrina eximii, qui ciuitates ac respublicas consilio regere, iudiciis tueri, legibus emendare, innocentes denique, de vita, fama ac fortunis periclitantes, prudentia, voce ac calamo iuuare possitis. Hoc agite, o mei, hoc vobis primum, hoc sit antiquissimum, hic labor, haec quies,

in his vigiliis, in his noctes reponite. Sane, quod ad me attinet, ego me vobis, hoc acturis, ducem, aut, si mauultis, comitem ac commilitonem fore polliceor. Experimentum capite, carissimae animae, intelligetis profecto, nisi me vita destituat, non esse futurum, ut vel vos datae mihi operae, vel me laboris, vestri caussa suscepti, vniquam in posterum poeniteat.

DE MERCATORVM, QUI FORO
CESSERVNT, RATIONIBVS ET CODICIBVS.

EXERCITATIO XV.

Σύνοψις.

§. I. Mercaturam multi e republica excluderunt. §. II. Eam reipublicae prodesse, probatur. §. III. Et ad exempla argumentaque contraria respondetur. §. IIII. Hinc negotiantes eorumque commercia multis priuilegiis ornari coeperunt a legislatoribus. §. V. Quibus tamen indigni sunt decoctores, dolo malo foro cedentes. §. VI. Inter haec priuilegia mercatorum etiam est illud de fide, eorum rationibus et codicibus habenda, de qua ex instituto agendum. Dissertationis partitio. §. VII. Originem huius priuilegii plerique non iuri Rom. sed consuetudini, iribuunt. §. VIII. 1. Quia scripturae priuatae non creditur pro scribente, sed contra eundem. §. VIII. 2. Quia mercator non potest esse testis in propria caussa. §. X. Quia nec instrumento a notario, vel a fisco scripto, creditur, si pro notario et fisco inde argumentum ducendum est. §. XI. Et tamen hoc priuilegium a Glossatoribus est excogitatum, nec iuri Rom. plane aduersatur. §. XII. Veterrius iure credebatur mercatorum codicibus, si libri creditorum cum libris debitorum conspirarent, in expensilatione. §. XIII. Si a mensa numeratum, fides habebatur argentarii rationibus. Quid sit
Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I. Z z z BERE

BERE et RESCRIBERE PECVNIAM ? §. XIII. Libris argentario-
rum etiam iure Iustiniano fides habita. An officium argentario-
rum fuerit publicum ? §. XV. Reliquis mercatorum libris crede-
batur in connexis. Exposita L. 26. §. 2. ff. de depof. §. XVI.
Gloſſatores libris mercatorum vim probandi tribuiſſe, demonſtra-
tur. §. XVII. Inde hoc priuilegium manauit in varia ſtatua
Italica, ſaeculo XIII. et ſequentibus condita. §. XVIII. Itali
mercatores illis ſaeculis fere vbique negotiabantur, et ſecum etiam
hoc priuilegium inferebant in alias terras, et maxime in Germa-
niam. §. XVIII. Quales eſſe oporteat libros mercatorum, ſi pro-
bare debeant ? §. XX. Non creditur libro decoctoris malitioſi. §.
XXI. Creditur tamen eius codicibus, qui a fortuna exagitatus fo-
ro ceſſit, niſi paupertas eum ad fraudes pellexerit. §. XXII. Cre-
ditur etiam codici decoctoris malitioſi contra ſcribentem, niſi ali-
quid in praeiudicium aliorum inſcripſerit. §. XXIII. Aliquando
codici decoctoris aliquid fidei et pro ſcribente proſato accedit, ſi
alia adminicula ſuffragentur. §. XXIII. Illuſtratur hoc ſpecie in-
ſigni. §. XXV. XXVI. An decoctor eiſque creditores vel curator
bonorum ex libris agentes admittendi ſint ad cautionem iuratori-
am, et reum cautione deiudicatum ſolui onerare poſſint ? §. XXVII.
Decoctoris codex ordinarie edendus eſt in loco, ubi negotiatus eſt.
§. XXVIII. Aliquando in loco, ubi agitur, quod inſigni ſpecie illu-
ſtratur. §. XXVIII. Libri decoctorum, quamuis iis ſuffragentur
alia adminicula, admittunt probationem contrarii. §. XXX. An ex
libro parum rite et ex arte ſcriptio probari poſſit, aliquem malitioſe
decoxiſſe ? §. XXXI. An liber Iudaei aequiparandus ſit libro deco-
ctoris ? §. XXXII. An eadem etiam adplicanda ſint libris opificum ?
§. XXXIII. Concluſio exercitationis.

§. I.

Mercatu-
ram multi
erepublica
excluſe-
rum.

Mercaturam, quam alii ad locupletanda ciuitatum ae-
raria inprimis comparatam eſſe arbitrantur, quidam
legiſtatores olim tamquam luxuriae parentem, vir-
tutis expultricem, et corruptricem bonarum men-
tium, e rebus publicis ſuis proſcribere non dubi-
tarunt. Hebraei enim, quorum rempublicam ipſe

Deus optimus maximus inſtitutis ſapientiffimis temperauerat, nec
terram maritimam colebant, (quem ciuitatis ſitum et PLATO (a)
reli-

(a) Plato de Legib. L. III.

reliquis antehabuit,) nec vllis gaudebant negotiationibus, nec earum caussa cum exteris consuetudinem inibant, diuinitus edocti, innocentem magis viuendi rationem esse, paterna rura bobus exercere suis, liberos ad virtutem accurate instituire, leges denique diuinas diurna nocturnaue manu versare, ad earumque normam omnes actiones perpetuo componere (b). Simile quid Lycurgo in mentem venisse, vel id argumento est, quod, quamdiu diligentior legum illius custodia mansit, nec mercatorem, nec rhetorem, nec hariolum, nec circulatorem, nec superuacuae suppellectilis opificem Spartaе visum esse, PLVTARCHVS (c) scribit. Addere possem Zaleucum, virum sapientissimum, quem Locrensis eiusdem generis legem tulisse, HERACLIDES (d) memoriae prodidit: commemorare item Romulum, qui, teste DIONYSIO HALICARNASSENSI (e), mercaturam aequae, ac opificia feruis ac peregrinis exercenda tradidit, ciuibusque non nisi duo studia reliquit, τὸν πολεμικὸν, καὶ τὸν γεωργικὸν βίον, rem militarem et vitam rusticam: laudare denique maiores nostros, inter quos Sueui, ceu refert IUL. CAESAR (f), aditum quidem ad se mercatoribus dabant, sed magis vt haberent, quae bello ceperant, quibus venderent, quam quo vllam rem ad se importari desiderarent; Neruii autem (g) nec mercatores ad se excurrere, nec quidquam vini, reliquarumque rerum ad luxuriam pertinentium inferri patiebantur, quod his rebus relanguescere animos, ac remitti, existimarent. Ita plures gentes suspectam habebant mercaturam, quacum avaritiam, magnificentiam, atque inexplebiles cupiditates rerum omnium importari, exemplo Graeciae, a Phoeniciis mercatoribus corruptae, demonstrat CICERO apud NONIUM (h). Vbi autem a frugalitate ad luxuriam, a vetere disciplina ad licentiam, ab armis ad voluptates transcurritur, ibi nec ipsa Salus, si vellet, populum saluaret. Illicet, actum est!

§. II.

Enimvero, haec, quantumuis speciosa sint, non tamen quemquam mouebunt, sanioribus ciuilibus prudentiae principiis imbutum. Luxuriam, avaritiam aliasque cupiditates inuehere aiunt mercaturam. At non mercaturae id vitium est, sed hominum, fortunam,

Zzz 2

tunam,

Mercaturam reipublicae prodesse, probatur!

(b) Ioseph. adu. Apion. Gramm. Lib. I. Segm. XII. p. 443. Tom. II.

(c) Plutarch. in Vit. Lycurgi.

(d) Heraclid. de Politis p. 533.

(e) Dionys. Halicarn. Antiqu. Rom. Lib. II. p. 38.

(f) Caesar de Bello Gallico Lib. III. Cap. II.

(g) Idem Lib. II. Cap. III.

(h) Non. de Propr. Serm. Cap. V. Segm. XXXV.

tunam, vt fit, parum reuerenter habentium. Quid superfuturum in ciuitate effct, si nihil, quo abutitur, quodque in perniciem suam vertit hominum improbitas, superesse pateremur? Atqui eadem mercatura efficit, vt iis, quae vsquam terrarum nata sunt, communiter fruamur, vt ciuitates, quibus ob sterilitatem agri omniumque fere rerum inopiam pereundum effct, rebus necessariis aequae ac ad vitae suauitatem ac elegantiam pertinentibus abundant, vt denique non modo ciues, sed et aerarium ipsum, opibus ac pecunia cumulentur. Non ergo id agendum est, vt commercia veluti in exilium agantur, atque ita neruus incidatur reipublicae; sed vt prudenter excogitatis legibus ita temperentur, ne, illis florentibus, luxuria gliscat in reipublicae perniciem. Ita vero sublato rei praeclaræ abusu, fieri profecto non poterit, quin admirabilem eius vtilitatem non magis magisque quotidie perspiciamus.

§. III.

*Ad exempla argu-
mentaque
contraria
respondetur.*

Nec vereor, ne quem tot legislatorum gentiumque nomina terant. Probauerit PLATO situm ciuitatum a mari paullo remotiorem: at non ideo improbavit mercaturae studium, quod ipse alibi (i) tam magnifice collaudauit, vt dignum eum locum habuerit CALLISTRATVS noster, quem *legi 2. ff. de nundin.* totum infereret. Cur a vicinarum gentium consuetudine segregatos Hebraeos voluerit summum Numen, nemo ignorat, cui notum est gentis ingenium, ad vicinarum gentium superstitionem impietatemque olim quam maxime procliue. Neque tamen ideo Deo displicuisse credimus solertiam Salomonis, naues onerarias instruentis, ac, negotiatione Ophiritica prudenter instituta, auro argentoque implentis Hierosolyma (k). Spartam ac Locros nobis non magis in exemplum proponimus, quam Romanos. Quemadmodum enim Locrensiū respública nec felicitate, nec magnitudine diuturnitateque imperii, alias ciuitates ad imitandas eorum Leges prouocat, Romuli autem institutum, ceu recte IO. HENR. BOECLERVS (l) obseruauit, *praesentior rerum in maius prouectarum usus mature correxit*: ita suo demum malo experti sunt Lacedaemonii, quam parum sine pecunia efficiant exercitus, etiam copiosissimi. Licet enim virtute ac militari disciplina inter Graecos vni omnium maxime florerent: inopia tamen coacti, modo Per-

(i) Plato *de Republ. Lib. II.*

(l) Boeclerus *in diss. de Roma sub*

(k) *1. Reg. VIII. 26. sequ. 2. Chron. I. sept. Regib. p. 475.*

15. 11. 17. seq.

sis aduersus communem patriam stipendia faciebant (m), modo latrociniis magis, quam iustis bellis, praedandi captabant occasionem (n). Ad similem latrocinandi inuadendique aliena libidinem et Germanos adegit inopia (o), rectius omnino consulturos rebus suis, si lucrum honestum, quale ex negotiatione terraeque cultura prouenit, infelici praedandi studio praetulissent.

§. III.

Tantum itaque abest, vt mercatura eam notam mereatur, quam illi veterum quorundam disciplina iusto rigidior inussit, vt praecipuis ciuitatum praesidiis adnumeranda, et vel maxime e publica esse videatur, ciues variis priuilegiis ac beneficiis ad negotiandum inuitari. Est ita natura comparatum, vt plerique tenuem quaestum, at securum, maximo cuiuslibet et periculoso lucro praeferrant, vt recte cecinisse videatur HORATIUS (p):

Luctantem Icaris fluctibus Africum

Mercator metuens, otium et oppidi

Laudat rura sui.

Ast, vbi priuilegiis propositisque praemiis ad maiora audenda inuitatur mercator, tunc demum ancipitem quaestum imminentibus capiti ac fortunae periculis anteponit, et

- - *Mox reficit rates*

Quassas, indocilis pauperiem pati.

Propterea iam olim XENOPHON (q) auctor erat Atheniensibus, *προσδραίας τιμάσθαι ἐμπόρους καὶ ναυκλήρας, καὶ ἐπὶ ξενίᾳ γ' ἔστιν ὅτι καλεῖσθαι, οἱ αὖ δοκῶσιν ἀξιολόγοις καὶ πλοίοις καὶ ἐμπορεύμασιν ἀφελῆσθαι τὴν πόλιν.* *Vi mercatores et naucleros loco magis honorato in consessibus ornarent, atque illos etiam ad hospitii necessitudinem inuitarent, qui nauibus et mercibus egregiis ciuitati prodesse viderentur.* Quin ipse IUSTINIANVS (r), vbi militare vetat mercatores, eos *utiles esse omnibus contractibus*, praefatur. Hinc itaque tot iura mercatorum singularia, quorum tanta multitudo est, vt iustis non modo libellis, sed et voluminibus, materiam suffecerint viris doctissimis, BENEV. STRACCHAE, IO. MARQUVARDO, IO. GE. SIMONI, BARTH. LEONARDO SCHWENDENDOERFFERO aliisque pluribus, quorum opera fatis nota omnium fere Ictorum manibus teruntur.

Z z z 3

§. V.

(m) Thucyd. Lib. VIII. p. 561.

(n) Corn. Nep. in Agesil. cap. VII.

(o) Caes. de Bello Gall. Lib. VI. cap.

XXIII. Tacit. de moribus Germ. cap. XIII.

(p) Horat. lib. I. Carm. Od. I. v. 152 sequ.

(q) Xenoph. de rat. rexit. seu de provent. cap. III. §. IIII. p. 255. Tom. V. edit. Oxon.

(r) L. un. C. negot. ne milit. lib. XII.

§. V.

*His ta-
men in-
digni sunt
decocto-
res, dolo
malo foro
cedentes,*

Enimvero quanto plus fauoris merentur mercatores, quos vitae honestas, diligentia, ac intemerata fides commendat: tanto vehementiore odio digni sunt decoctores, qui, vbi creditores turpiter emunxerunt pecunia, foro cedunt, rebusque conuafatis, locum quaerunt, vbi vel genio alieno sumtu indulgeant, vel extra teli iactum constituti, creditores ad iniquissimam transactionem compellant. Quemadmodum enim hos ne flebili quidem illo cessionis bonorum adiutorio et miserabili auxilio, quod obaeratis, casu vel fortunae iniuriis ad paupertatem reductis, concessum est, dignos existimant leges earumque interpretes (s): ita multo minus digni iudicabuntur beneficiis ac priuilegiis mercatorum reliquis, maxime quum ei ordini dedecori sint, fidem publicam, qua praecipue stare commercia videntur, minuant, et ea plerumque perfrictae frontis animique improbi ac fraudulentum specimina edant, propter quae non modo beneficiis indigni, sed et furum instar supplicio adficiendi videntur legislatoribus sapientissimis. Ita sane cautum est tum IMPERII RECESSIBVS (t), quos vocant, tum Edictis, quae potentissimus Prussorum Rex isti hominum generi opposuit, grauissimis (u), quibus et aliorum Imperii Ordinum leges passim adstipulantur (x).

§. VI.

*Inter
priuilegia
mercato-
rum etiam
est illud de
fide, eo-
rum ra-
tionibus
et codici-
bus habenda,
de qua
ex insti-
tuto agen-
dum. Dis-
sertationis
paruitio.*

Quum itaque inter praecipua, quibus mercatores gaudent, priuilegia, et hoc non postremum sit, quod eorum tabulis et codicibus rite confectis pro scribentibus etiam vis femiplenae probationis attribui solet: bella sane et in foro haud infrequens quaestio est, an et quatenus eadem praerogatiua et eorum rationibus, qui foro cesserunt, concedenda sit, siue illae pro scribentibus, siue contra eosdem producantur? Id vero nos non rectius speramus exsequuturos, quam si re ab ovo, quod aiunt, repetita, primum in causas huius iuris singularis inquiramus, atque inde certa principia, ex quibus de priuilegii istius indole iudicari possit, deriuemus, et ex illis demum varias, quae in foro subinde agitantur, quaestiones explicemus paullo diligentius.

§. VII.

(s) l. 63. §. 7. ff. pro soc.

(t) Ordin. Polit. de anno MDXXXVIII. et MDLXXVII. tit. von verdorbenen Kaufleuten.

(u) Edict. wider die muthwilligen Banqueroutirer, und dessen Erläuterung.

(x) Mandat der vereinigten Hansestädte de anno 1620. ap. Marquard. in Adpend. p. 712.

§. VII.

Equidem, quod ad priuilegii istius originem attinet, inter omnes fere iurifconsultos constare animaduerto, illam non ex iure communi Romano, quod in foro paullatim adoptauimus, sed ex veteri quadam multisque gentibus communi consuetudine esse repetendam. Ita sane, ne gregariorum turmas conscribamus, censent viri doctissimi, ANDR. GAILIUS (y), DIOD. TVLDENVS (z), IO. MARQUARDVS (a), GE. ADAMVS STRVVIVS (b), VLR. HVBERSVS (c), et alii eiusdem famae ac celebritatis quam plurimi, qui tantam consuetudini vim ac potestatem aduersus ius commune tribuere, eo sibi minus religioni ducunt, quo magis iuri consentaneum est, consuetudine et ciues (d), et iudices (e), non minus, quam legibus et iure scripto obligari, eamque non modo optimam legum interpretem esse (f), sed et iuri communi derogare, quin illud plane tollere posse (g). Quod quum in vniuersum dubio careat, etiam circa probationem tanto certius est, quanto clarius consuetudine loci instrumentum aliquod authenticum fieri posse, statuit INNOCENTIVS Papa III. *in c. 9. x. de fide instr.*

Originem priuilegii supradicti plerique non iuri Rom. sed consuetudini, tribuunt.

§. VIII.

Et sane negari non potest, ius istud singulare, quod circa mercatorum codices obseruamus, a iuris Romani principiis videri alienissimum. Secundum haec enim priuatorum scripturis contra scribes creditur (h), quia quemadmodum confessus quodammodo sua sententia damnatur (i): ita et, qui se ex certa causa debere, suo chirographo confessus est, merito pro debitore habetur, dummodo vel ipse cautionem tamquam a se scriptam in iure agnouerit, vel de scribente siue aliorum testimonio, siue instituta litterarum comparatione constet (k). At vero pro scribente productum instrumentum loco probationis admittere, absonum atque

Scripturae privatae non creditur pro scribente, sed contra eundem.

(y) Gail. lib. III. Obs. cap. XX.

(z) Tulden. ad tit. C. de fid. instrum.

n. 5.
(a) Marquard. de iure Mercat. lib. III. cap. VIII. §. XV II.

(b) Struu. Exerc. XXVIII. §. XXV.

(c) Huber. Praelect. ad ff. lib. XXII. Tit. III. §. XVIII.

(d) l. 31. §. 20. ff. de Aedil. edict. l. 6. §. de euict.

(e) pr. Inst. de off. iudic. Auth. iubemus C. de iudic.

(f) l. 37. ff. de leg. SCt. et long. consuet.

(g) l. 32. §. 1. ff. eod. §. 11. Inst. de iur. nat. gent. et ciu.

(h) l. 25. §. ult. ff. de probat.

(i) l. 19. ff. de confess.

(k) l. 20. C. de fid. instr. Nouell. LXXIII. cap. VII.

atque indignum Romanorum prudentia videbatur (l), nisi illa scriptura vel aliis argumentis admodum evidentibus firmetur (m), vel iam ab aduersario pro se producta, ac pro vera agnita sit. Quemadmodum enim testes, quibus ipse vsus est, in alia causa aduersus se productos repudiare nemo potest (n): ita non ferendus esset, qui reicere auderet alterius scripturam, qua ipse pro se aliquando fuerat vsus. Ita recte iuris nostri auctores praecipui, et in his celeberrimus VLR. HVBERVVS (o) colligunt, vt non fuerit, cur dissentendum sibi putarit ANT. MATTHAEI (p). Aliis casibus a iuris ratione alienum, exemploque perniciosum est, scripturam scribenti ad probationem praedesse, quum ita improbilissimo cuius in procliu futurum sit, debitorem sibi pro lubitu propria adnotatione constituere (q).

§. VIII.

Mercator non potest esse testis in propria causa.

Deinde ordinarie scripturae priuatae non plus credendum esse, quam viae scribentis voci, facile patet. Quid enim interest, quaeso, ore quis adfirmet, sibi deberi, an litteris? At enim quis mercatori, quantumvis incorruptae explorataeque fidei crederet, se ad testimonium in sua causa dicendum offerenti, quum *omnibus in re propria dicendi testimonii facultatem iura submouerint*, testibus VALENTE, GRATIANO et VALENTINIANO, Augustis (r)? Cur ergo eidem magis crederetur, producenti tabulas, a se ipso domi suo arbitrato et remotis arbitris conscriptas? sane id argumentum tanti visum est quam plurimis, vt non modo HVGO DONELLVS (s) et IO. WISSENBACHIVS (t) receptam de codicibus mercatorum doctrinam pro mercatorum vel pragmaticorum errore venditare, sed et supremae quaedam curiae aduersus vulgarem doctrinam pronuntiare non dubitarint. Salm eiuſmodi praeiudicium, quod vocant, ex DOMINICI TREVISANI *decisionibus*, (v) eruit NIC. DE PASSERIBVS (x): nec defutura fortassis essent alia, si nunc per tot Decisionum atque Rerum iudicatarum volumina grassari aut vacaret, aut lubido esset.

X.

(l) l. 5. C. de probat.

(m) l. 6. C. de probat.

(n) l. 17. C. de testib.

(o) Huber. Praelect. ad Pand. ibid. §. XVIII.

(p) Ant. Matth. de iudic. Disp. VIII. thes. VI.

(q) d. l. 6. C. de prob.

(r) l. 10. C. de testib.

(s) Donell. Comment. ad l. 6. C. de probat. p. 153.

(t) Wissenb. ad l. 5. sequ. C. de probat. p. 238.

(v) Trevisan. lib. I. Decis. XVI.

(x) Nic. de Passerib. de Scrip. priu. lib. III. cap. XXI. §. XI.

§. X.

Denique si ab eo, quod maius est, ad minus argumentum ducendum, denuo elanguescet vis omnis priuilegii, quod mercatorum codicibus a tot saeculis est vindicatum, nec secundum eos litem dabunt, quicumque nullam aliam boni aequique normam, quam ius Romanum, agnoscunt. *Ne fiscum quidem*, qui tot priuilegiis ad acquirendum conseruandumque comparatis munitus est, *ex suis subnotationibus debiti probationem praeberere posse*, praeclare ac sapienter rescripsit GALLIENVS Imperator (y). An vero plus mercatoribus iura indulgerent, quam fisco principis, quem haec quidem in re iure communi uti voluerunt? Deinde cur mercatori, priuatim aliquid in codicem rationum referenti, plus fidei habeatur, quam tabellioni, qui quamuis iuratus officio publico fungatur, tamen si quid ex tabulis vel codicillis a se scriptis peteret, adeo non videretur audiendus, ut potius poenam legis Corneliae de falsis subiturus esset (z)? Quod argumentum tam graue visum est BARTOLO (a), ut non modo mercatorum, sed ipsorum argentariorum tabulis, pro scribentibus in foro productis, fidem abrogare non dubitarit.

*Instru-
mento a
notario,
vel a fisco
scripto, non
creditur, si
pro nota-
rio et fisco
inde argu-
mentum
ducendum
est.*

§. XI.

Tam multa igitur, tamque graua argumenta facile persuaferunt viris doctissimis, ut ius istud, quo mercatorum codices semiple- ne probare creduntur, in iurisprudencia Romana nullum plane praesidium reperire, sed per consuetudinem paullatim inualuisse, crederent (b). Et tamen, si dicendum, quod res est, antiquis- simis temporibus Romani, mercatorum tabulis et codicibus non modo semiplenam sed integram fidem habuerunt: et postea felice errore contigit, ut antiquum illud ius, ex interpretatione legum Romanarum quodammodo renatum, per vniuersam fere Europam vna cum ipsis commerciis propagaretur. Id quod, quomodo, et qua occasione factum sit, exponere operae omnino pretium fuerit, maxime quum eam rem ab aliis occupatam esse, non animaduertamus.

*Hoc priui-
legium a
Glossatori-
bus est ex-
cogitatum,
nec iuri
Rom. pla-
ne aduer-
satur.*

§. XII.

Qui Romae olim negotiabantur, vel commerciorum caussa per provincias commeabant, id sibi praecipue negotii existimabant datum, ut accepta expensa ex arca diligenter in rationes refer-

*Veterrime
iure crede-
batur mer-
catorum*

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

Aaaa

rent.

(y) l. 7. C. de probat.

(z) l. 10. pr. l. 15. pr. ff. ad L. Corn.
de fals.

(a) Bartol. ad l. 9. §. 2. ff. de edend. n. 11.

(b) Ant. Matth. Fundam. Iur. Disp.

XVII, §. III.

codicibus, rent. Illis autem rationum codicibus productis, rei gestae feriem
 si libri cre- iudici probare poterant, dum ita comparatae essent rationes, vt
 ditorum et nulla fraudis suspitione laborarent, et codex ipse a codice de-
 cum libris bitoris non discreparet. Solebat enim creditor, pecuniam, no-
 debitorum men debitoris, causam debendi, reliquasque circumstantias, prae-
 conspira- rent, in ex- sente debitore, in tabulas rationum referre, idemque, praesente
 pensilatio- creditore, faciebat debitor, iique codices inter se comparati, si
 ne. inter se similes reperiebantur, plenam faciebant fidem. Rem om-
 nem accuratius explicarunt CL. SALMASIVS (c), BARN. BRISSO-
 NIVS (d) et alii. Nos quaedam veterum testimonia audiemus. GEL-
 LIVS (e), referens, quae, se iudice, acta sint in causa pecunia-
 ria: *Petebatur apud me, inquit, pecunia, quae dicebatur data nu-
 merataque. Sed qui petebat, neque tabulis, neque testibus id factum
 docebat.* Et paucis interiectis: *Is unde petebatur cum suis multis
 patronis clamitabat, probari apud me debere pecuniam datam con-
 suetis modis, EXPENSILATIONE, mensae rationibus, chirographi ex-
 hibitione, tabularum obfignatione, testium intercessione.* Hic inter mo-
 dos probandi debitum consuetos a GELLIO refertur *expensilatio.*
 Haec autem, teste ASCONIO PAEDIANO (f) nihil aliud erat, quam
 scriptura, qua notas in tabulis, te pecuniam dedisse. Et eam scri-
 pturam tunc probasse omnino, si ei debitoris rationes responde-
 rent, vel CICERO (g) docet, dum Q. Roscium aduersus C. Fan-
 nium defendens, saepissime ad illius tabulas prouocat. *Quod si il-
 le, inquit, suas proferet tabulas, proferet suas quoque Roscius: erit
 in illius tabulis hoc nomen: at in huius non erit.* Et paullo post:
*Si tabulas C. Fannius accepti et expensi proferet suas, in suam rem,
 suo arbitratu scriptas, quo minus secundum illum iudicetis, non re-
 cuso.* Fidem ergo codici Fannii non abrogat Cicero, modo ille
 proferatur, et addit quidem, se id non facere iure compullum,
 sed *copia et facultate causae confisum*, at non eo hoc dicit, ac si
 alias creditoris tabulae non probarent, sed quod, vti paullo ante
 diximus, non folis crederetur, verum conspirantibus cum codi-
 ce debitoris. Hinc alio loco idem CICERO (h): *Suum codicem,
 puta solum, testis loco recitare, arrogantia est: suarum praescriptio-
 num et liurarum aduersaria (die Glitter oder Klatte,) proferre,
 non*

(c) Salmaf. de Mod. VJurar. cap. XI.
 p. 473. sequ.

(d) Briffon. de Form. pop. Rom. sol-
 lemn. lib. VI. p. 536. sequ.

(e) Gell. lib. XIII, Noct. Att. cap. II.

(f) Ascon. Paedian. ad Ciceron. Ver-
 rin. I. cap. XXX.

(g) Cicero pro Q. Rosc. cap. I.

(h) Cic. pro Q. Rosc. cap. II.

non amentia est? et in oratione aduersus Verrem (i) : *Homo stultissime et amentissime, tabulas quum conficeres, satis te elapsurum nominis suspitione arbitrabare, si quibus pecuniam credebas, iis expensum non ferres, neque in tuas tabulas ullum nomen referres, quum tot tibi nominibus acceptum Curtii referrent? quid proderat tibi, te expensum illis non tulisse? an tuis SOLIS tabulis te causam dicturum existimasti?* Ita iam olim tabulis mercatorum credebatur, dum rite conscriptae, in easque accepta expensaque diligenter relata essent, et iis suffragarentur rationes debitoris.

§. XIII.

Enim vero hac probatione tum demum opus videbatur, si quis ex arca numerasset expendissetque pecuniam. Si quis enim a mensario vel argentario numerauerat, praecipua probatio ex rationibus argentarii petebatur, cuius ad officium pertinebat, singulorum rationes conficere (k). Qui ergo tunc a mensario numeratam, eandem RESCRIBERE dicebatur, ceu multis veterum testimoniis ostendit RICH. BENTLEIVS (l). Et ea scriptura argentarii, vel, vti paullo ante a GELLIO (m) nominabatur, eae mensae rationes prolatae editaeque ab argentario, plenam fidem faciebant, quod non videretur verosimile, argentarium in alterius gratiam falsi quidpiam in tabulas referre voluisse, quum eius negotiatio publicam causam habere crederetur (n). Et huc pertinent illa CICERONIS (o) : *Solent fere dicere, qui per tabulas hominis honesti, (id est argentarii) pecuniam expensam tulerunt: ego ne talem virum corrumpere potui, ut mei causa falsum in codicem referret?*

Si a mensa numeratum, fides habebatur argentarii rationibus. Quid sit SCRIBERE et RESCRIBERE PECUNIAM.

§. XIII.

Ita iure vetusto se res habebat. Iure Iustiniano non minus fidei tributum codicibus argentariorum, quorum negotiationem, quemadmodum paullo ante diximus, publicam causam habere, creditum. Quamuis enim negotiatio illa, si recte ponas calculum, nec munus, nec officium publicum esset, quandoquidem et seruus mensam argentariam exercere non prohibebatur (p) : publicam tamen causam habere videbatur, non quod publice, vel

Libris argentariorum etiam iure Iustiniano fides habita. An officium ar-

Aaaa 2

a po-

(i) Idem in Ver. I. cap. XXXVIII.

(k) l. 4. §. I. l. 10. §. I. ff. de edend.

(l) Bentlei. ad Horat. lib. II. Epist. I.

v. 105. p. 628.

(m) Gell. Noct. Att. lib. XIII. cap. II.

(n) d. l. 10. §. I. ff. de edend.

(o) Cic. pro Q. Rosc. cap. I.

(p) l. 4. §. 3. ff. de edend.

gentario-
rum fue-
rit publi-
cum ?

a populo eligerentur argentarii, quam ACCVRSII (q) sententiam solide profligauit GUIDO PANCIROLVS (r), sed quod publica auctoritate pecunias foenori darent, auctiones facerent, pro aliis numerarent, soluerent, constituerent, pecuniam traiectionem suo periculo crederent, de iisque rebus omnibus rationes conficerent quam accuratissime, quemadmodum illud argentariorum officium ex CICERONIS (s), aliorumque veterum testimoniis accuratius descripserunt CUIACIVS (t), SALMASIVS (u), PANCIROLVS (x), et BRISONIVS (y), qui Romanos ea in re Graecorum, et Atheniensium maxime, industriam imitatos esse, ex elegantissimo loco DEMOSTHENIS (z) obseruat. Propter hanc itaque publicam mensurae argentariae causam, quemadmodum iam a NIC. DE PASSERIBVS (a) et MATTH. WESENBECCIO (b) obseruatum est, tabulis rationibusque argentariorum id tribuebant Romani, ut siue pro illis, siue contra eosdem, proferrentur, plene probarent. Hinc CAIVS (c) noster: *Argentarius, inquit, rationes edere iubetur, nec interest, cum IPSO agatur, an cum tertio.* Frustra autem eum cogeret Praetor edere rationes etiam contra tertium, nisi illi tertio fides libri nocere posset (d). Quin tantum abest, ut argentariorum codicibus fidem negent iura, ut idem privilegium etiam ad numularios, id est, argentariorum ministros, vel paruos argentarios (e), prolatum sit, quia, teste PAVLLO (f), *et ipsi, sicut argentarii, rationes conficiunt, accipiunt pecuniam, et erogant per partes: quarum PROBATIO scriptura codicibusque eorum maxime continetur, et frequentissime ad FIDEM eorum decurritur.*

§. XV.

Reliquis
mercato-
rum libris
credeba-
tur in
connexis.

Quod autem ad reliquos mercatores attinet, quorum negotiatio publicam causam habere non videbatur, sequiore aevo ab usu quidem recesserat illa codicum comparatio, quam olim Romae obtinuisse, paullo ante (§. XII.) obseruauimus: si tamen proferrentur eorum scripturae ac rationes, in quibus accepta expensa-
que

(q) Accurf. ad l. 9. §. 2. ff. de edend.

(r) Pancirol. Var. Lect. lib. I. cap.

XXXII. p. 51.

(s) Cicero pro Flacco cap. XVIII.

(t) Cuiac. lib. X. Obs. cap. XIII.

(u) Salmasius de Mod. Vjurar. cap.

XVI. p. 721.

(x) Pancirol. ibid.

(y) Brisson. de Verbo. signif. voce argentarius.

(z) Demost. aduers. Timon. p. 1074.

(a) Nic. de Passerib. de Script. priu. lib. III. cap. XIII. n. 17. sequ.

(b) Weltenb. Paratit. tit. de fide instr. num. 6.

(c) l. 10. pr. ff. de edend.

(d) Roefener de Libris Mercat. cap.

XV. §. XV.

(e) Cuiac. lib. X. Obs. cap. 14.

(f) l. 9. §. 2. ff. de edend.

que accurata diligentia notata deprehendebantur, eae profecto non parum ponderis videbantur habere. Nam etiam pro mercatore probabant, si ita iudici videretur, id est, vti nos hodie loquimur, semiplenae saltem vim probationis habebant, si iudex iis fidem tribuendam existimaret. Praeclarus eam in rem exstat locus PAVLLI ex libro IIII. Responsorum (g), quem ICTUS eximius, ANDR. FACHINAEVS (h), obseruauit: *Titius Sempronius saluem. Habere me a vobis auri pondo plus minus decem, et discos duos, saccum signatum: ex quibus debetis mihi decem, quos apud Titium deposuistis: item, quos Trophimati, decem: item ex rationibus patris vestri decem, et quod excurrit.* Nihil hoc aliud est, quam ratio breuior, ex codice rationum decerpta, (ein Conto current,) qua mercator, quid acceperit, quidque sibi debeatur a Sempronius, (das credit und debet,) more illorum temporum breuiter notarat. Quarebatur ex PAVLLO, an ex huiusmodi scriptura aliqua obligatio nata sit, scilicet quod ad solam pecuniae causam attineret? Non poterat id adfirmare ICTUS, non ignarus, suis temporibus litterarum obligationem nominibus fieri, (i) quae plane aliud quid fuisse, quam eiusmodi epistolam, ex CAIO (k) et THEOPHILO (l) iam pridem docuit Dominus Praefes (m). Itaque respondit, ex epistola, de qua quaeritur, obligationem quidem nullam ratam videri: sed probationem depositarum rerum impleri posse. Nec sane de eo dubitari poterat, quia scripturam etiam priuatam contra scribentem probare, inter omnes constabat (n). At magis ambigua videbatur quaestio, an et debitum ex illa creditoris scheda recte probetur? quam in rem addit PAVLLVS: *An autem is quoque, qui deberi sibi cauit in eadem epistola decem, probare possit hoc, quod scripsit, IUDICEM AESTIMATVRVM.* Non ergo negat, instrumento illi pro scribente aliquam fidem adhiberi posse, si circumstantiae, a iudice aestimandae, addicant, e. g. si epistola illa conspiret cum codice rationum, si eius auctor sit vir integrae atque intemeratae fidei, si ex ipso libro eius diligentia eluceat, et quae sunt huius generis alia, quae suggerit MENOCHIVS (o).

Aaaa 3

§. XVI.

(g) l. 26. §. 2. ff. de pos.

(h) Fachin. Controu. Iur. lib. XI. cap. XXXIII.

(i) §. vn. Inst. de lit. oblig.

(k) Cai. Inst. lib. II. Tit. VIII. §.

E2.

(l) Theoph. in Paraph. §. vn. Inst. de lit. oblig.

(m) in Antiqu. Rom. lib. III. Tit. XXII.

(n) l. 25. §. vlt. ff. de probat.

(o) Menoch. de Arbitr. Iud. qu. casu LXXXXIII.

§. XVI.

Glossatores libris mercatorum vim probandi tribuisse, demonstratur.

Ex hoc itaque loco, similibusque quibusdam, glossatores collegerunt, *librum pro scribente probare in connexis*, id est, si codex expensa et accepta contineat, et haec se recte habere dicantur, fidem etiam habendam esse ratione illorum. Ita BARTOLVS (p) et BALDVS (q), quorum sententiam et alii plerique adoptarunt. Iidem autem glossatores exinde porro intulerunt, pro codicibus mercatorum, si rite conscripti sint, non leuem militare praesumptionem, et si a scribentibus in supplementum iuretur, plenae vim probationis eos merito obtinere. Sane hanc sententiam ante saeculum XIII. quo ACCVRSIVS glossas consuit, defenderunt doctores quidam, quorum argumenta ipse adducit refellitque ACCVRSIVS (qq). Eamdem saeculo XIII. suam fecere BARTOLVS (r), sequente BALDVS (s), PETRVS DE FERRARIIS (t) et alii, quos ipsos quoque suos auctores sequutos esse, nulli dubitamus, adeo ut statim, renascente iam in Italia iure Romano, haec sententia per cathedras audita, tantoque facilius a plerisque adprobata videatur, quanto aequior credita, ac iuris rationibus conuenientior. Sane *quum mercatores*, vti eleganter REIN. BACHOVIVS (u) scribit, *quibusvis mercium suarum emtoribus sine chirographo fidem habere soleant, tanto aequius est, ex aduerso quoque plus fidei illorum litteris adscribi*. Accedit, quod mercaturam non promiscue omnes exercere soleant, sed ii demum, qui editis intra annos tirocinii diligentiae ac fidei argumentis, in collegium mercatorum sollempniter fuerunt adoptati. Vnde denuo colligi posse videbatur, mercatorum etiam negotiationem publicam quodammodo causam continere, adeoque non esse iniquum, ut, quemadmodum argentarium codicibus iure Romano fides omnino habenda esset, ita mercatorum tabulis rite confectis semiplenae saltem probationis vis tribueretur, scribentibusque, illas pro se allegantibus, copia fieret in supplementum iurandi.

§. XVII.

Inde hoc priuilegium manauit in

Quum autem iisdem temporibus, quibus iuris Romani studium Bononiae aliisque locis feruebat, ciuitates Italicae pleraeque sibi noua statuta conderent, et in illo terrarum tractu maritima aequae

ac

(p) Bartol. ad L. *quaedam*. §. *numularios* ff. de *dedendo*.

(q) Bald. in L. *rationes* C. de *probat.*

(qq) *Gloss.* ad l. 9. §. *numularios* ff. de *dedendo*.

(r) Bartol. ad l. *admonendi* 31. ff. de

iureiur.

(s) Bald. ad eamd. l. *admonendi*.

(t) Ferrar. in *Pract. aur.* pag. 186. num. 6.

(u) Bachou. ad *Trentl.* Vol. II. *Diss.* III. th. II. lit. B.

ac vulgaris negotiatio tum vel maxime floreret: nullum fere statutum reperias, in quo non occurrant huiusmodi priuilegii vestigia. Exstant STATUTA VENETA, quae, uti rubrica docet (v), in unum reducta et de nouo edita fuerunt tempore illustris Domini, Iacobi Theopuli, inclyti Ducis Venetorum, currente anno dominicae incarnationis MCLLII. die VI. exeunte mense Septembris, indictione prima, quaeque stanno nitidissimo impressa sunt Venetiis a Bernardino Benalio eiusque socio anno MDXXV. mense Iulio. In eorum praefatione, vel prologo secundo, agitur de praesumptionibus et quatuor earum generibus, explicaturque, quid sit praesumptio iuris et de iure, praesumptio violenta, probabilis et temeraria. De probabili autem ibidem ita differitur: Tertia praesumptio est probabilis, et ista non probat plene, sed mouere debet iudicem, ad dandum sacramentum honestiori parti. Ut si inueniatur scriptum in libro alicuius, quod alteri tantum dedit, vel quod ab altero tantum recepit, tunc scilicet iudices dabunt sacramentum, ut supra diximus. Anno erae Christianae MCCCCLXVI. die XVII. Aug. nouum ea de re SC. factum, quod in iisdem STATUTIS VENETIS (x) ita se habet: Auferenda sunt omnia illa inbonesta media, quibus ciues et subditi nostri defraudantur. Et quia libris apothecariorum huius nostrae ciuitatis omnis diurni temporis fides praestari solebat: quo iniquo medio fuere complures, qui multas pecunias amiserunt. Vadit pars, quod libri draperiorum, tellarolorum, chiodarolorum, et quorumcumque aliorum apothecariorum huius nostrae ciuitatis fides de cetero adhiberi nequeat, nisi a quinquennio infra, nec in aliquo iudicatu vel officio nostro, elapso ipso tempore, authenticari. Quod temporis spatium unicuique conuenientissimum est petere posse, quod habere debet. Quinquennali itaque praescriptione elidi Veneti iusserunt probationem ex libris mercatorum illorum, quos nominatim recensent, petendam: nec tamen id maiorum gentium mercatoribus fraudi esse voluerunt, de quibus in iisdem STATUTIS statim additur: Exceptuatis tamen libris ordinariis, quibus, non obstante probatione aliqua in contrarium, sicut primum, fides adhibeatur, ut iustitiae vsuique nostrorum ciuium pariter sit prospectum. Similia statuta sunt Bononiae (y), Florentiae (z), Patauii (a), Romae (b), quin

(v) Gloss. ad d. l. 9. §. numularios ff. de edend.

(x) Consulta ex authenticis, Statutis Venetis adnexa cap. XXIII. f. CLXXXIII.

(y) Imola in c. 2. X. de fid. instrum.

(z) Castrenf. in d. l. admonendi. Rol. a Valle Vol. III. Consil. LXXXII. n. 5.

(a) Statuta Patau. fol. 100.

(b) Marqu. de iur. Mercat. lib. III. cap. VIII. §. 21.

varia statuta Italica, saeculo XIII. et sequentibus condita.

quin in vniuersa Italia (c), vbi libris mercatorum vel absolute, vel ad certam summam creditur, vel, iis prolatis, iusiurandum suppletorium defertur.

§. XVIII.

*Itali mer-
catores il-
lis saeculis
fere vbi-
que nego-
tiabantur,
et se-
cum etiam
hoc priui-
legium in-
ferebant
in alias
 terras, et
maxime
in Germa-
niam.*

Iam vero non difficile erit ostendere, qua via eadem de mercatorum codicibus doctrina se per Germaniam, quin vniuersam fere Europam, diffuderit. Medio enim aevo nulla fere gens negotiandi causa frequentius per vicina regna et prouincias discurrebat, quam Itali, idque adeo verum est, vt vir doctissimus, HERM. CONRINGIVS (d), vsque ad annum millesimum centesimum paucas merces peregrinas, et vix aliunde, quam ex Italia, in Germaniam exportatas fateatur, Oceano omni Normannorum piratica infesto, et Germanicis nauibus paene imperuio. Et quamuis postea maris Balthici accolae mare tentarent, et ciuitates celebriores, inito foedere Hanseatico, insignes sibi opes commercii acquirere: intra haec tamen, falsamentorum aliarumque mercium septentrionalium distractionem stetit haec negotiatio, ea, quae Oriens, Aegyptus et Africa suppeditant, Italis large aduentibus. Vagabantur illi sub nomine LOMBARDORVM, itemque COARCINORVM, per Galliam, Germaniam, Belgium, et non solum merces orientales venum exponebant, sed et pecunias credebant sub pignoribus, ceu passim adhuc docent domus publicae, in quibus, depositis pignoribus, pecuniae creduntur, quaeque ab origine sua etiamnum vocantur *Lombards-Häuser*. Quamuis vero plerisque locis celebrioribus priuilegiis luculentis ornarentur, ceu docet exemplum, a CAR. DV FRESNE (e) ex veteri Regesto erutum, quin alicubi suis consulibus, quos vocant, parent, veluti Montepessuli et Nemausi: euilescere tamen paulatim coepit istud hominum genus ob vsurariam, quam exercebat, prauitatem, adeo vt et synodalibus decretis (f), et edictis principum (g) passim proscriberetur, Iudaeisque aequiparentur *Lombardi* et *Coarcini*, qui a celebri gente Florentina *Corsinorum* nomen inuenerant (h). Et sic profecto non mirandum, vna cum Lombardis etiam priuilegium illud mercatorum in Germaniam penetrasse, maxime, quum paulatim ICTi, qui Bononiae et Pata-

vii

(c) Turret. *Consl. XXXXVII. n. VII.*(d) Conring. *de Vrbi. Ger. §. LXXXV.*(e) Car. du Fresne *in Glossar. Lat. Tom. II. Part. II. pag. 237.*(f) *Concil. Senonen. se ann. MCCLXVIIII Can. II.*(g) Car. du Fresne *ibid. pag. 238. et Tom. I. pag. 855. sequ. Matth. Paris. ad ann. MCCLXXXV. MCCXXXX. Aub. Mir. lib. I. Dipl. Belg. cap. LXXXIII.*(h) Car. du Fresne *ibid. Tom. I. pag. 356.*

vii prima iuris stipendia fecerant, curias ac fora, quin et academias Germaniae, occuparent, et hinc, quae in Italia didicerant, in vsum apud Germanos deducere omni studio animique contentione niterentur.

§. XVIII.

Et ex his quidem iam proclive est iudicare, quae requirant iura, si quis eo privilegio uti velit. Quum enim mercatorum bono inuentum sit hoc privilegium, et eorum quidem, qui fidei ac diligentiae specimina ediderint: (§. XVI.) consequens est, I. ut, si cui mercaturam faciendi ius non est, ei id privilegium non proficit (i). Maioris, an minoris momenti sit negotiatio, parum refert, modo quis merces venales habere, aliisque sine chirographo credere soleat. (§. XVI.) Ab ipso mercatore ut conscriptus sit codex, exigere videntur ROL. a VALLE (k) et ANDR. GAILIUS (l), etiam ad IVSTINIANI quoddam rescriptum (m) provocantes. Sed quemadmodum in illa l. 13. C. de non num. pecun. nihil, quod quidem ad rem pertineat, continetur, et quod quis per alium facit, illud ipse fecisse videtur: ita non abs re plerique eandem codici mercatoris fidem tribuendam esse existimant, siue ipse eum adornarit, siue eius nomine alius: modo eum manu personae, cui tale negotium delegari solet, veluti infitoris, vel librarii, (*des Buchhalters*) scriptum esse constet (n). Quo casu tamen id obseruant accuratiores, ut librario priore mortuo, vel officio decedente, codex non continetur, sed a successore novus inchoetur, ne vnus idemque codex diuersas manus prodatur (nn). Deinde ex eodem colligimus, II. librum vel codicem, quem mercator profert, nulla falsitatis suspitione laborare, adeoque illum compactum, tituloque ac praefatione notatum (o), folia numerata (oo), nihilque in eo erasum, euulsum, deletum, superscriptum esse (p) oportere. Quod adeo verum est, ut si forte librarius aliquid humani passus sit, tamen ea, quae perperam scripsit, nec delere, nec inducere, sed errorem notare, et

Quales esse oporteat libros mercatorum, si probare debeant?

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

Bbbb

rem

- (i) Menoch. Lib. I. Consil. XXXVIII. Carpouz. Part. I. cap. XVII. def. XXXX.
 n. 14. Gail. lib. II. Obs. XX. num. 17. num. 9.
 Textor. Diff. de fide libri mercat. mortui §. III. (nn) Textor. Diff. ead. ibid.
 (k) Rol. a Valle Consil. LXXXVII. VII. n. 2. sequ. (o) Roefner. de libris Mercat. cap.
 n. 6. (oo) Munnoz de Escobar. de Ration. cap. X. §. XXXXII.
 (l) Gail. lib. II. Obs. XX. (p) c. 5. X. de crim. fals. c. 6. X. de
 (m) l. 13. C. de non num. pecun. fid. instr.
 (n) Stracch. de Mercat. P. II. n. 65.

rem de nouo subiicere, vel e regione, non autem in margine, adscribere soleat (q). Quum porro eius priuilegii causa non postrema sit, quod mercatores sine chirographo credere soleant, (§. XVI.) et liber ex communi ICtorum sententia tantum in conexis pro scribente probet; (§. XV.) id quoque III. vel maxime vrgent ICTi, vt liber contineat data et accepta cum singularum partitarum, quas vocant, die et consule (r), et quidem sine abbreviationibus et siglis vulgo incognitis (s), quippe quae plerumque cum ambiguitate quadam coniunctae sunt. Praeterea ex eodem per se patet, IIII. non nisi ea, quae ad mercaturam pertinent, in codicem illum referenda (t), et V. causas et genera obligationum rite exprimenda (u), et denique VI. ipsum codicem cum aduersariis seu diario, ex quo partitae in codicem primarium referri solent, accurate conuenire debere (x). Quamvis enim solis aduersariis ea fides non habeatur (y), quam codicibus ipsis attribui diximus: merito tamen horum quoque fides vacillat, si, quae in codice leguntur, ab iis, quae in aduersariis scripta reperias, omnino discrepent. Haec sunt sex illa requisita, quae vbi adsunt, priuilegio isti locus esse creditur. Ea quamvis alii ad duodecim (z), alii ad tredecim (a), alii ad plura vsque adaugeant: quaedam tamen ex his ad sex illa, quae a nobis explicata sunt, commode referri posse, quaedam plane falsa esse, facile vnusquisque animaduertet. Sane quemadmodum iam paullo ante vidimus, requisitum secundum, quod MARQVARDVS (b) recenset, puta, vt ipsemet mercator codicem sua manu scripserit, nec in iure, nec in praxi, praesidium reperire: ita, quae idem (c) aliique (d) exigunt, vt mercator veritatem scribere consueuerit, vt liber aliquid contineat contra mercatorem, vt quae inscripta sunt, ex circumstantiis verosimilia iudicentur, manifesto ad requisita nostra primum et tertium pertinent, eoque percommode referuntur. Quod et de reliquis verum esse, vnusquisque facile deprehendet.

§. XX.

- (q) Textor. *Diff. citat.* §. IIII.
 (r) l. 11. §. 2. ff. de edend. Menius ad
Ius Lub. P. V. Tit. VI. a. IIII. n. 24.
 (s) Conr. Rittersh. *Comm. ad Nouell.*
P. VI. cap. II. n. 7.
 (t) Munnoz de Escob. *ibid. cap. XI.*
num. 27.
 (u) l. 25. §. 5. ff. de probat. Carpzou.
lib. III. Resp. LVIII. n. 10.
 (x) Munnoz de Escobar. *ibid. cap. X.*
num. 36.
 (y) Marquard. *de Iure Mercat. lib. III.*
cap. VIII. §. 43.
 (z) Idem *lib. III. cap. VIII. §. 28. sequ.*
 (a) Textor. *Diff. alleg. §. IIII. V.*
 (b) Marqu. *ibid. §. XXVIII.*
 (c) Idem *ibid. XXXI. XXXIII.*
XXXVIII.
 (d) Textor. *ibid. §. IIII. V.*

§. XX.

Fufius haec exfequuti fumus, quam plerisque videbitur neceffarium. Sed quum multum noftra referat, iurifprudenciam ita habere in numero, vt ea, quae inculcamus, vniuerfa ex fuis principiis deriuare, haec autem ex origine ac cauffis fingulorum iurium inueftigare norimus: non piguit nos, rem ab aliis neglectam paullo accuratius explicare. Iam ergo facile patet, quid ad fingulas quaefiones, quae de decoctorum et foro cedentium codicibus, habendaque illis fide, paffim mouentur, et quarum palmarias tantum delibare nunc iuuat, respondendum fit. In vniuerfum enim nullam codici fidem habendam effe, cuius auctor dolo malo foro cedens, creditorum fperem turpiter deftituit, tam eft manifeflum, vt prolixiore probatione fuperfedere poffe, videamur. Quis enim credat fcripturae hominis, quem vel fceforum maximorum fibi confcium fuga in nefcio quas latebras et afyla abftulit, vel carcer digno tanta turpitudine fupplicio adficiendum adferuat? qui honefto mercatorum collegio fe ipfe exemit, et ita fimul bonis, fimul bonae fidei decoxit, vt furi aequiparandus videatur legiflatoribus? (§. V.) Quis integritatem illam vitae atque exiftimationis, quam in mercatore defiderauimus, (§. XVIII. I.) in decoctore dolofo, id eft, in homine, flagitiis omnibus cooperto, quaereret? Et hinc eft, quod praecipui iuris auctores, qui in hac palaefta exercuerunt ingenium, veluti MASCARDVS (e), MENOCHIVS (f), MARQVARDVS (g), TEXTOR (h), ROESNERVS (i) omnem horum codicibus fidem abrogare non dubitant, eamque fententiam fuam praepudicio non vno confirmant. Accedit, quod, quum mercator honeftae vitae atque integrae exiftimationis codice fuo femiplene probet, minus quam femiplenam, vel, vt rectius dicam, nullam plane probationem emergere oporteat ex fcriptura hominis nullius fidei, quem iura femper mentiri praefumunt (k), adeoque decoctor ad iusiurandum fuppletorium numquam admitti poffit. Et hinc quum nuper mercatoris, qui foro cefferat, vxor dotem et illata repeteret, et ad codicem mariti, in quem illa pecunia relata erat, prouocaret: in prima quidem infantia iudicatum fuerat, vxorem illata eatenus probaffe, vt ad iusiurandum fuppletorium admittenda fit:

Bbbb 2

cauffa

(e) Mascard. de Probat. Concluf. DCCCCLXXV. n. 30.

(f) Menoch. Confil. XXXX. n. 29.

(g) Marq. lib. III. cap. VIII. n. 28.

(h) Textor. Diff. cit. §. XXIII.

(i) Roefner. de libr. Mercat. cap. XIII. §. XXXVI.

(k) Idem ibid. §. XV.

caussa autem ad supremam Ducatus M. curiam deuoluta, pronun-
 ciatum, eam ad iusiurandum admittendam non esse, inter chiro-
 grapharios tamen eius interea mortuae liberis locum fore. Quod
 postremum ideo adiectum, quia Curator bonorum libro illo de-
 coctoris aliquando pro se vsus fuerat. (§. VIII.) Denique quum
 interposita leueratione acta ad Ordinem iuridicum huius Acade-
 miae mitterentur: is posteriorem sententiam confirmandam cen-
 suit, non solum, quod codici mercatoris etiam integrae existima-
 tionis non creditur, nisi in rebus ad mercaturam pertinentibus,
 (§. XVIII. 4.) sed et ob alteram rationem: *Diueil aber dennoch
 bekanten Rechts, dass der erfüllungs- Eyd zum wenigsten einen
 halben Beweifs supponire, und aber eines Falliten Handels Buch,
 wann es zumahl mit dergleichen Fehlern, als Art. Reprob. 59.
 feqq. fol. 295. feqq. Act. primae Instantiae angemerket worden,
 behafftet ist, gar nichts beweiset.* Mascard. de prob. Concl. 975.
 n. 30. concl. 976. Menochius de praesumpt. Lib. III. praef. 63.
 n. I. als ist man, wie im Urthel enthalten, zu erkennen bewogen
 worden.

§. XXI.

Creditur tamen eius codicibus, qui a fortuna exagitatus foro cessit, nisi pauperias eum ad fraudes pellexerit. Sed, quemadmodum haec iustam causam habere videntur in
 decoctoribus, qui dolo malo furiosum rerum suarum exitum fe-
 cerunt, bonaque abliguriuerunt nequissime: ita facile patet, eos,
 qui fortunae temporumque iniuriis bonis lapsi sunt, melioris om-
 nino conditionis esse oportere. Recte itaque monuit MEVIUS (l),
 si de eorum, qui bonis lapsi sunt, codicibus agatur, de illorum
 fide statuendum esse ex vita ante acta. Si enim antea vir hone-
 stus ac integrae fidei fuisse probetur, casum et fortunam aduer-
 sam superuenientem non tollere fidem, quam eius scriptura an-
 tea mereri visa sit. Quemadmodum enim, VLPIANO iudice (m),
 tutor, *quamuis pauper sit, fidelis tamen et diligens, remouendus
 non est, quasi suspectus*: ita miserum et iniquum esset, abrogare
 fidem mercatori honesto et diligenti, cuius industriam fortuna de-
 stituit, quemque rerum suarum satagentem aliena potius malitia,
 vel inclementia fati, quam foecordia propria, ad inopiam detrusit.
 Et ita in curia lanuensium pronunciatum esse, constat (n). In
 primis mercatoris, sine sua culpa bonis lapsi, codici haud parum
 ponderis accedit, si ab inuito vel librario fide digno rite con-
 scriptus est, quippe cuius iuriurando suppletorio tunc eo facilius
 creditur,

(l) Men. ad Ius Lub. lib. V. Tit. VII.
 art. V. et Tit. VI. art. III.

(m) l. 8. ff. de suspect. iur.
 (n) Rota Gen. Decis. X. n. 13.

creditor, quo minus ipsi vel seritur vel metitur (o). Quin si eum vel maxime sua manu scripserit mercator: non tamen ob eam rem fides eius vacillabit, modo codex talis sit, qualem eum esse debere, supra ostendimus. Multos enim ad mendicitatem redactos similes reperias illi pauperi apud EVRIPIDEM (p), de se glorianti:

- - καὶ γὰρ εἰ πένης εἶμι,

οὗτοι τὸν ἥθος δυσμενὲς παρέξομαι.

- - Quamuis enim pauper sim,

Non tamen malos mores praestabo.

Attamen, si ex ipso codice adpareat, mercatorem, vbi res suas retro labi ac fatiscere animaduertit, accepta parum diligenter in libros retulisse, sed in suos vsus seposuisse, aliis, qui non soluerunt, acceptum tulisse, quaedam in rem suam falso inscripisse, malumque patrem familias, vt paucis dicamus, agere coepisse: nihil procul dubio tribuetur eius codici, quem ipse, mutatis cum fortuna moribus, sua culpa quam maxime suspectum reddidit. Quamuis enim paupertati cum virtute bene conueniat: repentina tamen fortunae mutatio, et imminens homini rei lautae adfucto

Magnum, pauperies, opprobrium iubet

Quiduis aut facere, aut pati,

Virtutisque viam deserere arduae,

ceu iam pridem recte obseruauit HORATIVS (q). Sane quum et mercatoris, bonis non lapsi, codici non credatur, si vlla falsitatis suspicione laborat: (§. XVIII.) quanto minus credendum erit scripturae hominis, boni illius quidem, sed quem paupertate a virtutis tramite abductum esse, ex ipso libro vbique pellucet? Hinc quum mercator, qui tamen bonis non fuerat lapsus, ex alterius fortunis euerfi bonis summam haud leuem peteret, et nec chirographum, nec alia instrumenta, sed litteras quasdam priuatas, proferret: curator bonorum, librum actoris producendum esse, vrgebat. Creditor aliquoties in iudicio fassus erat, se haec in librum suum non retulisse, sed cum debitore bona fide egisse, modo ei pecunias credendo, modo earum partem recipiendo. Recte probatione, mercator ad superius iudicium G. adpellauit, ac demum obtinuit, vt ad probationem admitteretur, eique simul liceret librum seu codicem suum eam in rem producere. Re vlt-

B b b b 3

terius

(o) Roefner. *ibid.* cap. XIII. §. 24.

(p) Euripid. in *Electr.* v. 362. sequ.

(q) Horat. *lib. III. Od. XXIII. v. 42.*

terius ventilata, et actis ad Ordinem iuridicum in hac Academia transmissis, pronunciatum: *Numebro aus den Acten so viel zu befinden, daß Implorant, zur Production seines Handels-Buchs und übrigen Documenten, gestalten Sachen nach nicht zuzulassen, additis rationibus: Diweil die von Imploranten gesuchte Restituio in integrum vergeblich seyn, und zu nichts anders, als zu noch mehrerer Verlängerung dieses in das 16te Jahr daurenden Concurs-processes dienen würde, anerwogen eines theils die documenta sub A. B. C. D. No. Act. 415. deren Implorant bey seiner Bescheinigung sich zu bedienen vermeinet, schon zuvor von ihm produciret, aber jedesmahl als unstatbafft und irrelevant verworffen worden, andern theils derselbe No. Act. 259. „ Dafs er von Liquidato weder Obligationes, noch Wechsel-Brieffe in Händen habe, ingleichen No. Act. „ 360. Dafs, da der Debitur bald Geld geliehen und dafür Bücher, „ versetzt, bald aber darauf wieder bezahlt, und das versetzte Unterpfund wieder abgefordert, er darüber keine Register oder Buch „ gehalten, noch allemahl angeschrieben, und daher auch nicht mehr „ wissen, vielweniger beschwehren könne, was vor Bücher bey „ ihm versetzt, und wie viel vom Gelde er darauff erhalten, ausdrücklich declariret. Wannhero nicht abzusehen, wie nunmehr derselbe sich auff sein Handels-Buch beruffen möge, da seinem Geständnis nach vorhin darinnen nichts gestanden, folglich wieder dasselbe, das es erst nach der Zeit beschrieben worden, eine starke Vermuthung emstehet, welche durch das bloffe Vorgeben, das der Aduocatus causæ solche Declaration ohne Implorantens Wissen und Willen ad Acta gegeben, sich um so viel schwerlicher elidiren läßt, ie weniger derselbe, solche Schrifften eigenhandig unterschrieben zu haben ableugnen kan. Als ist, wie in Urtheil enthalten, erkant worden. Quod si ergo ne mercatoris quidem integrae existimationis codici creditur, si iusta suboritur suspicio, eum aliquid illi postea in rem suam inscripisse: quanto minus fidei habebitur rationibus eius, qui fortunis euolutus, et imminentem rebus suis ruinam praelagiens, iustam codicis non rite conscripti suspensionem praebuit?*

§. XXII.

Creditur etiam codici decoditoris malitiosi contra scribentem,

Ad eos vt redeamus, qui dolose foro cedunt, horum libris, vt diximus, plane nulla fides habenda, si ab ipsis in suam rem proferruntur. Quid vero, si creditores illius inde agere velint? Tunc vel agunt aduersus ipsum obaeratum, qui foro cessit, vel aduersus tertium, quem massae illi communi, ex qua creditoribus satis fieri debet, obligatum esse, contendunt. Primo casu dubium non est, quin

quin

quin plene probet liber, etiam decoctoris, modo de obligatione ipsius decoctoris agatur. Quamuis enim is ob turpitudinem suam fidem omnem amiserit: verendum tamen non est, ne quid codici inscribat, quo ipse magis oneretur. Hinc codex huiusmodi, uti aliae scripturae priuatae, contra scribentem plene probat (r). (§. VIII.) Sed non probabit tamen etiam contra decoctorem, si quid, quod se oneret, in reliquorum creditorum praerudicium, vel si res ad mercaturam plane non pertinentes, inscripserit, e. g. si dotem tantam se ab vxore accepisse notarit, si a parentibus, amicis, aliisque sibi numeratum solutumue esse fateatur, quod numeratum solutumue esse, tam liquido non constat. Quum enim confessio nocere quidem debeat confitenti, non autem tertio (s), et hinc ne apocha quidem mariti (t), quantumuis iureiurando firmata (u), probari constet illationem dotis, quia iusiurandum, tamquam accessorium obligationis, naturam actus sui sequitur (x), et hinc inter alios praestitum, tertio nec prodesse, nec nocere debet (y): quo iure, quaeso, exigeret decoctor, ut sibi suo arbitratu et in rem suam se debitorem constituenti, et tale quid referenti in codicem, in fraudem reliquorum creditorum fides habeatur? cui, quaeso, ignotum est perfidi illius dispensatoris, a Seruatore in exemplum calliditatis adducti (z), artificium, quo vsus in eo futurae inopiae alleuamentum quaesuit, quod debitorem pro centum quinquaginta scribere iuberet: *Δέξαι σε τὸ γράμμα, καὶ καθίσταταχέως γράψον πενήκοντα. Sume tibi chirographum tuum, et adfidens, exemplo scribe quinquaginta.* An non et decoctores perfidos iisdem filiis saeculi, ceu Seruator vocat, accenseas, qui, vbi res ad restim redit, iniustissimam versuram facere, et cum aliorum detrimento alios locupletare non dubitabunt, si sibi, ad mendicitatem redactis, apud hos perfrugium fore sperauerint?

§. XXIII.

At maior dubitandi ratio est, si quaeramus, an creditores ex codice decoctoris aduersus tertium agere, et inde debitum probare possint? Quod merito videtur negandum. Primo enim creditoribus non plus fidei haberi potest circa scripturam, a decoctore factam, *Aliquando codici decoctoris aliquid fidei et pro- Etiam,*

(r) l. 25. §. ult. ff. de probat.

(s) l. 4. pr. ff. de interr. in iure fac. l.

II. §. 2. 3. ff. eod.

(t) Coler. de process. exsequat. P. III.

cap. I. n. 110. sequ.

(u) Coler. ibid. n. 115. Greuen. lib. II.

Concl. LXXXI. Ludouici Diff. de probat.

illat. dor. §. XII.

(x) Pufend. de Iure Nat. et Gent. lib.

III. cap. II. §. 6. II.

(y) l. 1. pr. ff. si mul. ventr. nom. cap.

19. X. de iureiur.

(z) Luc. XVI. 34.

*scribente
prolato
accedit, si
alia ad-
minicula
suffragen-
tur.*

etiam, quam ipsi decoctori, cui, codicem in suam rem proferenti, non credi paullo ante monuimus. (§. XX.) Si ergo fides non habetur libro, a decoctore producto, cur ideo habeatur, quod tertius eum produxerit, quum de perfidia scribentis satis constet? Accedit, quod nec integrae famae mercatoris liber, a tertio contra tertium productus, aliquid probet, nisi tale quid ei inscriptum, quod directe actum cum praesente et consentiente, ceu post multas doctorum variationes, quas MASCARDVS (a) refert, vbique fere obtinuit (b). Qua fronte vero creditores plus fidei attribui postulerent libro eius, qui dolo malo foro cessit, quam alterius integrae fidei atque existimationis? Denique multo periculosius exemploque perniciosius esset, codici decoctoris, a creditoribus prolato, fidem aliquam haberi, quam si eum ipse decoctor in foro produceret; siquidem huic, quippe rei gestae conscio, deferri posset iusiurandum suppletorium, quod sine periculo deferri nequit creditoribus, rerum omnium ignaris, et de credulitate facile Iouem lapidem iuraturis, si eo sacramento damnum imminens auertere possent: Atqui ad iusiurandum suppletorium de credulitate regulariter neminem (c); nec in casibus exceptis vllum alium temere, quam heredem, admittendum esse, recte iuris interpretes celeberrimi (d) monent.

§. XXIII.

*Illustratur hoc
specie in-
signi.*

Neque tamen negandum est, librum, etiam a decoctore rite et ordine scriptum, quamuis semiplene non probet, aliquam saltem praebere praesumptionem, si creditores eum aduersus tertium proferant. Vnde aliis accedentibus adminiculis (e), omnino audiendi sunt creditores, admittendique ad probationem debiti, quod illi codici, nulla alia falsi suspicione laboranti, (§. XVIII. 12.) rite inscriptum est. Priuatae enim scripturae, veluti apochae, rationes, chirographa, pro scribente quidem non faciunt fidem, adeoque multo minus tertio, qui eius nomine, vel tamquam successor scribentis, acturus est, profunt: aliis tamen suffragantibus adminiculis, quandoque semiplenam probationem, aliquando praesumptionem faciunt (f), quae, si ad suppletorium non sufficit, vel id saltem

(a) Mascard. de Probat. Concl. DCCCCLXXVII.

(b) Ruland. de Commiss. P. II. lib. V. cap. XIII. extrem. Scacc. de Iudic. caus. ciuil. lib. II. cap. XI. n. 203. Marquard. de Iur. Merc. lib. III. cap. VIII. Roefner. de Libris Merc. cap. XII. §. LXI. sequ.

(c) arg. l. 31. ff. de iureiur.

(d) Wernh. Select. Obs. Forens. P. III. Obs. CLI. n. 624.

(e) L. 5. C. de probat.

(f) Couarruu. Pract. Quaest. cap. XXII. num. VIII. Wames. Conf. LVI. cent. 1. Diod. Tulden. Comm. ad Cod. tit. de prob. §. V.

tim efficere potest, vt alteri parti purgatorium deferatur, toties quippe locum habiturum, quoties aduersus aliquem fortiores praesumptiones militant, vt, non nisi iis elisis, ad causae decisionem deueniri possit (g).

§. XXV.

Illustrari hoc potest specie notabili, quam Dn. Praeses mense Febr. clb. IcccXXIII. Ordini Iurisconsultorum Hallensium oblata, memorat. Titius mercator BELGA cum sociis negotiationem trapeziticam diutius fecerat, sed demum foro cesserat, non sine maximo creditorum detrimento. Sempronius, Mercator in celebri Germaniae emporio, antequam de istius societatis conditione et imminente negotiationi ruina certior factus esset, aliquamultas tesseras collybificas ad Titium direxerat, quas quum oblatas Titius et socii acceptassent, neque tamen praesentantibus soluisset: actionem aduersus illos instituere, et magnam summam pecuniae petere decreuerat. Sed demum intellecto bonorum statu, impensis parcere, et damnum illud aequo animo ferre, quam in extraneo foro inanem actionem non sine ingenti sumtu persequi maluit, maxime quum Titius et socii per Deum rogarent, ne adflictis adderetur adflictio. Demum illi decoctores, missis blanditiis, quibus antea Germanum trapezitam delinuerant, vrgenti solutionem, minas reposuerunt, caussati, sibi a Germano illo aliquot centena millia florenorum deberi: quin et actionem cum curatore bonorum aduersus illum in eius domicilii foro instituerunt, prouocantes ad codicem suum, ex quo adpariturum sit iudici, se ingentem istam summam pecuniae pro mercatore Germano soluisse variis personis, quas ille tesseris collybificis, ad se directis, instruxerit. Multa erant, quae opponebat Germanus. Vrgebat, sibi cautionem pro reconuentione, damno et expensis praestandam. Opponebat exceptionem falsi, neque fidem aliquam habendam putabat codici decoctorum, qui id, quod ipsi tesserarum possessoribus non soluerint, sibi, tamquam transfanti, imputauerint, (*sie hätten obgedächte, von einem dritten in seinem faueur gezogene, una von ihnen, (Titio und Comp.) a conto sohanen dritten acceptirte, aber zu seiner Zeit nicht bezahlte Wechsel-Brieffe in sein debet gesetzt.*) Adferebat etiam, sibi a viris fide dignis relatum, codices illos Titii et sociorum antea ad colophonem perductos fuisse, in iisque tunc de hoc credito nihil lectum, *es hätten Titius und Comp. bey ihrem falliment ihre Bücher völlig beygeschrieben gehabt, von dieser ihrer anmasslichen Forderung aber wäre damahlen darinnen nichts*

An decoctor eiusque creditores vel curator bonorum ex libris agentes admittendi sint ad cautionem iuratori- am, et reum cautione de iudicatum solui onerare possint?

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

Cccc

21

(g) l. 31. ff. de iureiur.

zu finden gewesen, folglich dieselbe nachhero erst eingeschrieben worden. Quod insigne falsi vestigium se, producto codice, ad oculum demonstraturum, confidebat. Nihilominus tamen, quum codici aliqua suffragari adminicula viderentur, veluti quod constaret, Germanum saepe cum illa societate mercatoria negotiatum, (dass sie mit einander starcke Wechsel und andre Handlung getrieben,) tesseraeque collybificas a Titio et sociis acceptatas esse, nec tam liquidum esset, hos, prout decet, non soluisse, dass die acceptirten Wechsel nicht bezahlet waeren: non solum admitta actio, sed etiam Sempronius ad cautionem iudicatum solui praestandam adactus est, actoribus iureiurando tantum cauentibus. Pronunciatum enim in iudicio illius emporii fuerat, dass Klaegere zu Leistung iuratorischer caution zu lassen, Beklagte aber zur cautione omnium bonorum cum iuratoria anzuhalten, nicht weniger Klaegere mit Uberbringung der Bücher des Titii und Comp. ad locum iudicii billig zu verschonen, und Beklagte selbige zu Amsterdam auf der Klaegere Kosten selbst, oder durch einen Bevollmaechtigten Anwald zu inspirciren, schuldig. Quae dura interloquutio secutura fortassis non fuisset, nisi sociis illis Belgis, eorumque codici, variae praesumptiones suffragari visae essent.

§. XXVI.

Decoctionis codex ordinarius edendus est in loco, ubi negotiatus est.

Specie hac Collegio oblata, varia erant, quae in quaestionem veniebant, veluti, an actores ad cautionem iuratoriam admitti poterint? an reus, tamquam bonorum immobilium possessor, onerari debuerit cautione iudicatum solui? postremo, an idem reus iure adigendus fuerit ad iter in locum, ubi codex actorum reperiebatur, suscipiendum? Circa primam quaestionem facile transigebatur. Consentientibus enim suffragiis existimabatur, illam cautionem iuratoriam non sufficere, primum, quia in causis eiusmodi arduis, et quae criminalibus aequiparandae videntur pragmaticis, iuratoria cautio non temere admitti soleat (h), et iudex eam iusto facilius admittens, litem suam facere videatur (i): deinde quod actoribus extra imperium degentibus cautionem realem iniungat ipsa ORDINATIO CAMERALIS (k): tum porro, quod curator bonorum agat, tamquam procurator vel Titii et lociorum, vel creditorum eius: procurator autem iureiurando cauere non possit (l): ac postremo, quod iuratoria cautio, si vel maxime in iure

(h) Harpr. de Caat. iurat. LVIII. Cothm. Vol. I. Resp. XVIII.

(i) Cothm. *ibid.*

(k) Ordin. Cam. Part. III. Tit. LVIII. §. vlt.

(l) Harpr. *ibidem* §. XXXI. Benincaf. de Priuil. paup. spec. VII. n. XX.

iure praesidium reperiat, (vere enim possessores tantum rerum immobilium olim ita cauissent ex l. 26. §. 6. C. de episc. aud. l. ult. §. 1. C. de sport. l. ult. C. de princ. agent. in reb. post CIVI-CIVM (m), GER. NOODT (n) et ANT. SCHVLTINGIVS (o) obseruarunt,) non praestanda tamen sit a deceptoribus, aliisque parum integrae existimationis hominibus, sed a viris illustribus, quibus ipsa dignitas fidem auctoritatemque conciliat (p). At quod ad alteram quaestionem attinet, vel ideo reo succurri non posse videbatur, quia, quamuis possessores rerum immobilium suae promissioni committant iura Romana (q), tamen REFORMATIONE FRANCOVRTENSI (r) cautum esset, *dass, wann der Kläger von dem Antwörter cautionem de iudicio fisci et iudicatum solui begehrt, dieser solche ebenfalls zu leisten verbunden seyn solte.* Sed quia tamen ille Reformationis paragraphus se refert ad §. 1. ubi actori, rerum immobilium possessori, gratia fit cautionis, per fideiussores vel pignora praestandae, idem ius etiam reo indulgendum videbatur, cuius fauorabiliores esse solent partes, quam actoris (s), ac proinde eum hac cautione liberandum esse crediderunt.

§. XXVII.

At difficillima erat quaestio, quo loco codices, ad quos actores prouocauerant, producendi inspiciendique essent? Nemo ignorat, quid de argentariorum rationibus scripserit VLPIANVS (t). *Ibi quis compellitur edere, ubi argentariam exercuit, et hoc est constitutum. Quod si instrumentum argentariae in alia prouincia habeat, in alia administrauerit: ibi puto cogendum edere, ubi argentariam exercuit, hoc enim primum deliquit, quod alio instrumentum transfuit. Quid si in alio loco argentariam exercet, alibi autem ad editionem compelletur, minime hoc facere cogitur, nisi descriptum velis, ubi de ea re agitur, eum tibi dari, tuis videlicet sumtibus.* Quibus PAVLLVS (u) addit, spatium etiam argentario ad perferendas eas rationes descriptas dandum esse. Haec sane quum Doctores, et in his RVTG. RVLANDVS (x), et SOCINVS (y) ad ipsos merca-

Cccc 2

tores

(m) Cuiac. lib. XII. Obs. XXII.

(n) Noodt ad Pand. p. 59.

(o) Schulting. in πρῶτ. Pand. tit. qui satisd. cog. §. IIII.

(p) l. 17. C. de dignitat.

(q) l. 15. pr. ff. qui satisd. cog. §. 2. Inst. de satisd.

(r) Reform. Francof. Part. I. Tit. XVI. §. ult.

(s) l. 125. ff. de Reg. iur.

(t) l. 4. §. ult. ff. de edend.

(u) l. 5. ff. eod.

(x) Ruland. de Commiss. Part. II. lib. V. cap. XXIII. n. 32.

(y) Socin. Consil. CXXXXVIII. n. 4.

tores proferant, quamvis hi iam mercaturam facere desierint (z), simulque statuant, iudicem eo casu, si forte autographum oculis iustrandum videatur, vel aliquos ad locum, vbi liber iste sit, mittere, vel iudicem rei sitae requirere debere, vt codicem inspiciat, descriptamque eam partem secum communicet: recte iudicatum esse videri poterat, trapezitam illum Germanum vel ipsum sumtibus actorum in Belgium proficisci debere, vel alios eo mittere, qui librum inspicerent, maxime quum creditorum A. interesset, librum tanto periculo non exponi, neque isti in lite, quae ex eorum concursu ibi nata erat, carere eo possent.

§. XXVIII.

*Aliquan-
do in loco,
vbi agi-
tur, quod
insigni
specie illu-
stratur.*

At quantumvis haec speciosa essent, iisque procul dubio per-
motus esset iudex, vt paullo ante relatam interloquutionem da-
ret: illud tamen tum visum est Dominis, quorum rationes audi-
re operae pretium est: *Diweil aber dennoch 1. im gegenwärtigen Fall nicht allein Beklagter (Sempronius) die edition der Bücher fordert, von welchem casu der angeführte l. 4. ff. de edend. redet, sondern vielmehr die curatores massae selbst aus Titii und Comp. Büchern klagen, und mithin dieselben zum Grunde ihrer Anforderung setzen, solchen falls aber alle Rechte vermögen, das sie dieselben originaliter produciren, und Beklagten ad recognoscendum vorlegen müssen. Welches denn 2. ordentlich umb deswillen in foro, vbi actio mota est, geschehen muss, weil eines theils diese productio eine species probationis ist, und dieser actus propter iudicem, cui probatio fieri debet, vorgenommen wird, l. 12. ff. de prob. l. 5. C. de test. andern theils aber 3. der Richter; ob etwas dadurch bewiesen sey, oder nicht, urtheilen und erkennen muss, welches aber, dafern die inspectio nicht in iudicio geschiehet, ebenfalls nicht geschehen kan. Wie denn auch 4. es allhier auf eine quaestionem de falso ankommt, und Beklagter, das die Bücher verfalschet seyn, aus den originalien so fort darzubun vermeinet, welches abermahl nicht anders, als per inspectionem in loco iudicii et institutam litterarum comparationem geschehen kan. Im übrigen 5. die angeführtes rationes dubitandi alle von keiner Erheblichkeit sind, immassen das angeführte priuilegium ex l. 4. ff. de edend. eines theils nur den Käuffleuten, welche entweder noch handeln, oder die Handlung aufgegeben, und zwar un des willen zukömt, weil dieselbe ihre Bücher die entrathen können, und der Verlust derselben ihnen unschätzbar und irreparable seyn würde, welche*

(z) Marqu. de Iure Merc. lib. III. cap. X. §. XXVIII.

son aber weder auf Titium und Compagn. die einen Banquerout gemacht, und also der Privilegien der Kauffleute nicht fähig sind, MARQV. de Iure Merc. Libr. IIII. cap. 9. tot. noch auf die Curatores massae, als welche weder als Kauffleute, noch als successores mercatoris klagen, sich appliciren lassen, per l. 9. §. 1. ff. de edendo ibi: quia iuris successor his verbis significatur: andern theils aber besagtes privilegium obndem in vielen, ia den meisten Handels-Gerichten nicht mehr in observanz ist, und nicht nur zu Lübeck die Bücher auf der Gerichts-Stube absolute produciret werden müssen, MARQV. l. 3. c. 10. §. 29. sondern auch zu Franckfurt selbst, wie das in der specie facti allegirte praeiudicium vom 4. Jul. 1722. ausweist, das gegentheil in observanz ist, und auch auswärtigen Kauffleuten, ihre Bücher zu Franckf. zu ediren, per sententiam auferlegt zu werden pfleget. Über dem 6. der vorgeschlagene Weg, jemanden nach A. zu schicken, oder den Magistrat daselbst zu requiriren, in gegenwärtiger Sache, da es auf ein falsum, und die comparationem litterarum ankommen soll, den Ausschlag nicht geben würde, indem alhier nicht die Frage ist, ob die wider Sempronium formirte praetensiones in Titii Büchern stehen? sondern, ob diese posten vorhin darinnen gestanden, oder erst nachher, da schon das Falliment ausgebrochen, eingeschrieben worden? welches aber durch den vorgeschlagenen Weg nicht so leicht, als wann die Bücher in loco iudicii produciret, und eingesehen werden, ans Licht zu bringen seyn möchte. Daher auch 7. die dritte ratio dubitandi, die einen gewesenen Kaufmann, der zu handeln aufgehört, und nicht einen Falliten, oder dessen Curatores bonorum, praesupponiret, alhie inapplicabel, und, 8. so viel die vierde betrifft, beklagter, dessen partes doch jedes mahl favorabiliores seyn solten, übel dran seyn würde, wann er, da die Kläger beweisen solten, eine Reise über 50. Meilen, und zwar ausser Reichs thun, und darüber seine importante Hadlung zu Hause versäumen müste, da doch ordentlich der Kläger paratus ad probationem in iudicio erscheinen, oder, da er dieses nicht kan, nach dem bekandten Sprüchwort: Non ius tibi, sed probatio defuit, erwarten mus, das der Beklagte absolviret werde. Welchem nach es 9. wenig darauf ankommt, das Klaegere die Reise-Kosten herzuschießen schuldig erkannt worden, immassen vielmehr retorquendo gefolgert werden könnte, das, da Beklagter, der doch zu erweisen nicht schuldig, die erforderte Kosten zu tragen sich erbietet, Klaegere diesen transport zu verweigern um so vielweniger befugt seyn, ieweniger 10. die vor sie in der letzten ratione dubitandi angeführte Ursache, das

nemlich die zu *A.* concurrirende Creditores dabey ein interesse hätten, von einiger Wichtigkeit ist, angesehen die Bücher ihnen nicht entzogen, sondern nur auf einige Zeit nach Franckfurt transportiret werden sollen, und ihnen allezeit frey bleibet, cautionem de restituendo zu fordern, überden der Creditorum selbst eigenes interesse hierunter versret, angesehen, wann daraus des Klägers Anforderung erwaislich, und das angegebene falsum unerfindlich ist, der Massae dadurch ein considerables quantum zu wachsen und folglich ihnen solches mit zu gute kommen wird. &c. Als sind wir der Rechilichen Meinung, das Klägere Titii und Comp. Bücher nebst andern scripturen zu Franckf. auf Beklagten Vnkosten zu produciren schuldig, diesem aber deshalb eine weite Reise außser Reichs zu thun, und die Bücher zu *A.* zu inspiciren, oder einen Bevollmächtigten dahin zu senden, keinesweges anzumuthen sey. *V. R. W.*

§. XXVIII.

*Libri de-
coctorum,
quamvis
iis suffra-
gentur a-
lia admi-
nicula,
admittunt
probatio-
nem con-
trarii.*

Quamvis autem ex hac specie adpareat, libris eorum, qui foro cesserunt, aliquando ponderis quidquam accedere, si illis alia adminicula suffragentur: iisdem tamen pondus omne rursus decedit, si contrarium, veluti falsum, rite probari possit. (§. XVIII. 2.) Quum enim ne pro iis quidem codicibus, quos mercator integrae famaе atque existimationis scripsit, praesumptio iuris et de iure militet, omnesque reliquae praesumptiones probationem admittant contrarii (a): dubitari profecto non potest, quin omnis illa fides decollet, simulac demonstrari possit, aliquid falsi esse admissum in eiusmodi codicibus, vel quae iis inscripta sunt, ita non gesta esse: vt nimium ex mea sententia mercatoribus indulserint STRACCHA (b), qui, contra libros mercatorum non admitti probationem in contrarium, contendit, nec non VIVIVS (c), qui tales libros quodammodo pro sententia haberi, suaque fide in rem iudicatam transire, scribit. Quomodo enim libri mercatorum excluderent probationem in contrarium, quum ne plene quidem illi probent, sed iureiurando suppletorio firmandi sint? Rectius itaque accuratiusque philosophantur, qui huiusmodi libros ad processum exsequutivam quadrare negant, eorumque recognitionem quidem recte peti, processum tamen non alium, quam summarium, in specie talem, locum inuenire, ac proinde omnes exceptiones, licet altioris indaginis videantur, admittendas esse, docent

(a) l. 3. l. 9. l. 12. ff. de prob. et praesumpti.

(b) Stracch. quomodo in caus. merc. proc. n. XXXV.

(c) Vivivus Decif. CCCCLV. n. III.

docent (d). Quam in sententiam ordinem ICtorum Wittenbergenſium pronunciaſſe, refert celeberrimus WERNHERVS (e), *Die weil Beklagter das producirtre Handels - Buch recognosciret, ſo hat es noch zur Zeit dabey ſein Bewenden, und iſt derſelbe zuſörderſt die vorgeſchützten Exceptiones in Sächſl. Friſt, Klägers Gegenbeſcheinung und anderer Nothdurfft in ebenmäßiger Sächſl. Friſt vorbehältlich, beyzubringen ſchuldig, ferner darauf zu beſehen, was Recht iſt, V. R. W.* Quod ſi autem ne integrae quidem exiſtimationis mercatori ita absolute creditur, vt omnis excludatur exceptio contrarii, qui fieri poſſet, vt nefas ſit, ſuſcipere probationem contrarii, ſi mercator foro ceſſit, adeoque exiſtimationem ſuam ac fidem omnem cum re perdidit?

§. XXX.

Bella quoque quaestio est, an ex solo libro, perperam et parum ex arte conſcripto, probari poſſit, alterum dolo malo decoxiſſe? Id omnino videtur adfirmandum, ſi quis diſſuſae negotiationi deditus, vel expenſa acceptaque plane non refert in rationes, vel id tam male facit, vt codex iſte nihil praeter inſignem rerum omnium confuſionem indicet. Vnde in EDICTO REGIO adverſus decoctores (f) et illi pro decoctoribus malitioſis habentur, indignique beneficiis iuris iudicantur, *welche in Iabres - Friſt vor dem Verfall keine Balance gezogen.* At non ideo ſtatim pro doloſo decoctore habendus, qui mediocrem exercens negotiationem, et arti conſiciendi codices non adſuetus, libros modo ordinario, et inter maiorum gentium mercatores recepto, non conſcribit, nec tamen in eo negligens reperitur, vt accepta et expenſa quam ſimpliciſſimo modo in rationes referat. Quamvis enim his libris, ſi admodum confuſe ſcripti ſint, non credatur: (§. XVIII.) non tamen ideo decoctor malitioſus putandus, quod artem conſiciendi rationes non ſatis imbiberit, nec inſtitorem illis conſiciendis idoneum, (*einen Buchhalter*) mercede conducere potuerit. Et hinc, quum aromatum venditor in oppido mediocri diuturno morbo oppreſſus, obiſſet, et non modo creditores quidam concurrerent, verum etiam vidua dotem et illata repeteret: Curator bonorum hanc dotis priuilegio vel ideo excidiſſe arbitrabatur, quod vxoribus malitioſorum decoctorum illud denegaffet lex recentiſſima, *das erleuterte und geſchärffte Banqueroutier - Edict Ibro Kön. Mai. in Preuſſ.* Non conſtabat de fraude mercatoris. Saltem in foro

(d) Ruin. ad Ord. Proc. Sax. Enunc. X.

(f) Edict. Pot. Reg. Pruſſ. de anno

(e) Wernh. Obſ. For. Part. III. Obſ. CCVI. pag. 535.

MDCCXV. art. XIII.

foro non cefferat, neque exstabant argumenta vlla doli, quo creditores circumuenerit. Id vnum vrgebat curator, qui simul contradictoris vicibus fungebatur, defuncti librum, quem ideo Actis adiungi petierat, satis negligenter et confuse scriptum videri. Et tamen, quum non alia essent fraudis indicia, et praeterea ex actis constaret, mortuum illum diuturno morbo laborasse, ac ita tenuioribus fortunis facile euolutum esse, ordo ICtorum Francofurtensium vxorem suo iure non priuandam, nec mortuum ob folius libri defectus pro decoctore malitioso habendum esse, iudicauit.

§. XXXI.

An liber Iudaei aequiparandus sit libro decoctoris?

Magis ardua quaestio est, vtrum et conscriptis a Iudaeo codicibus eadem tribuenda sit fides et auctoritas, ac libris aliorum mercatorum, an illi decoctorum rationibus aequiparandi sint? Equidem si res ex sanae rationis principiis esset diiudicanda, nullum esset dubium, quin Iudaei mercatores, si honestae vitae ac intemeratae existimationis sint, eodem cum Christianis iure frui debeant, modo libri eorum ita comparati sint, quales eos esse oportere diximus. (§. XVIII.) Quemadmodum enim Christiana religio, quam profiteamur, non efficit semper, vt qui Christo nomen dedisse videri volunt, dignam tam sancta professione vitam agant: ita plane non sequitur, vt aliquem ideo improbum, mendacem, perfidum, omnibusque contaminatum vitiis existimemus, quia Iudaeorum sacris ab infantia adsueuerit. Nec obstat, Iudaeos codices suos litteris et dialecto sibi propriis conscribere, adeoque recognosci non posse ab aliis videri. Adhiberi enim solet interpres illius dialecti peritus, qui locum ad rem pertinentem lustrat, et descriptum inde conficiat. Id apographum deinde agnoscendum deberet ab eo, contra quem codex a Iudaeo profertur (g). Sed sunt tamen omnino iuris ciuilibus principia, quae tam generalem decisionem ferre non videntur. Iudaeum Iudaeo codicem suum recte opponere, eoque recognito, ad iusiurandum supplementum admitti posse, nemo dubitat (gg). At Iudaeos contra Christianum admitti ad iurandum, iure ciuili aequae (h), ac canonico (i), prohibitum est. Quam vtriusque iuris dispositionem tantum abest, vt vel receptam non esse, vel consuetudine aut lege contraria obumbratam, possimus existimare, ceu MYNSINGERVS

(g) Martini ad Process. Sax. Tit. XXV.
§. II. n. 38. Carpzou, Part. II. Dec.
CCXXXIII.

(gg) l. 12. C. de haeret.

(h) l. 21. C. ibid. l. vlt. C. de Iudaeis.

(i) Can. 24. caus. 2. qu. 7.

RVS (k) et HARTM. HARTMANNI (l) censent; vt viridem eius obseruantiam docuerint HARPRECHTVS (m), BERGERVS (n), WERNHERVS (o), et alii (p). Et quamuis ratio, qua nonnulli vtuntur, quod Iudaei leuis notae macula laborent, hodie non amplius publici saporis sit, et leges illae in vniuersum nescio quod heterodoxorum odium sapere quibusdam videantur, ac proinde Iudaeos a Principe ciuitate donatos, *die Schutz-Iuden*, hoc priuilegio perfrui debere, haud pauci censeant (q): nobis tamen religio semper fuit, iuris constituti censors sine suffragio populi agere. Nec odio religionis id semper tribuendum, quod princeps iura singularia ac priuilegia cum omnibus, religionem dominantem haud professis, non omnino communicet, quum ne Christiani quidem omnes iisdem in republica priuilegiis beneficiisque perfrui soleant. Et ita ab amplissimo Francofurtensium ICTorum ordine anno MDCCIII. in causa Iacob Leuin, *Schutz-Iuden zu Halle contra Hier. Karmhöffern* pronunciatum esse, testis est celeberrimus, quem paulo ante laudauimus, WERNHERVS (r). Nec tamen dubitandum, quin, si libro Iudaei aliae praesumptiones vel adminicula suffragentur, ille ceteris paribus ad iusiurandum suppletorium recte admittatur, quia iniquum esset, pro Christiano pronunciare, quia Christianus sit, quum Iudaeo, ceteroquin viro bono, parum ac prope nihil ad plenam probationem desit (s). Et ita Halensibus ICTis anno MDCCIII. visum esse, eorum responsum apud illustrem BOEHMERVM (t), collegam Dni Praefidis olim coniunctissimum, ostendit.

§. XXXII.

Quaeri denique solet, an, quae de libris mercatorum dicta sunt, etiam ad opificum rationes et ephemerides proferenda sint? Et sane quum id priuilegium proprie ad mercatores pertineat: (§. XVIII.) non video, quomodo alienam possessionem inuade-

An eadem etiam applicanda sint libris opificum?

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

D d d d

re

(k) Mynsing. Cant. V. Obs. VI.

(l) Hartm. Hartmanni Tit. XXIII. Obs. VI.

(m) Harprecht. Consult. XI. n. 26.

(n) Berger. Elect. Discept. For. Tit. XXII. pag. 721.

(o) Wernh. Obs. For. Part. I. Obs. CLXXXIII. pag. 335.

(p) Roefner. de Libris Merc. cap. XV.

§. LXXVIII. Berlich. lib. I. Concl. LIII. n. XXXVII.

(q) Brunnem. ad l. 1. sequ. C. de Iudaeis. Riuius ad Ord. Oroc. Sax. Tit. XVIII. Enunc. X.

(r) Werhn. *ibid.* n. 7.

(s) Menoch. de Arbitr. Iud. Quaest. lib. II. cap. CLXXX. Berlich. Part. I. Concl. LIII. n. LXVII.

(t) Boehmer. Iur. Eccl. Protest. lib. II. Tit. XX. §. VIII. pag. 1251. Tom. I.

re possint opifices, qui nec negotiari dicuntur, nec libros tam accurate conficere solent, vt requisita omnia habeant? (§. XVIII.) Et ita iudicatum reperio apud ROESNERVM (u). At sunt tamen, qui opificibus etiam credendum existimant, si accepta expensa- que in rationes referant accurate, quia et hi sine chirographo credere soleant (x). (§. XVI.) Nobis distinguendum videtur, vtrum opifices simul merces suas venum exponant publice, et tamquam mercatores credere soleant aliis, quod facere solent aurifices, textores, fabri aerarii et ferrarii, et alii, an tantum res a se elaboratas graeca fide aliis addicant, veluti fartores, sutores et similes. Illorum codicibus, modo requisita praecipua habeant, credendum omnino arbitramur, credique iubent STATVTA HAMBVRGENSIA (y): reliquorum rationes vix semiplenam probationem efficere putamus, adeoque ordinaria via probabunt opifices, quod sibi ab aliis deberi contendunt.

§. XXXIII.

*Conclusio
exercita-
tionis.*

At videmus, iam pridem procedere tot plagellas, quot exercitationi huic destinaueramus academicae. Plures supererant quaestiones pulcherrimae, quas expendere consilium erat, si plura caperet extemporalis scriptio, neque festinare nos iuberent caussae quam plurimae. Iis itaque, quae iam addenda erant, alii occa- sioni reseruatis, hic demum respicimus portum, et Deo Sospitato- ri vota, quae possumus, soluimus flagrantissima.

ΕΠΙΜΕΤΡΑ.

I.
AB adgreffore impetitus, ad fugam non obligatur.

II.
Litteratos expellere posse opifices, artem cum strepitu facientes, ex
l. vn. C. de stud. lib. vrb. Rom. lib. XI. frustra probant.

III.
Seruitutes praediorum rusticorum in solo, vrbano- rum in superficie consistere, ex *l. 3. ff. de seruit. non adparét.*

III.
Stipulationem non semper produxisse conditionem certi vel ex stipulatu,

(u) Roefner. *ibid. cap. III. §. XXVII.* (y) *Statuta Hamb. Part. I. Tit. XXX.*

(x) Ludouici *Doctr. Pand. lib. XXII. art. VI.*
Tit. III. §. VIII.

stipulatu, exemplo sponsaliorum constat. Vid. l. 1. C. de sponsal. l. 2. Cl. de repud.

V.

Secundum iuris Romani principia bene haec consistunt: minori-
bus XXV. annis rei suae administrationem non committi,
quamvis bene rem suam gerentibus: l. 1. §. ult. ff. de min.
et inuitos adolescentes non accipere curatores. §. 2. Inst. de
curat.

VI.

Iusiurandum suppletorium magis Glossatorum interpretationi,
quam legibus Rom. deberi, non abs re statuerunt Duare-
nus, Donellus, Ant. Matthaei, Huberus, Noodtius.

VII.

Ne in contractibus innominatis quidem hodie locus esse potest
poenitentiae.

DE VSVFRVCTV MATERNO IVRIS
GERM. ET MAXIME HAMBVRG.

EXERCITATIO XVI.

Σύνοψις.

§. I. Instituti ratio. §. II. Partitio dissertationis. §. III. Qualis sit
ususfructus maternus, de quo agitur? Verba statuti Hamburgens-
is. §. IIII. Iure Romano vetere ne paternus quidem ususfructus
notus erat. §. V. Quomodo ille sensim inualuerit in bonis libero-
rum aduentitiis? §. VI. Nec non in bonis emancipatorum pro
parte dimidia? §. VII. Matri nulla iure ciuili in liberos pote-
stas, adeoque nec utroque casu ususfructus legitimus competit. §.

Dddd 2

VIII.

VIII. Ne in bonis quidem liberorum illegitimorum, quod contra illustrem Lynkerum ostenditur. §. VIII. Constituitur tamen matri vsusfructus lege ciuili, si viro ex Authentica praeterea C. vnde vir et vx. succedit. §. X. Nec non in portione, quae occasione prioris matrimonii ad illam peruenit, si uerum nubere constituit. §. XI. An etiam vsumfructum testamento relictum amittat ob secundas nuptias? §. XII. An vsusfructus maternus ex Auth. praeterea adhuc in usu sit? §. XIII. An vsusfructus, in poenam secundarum nuptiarum constitutus, in Germania receptus? §. XIII. Vsumfructus maternus iuris Germanici quomodo ab eo, qui ex iure Rom. descendit, differat? §. XV. Eum origine Germanicum esse, demonstratur ex iure Wisigothico. §. XVI. Et Burgundico. §. XVII. Item ex lege Baiuuariorum. §. XVIII. Obtinet hic vsusfructus maternus in Gallia, Belgio, Suecia. §. XVIII. In Sueuia, et Franconia. §. XX. Coloniae, Breae, in ciuitate et tractu Mindensi, in Westphalia reliqua, Susati, Lubecae, Lunenburgi et in Prussia. §. XXI. Olim et in Saxonia electorali. §. XXII. Carpzouii et Richteri de hac re controuersia. §. XXIII. Solumtur Carpzouii argumenta. §. XXIII. In reliqua Saxonia passim eius vsusfructus vestigia occurrunt. §. XXV. Fundamentum huius vsusfructus an quaerendum in tutela materna? an in praemio educationis? an in sola communione bonorum? §. XXVI. Verum eius fundamentum est materna potestas in liberos, et, quae inde fluit, arctissima inter coniuges communio. §. XXVII. Haec et mortuo alterutro coniuge continuatur. §. XXVIII. Mater vsufructuaria debet tempore mortis mariti in iusto matrimonio vixisse. §. XXVIII. Superstites debent esse liberi legitimi. Quid si tales non exsint? §. XXX. Quid si exsint, sed iam separati? §. XXXI. Non vitur fruitor mater, nisi sit frugi. §. XXXII. Fructus vero percipit iure vsufructuario. §. XXXIII. Et quidem omnes, nec solum alimenta. §. XXXIII. Hinc tenetur ad conficiendum inuentarium. §. XXXV. An in eo et reliqua liberorum bona aduentitia recensenda sint? §. XXXVI. An mater et cautionem vsufructuariam praestet? An possit alienare? §. XXXVII. An rationes reddat? §. XXXVIII. An aes alienum soluat? §. XXXVIII. Tenetur alere et educare liberos. Eosdemque elocare. §. XXXX. Finitur vsusfructus hic morte, et abusu. §. XXXXI. Itemque separatione liberorum vel voluntaria, vel necessaria ob secundas nuptias. §. XXXXII. Quomodo tunc fiat bonorum diuisio? §. XXXXIII. Conclusio dissertationis.

§. I.

Nstituenti mihi de VSVRVCTV MATERNO, cum ali- Instituti
ratio.
bi passim in Germania, tum et Hamburgi, iam inde ab antiquissimis vsque temporibus recepto, paulo accuratius differere, seuerior ista cogitatio, in pulcherrimo argumento vnice aliquamdiu defixa, peropportune in memoriam reuocauit, quod graui-
ter sapienterque suo more monuit iureconsultus eximius, CASP. ZIEGLERVS (a), dum in doctores sui aevi, soli iuri Romano, tamquam glebae, adscriptos inuectus: *Ni fallor, inquit, saeculi nostri haec labes est, quod in academiis ad leges Romanas ita ad-suescieri cogantur iuuenes, vt in omni controuersia, etiam vbi inter summos principes lis vertitur, non aliunde decisionem petendam credere oporteat, quam ex iure Romanorum, et legibus, isti vni reipublicae accommodatis. Fac mihi iam talem reip. admoueri, et de lege condenda deliberationem institui: subnixo ille animo leges, quas didicit, ad nauseam euomet, et Romanorum instituta, vt reuocare iud. obseruabit, nec admittet, legem nouam aliter scribi. Sic igitur v. g. effectus omnes PATRIAE POTESTATIS, moribus Romanis introductae, MATRI denegabit, quia scilicet matrem liberos in potestate habere noluit respublica Romana. At vero non amplius inter Romanos scribere oportuit legem, sed inter eos populos, qui ductum naturae sequui, vtrique parenti eandem deserunt potestatem, idem imperium, nisi quod in contentione imperiorum primas deserunt patri. Quia viri cordatissimi admonitione nihil esse arbitramur verius, nihil vtilius. Quamuis enim iis, qui prima iurisprudenciae tirocinia in academiis ponunt, in eo vel maxime videatur elaborandum, vt iuris communis praecepta omnia, quoad eius fieri potest, quam accuratissime percepta habeant: non tamen ideo ius patrium in rerum futillum, aut, vt IUSTINIANI (b) verbis vtamur, in antiquarum fabularum numero habendum, altoque despiciendum est supercilio. Multae enim passim non modo in foris, sed et in legibus ac statutis Germanorum, supersunt iuris antiqui Germanici reliquiae (c), nec iura Romana, ex quo se in Germaniam penetrarunt, ita vniquam offecerunt iuris Germanici*

Dddd 3 lumi-

(a) Ziegler. in praefat. Notar. et Animadu. ad Hug. Grot. Ius belli et pacis.

(b) §. 3. prooem. Instit.

(c) Hert. de Consultat. leg. et iudic. in special. imper. Rom. Germ. rebusp. §. XV. pag. 432. Schilter. Exerc. II. §. XIII. et Exerc. XII. §. XI.

luminibus, nihil vt vsquam prisci ac sinceri moris amplius occurrere existimandum sit. Est, vbi maiorum instituta incorrupta seruantur. Est, vbi naturalem rationem Quiritium subtilitatibus et rubricae Masurii praefereimus, neque vlla fere prouincia aut ciuitas Romanorum legibus tam obnoxia, ac, vt ita dicamus, in prouinciae formam redacta est, vt iuri patrio plane dederit repudium, nec vlla eius vsquam adpareant vestigia. Haec institutorum patriorum *dei Jura* quicumque negligunt, contemnunt, et sine periculo ignorari autumant, nae illi non solum in patria hospites, sed et obiurgatione illa, qua Q. Mucius Scaeuola Ser. Sulpicium, teste SEX. POMPONIO (d), a puluere ac radio ad sublimiora ciuili sapientiae studia excitauit, videntur dignissimi. Quid enim turpius esse dixeris homini Germano, et reip. destinato, et fortassis causas acturo, quam *ius, in quo versandum sit, ignorare?*

§. II.

Partitio
dissertatio-
nis.

Ne igitur, quod plerumque fieri animaduertimus, in explicando hoc iuris Germanici capite, diuersa miscentes iura, nescio quid insulsi atque inspidi lectori adponere velle videamur: rationes nostras ita componemus, vt *primum*, qualis sit ille vsusfructus maternus, et an in iure etiam Romano reperiat praesidium, *deinde*, quae eiusdem vera origo et causa sit, ac *denique*, quid circa illum secundum iura patria, ac Hamburgensia maxime, iustum sit, distincte explicemus. Quemadmodum enim diuersi Romanis Germanisque fuerunt reipublicae fines, diuersae ciuitatum formae, diuersissima denique vtriusque populi ingenia: ita fieri non potuit, quin diuersa plane principia habuerint ob oculos, ad quae leges suas atque instituta attemperarint. Quum vero, quae ex principiis discrepantibus proficiuntur, se inuicem non explicent, adeoque ratio procul dubio fugiat omnes, qui ob iuris pontificii auctoritatem (e) cum HARTM. PISTORIS (f), AND. GAILIO (g), BEN. CARPZOVIO (h), aliisque superiorum saeculorum doctoribus, statuta Germanorum ex iure communi non modo interpretanda, sed coercenda etiam ac restringenda esse, contendunt (i): faciendum nobis putauimus, vt comparato inter se iure

(d) L. I. §. 43. ff. de orig. iur.

(e) Cap. 3. X. de verb. signif.

(f) Hartm. Pistor. Part. I. Quaest. XVI. n. 13. et 15.

(g) Gail. lib. I. Obs. L. n. VIII.

(h) Carpzou. Part. III. Const. XX. Def. X. n. 5. sequ.

(i) Hart. Pistor. Part. I. Quaest. XXXI. n. 29. Conrad. Sincer. vel Kulpif. in Dissert. Epistol. de Germ. leg. orig. et auctorit. §. LI. LII. et LIII.

iure Romano ac Germanico, rem omnem non ex peregrinis, sed domesticis principiis explicaremus. Faxit Deus feliciter!

§. III.

Vt itaque ab ovo ordiamur, inter omnes putamus constare, *Qualis sit ususfructus maternus, de quo agitur?* in multis Germaniae prouinciis ac ciuitatibus inoleuisse consuetudinem, non modo tacito ciuium consensu inuectam, verum etiam legum statutorumque auctoritate firmatam, vt, si patri humani quid acciderit, mater superstes bona a defuncto relicta aequae ac sua administret, liberos communes inde alat, adultos, prout familiae dignitas ac conditio exigere videtur, elocet, nec tamen ad erciscundam familiam reddendasque rationes obstricta sit, quamdiu in alterius viri torum non concesserit. Et hic ipse est ususfructus ille maternus, de quo acturi sumus, quemque fortassis luculentius describere non possemus, quam verbis STATUTI HAMBURGENSIS (k), vel ideo hic omnino non praetermittendis, quod in eorum interpretatione in primis exercere industriam constituimus. Ita autem sese habet illa sanctio: *Wann auch der Mann Todes verfahren, und seine Ehefrau samt einem oder mehr Kindern, so sie von ihm getragen, nachlassen würde, so lange dieselbe bleibt unverehelicht, und wohl Haus hält, ist sie nicht schuldig mit ihren Kindern zu theilen. Jedoch ist sie denselben nothwendige alimente, so wohl auch, wann es die Zeit und ihre Jahre erfordern, ein billiges Heurath Gut und Aussteuer, Gestalt und Gelegenheit der Güter nach, zu geben verpflichtet.* Qualia quum paullo ante (l) etiam de patre iisdem propemodum verbis sancita legamus: facile adparet, ciues meos parem ea in re vtriusque parentis conditionem esse voluisse, concessio quippe alterutri superstiti bonorum omnium ususfructu, modo esset frugi, viduitatemque secundis praeferre nuptiis statuisset.

§. IIII.

Iam ususfructum maternum talem, qualem eum superiore paragrapho descripsimus, iure Romano incognitum esse, facile vnusquisque intelligit, siquidem ne paternus quidem in bonis liberorum aduentitiis iure antiquo obtinebat. Romulus initio reip. liberos ita subiecerat potestati patris, vt huic ius vitae et necis in eos esset (m), omniaque ei indistincte a liberis acquirerentur.

(k) Statut. Hamb. Part. III, Tit. III, art. V.

(l) Ibid. art. III.

(m) Dionys. Halic. Antiqu. Rom. lib. II. cap. XXVII. sequ.

tur (n). Ea *lex regia* (o), pulsus regibus, cum aliis *moribus* patriis (p) in duodecim tabulas migravit (q), et patribus integra atque illibata mansit, quamdiu sua reipublicae constitit libertas. Itaque non multo melior erat liberorum, quam seruatorum, conditio, nec inconcinne, quod ad ius vetus attinet, scribebat LACTANTIUS (r): *Idem SERVVS est, qui et filius: idem DOMINVS, qui et pater.* Quibus similia sunt, quae apud M. SENECAM (s), SERVIVM, Virgilio Scholiaffen (t), et praecipue apud LIBANIVM (u) et SEX. IMPERICVM (x) leguntur, quorum ille patres *κυριες των παιδων, εχ' ἴστων, ἢ των οικειων, dominos liberorum non minus, quam seruatorum esse*; hic autem *των Ρωμαιοων νομοθετας τες παιδεις υποχειριες και δεβλες των πατερων κειδουαι ειναι, Romanorum legislatores liberos patribus obnoxios, ac seruatorum loco esse iussisse*, scribit. Nimirum liberi, iure isto vetere, vti recte vidit CUIACIVS (y), erant *in proprietate*, vel vti V. A. CORN. VAN BYNKERSHOEK (z) demonstravit, *in dominio Quiritario* patris (a), aequae ac serui. Quemadmodum ergo hi THEOPHILO (b) *απαρσωποι*; et CASSIODORO (c) *personam legibus non habere* dicuntur: ita idem dicendum videbatur de liberis (d), qui tantum abest, vt ratione patris personae haberentur, vt vel ob hanc ipsam causam in negotiis priuatis vna cum patre persona esse censerentur, ex notissimis iurisprudentiae nostrae principiis (e). Ex eo autem consequebatur, vt patri vsusfructus in bonis liberorum nullus competere posset. Vsusfructus enim est ius vtendi fruendi *rebus alienis*. Quidquid vero erat in liberorum peculio, ratione patris non erat res aliena, quoniam filius cum patre vna persona censebatur. Vnde nec vsusfructu in eo gaudebat, sed proprietate ac dominio. Quare, durante potestate patria, patri *τα χρηματα και τα σωματα των παιδων,*

(n) §. 1. *Inst. per quas perf. cuiq. adqu.*

(o) *Collat. Mos. et Rom. leg. tit. III. §. VIII.*

(p) l. 8. ff. *de his, qui sui vel al. iur. sunt.*

(q) Dionys. Halic. *ibid.* Iac. Gothofred. *ad XI. Tab. p. 101.*

(r) Lactant. *Diu. Instin. lib. III. cap. III. comm. 17.*

(s) Seneca *Controu. III. 9.*

(t) Seru. *ad Virgil. Aen. lib. XI. v. 143.*

(u) Liban. *Declamat. XVII.*

(x) Sex. Empir. *Pyrrhon. Hypot. lib. III.*

(y) Cuiac. *Paratitl. Cod. lib. VIII. Tit. XXXVII.*

(z) Corn. van Bynkersh. *de Iure occidendi lib. p. 145.*

(a) l. 1. §. 2. ff. *de rei vindic.*

(b) Theoph. *Paraphr. princ. Inst. de stipul. seru.*

(c) Cassiod. *Var. lib. VI. cap. VIII.*

(d) Merill. *Obseru. lib. III. cap. III.*

(e) l. 130. ff. *de verb. oblig. l. vlt. C. de impub. et al. substitut.*

παίδων, ὅτι βέλονται διατιθέναι, τοῖς πατράσιν ἀποδέδοται ὁ νόμος, et pecunias et corpora liberorum ad eorum arbitrium tradiderat lex Romuli (f), adeo vt apud ARRIANVM (g) id vel maxime ad officium filiifamilias pertinere dicat EPICETVS: πάντα αὐτῆ ἡρεΐθαι τῷ πατρός, omnia quae habet, patris esse putare.

§. V.

At, quemadmodum, mutata republica, multa simul iuris antiqui capita mutari coeperunt: ita et patris adquaestui ac vniuersae maiestati patriae, vti a VALERIO MAXIMO (h) et QVINCTILIANO (i) adpellatur, nimium quantum derogarunt Principes, inuento primum peculio castrensi, ac denique quasi castrensi, cuius vtriusque historiam eleganter exposuit M. AVREL. GALVANVS (k). Vtrumque enim peculium tam a rationibus paternis se iunctum esse iusserant, vt filius in illis pro patrefamilias haberetur, libereque de iis inter viuos mortisque causa disponderet (l). Haec omnia iam saeculo Christiano primo et sequente ita observata esse, ex IUVENALE (m) ipsoque VLPIANO (n) satis constat, vt frustra sint, qui peculii quasi castrensis originem ad THEODOSIVM IUNIOREM referunt. Iam igitur rerum a liberis adquisitionum aliquae quidem exemptae erant patris dominio: nec tamen quisquam adhuc somniauerat de vsufructu paterno, quamuis iam pridem peculium paganum in profectitium et aduentitium diuidi coepisse, recte obseruarint GER. NOODT (o), et M. AVR. GALVANVS (p). Ἀσύστατα enim ac contradictoria videbantur, filiumfamilias in peculio aduentitio pro patrefamilias non haberi, et patrem tamen eo peculio vti frui, tamquam re aliena. At quantumuis hic vsufructus iuris antiqui principiis aduerfaretur: primus tamen illum hic in bonis maternis inuexit CONSTANTINVS MAGNVS (q). Deinde GRATIANVS, THEODOSIVS et VALENTINIANVS AAA. (r)

Quomodo ille sensim inualuerit in bonis liberorum aduentitiis?

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

Eeee eiuſ-

(f) Dionys. Halicarn. Antiqu. Rom. lib. VIII.

(g) Arrian. Dissert. Epicetet. lib. II. cap. X.

(h) Valer. Max. lib. VII. cap. VII. §. 5.

(i) Quinctilian. Declam. CCCLXXV.

(k) Galuan. de vsufruct. cap. VII. §. VIII. sequ. p. 56.

(l) Princ. inst. per quas pers. cuiqu. adquiriuntur.

(m) Iuuenal. Sat. XVI. v. 52. sequ.

(n) l. 3. §. 5. ff. de bon. possess. l. 1. §. 15. ff. de collat. bon. l. 1. §. 6. ad SC. Trebell. l. 7. §. vlt. ff. de donat.

(o) Noodt de Vsufuctu lib. II. cap. III. p. 451. Tomo I. Op.

(p) Galuan. de vsufr. cap. VII. §. X. p. 57.

(q) L. 1. C. de bon. mat. l. 1. C. Th. eod.

(r) L. 6. et 7. C. Theod. et l. 2. C. eod.

eiusdem iuris esse voluerunt reliqua materni generis bona, nec non lucra nuptialia (s). Tum porro LEO et ANTHEMIVS AA. (t) sanctionem illam ad lucra sponsalitia; ac IVSTINIANVS (u) denique ad vniuersa liberorum bona, quae non a patre, sed aliunde ad eos peruenerint, porrexerunt, ita, vt in his omnibus patri tantum vsusfructus, liberis proprietas concederetur, nisi certis quibusdam casibus, quos doctores ad peculium aduentitium irregulare vel extraordinarium referunt, in quibus plena est penes liberos proprietas aequae, ac in castrensi vel quasi castrensi peculio, nisi quod in illis pro patribusfamilias non habentur, adeoque nec testamentum iure condunt (x).

§. VI.

*Nec non
in bonis
emancipa-
torum pro
parte di-
midia?*

Ex quo semel a vetere illa iuris regula discessum, alter etiam auditus est vsusfructus, quem leges patri in bonis liberorum emancipatorum constituiebant. Iure enim vetere, dimisso ex potestate filio, pater totum istud peculium, sibi iam tum aduersum retinebat (y), nec quidquam perueniebat ad filium, nisi quod ei pater vltro donabat (z). At inualecente paulatim vsusfructu in bonis liberorum aduentitiis, id absurdum nascebatur, vt patri in bonis liberorum, soluta potestate, plus iuris esset, quam ea adhuc durante. Quum enim ante emancipationem bonis aduentitiis tantum vt i frui posset, post eandem ea sibi vniuersa iure proprietatis vindicabat. Quod animaduertens CONSTANTINVS M. (a) proposito edicto sanxit, vt pater emancipans filium tertia bonorum aduentitiorum parte, tamquam praemio emancipationis sibi retenta, duodecimam emancipato daret. Quamuis vero ita quodammodo emoluitus putaretur iuris antiqui rigor: tamen et haec trientis bonorum iactura paulo iniquior visa est IVSTINIANO (b), qui lege illa CONSTANTINI, vt iam ANT. CONTIVS (c) obseruauit, mire interpolata, patri emancipanti loco proprietatis in triente, vsusfructum femissis constituit, ad dies vitae percipiendum, nisi illud legis beneficium vltro ac speciatim repudiasset. Et talis est iure Romano vsusfructus paternus, cuius rationem ac indolem vel ideo hic paulo plenius exponere visum est, quod eam vulgo satis perfunctorie

(s) L. vn. C. Theod. de bon. quae filiisf.
l. i. C. de bon. quae lib.

(t) L. 5. C. cod.

(u) L. 6. C. de bon. quae lib. et §. i.
inst. per quas pers. cuiq. adquir.

(x) Galuan. *ibid.* C. VIII. §. VIII.
p. 78.

(y) L. i. pr. ff. quand. de pecul. act.
annal.

(z) L. 31. §. 2. ff. de donat.

(a) L. i. l. 2. C. Theod. de bon. matern.

(b) Ant. Cont. Var. Lect. lib. I. cap.

VIII.

(c) l. 6. §. 3. C. de bon. quae lib. §. 3.
Inst. per quas pers. cuiq. adquir.

rie tum in scholis iuridicis, tum in compendiis ac systematibus iurisprudentiae tradi, animaduertimus.

§. VII.

Iam facile est ad existimandum, haec omnia nihil attinuisse ad matrem, neque ei secundum ius Romanum vllum vsumfructum competere potuisse in bonis liberorum aduentitiis. Pater enim illo gaudebat vi patriae potestatis, eaque finita, vel ipsa pristini illius imperii memoria ius illi quoddam in liberorum bonis dare videbatur. At mater, quantumuis iure gentium parem in liberos potestatem habeat cum patre, nisi quod huic in contentione imperiorum primas concedere ipsa recta ratio videatur (d): apud Romanos tamen nullum plane in liberos exercebat imperium, quippe quod soli patri leges detulerant. Hinc pietatem quidem aequam, paremque venerationem vtrique parenti, quantumuis inaequalis esset eorum potestas, praestari iuebant Romani (e): at potestas non cadebat in matrem, quia haec iure veteri, vti GELLIVS (f) et VLPIANVS (g) obseruant, simul ac conuenerat in manum, ipsa in potestatem viri redigebatur, eique filiae familias, suaeque heredis loco erat; iuris autem expeditissimi videbatur, eum, qui in potestate est, alium in potestate habere non posse (h). Quum itaque liberi, quod ad matrem attinet, sint sui iuris, nec exolescente licet in manum conuentione, matrem in societatem imperii paterni vnquam admiserint Romani: consequens sane erat, vt nec liberi ratione illius peculium habere intelligerentur, nec mater quidquam sibi in eo lucri iure vindicaret. Quin tantum abest, vt viuis liberis materno iure quidquam in eorum bonis acquirerent, vt, ne mortuis quidem illis, lex vel Praetor eas ad luctuosam liberorum hereditatem vocaret ante SC. TERTVLLIANVM (i), nec ante SC. ORPHITIANVM liberi matri succederent (k), nisi certis quibusdam casibus, quos ex interiore iurisprudentia erudite suo more explicauit V. C. ANT. SCHVLTINGIVS (l).

§. VIII.

Moueri solet quaestio, an non matri saltim in bonis sopolis vul-

E e e e 2

Ne in bonis quibus

(d) Grot. de iure belli et pac. lib. II. cap. V. n. 1.

(e) L. 4. ff. de curat. furios. l. 1. §. 1. ff. de obsequ. par. et patron.

(f) Gell. lib. XVIII. cap. VI.

(g) Pariat. leg. Mos. et Rom. tit. XVI. Vlp. Fragm. tit. XXII. §. XVI.

(h) L. 21. pr. ff. ad leg. Iul. de adult.

(i) pr. Inst. d. SC. Tertull. Vlp. Fragm. Tit. XXVI. §. VIII.

(k) Idem ibid. §. VII. pr. Inst. de SC. Orphit.

(l) Ant. Schulting. Iurispr. vet. ant. Iustinian. p. 668.

dem liberorum illegitimum, quod contra illustrem Lynkerum ostendiur.

go quaesitae ususfructus competat? Eam adfirmat, sed subtimide tamen, vir illustris, NIC. LIB. BARO DE LYNKER (m), qui, quum adhuc Ienensem academiam doctrina sua illustraret, *de matris potestate in liberos* singularem dissertationem edidit, ita tamen conscriptam, ut nullam paene rationem habuerit iuris Germanici. In illa dissertatione ad hanc quaestionem delatus: *Hoc, inquit, de iure naturali, quin et de IVRE CIVILI, (quanquam hoc solum, in quantum ad onera educationis opus est,) adfirmandum videtur.* Sed cur id adfirmandum videretur, quum nec ususfructus in bonis adventitiis ex iure naturali proficiscatur, nec vlla lex eum matri spurri addicat? *Quia, inquit, haec mater filium alere et educare cogitur, aequum est, ut inde ei onera et labores resarciantur:* quam aequitatem deinde demonstrat ex l. 10. ff. de diuers. reg. iur. Atqui ususfructus legitimi in bonis liberorum aduentitiis fundamentum non sane est onus educationis atque alimentorum: (ita enim et mater liberorum legitimorum, quin et auus maternus nepotum bonis uti frui deberent, si forte ob patris matrisue mortem in eos hoc alendi onus deuolueretur,) (n) sed patria potestas. Diserte enim ait IVSTINIANVS (o): *Eorum ususfructus apud patrem vel auum, vel proauum, QVORVM IN SACRIS SIT CONSTITVTVS, permaneat.* In sacris autem esse, est in potestate esse (p), quemadmodum a sacris paternis absolui remittitue idem ac emancipari (q), in familiam et sacra transire idem ac adoptari (r). Semper ergo *μέδεια* illa sacrorum inuoluebat potestatem, et talem quidem, quae in matrem non cadebat. Nec mouemur ergo argumento ex l. 10. ff. de diu. reg. iur. petito. Quamuis enim quodammodo *secundum naturam sit, commoda cuiusque rei eum sequi, quem sequuntur incommoda;* recte tamen iureconsultus eximius, IAC. GOTHOFREDVS (s) monuit, in vnitis et connexis obtinere hanc regulam, veluti in contractibus (t), tutelis (u), rerum acquisitionibus (x), caussis te-

flamen-

(m) Lyncker *Diff. de matr. potest. in lib. XV. p. 19.*

(n) L. 5. §. 4. 5. ff. de agnosc. et alend. lib.

(o) L. 6. pr. C. de bon. quae lib.

(p) L. ult. C. de inoff. test. l. ult. C. de curat. fur. l. ult. C. de SC. Tertull. l. 2. C. de suis et legit. Add. Brisson. de verb. signif. lib. XVII. pag. 1814.

(q) l. 1. §. ult. ff. de ann. except. l. 31.

C. de fideic. l. 12. C. de collat.

(r) Valer. Max. lib. VII. cap. VII.

(s) Iac. Gothofr. in *Comment. ad l. 10. D. de reg. iur. p. 60.*

(t) §. 3. *Inst. de emt. l. 7. ff. de peric. et comm. rei vend. l. 1. C. eod. l. 29. §. 1. ff. pro soc.*

(u) l. 73. pr. ff. de reg. iur.

(x) §. 4. *Inst. de rer. diuis. l. 1. ff. de aqu. et aqu. pluui. l. 2. C. de alluv.*

amentariis et successione (y), et similibus, non in iis, quae ex diuerso plane fonte promanant, veluti in nostra specie, vbi onus alendi spurios ex ipso iure naturali, vsusfructus legitimus in liberorum bonis ex iure ciuili Romanorum proficiscitur. Sed demum ipse vir illustris fatetur, matrem quidem spurios in potestate habere, at potestatem illam analogam tantum nec plenam esse, quod iam initio istius dissertationis (z) argumento non vno adstruxerat. At rectius dixisset, iure ciuili potestatem illam plane nullam esse. Tametsi enim CELSVS (a) *vulgo quaesitum matrem sequi*, et VLPIANVS (b) hanc plane *legem naturae esse* dicat: potestatem tamen matri in spurios numquam tribuunt leges, vt adeo recte obseruatum sit a GABR. PALAEO TO (c), spurios nullius familiae esse censendos: non patris, quod ab eo alieni habeantur (d), nec matris, quia ea familiae suae caput sit et finis (e), adeoque neminem in familia sua, nedum in potestate habere possit.

§. VIII.

Enimuero, quamuis eo iure, quo pater, vsusfructum in peculio liberorum mater non haberet: erant tamen duo alii casus, quibus ex alia plane ratione matrem vti frui quibusdam liberorum bonis volebant legislatores. Primo enim a IUSTINIANO (f) cautum est, vt, si coniux superstes inopia laboret, defunctus autem opulentior fuerit, ille, concurrentibus tribus vel paucioribus heredibus, quartam; sin plures essent heredes, virilem portionem caperet, idque iure proprietatis, si extranei; iure vsusfructuario autem, si liberi hereditatem fortirentur. Atque ita contingere omnino potest, vt mater vsusfructu in quadam bonorum parte, quod ad proprietatem ad liberos pertinentium, ex lege gaudeat. Id cur a IUSTINIANO inuentum sit, non adeo obscurum videtur. Coniugibus enim superstitibus nec anteriores leges, nec praetor ita consuluerant, quemadmodum id requirere videbatur necessitudo, quae inter tori socios intercedit, arctissima. Equidem ex legibus antiquis vir vxoris bona omnia dotis nomine accipiebat, teste CICERONE (g). Nec hereditatis a marito relictae exors esse poterat

Constituitur tamen matri vsusfructus lege ciuili, si viro ex Authentica praeterea C. unde vir et vx. succedit.

E e e 3

vxor,

(y) L. 1. ff. de bon. possess. l. 15. ff. de collat.

(z) Lynker. *Dissert. ead.* §. V. p. 6.

(a) L. 19. ff. de statu hom.

(b) L. 24. ff. eod.

(c) Gabr. Palaet. *de Nothis spuriiisque fil.* cap. LVIII. §. V. p. 304.

(d) L. 23. ff. de statu hom.

(e) L. 195. §. vlt. ff. de verb. sign. et ibi Io. Goedd. in *Comment.* p. 1131. sequi.

(f) Nou. CXVII. cap. V. *Auth. praeterea C. unde vir et vx.*

(g) Cic. *Topic. ad Trebat.* cap. III.

vxor, quae, vti iam supra vidimus, inter heredes suos, tanquam filiafamilias, censebatur (h). At vtrique iuri tunc demum erat locus, quando vxor in manum conuenerat. Tunc enim erat κοινὸς ἀπάντων χρημάτων τε καὶ ἱερῶν, *particeps omnium bonorum sacrorumque*, vti loquitur DIONYSIVS (i). Exolescente itaque paullatim in manum conuentione, nulla amplius prodita erat coniugum inter se successio. Eius enim fundamentum non aliud erat, quam ius familiae, et illa veluti *συνδραμοτέα*, quae suis heredibus primum ac deinde agnatis, competere videbatur (k). Et quamuis praetor post legitimos etiam cognatos ad bonorum possessionem vocaret: nec id tamen vtilitatem aliquam adferebat vxori, quae marito ne affinitatis quidem, nedum cognationis, vinculo iungitur (l). Idem praetor et coniugibus profuturus, iis post liberos, legitimos, cognatos, familiam patroni, patronum patronamue aut eorum liberos sexto gradu bonorum possessionem promiserat edicto VNDE VIR ET VXOR, modo inter eos matrimonium legitimum tempore mortis constitisset (m). Ast quam raro, quaeso, contigisse credibile est, vt illi omnes, quibus coniuges postposuerat praetor, vel non existerent, vel bonorum possessionem, edicto sibi tam benigne oblatam, agnoscere nollent? Hinc melius viro et vxori prospecturus IVSTINIANVS coniugem egenam tunc quoque ad praemortui successionem pro parte admittit, quando alii heredes legitimi aderant, ita tamen, vt si liberi concurrerent, coniux, vsufructu contentus, proprietatem illis interuertere nullo modo posset.

§. X.

Prius, de quo haec actum, vsufructus materni genus ex commiseratione quadam proficiscitur: sequitur iam alterum, quod leges non tanquam insigne aliquod beneficium, sed tanquam poenam secundarum nuptiarum vtrique coniugi constituerunt. Quum enim plerumque tunc eueniat, quod scribit AMBROSIVS (n), *vt, mutato concubitu, parentes a sobole deprauentur, et praeserant liberos posterioris copulae, prioris autem negligant*; hinc gentibus plerisque, adeoque et Romanis odio dignae videbantur secundae nuptiae. Sicuti ergo Graeci celebrabant ἀνδρας κερπίδους (o), vel παρθενομίους,

(h) Vlpian. *Fragm. Tit. XXII. §. XVI.*(i) Dionys. Halic. *lib. II. Aniqu. Rom. p. 95.*(k) Corn. van Bynkersh. *Obs. lib. II. cap. I.*

(l) L. 4. §. 3. ff. de grad. et cogn. l.

§. C. de her. inst.

(m) Vlpian. *Fragm. Tit. XXVIII. §. VII. iuncto §. 3. Inst. de bon. possess.*(n) Ambros. in *Hexaem. VI.*(o) Gruter. *Inscr. p. MCXXXVI. 7. Coint. Paralip. Homeri v. 155.*

Nec non in portione, quae occasione prioris matrimonii ad illam peruenit, si iterum nubere constituit.

Ἰνικέες, quo vocabulo et LXX. Scripturae interpretes vfos reperio (p); eodemque exemplo Romani summis laudibus prosequébantur MARITOS PRIMIGENIOS (q), VIRGINIOS (r), quin et VXORES VIRGINIAS (s), quae vsurpare poterant verba Didonis apud VIRGILIVM (t):

*Ille meos, primus qui me sibi iunxit, amores
Abstulit. Ille habeat secum, seruetque sepulcro :*

ita odio existimabant dignissimos, qui taedas ferales in amissi coniugis rogo accenderent, et ad secunda vota inauspicato prouerent. Inprimis vero viduas alterius viri thalamum conscendentes omnes auersabantur (u), de iisque saepissime vsurpabant illud EURIPIDIS (uu):

*Ἀπέσταντ' αὐτὴν, ἥτις ἀνδρᾶ τὸν πάρος
Κενοῖσι λέντροις ἀποβαλὼσ' ἄλλον φίλῃ.*

*Ego autem abominor eam, quae, priorem virum
Quum amiserit, nouis connubiis alium amat.*

Quum ergo antiquissima illa de secundis nuptiis opinio, inualefcente in orbe Romano Christiana religione, etiam theologorum, quos patres vocamus, animis penitus infedisset, ceu, suo more, praeclare demonstraui vir clarissimus, mihiq; ob singularia, quibus hospitem atque auditorem in illustri Groeningana ornauit, beneficia numquam sine laude ac iucunda pristini conuictus recordatione nominandus, IOANNES BARBEYRACIVS (xx); non mirum profecto est, etiam principes Christianos, his principiis imbutos, parum fauiffe secundis nuptiis, deque iis coërcendis, aut conferuando saltim liberis prioris matrimonii peculio patrimonioe, serio cogitasse. Hinc primum THEODOSIVS M. (x) ac deinde HONORIVS ac THEODOSIVS iunior (y) lege edictali sanxerunt, vt mater, quae a liberis nupserit, in bonis a priore marito, vel vno filiorum filiarumue ex priore matrimonio acceptis, amissa proprietate, tantum

(p) *Imol.* l. 8.

(q) *Reynes. Inscript. Class. XIII.* 3.

(r) *Grut. ibid. p. MCXXXIII.* 3. et p. MLX. 4.

(s) *Gruter. ibid. p. DCCCCXXII.* 8. p. DCCCXVIII. 7. p. DCCCXXXVI. 2

(t) *Virgil. Aeneid. Lib. III, v. 28, et sequ.*

(u) *Vid. Reynes. Comment. ad Inscript. Class. XIII.* 73. p. 742.

(uu) *Euripid. in Troad. v. 662. sequ.*

(xx) *Jean Barbeyrac, dans le traité de la morale des Péres, Chap. IV. §. VIII. sequ. p. 30. sequ.*

(x) *L. 2. C. Theod. de secund. nupt. lib. III. Tit. VIII. l. 3. C. Iustin. eod.*

(y) *L. 3. C. Theod. eod.*

592 DE VSVFR. MAT. IVR. GERM. ET MAX. HAMBVRG.
 tantum vsumfructum retineret, ita tamen, vt illi esset optio, cui-
 nam ex prioris matrimonii liberis proprietatem relictam vellet. Ex
 ipsis illis legibus, quas integriores nobis exhibet CODEX THEODO-
 SIANVS, adparet, hoc edictum ad solas matres, iterum nubentes,
 pertinuisse. Quamuis enim THEODOSIVS M. patres etiam admonuis-
 set, vt liberis, quibus nouercam inducturi sint, substantiam mater-
 nam integram atque illibatam seruarent: lege tamen eos ad hoc
 obstringere religioni sibi ducebat, melius, vt opinor, sperans de
 pietate paterna, quam vt metueret, ne et patres male consulturi
 sint liberis ex priore susceptis matrimonio. At multa in his muta-
 ta sunt legibus recentioribus. Primo enim optionem illam matri-
 bus ademerunt MAIORIANVS (z), deinde SEVERVS (a), ac denique
 IVSTINIANVS (b). Hinc porro eam aui constitutionem, quum ad
 matres duntaxat pertinuisse diximus, ad patres etiam, nouercam
 liberis inducentes, produxit THEODOSIVS IUNIOR (c), experientia
 procul dubio edoctus, verissimum esse, quod olim scripsit CAIVS
 (d): patres quoque, *nouercalibus delinimentis instigationibusque cor-
 ruptos, maligne saepenumero circa sanguinem suum inferres iudicium.*
 Et hic quidem alter casus est, quo matri vsumfructum aliquem ius
 Romanum constituerat, quod non tam in eius gratiam, quam ex
 secundarum nuptiarum odio factum esse, facile vnusquisque in-
 telligit.

§. XI.

*An etiam
 vsumfru-
 ctum te-
 stamento
 relictum
 amittat ob
 secundas
 nuptias?*

Ex his vero, quae modo diximus, adparet, matrem proprietate
 ac dominio rerum, occasione prioris matrimonii acceptarum, exci-
 disse, simul ac in alterius viri amplexus ruere non dubitauerit.
 Iam inde noua emergebat quaestio, an et tunc per secundas nup-
 tias aliquid amittat mater, si a priore marito non proprietas, sed
 vsusfructus certorum bonorum, ad eam peruenerit? Quum enim,
 sublatis legibus decimariis, de quibus a nobis (e) accuratius ac-
 tum, mariti vxoribus saepe legarent vsumfructum bonorum (f),
 praediorum (g), fundorum (h), domuum, omniumque rerum,
 quae in his essent, salinarum (i), villarum (k), vestium, mundi
 mulie-

(z) Nouell. Leon. et Maioriani Tit. VIII. p. 36. Iac. Gothofred.

(a) Nouell. Leon. et Seueri Tit. I. pag. 37. ibid.

(b) Nouell. II. cap. I. et Nouell. XXII. cap. XXV.

(c) Nouell. Theodos. Iun. Tit. VII. p. 3.

(d) L. 4. ff. de inoffic. test.

(e) Comment. ad Leg. Iul. et Pap. lib. II. cap. XIII.

(f) L. 24. ff. de usu et usufr. leg. l. 37. ff. eod. l. 29. ff. de usufr.

(g) l. 25. ff. de usu et usufr. leg.

(h) l. 31. l. 38. ff. eod.

(i) l. 32. §. 2. ff. eod.

(k) l. 35. ff. eod.

muliebris, lanae, lini (l), aliarumque rerum, idque vel pure, vel in diem, vel sub conditione, ceu eius rei exempla prope innumera in ipsis pandectis nostris exstant: liberi, inexplebili cupiditate habendi etiam vsumfructum illum secundis nuptiis exstingui oportere, contendebant. Et ARCADIVS quidem ac HONORIVS AA. (m) isti liberorum intentioni eatenus suffragabantur, vt vsumfructum, testamento relictum, ob secundas nuptias perire, in rebus autem ante nuptias donatis eundem illibatum manere iuberent. Enimvero et hoc discrimen recte sustulit IVSTINIANVS (n), qui omnem vsumfructum, etiam testamento relictum, parenti binubo saluum esse debere, diserte edixit.

§. XII.

Et talis quidem est vsumfructus ille legitimus, qui matribus iure *An vsumfructus* civili Romano competere potest. Qui an et in Germania vbique *fructus* receptus sit, non immerito dubites. *Authenticam praeterea C. unde* *maternus* *vir et vx.* vel ideo non magni facere solent mulieres Germanae, *ex Auth.* quod vel communio bonorum inter coniuges obtinet, vel, vbi ab *praeterea* illa discessum est, de lucro multo pinguiore viduis prospexerunt *adhuc in* *usu sit?* leges statutariae. Priore enim casu coniugi superstiti semissis bonorum communium; immo et quibusdam locis, liberis non exstantibus, totus as debetur, idque sibi volunt paroemiae iuris Germanici: *Leib an Leib, Gut an Gut* (o), *Hut bey Schleyer, Schleyer bey Hut* (p), (quod adagium re ipsa repraesentaturi sponsus et sponsa, quibusdam locis pileum velumque muliebri in *eporoquia* altari imponunt,) itemque: *Der letzte macht die Thür zu* (q). Posteriore casu saltem portio statutaria viro et vxori constituta est, eaque debetur, siue egestate laboret superstes, siue abundet opibus. Quare authenticae illi non multum apud nos pretii statuatur, nisi sicubi statutis coniugibus non satis prospectum, aut sicubi dubia admodum est statuti interpretatio, quo casu et WESENBEIVS (r), DAN. MOLLERVS (s), PHIL. RICHTERVS (t), HENR. HAH-
Tom. II. *Heineccii Opusc. Sylloge I.* F f f f NIVS

(l) l. 39. ff. eod.

(m) l. vn. C. Theod. et Iustin. si sec. nupf. mul.

(n) Nouell. XXII. cap. XXXII.

(o) Hert. Paroem. iur. Germ. lib. I. paroem. LXVIII. p. 522.

(p) D. Georg. Werner. in Dissert. inaug. de pactis dotal. sub formula: Hut

bey Schleyer, Schleyer bey Hut. Marp. MDCCXIII.

(q) Hahn. ad Wesenb. Parat. lib. XXXVIII. tit. XI. n. III.

(r) Wesenbec. ibid.

(s) Moller. ad Part. III. Const. Sax. XX. n. 26.

(t) Richter. de Success. ab intest. Sect. III. membr. III.

§. XIII.

An vsus-
 fructus, in
 poenam
 secunda-
 rum nup-
 tiarum
 constitu-
 tus, in
 Germa-
 nia rece-
 ptus?

Nec alterius vsusfructus, quem in poenam secundarum nuptiarum constitutum diximus, vsus in Germania multo frequentior est. Quamuis enim in Germania quoque inuisae quodammodo essent iteratae nuptiae, neque ibi, teste TACITO (x), deessent ciuitates, *vbi virgines tantum nubebant, et cum spe votoque uxoris semel transigebatur*: quamuis deinde veteres gentium Germanicarum leges tantum non omnes viduas binubas lucris, e priore matrimonio ad eas profectis, spoliarent, ceu postea ostendemus pluribus: fatentur tamen iureconsulti plerique, ius illud in Germania non frequentari (y), idque saltem iis locis verissimum existimabitur, vbi parentes, ad secunda transituri vota, liberis prioris matrimonii, eorumue tutoribus, quos petere tenentur, ad edendum bonorum inuentarium obstricti sunt (z). Enimuero, quemadmodum numquam defuerunt, qui sibi laudi ducerent, iuri Romano viam in forum quam latissimam munire: ita non mirum videbitur, de vsu huius authenticae testari viros grauissimos, SCIP. GENTILEM (a), CONR. RITTERSHVSIVM (b), OLDENDORPIVM (c), LYNKERVM (d), et alios. Saltim in Frisia (e), Bauaria (f), principatu Halberstadiensi (g), Norimbergae (h), proprietatem ademtam esse coniugibus, ad secundas nuptias transeuntibus, virorum fide dignissimorum testimonio satis constat. Nos ea in re suffragari non dubitauerimus amplissimo iurisconsultorum Wittebergensium ordini, apud WERNHERVM (i), virum illustrem, ita differenti: *Alldieweilen ferner die in L. 6. C. de sec. nupt. geordnete poena secundarum nuptiarum nach der bewährtesten Rechts-Lehrer Meinung in Teutschland regulariter nicht üblich, demnach, wo die receptio angeregten L. 6. nicht*

(u) Hahn. *ibid.*

(x) Tacit. *de Morib. Germ. cap. XVIII.*

(y) Stryk. *VJ. modern. ff. tit. de hered. inst. §. III.*

(z) Brunnem. *in Comm. ad L. vlt. C. de sec. nupt.*

(a) Scip. Gentil. *de secund. nupt. cap. VIII.*

(b) Rittersh. *Iur. Iustin. Part. III. cap. III.*

(c) Oldend. *Class. V. Ad. V.*

(d) Lynker. *Analect. ad Stru. Ex-*

erc. XXVIII. thes. LIII.

(e) Io. van Sande *lib. II. tit. III. def. I. et seq. Huber. Praelect. ad Pandect. in Adpend. tit. de nupt. §. VI. p. 142.*

(f) Balthaf. *Resol. Bau. XIII.*

(g) Illustr. a Coccei. *Iur. controu. lib. XXIII. tit. II. quaest. X. p. 142.*

(h) Rittershus. *Comment. ad Nouell. Part. III. cap. V. n. 12.*

(i) Wernh. *Select. Obseru. for. Vol. III. p. 771.*

nicht in specie doceret werden mag, darauf nicht erkannt zu werden pfleget: - - - so ist man geschebener massen zu erkennen bewogen worden.

§. XIII.

Hactenus de usufructu materno, qualis iure Romano obtinuit, et quibusdam locis etiamnum obtinet. Ab eo vero toto coelo differre illum iuris Germanici, qualem supra ex STATVTIS HAMBURGENSIBVS descripsimus, satis, vti opinamur, perspicuum est. Ex *Authentica praeterea C. vnde vir et vx.* mater non nisi indotata atque egena hunc usufructum capit: iure Germanico, etiamsi eius facultates sint amplissimae. Illo iure tantum portione virili, vel quarta bonorum parte pro numero liberorum; hoc bonis omnibus hereditariis vtitur fruitur. Ille usufructus, consensu alterius mariti toro, non expirat: hic expirat omnino, ceu verba STATVTI: *so lange dieselbe bleibt unverehlichet*, perspicue innuunt. Nec minus alter ille usufructus ex *L. 6. C. de secund. nupt.* a nostro manifesto discrepat. Ille enim in poenam, et ex odio secundarum nuptiarum; hic in matris fauorem, et quoddam viduitatis solatium, est constitutus. Ille initium capit; hic finitur atque expirat, simul ac mater, pertaesa viduitatis, a liberis nubere decreuit. Ille tantum in bonis, quae occasione prioris matrimonii ad matrem peruenerunt; hic in omnibus habet locum. Ille sine onere est, nec tenetur mater liberos inde alere aut elocare, si se ipsi exhibere possint: hic cum officio alendi elocandique est coniunctus. Denique vtroque casu, quo ius Romanum usufructum aliquem matri indulget, diuisam iam inter coheredes hereditatem esse oportet: quum contra, quamdiu hic durat usufructus, iure Germanico inuectus, familiae eriscundae iudicio non sit locus. Ex quibus omnibus consequitur, vt usufructus, quem supra descripsimus, origo non ex iure Romano, sed Germanico, sit repetendus, referendusque inter reliquias institutorum patriorum, quae ex communi illo iurium Germanicorum naufragio aegre seruatae sunt aduersus vim doctorum, vniuersam iurisprudentiam Germanicam Romanae ditioni subiicere a tot saeculis strenue laborantium.

§. XV.

Quae huius usufructus origo vt extra omnem dubitationis aleam ponatur, operae pretium fuerit, per veteres LEGES ac recentiora STATVTA gentium origine Germanicarum paullisper diuagari, ex iisque demonstrare, his tantum non omnibus hunc usufructum placuisse, et plerisque etiamnum, inolescente licet iure Romano,

Ususfructus maternus iuris Germanici quomodo ab eo, qui ex iure Rom. descendit, differat?

Eum origine Germanicum esse, demonstratur ex iur.

re Wisigo-
thico.

placere. Apud WISIGOTHOS liberi non modo in patris, sed et matris, potestate esse credebantur, adeo, vt pupilli non modo vocarentur impuberes, patre orbi, sed et, quibus nec mater superstes erat, quemadmodum et hodie Germanis in ore sunt non solum *Vater-lose*, sed et *Mutter-lose Waysen*, quae loquutio Romanis procul dubio ridicula visa fuisset. At in LEGE WISIGOTHICA (k) cautum legimus, *vt licet haecenus a patre tantum relictī paruuli filii PVPILLI nuncupati sint, tamen, quia non minorem curam erga filiorum vilitatem matrem constet frequenter impendere, ideoque ab utroque parente, id est patre, vel matre, infra XXXV. annos filii post mortem relictī PVPILLI posthac nuncupentur.* Alterutro itaque parente mortuo, superstes liberos in potestate retinebat, et, quod ad bona a praemortuo relictā attinet, simul eorum legitimus erat tutor, donec aetatem legitimam annorum XXV. expleuissent. Eo enim pertinent duo alia loca LEGIS illius WISIGOTHICAE, quorum altero (l) sancitum, *vt, patre mortuo, filii in MATRIS POTESTATE consisterent, et si, marito superstite, vxor forsitan moriatur, filii, qui sint de eodem coniugio procreati, in PATRIS POTESTATE consisterent*: altero (m) vero, *vt, si patre mortuo, in minore aetate filii relinquerentur, mater eorum TVTELAM, si vellet, susciperet, si tamen in viduitate permaneret.* Haecenus itaque par erat apud WISIGOTHOS vtriusque coniugis conditio. In eo autem inter patrem matremque insigne intercedebat discrimen, quod ille, mortua matre, res liberorum non modo administraret, verum etiam fructus omnes cum filiis suis pro iure suo perciperet, et vna cum ipsis filiis suis communibus consumeret impensis (n): mater autem, si in viduitate permaneret, aequalem inter filios suos, id est, qualem vnusquisque ex filiis suis, VSVFRVCTVARIO IVRE de facultate mariti haberet portionem, quam vsque ad tempus vitae possideret (o). Ex quibus discimus, primo vt iure Hamburgico, ita et WISIGOTHICO, matrem liberos, mortuo patre, in potestate, et, si vellet, etiam in tutela habuisse: deinde eandem percepisse vsumfructum, non quidem omnium bonorum, vt iure Hamburgico, sed portionis virilis: tum porro vsumfructum illum morte demum finitum, modo a liberis non nupsisset: contra eundem statim exspirasse, simul ac viduitati praetulisset secundas nuptias. Praeterea quemadmodum iure Hamburgico disertis verbis requiritur, vt mater, eo gauisura be-

nefi-

(k) *Lex Wisigoth. lib. III. Tit. III.*

Lege I.

(l) *Ibid. Tit. II. leg. XIII.*

(m) *Ibid. Tit. III. leg. IIII.*

(n) *Ibid. Tit. II. leg. XIII.*

(o) *Ibid. Tit. II. leg. XIII.*

neficio, frugalis sit, et bona communia bene ac diligenter administret, (*dafs sie wohl haus halte:*) ita idem exigere obseruamus IVS WISIGOTHICVM verbis sequentibus (p): *Ceterum nec donare, nec vendere, nec vni ex filiis conferre praesumat. Quod si eam portionem filii matrem euertere, seu per negligentiam, siue per odium forte, perspexerint: ad comitem ciuitatis, vel ad iudicem, referre non differant, vt matrem suam contestatione commoneant, ne res, quas usufructuarius accepit, eueriat. --- Verum si ex ea usufructuaria portione aliquid probetur euersum: filii post mortem matris de eius facultatibus sarciantur.* Ex quibus verbis adparet, matrem, boni viri arbitratu non vntem fruentem, usufructu quidem non illico priuatam, sed ad praestandum tamen omne damnum obstrictam fuisse. Denique vti IVRE HAMBVRGICO paria vtriusque parentis iura sunt: ita et WISIGOTHICAE LEGES eadem per omnia de paterno maternoque usufructu statuunt, nisi quod ex his matri, vti diximus, portio tantum virilis iure usufructuario ad dies vitae relinquebatur.

§. XVI.

Similia fere IVRE BVRGVNDIONVM obtinuisse, eorundem leges Et Bur- antiquae docent, quibus itidem cautum (q), *vt, si mater nubere, gundico,* electa castitate, distulerit, filii CVM OMNI FACVLTATE in eius solatio et POTESTATE consisterent. Ergo Burgundionibus in eo conueniebat cum Wisigothis, quod parem atque aequam potestatem vtrique parenti tribuebant: sed in eo ab his discedebant quam maxime, quod matri simul omnes facultates credebant, iure usufructuario procul dubio possidendas. Attamen distinguebant Burgundiones, primo vtrum liberi in ea matris potestate permanere, an ex ea discedere, ipsique rebus suis supereffe mallent. Priore enim casu, vti iam monuimus, usufructu omnium facultatum gaudebat mater: posteriore iterum permultum intererat, viduane permanere, an a liberis nubere decreuisset, siquidem illo casu concurrens cum vno filio tertiam; cum pluribus quartam bonorum partem iure usufructuario ad dies vitae accipiebat: hoc vero exfors erat omnis substantiae a marito profectae, praeterquam dotis, sibi more Germanico constitutae. Quae iam omnia ipsis legum verbis erunt probanda. *Filius VNICVS, inquit GVNDEBALDVVS (r), defuncto patre, tertiam partem facultatis MATRI relinquat, si tamen alterum maritum non acceperit. Nam si ad ALIAS NVPTIAS transferit, omnia*

F f f f 3

nia

(p) *Ibid. Tit. II. §. XIII.*(q) *Lex Burgund. Tit. LVIII.*(r) *Lex Burg. ibid. Tit. LXII. §. I. et II.*

nia perdat, DOTE tamen sua, quam a marito acceperat, quamdiu vixerit, utatur, filio proprietate seruata. Et paullo post (s): Quaecumque sane mulier, coniuge suo in fata conlapsa, ad secundi mariti vota non ierit, aut eius adulti iam filii SECVM ESSE NOLVERINT, hac ratione cum eis defuncti mariti DIVIDAT facultatem, ut si VNVM filium habuerit, praedietae substantiae TERTIAM consequatur: sin duo aut tres, aut quatuor, aut PLVRES erunt filii, QVARTAM accipiat portionem, quam tamen post obitum eius ad filios ipsius placuit remeare. Inde ergo patet, iura illa Burgundionum Hamburgicis nostris perquam similia, ac propemodum gemina fuisse, nisi quod ad divisionem prouocare licuerit liberis Burgundionibus, simul ac iustam aetatem attigissent, et tunc vidua acceperit portionem statuariam, ad dies vitae iure vsufructuario percipiendam, quum contra mater iure Hamburgico ad diuisionem obstricta non sit, etiamsi filii sint maiorenes, suasque res ipsi administrare malint, aut filiae familiae iam enuperint, dum liberos alat, educet, et inituros matrimonium dote congrua, rebusque necessariis, pro modo facultatum dignitateque familiae, instruat.

§. XVII.

Item ex
lege Baiu-
vario-
rum.

Progredimur ad Boioarios, quorum in LEGE apud LINDENBROGIVM expressissima passim occurrunt priscae simplicitatis Germanicae vestigia. In illa (t) eadem fere sancuntur, quae paullo ante apud WISIGOTHOS obtinuisse obseruauimus, adeo ut legislator iidem paene verbis vsus sit, nec dubitare liceat, quin ius istud WISIGOTHICVM tunc ob oculos habuerit. Hoc enim LEGE BAIUARIORVM esse antiquius, ex eo patet, quod haec demum saeculo sexto a Theodorico, Francorum Rege, compilata sit, quum illud iam circa annum erae Hispanicae DIV ab Eurico rege in litteras redactum esse, ex ISIDORO HISPALENSI (u) obseruent CONRINGIVS (x) et GER. ERN. DE FRANKENAW (y). In reliquis gentium Germanicarum legibus, quas HEROLDVS et LINDENBROGIVS ediderunt, nihil admodum, quod ad hunc vsufructum pertineat, occurrere animaduertimus. Sunt enim illae maximam partem breues et abruptae: et praeter varias delictorum poenas parum, quod iurisperitiam Germanicam illustret, complectuntur. Fatemur tamen, in

LE-

(s) Ibid. Tit. LXXIII. §. II.

(t) Lex Baiuu. Tit. XIII. Art. VI. et VII. §. I. II. III.

(u) Isid. Hisp. in Chron. Goth. ad eram DIII.

(x) Conring. de Orig. iur. Germ. cap. III. p. 5.

(y) Franckenaw. Sacr. Themid. Hispan. Arcan. Sect. I. §. 5.

LEGIBVS RIPVARIA, SAXONICA et ALAMANNICA, quin et LANGO-RARDICA, quaedam reperiri, quae, gentes illas ab hoc aliorum populorum instituto paullo alieniores fuisse, docent. Vnde excerptis illis iam non immoramur.

§. XVIII.

Ceterum quam late olim patuerit ius istud Germanicum, vel inde patet, quod per magnam Galliae, Belgii et Germaniae partem etiamnum constanter obseruatur. Quamuis enim apud Andes et Carnutes, teste MORNACIO (z), illum vsum fructum ignorent: eum tamen religiose seruant Parisienses (a), Aurelianienses (b), quorum lex ceteris amplior praeter liberos et ceteros heredes includit, itemque Turonenses (c), Pictauienses (d), Burgundi (e), quin Galli ceteri tantum non omnes, de quibus prolixè agit LVD. CHARONDAS (f). In Belgio, teste PETRO PECKIO (g), Louanii per statuta ciuitatis vxori defertur vsus fructus bonorum mariti, onere tamen alendi liberos grauatus. Idem Antuerpiae obtinere, siue liberi exstent, siue ad alios heredes mariti defuncti bona peruenierint, ipsa eius vrbs STATVTA (h), et LAMB. GORIS (i), ICtus Geldrus, perspicue docent. Hic et de patriae suae consuetudine ita testatur (k): *Consuetudinaria nostra inter coniuges societas largior multo est et efficacior, vipote quae cum alterutrus vita finem non accipit, sed in liberos vsque aut ceteros defuncti heredes cum superstite continuatur, nisi hic singula domus mortuariae, vt loquuntur, bona legiime atque ex moribus descripserit, hoc est, confecto inuentario, ordine adnotauerit. Et paullo post (l): Si igitur superstes ad secunda vota transiens inuentarium, vt par est, conficere neglexerit, prioris matrimonii liberi pristinam bonorum communionem cum eodem solum continuare censebuntur, nequaquam autem secundi coniugis socii esse intelligentur, adeoque partem facient in parte parentis superstis, seruato semisse ei, quicum secundo contractum est.* Quo loco notandum, in Belgio, etiam confecto inuentario, finiri illum usum fructum. Eo enim separata intelligitur societas definitque bonorum

Obtinere hic vsus fructus maternus in Gallia, Belgio, Suecia.

(z) Mornac. ad l. 64. ff. pro soc.

(a) Molin. Consuet. Paris. Art. CCXL.

(b) Consuet. Aurel. Art. CCXVI.

(c) Consuetud. Turon. §. CCCLVIII.

(d) Lamb. Goris. Prodrum. Aduers. iur. cap. XXI. n. 5. p. 165.

(e) Chaffan. Consu. Burg. Rubr. III.

§. 2. n. 5.

(f) Charond. Obseru. Iur. Gall. verb. communauté p. III. et sequ.

(g) Peck. de Testam. coni. lib. V. cap. VI. n. 2. p. 645.

(h) Statut. Antu. Tit. XLI. §. XCIII.

(i) Lamb. Goris ibid. n. 5.

(k) Idem ibid. n. 3.

(l) Idem ibid. n. 12. p. 162.

rum pristina communio, quia est actus societati contrarius, uti docent PYRRHVS ANGELBERMAEVS (m) et LVD. CHARONDAS (n). Denique in Sueciam vsque penetrasse consuetudinem illam veterem, vel ea demonstrant, quae ea de re in IVRE PROVINCIALI SVEVICO (o), quod IO. LOCCENIVS latine edidit, leguntur, quaeque hic breuitatis studio exscribere merito superfedemus.

§. XVIII.

In Sueuia,
et Fran-
conia.

Magis nostra interest, redire in Germaniam, et an ibi extra Hamburgum similis consuetudo inoleuerit, disquirere. In superiore Germania ius hoc olim viguisse vel ex SPECVLO SVEVICO (p) constat, vbi cautum: *Stirbt einer Frauen ihr Mann, sie bleibet in des Mannes Gut ungetheilet mit ihren Kindern.* Quum itaque ius istud prouinciale Alamannicum olim commune fuerit superioris Germaniae prouinciis: non sane mirum est, vsusfructus huius in Sueuia ac Franconia vestigia passim superesse. Saltim de Hala Sueuorum, patria sua, ex codice STATVTORVM MSC. refert illustris Academiae Hallensis Cancellarius, IO. PETR. A LVDEWIG (q), olim coniugem superstitem in bonis mariti omnibus, praeterquam feudali- bus, parentes, fratres et sorores et reliquos defuncti cognatos exclusisse, postea autem obtinuisse, ut in bonis mariti superstes vxor habeat eousque vsusfructum, (*den Beyfuz*) quo vsque non iuerit ad secunda vota, et tunc demum ad diuisionem obstricta sit. In Ducatu Württembergico hodie quidem res aliter se habet ob fucum iuris Romani, qui statutis istis vbique haeret, olim tamen et ibi matrem viduam cum liberis non diuuisse, recte collegeris ex IVRIS PROVINCIALIS WVRTENBERGICI (r) verbis: *Demnach des Ehrrechts halben bisher viel Klage entstanden, bevorab da die Eheleute einander succediret, obgleich derselben zusammen gebrachtes Vermögen nicht gleich gewesen, folglich entweder der überlebende Ehegatte, oder die hinterlassene Kinder bevorthielet werden müssen &c.* Constantius ius hoc retinuerunt Francones. Vnde IUSTVS VERACIVS (s): *Mortuo itaque coniuge alterutro, superstes DOMINIVM consequitur solitarie, neque demortuo est integrum, aliter disponere in testamento, neque liberis vlla legitima, quam post exspectare debent a superstite.* Vsusfructus videtur vocandus, quem minus pro-

(m) Pyrrh. Angelberm. ad Consu. Au-
rel. Tit. X. cap. III.

(n) Lud. Charond. ad Consu. Paris.
Art. CCXX. p. 140.

(o) Io. Loccen. Ius prou. Suec. tit. II.
cap. XV.

(p) Spec. Sueu. cap. XXXIII.

(q) Ludewig Opusc. Tom. II. p. 1302.

(r) Ius prou. Würtentb. Part. III. Tit.
I. p. 426.

(s) Iust. Verac. Consuet. Bamb. Part.
II. quaeß. 1. et 2.

proprie VERACIVS adpellavit dominium, siquidem saluam procul dubio liberis esse oportet facultatem paternarum substantiam, alioquin exfortibus futuris hereditatis paternae, si forte mater prodiga contigerit. Nec in reliqua Franconia se rem aliter habere, ex IVRE DVCATVS FRANCONICI (t) et IVRE PROVINCIALI HENNEBERGICO (u) discimus. Plerisque enim locis istius tractus arctissima inter coniuges est bonorum omnium communio, eiusque praeter alios et is effectus est, vt liberi, mortuo parente, matre autem adhuc superflite, vel vice versa, non succedant, vti docent ABR. A WESEL (x) et SAM. STRYKIVS (y).

§. XX.

In inferiore Germania non minus frequens est illud matri Germanae competens beneficium. De statuto huius generis Coloniae, Bremae, in ciuitate et tractu Mindensi, in Westphalia reliqua, Sursati, Lubecae, Luburgi et in Prussia. *Vort so wann das Eheleute bey einander sitzen in ehelichen staat, und Kindere gewinnen. Ist dann Sache, das der Eheleute eines ableibich würde ohn Testament, Vermächtnis oder Aufracht zu machen unter ihnen beyden: so soll der letzt Lebendige bleiben sitzen gerußt und geruhig in allen ihren Erben, Erbrenten und Gütern, da sie mit gesamender Hand angeschrieben stunde, beweglich, und unbeweglich, und seine Kindere darmit füglich seyn, halten und fort abnebestatten geistl. oder weltlichen Standes, so als es den Freunden und den Magen bedunckt gerathen seyn.* De Bremensi ex CODICE STATVTORVM MSC. (a) haec extulit illustris a LVDEWIG (b): *wor two Lüde tosammen koment, Mann und Frauen in Echschup, und Kinder winnent, so welcke öbre eher stervet, de beeruet den andern. Stervt de Mann allererst, und holt sick die Fraue wol und ehrlicken nach öbres Mannes Dode: de Frauwe schall mit öhren Kindern freylicken siten an Erve und in allen Gütern.* — *Mindae Westphalorum consuetudinem similem adlegat CRVSIVS (c). Nam et ibi coniux superstes bona communia administrat, liberofque alit et elocat, donec vel ad secunda vota transeat, vel liberof a priore matrimonio*

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I. G g g g nio

(t) Landgerichts-Ordn. des Herzogth. Francken. Part. III. tit. LXXXVIII. §. II.
(u) Jus Prou. Henneb. lib. III. tit. IIII. cap. XII. XV. Schilter. Exerc. III. §. XI. pag. 57.

(x) Wesel de Connubial. bon. societ. tract. I. n. 58. et tract. II. cap. II. sequ.

(y) Stryk. Diff. de Singular. Connub. iur. in Germ. cap. II. §. XVII. p. 25.

(z) Koeppen. lib. I. Obs. CXXVIII. n. 20.

(a) Statut. Brem. Tit. V. §. II.

(b) Ludewig ibid. p. 1304. et sequ.

(c) Crus. ad Statut. Mind. Lib. II. Tit. II. Art. XVI. sequ.

no superstites, data dimidia bonorum parte, a se separet. Id quod et in principatu Mindensi vniuerso obseruari, ex actis se didicisse, ait HERTIVS (d). Nec aliis moribus in reliqua fere Westphalia viuunt, ceu ex eius tractus variis statutis demonstrare in proclui esset, si iam excutere vacaret illustris HOFFMANNI nostri bibliothecam, cuius in pluteis praeter alia egregia tantus reconditus est veterum statutorum, manu exaratorum impressorumque, thesaurus, vt nesciam, an similem vel vlla bibliotheca publica per Germaniam ostentare possit. Iam adscribere tantum iuuabit testimonium publicum Synedrii ac Senatus Neoburgensis ad Vifurgim, quod protulit HVDALR. AB EYBEN (e) ex eoque HERTIVS (f): *Er werden von der Mutter die Kinder erzogen, und zu dem, was einm ieden beliebig zu lernen, angehalten, mit Speise, Kleidung, und, wann sie erwachsen, bey der Aussteuerung mit nothdürfftigen Kleidern, Leinen-Geräthlein und Bett-Gewandten versehen. Dahingegen behält die Mutter die völlige administration und Abnutzung der Güter. Solten aber die Vormünder vermercken, dass die Mutter, oder derselben Mann, die Güter ohne deren Consens zu alieniren, oder sonsten mit Schulden zu aggrauiren sich unterstünden, und vernehmen liessen: auf solchen Fall haben sie sich derselben anzumassen, und dieselbe von einander zu setzen. Sonst verbleibt es nach dieser Stadt Gewonheit, Längst Leib, längst Gut, es sey dann, dass eiliche Voriabre bewilliget, und in denen Ehe-notuhn etwas anders versehen wäre.* Ex quo loco simul discimus, quid sibi velit paroemia iuris: *Längst Leib, längst Gut*, quam recte ita interpretatur HERTIVS (g): *Superstes coniux bonorum vsufructu gaudet.* Similis est SVSATENSIVM, et, qui sibi eorum iura adoptarunt, LVBECENSIVM (h) sanctio, nisi quod hic additur, vsufructum illum finiri non modo secundis nuptiis, verum etiam ingressu in monasterium, (*wann sie sich in ein Closter oder Gottes-Haus einkauffen will.*) Sed quandoquidem ius statutarium Lubecense in omnium manibus est: nos hic tantum e SVSATENSI (hh) quaedam adscribemus: *Ein Mann oder Frau, welche Kinder haben, und nicht wieder zur andern Ehe schreiten, bleibet in voller administration aller Güter, ohn Unterscheid, welchen diesel-*
be

(d) Hert. paroem. iur. Germ. Lib. I. paroem. LXVIII. §. 2.

(e) Eyben Part. III. de Tucl. fem. Membr. V. §. VI.

(f) Hert. *ibid.*

(g) Hert. *ibid.*

(h) Ius Lubec. Part. II. tit. II. Art. VIII.

(hh) Henr. Melch. Schütte de Iure Susat. eiusque et iuris Ciuil. collat. §. X.

be zukommen, und darf davon keine Rechnung thun, jedoch sind sie schuldig, die Kinder gebührlich daraus zu unterhalten, und denselben gebührende Aussteuer davon zu geben. Nec Luneburgi aliam vigere consuetudinem, auctor est HARTWIGVS DE DASSEL (i). Profert laudatissimus a LVDEWIG (k) etiam testimonium Senatus SVATENSIS, (nisi forte legendum sit, vel SVSATENSIS, vel SVNDENSIS,) in quo anno MDCLXXI. consuetudo istius vrbis ita describitur: So lange eine Frau in unverrücktem Wittwenstand sich befindet, hat sie die freye administration aller Güter und die Abnutzung, zumahlen unberechnet. Quin et in Prussiam ius istud penetrasse, argumento sunt ea, quae in IVRE PROVINCIALI (l), et STATVTIS GEDANENSIBVS (m) hanc in rem praeciipiuntur.

§. XXI.

Quum ergo ea in re ius SVEVICVM et LVBECENSE tam amice *Olim es in Saxonia electo-rali.* conspirent: mirum sane esset, ac veluti monstro simile, si hic diuortium fecisset IVS SAXONICVM, vnde et istud paullo accuratius expendere operae pretium fuerit. De illo iam WESENBEICVS (n): *Moribus, inquit, SAXONVM, etiam iure patrio matres administrant, et fructus lucrantur, donec liberi adolecant, et ab iis separentur.* Quam thesin suam probat ex ipso SPECVLATORE SAXONE (o), vt mirum non sit, ei hac in re adsentitos esse iuriconsultos eximios, IAC. SCHVLTES (p), REIN. ROSAM (q), MATTHIAM BERLICHIVM (r) et alios. Sed quamuis iam ante WESENBEICVM eadem scripsissent GLOSSATOR SPECVLI SAX. LATINVS (s) et LVD. FACHSIVS (t), nec aliter olim pronunciaffent collegia iureconsultorum Saxonica: Wesenbecio tamen indignatus BEN. CARPZOVIUS (u), perinde ac si ille primus mortalium id somnium somniaffet, nihil fecit reliqui, vt eius argumenta profligaret. Nec ferre potuit vir ille, iuris Romani amantissimus, PHIL.

G g g g 2

RICH-

(i) Hartw. de Dassel Consuet. Luneb. Arr. I. p. 149.

Pist. Part. I. quaest. XXVII. n. 10.

(k) Ludwig. Opusc. Tom. II. p. 1160.

(q) Rosa in Addit. ad Moller. Parr. II. Const. XI. n. 11.

(l) Ius prou. Pruss. lib. II. Tit. VI. Arric. II. §. 6. p. 301.

(r) Berlich. Part. II. Concl. XII. n. 11.

(m) Ius Stat. Gedanens. Part. II. cap. V. art. VIII.

(s) Glossa ad Ius prou. lib. I. Art. XXIII.

(n) Wesenbec. Paratit. D. tit. de tutel. n. 5.

(t) Fachs. Differ. Iur. Ciuil. et Sax. Part. I. Diff. XVII.

(o) Ius prou. Sax. lib. I. Art. XI.

(u) Carpzou. Part. II. Const. X. Desin. XIII. n. 2.

(p) Iac. Schultes Quaest. pract. XXXXVI. n. 21. et in Addit. ad Mod.

RICHTERVM (x), ICTum Ienensem, Wesenbecii fuscipientem patrocinium, argumentaque Carpzouii modeste examinantem, sed ei operosas vindicias opposuit in Responso iuris electoralis (y). Nactus erat Carpzouius aduersarium, iisdem innutritum principis. Ambo conuenerant,

Et cantare pares, et respondere parati:

nec deerat causae RICHTERVS (z), ceu eius scripta vnumquemque conuincunt. Sed interea Scabini Lipsienses partes CARPZOVII, ceu ipse gloriatur, sequi coeperant, adeoque facile fuit obtinere decisionem electoralem (a), qua consuetudini antiquae haec quidem in re repudium daretur. Et ita, mirantibus rerum peritioribus, (id ipsum enim est, quod tam false perstringit loco supra recitato ZIEGLERVS,) iure suo exciderunt matres viduae in Saxonia electorali, annitente potissimum CARPZOVIO, cuius de triumpho iure repetas illud poetae:

Victrix causa Diis placuit, sed victa Catoni.

§. XXII.

*Carpzouii
et Richteri
de hac
re controuersia.*

At quaenam illa sunt argumenta tam luculenta CARPZOVII (b), quibus ille tamquam alter Pericles vniuersam Saxoniam mouit? Primo negat, illum vsufructum maternum in Saxonico iure praesidium reperire, eiusue volam vestigiumque occurrere in textu, quem laudatit WESENBECIVS. Deinde eum vel ideo locum habere posse negat, quod fundamentum vsufructus paterni sit patria potestas, cuius matrem esse participem, neminem, nisi in iure hospitem, dicturum. Addit nonnulla de auctoritate opinionum communium, et doctorum, de consuetudine attestantium, sed quae parum aut nihil ad rem faciunt. Iam quid ad haec RICHTERVS (c)? Dubium esse, ait, quid ex textu IVRIS SAXONICI (d) probare voluerit WESENBECIVS, et an non eo demonstrare voluerit duntaxat, matrem iure etiam Saxonico ad tutelam vocari. Deinde parum interesse, probetne aliquid iste locus, nec ne. Ius enim Saxonicum auctoritatem suam habere ex obseruantia, hanc autem in Saxonia olim constanter probasse vsufructum maternum, ceu constet WESENBECCII aliorumque ICTorum Saxoniorum testimoniis, quibus fidem derogare nefas videri. Quin si concedi

(x) Richt. Diff. de usufructu. §. V.

(y) Carpz. Resp. Iur. Elect. lib. VI. tit. VII. Resp. LXX.

(z) Richter. Part. I. Decif. XVII. n. 11. sequ.

(a) Decif. Elect. Sax. LXII.

(b) Carpzou. Resp. Iur. Elect. ibid.

(c) Richter. Part. I. Decif. XVIII. n. 14. sequ.

(d) Ius prou. Sax. lib. I. Art. XI.

di oporteat, WESENBECIUM thesin suam ex illo iuris Saxonici textu perperam probasse: piaculum tamen non futurum esse, excellentis cuiusdam doctoris sententiae adhaerere, licet ex alio principio, aliaque plane ratione. Praeterea vel maxime vrget, non consequi omnino, vt, si mater exfors sit patriae potestatis, ei nec vltusfructus in bonis liberorum a lege possit constitui: vnus rei plures esse posse causas, multaue concedi matri ex alia ratione, quae patri ob potestatem in liberos attribuantur, veluti, vt consensum impertiatur liberis, in iuris matrimonium; vt in ius vocari non possit, nisi impetrata a Praetore venia: vt liberis tutorem testamento dare possit, reliqua. Adhaec vix vmbra hodie superesse patriae potestatis, fateri FRANTZKIVM (e): et SCHNEIDEWINVM (f) ostendisse, patrem, separatis liberis, vsumfructum in peculio aduentitio amittere, quum tamen separatione illa patria potestas finiri non videatur. Possè ergo et patri, durante potestate, vsumfructum negari, et matri, ea potestate in liberos destitutae, concedi, ob onus alendi educandique, vel alias rationes, quae in patrem non aequè cadant. Reliqua DECISIONIS illius RICHTERIANAE pars in vindicanda doctorum de consuetudine et obseruantia testantium auctoritate, colligendisque ICtorum Ienensium praeiudiciis versatur, quibus omnibus iam non immoramur, id tantum in praesenti monentes, nec CARPZOVIUM malam causam admodum bene, nec RICHTERVM bonam satis feliciter defendisse.

§. XXIII.

Primo enim in vindicando IURIS SAXONICI textu (g) WESENBECIUM manifesto deserit RICHTERVS, quum ille eum rectissime Carpzouii allegarit. An enim ibi REPKOVIUS, *Hält ein Vater seine Kinder in Vormundschaft nach ihrer Mutter Tod, wann sie sich darnach von ihm scheiden, er soll ihnen geben und lassen alles ihr Mutter Gut, es sey ihm dann von Unglück und ohne seine Schuld abgegangen. Dasselbige soll das Weib den Kindern auch thun, ob ihr Vater stirbt, und ein ieglich Mann, der der Kinder Vormund ist.* Hic inter paternam maternamque tutelam nihil statuitur discriminis, quumque in Saxonia expediti iuris sit, patrem tutorem bonis liberorum aduentitiis vti frui: non male cum aliis doctoribus inde collegit WESENBECIUS, matrem etiam tutricem eodem iure gaudere, donec liberos a se separarit. Equidem paralogismum hic sibi videre

G g g g 3 dere

(e) Franzk. Exerc. II. Quaes. III. in fin.

(f) Schneidew. in Comment. ad tit. Inst. de patr. potest. n. II.

(g) Ius prou. Sax. lib. I. Art. XI.

dere visus est CARPZOVIUS, quia addatur *und ein ieglich Mann, der der Kinder Vormund ist.* Eodem enim argumento probari posse, vnumquemque tutorem, etiam extraneum, bonis pupilli vti frui debere: et inter omnes tamen constare, qui artem ratiocinandi bona fide imbiberint, nihil omnino probari argumento, quod nimium probet. Sed inciuile est, legem ita interpretari, vt rationem non habeas *παράλληλισμῶ* et *coniunctorum origine et loco*, ceu ea vocauit HVGO GROTIUS (h). Sane cum textu nostro coniungendus est alter, qui ita se habet (i): *Dem, so des Kindes Erbe ist, soll sein Vormund von Jahr zu Jahr des Kindes Gut berechnen. Wo aber der Vormund auch Erbe mit ist, (id quod de matre vel maxime verum est (k), so darf er niemand des Kindes Gut berechnen.* Iam ergo concedimus, eadem, quae de patre dicuntur in textu IVRIS PROVINCIALIS Lib. I. Art. XI. non modo ad matrem, sed et alios agnatos proximos pertinere, nec tamen ideo plus iusto probare argumentum WESENBECHII. Sensus enim totius loci, CARPZOVIO parum intellecti, hic est: Matre defuncta pater est ordinarius liberorum tutor in bonis maternis, eaque administrat, fructusque inde omnes percipit, nec ad rationes obstrictus est, sed officio suo functus dicitur, si liberis a se separandis saluam reddiderit substantiam, adeo vt nec damnum in ea praestare teneatur, nisi sua culpa datum. Eadem matris iura sunt, vbi pater decefferit, siquidem et ipsa fructus omnes tamquam tutrix, a natura ipsa constituta, eaque *ἀνεκλόγη* percipit, separandisque non nisi saluam restituit substantiam. Denique et eodem iure vtitur *ein ieglich Mann*, quilibet alius tutor, puta legitimus, seu agnatus, modo spes ei proxima sit hereditatis. Ita et, quod ad alterum CARPZOVII argumentum attinet, ei profecto neruos omnes incidere potuisset RICHTERVS, si ostendisset, iure Germanico matrem non minus, quam patrem in liberos potestatem exercuisse, eamque, mortuo alterutro parente, liberisque adhuc impuberibus, tutelae nomine venisse, alioquin administrationem illam iure istius potestatis durasse quibusdam locis, vsque dum liberi essent separati, alibi, vti Hamburgi et in Westphalia, quamdiu vixerit, modo ad secundas nuptias non transierit. Sed haec exspectanda non erant a iuriconsulto temporibus illis, quibus florere RICHTERVS et CARPZOVIUS. Nam et haec igno-

(h) Grot. de Iure belli et pac. lib. II. cap. XVI. §. VII.

(i) Ius prou. Saxon. lib. I. Art. XXIII.

(k) Stryk. de Success. ab intestato Dissert. II. cap. I. §. III.

ignorare tum in laude ponebatur, et si quis ausus esset tam inaudita loqui, non defuturus profecto fuisset, qui hominem miserum non mitius acciperet, quam TABOR nouatorem illum, bono publico natum, HERM. CONRINGIVM.

§. XXIII.

Enimvero quamuis in Saxonia electorali vsusfructum illum obliterarit immoderatus iuris Romani amor: in aliis tamen prouinciis Saxonice et vicinis diligentior mansit moris tam antiqui custodia. Per vniuersam enim Thuringiam vsusfructum matri viduae etiamnum concedi, docent RICHTERVS (l), STRVVIVS (m), SCHILTERVS (n), LYNKERVS (o) et alii. In eo tamen ibi discessum a reliquorum Germanorum consuetudine, quod vsusfructus iste non durat ad dies vitæ, sed, vti RICHTERVS pronuciari solere scribit, *bis die Kinder zu ihren mündigen Jahren kommen, und nicht mehr von der Mutter ihren Unterhalt erlangen*: id quod procul dubio ex ICTorum ingenio est. Sincerio rem enim atque incorruptiorem hanc consuetudinem in ipsa Thuringia seruarunt Mulhusini, vbi STATVTIS (p) cautum, *dass das überbleibende Theil, (pater vel mater,) bleibe ein Herr aller Güter, welche sie beyde nach der Einsegnung oder Priesterl. Trauung und beschrittenem Ehebette mit einander zusammengebracht, erworben, ererbet und besessen haben. Und dass die Kinder keine würrckliche Anforderung an solchen Gütern haben, so lange der überbleibende Vatter oder Mutter am Leben, und im Wittwenstande bleibet.* In principatu Anhaltino idem ius passim olim obseruatum esse, vel ex verbis LEGVM PROVINCIALIVM ANHALTINARVM (q) colligas: *Wir befinden aus täglichen Klagen, dass in unsern Landen viel wiederwärtige Gewonheiten enthalten, wie die Erbschafften plegen genommen zu werden, sonderlich wann sich Todes-Fälle zwischen Mann und Weib zutragen, dass die Frauen, die überbleiben, wieviel Kinder auch vorhanden seyn mögen, oder wie sonst ihre Habe ehedem beschaffen gewesen, an etlichen Orten die Güter alle, an etlichen die Helffte, nehmen.* Vbi illud: *die Güter alle nehmen procul dubio intelligendum de vsufructu, quo superstes in bonis communibus ad dies vitæ gaudebat, modo ad secunda vota non trans-*

In reliqua Saxonia passim eius vsusfructus vestigia occurrunt.

(l) Richter. *ibid.* n. 32.

lib. §. XV.

(m) Strau. *Syns. Iur. Ciu. Exerc.*(p) *Statut. Mulhus. lib. III. Art. XX.*

XII. §. V.

§. I. et sequ.

(n) Schilter. *Exerc. III. §. XII.*(q) *Fürstl. Anhalt. Landes-Ordnung.*(o) Lynker. *Diff. de matr. pot. in**Tit. XXXV.*

transierit. Nam Seruestae, vrbe istius tractus facile principe, statutum huiusmodi etiamnum obseruari, KOEPPENIVS (r) testatur.

§. XXV.

*Fundamentum huius vsusfructus an quaerendum in tutela materna? an in praemio educationis? an in sola communi-
one bonorum?*

Quae hactenus ex tot variarum prouinciarum vrbiumque statutis decerpimus, ea neminem, vti opinor, dubitare patientur, quin vsusfructus ille maternus, qualis in STATVTO HAMBVRGICO describitur, ex iure antiquo et genuino Germanorum descendat, et olim in vniuersa Germania obtinuerit, priusquam eum loco cedere coegit ius Romanum, et iurisconsultorum, illi vnice in-
nutritorum, auctoritas. Iam itaque dispiciendum porro, quodnam sit verum ac genuinum istius vsusfructus fundamentum. Qui illud in sola tutela materna quaerunt, quod nonnullis facere videntur WESENBECIVS (rr) et BERLICHIVS (s): procul dubio falluntur? Quamuis enim ei sententiae faueant, quae paullo ante ex iure WISIGOTHICO et SAXONICO vidimus: non tamen ex tutela sola potest explicari vsusfructus, qui plerisque locis non maiorenitate, sed vel liberorum separatione, vel secundis nuptiis, finitur, quin alibi ad mortem vsque parentis superstitis durat. Nec sane ea mens fuit doctissimi WESENBECII, quippe qui diserte addit, *matres IVRE PATRIO administrare*. Nec male. Parentis enim vtriusque potestatem in liberos adhuc impuberes et minores Germanis vocari consueuisse TVTELAM, patet ex loco elegantissimo, quem ex STATVTIS ILMENSIBVS anno MCCCL. conditis excerptit SCHILTERVS (ff): *Wer eines Kauffmannes Son, des Formunde syn Vater unde syne Mutter sind, lesset spelen, addir weret, addir syne Kleyder lesset abezihen in synem Huse, der sol des Geldes ôme noch synen Erben nimmer gegeben. Unde der wirt sal rûmen, alzo lange, das her Gnade an Herren unde an Bürgern vindet*. Non magis expeditum est, quod RICHTERO (t), STRVVIO (u) et LYNKERO (x) in mentem venit, vsusfructum hunc matri deberi, tamquam praemium educationis ac sollicitudinis. Quamuis enim speciosa videri possit haec ratio in Thuringia, vbi, cessante alendi educandique officio, etiam vsusfructus ille expirat: ei tamen locus non erit Hamburgi, Sufati, Lubecae, ac ne Mulhusi quidem, quia ibi ususfructus ille non nisi cum vita matris vsusfructuariae fini-

(r) Koeppen. *lib. I. Obs. CXXVIII.*
n. 20.

(rr) Wefenbec. *Paratit. D. de tutel.*
num. 5.

(s) Berlich. *Part. II. Concl. XII. n. 11.*

(ff) Schilter. *Exerc. ad Pand. XXXVII.*

§. XXXXII. *not. a. p. 610.*

(t) Richt. *Part. I. Decis. XVIII. n.*
II. *sequ.*

(u) Struu. *Exerc. XII. §. V.*

(x) Lynker. *Dissertat. citat. §. XV. p.*
19. *et sequ.*

finitur. Si dixeris, ipsam pristinorum beneficiorum memoriam ibi hoc efficere, vt vsusfructus, etiam cessante educationis onere, indulgeatur: difficulter admodum reddes rationem, cur mater eo beneficio excidat, simul ac pertaesa viduitatis, ad secunda vota transire decreuerit. An enim ideo minus obstricti erunt liberi ad gratias matri honestae referendas, quia iure suo vsa iterum nupsit? LAMBERTVS GORIS (y) et DAV. MEVIUS (z) istum vsusfructum repetunt a communionem illa bonorum vel *κοινωνία*, quae inter coniuges est. Sed nec id facile admiserint in Thuringia, aliisque quibusdam locis, vbi ignoratur vniuersalis illa inter coniuges bonorum societas. Salm inde colligent, non solam illam bonorum communionem esse causam beneficii, quod coniugi superstiti, soluta per mortem societate, competit.

§. XXVI.

Nos itaque comparatis rebus omnibus, quae huc facere videntur, subductisque rationibus, summam hanc facimus cogitationum nostrarum, iure Germanico arctissimam inter coniuges fuisse societatem, ex ea natam esse communem vtrique parenti potestatem in liberos, et ex aequa denique illa parentum potestate vsusfructum illum coniugis superstitis prono alueo fluxisse. Quae omnia, quum vulgo non satis comperta sint, ordine probare iuabit. Et communionem quidem illam bonorum inter coniuges iam alii satis superque demonstrarunt. Quum enim apud Germanos, Celtasque omnes, mulieres, testibus VARRONE (a), DIODORO SICVLO (b), STRABONE (c) ipsoque TACITO (d), a viris non modo in societatem lecti et dignitatis, sed et laborum periculorumque adoptarentur, adeo, vt illae ne quidem extra bellorum casus et pericula essent: recte inde collegerunt maiores, non solum bona omnia et onera, sed et iura, inter coniuges communia esse oportere, adeoque et potestatem in communes liberos parem vtrique coniugi esse concedendam. Obseruarunt id iam pridem ICTI egregii, HVB. GIPHANIVS (e), GEORGIUS SCHVLZIVS (f), CASP. ZIEGLERVS (g), FELTMANNVS (h), THOMASIVS (i),

Verum eius fundamentum est materna potestas in liberos, et, quae inde fuit, arctissima inter coniuges communio.

Tom. II. *Heineccii Opusc. Sylloge I.* H h h h et

(y) Lamb. Goris, *Prodr. Aduersar.* l. c.

(z) Meu. *ad ius Lubecens. Part. II. Tit. II. Art. VIII.*

(a) Varro *de re rustica lib. II. cap. X.*

(b) Diodor. Sicul. *Biblioth. lib. III. cap. III.*

(c) Strabo *Geogr. lib. III. p. 165.*

(d) Tacit. *de Morib. Germ. cap. XVIII.*

(e) Hub. Giphan. *Comment. ad tit. Inst. de patr. potest.*

(f) Schulz. *in Synopsi Inst. cod. tit. lit. b.*

(g) Ziegler. *in praefat. ad Not. et Animadu. in Hug. Grov. de Iure bell. et pac.*

(h) Feltm. *Spicil. Inst. Disp. V. th. XXI.*

(i) Thomaf. *de vsu pract. doct. Inst. de patr. pot. cap. II. §. X.*

et alii, quorum sententia priscis Germanorum legibus ac monumentis, ipsisque, qui quotidie oculis nostris obuersantur, moribus quam maxime consentanea est. Primo enim leges veteres Germanorum matri diferte tribuunt potestatem, et eandem quidem, quae patri adscribitur, ceu docent loca, quae ex lege WISIGOTHICA et BVRGVNDICA iam supra (§. XV. XVI.) protulimus. Deinde apud Germanos non solum noti sunt *Vaterlose*, sed et *Mutterlose Waysen*, et tunc demum puer puellae immaturae aetatis pro pupillo vel pupilla habetur, si vtrumque parentem amiserit, quod itidem supra (§. XV.) lege WISIGOTHICA cautum esse diximus. Atqui absurdum esset, sibi concipere pupillum matre orbatum, si, uti iure Romano, ita Germanico, matri nihil in liberos potestatis fuisset. Accedit, quod matris non minus, quam patris consensum requirere tenerentur liberi in Germania, non solum in sponfalibus et nuptiis, sed et in alienationibus, donationibus aliisque actibus, ex quibus detrimenti quidquam capere possent. Exstat huius generis exemplum apud illustrem a LVDEWIG (k), qui in Reliquis MSC. inter alia edidit diploma Burchardi, Comitis in Valkenstein, quo anno MCCCXXX. ecclesiae Halberstadiensi tradit castrum in Valkenstein et castrum in Engersleben, cum oppido et omnibus proprietatibus, *idque CONSENSU MATRIS suae, dominae Luigardis, et aliorum; quorum CONSENSUS requirendus fuerat, ad id SPECIALITER accedente.* Similiter apud AVB. MIRAEVUM (l) reperitur diploma Godofredi Bullonii, qui anno MLXXXVIII. monasterium S. Petri Bullonienae praedio quodam locupletaturus, his verbis utitur: *hanc meam intentionem quum retulisset MATRI meae, IDAE, praedicti ducis filiae, et fratribus meis, BALDVINO EVSTACHIO, eorum deinde consilio et CONSENSU VOLUNTARIO ecclesiam nostram nostri proprii et hereditarii iuris de Baseio destinauimus et donauimus. - Quod donum ut ratum et firmum esset, eandem MATREM meam et fratres meos mecum Bulonium duxi, et in praesentia optimatum meorum vestituram praedictae ecclesiae in Baseio SIMVL deposuimus super altare beati Petri.* Eodem modo, consensum maternum in alienationibus se adhibuisse, fatentur anno MXXXXIII. Wennemarus, dominus de Lilerii (m), et anno MLXXVIII. Waltherus Ribodimontanus (n). Quin tanta fuit matrum in liberos potestas, ut Gisla Gandauen-

sis,

(k) Ludew. Reliqu. MSC. Tom. VII. p. 447.

(l) Aub. Miraeus in Cod. Donat. piar. cap. LXVI. p. 77. edit. nou.

(m) Miraeus Dipl. Belg. lib. I. cap. XXX. p. 150.

(n) Idem *ibid.* cap. XXXX. p. 163.

fis, secundum mundanae dignitatis gloriam, vti ipsa ait (o), liberis orta parentibus, et satis ingenua, anno MCCC. se cum tota sua sobole tradiderit B. Gertrudi in seruitutem, quod et anno MCXXXIII. fecisse animaduertimus Tungerloae Adelam, nobilem matronam (p), ea conditione, vt omnes posteri eius, qui de semine eius procrearentur, tam viri, quam feminae, singulis annis pro capitali censu vnum denarium Antuerpiensis monetae in natalitate B. Mariae saepe dictae ecclesiae persolvere deberent, et sex in matrimonio contrahendo, et sex in obitu eiusdem monetae. Quae omnia sane ita comparata sunt, vt sine potestate matris in liberos intelligi vix possint.

§. XXVII.

Iam ergo ex ea potestate, quae non in iure vitae et necis, aut iure venundandi, nec in iure omnia indistincte per liberos acquirendi, sed in iure educandi elocandique liberos, bonaque eorum liberrime et sine onere rationum reddendarum administrandi constituisse videtur, recte colligebant Germani, mortuo patre matrem eam potestatem, (quam liberis impuberibus etiam *tutelam* adpellabant,) in solidum exercere, et, quamuis hi forte, quod ad personas attinet, nuptiis vel separata oeconomia ea potestate materna exirent, matrem tamen obstrictam non esse ad bona liberis reddenda, potestatemque sibi in his competentem dimittendam, nisi per secundas nuptias ipsa in alienam familiam transfret. Hinc facile intelligimus, cur WESENBECIVS (q) matrem patrio, BERLICHIVS (r) paterno iure hunc vsusfructum capere scripserint, et cur in statutis MVLHVSINIS (s) ratio huius vsusfructus ex potestate illa materna diserte reddatur, dum ibi legimus: *Kommen zwei Personen ohne Kinder zusammen in rechter Ehe, und erzeugen in derselben Ehe Kinder mit einander: stirbt alsdann derselben Eheleute eines, so behält das überbleibende die väterliche und mütterliche Gewalt über die mit einander erzeugte Kinder, und bleibt ein Herr aller Güter. &c.* Quamobrem iste vsusfructus Germanicus nihil aliud est, quam continuatio maternae potestatis atque cum ea coniunctae communionis bonorum, quippe quae morte vnus solui non videbatur, sed separatione de-

H h h h 2

mum

(o) Idem Donat. Belg. lib. I. cap. XVIII. pag. 348.

(q) Wesenbec. l. c.

(r) Berlich. l. c.

(p) Idem Notit. Eccles. Belg. cap. LXXXIII. p. 686.

(s) Statut. Mulhusin. lib. III. Art. XX. §. I.

mum aut secundis nuptiis, ceu recte post LAMBERTVM GORISIVM (t) vidit MEVIVS (u).

§. XXVIII.

*Mater
vsufru-
ctuaris
debet tem-
pore mor-
tis mariti
in iusto
matrimo-
nio vixif-
se.*

Reliquum est, vt quid iustum sit circa vsufructum illum maternum, paullo accuratius explicemus. Quæri autem occasione STATVTI HAMBVRGENSIS poterit, quænam matres hoc iure gaudeant? in quonam earum ius onusque cum illo coniunctum consistat? et quamdiu denique illud saluum habeant? Quæ quidem suo ordine iam breuiter explicare iuuabit. Primo itaque ex statuto nostro facile patet, illas demum matres hoc vsufructu gaudere, quæ ad mortem vsque maritorum cum hoc in iusto matrimonio vixerunt. Id enim satis perspicue docent verba: *wann auch der Mann todes verfahren, und seine Ehefrau, samt einem oder mehr Kindern, so sie vom ihm getragen, nachgelassen würde.* Requirit itaque statutum mortem mariti, superstitem coniugem, et liberos ex eo matrimonio natos. Quæ quum sine iusto matrimonio non intelligantur (x), facile patet, eam dispositionem iuris nec ac concubinas, nec ad vxores a marito diuertentes, vel ex iusta causa separatas, pertinere. Idque et alia statuta, ex quibus supra nonnulla decerpimus, desiderant. Colonienſe enim supponit, *dass Eheleute bey einander suzen in ehelichen Staat, Bremenſe, dat two Lüde toſamen kommen, Mann und Frauen in Echteschup, Mulhusinum, dass zwei Personen zusammen kommen in rechter Ehe.* Omnia autem in eo conueniunt, maritum, constante matrimonio, decessisse. Eiusque rei iustissima omnino causa est. Quum enim hic vsufructus ex matris potestate in liberos; hæc ex communione illa ac societate, quæ inter coniuges Germanos intercedit, arctissima proficiscatur: (§. XXVI.) consequens est, vt vsufructus iste concipi non possit in bonis, a concubinario vel stupratore relictis. Nec enim liberi naturales et spurii iure nostro patrem habere, nec inter parentes illorum vlla communio intercedere intelligitur. Hinc si quid possidet concubina vel stuprata, in eo plena proprietate gaudet, nec prius filius illegitimus ex eo quidquam sibi iure vindicat, quam mortua matre, cui ab intestato omnino succedit. Nec locus erit huic vsufructui, matrimonio ante mariti obitum per diuortium soluto. Vti enim recte obseruauit MEVIVS (z), ille vsufructus inde est, quod

(t) Lamb. Goris, *Prodr. Aduers. cap. XXI. §. III.*

(u) Mev. *l. c.*

(x) §. pen. *Inst. de nupt.*

(z) Mev. *ibid. n. 6. sequ. p. 379.*

quod bonorum communio, natis et superstibus ex connubio liberis, qui imaginem patris repraesentant, ante diuisionem continuatur, non secus, ac si maritus adhuc superstes esset. Iam, facto diuortio uiuo adhuc marito, procul dubio soluta est illa societas, et proinde inter viduam et liberos continuari non potest. Vnde eleganter, et plane ex principiis iuris Germanici, scribit GREGORIUS THOLOSANVS (a): *Et si mariti corpus exstinctum est, animorum tamen consensus remanet, et sepulti mariti portio vidua censetur, quae memoriam pristinae societatis perpetuo retinet, et in sepulcro veneratur, quamdiu foedus et vinculum cum eo disrumpere non cupit.* Quemadmodum itaque ius Romanum viduam retinere patitur defuncti mariti forum et domicilium (b), dignitatem (c), priuilegia, iura ac immunitates (d), perinde ac si maritus adhuc in uiuis esset: ita Germani hoc ad ipsa bona protulerunt, nec ad familiam eriscundam eam adegerunt, quia illam *νομοπραξία* etiam mortuo alterutro coniuge crediderunt continuari. Quo beneficio plane indignae censentur vxores perfidae, adeo vt iis praeter alimenta nihil attribuant leges Hamburgenses (e).

§. XXVIII.

Deinde et id STATVTVM exigit, vt ex marito et vidua superstitibus sint liberi, siue vnus siue plures. Si enim orbus deceffit maritus, nec pactis dotalibus aliud cautum reperitur, exsoluto ex bonis communibus aere alieno, semissem eorum, quae supersunt, sibi retinet vidua, altero semisse mariti proximis cognatis relicto, prout id ex bonorum communiōe fuit (f). Et ea quidem in re paullo deterior est vxorum Hamburgensium, quam Lubecensium, conditio; siquidem hae, non exstantibus liberis, bona illata praecipunt, et tunc demum quod reliquum est, aequa lance diuidunt cum mariti heredibus (g). Contra hoc casu, salua obfignatione et descriptione inuentarii, per integrum annum viduae Hamburgensi debentur habitatio atque alimenta vna cum famulatio suo, itemque vestes lugubres, nisi vel pactis dotalibus, vel transactione, inter eam atque heredes inita, aliter conuenerit (h). Sunt qui eiusmodi statuta, quibus vxor repetitione illatorum pri-

Superstitibus debent esse liberi legitimi. Quid si tales non existant?

H h h h 3 vatur,

(a) Greg. Tholosan. in Syntagm. Iur. lib. VIII. cap. III. n. 12.

(b) L. 9. C. de incol. l. 65. ff. de iudic.

(d) L. 2. C. de episc. et cleric. l. 3. pr. C. de priuileg. scholar.

(e) Statut. Hamb. Part. III. Tit. III. Art. XI.

(f) Idem ibid. Art. VIII.

(g) Ius Lubec. Part. II. Tit. II. Art. XII.

(h) Stat. Hamb. ibid. Art. X.

614 DE VSVFR. MAT. IVR. GERM. ET MAX. HAMBVRG:
 vatur, paullo iniquiora existimant, vel ideo, quod, iudice POM-
 PONIO (i), *dotis causa semper et ubique praecipua est, et reip.
 interesse videtur, dotes mulieribus conseruari, quum dotatas esse fe-
 minas ad sobolem procreandam, replendamque liberis ciuitatem, ma-
 xime sit necessarium.* Et hinc saepe in Scabinatu Lipsiensi quaesi-
 tum meminit DANIEL MOLLERVS (k), valeatne huiusmodi con-
 suetudo, an optio nihilominus relinquenda sit mulieri, vel quo-
 tam bonorum mariti accipiendi, vel ea repudiata dotem illam re-
 petendi? Enimuero quid prohibet, quo minus consuetudo dero-
 get iuri communi, et ratione naturali non subnixo, et saluis pa-
 triae moribus in subsidium duntaxat recepto: Est hoc vetus, at
 ineptum, praeiudicium, statuta coercenda esse ex iure commu-
 ni, quod ipse MOLLERVS loco illo paullo ante laudato solide re-
 fellit. Ceterum, vt ad rem redeamus, ex iis, quae diximus, fa-
 cile patet, eam demum viduam vsufructu illo gaudere, quae ma-
 ter sit, liberosque e priore matrimonio habeat superfites, siqui-
 dem improlis partem bonorum communium non iure vsufructua-
 rio, sed iure dominii capit, de eaque libere inter viuos mortis-
 que causa disponit.

§. XXX.

Quid si
 existant,
 sed iam
 separati?

Quid vero si existant quidem liberi, sed quidam iam separati
 sint data bonorum portione? Tunc sane notum ac prouocatum
 est, his nihil amplius spei superesse in hereditate paterna mater-
 nae, si alii supersint nondum separati. In fauorem enim libe-
 rorum consortium aliorumque semper fit separatio, vnde et ipsa
 separatione illi soli ad successionem vocari intelliguntur (l). Quod
 et STATVTVM HAMBVRGENSE (m) ita confirmat: *Wann Kinder
 durch ihre Eltern mit gewissem Gute ausgesteuert, und sie sambt
 zweyen ihrer nächsten Freunden damit zur Zeit ihrer Ehelichung
 friedlich: können sie ferner mit andern ihren Brüdern und Geschwi-
 stern in Vater- oder Mütterlichen Gütern nicht erben, es sey dann,
 das es anders verabschiedet und beredet worden.* Itaque mater su-
 perstes tunc vsufructuaria est ratione liberorum nondum separato-
 rum, non ratione eorum, quibus iam certa bonorum pars rite
 ac more maiorum assignata est. Quod et tunc obtinet, si, mor-
 tuo iam alterutro coniuge, superstes liberos a se separet, tunc
 enim

(i) L. 1. ff. solut. matr. dos quemadm.
 repet.

(k) Moller. Semestr. lib. II. cap.
 XXXXI.

(l) Meu. ad Ius Lubec. Part. II. Tit.
 II. Art. XXXIII. n. 160.

(m) Statut. Hamb. Part. III. Tit. III.
 Art. II.

enim bona itidem iure proprietatis possidet, et ad secunda transiens vota, illa, exclusis separatis, ad liberos ex posteriore matrimonio nascituros deuoluit, ceu STATUTO diserte cautum est (n). Separationem enim ex statuto aiunt vim renunciationis habere (o), et abdicationis, et e domo paterna propulsione instar esse (p), quin liberos et parentes ipso segregationis momento mori, censetur (q), quum paria sint, filium non existere, et existere quidem, sed succedere non posse (r).

§. XXXI.

Praeterea non promiscue matrem ad hoc beneficium vocat IUS HAMBURGENSE: sed tum demum, si frugi est, et rem familiarem prudenter curat. Verbis enim utitur: *So lange sie wohl Haus hält, vt paullo ante de patre (s); Bleibt der Mann Witwer, und stehet seinen Dingen wohl vor.* Itaque non credentur bona viduae lascivae et prodigae, quae impensarum nec finem nec modum facit, vel quae ob furorem, insaniam, aut insignem stupiditatem rebus superesse non potest. Quum enim procul omni dubio matri tam liberam administrationem ideo potissimum indulserint Germani, quod de eius pietate ac diligentia spem maximam concepissent: consequens sane est, vt si ea spes decollet, viduaque, fruges tantum consumere nata, genio indulgeat manifesto, vel rei gerendae inepta sit, etiam beneficio illi locus esse non possit. Huiusmodi enim feminae mandes, quaeso, si quid recte curatum velis. Quid vero si, quae initio, tamquam mater frugi, rei familiari praefuit, postea, tamquam Circeo epoto poculo, extemplo sui dissimilis facta, bona abligurire et res bene partas stolide dissipare coeperit? Ne tunc quidem dubium est, quin vsumfructum illico finiri oporteat. Statutum enim ait, ei locum fore, *so lange dieselbe wohl Haus hält*, ex eoque consequitur, vt si a pristina frugalitate ad prodigalitatē ruat, beneficio illo merito excidat. Idque et MEVIVS (t) et MANZIVS (u) in casu simili concedunt, quorum hic tunc vel ad familiam eriscundam deueniri, vel curatorem, qui administret, constituti oportere tradit; ille autem prius facilius admissum iri scribit, idque non sine ratione. Interest enim ipsorum libe-

Non vitur frui- tur ma- ter, nisi si frugi.

(n) Stat. Hamb. Part. III. Tit. III. Vol. II. Art. VII.

(o) Goedd. Consil. Marburg. XXVI. n. 4. et Consil. LXVII. Vol. I.

(p) Cothm. Consil. XXV. n. 23. Vol. III.

(q) Hartm. Pistor. Consil. II. n. 24.

Vol. II.

(r) Glossa ad l. 14. ff. de inoff. test.

(s) Stat. Hamb. Part. III. tit. III. Art. V.

(t) Mev. ad Ius Lub. Part. II. tit. II. Art. VIII. §. 85. p. 384.

(u) Casp. Manz. de Curator. n. 172.

liberorum, exiffimationi matris etiam improbae parci, nec ei iniuri notam, liberis ipsis non minus, quam illi, dedecori futuram (x). Hoc casu autem curatoris constitutio, quae alioquin in accusatione suspecti tutoris pro remedio seruandae famae habetur, magis omnino fugillaret exiffimationem matris, quam bonorum communium diuisio, ac proinde haec illi merito erit praeferenda.

§. XXXII.

*Fruktus
vero per-
cipit iure
vsvfr-
tuario.*

Denique ex ipso statuto liquet, vsumfructum non nisi matri viduae constitui: *so lange dieselbe bleibt unverehlicher*. Sed quum de eo infra opportunior futura sit dicendi occasio: potius ad alterum, quod expensuros nos diximus, caput, progredimur. Iam enim praecipue quaeritur, quo iure vidua in bonis communibus gaudeat, quibusque cum oneribus coniunctum sit istud beneficium? Vocauimus hoc ius VSUMFRUCTVM MATERNVM? Quamuis enim istud vocabulum in STATVTO NOSTRO non exprimitur, in aliis autem similibus matri plane *dominium* attribuat, veluti in Mulhusino et in consuetudinibus Bambergensibus IVSTI VERACII, in aliis sola *administratio* vel *possessio*, e. g. in IVRE PROVINCIALI SVEVICO, et aliis statutis supra citatis: facile tamen patet, non alio nomine ius illud, quatenus in bonis mariti se exferit, venire posse, quam vsumfructus. Nudam administrationem matri nemo attribuet, quia infra adparebit, eam ad rationes reddendas non esse obstrictam. Nec dominium illi competere quisquam adseuarabit, quum bona sint communia pro indiuiso, adeoque mater liberos tamquam heredes patris a parte dominii excludere non possit. Accedit, quod, vti mox demonstrabitur, mater bona ista pro lubitu alienare aut diminuere nequeat, saluamque adeo praestare debeat eorum substantiam. Vnde sane nihil aliud relinquitur, quam vsumfructus, quem matri etiam diserte tribuunt non modo Thuringi, Westphali, aliique, quorum leges moresque supra descripsimus, sed et doctores tantum non omnes, qui de eiusmodi statutis egerunt, veluti RICHTERVS (y), COTHMANNVS (z), GORISIVS (a), MEVIVS (b) et alii. Quamuis fatendum sit, apud Germanos vsumfructum veteri iure multo fuisse pinguiorem, quam apud Romanos, et hinc a SCHILTERO (c) et THOMASIO (d) rectius ad species

(x) *Arg. l. 9. ff. de suspect. tut.*

(y) *Richt. Part. I. Dec. XVIII.*

(z) *Cothm. Vol. II. Consil. LXXXV.*

n. 35.

(a) *Goris Prodr. Aduersar. cap. XXI.*

(b) *Meu. Part. II. Iur. Lub. tit. II.*

Art. VIII. n. 25.

(c) *Schilter Exerc. XVII. 19. 20.*

(d) *Thomas. Not. ad Instit. tit. de*

vsvfr. p. 157.

cies dominii utilis, quam ad seruitutes personales, referri, atque inde fortassis esse, quod IVSTVS VERACIVS et STATVTA MVLHV-SINA ipsum dominium attribuant matri viduae.

§. XXXIII.

Quaestionem hic mouent, vtrum omnes fructus suos faciat mater usufructuaria, an tantum solummodo lucretur, quantum ad alimenta opus ei esse videatur? Refert sane MEVIVS (e), posterioribus argumentis quibusdam adstruere non neminem voluisse, quae paucis audire animus est. Primo, inquit, IVS LVBECENSE (f), nostro fere simile, rationum reddendarum oneri subdit patrem ipsum, durante viduitate usufructuarium, quod fieri non posset, si fructus omnes, sicuti iure Romano, tamquam suos perciperet, quia de suis rationem nemo reddit (g.) Deinde non praesumitur, statutum viduam ad aliam conditionem transferre voluisse, ac in qua, dum maritus vixit, fuit. Quo posito, et mortuo marito praeter victum atque amictum nihil sibi vindicabit ex bonis communibus. Accedit, quod GAILIVS (h), MENOCHIVS (i), MASCARDVS (k), SVRDVS (l), aliique doctores celeberrimi obseruarunt, vsum fructum omnium bonorum, vxori testamento relictum, fauore liberorum restringi ad alimenta, non autem plenum vsum fructum, quo omnis utilitas ad viduam transferatur, eo ipso datum intelligi. Tum porro iure communi prohibitum nouimus, ne viduae usufructus bonorum omnium ita relinquatur, vt reliquum liberis nihil sit, praeter proprietatem (m). Cui quum statuto diserte non sit derogatum, nihil videtur ob stare, quo minus tam salubris sanctio hodiernum obseruetur (n). Praeterea, si usufructus formalis matri viduae concederetur: nudum liberis superesse videretur heredum nomen, nihilque utilitatis, quod alioquin hoc vocabulo comprehenditur, ad eos pertineret. Denique, quod iniustissimum videbitur, hoc usufructu integro ac formali maximum detrimentum inferretur legitima liberorum portioni, quae tamen numquam censetur comprehensa, dato usufructu in bonis parentum, sed semper excepta intelligitur, testibus GAILIO (o) et PEREGRINO (p).

Et quidem omnes, nec solummalimenta.

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

l i i i

Haec

(e) Meu. *ibid.* n. 26. p. 381.

(l) Surd. *de Aliment. Tit. II. quaeft.*

(f) *Iur Lub. Part. II. Tit. II. Art. XII.*

XV. n. 12.

(g) L. 21. C. *mandat.*

(m) *Nouell. XVIII. cap. III. vers.*

(h) Gail. *Obs. lib. II. cap. CXLIII.*

prohibemus.

n. 2.

(n) L. 27. C. *de testam.*

(i) Menoch. *lib. IV. praef. CXXXIX.*

(o) Gail. *ibid.* n. 1.

n. 4.

(p) Peregrin. *de Fideicom. Art.*

(k) Mascard. *de Probat. Concl. CXLIX.*

XII. n. 39.

v. 18.

Haec ille à *Servz*, qui vsumfructum istum matris statutarium profligare, eoque ipso vel de iure ciuili Romano, vel de liberis bene mereri studuit. Quemadmodum itaque iam MEVIUS (q) eius sententiam ex iure statutorio Lubecensi erudite refellit: ita illa non magis concinna est statuto nostro, in quo matri nihil iniungitur, quod liberis reddere ac praestare teneatur, praeter alimenta et dotem, vel subsidium maternum congruum. (*Alimenten und Ausstattung.*) Atqui exceptionem firmare regulam in casibus non exceptis, extra omnem dubitationis aleam positum est (r). Praeterea supra diximus, rationem huius beneficii esse communionem inter coniuges arctissimam, et maternam, quae inde prono veluti alueo fluit, potestatem. Quum itaque communio illa, etiam mortuo patre, continuari censeatur: consequens sane est, vt viduae usufructuariæ eadem indulta sint statuta, quae maritus ex istis rebus habiturus esset, si vxori fuisset superstes (s). Ei enim STATVTVM HAMBVRGENSE hac quidem in re per omnia aequare voluisse viduam, liquido adparebit, si articulum III. cum V. paullo accuratius contenderis. Ad argumenta illa superiora iam a MEVIO (t) tam solide responsum est, vt actum agere et aliena expilare scrinia merito religioni nobis ducamus.

§. XXXIII.

Hinc tenetur ad conficiendum inventarium.

Fructus itaque omnes suos facere matrem viduam, vbicumque similia statuta existant, constanter adfirmant PECKIUS (u), COTHMANNVS (x), ZOLNERVS (y). Nec aliud vsus quotidianus, optimus statutorum interpres, docet, vt frustra sint, qui ex iure ciuili subtilissime philosophantur, siquidem hoc numquam nos Germani nisi in subsidium, et saluis moribus atque institutis patriis, recipimus. At quaeritur, an ad omnia, quae usufructuariis iniunguntur leges, et mater vidua obstricta sit? Et primo quidem, quod de usufructuariis tradunt doctores, eos ad conficiendum inventarium teneri (z), ad matrem etiam procul dubio pertinet. Primo enim bona, quae administrat, non sunt omnia in eius dominio, sed pro indiuiso etiam ad liberos pertinent. Exhibitio autem inventarii

(q) Meuius *ibid.* n. 34. *sequ.*

(r) L. 12. §. vlt. ff. de instruct. et instr. leg.

(s) Cothman. *Vol. III. Consil. XXXIX.* n. 31.

(t) Meuius *ibid.* n. 40. *sequ.* p. 381. *sequ.*

(u) Peck. de *Testam. Coniug. lib. V.* cap. VI. n. 22.

(x) Cothm. *Vol. III. Conf. XXXIX.*

n. 55. *sequ.*

(y) Zolner. in *subscript.* illius *consilii* Cothmanniani.

(z) Gail. *lib. II. Obs. CLXV.* n. 100.

Caualean. de *Vsuf. mul. relict.* nu. 142. *sequ.*

tarii incumbere videtur omnibus, qui res alienas administrant, adeoque etiam usufructuariis (a). Deinde idem probat STATVTVM HAMBVRGENSE (b), generatim faciens: *Ferners, da iemande auf seine Lebezeit der Besitz oder genießlicher Brauch aller oder etlicher Güter vermacht, soll derselbe gleichfals von allen solchen ein Inuentarium aufrichten.* In eo tantum differt usufructus legato relictus ab hoc legitimo, quod hic non praecise inuentarium, a persona iudiciali confectum, desideratur. Nam quod postremum argumentum est, ex moribus Hamburgensium mater iterum nuptura ad diuisionem bonorum communium obstringitur, eaque fieri non potest, nisi edito inuentario. Vnde denuo ius Hamburgense (c): *Und soll vorgedachte Theilung, vermöge des durch die Vormünder aufrichteten Inuentarii, (welches die Wittwe mit ihrem leiblichen Eyde zu bekräftigen, und, das ihres Wissens alle ihres seel. Ehemannes Verlassenschaft damahls beschrieben, zu betheuren soll schuldig seyn,) und der durch die Vormünder folgens gehaltener, und zur Zeit, wann die Wittwe sich anderweit zu verehlichen vorhabens, geschlossener Rechnung geschehen und verrichtet werden.* Nec nos mouet, quod patri, qui iure potestatis in liberos utitur fruitur, inuentarii conficiendi necessitas remittitur (d). Inde enim nemo iuris Germanici paullo peritior colliget, matri huiusmodi potestatem non competere iure Germanico, (quod tamen et MEVIUS (e) perperam opinatur,) multo minus existimabit, ob legem illam et matrem immunem esse debere a descriptione inuentarii. Iure enim HAMBVRGICO utriusque parenti eadem potestas, ita et idem conficiendi inuentarii onus incumbit. Quod enim paullo ante de matre sancitum audiimus: idem et de patre disponitur (f) verbis: *oder vermittelst eines leiblichen Eydes ein beständig Inuentarium aller seiner Güter übergeben, und seinen Kindern erster Ehe den halben Theil --- versprechen und geben soll.* Quamobrem ex illa obligatione ad conficiendum inuentarium non sequitur, ut matrem exfortem existimemus potestatis in liberos, quum eo argumento et patri potestas omnis in eisdem deneganda esset, sed ut alterius plane generis esse dicamus potestatem, qua parentes Germani gaudent,

I i i i 2

et

(a) Peck. *ibid.* lib. V. cap. XXIII.

n. 3.

(b) *Statut. Hamb. Part. III. Tit. VII. Art. VII.*(c) *Ibid. Tit. III. Art. VI.*(d) L. *fn. C. de bon. quae lib.*(e) *Meuius ibid. n. 80. p. 384.*(f) *Stat. Hamb. Part. III. Tit. III. Art. III.*

et ab illo dominio Quiritario in liberos, quo patribus Romanis indulserat Romulus, diuersissimam.

§. XXXV.

An in eo et reliqua liberorum bona aduentitia recensenda sint? Quamuis vero ad conficiendum inuentarium procul dubio obstricta sit mater, fructus ex bonis communibus perceptura; facile tamen patet, in illud referenda non esse, nisi bona communia, quae tempore mortis existant, adeoque separatas esse bonorum rationes, quae ad liberos non a parentibus, sed ab extraneis, peruenerunt. Iubet enim STATVTVM matrem in inuentarium referre *alle ihres seeligen Ehemanns Verlassenschaft* (g), nec quidquam de liberorum bonis aduentitiis praecipit. Deinde quamuis pater etiam portione liberorum separatorum vtatur fruatur, donec illi annum duodeuicesimum exegerint: tamen ibi diserte excipiuntur bona, quae ad liberos illos aliunde deuenerunt, eoque pertinent verba (h): *Und hat der Vater in denen seinen Kindern zugeheilten Gütern die Abnutzungs-Gerechtigkeit. -- In den Gütern aber, welche den Kindern nach Absterben ihrer Mutter von ihrem Groß-Vater oder Groß-Mutter, oder andern Verwandten anerbten, hat der Vater die genießliche Nutzung nicht, sondern wird dieselbe den Kindern vorbehalten.* Vnde non abs re colligere nobis videmur, nec matrem vti frui illis liberorum bonis, maxime quum vsufructus ille paternus cum eodem onere alendi educandique coniunctus sit, et tamen patri in bonis illis nihil iuris concedatur. Accedit, quod eodem modo interpretari soleant IVS LYBECENSE, nostro simillimum: vti apparet ex iis, quae ea de re differit MEVIUS (i). Quare vix dubitare licet, ad ea bona vsufructum maternum se non extendere, quum ad ea nec se extendat bonorum communio.

§. XXXVI.

An mater et cautionem vsufructuariam praestet? An possit alienare? Deinde quum alioquin, qui re aliena vtuntur fruuntur, ad cautionem vsufructuariam obstricti sint, et hinc satisfacere teneantur, se vsuros fruituros arbitrati boni viri (k), et quando vsufructus finitus fuerit, restitutos, quod inde exstabit (l): quaestio oritur, an non eadem cautio a matre praestanda sit, quae vidua vsufructum ex bonis communibus percipit? Tanto magis id videri posset adfirmandum, quanto certius constat, per IUSTINIA-

NL.

(g) *Statut. Hamb. ibid. Art. VI.*II. *Art. VIII. in-Addit. n. 25. pag. 384.*(h) *ibid. Art. III.*(k) *L. 1. §. 6. ff. vsufr. quemad. caus.*(i) *Meu. ad Ius Lubec. Part. II. Tit.*(l) *L. 3. pr. et §. 1. ff. eod.*

NI (m) constitutionem *solum patrem paterna reuerentia excusari et a ratiociniis, et a cautionibus, et ab aliis omnibus, quae ab usufructuariis extraneis leges exigunt.* Vnde et matri viduae, cui ususfructus testamento est relictus, cautionem illam remittendam esse, negant iurisconsulti eximii, GAILIUS (n) et PETR. PECKIUS (o), si vel maxime parens ei cautionis illius gratiam fecisset. Enimuero haec omnia ita comparata sunt, vt contrariae sententiae suffragari non dubitemus, partim quod eiusmodi cautionem nusquam exigunt STATUTA HAMBURGENSIA, partim quod ususfructus ille maternus ex ipsa lege proficiscitur, legitimus autem ususfructus ab eo onere immunis esse solet: partim quod idem iure Lubecensi, statutis Hamburgensibus hac in re admodum simili, obtinere, testatur DAV. MEVIUS (p). Neque obstat, soli patri cautionis usufructuariae gratiam fieri a IVSTINIANO. Praeterquam enim, quod ex iure illo deriuandum non sit ius Germanicum, ipse etiam textus ex *L. ult. §. 4. C. de bon. quae lib. matri Germanae manifesto fauet.* Quum etenim pater a *cautionibus paterna reuerentia excusari* dicatur, et in Germania eadem matri potestas, eademque debeatur reuerentia: consequens est, vt illam non minus immunem esse a cautione usufructuaria esse oporteat, ac Romae patrem. Neque tamen inde consequitur, vt mater, quia satisfacere non cogitur, aliquid ex bonis paternis alienare ac dissipare possit in fraudem liberorum. Nam nec pater id potest iure Romano, nisi extrema urgente necessitate (q), quum tamen eum liberis peculii aduentitii nomine non satisfacere, satis constet. Sane eam bona dissipandi licentiam matri ademerunt STATUTA HAMBURGENSIA, non modo dum conditionem adiiciunt usufructui (r): *wun sie wohl Haufs hält*, verum etiam dum alio loco exigunt, vt mater, ad secunda vota transitura, bona mariti omnia secundum inuentarium iureiurando firmandum manifestare cogatur (s). Vnde et IVRA LUBECENSIA id diserte exprimunt (t): *Sie mag aber derselben Güter keine weder verkaufen, versetzen noch vergeben, ohne der Erben Erlaubniß, es wäre dann, daß sie dieselben bedürffte zu Unterhaltung ihres Leibes, welches sie zuvor eydlich erhalten muß.* Ne quis rem in dubium vocare, aut existimare possit, Hamburgi ea in re matri plus, quam

I i i 3

quam

(m) *L. ult. §. 4. C. de bon. quae liber.*(n) *Gail. lib. II. Obs. CXXXXV. n. 16.*(o) *Peck. de Testam. Coni. lib. V. cap. XXIII. n. 4.*(p) *Meu. ibid. n. 82.*(q) *L. ult. §. 5. C. de bon. quae lib.*(r) *Stat. Hamb. Part. III. Tit. III. art. X.*(s) *Ibid. art. VI.*(t) *Ius Lub. Part. II. Tit. II. art. 8.*

quam alibi, indulgeri: rem omnem decidit RECESSVS (u) anno MDXXVIII. inter amplissimum Senatuum et ciues initus, et a LVNIGIO (uu) etiam editus. Eo enim cautum, primo, vt mater, liberis iam maiorennibus, nihil in bonis mutet, nihil donet, opignoret vel vendat *ane Raht und Willen der Kinder und Döchter-Mann*, deinde, ne et vni ex liberis, sine reliquorum liberorum et generorum consensu, prae reliquis plus donet vel adsignet, et si cui etiam cognatorum consensu plus, quam reliquis, attribuerit, reliquis aestimatio pro rata debeatur, nisi inter liberos aliter conuenerit. (*Das schal den andern Kindern, wor ydt anders nit verwilcoret is, an Werth naegegeven werden.*) Praeterea ibidem additur, matrem, quae aduersus hanc communem civitatis sponsonem quidquam admiserit, vsufructu illo priuandam, (*so schall de Moder over die Güder darnamals nen Redent mer hebben,*) adsignandamque illi pro modo facultatum certa alimenta, (*na örer Gelegenheit eine temlicke Böringe*) reliqua vero bona a liberis maiorennibus et generis in posterum administranda. Denique alienationes omnes, a matre in fraudem liberorum factae, in perpetuum nullae esse iubentur. *Wes se also verendert, vergeven, verpandet, edder verkofft hefft, schall ock tho nenen Tyden stede syn.* Haecenus RECESSVS ille, ex quo patet, vti et frui matrem debere salua rerum substantia, nec immutare ei quidquam integrum esse in liberorum detrimentum, adeoque eam nec possessionem in vnum ex liberis in ceterorum praeciudicium transferre posse, recte statuere COTHMANNVM (x).

§. XXXVII.

An rationes reddat?

Ex eodem patet, eam nec ad rationes reddendas obstrictam esse. Quum enim iure vtendi fruendi, et quidem cum onere liberos alendi, educandi, elocandique iam adultos, gaudeat: sufficere oportet liberis, si ipsam saluam habeant substantiam, nec ylla ratio est, cur fructus, quos percipiendo suos facit, in rationes referre cogatur. Statuta sane Hamburgensia has rationes nusquam exigunt, easque et aliae leges remittunt, vti supra vidimus. Hinc, quum de rationibus a matre, ad secundas nuptias prouolante, edendis incideret quaestio, liberique vrgerent, administrationis et impendiorum notitiam sibi omnino deberi ex articulo XXI. Iuris

(u) *Recess. civ. de anno MDXXVIII. Part. Spec. Cont. IIII. pag. 372.*
 art. XXXIII.
 (x) *Cothmann, Vol. II. Consil. LXXXXVI.*
 (uu) *Lunig. Teutsch. Reichs - Archiv.*

ris Lubecensis Tit. II. Partis II. consultus ea de re MEVIUS (xx) respondit, distinguendum esse inter res ipsas, quae possidentur a matre vidua, et inter earum fructus, nec non oeconomiam dispositionem. Ratione rerum obnoxiam esse matrem vel ideo, quod et interdicta sit alienatio. At quod ad vsumfructum et oeconomiam attineat, nusquam ius Lubecense illi iniungere rationes, adeoque omnia, quae eo pertinent, relinquere iure communi, quod vsumfructum in bonis liberorum aduentitiis immunem esse iubeat a reddendis rationibus (y). Et quamvis ius Romanum id tantum de vsumfructu patri debito praecipiat: idem tamen sentiendum esse de matre, quoties ei non nudam administrationem, sed vsumfructum adsignent leges (z). Quin ipsam rationem id suggerere, adfirmat. Postquam enim mater domina sit fructuum, eosque sui arbitrii faciat, de suis illam ad rationes obstrictam esse non posse. Nec iure Lubecensi rem dubii quidquam habere, quandoquidem ex eo pater et mater qua vsumfructum aequiparentur, adeoque inde sequatur, vt quemadmodum illi ex iure communi, ita huic ex statutorio immunitas a reddendis rationibus procul dubio competat. Haecenus MEVIUS, cuius rationes iuris etiam Hamburgici principiis quadrare, facile vnusquisque intelligit, vt adeo dubitari nequeat, quin ibi res sese eodem modo habeat.

§. XXXVIII.

At quaeritur porro, annon aes alienum, a mortuo marito contractum, dissoluere teneatur mater vsumfructuaria? Quod vel ideo negari nequit, quod communio illa bonorum, quae constante matrimonio inter coniuges fuit, eam etiam obstringat ad dispungenda nomina, quippe quae ipsa quoque ante diuisionem communia intelliguntur. Praeclare hoc ex iure Hamburgico antiquo demonstrat ciuis meus doctissimus, CONR. DIETERICVS VOLKMANN, I. V. D. in Dissertatione, quam sub praesidio viri celeberrimi IVSTI HENNINGI BOEHMERI habuit (a), vsus quippe codice antiquo, lingua Saxonica scripto, et glossis satis notabilibus instructo, in quo multa eius generis habentur, quae postea quodammodo temperauit temporum recentiorum humanitas. Sic sane communio illa aeris alieni cessat, facta diuisione, nec coniux superstes obligatur

An aes alienum soluat?

(xx) Mev. *ibid.* Addit. ad n. 77. pag. 384.

(y) Petr. Frid. Mindan. *de Mandat.* lib. II. cap. XXXXVIII. n. 3. sequ.

(z) Decius *in Consil.* CCCXLIX. n. 10.

(a) Volckmann. *Diff. de commun. aeris alieni inter coniug.* Hamb. §. XVIII. sequi.

tur, si liberi diuisi postea aes alienum contraxerint (b), quamuis id sciente matre factum dicatur (c). Si post diuisionem emergat nomen, quod antea ignoratum est, pater quidem materue directe conueniri potest (d): neque tamen ei negari potest regressus aduersus liberos separatos (e), qui non datur, si doceri potest, nomen hoc tempore diuisionis in computationem patrimonii venisse (f). Concurrentibus creditoribus, vidua ratione dotis et illatorum non modo aliis hypothecariis antiquioribus non praefertur, sed et illata illa creditoribus manent obnoxia, nec quidquam STATVTO (g) excipitur, *als was ihr nach ihres Mannes Tode, oder auch nachdem derselbe entwichen, anstirbt, dessen hat sie billig samt ihren Kindern zu genießen, und haben ihres Mannes Creduoren keine Forderung oder Zuspruch daran, es sey dann, das sie sich anderes ver-schrieben.* Quod tamen omnino intelligendum de aere alieno, constante matrimonio contracto. Quod si enim viro iam aliquantum debenti nupserit mulier: permultum interest, bona fide nupserit: et inito demum matrimonio moles aeris alieni ita increuerit, vt bonis demum labatur maritus, an sponsus dissimulato aere alieno quantitatem aliquam substantiae ab aere alieno immunem professus sit. Priore enim casu vxor viduae abscisse tenetur, et ne illatorum quidem salua illi est repetitio. De posteriore diserte cauet STATVTVM (h): *Es sollen der Jungfrauen oder Wütwen Güter, vor die Schuld, so vorhin gemacht, sie haben in währender Ehe Kinder erzeugt oder nicht, keinesweges gehalten oder verpflichtet seyn, und soll der Mann seiner Hausfrauen Haupt-Stul, ohne der Freunde Willen, zu beschweren nicht mächtig seyn.* Qua de re quum multae lites oriri soleant, de iis componendis vel maxime laboratum in iam laudata dissertatione (i). Dura ergo satis ea in re est viduarum Hamburgensium conditio, qua se eximere non possunt, nisi vel cessione bonorum, qualis describitur in STATVTO nostro (k), vel pactis dotalibus, quibus communionem illam bonorum aerisque alieni euitari posse, nemo dubitat (l). Sed haec omnia

(b) Idem *ibid.* §. XXII.

(c) Stat. Hamb. Part. II. Tit. VI. art. II.

(d) L. 13. C. si cert. per. et l. 25. C. de pact.

(e) Volckm. *ibid.* §. XXIII.(f) Idem *ibid.* §. XXVI.

(g) Statu. Hamb. Part. II. Tit. V. art. X. iuncto art. XIII. et XIII.

(h) *Ibid.* art. XI.(i) Volckmann *ibid.* §. XXVIII. et sequ.

(k) Stat. Hamb. Part. II. Tit. XI. Art. XV.

(l) *Ibid.* Artic. XI.

omnia, vti diximus, a viro doctissimo tam solide explicata sunt, vt plura addere idem futurum sit, ac actum agere.

§. XXXVIII.

Denique inter onera matris vsufructuariae etiam est obligatio Tenetur alere et educare liberos, eosdemque elocare. liberos alendi, educandi, elocandique, quod non modo in STATUTO HAMBURGENSE, sed et, quae supra attulimus, Neoburgensi, Sulasensi, Coloniensi, et aliis ei imponitur. Sane id exigunt verba: *Iedoch ist sie denselben nothwendige alimentia, so wohl auch, wann es die Zeit und ihre Jahre erfordern, ein billiges Heurath Gut und Aussteuer, Gestalt und Gelegenheit der Güter nach, zu geben verpflichtet.* Tenetur itaque mater liberos alere; idque adeo verum est, vt si id facere neglexerit, vsufructu excidat, et ad rationes reddendas procul dubio teneatur: maxime quum ne pater quidem vti frui possit peculio liberorum aduentitio, si alimentia iisdem denegat, quod concepto a Ictis Ienensibus responso illustrat RICHTERVS (m). Debent praeterea alimentia aequae educationis ita comparata esse, vti familiae dignitas et vires patrimonii exigunt, adeoque, conquerentibus cognatis, nimis parce ac duriter haberi liberos, procul dubio partes interponet magistratus, iisque alimentia decernet. Praeterea, quum alimentia, non quidem legato relicta (n), sed ex officio parentibus debita (o), etiam studia ad disciplinam complectantur; nullum est dubium, quin mater filios pro familiae dignitate facultatumque ratione, ac secundum ipsorum filiorum propensionem, huic vel illi vitae generi, studiis, artibus, opificiis adiuuare, sumtusque eam in rem ex bonis communibus suppeditare debeat. Quamuis enim hoc non exprimat statutum, vbi de matre loquitur: paullo ante tamen patri iniungit, vt etiam separatis liberis: quamdiu eorum bonis vtitur fruitur, id praestet officium, *er solle dagegen schuldig seyn, die Zeit liber seine Kindern nicht allein zu alimentiren, sondern auch, da sie tüchtig, zu denen studien, Kauffmann-schafft oder Handwercken auf seine Kosten zu halten* (p). Vnde iure colligere videmur, tanto magis id a matre deberi liberis non separatis, quamdiu communia bona pro indiuiso possidet, fructusque omnes indistincte suos facit. In dotatione quoque et elocatione liberorum rationem habendam esse facultatum, verba statuti: *Gestalt und Gelegenheit der Güter nach*, satis clare indicant. Id vero vidua aestimat, adhibi-

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I. K k k k tis

(m) Richt. lib. I. Decis. XVIII. §. III. deb. l. 6. §. 5. de Carbon. edicto.

(n) L. 6. ff. de alim. vel cibariis leg.

(p) Stat. Hamb. Part. III. Tit. III.

(o) L. 4. ff. vbi pupill. educ. vel mor. art. III.

tis liberorum propinquis, aut si forte parum inter istos conueniat, magistratum hic quoque partes interponere debere, nemo facile dubitauerit (q). Quid vero si liberi a matrimonio abhorreant, et vitam monasticam, qualis inter protestantes maxime sequiori sexui reseruata est, malint eligere? Etiam eo casu matrem teneri ad elocationem, nullum est dubium. Nam et virgini, ingressurae religionem, dos debetur, et quum sine ea in monasterium non pateat aditus, eam non minus necessariam esse statuunt Icti, quam illam, quae nupturis datur (r). Neque est, quod cuiquam iniusta aut simoniae adfins videatur illa dotis a moniali exactio, quamuis ita visum sit ZEG. BERN. VAN ESPEN (s), quum nec *χαρίσματα* Spiritus Sancti veneant, nec alio nomine detur haec pecunia, quam vt monialis alimenta, quoad vixerit, ex monasterii bonis accipiat. Quem contractum nihil iniqui aut absurdi continere, iam ab aliis abunde est demonstratum (t). Et hinc in STATVTO COLONIENSIVM, supra (§. XX.) adlato, diserte exprimi animaduertimus, matrem etiam religionem ingressuris liberis dotem, aliasue impensas, praestare debere, verbis: *und seine Kindere damit abbestatten, geistl. oder weltlichen Standes, so als es den Freunden, und den Magen bedunckt gerathen seyn.*

§. XXXX.

Reliquum est, vt, quibus modis finiatur hic vsusfructus, dispiciamus. Eorum primus est mors, quae omnia soluit. Quamuis enim in Thuringia aliisque quibusdam locis eo beneficio excidat mater, simulac liberi alimenta non amplius percipiunt (u): multo liberaliores tamen maiores nostri vsusfructum illum ad diem vsque supremum durare voluerunt, modo viduitatem anteferre decreuerit secundis nuptiis, et rem familiarem ita curet, vti decet frugalem matrem familias. Has enim condiciones diserte exprimit statutum nostrum. Si ergo vidua genio indulgeat, bonaque dissipet, vel aes alienum sine necessitate contrahat: procul dubio cessabit vsusfructus, ea de causa illi a lege concessus, quod videtur liberis bene ac prudenter consultura. Id quod et aliis legibus, supra citatis, cautum esse, animaduertimus, in primis LVBECENSIBVS (x), ad quae multa, quae huc pertinent, notauit MEVIUS.

Id

(q) L. 5. pr. ff. de agnosc. al. lib.

(r) Zoef. ad Digest. lib. XXXVII. tit. VII. n. V.

(s) Espen. de Iure eccles. Part. I. tit. XXVI. cap. I. sequ.

(t) Fleischer. Einleit. zum geistl. Recht. lib. I. cap. XVIII. §. XXII.

(u) Richter. Part. I. Decis. XVIII. n. V. et Vol. I. Part. III. Consil. I. n. 237.

(x) Ius Lubec. Part. II. Tit. II. Art. VIII.

Id addere visum est, iure Lubecensi etiam ingressu matris in monasterium hunc usufructum finiri. Illud enim discrete disponit: *Will sich die (Frau) aber anderweit vererblichen, oder in ein Closter oder Gottes-Haus einkauffen, so muss sie mit den Kindern theilen.* Quamuis enim conditio nubendi alias per ingressum in religionem non dicatur existere (y), adeoque iterum nupta videri nequeat, quae se vitae illi solitariae addixit: certum tamen est, eam eatenus mortuam censi, quatenus ingressa monasterium, nec possidere amplius bona, nec eadem administrare, liberosque alere ac educare potest: ut adeo hic opus non sit doctrina ACCURSII (z), religionem ingressos capitis deminutionem pati, ac ciuilitate mori, censentis.

§. XXXXI.

Finitur deinde idem usufructus separatione liberorum. Quum enim separatis in paternis maternisque bonis nihil omnino iuris sit (a), adeoque hi pro emancipatis, quin pro mortuis, habeantur (b): facile patet, peracta ea diuisione, matrem portionem bonorum communium, ad se deuolutam, non amplius iure usufructus, sed proprietatis possidere. Perinde autem est, siue sua sponte liberos a se separet, et ad erescundam prouocet familiam, eoque facto anteueniat diuisionem necessariam, quod omnino ei licet (c): siue ad secundas nuptias transitura, id facere cogatur. Neque enim prius potest alterius viri torum conscendere vidua, quam bona diuiderit cum liberis. Idque volunt verba STATUTI (d): *Da aber die Wittwe sich andernweit verhehelichet, soll sie vor dem Beylager mit ihren Kindern alle Güter theilen.* Quare melior est patris vidui conditio, cuius secundas nuptias non turbat omiffa diuisio bonorum, modo ea suscipiatur intra mensem, (*innerhalb 4. Wochen nach dem ehelichen Beylager.*) - (e) Quod si ergo ante nuptias mater confectum a tutoribus inuentarium iureiurando confirmet, et secundum illud bona omnia rite diuidat: usufructus ille expirat, et ipsa aequae, ac liberi, portiones suas iure domini possidere incipit.

Itemque
separatio-
ne libero-
rum vel
volunta-
ria, vel
necessaria
ob secun-
das nup-
tias.

K k k k 2

§. XXXXII.

(y) Nouell. CXXIII. cap. XXXVII.
Covarruu. lib. I. Resol. XV III.

(z) Accurs. ad Nouell. V. cap. V. Zoes.
ad Dig. lib. III. tit. V. n. 6.

(a) Stat. Hamb. Part. III. Tit. III.
art. 2.

(b) Meu. ad Ius Lub. Part. II. tit. II.
art. XXXIII. n. 128.

(c) Cothmann. Consil. V. n. 134. et
sequ. Vol. I.

(d) Stat. Hamb. Part. III. Tit. III.
art. V I.

(e) Ibid. art. IIII.

§. XXXXII.

*Quomodo
tunc fiat
bonorum
diuisio?*

Qualis ea sit portio, viduae liberis tunc assignanda, ignorare nos non patitur STATVTVM (f). Primo enim vidua praecipit ex bonis communibus optimum lectum, prout nuptiarum die stratus ornatusque stetit, itemque vestes, linum, lanam, quantum horum gestavit aut intulit, ac praeterea ornamenta, (*ihre Leibes Zierung*,) veluti torques, annulos, cingula, omniaque huius generis, quibus constante matrimonio uti consuevit, siue ista a parentibus, siue a marito ante matrimonium, vel eo durante acceperit. Deinde reliqua bona partiuntur mater et liberi, et ita quidem, ut si duo pluresue sint supersites, mater trientem, liberi dodrantem; si vnicus filius filiae vnica viuat, mater semissem, alterumque filius vel filia capiat. Qua in re denuo melioris conditionis est pater, qui pluribus liberis semissem tantum, vnico filio vel filiae vnicae trientem bonorum communium assignat, et praeterea portione illa liberorum utitur fruitur vsque ad annum duodeuicesimum (g).

§. XXXXIII.

*Conclusio
disserta-
tionis.*

Sed veremur, ne calamo iusto plus indulgentes, non dissertationem scribere, sed iustum commentarium instituire videamur. Solet enim ita euenire, ut in tanta materiae, nondum a quouam satis explicatae, vbertate aliud ex alio incidat, atque ita praeter animi sententiam dissertationis modum excedamus. Quod ne fieret, telam abrumpendo breuitatis, quam illam longius pertexendo ingenii laudem consecrari maluimus. Hinc et de aequitate statuti quidquam monere supersedimus, partim quod ea res ad legillatoriam potius, quam consultatoriam vel iudicalem, iurisprudenciae partem pertinet, partim quod de ea dubitaturum neminem, existimemus, qui ea, qua decet, pietate pretium statuit beneficiis, a parentibus acceptis, et paullo accuratius meditatur illa PAVLLI Apostoli (h): *Ἀμοιβὰς ἀποδίδοναι ταῖς προγόνοις, τὸ ἐστὶ καλὸν καὶ ἀπόδεικτον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.* *Gratias referre parentibus, id vero bonum atque acceptabile est coram Deo.* Et huic quidem rerum omnium parenti, actis gratis, studia nostra in posterum quoque vnice commendamus.

(f) *Ibid. d. art. VI.*

(g) *Ibid. d. §. III.*

(h) *I. Tim. V. 4.*

DE LVBRICITATE IVRISIVRANDI
S V P P L E T O R I I.

E X E R C I T A T I O X V I I.

Σύνοψις.

§. I. Omnes gentes iusiurandum pro vinculo adstringendae fidei habuerunt. §. II. Hinc eius usus in foro frequentissimus. §. III. Iurisiurandi frequentia confessio perfidiae humanae est. §. IIII. Vnde tot periuria? §. V. Instituti ratio, et partitio dissertationis. §. VI. Differentia iurisiurandi voluntarii, necessarii, et iudicialis vulgo tradita. §. VII. De ea ἐπιχειρησις. §. VIII. Quid iusiurandum suppletorium? et an illud secundum ius Rom. deferendum sit, si semiplene probatum? Quod negatur. §. VIII. Quia primo iura ignorant semiplenam probationem. §. X. Deinde quia vnum testem audiri vetant. §. XI. Tum quia, auctore plene non probante, reus absolvitur. §. XII. Respondetur aduersae partis argumentis, et §. XIII. ostenditur, in supplementum iurantem testem fieri in propria causa. §. XIII. Immo de credulitate iurantem testari de re propria, quam ipse ignorat. §. XV. Iusiurandum hoc fundamentum non reperit in legibus nostris. §. XVI. veluti in L. 31. ff. de iureiur. §. XVII. Multo minus in L. 3. C. de reb. cred. §. XVIII. Denique vulgarem doctrinam de iureiurando suppletorio veterum praxi repugnare, ostenditur exemplo, ex Gellii Noctibus Atticis depromto. §. XVIII. An in conflictu probationum pro reo pronuntiandum sit? §. XX. Iusiurandum tamen suppletorium usus adprobat. §. XXI. Illud caute deferendum. §. XXII. Requiritur primo probatio semiplena. Ergo testem de ipsa re deposuisse oportet. §. XXIII. Nec in ipso testimonio debet vitii quidquam esse. §. XXIII. Quid si per instrumentum semiplene probatum? §.

K k k k 3

XXV.

XXV. Deinde semiplenam probationem oportet esse perfectam a teste rei conscio. An et de credulitate iurandum? §. XXVI. Tertio iurans debet esse vir integrae atque exploratae fidei. §. XXVII. Quarto causa non debet respuere iusiurandum suppletorium. Quales sint illae causae? §. XXVIII. Quinto semiplena probatio non debet esse elisa. §. XXVIII. An et petendum semper sit iusiurandum suppletorium? Conclusio dissertationis.

§. I.

Omnes
gentes ius-
iurandum
pro vin-
culo ad-
stringen-
dae fidei
habue-
runt.

Varnius, vt eleganter philosophatur CICERO (a), homines hominum causa sint generati, vt ipsi inter se alii aliis prosint, et in hoc naturam ducem sequantur, communes utilitates in medium adferant, et mutatione officiorum dando accipiendoque, tum artibus, tum opera, tum facultatibus deuinciant hominum inter se societatem: tantum tamen abest, vt ad finem hunc pulcherrimum omnes cogitationes, omniaque consilia sua referant, vt, quae est ingenii humani prauitas, plane in contraria nitantur. Sane quum fundamentum iustitiae haut postremum sit fides, id est, dictorum conuentorumque constantia et veritas: nihil frequentius accidere animaduertimus, quam vt alter alterius opibus, fortunis, existimationi, quin ipsi vitae ac sanguini, quibus nihil est homini carius, insidias fruatur, iisque decoribus, quibus hominem reliquis animantibus praestare voluit benignissimum Numen, ad opprimendos euertendosque homines turpiter abutatur. Hinc innumerae fraudes, machinationes, mendacia, ad decipiendos circumueniendosque alios comparata, quibus excogitandis tam idonei sunt homines, etiam ceteroquin stupidissimi, vt idem CICERO (b), nullam esse, conqueratur, tam detestabilem pestem, quae non homini ab homine nascatur. Quae quum ita sint, cogitandum omnino fuit de mediis quibusdam vel cautionibus, quibus, tamquam fraenis, cohiberetur hominum perfidia, eoque consilio gentes fere omnes ad iurisiurandi religionem, tamquam ex compacto, confugerunt, vt, quos non ipsa ratio, et impressa omnium animis lex diuina, eos a fallendo deterreret reuerentia Numinis, praesentia sua omnia implentis, in ipsosque penetrantis animorum recessus, quod denique possit, quae velit, omnia, velit autem pro iustitia sua perfidiam sui que contemptum sempiternis supplicii vindicare.

(a) Cic. de Off. lib. I, cap. VII.

(b) Cic. ibid. libr. II, cap. V.

dicare. Hinc Aegyptii, DIODORO SICULO (c) teste, iusiurandum vocabant *μεγίστην τῶν παρ' ἀνθρώποις πίσιν*, *maximam inter homines fidem*, et PHILO (d) τὸ πῖσιως βεβαιότατον σύμβολον, *firmissimum fidei signum*: denique legati Romanorum ad Cosroem apud PROCOPIVM (e) τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀπάντων ὑσατόν τε καὶ ἐχυρώτατον τῆς εἰς ἀλλήλους πῖσιώς τε καὶ ἀληθείας ἐνέχυρον, *summum omniumque firmissimum mutuae inter homines fidei ac veritatis fundamentum*. Perfuadere enim nemo sibi potest, ei vlla in re fidem tuto haberi, quem ne Numinis quidem reuerentia, certissimumque diuinæ viadictæ periculum a mendaciis absterreat.

§. II.

Nulla itaque est vitæ pars neque publicis, neque priuatis, neque forensibus, neque domesticis in rebus, in qua iurisiurandi ^{Hinc eius} vsus in ^{foro} non fit frequentissimus. At nusquam tamen frequentior, ^{frequen-} quam in foro et iudiciis. Quotiescumque enim nec testium, nec ^{tissimus.} instrumentorum fide, nec aliis probationibus legitimis instrui potest iudicantium religio, toties vel litigantes, vel ipse iudex, ad iusiurandum, tamquam ad sacram anchoram, confugit. Hinc vti PAVLLO (f) Apostolo iusiurandum ideo est *πάσης ἀντιλογίας αἰτίας*, *omnis controuersiae finis*: ita eiusdem nominis iurisconsultus istud adpellat *litium compendium* (g). Denique CAIVS noster (h), *maximum expediendarum litium remedium in usum venisse iurisiurandi religionem*, eleganter obseruat. Ceterum hunc iuramentorum vsus non modo Hebraei, Graeci, Romani, ceteraeque gentes paullo humaniores probarunt, sed et prisca Germani, qui alioquin, teste VELLEIO PATERCVLO (i), *lites armis discernere, non iure terminare solebant*. Francis enim, aliisque Germanicae originis gentibus eo sanctius et liquidius videbatur iusiurandum, quod plures illud suis sacramentis firmarent, quos illi vocabant *CON-SACRAMENTALES*, *CONIVRATORES*, quin et aliquando *COMPVRGATORES*, eo, quod obiectum reo crimen vna cum eo sacramentis suis eluerent. Qui mos tanti erat maioribus nostris, ut saepenumero non modo *sexta, septimaque manu*, (quod postremum deferentes iusiurandum in legibus Germanicis dicuntur *einen be-siebnen*) (k) sed et *decima*, quin et *centesima* aliquando iuratum lega-

(c) Diod. Sic. libr. I. Biblioth. cap. LXXVII.

(d) Philo de Plantat. Noae. pag. 225.

(e) Procop. de Bello Persico lib. II.

(f) Hebr. VI. 16.

(g) Paull. Recept. Sent. libr. II. tit. I.

§. I.

(h) L. 1. ff. de iureiur.

(i) Vellei. Paterc. libr. II. cap. CXVIII.

(k) Thomaf. Diff. de occas. concept. et intenti. Constit. Crim. Carolinae §. XV.

legamus. Qua de re plura iam differuerunt HIER. BIGNONIUS (l), IO. SCHILTERVS (m), et CAR. DV FRESNE (n), vt iam prae-
termittamus IVRIS FEVDALIS textus (o), in quibus expressissima
notantur moris istius antiqui vestigia, quosque doctissimus harum
consuetudinum interpret, BITSCHIVS (p), praeclare, suo more,
illustrauit. Quae sane omnia satis, vt opinor, demonstrant, nul-
lum hominibus medium definiendarum litium visum esse certius
atque expeditius iureiurando, idque ideo, quod sempiternae bea-
titudinis, cuius desiderio omnes trahimur, neminem tam negli-
gentem futurum crederent, vt Dei, seuerissimi iudicis, vindictam
in se verbis conceptissimis prouocare, quam veritatem profiteri
malit.

§. III.

*Iurisiu-
randi fre-
quentia
confessio
perfidiae
humanae
est.*

Enimuero quod de aliis cautionibus, quas in contrahendo ad-
hibere solent homines, grauius censuit SENECA (q), id et de
iureiurando verissimum esse arbitramur, esse nimirum illud *turpem
humano generi fraudis ac nequitiae confessionem*. Si omnibus pro
eo, ac decet, ineffet pudor ac iusti honestique reuerentia: ne-
minem profecto adigeremus in verba nostra, sed serio quid ad-
firmanti non minus fidem haberemus, quam tangenti aram, et
per omnia sacra deieranti. Vere enim ab AESCHYLO apud STO-
BAEVM dictum est:

Ὅν ἀνδρὸς ὄρκοι πάντες ἀλλ' ὄρκων ἀνὴρ.

Dat fidem vir iuriurando, non iusiurandum viro.

Iam quum nec exploratae fidei homini credamus, nisi Iouem la-
pidem iuranti, quin et sic nobis vix satis cautum arbitremur, nisi
et alia eaque euidentissima argumenta accedant: quid aliud quae-
so agimus, quam vt perfidiam humanam vltro agnoscamus, ho-
minique ab homine nihil omnino tuto credi, non sine generis
nostri dedecore profiteamur?

§. IIII.

*Vnde tot
periuuria?*

Sed vt turpem humano generi esse hanc fraudis ac nequitiae
humanae confessionem fateamur: ingenua tamen est, atque ita
comparata, vt eam ipsa veritas expressisse videatur. Res ipsa enim
docet, ne iureiurando quidem obstrictis tuto semper fidem habe-
ri, nedum iniuratis, causasque esse quam plurimas, cur tam saepe

(l) Bignon. *ad Marculf. lib. I. cap. XXXVIII.*

(m) Schilter. *Exercit. XXIII. §. VI.*

(n) Carol. du Fresne *Glossar. med. et infim. latin. vocibus iurare et iuramentum.*

(o) I. Feud. 4. §. 2. II. Feud. 33. in pr. II. Feud. 41.

(p) Bitsch. in *Comment. ad II. Feud. 32. p. 582.*

(q) Seneca *de benef. libr. III. cap. XV.*

pe vacillet iurisiurandi fides. Primo enim sunt, qui Deum vel existere, vel, si existat, res humanas curare negant. Horum tu, quaeſo, iuriurando aliquid committas, quod feruatum velis. Iurabunt enim per omnia sacra, quae nulla esse existimant.

Atque ideo intrepidi quaecumque altaria tangant, uti iam vidit poeta φιλοσοφώτατος, et qui hunc locum praeclare perpoliuit, IVN. IUVENALIS (r). Deinde quamuis ita natura comparatum sit, ut, qui quid impie scelerateque commiserint, accusatorem ac carnificem in se atrocissimum persentiscant: menti tamen peccandi consuetudo aliquando veluti callum obducit, omnemque ratiocinationem suffocat atque intercludit praerupta audacia ac temeritas, quae non procul ab insania abhorret. Quam facile vero improbi isti et κεκαυτηριασμένοι τὴν ἰδίαν συνείδησιν (s) vel mille se polluent periuriis, priusquam vel minimo impietatis suae sensu addiciantur? Adhaec interna illa laniena, vel, uti APOSTOLVS (t) vocat, οἱ λογισμοὶ μεταξύ ἀλλήλων κατηγορέντες, illae accusantes se inuicem cogitationes, tum demum se exferere solent in improborum animis, quando iam in crimen prorupit audacia, factumque infectum fieri amplius non potest: Tunc demum sua quemque fraus, suumque flagitium agit, terretque quam maxime: Tunc demum animum excruciant assiduae illae ac domesticae furiae, diesque ac noctes malefactorum poenas a conscelerato eiusmodi homine repetunt. Antequam ergo oboriantur illi animi tumultus, iam admissum erit periurium, caussaque se cecidisse dolebit is, cui spes, de alterius religione concepta, tam turpiter imposuerat. Sunt praeterea, quos summa atque infinita Dei misericordia, qua vel maxime a peccando reuocari debebant, ad periuria exstimulat. Ea enim et profligatae audaciae hominibus spem iniicit certissimam, Deum aut votis, donariis, precibus placatum iri, aut tardius exacturum poenas, aut leniori supplicio satisfieri sibi passurum. Quae vno veluti fasciculo complexus

IUVENALIS (u):

Est alius (inquit) metuens, ne crimen poena sequatur:

Hic putat, esse Deos, et peierat, atque ita secum

Decernat, quodcumque volet, de corpore nostro:

Isis, et irato feriat mea lumina sistro:

Dummodo vel caecus teneam, quos abnego, numos.

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

L III

et

(r) Iuuenal. Satyr. XIII. v. 86. sequ.

(t) Rom. II. 15.

(s) 1. Tim. III. 2.

(u) Iuuenal. ibid. v. 90. et sequ.

et quibusdam interiectis (x):

Vt si magna, tamen certe lenta ira Deorum est.

Si curant igitur cunctos punire nocentes;

Quando ad me venient? sed et exorabile Numen

Fortasse experiar, solet his ignoscere. Multi

Committunt eadem diuerso crimina fato:

Ille crucem pretium sceleris tulit; hic diadema.

Sic animum dirae trepidum formidine culpae

Confirmant.

Accedit, quod plurimos impotens regnandi cupiditas, alios inexplebilis opum fitis, alios famae ac honoris studium, alios infamiae metus in transuersum rapit. Atqui primi generis homines sibi cum Iulio Caesare laudi ducent, *ius regnandi gratia violare* (y), vel cum Lyfandro, Lacone, apud PLVTARCHVM (z), τὸς παῖδες ἀσφαλάτοι θεῶν ἐξασπατῶν, τὸς δὲ ἀνδρας ὄρκους, pueros talis, viros sacramentis fallere oportere, contendent. Secundi generis Eulchiones tamquam Labrax PLAVTINVS (a), *iusiurandum rei seruandae, non perdendae, conditum esse*, existimabunt, neque Iouem iurare lapidem dubitabunt, si recitata tam breui formula, vel lucro insigni potiri, vel imminens ollae suae periculum auertere possint. Potius tacite secum voluent illa IUVVENALIS (b):

Et phibisis, et vomicae putres, et dimidium crus

Sunt tanti? Pauper locupletem optare podagram

Ne dubitet Ladas, si non eget Anticyra, nec

Archigine. Quid enim velocis gloria plantae

Praestat, et esuriens Pisfaeae ramus oliuae?

Ita et qui ad honorem omnia referunt, peierare profecto malent, quam existimationis adire periculum; ne quid dicam de periuriis amantium, quae fere in prouerbum abierunt. Nimirum in omnes improbos cadit periurii suspicio, et qui mentiri solet, vt recte obseruat CICERO (c), peierare etiam consuevit. Quem ego, vt mentiatur, inducere possum: vt peieret, exorare facile potero. Nam qui semel a veritate deflexit, hic non maiore religione ad periurium, quam ad mendacium, perduci consuevit. Quis enim deprecatione Deorum, non conscientiae fide, commouetur? Tam multae variaeque sunt, quae iurisiurandi fidem eleuant, caussae, vt omnino perti-
nere

(x) Idem *ibid.* v. 100. et sequi.

(y) Sueton. in Iul. Caes. cap. XXX.

(z) Plutarch. in Apophthegm. Lacon. Apophth. LXXXIII.

(a) Plaut. in Rudent. Act. V. Scen. III.

v. 18.

(b) Iuuen. *Ibid.* v. 95. sequi.

(c) Cic. pro Q. Rosc. Cap. XVI.

nere videatur ad religionem iudicis, cauere, ne caussa temere litigantium linguae committatur, quamdiu vlla alia supereft eam expediendi ratio.

§. V.

Enimuero cum omnium iuramentorum fluxa admodum fides est, tum eius vel maxime, quod femiplene, vt aiunt, probantibus a iudice defertur, eum in finem, vt quod probationi ad integritatem deest, religiosa illa adseueratione sua suppleant, et tunc superiores ex foro discedant. Quum enim hic suo sibi quisque testimonio suffragetur, nemo autem temere iudex satis aequus atque incorruptus esse soleat in caussa propria: facile profecto patet, rem periculosaenam plenam aleae esse, exigere iusiurandum suppletorium. Accedit, quod, eo iureiurando in forum semel admissio, obseruante HVGONE DONELLO (d), magna fenestra aperta est malis ac imperiis iudicibus, pro libidine pro hoc aut illo pronunciandi. Quidquid enim pro alterutro adlatum fuerit, semper iudici color paratus esse solet ad iusiurandum hoc illi deferendum, dum eum femiplene probasse censet, qui reuera nihil idoneum attulit, adeoque facile in spinosa illa ac perplexa quaestione de femiplena probatione latebram sententiae inuenit. Quae quum ita sint, de LVBRICITATE IVRISVRANDI SVPPLETORII quaedam commentari in praesenti animus est. Quandoquidem vero genuinum iurisprudenciae cultorem nec τὴν θεωρίαν negligere, et ad vsum forensis omnia referre decet: nos quoque, vtriusque habituri rationem, dissertationem ita partiemur, vt primum, an hoc iusiurandum in iure ciuili praesidium reperiatur, deinde quum ei semel in foro locus sit concessus, qua demum adhibita cautione a iudice deferri oporteat, paullo diligentius inquiramus. Faxit Deus feliciter!

§. VI.

Quod ad prius tractationis nostrae caput attinet, neminem, facris nostris initiatum, arbitramur ignorare, in rubrica DIGESTORVM de iureiurando (e) tria eiusdem genera recenseri, VOLUNTARIVM puta, NECESSARIVM et IUDICIALE. Haec ita distinguunt GLOSSA (f), eamque sequuti doctores, veluti ZASIVS (g), SCHNEIDEWINVS (h), WESENBECIVS (i), et plerique omnes, qui

LIII 2

scri-
tradita.

(d) Donell. lib. XXIII. Comment. n. 41. sequ.
cap. XVIII.

(e) lib. XII. Dig. tit. II.

(f) Glossa ad l. 1. ff. de iureiur.

(g) Zasius ad rubr. Dig. de iureiur.

(h) Schneidew. ad §. 11. Inst. de action. n. 9. sequ.

(i) Wesenb. Paratitl. Dig. lib. XII. Tit. II. n. 7. et 10.

scribendis commentariis componendisque iurisprudentiae systematibus animum adpulerunt, ut VOLUNTARIUM esse dicant, quod pars parti deferat extra iudicium per modum conventionis: IUDICIALE, quod itidem pars parti deferat, sed in foro, unde et non nisi ab interloquente iudice probatum vel praestandum vel referendum sit: NECESSARIUM denique, quod parti alterutri a iudice delatum necessario sit praestandum, nec referri unquam possit. Ex quibus porro definitionibus manifestam esse aiunt denominationem. *Voluntarium* enim dici, quia a mero partium arbitrio pendeat (k), quodque et ab eo, cui delatum, et cui relatum sit, recusetur liberrime (l), siquidem nemo ideo, quod oblatam sibi iurandi conditionem adspersus sit, pro confesso habeatur: *iudiciale*, quoniam non nisi in iudicio deferri, et iudice demum interloquente praestari referrique possit (m): *necessarium* denique, quia et exigente necessitate a iudice deferri (n), et semel delatum necessario praestari oporteat (o). Postremum porro iurandi genus, quod NECESSARIUM vulgo adpellant, alii in duas, alii in tres species distinguunt. SCHNEIDEWINVS (p) enim huc refert iusiurandum SVPPLETORIVM, PVRGATORIVM et IN LITEM, quam ultimam speciem reliqui fere omittant. Illa enim omnia a iudice deferri censent, et hoc quidem ad aestimandam rem, de qua litigatur; illud ad elidendam, quam quis incurrit, suspicionem; illud ad suppleendam probationem saltim semiplenam, pro alterutro militantem. Ita fere rem explicari videas ab omnibus, qui doctrinam de iureiurando vel perfunctorie, vel ex instituto traderunt, ut superuacuum futurum sit, rem vulgo notam testimoniis firmare.

§. VII.

De ea *impior.* Attamen si dicendum, quod res est, non tam expedita videtur haec doctrina, quam vulgo videtur. Quamvis enim inscriptio tituli tria recenset iurandi genera: agnoscere tamen illa non videtur CAIVS (q), qui duobus contentus, *vel ex pacto- ne ipsorum litigatorum vel ex auctoritate iudicis controuersias decidi, docet.* Praeterea ipsae illae tres iurandi species in toto illo titulo nusquam perspicue definiuntur, adeoque fieri non potuit, quin mirae nascerentur prudentum nostrorum dissensiones.

Hinc

(k) L. 26. §. vlt. ff. de iureiur. l. 1.
C. de reb. cred.

(l) L. 17. pr. ff. de iureiur.

(m) L. 12. §. 1. C. de reb. cred.

(n) Bartol. ad l. 3. C. eod.

(o) Cap. fin. X. de iureiur.

(p) Schneidewin. ibid. n. 30.

(q) L. 1. ff. de iureiur.

Hinc STEPHANVS (r), interpres Basilicōv, eatenus quidem adfulpatur latinis, quod *voluntarium* extra iudicium per modum conventionis deferatur: in eo autem ab eorum sententia discrepat, quod *necessarium* a partibus in iudicio deferri; *iudiciale* a iudice non rogato motu voluntatis proprio exigi contendat. Alioquin Graeci fere omnes (s) *voluntarium* vocant, quod pars parti, siue in iudicio, siue extra illud, defert: *necessarium* ἀναγκαζόμενον, seu quod deferenti refertur: ac denique *iudiciale*, quod iudex ab alterutro litigatorum exigit. IAC. CVIACIVS, in tanto sententiarum diuortio vix habuit, vbi pedem figeret, iam quippe sequutus latinos (t), iam in graecorum castra dilapsus (u), iam ad illos reuersus postliminio (x), et hinc *transfugae* ac *refugae* nominibus parum honorificis traductus ab EM. MERILLIO (y). Interim graecorum sententiae suffragantur iurisconsulti praestantissimi. STEPHANO enim fauent MERILLIVS, et Belgarum plerique: alteram vero, quam ex ECLOGIS ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ protulimus, hypothefin probant MARANVS (z) et NOODTIVS (a). Nec negari potest, eam esse reliquis verisimiliorem. Nam etiam, quod in iudicio defertur, iusiurandum eatenus *voluntarium* est, quod et libere defertur, et necessario non suscipitur, sed referri potest (b). Contra semel relatum, quum neque recusari, neque referri amplius possit (c), *necessarium* rectissime adpellatur. Et quis quaeso negauerit, *iudiciale* merito dici, quod a iudice alterutri litigantium, caussa cognita, defertur in caussis dubiis (d)?

§. VIII.

At haec quidem dissensio, vti ab AZONE (e) recte obseruatum, *Quid iusiurandum non adeo magni momenti est, et magis ad vocabula, quam ad rem ipsam, pertinet. Magis ardua est quaestio, an, quod supra definitum est, iusiurandum SUPPLETORIVM iurisiurandi necessarii sit species, et in vniuerso iure ciuili praesidium aliquod reperiatur? Vulgo hoc videas adfirmari, et fortasse nefas plerique existimabunt,*

LIII 3

bunt,

(r) Stephanus ad Basilic. lib. XXII. Tit. V. leg. I.

(s) Eclog. Basilic. lib. XXII. Tit. V. Attaliot. in Synops. Tit. XVIII.

(t) Cuiac. ad Paull. Recept. Sent. lib. V. Tit. XXXII.

(u) Idem in Paratitl. Digest. de iureiur.

(x) Idem ad Paull. libr. XVIII. ad Edict. l. 17. ff. eod.

(y) Merill. Obseru. libr. III. cap. XIII.

(z) Maran. in Paratitl. Dig. de iureiur. p. 294.

(a) Ger. Noodt. Comm. ad Pandect. p. 279. Tom. II. op.

(b) L. 34. §. 7. ff. de iureiur.

(c) d. l. 34. §. 7. eod.

(d) L. 31. ff. eod.

(e) Azo in Summa Cod. tit. de reb. cred. et iureiur.

deferendum sit, si semiplene probatum? Quod negatur.

bunt, dubitare de hypothefi, quam, COSTALIO (f) et MERVILLA (g) teftibus, omnes fequuntur, cuique vſus forenſis vbique eam auctoritatem conciliauit, vt merito hodie pro exploratiſſimo iure habeatur. Et tamen repudium illi mittere non dubitarunt iure conſultorum principes, FR. DVARENVS (h), HVGO DONELLVS (i), ANT. FABER (k), EVER. BRONCHORSTIVS (l), MEIERVS (m), ANT. MATTHAEI (n), IO. WISSENBACHIVS (o), GER. NOODT (p) et alii, exiſtimantes, id quod res eſt, vſum illum forenſem e iure ciuili Iuſtiniano non promanſiſſe, nec iuriurando, quod latini neceſſarium adpellant, locum eſſe, ſi quando actor ſemiplene probarit, (quam tunc reum potius abſolui oporteat,) ſed quando talis ac tanta vtrimque probatio adlata ſit, qua par quodammodo fiat rei atque actoris cauſſa, et paullo momento huc illuc inclinet iudicis animus, neſcius, quid ex omnibus potiſſimum ſequendum ſit. Equidem ſatis acriter hanc ſententiam proſtigare conati ſunt viri docti quam plurimi, veluti ARN. VINNIVS (q), EMAN. GONZAL. TELLEZ (r), SAM. STRYKIVS (s), quin et VLR. HVBERVS (t), qui, quamuis tot virorum doctiſſimorum argumenta refellere ſuperfederit, faſſuſque ſit, in Friſia, vbi ſanctior iuris Romani, quam alibi, manet cuſtodia, rariffime, et non niſi aegre ac luſtantibus ſuffragiis hoc iuriurandum deferri conſueuiſſe; vulgari tamen opinioni calculum adiicere mauult ob vſum forenſem ac quotidianum, de quo dubitare nemo mortalium poſſit. Enimuero quamuis nos a nouaturiendi pruritu quam alieniſſimos eſſe profiteamur: tamen, quam iam in *Stupa* verſemur, diffiteri non poſſumus, firmiori talo ſtare nobis videri DVARENI ſententiam, quam vt vulgaribus iſtis exceptiunculis euertatur. Quod iam paucis demonſtrare iu-
vabit.

§. VIII.

- (f) Costal. *ad d. l. 31. ff. de iureiur.*
 (g) Merulla *lib. III. diſp. Sect. III. tit. XXIII. cap. I.*
 (h) Franc. Duaren. *lib. II. Annu. Diſp. cap. XXXIII. et ad tit. de iureiur. cap. VII.*
 (i) Donell. *Comm. Iur. Ciu. lib. XXIII. cap. XI.*
 (k) Anton. Faber *Coniect. lib. XVIII. cap. I.*
 (l) Bronchorſt. *Cent. II. Adſert. LXXXVIII.*
 (m) Meierus *Colleg. Iur. Argent. tit. de probat. n. 3.*
 (n) Ant. Matth. *de Iudic. Diſp. X. theſ. XXI. ſequ. et in Colleg. Pand. Diſp. XVIII. §. XVIII.*
 (o) Wiſſenbach. *Comm. ad Pand. Diſp. XXIII. §. XXIII.*
 (p) Ger. Noodt. *Comm. ad Pand. lib. XII. Tit. II. p. 287. Tomo II. op.*
 (q) Vinn. *Select. Quaest. lib. I. cap. XXXVIII.*
 (r) Gonzal. Tellez. *Comm. ad cap. 2. X. de probat. §. 7. pag. 338. Tomo II.*
 (s) Stryk. *Diſſ. de probat. ſemiplena cap. I.*
 (t) Huber. *Prael. tit. Dig. de iureiur. §. XII. et ſequ.*

§. VIII.

Primo itaque omnes, qui vulgarem sententiam amplectuntur, id exigunt, ut is, qui in supplementum iurare iubetur, semiplene probarit. Pauci sunt, qui cum HUBERO (u) semiplenam probationem sufficere negant, aliaque praeterea desiderant argumenta, quibus confertim cumulatis persuaderi possit iudici, ut ad hoc iusiurandum confugiat. At vero semiplenam illam probationem ignorant iura nostra, neque ei vllum effectum attribuunt in causis civilibus, multoque minus in iudiciis publicis aliquis ob vnus testimonium diris quaestionibus subiici potest (x). Ignorare ius nostrum diximus semiplenam illam probationem. Nusquam enim eius vel vola vel vestigium occurrit: et ACCVRSII argumentum, quod, quia detur plena probatio, semiplenam quoque dari oporteat, non magis stringit, quam quod detur etiam semiplenum testamentum, quia plenum ac perfectum detur, ad illudque sufficere debeant testes quatuor, quia ad hoc ordinandum septem requirantur. Vnde non mirum est, argumentum hoc deridiculo quodammodo habuisse CUIACIVM (y). Quod vero effectum semiplenae probationi nullum tribuat ius Romanum, clarissime euincit illa CONSTANTINI M. (z) grauissima constitutio: *Simili modo sanximus, ut vnus testimonium nemo iudicum in quacumque causa FACILE patiatu*r admitti. *Et NVNC manifestè sanximus, ut vnus OMNINO testis responsio NON AVDIATUR, etiamsi praeclaræ curiæ honore praeferat.* In hac lege, qua, iudice IACOBO GOTHOFREDO (a), nihil clarius, nihilque magis peremptorium esse poterat, duarum constitutionum a se editarum meminit Imperator. Priore sanxerat, ne ab vlllo iudicum testis vnus FACILE admitteretur. Neque enim solida est TILII aliorumque emendatio, qui pro *in quacumque causa facile* rescribi iubent *in quacumque causa fisci*. Admitti ergo permiserat vnum testem, sed non facile, ac eo tantum fortassis casu, si vir expertae fidei aliquid referret, quod ad rempublicam pertinere videretur. At posteriore hac constitutione *manifeste*, ἀποτόμως et abscesse sancit, *ut vnus testis omnino non audiatu*r, adeoque vnum producens testem, nihil agere censeatur. Quin, ne de faece tantum hominum agere videretur, ἐμφατικῶς addidit CONSTANTINVS, ne cum quidem audiendum esse testem solitarium, qui *praeclare curiæ*

(u) Huber. *ibid.* §. XIII.

(x) L. 20. ff. de quaestione.

(y) Cuiac. in *Comment. ad cap. licet vniuersis* 33, X. de testib. et attest.

(z) L. 9. §. 1. C. de testib. l. 3. C. Theod. de fide test. lib. XI. tit. XXXVIII.

(a) Iac. Gothofred. in *Comm. ad Cod. Theod. Tomo III. p. 323.*

riae honore praefulgeat, id est, qui in ordinem senatorium adlectus sit, quem ordinem alioquin *partem meliorem humani generis* vocat SYMMACHVS (b). Quod si ergo ne quidem audiendus est testis vnicus: quo quaeso iure eius testimonio tantum tribuere conemur, vt, accedente iureiurando suppletorio, perinde habeatur, ac si plene perfecteque probatum sit?

§. X.

Deinde
quia v-
num te-
stem audi-
ri vetant.

Quid ad haec VINNIVS (c)? ne enim cum turba nobis res sit, dare ei hunc aduocatum lubuit. Respondemus, inquit, ne nos quidem hoc dicere, vnus testis vocem esse audiendam, id est, CREDENDVM esse vnus testimonio. Credere est plene adsentiri. Potest tamen vnus viri honesti et grauis testimonium mouere animum iudicis, et creare etiam non leuem suspicionem. Ergo audire vnum testem VINNIVS (d) et STRYKIVS (e) malunt, eum ita audire, vt inde condemnatio sequatur. Ceterum id non impedire existimant, quo minus, accedente iureiurando suppletorio, plena fides inducatur. Enimuero primum haec quidem locum haberent, si vlllo euidenti testimonio demonstrare potuisset VINNIVS, probationem semiplenam probantis iureiurando suppleri. Iam, quum hoc ipsum in quaestione sit: facile patet, peti id, quod in principio est, dum legi CONSTANTINI eiusmodi sententia adfingitur. Deinde frustra contendunt vulgaris sententiae patroni, audire hic idem esse ac credere, vel ita adsentiri, vt condemnatio inde sequatur. Notissimum enim est, non audiri in iure nostro semper idem significare, ac non admitti, vel a limine iudicii arceri. Non audiendus ergo est testis vnicus, quemadmodum non est audiendus promissor, si velit rei constitutae fidem frangere (f): nec adulterii reus, qui semel delatus, maritum velit lenocinii reum facere (g): nec is, qui ab emtore manumissus, velit defuncti, non emtoris, libertus esse (h): nec seruus obaerati, qui posteriore loco libertatem in testamento consequutus, absente primo hereditatem odiri desideret (i): nec municeps, aestimationem honoris aut muneris in pecunia pro administratione offerens (k): nec respublica, ignauiam praetendens (l). Quemadmodum

(b) Symmach. libr. I. Epist. XXXXVI.

(c) Vinnius Select. quaest. ibid. p. 202.

(d) Struu. Euolur. Controu. Exerc. XXVIII. thes. V.

(e) Stryk, de Probat. semiplena cap. I.

§. VI.

(f) L. 25. fin. ff. de pecun. constit.

(g) L. 2. §. 4. ff. ac l. Iul. de adult.

(h) L. 25. fin. ff. de fideicomm. liberr.

(i) L. 83. §. 1. ff. de hered. Inst.

(k) L. 16. pr. ff. de mun. et honor.

(l) L. 78. §. 2. ff. de leg. 2.

dum enim in his aliisque omnibus locis (m), in quibus eadem dictio occurrit, τὸ *non audire* semper est, allegationem et petitionem alicuius non admittere, eamque ita repudiare, ut nullum plane effectum fortiaur, idque adeo verum est, ut verba *AVDIRE* et *REPELLI* sibi e diametro opponantur (n): ita mirum profecto esset, *CONSTANTINVM* in sola *L. 9. §. 1. C. de test.* a vulgari, *ICTISQUE* tam frequente verbi notione discessisse, maxime quum altera ne familiaris quidem sit latinis auribus, et nemo hominem mendacem se ideo audiuisse neget, quia ei non crediderit. At fingamus denique, audire hic idem esse ac credere, adeoque idem velle *CONSTANTINVM*, quod vetus proverbum innuit: *Ἐνὶ μαρτυρήντι, ἐστὶ Κάτωνι προσέχειν καλῶς ἔχει: uni testi, ne Catoni quidem credere fas est* (o). An non iudex ille fidem habuerit testi vnico, qui eius verbis tantum tribuit, ut probantem ideo admittat ad iusiurandum suppletorium? An non potius id decernens iudex parum memor est eorum, quae testimonio dicto monuit *Q. SCAEVOLA* (p): *Ita sibi testi credi oportere, si et alii idem adseuerassent: quoniam vnus testimonio aliquem CREDERE, pessimi esset exempli.*

§. XI.

Nec minus deinde huic iuriurando aduersatur vulgatissimum *Tum quia;* iuris nostri principium, actore non probante, reum esse absol- *actore ple-*
vendum. Ita enim rescriptit *ANTONINVS CARACALLA* (q): *Acto- ne non*
re non probante; qui conuenitur, etsi nihil ipse praestat, obtinebit. *probantes,*
Probasse autem nemo dicitur, nisi qui plenam fidem fecit iudici. *reus ab-*
Quod ne cui dubium esset: *DIOCLETIANVS* et *MAXIMIANVS AA* (r), *solutur.*
noua edita constitutione, illud *CARACALLAE* rescriptum ita interpretati sunt: *Habebis securitatem victoriae, si, quod intendit ad-*
uersarius tuus, PROBATIONIBVS IMPLERE non possit. Semper itaque iura exigunt, ut probatio *IMPLEATUR* (s), alioquin victoriam promittunt reo, siue reali, siue personali actione pulsato. *Iidem Imperatores* (t) *Sopatro* rescribunt: *Res alienas possidens, licet iustam tenendi causam nullam habeat, non nisi suam intentionem IMPLENTI restituere cogitur.* Et alibi *Glyconi* respondent (u):

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I. M m m m Negan-

(m) *L. 6. C. de seru. pign. dat. l. 78. §. 4. ff. de iure dot. l. 18. §. 1. ff. de damn. infect. l. 22. ff. ad l. Falc. l. 35. ff. de pign. act.*

(n) *L. 24. §. 2. ff. de minor.*

(o) *Plutarch. in Vit. Caton. Vitic. p. m. 604.*

(p) *Valer. Max. Lib. III. Cap. I. exempl. XI.*

(q) *L. 4. C. de edendo.*

(r) *L. vn. Cod. Hermog. de instrum.*

(s) *L. 19. pr. et §. ult. ff. de probat.*

(t) *L. 26. §. ult. ff. de pos.*

(u) *L. ult. C. de rei vindic.*

(u) *L. 9. C. de obl. et act.*

*Negantes debitores non oportet armata vi terreri, sed, petitor qui-
dem non IMPLENTE suam intentionem, vel exceptione submoto, ab-
solui.* Quin ideo τὸ IMPLERE passim in libris nostris (x) et apud
LACTANTIVM (y) idem est ac probare, ne quis existimet, pos-
se se semiplena probatione victoriam obtinere. Quemadmodum
non videtur IMPLESSE aetatem (z), numerum liberorum (a), iu-
diciū defuncti (b), conditionem (c), contractum (d), satis-
dationem (e), usufruptionem (f) qui partem illius aetatis attige-
rit, vel semel pater factus sit, vel voluntati testatoris legibusque
conventionis ex parte satisfecerit, vel aduersarium aliquatenus se-
curum praestiterit, vel denique aliqua parte temporis, legibus
constituti, bona fide et ex iusta causa possederit: ita nec pro-
bationem implese censetur, nisi qui plene probarit, quod in-
tenderat. Neque existimandum est, IMPLERE hic idem esse, ac
SVPPLERE. Alia omnia enim discimus ex ipsis legibus, inprimis
ex L. 26. §. vlt. ff. de pos. vbi scriptura probatio depositarum rerum
IMPLERI posse, dicitur. Iam quum actore non probante, reus,
etiamsi nihil praestiterit, absolendus sit, probasse autem ex in-
terpretatione authentica DIOCLETIANI et MAXIMIANI Imperatorum
nemo censendus sit, nisi qui probationem eius, quod intendat,
impleuerit: quo iure, quae so, non absoluto reo, actor, qui semi-
plene probavit, ad iusiurandum suppletorium admittitur.

§. XII.

*Responde-
tur aduer-
sae partis
argumen-
tis, et*

Non desunt equidem aduersae causae patronis, quae obuertant: sed quae parum solida esse, vnusquisque statim intelligit. Aiunt enim, medium quoddam esse inter probare et non probare, quando scilicet actor neque omnino, neque nihil, sed aliquid tamen, vel, vti ipsi loquuntur, semiplene probarit. Deinde L. 4. C. de edendo tum sibi obstituram putant, si semiplenam probationem ad condemnandum sufficere existimarent. Sed tantum abesse, vt ita sentiant, vt dicant potius, semiplenam illam probationem opinionem duntaxat inducere, atque hinc confugiendum esse ad iusiurandum suppletorium. Denique paria quidem omnino esse, non

(x) L. 23. ff. de probat. L. 1. C. eod.
L. 1. C. de condit. ob turp. caus. L. 3. C.
de non num. pec.

(y) Lactant. Diu. Inst. Lib. VII. Cap.
VIII.

(z) L. 41. ff. de fideiuss.

(a) L. 2. §. 1. ff. de excus. et vacat.
mun.

(b) L. 14. C. ad L. Falc.

(c) L. 11. §. vlt. L. 86. ff. de condit.
et dem.

(d) L. 1. C. de furt.

(e) L. 2. ff. de cust. et exhib. reor.

(f) L. 30. ff. ex quib. caus. maior;

non probare et parum probare, in eo, quod vtrumque per se non sit efficax: sed, aliis accedentibus adminiculis, iam pro perfecta cedere, et plenam fidem facere (g). Ita VINNIUS (h), quem reliqui vel exscribunt, vel sequuntur, tantum non omnes. Sed primo quamuis fateamur, plene probare et nihil probare grammaticè admittere medium quoddam, puta aliquid vel semiplene probare: iuridice tamen parum et nihil probare *συμνύμα* esse, paullo ante ex rescripto DIOCLETIANI et MAXIMIANI docuimus. Nec veremur, ne in crimen falsi incurrisse videamur, quod ausi sumus ex CODICE HERMOGENIANO quaedam exscribere (i): Quum enim quaestio facti sit, an veteres axioma illud iuridicum, quod auctore non probante reus absolvendus sit, de plena tantum probatione intellexerint, nec ne? nihil obstat, quo minus illa ex hoc codice desinatur, maxime quum ei tot aliae ex ipso CODICE REPETITAE PRAELECTIONIS depromptae per omnia suffragentur. Quin si cui forte laudando codicem Hermogenianum, IUSTINIANI maiestati derogare quidquam videamur, etiam ex eius libris patet, parum et nihil probare pari passu ambulare, siquidem et HADRIANVS Imp. in rescripto ad Valerium Verum (k) disertè sibi iniuriam opponit τὸ CREDERE et τὸ PARVM PROBARE, dum scribit: *sed ex sententia animi tui aestimare te oportet, quid aut CREDAS, aut PARVM PROBATVM tibi opineris.* Legem 4. C. de edendo etiam semiplenae probationi refragari, iam superiori paragrapho demonstrauimus. Iis vero, quae de iureiurando suppletorio adsunt VINNIUS, manifesto sibi τὸ ἐν ἀρχῇ concedi postulat. Denique ex L. 5. et 6. C. de probat. id quidem adparet, plures probationes imperfectas, licet diuersi generis, iungi, atque ita iunctas pro plena cedere posse: sed iureiurando ipsius probantis probationem semiplenam suppleri: id vero nec in his, nec in vlla alia lege, reperiri, arbitramur.

§. XIII.

Et quomodo reperitur, quum tota illa doctrina analogiae iuris manifesto aduersetur? Tanta fuit iuris Romani conditorum religio, vt neminem omnino in sua causa testem idoneum esse existimarent (l). Praeclare CICERO (m): *Ita, inquit, more maiorum comparatum est, vt in minimis rebus homines amplissimi testem fieri*

M m m m 2

monium

(g) L. 5. C. de probat. L. 6. C. eod.

(h) Vinn. ibid. p. 200.

(i) Constit. summa reip. §. 3. de Iustin. Cod. confirm.

(k) L. 3. §. 2. ff. de test.

(l) L. 10. ff. de test. L. 10. C. eodem.

(m) Cic. pro Sex. Rosc. Cap. XXXVI.

ri in propria causa. monium de sua re non dicerent. Africanus, qui suo cognomine clarat, tertiam partem orbis terrarum se subegisse, tamen, si sua res ageretur, testimonium non diceret, nam illud in talem virum non audeo dicere; si diceret, non crederetur. Quum enim insignis humani ingenii prauitas facile plerosque subigat, ut exiflimationi atque utilitati suae magis, quam veritati, studeant: non ipsos modo litigantes a dicendo testimonio in causa propria repulerunt: verum etiam, eam esse CAUSSAM PROPRIAM, arbitrati sunt, cuius emolumentum vel damnum ad aliquem suo nomine pertineat (n), Ex ea causa nec pater filio, nec filius patri testis idoneus est (o), quin et domestici testimonii fides improbat (p), nec audiendi interrogandique, quibus imperari potest, ut testes fiant (q), vel qui in causa illa praestiterunt patrocinium (r). Frustra enim petitur testimonium, ubi cum ratione meui potest, ne a natura, sui studiosa, corrumpatur: inquit v. C. GER. NOODT. (s) At quid agunt, quaeso, iudices, deferentes iusiurandum suppletorium, quam ut testem aliquem esse iubeant in causa propria? Produxit quis, intentionem suam probaturus, testem idoneum, sed unicum: is intentioni producentis testimonio suo per omnia suffragatur. Quum vero duorum testimonio probatio implenda sit, adeoque, praeter hunc alter accedere debeat testis: iudex producenti denunciat testimonium, id est, testem illum esse iubet in propria causa. Negare id non possunt iurisiurandi suppletorii patroni, quin vel inuiti hoc agnoscunt CHRISTIANAEVUS (t) et SAM. STRYKIVS (u): at ictum hunc breui responsione declinantes, hanc esse exceptionem a regula, tradunt. Ego vero scire pervelim, quae regula superfutura sit, hac admissa exceptione. Quare aut fallum est, omnibus in re propria dicendi testimonii facultatem iura submovisse: aut verissimum contra, ex iuris nostri principiis neminem esse admittendum ad iusiurandum suppletorium.

§. XIII.

Immo de credulitate iurantium in re proprio, quam ipse ignorat. Ut eo magis adpareat, hoc iusiurandum analogiae iuris quam maxime aduersari: id quoque animaduertimus, illius patronos proprio litigatoris testimonio multo plus auctoritatis tribuere, quam adseuerationi iuratae cuiuscumque viri, etiam honestissimi, in causa aliena perhibentis testimonium. Finge, vel Xenocratem, cui

(n) L. 1. §. II. ff. quando appell.

(o) L. 9. ff. de test.

(p) L. 3. C. eod.

(q) L. 6. ff. eod.

(r) L. ult. ff. eod.

(s) Ger. Noodt. Comment. ad Pand. Lib. XXII. tit. V. p. 480. Tomo II. op.

(t) Christin. Volum. III. Dec. II. n. 2.

(u) Stryk. Diff. cit. Cap. V. §. III.

cui et iniurato credendum Athenienses putabant (x), iureiurando sanctissimo adfirmare, se accurate scire, contractum, ex quo agatur, a reo per omnia adimpletum esse; finge, idem adfeuerare tres alios, dignos, quibuscum in tenebris mices: eorum profecto testimoniis non magis, quam voce pſittaci mouebitur iudex, si non aliam sententię suae reddiderint rationem, quam quod istud ex alio, vel fortassis ex ipso reo, audierint (y). Pragmatici enim eleganter, ut solent, vsi translatione, *plus ualere*, aiunt, *unum testem oculatum, quam decem auritos* (z), testes nimirum, qui relata tantum referunt, ad auritum illud animantium genus, lepore plus quam Plautino, relegantes. At multo benigniores se praebent iis, qui praestito iureiurando suppletorio de propria causa testimonium dicunt. Eo enim res rediit, ut et heredes de credulitate iurare posse contendant, modo ex defuncto rem audierint, et per hunc non steterit, quo minus ipse iuravit (a). Manifesto itaque plus tribuitur testimonio litigatoris in causa propria, quam cuiusvis viri etiam integerrimi de facto alieno testimonium perhibentis. Qui vero hanc digerunt iurisprudentiam, eos tam forti stomacho esse arbitramur, ut et iureiurandum illud suppletorium concoquant facillime, deque illius aequitate nullam sibi unquam dubitationem suboriri patiantur.

§. XV.

Denique et id huic iureiurando non parum obstat, quod nullus usquam in iure occurrit textus, in quo illud praesidium satis firmum reperiat. Solent equidem doctores aliquot loca, quae huc facere videntur, citare, veriti procul dubio, ne rubore suffundantur, sine lege loquentes: sed qui ea euoluerit, illico verum esse experietur, quod ICtus exprobrauit THOMAS REINESIVS (b), *bus non e iuris nimirum scientia, ad caussarum iustitias demonstrandas et euincendas leges cateruatim solere aduocari, quae si particulatim examinentur, rem ne tangant quidem, interdum etiam, quam firmare putentur, solidum eueriant.* Decuisset sane eos, qui rem tanti momenti defendendam susceperant, duo iuris capita perspicue demonstrare, alterum, quod detur probatio semiplena, eique in foro

M m m m 3   aliquid

(x) Laert. lib. III. segm. 7. Cic. lib. I. ad Antic. Epist. XVI. Val. Max. lib. II. cap. X. ex. II.

(y) Dionys. Gothofr. ad l. 4. C. de test.

(z) Ludouici in Doctr. Pand. lib. p. 77. XXII. Tit. V. §. VIII.

(a) Carpz. Part. I. Const. XXIII. Def. VIII. n. 3. Stryk. in usu modern. Dig. tit. de iureiur. §. XXXVII.

(b) Reines. Var. Lect. lib. I. cap. XX.

aliquid ponderis sit: alterum, quod, qui semiplene probavit, ipse in supplementum iurare, testisque alterius vice in causa propria fungi possit. In his enim positam esse huius iurisiurandi naturam atque indolem, ipsi vltro profitentur. Iam quam parum hoc praestent, paucis, age, demonstrabimus.

§. XVI.

Veluti in L. 31. ff. de iureiur. In principiis consistere iubent CAIVM (c), quem sub Hadriano, Antonino Pio, et Marco Antonino floruisse, recte docuit GVIL. GROTIUS (d). Hic enim diserte scripsit: *Solent enim saepe iudices, in DVBIIS CAVSSIS EXACTO IVREIVRANDO, secundum eum iudicare, qui iuraverit.* Nihil hic de probatione semiplena, nihil de iureiurando, quo illa suppleatur, adeoque et nihil, quod ad rem pertineat, legimus. Decerptum est hoc fragmentum ex LIBRO XXX. COMMENTARIORVM AD EDICTVM PROVINCIALE, in quo CAIVS, ceu ex aliis fragmentis patet, cum de aliis exceptionibus, tum in primis de exceptionibus doli mali (e) et rei iudicatae (f) egerat, ad quam postremam etiam lex nostra referenda est. Edixerant Praetor et Proconsul, *re semel iudicata, de eadem re et ex eadem causa conuento, se rei iudicatae exceptionem datuos.* Quaestio suboriebatur, an per hoc edictum causa iureiurando decisa ex integro retractari possit, si instrumentis nouiter repertis demonstraretur, admissum esse periurium? Respondet CAIVS, permultum interesse, ipsine litigatores sibi inuicem detulerint iusiurandum, an iudex illud ab alterutro sua sponte exegerit. Priore casu, *quando inter ipsos litigantes iureiurando transactum sit negotium, non concedi, eandem causam retractari.* Huiusmodi enim iusiurandum transactioni equiparari, quin rei iudicatae anteferi (g), ac proinde, illo semel praestito, nec de periurio quaeri (h), nec admitti adpellationem (i), notissimum est. Contra exacto a iudice iureiurando, CAIVS *permitteri, ait, constitutionibus principum, ex integro causam agere, si quis noua instrumenta se inuenisse dicat, quibus solis vsurus sit.* Quum enim tunc iurare iubeat iudex, nulla inita censetur transactio, neque dubitari potest, quin, praestito illo iureiurando, et quaestioni de periurio, et adpel-

(c) L. 31. ff. de iureiur.

(d) Guil. Grot. de viris iureconsult.

lib. II. cap. VII. §. 6. p. 135.

(e) L. 6. ff. de doli mali et met. except.

(f) L. 15. ff. de except. rei iudic. l. 17.

ff. eod.

(g) L. 2. ff. de iureiur.

(h) L. 1. C. de reb. cred. l. 21. l. 22.

l. 23. ff. de dolo malo.

(i) L. 12. §. 1. sequ. C. de reb. cred.

l. 22. l. vlt. §. 1. ff. de adpellat.

adpellationi locus relinquatur (k). Quaestione, quam mouerat, hunc in modum soluta, obiter ostendit CAIVS, quo casu istiusmodi iusiurandum exigat iudex, additque, *solere iudices, saepe, in CAVSSIS DVBIIS exacto iureiurando, secundum eum indicare, qui iurauerit.* Si ergo iam disquiramus, quaenam hic sit causa dubia: vnusquisque latinitatis paullo peritior facile intelliget, eam non esse, vbi semiplene probatum est, quum vnum testem ne audiendum quidem esse, paullo ante demonstratum sit: sed quoties tantus est probationum conflictus, vt iudex, quid sequatur potissimum, nesciat, sibi que contingere animaduertat, quod illi apud TERENTIVM (l):

Dum in dubio est animus, paullo momento huc et illuc impellitur.

Testimoniis veterum quam plurimis hanc significationem confirmant DVARENVS (m), DONELLVS (n), et GER. NOODT (o), qui etiam huc referunt *coenam dubiam* apud TERENTIVM, CICERONEM, et HORATIVM, quae sane non est, in qua parum, sed in qua tantum ferculorum adponitur, vt animus conuiuiae, quid potissimum eligat, sit incertissimus. Tunc demum ergo iudex exigere potest iusiurandum, quoties tantus est probationum conflictus, vt parum liqueat, quid statuendum sit. Si enim plene probarit actor, se Titio Calendis Ianuariis soluisse centum, hic autem plene demonstrat, se Calendis illis alio loco fuisse: causa certe tam dubia atque ambigua erit, vt iudex nec condemnare reum possit, quia actoris probationem probatione sua exclusit, nec absolueret, quia actor intentionis suae probationem impleuit. Itaque causa cognita statuet, vtrius litigatoris probationi plus videatur tribuendum, eique deferet iusiurandum, atque, eo praestito, secundum eum iudicabit, qui iurauit. Haec vera est huius legis sententia, adeoque illa nihil minus probat, quam cuius probandi causa vulgo ad partes vocari solet.

§. XVII.

Non multo plus praesidii vulgari sententiae est in *DIOCLETIANA* ^{Multo minus in L.} et *MAXIMIANI* rescripto ad Seuerum (p), ad quod, tamquam ad

(k) L. ult. §. 1. ff. de adpell. l. 1. l. ult. §. 1. 2. 3. C. de reb. cred. l. 2. C. si ex falsi instr.

(l) Terent. Andr. Act. I. Scen. V. v. 31.

(m) Duaren. L. II. Disp. annuersf. cap. XXXIII.

(n) Donell. ad l. 3. C. de reb. cred.

(o) Noodt. in Comment. ad Pand. p. 288. et lib. III. Probabil. cap. VI. §. III.

(p) L. 3. C. de reb. cred. et iureiur.

3. C. de
reb. cred.

ad sacram anchoram confugiunt, quorum interest, hoc iusiurandum in foro locum suum trahi. Illud nimirum ita se habet: *In bonae fidei contractibus, nec non in ceteris causis*, INOPIA PROBATIONVM, *per iudicem, causa cognita, res decidi oportet.* Existimant autem doctores, per inopiam probationum nihil aliud posse intelligi, quam probationem semiplenam, et hinc mirifice illis placet observatio IAC. CUIACII (q), *statuentis, aliud esse defectum, aliud inopiam probationum: defectum nimirum esse, si nullae suppetant probationes, inopiam, si quaedam suppetant.* Enimuero quis umquam audiuit, *inopiam probationum idem esse, ac probationem semiplenam?* Et tamen hoc probandum erat ex hoc textu, nisi eum frustra adductum vellent. CUIACIVS ipse, quem laudant, hoc non statuit; sed *inopiam probationum esse*, ait, *si quaedam suppetant probationes, sed ancipites, aut parum idoneae: tunc quoque iudicem ab uno litigatore iusiurandum exigere posse concedit, quasi dubia causa, aut dubia probatione argumentorum et testium forte, quia ex utraque parte producantur.* Quibus quidem nos haut inuiti subscribimus, existimantes, tunc vel maxime insignem esse probationum inopiam, si ipsa earum copia et conflictus iudicem inopem atque incertum reddit, ut, quid statui oporteat, sibi nondum liquere fateatur. Significationem hanc illius vocis in loco APVLEII (r) elegantissimo observavit V. C. GERARD. NOODT. (s) Sed sufficere poterat constitutio SEVERI et ANTONINI (t), quae in pecuniariis causis nec INOPIA PROBATIONVM feruos contra dominum interrogari *permittit.* Sensus enim est, ne in probationum quidem conflictu, et ubi causa aliter exitum habitura non videatur, feruos aduersus dominos sub equuleo esse interrogandos: nec aliam interpretationem admittere illum locum, statim deprehendet, quisquis nexum ultimi istius commatis cum antecedente paulo accuratius expenderit. Et sane, si uterque litigator plene probavit: nec actor probavit, quia eius probatio a reo probatione contraria exclusa est, nec reus, quia ei testes aequae idonei ab actore producti refragantur. Nonne ergo haec est probationum mira inopia?

§. XVIII.

Denique
vulgarem

Sed iuvat, exemplo quam maxime ad rem pertinente ostendere, veteres iurisprudentiam illam, quae ob probationem imperetam

(q) Cuiac. lib. XXII. *Obs. iur. civ.* cap. XX. Vinn. *Quaest. Select. ibid.* p. 200.

(r) Apuleii *Metamorph. lib. V.*

(s) Ger. Noodt. lib. III. *Probabil.* cap. VI. §. III. pag. 62.

(t) L. I. C. *de quaestione.*

fectam iusiurandum suppletorium et purgatorium inuexit, sciuisse *doctrinam*
 cum ignarissimis. A. GELLIVS (u), vir prudentissimus, et, quod *de iureiu-*
 in primis ad rem facit, CAIO ICto fere σύγχρονῳ, memoriae pro- *rando sup-*
 didit, sibi adhuc adolescenti, inter iudices adlecto, hanc speciem *pletorio*
 oblatam esse. Petebatur apud eum pecunia, quae dicebatur data *veterum*
 numerataque: sed qui petebat, neque tabulis, neque testibus, id fa- *praxi re-*
 ctum docebat, et argumentis admodum exilibus nitebatur; sed eum *pugnare;*
 constabat virum esse bonum, notaeque et expertae fidei, et vit- *ostenditur*
 tae inculpatissimae, multaque et illustria exempla probitatis sincer- *exemplo,*
 itatisque eius expromebantur: illum autem, vnde petebatur, ho- *ex Gellii*
 minem esse non bonae rei, vitaeque turpi et sordida, conuictum- *Noctibus*
 que vulgo in mendaciis, plenumque esse perfidiarum et frau- *Articis de-*
 dum, ostendebatur. Ita enim casum ipsum proponit GELLIVS, *promto.*
 additque, se in ea causa adeo fluctuasse, vt, quid sibi facien-
 dum esset, reperire nullo modo potuerit. Iam non quidem me-
 morat, qualia fuerint exilia illa argumenta, quibus actor nitere-
 tur: at, quum ea ibidem opponat probationi sollemni per ex-
 pensationem, mensae rationes, chirographi exhibitionem, tabu-
 larum oblationem, testium intercessionem: facile patet, acto-
 rem pro se adtulisse varias praesumptiones, quas hominis vocant,
 quae plerumque ad iusiurandum suppletorium sufficere statuunt do-
 ctiores, maxime, si quid inter duos, remotis arbitris, actum sit (x).
 Sed utcumque se res habeat: nostratum hominum sane perpau-
 ci hunc casum ambiguitatis quidquam habere censuissent. Aut
 enim argumenta illa semiplene probarunt, aut minus, quam se-
 miplene. Si prius; ad suppletorium confugissent, maxime, quum
 actor esset vir existimationis integrae atque exploratae fidei: Sin
 posterius; purgatorium exegissent a reo, indicis illis ipsaque vi-
 ta anteaecta suspecto. Nec credibile est, GELLIVM, quique ei in
 consilio aderant, vel hanc doctrinam iuridicam ignorasse, quam
 CAIVM tunc inculcasse tam perspicue, aiunt, vel periurii metu im-
 probi hominis religioni rem committere non sustinuisse, quum Ro-
 mani periuria satis Deum ultorem habere crederent (y), adeo-
 que non tam solliciti essent de euitando periurio, ac Christiani.
 Quid ergo? an non GELLIVS in causa tam dubia exacto iureiuran-
 do secundum eum iudicauit, qui iurauit? Ita enim fieri oportuit,
 Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I. N n n n si

(u) Gell. Noct. Artic. libr. XIII. cap. II.

(x) Stryk. Diss. de probat. semiplena cap. III. et cap. V. n. 38. Covarruv. II.

Resolut. 6. n. 1. Wefenbec. Parat. tit. de probat. n. 4.

(y) L. 2. C. de iureiur.

si hanc legem CAII (z) recte interpretantur doctores nostri. Nil minus Amici, quos rogauerat in consilium, *viri exercitati, atque in parociniis et in operis fori celebres, non sedendum diutius aiebant, et nihil esse dubium, quin absolendus foret, quem accepisse pecuniam nulla probatione sollemni doceretur.* En ergo viros iuris peritissimos, qui in ea erant haeresi, vt probationem semiplenam, vel semiplena minorem, non pluris facerent, quam nullam. Quid GELLIVS? Is diem diffindere iussit, atque illico a PHAVORINO suo, tamquam ab oraculo, consilium expetit. At nec is meminerat, re semiplene vel aliquatenus probata, locum esse iuriurando suppletorio vel purgatorio: quin nec quidquam, quod GELLIO satisfaceret, promebat. Itaque hic consilii inops, perendie iuravit, sibi non liquere, atque ita iudicandi necessitate se exsoluit. Quid ergo certius, quam GELLII, adeoque et CAII temporibus, nondum cuiquam in mentem venisse principium, quod hodie extra omnem dubitationis aleam positum esse existimant, puta, quod semiplene probanti iusiurandum suppletorium; minus quam semiplena probatione in suspicionem adducto purgatorium deferri oporteat? Multo minus itaque ante haec tempora de illo quisquam somniauerat, quia et SENECA (a) scribit: *Aduersarius meus, dum contraria dicit, et iudicem superbia offendit, et in VNUM TESTEM temere dimittit, causam meam erexit. Non quaero, an pro me errauerit, quia contra me voluit.* Annon haec scribens dupondiis ipsis risum excussisset, si iam tum nota fuisset hodierna illa Doctorum de iureiurando suppletorio et purgatorio philosophia?

§. XVIII.

Vnum est, quo DVARENVM, omnesque ei ὁμοψύχους, premere sibi quam maxime videntur. Nimirum quum animaduertant, eos tunc demum locum alterutri iuriurando concedere, si ex vtraque parte quidam probationum sit conflictus: id quidem principis iuris quam maxime refragari contendunt, quoniam tunc leges pro reo pronunciarum iubeant (b), adeoque res et sine iureiurando decidi possit (c). Sed DVARENO etiam hic integra omnia esse arbitramur. Lex 47. ff. de obl. et act. nec non L. 125. ff. de reg. iur. generatim de fauore reorum agunt, nec dicunt in collisione probationum reum esse absolendum, sed procul dubio

An in conflictu probationum pro reo pronuncian- dum sit?

(z) L. 31. ff. de iureiur.

(a) Seneca de benef. lib. VI. cap. VIII.

(b) L. 38. ff. de re iudic. l. 10. ff. de

inoff. test. l. 47. ff. de oblig. et act. l. 125. ff. de reg. iur.

(c) Vina, Quaest. select. ibid. pag. 192.

bio ad alias pertinent praerogativas, quibus eum donarunt leges, veluti quod non cogitur actori edere instrumenta (d), quod ei plures dilationes indulgentur, quam actori (e), quod actore non probante absolvitur, etiamsi ipse nihil praeflitterit (f), quod eius ignorantia iustior censetur, quam actoris (g), quod pluribus defensionibus uti potest (h), et quae sunt huius generis alia praecclare explicata a viro eximio, IAC. GOTHOFREDO (i). Reliquae leges, quas ad partes vocant, reum quidem in dubio absolui oportere, monent, sed non ob aequale probationum utrimque adlatarum pondus, sed, uti PAVLLVS (k) loquitur, quoties *inter pares numero iudices dissonae sententiae proferantur*. Tunc demum, ut ait SENECA (l), *reus paribus sententiis absolvitur*. Hinc ipse BACHOVIVS (m), contrariae alioquin sententiae addictus, leges has ad rem pertinere negat, et ideo aduersus TREVTLERVM defendit, iudicem alterutri parti recte deferre iusiurandum necessarium, si utraque semiplene probarit. Si ergo hoc absurdum non est: cui absurdum videbitur, in conflictu plenarum probationum ad hoc iusiurandum confugere iudicem? An minus res erit dubia, quando semiplene, quam quando plene probavit pars utraque? Quare ne hoc quidem, quod in pari testium utrimque productorum numero reus absolui solet, ex iure Romano, sed ex *Verdammnis* PONTIFICVM (n), qui facile in eum errorem delabi poterant, ex quo vulgarem de semiplena probatione et iureiurando suppletorio sententiam semel imbiberant.

§. XX.

Enimuero, quamvis in iure civili praesidium haut reperiat iusiurandum suppletorium: negari tamen haut potest, illud radices tam altas egisse in foris vniuersae Germaniae, ut nulla disputatione, etiam subtilissime scripta, facile conuelli posse videatur. Exigi fane hoc iusiurandum solet in SUPREMO IMPERII DICASTRI-
RIO (o), in TRIBVNALI WISMARIENSI (p), in CVRHS SAXONI-
NIS 2 CIS

(d) L. vlt. C. de edendo.

(e) L. vlt. ff. de fer. l. 2. C. de dilation.

(f) L. 4. C. de edendo.

(g) L. 42. ff. de reg. iur.

(h) L. 43. ff. eod.

(i) Iac. Gothofred. in Comm. ad reg. iur. p. 534. sequ.

(k) L. 38. ff. de re iudic.

(l) Seneca Epist. LXXXI.

(m) Bachou. ad Treutl. Vol. I. Dispa. XXI. thes. X. lit. A. ad verba: Neque deferri potest in eo casu.

(n) Cap. 3. X. de probat. cap. inter dilectos 6. X. de fide instrum.

(o) Gail. lib. I. Obs. CVIII.

(p) Meu. Part. V. Decif. CXIII. Part. VII. Dec. CCCLXXVI.

CIS (q), et reliquorum principum omnium. Nec minus extra Germaniam eidem locus est in curia suprema MECHLINIENSI (r), et reliquo Belgio, quin et in GALLIA, nisi quod ibi speciali Regis iussu opus esse tradit REBVEFFVS (s): Tam multum veteres tribuerunt GLOSSAE, quae quum semel hoc iusiurandum probasset (t), eique et glossatores IVRIS CANONICI (u) adfentirentur: euenit sane, quod scribit ARTHVRVS DVCKIVS (x), caussaque ex glossae sententia iudicata est, quam pro idolo habebant (y). Quum itaque, quae moribus et consuetudine fori obtinent, seruanda sint; nihil profecto superest, quam vt caute ac prudenter, quoad eius fieri potest, deferatur hoc iusiurandum. Quod quomodo fieri possit, paucis adhuc pro instituti ratione erit expediendum.

§. XXI.

*Illud caute
deferendum.*

Omnes, qui de hoc iureiurando agunt paullo accuratius, potestatem iudicis in exigendo hoc iureiurando conditionibus quibusdam circumscribunt. Et VINNIVS (z) quidem tres ponit, primum, vt caussa laboret inopia probationum, deinde, vt caussa sit dubia ob semiplenam probationem adlatam, denique, vt deferatur caussa cognita. STRYKIVS (a) omnia refert ad tres illos iurisurandi comites, quos fingunt CANONISTAE (b), *veritatem, iudicium et iustitiam*, adeoque requirit, primum, vt praestetur de veritate, non de credulitate, deinde, vt iurans sit persona fide digna, postremo, vt caussam cognoscat iudex, sitne caussa talis, quae hoc iusiurandum admittat, an satius esse videatur, caussam decidere iureiurando purgatorio, alteri parti delato. Eandem rem tractans SCHNEIDEWINVS (c) quinque requirit conditiones, vt semiplene probatum sit, et vt consideretur tum natura caussarum, tum personarum conditio, tum rei vel summae libello petitae quantitas, tum ipsa denique factorum qualitas. In his enim praecipue versari caussae cognitionem, quae a CAIO (d) exigatur, statuit. Sed omnium plenissime de his requisitis agit

MYN-

(q) Carpz. *in Process. tit. XII. Art. II.*
n. 22. 23.

(r) Christin. *Vol. III. Dec. II. n. 14.*

(s) Rebuff. *in prooem. constit. gloss. V.*
n. 58.

(t) Glossa ad L. 31. ff. de iureiur.

(u) Glossa ad cap. vlt. X. de iureiur.

(x) Arth. Dack. *de auctor. Iur. Ciu.*
lib. I. cap. VIII. §. VI.

(y) Pancirol. *de clar. leg. Interpr. lib.*

II. cap. XXVIII.

(z) Vinn. *Quaest. select. lib. I. cap.*
XXXXIII. p. 199.

(a) Stryk. *Dissert. de semiplena probat.*
cap. V. §. III. sequ.

(b) Can. 2. *causs. XXII. Quaest. II.*
Dominic. a Soto *de iust. et iur. lib. VIII.*
Quaest. I. Art. III.

(c) Schneidew. *ad §. II. Inst. de action.*

(d) L. 31. ff. de iureiur.

MYNSINGERVS (e), qui sex conditiones coniunctim desiderari monet, primam, vt semiplene probatum sit, eaque probatio vere ac necessario, non praesumptiue concludat: alteram, vt ille, cui defertur, veritatem sciat probabiliter per sensum corporeum: tertiam, vt idem sit vir integrae explorataeque fidei: quartam, vt caussa non sit ardua vel criminalis, sed modica et civilis: quintam, vt semiplena illa probatio praesumptione quadam dilui aut elevari non possit: ac sextam denique, vt iusiurandum illud petatur, antequam sit in caussa conclusum. Quam ob rem de singulis istis requisitis iam agemus seorsum, quidque de illis habendum sit, dispiciemus paullo diligentius.

§. XXII.

Primum omnino iustissimam habet rationem. Ex quo enim semel placuit, probationem semiplenam admittere: litigatorum omnino interfuit, non temere ad hoc iusiurandum admitti, nisi qui non modo semiplene probarint, sed et id, quod vere probandum erat, probare susceperint. Leues enim et remotiores suspiciones iureiurando actoris ita firmari, vt huic spes victoriae adfulgeat, res perniciosi ad posteritatem exempli esset futura. Hinc si vlla suspicio aduersus testem militat, aut eius testimonium eleuat, merito huic probationi nihil omnino fidei habetur (f). Cavendum ergo testimonium hominum, vel ob necessitudinem atque amicitiam vel ob inimicitiam suspectorum, quorum quum aliquin ratio non facile haberi debet, tum multo difficilius habebitur a religioso iudice, si ipsius partis iureiurando confirmandum sit. Hinc recte negant auctores nostri (g), mulierem iureiurando suo illatae dotis vel constituti dotalitii probationem posse perficere, si pro se fratrem produxerit testem, vel parentes (h), vel mariti confessione munita sit aduersus creditores vel agnatos, singulari titulo succedentes (i). Et quamuis vulgo adiiciant, nec inhabilem testem plane esse respuendum, si veritas aliter adparere non possit (k), ex eaque ratione testem subditum in caussa domini; et ciuem vel conuicanum ex vniuersitate in caussa vniuersitatis recte produci, contendunt (l): sed id periculosum esse

Requiri-
tur primo
probatio
semiplena;
Ergo tes-
tem de
i, sa re de
posuisse
oportet.

N n n n 3

arbi-

(e) Mynsing. Centur. I. Obs. LXVIII.

(f) Ant. Faber in Cod. lib. III. tit. I. def. III. num. 9. Carpz. Part. I. const. XXIII. Def. V. n. 2. et 3.

(g) Idem lib. VI. tit. VI. Resp. LVI. n. 7.

(h) Idem lib. III. tit. III. Resp. XXIII. n. 1.

(i) Coler. de process. exsequut. Part. III. cap. II. n. 110. et sequ.

(k) Carpz. Part. I. Const. XVI. Def. LXIII. n. 4. et 5.

(l) Socin. Regul. CCLII. fall. LXX. Hahn. ad Wesenb. tit. de iureiur. p. 105. et sequ. Strauch. Diss. de iureiur. supplet. cap. II. §. VIII.

arbitror, si vel maxime subdito gratia fiat iurisiurandi domino praefliti. Illi enim saepe vindictae metus scrupulum inicit: huic vel ideo plane nulla fides est: quia et ipse testis in propria causa est, dum pro vniuersitate sua testimonium praebet, et vniuersitas (2) in supplementum iurans itidem in causa sua testimonium praebet, adeoque vniuersitas solo suffragio testimonioque in propria causa dicto victrix foro excedit. Nec magis aliquid ponderis inesse existimamus probationi semiplenae non ipsius thematis probandi, sed argumenti remotioris, et ex quo illud necessario non infertur. Hinc quum vniuersitas quaedam adseueraret, inter se et rei maiores contractum permutationis intercessisse, quo insigniter laesa sit, iniunctaque probatione multis testibus probasset, rem possidere siluulam, cuius partem etiamnum vniuersitas teneat, vniuersitatem autem pascuum habere, quod vndequaue fere agris rei circumdatum sit: sententiam iudicis vniuersitati iurandum supplementum deferentem, interposita a reo leuiteratione, ab illustri Viadrinae ICtorum ordine reformatam esse, noui.

§. XXIII.

Nec in ipso testimonio debet vitiū quidquam esse.

Sed fingamus, testem, quem quis pro se produxit, exploratae fidei virum esse: non tamen ob eius testimonium cuiquam iurandum deferendum crediderim, si in ipso testimonio, quod dixit, vel in examine, quod subiit, defectus quidam obseruetur. Quis enim e. g. supplementum decernat, si vnus testis rem adseuerarit quidem, at interrogatus rationem scientiae suae reddere nequiverit (m)? vel si idem non de factis in sensus incurrentibus, sed iure, e. g. dominio, deposuerit (n)? vel si sibi ipsi in circumstantiis quibusdam manifesto contradixerit (o)? Et quis hoc iurandum deferat ob testem vnum, virum illum quidem honestum, sed legitimo modo non interrogatum examinatumque. Hinc recte a IO. STRAVCHIO (p) obseruatum est, iurandum hoc deferendum non esse, si testis iurarit aduersario non citato (q), si non coram iudice competente (r), sed vel ab extraneo vel Notario (s) examinatus, vel non simul ad interrogatoria articulos illustrantia (t) auditus sit, vel denique iureiurando

(m) L. 4. C. de test. Mascard. de probat. Vol. I. concl. DCCCCLVI. n. 14.

(n) Schrader. ad l. 31. ff. de iureiur. n. 309.

(o) Berlich. Part. I. concl. LIIII. n. 86.

(p) Strauch. Diff. de iureiur. supple-
tor. cap. II. §. 12.

(q) L. 19. cum Auth. sequ. C. de test. cap. 2. X. eod.

(r) Nou. LX. cap. II.

(s) Schrader. ibid. n. 288.

(t) Rutg. Ruland. de commiss. Part. I. lib. I. cap. VIII. n. 2. et sequ.

do plane non obstrictus fuerit. Quamuis enim horum pleraque parum conferre videantur ad veracitatem testium: fides tamen fieri debet iudici, qui saepe ex testium gemitu, sermone praeupto, vacillante responsione acute colligit, quantum illis fidei sit tribuendum.

§. XXIII.

Multo maiori cautione opus est, si semiplena illa probatio non in testis vnus depositione, sed in instrumentis consistit. Tanto facilius enim hic falso locus est, quanto minus littera erubescit. Hinc scripturae priuatae, qua sua quisque annotatione sibi debitorem constituit, credendum non esse, si vel iureiurando supplementario firmetur, facile vnusquisque intelliget (u). Adeoque etiam debitam quantitatem non probabunt rationes defuncti, in bonis eius inuentae (x), nec eiusdem extremae tabulae, quibus sibi certam quantitatem deberi adfirmavit (y): nec denique rationes tutoris, curatoris, procuratoris, negotiorum gestoris, si sine apochis, aliisque adminiculis pro ipsis proferantur (z). Omnibus enim his casibus nullo alio argumento vincerent actores ad iurandum supplementarium admissi, quam testimonio in sua causa dicto, id est, suspensissimo. Mercatorum codices hic singulari privilegio gaudere, inter omnes constat, de cuius origine alia occasione disquisuimus (a). Verum et hic provide cauendum, ne in magnam fallendi peierandique licentiam euadat illud privilegium, et cuius in procliu sit, lingua, tamquam hamo, lucrum captare. Huic dispiciendum, sitne mercator vir honestus, an foro iam cesserit, alioque perfidiae genere sese polluerit, ipse codex vtrum iusto ordine confectus sit, acceptaque et expensa cum die et consule et causa debendi contineat, an aliquod falsi indicium praebet, et quae sunt obseruationes huius generis aliae, quae plena manu in dissertatione paullo ante laudata seruntur. Praeterea non temere suaserim iudici, vt privilegium hoc iusto latius extendat. Sunt, qui illud etiam opificibus indulgent, sunt, qui et defuncti rationibus, si is vir honestus fuerit, easque rationes legitima forma, expressisque accurate acceptis expensisque, ante litis contestationem confecerit (b): denique nonnulli et tutorum

Quid si
per instru-
mentum
semiplene
probatum?

(u) L. 7. C. de probat.

(x) L. 6. et l. 7. C. eod.

(y) d. l. 6. C. eod. Carpz. Part. I. Const. XVII. Def. 34.

(z) Strauch, Dissert. ead. cap. II. §. 14.

(a) Nostra Diff. de libris mercatorum foro cedentium.

(b) Mascard. de probat. Vol. II. concl. DCCCCLXXV. n. 4. et sequ. Sichard. ad L. 6. C. de probat. n. 6. et 7.

torum similibusque administratorum rationes pro tutoribus administratoribusque semiplene probare contendunt, si contineant summas parvas et probabiles, et in forma recepta confectae adpareant, ipseque iudex impendia rerum et alimenta pupillorum tanti verosimiliter constituisse deprehendat (c). Enim vero ut de opificibus, qui simul merces in tabernis extrudunt, facile concesserim: ita periculosissimum fuerit, rationi defuncti vel tutoris tantum tribuere, ut iureiurando heredis ipsiusque tutoris firmatae plene pro iurante probent. Quemadmodum enim heredes rerum omnium ignari de credulitate iurare religioni sibi haut ducent: ita hoc pacto actum esset de pupillorum miserorum patrimonio, si in tutores improbos et periuros semel incidissent.

§. XXV.

Deinde semiplenam probationem oportet esse profectam a teste rei conscio.
An et de credulitate iurandum?

Nec altera MYNSINGERI cautio negligenda est religioso iudici. Et utinam non nimis negligetur! Ita enim non temere cuiquam deferretur iusiurandum suppletorium super facto alieno et de credulitate, quod aiunt, praestandum. Expeditissimi iuris est, non esse iurandum de illis, quae, stilo practicorum, non releuant. Cur ergo iusiurandum suppletorium de credulitate admittitur? an hoc releuat, quaeso, si credam, rem se ita habere, quamvis, an ita se habeat, sciam cum ignarissimis? Notum porro est, ne iudiciale quidem, ceu vocant, iusiurandum referri posse deferenti, si parem rei notitiam non habeat (d). Quo iure itaque suppletorium defertur etiam rei ignaris heredibus, modo sint satis creduli? Accedit, quod ita magna fenestra aperitur periuriis innumeris. Quam facile enim rem ita se habere credimus, quando de contrario non constat? Et cur denique testi in propria causa fidem habeamus, de credulitate deponenti, quum non credamus viro etiam integerrimo, de facto alieno aliquid ex credulitate sua adfirmanti? His aliisque moti argumentis id iusiurandum de credulitate recte reiecerunt MYNSINGERVS (e), PRUCKMANNVS (f), BRUNNEMANNVS (g), STRYKIVS (h), et alii. Cui paulo religiosiores, facti simul, in Saxonia quidem rem aliter se habere (i), sed exorbitantem illam esse consuetudinem, et

(c) Mascard. *ibid.* n. 81. et sequ. Muñoz. de Escobar. *de ratiocin. ad min.* cap. X n. 64.

(d) L. 34. §. 8. ff. *de iureiur.*

(e) Mynsing. *Cent. II. Obs. LXVIII.* n. 2.

(f) Pruckmann. *Vol. I. Consil. X. n. 23.*

(g) Brunnem. *Process. Civ. cap. XXIII.* n. 25.

(h) Stryk. *de iure sens. in prooem. n. 33. sequ. et Diff. de probat. semiplena. cap. V. §. III. n. 23. sequ.*

(i) *Ord. Proc. Saxon. Tit. XVIII. §. ult.*

et hinc non temere imitandam, prudenter monentes, at furdís fere canentes fabulas. Quod eo magis mireris, quum alioquin iusiurandum vniuersitati delatum vel ideo ab vniuersitatis istius senioribus, aliisque, qui probabiliter rei notitiam accuratiorem reliquis habent, praestandum esse fateantur, quia reliqui tanquam rei ignari minus sint idonei (k).

§. XXVI.

Recte porro ab hoc iureiurando arcent viros suspectos de per- *Tertio iurans debet esse vir integrae atque exploratae fidei.*
iurio, vel aliis pollutos vitiis, quibus eorum fides aliquatenus ele-
vetur. Quum enim supra demonstratum sit, virum iuriurando,
non iusiurandum viro conciliare fidem: quis quaeso ausit, eius
religioni rem committere, cui nulla est religio, nullus pudor,
nullum generoso incoctum pectus honesto? Hinc ad hoc iusiurandum
admittendos esse negant periuros, homicidas, vsurarios, furti
damnatos, aliosque infamia iuris et facti notatos, quorum magnum
satis indicem texere solent iurisconsulti (l). Recte id quidem et
sapienter: modo animi potius indolem, quam externas quasdam
circumstantias paullo attentius expendere. Ita sane odium religionis
facerrimum, vel, vti APOSTOLVS (m) vocat, *ζηλον ε' κατ' επισγνωσιν* redolet illa nonnullorum hypothesis, quod
iudaeo cum Christiano litiganti iusiurandum suppletorium deferendum
non sit (n), quamuis nihil obstat, quo minus Iudaeo aduersus
Iudaeum deferatur (o). Quasi vero intellectus principis actiones
suas ita semper attemperent homines, vt omnes Christiani boni;
reliqui ab hac fide alieni perfidi ac periuri habendi sint. Sane
vt Christi nomen sceleribus suis aliquando praetexunt homines: ita
sub Iudaico schemate latitant viri ciuiler boni honestatisque studio-
si, quos sane tutius ad hoc iusiurandum admiseris, quam hominem
ignaua opera, philosopha sententia, cui praeter nomen nihil
Christiani inesse res ipsa quotidie demonstrat. Itaque non mirum
est, in supremo Imperii dicalterio etiam Iudaeos ad hoc iusiurandum
admitti, quamuis aduersus Christianos litigantes, dummodo se
adhuc integros vitae scelerisque puros offenderint (p).
Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I. O o o o Ae-

(k) L. 97. ff. de condit. et demonstr. l. 14. ff. ad municipal. Ant. Fab. in Cod. lib. III. tit. 1. def. 40.

(l) Flor. in L. si quando C. unde vi. n. 793. sequ.

(m) Rom. X. 2.

(n) arg. L. 21. C. de haeret. et Manich. Carpz. Part. I. Const. XXIII. def. VII.

(o) Menoch. de Arb. Iul. Quaest. Part. II. Qu. II. Cas. CLXXX. n. 15.

(p) Mynsing. Cent. V. Obs. VI. Hartmann. Tit. XVII. Obs. VI.

Aequè absurda est eorum sententia, qui spurios ab hoc iureiurando arcendos esse existimant (q), quasi eorum testimonium attenuet et veracitati officiat illa natalium labes, quam citra culpam suam attraxerunt: et quasi non illa ipsa nascendi forte aliquando excitari possit recta indoles, ut se meliore fortuna dignam ostendat, sordetque illas virtute pro virili eluat parte. In omnibus his similibusque potius ad animi indolem vitamque anteaactam, quam ad religionem fortunamque respiciendum esse, vel PAPIRIO IVSTO (r) magistro discere poterant Doctores, si vel maxime experientiae rationem nullam voluissent habere. Quis enim dubitaret, quin Iudaeus, quantumvis religionis suae tenax, vel spurius honestatis studiosus sanctius iusiurandum praefiturus sit, quam Christianus, summo loco natus, sed cui perpetuo, si non in ore, saltem in animo habitat πολυθρησκων illud:

*O ciues, ciues, quaerenda pecunia primum,
Virtus post numos.*

§. XXVII.

Quarto Sed praecipue, uti recte monet MYNSINGERVS, dispiciendum *caussa non est, talis ne sit causa, quae hoc iusiurandum admittat, nec ne?* Primo enim sunt quaedam causae, quae hoc iusiurandum plane *debet respuere ius-* respuere aiunt. Deinde aliquas ita comparatas esse dicunt, ut certis casibus periculosae plenum aleae futurum sit, illud parti alterutri deferre. De posterioris generis causis vberius agere nihil attinet: quum nemo non videat, non esse ei hoc iusiurandum facile deferendum, qui de insigni captando lucro cogitet. De prioribus non sine adparatu egerunt prudentes, veluti SERAPHINVS a SERAPHINIS (s) qui XXXVIII. et MATTH. BERLICHIVS (t), qui LXV. casus accumulavit, in quibus locum huic iuriurando esse negant. At iam a IO. SAMVELE STRYKIO singulari exercitatione (u) demonstratum est, Doctores hic miscere omnia, tantum ut numerum limitationum, restrictionum exceptionumque augeant. Itaque ipse fecit periculum, an ad certas perspicuasque regulas omnia referri possint, earumque quatuor adinuenit, ex quibus tamen prima ad requisitum MYNSINGERIANVM tertium; tertia ad quintum pertinet, ut adeo a nobis hic iure praetermittantur. Secunda

(q) Heig. Part. I. *Quaest. XXI. iurament. privileg. XXXIII. n. 14. et Hahn. ad Wefenbec. tit. Dig. de his, qui sequ.*

(r) L. 3. §. 2. D. de decurion.

(s) Seraph. de Seraphin. de privileg. iuram. suppl. respuent. §. III. sequ.

(t) Berlich. Part. I. concl. LIII.

(u) Io. Sam. Strykii *diff. de causis*

cunda Mynfingerianae quartae plane gemina (x), *Causſas arduas, quae vel ad praepiudicium alterius, vel ad commodum iurantis inſigne pertineant, hoc iusiurandum omnino reſpuere, docet.* Vnde ipſe colligit, non admittere hoc iusiurandum cauſſas criminales, in quibus probationes luce meridiana clariores requiruntur (y), quaeque illis quodammodo aequiparantur, famoſas (z), feudales (a), ſpirituales (b), ſtatus (c), probationem ingratiſtudinis (d) et praefcriptionis (e), laeſionis enormis (f), omnesque, in quibus de maxima bonorum parte diſceptatur (g). Vulgo huc etiam referunt cauſſas matrimoniales, ſed tunc demum, ſi contra matrimonium iuretur (h). At aequè periculoſum eſt, pro matrimonio illud deferri, quam contra matrimonium: quin illud multo videtur periculoſius, quia ita altera pars inuita detruditur in matrimonium, nunquam reſtituenda in integrum. Vnde, ſi uſquam, hic ſane cautione opus eſt, ut in eiufmodi cauſſis vel non deferat hoc iusiurandum, vel ſaltem omnes circumſtantias quam accuratiſſime expendat iudex, maxime, quum axioma illud de delatione iuriſiurandi contra matrimonium principium illud pontificiorum de ſacramento matrimonii redoleat, et iam ab aliis accurate expoſitum ſit. Potius ad quartam STRYKII regulam progredimur, qua, *iusiurandum hoc ceſſare, ait, quotieſcumque lex vel certam perſonae qualitatem, vel certam ſollempnitatem, vel ſcripturam, vel perfectam ac pleniffimam probationem diſerte requirat.* Vnde colligit, nec procuratorem mandati defectum, nec heredem teſtium in teſtamento adhibitorum numerum, nec cambialiter acturum contractum cambialem, nec compenſaturum debitum illiquidum iureiurando ſupplere poſſe. Quae omnia alii iam tam luculenter expoſuerunt, ut illis immorari nihil opus eſſe videatur.

§. XXVIII.

Quinto exigit MYNSINGERVS, ut ſemiplena illa probatio fortiore quadam praefumptione dilui aut eleuari non poſſit. Quod de nouo iuſtiſſimam habet rationem. Probatio enim fortiore praefumptione *Quinto ſemiplena probatio non debet eſſe elifa.*

O o o o 2

(x) Idem *ibid.* §. XIII. ſequ.
 (y) L. ſin. C. de probat. Struu. exercit. XVII. theſ. 43.
 (z) Berlich. *ibid.* n. 20. ſequ.
 (a) Strauch. *Diſſ. de iuram. ſuppl. cap. III. §. VI.*
 (b) Ant. Fab. in *Cod. lib. III. tit. I. deſ. XXXXIII.*

(c) Berlich. *ibid.* n. 27.
 (d) L. vlt. C. de reuoc. donat.
 (e) Carpz. *Part. I. Conſt. XIII. deſ. X. n. 4.*
 (f) Strauch. *ibid.* §. VIII.
 (g) Stryk. *de cauſſis iuram. ſuppl. reſp. puent. 9. XXIII.*
 (h) Seraph. de Seraphin. *ibid.* n. 113. ſequ.

tione elisa, nec plena, nec semiplena, sed plane nulla est, adeoque et nihil omnino operatur. Potius haec ipsa praesumptio ita munit aduersarium, vt ipse in vtramque aurem dormire possit, donec ab altero probetur contrarium (i). Ex quo consequitur omnino, vt in supplementum non iuretur, si quis sententiam et rem iudicatam rescindi (k), vel instrumenta publica aut protocolla iudicialia pro falsis declarari (l), vel contra consuetudinem communem aliquid sibi indulgeri, vel aliquid pro consuetudine recepta haberi postulet (m), vel plane quidquam contra iusiurandum iam olim praesitum, vel contra ipsam naturalem aequitatem, vel denique contra verisimilitudinem probare velit (n). His enim similibusque casibus semiplenae licet probationi praesumptio tam, veluti e diametro, obstat, vt ob eam deferri non possit iusiurandum suppletorium.

§. XXVIII.

An et
petendum
semper sit
iusiuran-
dum sup-
pletorium?
Conclusio
dissertatio-
nis.

Denique sexto, petendum hoc iusiurandum a iudice esse, monet MYNSINGERVS, quod tamen non usquequaque verum esse arbitramur. Peti quidem potest, sed non ideo sequitur, vt non petitum deferri nequeat. Quamuis enim alioquin suspicione non vacet nimia ad iusiurandum procliuitas, et haec ex eo, quod quis ad iusiurandum se vltro offert, non obscure eluceat, tamen, quia hic probatione semiplena munitus est actor, a suspicione illa merito liber habetur. Offert se autem iuraturus finita probatione et publicatis attestacionibus; non autem causa iam conclusa, quia tum vltioribus probationibus censetur renunciatum (o). Contra dubium non est, quin, quum in secunda instantia omnes errores, ad causas causae pertinentes, purgare liceat (p), ad iusiurandum in priore instantia non petitum offerre se quis possit in instantia adpellationis (q). Quamuis vero petitum iusiurandum suppletorium a iudice omnino deferendum esse, et, si nolit, ideo adpellationi locum fore, dicant (r): multum tamen hic relictum est iudicum religioni et arbitrio, qui, expensis personarum et causae ipsius circumstantiis, hoc iusiurandum etiam non petitum

ex

(i) Mascard. de probat. concl. DXXVIII.
n. III.

(k) L. fin. C. si ex fals. instrum.

(l) Cap. 13. X. de praescript.

(m) Berlich. ibid. n. 81. sequ.

(n) Stryk. de causis iuram. suppl. re-
sistent. §. XXXII. sequ.

(o) Carpzou. Part. I. Const. XXIII.
def. VIII. n. 3.

(p) Ant. Fabr. Cod. lib. III. tit. I.
Def. XXVII.

(q) Strauch. in diss. de iuram. suppl.
cap. III. §. III.

(r) Mascard. de probat. Vol. II. consil.
DCLVIII. n. 2.

ex officio deferre (s), et petitum ob iustam causam non deferre possunt (t). Qua in re quam caute agendum sit, facile intelligent, qui sibi ob oculos ponent *ἐμφατικώτατα* AVGVSTINI (u): Ille, qui hominem ad iurandum prouocat, et scit, eum falsum esse iuraturum, vincit homicidam. Quia homicida corpus occidit, ille animam: immo duas animas, et eius, quem iurare prouocauit, et suam. Scis verum esse, quod dicis, et falsum, quod ille dicit, et iurare compellis? Ecce iurat, ecce peierat, ecce perit! Tu quid inuenisti? immo et tu periisti, qui illius morte satiare te voluisti.

(s) Strauch. *ibid.* §. V.

(t) Moller. *Part. I. Constit. XXIII. n. 7.*

(u) *Can. 5. caus. 22. quaest. 5.*

DE RELIGIONE IUDICANTIVM

CIRCA

REORVM CONFSSIONES.

EXERCITATIO XVIII.

Σύνοψις.

- §. I. Confessioni reorum multum tribuendum. §. II. Ea tamen saepe fallit. §. III. Quod illustratur exemplo notabili ex Ann. Roberto. §. IIII. Alioque ex Reichio. §. V. Ac denique ex Zach. Habero. §. VI. Itaque ad religionem iudicantium pertinet, confessionibus non temere credere. §. VII. Instituti ratio. §. VIII. Confessus iure Rom. pro iudicato est. §. VIII. Origo huius axiomatis. Locus Tertulliani explicatus. §. X. An et in causis capitalibus confessi pro iudicatis sint? Adfirmant aliqui, quia Romani hoc principium receperint. §. XI. Nec non Hebraei. §. XII. Et Lacedemonii. §. XIII. Itemque Athenienses. §. XIII. Ac denique Germani.

0000 3

§. XV.

§. XVI. Quia confessio vocis conscientiae. §. XVI. Quia si confessus damnatur, volenti non fiat iniuria. §. XVII. Negatur, confessos crimen pro iudicatis habendos: quia in causis civilibus ne sententia quidem opus erat aduersus confessos. §. XVIII. Quod contra Cuiacium probatur. §. XVIII. Argumentaque in contrarium reselluntur. §. XX. In causis criminalibus sententia condemnatoria semper opus est. §. XXI. Respondetur argumentis in contrarium. §. XXII. Confessio non semper vox conscientiae. §. XXIII. Ad iudicis religionem pertinet, etiam perire volentes non damnare. §. XXIII. Quid confiteri? quid confessio? §. XXV. Confessionis validae requisita. §. XXVI. Requisitum primum in causis civilibus. §. XXVII. Secundum. §. XXVIII. Tertium. §. XXVIII. Quartum. §. XXX. An eadem requisita locum habeant in causis criminalibus? §. XXXI. In his quoque 1. confessio proficisci debet ex animo se onerandi. Effectus confessionis extrajudicialis. §. XXXII. An valeat confessio, orta ex melancholia et taedio vitae? §. XXXIII. An spe impunitatis facta? §. XXXIII. Itemque ex metu tormentorum? §. XXXV. Quando extorta confessio rata sit? §. XXXVI. Confessio criminis 2. debet ex certa scientia proficisci. §. XXXVII. Quid sentiendum de confessione furiosi et ebrii? §. XXXVIII. Itemque impuberis, minorennis, ignorantis, errantis? §. XXXVIII. Confessio 3. certis ac indubis signis fieri debet. An animus sufficiat? §. XXXX. Qualis confessio surdi et muti? §. XXXXI. An ea efficax esse possit? §. XXXXII. An ex factis confessio colligi possit? §. XXXXIII. An ex silentio? §. XXXXIII. Confessio debet 4. fieri de re possibili, et circumstantiis facti convenire. Quid corpus delicti? §. XXXXV. Conclusio dissertationis.

§. I.

Confessio-
ni reorum
multum
tribuen-
dum.

Confessione reorum, siue spontaneae, siue legitimis extortae quaestionibus permultum esse tribuendum, nemo temere negauerit. Quum enim ita sit natura comparatum, vt nemo sibi ipse vltro exitium struere, sed suam quisque vitam, existimationem ac fortunas pro virili tueri, atque has etiam amplificare quam maxime velit: nemo profecto adeo praesumitur amens, vt in se quidquam confessurus videatur, ex quo vitae, famae aut opibus periculum aliquod imminet, nisi illi vocem hanc ingenuam incredibilis illa veritatis vis veluti inuito extorserit. Hinc quemadmodum olim CICERONIS (a) mirifice triumphabat oratio, quum sibi accusatori negotium esset cum reo, qui scelerum suorum

(a) Cic. in Verrem lib. III. c. LXIII.

nullam sibi neque inficiandi rationem, neque defendendi, reliquisset, sed omnibus in rebus coargueretur ab accusatore, conuinceretur a testibus, urgeretur CONFessione SVA, et manifestis in maleficiis teneretur: ita et hodiernum sibi plurimum gratulantur tum actores atque accusatores, tum ipsi iudices, si aduersarium reumue nacti sint, sua se confessione vltro iugulantes: illi quidem, quod ita rem omnem transactam existiment, verissimumque credant, quod cecinit OVIDIVS (b):

Non est CONFESSI causa tuenda rei;

hi autem, quod spontanea illa confessione Herculeo paene labore se videant leuatos, deuorando sibi in posterum, si a reo pertinace atque astuto vel eblandianda, vel fidiculis extorquenda fuisset veritas.

§. II.

At quantumuis probabile sit, neminem temere sua seipsum Confessione dolo malo circumuenturum: tamen et hic locum habere arbitramur, quod grauitur ac prudenter monuit PRISCVS IAVOLENVS (c), omnem definitionem, (id est, regulam iuris, vel νόμον νόμον, vti est in BASILICIS,) in iure civili periculosam esse: parum esse enim, vt non subuerti possit. Nam confessiones reorum in causis pecuniariis saepe ex errore; in criminalibus saepissime ex atrebile, vitae taedio, impatientia cruciatuum, aliisque huiusmodi causis profectae aliquando tam mendaces, tam lubricae, quin et nonnumquam tam incredibiles ac prope ridiculae sunt, vt acta euoluens non criminis historiam, sed fabulas Milesias legere tibi videaris. Hinc quamuis VLPPIANVS (d) confessum in iure pro iudicato esse doceat: prudenter tamen addit, non fateri, qui ERRET, nisi ius ignorauerit. Quae cautio si in causis civilibus ac pecuniariis iustam rationem habet, quanto magis ea videbitur obseruanda, quando ipsa vita, qua nihil natura homini dedit praestantius, in periculum adducitur? Sane etsi quis vltro de maleficio fatetur, non semper tamen ei fides habenda erit, auctore VLPPIANO (e), quum nonnumquam aut metu, aut quae alia de causa in se confiteantur homines.

§. III.

Pleni tam tristibus exemplis sunt veteres annales, plena tot re-
rum *Quod illustratur*

(b) Ouid. lib. II. de Pomo, Epist. II. p. 56.

(d) L. 2. ff. de confess.

(c) L. 202. ff. de regul. iur.

(e) L. 1. §. 27. ff. de quaestian.

exemplo notabili ex Ann. Roberto. rum iudicatarum volumina, ex quibus, missis antiquioribus (f), hic pauca quaedam commemorabimus. ANNAEVS ROBERTVS (g), ICTUS humanissimus, memoriae prodidit, muliere vidua domi aliquamdiu absente, nec in tota vicinia amplius visa, increbuisse rumorem, miseram illam latronis cuiusdam scelere occubuisse: iudicem latrunculatorem, auctores caedis requirentem, Titium in saltu delitescentem et attonito trementique similem prehensisse et ad iudices prouinciales deduxisse. Apud hos hominem, nullo quaestionis terrore, nullo tormentorum cruciatu, sed aut desperatione, aut nescio quo fato, salutis suae negligentem, crimen innocentem agnouisse, confessumque ad laqueum esse damnatum. Biennio post mulierem saluam rediisse et iudices a Titii cognatis in ius vocatos esse, quum iam miseri istius innocentiae, praeter sepulcri honorem, dari nihil amplius posset.

§. III.

Alioque ex Reichio. Multo notabilius est, quod de Martino Henrico Arnoldo, sedecim annorum adolescente, in fasciculo scriptorum ad inquisitiones contra sagas pertinentium refert REICHIVS (h), quodque incredibile posset videri, nisi ea narratio incorrupta actorum fide niteretur. Nequissimus iste nebulo, nulla criminis suspitione oneratus, cum malo genio sibi foedus intercedere, vltro fatebatur. In ius ideo raptus anno MDCLXXXV. non modo de foedere isto illico fatebatur, sed et immanium, quae cum hero suo, circumforaneo, admiserit, facinorum sese vltro accusabat. Narrabat, se, in varias mutatum figuras, homines occidisse, aedes expilasse, aliaque perpetrasse facinora. Aiebat, se in pomum commutatum, et ab hero per fenestram in aedes proiectum esse, eoque facto inquilinos, qui partem pomi deuorariunt, vel medios crepuisse, vel reliquiis istius pomi illico in cadauer mutatis, metu exanimatos paulo post periisse. Addebat, se aliquando, auis adsumta specie, infantes ex cunis rapuisse, aedesque exspoliasse, et peracto demum scelere, in auricula heri, (is enim interea in asinum abierat,) tutum delituisse, vt sexcenta huius generis, quae adiciebat, praetermittamus,

Quae sani esse hominis, non sanus iuret Orestes.

At quum illustris ICTorum Halensium ordo esset interloquutus, iudi-

(f) Valer. Max. lib. VIII. cap. IIII.
Philostr. vit. Apoll. Tyan. lib. V.

(g) Ann. Robert. Rer. iudicat. lib. I.
cap. IIII.

(h) Pag. 622. sequ.

iudicem iis locis, in quibus nouus ille Proteus se tot homines iugulasse, infantes rapuisse, furta fecisse dixerat, an tale quid vere contigerit, curiosius perquirere debere: in fumum abiit illa amplissima tot scelerum confessio, adparuitque, quod pridem sololuerat prudentioribus,

Pergula pictorum, veri nil, omnia falsa.

Iam itaque *ἔπαυτο φάσμα* deprehensus furcifer fatebatur, se notabili quodam commento, nescio quam nominis celebritatem adfectasse. Qua tamen spe improba turpiter excidit nugator, quum ex suis ornatus virtutibus, virgisque probe depexus, ad operas publicas mitteretur.

§. V.

Addo speciem tertiam, quam doctissimis rerum iudicatarum obseruationibus inferuit V. A. ZACH. HUBERVS (i). In pago quodam Frisico prope Doccumum, repentino fato occubuerat mulier, cuius maritum fama publica in suspicionem veneficii adduxerat. Coniectus in vincula vltro fatebatur, se venenum, Doccum emtum a pharmacopola, placentaque mixtum, vxori obtulisse, quae illo sumto illico se male habere coeperit, et vomitu per butyrum liquefactum frustra prouocato, circa horam quartam matutinam inter grauissimos dolores expirarit. Addiderat reus varias facti *α-ε-ι-σ-δ-ο-ν-ι-ς*, et in his illam, quod partem veneni reliquam duplicatae chartae inuolutam linoque constrictam in agro aedibus vicino defoderit, locumque caespite viridi contexerit. Enimvero, vbi in rem omnem paullo accuratius inquisitum, falsa pleraque omnia apparuerunt, siquidem nec medici in cadauere vllum veneni vestigium deprehenderant, nec emtio veneni in pharmacopolio Doccumano facta erat, nec reliquiae veneni in agro reperiebantur, quamuis reus *αυτοκατάνευτε*, eo deductus, ipse omnes prope glebas circumiisset. Accedentibus itaque et aliis falsi iudicii, homini perire cupienti saluti fuit insignis iudicantium religio, qui, tantum abest, vt pro explorato facinore habendam putarint illam hominis atra bile laborantis confessionem, vt eum liberare non dubitarint, quamuis amplissima eaque satis constans exsaret de crimine tam atroci confessio.

§. VI.

Quum itaque, fallaces aliquando esse reorum confessiones, tot exemplis nos doceat experientia: nemo temere negabit, ad religionem iudicantium vel maxime pertinere, dare operam, ne quis *Ad religionem iudicantium*

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

PPPP

tur-

(i) Zach. Huber. *Obseru. Rev. iudicat. Cent. I. obs. c. pag. 445.*

perinet,
confessio-
nibus non
temere
credere.

turpissimo praeuaricationis genere suae innocentiae possit temere infidari. Quemadmodum enim interest reip. ne delicta impune admittantur: ita eiusdem multo magis refert, ne innocentes supplicio adficiantur, aut exempla fiant in eos, qui nullo alio crimine animaduersionem merentur, quam calumnia aduersus se ipsos admissa. Hinc praeclare monet VLPIANVS (k), *ne innocentibus poenae irrogentur, ad sollicitudinem suam Praesidem prouinciae merito reuocaturum*, dignaque tanto principe vox est illa SEVERI Imperatoris (l): *Confessiones reorum pro exploratis facinoribus haberi non oportet, si nulla probatio RELIGIONEM COGNOSCENTIVM instruat*. Quamuis enim verba posteriora IO. WISSENBACHIVS (m) tantum de confessionibus in equuleo extortis, vel extra iudicium factis, vel corpore delicti, ceu vocant, destitutis intelligenda esse existimet: potior tamen nobis merito est VLPIANI (n) auctoritas, qui, speciem relaturus, vbi Primitiuus, seruus, homicidium in se metu ad dominum reuertendi vltro confinxerat: *Si quis, inquit, VLTRO de maleficio fateatur, non semper ei fides habenda est: nonnumquam enim aut metu, aut qua alia de causa in se confuentur*.

§. VII.

Instituti
vario.

Quandoquidem itaque maxima hic circumspectione opus esse, nemo non intelligit, et hinc ipsae leges religioni ac sollicitudini cognoscentium arbitrium permittunt statuendi, quantum confessionibus illis fidei haberi oporteat: facturi nobis videbimur operae pretium, si materiam illam nobilissimam ad certa principia reuocemus, ne forte in aequitatem cerebrinam abeat illa cognoscentium religio, et, *dum de bono et aequo quaeritur, sub auctoritate iuris scientiae perniciose erretur*, quippe quod in eo genere quaestionum plerumque contingere, CELSVS (o) noster iam pridem obseruauit. Nec veremur, ne post tot Homeros Iliada scribere velle cuiquam videamur, daturi quippe, quantum in nobis est, operam, ne quis, nos aliorum scrinia, more saeculi, expilasse, iure conqueri possit.

§. VIII.

Confessus
iure Rom.
pro iudi-
cario est.

Confessos in iure pro iudicatis esse, tam est tralatitium, vt nec illi id ignorent, qui alioquin parum sciunt. Pluribus enim locis id

(k) L. 6. §. 4. ff. de offic. Praef.

(l) L. 1. §. 17. de quaest.

(m) Wissenbach, ad Pandect. Disp.

XXI. §. XVII.

(n) L. 1. §. 17. ff. de quaest.

(o) L. 91. §. 3. ff. de verb. oblig.

id inculcant iura nostra, quae opportuniore loco proferemus, in praesenti ad titulum *de confessis*, in Pandectis ac Codice Iustiniano occurrentem, nec non ad PAVLLI (p) Sententias receptas prouocasse, contenti. Tam certa etiam omnique exceptione potior visa est haec regula, ut ad eam confugerint et ICTI, et alii veteres scriptores, quoties de confessis incideret disceptatio. Videbantur enim confessi *sua quodammodo sententia damnati* (q), et non minus maturi supplicio, quam si aut Minos urnam mouisset, aut feralem e sublimi sententiam detonuisset Cassius.

§. VIII.

Originem tantae seueritatis TERTULLIANVS (r), quo nullus ecclesiae doctorum diuini humanique iuris peritior fuit, hunc in modum describit: LEGES *confessos damnari praescribunt, non absolui*. Hoc SENATVSCONSULTA, hoc PRINCIPVM MANDATA *definiunt*. Quibus verbis innuit Patrum doctissimus, originem huius axiomatis partim a legibus, libera adhuc republica latis, partim a SCIS et principum constitutionibus esse repetendam. Quod quam verum sit, paucis, age, videamus. Initio Lege XII. Tabularum, quam GELLIVS (s) seruauit, cautum fuerat, ut conditione ex mutuo conuentis, siue aes alienum confessi, siue sententia condemnati essent, triginta dierum indiciae darentur, quibus elapsis, nisi vel creditoribus satisfecissent, vel expromissione ab aliquo fuissent liberati, victoribus uincti traderentur. Quum itaque REOS CONFESSOS, (uti in illa lege rescribit V. A. CORNELIUS VAN BYNKERSHOEK) (t), vel AES alienum CONFESSOS *iudicatis* aequiparassent decemuirii: recte inde collegerunt prudentes, confessos pro iudicatis esse habendos, ceu recte obseruarunt iurisconsulti eximii, IAC. CUIACIUS (u), GVIL. MARANVS (x), HVGO DONELLVS (y), IACOBVS GOTHOFREDVS (z), et quotquot eruditorum de iuris nostri originibus fuere solliciti. Habemus itaque leges, quae confessos damnari praescribebant, non absolui: leges puta XII. Tabularum, quas κατ' ἐξοχὴν LEGES dici solitas,

Pppp 2

vir

(p) Paulli *Recept. Sent. lib. V. tit. V.*
§. II.

(q) L. 1. ff. *de confess.*

(r) Tertullian. *Apologet. cap. II.*

(s) Gell. *Noct. Attic. lib. XV. cap. XIII. et lib. XX. cap. I.*

(t) Bynkersh. *Obseruat. lib. I. cap. I.*

(u) Cuiac. in *Paratitl. Digest. de confess. et ad Paull. Rec. Sent. lib. V. tit. V.*
§. II.

(x) Maran. in *Paratitl. p. 936.*

(y) Donell. in *Comment. Iur. Ciu. lib. XXXVIII. cap. I.*

(z) Iac. Gothofred. in *Comment. ad L. 142. ff. de reg. iur.*

vir laudatissimus, IAC. GOTHOFREDUS (a), obseruat. Enimuero, quum, vti recte animaduertunt CUIACIUS (b) et GVIL. MARANVS (c), regula illa ex legibus XII. Tabularum tantum ad conditionem certi ex mutuo pertineret: oratione MARCI Imperatoris, seu Senatusconsulto, in eius sententiam condito, hoc ius ad omnes debitores omnesque actiones et interdicta productum est fancitumque teste VLPIANO (d), *vt post rem iudicatam vel confessionem in iure factam nihil quaeretur, sed id, quod quisque confessus esset, pro iudicato haberetur.* En ergo SCum, quo idem definitum esse, scribit TERTVLLIANVS. Denique dubitandum non est, quin et ad *mandata principum* recte ille prouocet. Superstes enim in Codice nostro est constitutio, qua id iuris axioma ratum habuit *συγχωρος* TERTVLLIANO CARACALLA Imp. (e) Ex quo patet, non accuratius tradi potuisse iuris istius origines, quam eas, verbis licet paucissimis, complexus est Latinorum Patrum antiquissimus, TERTVLLIANVS.

§. X.

An et in caussis capitalibus confessi pro iudicatis sint? Adfirmant aliqui, quia Romani hoc principum receperint. At vero, quum haec iuris capita omnia, quae superiore paragrapho cum loco TERTVLLIANI contendimus, ad caussas tantum ciuiles et pecuniarias pertineant: non inutilis ac superuacua videbitur quaestio, an et crimina confessi pro iudicatis habendi sint? Adfirmare id non nullos video, et in his VLR. HVBERVUM (f), qui dilerte scribit: *Habet hunc effectum iudicati confessio, non tantum in ciuilibus, sed etiam in criminalibus, siquidem leges non distinguunt.* Et sane, si dicendum, quod res est, multa sunt, quae latiore hanc interpretationem videntur exigere. Primo enim argumentis idoneis constat, ipsos veteres Romanos leges illas de confessis etiam ad caussas criminales produxisse. M. Cato Uticensis, in iudicando sane religiosissimus, rogatus sententiam, quid de coniuratis fieri placeret, graui habita oratione, quam seruauit SALVSTIUS (g), de CONFESSIS, *sicuti de manifestis rerum capitalium, more maiorum supplicium sumendum censuit.* Eodem pertinent illa TERTVLLIANI (h): *Quid amplius praesidibus prouinciarum mandatum, quam nocentes CONFESSOS damnare, negantes autem ad tormen-*

(a) Iac. Gothofr. de Legib. XII. Tab. lib. II. cap. VIII. p. 41.

(b) Cuiac. in Paratit. Dig. ibid.

(c) Maran. ibid.

(d) L. 56. ff. de re iudic. l. 6. §. 3. ff. de confess.

(e) L. vn. C. de confess.

(f) Huber. Praelect. ad Digest. lib. XXXII. tit. II. §. II.

(g) Sallust. de Bello Catilin. c. XXXII.

(h) Tertullian. ad Scapul. cap. III.

tormenta reuocare? ASCONIVS PAEDIANVS (i), cuius testimonium infra recitabimus, etiam reis tacentibus, tamquam confessis, litem aestimatam esse perhibet. Quin tantum certitudinis his reorum confessionibus inesse existimabant veteres, vt ne tunc quidem ini-qua videretur condemnatio, si adpareret, reum in se falso confessum, modo in mendacio isto ad extremum vsque halitum perseuerasset. Ita enim intelligo verba QVINCTILIANI (k): *Fingite, esse aliquem, qui aliquo modo confessus sit: hinc a magistratu occisum: postea adparuisse aliquo casu, falsum fuisse, quod dixisset: num agi cum magistratu potest?*

§. XI.

Deinde illam iuris regulam etiam in caussis capitalibus probant gentes humaniores tantum non omnes. Hebraei, quorum Nec non
Hebraei. remp. ipse Deus immortalis legibus sapientissimis temperauerat, confessos de maleficiis *contra animam suam loquutos, suoque testimonio conuictos* esse censebant, et, quum in nulla caussa testem singularem admitterent, vnum tamen reum testem existimabant omni exceptione maiorem esse, si quando aduersus se ipsum esset testificatus, ceu obseruat GVIL. ZEPPERVS (l). Achanem, confessum de crimine peculatus, capitis damnabat Iosua, tamquam sua iam sententia damnatum (m). Eadem seueritate vsus Dauides Amalekitam iuuenem, qui Saulem sua manu obruncatum fatebatur, sine iudicii strepitu ferali sententia damnabat, addito elogio: *Sanguis tuus sit super capite tuo. Os enim tuum testificatum est contra te, dicendo: Ego occidi vinctum Iehouae* (n). Nec minus Salomo dignum capitali supplicio putabat Adoniam, fratrem, quod de adfectatis cum Sunamitide nuptiis confessus, regnum pro dote concupiscere videretur. Censebat enim Rex, Adoniam *aduersus animam suam esse loquutum* (o). Denique hoc ius patrium sceleri praetexens Caiphias, Seruatorem, diuinam originem professum, innocentem praecipiti suffragio condemnauit; addita damnationis caussa: *τί ἐτι χρίαν ἔχομεν μαρτυρίας; αὐτοὶ γὰρ ἠνέσταν ἀπὸ τοῦ σώματος αὐτῆς. Quid alio opus est testimonio? ipsi rem omnem audiimus ex ore illius* (p).

P P P P 3

§. XII.

(i) Ascon. Paedian. in Cic. Act. I. in Verr. cap. II.

(k) Quinctilian. Declam. CCCXIII.

(l) Zepper. de Legib. Mosaic. forens. lib. V. cap. V.

(m) Ios. VII. 21. sequ.

(n) 2. Sam. I. 6. sequ.

(o) 1. Reg. I. 23. sequ.

(p) Luc. XXII. 71. Matth. XXVI. 65. sequ.

§. XII.

Et Lacedaemonii. Idem iuris axioma et Lacedaemonii in caussis capitalibus locum habere arbitrabantur, qui, quamuis essent ad damnandum tardissimi, non tamen parcendum existimabant reis, crimen vltro confessis. Argumento esse potest illustre de Pausania iudicium, quod accuratius descripserunt THUCYDIDES (q) et CORNELIVS NEPOS (r). Iam pridem ille Pausanias, rerum a se gestarum gloria elatior, de opprimenda patria consilia cum Persis inierat. Iam pridem, insolentius se gerendo, Persicos mores imitando, feruosque publicos sollicitando, ephoris aequae, ac ciuibus rerum novarum suspicionem iniecerat. At parum tamen his omnibus mouebantur Lacones, *μη ταχέως περὶ ἀνδρῶς Σπαρτιάτε ἀνευ ἀναμφισβητήτων τεκμηρίων βεβαίως τι ἀνήκισον*, non celeres ad aliquid grauius de viro Spartano sine manifestissimis ac minime fallacibus indiciis discernendum. Tradiderat Argilius Senatui litteras, Pausaniae manu exaratas, in quibus ipse sua omnia consilia stolide prodiderat. At ne eo quidem argumento impulsus, in ciuem tam illustrem grauius quid statuere audebant ephori, *αὐτήκοοι βεληθέντες ἔτι γινέσθαι αὐτῆ παυσανίᾳ τι λέγοντες*, volentes aliquid ex ipsius Pausaniae ore prolatum audire. Denique quum in adyto fani Neptuni Taenarenfis abditi ipsi audiuiissent Pausaniam, cum Argilio colloquentem, criminaque sua non obscure confitentem: tum demum hominem, non vllis iudicum suffragiis, sed sua confessione damnatum, templo, cuius se ille religioni crediderat, incluserunt, fameque necarunt, satis clare hoc ipso ostendentes, se confessos iudicatosque omnino eodem loco habere.

§. XIII.

Itemque Athenienses. Athenienses porro confessis non magis pepercisse, testis est DEMOSTHENES (s), qui Timocratem, cui diem dixerat, ideo indicta caussa censabat damnandum, quod legem nouam atque antiquioribus contrariam a se perlatam esset confessus. *Ὅσπερ τοίνυν, inquit, ὁ ἀνδρῶν Ἀθηναίων, τῶν περὶ τὸ ἔλα κακέργων τῶν ὁμολογούντων ἀνευ κείσεως κολάζειν οἱ νόμοι κελεύουσιν ἔγω δὲ δικαίον καὶ τῶν, ἵππειδὴ τῶν νόμων κακέργων εἴληπται, μὴ δόντας λόγον, μήτ' ἐβελήσαντας ἀκῶσαι καταψηφίσασθαι. Ὁμολόγηκε γὰρ πατέρω τῶ προτέρω νόμω ἐναντίον τόνδε τιθεὶς ἀδικεῖν.* Quemadmodum igitur, Athenienses, alios facinorosos, qui

(q) Thucyd. lib. I. pag. 86. sequ.

(s) Demosthen. in Timocrat. pag.

(r) Cornelius Nep. in Pausan. cap. III. 783.

qui scelera fatentur, sine iudicio puniri leges iubent: sic etiam iste, quandoquidem eum leges malitiose rogare et abrogare constat, non facta dicendi potestate, nec eius excusationibus auditis, condemnandus erit. Nam altera priore lege fassus est, se ista contraria ferenda peccasse. Athenis itaque non usu ac consuetudine, sed lege scripta cautum fuerat, ut in publicis etiam iudiciis confessi pro iudicatis haberentur. Quod quum ex ipso DEMOSTHENIS loco planum ac perspicuum sit, non possumus sane, quin miremur, eius scholiasten, VLPIANVM (t), legem illam Atticam de confessis, verbis in alium plane sensum detortis, περι κακουργέντων αυτοφώρῳ ληφθέντων, id est, de maleficis, in ipso facinore oppressis, interpretari non dubitasse.

§. XIII.

Possimus familia de iure Germanico antiquo obseruare, nisi chartae parcendum videretur. Iam ad grauiora properantes, admonet nos promissae breuitatis fides, ut ex multis paucissima delibemus. CAPITVLARIBVS CAROLI M. (u) cautum legimus, ut iudex, criminofum discutiens, non ante sententiam proferret, quam aut reus ipse CONFITERETVR, aut per innocentes et veraces testes manifestius conuinceretur. Eum morem iam antea tenuerunt Franci. Eius enim sibi probe conscium fuisse animaduertimus Aegidium, Remensem Episcopum, qui perduellionis accusatus apud GREGORIVM TVRONENSEM (x) interrogatusque ab Episcopis, aliquo defensionis praesidio sibi tutus videretur? Ad sententiam, inquit, dandam super culpabilem ne moremini. Nam ego noui, me ob crimen maiestatis reum esse mortis, qui semper contra vilitatem huius regis matrisque eius abii, per meum consilium multa fuisse gesta certamina noui, quibus non nulla Gallorum loca depopulata sunt. De se ergo confessum supplicium esse sumendum, ipse existimabat Aegidius, idemque de Tassilone, Boiorum Duce, maiestatis reo, veluti ex compacto statuebant proceres, qui Ingelhemium ad comitia circa annum DCCLXXXVIII. confluxerant. Teste enim ANNALISTA REVERIANO (y), vno omnium ad sensu, laesae maiestatis reus capitali sententia damnatus est, vel ideo, quod dictorum factorumque, quae ei complura obiiciebantur, non vnum quidem INFICIARI coepisset. Enimuero quid opus est exemplis, quum seueritatem

Ac denique Germani.

(t) Vlpian. ad Demosthen. l. c. pag. 315.

(u) Capitular. Caroli M. lib. V. cap. CLVI.

(x) Gregor. Turonens. lib. X. cap. XVIII.

(y) Annal. Franc. apud Reuber, ad ann. DCCLXXXVIII.

ritatem illam Germanorum vel maxime confirmet vetus paroemia iuris : *Bekennen hat manchen an den Galgen gebracht*, quam vulgus lepida adplicatione ludi chartularii legibus accommodare solet? Eiusmodi enim adagiis omnes fere gentes olim cum alia sapientiae praecepta, tum et praecipua iuris patrii capita inuoluere solitas esse, praeter auctores, ab HERTIO (z) laudatos, obseruauerunt GVIL. GENTIVS (a), SCIPIO GENTILIS (b) et THOMAS REINESIVS (c).

§. XV.

Quia confessio vox conscientiae.

Praeter illum tot gentium consensum argumenta etiam suppetunt haut leuia, quae confessos crimen omnino pro iudicatis habendos esse, persuadeant. Quum enim primo ad hanc legem nos ipsa natura instituerit, vt nos amemus quam maxime, nostraque salute nihil habeamus antiquius: in neminem profecto cadere videtur tam immane sui ipsius odium, vt se confessione sua, tamquam laqueo, vltro induere, ac perniciose praeuaricatione se ipsum opprimere velit. Potius res ipsa docet, eum, qui aliquid a se gestum admissumque esse fatetur, quod vel rebus ac fortunis, vel ipsi capiti atque existimationi suae exitio futurum non ignoret, verecundia quadam ac conscientiae vi impulsus, crimen agnouisse. Hinc M. SENECA (d) : *Confessio CONSCIENTIAE vox est. Conscientia coacti, et, quae fecit, agnoscens est.* Et AMBROSIVS (e) : *Omnium supergreditur sententias, qui a sua conscientia, suaque sententia damnatur.* Quis ergo fidem abroget homini, cum inlignit vitae fortunarumque periculo aliquid adfirmanti, eo loco ac tempore, quo in pertinaci mendacio plerique omnem sibi spem salutis positam esse existimant? Nonne reus tam ingenuus ipsam videtur animi denudare conscientiam, idemque interrogantibus respondere velle, quod apud EVRIPIDEM (f) percunctanti responderet Orestes :

Ὁρέστα τλήμων' τίς σ' ἀπέμυσιν νόσος ;
Ἡ σύνησις, ὅτι συγκοῖδα, δὲν ἐπιγασμένοσ.
O miser Orestes, quid morbi te perdidit?

CONSCIENTIA. Sum enim mihi conscius de malis perpetratis.

§. XVI.

(z) Hert. prolegom. paroem. iur. §. II. sequ.

(a) Guil. Gent. Adagia L. e iure civili collecta, editaque Chiliad. Erasmi Paris. MDLXXI. in fol. et cum Gislénianis Anu. MDLXXIII. in 8uo.

(b) Scip. Gentil. lib. I. Parerg. cap. XX.

(c) Thom. Reines. Var. lib. I. cap. XXVIII. p. 103.

(d) Seneca Controv. lib. VII. contr. III.

(e) Ambros. Serm. L.

(f) Euripid. in Orest.

§. XVI.

Deinde, quum volenti iniuriam fieri vulgo negent: ex eo etiam consequi arbitrantur, vt pro iudicato merito sit habendus, quisquis in se vltro confessus est. *Qualis enim est reus, ibidem ait M. SENECA (g), cuius hoc vnum patrocinium est, indignum se vita fuisse?* Perit eiusmodi reus, nulla in iudicibus sordium vel inimicitiae suspicione, sed sua ipsius calumnia. Quin perit, quia perire cupit, et turpissimo mendacii genere se ipsum circumuenit. Quis vero commiseratione dignum censeat hominem, quem sui non miseret? Grauius, vti solet, AMBROSIVS (h): *Quem alter, inquit, iudicat, potest vticumque esse excusabilis. Reus autem sine excusatione est, qui conscientiae suae iudicio damnatur. Quem alter iudicat, potest quandoque a suo iudice sperare indulgentiam. Qui se ipse iudicat, a quo indulgentiam postulabit?* Fingamus itaque hominem, adeo ad omne scelus profligatum, vt in se per calumniam confiteri non dubitet: an non is vel hoc ipso meruisse videbitur supplicium, quod sese ipse falsa confessione dolo malo perdidit? Tanta est non modo diuinarum (i), sed et humanarum legum (k) seueritas, vt capitis damnent eum, qui falso testimonio insontem opprefferit. An eum poenam leuiorem meruisse dicemus, qui falso testimonio se ipsum iugulauit, quum tamen nostri amorem eius, quo alios prosequimur, veluti normam atque exemplum esse voluerit legislator optimus maximus (l)?

Quia si confessus damnatur, volenti non fiat iniuria.

§. XVII.

Sed, qui in causis etiam criminalibus confessos in iure nostro pro iudicatis haberi existimant: illi parum intelligere mihi videntur, quid sibi illud axioma velit, quidque ea loquutione intellexerint veteres, dum confessos iudicatis equipararunt. Nimirum eum, qui fatebatur, se debere, adeo damnato similem putabant, vt ne sententia quidem opus esset. Quod vt rectius intelligatur, obseruandum est, confessionem duorum generum fuisse. Aut enim fatebatur aliquis in iure, futurae actionis instruendae causa interrogatus (m): aut instituta iam editaque actione de to-

Negatur, confessos et imo pro iudicatis habendos: quia in causis civilibus ne sententia quidem opus erat

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

Q q q q

ta

(g) Seneca *ibid.*

(h) Ambros. *Serm. eod.*

(i) *Deut. XVIII. 16. sequ.*

(k) L. 1. §. 1. ff. ad L. Cornel. de sicar.

(l) *Leuit. XVIII. 8. Matth. XXI. 39.*

(m) L. 13. et sequ. ff. de interrog. in iur. fac.

aduersus
confessos.

ta actoris intentione confitebatur (n). Prior illa confessio ad titulum Digestorum *de interrogationibus in iure faciendis*; posterior ad titulum *de confessis* pertinet, quarum rubricarum genuinam differentiam nec δ $\pi\alpha\upsilon$ CUIACIVS (o), nec, praeter iuriscōsultum incomparabilem GVIL. MARANVM (p), fere quisquam alius fatis explicauit. Prior porro eatenus quidem tenebat confessum, vt pro ea parte, ex qua se heredem esse respondiisset, actione pulsari posset, at non statim ideo pro iudicato erat, quod se pro tanta parte heredem esse dixisset. Posterior rei iudicatae per omnia fere similis habebatur, adeo, vt ne sententia quidem ferenda videretur aduersus confessos. Quemadmodum enim res iudicata pro veritate habebatur (q): ita et confessio, modo certa esset (r). Quemadmodum deinde iudicatis, ita et confessis dabatur tempus legitimum ad soluendum (s), id quod a IVSTINIANO (t) quatuor mensibus definitum est. Sicuti porro ex re iudicata nascebatur actio iudicati, ita ex confessione actio *confessoria* (u) vel *ex confesso* (x), qua ab actore instituta, iisdem modis fiebat exsequutio, ac re iudicata (y), captis nempe distractisque pignoribus (z), aliisque remediis, quibus magistratus iurisdictionem suam tueri, ac ius dicentibus non obtemperantes in ordinem cogere consueuerant.

§. XVIII.

Quod contra
Cuiacium
pro-
batur.

Quae quum tam firmum in iure nostro praesidium reperiant: merito mireris, in alia omnia hic ire IAC. CUIACIVM (a), VLR. HVBERVVM (b), aliosque viros doctissimos, qui confessos, non nisi sequuta sententia condemnatoria, pro iudicatis fuisse contendunt. Procul dubio enim ea in re sua opinione falsi sunt viri eruditissimi. Nam si sententia sequi debuit, nulla reddi poterit ratio, cur aduersus confessos singulari actione confessoria, ac non potius actione iudicati experiundum fuerit: nec cur confessio pro sententia esse dicatur (c), perinde, ac si pronunciatum esset (d).

Aequè

- (n) L. 31. ff. de re iud.
 (o) Iac. Cuiac. in Paratitl. D. ad tit. de interrog. in iure fac. p. m. 14.
 (p) Maran. in Paratitl. Digest. p. 936.
 (q) L. 25. ff. de statu hom. l. 207. ff. de reg. iur.
 (r) L. 3. & l. 4. ff. de confess.
 (s) L. 6. in fine ff. eod.
 (t) L. 2. C. de usur. rei iudic. Add. Cuiac. Obs. lib. III. cap. XXVIII.

- (u) L. 23. ff. ad Leg. Aquil.
 (x) L. 3. ff. de confess.
 (y) L. 31. ff. de re iudic.
 (z) L. ult. C. de exsequ. rei iud.
 (a) Cuiac. Obs. lib. II. cap. XXXVI. et in Paratitl. ff. de confess.
 (b) Huber. Praelect. in Pand. lib. XXXVII. tit. II. §. I.
 (c) L. 1. ff. de confess.
 (d) L. 6. §. 2. ff. eod.

Aeque arduum tunc erit, explicare, cur tempora solutioni praestituta non ex die rei iudicatae, sed a tempore factae confessionis currant (e), et cur denique vllae partes iudicantium in contententes esse, negentur (f). Quo ipso nihil apertius dici potuit, iudice GVIL. MARANO (g), vt probetur, post confessionem sententia opus non fuisse.

§. XVIII.

Est quidem, ne quid dissimulemus, vbi confessionem sequi dicitur sententia vel condemnatio, quo in primis pertinent bina loca (h), quae quantum torserint interpretum ingenia, WISENBACHIVS (i) ostendit. Sed rem omnem in aprico ponit VLPIANVS (k), dum scribit: *Notandum, quod in hac actione, quae adversus contententem datur, iudex non REI IUDICANDAE, sed AESTIMANDAE deur. Nam nullae sunt partes iudicanti in contententes.* Poterat igitur, reo iam confesso, de aestimatione rei soluendae controversia oriri, quin et quaestio de ipsius confessionis interpretatione incidere, cuius rei luculentum exemplum in ipso titulo de confessis occurrit (l). Nec dubium est, eo casu liti dirimendae datum esse iudicem. At, quod ad causam principalem attinet, nullae iudicii supererant partes in confessos, quippe sua iam damnatos sententia.

Argumenta in contrarium refelluntur.

§. XX.

His itaque de genuino huius axiomatis sensu praemissis, facile erit ad intelligendum, in causis capitalibus confessos pro iudicatis non fuisse. Tantum enim abest, vt illico rapiendi fuerint ad supplicium, vt diserte scribat VENVLEIVS SATVRNIVS (m): *Si demnato-CONFESSVS fuerit reus, donec de eo PRONVNCIETVR, in vincula coniciendus est.* Pronunciandum itaque est de reo capitalium criminum, quamvis amplissima eius confessio exstet. Expendenda enim prius ipsa confessio, vtrum facti circumstantiis congrua, an forte ex vitae taedio aliaque causa profecta sit (n). Id quod et NEMESIS CAROLINA (o) vrget, his verbis: *So obgemeldte Fragstücke auf Bekântniß, die aus oder ohne Marter geschiehet, gebraucht werden, so soll alsdann der Richter an die End schicken, und nach den*

In causis criminalibus sententia contententis conicienda semper opus est.

Qqqq 2

Umbstän-

(e) d. L. 6. in fin. ff. eod.

(f) L. 25. in fin. ff. ad Leg. Aquil.

(g) Guil. Maran. in Paratit. p. 938.

(h) L. 3. et l. 5. ff. de confess.

(i) Wissenbach. Disp. XXI. ad Paratit. §. XVIII.

(k) d. l. 25. §. 1. ff. ad Leg. Aquil.

(l) L. pen. ff. de confess.

(m) L. 5. ff. de custod. et exhib. reor.

(n) L. 1. §. 25. 27. ff. de quaestio.

(o) Constit. Crimin. Carolin. Art. LIII.

Umständen, so der Gefragte der bekanten Missethat halber erzehlet hat, so viel zu Gewisheit der Warheit dienstlich, mit allem Fleiß fragen lassen, ob die Bekänntniß der oberührten Umstände wahr seyn oder nicht. Dann so einer anzeiget die Maafs und Form der Missethat, als vor zum theil gemeldet ist, und sich dieselben Umstände also erfunden, so ist daraus wohl zu mercken, dafs der Gefragte die bekante Missethat gethan hat, sonderlich so er solche Umstände saget, die sich in der Geschicht haben begeben, die kein Unschuldiger wissen kan. Deinde et defensio ipsi quoque confessio indulgenda est. Eam enim, quocumque tempore postulanti reo, negari non oportet, adeo ut propterea et differantur et proferantur custodiae, ceu monuit IULIVS PAVLLVS (p). Denique nec certa semper poena legibus definita est, et si de ea certi quid sancitum, vel vna facti περίστασις iudicem ad poenae atrocitatem mitigandam facile inflectet. Quam in rem graue est praeceptum MARCIANI (q): *Perspiciendum est iudicanti, ne quid aut durius, aut remissius constituitur, quam causa deposcit.* Nec enim aut seueritatis, aut clementiae gloria adfectanda est, sed perpenso iudicio, prout quaeque res exposulat, statuendum est. Plane in leuioribus causis prouiores ad lenitatem iudices esse debent: in grauioribus poenis seueritatem legum cum aliquo temperamento lenitatis subsequi. Quae omnia religiosi iudicis arbitrium, adeoque sententiam deposcere nemo non intelligit.

§. XXI.

Responde-
tur argu-
mentis in
contra-
rium.

Neque est, quod quemquam moueant exempla atque argumeta, quae supra hanc in rem protulimus. Hebraei confessos pro conuictis habebant, non pro iudicatis. Ei autem confessioni procul dubio non promiscue credebant, sed tum demum, quando aliae insuper probationes religionem iudicantium instruerent. Achanem confessum iure damnabat Iosua, quippe et spolia proferentem, et ipsius Dei immortalis iudicio conuictum, sorte putata (r), quam Hebraeis in primaeva illa θεοκρατία pro oraculo fuisse, obseruat EDVARDVS BERNARDVS (s). Perspicue rem omnem refert IOSEPHVS (t): *Ὁ δ' ἐν ἔχων ἕξαρος εἶναι, δεινῶς αὐτὸν τὰ θεῶν εὐπειθεϊθέντος, ἀμολόγει τε τὴν κλοπὴν, καὶ τὰ φρεῖα παρῆγε.* At ille, quum inficias ire nequiuisset, Dei iudicio grauius eum constringente,

(p) L. 18. §. 9. ff. de quaestione.

(q) L. 11. pr. ff. de poen.

(r) Ios. VII. 14.

(s) Ed. Bernard. in Not. ad Ioseph. Antiqu. Iud. lib. V. cap. I.

(t) Ioseph. lib. V. Antiqu. Iud. cap. I. Segm. 14.

gente, furtum fatebatur, et res surreptas in medium proferebat. Amalekitae confessionem spolia opima, Regi moribundo detracta: Adoniae crimen priora facinora probabile reddebant. Immo sunt, qui ea Davidis et Salomonis decreta non vsquequaque probant, sed de iis vsurpandum existimant illud TACITI (u): *Omne magnum exemplum habet aliquid ex iniquo, quod aduersus singulos utilitate publica rependitur.* Idem ego multo certius de Lacedaemoniorum iudicio aduersus Pausaniam dixerim. Quamuis enim de crimine dubitari vix posset: non tamen indicta causa damnandus, nedum sine capitali sententia fame necandus erat ciuis, de patria ceteroquin non male meritis. Quae de Romanis et Germanis diximus, nec probant, ob solam confessionem, et sine sententia capitali, a quoquam sumtum esse supplicium, et talem confessionem ponunt, quae aliis iudiciis atque argumentis adiuetur. Soli Athenienses, si DEMOSTHENI fides est, confessos ἀνευ κείσεως, μήτε δόντες λόγον, μήτ' ἐδικήσαντες ἀνύσαι, indicta causa, et nec factu dicendi potestate, nec excusationibus auditis, damnabant: sed damnabant tamen. Quin talia non erant Atheniensium iudicia publica, vt inde aliis rebus publicis exemplum capiendum videatur, quum in iis multa contra rationem atque aequitatem fierent, multique viri etiam boni patriaeque vtilissimi, ne confessi quidem, aut conuicti, temerariis ingratorum ciuium suffragiis opprimerentur.

§. XXII.

Praeterea et argumenta, quae supra vidimus, tanti non videntur, vt ob ea de confessis illico sumendum esse supplicium arbitremur. Sit aliquando confessio vox conscientiae: at saepe tamen rem multo aliter se habere, experientia docet. Latitat aliquando sub specie inumbratae quietis furor, qui hominem ad quaeuis nefanda de se fatenda facile impellit. Sunt, qui imaginatione sua delusi, apud se ipsos in suspicionem veniunt criminis, quod numquam admiserunt. Sunt, quibus atra bilis, vitae taedium, et nescio quae pereundi libido mendacissimas confessiones extorquet. Aliis equulei, quem sibi imminere intelligunt, metus, aut carceris diuturni squalor falsam confessionem exprimit. Quare tantum abest, ut confessiones criminum omnes conscientiae stimulis tribuendae sint, vt recte dixisse videatur CALPURNIVS FLACCUS (x): *Confessio voluntaria suspecta est.* Et QVING-
 TILIA-

Q q q q 3

TILIA-

(u) Tacit. *Annal. lib. XIII. c. XXXXVI.* (x) Calpurn. Flac. *Declam. XXXVI.*

TILIANVS (y): *Ea natura est omnis confessionis, ut possit videri DEMENS, qui de se confuetur. Hic furore impulsus est, alius ebrietate, alius dolore, quidam quaestione. Nemo contra se dicit, nisi aliquo cogente.*

§. XXIII.

Ad iudicium religio- Deinde quod ad alterum attinet argumentum, fatemur equi-
nem pertinet, etiam dem, illum, qui sciens dolo malo in se falso confessus est, vel
perire volentes non hac praeuaricatione quoduis supplicium mereri. Sed praeterquam,
damnare. quod non omnes rei de se confessi id per calumniam aut dolo
malo fecisse videntur, ne ea quidem reorum desperatio excusaret
iudicem, ad cuius religionem pertinet, ne perire quidem volentes
innocios damnare. Fieri potest, ut quis aliis flagitiis meruerit
supplicium, nec tamen ideo excusandus est iudex, qui illum ob
delictum numquam admissum capitis damnat. Possit potius tunc
reus extrema et postuma voce iure usurpare illa Thaidis apud TE-
RENTIVM (z):

- - - *Non te dignum, Chaerea,
Fecisti. Nam si ego digna hac contumelia
Sum maxime: at tu indignus, qui faceres, tamen.*

Denique commeruerit reus praeuaricatione sua poenam, saltem
non tamquam parricida, vel alterius criminis reus, sed tamquam
praeuaricator erat puniendus, auditaque eius confessione dispi-
ciendum, verane confessus sit miser, an ex aliqua causa etiam
innocens mori decreuerit. Alioquin non magis culpa vacabit iu-
dex, qui mori volentem capitis damnauit, quam is, qui mortem
sibi consciscere cupienti operam dextramque commodat. Qua de
re multa differere solent interpretes litterarum sacrarum, ubi de
facto Saulis eiusque armigeri disputant (a).

§. XXIII.

Quid conf- Maneat ergo fixum et firmum, confessos crimina pro iudicatis
fueri? confessio? non esse habendos, sed pro conuictis tantum, dummodo ita com-
parata sit confessio, ut nihil in ea iure desideres. Quamobrem
iam proximum est, ut qualem esse oporteat reorum confessionem,
si ei fidem habere debeat iudex, paullo accuratius consideremus.
Id quod ex ipsa confessionis natura adparebit luculentissime. Prae-
clare obseruauit M. TERENTIUS VARRO (b), *fateri*, esse a *fari*,
adeoque *to confiteri* semper referri ad alium, qui idem adfirmet.

A fari,

(y) Quinctilian. Declam. CCCXIII.

(z) Terent. Eunuch. Act. V. Scen. II.
v. 25.

(a) i. Sam. XXXI. 4. 5.

(b) Varro de Lingua lat. lib. V. p. 54.
edit. Scalig.

A fari, inquit, sunt FASSI et CONFESSI, qui fati id, quod ab his quaesitum. Nimirum FATERI est simpliciter effari, quid factum sit; CONFITERI idem effari ac consensu suo probare, quod alius factum esse adseuerat, adeoque hoc vocabulum quam accuratissime exprimit notionem verborum Graecorum ὁμολογεῖσθαι, ἀνομολογεῖσθαι, διμολογεῖσθαι et similibus. Confessio enim semper ponit duas personas, quarum altera aliquid ab altera factum esse adfirmet, quales sunt actor, accusator, testis, iudex; altera idem a se factum esse confirmet, adeoque intentioni alterius per omnia suffragetur. Ex quibus consequitur, ut nihil aliud sit confessio, quam adseueratio eius, quod alius a nobis factum admissumque esse contendit adeoque eius naturam recte exprefferit MARCELIVS (c) phrasi elegante: *confiteri de intentione aduersarii*. Hinc etiam chirographum in iure nostro (d) vocatur *confessio*, eademque notio vocabuli ὁμολογία apud Graecos, teste CUIACIO (e), receptissima est. Quin et sponsonem vel stipulationem Graecis esse ὁμολογεῖν, ex DICAEARCHO (f), glossatoribus iuris Graeci, THEOPHILO aliisque erudite demonstrat iuriconsultus eximius, IAC. GOTHOFREDVS (g). Quemadmodum enim spondens congrue respondendo fatetur, se stipulatoris voluntati suffragari: ita et debitor, dando chirographum, intentionem creditoris probat, seque tantum pecuniae ab hoc mutuum summisisse adseuerat, quantum hic a se datum esse ait.

§. XXV.

Quum itaque confitentes rei intentioni actoris, accusatoris aut iudicis suffragentur: (§. XXIII.) facile patet, quales esse oporteat eorum confessiones. *Primo* enim requiritur, ut illae proficiantur ex animo sese ea confessione onerandi, poenamue vel alium quemcumque legis effectum, quantumuis molestum, subeundi. Neque enim quisquam temere adsentietur HVG. DONELLO (gg), confessionem nudae testificationis atque adseuerationis, non voluntatis ac consensus esse, existimanti, quum confitentes manifesto suffragentur intentioni actoris, adeoque velint soluere, velint poenas dare, vel, ut eleganter loquitur VLPIANVS (h), *in lite*

(c) L. 9. ff. de except.

(d) L. 20. §. 1. ff. de donat. l. 25. §. 1. ff. de probat. l. 23. §. 2. C. ad SC. Vellei.

(e) Cuiac. *Exposit. Nouellae I.*(f) Dicaearch. in *Philocl.* p. 80.(g) Iac. Gothofred. in *Diss. de famof. latron. inuestig.* p. 30.(gg) Donell. *lib. XXVIII. cap. I.*

(h) L. 1. §. 7. ff. si quid in fraud. patr.

lit VELINT *vinci*. Quae quomodo sine actu voluntatis intelligi possunt, scire nos fatemur cum ignarissimis. *Deinde* is, qui confitetur, rem probe perspectam habeat, oportet, adeoque nullius momenti erit confessio eius, qui in iusto errore factive ignorantia versatur. *Tum* porro confitens animi sui sententiam iis signis explicare debet, de quorum significatione nemo possit vllatenus dubitare. *Denique* necesse est, reum confiteri de eo, quod fieri potuerit, eiusque confessionem nec sibi dissimilem esse, nec manifestis facti circumstantiis refragari. Haec enim si coniunctim adsunt, tunc demum fide digna erit rei confessio, nec quisquam, opinor, intercedet, quo minus confessus in causis ciuilibus pro iudicato, in criminalibus pro conuicto habeatur, quamuis, quod ad usum hodiernum attinet, vtroque casu sententia condemnatoria opus sit (hh).

§. XXVI.

*Requisi-
tum pri-
mum in
caussis ci-
uilibus.*

Et haec quidem omnia etiam in causis ciuilibus et pecuniariis exigunt iura nostra. Primo enim dubitari non potest, quin animum se confessione sua onerandi adesse oporteat. Inde enim est, quod extra iudicium confessos iudicatis aequiparare non solent. Saepe enim extra iudicium, in familiari congressu, vel inter pocula, quaedam incaute iactant homines, quae sibi fraudi futura esse, non suspicantur. Ea si statim velis pro re iudicata habere, procul dubio errares. Ex oratione enim MARCI (i) et constitutione ANTONINI CARACALLAE Imp. (ii) non nisi IN IVRE CONFESSI *pro iudicatis habentur*, id est ii, qui coram magistratu competente, veluti coram Praetore (k), et ad acta (kk) intentioni aduersariorum suffragati sunt. Quemadmodum enim, quod eleganter CUIACIUS (l) obseruat, qui ante reatum sibi mortem consciiuit, etiam si id fecit metu futuri reatus, vel ideo non habetur pro conuicto, quia non in iudicio, id est, in reatu ipso, sibi manus intulit (m): ita et confessum iudicato aequiparandum non putant leges, nisi in iure confessus sit, quamuis aliquam probationem suggerat confessio intra priuatos parietes, vel coram iudice incompetente facta (n). Ex eadem ratione pro iudicato non habetur

(hh) Carpzou. in *Process. tit. XIII. Art. III.*

(i) L. 56. ff. de re iud.

(ii) L. vn. C. de confess.

(k) L. 7. ff. eod.

(kk) L. 24. C. de lib. causf.

(l) Cuiac. *Parat. Codic. lib. VII. tit. LVIII.*

(m) L. 3. pr. ff. de bon. eor. qui ante sent.

(n) L. 40. pr. ff. de pact. l. 25. §. ult. ff. de probat. l. 26. §. 1. de pos. l. 13. C. de non num. pec.

habetur etiam in iure, vel, vti Graeci loquuntur, ἐν βήματι confessus, nisi praefens aduersarius eiusue tutor vel curator eam confessionem illico acceptarit (o). Priusquam enim id factum, confessus vel ideo confessionem suam iure reuocat, quia nec animo se ipsum onerandi id fecisse praesumitur, nec aduersario ante acceptationem illam ius quaesitum esse, existimatur. Et hinc mirum hodiernum est pragmaticorum in acceptando solertia, adeo, vt nihil frequentius legas formula illa forensi: *Kläger acceptiret quam vtilissime, das Beklagter das geschehene Versprechen nicht ableugnen können.* &c. Denique ex eodem fundamento facile reddideris rationem, cur nec is habeatur pro iudicato, cuius ex verbis non nisi per consequentiam confessio elicitur. Ita recte obseruat SCAEVOLA (p), *eum, qui familiae erciscundae iudicio agit, non confiteri, aduersarium sibi esse coheredem.* Ita et MARCELLVS (q) sapienter scribit, *non vti que existimandum esse, confiteri de intentione aduersarium, quo cum agitur, quia exceptione viatur.* Vtroque enim casu non eo animo ac consilio aliquid allegant litigantes, vt se sua confessione onerent, sed vt ius suum obtineant, vel iniustum aduersarii impetum repellant. Id quod in allegantium odium detorqueri, iniquissimum profecto esset.

§. XXVII.

Deinde et in caussa ciuili reo non nocet confessio, nisi illa ex certa facti scientia proficiscatur. Sane enim si pupillus, non accedente tutoris auctoritate, confessus sit, id eum non onerabit, quia in lubrica ista aetate nihil facilius est, quam vt quis aut ignorantia vel errore, aut inaduertentia labatur. Hinc in pupillo tutoris auctoritatem exigit VLPIANVS (r): idque recte ad pubertati proximos restringunt interpretes (s). Infantia enim maiores infantibus comparantur, quoties actu quodam eorum conditio reddi posset deterior, quod vel maxime fit confitendo, quum contra in eorum tantum vtilitatem benigniore iuris interpretatione receptum sit, vt idem iuris habeant, quod pubertati proximi (t). Quod ad minores attinet, eorum confessio quidem rata est vel ideo, quod iam aliquo animi iudicio polleant, et hinc non eorum personae, sed rebus curator dari solet: quum tamen

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

Rrrr

et

(o) L. 6. §. 3. ff. de confess.

(p) L. 37. ff. fam. ercisc.

(q) L. 9. ff. de excep. iuncta l. 9. C. lib. XXXII. quaest. I.

(r) L. 6. §. 5. ff. de confess.

(s) Illustr. a Coccei. in iur. controu.

(t) §. 10. Inst. de inutil. stip.

et huiusmodi aetatum, iudice VLPIANO (u), fragile atque infirmum esse soleat consilium, et multis suppositum captionibus, multorum insidiis expositum: proditum iis est restitutionis in integrum beneficium tum aduersus confessionem (x), tum aduersus negationem, si quando ita comparata sit caussa, vt lis inficiendo crescat (y). Quod tamen beneficium de delicto confessis vel ideo summo iure denegatur (z), quia ipsa illa restitutionis petitio, vti eleganter scribit TRYPHONINVS (a), nihil aliud est, quam delicti veniae, id est, calumniae deprecatio. Atqui neque in delictis, neque in calumniatoribus Praetorem succurrere debere, certissimi iuris est. Multo minus itaque procuratores, vel tutores, vel curatores fateri sufficit (b), eatenus puta, vt onerentur clientes, pupilli vel minores, si illos errore vel ignorantia confessos esse contendant. Hinc speciatim de procuratoribus cautum, vt quodcumque absentibus dominis confessi sint, ab his lite nondum finita possit impune reuocari (c), secus autem, si iam res iudicata sit, vel dominus praesens confitenti non contradixerit, nec confessionem intra triduum reuocarit (d), quia his omnibus casibus impudentia caritura non esset restitutionis petitio. Benigniores tamen legibus Doctores nostri et hoc casu restitutionis beneficium non denegant, si iusta allegetur caussa, vel procurator, ideo excussus, soluendo non sit (e). Id quod ego admittendum non putauerim, si dominus, feruente adhuc lite, confessionem a procuratore factam non ignorans, tacuerit tamen, et litis exitum callide speculatus, tunc demum, quando se caussa cecidisse animaduertit, Quiritium fidem imploret. Quid enim aliud hoc esset, quam veniam calumniandi petere? Iure Germanico vetere ne mulieres quidem sibi confessione sua nocebant, nisi curatoris consensus accessisset. Hinc SPECULATOR SAXO (ee): *Iungfrauen und Frauen müssen Vormünder haben an allen ihren Klagen, durch das man sie nicht überzeugen möge des, das sie vor Gericht sprechen oder thun.* Talia etiam habet AVCTOR IVRIS ALAMANNICI (f) nec non IVS

LAN-

(u) L. 1. ff. de minor.

(x) L. 6. §. 5. ff. de confess.

(y) L. 9. §. 2. ff. de minor.

(z) L. 9. §. 2. l. 37. pr. ff. de min. l. 1. C. si adu. delict.

(a) L. 37. §. 1. ff. de minor.

(b) L. 6. §. 4. ff. de confess.

(c) L. 7. C. de iur. et facti ign. l. 2.

et l. 3. C. de err. aduoc.

(d) L. 1. C. de error. adu. l. 3. C. eod. et ibi Brunnem.

(e) Ant. Fabr. in Codic. lib. II. Tit. VI. def. 1.

(ee) Ius prou. Sax. lib. I. Art. 46.

(f) Spec. Suen. cap. IIII. art. 38. edit. Meichsn.

L'ANGOBARDICVM (ff), ex quibus hoc veteris iuris Germanici caput egregie illustravit SCHILTERVS (g). Sed id hodie non ubique obseruatur. Denique, quam accuratam rei notitiam a confidente exigant leges nostrae, vel inde patet, quod diserte scribat VLPIANVS (gg): *Non fatetur, QVI ERRAT, nisi ius ignoraverit.* Nemini itaque error facti, negotio necdum finito, eatenus nocet (h), vt non liceat reo, deprehenso errore, confessionem reuocare. At iuris error omnino nocet, ceu species, ab AFRICANO (hh) explicata, docet, quia ad factum tantum, non ad ius pertinet confessio, (§. XXIII.) et iura ignorantibus raro fauent leges, nisi forte de damno certent (i). Quo casu et aduersus confessionem ex errore iuris profectam restitutionem indulgentiam nonnulli existimant (k).

§. XXVIII.

Praeterea talia esse oportere signa, ex quibus de confidentis Tertium; animo liquido constet, res ipsa docet. Perinde ergo est, vt ait PAVLLVS (l), *sive quis verbis, sive litteris, sive alio QVOCVMQVE MODO, in iudicio fateatur*, modo de fatentis sensu et consilio dubitari nequeat. Merito itaque mireris, iurisconsultum eximium, IANVM A COSTA (m), negare, confessionem aliter fieri posse, quam verbis vel litteris. Eius enim opinionis non aliud habet argumentum, quam quod et sententia non nisi verbis vel scripto feratur (n). Sed praeterquam, quod vir doctissimus aduersantem sibi habet PAVLLVM, qui non modo loco paullo ante adducto, sed et alibi (o), confessionem QVOCVMQVE MODO fieri posse, inuit, argumentum etiam, quo vtitur, nullius momenti videtur, nec tam amare vrgenda est rei iudicatae et confessionis analogia, vt, quidquid de illius forma in iure dicitur, id ad hanc etiam sine vlla exceptione pertinere existimemus (p). Quamuis vero praeter verba ac scripturam signa quaecumque sufficere videantur:

R r r r 2

merito

(ff) *Leg. Langob. lib. II. tit. X. art. 2.*(g) *Schilt. Exerc. X. §. XX. sequ.*(gg) *L. 2. ff. de confess.*(h) *L. 7. C. de iur. et facti ign.*(hh) *L. 7. ff. de confess. Iac. Cuiac. ad African. Tract. V. p. 446.*(i) *L. 7. et l. 8. ff. de iur. et facti ignor.*(k) *Besold. Part. III. Consil. CVIII. n. 45.*(l) *Paull. Rec. Sent. lib. V. tit. V. §. III.*(m) *Ian. a Costa ad tit. X. de lit. contestat.*(n) *L. 3. sequ. C. de sent. ex peric. recit. Nou. LXXI. cap. I. et LXXII. cap. II.*(o) *Paull. Recept. Sent. lib. II. tit. I. §. V.*(p) *Ant. Schulting. Jurisp. vet. anteq. iust. ad Paull. lib. V. tit. V. §. III.*

merito tamen adiecimus, ea ita comparata esse oportere, ut inde certa sit confitentis sententia. Diserte enim VLPIANVS (q) monet, *certum confessos pro indicatis futuros, incertum non futuros: atque hinc eos, qui incertum vel corpus confessi sint, urgendos esse, ut certum confiteantur, itemque, qui rem confessi, ut quantitatem fateantur.* Hinc interrogatus, an decem aureos debeat? nutu etiam confiteri potest, quia ex eo signo de confitentis sententia plus satis constat. At si rogatus, quantum debeat? annueret: incerta esset confessio, adeoque nullius efficaciae futura. Inde facile etiam patet, quid de confessione sentiendum sit, quam vulgo indiuiduam vocant pragmatici. Quemadmodum enim ubi plura sunt libelli vel actionis capita, quae inter se nexum non habent, nihil prohibet, quo minus alterum fateri, alterum inficiari possim, eoque casu iura nostra liquidum illico solui, de illiquido reconuentione experiri iubent (r), adeoque et actori indulgent, ut confessionem pro parte acceptare possit: ita, ubi quis fatetur cum certa qualitate, ita, ut hanc a confessione separari nolit, e. g. Fateor actorem rem meam vi, clam, precario possedisse, non potest actor partem confessionis pro se acceptare, quin eo ipso et partem alteram contra se acceptet, uti accurate ostenderunt MENOCHIVS (s), CAVALCANVS (t), et, qui spinosam de iure rerum indiuiduarum doctrinam accurata industria exsequutus est, AVG. HOFFMANNVS (u). Neque enim certa futura esset confessio, nisi cum qualitate adiecta intelligeretur.

§. XXVIII.

Quartum. Denique et ea, quae fieri possunt, confiteri reum, eiusque confessionem nec sibi dissimilem esse, nec manifestis facti circumstantiis refragari debere, tam est certum, quam quod certissimum. Vti enim nec actor, nec iudex, si utriusque inest aliquis iustitiae sensus, id intendunt, ut reus manifesto falsa fateatur: ita, si quid tale excidit reo, is nec intentioni utriusque suffragari, adeoque nec confiteri videbitur. Hinc grauiter monet PAVLLVS noster (x): *non omnimodo confessum condemnari debere rei nomine, quae an in rerum natura esset, incertum sit.* Et alio loco (y) docet,

(q) L. 6. pr. §. 1. ff. de confess.
 (r) L. 3. §. 13. ff. ad exhib. l. fin. §. 1. de compenf.
 (s) Menoch. de arbit. Iud. Quaest. lib. II. quaest. LXXXIII. n. 14. sequ.
 (t) Cavalcan. Part. II. Decis. XXVII. n. 88.

(u) Aug. Hoffm. de Iure rer. indiuid. cap. II. Sect. III. n. 100.
 (x) L. ult. ff. de confess.
 (y) L. 13. pr. ff. de interrog. in iure fac.

cet, confessionibus falsis respondentem ita demum obligari, si eius nomine, de quo interrogatus fuerit, cum aliquo actio sit, quippe quam tunc confessione sua in se transferat, modo falsae eiusmodi confessiones naturalibus conueniant. *In totum enim*, iudice IAVOLENO (z), *confessiones ita ratae sunt, si id, quod in confessionem venit, et IUS et NATVRAM recipere possit.* Hinc si fatear falso, eum, qui in alterius potestate est, filium meum esse, obligabor, si eius aetas patitur, vt filius meus esse possit, quia id et ius et natura patitur (a). At si quem, me natu maiorem, filium meum esse dicam, vel hominem liberum fatear meum seruum esse (b), vel me habere seruum, qui tamen iam pridem inter homines esse desierit (c), vel in hostium potestate sit (d): nec obligabor confessione mea, nec actionem, quae hoc casu non competit, in me transfuisse dicar, quia his casibus omnibus nec ius nec naturam confessio tam fatua recipit. Tam subtiliter enim philosophantur hac de re iureconsulti veteres, quorum praecepta, vulgo neglecta, hic veluti in nucleo exhibere, non inutile fore existimauimus.

§. XXX.

Haec sunt, quae iura nostra exigunt, si quis in causis pecuniariis confessus pro iudicato haberi debeat. Proximum est, vt ad capitalia iudicia prouehamur, de quibus prima statim dispectio est, vtrum eadem omnia in iis quoque requirantur, an aliquid exigatur amplius? Nos eadem pleraque et hic obseruanda putamus, ita tamen, vt ad religionem iudicantium pertineat, multo maiore sollicitudine eorum confessiones expendere, qui de capite atque existimatione periclitantur, quam quibus de opibus ac fortunis mouetur controuersia. Primo enim non adeo verendum est, ne quis sua se confessione vltro spoliare et fortunis euoluere velit. Potest homo, criminis accusatus, in se mentiri vitae taedio, et quia se aliena manu facilius, quam sua, periturum sperat. At opum taedium nemini facile obrepit, et, si quis tali laboraret, non esset, cur alterius calumnia eas amittere vellet. In promptu enim esset illud Cratetis consilium, qui pecunias vel amicis distribuens, vel in mare proiciens, exclamabat:

Crates Cratetem liberat pecuniis:

Nolens Cratetem haberi ab his, quae tenet (e).

Rrrr 3

Dein-

(z) L. 14. §. 1. ff. eod.

(a) L. 13. pr. ff. eod.

(b) L. 14. pr. ff. eod.

(c) L. 15. §. 1. ff. eod.

(d) L. 16. pr. ff. eod.

(e) Diog. Laert. lib. VI. Segm. 88;
Simplic. ad Epictet. Enchirid. cap. X.

Deinde inficiantibus in iudiciis priuatis non adeo magnum imminet periculum. Paucae tantum iure Romano proditae sunt causae, in quibus lis inficiando crescit (f), veluti actiones ex L. Aquilia, de legatis venerabilibus locis relictis, et de deposito miserabili, quae poena inficiantium hodie primo casu ne quidem recepta est. At haec poena magis cohibebit homines, ne temere veritatem dissimulent, quam coget, vt falso quid fateantur. Enimvero in causis criminalibus confiteri et negare aequè periculosum est. Confitentibus supplicium, negantibus carceris squalor et tormenta in mundo sunt. Illos vnus et alter ictus examinat; his imminet

Verbera, carnifices, robur, pix, lumina, taedae.

Proinde semper suspecta erit confessio in iudiciis publicis, quoniam *et vera confessis, et falsa dicentibus idem doloris finis ostenditur*, quemadmodum eleganter ait Q. CVRTIVS (g). Saepe enim rei, vel diris subiecti quaestionibus, vel in conspectu equulei positi, multa effutiunt, quae audire velle quaesitorem suspicantur, tantum vt vel eo citius dolori finis sit, vel eo, si fieri possit, edita confessione, plane supersedeant. Denique et ipse horum iudiciorum finis multo plus cautionis adhibendum esse suadet, quam in pecuniariis. In his res petitur, vel actor aliquid sibi dari, fieri oportere, intendit. Rerum autem iacturam, salua vita atque existimatione, vtcumque sibi tolerare videntur homines. In illis de capite ac vita hominis agitur, quam nulli innocenti adimi, ipsorum iudicium, si homines sunt, interest. Res amissae aliquando vel fortunae beneficio vel summa industria recuperantur. Sola vita est, qua semel adempta, erroris emendationi non est locus. *Potest poena dilata exigi*, inquit SENECA (h), *non potest exalta reuocari*. Itaque semper laudati, qui quaestiones de criminibus longa patientia exercuerunt (i), et laudi ducitur THEODOSIO M. (k) quod supplicia damnatorum in triginta dies differri iusserit, in eaque re superarit humanitate Tiberium, qui decem dierum spatium illi rei praescripserat (l). Vere enim ac sapienter monuit IUVENALIS (m):

Nulla vquam de morte hominis cunctatio longa est.

Quod si vero ne lata quidem ferale sententia quidquam praecipitandum

(f) §. 1. *Inst. de poen. rem. litig.*

(g) *Curt. lib. VI. cap. XI.*

(h) *Seneca de Ira lib. II. cap. XXIII.*

(i) *Ammian. Marcellin. Hist. lib.*

XXVIII. cap. II. pag. 434. edit. Gronou.

(k) *L. 20. C. de poen.*

(l) *Sueton. Tiber. cap. LXXV.*

(m) *Iuuenal. Satyr. VI. v.*

tandum est: quanto magis pertinebit ad religionem iudicantium, ante damnationem accuratissime dispicere, ne vel furor, vel mendacium, latitet sub specie confessionis, neue in falso confessum quidquam decernant, cuius eos postea poenitere possit?

§. XXXI.

Primum ergo, quod in confessione supra requisuimus; ut nimirum illa ex animo consilioque se sua confessione onerandi proficiatur, in causis criminalibus vel maxime considerandum est. Multum enim refert, quo animo quis confessus sit. Sane si in iure vltro fatetur reus, se admisisse homicidium: nemo non videt, ei confessioni plus ponderis inesse, quam si quis extra iudicium tale quid protulerit, quia priore casu de fatentis consilio satis constat. At extraiudicalem confessionem tantum iudicium aliquod vel argumentum praebere ad torturam sufficiens, non sine limitationibus plurimis tradunt rerum criminalium scriptores (n). Sed nec id tamen semper verum arbitramur. Quid enim si Thraeso quidam inter pocula dicat, se centum in Cilicia, quinquaginta centum Sycolatronidas, triginta Sardos, sexaginta Macedonas occidisse vno die (o)? an eum statim raperes ad equuleum? Quid si impudica Eucolpi epistola fato quodam in manus tuas pervenisset, in qua apud PETRONIVM (p) fatetur, se proditorem fecisse, hominem occidisse, templum violasse; an tu miserum Eucolpum, tamquam alter Rhadamantus, illico carnifici excruciantum traderes? Apud ARISTOPHANEM (q) duo inter se de impudentia certant, eorumque alter per Neptunum, alter per pugnos et plagas, quibus per omnem vitam mulctatus sit, iurat, se non concessurum, ut ab altero impudentia superetur. Eorum vnus res etiam manifestissimas negat: alter turpissima quaeuis in se fatendo impudentiae palmam adfectat. An tu si posteriorem audiueris, tam dira fatentem, in equuleum ipsamue crucem ire iuberis? Multa homines in familiari congressu ex ioco, multa ex stolidam quadam iactantia in se non tam fatentur, quam fingunt, quae pro exploratis facinoribus non habebit iudex, nisi alia argumenta eius religionem instruant. Saepissime vero vel ex ipsa personae qualitate colliget, quantum fidei eius confessioni habendum sit. Nam si hominem, lepore meticulosiorem, nil praeter vulnera ac caedes crepare

In his quoque confessionibus proficiendi debet ex animo se onerandi.

(n) Carpzou. *Prax. Crim. Part. III. Quaest. XXI. n. 47. Ant. Gomez. Var. Resol. Tom. III. cap. XIII. §. 8. sequ. p. 505.*

(o) Plaut. in *Mil. glorios. Act. I. Scen. I. p. 42.*

(p) Petron. in *Satyr. p. 135.*

(q) Aristophan. in *Equit. v. 411. sequ.*

crepare audiat, parum illum ea confessione moueri debere monent legum criminalium interpretes, et in his vir prudentissimus, IAC. ERID. LVDOVICI (r).

§. XXXII.

Effectus
confessio-
nis extra-
iudicialis.

Ex eodem consequitur, vt suspecta sit confessio hominum atri-
bile laborantium, quibus credere non oportet iudicem, nisi et
indubiae sanitatis sint, quod accurate explorare ad medicorum re-
ligionem pertinet, et circumstantiae omnes eam confessionem con-
firmant. Solent enim miseri isti ex vitae taedio, vel miro quo-
dam pereundi desiderio, se ipsos deferre, idemque facere, quod
de Chariclea fingit HELIODORVS (s). Sicuti enim illa Theagenis
sui desiderium vix ferens, de veneficio fatetur, χαίρωσα, εἰ θεα-
γένους ἔκ ἐτι ὄντος τεθνήσκειται, καὶ κερδαίνουσα τὸ ἐναγὲς τῆς παραξέως, ὃ
καθ' ἑαυτῆς ἐγνώκει ποιεῖν, ἐτέρον τῆτο δραστάριον, gaudens, si Thea-
gene non amplius superstite esset moritura, et quasi in lucro ponens,
nefarium facinus, quod ipsa in se admittere statuerat, aliis facienti-
bus: ita idem saepe faciunt homines taedio quodam vitae labo-
rantes. Idque tanto minus mirandum, quanto frequentiora sunt
exempla hominum, eum in finem caede, alioque crimine nefan-
do, sese vltro polluentium, vt miserum spiritum tanto citius ex-
cutiat carnifex. Ipse VLPIANVS (ff) noster refert, Primitium ser-
uum homicidium in se confinxisse metu ad dominum reuertendi, adeo-
que carnificis manu perire, quam inter saeva truculenti domini
imperia, inter vlmos stimulos, laminas, compedes, neruos, nu-
mellas, pedicas, boias, miserum trahere spiritum maluisse. Me-
mini etiam, hic Halae famulum quemdam data opera maclasse
infantem, et, peracto facinore, se sua sponte stitisse iudici, pro-
fessum, se id vitae taedio ac insigni desiderio mortis fecisse. Ex
eodem vero vitae taedio et confessiones falsas proficisci posse, te-
stantur PARIS DE PVTEO (t) et PROSPER FARINACIUS (u). Quis
his similibusque casibus ad religionem iudicantium pertinere neget,
confessiones tam suspectas probe excutere, sibi que in memoriam
reuocare illa CALPURNII FLACCI (x): *Misericordiae maximum
munus est, seruare nolentem.*

§. XXXIII.

(r) Ludouic. ad Const. Crim. Car.
Art. XXXII. p. 46.

(s) Heliod. in Aethiop. lib. VIII. cap.
XVIII. p. 391.

(ff) L. 1. §. 27. ff. de quaestione.

(t) Paris de Put. de Syndic. verb. tor-
tura vers. Si ergo iudex p. 350.

(u) Farinac. Pract. ac Theor. crimin.
Part. III. quaest. LXXXI. n. 40.

(x) Calpurn. Flacc. Declam. XXXXI.

§. XXXIII.

Sunt porro, qui spe vel praemii cuiusdam, vel impunitatis, in se confitentur. Erit et haec confessio suspecta, nisi alia argumenta religionem iudicantium instruant. Quamvis enim cum magno periculo coniuncta sit utraque confessio, ne forte spe sua fallantur facinorosi: contingere tamen potest, ut illa decepti falsa referant. Quum praemium proposuisset Augustus, Corocotam, famosum per Hispaniam latronem, viuum exhibituro, Corocota ipse se obtulit, praemiumque abstulit (y). Annon idem facere potuisset et Corocota falsus, et qui numquam cruenta spolia detraxerit, modo pari audacia in eiusmodi periculum durasset? Multo tamen facilius falsas confessiones extorquebit spes impunitatis, nisi id impediatur iudicantium religio. Memoriae prodidit PARIS DE PVTEO (z), matronam, occisi mariti causa in ius raptam, facinus initio perfricta fronte negasse, nec prius confessam esse paricidium, quam iudex ei, in secretius cubiculum seuocatae, multis blanditiis, quin et simulatis osculis, non modo impunitatis, sed et matrimonii spem fecerit. Quam insignem scilicet prudentiam laudans bonus ille vir: *Etiam alii, inquit, extorserunt confessionem ab inquisitis, in coena pollicendo liberationem, promittendo, quod nullum eis nocumentum inferret, et humaniter cum illis loquendo, et haec per dicta iura. Sunt enim huiusmodi persuasiones magis aptae ad extorquendum confessiones, quam chorda.* Et paucis interiectis: *Multi enim torti nihil confessi sunt, et deinde, quum Potestas post chordam ostenderit signa humanitatis, compatiendo eis, et cum electuariis confortando, mederi faciendo, confessi sunt de plano maleficia.* Quin eo impudentiae probabitur ille Paris, ut et peritium iudicis, quo rei confessionem, spe impunitatis falso ostensa, elicuerit, excusare non dubitet. Alienissima haec omnia esse a iudicis religiosi persona, quin et animaduersione dignissima, omnes fatentur, quibus probitas ac iustitia curae est (a). At finge, reum, innocentem illum quidem, sed parum astutum, in iudicum huiusmodi tribunal incidere, qui Paridis istius consilio obtemperantes, eius simplicitati illudant, impunitatemque promittant homini, vinculorum et carceris pertaeso, et fudicularum cruciatus quotidie pertimescenti: finge, eum audiuisse aliquando, iudicem, impunitatem

*An valeat
confessio,
orta ex
melancho-
lia et tae-
dio vitae.*

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

Ssss pol-

(y) Dio Cass. lib. XXXXVIII.

(z) Paris de Put. *ibid.* verb. *tortura.*
vers. Et aduertendum n. 1.

(a) Farinac. *Prax. et Theor. Crim.*

Tom. III. *Quaest. LXXXI.* n. 276. sequ.
Brunnem. *Process. Crim. Inquis. cap. VIII.*
membr. I. n. 56. sequ.

pollicitum, promisso stare debere, nec reum posse supplicio adfici, cui spes impunitatis facta sit (b): annon hisce blanditiis, tanquam esca, captus, deuorabit hamum, et quaeuis nefanda in se confitebitur, tantum ut vinculis exire quam primum liceat? Et tamen confessioni tam dolose extortae nihil fidei haberi poterit, quia illam non ex consilio se onerandi, poenamue subeundi, sed potius ex spe supplicium effugiendi profectam esse, vnusquisque intelligit (b).

§. XXXIII.

An spe
impunitatis
facta?

In primis autem ad sollicitudinem religionemque iudicantium pertinet, non temere credere confessioni, metu tormentorum, vel ipsis etiam tormentis expressae. Quotusquisque enim tanta est animi constantia, ut non vel parricidium fateri, quam exquisitissimos illos cruciatus, cum sempiterna ignominia coniunctos, perferre malit? Obseruauit equidem VLPIANVS (c), *plerosque patientia duritiae tormentorum ita tormenta contemnere, ut exprimi eis veritas nullo modo possit: sed idem tamen obseruat, alios tanta esse impatientia, ut in quouis mentiri, quam pati tormenta velint, atque ita fieri, ut etiam vario modo fateantur, ut non tantum se, verum etiam alios CRIMINENTVR.* (Ita enim legendum esse, pro *committentur*, res ipsa docet.) Si ergo nihil est aliud, quod reum convincit, praeter voculas quasdam, quas magnitudo doloris carnificisque expresserit crudelitas: quis eum duci iuberet, nisi Buhris quidam, qui non maiorem aliunde, quam ex reorum sordibus, voluptatem capit? *Fragilis ergo res est quaeestio, et periculosa, et quae facile veritatem fallat*, idem inquit VLPIANVS, eique exempla innumera suffragantur. Non iam repetemus ea, quae vulgo ex VALERIO MAXIMO (d) et LUCIANO (e) proferunt. Neque consilium est PARIDIS DE PUTEO (f), vel IUSTI OLDECOPII (g), expilare scrinia, quorum posterior plures huius generis casus valde tragicos ex instituto collegit. Vnum adferemus triste satis, ex IO. ANT. DOELFFERO (h), ex quo, quam anceps sit tormentorum effectus, luculentissime adparet. Miles gregarius, Henricus Schroeder,

(b) Farinac. *ibid.* n. 280. p. 43. Carpz. *Prax. Crim. Part. III. quaeest. CXXXVIII. n. 13. p. 341.* Ant. Gomez. *Var. Resol. Tom. III. cap. XII. §. 6. p. 491.*

(c) L. I. §. 23. ff. de quaeest.

(d) Valer. Max. *lib. VIII. cap. III.*

(e) Lucian. in *ψυδομαχία.*

(f) Paris de Puteo *de Syndic. vocab. confessio, vers. quoniam. n. 8. p. 277.*

(g) Iust. Oldekop. *in Adpend. Obseruat. Criminal. p. 356.*

(h) Doelffer. *Process. iur. militar. cap. XXV. p. 143.*

der, centurionis sui arca interdiu effracta, praeter supellectilem argenteam ducentos septuaginta quatuor imperiales furtim abstulerat. Indiciis quam plurimis proditus, et fere conuictus, crimen mira pertinacia inficiabatur. At nouo tormenti genere, quod infirumentum Meklenburgicum adpellitant, constrictus, fatebatur, se supellectilem illam pecuniamque suffuratum: at non nisi summam centum et decem imperialium indicabat. Iterum constrictus, nihil ultra fatebatur: quum contra insequente die extra quaestiones vltro adfirmaret, se subtraxisse ducentos viginti imperiales, quorum dimidia pars socio criminis et arcae effractori, Dauidi Stillio, cesserit. Re vero explorata accuratus, adparuit, Stillium istum multo ante, quam furtum istud esset admissum, cohortem deseruisse. Mendacii igitur conuictus reus, denuo vltro fatebatur, se solum furtum patrasse, nec plus tamen abstulisse centum et decem imperialibus, quamuis centurio sibi saltim CCLXIII. deesse, praestito iureiurando confirmasset. Reus tormenta sibi imminere prospiciens, totam se summam abstulisse, iterum fatebatur, at cxxx. imperiales se Guelpherbyti ludendo perdidisse, vice plus simplici adfirmabat, quod tamen, re explorata, aequè falsum adparuit, ac illud de Stillio commentum. Interim se ipse multo maioris criminis suspectum reddiderat, conqueffus quippe in iudicio, sibi caedem cuiusdam anus, Luneburgi domi suae misere obtruncatae, vulgo, at iniuria, imputari, quum tamen eo die, quo latrocinium istud admissum sit, prope carcerem publicum in excubiis steterit. Posterius hoc falsum repertum suspicionem auxit. Tormentis itaque subiectus semel iterumque, iis non magis flectebatur,

Quam si dura silex, aut stet Marpesia cautes.

Tertium excruciatu, (torturae enim actum iudices praeter morem diuiserant,) fatebatur non solum plura furta, quae fecerit, sed et totam quantitatem furti vltimi, addebatque, cxxx. imperiales, quos se ludo perdidisse dixerit, apud fratrem, Georgium, depositos esse. Praeterea anum illam se occidisse adseuerabat, perpetrataque caede, abstulisse xx. imperiales et duos aureos. Quin atrocis huius facinoris circumstantias omnes tam accurate narrabat, vt de veritate confessionis nemo dubitaret, maxime quum amplissimam illam tot criminum confessionem reus paullo post extra locum torturae aliquoties ratam haberet. At re rursus explorata, falsum adparebat depositum, reusque de eo mendacio admonitus, totam illam confessionem tot extortam fidiculis, semel simulque reuocabat, interserens causam: *Er habe viel gelogen,*

dabey aber gedacht, seiner Marter dadurch abzuhelffen. Denuo ergo raptus in equuleum, in nouam se formam componebat ille Vertumnus, et initio quidem daemonem sibi adparuisse, seque illi colludentem pecuniam furtiuam perdidisse, fingebat, deinde se caedis auctorem modo negabat, modo fatebatur: paullo post iterum e machina aderat daemon iste collusor, sed eadem celeritate euanescebat, tortusque, se pecuniam modo in cella quadam subterranea defodisse, modo domi sub tecto occultasse, modo in horto sub lapidum strue deposuisse, mentiebatur, et quouis momento nouas fingebat circumstantias, quarum ne vna quidem vera reperiebatur. Attamen tunc ita discedebatur, vt reus furtum fateatur, partemque pecuniae, quae desiderabatur, (centum enim imperiales iam pridem domi eius inuenerant,) penes vxoris fratrem Neostadii ad Rubenbergam reperiri, adseueraret, eamque confessionem extra locum torturae ratam haberet. Vacillabat tamen paullo post homo, quum depositi istius Neostadiensis falsitas pellucet, ac postremo omnia, praeter furta, reuocans in crucem ibat. Quam falsa fuerint, quaecumque de caede confessus fuerat toties, tum demum adparuit, quum scriniarius quidam, de illo crimine conuictus confessusque, crurifragio plecteretur. Eat iam aliquis, perfricat frontem, et torturam fragile ac periculosum remedium esse neget. Miser iste toties excruciatu eo adigi nulla tormentorum vi potuit, vt partem pecuniae furtivae, vxoris et liberorum vsibus alicubi sepositam, indicaret: at idem tamen facile dolore subigebatur, vt de latrocinio, ipsoque commercio cum daemone falsa in se confingeret, satius procul dubio existimans, semel cadere, quam diu pendere. Nimirum, vti eleganter ait CICERO (i), *tormenta gubernat dolor, moderatur natura cuiusque tum animi, tum corporis, regit quaesitor, flectit libido, corrumpit spes, infirmitas metus, vt in tot rerum angustiis nihil veritati loci relinquatur.*

§. XXXV.

Quando
extorta
confessio
rata sit?

Vnde facile patet, quid pro religione sua his casibus facturus sit iudex. Primo enim operam dabit, ne tormenta dirasue quaestiones decernat, nisi delictum sit atrox, quod puniri reip. quam maxime interfit (k), tamque vrgentibus indiciis oneratus ac veluti oppressus sit reus, vt sola confessio deesse videatur (l). Et quam-

(i) Cic. pro P. Sulla Cap. XXVIII.

(k) L. 8. ff. de quaest.

(l) L. 1. §. 1. ff. l. 8. §. 1. C. de quaestio.

quamuis hac in re plerique iudices rem arbitrio collegiorum iuridicorum submittere teneantur, adeoque, decreta ab his tortura, illis non nisi in obsequio gloria aliqua relicta videatur: ad eorum tamen religionem pertinebit, si de aequitate sententiae dubitent, reusque ipse iniuriam sibi fieri, verosimili quadam ratione ostendat, huic nouam defensionem indulgere, actaque ad aliud collegium iuridicum transmittere. Deinde vbi res ad tormenta venit, non tanta adhiberi patietur, quanta accusator aut ipse carnis ex postulat, sed quanta ipsa sententia adhiberi iubet (m). Meminerit enim, non credi confessioni illegitimis tormentis expressae, si vel maxime reus in illa confessione perseverarit. Tum porro cauebit pro religione sua iudex, vt si confiteatur reus, eum tantisper cruciatu eximi iubeat, eumque interroget de facti circumstantiis, ita tamen vt ne quidquam suggerat, nec minis vel vanis promissis narrantem turbet. Praeterea si vel maxime reum verosimilia animaduertit narrasse, nihilominus tamen diligenter exploret, an circumstantiis facti omnibus conueniat illa confessio. Recte enim AMBROSINVS (n): *Licei millies essent ratificatae confessiones, semper tamen verificandae sunt cum omnibus suis circumstantiis, et ita obseruant pii adfessores et Deum timentes.* Vidimus supra, quid eam in rem articulo LIII. praecipiat NEMESIS CAROLINA. Eadem et alibi (o) prudenter monet: *So auf erfundene redliche Anzeige, einer Missethat halber peinliche Frage fürgenommen, auch auf Bekänntnis des Gefragten &c. fleißige mögliche Erkundigung und Nachfrage geschicht, und in derselben benannter That halber solche Wahrheit befunden würde, die kein Unschuldiger also sagen und wissen könne: alsdann ist derselben Bekänntnis unzweislicher beständiger Weise zu glauben, und nach Gestalt der Sache peinliche Straffe darauf zu urtheilen.* Nec omisit id potentissimus REX PRUSSIAE (p), quippe qui diserte sanxit: *Wann der Gefangene bey seinem in der Tortur gethanen Bekänntnis beständig verbleibet, lieget dem Richter ob, damit man erfahre, ob der Gefangene die Wahrheit gesagt, oder ob er aus Heftigkeit der Schmerzen, aus Verzweiffelung, oder Eckel des Lebens, sein Bekänntnis gethan, nach allen Umständen, so der Gefangene ausgesagt, genau sich zu erkundigen, ob dieselbe in*

Ssss 3

der,

(m) L. 10. §. 3. ff. eod. Const. Crim. art. XX. et ibi Ludouici in Comm. p. 30. Zanger. de Quaestion. seu tortur. cap. II. n. 9. Carpz. Prax. Crim. Part. III. quaeft. CXXIII. n. 8. et 12.

(n) Ambrosin. lib. III. cap. V. n. 10.
 (o) Const. Crim. art. LX.
 (p) Königl. Preuss. Criminal-Ord. cap. VIII. §. XXV. p. 73.

der That sich also verhalten, oder nicht. Denique et id ad religionem iudicantium pertinet, vt reum, exactis aliquot diebus, extra locum torturae denuo interrogent, an ratam habeat confessionem, in eaque per omnia persistat (q)? Qua in re in primis cauendum, ne verbis durioribus vtantur aut nouarum quaestionum comminatione reum terreant. Multo minus carnifici, qui membra luxata per aliquot dies vnguentis fomentisque curare solet, id indulgendum. In promptu enim est exemplum atus, quae, quum torta constanter inficiata esset crimen, posteaque carnifex curationis causa eam in carcere inuisens dixisset: *du altes Luder, morgen solt du besser daran*, insequente nocte metu nouorum cruciatuum gulam sibi constrinxit. Quanto facilius reos recentis doloris memoria ac metus nouorum cruciatuum eo adiget, vt confessiones etiam falsissimas ratas habeant, si iudicis truculenti minae accesserint?

§. XXXVI.

*Confessio
criminis
2. debet
ex certa
scientia
proficisci.*

Haec de primo requisito. Quod ad alterum attinet, in eo, qui se sua confessione onerare velit, certam facti scientiam requiri, nemo facile dubitauerit. Qua fronte enim aliquid factum esse adfeueret, qui rei ignarus est? Et quid aliud est confessio, scientia destituta, quam aut mendacium, aut insanientis oratio? Hinc facile intelligitur, nullius momenti fore confessionem facinoris, cuius circumstantias indicare reus non potest, veluti si fateatur, se iugulasse Titium, nec dicere tamen possit, vbi, quoue tempore, quo denique telo id factum sit. Recte itaque TERTULLIANVS (r) laudat iudicium Romanorum religionem, quod nudae confessioni numquam crediderint, sed *περιεσσεύεις* omnes accurate explorarint. *Soletis, inquit, et inaccusatos, et indefensos non temere damnare: sed verbi gratia, si de homicidio confutetur, (ita enim rescripserim ego pro si de homicidio confutatur, quae in GOTHOFREDIANA et RIGALTIANA editionibus leguntur,) non statim, confesso eo nomen homicidae, dispuncta causa est, aut satiata cognitio. Quamquam confessis, difficile creditis: verum insuper consequentia exigitis, quoties caedem egerit? quibus telis? quibus in locis? quibus spoliis, sociis, receptoribus: ne quid omnino mali hominis delitescat, aut desit aliquid instruendae ad sententiam veritati.* Quae quaestiones omnes ad id erant comparatae, vt intelligeret iudex, an reus facinus, de

(q) *Const. Crim. Ari. LVI.*(r) *Tertullian. ad Nation. lib. I. cap. II.*

de quo confiteretur; satis perspectum haberet, et vtrum comper-
ta narraret, an in se turpiter mentiretur homo desperatus, ipsius-
que vitae pertaesus?

§. XXXVII.

Ex eodem consequitur, non esse credendum confessioni furio-
si, vel mente capti, quamvis occulta sit hominis insania, et la-
titare videatur sub specie inumbratae quietis. Furiosus enim om-
ni intellectu caret (s), et hinc mortuo aequiparatur (t), nec
quidquam agere intelligitur, sed per omnia et in omnibus absentis
vel quiescentis loco habetur (u). Quare confessio ei nocere
non magis potest, quam si quis, sopore oppressus, fateretur, se
parentes occidisse (x). Idem de ebrii confessione sentiunt RI-
PA (y), FARINACIVS (z), et LAUTERBACHIVS (a). Quamvis
enim alioquin nullo magis tempore ad simplices cogitationes pa-
teat animus, quam vbi vinum secreta pectoris aperit (b), vere-
que cecinerit vel CALLIMACHVS (c), vel ERATOSTHENES (d):

Quid sen-
tiendum
de confes-
sione fu-
riosis et
ebrii.

- - Οἶνος τὰ κερφυμένα φάινει

Βύσσουδεν

- - Secreta latentia mente

Recludit vinum,

tamen, vbi quis se inuitavit largius, temulentiaque mentem velu-
ti a sede sua deturbavit, vere homo, quid loquatur, quidue sibi
velit, ignorat. Quemadmodum itaque recte obseruat PUFENDORF-
FIVS (e), pro vero ac deliberato consensu haberi non posse, si quis
vel maxime momentaneo et inconsulto impetu in aliquid inclinaret, aut
signa quaedam edat, consensum exprimentia, eo tempore, quando
mens veluti medicamine quodam loco mota fuerit: ita hoc iustissi-
mam rationem habet, si quis summe ebrius in se factus sit crimen,
quod postea, discussa crapula, a se admissum esse constanter ne-
gat. Nec diffitemur, concurrente circumstantiarum veritate, et
corpore delicti exstante, indicium haud mediocre praebere posse
etiam

(s) L. 14. pr. ff. de offic. praef.

(t) L. 14. ff. locat. l. 24. §. 1. ff. rem. rat. hab.

(u) L. 2. §. 3. ff. de iure codicill.

(x) Farinac. Part. III. Quaest. LXXXX-III. n. 31.

(y) Ripa ad L. fin. C. de reuoc. do-
nat. n. 78.

(z) Farinac. l. c. Quaest. LXXXXIII.
n. 17.

(a) Lauterb. Diff. de confess. Part. I.
§. VIII.

(b) Tacit. de Morib. Germ. cap. XXII.

(c) Apud Athenaeum Deipnosoph.
lib. II.

(d) Apud Stobaeum Serm. XVIII.

(e) Pufendorff. Iur. Nat. et Gent. lib.
III, cap. VI, §. 4.

etiam temulenti confessionem : veluti si ille fateatur, se hospitem domi suae occidisse, et cadaver ibi sepultum vere reperiatur. Tunc enim res ipsa docet, verissimum esse, quod vulgo iactatur, prouerbiū: *Trunckner Mund redet aus Hertzens-Grund.*

§. XXXVIII.

*Itemque
impube-
ris, mino-
rennis,
ignorant-
is, er-
rantis?*

Quaeri posset, an et impubertas, minorennitas, error atque ignorantia in causis capitalibus id operentur, vt vel nulla habeatur confessio, vel aduersus illam detur restitutio in integrum? Et impuberes quidem, quum in causis pecuniariis se sua confessione onerare nequeant, vti supra obseruatum est, multo minus sese onerabunt in causis criminalibus, eatenus nimirum, vt ideo ad poenam ordinariam perueniri possit. Aut enim infans est eiusmodi reus, aut infantia maior. Priore casu fere virgis caeditur, vt cautius mercari discat. Posteriore extra ordinem punitur, nisi vel parum a pubertate absit, malitiaque aetatem suppleat, vel delictum tam sit atrox, vt, exemplum fieri, intersit reip. (f) Minori delinquenti non subueniunt iura, ac ne quidem restitutionem in integrum indulgent, eatenus, vt aduersus confessionem suam restituitur (g), ceu supra (§. XXVII.) iam ostendimus. Potest quidem aduersus inficiationem restitui, si forte poena inficiando crescit (h): potest etiam restitui aduersus delicta, quae non ex animo, sed extra (vel, vti CUIACIVS (hh) legit, *ex contractu*, quemadmodum et in BASILICIS est, ὁ μὴ ἀπὸ ψυχῆς πονηρᾶς, ἀλλ' ἀπὸ συναλλάγματος ἔρχεται, vt contractus vel συναλλαγμα idem sit ac factum, vti in *L. 52. ff. de re iudic.*, veniunt (i), id est, quae ex ignorantia iuris, non quidem diuini illius, quod natura inter omnes homines constituit, sed a ciuitate constituti, proficiscuntur, v. c. si mater minor neglexerit liberis tutores petere (k), vel si minor, contracto matrimonio, incestum iuris ciuiliis commiserit (l). In reliquis criminibus, quae ipsi iuri naturali aduersantur, vel ideo iure denegatur restitutio minoribus, quia illa non ex errore, sed ἐκ προαιρέσεως vel ex culpa inexcusabili proficiscuntur, et minoribus satis iudicii est, vt sciant, eiusmodi facta committi non debere. Et hinc reo minori restitutionem aduersus confessionem stupri denegatam esse, testatur illustris COCCEIVS (m).

Ex

(f) *Const. Crim. Art. CLXIII. Carp-
zou. Prax. Crim. Part. III. Quaest.
CXXXXIII.*

(g) *L. 37. in fin. ff. de minor.*

(h) *L. 9. §. 2. ff. eod.*

(hh) *Cuiac. Paratit. Cod. si adu. delict.*

(i) *L. 1. C. si adu. delict.*

(k) *L. 2. C. eod.*

(l) *L. 38. §. 1. 2. ff. ad L. Iul. de
adult.*

(m) *Coccei. Tur. Controu. lib. XXXXII
tit. II. Quaest. III. p. 481.*

Ex quibus simul patet, quid de errore et ignorantia, quam aliqui criminibus suis praetendunt, sentiendum sit. Vix enim verosimile est, quemquam circa factum proprium ita errare ac decipi posse, ut falso dicat factum, quod factum non est, e. g. ut se fateatur intulisse stuprum, quod numquam intulerit. At fieri tamen posset, ut conscientia erronea homini timido et temperamenti tristioris confessionem extorqueat, e. g. ut hominem in turba ac tenebris occisum aliquis suo ictu periisse autumet, quem alius interemit. Tunc sane si error fieret manifestus, verbi causa, si vulnus ferro triangulari inflictum adpareret, et reum, qui se caedis auctorem fassus est, gladio quadrangulari vel plane acinace usum esse constaret, dubium non esset, quin aduersus confessionem suam restituendus videretur reus, opinione sua deceptus (n).

§. XXXVIII.

Ad tertium confessionis requisitum quod attinet, etiam in causis criminalibus signis certis opus esse, extra omnem dubitationis aleam positum est. Quin tanto certiora hic signa esse oportet, quibus reus animi sui sententiam exponit, quanto magis in causis tam arduis interest reip. iudicem de sententia rei certissimum esse. Hinc quamuis supra (§. XXVIII.) obseruatum sit, nutu etiam confiteri posse reum in causis pecuniariis: eum tamen non sufficere arbitramur in criminalibus, si reus vel sermone, vel scriptura, sensa animi explicare valeat, partim quod iudex, uti supra ostendimus, omnes facti circumstantias intelligere debet, quod, annuente tantum reo, vix videtur sperandum, partim, quod reus paullo astutior dein facile dicere posset, se animo confitendi annuisse, iudicemque nutum illum in aliam plane partem interpretatum esse, ac ille eum accipi voluerit. Tantum ergo abest, ut nutus alicui fraudi futurus sit, ut, si pertinaci silentio reus vtatur, interrogantique iudici nihil respondeat, vel, quod aliquando fieri solet, surdum mutumue se simulet, in promptu sit remedium torture, *das Anlegen der Daumen- und Bein-Schrauben und der Schnü- ren*, quo aliquando et pertinaciam vinci, et linguae usum nebulonibus reddi posse, experientia docuit (o).

§. XXXX.

Quid vero si reus vere surdus ac mutus sit, eoque vitio ab ipsis incunabilis laborarit? Est ea miserorum illorum hominum conditio, *Qualis confessio surdi et muti?*

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

T t t

ditio,

(n) Brunnem, *Process. Inquis. cap. III, n. 31.*(o) Carpzou. *ibid. Quaest. CXIII. n. 56.* Ludouici *Einleit. zum Criminal-Process. cap. V. §. 10. sequ.*

ditio, vt si sanæ mentis sint, reliquis sensibus varias ideas rerum singularium acquirere, ex iisque varia formare iudicia possint. Hinc nec dubitare licet, quin iudicia illa qualibuscumque signis possint exprimere, et talibus quidem, quæ ii saltem accurate intelligant, qui illis ab aliquo tempore adfueti sunt. Quod sane nemo mirabitur, qui et canes, aliaque sagaciora animalia impressiones atque adpetitiones suas signis quibusdam prodere, quin et facta sua quodammodo fateri posse, obseruauit. Ita canes, toties excepti verberibus, quoties cibaria furtim abstulerunt, proni ac latebras petentes ipsi se reos peragunt, quotiescumque fame adacti furtum huiusmodi de nouo fecerunt. Quidni idem faciant surdi et muti, modo cum furore atque insania coniuncta non sint ista vitia (p)? Tristi exemplo id ante triennium compertum fuit in ducatu Magdeburgico, quod, quum eo tempore omnium in ore esset, dignissimum visum est iuriconsulto celeberrimo, IO. PAVLLO KRESSIO (q), quod singulari schediafmate illustraret. Repertum fuerat in via publica, qua Ratenouiam itur, cadauer mulieris, nudum, ac miserrime dilaniatum. Caput enim, trunco abscissum, ex arbore pendebat. Abdomen totum ad partes vsque verendas habebat, ostendebatque stomachum dissectum, et intestina non sine vi quadam mirum in modum implicata: in oculis, capite, tergo, et reliquo corpore vulnera quadraginta duo numerabantur, denique brachium alterum ab humeris tantum non totum auulsam adparebat, vt ex foedo spectaculo, quanta latronis fuerit truculentia, facile possit iudicari. Viuebat in eodem tractu Christophorus Egger, viginti septem annorum iuuenis, cui iam inde a prima infantia cicutæ esus omnem aurium usum adeoque et loquendi facultatem abstulerat. In eum vnum omnia criminis argumenta conueniebant. Constabat, hominem, eo die Ratenouia domum euntem, necessario obuiam habere debuisse mulierem, eadem via Ratenouiam ituram. Constabat, eundem in caupona quadam ostentasse quaedam spolia, miserae illi detracta, quin et cultrum apud eum visum, cruore infectum. Praeterea, visis adparitoribus, in fugam se coniecerat, timore adeo ei addente alas, vt incitato equo esset sistendus. Denique apud eum reperiebantur vestes occisæ mulieris, et in caligis sanguinis vestigia, quæ ipse, callido satis consilio, illito luto delere conatus fuerat. Interrogando reo,

tot

(p) Rutg. Ruland. de Commissar. Part. II. cap. XVI. n. 5.

(q) Io. Pauli Kressii Kurze iuristische Betrachtung von dem Rechts der Taubstummen. Helmst. MDCCXXX. in 4to.

tot oppreffo iudiciis, adhibiti RVDELIVS, Consul Arneburgenfis, et ZERNIVS, vir senatorius, vterque signorum, quibus furdi et muti vtuntur, quibusque cum ipsis agendum est, peritiffimus. Id enim faciendum esse, recte monuerant BLAS. MICHALORIVS (r) et IO. BRVNNEMANNVS (s). Initio reus rem omnem inficiari, culpamque conicere in nescio quem virum robustum, barbatur, flauaque vestitum tunica: qui, iugulata muliere, spolia illa sibi dono dederit. Paulo post a Zernio solo interrogatus, mulierem a se occisam fateri, monere tamen Quaesitorem, ne Rudelium istius arcani redderet participem. Denique ab vtroque iterum iterumque interrogatus, totam tragoediam variis gestibus tam luculenter spectandam exhibuit, vt de veritate confessionis nemo dubitaret. Operae pretium fuerit, vel vnico specimine ostendere, quibus signis animi conscientiam nudarit, idque verbis KRESSII (t): *Ins besondere gab er wegen des Geldes und der Corallen nachfolgende Erleuterung. Er nahm von den gegenwertigen Rôcken der Umgebrachten den rothen; und wiesse, dass er daraus die da liegenden Corallen; hernach den Schwarzen, und deutete, dass er aus selbigem das Geld gezogen hätte. Wobey er zugleich unter dem Gelde, so sich gegen 1. Rthl. 20. Gr. beliefe, eine Separation vornahm, 1. Rthl. 14. Gr. absonderlich hinlegte, 10. Sechser aber behielt, einen Brief von dem Tische in die Hände nahm, und in der Stube auf und abgieng, wodurch er nach der Examinatoren Auslegung, dass er solche mit Bothschafft-Lauffen, als das seinige, verdienet, das librige aber der Hirtin zugehört hätte, dem Gericht demonstrieren wollen.* Ceterum vt eo certius de rei sententia constaret, quaesitores eam iterum ac tertium, variis adhibitis signis, explorarunt, semperque eodem modo rem a furdo illo ac muto repraesentari, deprehenderunt.

§. XXXXI.

Iam sunt equidem, qui, confessionem a tam misero homine edi posse, negant. Saltim ex ea condemnari non posse furdum et mutum, sed praeterea *attestatione et adprobatione testium opus esse*, existimant ANT. GOMEZ (u), PROSP. FARINACIVS (x), PETRVS THEODORICVS (y), CARPZOVIVS (z), FINKELTHVSIVS (a), IOS.

Tttt 2

MASCAR-

(r) Michalor. de Coec. furd. et mut. cap. XXXX. n. 3.

(s) Brunnem. Process. Inquis. cap. VIII. membr. I. n. 95.

(t) Kress. ibid. cap. I. §. VII. p. 6.

(u) Ant. Gomez. Var. Resol. Tom. III. cap. I. n. 69. p. 406. sequ.

(x) Farinac. Quaest. LXXXXVIII. n. 159. Opp. Crim.

(y) Theodoric. Colleg. Crimin. Disp. X. thes. III. litt. H.

(z) Carpz. Prax. Crim. Part. III. Quaest. CXXXXVII. n. 12. sequ.

(a) Finkelth. Obs. XXXXV. n. XXV.

MASCARDVS (b), et SAM. STRYKIVS (c): idque ex ea ratione, quod semper incertum atque ambiguum sit, an furdi mutique sententiam recte intellexerint Quaesitores. Sed, si dicendum, quod res est, quaestiones diuersissimas miscent Doctores quam plurimi, veluti, an ratione polleant eiusmodi homines? an signis confiteri possint? et an eorum confessio ita sit comparata, vt ideo damnari queant? Non omni intelligendi facultate semper carere surdos et mutos, facile largimur. Potest enim omnino rerum in sensus incurrentium ideas animo concipere, easdem inter se comparare, componere, discernere, adeoque et de iisdem iudicare et ratiocinari, idque saepe tam praeclare, vt aliquando animi sensa scriptura expressisse (d), libros legisse, rationes acceptorum expensorumque confecisse, alea lusisse (e), sermones aliorum e motu labiorum percepisse (f), quin et verba proferre didicisse (g) et opificia promte exercuisse (h) dicantur. Enimuero an et ideas abstrahendo formare, et in primis rerum moralium intelligentiam quandam sibi acquirere possint, merito dubites, quum, nisi ideas rerum moralium innatas statuere velis, vix excogitari possit via, qua ad eam notitiam peruenire possint. Deinde, quod ad alteram quaestionem attinet, ne id quidem negauerimus, surdos et mutos sensa animi dextre satis signis exprimere (i), adeoque et fateri posse, et quidem tam perspicue, vt cognati et familiares liquido iuraturi sint, se omnia aequae accurate intellexisse, ac si audiissent loquentes, quemadmodum et in specie paullo ante enarrata Quaesitores huiusmodi iusiurandum praestiterunt sanctissimum. Enimuero quum in moralibus, et criminalibus potissimum, vel vna circumstantia rem totam alteret: confessio furdo et muto, semper dubium erit, an omnes circumstantias vel recte expresse rit reus, vel quaesitores eum satis intellexerint, an hi causam, occasionem, finem facinoris omnino perceperint, an et argumenta, quibus reus se tueri possit, ex signis colligere potuerint. Id sane pro certo adfirmare neminem temere ausurum, arbitramur. Denique quod ad praecipuam quaestionem attinet, nos quidem sur-

(b) Mascard. *de Probat. Volum. III. concl. MCCXXX. n. 30. sequ.*

(c) Stryk. *de Iur. Sens. Diff. III. cap. V. §. 20. sequ.*

(d) Sennert. *Paralip. Inst. Medic. cap. XVI. extr.*

(e) Camerar. *Hor. subcesu. Cent. I. cap. XXXVII.*

(f) Casp. Schott. *Physic. Curios. lib. III. cap. XXXIII. §. 3.*

(g) Tenzel. *Monathl. Unerred. anni MDCLXXXIII. p. 37. sequ.*

(h) Richter. *ad L. Discrevis C. qui test. fac. poss. Stryk. de Iure Sens. Diff. III. cap. II. §. 46. sequ.*

(i) *Cap. 23. X. de sponsal.*

furdum et mutum capitis damnare rem existimamus plenissimam periculi. Primo enim ille confitetur signis: et quamuis illa incurrant in oculos, propositiones tamen, quae inde eliciuntur, sola *iusoxia* et diuinatione quadam nituntur, adeoque non probationi, sed praesumptioni equiparari possunt (k). Atqui ex coniecturis damnari quemquam vetat NEMESIS CAROLINA (l), dum sancit: *Es solle niemand auf einigerley Anzeigung, Argwohn, Wahrzeichen oder Verdacht, endlich zu peinlicher Straffe verurtheilet werden.* Deinde quamuis alioquin eiusmodi coniecturae ad diras quaestiones sufficere iudicentur: his tamen sine effectu subiiceretur furdus et mutus, signa quippe non nisi nouis signis, id est, obscurum nouo obscuro, explicaturus, quin fortassis ne intellecturus quidem, quem in finem torqueatur. Denique vt intelligendi quadam facultate polleat: (quemadmodum Eggertus operam perferendis litteris locare, pisces venales habere, pecuniam discernere, singulosque numos suo aestimare pretio, vsu didicerat,) non tamen inde illico sequitur, vt et rerum moralium ideas animo circumferat. Eggertus, quantumuis ceteroquin astutus, multis signis ostendebat, se nefarium, quod patrauerat, facinus non adeo magni facere, quin quaestionem de crimine tam operosam mirari, postquam cadauer terrae mandatum esset. Quae quum ita sint, surdos et mutos capitis damnari posse, recte negant iurisconsulti (m). Nec tamen iisdem adfertiendum putamus, poenam extraordinariam decernentibus (mm). Poena enim siue ordinaria, siue extraordinaria, decerni non debet nisi in gnaros, se aduersus leges peccasse: quales esse surdos et mutos, nemo, vti dixi, pro certo adfirmarit. Castigandi tamen sunt, vt intelligant, se male egisse, et vel doloris reminiscencia admonentur, sibi in posterum ab eiusmodi delictis esse abstinentum. Idque etiam ob oculos fuit ordini Ictorum Helmstadiensium amplissimo, dum Eggerto, loco ictus fustium ad numellas, feueriorem castigationem in carcere, et operas mediocres in ergastulo dictarunt.

§. XXXXII.

Quum porro et facta quaedam ita comparata sint, vt ex iis factendi consilium colligi posse videatur: consequens est, vt et ea

Tttt 3

An ex factis con-
fessio colligi possit?

(k) Michalor. *ibid.* cap. XXXXV. n. 8.(l) *Constit. Crim. Carol. Art. XXII.*(m) Ant. Matthaei de *Crimin. in prolegom. cap. II. n. 11. sequ.* Berger. *Elect.**Iurispr. crimin. cap. I. §. III. n. 6.*(mm) Carpz. *Prax. Crim. Part. III.**Quaest. CXXXVII. n. 36.* Stryk. de *Iure**Sens. Diss. III. cap. V. n. 24. sequ.*

signis accenseri possint. Et in causis quidem ciuilibus facta huiusmodi plura passim occurrunt. Ita ex diuturna vsurarum solutione confessio debiti (n); ex repetita aliquoties praefatione annui legati confessio obligationis, heredi impositae (nn), colligitur. Ita et manifestae turpitudinis et confessionis esse dicitur, nolle nec iurare, nec iusiurandum referre (o). Quod et in criminalibus locum habere potest, si reus iusiurandum purgatorium sibi per sententiam delatum praestare nolit. Similiter super delicto priuato ac famoso, veluti furto, vi bonorum raptorum, iniuriis, doloque malo, suo nomine pactos infamia notat Praetor (p), quoniam intelligitur confiteri crimen, qui pactus est (q). Cur enim datis nummis pacisceretur, qui sibi innocenti non defuturum sciat iustae defensionis praesidium? Atque hinc et in reliquis maleficiis non capitalibus et fiscalibus, qui delatorem corruperunt, confessis equiparantur, quamuis non semper notentur infamia (r). Aliud tamen dicendum de causis capitalibus, *quum ignoscendum leges censuerint iis, qui sanguinem suum qualiter qualiter redemptum velint* (s). Quamuis vero inde Doctores vulgo colligant, transactionem de criminibus capitalibus, praeterquam de adulterio, licitam atque vtilem esse, quem errorem solide profligauit v. C. GER. NOODT (t), sensus tamen illarum legum plane alius est, et maxime differunt transactiones super criminibus publicis ab iis, quae de priuatis ineuntur. Pactum enim super delicto priuato ratum est, eatenus, vt actio, inde nascitura, extinguatur (u), quia de rebus quisque suis recte procul dubio transigit. At pactum super crimine publico vel ideo irritum est, quod eius poena ad vtilitatem publicam pertinet, adeoque non est in priuatorum arbitrio posita (x). Hinc ea transactione non sistitur publicae disciplinae vigor, nec impune id fert accusator, qui ob istam transactionem vel praeuaricatus, vel tergiuersatus esse dicitur (y). Attamen pro confessio et infami non habetur reus, qui de crimine publico pactus est, et

(n) L. 6. ff. de vsur.

(nn) L. 1. C. de fideicom.

(o) L. 38. ff. de iureiurando.

(p) L. 1. l. 4. §. 5. ff. de his, qui not. infam.

(q) L. 5. ff. eod.

(r) L. vlt. ff. de praeuaric. l. 4. l. 29. ff. de iure fisc.

(s) L. 1. ff. de bon. eor. qui ante sent.

l. 18. C. de transact.

(t) Noodt. in Dioclet. et Maximian. cap. V. sequ.

(u) L. 54. §. vlt. ff. de furt. l. 13. C. de furt. et seru. corr.

(x) L. 7. §. 7. et 14. l. 27. §. 4. ff. de pact.

(y) L. 4. ff. de praeuar. l. 6. ff. eod. l. 4. §. pen. ff. de his, qui not. infam.

et eatenus vere scripsit VLPIANVS (z): *In capitalibus criminibus non nocere ei, qui aduersarium corrumpit.* Erant contra alia facta, ex quibus confessio inducebatur in caussis criminalibus. Sic bona eorum, qui metu accusationis mortem sibi consciuerant, vel fugam capessuerant, fisco addicebantur, perinde ac si confessi essent (a). Nam et fugiens reus damnato equiparatur, tamquam sui ipsius accusator (b), ac sua veluti sententia suspectus (c). Quod hodie procul dubio aliter se habet, siquidem ex fuga non confessio criminis, sed indicium duntaxat aliquod, idque satis leue, nascitur, nisi reum ante motam inquisitionem fuga abstulerit (d). Denique et iis, qui capitis accusati voluntarium exilium eligebant, quod facere cuius licebat iure veteri (e), tamquam confessis de crimine aqua et igne interdicebatur (f). Quod itidem hodie locum non habet, nisi quod quibusdam locis, veluti in Saxonia, fugitiui, criminis capitalis suspecti, et, si crimen sit *eine übernächte That*, legitimis citati edictis, coram iudicio capitali (*vor einem hochnotb-peinlichen Hals-Gericht,*) primum contumaciae accusantur, ac deinde proscribuntur, formula: *Dass peinlich Angeklagter des libellirten Todschlages halber bis auf die Acht erstanden, wie er denn darein billig genommen, öffentlich erkläret und verkündigt wird, immassen er hiermit aus dem Frieden in den Unfrieden gesetzt, sein Leib und Leben, wie eines Vogels in der Luft, iederman gemein, und sonderlich in den Gerichten, da die Mord-That begangen, erlaubt wird. V. R. W.* Sed tamen publica etiam per edictum proscriptione reo non adimitur defensionis praefidium, sed ad illud induciae annuae indulgentur, iisque demum exeuntibus proscriptio superior decernitur, *dass über die vorige zu recht erkandte und ergangene Achts Erklärung angeklagtens Ehre, Leib und Gut als anrücklich, recht-und friedlos verurtheilet, und iederman an allen Orten wider ihn peinlich zu klagen verstatet und nachgelassen, und Angeklagter also und auf diese Masse in die Oberacht würcklich erkläret, solche Oberachts-Erklärung auch darauf durch öffentlichen Anschlag an denen Orten, an welchen derselbe zuvor durch öffentliche Edicta citiret und geladen worden, iederman notificet, kund und zu wissen gethan wird.* De processu ad id

com-

(z) d. l. 1. ff. de bon. eor. qui ante sent.

(a) L. 28. §. 1. ff. de bon. libert.

(b) Nou. LIII. cap. III. princ.

(c) L. 7. §. 2. ff. de suspect. iur.

(d) Const. Crim. Art. XXV. Gail. II. Obs. CVIII. n. 6. sequ. Brunnem. Process. Inquis. cap. VIII. membr. V. n. 2.

(e) Cic. pro A. Caecin. cap. XXXVIII.

(f) Cuiac. Obs. lib. VII. cap. XX.

comparato ii, quorum interest, consulere poterunt, CARPZOVIUM (g), KEYSERVM (h), KOENIGIVM (i), IVDOVICI (k), et alios. Extra Saxoniam vero bona fugitivi adnotantur, et caueri solet, ne iis absentis fuga instruatur, id quod non solum iure Romano (l), verum etiam CONSTITVTIONE CRIMINALI (m) cautum est, eo tamen obseruato discrimine, iure Romano post annum, ex quo edictis citati se non stiterint, nec defensi sint, bona in fiscum cogantur (n); moribus Germaniae autem ista publicatio bonorum nusquam, quod sciamus, recepta sit, sed potius constitutione Carolina expresse prohibita, verbis (o): *Und sollen auch die Richter und Obrigkeiten zu ihrem Nutz den Flüchtigen von ihren Gütern nichts nehmen.*

§. XXXXIII.

An ex silentio?

Sollemnis etiam eaque perutilis quaestio est, an, qui tacet, confiteri videatur? Soluit hanc quaestionem PAVLLVS (p), sed ita, vt Oedipum desiderare videatur illud iurisconsulti aenigma. Ait enim: *Qui tacet, non vique fatetur, sed tamen verum est, cum non negare.* Periculum tamen faciemus, an coniectores esse possimus oraculi. Decerptus est hic locus ex libro quinquagesimo ad Edictum, in quo de re iudicata et confessis egerat, ceu ex l. 2. ff. de confessis patet (q). Proposuerat ibi PAVLLVS regulam: Confessum in iure pro iudicato haberi, quumque actores reos in iure de facto interrogare, idque in criminalibus etiam causis fieri soleret, ceu ex CICERONE, SALLVSTIO, TACITO, fusius demonstrauit BARNAB. BRISSONIVS (r): quaestio incidebat, an silentio eludens actoris vel accusatoris interrogationem, fateri intelligatur? Quaestionem hanc PAVLLVS neque adfirmare, neque negare poterat. Est enim, vbi in iure tacens pro fatente habetur, auctorque est DONATVS (s), *taciturnitatem CONFESSIONIS genus esse, praesertim contra aduersarii interrogationem*: itemque ASCONIVS

(g) Carpouz. *Prax. Crim.*

(h) Keyser. *Prax. Crim. Part. II. tota.*

(i) Koenig. *in Processu, capite von der Acht und Verfestung.*

(k) Ludouici *Einleitung zum Criminal-Process. cap. III. §. XXV. sequ.*

(l) L. fin. princ. ff. de requ. absent. damn.

(m) *Const. Crim. Art. CCVI.*

(n) d. l. fin. ff. et l. 2. C. de requir. vel abs. damn.

(o) *Const. Crim. Carolin. Art. CCVI.*

(p) L. 142. ff. de reg. iur.

(q) Gothofred. *in Comment. ad Reg. iur. pag. 596.*

(r) Briffon. *Select. Antiqu. lib. II. cap. I.*

(s) Donat. *ad Terent. Eunuch. Act. III. Scen. II.*

NIVS PAEDIANVS (t), *quum in ius ventum fuerit, dixisse accusatorem: Aio te Siculos spoliaste, et, si reus tacuisset, litem ei aestimatum, ut victo et CONFESSO.* Est etiam, vbi tacens in iure neganti equiparatur, e. g. si quaesitus, an heres sit? tacuerit (u), vel si interrogati a iudice cognati, adfines, liberti, an pupillum defendere velint? nihil respondeant (x). Haec ergo explicanti PAVLLO obiici poterat, cur tam varie? Respondet, id mirandum non esse, quia tacentis medius quidam status sit inter fatentem et inficiantem, quemadmodum et non nolle medium quid sit inter velle et nolle (y). Tacentem enim neque fateri proprie, neque inficiari, adeoque nihil obfistere, quo minus pro diuersis rei circumstantiis modo pro confesso, modo pro inficiente haberi possit (z). Enimuero tacentem in iudicio capitali pro confesso hodie non illico haberi, sed pertinaciam eius alio medio, tortura nimirum, infringendam esse, ICTorum consentiens sententia est (a), quamquam in causis minus arduis extra Saxoniam pro negatiue contestata (b), in Saxonia reus contumax pro confesso et conuicto haberi possit (c). In Saxonia inquam. Iure enim communi tantum abest, vt in causis criminalibus in contumaciam poena decernatur, vt ne in ciuilibus quidem id admiserint iura nostra, ceu praeclare post HVG. DONELLVM (d) VLR. HVBBERUS (e) obseruauit. Quibus addimus, ne iure quidem Germ. vetere contumaces pro confessis habitos esse. LEGE enim SALICA (f), *qui ad mallum legibus dominicis manitus fuerit, et non venerit, si eum sumis (eine rechtmässige Säumnis oder Ehehoffi) non detinuerit, solidorum quindecim culpabilis iudicatur.* Talemque multam contumacibus irrogari videmus etiam in LEGE BAIUARIORVM (g), et LEGE RIPVARIA (h), eamque in rem multa differunt SIRMONDVS (i), et STEPH. BALVZIVS (k).

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I. VVVV §. XXXXIII.

(t) Afcon. Paedian. ad Ciceron. Act. I. in Verr. cap. II.

(u) L. 1. §. 4. et 7. ff. de interrog. in iur. fac.

(x) L. 5. §. 1. ff. quib. ex caus. in poss. eff. eas.

(y) L. 3. ff. de Reg. iur.

(z) Jac. Gothofred. in Comment. ad Reg. iur. cap. 595. sequ.

(a) Carpouz. Prax. Crimin. quaest. CXIII. num. 56. Keyser. Prax. Crim. Part. II. cap. V. §. LXXV.

(b) Brunnem. Proc. Inquis. cap. VIII. membr. I. n. 80. in fin.

(c) Ludouici Einleit. zum Criminal-Process. cap. V. §. XI.

(d) Donell. lib. XXIII. Comment. Iur. cap. VIII.

(e) Huber. Praelect. ad Pandect. lib. II. Tit. VIII. §. III.

(f) Lex Salica Tit. I. Art. I.

(g) Lex Baiuuar. cap. XVI. Tit. I. art. I.

(h) Lex Ripuar. Tit. XXXIII. Art. I. sequ.

(i) Sirmond. ad Capitular. XXXII. pag. 795.

(k) Baluz. ad Reginon. pag. 566.

§. XXXXIII.

Confessio debet fieri de re possibili, et circumstantiis facti convenire. Quid corpus delicti?

Denique quod ad postremum attinet confessionis requisitum, in quo vel maxime occupatam esse oportet religionem iudicis, illud in eo positum esse diximus, vt confessio fiat de re, quae fieri possit, nec manifestis facti circumstantiis refragetur. Quemadmodum enim alias fidem iis non habemus, qui, quae vel fieri non possunt, vel parum verosimilia videntur, referunt: ita non magis credendum erit reis, talia de se ipsis mentientibus. Hinc et ea omnia, quae supra (§. XXVIII.) de causis ciuilibus diximus, hic quoque locum inueniunt vel maxime, et propterea prouide legistatores, Romani (1) aequae ac Germani (m), sanxerunt, vt confessioni non credatur, nisi de corpore delicti liquido constet. Hoc enim vel praecipuum est, quod religionem iudicantium instruere debet, vt ad sententiam capitalem peruenire possit. Quum vero delicta vel in facto permanente consistant, veluti homicidium, incendium, effractio aedium, falsum monetarium, &c. vel in transeunte, veluti stuprum, adulterium, iniuriae verbales, &c. facile est ad intelligendum, in his ipsa indicia vrgentia pro corpore delicti esse, nec illud accuratius inuestigari per rei naturam posse (n).

§. XXXXV.

Conclusio dissertationis.

Enimuero id mare iam non ingrediemur, quod iam ab omnibus iuris criminalis interpretibus factum est. Neque iam iuuat quaestiones speciales expendere, an credendum sit illico sortilegis, pacta cum daemone inita, chirographa litteris sanguine suo rutilantibus exarata, choreas nocturnas in monte Bruetero, amplexus diabolicos et nescio quae immania narrantibus? an et quatenus feralis sententia ferri possit in eum, qui fatetur homicidium, cuius vestigia per rerum naturam existere non possunt, e. g. si cadaver in mare proiectum, a suis deuoratum &c.? Quamuis enim in mundo nobis essent, quae de his aliisque dici possent, egregia: vel ipsa tamen charta, quam iam opusculo insumimus, admonet, vt calamo demum iudicamus ferias, Deoque optimo maximo pro succedens viribus praestitoque auxilio gratias, quas concipere possumus, maximas agamus.

(1) L. 1. §. 24. de SC. Silan. l. 1. §. 27.
ff. de quaest.

(n) Carpouz. *Prax. Crimin. Quaest. CVIII, n. 11. 12.*

(m) *Constit. Crim. Art. VI,*

 DE VLPANI IVRISCONSULTI
 HEBRAISMIS,
 PROGRAMMA INAUGURALE,
 vel
 EXERCITATIO XVIII.

Domitium Vlpianum, νομοθέτην, vti a ZOSIMO Lib. I. Cap. XI. adpellatur, ἀρίστον, καὶ τὸ παρὸν εἶ διαδῆ-
 ναι, καὶ τὸ μέλλον εὐσέχως συνιδεῖν δυνατόν, iuriskon-
 sultum, praestantissimum, qui et rebus praesentibus
 recte vti, et futura callide prospicere poterat, gen-
 te Syrophoenicem, domo Tyrium fuisse, inter
 omnes constare arbitror. Ipse enim magnifice collaudans *splendi-*
dissimam in Syria Phoenice Tyriorum coloniam, nobilem regionibus,
serie saeculorum antiquissimam, armipotentem, foederisque, quod cum
Romanis percusserat, tenacissimam, diserte addidit, *inde sibi origi-*
nem esse, adeoque patriae suae memoriam ipse ad posteros propa-
 gavit in *L. I. pr. ff. de cens.* Quamuis vero tot praeclara, quae
 reliquit, ingenii monumenta, vel rudera potius eorum ac parietinae,
 quas Tribonianus industriae debemus, satis demonstrant, eum
 Graecarum Latinarumque litterarum peritissimum, nec in praestan-
 tissimis utriusque linguae scriptoribus hospitem fuisse, siquidem ipse
 ex Graecis Homerum et Hippocratem; ex Latinis Ciceronem,
 Iunium Gracchum et Fenestellam; ac praeterea tersissimae Latini-
 tatis iuriconsultos, Q. Mucium Scaeuolam, Ser. Sulpicium, M.
 Porcium Catonem, M. Iunium Brutum, P. Rutilium Rufum, C.
 Aquilium Gallum, C. Aulum Ofilium, Aufidium Namusam, P.
 Gellium, C. Trebatium Testam, Alfenum Varum, Q. Antistium

Vuuu 2

Labeo-

Labeonem, et C. Ateium Capitonem, non dicam, legit, sed in succum ac sanguinem conuertit: fuere tamen, quibus eius dictio non modo inficeta atque incomta, sed et nescio quibus barbariei sordibus contaminata videretur. Quemadmodum enim in Livii oratione Asinius Pollio Patauinitatem quamdam; in Phaedri fabulis elegantissimis CASP. SCIOPPIVS Thracismum reperisse sibi visi sunt, quas maculas non sine sale deterferunt MORHOFFIVS de Patauinit. Liu. p. 159. et SCHEFFERVVS in vita Phaedri editioni suae praemissa: ita non defuerunt, qui VLPIANI dictioni aliquid stribiliginis ex origine illa Syriaca haerere contenderent, in eoque notarent loquutiones, auribus Latinis parum familiares, et ad Hebraismi potius, quam Romanae eloquentiae genium, compositas. Quaedam huius generis, in iure nostro passim obuia, primus, ni fallor, collegit vir incomparabilis, ANTONIVS AVGVSTINVS Libro IIII. Emendat. Cap. VIII. addiditque p. 297. *Quod iurisconsulti aliquid ex tam barbara lingua mutuuntur, nemini mirum videri debet, qui nouit, Vlpianum ipsum ex Syria Phoenice fuisse, quod ipse testatum reliquit, Seuerumque Imp. ex Phoenissa uxore Antoninum suscepisse, cognomento Caracallam: quo interfecto Antoninus Heliogabalus, et paullo post Alexander, imperarunt, homines et genere et natura Phoenices. Illis temporibus maxima pars nostrorum Ictorum fuit, quibus necesse erat, vt multa ex aliena lingua in usu essent populi Romani.* Similium Hebraismorum saturam haut poenitendam nobis suffecit GILBERTVS REGIVS Enantioph. Iur. Ciu. Lib. II. Cap. XX. qui se hanc obseruationem praeceptorum, orientalis litteraturae peritissimo, ENIMVNDO BONIFIDIO, debere proficitur. Eam GILBERTI diligentiam laudans v. c. EVER. OTTO, in praefat. Tomi II. Thesauri Iur. Ciu. p. XXI. iudiciumque suum interponens: *Nec miror, inquit, quia Papinianus, Vlpianus, et Modestinus semiuudaei fuerunt.* Quid? quod ipsi IAC. GOTHOFREDO ea sententia placuerit. Hic enim locum quemdam VLPIANI in Animaduers. Iur. Ciu. Cap. VII. parum feliciter emendans, non mirum videri oportere, ait, hanc vocem vsurpatam ab Vlpiano, ICTO, qui et Syro-phoenix Tyrius, et verborum nouator, *ὄνοματοθήρας* seu *κροφωνία* notus, et passim notatus fuerit apud ATHENAEVM, Lib. III. Deipnos. Cap. XVIII. quamuis idem scriptor eximius memoriae prodiderit, eum in aliis exactorem verborum tam seuerum fuisse, vt probationem eorum illico deposceret, hifce fere verbis: *ὅτι κίται*; vnde et lepido admodum agnomine *κέρτακται* vel *κέρταπτακται* vocari meruerit. Tam multis doctissimorum virorum suffragiis sese tuetur haec de VLPIANO Hebraizante

zante

zante sententia. Et tamen multa hic cumulantur a viris eximiis, quae nescio an non iustam eorum reprehensionem incurrant, qui non tam vilius auctoritate, quam veris rationibus, mouentur. Primum enim non consequitur, ut omnes, Tyro orti, Syrophoenices ac semiudaei fuerint. Erat enim ea colonia iuris Italici splendidissima, et iam sub Commodio Imp. *αυτονομία*, ac Phoenices metropolis, ceu ex insigni lapide apud SCALIGERVM Canon. Itag. p. 301. et GRUTERVM Inscript. p. MCV. demonstrat EZ. SPANHEMIVS in Orbe Rom. Exerc. II. Cap. XI. p. 227. Multae ergo ibi, uti in aliis coloniis splendidioribus, Penates sibi constituisse poterant familiae Romanae, et in his Domitia, ex qua Vlpianus noster prodiit. Deinde Herennium Modestinum Syrophoenicem aut semiudaeum fuisse, nullo idoneo argumento constare arbitrator. Pro Dalmata eum habet GVIL. GROTIUS de vitis iureconf. Lib. II. Cap. XII. §. VI. sed subtimide, uti par erat, siquidem ex L. 52. §. 20. ff. de furt. haec Modestini patria non feliciter probatur, quam quod provinciam illam, tanquam Praeses, rexit, id quod tamen ex illo fragmento collegit IO. BERTRANDVS de Iurisperit. Lib. I. Cap. XXX. n. III. Vt cumque se res habeat, saltem de Tyria vel Syriaca Modestini origine altum est apud veteres scriptores silentium. Denique vel maxime mirari subit, tam diffusae eruditionis virum, IAC. GOTHOFREDVM, Vlpianum, qui ATHENAEI symposio interfuisse fingitur, cum Vlpiano iurisperito confundere, erroremque olim a CUIACIO Lib. XXIII. Obs. Cap. XXXVIII. et IAC. LECTIO Orat. I. de Vit. Vlp. p. 54. admissum recoquere potuisse, quum ipsa temporum ratio, Vlpianos istos diuersissimos fuisse, demonstraret. Ille enim apud ATHENAEVM Lib. XV. Deipnos. p. 677. cognitum sibi fuisse ait Pancratem poetam, qui sub Hadriano floruit. Iam quum excessus Hadriani incidat in annum v. c. DCCCLXXX. nostrum autem VLPIANVM circa annum demum DCCCCLXXX. a Praetoriano milite occisum esse, offenderit TILLEMONTIVS in Hist. Imperat. Tomi III. Part. I. p. 341. et 456. consequens sane est, ut nostrum centum annorum senem fuisse oporteret, quum occideretur, si vel decem annorum puer Pancratem viderit. At senem tam capularem fuisse iurisperitum nostrum, nemo veterum retulit, adeoque nihil certius est, quam diffusum a nostro fuisse Vlpianum, quem lepido *καταπρωκίτης* cognomine exagitatum esse refert ATHENAEVS. Accedit, quod ne huic quidem ATHENAEVS dictionem peregrinam aut Hebraicis infectam tribuerit, sed eum tantum ob *νεροφωρία* et anxium circa verba studium notarit, adeoque ad rem plane ni-

hil facturum esset illud ATHENAEI testimonium, si vel maxime ad VLPIANVM nostrum pertineret. Sed vt ad rem ipsam accedamus propius, largimur equidem VLPIANI orationem aliquid singulare habere, quod et V. C. CAR. ANDR. DVKERVS de Latinit. vet. ICT. p. 322. et 392. obseruauit: (habent enim aliquid singulare singuli auctores veteres, etiam praestantissimi,) neque inficiamur, eum aliquando vocabula quaedam triuialia ac plebeia arripuisse: (quomodo enim talia euitaret ICTUS, cui species, huiusmodi loquutionibus refertae, quotidie exhibentur?) at Hebraismos in eius fragmentis reperire me quidem nondum potuisse, id vero et fateor et prae me fero. Exempli loco ANT. AVGVSTINVS p. 293. sequi attulit loquutionem vnicam, ellipsin puta adverbiorum *magis* vel *potius*, VLPIANO nostro admodum familiarum. Tale est illud in L. 2. §. 6. ff. de iudiciis: *Compelletur (POTIUS) iudicium accipere, quam inuenire eos, qui satis pro eo dent.* Et in L. 1. princ. ff. de pos. *Quum posset (POTIUS) non suscipere causam, quam decipere.* Itemque in L. 20. in fine ff. de adqu. vel omitt. her. *Haec actio (MAGIS) poenam vel vindictam, quam rei persequutionem, continet.* Vt omittam huius generis alia, quae in L. 49. §. 5. ff. de legat. 1. L. 5. ff. de susp. tut. et, si codicis Florentini lectionem sequamur, etiam in L. 20. §. 8. ff. de nou. op. nunc. et L. 20. princ. ff. de adqu. vel omitt. hered. occurrunt. Haec vero Hebraismum redolere vel ideo existimat vir doctissimus, quod et Hebraei, comparatiuo gradu destituti, positiuis subiungant praefixum מ. veluti Psalmo CXVIII, 8. פיהו מבמה כנדיבים, טוב לחסות, *Bonum est, considerare in Domino, quam spem collocare in principibus.* Quod et noui foederis scriptores sacri passim imitantur, v. c. Luc. XVIII. 14. Κατέβη ἄτος δεδουλωμένος εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς, ἢ ἐκείνος, et I. Cor. XIII. 19. Ἀλλ' ἐν ἐκκλησίᾳ θέλω πέντε λόγους διὰ τῆ νοός μου λαλῆσαι, ἢ μυρίας λόγους ἐν γλῶσση. Omitto loca alia, quae iam collegit vir doctissimus LAMB. BOS in Ellipf. Graec. p. 327. Enimuero si hic hebraizat VLPIANVS; commune id habebit cum aliis iuriconsultis eximiis, imperatoribus et melioris aevi scriptoribus Latinis, quorum nullus origine Syrus fuit. IULIUS PAVLLVS, in Italia natus eodem modo loquitur in L. 2. §. 1. ff. de reb. cred. nec minus ea ellipsis placuit IULIO PROCULO in L. 12. ff. de offic. praef. CRVIDIO SCAEVOLAE in L. 100. pr. ff. de legat. 3. MARCIANO in L. 1. ff. de mort. causf. don. MODESTINO in L. 3. ff. de alim. et cibar. legat. et L. 12. ff. de pollicit. ac praeterea Imperatoribus DIOCLETIANO et MAXIMIANO in L. 19. C. de liberal. causf. CONSTANTINO M. et LICINIO in L. 8. C. de

C. de iudic. et IVSTINIANO denique in *L. ult. C. de vsufr.* Denique si Hebraïsmum ideo redolet VLPiani dictio, quod ea ellipsi magnopere delectaretur: eundem redolebit eloquutio praestantissimorum scriptorum, qui omnes ita loquuti sunt saepissime, ceu a IVSTO LIPSIUS in *Epistol. Quæst. lib. V. ep. XXIII.* AVS. POPMA de vsu antiquo. Libr. II. Cap. XI. FRANC. SANCTIO in Minerva p. 519. et denique TAVBMANNO in Not. ad Plaut. p. 1035. iam pridem obseruatum est. Quid quaeso similius Vlpiani loquutionibus reperire possit illis PLAVTI in *Rudent. Act. III. Scen. III. v. 70.* Tacita (MAGIS) bona est mulier semper, quam loquens? Quid illis LIVII Lib. III. cap. XXXX. C. Claudii, qui patruus Appii decemviri erat, oratio fuit precibus, (MAGIS) quam iurgio similis? Quid illis GELLII Lib. II. Noct. Attic. Cap. VII. Declinanda (POTIVS) semper, quam respuenda? Quid illis TACITI Lib. III. Annal. Cap. LXI. Agrippa claris (POTIVS) maioribus, quam vetustis: et Lib. I. Cap. LVIII. Pacem (POTIVS,) quam bellum probabam. Denique Lib. III. Cap. XVII. Respondente nullo, miseratio (MAGIS) quam invidia, augebatur. Ad quem postremum locum et M. VERTRANIVS MAVRVS notat, loquutionem hanc, qua familiarissime vsus sit Cornelius, ad imitationem Hebraeorum compositam esse, quum neminem, qui Graecis litteris vel leuiter tinctus est, ignorare posse existimem, inter illius linguae elegantias esse ellipsin aduerbii *μᾶλλον*, quam HOMERO, THEOGNIDI, THVCYDIDI, LONGINO aliisque auctoribus praestantissimis in deliciis esse, docuit LAMB. BOS in *Ellipsi Graec. p. 328.* sequ. Haec ANT. AVGVSTINVS in VLPiano notauit GILBERTVS REGIVS, qui et ipse nasum Rhinocerotis habet, Hebraïsmum sibi deprehendere visus est in verbo INTERDICERE, quod VLPIANUS eo sensu adhiberit, quem Hebraeorum coniugatio *Hiphil* prae se ferat, ut idem sit ac *facere*, ut *interdicatur.* L. 3. §. 6. ff. *uti possidetis*, nec non in verbo TESTARI, quod ille acceperit pro *facere*, ut *quis testetur*, vel *testimoniis probare* L. 25. pr. ff. *ad L. Iul. de adult.* Sed et hic ratio fugit bonum GILBERTVM, nec magis illae phrasæ VLPiani Hebraicae sunt, quam illa ab ANT. AVGVSTINO notata ellipsis. *Interdicere cum aliquo*, in sensu transitiuo loquutionem esse Latinissimam, discere potuisset ex loco QVINCTILIANI Libr. III. Inst. Cap. VI. *Non debuisti INTERDICERE, sed petere.* Et verba, *rei testandae causa* in L. 25. princ. ff. *ad L. Iul. de adult.* non magis Hebraïsmum sapiunt, quam haec CIGERONIS pro M. Coel. Cap. XXVII: *Nam necesse est, fuisse non paucos, ut et comprehendi Licinius facile posset, et RES multorum oculis esset*

TESTATOR. Sed alia huius generis pleniore manu ferere gestienti manum mihi iniicit candidatus dignissimus, HENRICVS DVSINGIVS, Bremensis, cuius honoribus hoc qualicumque schediasmate praeludere institui.

Incunabula eius primum vidit Brema, inclita ad Visurgin ciuitas, VII. Kal. Febr. anni erae Dionysiacae MDCCVI. Patrem veneratur virum amplissimum consultissimumque, DETHARDVM DVSING, I. V. D. et reip. patriae iam a decem annis Senatorem grauissimum, quem dignitatis gradum et auus DIDERICVS, et proauus GERHARDVS DVSINGII, magnarii in patria celeberrimi, quam diutissime tenuerunt: matrem ADELHEIDAM VON DEM BVSCH, singularis exempli matronam, HENRICI VON DEM BVSCH, Medicinae Doctoris et Poliatri gratiosissimi filiam natu minimam. Parentes illi honestissimi, prout decet, nihil reliqui fecerunt, vt filium ad probitatem, eamque, quae in maioribus enituit, virtutem a primis fere vnguiculis instituerent. Hinc non modo ipsi curam illius singularem in se susceperunt, sed et magistris, qui Paedagogium Bremense ornant, docendi dexteritate celeberrimis, magis magisque indies perpoliendum tradiderunt. Emenus hoc primum stadium, anno MDCCXXIII. circa auctumnum in illustre Lyceum, quod ibidem floret, recipi meruit, fasces tunc tenente viro magnifico et admodum reuerendo, ALBERTO SCHVMACHERO, S. S. Theol. D. et Professore celeberrimo, coetusque Ansfchariani Ecclesiae disertissimo. Ex eo tempore quoad his Musis interfuit, a virorum doctissimorum latere nunquam discessit, sed quotidie eos audiuit, cum vniuersae philosophiae disciplinas, tum iurisprudentiae partes praecipuas ea, qua par est, fide atque industria publice ac priuatim interpretantes. In his vel maxime se obstrictum fatetur V. C. CASPARO A RHEDEN, I. V. D. et HENR. GERARDO SCHVMACHERO I. V. D. et Professoribus tunc celeberrimis, nunc reipublicae patriae Senatoribus grauissimis, itemque FRANCISCO BERENS, I. V. D. et Historiarum Prof. P. et denique IO. SCHOENE, I. V. D. et Professori de suis cuique muneribus meritissimo. E quorum acroasibus tanto vberiore cepit fructum, quanto diligentius ea omnia, quae audiuit, illi in memoriam domi reuocauit vir consultissimus NIC. EGGERS, iam I. V. D. et Advocatus facundissimus, quo tunc noster se praeceptore domestico vsu esse, non sine grati animi significatione refert. Ita ad maiora praeparatus, anno MDCCXXVII. visis in itinere Hanouera, Caffellis, Marpurgo, vbi tum sacra saecularia non sine insigni adparatu ac splendore faciebat academia, nec non Gieffa, Franco-

Francofurto ad Moenum, Moguntia, Bonna, Colonia Aggrippina, Duffeldorpio, academiae Duisburgensi ad Rhenum ipsis Nonis Septembribus nomen dedit, et ex praelectionibus excellentissimorum Ictorum, SUMMERMANNI et ZAVNSCHLIFFERI per annum profecit. Demum anno insequente, iussus ab amplissimo Parente, in illustrem hanc Viadrinam se contulit, in albumque nostrorum relatus, praelectionibus virorum doctissimorum HOFFMANNI, RINGKII, DIETHMARI, et meis praecipue, assidue hucusque interfuit. Quantum profecerit, testatissimum fecit in utroque examine, cui se nuper modeste submisit. Quum itaque in eo talem se praestiterit, ut nihil iam reliquum videatur, quam ut et publice in arenam prodeat: facturus id est proximo, d. X. Maii defensurusque dissertationem de RELIGIONE IUDICANTIVM CIRCA REORVM CONFESSIONES. Cui conflictui ut omnes Academiae nostrae fautores, proceres, ciues frequentes interfint, quam humanissime rogo. P. P. Traiecti ad Viadr. ipsis Non. Maii 1000.

DE SUPREMA PRINCIPVM MAGISTRATVVMQVE TUTELA.

EXERCITATIO XX.

Σύνοψις.

- §. I. *Reipublicae interest, pupillos non destitui aliorum praesidio.* §. II. *Ideo omnes fere gentes publice pupillis de tutoribus prospexerunt, quod demonstratur institutis Hebraeorum.* §. III. *Nec non*
Tom. II. Henecii Opusc. Sylloge I.   X x x x   Grae.

Graecorum. §. IIII. Romani initio aliter sentiebant : postea tutela quoque ad curam magistratuum pertinuit, L. Atilia lata ; sed primo non nisi in Vrbe. §. V. Deinde quoque in prouinciis per L. Iuliam et Titiam. §. VI. Ipsi harum gentium magistratus pro tutoribus se non gesserunt, §. VII. Longe aliter Germani prospexerunt pupillis. Indicatur instituti ratio. §. VIII. Apud Germanos principes et summi magistratus ipsi suprema tutela gaudent. §. VIII. Probatur hoc primum ex antiquis Germanorum LL. et Constitutionibus. §. X. Dein ex inuestituris principum et sententiis Imp. quibus principibus suprema tutela concessa, et confirmata fuit. §. XI. Denique ex ipsis inaugurationibus (1) Imperatorum, §. XII. (2) Ducum et Principum. §. XIII. Indoles ac natura supremae Principum et magistratuum in Germania tutelae. Carpzouius contra SCHILTERVM defensus. §. XIII. Refutantur argumenta SCHILTERI. §. XV. Definitio supremae tutelae. §. XVI. Differentia eiusdem, quatenus vel Principi, vel magistratibus inferioribus competit. §. XVII. Eius fundamentum. §. XVIII. Illius effectus, circa confirmationem tutorum. An et quatenus tutor testamentarius confirmatione opus habuerit iure Romano? §. XVIII. An legitimus? §. XX. CONFIRMATIO quidnam iure Romano? §. XXI. Apud Germanos tam testamentarius, quam legitimus, quin et a magistratu datus, tutor confirmandus est. Fundamentum huius confirmationis in Germania. §. XXII. Confirmatio iuris Germanici quidnam efficiat? §. XXIII. Haec tribuit tutori VICARIAM tutelae administrationem. §. XXIII. Alter SUPREMAE tutelae effectus circa petitionem tutorum. Petere tutores quidnam iure Romano? Quinam tutores petere teneantur illo iure? §. XXV. In Germania magistratus quoque constituunt tutores non rogati. §. XXVI. Ibidem quoque vi supremae tutelae, curatores dant adolescentibus, etiam inuitis. §. XXVII. Vltior eius effectus circa administrationem tutelae. §. XXVIII. Nec non circa finiendam eandem. §. XXVIII. Porro circa reddendas rationes. Quomodo illae redditae apud Romanos? §. XXX. Quomodo apud nos reddendae? §. XXXI. Maximus et vltimus supremae tutelae effectus circa percipiendos fructus ex bonis vasallorum impuberum enituit. §. XXXII. Conclusio dissertationis.

§. I.

Ecce ac sapienter olim Vlpio Rufino rescripsit SE-
 VERVS Imperator (a): *Omnem me adhibere curam*
subueniendis pupillis, omnibus liquere volo. Existi-
 mabat enim, id quod res est, reipublicae haud
 parum referre, illos non destitui aliorum praesidio,
 qui se ipsi per aetatem defendere nequeunt. Sa-

*Reipubli-
 cae inter-
 est, pupil-
 los non
 destitui
 aliorum
 praesidio.*

ne quum, iudice ARISTOTELE (b), ea demum felix sit respubli-
 ca, quae ciues habet bonos, ac probe formatos: fieri non poterit,
 vt ad eam felicitatem vnquam adspiret ciuitas, nisi adoles-
 centes bene educentur, et a teneris ad probitatem, virtutem,
 prudentiamque instituuntur. Vnde rectissime idem Philosophus (c),
 legislatorem educationi liberorum publice prospicere oportere,
 statuit, quoniam *πηγή καὶ ρίζα καλοκαρδίας τῆς νομίμου τυχεῖν παι-
 δείας, fons ac radix probitatis est, decentem sortiri institutionem* (d).
 Ea certe deficiente, deficiunt mores, et quantumuis praeclarae
 animi dotes profus obtorpescent:

Doctrina nam vim promouet insitam

Reliquae cultus peccora roborant.

Vicumque defecere mores;

Dedecorant bene nata culpae.

Vti cecinit HORATIVVS (e). Iam vero, amissis praematura morte
 parentibus, quibus ipsa natura nouellorum ciuium culturam de-
 mandauit, quis curam illorum suscipiet, nisi dentur a magistrati-
 bus, quorum regantur consilio? Accedit huc alia, eaque fortif-
 sima, ratio, quod, quum recte obseruante VLPIANO (f) *infirmum*
admodum sit huiusmodi aetatum consilium, et multis captionibus sup-
positum, multorum denique expositum insidiis, accidere facile possit,
 vt hereditas paterna, auitaque bona, miseris illis, et ob aetatis
 animique imbecillitatem indefensis, subtrahantur dissipenturque.
 Quum vero e republica sit, neminem rebus suis per fraudem et
 insidias aliorum spoliari: illud vel maxime cauendum erit in pu-
 pillis et minoribus: id quod fieri sane non poterit, nisi detur
 opera, vt accipiant tutores, quorum consilio auxilioque regantur.
 Hanc vero curam ad magistratus rectoresque ciuitatum vel maxi-

X x x x 2

me

(a) L. 2. §. 2. ff. qui per. sui. vel curas.

(b) Polit. Lib. VII. c. 1. et 8.

(c) Polit. Lib. VIII. c. 1.

(d) Plut. de puer. educatione.

(e) Lib. III. Od. 4. v. 33. seq.

(f) L. 1. pr. ff. de minor.

me pertinere, ipsa ciuili prudentiae principia dicitant, idque adeo indubium iam olim visum fuit PLATONI (g), philosophorum sapientissimo, vt pupillos ideo παρακαταθήκην μεγίστην καὶ ἱεροτάτην, *maximum sanctissimumque depositum* appellare non dubitarit: cuius videlicet curam quam maximam suscipere debeat respública, vt grauius monet etiam IVSTINIANVS Imperator (h).

§. I I.

Ideo omnes fere gentes publice pupillis de tutoribus prospexerunt, quod demonstratur institutis Hebraeorum.

Haec quum ita sint comparata, vt ipsa recta ratio, illa verissima esse, facile intelligat: nulla etiam gens tam fuit barbara, tamque immanis, vt curam non habuerit pupillorum, nec publice illis de tutoribus prospexerit. Rem, prout fert instituti ratio, exemplis breuiter illustraturi, initium faciemus ab institutis Hebraeorum, pietate ac sapientia praeclarae gentis longe dignissimis. Obseruabatur illis diuinum aeterni legislatoris exemplum, qui in prima illorum Θεοκρατία, quum ipse reipubl. huic sanctissimae tamquam supremus rex praeesset, PATREM ac IUDICEM PUPILLORVM se ipse professus erat (i), eoque nomine et postea gaudebat, quum iam reges ex hominibus sumerentur (k). Diuino hoc, inquam, moniti exemplo, magistratus, neque ignari, quod Dei vice praeessent populo, et hoc prospiciendi pupillis officium ad se pertinere, recte existimabant. Huc pertinet, quod ex MOSE MAIMONIDE obseruauit SELDENVS (l), pupillis olim apud Hebraeos tutores datos esse a confessibus iuridicis vel synedriis. Nec minus huc facit, quod refert HOTTINGERVS (m), apud eosdem *in causis pupilli iudicem subuenire solitum ex officio, licet id alias fieri non soleret*: eundemque magistratum *ipsum pecuniam pupillorum mutuo dedisse possessori rerum immobilium, qui illam pro foenore annuo reciperet*. His inter se comparatis, patet profecto, Hebraeos non tantum ipsum constituendi tutores officium ad curam publicam reuocasse, sed et inprimis cauisse, ne quid pupillorum substantia detrimenti tutorum culpa doloue caperet. Ideoque magistratus ipsi erant arbitri tutorum, eorumque administrationi quam diligentissime attendere, ad suam religionem pertinere credebant.

§. III.

(g) Plato de Leg. Lib. XI.

(h) Praef. Nouellae LXXII.

(i) Deut. X. v. 18.

(k) Pf. X. 14. Pf. LXXVIII, 6.

(l) Selden. de Vxor. Hebr. Lib. II. cap. 3. p. 101.

(m) Hotting. de Iure Hebr. Sect. VI, §. LXXV. p. 75.

§. III.

Sed et Graecorum rebus publicis non minor cura pupillorum erat. Apud Athenienses, eurato regno, magistratum primum tenebant Archontes, quorum maior etiam annus, quo magistratum gerebat, in fastis publicis nomine suo, sicut Romae consules, signabat, ceu accurate docet patriae meae ornamentum et decus eximium, VBBO EMMIVS (n). Huic supremo magistratu pupillorum etiam curam demandauerat SOLON, sapientissimus illorum legislator, cuius hac de re legem hanc nobis seruarunt scriptores Graeci: ὁ ἀρχῶν ἐπιμελείσθω τῶν ὀρφανῶν, *Archon orphanorum curam habeto*. Hanc ipsam enim legem, tam sapiente populo dignissimam, post DEMOSTHENEM, ISAEVM, AESCHINEM laudat IUL. POLLUX (o), et fusius explicat interpretis iuris Attici doctissimus, SAM. PETITVS (p). Quin tantum erat viri studium pro securitate minorum, vt tutelam proximorum agnatorum legitimam, quam apud Romanos summa prouidentia introductam laudat VLPIANVS (q), tamquam minus tutam, et bonis, ipsique vitae pupillorum valde periculosam, plane reiiceret, nec vllum ex agnatis, nisi remotiorem, et cui nulla propemodum hereditatis spes esset, ad tutelam vocaret (r). Tales Atheniensium leges tutelares: de reliquis quoque Graeciae populis non est, quod dubitemus, quin orphanorum curam habuerint maximam, licet fortasse non adeo accurata eius rei memoria apud veteres superfit. Lacedaemoniis certe tenerae aetatis ciues adeo cordi fuerunt, vt eos ne quidem iam ephebos, et ipsorum parentum consilio vtentes, sine Magistratum cura ac ἐπισκοπῇ in ciuitate versari paterentur, quod ipsum eximia laude prosequitur ARISTOTELES (s). Vniuersis namque Spartani praefecerant vnum, ex primoribus ciuitatis lectum, virum grauem, quem *paedonomon* vocabant. Is potestatem habebat congregandi eos, et in delinquentes aut negligentius agentes, grauitur animaduertendi, quem idcirco quidam ex ephebis, flagella ferentes, comitabantur, vt in promptu essent, si quis esset caedendus. Qua de re plura habet EMMIVS (t) noster, et, qui ex instituto Laconum rempublicam descripsit,

X x x x 3

psit,

(n) Vb. Emmius *Vet. Graec. Tom. III. p. 10. et 48.*(o) Iul. Pollux *Lib. VIII. c. 9.*(p) Sam. Petit. *Leg. Attic. Lib. VI. tit. 7. p. 491. seq.*(q) L. 1. pr. ff. *de legit. tut.*(r) Diog. Laert. *Lib. III. segm. 56. Sam. Petit. ibid.*(s) Aristot. *Polit. Lib. VIII. c. 1.*(t) Vb. Emmius *ibid. p. 87.*

psit, NICOLAUS CRAGIVS (u). Si ergo et ipsos filios familias non soli parentum curae credendos, sed magistratui peculiari subiiciendos putarunt Spartani: quanto magis credibile est, eosdem aliosue magistratus pupillos curasse, parentum auxilio destitutos, et ob id tanto maiori expositos periculo? Denique et Rhodiorum curam ac sollicitudinem, quam pro pupillis gerebant, mirifice collaudat DIO CHRYSOSTOMVS (x). Ex quibus omnibus satis, opinor, constat, communem hanc laudem ciuitatum Graecarum omnium fuisse, publice per magistratus prospicere pupillis, et curare, ne deessent, quorum cura educarentur, quorumque defenderentur auxilio.

§. III.

Romani initio aliter sentiebant: postea tutela quoque ad curam magistratum pertinuit, L. Atilia lata; sed primo non nisi in Urbe.

Romanorum an eadem sollicitudo fuerit, non facile dixerim. Tutelam illi initio tanti non faciebant, ut eam magistratum curae demandarent, non, quasi vitam, fortunam, educationemque pupillorum non curassent, quod pietati ac prudentiae populi parum conueniret; sed quod tutelam, tamquam rem priuati arbitrii, ac veluti patrem patrimonii hereditatisque, considerarent. Ideo facultatem tutores constituendi, tamquam effectum patriae potestatis, intactam seruarunt patri, eiusque supremo iudicio, quo semper liberis satis consultum credebant (y). Si vero pater moriens ea de re non dixerat legem, nec tutorem testamento dederat: vix erat, qui ad pupillorum defensionem suscipiendam, aut bona administranda, obstrictum se existimaret. Testamentaria enim quidem tutela Romae ab antiquissimis vsque temporibus inoleuerat, adeo, ut iam ex ipsis regibus Ancus Martius Tarquinium Priscum liberis suis testamento tutorem instituisse legatur apud LIVIVM (z), eaque tutela testamentaria postea etiam in XII. Tabulis migravit, utpote quibus cautum nouimus: PATERFAM. VTI LEGASSIT SUPER FAMILIA, PECVNIA, TUTELAVE SVAE REI, ITA IVS ESTO (a). At quum ipsis XII. Tab. antiquior esset testamentaria tutela: legitima, quae dicitur, agnatorum mentionem fieri ante decemviralem illam legislationem non animaduertimus. Tum demum enim lege cautum, *ut patre familias intestato mortuo, eius sui heredis impuberis tutelam agnatus proximus nancisceretur* (b). Magistratum in constituenda tutela partes necdum vltimae

(u) Crag. de Republ. Laced. lib. XI. cap. XII. p. 150.

(x) Dio Chrysof. Orat. XXXI.

(y) L. 7. §. 5. Cod. de cur. furios.

(z) Liu. lib. I. cap. XXXIII.

(a) Ulpian. Fragm. XI. §. XV.

(b) Iac. Gothofredus ad XII. Tab. Tab. V. p. 95. sequ. et p. 208. sequ.

lae fuere; quin constat, nec postea vllas fuisse, antequam ferretur LEX ATILIA, quam ipsam anno demum V. C. CCCCXXXIII. a L. Atilio Regulo, tribuno pleb. quem LIVIVS (c) memorat, latam fuisse, accurate demonstravit DN. PRAESES (d). Tum demum ad curam praetoris et tribunorum plebis pertinere visum, pupillis, tutores non habentibus, tutores constituere: quod nec ipsum tamen, nisi deficiente tutela testamentaria et legitima, adeoque non nisi in subsidium, factum fuisse, satis superque notum est.

§. V.

Enimuero, quum ipsa lex Atilia in vrbe tantum valeret, sicuti et multas alias, praeter hanc, leges extra vrbis pomoeria vim non exseruisse, docent CUIACIVS (e), GER. NOODT (f), et ANT. SCHVLTINGIVS (g): non vltius quoque extendit sese illa magistratuum potestas, tutores constituendi. In prouinciis igitur nulla praesidibus cura erat pupillorum, Sicilia sola excepta, in qua mos inualuerat, vt praetores, qui illi praeessent, pupillis tutores dare possent, ceu discimus ex HENRICI VALESII Excerptis Peirescianis (h); nisi forte dicere malis, praetores ibi sua sponte pupillis tutores constituuisse, vt bene de illis merendo, prouincialium sibi benevolentiam conciliarent. Certe DIODORVS SICVLVS refert in iisdem excerptis, praetores quosdam ipsos tutelam prouincialium suscepisse, quod postea per leges non licuit, ne ipsi sese ingerere tutelae viderentur (i). Quum igitur, vt supra diximus, lex Atilia Romae tantum valeret: remanfit in prouinciis pristinum illud incommodum, vt deficiente tutore testamentario et legitimo, omni tutela destituerentur impuberes, donec tandem et huic rei prospectum est LEGE IVLIA ET TITIA, anno V. C. DCCXXVIII. inclinante iam ad principatum republica, Augusto III. et M. Titio Coss. lata; qua cautum fuit, vt in prouinciis quoque, exemplo praetorum vrbis, praesides tutores constituendi ius in posterum haberent (k).

§. VI.

(c) Liu. lib. VIII. cap. XXX.

(d) Antiqu. Rom. Tit. de Atil. Tut. §. VIII. Tom. I.

(e) Cuiac. Paratil. C. de seru. reip. manumitt.

(f) Noodt. Obs. lib. II. cap. V.

(g) Schulting. Jurispr. Anteiust. p. 600.

(h) Excerpt. Peiresc. p. 397.

(i) L. 4. ff. de tut. et cur. dat.

(k) pr. Inst. de Atil. tut. Vlpian. Fragm. tit. XI. §. XVIII.

§. VI.

Ipsi harum gentium magistratus pro tutoribus se non gesserunt.

Quae diximus hactenus, fidem faciunt, plerisque iam olim gentibus, publice prospicere securitati minorum, aequissimum visum esse. Ita enim Hebraei, Graeci, et demum etiam Romani magistratibus suis commendarant pupillos; ita solliciti erant legislatores, ne cuiquam tutoris auxilium unquam deesset. Vtut vero haec sese habent, nulla tamen harum gentium, praeter Hebraeos, curam istam ad ordinarium omnium magistratuum ac ipsorum principum officium pertinere, existimavit. Athenienses, non unicuique magistratui, sed solis archontibus, ex lege Solonis dederant id negotii. Idem officium Lacedaemonii non nisi paedonomis, quos vocabant, demandauerant. Romani, uti diximus, sero admodum lege Atilia, praetori tantum urbano, adhibita maiori parte tribunorum plebis, (cessante hic interim tribunicia intercessione) (1) et in prouinciis lege Iulia et Titia praesidibus tantum ius dandi tutores concesserant (m). Transit quidem postea, pro principum arbitrio, ad plures quoque magistratus illa tutores constituendi facultas, quandoquidem in vrbe, iussu Claudii, ut refert SVETONIVS (n), consules ex inquisitione; postea ex constitutione D. Marci, uti auctor est CAPITOLINVS (o), praetores tutelares, hinc praefectus vrbi et praetores, secundum suam iurisdictionem, tutores dare coeperunt: in prouinciis vero ex eiusdem Marci oratione, et Legati Procos. vel si non magnae essent pupillorum facultates, magistratus municipales iussu praesidum, ac denique ex IVSTINIANI constitutione (p), decuriones cum episcopo loci, si facultates D. solidos non excederent, etiam non expectato iussu praesidum, quia et iuridici Alexandriae tutores dabant: at mansit tamen semper apud Romanos illud principium, tutoris dationem iurisdictionis esse extraordinariae, eamque adeo non omnes promiscue magistratus, sed eos tantum, quibus id speciali lege concessum sit, sibi vindicare posse. Vnde VLPIANVS (q): *Tutoris datio neque imperii est, neque iurisdictionis, sed ei soli competit, cui nominatim hoc dedit vel lex, vel Sctum, vel princeps.*

§. VII.

(1) Franc. Hotom. et Arn. Vinnius
in Comment. ad pr. Inst. de Atil. Tut.

(m) §. 3. 4. Inst. de Atil. tut.

(n) In Vita Claudii cap. XXIII.

(o) Iul. Capitol. in vita Marci c. X.

(p) L. 30. C. de Episc. aud. §. 5. Inst. de Atil. tut.

(q) L. 6. §. 2. ff. de tutel.

§. VII.

Verum enim vero multo aliter rationes hic componebant Germanicae originis gentes. Illae enim non quibusdam tantum magistratibus, nec certis demum casibus, aut in subsidium, vt apud Romanos fieri solebat, curam constituendi tutores demandabant, sed in vniuersum omnibus magistratibus, et summis principibus id negotii dederant, vt non modo suo nomine constituerent tutores, sed et in eorum acta et gesta quam diligentissime inquirerent, quin ipsi, se TVTORES SVPREMOS pupillorum omniumque miserabilium personarum esse, scirent. Supremam hanc, et a ratione iuris ciuili longe diuersissimam tutelam Germanorum obseruarunt iam pridem ICTi eximii, WESENBECIVS (r), MEVIYS (s), SCHILTERVS (t), vt alios taceam, qui tamen omnes eam non nisi obiter, ac veluti perfunctorie tetigerunt. Quum vero haec tutela principum ac magistratuum res maioris momenti videtur, quam vulgo creditur, et plures inde fluant conclusiones, quarum aliquin rationem non facile reddideris: SVPREMAM hanc PRINCIPVM MAGISTRATVVMQVE TVTELAM, iam paullo accuratius expendere fert animus. Qua in re eum tenebimus ordinem, vt primum videamus naturam huius TVTELAE, deinde in fundamenta, quibus illa demonstrari possit, paullo accuratius inquiramus, ac denique effectus eius singulares, comparato inter se iure patrio et Romano, contemplemur, quippe quorum rationem reddere, his positis, non adeo erit difficile. Faxit Deus feliciter!

Longe aliter Germani prospexerunt pupillis. Indicatur institui ratio.

§. VIII.

Et primo quidem iam satis inter omnes constat, in foro aequae, ac in legibus Germanorum, nihil frequentius memorari, quam SVPREMAM illam, vt loquuntur, TVTELAM, qua inprimis quidem principes, sed praeter eos omnes quoque magistratus gaudent. Vt quaedam tantum eius generis, veluti per lancem saturam colligam, iam obseruatum est a BESOLDO (u), ferenissimos Wurtembergiae duces hoc sibi nomen libenter tribuere solitos, adeoque saepius in rescriptis suis se ipsos appellasse *Obriste Vormünder*. Simile quid de Norimbergensibus tradit IO. HIERON. WURFFBAIN. (x) Postquam enim illi, (quod et PETR. IVSTINIANVS (y) et PETR.

Apud Germanos principes et summi magistratus ipsi suprema tutela gaudent.

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

Y y y

BEM-

(r) Wesenbec. Part. I. Conf. III. nu. 67. p. 182.

(s) Meu. ad Ius Lub. Part. II. tit. II. art. 21. n. 19.

(t) Exerc. XXXVII. §. LXII.

(u) Besold. Theaur. pract. voce Bürgermeister und Gericht. p. 124.

(x) Wurffb. Different. Iur. Norib. Class. II. §. 7.

(y) Petr. Justin. Hist. Venet. lib. XI. p. 216.

BEMBUS (z) memoriae prodiderunt,) circa annum MDVI. Duce Leonardo Lauretano, leges tutelares a Venetis per Conradum Imhoff petierunt: primarios quosdam constituerunt magistratus, qui non modo causas tutelares diligenter cognoscerent, sed et operam darent, ut res pupillorum saluae essent. Eos ibi vocari *die Herrn Obristen Vormündern*, docet ill. acad. Halensis Cancellarius, IO. PETRVS A LVDEWIG. (a) In CONSTIT. PROVINCIALIB. MAGDEBURGICIS (b) grauiter imprimis monet legislator: *Es habe GOtt selbst der Obrigkeit, und denen Gerichts-habern ernstlich befohlen, das sie sich der unmündigen und minderjährigen Personen, Sachen und Güter treulich sollen befohlen seyn lassen.* At omnium prudentissime REX PRUSSIAE potentissimus CONSTITUTIONI NOVAE TUTELARI (c) praefatur: Se munere suo supremi tutoris impulsu, leges haece tutelares longe saluberrimas tulisse. Inter alia ait legislator augustissimus: *Weil wir denn solchen Unheil aus Landes-Väterlicher und Ober-Vormundschaftlicher Vorforge vorzukommen, und mächtiglich zu steuern entschlossen sind. &c.* Plura huius generis passim audiuntur in foro, et subinde occurrunt in plerisque constitutionibus provincialibus ac LL. tutelaribus; ex quibus tamen plura loca ac testimonia praeter necessitatem hic accumulare, iam nihil attinet.

§. VIII.

Probatur hoc primum ex antiquis Germanorum LL. et Constitutionibus. Illud vero paucis monere operae pretium fuerit, in antiquis quoque Germanorum legibus, supremae huius principum ac magistratuum tutelae expressissima passim occurrere vestigia, ne quis forte putet, principes heri demum, aut nudius tertius, eam nouo plane exemplo, sibi vindicasse. Iuat hic adferre, quae ex ANSEGISO collegit Chron. Spirensis diligentissimus compilator, LEHMANNVS (d). Veteres Francorum reges adeo de pupillorum et viduarum salute fuisse sollicitos, ait, ut comitibus, per quos tunc temporis vniuersa regebatur respublica, (unde illos quoque *Regis veros adiutores et populi conseruatores* adpellare solent eius aeuifcriptores,) in ipsis diplomatibus (*Bestallungs-Briefen*) tamquam rem maximi momenti, curam illorum iniungerent. *Comites, aiunt, pleniter iustitiam diligunt, ORPHANORVM ET VIDVARVM querelas plenissi-*

(z) Petr. Bemb. *Hist. Venet. lib. VII. XXXXIII. §. 1.*
pag. 263.

(a) Ludew. *Opusc. Tom. II. p. 1177.*

(b) Magdeb. *Policey-Ordn. cap.*

(c) *Vormundschafts-Ordn. de anno MDCXVIII. in Praef. p. 2.*

(d) *Chronic. Spir. lib. II. cap. XV II.*

plenissima et iustissima deliberatione definire decernent. Et paucis interiectis: PRIMITVS ad placita eorum orphanorum et viduarum causae deliberentur, nec propter aliquam dilationem eorum iustitia a iudicibus dilatetur. Quin comites ipsos pupillorum et viduarum adiutores et defensores constituerunt Francorum reges, ceu idem refert LEHMANNVS (e). Sed vt omni res careat dubio, ipsum quae-so audiamus LVDOVICVM PIVM in capitularibus suis (f) ita loquentem: *Vt viduae, inquit, orphani et minus potentes, sub Dei defensione, et NOSTRO MVNDEVRDE pacem habeant, et eorum iustitias adquirant.* En luculentum ipsius regis, de suprema sua tutela, testimonium. Quemadmodum enim Langobardis et Alamanis MVNDIVM (g) significabat tutelam, MVNDWALDVS et MVNDEVRDVS (h) tutorem, *Vormund, mombbeer*, vt apud Gelros vicinosque populos hodieque adpellatur (i): ita Franci tutelam vocabant MVNDEVRDE, vt pluribus ostendit CAR. DV FRESNE (k), adeoque diserte imperator se dicit pupillorum viduarumque tutorem. Porro hic notari merentur, quae in antiquis legibus Normannorum, quas ex insigni codice MSC. edidit paullo ante laudatus IO. PET. A LVDEWIG (l), de suprema illa principum tutela leguntur. Ibi enim *Normanniae duci decernitur tutela omnium eorum, qui per homagium feudum, vel membrum feodi, ab eo tenent* (m): et mox *eidem ratione ducatus Normanniae, custodiam minorum vsque ad 21 annum completum competere*, statuitur. Iam dubitari nequit, quin Normanni fuerint origine Germani, aequae ac Franci, et hinc vterque populus mores hosce patrios ex Germania et vltimo septentrione secum in Galliam intulerit, vbi eos etiam hodiernum, certe quantum ad Normanniae ducatum attinet, in viridi superesse observantia, discimus ex CONSVETVDINIBVS NORMANNICIS, Rotomagi editis anno MDCXXVI. (n).

§. X.

Vt eo minus de suprema illa, quae principibus Germaniae antiquo more competit, tutela, dubitari possit: id quoque obserua-

Dein ex
inuestitu-

Y y y 2

re

(e) loco citato.

(f) Capit. Car. M. et Ludou. Pii lib. VI. cap. CCXXIII.

(g) Leg. Langob. lib. I. Tit. X. Leg. Alaman. Tit. XXXXIII.

(h) Leg. Langob. lib. I. Tit. XVI. §. 8. Tit. XVII. §. 5.

(i) Lamb. Goris. in Not. ad Frid. Sande de Effestucat. cap. III. n. 14.

(k) In Glossario med. et inf. Latin. Tom. II. p. 698.

(l) In Reliquiis MSC. Tom. VII. p. 149. sequ.

(m) Leg. Norman. ibid. §. 10.

(n) Arr. CCXIII. CCXV. sequ.

ris principum et sententiis Imp. quibus suprema tutela concessa, et confirmata fuit.

re iuuabit, non deesse exempla, quod principes imperii, ut aliis regalibus, iuribusque superioritatis territorialis, ita et iure supremæ tutelæ ab Imperatoribus inuestiti, et si qua forte illis hac de re controuersia mota fuerit, lata sententia in eiusdem quasi possessione defensi sint. Qua de re illustre admodum existat testimonium apud AVB. MIRÆVM (o) et CHRISTOPH. BUTKENS (p), in luculento Henrici Regis diplomate, quo quum primum Lotharingiæ et Brabantia Ducum iura imperii obseruare firmiter iniunxisset Rex, sub finem additur: *Ad hæc ibidem per sententiam fuit duci adiudicata TUTELA PARVVLORVM, vsque ad duodecimum annum, de feudis, quæ ab ipso tenentur.* Factum hoc esse in sollemni regni curia, adeoque publica imperii auctoritate, tam ingens illa principum ac ordinum imperii corona, quæ tunc Regi, ius dicenti, adstitit, ac quorum nomina habentur ibidem, quam ipsa subscriptio arguit, in hunc modum concepta: *Actum Aquisgranis in sollemni curia in nostra coronatione, anno Dominicæ incarnationis MCCXXII. mense Maio.* Habes igitur hic supremam principis imperii tutelam, et quidem vniuersalem, in omnes saltem vassallorum filios impuberes, principi imperii potentissimo, sollemni sententia adiudicatam.

§. XI.

Denique ex ipsis inaugurationibus (1) Imperatorum.

Denique ut eo magis adpareat, hanc supremam impuberum tutelam semper in Germania sibi adseruisse summos imperantes, in primis notatu dignum est, Imperatoribus et Ducibus iam ab antiquis temporibus, in ipsis inaugurationis sacris, curam illorum fuisse commendatam, illosque horum, omniumque miserabilium personarum tutores ac defensores se fore, palam ac solemni ritu promississe. Testantur de hoc historiae omnium fere coronationum, quarum sollemnes ritus passim memoriæ proditi sunt. In describenda inauguratione Ottonis M. prolixus admodum est WIT- TICHINDVS CORBEIENSIS (q). At is inter cetera refert, Hildebertum Archiepiscopum Moguntinum, sumtis sceptro baculoque, iisque nouo regi traditis, addidisse: *His signis monitus, paterna castigatione subiectos corripias, primumque Dei ministris, VIDVIS ac PVPILLIS manum misericordiae porrigas.* Praeclaro huic testimonio aliud, forsan aequè memorabile, addendum ex WIPPONE, qui de

Con-

(o) Aub. Mir. in Donat. Belg. lib. I. cap. LXXXV.

Brab. in probat. p. 68.

(q) Wittich. Corb. Annal. lib. II. ab

(p) Christ. Butkens in Trophæis initio.

Conradi II. coronatione verba faciens (r), refert, eum a Moguntino Archipraefule ante inaugurationis sacra grauiter admodum officii esse admonitum, finemque sermonis hunc fecisse Archiepiscopum: *Cum vero Deus multa a te requirat, hoc potissimum desiderat, ut facias iudicium, ac iustitiam, ac pacem patriae, quae semper respicit ad te; ut sis defensor ecclesiarum ac clericorum, TUTOR VIDUARVM AC ORPHANORVM.* Quae admonitio adeo percusserat regis optimi animum, ut ipso consecrationis die, quin inter ipsa coronationis sollempnia, pupillorum viduarumque, in pompa publica forte sibi obuiorum, querelas clementer audiuerit, nec prius ad sacra illa se contulerit, quam memor officii sui, ipse illis ius dixisset. Addit WIPPO: *Ita Rex in talibus casibus, pro quibus maxime regia auctoritas interpellari solet, hoc est, pro ecclesiarum, viduarum, orphanorum defensione, ad reliqua regimina sibi illa die viam praeparauit.* Praeclarum sane tanti regis factum, ac dignum, quod aeternae posteritatis memoriae commendetur. Ne quis vero putet, talia huius generis plura, quae passim in historiis leguntur, inter obsoletos antiqui temporis ritus esse numeranda, audiamus, quae de Augustissimi Iosephi coronatione regia refert THUCELIVS (s). *Ante praelectionem euangelii, inquit, Moguntinus Elector quaesuit ex Rege inter alia: VIS PAUPERVM ET DIVITVM, VIDVARVM ET ORPHANORVM APERTVS ESSE IVDIX ET DEFENSOR? Respondit Rex: VOLO, et promissum postea iureiurando confirmauit.* Similia de coronatione Maximiliani I. refert GOLDASTVS (t), de inauguratione Caroli V. GEORGIUS SABINVS (u), de Maximiliani II. SIMON SCHARDIUS (x), de reliquorum alii huius generis scriptores, ex quibus sua hausit vir de academia Viadrina olim meritisissimus, IO. CHRIST. BEGMANNVS (y).

§. XII.

Iam ab aliis (yy) obseruatum est, Duces etiam quosdam et Principes supremos sollempni inaugurationis ritu prouinciarum regimen auspiciari olim solitos esse. Ergo operae pretium erit inquirere, an et in illis sollempnitatibus, supremae huius tutelae

Y y y 3: men-

(r) *In Vita Conradi Salici apud Pistorium. p. 429.*

(s) Thucelii *Beschreibung der Königlichen Krönung fol. 69. et sequ.*

(t) Goldast. *Polit. Imper. Part. III. p. 325. sequ.*

(u) Georg. Sabin. *de Elect. et Coron.*

Caroli V. apud Goldast. *ibid. p. 122.*

(x) Schar. apud Goldast. *Polit. Imp. Part. I. p. 141.*

(y) Becman. *in Notit. Dignit. Diss. V. cap. 4.*

(yy) Becmann. *Notit. Dign. Diss. X. cap. II. §. XIII. p. 937.*

mentio interdum facta fuerit? Non tamen erimus occupati in conquirendis vndique testimoniis; sufficient illa, quae scribenti se sua sponte offerunt. De ducatu Bauariae, ab antiquissimis vsque temporibus in Germania potentissimo, obseruauit LEHMANNVS supra laudatus (z), ibi lege publica, a Statibus prouinciae non inde ab anno DCCLXV. lata, cautum inter alia fuisse, vt ducibus regimen capeffentibus nominatim praescriberetur: *Sie solten Recht und Gerechtigkeit nachtrachten, Wittwen und Waisen schützen, ihre Klagen selbst und personlich hören und richten.* Simile quid de inauguratione ducum Carinthiae memoriae proditum legimus. Quamvis enim eo ritu, quem AENEAS SYLVIVS (a), MEGISERVS (b) et VALVISSOR (c) fule describunt, nihil sit inusitatus, et hinc ille a nouissimis Austriae archiducibus fere ommissus dicatur: in eo tamen Carinthis conuenit cum reliquis gentibus, quod nouo duci tutelam viduarum ac orphanorum publice commendauerint. Repetemus quaedam huc pertinentia ex MEGISERO: *So bald der Bauer, der auf dem Marmol-Stein sitzt, den Fürsten erschen, schreiet er in Wendischer oder Slavonischer Sprache: Wer ist der, der also hoffärtig pranget? So antwortet das umlebende Volk: der Fürst des Landes kommt. Darauf saget der Bauer: Ist er auch ein gerechter Richter, und Liebbaber des Heils unsers Landes? freyer Eigenschaft? Ist er auch ein Beschirmer des christlichen Glaubens, und der Wittwen und Waisen? Antworten sie; ja, er ist, und wirds seyn. Muß also der Fürst dem Bauer um diese ietzt-gemeldte zwey Stücke geloben bey seinen Treuen, das er Gerechtigkeit wolle halten, und um der Gerechtigkeit willen so arm werden, das er sich mit solchem Viehe, als dem Stiere und Feld-Pferd, müsse nähren.* Huc quoque faciunt, quae de inauguratione Britanniae minoris ducis, Francisci Delphini, Francisci I. Galliarum regis filii, Redonibus saeculo XVI. sollempni ritu peracta, scribit BERTRANDVS ARGENTRAEVS (d) ex eoque AVCTOR CEREMONIALIS FRANCICI (e) et IO. CHR. BECMANNVS (f). Sacra huius inaugurationis, vt referunt laudati auctores, faciebat Redonensis Episcopus, qui cum inter cetera gladium vagina vacuum obtulisset nouo duci, et, ut illo,

(z) *Chronic. Spir. lib. II. cap. XV.*(a) Aen. Syluius *Descrip. Europ. cap. XX.*(b) Megiser. *Annal. Carinth. lib. VI. cap. XI.*(c) Valuassor *Ehre des Herzogthum*

Carinthen.

(d) Argentr. *Histoire de Bret. Liv. XII. chap. XXI.*(e) Caerimon. *Franc. Part. I. pag. 602. sequ.*(f) Becman. *ibid. pag. 939. sequ.*

illo, prout principem decet, vteretur, monuisset, addidit inter alia: *Afin que par celuy tu aides et défendes debonnairement les Veuves et les Orphelins; restaure ce, qui est ruiné &c.* vt Gallica verba habent, antiquo idiomate scripta. Tantum igitur fuit maiorum studium prospiciendi pupillis, vt nulla fere fuerit gens originis Germanicae, quae non regibus principibusque suis, in ipsa inauguratione curam illorum, quin et ipsam supremam horum tutelam, quasi rem ad publicam salutem maxime pertinentem, etiam atque etiam commendauerit.

§. XIII.

Haecenus igitur satis, opinor, demonstrauius supremam hanc Principum magistratumque in Germania tutelam, vt de ea dubium amplius superesse non posse videatur: iam quoque ordo exigit, vt veram eius indolem, ipsamque naturam breuiter indagemus, quo constet, quidnam per hanc principum tutelam proprie intellexerint Germani. Non quidem in eo tantum consistit vis, ac singularis huius tutelae ratio, *quod constitutio tutorum, requisiti- tio rationum, et vno verbo, inspectio in tutores ad magistratus spectet officium*, ceu sibi ipse quoque persuasit SCHILTERVS, iuris patrii alioquin scientissimus (g); sed, quod ipsi magistratus reuera tutores et curatores sint, quorum vice et nomine tutores ab ipsis constituti, administrent, auctoritatemque interponant, ad reddendas rationes non iis tantum, quorum interest, sed ipsis magistratibus, tamquam supremis tutoribus, obstricti. Vnde rectius CARPZOVIVS (h), quem SCHILTERVS ex iuris Romani principiis oppugnat: *Ipsemet magistratus, scribit, tutoris vices gerit, quin et tutor superior Ober-Vormünde, adpellatur, qui constituendo curatorem pupillo, tutorem non habenti, facultatem contrahendi simul ei deferre videtur, perinde ac si tutor datus, curatorem substituerit, ex quo huiusmodi curator, nomine magistratus, ceu superioris tutoris, in iudicio pupilli causam agit.* Recte, nisi quid me fallit, hic rationes subducit CARPZOVIVS, idque vocabulum ipsum, *eines Ober-Vormunden*, satis omnino indicare videtur. Sicuti enim nemo temere ideo vocabit principem supremum consiliarium, praefectum, quaestorem, consulem, quod consiliarios, praefectos, quaestores, consulesque constituit, rationes ab iis exigit, et in eorum actiones *επιλογην* habet: ita quoque minus certe probabile videtur, ob-

Indoles ac natura supremae Principum et magistratum in Germania tutelae. Carpzovius contra SCHIL- TERVM defensus.

(g) Exercit. XXXVII. §. LXVIII. pag. 623.

(h) Carpzou. Respons. Elect. lib. V. Tit. VIII. Resp. LXXXVI. n. 23.

ob solum illud ius constituendi tutores, rationesque ab illis exigendi, et inspiciendi in eorum gesta, principes magistratusque vocari tutores superiores. Quare potius dicendum, quemadmodum ideo potissimum principem vocamus iudicem supremum, *den obersten Richter*, quod omnis in republica penes eum sit potestas iudicandi, cognoscendique de causis civium suorum, ab eoque etiam ipsa iudicum potestas, tamquam vicaria, dependet; ita quoque antiquissimum illud supremi tutoris nomen, veram complecti tutelam, ipsi principi primario in omnes impuberes, fragilibusque aetatis civis competentem, reliquis tutoribus vicaria tantum vi ac potestate in iisdem gaudentibus.

§. XIII.

Refutatur argumenta SCHILTERVS (i). Nec multum mouemur argumentis, quae CARPZOVIO obuertitur argu- SCHILTERVS (i). Primum quod obicit, illud est: posito hoc mentia principio, sequi inde; *tutoris dationem plane fore superfluum, cum SCHILTE- index, velut tutor superior, semper posset auctoritate tutoria curatorem constituere.* Sed quid tum? aut quidnam inde incommodi, vel damni bonis pupillorum imminere putemus? Ego quidem nihil video, praesertim quum in Germania inter tutorem ac curatorem nihil, vel parum intercedere discriminis, dubium non sit, ceu pridem obseruarunt viri, patrii iuris experientissimi GAILIVS (k), THOMASIVS (l), BEIERVS (m) et ill. a LVDEWIG (n). Id quod adeo verum est, vt ne quidem vocabula sint Germanis, quibus tutores curatoresque distinguant, et hinc utrosque communi nomine vocent *Vormünderer*. Alio deinde insurgit argumento SCHILTERVS; *praetorem scilicet, non repraesentare personam tutoris, quod ipsum confirmat VLPiani testimonio (o).* Sed haec plane non feriunt sententiam nostram. Quamuis enim per hanc legem expediti iuris sit, praetorem apud Romanos seipsum tutorem dare non potuisse, quemadmodum nec se ipsum vel iudicem pedaneum, vel arbitrum dare poterat: inde tamen non consequitur, vt nec in Germania magistratus tutores superiores esse, aut tutores ab iis dati, vice eorum fungi possint; quum longe diuersissima sit haec constituendi tutores ratio, qua in Germania vtuntur magistratus, ab illa veteri Romanorum. Et quis vero ex iure Romano mores Germanorum aestimet? Ita sane ratiocinari, saltem SCHILTERVM non

(i) Schilter. *ibid.*(k) Gail. *lib. II. Obs. LXXXXVI.*(l) Thomaf. *Not. ad Inst. p. 73.*(m) Beier. *Dissert. de hodierna tut. ac curat. differ.*(n) Ludew. *Opusc. Tom. II. p. 1077.*(o) L. 4. ff. *de tut. et curat. dat.*

non decebat, qui vindicandis moribus patriis, tantum laboris atque industriae in vniuerso illo opere impenderat. Denique veretur vir doctissimus, *ne male ita consulatur pupillis, si loco actionis tutelae cogere regulariter ad actionem subsidiariam aduersus iudicem confugere.* Sed, si quid video, tuta omnia timet SCHILTE-RVS. Neque enim quisquam coget pupillos, ideo statim ad actionem subsidiariam prouolare, quia magistratus est tutor supremus, eiusque vice reliquos tutores et curatores administrationem gerere diximus. Illi enim omnino prius ex facto suo, siue ob culpam male gestae administrationis, conueniendi, excutiendique erunt etiam apud nos in Germania, quam ad magistratus, tamquam tutores superiores, perueniatur, prout etiam iure Romano hic ordo praescribitur (p).

§. XV.

Quae quum ita sint, tutela haec superior re ipsa nihil aliud est, quam vis ac potestas in pupillos, et sicubi in Germania feminae quoque adultiores sub tutela vel cura viuere tenentur, etiam in feminas, primario atque eminenter summis imperantibus, secundo quibusuis magistratibus ac iudicibus competens, cuius virtute, tutores vel curatores sua vice administraturos, constituere, gestorum rationes ab iisdem, tamquam vicariis suis, poscere, ac denique parum diligentes, nulla etiam praeuia suspecti accusatione, in ordinem redigere, atque remouere possunt. Nimirum apud Romanos magistratus ipsi tutores non erant, sed iudices tantum illorum, vnde etiam ad reddendas rationes non temere cogere solebant tutores, nisi actione tutelae, vel de distrahendis rationibus apud se pulsatos. In Germania vero, ipsi supremi tutores sunt magistratus, adeoque vi officii, etiam non rogati, rationes exigunt, easque dispungunt, distrahunt, et si forte, negligentius in administrandis pupilli bonis tutores a se constitutos sese gerere, vident, nullo licet accusante, in eos tamquam suspectos inquirent, eosque, prout videntur meriti, coercent. Porro, non omnes quidem apud Romanos magistratus tutores dare, aut de suspectis cognoscere poterant, sed illi tantum, quibus id speciali lege indultum erat (q). Apud nos vero, omnibus tutela illa superior vi magistratus competit. Denique nec omnes quoque tutores Romae a magistratu dependebant, sed illi tantum, quos ipse dederat,

*Definitio
supremae
tutelae.*

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

Z z z z

cum

(p) L. 4. l. 5. C. de magistr. com.

(q) L. 6. §. 2. ff. de tut. l. 1. §. 3. 4. ff. de suspect. tut.

cum testamentarios pater suo arbitrio, legitimos ipsa lex constitueret. Verum a nostris magistratibus omnes tutores pendent, tamquam vicarii, siue testamento sint dati, siue ob sanguinis propinquitatem ad tutelam vocati, siue ab ipso magistratu *ad ius* constituti. Quae omnia discrimina, luculentius mox a nobis explicanda, satis, opinor, ostendunt, quantum differant extraordinaria illa quorundam magistratuum Romanorum iurisdictionio, et suprema principum magistratuumque tutela in Germania, de qua haec agimus.

§. XVI.

*Differen-
tia eius-
dem, qua-
renus vel
Principi,
vel magi-
stratibus
inferiori-
bus com-
petit.*

Diximus, supremam hanc tutelam competere et principi, et magistratibus. Ne autem utrorumque partes confundantur, in primis monendum, qua ratione id, quod principi tribuimus, etiam de magistratibus, iudicibusque inferioribus praedicemus. Sciendum igitur est, eandem hic esse rationem atque subordinationem, quam in iurisdictione animaduertimus. Quemadmodum enim princeps fons ac origo est omnis iurisdictionis, omnesque reliqui magistratus illam exercent principis nomine, ac eo modo, quo ipse eam collatam voluit: ita quoque suprema haec tutela principi in primis competit, magistratibus iudicibusque inferioribus non nisi quatenus eam principis nomine exercent. Satis id probant tot leges tutelares, quibus ius constituendi tutores magistratibus conceditur, de quibus non sine adparatu egit ill. A LVDEWIG in *Dissertat. de tutela Atiliana* (r). Quod ipsum quoque confirmat ORDINATIO POLITICA, FRANCOVRTI ad MOENVM anno MDLXXVII. condita (s), vbi cauetur: *Wen aber nun denen Obrigkeiten zustehet, Einsehen zu haben, damit die Pupillen nicht benachtheiliget werden - - - Als wollen wir allen und ieden von Adel und Communen befohlen haben, in ihren Obrigkeiten und Gebiethen zu verordnen, das den Pupillen iederzeit Vormünder gegeben werden.* Quare quum superior haec magistratuum tutela, ipsi supremae principis tutelae subordinata sit, poterit a magistratu gestorum rationes exigere, si et hic parum diligenter officio suo functus videatur. Denique, sicut iudices inferiores tutelam superiorem non gerunt, nisi ratione eorum, qui suae iurisdictioni subsunt: ita princeps ipse supremi tutoris officio fungitur, siue per se, siue per supremum senatum, quem regimen vocant, quoties in pupilli parentes immediate imperium exercuit, vel, vti in

Saxo-

(r) Ludew. *Opusc. Tom. II. pag. 1174.*

(s) *Ordin. Polit. Francof. de anno MDLXXVII. Tit. XXXII. §. I.*

Saxonia loquuntur, *wan der Pupille schriftfaessig ist*. Et hoc est, quod in CONSTITUTIONIBVS PROVIN. MONASTERIENSIBVS (t) legimus: *Denen Pupillen sind von Uns, oder dem Gerichte, darunter der Verstorbene gehörig gewesen, Vormündere zu bestätigen*: prout videlicet eorum parentes, principi vel ἀμέσως, vel ἀμμίως subfuerunt.

§. XVII.

Quamuis igitur superior haec iudicium magistratuumque tutela, *Eius fundamen-* ipsa subordinata sit supremae principis tutelae, eo modo, ac §. *damen-* antecedente de subordinatione iurisdictionis audiuimus: non tamen existimandum est, ideo hanc eorundem tutelam in Germania semper promanare a iurisdictione, siue ordinaria, siue extraordinaria, quum longe aliud, et quidem non vnum idemque vbiuis fundamentum heic esse quaerendum, extra omnem plane dubitationis aleam positum videatur. Primum enim satis constat, opinor, ius constituendi tutores, hodie non amplius certis quibusdam magistratibus, nec certa quadam speciali lege, sed omnibus omnino iure ordinario competere; vt adeo tutoris datio hodie non magis extraordinariae iurisdictionis dici possit, quam adoptio, vel emancipatio, aut huius generis alia (u). Vnde procul dubio errant, qui cum MEIERO (x), ZAHNIO (y) et REBHANIO (z) statuunt, hodiernum quoque apud Germanos tutoris dationem neque vi imperii, neque iurisdictionis, sed ex peculiari concessione competere; *idque et hodie non minus verum esse, quam verum fuerit olim*. Porro, quamuis regulariter omnes, qui ordinaria pollent iurisdictione, gaudeant quoque iure constituendi tutores: non ideo tamen vbique ordinariae iurisdictionis illam facultatem recte dixeris. Ecce enim multas in Germania ciuitates municipales, quae nulla omnino iurisdictione in ciues, sed tantum potestate *ἑλευτηρίῃ* et senatoria gaudent, et tamen pupillis in ciuitates tutores constituunt, vt recte obseruauit SCHILTERVS (a). Nec magis tamen ipse rem acu tetigisse videtur, quum hanc facultatem, non quidem vi imperii, aut iurisdictionis vel ordinariae vel extraordinariae, sed iure magistratus competere existimat.

Z z z z 2

Com-

(t) *Constit. Prouinc. Monaster. Tit. V.*(y) *Zahn. Ichnogr. municip. cap. LII.*(u) *Thomaf. in Schol. ad Huber. Prael. tit. Pand. de iurisd. n. 4.*

num. 2.

(z) *Rebhan. Dec. sel. quaeft. I. n. 37.*(x) *Meier. Colleg. Argent. tit. de tut. et curat. dat. §. VII.*(a) *Exercit. XXXVII. §. LXII.*

Competere enim eandem videmus etiam nobilibus in pagis suis, dummodo iurisdictione saltim civili, vel bassa, quam vocant, polleant; quos tamen magistratus nemo dixerit. Quare, ut dicam tandem id, quod res est, ius dandi tutores, in eorumque gesta et rationes inquirendi, in Germania pertinet ad ius tutelae superioris. Illud autem iure superioritatis territorialis primario principi competere, argumenta, quae supra attulimus, ipsaque publica documenta, satis euincere arbitror. Vnde tuto concludere licet, magistratus omnes ius constituendi tutores, principis nomine exercere, siue habeant illud iure magistratus ordinarii, siue per inuestituram, siue ex speciali priuilegio, cui soli illud accepto ferendum puto, quod magistratus quidam municipales, iurisdictione destituti, iura illa tutelae superioris, quae paullo ante descripsimus, in municipio exercent.

§. XVIII.

Illius effectus, circa confirmationem tutorum. An et quatenus tutor testamentoarius confirmatione opus habuerit iure Romano?

Sed iam proximum est, ut, quis huius supremae tutelae effectus sit, quamque ex ea obseruatione utilitatem capere liceat, paucis ostendamus. Primum itaque insignis eius effectus, atque diuersitatis iurium ratio obseruatur circa CONFIRMATIONEM TUTORVM, in qua mores nostros adeo a iure Romano discrepare reperimus, ut in Germania vbique tutores et curatores qualescumque, non prius administrationem tutelae suscipere possint, quam a magistratu confirmati, tutorium, quod vocant, vel curatorium, ea, qua decet, forma conceptum, acceperint. Quod ut melius intelligatur, discrimen illud paullo plenius a nobis nunc erit inuestigandum. Nimirum apud Romanos, tutores testamento rite dati confirmatione non indigebant, nec vllae erant magistratus partes in constituenda tutela, de qua ipse pater in testamento suo legem dixerat; cuius rei rationem hanc reddi animaduertimus a POMPO- NIO (b), quoniam ciuibus Romanis *verbis legis XII. tabularum: VTI LEGASSIT, ITA IUS ESTO, latissima potestas tributa videbatur, et heredes instituendi, et legata et libertates dandi, TUTELAS quoque CONSTITVENDI.* Id quod adeo verum est, ut si vel maxime pater tutorem dedisset, testamenti facti tempore, vel moriente patre, huic negotio imparem, minorem puta, furiosum, similem- ve; nihilominus valida esset illa tutoris datio, licet omnino quoad effectum suspenderetur, vsque dum tutor ille ad iustam peruenisset aetatem, vel compos mentis factus esset, interimque a prae- tore

(b) L. 120. ff. de verb. signif.

tore vel praefide daretur alius, qui administraret (c). Reicere ergo, vel prorsus a tutela repellere eiusmodi tutorem, non poterant magistratus. Similiter, si quando minus recte, id est, non eo modo, ut iura postulant (d), tutorem a patre datum adparet, supplendum quidem erat eo casu per confirmationem magistratus, id quod iure deerat (e): tantum vero aberat, ut in arbitrio esset magistratum, vellentne eum confirmare, nec ne, ut potius abscisse, et sine inquisitione vel satisfactione confirmationem hanc impertiri cogerentur (f). Unde non est difficile intellectu, quam exigua fuerit magistratum Romanorum potestas, circa tutores hosce testamentarios, et quanto maiorem libertatem leges patri concesserint, quippe cui et in diem, et sub conditione, et minorennem, et furiosum testamento tutorem dare licebat (g), quum tamen nihil horum magistratibus esset permillum (h).

§. XVIII.

Nec multo plus auctoritatis erat magistratibus, circa tutores legitimos, quos ipsa Lex XII. Tab. vel propalam, vel *κατὰ δικά-<sup>An legi-
timus?</sup>* *νοια* ad tutelam vocauerat, quales nimirum erant agnati, patroni, parentes, et fiduciarii. Quamvis enim semper liceret patri, legitimos testamento a tutela excludere, iisque pro lubitu praeferre extraneos, siquidem IUSTINIANO teste (i), quibus testamento tutor datus non erat, his demum ex lege XII. Tab. agnati erant tutores, qui vocabantur legitimi, quoniam, ut alibi obseruauimus (k), tutela apud Romanos per omnia fere hereditatis instar erat: magistratibus tamen eos excludere nullo modo erat permillum; adeo ut ne quidem apud hostes existentem legitimum, simpliciter praeterire potuerint, sed alium interim tutorem debuerint dare, qui tantisper administraret, dum ille in ciuitatem rediisset (l). Similiter quoque nullae erant magistratum partes in confirmandis tutoribus legitimis. Confirmatio enim iure Romano ad solos tantum testamentarios pertinebat, legitimos vero nemo dabat,

Z z z z .3

fed

(c) §. 2. *Inst. qui test. tut. dari poss. l.*
II. ff. de tut. l. 10. §. 3. ff. de testam. tut.
l. 10. §. 7. ff. de excus. tut.

(d) L. 3. §. 1. ff. de test. tutela.

(e) L. 1. §. 1. ff. de confirm. tut.

(f) d. L. 1. §. 2. ff. de confirm. tut. et
L. 3. et 6. ff. eod.

(g) §. 2. et 3. *Inst. qui testam. tut. §.*
1. *Inst. de Atil. tut. L. 8. §. 2. ff. de test.*
tut.

(h) L. 6. §. 1. ff. de tutel. l.

(i) Princ. *Inst. de legiti. agn. tut.*

(k) *Element. iur. ciu. Pand. Parr.*
III. §. CCLXXXIII.

(l) L. 1. §. 2. ff. de legit. tut.

sed ipsa lex ad tutelam vocabat (m). Vnicum igitur superfuit tantum, in quo magistratum hic versabatur officium, scilicet ut satisfactionem exigerent a legitimis: quamvis ne id quidem semper fiebat, quum patrono, dummodo persona honesta esset, in quem suspicio perfidiae nulla caderet, plerumque causa cognita, remitteretur illa cautio, ob reuerentiam ipsi debitam (n). Vnde ex eadem ratione recte colligit ARN. VINNIVS (o), multo minus legitimam parentum tutelam, eo satisfactionis onere fuisse grauandam. Omnium minime confirmatio cadebat in tutorem, a magistratu datum, quia is a magistratu superiore cum inquisitione, ab inferiore cum satisfactione dabatur, adeoque nullum huic tutoris dationi inerat vitium, quod confirmatione esset tollendum.

§. XX.

CONFIRMATIO
quidam
iure Romano?

Nimirum CONFIRMATIO iure Romano nihil aliud est, quam actus, per quem praetor, sublato vitio vel defectu, ob quem tutoris datio legibus subsistere non poterat, eidem subuenit, et publica auctoritate eam conseruat, vel, ut breuiter rem explicat CUIACIUS (p), negotium *non infirmat*. Vnde egregie falluntur, qui putant, CONFIRMARE apud Romanos idem esse, ac ius administrandi tutelam publica auctoritate in tutorem conferre, vel tutoris dationem, siue a testatore patre, siue a lege factam, approbare, ratamque esse iubere: quo nomine lapsus est sine dubio auctor GLOSSARVM NOMICARVM, a CAR. LABBAEO, et nuper quoque in Thesauro iuris ciuilibus editus (q), dum τὸ νομιματευσθῆναι vertit, νομαθῆναι, βεβαιωθῆναι, *ratum habere, firmare*. CONFIRMARE potius Iuris nihil aliud est, quam, ut supra diximus, actum in se inualidum sublato vitio saluare, vel, ut eleganter ait MODESTINVS (r), *id, quod deficit, replere publica potestate*. Quod ipsum, ut nemini dubium superesse possit, aliquot locis ex iuris textibus illustrare, operae pretium fuerit. Exstat rescriptum diuorum fratrum (s) ad Pollionem, in quo *incestas nuptias CONFIRMARI non solere*, tradunt. Idem Flauiae Tertullae, quum ignara iuris nuptias incestas cum auunculo iniisset, per Menforem libertum rescripserunt (t): *Idcirco, quum haec omnia in vnum concurrant, CONFIRMAMVS statum liberorum, in eo matrimonio quaestorum: perinde ac*

fi

(m) L. 5. pr. ff. de legit. iur.

(n) d. l. 5. §. 1.

(o) Vinn. ad §. 1. Inst. de satisf. iur. num. 3.

(p) Cuiac. in Recitat. prior. ad tit. de

Iurisd. p. 65.

(q) Tom. III. p. 1757.

(r) L. 1. §. 1. ff. de confirm. iur.

(s) L. 38. §. 6. ff. ad l. Iul. de adul.

(t) L. 57. ff. de rit. nupt.

si legitime concepti fuissent. Et alibi (u) eodem plane sensu, *adoptio perinde CONFIRMARI dicitur, ac si iure facta esset*, itemque (x), *adoptionem non iure factam, a principe CONFIRMARI posse*, et, quae huc faciunt, alia, quibus iam non amplius immoramur, praesertim quum apud veteres probatae latinitatis auctores, eodem sensu vocabulum hoc usurpetur, ceu ex ipso CICERONE non vno loco obseruare licet (y). Haec igitur de significatione vocis CONFIRMARE plenius aliquando dicenda fuerunt, vt eo melius intelligatur, quidnam per illam intellexerint Romani, et ne quis forte putet, eodem sensu id vocabulum accepisse iurisperitos Romanos, ac vulgo apud nos hodie accipitur. Tantum enim abest, vt per hanc magistratus confirmationem, ipse tutor a magistratu fuerit constitutus, vt potius pro testamentario haberetur tutor ille confirmatus, ceu ex pluribus iuris nostri textibus, satis liquet (z). Quamobrem etiam non est, cur cum VINNIO (a), HUBERO (b), aliisque, *mixtum* tutelae genus statuere, eoque tutelam confirmatum referre velimus.

§. XXI.

Quae de natura atque effectu confirmationis tutorum, ex iuris Romani principiis hactenus differuimus, illa eo animo dicta sunt, vt clarius eluceret differentia atque indoles confirmationis hodiernae in Germania, de qua iam nobis erit sermo, et quam veteri illi Romanorum longe dissimillimam esse, nemo non intelliget. Ecce enim statim diuersitatis huius non leue momentum, quod apud Germanos confirmatione illa indigeant tutores qualescumque, adeo, vt siue sint testamento a patre dati, siue ob sanguinis propinquitatem a lege vocati, siue ab ipsis constituti magistratibus, non prius suscipere possint tutelam, quam a principe, vel magistratu fuerint confirmati. Dubium quidem de vltimis, quos datiuos alias vocamus, mouet magni nominis ICTUS SAM. STRYKIVS (c), qui confirmatione illos indigere ideo negat, quod eo ipso, quo dantur, administratio quoque ipsis concessa videatur. Sed quod pace tanti viri dictum sit, rem non videtur consistere.

Apud Germanos tam testamentarius, quam legitimus, quin et a magistratu datus, tutor confirmatus est. Fundamentum huius confirmationis in Germania.

(u) L. 29. ff. de adopt. et emanc.

(x) L. 38. ff. eod.

(y) Cicero Orat. *antequam iret in exsil. cap. VII. itemque Epist. ad Famil. lib. XVI. Epist. I. et Orat. pro domo cap. XVIII.*

(z) L. 1. §. 1. l. 3. ff. de confirm. tut.

l. 32. ff. de excus. tut.

(a) Vinn. ad §. 5. Inst. de tutel. n. 4.

p. 90.

(b) Huber. Praelect. ad Pand. lib. XXVI. tit. III. n. 3.

(c) Stryk. VJ. modern. Digest. lib. XXVI. tit. III. §. IIII.

ficere illa, quam adfert, ratio. Ius enim administrandi tutelam, non incipit a tempore, quo datus est a magistratu tutor, sed a momento, quo praestito iureiurando, vel satisfactione, vel vtrifque, tutorium a magistratu accepit, in quibus ipsis consistit illa Germanorum confirmatio. Dein vereor, ne ICTUS excellentissimus ipsis contradicat Recessibus Imperii, quibus tutores etiam a iudice datos, confirmandos esse diserte satis sancitur, quemadmodum ipsa verba statim adferenda perspicue demonstrant. Confirmandi ergo in Germania omnes cuiuscumque generis tutores, idque ad mores Germanorum antiquissimos referendum. Quamvis enim vulgo ius illud confirmandi tutores, deriuetur ex ORDINATIONE POLITICA anno MDXXXVIII. Augustae confecta (d), qua cauetur inter cetera: *Dass auch ein ieglicher Vormünder, er sey gleich in Testaments-weiss verordnet, oder durch das Recht oder Richter gegeben, sich der Vormundschaft nicht unterziehen solle, die Verwaltung sey Ihm denn zuvor durch die Obrigkeit decerniret und befohlen;* (quae totidem verbis repetuntur in RECESSU IMPERII de anno MDLXXVII. (e) multo tamen profecto antiquior est illa confirmatio Germanorum, cuius iam apud MARCVLFVM (f), nec non in LEGE WISIGOTHICA (g) et LANGOBARDICA (h), itemque GLOSSIS IVRIS SAXONICI WEICHBILDICI (i), expressissima exstant vestigia, quae mira sagacitate, uti solet, deprehendit iam pridem IO. SCHILTERVS (k).

§. XXII.

Confirmatio iuris Germanici quidnam efficiat? Praeterea in primis nunc quoque dispiciendum est, quidnam singulare tribuit, et quemnam effectum habeat haec confirmatio Germanica. Nimirum, illa non, ut apud Romanos, defectum aliquem tollit, vel tutoris dationem, minus recte factam, publica auctoritate sustinet; sed ipsa potius est, quae tutori ius administrandi tutelam defert, et, ut plenius dicam, ipsum constituit tutorem. Quod adeo verum est, ut apud nos nemo ante pro tutore habeatur, nec qualiscumque tutela vllum prius fortiatur effectum, quam dato tutorio, potestatem suscipiendi tutelam, conferit

(d) *Reformat. guter Policey de anno MDXXXVIII. tit. XXXI. §. II.*

(e) *Rec. Imp. anni MDLXXVII. tit. XXXII. §. II.*

(f) *Marculf. Form. LXXIII.*

(g) *Lex Wisigoth. lib. III. tit. III.*

leg. III. et tit. II. leg. XIII.

(h) *Lex Langob. lib. II. tit. XLVIII. art. I.*

(i) *Glossa Weichb. ad Art. XXVI.*

(k) *Exerc. XXXVII. §. LXIII. sequ. pag. 621.*

ferit magistratus. Indicant hoc satis verba, quae paullo ante ex recessibus imperii adduximus, vbi huc faciunt in primis illa: *sich der Vormundschaft nicht unterziehen, es sey ihm denn die Verwaltung zuvor durch die Obrigkeit decerniret und befohlen.* Hinc, si dicendum, quod res est, tutor testamentarius proprie tutelam non habet ex testamento, nec agnatus cognatusque ex lege, sed potius a confirmatione magistratus. Vnde optime quoque contra GAILIVM (l) et MYNSINGERVM (m) obseruatum est a ICtis eximiiis (n), tutorem in iudicio acturum pro pupillis, legitimare se non posse producto testamento, vel demonstrata sanguinis propinquitate, sed necessariam esse productionem tutorii. Inde quoque est, ceu obseruarunt iidem, quod tutor non possit prius se immiscere negotiis pupillorum, nec prius quoque bona eius tacita adficiantur hypotheca, nec denique prius ipsi opus sit excusatione, quam confirmatione iudiciali tutela ipsi fuerit iniuncta. Denique illud vel maxime hic erit notandum, tantam esse magistratuum nostrorum circa confirmandos tutores potestatem, vt etiam testamento datos, et a lege vocatos, praeterire, aliosque magis idoneos constituere possint, si priores administrationi tutelae parum sufficientes animaduertant (o). Quae omnia satis indicant, opinor, non tam ex testamento, vel lege, quam ex confirmatione magistratus, ius administrandi tutelam hodie proficisci, ac sine ea tutelam curatelaemue alicui competere, non intelligi.

§. XXIII.

Vnde vero iste Germanorum mos, ab institutis Romanorum adeo diuersus? Ex sola profecto suprema illa, quae principibus in Germania competit, tutela. Huius naturam si recte perceperis, (id quod ex illis, quae haecenus a nobis proposita sunt, non difficile fore confido,) facile animaduertes, reliquos tutores omnes, cuiuscumque sint generis, reuera nihil aliud esse, quam magistratum in administranda tutela VICARIOS, quippe quorum nomine et mandato tutelam suscipiunt, quibusque etiam illos ad reddendas rationes obstrictos esse, nemo dubitat. Iam igitur non amplius miraberis, cur in Germania tutores indiffinete confirmentur; iam quoque intelliges, quidnam sibi velit tutorium vel cu-

Haec tribuit tutori VICARIAM tutelae administrationem.

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

A a a a rato

(l) Gail. lib. II. Obs. CVII.

(m) Mynsing. Cent. II. Obs. XXXVII.

(n) Stryk. V. modern. Dig. lib. XXVI.

tit. III. §. VI. Berg. Oeconom. Iur. lib. I.

tit. III. p. 160.

(o) Thomaf. Not. ad Inst. lib. I. Tit. XIII. p. 78. sequ.

ratorium, sine quo neminem pro tutore esse habendum, supra diximus. Et vicariam quidem hanc tutorum Germanorum administrationem, tam in legibus publicis Imperii, quam in antiquis monumentis, obseruabis praesidium reperire. In LEGE WISIGOTHICA aequae ac aliis legibus Germanicis, ad tutelam quidem vocantur proximi agnati cognatiue: nihilominus tamen administrationem a iudice illis esse decernendam, ubique innuitur. Audiamus quaedam huc pertinentia: *Si pater ipse*, inquit LEX WISIGOTHICA (p), *qui nouercam duxerit, tuitionem suscipere filiorum noluerit, tunc a IUDICE propinquior ex matre TUTOR ELIGATUR*. In formula (q) MARCVLI supra laudata, patruo tutela defertur, prouocaturque prius ad leges Romanas, de tutela legitima et deinceps additur: *Ideo una cum consensu primatum ciuitatis conuenit nobis*, (iudici) *ut istum* (pupillum, de quo erat quaestio,) *patruo suo, una cum omnibus bonis suis, facto et conscripto rerum inventario, SVB OFFICIO TUTORIS COMMENDARE deberemus: quod ita et fecimus*. Habemus igitur tutelam legitimam a magistratu commendatam. Quum enim alias tutela legitima confirmatione non indigeat: nihilominus tamen hic iudex patruum, quamuis a lege iam vocatum, tutorem constituere, eique tutelam COMMENDARE dicitur. Idem ex RECESSIBVS IMPERII (r), supra a nobis citatis, probari potest, in quibus administratio a magistratu tutoribus MANDARI dicitur. Id enim innuunt verba: *die Verwaltung sey Ihm denn zuvor durch die Obrigkeit decerniret und besolhen*. Quod et in aliis legibus Germanicis repetitur, veluti in STATVTIS HAMBVRGENSIBVS (s), LVBECENSIBVS (t), (quae poenam quoque arbitrariam decernunt, si quis tutorum, priusquam a magistratu confirmatus sit, administrationem adfectare ausus fuerit,) et in primis in CONSTITVTIONE TUTELARI REGIAE PRVSSICA (u). In quibus omnibus ita loquuntur legislatores, ut facile intelligi possit, tutores, quemadmodum diximus, hodie nihil aliud esse, quam VICARIOS principis vel magistratus, tamquam tutoris supremi, iisque etiam non alia de causa competere administrationem, quam quod ea illis a principe vel magistratu sit demandata.

§. XXIII.

(p) Lex Wisigoth. lib. III. tit. II. leg. 13.

(q) Marculf. Formul. LXXIII.

(r) Recess. Imp. de ann. MDXLVIII. c. MDLXXVII. l. c.

(s) Stat. Hamburg. Part. III. tit. III. art. XIII.

(t) Jus Lubec. Part. I. tit. VII. art. II.

(u) Königliche Preussische Vormundschaffs-Ordnung art. XV. III. collato art. XXXII.

§. XXIII.

Nec minus porro suprema haec Germanorum tutela effectum suum exserit circa PETITIONEM TUTORVM. Iure Romano, quoties pater liberis testamento de tutoribus non prospexerat, nec aderat ex agnatis cognatisque, cui ex lege tutela recte crederetur, necessario tutor erat petendus a magistratu; quoniam, ut saepius dictum, tutoris datio iurisdictionis erat extraordinariae, quam magistratus non exercebant, nisi rogati. *Petere autem tutores, ut recte obseruat V. C. GER. NOODT (x), non est petere aliquem de medio, praetoris arbitrio eligendum, sed NOMINATIM petere tutorem vel curatorem, Lucium Titium, verbi gratia. Ita tutores vel curatores petere erat, praetori nominare futuros tutores, siue praetori dare nomina eorum, quos petas ab eo tutores constitui.* Id quod etiam ex locis iuris nostri quam plurimis perspicue patet (y). Hinc et CAIVS obseruat (z), ipsum pupillum sibi tutorem petere non potuisse. Absurdum enim videbatur, existimare, in eligendo tutore firmum esse pupilli iudicium, cuius in omnibus rebus iudicium, ut infirmum, tutore auctore regitur. *Petere contra tenebantur (a), et quidem ex necessitate mater, auia, proximi heredes et liberti, ex officio et pietate cognati reliqui, adfines, familiares, amici. Priores, si non petissent, vel non eo modo, ac iura id fieri volebant (b), spe hereditatis excidebant; liberti, apud praesidem, vel praefectum vrbi, tamquam inofficiosi, castigabantur. Tum rigida erat hac in re iuris Romani sanctio.*

Alter sv-
PREMAR
tutelae
effectus
circa peti-
tionem
tutorum.
Petere
tutores
quidnam
iure Ro-
mano?
Quinam
tutores
petere te-
neantur
illo iure?

§. XXV.

Verum enim vero longe aliter haec sese habent in Germania. Apud nos enim magistratus ipsi supremi sunt tutores, eosque operam dare oportet, ne quid capiat detrimenti pupillorum substantia. Ideo etiam non exspectata matris aliorumque petitione, tutores constituunt, quin etiam non rogati facere illud tenentur, si sciant, pupillos esse in iurisdictione sua, qui tutoribus destituuntur. Id enim volunt RECESSVS IMPERII aliquoties iam citati (c), dum praecipiunt: *Dafs denen Pupillen und minderjährig-
gen Kindern iederzeit, bisz sie zu ihren Voigtbahren und Manbah-*

In Ger-
mania
magistra-
tus quo-
que con-
stituunt
tutores
non roga-
ti.

A a a a 2

ren

(x) Noodt. Comment. ad Pand. lib. XXVI. tit. V I. p. 533. Tom. II. Opp.

(y) L. 2. §. 2. ff. qui per. tut. l. 2. C. eod. l. 24. ff. de tut. et cur. dat. l. 1. §. 3. de magistr. conuen. l. 2. §. 23. ff. ad SC. Tert.

(z) l. ult. ff. de manumiss. vind.

(a) l. 2. pr. §. 1. ff. qui per. tut. vel curat.

(b) d. l. 2. §. 1.

(c) Recept. cit. ibid. §. 1.

ren Jahren kommen, Vormündern und Vorstehern, so die ihnen von ihren Eltern im Testament, oder letzten Willen nicht verordnet, oder ihre angebohrne Freunde und Verwandte sich der Vormundschafft aus rechtmässigen Ursachen nicht unterziehen wollten, oder dazu nicht füglich und geschickt wären, gegeben werden. Clarius loquitur AVGVSTISSIMVS REX PRVSSIAE (d): Wenn nun gleich niemand um Bestellung der Vormünder der Unmündigen halben ansuchet, soll doch die Obrigkeit vor sich, und Amtswegen daran seyn, das - - die Unmündigen mit Vormündern förderlichst versehen werden Quod et aliae leges tutelares, veluti IVS LVBECENSE (e), diferte inculcant.

§. XXVI.

Ibidem Sane et hoc ex iure illo supremæ tutelæ aequè promanare, quoque vi manifestum est, ac illud, quod hodie magistratus curatores etiam supremæ tutelæ, curatores dant adolescentibus, etiam inuitis. Apud Romanos quidem aequè illis curator dabatur, verum non inuitis (f), sed desiderantibus (g), et consentientibus (h). Et quamvis ex Constitutione MARCI ANTONINI Imp. vt CAPITOLINVS auctor est (i), omnes adulti curatores acciperent, non redduis causis: inuiti tamen reuera illos non accipiebant, dum ipsi petere sibi eisdem solebant: quod vt fieret ab omnibus, facile obtinuit callida legis sanctio, siquidem ante rerum suarum administratio committi eis non debebat, quamvis bene rem suam gerentibus (k), nec officium tutorum, nisi curatoribus constitutis, finem accipiebat (l). Verum in Germania tantis ambagibus non est opus. Ibi enim magistratus et iudices, tamquam supremi tutores, tutorem semel constitutum, regulariter potestatem administrandi ad maiorenitatem vsque continuare iubent, vel si is, pubere iam pupillo, se excusarit, adolescenti curatorem nouum, etiam inuito, constituunt. Id quod denuo non mirandum. Quum enim minores tutelam illam supremam etiam inuiti ferre teneantur: adquietescere quoque debent, si a supremis hisce tutoribus curator illis etiam inuitis detur, qui nomine ipsorum administrat, praesertim quum in Germania

(d) Königl. Preussische Vormundschafft-Ordnung. art. XXXI.

(e) Ius Lubec. Part. I. tit. VII. art. III.

(f) §. 2. Inst. de curat.

(g) L. 13. §. 2. ff. de iur. et curat. dat.

(h) L. 2. §. pen. et vlt. ff. qui pet. tut.

(i) Iul. Capitol. vit. Marci cap. X.

(k) L. 1. §. vlt. ff. de minor.

(l) L. 33. §. 1. ff. de admin. et per. tut.

mania constitutio curatoris nihil ignominiosi in se habeat, ut olim apud Romanos, cuius rationem egregie evoluit amplissimus PRAESES (m).

§. XXVII.

In ipsa quoque tutelae ADMINISTRATIONE insigne adparet iuris Romani et Germanici discrimen. Apud Romanos tutores administrabant suo arbitrio, nec partes suas interponebant magistratus, durante tutela, nisi vel ipsi tutores decretum de alienando exposcerent (n), vel alius illos tamquam suspectos accusaret (o). At magistratus Germani, supremae tutelae memores, non tantum quotannis rationes reddi iubent, sed nec temere vllum cuius momenti negotium, se insciis, a tutoribus geri patiuntur, quippe in quorum acta et gesta illos etiam non requisitos, tamquam tutores superiores, quam diligentissime inquirere decet. Lumen his accedet ex iis, quae de interponendis magistratum partibus super tutelae administratione, in CONSTITVTIONE NOVA TUTELARI sanxit potentissimus REX PRUSSIAE (p). In primis de alimentis, consilio magistratus pupillo decernendis, admodum sollicitus est legislator augustissimus. Idemque etiam praecipit, (q) ut si pupillus studiis se consecrare, et academias petere velit, sumtus studiorum magistratus pro ratione patrimonii definiat. Denique de pecuniis pupilli, consensu et consilio magistratus elocandis, cauetur ibidem (r). Sed quum in omnium fere manibus versetur ista CONSTITVTIO, plura inde exscribere, iam superfedemus. Illud tantum monuisse iuuabit, ut supremae huius tutelae, huius generis plura hodie ad magistratus pertinere officium, quae olim apud Romanos parum illis curae cordique fuerunt.

§. XXVIII.

Ex eadem suprema tutela ratio quoque reddi potest, cur iure Germanico tutela pubertate ipso iure non finiatur, nec curatela semper maiorenitate, quum quibusdam locis praecedere soleat caussae cognitio, an minor ea sit frugalitate, ut ipsi administratio rerum suarum possit concedi. Apud Romanos in masculis anno aetatis XIII. in feminis XII. tutela finiebatur ipso iure, etiam quoad effectus administrationis, et ipsam negotii naturam (s). Apud nos

A a a a 3 id

(m) Elem. Iuris civ. secund. Inst. tit. schaffis-Ordnung. §. XXXXIII.

de cur. §. CCLXX.

(q) Ibid. §. XXXXV.

(n) L. 11. de reb. eor. qui sub tut.

(r) Ibid. §. XXXXVII.

(o) §. 1. 2. 3. de suspect. tut.

(s) L. 31. ff. de admin. et peric. tut.

(p) Königliche Preussische Vormund- l. 13. ff. de tutel. et rat. distr.

id fere secus se habet, vbi tutor semel a magistratu constitutus, eius vice regulariter etiam adulti rebus ad maiorenitatem vsque praest (t). Quod ipsum in Belgio quoque ita obseruari testantur CHRISTINAEVUS (u), GVDELINVS (x), GROENEWEGIVS (y), in Gallia EGVINARIVS BARO (z). Similiter apud Romanos curatela anno XXXV. finita erat ipso iure. Moribus Germaniae ne hoc quidem semper fit, cum passim contingat, vt adolescentes cura non exeant, nisi caussa cognita. Merentur hic referri, quae ex codice MSC. STATVTORVM ARGENTORATENSIVM de anno MCCCCXXIII. protulit SCHILTERVS (a). *Wer vor Meister und Rath Kinder-Vogt gemacht wird, das soll man verschreiben, und der soll der Vogtie nicht ledig sin, er bringe dann solche Kinder, der Vogt er ist, für Meister und Rath, und die Nechsten damit.* Vbi in fine iudici datur potestas statuendi, an minore cura dimittendus sit, nec ne. Ipse quidem SCHILTERVS de venia aetatis petenda explicat hoc statutum: sed quam recte, ego quidem non definio; praesertim quum in Germania non vbique maiorenitas a curatela liberet ipso iure, sed arbitrium vel decretum magistratus et alibi exigatur, ceu ipse quoque SCHILTERVS ex SCHROEERO obseruauit (b). Quale quid STATVTO etiam LEIDENSI cautum esse refert VINNIUS (c). Tanta scilicet est in Germania potestas superiorum tutorum, vt quamuis maior factus sit adolescens, tutor tamen vel curator tutelam deponere non possit, nisi a magistratu, cuius vice administrat, caussa cognita, ab hoc officio dimittatur.

§. XXVIII.

Porro circa reddendas rationes. Quo modo illae redduntur apud Romanos? Nec praetermittendum hic videtur, quam maxime supremam huius tutelae virtutem sese exserere in RATIONIBVS TUTELARIBVS. Iure Romano a tutoribus exigi illae non poterant, nisi finita demum tutela, nec prius quoque locum habebat ipsum tutelae iudicium (d). *Absurdum enim videbatur, VLPIANO teste (e), a tutore, qui parentis et domini loco erat, rationem administrationis*

(t) Gail. lib. II. Obs. LXXXXVI.

Schilter. Exerc. XXXVII. §. 79. sequ.

Meu. ad ius Lubec. Part. I. tit. VII. art. I.

(u) Christin. Vol. III. Dec. CLXXXIV.

n. 14. 16. et Vol. VI. Decif. LXXXII.

n. 9.

(x) Gudelin. de iure nouiss. lib. I. in

fin.

(y) Groenew. de Leg. abrog. tit. quib.

mod. tut. fin.

(z) Eguin. Baro ad Inst. tit. quib.

mod. tut. fin.

(a) Schilter. Exerc. XXXVII. §. 80.

nor. b. p. 628.

(b) Schilter. ibid. et Schröder. de tu-

rel. suae instr. pupill. Part. III. p. 18.

(c) Vinn. ad Princ. Inst. de curat. n. 3.

(d) L. I. fin. ff. de act. tut. l. 4. pr. ff.

eod.

(e) L. 9. §. 4. ff. eod.

negotiorum pupilli reposci, in qua adhuc perseveraret. Aliud quidem iura statuebant circa actiones, quae ex quasi contractu tutelae non oriebantur, veluti circa actiones furti, damni, iniuriae, condictionem furtivam, et crimen suspecti: has enim actiones, etiam durante tutela, institui potuisse, ibidem docet Ictus (f). Eadem omnia obtinebant quoque circa curatores minorum, aduersus quos durante administratione, itidem actionem dari negant SEVERVS et ANTONINVS (g); nec non PHILIPPVS Imp. (h). Nec obstat locus PAVLLI (i), quem de curatore pupillorum recte accipit SCHILTERVS (k), et plenius explicat ibidem reliquos, qui obstare creduntur, iuris textus. Quamuis enim analogiae iuris non multum aduersari videri possit, vt minor, quia ex consilio necessariorum suspectum postulare potest curatorem (l), etiam vtilem tutelae actionem aduersus illum instituat, ceu sibi quoque persuasit MEIERSVS (m): tamen diuersam quodammodo hic subesse rationem, nemo non videt. Delictum enim, ex quo tutor suspectus postulatur, iam adest tempore minorennitatis, nec consultum foret, ei facere facultatem diutius grassandi in bonis minoris: at obligatio ad reddendas rationes non prius nascebatur, quam finita administratione, adeoque nec actioni tutelae vtili prius erat locus; quamuis curatores, actionum singularium nomine, etiam durante illa, conueniri posse, nemo dubitet (n). Multo minus ergo rationes ex officio exigebat praetor, sed rogatus tantum, finita tutela vel cura, officium suum impertiebatur.

§. XXX.

Verum in alia omnia hic eunt Germani. Quemadmodum enim in constituenda et administranda tutela, magistratibus eorum multo plus esse auctoritatis, quam apud Romanos, audiimus, siquidem ipsi, tamquam supremi tutores, dare debent operam, ne quid pupillorum res detrimenti capiant: ita haec illorum potestas circa rationes pupillares, in primis elucet: siquidem apud nos magistratus ex officio rationes exigunt quotannis, durante tutela, quin tutorem, tamquam vicarium, rationes vltro offerre iubent. Antiquum esse hoc ius, et vere Germanicum, inde patet, quod

Quomodo apud nos reddendae?

(f) d. l. 9. §. 7.

(g) L. 2. C. de administr. tut.

(h) L. 14. C. eod.

(i) L. 26. ff. eod.

(k) Schilter. Exerc. XXXII. §. 173.

(l) §. 4. Inst. de susp. tut. l. 7. pr. ff. eod.

(m) In Colleg. Argent. tit. de act. tut. §. 37.

(n) L. 16. §. 1. ff. de tut. et rat. distr. l. 26. ff. de admin. tut. l. 1. §. 3. ff. de conr. tut. act.

quod iam vestigia eius in IVRE PROVINCIALI SAXONICO apparent (o), vbi dicitur: *Dem so des Kindes Erbe ist, soll sein Vormund von Jahr zu Jahr des Kindes Gut berechnen.* Nec non in IVRE WEICHBILDICO (p): *Und soll denen Kindern ihr Gut verrechnen, von Jahr zu Jahr, wo ers in ihre Nothdurfft gethan habe.* Idem quoque vel inde argui posset, quod in hac magistratus potestate, rationes a tutoribus quotannis exigendi, conspirent statuta tantum non omnia, ex quibus multa huc pertinentia collegit GISEBERTVS (q), laudauitque in primis REFORMATIONEM FRANCOVRTENSEM, IVS BAVARICVM, WVRTENBERGICVM, LYBECENSE et SOLMENSE, in quo postremo etiam ius Romanum, diuersum quid statuens, pupillis damnosum dicitur. In Belgio idem obtinere tradunt GROTIUS (r), SIM. VAN LEUWEN (s), et ARN. VINNIUS (t). Plura exempla nos addere possemus, nisi iam in legem Imperii communem abiisset prisca illa Germanorum consuetudo, siquidem in REFORMATIONE POLITICA (u) de anno MDXXXVIII. cautum: *dass der Vormund jährlich auf Foderung der Obrigkeit gebührliche Rechenschaft thun, und um seine Verwältung Rede und Antwort geben solle.* In REFORMATIONE POLITICA (x) anni MDLXXVII. non modo idem repetitur, sed additur etiam, tutorem ipsum sua sponte rationes offerre teneri: *Nicht allein auf Erforderung der Obrigkeit, sondern auch selbst, vermöge seines anbefohlenen Amts, auch geleisteter Pflicht und Eides &c.* Adeo ad se, tamquam tutores superiores, pertinere existimant magistratus Germani, diligenter attendere tutorem inferiorum administrationi, ne quid inde damni patiatur pupillorum substantia.

§. XXXI.

Maximus
et vlti-
mus su-
premae
tutelae ef-
fectus cir-
ca perci-

Denique suprema illa Germanorum tutela, vel maxime in eo sese ostendebat, quod passim principes in bonis pupillorum et minorennium, saltem vasallorum, vsufructu, tamquam supremae huius tutelae effectu, gaudebant in Germania. Apud Romanos id inauditum. Illo enim iure tutela omnis gratuita erat, nec quicquam lucri peruenire poterat ad tutorem (y), nisi ipsi pacto ali-

quid

(o) *Ius prou. Sax. lib. I. art. XXIII.*(p) *Weichb. Sax. art. XXXXVIII.*(q) *Gisebert. Peric. II. Statut. tit. XXIII. n. 30.*(r) *Grot. Manud. ad ius Belg. lib. I. cap. VIII.*(s) *Sim. van Leuwen Cens. for. I. 18. 1.*(t) *Vinn. Comment. ad §. 7. Inst. de Atil. tut. sub fin.*(u) *Reform. Polit. anni MDXLVIII. tit. XXXII. §. 3.*(x) *Reform. Polit. de an. MDLXXVII. tit. XXXI.*(y) *L. 38. ff. de neg. gest. l. 58. ff. de administr. tut.*

quid salarii loco esset promissum (z). At Germanicae originis ^{piendor} gentes, quemadmodum tutoribus, etiam inferioribus, et maxime ^{fructus ex} legitimis, vel omnium bonorum vsumfructum, vel partem eius ^{bonis va-} fallorum ^{impube-} dem, concedebant, ceu obseruauit SCHILTERVS (a), et accurata ^{rum eni-} industria ex veterum Gothorum, Hispanorum, Francorum, Ger- ^{uit.} manorum, Danorum, Suecorum, Belgarumque legibus et statutis demonstrauit Ill. a LVDEWIG (b): ita multo magis eum vsumfructum deberi censebant principi, si vel vasalli vel alterius pupilli sibi ^{amias} subiecti, tutelam legitimam gereret. Vestigia huius iuris, olim a Germanis recepti, supersunt adhuc in Anglia, vbi etiamnum Rex ipso iure tutor est pupillorum vasallorum, et ex bonis eorum fructus omnes suos facit, nec quicquam pupillis, quoad ii minores sunt, attribuit, praeter alimenta, si ipsi non habent, vnde alantur. De qua suprema M. Britanniae regis tutela differunt COWELLVS (c), CRAGIUS (d), POLYDORVS VERGILIUS (e), aliique. Idem ius olim Ducibus Normanniae competiisse, regique Galliae hodiernum ibi competere, supra vidimus. Quod ipsum eximium eius ius, in CONSVETVDINIBVS NORMANNICIS (f) vocatur, LA GARDE NOBLE ROYALE, CVSTODIA REGALIS, vt docet CAR. DV FRESNE (g). Nec aliud sibi vult diploma, quod duci Brabantiae de tutela vasallorum concessum esse ab Henrico, supra diximus. Ne quis autem putet, in ipsa Germania tutelam hanc principum fructuariam fuisse ignoratam, producemus quaedam ex iuribus olim per vniuersam fere Germaniam receptis, in quibus expressam eius mentionem fieri videmus. IVS PROVINCIALE SAXONICVM (h) sequentia habet: *und hat sich das Kind noch nicht beiabret, so nimmt der Lehn-Herr die Frucht kerab.* Similia disponit IVS SVEVICVM (i): *Und hat er das Gut zu Lehn von einem Herrn: so wird dem Herrn das Geld, das Gut behält er.* Nec iniustum hoc videbatur veteribus. *Quum enim, vti loquitur CRA- GIUS, supra laudatus (k), haec sit vera et natua omnium feudorum conditio, vt vasallus domino militares operas praebeat, eique in re-*

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

B b b b b

bus

(z) L. 33. §. 3. ff. eod.

(a) Exerc. III. §. XI.

(b) Ludewig. Opusc. Tom. II. p. 1205. sequ.

(c) Io. Cowell. lib. I. Iur. Angl. tit. XVII. §. I. p. 34. sequ.

(d) Crag. iur. Feud. lib. II. dig. XX.

2. 284.

(e) Polyd. Verg. hist. Angl. lib. XVI. pag. 570.

(f) Consuet. Norman. Art. CCXIII. CCXV.

(g) Car. du Fresne in glossar. med. et inf. lat. voce custodia pupillorum.

(h) Ius prou. Saxon. lib. II. art. LVIII.

(i) Specul. Sueu. cap. CCXXIII. §. 2.

(k) Crag. ibid. p. 287.

bus omnibus gerendis consilio et auxilio adsit, nec huic debito vel officio minor, siue sit mas, siue femina, possit respondere; dominus interea fructus feudi percipiebat, ut vicarium pro sui vasalli adhuc inidoneo herede substitueret, donec ipse heres ad seruiendum domino sufficeret. Inde igitur non est mirandum, ius hoc percipiendi fructus ex bonis pupillorum, principi vi supremæ tutelæ competens, apud gentes Germanicæ originis olim tam altas radices egisse. Nec hodie quoque illud prorsus in Germania obsoleuisse dixerim. Treuirensis falcim Archiepiscopum ac Electorem adhuc eo iure gaudere, idque in omnibus suæ dioceseos subditis impuberibus etiamnum exercere, ostendit illustris FAECIALIS EVROPAEI Auctor (1). Quod ipsum iam olim a CAROLO III. IMP. anno MCCCLXXIII. his verbis eidem confirmatum videmus in diplomate apud LIMNAEVM (m): *Merum et mixtum imperium, cum atinentiis in iurisdictionibus dioecesis, quæ Freiengereide vocantur, Archiepiscopo confirmatur, PARITERQUE IUS TUTELAE EXERCENDAE VASALLORVM SVORVM IMPVERVM.*

§. XXXII.

*Conclusio
disserta-
tionis.*

At hunc quidem vsumfructum tutelarem posteriorum temporum humanitas in Germania tantum non vbique exclusit. Itaque ei iam non amplius immoramur, maxime quum hic otium nobis fecerint viri, de patrio iure meritissimi, SCHILTERVS (n), et ill. a LVDEWIG (o). Possent quidem et alia praeclara, ad hanc tutelam pertinentia, obseruari: sed quum et imminens ex academia discessus, et ipsa charta festinare me iubeant: hic, actis DEO O. M. gratis, dissertationi, fere *αὐτοχρησίας* deproperatae, felicem impono finem.

(1) *Europäischer Herold Part. I. pag. 280.*

(m) *Limn. in iure publ. Tom. I. Lib. III. cap. V.*

(n) *Schilter, Exerc. XVII. §. XVI,*

item in Comment. ad ius Feud. Alam. cap. XXXVIII. p. 278. et cap. LV. p. 296.

(o) *Ludewig. Opusc. Tom. II. pag. 1217. sequ.*

DE IVRISCONSULTIS
 REFORMATIONI ECCLESIAE
 PRAELVDENTIBVS,
 PROGRAMMA INAUGVRALE,
 vel
 EXERCITATIO XXI.

Mminet demum, proximeque, quod feliciter futurum confidimus, illucescet septima Kalend. Iulii, qua auspiciatissima die ducentis abhinc annis Principes aliique imperii ordines, qui primi Pontifici Romano repudium generoso consilio miserant, exhibito Augustae Vindelicorum purioris doctrinae compendio, grande atque inauditum constantiae exemplum dederunt. Numquam sane, ex mea quidem sententia, illustriorem triumphum iam inde ab apostolorum temporibus egit Christi ecclesia, quam quum eo die frementibus hinc aduersarum partium antesignanis, minasque et dirissimorum decretorum fulmina vibrantibus, illinc paucis veritatis confessoribus in solo Deo caussaeque bonitate omnem spem ac fiduciam collocantibus, veritas inconcussa stetit, et per magnam Europae partem magis magisque sese indies explicauit. Tum vero Legato Pontificis aliisque eius emissariis, optimum Imperatorem principesque prudentissimos aduersus Protestantes sollicitantibus, adparuit verissimum, quod olim cecinit HORATIUS Carm. Lib. III. Od. III. v. 1. sequ.

B b b b b 2

Iustum,

*Iustum, et tenacem propositi virum
 Non civium ardor, prava iubentium,
 Non vultus instantis tyranni
 Mente quatit solida: neque Auster,
 Dux inquieti turbidus Hadriae,
 Nec fulminantis magna manus Iouis:
 Si fractus illabatur orbis,
 Impavidum ferient ruinae.*

Quamuis autem neminem dubitare posse arbitrer, quin haec omnia diuino potissimum munere ac providentia contigerint: vsus tamen est Deus, prout solet, ingeniis ex omni hominum genere eminentissimis, quae vel viam veritati, de carcere veluti proditurae, sternerent, vel iam prodeuntem aduersus inimicorum furores defenderent strenue. Equidem quod ad nostri ordinis homines, iureconsultos puta, attinet, ii, nescio quo fato suo, expertes fere huius laudis vulgo existimantur: at, si dicendum, quod res est, hi inter primos fuere, qui ipsam papatus arcem, impotentem nimirum illum episcopi Romani dominatum, non sine caputum fortunarumque periculo adgressi sunt publice, et per aliquot saecula ante felicem illam temporum reparationem intrepido animo oppugnarunt. Qui iureconsultorum candor quantum profuerit ecclesiae, quantumque contulerit non modo ad animos a Romana curia alienandos, sed et ipsa fundamenta papatus concutienda, facile vnusquisque intelliget. Duae enim potissimum sunt artes, quibus terribile istud, quod Papae sibi in orbem Christianum vindicauerant, imperium quam diutissime perstitit, et reliqua regna, vt ita dicam, in prouinciae formam redegit: altera, quod inaudita plane μεταμορφώσεσι ecclesiam in rempublicam, sacerdotium in magistratum, episcopatum denique Romanum in dominatum quemdam, et potestatem ἀνυπέθυνον commutassent: altera, quod freti herili illo imperio, religionem ad vtilitatem componere, nouasque subinde doctrinas, nouos ritus, prout lubitum esset, orbi Christiano obtrudere consueuissent. Posteriorem hanc ecclesiae labem non poterant non animaduertere, quicumque, adhibita in consilium ratione et scriptura sacra, *stabant super vias, et videbant, et interrogabant de semitis antiquis, quae sit via bona, et ambulare cupiebant in ea, vt inuenirent refrigerium animabus suis.* Ierem. VI. 16. Et hinc de oblanguescente sensim ac degenerare Christianismo a tot saeculis conquesti fuerant quam plurimi, non modo viri docti, veluti Venerabilis Beda, Alcuinus, Paullinus Aquileiensis, Amalarius, Fortunatus, Claudius Taurinensis, Raba-

Rabanus Maurus, Haymo Halberstadiensis, Agobardus Lugdunensis, Ionas Aurelianensis, Ambrosius Ansbertus, Gerbertus, sed et integri coetus, qui ab ecclesia Romana secessionem fecerant, veluti Waldensium, Albigenfium, Wiclefitarum, Hussitarum, fratrum Boëmorum aliorumque plurium, quorum doctrinam, ferali haerefeos nomine infamatam, sanguine ac flammis suffocauit inquisitorum truculentia. At hos quidem conatus omnes non multum reformidabat curia Romana, quamdiu saluum erat istud imperium *δυστοτικόν*, quod Pontifices sibi, tamquam legatis pro Christo, deberi contendebant. Quid enim efficerent omnes isti turturum gemitus, quamdiu crederetur, pontificem suo omnia statuere posse arbitrio, orbique Christiano, et ipsis Imperatoribus et Regibus, non nisi in obsequio gloriam quamdam relictam esse? Saluam ergo sibi doctrinam fore sperabant Romanenses, dum salua pontifici esset potestas, nulli mortalium obnoxia: hanc vero integram sibi ac saluam futuram, non vano augurio credebant, quamdiu opprimi a se possent studia ciuilia, hominesque ita instituerentur, vt genuinam reipublicae naturam atque indolem haut perspicerent. Hinc acute obseruarunt viri doctissimi, SAM. PVENDORFFIVS in Monarch. Papali §. XXXIII et CHRIST. THOMAS. cum in Notis ad Melch. de Ossa Testam. p. 345. tum in Cautel. circa praecognita iur. Cap. XV. §. IIII. nullam philosophiae partem maiore odio prosequutos esse clericos, quam politicam, cuius ne docendae quidem munus cuiquam demandari solebat in academiis. Iam pridem enim Romanis episcopis suboleuerat, veram prudentiam ciuilem arcana dominationis suae euulgaturam, detracturamque illam pietatis laruam, qua adhuc incredibilem regnandi libidinem calide induerant. At vero horribile istud secretum primi omnium detexerunt illi, quorum beneficia renata est Romana iurisprudencia. Quamuis enim haec a philosophia ciuili differat quam maxime, multaque bonis illis viris deessent praesidia, quibus freti in sapientiam ciuilem possent altius penetrare: tamen, vti in sole ambulantes, quamuis eo consilio non ambulent, vt colorentur, colorantur tamen; ita et doctores illi semibarbari, quamuis ius Romanum prudentiae ciuilis adipiscendae causa non colerent, tamen ingenii magnitudine, et adfida Romanae reip. contemplatione, id consequebantur, vt sibi veluti aliud agentibus nasceretur vera idea. Quam quum deinde cum Papatu consistere non posse animaduertent: dominatui huic bellum indicere, principumque iura aduersus Pontificum fulmina pro virili tueri coeperunt. Saeculo Christiano duodecimo, Italis

inter aduersa Gibellinorum ac Guelphorum studia fluctuantibus Canonistae fere horum; iuris ciuilibus doctores illorum factioni accedebant. Et tamen paullo post ex canonistis etiam IO. SEMECA, Praepositus Halberstadiensis, quia simul iura Romana ab Azone didicerat, dominatui pontificis Romani masculae sese opposuit. Quum enim Clemens Papa III. decimas per vniuersam Germaniam suo veluti iure exigeret, bello sacro, vti prae se ferebat, impendendas: acriter ei resistit bonus ille Semeca, et non modo inexplebilem Pontificum auaritiam scriptis exagitauit, sed et eorumdem infallibilitatem, sacrum illud papatus palladium, interposita ad concilium vniuersale adpellatione, primus vocauit in dubium, experturus procul dubio inclementissimi istius Clementis fulmina, nisi his eum mors peropportuna subduxisset. Multa de hoc Germaniae ornamento differunt CRANZIUS in Saxon. Lib. VIII. Cap. XXVII. MELCH. ADAMI in Vit. ICtor. p. 1. GUIDO PANCIROLVS de Claris Leg. interpret. Lib. II. Cap. VI. et frater olim suauissimus, nunc desideratissimus eheu! IO. MICH. HEINECCIUS Antiqu. Goslar. Lib. II. p. 253. vbi et elogium referunt, eius tumulo Halberstadii incilum:

Est, erit, atque fuit, qui desit esse, Ioannes.

Dogma viget, viguit, florebit in omnibus annis.

Lux decretorum, dux doctorum, via morum

Hic iacet, et placet, ut vacet a poenis miserorum.

Multo acrius certamen insequente saeculo decimo tertio adiit MARSILIUS de Menandrinis, vti vulgo; vel vti ab ALBERTINO MYSSATO de Gest. Ital. post Henr. VII. lib. I. p. 3. cognominatur, de RAYMVNDINIS, domo Patauinus, qui diuini humanique iuris peritiam cum haud vulgari philosophiae intelligentia coniunxerat. Quum enim eo tempore Ludouicum Bauarum, Imperatorem, mirifice exagitarent pontifices, facturi, credo, periculum, in quantam patientiam reges ac principes a Gregorii Papae VII. temporibus occalluerint: causam imperatoris atque imperii masculae agebat Marsilius, editis libris bonae frugis plenissimis de translatione imperii, de potestate Imperatoris in causis matrimonialibus, et Defensore pacis, qui in SIM. SCHARDII Syntagmate tractatum de imperiali iurisdictione, et MELCH. GOLDASTI Monarchia S. Romani imperii reperiuntur. Refert quoque MATTH. FLACIUS in Catal. Test. verit. Tom. II. p. 767. se in vetusto codice vidisse librum, quo potestatem omnem coactiuam penes imperatorem esse probarit: sed eum lucem vidisse, non memini. Saltem nec LVD. EL. DVRIIVS in Biblioth. Eccl. Tomo XI. p. 68. nec

nec alius, qui mihi ad manus est, id scriptum memorat. In omnibus his lucubrationibus expressissima vbique adparent veritatis vestigia. Negare eum videas, Christum in coelum sublatum ecclesiae caput visibile reliquisse, aut S. Petrum Apostolum plus potestatis consequutum, quam reliquos apostolos. Imperatori hic vindicari miraberis ius, Pontifices in ordinem cogendi, quin et sacerdotio eosdem priuandi, si eo male fungantur. Supremum de rebus sacris iudicium non penes Papam, sed penes ipsum Dei verbum esse, laicisque in conciliis suffragium non minus, quam clericis deberi contendit, quin nihil prohibere existimat, quo minus clericis indulgeatur ius connubii: vt omittamus huius generis alia, ita quippe comparata, vt non mirum sit, Ioannem Papam XXII, quum Aluarum Pelagium, Cardinalem de Turrecremata, Alexandrum Elpidium, et Petrum de Palude, quamtumuis *καλαμοβοδντας*, tam forti aduersario nec ingenio, nec causae bonitate, pares esse intelligeret, ad decreta sua, tamquam ad sacram anchoram, confugisse, et in virum optimum, veluti in haereticum, feralem detonuisse sententiam. At non defuit causae optima patronus. Cum Marsilio enim arma socia iunxit LVPOLDVS DE BEBENBURG, Germanus, equestri natus familia, et iure ciuili, quod Bononiae imbiberat, tam praeclare vsus, vt et ipse Ludovici Bauari iura, testibus AVENTINO Lib. VII. Cap. XVI. 2. 19. et NIC. BVRGVNDO de Ludou. Bau. Lib. II. p. 82. mascule defenderit. Idque satis docent libri *de iuribus regni atque imperii Romani*, nec non, *de zelo catholicae fidei veterum Germaniae Principum*, a SCHARDIO et GOLDASTO editi, quibus demonstrat, nec a Papae arbitrio suspensam esse imperatoris maiestatem, nec hanc a coronatione Romana, sed ab electione septemuirorum primordia capere: quin ipsum Papam, dum opes suas a Constantini M. donatione arcessat, sublesta fide agere, et quae sunt huius notae alia complura, quae inter vetustiora veritatis testimonia retulit MATTH. FLACIVS Tomo II. Catalogi p. 796. Insequentia tempora vberimum dederunt cordatissimorum iureconsultorum prouentum. Floruit enim tum IO. PETRVS FERRARIENSIS, qui in *practica*, quam vocat, vere aurea grauiter inuehitur in inconditam illam rempublicam in republica, quam Papa inaudito exemplo constituerit. Loca, in editionibus plerisque callide expuncta, reperies apud eundem FLACIVM ibid. p. 855. Floruerunt eadem fere aetate IOANNES ANDREAE, Bononiensis, BERNARDVS, Glosator, HOSTIENSIS, CYNVS, Pistoriensis, OLDRADVS, LVDOVICVS ROMANVS, et quem primo loco nominare debebam, FRANC. ZA-

BARELLA Cardinalis, quorum omnium testimonia de iniusto Paparum dominatu passim occurrunt, collectaque ea parte sunt a FLACIO, Catal. Tom. II. p. 855. et 857. Gliscibat sensim ea Ictorum doctrina, et quo propius adpeteret felicissima reformatio, eo maiora indies incrementa capiebat. Lipsiam sane circa annum erae Christianae MCCCCLXXXIIII. ornauit IO. BREITENBACHIVS, Ordinis iureconsultorum praeses ordinarius, quem ante Lutherum institutas per Saxoniam indulgentiarum nundinationes oppugnasse, argumento est libellus in Bibliotheca Paullina Lipsiensi superstes, ex quo quaedam decerpit SEKENDORFFIVS in Hist. Lutheranismi Tomo I. p. 13. In Italia multo maiorem strepitum dedit PHIL. DECIVS, Ictus celeberrimus, cuius *Apologiam Patrum Pisanorum*, et *Responsum suo nomine scriptum*, nec non alium libellum, quem *Sermonem* inscripsit, edidit EDM. RICHERIVS in Hist. Concil. Lib. III. p. 167. 233. et 278. et sequ. Is sane et ipse Pontificis dominatum iniustum esse contendit, et ulterius progressus p. 279. diserte scribit, *constare, et omnibus exploratum esse, ecclesiam universalem indigere reformatione in capite et in membris*. Sed quantum vir fuerit ille Decius, vel id argumento est, quod non modo eius libri prohibiti mutilatique sint a Clemente Papa VIII. sed et Iulius II. Papa eum supplicii inferorum addiderit, patriaque extorem bonis ac fortunis omnibus spoliarit, furorem illum hostium paternorum vix effugiente filia decenni, quam monasterii religioni crediderat pater, ceu fusius rem refert GUIDO PANCIOLOVS de Claris Leg. Interpr. Lib. II. cap. xxxv. p. 302. Non possum, quin his Accursianis addam iuriconsultum humanissimum GVIL. BVDAEVM, qui edito anno MDXIII. libro eruditissimo de *Asse, eiusque partibus*, Romanae ecclesiae curiaeque naeuos tam acri aceto perfricuit, vt et illum dignum habuerit FLACIVS in Catal. Tom. II. p. 907. cuius loca inter reliqua veritatis testimonia colligeret. Addit eius atnepos, FRIDERICVS SPANHEMIVS in Introd. ad Hist. Eccles. Saec. XVI. Sect. III. §. 4. p. 541. *hunc atauum suum maternum in libro de Asse Romanam ecclesiam omnem inde a capite sic exagitasse, vt deinceps papatu exierit, non ipse, sed familia eius vniuersa, Geneuam tandem concessura*.

Supereffent plures, hic commemorandi. Quaedam etiam haut proletaria dici possent de SCHVREFFIIS, PONTANIS et BEIERIS, quorum opera partim in ipsa reformatione, partim in praelegenda masculaeque defendenda confessione Augustana enituit, nisi id agenti manum iniiceret candidatus dignissimus, qui ad veri iuriconsulti laudem adhuc tam feliciter adspirauit, vt interesse vi-

dea-

deatur commilitonum, tam laudabile exemplum elogio suo non carere. Est is vir iuuenis nobilissimus ac consultissimus, CHRISTIANVS EBERHARDVS RVSSSEL, cuius gratia inter occupationes quam plurimas haec qualiacumque in chartam coniecimus. Natus is est Auricae Frisiorum Orientalium III. Non. Aug. MDCCVII. patre viro praenobilissimo atque excellentissimo, ENNONE GVIELIELMO RVSSSEL, Serenissimo Frisiae orientalis Principi a consiliis secretioribus, et Regiminis Cancellario, IO. RVSSSELII, supremi eiusdem prouinciae ducasterii Adsefforis filio; matre CHRISTIANA CHARLOTTA, ex antiqua atque honestissima WIARDIORVM stirpe orta, DOTHIAE WIARDA, Praefecturae Auricanae vice serenissimi Principis praepositi, natu maiore filia. Tam praeclaris editus parentibus, patris optimi et de Principe vniuersaque patria meritissimi consiliis atque institutione frui non potuit. Amisit enim illum vix trium annorum infans, morte praepropera interceptum, ex eoque tempore mater filium mira pietate educauit, eique non ipsa tantum probitatis virtutisque amorem instillauit quotidie, verum etiam praeceptoribus optimis, qui ingenium praeclarum perpolirent, tradidit. Hinc scholae Vlricianae, quae Auricae floret, ciuibus adscriptus, per decennium audiuit magistros, docendi dexteritate clarissimos, in primis vero Lycei istius Rectorem, BILDSTEINIVM, cui se multum debere, fatetur discipulus gratissimus. Anno MDCCXXV. appetente iam auctumno, e scholastica dimissus disciplina, per semestre fere spatium studiis academicis se domi praeparauit, ac ineunte vere insequentis anni in Viadrinam nostram se contulit, Rectore tunc beato WESENFELDIO. Ab eo tempore per omnes honestiores artes, et iurisprudentiam imprimis solidiorem, viuendam circumtulit indolem, duces sequutus cum alios, viros doctissimos, tum et me potissimum, cuius a latere fere numquam discessit, vt vere illum γνώσιον ἐμὸν appellare posse videar. Sic se gerendo tantum profecit, vt non modo in vtroque examine virum se praestiterit, et ab ordine nostro vniuerso cum voluptate auditus sit, sed et elegantem dissertationem de SUPREMA PRINCIPVM MAGISTRATVVMQVE TVTELA suo Marte elaborarit, eaque lucubratione spem de se conceptam mirifice confirmarit. Defendet eam publice VIII. Id. Iun. Cui conflictui vt omnes musarum nostrarum patroni ac fautores frequentes intersint, vehementer etiam atque etiam rogamus. P. P. Traiecti ad Viadrum ipsis Non. Iun. MDCCXXX.

DE EMINENTIORIBVS DVCATVS

E T

DVCVM LOTHARINGIAE PRAEROGATIVIS.

EXERCITATIO XXII.

Σύνοψις.

- §. I. *Occasio differendi et instituti ratio.* §. II. *Lotharingiae veteris magnitudo et nominis ratio.* §. III. *Fuit olim regnum.* §. IIII. *Et quidem sui iuris, nisi sub Zuenteboldo Rege.* §. V. *Ducatus, ex regnis nati, variis gausi sunt praerogatiuis, in primis quoad palatii regis illustrati sint. Elegans obseruatio Speculatoris Saxonici de Comitibus Palatinis, in Ducatibus, qui ex regnis nati sunt.* §. VI. *Talis et Lotharingia.* §. VII. *Quia ibi sedes regni primaria, Aquisgranum.* §. VIII. *In Lotharingia non solum Comes Palatinus prouincialis; §. VIII. sed et Comes Palatinus Imperii.* §. X. *Cur hic Palatinatus interiecto tempore ad superiorem Rhenum migrarit?* §. XI. *Magna Lotharingorum in Rege Germanorum eligendo auctoritas.* §. XII. *Duces Lotharingiae aliquando archiofficio in coronationibus Imperatorum functi sunt.* §. XIII. *Lotharingia aliquando Archiducatus.* §. XIII. *Postea inde nati duo Ducatus potentissimi.* §. XV. *Inferior Lotharingia iterum in varios Ducatus abiit, eosque opulentissimos.* §. XVI. *Cur Dux Brabantiae Lotharingiae nomen adfectarit?* §. XVII. *Itemque cur aliquando ius gladium in Imperatorum coronationibus praeferendi sibi vindicarit?* §. XVIII. *Lotharingiae superioris seu Mosellanae praerogatiua.* §. XVIII. *Nexus eius cum imperio et formula.* §. XX. *Eius hodierni tituli et insignia honoris.* §. XXI. *Titulus Regiae*

giae Celsitudinis. §. XXII. Familiae Lotharingicae splendor. §. XXIII. Ea eiusdem cum Habsburgica originis. §. XXIII. Viriufque gentis felicitas in vindicanda vetere Lotharingia. §. XXV. Conclusio dissertationis cum voto pro domo potentissima conceptio.

§. I.

Vm alia Principum Romanorum gesta, tum et itinera eorumdem et profectiones, in veteribus numis exprimi, aeternitatieque consecrari consueuisse, neminem, istarum rerum non plane incuriosum, ignorare arbitramur. Nihil enim in monumentis istis animaduertimus frequentius, quam PROFECTIONES ET

*Occasio
differendi
et instituen-
di ratio.*

ADVENTVS AVGG. (a) quarum vna in Septimii Seueri Imp. numo elegantissimo apud HARDVINVM (b) ἐμφορτικῶς PROPECTIO AVG. FELIX vocatur, non quod felicibus auspiciis suscepta peractaque sit, (id enim commune plebi cum summis principibus esset,) sed quod bonum Principem, quaqua versum procedit, felicitatem laetitiamque publicam, veluti Comites trahere, existimarent. Experimentum eius rei adhuc cepit cultior Europa, qua illam Princeps celsissimus potentissimusque, Dominus FRANCISCVS STEPHANVS, Dux Lotharingiae, Marchisus, Dux Calabriae, Barri et Geldriae, Marchio Pontamussi, et Nomenii, Comes Prouinciae, Valdemontii, Blamontii, Zuphaniae, Saarwerdae et Salmiae, auspiciatissimo itinere peragrauit. Quaqua enim proficiscentem, tot bonorum plausus, adclamationes ac vota exceperunt, vt iure nobis repetere posse videamur, quae de Traiani aduentu dixit PLINIVS (c): *Non aetas quemquam, non valetudo, non sexus, retardauit, quo minus oculos insolito spectaculo impleret. Illum paruuli noscere, ostentare iuuenes, mirari senes, aegri quoque, neglecto mendantium imperio, ad conspectum eius, quasi ad saluam sanitatemque prorepere.* Quum vero publicae huius laetitiae, insigni fatorum clementia, hanc Viadrinam quoque participem fore, rumor nunciari: fieri profecto non potuit, quin exoptatissimus maximi Principis aduentus musas etiam nostras, non modo ad concipienda vota, sed et ad contemplandam LOTHARINGIAM, quae grande illud coeli depositum orbi dedit, excitaret. Natae inde nobis sunt meditationes de potentissimorum LOTHARINGIAE DVCVM

Ccccc 2 ipsiuf

(a) Ez. Spanhem. de praest. et usu numism. Diss. XIII. p. 620. Tomo II,

(b) Harduin. Op. Select. p. 800.

(c) Plin. Panegy. Cap. XXII,

ipſiusque illius DVCATVS PRAEROGATIVIS, quaſ quidem eo minus premendas duximus, quos magis iuriſprudentiae publicae ſtudioſis cognitum perſpectumque eſſe oportet, quantum momenti in rep. Germanica ſemper traxerit Lotharingia, quantumque ipſius Lotharingiae interſit, indiuiſum ac perpetuum perſeuerare foedus cum Imperio Romano Germanico, quod inter vtrumque regnum iam inde ab antiquiſſimis temporibus feliciffimis auſpiciis coaluit, et in poſterum, quod auguramur, magis arctiuſque indies coaleſcet.

§. II.

Lotharingiae veteris magnitudo et nominis ratio.

Tractum illum terrarum ampliſſimum, qui a Vogefi ſaltibus inter Rhenum, Moſam, Scaldim ad Oceanum uſque porrgitur, LOTHARINGIAE nomen a Lothario II. Rege Francorum, Lotharii I. Imp. filio, accepiffe, arbitramur. Saltim id multo probabilius videtur, quam quod REGINO PRUMIENSIS (d), MARIANVS SCOTVS (e), SIGEBERTVS GEMBLACENSIS (f), OTTO FRISINGENSIS (g), et ex recentioribus plerique tradiderunt, vocabuli iſtius originem a Lothario I. Imp. eſſe repetendam. Hic enim praeter Italiam, illumque, quem paullo ante definiuimus, terrarum tractum, etiam prouincias vltra Vogefum, inter Rhenum, Vrfam, Rhodanum et Ararin, praeter paucas ciuitates tranſrhenanas, quas Ludouicus Germanicus Rex vini cauſa exemerat, vaſto imperio complexus eſt (h), quae quidem prouinciae vltra Vogefum Lotharingiae nomen numquam tulerunt, ſed ſeparatas ab illo regno rationes habuerunt. Verum enim vero, diuiſo inter Lotharii iſtius Imp. filios paterno imperio, et Ludouico, natu maximo Italia cum Auguſta dignitate potito, Carolo autem Galliam Narbonenſem, tamquam paternam hereditatem, cernente, reliqua illa pars, quam ſupra ſuis limitibus definiuimus, Lothario II. Regi ceſſit, ab eoque tempore Lotharingiae nomen ei conſtantiffime haefit (i), quam prouinciae, quas Carolus tenuerat, Prouinciae, Burgundiae, regnique Arelatensis vocabulis a Lotharingia in eius aevi monumentis diſcernantur (k).

§. III.

(d) Regino Prumiens. in *Annal.* ad ann. DCCCXXXII.

(e) Marian. Scot. ad *eumd.* ann.

(f) Sigebert. Gemblac. in *Chron.* ad *eumd.* ann.

(g) Otto Friſing. in *Chron.* lib. V. Cap. XXXIII.

(h) *Annal. Bertinian.* ad ann. DCCCXXXIII. Regino Prum. ad ann. DCCCXXXII. Sigebert. Gembl. *ibid.*

(i) *Annal. Metenſ.* ad ann. DCCCLV.

(k) Sim. Frid. Hahn. de *iust. Burgundici noui vel Arelat. regni limitibus.* Hal. MDCCXVI. in 4°.

§. III.

Vt cumque se res habeat, vel ex his iam satis intelligitur, **LOTHARINGIAE** Ducatum, qui vetus nomen hodiernum retinet, olim non Ducatum, sed **REGNUM** fuisse, adeoque inter principes Imperii prouincias censendum esse. Neque enim tantum sub vtroque Lothario per annos viginti septem eam dignitatem retinuit, Verum etiam, exstincta illa stirpe, et Lotharingia sensim iuris Germanici facta, constans Lotharingis mansit illius memoria. Arnulfus sane Imp. qui Lotharingiam cum reliqua Germania a Carolo Crasso patruo, non tam iure hereditario, quam Principum suffragiis, acceperat, ei praefecit Zuenteboldum filium, et quidem non Ducem, ceu existimauit **TOELNERVS** (l), sed Regem (m), quippe quod nomen ille sibi in diplomatibus, quae apud **GVIL. HEDAM** (n), **AVB. MIRAEVM** (o), aliosque leguntur, vbique adscriptis. Quin et posteaquam gens Carolingica in Germania penitus defecerat, Lotharingia, sub regni nomine Germaniae unita, in vnum cum hac systema ita coaluit, vt saepenumero regnum vocaretur cum ab ipsis Lotharingis, tum in titulis Imperatorum Regumque Germaniae. Exemplo esse potest diploma Adelberonis, Episcopi Metensis, quod **CHIFFLETIVS** (p) ex chartulario Gorizensi extulit, in quo sub finem legitur: *Actum Metis publice, sub die XVII. Kal. Ian. anno ab incarnatione Domini nostri MCXXXIII. regni autem gloriosissimi Regis in REGNO LOTHARIENSI VIII.* Et hae quidem tabulae sub Henrico I. Germaniae Rege scriptae sunt, quum iam ab anno erae Christianae **DCCCCXXVI.** Lotharingia in Germanici imperii corpus coaluisset per pactum Bonnense, quod post **DVCHESNIUM** (q) et **MIRAEVM** (r) **STEPH. BALZIVS** (s) et **SCHATENIVS** (t) ediderunt. Successor Henrici, Otto M. in diplomatibus quibusdam ab iisdem **CHIFFLETIO** (u) et **AVB. MIRAEO** (x), editis, ipse se

Lotharingia fuit olim regnum.

C c c c c 3

RE-

(l) Toelner. in *Histor. Palat. Cap. II. p. 22.*

(m) *Annal. Metens. ad ann. DCCCXCIV. Marian. Scot. ad eumd. ann. Otto Frisingens. Chron. Lib. VI. Cap. XII.*

(n) Gu. Heda de Episc. *Vltraieet. p. 63.*

(o) Aub. Mir. in *Dipl. Belg. Cap. XV. et XVI. Donat. Belg. cap. XV. Notit. Eccl. Belg. cap. XXII.*

(p) Chifflet. in *Comment. Lotharing. pag. 9.*

(q) Du Chesne *Tom. II. p. 587.*

(r) Mirae. *Donat. piar. cap. XXIII.*

(s) Baluz. *Capitular. Reg. Franc. Tom. II. p. 299.*

(t) Schaten. *Annal. Paderb. Lib. III. p. 255. Tom. I.*

(u) Chifflet. in *Comment. Lotharing. pag. 9.*

(x) Aub. Mir. *Diplom. Belg. lib. I. Cap. XVII. et Donat. piar. Cap. XXXII.*

REGEM LOTHARIENSIVM *et Francigenum* vocat, quum iam Lotharingia a Ducibus regeretur. Rarius equidem eo titulo vsus esse Ottonem, facile largimur iuriconsulto eximio, IO. NIC. HERTIO (y), nec negabimus plane, in successorum diplomatibus tale quid adhuc non esse obseruatum: at ipsa tamen Lotharingia ex eo quoque tempore REGNI titulum satis diu retinuit. Nam et Otto II. Imp. in charta Gorzensi apud CHIFFLETIVM (z) meminit *praedii, quod Imperator ille habuerit in REGNO LOTHARIENSI*. Ex quibus recte colligit vir consultissimus, GABR. SCHWEDERVS (a), terras istas *primum saeculo VIII. sub nomine regni Lotharingiae Regno Germaniae accessisse, postea vero saeculo XI. quo sensim titulus ille regni exoleuerit, in vnum cum Germania corpus magis magisque concreuisse.*

§. IIII.

Et quidem sui iuris, nisi sub Zuenrebolde Rege.

Disceptatum aliquando meminimus, siue iuris hoc regnum fuerit, an alii, siue Neustrico, siue Germanico, clientelari nexu adstrictum? Sed nescio, an ad Domitianas, quas iuriconsulti vocant, quaestiones totum isthoc *σκέμμα* pertineat. Sub Lothario I. Imp. regnum istud nemini alii mortalium, quam Domino illi suo, obnoxium fuisse, facile largientur, quotquot rerum Francicarum non plane sunt ignari. Quam enim rationem comminisci posses, cur fratris primogeniti, Augusta dignitate ornati, et Italiae opibus subnixi, portio hereditaria vel Carolo Caluo, fratrum natu minimo, vel Ludouico Germanico, obnoxia esse debuerit? Nec quidquam mutatum dixeris, quum postea inter Ludouicum II. Imp. Lotharium et Carolum, fratres, familiae erescundae ageretur. In conuentu enim Marsnensi apud AVB. MIRAEVM (b) iam prouisum fuerat, *ut regum filii legitimam hereditatem regni secundum definitas praesenti tempore portiones post eos retinerent*. Quod intelligi aliter non potest, quam illos eodem in suis regnis iure vsuros, quo vsi antea sint eorum parentes. At illos summo iure regnis suis imperasse, iam obseruauit NITHARDVS (c), Caroli M. ex Bertha filia nepos, et iuris publici eorum temporum peritissimus. Quamuis enim initio Lotharius Imp. in reli-

(y) Hert. *Dist. de fide Diplom. Imp. et Reg. Germ. Sect. I. §. XI. p. 606.*

(z) Chifflet. *in Comment. Lothar. ibid. Add. Wibert. in vita Leonis PP. V IIII. cap. XIII. et Gesta Pontif. Cenom. apud Mabillon, Analect. Tom. III. p. 301.*

(a) Schweder. *Introd. ad Ius publ. Rom. Germ. Part. gener. cap. III. §. XXII. p. 81.*

(b) Aub. *Mir. Dipl. Belg. lib. I. cap. XVII.*

(c) Nithard. *lib. III.*

reliquorum fratrum regna imperium aliquod seu dominium directum adfectaret, ac proinde ANNALES PITHOEANI (d) eum *μεγαρχίαν* molitum esse, obseruent: aduersum tamen ei tenere fratres, eorumque fideles, dominis suis, teste HINC MARO REMENSI (e), in memoriam reuocantes, eos *Lotharii fratres esse, et sacramento regnum inter illos diuisum, et illos nec genere, nec potestate, Lothario esse inferiores.* Quibus excitati fratres libertatem suam tanta virtute tuebantur, vt magnis ausibus excideret Lotharius, fratribusque, vt NITHARDVS memoriae prodidit, optionem concederet, vt aut praecipui quidquam sibi propter nomen Imperatoris, et propter dignitatem Imperii, quam auus regno Francorum adiecerit, aut si id nollent, tertiam tantummodo partem totius sibi concederent, regeretque QVISQVE ILLORVM PORTIONEM REGNI SVI, PROVT MELIVS posset. Haecenus itaque ἀνοήτουδον nullique alii obnoxium fuit Lotharingiae regnum. Et quamuis extincta Lotharii I. stirpe, aliquamdiu inter Germanorum et Francorum occidentalium consilia fluctuaret: Germaniae tamen vnita, non iure supremi imperii excidit, sed cum regno Germaniae in vnum veluti corpus coaluit, adeo vt iam vtrumque regnum pro vno censeatur, eiusque ordines cum magnae Germaniae ordinibus in iisdem comitiis congressi, in commune consulant. Illud tamen negare nolim, quod iam ab aliis (f) est obseruatum, Zuenteboldum a patre Arnulfo Lotharingico regno praefectum, non suis auspiciis ita imperasse, vt omnia suo arbitrio egerit, sed Germaniae maiestatem comiter venerari debuisse, quamuis non admodum diuturnum fuerit intercalare illud Zuenteboldi imperium.

§. V.

Lotharingiae ex eo, quod olim regni ἀρχὴν habuerit, non parum praerogatiuae accessisse, nemo dubitauerit. Constat enim inter omnes, qui in iurisprudentiae publicae origines paullo accuratius inquirunt, prouincias illas Germaniae, quae olim sub Francis regnatae sunt, reliquis omnibus dignitate praecelluisse. Id quod vel inde patet, quod solae illae prouinciae palatiis regis locum praebuere, suosque retinere comites Palatinos, qui ibi vice Imperatoris vel Regis Germaniae ius dicerent. Exstant passim in SPECVLO SAXONICO praeclara iuris publici Germanici vetustioris vestigia, quae tantum abest, vt tam acri censura omnia perstrin-

Ducatus, ex regnis, nati, variis gauis sunt praerogatiuis, in primis quod palatiis regis illustrati sint, Elegans

gi

(d) *Annal. Pithoeani p. 38.*(f) *Ludewig. Singular. iur. publ.*(e) *Hincmar. Remens. Epist. I. cap. IIII.**Romano-Germ. Praefat. p. 86.*

obseruatio
Speculato-
ris Saxo-
nici de
Comitibus
Palatinis,
in Duca-
ribus, qui
ex regnis
nari sunt.

gi atque explodi debuerint a viro, quem paullo ante laudauimus, doctissimo (g), vt dignissima aliis pleraque videantur, quae maiore cura illustrentur ab eruditis (h). Inter haec postremi generis *ἑμιέλιματα* nescio an non primo loco ponendum sit, quod SPECVLATOR ille (i) de prouinciis Germaniae, quae ex regnis natae sint, scribit: *In Teutschen Landen hat jedes Land seinen Pfaltz-Grafen. Sachsen hat einen, Bayren hat einen, Francken hat einen, Schwaben hat einen. Diese vier Lande waren hievor alle Königreiche.* Ex eo ergo, quod regna fuerint hae prouinciae, rationem reddit, cur cuique Comes Palatinus aliquis iuris dicundi caussa praefectus fuerit. In singulis enim regnis plura erant palatia, quae singulari industria recensuit IO. MABILLONIVS (k). Palatiis vero Comites Palatini praerant ex moribus veterum Francorum. (l). Hinc in Saxonia, quae sub Ludouico iuniore, Ludouici Germanici filio, aequae ac Franconia regni formam induerat, floruerunt Comites Palatini Saxoniae, quorum iam sub Ottone III. Imp. meminit DITMARVS MERSEBURGENSIS (m). Nec ignotum est, Palatinatum illum, primum penes Comites Wetinenses, hinc penes Gozecenenses et Sommerseburgenses, postremo penes Landgrauios Thuringiae, Ducesque Saxoniae tum Anhaltinae, tum Misnicae stirpis, fuisse, et penes hos quidem etiamnum esse, quamuis illum ex consulta ratione in insignibus, quam in titulorum serie, exprimere malint (n). Ita et Alamannia, quum sub Carolo Crasso regnum fuerit, Comites Palatinos habuit, qui Turingiae sedem sibi constituerant, quorumque chartae veteres et annales passim meminerunt (o). Nec minus celebres sunt Comites Palatini Bauariae, quorum primum Arnulphum, Arnulphi Mali filium, fuisse, ex RVOTGERO (p) ostendit NIC. HIER. GUNDLINGIVS (q). De Franconia denique quum paullo post idem demonstrandum sit: vera profecto ac solidissima est SPECVLATORIS

SAXO-

(g) Dn. a Ludewig. *ibid.* §. VIII. p. 48.

(h) Thomas. *Delin. Hist. Iur.* §. 109. Nec aliter philosophantur Schilterus, Herrius, Beyerus, Gundlingius, quorum loca omnia adferre, superuacuum foret.

(i) *Ius prouinc. Sax. lib. III. Art. LIII. §. 1.*

(k) Mabillon, *de Re diplom. libro III, toto,*

(l) Hincmar. *Epist. III. cap. XXXI.*
(m) Ditmar. *Merseb. lib. V. p. 352.*

edit. Leibnit.
(n) *Gundlingiana Part. XXI. Diss. I. §. 12.*

(o) *Monim. Wurtemb. in Monast. Bej benhus. n. 3.*

(p) *Rotger. in vit. Brunon. cap. XVI.*
apud Leibnit. Tom. I. script. rer. Brunus

(q) *Gundling. ibid. pag. 23.*

SAXONICI obseruatio, prouincias omnes, quae ex regnis in Ducatus fuerint commutatae, suos Palatinatus habuisse. Saltim tales haut reperias in prouinciis reliquis, quae quantumuis postea ad summum dignitatis Regiae vel Ducalis fastigium adspirarint, Caroli M. tamen posteris tamquam regna, numquam subfuerunt. Nam nec Bohemicae nec reliquae Venedicae prouinciae Comites Palatinos habuerunt; vel, si quis ibi terrarum hoc titulo vsus est, (de quo tamen non constat, quum Comitis Palatini Lusatiae, quem apud LAMBERTVM SCHAFFNABVRGENSEM (r), reperisse sibi visus est HERTIVS (s) nusquam vel vola vel vestigium occurrat, et Lambertus ille potius de Comite Palatino Lotharingiae loquatur:) saltim ille non Imperio immediate, sed Duci vel Marchioni suo obsequium debuit, adeoque ad illam reliquorum, de quibus nos loquimur, dignitatem haut adspirauit.

§. VI.

Quid vero de Franconia et Lotharingia dicemus? Hanc enim a Lotharii I. Imp. temporibus, semper; illam sub Ludouico iunior aliquamdiu regnum fuisse, paullo ante demonstraui-^{Talis est Lotharingia.} Sed salua res est. Quum enim Ludouicus iunior Franconiam et Saxoniam ex paterna Ludouici Germanici hereditate accepisset: ei portioni etiam accessit, quidquid Ludouicus, pater, ex defuncti Lotharii regno seruauerat (t). Non mirum ergo fuerit, si Comes Palatinus ad Rhenum vtrique prouinciae simul ius dixerit. At postea et suos Comites Palatinos habuit Lotharingia, a Comitibus Palatinis ad Rhenum diuersissimos. Talem enim reperimus apud LAMBERTVM SCHAFFNABVRGENSEM (u), qui dum in Henrici III. historia versatur: *Chuno, inquit, cognatus Regis, Dux factus est Carentiorum; frater eius Henricus, Palatinus Comes LVTHARIORVM, (inde ergo Lusatiorum Comitem Palatinum finxit HERTIVS,) instinctu daemonis monasticam vitam professus est in Gorzia. Sed per paucos dies, vulgante se daemone, quo illusus fuerat, sanctae conuersionis habitum, quo se angelus Satanae in angelum lucis transfigurauerat, abiicit, uxoremque suam et possessiones, desertor Dei et transfuga, recepit.* Habes itaque Henricum, Comitem Palatinum Lotharingiae, fratrem Chunonis, Carinthiae

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

D d d d d Du-

(r) Lamb. Schaffnab. in *Chronic. ad ann. MLVII.*(s) Hert. in *Dissert. de Consultat. Leg. et iudiciis in special. Rom. Germ. Imp. rebus publ.* §. XVIII. pag. 452.(t) *Annal. Fuldens. ad ann. DCCCXXX.* Regino Prum. ad eundem ann. Baluz. *Capitul. Reg. Franc. Tom. II. pag. 221.*(u) Lamb. Schaffnab. *ad ann. MDXXV.*

Ducis, Regis Henrici III. cognatum, ex Arnulphi Mali, Ducis, profapia oriundum, ceu docet stemma hoc genealogicum, ex MONACHO BRVNVIKERENSI apud LEIBNITIVM (x) potissimum excerptum :

Arnulfus Malus,
Dux Bauariae,
caesus anno DCCCCLIII.

Arnulfus, Comes Palat.
Bauar. occisus anno
DCCCXXXIII.

Hermannus Pufillus, Comes Palatinus
Rheni DCCCCXXXVIII. occisus
anno DCCCCLVIII.

Ezo seu Ehrenfridus, Comes Palatinus.
ob. MXXXV.

Vx. Mathildis, Ottonis II. Imp. filia.

Ludolphus, Comes Palat. Hermannus,
ob. MXXXII. Archiep. Col.
ob. MLVI.

Henricus, Furiosus, Cuno, Dux
Comes Palatinus Lo- Carinthiae.
tharingiae. ob. MXCIII. ob. MLV.

Ex quo simul patet, quod iam ab aliis animaduersum (y), rationem fugere doctissimum TOELNERVM (z), Henrico huic locum inter Comites Palatinos ad Rhenum concedentem, quum in Lotharingia potius ea dignitate, teste LAMBERTO SCHAFFNABVRGENSI, functus sit.

§. VII.

Quia ibi
sedes re-
gni pri-
maria,
Aquis-
granum.

Ex his porro, quae adhuc dicta sunt, satis adparet, primum locum tenuisse Lotharingiam, non modo quia regnum fuit amplissimum, sed et quia Aquisgranum, totius imperii sedes et palatium primum in ea situm fuit. Non iam id probabimus ex sublesta fidei tabulis Aquisgranensibus (a), in quibus Carolus M. communi omnium Procerum ipsiusque Pontificis Rom. suffragiis sanxisse fertur, ut haec SEDES REGNI trans Alpes habeatur, sitque CAPVT omnium ciuitatum et prouinciarum Galliae. Eas enim acutior

(x) Monach. Brunuilerens. cap. I. apud Leibnit. Tom. I. Script. rer. Brunsv. C. pag. 315. sequ.

(y) Mascon. de Nexu regni Lotha-

ring. cum imperio Rom. Germ. Sect. I. §. VII. not. 6. p. 10.

(z) Toelner. Hist. Palat. pag. 251.

(a) Mir. Donat. piar. cap. XI. p. 14.

tior criticorum natio iam pridem *voſeueus*, postulauit, suspectasque ipse habuit, qui illas editione dignas iudicauerat, AVB. MIRAEVS (b). Aliis ac solidioribus longe testimoniis nititur ea Aquisgrani praerogatiua. Diserte enim WIPPO (c) scribit: *Collecto regali Comitatu, Rex Chonradus primum per regionem Ribuariorum vsque ad locum, qui dicitur Aquisgrani palatium, peruenit, ubi PVBLICVS THRONVS REGALIS, ab antiquis Regibus et a Carolo praecipue, locatur, TOTIVS REGNI ARCHISOLIVM habetur.* Et DITMARVS (d) auctor est, iam antiquissimis temporibus in orientali parte illius palatii conspectam fuisse aquilam, *quam moris fuerit omnium, locum hunc possidentium, ad sua eum vertere regna.* Quibus innuit auctor grauissimus, gliscentibus inter Germanos Francosque occidentales turbis, et modo his Lotharingiam inuadentibus, modo illis eam, tamquam suam, vindicantibus, sollemne fuisse victoribus, aquilam illam, quae sublimis in palatio praefulgebatur, in eam partem conuertere, qua victores rerum potirentur, vt respiceret orientem, quoties Germani; occidentem, quotiescumque Franci occidentales Aquisgranum occupassent. Existimasse itaque videntur, eum imperium tenere, qui teneat imperii sedem, Aquisgranum (e). Ex quo satis patet, cur non modo nostris temporibus antiquae istius gloriae sit tenacissima, et *Ælium* istud hymnis et inscriptionibus in Curiae propylaeo conspicuis seruare studeat (f): verum etiam iam olim in plerisque monumentis audiat *der Königliche Stuhl und Statd Aach* (g).

§. VIII.

Quemadmodum ergo inde non parum decoris accessit Lotharingiae, quod in ea vera sedes totius regni ac veluti domicilium sacri imperii esset constitutum: ita nec hoc illi minori laudi cedit, quod ex eadem ratione et primum totius regni Comitem Palatinum habuerit. Vidimus supra, (§. VI.) fuisse Lotharingiae Comitem Palatinum proprium, eoque honore Henricum Furiosum, imperante Henrico III. Imp. functum esse, ostendimus. Sed illi cum Aquisgranensi palatio nihil rei fuisse videtur. Rem in pauca conferemus. Quemadmodum quod ad ecclesiae regimen at-

In Lotharingia non solum Comes Palatinus prouincialis,

D d d d 2

tinet,

(b) Aub. Mir. *ibid.* not. 1. *Add. Gundlingiana Part. XVIII. Diss. I. §. 6. pag. 244. seqq.*

(c) Wippo *in vita Conradi Imp.* p. 426.

(d) Ditmar. *in Chron. lib. III. p. 343.*

(e) *Gundlingiana Part. XV III. Diss. II. §. XIII. p. 264.*

(f) *Limn. lib. VII. cap. II. n. 8. vbi et de hymno: Vrbs Aqueusis, vrbs regalis, sedes regni principalis, prima Regis curia.*

(g) *Diploma Caroli V. apud Limn. Iur. publ. lib. VII. cap. II. n. 11. et Addit. Tomo II. ad lib. VII. cap. II. p. 71. Fritsch, in Addit. ad Limn. p. 195. seqq.*

tinēt, duae erant regni Lotharingici metropoles, Augusta Treverorum et Colonia Vbiorum: ita totidem erant Regum palatia, Mediomatricum (gg) et Aquisgranum, quorum alterum in superiore, alterum in inferiore Lotharingia florebat: alterum Lotharingici regni proprium, alterum commune imperii Germanici domicilium habebatur. Itaque et consentaneum videbatur iuris publici Francici principiis, esse in Lotharingia Comites Palatinos tum illi regno proprios, qualis fuerat Henricus ille Furiosus, tum et communes totius regni, quia ibi esset totius regni sedes et WIPONIS stilo, archisolum.

§. VIII.

Sed et Comites Palatinus Imperii.

Et hi postremi sunt illi COMITES PALATINI ad Rhenum, quorum maxima in vniuerso Imperio fuit et etiamnum est auctoritas. Sane iam TOELNERVS (h) obseruauit, Palatinos ad Rhenum non olim ad Nicrum et in superiore parte Rheni, sed inferius in Lotharingia circa Mosellam et in finibus Belgii potissimum sedisse. Sane inter eorum praecipuas terras recenset Comitatum *Nemoris* et in eo castrum *Thonaburg*, hodie *Thomberg*, *Berchem* et *Duren*, in Ducatu Iuliacensi, *Brouilre*, Dominium ad *Lacum*, Comitatum *Meyenfeld*, *Monasterium Eistiae*, *Palatiolum*, *Pfälzl*, haut procul Treueris, quin et magnam siluae *Arduennae* et Ducatus *Iuliacensis* partem cum terris vicinis cis et trans Rhenum, vt dubitari non possit, Palatinatum Rheni olim in inferiore parte Lotharingiae a Belgio ad Mosellam vsque circa Aquisgranum habuisse domicilium, non in iis terris, quae iam Palatinos ad Rhenum vocabulum adoptarunt. Quod quum vulgo minus sit cognitum, non mirum est, de Palatinatu vetere ignorantiam suam professos esse viros, rerum Germanicarum ceteroquin peritissimos, MVNSTERVM (i), FREINSHEMIVM (k), FREHERVM (l), HERM. CONRINGIVM (m), quorum postremi ideo plane in hanc opinionem inciderunt, quod Palatini Comites ad Rhenum veteres fixam sedem plane non habuerint, sed in aulae Regiae Comitatu perpetuo fuerint. Quod vt de eorum personis fortassis verissimum est: ita inde frustra collegeris, non fuisse certum eis palatium, vbi praecipue ius dicerent, nec adsignatas terras aliquas, vnde alio-

(gg) Blondell. *Plen. Assert.* p. 270.

(h) Toeln. *Hist. Palat.* cap. II. p. 24.

(i) Munster in *Cosmogr. lib. III. cap.*
CCL.

(k) Freinshem. *de Vicariat. Palat.* cap. VIII. n. XVI. p. 93.

(l) Freher. *Orig. Palat.* pag. 1. sequ.

(m) Conring. in *Censura Diplom. Ludouici Lindan. cap. XI. p. 203.*

aliorum Principum more redivus tam splendido officio dignos caperent, ceu recte animadvertit LEIBNITIVS (n). Rem omnem expedit MONACHVS BRAVWILERENSIS (o), qui de Ezone Comite Palatino: *Denique, inquit, totius Galliae Principum quum esset corporis elegantia venustissimus, mentis industria prudentissimus, animi magnanimitate fortissimus, ad disponenda negotia tam priuata quam publica discretissimus*, REGALIS PALATII apicem iure PATERNI SANGVINIS strenuissime gubernando, eo profecit honoris, ut suam semper gloriam pluris, quam accepisset, efficeret decoris. Et paucis interiectis (p): *Cuius transitum in Aquisgranensi Palatio, prope re cognito (nam ibi tunc Comes Palatinus erat, occupatus tum totius Lotharingiae maiorum colloquio,) assumtis eis secum, quorum alii se dominum, nonnulli decus et Imperii gloriam amisisse, dolerent, gement et plangerent, velocius peruenit ad conthoralis suae corporis exanimi pignus venerabile.* Ex eo itaque omnino sequitur, quod demonstrandum susceperamus, Palatinatum ad Lotharingiam pertinuisse, et Aquisgranensi potissimum palatio fuisse adfixum, non autem iis locis, vbi iam prouincia amplissima fertilissimaque Palatinatus ad Rhenum cognomen tuetur, situm fuisse.

§. X.

Nimirum, quod demum ad superiorem Rhenum veluti migravit Palatinatus, inde factum, quod dubia terrarum illarum possessione, et Germanis Francisque de Lotharingia perpetuo fere litigantibus, consultissimum putarent, terras, quas iam tum ad superiorem Rhenum tenuerant, variis accessionibus locupletare. Ita sensim adquisiuere Comitatum *Stalecke et Bacharach, Graichgouiam cum burgo Heidelberg, Comitatum Stalbuchel*, et reliquas, quas iam Palatini ad Rhenum possident, prouincias, quarum incrementum prolixè describunt ZEILERS (q), FREHERVS (r), TOELNERVS (s), et alii. At in ista nouae fertilissimaque prouinciae acquisitione fere contigit, quod solet in alluionibus, ut quo maius vni loco incrementum accedit, eo plus alteri decedat. Terras enim ad inferiorem Rhenum plerasque omnes Comites Palatini vel in ecclesias et monasteria, a se condita, liberaliter contulerunt, si ef-

D d d d 3 sent

Cur hic Palatinatus interiecto tempore ad superiorem Rhenum migravit?

(n) Leibnit. in Praefat. Tom. I. Script. Rev. Brunsv. n. XXVII.

(o) Monach. Brauwil. apud Leibnit. ibid. cap. I. pag. 314.

(p) Idem ibid. cap. II, p. 318.

(q) Zeiler. Topogr. Palat. Rheni passim.

(r) Freher. Orig. Palat. lib. II. cap. 10. et passim.

(s) Toelner. Hist. Palat. c. II. p. 28. seq.

sent allodiales, vel, si clientelari nexu obstrictae imperio, aliis in subfeudum dederunt, ceu singulari capite demonstravit TOELNERVS (t). Vnde mirifice creuerunt Comitum Iuliaci, Cluiae, Montium, aliorumque opes, et in tantum auctae sunt, vt non modo ipsi ad Ducalem in Imperio dignitatem adspirarent, sed illa etiam in urbem Aquisgranum protectionis iura exercerent, quae olim ad Comites Palatinos Imperii non minus pertinuerunt, quam iura Aduocatae supremae, (*Ober-Voigtey*) quae sibi postea vindicarunt Brabantini (u).

§. XI.

*Magna
Lotharingorum
in Rege Ger-
manorum
eligendo
auctori-
tas.*

Quae haecenus de primario imperii palatio in Lotharingia, et Palatinus Imperii genuina sede, differuimus, eo pertinent, vt tanto magis appareret, principem Germaniae prouinciam fuisse Lotharingiam, in qua quippe totius Imperii sedes ac veluti domicilium, et ob coniunctum cum illo Palatinatum suprema causarum ad palatium delatarum iurisdictio fuit. Atque hinc facile reddi poterit ratio, cur tam multum semper momenti positum fuerit in Lotharingia, quotiescumque de eligendo Romano Imperatore agebatur. Praeterquam enim quod in Lotharingia esset palatium regium, ibique imposita corona inaugurari solerent electi Germanorum Reges (x), quod postea AVREA BVLLA (y) firmatum est: praecipuae etiam in electione partes erant non modo Archiepiscoporum Treuerensis et Coloniensis, verum etiam Comitis Palatini, quibus et eo tempore, quo adhuc omnes Imperii Ordines Regem communi suffragio creabant, ius *προβελύσεως* compete-
bat cum Moguntino, nec non reliquis, qui primaria regni officia, (id est Pincernatum, Marschallatum, Camerariatum, sit venia verbis, in iure publico semel receptis,) gerebant. Hinc quamvis priorum temporum Reges Germaniae ab vniuersis Principibus electi dicantur: AVCTOR tamen VITAE MATHILDIS (z), iam saeculo decimo Ottonis M. electionem describens, meminit *De-
torum primorum, qui de statu regni consilium habuerint*. Et in electione Lotharii, teste ALBERICO (a), Triumphontium monacho, in consilium adhibiti eminentiores aulae regalis primates. Denique
quum,

(t) Toelner. *Hist. Palat. cap. III.*

(u) Sprenger. *Iurispr. publ. p. 457.*
Rex Hispaniae habet ratione Brabantiae
ius praefecturae, (vulgo Ober-Voigtey)
in ciuitate, et Dux Iuliacensis ius prote-
ctionis.

(x) Gundlingiana *Part. XVIII. Diss.*
II. p. 233. sequ.

(y) *Aur. Bulla cap. XXVIII. §. 8.*

(z) *Auctor Vitae Mathild. cap. II. p.*
197. ad Lebnit. Tomiscript. Rev. Brunsv.

(a) Albericus *Chronic. ad an. MCXXV.*

quum, diuifis principum fuffragiis, ab aliis Philippus Sueuus, ab aliis Otto Brunfucienfis eligeretur, huius electionem vel ideo ratam habuit INNOCENTIUS PP. III. in Epiftola fingulari ad Principes Teutoniae et Alamanniae (b), *quod tot, vel plures ex his, ad quos PRINCIPALITER SPECTAT IMPERATORIS ELECTIO, in eum confenſiſſe noſcerentur, quot in alterum confenſerint.* Quae quum certiffima ſint: nemini obſcurum erit, quanta Lotharingorum fuerit in eligendis Imperatoribus auctoritas. Tres enim ex eo regno erant, quibus illud ius *προβαλέσεως* in electione Regis iure ab antiquiffimis temporibus recepto competeſcit, Treuerenſis, Colonienſis, et Comes Palatinus. Praeterea vni ex illis, puta Colonienſi, Baſilica Aquenſis, in qua corona more maiorum incingendus erat nouus Rex, tamquam epifcopo dioceſano ſuberat. Adeoque non facile quiſquam ea ſuprema inter Chriſtianos dignitate potiebatur, niſi qui de Lotharingorum fauore eſſet certiffimus. Plura eius rei exſtant exempla. Nam non modo in eligendis Regibus Germaniae vel praecipue mentio fit Lotharingorum: velutin in electione Henrici II. (c) et Conradi II. (d) verum etiam ex eiufdem Henrici II. (e) et Henrici V. (f) electione patet, tamdiu quaſi in lubrico ſtetiſſe reges, quamdiu nondum obtinuerint Lotharingorum ſuffragia.

ſ. XII.

Quin non modo in electione, verum etiam in coronatione Regum Germaniae haut poſtremas quandoque Lotharingorum partes fuiſſe comperimus. In eo inaugurationis actu praecipue elucet imperii Germanici ſplendor, dum primarii eius Principes officiis aulicis publice et cum adparatu funguntur. Id vero quomodo in coronatione Ottonis I. factum fit, referens WITICHINDVS SAXO (g): *Duces, inquit, adminiſtrabant; *LOTHARIORVM Dux Gifelbertus, ad cuius poteſtatem locus ille (Aquiſgranum) pertinebat, omnia procurabat, Eberhardus menſae praeerat. Hermannus Francus pincernis, Arnulphus equeſtri ordini et eligendis locandisque caſtris praeerat. Gifelbertum Lotharingiae ducem tum officio aulico, vel, vti hodie vocant, archiofficio functum eſſe, ex his*

(b) Innocent. III. Epif. Tomo I. p. 700. edit. Baluz.

(c) Adelbold. *Vit. S. Henrici Imp.* cap. XI. Ditmar. *Merſeb. lib. V. p. 369.*

(d) Wippo *in vita Conradi p. 426. ſequ.*

(e) Ditmar. *ibid.*

(f) Sigeb. *Gembl. ad ann. MCVI.* Otto Friſing. *lib. VII. cap. XII. Auctor vitae Henrici III. p. 391.*

(g) Witich. Saxo *lib. II. Annal. p. 246.*

his verbis tam perspicue adparet, vt alia probatione vix opus sit. At minus expeditum videtur, quodnam fuerit illud archiofficio? Sed salua res est. Quum enim *Archipincerna* tum fuerit Hermanus Francus, *Archidapifer* Eberardus, et cura equestris ordinis et praefectura locandorum castrorum, qua Arnulphus tum functus esse dicitur, procul dubio ad *Archimarschalli* officium pertinuerit, quemadmodum hodiernum Elector Saxoniae eam curam in comitiis et aliis imperii conuentibus, Marschallo Pappenhemio demandare solet (h): consequens sane est, vt Giselbertus tunc *Archicamerarii* splendidissimum officium, quod nunc cum Marchia nostra Brandenburgica est coniunctum, suscepit. Vidit hoc iam HERM. CONRINGIVS (i), et IO. IAC. MASCOVIUS (k), resque tam clara est, vt merito fluctus in simpulo mouere dicas BOECLERVM (l), qui Witichindi verba ita interpretatur, vt plane non loquantur de archiofficio, sed innuant tantum, Giselbertum id egisse, quod omnibus Ducibus imperii incubuerit, vt Rege aut Imperatore in prouinciam, cui quisque praeerat, veniente, de necessariis ei prospicerent. Quasi vero probabile sit, Witichindum scriptorem rerum ciuiliu non imprudentem, tam confuse scripsisse, vt priuatam illam annonae atque obsoniorum curam cum functionibus illis sollempnibus *Archipincernae*, *Archidapiferi* et *Archimarschalli* coniungere et sollempne *Archicamerarii* officium plane omittere non dubitaret? Et quasi ex eo, quod HINC MARVS (m) sub Carolingica Regum stirpe aliam istorum officiorum rationem fuisse obseruat, colligendum sit, insequenti saeculo nullam fieri potuisse mutationem. Itaque fixum firmumque maneat, Giselbertum tunc *Archicamerarii* officio functum, quamuis illud postea, ob turbas in regno illo exortas, in alios atque alios videatur translatum, donec in potentissima gente Brandenburgica fixas veluti sedes, ac stabile domicilium reperiret.

§. XIII.

Lotharingia aliquando Archiducatus.

Quae haecenus a nobis dicta sunt, ad LOTHARINGIAM in vniuersum, non speciatim ad Ducatum Lotharingiae, pertinent: proximum est, vt de huius quoque praerogatiuis quaedam differamus. Quanti momenti ille visus sit Germanis, vel inde patet, quod

(h) Wagenfeil. *de S. Rom. Imp. official. et subofficial. cap. V IIII. §. VI. pag. 91. sequ.*

(i) Conring. *de Official. Imp. §. XII.*

(k) Mascou. *de Originib. Officior. au. lic. S. R. Imperii §. XXXVIII.*

(l) Boecler. *Histor. Saec. X. p. m. 216. sequ. Tom. Diss. Acad. III.*

(m) Hincmar. *Epist. pro Instit. Carolomanni Regis §. XX. Tom. II. Opp. pag. 208.*

quod ad extinguendas turbas, quae regno isti per tantum temporis spatium, veluti pestis, incubuerant, ARCHIDUCEM illi praefecerit Otto M. Imperator, quum antea istud ἀρχιδουξα plane inauditum esset in republica Germanica. Fuit hic Lotharingiae Archidux primus, sed et postremus, Bruno, Colonienfis Archiepiscopus, Ottonis M. frater, cuius gesta fusius descripsit ROVTGERVS a LAVR. SVRIO (n) et G. G. LEIBNITIO (o) editus. Hic ergo vbi ad illam rem delabatur (p): Otto, inquit, *Imp. fratrem suum, Brunonem, Occidenti tutorem et prouisorem, et, vt ita dicam, ARCHIDUCEM, in tam periculoso tempore misit.* Ne quis vero existimet, Routgerum tantum ob potentiam Brunoni hanc dignitatem tribuere, eam sane etiam confirmat WITICHINDVS (q), qui Brunonem *Pontificis summi ac DVCIS MAGNI officia simul gessisse scribit*, et in epitaphio Colonienfi vocatur

Archos antistes, cui data Colonia sedes.

Sed et AVCTOR VITAE THEODERICI EPISCOPI (r), ei diserte tribuit titulum *Archiducis et Archiepiscopi*; id quod et SIGEBERTVS GEMBLACENSIS facit in Chronico suo: vt dubium non sit, quin *Archiducis* titulo vere sit vsus, quamuis a CONTINVATORE REGINONIS (s), LEVOLDO A NORTHOF (t), aliisque, tantum *Dux* salutetur, ab eodem autem auctore vitae THEODERICI, Episcopi Metensis, ei tribuatur *dominatus totius Lotharingiae*. Digna nimirum videbatur Lotharingia, quum in Ducatum mutaretur, vt supremo Duci nouus ac splendidior titulus daretur, non modo ob prouinciae amplitudinem, quae Reges olim aluerat, verum etiam, quia ipse Bruno Ducem anno DCCCCLVIII. in Lotharingia superiore constitueret Fridericum (u), adeoque Dux Ducis, id est, Archidux, iure dicendus videretur.

§. XIII.

Sane si amplitudo prouinciae atque opes praerogatiua aliqua possessores donant: etiam eo nomine reliquis Germaniae prouinciis facile anteferenda fuerit Lotharingia, quae quum initio Re-

*Postea in
de nati
duo Du-
carus po-
tentissimi*

Tom. II. *Heineccii Opusc. Sylloge I.* E e e e

gibus

(n) Sur. *Act. Sanct.* Tomo V. die XII. Octobr.

(o) Leibnit. *Script. Rer. Brunsv.* Tom. I. p. 273. et sequ.

(p) Routger. *in Vit. Brunon.* cap. XVII. pag. 279. edit. Leibnit.

(q) Witichind. *Saxo Annal. lib. I.* p. 638.

(r) *Vita Theodorici Episc. Metens.* cap. VII. p. 297.

(s) *Contin. Reginon.* ad an. DCCCCLIII. et DCCCCLXV.

(t) Leuold. a Northof. *in Catal. Archiep. Colon.* apud Meibom. Tom. I. *script. rer. Germ.* pag. 687.

(u) Flodoard. *in Chron.* ad ann. DCCCCLVIII.

gibus Ducibusque paruisset singulis, postea, distracta licet in varios Ducatus, Principes tamen habuit opibus viribusque nulli procerum Germaniae secundos. Nimirum ex quo Duces dare Lotharingiae placuit: vniuersae praefuerunt ab anno DCCCCXXI. *Gisbertus*, anno DCCCCXXXVIII. Rheno flumine infeliciter absorptus (x): *Henricus*, Ottonis I. Imp. frater, paucis post mensibus Bauariae Ducatu contentus esse iussus (y): *Otto*, Ricuini filius, qui anno DCCCCXXXIII. ad plures abiit (z), *Conradus* seu *Chuno*, qui focero Ottoni I. Imp. rebellis Hunnos in Lotharingiam pertraxit, postea vero facti poenitens, aduersus illos fortissime dimicans, anno DCCCCLVII. occubuit (a): ac denique Archidux, *Bruno*, de quo paullo ante diximus. Quum vero, teste tot annorum experientia, paullo difficilius in Imperii Germanici obsequio continerentur Duces, quibus in Lotharingiam vniuersam erat imperium: diuidere illam placuit. Et superior quidem, quam fere Mosella mediam interfecat, cessit *Fridrico*, cui et *Theodericus* filius, et *Fridricus* II. nepos successit. Inferiori, quae et Ripuaria dicitur, quamque Mosa et Scaldis alluunt, ab anno DCCCCLXXVII. praefuerunt *Carolus*, Ludouici, Francorum Regis ex *Gerberga* Saxonica filius (b), dein ab anno MV. *Otho*, eiusdem filius. Quo sine mascula prole defuncto, *Henricus* II. Imper. Ducatum inferiorem dedit *Godofredo*, *improli*, *Godofredi* Captiui, Comitis *Virdunensis*, filio (c), quo ipso etiam circa annum MXXIII. sine mascula prole extincto, *Gothilo* Magnus, frater, non modo in inferiorem Lotharingiam successit, verum etiam anno MXXXIII. mortuo sine liberis masculis *Fridrico*, superioris Lotharingiae Duce, et illum Ducatum *Conradi* *Salici* Imp. beneficio obtinuit (d). Sed fuit hoc illustrissimae familiae fatum, vt, quum *Gothilo* duos filios superstites haberet, *Gothofredum* *Magnum*, et *Gothilonem* *Ignauum*, hic inferiorem Lotharingiam, anno MXXXVI. amitteret (e): ille superiore ob perduellionem anno MXXXV. similiter priuaretur (f), inferiorem quidem recepturus postea (g), eamque relicturus *Godofredo* *Gibboso*, sed non

(x) *Continuator Reginon. ad ann. DCCCCXXXVIII. Ditmar. lib. II. p. 338. sequ.*

(y) *Continuat. Regin. ad annum DCCCCXXX.*

(z) *Idem ad ann. DCCCCXXXI.*

(a) *Miraeus in Not. eccles. Belg. pag.*

692.

(b) *Sigebert. in Chron. ad anni DCCCCLXXVII.*

(c) *Idem ad ann. MXII.*

(d) *Aub. Miraeus in Notit. Eccles. Belg. p. 694.*

(e) *Herm. Contraët. ad ann. MXLV.*

(f) *Miraeus ibid. p. 693.*

(g) *Idem ibid.*

non nisi ad annum MLXXVI, quo tota illa splendidissima familia defecit (h).

§. XV.

Ad LOTHARINGIAM INFERIOREM quod attinet, eius potentiam vel inde aestimes, quod paullatim in alios quamplures Ducatus distracta, omnibus suffecit, et singuli illi Ducatus Principes habuere, rerum gestarum magnitudine celeberrimos. Nimirum Gothofredis, de quibus paullo ante diximus, in Lotharingiae inferioris Ducatu successerat Gothofredus Bullonius (i), captis Hierosolymis conditoque regno Hierosolymitano celeberrimus. Huic Henricus Limburgensis Comes, anno MCI surrogatus est (k): qui quidem ob rebellionem captus, locum anno MCVI. fecit Gothofredo Barbato Brabantino (l), at Ducalem tamen dignitatem, Limburgensi domui semel partam, constanter retinuit. Sic ex vno Lotharingiae inferioris Ducatu nati sunt duo, *Limburgensis* et *Brabantinus*. Postea omnes fere Comites opulentiores illam dignitatem adfectarunt. Anno enim MCCCVIII. eam ab Henrico VII. Imp. domo Luxemburgico, facile impetrarunt *Luxemburgenses* (m), quam deinde Carolus III. eiusdem familiae Imperator anno MCCCLIII. luculento diplomate confirmavit (n). Hos anno MCCCXXXVIII. imitati sunt *Geldriae* Comites (o), anno MCCCCLVII. *Iuliacenses* (p), anno MCCCCLXXX. *Montenses*, quamuis alii tunc tantum nouo diplomate stabilitam eam dignitatem velint (q). Denique et Comites *Cluenses* in ipso concilio Constantiensi ad eandem dignitatem euecti sunt anno MCCCCXVII. (r) Atque ita Lotharingia inferior sola praeter tot opulentissimos Comitatus, in septem Ducatus paullatim distracta est, et non mediocres eos quidem, sed pinguiissimos, et reliquis, qui in Germania magna celebrantur, plerisque facile aequiparandos.

Inferior Lotharingia iterum in varios Ducatus abiit, eosque opulentissimos.

E e e e 2

§. XVI.

(h) Lamb. Schaffn. *ad an.* MLXXVI.

(i) Sigebo. Gemblac. *ad annum* MLXXXVIII.

(k) Idem *ad ann.* MCI.

(l) Idem *ad ann.* MCVI.

(m) Trithem. in *Chron. Hirsaug.* *ad ann.* MCCCVIII.

(n) *Exstat hoc apud* Meibom. *Script. Rer. Germ. Tom. III. p. 211.* Leibnit.

Cod. Iur. Gent. diplomar. Part. I. p. 207.

(o) Leibnit. *ibid. n. 78.* Pontan. *Hist. Geldr. lib. VII. p. 228.*

(p) Trithem. *Chron. Hirsaug. ad ann.* MCCLVI. Pontan. *ibid. p. 270.*

(q) Schaten. *Annal. Paderb. lib. XIII. pag. 409.*

(r) Trithem. *ib. ad an.* MCCCCXVIII.

§. XVI.

*Cur Dux
Braban-
tiae Lo-
tharin-
giae no-
men adse-
ctarit.*

Ex his duo sunt, qui Lotharingiae Ducatum titulis suis adscribere, BRABANTINVS ET LIMBURGICVS, inter quos mira intercessit aemulatio. Quum enim Dux Limburgensis Henricus, qui anno MCI. Ducatum Lotharingiae inferioris loco Godofredi Bullo-nii erat consequutus, tanti beneficii parum memor, fraena mordere et aduersus Imperatorem hostili animo esse diceretur: illi quidem in captiuitatem detruso anno MCVI. successor datus est Godofredus Brabantinus, Comes Louaniensis; sed cui idem fatum incubuit, quum, electo Lothario Rege, Conrado Sueuo, eius aemulo, sese adiunxisset. Ducatu enim spoliatus a Lothario, locum iterum fecit Valeramo, Duci Limburgensi, Henrici filio, non diutius tamen eo honore fruituro, quam quoad viueret Lotharius. Eo enim anno MCXXXVII. defuncto, Conradus Suevus, nemine obnitente, imperauit,isque pristini amoris memor Brabantino Lotharingiae inferioris Ducatum anno MCXXXVIII. restituit (s). Inde ergo lites, vtraque domo ius suum titulis testante, donec Godofredus III. anno MCLV. ducta Margaretha Limburgensi, Ducatum Lotharingiae et successionem in Limburgico sibi stipulatus, contentioni illi finem imponeret. Familia enim Limburgica extincta, solus Brabantinus Lotharingiae Ducatus titulo vsus est, donec et illa splendidissima familia deficeret.

§. XVII.

*Itemque
cur ali-
quando
ius gla-
dium in
Imperato-
rum coro-
nationi-
bus prae-
ferendi
sibi vindic-
arint?*

Nescio quo casu euenerit, vt noui isti Duces gladium praeferendi ius in solennibus Regum Germaniae curiis sibi vindicarent, quum illo officio alioquin Saxoniae Electores indubie fungantur. Sane hoc ius anno MCCCLXXVI. in Wenceslai Regis inauguratione adfectauit Wenceslaus, Lotharingiae et Brabantiae Dux, quamuis parum compertum sit, Lotharingiae, Brabantiae, an Luxemburgi Ducatui officium illud adnexum esse existimauit. At successu tum caruit illud Brabantini consilium. Quamuis enim Carolus III. Imp. neutri Principum bilem moturus, gladium tum a filio Sigismundo, decem annorum puero, praeferrere iuberet: litem tamen postea dedit secundum Saxonem, cui illud ius etiam in Aurea Bulla publica lege fuerat concessum (t). Simile ius anno MDXX. sibi adferere conatus est Dux Iuliacensis, quum Carolus V. Aquisgranum solemnem pompam intraret. Eam enim urbem sui territorii esse, sibi ius conducendi competere, caussatus, Saxo-

(s) Sigebert, Gembl. in *Chron. ad ann. MCXXXV.*

(t) Aubert. Miraeus in *Notit. eccles. Belg. p. 696. edit. Franc. Foppens. T. I.*

Saxonicum Legatum praecedere volens, primus sese in urbem recepit (u). At Saxones Caesarem ultra horae quadrantem retinuerunt, ac sic demum Caesarem Aquisgranum intrantem praecesserunt, egregio tum in ipsa arena reperto rem expediendi consilio (x). Procul dubio Brabantinum archiofficii cuiusdam, quod aliquando penes Lotharingiae Duces fuisse diximus, memoria ad hoc audendum induxit. Fortassis etiam vterque sibi perperam persuasit, in Lotharingiae regno non licere Saxoni, quod in reliqua Germania citra controuersiam liceat. Sed aliter fortassis composuissent rationes, si meminissent, et certis Principum familiis iam propria esse illa officia, et in vnum cum Germania imperium, ac veluti corpus, coaluisse Lotharingiam, adeoque nec alios in Lotharingia supremis istis officiis fungi posse, quam quibus semel illa publica lege collata sunt.

§. XVIII.

Feliciora fuere Ducatus Superioris Lotharingiae fata, qui non, *Lotharingiae Superioris seu Mosellanae praerogativa* vt inferior, in varias partes distractus disiectusque est, sed, egregia profecto virtutis praerogatiua, non modo inter innumeras temporum iniurias integer perstitit, et per damna ac per caedes ab ipso duxit opes animumque ferro, sed et maxima subinde cepit incrementa. Nec minus obseruandum, praeclara semper fuisse et etiamnum esse Ducum illorum iura, praeclaras immunitates, quas maximam partem recenset diploma Ferdinandi Regis Romanorum anno MDXXXII. Noribergae Antonio, Duci Lotharingiae, concessum, et a Carolo V. ratum habitum, quod quia LIMNAEVS (y) aliique iam ediderunt, nos iam breuitatis studio merito omitimus.

§. XVIII.

Neque iam opus est, fusius inquirere in nexum Lotharingiae *Nexus eius cum imperio et formula* cum imperio Romano Germanico. Iam alii id egerunt ea cura, vt otium nobis fecisse videantur, veluti CONRINGIVS (z), MAS-
E e e e e 3 CO-

(u) *Magn. Chron. Belg. ad ann. MCCCLXXII. p. 326. Chifflet. in commentar. Lothar. Cap. XXIII. p. 98. Limnaeus Addit. I. P. Tom. II. ad Lib. III. Cap. X. n. 28. et in Obs. ad Aur. Bull. Cap. XXII. Obs. 3. Diploma Saxonitum datum exhibet Lunig. in Reichs-Archiv. Part. spec. P. II. p. 5. sequ.*

(x) *Hart. Maurus de Coronar. Caroli V. apud Goldast. in Rational. Const. Imp. Wagenfeil. de S. Rom. Imp. summis officialib. et subofficialibus Cap. VIII. p. 50.*

(y) *Limn. Iur. Publ. Lib. V. Cap. XI. nu. 3.*

(z) *Conring. de Fin. Imp. lib. II. cap. XXVII.*

COVIVS (a), et nuper LVDEWIGIVS (b), Cancellarius Academiae Halensis. Ex Ferdinandi Regis tabulis paullo ante laudatis adparet, *feuda recognoscere Duces serenissimos ab Imperio, ipsumque Ducatum esse sub protectione, tutela et defensione imperii, illos conferte ad imperii aerarium tertia parte minus, quam vnum ex Electoribus. Cetera Ducatum Lotharingiae esse liberum et immunem, es solle das Hertzogthum Lothringen, mit seinem Anhang ein gantz frey und ingezogen Fürstenthum seyn und bleiben ewiglich, und von der Käyserl. Maj. dem König Ferdinando, auch Churfürsten. Fürsten und Ständen des H. Reichs ein une ingezogen Fürstenthum, superioritet und Principat erkannt, genennt und gehalten werden.*

§. XX.

Eius ho-
dierni ti-
tuli et in-
signia ho-
noris.

Permulta etiam sunt, quae de titulis et insignibus honoris Serenissimorum Lotharingiae Ducum possent moneri, si vel temporis, vel chartae angustiae hunc excursum ferrent. Sed quum pleraque profundius atque ex interiore historia medii aevi eruenda fuerint, veremur, ne in iustum opus tunc euasura esset dissertatio. Sufficiat de MARCHISI titulo monere, eum quidem vulgo repeti a ludis equestribus, quos torneamenta vulgo adpellitant, in quibus Dux Lotharingiae a faecialibus prouocari confueuerit tamquam *Marquis entre les trois Royaumes*: non tamen videri eam solam esse rationem tituli, quo et alii olim, veluti Flandriae Comites apud OLIV. VREDIVM (c) in diplomatibus et sigillis vsi sunt, sed quod Ducatus ille vere esset limitaneus, Franciae occidentali et Arelateni regno obiectus. Tales vero prouinciae simul Marchionatus vocabantur, eorumque possessores non modo Duces sed et *Marchiones*, vel vti iam HINC MARVS (d), ORD. VITALIS (e), RAD. DE DICETO (f) aliique a CAR. DV FRESNE (g) laudati, loquuntur, *Marchisi* audiebant, ceu a DNI PRAESIDIS FRATRE (h) recte est animaduersum. Paucis vt nos expediamus, non Marchisi ideo audiunt serenissimi Lotharingiae Duces, quia ita prouocati sunt a faecialibus ludorum equestrium, sed ita eos prouocarunt faeciales, quia erant *Marchisi*, id est, ad tuendos imperii limites vel praecipue constituti.

§. XXI.

(a) Mascou. *Diff. singulari edita Lips.* MDCCXXXVIII.

(b) Ludewig. *Singul. Iur. Publ.* pag. 670. sequ.

(c) Oliuar. *Vred. de Comit. Flandr.* Sigill. pag. 4. et 8.

(d) Hincmar *Epist. de ord. palat.* c. 30.

(e) Orderic. *Vital. lib. III.* p. 481.

(f) Rad. de Diceto p. 680.

(g) Carol. du Fresne *Glos. med. et inf. lat. sub voce Marchisus.*

(h) Heinecc. *de veter. Germ. Sigill. Part. I. cap. X. §. XVIII.* p. 123.

§. XXI.

Titulus REGIAE CELSITVDINIS tametsi praecipue Regum filiis dari consueuerit, postremis tamen saeculis non denegari consuevit Principibus, qui iure sibi regna vindicant, quamuis iniusto aliorum facto possessione exclusi. Ita Sabaudiae Duci, etiam antequam primum Siciliae, dein Sardiniae regnum acquireret, iste honor habitus est, ob ius, quod in Cyprum sibi vindicat. Digna itaque etiam videbatur Domus Lotharingica serenissima, quae eiusdem honoris ac tituli esset particeps, quum non vnus regni, inprimis vero Hierosolymitani symbola in insignibus, vel honoris, vel memoriae, vel seruandi iuris causa, praeferat. Sane ea praerogatiua merito donari Domum serenissimam, ipsi fatentur LEOPOLDI Imperatoris augustissimi codicilli, Serenissimo Duci, LEOPOLDO IOSEPHO CAROLO paullo post pacem Rysuicensem eam in rem clementissime concessi.

*Titulus
Regiae
Celsitudinis.*

§. XXII.

Latus quoque hic sese aperiret campus, maximum illum familiae Lotharingicae splendorem et praerogatiuam inde quoque natam ostensuris accuratius. Antiquitatis vel hoc ipsum est argumentum luculentissimum, quod tanta de eius originibus sunt scriptorum diuortia. Quemadmodum enim Nili caput vel ideo latuit, quod illud in remotissimis Aethiopiae arenis esset indagandum: ita maximarum ac splendidissimarum familiarum origines, quo obscuriores sunt et vulgo ignotiores, eo magis vetustate conduntur. Nobis illud videtur certissimum, Gerardum Alfatium, a quo Ducum Lotharingiae serenissimorum tota augusta familia originem capit, quique primus Lotharingiam circa annum MCXXXVIII. felicissimis auspiciis adquisiuit, Principibus sui aevi maximis esse accensendum, quum non solum tam pingua feuda nisi Principibus, qui antiquitate generis et gloria maiorum reliquis antecellerent, concedi.

*Familiae
Lotharingicae
splendor.*

§. XXIII.

Si fides habenda ACTIS MVRENSIBVS, cum ab aliis, tum nouissime ab ECCARDO (i) editis, communis fuit Habsburgiorum et Gerardi illius Alfatii origo. Ibi enim diserte legas: *Theodericus Dux Lotharingorum et Chono Comes de Rhinsfelden fratres fuerunt. Horum soror fuit Ita, Comitissa de Habsburg, reparatrix huius Murenensis coenobii. Genuit autem Theodericus GERARDVM Ducem: ille vero genuit Gerardum de Egishem, patrem Vdalrici et Stephani.*

*Ea eiu-
dem cum
Habsbur-
gica ori-
ginis.*

Quae

(i) Eccard, *Orig. Habsburgo-Austr.* pag. 203.

Quae si vera sunt, quod iam in medio relinquimus, eadem fuerit familiarum potentissimarum origo. Ab Ita enim Habsburgenses, a Gerardo Duces Lotharingiae descendunt. Alii aliter hunc felicissimarum gentium nexum ostendunt, quorum Circulos iam eo minus turbabimus, quo magis hoc ab instituti nostri ratione ablueret.

§. XXIII.

*Viriusque
gentis fe-
licitas in
vindican-
da vetere
Lotharin-
gia.*

Periucunda nihilominus ea foret disquisitionis, quam aliis relinquere cogimur. Miranda enim ita effret diui numinis prouidentia, quae vtrique augustae serenissimaque familiae vniuersam, quam late patet, Lotharingiam destinauit, et mira fatorum serie non solum concessit, sed et aliquoties restituit. Inferiorem enim imperio suo complectitur Domus augusta Austriaca; superiorem serenissima Domus Lotharingica. Nec eam fatorum legem turbare potuerunt tot saeuae procellae, quae per tot saecula vtramque prouinciam paene ad incitas redegerunt. Refloruerunt illae semper auspiciis sapientissimorum Principum, et magis magisque quotidie reflorescunt, vt dubitare non possis, quin non modo ad pristinam felicitatem adspiraturae sint, sed et illam longe superaturae.

§. XXV.

*Conclusio
disserta-
tionis,
cum voto
pro domo
potentissi-
ma con-
cepto.*

Fausta omnia ac felicia augurati sumus vtrique Domui Serenissimae. Augurio vt respondeat euentus, TE, immortalis Deus, stator felicitatis Augustae, precamur, vt serues Germaniae CAROLVM Imp., serues FRANCISCVM STEPHANVM, Ducem Lotharingiae, cuius de virtute animoque fortunae maxime capacissimo, non aliud luculentius exstare potuisset testimonium, quam quod amorem plane singularem CAROLI VI. Imp. Pii, Felicis, Augusti, Patris patriae, sibi iam inde a prima aetate conciliauit. Hoc amicitiae foedus Tu, Deus, fac sit perpetuum, et non modo vtrique genti potentissimae, sed et vniuersae, qua patet, Europae, auspiciatissimum!

O R A T I O

DE C. AQUILLIO GALLO,

IVRISCONSULTO CELEBERRIMO.

feu

EXERCITATIO XXIII.

QUOD de hodierno die, qui GALLI, Abbatis, memoriae consecratus est, non modo de plebe homines, sed ipsi factorum conditores plerique adfirmant, solere eum coelum aduehere frigidius, niues ac pruinas minori, et pigerrimae isti anni parti, qua omnia horrent, obrigescunt ac veluti axanimantur, quodammodo praeludere: id verum esse, in me ipso profecto nunc deprehendo, dum conscendendi hunc superiore locum, publiceque dicendi necessitatem mihi imponit ipsius huius diei sollemnitatis. Nam, qui olim, ita ferente occasione, nescio quo animi ardore ad dicendum inflammabar: iam hodie, aliquid verborum facturus, refrixisse in me illum dicendi impetum, extinctoque propemodum esse ingenii mei igniculos, animaduerto, adeo ut nec sententias, quibus vos oblectem, facile inueniam, et, repertis quibusdam, selectiora illa verba, illaeque orationis Veneres, quae sese mihi olim vltro offerebant, nunc se subducere plane, ac veluti refugere videantur. Vitio-ne ingrauescentis paulatim aetatis hoc accidat, ingeniumque, tepescente calore naturali, simul tepescere soleat, an ad conspectum horum fascium, quos ego ante hunc diem numquam attingi, animus quodammodo cohorrescat; pro certo vix adfirmauerim, **AUDITORES HONORATISSIMI.** Id tamen liquido scio, me nescio quo torpore cor-

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

F f f f f

rep-

reptum, exspectationi vestrae minus hodie, quam vniquam, satisfacturum. Nihil enim ex me audietis, nisi, quod quotannis fere audistis, et cui fortassis aures vestrae iamdudum non minus adfuetae sunt, quam gallicinio, quo noctis silentia rumpuntur,

Excubitorque diem cantu praenunciat ales.

Nimirum, ne nihil dixisse videar, occasionem dicendi rapiam de tempore, et antequam de decreto mihi in proximum semestre magistratu academico sententiam animi exponam, breuiter differam de GALLO, non illo quidem monachorum patre, cuius cucullum iam alii scite fatis atque operose consuerunt, (quid enim hic ad Edictum?) sed de alio plane GALLO, quem Roma tamquam oraculum quoddam coluit, cuius limina quotidie paene ante galli cantum frequentissima consulentium turba obsedit, qui denique omnibus ordinis nostri hominibus incomparabile exemplum reliquit, non modo boni ciuis atque incorrupti iudicis, sed et iurisconsulti perfectissimi. Quum autem inter veteres iuris conditores inclaruerint plures, eodem Galli cognomine insignes, veluti AELIVS GALLVS (a), Varronis ac Tullii aequalis, eorumque temporum, Macrobio (b) iudice, doctissimus, IVLIVS AQVILA, cui ipsi quoque GALLI cognomen tribuit index iurisconsultorum, codici

(a) Scripsit AELIVS GALLVS librum doctissimum de verborum, quae ad ius pertinent, significatione, ex quo vnicum in pandectis fragmentum superest, puta l. 157. ff. de verb. sign. Laudatur tamen idem liber non modo a Caio in l. 19. pr. ff. de vsur. et fruct. et Paulo in l. 77. ff. de verb. signif. sed et a Varrone de Lingua Lat. Lib. III. p. 9. et Lib. V. p. 55. Seroiuo ad Virgil. Georgic. l. v. 264. et Festo passim. Nec alius liber est, quem Caecilio Gallo tribuunt Gell. Noct. Att. XVI. 5. et Macrobius Saturnal. VI. 8. Ex C. enim Aelio facile a scribis fingi potuit primum Caelius, deinde Caecilius, ceu recte coniecerunt Ant. Augustin. de nom. propr. pand. p. 16. et Menag. in Amoenit. Iur. Ciu. Cap. XXII. qui p. 113. obseruat, Athenaeum etiam Lib. III. laudare Caecilium Tuberonem, quum tamen

Aelios, non Caecilios, fuisse Tubero-nes, inter omnes constat. Simile erroris exemplum obseruavi apud Sueton. de illustr. Grammat. Cap. II. vbi contractis praenomine et nomine Laelius vocatur, qui paulo post appellatur L. Aelius Praeconinus. Panmonium etiam illum Auitum in l. 86. ff. de acquir. vel omit. hered. scribarum errore natum ex P. Antonio Auito, iam viderunt Alciat. Parerg. iur. VII. 16. Muret. Epist. II. 6. Bynkersh. Obs. III. 7. Nec dubito, quin ex eodem errore sit Pan-tonius in l. 2. C. pro soc. et apud Gruter. Inscript. p. DCCXVIII. Alia huius generis exempla notarunt Thom. Reines. ad Inscript. Class. XVII. 73. p. 838. et Iac. Perizon. Animadu. Hist. cap. X. p. 446.

(b) Macrob. Saturnal. VI. 8.

codici pandectarum Florentino praemissus (c), et C. AQUILLIVS GALLVS, qui et formula de dolo malo, et stipulatione Aquilliana, et aliis *επιήματα* iurisprudentiam nostram reddidit locupletiorum: nos, ne forte erretis, in praesenti postremi huius vitam ac virtutes breui oratione ita percerere conabimur, vt quotquot nostrum ad pulcherrimam aequi bonique artem cogitationes nostras omniaque studia conferimus, ad persequenda pro suo quisque modulo tanti viri vestigia tanto magis omnes incitemur. Vos, HONORATISSIMI AUDITORES, dum hoc agimus, adesse animis, nobisque, nec de viro proletario, nec de rebus inutilibus aut iniucundis, differentibus, non aures modo vacuas, sed attentas etiam mentes paullisper commodate. Nos sane, quoad eius fieri poterit, operam dabimus, ne circumducta oratione vobis taedio esse, aut diem extrahendo proterue abuti patientia vestra voluisse videamur.

Vt vero inde potissimum ordiamur, vnde ipse C. AQUILLIVS GALLVS originem repetit, vestrum equidem neminem dubitaturum arbitror, quin ille et generis nobilitate, et gloria maiorum, vnus omnium maxime floruerit. Ostentabat enim gens Aquillia complures virorum non modo consularium ac praetoriorum, sed et triumphalium (d), imagines: ac praeterea iurifconsulti nostri

F f f f 2

aetas

(c) Male Angelus Politianus hunc Iulium Aquilam ob istud *Galli* cognomen cum C. Aquillio nostro confundit, quum tamen et antiquior multo sit noster, quippe qui liberam vidit rempublicam, et a gente Iulia fuerit alienissimus. Quin dubitare licet, an ymquam GALLI cognomen Iulio Aquilae haeserit. In inscriptionibus enim duorum fragmentorum, quae ex eius Responsorum libro in l. 34. ff. de administr. et peric. tut. et in l. 11. ff. de suspect. tut. superfunt, non aliter vocatur, quam Iulius Aquila. In solo indice Florentino recensentur Γάλλος Αχιλλία *Responsa*. Vnde V. C. Theod. Gronou. de Emendat. Pandect. cap. XXV. acute conicit, scribae fcordia factum esse, vt Aelius Gallus, cuius alioquin in illo indice non fit mentio, cum Iulio Aquilio in vnum vocabulum eua-

luerit, atque inde natus sit Γάλλος Αχιλλία. Suspiciari tamen malim, ex Γάλλος factum esse Γάλλος, facili errore, maxime eius, cui Gallus Aquillius notior fuerit, quam Iulius Aquila.

(d) In *Fastis Capitolinis* ad annum V. C. 266. laudatur C. Aquillius Tuscus, Cos. qui insequente anno ouans de Hernicis in urbem rediit. Anno V. C. 365. L. Aquillius Coruus, tribunus militum consulari potestate. Anno V. C. 494. C. Aquillius M. F. C. N. Consul, qui triennio post ex Asia triumphauit. Denique et M. Aquillius, non cognomine Florus, nec superioris filius, ceu Anton. Augustin. de Famil. Rom. p. 328. existimat, sed Gallus, quique per tempora vix prioris praeponos esse potuit, vt paullo post ex insigni marmore demonstrabimus. Collega is anno V. C. 652. fuit C. Marii, quinta

aetas inciderat in tempora Ciceronis, quibus nondum Graeculi, Syrophoenices, Afri, Illyrii, ciuilibus sapientiae sacris initiabantur (e), sed nobilissimi Romanorum illa, tanquam propriam possessionem, tuebantur, et *in latenti retinere*, vt Pomponius (f) ait,

quintum consulis, Siciliamque fortitus pro-
uinciam, confecto bello feruili, ouans inde rediit A. V. C. 654. In-
figne eius monumentum, quo et aliae
eius res gestae commemorantur, exstat

in agro Atinate, quod a Celso Citta-
dino accuratius descriptum, aeterno
operi inferuit Ian. Gruter. p. CL. 7.
En vero illud :

M. AQVILIVS. M. F. GALLVS. PROCOS.
VIAM. FECEI. AB. REGIO. AD. CAPVAM. ET. IN. EA. VIA.
PONTHEIS. OMNEIS. MEILIARIOS. TABELARIOSQVE.
POSEIVI. HINCE. SVNT. NOVGERIAM.
MEILIA. I. CAPVAM. XXCIII. MYRANVM. I. XX.
III. CONSENTIAM. CXXIII. VALENTIAM. C. LXXX.
AD. FRETVM. AD. STATVAM. CCXXXI. REGIVM.
CCXXXVII. SVMA. AF. CAPVAM. REGIVM.
MEILLIA. CCCXXI. ET. EIDEM. PRAETOR.
IN. SICILIA. FVGITEIVOS. ITALORVM.
CONQVEISEIVI. REDDEIDIQVE. HOMINES. DCCCCXVII.
EIDEMQVE. PRIMVS. FECEI. VI. DE. AGRO. POPLICO.
ARATORIBVS. CEDERENT. PAASTORES. FORVM.
AEDISQVE. POPLICAS. HEIC. FECEI.

(e) Factum id esse sub Imperatori-
bus, docent exempla Saluii Iuliani,
Afri, Vlpiani et Papiniani, Syrophoeni-
cum, Modestini, Dalmatiae, et aliorum
fortassis. Quam frequentes Romam con-
fluxerint Syrophoenices, quantumque
ibi arte ac dignitate valuerint, erudite
ostendit Eu. Otto in *Papinian. cap. I. §.
III. pag. 5.* Et nota iam sunt illa Ari-
stidis *Orat. in Rom. pag. 372. Tomo I.*
*Ἡρώδης δὲ ἐν μέσῳ πάντων τῶν, ἐν ᾧ
δὲ ἰδίῳ, ὅτι ἀρχὴν ἢ πρῶτος ἀξίος.*
Cunctis in medio cuncta patent, nec PE-
REGRINVS censetur, qui vel magistra-
tu, vel fide dignus est. Similis fere est
obseruatio Herodiani *Hist. VII. 7.* nec
praetermittenda, quae in hanc rem e-
rudite disseruit Ez. Spanhem. in *Orbe
Rom. Exerc. II. cap. II.* Quum itaque
demum eo prolapsa esset iurispruden-
tia, vt et plebeii eam attingerent, ve-
reque de sua iam aetate caneret Iuue-

nal. *Sat. VIII. v. 47.*

*Tamen ima plebe Quiritem
Facundum inuenies. Solet hic defendere
causas
Nobilis indocti; veniet de plebe togata;
Qui iuris nodos et legum aenigmata
soluat:*

non mireris, peregrinis etiam illam
artem patuisse, eosque hac via ad sum-
mos in rep. honores, quin ad impe-
rium ipsum esse grassatos.

(f) Ita Pompon. in l. 2. §. 35. ff. de
orig. iur. Similia sunt apud Ciceron. de
Offic. II. 19. de Orat. I. 41. pro Mu-
raen. cap. XII. Vnde elegans est ob-
seruatio Merillii *Obs. V. 23.* iuris stu-
diosos sub ingressum disciplinae sese sa-
cramento obstrinxisse. Sed dum id ex
l. 1. §. 5. ff. de extraord. cogn. probat,
facile patet, sacramentum illud prae-
cipue ad didactrum pertinuisse, non
ad silentium.

ait, *cogitabant*. Quamuis autem permulti, quos ex ea gente gestis in republica honoribus fulsisse legimus, non GALLI, qui, quum essent plebei, intra equestrem sese dignitatem continebant (g), sed vel FLORI, vel TVSCI, vel CORVI cognominati sint, quorum postremos patricia gloriatos esse origine, inter omnes constat: non tamen existimandum est illico, nouis hominibus, nulloque maiorum ornamento illustribus, accensendum esse C. Aquillium. Maiores enim et is habuerat, non modo tribunicios, quorum vnus lata lege Aquillia, cui et a se nobile ac perpetuum nomen indidit, memoriam sui cum ipsa aeternitate communicauit (h): verum etiam consulares et praetorios. Liuius certe ad annum v. c. DLXXVI. memorat L. AQUILLIVM GALLVM,

F f f f 3

Praeto-

(g) De equestri Aquillii nostri dignitate testatur Plin. *Hist. Nat. XVII. 1.* Ceterum plebeios fuisse Gallos, non patricos, vel inde patet, quod plures ex ea familia Tribuni plebis fuerint, et in his L. Aquillius P. F. L. N. Gallus, Tribunus pl. anno V. C. DLXXII. de quo Steph. Vin. Pigh. in *Annal. Rom. Tom. II. p. 330.* P. Aquillius Gallus, qui eundem magistratum gessit anno V. C. DCXVIII. laudatus a Dione Cass. *Hist. lib. XXXVIII. p. 105.* et Plutarcho in *Catone min. p. 780. Tomo II. Opp.* Contra patricii procul dubio fuere Aquillii *Tusci* et *Corui*, quos summis in rep. honoribus functos vidimus, quum illi nondum cum plebeis essent communicati. De Aquillii *Floris* dubium est, patricii an plebei fuerint, quamuis eorum denarii existant apud Fulu. Vrsin. *de famil. Rom. p. 36. edit. Car. Patini.* Mitimus iam Aquillios *Faufstos* apud Reines. *Inscr. XVI. 33.* *Aurelios* apud eundem *Class. I. 274.* *Fabios*, *Iustos*, *Orfitos*, *Priscos*, *Veiemones*, *Proculos*, *Melas*, *Valentes*, *Paterculos*, *Secundos*, *Aquillinos*, *Saturninos*, *Sabinos*, quorum passim fit mentio in lapidibus Gruterianis, quamuis horum plerique sub Caesariis, quum magna iam facta esset gentium familiarumque Romanarum confusio, vixisse videantur. Recte ergo *Ant. Augustin. de fa-*

mil. Rom. p. 328. obseruat, Aquillios, (quod in aliis quoque gentibus Romanis fieri solebat,) alios *patricos*, alios *plebeios* fuisse.

(h) De auctore huius legis incerta omnia. Ian. Vinc. Grauius *de Orig. iur. ciu. §. LX. p. 97.* eam tribuit iuriconsulto nostro, quum tamen multo ante Ciceronis tempora celeberrima fuerit, ceu docuimus *Antiqu. Rom. III. 3. 4. p. 182. edit. nouiss.* vbi et coniecturam nostram de legis auctore exposuimus, cuius nos ne nunc quidem poenitet, quum certiora ne quidem viri doctissimi dederint, veluti Balduin. *de Lege Aquil. pag. 218. sequ. et Ger. Noodt. ad Leg. Aquil. cap. 1. p. 137. Tom. 1. Opp.* Quin prior, quod mireris, nondum in scirpo quaerens: *Aquilliam*, inquit, *gentem non ignobilem Romae fuisse scio, sed quum patricia potius, quam plebeia, fuisse videatur, non videtur ad eam referendus Aquillius, huius legis lator, qui tribunus plebis fuit.* Notus est noster C. Aquillius Gallus, *iuricons.* eiusque et pater, qui *Cof. fuit anno urbis DCLII. et auus, qui fuit Cof. anno DCXXIII. sed ex alia gente Aquillia fuit is, de quo nunc quaerimus.* Quasi vero non vna eademque gens patricias plebeiasque habere potuerit familias.

Praetorem (i) qui Siciliam fortitus, eam prouinciam difficillimo tempore quietam dictoque audientem habuit. Et hic quidem pater iurifconfulti nostri fuerit, si acu rem tetigisset VAL. GVIL. FORSTERVS (k). At vero in eo quoque, ficuti in plerisque aliis, ratio fugit bonum Forsterum, quo neminem vnquam finiftrioribus auspiciis ad hoc studiorum genus animum adpuliffe, arbitramur (l). Multo profecto verofimilius est, quod coniecit IOANNES BERTRANDVS (m), Aquillium nostrum patre vsum esse M. AQUILLIO GALLO, Cos. quem facti Capitolini anno v. c. DCLII. Procos. de seruis fugitiuis ouantem, ex Sicilia rediiffe perhibent? quandoquidem huic diuinationi et ratio temporum, et Galli cognomen, quod ipse sibi in marmoribus tribuit, omnino suffragantur. Sed quid tandem attinet, plura eam in rem dicere, et in splendidos Aquillii nostri natales inquirere operofius? Egregium profecto est atque honorificum, dispositas per atria fumofas maiorum imagines numerare: sed iis demum, qui virtute sua rebusque praeclare gestis nouum illis splendorem circumfundunt, non istis, qui descilcentes a maiorum virtutibus, se ipsos veluti ordine ac tribu mouent, tamquam illa nascendi forte illisque generis sui proauctoribus indigniffimos. Non ficuti gemmis a loco, vbi natae sunt, ita hominibus pretium a solis incunabulis accedit. Virtus est, quae nobilitatem absoluit, ac perficit. Hunc ei splendorem, hanc veluti polituram accedere oportet, vt ne generis antiquitas oneri potius fit, quam honori atque ornamento. Ipsa gens Aquillia, ex qua noster prodiit, tristitia eius rei vidit exempla (n). Quae enim tam laetum virorum maximorum prouentum

(i) Liu. XXXXI. 18. et 19.

(k) Forster. *Hist. iur.* II. 34. Sed recte Rupert. ad *Enchirid.* Pompon. III. 8. p. 394. Aquillii Galli genus non recens in rep. L. enim Aquillium Gallum Praetorem inuenimus apud Liuum in an. V. C. DLXXXVII. quem Forsterus vel patrem vel auum putat C. Aquillii Galli, Icti nostri. Nos ob temporis rationem vix auum fuisse credimus, multo minus patrem. Noster enim cum Cicerone Praetor factus A. V. DCLXXXVII. vt patet ex Cluentiana, illo ipso anno habita.

(l) Obseruarunt hoc iam pridem viri doctiffimi. Plagii hominem accusat

Rittersh. ad *Leg. XII. Tab. cap. VI.* p. 14. Eiusdem oscitationem et ἀριστογνώσιαν grauiter redarguunt Rupert. ad *Enchirid.* Pomp. pag. 301. Struu. proleg. *Hist. iur.* §. XXII. p. 44. Eu. Otto in praefat. Tomi III. 1. *Thefaur. Iur.* p. XVII. sequ.

(m) Bertrand. de *Iuris perit.* II. 9. p. 184.

(n) M. Aquillium IIII. virum vel II. virum potius sacris faciundis a Tarquinio Rege insui culleo iustum ob eulgatas sortes Sibyllinas, tradit Dionys. Halicarn. IIII. p. 260. Ἀκύλιον enim ibi legendum esse pro Ἀτύλιον, iam dudum

ventum dedit, eadem et quaedam dedecora nominis sui produxit, Aquillios nempe, illa nascendi felicitate indignissimos, qui sacrilegii insidiarumque patriae nefarie fructarum poenas gravissimas non sine ignominia dederunt. Noster, ne plus maioribus, quam ipsi maiores, debere videretur, adhuc dum adulescens ad praeclara quaevis maiorum exempla se totum composuit (o): quumque non ignoraret, artes ciuiles ac forenses plurimum in ciuitate et laudis et gratiae habere, et iurisprudentiam in primis adolescentibus Romanis, ad maiora nitentibus, decus ac robur esse, huic potissimum arti indolem viuidissimam adplicuit, imbutusque litteris, quibus illa aetas ad humanitatem institui solet, (p) totum se Q. Mucio Scaeuolae, Pontifici maximo, formandum dedit, viro, vt Ciceronis (q) verbis vtamur, omnium et disciplina iuris eruditissimo, et ingenio prudentiaque acutissimo, et oratione maxime limato atque subtili, iurisperitorum eloquentissimo, eloquentium iurisperitissimo. (r) Videbatur id sane Mucis quasi a natura

natura

dudum viri docti obseruarunt. Idem Dionys. lib. V. p. 283. seq. nec non Livius II. 4. et Plutarch. in Poplic. p. 98. describunt supplicium, quod Brutus primus Cos. ab Aquilliis adolescentibus sumisit, qui cum Vitelliis ipsisque Bruti filijs de reducendo Tarquinio consilia inierant, a Vindicio, Vitelliorum seruo, proditi, de quo in l. 2. §. 24. ff. de orig. iur.

(o) An vero et in excolenda iurisprudentia maiorum habuit exempla? Non dubito, quamuis hic taceant scriptores veteres. Commune enim hoc erat adolescentulorum reip. destinatorum studium. Equidem noui ICTi, Aquillii Flori, notitiam sibi eruisse ex vetusto lapide visus est Fulio. Vrsin. in Not. ad Ciceron. Philipp. II. Sed lapis, quem integrum dedit Gruter. Inscr. p. DCLII. 6. ita se habet:

L. AQVILLIVS.
IVRECONSVLTI. L.
GEMELLVS.
SEXTIA O. L. FLORA.
L. AQVILLIVS. L. L.
RVFIO.

Nullus ergo hic L. Aquillius Florus, ICTus, sed L. Aquillius Gemellus, iurisconsulti nostri libertus, ceu et Rupertus obseruauit ad Enchirid. Pompon. p. 356. et ad Valer. Max. p. 476.

(p) Eloquentiae ceterisque artibus liberalibus operam dedisse C. Aquillum, Io. Bertrand. de Iurispr. II. 9. probat ex Ciceron. Brut. cap. XXXXII. vbi de Ser. Sulpicio: Sed adiunxit etiam, inquit, Ser. Sulpicius et literarum scientiam et loquendi elegantiam, quae ex scriptis eius, quorum similia nulla sunt, facillime perspicitur. Quumque DICENDI causa duobus peritissimis operam dedisset, L. Lucilio Balbo et C. Aquillio Gallo: &c. Sed in omnibus codicibus pro dicendi causa legitur discendi causa, et ex consequentibus facile patet, Sulpicium duos viros istos non eloquentiae, sed iurisprudentiae causa audiuisse. Verumtamen ne opus quidem est vlllo testimonio, quum veteres omnes eloquentiae studia cum iurisprudentia coniunxissent, satis constet.

(q) Cicer. de Orat. I. 39.

(r) Non modo loco citato hoc e-

lo-

natura datum, ut iuris scientia praecellerent omnibus, illudque familiae suae decus, tamquam proprium ac gentile bonum, diuissime tuerentur (s). Nescio tamen, an non Mucios ipsos longe superarit Q. ille Mucius, pontifex maximus, iuris ciuilibus intelligentia atque omni iurisprudendiae genere praestantissimus, cuius ianua ac vestibulum maxima quotidie frequentia ciuium summorumque hominum celebrabatur. Hunc itaque potissimum Aquillius duce[m] sibi ad interiorem iurisprudendiam elegerat: hunc non quidem ex cathedra iura interpretantem, sed inter respondendum studiosos admittentem (t), sectabatur vnice: ab huius latere, quoad liceret, sibi numquam discedendum putabat. Cuius quidem

logium Mucio tribuit Cicero, sed et in *Bruto* cap. XXXVIII. At Pomponius in l. 2. §. 40. ff. de orig. iur. Licinium Crassum, Mucii fratrem, a Cicerone hoc elogio ornatum, ait. Hinc Criticorum turbae, quibusdam postrema verba plane expungentibus, aliis eadem loco mouentibus, quasi ad sequentem paragraphum pertinentia. Vid. Rupert. ad Pompon. *Enchirid.* pag. 383. sequ. Sed nos quidem nihil mutamus. Idem enim Cicero, qui hoc e-

logio ornat Mucium, *ICtorum disertissimum* vocasse etiam potuit P. Licinium Mucianum in libris, qui inter ciderunt, at visi sunt Pomponio, uti recte vidit V. A. Corn. van Bynkersh. in *praetermiss.* pag. 69. seq.

(s) Quatuor ex Mucia gente celebrantur iurisconsulti doctissimi, quorum stemma iam dedit Rupert. ad Pompon. *Enchirid.* pag. 389. Ex eo sequentia excerpta iuuat:

Q. Mucius, Q. F. P. N. Scaeuola Praetor A. V. DLXX. Liu. XXXX. 44. Cof. anno V. C. DLXXVIII.

P. Mucius Q. F. P. N. Scaeuola, Praetor A. V. DLXXIII. Liu. XXXX 44. Cof. A. V. DLXXVIII. eodem anno triumphans de Liguribus.

Q. Mucius, Q. F. Q. N. Scaeuola, Augur, Cof. anno V. C. DCXXXVI. *legum clarissimus ac disertissimus vates.* Val. Max. VIII. 12.

P. Mucius, P. F. Q. N. Scaeuola, Pontifex maximus, qui *ius ciuile* cum Manlio et Bruto *fundasse* dicitur in l. 2. §. 39. de *Orig. iur.*

P. Licinius Mucianus, P. Pontificis frater naturalis, sed adoptatus a P. Licinio Crasso, Cof. anno V. C. DLXXVIII. iuris peritorum disertissimus. l. 2. §. 40. ff. de orig. iur.

Q. Mucius, P. F. P. N. Scaeuola, Pontifex Max. *ICtorum* sua aetate celeberrimus, et C. Aquillii nostri praeceptor, de quo in l. 2. §. 41. ff. *eod.*

(t) Quamuis enim viri nobiles eo tempore se nemini ad docendum darent: respondendo tamen consulenti-

bus studiosos audiendi docebant, teste Cic. in *Brut.* cap. LXXXVIII. et in *Orat.* cap. XXXXI. Et hinc est, quod teste

M.

dem industriae suae quantum ille fructum per omnem vitam ceperit, vel id argumento est, quod quum ad eundem Scaeuolam et alii erectissimae indolis iuuenes discendi causa confluerent, veluti L. Lucillius Balbus, Sex. Papius, C. Iuuentius, ipsique, quos primo loco nominari oportebat, M. Tullius Cicero, et T. Pomponius Atticus (u), hisce tamen condiscipulis omnibus, iuris peritia saltem, longe antecellere visus sit Aquillius, quem et Pomponius (x), inter Mucii auditores praecipuae auctoritatis fuisse, testatur. Tanto scilicet studio, tantaque animi contentione olim iurisprudentiam addiscebant adolescentes nobilissimi ac reipublicae destinati, quum in illa legum paucitate plana omnia, ac dilucida essent. Hodie, quando euerfa reipublicae Romanae facie, auctoque in immensum aliarum super alias coaceruatarum legum cumulo, pleraque caligine densissima obruta, ac veluti sepulta iacent, nemo fere est, qui seuera lege proficere cupiat, nemo, qui se ad virorum doctiorum exempla componat: sed vt quisque prima artis elementa vel ab alio explicari audiuit, vel domi, temporis fallendi causa, perfunctorie aliquando lustrauit, ita extemplo sibi ipso Mucio videbitur peritior, neque dubitabit fortasse, si quis ipsi stomachum mouerit, intra triduum iurisconsultum profiteri. Ast hanc quidem Camarinam iam non mouebo, AVDITORES HONORATISSIMI. Redeo potius ad Aquillium nostrum, qui a principe aetatis suae iurisconsulto ita perdidit.

Tom. II. *Heineccii Opusc. Sylloge I.* Ggggg cerat

M. Seneca *Controu. VIII.* ICtorum discipuli contumeliae causa a deridentibus vocati sint AVDITORES, deinde autem in usu verbum esse coeperit, et promiscue poni pro discipulo auditor. Hoc enim sensu auditores Mucii Balbi, Galli, Cornelii Maximi Sabini in l. 2. ff. de orig. iur. Seruii in l. 6. ff. de dot. praeleg. pro discipulis dici, eleganter obseruauit Iac. Cuiac. *Obs. XXVII.* 4.

(u) Hos C. Aquillii auditores, praeterquam Ciceronem et Atticum, recenset Pomponius l. 2. §. 42. ff. de orig. iur. Verum et hos addendos esse, certissimum est. Audiuerat Cicero primum Q. Mucium Saeuolam, Augurem, vt ipse narrat in *Bruto cap. LXXXVIII.* Postea eo mortuo ad Q. Mucium Saeuolam, pontificem max. se contulit, condiscipulumque ibi habuit T. Pom-

ponium Atticum, ceu hic ipse testatur apud Ciceron. de *Legib. I.* 4. Conferri meretur Franc. Fabric. in *Histor. Ciceron. ad ann. V. C. DCLXV.*

(x) d. l. 2. §. 42. ff. de orig. iur. Nec parcius Aquillium laudant auctores alii. Cicero enim pro *Caecina cap. XXII.* eum vocat hominem prudentem et modestum: in *Bruto cap. XXXXII.* hominem acutum et exercitatum. Nec minore elogio eum prosequitur Valer. Max. *VIII.* 2. 2. qui eum adpellat *virum maximae auctoritatis, et scientia iuris excellentem.* Quanto vero hoc condiscipulo minor M. Tullius Cicero? quem, quantumuis de iurisperitia sua gloriantem, parum in ea arte praestitisse, luculenter demonstrat V. A. Corn. van Bynkersh. in *Praetermiss. p. 83. sequ.*

cerat iurisprudentiam, vt ipse paullo post princeps iurisconsultorum, consentiente omnium iudicio, haberetur, et, siue de iure responderet clientibus, siue de arte nouis inuentis locupletanda illustrandaque cogitaret, siue praeesset iudiciis caussasque cognosceret, siue denique docendo scribendoque bene de posteris mereri vellet, non modo ceteros omnes, verum etiam se ipsum, quodammodo superare videretur. Respondendo de iure tantam consequutus erat celebritatem, vt eius domus, quam, teste PLINIO (y), in colle Viminali omnium pulcherrimam habuit, veluti totius oraculum esset ciuitatis. A quonam enim ciues rerum suarum incerti sibi consilium libentius petiissent, quam ab eo viro, cuius prudentiam, vt CICERO ait, populus Romanus in cavendo, non in decipiendo, perspexerat? qui iuris ciuili rationem numquam ab aequitate seiunxerat? qui tot annos ingenium, laborem, fidem suam populo Romano promptam expositamque praeauerat? qui ita iustus et bonus vir erat, vt natura, non disciplina, consultus esse videretur, ita peritus ac prudens, vt ex iure ciuili, non scientia solum quaedam, verum etiam bonitas, nata videretur? cuius denique tantum erat ingenium, ita prompta fides, vt, quidquid inde haurires, purum liquidumque haurire te sentires (z)? Erant eo tempore, qui parum regerent iurisprudentiae artisque oratoriae fines, ac proinde saepenumero oratores inauspicato consulere, quos iurisperitum aliquem adire oportuisset. Vtriusque officia primus Aquillius noster prudentissime secreuit. Quoties enim aliquem non de iure ambiguo, eiusque ad factum adplicatione, sed de facto ipso consulentem audiebat: *Nihil, inquebat, hoc ad ius; ad Ciceronem.* (a) Accedit, quod quum L. Lucillius Balbus, ad quem tunc similiter magnus hominum concursus fiebat, in respondendo esset paullo tardior, nec vllum consilium, nisi diu multumque secum agitata expensumque depromeret, Iouique Hammoni, qui non nisi diuturno

(y) Plin. *Hist. Nat.* XVII. 1. *Domus Crasso magnifica, sed aliquanto praestantior in eodem palatino Q. Catuli, qui Cimbro cum C. Mario fudit. Multo vero pulcherrima consensu omnium aetate ea in colle Viminali C. Aquillii, equitis Romani, clarioris illa etiam, quam iuris scientia, cum tamen obiecta Crasso sua est. De eadem Aquillii domo splendidissima videndus P. Victor de orbis*

Romae regionibus et locis Reg. V.

(z) Cic. *pro A. Caecina* cap. XXVII.

(a) Cic. *Topic. ad Trebat.* cap. XII. *Admonet autem hic locus, ut quaeratur, quid ante rem, quid cum re, quid post rem eueniret? Nihil hoc ad ius: ad Ciceronem, inquebat Gallus noster, si quis ad eum tale quid retulerat, vt de facto quaereretur.*

diuturno clamore inconditoque matronarum carmine prouocatus, oracula fortisque nutu edebat, similis quodammodo videretur: Aquillio nostro sese omnia tam facile ac veluti sua sponte offerrent (b), vt ex tripode et cortina loqui, et tunc etiam, quando in arena capiendum esset consilium, omnia diu multumque seculum expendisse crederetur. Non solum autem consulentibus singulis assidue sese dabat Aquillius, sed et nihil faciebat reliqui, vt iurisprudentiam permultis rebus, a se subtiliter et praeclare inuentis, redderet locupletiolem. Est quaedam huius pulcherrimae scientiae pars praestantissima, quam HEUREMATICEN veteres adpellabant, quae remedia expromit, quibus vel nimius iuris ciuilis rigor ad aequitatem naturalem inflectitur, efficiturque, ne summum ius in summam iniuriam euadat, vel in agendis contrahendisque rebus aliorum subterfugia ac fraudes prudenter caueantur. (c) Quum enim ad circumueniendos alios tam ingeniosa plerumque sit hominum improbitas, vt, qui cauet, ne decipiatur, etiam vix caueat, dum cauet, et cauisse sibi ratus, ipse saepe cautor captum se sentiat, ac praeterea satius sit omnino, ab initio ius factum tectum seruare, quam vulnerata caussa quaerere remedium: illa cauendi facultas adeo non abesse posse a iurisconsulti persona videbatur, vt CICERO (d), in ea potissimum eius prudentiam elucere, existimaret. Cui et PLAVTVS (e) suffragatus:

G g g g g 2

Hic

(b) Cic. in Bruto cap. XXXVII. Quum Ser. Sulpicius discendi caussa duobus peritissimis operam dedisset, L. Lucillio Balbo et C. Aquillio Gallo: Galli, hominis acuti et exercitati promptam in agendo et in respondendo celeritatem subtilitate diligentiaque superauit; Balbi, docti hominis, in vtraque re consideratam tarditatem vicit expediendis consiendisque rebus. Sic et habet, quae vtriusque eorum habuit, et expleuit, quod vtriusque defuit.

(c) Heurematicae iurisprudentiae id vnicum officium tribuit V. A. Henr. Brenkmannus Diatrib. de Euremat. cap. I. §. III. p. 9. quod nimium iuris ciuilis rigorem ad aequitatem naturalem inflectat: sed addendum esse et alterum; nempe quod aliorum fraudes detegat; patet ex loco Ciceronis pro Muraena. cap. XII. Tu caues, ne tui consulto-

res; ille, ne vrbes et castra CAPIANTVR. Vbi sane cauere, ne quis capiat, non est iuris rigorem inuentis verborum fraudibus ad aequitatem inflectere et reducere, sed consulentes tutos ab aliorum fraudibus praestare.

(d) Hinc iurisconsultorum esse CAVERE, in eoque praecipuum fere eorum officium consistere, vbique prope innuit Cicero, veluti de Offic. I. 19. de Orat. I. 48. pro Muraena cap. VIII. Elegans in primis est adlusio in epistolis ad Familiar. VII. 6. vbi Trebatium, in Gallia stipendia merentem, iubet cauere ab essedariis, dum ceteris cauere dixerit. Ouid. de arte am. v. 83.

Illo saepe loco capitur consultus amore:
Quique aliis CAUIT, non cauet ipse
sibi.

(e) Plaut. in Epid. Act. II. scen. II. v. 107.

Hic poterit, inquit, CAVERE recte, iura qui et leges tenet.

Hanc itaque vtilissimam saluberrimamque iurisprudentiae partem sibi in primis perpoliendam sumserat C. Aquilius, idque eo felicius perficiebat, quo celeriore esset ad inveniendum, quod e re esset, ingenio. Ea sane ingenii vbertas nobis peperit stipulationem Aquillianam, cuius ope per acceptilationem, ceteroquin ad solas verborum obligationes pertinentem, reliquas etiam obligationes omnes ipso iure solui posse, docuit (f): formulam atque actionem de dolo malo, omnis fraudis euerriculum (g): postumos Aquillianos, id est, formulam; nepotes postumos heredes instituendi substituendique (h): ius de postumis ad patrum hereditatem admittendis (i): ius illud accrescendi, quo heres, ex parte scriptus, in solidum fit heres (k), et quae sunt eiusdem generis alia. Huiusmodi enim permulta excogitavit atque nostrae adstruxit Aquilius, eo omnia referens, ut beneficia iuris cum quam plurimis communicarentur, eaque, quae molestiora viderentur, oneri essent quam paucissimis. Ad quem eundem finem et definitiones ac decisiones pleraeque, quae Aquillio nostro in iure tribuuntur, comparatae sunt, veluti, quae ille de litoribus, de seruitute oneris ferendi, de dolo malo, de ruti caesis, ac de interpretatione denique legatorum, similibusque negotiis, tradidit (l), quaeque tanto impuden-

(f) Quum nihil tam naturale sit, quam eodem modo quidque dissolui, quo colligatum est, adeoque verborum tantum obligationes verbis tolli possint: l. 35. ff. de reg. iur. sequebatur, ut acceptilatio ad solos contractus verbales pertineat. l. 8. §. 3. ff. de acceptilat. At Aquilius Gallus modum reperit, quo quaecumque obligatio, ex quacumque causa orta, novando primum in stipulationem deduci, ac deinde acceptilationem solui posset. Formulam habemus §. 2. Inst. quib. mod. toll. oblig. et l. 18. §. 1. ff. de acceptil. quam post Barn. Briffon. de Solut. et liberat. nos quoque illustravimus in Antiqu. Rom. lib. III. tit. XXX. §. XII.

(g) Cic. de Natur. Deor. III. 30. et de Offic. III. 13. Formulam habemus l. 1. §. 1. ff. de dolo mal.

(h) Hanc quoque formulam habemus in lege damnata Gallus 29. pr. ff. de liber. et post. hered. Eodem exem-

plo excogitatae formulae de postumis Velleianis, l. 29. §. 12. 13. 14. ff. eod. Julianis, l. 29. §. 15. ff. eod. et Cornelianis in l. 15. ff. de iniust. rupt. irrit. fact. test. nisi forte antiquior sit horum origo, quam Aquillianorum.

(i) L. 127. ff. de legat. 1.

(k) L. 74. ff. de hered. instit.

(l) Huc pertinet definitio litorum apud Cic. in Topic. cap. VII. et Quintilian. Inst. Orat. V. ult. nec non definitio doli mali apud Cicer. de Offic. III. 14. immo et variae decisiones de ruti caesis, in l. 17. §. 6. de act. emi. de seruitute oneris ferendi in l. 6. ff. si seru. vind. de interpretatione legatorum in l. 30. ff. de legat. 1. l. 77. ff. de verb. oblig. l. 29. §. 1. ff. de legat. 3. l. 32. §. 1. ff. de aur. arg. mund. ornam. l. 39. ff. de statu liber. denique de aedibus incendiis defendendis causa interdictis in l. 7. §. 4. ff. quod vi aut clam.

prudētius a quibusdam reprehēduntur, quanto minus illi cēsores, vitio et sine suffragio populi creati, ad haec sublimiora vīquam adspirarunt. Vīnam vero Aquilius noster, vt vt a veri Numinis cognitione alienus, in ruborem daret rabulas quosdam, Christiano nomine impudenter sese iactantes, qui illam cauēdi solertiam non in quodam ingenii acumine, sed in astutia ac caliditate, positam esse arbitrantur: qui IOANNEM quemdam DE DEO, vel LVDVICVM ROMANVM, vel BARTHOLOMAEVVM CAEPOLLAM (m) imitati, cautelas, quas vocant, comminiscuntur, quibus et prudentissimi decipiantur: qui denique dolos non dolos putant, nisi astu colantur, ac proinde tum demum sibi videntur quam maxime acuti, si fraudes fraudibus, malefacta malefactis tēxerint, ne perpluant scilicet. O miserum vero ac detestabile cautionum genus, aduersus quod bono viro nouis opus sit cautionibus! O artem pudendam ac turpissimam, quam, vt false ait TAUBMANNVS (n), *sibi hodie praeripiunt exleges quaedam belluae, ac iuris stulti, qui iurisconsultorum titulo fastidiunt, et cauillant, dum cauere nesciunt.* Quanto vero hisce Christianis scilicet iurisconsultis religiosior Aquilius noster, cuius prudentiam populus Romanus in cauendo, non in decipiendo, perspexerat? qui praeclarum, quod nactus fuerat, ingenium, non in id sibi datum existimabat, vt circumueniret alios, sed ne alii circumuenirentur? qui denique nihil faciebat reliqui, vt hominum improbitati, quoad eius fieri posset, neruos omnes incideret? In tam numerosa viri prudentissimi laude nescio, an haec postremo loco ponenda sit, quod et in iudicando sui fuerit simillimus, et nec prius quidquam habuerit, nec antiquius, quam vt cum nefariorum hominum malitia nobilissimum ac perpetuum bellum gereret. Erat tum tempus, AUDITORES HONORATISSIMI, quum nondum iudiciis praeficerentur, nisi qui boni viri essent, speciminaque virtutis edidissent luculentissima. Eoque fiebat, vt non mo-

G g g g g 3

do

(m) Plures eiusmodi cautelarum, vt vocant, scriptores exstant, veluti praeter tres illos supra recensitos Io. Dilectus Gualdenfis, Thomas Ferratius, M. Ant. Blondus, de quibus Io. Wolphg. Freymon. in *Indice Aucto- fol. m. 122.* Quamuis vero horum operam magni semper fecerint rabulae, quibus ynice ob oculos est illud Vir-

gilli Aeneid. II. v. 390:

*Dolus an virtus, quis in hoste re-
quirat?*

quam improbae tamen pleraeque illae cautiones sint, exemplis ostenderunt Stryk. *Caut. Contr. I. t. 8.* et Schilter. *Exerc. XV. 31. sequ.*

(n) Taubmann, ad *Plaut. Epidic. II. 2. v. 107.*

do in iure nostro (o) iudices veluti proprio nomine boni viri adpellentur, sed et parentes olim, liberis praecepta virtutis atque officii tradituri, exempla ex ornatissimo illo iudicum ordine potissimum fumerent, veluti Horatii poëtae (p) pater, qui quoties ad verae laudis studium excitabat filium,

---- *sue iubebat,*

Vt faceret quid; habes auctorem, quo facias hoc,

Vnum ex iudicibus selectis obiiciebat.

Talem prisci exempli atque exploratae sanctitatis iudicem iure dixerimus C. AQUILLIUM nostrum, cuius nec ingenio flexanimis oratorum eloquentia tenebras obiicere, nec religionem vel gratia vel odium peruertere umquam potuit (q). Eo causam cognoscente, adeo expauescebat improbitas, adeo erigebatur oppressa innocentia, ut CICERO (r), qui tum primum P. Quinctii patrocinium susceperat (s): cum non dubitarit his verbis compellere: *Quod si tu index nullo praesidio fuisse videre contra vim et gratiam solitudini atque inopiae: si apud hoc consilium ex opibus, non ex veritate, causa pendetur: nihil est iam sanctum et sincerum in ciuitate, nihil, quod humilitatem cuiusquam grauitas*
et

(o) L. 137. §. 2. ff. de verb. oblig. Et magis est, ut totam eam rem ad iudicem, id est, VIRVM BONVM, remittamus. Horat. Epist. I. 16. v. 40. sequ.

VIR BONVS est quis?

Qui consulta patrum, qui leges iuraque seruat:

Quo multae magnaeque secantur iudice causae.

(p) Horat. Sermon. I. 4. v. 123.

(q) Sane inter aequissima iudicia et Aquillianum refert Valer. Max. VIII. 2. 2. Notum suis temporibus iudicium commemoravi: sed nec quod relaturus quidem sum, obliteratum est silentio. C. Visellius Varro, graui morbo correptus, trecenta millia nummum ab Otacilia Latrensi, cum qua commercium libidinis habuerat, expensa ferri sibi passus est, eo consilio, ut si deceisset, ab heredibus eam summam peteret, quam legati genus esse voluit, libidinosam liberalitatem debiti nomine colorando. Euasit deinde Vi-

sellius ex illa tempestate aduersus vota Otaciliae. Quae offensa, quod spem praedae sua morte non maturasset, ex amica obsequenti subito districtam foeneratricem agere coepit, numos petendo, quos, ut fronte inuerecunda, ita inani stipulatione captauerat. De qua re C. Aquillius, vir magnae auctoritatis et scientia iuris civilis excellens, index adiectus, adhibitis in consilium principibus ciuitatis, prudentia et religione sua mulierem repulit. Quod si eadem formula et Varro damnari et aduersaria potuisset, eius quoque non dubito quin turpem et inconcessum errorem libenter castigaturus fuerit. Nunc priuatae actionis calumniam ipse compefcuit, adulterii crimen publicae quaestioni vindicandum reliquit.

(r) Cicero pro P. Quinct. cap. 1.

(s) Gell. Noct. Att. XV. 28. Euseb. in Chron. n. 1930.

et virtus iudicis consoletur. Certe aut apud te, et eos, qui tibi adsunt, veritas valebit: aut ex hoc loco repulsa vi et gratia, locum, ubi consistat, reperire non poterit. Denique et docendo scribendoque non minorem sibi laudem, quam causas cognoscendo, peperit iurisconsultus noster, qui, ut ad utrumque laborem eo expeditior esset, subinde siue in Cercinam, insulam, Africae littori vicinam, siue, quod magis crediderim, Caecinam, Hetruriae oppidum, secessit, ibique et studiosos audiendi admisit, et libris scribendis totum se dedit (t). Erat ille mos nostri ordinis hominibus, ut forensia negotia otio litterario dispungerent, et aliquam anni partem vel ruri, vel in alio quodam secessu, ita transigerent, ut vere dicere possent, numquam se minus otiosos esse, quam dum otiosi viderentur. Ita sane Antifilius Labeo annum partitus, sex mensibus Romae cum studiosis fuisse, sex mensibus secessisse, scribendisque libris, quorum cccc volumina reliquit, dedisse operam fertur (u). Ita et Aquilius, temporis aliquantulum negotiis forensibus molestoque respondendi labori suffuratus, in amoeniore illo qualicumque secessu sibi et Musis vixit, docendoque et scribendo seuit arbores, futuris demum saeculis profuturas. Equidem, qui ex eius domo doctiores prodierint, nec a Pomponio, nec a veterum alio quoquam memoriae proditum est, nisi quod ille vnum laudat, sed πολλῶν ἀντάξιον ἄλλων, SER. SVLPICIVM (x). Nam etiamsi non aliud formasset ingenium, quam iurisconsulti illius incomparabilis, qui obiurgatione Q. Mucii a puluere et radio excitatus, iam aetate prouectior, ad iurisprudentiae studium sese contulerat (y): exegisse profecto monumentum aere perennius, sibi que viuo viuam ac spirantem veluti statuam dedicasse videretur. Hunc enim Sul-

picium

(t) Ait Pomponius in l. 2. §. 43. ff. de orig. iur. institutus est Ser. Sulpicius a Balbo Lucillio, instructus autem maxime a Gallo Aquillio, qui fuit Cercinae. Itaque libri complures eius exstant Cercinae confecti. Sed quum parum amoenam sit haec insula, et aestu procul dubio per omnes anni partes ferbuerit haut mediocri: vix credibile est, eam insulam, ab Italia satis remotam, aliis amoenioribus ac magis vicinis locis praetulisse Aquillium. Hinc Vdalricus Zasius ad h. l. legit Sicione, Murenus

vero et Corasius Cecinae, quos sequitur Rupert. p. 406. quod constat, in Hetruria et Campania clarissimorum virorum secessus fuisse.

(u) Idem Pompon. l. 2. §. 47. ff. de orig. iur.

(x) Pomponius d. l. 2. §. 43. ff. de orig. iur.

(y) De obiurgatione quoque illa Q. Mucii idem Pomponius d. l. 2. §. 43. ff. eod. vbi, quae dici poterant, exhaust V. C. Euer. Otto. in oratione de Ser. Sulpicio, Vltraiecti habita.

picium vnum id, quod in arte nostra summum est, adsequutum, vel inde patet, quod Cicero (z), *iuris ciuiliis magnum usum et apud Scaeuolam, et apud alios, artem in hoc vno fuisse*, testetur. Est tamen, in quo animi fortassis nimis grati impetu malam gratiam praeceptoris retulit discipulus, alioquin laudatissimus. Auctorem enim habemus Pomponium (a), eum plerasque sententias ex Aquillii libris in suos transfuisse, eoque effecisse, vt illius scripta nec aetatem ferrent, et iam tum non adeo inter hominum manus versarentur. Id quod non alia de causa procul dubio contigit, quam quod Sulpicius, eloquentia praeceptore superior, aliena illa quodam veluti orationis flore conuestiret, eaque sermonis elegantia, tamquam esca quadam, plures lectores alliceret, quam Aquillius. Quare non mirum profecto cuiquam videbitur, ex tot eius libris, non modo a praestantissimis Ictis, sed et a DIONYSIO HALICARNASSEO, passim laudatis (b), ne fragmentum quidem vllum in vniuerso pandectarum opere superesse. Quae adhuc diximus de C. Aquillio, AUDITORES HONORATISSIMI, ea ad priuatam illius vitam pertinent: proximum est, vt, quantus in republica fuerit, ostendamus. Solebant iuuenes Romani, posito tirocinio forensi, factisque primis veluti stipendiis, capeffere rempublicam, honoresque petere eo ordine, quem leges annales similesque finiuerant (c), vt exercitationibus illis praemuniti haberent

(z) Cicero in Bruto cap. XXXXI.

(a) Pompon. l. 2. §. 42. ff. de orig. iur. Omnes hi a Ser. Sulpicio nominantur, alioquin per se eorum scripta non talia exstant, vt ad ea omnes adpetant. Denique nec versantur omnino scripta eorum inter manus hominum, sed Seruius libros suos compleuit, pro cuius scriptura ipsorum quoque memoria habetur. Obscuriora haec, et, vti quisque animaduertit, corrupta. Sensum tamen eum non esse, ac si Aquillius et reliqui Q. Mucii auditores nihil scripserint, sed dicere Pomponium, quod Ser. Sulpicii scripta luminibus eorum offecerint, res ipsa docet.

(b) Dionys. Halicarn. Lib. III. pag. 200. Γάτος Ακίλλιο φησίν, ἀμεληθειῶν ποτε τῶν πύθρων, καὶ μηδεὶ διαβρίομένων, τὸς πηχτάς τῆν ἀνακάθαρσιν αὐτῶν καὶ τῆν ἰσπεκνήν χιλίων μισθῶσαι πιλάντων, C. Aquillius adfirmat, neglectas

aliquando cloacas, nec amplius transmittentes aquas, censores mille talentis purgandas rescindendasque locasse. In pandectis nostris Aquillio testimonium denunciant Labeo, l. 29. §. 1. ff. de legat. 3. Priscus Iauolenus, l. 39. pr. ff. de statu lib. Africanus, l. 33. §. 1. ff. de vulg. et pupill. subst. Ulpianus, l. 6. §. 2. ff. si seru. vind. l. 17. §. 6. ff. de act. em. l. 30. ff. de legat. 1. l. 7. §. 4. ff. quod vi aut clam. Iulius Paullus, l. 127. ff. de legat. 1. l. 32. §. 1. ff. de auro-arg. l. 77. ff. de verb. signif. Seruidius Scaeuola, l. 29. pr. ff. de liber. et postum. Licinius Rufinus, l. 74. ff. de hered. instit. Florentinus denique l. 18. ff. de acceptilat.

(c) De illis legibus annalibus accurate agit Dodwell. in Praelect. Cambden. XII. §. 4. 5. et in Annal. Vellejan. §. 5. 26.

berent campum, in quo virtus excurreret, seque magis magisque indies explicaret. Eadem itaque via et C. Aquillius ad veram laudem grassatus, primum vigintiuratum, deinde quaesturam, hinc Aedilitatem vel tribuniciam potestatem, demum anno V. C. DCLXXXVII, praeturam gessit (d), in qua Ciceronem, sibi a condiscipulatu familiarissimum, collegam habuit, et de ambitu quaestiones exercuit, quemadmodum Cicero de pecuniis repetundis (e). Fasces consulares, quos alii miris artibus ambiebant (f), ipse adeo fugit, ut, quum inter candidatos desideraretur, et amici ad petendum hunc magistratum eum magnopere cohortarentur, ipse iuraret morbum, et illud suum regnum iudiciale, uti Cicero loquitur, opponeret (g), illustrior procul dubio, repudiato illo honore, quam C. Marius, eodem sextum in reip. perniciem gesto. Fuerat illi filius, summo ingenio, summaque virtute: sed quem iam amiserat eo tempore, quo eum dignitas, quam ex republica consequutus erat, consolabatur (h), id quod in eius praetura, vel paullo post, contigisse oportet. (i) Neque tamen cum eo extinctam arbitramur gentem Aquilliam, sed eam multo post etiam sub Imperatoribus opibus ac potentia quam diutissime floruisse (k). Ipse quo tempore viuis excesserit, par-

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I. H h h h h rum

(d) Proximus a quaestura honor erat vel Aedilitas, vel tribunatus plebis. Eorum enim magistratum alterutrum paullo post quaesturam capiebant.

(e) Cic. pro A. Cluent. cap. LIII. Quid mea quaestio de pecuniis repetundis? quid C. Aquillii, apud quem nunc de ambitu caussa dicitur?

(f) De artibus illis prestandi, ambiendique plura habet Q. Cic. de petit. consular. cap. V. sequi. cui addendus Car. Sigon. de Iudic. II. 30. et quae ipsi eam in rem notauimus in Antiq. Rom. III. 18. 77.

(g) Cic. ad Antic. lib. I. Epist. I. Competitores consularis, qui certi esse videntur, Galba et Antonius, et Q. Cornificius, puto te in hoc risisse, aut ingenuisse, ut frontem ferias. Sunt, qui etiam Caesonium putent. Aquillium non arbitramur, qui denegat, et iuravit morbum, et illud suum regnum iudiciale operuit.

(h) Cic. Lib. III. ad Familiar. Epist. VI. Nam et Q. Maximus, qui filium consularem, clarum virum, et magnis rebus gestis, amisit: et L. Paullus, qui duo septem diebus: et noster Gallus, et M. Cato, qui summo ingenio, summa virtute filium perdidit, iis temporibus fuerunt, ut eorum luctum ipsorum dignitas consolaretur ea, quam ex rep. consequerentur.

(i) Cic. ibid. Ceterum Epistola illa VI. scripta est anno 708. Caesare quartum sine collega consule. Eo enim anno Tulliam amisisse Ciceronem inter omnes constat. Vid. Fabric. Annal. Cic. ad h. ann.

(k) Anno enim V. C. 791. sub Caio Imp. Fasti memorant M. Aquillium Iulianum. Cos. Anno 814. sub Nerone L. Asinius Gallum, Cos. Ann. 950. sub Severo C. Gallum, Cos. Ann. 968. sub Caracalla Q. Aquillium, Cos.

rum explorarum est. Videtur tamen rebus humanis adhuc interfuisse anno V. C. DCCVIII. quo Cicero eum *Gallum suum* vocat. Eam enim adiectionem ibi perseverantem adhuc familiaritatem vitaeque consuetudinem indicare, nemo fortassis negauerit. Quae si nos non fallit coniectura: hoc vno paullo infeliciorem dixeris, quod, oppressa a Caesare primum, deinde a Triumviris, libertate, ciues vidit ad seruile obsequium paullatim demissos, in eo autem felicissimum, quod antea vitae conscientia tutus, omnibusque carissimus, laude sua frueretur, atque ita feliciter euaderet naufragium, quo Cicero, alique, qui se ciuilibus istis fluctibus paullo imprudentius commiserant, misere perierunt.

Sed vereor, HONORATISSIMI AUDITORES, ne tam littora legisse, quam promissi immemor altum ingressus esse videar, quum a portu tam diu aberrarim. Tandem itaque contrahenda vela, atque id agendum, cuius causa me potissimum in hunc ambonem euocatum esse, intelligo. Iussus nimirum animi sententiam de decreto mihi in proximum hoc semestre magistratu academico depromere, serio et ex animi sententia profiteor, me illum nec adpetiisse umquam magnopere, et nunc non sine quadam perturbatione animi capeffere. Primum enim, quamuis mihi non liceat, Aquillii exemplo *iurare morbum et meum aliquod iudiciale regnum opponere*: nemini tamen vestrum ignoti sunt labores, quos florentissimae huius iuuentutis causa quotidie subeo, et quos, quum incredibilem inde capere soleam voluptatem, interrumpi aliquando oportere occupationibus illis, multis potius, quam magnis, quibuscum Rectoris munus coniunctum est, et facile praeuideo, et grauius, mihi credite, doleo. Procul dubio me, alia omnia meditantem, iam turbabit Iudaeus, qui nomen, a studio contractum, statim expungi, non sine barbaro clamore postulabit: iam iturum in auditorium sistet ancillula, quae sibi contractum queretur cornu, quo Vulcanum conclusum nocte intempesta circumtulit. Hac vix absoluta, operam sibi fortassis dari volet anus, quae, aliquot numos sibi pro lotis indusiis debere, longe petito exordio lacrymabunda narrabit. Nec deerunt, qui equos suos a conductoribus male habitos, caput sibi pugnis comminutum, fenestras lapidibus petitas, aliaque huius generis, (longa enim est illa iniuria, longae ambages,) quirantur. Haec taedia quum deuoranda sint Rectori: nonne iure repetam illa ex fabula Abimelechi (1): *numquid ego relicta pinguedine*

mea

(1) *Iudic. VIII. 2.*

mea abirem, ut ventiler super arboribus? Deinde in tribus, in quibus docui, academiis animaduerti, numquam vllum Rectorem tam sancte, tamque religiose munere suo functum, vt non sermones de se hominibus dederit, et vulgi iudicia expertus sit iniquissima. Si quis eorum, ferente ita occasione, lenioribus vtendum remediis putaret: illico in omni triuio audiebantur sermones, laxari disciplinam, corrumpi iuuentutem, imminere rerum omnium confusionem, quin actum fore de academia, nisi ei inexorabilis quidam Rhadamanthus quam primum præficeretur. Sin, qui illi successerat, ius paullo seuerius diceret, gliscentibusque in dedecus publicum vitiis bellum fortiore indiceret animo: nouae in circulis audiebantur querelae, Rectorem vrere et secare, suppressere studiosae iuuentutis priuilegia, exinanire scholam, propediemque studiosos omnes, deserta vrbe, alio dilapsuros, nisi hic Minos vnam mouere quam primum desinat. Haec aliaque plurima quando inter se comparo, adeo me commoueri fateor, vt suscepti me prope consilii poeniteat. Enimvero, quum non sit boni ac constantis viri, vel labores defugere, reip. causa suscipiendos, vel recti sibi conscium inanes hominum voculas reformidare: fretus Dei O. M. auxilio, quod felix, faustum ac fortunatum sit, munus hoc, quantumuis arduum ac molestum, in me suscipio. Multum spei in vestra, Collegae coniunctissimi, beneuolentia, consilio, ope, explorataque prudentia colloco, quibus mihi vos haut vnumquam defuturos esse, nescio qua praefensione animi, certo confido. Nec minori mihi solatio est praecleara, quae in plerisque vestrum elucet, indoles, iuuenes illustres, generosissimi, ornatissimi. Iniquissimus profecto essem rerum arbiter, nisi hac occasione probitatem, diligentiam, modestiamque vestram publico hoc testimonio prosequerer. Rarius in academia nostra, quam in vlla alia, nocte concubia inconditi clamores audiuntur: rarius hic, quam in vlla academia, bellum cum lapidibus, fenestris, ianuis geritur: rarius, quam alibi terrarum, viciniam turbant epulantium ac combibentium strepitus. Plerique vestrum plus olei quam vini consumunt: plerique, perosi leuitatem ac proteruiam, mores ad elegantiam ac decoram quamdam grauitatem componunt. Denique, quod vel maxime in vobis laudandum, plerique diligitis atque obseruatis praeceptores vestros, veramque libertatem non in effraeni quadam licentia, sed in virtute atque obsequio, positam esse, intelligitis. Maci hac virtute, maci hoc animo esse, o mei, et date, quaeso, operam, vt et hoc semestri non modo alios vestri ordi-

nis, sed et vos ipsos, superetis. Habebitis tunc rectorem, animo vere paterno vos omnes complectentem, quique se beatum ducet, si per vos licuerit, omni animaduersione superfedere: si virtute vestra effeceritis, vt nullo aciore remedio opus sit: si denique carceres per hoc semestre non nisi mures ac araneae inhabitent. Per vos hoc stabit, nobilissimi iuuenes. Quod enim ad me attinet, facile, si recte me nouistis, intelligetis, me non concessurum, vt vitia impune gliscant, vt corrumpere et corrumpi apud nos saeculum vocetur, et disciplina publica, sine qua nulla societas humana consistere potest, culpa mea collapsa esse dicatur. At vnica spes mihi in te sita est, summe atque immortalis Deus, quem rebus meis praesentissimum adfuisse, et adesse etiamnum, innumeris argumentis iam inde ab incunabulis perspexi. Tu mihi dedisti animum, quo nunc hos fasces suscipio, nec aerae popularis captatorem, nec intentum commodis meis, sed salutis publicae studiosissimum. Suffice, quaelo, vires, et fac, vt florente potentissimo patriae patre, florente domo augusta, florente imperio Prussico, exacto legitimo tempore, remp. hanc academicam, quae tua vnus ope ex tot procellis felicissime emerfit, illustri successori tradam, non modo quietam, saluam, incolumem, sed et laetissimis auctibus florentiorem.

MANTISSA.

EGimus supra in notis de variis, in quas gens Aquilia abiit, familiis. Inter eas non meminimus *Aquilliorum Seuerorum*, ex quibus prodiit IULIA AQUILLIA SEVERA, AVGVSTA, vel, vti in Graecis Gabalensium, Theffalonicensium, Ptolemaidensium, Tyriorum atque Antiochenorum numismatibus vocatur ΙΟΥΛΙΑ ΑΚΥΛΙΑ (ΑΚΟΥΛΙΑ) ΣΕΟΥΗΡΑ (ΣΕΒΗΡΑ) CER. Vid. Vaillant. *Numism. Graec. Imp.* p. 131. *Numism. Colon. Tom. II.* p. 145. *Numism. praestant. Tom. I.* p. 138. Patin. *Numism. Imp. Tom. I.* p. 138. Ea primum Vestae sacris addicta, postea incestis Elagabali Imp. nuptiis sese polluit, et IULIAE PAVLLAE, quam idem Vaillantius Iulii Paulli, ICTI, filiam fuisse suspicatur, in thoro successit, interserente Elagabalo causam, sanctius atque auspiciatus fore inter se sacerdotem et virginem Vestalem matrimonium. De eo Herodianus *Hist. V. 6.* Η γάρ γε δὲ γυναῖκα, τὴν εὐγενεσ ἀτὴν Ρωμαίων, ἢν Σεβαστὴν ἀναγορεύσας, μετ' ὀλίγον χρόνον ἀσπεπέμματα, ἰδίως

ἰδιωτεύειν κελεύσας, καὶ τῶν τιμῶν παρελόμενος, μετ' ἐκείνην δὲ προσποιησάμενος ἑρῶν παρθεύει τῆς Ῥωμαίων Ἑσίας ἱεραμένης, ἀγνεύειν δὲ πρὸς τῶν ἱερῶν νόμων κελευομένης, καὶ μέχρι τέλους τῆ βίᾳ παρθεύειν δαί, ἀποσπάσας αὐτὴν τῆς Ἑσίας, καὶ τῆ ἱερῆ παρθεύαντος γυναῖκα ἔθετο. *Duxit praeterea uxorem, illustrissimam Romanam feminam, quam etiam Augustam adpellavit; cumque ea tamen paullo post divortium fecit, ademisque honoribus, privatam colere vitam iussit. Post illam vero captum se amore simulans, Vestalem sacerdotem, quam leges castam esse, et virginem perpetuo volunt, abreptam e templo, pro uxore habuit. Addit paullo post Herodianus, Elagabalum edicto monuisse Senatum, facinore illo commotum, ὀρρόζοντά τε καὶ σεβασμίον εἶναι γάμον ἱερέως τε καὶ ἱερείας, congruas atque auspiciores fore sacerdotis cum sacerdote nuptias. Similia sunt apud Dionem in fragmentis Libri LXXVIII. p. 911. ubi et illam facti rationem reddidisse Elagabalum, refert, ἵνα δὴ καὶ δεσπορεπίης παῖδες γεννῶνται. Ut inde diuini liberi nascerentur: simulque monet, stolidissimum hominem et hanc repudiassē, aliamque post aliam duxissē, (inter quas nummi etiam ANNIAM quamdam FAVSTINAM memorant,) ac demum ad Seueram rediissē. Vnde magna inter Spanhemium aliosque diffidia, quo ordine hae aliaeque sibi inuicem in thoro successerint, quae quidem nunc mea non facio, eos, qui plura ea de re nosse cupiunt, ad Ez. Spanhemii aeternum opus *de Vsu et praest. Numism. Diff. XI. §. 24. p. 296. Tom. II. Tillemontii Hist. Imperat. Tom. III. Part. I. p. 278.* aliosque remississe, contentus.*

PROGRAMMA INAUGURALE
DE
SALVIO IULIANO,
IURISCONSULTORVM SVA AETATE CORYPHAEQ;
feu
EXERCITATIO XXIII.

VVM sex abhinc annis Francofurti iuxta Viadrum Antecessoris munus more maiorum auspiceret: publice proponebam programma de P. IVENTIO CELSO, iuriconsulto incomparabili, atque eximio saeculi sui ornamento. Quam operam ego tum, de sparta, quam nactus eram, ornanda quam maxime sollicitus, eam praecipue ob causam in me suscipiebam, ut praeclaro tanti viri exemplo me ipsum ad sectandam atque adsequendam veram cordati iuriconsulti laudem magis magisque quotidie excitarem, memor praecepti Senecae (a): *Aliquis vir bonus nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus, ut sic, tamquam illo spectante, vivamus, et omnia, tamquam illo vidente, faciamus.* Neque sane me adhuc consilii istius poenituit, ex quo dissertatiunculam istam viris doctis, earumque deliciarum intelligentibus, non omnino displicuisse, quin et locupletiolem eius editionem a Belgis flagitatum, non sine voluptate quadam intellexi. Quare nunc etiam tenebo institutum, quumque summum, quod omnia moderatur, Numen me nihil tale cogitantem, quin tot migrationum iam pridem pertaesum, retraxerit Halam, ubi iam olim per decen-

(a) Seneca Epist. XI.

decennium et ad philosophiam litterasque elegantiores, et ad iurisprudentiam studiosam iuuentutem bona fide institui, munus hoc postliminio receptum denuo auspicabor exposita quam breuissime maximi iuriconsulti vita, quae et mihi exemplo, et vobis, **COMMILITONES OPTIMI**, incitamento ad virtutem haut mediocri sit futura. Est is **SALVIUS IULIANVS**, Edicti perpetui, id est, fundi iurisprudentiae totius, conditor celeberrimus, cui hanc operam eo libentius nauamus, quo maius nobis spicilegium relictum animaduertimus a Bernardino Rutilio, Io. Bertrando, Guil. Grotio, Guidone Panciolo, Christ. Adamo Ruperto, aliisque, qui ad scribendam veterum iuriconsultorum historiam animum adpulerunt. Pleraque sane, quae ad viri istius incomparabilis vitam pertinent, incerta illi nobis reddiderunt ac dubia, quum tamen ille non in ea tempora inciderit, quibus

Vixere fortes ante Agamemnona

Multi, sed omnes illacrymabiles

Vrgentur, ignotique longa

Nocte, carent quia vate sacro:

nec loco aliquo obscuro in umbra consenuerit, sed saeculo felice, Romae, in maximis dignitatibus celebritateque hominum verus sit, et vel solis operibus suis memoriam posteritatis meruerit sempiternam.

De ipsa statim **IULIANI** patria, (vt ab ea potissimum ordiamur,) adeo inter se disceptant viri docti, vt idem illi accidere videatur, quod olim Homero, cuius de incunabulis celeberrimas Graeciae ciuitates inter se contendisse perhibent. Mediolano eum ciuem primus, ni fallor, vindicauit Bern. Rutilius (b), quem deinde Val. Forsterus (c), Io. Bertrandus (d), Guido Pancirolus (e), et hos denique alii proletarii scriptores, vti fieri solet, longo agmine sequuti sunt. Et tamen eius sententiae non alium fundum video, quam locum Spartiani (f), qui Didio Iuliano Imp. auum paternum tribuit Insubrem, Mediolanensem, maternum Hadrumatinum, Afrum. Auum vero Didii non paternum, sed maternum, **SALVIUM IULIANVM** fuisse, ex illo ipso Spartiano didicissent, si

mens

(b) *Vit. iuriconsf. cap. LXVI.*

(c) *Hist. Iur. Ciu. lib. II. cap. XXXVIII.*

LXXXIII.

(d) *de iurisperit. I. I.*

(e) *de clar. legum interpr. lib. I. cap.*

(f) *in vita Did. Iuliani cap. I.*

mens non laeua fuisset. Gente itaque noſter non fuit Inſuber, ſed Afer: domo non Mediolanenſis, ſed Hadrumetinus (g). Id quod ſane eius laudibus aliquid detrahere videretur, ſi, quemadmodum vino a ſolo, ita ingeniis ab incunabilis laus quaedam ac commendatio accederet. Aſt bona mens vbique naſcitur, ipſaque Africa, quae olim monſtrorum nutritrix habebatur, praeclara etiam protulit ingenia, et iuriſconſultos egregios (h) quorum in numerum et Q. Septimium Florentem Tertullianum iure meritoque referimus. De maioribus IULIANI noſtri nihil compertum habemus. Quamvis enim celeberrima Romae fuerit gens SALVIA, Ferentino oppido ex principibus Heturiae orta (i), nomenque tam auſpicatum, vt, teſte Pompeio Feſto (k), in delectibus militum ac cenſibus illud primum boni ominis cauſſa eloquerentur: temerarium tamen videretur, in tanta familiarum Romanarum confuſione, quam turba peregrinorum, Romam ſub imperatoribus confluens, inuexerat (l), IULIANVM ex ea gente deriuare. Quid? quod ne ipſos quidem, quos leges noſtrae paſſim commemorant, SALVIOS, quamvis eiufdem cum IULIANO aetatis (m), multoque minus illos, qui in marmoribus occurrunt, illi agnatos fuiſſe, dicere auſim, quum ipſa cognomina diuerſam eorum originem prodere videantur. Et ſane non indiget alienis iſtis orna-

(g) Hadrumetum, vrbs, teſte Salluſtio de Bell. Iug. cap. XVIII. a Phoenicibus condita, glebam arabat adeo fertilem, et, vt Scylax in Periplo p. 117. vocat *καρυδογενήνην*, vt eam centena et quinquagena fruge foecundam eſſe teſtetur Plinius Hiſt. Nat. XVII. 5. addatque, procuratorem quemdam Auguſto inde miſiſſe ex vno grano quadringenta paucis minus germina, aliumque Neroni 460. ſtipulas ex vno grano. Quo factum, vt quum vrbs illa paullatim a priſtino flore adeo deſciuiſſet, vt Pomponius Mela lib. I. cap. VII. eam vocet *oppidum*, vt inter ignobilia, celeberrimum, Traianus illi novum ſplendorem redderet, eique nomen daret COLONIAE VLPIAE TRAIANAЕ AVGVSTAE FRUGIFERAE HADRVMETINAE Grut. Inſcr. p. 362. 2.

(h) Iuuenal. Satyr. VII. v. 148.

Gallia, vel potius NVTRICVLA
CAVSSIDICORVM,

Africa.

(i) Sueton. in Othone cap. I. Fulv. Vrſin. de famil. Roman. p. 245. edit. Patini.

(k) Feſt. in Lacus Lucrinus p. 82. edit. Scalig.

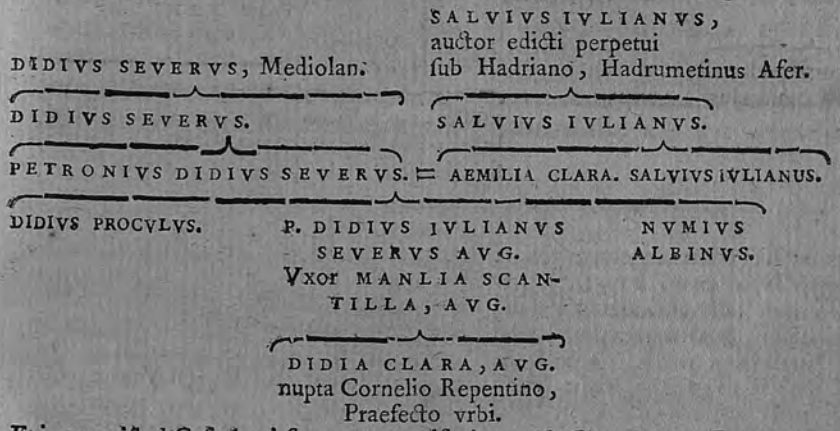
(l) De ea gentium ac familiarum Romanarum confuſione conſulendus in primis vir illuſtris, Ez. Spanhem. de *Uſu et praest. numiſm. Diſſ. X. Tom. II. p. 4.*

(m) Tales ſunt Saluius, Aquitaniae legatus, l. 12. ff. de *custod. et exhib. reor.* Saluius Carus, Cretae proconſul. l. 14. ff. ad *SC. Turpill.* Saluius Ariſto, l. 6. ff. de *legat. praest.* Saluius Marcianus, l. 9. §. 4. ff. de *poen. denique* Saluius Valens, l. 7. §. 1. ff. de *ac. cuſ. et inſcript.* Qui omnes ſub Hadriano et Antonino Pio vixerunt, adeoque Salvio Iuliano fuere *σύγγρογοι*

ornamentis IULIANVS noster, qui ita abundabat propriis, vt posteris virtute sua nobilitatem pepererit, multo solidiorem, quam quae in fumosis maiorum imaginibus consistit. Quod et Spartianum (n) velle arbitror, dum IULIANVM, quamuis bis consulem et praefectum vrbi, *iurisprudencia magis nobilem factum*, scribit. Posteritatem enim ille reliquit splendidam, quaeque non modo ad praefecturam praetorianam, sed et ad ipsum imperii fastigium, mira factorum indulgentia, adspiciuit (o), stabiliorem procul dubio expertura fortunam, si genitoris sui virtutem prudentiamque sanctius coluisset. Nomen porro ac cognomen IULIANI nostri certissima sunt. Vbique enim veteres eum vocant SALVIVM IULIANVM, non SEVERVM, quod ei cognomen post Rutilium et

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I. Iiiii Ber-

(n) Spartian. in Did. Iulian. cap. I. (o) Ex loco Spartiani sequens IULIANORVM stemma exculpsit Isaacus Casaubon. in Not. ad Hist. Aug. p. 110.

Enimuero istud Casauboni stemma veterum lapidum auxilio emendauit Thom. Reinesius *Var. Lect.* III. 2. p. 34. a quo istud accepit Chr. Adam. Rupertus ediditque ad Pompon. Enchirid. p. 473. Id vere tale est:

SALVIVS

SALVIUS IULIANVS e colonia Hadrum.. Afer. *Forsterus* male Mediolano ortum dicens, confundit hunc cum pronepote eius, Didio Iuliano Aug. Fuit bis Consul, Praef. vrbi et IC. *Spart.* auctor edicti perpetui. *Eutrop.* imperantibus Hadriano Pio. et DD. Fratribus clarus Riual.

DIDIUS SEVERVS
Infuber Mediolanenſis.

FILIA.

C. VIBIVS DIDIUS SEVERVS.

IVVENTIVS
Cof. anno
V. C. 886.

SALVIUS IULIANVS auunculus Didii Salui Iuliani, Aug. *Spart.* Praefectus praet. *Dio.* Exercitibus praefuisse scribitur. *Lamprid.* Occisus a Commodus. *Dio* et *Lamprid.* Hunc cum Saluio Iuliano IC. confundit *Forsterus.*

VIBIA SALVIA VARA. *Inſc.* p. 459. 2. Clara Aemilia iuxta *Spart.* falſo.

NUMIVS ALBINVS. *NUMIA* VARA. *Spart.* et *Inſc.* Conf. anno V. C. 939. *Grut.* p. 175. 8.

DIDIUS PROCVLVS *Spartian.* L. Roſcius Iulianus Proculus. *Inſc.*

P. DIDIUS SALVIUS IULIANVS SEVERVS. Aug. nat. anno V. C. 890. Vxor MANLIA. SCANTILLA.

FILIVS, cuius pudicitia tentauit Commodus. *Lamprid.*

FILIVS, cui a Didio Iuliano filia desponsa. *Spartian.*

DIDIA VARA Aug. *Spartiano* Didia Clara, nupta Cornelio Repentino, Praef. Vrbi.

Sed multa et hic parum accurate scripta animaduerti. Nam primo DIDIUS IULIANVS non tulit praenomen Publii, sed Marci, quod seruant numismata apud Vaillant. Num. Imp. praest. Tomo I. p. 106. et Tomo II. pag. 206. Patin. Num. Imp. pag. 218. Deinde falsum est Didii Iuliani filiam dictam DIDIAM VARAM. Apud eundem enim Vaillantium Tomo I. pag. 108. et Tomo II. pag. 209. diferte vocatur DIDIA CLARA AVG. Tertio quamuis ex marmore Gruberiano pag. 459. 2. recte Reinesius eruat Didii Iuliani sororem, NUMIAM VARAM, fratresque L. ROSCIUM IULIANVM PROCVLVM et NUMIVM ALBINVM: omisit tamen Roscii illius posteros, quorum meminit lapis apud Grut. p. XVIII. 10. positus, quippe, teste Fabrotto *Inſc.* Cap. X. p. 695. IULIANO II. et CRISPO

coss. id est ann. V. C. DCCCCLXXVI. Quarto hos omnes fratres et sorores pro germanis habuit Reinesius, quum vel nomina diuersissima argumento sint, eos tantum vterinos fuisse, alioque patre vfos esse Numium Albinum et Numiam Varam, alio Didium Proculum, qui per adoptionem in Rosciorum familiam transferat, et M. Didium Iulianum Aug. Ex quo sane consequitur, vt VIBIA illa VARA primum in NUMII cuiusdam, deinde in DIDII SEVERI torum concefferit. Quin et DIDIVM SEVERVM duas duxisse vxores oportet, et ex altera AEMILIA CLARA, cuius meminit Spartianus, Didium Iulianum, ex altera, VIBIA SALVIA VARA, Didium Proculum sustulisse. Quinto et in eo manifesto Reinesium ratio fugit, quod Vibiam Saluiam Varam filiam putat C. IVVENTII VARI Cof. quum

in.

Bertrandum perperam tribuit Ianus Vincentius Grauna (p), Didii Iuliani cognomine procul dubio deceptus. Praenomen nufquam, quod meminerim, memoratur, quia illud istis temporibus, ceu iam Iac. Perizonius (q) obseruauit, plerumque negligebatur.

liiii 2

in marmore illa diferte non C. fed L. F. vocetur. Nec potuit illa Saluii Iuliani, Praefecti praetorio, foror esse, quum Spartianus Didium Iulianum non per Vibiam Saluiam Varam, fed per Aemiliam Claram a Saluio Iuliano descendiffe, fcribat. Denique minime omnium adparet, qua fretus auctoritate Reinesius, SALVIVM IVLIANVM, Praef. praetorio, non iu-

riconfulti filium, fed ex filia nepotem fuiffe, tradat, quum vel nomina argumento fint, eum patrem non Vibium Iulientium Varum, fed Saluio aliquid Iulianum habuiffe. Quae quum ita fint, ipfe olim ftemma hoc IVLIANORVM, multo accuratius pleniufque Reinesiano, concinnaui :

DIDIVS SEVERVS
Infulber Mediol.

E. VIBIVS VA-
RVS.

DIDIVS SE-
VERVS.

SALVIVS IVLIANVS IC. Cof. et Praef. vrbi
Edicti perpetui conditor.

M. SALVIVS IVLIANVS, Dioni male Σεββιος,
Cof. anno V. C. 927. Praef. praet. occifus
a Commodo circa annum V. C. 941.

NUMI-
VS || VIBIA SALVIA ||
|| VARA, de qua ||
|| Grut. p. 459. 2. ||

PETRONIVS DIDIVS ||
||

AEMILIA CLARA ||
||

SALVIVS IVLIA-
NVS, cuius pu-
dicitiae infuldia-
tus eft Commo-
dus, cuique de-
fponfata fuerat
Tarunteii Pa-
terni IC. et
Praef. praet. fi-
lia.

NVMIVS AL-
BINVS Cof. VARA
anno V. C.
958.

L. DIDIVS PROC-
VLVS ob adoptio-
nem ROSCIVS.
Grut. p. 459. 2.

M. DIDIVS SALVIVS IV-
LIANVS SEVERVS AVG.
natus anno V. C. 890.
ad imperium euectus
et occifus anno V. C.
945.

VX. MANLIA SCANTILLA
AVG.

M. NVMIVS ALBINVS, bis
Cof. an. V. C. 998. et
1015. Praef. Vrb. 1009.

PROCV-
LVS RO-
SCIVS IV-
LIANVS,
de quo
Grut. p.
18. 10.

DIDIA CLARA ab AVG.
deftinata Didii Proculi
filio, nupta Cornelio
Repentino, Praef. vr-
bi.

NVMIVS SECVNDVS. Re-
nes. Inscr. VI. 132.

FILII, de
quibus
idem
mar-
mor.

FILII, de
quibus
idem
mar-
mor.

(p) De Ortu et progr. iur. ciu. §.
LXXXII.

(q) Perizon. animadu. Hift. cap. III.

tur. MARCVM tamen illum, dubium cuius fide, vocat Ruper-
 tus (r). Aetatem contra, qua floruit, ignorare nos non patien-
 tur tot veterum testimonia, ipsaque IULIANI, quae supersunt,
 fragmenta. Vt tamen certiora, quoad eius fieri possit, confecte-
 mur: temporum rationes ita inimus. Edictum perpetuum, teste
 Eusebio (s), edidit IULIANVS anno erae Dionysiacae CXXXII.
 quo anno eum praetura functum esse, vel ideo probabile est,
 quod alioquin vix vlla reddi possit ratio, cur in tanto iuriscon-
 sultorum numero IULIANO potissimum id negotii dare voluerit
 Hadrianus Imp. Iam quum Praeturae annum legitimum inde ab
 Augusti temporibus aetatis trigessimum fuisse (t), legemque illam
 annariam sub Hadriano adhuc religiose obseruatam (u), constet:
 IULIANVM, tunc annorum circiter triginta, natum esse oportebit
 circa annum erae Dionysiacae CII. Inclarescere tamen praecipue
 coepit sub Hadriano, aetatemque non modo ad Antonini Pii,
 sed et Marci et Lucii, Imperatorum, quos Diuos Fratres vulgo
 adpellant, imperium produxit, quippe AMICVS ab iis vocatus:
l. 17. ff. de iure patron. (x) vt adeo IULIANVM, si vel primos illo-
 rum principum annos attigerit, ad iustam senectutem LXIII. an-
 norum peruenisse, intelligamus (y). Dum genua virebant, inge-
 nium

(r) Ad Pompon. Enchirid. p. 470.
 sequitur fortassis Onuphrium Panuini-
 um, quem tamen in condendis fastis
 multa sibi indulgisse, iam pridem con-
 questi sunt viri docti et in his Thom.
 Reines. ad Inscript. p. 28. Si genuinum
 est hoc Iuliani praenomen: ad eum
 referre licebit lapidem apud Vignol. in
 Adpend. Comment. de Columna An-
 tonini Pii p. 341.

M. SALVIO M. L. SECVNDO.
 NVMMVLARIO. DE. CIRCO.
 FLAMINIO.

SALVIA M. L. PHAEDIME.
 PATRONO.

B. M. SVISQVE.

Fuerit itaque M. Saluius Secundus Iu-
 liani nostri libertus, ex iis fortassis,
 quos in praetura sua manumiserat. *l. 5.
 ff. de manum. vind.*

(s) Euseb. in Chron. n. 2147.

(t) Dio Cass. lib. LII. p. 479.

(u) Plin. lib. VII. Epist. XVI.

(x) Superstitem Iulianum fuisse An-
 tonino Pio, etiam ex eo intelligitur,
 quod Caium iurisconsultum laudat *l.
 59. ff. solut. matrim.* quem, mortuo
 iam Pio, libros plerosque scripsisse, e-
 rudite demonstravit V. C. Franc. Car.
 Conradi in Act. Erud. Lips. anni 1727.
 mense Februario. Sed multo clarius id
 probatur ex *l. 17. ff. de iure patron.* in
 qua Diui fratres eum vocant AMICVM
 SVVM. Nam eo nomine veniebant non
 mortui, sed viri consulares et iuris-
 prudentes, quos in consilio et comita-
 tu habebant Principes, quales erat ille
 C. Sentius Seuerus, de quo vetus mat-
 mor apud Salmast. ad Hist. Aug.

C. SENTIO.

SEVERO.

QVADRATO.

C. V. COS.

AMICO. ET. COMITI. AVG. N.

(y) Multo maiorem illi aetatem
 tribuunt Ruilius cap. 66. Io. Bertrani-
 dus

nium elegantiorum artium studiis ad maiora quam diligentissime praeparabat, idque ipsa eius fragmenta satis demonstrant (z). Graecarum certe litterarum imperitum illum haut fuisse, vel ex eo patet, quod legit Aristotelem (a), et aliquando etiam Graecis quibusdam vocabulis usus est (b), quamuis religioni sibi duxerit, Graeca Latinis sine necessitate immiscere. Est etiam, vbi Graecismum redolet IULIANI oratio, vt facile adpareat, eum non ignorasse Graecae orationis veneres, sed eas perquam scite in Latium transfulisse (c). Sic et Latina Iuliani dictio non modo pura est, sed et tersa aliquando, vbique vero castigata, nusquam abrupta aut turgida, quamuis eo dicendi genere istis temporibus magnopere delectarentur. Atque inde est, quod nec Laur. Val- la, nec reliqui Latinitatis veterum ICTorum censores emissitius illis oculis suis quidquam in IULIANI fragmentis reppererint, quod iure eorum incurreret reprehensionem (d). Superfunt quoque in

Iiiii 3

IULIA-

duo lib. I. cap. I. Edm. Merill. *Obs.* III. 19. et Aegid. Menag. *Amoenit. Iur. Ciu. cap.* XXIII. p. 129. sed decepti male intellecta l. 20. ff. de fideic. libert. ubi ad Iulianum referunt haec verba: *Nam ego discendi cupiditate, quam solam vivendi rationem in octauum et septuagesimum annum aetatis duxi, memor sum eius sententiae, qui dixisse fertur: καὶ τὸ ἔμπροσθεν πῶδα ἐν τῇ σαρῶ ἔχω, προσμαθῆναι π βελόμην.* Et si alterum pedem in tumulo haberem: non pigeret aliquid addiscere. Enimuero non Iuliani esse haec verba, sed eius, qui Pomponium tum consulebat, tam certum est, quam quod certissimum, idque pridem vidit Ant. Augustinus Emendat. I. 8.

(z) Nescio igitur, cur eum sera de- mum aetate litteras attigisse putet Edm. Merill. *Obs.* III. 19. Nam si vel maxime verba illa ex l. 20. ff. de fideic. libert. ad Iulianum pertinere credas: ex iis tamen non consequitur, vt sero de- mum animum ad litteras adiecerit.

(a) l. 36. ff. de solut.

(b) l. 13. ff. de solut. l. 8. ff. de suis et legit. her. l. 65. ff. de reg. iur. l. 5. §. 7. ff. de admin. et peric. tut.

(c) Tale quid deprehendimus in l.

3. ff. de dote praeleg. vbi Iulianus: *Qui, inquit, ita legat uxori suae, MANIFESTVS est; dotem quoque relinquit.* Graecismus vero hic et aliis in deliciis fuit, et non modo bis reperitur apud Ulpianum l. 22. §. 8. ff. sol. matr. sed et saepius apud auctores reliquos. Tacit. *Annal.* II. 57. *Airox et dissentire* MANIFESTVS. Auctor Dialogi de causis corrupt. eloq. cap. XVI. *Ipsis satis* MANIFESTVS iam dudum in contrarium accingi.

(d) Equidem nonnulla suo more reprehendunt, sed quae facile optimorum scriptorum auctoritate tuearis. Si e. g. illi non ferunt, quod in l. 6. §. 6. ff. de negot. gest. dixerit CONTEMPLATIONE eius: sed id tamen ferunt in Iustino *Hist.* VII. 5. VIII. 3. et Quintiliano *Declam.* III. et V. quae loca iam Car. Andr. Ducker. de *Latinit. vet. ICTor.* p. 319. adduxit. Deinde reprehendunt Iulianum, quod ENIM sine vlllo praeposito posuerit. l. 17. ff. quib. mod. ususfr. vel us. am. Sed eodem modo illam coniunctionem praeposuisse Ciceronem, Plautum, Terentium, Lucretium, ostenderunt Hub. Giphani. in *Indice Lucret. Taubm.* ad *Plauti Epidic.* V. 2. v. 36. et *Io. Fr. Gronou.* ad *Lia.*

XXXIII.

IULIANI fragmentis quaedam reconditae antiquitatis vestigia, veluti quod se et in praetura, et in consulatu suo, seruos quosdam vindicta liberasse, et Praetoribus quibusdam, sese consulentibus, idem suasse, refert (e). Quo ipso ritum antiquissimum atque elegantem non modo perspectum sibi fuisse ostendit, verum etiam eundem in usum, praeceptoris sui exemplo, reuocavit (f). Praecipuam tamen operam IULIANVS, adhuc iuuenis, nauauerat philosophiae, cuius a praefidiis destitutus nemo temere veri iurisconsulti laudem tuetur. Hinc artis differendi argumentum haut leue dedit, dum Soriten, familiarissimum veteribus philosophis cauillandi genus, multo accuratius, quam aut Cicero (g), aut Diogenes Laertius (h), definiuit, prudenterque cavere docuit illos interrogatiuncularum laqueos (i). Ex eadem arte sunt tot interpretandi regulae, locique argumentorum, quibus adeo dextre vititur IULIANVS, ut nesciam, an quisquam veterum decisiones suas rationibus aequae solidis firmarit (k). Phycam

XXXIII. 2. Praeterea Iulianum nolent scripsisse NIHILOMINVS pro NIHILOMAGIS. At ea loquutione veteres in primis delectatores esse, duasque abnutias aliquando et apud Latinos fortius negare, iam iam obseruarunt Priscian. *lib. XVIII. p. 1196.* Non. Marcell. *cap. 12. n. 46. et 54.* Cuiac. *ad l. 7. ff. pro emt.* Iac. Gothofr. *ad Cod. Theodof. Tom. III. p. 522.* Iniuriam porro Iuliano faciunt, dum ipsi exprobrant, quod GENITVR posuerit pro gignitur *l. 13. §. vlt. ff. de reb. dub.* Neque enim ipse eo verbo usus est, sed testator quidam, cuius de supremo iudicio ibi disputatur. Denique non sermonis vitium, sed loquutio forensis est phrasis ADFLIGERE CUI PRETIUM pro condemnare quem ad pretium restituendum. *l. 30. ff. de negot. gest.* Eodem enim sensu veteres dixerunt: *insligere cui usuras*, pro condemnare in usuras. *l. 3. §. 4. ff. vbi pupill. educ. l. 11. pr. l. 17. §. 3. ff. de iudic.*

(e) *L. 5. de manumiss. vind.*

(f) Ex quo primus Consul, Iunius Brutus, Vindicium seruum, coniura-

tionis indicem, vindicta manumiserat inoleuerat mos, ut *Cof. et praetores magistratum in eius rei memoriam a manumissionibus auspicarentur. Quem ritum primus ex instituto explicauit Petr. Fabr. de Orig. iur. p. 193. et Semestr. II. 20. p. 296. sequ.*

(g) Acad. *Quaest. III. 16.*

(h) Laert. *VII. 82.*

(i) *l. 65. ff. de reg. iur.*

(k) Sic argumenta ducit modo a pari: *l. 32. §. 1. ff. de Legib. l. 49. §. 2. ff. de recept. arbitr. l. 6. ff. quib. mod. ususfr. vel us. amitt. modo a contrario, ut l. 32. §. 1. ff. de legib. l. 25. ff. de seru. praed. rust. modo a genere ad speciem, l. 26. ff. de statu hom. modo ab antecedente, l. 27. ff. de adop. et emanc. modo ab effectu, l. 25. l. 27. l. 74. §. 2. l. 75. ff. de iudic. modo a toto ad partem, l. 34. §. vlt. ff. de ususfr. modo a maiore ad minus, l. 3. ff. si ususfr. pet. l. 19. ff. de reb. cred. modo a definitione, ut in l. 42. ff. ad L. Aquill. modo ab absurdo, ut in l. 51. ff. eod.*

ficam quoque eius obseruationem de quinque infantibus vno partu fufis, et totidem vteri receptaculis, habemus superflitem, quam tamen rerum naturalium peritioribus diiudicandam merito relinquimus (1). In primis vero feueriore illa morum doctrina vastum ingenium non modo adfperfit, sed et penitus imbuit, sectatus praecipue Stoicos, quorum decreta plerique veterum iurisconsultorum iam dudum adoptauerant. Quamuis enim Sabinianis Academiam magis, quam porticum, curae fuisse existimet vir doctissimus, Edm. Merillius (m): vana tamen est illa viri docti obseruatio, et cum ab aliis, tum a V. C. Gottfrido Mascouio (n), recte profligata. Fungum enim esse oporteret, qui in IULIANI fragmentis non vbique deprehenderet scintillas quasdam sapientiae Stoicae. Passim ille verborum proprietatem ex origine eorum, Stoicorum exemplo, eruit (o). Passim decisionibus suis intexit generales iuris regulas, ipsum imitatus Zenonem, quem vel ideo maximi faciebant veteres, quod pleraque regulis atque axiomatibus breuissimis complecteretur (p). Passim decisiones suas ex media floa depromit (q). Neque tamen sectatur omnes eius philo-

lo-

(1) Est ea in l. 36. ff. de solut. vbi auctoritate Aristotelis probat, plures quinque vno partu nasci non posse, quia non nisi quinque sint vulvae muliebris receptacula. At locus ille Aristotelis hodie non existat. Immo, quod mireris, sententiam istam non obscure ipse refellit Lib. III. de Generatione anim. cap. III. eamque *ἄδύνατον*, nihil esse, fatetur. Quare aut perperam haec Aristoteli a Iuliano tribui; fatendum est, quod vix videtur verosimile: aut dicendum, philosophum sibi parum constitisse. Ceterum quae ibi de muliere Alexandrina, quinque vno puerperio enixa, refert Iulianus, ea confirmant Laelius apud Paullum, l. 3. ff. si pars her. per. Caius, l. 7. ff. de reb. dub. Phlegon. de Mirabil. cap. XXVIII. Iul. Capri. in Anton. Pio cap. VIII. quibuscum iungendi Rigalt. ad Tertull. de Anima. cap. XVII. p. 81. et Fabrott. Exerc. II.

(m) Obs. I. 20. et III. 40.

(n) De Sect. Ictor. cap. VI. §. III.

(o) Ita cum cura inquit in notionem verbi OCCIDERE, l. 51. ff. ad L. Aquill. eademque cura explicat, quid sit NOXA, l. 200. ff. de verb. sign. quid FILIVS et FILIVSFAMILIAS l. 201. ff. eod. quid DOLIA VINARIA, SERIAE, AMPHORAE. l. 206. ff. eod. quid denique MORBUS SONTICVS, l. 60. ff. de re iudic. Quod postremum vocabulum ipse, iudice Aeg. Menagio, Amoen. Iur. cap. XXXVIII. multo accuratius explicauit, quam aut Caecilius apud Gell. Noct. Att. XX. 1. aut Venuleius in l. ult. ff. de edicto Aedilit.

(p) Arrian. Diff. Epictet. I. 29. Tales regulas et Iulianus immiscet decisionibus suis, veluti l. 15. ff. de legib. l. 26. ff. de statu hom. l. 76. ff. de procur.

(q) Exemplum est in l. 61. ff. de rei vind. Quam decisionem nemo intellexerit, nisi qui norit, inter Stoicorum decreta fuisse, quod omnia fluant, et in assidua adiectione ac deminutione sint. Epist. LVIII. Marc. Antonin. *ἡ πάντα ἄνωγει*. II. 17. V. 33.

Iosophiae subtilitates, a quibus ipsi cordatiores stoici abhorrebant (r) sed maiorem semper rationem habebat aequitatis, eamque ipse omnibus eiusmodi nugis longissime anteponebat (s). Talem se in philosophia praestabat IULIANVS. Quemadmodum vero, qui prudenter peregrinantur, numquam ita capiuntur exteris regionibus, vt non subinde ad patriam reflectant oculos, et ad eam omnia, quae peregre obseruarunt, referant: ita non alio consilio per amoeniora illa studia diuagabatur IULIANVS, quam vt inde locupletiolem redderet iurisprudentiam, quam sibi ad maiora nitenti decus ac robur futuram prudenter augurabatur. Hinc nulla est pars illius sapientiae ciuilibus, in qua ille non id, quod summum videtur, fuerit consequutus. Iurisprudentiae certe illius νομοθετικῆς nullum certius proferre licebit argumentum, quam edictum perpetuum (t), quod se adeo probauit posteris, vt nulla Romanorum lex, nullum SC. nulla Principis constitutio tam constanti ac perpetuo vsu vigerit, ac opusculum illud Iuliani, specimen iurisprudentiae legislatoriae praestantissimum, ob quod solum IVSTINIANVS (u) illum τὸν ἐν νομοθέταις ἐσδοκιμηκότων σοφώτατον, omnium iuris conditorum, qui olim celebritatem consequuti sunt, prudentissimum vocare non dubitauit. Nec minor IULIANI prudentia in consulendo cauendoque eluxit, digni

(r) Seneca *Epist.* XXXXV. XXXXVIII. *sequ.* Arrian. *Diff. Epist.* II. 19. Marc. Antonin. I. 17.

(s) Pertinent huc, quae de seruo ab vno vulnerato, et ab altero postea occiso, contra subtilem iuris rationem disputat: l. 51. ff. ad L. Aquill. nec non, quae de pecunia eum in finem donata, vt donatori credatur, differit: l. 20. ff. de reb. dub. ac denique, quae de aſſe hereditario monet. l. 13. pr. ff. de lib. et postumis her. inst.

(t) Immo et edictum DE CONIVGENDIS CVM EMANCIPATO LIBERIS EIVS, cuius ipsius quoque auctor atque inuentor est IULIANVS. l. 3. ff. de coniung. cum emanc. lib. Nimirum vetere iure ad successionem non vocabantur emancipati. Quum vero deinde iis bonorum possessionem daret praetor: id eueniebat, vt vel filius impedimento

esset nepoti, in potestate aui retento; vel hic, tamquam suus, illum secluderet. Quod ne eueniret, primus hoc edicto suo cauit Iulianus. Eidem IULIANO interdictum SALVIANVM acceptum ferunt Cuiac. in *Paratit. Digest. Lib. XXXXIII. tit. ult.* et Ant. Augustin. de *Nom. prop. Pand. cap. III. p. 331.* At in dubium id vocarunt Bachou. ad *Treitl. Vol. II. Disp. XXV. thes. II. lit. D.* et de Pignorib. III. 20. Hub. Giphan. in *Comm. ad §. 3. Inst. de interd.* ac nouis eam in rem argumentis vsus vir amplissimus, mihiq; amicissimus, Corn. van Bynkersh. *Obs. I. 24.* quibus tamen satisfacere conatus est clarissimus Waechterus in *Act. Erud. Lips. 1717. p. 264.* Rem, vtpote incertam, non quidem in medio relinquimus.

(u) *Const. Tanta §. 18.*

gni ideo habiti, qui non modo a Senatu, vt Spartianus (x) refert, probaretur, et vna cum iurisconsultis eorum temporum praestantissimis locum in sanctiore Hadriani Imp. ac successorum consilio obtineret, sed et a magistratibus (y) aequae ac priuatis, tamquam ciuitatis oraculum, consuleretur, iisque de iure responderet, idque tam solide, vt, quum innumeris locis eius decisiones in iure nostro laudentur, vix vnus aut alter reperiatur, qui eas erroris coarguere ausus sit (z). Denique dubitari non potest, quin et prudentiae, quam *Συναγωγή* vocant, specimina quam plurima dederit, qui et maiores magistratus gessit, et, eodem teste Spartiano, principi ipsi, causas cognoscenti, adsedit, et operibus suis passim intexuit praecepta quaedam eius generis vtilissima (a). Ceterum incredibile illa, quam sibi tot vigiliis pepererat, doctrina, gloriam tam solidam reperit, vt omnium consensione veluti iurisconsultorum familiam ducere videretur, et vix ab vilo adpellaretur sine laude ac praefatione honoris. In ipso certe iure nostro modo ob honores, quibus functus est, *καταίσιος* (b), modo *vir sapientissimus* (c), modo *summus auctor iuris scientiae* (d), modo *subtilissimus testis*, *summae auctoritatis homo*, et *edicti perpetui ordinator* (e), modo *vir magnae existimationis et discretissimus iuris peritus* (f) adpellatur, vt alia, quae in eum con-

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I. K k k k k ferun-

(x) Spartian. in vit. Hadr. c. XVIII.

(y) l. 5. ff. de manumiss. vind.

(z) Hinc saepe legas: RECTE IULIANVS PVTAUIT, l. 94. ff. de legat. 2. RECEPTE EST IVLIANI SENTENTIA, l. 29. §. 16. ff. de lib. et postum. HOC, QVOD SENTIMVS, ET IVLIANVS PROBANT. l. 62. §. 1. ff. de rei vind. l. 3. ff. de exc. rei iudic. l. 48. §. 1. ff. de vulg. et pupill. subst. MERITO IVLIANVS RESPONDIT, l. 19. ff. de vi et vi arm. RECTE SCRIBIT IVLIANVS, l. 21. §. 9. ff. de recept. ET EGO DIDICI, ET IVLIANVS EXISTIMAT, l. 5. ff. de oper. seru. VERVM EST, QVOD IVLIANO PLACET, l. 28. ff. de pact. EST VERIVS, QVOD IVLIANVS SCRIPSIT, l. 6. pr. ff. de iur. IVLIANI SENTENTIA HVMANIOR EST, l. 23. §. 8. ff. de Aedilit. edict. SECVNDVM IVLIANVM SAEPIVS EST CONSTITVTVM, l. 3. §. 1. ff. ad SC. Maced. et huius generis alia. Rarissime ab eo dissentient Vlpianus, Paulus, Maecianus, et quoties id

faciunt, Iuliani dicta explicant potius, adhibitaque distinctione iuant, quam reprehendunt. Acerrimus Iuliani censor est VLPIVS MARCELVVS, quem sectae studium in transuorsum egit. Contra eius definitiones plerumque constitutionibus suis firmarunt Principes, eiusque rei varia exstant exempla in l. 3. §. 1. ff. ad SC. Maced. §. 5. Inst. de susp. iur. §. 8. Inst. de nupt. l. 1. §. 8. l. 5. §. pr. l. 8. ff. de adsign. lib. §. 2. Inst. de obl. quae quasi ex del. l. 24. C. de negot. gest. l. 15. C. de usur. l. 10. C. de cond. indeb. Nou. LXXXVII. princ.

(a) Veluti l. 8. ff. de offic. praef. l. 32. ff. de legibus l. 21. ff. de reb. credit.

(b) Const. Dedit nobis Deus §. 18. de conf. Dig.

(c) Nou. LXXIII. pr.

(d) l. 15. C. de usufr. et habit.

(e) l. 10. C. de condict. indeb.

(f) l. 5. C. de bon. quae lib.

feruntur, veterum elogia iam praetermittamus (g). Si quaeras, quo potissimum auctore ac duce ad tam inusitatam doctrinam pervenerit: ipse te hoc ignorare non patitur IULIANVS, qui PRISCVM IAVOLENVN *praeceptorem suum* grato animo collaudat, etiam vbi id monere minus necessarium videbatur (h). Erat vero Iauolenus ille vir maximae auctoritatis, et non modo summis in vrbe honoribus functus, sed et Africae aliquando Procos. aliarumque prouinciarum praeses, et, quod caput rei est, iuris illa aetate prudentissimus. Et tamen sunt, qui parum honorifice sentiunt de viro illo doctissimo, freti testimonio Plinii (i), qui Iauolenum *dubiae sanitatis hominem* vocare non dubitarit. Verum huic iudicio iure meritoque opponimus non modo egregia eius opera, ex quibus fragmenta quam plurima in Digesta migrarunt, sed et tot viua ac spirantia doctrinae monimenta, auditores nimirum, quos reliquit, doctissimos, inter quos praeter IULIANVM etiam Aburnium Valentem et Tuscianum numerat Pom-

po-

(g) Alciat. Disput. II. 27. et Io. Bertrand. de Iurisp. I. 1. ad Iulianum referunt epigramma Theaeteti in Antholog. Graec. III. 1. 2.

Τῶτοι Ἰουλιανὸν, νομικῆς φῶτος, εἶπον
ιδῶσα

Ρώμῃ καὶ Βερῶν πάντῃ φύπς δύναι-
ται.

Sed id quidem epigramma ad alium plane Iulianum, multo iuniorum et Antecessorem Berytensem, Nouellarum Iustiniani interpretem doctissimum, pertinere, post P. Pithoem, Guil. Grotrium, et Fabrotium obseruauit Aegid. Menag. Amoen. Iur. Civ. Cap. XXIII. Et quid Iuliano nostro cum Beroe vel Beryto, vbi tertio vel quarto demum saeculo schola iuridica efflorescere coepit? Vid. Io. Strauch. de Beryto Cap. III. §. XV.

(h) l. 5. ff. de manum. vind.

(i) Plin. Epist. VI. 15. refert, Paullonem Paullum, elegos recitaturum, adhibuisse etiam Priscum Iauolenum. Hunc vero honoris causa interrogatum, PRISCE IVBES? respondit: EGO VERO NON IVBEO, Male id habuit Plin-

nium, qui ideo in Iauolenum inuectus: Cogita, inquit, qui risus hominum? qui ioci? Est omnino Priscus dubiae sanitatis. Intere est tamen officii, adhibetur consiliis, et atque etiam ius civile publice respondet, quo magis, quod tum fecit, et ridiculum, et notabile fuit. Ob id parum abest, quin bonum Iauolenum pro infano traducant. At quid, quaeso, stoliditatis inest illi Iuoleni dicto? Et quid mirum, si senex occupatissimus, pertaesus molestissimi istius officii, recitationes frigidissimas audiendi, Passieni insaniam senili dicacitate perfrinxerit, quam non minore libertate multo ante perfrinxerat Iuuenal. Sat. I. v. 2. sequi. et Sat. III. v. 8. Et fingamus denique, Iuolenum iam annis graui, accidisse, quod illi apud Sophoc. Oedip. v. 924.

Καὶ σ' ὁ πλεθύνων χρόνος

Γέροντ' ὄμει πῦσι καὶ τῷ νέ κενόν.

Et te ingrauescens aetas.

Senem simul fecit, et mente deerantem.

an inde sequitur, vt semper emotae mentis dubiaeque sanitatis fuerit?

ponius (k). Quemadmodum vero fax, semel accensa, non modo longe lateque spargit lumen, sed et flammam cum aliis sine aliquo detrimento communicat: ita institutus a Iuliano IULIANVS multis aliis ad solidiorem doctrinam profuit, discipulosque reliquit doctissimos, quorum in numero inprimis L. VOLVSIUM MAECIANVM, SEX. AFRICANVM et TARENTIVM CLEMENTEM fuisse suspicamur (l). Ex quibus omnibus et de secta, in quam procliuor fuerit IULIANVS, facile iudicare licet. Non enim Proculianus fuit, ceu suspicatus est Hugo Donellus (m): sed Sabinianus (n), tam modesti tamen ac generosi ingenii, ut nec omnia Proculi reprehenderet, nec Sabini omnia promiscue haberet pro oraculis, sed prudente usus ἐπιλογῆς veritatem omni sectae studio anteferebat (o). Quamobrem tantum abest, ut tam excellens ingenium in umbra potuerit confenescere, ut mature in lucem

Kkkkk 2

et

(k) l. 2. §. ult. ff. de orig. iur.

(l) L. Volusius Maecianus et paulo junior fuit, quippe M. Antonini Imp. praeceptor, teste Iulio Capitol. in vita Marci Antonini Imp. cap. III. (vnde apud M. Antoninum εἰς εὐνοῖαν Lib. I. segm. 6. pro Μαρκιανῶς legendum esse Μακρικανῶς, recte obseruarunt Gatakerus et Aegid. Menag. Amoen. Iur. ciu. Cap. V. p. 31.) et Iulianum aliquoties vocat SVVM. Quod quamvis aliquando amicitiae sit argumentum: Icti tamen ita vocare solebant praeceptores, a quibus profecerant. Vid. V. C. Eü. Otto in Papiniano Cap. XI. §. I. p. 209. Eodem honoris vocabulo eum dignatur Terentius Clemens l. 6. ff. de vulg. et pup. substit. quem aequae ac Africanum fere numquam a Iuliano dissentire, iam alii viri docti obseruarunt.

(m) Comment. in l. 26. de verb. signif. n. 10. sequ.

(n) Hinc in veterum placitis, Sabinii exemplo, plerumque subsistit, l. 51. §. 1. ff. ad l. Aquill. l. 31. ff. de vulg. et pupill. subst. adeo, ut ne in rationes quidem iuris inquirendum putet. l. 20. ff. de legib. id quod Sabinianorum proprium fuisse, iam pridem docuit Em.

Merillius Obs. I. 4. Deinde plerumque adstipulatur eius scholae irrisconsultis, veluti Sabino, et Cassio: l. 11. §. 3. ff. de donat. l. 3. §. 6. ff. de lib. et postum. l. 1. §. 5. ff. de adquir. vel amit. possess. l. 30. ff. de liberal. caus. l. 28. §. 1. ff. de iureiur. l. 14. §. 2. ff. de act. emt. Contra Proculianos non modo passim refellit, et praecipue quidem Iuuentium Celsum, Cuiac. Obs. VIII. 35. et XXVII. 13. sed et eorum placitis aliquando derogauit edicto perpetuo. l. 1. §. 1. ff. de iure fisci. Atque inde est, quod aduersarium vbique expertus est Ulpium Marcellum, Proculianorum acerrimum: Merill. Obs. I. 28. VIII. 18. adeo, ut pro insigni veritatis argumento haberetur, si Marcellum cum Iuliano conueniret. Cuiac. Obs. XIII. 35. Menag. Amoen. Iur. cap. XXIII. p. 133.

(o) Aliquando enim a Cassio dissentit, l. 11. §. 2. ff. quod vi aut clam, et communi Sabinianorum sententiae dat repudium. l. 56. ff. de manum. test. Contra aliquando facit cum Proculo, l. 6. ff. ad l. Aquill. et Celsum laudat, tamquam sibi ἐμὸς ἡφῶος l. 13. ff. de lib. et postum.

et ad capeffendam rempublicam protractum fit. Ipfe sane et praeturae suae et consulatus meminit (p): quin bis consulem eum fuisse, docet Spartianus (q), quamvis, quod inter suffectos tantum fuisset, de tempore vtriusque consulatus parum constat (r). Praeterea ad ipsam praefecturam vrbanam adspirauerat (s), quae tanta erat dignitas, vt sequiore aevo intra vrbem ipsi praefecturae praetorianae anteferretur (t), nec facile cuiquam conferri soleret, nisi iuris peritissimo. Eundem Iulianum, iam supra vidimus, inter Hadriani, Antonini Pii, et Diuorum Fratrum consiliarios atque amicos fuisse (u), quo in confessu quamvis collegas haberet etiam Proculeianos, Iuuentium Celsum, Neratium Priscum, et aemulum obtrectatoremque laudum suarum, Vlpium Marcellum, numquam tamen cum vilo in gratiam rediisse legitur. Et nescio sane, an luculentius reperiatur et prudentiae illorum Principum, et modestiae ipsorum iurisconsultorum argumentum, quam quod diuersarum sectarum iurisconsulti in medium consulere iuberentur, quod iustum, et e republica videretur. Nam sicuti Principes id eo consilio faciebant, vt expensis vtriusque partis rationibus, quid iustum ac bonum sit, eo accuratius perspicerent: ita hi mira animi moderatione ferebant dissentientes, aeternaeque laudi hoc cedit veteribus iurisconsultis, quod, dissentiente a se collega, non exandescerent, aut

(p) l. 5. ff. de manum. vind.

(q) Spartian. in Did. Iulian. cap. I.

(r) Iterum eum Consulem ordinarium anno V. C. 850. fuisse, putant Onuphrius Panuinius, Bertrandus, Guil. Grotius, aliique, quia Cassiodorus et alii fastorum scriptores eum annum signarunt consulatu *Iuliani et Torquati III.* At ex marmore, ex schedis Gudianis eruto, docuit V. C. Petr. Relandus in Fast. Cons. ad eum ann. Iulianum illum, Torquati collegam, non esse *Salvium* nostrum, sed *Iulianum Veter. m.*

(s) Spartian. in Did. Iulian. cap. I.

(t) Discimus hoc ex Symmacho Epist. X. 36. Cassiod. Var. III. 11. Iuliani Nouelli. LVI. quae loca iam adduxit Phil. Bertierus Pitban. Diatr. I. cap. III. p. 811. Vnde explicanda illa *Aufonii* in *Mosella* v. 409.

Quique caput rerum, Romam, populumque paresque

Tantum non primo rexit sub nomine.

(u) Quod inter Hadriani consiliarios fuerit IULIANUS, iam supra ex Spartiano vidimus. Inter Antonini Pii consiliarios apud Iulium Capitolinum in Anton. Pio cap. XII. memoratur etiam *Salvius Valens*, qualis quum nullus alioquin inter iurisconsultos reperiatur, probabile est, interposita distinctione legendum esse SALVIVM VALENTEM, vt SALVIUS IULIANVS, et ABERNIVS VALENS intelligantur. Porro Iulianum *amicum suum* vocant Diui fratres, l. 17. ff. de iure patron. quos nihil aliud esse diximus, quam *συνιδες καὶ συνβέβησι* imperatorum, de quibus proluxe Iac. Guther. de Offic. dom. Aug. I. 18.

aut erumperent in conuicia, furiisque veluti agitantur, quod cacoethes nostro potissimum hoc sterili virtutum saeculo succrevit, sed suam quisque sententiam diceret modeste, rationibusque, non conuiciis, certaret (x). Cuius hoc rei argumentum luculentissimum est, quod quum in Pandectis perpetuus fere discrepantium sententiarum conflictus reperiatur, et creberrima disputatio: vix tamen vllum acrius vocabulum, nedum conuicium, reperiatur, quo inter se vsi sint viri illi grauissimi. Sed ne qua longius euagemur, ad IULIANVM redeundum erit, cuius de honoribus ac dignitate, quae comperta habemus, diximus. Alia enim, quae vulgo addunt, non nisi inanibus coniecturis nituntur. Nam quod, eum Aquitaniam, Belgicam, Germanias, Dalmatiam, Baeticam rexisse, scribunt Guido Pancirolus (y) et Ant. Dad. Alteferra (z): id in legibus, quas illi ad partes vocant (a), nullum reperit praesidium, quum Saluii, quorum ibi mentionem fieri animaduertimus, *σύχροναι* quidem IULIANO nostro, at ab illo tamen fuerint diuersissimi. Eiusdem notae est, quod idem Pancirolus eum Iauoleno, Africae Procos. et Syriae Praefidi, in consilio fuisse scribit: Id enim ex l. 5. ff. de manumiss. vind. non magis consequitur, quam eum Aegypto praefectum fuisse, quia, se ibi aliquando vixisse, fatetur (b). Sed tantam doctrinae vbertatem, totque fortunae obsequia mors demum, vt

K k k k k 3

fit,

(x) Merentur hic adscribi verba ex viri amplissimi, Cornelii van Bynkershoek, Dedicatione exasctissimi Observationum operis: *Expedit*, inquit, bono publico, ad rempublicam non adhiberi eos, qui aliorum sententias, vbi a sua discrepant, continuo insectantur opprobriis, contumeliis, conuiciis, non alia causa irritati, quam quod alius alia mente sit, perpetui scilicet Dictatores in republica eruditorum. Hoc nomine semper fuit habita infamis natio Grammaticorum, ab humanitate alienorum, dum humanitatis studia tractant. Sed non magis id miremur, quam hac parte grammaticis non cedere, qui pietatem, caritatem, animi mansuetudinem et reliqua viri boni officia in vulgus prostentur. Nisi statim hic pedibus eas in suam cuiusque sententiam, stultitiae vel malevolentiae notam non euadas. ICtiorum vti-

que veterum semper praecipua laus fuit modestia. Illi quidem, quod sibi videtur, ex animi sui sententia respondent: sed meliora docti audiunt, et, si minus ante sauerunt, respiciunt. Labco noster in Senatus lectione sententiae suae libertatem aduersus ipsum Augustum magno animo defendebat superdicio: Suum quemque iudicium habere. Et sic oportebat. Papinianum nostrum mente solida non deiecit vultus et gladius instans tyranni: nec tamen minus eum, aiter quondam opinatum, in contrarium vocasse legimus veriorum Sabini sententiam. Et sic quoque oportebat.

(y) de clar. Legum interpr. I. 38.

(z) Rer. Aquitanic. III. 11.

(a) l. 12. ff. de custod. et exhib. reor. l. 14. ff. ad SC. Turpill. l. 9. §. 4. ff. de poen. l. 7. §. 1 ff. de accus. et inscr.

(b) l. 36. ff. de solur.

fit, euertit, prouectiore quidem iam aetate, nec tamen sub Commodo, uti perperam sibi persuasit Bern. Rutilius (c), filium nostri, SALVIVM IVLIANVM, praefectum praetorio, a truculento isto principe occisum, cum patre confundens. Reliquerat et nepotem, eiusdem nominis, quem, quum iam Tarunteii Paterni, praefecti praetorio, filiam opulentissimam sponfam haberet, eadem procul dubio fata subire coegit illorum temporum atrocitas. Nam et hunc oppressisse videtur Commodus Imp. partim quod pudicitiae effet seruantissimus, partim quod in adfectati imperii suspicionem ob Tarunteii adfinitatem venisset. Id quod pluribus persequitur Lampridius (d). Felicior utroque auus, SALVIVS IVLIANVS, sua, uti videtur, morte, prouectiore iam aetate, occubuit, sepultus milliario V. via Laucana (e), si Spartianum recte intelligunt interpretes. Superest, ut de eius operibus, quibus ille sibi monumentum aere perennius exegit, quaedam subiiciamus. Inter ea in indice Florentino primum locum occupant DIGESTORVM LIBRI NONAGINTA, circa quos permultos errores passim admitti obseruamus. Matthaeus Blastares, in Historia iuris, ex codice Vossiano Leidensi edita a clarissimo Fabricio (f), illud Digestorum opus ipsi Hadriano tribuit, illudque constituisse existimat libris quinquaginta. Alii Digesta illa Iuliani cum ipso edicto perpetuo confundunt, quum nihil aliud fuerint, quam iuris commentarii, ad edicti perpetui seriem, quin et ad verba Edicti compositi, ut frustra sint, qui cum Io. Bertrando opus IULIANI singulare AD EDICTVM comminiscuntur (g). Denique non minus falluntur, qui opus istud non nonaginta, sed multo pluribus libris constituisse existimant, quod aliquando liber LXXXIII. in iure nostro laudetur (h). In codice enim Florentino, omnium, qui

(c) de Vit. ICt. cap. LXVI.

(d) Lamprid. in Commodo cap. III. et VIII.

(e) Viae Laucana et Praenestina e porta Esquilina, aut alia vicina egrediebantur, illa a dextris iuxta formam aquae Claudiae, ad Claudiam, oppidum: haec Gabios, ac deinde Praeneste tendebat. Marlian. Topogr. antiquae Rom. VIII. 16.

(f) Vid. XII. Bibl. Graecae p. 361.

(g) Nimirum quum l. 1. ff. de his, qui not. inf. decerpta dicatur ex IV-

LIANI libro I. ad Edictum, fuere, qui pro Iuliano ibi scriberent Ulpianum, quum tamen hic libro I. de infamia non egerit. Vere ergo lex illa est ex Iuliani Digestis, quibus simul edictum interpretatus erat. Vnde et in l. 1. ff. unde legitimi verba Edicti non ex Ulpiano, cuius ex commentariis alias plerumque verba edicti proferuntur, sed ex IULIANI libro XXVII. Digestorum depromi videmus.

(h) l. 32. ff. de legib.

qui exstant, vetustissimo non librum LXXXVIII, sed LXXXIII. citari, quartum vero X. a recentiore manu superad-
ditum esse, testatur V. C. Laur. Theod. Gronovius. Ceterum
quamvis istud opus Aniani aetate in occidente paene periisset: ma-
gno tamen iurisprudentiae bono illud saeculo adhuc sexto delituit
in bibliotheca Triboniani, magnumque usum praebuit Pan-
dectarum conditoribus, qui ex folis his libris CCCLXXVI.
fragmenta nobis seruarunt, ut omittamus CXXVI. alia, quae,
dissimulato librorum numero, a veteribus iurisconsultis citantur.
Semper enim hoc opus habitum est incomparabilis iurispruden-
tiae thesaurus, ac proinde certatim illud notis ac animaduersioni-
bus illustrarunt iurisconsulti veteres, veluti VLPIVS MARCEI-
LVS, Iuliano paullo iniquior (i): CERVIDIVS SCAEVOLA (k),
IVLIVS PAVLLVS (l), IVNIVS MAVRICIANVS (m), quibus et A-
FRICANVM, quamvis parum accurate, addit Guil. Grotius (n).
Scripsit deinde IVLIANVS AD MINICIVM LIBROS SEX. Miniciorum
flemma amplissimum texit Thom. Reinesius (o), ostenditque, il-
lustri illi genti cum Cassiis, Aciliis, Iuniis Rusticis non vnam
necessitudinem intercessisse. Is, ad quem IVLIANVS notavit, sub
Vespasianis floruit, et sub Traiano adhuc rexit prouincias, ceu
docuit Iac. Cuiacius (p), cui et hoc marmor suffragatur apud
Gruterum (q):

HERCVLI.

TIBVRT. VICT.

ET. CETERIS. DIS.

PENATIBVS. TIBVRT.

L. MINICIVS.

NATALIS.

COS.

(i) Ex quibus sex loca exstant in-
tegra l. 14. ff. de in rem vers. l. 20. ff. de
cond. et dem. l. 5. ff. de hered. inst. l. 80.
ff. de legat. 1. l. 75. ff. ad L. Falcid. l. 34.
ff. eod.

(k) Ex Scaevolae notis decerptae
sunt l. 10. ff. de peric. et comm. rei
vend. et l. 54. ff. de pact.

(l) Notarum Paulli specimen habes
in l. 11. ff. quod met. caus. l. 4. ff. de
rescind. vend. l. 75. ff. de iudic. l. 3. ff.
de collat. l. 15. ff. de mort. caus. don. l.
4. ff. de manum. vindict.

(m) Ita enim Florentinus codex in
l. 7. §. 2. ff. de pact. et l. 25. §. 1. ff. de
usufr. quum aliae editiones habeant
MARTIANVS. Alterutrum horum iuris-
consultorum ad Iulianum notasse cer-
tum est, quamvis apud me facile vin-
cat lectio Florentina.

(n) de Vit. ICt. II. 6.

(o) Epist. XXIII. ad Rupert. p. 251.

(p) Obs. VII. 2.

(q) Grut. Inscr. p. XXXXVIII. 6.
Conf. p. LVIII. 8. ubi LIBYAE PROCOS.
vocatur.

COS. AVGV.
 LEG. AVG. PR. PR.
 PROVINCIAE.
 MOESIAE. INFERIOR.
 VOTIS. SVSC.

Quumque egregius hic iurisconsultus commentarios scripssset, quorum hodie ne titulus quidem superest: eos sex libris (r) interpretatus est IULIANVS, qui modo sub titulo librorum *ad Minicium* (s), modo *ex Minicio* (t), modo *apud Minicium* (u), in iure nostro laudantur. Eamdem operam et VRSEIO FEROCI (x) nauavit IULIANVS, ad quem, Cassii Longini exemplo (y) libros quatuor scripsit, ex quibus fragmenta XXXXII. in Pandectis supersunt. Denique in indice Florentino laudatur etiam IULIANI liber singularis DE AMBIGVITATIBVS, quo titulo, plane stoico (z), professus est interpretationem verborum ambiguum, in contractibus vltimisque voluntatibus, quibuscum saepissime colluctandum est iurisconsultis, idque satis adparet ex tribus elegantissimis, quae supersunt, opusculi istius fragmentis (a). Plura IULIANI opera in indice Florentino haut recensentur, nec alia vel

(r) Vnde in mendo procul dubio cubat l. 11. ff. de act. emt. vbi Ulpianus librum X. ad Minicium citat.

(s) Veluti l. 10. ff. pro emtore.

(t) l. 61. ff. de rei vind.

(u) d. l. 11. ff. de act. emt.

(x) Floruisse hunc sub Tiberio Imp. coniecit Petr. Perennon. Animadu. Iur. II. 23. Sed quum Vrseius citarit Proculum, l. 27. §. 1. ff. ad L. Aquill. l. 11. §. 2. ff. de aqua et aqu. plu. et ipse contra citeitur a Cassio: l. 1. §. 40. quar. rer. act. non dat. magis verosimile est, eum paullo recentiore esse, vt maxime sub Claudio et Nerone floruisse.

(y) Notarum enim Cassii in Vrseivm Ferocem vestigia extant in l. 10. §. 5. ff. quib. mod. vsufr. l. 16. §. 1. ff. ad SC. Velleian. l. 104. ff. de legat. 1.

(z) Vel maxime in enodandis explicandisque ambiguitatibus desudabant Stoici. Sic inter Cleanthis opera fuit

liber *ἑπὶ τῶν ἀπόρων*, de ambiguitatibus. Diog. Laert. VII. 178. Ita Sphaerus, Stoicus, *ἑπὶ ἀμφιβολιῶν*, de ambiguitatibus scripsit. Diog. Laert. VII. 178. et Chrysippus libros varios, numero septemdecim, eadem doctrina impleuit, Laert. VII. 193. Ceterum quae *ἄπορα* dicta sint veteribus, exponit Gell. Noct. Att. VIII. 15. eorumque exemplum habes in l. 88. pr. ff. ad L. Falcid. *ἀμφιβολιῶν* vero definiunt, exemplisque illustrent Diog. Laert. VII. 62. Sex. Empiric. Hypotyp. II. 23. et Quintilian. Inst. VII. 9. Non mirum itaque, IULIANVM etiam, stoicis praecipis in primis imbutum, in iisdem enucleandis experiri ingenium voluisse.

(a) Extant illa in l. 31. ff. de vulg. et pupill. subst. l. 62. ff. de legat. 1. et l. 13. ff. de reb. dub. ex quibus Iuliani scopus, ipseque modus tractandi facile intelligitur.

vel a veteribus laudata, vel in indice Florentino recensita sunt. Et tamen oculator multo, Io. Bertrandus, duo alia sibi ex antiquitatis parietinis cruisse videtur, vnum AD EDICTVM, quod iam supra cum Digestis vnum idemque esse probauimus, alterum DE DOTALI PRAEDIO, quia Iulianus alicubi *tractatum de dotali praedio proposuisse*, dicitur, (b). Enimuero *tractatus* hic non liber est, sed tractatio materiae alicuius, vel disputatio, cuiuslibet libro inserta (c); adeoque et IULIANVS, quia in opere quodam, e. g. in Digestis, de fundo dotali fusius disputauerat, tractatum ea de re proposuisse dicitur, quamuis singularem de fundo dotali librum numquam scripserit, quippe quem silentio praeterituri non fuissent Modestinus, Iulius Paullus, et Caius, quorum hunc *de dotalitiis*, illum *de dotis repetitione*, istum *de differentia dotis* ex instituto scripsisse, et nusquam tamen illum IULIANI libellum citare, nouimus.

Et haec quidem sunt, quae seclusus a supellectile libraria de SALVIO IULIANO extemporaria paene opera ex aduersariis in chartam conieci, pleniora omnino futura, nisi chartae, et temporis faciendum esset compendium. Iam mihi vobiscum res est, COMMILITONES SVAVISSIMI, quorum commodo REX noster POTENTISSIMVS, Hercules Musagetes, me in hanc Fridricianam longe clementissime ablegauit. Vestra nimirum res hoc ipso agitur. Vobis tantum hic et scribitur, et metitur. Meum erit, vobis ad omnes iurisprudentiae partes et philosophiae disciplinas viam quam expeditissimam emunire; idque me facturum polliceor ea fide, eaque assiduitate ac perspicuitate, vt quotquot vestrum eundem discendi ardorem atque attentionem ad acroases meas attuleritis, fructum inde capturi sitis vberrimum. Tanto maiore sane fiducia hoc vobis spondeo, quo magis per tot annos experiundo didici, Deum O. M. meam de studiosa iuuentute bene merendi voluntatem, gratia sua numquam destituisse. Quin, si de me ipso quaedam dicere per modestiam liceret: plures omnino hodie in aulis curiisque numerare possem, viuos diligentiae dexteritatisque meae testes, qui, quum me olim vel in Germania, vel in Belgio, audierint, mea qualicumque institutione se ad so-

Tom. II. *Heineccii Opusc. Sylloge I.*

L1111 lidio-

(b) l. 5. C. de bon. quae lib.

(c) Sic ICI dicuntur SPECIEM TRACTARE, l. 23. §. 3. ff. de adq. rer. dom. vel TRACTATVM HABERE, l. 9. ff. de grad. et adfinis, Tertull. de resurr. carn.

cap. II. Atque adeo et haeretici ex conscientia infirmitatis numquam ordinarie TRACTANT, id est, disputationem semper fugiunt.

lidiorem doctrinam profecisse testentur. Nolite aliorum morari iudicia, qui, quum me ab adolescentia elegantiores litteras cum iurisprudencia coniunxiffe sciunt, inde calumniandi arripiunt occasionem, quasi plane alienus fim a mascula illa, cuius in foro vltus est, iurisprudencia. Alia omnia certe vos ipsi experiemini, COMMILITONES SVAVISSIMI. Nihil enim ex me frustraneum, nihil infructuosum audietis, nihil, quod ignorasse fatius sit. Ego, qui diutius me docendo exercui, id mihi obseruasse videor, eos, qui, rerum paene omnium ignari, Lauterbachium duntaxat vel simile iuris compendium deuorarunt, incredibilem sapientiae pragmaticae laudem adfectasse, tantoque facilius apud imperitam multitudinem in istam opinionem venisse, quanto magis atque apertius prae se tulerint illam Bartolistarum barbariem. Quasi vero tam horribile sit praxeos, quam vocant, secretum, vt eo initiari non possint, nisi qui se ab omni cultiore doctrina prorsus seiungant, absinthioque glossatorum per omnem vitam pascantur: et quasi elegantiores litterae, quas reliquis scientiis omnibus insigni decori atque adiumento esse, omnes fatentur, solius iurisconsulti ita peruertant ingenium, vt alia quidem omnia potius, quam practica ista mytheria, capere possit? Sed quid opus est verbis? Conditionem vobis, COMMILITONES, feram aequissimam: eandem nimirum, quam vrbane apud Euripidem Sileno ferebat Vlysses, quum ei vinum venum offerret:

Vin' tu prius gustare, quid vini feram?

Cui Silenus:

Ita conuenit: nam gustus emtorem vocat.

Vos quoque, COMMILITONES, succedite, experimini, quid vobis feram, measque acroases veluti gustu percipite, certoque vobis persuadete, numquam fore, vt vos nauatae mihi operae poeniteat. Equidem, vt anni tempus est, integram vel iurisprudenciae vel philosophiae disciplinam me vobis hac aestate explicaturum, promittere non possum. Dabo tamen operam, vt partem huius semestris, quae superest, non sine vtilitate vestra transmittam, ac proinde, simul ac auditorium domesticum, quod vestris commodis iam adparatur, exaedificatum fuerit, has praelectiones meas trimestres singulari scheda vobis publice indicabo. Vos valete, O MEI, et non modo studium meum vestra diligentia benevolentiaque magis magisque accendite, verum etiam Deum O.M. vt nouum, quod subeundum fuit, munus mihi vobisque felix, faustum, fortunatum esse iubeat, mecum casta piaque mente precamini. P. P. Halae Magdeburgicae ipsis idib. Iuniis anni erae Christianae MDCCXXXIII.

DE.

DE MARITO TUTORE ET CURATORE
VXORIS LEGITIMO.

EXERCITATIO XXV.

C A P. I.

AN MARITVS IVRE ROMANO TUTELAM CURAMVE
VXORIS SVSCIPERE POTVERIT.

§. I. Instituti ratio, et partitio dissertationis. §. II. Lubricum iudicium feminarum. §. III. Hinc pleraeque gentes eas in perpetua vel maritorum, vel aliorum, tutela curae esse voluerunt. §. IIII. An et apud Romanos maritus fuerit uxoris tutor curatorue legitimus? Gregorii Tholosani, Scipionis Gentilis et Schilteri sententia. §. V. Eorum argumentum primum refellitur. §. VI. Itemque alterum, a moribus Atticis desumptum. §. VII. An XII. Tabulae maximam partem e iure Attico descriptae? §. VIII. Tutela mulierum Atticarum qualis fuerit ante nuptias? §. VIII. Qualis iam nuptiarum? §. X. Itemque viduarum? §. XI. Comparatio tutelae mulierum Atticarum et Romanarum. §. XII. Mulieres vel in pupillari vel in perpetua tutela erant. §. XIII. Eaque vel testamentaria, vel legitima, vel datiuu. §. XIII. Vxor quae in manum conuenerat, non erat in tutela curae mariti, sed in eiusdem potestate. §. XV. Quae in manum non conuenerat, si sui iuris esset, erat in tutela agnatorum, vel tutorem curatoremue datiuum habebat. §. XVI. Sin filia familiae esset, manebat in patria potestate. §. XVII. Feminae an aliquando in curatione fuerint, et inprimis maritorum? §. XVIII. Argumentum tertium et reliqua, quae pro tutela maritali Romanorum ex Livi, Boethio et Isidoro adferuntur,

profligata. §. XVIII. An vir aliquando uxoris tutor vel curator fuerit, quamvis non legitimus? §. XX. Senatus consultum, ne tutor eiusue filius uxorem duceret feminam, quam tutela regat. §. XXI. Illud productum est ad casum, si maritus uxoris suae curam post nuptias suscipere vellet. §. XXII. Ne sublata quidem perpetua illa feminarum tutela, maritus curator uxoris minorennis esse potuit. §. XXIII. Conclusio, Romanos tutelam curamue maritalem, qualis hodie obtinet, plane ignorasse.

§. I.

Institui ratio, et partitio dissertationis.

ANIMVS est, de MARITO, LEGITIMO VXORIS CVRATORE, ea, qua fieri poterit, breuitate differere, vt eadem opera et prisco illi Germanorum instituto, quod, irruente in fora scholasque Germanorum iurisprudencia Romana, communem iuris patrii ruinam feliciter euasit, lucem foeneremus, et sequuti prudentiorum consilium, non in re nihili ac infructuosa, sed vtili, et quae in ipsis rerum obtineat argumentis, industriam ingeniumque exerceamus. Neque inficiamur tamen, nos et saeculo, quo viuimus, seruire voluisse, dignosque nos praestare illa temporum felicitate, quibus erectiora quaeuis ingenia non ex solis Iustiniani libris sapiunt, sed eo potissimum omnem operam suam industriamque conferunt, vt iuris patrii reliquias, tamquam nantes in vastissimo gurgite fractas tabulas, periculo subducant, institutaque iuris patrii et Romani comparatione, quem vtrumque vsum in disceptatione illa forensi praestet, accuratius, quam vulgus solet, disquirant. Eo itaque consilio et nos scriptionem hanc ita partiemur, vt primum iuris communis forulos excutiamus, et an in istis haec maritorum siue tutela, siue cura legitima, praesidium reperiat, disquiramus, ac deinde, quid Germanis ea de re placuerit, quidque hodiernum in foro obtineat, diligenter edisseramus. Quod vt felix faustumque esse iubeat supremum, quod omnia moderatur, Numen, pia castaque mente precamur.

§. II.

Lubricum iudicium feminarum.

Vetus opinio est, iam inde ab antiquissimis ducta temporibus, omniumque fere gentium firmata consensu, vti viris ingenium, prudentiam animique constantiam ac magnitudinem; ita feminis non nisi venustatem, formaeque praestantiam naturae munere in peculium cessisse, sexuique formosissimo tanto minus obtigisse ingenii, quanto magis forma ac pulcritudine prae viris plerumque eni-

enitescat. Hinc querelae illae passim obuiaae, mulieres, uti pueros, esse ferme leui sententia (a), impotens natura ei indomitum genus (b), rem per se imbecillam (c), easdem ad τῆς γνώμης ἀδυνάμει, seu ob consilii infirmitatem (d) imbecillitatemque sexus multis casibus suppositas subiectasque esse (e), ac proinde ex consequentia fragilitatis suae in iacturam facile posse incidere (f). Et quamuis fuerint ex viris, qui patrocinium sexus formosissimi susciperent, collectisque ex omni antiquitate exemplis demonstrare conarentur, habere et feminas, quas viris opponant, solertia, ingenio ac virtute ornatissimas, et de quibus iure vsurpes illud Ennii (g):

Vos etenim, iuvenes, animum geritis muliebrem:

Illam virago viri:

plerique tamen causam ab illis vix peroratum existimant, quod nec adeo magnus sit talium proventus, quae animum virilem corde tumefacto gerant, et paucis quoque istis, quas natura hac praerogatiua donarit, ob adfectuum, quibus indulgent, intemperiam plus calliditatis atque astutiae, quam verae solidaeque prudentiae, inesse videatur. Quin id ipsas agnoscere, aiunt, feminas, quae se suo metiri modulo ac pede didicerint, veluti illam apud EURIPIDEM (h), quae Medae edocta exemplo, profiteatur:

Πρὸς δὲ καὶ πεφύκαμεν

Γυναῖκες εἰς μὲν ἑσθλὰ ἀμνηχανώταται,
Κακῶν δὲ πάντων τέκτονες σοφώταται.

Equidem ad bona

*Omnes mulieres nascimur ineptissimae:
Verum ad mala reperiunda longe aptissimae.*

§. III.

Nos nostram haut facimus hanc litem, nec possumus a nobis impetrare, ut liberius de sexu isto iudicantes, odium dimidiae generis humani partis in nos prouocemus, non ignari quippe, aequae eos fugere rationem, qui prudentiam omnem adiudicant feminis, quam qui eam viris propriam, ac veluti peculiarem esse, arbitrantur. Sunt feminae, quae supra sexum sapiunt: sunt viri, quavis femina imbecilliores, nec vnumquam tam effoeta facta est natura, ut et in sequiore sexu non possit magnum quid atque eximium producere. Ceterum, qui leges condiderunt, id sibi

Hinc pleraeque gentes eas in perpetua vel mario- rum, vel aliorum, turba esse voluerunt.

LIII 3

(a) Terent. Hecyr. III. 1.

(b) Liu. XXXIII. 2.

(c) Quintilian. Dec. CCCXXXVIII.

(d) Dio Chrysostom. orat. LXXV.

(e) l. 2. §. 2. ff. de SC. Vellei.

(f) l. 2. C. eod.

(g) Cic. de Offic. I. 18.

(h) Euripid. in Medea v. 264. sequ.

sibi semper negotii dari crediderunt, *ut iura constituerent in his, quae ἐπὶ τὸ πλείον, id est, ut plurimum accidunt*, non quae ἐκ παραλόγου, seu ex inopinato, ceu ex THEOPHRASTO prudenter obseruauit Pomponius (i). Quum itaque ut plurimum lubricum esse animaduertent feminarum iudicium, siue quod plerisque, ex THEODORI HERMOPOLITAE (k) sententia, ὀλισθηρὸν καὶ ἐυπατάτητον φρόνημα, labile ac deceptu facile ingenium obtigerit, siue quod laboribus domesticis, tamquam noxae datae, intra gynaeceum per omnem vitam latitare cogantur: nihil legislatores fecerunt reliqui, ut praesidium infirmiori isti sexui circumponerent, merito quippe, ut IUSTINIANVS noster (l) existimat, miserando, cum propter obsequia, quae maritis praestant, tum propter partus periculum, ipsamque liberorum procreationem. Hinc etiam est, quod feminas non minus, quam pupillos in perpetua aliorum manu ac tutela esse vellent gentes pleraeque, nec ratum esse quidquam paterentur, quod sine tutorum auctoritate curatorumque consensu in earum praeiudicium factum esset. In eo tantum in diuersa abierunt legislatores, quod alii maritis hanc vxorum curam commendarent, alii veriti, ne mariti eo obtentu spoliarent vxores, aliorum potius quorumuis potestati ac curationi eas subesse mallent, quam maritorum. Ex Hebraeorum sane sententia PHILO (m) viduas ideo Deo praecipue curae esse, docet, quod maritos amiserint, qui ad ipsarum defensionem in parentis vicem successerint, additque: γυναῖκι γὰρ ἀνὴρ εἰς κηδεμονίαν, ὅπερ γονεῖς παρθένο. Vxori enim maritus tutor est, sicuti parentes virginis. Nec aliter Graeci, ex quarum sententia EURIPIDES (n):

Πάντα γὰρ δι' ἀρσένων
 Γυναῖξί παρ᾽ αὐτοῖς εἶκος, αἰτινὲς σοφοῖα.
 Cuncta enim per masculos

Decet, modesta quae sit, agere feminam.

Vt iam mittamus CICERONIS (nn) testimonium, qui in vniuersa Graecia feminas nullum ciuile negotium sine tutorum suorum auctoritate explicare potuisse, dilerte scribit. Quin generatim PLVTARCHVS (o), ex instituto differens de officiis coniugum: Δεί γὰρ γυνὴ ἢ πρὸς τὸν ἀνδρα λαλεῖν, ἢ διὰ τῶ ἀνδρός, μὴ δυσχεραίνουσαν,

(i) l. 3. ff. de legibus.

(k) Theod. Hermopol. ad l. 2. ff. de R. I.

(l) l. 22. §. 1. C. qui pot. in pign.

(m) Philo de creat. Princip. p. 726. seq.

(n) Euripid. in Androm. v. 222. seq.

(nn) Cic. pro L. Flacco cap. XXX.

(o) Plutarch. Coniug. praec. p. 142.

Tom. II. Opp.

παίρουν, εἰ δὲ ἀλλοτρίας γλώσσης, ὡς περ ἀλλοτρίης, φθίζονται. Aut viro, aut per virum mulieri loquendum est, neque indigne ferendum, si, ut tibicen, aliena lingua vocem edat, propria grauiorem. Eodem denique modo philosphatas esse gentes Germanicæ originis tantum non omnes, infra suo loco ostendemus pluribus. Existimabant enim id, quod res est, nullam esse sanctiorem vitæ societatem, nullam firmiorem amicitiam, quam quæ inter coniugum par bene compositum intra thalamum coalescat, neque tutius cuiquam credi mulieris curam, quam cui ipsa se fortunæque omnes crediderit. At multo aliter rationes subduxisse Romanos animaduertimus, quibus, morum suorum conscii, suspecta visa est maritorum fides, vt agnatos, et quosuis potius, quam illos, ad mulierum tutelam vocarent. Quum autem quosdam, quod ad ius Romanum vetus attinet, in alia omnia discedere intelligamus: operæ pretium fuerit, in iuris istius principia inquirere paullo accuratius, argumentaque, quibus adiuti quidam Romanis etiam hanc tutelam curamue maritalem placuisse, sibi aliisque persuaserunt, ordine expendere.

§. III.

Errarunt hunc errorem viri ceteroquin doctissimi, et quibus nihil ad iurisprudentiæ antiquæ pariter ac novæ scientiam defuisse, dixeris. Sic GREGORIVS THOLOSANVS (p), quum in iure legisset, maritos vxoribus curatores dari non posse, eius rei hanc comminiscitur rationem, illa curatoris datione non opus fuisse, quod iure ipso mulieres Romanæ sint in tutela et cura maritorum. Similia sunt, quæ in mentem venerunt SCIPIONI GENTILI (q), nec non v. C. IO. SCHILTERO (r), qui itidem maritos iure Romano legitimos vxorum suarum siue tutores, siue curatores fuisse contendunt, idque non vno argumento confirmasse sibi videntur. Et SCHILTERVS quidem, id luculenter probari posse existimat ex loco CICERONIS (s), ex quo tutelam, vxore in manum conueniente, ab agnatis ad maritum transiisse colligit. Deinde alii huic sententiæ haud parum præsidii in eo positum esse arbitrantur, quod et Atticæ mulieres in legiūma virorum suorum tutela ac cura fuerint. Id enim quum in mores iuraque Romanorum permanarit, tanto minus quemquam dubitaturum

An et a-
pud Ro-
manos
maritus
fuerit
vxoris tu-
tor cura-
torue le-
gitimus?
Gregorii
Tholosani,
Sci-
pionis
Gentilis et
Schilteri
sententiæ

(p) Gregor. Tholosan. *Synt. iuris vniu.* XII. 4. 12. p. 229.

(q) Scipio Gentil. *ad Apul. Apol. n.* 1020.

(r) Schilter. *Exerc. XXXVII.* 227.

(s) Cic. *pro Flacco cap. XXXIII.*

rum putant, quanto certius sit, generatim tutelam omnem Romanos ab Atheniensibus didicisse (t). Denique in rem suam vertunt quaedam veterum testimonia, quae sententiae isti quam maxime suffragari censent. Sic enim Cato apud LIVIVM (u): *Maiores nostri, inquit, nullam, ne priuatam quidem, rem agere feminas sine auctore voluerunt, in manu esse parentum, fratrum, VIRO- RVM.* Quae paullo post in benigniorem partem interpretatus L. Valerius, Tribunus plebis (x): *Et vos, inquit, in manu et TVTELA, non in seruitio debetis habere eas, et malle patres vos, aut viros, quam dominos, dici.* Quinimmo, quod maxime mireris, eodem pertinere putant locum BOETHII (y), qui interpretatus quaedam verba Ciceronis: *Mulieres, inquit, antiquo iure tutela perpetua continebantur: recedebant vero a tutoris potestate, quae in manum viri conuenerant.* Inde enim denuo consequi existimant, vt mulieres, conuentione in manum agnatorum tutela liberatae, in maritorum tutela esse coeperint. Quos sane miror non etiam ISIDORO HISPALENSI (z) denunciasse testimonium, qui, si tali argumento vti fas est, multo disertius istam maritorum tutelam confirmare videtur verbis sequentibus: *Ideo feminae sub VIRI potestate consistunt, quia leuitate animi plerumque decipiuntur. Vnde et aequum erat, eas viri AVCTORITATE reprimi.* Proinde et veteres voluerunt, feminas inuuptasque, quamuis perfectae aetatis essent, propter ipsam animi leuitatem in TVTELA esse. En viro- rum potestatem in vxores, et talem quidem, ob quam auctores fierent mulieribus, negotium quoddam ciuile gesturis, id est, vti res ipsa suadere videtur, tutelam. Ex quibus omnibus iam satis intelligi existimant, tutelam maritalem legitimam olim iuris Quiritium fuisse, idque tam diu, donec mulierosus et imbellis aliquis princeps, quisquis ille demum fuerit, quo imperante feminarum impotentiae ac libidini diuina omnia ac humana cesserint, eo vinculo exsoluerit feminas, iisque sua omnia auctoritate suoque lubitu agendi potestatem, non sine insigni reipublicae detrimento, fecerit.

§. V.

Eorum argumen- tum pri- mum re- fellitur. Enimuero, si rem paullo accuratius, adhibitaeque in consilium ratione, expenderit, perspicue profecto intelliges, viris illis doctissimis mores patrios, quos animo circumferebant, imposuisse, vt

(t) Ian. Vinc. Graue, de LL. et SCtis Rom. §. XXXIII. p. 550.
(u) Lilius XXXIII. 3.

(x) Idem XXXIII. 7.
(y) Boeth. ad Cic. Top. cap. XI.
(z) Isidor, Hispal. Orig. XI. extr.

vt illa veterum testimonia, quamuis alio pertineant, de simili Romanorum instituto acceperint. Primum enim, quod ad locum TVLLII (a) attinet, quem ad partes vocat SCHILTERVS, is talis est: *In manum conuenerat. Nunc audio. Sed quaero, vsu, an coemtionem? Vsu non potuit: nihil enim potest de TUTELA legitima sine omnium tutorum auctoritate deminui. Coemtionem? omnibus ergo auctoribus? in quibus certe Flaccum fuisse non dices. Relinquitur ergo illud, quod vociferare non desistis, non debuisse, quum Praetor esset, suum negotium agere, aut mentionem facere hereditatis.* Sed ex his verbis nihil minus collegeris, quam Valeriam, de qua ibi CICERO agit, in Andronis Sextilii, mariti, tutela fuisse. Neque id contendit Andro Sextilius, sed Valeriam tantum in manum conuenisse, adfirmat. Negat Cicero, id fieri potuisse, quia mulier, quae in tutela legitima fit, nec vsu in manum conuenire possit; nec coemtionem, sine tutorum omnium, adeoque et Flacci auctoritate, *aliquid deminui potuerit de tutela legitima.* Deminuebatur vero aliquid de tutela legitima in manum conuentione, non quod tutela ab agnatis in maritum transferretur, sed quod illa plane exstingueretur. Mulier enim, in manum et potestatem mariti redacta, capite miuebatur (b), et desinebat esse caput liberum, adeoque in ea conditione erat, vt non magis in tutela esse posset, quam filii filiaeue familias, serui et ancillae, quos tutela regi, ius nostrum diserte negat (c). Itaque tantum abest, vt tutela illa maritorum legitima in hisce TVLLII verbis praesidium reperiat, vt illa iisdem euertatur manifeste, et funditus subruatur.

§. VI.

Deinde et alterum argumentum, quod ex moribus Atticis petunt, quantumuis speciosum, non tanti tamen esse videtur, vt eius causa deferendum vadimonium existimemus. Nam et id, quod isti pro certo adfirmant, puta, quod tutela aequae, ac alia pleraque instituta ab Atheniensibus in Romanorum iura et mores permanarint, incertissimum est, et certissimum contra, tutelam mulierum Atticarum cum illa Romana nihil fere commune habuisse. Primo, qui tutelam Romanos debere Atheniensibus existimant, ii sententia sua magnopere falluntur. Nam quum tutores ex instituto Romanorum vel testamentarii, vel legitimi, vel datiu sint: nullam harum ex iure Attico esse, luculenter potest de-

Itemque alterum, a moribus Atticis desumtum.

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I. M m m m m mon.

(a) Cicero pro Flacco cap. XXXIII.

(b) Vlpian, Fragm. XI. 13.

(c) l. 239. pr. ff. de verb. sign. pr. Inst. de tutel. l. 6. §. vlt. ff. eod.

monstrari. De *datiua* rem extra omnem dubitationis aleam positam esse arbitramur, quippe quam non Athenis migrasse Romanam, sed legibus Romanis, Atilia puta et Iulia Titia, multo post decemviralem illam legislationem inuectam esse, et illi sciunt, qui alia pleraque ignorant (d). Nec deinde tutelam agnatorum *legitimam* ab Atheniensibus acceptam ferre potuerunt Romani, quum eam ne receptam quidem Athenis fuisse, iam alii demonstrarint, et Solon, teste DIOGENE LAERTIO (e), diserte cauerit, μή ἐπιτροπέειν, εἰς ὃν ἡ εὐσία ἔρχεται τῶν ὀρφανῶν τελευτησάντων, ne is fieret tutor, ad quem post pupillorum obitum substantia pertineret. Testamentaria denique tutela, tantum abest, vt Atticae sit originis, vt multo ante Romanis nota fuerit, quam legati arcessendarum legum causa Athenas mitterentur. Sane iam L. Tarquinius tutorem liberorum Anci regis testamento esse institutum, memoriae prodidit LIVIVS (f). Idemque (g) autor est, nondum maturo imperio Ascanio, Aeneae filio, tantisper tutela muliebri, (tantam indolem fuisse in Lauinia,) rem Latinam et regnum auitum paternumque puero stetisse. Quod exemplum, siue testamentaria, siue legitima ea tutela fuerit, satis, vt opinor, ostendit, tutelam iam ante conditam Romam in Latio tam notam fuisse, nihil vt opus fuerit, eam Athenis petere.

§. VII.

An XII. Quae occasione facere non possumus, quin eorum redarguamus errorem, qui, quum Romanos leges a Graecis, et Atheniensibus inprimis, petisse, sciant, omnium prope iurium Romanorum origines ad Athenienses referunt, quasi nihil in tabulis illis Decemviralibus fuerit, nisi transmarinum, et a Graecis repertum, nec quidquam, quod e republica esset, inuenire potuerint tot illustria ingenia, quae populus Romanus huic legumlationi communi suffragio praefecerat. Non sane solas Atheniensium leges Romam attulerant legati, sed, quae usquam egregia occurrebant, teste TACITO, acciuerant (h), et praecipue Graecarum in Italia ciuitatum collegerant instituta, ceu diserte refert DIONYSIVS HALICARNASSEVS (i). An vero, ex his nihil in rem suam vertisse Decemuiros, existimemus? Nec putandum est, peregrinas illas leges vel vniuersum XII. Tabularum libellum, vel maximam eius

(d) *pr. Inst. de Atil. iur.*(e) *Diog. Laert. I. 56.*(f) *Liu. 34.*(g) *Idem I. 3.*(h) *Tacit. Annal. III. 27.*(i) *Dionys. Halic. Antiqu. X. pag. 676.*

ius partem, absoluisse, quum potius, eodem teste DIONYSIO (k), compositae fuerint ἐκ τε τῶν ἑλληνικῶν νόμων, καὶ παρὰ τῶν σφίσιν ἀρχαίων ἑθεσμῶν, ex Graecorum iure, patriisque consuetudinibus. Pleraque sane, quae Romulus de patria potestate, de iure patronatus, similibusque capitibus, quaeque Numa Pompilius de iure sacrorum, quae denique Ser. Tullius de contractibus sanxerat, postea in XII. Tabulas migrasse, auctores locupletissimos habemus DIONYSIVM HALICARN. (l), SERVIVM (m), FESTVM (n), aliosque veteres, qui tabulas illas legerunt integras, nec pauca inde fragmenta nobis seruarunt, adeoque accuratius iudicium ferre potuerint de singulorum capitum origine. Praeterea paucissima illa, quae Athenis deportata acceperant, Decemviri adeo ad reipublicae suae statum attemperarunt, vt, si quis Atheniensium leges, a PRATEIO, PETITO, HERALDO, SALMASIO explicatas, cum Romanorum institutis contenderit, vix vnam alteramue sit reperiturus, quam Romani integram ac sibi per omnia similem reliquerint (o). Quae quum ita sint, anceps omnino et admodum incertum est argumentum illud, quo aliquando viri docti vtuntur, ius aliquod Romae ita se habuisse oportere, quia idem placuerit Atheniensibus, a quibus leges suas Romani mutuati sint. Quemadmodum enim fluuios quosdam, qui se in lacus infundunt, limpidos ac dulces intrare, exeuntes colorem pariter ac saporem mutasse, experimur: ita legibus illis Atticis ac Graecis, adlatis Romam, ibique veluti ciuitate donatis, nec color idem, nec eadem forma constitit, sed tota illa Solonis νομοθεσία ita mutata interpolataque est a Decemviris, vt ipse Solon, si XII. istas Tabulas vidisset, leges suas in iis vix fuisset agnitus.

§. VIII.

Sed vt ex hoc diuerticulo in viam, id est, ad legitimam maritorum tutelam, quam ex Atheniensium institutis in ius Romanum permanasse volunt, redeamus: probandum iam porro erit, quod supra posuimus, ea in re Romanos cum Atheniensibus vix quidquam commune habuisse. Equidem mulieres, non modo puellas, sed et iustae aetatis, Athenis in tutela fuisse, satis luculenter probarunt viri doctissimi, EM. MERILLIVS (p), IO. MEVR-

Tutela
mulierum
Atticarum
qualis fuerit
ante nup-
tias?

M m m m m 2 SIYS

(k) Idem pag. 681.

(l) Idem II. pag. 97.

(m) Seru. ad Virg. Aen. VI. v. 622.

(n) Fest. in Murrata.

(o) Dn. Praefes in Hist. Jur. I. 23
25.

(p) Merill. Obs. V. 1.

SIVS, (q), CL. SALMASIVS (r), et V. C. EV. OTTO (s). Sed diversum plane a Romanis institutis fuisse illum Atheniensium morem, statim adparebit. Nihil siue in iudicio, siue extra illud, recte agebant Atticae mulieres, inconsulto tutore, vel κείῳ, nec valide sine illo contrahebant vltra modium hordei. DION. CHRYSOSTOMVS (t): Τοῖς νεωτέροις ποσῶτων ἐπὶ νόμῳ ἐκ εἰς συμβάλλειν, ὡς ἀπίστοις ἔσιν, ἐδὲ γυναῖκι παρ' Ἀθηναίους συναλλάσσειν, πλὴν ἄχει μεδίμνος κριθῶν, διὰ τὸ τῆς γνάμης ἀδυνάτης. Impuberibus lex non permittit contrahere, ut quibus bona nondum sunt credita, neque mulieri apud Athenienses contrahere licet, nisi vsque ad modium hordei, propter iudicii imbecillitatem. Et ISAEVS (u), multo hoc antiquior: ὁ γὰρ νόμος διαφρήδην κωλύει παῖδι μὴ ἔξειναι συμβάλλειν, μηδὲ γυναῖκι, πέρα μεδίμνος κριθῶν. Lex enim expresse prohibet, impuberem pacisci, aut feminam, vltra modium hordei. Similia sunt apud SVIDAM (x) et HARPOCRATIONEM: ex quibus legem illam Atticam eruit, suoque more erudite illustrat PETITVS (y), in eo tamen falsus, quod hanc functionem ad testamenti factionem pertinuisse credit, quum verba συμβάλλειν et συναλλάσσειν manifeste contractum, numquam vltimam voluntatem notent: et quamuis Isaeus etiam διαθήκης fecerit mentionem, et id tamen vocabulum accuratioribus in numero singulari *partium conuentum*, in pluratiuo demum *testamentum* significet, vti praeclare obseruauit vir doctissimus, CL. SALMASIVS (z). Quemadmodum ergo generatim contrahendi facultatem feminis ademerant leges: ita nec ex earum chirographis vlla nascebatur obligatio, quibus vna cum feminis non subscripsissent earum tutores. Quod ius non modo Athenis, sed et in vniuersa Graecia, valuisse, ex CICERONIS (a) testimonio satis intelligimus. Sed et in ius vocari non potuisse feminas sine tutore, eoque pertinuisse vocem preconis, qua ἡ δὴνα καὶ ὁ κείῳ, mulier eiusque tutor citari consueuerint, laudatissimus EV. OTTO (b) ostendit. Viuebant ergo mulieres innuptae sui iuris in tutela fratrum, cognatorumue, a quibus etiam despondebantur, vbi iam nobiles factae fue-

(q) Meurf. Them. Atic. II. 9.

(r) Salm. de modo usur. cap. III. pag. 164. sequ.

(s) Eu. Otto de perp. fem. tut. cap. I. §. VI. p. 201. sequ.

(t) Chrysostr. orat. LXXV.

(u) Isaeus orat. de Aristarchi hered.

(x) Suidas in ὄν ἔξειναι.

(y) Petit. in Comm. in LL. An VI. 6.

(z) Salm. de modo usur. cap. XII.

p. 516.

(a) Cic. pro Flacc. cap. XXX.

(b) Eu. Otto de perp. fem. tut. cap. I.

§. 6. p. 478.

fuerant, pro lubitu, ut vere dici possit, Athenis vix quidquam discriminis fuisse inter potestatem tutorum ipsorumque parentum, ac proinde illos dictos esse *κυεῖς*, dominos, quasi qui summam haberent potestatem, et veluti ἀνοπέδουον, rei cuiuscumque, uti obseruauit vir Graece doctissimus, GVIL. BVDAEVVS (c).

§. VIII.

Talis innuptarum tutela erat apud Athenienses. Quid vero si iam in maritorum amplexus venissent? De his vero exstat lex Solonis apud DEMOSTHENEM (d), quam mirifice peruertit paulo ante laudatus SAM. PETITVS. Lex ita se habet; Ἦν ἐγγύη ἐπὶ δικαίους δάμαρτα εἶναι ἢ πατῆρ, ἢ ἀδελφὸς ὁμοπάτωρ, ἢ πάππος ὁ πρὸς πατῆρ, ἐκ ταύτης εἶναι παίδας γνησίους; ἐὰν δὲ μηδεὶς ἢ τέτων. ἐὰν μὲν ἐπίκληρός τις ἦ, τὸν (ἀνδρα) κύριον ἔχειν; ἐὰν δὲ μὴ ἦ, ὅτι ἀν ἐπιτρέψῃ, τέτον κύριον εἶναι. Quae quidem ita interpretamur; *Quam legitime desponderit vel pater, vel frater consanguineus, vel auus paternus, ex ea liberi legitimi sunt. Si nemo horum fuerit, mulierque ex asse heres sit, virum tutorem habeto. Si nec vir fuerit superstes, is, cuius fidei vir eam supremo iudicio commiserit, tutor esto.* Itaque pater superstes et filiam despondebat, et iam nuptae erat κύριος. Eo defuncto, vel absente saltem, uti ex PAVTI (e) loco collegit PETITVS (f), ad fratres consanguineos id ius pertinebat. Vnde apud DEMOSTHENEM (g) Midylides, Archippus et Archiades, fratres, Archidicen sororem elocasse dicuntur Leoftrato Eleusinio, idemque orator (h) grauius reprehendit Timocratem, quod sororem, mortuo patre, πέπρακε, καὶ ἐκ ἐπίδακῃ, vendiderit, non elocauerit. Ne fratribus quidem superstitibus, aui paterni erat, neptem despondere, eiusdemque tutelam suscipere. Quamobrem legitimos hosce tutores, et dotem, soluto matrimonio, ex bonis maritorum repetiisse, et viduis deinde *κυεῖς* fuisse, apud DEMOSTHENEM, AESCHINEM, ISAEVVM, aliosque scriptores Atticos, passim legas. Si mulieri nec pater, nec frater, nec auus paternus effet, illa vocabatur ἐπίκληρος, non quia dotata erat, (vnde perperam *dotalem* interpretatur PETITVS,) sed quia paternarum facultatum ex asse fiebat heres. Tunc vero non cuius pro lubitu nubebat, sed proximo

M m m m 3

ximo

(c) Bud. Comment. Lingu. Graec. pag. 36.

(d) Demosth. in Steph. II. p. 284.

(e) Plaut. Trinum. II. 4.

(f) Petit. Iur. Att. VL r. p. 437.

(g) Demosth. ad. Leochar. p. 1043.

(h) Idem in Timocrat. p. 804.

ximo agnato (i); qui eo casu simul fiebat vxoris suae κύριος, vel tutor legitimus. Quod ius obseruatum videtur TERENTIO (k), dum apud eum Chrysis, despondens Pamphilo Glycerium, ita loquitur:

*Te istli virum do, amicum, TUITOREM, patrem,
Bona nostra haec tibi permitto, et tuae demando fidei.*

Mulieres dote cassas sanguine proximi aut vxores ducere, aut, dote data, cogebantur elocare (l): ac tunc utroque casu iidem tutelam procul dubio consequiebantur, quamuis posterioris casus exemplum nobis nondum occurrisset vltro fateamur.

Itemque
vidua-
rum.

§. X. Superest, vt, qualis mulierum viduarum tutela fuerit, discipiamus. Hic denuo diuersae species, quas plerumque miscent viri docti, accurate sunt distinguendae. Aut enim, data dote, elocata fuerat mulier, aut erat ἐπίκληρος, hereditatemque paternam ex asse creuerat. Priorem soluto matrimonio aequae, ac constante illo, in patris, fratrum, auiue tutela fuisse, et ad hos ideo dotem rediisse, paullo ante monuimus. Ad posteriorem quod attinet, moribus inualuerat, vt fas esset marito, vxorem huiusmodi cum certa dote legare, cuiuslibet liberet, isque, cui supremis tabulis legata esset vxor, simul eiusdem tutelam nancisceretur, quod ipsum indicant verba postrema legis, superiore paragrapho descriptae: ὅτι ἂν ἐπιτρέψῃ, quibus dispositionem testamentariam exprimi, recte vidit ὁ πᾶν SALMASIVS (m). Sic de patre suo refert DEMOSTHENES (n), eum morti proximum filiam Demophonti, et duo talenta dedisse, Aphobo vero VXOREM, Demosthenis matrem, cum dote octoginta minarum et aedibus, vsuque instrumenti et suppellectilis. Idem orator (o) de Phormione: πατρίων ἐπιχειρήσει, ταῦτα διαθήμενος Φορμίων ἕτοιπὴν μὲν γυναῖκα λαμβάνει κατὰ διαθήκην. Quum igitur Pasio, hoc condito testamento, obiisset, Phormio vxorem ex testamento duxit. Attamen non perpetua erat mariti posterioris tutela, sed finiebatur eadem, simul ac filius, e priore superstes matrimonio, vicefimum aetatis annum exegisset. Is enim tunc et dotem, constante adhuc matrimonio, repetebat a vitrico, et matri, tamquam tutor legitimus,

(i) Il. Casaubon. Exerc. I. contra Baron. cap. XIII. Iacob. Perizon. de lege Vocon. p. 119. sequ.

(k) Terent. Andr. I. 5. v. 60.

(l) Demosth. in Macart. Ter. Phorm. I. 2. v. 74.

(m) Salmas. de modo usur. pag. 168.

(n) Demosthen. in Aphob. pag. 895.

(o) Idem pro Phorm. p. 952.

mus, alimenta constituebat. Ita enim porro Solon lege sanxerat (p): καὶ ἐάν τις ἐξ ἐπικλήρου γένηται, καὶ ἅμα ἡβήσῃ, ἐπὶ διστῆς κρατεῖν τῶν χρημάτων, τὸν δὲ σίτον μετρεῖν τῇ μητρὶ. Si filius ex eiusmodi muliere, quae ex asse heres fuit, natus erit, isque ephebis excesserit, is bona matris recipito, eique alimenta praebeto. Id enim esse σίτον μετρεῖν, erudite, ut solet, docuit SALMASIVS (q). Si denique contingeret, ut nec maritum haberet eiusmodi mulier, nec filium iustae aetatis, nec agnatum denique, cui viduae tutela recte committeretur: eo casu tutela eius, testibus ISAEO (r), et IVLIO POLLUCE (s), ad Archontem redibat, eamque in rem prodita erat lex haec Solonis, quam denuo servavit DEMOSTHENES (t): Οἱ ἀρχῶν ἐπιμελείσθω τῶν ὀρφάνων, καὶ τῶν ἐπικλήρων, καὶ τῶν οἴκων τῶν ἐξερηκμένων, καὶ τῶν γυναικῶν, ὅσαι μένουσιν ἐν τοῖς οἴκοις τῶν ἀνδρῶν τῶν τεθνηκότων, φάσκειναι κύειν. Archon orphanorum, feminarum ex asse heredum, familiarum intercedentium et praegnantium mulierum, quae post obitum maritorum in aedibus virorum permanent, curam habeto. Quibus addidit legislator, non concessurum Archontem, ut his omnibus iniuria fiat, eique proinde ius futurum, multam pro magistratus sui potestate irrogandi, vel, si res acriore supplicio digna videretur, reos remittendi ad Heliastas, iisque dicam scribendi, prout id facti atrocitas requirere videretur. Quae potestrema legis sanctio similis quodammodo est illi legi Romanae, quae tutores suspectos, si quid atrocius inciderit, ad praefectum urbi praesidemve provinciae remitti iubet (u).

§. XI.

Iam si cum his omnibus contendamus tutelam mulierum Romanarum, neminem quidem dubitaturum arbitramur, quin utriusque gentis instituta quam maxime discreparint, ac proinde ab illa tutela Attica ad Romanam argumentum duci non possit. Verum quidem est, Romanos non minus, quam Athenienses, mulieres omnes propter infirmitatem consilii in tutorum potestate esse voluisse (x). Sed Romani illi tutores non erant κύριοι, qui omnia suo arbitrio agerent, immo ne administrabant quidem, sed auctoritatem tantum, teste VLPIANO (y), interponebant, non in omnibus quidem negotiis, nam mulieri sine tutore recte soluebatur, sed

(p) Idem in Steph. II. p. 984.

(q) Salmaf. de modo vsur. ibid.

(r) Isaeus in orat. de hered. Apollodori.

(s) Iul. Pollux Onom. VIII. 2.

(t) Demosth. in Macariat. p. 1040.

(u) l. i. §. ult. ff. §. 10. II. Inst. de susp. tut.

(x) Cic. pro Muraena cap. XII.

(y) Vlp. Fragm. XI. 23.

(z), sed si lege agerent (a), seque obligarent (b), nuptias contraherent, dotemque dicerent (c), testamentum facerent (d), manumitterent, alienarent (e), hereditatemque adirent (f). Deinde non distinguebant Romani virgines *ἐπιμήρους* et cum dote elocatas: nec patri apud eos, constante matrimonio, tutela in filiam competeat: sed vel patria potestas, si in matrimonium, vel nihil omnino iuris, si in manum filia conuenisset. Porro, quamuis de tutela mulieris maritus apud Romanos testaretur: non tamen suppetit exemplum, quod ille ipsam vxorem testamento cuiquam legarit, vel quod filii maiores, constante matrimonio, matris tutelam susceperint, eique, repetita dote, certa constituerint alimenta: vel quod ipsi magistratus tutelam, qua magistratus, gesserint: vel denique quod mariti unquam vxorum suarum tutores vel curatores legitimi fuerint. Tantum abest, ut ea Atheniensium instituta sua fecerint Romani, ut ab illis quam maxime abhorruerint, ceu paullo post ex instituto demonstrabimus.

§. XII.

Mulieres vel in pupillari vel in perpetua tutela erant.

Nimirum tutela illa mulierum Romanarum, uti obseruarunt SABINVS (g) et ULPIANVS (h), vel *pupillaris* erat, vel *perpetua*. Illa finiebatur, simul ac puella muliebris patientiae legem accipere posse videretur; hac et puberes, et adultae, et ipsae viduae regebantur, nisi iustam ob causam tutela liberarentur. Solebat enim haec perpetua tutela finiri, non modo morte, et capitis deminutione, sed et Vestali sacerdotio (i), itemque ob liberorum numerum (k), et ius illud liberorum, datum beneficio principis, qualia exempla passim exstant apud GRVTERVM (l), DIONEM (m), et SVETONIVM (n). Reliquae mulieres cuiuscumque aetatis omnes sub tutela erant, quamuis, ut iam monuimus, in adultas paullo adstrictior esset tutorum potestas, quam in pupillas. Cuius discriminis et hoc elegans exemplum est apud ULPIANVM, quod

(z) Cic. Top. cap. XI.

(a) Vlp. ibid. §. 25.

(b) Vlp. ibid. Cic. pro A. Caecin. cap. XXV.

(c) Vlp. XI. 20. Cic. pro Flacc. c. XXXV. pro Caecin. cap. XXV.

(d) Vlp. Fragm. XX. 15. Cic. pro Caecin. cap. VI. et Top. III. ibique Boeth. Liu. XXXVIII. 9.

(e) Vlp. I. 17. XI. 25.

(f) Vlp. XI. 22.

(g) Sabin. apud Gell. Lib. V. 13.

(h) Vlp. Fragm. XI. 25. 27.

(i) Plutarch. in Numa p. 66.

(k) Dio Cass. Lib. LVI. p. 578.

(l) Grut. Inscript. p. DCXXXI. 2.

(m) Dio Cass. Lib. XXXVIII. p. 4414. et LV. p. 549.

(n) Sueton. Claud. Cap. XVIII.

(o), quod mulieribus opus tantum esset tutorum auctoritate, si rem mancipi alienarent, pupillis autem hoc amplius, si alienarent res nec mancipi. Illarum enim alienatio, quae teste CICERONE (p) κατ' ἐξοχὴν id nomen ferebat, sine solemnitate iuris non poterat explicari. De huiusmodi autem negotiis ciuilibus iam pridem prodita erat regula iuris (q), ad ea, quae solemnitatem iuris desiderant, explicanda tutore auctore opus esse.

§. XIII.

Quemadmodum vero tutelae pupillaris ea erat indoles, ut vel pater filio filiaeue impuberi tutorem testamento daret, vel testamentario non existente, legitimae; ac demum, si nec testamentarius, nec legitima esset, dativae tutelae locus esset: ita et perpetua feminarum tutela in testamentariam, legitimam et dativam recte diuiditur. Testamento iis tutorem dabant non quidem parentes, sed mariti, quorum in manum conuenerant, qui supremis tabulis aliquot tutores nominabant, ea lege, ut viduae sibi vnum ex his tutorem suo arbitrio optarent. Sic auctor est LIVIVS (r), Senatum Hispalae Fecenniae dedisse tutoris optionem, quasi ei maritus testamento dedisset. Nec alio pertinet locus CICERONIS (s), ubi genera quaedam tutorum a iureconsultis inuenta, ait, quae potestate mulierum continerentur. Quae loca, dici non potest, quam torserint interpretes et doctissimos (t), quum luce sua radient, nostraque expositio et verbis vtriusque auctoris, et ipsi iuris ἀναλογίᾳ praeclare conueniat (u). Legitima tutela ingenuarum erat penes agnatos, libertarum penes patronos, patronorumque liberos, quippe quos veteres συγγενεῖς εἶναι τῶν ἐλευθερωμένων, manumissorum agnatos esse, fingeant, ceu ex Graeca quadam constitutione eleganter docuit CUIACIUS (x). Porro tutela haec legitima adeo in bonis agnatorum esse censebatur, ut non modo de ea, sine omnium auctoritate tutorum, nihil diminui aut vscapi posset (y), sed illa etiam in iure recte cederetur extraneo, eatenus, ut hic vice cedentis tutor esset, quoad viueret cedens, id quod cessuam tutelam veteres adpellabant.

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

Nnnnn Deni-

(o) Vlp. Fr. XI. 27.

(p) Cic. Top. Cap. V.

(q) l. 19. ff. de auct. tut.

(r) Liu. XXXVIII. 29.

(s) Cicero pro Muraena cap. XII.

(t) V. C. Eu. Otto de perp. fem. int.

cap. I. §. 16. pag. 215. sequ.

(u) in Comment. nostro ad leg. Iul. et

Pap. II. 2. 3. p. 236. sequ.

(x) Cuiac. Obs. XX. 34.

(y) Cic. p. Flacc. cap. XXXIII. Ep. ad Attic. I. 5.

(z) Denique et *datos* aliquando mulieribus tutores, iusque illud in vrbe ex lege Atilia fuisse penes praetorem maioremque partem collegii Tribunicii, in prouinciis ex lege Iulia et Titia penes praefides, vel Hispalae Fecenniae exemplum apud LIVIVM (a) satis probat. Postea et lege Iulia et Papia Poppaea cautum fuerat, vt praetor, sine tribunorum plebis suffragio, tutorem daret feminae nupturae ad dotem dandam, dicendam promittendamue, si legitimum tutorem haberet adhuc pupillum (b). Ex quo loco simul discimus, agnatos, quamuis per aetatem impares administrandae tutelae, ipso tamen iure tutores mulierum legitimos fuisse, et tantisper, dum illi adulescerent, alium datum esse a magistratu, qui feminae, negotium aliquod ciuile explicaturae, auctor fieret.

§. XIII.

Vxor quae in manum conueni- rat, non erat in tutela cura- ue mariti, sed in e- iusdem potestate.

His ergo positis, iam facile quisque iudicabit, potueritne Romae aequae ac Athenis vniquam contingere, vt vxor in legitima mariti tutela esset? Quaecumque Romanae mulieres viuebant in iusto connubio, eae vel *in manum conuenerant*, vel *in matrimonium*. Id enim vxorum discrimen diserte statuit GELLIVS (c), vt merito mireris, quando ea phrasis aliquoties in Pandectis (d) legitur, virum doctissimum, BARNABAM BRISSONIVM (e), existimasse, illam a Triboniani manu esse. Solita enim est haec loquendi forma, veteribusque admodum familiaris. In manum conuenisse dicebantur, quas vel intercedente confarreationis ritu, vel per coemtionem, vel vsu, id est, non interrupta per annum possessione, mariti adquisuerant (f). Quotquot vero vxores nupturae domumque ductae fuerant, nullo istorum rituum adhibito, eae in matrimonium conuenisse ferebantur. Illae vocabantur *matresfamilias*; hae *matronae*. Illae igitur capite minuebantur, adeoque capita libera et sui iuris esse desinebant, quippe quae in *manu et mancipio maritorum* essent, vt loquitur GELLIVS (g), et non modo in matrimonium, sed in familiam quoque maritorum et in suorum heredum locum venissent. Vere ergo eiusmodi vxores erant in potestate dominioque Quiritario maritorum, perinde ac

(z) Vlp. Pr. XI. 5. 7. 8.

(a) Liu. XXXVIII. 19.

(b) Vlp. Fr. XI. 20. d. *Comm. nostro*I. 13. pag. 253. *sequ.*

(c) Gell. XVIII. 6.

(d) l. 15. ff. de rit. nupt. l. 121. §. 1. de V. O.

(e) Briss. de V. S. conuenire.

(f) Seru. ad Virgil. Aeneid. IIII. v. 103. Gell. Noct. IIII. 3.

(g) Gell. Noct. XVIII. 6.

ac filiaefamilias. Nam et filiarum loco habebantur (h), nec vllus erat antiquioris illius et rigidioris patriae potestatis effectus, qui in eiusmodi quoque vxores non caderet. Quemadmodum enim in sacris paternis erant liberi (i), eaque sacrorum communio cum patria potestate, et succedendi iure erat coniuncta: ita DIONYSIVS HALICARNASSENSIS (k) vxores confarreatas factas esse ait *κοινωνοὺς ἰερῶν τε καὶ χρημάτων*, *participes sacrorum pecuniaeque*. Vti deinde in liberos patres, ita in vxores, quae in manum conuenerant, mariti vtebantur iure vitae ac necis. Denique vti pater liberos suos iure venundabat, et in iure cedebat: ita et maritus vxorem huiusmodi alii cedebat saepius, notaque sunt exempla Catonis Vticensis, quem Marciam vxorem praesentem despondisse Q. Hortensio, tradit PLVTARCHVS (l), et Tiberii Neronis, quem Liuiam vxorem, tametsi praegnantem, Octauio Augusto cessisse, DIO CASSIVS (m) et TACITVS (n) memoriae prodiderunt. Quae hic vel ideo non praetermittenda duximus, quod viros quosdam doctissimos de potestate illa maritali in vxores, quae in manum conuenerant, etiamnum sine idonea causa subdubitare animad-vertimus. Iam vero, quum in potestatem maritorum transferint hae vxores: non magis sane hae illos tutores habere potuerunt, quam liberi parentes, quorum in manu ac potestate erant. Vti enim patrem habenti tutor non datur, ita nec mulieri dari poterat, quae in manu mancipioque erat, quia non erat caput liberum.

§. XV.

Quid vero si virgo vel vidua non in manum, sed in matrimonium tantum, sine solemnibus ritu conuenisset? Tunc aut sui iuris illa erat, aut filiaefamilias. Sui iuris mulier vel tutorem sibi ex supremis prioris mariti tabulis optauerat, vel erat in legitima agnatorum tutela, vel tutorem a praetore maioreque parte Tribunorum plebis datum acceperat. Qualescunque essent tutores, si sane etiam constante matrimonio tutelam retinebant, nec vsquam reperias, matrimonium sine in manum conuentione inter causas, ob quas tutela finiatur, recenseri, quum tamen eas peraccurate recensent V. C. ANT. SCHVLTINGIVS (p). Contra exemplo non

Quae in manum non conueniat, si sui iuris esset, erat in tutela agnatorum, vel tutorem curato-remue daturum habebat.

Nnnnn 2

vno

(h) Pariator Leg. Mos. et Rom. tit. XVI. 1.

(i) l. vlt. C. de inoff. test. l. vlt. C. de cur. furios. l. vlt. C. ad SC. Tertull. l. 2. C. de suis et legit. l. 6. C. de bon. mat. l. 2. §. vlt. ff. de annal. exc.

(k) Dionys. Hal. l. 11. p. 255.

(l) Plutarch. in Caton. minor. p. 770. sequ.

(m) Dio lib. XXXXVIII. pag. 384.

(n) Tacit. Annal. V. 1.

(p) Schulting. Iurispr. vet. anteiust. p. 605.

vno probari potest, vxores eiusmodi et constante matrimonio subfuisse tutoribus, nec quidquam, quod alicuius momenti esset, sine eorum auctoritate gessisse. APVLEIVS (q) certe de Pudentilla, vxore sua: *Dico, inquit, exiguum hereditolium sexaginta milibus numum, id quoque non me, sed Pudentillam suo nomine, emis- se, Pudentillae nomine pro eo agello tributum dependi. Praesens est Quaestor publicus, cui depensum est, Coruinus Celer, vir ornatus: adest etiam tutor, auctor mulieris, vir grauissimus et sanctissimus, omni cum honore mihi nominandus, Cassius Longinus.* Sic ergo Pudentillae tutor non erat Apuleius, maritus, verum alius plane, Cassius Longinus. Simile exemplum occurrit in marmore apud GRVTERVM (r), in quo FVRFANNIA L. F. SATVRNINA monimen- tum se fecisse profitetur SIBI, CONIUGI, ET TUTORI SVO: quae elogia, ne quis ad vnam eandemque personam pertinere existi- maret, vtrivsq; nomina ibidem expressit, tutoremque M. VALE- RIVM ISAVRVM, coniugem L. ISYCHIVM adpellauit. Iidem ve- ro tutores, qui constante matrimonio mulieris curam gesserant, tutelam, etiam soluto eodem, continuabant. Tales enim apud eundem GRVTERVM (s) sunt TVTORES SEPTIMIAE, MATRIS LE- PIDAE SEPTIMIAE et L. SEPTIMI LIBERALIS, qui FVNDORVM PARTEM VI LEGIS FALC. NOM. DEDVXERVNT. Viduam enim fuisse illam Septimiam Priscam, nemo dubitabit, qui illud quantius pretii monumentum totum perlegerit.

§. XVI.

*Sin filia
familias
esset, ma-
nebat in
patria po-
testate.*

Nec magis in legitimam viri tutelam perueniebat, quae, in patris constituta potestate, nubebat. Quum enim nuptiae non sint inter modos, quibus iure Romano patria potestas finiebatur: nupta quoque in patris potestate manebat, nec ideo in sacris paren- tis esse desinebat, quod in viri amplexus venisset. Non equi- dem ignoro, in alia omnia et hic iure GREG. THOLOSANUM (t), existimantem, patrem potestatem omnem, nuptui filiam dando, in maritum transfuisse, adeoque potestatem patriam ex eo sta- tim esse solutam. Sed argumenta, quae hanc in rem attulit, omnia ad conuentionem in manum pertinent, et clariora sunt ve- terum testimonia, quibus contraria sententia probatur, quam vt cauillationibus possint elidi. IYSTINIIVS (u) enim ingenuam,

trium

(q) Apulei. *Apolog.* II. p. 327.(r) Gruter. *Insc.* p. DLII. 2.

(s) Idem p. MC. 6.

(t) Greg. Tholos. *Syn. Iur.* XI. 4. 2.(u) §. 2. *Insc. de SC. Tertull.*

trium liberorum ius habentem, ex SC. TERTVLLIANO ad luctuosam liberorum hereditatem vocari ait, *licet in potestate parentis sit*. Et apud VLPIANVM (x) docet Neratius, *ex una iniuria interdum tribus oriri iniuriarum actionem, neque ullius actionem per aliam consumi, utpote VXORI FILIAE FAMILIAS iniuriam factam esse, et viro, et PATRI eius*. Quid porro clarius verbis DIOCLETIANI et MAXIMIANI, Imperatorum (y), qui meminerunt vxoris, *quae tempore nuptiarum in PATRIA POTESTATE fuerit*, et hinc fideicommissi ei relictis commodum PATRI quaesitum esse, definiunt? Et quis dubitet, quaeso, constante matrimonio durasse patriam potestatem, quum et eo soluto adhuc in potestate fuisse legantur, et hinc pater notetur infamia, *qui vel calumniae causa passus est filiam, QVAM IN POTESTATE HABEBAT, in possessionem, ventris nomine, mitti (z), vel eam, quae IN POTESTATE eius est, genero mortuo, quum eum mortuum esse sciret, intra id tempus, quo elugeri virum moris est, antequam virum elugeret, in matrimonium collocari (a)?* Sane quum patria potestas, semel exstincta, reuiuiscere non soleat, nisi iure postliminii, cui hic locus non est: consequens est, vt matrimonio, sine in manum conuentione inito, ea non exspirarit, filiaque familias, etiam nupta, in sacris paternis manferit. Eo autem posito, denuo manifestum est, huiusmodi etiam vxorem in tutelam viri haut peruenire potuisse, quum ne esse quidem in tutela potuerit filiafamilias, quae in potestate patria vixit, iurisque expeditissimi sit, patrem habenti tutorem non dari (b).

§. XVII.

Quae adhuc de tutela feminarum diximus, eo pertinent omnia, vt ostendamus, vxores Romanas, siue in manum conuenissent, siue in matrimonium, in tutelam maritorum legitimam non peruenisse. Iam operae pretium fuerit, disquirere, an non vir saltem curator vxoris esse potuerit? Possent quidem haec quaestio plus quam Domitiana videri, quum feminae, solutae tutela pupillari, non, vt masculi puberes, curatorum consilio regerentur, sed ex eo tempore in perpetua tutela essent, tutorem vero habenti curatorem dari, negent iura nostra, nisi vel parum idoneus sit tutor, vel ad tempus excusetur (c). Attamen et curatores feminae

N n n n n 3

mina-

(x) l. 1. §. 9. ff. de iniur.

(y) l. 5. C. de condit. insert.

(z) l. 9. ff. de his, qui nor. inf.

(a) l. 1. ff. eod.

(b) l. 6. §. ult. ff. de tut. l. 239. pr. ff. de V. S. §. 1. Inst. de tut.

(c) Huber. Praelect. ad Inst. l. 23. §. 2.

minatum passim occurrunt in eorum Ictorum fragmentis, qui, antequam perpetua illa mulierum tutela ab usu recessisset, floruerunt, veluti PAPINIANI (d), PAVLLI (e), TRYPHONINI (f); nec non in constitutionibus ALEXANDRI (g), DIOCLETIANI et MAXIMIANI (h), ANTHEMII (i), Imperatorum, quibus imperantibus tutelae perpetuae iugum iam excussisse mulieres, nondum ab vlllo demonstratum est. Nec nos quidem facile adferimus IAC. RAEVARDO (k), et IO. IAC. WISSENBACHIO (l), omnia haec loca inter emblemata Triboniani numerantibus, quum luculenter a V. C. ANT. SCHVLTINGIO (m) ostensum sit, in quibusdam horum fragmentorum emendatione non opus, in aliis ne locum quidem eidem fuisse, si vel maxime Triboniano digiti prurivissent. Vidit praeterea hic vir doctissimus, ad quod alii plerique caecutiunt, non impediuisse perpetuam illam tutelam, quo minus et curatores habere possent mulieres adhuc minorenes. Quum enim tutela illa mulierum perpetua, ceu supra demonstrauius, (S. X.) cum administratione non esset coniuncta, sed ipsae mulieres recte omnia ipsae gererent, modo a tutoribus interponeretur auctoritas: melioris sane illae fuissent conditionis, quam masculi, quibus adhuc minoribus rei suae administratio non committebatur, quamvis bene rem suam gerentibus, ut loquitur VLPIANVS (n). Quamvis ergo tutelam feminarum pupillarem statim exciperet perpetua, si essent agnati, qui ei gerendae idonei viderentur: dubitari tamen non potest, quin et deficientibus agnatis, et iisdem minus idoneis, tantisper, dum maiorenes fierent, earum aequae ac masculorum bona a curatoribus fuerint administrata. Qui enim fieri potuisset, ut femina quoque aliquando in suam tutelam perueniret, cum viri potens facta esset, (qualem casum PAVLLVS (o) habet,) vel ut tutor quis puellae esse desineret, si ea duodecimum annum impleisset, (quod inculcat PAPINIANVS (p), nisi minorens, deficiente agnato, curatorem accepisset? Quin si vel maxime legitimos tutores haberet femina viri potens, iique etiam admi-

(d) l. 3. §. 12. ff. de iur. dot.

(e) l. 20. l. 36. l. 37. l. 66. pr. et §. 1. ff. de R. N.

(f) l. 67. §. 2. seq. ff. eod.

(g) l. 3. C. de interd. matr. inter pup.

(h) l. 7. C. eod.

(i) l. 8. C. eod.

(k) *Raeuard, Var. II, 104*

(l) Wissenb. Embl. Trib. ad l. 39. iur.

de Ritu Nupt. p. 371.

(m) Schult. iurisp. vet. anteuist. p. 303. seq.

(n) l. 1. §. ult. ff. de min.

(o) l. 51. ff. de legat. 3.

(p) l. 13. §. 2. ff. de iur. vel cur. dat.

adminiftrandae tutelae non impares effent : tamen , vt dixi , bona minorennis adminiftraffe potuerunt curatores , personae curam gessiffe tutores , vt simul tutores , simul curatores habuiffe videatur , donec ad iustam aetatem perueniffet. Quibus positis , (est autem res ita perspicua , vt probatione non indigeat ,) consequens profecto est , vt non absurda sit , quam hoc paragrapho mouimus , quaestio , annon curator saltim vxoris suae esse poterit maritus ? Et id quidem fieri potuiffe fatemur , quamuis iure inficiemur , eum curatorem fuisse legitimum. Notum enim est , curatorem nec testamento dari consueuiffe , quia paterfamilias de tutela suae rei , non de curatione legare poterat (q) , nec curatores aliquos legitimos iure Romano fuisse , praeter furiosorum et prodigorum , quos in cura agnatorum et gentilium leges esse iusserant (r). Dabantur ergo curatores petenti mulieri , a magistratu , et sic contingere poterat , vt vel ante matrimonium maritus vxori curator datus esset , vel constante matrimonio sibi eum curatorem dari peteret. Antiquitus enim nullam existiffe legem , quae marito tutelam curamue vxoris deferri prohiberet , eamque prohibitionem Antoninorum demum temporibus senatusconsulto esse inuentam , infra suo loco pluribus demonstrabimus.

§. XVIII.

Itaque ex his , quae occasione tutelae mulierum Atticarum de tutela mulierum Romanarum haecenus differuimus , satis constare arbitramur , inter tutelam mulierum Atticarum Romanarumque maximum fuisse discrimen , adeoque eo argumento probari non posse , vxores Romanas sub legitima maritorum vel tutela vel curatione fuisse. Ne vero et reliqua veterum testimonia , quae eam in rem vulgo adferunt , intacta videamur praetermiffisse , non magis huic sententiae nostrae aduersatur locus Catonis apud LIVIUM (s). Ait ille : *Maiores nostri nullam , ne priuatam quidem rem , agere feminas sine auctoritate voluerunt : in manu esse parentum , fratrum , virorum.* At nihil hic Cato de tutela maritorum legitima. Id modo contendit , feminas in manu vel parentum vel maritorum esse : illorum , si filiae familias , sine in manu conuentione , nupserint : horum , si in manum conuenerint. Addit quidem et fratres , nec dubium est , quin tutelam eorum legitimam intellexerit ; sed inde non sequitur , vt et mariti vxorum

Argumentum tertium et reliqua, quae pro tutela maritali Romanorum ex Lilio, Boethio et Isidoro adferuntur, praefigata.

(q) Vlp. Fragm. XI. 14.

(r) Cic. Tusc. Quaest. III. 11. de Inu. II. 50. §. 3. Inst. de Curat. Horat.

Serm. I. 3. Paull. Rec. Sent. III. 4. 7. 10. pr. l. 15. pr. ff. de cur. furios.

(s) Liu. XXXIII. 2.

rum tutores legitimi fuerint. Agebatur tum de lege Oppia, quae non tantum ad mulieres innuptas, sed et virgines, pertinebat. Contendebat Cato, non indulgendum esse muliercularum luxui: acriora sexui illi vincula iniici oportere, maxime, quum omnia exuta verecundia, aulae sint cateruatim in publicum prodire: maiores eas nihil sine auctore facere permisisse, quippe vel in potestate patria, vel in manu et mancipio maritorum, vel in tutela agnatorum aliorumque constitutas: iam eas dominari non modo maritis, sed et magistratibus. Refellit haec Valerius, Trib. plebis (t), et Catoni concedit, feminas nihil sine auctore facere debere: seruitutem modo deprecatur: *Et vos, inquit, in manu et tutela, non in seruitio, debetis habere eas, et malle patres vos, aut viros, quam dominos dici.* Itaque et hic manus ad patrem et maritum, tutela ad alios pertinet. BOETHII (u) locus tantum abest, vt tutelam maritorum legitimam confirmet, vt eam destruat vel maxime. Testatur quidem vir, antiqui iuris peritissimus, mulieres, antiquo iure, tutela perpetua contineri consueuisse: sed statim addit: *Recedebant vero a tutoris potestate, quae in MANVM virorum conuenerant.* Non ergo per conuentionem in manum femina transibat in tutelam mariti, sed in manum et potestatem eius, adeoque tunc potius exspirabat tutela. Quum enim sic capite minueretur vxor, ac proinde caput liberum esse desineret (x): non magis profecto ei opus erat tutore, quam arrogatae, aut ancillae, vel seruae. Ab honesta enim seruitute parum abesse videbatur conditio mulieris confarreatae, vel coemtae, vel vsucaptae, de qua VIRGILIUS (y).

Liceat Phrygio seruire marito.

Et quibusdam interiectis (z):

Connubia nostra

Reppulit, et DOMINVM Aeneam in regna recepit.

Quae verba eleganter interpretatus SERVIVS; *Hic, inquit, coemtionis speciem tangit poeta. Quoniam, coemtionem facta, mulier in potestatem viri cedit, atque ita sustinet CONDITIONEM LIBERAE SERVITVTIS.* Denique et postremus ISIDORI (a) locus, qui pro legitima maritorum tutela ad partes posset vocari, rem non conficit, quia ibi per *virum auctoritatem* non intelligitur eius tutela, sed, vti

res

(t) Liu. XXXIII. 7.

(u) Boeth. ad Cic. Top. CXI.

(x) §. I. Inst. quibus mod. tut. fin. l.

l. 4. pr. §. I. seq. ff. de tut.

(y) Virg. Æn. III. v. 103.

(z) Idem ib. v. 213.

(a) Isid. Hispal. Orig. XI. extr.

res verbis proxime antecedentibus exprimitur, *potestas*, nec in mariti tutela perpetua vxorem esse scribit, sed in tutela tantum, id est, vel agnatorum, vel aliorum, qui eam tutelam iure adquisiverat.

§. XVIII.

Quamvis vero ex his omnibus, quae hactenus differuimus, nemini dubium esse possit, quin Romani legitimi vxorum suarum tutores numquam fuerint: non ideo tamen negauerimus, eos aliquando illarum tutelam alio titulo suscipere potuisse. Nam primum maritus poterat esse tutor dativus ante nuptias, quam tutelam eum deinde continuasse non dubitamus, quia tum nondum existabat lex, quae maritum tutorem esse prohiberet, quippe a Marco Antonino demum imperatore lata (b). Neque obstat, mulierem nupturam dotem dare, dicere, promittere non nisi auctore tutore suo solitam esse (c), eaque in re maritum auctorem fieri in rem suam non debuisse (d). Iam enim lege Iulia et Papia cautum fuerat, *ut Praetor urbis mulieri virginique, quam ex ea lege nubere oporteret, ad dotem dandam, dicendam, promittendam tutorem daret, si legitimum tutorem pupillum haberet* (e): Idque deinde variis SC. prolatum esse ad alios casus, quibus tutor ordinarius eam in rem auctor fieri non posset, diserte docet VLPPIANVS (f). Quidni ergo et tunc tutor dari potuisset ad dotem dandam, dicendam, promittendam, si ipsi tutori pupilla vel adulta nubere vellet? Sane si iam inde ab urbis origine inter tutorem et mulierem, eius tutelae subiectam, ius connubii nullum fuisset: quid opus fuisset nouo SCto, his nuptiis opposito? Deinde quum supra demonstratum sit, tutorem legitimum potuisse tutelam alii extraneo cedere: (§. XII.) quidni eam cedere potuerit marito? Tunc vero maritus fuit tutor cessitius vxoris suae, et loco legitimi tutelam suscepit, quamvis non fuerit legitimus. Vt paucis omnia complectamur, quum tutor esse possit, quisquis obeundo muneri publico est idoneus, et nec impeditur, nec lege prohibetur tutor esse: nihil impedit, quo minus et maritus vxori suae tutor dari potuerit. Et quamvis non adsentiamur quibusdam, qui Ciceronem tutorem cum Publicia in matrimonio vixisse existimant, quum teste PLVTARCHO (g) ille non Publiciae tutor fuerit, sed τὴν ὁσίαν ἀυτῆς ἐν πίστει κληρονόμος ἀπολαύσθεις

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I. Oooooo δια

(b) l. 59. ff. de R. N.

(c) Cic. pro Flacc. Cap. XXXIII.

(d) §. 3. Inst. de auct. iur.

(e) Vlp. Fragm. XI. 20.

(f) Vlp. ibid. §. 21.

(g) Plut. in vita Cic. p. 881.

διαφύλαττων, bona eius tamquam heres fiduciarius custodiuerit, adeoque eo exemplo vti non possumus: haut raro tamen tutores datos esse maritos, vel ideo admodum verosimile est, quod postea tam seueris legibus hanc tutelam aboleuerint M. Aurel. Antoninus et Commodus, Imperatores: leges vero et iura, quod recte monet CELSVS (gg), ad ea potius aptentur, quae et frequenter, et facile, quam quae perraro eueniant.

§. XX.

Senatus-
consul-
tum, ne
tutor eius-
ve filius
uxorem
duceret fe-
minam,
quam tu-
tela regat.

Sed certissimum est, demum ad omnem tutelam curamque vxoris aditum interclusum esse marito, oratione M. Antonini, gra-
uissimi prudentissimique principis, quam singulari commentario a
IVLIO PAVLLO illustratam esse nouimus (h); qui et orationis
istius et SCti in eius sententiam facti sanctionem his verbis ex-
pressit (i): *Senatusconsulto, quo cautum est, NE TVTOR PVPIL-
LAM VEL FILIO SVO, VEL SIBI, NVPTVM COLLOCET, etiam ne-
pos significatur*: quamuis alibi SCti sententiam paullo plenius ita
describat (k): *Non est matrimonium, si tutor vel curator pupil-
lam suam intra vicesimum et septimum annum, non desponsam a
patre, nec testamento destinatam, ducat uxorem, vel eam filio suo
iungat. Quo facto vterque infamatur, et pro dignitate pupillae ex-
tra ordinem coercetur. Nec interest, filius sui iuris, an in potestate
patris sit.* Non iam disquiremus operosius, an interpolatus sit
hic locus, eaque, quae de curatore ibi habentur, inter Tribonia-
ni emblemata referri oporteat? nihil enim esse, quod id credere
non cogat, iam supra aduersus RAEVARDVM et WISSENBACHIVM
ostendimus. (§. XVI.) Potius, quae fuerit huius tam seuerae
prohibitionis ratio, operae pretium fuerit cognoscere. Pleraeque
puellae Romanae adhuc impuberes despondebantur, quin et nu-
bebant. Hinc M. Valerius Anicetus apud GRVTERVM (l) moni-
mentum ponit sponsae, Valeriae M. F. Fortunatae, quae vixe-
rat ANNOS VIII. MENSES VIII. DIES XVIII. Et apud CORN. NE-
POTEM (m) Augustus natam ex Agrippa et Attici filia puel-
lam, vix aniculam, Claudio Neroni, Drusilla nato, priuigno suo,
despondit. Quin apud eundem GRVTERVM (n) existare exempla
vxorem adhuc impuberem, docuit DN. PRAESES (o), apud quem
et

(gg) l. 5. ff. de legib.

(h) l. 60. ff. de R. N.

(i) l. 59. eod.

(k) l. 66. eod.

(l) Grut. Inscr. p. DCCCXXXVII, 2.

(m) Nep. in Attic. C. XVIII.

(n) Grut. Inscr. p. DCCLXXXVIII.
8. p. DCCCXV. 13. p. DCCCXXIII. 1.

(o) Comment. ad L. Iul. et Pap. II.

5. 2. pag. 183. sequ.

et uxorem septem annorum reperimus in inscriptione, a FABRETTO (p) descripta :

SEPTEM. ME. NATAM.

ANNORVM. GREMIO.

IPSE. RECEPIT. XL.

ANNOS. NATA. NECIS. POTIOR.

Cautum quidem fuerat lege Iulia et Papia, ne quis sponsam decenni minorem haberet, desponsam vero quisque intra biennium domum duceret (q). Sed id non in eam partem accipiendum est, ac si illa cum immaturis inita sponsalia ipsaque matrimonia prohibita fuissent: sed sensus tantum est, eos, qui immaturas sibi desponderi passi essent, vel eas domum duxissent, praemiis maritorum sponforumque non fruituros. Hinc multo post illam legem docet MODESTINVS (r), in sponsalibus contrahendis aetatem contrahentium definitam non esse, ut in matrimoniis, ac proinde a primordio aetatis sponsalia effici posse, si modo id fieri ab utraque persona intelligatur, id est, si non sint minores septem annis. Quin et nuptiae cum impuberibus frequenter et post legem Iuliam et Papiam fiebant, at minor annis duodecim nupta, teste POMPONIO (s), tunc demum legitima uxor fiebat, quum apud virum expleisset annum duodecimum: a quo tempore et vir dotem petere (t), ipsaque legatum in tempus, cum nupserit, relictum exigere poterat (u). Quum itaque tantilla aetate desponderent nuberentque Romanae puellae: verendum sane erat, si in tutoris eiusque filiorum venirent, ne tutor, huius inauspicati matrimonii obtentu, reddendarum rationum onere sese eximeret, atque ita fortunis euolueret miseram mulierem, mox fortassis eiiciendam toro, tristissimumque audituram carmen (x):

Collige sarcinulas, dicit libertus, et exi.

Iam grauis es nobis, et saepe emungeris, exi

Ocyus, et propera, sicco venit altera naso.

Prospiciendum itaque videbatur feminis, ne a maritis tutoribus spoliarentur, ab iisque redigerentur ad mendicitatem, quorum vel maxime erat curare, ut res ipsis salua esset. Id vero non certius se consequuturum sperabat princeps incomparabilis, quam si et

Ooooo 2

tuto-

(p) Fabret. Inscr. cap. V. p. 421.

(q) Dio Cass. lib. LIII. p. 531. Suet. Aug. cap. XXXIII.

(r) l. 14. ff. de spons.

(s) l. 4. ff. de R. N.

(t) l. 68. ff. de iur. dot.

(u) l. 17. §. 1. ff. de reb. auct. iud. poss. l. 74. ff. de iur. dot. l. 10. pr. ff. de condit. et dem.

(x) Iuuen. Sat. VI. v. 143.

tutorem, curatoremue, et eorum filium, a pupillae nuptiis penitus arceret, nisi prius ille redditis rationibus, tutela curae se abdicasset.

§. XXI.

*Illud pro-
ductum
est ad ca-
sum, si
maritus
uxoris
suae cu-
ram post
nuptias
suscipere
vellet.*

Quamvis vero de eo tantum tutore loqueretur illa Marci Antonini et Commodi oratio, qui iam tempore nuptiarum tutelam gereret; non alienum tamen hoc ab eiusdem ratione futurum existimabant Principes, si hoc ius et ad tutelam, curamue, constante iam matrimonio susceptam gestamque, porrigerent. Discimus hoc ex GALLIENI et VALERIANI rescripto (y), quo Epagatho nescio cui respondent, licet orationis sub D. Marco habitae VERBA deficiant, eum tamen, qui post contractas nuptias, nurui suae curator detur, excusare se debere, ne manifestam eius orationis SENTENTIAM offendat, et labem pudoris contrahat. Et iam ante haec tempora hanc legis poenam incurrisse legimus Agathodæmonem quemdam, qui quum infamia ideo notatus, ad ANTONINUM CARACALLAM confugeret, ab eo hoc rescriptum retulit (z): *Amplissimi ordinis consulto, qui pupillam suam uxorem ducit, nuptias contrahere non intelligitur, et tamen infamis constituitur. Sed si tu Demetriae, quum eam in matrimonio haberes, absens et ignarus curator constitutus es, potes esse securus, dum tamen alius substituitur. Non debet enim ignorantia maritorum amplissimi ordinis consulto fraus quaeri.* Denique generatim constituit ALEXANDER SEVERUS (a), *maritum, etsi rebus uxoris suae debeat adfectionem, tamen curatorem creari ei non posse.* Id quod adeo expediti iuris videbatur, ut virum uxori, mente captae, curatorem dari posse, neget PAPINIANVS (b). In omnibus quidem his legibus curatoris tantum mentionem fieri animaduertimus. At quamvis tutelae eadem procul dubio fuerit ratio, eius tamen vestigium relinquere ideo superuacuum duxerunt Tribonianus eiusque *συνεργος*, quod tutela adulterarum iam exoleuisset temporibus Iustiniani.

§. XXII.

*Ne sub-
lata qui-
dem per-
petua illa
femina-
rum iure-*

Nimirum ab eo tempore, quo tutela illa muliebris plane euauit, (quod non adeo diu ante Iustiniani tempora contigisse arbitramur,) non amplius quaestio moueri poterat, an vxor in tutela mariti viuere posset? sed an eius curam suscipi a marito, fas esset? Sane et iure veteri curatoribus indigent vxores minoren-

(y) l. 17. C. de exc. tut.

(z) l. 4. C. eod.

(a) l. 2. C. qui dar. tut. vel cur. poss.

(b) l. 14. ff. de cur. fur. et al. extr. min. dat.

rennes, non modo ob bona receptitia, ceu sibi persuaserunt FR. HOTOMANVS, MYNSINGERVS et WESENBECIVS (c), sed ob paraphernalia quoque, quorum nonnisi ex pacto ad maritum pertinet administratio iure veteri, nouoque tantum paraphernalium, quae vxor maiorennis non exceperit, administratio viro committitur (d), ceu luculenter demonstraui ARN. VINNIVS (e). Nihilominus tamen et hac cura maritos exclusit IVSTINIANVS (f), cuius ex sententia *maritus, vxori suae curator datus, excusare se potest, licet se immisceat.* Quae quidem verba ita concepta sunt, ut non videantur maritum a cura vxorum excludere, sed ei tantum facere arbitrium, eane excusatione vt, an curatoris munus obire malit. Sed vere necessaria est haec excusatio, ceu superiore paragrapho demonstraui, nec rarum est, *posse* in iure nostro et apud alios melioris aevi scriptores accipi pro *oportere, debere, cogi*, ceu post IAC. CUIACIVM (g) ad Pauli receptas sententias, in quibus frequentissima est haec verbi notio, multis exemplis demonstraui CONR. RITTERSHVSIVS (h). Sensus ergo et hic est, maritum non modo excusare se *posse* a cura vxoris, sed et *debere*, si saluam velit esse existimationem suam, quamuis nec THEOPHILVS rem satis exprefferit, dum scripsit: *ἐξεροτανήθη τις τῆς δικίας γαμετῆς κεράτωρ δύναται κερῆσαι ἐξεσταίει.* Vxori suae *quis datus est curator: excusatione vti potest.* Sed simili fere loquutione vtuntur auctores nostri de iis, qui excusantur ob inimicitias capitales (i), litem cum pupillo (k), caecitatem, surditatem, furorem (l), quum tamen has omnes caussas esse necessarias, et volentibus etiam suscipere tutelam obitare, inter omnes constet (m).

la, maritus
curator vxoris
minorennis esse
potuit.

§. XXIII.

Sed plura iam non addimus ex iure Romano, quia vel ex his fatis superque intelligitur, morem istum, quo passim hodie vxores in legitima maritorum cura esse animaduertimus, non esse ex iure Romano, ceu GREG. THOLOSANVS, SCIPIO GENTILIS et IO. SCHILTERVS existimarunt, quia iure vetere ne fieri quidem potuisse, vt maritus effet tutor vel curator vxoris suae legitimus, quam-

Conclusio
Romanos
tutelam
curamus
maritali
hodie
obinet,
plane ignorasse

Ooooo 3

(c) Hotom. Mynf. et Wesenb. ad §. 19. Inst. de excus.
(d) l. 8. et l. ult. C. de pact. conu.
(e) Vinn. ad §. 19. Inst. de excus. n. 1.
(f) §. cit. Inst.
(g) Cuiac. Obs. XXI. 12.

(h) Rittersh. ad Pauli Rec. Sen. III. 14. 1.
(i) §. 11. Inst. l. 6. §. 17. ff. de excus.
(k) l. 20. ff. eod.
(l) l. 1. C. qui morb. se exc.
(m) l. 3. §. 12. ff. de susp. tut. l. 17. C. de exc. tut.

quamvis fortassis aliquando vel datius, vel cessitius esse posset: denique nec ad datiuam vel cessitiam tutelam viam patuisse marito post SC. sub M. Antonino factum, nec ad curam vxoris minorennis, sublata illa tutela mulierum perpetua, adeoque frustra esse, qui curae maritali hodiernae lucem foenerare ex iure Romano conantur.

C A P. II.

DE TVTELA VEL CVRA MARITALI SECVNDVM
PRINCIPIA IVRIS GERMANICI.

§. I. *Transitio ad ius Germanicum.* §. II. *Illo ignorabatur discrimen inter tutelam et curam.* §. III. *Vxor iure vetere Celtico in potestate vel tutela mariti.* §. IIII. *Idque ob coëmtionem, qua sibi acquirebant vxores Celtae.* §. V. *Communio bonorum huic tutelae maritali non obstabat.* §. VI. *Tutela maritalis praesidium reperit in legibus vetustis Germanorum.* §. VII. *Itemque in chartis et formulis.* §. VIII. *Eadem firmata iure Saxonico,* §. VIII. *Sueuico,* §. X. *Normannico;* §. XI. *variis statutis Germaniae,* §. XII. *Galliae,* §. XIII. *Belgii,* §. XIII. *Italiae,* §. XV. *aliarum originis Germanicae genium.* §. XVI. *Effectus huius tutelae olim vsusfructus bonorum vxoris.* §. XVII. *Libera alienatio sine consensu vxoris.* §. XVIII. *Nihil neque in iudicio, neque extra illud valide sine mariti consensu actum.* §. XVIII. *Ius Romanum in Germania receptum alibi hanc tutelam exclusit.* §. XX. *Alibi plane mutauit in curam.* §. XXI. *Quomodo hodie maritus vxoris curator fiat in Saxonia?* §. XXII. *Quomodo alii locis?* §. XXIII. *Quanta eius potestas in Saxonia?* §. XXIII. *Quanta alibi?* §. XXV. *Quid vxor sine curatore possit in Saxonia?* §. XXVI. *Quid extra illam?* §. XXVII. *Effectus quidam veteris iuris etiamnum superstites.* §. XXVIII. *Conclusio dissertationis.*

§. I.

*Transitio
ad ius
Germanicum.*

Satis diu, et diutius fortassis, quam opus quibusdam videbitur; nos tenuit iuris veteris Romani contemplatio, et tamen, quod saepe contingit peregrinantibus, inanes rediimus domum. Frustra ergo in vniuerso Latio quaesita illa mulierum tutela vel cura, cuius vestigia expressissima in foris Germaniae deprehendimus, a calce

calce veluti ad carceres reuocamur, nouumque nobis imponi laborem animaduertimus, per antiquitates Germanicas excurrendi, dispiciendique, an in iis reperire liceat iuris huius maritalis origines? Ne vero in tanta rerum praestantissimarum vbertate ac multitudine extra orbitam vagemur; nihil ex instituto dicere de creuimus de tutela curae mulierum innuptarum ac viduarum in Germania, quum ea de re satis multa ab aliis, inprimis WIBELIO (a), GE. BEYERO (b), et V. C. EV. OTTONE (c) dicta sint, sed de maritorum tantum siue tutela siue cura legitima, eo ordine differemus, vt explicatis prisca iuris Germanici principiis, eas, quae hodiernum passim agnosci videmus, conclusiones ad ea cum cura reuocemus.

§. II.

Non autem, vt opinamur, cuiquam mirum videbitur, adeo hic fluctuare stilum, nec satis nobis constare, tutorum, an curatorum nomen maritis in Germania sit concinnius. Totum enim illud tutelae ac curae discrimen, quod tam anxie ius nostrum inculcat, ex iure Romano est, cuius subtilitates plane ignorarunt maiores nostri, candidae simplicitatis, vt in reliquis negotiis, ita in iure ac legibus studiosissimi: Non iam id pluribus demonstrabimus, quum otium nobis fecerit Vir, quem paullo ante laudauimus, doctissimus GE. BEYERVS (d), et illustris academiae nostrae Cancellarius, IO. PETR. A. LUDDEWIG (e), cui nos ad perpoliendas vtriusque iuris differentias vitam longaeuam, et inconfusum in vegeta senectute animi corporisque robur ex animo precamur. Si non alia suppeterent argumenta, vel id vnum rem omnem conficeret, quod ne vocabula quidem habuerint veteres Germani, quibus tutorum curatorumque officia discernent: sed omnes, qui vel pupillorum, vel aduultorum, vel mulierum curam suscepissent, communi nomine vocarent MYNDWALDOS (f), CVSTODESVE, GVIARDIANOS (g), TVTORES (h), vel VORMVNDER (i), BAIVLOS (k), ADVOCATOS vel (l) VOIGTE, ipsam vero

*Illo igno-
ratur
discrimen
inter tutes-
lam et
curam.*

- (a) Wibel. *de Contract. fem.*
- (b) Ge. Beyer. *Post. Iur. Germ. lib. I. cap. XXVII.*
- (c) Eu. Otto *de perp. fem. tut. cap. II.*
- (d) Beyer. *diff. de tut. et cur. different.*
- (e) Ill. a Ludew. *Differ. Iur. Rom. et Germ. in tut. Diff. II. p. 1075. Tom. II. Opusc.*
- (f) Leg. Langob. I. 16. 8. et h. 17. 5.
- (g) Io. Cowell. *Inst. iur. Angl. I. 13. 1. et l. 23. 1.*
- (h) *Lex Sax. VII. 2. 3.*
- (i) *Ius Prou. Sax. I. 23. Ius Sueu. art. 27.*
- (k) Choppin. *de Morib. Andeg. II. 2. p. 65.*
- (l) Mager. *de Aduoc. arm. C. II. n. 200. seq.*

vero tutelam generatim esse dicerent *potestatem* tum in personam, tum in res eius, qui illi subesset. Hinc pleraeque leges veteres in *potestate virorum esse*, aiunt, vxores (m) dum eas virorum tutela teneri docent. Quin ipsum vocabulum *MUND* vel *MUNDIVM*, quod veteribus tutelam notabat, et vnde vocabula *MUNDWALDVS*, *MOMBOIR*, *VORMVND*, manifesto oriuntur, nihil aliud significauit maioribus, quam potestatem. Nimirum *mund* Germanis os etiamnum notare, nemo ignorat. Quum vero ad eius, qui potestatem in alterum habet, officium pertineat, ei ore praecipere, eundemque verbis defendere; vsu demum inualuit, vt qui essent in potestate, in ore vel *verbis* alicuius esse dicerentur. *LEX SALICA* (n): *Si pupilla, quae trahitur, in verbis regis fuerit.* Et inferius (o): *Rex eum extra sermonem ponet*, id est, vti *PI-THOEI GLOSSAE* interpretantur, *extra mundiburdem*. Similia sunt apud *GREG. TVRONENSEM* (p), *MARCVLFVM* aliosque, apud quos passim legas: *Sicharius in eius verbo positus: in sermone et mundeburde cuius quietum residere*: et huius generis alia (q). Eadem vero notio est vocabuli *mundii*, quod modo potestatem, modo tutelam et tuitionem notat. Hinc *ODFRIDVS WEISENBVRGENSIS* (r): *Von Godt er munzi haben mund*, i. e. *A Deo oportet habere potestatem*: Et *BVRCARDVS* (s): *Rapuisi vxorem tuam, et vi, sine voluntate mulieris, vel parentum, in quorum mundebundio ienebatur, illam abduxisti.* Plura eius generis collegerunt *VOSSIVS* (t), *CAR. DV FRESNE* (u), alique glossariorum scriptores, qui simul docent, *amond* esse hominem sui iuris (x), *mundialem*, qui sub potestate et tutela est (y), *iamundling* vel *gemundling*, qui se bonaque sua Episcopi vel Abbatis potestati, vt militiam effugeret, permiserat (z): *mamburnire*, in tutelam et potestatem recipere. Vt facile pateat, ignotum Germanis fuisse subtile potestatis, tutelae ac curationis, discrimen, ac proinde iis modo *mundio* vel *mundeburdio* principum (aa), modo pupillos et minores

(m) *Lex Wisig. III. 2. 15.*(n) *Lex Salica XIII. 5.*(o) *Eadem. LVIII. 1.*(p) *Greg. Tur. Annal. VIII. 19.*(q) *Eccard. ad Leg. Sal. p. 34.*(r) *Odfrid. praef. Euang.*(s) *Burcard. Decret. XVIII. p. 268.*(t) *Voss. de Vitiis Serm. II. 12. p. 227.*(u) *Car. du Fresne Gloss. voce mundeburde.*(x) *Lex Langob. II. 2. 34.*(y) *Flodoard. Hist. Rhemens. II. 19.*(z) *Voss. ubi sup. p. 258.*(a) *Burcard. Wormat. ibid.*(aa) *Chron. Laurish. apud Freher. Tom. I. Script. Rer. Germ. p. 59.*

res in mundo tutorum (b), modo uxores in potestate, tutela et mundo virorum (bb) fuisse, quemadmodum hodiernum passim curatores aequae ac tutores *Vermündere*, et minores non minus, quam impuberes, *unmündige* et *pflegbefohlene* adpellari animaduertimus.

§. III.

Vt rem ab ovo ordiamur, neminem arbitramur dubitaturum, quin eadem fuerit Germanorum ac Gallorum origo, populique hirsini omnes, una cum Britannis et Hispanorum parte, communi Celtarum vel Celto-Scytharum nomine venerint (c), ritusque eosdem coluerint, antequam prisci illi Gallorum Hispanorumque mores consuetudine Romanorum contaminarentur. In promptu sunt testimonia DIODORI SICULI (cc), DIONIS CASSII (d), et STRABONIS (dd) in primis, qui de vniuersis ad boream gentibus: *ἀπαντας μὲν δὴ τὰς προσβόρρους, κοινῶς οἱ παλαιοὶ τῶν ἑλλήνων συγγραφεῖς Σκύθας καὶ Κελτοσκύθας ἐκάλεον. Veteres Graecorum scriptores vniuersos septentrionales Scytharum et Celto-Scytharum nomine vocarunt.* Apud hos ergo populos tantum non omnes eadem et communis illa erat uxorum conditio, vt in potestate ac tutela maritorum essent, quamuis bona omnia, quae vel sub auspicio nuptiarum possidebant, vel constante matrimonio adquisuerant, communia pro indiuiso haberent. De Gallis CAESAR (e): *Viri, inquit, quantas pecunias ab vxoribus dotis nomine acceperunt, tantas ex suis bonis, aestimatione facta, cum dotibus communicant. Huius omnis pecuniae coniunctim ratio habetur, fructusque seruantur. Vter eorum vita superauit, ad eum pars vtriusque cum fructibus superiorum temporum peruenit. Viri in uxores, sicuti in liberos, vitae necisque habent potestatem.* Ita apud Gallos saltem bona, quae contulerant, cum ad quaestu, erant communia, et femina nihilominus in perpetua mariti potestate ac tutela, eaque rigidissima, constante matrimonio, vivebat. Nec alii erant Germanorum mores, de quibus TACITVS (f): *Ne se mulier extra virtutum cogitationes, extra bellorum casus, putet, ipsis incipientis matrimonii auspiciis admonetur, venire se laborum periculorumque societiam, idem in pace, idem in praelio passuram ausuramque.* Hoc

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I. P p p p p iuncti

(b) Lex Langob. II. 34. 4.

(bb) Lex Langob. II. 55. 2.

(c) Cluver. Germ. Ant. I. 2. et 3.

Io. Picard. Celpopaed. L. III. p. 92. sequ.

(cc) Diod. Sic. lib. V.

(d) Dio Cass. lib. XXXVIII.

(dd) Strabo Geogr. XI. p. 507.

(e) Caesar de Bell. Gall. VI. 29.

(f) Tacit. de mor. Germ. cap. XVII.

*iuuēti boues, hoc paratus equus, hoc data arma denunciant. Sic vi-
vendum, sic pereundum.* Haec sane non modo ad vitae confor-
tium et communia vtriusque coniugis fata, sed et ad bonorum
communione[m] pertinere, recte obseruarunt GROTIUS (g), CHR.
RODENBURGIUS (h), aliique, qui Tacitum illustrarunt, viri do-
ctissimi. Nec scio, an potestatis maritalis luculentius possit esse
argumentum, quam quod idem TACITUS (i) *adulterii poenam*,
eamque satis acrem, *praesentem et maritis permissam*, testatur.
Eam vero potestatem non distinctam fuisse a tutela, ex iis, quae
paullo ante obseruauimus, satis adparet, vt bene rem omnem
prospexerit BEYERUS (k), obseruans, *potestatem Germanis constan-
ter adpellari Vormundschafft, quae penes patres, maritos et tutores
eadem fuisse, et in iure vsusfructus, atque obligatione alterum alendi
constituisse, videatur.*

§. III.

Idque ob Si quis ex nobis quaerat, qui factum sit, vt tantam viris in
coemtionem, qua vxores potestatem permitterent Celtae, qua maiore vix domini in
sibi adqui- seruos vtantur: ei nos veterem nuptiarum ritum, Celtis paene
rebant v- omnibus communem, in memoriam reuocare[m]. De Germanis
xores Cel- generatim TACITUS (l) memoriae prodidit, *mariū ibi vxori ob-*
tae. *tulisse dotem, interfuisse parentes et propinquos, et munera probasse,*
munera, non ad delicias muliebres quae sita, nec quibus noua nupta
comatur: sed boues et fraenatum equum, et scutum cum framea
gladioque. In haec munera vxorem acceptam, atque ipsam armorum
aliquid viro obtulisse. Veram hanc fuisse coemtionem, ne-
mo, vti speramus, dubitabit, neque quisquam nobis obuertet il-
lud iurisprudentiae Romanae scitum, pretium in emtionis vendi-
tionis contractu non nisi in pecunia numerata consistere posse (m).
Non mirum sane, si Germani, etiam ignari istius disputationis,
in castra Sabinianorum transierint, iisque pecorum numerus pro
diuitiis, permutatio mercium pro emtione fuerit (n), quemadmo-
dum et apud HOMERVM (o), nondum pecunioso saeculo, Anti-
nous Vlyssen optans generum, non pecunias promittit, sed *οὐκ ἔστιν*
ἄγα κτήματα, domum et possessiones, et Andromacha apud eum-
dem

(g) Grot. de Antiqu. reip. Batav. C. II.

(h) Rodenb. de iure coniug. Praelim.

§. III. seq. p. 6.

(i) Tacit. de mor. Germ. cap. XVIII.

(k) Beyer. Spec. iur. Germ. III. 10. 14.

(l) Tacit. ibid. cap. XVIII.

(m) §. 2. Inst. de emt. vend.

(n) Tacit. de mor. German. cap. V.

(o) Homer. Odyss. VII. v. 314.

dem (p) ideo vocatur, *πολύδαρος*, quod vel magnis muneribus ab Hectore coempta sit, vel magna ei munera dotis loco attulerit. Mansit et posteris diligens huius prisca moris custodia. Nam nulla fere fuit gens Germanicae aut Scythicae originis, quin sibi uxores coemptione quaesiverit. De Gothis, populo Scythico, id testatur POMPONIVS MELA (q), de gentibus borealibus SAXOGRAMMATICVS (r). Quin eadem consuetudo in Leges Germanorum postea migravit. Nam apud VISIGOTHOS (s) lex iussit, *dato pretio, sicut consuetudo esset, et ante testes facto placito, de futuro coniugio fieri definitionem.* FRANCI, ceu ex FREDEGARIO (t) et FORMVLA BIGNONIANA (u) patet, mulieres sibi despondebant, *oblato solido et denario.* Apud SAXONES *uxorem ducturus trecentos solidos parentibus dabat* (x); apud LANGOBARDOS *metam*, id est, donationem (y); apud BVRGVNDOS *pretium* (z). Ubique vero apud Germanos coemptione fiebant nuptiae, et quamvis et sponsa aliquid muneris offerret sponso, praecipue tamen maritus uxorem sibi oblato pretio comparabat. Quid ergo mirum, si uxores, suo aere coemptas, in potestate sua esse censuerint, in easque sibi omnia permiserint, quum, ut ait MARTIALIS (a):

Id, quod emas, possis dicere iure tuum?

§. V.

Videri posset tutela vel potestas tam rigida parum convenire arctissima illi, quae inter coniuges Germanos coaluerat, societati, bonorumque omnium, quae Germanis placebat, communioni. Quum enim arctissima quaedam amicitia sit inter socios, quae, PVBLIO SYRO teste, *pares aut accipit, aut facere solet*, quamque Icti nostri fraternae necessitudini comparare non dubitarunt (b): quis cum illa aequalitate consistere posse existimet maritale illud imperium? Enimuero, quum iura Germanorum veterum ad legum Romanarum decempedam non sint exigenda, et nihil impediatur, quo minus inter socios quoque et amicos quaedam sit inaequalitas, saepe denique contingat, ut inter principes

Communitio bonorum huiusmodi maritali non obstant.

Ppppp 2

cipes

(p) Idem *Iliad.* VI. v. 394.(q) Pompon. Mela *de Situ orbis* II. 1.(r) Saxo *Grammat. Hist. Dan. lib.*

VIII. p. 154.

(s) *Lex Visigoth.* III. 4. 2.(t) *Fredegar. cap.* XVIII.(u) *Formula Bignon. post Marculf.* p.

219.

(x) *Lex Sax. tit.* VI. 1. VII. 3. *sequ.* et XVIII.(y) *Lex Langog.* I. 3.(z) *Lex Burg.* XIII. 3. et XXXIII.(a) *Martial. Epigr.* II. 20.(b) *l.* 63. *pr. ff. pro soc.*

cipes etiam, qui ob eundem finem societatem ineunt, inaequale aliquod foedus emergat: quidni idem locum habeat inter coniuges? In confarreatas vxores Romae potestatem non fuisse maritis minorem, quam patribus in filiasfamilias, eamque in ipso iure vitae ac necis constitisse, iam supra obseruauimus: (Cap. I. §. XIII.) et tamen easdem fuisse *κοινωνὰς ἐργῶν τε καὶ χρημάτων*, *participes et consortes sacrorum bonorumque*, diferte testatur DIONYSIVS HALICARNASSENSIS (c). Si Romae *κοινοπραξία* ista non obstitit illi paene herili maritorum imperio: cur illud Germanis abrogemus viris, cordatioribus sane, suaque libertatis tenacioribus, quam vt fraena darent impotenti naturae, et, aduersus arma virosque intrepidi, a feminis se vinciri ac veluti in triumpho duci paterentur? Non tam graue illis erat, vxores in lucri partem admittere, quam eas sibi aequales habere, quum verissimum esse scirent, quod Romanis necquidquam praedixerat CATO (d), *superiores fore vxores, simul ac pares esse coepissent.*

§. VI.

Tutela maritalis praesidium reperit in legibus verustis Germanorum.

Quum ergo iam inde ab antiquissimis temporibus, ceu modo ex CAESARE et TACITO probauimus, ita comparata essent iuris Germanici principia, vt mariti vxores, quamuis vtriusque fortunae omniumque bonorum participes, in manu tamen et potestate, id est, filio Germanis proprio, in tutela legitima haberent: non temere dubitabit quisquam, quin et posteri haec principia semper sequuti sint. Nulla enim fuit gens, prisca moris patriarumque consuetudinum tenacior, nulla, quae magis ab omni peregrino ritu olim abhorreret. Hinc et in legibus gentium Germanicarum, quas HEROLDVS et LINDENBROGIVS, aliique viri docti ediderunt, vbique occurrunt huius maritalis tutelae vestigia. LEGIS WISIGOTHICAE (e) scitum est, *virum vxorem suam habere in potestate*, et hinc eum per seruos quoque vxoris adquirere. Eaedem tamen leges, in quibus non, vt CUIACIVS (f) existimat, fere omnia, sed quaedam tantum ex iure ciuili petita sunt, in eo a reliquis faciunt diuortium, quod vxorem pro se postulare patiantur, nec maritum eius nomine admittant, nisi, rem ratam habituram vxorem, cauerit (g). Id quod iuris Germanici antiqui principiis parum conuenire, facile vnusquisque animad-

(c) Dionys. Halic. *Ant. Rom. L. II.*
p. 95.

(d) Cato apud Liu. XXXIII. 3.

(e) *Lex Wisigoth. III. 2. 15.*

(f) Cuiac. *Comment. ad II. Feud. 23.*

(g) *Lex Wisig. II. 3. 6.*

nimaduertit. In LEGE BVRGVNDICA (h) deciditur caussa inter Fredegifilum eiusque sponfam Aunegildem, quae, quum post mariti prioris obitum in sua potestate consisteret, et Fredegifilio desponsata esset de parentum sententia, Balhamodi amplexus adfectauerat. Quum itaque post prioris mariti obitum in suam potestatem, id est, in suam tutelam, peruenisse dicatur Aunegildis: consequens sane est, vt, constante matrimonio priore, suae potestatis non fuerit, adeoque et apud Burgundos rigidior illa tutela maritalis obtinuerit. Quod multo luculentius demonstratur ex legis illius additamento primo (i), vbi disertè constituit legislator. *Quaecumque mulier Burgundica vel Romana voluntate sua ad maritum ambulauerit, iubemus, vt maritus ipse facultate ipsius mulieris, sicut in eam habet POTESTATEM, ita et de rebus suis habeat.* En potestatem maritalem, quae non modo in vxoris personam, sed et ad bona illius omnia, porrigebatur, quamque non aliam fuisse, quam veterem illam tutelam Germanorum maritalem, nemo, iuris Germanici veteris paullo peritior, dubitauerit. Nec alio pertinet locus hic iuris Alamannici (k): *Si femina sub illo viro mortua fuerit, antequam illi MVNDIVM apud patrem adquirat, soluat eam patri eius CCCC. solidis.* Apud Alamannos ergo mundium, id est, tutela a patre rite et certo pretio erat redimenda. Si quis, inuito patre, vxorem duxisset, illa redhibenda erat cum multa X solidorum. Priusquam id factum esset, si obiisset mulier: pretium illud nihilominus patri erat soluendum, immo non mulieris tantum, sed et liberorum, quos ex ea ante redemptam tutelam susceperat. Quin si quis alterius vxorem rapuisset, et liberos ex ea suscepisset, antequam marito persoluisset pretium: liberi isti non erant illius, qui eos genuerat, sed ad illum priorem maritum MVNDIO pertinebat (l). Legitima ergo quidem erat apud Alemannos maritorum tutela, sed non gratuita, verum soluto pretio redimenda, si mariti liberos in potestate habere vellet. Idem paene apud SAXONES obtinuisse comperimus. Eorum enim lege antiquissima cauetur (m), vt vxorem ducturus, CCC. solidos det parentibus eius, sin sine voluntate parentum, puella tamen consentiente, ducta fuisset, bis trecentos solidos parentibus componeret. Si vero nec parentes, nec puella consenserit, id est, si per vim rapta fuerit: parentibus eius CCC. solidos, puellae CCXXX.

PPPPP 3

compa-

(h) Lex Burg. LII.

(i) Additam. I. Leg. Burgund. iii.

xiii.

(k) Lex Alam. LIIII. 1. sequ.

(l) Lex Alam. tit. LI. Leg. II.

(m) Lex Sax. tit. VI.

componeret, eamque parentibus restitueret. Haec ad tutelam pertinere, eo minus dubitare licet, quod ex verbis sequentibus patet, mortuo marito, viduam in tutelam filii ex priore vxore, eoue deficiente fratris mariti, vel ne eo quidem existente, proximi agnati peruenisse, adeo, vt ne in alterius quidem torum concedere potuerit, nisi nouus maritus solutis CCC. solidis eam a tutore redimeret. Denique eodem pertinet caput legis istius notatu dignissimum (n): *Lito Regis liceat vxorem emere, vbi-cumque voluerit, sed non liceat vllam feminam vendere.* Licebat enim ei vxorem emere, quia tutelam ab alio, qui eam habebat, acquirere poterat: Vendere alii feminam ideo non licebat, quod non litus suarum filiarum aut cognatarum, sed ipse Rex, cuius in seruitute erat, earum tutelam haberet. Quibus per omnia fere similia sunt, quae LEGE FRISIORVM (o) sancita reperimus. Nam ex huius quoque principiis, si quis virginem rapuisset, soluere ei tenebatur *Weregildum eius, siue nobilis, siue libera fuerit, ad satisfactionem, et ad partem Regis similiter; tertium Weregildum patri siue TVTORI puellae.* Quod et eo casu obtinebat, si quis feminam *extra voluntatem parentum eius, vel eorum, qui POTESTATEM eius habebant, vxorem duxisset* (p). Tunc enim tutore solidi XX. et, si nobilis esset femina, solidi XXX. erant soluendi. Quae omnia eo pertinebant, quod apud Germanos non magis, quam olim apud Romanos, quidquam posset de tutela parentum agnatorumque legitima, sine eorum auctoritate et consensu, deminui, deminueretur autem plurimum, dum ex eorum potestate ac tutela femina in potestatem tutelamque maritalem transfret. At in nulla fere lege expressiora sunt tutelae istius maritalis vestigia, quam in LANGOBARDICA. Innumera fere sunt loca, ex quibus discimus, feminas ab iis, quorum in potestate et tutela erant, sollempni ritu et pro certo pretio traditas, in tutelam seu *mundium* maritorum transfuisse. Sufficiat vnum inde decerpere (q), sed qui ad rem maxime facere videtur, ROTHARIS REGIS: *Nulli mulieri liberae sub regni nostri ditione lege Langobardorum viuenti, liceat in suae potestatis arbitrio, id est, sine MVNDIO, viuere, nisi semper sub POTESTATE viri, aut potestate curtis Regiae debeat permanere.* Hinc recte CAR. COTTVS SICVLVS (r), NIC. BOERIVS (s), et ANDR. DE BARVLO (t) in glos-

fis

(n) Eadem VII, 2. 3.

(o) Eadem XVII.

(p) Lex Fris. VIII, 3.

(q) Eadem VIII, 4.

(r) Lex Langob. II. IO. I.

(s) Gloss. ad Leg. Langob. II. IO. I.

(t) Andr. de Barulo in comment. ad Langob. Leg. VIII, p. 351.

sis et commentariis suis ad legem hanc Langobardicam hic notant discrimen iuris Romani et Langobardici, quod quum illud vxores non patiatur in tutela vel cura mariti esse, secundum hoc ille sit tutor vxoris legitimus, eaque tutela non, vti apud Romanos, gratuita, sed cum multis commodis coniuncta sit, adeo vt maritus succedat vxori nomine mundii, partemque mulctae vel aestimationis, ob iniuriam vxori illatam, quam isti *compositionem* vocabant, lucretur. Atque ita in legibus veterum Germanorum tantum non omnibus praesidium reperit tutela illa maritorum legitima, quamuis in quibusdam expressiora, in aliis, vti fieri solet, obscuriora eius vestigia supersint, credo, quod earum conditores superuacuum putarint, de re, vulgo notissima, multa verba facere.

§. VII.

Neque tamen existimandum est, veteres tantum gentium Germanicarum leges tutelae illius, tamquam antiquae alicuius fabulae, et quae numquam in vsu fuerit, meminisse. Eiusdem enim tutelae muliebris, siue maritorum, siue aliorum, diplomata etiam et formulae veteres, passim faciunt mentionem. Profert GOLDASTVS (u) chartam veterem Alamannicam, qua Cotauuina, ancilla Dei, monasterio S. Galli tradit quaedam praedia ac mancipia, multis, vti solebant, testibus eam in rem adhibitis. Inter eos et tutor eius, si GOLDASTO credimus, signauit, nomine tamen non expresso. Ita enim sese habet subscriptio: *Hi sunt testes, qui praesentes fuerunt, et signauerunt: Sig. Cotauuinae, quae hanc traditionem fieri rogauit. Sig. Wichardi. sig. TVTO, sign. Wotabar, sig. Amalger. Sig. Theobald. sig. Mairolt. sig. Tuilo, sig. Wolfberri. sig. Astbari. Ego itaque Aluinus Clericus, rogatus ab Cotauuina hanc cartam scripsi sub die VII. Kalend. Octob. in anno I. regnante Carolomanno Rege.* Hinc notulam addit GOLDASTVS: *In hac charta illud observatione non arbitror indignum, iure prisco Alamannorum feminas donasse sine tutoris indicato nomine, quod iure tamen hodierno illorum exigitur, si vel donatum, vel legatum ratum esse debeat.* Qualia etiam addit V. C. EV. OTTO (x). Sed, si dicendum, quod res est; subscriptio illa rem vix conficit. Nondum enim exploratum est, annon *Tuto* sit nomen proprium testis, quemadmodum paullo post

Tuilo.

Itemque in chartis et formulis.

(u) Goldast. *ad Dosit. Sent. Hadr. II.* p. 862. *edit. Schulting. et Script. Rer. Alam. Tom. II. p. 26. edit. nou.*

(x) Eu. Otto *de perp. Fem. tut. II. 6.* p. 237. *seq.*

Tuilo. Sicuti enim hodiernum vulgus nomina propria contrahit, aut primis syllabis truncat: ita et veteres pro Bernardus dixere *Benno*, pro Burcardus *Bucco*, pro Eccardus *Ecco*, pro Eberardus *Ebbo*, pro Wichardus *Widdo*, ceu vir doctissimus GE. ECCARDVS (y) exemplis quamplurimis ostendit. Quidni ergo pro Theodardus, Theodoldus, similibusque *Tuto* dixerint? Sane inter Episcopos Hauelbergenfes est quidam *Tudo*, et in anonymi Indice Nominum priorum Alamannicorum apud GOLDASTVM (z) occurrunt etiam nomina *Toto*, *Totto*, *Toto*, *Tuato* et *Tuoto*. Itaque rarior quidem in diplomatibus tutoris mentio, quia pleraque diplomata vetera, quae supersunt, non a priuatis, sed a feminis illustribus, edita sunt, has vero iam antiquissimis temporibus tutorum auctoritate non eguisse, si sui essent, iam a V. C. IO. SCHILTERO (a), aliisque obseruatum est. Saepissime tamen animaduertimus, in diplomatibus etiam vxores illustres raro solas donatione alioque titulo quidquam in alium transferre, sed semper id maritus vna cum vxoribus facere, quamuis eae fortassis primariae eius donationis causae essent. Hinc formulae: *Ego in Dei nomine EBERHARDVS, Comes, et coniux mea GEMELTRVDIS, cedimus a die praesenti, &c.* (b). *Ego GERARDVS, diuinae pietatis munere apud gloriosam Regalem mansuetudinem comitis honore sublimatus, et communi voto et desiderio dilectissimae coniugis meae, atque amantissimae, BERTAE, eo quod nobis pariter vnanimiterque, Domino inspirante, complacuerit, ut de rebus nostris et possessionum nostrarum titulis perennem memoriam Domino, Deo nostro, ubi laus eius assidue fieret, statueremus, &c.* (c). Vt alia huius generis praetermittam, quae passim apud DACHERIVM (d), GVICHENONIVM (e), MIRAEVUM (f), aliosque occurrunt. Quum vero ex eiusmodi quoque chartis vix liqueat, virne vxori, an viro vxor consenserit: (nam et id moribus receptum erat, vt in alienationibus vxor filii filiaeque consensum interponerent,) magis huc pertinent chartae Casaurienfes apud MABILLONIVM (g) et CAR. DV FRESNE (h), nec non alia

(y) Ge. Eccard. *Orig. Sax.* I. II. p. 45.

(z) Goldast. *Script. Rer. Alam.* T. II. p. 109. *edit. nou.*

(a) Schilt. *Exer.* X. 18.

(b) Eccard. *Orig. Habsb.* p. 119.

(c) Dacher. *Spicileg.* T. III. p. 446.

(d) Dacher. *ibid.* p. 452.

(e) Guichenon. *Bibl. Sebif. Cent. I. n. 38. n. 42. 47. 51.*

(f) Miraeus *Donat. piar. cap. VI, VII, XV. Dipl. Belg.* I. 23. 25. II. 24.

(g) Mabillon. *de Re dipl.* VI. 105.

(h) Car. du Fresne *Gloss. med. lae. voce Mundjum.*

aliud apud FRID. A SANDE (i), in quarum ista Sifenandus quidam contendit, *se vere Gundam uxorem habere, eo quod sibi eam ad legitimum matrimonium tradiderit Amalfredus, filius eius cum Mundwaldo suo; in illa Aelegrina, filia Caroli, consensu et de voluntate filii sui Aliperti, in cuius mundium peruenerit, venundedisse se dicit: in hac denique memorantur Iacobus quidam Voff. et Hilla, eius uxor legitima, cum suo electo mundiburdo, et sibi iudicialiter dato.* Quin apud ipsum GOLDASTVM (k) reperiatur chartas Engiltrudae cuiusdam, et Wolaliub, quae seruos manumittunt, illa cum Richoldo aduocato suo, haec cum manu aduocati sui, Engiboldi. Et in alia (l) Manno quidam vendens praedia, profitetur, *se esse a vice Ioanmentes et uxoris suae Dominiganes.* Qualem tutorem vel curatorem maritum ipsum datum reperimus etiam in formula Andegauenfi apud MABILLONIVM (m) eo notatu digniore, quod quum alias ad leges Romanas compositae sint illae formulae, eoque iure maritus tutor vel curator uxoris esse non possit, tamen id licitum fuisse inter Francos, inde perspicue intelligamus.

§. VIII.

Sed progredimur iam ad insequentia tempora, quibus in hoc ipso inferioris Saxoniae tractu IVS SAXONICVM: in aliis aliae leges patriae et statuta in scripturam redigi coeperunt. In horum plerisque uti in genere mulierum tutelam, ita et speciatim maritalem, utramque facere paginam, animaduertimus. In IVRE PROVINCIALI SAX. (n) de tutela ista maritali insignis occurrit locus: *Und ob wol ein Mann seinem Weib nicht ebenbürtig wer, ist er doch ihr Vormund, und sie ist seine Genossin, und tritt in sein Recht, wenn sie in sein Bette tritt. Wann er aber stirbt, so ist sie ledig von seinen Rechten, und behelt dann ihr selbst Recht nach ihrer Geburt. Und darum muss auch ihr Vormund sein ihr nechster ebenbürtiger Schwerdmage, und nicht ihres Mannes.* Legitimus ergo uxoris tutor iure Saxonico est maritus, eo vero mortuo, proximus non mariti, sed mulieris, agnatus, nisi superstites sint liberi, tunc enim liberorum agnatus natu maior simul viduae tutelam tantisper gerit, dum ad secunda vota transeat. Quo pertinet al-

Eadem firmata iure Saxonico.

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.   Q q q q q   ter

(i) Fridr. a Sande de Effestuar. cap. II.

(k) Goldast. Script. Rer. Alam. T. II. p. 26. 27. edit. nov.

(l) Id. *ibid.* n. 33. p. 35. conf. n. 34. p. 36. n. 51. p. 42.

(m) Mabill. *Analect. Vet.* T. III. p. 234. sequ.

(n) *Ius Prou. Sax.* I. 48.

ter REPKOVII locus (o): *Der kinder aeltester ebenbürdiger Schwermage nimmt das Heergewet alles zu sich, und ist der Kinder Vormund daran, bis sie zu ihren Iahren kommen. - - Er ist auch der Wittwe oder des Kindes Mutter Vormund, bis dafs sie einen Mann nimmt, der ihr ebenbürtig sey.* Quae omnia iuris Saxonici antiqui principiis paullo ante explicatis vel maxime concinna esse, nemo non videt. Sed dici non potest, quam hic omnia turbent glossarum conditores. Primo enim hanc tutelam transformant in curationem, parum memores, Germanos discrimen istud sciuisse cum ignarissimis. Deinde hanc mariti siue tutelam, siue curationem, ex ipso iure Romano (p) satis imperite arcessunt, quum curam vxoris eo iure non admitti, priore capite loculenter ostenderimus, testimoniaque veterum iuriconsultorum, eam in rem citata, non de maritorum tutela, sed alterum de marito pro vxore cum cautione de rato in foro admittendo; alterum de eiusdem dominio in dote, et iure rem dotalem vindicandi, manifesto agant. Adeo illi, dum iura diuersa miscent, turpiter intelligendo fecerunt, vt neutrum intelligeremus, si eorum insistendum esset vestigiis. Omitto iam alia, quae ex iure illo Saxonico de hac tutela martiali moneri possent, quum ea commodiorem locum repertura sint in paragraphis insequentibus, vbi de huius tutelae maritalis effectibus erit differendum.

§. VIII.

Suauius.

Potius merito miramur insignem ea in re iuris Sueuici et Saxonici similitudinem. Agit et IUS PROV. SUEVICVM (q) ex instituto de mulierum tutela. Eius vero verba semel, qualia in V. C. IO. FR. SCHANNATI (r) editione habentur, adscribam, quae ita se habent: *Ist ain Mann seinem Weib nit ewenpurtig, er ist ir Vormund, und ist ir Voit, und ist si frey, si muß doch sein Genossin seyn, als sy an sein Pett get, und gewinnet sy Kind, dy gehöret zu der ergern hant.* Quemadmodum vero apud Saxones, mortuo sine liberis marito, viduae tutelam fuscipiebat agnatus proximus: ita idem in Sueuia obtinebat, eoque pertinent verba sequentia (s): *Als aber ir Man stirbe, so ist sy ledig von seinem Recht, und behalt ir Recht nach ir gepurde.* Quae non solum de dignitate viduae, sed et de tutela videntur intelligenda.

Deni-

(o) Ibid. art. 23.

(p) l. 21. C. de procurat. l. 9. C. de rei vind.

(q) Ius Prou. Suen. cap. CCCVIII.

(r) Land-Recht art. CVII. apud Schannat. Samml. alter Hist. Schriftst. Tom. I. p. 227.

(s) ibid. art. CVII.

Denique quemadmodum vidua Saxonica, si superessent liberi im-
 puberes, vna cum liberis istis in legitima agnati senioris mariti
 tutela erat: ita et SPECVLATOR SVEVICVS (t) fancit: *wo dy
 Sun zu iren Iaren nicht chommen sind, da scholl der elstf Bru-
 der seines Vaters Swert nemen zu Tod leib, und scholl der Chind-
 Vogt sein --- Er sol der Wittib verchant sein, weilen sy an Mann
 ist, ob sie will, und er ir ebenpurtig ist.* Sed fatemur, nos du-
 bitare de vocabulo *verchant*, quod nos eo sensu legere haut
 meminimus. Ipse SPECVLATOR alibi (u) tutorum, qui mulieri-
 bus praesunt, nomina ex instituto recenset: *Der Frauen Pfleger
 etwo haissent Sicherpoten, etwo Vormund, etwo Vogt, etwo Behal-
 ter, dy sulln al getru Lait seyn.* At non addit nomen *verchant*;
 nec nos hic locum esse putamus vocabulo *Verger*, quod in Da-
 nia et Norwegia pro tutore accipitur (x), quum saeculo XIII.
 vel XIII. apud Sueuos vix quaerendum sit vocabulum, quod
 iam pridem in prouinciis Daniae multo probioribus euanuerat.
 Potius nobis dubium non est, in mendo cubare codicem, ex
 quo cel. Schannatus ius prouinciale exscripsit, legendumque *ger-
 haben.* Nam hodiernum in superiore Germania tutores vocari
Gerhabere, ostendit illustris huius academiae CANCELLARIVS, IO.
 PETR. A LVDEWIG (y). Ita per omnia conuenit inter Specula-
 tores, Saxonem et Sueuum, nisi quod hic vltimo casu addit li-
 mitationem: *ob sy will*, adeoque rem in mulieris arbitrio po-
 nit, quum iure Saxonico legitima fuisse videatur haec agnati tu-
 tela, nec per mulierem stetisse, agnatum mariti, an alium tuto-
 rem habere mallet.

§. X.

Quum LEGES NORMANNICAE, ab eodem viro illustri editae, *Norman-
 vique sapiant mores vere Germanicos, quos gens illa secum ex nico.*
 vltimo septentrione in Galliam intulerat: operae pretium fuerit,
 has quoque adhibere in consilium, et num in iis etiam tutela il-
 la maritalis praesidium reperiatur, disquirere. Primum itaque ea lex
 diserte fancit (z): *Quum mulier sub potestate viri sui sit constitu-
 ta, vir eius de ea, et de rebus suis et hereditate ad suae arbi-
 trium voluntatis poterit dispensare. Nec ea, eo viuente, aliquid
 de praediis potest vendere vel impedire in eius absentia, nec eius
 factum*

Q 9999 2

(t) *ibid.* CVI.(u) *ibid.* CVIII. 1(x) Oosterfon in *Gloss. Iur. Dan.* p. 578. quem locum debemus ill. a Ludewig, *diff. de Tur. diff. I. T. II.* p. 1075. *Opusc.*(y) *Idem ibid.* p. 1074.(z) *Lex Norm.* II. 36. 3. et 4. *apud* ill. Ludewig, *Reliqu. MSC. Tom. VII.* p. 338.

factum potest reuocare et irritare. Nec aliquid reclamare contra alium ipsa potest, nec reuocare, sed vir cum ipsa de omnibus, quae ad eam pertinent, debet audiri. Additur (a), ne absente quidem marito, dum in eadem prouincia sit, audiendam esse vxorem, nisi quibusdam casibus, veluti si ipsum maritum ob lenocinium, fauoriamque insignem in ius vocare velit, aut ipsa per viri diurnam peregrinationem non possit eius auctoritate vti (b). Alio eius LEGIS loco (c) docetur, mulieres ne quidem in causis criminalibus sese ipsas defendere causamque dicere posse, viros autem de maleficiis vxoribus suis illatis, sequi posse in omnibus casibus supra dictis, et eam defendere, si fuerint adpellatae, et si defendere voluerint. Denique quum in Normannia inuectum esset vectigal, tertio quolibet anno principi persoluendum, quod monetarium ideo vocabatur, ne species monetarum in Normannia discurrentium in aliis faceret permutari (d), idque ab omnibus exigeretur, qui immunitatem non essent consequuti: quaerit legislator, an maritus et vxor seorsum id monetarium debeant? respondetque (e): *Omnes coniugatae, cum nihil diuisum possint ac debeant possidere, per suos maritos ab hac consuetudine liberantur.* Paulo post vero additur (f): *Vnde notandum est, quod mulieres, sine consensu virorum suorum, contractum de possessione aliqua alienanda nullum possunt facere, quin viri earum non valeant reuocare.* Quae omnia satis ostendere arbitramur, apud Normannos quoque vxores in potestate vel tutela mariti vixisse, omniaque cum eo habuisse communia, et nec contractum valuisse, nec actionem forensis fuisse ratam, nisi utroque casu auctor factus esset maritus, tamquam tutor, vel, uti ipsi vocabant, custos vxoris suae legitimus.

§. XI.

Variis statutis Germaniae.

Non dubitamus, quin communem hanc fuisse totius Germaniae consuetudinem, luculenter demonstrari posset, si iam vacaret ire per statuta, eaque excutere paullo diligentius. Sed suffecerit, ex iis, quae ad manum sunt, quaedam, prout vltro se obtulerint, decerpisse. In Bauaria feminas curatoribus subesse, legitimumque vxorum curatorem esse maritum, testatur BALTHASAR (g). Idem obtinere Iure Wurtembergico, tam ex ipsis il-

lius.

(a) *ibid.* §. 5. 6.

(b) *ibid.*

(c) *Lex Norm.* II. 10. 1. p. 292.

(d) *Lex Norm.* I. 13. 1.

(e) *Ibid.* §. VI.

(f) *ibid.* §. VII.

(g) *Balthaf. Resol. Iur. Bau.* I. 14.

lius provinciae legibus (h), quam ex BESOLDI (i) et LAVTERBACHII (k) testimoniis constat. De inferiore Germania eo minus dubitari licet, quo certius constat, in ea iura vel Saxonica, vel Lubecensia, quae maritum vxoris tutorem esse diferte iubent, vbique fere regnasse. Hinc IVRE LVBECENSI (l) cauetur, *dass keine Frau ihr Gut verkauffen möge, noch versetzen ohn ihrer Vormünder Vollwort, Wissen und Willen, es möge auch keine Frau höher Bürge werden, ohne Willen der Vormünder, denn vor drittehalb Pfennig, auferhalb derer, welche Kauffmanschaft, Handel und Wandel treiben. Was dieselben geloben, das müsten sie gelten und bezahlen.* Ne vero quis ignoret, quinam Lubecae sint feminarum tutores: opportune in commentariis monet MEVIUS (m), *vxores ex coniugio maritos curatores habere, quorum consensu in alienationibus et contractibus vtantur, ac proinde eos eheliche Vormunden dici solere, immo, non alium, praeter maritum, curatorem, quod nonnullis visum sit, desiderari, nisi forte cum maritis, vel in rem et commodum eorum, contrahatur.* Quod ipsi quoque iuri LVBECENSI (n) consentaneum est, quod diferte alibi sancit, vt virgines sub tutela maneant, *bis sie zu der Ehe screiten, Nam simul ac nupserrunt, et in mariti domum deductae sunt, vt idem obseruat MEVIUS (o), maritum curatorem habent, qui tutorem liberat ab onere isto, et ipse tutoris loco est.* Nec alio iure vtuntur HAMBVRGENSES. Postquam enim eorum leges (p) monuerunt, omnes mulieres et virgines iure municipali Hamburgico pro minorennibus haberi, ac proinde nec agere, nec conueniri, nec res suas cuiquam tradere sine tutorum vel curatorum consensu posse, quin ipso iure nulla esse, quae ipsae sine curatoribus explicarint: statim subiiciunt (q): *Der Frauen Vormund ist ihr Ehemann, so lange er lebet, der sie dann im Rechte, als ihr Eheuogt und rechter Vormund, zu vertreten schuldig. Wann er aber Tods verfahren ist, und die Frau in Gericht zu klagen hätte, oder beklagt würde, so soll sie ihr etnen kriegischen Vormund zu geben bitten.* LEGIBVS porro MUNICIPALIBVS GOSLARIENSIBVS, quas edidit illustris LEIBNITIVS, caue-

Q 9999 3

caue-

(h) Ius pron. Wurt. P. I. T. 18. §. Wir wollen auch.

(i) Besold. ad Ius Wurt. P. II. tit. 29. §. 152. sequ.

(k) Lauterb. ad Ius Wurt. ibidem §. 40. et P. I. tit. 28. §. 41.

(l) Ius Lubec. I. 10. 1.

(m) Meuius ibid. n. 17. 18.

(n) Ius Lubec. I. 7. 1.

(o) Meuius ibid. n. 21.

(p) Ius Stat. Hamb. P. I. tit. VIII. §. 12.

(q) ibid.

(r) caueri animaduertimus: *En wif ne mach ane ôres Mannes Wetten und Vulbord nichts verkoopen noch verwillkoren, wile he ihr nothdorff giff.* Similia ex LEGIBVS FRISIAE ORIENTALIS attulit EYBENIVS (s). Et BREMENSES olim iisdem vixisse moribus, ex eorum statutis, quae *Ordelen* (t) vocant, didici, ad quae in commentariis suis doctissimis, sed adhuc ineditis, obseruauit HENR. KREFTINGIVS, IC. et reip. istius Consul grauissimus, ita pronunciatum adhuc esse in caussa testamenti coniugis Alberti Detekens, anno MDLVII. die XVIII. Decembris. Sic vbique vere apud Germanos diutissime mansit prisca illius moris custodia, vt vere adfirmari posse videatur, eum Germanis omnibus communem, adeoque *gynsius* Germanicum fuisse.

§. XII.

Galliae. Et quis ea de re dubitet, quum ne in exteris quidem prouinciis, in quibus Germanicae originis gentes tot ab hinc saeculis noua imperia condiderunt, tutela illa maritalis exoleuerit? Vigere enim illam in vniuersa Francia, iam pridem docuit IO. FABER (u), cui ea in re suffragantur, quicumque consuetudines prouinciarum et ciuitatum Gallicarum iustis commentariis illustrant, veluti REN. CHOPPINVS (x), PYRRHVS ANGLEBERMAEVS (y), NIC. BOERIVS (z), IO. SAINSON (a), BARTH. CHASSANAEVS (b), BERTR. ARGENTRAEVS (c), qui omnes fatentur, in Gallia virum non modo dominum rei dotalis, verum etiam vxoris tutorem censerī, sine cuius auctoritate et consensu nec contrahere, nec alienare, nec lege agere vxori liceat. Quin et hi scriptores omnes, veteri Germanorum stilo eam tutelam, marito competentem, non curationem, sed tutelam, imo et potestatem adpellitari obseruant. Quae omnia a Francis esse, nemo temere negauerit.

§. XIII.

Belgii. Iisdem moribus et Belgium partim olim vixit, partim etiamnum viuūt, nec vllibi fere, quam in istis prouinciis, maior est mari-

(r) *Ius munic. Goslar. lib. I. tit. van Frue Gude. §. 35. et 42. apud Leibnit. T. III. Script. rer. Brunsv. p. 496.*

(s) *Eyben. de tut. femin. P. I. membr. I. §. 8. p. 325. in Opp. Eyben.*

(t) *Stat. Bremens. 15. et Ord. 38.*

(u) *Io. Faber ad l. 1. C. de bon. mat.*

(x) *Choppin. de legib. And. municip. T. I. p. 41. 348. 349. et T. II. p. 392.*

(y) *Angleberm. Consuet. Auel. tit. XVIII. §. 10.*

(z) *Boer. Consuet. Bituric. tit. I. §. 4. p. 6. sequ.*

(a) *Sainson. Consuet. Tyron. tit. XXIII. pag. 151.*

(b) *Chassan. Consuet. Burgund. Rubr. III. §. V. n. 45. p. 565.*

(c) *Argent. Consuet. Britann. art. CCCCLXXXIII. p. 1859.*

maritorum circa bona vxorum auctoritas, quamuis nusquam viuis magis in feruitutem poene cedere dicatur matrimonium, quam in Belgio. *Moribus nostris*, ait VINNIUS (d), *vxor est in curatione ac potestate mariti, potestque maritus bona vxoris etiam ea, quae extra communionem retinuit, non solum administrare, sed alienare quoque, et obligare, etiam sine vxoris consensu, nisi pactis antenuptialibus expresse aliter cautum fuerit.* Itaque vel maxime in HOLLANDIA viget maritalis illa curatio, de qua etiam testantur NEOSTADIVS (e) et GROTIUS (f). Similem fere consuetudinem VITRAIECTI vigere, docet CHR. RODENBURGIUS (g), vbi maritus etiam minor, simul ac communem prolem sustulerit, vxoria bona suo gubernat arbitrio. Nec aliter se rem habere in GELRIA, ZVTPHANIA et TRANSISALANIA, ex ipsis earum prouinciarum ciuitatumque praecipuarum statutis (h) patet. Quid? quod in FRISIA quoque, vbi ius Romanum mores patrios tantum non omnes in exilium egit, mulier tamen ipso iure, et sine magistratus confirmatione, est sub cura mariti sui, modo hic nec furiosus, nec prodigus, nec minor sit, ceu pluribus testantur Frisiorum Papi-niani, IO. A SANDE (i), THOM. HERBAIUS (k), et VLR. HVBERVS (l). Porro de potestate et tutela maritali in Brabantia consulendus est FRANC. ZYPAEVS (m); in Flandria NIC. BURGUNDVS (n), vt iam non dicamus de reliquis Belgii Austriaci prouinciis, quae maiorum illorum mores ac consuetudines plerumque sequuntur, et hinc non magis a maritorum tutela ac potestate solutas esse vxores, patiuntur.

§. XIII.

Quis crederet in Italia quoque tam altas radices egisse Germanicam illam maritorum tutelam? Et tamen ibi etiam hodiernum a tot saeculis integra manet consuetudo illa Germanica, quam Langobardi primum inuexerunt, nec ius vel Romanum, vel Pontificium, quos trans Alpes tam sancte colitur, in tantum inuault, vt hunc morem Germanicum possessione deiicere potuerit.

Italiae.

Ex

(d) Arn. Vinnius. *Comm. ad §. 19. Inst. de exc. tut.*(e) Neostad. *Obs. rer. iud. VIII.*(f) Grot. *Manud. ad Ius Belg. I. 3.*(g) Rodenb. *de iure coniug. III. 4. 9.*(h) *Landrechten van Zutphen rubr. van huwelikche Voorwaarden art. 5.**Gewoonten van Deuenter ead. rubr. art. 2.*(i) Io. a Sande *Decis. II. 4. 1.*(k) Herbai. *Rev. Quotid. XIII. 4.*(l) Hub. *Prael. ad Pand. XXIII.*

1. 4. 5.

(m) Zypaeus *Notit. Iur. Belg. p. 172.*(n) Nic. Burgund. *ad Consuet. Flandr. Tract. III. n. 1.*

Ex instituto hoc probarunt BALDVS (o) et GUIDO PANCIROLVS (p), qui Ticinensium, Mediolanensium, Florentinorum, Eugubinorum aliarumque insigniorum ciuitatum leges et statuta ad partes vocant, ex iisque rem demonstrant luculentissime. Ceterum recte obseruauit laudatus PANCIROLVS, eos Italiae mores non ex iure Romano aut Attico esse, sed ex Langobardico. *Inde, inquit, emanarunt statuta, vt sine viri licentia vxor contrahere, aut testari nequeat, vt Florentiae caueri ait BALDVS, et Papias, et aliis quam plurimis in locis, et ciuitate Eugubii.* Adeo mordicus moribus patriis inhaerere solent gentes. Adeo difficile est, eos ita veluti proscribere, vt non sui vestigia expressissima vbique relinquant.

§. XV.

Aliarum originis Germanicae gentium. Id quod aliarum originis Germanicae gentium exemplis facile potest demonstrari. In HISPANIA enim, vbi olim Sueui et Vandali, post Visigothi, confederant, in tanta rerum omnium conuersione ipsaque sub Maurorum tyrannide, locum tamem suum tuita est cura maritalis, de qua multis agunt scriptores Hispani, et in his ALFONSVS DE AZEVEDO (q). De Anglis quoque non modo ex legibus vetustis AETTHILBERTI (r) constat, eos maritis tutelam vxoris concessisse, sed et de suis temporibus scribit IO. COWELLVS (s), *vxorem iure Anglicano in potestate vel sub virga viri sui esse, ac proinde, quodcumque vir durante matrimonio de terris vxoris suae agat, illud illam demum superuiuentem post mortem eius dissoluere posse, tamquam tum actum, quum illa, maritali obsequio per leges adstricta, ei contradicere non potuerit; idemque alibi (t) docet, feminam, quamuis citius, quam masculus, custodem remoueat, tamen simul ac nupsit, tutelam domini sui cum noua viri potestate commutare.* Procul dubio etiam ex illa maritali tutela est, quod LEGIBVS DANICIS (u) cautum reperimus, *vt maritus nec ad aes alienum, quo vxor, quamdiu in communiione cum ipso viuit, se obstrinxit, suscipiendum, neque ad contractum, quem eadem interea temporis fecerit, adimplendum obligetur, nisi negotium eiusmodi vel ipso volente et sciente, vel etiam communis utilitatis atque inuitabilis necessitatis causa, gestum esse, liquido demonstretur.*

(o) Baldus Consil. I. 488. et in l. velles C. de reuoc. don.

(p) Pancirol. Var. Lect. I. 92. p. 179.

(q) Azeved. ad Reg. Const. Hisp. V. 3.

(r) Io. Cowell. Inst. Iur. Angl. I. 10. p. 17.

(s) Idem I. 22. p. 40.

(t) Idem I. 10.

(u) Leges Dan. V. 1. §. 3.

Arretur. Quibus gemina sunt IVRA SVECICA (x), secundum quae, si vel vltra vnum solidum vxor sine mariti consensu emerit, hic contractum rescindere potest. Denique et de NORVEGIS refert LOCCENIUS (y), eos vxoribus potestatem non facere quidquam mercandi, cuius aestimatio assen excedat. Quae quidem doctissimus HERTIUS (z) veteri illi Legi Atticae, de qua supra diximus, rectissime comparat, quamuis nomen tutoris vel curatoris marito in his legibus tribui, non animaduertamus.

§. XVI.

Sic vniuersalem hanc fuisse Germanorum consuetudinem satis, nisi fallimur, demonstrauimus. Iam vero ex iis, quae diximus, manifestum esse arbitramur, non fuisse hanc tutelam maritalem Germanicam illi Romanae similem, sed effectu diuersissimam. Nam non modo in potestate dirigendi actiones vxoris, eamque defendendi, constituit, verum etiam in iure acquirendi, fere vti patria potestas Romanorum. Hinc quum apud Romanos mulierum tutores, teste VLPIANO (a), non gererent, sed auctoritatem tantum iis, ciuile aliquod negotium explicaturis, interponerent, adeoque multo minus ex tutela quidquam caperent lucri: tantum abest, vt Germani vxores vllum gerere negotium passi sint, vt solus maritus bona omnia communia suo arbitrio administrarit, quin et fructus lueraque omnia inde solus perceperit. Quemadmodum enim aliae veterum Germanorum tutelae (b), ita et maritalis illa vel maxime erat fructuaria. Hinc IVRE SAXONICO (c) cautum est: *Wann ein Mann ein Weib nimmt, so nimmt er in seine Gewehr alles ihr Gut zu rechter Vormundschaft.* Ita enim legendum esse, non, vti in ZOBELIANA: *So nimmt er sie in Gewehr, und alles ihr Gut zu rechter Vormundschaft,* cum ex editionibus antiquis, quas noster olim LVDOVICI restituit, tum ex codice MSC. bibliothecae Paullinae Lipsiensis, quo V. C. CAR. GVIL. GAERTNERVS vsus est, adparet. Et paullo post (d): *Der Mann mag an seines Weibes Gut kein ander Gewehr gewinnen, dann als er zu dem ersten mit ihr empfang in Vormundschaft.* Iure ergo Saxónico vxoris bona suis iuncta maritus administrabat solus, tamquam

*Effectus
huius tu-
telae olim
vsusfru-
ctus bo-
norum
vxoris.*

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

R R R R

quam

(x) Loccen. *Synops. iur. Suecic. Ad-*
dend. ad Diff. XV. quaeest. I.

(y) Idem *ibid.*

(z) Hert. *ad Puffend. I. N. et G.*
III. 6. 5. not. 6.

(a) Vlp. *Fragm. XI. 23.*

(b) Ill. a Ludewig *Differ. Iur. Rom.*
et Germ. in Fruct. attribut. Tutel. fruct.
Diff. I.

(c) *Ius Prou. Sax. I. 31.*

(d) *Ibid. sub fin.*

quam legitimus vxoris tutor, iisque vtebatur fruebatur aequè, ac suis, superstes vero res mobiles omnes sibi vindicabat, solis vtensilibus ad proximam cognatam, et immobilibus ad heredes deuoluendis. Qua in re inter dotem et paraphernalia vxoris bona vetere iure Germanico nihil discriminis fuisse, recte obseruarunt viri doctissimi, illustris a BERGER (e) et laudatus paullo ante CAR. GVIL. GAERTNERVS (f). Ex quo simul discimus, vnde sit receptus ille moribus Germaniae vsusfructus paraphernalium, quem iura Romana ignorant, nisi speciali pacto antenuptiali diserte fuerit constitutus (g). Quamuis enim, inuecto paullatim iure Romano, vxores Germaniae maritis dotem in parte bonorum constituere solerent, et sic fieri non posset, quin discrimen aliquod bonorum dotalium ac paraphernalium, maioribus nostris ignotum statuerent: non tamen ideo repudium dederunt iuri patrio, sed principium istud, quod vsusfructus in bonis vxoris omnibus marito debeatur, saluum esse voluerunt, vt recte illi nobis subducere rationes videantur, qui vsusfructum illum paraphernalium non ex iure ciuili Romanorum, sed ex moribus patriis repetendum esse, existimant.

§. XVII.

Libera alienatio sine consensu vxoris.

Ex eodem porro principio est, quod, quum vxor nihil rerum suarum alienare, vlloue titulo in alium transferre posset, sine consensu viri, hic plerisque locis omnia, pro lubitu et inconsulta vxore, constante matrimonio, alienaret. Vidimus supra (§. VI. X. XV.) rigidam illam potestatem obtinuisse apud Burgundos (h), et Normannos (i), et hodiernum obtinere apud Belgas (k) et Anglos (l), adeo, vt omnia suo arbitrio agat maritus, eiusque acta vxor irrita reddere nullo modo possit constante matrimonio. Eo enim soluto id licere in Anglia, laudatus aliquoties IO. COWELLVS obseruauit. Exstant Consuetudines Syluaeducenses inscriptae: *Costumen ende Usantien von der Hoofstadt ende Meyerie van s' Hertogenbosche*, in quibus et haec legas (m): *Een Man is Momboir van syne Huysvrouwe, ende magh alleen haere* Goer-

(e) Berger. *diff. de discr. bon. vxor.*
§. 17.
(f) Car. Guil. Gaertn. *Diff. de dist. inter dot. et paraph.* §. VI.
(g) l. 8. C. de pact. conu.
(h) Leg. Burg. *Additam. l. tit. XIII.*
(i) Lex Norm. II. 36. 3. et 4.

(k) Vinn. *Comm. ad Inst.* §. 19. de excus. iur.
(l) Cowell. *Inst. iur. Angl.* I. 22. p. 40.
(m) *Statuta Syluaeducensia tit. XIII. vande Rechten gehouwelicke Luyden.* art. I.

Goederen, Actien ende Schulden als Momboir vervolgen, heiffchen ende beschulden, ende daerenboven mach by sowel allen syner Huysvrouwen Goederen van haer haerent weggen gekomen, als syn eyghene Goederen, sonder consent ende bywesen van syne Huysvrouwe verkoopen, versetten, veralieniren, belasten, ende andersints verbinden, eegene of Leengouderen wesende. Et paullo post (n): Insgelyk een Vrouwe met haeren Man woonende, en magh haere Erffelyke Goederen niet verkoopen, verminderen, ofte belasten, noch in Recht staen, noch Procureurmaechtigen, sonder Consent van haeren Man.

Qui hoc flatutum descripsit, v. c. 10. NIC. HERTIVS (o), eam mariti in vxoris bona potestatem insolitam prorsus vocat, additque, *causam legis adeo insolitae constanti fama ab indigenis memorari, quod aliquando feminae maritos suos e captivitate bellica liberare renuissent.* Sed est haec fama sine auctore, ipsaque illa consuetudo in Belgio ne singularis quidem, nedum prorsus insolita, potest appellari, quum idem fere in Hollandia et plerisque Belgii prouinciis obtinere viderimus, quin olim passim obtinuisse apud gentes originis Germanicae, nemo, morum antiquorum paullo peritior, ignoret. Passim dico. Nam quibusdam locis paullo adstrictiorem fuisse hanc alienandi potestatem, vltro fatemur. Tantum enim abest, vt vir in Germania res vxoris sine consensu eius alienare potuerit, vt ne suas quidem res, ea inconsulta, in alios potuerit transferre. Quod ex innumeris diplomatibus demonstrare liceret, nisi id iam ab aliis viris doctis esset demonstratum. Enim vero, vtut maritus alienare res vxoris, ea inconsulta, non vbique possit: commune tamen id habebant gentes Germanicae originis, vt nec vxoribus, nisi auctoribus maritis, quidquam vel vendere vel oppignorare fas esset. Diferte enim IUS PROVINCIALE SAXONICVM (p): *Ein Weib mag auch ohn ihres Mannes Urlaub ihr Gut nicht vergeben, noch ihr eigen verkauffen, --- um das er mit ihr in der Gewehr sitzt.* Quod ius reliqua statuta omnia sequuntur.

§. XVIII.

Nec dubium est, quin sine marito lege agere, vel in iudicio stare mulier non potuerit. Femina enim Germanica nec pro se quidem postulare poterat, sed semper a curatore erat defendenda. Id quod hodiernum non modo in Saxonia (q), sed et Lubecae, *Nihil neque in iudicio, neque extra illud va-*

R r r r 2

et

(n) *ibidem.*

(o) Hert. opp. T. III. p. 404.

(p) *Ius prou. Sax. I. 45.*(q) *ibid. I. 46. II. 63.*

*vide sine
mariti
consensu
actum.*

(r), et Hamburgi (s), immo et in tractu Wurtembergico (t), in Belgio (u), aliisque, quarum statuta supra recensuimus, prouinciis obtinet. Itaque aut curatorem litis habere debebat vxor Germana, aut marito auctore in iudicio se sistere tenebatur, siue voluntariae, siue contentiosae iurisdictionis actus esset explicandus. Quare mariti curatela in primis iure Langobardico requirebatur. Nec dubium est, quin idem olim ius vigeret in Saxonia, vt quidquid ageret in iudicio vxor, id ratum esset, modo ei adesset maritus, et tutoris legitimi munere fungeretur. Neque enim vmquam ius Saxonicum hic diuersum statuit, sed potius diserte ait, nihil eam valide in iudicio tradere, sine mariti consensu, *sie koenne ihr Gut nicht auflassen, ohn ihres Mannes Urlaub*: (ergo consentiente marito poterat,) *um das er mit ihr in der Gewehr sitze* (x). Et quid clarius quaeso textu WEICHBILDI VEL IURIS MAGDEBURGICI (y): *Wenn man dem Mann das Weib vertrauet, und sie in sein Bett tritt, so ist sie des Mannes Genossin, und er ist hir Vormund, wo sie es bedarff*, id est, vbicumque curatore opus est, siue in iudicio quid peragendum sit, siue extra illud. Nec aliarum ciuitatum leges hic distinguunt inter negotia forensia et priuata, sed vtrisque explicandis mariti sufficere consensum, statuunt, et ICTOS Saxonicos reprehendit MEVIUS (z), quod ius patrium hic corruperint, maritumque, tamquam curatorem legitimum vxoris suae se sistere volentem, in iudicio, nisi vel caueat de rato, vel tamquam alius litis curator producat curatorium, repulerint (a).

§. XVIII.

Ius Romanum in Germania receptum a libi hanc tutelam exclusit.

Nimirum haec tropica instituit ius Romanum, simul ac illud in fora Germanica penetrare coepit. Eo enim primo factum est, vt tutela illa adularum in quibusdam Germaniae prouinciis plane exolesceret; in aliis, vbi sanctior mansit iuris patrii custodia, eadem pristinam naturam et indolem non parum amitteret, vt vix hodie sibi similis videatur. Plane abolita est plerisque locis, vbi, repudiato iure patrio, ius Romanum priuatum primum veluti locum obtinuit. Sic enim de Marchia auctor est STRYKIUS (b), mulieres et sine curatoribus ibi agere omnia, et pro se re-

cte

(r) *Ius Lubec. I. 7. 1. et ibi Mev. n. 18.*

(s) *Ius Statut. Hamb. I. 9. 1.*

(t) *Ius Wurtemb. I. 18. Add. Wibel. de Contract. Mulier. III. 8. 135.*

(u) *Lamb. Goris. Aduersar. I. 4. 5.*

(x) *Ius prou. Sax. I. 45.*

(y) *Weichb. art. LXV.*

(z) *Ad ius Lubec. I. 10. 3. n. 18.*

(a) *Carpzou. P. I. Const. I. Def. 31.*

(b) *Stryk. VJ. Mod. Digest. III. 1. 5.*

Et postulare, nisi sponte sibi eos petierint, quibus inconsultis deinde vix quidquam valide agant. Sed non statim et veluti praecipiti cursu, sed paullatim, ibi id iugum excussisse mulieres, ex iurisconsultorum Marchicorum scriptis probatu facillimum est. Refert enim FRID. PRUCKMANNVS (c), in Marchia etiam Brandenburgica feminis curatorem dari solere, dum testamenta condant, vel actus iudiciales exerceant, idque ius Saxonicum post se ait reliquisse, quo in isto quoque terrarum tractu patrum memoria vixerint. Cui suffragantur etiam IOACH. SCHEPLIZIVS (d) et FRID. MULLERVS (e). Sed certum tamen est, eam mulierum vel tutelam, vel curam, ibi demum in exsilium actam esse, adeo, vt hodie ipsa femina pro se sine curatore postulet, et ne maritus quidem pro ea admittatur sine cautione, rem ratam habituram vxorem. Eadem obtinere in Ducatu Brunsvicensi et Luneburgensi, idem obseruat STRYKIVS (f). Nec aliter in aliis Germaniae prouincijs, vbi, adoptato iure Romano, vel plane in desuetudinem abiit tutela mulierum, veluti in Pomerania (g), arbitrio mulierum relicta est; maritalis vero tutelae vocabulum, *die eheliche Vormundschaft* aequae, ac curatela litis, fere in vmbra abiit: quod vel maxime mireris de Frisia orientali, in qua tutela illa, quamuis singulari statuto nitatur, plane tamen euanuit, ceu exemplis forensibus demonstrat EYBENIVS (h), quum tamen in ipsa Frisia, qua nulla fere gens iuris Romani seruantiore est (i), illa etiamnum vsu perpetuo seruetur. Tantam morum ac legum dissimilitudinem in Germaniam inuexit ius Romanum, alijs gentibus patrii moris tenacioribus, alijs iuri Romano plane obnoxiijs, et veluti diuina humanaeque ei omnia dedentibus. Quid? quod plerisque locis eo decursum est, vt Icti extra Saxoniam ad suscipiendam probationem obstrictum putent eum, qui aut feminae personam standi in iudicio dubiam reddere (k); aut pro ea maritum, de receptitijs bonis acturum, sine mandato, vel cautione de rato admittendum esse, contendat (l). Quae omnia quam iuris patrii principijs aduersentur nemo non intelligit.

R r r r 3

§. XX.

(c) Pruckmann *lib. I. Conf. XLVIII.*
n. 191.(d) Scheplitz. *Consuet. March. P. III.*
tit. II. §. 6. n. 2. p. 172.(e) Muller. *Prax. For. March. Resol.*
CXXV. n. 60.(f) Stryk. *Nor. ad Laut. p. 105.*(g) Mev. *P. III. Dec. 99.*(h) Eyben. *de tutel. I. 1. p. 328.*(i) Zach. Huber. *Obs. Rer. iudicar.*
Cent. I. in praef.(k) Stryk. *Vf. mod. ibid. n. 5. p. 309.*(l) Hahn. *ad Wesenb. tit. de tutel. n.*
5. Esbach, ad Carpz. P. II. Const. 15.
def. 1.

§. XX.

*Alibi pla-
ne muta-
vit in cu-
ram. -*

At ne iis quidem locis omnibus, ubi etiamnum mulieres vel sub cura, vel sub tutela siue maritorum, siue aliorum, esse iubentur, ius istud Germanicum illibatum mansit. Nam primo, quum ICI ex iure Romano didicissent, puberes et viri, potentes non in tutela, sed cura, esse posse: tutelam illam in curam commutarunt. Quo factum, ut frequenter quidem audias, mulierem contraxisse vel egisse cum curatore, rarissime autem, eam tutoris sui auctoritatem adhibuisse. Quod sine ratione fieri, facile potest probari. Nam ignotum maioribus fuisse tutorum et curatorum discrimen, supra (§. II.) vidimus, et tutela illa, quam vel mariti, vel agnati, ex lege apud Germanos suscipiebant, non modo primario ad bona earum, sed vel maxime ad personam, pertinebat: id quod vel inde patet, quod ex plerarumque prouinciarum legibus ne nuptias quidem inire sine tutorum illorum consensu possent (m), quum id sine curatorum consensu recte fiat ex principiis iuris Romani (n). Deinde cum vetus illa tutela esset legitima, quam ipso iure acquirebat maritus, simul ac vxor in eius torum concessisset, (*wann sie in sein Bett trat*) adeoque nec constitutione solemni, nec confirmatione magistratus, ad explicanda illius tutelae munia opus esset; denuo legitimam illam tutelam tantum ad administrandas vxoris res sufficere, existimarunt, non ad actiones pro vxore instituendas suscipiendaeque. Hinc Saxonici doctores negant, maritum vxoris nomine in iudicio esse admittendum, priusquam produxerit curatorium, vel de rato cauerit (o). Quin ne mandari quidem marito litem ab vxore sine curatore posse, contra RAUCHBARVM (p) contendunt DAN. MOLLERVS (q) et BEN. CARPZOVIVS (r), quorum sententiam postea ordinatione Processus Sax. ratam habuit Saxoniae Elector. (s) Denique pleraque huic tutelae effecta subtraxerunt, eatenus, ut illa non amplius ex illa tutela maritali, sed ex iuribus peregrinis, explicare plerique malint. Sic enim administrationem rerum illatarum, quam ex tutela maritali diserte arcessit ius Saxonicum, ipsi eandem putant cum administratione, quam secundum ius Romanum

(m) Ill. a Ludewig de Consensu Con-
nub. extra patrem. Diff. II. p. 19.

(n) l. 8. C. de nupt.

(o) Carpz. P. I. C. I. Def. 31. Rauchb.
P. I. Quaest. II. n. 46. Moller. Semest.
I. 18. 19.

(p) Rauchb. *ibid.* n. 52. sequ.

(q) Moller. ad Const. El. XV. 62.
sequ. et Semest. I. 18.

(r) Carpz. *ibid.* def. 32. n. 4.

(s) Ord. Proc. tit. VIII. pr.

num nouissimum marito in paraphernalibus competere nouimus (t); quum tamen haec non sit fructuaria, nisi pactione constituitur ususfructus, illa, tamquam ex tutela legitima Germanorum profecta, cum usufructu semper coniuncta sit. Curatoris quoque, ut vocant, consensum non amplius putant necessarium vel puellae, vel viduae nupturae, quin iniqua atque iniusta esse arbitrantur eiusmodi statuta, quae a curatorum consensu nuptiarum validitatem suspendunt, quem tantum decori causa adhibendum ipsi existimant (u). Quae quam aliena sint a Themidos Germanicae principiis, ex iis quae supra (§. II.) differuimus, satis vnusquisque intelligeret.

§. XXI.

Sed iam operae pretium fuerit, hodiernam huius tutelae curae indolem cum iuris antiqui principiis, iisque, quae postea ex iure Romano recepta sunt, quin et praxin Saxoniam cum aliarum ciuitatum legibus et statutis contendere, ut eo magis appareat, qualia hodiernum supersint veteris istius tutelae maritalis vestigia. Et primo quidem iam diximus, vetere iure marito hanc tutelam ex lege competiisse, simul ac vxor in eius amplexus venisset. Itaque non opus erat vel singulari constitutione, vel confirmatione magistratus. At Saxones aliter philosophari coeperunt. Sufficere putant curam maritalem legitimam, si quid agendum contrahendumque sit extra iudicium, adeo ut si vel maxime singularem curatorem acceperint a iudice, tamen alterutrius, siue mariti siue constituti curatoris, consensus vxori contrahenti sufficiat, modo ille non dissentiat (x). Hinc quum Augustus Elector Saxoniae (y) usus sit verbis: *Ohne Vorwissen und auctorität ihrer ehelichen und anderer verordneten Vormünder*: copulam ET disiunctiue interpretandam putant MOLLERVS (z) et BERLICHIVS (a), quamuis verosimilior sit sententia CARPZOVII (b), verba illa accipientis de feminis nuptis et innuptis simul, adeoque illa postrema: *verordneten Vormünder* referentis ad innuptas. Vnico casu mariti curatoris consensum feminae sufficere negant, si nimirum cum marito, vel in eius commodum, contrahere velit. Quod et iustam habet

Quomodo hodie maritus vxoris curator fiat in Saxonia?

(t) l. 8. C. de pact. conu.
 (u) Beust. de Sponsal. cap. XXI. pag. 15. et de Matrim. cap. XLIX. pag. 92.
 (x) Dan. Moller. ad Const. Elect. XV. 3. Wesenb. Consil. Tom. I. Cons. XI. n. 17. Carpz. de iur. fem. sing. Decad. III.

posit. 8. n. 8. sequ.
 (y) Const. Elect. XV. §. gleicherg.
 (z) Moller. ibid.
 (a) Berlich. II. Conclus. XXVII. n. 15.
 (b) Carpz. ibid. n. 11. sequ.

habet rationem, quum non modo ius nostrum (c), sed et ipsa recta ratio non patiatur quemquam auctorem fieri in rem suam. Sic Doctores Saxonici maritali isti siue tutelae siue curae, adhuc aliquid tribuunt, quoties negotium aliquod extra iudicium gendum est, at simul ac in foro pro vxore postulare velit maritus, eum aut a magistratu confirmandum, aut nonnisi tamquam procuratorem vxoris praesumptum, praefixa cautione de rato, admittendum iudicant, ceu paullo ante ostendimus pluribus. (§. XX.) Quod a iure Germanico vetere adeo abhorret, vt candide scribat GE. BEYERVS (d): *Olim cura maritalis in Germania ad lites suffecisse videtur absque iudicis confirmatione, quod omnes iuris prouincialis vtriusque, scilicet Suenici et Saxonici, textus innuunt* (e).

§. XXII.

Quomodo
aliis locis?

Nemo ergo mirabitur, extra Saxoniam, vbi plerumque iuris patrii decreta turbarunt Icti, solius iuris Romani principiis innutriti, eam magistratus confirmationem exulare, siue in foro, siue priuatos intra parietes vxori aliquid agenti auctoritatem accomodat maritus. In ipsa Lusatia superiore, vbi tamen legibus moribusque Saxonici viuunt, maritum, etiam pro vxore postulaturum, non indigere magistratus confirmatione, sed suo iure tamquam legitimum vxoris suae curatorem, admitti, ex STATVTO BVDISSINO (f) obseruauit laudatus BEYERVS (g). In Belgio quoque maritos non confirmari vxorum curatores, siue domi suae, siue in foro quid gerant, experientia docet. Ex quo etiam collegit doctissimus Frisiorum Ictus, VLR. HVBERS (h) maritalem illam curam, non esse curam proprie dictam, sed potestatem sui generis maritalem: recte profecto et adposite, si per proprie dictam, curam intelligit eam, quae ex iure Romano est. Huic enim dissimillimam esse tutelam illam maritorum in Germania, facile largimur: est tamen tutela proprie dicta iuris Germanici, quod inter potestatem, tutelam et curam nullum statuisset discrimen, supra iam animaduertimus (§. II. Cap. II.) Quod ad IVS HAMBVRGENSE (i) attinet, de eo iam supra vidimus. (XI.) Tantum enim abest, vt maritus eo iure arceatur a foro, si vel curato-

(c) l. 1. ff. de auct. tut. l. 5. ff. eod.
§. 5. Inst. eod.

(d) Beyer. Spec. Iur. Germ. I. 27. 14.

(e) Ius prou. Sax. I. 31. Spec. Suen.
cap. CCCV IIII.

(f) Statut. Budissin. cap. II. tit. VIII.

(g) Beyer. Spec. iur. Germ. ibid.

(h) Huber. Praelect. ad Digest. XXVI.

1. 3.

(i) Statut. Hamb. I. 9. 1.

ratorium non proferat, vel rem ratam habituram vxorem, non fatisdet, vt potius haec vxoris tutela eum obstringat etiam inuitum ad vxorem in iudicio defendendam. (*Der sie dann im Rechte als ihr Ehe-Vogt und rechter Vormund zu vertreten schuldig.*) Quo etiam factum, vt quum statuta illa prudentissime scripta propinquos intra tertium gradum consanguinitatis, nec non generum et focerum sine mandato postulatuos, cauere de rato iubeant (k), ea cautione ibi onerari non videamus maritum, pro vxore sine eius mandato agentem, quippe tutorem vel curatorem vxoris suae legitimum. Nec aliter se rem habere videmus IVRE LVBECENSI. Quamuis enim et illo sanciat (l), *Es sollen Frauen und Jungfrauen zu keinen Zeiten Macht haben Sachen in Gericht zu führen, weder durch Klage noch durch Antwort, sollen auch nicht auflassen vor dem Rathe noch vollmächtig machen ohne ihrer Vormünder Consens und Willen*: nusquam tamen vel mandatum, vel curatorium, vel cautionem de rato a marito exigere animaduertimus, nec vquam vllum horum exigit MEVIUS, iuris illius interpret, qui alioquin nullam temere, statuta illa ex iure Romano interpretandi, praetermittere solet occasionem. Eadem tamen labem, quam in Saxonia iuri patrio intulit ius peregrinum, etiam in IVRE WURTEMBERGICO (m) obseruamus. Quum enim maritus, iure ciuili nouo tantum bonorum receptitorum nomine sine mandato acturus, de rato caveat, iure illo Wurtembergico, neglecto illo bonorum discrimine, indistincte de rato cogitur cauere, adeo vt ibi dubitent (n), an ab hoc onere cautionis liber futurus sit, si offerat instrumenta sibi ab vxore tradita loco paraphernorum (o). Nec minus LEGIBVS MAGDEBURGICIS (p) iuris peregrini lacinia accessit, quippe quibus cautum: *Es sollen auch die Ehemänner, wann sie wegen ihrer Eheweiber in Fällen, welche kein speciale mandatum erfordern, erscheinen, ein curatorium vorlegen, oder de rato cauren, oder von ihren Eheweibern, bevorab in casibus speciale mandatum requirentibus, gevollmächtiget seyn.* Adeo magis alibi, alibi minus descitum est a prisco iure patrio, quo maritus sine magistratus confirmatione legitimus erat vxoris suae tutor ac proinde sine vxoris mandato, vel cautione de rato omnia eius negotia in iure aequae, ac inter priuatos parietes, recte explicabat.

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I. S s s s s §. XXIII.

(k) *ibid.* I. 10. 1.

(l) *Ius Lubec.* I. 7. 8.

(m) *Ius prou. Wurtenb. Part. I. tit. XVI.* §. Item ein Ehemann.

(n) *Besold. Disp. ad P. I. Iur. Prou. Wurtenb.* §. 38. *Lauterb. ad P. I. tit. XVII.* §. 34.

(o) *l. fin. C. de pact. conuent.*

(p) *Ord. Process. Magdeb. XIII.* §.

§. XXIII.

*Quanta
eius pote-
stas in Sa-
xonia?*

Iam ergo quanta in Saxonia sit mariti curatoris potestas, paucis dispiciendum. Quum nimirum extra iudicium omnia pro curatore agere possit: facile patet primo, uxorem nihil rerum suarum alienare posse sine eius auctoritate ac consensu. Generatim enim IUS SAXONICVM (q): *Kein Weib mag ihres Gutes ichtwas vergeben ohn ihres Mannes Willen.* Et quidem quum mulier vel res mobiles possideat, vel res soli: in illis alienandis nemo dubitat, quin mariti consensu opus sit, quia maritus vxoris superstes earum heres est ac legitimus successor, quam successionem vt nec testamenti factione, ita ne alienatione quidem inter viuos, marito interuerti oportet (r). At in fundorum alienatione vxorem hoc consensu mariti haut indigere, existimant MOLLERVS (s) et BERLICHIVS (t): quos tamen errare vel ideo recte statuunt alii (u), quod generalis sit illa iuris Saxonici prohibitio. At est et alia, eaque consultissima ratio, quae huiusmodi res alienari sine mariti consensu non patitur. Quum enim iure Saxonico maritus bonis omnibus vxoris, constante matrimonio, vtatur fruatur: mariti sane quam maxime interest, legitimum hunc vsum fructum alienatione bonorum, se inconsulto facta, sibi non interverti, ceu iam AVCTOR GLOSSAE IURIS SAXONICI (x) recte animaduertit. At quemadmodum nihil ibi alienare potest vxor inconsulto marito: ita nec maritus quidquam ex rebus vxoris, inuita ea, recte alienat (y). Deinde idem de aliis contractibus dicendum, quibus se ad dandum praestandumque obstringit vxor. Tantum enim abest, vt femina se sine consensu curatoris, (cuius vicem et maritum in contractibus sustinere diximus) valide obligare possit, vt defectus curatoris obligationi huic vim atque effectum ipso iure detrahat, adeoque actus plane nullus sit, nec vlla rescissione vel restitutione mulieri laesae opus sit (z). Quod adeo verum est, vt, quum mulier sine curatore contrahens procul dubio obligetur naturaliter, ac proinde fideiussorem pro ea inter-

(q) *Ius prou. Sax. I. art. XXXI.*(r) *Matth. Coler. P. I. Dec. LXI. n.*3. *Carpz. de iure fem. sing. Dec. III. poss. 8. n. 19.*(s) *Moller. ad Const. Sax. XV. n. 3.*(t) *Berlich. II. Concl. XVII. n. 16.*(u) *Wesemb. Tom. I. Conf. XXV. n.*15. *Rauchb. I. Quaest. XXXIII. n. 45.**Carpz. de iur. sing. fem. ibid. n. 23. seq.*(x) *Hartm. Pift. Obs. CLV. Carpz. ibid. pos. 9.*(y) *Constit. Augusti Elect. Sax. XV. §. Gleichergestalt. Moller. ad dictam const. n. 85. Berger. Disp. iur. X. thes. XI.*(z) *Moller. ibid. n. 59.*

interuenientem obligari, nemo dubitet (a), Icti tamen Saxonici etiam conditionem indebiti concedant mulieri, quae ex eiusmodi obligatione, inconsulto curatore inita, quidquam soluit (b). Iusiurandum tantum a muliere praestitum, quoad iurantis personam, supplere statuunt ex iuris canonici principiis (c), et merito addunt, quoties vel in dolo versetur mulier, vel pecuniam mutuum accipiendo locupletior sit facta, obligari feminam, etiam sine curatoris consensu contrahentem, quum et indignae sint legum beneficio, quae dolo alios circumueniunt (d), nec feminae quoque fieri debeant cum aliorum damno locupletiores (e). Nullam erga Saxones vim tribuunt obligationibus nuptiarum, sine curatorum, adeoque et maritorum, consensu initis, nisi quod excipiant contractus mulieri utiles (f), quia et pupillus meliorem conditionem suam reddere possit sine tutoris auctoritate (g), itemque ea, ad quae feminae negotiantes circa mercaturam se obstringunt (h). Quod adeo omni dubio caret, ut et cambia eiusmodi mulieris, et sine curatorum maritorumque consensu scripta, persecutionem cambialem operentur, etiam iis locis, ubi alioquin mulieres nihil sine iis possunt (i), quum alias mulieres et in iis Germaniae prouinciis, ubi illa mulierum cura paene euanuit, vel maritum curatoremue adhibere iubeantur, vel virum saltim aliquem, qui eas de effectu negotiationis collybisticae rigidissimo admoneat (k). Quin et tum conualescere contractum docent, si mulier vel eum, qui negotio interfuit, curatorem sibi constitui in continenti petat (l), vel loco curatorum adhibuerit cognatos proximos, iique contractum illum non improbarint (m): vel denique cum parentibus liberisque contraxerint (n), inter quas personas vel ipsa pietas omnem fraudis ac laesionis suspicionem excludit (o). Denique feminam illustrem, et ministrorum vel offi-

S s s s s 2

cia-

(a) Hering. de fideiuss. XVIII. 3.
Carpz. de iur. sing. fem. Dec. III. pos. 3.
n. 13. seq.

(b) Moller. *ibid.* n. 19. Berlich. *ibid.*
n. 114. Carpz. *ibid.* pos. II. n. 6.

(c) Carpz. *ibid.* pos. 3. n. 18. seq.

(d) l. 43. §. 1. de admin. tut. l. 37. §.
1. ff. de minor.

(e) arg. l. 46. ff. de obl. et act.

(f) Riwin. ad Proc. Sax. tit. VIII.
enunc. 37.

(g) arg. l. 9. pr. ff. et pr. Inst. de auct.
tut.

(h) Const. Elect. XV. in fin. Carpz.
ibid. pos. 4. n. 19. sequ.

(i) Ludou. introd. ad Proc. Camb. I.
7. sequ.

(k) Pot. Pruss. Reg. allgemein Wechsel-
Recht de anno MDCCXXIII. art. VIII.

(l) Menken. ad ordin. Proc. tit. VIII.
th. 12. n. 5.

(m) Carpz. P. II. Const. XV. Def.
18. Beyer. Spec. Iur. Germ. I. 27. 30.
sequ.

(n) Moller. *ibid.* n. 66.

(o) l. 17. C. de postl. reuers.

cialium consilio instructam, non indigere in contrahendo curatorum consensu, inter omnes constat (p): quamuis non desint exempla, quae et eius conditionis mulieres, in negotiis cum maiore praeiudicio coniunctis, veluti alienationibus vel oppignorationibus immobilium, sine curatorum consensu nihil egisse docent (q).

§. XXIII.

Quanta
alibi?

At vero aliis locis, ubi mulieres perpetuae tutelae sine curae subsunt, non eodem modo haec omnia obseruantur. In Belgio enim laxiorem esse maritorum potestatem, adeoque et inconsulta vxore eos alicubi vendere ac oppignorare posse vxorum bona, iam supra ostendimus (r). In Frisia tamen, vxore non consentiente, nihil rerum immobilium vxoris alienare licet marito, quum is res mobiles pro lubitu in alios transferat, ipsaque obligationes, vxore inscia, valide cedat aliis, ceu variis adlatis sententiarum exemplis solide demonstrat VLR. HUBERVS (s). Similiter in Belgio vxor se, nisi auctore viro, obligare non potest, adeo, vt et Frisii, qui alioquin iuri Romano plurimum tribuunt, contractum huiusmodi nullum iudicent, nisi in vxoris contrahentis vtilitatem manifesto vergat (t). Adstrictior quoque est mulieris potestas alienandi contrahendique apud Lubecenses, quippe quae sine marito vel curatore nec venundare quidquam, nec se obligare potest pro alio ultra binos numos et dimidium (u). Quod et Hamburgi obtinet, ubi vxor sine mariti consensu nihil vel emit vel vendit valide, praeter linum, ac ne ex mutuo quidem, nedum ex alio contractu, tenetur, nisi quod creditor ei tunc stolam exteriorem detrahare possit, eo usque, dum nomen expunxerit. Merentur verba statuti legi, quae ita se habent (x): *Die frau, so der Kauffmanschaft nicht zugethan, kan ohne ihres Mannes oder ihrer Vormünder Wissen und Volbort, ausserhalb Linneward und Flachs, zu des Hausses Nothdurfft gehörig, nichts beständiglich contrahiren. Hätte sie aber ohne Consent ihres Vormundes etwas aufgeborget, oder gekauft, soll dem Gläubiger verstatet werden, ihr das oberste Kleid abzunehmen, bis dafs er bezahlt ist.* Nimirum mercatrix et Hamburgi, et Lubecae, et in Belgio, sine curato-

(p) Carpz. *ibid.* Def. 9:

(q) Carpz. *de iur. sing. fem.* Dec. III.

pos. §. n. 28. sequ.

(r) Grot. *Intrad. in Ius Belg.* L. I.

R. V. n. 33.

(s) Huber. *Prael. ad Pand.* XXVI.

r. 6. et 18.

(t) Huber. *ibid.* §. 6.

(u) *Ius Lubec.* I. 10. r.

(x) *Stat. Hamb.* II. 8. 1.

re contrahit valide, modo Hamburgi tabernam publice habeat, wann sie Kauffmanschafft gebraucht, offene Laden und Fenster hält, mit Gewicht aus oder einwieget und misset. Contra alibi et bona sua saltem mobilia recte alienat vxor, et super iis contractus quoslibet inquit etiam incio marito vel curatore. Quod et in hoc ducatu Magdeburgico cautum ORD. PROCESSVS EMENDATIORE (y), quae, quamuis sine curatoribus eas nihil in iure agere patiatur, nec quidquam in foro gestum ratum esse velit sine curatorum auctoritate, praeterquam si in iure quid confessã sit mulier: de negotiis tamen extra iudicium gestis statim subiicit: *Wie denn auch in den extra-iudicial Handlungen als Contracten, so mit fremden, und nicht unter Eheleuten selbst geschlossen worden, Testamenten, Schenkungen des Fahrnisses unter den Lebendigen, oder auf den Todes-Fall, die Gegenwari und Auctoritaet eines Kriegischen Vormundes nicht von nöthen, sondern es ist darinnen nach den gemeinen beschriebenen Rechten zu verfahren, in Veräußerung aber unbeweglicher stücken soll die Auctoritaet und Vollwort eines kriegischen Vormundes allerdings erfordert werden, und in dessen Entstehung der Handel an sich null und nichtig sein.* Sic facile patet, et hac quoque in re alibi tenaciores fuisse Germanos morum patriorum, alibi eosdem admixtione iuris Romani mirifice fuisse vel emendatos, vel interpolatos, vt mirum sit, toti isti maritali tutelae non potius semel simulque nuncium mitti, quam eandem ita deformari his iuris peregrini laciniis, vt vix sui similis videatur.

§. XXV.

Ex quibus facile patet, quid in Saxonìa sine curatore possit femina, adeo, vt ne mariti quidem consensu ad id indigere videatur. Quum enim ICTi Saxonici existiment, illam siue tutelam siue curam in feminarum gratiam inuentam esse, ne fraudi illis sit lubricum iudicii, et innata fere sexui credulitas: non poterunt non inde colligere, ea omnia mulierem sine curatoris, vxorem sine mariti consensu recte explicare, ex quibus nullum illi imminet damni vel laesionis periculum. Hinc non modo rem familiarem suo arbitrio administrat: sed et inconsulto curatore, testamentum condit (z), mortisque causa donat (a), aliaque recte agit, quae supremo hominis iudicio fieri solent. Quamuis enim

Quid vxor sine curatore possit in Saxonìa.

S s s s s 3

de

(y) Ordin. Proc. Magd. emend. cap. XIII. §. 1.

Gleichergestalt.

(z) D. Augusti Elect. Sax. Const. 1 §.

(a) Carpzou. de iur. sing. fem. Dec. III. pos. 7. n. 9. sequ.

de mortis causa donatione dubitent MATTH. WESENBECIUS (b) et MOD. PISTORIS (c) eo, quod eiusmodi donatio pactis et contractibus quodammodo videatur equiparanda (d): notum tamen est, eandem inter conventiones et ultimas voluntates quodammodo fluctuare (e), quumque per omnem donatricis vitam sit revocabilis, nec prius, quam ea mortua, donatarius dominium consequatur, quando iam laesionis nullum amplius periculum subest: rationem, ob quam celsissimus Saxonum legislator liberam testamenti factionem concedit feminis, donationibus his omnino quadrare, nemo temere negauerit. Id satis expeditum est, ne consentiente quidem curatore eam in fraudem mariti de rebus mobilibus (f), nec auctore marito aliove curatore de rebus vtenfiliibus vel geradicis, in fraudem cognatae, supremis tabulis disponere posse (g). Vti enim in illis maritus, ita in his cognata ab ipsa lege ad successionem vocatur, neque testatrix arbitrio hic quidquam permittitur, quia sic semper eludi ac interuerti posset legitima illa successio. Cui tamen principio an admodum consentaneum sit, quod geradam illam hereditate ad mulierem delatam vel illatam (*geerbte und eingebrachte Gerade*) marito vendi, vel extraneo donari patiantur, etiam nulla urgente necessitate, alii viderint. Quis enim negauerit, et eo modo cognatae illud lucrum a lege destinatum semper impune posse interuerti? Et quis fraudem fieri legi dubitet, quoties saluis legis verbis sententia eius circumuenitur (h)?

§. XXVI.

Quid extra illam? Extra Saxoniam alibi eadem sequuntur principia, alibi id, quod res est, iudicant, non in feminarum gratiam inuentam esse hanc tutelam, sed in gratiam mariti, quem vetere iure Germanico non minus uxorem, quam liberos, in potestate habuisse tutoris nomine, supra iam animaduertimus. Hinc quemadmodum liberam feminis testamenti factionem indulgent etiam LEGES MAGDEBURGICAE (i), et mores in Frisia recepti (k): ita in Gallia et

VXO-

(b) Wesenbec. *Paratitl. de mort. causf. don. n. 4.*

(c) Modest. Pistor. *Tom. I. Consil. 1. n. 23. 24.*

(d) Huber. *Prael. ad tit. Dig. de mort. causf. don. §. I.*

(e) *l. 37. pr. ff. de mort. causf. don.*

(f) *D. Augusti El. Part. II. Const. VII.*

(g) Beyer. *Spec. Iur. Germ. II. 15. 55:*

(h) *l. 29. ff. de Legib.*

(i) *Ordin. Proc. Magd. emend. cap. XIII. §. I.*

(k) Huber. *Prael. ad Dig. XXIII. I. 17.*

vxori testamentum conditurae opus est auctoritate viri (1), ne quid in eius liberorumque communium detrimentum disponat. Nec desunt leges similes in Germania. IVRE enim HAMBURGICO (m) cautum est: *Keine Frauensperson, sie sey ledig oder verheurathet, möge auch von wolgewonnenem gut, ohne Vormund, in ihrem Testament oder letzten Willen etwas vergeben. Was denn aber eine Frau gebe von ihrem gewonnenen Gut durch ihren Mann, als ihren rechten Vormund, ohne Erlaubnis der Erben, das solle man entrichten aus dem sammenden Gut vor allem Theile.* Et IVRE LUBECENSI (n) adhuc magis restricta est mulierum testamenti factio, et contra tanto plus maritis circa vxorum testamentum permissum. Sicuti enim ibi non testatur femina, nisi mercatrix de bonis industria sua acquisitis, et vidua: ita priore casu requiritur consensus tutorum vel curatorum: posteriore potestas a marito vxori testamento facta. En verba notatu dignissima: *Es kan keine Frau nach Lübischem Recht ein Testament machen, es sey ihr dann die Macht von ihrem verstorbenen Manne in seinem Testament gegeben, doch von denen Gütern, welche ihr der Mann gegeben, und zu vertestiren vergönnet hat, und nicht von Erbgütern. Wäre sie aber eine Kauff-Frau, und also vor dem Rathe gezeuget, so mag sie ein Testament machen, von ihrem wolgewonnenen Gute, doch mit ihrer Vormünder und nächster Erben bewilligung.* De cuius statuti a iure communi vel maxime exorbitantis aequitate quum multis disputet MEVIUS, nescio tamen, an rationem eius genuinam satis peruiderit. Nimirum de bonis hereditariis iure Lubecensi testari non licet, sed de acquisitis. Acquirere ibi nihil praesumitur femina, nisi vel mercatrix sit, vel a marito aliquid testamento acceperit. Vtroque ergo casu testari potest, illo, si curator, qui ex lege maritus est, consentiat, hoc si maritus cum ipsis rebus potestatem simul ei dederit, de rebus istis suo arbitrio disponendi. Ita bene cohaeret ius illud vere Germanicum, nec multum refert, iuri Romano consentaneum sit, nec ne, quum cuius ciuitati ac reip. integrum fuerit, iuri Romano ita apud se ius hospitii dare, vt ne ciuibus molestum esset, moreque ac consuetudines patrias, violato hospitii iure, ageret in exsilium.

§. XXVII.

(1) Tiraquell. ad Leg. Connub. Gloss. V. n. 93. sequ. Chaffan. Consuet. Burgund. tit. de iur. coniug. rubr. IIII. verb. ni

aussi par testament.

(m) Ius stat. Hamb. III. II. 14.

(n) Ius Lubec. II. I. 14.

§. XXVII.

*Effectus
quidam
veteris
iuris e-
tiamnum
supersti-
tes.*

Itaque passim effectus quidam supersint tutelae maritalis legitimae, etiam ubi iuri patrio parum honoris habetur, veluti quod maritus bona uxoris, constante matrimonio, administrat, quod iisdem utitur fruitur, quod uxor in alienandis rebus suis plerisque locis mariti consensum adhibere tenetur, quod hic plerisque locis, ubi etiam curatoribus non indigent feminae, maritus una cum uxore subscribit contractibus, adhibita formula: *In ehelicher Vormundschaft seiner Frauen.* Quae omnia demonstrari possent pluribus, nisi nos promissae breuitatis fides, quanto omnia transcursu dicenda sint, identidem admoneret.

§. XXVIII.

*Conclusio
disserta-
tionis.*

Sed iam pridem portum respicimus. Ne itaque iusto latius euagemur, suffecerit, genuina utriusque iuris principia de tutela vel cura maritali ostendisse, comparatisque statutis moribusque hodiernis, perspicue, quantum per alias occupationes licuit, docuisse, quae Germaniae gentes ac ciuitates vel sanctius priscae leges patrias colant, vel eas aut ex iure Romano interpolarint, aut plane extorres solo patrio esse iusserint. Alia enim, quae studio praetermisimus, ne vulgus quidem ignorat, et ex libellis in trivio obuiis facile petuntur. Itaque illis missis hic figimus ratem, Deoque sospitatori tabulas votiuas pia mente suspendimus.

DE PRAESCRIPTIONE ANNALI
IVRIS LVBECENSIS

A IVRE COMMVNI DIVERSA.

EXERCITATIO XXVI.

§. I. *Iuris Lubecensis celebritas et aequitas. Instituti ratio.* §. II. *Praescriptio quatenus sit iuris civilis?* §. III. *Non tamen ea iuri naturae et gentium contraria est.* §. IIII. *Leges civiles cuiusque reip. fini populique genio sunt attemperandae.* §. V. *Adeoque et praescriptio. Cur ea apud veteres tam varia?* §. VI. *In emporiis contractiora esse oportere praescriptionis tempora.* §. VII. *Hinc et Lubecae fere annalis praescriptio obtinet.* §. VIII. *Quid in iure Lubecensi annus et dies?* §. VIIII. *Primus casus, quo praescriptio annalis obtinet, si quis hominem proprium vindicet.* §. X. *Vindicationi seruorum an iure civili obstet praescriptio?* §. XI. *An talis praescriptio prodita fuerit vetere iure Germanico?* §. XII. *An in ciuitatibus seruis iutum per fugium fuerit?* §. XIII. *Praescriptio, qua se in urbibus tuentur homines proprii, ex priuilegio est.* §. XIIIII. *Quale et Lubecenses obtinuerunt simul cum iure Susatensi.* §. XV. *Ipsius periochae, ex iure Lubec. adductae, interpretatio.* §. XVI. *An et ab aestimatione praestanda liberet illa praescriptio?* §. XVII. *Alter casus praescriptionis annalis, qua vindicatio rerum immobilium et mobilium excluditur.* §. XVIII. *Comparatio iuris communis et Lubecensis.* §. XVIIIII. *Nec non Lubecensis et aliorum Germ. iurium.* §. XX. *Ciuitates quaedam Germanicae annalem praescriptionem et in immobilium vindicatione admiserunt. Aequitas eiusmodi statuti.* §. XXI. *Interpretatio statuti de vsucapione rerum immobilium.* §. XXII. *Nec non alterius de praescriptione mobilium.* §. XXIII. *Tertius casus.*

Tom. II. Henecii Opusc. Sylloge I. T t t t t

sus de praescriptione bonorum vacantium, et legatorum caducorum. §. XXIII. Differentiae iuris Rom. et Lubecensis circa haec capita. §. XXV. Lubecenses hic sequuntur principia iuris Germanici antiqui. §. XXVI. Interpretatio capituli de bonis vacantibus. §. XXVII. Nec non alterius de legatis caducis. §. XXVIII. Quartus casus de forma aedificiorum. §. XXVIII. Comparatio huius capituli cum iure Romano. §. XXX. Quintus casus praescriptionis annalis in dote. §. XXXI. Comparatio iuris Lubecensis et iuris Romani. §. XXXII. Sextus casus praescriptionis annalis eorum, quae libro publico inscripta sunt. §. XXXIII. Quando et quamdiu ea, quae in hunc librum relata sunt, impugnari queant? §. XXXIII. Conclusio dissertationis.

§. I.

Iuris Lubecensis celebritas et aequitatis. Instituti ratio.

Ermagnam esse in Germania exterisque prouinciis iuris Lubecensis auctoritatem, neminem ignorare arbitramur, nisi qui se in iuris Germanici historia plane hospitem profiteatur. Non potuit non aliis ciuitatibus admirationi esse summa istarum legum aequitas, singularis disciplinae publicae vigor, ipsaque nobilissimae vrbs, quae a tot saeculis his institutis excelsissime floruit, felicitas: ac proinde nemo mirabitur, alias quoque ciuitates certatim inde petiisse prudentioris legislationis exemplum, quin pro beneficio duxisse, sese participes fieri istius, quod ciuitas florentissima felicissimis condidisset auspiciis, quodque vtilissimum esse reipublicae, diuturno tot saeculorum vsu, satis perspexisset. Quae itaque olim laus fuit Rhodi, qua in vrbe STRABO (a), admirandam fuisse, refert, legum optimarum constitutionem, et industriam cum in aliis reipublicae partibus, tum circa rem nauticam, incredibilem, adeo vt imperium maris diu possederit, legesque ab iis repertas cum Romani, tum aliae ciuitates quam plurimae, adoptarint: idem de LVBECA dicendum, cuius statuta ob insignem europaeae prudentiam, que legislatoriam vrbes municipiaque pleraque per Holsatiam, Pomeraniam, terras Meklenburgicas, quin et Borussiam, sua fecerunt, vt ex instituto demonstrarunt IO. SIBRANDVS (b), MOLLERVS (c), et ERNEST. IOACH. WESTPHALVS (d). Etiam si ergo alia

(a) Strabo lib. XIII. p. 448.

(b) Io. Sibrand. in iure publ. urb. Lub. Sect. X. p. 24. sequ.

(c) Moller. Isagog. ad Histor. Cherson. Cimbr. Pars. III. cap. I. §. 2.

(d) Ern. Ioach. Westphalus de Fontibus.

alia deessent, quibus celeberrimi istius iuris aequitas probaretur, argumenta, quorum plura tamen in promptu sunt, iam a MEVIO (e) et illustri BOEHMERO (f), in medium prolata: vel ipsum tamen tot praestantissimarum ciuitatum iudicium facile, credo, vnicuique persuaderet, non posse non praeclaras esse leges, quas tot florentissimae urbes et olim ciuitate donarunt, et hodiernum omnibus aliis institutis, quin, vt cum CICERONE (g) loquar, *omnibus omnium philosophorum bibliothecis* longissime anteponunt. Quum vero multa hoc iure constituta sint, quae a iure communi quam maxime discrepant; ego, qui urbem praeclaram non quidem natalem, sed altricem atque educatricem benignissimam veneror, me operae pretium facturum duxi, si singulare iuris Lubecensis caput DE PRAESCRIPTIONE ANNALI exponerem, illudque cum iuris ciuili Romani sanctionibus breui differtatione compararem. Quod vt bene vertat supremum Numen, in ipso limine huius schediasmatis, ex animo precor.

§. II.

Acturus itaque de PRAESCRIPTIONE ANNALI IURIS LVBECCENSIS singulari et a iure communi diuersa, actum sane agere mihi viderer, si aliorum expilare scrinia, et quidquid de praescriptione in genere ICTI praecipiant, hic accumulare conarer. Illud potius hic praemonere visum est, praescriptionis aequae ac vsucapionis, qua priuati inter se vtuntur, originem non aliunde, quam ex iure ciuili, esse repetendam, et hanc proinde a veteribus recte vocari, *modum acquirendi iuris ciuili* (gg). Equidem et gentes, quae iure ciuili inter se non vtuntur, praescriptionis praesidio inter se niti, facile largior. Quis enim ignorat, iam illud belli fulmen, IEPHTHAM, Hebraeorum possessionem aduersus Ammonitas solo temporis longissimi lapsu tueri (h)? Et quid aliud Lacedaemoniis, quam exceptionem praescriptionis, opponit ISOCRATES (i), dum pro Messeniis differens vrget, *ὅτι τὰς κτήσεις, καὶ τὰς ἰδίας, καὶ τὰς κοινὰς ἦν ἐπιγένηται πολὺς χρόνος, κυρίας καὶ πατριῶας ἀπαντες εἶναι νομιζέσθαι*. Possessiones siue priuatas, siue publicas, praescriptione longi temporis, et confirmari, et patrimonii loco habendas esse,

T t t t t 2

se,

bus Iuris Lub. §. VIII. et Specim. Document. Mecklenb. p. 224.

(e) Meu. Proleg. Quaest. I. n. 56. sequ.

(f) Boehm. in diff. de Aequitate legislatoria iuris Lub. in materia testamenti.

(g) Cicero lib. I. de Orat. cap. XXXXIII.

(gg) §. vlt. Inst. de usu et habit. pr. Inst. de vsucap.

(h) Iud. XI. v. 26.

(i) in Archidam. p. 234.

*Praescriptio
prio quae
tenus sit
iuris ci-
uili?*

se, persuasum esse omnibus. Omitto iam, quae pro praescriptione iuris gentium erudite suo more dixerunt HUGO GROTIUS (k), PUFENDORFFIUS (l), et, qui causam plane peroravit, argumentisque PETRI PUTEANI speciosissimis praeclare satisfecit, IO. WERLHOFFIUS (m). Enimvero quamvis haec extra omnem dubitationis aleam posita videantur: illam tamen iuris gentium praescriptionem ab hac, qua privati possessiones suas tuentur, toto coelo distare, recte observavit illustre olim huius Academiae ornamentum, CHRIST. THOMASIVS (n). Illius enim fundamentum est derelictio tacita, quae ex tam pertinace tamque diuturna gentis, possessione deiectae, patientia colligitur: huius negligentiae poena, quam leges minantur iis, qui, quum iura vigilantibus scripta nouerint, in diem veluti stertunt, nec de rebus suis recuperandis, dum occasio est, cogitant. Illa ad certum tempus non restringitur, sed sufficit tanto tempore gentem adqueuisse, ut ex ea derelictio possit colligi. Haec tempori certo legibusque definito alligata est (o). Quin ipsa usucapionis ac praescriptionis requisita, quae non in omnibus ciuitatibus eadem esse animaduertimus, satis non conuincunt, eam non ex aeterno illo ac immutabili iure, quod recta ratio inter omnes homines gentesque constituit, sed ex iure cuiusque reipublicae arbitrario promanasse, adeoque eatenus non esse iuris gentium, sed ciuilis.

§. III.

Non tamen ea iuri naturae et gentium contraria est.

Quamvis vero iuris ciuilis inuentum sit illa inter priuatos praescriptio: non tamen ideo existimandum est, eam iuri naturae et gentium plane aduersari, quamvis in ea haeresi sint non modo GVIL. AMESIUS (p), ipseque, quod mireris, & πρῶτον CUIACIUS (q), verum etiam IVSTINIANVS Imp. cui praescriptio est *impium praesidium et tutus peccandi locus* (r). Quasi vero improbum et a recta ratione alienum sit praesidium, sine quo societatis humanae vinculum saluum esse nequit, quodque, si e reipublica proscribatur, non potest non simul pacem ac tranquillitatem secum rapere in

(k) Hugo Grot. de I. B. et P. lib. II. cap. IIII.

(l) Puffend. de Iure Naturae et Gent. lib. IIII §. XII.

(m) Io. Werlhoff. in Vindictis dogmat. Grotiani de praescriptione inter gentes liberar, editis Helmstadii anno MDCLXXXVI.

(n) Thomaf. Iurisyf. diu. lib. II. cap. X. §. 191. sequ.

(o) Conf. Henr. Bodini diff. de Praescriptione ex lapsu temporis.

(p) Guil. Amelius de Conscient. V. 45.

(q) Cuiac. ad l. 1. ff. de usucap.

(r) Nou. V IIII.

in exilium. Id vero euenturum esse, sublata praescriptione, nemo non videt, et demonstratione admodum erudita ostendit vir clarissimus KOEHLERVS (s). Tolle praescriptionem, nihilque certius continget, quam vt dominia omnia, omnesque possessiones in dubium vocentur, adeoque lites inter ciues gliscant sempiternae, nullaque temporum serie vmquam finiendae. Quid ergo aequius est, quam vt leges discrimen aliquod statuunt inter vigilantes et desides (t), nec industriam desidia poenas: desidiam industriae praemia ferre patiantur (u)? Quid iustius, quam vt *fnis* aliquis *sit sollicitudinis et periculi litium*, quemadmodum vsucapionem eleganter vocat CICERO (x), ac proinde is ab actione repellatur, qui alterum quiete tam diu possidere passus est, vt non potuerit non se iustum dominum putare? maxime, *quum vix sit*, iudice PAVLLO nostro (y), *vt non videatur alienare, qui patitur vsucapi, vel non agendo ius suum amittit*. Suspiciari quis posset, vel eo nomine iniquum videri illud praescriptionis praesidium, quod eo fieri possit, vt qui alioquin optimo iure nititur, sine vlla culpa sua, ac ideo tantum, quod vindicandi nulla fuerit occasio, rerum suarum dominio excidat. Sed vanus plerumque est hic metus. Neque enim tam rigida sunt iura nostra, vt et non valenti agere, currere praescriptionem patiantur, quin iis, qui absentes ex iusta causa, res suas vindicare, vel, aduersario absente, agere non potuerunt, data restitutione in integrum subueniunt, et facillimum praeterea produnt remedium, omnem vsucapionem praescriptionemque sine villo impendio interrumpendi (z). Maneat ergo fixum et firmum, vsucapionem quidem et praescriptionem ex iure ciuili esse, nec tamen iuri naturae et gentium aduersari, adeoque et de hoc iuris capite vere dici posse, quod de iure ciuili generatim docet VLPIANVS (a), praescriptionem *nec totam a gentium vel naturali iure recedere, nec ei per omnia seruire*.

§. III.

Quum ergo, vt haecenus obseruatum, iuris ciuilis inuentum sit praescriptio: (§. II.) facile mihi hoc largientur omnes rerum ciuiliu haud ignari, eam singularum ciuitatum fini, ipsique cuiusque populi genio atque indoli esse attemperandam. Si enim vera

Leges ciuiles cuiusque reip. fini populi

T t t t t 3

pru-

(s) Koehl. in *Exercit. Iur. N. Exercit. VII.* §. 1657.

(t) l. 2. C. de *Annal. except.*

(u) l. 12. C. de *depos.*

(x) Cicero pro A. Caecin. *cap. XXVI.*

(y) l. 28. ff. de *V. S.*

(z) l. 2. C. de *annal. praescript.*

(a) Vlp. l. 6. pr. ff. de *iust. et iure.*

que genio
sunt at-
temperan-
dae.

prudencia in eo posita est, vt quis genuinum actionum suarum finem ob oculos habeat, mediaque, quibus ad eum finem quam facillime possit peruenire, et recte reperiatur, et repertis dextre utatur: consequens omnino est, et in legislatoria iurisprudencia hoc primum, secundum, vltimum esse, vt leges ad finem et salutem singularum ciuitatum sint comparatae. Hinc, beatas esse respublicas, experientia docet, in quibus leges vigent, fini earum ac populi indoli prudenter attemperatae, infelicissimas contra, vbi dum legibus parent ciues, sine suo miseri excidunt, similes nautis, qui aduerso flumine nauigantes, vincente omnem industriam ventorum vi, tanto magis retro feruntur, quanto magis vela contrahunt, remos impellunt, omniaque ex artis nauticae praescripto agunt. Recte hoc obseruauit rerum ciuiliu auctor praestantissimus, ARISTOTELES (b), vbi alias esse docet leges, quae statum popularem conseruant, alias, quibus principatus vel imperium optimatum contineatur, nec fieri posse, vt eadem profint et imperio paucorum, et statui multitudinis. Nec minus accurate philosophatur THEOPHILVS noster (c), dum ius ciuile ideo vocatur τοπικὸν καὶ χρείωδες, locale et vile, scribit, quod loco circumscribitur, et loci vtilitati consulat, eaque, quae loco illi perniciose sint, tollat. Quod deinde auctor prudentissimus exemplo Atheniensium, Alexandrinorum ac Spartanorum illustrat, qui quum diuersos fines ob oculos habuerint, solumque incoluerint dissimillimum, quin et ciues habuerint indolis atque ingenii diuersissimi, non potuerint non diuersis etiam legibus viuere, adeo, vt saepe, quod in laude ponerent Athenienses, id Lacedaemone turpe ac a legibus alienum putaretur, et id contra esset vni reipublicae vtilissimum, quod cum maximo alterius detrimento coniunctum videretur. Adeo verum est, diuersum ius ciuile producere diuersum rerum publicarum finem, diuersum populorum genium, ipsumque tempus, quod saepe, mutata reipublicae vtilitate, ipsas etiam leges ciuiles mutare ac refigere necesse est.

§. V.

Adeoque
et prae-
scriptio.
Cur ea a-
pud vete-

Quum ergo inter omnes constet, et luculenter haecenus demonstratum sit, ius ciuile vniuersum, fini cuiusuis ciuitatis et reipublicae esse attemperandum: dubitare profecto non licet, quin eadem prudentiae legislatoriae regula circa praescriptionem quoque fer-

(b) Aristotel. Polit. III. 7. IIII. 1.
et V. 9.

(c) in Paraphrasi §. I. Inst. de iur.
nat. gent. et ciu.

feruanda sit legislatori, si consultum velit reipublicae. Et id quidem diligenter factum esse animaduerto, dum nulli fere genti idem praescriptionis tempus placuit, quod alteri commodum visum, sed haec longiore, illa breviori temporis spatio illud circumscripsit, quaedam gentes eam plane proscripserunt e republica sua, prout id cuique ciuitati saluberrimum futurum videretur. Vt rem exemplis illustremus, ipse Deus immortalis, qui rempublicam Hebraeorum, vel *θεοκρατιαν* potius, inaudito inter homines exemplo, constituit, legibusque sapientissimis temperauit, singularem plane in praescriptione rationem sequutus est. Equidem quid circa praescriptionem rerum mobilium apud Hebraeos iuris fuerit, non facile dixerim. Ast de immobilibus cautum erat, ne possessiones in perpetuum alienarentur, sed alienatae, si non prius, saltim circumacta illa quadraginta nouem annorum periodo, quae anno Iubilaeo magno finiebatur, ad priorem dominum redirent (d): de qua agraria Hebraeorum lege, quae usucapionem et praescriptionem rerum soli plane excludebat, eamque vindicationem lapsu temporis non elidi patiebatur, sed in suspenso esse iubebat, erudite egerunt CAR. SIGONIVS (e), FR. VLR. CALIXTVS (f), et PETRVS CVNAEVS (g). Simile fere erat Lycurgi institutum, quem emtionem venditionem rerum fundi plane inhibuisse, referunt ARISTOTELES et HERACLIDES apud CRAGIVM (h). Ex quo consequitur, vt iure Spartanorum nulla prodita fuerit praescriptio, ob quam vindicari non potuerint possessiones, quae vilo casu in alterius potestatem peruenissent, vt non absurde laudatus paullo ante CRAGIVS hoc Lycurgi institutum cum illa lege Hebraeorum agraria, de qua modo diximus, compararit. Cur vero hae gentes a reliquis tantum non omnibus ea in re discefferint, facile intelliges, si consideres, vtrique legislatori, licet ob diuersas rationes, eundem finem ob oculos fuisse, puta, vt populus, sui semper similis, nullo exteriorum commercio contaminaretur. Quo minus itaque aliarum gentium consuetudinem desiderarent ciues reipublicae Hebraicae: Deus terram, rerum omnium feracissimam, inter XII. tribus, excepta Leuitica, aequaliter sorte distribuerat: idemque institutum sequutus Lycurgus, agrum omnem ita viritim diui-

(d) Leuit. XXV. 14. seqq. XXVII. 22. sequ. Ioseph. Antiquit. Iud. III. 12.

(e) Car. Sigon. de Rep. Hebr. III. 15. p. 126.

(f) Fr. Vlr. Calixt. de Iubilaeis Rom.

Pont. §. CXXXXXVI. sequ.

(g) Petr. Cunaeus de Republica Hebraeor. lib. I. cap. II. et III.

(h) Crag. de Republica Lacedaemon.

pag. 200. sequ.

diuidi iufferat inter ciues Lacedaemonios, vt nullus inter eos excelleret opibus, nulli inopia dedecori ac pudori effret (i). Ad eam vero *ισότητα τῶν κτήσεων* conferuandam, vel maxime comparatae erant leges, quae rerum illarum, si forte in alterius potestatem peruenissent, vindicationem nulla quantiuis temporis praescriptione excludi patiebantur. Quam necessaria sit ea prudentiae regula, ipsi quoque Romani suo exemplo fatis superque ostenderunt. Quum enim initio vrbs esset non admodum spatiosa, et ager fatis angustis limitibus finiretur, denique ciuibus in acie stare, quam in foro litigare, pulchrius atque vtilius videretur: breue valde praescriptionis tempus legibus instituerant, vt mobiles res anno, immobiles biennio vsucaperentur (k). Quam facile enim erat Romanis, tunc raro longius a patria absentibus, in res suas inquirere, easque vindicare illico, nec committere, vt, qui eas detineret iniuste, in earum possessione consenesceret? Neque exterorum caussa longiore temporis spatio opus esse videbatur, quia ex iuris Romani principiis *aduersus hostes*, id est, peregrinos, *perpetua erat auctoritas*, nec vlla ciuibus, aduersus eos agentibus, obstabat praescriptio (l). Simulac vero Romani arma victricia per vniuersum fere terrarum orbem circumferre et tot vbique prouincias sub suam potestatem redigere coeperant: statim frequentior ciuium absentia, praediorumque situs remotior legem corrigi, tempusque illud laxari suadebat. Hinc inuenta longi temporis praescriptio, quae ad praedia prouincialia pertinebat (m): hinc reperiuntur praetoris beneficium, quo absentibus quibusdam aduersus praesentium, vel praesentibus aduersus absentium vsucapionem subueniretur (n). Hinc denique IVSTINIANVS e republica futurum existimabat, vsucapionem in praescriptionem longi temporis plane transformari, adeoque rerum mobilium vindicationem non nisi triennii, immobilium inter praesentes demum decennii, inter absentes vicennii praescriptione excludi (o). Possemus idem PLATONIS exemplo firmare, qui, quum rempublicam ex suo ingenio fingeret, tamen fusc de praescriptione rerum praecipit, eamque totam ita ordinauit, prout id reipublicae illius fictitiae finis, ciuiumque, quos in eam adlegere constituerat, ingenium postularet (oo). Sed vel haec, quae haecenus differuimus, vt opinor, probant

(i) Cragius de republ. Lacedaemon. pag. 199.

(k) Pr. inst. de vsucap. Cicero Topic. cap. IIII. et pro A. Caecina cap. XVIII.

(l) Cicero pro A. Caecina cap. XXVI.

(m) Pr. inst. de vsucap.

(n) tot. tit. ff. Quib. ex caus. mai. viginti quinque ann. in integrum rest.

(o) l. vn. C. de vsucap. transform.

(oo) lib. XII. de legibus.

bant, praescriptionem a quolibet legislatore adcommodari solitam esse fini formaeque reipublicae, et quemadmodum ius illud, quod naturalis ratio inter omnes homines constituit, immutabile; et in vniuerso humano genere idem est, ita ius ciuile utilitati ac necessitatibus singularum gentium seruire, ac proinde, pro diuersitate rerumpublicarum, non posse non esse diuersissimum.

§. VI.

Quibus positis, nemo, credo, mirabitur, eas etiam ciuitates, quae terra marique negotiantur, ita plerumque legibus temperare praescriptionem, ne illa huic fini suo refragetur, ac eam proinde breui admodum temporis spatio circumscribere. Obseruauit hoc vir πολιτικάτατος, IO. NIC. HERTIUS (p), cuius en ipsa verba: *Apud populos, inquit, qui Mercurium prae ceteris colunt, sine finem praecipue in flore commerciorum collocant, tempora praescriptionum solent esse contractiora, rerum etiam, quae alias usucapi nequeunt, furtiuarum, v. g. usucapio facilius permittitur.* Idem (q) vbi ex instituto agit de rebuspublicis, quibus commercia pro fine sunt, inter alia et haec praecipit, *vt tempora usucapionum in hisce ciuitatibus sint contractiora.* Ei suffragantur et alii rerum ciuilium periti, veluti IO. SAM. STRYKIVS (r), et interpretes iuris Lubecensis doctissimus, MEVIUS (s), qui interesse mercaturae docent, vt res quaedam citius, quam iure ciuili definitum est, praescribantur. Non subsisterent profecto inter homines commercia, nisi iis huius generis legibus ac institutis consuleretur. Quis enim cum aliis contrahere, vel ab iis contractu quodam oneroso sibi quidquam comparare vellet, si non nisi post longum tempus tuta ac immota foret possessio? Quis in incerto euictionis promisso spem aliquam ac fiduciam poneret? Et quam misera demum futura esset mercatorum conditio, si ita comparatae essent leges, vt, quauis adhibita cautione, nihil emere possis, quin periculum sit, ne contractus post aliquot annos rescindatur, remque amisso pretio, alii reddere cogaris! Adde, quod flori commerciorum minime omnium conueniant litium ambages, nihilque magis incommodum sit mercatoribus, quam si plus boni temporis in foro, quam in tabernis suis, consumere cogantur. Id quod tamen nulla animi

In empa-
riis con-
tractiora
esse oportere prae-
scriptione
tempora.

V u u u u perspi-

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

(p) Hertius Not. ad Puffend. de iure nat. et gent. lib. III. cap. XII. §. V.

(q) Elem. polit. P. II, Sect. XI. §. 5.

2. 447.

(r) Io. Sam. Stryk. in diff. de praescriptione rerum per mare adlatarum secundum statuta Hamb. §. VII.

(s) Meu. in Comment. ad ius Lub. L. I. tit. VIII. art. I.

perspicacia caueas, nisi id agant legislatores, vt rerum dominia quam citissime certa sint, et litigandi occasio omnis iis, qui non in tempore vigilarint, praescindatur.

§. VII.

Hinc et Lubecae fere annualis praescriptio obinet. Quae quidem omnia, nescio, an in vlla ciuitate, vlloue emporio, accuratius obseruentur, quam LVBECAE, quae iam olim inter celeberrima emporia tantum eminuit,

Quantum lenta solent inter viburna cupressi.

Ius enim, quod a florentissima illa ciuitate nomen tulit, nulla in re magis a iure ciuili discrepat, quam in praescriptione, siquidem eam arctiore temporis spatio, quam vllum aliud ius ciuile, circumscribit. Exempla eius rei existant quamplurima. Tres tantum dies apud Lubecenses viuunt iniuriarum actio, ob verbera extra ciuitatem accepta, si quis in ciues Lubecenses velit culpam conuicere, idque triduum a momento, quo pulsatus, verberatusue ad urbem reuertit, currit (t), vt adeo ad extinguendam iniuriarum actionem non maiore ibi tempore opus sit, quam iure communi requiritur ad interdictum de glande legenda excludendum (u). Eodem iure incolis non nisi trium mensium induciae indulgentur, ad ius ciuitatis impetrandum (x): quum facultas illud ius adquirendi raro cuiquam ob temporis lapsum adimatur in aliis ciuitatibus, et durum ac inhumanum sane videatur CICERONI (y), M. Iunii Penni vel Papii imitari legislationem, peregrinosque vrbe vti prohibere. Iusiurandum alicui delatum iniunctumque, nisi intra quatuordecim dies praestetur, pro deserto habetur caussaque cadit, qui tantillum temporis praeterire passus est (z). Contra pignus, eo iure, conualefcit, si decoctor quatuor hebdomadibus, antequam foro cessit, more in ciuitate recepto, constituit (a). Sed et reliquarum tam rerum, quam actionum praescriptio iure Lubecensium quam breuissima est, et plerumque anno et die finitur, nisi quod biennium indulgetur marito, intra quod promissam, nec numeratam, dotem exigere possit, carituro omni actione, si has inducias abire passus sit (b). Quin longi ac longissimi temporis praescriptionem, quae in iure ciuili vtramque paginam facit, fere ignorat ius Lubecense, quot (vt verbis vtamur MEVII,)

com-

(t) *Ius Lubecense lib. III. tit. 4. art. 2.*

(u) *l. un. ff. de glande legenda.*

(x) *Ius Lubec. lib. I. tit. II. art. 2.*

(y) *Cic. de Offic. lib. III. cap. XI.*

(z) *Ius Lubec. lib. V. tit. VIII. art. 2.*

(a) *Ius Lubec. lib. III. tit. III. art. 1.*

(b) *Ius Lubec. lib. I. tit. V. art. 2.*

(c) *commerciorum libertati, vigori et utilitati consulit, et subseruit, quoniam mercaturae, immo omnis forensis negotiationis interest, dominia rerum esse certa, et certos esse rerum possessores, qui de iis negotiari cupiant, nec, quae publice et bona fide accipiuntur, retractari, aut in suspensio esse. Quare eos quam maxime fugit ratio, quibus durum ac paullo iniquius videtur, eos iusto citius iure suo priuari, qui verecundia quadam praepediti, non statim ad-eant praetorem. Recte enim his respondit MEVIUS (d), si quid iniquitatis breuitati temporis inesse putetur, id tollere et emendare tum publicam utilitatem, tum amittentis negligentiam. Boni patrisfamilias, cuius officia lex merito ab omnibus exigit, aut neglecta iuste coerceat, esse, ex mente VARRONIS, rerum immobilium quotannis inire rationem, rerum mobilium singulis semestribus. Quod si fieret, rarissimas fore praescriptiones, dum autem non fiat, eas non posse non esse iustissimas. Haec MEVIUS, qui mallem ab aliis rationibus ac argumentis minus idoneis abstinuisset, nec persuadere lectoribus suis voluisset, statutorum Lubecensium auctores ius praetorium habuisse ob oculos, istique praescriptionis suae terminum aequare voluisse. Quid enim commune cum iure praetorio habet illa praescriptio Lubecensium? Et quis verum praestabit, primos statutorum conditores, iuris Romani libros vnamquam non dicam euoluisse, sed oculis tantum vsurpasse? Accedit, quod ius honorarium poenales tantum ac rescissorias actiones, ex edicto profectas, tam breui vnus anni curriculo circum-scribit, rei autem persequatorias aequae ac ciuiles perpetuas esse iubet (e): ius vero Lubecense inter actiones rei persequatorias et poenales nullum plane discrimen statuit, sed vtraque, fere elapso anno et die, expirare patitur. Et quid opus denique est istis ambagibus, praesidioque a praetore Romano petito, quum multo solidiore fundamento nitatur iuris istius statutarium aequitas? Quum enim ius naturae et gentium praescriptioni nullum certum tempus praefigat, integrum est cuius legislatori, illud lata lege definire, adeoque et Lubecensis reipublicae patribus illud ita definire licuit, prout id exigere visus est reipublicae suae finis, populique salus, quam semper supremam legem esse oportere, non potuerunt profecto ignorare.*

V u u u u 2

§. VIII.

(c) Meuius *Comment. ad ius Lub.* lib. I. tit. VIII. art. 1. n. 7.

(d) Meuius n. 9. et 10.

(e) l. 35. pr. ff. de oblig. et act.

§. VIII.

Quid in
iure Lu-
becensi
annus et
dies?

Diximus, annalem illam praescriptionem in iure Lubecensi fere semper ita exprimi, vt mentio fiat ANNI et DIEI, *Iahr und Tag*. Quare semel defungendum est eo labore, vt, quantum temporis ex legislatorum sententia formula ista comprehendat, disquiramus. Sane si per varia veteris Germaniae iura oculos circumferas, nihil reperies frequentius, quam vt annis praescriptionis dies, tamquam auctarium quoddam, superaddatur. Fieri hoc animaduertimus, in IVRE SAXONICO (f), SVEVICO (g), AVSTRACO (h), quin et NORMANNICO (i), et ANGLICANO, quod eleganter descripsit IOANNES COWELLVS (k). Quumque hodie viri doctissimi non dubitent, quin ius suum Lubecenses primum a Susatensibus acceperint: cupiditas animum incessit, disquirendi, an et Susatensibus sollempnis fuerit illa formula? Quod dubium statim exemit codex eius iuris MSC. apographus, quem *illustris Dominus PRAESES* mecum communicauit, in quo, quoties de praescriptione agitur, fere semper iunguntur *annus et dies, Iahr und Tag* (l). Praeterea haec formula iam a saeculo XII. passim occurrit in diplomatibus Bremensibus, Brunsvicensibus, Goslariensibus, Luneburgensibus, Northufanis, Tremoniensibus, aliisque, quae in communi illo vastoque imperii tabulario edidit LVNIGIVS (m). Quid vero maioribus nostris fuerit ANNVS et DIES, ex ipsis medii aevi legibus Germanicis satis patet. *Diem* enim vocabant dilationem legitimam, qua elapsa quis in foro vadimonium sistere tenebatur. Quum vero citationes more maiorum semper fierent in diem decimum quartum, (*über vierzehn Nächte*), eaque citatio, antequam contra contumacem ferri posset sententia, ter esset repetenda: connumeratis tribus diebus, quibus adesse debuisset reus, inde emergunt sex hebdomades et dies tres, quod tempus vno vocabulo dies dicitur, ceu tum ex IVRE WEICHBILDICO SAX. (n) et FEVDALI SAX. (o) tum ex diplomate apud

LV-

(f) lib. III. iur. prouinc. art. LXXXIII. lib. II. art. XXVIII. et alibi passim.

(g) cap. XXXXII.

(h) Art. XXVIII. apud *illustr. Ludewig. reliqu. MSSC. Tom. III. p. 12.*

(i) lib. II. cap. XVII. §. III. et cap. XX. apud *eundem Tom. VII. pag. 187. et 192.*

(k) Cowellus *Inst. iur. Angl. lib. II. tit. VI §. III. pag. 88.*

(l) Veluti art. XXXVIII. XXXXI. LXI. LXV. CL. CLXVIII. et aliis.

(m) Lunig. *part. special. cont. III. Part. II. p. 66. 120. 639. et Part. I. pag. 220. 308. 443. 855.*

(n) Art. XXI.

(o) Art. XIII.

LUNIGIVM (p), satis intelligitur. Iam ne dubitandum quidem videtur, quin eandem vocabuli notionem retinuerint etiam Lubecenses, maxime quum multa eos ex iure Saxonico decerpisse, pro certo adfirmant viri doctissimi, ARTHVRVS DVCK (q) et DAV. MEVIUS (r). Ast quum iam CALLISTRATVS obseruauit, *optimam legum interpretem esse consuetudinem* (s): et hic profecto ratio habenda erit vsus,

Quem penes arbitrium est, et norma loquendi.

Auctorem autem habeo MEVIUM (t), diem Lubecae non accipi pro sex hebdomadibus et tribus diebus, sed pro viginti quatuor horarum spatio, adeoque praescriptionem annalem, quae in Saxonia quadringentis et decem diebus absoluitur, Lubecae dies tantum trecentos et sexaginta sex comprehendere.

§. VIII.

Sed vt demum ad ipsas species vel casus, quibus praescriptio illa annalis iure Lubecensi obtinet, progrediamur; prima eaque notatu dignissima occurrit (u), vbi de tempore, quod hominis proprii, ciuitatis iura adepti, vindicationem excludit, agitur, de eoque ita disponitur: *Wann aber ein Bürger in einer Stadt, da Lübeckisch Recht gebraucht wird, Jahr und Tag gefessen hat, und alsdaun von einem andern, als sein eigen Mann angesprochen, und solches, das er eigen wäre, mit Zeugen beweiset würde; kan dagegen der Bürger durch Raktmanne oder besessene Bürger wahrmachen, das er über Jahr und Tag am Bürger-Recht, und Bürger gewesen, und in der Zeit unbesprochen blieben, so bleibt er der Anspruch ledig und frey.* En primum praescriptionis annalis, quae ex iure Lubecensi proficiscitur, exemplum, quod paucis et cum iure ciuili contendere, et ex solidis principiis interpretari, iu-
Primus casus, quo praescriptio annalis obtinet, si quis hominem proprium vindicet.

§. X.

Iure Romano permultum interest, vtrum quis seruum, ab alio possessum, vindicare, an pro libero se gerentem in seruitutem retrahere velit. Qui iniuste aufugit, seque alicubi pro libero gerit, sui ipsius fur habetur (x), nec vnquam ideo libertatem
Vindicationi seruorum an iure ciuili obstat praescriptio?

V u u u u 3

adqui praescriptio?

(p) Lunig. *ibidem* p. 66.
 (q) Arthurus Duck *de vsu et auctoritate iur. ciu. lib. II. cap. XVI.*
 (r) Dau. Meuius *proleg. comm. in ius Lub. quaest. I. n. 55.*
 (s) l. 37. ff. *de legib.*

(t) Meuius *ad ius Lub. lib. I. tit. VIII. art. I. n. 16.*
 (u) Lib. I. tit. III. art. III.
 (x) l. 60. ff. *de furt. l. 1. C. de seruis fugiuis.*

adquirat, quod longissimo tempore in libertate moratus est. Hinc DIOCLETIANVS et MAXIMIANVS Augusti (y) rescribunt. *Mala fide morato diu in libertate prodesse non posse longi temporis praescriptionem*: Qualia de agricolis etiam et censitis, tamquam adscriptitiis hominibus, sanxit IVSTINIANVS (z). Contra si quis, etiam fugitiuus, in alterius possessione est, non est dubium, quin domino eum vindicaturus obstet longissimi temporis praescriptio, ceu recte obseruauit CUIACIUS (a). Nec obscura est huius discriminis ratio. Alio enim seruum meum possidente, possessio mea desinit: non item, si a nemine possideatur (b). Huius enim possessionem animo retineo, idque adeo verum est, vt fugitiuos quoque, quoties ex lege Fufia Caninia seruorum numerus iniretur, inter seruos numerari consueuisse, scribat PAVLLVS (c). Non mirum itaque est, fugitiuo praescriptionem non prodesse, quamuis eadem profit possessori eius, si reliqua omnia recte se habeant. Multo minus vero dubitandum, quin iure canonico domino nulla currat praescriptio, si se ei seruus subduxerit, quia hoc iure expeditum est, malam fidem omnem cuiuscumque temporis praescriptionem impedire (d). Ex quo recte colligit ANT. FABER (e), seruilis conditionis hominem nullo temporis, quantumcumque longissimi, spatio praescribere posse, si vel centum annorum curricula effluerint, quod tamen tempus sufficere credidit HVSANVS (f): semper enim in mala fide esse, qui suo se domino subduxerit, nec fugitiuum conditionem suam incertam habere, vel proprii facti ignorantiam obtendere posse. Memoriae prodidit DIO CASSIUS (g), Maximum quemdam, quum iam quaesturam Romae peteret, a domino, tamquam fugitiuum, domum esse abductum. Et simile VLPIANVS noster (h) refert de Barbario Philippo, quem dominus siue praetorem designatum, siue, vt SVIDAS (i) mauult, iam e tribunali ius dicentem, herus ad certam crucem domum abstraxerit. An vero credibile est, inter fugam et diem istum,

(y) l. 1. C. de long. temp. praescript. quae pro libert.

(z) Iustinian. l. 22. §. 1. C. de agricolis et censit. lib. XI. tit. XXXVII.

(a) Cuiac. Not. poster. ad Inst. de vsucap.

(b) l. 1. §. 14. ff. de acquirenda vel amin. poss. l. 13. pr. l. 15. ff. eod. l. 17. §. ult. de furtis.

(c) Paulus Recept. Sent. lib. V. tit. XIII. §. III.

(d) Cap. 2. de regul. iuris in 6.

(e) Ant. Faber in Codice lib. VII. tit. III. def. 1.

(f) Hufanus de hom. propr. Quaest. V. n. 8.

(g) Dio Cassius lib. XLVIII. p. 377.

(h) l. 3. ff. de off. praet.

(i) Suid. in Βαρβ. Φίλιππῳ.

istum, quo in tantum euectus fastigium fortuna subito destituit, paucillum temporis intercessisse? An seruos fugitiuos, Romam venientes, statim ad honores viam sibi munire potuisse, existimemus? Fieri profecto non potuit, quin diu prius in luce ciuivmque oculis versati sint, antequam iis honoribus digni viderentur. Quin Barbarium Philippum prius quaestura ac aedilitate functum oportuit, quam ei praeturam liceret petere. Quod omne intra paucos dies contigisse non potest. Et tamen neque vitam anteaetam, neque honores, neque tot annorum lapsum miseris illis quidquam profuisse ad libertatem, animaduertimus, luculento fati argumento, domino ius suum ab ipso fugitio nullius temporis praescriptione interuerti iure Romano potuisse.

§. XI.

Nec alio iure Germanos antiquitus vsos esse circa homines proprios arbitramur. Quamuis enim apud Langobardos seruus fugitiuus triginta annorum praescriptionem opponere posset domino: singulari tamen lege edixerat CAROLVS M. id ius, tamquam Langobardis proprium, alias gentes Germanicas non obligaturum. *An valis praescriptio prodita fuerit vetere iure Germanico?* Ubicumque, inquit, intra Italiam siue regius, siue ecclesiasticus, vel cuiusque alterius hominis seruus fugitiuus inuentus fuerit a domino suo, sine vlla annorum praescriptione vindicetur, ea tamen ratione, si dominus Francus, siue Alamannus, aut alterius cuiuslibet conditionis et nationis sit. Si vero Langobardus aut Romanus fuerit, ea lege seruos suos, vel adquirant vel amittant, quae inter eos antiquitus est constituta (k). Francis ergo, Alamannis, aliisque Germanis, seruos suos, siue pro liberis se gerentes, siue ab aliis possessos, vindicantibus, nulla obstabat praescriptio, quamuis ea obstaret Langobardis ex lege sua. Postea mitissimi ingenii princeps, LVDOVICVS PIVS (l), paullo aliter quidem iniit rationes, eoque casu triginta annorum praescriptionem valere voluit, non vt ea prodesset seruo, sed ei, qui alienum colonum triginta annos in re sua habuisset. Quam quidem legem a iuris ciuilibus sanctione parum discrepare, nemo non videt. Hinc multae exstant veteres formulae apud BALVZIVM (m) et GOLDASTVM (n), ex quibus discimus, fugitiuorum liberos non minus, quam ipsos fugitiuos,

(k) Addit. Caroli M. ad leg. Langob. cap. VIII.

(l) Capitular. lib. V. cap. III.

(m) Baluz. Adpend. Marculfi form. VI. et XXXII.

(n) Goldast. in Chartis Alam. cap. VIII.

896 DE PRAESCR. AN. IVR. LVB. A IVRE COM. DIVERSA:
tios, vindicari potuisse, nulla, vti videtur, obstante temporis
praescriptione.

§. XII.

An in ci-
uitatibus
seruis tu-
tum per-
fugium
fuerit?

Sed fortassis locus saltim, vbi fugitiuus tantisper delituit, vel
ciuitas, in quam sese recepit, tutum ei praebuerit receptaculum,
maxime si, impetrato ciuitatis iure, ibi satis diu commoratus sit?
Immo ne id quidem impedimento domino fuit, quo minus ser-
uum suum vbicumque repertum sibi adfereret. Tantum enim ab-
est, vt exceptio illa seruum domino eriperet, vt illi fugitiuo, ne
in ipsorum quidem regum praefecturis ac praediis tutum perfu-
gium esset. Patet hoc ex CAPITVLARIBVS regum Francorum (o),
in quibus et haec legimus: *Si serui ecclesiastici, vel quorumlibet
liberorum hominum, in fiscum nostrum confugerint, et a dominis
vel aduocatis eorum repetiti fuerint, si actor fisci nostri intellexerit,
quod eos iuste non possit tenere ad nostrum dominium, eiiciat illos
de eodem fisco, et recipiant eos domini eorum.* Interiecto tempore,
quum vrbes in Germania etiam cisrhenana amplissimae conde-
rentur, multique, vitae elegantioris illecebris capti, intra moe-
nia, quam ruri, lares sibi ac fortunarum sedem constituere mal-
lent: publicis imperii legibus cautum fuerat, ne vlli homini ser-
vilis conditionis tutus ad iura ciuitatum accessus esset, exstatque
eam in rem non modo aurea FRIDERICI II. Imp. bulla, in cu-
riae Hallensis tabulario adseruata, editaque ab illustri Academiae
nostrae Cancellario, IO. PETRO A LVDEWIG (p), qua Imperator
principum, nobilium, ministerialium et ecclesiarum homines proprios
in ciuitatibus admitti, vetat: sed et eandem legem subinde in
vsu reuocatam legimus ab HENRICO VII. Rege et SIGISMUN-
DO Imper. cuius diploma, itidem aurea bulla ornatum, recitauit
MELCHIOR GOLDASTVS (q). Quin tum peruulgatum apud maio-
res nostros hoc fuit, vt de eo inoleuerit paroemia iuris elegan-
tissima: *Keine Henne* (quo vocabulo ob gallinam, in conditio-
nis seruilis signum ab vnoquoque homine proprio quotannis prae-
standam, vulgo *das Raub-oder Leib-Huhn*, ipse homo proprius de-
notabatur) *fliehet über die Mauer*: id est, *nemini alteri condi-
tione seruili obnoxio vel adscriptitio in ciuitatibus locus est* (r). Quis
ergo sibi persuaserit, aufugientibus in ciuitates seruis, ibique ali-
quam-

(o) Lib. III. cap. LXXXIII.

(p) Io. Pet. a Ludewig Reliqu., MSSC.
Tomo VII. pag. 517.

(q) Melch. Goldastus *Const. imp.*
Tom. I. p. 167.

(r) Hert. *Paroem. iur. lib. II. paroemia*
XI. pag. 657.

quamdiu latitantibus, libertatem fugae praemium fuisse, quum ne via quidem seruis lege pateret ad ciuitates, et perinde in leges committere viderentur ciues, qui seruum recepissent intra moenia, ac ipsi serui, quos fuga eo abstulisset? Nec ignorabant hoc ciuitatum duumiri et decuriones, experientia quippe edocti, quoties aliqua ciuitas fugitiuis receptum dedisset, id facinus adeo indignum visum esse principibus et equestribus nobilitatis viris, vt arma, more saeculi, ideo corripere, ferroque et flammis repperent seruos, quos iure vindicari ciuitates prohibuissent. Qualia exempla bellorum, ob eam causam illatorum ciuitatibus florentissimis, habes apud LEHMANNVM (s) et IO. HERTIVM (t), qui etiam obseruat, inde inoleuisse consuetudinem exigendi a novis ciuibus publicum ingenuitatis testimonium, quod vocant *das Mann-Recht*, vel *den Geburths-Brief*, eam ob causam inuentum, ne homines proprii furtim in tabulas censuales irreperant, et ciues imprudentes patrocinium suscipientes fugitiuorum, in leges imperii, tamquam in casses, inciderent. Quae quum ita sint, ne in ciuitatis quidem iuribus furtim impetratis quidquam fugitiuis praesidii fuisse, nec dolum hunc istis ad consequendam libertatem in Germania profuisse, facile vnusquisque intelliget.

§. XIII.

Quum itaque haec praescriptio, quia serui Lubecae libertatem suam aduersus dominos tuentur, et iuri communi Romano, et moribus Germanicis aduersetur: (§. X. sequ.) fieri non potest, quin singularis illa dispositio, quam supra (§. VIII.) recensuimus, ex privilegio aliquo, seu iure, ad exemplum non trahendo, quod Lubecensibus a superioribus fuerit concessum, sit repetenda. Quum enim interesset principum, vrbes florere excelsius, ciuiumque numero quam maxime adfluere: hoc se illi non facilius consequuturos existimabant, quam si ad libertatem vocarent homines proprios, qui migrarint in ciuitates, ibique certum tempus quiete exegerint, maxime quum hi dominorum truculentia in desperationem acti, certatim ad vrbes, tamquam in portum, confugerent. Hinc passim ciuitatibus huiusmodi privilegia concessa videmus, quibus ciues suos, status quaestionem passuros, solo temporis, aliquando satis exigui, lapsu in libertate defenderent. Tale privilegium Niceae, Sabaudiae municipio, datum esse, testatur ANT. FABER (u) qui

Praescriptio, quae se in vrbibus tuentur homines proprii; ex privilegio est.

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

XXXXX

ta-

(s) Lehmann: Chron. Spir. lib. VII. cap. LXXI.

III. §. X.

(u) Ant. Faber in Cod. lib. VII. tit.

(t) Io. Hertius de Homin. propr. Sect.

III. def. II. et lib. I. tit. XII. def. VIII.

tamen diferte monet, praescriptionem annalem dominis ibi non diutius obftare, quam dum fugitiui in ciuitate delitefcant, contra ea hos non minus, quam eorum liberos, fi extra pomoeria deprehendantur, iure a dominis vindicari. Inter Rigenfium quoque priuilegia tale fe reperiffe fcribit MEVIUS (x), vt ciuis a domino in feruitutem reuocari nequeat, fi biennio continuo iure ciuitatis vfus efflet fine vllius contradictione. Sed multo plura eius generis priuilegia in ipfa Germania reperias, quamuis, quod ad tempus praefcriptionis attinet, fibi non per omnia fimilia. Ratisponenfibus fane an. MCCXXX. id tantum indulfit FRIDERICVS II. Imp. vt decem annorum praefcriptio dominis, ciues Ratisponenfes vindicaturis, opponi poffet: (y) quale priuilegium et Hamburgenfes impetraffe conftat, quia eorum STATVTIS (z) cautum eft: *Da diefer Stadt Bürger von einem andern, als fein eigen Man angeprochen, und folches bewiefen würde; kan dagegen der Bürger wahr machen, das er über zehen Jahr ohne Ansprüche in diefer guten Stadt fich aufgehalten, feine Wohnung und Wefen allhie gehabt, foll er feiner rubfahmen Befitzung genießen, und ferner Ansprach ledig und frey bleiben.* Plerifque tamen ciuitatibus ipfa praefcriptio annalis concessa, veluti anno MCLXXXVI. Bremenfibus a FRIDERICO I. Imp. (a): anno MCCV. Argentoratensibus a PHILIPPO Imperatore (b): anno MCCXVIII. Goslariensibus a FRIDERICO II. (c): an. MCCXXXVII. Viennensibus ab eodem Imperatore (d): anno MCCLXXV. Lindaiuensibus a RVDOLPHO I. Rege (e): anno MCCXC. Nordhufanis ab eodem Rege (f): anno MCCCXXXII. Tremoniensibus a LVDOVICO Bauaro (g): anno MCCCXCVII. Spirenfibus a WENCESLAO Rege (h): fortassis et aliis vrbibus, quarum chartae nondum in lucem prodierunt. Saltim Magdeburgenfes huiufmodi priuilegium, quamuis Lubecensi paullo adstrictius, obtinuiffe colligi potest ex loco IVRIS WEICHBILDICI (hh): *Welcher Mann binnen Weichbild-Recht gefessen hat Jahr und Tag ohne*

(x) Meu. Comm. ad ius Lub. lib. I. tit. III. art. III. no. 50.

(y) Lunig Reichs-Archiu. Part. Spec. Cont. III. P. II. p. 262.

(z) P. I. tit. II. art. II.

(a) Limn. Addit. iuris pub. Tom. I. pag. 173.

(b) Iac. Wencker. Diff. de Pfalburgis §. XI.

(c) I. M. Heineccius Antiqu. Gor-

lar. ad ann. 1219.

(d) Lambec. Bibl. Vindob. lib. II. cap. V. p. 81.

(e) Conring. Censur. Diplom. Ludou. cap. XIII. p. 267.

(f) Lunig Reich-Archiu. ibid. p. 66.

(g) Lunig ibid. p. 443.

(h) Lehman. Chron. Spir. lib. VII. cap. LXX.

(hh) Art. III.

ohne jedermans Ansprache, der mag seine Freyheit behalten selb siebend seiner nächsten Magen (der sollen drey seyn von Vater, drey von der Mutter, wer sie auch seyn,) denn dasz ihn iemand zu eigen behalten möge. Denique et id obseruamus, non modo Imperatores et Reges vrbibus huiusmodi priuilegia dedisse, verum etiam principes. Nam Lunenburgensibus Otto Puer, Dux, anno MCCXXXVII. id inter alia concessit, *vt si quis in ipsa ciuitate annum et diem transfegerit, non requisitus a domino suo, pro libero homine teneretur et a nemine in posterum impeteretur* (i). Et insequentis saeculi anno XIII. Otto, Dux Brunsvicensis, notabili diplomate vniuersos ciues Brunsvicenses manumisit, qui ibi pro veris ciuibus morati sunt, per annum et diem, eosque ab omni dominorum vindicatione securos praestat apud eundem LVNIGIVM (k). Ex quibus sane consequitur, vt omnes fere ciuitates florentiores a saeculo XII. sibi de eiusmodi priuilegiis prospexerint, et Imperatores aequae ac Principes in concedendis illis indulgentiores paene fuerint, quam aequitatis et prudentiae praecepta pate-
rentur.

§. XIII.

Quod vero tot aliis per Germaniam ciuitatibus obtigit beneficium, *Quale est id Lubecae quoque obtigisse, semper existimauimus.* Neque nos *Lubecenses obtinuerunt simul cum iure Suffatensi.* fefellisse hoc augurium, postea didicimus ex priuilegio FRIDRICI I. Imp. (l) LVBECENSIBVS concessio anno MCLXXXVIII. XIII. KAL. OCTOBRES. In eo enim cum alia iura, quae hodiernum in statutis eorum supersunt, tum et hoc occurrit: *Si quisquam extraneorum superueniens aliquem ciuem de sua libertate pulsauerit, ciuis vicinior est ad obtinendam suam libertatem sola manu, quam extraneus ad ipsum conuincendum. Si vero quispiam de terra ipsorum aliquem de libertate pulsauerit, et pulsatus probare poterit, quod annum et diem in ciuitate sine pulsatione substiterit, pulsatus euadit.* Sed quamuis hoc dubio careat, non tamen existimandum est, eam demum esse huius priuilegii Lubecensis originem, quum facile probari possit, illud multo esse antiquius, et iam antea ciuitati datum, tum nouum duntaxat vigorem nouumque robur a FRIDRICO I. Imp. accepisse. ARNOLDVS enim LVBECENSIS (m) auctor est, *capta ab Imperatore vrbe, priusquam ei ciuitatem aperirent, ciues ad eum exiisse, rogantes, vt libertatem ciuitatis, quam a Duce*
X x x x 2 (Hen-

(i) Lunig. *ibid.* p. 639. *Adpend.* von Hansee-Städten.

(l) apud Lunigium *ibid.* pag. 1330.

(m) *Ltb.* II. Chron. Slav. c. XXXV.

(k) *ibid.* pag. 220.

(Henrico Leone) prius traditam habuerint, et iustitias, quas in privilegiis scriptas habeant, secundum iura Sositiae, et titulos, quos in pascuis, siluis, fluviis, possederint, ipsius auctoritate et munificentia possideant. Addit auctor grauissimus, adnuisse victorem, omniaque illa vetera iura ac privilegia rata habuisse. Id quod vere scripserit ARNOLDVM, ex hoc ipso, quod laudauimus, FRIDRICI I. Imp. diplomate satis intelligitur, in quo quippe profitetur Imperator, se opportunitatibus Lubecensium adquiescentem, omnia iura, quae primus loci fundator Henricus, quondam Dux Saxoniae, eis concesserit, et privilegio suo firmauerit, se quoque illis concessisse. Ea vero ab Henrico Duce profecta privilegia fusius deinde recenset Imperator, in iisque etiam praescriptionem illam annalem loco haud postremo ponit. Non igitur a Fridrico I. Imp. est hoc privilegium, sed ab Henrico Leone, Duce Sax. et Bauariae, principe prudentissimo, et incomparabili profecto, nisi virtutem eius fortuna destituisset. Quum vero a MEIBOMIO (n), MOLLERO (o), aliisque viris doctissimis, luculenter demonstratum sit, Henricum Ducem Saxoniae iura ac privilegia, quae Lubecensibus dederit, Susato, Westphalica vrbe, adsciuisse: verosimillimum profecto est, inde etiam profectam esse annalem hanc de qua loquimur, praescriptionem. Simile enim quid in IVRE SVSATENSI MSC. cuius supra iam meminimus, reperisse nobis videmur (p), cuius ipsa verba adscribere operae pretium fuerit: *Hedde ock ein eigen Mensch de Burschop hier gewonnen, würde em de van de Hershop binnen Iaar unde Dage besprocken, ende veruunnen, alse en Recht is, de soll sich mit de Hershop versünen, also, dat se eme de Woninge allhie vergünnen. Duet he des nichts, de soll na ses wecken hier nicht länger bliven, ende soll sin Geld verloren hebben, dat he umme Burschop geven hevt.* Ex quo loco colligitur, circumacto anno et die ius heri exspirasse, adeoque simile fuisse Susatensium ac Lubecensium privilegium, quin hoc ex illo, vt iam monuimus, procul dubio expressum esse.

§. XV.

*Ipsius per
riochoae,
ex iure
Lubec. ad-*

Supereff, vt ipsam, quam supra (§. VIII.) adduximus, sanctionem iuris Lubecensis paullo accuratius contemplemur. Ea primum exigit, vt homo proprius iura ciuitatis siue Lubecae, siue in vrbe ali-

(n) Meibom. *Inrod. in Hist. inf. Sax.*
p. 81. sequ.

(o) Moller. *Isagog. ad Hist. Chers.*
Cimbr. P. IIII. cap. VI.

(p) *Art. CXXXV VIII.*

aliqua, quae iure Lubecensi vtatur, impetrarit. Initio enim statim loquitur de ciue. *Wann ein Bürger in einer Stadt, da Lübeckisch Recht gebraucht wird, Jahr und Tag gefessen hat.* Hinc nihil in hoc iure praesidii est fugitiuis, qui se clam subduxerint dominis, et intra moenia in receptatoris cuiusdam improbi aedibus latitauerint, sed illis, qui Lubecae palam et in oculis ciuium versati sint, et iam ante annum et diem iura ciuitatis obtinuerint, nec ab eo tempore vllam status quaestionem passi sint. Ne id quidem tulissent leges Romanae. Tantum enim abest, vt ratum esse passae sint ius ciuitatis, quod seruus clam et dolo malo esset consequutus, vt ipsi focii ac Latini nominis, quamuis liberi homines, si clam in tabulas censuales irrepissent, non modo seruis magistratum edictis, sed et latis legibus, quales CLAVDIA et LICINIA, itemque PAPIA fuerunt, domum intra certum tempus redire cogentur, vt docet LIVIVS (q), ASCON. PAEDIANVS (r), et qui has leges singulari studio ex instituto exposuit *illustr. Dn. PRAESES* (s). Liber quidem et ciuis Romanus fiebat seruus, si nomen suum in censum contulisset, sed tum demum, si id fecisset iussu domini (t), et postea lustro, quod publice condebatur, interfuisset (u). Alioquin, si clam irrepisset in censum, nec libertatis, nec ciuitatis fiebat particeps, ac proinde quouis tempore a domino recte vindicabatur, ceu iam supra Maximi et Barbarii Philippi exemplis offendimus. At Lubecae seruo ius ciuitatis, etiam quod incio atque inuito domino impetrauit, praesidio est aduersus dominum. Quum enim in eo Germaniae tractu sita sit vrbs, in quo olim Slaui et Venedi longe lateque dominabantur: his a Germanis oppressis, quidquid ruri communem cladem effugerat, seruitutem tristissimam seruebat (x). In tanta vero hominum priorum colluie, quae vicinas regiones inundauerat, fieri sane non potuit, quin aliquando et seruilis conditionis homines, ingenuam mentiti originem, in urbem migrauerint, iuraque ciuitatis variis artibus impetrarint, maxime, quum nondum fortassis consuetudo illa, testimonium ingenuorum natalium a nouellis ciuibus exigendi, inualuisset. Iam horum quidem improbitas id priuilegium non merebatur: at tanto magis id merebatur ciui-

X x x x x 3 tas,

(q) Liu. Lib. XXXXI. cap. XII. seq.

Pap. lib. I. cap. I. p. 8. sequ.

lib. XXXXII. cap. X.

(t) Vlpian. Fragm. tit. I. §. VIII.

(r) Ascon. Paedianus ad Oras. pro L.

(u) Cicer. de Orat. lib. I. cap. XI.

Cornelio p. m. 1309.

(x) Vid. Helmold. Chron. Slav. lib. I.

(s) In Commentar. ad Leg. Iul. et

cap. LXXXVIII, et lib. II, cap. XIII.

tas, cuius misera profecto futura fuisset conditio, si ciues suos quotidie pati vidisset quaestionem status, ciues, inquam, qui fortassis vxores in vrbe duxerant, liberos in ciuitate procreant, nec male meriti fuerant de republica. Haec enim omnia contingere potuisse, si ius vindicandi hos homines nullo temporis lapsu vniquam exclusum esset, facile quisque animaduertit. Prospectum ergo ciuitati cupiens HENRICVS, Dux Saxoniae, praescriptionem hanc inuenit, et quidem breuissimam vnus anni, *labr und Tag*. Permultum itaque interest, ante annum quis hominem proprium repetat: an eo iam exacto. Priori casu, probato dominio procul dubio ei reddendus est ciuis, vel si dubia est eius conditio, iureiurando praestito, liber et ingenuus pronunciatur. Qua de re IVS LVB. (y) ita loquitur: *Würde ein Bürger angesprochen, das er eines andern eigen wäre, kan er mit seinem Eyd erhalten, das er des Klägers eigen nicht sey, so ist er der Ansprach los*. Quia enim reus est in possessione libertatis, ac proinde maxima pro eo militat libertatis praesumptio (z): actori incumberet probatio, reum sibi seruili conditione esse obnoxium. Hoc non probante, reus esset absoluendus (a), adeoque multo minus iniquum videri poterat, rem eius religioni vel iuriurando committi, ad quod merito prae altero admitti debet is, pro quo maior est praesumptio (b). Quod ad posteriorem casum attinet, praescriptio annalis domini actionem plane perimit, modo probet reus, siue per Senatores, qui senatui, quum ciuium numero adscriberetur, interfuerint, siue per ciues, rerum immobilium possessores, *das er über labr und Tag an Bürger-Recht und Bürger gewesen*, nec non, *das er in der Zeit unbesprochen blieben*. Siquidem notum est, non prodesse cuiquam praescriptionem, siue naturaliter, siue civiliter interruptam. Id vero praeclare monet MEVIUS (c), non aliter procedere hanc praescriptionem, quam si seruus saltim probabilem e fundo discedendi causam possit allegare, veluti quod dominus eum eiecerit praedio, quod ipse alium in locum suum surrogarit, quod dominus sit proscriptus, vel ipse ferre non poterit eius faeuitiam, quod ob belli iniurias, fundiue sterilitatem, ferias ibi egerit esuriales, et quae sunt causae huius generis

(y) lib. I. tit. III. art. III.

(z) l. 7. §. vi. ff. de lib. causa l. 15. C. de probat.

(a) l. 6. ff. de probat.

(b) Sichard. in l. 3. C. de reb. cred. n. 12. Menoch. de arb. iudic. Quaest. lib. I. Quaest. LXXXI. sequ.

(c) Meu. Comment. ad h. l. n. 34. sequ.

ris aliae. Vti enim iniquissimum esset, homines improbos e fraude sua fructum capere: ita merito leges subueniunt illis, qui saltem ex probabili causa satis diu in libertate palam morati sunt. Idque sibi volunt verba vltima: *Dass er alsdann der Anspruch ledig und frey bleiben solle.*

§. XVI.

Defendendum itaque in libertate esse hominem proprium, satis expeditum videtur: ast illud merito quaeritur, an et a praestanda aestimatione hac praescriptione liberetur? Affirmare id video illustrem MEVIUM (d), quamuis alios in alia omnia ire, ipse lubens fateatur. Et sane quamuis ego adfurgam tam illustri nomini, et ab eius sententia, non sine verecundia quadam, meam se iungam: nescio tamen, an non iustiore rationem habeat eorum, quos refellit, sententia. Quid enim durius videri potest, quam dominum, probato dominio suo, non homine tantum, sed et eiusdem aestimatione carere debere? An non satis magnum hoc est beneficium, quod homo proprius domino non redditur, vt hic et pretium amittere cogatur? Moderatius olim ac benignius fuit ANTONINI PII imperatoris iudicium, qui, quum ex Iulii Sabini familia quidam, infami affectu iniuria, ad statuum principis confugissent, eos quidem in domini potestatem reuerti noluit, sed venire tamen eos, pretiumque domino, quantumuis improbo, reddi iussit, perelegantem subiungens rationem, *nulli hominum ius suum detrabi oportere* (e). Quidni simili temperamento locus esset, quoties homo proprius ob solum temporis lapsum in possessione libertatis defenditur, vt quidem in domini potestatem non reuertatur, ast iusto tamen pretio redimere se teneatur? Fuisse enim hanc Imperatorum, talia priuilegia concedentium, sententiam, non obscure innuere videntur in diplomatis Lindauiensibus, et Buchhornensibus apud LVNIGIUM (f). Et IUS SVSATENSE, ex quo Lubecense promanasse diximus, vix alioque omine, liberum aliquem esse iudicat, quam praeslita domino, qui dominium suum probauerit, aestimatione. Urget quidem laudatus MEVIUS verba STATVTI: *So bleibt er der Anspruch ledig und frey*, additque: *Libertas, quae ex praescriptione alicuius facta est, non potest ei amplius ex pretio aut redemptione adquiri, et, quod eius proprium est, amplius eius fieri non potest.*

Sed

(d) *ibid.* n. 28. sequ.

(e) l. 2. ff. de his, qui sui vel alieni

jur. §. 2. Inst. eod.

(f) *ibid.* p. 308. et 1298.

(g). Sed ego praescriptionem illam ex iure Lubecensi non rei, id est, libertatis, sed actionis esse puto: adeoque, seruus ille non tam libertatem acquirit, quam domini actionem excludit. Iuris autem analogiae non repugnat, actionem in rem esse extinctam, et tamen dominum agere ad consequendam aestimationem, ut vel actio tigni iuncti demonstrat, qua duplum persequimur, quamuis tignum ipsum vindicari non possit (h). Quidni ergo et domino, cui vindicanti seruum praescriptio annalis obstat, integrum esset, ius petendi aestimationem, quum ipse dominium plene probauerit? Denique et verba STATVTI eam interpretationem ferunt, quum et is maneat ab omni persequutione liber, *aller Anspruch ledig und frey*, qui iam in seruitutem amplius vindicari nequit, quamuis aestimationem eum iudex praestare iusserit.

§. XVII.

Alter casus praescriptionis annalis, qua vindicatio rerum immobilium et mobilium excluditur.

Sed diutius fortassis, quam permittere videbatur instituti ratio, illi seruitutis personalis praescriptioni immorati, iam ad alia maiora prouehimur. Libertati adeo fauuisse legislatores nostros, ut vel pusillum temporis ad eam adipiscendam sufficere existimarent, non omnino inauditum est. Maximus enim apud omnes gentes fuit fauor libertatis, quam DIONYSIVS HALICARNASSENSIS (i) πάντων τὸ μέγιστον τῶν ἀνθρώπων ἀγαθῶν, omnium humanorum bonorum maximum esse, censet, eoque factum est, ut et praetores fauerent libertatibus (k), et ipsi principes eius fautores essent, ac proinde, illius seruandae causa, permulta contra ius commune statuerent, fauorque libertatis, ut ait POMPONIVS (l), haud raro benigniores sententias exprimeret (m). Enimuero id paullo durius atque inhumanius videri poterat, quod IVS LVBECENSE, et aliarum rerum, immobilium aequae ac mobilium, dominio priuat eos, qui illas intra annum et diem, non vindicarint. De praescriptione enim immobilium ita cauent STATVTA (n). *Will jemand verkauffte liegende Grunde, stehende Erbe, und Rente ansprechen, der soll es binnen Jahr und Tag thun; Nach dieser Zeit soll es nicht zugelassen werden; er beweise dann, das er außershalb Landes gewesen, so hat er noch a tempore scientiae Jahr und Tag.* De mobilibus autem similia fere legas (o): *Alles Gut, welches in diese*

(g) l. 159. ff. de R. I. §. 10. Inst. de Legat.

(h) l. XII. Tabul. §. 29. Inst. de rer. diuis.

(i) *Antiqu. Rom. lib. XI. p. 712.*

(k) l. 3. §. 1. ff. de alien. iudic. mut.

(l) l. 2. C. de comm. seru. manumiss.

(m) l. 32. §. ult. ff. ad Leg. Falcid.

(n) lib. III. tit. VI. art. 3.

(o) lib. I. tit. VIII. art. 1.

diese Stadt kômpt, doch nicht über See und Sand, und ein Mann bey sich hat Jahr und Tag, mag er solches beweisen, so kan ihm das niemand mit Recht abgewinnen, oder vor gestohlen und geraubt Gut ansprechen, doch so derienige, der solch Gut ansprechen will, auch binnen Landes gewesen. Quum vero, extincto omni iure agendi, ac cessante rei amittendae periculo, ad euictionem obligatus esse non possit auctor: ex hac iuris dispositione manifesto fuit altera (p): Würden liegende Gründe und stehende Erbe verkauft, so müssen dieselbe vor den Raht verlassen, und dem Käufer Jahr und Tag gewähret werden. Et haec quidem est altera species, in qua iure Lubecensi praescriptio illa annalis obtinet, ex instituto nostro, paullo accuratius interpretanda.

§. XVIII.

Quantum hic inter ius commune et Lubecense sit diuortium, nemo non intelligit. Primo enim illud, res soli a mobilibus quam maxime seungit, illasque longo demum tempore decem annorum, inter praesentes, viginti, inter absentes; has, triennio vsucapi vel praescribi patitur (q). Quum enim iure antiquo, paullo contractiora essent vsucapionis tempora, et res mobiles anni, immobiles biennii possessione acquirerebantur (r): id mutare visum est IVSTINIANO, ne domini maturius rebus suis defraudarentur (s), suisque possessionibus citius, quam par esset, caderent (t). Nimirum immobilia communi hominum aestimatione maioris pretii habentur, quam alia quaecumque, ceu recte observavit V. CL. CORN. VAN BYNKERSHOECK (u), quippe quae non modo nobilissimam facultatum partem constituunt, sed et certioris multo ac stabilioris, quam res mobiles, possessionis esse videntur. Quemadmodum ergo et aliis casibus legislatores plus curae ac sollicitudinis adhibuerunt rebus soli, quam mobilibus conservandis, eiusque rei insigne exemplum observamus in eo Scto, iisque constitutionibus, quibus res immobiles minorum sine decreto alienari prohibentur (x): ita eandem Praescrip. IVSTINIANVS in vsucapionibus et praescriptionibus observandam existimavit, ut fundi difficilior, quam res mobiles, vsucapione amitterentur: At Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I. Y y y y nihil

(p) lib. III. tit. VI. art. I.

(q) pr. Inst. de vsucap. l. vn. C. de vsucap. transf.

(r) Cic. pro A. Caecin. cap. XVIII. 26. et Topic. cap. III.

(s) d. pr. Inst. de vsucap.

(t) d. l. vn. C. de transf. vsucap.

(u) Bynkershoek de rebus mancipi, cap. II. et III.

(x) l. i. pr. §. 1. ff. de rebus eorum, qui sub tut. vel cur. sunt, l. 22. C. de administrat. tut.

nihil horum placuit LVBECENSIBVS, qui nec res mobiles ab immobilibus seiungunt, et has non minus, quam illas, annali possessione adquiri patiuntur, nihilque interesse putant, siue quis lebetem vel cacabum, siue aliquod pinguisimae glebae praedium, vel domum aliquam splendidissimam, intra annum et diem vindicare neglexerit. Deinde et alterum discrimen inter ius commune et Lubecense non minus notatu dignum arbitramur. Romanae equidem leges discrimen aliquod inter absentes et praesentes admittunt, sed tantum in usucapione rerum soli. Quod ad res mobiles attinet, perinde esse censent, siue praesens quis res suas neglexerit, siue absens eas passus sit usucapi (y). At ius Lubecense utrobique id discrimen statuit, et ei, qui extra provinciam peregre egit, laxius res suas tum mobiles, tum immobiles, vindicandi spatium indulgent, id quod et PLATONEM circa rerum mobilium praescriptionem obseruasse, animaduertimus (z). Accedit et tertia inter ius Romanum et Lubecense differentia. Illud enim ita consulit absentibus, ut iis duplo maioris temporis inducias ad res vindicandas indulgeat, non modo si toto illo tempore legibus definito, verum etiam si aliquamdiu interim abfuerint. Nam et hoc casu absentiae annos duplicari, vel, quod perinde est, alios tot annos, quot quis ex ipso decennio peregre egit, super decennium adiaci iussit IVSTINIANVS Imperator (a). Quid vero IUS LVBECENSE? Hoc tempus absentiae non duplicari tantum iubet, sed et absenti praescriptionem currere vetat, nisi a die scientiae. Itaque elapso anno et die, si quem fata, veluti alterum Vlysses, diutius patria arceant, contingatque ei, quod Sinon conqueritur apud VIRGILIUM (b):

Nec mihi iam patriam antiquam spes vlla videnti,

Nec dulces natos, exoptatumque parentem,

non ideo alter circumactus annus eum facultate vindicandi res suas priuat, sed iste alter annus demum a die scientiae currere incipit. *Er hat noch a tempore scientiae Labr und Tag.* Itaque quum tempus duplicatum, quod absentibus, rerum immobilium dominis, concesserat IVSTINIANVS, sit continuum, et a momento in momentum currat: ius Lubecense absentibus indulget annum vtilem, qui ab eo demum momento, quo primum experiundi potestas futura esset, id est a die notitiae, curreret, eoque prudentissimo temperamento sanctionis illius rigorem mirifice emolliuit.

§. XVIII.

(y) *pr. Inst. de usucap.*

(z) *Plato lib. XII. de legibus.*

(a) *Nou. CXVIII. cap. VIII.*

(b) *Aeneid. lib. II. v. 137.*

§. XVIII.

Quum ergo hic nihil Lubecensibus commune sit cum iure ciuili Romanorum: operae pretium fuerit, disquirere, an non saltim aliorum Germanorum mores atque instituta ea in re sequuti sint? Enimvero et hic dici non potest, quantopere a iure illo leges gentium Germanicarum fese omnium discrepent. Equidem commune id habet ius Lubecense cum aliorum moribus, quod annuae possessionis auctoritate, tamquam trabali clauo, rei mobilis dominium figit. Id enim et aliis quibusdam placuisse animaduertimus, maxime SAXONIBVS (c). Nam ALAMANNI hic ad Romanos transfugerunt, mobilesque res vsucapi triennio statuerunt (d). Aliae Germanicae originis gentes inter res soli et mobiles nihil omnino discriminis statuunt, veluti LANGOBARDI, de quibus ANDR. BARVLO (e) recte tradit, *de eorum iure eam praescriptionem requiri in re mobili, quae in immobili.* Verum, rerum immobilium praescriptionem annalem, tantum abest, vt vlla gens, vllae ciuitas originis Germanicae probauerit, vt nec Iustinianeam decennium, vel vicennium sufficere existimarint, ad ius veri domini excludendum, ac proinde, veluti ex compacto, receperint praescriptionem tricennale, vel ex Germanica computandi ratione, annorum triginta, anni et diei, id est annorum triginta et vnus, sex hebdomadam, et trium dierum. Plerumque tamen leges numerum praeferentes rotundum, triginta tantum annos definiunt, quod spatium maioribus nostris pro saeculo fuisse, memoriae prodidit PLINIUS (f). Sic sane LEX BVRGVNDIONVM (g): *Si quis terram ab altero violenter dixerit et conuicerit esse sublatam, priusquam XXX. annorum numerus compleatur, res, quam constiterit, esse occupatam, requiri poterit, et repetentis partibus reformari. Ceterum si impletis XXX. annis terra a quocumque etiam peruasa fuisse dicatur, non fuerit restituta, nihil sibi reddendum esse cognoscat.* Quale triginta annorum spatium postea §. V. et actionibus reliquis in personam praefigitur, addita ratione, *satis vnique ad requirendum et recipiendum, quod ei debitum fuerit, istum annorum numerum posse sufficere.* WESTGOTHORVM quoque LEX (h) *omnes causas, siue bonas, siue malas aut etiam criminales, quae*

Y y y y 2 intra

(c) Ius Prou. Sax. lib. I. art. XXVIII. sequ.

(d) Ius Prou. Sued. cap. CCLXIII.

(e) Comment. in leg. Langob. tit. XXXVI.

(f) Plin. Hist. nat. lib. XVI. cap. XXXVIII.

(g) Tit. LXXVIII. §. II. sequ.

(h) lib. X. tit. II. §. III.

*intra XXX. annos definitae non fuerint, villo modo repeti, vetat, in eo tamen BVRGVNDICA humanior, quod et necessariae absentiae rationem haberi vult, ac proinde §. VI. omne illad tempus, quo quis in vinculis, vel exilio fuerit, connumerari prohibet. Multa singularia hic habet ius LANGOBARDICVM (i). Si quis enim rem soli emtam per quinque annos, inter personas praesentes, possedit, alter vero negat, se vendidisse, et contractum tantum libellaticum intercessisse contendit, nec tamen libellum producere potest, possessor iurare iubetur, se fundum pretio suo comparasse, eoque facto, firmiter possidere, quod sibi comparauerit. Sincausam ab ipso vindicante non habeat possessor, sed a tertio, hic si per quinquennium rem istam, siue mobilem, siue immobilem, possederit, aut sacramentum praestare tenetur, aut *per pugnam se defendere, si potuerit*. Denique, si quis per triginta annos bona fide possedit casas, familias et terras, et de ea tricennali possessione certo constat, non lis amplius singulari certamini committenda esse dicitur, si tamen de bona fide possidentis dubitatur, illi eam in rem iusiurandum deferri oportere statuitur. Itaque, primo et secundo casu, titulus; tertio, bona fides probanda est, primoque et tertio, ea probatio per iusiurandum; secundo, per singulare certamen, prisco more germanico, erat explicanda. Existat porro DECRETIO CHILDEBERTI apud LINDENBROGIUM (k) cuius §. III. cautum: *vt quaslibet res, ad vnum ducem vel iudicem pertinentes, per decem annos quicumque inconcusso possedit, nullam habeat licentiam intertandi, nisi tantum causa orphanorum, quibus, vsque ad XX. annos intertandi licentia conceditur, addita comminatione, eum, qui super hoc iudicium praesumerit intertari, solidos XV. soluturum, et rem intertiam amissurum*. INTERTIARE, vt luculenter docuit IO. GEORG. ECCARDVS (l), idem est, ac sequestrare, adeoque sensus huius legis est, eum, qui vindicaturus sit rem quamcumque, (nam et hic mobiles ab immobilibus non discernuntur) ac proinde, illam sequestrari petiturus sit, a possessore decem annorum praescriptione exclusum iri, nisi sit orphanus, cuius dominium non nisi viginti annorum praescriptione interuertendum sit. Itaque Franci decennalem quidem praescriptionem contra actiones in rem admittebant, in eo tamen illis cum reliquis Germanis conueniebat, quod aliae actiones omnes, vti*

statim.

(i) lib. II. tit. XXXV. §. I. sequ.

(k) Cod. Leg. antiqu. p. 346.

(l) ad Legem Salic. tit. XL. §. I. p. 755. et ad leg. Ripuar. tit. XXXIII. p. 216.

statim additur, apud eos *lege tricennaria excluderentur*. Sed haec antiquiora sunt, quae diuturnitas temporis, uti fit, iam dudum exclusit. Hinc merito recentiora quaedam, et quorum hodiernum sanctior custodia est, addimus. Talia vero sunt, quae de rerum immobilium praescriptione in IVRE PROVINCIALI SAXONICO (m) legimus: *An eigen und Erbe mag sich der Sachs verschweigen bey dreyßig Jahren, Jahr und Tag, und eber nicht*. Idem fere Belgae obseruant, apud quos, modo viginti annorum inter praesentes, triginta inter absentes, modo tanti temporis, quantum tertia pars saeculi, *de deerte deel van hondert laren*, complectitur, spatium exigitur, ad rei immobilis vindicationem excludendam. De qua praescriptione Belgica, plura ex instituto differunt GROTIUS (n), LAMBERTVS GORIS (o), et FRANC. ZYPAEVS (p) qui generatim de moribus Belgicis: *Mobilium vsucapio fere ubique hodie desit, et cum rebus soli eodem tempore praescribuntur, quod annis fere passim triginta absoluitur. Ut et actiones personales annis durant triginta*. Qualia et de Gallis illis, qui moribus potius, quam iure scripto, reguntur, obseruant BOERIUS (q) et IO. IMBERTVS (r).

§. XX.

Neque tamen exemplo caret annalis illa rerum immobilium praescriptio, neque illa ideo, quod plerisque gentibus tempus multo longius placuit, pro iniqua habenda est. Nimirum alienationes rerum immobilium Lubecae, non nisi ad acta et interueniente auctoritate eorum, qui iuri dicendo praesunt, fiunt, ac proinde vix contingere potest, ut dominus rei suae possessorem ignoret, aut res, eo inuito, in cuiusquam possessionem peruenire possit. Hinc articulum istum de praescriptione rerum immobilium annali (s) praecedunt verba: *Wann einer liegende Gründe, stehende Erbe, auch Rente verkauft, die sollen dem Käufer vor den sitzenden Rathe verlassen werden: Sturbe der Verkäufer, ehe die Verlassung in der Stadt Erbebuch geschrieben würde, so sollen doch nichts desto weniger desselben Erben dem Käufer nochmahls verlassen, und zu Buche bringen lassen*. Quid vero iniqui inest statuto, quod obseruata illa solemnitate securum esse iubet emptorem, simulac an-

Y y y y 3

nus

(m) Lib. I. art. XXVIII.

(n) Grotius *Introd. ad Iurispr. Batau. Lib. II. cap. VII.*(o) Lambert. Goris *Aduers. iur. traët. III. cap. VIII.*(p) Franc. Zypaeus *Notit. iur. Belg.*

p. 77.

(q) Boerius in *Consuet. Bituric. tit. de praescript. §. VII.*(r) Io. Imbertus *Enchirid. iur. Gall. p. 376. seq.*(s) *Lib. III. tit. VI. art. II.*

nus et dies exierit? *Est enim teste MEVIO (t) ea vis communis illorum, quae libro publico ciuitatis inscribuntur, ut post annum et diem ab omni impugnatione immunia sint, vti generaliter statutum (u): Wird etwas in des Raths oberstes Stadt-Buch geschrieben, und solches würde in Jahr und Tag nicht angefochten, so kan darauf künfftig niemand Einrede thun.* Hinc et alias ciuitates, quae fundos ad acta alienari iubent, tam breuem vnus anni praescriptionem probare animaduertimus, IVRE sane HAMBURGICO (x) similia leges: *Nach Ausgang Jahres und Tages kan niemand verkauffte, verlassene, in der Stadt Buch zugeschriebene Erbe anfechten, es sey dann, das er durch rechtmäßige Sache ausheimisch gewesen, so hat er billig von Zeit der Wissenschaft noch Jahr und Tag zu genieffen.* Quin HVGO GROTIUS (y) auctor est, Batauos quoque, qui alioquin non nisi tertia parte saeculi praescribi rerum vindicationibus permittunt, eam tamen consuetudinem plerisque locis obseruare, vt vnus anni et diei spatium securum reddat possessorem, qui praedium, interueniente auctoritate ac cognitione scabinorum, aliorumue, qui iurisdictioni praesunt, traditum accepisset. Equidem non eadem in alienatione rerum mobilium intercedit sollemnitas; et proinde harum saltim praescriptio videri posset paullo iniquior. Verum ne eam quidem dicam Lubecensibus quisquam scripserit, quin simul iniquitatis coarguat et ius Saxonicum, et ipsum Romanum, quo ante IVSTINIANI tempora non aliam, quam annalem, rerum mobilium vsucapionem proditam fuisse, nemo, vt opinor, ignorat, qui vel *principium Inst. de vsucapione* vquam perlegit attentius.

§. XXI.

Interpretatio statuti de vsucapione rerum immobilium.

Sed nihil iam superest, quam vt et has statutorum periochas paucis interpretemur. Prior, vt diximus, est de vsucapione rerum immobilium, *von liegenden Gründen, und stehenden Erbe*, id est, de praediis tam rusticis, quam vrbanis, quibus tamen aequiparantur annui redditus, vel *Renten*, quippe qui iure LVBECENSI (z) rebus immobilibus accensentur, si sint irredimibiles (a). Nec tamen hae res promiscue annali vsucapione acquiruntur, sed si sint venditae, et ea quidem adhibita sollemnitate, quam ius illud Lubecen-

(t) Mev. ad h. l. p. 633.

(u) Art. I. tit. VI. lib. V.

(x) Part. II. tit. VIII. art. VII.

(y) Hug. Grotius Introd. ad Iurisp.

Batau. cap. VII.

(z) Lib. III. tit. V. art. V.

(a) vid. Koeppen Decis. XXIII. n. 7. et Mev. ad Ius Lab. lib. III. tit. VI. art. VIII. n. 21. sequ.

becense requirere, diximus. Quod accuratius exprimit IUS HAMBURGENSE, Lubecensi hic simile, dum mentionem facit *verkauffter, verlassener, und in der Stadt-Buch geschriebener Erbe*. Ex quo recte colligit MEVIUS, rem ad ius commune redire, si venditor sollempnitatem illam neglexerit, vel contractus ex persona contractentium, aliaue simili causa, ipso iure nullus sit, quia, quod ab initio vitiosum est, non potest tractu temporis conualescere (b). Si quis itaque rem huiusmodi, instituta actione, petit, ei intra annum et diem id faciendum est: *Der soll es binnen Jahr und Tag thun*, id est, intra anni et viginti quatuor horarum spatium, quod ista phrasi ex usu forensi Lubecensium intelligi, iam supra (§. VIII.) monuimus. Id vero quaeritur, a quo momento id tempus currat, et sitne a die, quo res vendita, an, a quo venditor rem in iure cessit, computandum? Quod posterius merito probabilius videtur MEVIO (c), partim, quod non titulo alienationis, sed libro publico, is effectus attribuitur, ut emtor, elapso anno, securus sit (d), partim, quod non prius res tradi, adeoque nec alter eam ciuilitate possidere censetur, quam facta in iure cessione. Res ergo, ita emtas et per annum et diem possessas, nemo postea actione aliqua persequi potest. Quamuis enim verbum *ansprechen*, quo legis istius conditor usus est, rei potissimum vindicationem significare videatur: non absurde tamen MEVIUS (e) existimat, actionem etiam hypothecariam hac annali praescriptione excludi, si quis ea aduersus nouum possessorem uti velit. Quamuis enim non adeo stringere videantur rationes, ex iure Romano adductae (f): sufficere tamen ad rei summam videtur, quod verbum *ansprechen*, ad omnes actiones in rem, adeoque et ad quasi Seruianam, quae ipsa quoque inter vindicationes est, pertinere videatur (g). Quum denique legi subiiciatur limitatio: *Er beweise dann, dass er ausserhalb Landes gewesen, so hat er noch a tempore scientiae Jahr und Tag*; merito quaeritur, quid hic sit: *Ausserhalb Landes*? Sane enim, quum plerarumque ciuitatum imperialium, nedum municipalium, quae iura Lubecensia adoptarunt, non adeo amplius soleat esse ager, in quem illis sit iurisdictio, ac proinde ille partem facere soleat prouinciae cuiusdam maioris: existimare quis posset, eum, qui e. g. in Holsatia moratur, Lubecae; qui Gryphs-

(b) l. 29. ff. de diu. reg. iur.

(c) Meu. in Comment. ad h. art. no. 20. sequ.

(d) Lib. V. tit. VI. art. I.

(e) Meuius *ibid.* n. 7. sequ.

(f) l. 2. C. de remiss. pign. et l. 12. C. de pactis.

(g) §. 15. Inst. de act.

Gryphswaldiae, Stralsundi, non posse pro absente extra prouinciam censerī. Enimvero, tam varia est vocabuli (*Land*) notio, vt et agrum, qui in ciuitatis alicuius ditione est, et prouinciam, qua tractus ille cingitur, et ipsum, cuius prouincia illa pars est, imperium denotet. Res ipsa vero summaque aequitatis ratio suadet, vt solum ciuitatis cuiusque territorium in statuto intelligamus. Quum enim tam breues sint, quae hic actori conceduntur, induciae: iniquum profecto esset, absentem excludi ideo, quod in eadem prouincia, vel in Germania interim moratus esset. Quasi, qui e. g. in extremis Holsatiae finibus degit, quid rerum in curia Lubecensi agatur, aequae facile scire possit, quam qui pedem vrbe per totum annum non extulerit. Hinc MEVIUS (h) obseruat, Stralsundi absentem habitum et eum, qui Gryphswaldiae constituerat domicilium, quum Stralsundum et Gryphswaldia non modo in eadem Pomerania sitae essent, sed et eidem principi parent. Denique annus ille alter, absentibus concessus, non continuus est, sed utilis, et a tempore scientiae currit, quod et praetorem animaduertimus obseruasse, cuius ex edicto annale tempus ignorantibus non magis, quam iure Lubecensi, currit (i). Ceterum uti absens rem alibi gestam ignorare praesumitur, ita non audiendus videtur, qui praesens rei palam, id est, coram pluribus, quin publice gestae, ignorantiam obtendit (k), nisi tam probabilis allegetur causa ignorantiae, vt iudex eum ad iusiurandum admittendum existimet (l). Nam ita se habent mores ciuitatis, vt aditus cuius pateat ad librum publicum, et nemo fere ibi diu, quid rei gestum contractumque sit, nisi supina sit eius negligentia, possit ignorare.

§. XXII.

*Nec non
alterius de
praescri-
ptione
mobili-
um.*

Quum eadem fere omnia sint, quae de rerum mobilium immobiliumque praescriptione statuit IVS LVBESENSE: actum profecto agere nobis videremur, si alteram, quam supra (§. XVII.) attulimus, periocham eadem diligentia interpretaremur. Cessat sane et mobilium persecutio, si quis eas integro anno et die possederit; et ne haec quidem praescriptio absenti currit, vt parum sit discriminis inter hanc et superiorem periocham. Quare id modo expendendum videtur, de quibusnam rebus hic loquatur statutum? Videmus enim, hic ipsos sitire fontes, et ne eos quidem,

(h) Meuius *ibid.* n. 27.

(i) l. 15. §. 5. ff. *quod vi aut clam*. l. 6. ff. *de calumniar.* l. 2. pr. ff. *quis ordo*

in poss. obseru.

(k) l. 33. ff. *de verb. signif.*

(l) Meuius *ibid.* n. 30.

dem, quos nihil paene fugit, rem satis exposuisse. Primum, quin de mobilibus hic agatur, dubitari vel ideo nequit, quod diserte vocantur: *Gut, welches in die Stadt kömpt*. Ast quando statim adicitur; *Doch nicht über See und Sand*: non sane adeo expeditum est, quid ea exceptione opus sit. Nam de rebus per mare adlatis singulare quid constitutum esse, non reperimus: nec nos intelligere, fatemur, quid sibi velint pleraque, quae alii ad eludendum hunc articulum attulerunt. Quare quum res paullo videatur obscurior: dicamus nos, quid sentiamus. Cautum est IVRE LVBECENSIVM (m): *Giebt ein Bürger oder Gast einem andern Bürger oder Gast, sein Gut mit zunehmen über See und Sand, solche zu verkauffen, und damit sein bestes zu wissen und zu schaffen, derienige, welchem das Gut gethan, ist mächtig, damit zu thun und zu lassen gleich dem seinen, denn wer ihm das seine vertrauet, muss ihm auch die Rechenschafft vertrauen*. Itaque res eiusmodi, trans mare aduectae, vindicari a domino plane non possunt, semel venditae: quia iura Lubecensia receperunt vetus illud Germanorum principium, eleganter expositum ab HERTIO (n), *Hand muss Hand wahren*, ex eoque collegerunt, rem, quam quis alteri, trans mare euehendam, dederit, non posse a tertio possessore vindicari, sed quemque cum eo, cuius ipse fidem sequutus sit, agere debere. Eo vero posito, consequens omnino erat, vt possessori rerum trans mare adlatarum non opus esset praescriptione annali aduersus dominum, rem, tamquam suam, vindicaturum, et hinc merito adderetur exceptio: *doch nicht über See und Sand*. Nam magis legis nostrae sensum adsequuti videntur, qui eam ad praescriptiones rerum furtiuarum pertinere negant. Quid enim clarius verbis: *So kan ihm das niemand vor gestohlen und geraubt Gut ansprechen*. Nec obstant, quae IVRE LVBECENSIVM (o) de rerum furtiuarum vindicatione cauentur. Annalem enim illam praescriptionem cum bona fide possessoris coniunctam esse oportet, quae praesumitur, si quis res, publice venum prostantes, mercatus est. Sin possessor furti conscius sit: domino rei suae vindicatio deneganda haud videtur. Eamque *δραπέσιν* Lubecenses in praxi forensi seruare, obseruat MEVIUS (p). Vnde recte NIC. GOTHFR. STEVRNAGEL (q) docet, *iure Lubecensi et Ham-*

Tom. II. *Heineccii Opusc. Sylloge I.*   Z z z z z   *bur-*

(m) Lib. III. tit. VI. art. XX.

III. tit. I. art. III.

(n) Hert. in *Paroem. iur. lib. I. par.*(p) Meuius *Comment. ad h. art. in*XV III. *Hand muss Hand wahren. add.**addit. ad n. 26.*Amsel in *diff. Hand muss Hand wahren.*(q) Steurnagel *Memorab. Statut. Lu-*

(o) Lib. III. tit. VI. art. 17. et lib.

bec. et Hamb. Axiom. XV III. pag. 34.

burgensi furtiuarum etiam rerum vsucapionem esse, quamuis ea in re statuta ista a iure communi, quin ius Lubecense hodiernum an antiquiore, quale KOLLIVS (r) edidit, non parum discrepare, vltro fateamur.

§. XXIII.

Tertius casus, de praescriptione bonorum vacantium, et legatorum caducorum. Sed de rerum mobilium atque immobilium vsucapione haec suffecerint. Itaque iam ad tertium casum, quo iure Lubecensi annuali praescriptioni locus est, progredimur, et de quo (s) ita cavetur: *Stierbet iemand ohne Kündige Erben, sein nachgelassen Gut soll man dem Raht überantworten zu bewahren Iahr und Tag. Würde sich aber binnen Iahr und Tag niemand angeben, noch wie Recht dazu zeugen lassen, so ist das Erbgut dem Raht heimgefallen.* Pertinent haec ad bona VACANTIA, id est eorum, qui sine herede decedunt, quae STRABO (t) eleganter ἀδικοποτα, CONST. HARMENOP. (u) ἀνδροπόντα vocat. Sed similia et alibi leguntur de legatis, quae antiquitus CADUCORVM nomine veniebant, id est, quae per leges non subsistebant, sed in casum cadebant, ceu loquitur CONSTANTINVS M. Imp. (x). De iis enim idem IVS LUBECENSE (y): *Giebt jemand in seinem Testament seinen nächsten Erben ein legatum, doch mit dem Bescheide, dass sie sich die nächsten dazu zeugen lassen, so müssen sie dem also nachkommen, und sich in gebührender Zeit binnen Iahr und Tag von dem Tage an zurechnen, auf welchen der testator verstorben, zu desselben Gütern die nächsten zeugen lassen, geschicht das nicht, so ist solch legatum dem gemeinen Gut verfallen.* Vbi simul monemus, priorem textum tantum non iisdem verbis descriptum esse ex praeclaro illo FRIDRICI I. Imp. diplomate, apud LVNIGIVM (z), nisi, quod bona vacantia ibi non fisco civitatis, sed ipsius Imperatoris addicuntur: *Si quisquam (ait Imperator) mortuus ibi fuerit, et forte heredem non habuerit, omnem hereditatem et supellectilem ipse annuum et diem integraliter in domo, in qua moriur, reservandam censuimus, nisi forte aliquis ei proximus intra tempus denunciatum adueniat, qui hoc iure civitatis obtineat. Si vero intra tempus illud nullus proximorum suorum venerit, quaecumque hereditavit, Regiae potestati solvantur.* Sed uti omnes Principes et ordines:

(r) Kollivs art. CLXXXIII.

(s) Lib. II. tit. II. art. XIII.

(t) Strabo lib. XVII.

(u) Conf. Harmenop. Promtuar. lib.

III. tit. I. §. XVIII.

(x) l. pen. C. de delatorib.

(y) Lib. II. tit. I. art. VIII.

(z) Lunig. in Reichs-Archiv. Pars.

Spec. Contin. III. p. 1331.

dines Imperii iura fisci, olim solis Imperatoribus adferta, sibi paullatim vel priuilegio vel praescriptione, vel aliis titulis adquisuerunt, ceu decerpis ex omni antiquitate exemplis praeclare demonstrarunt HERTIVS (a) et PFEFFINGERVS (b): ita ius *adstipularia* et caduca sibi vindicandi, etiam florentissimam Lubecensium rempublicam sibi adseruisse, eo minus mirandum est, quo certius conflat, ciuitates etiam municipales quasdam hoc ius, vel diuturno vsu, vel ex principum suorum priuilegio, iam pridem obtinuisse.

§. XXIII.

Haec quoque iura a Romanis haud parum discrepare, nemo non animaduertit. Quamuis enim et hoc iure bona, quorum nullus heres est, fisco cedant (c), et aequum iam AVGVSTO visum fuerit, *parentem omnium, populum, vacantia tenere* (cc): ante omnia tamen certum esse oportebat, heredem nullum existere, nec fraudi erat absentis, quod eam hereditatem aliquamdiu iacere passus esset, quia aditioni et petitioni eius non nisi triginta annis praescribatur (d). Et licet fisco praefiniatur quadriennium, intra quod agnoscere eum oporteret bona vacantia (e): id tamen quadriennium non a morte, sed ex die, quo certum esse coeperit, neque heredem, neque bonorum possessorem existere, computari oportere, Caelio Amaranto rescripserat ANTONINVS PIVS. (f) Quorum nihil omnino iure Lubecensi obseruari animaduertimus, quod heredi, si quis forte exstiterit, annum et diem praefigit, intra quod temporis spatium et heredem se probet, eo vero elapso, bona illico pro vacantibus haberi, et fisco cedere iubet. Non magis iuri Romano consentaneum est, quod ius Lubecense de legatis caducis statuit. Erat quidem tempus, quo ex LEGE IVLIA et PAPIA caducaria caduca omnia fisco cedebant, nisi quod quidam tantum fisco ex priuilegio praeferrerentur, de quibus ex instituto egimus in comment. nostro ad Leg. Iul. et Pap. (g) Sed nemo ignorat, pleraque caduca sustulisse IVSTINIANVM, eumque praeter bona vacantia, et quae tamquam indignis auferantur, ni-

Differentiae iuris Rom. et Lubecensis circa haec vacantia.

Z z z z z 2

hil

(a) Hertius de Superioritate territoriali §. LII.

(b) Pfeffinger. ad Virr. Inst. iur. publ. lib. III. tit. XXIII. §. 71. not. b. pag. 1511. sequ.

(c) l. 1. pr. ff. de success. edict. C. de bon. vac. l. 1. §. 2. ff. de iure fisci.

(cc) Tacit. Annal. lib. III. c. XXV III.

(d) l. 7. C. de petit. hered.

(e) l. 10. §. 1. ff. de diuers. temp. praescript.

(f) l. 1. §. 2. ff. de iure fisci.

(g) in Comment. nostro ad Leg. Iul. et Pap. lib. III. cap. III. p. 383.

hil omnino ex hereditatibus fisco vindicatum voluisse (h). Si cui ergo legatum sub quacumque conditione relinquitur, eaque conditio deficit; ex iure nouo non fisco illud cedit, sed in hereditate subsidit, nisi legatarius coniunctum habeat collegatarium, ad quem illud iure accrescendi perueniat (i). At in alia omnia hic eunt STATVTORVM LVBECENSIVM conditores, qui non modo *inuidiosam illam legis caducariae obseruantiam*, vt IVSTINIANVS vocat, in vsum reuocarunt, et legatum relictum sub conditione, si se proximum cognatum esse probauerit legatarius, non adimpleta conditione, pro caduco habuerunt, illudque adseruerunt fisco, sed et breuissimum anni vnus tempus statuerunt, intra quod legatarius, nisi conditioni paruerit, iure suo priuaretur.

§. XXV.

Lubecenses hic sequuntur principia iuris Germanici antiqui.

Sed quo magis a iure Romano hic secessionem faciunt Lubecenses: eo religiosius prisci iuris Germanici principia, saltem, quod ad bona vacantia attinet, sequuntur. IVRE LANGOBARDICO, *si quis sine herede mortuus esset, res ipsius ad curtem regis perueniebat*, et ita quidem, vt circumacto tempore, quod tamen non exprimitur, nec donanti nec creditori ius esset, fiscum conueniendi (k). Propius ad ius Lubecense accedit SAXONICVM, quod de bonis vacantibus ita statuit: *Was solches Dinges erblos stierbet, als Herrgewedt, Erb oder Gerad, das soll man antworten dem Richter oder Frembdten, ob er es heischet nach den dreysigsten, das soll dann der Richter behalten, Iahr und Tag unverthan, und warten, ob sich iemand dazu ziehen wolt mit Rechi. Kommt da niemand, so kehre es der Richter zu seinem Nuuz* (l). In eo tantum discrimen aliquod superest, quod iure Lubecensium inter res soli et mobiles hic nihil interesse censetur, quum contra SPECVLATOR SAXO sub finem articuli diferte addat: *dies ist aber geredt von fahrender habe*. Cuius differentiae ratio satis liquida videtur. Vti enim immobilium rerum vindicationi iure Saxonico triginta demum annis anno et die praescribitur: ita iure Lubecensium, vt paullo ante ostendimus, in vtisque praescriptioni annuali locus est, adeoque, vertente anno, fiscus non minus fundos et praedia, quam res mobiles et suppellectilem, occupat. Luculentissimus porro eam in rem exstat locus in IVRE PROV. ALAMAN-

(h) l. vn. C. de caduc. toll.

(i) d. l. vn. §. 7. C. de cad. toll.

(k) Lex Langob. lib. II. tit. XIII. §. 17.

(l) vid. Iur. Prov. Sax. lib. I. art.

XXXIII.

MANNICO (m), qui in editione Bergeriana ita se habet: *Wo ein Mensch stirbt, es sey Weyb oder Man, die an erben sterbent, was sy gutes hinder in lassent, es sey liegendes, oder varendes Gut, und ist daz sy ainen herren habent, des sy aigen sind, dem soll mans antzurtten, ob er es vordert, oder ist er eins Gotzhaus, so ist es dasselbe Recht: und vordert es nieman, und ist es auf dem Lande, so soll sich sein der Richter unterwinden, und ist es in ainer Stadt, so underwind sich sein der Steherre, oder sein Richter, und er soll es Iar und Tag behalten in seiner Gewalt, ob iemand darnach kam, der sich mit dem Rechten darzu ziech innerhalb iar und tags, dem soll man es an schaden wider lassen.* Vbi sane eadem omnia, quae ius Lubecense sancit, obseruamus. Quid? quod et IVRE SVSATENSI (n) ita cautum est: *Vort mehr: verstrecken Guth, dat den Richter ward geantwort, dat soll he verkündigen laten dry Sündagen uppe den olden Kerck-Hove, und kommt dar wey na binnen Iare und Dage, deme soll he dat wedder geven, und de soll dem Richter weder geven, dat he daran gelegeet heft.* Atque hinc satis constare arbitramur, et commune hoc ius fuisse Germanis omnibus, et Lubecenses illud ab vrbis primordiis cum ipso iure Susatensi adoptasse. Sed haec de bonis tantum vacantibus vera esse fatemur. Quod enim ad caduca adtinet, ea iuris Lubecensis dispositio, nisi nos omnia fallunt, paullo videtur recentior, et ab eo demum tempore repetenda, quo testamenta a Germanis condi legataque relinqui coeperunt, quod a saeculo XIII. demum, inualecente paulatim inter Germanos iure ecclesiastico, factum esse, verosimile est.

§. XXVI.

Vt ergo et haec capita ex instituto nostro paucis interpretemur, prius agit de bonis vacantibus, quae a Germanis *erblose Güter* vocari solent. Talia vero sunt, non solum, quorum nullum heredem esse, constat, sed et quorum aliquem heredem esse, non constat. Quod accurate expriment iura Lubecensia. *Stirbt iemand ohne kundige Erben.* Contingere sane potest, vt peregrinus Lubecae diem obeat supremum, de quo, quis, cuiusue sit, quosue cognatos reliquerit, nemini compertum est. Fieri etiam solet, vt ciuis caelebs et orbus decedat, cuius de cognatis nemini constat. His ergo casibus, heredes quidem reliquit mortuus: sed de quibus non constat. Tunc vero hereditatem iacentem per annum.

Z z z z z 3

num.

(m) Cap. CCLXVIII.

(n) Art. XXXVIII.

num et diem custodit administratque senatus, adeoque dubitari non potest, quin et inventarium confici, et accepta expensaque in rationes referri oporteat, ut si forte interea superueniat heres, qui se proximum ad hereditatem rite probare possit, isti integra omnia seruentur. Quin et prudenter monuit MEVIUS, recte et ordine facturos magistratus, qui proposito palam edicto vel programmata denunciant absentibus, ut adsint intra annum et diem, et ius suum probent. Non enim quemquam absentem temere iure suo priuandum arbitramur, nisi vel edicto saltem, ut sibi in tempore consulat, praemonitum. Quare in Belgio aliisque locis, eo casu, non modo programmata proponuntur, sed et in relationibus diurnis, quae publicantur, datur rei notitia, heredesque absentes monentur, ut adsint, hereditatemque ad se pertinere demonstrant. His vero omnibus obseruatis, si nemo adsit intra annum, vel is, qui se heredem proximum adfirmat, ius suum liquido probare nequeat: tunc vniuersam hereditatem occupat fiscus, salva tamen coniugi superstiti praerogatiua, quam illi ius commune prae fisco indulget (o), quamque contra COTHMANNVM (p), qui coniugem a fisco excludi censuit, praeclare vindicauit DAV. MEVIUS (q). Sed merito quaeritur, sit ne IVS LVBECENSE tam rigidum, ut absentes omnes, licet in iusta ignorantia versentur, tam breui praescriptione ab hereditate excludat? Id quoque merito negat MEVIUS, motus potissimum IVRE SAXONICO, ex quo fonte sua hausisse Lubecenses, existimat, ac proinde non abs re statuens, heredi intra triginta annos superuenienti non denegandam esse restitutionem in integrum. At si id promiscue flatuas, vereor, ne tum in fumum abitura sit annalis ista praescriptio, quum raro praesentes tam futuri sint rerum suarum incuriosi, ut fatale illud anni spatium negligant. Iure sane Saxonico non ob quamlibet absentiam restitutio promittitur, sed ob certas tantum absentiae causas: *Es wäre dann, daß der Erbe gefangen waer, oder in des Reichs-Dienst gezogen, oder in Gottesdienst ausser des Landes, so muß er sein werten mit dem Erbe, bis daß er wiederkomme: Denn er kan sich an seinem Erbe dieweil nicht verschweigen.* Quibus fere gemina sunt haec iuris ALAMANNICI, nisi quod et absentiam ob morbum fonticum ibi iustis absentiae causis accenseri animaduertimus: *Kumbt aber yemand nach dem Jar, der soll bereden, das er eine ehebafter Noth geirret hab, dem soll*

(o) l. vn. ff. unde vir et uxor.

(p) Consil. LI. n. 80. sequ. Vol. II.

(q) Dan. Meu. in Comm. ad h. art.

n. 35. sequ.

soll mann es antwürten. Ehehaffte Not ist vånknuzz, und ob ain Man an des Reichs-Dinst ist, oder in seines Herren-Dinst, oder in Gottes-Dinst, oder wen siechumb irret. Und wer ehehafft not bereden soll, welcher er der aines beredet mit seinen tzwayn wingern, ob er des stat hat; so soll man im recht thun umb sein Gut, und soll der Mensch gehen, das soll man bey den ersten abrichten. Quae quum ita sint, eo quidem MEVIO plane adsentimur, quod heres absens contra lapsum istius anni merito restituendus sit in integrum, at hic tamen vel maxime locum fore arbitramur edicto Praetoris, SI QVA ALIA IVSTA MIHI CAVSSA VIDEBITVR, IN INTEGRVM RESTITVAM (r), adeoque non suffecturam putamus solam absentiam, nisi iusta eius ratio reddi queat.

§. XXVII.

Quibus explicatis, non iam obscura potest esse alterius capitis, quod erat de legatis caducis, sententia. Nimirum non omne legatum, deficiente conditione, caducum putatur, sed vnicum, sub ea relicto conditione, si se proximum defuncto esse probet legatarius. Solent enim ditioribus, maxime quos gratiosos facit coelibatus et orbitas, facile obrepere obscurissimi homines, qui se non modo cognatos, sed et cognatorum proximos, repetita ab vltima stirpe genealogia, ferunt, captandaeque hereditatis causa nullum vel officii vel obsequii genus praetermittunt, qualem necessitudinem adfectabant, qui Periplectomenis, senis, hereditatem iam creuerant animo, et de quibus ille lepide apud PLAVTVM (s):

Nec non
alterius
de legatis
caducis.

*Quando habeo multos cognatos, quid opus mihi sit liberis?
Nunc bene viuo, et fortunate, atque ut volo, atque animo ut
lubet,*

Mea bona morte COGNATIS dicam, inter eos partiar.

*Illi apud me edunt, me curant, visunt, quid agam? ecquid
velim?*

Prusquam lucet, adsunt, rogitant, noctu ut somnium ceperim.

Eos pro liberis habeo: quin mihi mittunt munera:

Sacrificant, dant inde partem maiorem mihi, quam sibi,

Adducunt ad exta, me ad se ad prandium, ad coenam vocant.

Ille miserum se retur, minimum qui misit mihi:

Illi inter sese certant donis: ego hoc mussito mecum:

Bona mea inbiant, certatim mittunt dona et munera:

Vbi

(r) l. 26. §. 8. ff. ex quibus causis.
maior. vig.

(s) Plaut. Milit. glor. Act. III. Scena.
I. v. III. sequ.

Vbi sane vnusquisque intelligit, non de veris cognatis loqui senem PLAVTINVM, sed de fictitiis, qui opulentis vna nocte, tamquam fungi, nascuntur. Iam finge, horum vni legatum relinqui, sed addita conditione: SI SE COGNATVM PROXIMVM, qualem se esse viuo testatori persuaferat, PROBAVERIT: tunc ius Lubecense ei prudenter praefigit annum, intra quem conditioni satisfaciatur. Deficientem in probatione indignum legato iudicat, adeoque ei lucrum eripit fiscus, tamquam qui testatorem mendacis, aliisque captatoriis artibus, ad relinquendum sibi legatum turpiter pellexerit. Bene sane ac prudenter, si quid aliud. Si enim iuris Romani conditores legatum, vt indignis auferendum, putant iis, qui de hereditate viuientis et ignorantis pacti sunt (t), vel qui legatum adulterio (u), vel accommodata in fraudem legum fide meruerunt (x): an iniquum videbitur lucrum mendacis et dolo malo quaesitum huiusmodi captatori extorqueri? Sane si eadem feueritate vsi essent Romanorum legislatores, non tantus apud eos heredipetarum fuisset prouentus, nec audita essent querelae PETRONII ARBITRI (y) de Crotone, quo nomine Romani derideri putant: *In hac vrbe non litterarum studia celebrantur, non eloquentia locum habet, non frugalitas sanctique mores laudibus ad fructum perueniunt: sed quoscumque homines in hac vrbe videritis, scitote in duas partes esse diuisos. Nam aut CAPTANTVR, aut CAPTANT. In hac vrbe nemo liberos tollit, quia quisquis suos heredes habet, nec ad coenas, nec ad spectacula admittitur, sed omnibus prohibetur commodis, inter ignominiosos latitat. Qui vero nec uxores vmquam duxerunt, nec proximas necessitudines habent, ad summos honores perueniunt, id est, soli militares, soli fortissimi, atque etiam innocentes habentur. Videbitis, inquit, oppidum, tamquam in pestilentia campos, in quibus nihil aliud est, nisi cadauera, quae lacerantur, aut corui, qui lacerant. Nimirum talem esse oportet rerum faciem, nisi prudentes legislatores dent operam, vt corui deludantur hiantes.*

§. XXVIII.

Quartus casus, de forma aedificiorum.

Singularis porro species, in qua praescriptioni annali secundum IVS LVBECENSE locus est, talis exstat (z): *Wann über Jahr und Tag ein Gebäude unangesprochen gestanden, dass kan nach Jahr und Tag*

(t) l. 2. §. 3. ff. de his, quae vt indign.

(u) l. 13. ff. et l. 14. ff. eod.

(x) l. 10. pr. l. 18. pr. l. 23. ff. eod. l. 103. de legat. I.

(y) in Satyr. p. 105.

(z) Lib. I. tit. VIII.

Tag nicht mehr angefochten werden. Qui ius illud diffuso commentario illustravit, DAV. MEVIVS, articulum hunc, modo de praescriptione seruitutum, modo de noui operis nunciatione, interpretatur, adeoque vertente anno nec actioni confessoriae, nec noui operis nunciationi amplius locum esse, contendit. At nos primo non videmus, quomodo noui operis nunciationi Lubecae locus esse possit etiam intra annum et diem, wann unter Jahr und Tag ein Gebâue gestanden hat, quum id vel maxime ad naturam huius nunciationis pertineat, vt statim inito, et nondum perfecto opere, fiat (a). Deinde generaliora sunt verba statuti, quam vt ad solas seruitutes praediorum restringi possint, quum potius de omni forma aedificiorum loquantur, cui alioquin vicinus iuste sese opponeret. e. g. Si quis aedificando vicini fundum occuparit, si seruitutibus tigni immittendi, prospectus, luminum, aliiisque, quae vicino competunt, praeiudicium fecerit, si officinam aliquam, quam inconsultis vicinis, aedificare per IUS LUBECENSE (b) non licet, exstruxerit, nouas porticus, fenestras, ianuas, cellas subterraneas, caminos, horrea, contra pristinam formam, aedificarit, quod itidem non permittit ius Lubecense (c). His omnibus casibus vicinus alioquin iure agit, vt aedificium vel destruat, et ad pristinam formam reducatur, vel, vti olim, seruiat, vel denique seruitute liberum esse iubeatur, quorum primum interdicto quod vi aut clam, alterum actione confessoria, tertium negatoria fieri, nemo ignorat. At eas actiones omnes ius Lubecense intra annum et diem iubet institui, et alias exceptione praescriptionis submotum iri actorem, minatur.

§. XXVIII.

Itaque iam facile patet, quid inter ius ciuile et Lubecense hac in re intersit. Si quid contra pristinam formam factum fuerit, nulla plane erit inter vtrumque ius differentia, nisi quod Lubecense ciuili paullo liberalius anni spatium diem, vel viginti quatuor horas, superaddit. Nam et iure Romano, interdictum quod vi aut clam, cui tunc locus est, annum duntaxat viuunt, eoque vertente expirat (d). At tanto magis ius illud a Romano diferepat eo casu, quo seruituti libertatique praedii vicini aedificando nocitum est. Quum enim seruitutibus, sublata lege Scribonia, decem annis inter praesentes, viginti inter absentes praescribatur (e),

Comparatio huius capitis cum iure Romano.

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

A a a a a adeo-

(a) l. 1. §. 1. ff. de nou. op. nunc.

(b) Lib. III. tit. XII. art. XII.

(c) Lib. III. tit. XII. art. XIII.

(d) l. 15. §. 3. 4. ff. quod vi aut clam.

(e) l. 4. §. fin. ff. de vsurp. et vsucap. l. 10. ff. si seru. vind. iuncta l. vlt. C. de long. temp. praescript. Iac. Ræuardus de lege Scribonia.

922 DE PRAESCR. AN. IVR. LVB. A IVRE COM. DIVERSA.
adeoque et actiones confessoria et negatoria longum tempus du-
rent (f): ius Lubecense id temporis spatium coangustat, et non
nisi annum et diem statuit, intra quem hae actiones cum effectu
possint institui. Interest enim reipublicae, vrbes ruinis non de-
formari. Id vero euitari vix posset, si ius agendi aduersus aedi-
ficantes nullo, aut longo demum tempore extingueretur. Ceterum
quum de priuatis procul dubio aedificiis agat hic articulus: recte
hic notauit MEVIUS, publicae vtilitati tam breui temporis spatio
non praescribi, nec derogari hoc articulo eleganti responso, quod
exstat in l. 6. C. de operib. publicis.

§. XXX.

Quintus
casus,
praescrip-
tionis an-
nalis in
dote.

Nullae fere lites alibi terrarum magis fatigant iudices, quam
quae de dotibus inter focerum et generum, nec non inter mari-
tum et vxorem, eorumue heredes feruere solent. Saepe enim ge-
ner dotem promissam, saepe non promissam, petit. Aliquando
vxori eandem repetenti opponitur exceptio dotis non illatae:
aliquando ipsam apocham in dubium vocat gener, dotemque cau-
tam, non numeratam esse, contendit. Resecandam vero hanc li-
tium materiam existimarunt LVBECENSES, idque se non facilius
consequuturos sperarunt, quam si sponfos Graeca fide mercari iu-
berent, eosque et actione, et exceptione non numeratae dotis
priuarent, qui dotem promissam non exegerint in tempore. Qua
de re ita cauerunt (g): *Verehlicht sich ein Mann mit einer Jung-
frauen oder Wütwen, den Brautschatz, welcher ihr mit gelobet
wird, soll man mahnen binnen den ersten zweyen Jahren. Thut er
aber das nicht, so ist man ihm nichts pflichtig, dieweil er denselben
zuwieder den Lübeckischen Rechte stehen lassen. Stirbet also der
Mann, ob nun wohl ihr Brautschatz in sein Gut nicht geflossen ist,
wan sie aber gleichwohl erweisen würde, das ihr solcher Braut-
schatz mitgelobet, wann sie es ihr nicht trauen wollen, so soll ihr
dennoch derselbe aus seinen gesamten Gütern folgen, es konten dann
seine Freunde erweisen, das er den Brautschatz gemahnet hat,
und habe denselben mit guten Willen stehen lassen, oder aber auch in-
nerhalb Jahr und Tag, sich bey den Bürgermeistern angegeben, und
davon protestiret, das er solches in der Güte gefordert, aber nichts
erhalten können.* Multa hic occurrere singularia, et quae iuri Ro-
mano minus conueniant, facile patet, adeoque operae pretium
fuerit, iura ista inter se paucis contendere, et paullo accuratius
ostendere vtriusque differentiam.

§. XXXI.

(f) Stryk. de Praescript. act. Memb.
III. axiom. I. n. 9. 10. Donellus

Comment. Iur. lib. XI. cap. XI.
(g) Lib. I. tit. V. art. II.

§. XXXI.

Primum dos rite promissa iure Romano peti potest actione ex stipulatu, eaque tamquam personalis et civilis est perpetua, nec quidquam impedit, quominus intra triginta annos instituat (h). Et quamquam alioquin dotis periculum penes maritum est, si extraneum non in tempore interpellarit: aliud tamen dicendum, si quando gener focero pepercerit, eumque moras nescientem non vrserit ad exsolutionem (i). Hinc si dotem promissam non exegit gener, et focer interea bonis labitur: dos non genero, sed ei, cui acquiritur, id est, mulieri periisse censetur, quia agnoscendum videtur pietati generi, aequo animo ferentis foceri avaritiam, eique ex quadam verecundia plus iusto indulgentis (k). At quum haec verecundia lites innumeras pariat, iuris Lubecensis conditores eam arcto biennii spatio circumscribere maluerunt, eum iure dotem petendi excludentes, qui diutius eam petere cessarit. Quale exemplum MEIVS (l) factum refert anno MDLXXXV. Id. Octobr. in causa *Hanss Cramers* contra Anton. Bellingshausen. Deinde ius Romanum, ne quidem si dos cauta sit, tam brevi tempore maritum eiusque heredes priuat exceptione non numeratae dotis, sed soluto intra biennium matrimonio, per annum, soluto eodem intra decennium, per tres menses eam adhuc permittit, eamque adeo circumacto demum decennio expirare iubet. (m) Contra ius Lubecense maritum biennii angustiis circumscribit, et dotem, eo post biennium mortuo, illatam esse, praesumit, ita, vt non admittatur probatio in contrarium, modo probet vxor, dotem esse promissam. Hinc dos etiam non numerata tunc repetitur, adeoque ex eius iuris principiis magno cum heredum detrimento coniuncta est mariti verecundia, dotem promissam a focero intra biennium non exigentis, saltim Lubecae. Nam si femina Lubecensis nupserit extraneo, in vrbe vel prouincia, vbi ius Lubecense non viget, commoranti: nemo dubitarit, quin cessare oporteat dispositionem de repetitione dotis, non autem cessaturum sit, quod statuta de praescriptione dotis promissae cauent. Quemadmodum enim gener in exigenda dote forum permittentis et recepta ibi iura sequi cogitur: ita vxor vel eius heredes, soluto matrimonio repetituri dotem, forum et iura mariti defuncti

A a a a a 2

me-

(h) l. 3. et l. 7. C. de praescript. trig. vel quadr. ann.

(i) l. 33. ff. de iure dotium.

(k) Conf. Cuiac. obs. lib. XII. cap.

XVII.

(l) Mev. ad h. art. n. I.

(m) Auth. quod locum C. de dote cauta non numerat.

merito sequuntur (n). Dura haec videri poterant, ac proinde duae exceptiones subiiciuntur, quarum tamen altera, quae proprius ad institutum nostrum pertinet, de nouo accessit, nec in KOLLII editione (o) habetur. Ibi tantum prima haec exceptio occurrit: *Sunder können syne Fründe dat tügen, dat he danach gemahnet hebbe, si dat mit guten Willen stahn latten, so moht man dat affschlahn in dem Brutttschatte.* Primo itaque post biennium datur exceptio non numeratae dotis, si mariti heredes docere possint, exactionem intra biennium factam, et conuenisse tamen inter focerum generumque, vt dos insoluta penes focerum maneret. Id enim fieri posse, diserte cauetur articulo proxime antecedente I. Deinde et tunc post biennium salua est exceptio non numeratae dotis, si doceri possit, generum intra annum et diem interpellasse focerum, et coram consulibus de non facta solutione esse protestatum. Quum enim et alioquin interpellatio, siue ad acta, siue extra iudicium facta, ad debitorem in mora constituendum sufficiat (p), quis dubitet, quin interpellatio cum obtestatione tam sollemni coniuncta generum a mora absoluat eamque culpam retorqueat in focerum? Ceterum non ineleganter quaerit MEVIUS (q), an hoc statutum ei quoque marito fraudi sit, qui dotem, ab ipsa muliere promissam, intra biennium exigere cessarit? Idque recte negat, partim quod lex tam rigida non proferenda sit ad casum verbis non expressum, partim quod non ferenda sit vxor, obiiiciens marito moram in exigenda dote admissam, quem quotidie ferre matrimonii onera viderit, nimis iniqua, si benevolentia mariti abuti velit. Si cui paullo argutior videatur haec ratio, quam verior: malim dicere, non adeo necessarium videri, maritum dotem ab ipsa vxore constitutam, vrgere, quum IVRE LVBE-CENSI, communia cum illa habeat bona omnia, oneraque matrimonii non ipse ex suis, sed ex communibus bonis ferat, praeterea que ipsi mulieri repetenti dotem, quam se numquam intulisse probe norit, exceptio doli mali, manifesto obstat.

§. XXXII.

Sextus casus, praescriptionis annalis eorum, Superest sextus casus, quo quis praescriptione annali tutissimus est, si nimirum actus quidam in librum publicum sit relatus. De eo enim sancitur (r): *Wird etwas in des Rahts oberste Stadt-Buch geschrieben, und solches würde in Jahr und Tag nicht angefochten,* so

(n) l. 65. ff. de iudiciis.

(o) Art. XXXXI.

(p) Struu. Exercit. XXVII. th. LXVII.

(q) Meuius ad lib. I. iur. Lubec. tit.

V. art. II. n. 13.

(r) Lib. V. tit. VI. art. I.

so kan darauf künfftig niemand einige Anrede thun, es wäre denn, *quae libro publico inscripta sunt.* das derjenige, welcher daran interessiret; außserhalb Landes gewesen, der wird a tempore scientiae innerhalb Jahr und Tag billig zugelassen. Non est, quod hic prolixam instituamus comparationem iuris Lubecensis et Romani. Neque enim Romanos eiusmodi librum publicum habuisse, constat, qualis hic memoratur. Neque de quibusvis actis ac codicibus publicis loquuntur statuti conditores, quales sunt *Raths-Bücher, Straf-Bücher, Zins-und Schofs-Register, Gerichts-Cantzeley-Urtheil, Vormundschafft-Bücher*, sed de libro praecipuo, qui ideo *νατ' ἐξοχῆν* vocatur *der Stadt-Buch, der Stadt-Erb-Buch (s)*, itemque *des Raths oberstes Stadt-Buch*, in quem emtiones venditiones rerum immobilium, hypothecae in iis constitutae, cessiones in iure, aliaque huius generis referuntur. Quale quid Romae factum esse, non meminimus, nisi forte huc referre velis tabulas censuales, quarum testimonio saepe utebantur veteres, si vel de natalibus cuiusquam, vel de bonis, quaestio incidere(t), adeo, vt et ecclesiae doctores, veluti IVSTINVS MARTYR (u), TERTVLLIANVS (x) et CHRYSOSTOMVS (y), ad eas prouocent, quoties Seruatorem Bethlehemi natum demonstrare cupiunt. Non autem mirabitur quisquam, tantum fidei tantumque ponderis inesse publico Lubecensium libro, qui paullo accuratius expendere voluerit ritum, sollemnitatemque, quae in huiusmodi inscriptione adhiberi consueuit, quamque ita describit DAV. MEVIVS (z): *Forma huius cessionis haec est, quod venditor una cum emtore coram consensu Senatus publice pro tribunali sedentis, vor sitzenden Rahte, vt habent verba art. II. h. t. wann er öffentliche Audientz hält, comparet, ibi contractum intimat, suamque voluntatem de cedenda re vendita declarat, rogans porro, vt sollemniter cessio, die Verlassung, admittatur, eiusque in librum publicum inscriptio fiat. Iis precibus cuilibet licet intercedere, cui inde praecudicium imminet. Si nulla eius caussa vel manifesto iniqua reperiatur, reiici solet contraditio non iustificata. Si aliquid caussae praetexitur, siquidem post auditam utramque partem, in loco de veritate et iure decernere liceat statim senatus, quid faciendum, decernit. Vbi ampliori discussione*

A a a a a 3

sione

(s) Lib. III. tit. VI. art. II.

(t) l. 6. C. de fide instr. l. ult. C. sine censu et reliqu. l. 2. §. 1. ff. de excusat. l. 16. ff. de probat.

(u) Iulianus Martyr. Apol. II. pag. 75.

(x) Tertullian. lib. III. adu. Marcion. cap. XV IIII.

(y) Chryostomus Serm. de diuersi noui testam. loc. XXXI.

(z) Dau. Meuius lib. III. Iur. Lubec. tit. VI. art. I. n. 17.

sione indiget, ad eum, qui ad hanc rem, processus summarius vel ordinarius, pro circumstantiarum qualitate necesse est, partes remittuntur. Facta decisione, et contraditione reiecta, decernitur a senatu illa sollemnis cessio, die Verlassung, et absente seu contumace altera parte, eius loco, publico ministro eam facere iniungitur, eiusque nomine ab aliquo Senatorum (certi enim senatoris muneri, portio id esse solet) consueta quadam formula et ritu expeditur. Hoc peracto, rogari solet inscriptio in librum ciuitatis, die Einschreibung in das Stadt-Buch, quae coram custodibus istius libri, veluti apud nos (Sratsunderses) coram camerariis, expeditur, sed a senatu aequè decernitur. Quia vero haec sollemnitas insignis effectus est, ne forsàn illis, quorum interest, ignorantibus sub-et obreptiue impetretur: prudens magistratus inquirere solet, an vendita res libera sit, an aeri alieno obnoxia, an liuigiosa, cui in libro publico ante fuerit adscripta, an etiam venditori; si inde quid grauioris suspicionis emergat, usque ad ulteriorem inuestigationem rem differre. Quae si exactius semper obseruarentur, multis difficilibus litibus superfedere liceret. Quodsi ergo plenam fidem et iure Romano merentur instrumenta publica (a) in primis tabulae censuales, quibus liber hic Lubecensium est simillimus (b), non aliam ob causam, quam quia omnia accuratissime et adhibita summa industria illis inscripta esse, praesumitur: quis miretur, similem auctoritatem Lubecenses inesse velle libro suo publico, in quem nihil, nisi adhibita omni circumspectione, et re accurate discussa, refertur. Ceterum similem Lubecensi esse animaduertimus legem Hamburgensium, quae his verbis (c) comprehenditur, *Was für dem Rakte in offener Audientz an Erb- und Eigen, Hauptstuhl und Rente verlassen und in dieser Stadt Erb-oder Rent-Buch geschrieben, und in Jahr und Tag nicht angefochten, und davon unter des Secretarii Hand ein Extract im Gericht fürgeleget wird, dagegen kan niemand einige Einrede thun, es wäre dann derjenige, welcher daran interessiret, ausserhalb Landes gewesen, der wird von der Zeit an, das er solches erfahren, innerhalb Jahres und Tages billig zugelassen.*

§. XXXIII.

Quando
ei quam-
diu, ea

Quum vero in rebus humanis nihil tam diligenter atque accurate fieri possit, vt non aliqua fugiant magistratum etiam Argo-
ocu-

(a) l. 10. ff. de probat. l. 31. C. de donat. l. 15. C. de fide instrument.

(b) l. 3. C. sine censu vel reliqu. l. 7.

8. 30. C. de donat.

(c) Stat. Hamb. Part. I, tit. XXX.

art. III.

oculationem; ipsa aequitas suavitatis iuris Lubecensis auctoribus, vt *quae in hunc librum relata sunt, impugnari queant?* iis, quibus inconsultis vel absentibus aliquid in librum publicum relatum est, quod iis detrimento esse posset, pusillum laxamenti indulgerent ad ius suum persequendum. Verum et hic sufficere visus est annus et dies, et quidem non continuus, sed utilis, quippe quem a tempore scientiae currere voluerunt. Quum vero saepe contingat, vt quis negligentiae praetexat ignorantiam, seque sero admodum rem comperisse contendat, quum eam iam pridem habuerit exploratissimam: nemo dubitat, quin saltim iureiurando firmanda sit illa ignorantia (d). Id quod disertè his verbis expresserunt Hamburgenses (e), *die Zeit aber seiner erlangten Wissenschaft, soll er auff des Gegentheils sein Begehren, mit seinem Eyde erhalten.* Vix enim alia speranda est eorum, quae intra mentis recessus latent, probatio, quam quae fit per iusiurandum (f). Nec quaeuis prodesse potest ignorantia, etiam adfectata (g), sed quae in virum diligentissimum cadere possit, qualis est absentium. Vnde in textu nostro: *dass dersjenige, welcher daran interessiret, außserhalb Landes gewesen.* Quis enim ferret, eum, qui pedem extra pomeria interea numquam extulit, ignorantiam praetexere earum rerum, quae publice atque in conspectu omnium gesta sunt, quum ignorantiae rerum publice gestarum nulla sit praesumptio (h)? *Quid enim, si omnes in ciuitate sciunt, quod solus ignorat?* inquit PAVLVVS ICTVS (i). Si vero iusta fuerit ignorantiae causa, isque, cuius in detrimentum aliquid libro publico inscriptum est, interea sub alio sole sit peregrinatus: quis dubitet, quin ei fas futurum sit, illud, tanquam quod clam ac furtim in librum illum irreperit, impugnare? Non autem abs ratione addimus, ei impugnationi tum demum locum fore, si quid in absentis detrimentum factum. Quemadmodum enim et iure communi tum demum ignorantia prodest intra tempus annale, si quis non de lucro captando, sed de euitando damno cum alio contendit (k); ita nec iura Lubecensium subuentura credimus illis, qui insignis cuiusdam lucrari ac compendii causa actum in librum publicum relatum impugnare

(d) Heig. Part. I. Quaes. XXXX. n. 20.
Carpz. Iurispr. Forens. Part. I. Const. XXII.
def. 6. Mev. ad ius Lub. h. t. n. 29.

(e) *ibid.*

(f) Felin. in c. 16. X. de homicid. n. 2.
Mascard. de Prob. Vol. I. concl. XCIV. n. 4.

Stryk. de Iure sens. diff. X. cap. II. n. 8.

(g) l. 2. §. vlt. ff. si quis caut. in iud. fac.

(h) Menoch. lib. VI. de praesumpt.
praes. XIII. n. 96. Gail. de pace publica.
lib. II. cap. X. n. 10. sequ.

(i) l. 9. §. 2. ff. de iur. et facti ignorantia.

(k) Tiraquell. de retract. §. XXXV.
gloss. III. n. 27.

928 DE PRAESCR. AN. IVR. LVB. A IVRE COM. DIVERSA.
nare conentur (1). Denique et id recte monet iuris Lubecensis
interpres celeberrimus, annalem hanc praescriptionem non perti-
nere ad ea negotia, quae ipso iure ita nulla sunt, vt ne contra-
hentium quidem conuentione conualescant. Ea enim et circuma-
cto anno nullius esse momenti, nec magistratuum confirmationem
ad eiusmodi actus esse porrigendam, quos ipsae leges consistere
haud patiuntur, facile vnusquisque animaduertit.

§. XXXIII.

*Conclusio
disserta-
tionis.*

Enimuero dum de insigni illa Lubecensium prudentia legisla-
toria, quae in annali ista praescriptione vel maxime elucet, differi-
mus, vix sentimus, tantum iam chartae absumtum, quantum desti-
nari solet exercitationi academicae. Et quis dubitet, quin hoc
acturo, non defutura sit vberima de rebus pulcherrimis differendi
materia? Sed ne CALLIMACHI incurramus reprehensionem, cui
βιβλίον μέγα μέγα κακόν, *magnus liber magnum malum* videbatur;
hic quidem ferias calamo indicimus, Deumque precamur, vt LV-
BECAM, inferioris Saxoniae ocellum, religionis puritate, pietate
ciuium, iustitiae laude, ac commerciorum amplitudine excelssime
florere iubeat, donec decretorius ille dies vniuersum hoc aboleat,
aeuumque hoc omne hauriat absorbeatque aeternitas!

(1) Meuius *ad h. art. n. 32.*

DE TESTAMENTIFACTIONE IVRE GERMANICO,

ARCTISSIMIS LIMITIBVS PASSIM
CIRCUMSCRIPTA.

EXERCITATIO XXVII.

- §. I. Libertas testandi homini iure naturali et gentium deberi dicitur.
 §. II. Hinc Romanae leges omnibus facultatem testandi liberam indulserunt. §. III. Testamenta rectae rationi non conveniunt. §. IIII. Nec regulae prudentiae civilis, quae leges publicas privati arbitrio tolli non patitur. §. V. Testamentifactio plerumque ex ira, odio, invidia, aliisque vitiis, proficiscitur. §. VI. Hinc aliae gentes Testamenta vel exulare voluerunt ex rebus suis, vel eadem arctis limitibus circumscripserunt, veluti Hebraei. §. VII. Athenienses. §. VIII. Lacedaemonii. §. VIII. Germani.
 §. X. Quando testamenta in Germania condi coeperint? §. XI. Quaedam Germanicae originis gentes vel sero, vel plane non, admiserunt testamenta. §. XII. Quaedam eam facultatem admodum restringunt. Quot modis id fiat? §. XIII. Non omnes promiscue in Germania testantur. Alicubi requiritur concessio Principis. §. XIII. Comparatio huius iuris cum Romano. §. XV. Alibi testari non possunt lectulo adfixi. §. XVI. An id iuri communi et Germanico consentaneum? §. XVII. Alibi feminis non indistincte liberrima testandi facultas permittitur. §. XVIII. Pubertas non ubique sufficit testamentum condituris. §. XVIII. Heredes ab intestato exstantes passim testamentifactionem impediunt. Ius recadentiae quid? §. XX. Testari alicubi non possunt peregrini, caelibes et spurii. §. XXI. Non de omnibus bonis testari
 Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I. Bbbbbb licet.

licet. Regula, quae neminem pro parte testatum, pro parte intestatum decedere patitur, in Germania non ubique valet. §. XXII. Quibusdam locis de certa tantum bonorum parte testari licet. §. XXIII. Alibi de mobilibus tantum. §. XXIII. Alibi inter bona acquisita et hereditaria distinguitur. §. XXV. Mulieres Saxonicae de Gerada: viri de rebus expeditoriis disponere non possunt. §. XXVI. Ubique fere prohibita dispositio de feudis. §. XXVII. Quod ad formam attinet, quibusdam locis non admittuntur testamenta, nisi publica. §. XXVIII. Itemque alicubi non valent testamenta, nisi in quibus ad piam causam, vel rei publicae utilitatem aliquid relictum. §. XXVIII. Quin et agnatis legitima alicubi adimi non potest. §. XXX. Si quis aliquo loco secundum istius leges testatus sit, an et alibi subsistat testamentum? §. XXXI. Heredis institutio multis locis haut necessaria. §. XXXII. Alibi ne permissa quidem. §. XXXIII. Cur tam multae Germaniae provinciae peregrinos, quam maiorum, mores sequi maluerint? §. XXXIII. Effectus receptae testamentifactionis liberrimae. §. XXXV. Conclusio dissertationis.

§. I.

Libertas
testandi
homini
iure natu-
rali et
genium
deberi
dicitur.

VO vehementiore viuendi desiderio natura omnes tenemur: eo magis ipsa vnumquemque nostrum conuincit experientia, vitam nobis non mancipio, sed veluti viui, datam esse, tempusque imminere, quo conclamanda vasa, et ex hac vita, tanquam ex diuersorio quodam, sit emigrandum. Quid mentem

hominis, de decretorio illo die cogitantem, erigat, vt laeta componat sarcinulas, et ex hac rerum humanarum caligine ad caelestem lucem sine perturbatione euolet, non alia, quam Christianorum, disciplina docemur, quae sola id veluti praecipuum habet, vt ne cum morte quidem colluctantes destituant, sed viuos formet ac praeparet, vt et viuere desinant aequo animo, extremamque illam horam sine formidine praestolentur. Enimuero quum olim vniuersum paene terrarum orbem paganismi oppressissent tenebrae: sollicitum de imminente illa hora humanum genus cum alia excogitauit mortalitatis suae solatia, tum illud in primis, vt morientibus veluti posteritati interesset, et, quid post mortem suam fieri vellent, ante mortem anxie praecipere, permitterent. Hinc non aliam ob causam inuenta est testamentifactio, quam vt homines inde quaecumque fragilitatis suae cape-

rent.

rent solatium, et post mortem quoque sibi victuri viderentur, si voluntatem suam et post fata ratam fore praescirent. Philosophatur hunc in modum ipse CONSTANTINVS M. Imperator (a), dum, quae quisque ecclesiae supremis tabulis sit relicturus, vel eo nomine praestanda existimat, *quod nihil magis hominibus deberi videatur, quam ut supremae voluntatis, postquam iam aliud velle non possint, liber sit stilus, et licitum, quod iterum non redit, arbitrium.* Quam in sententiam et QVINCTILIANVS (b): *Non aliud, inquit, videtur solatium mortis, quam voluntas ultra mortem. Alioqui potest graue videri et ipsum patrimonium, si non integram legem habet, et quum omne ius nobis in id permittatur viuentibus, auferatur morientibus.* Et sane id argumentum tanti visum est quibusdam, vt et ex iure naturae et gentium profectam existiment testandi libertatem, tum quod testamentorum substantia cognata sit dominio, tum quod et inter viuos ita quisque disponere possit, vt effectus et post mortem duret, tum denique, quod testamentorum vsus plerisque gentibus communis fuerit. Iis enim similibusque argumentis vtuntur, qui testamentificationem ex ipso iure naturae et gentium arcessendam esse existimant, veluti VIGLIVS ZVICHEMIVS (c), COVARRVVIAS (d), BRONCHORSTIVS (e), GROTIVS (f), VINNIVS (g) aliique, quos turmatim, vti solent, adducunt HILLIGERVS (h), GILKENIVS (i), et PINELLVS (k), quibusque omnibus iam e veteribus THEOPHILVM (l) praeluisse, animaduertimus, quippe τὸ συγγραφεῖσαι διαθήκας seu testamentificationem ad ἐθνικὸν νόμιμον, id est, *ius gentium*, diserte referentem.

§. II.

Et haec quidem tanti momenti visa sunt Romanis, vt non modo morientibus, sed et de mortalitate sua cogitantibus, id quaecumque solatium concederent, quin et publice expedire existimarent, *suprema hominum iudicia exitum habere* (m). Lata enim

B b b b b 2

nim

- (a) l. 1. C. de sacros. eccl.
 (b) Quinctilian. Declam. CCCV. III.
 (c) Vigl. Zuichem. ad §. 2. Inst. de restam.
 (d) Couarruu. Var. III. 6. n. 6.
 (e) Bronchorst. Enantioph. Cent. III. enant. 20.
 (f) Grot. de Iure belli et pac. Lib. II. cap. VI. §. ult.
 (g) Vinn. ad pr. Inst. de restam. ord. n. 3.
 (h) Hillig. ad Donell. Comment. Iur. Lib. VI. Cap. V. litt. A.
 (i) Gilken. in l. 1. C. de testam. n. 5. et 32.
 (k) Pinell. Select. Lib. II. cap. X.
 (l) Theophil. ad princ. Inst. de Iure nat. gent. et ciu.
 (m) l. 5. ff. test. quemadm. aperiantur.

standi: li-
beritatem
indulse-
runt.

nim fuerat lex decemuiralis: PATER FAMILIAS VTI LEGASSIT SVPER FAMILIA, PECVNIA, TVTELAVE SVAE REI, ITA IVS ESTO, *is*que legis verbis latissimam ciuibus potestatem tributam nouimus et heredes instituendi, et legata, et libertates dandi, tutelas quoque constituendi (n), quin et substituendi, exheredes scribendi, omniaque agendi pro arbitrio. Quin vere dici potest, legislatoriam potestatem, in qua alioquin τὸ νόμιον in republica consistit, hac lege cum vnouoque ciue Romano esse communicatam. LEGARE enim, teste VLPIANO (o), est LEGIS MODO *aliquid relinquere*, adeoque, qui testamentum condebant, vere ac proprie dicebantur νόμοθετοί (p), *legem ferre*, quemadmodum et ipsum testamentum vere et proprie νόμον seu legem adpellari obseruamus a veteribus (q). Quemadmodum enim legislator suo omnia arbitrio praecipit, quae ipsi e republica futura videntur, ciuibusque tunc in obsequio gloria relicta esse censetur: ita Romani non minus obsequium deberi existimabant supremis cuiuscumque patrisfamilias tabulis, vt PLINIUS (r) iunior hinc vel maxime laudet amicum, qui *religiosissime soleret custodire defunctorum voluntatem, quam bonis heredibus intellexisse pro iure sit*. Quemadmodum deinde tanta est legislatoris potestas, vt et antiquiori legi, et consuetudini, iam inde ab antiquissimis vsque temporibus receptae derogare, quin vtramque plane abolere, et e republica proscribere possit: ita testatori fas est, non modo suas, quas antea coniderat, tabulas, nouis confectis, rumpere, sed et ipsas euertere leges publicas, de successione intestatorum latas. Quid? quod priuatis multo maior ac laxior potestas fuerit legem dicendi rebus suis, quam vlli legislatorum, quum horum potestati idem, ac ipsius vitae, finis contingat, nec quisquam legem scripturus sit, se mortuo demum in ciuitate valituram, illi autem, quid et sequuturis saeculis fieri velint, recte sanciant, et, vt cum SENECA (s) loquamur, *nihil vnquam sanctiore cura componant, quam quod ad se non pertinet*. Quae quum ita sint, recte omnino legem cum testamento composuit CICERO (t), scripsitque: *In publicis nihil est LEGE grauius; in priuatis firmissimum est TESTAMENTVM*.

§. III.

(n) l. 120. ff. de verb. sign.

(o) Vlpian. tit. XXIII. §. 1.

(p) Chrysofost. in Act. Apostol. homil. I. p. 615. Graec. Nou. XXII. Cap. II.

(q) Excerpta de Legation. p. 62.

(r) Plin. lib. III. Epist. 10.

(s) Seneca de Benef. Lib. III. Cap. XI.

(t) Cic. Philipp. II. Cap. XXXXII.

§. III.

Enimuero si recte pones calculum, non facile adfentieris illis, qui testamentorum originem ad ius naturae et gentium referunt, ac proinde amplissimam illam de rebus suis disponendi facultatem, qua Romani vsi sunt, si a forma et sollempnitatibus discefferis, ipsam rectam rationem omnibus peraeque hominibus dedisse arbitrantur. Primo enim iam pridem vir perelegantis ingenii, EMVNDVS MERILLIVS (u), post eumque et alii, in primis CHR. THOMASIVS (x) et perillustres huius prouinciae Praefes, IO. GOTHOFREDVS DE COCCHEIS (y) recte viderunt dominii quidem eam esse naturam, vt domino, quoad viuuit, liceat ius suum in quemcumque transferre, eaque translatio, illo etiam rebus humanis exempto, rata ac firma sit: at ex eo tamen non consequi, vt et ab eo tempore initium capere possit translatio dominii, quando quis iam dominus rerum suarum esse desiit. Potius contra naturalem rationem est, inquit MERILLIVS, vt voluntas hominis post mortem valere incipiat: nam mors omnia soluit. Igitur et potestatem, de rebus nostris statuendi, soluit, vt etiam mandatum morte mandantis soluitur. Et ita voluntas hominis cum vita expirat, nisi potestate legis (ciuilis) in testamento post mortem confirmaretur. Quae, vt intelligas, paullo attentius, quaeso, expende, quid moliatur, quisquis supremas tabulas scribit. Viuis nihil iuris, ac ne spem quidem certam in alterum transfert, sed omnia sibi integra seruat, nec quidquam sibi voluntatem mutaturo impedimento esse cupit. At tum demum res vult in heredem translatas, quando transferre amplius nihil potest, adeoque vult in eum euentum, quo velle amplius non licet. Quae sane a recta ratione adeo abhorrent, vt qui testamentorum originem ex iure naturae et gentium repetunt, iis se trices inuoluant, quibus se ipsos expedire nullo modo queant. GROTIVS (z) sane et VINNIVS (a), testamenta cum iuris naturalis, id est, rectae rationis principiis in gratiam reducere non alia ratione potuerunt, quam vocabulo notionem plane aliam et ab vsu remotissimam subiiciendo, et per testamentum intelligendo alienationem in mortis euentum, ante eam reuocabilem, retento interim iure possidendi et fruendi. Quasi ve-

Testamenta rectae rationi non conueniunt.

B b b b b 3

ro

(u) Merill. *Obseru. Lib. VI. c. XXV.*(x) Thomaf. *Not. ad tit. Inst. de re-**fam. ord. p. 173.*(y) *Diss. de Testament. Principum Part. I. §. XXII. seqq.*(z) Grot. *de Iure belli et pac. Lib. II. Cap. VI. §. vlt.*(a) Vinn. *ad pr. Inst. de test. ord. num. 2.*

934 DE TESTAMENTIFACTIONE IVRE GERMAN. &c.
 ro id cenferi poffit alienatum, de quo prior dominus poffit alienationem aeque libere, ac antea, difponit: et quafi vsumfructum tantum fibi retineat testator, qui in heredem nihil proprietatis tranftulit. Sed et fagaciffimi vir ingenii, GOTTFR. GVIL. LEIBNITIVS (b), expedire fe alia ratione non potuit, quam vt teftatores ob mentis immortalitatem vere rerum fuarum dominos manere, fingat, relictos vero ab illis heredes concipiendos exiftimet, tamquam procuratores in rem fuam. Quafi vero mens, corporis exfoluta vinculis, fluxa haec ac terrena curet, et dominium adfectet earum rerum, quibus ipfa non magis, quam gallina vnionibus, vti poffit.

Id cinerem et Manes credis curare feputos?

recte quaerit apud VIRGILIVM (c) Anna. Et quid multa, quaefo, hic accumulemus? Si rerum dominium aut ius vllum ex teftamento in heredem tranfit, id aut viuo teftatore in eum transferatur, aut eo iam mortuo. Viuo teftatore ius hereditarium transferri non dixeris, quum nec vlla fit viuentis hereditas, nec ipfe teftator heredi, fe fuperffite, ius aliquod effe velit. Nec eo mortuo fieri poteft illa tranlatio, quum teftator tunc nec velit quidquam transferre, nec poffit, quippe cuius dominium cum vita omnino defit. Quem nodum plus quam Gordium quum fatis animaduertent iuris confulti Romani, eum fecare, quam foluere maluerunt, variis excogitatis fictionibus, quas ne quidem ab ANT. DADINO ALTESERRA (d) fatis explicatas, non melius, quam perilluftris de COCCEIIS (e) verbis describere licebit: *Et fine ita eft, inquit vir doctiffimus. Tota Teftamentifactio, prout non tantum iure Romano formata, fed et inter gentes ab omni memoria recepta eft, meris iuris pofitiui fictionibus abfoluitur et fuftinetur. Primo enim fictione iuris momentum teftamenti cum momento mortis iungitur, et vltima voluntas cum vltimo vitae haliu exposita intelligitur (f). Deinde momentum quoque aditae hereditatis retrotrahitur ad momentum mortis (g). Haec igitur tria tempora, teftamenti, mortis et aditionis, naturaliter inter fe diftineta, fictione iuris ita iunguntur, atque pro vno eodemque tempore habentur, vt et teftator eodem mortis momento bona fua, prout luberet, heredi conceffiffe, et hic ab eo accepiffe*

(b) *Auct. nouae methodi iurisprud. p. 56.*

(c) *Aeneid. III. v. 92.*

(d) *Alteserra de Fiction. iur. tract. III. cap. II. p. 143.*

(e) *ibid. §. XXIII. fequ.*

(f) *l. 1. C. de facrof. eccl.*

(g) *l. 54. ff. de acquir. vel omit. l.*

193. ff. de reg. iur.

pisse fingatur. Quis vero ex iure naturae deriuat actum, qui ne explicari quidem potest, nisi excogitatis tot fictionibus, naturae rei plane repugnantibus?

§. III.

Accedit et alterum, quod amplissimae illi testandi facultati iure opponitur, argumentum. Nullam unquam gentem fuisse arbitramur, quae non de hereditatibus in liberos alioque cognatione proximos deuoluendis leges accurata diligentia scripserit. Quum enim prudentum legislatorum sit, naturam, optimam vitae magistram, ducem sequi: verissimum autem deprehendamus, quod olim cecinit PINDARVS (h):

Πλάτος, ὁ λα-

χὸν ποιμένα ἑπακτὸν ἀλλότριον,

Θνάσκοντι συγερῶτατα,

Diuitiae, quae natae sunt

Dominum ac heredem, adscitum aliunde,

Morienti sunt tristissimae.

nihil illi fecerunt reliqui, vt, quo ordine liberi ad parentum, ad liberorum parentes, eaque deficiente necessitudine, agnati cognatique ad mortuorum hereditates vocandi sint, legibus quam diligentissime definirent. Enimuero dum amplissima testandi libertas vnicuique conceditur, ei simul datur arbitrium, leges illas, pro lubitu euertendi. Quod quam alienum sit a prudentiae ciuilibus principiis, nemo non animaduertit. Negat PAPINIANVS (i), *ius publicum priuatorum pactis mutari posse.* Cur vero magis mutetur arbitrio vnus, legem contra leges priuatim condentis? *Contra legem nec stipulationem tenere statuunt THEODOSIUS et VALENTINIANVS (ii), nec mandatum vllius esse momenti, nec sacramentum admitti.* Cur magis ergo admittatur testamentum? Sane si ea demum beata est respublica, in qua potentiora sunt legum, quam hominum, imperia, et in qua ne magistratibus quidem aduersus eas quidquam permittitur: quis non in iis prudentiam desideret, qui arbitrium in ipsas leges priuatis permiserunt, easque tam impune ab vnoquoque euerti passi sunt, vt et paroemia inde nata sit: *prouisionem hominis tollere prouisionem legis.* Ipsi sane, qui nascenti Romae praeerant, multo sapientius, quam posteros, rationes subduxisse, animaduertimus. Hi enim heredes quidem nunc-

*Nec regum
lae prudentiae
quae leges
publicas
priuati
arbitrio
tollit non
patiuntur.*

(h) Pindarus Olymp. X.

(i) l. 38. ff. de pact.

(ii) l. 5. §. vlt. C. de Legib.

cupandi potestatem faciebant civibus suis, sed quum nihil sit tam naturale, quam eodem modo unumquodque dissolui, quo colligatum est (k), recte statuebant, leges de successione intestatorum non posse, nisi novis legibus, mutari, ac proinde heredem illum esse in comitiis calatis, rogante populum magistratu, centuriisque suffragantibus, nuncupandum, ut sic lex in causa intestati nova lege, in causa testati lata, abrogaretur, ceu recte animadvertit vir amplissimus CORN. VAN BYNKERSHOEK (l). Quin quum iam ab eo maiorum instituto descivissent decemviri: cautio adhuc erat iis, qui legis actiones componebant, ne leges de intestatorum successione privata testatorum auctoritate tolli viderentur. Hinc enim excogitarunt ritum testandi per aes et libram, ab VLPIANO (m) accuratius descriptum, ut testator non tam legem, post mortem demum valituram, rebus suis dicere, quam inter vivos bona sua alienare videretur. Quae omnia hodie in umbram abiere, ex quo, abolitis istis ritibus, quaedam tantum sollemnitates, tamquam veteris illius testamentificationis simulacra, retentae, et cuius data est potestas heredem vel scribendi, vel nuncupandi pro lubitu, adeoque legem contra leges publicas privato arbitrio ferendi.

§. V.

*Testamen-
tifactio
plerum-
que ex
ira, odio,
invidia,
aliisque
vitiis pro-
ficiuntur.*

Iam si quis porro causas, quibus impulsus plerique homines, praeteritis proximis agnatis cognatisque, extraneos heredes scribant, paulo accuratius consideret: et has ita comparatas esse animadvertet, ut, rectius facturos fuisse decemviros, facturus sit, si introducta testandi licentia improbitati non praestitissent patrocinium. Quamvis enim actum hominis et praecipuae curae, et ultimi temporis esse testamentum, scribat VALERIVS MAXIMVS (n), et, ex SENECAE (o) sententia, numquam diligentius demus beneficia, numquam magis iudicia nostra torqueamur, quam ubi, remotis vilitatibus, solum ante oculos honestum positum est, et mors, intercludens omnia, ad ferendam sententiam incorruptum iudicem mittit: nescio tamen an umquam latitantia hominum vitia magis erumpant foras, quam dum testes ad signandas tabulas coguntur. Tunc vero vel ira et odium, vel invidia et lior, vel inertissimum vitiorum, voluptas, vel stolidissimum omnium, superstitio animum vel maxime in diversa rapiunt, ut tunc praecipue omnia improbe agantur, quando homines, mortalitatis suae memores, se

(k) l. 35. ff. de reg. iur.
(l) Bynkersh. Observ. II. 2:
(m) Vlpian. tit. XX. §. VIII.

(n) Valer. Max. lib. VII. cap. VII.
(o) Seneca de Benef. lib. III. cap.
XI.

se omnia sanctissima cura agere, simulant. Iam pater durior et impius a prima saepe offensa animum inducit, ut naturam ipsam eiuret, amoremque penitus insitum eiici ex animo, et, parentem se esse obliuiscatur. Iam alius, *nouercalibus delinimentis instigationibusque corruptus*, iniuriam aduersus liberos suos testamento inducit, et maligne circa sanguinem suum infert iudicium (p). Iam liuor miserum excruciat testatorem, nec ille aequo animo ferre potest cognatos, quorum ipse inopia semper laetatus est, et quibuscum similtates per omnem vitam exercuit, bonis suis potituros. Hinc extraneus scribitur heres, qui vel stupro aliusue probris id beneficium meruit, vel miluii instar testatorem captauit, demissoque ad humillimum obsequium animo, et hamatis beneficiis, eum ad expungendas proximas necessitudines pellexit, qui deinde voti compos factus, uti eleganter ait poeta (q),

Stat domo capta cupidus superstes,

Imminens lethi spoliis, et ipsum

Computat ignem.

Quum multi porro, non pietate quadam, sed turpissima superstitione, impulsu hereditatem miseris cognatis praeripiunt, iisque pi- am, quam vocant, causam praeferendam existimant? Praeclarum profecto est, et laude dignissimum, bona elargiri pauperibus, vel ea ita dispensare, ut ad ecclesiam, scholas, et miserabiles personas aliqua inde redundet utilitas. At plerique id eum in finem faciunt, ut oblata aliqua bonorum, scelere saepe quaesitorum, parte, transigant cum Deo, quem peccatis suis offensum esse sentiunt, eademque opera et cognatis aegre faciant, et gloriolam aliquam post fata consequantur, non minus stolidi Romanis, quos DIONYSIVS HALICARNASSENSIS (r) tota saepe seruitia supremis tabulis manumisisse testatur, tantum ut liberalitatis laudem post mortem ferrent, et in eorum funere eo plures pileati nebulones lecticam sequerentur. Sic raro admodum contingit, ut vltimae testatorum voluntates ex recta ratione, virtutisque ac honestatis studio, et non potius ex odio, liuore, alioque impotente animi impetu, profiscantur, nihilque sapientius dici posset, quam quod Belgis saepe in ore esse audiui:

De zalig will sterven,

Moet laeten vererven

'Aen i' naeste Bloedt

Syn tydlik Goedt.

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

C c c c c c §. VI.

(p) l. 4. ff. de inoffic. testam.

(q) Papin. Sar. Silu. lib. III.

(r) Dionys. Halic. Antiqu. Rom. lib. III. p. 228.

§. VI.

Hinc aliae gentes testamenta vel exfulare voluerunt ex rebuspub. suis, vel eadem ar- Etis limitibus circumserunt, veluti Hebraei. Quae quum ita sint, nemo mirabitur, gentes pleraque aliter, quam Romanos, philosophatas, testamenta vel plane proscripisse ex rebuspublicis suis, vel ea admitta arctissimis limitibus circumscripisse, ne in cuiusvis arbitrio positum esset, legesne de successione intestatorum migrare, an sanguini honorem habere mallet. *Singuli enim, vt ait PLATO (s), multa et inter se diuersa, et legibus et viuentium et suis ipsorum moribus contraria statuerent, si quis potestatem daret, ita simpliciter condendi testamentum, vt ratum sit, quodcumque quis disponat, quomodocumque adfectus ad finem vitae, stolidi enim et fracto praediti animo sumus plerique, quum iam morituros nos esse putamus.* Vt auspiciam faciamus ab Hebraeis, quorum rempublicam ipse Deus Optimus Maximus constituerat, in vniuerso veteris testamenti codice testamentariae dispositionis nec volam nec vestigium deprehendimus. Profitetur equidem Abraamus (t), se, liberis legitimis destitutum, hereditatem Eleasaro seruo relicturum: sed testamento vel scripto, vel nuncupatio id se facturum, non addit. Probabilius itaque est, eum id exsequi voluisse per donationem. Nam et postea, quum ex altera vxore Cethura suscepisset liberos, iis non condito testamento, sed donatione inter viuos de parte bonorum prospexit. (u) Non putamus etiam, quemquam futurum, qui vltimum illud elogium Iacobi (x) patriarchae pro testamento sit habiturus, quum non tam bona ac terras, (quales tum nullas possidebat,) (y) liberis leget, quam futura, quae eorum posteris imminabant, fata diuino actus spiritu canat vt vates. Denique ne IESAIAE (z) quidem verba, quae vulgo de testamentifacione interpretantur, ita comparata sunt, vt ex iis testamentorum vsum apud Hebraeos tuto liceat probare. Quis enim dubitet, quin et alia ratione, quam conditis supremis tabulis, domus potuerit dispensari. Quare non videntur errare, qui, veteres Hebraeos testamenta plane ignorasse, existimant (a). At postea testamentariam etiam successione admiserunt magistri, sed tot sanctionibus coangustatam, vt a Romanorum institutis toto caelo distare videatur. Primo enim non eum, qui sano corpore est, testamentum condere patiun-

(s) Plato de Legib. lib. II.

(t) Genes. XV. 3.

(u) Genes. XXV. 6.

(x) Genes. XXXXVIII.

(y) Act. VII. 5. Hebr. XI. 9. 10.

(z) Ies. XXXVIII. 1.

(a) Lael. Mancin. Collat. Leg. Mos. lib. X. cap. XXXXVII. n. 4.

tiuntur; sed fatali lectulo adfixum mortique proximum (b). Deinde ea vltima voluntas non pertinet ad bona, voto vel Corbane obstricta, (quod votum grauiter reprehendit SERVATOR,) (c) quippe quae abscisse Deo deberi videbantur. Denique quum a SALOMONE (d) praeclare dictum sit: *Qui turbat propinquum suum, est crudelis*: nefas putant, exclusis proximis ab intestato heredibus, extraneum instituere, ac proinde inculcant principium *לצקיר הירושה מן הורשו ולא אדם יכול להורש למי שאין דאן* *Nemo potest alium instituere praeter eum, qui ex eis est, ad quos hereditas pertinet, nec hereditatem ab herede funditus tollere* (e). Id vnum ergo licebat testatori, vt ex pluribus heredibus proximis, veluti pluribus filiis vel fratribus, vnum alterumue instituere posset, non tamen per modum exheredationis, v. g. *Filius meus exheres esto inter fratres suos*: sed per modum institutionis, e. g. *Ruben, filius, mihi heres esto ante omnes filios meos* (f). Id enim vel ideo non iniquum putabant, quod ipse Deus non quidem exclusionem proximorum heredum, sed diuisionem tamen hereditatis inter proximos heredes morientibus concessit (g): quamuis, si dicendum, quod res est, non adeo bene haec cohaerere videantur, partim, quod nemo hereditatem inter heredes diuidi crediturus sit, quam vnus totam praeripit, partim quod re ipsa parum intersit, verbis quis, an ipso facto, exors hereditatis fiat. Ceterum his omnibus rite obseruatis ratam esse vltimam hominis voluntatem existimant magistri, adeo vt bona ex ea ad heredem translata perpetuo penes heredem maneant, et ne ex lege quidem agraria, quae, circumacta quadraginta nouem annorum periodo, omnia prioribus dominis eorumue heredibus restitui iubet (h), vindicentur. Haec Iudaeorum magistri de testamentifactione praecipunt, quae quin noua plane sint, ex eorum interpretationis potius, quam iure diuino, profecta, duobus argumentis constare arbitramur, primo quod Antipater apud IOSEPHVM (i) neget, testamento, quod Herodes in ipso fere diuigio corporis et animi scripssisset, rumpi posse superius, a sano et vegeto conditum: altero, quod magistri ne vocabulum quidem,

C e c c c c 2

quo

(b) Selden. de Success. ad Leg. Hebr. cap. XXIII.

(f) Selden. ibid. p. 79.

(g) Deut. XXI. 16.

(c) Marc. VII. 11.

(h) Leuit. XXV.

(d) Prou. VIII. 7.

(i) Ioseph. Antiqu. Iud. lib. XVII.

(e) Pirusch Misnai ad Baba bashra cap. XI. apud Selden, ibid.

quo testamentum adpellitent, in lingua Hebraica reperiant, ac proinde illud vocabulo Graeco $\kappa\alpha\tau\alpha\sigma\chi\epsilon\iota\sigma\iota$, id est, $\delta\alpha\delta\eta\mu\alpha$ exprimere cogantur.

§. VII.

Athenien-
ses.

Idem Athenis contigisse animaduertimus. Antiquissimis enim temporibus heredes sui cuique liberi ac cognati erant, nullumque testamentum, quippe quod Solonis demum aetate innotescere coepit. Testem eius rei locupletissimum habemus PLVTARCHVM (k), quippe diferte scribentem: $\text{Πρότερον ἐκ ἔξῃν, ἀλλ' ἐν τῷ γένει τῷ τεθνηκότος ἔδει τὰ χρήματα καὶ τὸν οἶκον καταμένειν. Initio non erat ius (testamentum condere,) sed familiae defuncti pecunia et hereditas relinquenda erat. Enimuero quemadmodum SOLON totam fere veterem DRACONIS legislationem euertit: ita et testamenti condendi potestatem dedit ciuibus Atticis, sed limitibus tamen fatis angustis circumscriptam. Qua de re iterum PLVTARCHVS: Ο' δὲ Σόλων ὃ βέβηλαί τις ἐπιτρέψας, εἰ μὴ παῖδες εἴεν ἀυτῷ δῆναί τὰ αὐτῆ, φιλίαν τε συγγενείας ἐτίμησε μᾶλλον, καὶ χάριν ἀνάγκης. Καὶ τὰ κτήματα τῶν ἐχόντων ἐποίησεν, ἔ μὴν ἀνεδὴν γε πάλιν, ἐδ' ἀσπλῶς τὰς δόσεις ἐφῆκεν, ἀλλ' εἰ μὴ νόσων, ἐνεκεν, ἢ φαρμάκων, ἢ δεσμῶν, ἢ ἀνάγκης κατασχεθεῖς, ἢ γυναικὶ περιδομένως. Hic Solon liberum fecit, non exstantibus liberis, cui visum esset, sua donare, amicitiamque propinquitati, et gratiam praetulit necessitati, pecuniamque eo ipso mancipium fecit possessorum. Nec indefinite tamen citra delectum dare indulgit, sed, si non per morbum, vel medicamentum, vel vinculis, vel vi adstrictus, vel uxoris adductus esset blandiuis. Ipsa SOLO-
NIS lex integra exstat apud DEMOSTHENEM (l), ex cuius verbis patet, sensum eius fatis commode expressisse PLVTARCHVM nisi quod Solon addiderat, non valituras etiam supremas tabulas, ὑπὸ τέτων τῶ παρανόμων, earum rerum aliqua, quae legibus interdicitae sint, extortas. Primo itaque testari non poterant, quibus essent liberi. Hinc statim subiicit DEMOSTHENES: τῆ μὲν νόμου τάνυ ἀγκόντε, ὅς ἐκ ἑῶ διαθήκας διαδέσθαι, ἐὰν παῖδες ὄσι γνήσιοι. Legem audiuisis, quae testamenta condere non sinit, si liberi sint germani. Et ISAEVS (m): Ο' νόμος αὐτὸς ἀποδίδωσι τῷ υἱῷ τὰ τῷ πατρὸς, καὶ ἐδὲ διαδέσθαι ἐὰν ὄτω ἀν ὄσι παῖδες γνήσιοι. Lex ipsa ea, quae sunt patris, permittit filio, et non patitur eum testari, cui filii sunt legitimi. Quin ne quis forte existimet, filiis tantum, non$

aeque.

(k) Plutarch. in Solone p. 90.

(l) Demosthen. Orat. II. in Steph. p. 953.

(m) Isaeus Orat. V.

æque filiabus, prospexisse Solonem: alibi idem ISAEVS (n) scribit: Ούτε γὰρ διαθέσθαι, ἔτε δ᾿ ἀναί εἰδένι εἰδέν ἕξει τῶν ἑαυτῆ ἀνευ τῶν θυγατέρων, εἰάν τις καταλιπὼν γνησίας τελευτᾷ. Non enim cuiquam licet aut disponere aut donare sua, inuitis filiabus, si quis legitimas relinquens decesserit. Id quod deinde ita explicat, patrem, non exstantibus filiis, disponere potuisse suo arbitrio: sin filiae essent superstites, harum consensu opus fuisse, si cui bona relinquere vellet. Itaque recte intellexit SOLON, quod et a PAVLLO (o) nostro obseruatum est, rationem naturalem, quasi legem quamdam tacitam, liberis parentum hereditatem addicere. Deinde Solon testamentificationem negauit, non modo furiosis et mente captis, sed et aegrotantibus, lectulo adfixis, ac confectis senectute, veritus, ne vel

Vis morbi distracta per arius

Turbet, agens animam,

vel ob deuexam aetatem ita iam desipiat testator, vt malignum de agnatis iudicium inferat. Hinc denuo ISAEVS (p): Δεῖναι γὰρ ὁ νόμος εἰδένι εἰᾶ τὰ ἑαυτῆ, εἰάν ὑπὸ γήρωσ, ἢ ὑπὸ νόσου παρανοήσῃ. Non enim lex permittit donare sua, si aut senectute, aut morbo desipiat. Ex quo tamen loco patet, morbum et senectutem non omnem impedimento fuisse testamenta condituris, sed eum statum, quod quis prae morbo vel senio desipere videretur. Quum porro venenis magicisque susurris eam vim tribuerent veteres, vt et animum iis ad amorem vel odium inflecti posse existimarent: non mirum profecto est, Solonem et eorum testamenta irrita esse voluisse, quos suspicio sit veneficio ad huiusmodi supremum iudicium perpulsos esse. Denique et vim, et vincula, et ipsas blanditias vxorias abesse iussit Solon, quum eae alias, iure Romano, si minus importunae sint, testamentis non obesse credantur. (q) Itaque limitibus satis angustis circumscripta apud Athenienses fuit testamentificatio, nec parum falluntur, qui Atticae originis esse existimant illud πολυθρύλλητον: PATERFAMILIAS VTI LEGASIT, ITA IVS ESTO.

§. VIII.

Progredimur ad Lacedaemonios, apud quos eadem testamenti- *Lacedaem*
 factionis fata fuerunt, ac apud Athenienses, nisi quod vbi illa se- *monii*,
 mel inoleuit, multo plus libertatis indultum est ciuibus, quam

Ccccc 3

Athe-

(n) Idem Orat. II.

(o) l. 7. ff. de bonis damnat.

(p) Isaeus Orat. III.

(q) l. ult. ff. si quis aliquem test. prohib. l. 70. ff. de hered. inst.

Athenis, adeo vt et suos quisque liberos exheredes pro lubitu scriberet. Hinc summus prudentiae civilis auctor, ARISTOTELES, (r) Spartanorum expendens instituta et rempublicam, id vel maxime reprehensione dignum existimat, quod, quum fortes, seu agri portiones, ciuibus singulis a republica attributas, penes familias manere voluerit Lycurgus, ac proinde earum alienationem lege prohibuerit, libera tamen ciuibus concessa sit facultas testandi, fortesque illas pro lubitu transferendi in alios. Τέτο δὲ, inquit, καὶ διὰ τῶν νόμων τέτακται Φάυλος, ἀνεῖθαι μὲν γὰρ ἢ πολλὴν τὴν ὑπαρχεσαν, ἐπίσπεν ἄ καλόν, ὁρῶς ποιήσας· δίδόναι δὲ καὶ καταλείπειν ἕξοσίαν δέδρακε τοῖς βυλομένοις· καὶ τοι ταῦτο συμβαίνει ἀναγκάσιον ἐκείνως τε καὶ ἕως. Hoc autem etiam legibus constitutum est perpetuam. Fecit enim lator legis (Lycurgus), vt patrimonium aut suum vendere, aut alienum emere, haberetur non honestum: atque hoc recte. Donandi autem et testamento relinquendi potestatem licentiamque permisit iis, qui vellent. Atqui idem euenire necesse est et hoc et illo modo. Enimuero hoc non est ex LYCVRGI institutis, qui quum auri argentique vsus, veluti omnium scelerum materiam, sustulisset, eoque loco esse voluisset ciuium suorum fortunas, vt virtute potius ac laborum tolerantia, quam opibus excellerent (s), nihil illis minus, quam testandi de rebus suis licentiam permittendam censuit. Ast quum iam Spartani, deserta feruore Lycurgi disciplina, non gradu, sed praecipiti cursu a virtute desciscere, et ad vitia transcurrere coepissent: tum demum hanc testandi licentiam lege lata inuexit Epitadeus ephorus, vir factiosus, et acerbis moribus, qui simultate sibi cum filio exorta rhethram, teste PLVTARCHO (t), promulgauit, ius vt cuique esset, hereditatem suam et sortem cuicumque vellet, inter viuos donandi, et relinquendi testamento. Quae lex quibus malis turbisque deinde inuoluerit rempublicam, idem PLVTARCHVS fufius narrat, idque vnusquisque, vel a mediocri prudentia instructus, praesagire facile potuisset, quum lex illa primis Lycurgi institutis quam maxime esset aduersa, quin ea destrueret in solidum, adeoque et ipsam rem publicam non posset non eadem inuoluere ruina. De reliquis Graeciae ciuitatibus non est, quod multa addamus, quum iam pridem fere vbique recepta fuerit testamentifactio, vt scribere non dubitet ISOCRATES (tt): Νόμος τὰς διαθήκας βουθῶν δοκεῖ τοῖς Ἑλλησι

(r) Aristot. Polit. lib. II. cap. VIII.

(s) Iustin. Histor. lib. III. cap. II. et III.

(t) Plutarch. in Agid. et Cleom. p.

797.

(tt) Iocr. in Aeginet. p. 778.

Ἕλλησι καλῶς κείσθαι, τεκμήριον δὲ μέγιστον· περὶ μὲν γὰρ ἄλλων δια-
φέρονται, περὶ τῆς πάντες ταῦτα γινάσκουσι. *Lex graecis omnibus
probata testamentis suffragatur: cuius rei maximum illud argumen-
tum est, quod, quum aliis de rebus dissentiant, de hoc statuunt idem
omnes.*

§. VIII.

Non iam vacat aliarum gentium mores expendere; alioquin *Germani.*
enim dispiciendum etiam esset de Aegyptiis, quos populis, qui
testamenta ignorarint, accensere videmus IO. SCHILTERVM (u),
quamuis auctorem suum, vnde haec hausert, non nominantem.
Quare de GERMANIS tantum quaedam addimus, de quibus TACI-
TVS (x): *Heredes, inquit, successoresque sui cuique liberi, NVL-
LVM TESTAMENTVM.* Hunc locum, dici non potest, quam va-
rie interpretati sint viri docti, aliis non ipsa testamenta, sed vel
nimia ac misera diligentia condita, apud Germanos exsulasse exi-
stimantibus (y), aliis tum demum ea Germanis in vsu fuisse, ne-
gantibus, si liberi, aut cognati exstarent: quam sententiam non
sine adparatu defendit STRYKIVS (z). Praeterquam enim quod
eum sensum verba TACITI ferre videntur, difficillimum creditu
videtur viro doctissimo, Germanos solos a communi gentium vsu
recessisse, tamque barbare fuisse stupidos, vt ne deficientibus qui-
dem liberis et cognatis bona supremo iudicio in alios transferre,
sed ea veluti in medio posita cuiusvis rapinae relinquere voluif-
sent. Quin fide LEHMANNI (a) refert, Carolum M. victorem Ger-
manis, difficili bello perdomitis, testamentifactionem ademisse,
restitutam postea beneficio Ludouici Pii. Ex quo consequi pu-
tat, vt et antea eos modum aliquem testandi in vsu habuisse,
fatendum sit, quamuis ille cum Romana ista ac sollempni testamen-
tifactione nihil omnino commune habuisse videatur. Sed non
videntur tanti esse hae rationes, vt ideo vadimonium deserendum
censeamus. Non negat TACITVS, sollempnia tantum vel scripta
testamenta Germanos ignorasse: sed nullum ibi testamentum fuis-
se, contendit. Nec sequitur sane, vt, dum suos cuique liberos
et cognatos heredes fuisse ait, iis non exstantibus, testamenta in
vsu fuisse fateatur. Neque etiam quisquam facile concedet, com-
munem gentibus omnibus fuisse testamentorum vsum, neque bar-
barae

(u) Schilt. Exercit. XIII. §. III.

(x) Tacit. de Morib. Germ. cap. XX.

(y) Marqu. Freher. de Tutel. Elect.

(z) De success. ab intest. Diff. VIII.

cap. I. §. II. III.

(a) Lehmann. Chron. Spir. lib. II.

cap. XX. p. 28.

barae stupiditatis argumentum satis idoneum sunt leges et mores, quibus illa testandi facultas morientibus adimitur, quum ipse laudatissimus STRYKIVS alibi (b) fateatur, satis beatas fuisse respublikas, quae illam litium innumerarum materiam penitus sublatam voluerint, nullosque vlli heredes esse permiserint, quam legitimos. Accedit, quod si vel maxime non esset testamentum, non tamen ideo verendum sit, ne hereditas, nullo superflite cognato, veluti pro derelicto habita cuius occupanti pateat, quum donationibus, traditionibus, pactisque successorem sibi nominare legibus patriis non prohiberentur. Quod ad postremum attinet argumentum, testamentifactionem Germanis a Carolo M. ademptam, et a Ludouico Pio restitutam esse, non scripsisset vir doctissimus, si scriptores eiusdem aetatis, quam LEHMANNVM et PAVLEVM AEMILIVM, consulere maluisset. Totius enim rei fundus est locus veteris auctoris, qui VITAM LVDOVICI PII (c) reliquit. Is enim non quidem de vniuersis Germanis, sed de Saxonibus et Frisiis, ob resumta saepius arma in Galliam deportatis, ita scribit: *Quo tempore Saxonibus atque Frisonibus IVS PATERNAE HEREDITATIS, quod sub patre ob perfidiam legaliter perdididerant, imperatoria clementia restituit.* Non ergo testamentifactio adempta fuerat his gentibus, sed *ius paternae hereditatis*, id est bona auita, quae antea fisco ob eorum perfidiam fuerant adiudicata, id quod et inde facile intelligitur, quod idem auctor refert, miram illam Ludouici Pii benignitatem multorum incurrisse reprehensionem, existimantium, gentibus illis, rerum nouarum studiosissimis, subtrahi potius perfidiae instrumenta, quam vltro subministrari oportere. Quid vero periculi, quaeso, inde imminuisset, si miseris hominibus, omnique facultate paterna spoliatis, liberam tantum permisisset testandi facultatem? Quare tam certum esse arbitramur, quam quod certissimum, Germanos TACITI temporibus testamenta plane ignorasse. *Neque adparet, vt recte inquit PVFENDORFFIVS (d), quare tantopere testamenta desiderare debuerit gens, thesauros tunc cumulare nescia, et paupere suppellectile contenta, cui ex segete, pecore et venatu vix amplius quaerebatur, quam quod victui quotidiano, eique simplici, sufficeret: maxime quum leges et successores designassent, et non ita clausissent possessorum liberalitatem, vt his in promptu non esset modus, sibi inter viuos de successore prospiciendi.*

§. X.

(b) Stryk. *Cautel. Testam. cap. I. §. VIII.*

(c) Vita Ludou. Pii ad an. DCCCXIV,

(d) Pufendorff. *de Iure Nat. et gent. lib. III, cap. XI. §. XVIII.*

§. X.

Equidem fatendum est, non tam diligentem maioribus nostris mansisse moris istius patrii custodiam, ut et posteris plane ignota fuerint testamenta: sed si tamen dicendum, quod res est, non tam omnes Germani, quam illi, qui a saeculo quarto se in provincias Romanorum infuderant, testamentificationem, exemplo Romanorum, admiserunt, vel potius eam in prouinciis, quas occuparant, iam receptam retinuerunt. Hinc eius mentionem passim faciunt leges WISIGOTHORVM (e), OSTROGOTHORVM (f), BVRGVNDIONVM (g), quin et in monumentis Francicis varia exstant prouincialium testamenta, veluti apud MARCVLFVM (h), ceterosque FORMVLARVM SCRIPTORES (i), GREGORIVM TVRONENSEM (k), et alios, qui inter chartas veteres varia etiam testamenta e saeculo quinto et sequentibus protulerunt. Sed sero admodum ea testandi consuetudo penetrauit in Germaniam magnam, nec ibi testatos decessisse reperimus alios, quam principes, quamvis et hi mortis magis causa res quasdam singulares donare, quam de vniuersis bonis disponere, solerent. Talia sane fuisse dixeris testamenta HENRICI Aucupis apud WITICHINDVM CORBEIENSEM, (l) Ottonis III. Imp. apud MEIBOMIVM (m), aliaque, quorum passim vestigia exstant in antiquitatibus Germanicis. Inter priuatos ignota fere fuisse testamenta, vel id argumento est, quod quum in Brabantia iam saeculo XIII. (mm) in Frisia saeculo XIII. (n) in vsu fuerint, nusquam eorum mentionem faciant LEGES SAXONICAE, sed quaedam iis fanciantur, quae facultati testandi plane aduersantur, qualia sunt illa in IVRE WEICHBILDICO (nn): *Kein Mann aber, noch kein Weib, mögen im Siechbette ihres Gutes nichts vergeben, das über fünf Schilling werth sey, ohne der Erben Uhrlaub, noch auch ein Weib, ohne ihres Mannes Uhrlaub.* Quibus gemina etiam occurrit in IVRE PROVINCIALI (o), ideo inter articulos reprobatos relata a GREGORIO PAPA (p), quippe erronea,
Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I. D d d d d

Quando
testamen-
ta in Ger-
mania
condi coe-
perim?

- (e) Lex Wisigoth. lib. II. tit. V. §. XII.
sequ.
(f) Edict. Theodorici §. XXVIII.
(g) Lex Burgund. tit. XXXIII.
(h) Marculf. Form. lib. II. cap. XII.
sequ. et Adpend. cap. LII.
(i) Formul. Lindenbrog. cap. LXXII.
(k) Greg. Turon. Hist. lib. VI. cap.
XXXVI. lib. VII. cap. VII. lib. X. cap.
XII. et XXVIII.

- (l) Witichind. lib. I. extr.
(m) Meibom. in Apolog. pro Otone
III. p. 148. Tomo III.
(mm) Mir. Dipl. Belg. lib. I. cap.
LXXXII.
(n) Leg. Conu. Opstalbom. §. XV.
(nn) Jus Weichb. art. L XV.
(o) Jus prou. Sax. lib. I. art. LII.
(p) Bulla Gregorii Papae post Spec.
Sax. art. XIII.

nea, vt Papa loquitur, *in quantum eleemosynas, testamenta, et alia pia opera respiciunt.* Itaque medio illo aeuo paene extra vsum erant testamenta, et, quamuis nihil reliqui facerent episcopi et clerici, vt eiusmodi suprema iudicia morientibus suaderent, quippe in rem suam vel maxima futura: vix tamen tam dociles experti sunt Germanos, vt de vniuersitate bonorum testamenta conderent, quamuis, vt Langobardi loquuntur (q), plerumque *iudicarent pro anima*, et morientes aliquid donarent caelitibus, vt animae igne purgatorio vtilandae inducias quasdam impetrarent. Vocabantur huiusmodi codicilli *Seelen-Geräthe*, vel *Seelen-Geschäfte*, eaeque donationes medio aeuo tam videbantur necessariae, vt, si quem mors intestatum oppressisset, etiam a legitimis eius heredibus deberentur, ceu ex SPECVLO SVEVICO (r) pluribus demonstrat IO. SCHILTERVS (s). Itaque idem tunc de vniuersa Germania dici potuit, quod de Dania testatur INNOCENTIVS Papa III. (t) *eam nimirum quantum ad ea quae ius fori contingant, consuetudinibus suis et institutionibus principum suorum omnino rectam esse, nullumque habuisse testamentorum vsum, qui alibi in vltimis decedentium voluntatibus secundum legalem obseruantiam custodiebatur.*

§. XI.

Quaedam
Germani-
sae origi-
nis gentes
vel sero,
vel plane
non, ad-
miserunt
testamen-
ta.

Quum ius Romanum paullatim in fora ac tribunalia Germaniae penetraret: testandi quoque libertatem mirifice hominibus placuisse, nemo mirabitur. Et tamen eam non semel simulque, sed alibi tardius, alibi plane non admissam esse, nouimus: Sane VDALR. ZASII (u) temporibus tam rarae in superiore saltim Germania erant supremae tabulae, vt ipse *testamentorum vsum apud mediae plebis Germanas insolentem esse, seque numquam vidisse*, scribat. Multo tardius, id est, anno demum MDCXVI. Nouiomagi ciuibus publica lege permissam esse testamenti factionem, memoriae prodidit FRIDR. A SANDE (x). In reliqua Geldria, quae prouinciis foedere *ouy-n-matixō* vnitis accessit, testamentorum et hodie nullum vsum esse, praeter laudatum SANDIVM testator IO. ISAACVS PONTANVS (y), et PETR. BVSIVS (z), quorum iste patriae hanc mentem mirifice gratulatur, eamque paene solam hoc instituto viam reperisse putat, qua

(q) II. Feud. 9. §. I.

(r) Ius Sueu. Cap. III.

(s) Schilter. Exerc. XI. §. 25.

(t) Cap. 2. X. de consuet.

(u) Zafl. Respons. Lib. I. resp. III. n. 76.

(x) Fr. a Sande Descript. Gelr. p. 147.

(y) Pontan. Hist. Gelr. Lib. I. p. 47.

(z) Buf. ad l. 1. ff. qui testam. cond.

poss. n. 7.

qua calumniae pleraeque forenses in exilium ire cogerentur. *Non itaque hic, inquit, atteruntur subditorum bona iuibus de testamentorum internis vel externis vitiis, vel suorum heredum de inofficioso testamento ac praeteritione liberorum non emancipatorum querelis, nec controuersis de fideicommissis, unde passim alibi patronis forensibus est opima messis.* Quaestionem equidem ea occasione mouet **BY-SIVS**, an valeant huiusmodi statuta vel consuetudines, quibus ciuibus testandi facultate interdicitur? eiusque quaestionis definitionem pendere existimat ab altera, iurisne naturae gentiumque primaeui illa sit, an positui? ac demum, quum posterius ipsi videatur verosimilius, merito inde colligit, rata esse eius generis statuta, eaque iniquitatis coargui a nemine posse. At nos Domitianam hanc quaestionem dixerimus, si vel maxime, testamenta ex iure naturali et gentium primum permanasse,ingas. Quum enim sic quoque iuri non praeceptiuo, sed tantum permissiuo, ceu vocant, tribui possit, ea autem, quae ius illud sempiternum permittit, legibus ciuilibus coangustari posse, nemo dubitet (a): nihil omnino impedire arbitramur, quo minus huiusmodi statuta ac mores valerent, si vel maxime daremus, quod dare tamen non possumus, testamenta ipsi iuri naturae ac gentium originem debere.

§. XII.

Quamuis vero non vbique mores maiorum tanta religione sequuti sint posterius, sed vbi ius Romanum semel ciuitate donatum est, idem fere plerisque locis contigerit, quod conqueritur **FRANC. HOTOMANVS** (b), *vt materia testamentaria esset fons et nutricula maximae litium partis, captionumque, quae istuc fieri solent, vbi ius ciuile viget: non tamen omnes Germani testamentifactionem Romanam ita admiserunt, vt libertatem omnibus darent constituendi de bonis suis per vltimam voluntatem, sed eam licentiam variis limitibus, ex prisco iure patrio fere desumptis, prudenter circumscripserunt, adeo, vt in quibusdam Germaniae prouinciis ac ciuitatibus nihil minus valeat, quam carmen illud decemuirale: PATERFAMILIAS VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO.* Id vero quatuor potissimum modis fieri animaduertimus. *Primo enim aliqui non omnes personae suo arbitrio, et quandocumque collibitum est, testamenta condunt. Deinde quibusdam locis non de omnibus quisque bonis suis disponere potest. Tum porro leges quaedam non quosuis heredes institui patiuntur. Denique alibi certus*

Quaedam eam facultatem restringunt. Quot modis id fiat?

D d d d d 2 testan-

(a) l. 6. pr. ff. de iust. et iur.

(b) Hotoman. in *Amiribon*, Cap. VI. p. 30.

testandi modus ab eo, quem leges Romanae inculcant, diuersissimus, praescribitur, quo non obseruato irritum habetur supremum iudicium, quantumuis de enixa testatoris voluntate constet. Quae omnia ex iure Germanorum statutorio gentiumque Germanicae originis legibus, illustrare animus est. Quamuis enim non dubitemus, quin plura eius generis proferri possent ab iis, quibus maior eiusmodi legum apparatus ad manus est: tamen, quum id fortunae magis sit, quam ingenii, vel paucis exemplis rem illustrare, eaque cum iure Romano comparare suffecerit, maxime quum nec instituti ratio, nec temporis angustiae, singula fusius persequi nos, patiantur.

§. XIII.

Non omnes promiscue in Germania testantur. Alicubi requiritur concessio Principis.

Quod ad personas, quae testamenta condere possunt, adinet, sunt sane leges et statuta, quae ciues vel generatim, vel certis saltim casibus non nisi Principis indulgentia de rebus suis vltima voluntate constituere patiuntur. Retulit sane DN. PRAESES, ex Iulia et Ducatu Slesuicensi sibi aliquoties oblata esse acta priuata, ex quibus didicerit, facultatem testandi de rebus suis ciues a potentissimo Danorum Rege impetrasse, et in ipso tabularum exordio professos esse, se, facta sibi a Rege potestate, testamenta condidisse. Et quamuis ex iisdem actis constiterit, FRIDERICVM Regem die XXI. Ianuar. MDCCVII. patriae illi consuetudini derogasse eatenus, vt omnibus orbis ius esset, in coniugum superstitionum commodum de bonis suis disponendi: non tamen dubitandum arbitramur, quin ad alias species proferenda non sit illa optimi Principis indulgentia. Simile quid obseruatur in Belgio, saltem si quis de bonis, alteri nexu clientelari obstrictis, supremas tabulas velit scribere. Quamuis enim, vti FRANC. ZYPAEVS (c) docet, *in Brabantia liberrima sit dispositio, et arbitrium rerum suarum, inter viuos et per testamentum, adeo vt vi vsus etiam feuda, nec domino, nec agnato consentiente, alienet: testamento tamen de feudo, indulgente duntaxat Principe, disponere fas est.* In Geldria ne de allodio quidem testamenta valere, supra vidimus. Multo minus itaque ea valere super feudis, facile intelligitur. Et tamen prouinciae ordines anno MDC. teste FRID. A SANDE (d), decreuerunt, *vti quisque de suis feudis inter liberos vel collaterales disposuerit, ACCEDENTE SUPERIORIS, vel PROXIME INFERIORIS DOMINI consensu, ita ius fore.* Id quod et in Brabantia, Flandria,

(c) Zypaeus Noit. Iur. Belg. p. 182.

(d) Frid. a Sande de Feud. Geldr. Tract. II. Cap. II. §. 4.

dria, Hollandia, ditioe Traiectensi, et in plerisque aliis Belgii partibus, obtinere, scribit, quamvis CORN. NEOSTADIVS (e) scribat, et rei iudicatae auctoritate probet, in Hollandia, si quis de subfeudo testari velit, domini subalterni auctoritatem non sufficere, et Principis vel Ordinum consensum requiri contendat, et de Flandria ZYPAEVS (f) testetur, *ibi de feudo testaturis non aequè obuiam esse veniam Principis.* Quod tamen in eam partem accipimus, posse quidem ibi de suo quemque feudo testamento disponere cum consensu principis, sed eum consensum impetratu difficiliorem esse, quam in aliis prouinciis. In omnibus vero his prouinciis id vel maxime notatu dignum est, quod non domini duntaxat, vel agnatorum, quorum in primis interest, feuda testamentaria dispositione in extraneos non deuolui, sed Principis consensus requiritur. Quae caussa nos etiam mouit, vt hanc consuetudinem hic omittendam non existimaremus, vbi de testamentifactione, alicubi sine indulgentia Principis illicita, agimus.

§. XIII.

Haec quidem non parum discrepare a iurisprudentiae Romanae nouae principis facile vnusquisque animaduertit: ast tanto propius accedunt ad antiquum ius Quiritium, quod ante decemuiros Romae viguit. Tunc enim non priuata auctoritate, sed in comitiis calatis, magistraru populum iure rogante, populoque iure sciscente, testamenta condita esse, iam supra vidimus (ff). Nemo itaque tum testabatur, nisi auspiciis eius, quem penes tum τὸ νόμιμον erat in republica, id est, populi Romani: nec validum erat testamentum, nisi populi suffragiis confectum. Perlati legibus XII. Tabularum, priuati quidem arbitrii esse coepit testamentifactio: at ii tamen, qui legis componebant actiones, id dabant operam, vt ius vetus nouis etiam ritibus quodammodo adumbraretur. Hinc testamento per aes et libram praeter libripendem et anteflatum adhibendi erant quinque testes, ciues Romani, quibuscum erat testamentifactio (g). Eos vero quinque testes totidem ciuium Romanorum classes, quae centuriatim suffragia ferebant, (sextae enim, ad quam proletarii et capite censi referebantur, nullam Romae habitam esse rationem, aliunde constat,) (h) re-
D d d d d 3

Comparatio iuris Germanici cum Romano.

(e) Neostad. *Obseru. Feud. Dec. I. obs. I. p. 35.*

(g) d. §. I. et Vlpian. *Tit. XX. §. I. et VIII.*

(f) Zypaeus *ibid.*

(h) Meurf. *Crit. Arnob. Lib. II. Cap. XLVI.*

(ff) §. I. *Inst. de test. ordin.*

praesentasse, recte viderunt OB. GIPHANIVS (i) et REIN. BACHOVIVS (k), idque vel inde patet, quod ideo testes idonei, quibuscum erat testamentifactio, CLASSICI vocari solerent, quasi vni ex quinque classibus adscripti. Vnde FESTVS (l): *Classici testes dicebantur, qui signandis testamentis adhibebantur*. Sunt equidem, quae huic sententiae obuertit vir doctissimus, ARN. VINNIVS (m): sed iis et VLR. HUBERVS (n) abunde satisfecit, et DN. PRAESES (o) quaedam non vulgaria reposuit. Ceterum ex eo ritu, quod quinque illi testes populum Romanum repraesentarent, reddi potest ratio, cur scripserit PAPINIANVS (p): *Testamenti factio non priuati, sed PVBLICI IVRIS est*, curque P. FALCIDIVS (q), quod testamento relinquitur, IVRE PVBLICO dari legari, dixerit. Non enim satisfacit ratio, a CVIACIO reddita, quod nimirum ius publicum seu leges ciuibus facultatem testandi indulserint. Nam eadem etiam dederunt ius contractuum et nubiorum, et nusquam tamen, quod meminerimus, contractus et nuptiae dicuntur iuris publici. Vera itaque ratio potius a ritu illo testandi vetere est repetenda. Quum enim olim in comitiis instituendus esset heres: *testamentifactio vere non priuati, sed publici iuris erat*: idque principium et postea non videbatur abiiciendum, quum iam liberrima ciuibus potestas testandi data esset, quia quinque testes populum Romanum repraesentare videbantur. Enimuero si quis rei veritatem, quam illam fictionis nubem, amplecti malit, ei omnino fatendum erit, non publici, sed priuati arbitrii iurisque fuisse testamentifactionem ciuium, praeterquam surdorum et mutorum, de quo AEMIL. MACER (r): *Si mutus, inquit, aut surdus, ut liceret sibi testamentum facere, a Principe impetrauerit, valet testamentum*. Quamuis et hoc a IUSTINIANO (s) mutatum esse, nemo ignoret, et proinde principis indulgentia eo demum casu opus esse videatur, si mutus recte quidem exaudiat, at scribendi tamen sit imperitus, adeoque non litteris, sed aliis adhibitis signis, vltimam voluntatem velit significare (t). Itaque, quod apud Romanos dicis caussa adfirmabant iure-

(i) Ob. Giph. ad §. I. Inst. de testam. ord.

(k) Bachou. ad Treutl. Vol. II. Disp. X. thes. V. litt. A.

(l) Fest. in Classici p. XXXV.

(m) Vinn. ad §. 2. Inst. de test. ord.

n. 1.

(n) Vlr. Huber. Digress. Part. I. Lib.

III. cap. XXXII. §. II. et III. p. 420.

(o) In addition. ad Vinn. ibid.

(p) l. 3. ff. qui test. cond.

(q) l. 1. pr. ff. ad L. Falcid.

(r) l. 7. ff. qui test. fac. poss.

(s) l. 10. C. eod.

(t) Stryk. Cam. Test. Cap. III. §.

XXXIII.

iureconfulti, testamentifactionem esse iuris publici: id vere dici potest iis locis, vbi non nisi permittente Principe testamenta iure conduntur, vel saltem de certo bonorum genere, eo inconsulto, nihil recte constituitur.

§. XV.

Quum porro pleraeque gentes testamenta quaecumque mortalitatis solatium esse existimarent, et proinde ea testandi libertas vel maxime deberi videretur iis, qui lectulo fatali decumbentes, mox se rebus humanis excessuros, cogitarent: hic quoque multo aliter philosophari videmus Germanos quosdam, qui subsistere non patiuntur testamenta aegrotantium, sed ea integra adhuc sanitate, ac vegeto corpore, fieri prudenter iubent. Sic IVRE PROVINCIALI Frisiae orientalis (u) cautum est: *So lange ein mensch gesund und mechtig is, mag he syn Guht geven, weme he will, buten der Erfgenamen wille.* Et capite insequente: *De man, de op syn Kranckbedde ligt, de mag nicht mehr vergeuen buten de Erfgenamen willen, dann den hilligen und den Herren ein Engelsch Marck.* Denique interiectis plurimis (x): *Wann einer up syn Kranckbedde oder laste ligt, so mag he syn Guht im Testament synen Erfgenemen nicht onteruen.* Et quamvis pragmaticos quosdam ibi dubitasse sciamus, an non haec iuris patrii dispositio, recepto iure ciuili, iam pridem in exilium acta sit: retulit tamen DN. PRAESES, non modo illustrem Ictorum ordinem in hac academia nuper admodum eam normam in concipienda sententia esse sequutum, sed et in iisdem actis adductam esse speciem, ex qua constabat, testamentum, quod *Hilken Amels*, morti iam proxima, condiderat, ante aliquot annos non modo in iudicio Dornumensi, sed et in supremo dicasterio, adeoque per omnes instantias, a cognatis rescissum esse. Equidem coniugibus eodem IVRE PROVINCIALI (y) permittitur, etiam lectulo adfixis, vt bona sua separaturi coram parcho et aliquot testibus vltimam voluntatem enuncient, at non aliter tamen valituram, quam si ratam eam habuerint heredes. En enim verba, a viro etiam consultissimo, ENGELBERTO KETTLERO (z), laudata: *So ein Mann up syn Kranckbedde besald, und alsden beede Ebelude vor obrem Priester und gude Lueden von obre Guederen eine Scheidung macken, so fall dat also blyuen. Syn auerst de Erffgenaemen dar nit met tho freedom,*

Alibi testari non possunt lectulo adfixi.

(u) *Ius prou. Ostfris. Lib. II. Cap. 172.*

(x) *Ibid. Cap. 197.*

(y) *Ibid. Lib. II. art. 211.*

(z) *Kettler Decis. Ostfris. Cent. I. decis. XXIII. n. 32.*

den, so machen se wedderung ôhrer beyden Guederen, so gut als die wehren, do thofamen quemen, und deelen dan bathe und schade thohope. Dat is Landrecht und steit in Pennings - Sculd. Simile quid apud Cliuenses et Colonienses inter rusticos, qui possident praedia, Koofs-Güder dicta, nec non in prouincia Gröningensi Om-landica, obseruari testantur FELTMANNVS (a) et A. A. PAGENSTECHEVS (b), eoque pertinent, quae ex NAVTAE schedis adfert HVBERVS (c): Non licet Groningae puberibus infra XX. annos, nec tempore morbi fatalis, neque de bonis hereditariis vltra partem dimidiam testari. Sed et IVRE COLONIENSI (cc) sancitur: So wer einig sein Erbe oder Erb-Renthen binnen der alten Mauren in unser Stadt, und auch in Ausburger- und Nieder-Gericht gelegen, durch Testament oder Vormächtniß vergeben oder besetzen wölte, der soll ungehalten und ungeleitet 7 Fufs lang gehen, als das von Alters gewöhnlich gewest ist, es wäre dann, das er einige kânntliche Lâbmde hätte, darum er mit seinem Fufs nicht gahn kunte, sonder Argelist. Iniquum itaque visum est Germanis, iam demum de morte cogitare homines, vbi iam agant animam, et bona sua veluti noxae dare heredibus extraneis, quando iam ipsi illis frui nequeant: ac proinde testamenta, aegre admissa, non nisi a sanis et corpore vegetis condi permiserunt, vt non iam pro derelictis bona sua habere, quam sano iudicio, et adhibita in consilium ratione, ea alteri destinare viderentur.

§. XVI.

An id iuri
communi
et Ger-
manico
consenta-
neum?

Hic non possumus non profecto mirari tam diuersa gentium instituta, diuersasque, quas sequutae sunt, rationes. Hebraeorum enim magistros sanorum, Athenienses aegrotantium testamenta improbasse vidimus. Illos, quia serio agi videntur, quae imminente morte aguntur; hos, quia parum prudenter fieri solent, quae fiunt ab aegrotantibus, ita sanxisse verosimile est: Solent enim per morbos incidere alienationes mentis, quae sensum et intelligentiam turbant, et tunc fere contingit, quod vel in aliis, vel in seipso, animadvertit LVCRETIVS (d):

*Quin etiam morbis in corporis auius errat,
Saepe animus: dementit enim, deliraque fatur,*

Inter-

(a) Feltmann. ad tit. Inst. quib. non est perm. fac. test. et de Iure in re Cap. V.

(b) Pagenstech. Aphorism. Iur. ad Inst. Lib. II. Tit. XII. §. 98. p. 166.

(c) Huber. Prael. ad Pand. l. 3. p. 27.

(cc) Ius Colon. tit. von Testamenten und Vermächtnisse.

(d) Lucret. de Rer. nat. Lib. III. v. 464.

*Interdumque graui lethargo fertur in altum,
Aeternumque soporem, oculis vultuque cadenti:
Vnde neque exaudit voces, nec noscere vultus
Illorum potis est, ad vitam qui reuocantes,
Circumstant, lacrymis rorantes ora genasque.
Quare animum quoque dissolui, fateare necesse est,
Quandoquidem penetrant in eum contagia morbi.*

Romani, neutram sequuti rationem, et eos, qui iam rebus humanis valedicturi videntur, modo mens nondum loco emota esset, recte testari, statuebant, et mente tantum in aduersa valetudine captos eo tempore testamentum iure facere, negabant (dd), quod integritas mentis, non sanitas corporis eius temporis, quo testamentum facit, in testatore exigeretur (e). Obseruasse sane videntur, corpus aliquando, vi morbi oppressum, sensim tabescere, feruido adhuc et compote mentis pectore, vti eleganter loquitur iureconsultus eximius, CAR. HANNIB. FABROTUS (f). Sed id rarius contingere, et plerumque vitium corporis vsque ad animum peruenire, eumque vitare, ipsi iuris auctores fatentur (g). Quare nemini mirum videbitur, Germanos ex his, quae forte vno aliquo casu accidere possunt, iura non duxisse constituenda (h), ac proinde morbo confectis veluti bonis interdicare maluisse, ne animo fatifcente potius, quam integro iudicio, verba suprema effutisse viderentur. Nimirum ne inter viuos quidem quidquam sine consensu heredum alienari patiebantur, nisi et sano vegetoque corpore esset dominus, et edito virium specimine, ostendisset, nondum sibi euenisse, quod de senibus canit LVCRETIVS (i), quibus

*Iam validis quassatum est viribus aevi
Corpus, et obtusis ceciderunt viribus artus,
Claudicat ingenium, delirat linguaque mensque.*

Sic IVRE PROVINCIALI SAXONICO (k) cautum legimus, vt nemini ius sit fundos suos sine heredum consensu, et extra acta vlli tradere, traditos vero heredes perinde, ac si mortuus esset donator, iure vindicare possint. Mobiles autem res donare posse vnumquemque, statuitur, *allein das er sich also vermöge, das er begürt mit einem Schwerdt, und mit einem Schild auf ein Ross kommt*
Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I. Eeeee men

(dd) Pauli Recept. Sentent. Lib. III. tit. III. §. 11. l. 17. ff. qui test. fac. poss.

(e) l. 2. ff. eod. l. 3. C. eod.

(f) Fabrot. Exerc. III. in Thesaur. Jur. ciu. Tom. III. p. 1185.

(g) l. 1. §. 9. ff. de Aedil. edict.

(h) l. 4. ff. de legib.

(i) Lucret. Lib. III. v. 452.

(k) Jus Provinc. Sax. Lib. I. art. LII.

men mög, von einem Stein oder Stock, einer Daumellen hoch, ohne Hülff, als das man ihm das Ross und den Stegreiff halte. Wenn er das nicht thun mag, so mag er sein Gut weder vergeben, noch verlassen, noch gelehnen, dadurch ers jemand entfremde, der es wärent wäre, nach seinem Tode. Haec glossatores recte monent ad equestris dignitatis viros pertinere. Nam quod ad vrbium ciues adinet, eos res suas immobiles recte tradere aiunt, so lange sie so vermögend sind, das sie ohne Hülffe zu Wege und Strassen geben, und so lange stehen mögen, bis sie in gebedten ding dieselbe Gabe gethan haben: mobiles vero, liberrime quidem alienari inter vivos, mortis caussa non plus tradi posse, quam aegrotus e lectulo porrigere possit. Doch sagen etliche, das er auch auf seinem Siech-Bette die ding vergeben möge, welche er über das Bett-Brett hinweg reichen könne. Rusticum denique eiusmodi res in alium recte transferre aiunt, alldieweil er einen Umbgang verpfügen mag, eines Morgens lang, feminam, wann sie zu der Kirchen gehen mag, von welcher si zwanzig Ruthen gefessen ist. Quod itaque de donationibus aliisque alienationibus inter viuos sanxerant leges Germanicae: id, receptis paullatim testamentis, ad haec quoque statutis quibusdam prolatum est, vt testamenta condere possint, qui recte valent, non, qui iam in ipso vitae limine constituti, nec animo nec lingua satis vtuntur.

§. XVII.

Alibi feminis non indistincte liberima testandi facultas permittitur.

Iure ciuili inter masculos ac feminas testamenta condituras vix quidquam discriminis est. Quamuis enim EM. MERILLIVS (1) existimet, feminas olim non in scriptis testari potuisse, sed nuncupatis propalam heredibus: id tamen non aliunde collegit vir doctus, quam ex specie, a PAPINIANO (m) relata, in qua pater mandat filiae, pro salute sollicitus ipsius, vt, quoad liberos tollat, testamentum non faciat, ita enim fore, vt ipsa sine periculo viuat. Id vero consilium non ex ea caussa proficisci, quod mulieri non nisi propalam heredem nuncupare liceret, sed quod ne scriptus quidem ab ea heres in occulto esse possit, pluribus alibi docuit DN. PRAESES (n). Vnde et tabularum, a feminis scriptarum, exempla passim exstant apud VALERIVM MAXIMVM (o), SVETONIVM (p), PLINIVM (q), quemadmodum et scriptorum ab iis heredum ipsae leges.

(1) Merill. Obs. Lib. II. Cap. I. et lib. III. Cap. XXXI.
(m) l. 77. §. 24. ff. de legat. 2.
(n) Comment. in Leg. Iul. et Pap.

Lib. II. Cap. VIII. p. 240.
(o) Valer. Max. VII. 8. 2.
(p) Sueton. Galb. Cap. V.
(q) Plin. Epist. II. 20.

leges nostrae passim faciunt mentionem (r). At quamvis iure novissimo nulla inter masculos feminasque differentia sit: permagna tamen fuit iure antiquo. Primo enim, qui in manum conueuerant, testamentifactionem non magis habebant, quam filiae familias, ceu recte viderunt viri eximii, M. AVREL. GALVANVS (s) et ANT. SCHVLTINGIVS (t). Deinde et quae sui iuris erant, teste VLPIANO (u), non aliter testabantur, quam auctoribus tutoribus, idque adeo verum est, vt vel ideo maxime apud PAPIANVM suspicatus sit pater, filiam, antequam liberos sustulisset, sine periculo testamentum non condituram, quod heres ignotus esse non posset tutori, eius vero auctoritas iure liberorum finiretur, et tunc suo arbitrio et sine discrimine salutis, et mulier testari posset. Ita ergo ius Romanum et olim comparatum fuit, et hodie comparatum est, vt olim feminae, quoad in manu maritorum essent, plane non testarentur, reliquae, non nisi auctoribus tutoribus; hodie aequo iure de bonis suis testentur feminae puberes sui iuris, ac masculi. Hinc vero denuo mireris, statuta quaedam Germanica propius ad ius antiquum, quam nouum, accedere. Nam IVRE LVBECENSI (x) feminis non est libera testamentifactio, nisi duobus casibus: primo, si viduae eam testandi facultatem dederit prior maritus, quo casu tamen non nisi de bonis a marito relictis iure disponit: altero, si qua mulier meretrix, quae se talem esse Senatui probauit, testari velit de bonis adquisitis, siquidem tunc, vti legassit, ita ius est, dum id fecerit, adhibito proximorum cognatorum curatorumque consensu. Et verba Statuti: *Es kan keine Frau nach Lubischem Recht ein Testament machen, es sey ihr dann die Macht von ihrem verstorbenen Manne in seinem Testament gegeben, doch von den Gütern, welche ihr der Man gegeben, und zu vertestiren gegönnet hat, und nicht von Erbgiutern. Wäre sie aber eine Kauff-Frau, und also vor dem Rabie gezeuget, so mag sie ein Testament machen von ihrem wohlgewonnenen Gute, doch mit ihrer Vormündere, und nächster Erben Bewilligung.* Hinc quamuis alibi in Germania frequentissima inter coniuges sint testamenta reciproca: tamen ne ea quidem Lubecae rata sunt, nisi vxor iam maritum habuerit, isque ei testamento potestatem testandi diserte dederit, *Sofern die Frau zu-*

E e e e e 2 vor

(r) l. 19. ff. de inoffic. test. l. 33. ff. de vulg. et pupill. subst. l. 37. §. 6. ff. de legat. 3.

(s) Galuan, de Vsufr. Cap. VIII. extr.

(t) Schulting. Iurisprud. vet. Anteq. iustin. p. 632.

(u) Vlpian. Tit. XX. §. 15.

(x) Ius Lubec. Lib. II. tit. I. art. XIII.

vor einen Mann gehabt, der ihr von dem Gute, welches er in seinem Testament ihr bescheiden, auch ein Testament zu machen, ausdrücklichen erlaubet hat, so mag sie sich solcher ihres verstorbenen Mannes gegebenen Macht gebrauchen, und von gemeinen Gütern ihrem andern Manne, oder weme sie will, Legata verordnen (y). Vtroque tamen loco obseruauit MEVIUS, id ius tantum intra moenia custodiri, Rostochii vero, Stralsundi, Gryphswaldiae aliisque locis, vbi ceteroquin iure Lubecensium viuatur, feminas quascunque et sine curatorum cognatorumque consensu testamenta iure condere, quod & de ciuitatibus Holfaticis, iure Lubecensiu ventibus, adfirmat NIC. GOTOFR. STEVRNAGEL (z). Sed et IVS HAMBURGENSE (a) feminas de bonis adquisitis cum consensu curatorum vel maritorum, als ihrer rechten Vormunder, etiam non adfipulantibus proximis heredibus, testari finit. Quod et alibi obtinere, docet FRANC. ZYPAEVS (b), vbi de Belgio: *In aliquibus his locis, inquit, feminis, vt sine marito contrahere non licet, ita nec testari: alibi et frequentius testari sine marito licet, etsi non contrahere.* Qualia statuta etiam Galliae & Italiae, ex moribus procul dubio Germanicis profecta, recenset CHOPINVS (c).

§. XVIII.

Pubertas
non ubi-
que suffi-
cit testa-
mentum
conditu-
ris.

Porro iure Romano puberes omnes sui iuris testamenta recte condere, tralatitium est (d). Quamuis enim minor sit haec aetas, quam vt negotium tanti momenti a puero quatuordecim, vel puella duodecim annorum, satis prudenter explicari posse credibile sit: sufficere tamen hi anni visi sunt Romanis, ex ea, nisi fallimur, ratione, quod, si vel maxime lubrico aetatis lapsi, male consuluisse posteritati dicantur, nullum tamen inde laesionis periculum testatoribus immineret. Quin WISIGOTHI (e), qui alioquin, leges sequuti Romanas, non nisi puberibus testandi facultatem indulgent, tamen et decennes pueros eo casu supremas tabulas condere patiebantur, si morbus grauior eos vetet spes inchoare longas: quamuis eiusmodi puerorum testamentis non perpetuum robur inesse, sed ea corruiere voluerint, simul ac eluctati morbum cum valetudine rediissent in gratiam. Quod nescio an

(y) Ius Lubec. ibid. art. X.

(z) Steurnagel Memorab. Statut. Lubec. et Hamb. Axiom. XXIII. p. 44.

(a) Ius statut. Hamb. Part. III. tit. I. §. XIII, XIII. et XVII.

(b) Zyp. Notit. Tur. Belg. p. 132.

(c) Chopin. de Mor. Paris. Lib. II. tit. III. de testam. n. 21.

(d) l. 5. ff. qui testam. fac. poss.

(e) Lex Wisigoth. Lib. II. tit. V. §. XI.

an vlla alia gens concefferit paganis. Tribunis enim militum im-
 puberibus, (quales plures sub Caesaribus in exercitu fuiſſe ex VE-
 GETIO) (f) docent CORRASIVS (g) et IAC. CUIACIVS (h), et
 iure Romano fas erat, vltimum conficere elogium, priuſquam
 hoc priuilegium illis adimeret IVSTINIANVS (i). Sed fortaffis bel-
 licofa gens Wiſigothorum, pueris ſuis, inter ipſa fere arma enutritis,
 priuilegium, quod tribunos illos codicillares Romanorum vſurpa-
 re animaduertebat, multo potiore iure deberi exiſtimauit, quam
 imbellibus iſtis militibus. Vt cumque ſe res habeat: reliqui Ger-
 mani, poſtquam teſtamentifactionem ciuitate donarunt, multo
 aliter ſunt philoſophati. Tantum enim abeſt, vt puberes teſtari
 paſſi ſint, vt ne puberibus quidem vbique conceſſerint facultatem
 de rebus ſuis ſtatuendi. IVRE HAMBVRGENSI (k) ſancitum: *Fer-
 ner mag auch von wohlgeuonnenem Gut kein Knabe unter achtze-
 hen Jahren in ſeinem Teſtament oder letzten Willen etwas vergeben.*
 Idem terminus et IVRE PRVSSICO (l) pueris praefinitus eſt, puellis,
 exacto anno aetatis quarto-decimo, teſtamentifactione conceſſa. Si-
 mile ſtatutum CELLENSE memorat STRYCKIVS (m), cuius in frau-
 dem teſtamentum conditurus ſedecim annorum adoleſcens, quum
 in exordio ſupremi iſtius elogii diſerte profeſſus eſſet, ſe non ad
 iuris ſtatutarii Cellenſis, ſed iuris ciuilis normam, teſtaturum,
 ICTorum Viadrinorum ordo, eum nihil egiſſe, merito pronun-
 ciauit, quia ſatis conſtat, *neminem poſſe teſtamento ſuo cauere, ne
 leges in ſuo teſtamento locum habeant* (mm). Ceterum huius ge-
 neris ſtatuta fortaffis quamplurima paſſim exſtant: nec dubito,
 quin hoc ius ſit commune iis omnibus, apud quos anno demum
 decimo octauo maſculi puberes, habentur. At id non aequae vul-
 gare eſt, quod, anno demum vigefimo exacto, puberes teſtari
 poſſunt: quale exemplum tamen ex NAVTAE ſchedis et HVBERO
 iam ſupra adtulimus, hic non repetendum.

§. XVIII.

Eſt, vbi et ii, quibus cognati heredes ab inteſtato ſunt, de
 bonis ſuis teſtari nequeunt. Quod tantum abeſt, vt legibus Ro-
 manis conueniat, vt ex earum principiis ne liberi quidem & he-
 redes

*Heredes
 ab inteſta-
 to exſtan-
 tes paſſim*

E e e e e 3

(f) *Veget. de Milit. Rom. Lib. I. cap. III.*

(g) *Corraſ. Lib. V. Miſcell. cap. XXII.*

(h) *Cuiac. Obſ. XVII. 36.*

(i) *l. 18. C. de teſtam. mil.*

(k) *Ius Hamburg. ibid. art. XIII.*

(l) *Ius Pruſſ. Lib. V. tit. I. Art. I. §. III.*

(m) *Stryck. Cautel. Teſtam. Cap. III. §. LXVI. p. 84.*

(mm) *l. 55. ff. de legat. I.*

(mm) *l. 55. ff. de legat. I.*

testamen-
tificationem im-
pediunt.
Ius recu-
dentiae
quid?

redes sui testamentifactioni impedimento essent, dum hi vel instituerentur saltem in portione legitima, vel nominatim exheredes scriberentur. Quin et hos iure antiquo impune praeteribant, et quosuis extraneos recte instituebant Romani, adeoque multo minus cognatis ius erat rescindendi suprema testatorum iudicia, quippe sumptibus se ipsos vexaturis inanibus, nullamque obtinendi spem habituris, ex praesagio VLPIANI (n). At Germanicae originis gentes nonnullae, exstantibus heredibus suis et cognatis, vel testamenta plane prohibuerunt, vel certam tantum bonorum partem ultima voluntate relinqui voluerunt. Eleganter necessitudinis gradus distinguunt LEGES SVECICAE, quibus cautum (o): *Si vir aut mulier condere testamentum velit, siue bene valens, siue in morbo decumbens, et post se liberos habeat: ei sit potestas legandi decimam partem ex omnibus suis bonis, mobilibus et immobilibus. Si non habeat liberos, sed alios heredes intra regnum, ei sit potestas legandi tertiam partem omnium bonorum, ut ante dictum est. Si ille vel illa non habeat indigenas heredes, sed extraneos; potestatem habeat legandi dimidium omnium bonorum, ut prius dictum est: non tamen legandi aut donandi, in fraudem suorum heredum vel liberorum vel extraneorum heredum, domum, praedium, aut fundum, si huc migrare, et hic in regno habitare velint: sed ita, ut heredes intra annum et diem, si velint, isthaec redimere possint.* Sed et IVRE LVBECENSI cautum reperimus (p): *Nach Lübischem Rechte muss ein ieglich Testament institutionem heredis haben, welche in dieser Clausul in forma begriffen seyn sollen: und giebt seinen nächsten Erben, sie seynd eines, zwey oder mehr, die sich wie rechte nächsten zeugen lassen werden N. N. ex quo nonnulli collegerunt, exstantibus cognatis, extraneos institui non posse, quin ne rite quidem confectum videri testamentum, in quo proximi cognati heredes non sint instituti. Sed id refellit MEVIUS (q), heredes institutionem in hac periocha minus proprie pro donatione certae rei accipi existimans. Sed quum ipse vir doctissimus fateatur, ius Lubecense hic firmare ius commune, quod heredis institutionem caput et fundamentum totius testamenti esse statuit (r): non videmus profecto, qui heredis institutio hic donationem certae rei significare possit. Sed contortas eiusmodi statutorum interpretationes nobis peperit regula: *Statuta ita esse inter-**

(n) l. 1. ff. de inoffic. test.

(o) Loccen. Svec. regni Leges civi-
lit. tit. III. Cap. XVIII. p. 65.

(p) Ius Lubec. Lib. II. Tit. I. Art. XII.

(q) Meuius in Commentar. ibid. n. 3. 6.

(r) §. 54. Inst. de legat.

interpretanda, ut a iure communi quam minime exorbitent. Adeoque hodie non impedit hoc statutum, quo minus unusquisque Lubecae, praeteritis proximis necessitudinibus, extraneos heredes scribere possit, dum certi quid reliquerit proximis heredibus, quod tamen infra octo solidos et quatuor denarios esse non posse, ex aliis STATUTI locis colligunt (s). Sed vel maxime huc pertinet IUS RECADENTIAE, quod vocant, *das Ruckfalls-Recht*, id est, consuetudo, in quibusdam Germaniae prouinciis, veluti in Ducatibus Iuliacensi et Montensi, recepta, secundum quam bona immobilia non exeunt e familia, sed eo, vnde profecta sunt, reuertuntur: *Die Güter müssen erben und fallen hinter sich an die nächsten Erben, daher sie kommen.* Idque adeo expediti iuris habetur, ut ne testamento quidem de iis aliter statuere liceat (t). De quo Iuliacensium et Montensium iure ex instituto egit MELCH. VOETIVS. Simile ius in Frisia obtinere nouimus. Quum enim LEGIBVS CONVENTVS OPSTALBOMICI (u) anno MCCCXXIII. cautum esset, ut praedia emenda vel vendenda cederent viro vel mulieri, a cuius patribus vel auis processerint: *successiones vero hereditatum, quocumque modo euenerint, proximo secundum leges et canones succederent successori, nisi discedens cum consilio rectoris in ultimo testamento aliter duxerit ordinandum:* postea Ezardus I. Comes in iure provinciali OSTERISCO (x), priorem dispositionem etiam ad hereditates porrexit statuitque, *Alles Erbgut fällt wieder auf die Seiten, woher es erstlich angekommen ist, und nicht auf die Siebbe oder nächste Freunde, daher es nicht gekommen ist* (y). An vero ibi ius cognatorum interuerti possit per testamentum, quod CONVENTVS OPSTALBOMICI leges diferte indulgent, pro certo affirmare non possumus. Ceterum et in Belgio simile ius passim vigere, colligere nobis videmur ex verbis his FRANC. ZYPAEI (z). *Plerisque consuetudinibus immobilia paterna paternis, materna maternis seruantur: Iure Romano originis bonorum ratio habita non fuit.*

§. XX.

Denique et iis omnibus testamentificationem reipsa negarunt *Tessari a Germani*, quorum morientium bona ad fiscum pertinere censue-
licubi non
 runt. possunt pe-

(s) Lib. I. tit. VI. art. 2. et tit. VIII. art. II.

(t) Hert. de collis. Leg. Sect. III. §. XXVI. et de frat. germ. querel. inoff. Sect. II. §. XII.

(u) Leg. Conu. Opstalborn. §. XIII, XV.

(x) Ius Ostfris. prou. Lib. II. tit. CXXXV. CXXXVIII. CLIV. CLXV.

(y) Add. Hert. paroem. iur. LXXXIII. §. IIII.

(z) Zypaeus Notit. Iur. Belg. p. 187.

*peregrini,
caelibes
et spurii.*

runt. Tales primo olim erant, qui peregrinantes in Germania decesserunt, quippe quorum bona omnia fiscus, non modo in Italia, Sicilia, et Gallia, vbi et hodie vetus ista consuetudo sub vocabulo IVRIS ALBINAGII, viget (a), sed et in ipsa Germania, occupabat. Exstat enim apud MABILLONIVM (b) et ECCARDVM (c) vetus CAROLI M. diploma, coenobio Hohnaugiensis concessum, quo *commendat omnibus, qui acceperunt aliquid de ecclesia Scotorum, quae est in insula Honaugia, ut ierum reddant omne, quod acceperint, vel quod rapuerint sine scientia Abbatis Beati, et si quis retinet parum, commendet omnibus iudiciis terrae illius, ut illi quaerant omnes res ecclesiae cum ratione, secundum legem Francorum, quia RES PEREGRINORVM propriae sunt regis.* Enimvero id ius inhumanius visum est Germanis, quam vt eo vti diutius vellent. Potius id celeberrima ista *authentica OMNES PEREGRINI C. communia de success.* sustulit FRIDRICVS II. Imp. Ea enim lex quamuis ad Italos potissimum videatur pertinuisse: certum tamen est, quod scribit BODINVS (d), apud Germanos eius iuris nullum vsquam vsum superesse, nisi huc referre velis Comitatum Hannoniensem, quem vicinae Galliae mores, veluti contagione quadam, infecerunt. De eo enim FRANC. ZYPAEVS: *Apud Hannonones idem seruatur rigor aduersus Francos, aliosque, qui ultra Scaldim sub eis fuerint: non aduersus Brabantos, Leodienses, Germanos.* De quo iure albinagii Hannoniense et GVDELINVS (e) et NIC. BVRGVNDVS (f) testantur. Vbi itaque inoleuit haec consuetudo: ibi ius nullum testandi est peregrinantibus, et inutilis sunt, quas fecerunt, tabulae, quas fiscus valere non patitur ratione earum rerum, quas secum in istam prouinciam intulerunt. Deinde simile ac non minus inhumanum fuit IVS HAGESTOLZIATVS, quod eos, qui in caelibatu consenuerunt, priuauit testamentifactione, eorumque bona fisco principis vindicauit. Sed huic non est, cur iam immoremur. Perorauit caussam illustris academiae nostrae CANCELLARIVS, cuius doctissimis argumentis quidquam addere, eo minus necessarium videtur, quo notius est, haigestolziatum illum et iis locis, vbi diutissime haesit, exturbasse aequi-

(a) Petr. Gregor. Tholosan. *Synt. Lib. III. Cap. XII. n. 8. 9. et 14.* Gudelin. *Iur. Nouiss. Lib. V. Cap. X. n. XI.* Bodin. *de Republ. Lib. VI. n. 62.*

(b) Mabillon. *Annal. Benedic. Tom. II. p. 697.*

(c) Ge. Eccard. *Orig. Habsb. p. 105.*

(d) Bodin. *ibid.*

(e) Gudelin. *Iur. nouiss. Lib. V. Cap. X.*

(f) Burgund. *ad Const. consuet. Flandr. tract. XIII.*

aequitatem Principum, adeoque non esse, cur ei, iam non modo exsuli, sed et extorri, *προτεματικόν* scribere velimus. Quare id potius tamquam scitu dignius notamus, quibusdam locis et spuriarum res ad fiscum pertinere, adeoque et his ibi adentum esse ius testandi, nisi illud speciali Principis indulgentia impetrarint. Mentio eius iuris fit in diplomate Henrici II. Lotharingiae et Brabantiae Ducis, apud AVB. MIRAEVM (g), sed ita, vt primo hoc ius tantum ad aduentitios restrictum, et deinde eorum libertati testandi nihil detractum velit. En verba: *Promissimus etiam similiter, fide corporaliter praestita, quod volumus et obseruare debemus in perpetuum, vt in bonis illorum, qui vulgo HAVESCOOT, SPVRII dicuntur, si de terra nostra nati fuerint, et proximos habeant, succedant in dictis bonis proximiores, secundum legem terrae et consuetudinem. Si vero fuerint aduentitii, bona talium secundum legem terrae, huc vsque seruatam, nostra sint et successorum nostrorum, saluo tamen per omnia tam de alienigenis, quam indigenis talibus, quod TESTAMENTA, quae condiderint, robur habere debeant, et fortitudinem.* Quum etiam simile ius ad Rhenum sibi vindicet Serenissimus Elector Palatinus, illud non minus restringit MAXIMILIANVS I. Imp. privilegio, anno MDXVIII. Electori concessio, (h) quo inter alia voluit, *vt Electori bastardorum, quum absque descendantibus aut legitimo, rito, firmoque TESTAMENTO decesserint, omnis hereditas et bona, mobilia ac immobilia, nomina et pignora, aliaque, vbiicumque, absque vllius rei exceptione, ceu Principi Territoriali, hereditario iure obuenant.* Enimuero nescio, an non ab illa maiorum inhumanitate in vtraque prouincia aliquid remiserint posterii. Nam de Brabantia saepe laudatus ZYPAEVS (i): *Mortibus, inquit, fiscus bastardo succedit: nisi a principe facultatem testandi obtinuerit: alicubi testari ei licet, et intestato mater et ex ea nati succedunt: si liberos habet, vbiique heredes sunt.* Et IVS PROVINCIALE PALATINVM (k) nulla facta testamenti mentione ita disponit: *Dass dieselben Bastart, wo sie ohn Leibes-Erben mit Todt abgegangen seind, in allen ihren verlassenen haben und Gütern, liegend und fahrenden, auch an Schulden, Pfanden und andern, wo die gelegen seyn, nichts ausgenommen, an die Pfalz, als Lands-Fürsten geerbet seyn, und sie auch zu ihren Handen einziehen und nehmen, die gebrauchen, nutzen und niesen, und in alle*

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I. F f f f f wege

(g) Mir. Diplom. Belgic. Lib. I. Cap. XVIII. §. 37. p. 257. sequ.

(i) Zyp. Notit. Iur. Belg. p. 186. seq.

(h) Thulemar. de Octouiratu Cap.

(k) Pfälz. Landes-Ordnung Tit. VIII.

wege damit, als andern ihren eigenen Gütern nach deren Willen und Wohlgefallen handeln sollen und mögen.

§. XXI.

Non de omnibus bonis testari licet. Regula, quae neminem pro parte testatum, pro parte intestatum decedere patitur, in Germania non ubique valet.

Sufficere haec exempla videntur, ad probandum, quod supra posuimus, testamentifactionem apud Germanos, quod ad testatoris PERSONAM adinet, arctioribus legibus, quam apud Romanos, fuisse circumscriptam. Aequae facile demonstrari potest, nec de omnibus rebus testamenta apud Germanicae originis gentes valere. Apud Romanos inoleuerat iuris regula: *neminem paganum pro parte testatum, pro parte intestatum decedere posse*: eaque tanti momenti videbatur veteribus, vt earum rerum naturalem inter se pugnam esse scribat POMPONIVS (1). Contingere equidem potest, vt testamento, instituta querela inofficiosi, pro parte rescisso, aliquis pro parte testatus, pro parte intestatus decesserit, idque eo casu non absurdum videtur PAPINIANO (m), et VLPIANO (n): at reliquis casibus id omnino iniucile videbatur, adeo, vt si quis in re certa vnum instituisset heredem, causa testati causam intestati ad se traheret, et heres totam hereditatem caperet. (o) Nimirum lege illa decemuirali: PATERFAMILIAS VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO, optio data erat vnicuique, ipse legem dicere rebus suis, an, quae iam sanxissent leges, rata habere malit, et valde inconueniens videbatur, duos esse legislatores, quibus, licet diuersa in eadem causa praecipiant, nihilominus praestandum esset obsequium. Aut itaque de vniuersis bonis condendum erat testamentum, aut ea probanda successio, quam iam legibus sanxisset ciuitas. Ita Romani philosophantur. Germanos contra non vbique recepisse hoc principium, recte obseruarunt GVDELINVS (p), CHRISTINAEVS (q), ipseque celeberrimus *Vsus hodierni pandectarum* auctor (r). Dum enim isti vel certum bonorum genus ita exceperunt, vt de eo nefas esset supremis tabulis disponere, dumque alibi non nisi de parte quota bonorum testamentifactionem permiserunt: fieri non potuit, quin homines pro parte testatos, pro parte intestatos decedere vellent, adeoque tantum abest, vt his locis naturalis earum rerum pugna videatur, vt iste demum cum legibus pugnare velle videretur, qui de vniuersis bonis testari conatus esset.

§. XXII.

(1) l. 7. ff. de diu. reg. iur.
 (m) l. 15. §. vlt. ff. de inoff. test.
 (n) l. 24. ff. eod.
 (o) l. 1. §. 4. ff. de her. inst.

(p) Gudelin. *Jur. nouiss. Lib. I. Cap. V.*
 (q) Christin. *Vol. I. Decif. LI. n. 48.*
 (r) *Vj. modern. Digest. lib. XXVIII. tit. V. §. VIII.*

§. XXII.

Esse autem statuta, quae de certa tantum bonorum parte testamentificationem permittunt, nemo, ut opinor, dubitauerit, quum iam supra tale ex LOCCENII iure Suecico adduxerimus. (§. XVIII.) Iam addimus legem Flandricam, quae itidem testamentificationem non concedit ciuibus, nisi super certa parte bonorum immobilium, tum adquiretorum, tum hereditariorum. Qua de re FRANC. ZYPAEVS (s): *Rerum immobilium in Flandria non est libera testamentibus dispositio, quia trientem duntaxat veteris patrimonii, adquiretorum autem hereditiorum binum trientem dare legare licet.* Similes his sunt leges DANICAE (t), quae a patrefamilias, destituto liberis, viduaeque improli dimidiam bonorum partem legari, tantumdemque etiam ab iis, qui liberos habent, templis, scholis et pauperibus relinqui permittunt, plura vero dari legari omnino vetant. Talia fortassis et in ipsis Germanorum statutis passim occurrunt, quae iam curiosius inuestigare non vacat. Id modo addimus, IVRE HAMBVRGENSI (u) mulieri quoque non licere marito plus legare, quam tertiam bonorum adquiretorum partem, vniuersa bona adquirentia non aliter, quam iure vsusfructus, et praesita a marito cautione fructuaria. Semper itaque iniquum visum est maioribus nostris, cognatis omnem spem hereditatis inuidia testatoris interuerti, ac proinde recepto iure Romano multi statutis caverunt, ut certa saltem bonorum pars, tamquam legitima abscisse relinqueretur proximis heredibus, de eaque omnis irrita esset testamentaria dispositio.

Quibusdam locis, de certa tantum bonorum parte testari licet.

§. XXIII.

Sunt porro statuta, quae de certo tantum bonorum genere testamenta condi permittunt, certum genus excipiunt, idque proximis heredibus ab intestato relinqui iubent. Sic quum bona sint vel IMMOBILIA seu SOLI, vel MOBILIA, *liegende Gründe, und Fabrniss* vel *fabrende Habe*: omnibus fere gentibus nobilissimam fortunarum partem constituere visi sunt fundi, quorum et certior ac stabiliior possessio, et fructus minus, quam rerum mobilium, incerti habentur. Non itaque mirum est, Germanos dedisse operam, ut non tam facile res immobiles a familia alienarentur, an mobiles. Quemadmodum itaque illas et difficilius, et nonnisi adhibitis quibusdam sollemnitatibus, inter viuos alienari passi sunt: ita et testamenta de iis condita non vbique rata esse voluerunt,

Alibi de mobilibus tantum.

Ffffff 2

exi-

(s) Zypaeus Notit. Iur. Belg. p. 182. equ.

XIII. seq.

(t) Ius Danic. lib. V. Cap. III. §.

(u) Ius Hamb. Pari. III. Tit. I. §. XIII.

existimantes id, quod res est; non tam acerbam familiae esse iacturam pecuniae aliarumque rerum mobilium, quae facilius aere redimuntur, quam agrorum et heredorum, a quibus saepe et splendor familiae et fortuna posterorum vnice pendet. Iam supra adferre nos meminimus legem eiusmodi Groningensium, quamvis hi simul distinguant, bonane ista immobilia possessori ex hereditate maiorum obuenerint, an eius virtute ac labore parta sint. Quin et in Flandria dispositionem de immobilibus arctioribus limitibus circumscriptam esse, quam de mobilibus, paullo ante monuimus. Iam ergo addimus, IVRE MVNICIPALI RIGENSIVM. (x) diserte cautum esse: *Stehendes Erbe oder Ervest eigen mag weder Mann noch Frau, ohne der Erben Urlaub, vergeben, noch legiren.* Hinc ubi legandi donandique potestas conceditur ciuibus, diserte additur: *Ausserhalb seinen liegenden Gründen, und unbeweglichen Erbgiutern.* Ex quibus facile intelligitur, his locis, ubi huiusmodi statuta vigent, nullius momenti esse testamenta, quibus bona immobilia aliis destinata sunt, quam proximis heredibus, nisi horum consensus et auctoritas accesserit.

§. XXIII.

Alibi inter bona acquisita et hereditaria distinguitur.

Non minus frequens in legibus Germanicis est distinctio bonorum ADQUISITORVM et HEREDITARIORVM, quam singulari disertatione in hac academia explicauit noster olim LVDOVICI (y). Eius vero vsus non modo in alienationibus, iure retractus, similibusque negotiis inter viuos sese exerit: verum etiam in testamentis vltimisque voluntatibus. In eo enim permultis legibus Germanicis conuenit, quod de illis testamentum condi possit, de his non possit, nisi impetrato proximorum cognatorum consensu. IVRE sane LVBECENSIVM (z), bona hereditaria heredibus ab intestato relinquenda sunt, sed immobilia tantum: de mobilibus et acquisitis vnusquisque recte disponit pro lubitu, *wann er zu vor seinen nechsten Erben giebet 8. Schilling, 4. Pfennige* (a). Contra HAMBVRGENSIVM (b) statuta nullum discrimen statuunt inter bona mobilia et immobilia, sed generatim disponunt: *Von Erbgiut ist niemand, vermöge dieser Stadt-Rechte, ohne seiner nächsten Erben Erlaubnis oder Bewilligung zu restiren bemächtiget, sondern dasselbe*

(x) *Ius Rigenf. Lib. III. tit. III. art. III.*

(y) Ludou. *Dissert. de discrim. bon. acquis. et heredit.*

(z) *Ius Lubec. Lib. I. Tit. X. art. VI. et ibi Mev. n. 69.*

(a) *Ibid. Lib. I. Tit. VIII. art. II.*

(b) *Ius Hamb. Part. III. Tit. I. art. III.*

dasselbe seinen Erben ungeschmälert zu lassen schuldig; et paucis interiectis, vbi quaeritur, quae referenda sint ad bona hereditaria, respondetur, ad illa pertinere omne, quod quis a parentibus vel cognatis iure hereditario acceperit, itemque quidquid liberis datum, vel separatis, vel elocatis, ac denique quod ex praemortui coniugis rebus hereditariis ad superstitem peruenit, vbi denuo nihil discriminis statuitur inter bona mobilia et immobilia. In IVRE BREMENSI EQVESTRI (c), eandem obseruamus διαίρεσιν inter bona hereditaria, *Erb-Stamm-Güter*, et adquisita, quorum illa solis agnatis, nulla possessori data libertate disponendi, cedere iubentur, haec ad cognatos et agnatos perueniunt, nisi quis condito testamento aliud statuerit. Denique et iure DITHMARSICO (d), MINDENSI (e), GRONINGANO et FLANDRICO eadem fere cauta esse reperimus, nisi quod Groningae, et in Belgio reliquo, itidem inter bona immobilia et mobilia simul distinguitur, et possessori etiam de certa hereditariorum bonorum parte testari permittitur, ceu supra iam ex ZYPAEO et HVBERO obseruauimus. Adeo maioribus nostris familiarum splendor curae cordique fuit, vt, quidquid maiores possedissent, id posteris simul partum esse crederent, satis gnari, verissime scripsisse PLATONEM (f), ἡμᾶς εἶτε ἡμῶν αὐτῶν εἶναι, εἶτε τὴν εἰσὶν ταύτων. ζῦμπατος δὲ τὸ γένος ἡμῶν τῆτε ἔμπροσθεν καὶ τὸ ἔπειτα ἐσομένα non esse nos, nec quod ad personam, nec quod ad bona, nostros, sed gentis ac familiae praesentis et futurae.

§. XXV.

Inter ea bonorum genera, quae testatorum arbitrio subicere noluerunt leges Germanicae, merito etiam referimus RES VTENSILES et EXPEDITORIAS, *die Gerade und das Heergewette*, quae in Saxonia, aliisque vicinis prouinciis, et nostris temporibus antiquam naturam atque indolem suam retinent. Antiquam eas naturam retinere, dicimus. Neque enim id ius heri demum aut nudius tertius natum est, sed iam inde ab antiquissimis vsque temporibus in Germania etiam extra Saxoniam viguit. Nota est LEX ANGLIORVM et WERINORVM (g): *Ad quemcumque hereditas terrae peruenit, (peruenit autem ad filios et agnatos,) ad illum vestis bellica, id est, lorica, et vltio proximi, et solutio leudis debet*

F f f f f 3

pertinet.

(c) Brem. Ritter-Recht tit. I. von Succession und Erbnehmung.

(e) Jus Mind. Lib. II. tit. I. art. V.

(f) Plato de Legib. Lib. XI.

(d) Jus Dithm. Art. XXVII.

(g) Lex Angl. tit. VI. §. V. et VI.

pertinere. Mater moriens filio terram, mancipia, pecuniam dimittit, filiae vero spolia colli, id est, murenas, monilia, inares, vestes, armillas, vel quidquid ornamenti proprii videbatur habuisse. Quum ergo hae res eximantur ab hereditate: (sic gehören nicht ins Erbe,) consequens erat, vt nec ad heredes transmitterentur, relicta alicui per testamentum hereditate, adeoque res vtenfiles et expeditoriae testamento vlli destinari non possent. Quum enim res expeditoriae ex speciali iuris prouisione et privilegio filiis et agnatis debeantur (h): recte colligunt, eam illis nec testamento nec donatione mortis causa interuerti posse (i). Idemque obtinet in rebus vtenfilibus, quarum dominium ipso momento mortis ad filiam vel cognatam transire fingunt. Inualida ergo ac irrita etiam de his est dispositio testamentaria (k), quamuis si filia vel cognata sit heres instituta, eaque hereditatem adierit, legatum rerum vtenfilium alii relictum ex duplici fundamento vtile sit, primum quod heredem voluntatem defuncti praestare oporteat (l), deinde quod expeditissimi iuris sit, testatorem etiam res heredis proprias, quin et plane alienas, cuicumque vtiliter legare posse (m). Quod inprimis illustrat incluti ordinis Iuriconsultorum Wittebergensium responsum, a GOTHOFR. AVG. HOFFMANNO (n) editum, Dresdamque versus datum Mense Iunio MDCCXII. Quid vero, si quis, nullo relicto filio vel agnato, de rebus expeditoriis, vel nulla relicta filia vel cognata de vtenfilibus testamento constituerit? an tunc saltem vtilis est eiusmodi dispositio? Id quoque vel ideo negandum, quod deficientibus illis personis, in earum locum fiscus succedit (o), earumque iure vtitur, adeoque testamentum in fraudem fisci conditum non magis vtile esse potest, quam quod in fraudem personarum illarum factum est (p). Cui definitioni non obstat, has res iure alienari, earumque nec venditionem nec donationem inter viuos prohiberi. Quum enim, ceu iam paullo ante diximus, rerum istarum dominium ipso mortis momento in personas illas, quibus debentur, transire fingatur: testamentum mortisue causa donatio effectum

(h) Mod. Pisto. Part. III. qu. 131.

(i) Richter de Success. ab intest. Sect. III. membr. I. n. III.

(k) Const. Elect. Part. II. Const. XIII.

(l) l. 10. ff. de reg. iur. l. 149. ff. eod.

(m) l. 67. §. 2. ff. de legat. 2. §. 4. Inst. de legat.

(n) Hoffmann, ausführl. Beschreibung von der Gerade und Heergew. Part. II. p. 352.

(o) Part. II. Const. Sax. XIII. Carpz. ibid. Def. I. et II.

(p) Stryck. de Success. ab intest. Diss. III. Cap. III. §. II.

fectum fortiri nequit, quia vtrumque negotium demum a morte testatoris vel donatoris capit substantiam (q). At viuis testatoris vel donatoris procul dubio gaudet iusto earum rerum dominio, adeoque nihil impedit, quo minus hoc dominium in alium rite ac valide transcribat, nec rerum in bonis defuncti defunctaeue non amplius superstitum dominium aliquod vel in filium agnatumue, vel in filiam aut cognatam, transire ipso iure potest, ceu iam ab aliis satis superque est explicatum.

§. XXVI.

Denique inter illius generis bona, de quibus iure Germanico testamento constitui nequit, etiam feuda esse, in vulgus notum est. Quare rei peruulgatae inhaerere nihil adinet. Quibusdam equidem locis, veluti in Belgio, etiam de feudis cum consensu Principum testamento fieri posse, iam supra monuimus (r): ac proinde in Hollandia clientelaria eiusmodi bona vocantur *unsterf-felyke Erf-leen* (s). Sed et Biturigum, Burgundorum (t), Delphinatensium (u), immo et totius fere Franciae moribus (x) testamento etiam super feudis condita rata esse, satis constat, ut iam omittamus, quae Lusatis anno MDLXXV. concessit MAXIMILIANVS II. Imp. (y) quaeque POTENTISSIMVS PRUSSORVM REX nostra memoria vasallis per omnes prouincias indulgit. At ordinarie tamen in feudis cessat testamentaria successio, nisi in antiquis et agnatorum et domini; in nouis solius domini consensus accesserit (z), vel nisi feudum sit vere hereditarium, quippe quod allodio equiparatur, iisdemque modis, ac illud, in alios transferri potest, modo instituat heres, qui sit ad succedendum in feudo habilis, nisi vasallo plus indultum sit a domino (a). Denique quamuis in feudis quibusdam impropriis valere testamentationem contendant doctores, eoque referant feuda censualia, et oppignorata: vere tamen posterius huc non pertinet, quia tunc testator non de feudo disponit, sed de credito suo, eoque soluto feudum reuertitur ad eum, ad quem illud vel iure hereditario, vel ex pacto et prouidentia maiorum pertinet. Iam quam

*Vbiq; fe-
re prohi-
bita dif-
posiuo de
feudis.*

latiffi-

(q) Wesenbec. *Parat. tit. Dig. de sup-
pellect. leg. n. vlt.*

(r) Frid. a Sande *Comm. in Consuet.
feud. tit. II. cap. II. 3. 5.*

(s) Neostad. *Obs. Feud. Dec. I. obs. I.
p. 35.*

(t) Greg. Tholosan. *Synt. Iur. uniu.
lib. VI. cap. XVIII. n. 3.*

(u) Guido Papa *Decif. Q. LVIII.
n. 2.*

(x) Boer. *Decif. CCII. n. 3.*

(y) Richt. *Part. I. Dec. XXV. n. 10.*

(z) Stryk. *Cautel. Test. Cap. VI.
Memb. II. §. III. sequ.*

(a) Stryk. *ibid. §. VIII. sequ.*

latissime in Germania pateat feudorum usus, et multi olim ipsa allodia, quae possidebant, principibus, ecclesiis, aliisque in feudum ex variis causis obtulerint (b): quam arctis limitibus in Germania adstricta sit testandi facultas, facile unusquisque, ut opinor, intelligit.

§. XXVII.

Quod ad formam attinet, quibusdam locis non admittantur testamenta, nisi publica.

Hactenus de materia dispositionis testamentariae, quantum factis est, egimus. Dicendum iam porro de statutis, quae, quod ad FORMAM attinet, eandem variis limitibus circumscribunt. Iure Romano in cuiusvis positum est arbitrio, publicane, an priuata fide niti velit testamentum suum. Quemadmodum enim unusquisque priuatos intra parietes recte condit testamentum, adhibitis septem testibus, reliquisque obseruatis sollemnitatibus, quas leges a testatore exigunt: ita omnem sollemnitatem superare videtur, quod insertum mera fide precibus inter tot nobiles probatasque personas etiam conscientiam Principis tenet, nec minus securus est, qui actis cuiuscumque iudicis aut municipum, mentis suae postremum publicauit iudicium (c). Prius tamen Romae faciebant plerique, quumque in tantis sollemnitatum ambagibus facilis esset lapsus hominis priuati, et negotiorum ciuiliu imperiti: plerumque utebantur consilio iurisperiti, adeo ut scribere non dubitet ARRIANVS (d): Διαθήκην μὲν εἰ γράφει μὴ εἰδὼς, πᾶς οἶσι γράφειν, ἢ παραλαβὼν τὸν εἰδῶτα. Testamentum nemo scribit; nisi aut ipse sciat, quomodo scribendum sit, aut eius rei peritum adhibeat. Ut iam non dicamus, iuris studiosorum et iuris peritorum testamenta scribentium aut dictantium mentionem fieri et apud SVETONIUM (e), et in ipso iure nostro (f). At optionem illam suis non vbique indulgent iura statutaria, sed publica duntaxat testamenta fieri permittunt, partim ut si forte male consulere posteritati decreuerint, magistratui sit occasio, iis meliora suadendi, partim ut compendium fiat tot litium, quae de sollemnitatibus testamentorum externis plerumque agitantur. Sic sane IVRE LVBECENSI (g) nuncupatiuum testamentum condi oportet in gegenwärtigkeit zweyer Rathmannen, sed et si in scriptis quis testari malit, tabulae offerendae sunt Senatui, ceu patet ex verbis (h): Ordnet ein Mann sein

(b) Hert. et Thomaf. Diff. de feud. oblat.

(c) l. 19. C. de testam.

(d) Arrian. Diff. in Epictet. Lib. II, Cap. XIII.

(e) Sueton. in Neron. Cap. XXXII.

(f) l. 88. §. 17. ff. de legat. 2.

(g) Ius Lubec. Lib. II, tit. I, art. II.

(h) Ibid. art. III.

sein Testament, und übergiebt dasselbe den Rathmannen, welche es auch, wie gebräuchlichen, empfangen. Equidem hanc IURIS LUBECENSIS dispositionem non impedire existimat MEVIUS (i), quominus et adhibitis sollempnitatibus, iure Romano praescriptis, quis recte de rebus suis disponat, idque etiam visum est SIBRANDO (k): sed non aliam habent huius sententiae suae rationem, quam quod Lubecenses sollempnitates iuris, introducta illa testandi ratione, non abrogarint. Ego vero me vix intelligere fateor, cur de casu, si duorum Senatorum non sit copia, addiderint: *Könte man aber so eilends die Raths-personen nicht haben, so können zweene besessene Bürger ein solch Testament bezeugen, doch allein von zehn Marck Silber, darunter, und nicht darüber.* Cur enim non potius testatori commendassent; ut septem rogatis testibus coram iis ultimam voluntatem enunciaret, si admittere intra moenia voluissent testamentificationem Romanam? De HAMBURGENSIVM tamen IVRE (l) nullum est dubium. Quamvis enim et illud moeneat, maiores, pertaesos litium, quae de testamentorum sollempnitatibus suboriri solent, iam inde ab antiquissimis usque temporibus formam testandi simplicissimam praescripisse, puta, ut, adhibitis duobus Senatoribus et Secretario, testator ultimam voluntatem vel viva voce enunciet, vel scriptam offerat: paucis tamen interiectis additur (m); *Wolte auch iemand aus sonderbaren bewegenden Ursachen lieber nach Ordnung und Zierlichkeit der gemeinen Rechten sein Testament aufrichten, dann obgesetzter heilsamer Form sich gebrauchen: so soll ihm solches auf seine Gefahr hin-sübro zugelassen, iedoch die Notarien dabey gewarnet seyn, allen möglichen Fleiß anzuwenden, &c.* IVRE COLONIENSIVM (n) testamenta fieri oportet, adhibitis tabellione, duobus testibus, viris honestis, totidemque Scabinis, qui et audiant testatorem et eius tabulas, si in scriptis testetur, signent, eo tamen obseruato discrimine, ut, si quis de fundis et redditibus annuis testetur, eius tabulae in scrinio vel archiuo Scabinorum reponantur, si de mobilibus, in arbitrio testatoris positum sit, an id ad acta deponere, an domi suae adseruare malit. Zittauiae, quae mihi patria contigit, STATVTIS municipalibus (o) cautum est, *dass wer sein*

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I. Gggggg testa-

(i) Mev. Comm. ad Ius Lubec. Lib. II. tit. V. art. II. n. 162.

(k) Sibrand. de Iure publ. Lubec. Part. I. sect. VII. n. 61.

(l) Ius Hamb. Part. III. tit. I. Art. I.

(m) Ibid. art. III.

(n) Ius Colon. tit. von Testamenten und Vermächtn.

(o) Statut. tit. von Testamenten.

testament und letzten willen bey gesunden Leibe oder im Siechbette machen will, das thun solle guter Vernunft, mit wohlbedachten Muth, und mit Vorwissen eines Ehrbaren Raths, in Gegenwertigkeit zweyer oder mehr hierzu von einen Rath, oder den Gerichten, erfordernten Personen. Quumque paullo post moneant statuentes, testamentum, hac forma obseruata, conditum ratum fore, quid, neglecta hac forma, futurum sit, ita docent: Was aber sonst vor Testament gemachet werden, ohn Vorwissen oder Beyseyn des Raths, oder der Gerichte, die sollen keine Krafft noch Macht, auch keinen Nahmen eines Testaments haben, sondern vor nichtig, krafftlos, und unbiändig angesehen, und gehalten werden. Sed id et aliis permultis locis obseruatur, vt superuacuum videatur, ei testandi formae diutius inhaerere.

§. XXVIII.

Itemque alicubi non valent testamenta, nisi in quibus ad piam causam, vel rei publicae utilitatem aliquid relictum.

Id quoque singulare, ac Germanis proprium est, quod, quum ius Romanum, si a personis, quibus legitima debetur, discesseris, nulli mortalium imponat necessitatem, alicui quidquam legandi, sed id omne testatoris arbitrio relinquat, in Germania testamenta passim irrita habeantur, nisi iis aliquid piae causae vel reipublicae fuerit relictum. Hinc saepe in testamentis legas, testatorem primo omnium aliquid legare ad reficiendas vias pontesque, et alia opera publica, facta testa seruanda, itemque ecclesiis, scholis, pauperibus. Id quod non vbique voluntatis, sed plerisque necessitatis habetur. Quod vt exemplis quibusdam illustremus: primo omnium nobis succurrunt STATUTA ZITTAVIENSIA (p), paullo ante laudata, quae in primis testatoribus commendant, vt gloriam Dei sibi supremam legem statuunt, deinde vt et ciuitatis vtilitati studeant, et aliquid legent, zu *Erbauung Wege und Stege, auch zu Erhaltung Mauern, Thürne, Pforten, Graeben und Brücken, neben dem, das zum Gottesdienste verordnet.* Quod si quis neglexerit, sub finem subiicitur clausula: *Was aber sonst vor Testament gemacht werden --- darinnen Gottes Ehre und gemeinen Nutzes vergessen wird, die sollen keine Krafft noch Macht, auch keinen Nahmen eines Testaments haben, sondern nichtig, Krafftlos und unbiändig angesehen und gehalten werden.* Similis quodammodo est dispositio IVRIS HAMBURGENSIS (q): Ferner soll von einem ieglichen Testament zum wenigsten ein Marckstücke zu Wegen und Stegen gegeben werden. Und da Frau und Mann ein Testament zusammen

(p) Statuta Zittau. *ibid.*

(q) Ius Hamb. Part. III. tit. I. art. XVI.

men machen, ein ieder so viel zu geben schuldig seyn, und solches unverzüglich in die Kammerey gelieffert werden. Enimuero, quum hic lex certam summam exprimat, infra quam nemo legatum aliquod relinquere possit ad vtilitatem publicam: non dubito, quin ea dispositione neglecta, ratum tamen futurum sit testamentum, modo heredes tantumdem in aerarium publicum conferant. Sed talia passim reperias in STATVTIS ciuitatum, quae argumento esse possunt luculentissimo, Germanos multo arctioribus legibus circumscripsisse testatores, quam Romanos, adeo vt et quae legata ab iis relicta vellent, legibus definiuerint.

§. XXVIII.

Sed id multo magis ex eo intelligitur, quod et agnatis cognatisque legitima relinquenda est iure Germanico. Iure Romano portio legitima non aliis debetur, quam liberis, parentibus et fratribus sororibusque, ac ne his quidem omnibus, sed iis duntaxat, quibus persona infamis, vel leuis notae macula laborans praelata est (r). Ac proinde recte ac prudenter monet VLPIANVS (s): *cognatos proprios, qui sint ultra fratres, testamenta tamquam inofficiosa accusaturos, melius facere, si se sumtibus inanibus non vexent, quum obtinendi spem non habeant.* Itaque agnati et cognati hoc iure non melioris conditionis erant, ac extranei, quos testamento vel praeterire licebat, vel instituere, prout id mereri testatori viderentur. Multo maiorem vero eorum curam susceperunt legislatores Germanorum plerique, quibus aequissimum visum est, cognatis non minus, quam liberis, parentibus ac fratribus sororibusque, legitimam aliquam bonorum portionem relinqui. Quum enim iam supra demonstratum sit, in multis Germanicae originis ciuitatibus de bonis auitis ac hereditariis, vel omnino non, vel pro parte duntaxat, testamenta condi posse, consequens sane est, vt cognati reliqua accipiant non beneficio testatoris, sed ex provisione legis, adeoque legitimam portionem apud Germanos quosdam multo latius patere, quam apud Romanos, et non modo liberis, parentibus, fratribusque et sororibus, verum etiam, illis non exstantibus, cognatis competere: vt dubitari possit, an non iis locis, vbi de certa tantum bonorum parte testamenta valent, etiam non instituta turpi persona, fratres et sorores possint conquiri, et annon eadem querela, iis deficientibus, etiam proximis cognatis dari debeat? Sed quum plerumque testamenta pro illa

Quin et agnatis legitima alicubi adimi non potest.

G g g g g 2 parte,

(r) l. 27. C. de inoff. test.

(s) l. 1. ff. eod.

parte, quam relinqui prohibent, pro nullis habeant STATVTA, et ICti eorum locorum iam adfueti sint iurisprudentiae Romanae, neganti, eos, qui vltra fratres sunt, testamentum tamquam inofficiosum accusare posse: non mirum profecto est, et iis locis Romanas phraes in foro personare, quum res ipsa a iuris Romani principiis quam maxime abhorreat.

§. XXX.

*Si quis a-
liquo loco
secundum
istius leges
testatus
sit, an et
alibi sub-
sistat testa-
mentum?*

Sed quum tam varia sit apud Germanos testandi ratio: quaestio hic suboritur, an testamentum secundum cuiusque loci ritus et consuetudines conditum, aliis etiam locis, vbi eiusmodi mos testandi extra vsum est, valeat? Vbi merito, adhibita distinctione, respondendum videtur. Si enim de solemnitatibus quaeritur: nullum est dubium, quin sufficiat, eo ritu conditum esse testamentum, qui isto loco, vbi tabulae factae sunt, legibus moribusue receptus est. In omnibus enim negotiis, quae vel inter viuos per modum contractum, vel mortis causa explicantur, ad consuetudinem eius regionis, in qua gestum negotium, respiciendum esse, ipsae leges nostrae inculcant (t). Sin de bonis quaestio est; non quidem erit dubium, quin ea dispositio porrigatur ad bona etiam alibi sita, ceu recte obseruarunt STRYKIVS (u) et HVBERVVS (x). At id quidem cessaret procul dubio, si testatorem disponere de certis bonis prohibeant leges, et statuta illius regionis et vrbis, vbi bona ista sita sunt. Hinc recte obseruat HVBERVVS (y), ciuem Frisium frustra testari de agris et fundis, quos in agro Groningano possideat, quia Groninganorum legibus testamenta de rebus soli, seu immobilibus, prohibeantur. Et STRYKIVS (z) elegantem adducit speciem, quod quum aliquis Lubecae, sed in aedibus Senatui non subiectis, habitans, et principis cuiusdam Germanici consiliarius, testamentum condidisset de bonis hereditariis, Lubecae et in vrbis istius territorio sitis, irritae fuerint tabulae, quod ad illa bona adinet, quia de illis testamento constituere per leges Lubecenses nemini omnino liceat. Nec magis ratum sane esset testamentum, apud nos conditum, quo quis bona auita, Lubecae vel Hamburgi sita, heredi extraneo relicta vellet, quia illa qualitas, quod extraneo relinqui nequeunt bona haec ibi sita, ita adficit, vt eam testamento alibi facto istis adimere nullatenus possit.

(t) l. 6. ff. de euct.

(u) Stryk. Cautel. Test. Cap. XV. §. et XIII.

(x) Huberus de Collis. Leg. §. III.

(y) Huber. ibid. §. XV.

(z) Stryk. ibid. §. XV.

possit. Idem denique dixerim, si quaestio moueatur, an eius testamentum, qui apud nos habilis habetur, de illis etiam bonis valeat, quae reperiuntur alibi, ubi per leges inhabilis censetur? Afirmat et hoc HUBERVS (a), praeterquam vnico casu, si id manifesto in fraudem legum patriarum fecisse testatorem, adpareat. Hinc si quis e. g. anno aetatis decimo quinto condidisset testamentum: dubitandum vix putarem, quin illud valiturum sit et de bonis alibi fitis, vbi exacto demum anno decimo octauo vel vicefimo testamentum facere possit. At si quis domo Hamburgensis, quindecim annorum puer, eo consilio se ad nos conferret, vt testamentum condatur, cuius condendi facultatem Hamburgi decimo octauo demum aetatis anno habiturus esset: eae tabulae in patria procul dubio non habiturae essent effectum, quia alioquin nihil foret facilius, quam leges patrias a ciuibus eludi, et penitus propemodum euerti.

§. XXXI.

Sed vt e diuerticulo redeamus in viam: quam diuersa principia fuerint iuris Germanici Romanique circa testamentificationem, vel ex eo colligitur, quod quum his testamentum sine heredis institutione nullius momenti esset, illis eiusmodi tabulae nihil absurdum prae se ferre viderentur. Romanis heredis institutio erat *caput et fundamentum totius testamenti* (b), quia sine ea *nihil in testamento scriptum valebat* (c), nisi quod legata relicta, inductis heredum nominibus, ex benigniore interpretatione admisisse Antoninum Imp. refert MARCELLVS (cc). Hinc secundum ius Romanum capita omnia reliqua sine periculo abesse possunt, veluti substitutiones, legata, donationes, fideicommissa, tutorum datio; at si abest heredis institutio, non id testamentum est, sed codicillus, ad heredes legitimos scriptus, licet vel maxime omnia facta sint rite ac sollempniter. Ex quo patet, quid sibi velit VLPIANVS, (d) dum alicubi testamentum quinque, tribus, duobus, immo denique vno verbo absolui posse subtiliter scribit. En eius verba, quae ideo integra adferre iuuabit, vt simul elegantem doctissimi, qui saeculum nostrum illustrat, iureconsulti, CORNELII VAN BYNKERSHOEK (e), emendationem, qua perplexo huic loco medicinam fecit, commendemus, maxima quum nouum illud ac incom-

Heredis institutio multis locis hauri necessaria

G g g g g 3

parabile

(a) Huber. *ibid.* §. XII. et XIII.(b) §. 34. *Inst. de legat.*(c) l. I. §. vlt. ff. *de vulg. et pup. subst.*(cc) l. 3. ff. *de his, quae in test. del.*(d) l. I. §. 3. 4. ff. *de hered. inst.*(e) Bynkersh. *Obs. lib. V. Cap. I.*

parabile obseruationum volumen, quod nuper admodum prodiit, nondum in omnium manibus versetur: *Qui neque legaturus quid est, neque quemquam exheredaturus, quinque verbis potest facere testamentum, ut dicat: LVCIVS TITIVS MIHI HERES ESTO. Ita SABINVS, cuius ad verba iam haec addit VLPIANVS: Haec autem scriptura pertinet ad eum, qui non per scripturam testatur, qui poterit etiam tribus verbis testari, ut dicat: LVCIVS HERES ESTO: nam et MIHI et TITIVS abundat. Siccine vero haec SABINI verba tantum ad testamenta nuncupatiua pertinent? Quae vero ratio est, cur de testamentis scriptis aliud statuendum videatur? Praeclare ergo laudatissimus CORN. VAN BYNKERSHOEK ex regula geminationis legit: *Haec autem scriptura pertinet ad eum, id est, pertinet et ad eum. Pergit VLPIANVS: Si autem sic scribat: LVCIVS HERES, licet non adiecerit: ESTO, credimus, plus nuncupatum, minus scriptum: et si ita: LVCIVS ESTO, tantumdem dicimus. Itaque et duo vocabula constituere testamentum, animaduertit. Denique tentat, an non vnum sufficiat vocabulum, de eoque ita suam depromit sententiam: Ergo et si ita, LVCIVS, solummodo? Marcellus non insubtiliter non putat hodie hoc procedere. Diuus autem Pius, quum quidam portiones inter heredes distribuisset ita: ILLE EX PARTE TOTA, ILLE EX TOTA, nec adiecisset, HERES ESTO: rescripsit, valere institutionem, quod et IULIANVS scripsit. Itaque contra Marcellum defendit VLPIANVS, et vno verbo constare posse integrum testamentum, idque ex ea ratione, quod ex Antonini Pii Imp. et Saluii Iuliani sententia intelligantur verba HERES ESTO, si vel maxime ea subticuisset testator. Vbi neminem turbare debet *opōis* ex PARTE TOTA, quasi sibi inuicem repugnent TOTVM et PARS, adeoque sine manifesta contradictione coniungi nequeant. Nam et hic ostendit vir, quem paullo ante laudauimus, eruditissimus (f), *totum* hic non esse *solidum, integrum, indiuisum*: sed, priore syllaba correpta, correlatum *ῥε* *quotum*, adeoque partem quotam significare, vti apud MANILIVM (g)**

Detrahitur summae TOTA PARS, quota demit utrimque Omnibus ex horis.

Adeo ergo necessaria Romanis visa est heredis institutio, vt ab illa substantiam capere testamentum videretur, ac proinde vnum verbum totum absolueret, modo illud testator, septem adhibi-

tis

(f) Bynkersh. *ibid.* p. 4.

(g) Manil. *Lib. III. v. 447.*

tis testibus, obseruatique reliquis sollempnitatibus, vel ore enun-
 casset, vel in scripturam retulisset. At ab hac quoque Romano-
 rum philosophia alienissimas se ostenderunt quaedam Germaniae
 ciuitates, in quibus et sine heredum institutione valet testamen-
 tum, quia, vt iam supra obseruauimus, medio etiam aeuo, quum
 primum testamenta in Germania innotescerent, ea magis dona-
 tiones et legata, quam heredis institutionem complecti videren-
 tur. Hinc VINNIVS (h): *Multorum locorum legibus, inquit, aut
 moribus nunc ita comparatum est, vt heredis institutio ad substan-
 tiam testamenti non videatur necessaria, quo sensu hodie testamenta
 adpellamus: nam et id testamentum dicitur, in quo, relictis tantum
 legatis, nulla heredis institutio facta est.* Quum vero VINNIVS ea
 de re testimonium denunciet scriptori peregrino, IOANNI DE CA-
 STILLO SOTOMAYOR (i), atque inde quis facile suspicari posset,
 non Germanicum hoc esse, sed peregrinum, et non nisi in Hispa-
 nia vsu receptum: adferemus nos legem vere Germanicam, quae,
 testamentum et sine heredis institutione ratum esse, diserte sta-
 tuit. Est illa ex IVRE HAMBVRGENSIVM (k), atque ita se habet:
*Ob wohl auch in gemeinen Rechten die Erbsetzung in einem ieden
 Testament für das Haupt-Stück gehalten wird: so sollen doch nach
 diesem unserm Stadt-Recht, zu Hamburg, des Testatoris willen,
 darinn kein Erbe benennet wird, für kräftig gehalten, und voll-
 strecket werden.* Ita et supra vidimus, quamuis IVS LVBECENSE
 (l) fanciat, vt testamentum quoduis heredis institutionem conti-
 neat, quin et formulam instituendi praescribat, doctores tamen,
 et inter eos MEVIVM (m), heredis institutionem in hoc articulo
 improprie accipere pro donatione certae rei, et nihilominus to-
 tum textum, tantum vt iuri Romano congruat, ita interpretari,
 ex Lubecensium statutis testamentum requirere heredis institutio-
 nem, et tamen non opus esse, vt instituatur cognatus proximus,
 modo huic quidquam donetur, veluti octo solidi et quatuor de-
 narii, ne plane praeteritus videatur. Mihi vero verba ipsa con-
 sideranti non videtur dubitandum, quin illud, quod de heredis
 institutione necessaria praecipitur, de nouo ex iure Romano ac-
 cefferit, ius tamen vetus in eo seruatum sit, quod nemo, nisi ex
 cognatis, possit institui. Quem sensum turbasse interpretes recen-
 tiores,

(h) Vinn. ad §. 12. *Inst. de hered. inst.*

(i) Io. de Castillo *de Vsufr. cap. LX.*

(k) *Ius Hamb. Part. III. tit. I. art. XXII.*

(l) *Ius Lubec. Lib. II. tit. I. art. XII.*

(m) *Meu. ad Ius Lubec. Lib. II. Tit. I. art. XII. n. 6.*

tiores, non sane mirum est, quum id sibi negotii crediderint solum dari, vt ius patrium contortissimis interpretationibus peruerterent, et ad iuris Romani sensum, quoad fieri posset, inflecterent. Ceterum et alibi in Belgio non necessariam videri heredis institutionem, testamentumque vocari, in quo legata tantum reperiantur, iam obseruarunt GVDELINVS (n) et FRANG. ZYPÆVS (o), quorum scrinia iam expilare nolumus.

§. XXXII.

*Alibi ne
permissa
quidem.*

Quin tantum abest, vt heredis institutio Germanicae originis gentibus caput et fundamentum testamenti visa sit, vt quibusdam locis ne quidem permittatur per leges, heredem instituere. Romanis et vnum hominem, et plures, vsque in infinitum, quot quis vellet, heredes facere licebat (p): Germanis quibusdam ne vnum quidem, quia non patiebantur alios defunctis succedere, quam suos cuique liberos, proximisque cognatos. Quamuis itaque paulatim et testamentifactionem receperint, ac ciuitate veluti donarint; noluerunt tamen quidam ideo nuncium mittere legibus patriis, ac proinde testatores tantum legata, fideicommissa, donationes testamentis suis relinquere passi sunt, nemini concessa facultate heredem, successorem vniuersalem futurum, instituendi. Adduxit quaedam eius moris exempla VINNIUS (q), qui et GVDELINVM (r) et CHRISTINAEVM (s) testes laudat, eorumque nixu auctoritate scribit: *Quin etiam secundum quarumdam ciuitatum leges ne locum quidem in testamentis habet heredis institutio. Sic enim distant leges Parisiensium, Aurelianensium, Gandauenarium, Cortracensium. Quod tamen ita passim accipitur, vt, si heres institutus sit, pro legatario tantum his habeatur.* Quamuis vero priora exempla non tam ad Germanorum, quam Francorum, mores et leges pertinere videantur: iam pridem tamen obseruarunt viri docti, in Francia quoque quam luculentissimas superesse iuris veteris Germanici reliquias, quas, a veteribus Francis Galliae illatas, non sine cura seruarunt posterius, quin aliquando religiosius, quam ipsi Germani, custodiuerunt.

§. XXXIII.

- (n) Gudelin. *Iur. Nou. Lib. II. Cap. inst. n. 1.*
 V. (r) Gudelin. *Iur. nouiss. Lib. II. Cap. 1.*
 (o) Zypaeus *Notit. Belg. p. 182.*
 (p) §. 4. *Inst. de hered. inst.*
 (q) Vinn. ad §. ult. *Inst. de hered.*
 V. (s) Christin. *Vol. I. Decis. CCXXXIX. 2.*
 VII. n. 8. et *Decis. CCCV. n. 17.*

§. XXXIII.

Nimirum iamdudum Germanos plerosque incescit nescio quae nouandi libido, vt, priscis moribus magis magisque paullatim damnatis, nullam fere iurisprudentiae Romanae partem cupidius reciperent, quam, quae de testamentis praecipit. Eo factum est, vt pauca illa, quae ex variarum prouinciarum ciuitatumque statutis collegimus, tamquam fractae quaedam nantesque in gurgite vasto tabulae, superfint, iura autem communia reliquam Germaniam fere omnem veluti inundarint. Caussae eius rei variae ac multiplices. Est enim primo ita natura comparatum, vt homines nihil omnino libertati putent esse antefendum. Quid itaque Germanis iucundius esse potuisset, quam liberrimum illud de rebus suis statuendi arbitrium? quid gratius, quam facultas indulgendi adfectibus, aliosque vel honorandi vel excludendi pro lubitu? Id quod sane hoc ipso perspicue ostendunt Germani, quod suprema illa iudicia. vocant *ibren letzten und Liebsten Willen*. Deinde et nemo est, quin de futuris temporibus magis fere, quam de praesentibus, sollicitus sit. Ob hanc quoque causam non potest non iucunda videri potestas illa disponendi in tempus futurum, posterisque etiam leges, prout visum fuerit, praescribendi. Hinc diuites animaduertimus in eo non adquiescere, quod heredem sibi scripserint, sed et, quid heredibus heredum, horumque posteris, faciendum sit, sollicite praecipere, quasi Deo haec curae non essent, vel ipsi saltim prudentius haec omnia dispensare possint, quam prouidum istud Numen. Nullum ergo fere reperias testamentum, in quo non testator familiae, quam post se futuram sperat, per multa saecula leges ferat, incredibili, vt putat, prudentia scriptas, quum postea doceat euentus, frustraneam hanc fuisse testatoris sollicitudinem, nihilque homines posse contra sapientissima illa Dei decreta, quibus rerum humanarum ordo voluitur. Denique vel praecipua causa, cur tam facile testamentifactionem Romanam in ciuitates suas admiserint Germani, in eo posita videtur, quod iuri ciuili iam antea viam veluti muniuisset ius pontificium. Persuasum erat hominibus, eam, qui seiunctae a corpore animae consultum velit, non posse quidquam facere rectius, quam si moriens locupletaret ecclesias, coenobia, ptochotropha, similiaque collegia, quae piae causae adnumerarentur. Id vero non modo ad immortalem mortuorum gloriam, sed et ad expiationem delictorum, per omnem vitam admissorum, pertinere credebatur. Hinc primum de salute sua solliciti, testamenta

Cur tam multae Germaniae prouinciae peregrinos, quam maiorum, mores sequi maluissent?

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I. H h h h h h con-

condere coeperunt pro remedio animae, sed simplicia admodum, adhibitis parocho et aliquot testibus, viris bonis, qui de enixâ illa voluntate sua, si quid humani contingat, testimonium prohiberent. Ab his vero initiis facilis profecto fuit progressus ad vltiora. Quum enim deinde Germanica pubes, nescio quo adflata sidere, certatim Bononiam addiscendi iuris ciuilibus gratia conflueret, ea ICTorum colonia, reuersa domum, nihil prius, nihilque antiquius habuit, quam vt doctrinas de testamentis, quibus sub alio caelo imbuta fuerat, in rem ciuium suorum verteret, eosque sollempnius ad legum Romanarum normam testari doceret. Ita demum factum est, vt vbique iusta testamenta more Romanorum scriberentur, et miraretur Germania, se tam breui tempore factam esse Romanam.

§. XXXIII.

*Effectus
receptae
testamen-
tisfactionis
liberri-
mae.*

Ea vero rerum conuersio quam multa simul incommoda inue-
xerit in Germaniam, facile intelligitur, idque agnouere iurecon-
sulti cordatiores tantum non omnes, quibus nimius iuris peregrini
amor non omnem intelligentiae aciem praeftrinxit. Iam enim iu-
dices in foris omnibus quam maxime fatigarunt lites de testa-
mentorum sollempnitatibus, de substitutionibus, legatis, fideicom-
missis, vnde tam opima aduocatis messis succreuit, vt Baldum
gloriatum esse sciamus, se solis controuersis de substitutionibus
XV. millia aureorum lucratum (t): Nec ignotum est ALBERICI
ROSCIATIS elogium, quo illud iuris caput de substitutionibus
commendauit auditoribus (u): *Haec materia inter omnes est, sicut
mare Anglicanum, scilicet profunda, utilis, subtilis, et per conse-
quens periculosa, quotidiana, et utilis quoad bursas aduocatorum,
sicut expertus sum in magnis hereditatibus. Vnde potest dici mare
magnum et spaciosum, in quo sunt repulia quasi sine numero. Sa-
ne, quod de substitutionum materia professi sunt doctores, id de
omnibus causis testamentariis verum experimur, quod nullae te-
mere vberiore materia, nullae aduocatis, quibus in
turbido consilium est, occasionem promtiorum praebeant lucrum
faciendi, quam illae, quae ex vltimis hominum elogiis oriuntur.
Quo cautius quis, inquit STRYKIVS (x), posteritati suae testando
consulere intendit: eo maiorem lites suppedinat occasionem, ex quo
non raro contingit, vt maxima patrimonii pars ob iurgia instituto-
rum substitutorumque, vt et legitimorum heredum, super voluntate
defun-*

(t) Dauth. de Testam. ad l. I. ff. de
vulg. et pup. subst. p. 503.

(u) Daut. ibid.

(x) Stryk. Camel. Test. Cap. I. §. I.

defuncti oriunda, aduocatorum praeda fiat. Hinc multi auctores fuere Principibus, vt testamentifactionem plane proscriberent e republica: alii ad refecandas tot litium tricas consultissimum fore censuerunt, si nimiae illae sollemnitatum ambages omnino tollerentur, et pagano cuius tribueretur priuilegium, quod militibus datum nouimus (y). Sed vana fuere haec similiaque consilia, quia iam adeo inueteratus est morbus, vt paene impar ei omnis medicina videatur.

§. XXXV.

Sed iam tot pagellas nobis procedere animaduertimus, quot dissertationi academicae destinari solent. Quare non diutius immorabimur quaestioni licet pulcherrimae, maxime quum exclusis temporis angustiis, pleraque nobis attingere potius, quam pro dignitate pertractare licuerit. Deo vero sospitatori, quod vnum superest, gratias agimus immortales, votaue pro praestito auxilio flagrantissima pietate nuncupamus.

*Conclusio
differen-
tiationis.*

(y) Stryk. *ibid.*

FINIS

Opusc. Sylloges prioris.

INDEX EXERCITATIONVM

In hac prima Sylloge comprehensarum.

EXERCIT. I. De habitu et insignibus sacerdotalibus Apostolorum	-	-	-	pag. I
Cap. I. De Vestibus primorum Christianorum in genere	-	-	-	ibid.
II. De Habitu Clericalis antiquitate et origine	-	-	-	10
III. De veris vestibus Apostolorum	-	-	-	29
III. De habitu et insignibus sacerdotalibus Petri	-	-	-	33
V. De habitu et insignibus sacerdotalibus Iacobi minoris, Ioannis et Philippi	-	-	-	51
VI. De reliquorum Apostolorum sacro habitu	-	-	-	72
II. De genuina natiuitatis CHRISTI era, ex numis et inscriptionibus antiquis illustrata	-	-	-	77
III. De verae falsaeque sapientiae characteribus	-	-	-	108
III. De incessu animi indice, Dissertatio moralis	-	-	-	130
Cap. I. De incessu generatim, eiusque cum moribus ac propensionibus hominum connexionem	-	-	-	ibid.
II. De variis incedendi formis, et signis propensionum humanarum inde capiendis	-	-	-	150
V. De Philosophis semi-Christianis, Historica et Philosophica	-	-	-	177
VI. De origine atque indole Iurisdictionis patrimonialis	-	-	-	229
VII. De leuis notae macula, ad leg. XXVII. Cod. de inoff. test.	-	-	-	256
VIII. De nauibus ob vecturam vetitarum mercium commissis	-	-	-	310
Cap. I. De mercibus vetitis et commissis generatim	-	-	-	ibid.
II. De nauibus ob mercium vetitarum vecturam commissis	-	-	-	339
VIII. De	-	-	-	

I N D E X.

VIII.	De Collegiis et Corporibus opificum	981
	Cap. I. <i>De origine et iure Collegiorum et Corporum apud Romanos</i>	pag. 367
	II. <i>De Collegiorum in Germania origine et iuribus</i>	ibid. 403
X.	De Iurisprudentia Veterum Romanorum Formularia, Ritibusq. quibus Negotia Ciuilia explicabant, sollempnibus, Oratio	419
	Cap. I. <i>De eius natura et indole</i>	441
	II. <i>De Cambiorum vitis</i>	ibid.
XII.	De Origine Testamentificationis, et ritu testandi antiquo, ad Leg. 120. Dig. de Verb. signif.	456
XIII.	De P. IUVENTIO CELSO, Iurisconsulto eximio, sui-que saeculi ornamento, d. 2. Nou. 1727.	484
XIII.	De Iurisconsultis semidoctis Oratio inauguralis, dicta Francof. ad Viadrum, d. 4. Nou. 1727.	518
XV.	De Mercatorum, qui cefferunt, rationibus et codicibus	533
XVI.	De Usufructu materno Iuris Germ. et maxime Ham- burgensi	545
XVII.	De Lubricitate Iurisiurandi suppletorii	579
XVIII.	De Religione Iudicantium circa Reorum Confessiones	629
XVIII.	De VLPIANI Iurisconsulti Hebraismis, Programma inaugurale, dictum Traiecti ad Rhenum, Non. Maii 1730.	661
XX.	De suprema Principum Magistratumque Tutela	707
XXI.	De Iurisconsultis Reformationi Ecclesiae praeludentibus, Programma inaugurale, Trai. ad Viadrum, Non. Iun. 1730.	713
XXII.	De eminentioribus Ducatus et Ducum Lotharingiae Praerogatiuis	747
XXIII.	De C. AQUILLIO GALLO, Iurisconsulto celeberrimo, Oratio	754
XXIII.	De SALVIO IULIANO, Iurisconsultorum sua aetate coryphaeo, Programma inaugurale, habitum Halae Magdeb. Id. Iun. 1733.	777
XXV.	De Marito Tutore et Curatore Vxoris legitimo	798
	Cap. I. <i>An Maritus iure Romano Tutelam Curamue Vxoris suscipere poterit?</i>	819
	II. <i>De Tutela vel Cura Maritali secundum Principia Iuris Germ.</i>	ibid.
		846

INDEX.

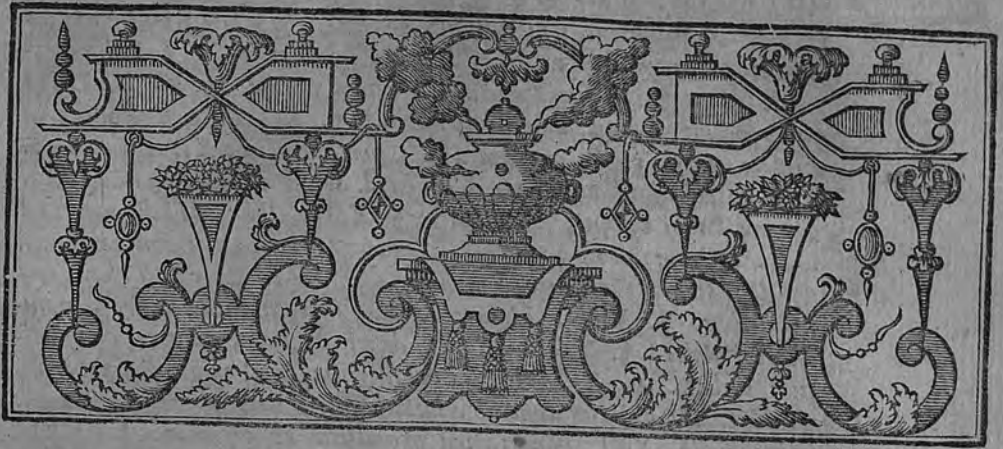
XXVI. De Praescriptione Annali Iuris Lubecensis a Iure
Communi diuersa - - - pag. 886

XXVII. De Testamentifactione Iure Germ. arctissimis limiti-
bus passim circumscripta - - - 929

F I N I S.

INDEX

IO. GOT. HEINECCII, IC.
OPVSCVLORVM VARIORVM
SYLLOGE II.

Nunc primum in vnum fasciculum collecta.

DE PECVNIA, IN CASVM, SI CAVSSA CECIDERINT,
AB ADPELLANTIBVS ALIISQVE, SENTENTIAS
IMPVGNANTIBVS, DEPONENDA.

EXERCITATIO XXVIII.

---

§. I. Lites non oportet esse sempiternas, et caussae tamen accurate decidendae. §. II. Hinc varia a Romanis inuenta sunt remedia suspensiva et deuolutiua: veluti INTERCESSIO. §. III. ADPELLATIO. §. IIII. SVPPPLICATIO et RESTITVTIO IN INTEGRVM. §. V. Attamen temere adpellandi pruritus coercebatur, praesinitio adpellationibus certo tempore.
Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge II. A §. VI.

2 DE PECVNIA, IN CASVM, SI CAVSSA CECIDER. &c.

§. VI. Adpellatione non nisi bis concessa. §. VII. Ea quibusdam casibus plane prohibita. §. VIII. Instituti ratio et consilium agendi de pecunia, succumbentiae, quam vocant. §. VIII. Origo huius pecuniae, an ab Atheniensibus? §. X. An a Romanis, et quidem ex L. 5. C. quorum adpell. non recip. §. XI. An ex L. 6. §. 4. C. de adpell. et L. 10. C. Theod. de adpell. non recip. §. XII. An ex Paulli receptis sententiis? §. XIII. Depositio illa vere est ex iure Germanico. §. XIII. Quod probatur ex legibus antiquis. §. XV. Itemque ex iure Saxonico. §. XVI. Et ex statutis vetustioribus. §. XVII. Huius pecuniae succumbentiae usus, natura et indoles. §. XVIII. Eam, deficiente lege, exigere non possunt iudices. §. XVIII. Nisi priuilegium eam exigendi acceperint. §. XX. Ea exigitur tum ab adpellantibus, tum ab alio videntibus remedio. §. XXI. Non tamen promiscue ab omnibus. §. XXII. Leges de hac depositione et extendi, et restringi possunt. §. XXIII. An, pluribus sententiam impugnantibus, a singulis deponenda sit pecunia? §. XXIII. Quanta deponenda sit? §. XXV. An idonea cautio pro depositione sit? §. XXVI. Quando deponenda haec pecunia? §. XXVII. Tempus hoc potest prorogari, maxime absente prouocante. §. XXVIII. Victor hanc pecuniam repetit. §. XXVIII. Eamdem amittit victus. An et is qui adpellationi renunciauit, quine fatalia neglexit? §. XXX. An, qui pendente adpellatione cum aduersario transegit? §. XXXI. Cui cedat illa pecunia pro commissa habita? §. XXXII. Conclusio dissertationis.

§. I.

Lites non oportet esse sempiternas, at causae tamen accurate cognoscendae.

INTEREST reipublicae, diligenter et accurate cognosci litigantium causas, nec quidquam, quod ad indagandam excutiendamque veritatem pertinere videatur, a bono iudice praetermitti, ne vel indicta, aut non satis discussa causa, condemnatur, vel actor iure suo praecipiti sententia priuetur. At non minus reipublicae interest, lites non esse sempiternas, sed quam primum, si fieri possit, iusta atque aequae sententia fini. Nam uti recte iudicat philosophorum πολιτικώτατος, ARISTOTELES, (a) οὐδὲν ὄφελος γίνεσθαι μὲν δίκας περὶ τῶν δικαίων, ταύτας δὲ μὴ λαμβάνειν τέλος. frustra iudicantur causae, nisi hae demum ad finem perducantur. Praeterea molesta illa litium diuturnitate non modo

(a) Aristot. Politic. Lib. VI. Cap. VIII.

do hominum fortunae evertuntur, amicitiae distrahuntur, odiaque internecina inter cognatos et ciues gliscunt, sed et id euenit, vt homines tribunalia, tamquam scopulos, fugiant, sibi que manu ius dicere malint, ne pro vna leuiore iniuria vindicanda duplo maiorem deorare cogantur. *Properandum* itaque recte *visum est* IUSTINIANO (b), *ne lites fiant paene immortales, et vitae hominum modum excedant*: sed nobis ita merito videtur *properandum*, ne accuratae caussarum discussione quidquam decedat. Qua in re quaecumque ciuitates iustum tenuerunt modum, quaeque ita constituta habuerunt iudicia, vt nec accuratior caussae cognitio celeritati iudicis, nec haec illi obesset: eas demum ter quaterque beatas dicendas, existimamus, quum solae id, cuius caussa homines in respublicas coaluerunt, ex voto consequatae esse videantur.

§. II.

Quandoquidem vero ad diligentem atque accuratam caussarum cognitionem et id pertinet, vt ne ab vnius iudicis arbitrio vita, fortunae, atque existimatio hominum pendeant, sed iis, qui se vel aduersarii calumniis ac potentia, vel iudicis iniquitate, oppressos conqueruntur, in alterius aequitate perfugium sit: non mirum profecto est, gentes fere omnes varia inuenisse remedia, quibus caussa vel ad superiorem, vel ad alium saltim deouleretur iudicem, sententiaeque iniqua, caussa cognita, rescinderetur. Talis apud Romanos erat INTERCESSIO, quae, quomodo ab adpellatione discernenda sit, erudite, vti solent, ostenderunt *ὁ πάλιν* CUIACIUS (c) et CAROLVS BRETIVS (d). Solebant enim adpellantes provocare ad iudicem maiorem (e), eo consilio, vt retractaretur sententia iniquior. At INTERCEDERE litigantis rogatu poterant et ii, quibus aequale vel minus erat imperium, in primis collegae, idque non faciebant eo consilio, vt sententiam rescinderent, sed vt eam executioni mandari, vimque fieri eo nomine, prohiberent. Ius enim intercedendi apud Romanos non solum Tribunis plebis, sed et aliis magistratibus erat, vt saepe collega collegae decretis intercederet, idque, quod extremum in iurisdictione est, impediret, ac proinde idem contingeret, quod cecinit OVIDIVS (f):

A 2

Saepe,

(b) l. 13. pr. C. de iudic.

(c) Cuiac. obseru. Lib. XXI. Cap. XXXIII.

(d) Car. Bret. de ord. perant. iudi-

cior. ciuil. Cap. XXXXII.

(e) l. 1. §. 3. ff. de adpellat. l. 21. ff. eod.

(f) Ouid. Trist. Lib. I. eleg. II. v. 4.

4 DE PECVNIA, IN CASVM, SI CAVSSA CECIDER. &c.

Saepe, premente Deo, fert Deus alter opem.

Exemplum habemus apud CIGERONEM (g) qui Pisonem Praet. peregrinum C. Verris, Praetoris urbani decretis intercessisse, refert his verbis: *Itaque L. Piso multos codices implevit earum rerum, in quibus ita intercessit, quod iste aliter, atque ut edixerat, decreuisset: quod vos oblitos esse non arbitror, quae multitudo, qui ordo ad Pisonis fellam, isto praetore, solitus sit conuenire. Quem iste collegam iniuriae videbantur, quod erat in aequitate prudentiaque Pisonis paratissimum perfugium, quo sine labore, sine molestia, sine impensa, etiam sine patrono, homines vterentur. Ad quae CIGERONIS verba notauit ASCONIVS: Intercedere, ut vides, etiam praetor praetori solet, ut Piso Verri, adpellatione caussae ad collegam facta. Et FRANC. HOTOMANNVS, antiquitatis non minus, quam iurisprudentiae, callentissimus: Et Praetor praetori, et consul consuli, et par denique omnis potestas pari, item et superior inferiori intercedebat. Cicero de legibus III. Par maiorque potestas plus valeo. Quin et alio, eoque eximio C. Trebonii exemplo res illustrari potest, de quo CAESAR (h); *Iisdem temporibus Romae M. Coelius Rufus, praetor, caussa debitorum suscepta, initio magistratus, tribunal suum iuxta C. Trebonii praetoris urbani fellam collocavit, et, si quis appellasset de aestimatione et de solutionibus, quae per arbitrum fierent, ut Caesar constituerat, fore auxilio, pollicebatur. Et hoc quidem primum idemque praesentissimum remedium erat, quo Romani, si iniqua sententia oppressi essent, utebantur.**

§. III.

Adpellatio.

Nec minus frequens apud Romanos erat ADPELLATIO. Libera enim republica litigantes modo ad tribunos plebis prouocabant, quorum vox veluti vox populi videbatur (i): modo ad consules, qui tunc inferioribus magistratibus iurisdictionem abrogabant: modo ad ipsum populum, summum rerum arbitrum: neque quemquam magistratum Romani sine prouocatione esse patiebantur (k). Et sane adpellatorum Tribunorum plebis exempla existant apud CIGERONEM (l) et VALERIVM MAXIMVM (m): consulum apud eundem VALERIVM (n). De prouocatione vero ad populum, cui potiffi-

(g) Cic. in Verr. I. cap. XXXXVI.

(h) Caes. de bello ciuil. Lib. III. cap.

XX.

(i) Lips. de magistrat. Rom. Cap. V.

(k) Sigon. de iure ciu. Rom. Lib. I.

Cap. VI.

(l) Cic. pro Quinctio Cap. VII.

(m) Val. Max. Lib. VI. Cap. V. Ex.

emplo III.

(n) Lib. VII. Cap. VII. ex. VI.

potissimum in caussis, ad caput ciuis Romani pertinentibus, erat locus, pluribus agunt viri docti ad LIVIVM (o) et SENECAM (p). Posteaquam deinde in principatum declinare coepit respublica, varia, ac plane alia esse coepit adpellationum ratio. Quum enim Caesarem Augustum, de reddenda retinendaue republica sollicitum, prudenter monuisset Mecaenas, neminem ita summum merumque imperium obtinere in ciuitate debere, vt non prouocari ab eo possit (q): morem ei gessit Augustus, et adpellationes, teste SVETONIO (r), *quotannis urbanorum quidem litigatorum praetori urbano*, (vel, vt CASAVBONVS maualt, *praefecto vrbi*,) *provincialium consularibus viris, quos singulis cuiusque prouinciae negotiis praeposuisset, delegauit*. Deinde Nero, Senatui gratificaturus, constituerat, vt adpellationes a iudicibus ad senatum fierent. (s) Denique paullatim inualuit, vt ab ordine decurionum ad praesidem (t); a praesidibus aliis ad praefectum praetorio (u); ab aliis ad praefectum vrbi (x); denique a praetoribus; consulibus (y), praefecto vrbi (z), praefecto annonae (a), proconsulibus (b), ipsoque senatu, antequam aliud constitueret Hadrianus, (c) ad principem prouocaretur: quamuis et tunc ad Caesarem extra ordinem prouocari potuisse in caussis, ad caput ciuium Romanorum pertinentibus, exemplo PAVLLI, Apostoli (d), luculenter possit demonstrari.

§. III.

Placuit postea principibus, tribunalia quaedam ea praerogatiua donare, vt ab iis nulla esset prouocatio: quali priuilegio praeter Senatum, cui Hadrianus illud concefferat (e), gaudebant praefecti praetorio. Quum enim tanta eorum esset auctoritas, vt ea dignitas a ZOSIMO (f) ἡ ἀρχὴ δευτέρα μετὰ σκῆπτρα, *magistratus a principatu secundus*; ab HERODIANO (g) *πράξις ἢ πολὺ τι ἐξουσίας καὶ θανάσιμος βασιλικὴ ἀποδέουσα*, *potestas, non multum distans*

Supplicatio et re-stitutio in integrum

A 3

a prin-

(o) Liu. Lib. I. Cap. XXVI. Lib. VIII. Cap. XXXIII.
 (p) Seneca Epist. CVIII.
 (q) Dio Cass. Lib. LII. p. 487.
 (r) Suet. Aug. Cap. XXXIII.
 (s) Sueton. Neron. Cap. XVII.
 (t) L. I. ff. quando adpell.
 (u) l. 29. C. de adpell.
 (x) l. 23. C. eod.
 (y) Iul. Capitolin. in Marco Cap. X.

(z) l. 38. ff. de min.
 (a) l. vlt. ff. quod cum eo, qui in al. pot.
 (b) l. vlt. ff. de condit. et demon.
 (c) l. 1. ff. a quibus adpell.
 (d) Actior. Apost. XXV. II. 12.
 (e) l. 1. ff. a quibus adpell.
 (f) Zosim. Lib. II. Hist. Cap. XXXII.
 (g) Herodian. Lib. V. Cap. I.

6 DE PECVNIA, IN CASVM, SI CAVSSA'CECIDER. &c.

a principatu vocaretur: noluerunt ab iis prouocari posse Imperatores, credentes, eos, qui ob singularem industriam, explorata eorum fide et grauitate, ad huius officii magnitudinem adhibentur, non aliter indicaturos esse pro sapientia ac luce dignitatis suae, quam ipsi forent iudicaturi (h). Ne tamen et ii, qui ab horum tribunalibus tristiores discesserant, omni auxilio destituerentur: his in promptu erat beneficium SVPPPLICATIONIS, vel ipsi praefecto praetorio intra decendum, vel Imperatori intra biennium, offerendae (i). Praeterea et ei, qui intra minorennitatem sententia praefecti praetorio laesus sibi videbatur, fas erat, ab ipso praefecto petere RESTITVTIONEM IN INTEGRVM, quia nullus aliorum magistratuum aduersus praefecti sententiam quemquam restituere posset (k). Tot remedia Romani indulgebant litigantibus, ne se quisquam iniqua vilius iudicis sententia oppressum esse, iure conquereretur.

§. V.

Attamen remere adpellandi pruritus coerebatur praefinito adpellationibus certo tempore. Enimuero vti rarissime homines satis cauti esse solent aduersus bona sua, sed beneficiis huiusmodi plerique in aliorum detrimentum nefarie abutuntur: ita nullum est dubium, quin et intercessionibus, adpellationibus, supplicationibus, restitutionibusque in integrum et olim saepenumero non ad ius suum persequendum, sed ad aduersarios diuturnis litibus macerandos turpiter vsi sint, et hodie quoque vtantur, ceu libello singulari, eoque prudentissime scripto, ostendit vir eximius, LVDOLPHVS HVGO (l). Quam ob rem Romani nihil fecerunt reliqui, vt illum adpellandi prurium, quoad eius fieri posset, compescerent. Eo enim merito retuleris, quod non modo arctissimo temporis spatio circumscriberent illam prouocandi licentiam, sed et fatalia ac peremptoria esse vellent interponendae, introducendae, prosequendaeque adpellationis tempora, adeo vt prouocasse frustra videretur qui non seruissset temporibus, quibus, ceu fato suo, adpellandi facultas perimitur atque expirat. Olim sane suo nomine litigans a sententia intra biduum; alieno, veluti procurator, defensor, tutor, intra triduum adpellationem interponere debebat, nisi excludi vellet eo beneficio (m). At IUSTINIANVS (n), laxaturus adpellandi

(h) l. vn. §. i. ff. de off. praef. praet.

(i) l. vn. C. de off. praef. praet. Nouell. CXVIII. Cap. V.

(k) l. vn. §. vlt. ff. de off. praef. praet.

(l) Lud. Hugo de adpellat. abusu

tollendo. Guelpherb. 1661. 4.

(m) l. i. §. 6. II. 13. ff. quando adpell. l. pen. ff. eod. l. 6. C. de adpell.

(n) Nou. XIII. Cap. I. Auth. hodie C. de adpellat.

pellandi spatium, omnibus promiscue decem dies indulfit, siue a tempore latae sententiae, siue a die notitiae, si quis forte non fuisset ad audiendam sententiam rite vocatus, dinumerandos. Quas inducias et hodie per vniuersum imperium litigantibus concedi, ipsa docet experientia (o). Sic et tempora petendorum apostolorum seu litterarum dimissoriarum, satis angusta, et fatalia tamen erant, puta quinque dierum (p), quamuis id temporis spatium postea ad triginta dies prorogarint VALENTINIANVS et VALENS A. A. (q). Denique et interponendae et exercendae adpellationi certum tempus erat praefinitum, et illi quidem, si prouocans in eadem prouincia degeret, trium; si quis extra prouinciam, vel ad principis auditorium prouocasset, sex mensium, vel vnus anni (r): huic anni vnus, et postea biennii (s). Quae adpellationum tempora tam accurate erant ab omnibus obseruanda, vt, qui in eo fuissent negligentiores, ii praescriptione submouerentur, nisi iustum iis obiectum esset impedimentum, siquidem tunc nouae indulgebantur induciae, quas REPARATIONEM ADPELLATIONVM vocabant veteres (t), de qua plura viri docti, inprimis IAC. CUIACIUS (u), CAR. BRETVS (x), et IAC. GOTHOFREDVS (y). Quae omnia eo pertinebant, vt fraena, quoad fieri posset, iniicerentur litigantibus, neque cuius integrum esset, sub legum praesidio calumniari, litesque reddere immortales.

§. VI.

Ob eandem causam constitutum fuerat, ne liceret in eadem causa tertium adpellare. Tanta enim multorum litigantium pertinacia est, vt PLATO (z) eos veteres palaestritas imitari velle scribat, qui non nisi tertium prostrati victos sese esse profitebantur. Nam nec litigatores semel iterumque cadentes, victas dant manus, sed subinde instaurant cum victoribus certamen, non prius porrecturi herbam, quam omni collapsi fortuna, vires sibi deficere, neruumque incisum esse rerum gerendarum, animaduertunt.

Eorum

Adpellatione non nisi bis concessa.

(o) Rittershusf. ad Nou. Part. X. Cap. I. §. III.

(p) Paull. Recept. sentent. Lib. V. tit. XXXIII. §. I. et II.

(q) l. 24. C. de adpell.

(r) l. vlt. pr. §. 2. C. de temp. adpell.

(s) l. vlt. §. 4. C. eod.

(t) Symmach. Lib. X. epist. LII. tit.

C. Iustin. et Theodos. de tempor. et reparat. adpell.

(u) Cuiac. Paratit. C. Lib. VII. tit. LXIII.

(x) Bret. de perant. iud. ord. Cap. XXXXII.

(y) Iac. Gothofred. ad Cod. Theodos. Tom. III. p. 280. seq.

(z) Plato de leg. Lib. V.

8 DE PECVNIA, IN CASVM, SI CAVSSA CECIDER. &c.

Eorum ergo ferociam cohibendam ratus, IVSTINIANVS (a) prudenter sanxit, *vt, si quis in quacumque lite iterum prouocasset, non liceret ei tertio in eadem caussa, super eodem capite, prouocatione vti, vel sententias excellentissimorum praefectorum retractare.* Existimare quis posset, IVSTINIANUM hac notissima constitutione dilatare magis adpellandi licentiam, quam coangustare, voluisse, quum CUIACIUS (b) ante eius tempora vnam tantum adpellationem, veluti a duumiris ad praesidem, permissam fuisse contendat, idque tum ex lege aliqua CODICIS THEODOSIANI (c), tum ex CASSIODORI (d) testimonio colligi posse, censeat. Enimvero videtur hic somnus obrepisse magno illi Homero, vt non meminerit, ex ipsis legibus nostris luculenter posse probari, saepe et ante Iustiniani tempora non semel, sed iterum esse prouocatum. Praeterquam enim quod Aemilii Lariani heredem, Rutilianam, victam tum apud praetorem, tum apud praefectum vrbi, iterum prouocasse, refert IUL. PAVLLVS (e): etiam SCAEVOLA (f) testatur, heredem quemdam apud iudicem tutelarem victum, ad iudicem competentem, et ab eo quoque ad ipsum principem adpellasse. Nec lex ipsa, quam ex Codice Theodosiano attulit vir incomparabilis, ad rem facit, quum ibi VALENTINIANVS et imperii collegae non prohibeant, gemino iudicio superatum, tertium aleam experiri, sed id tantum sanciant, *vt, si iterum prouocandum esse duxerit, ab eo ad petitorum mox possessio transferatur, id est, vt repetita illa adpellatio exsequutionem non moretur, ceu constitutionem illam erudite interpretatus est IAC. GOTHOFREDVS (g).* Nec plus praesidii CUIACIO est in CASSIODORI testimonio, quippe qui Gothorum ius describit, a Romano saepe diuersissimum. Quare potius certissimum est, post Iustiniani tempora tantum hominibus fuisse litigandi pruritum, vt non contenti, semel iterumque prouocasse, tertium quoque ipsum fatigare Imperatorem non dubitarent, idque impulisse IVSTINIANVM, vt tertiam prouocationem seuera lege prohiberet, quamuis recusari iudicem, a praefecto praetorio datum, ante litis contestationem permitteret, neque eam recusationem litiganti pro noua instantia vellet imputari.

§. VII.

(a) l. vn. C. ne lic. in vna ead. caussa.
 (b) Cuiac. paratit. Cod. Lib. VII.
 tit. LXX.
 (c) l. i. C. Theod. de possess. ab eo, qui
 his prouoc. transferenda.

(d) Cassiod. Variar. Lib. VIII. Cap.
 XVIII.
 (e) l. 38. ff. de minor.
 (f) l. 122. §. 8. ff. de verbor. obligat.
 (g) Iac. Gothofred. ad Cod. Theod.
 dos. Tom. III. p. 312.

§. VII.

Sunt et alia huius generis, eodem consilio a legislatoribus reperta, in primis, quod non permitterent, ut prouocaretur in omnibus causis, sed quasdam vna sententia definitiua terminari iuberent. Sic non recipiebantur adpellationes facinorosorum, si iam vel conuicti, vel sine tormentis confessi essent (h): nec eorum, qui illi remedio vltro renunciaffent (i): nec contumacium, quippe indignissimorum tanto beneficio (k). Nec magis admittendas putabant adpellationes in causis alimentorum, similibusque, quae moram ferre non videbantur: veluti debitorum fiscalium, (l) et tributorum (m). Denique adpellari vetabant tum ab interloquutionibus, nisi vim definitiuarum habentibus, damnumque inferentibus irreparabile (n), tum a definitiuis in causis possessionum (o), tum ab exsequutione sententiarum, nisi forte exsequitor vel modum iudicati excederet, vel turbato ordine procederet (p). Similiter et supplicationis beneficium non passim omnibus indulgeri placuerat. Ne enim vilesceret tanti auxilii dignitas, non recipiebantur supplicationes in causis, in quibus nec prouocatio erat permiffa, veluti in crimine perduellionis (q), raptorum Nili aggerum (r), ac similibus. Obiter monemus, CAROLVM BRETVM (s) tamquam rem notatu dignam obseruare, sollemne fuisse Romanis, precibus, principi offerendis tamquam ex formula subiungere verba: VOTA PRO SALVTE TVA FACIMVS: eaque tam visa esse necessaria, ut quum Rhodii magistratus illa aliquando omiffissent, ea adiici iusserit Tiberius. Sed quamuis res ipsa nota sit ex DIONE CASSIO (t), et SVETONIO (u), nihil tamen illa facit ad supplicationem illam, qua sententias, sibi aduersas, euertere conabantur litigantes, nec quemquam ideo illo beneficio priuatum esse legimus, quod verba ista sollemnia omiffert: ut adeo non pertineant ad fraenum illud, quod temere prouocantibus iniiciendum esse existimabant principes Romanorum.

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge II.

B

§. VIII.

- (h) l. 15. ff. de adpell.
 (i) l. 1. §. 3. ff. a quib. adpell. non
 ioc.
 (k) l. 23. §. vlt. ff. de adpell.
 (l) l. vlt. pr. ff. de adpell. recip.
 (m) l. 4. C. quorum adpell. non recip.
 (n) l. 36. C. de adpell.
 (o) l. vn. C. si de moment. poss. Sym-

- mach. Lib. X. epist. XXXXI.
 (p) l. 4. pr. ff. de adpell.
 (q) l. 5. C. ad leg. Iul. maiest.
 (r) l. 1. C. de Nili agger.
 (s) Car. Brev. de perant. iudic. ordine
 Cap. XXXXIII.
 (t) Dio Cass. Lib. LVII. p. 608.
 (u) Sueton. Tiber. Cap. XXXII.

§. VIII.

*Instituti
ratio, et
consilium
agenti de
pecunia
succum-
bentiae.*

Omittimus iam alia, quibus fraena iniici posse hodie credunt iis, qui remediis tam sapienter repertis abuti, litesque ex litibus ferere conantur, quale etiam est iusiurandum calumniae, alicubi ab adpellantibus praestandum. Nobis enim de PECVNIA AB ADPELLANTIBVS, ALIISQVE REMEDIIS SENTENTIAM IMPVGNANTIBVS, DEPONENDA quaedam differere consilium est. Nescio enim, an sit quidquam, quod praeceptis adpellandi consilium magis impediatur, quam illa pecuniae depositio, quam vulgo vocant *die Succumbenz-Gelder*. Nam quum ea sit hominum quorundam indoles, vt illis minoris sit fama atque existimatio, quam pecunia, aliique huic ne mentem quidem recti consciam anteponendam esse statuunt: facile est ad existimandum, homines, quos nec pudor ac verecundia, nec religio a litigandi pruritu cohibet, non tamen ad remedia ista temere esse prouoluturos, si certam pecuniae summam, cuius iacturam aequo animo ferre non possint, veluti aleae exponendam esse videant. Quamuis vero probe meminerim, in academia Ienenfi hoc thema iam occupasse iureconsultum olim celeberrimum, CHRISTIANVM WILDVOGEL (x), ego tamen, quantum in me fuit, operam dedi, ne actum agerem, vel viro doctissimo quaedam sublegerem, sed ea potissimum, quae ille vel praetermisit, vel non satis exposuit, consecrarem. Quis vero post messem prohibeat spicilegium?

§. VIII.

*Origo hu-
ius pecu-
niae an ab
Athenien-
sibus?*

Primum ergo, vt de ipsa rei origine simus solliciti, non nouum esse hoc institutum, nec heri aut nudius tertius natum, sed iam inde ab antiquissimis ductum temporibus, et sapientissimarum gentium firmatum consensu, animaduerto. Iam enim a viro doctissimo, NIC. HERTIO (y), obseruatum est, ipsis Atheniensibus illam litigandi pertinaciam cohibendi rationem non plane ignotam fuisse. Sane Athenis ab iis, qui in iudicio Heliastico de iure experiri vellent, deponendae erant certae summae pecuniae, quarum aliam *παραστάσις*, aliam *επιβολή*, aliam *πρυτανεία*, aliam denique *παρακαταβολή* vocabant. PRYTANEA vero, quae vel maxime huc pertinent, ita describit CAR. SIGONIVS (yy): *Prytanea Pollux cum Harpocrate consentit pecuniam fuisse, quam ante iudicium actorem*

(x) Wildvogel *Diff. de pecunia succumbentiae* Ien. MDCCVIII.

(y) Hertius *de iudicio reuisorio* §. XXVI.

(yy) Car. Sigon. *de republ. Atheniens.* Lib. III. Cap. III.

et reum deponere oportuit; qui vero iudicio facto victus esset, pro utroque iudicibus persoluit, morisque fuisse, addit, ut, qui de summa centum drachmarum usque ad mille contenderent, tres drachmas deponerent, qui de mille usque ad decem millia, triginta. Sed fatius fuerit ipsa legere IULII POLLUCIS (z) verba, quae ita se habent: Τὰ μὲν πρυτανεία ἄρισμένα, ὅ, τι ἔδει καταβαλεῖν πρὸ τῆς δίκης τὸν διακόντα, καὶ τὸν διακόμενον. ἐὶ δὲ μὴ, διέγραφον τὴν δίκην οἱ ἐσταργαγῆς ὁ δὲ ἡττηθεὶς ἀπέδιδε τὸ παρ' ἀμφοτέρων δεθὲν ἐλαμβάνον δὲ αὐτὸ οἱ δικασταί. Prytanea definita erat pecunia, ante actionem ab auctore et reo deponenda. Quod si non fieret, actionem hanc introductores caussarum debebant: victus vero utrumque depositum persolvebat, illudque cedebat iudicibus. Quibus gemina sunt haec SVIDAE (a): πρυτανεία πρόσοδος εἰς τὰ δημόσια κατατασσομένη, ἢ οἱ δικασόμενοι τίσι, καὶ ἡττηθέντες κατέβαλλον, ὡς εἰσμένην ζημίαν κατατιθέντες ἕκαστος. Prytanea, pecunia, quae in aerarium inferebatur: quam illi, qui litigabant, et caussa cadebant, in iudicio depositam, ut statutam multam solvebant. Quamvis vero fatendum omnino sit, haec prytanea non multum discrepare a pecunia illa, quam hodie in euentum litis deponi nouimus: discrepare tamen, nemo, qui utrumque institutum inter se contenderit, inficiabitur. In nostris enim foris non in prima instantia, sed in sequentibus demum haec pecunia deponitur: apud Athenienses sub ipsum litis exordium. Apud nos non utraque pars eam deponit, sed alterutra, quae adpellatione alioe remedio sententiam impugnat: apud Athenienses eadem erat amborum litigantium conditio. Denique si vel maxime simillimi hac in re essent Atheniensium ac Germanorum mores, neminem tamen arbitramur futurum, qui hanc pecuniae depositionem Germanos ab Atheniensibus accepisse existimet, qui nullam iam pridem habebant rempublicam, quum Germani Romanis innotescere coepissent.

§. X.

Quare laudatissimus WILDVOGELIVS (b) potius a Romanis hunc morem ad Germanos permanasse, suspicatur, eoque refert constitutionem VALENTIS, GRATIANI, et VALENTINIANI AAA (c). *An a Romanis et quidem ex l. 5. C. quor. adpell. non recip.* Sciant autem prouocatores, se vel ab exsequutione adpellantes, vel ab articulo, si, eos perperam intentionem cognitoris suspendisse, clorue-

B 2

(z) Iul. Pollux Lib. VIII. Onomast. Segm. XXXVIII.

(a) Suid. sub voce πρυτανεία I. III. p. 220. edit. Kusteri.

(b) Wildvogel Diff. de pecunia succumb. §. XV.

(c) l. 5. fin. C. quor. adpell. non recip.

12 DE PECVNIA, IN CASVM, SI CAVSSA CECIDER. &c.
rit, quinquaginta librarum argenti animaduersione mulctandos. Sed
 veremur, ne haec lex parum ad rem faciat. Ne enim iam non
 vrgeamus, pecuniam hanc non deponi in antecessum, sed postea:
 non omnem adpellandi temeritatem hac pecunia coercebant Ro-
 mani, sed eam dumtaxat, quando *ab exsequutione, vel ab articulo*
 interponebatur. *Articulos* autem, quem et *praeiudicium* vocabant
 veteres, hic idem est, ac interloquutio (d): vnde et in BASILI-
 CIS (e) vel ab articulo vertitur *κατὰ διαδαισίαν*: quo vocabulo
 graecos interpretes semper describere interloquutionem, vel ex
 DIONYSII GOTHOFREDI *glossario, Harmenopuli Procheiro subiuncto,*
patet. Denique quando poena illa quinquaginta argenti libris defi-
 nitur, ne id quidem moribus nostratibus quadrat, ac proinde non
 modo GROENEWEGIVS (f), sed et alii, vllum huius constitutio-
 nis vsum esse, negant, quum depositionem illam pecuniae passim
 receptam esse, non ignorarint.

§. XI.

An ex l. 6. §. 4. C. de adpellat. et L. 10. C. Theod. de adpell. non recip. Equidem magis ad rem facere videtur altera, quam lauda-
 tissimus WILDVOGEL ad partes vocat, DIOCLETIANI et MAXIMIANI
 constitutio (g), quae talis est: *Ne temere te passim prouocandi om-*
nibus facultas praebeatur, arbitramur, eum, qui malam litem fuerit
prosequutus, mediocriter poenam a competente iudice sustinere. Hic
 sane non iis tantum, qui ab exsequutione vel articulo prouocauer-
 rint, sed omnibus temere adpellantibus multa irrogatur: non a
 superiore iudice, sed ab inferiore, a quo adpellatur, ceu ex variis
 CODICIS THEODOSIANI locis (h) demonstrat IAC. GOTHOFREDVS.
 (i) Denique non quinquaginta libris, aliaue certa summa, hanc pec-
 uniam aestimant principes, sed eam mediocrem esse volunt, ac
 proinde eam iudicis relinquunt arbitrio, quem ex personae con-
 ditione, caussaeque qualitate aestimare oporteat, quantam a teme-
 re adpellante mulctam exigendam existimet. At quum ne hic
 quidem vel de deponenda illa mulcta, vel de cautione eo nomine
 praestanda quidquam caueatur: ne hanc quidem constitutionem
 occasionem huic instituto dedisse, verosimile est. Minime om-
 nium veto de hac pecuniae depositione agit tertia, quam idem vir
 doctissi-

(d) Iac. Gothofr. *ad Cod. Theod. Tom. III. p. 295.*

(e) *Basilic. Lib. VIII. tit. I. §. CXXXV*

(f) *Groeneweg: de leg. abrog. tit. de adpell. non recip. Cypr. Regn. ab Oester- ga Cens. Belgic. Cod. Lib. VII. tit. LXV.*

(g) *l. 6. §. 4. C. de adpell.*

(h) *l. 10. l. 44. l. 50. l. 60. C. Theodof. de adpell. l. 15. l. 16. l. 30. Cod. Theod. quor. adpell. non recip.*

(i) *Iac. Gothofr. ad Cod. Theod. Tom. III. p. 262,*

EXERCITATIO XXVIII. 13

doctissimus laudauit, CONSTANTII constitutio (k); tantum enim abest, vt illa mulctam irroget adpellantibus, vel eam ab his deponi iubeat, vt potius Imperator, indignatus, Proclianum, Africae proconsulem, prouocationem aduersus fiscum admisisse, eum quinquaginta argenti pondo poenae nomine inferre velit, *quod prouocationem contra commodum fisci receperit, solutionemque vitanti prae-buerit culpabilem conuiuentiam*. Adpellationes enim huiusmodi recipi grauiter vetuerat ipse CONSTANTINVS (l), ac proinde non tam prouocans, quam proconsul, qui prouocationi contra leges locum dederat, mulctam illam commeruisse videbatur.

§. XII.

Quum itaque in iure tum IVSTINIANO, tum THEODOSIANO frustra quaerant pecuniae istius, ab adpellantibus deponendae, originem: operae pretium fuerit, dispicere, an non saltim in iure veteri, quod ante Theodosium et Iustinianum in foro viguit, quaedam eius vestigia supersint? Talia vero, eaque expressissima notare nobis videmur in fragmentis PAVLLI (m), qui titulum singularem inscripsit *de cautionibus et poenis adpellantium*. In eo observat iureconsultus, prouocantes intra quinquaginta dies vtilis, a tempore acceptorum apostolorum dinumerandos, cauere, aut certam pecuniam, vel pignus deponere debuisse in eam legem, vt si contra eos fuerit pronunciatum, perderent, quod deposuissent. Addit (n), recte exprimi oportere huius mulctae quantitatem, adsertores vero, et qui in causis pecuniariis adpellauerint, in iudicati partem cauere, vel eam deponere consueuisse. Habes hic sane pecuniam ab adpellantibus in antecessum deponendam, vel a fideiussoribus promittendam, et in commissum postea casuram, si contra adpellantem fuerit pronunciatum; quae ipsa est illa depositio, quam hodie vocant *Succumbenz-Gelder*. Praeterea haec tam amare exigebatur, vt, si cui nec pecuniae, nec fideiussorum esset copia, eum ipsa egestas a facultate adpellandi excluderet, ceu ex testimonio VLPiani (o) luculenter demonstrauit CUIACIUS (p). Meminit eiusdem pecuniae vel mulctae CORNELIUS TACITUS (q), ex quo simul discimus, iam ante Neronis tempora, eos tantum,

An ex Pauli receptis sententiis.

B 3

qui

(k) l. 10. C. Theod. quor. adpell. non recip.

(l) l. 6. l. 8. l. 9. C. Theod. quor. adpell. non recip. l. 6. C. de iure fisci.

(m) Paul. recept. sentent. lib. V. tit. XXXIII. §. 1. 2.

(n) *ibid.* §. VI. VII.

(o) l. 8. §. 3. ff. mandati.

(p) Cuiac. obseru. Lib. XXI. Cap. XXXIII.

(q) Tacit. Ann. Lib. XIII. Cap. XXVIII.

14 DE PECVNIA, IN CASVM, SI CAVSSA CECIDER. &c.

qui ad principem prouocassent, certam pecuniae summam aleae exponere coactos, posteaque eam legem ad illos quoque, qui ad Senatum adpellassent, porrectam esse. Ita enim intelligenda sunt auctoris grauissimi verba: *Auxit patrum honorem, statuendo, ut, qui a priuatis iudicibus ad senatum prouocassent, eiusdem pecuniae periculum facerent, cuius ii, qui Imperatorem appellauere, nam ante vacuum id, solutumque poena fuerat.* Quo tempore haec poena ad reliquas adpellationes demum porrecta sit, nondum liquet: id vero tam certum, quam quod certissimum est, poenam hanc, quatenus in antecessum deponenda, vel per fideiussores spondenda erat, postea sublatam, et primum in multam arbitrariam (r), postea in quinquaginta argenti libras conuersam esse: ultra quam summam quidquam ab adpellantibus extorqueri vetuerunt Imperatores (s).

§. XIII.

*Depositio
illa vere
est ex iure
Germani-
co.*

Quamuis vero ea, quae ex PAVLLI receptis sententiis decerpimus, tam gemina sint illis, quae de pecunia ab adpellantibus sententiasque impugnantibus deponenda in hodiernis constitutionibus occurrunt, ut vix ouum ouo similius esse videatur: tamen hoc ipsum ius antiquum Romanorum huic instituto non magis occasionem dare potuit, quam illa prytaea Atheniensium, de quibus supra diximus. In iure enim Iustiniano, quod solum in fora recepimus, nullum eius rei vel vola vel vestigium exstat. PAVLLI vero receptae sententiae non modo tardius, anno puta MDXXVIII. cura IO. SICHARDI primum in lucem prodierunt, sed et postea tantum CUIACIO, paucisque aliis iureconsultis humanioribus, fuerunt in deliciis, nec vmquam aliquam in foro auctoritatem sunt consequutae. Quumque ne ius quidem canonicum et pontificium, ex quo alioquin pleraque, quae ad litigandi rationem atque ordinem pertinent, in fora nostra promanarunt, hanc pecuniae depositionem exigat: consequens est, ut eius origo ex ipso iure patrio sit repetenda. Quidquid enim in Germanorum foro deprehendimus, quod nec in iure Romano, nec in canonico vel pontificio praesidium reperit, id fere ex vetere iurisprudentia patria retinuisse posteros, recte vidit acutissimus HERM. CONRINGIVS (t), simul obseruans, *quamuis passim per Germaniae fora Romanum ius coeperit, et multae prisciae leges et consuetudines obseruari desierint: non tamen vsquam locorum hoc ius solum receptum esse,*

(r) L. 6. §. 4. C. de adpell.

(s) L. 43. C. Theod. eod.

(t) Conring. de orig. iur. Germ. Cap. XXXIII.

esse, omnibus priscis moribus atque institutis abrogatis. Id quod vel inde manifestum fieri ait, quod hodieque passim per vniuersam Germaniam plurima edicantur, et promulgentur, quae a Romanis institutis immane quantum diffideant. Sed hoc quidem tot exemplis in elementis iuris Germanici probauit PRAESES doctissimus, vt causam omnino perorasse videatur.

§. XIII.

Noua igitur scena hic nobis panditur, disquisituris, an non instituti huius origines multo certius ex ipsis patrii iuris fontibus deriuare liceat? Et hic vero primum incidimus in LEGEM hanc LANGOBARDICAM (u) vere Germanicam: Si quis causam habuerit, et sculdais aut iudex ei secundum edicti tenorem et per legem iudicauerit, et ipse stare in eodem iudicio minime voluerit: componat illi, qui iudicauit, sol. XX. Quae, vt rectius intelligantur, in memoriam reuocandum est, maiores nostros non habuisse certum temporis spatium, quo demum elapso sententia vires rei iudicatae adquisiuerit: sed iudicem, promulgata sententia, protinus quaesuisse ex litigantibus, vtrum in ea adquiescere, an eam impugnare, vel, vti veteres loquebantur, BLASPHEMARE mallerent? Alterutrum in continenti fieri oportebat, et, si tergiuersarentur aduocati, ii in vinculis publicis tantisper habebantur, dum vel ratam haberent, vel oppugnarent sententiam. Hinc CAROLVS M. (x): De clamatoribus et caussidicis, qui nec iudicio scabinorum adquiescere, nec blasphemare volunt, antiqua consuetudo seruetur, id est, vt in custodia recludantur, donec vnum e duobus faciant: quae totidem paene verbis in LEGE LANGOBARDICA (y) repetuntur. Iam si prius faciebant litigantes, eorumue aduocati, qui hic a clamore sollempni iudiciali clamatores vel reclamatores vocantur: (z) nec causam retractare fas erat, nec flagitare iudicium, de causa quae definita, vel iudicata fuerat: (a) idque, si quis facere non dubitaret testibusque vel certamine singulari conuinci posset, causam iam esse iudicio terminatam, apud Alamannos XXXX. (b) apud Langobardos XV. solidis mulctabatur, immo ex horum lege, si soluendo non esset, totidem flagra corpore, excipere cogebatur. (c) Sin quis improbaret sententiam, ab eaque temere prouocaret, victus XX. solidis mulctabatur, de eoque casu

(u) Lex Langob. lib. II. tit. XXXXI. §. III.

(x) Capitular. Lib. III. Cap. VII.

(y) Lex Langob. Lib. II. tit. LIII. §. XXII.

(z) Dn. Praeses in Elem. Iur. Germ. Lib. III. §. LXXXII.

(a) Capitular. Lib. VII. §. CCCLI.

(b) Lex Alam. tit. CIII.

(c) Lex Langob. Lib. II. tit. XX.

16 DE PECVNIA, IN CASVM, SI CAVSSA CECIDER. &c.

casu lex nostra loquitur. Equidem vtrum deponenda statim haec mulcta, an eo nomine satis dandum fuerit, non satis constat. Posterius tamen tanto probabilius videtur, quanto certius est, iudices apud Langobardos omnibus fere casibus, quibus litigantes facere quid vel dare oportebat; vel pignora, seu *Vadia*, vel fideiuffores exegisse (d). Itaque recte ANDR. DE BARVLO (e), hanc LEGIS LANGOB. dispositionem comparat cum *L. 5. C. quor. adpell. non recip.* eamque adeo ad poenam temere adpellantium pertinere fatetur.

§. XV.

Ex iure
Saxonico.

Multa luculentiora sunt, quae in medii aevi iuribus deprehendimus, huius pecuniae, ab adpellantibus deponendae, vestigia. Nam et SAXONIBVS non erant certi dies, intra quos in rem iudicatam transfiret sententia: sed illa in continenti aut rata habenda, aut impugnanda erat. Hinc ius PROV. SAXONICVM (f), *welche Gabe der Mann siehet vergeben wieder sich, oder welche Urtheil er finden höret wieder Recht: Wiederredet er das zur Hand nicht, so mag ers hernach nicht wiederreden*, vbi quidem MELCHIOR KLINGIVS (g) illud *zur Hand* explicat *zu gebührender Zeit, als in zehen Tagen*, sed perperam, et ex genio illorum temporum, quibus doctores tunc demum optime sibi functi videbantur interpretum officio, si iura patria ex Romanis interpretarentur. Sane enim illud *zur Hand* non idem est, ac intra decendium, sed in continenti, quandoquidem et apud Saxones interrogabantur litigantes ratamne habere, an impugnare, illa protinus pro re iudicata erat. Hinc *Glossa: Nach Sachsen-Recht fragt man allezeit, ob einer ein gefunden Urtheil vollworten volle? In welches, da er also eins verwilliget, billig mag er es darnach nicht wieder schelten.* Quid si illud impugnare mallet? Id quoque in continenti fieri oportebat, eodem fere modo, quem describit MACER, iure consultus (h). Quem admodum enim, *si quis apud acta adpellaret, satis esse videbatur, si diceret: ADPELLO: ita apud Saxones is, cui iniqua videbatur sententia, stans (nam qui sedens id faciebat, mulctam debebat iudici) (i) hac similiue utebatur formula: Das Urtheil, das der Mann finden hat, ist unrecht das schelte ich, und ziehe mich des, da ich das durch*

(d) Lex Langob. Lib. II. tit. XXI. §. XVIII.

(e) Andr. de Barulo in Leg. Langob. tit. XXVIII.

(f) Ius prou. Saxon. Lib. II. art. VI.

(g) Kling. in Sachsen-Spiegel fol. LIIII. (h) l. 2. ff. de adpell.

(i) Ius prou. Sax. Lib. II. art. XII. Ius prou. Suevic. Cap. LXXVIII. et LXXX. §. III.

durch Recht billig hinziehen soll, und bitte eines Antheils, wohin ich das billig ziehen soll? (k) Interposita hoc modo adpellatione, et caussa ad iudicem superiorem, veluti Regem vel Imperatorem devoluta, caussae adpellationis reddendae erant in proxima curia sollemni, quae intra prouinciam indicebatur, sed ita vt res ageretur inter prouocantem et iudicem, cuius officium erat, sententiam suam tueri, et in curiam mittere viros aliquot ingenuos, (*Schoepenbar-freyeleute*) eosque cum famulitio et equis comiteatu infiruire (l). Quod, quantis cum sumtibus coniunctum fuerit, facile vnus quisque animaduertit. Redditis in curia caussis adpellationis, protinus ferebatur sententia, neque hanc instantiam durare oportebat, vltra sex hebdomades, intra quas legati sententiam domum referre tenebantur (m). Haec, si esset reformatoria, scabinus prioris sententiae auctor, et quotquot ipsi suffragati fuerant, argenti libram victori debebant: In confirmatoria: is, qui calumniose sententiam impugnaverat, non modo sumtus restituere, verum etiam mulctam et iudici et scabino, sententiae auctori, exfoluere cogebatur: IVS PROV. SAXONICVM (n): *Wer das Urtheil gescholten hat, vollkommet er das nicht, er muss darum wetten dem Richter, und ienem seine Busse geben, des Urtheil er gescholten hat, und dem Richter seine Kost gelten, die er mit seinem Boten verthan hat.* En poenam temere adpellantium, quam vel deponi in antecessum, vel a fideiussoribus spondendam fuisse, eo minus videtur dubitandum, quo certius constat, iudices apud Saxones, imminente mulcta, non sequutos esse fidem litigantium, sed eos fere semper ad cautionem eo nomine praestandam adegisse (o).

§. XVI.

Moris huius patrii posteris quoque sanctissimam mansisse custodiam, argumento sunt statuta paullo antiquiora, quorum quaedam tantum hic euoluere iuuabit. Exstant apud LEIBNITIVM *leges municipales Goslarienses*, in quibus cum alia prisca moris, tum et poenae illius temere adpellantium expressissima vestigiaprehendimus. Nam quemadmodum Goslarienses in eo imitabantur Saxones, quod sententiam in continenti vel ratam haberi, vel

Tom. II. *Heineccii Opusc. Sylloge II.*

C stante

(k) Ius prou. Sax. *Lib. II. art. XII.*
Sueu. *Cap. CVIII. §. III.*(l) Ius prou. Sax. *ibid.* Sueu. *Cap. CVI. §. II.*(m) Ius prou. Sax. *ibid.* Sueu. *Cap. CVI. §. II.*(n) Ius prou. Sax. *Lib. II. Art. XII.*(o) Ius prou. Sax. *Lib. III. Art. XII.*
et Lib. II. Art. X.

18 DE PECVNIA, IN CASVM, SI CAVSSA CECIDER. &c.

stante pede (*stander stede*) impugnari vellent (p): ita et poenam eorum exemplo irrogabant prouocantibus, si prior sententia a iudice superiore confirmaretur. Hinc ibidem legimus (q): *Schilt man eyn Ordel, de dat heuet geschulden, de mot deme Voyde wedden, unde deme Sackwolden boten deme dat Ordel to vromen geunden is, off he dat weder dreuen wert, dat he dat to unrechte geschulden hebbe*: vti id notatu dignum videtur, quod apud Goslarientes multa non iudici et scabino, qui sententiam tulerat, sed iudici et victori esset exfoluenda. Ceterum et in hac vrbe vnumquemque, a quo multa expectabatur, cautionem eo nomine praestare debuisse, ex alio statutorum istorum loco patet (r). Gemina paene his sunt STATUTA vetusta COLONIENSIVM (s) quibus cauetur, vt impugnaturus sententiam, id faciat per tabellionem in continenti, et stante pede, (*unverwandten Fusses*) nudo capite, sine armis, formula recepta, eique, quam supra ex IVRE SAXONICO et SVEVICO adduximus, fere per omnia simile. Ne vero impune quis ferat prouocantis temeritatem, adpellans fatisdare, aut posito pignore cauere iubetur, se, si succubuerit, iudici marcam argenti et scabino duas marcas exfoluturum, addita comminatione, pro deferta habitum iri adpellationem, nisi ita cautum satis datumque fuisset. Denique et IUS STATVTARIVM HAMBVRGENSE (t) neminem ab inferiore iudicio ad Senatum prouocare patitur, nisi deposita pecunia, exigua illa quidem et coercendae prouocantium pertinaciae vix idonea, at quae tamen priscam consuetudinem referre videtur. *Wer von gesprochenen Urtheil des Untergerichts an den Rath appelliren will, der soll solches nach ALTER GEWOHNHEIT mit Darlegung sechs Schilling lübisch auf stehenden Fufs alsbald thun.* Ex quibus sane omnibus facile intelligi posse arbitramur, et poenam illam temere adpellantium, et eiusdem depositionem non esse ex iure Romano, sed patrio, et prius illam in Germaniae foris obtinuisse, quam ius Rom. in illa paullatim penetrarit.

§. XVII.

Huius
succum-
bentiae
vsus, na-

Quemadmodum vero iuris civilis Romanorum, postquam semel sibi viam in Germaniam muniuit, non eadem vbique fata fuerunt, siquidem alibi priscos patriae mores paene in exilium egit, alibi,

(p) Statuta Gosl. tit. van Ordelen. §. CCXXI. sequ. ap. Leibnit, Script. rerum Brunsv. Tom. III. p. 524.
(q) *ibid.*, CCXXVII.

(r) *ibid.* tit. wes men weren schall §. CCI. sequ. p. 524.

(s) Statuta Colon. tit. 1.

(t) Ius Statut. Hamb. Part. I, titi XXXVII, §. 1.

alibi, saluis illis, vel plerisque saltim non abrogatis in subsidium ^{tura et} receptum est: ita idem in hac pecunia ab adpellantibus aliisque, ^{indoles.} qui sententias impugnant, deponenda contigisse animaduertimus. Alibi enim illam ignorant, alibi hodieque amare exigere solent. Et sane ei locum esse, obseruamus in ipsa Camera Imperii, si quando reuifio actorum petitur in prouinciis Moguntinis, Prufficis, Palatinis, Wurtembergicis, Hassiacis, Saxonis, extra Electoratum, Holfaticis, comitatu Lippiae, urbibus item Colonienfi, Hamburgensi, Lipsiensi et aliis, quarum magnum recensum, ex actis ad illustrem Ictorum ordinem, tum Viadrinum tum Halensem transmissis, contextum, mecum communicauit PRAESES grauissimus. Quamuis uero non eadem ubique sit huius instituti ratio: sunt tamen, in quibus vel omnibus vel plerisque inter se conuenit. Nimirum, I. quod temere adpellantes, vel alio remedio impugnantem sententiam, poena quadam pecuniaria mulcandos, ueluti ex compacto statuunt: II. Quod poenae illius quantitatem legibus, vel saltim ἐν πράξει definiendam putant: III. Quod de ea pecunia vel satis dari, vel eam in iudicio deponi iubent: quamuis posterius uel ideo magis plerisque placeat, quod a depositione et repraesentatione pecuniae magis abhorreere solent homines, quam ab eiusdem promissione, quippe quam se uariis artibus postea elifuros, nefarie plerumque sperant. IIII. Quod, ea non praestita conditione, prouocandi aliisque remediis utendi facultas denegatur: Denique V. quod committitur illa pecunia, si ex euentu constat, temere et calumniae causa prouocatum, aliudue remedium adhibitum esse. Quibus positis, nemo non intelligit, PECUNIAM SVCCUMBENTIAE (ita enim eam uocare solent pragmatici) esse poenam pecuniariam, legibus definitam, ab iis, qui uel adpellatione uel alio remedio usuri sunt, nisi ea facultate priuari uelint, in antecessum deponendam, ea lege atque omine, ut si eos temere illo remedio usos esse adpareat, pecunia ista in commissum cadat.

§. XVIII.

Quum itaque haec pecunia legibus definiatur, leges uero ferre sit eorum, quos penes summum in republ. imperium est: ^{Eam, de-} merito inde colligimus, non esse iudicis cuiuscumque, hanc poenam pecuniariam exigere, nisi eam exigi permittant iubeantque ^{ficiente le-} ipsi legislatores. Iam pridem GRATIANVS Aug. cum collegiis san- ^{ge uel} xerat (u): *Prouocantibus multas, nisi ex nostris* DECRETIS, non ^{consuetu-} ^{dine, exi-} ^{gere non} ^{possunt} ^{iudices.} ^{pati-}

C 2

(u) l. 41. Cod. Theod. de adpell. et consili.

patimur imponi. Decretum vero ibi, obseruante IAC. GOTHOFREDO (x) nihil aliud est, quam constitutio principum, vt merito mireris, in mentem venire potuisse IAC. RAEVARDO (y), ex huius constitutionis sententia in iudicium superiorum arbitrio fuisse multam et quantam temere prouocantibus imponere. Potius res omnis redit ad leges et statuta vel consuetudines cuiusuis provinciae, et, his multam non exigentibus, ea nullo iure exigitur a iudicibus, quibus non imperium in leges, sed earum custodia data est. Hinc recte MEVIUS (z): *Quum statuto nihil tale introductum: non potest iudex adpellantem onerare, nec pars petere.* Accedit, quod haec pecuniae depositio, sicubi recepta est, sollemnibus adpellationum aliorumque remediorum accenseatur. *Non ver permittendum, est, iudici a quo, inquit idem MEVIUS (a), vt adpellantes oneret et adpellationes arctet, nisi cum superioris adsensu id fiat.* Vnde et paullo post refert, quum in Ducatu Bremensi eiusmodi sollemnia introducerentur a consiliariis, sicque prouocantes, qui pecuniam deponere detrectauerant, a tribunali supremo Wismariensi repelli peterent, non placuisse dominis, illorum adplaudere desiderio, nisi probarent, pecuniam illam ibi ex lege vel consuetudine esse deponendam.

§. XVIII.

Nisi iudices priuilegium eam exigendi impetrauerint.

Quandoquidem vero et priuilegium pro lege est, quippe quod a summa potestate vel legislatore proficiscitur, et necessitatem imponit ciuibus, priuilegiatum in vsu iuris ac priuilegii exercitio non turbandi: nemo temere negauerit, tunc quoque locum esse depositioni pecuniae, si iudici inferiori id indultum sit beneficio principis, vt non nisi deposita certa pecuniae summa, ab iis ad supremas curias possit prouocari. Tale priuilegium a potentissimo Brandenburgico Electore FRIDERICO III. anno MDCLXXXIII. concessum est ciuitati Magdeburgensi, quo cautum (b), *dass niemand künftig von Magistrat gedachter Stadt unter der Summa von 30. Thaler adpelliren, und wer wegen höherer Summen adpelliren würde, züförderst 30. Thaler in casum succumbentiae würrklich erlegen, oder anstatt dessen nebst seinem Advocaten das iuramentum abschweren solle, simili priuilegio florentissimam Lipsiam, Saxoniae* ocel-

(x) Iac. Gothof. ad Cod. Theod. Tom. III. p. 261.

(y) Raeward. Varior. Lib. V. Cap. X.

(z) Meu. Part. III. Dec. CCCLXIII.

(a) Meu. Part. II. Dec. VIII.

(b) Mylius Corp. Const. Magdeb. Continuat. Num. II. p. 3.

ocellum, gaudere nouimus. Quamuis enim alias in Saxonia electorali illam pecuniae depositionem poenae ignorent: prouocatio tamen a Lipsiensium praetorio non admittitur ex priuilegio FRIDERICI GVILIELMI, Ducis et administratoris Saxoniae, anno MDLXXXVIII. concesso, nisi L. florenos deposuerit prouocans. Quod priuilegium, aliquoties confirmatum ab Electoribus Saxoniae, et hodie obseruari, exemplis et rebus iudicatis probat RIVINVS (c). Addimus et tertium exemplum priuilegii, quatuor Holsatiae ciuitatibus iure Lubecensium utentibus, Kilonio, Itzehoae, Rendsburgo, et Oldesloae, dati, ut quatuor casibus ab illis ad principes plane non possit prouocari, reliquis casibus non aliter, quam expositis aleae L. Marcis Lubecensibus (d). Quis uero dubitauerit, quin tale priuilegium, rite impetratum aequae ratum sit, ac lex, uel alia constitutio principis? Hinc ex actis saepe se obseruasse, retulit doctissimus PRAESES, magistratum Magdeburgensem apostolis inferere solere clausulam, *se in honorem illustris Regiminis adpellationi dedisse locum, ita tamen, ut prouocans ante omnia priuilegio satisfaceret, ac proinde rogare se, ne, priusquam id factum esse probetur, recipiatur adpellatio.*

§. XX.

Quum porro supra monuerimus, hanc depositionem pecuniae poenam esse temere adpellantium, adeoque ad coercendam eorum temeritatem comparatam, ea uero ratio non minus in leuterationem, quam uocant, aliaque remedia suspensua, quam in prouocationem cadat: non mirum est, in illis aequae, ac in adpellationibus eam pecuniae depositionem exigi solere. Quod de reis uulgo aiunt, *eorum esse fugere* (e): id de iis, aduersus quos litem semel dedit iudex, iure dixeris. Semel enim sententia parum propitia conterriti, non vano anguntur metu, ne iterum simili fulmine prosterantur. Itaque in eo sibi solatium quaerunt, ut bellum trahant, omnibusque, quae leges indulgent, remedii utentes, aduersarios, fortassis non admodum pecuniosos ad incitas redigant, si forte tunc se eo adduci patiantur, ut uel litem deserant, uel admissa qualicumque transactione, quouis damno tam intolerabilem molestiam redimere statuunt. Quum igitur non modo adpellando, sed et leuterando, supplicando, restitutionem

Ea exigitur tum ab adpellantibus, tum ab alio remedio utentibus.

C 3

in

(c) Riuin. *Spec. except. forens. Cap. XXX. n. XVI. seq.*

(d) Reuidirte Land - Gerichts-Ordnung der Hertzogthumer Schleswig

und Holstein, *Part. III. tit. VI. §. III. pag. 107.*

(e) *l. 13. §. 2. C. de Iudic.*

22 DE PECVNIA, IN CASVM, SI CAVSSA CECIDER. &c.
 in integrum vel reuifionem actorum petendo, id confequi flu-
 deant; aequiffimum est, vt de his remediis non impune abutantur
 homines litigiosi, ac proinde in casum si caussa ceciderint, cer-
 tam pecuniae summam deponant. Sic in ducatu Magdeburgico
 non modo de ADPELLATIONIBVS cautum est, *das wenn von kei-
 ner gewissen Summa adpelliret wird, in casum succumbentiae der-
 ienige, welcher an Ihro Maieftät adpelliret, 20. Thaler, in übrigen
 aber von ieden 1000. Thaler 20. Thaler deponiren solle* (f): ve-
 rum etiam de leutationibus et oberleutationibus *dafs von Leu-
 teranten und oberleuterantem, jedesmal in casum succumbentiae nach
 Gelegenheit der Sachen, und nachdem die grauamina der Leuterung
 erheblich, oder nicht, 5. bis 10. Thaler binnen der ihnen bemelten
 zeit sub poena desertionis deponiret werden sollen* (g). Immo et
 de QVERELA NVLLITATIS, siue intra decendum, siue intra tri-
 ginta annos, a lata primum sententia instituat, praecipitur, *dafs
 50. Thaler in casum succumbentiae erleget, und ehe darauf nichts
 verordnet werden solle* (h), quod postremum FRIDERICVS I. Rex
 Borussiae, die XXI. Febr. MDCCVIII. singulari rescripto et ad eos,
 qui non tam sententiam quamdam, quam alium iudicis actum tam-
 quam nullum impugnare conentur, extendit (i). Similiter et alibi cer-
 tam pecuniae summam deponere coguntur *leuterantes et oberleuteran-
 tes*, veluti Altenburgici (k) et Ifenaci (l): et reuifionem peten-
 tes, non modo in supremo Imperii dicafterio (m), verum etiam
 Hamburgi, vbi sententiae adpellationis, a qua reuifio petitur,
 subscribi solet a consule: *Hievon hat beklagter reuifion gesucht
 den 19. Ian. 1736. P. R. D. a Secretario vero: Beklagter hat zu
 reuifions-Geldern 5. Thaler species deponiret. den 19. Ian. 1736.
 I. C. S. Praeterea et in Marchia, patria mea iucundissima, pecu-
 niam hanc deponi oportet non tantum ab ADPELLANTIBVS, sed
 et a SVPLICANTIBVS, RESTITVTIONEM IN INTEGRVM vel REVI-
 SIONEM petentibus et QVERELAM NVLLITATIS instituentibus, quae
 remedia omnia ibi EXTRAORDINARIORVM nomine venire noui-
 mus (n). Denique et Erfurti eos, qui siue QVERELA NVLLITA-
 TIS,*

(f) Neuerbeff. Proceß - Ordnung, Cap. XXXXIII. §. VIII.

(g) Ibid. Cap. XXXXII.

(h) Ibid. Cap. XXXXIII. §. I.

(i) Myl. Corp. Conf. Magd. Part. II. n. XXXXVIII.

(k) Altenb. Proceß-Ordnung, Part.

I. Cap. XVIII.

(l) Eifenach. Proceß-Ordnung, tit. XVIII. §. VII.

(m) Ord. Cam. P. III. tit. LXIII.

§. VII. Rec. imp. MDCLIII. §. CXXVI.

(n) Königl. Preuff. Cammer - Ge-
 richts-Ord. tit. LIII. §. VII.

TIS, siue reſtitutione in integrum ſententiam impugnant, tres vel quatuor imperiales deponere iubet Elector Moguntinus eminentiſſimus (o). Vt adeo ex tot exemplis luculenter conſtet, in remediis tum ſuſpenſiuis, tum deuolutiuis, vti vocant, locum eſſe huic depoſitioni pecuniae, quamuis ea alibi plane exſulet, alibi non niſi in vno alteroue obtineat remedio.

§. XXI.

Sed quaeri praeterea ſolet, an iis locis, vbi hic mos deponendi pecuniam viget, haec multa promiſcuae ab omnibus, qui adpellatione ſimiliue remedio vti cupiunt, deponenda ſit? quod adfirmandum omnino, niſi ipſae leges gratiam quibusdam eius rei faciant, vel ipſa aequitas naturalis, cui plus ſemper, quam ſummo ſtrictoſque iuri tribuendum eſt, mitius cum quibusdam agere ſuadeat. Sane quum hoc inſtitutum ad coercendam adpellantium temeritatem comparatum ſit: merito onere deponendi pecuniam leuantur, quos ipſa officii ratio agere, adeoque et his remediis vti iubet, veluti aduocati fiſci et magiſtratus, quia in eos non cadit vlla aduerſarium vexandi ſuſpicio. Deinde fieri poteſt, vt ſententia, quam quis impugnaturus eſt, tam abſona atque iniqua ſit, vt ipſi iudices, qui fortaiſſis eius auctores non ſunt, praeuideant, eam non poſſe non, interpoſita adpellatione, everti. Quam iniquum vero tunc eſſet, prouocantem, cuius de iure in anteaſſum conſtat, depoſitione pecuniae onerare; maxime ſi tantae non ſint eius fortunae, vt ea pecunia ſine incommodo ſuo carere poſſit? Praeterea quum et paupertate preſſi bonisque euoluti eo gaudere ſoleant privilegio, vt, demonſtrata paupertate, eiurataque bona copia, ab omni ſportularum onere tantisper immunes ſint, dum vel victoria potiantur, alioſue modo ad meliorem fortunam perueniant, vel conuiſti de litigandi temeritate, poenas dent calumniae: quidni et huius oneris gratia illis fieret? Quin vel ideo aequiſſimum eſt, illos ſuperfedere poſſe hoc onere, quod alias facile poſſet contingere, vt deſtituti pecunia in iure ſuo perſequendo impedirentur. Nec eſt, quod vereamur, ne ita facultas detur pauperibus, aduerſarios inſinitis litibus vexandi: ſiquidem alia tanto acriore poena adfici poſſunt, ſi eos per calumniam doloſque malo litem traxiſſe, adpareat, quemadmodum in camera imperii eo caſu obtinere poenam carceris, (*des weißen Thurms*) teſtatur ANDR. GALLIVS (p). Ceterum has ſimileſque cauſſas in emendata ordinatione

Non tamen promiſcuae omnibus.

pro-

(o) Erf. Gerichts-Ord. tit. XXII. §. XX.

(p) Gail. Lib. I. obſeru. CLV. n. III.

processus Magdeburgica coniunxit potentissimus legislator, dum sanxit (q). *Es wäre dann, das wir hierunter auf einer oder der andern Parthey unterthänigstes Ansuchen, nach Beschaffenheit der Sachen Umstände dispensiren würden, oder wenn ein Officialis oder Magistrat ratione officii Leuterung einwenden würde, oder die Leuteranten und Oberleuteranten arm und unvermögend wären, auf welche Fälle sie mit angeregter disposition zu verschonen.* Quae regulae limitationes, quamvis ad leuterantes potissimum pertineant, procul dubio tamen, et ad alia remedia, in quibus eadem per omnia ratio est, sunt proferendae. Sic et Lipsiae, quum pauper a praetorio Lipsiensi ad iudicium superius prouocaret, senatusque depositionem L. florenorum ex priuilegio paullo amarius vrgeret: Electorem Saxoniae anno MDCLIII. rescripsisse, refert laudatus RIVINVS (r). *Dasß wosern Supplican auf 50. fl. caution bestellen, oder, dasß er über allen angewandten Fleiß von den Seinigen, oder anderswo so viel an baaren Gelde nicht aufzubringen, ihm getraute, eydlichen erhalten würde, ihm auf solchen Fall die gebetene Apostoli reuerentiales gebührlich ertheilet werden sollen.*

§. XXII.

Leges de hac depositione et extendi et restringi possunt.

Nec dubium porro est, quin principes summaeque potestates non solum contra leges de deponenda ista pecunia latas aliquid indulgere, sed et eadem vel ad similes casus proferre, vel restringere suo iure possint. Hinc iam laudatus WILDVOGEL (rr), observauit, quum antea hoc institutum in terris Hassiacis tantum Cassellis obseruaretur, non Marpurgi et Rintelae, postea et Rinteleni regimine id singulari constitutione concessum esse ut a sententiis suis prouocantibus depositionem certae pecuniae imponere possint. Sic et quum in consistorio Ducatus Magdeburgici extra usum esset ad annum MDCLXXXVII. postea et ibi adpellantes vel leuterantes id data in periculum certa pecuniae summa facere iussit Frider. I. Rex Prussiae (s). Contra et restrictionis insigne exemplum haec prouincia vidit anno MDCLXXXVII. Quum enim antea leuterantes omnes ad deponendam hanc pecuniam adigerentur, siue in inferioribus iudiciis, siue in suprema curia, eo remedio vterentur: id tunc ad leuterationes et oberleuterationes, a regiminis sententiis interpositas, est restrictum singulari rescripto, quod illustri MYLIUS serua-

vit

(q) Neuerbesserte Proc. Ord. cap. XXXXII. §. VI.

(r) Riui. Specim. except. forens. §. XXXVIII.

(rr) Wildvogel de pecun. succumb. §. XXXVIII.

(s) Mylius Corp. Const. Magdeb. Part. II. num. LIII. p. 297.

vit (t), quamvis, quum hodie ex inferioribus tribunalibus apud nos exsulet leuterationis remedium, eius restrictionis nullus amplius usus possit superesse.

§. XXIII.

Ceterum quum haec pecunia a prouocantibus, leuterantibus similique vtentibus remedio deponenda sit, et aliquando tamen contingat, vt plures vnam eandemque sententiam impugnent; dubitari posset, omnibus-ne simul, an singulis seorsum hoc onus incumbat? Quod iam olim ita definiuit PAVLLVS (u); *Si plures adpellant, vna cautio sufficit, et si vnus caueat, omnibus vincit: quum a pluribus sententiis prouocatur: singulae cautiones exigendae sunt, et de singulis poenis spondendum est.* Quamvis vero hae receptae PAVLLI sententiae, ex quibus hoc fragmentum decerptum est, in foro nostro non sint receptae: ratio tamen, qua haec decisio nititur, etiam in iure nostro praesidium reperit. Quoties enim plures ab eadem sententia eodemque illius capite ex eadem causa prouocant: toties vna tantum haec adpellatio est (x), rescriptumque esse memorat VLPIANVS (y), *in communi causa, quoties alter adpellat, alter non, alterius victoriam ei proficere, qui non prouocauit, dum vna eademque causa sit defensionis.* Quid ergo aequius est, quam vt vnus hoc casu pro omnibus, vel omnes simul vna cautione defungi possint. At diuersa ratio est, si qui separatim vel vna vel pluribus sententiis condemnati adpellent. Tunc enim plures esse prouocationes, idem docet VLPIANVS (z), ac proinde ne dubitandum quidem videtur, quin et singuli deponere legitimam pecuniae summam cogendi sint, si vel maxime ex eadem causa condemnentur. Multo magis ergo hoc adfirmandum fuerit, si plures ex diuersis causis, et a diuersis sententiis, vel diuersis eiusdem sententiae capitibus prouocent. Tunc enim alter non vincit alteri, nec tam diuersae prouocationes pro vna haberi possunt (a). Ex quibus principiis non adeo difficile intellectu est, depositione hac non onerandum esse eum, qui aduersarii adpellationi tantum adhaeret, quum, vti recte obseruat laudatus WILDVOGEL (b), huic non praesumatur esse animus protrahendi litem, ac proinde, deficiente causa, effectum quoque cessare oporteat.

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge II.

D

porteat.

(t) ibidem num. XVI. p. 254.

(u) Paull. recept. sentent. lib. V. tit. XXXIII. §. III. et V.

(x) L. 72. X. de adpellat. l. 10. §. vlt. ff. de adpellat. et relat.

(y) d. l. X. §. vlt. ff. de adpell.

(z) d. L. 10. pr. ff. eod.

(a) d. l. 10. §. vlt. l. 17. pr. ff. de adpell.

(b) Wildvogel de pecun. succumb. §.

porteat. Quare STRYCKIVS (c): *Ex adhaesione etiam id commodi habebit adpellatus, ut, si per statutum adpellans certam pecuniae summam in casum succumbentiae deponere teneatur, ad id tamen non teneatur adhaerens.* Quae omnia et de leuteratione, supplicatione, aliisque remediis, quae per leges prouinciales, non nisi deposita pecunia legitima pecuniae summa indulgentur, repetenda esse, facile vnus quisque intelligit.

§. XXIII.

Quanta
deponen-
da sit pe-
cunia.

Quantitas huius pecuniae maior alibi, alibi minor est, plerumque tamen legibus saltim in *πλάτει* definita. Ipsae enim prudentiae regulae generatim suadent, vt nihil, vel parum admodum permittatur iudicum arbitrio. At maxime rationem hoc iustificam habet in iis rebus, quae ad sportulas et rem pecuniariam pertinent. *Hinc enim est, inquit CASSIODORVS (d), quod legum reperta est sacra reuerentia, vt nihil manu, nihil proprio ageretur, impulsu: vbi manum pro arbitrio dici, erudite obseruat v. A. CORN. VAN BYNCKERSHOEK (e).* Quid vero futurum credis, si in iudicis cuiusque, etiam auari et sordidi, arbitrio positum esset, quantas adpellantibus poenas pecuniarias imponere velit? Quam multum hic amor, quam multum odio, quam multum inexplibili habendi cupiditati daturi essent iudices, maxime si ex pecunia illa, vti passim fieri animaduertimus, lucrum aliquod caperent? Attamen pecuniae huius summam aliquando *ἀποτόμως* et strictè, aliquando in *πλάτει* ac cum latitudine quadam, legibus definir, animaduertimus. Prioris exemplum est, in priuilegiis Lipsiensium, Magdeburgensium, et quatuor Holsatiae ciuitatum, quae supra (§. XVIII.) descripsimus. Posterius ita fieri solet, vt vel personae eiusque conditionis, vel causae obiectiuae litis habeatur ratio. Sane enim quemadmodum olim sportularum hanc rationem iniri voluerant Romani, vt si actor quantitatem centum aureorum vel pauciorum libello complexus esset, a reo dimidius aureus sportularum nomine exigeretur (f): ita et poenam temere adpellantium plerique legislatores ex summa, libello comprehensa, aestimari iusserunt. ORDINATIONE CAM. MARCH. (g) cautum est, vt, si nulla certa summa libello comprehendatur, XX. impe-

(c) Stryck. *Introd. ad prax. Cap. XXIII. §. XX.*

(d) Cassiodor. *Lib. III. var. Cap. X.*

(e) Bynckershoeck *praetermiss. ad L. 2. ff. de orig. iur. pag. 16.*

(f) Theophil. §. 24. *Inst. de act. Franc. Iuret. ad Symmach. Lib. III. epist. LV.*

(g) *Ord. Cam. March. tit. LII. §. X.*

imperiales ; alioquin totidem pro singulis millibus deponantur : quod et in ORD. MAGDEB. PROC. (h) repetitur. Ex Hassiacis quoque actis obseruasse se , mihi retulit ILLVSTRIS PRAESES, ibi interposita , introductaque adpellatione vel reuisione , iudicium aestimare solere , quantum pecuniae deponendum sit , quod et in CAM. IMPERII fieri solere a reuisoribus, testantur BENDERVS (i) , BLUMIVS (k) , et HERTIVS (l) . Denique aliquando arbitrio iudicum aliquid relinqui solet , sed ita , vt simul quousque se illud porrigere debeat , lege exprimatur. Quale quid factum animaduertimus in Constitutionibus MOGVNTINIS (m) et MAGDEBVRGICIS (n) , quarum illae imperiales tres vel quatuor , hae quinque vel plures ad decem vsque exigi patiuntur. Vbi rationem habendam esse tum personarum , tum caussarum , nemo non animaduertit.

§. XXV.

Operae porro pretium fuerit , disquirere , necessario-ne illa pecunia deponenda sit , an et ii satisfecisse officio videantur , qui de illa in posterum praestanda satisdederint , vel pro pecunia aliud quid eiusdem pretii deposuerint , vel denique , non repertis pignoribus vel fideiussoribus , iureiurando cauerint ? Negat celeberrimus WILDVOGEL (o) , partim quia lex ultra mentem legislatoris ad alia non sit proferenda (p) : partim quod constitutiones de hac pecuniae depositione sint correctoriae , ac proinde tam stricte omnino interpretandae (q) , vt quidquid in eiusmodi legibus non exprimatur , id pro omisso sit habendum (r) : partim denique , quod finis legislatorum , qui ad coercendam litigantium pertinaciam est comparatus , vix obtineretur , si cautio hic solutionis vel depositionis vice fungeretur , quum semper possit quaestio oriri , an cautio sit idonea ? super qua dum contendant litigatores , fieri non possit , quin ipsa caussa principalis in longius tempus ducatur. (s) At quum priores rationes sint satis generales , ac totidem ferre exempla proferri possint , quibus leges , siue correctoriae sint , siue confirmatoriae , ad alios casus proferantur : nec intelligere

An non idonea cautio pro depositione sit?

D 2

(h) Ord. proc. Magd. emend. Cap. XXXXIII. §. VIII.

(i) Bender de reuisione Concl. V. num. XIII.

(k) Blum. Prozeß. Cameral. tit. LXXVIII. §. XXVI.

(l) Hertius de iudicio reuisor. §. XXVI.

(m) Ord. iud. Erfurt. tit. XXII.

(n) Ord. proc. Magd. emend. Cap. XXXXII. §. I.

(o) Wildvogel Diff. de pecun. succumb. §. XXIII.

(p) l. 16. ff. de legibus.

(q) Meu. Part. I. Decis. CC. n. IIII.

(r) l. 64. §. 9. ff. de solut.

(s) Meu. Part. II. Decis. LXXI.

nos fateamur, cur cautio, maxime per fideiuffores et pignora praestanda, non aequè molesta accidere possit adpellantibus, quam ipsa paratae pecuniae depositio, vel cur denique mora ac litis protractio, datis prouocanti breuibus induciis non aequè euitari possit, ac depositione pecuniae: potius ad leges et mores singulorum iudiciorum, nec non ad personas, a quibus ea depositio exigitur, attendendum videtur. Passim ipsae leges ac consuetudines hanc cautionem, siue fideiufforiam siue pignoratitiam admittunt, maxime si tanta deponenda sit pecunia, quantam prouocans tam cito expedire nequeat. Tunc enim durum atque inhumanum esset, illi ideo adimi remedium iuris communis, quod non statim in numerato habeat pecuniam. Ipsos Romanos hoc casu cautionem tum fideiufforiam, tum pignoratitiam, admisisse, testis est PAVLVS (t), qui de fideiufforia: *Quoties, inquit, in poena adpellationis cauetur; tam vnus, quam plures fideiuffores, si idonei sunt, dari possunt*: de pignoratitia vero scribit (u): *posse prouocantem vel poenam, vel ALIUD PRO EA, deponere*. Nec minus cauere litigatorem, qui reuisionem actorum petit, patitur ORDINATIO CAMERALIS (x), qua sancitur: *Es sollen solche anhaltende Partheyen zuvor, und ehe solche reuision vorgenommen, eine summa Geldes, welche nach Gelegenheit der personen und Sachen durch die verordnete Visitatoren gemässiget werden soll, im fall, das die gesprochene Uriheil gerecht erfunden, dem Kayserlichen Fisco zur Straffe und zu Errichtung des Kostens, so iederzeit auf solch Syndicat und reuision gehet, erlegen, und damit genug samlich verbürgen*. Quae postrema verba, quamuis copulatiua, alternatiue tamen accipienda esse, monent iuris cameralis interpretes (y) simul obseruantes, saepe pauperes, quibus nec fideiufforum, nec pignorum copia sit, iurato tantum promittere, se, si temere eo remedio vsi in posterum esse videantur, poenam illam, vel quamcunque irrogaturi sint visitatores, duros (z). Denique et in Holsatia cautionem pro depositione esse, patet ex constitutionibus istius provinciae (a), quibus de iis, qui a quatuor vrbibus, iure Lubecen-
sium vtentibus, prouocaturi sunt, cauetur, *es solle ihnen folgender gestalt*

(t) Paull. *recept. sent. Lib. V. tit. XXXIII. §. III.*

(u) *ibidem §. II.*

(x) *Ord. Cam. Part. III. tit. LXIII. §. VII.*

(y) *Roding. pand. cameral. Lib. III.*

Tit. LXI. p. 1017.

(z) *Harprecht de caut. iurat. §. XXXXVI.*

(a) *Revidirte Land-Gerichts-Ordn. der Hertzogth. Schlesw. und Holst. Part. III. tit. VI. §. III.*

gestalt und massen freygelassen seyn, das sie die adpellanten verborgen oder mit hingelegten gnugsamen Pfanden Versicherung thun sollen, da sie der adpellation verlustig würden, das sie 5. Marck Lubisch den vier Städten erlegen und abtreten wollen. Und ob sie, die Adpellanten, Bürgen nicht könten bekommen, oder auch keine gnugsame Pfande zu hinterlegen hätten, sollen sie die iuratoriam cautionem bestellen. Denique et alibi aliquando inopia prouocantis mouet iudices, vt tam amare non vrgeant depositionem pecuniae, sed qualicumque cautione contenti esse malint. Nam licet in priuilegio Lipsiensium abscessit requiratur depositio pecuniae: cautionem tamen siue fideiussoriam, siue iuratoriam, a paupere praestitam, non adspernandam esse, censuit Serenissimus Saxoniae Elector apud RIVINVM (b), cuius iam verba supra dedimus.

§. XXVI.

De eo vero minus licet dubitare, quod intra certum tempus deponenda sit huiusmodi pecunia, nisi impugnaturus sententiam remedio suo priuari caussaque cadere velit. Spacium istud temporis modo laxius, modo adductius est, eaque in re singularum prouinciarum leges sunt considerandae. In camerali imperii dicasterio, pecuniam illam reuisionis caussa, non statim, petito hoc remedio, deponi, sed demum, facta a visitatoribus moderatione, quam vocant, deponenda est (c). Prouocantibus ad suprema imperii iudicia in ORD. PROC. MAGD. EMEND. (d) induciae dantur quatuor hebdomadam a die interpositae adpellationis, addita comminatione, pro deserta habitum iri prouocationem, nisi pecunia intra hoc tempus deponatur. Ibidem (e) iis, qui sibi nullitatis querela vtendum esse existimant, non quidem certum tempus constituitur, quo deponi oporteat pecuniam, sed additur tamen, *es solle ebe darauf nichts verordnet werden.* Denique eadem constitutione prouinciali (f) et leuterantibus iniungitur, vt definitam pecuniae summam die a regimine constituto, (*innen der in der auf die Leuterungs- oder Oberleuterungs- Schedul ertheilten Verordnung beniemten Zeit,*) sub poena desertionis deponant. Nimirum inter sollempnia adpellationis aliorumque remediorum referenda est haec pecunia.

D 3

ac

(b) Riui. *ibid.*(c) Blum. *process. can. tit. LXXVIII.*

v. XXVI.

(d) Ord. proc. Magd. emend. *Cap. XXXXIII. §. XVIII.*(e) *ibid. Cap. XXXXIII. §. I.*(f) *ibid. Cap. XXXXII. §. VI.*

30 DE PECVNIA, IN CASVM, SI CAVSSA CECIDER. &c.
ac si non esset prouocatum (g): siquidem paria sunt, aliquid non esse factum, et non rite, eoque, quo oportebat, modo factum esse (h).

§. XXVII.

Tempus
hoc potest
prorogari,
maxime
absente
prouocante.

Enimvero quemadmodum hae sollemnitates, non ita comparatae sunt, vt prorogari a iudice nequeant: ita nec dubitari potest, quin et ad expediendam hanc pecuniam aliquando pupillum laxamenti concedi queat. Id quod tum potissimum fieri memini, si prouocante procuratore, vel aliud interponente remedium, absente domino, locisque tam distitis, sperari vix posset, pecuniam tam cito submissum iri. Quamuis enim existimet beatus WILDVOGEL (i), syndicos quoque et procuratores non minus, quam ipsos mandantes, ad deponendam hanc pecuniam esse obstrictos, eandem tamen illos ideo, quod officium suum nemini damnosum esse debet (k), iure repetere: tamen, quum procuratores hodie non sint domini litis, nec vterius, quam quatenus mandatum susceperunt, teneantur, denique non adpareat eos suscepisse mandatum, impensas pro domino faciendi: vix arbitramur, quemquam siue syndicum, siue procuratorem, inuitum cogi posse ad pecuniam illam pro vniuersitate vel domino deponendam, nisi forte ab his ei certa pecunia data vel assignata sit, zum künstigen Vorschuss, eaque ad exsoluendam hanc summam sufficiat. Tunc enim tantum abest, vt ab hoc onere immunis sit, vt ad resarciendum omne damnum teneatur domino, si mora ac tergiversatione sua effecerit, vt remedium, quod interponi oportuit, pro deserto haberetur: quamuis et hoc casu beneficium restitutionis in integrum domino non sit denegandum, si excusso procuratore, inanem aduersus illum actionem esse adpareat (l). Neque obstat, ad pecuniam hanc deponendam teneri negotiorum gestorem, tutorem, maritum. Quum enim hi omnes absentium pupillorum vxorumque bona administrant, ac proinde et inde pecuniam petere soleant: id dici non potest de procuratore, cui solum id negotii datum est, vt causam in iudicio peragat. Ceterum et procuratorem, si sine mandato calumniose prouocarit, et tutorem curatoremue damnum ferre debere, nec regressum habere aduersus dominum, pupillum, vel minorem, satis patet ex loco VLPiani: Si procurator tuus, vel

(g) Meu. Part. II. decis. VIII.

(h) l. 6. ff. qui satisd. cog.

(i) Wildvogel de pecun. succumbent.

(k) l. 7. ff. test. quemadm. aper.

(l) l. 8. §. 1. ff. mand. l. 13. §. ult. C.

de iud.

vel tutor vel curator ius dicenti non obtemperauerit, ipse punitur, non dominus vel pupillus (m). Neque enim alia ratio est poenae, a contumace, quam a temere prouocante soluendae, quia utrobique plectitur litigantis peruicacia.

§. XXVIII.

Haec de depositione huius pecuniae dicta sunt. Quod ad effectum istius depositionis attinet, ille ex fine elucet. Quum enim ideo deponenda sit haec pecunia, ut poenam et damnum sentiat is, qui calumniosa prouocatione, alio remedio abusus, litem immortalem reddere studuit: consequens est, ut ei, qui iustam appellandi sententiam impugnandi rationem habuerit, et secundum quem litem dederit tribunal superius, pecunia illa restituenda. Neque enim sine delicto poena intelligitur (n). Et quamuis multatae, semel depensae, repeti non soleant (o): id tamen tunc demum verum est, si culpa vel fraus antecessit (p), sine qua poena esse non potest (q). Et hinc diserte praecipiant legislatores quidam, ut prouocanti, alio remedio impugnant sententiam, si victoria potius, deposita pecunia restituatur. Veluti in ORD. PROC. HASSIACA: *Da denn daselbst vor den Appellanten geurtheilet wird, soll ihm solch deponirt Geld wieder gefolget und erstattet werden.* Et in ORD. CAMERALI (r): *Und im fall, da die urtheil aus übersehen der Richter als nichtig oder ungerecht reformiret würde, soll der Parthey ihr erlegt Geld wiederum zugestellet, und mit der execution solcher reformirten Urtheil an dem Cammer Gericht vollfabren werden.* Sufficere autem ad repetendam pecuniam videtur, si semel sequuta sit sententia reformatoria, quamvis postea, interposita ab aduersario leuatione, vel alio remedio, causa postea ceciderit prouocans. Quia enim ut in poenae temerariae prouocationis cedat, deponi solet haec pecunia: eum sane cadere non potest calumniosae prouocationis suspicio, pro quo lata est sententia, quamuis ea postea nouo remedio eversa sit. Quare quum et expensae soleant compensari, si pars utraque litigans pro se habeat sententiam (s), idque ex ea ratione, quod

*Victor
hanc pecuniam
repetit.*

(m) l. vn. §. 2. ff. si quis ius dic. non obtemp.

(n) l. 2. §. pen. l. 6. ff. de decurion. l. 22. C. de poen.

(o) l. 42. l. 49. ff. de conditione in debiri.

(p) l. 1. §. 2. ff. si is, qui restam. lib.

esse iuss.

(q) Augustin. *Retractar. Lib. I. Cap. VIII.*

(r) Ord. Cam. Lib. III. tit. LXIII. §. XII. Lynck. *Decis. DCCCCXXXV.*

(s) Gail. *Par. I. Obseru. CLII. n. III.* sequ.

quod pro temere litigante non videatur habendus : cur quaeso temere videretur prouocasse, secundum quem lis semel data est? Idem multo magis dicendum fuerit de eo casu, si qui prouocavit, alioque remedio impugnavit sententiam, saltem vnum alterumue grauamen tam iustum habuerit, vt in quibusdam capitibus prior sententia reformetur. Solent enim adpellantes etiam iniqua petere, vt aequa obtineant : et tunc satis purgasse pudorem videntur, si in vno alteroue capite vicerint, vt temere et per calumniam prouocasse haud videantur (t).

§. XXVIII.

*Eamdem
amittit
victus, an
et is, qui
adpellatio-
ni renun-
ciauit, et
qui fata-
lia postea
negligit?*

Contra nullum est dubium, quin in commissum cadat haec pecunia, si male cefferit adpellatio, sententiaque prior confirmata sit. Hinc enim in casum succumbentiae, ceu vulgo loquuntur, depone dicitur, vt poena in hunc casum deposita procul dubio committatur, si ex euentu constet, male ac temere esse prouocatum (u). Quum vero aliquando prouocationem suam missam faciant, eique renuncient adpellantes : aliquando ea, neglectis fatalibus, pro deferta habeatur : denique aliquando transactione lis finiatur : merito disquiritur, an tunc quoque pro commissa sit pecunia illa deposita? Primam quaestionem adfirmat laudatissimus WILDVOGEL, (x) ex ea ratione, quod adpellatione interposita iudici ratione poenae ius quaesitum esse videatur (y), quod illi auferri nequeat, (z) nec poenitentiae facile locus relinquatur, quum res non amplius sit integra (a). Enimvero si rationem huius poenae consideres, ea, vti iam supra monuimus, in eo consistit, vt adpellandi temeritas, quae cum iudicis inferioris iniuria quodammodo coniuncta est, coerceatur. Quis vero eum semper temere adpellasse vel iniuria adfecisse iudicem dixerit, qui prouocationi suae renunciat, quum id aliquando ex verecundia potius et odio litis faciat, quam quod depositam conclamataeque causam suam esse, existimet? Verum deinde est, ius quaesitum nemini, adeoque nec iudici, esse interuertendum : sed iudici vllum in poena ius quaesitum esse, vbi delictum non admittitur, vix crediderim, neque id leges a Dno WILDVOGELIO adlatas probare videntur. Denique quidni hic poenitentiae locus sit, quum in fauorem adpellantium inducta sit adpellatio, et quisque iuri in fauorem sui introducto licite renun-

(t) Meu. Part. VII. Decis. CCXXXI.

(u) Arg. l. 12. §. 1. ff. rem rat. hab.

(x) Wildvogel de pecunia succ. §. XXXXII.

(y) l. vlt. pr. C. de adpell.

(z) l. 11. ff. de reg. iur.

(a) l. 23. ff. de recept. arbit.

renunciet? Quod obseruans vir doctissimus, ipse demum concedit, distinguendum esse, fueritne ante citationem ad causas adpellationis reddendas insinuatam, an, ea iam insinuata, prouocatum, et priore casu id impune fieri; posteriori poenam depositam merito pro commissa haberi, existimat. Idque rectissime ob Constitutionem ARCADII et HONORII AA. (c) *si quis libellos adpellationis ingesserit, sciatur, se habere licentiam arbitrium commutandi, et suos libellos recuperandi, ne iuxta POENITVDINIS humanitas amputetur.* Cuius vero rei licentiam indulgent leges, id nec pro delicto, ne poena dignum potest existimari. Magis de adpellatione deserta dici potest, ob eam committi pecuniam depositam, quum omnino vel malitiam, vel culpam quandam prouocantis inuoluat, eaque merito coercenda sit (d). Vno quidem casu et desertionem a poena immunem esse statuit laudatus WILDVOGEL (e), si iuxta adpellandi causa sit, siquidem tunc desertio potius ex odio atque execratione litium, laudanda potius, quam vituperanda (f), facta esse intelligatur. Sed quum tunc super grauaminibus non pronuncietur, nec proinde constare possit, iustaene sint prouocandi causae, an iniustae, vix vnumquam fortassis ab eo recuperabitur pecunia, cuius adpellatio ob neglecta tempora adpellationis pro deserta habetur.

§. XXX.

Eandem distinctionem ac *desperari* et tunc seruandam esse censet vir doctissimus (g), si pendente adpellatione transactum fuerit. Id enim si factum sit, antequam citatio decreta, impune factum videri: sin citato adpellato, pecuniam depositam merito pro commissa habendam esse. Sed malim ego ipsam transactionem expendere. Si quis enim, qui antea a sententia prouocauit, postea dato aliquo, vel relicto, liti et causae renunciarit: quis dubitet, quaeso, quin ipse quasi confessione sua se condemnari, seque temere et litigasse et prouocatione similibusque remediis usum esse, agnouerit? Quid vero si aduersarius pendente adpellatione vel vltro, vel suadente iudice, prouocanti huiusmodi offerat conditionem, vt accepto aliquo vel retento a prosequenda adpellatione desistat, et hic, similiter persuasus a iudice, liti et causae renunciet? Quis, quaeso, hunc temere prouocasse contendat? An non ipse potius euentus ostendat.

An is, qui cum aduersario transigit pendente adpellatione?

E dit,

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I I.

E dit,

(c) l. 28. C. de adpell. et consuls.

(d) l. vlt. C. quando prou. non est necess.

(e) Wildvogel de pecun. succumb. §.

XXXXXIII.

(f) l. 4. §. 2. ff. de alien. iudic. mut. caus.

(g) Wildvogel ibid. §. XXXXIII.

dit, ponderis haud exigui fuisse grauamina, quae metuens adpellatus tam iniquis conditionibus tranſegit? Praeterea, ſi iudice conciliante, ei tranſactioni locum dedit prouocans: qui fieri poſſit, vt id tamquam delictum et calumnia habeatur, quod auctore iudice factum eſt, cuius ad religionem et calumnia habeatur, quod auctore iudice factum eſt, cuius ad religionem atque officium pertinet, dare operam, vt quouis modo lites finiantur (h)? Tranſactione ſane non modo, quod ad auctoritatem et effectum attinet, ſed et quod ad decifionem, vim rei iudicatae obtinet (i). Hinc qui tranſigunt cauſam DECIDERE dicuntur, eaque loquutio in iure noſtro vbique obuia eſt (k). Quemadmodum ergo non decidi poteſt cauſa, quin vel ſecundum vnam, vel alteram partem lis detur: ita nec tranſigi fere vquam poteſt, quin adpareat, vtrius cauſa ſit iuſtior, niſi forte ea lege fiat tranſactione, vt rem litigioſam aequa lance inter ſe diuidant: quamuis et hoc caſu prouocatio non videri poſſit temere interpoſita, qua tantum lucrum is, qui prouocauit, eſt conſequutus.

§. XXXI.

Quinam
cedat pe-
cunia illa,
ſi pro com-
miſſa ha-
beat?.

Ceterum operae pretium fuerit, ſub finem adhuc quaerere, quinam pecunia illa commiſſa cedat? Eam vero fiſco vindicat ſaepe laudatus WILDVOGEL (l), quippe cui regulariter mulctae debentur (m). Quamuis enim alioquin mulctae, tamquam fructus iuriſdictionis, ei, cuius eſt iuriſdictione, competant: id tamen de ordinariis tantum iuriſdictionis fructibus, non de his extraordinariis, intelligendum eſt, monet. Quamuis vero nondum me intelligere fateor, cur magis pro extraordinario fructu iuriſdictionis habenda ſit mulcta illa temere adpellantium, quam aliae: veriſimum tamen eſt, leges ac conſuetudines quarumdam prouinciarum ac tribunaliſum hanc pecuniam ſiue totam, ſiue pro parte, fiſco vindicare. Sic ORD. CAM. IMP. (n) ſaltem partem pecuniae ab iis, qui reuifionem petunt, deponendae fiſco addicit, dum diſponit: *Dafs im im fall, dafs die geſprochene Urtheil gerecht erfunden würde, das erlegte Geld dem Kayſerlichen fiſco zur Straffe und Erleichterung der Koſtens &c. verbleiben ſolle.* Eodem exemplo et in

(h) Meu. Part. III. decif. CCXXXXV. n. III.

(i) l. 2. C. de tranſact. et ibi Brun- nemannus.

(k) l. 46. ff. de rei vind. l. 29. §. 1. ff. de inoff. teſt. l. 23. C. de tranſact. l. 7. ff. de condict. furt. l. 3. ff. ad L. Falſid.

l. 13. C. de furt. l. 7. l. 19. l. 14. C. de tranſact.

(l) Wildvogel ibid. §. XXXXI.

(m) l. 5. C. de modo mulct. quae a iud. inflig.

(n) Ord. Cam. Imp. Part. III. tit. LXIII. §. VII.

in Hassia fisco cedere hanc pecuniam commissam, ex ipsis constitutionibus Hassiacis iam obseruauit Dn. WILDVOGELIUS (o). At sicuti in aliis, ita et hac in re, diuersae sunt diuersarum prouinciarum leges et consuetudines. Alicubi enim pecunia illa, non fisco, sed illi, qui acta recensuit, sententiamque concepit, quem vocant *den Referenten*, cedit. Alicubi pauperibus, aliisque piis caussis, adplicatur. Saltim in tribunali ecclesiastico Magdeburgico posterius obseruari voluit legislator potentissimus, dum anno MDCCVIII. rescripsit (p): *Dafs in Zukunft bey dem Consistorio die Succumbentz - Gelder, gleichwie bey der Regierung geschiehet, bey denen eingewandten leuterationen erleget, und die davon fallende Gelder zur Armen-Cassa verwendet werden sollen.* Vbi municipiis id per modum priuilegii concessum est, vt adpellari ab eorum sententiis non possit, nisi deposita pecunia: ibi commissam hanc multam eorum aerario inferendam esse, satis constat, idque ipsa priuilegia supra a nobis recensita, loquuntur. Itaque res redit ad singularum prouinciarum leges ac consuetudines, vt nihil, quod in vniuersum et vbique obtineat, statui posse videatur.

§. XXXII.

Plura, eaque non inutilia, dici possent de hac pecunia in casum, si caussa ceciderint, ab adpellantibus, aliove vtentibus remedio deponenda, nisi et temporis et ipsius chartae, huic exercitationi destinatae, habenda esset ratio. Enimuero, quum non nisi spicilegium eorum, quae iam laudatus Dn. WILDVOGEL delibavit, dare decreuerim: ego, ne illud in iustam messem euadat, calamum pono, Deoque optimo maximo pro gratia, qua studia mea adhuc prosequutus est, gratias, quas possum concipere, maximas ago.

Conclusio
dissertationis

(o) Wildvogel *ibid.* §. XXXVIII. XXXX. XXXXI.

(p) Myl, *Corp. Const. Magdeb. Part. II, n. XIII, pag. 297.*

DE MONETAE REDVCTIONE AD IUSTVM PRETIVM.

AD LEG. I. COD. DE VET. NVMISM. POTEST.

EXERCITATIO XXVIII.

§. I. Numi vel pecuniae necessitas. §. II. Eiusdem requisita. §. III. Ad pretium et valorem numorum conseruandum pertinet Lex I. C. de vet. numism. potest. §. IIII. Legis huius chronologia et historia. §. V. Pars eius prior de numis principum non detrectandis. §. VI. Quinam in illa dicantur NVMOS DISTRAHERE? §. VII. Lex nostra ad collybistas, mensarios, collectarios, pertinuit, et in oriente diu vixit. §. VIII. Similes leges et in occidente latae. §. VIIII. Poena eorum, qui probum numum reiecerint. §. X. Pars legis posterior de improbis numis reiiciendis. §. XI. Cuiusnam apud Romanos iudicium de bonitate numorum fuerit? §. XII. Axiomata ex hac lege. In magnis imperiis principum numi non reiiciendi sunt a subditis. §. XIII. An idem et in Germania seruari possit? Leges Germ. de re numaria saluberrimae. §. XIIIII. Saepe numi in Germania ad iustum pretium reducendi. Quae cura laude dignissima. §. XV. Ius hoc initio fuit penes priuatos. §. XVI. Postea ad publicam curam reuocatum est. §. XVII. Partim singulorum Imperii ordinum. §. XVIII. Partim circulo-
rum, siue singulorum, siue foederatorum, et, qui iis praesunt, Directorum. §. XVIIIII. Laus decreti de re monetaria nuper a variis Circulis editi. §. XX. Partim totius Imperii. §. XXI. Numorum emendatio et reductio ad iustum pretium requirit morba cognitionem. §. XXII. Statuenda certa norma, quae vocatur *der Münzfuß*. §. XXIII. Ea attemperanda auri argentique *pre-
tio.*

tio. §. XXIII. Quae fuerit auri argentique analogia apud Hebraeos et Graecos? §. XXV. Quae apud Romanos? §. XXVI. Quae apud Germanos veteres et recentiores? §. XXVII. Ob diversitatem pretii norma haec aliquoties mutata. §. XXVIII. Pretium hoc maxime intenditur ob luxuriam. §. XXVIII. Nec non ob licentiam aurum argentumque distrabendi, promiscue concessam. §. XXX. Constituta rite norma, cogitandum est de surrogato. §. XXXI. Tunc reliqua facile obtinebimus. *Votum pro felice publicorum consiliorum exitu.*

§. I.

OSTEAQVAM, aucto in immensum genere humano, dominia distinguere, agris terminos ponere, commercia denique et obligationes instituire placuit: nihil vnquam ab ingenio humano excogitatum est praestantius, nihil salutarius, quam numus, quo, tamquam communi mensura atque eminente rerum omnium pretio, aestimare res omnes, easque, quibus indigemus, nobis sine vlllo damno possimus comparare. Quanta enim cum vtilitate institutum hoc coniunctum sit, non facilius quisquam intelliget, quam comparatis inter se commerciis, qualia ea ante inuentum numum esse oportuit, et qualia sunt ab eo tempore, quo institutum istud paene communi omnium gentium suffragio probatum est. Quod dum facit PAVLLVS noster (a), summam ille hanc cogitationum suarum facit: *Origo emendi vendendique a permutationibus coepit. Olim enim non ita erat numus, neque aliud merx, aliud pretium: sed vnusquisque secundum necessitatem temporum ac rerum vtilibus inutilia permutabat, quando plerumque euenit, vt quod alteri superest, alteri desit. Sed quia non semper et facile conueniebat, vt, quum tu haberes, quod ego desiderarem, inuicem haberem, quod tu accipere velles: electa materia est, cuius publica ac perpetua aestimatio difficultatibus permutationum aequalitate quantitatis subueniret, eaque materia, forma publica percussa, vsum dominiumque non tam ex substantia praebet, quam ex quantitate, nec ultra merx virumque, sed alterum pretium vocatur.* Quo loco, ex ARISTOTELE (b), vt videtur, expresso, prudenter monet iureconsultus, principio rerum homines auri argentique, maximarum petiunt.

E 3

fium,

(a) l. 1. princ. D. de contrah. emr.

(b) Aristotel. Ethic. ad Nicom. Lib. V. Cap. VII. et Polit. Lib. I. Cap. VI.

fium, ignaros, vice rerum commercia exercuisse, hoc vero commerciorum genus id praecipue difficultatis incommoditatisque habuisse, quod nec semper alteri superesset, quod deesset alteri, et saepe alter id, quod alter dare vellet, adspernaretur, et ipsarum denique rerum, quas inter se permutare vellent, tam lubrica atque incerta esset aestimatio, ut non posset non alteruter damni incurrere periculum, immo plerumque contingeret, quod de permutatione Glauci ac Diomedis memoriae prodidit HOMERVS (c), ut permutarent

Χρυσία χαλκείων, εκατόμβοι ἑνεαβοίων.
Aurea aereis, centena nouenariis.

Quare demum ipsam necessitatem inuexisse numi vsus, eoque vno his difficultatibus potuisse subueniri, quum is non substantia, sed quantitate, aestimetur, et recipiatur ab omnibus ob pretium, quod publica auctoritate illi tributum est, et aequalitas denique, ac mutua inter res et pretium ratio in numo, ut in quantitate, facillime possit reperiri. Et haec quidem est PAVLLI sententia, quam erudite, ut solet, exposuit V. C. PERIZONIUS, (d) minime omnium vero ceperunt GVIL. BVDAEVS (e), et CLAVD. SALMASIVS (f), quorum ille textum sollicitat, et pro *ex quantitate* rescribi iubet *ex qualitate*, vim hanc iniustam merito prohibente FRANC. DVARENO (g), hic autem per quantitatem intelligit numerum, quum manifestum sit, quantitatem iureconsulto esse aestimationem vel pretium, quod numo veluti ex compacto statuerunt gentes, inter quas intercedunt commercia.

§. II.

Eiusdem requisita. Quantacumque vero sit numi vel pretii eminentis utilitas: manifestum tamen est, eam sperari non posse, nisi de duobus capitibus inter omnes conueniat, puta, ut numo probo iustum ab omnibus pretium statuatur, deinde ut numis, quibus in commercio utimur, sua constet bopitas interna, et pondus legitimum. Nam quemadmodum nullus numi vsus est inter gentes, quae nihili faciunt pecuniam, quod sua adhuc aetate de maioribus nostris obseruauit TACITVS (h), de Satarchis, Scythiae Europaeae populo,

(c) Homer. *Iliad.* II. v. 236.

(d) Iac. Perizon. *de aere graui* §. II. p. 6. *sequ.*

(e) Guil. Bud. *ad l. 1. ff. de contrah. emt.*

(f) Cl. Salmaf. *de Vfur.* Cap. XV.

p. 443.

(g) Duaren. *Disput. anniuersar. Lib.*

I. Cap. VI.

(h) Tacit. *de morib. German.* Cap. V.

lo, POMP. MELA (i), de Colchis BUSBEQVIVS (k), de gentibus Americanis tantum non omnibus scriptores, qui de illarum moribus atque institutis existant, plurimi, de Lapponibus denique OLAVS (l): ita si interna sua bonitas pondusque non constat numo, reperiri non poterit illa aequalitas, ob quam ille inuentus est, ac proinde alterutrum contrahentium non parum detrimenti capere oportebit, quin id potius continget, quod de sua aetate refert CICERO (m): *Iactatur numus, sic, ut nemo possit scire, quid habeat.* Hinc antiquissimis temporibus, quum adhuc rude aurum, argentum, aes pro pecunia daretur, vel certe nondum ad eam perfectionem perducta esset ars signandi monetam, ut numis certa et aequalis forma, certumque pondus esset, mercatores non solum explorabant metallum, probumne, an adulterinum esset, verum etiam illud sibi inuicem non adnumerabant, sed adpendebant. Quem ritum iam ab Abraami temporibus obseruatum esse, nouimus (n): idemque de Iobi aetate pluribus demonstrauit FRIDERICVS SPANHEMIVS (o). Et quis ignorat, ipsos etiam Romanos, multo post, quum iam numo vterentur, vetustum illud commercii genus adumbrasse per aes et libram in mancipationibus, eosdemque et *pendere et adpendere numos* dixisse pro adnumerare (p), quin ne tunc quidem, quum gentes omnes arte cudendi numismata superarent, a vetere illo ritu prorsus abstinuisse (q)? Quae omnia argumento sunt luculentissimo, gentes vetustas nihil prius, nihilque habuisse antiquius, quam ut numi probi tantum iustique ponderis expenderentur.

§. III.

Quapropter utrumque illud caput ad curam suam pertinere semper existimarunt boni principes, dederuntque operam, ut nec probi numi ab hominibus callidis et lucricupidis temere reprobarentur, nec furtim sub lectorum bonorumque schemate vel adulterini, vel iusto pondere internouae valore destituti, magno reipublicae malo iactarentur. Argumento sunt eorum leges, etiam hodie superstites, ex quibus iam vnā feligere iuuat VALENTI-
Ad præ-
tium et
valorem
numorum
conser-
uandum
pertinet
I. C. de
 NIANI

(i) Pompon. Mela *de situ orb. Lib. II. cap. I.*

(k) Busbequ. *Epist. III. p. 205.*

(l) Olavs *Lib. III. Cap. V.*

(m) Cicero *de Offic. Lib. III. Cap. XX.*

(n) *Genes. XXIII. 16.*

(o) Frider. Spanhem. *Hist. Iob. Cap. XI. §. XIII. et XIII.*

(p) *L. 34. D. de iur. dor. l. 52. §. 152. D. pro soc. Ezech. Spanhem. de usu et praest. numism. Diss. I. pag. 13. Tom. I.*

(q) Cassiodor. *Variar. Lib. VII. cap. XXXII.*

vet. nu-
mism. po-
restate.

NIMI et VALENTIS Imperatorum (r), cuius occasione de iure monetas ad iustum valorem vel pretium reducendi quaedam differamus: non, quod talia iuris publici vel vniuersalis, vel Germanici, capita ex iure Romano cum IO. OTTONE TABORE censuimus eruenda: sed vt vel eo exemplo demonstremus, principia, quibus hodie in constituenda re numaria vtuntur principes ceterique Imperii ordines, tam esse ipsi rectae rationi consentanea, vt nec olim vlla fuerit gens paullo sapientior, quae non iisdem vsa sit iam pridem, facemque praetulerit posteris, ne, quid factu opus sit, ignorarent. Verba autem legis nostrae ita se habent: *Solidos, veterum principum veneratione formatos, ita tradit ac suscipi ab eumentibus et distragentibus iubemus, vt nihil omnino refragationis oriatur: modo vt debiti ponderis sint, et speciei probae: scituris vniuersis, qui aliter fecerint, haud leuiter in se vindicandum.* Quamuis vero haec lex absit a CODICE THEODOSIANO: tamen et illi geminam paene CONSTANTINI M. constitutionem insertam reperimus (s), nec ab similibus ipsius Valentiniani lex inter eius NOVELLAS (t) occurrit. Praeterea et multo post Valentiniani tempora eadem paene constituit non modo IVSTINIANVS, sanctione illa pragmatica, quam ad Vigilii, Episcopi Romani, petitionem edidit (u): verum etiam LEO Sapiens Imperator (x), cui et nostra haec, quam expendere iam decreuimus constitutio, digna visa est, quae tamquam lex perpetuo valitura in vasto illo ac aeterno opere ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ (y) integra legeretur.

§. III.

Legis huius chronologia et historia. Anni, quo haec VALENTINIANI et VALENTIS constitutio edita est, nullum prope exstat vestigium, quia cum in reliquis huius tituli constitutionibus, tum in hac quoque, subscriptiones plene desiderantur. Attamen indemnes nos quodammodo praestat inscriptio: IMPP. VALENTINIANVS ET VALENS AA. GERMANO P. P. Ex ea enim colligimus, editam esse hanc constitutionem inter annum erae Christianae CCCLXV. qua praefectura praetoriana Galliarum fungi coepit *Germanianus*, vt in Codice Theodosiano et

(r) LEX I. C. DE VET. NUMISM. NOTEST.

(s) l. i. C. Theod. si quis solidi circum exterior. incid.

(t) Novella Valentiniani XXV.

(u) Iustinian. *sanctio pragmat. ad pet. tit. Vigilii cap. XX. de mutatione solidorum, i. e. monetae.*

(x) *Novell. Leon. LII.*

(y) *Basilic. Lib. XIII, tit. XVIII lege I.*

(z) et apud AMMIANVM MARCELLINVM (a) vocatur, vel *Germanus*, vti perpetuo adpellatur in codice Iustiniano (b), et annum CCCLXVII. quo, iam alius, nomine Florentius, ad sublime istud honorum fastigium adspirauerat. Nec minus ea inscriptio nos docet, constitutionem illam non tam ad orientem, quam ad occidentem, cuius pars haud postrema erat praefectura Galliarum, pertinuisse. Tanta enim, obseruante IAC. GOTHOFREDO, (c) in illo imperii tractu tum erat rei metallicae ac numariae perturbatio, tanta confusio, vt Valentinianus Imp. qui in rem praesentem venerat, totumque paene annum haeserat Remis in Gallia, (d) morbo isti pestilentissimo mederi studeret pluribus constitutionibus, quarum quaedam adhuc in CODICE THEodosIANO (e) existant. Earum vero haud postrema fuit haec nostra, quae cur ad hunc Germanianum potissimum missa sit, intellectu non adeo difficile est, quam ex illis codicis Theodosiani fragmentis pateat, eum non tantum praefectura praetoriana functum esse, sed et *comitem* fuisse *sacrarum largitionum* (ee) cuius ad dispositionem et metallorum omnisque rei pecuniariae et commerciorum cura pertinebat (f). Vnde in NOTITIA IMPERII ORIENTALIS (g) et OCCIDENTALIS (h) sub eius dispositione esse dicuntur *comites commerciorum*, *comes metallorum per Illyricum*, *procuratores monetarum*, *comes auri*, *procuratores brambariciorum siue argentariorum*, et similes. Et CASSIODORVS (i) inter alia id quoque negotii datum esse testatur *sacrarum largitionum comiti*, vt *figura vultus principalis metallis vsualibus imprimeretur*, *monetamque faciendam curaret*, *de suis temporibus futura saecula commonituram*: vt dubitare non liceat, quin et rei monetariae curam gesserit ille *sacrarum largitionum comes*, adeoque ad Germanianum nostrum iure meritoque mitti debuerit illa de re numaria constitutio.

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge II.

F

§. V.

(z) l. 9. C. Theod. de diuers. offic.

(a) Ammian. Marcellin. Histor. Lib. XXVI. cap. V.

(b) l. r. C. de vet. num. potest. l. 39. C. de decurion.

(c) Iac. Gothofred. Chronol. Cod. Theodof. ad ann. CCCLXVII. p. LXXVIII. seqq.

(d) Ammian. Marcell. *ibid.*

(e) l. 4. C. Theodof. de metall. l. 13.

C. Theod. de susceptor.

(ee) Quod nescio cur in dubium vocarit Tillemont *Hist. des Empereurs Tom. V. Par. I. p. 336. sequ.*

(f) Iac. Guther. de *Offic. dom. Aug. Lib. III. cap. XVI. pag. 655. sequ.*

(g) Notit. imp. orient. p. 117.

(h) Notit. imp. occid. p. 64. sequ. edit. Pancivoli.

(i) Cassiod. *Var. Lib. VI. Cap. VII.*

Pars eius prior de numis principum non detrectandis.

Eius vero, ut ad rem ipsam progrediamur, duae potissimum partes sunt. Altera enim Imperatores probam monetam veterum principum reiici ac detrectari in commercio vetant; altera, quae exceptionis loco est, numos, quibus iustum pretium et pondus deest, eximunt commercio. Quod ad priorem attinet: *Solidos*, inquit, *veterum principum veneratione formatos, ita tradi ac suscipi ab ementibus et distrabentibus iubemus, ut nihil omnino refractionis oriatur.* Solidi sunt numi aurei, de quorum interno valore ac pondere sub Constantino M. et Valentiniano seniore aduersus IAC. GOTHOFREDVM (k) subtiliter disputat IO. FRID. GRONOVIVS (l). Quum enim olim Romanis vna esset forma numi ex auro, ac proinde huiusmodi numus non nisi aureus vocaretur: postea Alexander Seuerus, teste LAMPRIDIO (m), cudit aureos, primum semisses, ac postea tremisses, etiam quartarios facturus, si per rationem temporum licuisset. Quum ergo ex eo tempore circumferrentur aurei diuersi pretii et ponderis: magnus ille, qui assem aereum pondere aequabat, *solidus* coepit appellari, quasi integer, ut ab aureis semissibus et tremissibus distingueretur, ceu luculenter ostendit vir, quem paullo ante laudauimus, in his litteris incomparabilis, IO. FR. GRONOVIVS (n). Non omnes autem solidos sine discrimine valere iubent Imperatores, sed *veterum principum veneratione formatos*, id est, *ἐὰν ἐξέτασαν τὸ πρὸν βασιλείας, si imperatoris alicuius eorum, qui ante Valentinianum et Valentem floruerant, formam vel vultum praeferrent*, uti haec verba exprimi videmus ab auctoribus ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ. (o) Id enim sufficere videbatur ad auctoritatem numis conciliandam, si signati essent Caesarum Augustorum charagmate, dum nulla causa esset, quamobrem pro adulterinis haberentur. Hinc illa CHRISTI interrogatio: *τίος ἢ εἰκὼν αὐτοῦ ἢ ἐπιγραφή; cuius est imago haec et inscriptio?* (p) Elicit enim a Iudaeis confessionem seruitutis, dum respondent: *Καίσαρος.* Si ergo, inquit, numi Caesaris Augusti signati imagine, a qua alioquin tantopere abhorretis, in ciuitate vestra vbique sine detrectatione recipiuntur,

(k) Iac. Gothofred. *Dissert. de monetar. et augm. mon. aur.* Gen. 1654.

(l) Io. Frid. Gronou. *de vet. pec.* Lib. III. cap. XIII.

(m) Lamprid. *Alex.* cap. XXXVIII.

(n) Gronou. *ibid.* Lib. III. cap. XIII. p. 798.

(o) Basil. *Lib. LIII. tit. XVIII. §. 1.*

(p) *Math. XXII. 20.*

qui dubitare quaeso potestis, vobis imperare Caesarem? *Reddite ergo Caesari, quae sunt Caesaris, et, quae Dei, Deo.* Eodem pertinet insignis **ARRIANI** (q) locus: Τὸ τῆς καίσαρος νόμισμα ἐκ ἔξῃσι ἀποδοκιμάσαι τῷ τραπέζιτη, οὐδὲ τῷ λαχανοσώλῃ, ἀλλ' ἂν δειξῆς, θέλει, ἔ θέλει, προϊᾶσαι αὐτὸν δεῖ τὸ ἀπ' αὐτῆ παλάμῃνον. *Numulario non licet pro adulterina reiicere monetam Caesaris, aut, qui vendit olera: simul ac enim effigiem ostenderis, siue velit, siue nolit, mercem tradere eum oportet.* Idem ergo et hac constitutione cauetur, ne fas sit vlli mortalium reiicere vel respuere solidum, in qua veteris alicuius principis vultus conspiciatur, sed ille ita tradatur ac suscipiatur ab ementibus et distrahentibus, ut nihil omnino refragationis oriatur. Recte enim **CASSIODORVS** (r): *Quidnam erit tutum, si in principis peocetur effigie, et, quam subiectus coede venerari debet, manu sacrilega violare sustinet?*

§. VI.

Enimvero id mirum alicui videri poterat, hanc legem, ut numi hi sine refragatione suscipiantur, dici non modo *distrahentibus*, id est, venditoribus, quorum omnino est, numos vel pretium pro re vendita recipere, verum etiam *ementibus*, qui non recipiunt numos, sed tradunt. Quis vero emtor tam esset inepte stolidus, ut *numis veterum principum veneratione formatis*, minus, quam per leges licet, pretium statuere non dubitet? Hoc quemquam mortalium facturum, adeo non fit verosimile, ut emtores potius vel maxime iniuriam sibi fieri querantur, si qui numos, quos offerunt, tamquam minoris pretii, reiiciant. Ac inde factum arbitramur, ut auctores **ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ**, nulla facta vel *ementium*, vel *distrahentium* mentione, generatim huiusmodi numos ἀδιαφόρως καὶ πιστεύουσαι, καὶ ἀγοραῖσαι, sine omni refragatione tradi ac suscipi debere, tradant. Iam recte equidem obseruatum est a viris doctissimis (s), non raro in iure nostro confundi emtorum venditorumque nomina, eamque obseruationem veram ac solidissimam esse, exemplis probari potest quamplurimis: (t) sed ne hoc quidem colore vti licebit huius constitutionis interpreti, quia **Valentinianus** et **Valens** Imperatores non suscipiantur tantum sine refragatione iubent numos, quod est venditoris, sed

Quinam dicantur distrahere numos?

F 2 et

(q) *Arrian. Epictet. Lib. III. cap. III.*
 (r) *Cassiodor. Var. Lib. VII. Cap. XXXII.*
 (s) *Radulph. Forner. Rer. quotid. Lib. III. Cap. VIII. et Lib. III. cap.*

XXVIII. *Schulting. Iurispr. vet. anteiustin. p. 492.*
 (t) §. vii. *Inst. de vsucap. l. 13. §. 26. D. de act. emr. l. 26. l. 66. §. pen. D. de Aedil. edict.*

44 DE REDVCT. MONETAE AD IVST. PRETIUM.

et *tradi*, quod manifesto emtoris est. Vere ergo et emtoribus et venditoribus hanc legem tulerunt Valentinus et Valens Imperatores, ut non detrectarent proba veterum principum numismata, ac proinde facturi nobis videmur operae pretium, si genuinam huius sanctionis speciem paullo diligentius eruerimus.

§. VII.

Lex nostra ad collybistas, mensarios, collectarios pertinuit, et in oriente diu viguit.

Nimirum lex nostra non modo ad regulares emtiones venditiones, verum etiam ad negotiationem collybistarum, mensariorum, numulariorum, et argentariorum, id est, ad emtionem pecuniae, vel maxime pertinet. Solebant enim, qui numos veteres maiores ac probos habebant, eos vendere collybistis, ut aliquantulum lucri facerent, si creditoribus minoribus satisfacerent numis, maioribus paullo maiore pretio venditis. Hinc ZONARAS: (u) collybistas definit, τὰς τὰ λεπτά νομίσματα πωλόντας, qui vendunt minuta aera. Minuta ergo aera dabant pro maioribus, et quidem pretio paullo maiore, quod hodie vocamus *agio*, olim vero *collybum* vel *aspraturam* adpellabant. Hinc *collybus* HIERONYMO (x) est *munus*, quod pro cambio datur. Et glossae: *Aspratura negotiatio argentariorum*. De utroque vero vocabulo plura passim obseruauit vir rei trapeziticae veterum peritissimus, CLAUD. SALMASIUS (y). Iidem homines, qui pro minimo illo lucello, quod venditoribus maiorum numorum dabant, multo maius solebant adfectare, insequente aetate dicti etiam sunt *collectarii*, quorum certum Romae corpus fuisse testatur SYMMACHUS (z). Hos eleganter describit SVIDAS (a): κολλητάριος ἀργυραμοιβός, ἢτοι κέρμα ἀντὶ ἀργύρου ἀλλασσόμενος, τραπέζιτης, ὁ ἀργυροπράτης. *Collectarius*, qui numos viliores et minutiones argento permutat, mensarius, argentarius. Et in voce, ἀργυραμοιβός (b) ἀργυραμοιβός ὁ κέρμα ἀντὶ ἀργύρου ἀλλασσόμενος ὁ τραπέζιτης, ὁ ἀργυροπράτης κολλητάριος. *Argentarius*, qui monetam minorem, vel aeream argentea permutat, trapezita, numularius, collectarius. Hi ergo collectarii, trapezitae, argentarii, numularii, dici non potest, quam multis variisque fraudibus circumuenerint illos, quos maiora numismata minoribus permutare cogebat necessitas. Modo enim

(u) Zonar. ad Synod. Trullens. can. CLXXVI.

(x) Hieronym. Comment. ad Matth. Cap. XXI.

(y) Claud. Salmas. de usur. p. 454.

492.

(z) Symmach. Lib. X. Epist. XLII.

(a) Stuid. voce κολλητάριος. Tomo II. pag. 338. edit. Kufferi.

(b) Idem sub ἀργυραμοιβός. Tomo I. p. 312.

enim caussabantur, nimis veteres esse numos, modo, eos iusto minores videri, modo diuturno usu ita detritos esse clamabant, ut sine damno emi non possent, nisi de pretio legitimo aliquid ab emtore remitteretur. Cui numulariorum cupiditati cum aliis legibus, tum hac nostra constitutione occursum est, cautumque, ut solidi, veterum principum vultu signati, neque si emerentur, neque si venderentur, alio pretio, quam quod iis semel statutum esset, susciperentur traderenturque, nec vel forma, vel magnitudo, vel aetas spectaretur, sed sola eius bonitas pondusque legitimum. Sic iam anno CCCXVII. CONSTANTINVS M. (c). Omnes solidi in quibus nostri vultus veneratio una est, vno pretio aestimandi sunt, atque vendendi, quamquam diuersa formae mensura sit. Nec enim, qui maiore habitu faciei extenditur, maioris est pretii: nec, qui angustiore expressione concluditur, minoris haberi credendus est, quum pondus idem existat. Paulo post Valentiniani tempora THEODOSIVS (d): Vniuersos auctoritas tua proposito edicto commoneat, obryzatorum omnium solidorum vniforme pretium postulare. Hinc Valentinianus III. (e): Frequens ad nos, Quirites, temerarii ausus querela peruenit, ut in parentum nostrorum contumeliam insigniti solidi eorum nominibus, ab omni emtore recusentur. Quod diu esse impunitum non patimur. Porro et IUSTINIANVS (f): Quum autem scimus, veterum Romanorum principum solidos per illa loca facile inueniri, comperimus autem, negotiatores, vti alios quosdam, propter mutationem solidorum dispendium aliquod collatoribus nostris inferre: sancimus, solidos, Romanorum principum forma signatos, sine permutationis dispendio per omnes prouincias ambulare, et per eos celebrari contractus. Et hoc ius etiam post Iustinianum ad tempora Phocae viguisse, testem habemus GE. CEDRENVN (g), qui inter huius imperatoris vitia et hoc maxime reprehendit, quod numisma attenuauerit, tetartero excogitato, quumque eo modo duplex esset numus, pro publicis pensionibus grauiorem exegerit, minorem in sumptibus faciendis dissiparit, νόμος καὶ εἶδος ὄντων, πάντα χαρακτηρισὰ βασιλέως, εἰ μὴ τῷ σταθμῷ ἐλαττοῖτο, δύναμιν εἰσφέρειν καὶ ἔχειν ἰσότιμον. quum autem esset lege et consuetudine receptum, ut omnes numi, imagine imperatoris alicuius signati, modo ponderi iusto nihil deesset, idem valerent. Quae ipsa est con-

F 3

fitu-

(c) l. vn. C. Theod. si quis sol. circ. circ. circumcid.

(d) l. 3. C. de vet. num. potest.

(e) Nouell. Valentin. XXV.

(f) Iustinian. Sanct. pragm. ad petit. Vigilii Cap. XX.

(g) Cedren. in Nicephoro Phoca p. 546. edit. Guil. Xylandri.

stitutionis nostrae, quam iam exponimus, dispositio. Quamuis vero illa infaustis Nicephori Phocae temporibus aliquamdiu exlesceret, quin et postea in maxima illa rerum per orientem perturbatione rem etiam numariam valde perturbatam fuisse, probabile sit: veterem tamen sanctionem saeculo nono in usum reuocauit LEO Imp. (h) qui grauiter inuectus in anteriorum principum sordes, qui depresso veterum numerorum pretio, nouis et a se cufis tanto maius attribuerint, (quod ipsum Phocam fecisse CEDRENVS obseruauit,) demum grauiter sancit, *vt secundum benignum maiorum reiue publicae commodissimum iudicium numismatis omne genus, quod quidem formam materiamque non adulteratam et plenum pondus habeat, siue vetustioris cuiusdam principis, siue recentioris sit, aequaliter et aestimetur, et in republica tractetur.* Atque ita nos luculenter demonstraue existimamus, legis nostrae ad saeculum vsque nonum in oriente sanctissimam mansisse custodiam, et quamuis illam pessimo exemplo Phocae Imp. aliquamdiu euerterit auaritia, Leonem tamen eam reuocasse in usum. Quam ergo his nouellis Leonis, quamdiu Byzantinum stetit imperium, sua confiterit auctoritas: dubitare nefas est, quin et constitutioni isti ad illa extrema imperii tempora ibi non fuerit ab vlllo successorum derogatum.

§. VIII.

Similes leges et in occidente latae.

Quid vero de occidente, in cuius gratiam constitutionem hanc ediderat Valentinianus, dicamus? In eum sane iam ab Honorii Imp. temporibus sese infundere coeperant gentes barbarae, quae non modo exitium paullatim attulerunt potentissimo imperio, praestantissimasque prouincias sub suam redegerunt potestatem, sed et omnem litterarum, humanitatis, legumque splendorem, tamquam caligine quadam subito exorta, exstinxerunt. Hinc non sane mirum videretur, si et constitutionis nostrae tam infelicibus temporibus nec vola nec vestigium superfuisset. Et superfuit tamen inter ipsos barbaros, quibus se illa sua aequitate adeo commendauit, vt eam in leges suas, quas paullatim exemplo Romanorum scribere coeperunt, recipere non dubitarint. LEX sane WISIGOTHORVM (i), quam pleraque cum Romanis communia habere, iam CUIACIVS (k) obseruauit, istam manifesto reuocauit in usum, statuitque, *vt solidum aureum integri ponderis, cuiuscumque monetae*

(h) Leon. Nouell. LII.

(k) Cuiac. ad 2. Feud. II. pag. 1248.

(i) Lex Wisigoth. Lib. VII. tit. VI. Tom. II. Oper.

tae sit, si adulterinus non fuerit, nullus audeat recusare, nec pro
 eius commutatione, aliquid monetae requirere, propter hoc, quod
 minus forte pensauerit. Nec minus LEX GVNDOBADA, vel BVR-
 GVNDICA (1), hanc functionem Valentiniani non modo probat,
 sed et solidos quosdam, qui iusto pretio ac pondere destituantur,
 recenset. Ait enim legislator: *De monetis solidorum praecipimus*
custodire, ut omne aurum, quodcumque pensauerit, (id est, quod-
cumque iusti ponderis est) accipiat, praeter quatuor tantum mo-
netas Valentiniani Gennauensis, et Gothium, qui a tempore Alarici
Regis adaerati sunt, et Ardaricanos. Quales hi fuerint solidi, quos
 e republica sua proscribendos putarunt Burgundiones, pluribus
 alibi disputauit ILLVSTRIS DOMINVS PRAESES (m), ostenditque Va-
 lentinianos esse ab hoc ipso Valentiniano nostro Imp. cufos, quem
 anno CCCLXVII. nouam λογαρικὴν instituisse obseruat DION. PE-
 TAVIVS (n): Gothios aureos ab Alarico potissimum, Gothorum
 Rege, cufos: de Genauensibus nihil pro certo adfirmari posse:
 • Ardaricanos denique non ab Alarico, quod CAR. DV FRESNE (o)
 suspicatus est, sed ab Ardarico, Gepidarum Rege, nomen inue-
 nisse (p). Sic et barbari illam Valentiniani legem sequuti sunt:
 idque tanto notatu dignius est, quod illa, uti supra diximus, in
 Codice Theodosiano non exstat, cuius alioquin folius notitiam
 vsunque aliquem habuisse dicuntur populi isti Germanici (q).

§. VIII.

Sed ut ex hoc diuerticulo redeamus in viam: expendenda iam *Poenae eo-*
 porro erit sanctio poenalis, quam constitutioni huic subiecerunt *rum qui*
 Imperatores. Eo enim pertinent verba: *Scituris vniuersis, qui probum*
aliter fecerint, haud leniter in se vindicandum. Poenam ergo sta-
tuit non fixam et definitam, sed arbitrariam, consilio satis pr-
udente, quod plura incidere possint, ob quae poena vel mitior
 vel acerbior sit infligenda. Et hac in re a veteribus legibus quo-
 dammodo discrepat constitutio nostra, quae certam, eamque satis
 atrocem poenam comminatae sunt illis, qui probos solidos reie-
 cerint.

(1) Leg. Burgund. Additam. II. §.

inf. Latin. voce Ardaricanos.

VI.

(p) Hadr. Valef. Hist. Franc. Tom.

(m) Elem. Iur. Germ. Lib. II. Part.

I. p. 408.

II. §. CCCXII. *

(q) Herm. Conring. Orig. Iur.

(n) Dionys. Petau. ad Epiphani. p.

Germ. cap. IIII. et V. Io. Selden. Diff.

436.

ad Flet. V. 2. sequ. Innoc. Ciron. Ob-

(o) Car. du Fresne Glossar. med. et

seru. iur. Can. V. 2.

cerint. Et sane ex PAVLLI (r) sententia lege *Cornelia de falsis tenetur*, qui vultu principum signatam monetam, praeter adulterinam, reprobavit. Poena vero legis *Corneliae* olim erat aquae et ignis interdictio: postea honestiores deportabantur in insulam, humiliores autem in metallum damnabantur, aut in crucem tollebantur: Serui etiam, post admissum facinus manumissi, capite puniebantur, ceu idem PAVLLVS (s) testatur. Atrocius postea supplicium statuit CONSTANTINVS M. (t) quippe qui hanc sanctionem poenalem subiecit constitutioni suae: *Quod si quis aliter fecerit, aut capite puniri debet, aut flammis tradi, vel alia poena mortifera.* Vbi non male IAC. GOTHOFREDVS (u): *Aitrox haec poena valde in crimine, ut videri potest, non adeo atroci.* Et sane quis igne expiandum credat facinus, si numus, veteris alicuius principis vultu signatus, ab aliquo reprobetur, nisi forte cum Stoicis omnia delicta paria existimet? At haec quidem philosophia non est publici saporis, de eaque recte iudicavit HORATIVS (x):

Nec vincet ratio hoc, tantumdem ut peccet, idemque,

Qui teneros caules alieni infregerit horti,

Et qui nocturnus sacra Diuum legerit. Adsit

Regula, peccatis quae poenas irroget aequas:

Ne scutica dignum horribili sectere flagello.

Nam, ut ferula caedas meritum maiora subire

Verbera, non vereor: quum dicas esse pares res,

Furta latrociniiis, et magnis parua mineris,

Falce recisurum simili te, si tibi regnum

Permittant homines.

Attamen cur repudiantibus aureos tam dirum supplicium ob tam leue delictum irrogatum voluerit CONSTANTINVS M. intellectu non adeo difficile est, ratioque in ipsis verbis: *nostri vultus veneratio* latitat. Principum enim imagines veteres diuinis prosequerantur honoribus, vocabantque *vultus aeternales* (y), immo et *diuinos* et *sacros*, veluti PAPINVS STATIVS (z):

Quae Diuum in vultus igni formanda liquefcant,

Massa, quid Ausoniae scriptum crepet igne monetae.

Quare non modo crimen maiestatis, sed et sacrilegium, admisisse vide-

(r) Paull. Recept. Sent. Lib. V. tit. XXV. §. I.

(s) Idem ibid.

(t) l. vn. Cod. Theod. si solidi circ. exter.

(u) Iac. Gothofr. Comment. in Cod.

Theodos. Tom. III. p. 181.

(x) Horat. Lib. III. Serm. sat. III. v.

115. sequ.

(y) l. vlt. C. de vet. num. potest.

(z) Papin. Stat. Lib. III. silu. III.

v. 104.

videbatur, qui principis imaginem parum reuerenter habuerat, cuius rei insignia exempla sunt apud SENEGAM (a), aliosque scriptores antiquos, qui infelicissima Tiberii, Neronis et Domitiani tempora viderunt. Nec existimandum est, in Constantinum M. tantam non cadere superstitionem, vt violationem sacri vultus pro sacrilegio habuerit. Eum enim, etiam ex quo Christo nomen dederat, multa retinuisse ex pristinis moribus, quae Christiano vix digna videntur, cum alii ex eius numis, marmoribus, constitutionibus luculenter probarunt, tum inprimis illustris SPANHEMIVS (b). Inde ergo atrox haec poena, quam postea constitutione sua ratam habuerunt THEODOSIVS (c) et VALENTINIANVS iunior (d), et ipsi capitale supplicium interminati illis, *qui aeternales vultus, dum fraudibus studuerint, duxerint violare.* Reliqui tamen Principes paullo mitiores se se ostenderunt, poena arbitraria vel pecuniaria contenti, exemplo Valentiniiani senioris. IUSTINIANVS enim eum, qui dispendium aliquod permutationi solidorum inferre praesumpserit, pro vnoquoque solido alterum tantum eis, cum quibus contraxerit, inferre cogit. LEO Sapiens (e) eum, qui rebeli animo decretum suum contempserit, flagris caesum, cute tenus tonderi, insuperque tres auri libras dependere iubet. Ex LEGIS WISIGOTHICAE (f) praescripto a iudice districtus is, qui probum solidum respuerat, alteri cuius solidum recusauerat, tres solidos exsoluere tenebatur. Denique apud BVRGVNDIONES (g) idem rem venalem perdebat. Adeoque plerisque Imperatoribus regibusque displicuisse animaduertimus illam CONSTANTINI M. truculentiam, magisque se probasse prudentiam VALENTINIANI I. cui, tamquam paullo mitioris ingenii principi, *pro magno peccato paullulum supplicii satis esse, videbatur.*

§. X.

Haecenus de priore constitutionis nostrae capite, quod omnes *Pars posterior de* solidos, anteriorum principum vultu signatos, in commercio esse, *improbis* iustoque pretio tradi ac suscipi iubet. Sequitur posterius, quod *numis reiciendis.* exceptionem suggerit his verbis: *Modo ut debiti ponderis sint, et speciei probae:* quae totidem verbis expressa animaduertimus in

BASILICIS: *μόνον ἵνα τὸν σταθμὸν καὶ τὸ εἶδος καλὸν ἔχη.* Per σταθμὸν

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge I.

G

vero

(a) Seneca de Benefic. Lib. III. Cap. XXIII.

(d) Nouell. Valentin. XXV.

(b) Ezech. Spanhem. de usu et praest. numism. Diss. XII. p. 415.

(e) Leon. Nouella LII. fin.

(f) Lex Wisigoth. ibid.

(g) Lex Burgund. ibid.

(c) l. 3. C. de vet. numism. potest.

vero vel *pondus* hic merito intelligimus id, quod ii, qui auro, argento, aeri flando feriundo praelunt, vocare solent *Schrot und Korn*, id est, metalli bonitatem iustamque quantitatem. Per *ῥησιότητα* vero vel *speciem* ipsam *ῥησιότητα*, vt numus non sit falsus vel adulterinus. Ita enim *speciem* interpretantur leges quaedam et anteriores, et insequentes. Nam et CONSTANTINVS reprobari patitur *solidum adultera imitatione figurarum*, et LEO constitutione sua diserte excipit numos, *qui formam materiamque adulteram, nec plenum pondus habeant*. Itaque iure reiiciebantur adulterini, siue probum esset metallum, siue male temperatum. Iure etiam reiiciebantur iusto leuiores, quamuis non adulterini. Varias enim erant falsariorum artes circa monetam etiam publicam, quam modo conflagant, quod prohibetur titulo CODICIS THEODOSIANI: *si quis pecunias conflagauerit* (h), modo separato ab aere argento pretio iusto spoliabant, quod maiorinae potissimum pecuniae, id est ex argento et aere conflatae, contigisse obseruat IAC. GOTHOFREDVS (i), qui et de ipsa hac arte detestabili fusius ibidem differit: modo, exteriori numi circulo abrafo, iustum illi pondus detrahebant, quod facinus eodem viuicomburii vel alio capitali supplicio expiari iusserat CONSTANTINVS (k): quemadmodum iam antea libera adhuc republica poenae legis Corneliae de falsis locus erat aduersus eos, qui monetas abraferant (l), vel vti eleganter vocabant Graeci, aduersus *παραψαλιδας*. Est enim *ψαλις* *forceps*, qua ad abradendum numi circulum vtebantur falsarii. Quum enim ea forcipe dexterrime vteretur Alexander quidam impostor, eum a Byzantinis eleganter cognominatum esse *ψαλιδιον*, seu forcipulam, scribit PROCOPIVS (m). Sed ne hodie quidem proh dolor! hanc artem dedidicerunt falsarii, et Iudaei maxime, qui non minus ingeniosa manu numos aureos, quam pueros suos, circumcidunt, eoque rem redigunt hac dignissima quouis supplicio solertia, vt ad pristinum aureos non adnumerandi, sed adpendendi morem dudum redierimus. Quis vero vitio vertat hominibus diligentioribus si et hos reprobent numos, quibus abrafo circulo detractum est pretium, quum recte obseruarit

CHRY-

(h) Cod. Theodof. Lib. VIII. tit. XXIII.

(i) Iac. Gothofred. ad l. 6. C. Theod. de falsa mon. Tomo III. p. 176. sequ.

(k) l. 1. C. Theod. si quis sol. circ. extet. circumcid.

(l) l. 8. D. ad Leg. Corn. de fals. Paull. Recept. sent. Lib. V. tit. XXV. §. I.

(m) Procop. de bello Goth. Lib. III. Cuiac. Obseru. Lib. XVIII. Cap. XXV.

CHRYSOSTOMVS (n). ἐν τοῖς βασιλικαῖς νομίμασι τὸν μικρὸν τῆ χα-
ρακτῆρος περιόψαντα ὅλον τὸ νόμισμα κίβδηλον ἐργάζεσθαι: *eum qui ex*
Caesaris numo vel minimam partem abraferit, totum numum vide-
ri corrupisse?

§ XI.

Ceterum hoc de aureorum probitate iudicium praecipue sibi *Cuiusnam*
adrogabant ipsi argentarii vel numularii, qui et praeceptis magi- *apud*
strorum, et diuturna exercitatione, eam sibi dexteritatem atque *Rom. iu-*
ὑσυχίαν in exploranda numorum bonitate adquisiverant, ut eos *dicium de*
non temere quisquam falleret, sed statim veluti ex tripode dice- *numorum*
rent, probusne sit numus, an dubius, suspectusne, ponderisne *bonitate*
legitimi, an maligni, integer an adrosus, circumcisus vel strictus, *fuert?*
obryzus an inquinatus, vel subaeratus. Omnia enim haec non
modo oculis, pondere, lapide Lydio, sed et tinnitu deprehen-
debant, probe attendentes,

Si qua subaerato mendosum tinniat auro:

vti ait PERSIVS (o). Variis THEOCRITI (p), ARISTOTELIS (q),
PHILONIS (r), MAXIMI TYRII (s) et LUCIANI (t) testimoniis hoc
probavit iureconsultus eximius, MARQV. FREHERVS (u): quibus
nos addimus vnum elegantissimum ARRIANI (x): Ὁρατε ἐπὶ τοῦ
νομίσματος, ὅπως δοκεῖ τὸ εἶναι πρὸς ἡμᾶς, πῶς καὶ τέχνην ἐξευρήκαμεν,
καὶ ὅσοις ὁ ἀργυρογνώμων προσοχρῆται κατὰ δοκιμασίαν τῆ νομίσματος. Τῇ
ὄψει, τῇ ἀφῆ, τῇ ὀσφρασίᾳ, τὰ τελευταῖα τῆ ἀκοῆ, βίβλας τὸ θησαυριον
τῷ ψῆφῳ προσείχει. καὶ ἔχ' αἰσᾶξ ἀρετῆται ψοφῆσαντος, ἀλλ' ὑπὸ τῆς
πολλῆς προσοχῆς μουσικός γίνεται. *Videtur, ut in numismate, quum*
pertinere ad nos videatur, et artem inuenerimus, et quot rebus
argentarius ad eius explorationem viatur, ut visu, tactu, olfactu,
auditu, denique proieccto denario sonitum obseruat, neque vnico so-
nitu contentus, prae crebra attentione fit quodammodo musicus. Sed
hi quidem priuata auctoritate, et in suam potissimum rem hanc
artem faciebant, ac proinde si quando de numorum bonitate et
pondere incideret controuersia, ad numularios ibatur, ceu et
AFRICANVS noster (y) obseruat, et varia apud veteres exempla
G 2 docent

(n) Chrysofom. *homil. ad Galat. I.*
p. 972. *edit. Comelin.*
(o) Persius *Sat. V. v. 106.*
(p) Theocrit. *Eidyll. XII. v. 35.*
(q) Aristot. *Rhetor. Lib. I. Cap. XV.*
(r) Philo *de iudice p. 722.*
(s) Maxim. Tyr. *Serm. VIII.*

(t) Lucian. *in Parasito Tom. II.*
p. 242.
(u) Marqu. Freher. *Parerg. Lib. I. c.*
XIII. Thesaur. iur. Tom. I. p. 880.
(x) Arrian. *Diff. Epictet. Lib. I. cap.*
XX.
(y) *l. 39. pr. D. de solut.*

docent (z). Enimuero quum postea interesse videretur reipublicae, publica potius auctoritate has lites dirimi: primus IULIANVS Imp. (a) anno CCCLXIII. per omnes ciuitates *constitui iussit zygoftatas, qui pro sua fide atque industria neque fallerent, neque fallerentur, vti ad eorum arbitrium et ad eorum fidem, si qua inter vendentem emtoremque in solidis exorta fuerit contentio, dirimeretur.* Ita enim se se in CODICE THEODOSIANO (b) habent verba IULIANI, quae non integra in CODICE suo IVSTINIANVS exhibuit. Ceterum zygoftatas istos vocabant etiam *ponderatores*, ad eosque pertinere videtur formula apud CASSIODORVM (c), qua alicui monetae cura committitur. Vnde titulus vtriusque codicis *de ponderatoribus et auri inlatione*, ad quem multa interpretes, quae hic, aliis intenti, non repetimus.

§. XII.

Axiomata ex hac lege. In magnis imperiis principum numi non reiiciendi sunt a subditis.

Sic defuncti nobis videmur labore pulcherrimo explicandi constitutionem, quam plerique interpretes non adeo dignam iudicarunt industria sua, quidam etiam male, vti fieri solet sunt interpretati. Iam proximum est, vt ad rem ipsam, cuius caussa hanc operam in nos suscepimus, progrediamur. Duo nimirum quum hic inculcari videamus axiomata, alterum, *numos principum siue veterum, siue nouorum, si probi ac iusti pretii sint, non posse a subiectis sine principis iniuria repudiari, eamque detrectationem esse poena dignissimam*: alterum, *interesse reipublicae vt numi adulterini et quibus iustum pretium deest, et detegantur, et vel proscribantur penitus, vel ad iustum pretium reducantur*: neutrum horum ita comparatum est, vt non ipsi rectae rationi regulisque prudentiae ciuilis conueniat, neque adeo sit mirandum, vtrumque vbi-que obseruari, si vel maxime ipsius huius constitutionis tamquam ad ius publicum Romanorum pertinentis, vsum aliquem hodie esse, negemus. Et quidem in magnis imperiis, ubi raro numi alii, quam ab ipsis imperantibus cusi, visuntur: nullum est dubium, quin haud leui delicto sese obstringant, qui numos illos, publica auctoritate signatos, repudiant reiiciuntque. Quum enim inter cetera iura maiestatis et hoc sit, vt rectores ciuitatum possint numos non solum cudere, sed et iustum iis valorem pretiumque imponere, (quod quibus cautionibus fieri oporteat, iam ab aliis traditum.

(z) Apulei Lib. X. *Metamorphos.* p. 243. edit. Elmenh. Hieron. in *Epist.* ad Ephes. Lib. III. Cap. IIII. fol. 184.

(a) l. 2. C. *Theod. de ponderator.*

(b) l. 2. C. *eod. tit.*

(c) Cassiodor. *Var. Lib. VII. Cap. XXXII.*

ditum est) (d) : fieri non potest, quin is ipsum principem eiusque iura contemtu habere, commerciaque simul mirifice turbare videatur, qui eius numos probos et iusti ponderis temere reicit. Non enim consistunt exempla, ubi coeperunt, sed latius euagandi viam sibi faciunt. Hinc quod numorum genus vnus repudiat, ab eo et alii, tum rursus alii, abhorreere incipiunt, donec vniuersam rempublicam peruagetur id malum, et vbique suspecti fiant numi, non sine grauissima principis iniuria. Omnis ergo tunc cura in eo sita est, ne adulterini iactentur, ne probis suum pondus detrahatur, ne peregrini nequiores et subaerati inuehantur in rempublicam, iisue pretium idem, ac probis domesticis, statuatur. Id enim si impune fiat, prohiberi non potest, quo minus probae numorum species ad vicinos migrent, et in eorum locum succedant nequiores, ac proinde ciues tanto pauperiores fiant, quanto probi numi nostri fuerunt peregrinis meliores: qua de re egrigia sunt, quae monuit laudatus CONRINGIVS (e).

§. XIII.

At misera est in eo Germanici imperii conditio, quod quia eius territoria et reipublicae speciales pleraeque non adeo late patent, et tamen ius cudendi monetam cum pluribus non modo imperii ordinibus, sed et cum mediatis quibusdam quas vocant, ciuitatibus est communicatum, fieri non possit, quin vicinorum ordinum monetae saepius non minore numero expendantur quam domesticae, ac proinde aegre impediri queat, quo minus et improbi et nequiores numi paulatim inundent Germaniam. Equidem prudentissimas leges huic malo opposuit Imperium, quibus si sua constaret auctoritas, non posset profecto tam perturbata esse res numaria: at impares fere huic malo esse leges, ipsa satis iam pridem docuit experientia. Quales enim passim iactantur numi? quam leues? quam improbi et subaerati? Quam pauci adparent veteres et probi? Nimirum ad tantas sordes prolapsum est saeculum, vt id vere, si non ferreum, at aeneum saltim, dixeris, ad cuius infelicitatem ipsi numi veluti erubescunt. Prudenter cautum est in COMITIIS AVGVSTANIS anno MDLXVI. (f), vt quisquis iure cudendi monetas abusus, aduersus leges publicas peccet, is iure suo priuetur: idemque repetitum anno MDLXX. in COMITIIS

G 3

SPI-

(d) Herm. Conring. de re num. in
guauis rep. recte constit. §. X. XXXV.
sequ. Pufend. de Iure Nat. et Gent.
Lib. V. Cap. I. §. XIII.

(e) Conring. *ibid.* §. XXI.

(f) Recess. Imp. Augustan. MDLXVI.
§. CLIIII.

54 DE REDVCT. MONETAE AD IVST. PRETIUM.

SPIRENSIBVS (g), eique grauissimo decreto et id adstructum est, vt ne poenitenti quidem ius semel ereptum restituatur. Quin vt eo magis legis illius saluberrimae vigeret auctoritas, ea ab anno MDCXII. migravit in CAPITVLATIONEM MATTHIAE IMP. (h) et insequentes omnes (i), quin in postrema (k) noua addita est sanctio poenalis, vt ordines, qui improbis numis cudendis iure suo abutantur, non modo iure illo auri, argenti, aeris, flandi feriundi priuentur, sed et iisdem de communi ordinum sententia iure comitorum et suffragii interdicatur. Huc pertinent et aliae imperii leges ciuibus imperii, si adcuratius obseruarentur, admodum salutare futurae: veluti vt nemini id ius monetam cudendi de nouo concedatur, nisi de Electoralis collegii sententia, et circuli, cuius interest, consilio (l): vt auream monetam nemo, nisi speciali priuilegio munitus, vel propriis aurifodinis beatus, signet, (m) vt vnciales octo vna argenti marca dependantur (n): quamvis is valor internus postea in tractu Germaniae inferiore partim anno MDCLXVII. per *pedem*, quem vocant *Zinnenssem* (o), partim anno MDCLXXX. per *Lipstensem* mutatus sit (p): porro vt imperio praeter certas officinas monetarias, circuli cuiusvis auspiciis institutas, non tolerentur aliae, a singulis ordinibus institutae, quae vocantur *Heckemunzen* (q): vt ne numi maiores in minores mutentur, potestasque minutiores cudendi numos, (*Landmunzen*) certis legibus certaue *λογαρικῆ* circumscripta sit (r): ne monetae ius vlli vel vendatur, vel locetur (s): monetarii et zygotatae, (*die waradeins*) in leges iurent (t): vt ab ordinibus vel singulorum circulorum, vel plurium simul, quos vocant *correspondirende creyse*, ibis quotannis instituantur conuentus, explorandae monetae causa, et res numaria constituatur, prout id leges imperii et circulo-

(g) Recept. Imp. Spir. MDLXX. §. CXXVII.

(h) Capitul. Matthiae §. XXXIII.

(i) Capitul. Ferdinandi II. art. XXXIII. Capitul. Ferdinandi III. art.

XXXVII. Capitul. Ferdinandi III. art. XXXV. Capitul. Leopoldi art.

XXXIII. Capitul. Iosephi I. art. XXXIII.

(k) Capitul. Caroli VI. art. VIII.

(l) Capitul. Caroli VI. *ibid.*

(m) Recept. Imp. MDXLI. §. XLVIII.

et MDLXXVI. §. LXXVIII.

(n) Recept. Imp. ann. MDLXVI.

§. CL.

(o) Lunig. *Reichs-Archiv. Part. Spec.*

III. Sect. II. p. 200.

(p) *Idem ibid.* p. 235.

(q) Recept. Imp. ann. MDLXVI. §.

CLXXII. *es ann.* MDLXX. §. CXXXIII.

(r) Recept. Imp. MDLXVI. §. CLIV.

et CLXII. et MDLXX. §. XXXIII.

(s) Recept. Imp. ann. MDLI. §. XLVI.

et MDLXX. §. CXXXII.

(t) Recept. Imp. MDLXXXIII.

§. CIII.

colorum exigere videatur vtilitas (u). Quis ergo tam praeclaras ac salubres leges non sufficere existimet conseruandae rei numariae, omnibusque fraudibus, quas turpis lucri cupiditas quotidie excogitat, coercendis? Sed nusquam tamen magis peccatur inter ipsas leges, quam in Imperio Rom. Germanico, vbi, legum repagulis fortassis ab vno potentiore statu ruptis, et reliqui sibi licere existimant, quod huic libuit, ac sic non gradu, sed praecipiti cursu, ad eas decurritur sordes, vt conflatis probis, nequissimi numi vbique circumferantur. Hinc pudor angit bonos imperii ciues, dum legunt querelam HERMANNI CONRINGII (x), viri profecto patriae amantissimi: *omnia haec prudenter legibus in Germania esse constituta, at leges illas minus sancte obseruari.*

§. XIII.

Quandoquidem ergo ea est Imperii Romano-Germanici conditio, vt acriora illa legum saluberrimarum vincula vix sufficiant recte constituendae conseruandaeque rei monetariae: id vnum superesse videtur, vt ea perturbata rite emendetur, numique nequiores et leuiores partim proscribantur, quod vocant *verruffen*, vel ad iustum reducantur pretium, quod vocant *die Münz-valuation* vel *devaluation*, procul dubio a valuis publicis, in quibus edicta illa monetaria, tamquam in albo, proponuntur. Est vero haec devaluation ius cum Imperatori et Imperio, tum circulis iisdem competens, numos, vel materia vel pondere improbos, instituto eorundem examine, ad iustum pretium reducendi, irrogandique poenas omnibus, qui vel illos iniquo pretio aliis obtrudere, vel pristinum eorum valorem reducere conantur. Quoiure, si illud rite et adhibitis prudentiae regulis, exerceatur, nihil potest esse salubrius. Proditum est memoriae (y), extremis liberae reip. temporibus re numaria Romae mirifice corrupta, Tribunos plebis, adhibito in consilium Praetorum collegio, et in primis M. Mario Gratidiano, qui artem nouam probandi denarios inuenerat (z), rem monetariam de communi vtriusque collegii sententia emendasse, conscriptoque communiter edicto, constituisse, vt omnes simul in rostra post meridiem descenderent, et ceteros quidem alium alio digressos. Marius a subfellis reclusus in rostra, idque quod communiter compositum fuerat, solum

Saepe numi in Germania ad iustum pretium reducendi. Quae cura laude dignissima.

(u) Receff. Imp. ann. MDLI. §. XXXX. et ann. MDCIII. §. LI. sequ.

(x) Herm. Conring. de re num. in rep. recte consir. §. LXI.

(y) Cicero de offic. Lib. III. cap. XX.

(z) Plin. Hist. nat. Lib. XXXIII. cap. VIII.

lum edixisse : eamque rem ei tanto fuisse honori , vt omnibus vicis statuae ponerentur , ad easque tus et cerei collucerent. Iam quidem CICERO recte reprehendit id facinus cognati ac municipis sui , quod collegis tribunisque plebis popularem hanc gratiam eripuerit : at monere tamen nos illud potest , constitutionem illam rei monetariae , qua numi ad verum pretium reducuntur , esse rem et vnice necessariam , et vniuersae reipublicae saluberrimam. Quid enim magis necessarium , magisque e republica est , quam ciuium opibus veluti circumponere praesidium , eos ab exterorum fraudibus tutos praestare , commercia restituere in integrum , quin publicum dedecus a republica prudenter amoliri ? Quae omnia , re numaria semel perturbata , sperari non possunt , nisi numis nullius pretii proscriptis e ciuitate , ceterisque ad iustum pretium reductis.

§. XV.

Ius hoc in initio fuit penes priuatos. Ceterum ex definitione illa , quam superiore paragrapho praemisimus , facile intelligitur , quem penes sit ius numos improbos ad iustum reducendi pretium ? Imperatores Romanorum , vti supra ostendimus , id negotii dederant argentariis et zygoftatis , vel ponderatoribus , publica auctoritate per singulas ciuitates constitutis , quorum arbitrio priuati ipsi suspectis numis iustum pretium statuebant. Quin et ipsis Imperatoribus et Regibus Rom. simile institutum placuisse animaduertimus saeculis vndecimo et insequente. Passim enim in vrbibus celebrioribus florebat corpus monetariorum , cui ius erat , non modo priuatis auspiciis cudendi monetas , verum etiam ab aliis cufas examinandi , iisque iustum statuendi pretium. Tales monetarios fuisse Argentorati , patet ex iure vetere Argentoratensium , (*den alten Stad - Articuln* ,) edito a SCHILTERO (a) , quod vir doctus ex aliis vetustis monumentis passim illustrat. Sed et alibi , veluti Francofurti , Weissenburgi , Spirae , Wormatiae , huiusmodi floruisse collegia , testes sunt HERZOGIVS (b) , et CHR. LEHMANNVS (c) , quorum posterior , ipsis productis diplomatibus , eo pertinentibus , Spirae corporatos illos anno demum MCCCXXXVII. eo se iure abdicasse , docet. Id vero et alibi paullatim factum esse , verosimile est , quum et Colonienfibus monetariis anno MCCLVIII. hoc ius , caussa cognita , ademisse Conradum Archiepiscopum , argumento sit diploma

(a) Schilter. *ad Iac. Königsh. Chron.* p. 707. 813. 836. 842. 856.
(b) Hertzog. *Chron. Alsat. Lib. VIII.*

cap. IIII. et Lib. X. Cap. VII.
(c) Lehmann. *Chron. Spir. Lib. IIII.* Cap. XIII. p. 277. sequ.

ma apud LVNIGIVM (cc). Simile quid de Goslariensibus constat. Exstat enim insigne diploma FRIDRICI II. anno MCCXVIII. III. Id. Iul. datum (d), quo primum cauetur, vt nulla sit in vrbe coniuratio, nec promissio, vel societas, quae Teutonice dicatur Eynninge vel Ghilde, nisi solum MONETARIORVM, ea de causa, vt CAVEANT de FALSIS MONETIS: deinde, ne hi homines iure tam eminente abuterentur, inserta est sactio poenalis: Si sub monetario falsi numi fuerint deprehensi, vbi eos alicui dat, si non poterit exhibere illum, qui eosdem numos sibi dederit, de falso conuictus esse iudicatur: quod si gratiam apud iudicem inuenerit, auro, argento vel cupro, seu quocumque censu poterit, manum redimat, quod tamen non saepius, quam semel, ei facere licebit. Quod si falsarius semel manum redemerit, exlex vel infamis erit, quod vulgariter echtlofs dicitur, ac si pro falso manum perdidisset. Quae omnia ex hoc priuilegio in ipsas LEGES GOSLARIENSES, a viro illustri, GOTFR. GVIL. LEIBNITIO editas (e), translata esse, iam beatus HEINECCIUS (f) obseruauit. Ibi verba adduntur notatu dignissima: Disse vare ne dreget neman, sunder de müntere, de van Süilver penninge maken kan. Hoc periculum nemo subit praeter monetarium, cui ius est, numos argenteos cudendi. Et sic superioribus saeculis, nondum fortassis excogitatis gliscentibusque tot fraudibus, tanti non visa res numaria, quam ad curam suam reuocaret vniuersum imperium, sed sufficere credita est illa monetariorum, in praecipuis Germania vrbibus huius rei satagentium, sollertia, quos adeo, tamquam oracula, adire oportuit eos, qui sibi consulere vellent.

§. XVI.

At demum animaduersum est, maioris momenti esse rem numariam, eamque propius attingere rempublicam, quam vt eius cura priuatis possit demandari. Quum enim circa rem numariam, vt recte obseruat HERM. CONRINGIVS (g), duo poni necesse sit quasi fundamenta, quibus illa vniuersa nititur, primum, vt numus quilibet probus cedat in commercia, et loco omnium, id est, rerum omnium pretium eminens sit: alterum, vt numus in potestate sit maiestatis ciuilibus, eaque omnia circa rem numariam

Postea ad publicam curam reuocatum est.

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge II. H confi-

(cc) Lunig. Spicil. archiui Imp. Tom. II. p. 343.

(d) Io. Mich. Heineccius Antiquit. Goslar. Lib. II. p. 218. sequ.

(e) Leg. Gosl. Lib. II. tit. van Vre-

debracke §. LVIII. apud Leibnit. Script. Rer. Brunsv. Tom. III. p. 500.

(f) Heineccius Antiqu. Gosl. Lib. II. p. 222.

(g) Herm. Conring. ibid. §. X.

constituat ac dirigat : neutrum sane obtineri posse docuit experientia , si priuatis tantum id negotium demandetur. Hinc quamvis ius cudendi monetam non omnibus imperii ordinibus commune sit, immo ne illis quidem proprium, sed plures etiam mediati id ius vel praescriptione vel priuilegio adquisiuerint (h) : ipsius tamen monetæ cura et ius eandem ad iustum pretium reducendi proprium esse coepit ordinibus imperii immediatis, ita tamen, vt pars quaedam huius potestatis ad singulos, pars ad circulos eorumque directores, pars ad Imperatorem et Imperium pertineat (i), quorum singulorum iura paullo accuratius expendere operæ pretium fuerit, maxime quum hæc parum accurate vulgo discerni soleant.

§. XVII.

*Partim
singulo-
rum ordi-
num Im-
perii.*

Ordines Imperii omnibus superioritatis territorialis iuribus gaudere, nemo est, qui ignoret, de eoque vel ipsæ Imperii leges, et maxime celeberrima illa PACIS OSNABRVGENSIS sanctio (k) neminem dubitare patiuntur. Quum vero superioritas illa iura omnia, quæ ad constituendam, ordinandam conseruandamque rempublicam pertinent, suo ambitu complectatur: consequens est, vt nec potestas numum ad valorem et pretium legitimum reuocandi, principibus ordinibusque imperii denegari possit (l). Et sane iam olim eo iure vsos esse animaduertimus Bauariæ Duces. Nam anno MCCLV. *Dux Bauariæ, Henricus, cum Episcopo Ratisbonense plene concordans, monetam Lantsbutensem, quam pater suus fabricari iusserat, cassauit: et innouatam monetam Ratisbonensium denariorum dari, sicut prius, per suum districtum permisit et praecepit:* inquit auctor CHRONICI AVGVSTENSIS (m). Sed postea ipsis imperii legibus excitati sunt Imperii ordines, darent operam, ne quid prouinciæ suæ caperent detrimenti. Nam anno MDLXXXIII. in comitiis Ratisbonensibus non tantum circulis, sed et singulis Imperii ordinibus, id negotii datur, vt edictis in suo quisque territorio propositis, rem numariam constituant, dum ne quid ex legibus imperii deminuatur: (n) *Darneben sollen die Creyße und eine iede Obrigkeit schuldig seyn,*

(h) Arnif. *de iure Maieft. Lib. II. Cap. VII. n. VI. Ill. Henric. a Bunau de iure circa rem monetar. in Germ. cap. II. §. XXXXVI.*

(i) Idem cap. III. §. XV. sequi.

(k) Instrum. Pacis Osnabr. Art. VIII. §. I.

(l) Hert. *de superiorit. territ. §. XX. p. 238.*

(m) Chronic. August. ad an. MCCLV. apud Freher. *Script. Rer. Germ. Tom. I. p. 531. edit. nou.*

(n) Rec. Imp. Ratisp. an. MDXCHII. §. CIIII.

seyen, damit der schaedlichen Einschleichung oder Einfuehrung der boessen Muntze abgewehret und vorkommen werde, in den Creyssen, auch ieder Obrigkeit und Gebieten, sonderbare Edicta, Gebot und Verordnungen, welche gleichwohl dem Muntz-Edict nicht zuwieder seyn, furzunehmen, und ins Werck zu richten. Itaque dubitari non potest, quin singuli Imperii ordines, quoties monetas vel adulterinas, vel improbas in prouincias suas inferri animaduertunt, dare debeant operam, ne quid ciues inde detrimenti capiant, ac proinde eas vel proscribere e territorio suo, vel iustum iis pretium statuere possint tantisper, dum de communi Imperatoris et Imperii ordinum sententia certum quid, et in vniuersum valiturum, statuatur. Quod et singulari circuli Saxonici superioris decreto anno MDCLXVII singulis eius circuli statibus permiffum esse, memoriae prodidit IO. SEB. MULLERVS (o). Deinde quum et mediati quidam Status ius cudendi monetam iam antiquitus nacti sint, quis territorii dominis negauerit facultatem investigandi numorum, ab iis cusorum, valorem, eosque, si improbi sint, vel proscribendi, vel ad iustum reducendi pretium, quin et Status illos mediatos, iure illo abusos, ex legum praescripto coercendi? Sane et id permittunt leges publicae, etiam nouissimae, puta CAPITVLATIO CAROLI VI. Imp. Augustissimi (p), qua cautum, dass wofern sich dergleichen misßbräuche der Muntz Gerechtigkeit bey mediat-Staenden und andern so dem Reich immediate nicht unterworfen, begaeben, alsdann durch dero Landes-Fürsten und Herrn wieder sie, wie sichs gebühret, verfahren, und solche Muntz-Gerechtigkeit ihnen gaentzlich geleet, cassiret, und ferner nicht ertheilet werden solle. Multo magis ergo eo casu, quando ipsum Imperium de communi sententia statuit, vt certae numorum species prohibeantur, Principum ordinumque Imperii est, propositis edictis monere ciues, vt intra certum tempus illos numos expendere studeant, ne deinde publicata Imperii lege tanto maius capiant detrimentum. Quod itidem Imperii ordinibus concedit RECESSVS IMP. AVGVSTANVS (q): Nachdem dann wie vor geordnet, die geschwächten geringen Munzen unserer und des Reichs verordnung ungemäfs geschlagen, laenger nicht auf ihrem in angeregter valuirung gesetzten Werth, dann sechs Monath nach dato dieses unsers Reichs-Abschieds gangbar seyn sollen: damit dann nach aus-

H 2

gang

(o) Io. Sebaff. Muller. *Annal. Sax.* ad ann. MDCLXVII. p. 472.

(p) Capitular. Caroli VI. *Art. VIII.*

(q) *Recess. Imp. August. an. MDLXVI.*

§. CLXVI.

gang der benannten sechs monat dieselbige unüchtige Münz gänzlich abgeschafft, aus ihrem Gang, und den gemeinen haenden kommen, so soll eine iede Obrigkeit ihre Unterthanen dessen zeitlich verwarnen, auch aufserlegen und befehlen, das sie dieselbige verworffenen und verbotenen Münzen, immittelst der sechs Monaten, nach Gelegenheit ausgeben, verhandihieren und fortbringen. Et sane quum in vniuersum ius leges ferendi Imperii ordinibus denegari nequeat; quo, quaeso, obtentu iis denegaretur ius et circa rem numariam ea statuendi, quae e republica videantur, maxime si ipsum imperium rem non reuocet ad curam suam, publicoque malo non ea, qua par erat, sollicitudine quaerat remedium?

§. XVIII.

Partim
circulo-
rum, siue
singulo-
rum, siue
foederato-
rum, et,
qui iis
praesunt
Directo-
rum.

At saepe tamen contingit, vt parum ad rei summam proficiant singuli Imperii ordines. Aliorum enim tam angustum est Imperium, vt vix pares videantur constituendae rei numariae, sed vicinorum numis illud in commerciis statuere cogantur pretium, quod istis attribuit vsus. Alii, vicinorum Principum ordinumque veriti potentiam, iure suo non vtuntur, sexcentis obnoxii futuri vexationibus, si sibi de eorum numis iudicandi arbitrium adrogarent, cuius rei exempla et nostra tempora viderunt luculentissima. Itaque omnino consultius visum est, rei monetariae curam praecipuae demandari circulis, tum singulis, tum quibusdam simul, quos communis vtilitas veluti vinculo quodam coniunxit, vocatis ideo *correspondierende Kreysse*, tum aliquando omnibus (r): quamuis fatendum sit, rarius communi circulo-
rum consilio aliquid de re numaria statui, et pleraque vel ad singulos vel ad confociatos circulos (*die correspondierende Kreysse*) redire. Tales sunt primo Auftriacus, Bauaricus, Sueuicus et Franconicus: deinde Electoralis vel Rhenanus inferior, Rhenanus superior et Westphalicus: denique Saxonici superior et inferior, quamuis hi et cum Westphalico vetus commercium (*die alte correspondenz*) renouandi ius sibi integrum esse velint (s). Saepe et singulorum circulo-
rum ordines de re monetaria consulunt in medium, idque ex lege imperii publica bis quotannis fieri deberet, quos conuentus vocant *Münz-probations-taege*: quamuis et huius saluberrimi moris alibi sanctior, alibi nulla paene maneat custodia, caussaeque, cur passim in desuetudinem abierint, non adeo obscurae cuiquam

(r) Recess. Imp. anno MDLI. §. XL.
Rec. Imp. ann. MDCIII. §. LI, LII.

(s) Wilduogel Diff. de conuent. monetar. de trium superior. corresp. circulo-
rum.

quam esse possint. Ceterum hos conuentus indicunt singulorum circulorum directores (t), iisque interesse solent non omnes circuli cuiusque ordines, sed quibus ius cudendae monetae est (u), (*ibre mit-creyss-verwandten, so Münzens Freyheit haben.*) Hi ergo auditis zygofstatis, quos vocant *waradeynen*, non modo, quid quantumque numerorum quotannis a singulis circuli ordinibus culum sit, inquirunt, sed et ipsos numos, obstrictis iureiurando zygofstatis, examinant, eosque, prout res est, vel probant, vel proscribunt (x), omnia denique, quae vniuerso concilio placuerunt, in SC. quod recessum vocant, redigunt. Quamuis ergo nouas leges vbiq̄ue valituras non condant circuli: improbos tamen numos iure reiiciunt, leges publicas aduersus eos, qui istas violarunt, exsequuntur, quin et alia, quae circulo profutura censent, quaeque legibus imperii communibus non aduersantur, constituunt, vt adeo satis ampla sit circulorum potestas circa rem monetariam (y). Praeterea circulo electorali Rhenano singulare illud ius prae aliis competit, vt eius delegati vna cum commissario Imperatoris in nundinis Francofurtanis dent operam, ne quid ibi contra publicas de re numaria leges fiat, et, si quid fecus factum viderint, id ope senatus illico emendent, numosque improbos occupent. Quale ius et Electoribus Saxoniae et Brandenburgico in suis emporiis, Caesari in suis et Imperii ciuitatibus datum est (z). Est et circulorum directoribus sua praerogatiua, puta, vt et poenas contra eos, qui iure monetandi abusi sint, exsequi, et officinis monetariis, quae vocant *Heckemünzen*, curam impendere possint (a). Vt adeo nihil reliqui fecisse videantur Imperator et Imperii ordines, quod ad valida remedia aduersus gliscens malum numarium inuenienda pertineat, felicissimamque omnino esse oporteret Germaniam nostram, si tanta cura seruarentur leges publicae, quanta sapientia feruntur.

§. XVIII.

Et vidimus sane, Imperii circulos non paucos misere iam per-

Laus de-

crei de re

vt monetaria

H 3

(t) *Ord. monet. Ferd. I. Imp. ann. MDLVIII. §. CLVIII.*

(u) *Recess. Imp. MDLI. §. XXXX. ann. MDLXVI. §. CLXX. et ann. MDLXX. §. CXXXVIII.*

(x) *Budelius de Diaer. probat. in Actis monetariis. Thomani ab Hagel-*

stein Tom. I. p. 169.

(y) *Nitsch ad capitulat. Iosephi I. Act. XXXII. §. III. p. 527.*

(z) *Recess. Imp. anni MDLXX. §. CXXXVII. sequ.*

(a) *Capitulatio Caroli VI. Imp. Artic. VIII.*

nūper a
variis cir-
culis editi.

vt de re maximi momenti consulerent in medium, et numos, qui incredibili reipublicae malo vbique circumferebantur, ad iustum pretium reuocarent, quosdam etiam plane prohiberent tantisper, dum ab Imperatore Augustissimo, ordinibusque Imperii certi quid, et quod in vniuerso imperio obseruandum esset, statueretur. Quae salutaria circularum decreta quamuis turbis quibusdam et querelis occasionem dederint, (vt solent ea, quae quorundam compendiis obstant, non aequae omnibus probari,) ita tamen omnino comparata sunt, vt nec legibus Imperii, nec superioritati vicinorum ordinum aduersari videantur. Nihil enim egerunt Circuli, nisi quod publica Germaniae calamitas, quod leges imperii, quod reipublicae salus, ipsaque recta ratio efflagitavit. Nec tam noui quid sanxerunt circularum ordines, quam ea, quae iam pridem Imperii leges sanxerunt, exsequuti sunt, non minore profecto laude prouinciarumque suarum plausu digni, quam quo ciues Romanos Marium Gratidianum prosequutos esse, supra diximus. Praeterea quum circuli singuli de decretis suis certorem fecerint Imperatorem augustissimum, eumque de publice gliscente malo grauitur monuerint, (quod fieri, ipsae imperii leges iubent,) (b) ac praeterea, se his decretis non officere velle consiliis ab vniuerso Imperio capiendis, quin potius ea tantisper duntaxat, dum aliud visum fuerit Imperatori et Imperii ordinibus, se rata habituros, professi sint: vix in illis circularum decretis quidquam a viris reipublicae amantibus, legumque ac consuetudinum patriarum gnaris, desideratum iri, existimamus.

§. XX.

*Parum
notius Im-
perii.* At verissimum tamen est, omnia haec remedia, siue a singulis principibus, imperiique ordinibus, siue a circulis, vel singulis, vel pluribus, inuenta, vix paria esse morbo, qui, vt ita dicam, totum paene imperii Romani corpus inuasit. Nullus enim est Germaniae tractus, qui non alterius ope indigeat: vt vere in variis Germaniae partibus contingat, quod de vniuerso terrarum orbe cecinit VIRGILIUS (c):

*Hic segetes, illic veniunt felicius vuae,
Arboraei foetus alibi, atque iniussa virescunt
Gramina.*

In perpetuis vero tot prouinciarum commerciis fieri non potest, quin

(b) Recept. Imp. ann. MDLXX. §. CXXXVIII. sequ.

(c) Virgil. Georgic. Lib. I. v. 54. sequ.

quin mira sequatur rerum omnium perturbatio, nisi res monetaria de communi omnium sententia constituatur. Quemadmodum igitur illustrissimi ac potentissimi Belgii foederati ordines, quamvis singulis prouinciis ius cudendi monetas saluum esse voluerint, in foederis tamen VLTRAIECTINI tabulis (d) prudenter pacti sunt, vt eandem omnes normam legemque ea in re sequerentur, ne scilicet inter socios, tam arcto foedere iunctos, commercia turbarentur: ita idem sibi faciendum putarunt Imperator et Imperium, vt communi omnium consilio, quod vbique et apud omnes valeret, constitueretur. Id iam inde ab antiquissimis temporibus in pluribus Imperii comitiis factum esse animaduertimus. Equidem Maximilianum I. Imp. primum eam rem dignam habuisse, de qua ad totum Imperium referret, obseruat celeberrimus HERTIVS (e), idque ex RECESSV IMPERII FRIBVRGensi an. MCCCCXCVII. quem DATTIVS (f) edidit, nec non ex insequentium comitiarum historia probat, simulque existimat, vix quidquam, quod operae pretium esset, ab Imperio praestitum esse ante annum MDLVIII. quo Ferdinandi I. Imp. constitutio de re monetaria prodierit. At vir non eruditus minus, quam illustris, HENR. DE BVNAV (g) multo antiquiora collegit testimonia, ex quibus constet, multo prius hanc rem numariam ad curam suam reuocasse vniuersum Imperium. Quum enim infaustis interregni temporibus, omnia miscente procaciore ordinum libertate, tam miseri prodirent numi, vt iis nec valor nec pondus legitimum constaret: anno MCLXXXVII. Fridrici II. Imp. temporibus cusos, proscribere placuit, teste IO. CHRISTOPH. LEHMANNO (h). Similes totius Imperii constitutiones monetarias an. MCCCCII. ex comitiis Moguntinis, an. MCCCCVIII. ex comitiis Spirensibus ac Colonienfibus, anno MCCCCXXXIII. ex Francofurtanis, an. MCCCCXXXVII. ex Egranis, an. MCCCCXXXVIII. ex Noribergensibus, denique an. MCCCCXXXII. ex Francofurtanis prodidisse, ipsa testantur acta illorum comitiarum, quae ex variis archiuis depromferunt WENKERVS (i), DATTIVS (k), et MVLLERVS (l). Nec du-

(d) Vnio Ultraiect. art. XII.

cap. CVIII. Du Mont. Corp. Dipl. Tom. I. Part. I. p. 273.

(e) Hert. de superior. territor. §. XX. p. 234. sequ.

(i) Wencker. Adparat. Archiu. p. 357. et 359.

(f) Datt. de pace publica Lib. III. Cap. X. n. XXXVIII. sequ.

(k) Datt. de pace publica Lib. I. Cap. XXVI. p. 178.

(g) Henr. de Bunau Diff. de iure circa rem monetar. in German. Cap. II. §. LI. p. 76.

(l) Muller. Reichs - Tags - Theatrum Part. I. Cap. X. §. XVIII. p. 142.

(h) Lehmann. Chron. Spir. Lib. V.

dubitare licet, quin plura, eaque antiquiora non defutura essent exemplum, si acta comitiorum plura tulissent aetatem, vel ex archiuis, vbi cum blattis et tineis luctantur, in lucem protraherentur. Ceterum ad Imperatorem et Imperium pertinere curam rei monetariae, eo minus quisquam negauerit, quo magis Recessus Imperii maxime ab anno MDLVIII. pleni sunt saluberrimarum huiusmodi legum. Et sane quum publicae Imperii leges (m) et in his INSTRUMENTVM PACIS OSNABR. (n) facultatem leges, per vniuersum Imperium valituras, condendi Imperatori et Imperio diserte vindicent: quidni et de re monetaria, quam rite constitui totius Imperii interest, leges ferrent Imperator et Imperii ordines? Et quis, quaeaso, ignorat, hoc ipso tempore, quo haec in chartam conuicimus, nihil paene magis occupare splendidissimum, qui in patria mea tot annos pro salute ac securitate Imperii excubat, confesum, quam rem monetariam corruptissimam? Quae consilia vt vniuersae Germaniae felicia, fausta, fortunataque esse iubeat supremum numen, omnes boni nobiscum precantur!

§. XXI.

Numorum emendatio et redutio ad iustum pretium reuoluitur morbi cognitiōnem. Sed superest, vt et de ipsis rem numariam constituendi emendandique mediis quaedam subiiciamus. Ea vero non rectius investigabimus, quam ipso veluti morbo, cui hoc remedium quaeritur, adcurate cognito. Eum vero dudum intellexit Germania, de quo quippe iam pridem in omnibus fere comitiis conuesti sunt Imperii ordines: immo non potuisset iste ab vilo luculentius describi, quam a Valentiniano I. Imp. factum est in lege supra exposita (o): *modo vt debiti PONDERIS sint, et SPECIEI probae.* Per PONDVS intelligendum esse monuimus id, quod ii, qui auro, argento, aeri, flando feriundo praesunt, vocare solent *Schrot und Korn.* (§. X.) At pondus suum non constat numis, primo, si non habent tantum materiae, quantum a lege exigitur: deinde si illa, prohibente lege, vel misceatur ac interpoletur alio metallo, vel plus adiciatur aeris, quam leges publicae permittunt. Siue enim iusto leuiores numi iactentur, siue iis iusto plus metalli vilioris adiciatur, ii, qui illos recipiunt non parum detrimenti capiunt. Quod quum probe animaduernerint Imperator et Imperii ordines, cum in RECESSV IMPERII AVGVSTANO

(m) Recess. Imp. anno MDLVIII. §. XXXVIII. Anno MDLXX. §. XXXXII. Ann. MDLXIII. §. XIII. Addat. Schweder, Iur. publ. Part. Spec.

Seet. I. cap. XXV. §. II.

(n) Instrum. Pac. Osnabr. Art. VIII.

§. Gaudeant.

(o) l. 1. C. de vet. numism. potest.

NO ann. MD. (p) cauerunt, vt monetæ ex puro auro argenteque fiant: (*eine bestaendige gold und silberne Müntz von feinem Gold und Silber, ohn allem Zusatz,*) tum postea additamentum vilioris metalli ad certum modum redegerunt, legemque condiderunt: (q) *Es solten auf die Coelnische Marck gehen neunzig Stück Reichs-Gülden von sechzig Kreuzern, und sein halten vierzehn Loth, sechzehn Gren.* Qua de re et in sequentibus Edicti Ferdinandi capitibus praeclara multa constituta animaduertimus. Praeterea fieri non potest, quin cum magno purioris monetæ dispendio conflentur maioris moduli numi, et in minores species redigantur, quod vocant *die Müntze brechen* (r), nisi forte id eo fine ac consilio fiat, vt numi improbi peregrini in species minores in Imperio receptas mutantur (s), quum minoribus speciebus plus accedat vilioris materiae, quam grandioribus, ac proinde illi minus soluantur, cui in minoribus, speciebus adnumeratur summa debita. Vnde et grauitè de reipublicae detrimento, quod ex nimia numerorum minorum multitudine oriatur, conquesti sunt Imperii ordines, vt non sine iusta causa lege illa publica, seu Ferdinandi I. Imp. EDICTO MONETARIO (t), cautum sit: *et solten alle und iede Kreys- oder Müntz-Herrn fleissigs Aufsehens haben, damit in allen denen mindern Sorten, unter den fünff-Creutzern, bis an die Pfennig und Heller diese Bescheidenheit gehalten werde, damit die nicht gehäuffet, und die andern höhern Müntzen dadurch in Aufsteigen gebracht werden.* Denique et in eo morbus haud leuis consistit, si SPECIES non probae sint, id est, si tales circumferantur cudanturque species, quae nec legibus moribusque Imperii consentaneae sunt, nec ad nostram λογισμὴν iustam rationem habent. Sic sane iam in comitiis Spirensibus anno MDLXX. is morbus animaduersus, ac proinde lege publica cautum est (u), *dass im H. Reich keine andere silberne Müntz-Sorten, dann die darin bestimmte an Schrot und Korn probirte Reichs gantze, halbe und viertheil-Thaler, auch Reichs gantze und halbe Gülden, Zehen-Creuzer, halbe Batzen, Creutzer, Pfennig, und etliche benamte Landmüntzen gemüntzt, noch im Kauffen, Verkaufen, oder andern Handlungen und Bezahlungen in ihrem unterschiedlich gesetzten*

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge II.

I

Werth

(p) Recept. Imp. Ann. MD. tit. XXI.

§. I.

(q) Ferdinandi I. Münz-Ordnung.

§. III.

(r) Recept. Imp. MDLXXVI. §. LXXI.

(s) Ferdinandi I. Imp. Edict. monet.

§. LII. LXXII. et CLXXII.

(t) Ibid. §. XXXII.

(u) Rec. Imp. MDLXX. §. CXXXI.

Werth gegeben und genommen werden sollen. Gleichfalls das auch im H. Reich nur Rheinische Gold-Gülden und Reichs-Ducaten innhalt des Edicts gemünzet, dieselbige sowohl, als etliche andere im Edict specificirte Ducaten und Cronen, in ihrem Werth für Wehrschafft genommen werden mögen. Quae aliquoties repetita, nouisque atque acrioribus functionibus munita reperimus, veluti in REC. DEPVT. FRANCOE. MDLXXI. (x) in REC. IMP. MDLXXXIII. (y) quamuis alibi (z) et species aliae, quam quas Imperium probavit, cudi permittantur, dummodo id fiat consentientibus circulis confociatis, *wann ihnen dasselbige aus erheblichen, nothwendigen, wahren ursachen von gemeinen Creyß - Correspondenz - Münstz - Staenden sämptlich erlaubi sey.*

§. XXII.

Statuenda
certa norma
quae vocatur
der
Münstz-
Fufs.

Tot malis vero, quae pridem sensit, et remedia iam olim inuenit Imperium Germanicum, vt ea aliunde arcessere minus sit necessarium, modo iis viueremus temporibus, quibus remedia facilius, quam morbum, pateremur. Quum enim in eo se vel maxime exserat rei numariae morbus, quod monetae tantum non inesse auri argentique, tamquam nobilioris materiae, quantum leges publicae exigunt: (§. XXI.) ei malo aliter mederi non licet, quam si iusta constituatur norma, quam vniuersi, quibus ius cudendi monetam est, sequantur, quam vocare solemus, *den Münstz-Fufs.* Per illam intelligimus iustam inter pretium metalli et numerorum quantitatem proportionem, vt statim vnicuique, qui auro, argentoque flando, feriundo praeest, constare possit, quot certorum numerorum species ex marca argenti cudendi sint. Quomodo enim fieri posset, vt numus sit pretium rerum omnium eminens, si ipsa materia, e qua percutitur, vulgari pretio destituatur? Verum est, ab impositione hominum pendere numerorum pretium, ac proinde non defuisse olim integras gentes, quae insuper habito metalli vsu, rebus etiam vilissimis huiusmodi pretium attribuerent. Fecerunt id sane Carthaginenses, aliaeque gentes, de quibus insignis est locus AESCHINIS Socratici (zz): *Αὐτίκα γὰρ οὗτοι καρχιδόνιοι νομισματι χρῶνται τοιαῦτα ἐν δερματίῳ μικρῷ ἀποδέδεται ὅσον τε σατήρος τὸ μέγεθος μάλιθα. ὃ, τι δὲ ἐστὶ τὸ ἀποδεδεμένον, εἶδεις γινώσκει, εἰ μὴ εἰ ποιεῖντες. εἶτα κατεσφραγισμένῳ τῷ τῷ νομίζουσι, καὶ ὁ πλεῖστα τοιαῦτα*
κεκλή-

(x) Rec. Depvt. Francoe. MDLXXI.
§. XVII. sequ.

(y) Recess. Imp. MDXCIII. §. CI.

(z) Rec. Imp. MDLXXXII. §. LXXI.

(zz) Aeschin. dial. de diuit. Cap.
XXIII. pag. 78. edit. Petr. Horreii.

κεκτημένος, ἕτος πλείω δὸκίμ' ἀξήματα κεκτηθεὶς καὶ πλεσιώτατος εἶναι. Nam Carthaginienses tali viuntur numismate: in pellicula exigua illigari solet aliquid, quod magnitudinem fere stateris habet; quid vero sit, quod illigatum est, nemo nouit, praeter eos, qui hoc faciunt. Deinde hoc obsignato viuntur pro numismate, et qui plurima talia possidet, is plurima bona possidere, et ditissimus esse censetur. Et paucis interiectis (a): Ἐν δὲ Λακεδαιμόνι σιδηρῶν σαθμῶν νομίζουσι, καὶ τὰυτα μὲν τοι τῷ ἀρχαίῳ τῆ σιδήρου. Ἐν δὲ τῇ Αἰθιοπίᾳ λίθοις ἐγγεγλυμμένοις χρῶνται. Lacedaemone vero ferreo pondere viuntur, pro numismate, et quidem inutili ferro. In Aethiopia lapidibus viuntur insculptis. De ferrea Lacedaemoniorum moneta plura habes apud PLVTARCHVM (b): quemadmodum et aliarum gentium, conchis similibusque rebus pro pecunia vtentium, instituta, non sine adparatu descripsit PVFENDORFFIVS (c). Enimvero vti haec omnia vsum aliquem praestant in calamitate publica, in qua saepe charta, corium, similesque materiae, publico signo notatae, pecuniae vice funguntur (d), nec non in commerciis minutis inter ciues eiusdem reipublicae expediendis: ita nemo temere extra rempublicam, immo nec extra illam calamitatem, rebus istis, in quouis triuio obuiis, pretium aliquod eminens attribuerit. Itaque materia placuit gentibus prudentioribus, quae interno pretio suo homines alliceret, vt pro illa res quascumque dare non dubitarent, qualis plerisque videbantur metalla nobiliora. Est ergo pecunia, ceu eleganter obseruauit ARISTOTELES (dd), ὡς ἐγγυρῆς, veluti sponsor ac fideiussor, quo interueiente omnia nobis vnusquisque crediderit. Sicuti vero nemo fideiussorem accipit, nisi locupletem: ita nec pecuniam quisquam pro re, quae ipsi cara est, accipiet, nisi cui internum suum pretium constat, quum non soleant homines, nisi emotae mentis, suum iactare (e). Ex quibus omnibus omnino consequitur, non esse quidquam de emendatione rei monetariae sperandum, nisi certa placeat norma, ad quam pecuniae pondus et valor internus aestimetur. Quin tanto magis necessaria haec est, quo certius alias continget, quod de sua aetate conquestus est CICERO (f), vt iactetur numus ita, vt nemo sciat, quid habeat.

I 2

§. XXIII.

(a) Ibid. p. 80.

(b) Plutarch. Lycurg. p. 51.

(c) Pufend. Libr. V. de Iur. nat. et gen. Cap. I. §. XIII.

(d) Polyacn. Stratag. Lib. III. Cap. X.

§. I. Seneca de Benefic. Lib. V. Cap. XIII.

(dd) Aristot. ad Nicomach. Lib. V. Cap. VIII.

(e) l. 25. D. de probat.

(f) Cic. de offic. Libr. III. Cap. XX.

§. XXIII.

*Ea autem-
peranda
auri ar-
gentique
pretio.*

Ad inueniendam certam hanc atque aequissimam normam primo omnium ad auri argentique pretium, quod pro copia vel raritate sua diuersis temporibus diuersissimum esse solet, est respiciendum. Quemadmodum enim numus, cuius interna materia valorem externum, qui ei attribuitur, non attingit, omnibus foret: ita si leges publicae plus valoris interni exigant, quam argenti pretium ferat, vix cudi poterit numus sine insigni dispendio, ac proinde tanto rarior ille erit, quanto minus principes a se impetrabunt, vt ius cudendae monetae non modo sine spe compendii cuiusdam, sed et cum magno dispendio, exercent. Diximus, nobiliorum metallorum pretium nec vbique, nec semper, idem esse, sed pro copia vel raritate metallorum remitti, vel intendi. Quod sane probatu non adeo difficile, hic vero tanto iucundius fuerit, quo magis inde constabit, quantum pretium et olim, et postea extremis temporibus apud varias gentes auro argentoque statutum sit. Et multa quidem hanc in rem differuerunt viri doctissimi, MATTH. HOSTVS (g), IO. FR. GRONOVIVS (h), GVIL. BVDAEVS (i), et TIL. FRISIUS (k), quorum obseruationes, partim in nucleo exhibere, partim emendare ac veluti reuocare sub limam iuuabit. Fuere primum, qui exiguum vtrique pretium statuerent, veluti vetustissimi Germani, de quibus TACITVS: (l) *Argentum et aurum propitii, an irati Dei negauerint, dubio... eiusque possessione et vsu haud perinde adficiuntur, nec non Scythae, qui, teste IVSTINO (m), aurum et argentum, non perinde ac reliqui mortales, adpetebant. Alii saltem vilius, sed vsu praestantius metallum, quale est ferrum, auro argentoque vel praeferebant, vel aequiparabant, si abundarent illo, hoc carerent. Sic de Arabibus memoriae prodidit DIODORVS SICVLVS (n), eos pro aere et ferro aequale pondus auri dare, quia hoc abundarint, illius laborarint inopia. Immo STRABO (o) et AGATHARGIS, multo maioris pretii iis fuisse argentum, aes et ferrum, quam aurum,*

(g) Matth. Hoffus *Rei num. vet. Lib. V. cap. III. p. 324.*

(h) Io. Fr. Gronou. *de pec. vet. p. 224. 233. 234. 235. 311. 380. 760. edit. 1656.*

(i) Bud. *de Affe. Lib. III. p. 403. edit. Rechenb.*

(k) Til. Fris. *im Münz-Spiegel. Lib.*

I. Cap. VIII. apud Thomam ab Hagelstein Actor. Monet. Tom. I. p. 10.

(l) Tacit. *de mor. Germ. Cap. V.*

(m) Iustin. *Lib. II. Cap. II.*

(n) Diod. Sic. *Bibl. Lib. III. Cap.*

XXXXV.

(o) Strabo *Geograph. Libr. XVI. p. 1124, edit. nouiss.*

rum, referunt. Πωλοῦσι δὲ, inquit STRABO, καὶ πρὸς τὰς ἀσυρτί-
 τοντας ἔθνη τὸν χρυσὸν τετρακάσιον ἀντιδόντες τὸ χαλκῷ, διπλάσιον δὲ τῷ
 σιδήρῳ, καὶ δεκαπλάσιον τῷ ἀργύρῳ, διὰ τε τὴν ἀπειρίαν τῆς ἐργασίας,
 καὶ τὴν σπάνιν τῶν ἀντικαμβανομένων, ἧν ἡ χρεῖα πρὸς τὰς βίβας ἀναγ-
 καιοῖερα. *Vendunt id aurum vicinis vili pretio, aeri triplum auri
 rependentes, ferro autem duplum, et argento decuplum, tum propter
 operandi inscitiam, tum quod indigent iis, quae contra accipiunt,
 quorumque usus magis est ad vitam necessarius.* Sed haec quidem
 rarissima, non nisi apud illas gentes locum habere potuerunt, quae
 vel pecuniae usum nullum habuerunt, mercium duntaxat permuta-
 tione usae, vel naturam tam liberalem expertae, vt reliquorum
 metallorum necessariorum inopiam solo auro pensaret. Vnde et
 de Peruvianis suis simile quid refert YNCA GARCILLASSVS DE LA
 VEGA (p).

§. XXIII.

At reliquas nationes, quae numos pro pretio eminente ha- *Quae fue-
 buerunt, tantum non omnes magis auro, quam argento aliisque rit auri
 imperfectioribus metallis, pretium statuisse comperio. Apud He- argenti-
 braeos sane aurum ad argentum δωδεκάσιον, seu in proportione que ana-
 duodecupla fuisse, censet MATTH. HOSTVS (q), quamvis TILEM. logia a-
 FRISIVS (r) decuplam tantum in sacris litteris sibi reperisse videat- pud He-
 tur. Ad Graecos quod attinet, antiquissima auri argentique ana- braeos et
 logia est illa apud HERODOTVM (s): τὸ δὲ χρυσίον τρισκαδικάσιον Graecos?
 λογιζόμενον τὸ ψήγμα εὐρίσκεται, ἴδὼν, Εὐβοικῶν ταλάντων ὀδύκοντα καὶ
 ἑξακοσίων καὶ τετρακισχίλων. *Aurum autem ramentitium, si rament-
 itum argento ter et decies rependatur, inuenietur talentorum Euboi-
 corum quatuor millium sexcentorum et octoginta.* Sed PLATONIS
 (t) aed aliquid iam decesserat auri pretio. Is enim argentum ad
 aurum facit δωδεκάσιον, hoc est *duodecuplum*, vt duodecies tan-
 tum argenti pro auro rependatur. Ait enim philosophus: Ἐάν
 τις χρυσὸν ἑαδμὸν ἡμῶν ἀναλώσας, διπλάσιον λάβῃ ἀργύριον, ἀντὶ δω-
 δεκάσιου δισάσιον αὐτῷ καθίσταται τὸ χρυσίον. *Siquis, dimidiam auri
 libram erogans, duplum reportet argenti, pro DVODECVPLO duplum
 solummodo capit.* At ne hoc quidem pretium admodum fuit diu-
 turnum. Menandri enim, poetae comici, temporibus, qui non
 multo post Platonem floruit, aurum decies tanto argento com-
 mu-*

I 3

(p) Garcillass. *Histoire des Yncas.* Liv. V. chap. VII. p. 425.

(s) Herodot. Lib. III. p. 127. editio. Henr. Steph. 1570.

(q) Matth. Hoff. *ibid.* p. 327.

(t) Plato in Hipparcho.

(r) Tilem. Fris. *ibid.* p. 102.

mutabatur. Qua de re IUL. POLLVX (u): Τὸ δὲ χρυσίον, ὅτι τῷ ἀργυρίου δεκαπλάσιον ἦν, σαφῶς ἂν τις ἐκ τῆς Μειάνδρου παρακαταδίκης μάθοι προεπιπῶν γὰρ Ὀλίην τάλαντα χρυσίον σοι παίδιον. Ἔφηκα τηρῶν. Ἐπάγει μετὰ ταῦτα θεὸς ταυτοῦ λέγων. Μακάριος ἐκεῖνος, δεκατάλαντον κατὰφωρῶν. *Aurum vero argento decuplo praestantius fuisse, manifesto quis ex Menandri Deposito discat. Praefatus enim: opes talenti aurei tibi sunt, o puer, expensae: his statim de iisdem loquens subiungit: Dives hic, decem talenta (puta argenti) abliguriens.* Ad quem praeclarum locum plura differunt ALEXANDER SARDVS (x), IOS. SCALIGER (y), et MATTH. HOSTVVS (z), qui hanc auri argentique rationem decuplam etiam ex POLYBIO, SVIDA, HESYCHIO, et LIVIO confirmant.

§. XXV.

Quae apud Romanos?

Sed et apud Romanos non minorem pretii, quod auro argentoque statuebatur, varietatem animaduertimus. Auctor sane est PLINIVS (zz), quum primum aureus numus Romae percuteretur, rationem argenti ad aurum fuisse quindecuplam. Quamvis hunc locum ita sollicitent critici, vt, eorum perpensis rationibus, multo incertior futurus sis, quam dudum. Nec tamen mirandum fuerit, immodicum fuisse auri pretium, in maxima illa auri inopia. Hinc quo magis gliscebant Romanorum opes, eo minus factum esse auri pretium, veteres annales docent. Testis enim est POLYBIVS (a), foederis, quod M. Fulvius cum Aetolis inierat, etiam hanc fuisse legem: *δοῦναι Ἀιτωλοὶ ἀργυρίᾳ μὴ χειρόνος Ἀττικῆ πάρα χρῆμα μὲν τάλαντα εὐβοϊκά, σ' τῷ στρατηγῷ τῷ ἐν τῇ Ἑλλάδι ἀντὶ τρίτου μέρους τῆ ἀργυρίας χρυσίον, εἰὰν βέλωνται, δίδοντες, τῶν δεκα μιλίων ἀργυρίας χρυσίᾳ μὴδ' ἰδόντες.* *Argenti quod Attico deterius non esset, ducenta Euboica talenta in praesentia proconsuli in Achaia agenti, Aetoli darent. Pro tertia argenti parte aurum, si dare mallet, darent, dum pro argenteis decem minis unam auri penderent.* Factum hoc est anno v. C. DLXIII. adeoque eo tempore argentum ad aurum fuit δεκασάσιον, id est, decuplum, ceu et LIVIVS (b), dum illud foedus ex ipso POLYBIO describit, adfirmat. At in immensum id auri pretium non ita multo post decre-

(u) Iul. Pollux Lib. VIII. Sect. 76.

(x) Alex. Sard. de Num. p. 12.

(y) Scalig. de Re numar. p. 13.

(z) Matth. Hoff. ibid. lib. V. Cap. III. p. 325.

(zz) Plin. Hist. Natural. Lib. XXXIII. Cap. III.

(a) Polyb. Excerpt. legat. c. XXVIII. p. 1157. Tom. II. edit. Gronou.

(b) Liu. Lib. XXXVIII. Cap. XI.

creuerit, si viri docti recte intelligunt locum SVETONII (c), vbi de Caesaris rapinis Gallicanis: *In Gallia sana templaque Deorum, donis referta, expilauit, vrbes diruit, saepius ob praedam, quam ob delictum: vnde factum, vt AVRO abundaret, ternisque millibus numum in libras promercate per Italiam prouinciasque diuenderet.* Sic enim inter annos ab v. C. DCLXXXIII. et DCCI. quando Caesar Gallos perdomuit, proportio inter aurum et argentum septupla fuisse cum semisse, ceu recte calculum posuerunt IO. BAPT. EGNATIVS (d), MATTH. HOSTVS (e), et ISAAC. CASAVBONVS (f). Sed siue aurum Gallicanum deterioris venae effet, siue, quod IO. FR. GRONOVIVS (g) mauult, ipsa auri inde aucti abundantiae tantae vilitatis causa fuerit: non diu sane saeculum istud aureum mansit. Nam sub Galba argenti ad aurum ratio fuit duodecupla cum semisse. Quum enim de Othone scribat TACITVS (h): *Quoties Galba apud Othonem epularetur, cohorti excubias agenti virum centenos numos diuisit: SVETONIVS (i), et PLVTARCHVS (k) Othonem vnum aureum cohorti dedisse virum, referunt.* Quum vero aureus Romanis fuerit didrachmus, C. autem numi pendeant XXV. drachmas: consequens est, vt proportio argenti ad aurum tum fuerit duodecupla sesquipla, id est, vt xxv. ad duo. Nimirum tantam auri vim Nero domi suae aureae illeuerat, (l) vt rarius, quam antea, reperiretur, ac proinde necessario intenderetur eius pretium. Sed felicioribus iam temporibus ad pristinum modum paulatim rediit auri valor, auctorque est PLINIVS, (m) qui sub Vespasiano floruit, auri scripulum sua aetate sestertius sedecim aestimari consueuisse. Iam quum sedecim sestertii sint quatuor denarii: scripulum auri aequiparabitur quatuor denariis, tres scripuli XII. denariis, ac proinde illo tempore ratio argenti ad aurum denuo fuit duodecupla. Immo postremis temporibus, siue ob adundantiam siue ob deteriorem venam adeo euiluit auri pretium, vt demum ratio argenti ad aurum esset decupla. Eo enim pertinet constitutio haec ARCADII et HONORII (n): *Iubemus, vt pro argenti summa, quam quis thesauris fuerit illaturus, inferendi auri*

(c) Sueton. *Iul. cap. LIII.*(d) Io. Bapt. Egnat. *ad Sueton. ibid.*(e) Matth. Host. *ibid. pag. 328.*(f) Isaac. Casaub. *ad Sueton. Caes. cap. LIII.*(g) Io. Fridr. Gronou. *de pec. vet.*

p. 205.

(h) Tacitus *Hist. Lib. I. Cap. XXIII.*(i) Sueton. *Othon. Cap. III.*(k) Plutarch. *in Galba p. 1062.*(l) Suet. *Ner. Cap. XXXI.*(m) Plin. *Hist. Nat. Lib. XIX. Cap. I.*(n) *l. un. C. de arg. pret. quod thesaur. insert. Lib. X. tit. LXXVI.*

auri accipiat facultatem, ita, ut pro singulis LIBRIS argenti quinque solidos inferant. Quam rationem esse decuplam eique et SVI-DÆ temporibus fuisse locum, solide demonstravit MATTH. HOSTVS (o). Adeo et apud Romanos non idem semper fuit auri argentique pretium, quum vel intendi, vel remitti coeperit, prout alterutrius metalli vel maior, vel minor esset prouentus, uti in annona aliisque rebus, quarum non eadem semper vbertas est, contingere solet.

§. XXVI.

Quae apud Germanos veteres et recentiores?

Id vero et in Germania vicinisque prouinciis docuit experientia. Nam ut iam non eam per vetustiores annales, saeculo Christiano VIII. argentum et aurum in regno Francorum fuit *Suedenasä-tior*, id est, in ratione duodecupla. Anno enim DCCCLXIII. prodit EDICTVM PISTENSE (p), quo inter alia cautum, ut in omni regno (Caroli Calui) non amplius venderetur libra auri, purissime cocti, nisi XII. libris argenti de nouis et meris denariis. At aliquot saeculis post, saltem in Germania vilius pretium placuit. Nam ante saeculum XII. quo ius Saxonicum a REPKOUIO compilatum est, pretium auri, cum argento comparatum decuplum duntaxat fuisse videtur. Is enim (q) ubi de multa, singulis, qui delicto alterius laesi essent, soluenda differit, de multa principibus lae-sis soluenda ita differit. *Fürsten, Freyherrn und Schoeppenbar-freye Leut die sind gleich an Busse und Wehr-Geld zu nehmen. Doch so ehret man Fürsten und Freyherrn mit Gold-geben zu Busse, und giebt ihnen zwölff güldene Pfennige, der soll ein ieglicher drey Pfennige Gewicht Silbers wiegen. Das Pfennig-Gewicht Goldes nahm man für Zeit vor zehen Pfennige Silber.* Idem paene repetit SPECVLATOR SVEVVS (r) haud paullo recentior: *Fürsten und Freyen, sind gleich an ibrer Puzz, man pißt in hievor mit gul-dem Phennig, die waren pfündig, und der phenning nam man e-inen für zehen grozz silbrein phenning.* Sed vterque, ne quid dif-fimulemus, ita loquitur, ut non tam suorum, quam anteriorum temporum, mores describere velle videatur. Nam auctor iuris municipalis, quod WEICHB. MAGDEB. (s) vocatur, diserte mar-cam vnam auri duodecim marcis argenti valere, scribit. Post ea tem-

(o) Hostus de re numar. Lib. V. Cap. III. p. 326.

(p) Edict. Pistense Cap. XXIII. apud Steph. Baluz. Capitular. Reg. Franc. Tom. II. p. 185.

(q) Ius Prou. Sax. Lib. III. Art. XXXXV.

(r) Spec. Suen. Cap. CCCXCVII. p. 336. edit. Bergeri.

(s) Weichb. Art. XIII. et Art. XV.

tempora varium denuo fuit auri argentique pretium, et hodie est prout alterutrum metallum vel frequentius, vel rarius reperitur. Saltim quod TILEM. FRISIVS (t) de sua aetate monuit, rationem vel analogiam inter vtrumque metallum non multo maiorem, quam vndecuplam, fuisse: id adeo non fuit perpetuum, vt et ante illa tempora, et postea, non minorem in illis, quam in aliis rebus, quantum inaequalis prouentus ac copia est, pretii diuersitatem reperimus. Raris enim immensum; vulgo obuiis leue ac modicum pretium statuere solet hominum cupiditas.

Sicuti quum primitus ficos propalam recentes

Proutit, et pretio ingenti dat primum paucas.

vt ait apud NONIVM (u) LVCILIVS.

§. XXVII.

Quum ergo vel haec sola auri argentique analogia argumen-
to sit luculentissimo, non idem semper esse auri argentique pre-
tium: consequens est, vt et norma illa, ad quam monetae in
Germania cudendae sunt, (*der Muntz-Fuss*) non eadem esse pos-
sit, sed illa pretio argenti aurique omnino sit attemperanda. Hinc
et ea in re variatum esse, intelligimus. De certa norma primum
conuentum in COMITIIS AVGVSTANIS anno MDLXVI. (x) eaque
in Recessu ita describitur: *Demnach haben wir uns mit ihnen, und sie sich hinwieder mit uns entschlossen, setzen, ordnen, und wollen, das berührte Thaler, ganz, halb, und Oerter neben andern in dem Muntz-Edict angeordneten Stücken und Sorten, jedoch denselben in gleicher Güte, und Gehalt gemünzt, geschlagen, und in Bezahlungen für Wehrschafften, inhalt vielberührter Muntz-Ordnung, gegeben und genommen werden sollen. Als nemlich ein ganzer Thaler, derer ein Stück sechzig acht Creützer gelten, sollen auf die Coelnische Marck gehen acht Stück, und fein halten vierzeihen Loth und 4. Gren, wird die fein Marck ausgebracht, umb zehen Gulden und 12. Creutzer. Am andern, halben Thaler, deren ein Stück vier und dreysig Creutzer gelten, sollen auf die Coelnische Marck gehen sechzehen Stück, un fein halten 14. Loth 4. Gren, wird die fein Marck ausgebracht, wie ietzt gemeldt. Am dritten viertheil Thaler, deren ein Stück siebenzeihen Creutzer gelten, sollen*

Ob diuersitatem pretii norma haec aliquoties mutata.

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge II.

K

len

(t) Tilem. Fris. Muntz-Spiegel Parr. I. Cap. VIII. p. 11. apud Thomam. Act. publ. Monet. Tom. I.

(u) Non. de propr. verb. Cap. II. pag. 521. edit. Dion. Gothofr.

(x) Rec. Imp. ann. MDLXVI. §. CLI. CLII. et CLIII.

74 DE REDVCT. MONETAE AD IVST. PRETIUM.

len auf die Coelnische Marck geben zwey und dreyßig Stück, und fein halten vierzehn Loth, vier Gren, wird die feine Marck ausgebracht, wie obgesetzt. Quamuis vero saluberrima tum videtur haec norma, magnae tamen paullo post auditae sunt querelae, illam insuper haberi, caussantibus plerisque, eam non convenire pretio argenti, nec posse huiusmodi numos sine ordinum dispendio percuti. Itaque in Circulo Saxonico vtroque VI. Kal. Sept. ann. MDCLXVII. consilia sociarunt tres serenissimae Domus, Saxonica, Brandenburgica et Brunsvicensis, et Zinnae inter se pactae sunt, *dass, da zuvor die Marck fein Silber zu neun Thaler 2. Groschen ausgemünzt worden, hinführo dieselbe auf 10. Thr. 12. gl. erhöhet werden solte* (y). Hanc normam Zinnensem, quippe temporibus istis conuenientissimam, paullo post probarunt circuli Bauaricus, Sueuicus et Franconicus, quorum decretum eodem anno ratum habuit Imperator. Enimuero ne id quidem ad rei consummationem profuit. Paullo post enim visi sunt numi tam leues ac improbi, vt ex vna argenti marca eorum XIII. XIII. xv. vel xx. conficerentur (z). Id quod eisdem Electores et Principes serenissimos permouit, vt d. XVI. Ian. MDCLXXX. Lipsiae de noua norma inter se conuenirent, constituerentque, *dass eine iede Marck $\frac{1}{3}$ $\frac{2}{3}$ und $\frac{1}{6}$ Stück auf 12. Thaler ausgemünztet, und aus vielen erheblichen Ursachen bis naechst künfftigen Michaelis damit continuiret, immittelt aber von keinem derer hohen Herrn Correspondenten weiter hierunter gegangen werden solle, da man denn umbselbige Zeit wieder zusammen zu kommen, und einen verhoffenden nähern und bessern Muntz - Fuß fest zu stellen die Abrede genommen* (a). Et quamuis eam normam ad tempus initio constitui placuerit, postea tamen non alia vel melior reperta est, immo et hanc iamdudum peruertit habendi cupiditas, leuioris notae numis tanta copia cufis, vt meliores fere omnes ab argyropolis redempti deinde in deteriores in monetis clandestinis (auf denen Hecke-Müntzen,) commutarentur.

§. XXVIII.

Pretium Quum ergo emendari et ad iustum pretium reduci non possit
 hoc maxi- moneta, nisi certa norma, ein bestaendiger Muntz - Fuß ab vniuerso
 fo

(y) Lunig. Reichs-Archiv. Part. spec. III. Abth. p. 200. Europaeischer Herald. Part. I. p. 959.

(z) Thoman. ab Hagelst. Act. Monet. Part. II. p. 366.

(a) Thoman. ad Hagelstein. *ibid.* p. 365. Lunig. *ibid.* n. LXXIII. p. 235. Ziegler. de maies. Lib. I. Cap. XLIII. §. XIII.

EXERCITATIO XXVIII.

75

so Imperio constituatur, in eo autem constituendo ad argenti pretium, quale tum apud nos, tum apud vicinos est, respiciendum fit: consequens est, vt ea cura vel maxime iam iis debeat pectore fixa esse, qui de emendanda re numaria consilia conferunt. At, siue Zinzensis, siue Lipsiensis probetur, siue plane noua inueniatur: experientia iam pridem docuit, nihil inde vtilitatis peruenturum ad rempublicam, nisi prius ea omnia, quae pretium auri argentique intendunt, prudenter remoueantur. Est talis praecipue luxuria, fatale omnibus rebuspublicis et imperiis malum, quo fit vt aurum argentumque male dissipetur, ac proinde metallis istis, tamquam rarioribus, immane pretium statuatur. Videmus, aurum argentumque in lamellas et filamenta duci, magnam partem templis, epitaphiis, libris, suppellectili, nec minorem vestimentis ornandis, adhiberi. Ex illo auro argentoque vix quidquam; ex hoc parum admodum seruatur. Quis vero dubitet, quin demum rariora fieri oporteat ea metalla, quorum massa quotannis luxu humano deminuitur? Exstat integer libellus, inscriptus: *Schatz der Welt*, quo demonstratum iuit auctor, non postremam raritatis metallorum nobiliorum causam esse in abusu istorum quaerendam, puta quod in lamellas tenuissimas et filamenta duci soleat, et ita fiat, vt maxima eius copia paullatim profundatur, absumatur, ac plane intereat. Hoc auctor ille BONIFAC. TERMINAEVS (c), hoc alter ANONYMVS (d), et, qui primo loco nominandus erat, TOB. OELHAFFEN A SCHELLENBACH (e) luculenter demonstrarunt, rationibusque probabiliter subductis ostenderunt, in sex dumtaxat emporiis, puta Noribergae, Augustae Vindelicorum, Vratislaviae, Argentinae, Magdeburgi et Vlmae quotannis ab artificibus in lamellas duci posse et solere centum & quinquaginta sex millia cum octogenis aureorum, quos Ducatos vocamus, adeoque intra triginta annorum spacium quatuor myriades et septingenta ac quatuor millia aureorum. Ex qua imensa auri mole vix centesimam partem lucri fieri ab hominibus, et reliqua omnia male perire, nemo est, qui non intelligat. Cui si addas, quantum auri argentique in filamenta ducti depereat: adeo non miraberis horum metallorum raritatem, vt mirandum videatur,

me inten:
diur ob
luxuriam.

K 2

tur,

(c) Bonifac. Terminaeus von dem grossen Schatz der Welt. Arg. MDCXXIII.

(d) Auctor libelli: Welcher gestalt ein Land, so durch Krieg, oder in andere

Weg verderbt, wiederum aufzubringen?

(e) Tob. Oelhaffen de rei monet. statu hodierno Cap. V. 202. sequ. apud Thoman, Tom. I. Aetor. monetar.

tur; illa non multo rariora esse. Quare merito mireris in alia omnia hic iuisse virum harum rerum peritissimum, PAVLLVM VELS-
SERVM (f), ex ea ratione, quod fatius omnino sit, aliquid auri
argentique hoc modo perire, quam huiusmodi merces multo ma-
iore pretio ab exteris peti. Quamuis enim inde colligi possit,
paullo minus esse hoc malum, quo nunc premimur, quam si ex-
teros luxu nostro locupletaremus: non tamen inde sequitur, vt
non et illud sit malum satis magnum. Sane siue ab exteris re-
dimamus has merces, siue eas ipsi conficiamus, certum tamen est,
permultum auri argentique perire, ac proinde fieri non posse,
quia metallorum istorum pretium quotidie intendatur. Accedit,
quod eo iam saeculo viuimus, quo priuatis etiam mediocris con-
ditionis vix satis nitida videtur supellex, nisi argentea, immo qui-
busdam ne haec quidem sufficit. Quotusquisque hodie non gla-
dio argenteo? quammulti aureo cinguntur? Quotusquisque non
siue aurea siue argentea circumfert horologia, capas argenteas
aureasue puluere sternuario oppletas, fibulas argenteas aureasue,
baculos aureis argenteisue manubriis praemunitos? Cuiam vero
satis fapidus videtur liquor ex herba Sinica, vel lupinis Turcicis
decoctus, si non ex vasis argenteis diluatur? Quot ergo aureo-
rum argenteorum numorum millia quotidie conflari oportet, vt
aurum argentumque non desit hominum luxuriae? Eat iam ali-
quis, et auri argentique raritatem pretiumque quotidie gliscens,
miretur, quum et plumbea ingenia, ferreaeque frontes auro-
argentoque fulgeant, et ii etiam, qui Cynica traducunt tempora
coena, latrantem stomachum argenteo aliquo vasculo vel vestibus
auro argentoque splendidis placare, et genium defraudare, quam
auro argentoque carere malint?

§. XXVIII.

*Nec non
ob licen-
tiam au-
rum ar-
gentum-
que di-
strahendi
premissae
concessam.*

Praeterea ipsa quoque auri argentique negotiatio pretium eius-
dem mirifice intendit. Ea enim fere ad Iudaeos, et hos qui-
dem opulentiores, rediit, qui soli fere et monetis publicis aurum
argentumque praebent, et metalla ista vendunt aurificibus, iisque,
qui artem illa metalla in tenuissimas lamellas ac filamenta ducen-
di exercent. Hi vero homines, quum veluti monopolium quoddam
materiae istius nobilissimae sibi iam dudum vindicarint: quid fa-
cilis est, quam vt omnia agant ex compacto, et tamquam in
Velabro olearii mercibus suis pretium quodcumque statuant? Ita-
que omnino vix spes vlla superest, fore, vt aurum argentum-
que

(f) Velsér. Discurs vom Münz-Wesen: ibid. Tom. III. p. 133.

que ad iustum pretium reducatur, nisi negotiationis illius curam paullo maiorem habeant ii, quorum est, operam dare, ne quid respublica detrimenti capiat. Nerui autem, si quid video, inciderentur iniquissimo illi commercio, si qui aurum argentumque vendunt, illud non aliis, quam monetis publica auctoritate institutis offerre cogerentur, seueriusque animaduerneretur in eos, qui priuatis monetis, quae vocant *Hecke-Münzen*, metalla multo luculentioribus conditionibus, quam aliis, vendunt. Quo plures enim inde prodeunt numi improbi, eo magis intendi oportet auri argentique pretium, et eo certius bonae ac probae species veluti euanescunt, vt vere dici possit, quemadmodum olim vaccae pingues a macilentis deglutiri per somnum viderat Rex Aegyptiorum: (g) ita probas iustique ponderis et valoris monetas ab improbis illis ac leuioribus veluti deuorari. Vnde et nemo eorum, qui de constituenda emendandaque re numaria consultationes suas ediderunt, quorumque non poenitendum numerum Tomo III. Actorum monetariorum inseruit DAV. THOMANVS ab HAGELSTEIN, spem aliquam offendit, meliora nobis imminere tempora, quamdiu Imperator et Imperium leges saluberrimas de officinis monetariis clandestinis, vel auctoritate circulatorum non constitutis, (*von Hecke-Münzen*) non maiore seueritate exsequantur, illaeque demum penitus maximo Germaniae bono supprimantur.

§. XXX.

Alterum, quod constituta certa rei pecuniariae norma, factu opus est, in eo consistit, vt statim antequam improbi numi vel penitus proscribantur, vel ad iustum reducantur pretium, insignis quaedam proborum numerorum copia publica auctoritate ad illam normam communi Imperii suffragio receptam, percutiatur, quae fit loco SVRROGATI, quod vocant, et cuius bonitas efficiat, vt homines improbas illas species facile adspersentur. Quid enim vtilitatis ex improborum numerorum proscriptione et reductione ad iustum pretium capiant ciues, si non sint alii probi, qui pretii eminentis vice in rerum commerciis fungantur? Sane tunc alterutrum fieri oportet, vt aut commercia omnia cessent, maximaque inde nascatur rerum omnium perturbatio, aut numi, publica lege proscripti, in vsum vltro reuocentur, pristinumque recipient valorem, et non sine legum contemtu a ciuibus iactentur. Finiamus, quae so, rusticos Germanos saeculo XVI, veluti Furiis quibusdam ad bellum nefarium instinctos, feliciterque profligatos,

K 3

vna.

(g.) Genes. XXXXI. 18. 19. 20.

vna eademque sententia ferali capitis fuisse damnatos, aut ad vltimos Garamantas proscriptos; quam misera futura fuisset Germaniae facies, dum deerant, qui eorum loco agrum colerent? Nonne ipsa necessitas tum ad clementiam inflexit principes, satius fore existimantes, malis agricolis parci, quam nullos supereffe, qui agros colerent? Sic sane ipsa necessitas etiam bonos ciues inter leges peccare coget, nisi melior suppetat numus, quo loco prauum ac improbi vtantur, quia vnusquisque qualescumque, quam nullos, numos habere malet.

§. XXXI.

Tunc reliqua facile obtinebimus. Votum pro felice publicorum consiliorum exitu.

Sic demum nullo negotio numi improbi ad iustum pretium reducentur. Sic enim exstat norma, ad quam exigantur; si non defunt numi probi, quibus vtantur ciues: quam facile erit, adhibitis zygoftatis artis suae peritissimis singulorum improborum pretium ac valorem internum explorare, eosque, prout res fuerit, vel plane proscribere, vel iustum illis statuere pretium? Sua sponte etiam tunc ciues dabunt operam, vt intra certum tempus expendant hos numos, melioresque adquirant. Quin ipse numus improbus, veluti oculos hominum reueritus, paullatim euanescet, et conflatus in meliorem commutabitur. Quin, his obseruatis, nullo alio Germaniae opus erit remedio, praeter leges saluberrimas, quas iam pridem maiores tulerunt, quarum si diligentior mansisset custodia, iam non laboraremus: immo nec laborabimus in posterum, si eum animum Imperatori Augustissimo Imperiique ordinibus dederit summum, quod omnia moderatur, Numen, vt leges illas seuerius exsequantur. Vtinam vero splendidissimo illi confessui, qui iam in vrbe patria pro salute vniuersi imperii incomparabili diligentia excubat, eam gloriam destinasset prouidum Numen, vt Germaniam inueterato hoc ac desperato morbo leuet, et his aliisque multo salubrioribus remediis Imperio pristinas opes, pristinamque fidem, qua sola florent commercia, reddat. Quam perpetua atque immortalis ad posteros futura esset tanti meriti memoria? Quam grato animo ciues tanti boni auctores, vti Romani Marium Gratidianum non quidem thure et suffitu, sed incorruptis laudibus esse profequuturi? Et quam felix fortunataque futura esset inclyta Ratispona, e qua tam insignis utilitas ad vniuersam Germaniam, redundaret! Faxit hoc bonorum omnium auctor, Deus, consiliaque publica, quae iam agitantur, ita secundet, vt Germani pro aeneo ferreoque saeculo aureum argenteumque sibi rediisse, iure glorientur, eaque felici temporum reparatione quam diutissime laeti perfruantur!

DE

DE IVRE PRINCIPIS CIRCA
 COMMERCIORVM LIBERTATEM
 TVENDAM.

EXERCITATIO XXX.

- §. I. *Instituti ratio.* §. II. *Commercii definitio, et cur illud vocetur rerum operarumque cum aliis communicatio?* §. III. *Cur communicationem illam ex obligatione perfecta oriri dicamus?*
 §. IIII. *Commerciolorum necessitas inter ciues eiusdem reipublicae.*
 §. V. *Nec non inter gentes liberas.* §. VI. *An ea semper libera esse oporteat?* GROTHII aliorumque ea de re sententia. §. VII. *Eam non firmo satis ralo stare, ostenditur.* §. VIII. *Libertas commercandi qualis esse debeat inter eiusdem reipublicae ciues?*
 §. VIII. *Princeps quibusdam ius negociandi et dare, et adimere potest.* §. X. *Idem desinire potest, quaenam res in commercio esse debeant.* §. XI. *Nec non ipsis commerciis certum modum praescribere.* §. XII. *Cessat porro libertas commerciolorum cum hostibus.*
 §. XIII. *Cum gentibus dubiae amicitiae ea admodum restricta esse solent.* §. XIII. *Immo et cum gentibus amicis commercia per foedera restringuntur.* §. XV. *Nulla exstante foedere, liberum est unicuique genti, quid alteri concedere velit.* §. XVI. *An gens gentem commercio cum alia gente iure prohibeat?* §. XVII. *Id negandum esse, probatur,* §. XVIII. *Praeterquam quibusdam casibus.* §. XVIII. *Quid commerciolorum libertas, a principe tuenda?* §. XX. *Quot modis illa turbari soleat?* §. XXI. *Princeps est, illam commerciolorum libertatem tueri.* §. XXII. *Quod sit legibus,* §. XXIII. *Itemque privilegiis,* §. XXIII. *Nec non iudiciis mercatoriis et nauticis,* §. XXV. *Foederibus,* §. XXVI. *Munimentis in solo extero exstructis,* §. XXVII. *Legationibus,* §. XXVIII.

§. XXVIII. *Classibus*, §. XXVIII. *Aliquando et repressaliis*,
 §. XXX. *Ac denique bello*. §. XXXI. *Vota pro potentissimo*
Danorum Rege, optimo Principe, et libertatis commerciorum vin-
dice acerrimo, concepta.

Institui
 ratio.

§. I.
 I libellis ob solam novitatem raritatemque materiae
 pretium esset statuendum: subuerer omnino, ne
 acturus de COMMERCIIIS, et abundare ocio, et, quod
 solent ociosi, actum agere velle videar. Siue enim
 de eo, quod circa commercia iustum est, siue de
 ciuilibus prudentiae praecipis, quae ad illa recte insti-
 tuenda, conseruanda, amplificandaque pertinent, incidat quaestio:
 adeo omnia a viris doctis occupata, et non modo differtationibus,
 sed et iustis voluminibus, explicata illustrataque sunt, vt post tantam
 messem vix vlli spicilegium aliquod relictum esse existimem. E-
 nimuero, si quis aliorum meditationes cum his nostris contende-
 rit, is profecto, nec aliorum scriinia a nobis expilata, nec ope-
 ram in quaestiunculis protritis ac vulgaribus enodandis colloca-
 tam, animaduertet. Qui enim superioribus saeculis de commer-
 ciis quaedam commentati sunt, iureconsulti id sibi negotii credi-
 derunt solum dari, vt, quidquid de commerciis et mercaturis in
 iure Romano vastisque glossatorum operibus occurrit, id omne,
 nulla habita ordinis ratione, coaceruarent. Quo profligato la-
 bore, ab iis, qui caussis in foro agendis occupantur, tanto ma-
 iorem sibi gratiam iniisse videbantur, quanto plus Accursiani ab-
 sinthii ubique adpersissent. Et tales profecto sunt scriptores tan-
 tum non omnes, quorum opuscula in grandi *Decisionum variorum-*
que tractatum de mercatura volumine (a) locum inuenerunt. Vel-
 uti NIDERVS, BALDVS, STRACCHA, ZVARIVS, VANDERANVS,
 HIPPOL. DE MARSILIIS, IAC. DE ARENA, BENED. DE PLVMBI-
 NO, DAMHOVDERVS et reliqui, qui cum in hoc opere, tum in va-
 fiffimo illo *Iuris oceano seu Tractatu tractatum* (b) vtramque fa-
 ciunt paginam, ipsis plerumque nominibus terribiles. Habes
 enim ibi LVPOS, CACCIALVPOS, CANES, CABALLINOS, et nescio
 quae alia nominum terriculamenta, quae quidem, ne cui dirum
 ali-

(a) Prodiit haec collectio *Lugduni*
anno erae Christianae MDLXXXII.
 cura Petri Landry, typographi non in-

docti, in forma maiore.
 (b) In primis *Tomis VI. et VII.*

aliquod carmen ordiri videamur, recitare iam nolumus. Palmam his praeripiunt, qui post felicem illam iurisprudentiae reparationem animum ad scribendum adpulerunt, CAR. MOLINAEVS (c), IO. MARQVARDVS (d), IAC. SAVARY (e), et similes, sed quorum omnium tamen industria magis in decidendis priuatorum controuersis, quam in ipso commerciorum iure ex iuris gentium principiis explicando, eluxit. Quidam et de hoc iure, sed non nisi generatim, differuerunt, vt IO. STRAVCHIVS (f) et CASP. ZIEGLERVS (g). Alii de commerciis prudenter instituendis praecepta dederunt, vt HERMANNVS CONRINGIVS (h). Alii de libertate, priuilegiis, foederibus commerciorum (i), similibusque quaestionibus, erudite commentati sunt, taliumque libellorum ac dissertationum insignem prouentum debemus saeculo nostro, maxime ex quo controuersiae de libertate commerciorum inter gentes potentissimas gliscere, et non sine insigni animorum motu agitari coeperunt (k). Horum et ego sequutus exemplum, DE IVRE PRINCIPVM CIRCA LIBERTATEM COMMERCIORVM TVENDAM quaedam in chartam conieci, quae non omnino ingrata lectoribus fore, eo certiore augurio praesentire mihi videor, quo magis et hodie lites illae fatigant consilia Principum, quoque minus quisquam dubitat, quin operae facturi sint pretium, qui subtiles illas et non parum spinosas de libertate commerciorum quaestiones paullo accuratius expenderint, diuersasque diuersorum sententias inter se, adhibita in consilium ratione, compararint.

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge II.

L

§. II.

(c) Car. Molinaei *Tractatus commerciorum, contractuum et usurarum* saepissime praela fatigauit. Ad manus iam est editio *Parisiensis* MDLV. 4.

(d) Io. Marquardi *opus de iure commerciorum et mercaturae* de prodiit *Francos.* MDCLXII. fol.

(e) Iac. Savary *Consilia et responsa de praecipuis et maxime arduis commerciorum causis.* Paris. MDCLXXXVIII. 4.

(f) *Diff. de iure commerc.* Ien. 4.

(g) Casp. Ziegleri *Diff. de iure commercior.* Witteb. MDCLXVI. et de *Iur. maiestat.* Lib. I. Cap. XXXXI.

(h) Herm. Conring. *diff. de commerc. maritim.* Helmst. MDCLXXX.

(i) Vid. insignis dissertatio, de

foederibus commerciorum, quam Lips. MDCCXXXV. sub praesidio viri eximii, Iac. Mascouii, defendit illustris dominus Christ. Siegf. de Plassen, Eques Danus.

(k) Quo pertinent Io. Frid. L. B. Bachoffii ab Echt *Diff. de eo quod iustum est circa commercia.* Ien. MDCCXXX. P. Mac. Neny *Refutation des argumens avancés de la pari de Mess. les Directeurs des Compagnies d'Orient et d'Occident des provinces unies, à Bruxelles 1723.* et Io. Barbeyraci *Défense du Droit de la Compagnie Hollandoise des Indes Orientales contre les nouvelles prétentions des Habitans des Pays-bas Autrichiens, à la Haye 1725.*

§. II.

Commer- Per COMMERCIVM intelligo communicationem rerum opera-
cii defini- rumque cum aliis, non ex sola humanitate et beneficentia, sed
tio, et cur ex obligatione perfecta perfectam (1). Ex quo enim ipsa neces-
illud di- sitas homines impulit, vt primaeva illi rerum omnium commu-
catur re- nioni mitterent nuncium, et suas sibi quisque sedes, suos agros,
rum ope- suas denique, quibus indigeret, res occuparet: fieri non pote-
rarumque rat, vt mutua ope non indigerent, neque ea peterent aliunde,
cum aliis quae sibi quisque deesse animaduvertebat. Multa autem deesse
communi- oportebat omnibus et singulis, quia in natura comparatum est, vt
catio. non omnis ferat omnia tellus, sed quarum rerum alibi magnus
 prouentus est, earum maxima alibi sit inopia. Notissima sunt il-
 la VIRGILII (m):

*Hic segetes, illic veniunt felicius vvae:
 Arborei foetus alibi, atque iniussa virescunt
 Gramina. Nonne vides, croceos vt Imolus odores,
 India mittit ebur, molles sua tura Sabaei?
 At Chalybes nudi ferrum, virosaque Pontus
 Castorea, Eliadum palmas Epiros equarum?
 Continuo has leges aeternaque foedera certis
 Imposuit natura locis:*

nec non quae alibi idem poëta eruditissimus (n) canit de diuersis
 diuersarum prouinciarum arboribus:

*Nec vero terrae omnes omnia possunt.
 Adspice et extremis domitium cultoribus orbem,
 Eoasque domos Arabum, pictosque Gelonos,
 Diuisae arboribus patriae. Sola India nigrum
 Fert ebum, solis est turea virga Sabaeis.
 Quid tibi odorato referam sudantia ligno
 Balsamaque, et baccas semper frondentis acanthi?
 Quid nemora Aethiopum, molli canentia lana?
 Velleraque vt foliis depectant tenuia Seres?*

Quae quidem quum verissima esse non tantum in diuersis prouin-
 ciis, sed et in vnus diuersis tractibus, experiamur, quumque recte
 obseruarint rei rusticae scriptores (o), neque in pingui terra om-
 nia recte feri, neque in macra nihil, aliaque in montoso, alia in
 pla-

(1) Vid. Cel. Domini Praefidis *Elem. iur. nat. et gent. Lib. I. §. CCCXXVII.*

(m) Virgil, *Georg. Lib. I. v. 54. seq.*

(n) Idem *Lib. II. v. 109. 114. sequ.*

(o) Varro *de re rust. Lib. I. Cap. XXIII. Columella de re rust. Lib. II. Cap. II. Pallad. de re rust. Lib. I. tit. V.*

plano, alia in aprico, alia in vmbroso agro felicius prouenire: consequens sane est, vt vnique regioni permulta et defint, et superfint, quibus inter se communicatis nihil, quod ad necessaria vitae subsidia pertinet, vlli deesse potest. Non tamen res tantum homines debent communicare cum hominibus, verum etiam operas. Quotusquisque enim est mortalium, qui possit omnia? Pro monstro sane est, quod memoriae prodiderunt APVLEIVS (p) et HIERONYMVS (q), Hippiam, sophistam, praeter eximiam artium omnium ingenuarum cognitionem, omnium etiam opificiorum callentissimum, quae secum circumtulit, sua omnia manu confecisse, vt indumenta, tunicam interulam elegantissimam, baltheum, pictura Babylonica mirifice variegatum, pallium, crepidas, annulum aureum, faberrimo signaculo, ampullam oleariam, et quidquid reliquae haberet suppellectilis. Quin Daedalum hunc a Iulio Caesare Bottifanga ingenio superatum dixeris, quem IAN. NIC. ERYTHRAEVS (r) refert non modo ipsum sibi femoralia, thoraces, calceos, confecisse, sed et omni instrumento musico cecinisse egregie, eaque quouis artifice melius atque accuratius elaborasse, penicillo porro pictores, acu pingendi arte Arachnen ipsam ita prouocasse, vt, quae artem illam profitebantur, mulierculis ruborem excusserit. At tales *μυριοτεχνίτας*, si vera sunt, quae de iis iactantur, natura producit paucissimos, et

Vix totidem, quot

Thebarum portae, vel diuitis ostia Nili.

Et si vel maxime plures reperirentur, quibus, vt ANT. MATTHAEI (s) verbis vtar, ingenium omne in digitos abiisse dixeris: tamen nec tantum ocii vlli futurum esset, vt sufficeret tot laboribus liberalibus, et plerisque ipsa dignitas, vitaeque conditio ab operis tam sordidis auocaret; nec virum honestum caminis purgare, calceos consuere, columnas aedium nitidas praestare, pateretur. Indiget ergo alter alterius operis, nihilque certius est, quam manum a manu lauari, adeoque commercia in operarum non minus, quam rerum communicatione consistere.

§. III.

Nec sine ratione in definitione nostra expressimus, communi-
L 2 catio-*Cur com-
munica-*

(p) Apulei. Florid. p. 346. edit. Elmenh.

(q) Hieron. Epitaph. Nepotiani.

(r) Ian. Nic. Erythr. Pinacoth. Lib.

II. Cap. XVII. et Morhoff. Polyhist. literar. Lib. I. Cap. I. n. 6.

(s) Ant. Matthaei de Criminib. ad Libr. Dig. XXXVII. tit. XI. n. 3.

tionem illam rerum operarumque cum aliis, in qua commercium consistere diximus, non ex humanitate et beneficentia, sed ex obligatione perfecta proficisci. Est enim et alia communicatio, quae ex solo illo humanitatis ac beneficentiae fonte promanat, quaeque efficeret profecto, ut omnibus commerciis aequo animo careremus, si homines omnes, naturae suae memores, virtutem colerent. Iam pridem Stoici, ex naturae, quae in omnibus hominibus deprehenditur, aequalitate collegerunt, *communem esse hominum inter homines naturalem commendationem* (t), vel, ut EPICURETI (u) verbis utamur, φυσικὴν κοινωνίαν πρὸς ἀλλήλους, *naturalem inter se invicem communionem*, de qua eleganter suo more SENECA (x): *Natura nos, inquit, cognatos edidit, quum ex iisdem, et in eadem gigneret. Haec nobis amorem indidit mutuum, et sociabiles fecit. Illa aequum iustumque composuit: ex illius constitutione miserius est nocere, quam laedi.* Ex naturali illa hominum cognitione recte quidem collegit FLORENTINVS, iureconsultus (y), *hominem homini insidiari, nefas esse.* At multo fertilius esse hoc principium, facile vnusquisque animaduertit. Ex eo enim consequitur, *ut hominem, ob hoc ipsum, quod homo est, non oporteat ab homine alienum esse* (z), sed alteri, quidquid sibi fieri cupit ab alio, quam libentissime faciat. Iam si tanta esset generis humani felicitas, ut omnes amore virtutis peraeque flagrarent: non vlllo profecto opus esset commercio, quia et nihil habentibus, nihil tamen ad vitam bene beateque transigendam esset futurum. Sane enim amicorum, (quales sunt omnes virtute praediti,) omnia forent communia, nemoque quidquam alteri venderet vel locaret, sed vltro et gratis concederet. Immo idem tunc omnino eueniret, quod de primo in orbe coetu Christianorum scripsit LVCAS (a): Οὐδὲ ἐνδέχεται τις ὑπάρχειν ἐν αὐτοῖς διεδόδοτο γὰρ ἑκάστῳ, καθότι χρείαν ἔχειν. *Nemo eorum indigebat. Distribuebatur enim unicuique, quod opus esset.* Enimuero fuere aurea illa tempora, quibus homines

Vindice nullo,

Sponte sua, sine lege, fidem rectumque colebant (b).

Nunc aliis vivitur moribus, amorque ille vel caritas, ex qua haec potif-

(t) Cicero de finib. Lib. III. Cap. XVIII.

(u) Apud Arrian. Dissert. Epict. Lib. II. Cap. 20.

(x) Seneca Epist. LXXXV.

(y) l. 3. de iust. et iure, vbi vid. Merill. Obseru. iur. civil. Lib. I. Cap. XI.

(z) Cic. de Finib. Lib. III. Cap. XVIII.

(a) Act. Apost. V. 34.

(b) Ouid. Metamorph. Lib. I. v. 204.

potissimum officia, tamquam ex limpidissimo fonte promanant, adeo paulatim inter homines refrigit, ut vix quisquam hodie alterius humanitate ac beneficentia possit fiduciam aliquam collocare. Itaque interpositis contractibus obligandi fuerunt homines, ad ea, quibus abundarent, cum aliis communicanda. Et sic nata demum sunt inter eos commercia, quae pactis ac contractibus contineri, iam pridem obseruarunt ISOCRATES (c) et ARISTOTELES (d).

§. III.

Quum ergo ipsa indigentia homines ad instituenda cum aliis commercia adegerit: (§. II. et III.) consequens sane est, ut ea inter maxime necessaria generis humani instituta sint referenda. Quemadmodum vero omnis necessitas suos admittit gradus: ita idem dicendum videtur de commerciis, puta, vnum illorum genus altero magis esse necessarium, gentemque vnam illis magis, quam alteram, indigere. Primo enim res ipsa docet, commercia vel inter *eiusdem reipublicae ciues*, vel *inter gentes*, communi imperio non subiectas, intercedere. Prioribus nulla fere gens, quae coaluit in rempublicam, quaeque a primaeva illa rerum omnium communione recessit, carere potest, quantumuis simplicem, et ab omni luxu alienam vitam colere dicatur: posteriora, gliscente demum luxuria reperta sunt. Et sane, quod ad priora attinet, exemplo esse possunt maiores nostri, recti exempli, ut inter barbaros, homines, qui licet simplici ac parabili cibo, agrestibus pomis, recente fera, lacte concreto, sine adparatu et blanditiis famem expellerent, nec alio potu, quam vel aqua, vel corrupto ex hordeo in vini similitudinem liquore, vterentur (e), licet casae habitarent, ex materia informi citra speciem aut delectationem constructas (f), vestes denique illis omnibus essent sagulum, fibula aliqua vel spina constrictum, ferina pellis vel linum (g), commercio tamen omni inter se carere non poterant, quippe permutatione, teste TACITO (h), vice contractuum vsi. Gemina fere sunt, quae de Satarchis refert POMPONIVS MELA (i), eos, licet feris moribus, et ab omni cultu alienos, *vice tamen rerum commercia mutasse*. Soli fortassis populi nomades, quia et pleraque necessaria veluti in medio posita habebant, nec plura ipsi de-

L 3

fide-

(c) Isocrat. *Except. aduers. Callimach.*
p. 742.

(d) Aristotel. *ad Nicom. Lib. V. Cap. VIII. et Polit. Lib. I. Cap. VI.*

(e) Facit, *de mor. Germ. Cap. XXII.*

(f) Idem *ibid. Cap. XVI.*

(g) Idem *ibid. Cap. XVII.*

(h) Idem *ibid. Cap. V.*

(i) Pompon. Mela *de situ orb. Lib. II. Cap. I.*

Commer-
ciorum
necessitas
inter ci-
ues eius-
dem rei-
publicae.

siderabant, paullo minus indigniſſe commerciis videntur: veluti apud eundem POMPONIVM (k) Sarmatae, nec non Scythae, de quibus IUSTINVS (l): *Hominibus, inquit, inter se nulli fines, neque enim agrum exercent, nec domus illis vlla, aut tectum, aut sedes est, armenta et pecora semper pascentibus, et per incultas solitudines errare solitis. Vxores liberosque secum in plaustriſtis vehunt, quibus coriis imbrium hiemisque causa tectis pro domibus viuntur. Aurum et argentum non perinde, ut reliqui mortales, adpetunt. Lacte et melle vescuntur. Lanae iis vsus ac vestium ignotus, et, quamquam continuis frigoribus vrantur, pellibus tamen ferinis aut murinis vtuntur. Haec continentia illis morum quoque iustitiam edidit, nihil alienum concupiscentibus. Quippe ibidem diuitiarum cupido est, ubi et vsus. Ita vero viuentibus Scythiſtis, omniaque, quae ad luxum voluptatemque pertinent, adspersantibus, quid, quaeso, opus fuisset commerciis? quid mercatoribus et propolis? quid foro communi? quod primum Athenis conspicatus Anacharsis, Scytharum sapien- tissimus, illud ὀρισμένον τόπον εἰς τὸ ἀλλήλους ἀπαλῆν καὶ πλεονεκτεῖν, destinatum ad fallendum captandumque lucrum locum, vocare non dubitavit (m).*

§. V.

Nec non inter gentes liberas. Quod ad ea, quae inter gentes intercedunt, commercia attinet, iis paullo facilius videntur caruisse gentes, quae vel ob morum sanctitatem rerumque ad luxum pertinentium abstinentiam, agri sui vbertate contentae, exterorum delicias nihil fecerunt, vel ob barbariem plane inhospitales factae, peregrinos omnes, tamquam hostes, a se repulerunt. Quod postremum olim eo frequentius potuit contingere, quo minus gentes, etiam ceteris humaniores, latrocinari ac praedas agere puduit (n). Quis enim vicio vertisset populis, suo contentis, alienaque non adpetentibus, quod ad se aditum concedere nollent exteris, rapinae suspectis, ex quibus aduenientibus quaerendum erat (o):

Ὁ ξείνοι τίνες ἐστέ; πόθεν παλεῖθ' ὕγρα κέλευθα
ἢ τὴ κατὰ πρῆξιν, ἢ μηψιδίως ἀλάληθε,
Ὅϊά τε ληΐσῆρες ὑπεῖρ ἄλλα τοῖσ' ἀλέωνται,
Ψυχὰς παρθέμενοι, κακὸν ἀλλοδαποῖσι φέροντες?

O

(k) Pompon. Mela *ibid.* Lib. III. Cap. III.

(l) Justin. *Histor.* Lib. II. Cap. II.

(m) Diog. Laert. *Lib.* I. *segm.* CV.

(n) Grot. *de iure belli et pac.* Lib. II. Cap. XV. §. V. et *de veritate relig. Christ.* Lib. II. §. XII. in not.

(o) Homer. *Odyss.* Lib. III. v. 71.

*O hospites, quinam estis? unde nauigatis humidas vias?
Verum ob aliquod negotium? an temere erratis
Tamquam praedones, per mare qui errant,
Animam periclitantes, malum alienis ferentes?*

Interrogationem enim hanc veteribus sollemnem, et neque interroganti, neque interrogato indecoram visam esse, e veteribus THUCYDIDES (p) et PHILOSTRATVS (q), et recentiorum plurimi (r) testantur. An ergo vlli mirum videatur, gentes olim quaedam tanto odio persequutas esse omnes exteros, vt metuerent etiam dona ferentes, eosque omnes procul faceffere a finibus suis iuberent? Tales olim Scythae, accolae Ponti, quem ideo veteres non *Euxinum*, sed *ἄξενον*, id est, *inhospitalem* dictum esse, referunt, (s) quamuis in alia omnia eat BOCHARTVS (t), qui mari isti potius ab Ascenace, gentis auctore, Euxini nomen haefisse existimat. De aliis populis inhospitalibus ex instituto egit IO. SCHILTERVS (u), qui tamen bene sperat de humano genere, nullamque nationem tam immanem fuisse putat, vt ab omni hospitali humanitate abhorruerit. Vt iam ad priorem causam, ob quam gentes quaedam commercia exosa habuerunt, perueniamus, eam in sanctioris vitae studio abstinentiaque a rebus omnibus, ad luxum comparatis, constituisse diximus. Cuius rei vix illustrius aliud exstat exemplum, quam Hebraeorum, de quibus IOSEPHVS (x): *ἡμεῖς ἔτε χῶραν οἰκῶμεν παράλιον, ἔτ' ἐμπορίας χαιρομεν, εἰδὲ ταῖς πρὸς ἄλλους διὰ τούτων ἐπιμιξίαις.* Quod ad nos attinet, terram habitamus, quae neque mari vicina est, neque negotiationibus gaudemus, neque earum causa nobis consuetudo cum aliis gentibus est. Multa praeterea fuisse addit IOSEPHVS, quae Iudaeos negotiari cum aliis gentibus prohibuerint, veluti agri bonitatem vbertatemque eximiam, pietatis liberorumque recte educandorum studium, diuersam denique a reliquis gentibus viuendi rationem, et si qua sunt eiusdem generis alia. Attamen si dicendum, quod res est, haec omnia magis comparate, quam absolute, accipienda esse, arbitramur. Neque enim nulla fuerunt Hebraeorum cum Phoenicibus, Aegyptiis,

(p) Thucyd. *Histor. Lib. I. p. 4.*

(q) Philostr. *vit. Apollon. Iyan. Lib. II. Cap. XXVIII.*

(r) Eu. Feith. *Antiqu. Hom. Lib. II. Cap. VIII. Olear. ad Philostr. p. 81.*

(s) Strabo *Geogr. Lib. VII. p. 460.*

(t) Bochart. *Phaleg. Lib. III. Cap. VIII.*

(u) Schilter. *Diff. I. de iure hospiti. §. VI.*

(x) Ioseph. *Lib. I. aduers. Apion. Cap. XII.*

ptiis, ipsisque Ophiritis (y), gente Indica, commercia. Et quum praeterea eorum terrae quaedam proferrent, quibus exteri pretium statuebant, ut balsamum et bitumen: eam lucrum faciendi occasionem praetermississe Iudaeos, nec gentis ingenium, nec veterum credere nos patitur auctoritas.

§. VI.

An commercia semper libera esse oporteat? Grotii aliorumque ea de re sententia. Quum igitur ex iis, quae diximus, (§. III. sequ.) an et quatenus necessaria sint commercia, satis adpareat: nec difficile sane erit iudicium, an ea semper libera esse oporteat? Adfirmant hoc GROTIVS (z), SIG. SCACCIA (a), P. MAC. NENY (b), et alii, idque ex ea potissimum ratione, quod non possit non liberum esse id omne, quo genus humanum carere nequeat. Hoc praecipue telo aduersus Lusitanos utitur GROTIVS, dum scribit: *Deus hoc ipse per naturam loquitur, quum ea cuncta, quibus vita indiget, omnibus locis suppeditari a natura non vult, artibus etiam aliis alias gentes vult excellere. Quo ista? nisi quod voluit, mutua necessitate ac copia humanas foueri amicitias, ne singuli se putantes sibi ipsis sufficere, hoc ipso redderentur infociabiles. Nunc factum est, ut gens altera alterius suppleret inopiam, diuinae iustitiae instituto, ut eo modo, sicut PLINIVS (c) dicit, quod genitum esset vsquam, apud omnes natum diceretur. Poetas itaque canentes audimus (d):*

Nec vero terrae ferre omnes omnia possunt.

Item (e):

Excudent alii spirantia mollius aera:

Credo equidem, viuos ducent de marmore vultus;

Orabunt causas melius, coelique meatus

Describent radio, et surgentia sidera dicent.

Tu regere imperio populos, Romane, memento,

(Hae tibi erunt artes) pacisque imponere morem.

Hoc igitur qui tollunt, illam laudatissimam tollunt humani generis societatem: tollunt mutuas benefaciendi occasiones, naturam denique ipsam violant. Haec GROTIVS, sequutus, ex mea quidem sententia, SENECAM (f), qui et ipse maximis laudibus profequitur

sum.

(y) I. Reg. VIII. 16. sequ.

(z) Grot. de mari libero Cap. I. et de iure belli et pac. Lib. II. Cap. II. §. XIII. num. 5.

(a) Sigism. Scacc. de Commerc. §. I. quaest. I. n. XXXXVII.

(b) P. Mac. Neny dans la refutation §. VII. p. 44. et §. VI. p. 39.

(c) Plin. Panegy. Cap. XXVIII.

(d) Virgil. Georg. Lib. II. v. 109.

(e) Idem Aeneid. Lib. VI. v. 448.

(f) Seneca Natur. Quaest. Lib. V. Cap. XVIII.

summum illud naturae beneficium, quod et vento gentes locis dissipatas miscuit, et sua omnia in regiones ita descripsit, ut necessarium mortalibus esset inter ipsos commercium: et alibi (g), adductis, quos supra laudauimus, poëtae Mantuani versibus, subiicit: *Ista, inquit, in regiones descripta sunt, ut necessarium mortalibus esset inter ipsos commercium, si inuicem alius ab alio aliquid peteret.* Talia et apud alios, veluti ARISTOTELEM (h), PHILONEM (i), EVRIPIDEM (k), SENECAM tragoedum (l) legimus: quos duces sequutus GROTIUS libera, nullisque legibus circumscribenda, nulla vi prohibenda esse statuit commercia. Quin, quum qui in statu naturali alterum iure suo uti non patitur, iusto bello in ordinem cogi possit: inde porro collegit, non minus iustam arma corripendi causam habere eos, qui ab aliis negotiari prohibeantur. Iure enim Megarenses bellum intulisse Atheniensibus, quippe conquestos apud PLVTARCHVM (m) et THVCYDIDEM (n), *πάσης μὲν ἀγορᾶς, πάντων δὲ λιμένων, ἃν Ἀθηναῖοι κρατῶσιν, εἴργεσθαι καὶ ἀπελαύνεσθαι, παρὰ τὰ κοινὰ δίκαια καὶ τὰς γεγενομένους ὄρκους τοῖς Ἕλλησιν: se praeter ius gentium et iusiurandum, inier Graecos datum, omnibus emporiis, omnibusque portibus, quas obtinerent Athenienses, arceri et prohiberi.* Nec minus celebre esse bellum inter Venetos et Bononienses, quod ob turbatam tantum commerciorum libertatem exaruisse, referat CAR. SIGONIUS (o).

§. VII.

Haec est illa GROTII, aliorumque, qui eius vestigia legunt, *Eam noni* philosophia de libertate commerciorum. Sed quamuis illa, si de *satis firmo* commerciis generatim quaeritur, verissima sit, et omnino generis *talo stare* humani interesse videatur, illorum libertatem inter homines sal- *demon-* *stratur.* *vam esse: tamen inter ipsos Belgas, libertatis istius vindices acerrimos, iam pridem viri quidam docti obseruarunt (p), illa omnia, quod ad singulas gentes attinet, nimis laxae, nimisque liber- aliter pronuciari. Sane enim nimio causae, quam tuetur, studio ac feruore disputandi eo abripitur vir doctissimus, ut hanc*

Tom. II. *Heineccii Opusc. Sylloge I.*

M liber-

- (g) Idem *Epist. LXXXVII.*
 (h) Aristot. *ad Nicom. Lib. V. Cap.*
 VIII. *Polit. Lib. I. Cap. VI.*
 (i) Philo *legat. ad Caium Imp. p.*
 298.
 (k) Euripid. *supplic. v. 209. sequ.*
 (l) Seneca *Herc. fur. v. 49.*
 (m) Plutarch. *in Pericle p. 168.*

- (n) Thucyd. *Lib. I. p. 92.*
 (o) Car. Sigon. *de reb. Ital. Lib. vlt.*
 (p) Io. Fridr. Gronou. *Not. ad Grot.*
de iure belli et pac. Lib. II. Cap. II. §.
 XIII. n. V. Barbeyrac *dans la défense*
du droit de la Compagnie Hollandoise
Chap. III. §. III. p. 18.

libertatem veluti inalienabilem ac nulli mutationi obnoxiam esse, statuat, eamque villo pacto vel lege coerceri posse, omnino neget. Ita sane ille subducit rationes, vbi ex instituto demonstrare nititur, mercaturam inter quosuis iure gentium liberam esse oportere. *Oportet, inquit, negotiationem communem esse iure gentium, non tantum PRIVATIVE, sed et POSITIVE, ut dicunt magistri, siue AFFIRMATIVE. Quae autem illo modo sunt iuris gentium, mutari possunt: quae hoc modo, NON POSSUNT (q). Et extremo eodem capite: Commercandi libertas ex iure est primario gentium, quod naturalem et perpetuam causam habet, ideoque TOLLI NON POTEST, et, si posset, non tamen posset, nisi COMMUNI OMNIVM GENTIUM CONSENSU: tantum abest, ut villo modo gens aliqua gentes duas, inter se contrahere volentes, iuste impedire possit. Si vero ea, quae supra differuimus, (§. IIII. et V.) paullo accuratius, adhibita in consilium ratione, expendaris: facile animadvertes, GROTIUM hic esse sui quodammodo dissimilem, nec ad libellum istum adornandum eum attulisse animum, quem prae se fert alibi, dum scribit (r): Vere profiteor, sicut mathematici figuras, a corpore semotas, considerant, ita me in iure tractando ab omni singulari facto abduxisse animum. Est ea libertatis natura ac insoles, ut, si nullius, quam qui illa fruitur, interest, a quolibet abdicari, eique renunciari omnino possit (s). Quum ergo nullius interfit, commercia esse libera, quam ipsorum commercantium, vtilitatemque inde sentiat, vel qui*

Impiger extremos currit mercator ad Indos

Per mare, pauperiem fugiens:

vel gens, cui ob soli sterilitatem idem expedit, quod olim Atheniensibus, *πολλὰς καταπλῆν ἐπὶ τὴν Ἀσίαν*, ut in Atticam navigarent quam plurimi (t): quis dubitet, quin vtrisque liceat insuper habere vtilitatem suam, libertatique illi vel modum statuere, vel plane mittere nuncium? Sic sane nemo ius gentium violasse dixerit Scythas et Sarmatas, dum nec aliarum gentium delicias et opes concupiscerent, nec ipsi pelles suas communicarent cum aliis, sed ipsi illis ad expellendum frigus vterentur (u). Nec magis id iure exprobrari potest Sueuis et Neruiis, quorum illos vinum ad se importari non fuisse (x), hos mercatoribus nullum plane

(q) Grot. de libert. mar. Cap. VIII.

(r) Grot. proleg. iur. bell. et pac. §. XVIII.

(s) l. 29. D. de pact.

(t) Theophil. Paraphras. §. I. Inst. de iure nat. gent. et civ.

(u) Iustin. Hist. Lib. II. Cap. II.

(x) Caesar de bello Gall. Lib. III. Cap. II.

plane aditum ad se dedisse, refert CAESAR (y). Illud quoque satis absonum est, quod vir doctissimus eam renunciationem non nisi communi gentium consensu fieri posse contendit. Quemadmodum enim ille gentium consensus ius gentium non constituit: (z) ita nec eodem opus est illi, qui libertati, iure gentium concessae, renunciat. Quum ergo ipsa commercandi libertas in dubium vocari non possit, et nihil tamen impediatur, quo minus abdicari, et arctioribus limitibus circumscribatur: quousque porrigenda sit illa libertas, paullo distinctius erit explicandum.

§. VIII.

Omnis negotiatio, ceu iam supra vidimus, (§. III.) vel inter eiusdem reipublicae ciues, vel inter gentes diuersas, communique imperio non subiectas, instituitur. Priore casu illam libertatem facile tolli non posse, vel inde patet, quod commercia ciuibus sint necessaria, iisque sublatis illi rebus quamplurimis necessariis essent carituri. (§. III.) At quum tamen non omnia perinde necessaria, quaedam etiam ciuibus noxia potius, quam vtilia sint: ea sane cura ad rectores cuiusvis reipublicae pertinet, vt, quid in commercio esse vel non esse debeat, legibus definiatur. Eoque saepe numero contingit, vt legibus ciuilibus arctioribus limitibus circumscribatur quotidianum illud inter ciues commercium, quam iure gentium. Neque quemquam tam iniquum rerum aestimatorem fore arbitror, vel huiusmodi leges iniquas esse, censet. Qui enim in communem rempublicam coaluerunt, ciues ita voluntatem suam submiserunt summo imperio, vt, qui illud tenent libertati ciuium naturali eatenus modum statuere possint, quatenus id exigit salus populi ac reipublicae. Quidni ergo imperantibus liceat, et ciuium dirigere commercia, iisque leges, prout e reipublica videatur, praescribere? Et quis, quaeso, hanc facultatem dirigendi commercia ad iura maiestatis pertinere neget? (a) Permulum profecto interest reipublicae, florere commercia: at non minus interest, ea ita florere, ne cum summo reipublicae detrimento ipsorumque ciuium pernicie coniuncta sint. Hoc vero quum triplici potissimum ratione contingat, primum, si omnibus promiscue sit negotiandi licentia: deinde, si res omnes sine discrimine in commercio sint: postremo, si negotio non eo modo,

Libertas commercandi qualis esse debeat inter ciues eiusdem reipublicae?

M 2

quem

(y) Idem *ibid.* Lib. II. Cap. XV.

(a) Casp. Ziegler *de iur. maiest.* Lib.

(z) Celeb. Praesid. Elem. iur. nat. et gent. Lib. I. §. LXXI.

I. Cap. XXXXI.

quem iustitia prudentiaque praescribit, instituitur: in his omnibus cura sollicitudoque principis tanto magis est necessaria, quanto ea in re peccatur periculosius, quantoque certius est, quod observavit vir recti iudicii, CASP. ZIEGLERVS (b), *tam ingeniose et subtiliter plerumque damnum a negotiatoribus dari, ut illud non prius persentiscat respublica, quam ubi in immensum istud excreuerit, et iam desperata sint remedia.* Cuius rei triste sane experimentum nostra memoria dedit Europa, inuento a quibusdam modo, tesseris chartaceas, quas vocabant *Actien*, parata pecunia vendendi, et, ne nihil vendidisse viderentur, sparso rumore mendacissimo de aureis Mississippae montibus tam immensum pretium chartulis illis conciliandi, ut homines pecuniosi, veluti pestilenti quodam fidere adflati, de illis redimendis inter se contenderent. Ita spes pretio emebatur, hominesque, emuncti pecunia, ad incitas redigebantur: quin tanta cum potentissimorum regnorum civitatumque clade coniuncta erat brevis illa infania, ut ne ipsa quidem Salus illas potuisset servare, si illis, qui hanc scenam ita instruxerant, diutius frui hoc stupore hominum, eosque ex infanis furiosos reddere licuisset. Si ergo, quod inter omnes constare arbitror, principum est, dare operam, ne quid respublica detrimenti capiat, maximo vero detrimento illi esse possit promiscua commercandi licentia: nemo sane negaverit, iisdem ius esse, commercia ad curam sollicitudinemque suam revocandi, iisque talem statuendi modum, qualem reipublicae suae intellexerint esse saluberrimum futurum.

§. VIII.

Principes quibusdam ius negotiandi dare ac adimere potest. Primum ad summorum imperantium curam hoc pertinere diximus, ut, quibus in civitate personis negotiandi libertas concedenda adimendaue sit, prudenter dispiciant. (§. VIII.) Quamvis enim quibusdam reipublicae vel maxime expedire videatur, omnibus promiscue licere negotiari, et GROTIUS (c) eo trahat illud HESIODI (d): *ἀγαθὸν δ' ἐπιτῆ ἡδὲ βροτοῖσιν* Bona lis mortalibus haec est: male tamen consuleretur reipublicae, si civis omnes ad quaestum mercatura faciendum animum adpellerent. Primo enim ita non futura esset eorum copia, qui capefferent rempublicam, qui docendi munere fungerentur, qui sectarentur militiam, et patriae securitate sub pellibus excubarent. Deinde fieri non posset,

(b) Ziegler de iur. maiest. *ibid.*
 (c) Groi. de mari libero Cap. XII.

(d) Hesiodi Opera et dies v. 24.

set, quin ipsa negotiantium multitudo mercaturam parum lucrosam redderet. Quod enim agris contingere animaduertimus, ut, si pleniore, quam par est, manu sementem facias, aruum ipsa fegete macescat, tantoque minor sit prouentus, quanto plus seminis sparseris: idem in mercatura fieri docet experientia, quippe quam ipsa saepe commercantium multitudo euertit. Praeterea reip. salus aliquando non patitur, ut inter ciues eiusdem imperii, at diuersarum prouinciarum, commercia permittantur, si nimirum prouinciales, victi potius, quam perdomiti, nouis se studere videantur, ac proinde periculum sit, ne sub mercatorum obtentu aduersus imperantem vel rempublicam coniuvent. Sic sane inter leges, quas L. Aemilius Paullus victis a se Macedonibus dedisse fertur, et haec fuit, teste LIVIO (e), *ut, quum in quatuor regiones descripsisset vniuersam Macedoniam, nulli communi-um, agrorumque et aedificiorum commercium extra fines regionis suae esset, neue sale inuecto uterentur.* At non minus incommoda rebus publicis esse solet tum mercatorum, tum opificum, quos mercatura nutrit, paucitas, quippe quae facile degenerat in monopolium. Quemadmodum enim pauci ex compacto omnia agunt, tamquam in velabro olearii (f), et inter eos facile conuenit, ut merces supra pretium vendantur, ne maior importetur copia, eaque, quae in promptu est, clam habeatur, donec ipsa raritas pretium intendat: ita non potest non inde nasci monopolium, ut tota respublica vel vnus hominis, aliquando sordidissimi, vel societatis cuiusdam exactio-nibus exponatur, iique homines, ut LYSIAS (g) conqueritur, non modo belli temporibus ciuibus vna cum hoste insidentur, sed et in pace eosdem turpiter diripiant. Ut vero primum, quod e mercatorum multitudine oritur, vitium *polypolium*, alterum, quod ex eorundem paucitate, *monopolium* adpellatur: ita non minus plerumque noxium est *propolium*, si qui merces praefinire possunt minore pretio, mox tanto maiore illas vendituri. Sunt hae sane tres mercatorum pestes (h), quibus nisi in tempore medicina paretur, ilicet actum est. Quis vero remedium his malis inueniat, praeter Principes, rectoresque reipublicae? Horum ergo est, statuere, quibusnam in ciuitate permitti mercaturam oporteat, coercere nimiam negotiantium multitudinem, si pauciores illi rei studeant, plures, propositis praemiis,

M 3

miis,

(e) Liu. Lib. XXXV. Cap. XXX.

(f) Erasim. Adag. Chiliad. III. Cent. VII. adag. LXXX.

(g) Lysias Orat. XXI. contra frumentar. p. 360.

(h) Hert. Elem. polit. Part. II. sect. XI. §. III.

miis, priuilegiis, immunitatibus, vel inffitutis societatibus, ad excolenda commercia incitare, monopolia et propolia veterum principum exemplo (i) prohibere, iis, qui aduersus leges negotiantur, vel doli et fraudis comperti sunt, foro interdicere (k), reliquos, qui hanc operam reipublicae graui er et incorrupta fide nauant, fouere ac defendere. Quod principis officium tanti visum est Theophilo Imperatori, vt quum augustam coniugem quaesum mercatura maritima facere intellexisset, nauem eius, simul ac in portu adpulisset, cum ipsis, quibus onusta erat, mercibus comburi iusserit, indignum hoc esse facinus, clamitans, quod, quum a Deo ad summum inter homines fastigium euectus sit, per vxorem nauclerus fiat (l).

§. X.

Idem de finire potest, quae res in commercio esse debeant.

Deinde et in eo non minus vertitur reipublicae vtilitas, vt res non omnes promiscue sint in commercio ciuium (§. VIII.) Ideoque et hoc iustissimam causam praebere potest principi, cur commercandi libertatem arctioribus finibus circumscribendam esse existimet. Sunt sane quaedam merces ita comparatae, vt vel ciuium sanitati noceant, vel eisdem ad ocium, luxum, aliaque vitia, quae in dedecus publicum vergere solent, pellicere possint: quas si quis promiscue in ciuium commercio esse debere statuerit, nae is, ex mea sententia, et occidendi corrupendique licentiam nemini adimendam esse statuet. At iura nostra venire recte ventant mala venena, quae adiectione alterius materiae nullo modo vsui esse possint (m). Quin et illa, quae aliis mixta materiis nocendi naturam exuunt, et ex quibus antidota aliaque salubria medicamenta conficiuntur, non nisi cum summa circumspectione venalia esse patiuntur leges (n), iisque, qui incautius talia distraxerint, poenam merito comminantur. Et quotusquisque ignorat, quam seuera lege nuper supremum Regis regniue Britannici ordinum concilium liquorum quorundam venditionem prohibuerit, et quem in furorem saluberrima ista constitutio egerit faecem hominum, suaui illi insaniae iam pridem aduetam. Quis vero vitio vertat bono Principi, si earum rerum commercium adimat ciuibus, quas hi, si mens non laeua esset, vltro et sine lege canepius

(i) l. vn. C. de monopol. et conu. negot. illicit. Can. 109. Caus. XIII. qu. III.

(k) l. 9. §. 9. 10. D. de poen. l. 1. §. 13. D. de offic. praef. urb. Calliodor.

Var. Lib. VIII. Cap. V.

(l) Zonar. Annal. Tomo III. fol. 146.

(m) l. 35. §. 2. D. de contrah. emt.

(n) Constitutio crimin. Caroli V. Imp.

Art. XXXVII. et ibi interpretes.

peius et angue fugerent? Eodem iure ille restringit commercium earum rerum, quarum vsum, vel sibi soli reseruauit, vel reipublicae. Sic, quum apud Romanos purpura Augustis propria et summi imperii *παράσημον* esset: merito seuerissima lege prohibuerant Imperatores, ne quis priuatorum conficeret purpuram, eamue venalem aut domi haberet (o). Et quamuis forte nimis rigida videri possit capitis poena, quam GRATIANVS, VALENTINIANVS et THEODOSIANVS AAA. legis istius transgressoribus interminantur: paulo minus tamen hanc seueritatem mirabuntur ii, qui seditiosos potissimum ciues purpura abufos esse, eamque ideo detraxisse signis militaribus, non ignorauerint (p). Sic et frumentum publici canonis, populi Romani exercitusque vsibus destinatum, proposita proscriptionis, publicationisque bonorum, immo et capitali poena, prohiberi animaduertimus ab ARCADIO et HONORIO Imperatoribus (q), quia vel maxime expediebat reipublicae, populum exercitumque non agere ferias esuriales, ipsaque fame atque inopia ad seditionem consternari (r). Quum porro incidere possint tempora, quibus periculosum sit ciues habere armatos, et illos maxime, qui nuper demum perdomiti, omnes occasiones iugum excutiendi speculantur: non raro ciuibus cum armorum, tum ipsius ferri, vsu ac commercio interdictum esse, animaduertimus (s): eoque pertinet etiam lex IUSTINIANI Imperatoris, (t) qua arma priuatis venire prohibuit, supplicium fabricensibus, ea non inferentibus armamentariis publicis, emtoribus vero publicationem mercimonii interminatus. Talem enim legem tempora exegisse, vel inde colligimus, quod olim priuati arma promercii causa habere nulla lege prohiberentur (u). Quae quidem omnia esse posse rationes, quae moueant bonum Principem, ne ciuibus liberum rerum omnium commercium concedat, sed quasdam venire plane vetet, quasdam, non nisi certis adhibitis cautionibus, venum proffare patiatur.

§. XI.

(o) l. 1. C. quae res ven. non poss. Iul. Caes. Bulenger. Imperat. Rom. Lib. II. Cap. III.

(p) Lindenbrog. et Hadr. Valef. ad Ammian. Marcellin. Lib. XV. Cap. V. p. 63.

(q) l. 3. l. 4. C. quae res ven. non poss.

(r) Boecl. Diff. de annona sub Imperatoribus Tom. II. p. 512.

(s) 1. Sam. XIII. 22. Plin. Hist. nat. Lib. XXXIII. Cap. XIII. Flor. veri. Rom. Lib. II. Cap. III. et XVIII.

(t) Nouell. LXXXV.

(u) l. 2. D. ad leg. Iul. de vi publica.

§. XI.

*Nec non
ipsis com-
merciis
certum
modum
praescri-
bere.*

Denique et ipsum commercandi modum formamque legibus, accurate ac diligenter scriptis, temperari, aliquando e republica est. (§. VIII.) Quum enim, qui dies noctesque de lucro faciendo cogitant, eo demum prolabi soleant, ut nec fidei nec iustitiae ullam amplius rationem habeant, et hinc SYRACIDES (x), vir sapientissimus, iam pridem obseruarit, ἀναμέσον ἀρμῶν λίθων πεποιημένην πάσσαλον, καὶ ἀναμέσον πράξεως καὶ ἀγορασμῶ συντρέβουσαι ἀμαρτίαν, sicuti clauus inter duos lapides, ita peccatum inter emtionem venditionemque fixum esse: ad officium Principum pertinet, leges ferre de contractibus, iisque hunc modum imponere, ne alteruter defraudetur contrahentium, damnumque vllum ex alterius calliditate sentiat. Ne hic quoque desit exemplum, tale adferre iuuabit, idque bellissimum, cuius in marmore apud GRUTERVM (y) seruata est memoria. Mos Romae inoleuerat, ut carnes in macellis non ad trutinam, sed per micationem digitorum venderentur. Micatio vero erat sortitionis genus, quo per digitos, ab utroque subito proiectos, ad liquidum perducebatur, venditorne emtoris, an hic illius numerum atque aestimationem sequi deberet (z). Hinc VARRO apud NONIVM MARCELL. (a) *Micandum erit cum Graeco, utrum ego illius numerum, an ille meum sequatur.* Et sane hic fortiendi modus apud veteres erat frequentissimus, adeo ut NONNVS non modo in *Dionysiacis* (b) Cupidinem et Hymenaeum micando inter se contendisse fingat, verum etiam in *Paraphrasi euangelii S. Ioannis* (c) sortitionem super tunica Christi inconsutili micando factam esse, credat, ac milites proinde ita loquentes inducat:

Ἄλλ' ὑπὲρ αὐτῆ

Δάκτυλα χεῖρὸς ἀφέντες, ἐκίβοιλα σύμβολα νίκης,
Δαχμῶ πάντες ἴσοιμεν ἀθρήτω, τίνας ἔσμεν.

Sed super illa

*Digitos manus iacentes, procul iacta signa victoriae,
Sorte omnes videamus, contentionis expertes, cuius futura sit.*

Quemadmodum ergo hoc micandi ritu veteres plerumque in spon-

fioni-

(x) Syracid. XXVII. 2.

(y) Gruter. Inscr. p. DCCXXXXVII.

(z) Erasim. Adag. Chiliad. I. Cent.
VIII. adag. XXIII.

(a) Non. Marcell. de propriet. sermo
Cap. III. n. 303. edit. Dionys. Gothofr.

(b) Nonn. Dionys. Lib. XXXIII. v.

77. sequi.
(c) Idem Paraphr. euangel. Ioann.
XVIII. 24.

tionibus, diuisionibus, certaminibus, aliisque, quae aleam continere videbantur, negotiis vti solebant: ita eodem fortiendi ritu pecora et carnes in macellis veniebant, non sine alterutrius contrahentis laesione. Quia vero teste VLPIANO (d), *cura carnis omnis, ut iusto pretio praeberetur, ad curam praefecturae urbanae pertinebat, et ideo et forum suarium sub ipsius cura erat, sed et ceterorum pecorum, siue armentorum, quae ad huiusmodi praebitionem spectant, fora ad ipsius curam pertinebant*: Turcius Apronianus, Praefectus urbi anno erae Christianae CCCXXXVIII. (e) hunc carnes distrahendi modum edicto elegantissimo aboleuit, cuius partem e marmore huc transferre haud pigebit:

EX Ø AVCTORITATE TVRCI APRONIANI

V. C. PRAEFECTI VRBIS.

RATIO DOCVIT, VTILITATE SVADENTE, CONSVETVDINE MICANDI SVBLATA, SVB EXAGIO POTIVS PECORA VENDERE, QVAM DIGITIS CONLVCENTIBVS TRADERE, VT ADPENSO PECORE, CAPITE, PEDIBVS ET SEVO LACTANTE ET SVBIVGLARI LANIO CEDENTIBVS, RELIQA CARO CVM PELLE ET INTERANEIS PROFICIAT VENDITORI SVB CONSPECTV PVBLICO, FIDE PONDERIS COMPROBATA, VT, QVANTVM CARO PECORIS OCCISI ADPENDAT, ET EMTOR NORIT, ET VENDITOR. Cui edicto, paucis interiectis, sanctio haec poenalis sub finem subiungitur: QVAE FORMA INTERDICTI et DISPOSITIONIS SVB GLADII PERICVLO PERPETVO CVSTODIENDA MANDATVR. Habes elegans exemplum certae formae, venditioni carnis ac pecorum praescriptae, quam generali constitutione ratam possea habuit VALENTINIANVS Imperator (f): ut adeo dignum videatur hoc quantius pretii monumentum, cuius quaedam verba a nobis illustrentur. AVCTORITAS hic idem est ac edictum, quod sub finem etiam FORMA INTERDICTI et DISPOSITIONIS appellatur, vocabulo cum in illius aevi scriptoribus (g), tum in ipso iure nostro (h), passim obuiis. Pro DIGITIS CONLVCENTIBVS aliqui legi mallent *concludentibus*, sed nulla vrgente necessitate. *Colucere* enim veteribus idem fuit, ac *micare*. GLOSSA VETVS (i):

Tom. II. *Heineccii Opusc. Sylloge II.*

N

Mi-

(d) l. 1. §. 11. D. de offic. praef. urb.

(e) De eo videndi Ammian. Marcellin. Lib. XXIII. Cap. I. Almeloueen *Fest. consular.* p. 306. et Lud. Ant. Muratorius *Anecdor. Tom. I.* ubi vitam Turcii Aproniani accuratissime descripsit.

(f) l. 4. C. Theod. de suariis.

(g) Vid. Iuret. ad *Symmach. Lib. III. Epist. LXVIII.*

(h) l. 9. C. de aquaed. l. 3. C. de edendo. l. 10. C. Gregor. de pact. et transact. l. 19. C. de annon.

(i) Henr. Steph. *Theaur. Graec. Tomo VII, p. 238.*

Micat, λαγχάνει, λάμπει, id est, sortitur, lucet. Porro EXAGIVM est trutina (k), ἀπὸ τῆ ἐξαγιάζειν, quod idem est, ac *examinare vel perpendere.* Quod de VENDITORE in hoc edicto dicitur, id ad *emtores* manifesto pertinet: sed haec vocabula saepenumero et in iure nostro vel confundi, vel promiscue vsurpari, exemplis quamplurimis demonstrarunt IAC. CUIACIVS (l) et RAD. FORNERIVS (m). Ceterum supplicii atrocitas eo minus cuiquam mira videbitur, quo notior est Romanorum, qui tum viuebant, pervicacia, ad tantas quippe fordes prolapsa ciuitate, rerum olim domina, vt eam EX AMMIAN. MARCELLINI (n) iudicio *ne Epimenides quidem Cretensis, si fabularum ritu ab inferis excitatus redisset, solus purgare suffecisset.* Non sufficientibus autem poenis leuioribus, acrioribus opus esse, nemo negauerit. Sic vel hoc exemplum demonstrat, circa commercandi formam et modum permulta incidere posse, quae legibus emendanda videantur, qualia et hodie incidere animaduertimus quotidie, veluti, quae ad rem collybiticam, pecuniae valorem, calculum vsurarium, contractus adsecurationis, bodmeriae, auariam, similiaque negotia pertinent, quae legibus prudenter definienda esse, neminem inficias iturum, arbitramur.

§. XII.

Cessat libertas commerciorum cum hostibus.

Quum ergo inter eiusdem reipublicae ciues tot sint caussae, quae naturalem illam commercandi libertatem legibus coerceri suadeant: multo plures profecto erunt, cur Principes ciuium suorum commercia cum exteris vel lege prohibenda, vel arctioribus limitibus circumscribenda existiment. Gentes enim illae, quae cum ciuibus nostris negotiantur, vel pacifice nobiscum viuunt, vel iusti hostes sunt, vel ita colunt pacem, vt quamuis occasionem belli speculentur. Quod ad HOSTES attinet, cum iis omne cessare solet commercium, nec fieri profecto potest, vt cum illis negotiemur, quibuscum bellum gerimus, quum nec illis ad nos, nec nobis ad illos tutus accessus sit, et personis captiuitas, rebus publicatio immineat, si in hostico deprehendantur. Quod adeo verum est, vt in ipsis belli indictionibus moneri soleant ciues, necum hostibus quidquam habeant commercii, ceu pluribus exemplis

(k) Nouell. Theodosii et Valentin. XXV.

(l) Cuiac. Lib. XII. Obs. Cap. XXIII.

(m) Rad. Forner. Rer. quorid. Lib.

III. Cap. XXVIII. et Lib. III. Cap. VIII.

(n) Ammian. Marcellin. Lib. XXVIII. Cap. III.

plis probat vir illustris, CORN. VAN BYNKERSHOEK (o). Fieri equidem aliquando solet, vt et ingruente bello commerciorum libertati pactionibus consulatur, cuius rei exempla iidem collegit vir ille eximius: sed tunc quoque illam libertatem non pertinere ad merces, quibus hostis fiat instructior ad bellum persequendum, veluti ad arma, tormenta, puluerem nitratum, equos, eorumque adparatum, res ipsa docet. Quin ea de re eo minus dubitandum est, quo magis constat, flagrante inter duas gentes bello, ne ciuitatibus quidem in bello mediis licere alterutri hosti talia suppeditare, quibus aduersus alteram partem fiat validior (p). Quamvis enim hoc ius temperandum existimet GROTIUS (q), si gentes amicae aliquid faciant, *quo is fiat validior, qui IMPROBAM foueat CAVSSAM, aut quo IVSTVM gerentis BELLVM motus impediatur*: eam tamen limitationem recte reiicit laudatus BYNKERSHOEKIVS. (r) Quis enim tantum indulgeat genti amicae, vt de bellorum iustitia iniustitiaque veluti ex tripode pronunciet? Et quis iudex fedebit, si gens, quae bellum gerit, naues et res gentis amicae, hosti subuehendas, ideo interceperit, quod se iustam causam armis tueri contendat? Ius ergo illud impediendi gentes amicas, quo minus hostibus res necessarias subuehant, non ex iustitia iniustitiaque belli, sed ex ipsis legibus amicitiae nascitur, quae non permittunt, vt gens amica bello se interponat, vti loquitur LIVIVS (s), alterique belligerantium offerat arma, quae in alterius iugulo defigat. Sed vt iam ad ciues cum hostibus negotiantes reuertamur: iam olim Romae capitale erat, arma, ferrum, frumenta, salem, hostibus vendere (t). Postea, mutata bellandi ratione, prohibitio illa ad plures res, quibus hostis redderetur instructior, prolata est, veluti ad vaginas, baltheos, ocreas, herbam Nicotianam, et similia, de quibus consulendi ZOVCHEVS (u) et PETR. BELLVS (x). Magnum sane aliquando momentum in bellis habent res etiam minimi momenti, si hostis laboret inopia, nec rerum istarum aliunde copia sit. Saepe vrbes munitissimae ob herbae istius combustibilis vel vini adusti inopiam deditionem fecerunt,

N 2

cerunt,

(o) Bynkershoek. *Quaest. iur. publ.* Lib. I. Cap. III.

(p) Vid. Cel. Dom. Praefidis insignis *Diff. de nauibus ob merc. illicit. vecturam commissis.*

(q) Grot. *de iure belli et pac.* Lib. II. Cap. XVII. §. III.

(r) Corn. van Bynkersh. *ibid.* Lib. I. Cap. VIII. p. 69.

(s) Liu. *Lib. XXXV. C. XXXXVIII.*

(t) l. 11. D. *de public. et vectig.*

(u) Zouch. *de iure feicali.* Part. II. *sect. VIII. quaest. VIII. sequ.*

(x) Petrin. *Bell. de re milit.* Part. VIII. n. 26. *sequ.*

cerunt, et famem facilius tolerare militem praesidiarium, quam rerum illarum desiderium, multis exemplis compertum est. Quis ergo neget, tum ciues, tum exteros male mereri de republica, qui talia suppeditent hostibus nostris, sine quibus facile adgigi ad deditioem potuissent? Adeo verum est, belli temporibus commercia non modo inter hostes cessare, verum etiam amicis et neutrarum partium gentibus non promiscue permitti negotiationem cum hostibus, nisi sibi hae securitatem a belligerante utroque stipulentur: qualia exempla ex ZENTGRAFIO (y) et monumentis patriis attulit illustris VAN BYNKERSHOEK (z).

§. XIII.

Cum gentibus du-
biae amicitiae ea
admodum
restricta
esse solent.

Sunt praeterea gentes, quibuscum nobis numquam firma ac stabilis amicitia, sed aut pax infida, aut bellum, aut belli praeparatio est. Tales olim Romanis videbantur omnes barbari, quibus orbis Romanus, tamquam indagine, circumdabatur, maxime quum quorundam tanta esset barbaries, ut pacem non intelligerent, ceu de Illyriis ait FLORVS (a). Cum his negotiantibus duo potissimum cauenda esse videbantur: primum ne quid eorum, quibus Romanis viribus pares fierent, subueheretur, qualia erant arma (b) et aurum (c), sub quo et argentum comprehendi, statuit BENEV. STRACCHA (d): alterum ne quidquam earum rerum cum illis communicaretur, quarum admiratione ad nouas in orbe Romano sedes quaerendas pellici posse viderentur. Quo pertinet insignis VALENTIS et GRATIANI constitutio (e): *Ad barbaricum transuehendi vini, olei, et liquaminis, nullam quisquam habeat facultatem, nec gustus quidem causa, aut usus commerciorum.* Romanis enim praeter vinum, quod palatum per se sollicitare solet, nihil magis erat ad gustum, quam oleum et liquamen. Et oleum quidem quid sit, nemo ignorat. *Liquamen* autem, quod et *garum* vocabant (f), nihil erat aliud, quam muria, ex sanie piscium, veluti scombrorum vel thynnorum, sale maceratorum confecta, de quo mensarum Romanarum condimento praeter PLINIVM (g), alios-

(y) Zentgraf. de orig. verit. et oblig. iur. gent. Art. VII. §. VIII. p. 296. sequ.

(z) Bynckersh. ibid. Lib. I. Cap. X. p. 77.

(a) Flor. rer. Rom. Lib. III. Cap. XII.

(b) l. 2. C. quae res. export. non poss.

(c) l. 2. C. de commerc.

(d) Straccha de mercat. Part. III.

n. 15.

(e) l. 1. C. quae export. non poss.

(f) l. 3. D. de penu leg.

(g) Plin. Hist. nat. Lib. VIII. Cap.

XVII.

aliosque a BRISSONIO (h) excitatos auctores, legi meretur ille deliciarum Romanarum promus condus, APICIUS COELIVS (i), qui varios gari vel liquaminis emendandi modos fusius descripsit. Ne vero barbaros, specierum istarum suauitate illectos, cupido incederet, inuadendi Romanorum prouincias, in quibus res tam praestantes prouenirent: talia *ne gustus quidem caussa*, nedum ad vsum commerciorum, ad eos transuehi patiebantur leges. Non facile equidem dixerim, an constitutionem hanc promulgantibus VALENTI et GRATIANO Augustis in animo fuerit exemplum Gallorum Senonum, quos LIVIVS (k) *dulcedine frugum, maximeque vini noua tum voluptate captos, Alpes transisse, agrosque ab Haetruscis antea cultos possedisse, quin et in Galliam vinum illiciendae gentis caussa inuexisse*, refert. Ad id tam certum est, quam quod certissimum, principes, huius constitutionis auctores, ea, quae multo post acciderunt, cecinisse vt vates. Proditum enim memoriae est, (l) Langobardos, quum a Narsete sollicitati, diu satis dubitassent, an in Italiam irrumperent, demum submissis Alboino Regi plurimis pomorum generibus, aliarumque rerum, quarum Italia ferax est, speciebus illectos hanc expeditionem suscepisse, neque prius posuisse arma, quam prouinciam istam cultissimam totam sub suam redegissent potestatem. Vtinam vero eadem cum circumspectione cum Turcis et Sarracenis commercia instituisset posteri! vtinam non ipsi Christiani subuectis nauibus ac tormentis eos aduersus Christianos armassent! Staret adhuc et floreret imperium Byzantinum, ipsorum procul dubio Christianorum artibus euersum, neque iam maxima orbis pars barbarorum sub iugo gerneret. Ceterum obseruatu dignissimum est, quod contrario plane instituto vtantur Hispani ad Americanos in officio continendos, et plurimum vini oleique Hispanici iis aduehant, non concessio vites et oleas habendi iure, vt eo magis necessarium illis videatur commercium cum Hispanis, iugumque eorum tanto aequiore ferant animo, quanto aegrius ferrent rerum tam praestantium desiderium (m). Habes ergo nouas caussas, cur commercandi libertatem cum gentibus quibusdam coerceri suadeant ciuilibus prudentiae regulae, etiamsi bellum cum illis aperto Marte non geramus, immo potius illos vel sociorum, vel subditorum loco habeamus.

N 3.

§. XIII.

(h) Brisson. *de verb. significat. voce garum.*

(i) Apic. Coel. *de arte coquin. Lib. I. Cap. VII. vbi addatur Mart. Lister. in Notis p. 19. 198. 121.*

(k) Liu. *Lib. V. Cap. XXXIII.*

(l) Paull. Warnefrid. *de gest. Longob. Lib. II. Cap. V.*

(m) Larrea *Decis. Granat. XI. n. 24.*

§. XIII.

Inmo et cum gentibus amicis commercia per foedera restringuntur.

Progredimur ad gentes amicas et pacificas, quibuscum abscisse libera esse debere commercia, contendunt GROTIUS (n) et SIG. SCACCIA (o), eo in primis freti argumento, quod iam supra tetigimus, id quod ad conferuandam generis humani societatem sit necessarium, id nulla ratione oportere prohiberi. Enimvero huic argumento, et ipsi supra satisfecisse videmur, (§. VII.) et idem iam pridem fecit CASP. ZIEGLERUS (p). Saepe enim contingere posse, docet experientia, ut principes ex iustissimis causis vel hanc commercandi cum exteris libertatem adimant civibus, vel exterorum merces importare in provincias suas prohibeant. Aut enim foedus nobis intercedit cum gente amica ac pacifica: aut nihil cum ea de commerciis pacti sumus. Priore casu tantum abest, ut semper nullis legibus circumscripta sit illa negotiandi libertas, ut potius plerumque foedera eiusmodi eo fine percutiantur, ne gentes exterae commerciorum obtentu quidvis sibi licere in alieno territorio existiment. Hinc aliquando inter foederum leges fuit, ne gens extra certum promontorium promercii causa nauigaret. Quale quid placuisse nouimus Romanis et Carthaginiensibus, quos inter se pactos esse refert POLYBIUS (q), τὴ καλῆ ἀκρατηρίας, Μασίας, Ταρσηὶς μὴ ληίζεσθαι ἐπιπέλα Ρωμαίους, μήδε ἔμπορεύεσθαι ne Romani ultra Pulcrum promontorium, Mastiam et Tarseum praedas agerent, vel mercaturam facerent. A quo non admodum abludit foedus famosissimum inter Hispanos et Lusitanos, quo orbem nauigabilem auctore pontifice Romano inter se partiti sunt (r), nec non illud inter Romanos et Persas (s), quo conuenerat, ne quis utriusque imperio subiectus ultra Nisibin, Callinicum et Artaxatam emendi seu vendendi species causa proficisci auderet, ubi et ratio redditur, ne quis, quod nemini conueniat, alieni regni arcana scrutetur. Aliquando foederatis libera conceditur nauigatio, sed ea lege, ut naues nonnisi certo loco adpellant, nec alibi merces, quam in certo emporio, venum exponantur, qualem conditionem olim, teste HERODOTO (t) exteris omnibus cum populo suo negotiantibus tulerat Amasis, Rex Aegyptiorum, ut non ad alium emporium, quam Naucraticum, liber

acces-

(n) Grot. de mari lib. Cap. I. sequ.
 (o) Scacc de Commerciis §. I. quaest. I. n. XXXVII.
 (p) Ziegler. de iurib. maies. Lib. I. Cap. XXXI. §. XXIII.

(q) Polyb. Lib. III. Hist. Cap. XXIII.
 (r) Solorzan. de iure Ind. Lib. I. Cap. VI. et Lib. II. Cap. XIII.
 (s) l. 4. C. de commero. et mercat.
 (t) Herod. Lib. II. Cap. CLXXXIII.

accessus effet, et qui alibi adpulissent, ii iurarent, eo se venisse inuitos, ventis compellentibus, et tunc nauigare liceret ad Canopium ostium, vel, si id fieri non posset, onera fluuialibus nauigiis Naucratis portare. Nec hodie exemplo carent huiusmodi foedera, notumque est, reges Indicos Europaeorum naues non vbiuis admittere, sed in certis portibus, nec ipsos mercatores, vbicumque velint, sed in certis tantum emporiis negotiari permittere (u). Exstant foedera, quibus et certum iter exteris praescribitur, quale est illud Lusitanorum, cum Anglis percussum anno MDCLXXXVI. quo sibi stipulati sunt Lusitani, ne Angli via recta nauigent in Brasiliam, sed in itu redituque ad Portum Callensem adpellant, vectigalque idem, quod Lusitani pendant. (x) Sed maxime frequens est illa pactio, ne certas merces exportare vel importare liceat exteris: quemadmodum de Sueuis et Neruis supra vidimus, quod vinum ad se importari non siuerint, eius vsu animi corporisque vires elanguescere rati, de Nabataeis vero refert STRABO (y), εἰσαγωγίμα εἶναι τὰ μὲν τελείως, τὰ δ' ἔσταντελώς. Importare ad eos quasdam res licere, quasdam non item: vt iam non dicam de foedere, quod anno MDCLXII. inter Hispanos et Anglos percussum, quoque cautum est, ne Hispani ex Anglia numos Anglicanos, vel lanam et terram fullonum; Angli ex Hispania aurum argentumue siue signatum, siue non signatum, exportarent (z). Talia pacta ac foedera, quantumuis libertati commercandi quodammodo inimica, religiose tamen seruanda esse, quis, quaeso, negauerit? Ex quibus simul patet, quam parum accurate GROTIUS (a) et ex parte PUFENDORFIVS (b) commerciorum foedera accenseant iis, quae parum, vel nihil superaddant iuri naturali, quum iis commerciorum libertas magis plerumque restringatur, quam firmetur, et nulla omnino gens, vti supra demonstrauius, obligetur iure gentium ad promiscuam commercandi licentiam reliquis concedendam, et ipse GROTIUS alibi (c), cuiuslibet liberum esse debere, fateatur, statuere, quid velit adquirere, aut non.

§. XV.

(u) Tavernier *Itinerar. Indic. Lib. I. Cap. I.*

(x) Mascou. *Diss. de foed. commerc. §. XVII.*

(y) Strabo *Geogr. Lib. XVI. p. 1130. edit. nou.*

(z) Mascou. *ibid. §. XV III.*

(a) Grot. *de iure belli et pac. Lib. II. Cap. XV. §. V. n. 3.*

(b) Pufendorff. *de iure nat. et gent. Lib. VIII. §. II.*

(c) Grot. *de iure belli et pac. Lib. II. Cap. II. §. XX.*

§. XV.

*Nulla ex-
stante foe-
dere libe-
rum est
unicuique
genti, quid
alteri con-
cedere ve-
lit.*

Sunt denique gentes, nullo unquam foedere de commerciis mutuis inter se instituendis quidquam pactae, quibus adeo et nulla cum aliis negotiandi, exterorumque merces admittendi necessitas incumbit. Quemadmodum enim in cuiusvis patrisfamilias arbitrio positum esse animaduertimus emere ac vendere velit, nec ne, itemque, cum hoc, an cum alio, contrahere malit: ita multo magis cuiusque reip. ac ciuitatis est, statuere, an, et quibuscum, commercia instituere, quas admittere merces, quibus ad se accessum denegare velit. Et sane in eo maxima elucet imperantium prudentia, si prouinciis suis inferri non patiantur quasuis res futiles, superfluas, ad solum luxum voluptatemque comparatas, nisi ciuibus suis tantum supersit exportandarum mercium, vt eae importandarum pretium haud parum excedant. Nisi enim id fiat, nihil impedit, quo minus argentum e ciuitate nostra paulatim migret ad exteros, adeoque veluti neruus incidatur reipublicae. Praeterea materiam rudem ab exteris exportari non patiuntur prudentiae ciuilibus praecepta, quum ita interuertatur lucrum, quod ex specierum elaboratione ac distractione tot ciues nostri capere potuissent. Nemo profecto ignorat, quam tenues fuerint Britannorum opes, quamdiu lanam illam, quam eorum oues ferunt, praestantissimam ad Belgas exportari patiebantur, et quantum illis diuitiarum accefferit, ex quo, animaduerso illo errore, ciues lanificio ac texturae adsuefacere coeperunt (d). Accedit, quod vulgus communi mortalium vitio, exterorum tantum bona mirari, sua contemnere soleat, adeoque vitio id vertendum non sit bono principi, si non faueat isti ciuium suorum insaniae, nec res illas ab exteris peti patiatur, quae domi, si non meliora, at non multo deteriora nascuntur. Praeterquam enim, quod ita exteris non est occasio, pecuniam intercipiendi, hoc interdicto non parum exacuitur ciuium industria, vt illa, quae patria producit, tanto magis curent, et colant eo diligentius, quanto maius inde lucrum sperare iis licet, si exterorum merces suarum veluti luminibus non officiant. Quae omnia profecto ita sunt comparata, vt ea ipsa reipublicae salus, quae bono Principi pro sumptuosa lege est, flagitet, nec ideo gens iniuriae aut inhospitalitatis iure possit coargui, quod non promiscue omnia ad se patiantur deuehi, quum is, qui iure suo utitur, nemini omnino iniuriam fecisse videatur.

§. XVI.

(d) Ziegler a Kliph, *Schaupl. der Zeit.* p. 318.

§. XVI.

Id vero praecipue quaeritur, an gens vna alteram, cum terra commercium instituire volentem iure prohibeat? Vbi merito praemonemus, quaestionem hanc non pertinere ad gentes inimicas, quarum alterutra nobiscum bellum gerit. Quum enim hosti in hostem in infinitum omnia liceant, quae ad debellandum illum sunt necessaria: licebit sane et gentem amicam impedire, quo minus hosti res, quibus validior instructiorque ad bellum gerendum fiat, aduehere possit, ceu iam supra vidimus. Sin hostes nostri cum gente externa nobisque amica negotiantur: eo minus dubitare licet, quin fas nobis esse oporteat, illa commercia turbare, et id agere, ne quid ex illis lucri ad hostes nostros redeat. Recte enim obseruauit POLYBIUS (e), iure belli non modo munitiones, portus, vrbes hostium, sed et naues, fructus, et, si quae sint similia, comprehendendi, ac proinde licere nobis ea omnia perdere, vt et res inimicorum hoc modo atteratur, et nostra magis magisque adaugeatur. Nihil ergo obstat, quo minus mare classibus occupemus, itum reditumque hostilium nauium impediamus, quin eorum res et opes cum ipsis, quibus vehuntur, nauibus intercipiamus, dummodo vi illa aperta non violetur gentis cuiusdam amicae territorium (f). Quamuis enim verissimum sit illud EVRIPIDIS (g):

Νόμος γὰρ ἐχθρὸν δρᾶν, ὄρε λαβῆς, κακῶς.

Vbicumque prensum laedi iura hostem sinunt:

semper tamen gentes cultiores legem hanc religiose seruandam putarunt, vt in amicorum portibus et territoriis ab omni vi abstinerent, adeo, vt ne Poeni quidem, teste LIVIO (h), naues Romanorum in portu regis Numidiae adgredi auderent. Interdum tamen eo porrectam esse illam belligerantium licentiam nouimus, vt et integras hostium classes in amicarum gentium portibus inuasas flammisque absumtas, legamus: iure, an iniuria, eleganter suo more disputat V. A. CORN. VAN BYNKERSHOEK (i). Enimuero de hoste, vti diximus, nulla hic quaestio est. Immo ne de eo quidem casu disceptatur, si qua gens, inito nobiscum pacto, commercii cum externa quadam gente vltro renunciarit. Id enim vnumquemque iure facere posse, supra iam contra GROTIUM probauimus.

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge II.

O baii-

(e) Polyb. Lib. V. Cap. XI.

(h) Liu. Lib. XXVIII. Cap. XVII.

(f) Grot. de iure belli et pac. Lib. III.

(i) Corn. van Bynkersh. Quaest.

Cap. III. §. VIII. n. 1.

jur. publ. Lib. I. Cap. VIII.

(g) Eurip. Heracl. v. 965.

baumus, idemque aduersus P. MAC. NENY fecisse meminimus BARBEYRACIVM (k). Id ergo hic vnice quaeritur, an vlla gens gentem amicam, quae nulla huiusmodi pactione renunctiua ius suum abdicauit, iure impedire possit, quo minus cum tertia gente commercia de nouo instituat? Qua de re quid statuendum sit, paulo accuratius hic videtur disquirendum.

§. XVII.

Id negandum esse, probatur.

Qui adfirmandam esse existimant quaestionem, superiore paragrapho propositam, ii in possessione potissimum ac praescriptione iuris gentium praesidium quaerunt, quippe qua fieri arbitrantur, vt iuri suo et tacite quis renunctiasse videatur. Si enim, qui in fluminis publici diuerticulo pluribus annis piscatus est solus, alterum ibidem piscaturum iure prohibet (l), et, qui aquam per alterius fundum sciente domino duxit, seruitutem exemplo rerum immobilium tempore quaesuit (m): quidni et is, qui cum gente aliqua per longissimum tempus, nemine contradicente, commercium solus habuit, ius illud commerciorum, aliosque illius vsu ac consortio excludendi, ipsa possessione diuturna dicatur adquisuisse? Deinde maxime vrgent dispendium illud, quod rebus suis non possit non metuere gens, si et aliae gentes eam de possessione deicere, vel saltim vna cum illa in possessionem ire audeant. Neminem autem, qui sibi vigilauit, aequo animo ferre, vt iuste quaesito lucro ab aliis spoliatur, nec genti liberae vitio verti posse, quod hoc rerum suarum detrimentum quouis modo a se amoliri, seque in possessione iuris, quam maiorum virtuti atque industriae debeat, quauis honesta ratione defendere conetur. Sed his merito obuertitur, primo eum, qui iure suo vtitur, nemini facere iniuriam (n). Licuit vni genti alias praeuere, et cum exteris quadam natione instituere commercium: licebit vero et alteri, prioris exemplum sequi, et ad eandem gentem negotiandi caussa excurrere, nec prior reliquas excludendi vllum sibi ius potest adrogare. Quis quaeso ferret mercatorem, qui prior ad nundinas vel mercatum publicum profectus alios paullo tardius eo confluentes prohibere audeat, eo obtentu, quod ipse sibi vigilans, ac iam in possessione constitutus, pati non possit, vt lucro suo quidquam propter alios, tardius aduenientes, decedat? An vero minus iniquos esse dixeris eos, qui gentem amicam ideo

com-

(k) Barbeyrac dans la défense. Chap. III. §. III.

(l) l. 7. D. de diuers. temp. praescript.

(m) l. 2. C. de seru. et aqua.

(n) l. 35. D. de reg. iur. l. 1. §. 12.

D. de aqua et aquae pluui. arc.

commercio cum gente externa prohibere conantur, quod ipsi illud commercium prius non sine insigni quaestu exercuerint? Nec solidi quidquam ineft argumentis, quibus freti aliqui id sibi ius cum summa aliorum iniuria vindicant. Si enim vel maxime largiamur, praescriptioni inter gentes esse locum, (de quo tamen non sine idoneis rationibus dubitant viri doctissimi:) ei tamen locus esse non potest in rebus arbitrii nostri, meraeque facultatis (o). Quemadmodum ergo via publica eundi ius non vtendo nemo amittit (p), etiamsi alii ante eum via ista vfi sint, et adhuc vtantur: ita nemo ideo iure ac libertate sua cum aliis negotiandi excidit, quod alii eo iure ante se vfi sint. Accedit, quod praescriptio nulla sine possessione, possessio nulla sine animo sibi rem habendi intelligitur: is vero, qui cum gente externa negotiatur, nihil vel vere vel quasi possidet. Prudenter PAVLLVS (q) noster negat, eum, qui iure familiaritatis fundum amici ingreditur, possidere videri, quia nec eo animo ingressus sit, vt possideret, licet corpore in fundo sit. An vero qui cum externa gente negotiatur, alio iure negotiatur, in eiusque portus et emporia ingressi sunt, quam iure familiaritatis? Ergo vti nec portus nec emporia possident, ita neque ius commercandi, neque facultatem alios illo iure excludendi quasi possessione sese vmquam adquisuisse dicere possunt, nisi frons e rebus perierit. Aequae ficulteum est alterum, quo vtuntur argumentum, quod genti, quae alteram praeuertit, non possit non multum de quaestu ac lucro suo decedere, si et aliae cum eodem populo negotiari coeperint. Primo enim eum, qui iure suo vtitur, nemini facere iniuriam, paullo ante monuimus, idque non modo Hispanis et Lusitanis, Belgas eo colore commercandi cum Indis libertate priuare ausis, opponit GROTIUS (r), sed et VASQVIUS (s), ipse licet Hispanus, verum esse, candide agnoscit. Deinde ne de damno quidem conculum decedit. Est sane haec PROCVLI philosophia, quam, tamquam solidam verissimamque probat VLPPIANVS (t), non debere eum damnum facere videri, qui eo veluti LVCCRO, quo adhuc vsus sit, prohibeatur: multumque interesse, vtrum DAMNVM quis faciat, an LVCCRO, quod adhuc fecerit prohibeatur. Sensus iureconsulti est,

O 2

eum

(o) Interpretes ad l. 41. D. de adq. vel amit. possess.

(p) l. 2. D. de via publ. et itin. publ.

(q) l. 41. D. de adq. vel amit. poss.

(r) Grot. de mari libero Cap. XII.

(s) Vasqu. Controvers. illustr. Cap. X. n. XI.

(t) l. 26. D. damn. infect.

eum qui damni infecti nomine repromiserit, teneri, si alter e sua damnum passus sit (u), at ob lucrum alteri sine iniuria interceptum teneri neminem, si vel maxime damni infecti nomine cautum repromissum sit, quia inter damnum datum, lucrumque sine iniuria interceptum permultum interfit: quam *Διαίρεση* et VASQVIVS (x) probat, controuersisque inter gentes adplicat prudenter. Quo iure enim gens conqueratur de gente amica, iure suo libertateque naturali vsura, quod per eam sibi quid de lucro deminutum sit, quum ne priuatus quidem, cui damni infecti nomine repromissum est, de lucro sibi intercepto vllam habeat actionem?

§. XVIII.

Praeterquam quibusdam casibus.

Attamen aliud dicendum videretur, si gens, cum gente externa institutura commercium, transitum liberum per territorium nostrum peteret, et nos ipsi cum illa negotiantes lucrum nostrum hoc ipso deminutum iri vereamur. Tunc vix dubitandum videtur, quin in arbitrio nostro futurum sit, vtrum concedere transitum, an denegare eundem, malimus. Quamuis enim in alia omnia eat GROTIUS (y), existimans, eum transitum omnibus veluti natura deberi: iam ab aliis tamen obseruatum est, eum hic iusto esse liberaliorem, sibi que nimium in coërcendis principum iuribus indulgere (z). Interest enim plerumque reipublicae, per cuius territorium transitus petitur, ipsam potius lucro, quod ex commercio cum gente externa sperari potest, frui, quam gentem vicinam. Quo iure ergo tunc alii a nobis peterent, quod non nisi cum incommodo nostro praestare possemus? Eleganter iura nostra obseruant, iure gentium feram captam statim fieri capientis, nec interesse, feras bestias et volucres vtrum in suo fundo quis capiat, an in alieno. Et tamen statim additur: *Plane qui ALIENVM FVNDVM ingreditur venandi et aucupandi gratia, potest a domino, si is praeuiderit, PROHIBERI, ne ingreditur* (a). Quod, paucis interiectis, de apibus quoque et examine, in alienum fundum euolante, repetitur. Nulla vero ratio est, cur cuilibet priuato plus iuris in fundo suo esse statuamus, quam Principi in territorio suo, aut cur illi quidem fas esse existimemus, alium, cum suo incommodo. ingressurum, prohibere, huic vero non licere, transitum negare

(u) l. 7. §. 1. et 2. D. *damn. inf. et de suggrund.*

(x) Vasqu. *controu. illustr. Cap. III. n. 3.*

(y) Grot. *de iure belli et pac. Lib. II. Cap. II. §. XIII. n. V.*

(z) Ziegler. *Not. ad Grot. h. t.*

(a) §. 12. *Inst. de rer. diuis. l. 3 §. 1. D. de adq. rer. dom.*

negare iis, qui cum reipublicae suae incommodo negotiari cum gente vicina velint. Quod sane prudenter superiore saeculo animaduertit FRIDERICVS, Dux Slesuici et Holsatiae, qui id agens, vt subditi sui cum Persis negotiarentur, nihil prius, nihilque antiquius habuit, quam vt Rufforum monarchae, cuius per prouincias proficiscendum erat mercatoribus, consensum, missa legatione satis splendida, impetraret (b). Quod vero in suo cuique licet, nempe vt possit ingredientes prohibere; id non pertinet ad eam quaestionem, quam supra proposuimus, de gente, quae ita cum alia gente extera negotiari cupit, vt vel per oceanum, cuius

Herum natura nec vllum,

Nec me nec quemquam statuit (c),

vel per aliam viam, intacto nostro territorio, ad externos excurrat. Tunc enim non magis vlli ius prohibendi est, quam ne quis aere communi fruatur, neue per vicini fundum, domino non prohibente, ambulet.

§. XVIII.

Et haec tenus quidem, quousque porrigatur illa a tot grauissimis scriptoribus celebrata commerciorum libertas, luculenter, vt opinor, ostensum est. Quemadmodum enim omnes homines tam liberos natura producit, vt quidquid nec iure prohibitum, nec pactis conuentis aliter definitum est, id iis facere omnino liceat: ita, qui quid contra leges vel pacta agit, is non libertate, sed licentia, vti intelligitur. Hinc PLVTARCHVS (d): τῷ λόγῳ τὲς ἐπομίνες αἰτίον ἐστὶ μόνως ἐλευθέρως νομίζεν, μόνοι γὰρ αἱ δὲ θεὸς βάλειν, μαδόντες, ὡς βέλονται, ζῶσι. Τοῖς δὲ ἀπειθεύτοις καὶ παραλόγοις ὁμομαῖς καὶ ἀπάρεσι ἐνεσι καὶ μικρὸν ἐν πολλῷ τῷ μετανοῶντι ἐπέσιον. *Rationi qui parent, soli digni sunt, qui pro liberis habeantur. Soli enim hi viuunt, vt volunt, qui, quid velle debeant didicerunt. Ineruditae autem et rationis expertes animi incitationes atque actiones exilem quamdam ignobilemque voluntatis libertatem, multa cum poenitentia coniunctam, habent.* Quod pluribus argumentis, more suo, demonstraui EPICTETVS apud ARRIANVM (e). Sic sane et liberis gentibus non tam absoluta nullisque legibus circumscripta commercandi libertas tribuenda est, quantam illis a GROTIQ, aliisque, tribui animaduertimus: sed talis, quae nec legibus, et

*Quid commercio-
rum libertas, a
principe
tuenda?*

O 3

in

(b) Olear. *Iin. Moscou. Pers. Iin. I.*

(d) Plutarch. *de audit. p. 37.*

p. 1.

(e) Arrian. *Diss. Epictet. Lib. I. Cap.*

(c) Horat. *Serm. Lib. II. Sat. II. v. 129.*

XII.

in primis gentium iuri, nec pactis ac conuentionibus, refragetur. Ac proinde per LIBERTATEM COMMERCIORVM hic nos quidem intelligimus ius vel facultatem tum singulorum, tum integrarum gentium, commercia cum aliis hominibus gentibusque, quatenus per leges et pacta licet, instituenti.

§. XX.

Quot modis illa turbari soleat?

Quam multis vero modis saluberrima haec libertas et possit turbari, et turbetur quotidie, ipsa rerum omnium magistra experientia satis superque docet. Quum enim totum illud commercium ad parandas opes comparatum sit, nulla vero re homines magis, quam insatiabili accumulandarum opum cupiditate, adficiantur: quis dubitet, quin mille artes excogitatum sit ingenium humanum, quibus lucrum vel intercipiatur aliis, vel saltim deminuatur? Saepenumero haec fuit causa alios laceffendi, nulla iniuria vlli cognitos; et nescio, an non multa, quae Romani gesserunt, bella haec ipsa habendi cupiditas conflarit. Saltim de iis scribere non dubitauit PETRONIVS (f):

*Si quis sinus abditus vltra,
Si qua foret tellus, fuluum quae mitteret aurum:
Hostis erat, fatisque in tristia bella paratis
Quaerebantur opes.*

Et iam pridem grauissimus auctor, TACITVS (g) obseruauit, opes et praecipuam belli causam, et belli praemia victoriae esse. Haec fabula et hodie luditur, mutatis tantum personis. Saepe enim nihil aliud republicas florentissimas collidit, quam concepta ex alterius opibus commerciiisque lucrosissimis inuidia. Ea vel vi, vel dolo euertere, vel sibi vindicare, adeo non iniustum quibusdam videtur, vt potius magnam prudentiae laudem in eo positam existiment, si vberimum illum diuitiarum fontem vel turbare, vel plane in suum veluti fundum deriuare possint. Alii id agunt, vt certarum rerum monopolia sibi vindicent, et, vt ZENO Imp. (h) loquitur, *inter se coniuvent, ac paciscantur, vt species diuersorum corporum negotiationis, non minoris, quam inter se statuerint, venundentur.* Quod quanto cum commerciorum detrimento coniunctum, quamque eorum libertati inimicum sit, nemo non intelligit. Aliquando vel perditorum quorundam hominum colluies, vel integra ciuitas operam dat piratae et latrocinii, et vel nauibus, vel mer-

(f) Petron. Satyric. Cap. CXVIII.

(g) Tacit. Hist. Lib. IV. Cap. LXXIII.

et lib. XI. Annal. Cap. XVIII.

(h) l. vn. C. de monopol.

mercibus terra transferendis, insidias fruit, veluti olim insulani, in mari Aegeo (i), Cilices (k), aliaeque gentes, de quibus ex instituto egit GROTIUS (l). Quamuis non opus esse videatur petitis ex antiquitate exemplis, quum et hodie iniustissimo illi lucro inhient Afri, Tartari, Arabes, gentes commercii inimicissimae, quibus hoc perpetuo, si non in ore, at in animo est:

Trux ventilet ignes

Tisiphone, quatiatque suos irata colubros:

Prouehimur, quo lucra vocant.

Quid vero magis turbat mercetiorum libertatem, quam viui illi scopuli, piratae, qui sic maria bello, quasi tempestate, praecledunt? (m) Quid magis horrent mercatores, quam audacissimorum grassatorum globos, a quibus et in continente naufragium metuunt? Non minus saepe contingit, vt ciues nostri, cum exteris negotiantes, a publicanis vexentur, siue diripientibus naufragos, (quod se suosque a publicanis insularum Cycladum passos esse, conqueritur Eudaemon Nicomediensis apud VOLVSIVM MAECIANVM (n),) siue vectigalia immodica ab illis exigentibus. *Quanta enim audaciae, quanta temeritatis sint publicanorum factiones, nemo est, ex VLPIANI (o) sententia, qui nesciat.* Fieri porro potest, vt leges reipublicae cuiusdam, quae alioquin commercandi libertatem ciuibus nostris non negat, mercetiorum libertati aduersentur, veluti si cautum sit, ne cui, nisi ritu suo, Deum apud se colere liceat, neue cadauera eorum, qui a religione sua abhorrent, terrae mandentur: vt illas iam omittam leges, quae tantis ambagibus iudicandi ordinem inuoluunt, vt tolerabilius plerisque videatur, breuem deuorare iniuriam, quam ius longa ac sumtuosissima lite experiri. Hoc enim cum omnibus peregrinis, tum praecipue mercatoribus, sub alio coelo, alioque veluti sole, commercetorum caussa peregrinantibus, molestissimum esse solet, quippe quibus non est tantum ocii, vt pro rerum venalium foro, fora litigiosa petere velint. Denique hanc mercetiorum libertatem omnium maxime turbat inuidia gentium lucricupidarum, quales olim Phoenices, *φιλοχρηματοί τε καὶ πρῶνται*, pecuniarum auidi, et voraces, vt vocantur a PHILOSTRATO (p). Haec enim

(i) Nepos vit. Themistocl. Cap. II.

(k) Diod. Sic. Lib. XVI.

(l) Grot. de verit. relig. Christ. Lib.

II. p. 12. in not.

(m) Flor. Lib. III. Cap. VI.

(n) l. 9. D. ad Leg. Rhod. de iactu.

(o) l. 12. pr. D. de publican.

(p) Philostrat. Heroic. p. 660. edit. nou.

enim non contentae lucro, quod ipsae faciunt, omnium se ducunt miserrimas, si ullam aliam habeant huius fortunae sociam, nihilque faciunt reliqui, ut aliarum quaestum vi ac dolo intercipient. Quod denuo olim erat Syrophoenicum vitium, de quibus HIERONYMVS (q): *Vsque nunc, inquit, permanet in Syris negotiationis ardor, qui per totum mundum lucri cupiditate excurrunt, et tantam mercandi habent vesaniam, ut occupato nunc orbe Romano inter gladios et miserorum neces quaerant diuitias, et paupertatem periculis fugiant.* Et fingamus, tantas non esse gentis cuiusdam vires, ut aliorum negotiationes aperto Marte impedire possit: at non deerunt artes, aemulis apud gentes exteris conflandi inuidiam, lucrumque quaecumque intercipiendi. Hae vero artes numquam turpes videntur hominibus, solum lucrum anhelantibus, omnesque, quos quaestui suo obstare existimant, hostium loco habentibus. Hostibus vero quis nocere dubitat?

Dolus, an virtus, quis in hoste requirat? (r)

§. XXI.

Principis
est, liber-
tatem
commer-
ciorum
sueri.

Atqui ea omnia, sine quibus ciues salui esse, iuribusque suis frui non possunt, ad boni Principis officium pertinent: recteque obseruauit AMMIANVS MARCELLINVS (s), *nihil aliud esse imperium, quam curam salutis alienae.* Si ergo populi salus bono principi suprema lex est: quid illum prius, quidque antiquius habere decet, quam ne ciues libertate commercandi, legibus pactisque firmata, aut ipso iure gentium concessa, ab vilo priuentur: Quamquam reipublicae rector, dum ciuium luca ac commoda tuetur, suam quoque et reip. rem agere merito videtur, quum numquam ciuium salus ac felicitas a salute ac felicitate reipublicae seiuncta sit, tantumque semper ipsi Principi, quantum ciuibus, decedat. Tolle commerciorum libertatem, et sublata simul esse animadverte res necessariorum adfluentiam, sublata vectigalia et portoria, sublata id omne, in quo neruum rerum gerendarum positum esse prudentes obseruant. Quum Mithridates Ponticus omnes Romanos, per Asiam negotiantes, et publicanos ultra centies et quinquagies mille vno die eodem edicto occidi iussisset, ac inaudita illa truculentia commercium omne turbasset (t): CI-

CERO

(q) Hieronym. ad Ezech. XXVI.

(r) Virgil. Aeneid. Lib. II. v. 390.

(s) Amm. Marcell. Lib. XXVIII.

Cap. II.

(t) Vellei. Patere. Hist. Lib. II. Cap. XVIII. Plutarch. in Sulla p. 467. Appian. de bello Mithridat. p. 206. Valer. Max. Lib. VIII. Cap. II. exempl. extr. III.

CERO, bellum aduersus Mithridatem splendidissima oratione suadens (u), nullum argumentum habere sibi videbatur potius, et in quo magis excurreret oratio, quam vt ostenderet, quantam aerario eluuiouem intulerit Mithridates, dum tot per Asiam negotiatores et publicanos vita rebusque suis nefarie spoliari. *Delectanda vobis est, inquit, illa macula, Mithridatico bello superiore suscepta, quae penitus iam infedit atque inueterauit in populi Romani nomine, quod is, qui vna die tota Asia, tot in ciuitatibus, vno nuncio, atque vna litterarum significatione, ciues Romanos necandos trucidandosque denotauit, non modo adhuc poenam nullam suo dignam scelere suscepit, sed ab illo tempore annum iam tertium et vicesimum regnat, et ita regnat, vt se non Pontio, neque Cappadaciae latebris occultare velit, sed emergere e patrio regno, atque in vestris VECTIGALIBVS, hoc est, in Asiae luce versari.* Idem paullo post (x) multo vehementius vrget, defendendam esse imperii dignitatem, praesertim quum de maximis populi Romani vectigalibus agatur. Ceterarum enim prouinciarum vectigalia esse tanta, vt eae ad ipsas tutandas prouincias vix sufficiant: solam Asiam tam opimam esse, ac fertilem, vt et vbertate agrorum, et varietate fructuum, et magnitudine passionis, et multitudine earum rerum, quae expetantur, facile terris omnibus antecellat. Tum porro demonstrat, eo tumultu factum esse, vt pecora relinquerentur, agricultura desereretur, mercatorum nauigatio conuiesceret, atque ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex scriptura, vectigal conseruaretur. Denique praeclare subiicit (y) memoria retinere debere Romanos, calamitate doctos, quum in Asia res magnas permulti amisissent, solutionem et fidem concidisse: *neque enim posse vna in ciuitate multos rem atque fortunas amittere, vt non plures in eandem calamitatem trahant.* Quum ergo illa turbatio libertatis commercandi, ceu haecenus demonstratum est, non modo cum ciuium iniuria ac pernicie, sed et cum eluuioue aerarii, et cum reipublicae, ipsiusque Principis incredibili detrimento coniuncta sit: quis negauerit, quaeso, non solum ius esse Principi, verum etiam ad eius officium pertinere, vt hanc negotiandi libertatem, quatenus neque legibus publicis, neque pactis restricta est, defendat, nihilque faciat reliqui, vt illa auctoritate ac prouidentia sua in tuto collocetur? Fuit haec olim laus Themistoclis, qui maritimos praedones consecrando, mareque tutum reddendo, patriam

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge II.

P. triam

(u) Cicero pro lege Manil. Cap. III.

(x) Idem ibid. Cap. VI.

(y) Idem ibid. Cap. VII.

triam cum diuitiis ornauit, tum peritissimos belli naualis fecit (z). Non minorem suscepta commerciorum defensione gratiam a ciuibus suis inierunt Hippias Atheniensis (a), Pompeius Romanus, (b) quin et fulmen illud belli, Alexander Macedo (c), qui omnes, licet tot grauissimis districti negotiis, inter arma de securitate commerciorum cogitarunt, vt quidquid praedonum per maria vagabatur, instructissimis classibus opprimerent. Vt iam non enumerem exempla similia, quae insequentium temporum annales nobis sufficiunt, quaeque satis ostendunt, prudentissimos potentissimosque principes hanc curam ac sollicitudinem non indignam habuisse magnitudine sua, eaque re immortalem sibi gloriam vel maxime peperisse.

§. XXII.

Quod fit
legibus,

At praecipua quaestio est, quibus potissimum modis tuenda sit illa commerciorum libertas? Vbi facile vnusquisque animaduertet, aliis omnino mediis aduersus ciues, aliis aduersus externos, quibus illae negotiationes nostratium fudes in oculis sunt, vtendum esse. Ciuibus quum in obsequio gloria relicta sit, si non rectius ac facilius, quam LEGIBVS et POENIS eo adiguntur, ne conciuces in illa, a principe concessa libertate turbare audeant. Nec quidquam iustius est huiusmodi legibus ac sanctionibus, quia vti recte obseruat PLATO (d), iustitiae fruendae causa constituti sunt Reges et principes, finisque ciuitatum haud postremus est μήτ' ἀδικεῖν, μήτ' ἀδικεῖσθαι, nec facere, nec pati iniuriam. Eo pertinent leges omnes, quae de fide a mercatoribus religiose seruanda, de re collybistica, de rebus nauticis, de bodmeria, adsecurationibus, hauariis, similibusque negotiis feruntur, quippe ad tuendam non modo libertatem, sed et securitatem, ac laetiora incrementa commerciorum prouehenda vnice comparatae. Hinc laudem sibi incredibilem pepererunt Rhodii, populus nauticus, et aliquando θαλασσοκρατῶν (e), de quo STRABO (f): Θαυμαστὴ δὲ καὶ ἡ εὐνομία τῆς πόλεως. καὶ ἡ ἐπιμέλεια πρὸς τε τὴν ἀλλοτρίαν πολιτείαν, καὶ πρὸς τὰ ναυτικὰ, ἀφ' ἧς ἐθαλασσοκράτησε πολλὸν χρόνον. Admiranda est et legum Rhodii optimarum constitutio et industria, cum in aliis reipublicae partibus,

(z) Corn. Nepos Themistocl. Cap. II.

(a) Polyæn. Stratagemat. Lib. V. Cap. XIII. p. 492.

(b) Flor. Lib. III. Cap. VI. Plutarch.

in Pompeio pag. 630. sequ. Dion. Lib. XXXVI. p. 2.

(c) Curt. Lib. III. Cap. VIII.

(d) Plato de Republ. Lib. II.

(e) Florus rer. Rom. Lib. II. Cap. VII. Euseb. Chron. n. MC.

(f) Strabo Geograph. Lib. XIII. p. 448.

tibus, tum circa rem nauticam, qua effectum, ut imperium maris diu teneret. Et nescio sane, an vllum praestantius existurum esset ius nauticum, et an alio hodie vtendum existimaturae sint gentes Europaeae, quam quod ipsi Romani in fora sua admittere non dubitauerant (g), si vti ad CICEBONIS (h) memoriam disciplina naualis et gloria Rhodiorum permanferat: ita ipsa lex Rhodia integra ac genuina aetatem tulisset. Quae enim a SIM. SCHARDIO, (i) IOANNE LEVNCLAVIO (k) et IO. LAVRENTIO (l) edita est, tantum abest, vt miram illam Rhodiorum sapientiam et in omni re nautica prudentiam redoleat, vt eam, tamquam foetum supposititium, editumque ab ociofo aliquo Graeculo ingenii abortum, reiecerint viri, harum rerum intelligentissimi (m). At iacturam hanc paullo tolerabiliorem reddiderunt gentes partim septentrionales, partim quae nauigationibus per septentrionem aliasque orbis partes opes famamque quaesuerunt, ciuitates Hanseaticae. Quemadmodum enim saeculo XII. in lucem prodiit ius nauticum WISBYENSE, ceu docet eius a LEIBNITIO (n) e vetusto codice seruata praefatio: ita haud paullo post circa annum MDLXXXI. ipsae quoque ciuitates Hanseaticae ius suum maritimum, cuius non exigua passim est auctoritas, condiderunt (o). Et vt iam non dicam de tot legibus saluberrimis, quae a Regibus rebusque publicis florentissimis de omni re maritima, de adsecurationibus cambiiisque perscriptae sunt, quarum magnam farraginem in *consulatu maris* (p), nec non a IO. MARQVARDO collectam nouimus: vix esse arbitramur gentem, quae aequioribus ac prudentioribus legibus ea in re vtatur, quam eae, quae Danorum imperio reguntur, quippe in quorum corpore Legum, quod sub inscriptione *des Daenischen Loo-Buchs* celebratur, totus *Liber IIII.* de omni re ac disciplina nautica ita agit, vt nesciamus, an quidquam de re, tam multis implicata subtilitatibus, aequius prudentiusque constitui potuisset, et vere scripsisse videatur IO. IS. PONTANVS (q), nusquam

P 2

in

(g) l. 9. D. ad Leg. Rhod. de iactu.

(h) Cicero pro lege Manil. Cap. XVIII.

(i) Schardii leges Naut. georg. et militares. Basil. 1561. 8.

(k) Leunclau. Iur. Graec. Rom. Tom. II. p. 165.

(l) Graec. et Lat. Lugd. 1647. et Amst. 1668.

(m) V. A. Corn. van Bynkersh. ad d. l. 9. D. ad Leg. Rhod. Cap. V.

(n) Leibnit. Script. rer. Brunsvic. Tom. III. p. 750.

(o) Io. Marquard. de iure merc. Lib. III. Cap. V. §. XXXVI.

(p) Post varias editiones Italice prodiit cum commentariis Casaregii, Florent. 1718. ad fin. discurs. Legal. de commerciis.

(q) Pontan. Descript. Chorogr. Dan. p. 773.

in Europá, modo officium iudex faciat, aut citius quemquam, aut minore cum impendio finem litis adsequuturum, quam in Dania, vbi tanto salubriores sint leges patriae, quanto breuiores sint, quantoque minus iuris peregrini laciniis deformentur, vt habeant omnino prouinciae, quae iure illo viuunt, cur sibi hanc felicitatem veluti peculiarem gratulentur.

§. XXIII.

Itemque
priuile-
giis : Quemadmodum vero leges et principum constitutiones vel ad omnes in vniuersum ciues, vel ad certas tantum personas, pertinent, quae priuilegia (r), quasi *priuae leges* (s) vocantur: ita et leges ad tuendam commerciorum libertatem comparatas, vel GENERALES, vel SPECIALES esse oportet. Fieri enim solet, vt princeps aliquando certis personis vel collegiis plus, quam reliquis ciuibus, indulgeat, quo plures impendiorum molem consociatis viribus eo facilius ferant, societatem aliquam eximiis quibusdam priuilegiis muniant, quae vocabulo iam vbique vsitato OCTROYEN solent adpellari, a voce siue Belgica, siue ex Gallica lingua petita, *octroye*, quam CORN. KILIANVS (t) inter vocabula peregrina interpretatur *beneficium*: quemadmodum *octroyen* vel *octroyeren* illi est *indulgere, adnuere, aliquid tribuere*. Quod vero id facere non liceat principi, nulla profecto idonea existimandi ratio est. Quum enim id omne principi non modo liceat, sed et ad summum istius officium pertinere videatur, quod in publicam vtilitatem vlllo modo vergit: quid regno vel reip. vtilius esse posset, quam si commercia a pluribus iunctis viribus collataque pecunia instituantur, atque ita efficiatur, vt vtilitas ad omnes, periculum ad paucos perueniat, vt merces nostrae hoc modo optimis conditionibus distrahantur apud éxteros, et res exterae, quas immodico pretio adhuc ab aliis coemere coacti sunt ciues, iam a ciuibus ipsis multo viliore pretio vendantur, vt denique ita rei nauticae studium acuatur, vectigalia augeantur, ipsumque locupletetur aerarium? Quod quum vix aliter, quam institutis maioribus societatibus, priuilegiisque illis liberaliter concessis, possit obtineri: neminem profecto dubitaturum arbitramur, quin et iure suo vtatur, et de republica praeclare mereatur Princeps, qui huiusmodi societates et instituit, et iisdem priuilegia, sine quibus vel consistere, vel florere non possent, concedit. Hinc iam
olita

(r) §. 6. *Inst. de iure nat. gent. et citi.*(s) *Gell. Noct. Attic. Lib. X. Cap. XX.*(t) Kilian. *Dict. Teuton. Lat. Gall.*

p. 682.

olim SOLON (u) fodalibus ἐπὶ λείαν, ἢ εἰς ἐμπορίαν διχομήνοισι, ad praedam vel mercaturae causa exeuntibus, quodcumque placeat, inter se constituere patiebatur, illudque ratum esse iubebat, dummodo non obstarent decreta publica. Et quam feliciter, quantoque cum lucro ac compendio olim negotiatae sint ciuitates Hanseaticae, et hodie commercia inflituant societates maiores in Anglia, Gallia, et Belgio, nemo ignorat. Immo e societate Belgarum Indica tantum vtilitatis in remp. redundabat, vt GROTIUS (x) adfirmare non dubitarit, a saeculi XVII. initio societatem illam magnam reip. partem haberi coepisse, et Zeelandi, quae post futura essent, cecinisse videantur, vt vates, dum cusi eo anno numi anteriore parte sculpservnt leonem Zeelandicum, e tribus fluminibus emergentem, cum lemrate: LVCTOR ET EMERGO. 1602. in postica nauem vela facientem cum perigraphe: IMPERATOR MARIS, TERRAE DOMINVS. Vere enim contingit, quod scripsit BIZOTVS (y): *Ziet daar den Oorspronk van die doorkluchtige Maatschappy, welke Koningkryken verovert, Koonigen cynsbaar gemaackt, en gesantschappen aan de Keizers van China en Japan gestuurd heeft.* Quumque nihil non his in rebus liceat Principi, ac reipublicae, si se iure suo, interpositis pactis et foederibus, numquam abdicarunt: quidni et alii possint, quod gentes illae potuerunt? et quis populos quosdam, immissa semel falce in messem tam vberem, ita veluti sua fecisse commercia dixerit, vt aliis ne spicilegium quidem relinquendum putent?

§. XXIII.

Porro iam supra obseruatum est, non ferre mercatorum rationes, vt diuturnis litibus vacare, et rabulis veluti deuorandos sese dare aut velint aut possint. Quod eo magis de causis nauticis repetendum, quum, vti iam a CAESARE obseruatum est, *res nauticis, maritimae celerem et instabilem motum habeant*, et hinc ipsi Romani (a) causas de submersis nauibus et naufragiis leuato velo cognoscendas esse, prudenter monuerint. Hinc plerique principes, quibus commerciorum libertas atque incrementa curae cordique sunt, id agere solent, vt lites, quae de rebus ad mercaturam vel rem nauticam pertinentibus incidunt, leuato veluti velo et sine ambagibus iudicentur. Inter maxima sane reip. Atheniensis

P 3

vitia.

(u) l. 4. D. de colleg. et corporib.

(x) Grot. Hist. Belg. Lib. X. ad ann.

MDCII.

(y) Bizot Medalische Historie der Res. publyk van Holland p. 85. 86.

(a) l. 5. C. de naufrag.

vitia fuit litium diuturnitas, quam licet in speciem excuset XENOPHON (b), commerciis tamen, quibus vnice studebant, eam fuisse exitiosissimam, nemo non intelligit. Satis quidem non modo breve, sed et praeceps erat iudicium, in quo quidam, simul ac appellerent, causam dicere cogebantur, quodque Phraeataeum vocabant, de quo IUL. POLLUX (c): *Ἦν δὲ ἐν θαλάττῃ τὸ Δικαστήριον καὶ τὸν ἐν αἰτίᾳ προσπαλεύσαντα, τῆς γῆς ἢ προσπατόμενον, ἀπὸ τῆς νεῆς ἐξῆν ἀπολογῆσαι, μὴτε ἀπόβιβθραν, μὴτε ἀγκυραν εἰς τὴν γῆν βαλλόμενον.* Erat et in mari iudicium, et reum quidem adnauigantem, et non tangentem terram, a naue defensionem sui dicere oportebat, neque scalam, neque ancoram terrae iniicientem. Cuius miri dicasterii mentionem etiam faciunt DEMOSTHENES (d), ARISTOTELES (e), SVIDAS (f) et alii. Sed hoc iudicium tantum ad crimina, non ad causas maritimas, pertinuit. Eos enim, qui solum verterant ob caedem, non patiebantur causam, nisi ex naue, dicere. At de criminibus eo breuiora erant iudicia Atheniensium, quo magis ibi plebs caedibus ac suppliciis delectabatur ac veluti oculis pascibat. Quanto prudentius alibi res nauticae tractantur in collegiis archithalassicis, quae vocantur *Admiralitaeten*; causas mercatorum in iudiciis mercatorum, in *Kauff- oder Handels-Gerichten*? Horum enim iudiciorum ea indoles est, vt et viris iurisperitis adiunguntur homines rei naualis iurisque omnis maritimi, et consuetudinum nauticarum, et inter mercatores receptarum, periti, et iis praescribitur modus, causas has breuiter, et sine taediosis ambagibus cognoscendi, quem in causis maritimis et ad mercaturam pertinentibus maxime necessarium esse, recte semper statuerunt iuris interpretes (g). Qua in re denuo admiranda est Danorum iurisprudentia, qui quamuis fora multiplicare noluerint, in causis tamen nauticis celerrimam obseruant iuris dicendi rationem, adeo vt eorum legibus sapientissime cautum sit (h), vt omnes, quae ex re nauali suam ducunt originem, vel ex iure hoc maritimo pendent, causas tum ciuium, tum exterorum statim, ab ordinario cuiusque loci iudice cognitae, tres intra soles secundum legitimam causae dictionem ex praescripto iuris maritimi deciduntur, et nau-

(b) Xenoph. de rep. Athen. Cap. III. Tom. V. Op. p. 119. sequ.

(c) Iul. Pollux Onomast. Lib. VIII. segm. 120.

(d) Demosth. in Aristocrat. p. 737.

(e) Aristot. Politic. Lib. III. Cap. XVI.

(f) Suid. voce ἐμφρασίῳ.

(g) Peck, et Vinn. ad l. 5. C. de naufrag. p. 402. Meu. ad Iur. Lubec. Lib. III. tit. VII. art. VII. n. 1. sequ. Loccen. de iure marit. Lib. III. Cap. X. §. II.

(h) Ius Danic. Lib. III. Cap. VIII. art. 1.

nautis, si non habeant, aduocatus detur. Quam curam mercaturae habuisse veteres, non animaduertimus, nisi huc referre velis iurisdictionem Aedilium et agoronorum, tum Romae, tum in municipiis, ad quam tamen non nisi forum rerum venalium, cum contractibus ibi initis, videtur pertinuisse (i).

§. XXV.

Enimvero hae libertatem commerciorum tuendi rationes *inter Foederibus* duntaxat locum habent. Quid enim facilius est, quam ciues, aliis iure suo vsuris iniuriam intentantes, legibus, poenis et iudiciis in ordinem cogere, fidem in contractibus legibus poenalis sancire, denique dare operam, ne quis de iustitia non admistrata iure conqueratur? At non aequae facile exteris ciuium nostrorum libertatem turbantibus fraena iniiciuntur. Quum enim inter gentes non fit, qui iudex sedeat, earumque controuersias iure discernat: nihil superest, quam vt his vel consensu vtriusque gentis rectorum, vel vi et armis, finiatur. At ipsa recta ratio facile vnicuique persuadebit, non esse prouolandum ad arma, quorum et vsus sumtuosissimus, et euentus maxime anceps esse solet, si sine pulueris iactu lis componi, super eaque transigi possit. Sapienter enim CICERO (k): *Quum, inquit, sint duo genera decertandi, vnum per disceputationem, aliterum per vim, quumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum: fugiendum est ad posterius, si uti non licet superiore.* Hinc lucrosissima commercia foederibus vel instituta vel firmata esse, nouimus, iisque sibi ciuibusque suis prospexisse constat Salomonem (l), Ezechiam (m), immo et integras ciuitates, de quarum foederibus ipsi veteres numi clamant (n). Hinc consultissimum semper visum est, ictis foederibus, aequas commercandi condiciones ciuibus impetrare, siue ne negotiantes in prouinciis foederati principis ciues nostri laedantur, siue ne transituri impediuntur, portibusque vel ipso mari excludantur, siue vt periclitantibus subueniatur, siue vt vectigalia non maxima, sed vel nulla, vel modica exigantur. Eo enim fere referri posse videntur, quae commerciorum causa ineuntur foedera. Primum ius omnino est principi, foederibus obstringere externos, ne ciues suos, ad eos negotiandi causa excurrentes laedant, veluti

ne

(i) Euer. Otto de Aedilib. municip. Cap. XIII. p. 466. sequ.

(m) II. Paral. XX. 35.

(n) Ez. Spanh. de vsu numism. Diff.

III. p. 143. Tomo I. Orb. Rom. Cap.

III.

(k) Cic. de Offic. Lib. I. Cap. XI.
(l) I. Reg. V. III. 27. II. Paral. VIII. 30.

ne ob diuersam religionis formulam vim patiantur, ne iis ibi mortuis honesta sepultura negetur, ne iniquis et longis angariis vexentur, ius iis denegetur, vel perperam reddatur. De his enim omnibus huiusmodi foederibus caueri solere, exemplis luculentissimis demonstrauit laudatissimus MASCOVIVS (o). Quibus iam id addo, plerumque his foederibus id exprimi solere, vt negotiatoribus nostris, in foederatorum ciuitatibus portubusque commorantibus Consules a nobis constituti ius dicant, simulque dent operam, vt omnes foederis leges religiose obseruentur. Vnde eleganter eos consules dici ait MARQVARDVS (p), vt, consulere se debere mercatoribus et mercaturae, ipso nomine admoneantur: ceu et de cons. Romanis scripserat FLORVS (q). Iam inde ab antiquissimis temporibus id factum esse, non alio luculentiore testimonio ostendi potest, quam LEGIS WISIGOTHICAE (r), qua cautum est, ut si *transmarini negotiatores inter se causam habuerint, nullus de sedibus Wisigothiae regum eos audire praesumeret, nisi tantummodo suis legibus audirentur, apud TELONARIOS SVOS.* Telonarii enim hic non alii sunt, quam consules, seu negotiatorum exterorum iudices, quippe qui, nondum recepto consulum vocabulo, variis nominibus veniebant, dicti *baiuli, praepositi, seneschalli, priores mercatorum, Court-Meistere* (s), et in emporiis ciuitatum Hanseaticarum *seniores, Oldermannen* (t), apud Visigothos *telonarii*. Sane et apud Francos *mercati Palatii telonarium* fuisse inter dignitates palatinas, eumque non modo omnibus regni portitoribus praefuisse, sed et ius dixisse de huiusmodi causis, ex HINC MARO (u) et ALCVINO (x) obseruauit CAR. DV FRESNE (y). Quemadmodum vero alioquin omnis iurisdictio in republica a summo illius imperante pendet: ita regulariter hos consules constituunt principes territorii, ciuitatumque rectores, idque pluribus exemplis demonstrauit MARQVARDVS (z). Sed quum aliquando in peregrinorum aequitate integritateque non eandem, ac in ciuium fide, fiduciam collocare possumus; saepe contingit, vt foederibus aliquid de consulum constitutione caueatur. Sic apud LEIBNITIVM (a) exstant tabulae foederis, anno

(o) Mascou. de foed. comm. §. VI. VII. sequ.

(p) Marqu. de iure merc. Lib. III. Cap. VI. §. XVIII.

(q) Flor. rer. Rom. Lib. I. Cap. VIII.

(r) Leg. Wisig. Lib. XI. tit. III. §. II.

(s) Marquard. de iure mercat. Lib. III. Cap. VI. n. XVIII.

(t) Idem *ibid.* n. XXXIII.

(u) Hincmar. *Opusc.* XXXV.

(x) Alcuin. *Epist.* LXXIII.

(y) Car. du Fresne *Glossar. Lat. Tom.* III. p. 1081.

(z) Marqu. *ibid.* n. XVIII. sequ.

(a) Leibnit. *Cod. dipl. iur. gent. Tom.* I. n. X. p. 13.

no saeculi XIII. trigesimo inter Fridricum II. Imp. et Siciliae Regem, et Principem Afrorum icti, quo hic id sibi stipulatur, *vt non habeant Christiani in insula Corsica iurisdictionem super vllum Mahometanum, praeter Praefectum Mahometanum, missum a Rege Siciliae nomine suo, ad regendos tantummodo populos vnitatis, et sit occupatus in negotiis populi vnitatis, quem Deus honorificet.* Itaque foedere illo placuit, primum, vt consul singularis vel praefectus Mahumetanis, in Corsica insula negotiantibus, ius diceret: deinde vt is ab ipso Fridrico II. Imp. constitueretur, eiusque nomine ius redderet: denique, vt non alii id officium demandaretur, ac Mahumetano, quippe cui soli nota perspectaque esse poterat Mahumetanorum iurisprudencia. At postea eo deuentum est, vt ab ipsis principibus exteris mitterentur consules, qui ciuibus suis, apud externos negotiantibus, ius secundum leges patrias dicerent, idque illi sibi foederum tabulis diserte stipularentur, cuiusmodi conuentionum varia exempla attulit paullo ante laudatus MASCOVIUS (b). At tunc simul cauendum erit foederum legibus, ut consules illi sint immunes et sacrosancti, quia alias et magistratibus eius ciuitatis, in qua degunt, subsunt, nec legatorum iuribus et priuilegiis fruuntur (c). Sic sane anno MDCXII. inter Imperatorem Turcicum et Belgii foederati ordines conuenit, ne Consules eorumue bona detinerentur, sed tamen in ius vocari possent ad tribunal Turcicum (d). Idemque cautum est inter Ordines Belgii et Algerienses (e). Saepe etiam hos consules in vincula publica ductos legimus, veluti anno MDCXXXIII. Venetum, qui Anconam missus fuerat, ab Urbano Papa VIII. et Hollandum a Gubernatore Gaditano (f). Nec iis auxilio fuit vox, legatos esse iure gentium sacrosanctos et inuiolabiles. Recte enim WICQUEFORTIUS, sanctimoniae legatorum vindex alioquin acerrimus: (g) *Les consuls ne sont que des marchands, qui avec leur charge de juge des differends, qui peuvent naistre entre ceux de leur nation, ne laissent pas de faire leur trafic, et d'être sujets à la justice du lieu de leur residence, tant pour le civil, que pour le criminel: ce qui est incompatible avec la qualité de Ministre public.*

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge II.

Q

blic.

(b) Mascou. Diff. de foeder.commerc. §. XII.

(c) Wicquefort de l'Ambassadeur Liv. I. sect. V. p. 92. Corn. van Bynkersh. de foro legat. Cap. X. p. 482. Opusc. min.

(d) Placat-Buch. T. III. Lib. I. tit. XIII. n. 36.

(e) Aitzema Lib. I. p. 353.

(f) Wicquefort de l'Ambassadeur ibid. p. 92.

(g) Wicquef. ibid.

blic. Ex quibus consequitur, vt nisi horum consulum securitati pactis et foederibus caueatur, nihil futurum sit frequentius, quam vt adficiantur iniuriis, maxime si quando immineat bellum, aut ea onera de nouo exigantur a negotiatoribus, ad quae sese minus putent esse obligatos. Nec desunt exempla foederum, quibus gens a gente nautis suis in mari periclitantibus auxilia officiaque humanitatis stipulatur. Est enim ea quarumdam gentium indoles, vt naufragos in seruitutem redigant, bonisque et rebus omnibus spolient, ipso mari fauiores. Vixere sane olim his moribus plures gentes, quas recensuerunt IO. BODINVS (h), HUGO GROTIUS (i), et IO. SELDENVS (k), quarum caussa non confundenda cum consuetudine bona naufragorum pro derelictis habita, et intra annum et diem non repetita a dominis, fisco vindicandi, quale ius vbique fere olim viguisse in Germania (l), et etiamnum apud Danos (m), Suecos (n) et Noruagos (o) vigere, satis superque constat. Quum ergo principis quam maxime intersit, ciues suos maris inclementia perditos, non bis perire, nec libertate rebusque spoliatos, in eam redigi conditionem, vt conquerendum sit miseris :

Heu! mare haud est mare, vos mare acerrimum.

Nam in mari repperi; hic elauit bonis (p).

non melior est id impediendi ratio, quam vt foederis tabulis obstringantur exteri, ne naufragos laedant, neue eos in seruitutem detrudant, aut bonis spolient, sed rebus necessariis liberaliter iuuent. Quale quid inter Waldemarum Daniae et Magnum Sueciae Reges anno Christianae erae MCCCXXXIII. (q) et inter Henricum VII. Angliae Regem et Philippum, Archiducem Austriae, anno MCCCCLXXXV. (r) conuenisse nouimus. Denique nihil frequentius contingere solet, quam vt vectigalium exactio

(h) Bodin. *de Rep. Lib. I. Cap. vlt.*

(i) Grot. *de iure belli et pac. Lib. II. Cap. VII. §. I.*

(k) Selden, *Mar. claus. Lib. I. Cap. XXV.*

(l) Schottel. *de sing. Germ. iur. Cap. XX. Hert. de super. territ. §. LVI. Cel. Dn. Praeses Elem. iur. Germ. Lib. II. §. XXIII.*

(m) *Ius Dan. Lib. III. Cap. III. §. III. Iuric. Lib. III. Cap. LXI. LXIII.*

(n) *Leg. Prouinc. Cap. XXXVI. et*

Tit. de furt. Leg. Munic. Cap. XIII. ibid.

(o) *Iur. Norueg. Cap. XXVI. de iure mercandi.*

(p) *Plaut. Afin. Act. I. scen. II. v. 8.*

(q) *Du Mont dans le Corps univers. diplom. Tom. I. Part. II. p. 123. Loccen. iur. marit. Lib. I. Cap. VII. §. X. p. 73.*

(r) *Du Mont dans le Corps univers. sel Diplomatique Tom. III. Part. II. p.*

exactio paullo rigidior collidat gentes etiam amicissimas, et commercandi libertatem mirifice turbet, maxime quod illa plerumque cum accurata peruestigatione nauium merciumque coniuncta, ac proinde nauigantibus molestissima esse soleat. Huic quoque malo non aliud remedium quam a foederibus. Quemadmodum ergo iam olim teste POLYBIO (s) inter se pacti sunt Romani et Carthaginenses, τοῖς κατ' ἐμπορίαν παραγινόμενοις μὴδ' ἔναι τέλος, πλὴν ἐπὶ κέρκει ἢ γραμματεῖ, ut, qui ad mercaturam venerint, ii vestigal nullum penderent, praeterquam ad praeconis vel scribae mercedem: ita et postremis temporibus saepissime placuisse nouimus Principibus et rebuspublicis, vt vel nulla, vel modica vestigalia, veluti as vnus e centum, vel saltem non maior, quam a ciuibus, exigatur, neue naues visitentur, sed publicani, visis litteris, quas vocant *certificats*, adquiescant, qualium foederum exempla plura quum iam adduxerit celeberrimus MASCOWIVS (t), huic rei immorari nolumus, demonstrasse contenti, nihil ad tuendam commerciorum libertatem efficacius, nihil vtilius esse, quam foedera, quippe quibus pleraque definienda sunt, quae iure illo gentium vniuersali veluti in medio relinquuntur.

§. XXVI.

At nusquam tutā fides. Si enim foederibus ac pactis sua femper constaret religio: nec lites, nec bella inter mortales pullularent, sed suum cuique, prout foederum et pactorum legibus cautum est, tribueretur. Enimuero quum ipsorum priuatorum, qui legibus, iudiciis, poenis, in ordinem cogi possunt, ea sit indoles, vt pactis et contractibus stare nolint: quid dicamus de gentibus liberis, earumque rectoribus, quos nullum commune vinculum continet, qui saepe res omnes vtilitate potius, quam iure, metiuntur, quorum denique quibusdam idem videtur, quod olim Lyfandro apud PLVTARCHVM (u): τὰς μὲν παύδας ἀσπραγίλοις δὴν ἐξαπατᾶν, τὰς δ' ἐ' ἀνδρας ὄρκοις· pueros taxillis, viros iureiurando decipere debere. Non mirum itaque, principes rerumque publicarum rectores de aliis iisque firmioribus praesidiis sibi circumponendis cogitare, quorum quidem nullum est, in quo plus fiduciae collocare liceat, quam munimenta, in exterorum solo exstructa, praesidiisque firmissimis munita. Nam haec et per fugium tutissimum dant oppressis, et gentem quacum nobis negotiatio intercedit, in offi-

Munimenta
in solo
extero ex-
structis,

Q 2

cio

(s) Polyb. Hist. Lib. III. Cap. XXII.

(t) Mascou. Diff. de foeder. commerc. §. XVIII. XX. XXI.

(u) Plutarch. Apophth. Lacon. p. 229.

cio continent, et efficiunt, vt non precario, sed perfecto et stabili iure, alicubi negotiemur. Iam antiquissimis temporibus hac arte vsi sunt Phoenices, eorumque posteri Carthaginenses, qui vt commercii per totum terrarum orbem tanto liberius tutiusque vacare possent, omnem fere non modo Asiae, et Africae, verum etiam Graeciae, Illyrici, Italiae, Siciliae, et Hispaniae oram maritimam coloniis, portubus, ciuitatibusque munitissimis occuparunt, et ipsa Phoenicia tot urbium nomina, quae erudite exposuit BOCHARTVS, (x) huius originis monimenta, posteris vbique terrarum reliquerunt. Quemadmodum ergo de iis LUCIANVS (y): Οὐδὲν, inquit, ἐν τῷ πλῆθὶ καὶ τῇ ἀποδημίᾳ πολλὰς ἀν σοὶ θεοφόρους ἐκείνων ἀποδείξαιμι τὰς ἐμπόρους, καὶ μάλιστα τὰς φοίνικας αὐτῶν, ἐκ ἐς τὸν Πόντον, ἐδὲ ἀρχὴ τῆς Μαγάρτιδος, καὶ τῷ Βοσπόρῳ μόνον ἐσλεύσθαι, ἀλλὰ παλαιὰ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ βαρβαρικῆς θαλάττης ναυιλλομένους. ἀπασαν γὰρ ἔπει ἀκλίνην καὶ πάντα αἰγιαλὸν, ὡς εἰπεῖν διερευνησάμενοι καθ' ἕκαστον ἔτος ὀφεί τῷ μετοπάρε εἰς τὴν αὐτῶν ἐπιπύασιν. *Quantum ad navigationem et peregrinationem attinet, multos istis diuiniore ostendere negotiatores, atque inter hos potissimum Phoenices, qui non in Pontum, neque ad Maeotidem vsque, aut Bosphorum, tantum enauigant, verum quaqua versus Graecum ac Barbarum mare permetiuntur. Hi siquidem omnem oram, et omne litus, vt ita dixerim, quotannis scrutati, extremo tandem autumno in suam patriam reueriuntur: ita distincte demonstrat BOCHARTVS, eos in Cypro (z), Aegypto (a), Cilicia (b), Pisidia (c), Caria et Rhodo (d), Samo (e), Chio, Lesbo, Tenedo (f), Bithynia et Paphlagonia (g), Thracia et Thaso (h), Samothracia, Imbro, Lemno, et insulis circa Magnesium Macedoniae (i), Euboea (k), Cycladibus (l), Creta, (m) Boeotica (n), Attica (o), Laconia (p), Illyrico (q), Africa (r), Meli-*

(x) Bochart. in Chanaane Lib. I. Cap. II.

(y) Lucian. in Toxari p. 34. Tomo II. Op.

(z) Bochart. Chanaan. Lib. I. Cap. III.

(a) Ibid. Cap. IIII.

(b) Ibid. Cap. V.

(c) Ibid. Cap. VI.

(d) Ibid. Cap. VII.

(e) Ibid. Cap. VIII.

(f) Ibid. Cap. VIII.

(g) Ibid. Cap. X.

(h) Ibid. Cap. XI.

(i) Ibid. Cap. XII.

(k) Ibid. Cap. XIII.

(l) Ibid. Cap. XIII.

(m) Ibid. Cap. XV.

(n) Ibid. Cap. XVI.

(o) Ibid. Cap. XXI.

(p) Ibid. Cap. XXII.

(q) Ibid. Cap. XXIII.

(r) Cap. XXIII. et Cap. XXXVII.

seqq.

ta (s), Sicilia (t), Sardinia (u), Corsica (x), Italia (y), Hispania (z), Britannia, Hibernia et Cassiteridibus insulis (a), Thule (b), Gallia (c), mari rubro (d), et insula Ceylan (e) ciuitates quamplurimas condidisse. Horum vestigijs postea Carthaginenses et postremis saeculis Lusitani, Hispani, Angli, Galli, Dani, Fridericus Guil. Elector Brandeburgicus, Belgae, quin et Curlandi insiterunt, qui partim in America, partim in India Orientali, conditis quamplurimis castris et munimentis effecerunt, vt non modo tuta sit negotiatio, sed et ipsi earum prouinciarum Principes bene secum agi, putent, si sub Europaeorum clientela precario imperent. Existimare quis possit, in barbarico tantum hoc licere, et vi ac ferro magis obtineri, quam iure et foederibus. Sed quum nihil sit rectae rationi magis consentaneum, quam posse vnumquemque se iure suo abdicare: quidni et foederibus conuenire possit, vt genti exterae in solo alieno munimenta et castra condere liceat? Et sane quod Europaei sibi in America et India orientali, ictis foederibus, adquisuerunt, id et in Europa sibi ab Hispanis stipulati sunt Britanni, puta vt urbem Calpen, nec non portum Magonis in Minorica insula retinerent, negotiantibus in mari mediterraneo insigni praesidio futuras, quamuis, quam aegre id ferant Hispani, et quam saepe eas vrbes recuperare studuerint, nemo ignoret.

§. XXVII.

Aliquando ipsa foedera tam dubiae sunt interpretationis, vt, *Legationibus,* sintne eorum leges ab alterutro violatae, nec ne, vix adpareat. His casibus profecto durum esset; illico ad arma prouolare, et sibi veluti manu ius dicere, quum mitiora supersint remedia, sapientesque prius omnia tentare oporteat, quam rem nondum ad liquidum perductam dubiae Martis aleae committant (f). Quum vero tria potissimum media impediendi bellum commendare soleant viri docti et prudentes (g), colloquia, seu disceptationem amicam,

Q 3

micam,

(s) *Ibid. Cap. XXVI.*(t) *Ibid. Cap. XXVII. sequi.*(u) *Ibid. Cap. XXXI.*(x) *Ibid. Cap. XXXII.*(y) *Ibid. Cap. XXXIII.*(z) *Ibid. Cap. XXXIII. sequi.*(a) *Ibid. Cap. XXXIII.*(b) *Ibid. Cap. XXXX.*(c) *Ibid. Cap. XXXXI.*(d) *Ibid. Cap. XXXXIII.*(e) *Ibid. Cap. XXXXVI.*(f) *Cel. D. Praef. Elem. Iur. nat. et gent. Lib. II. §. CC.*(g) *Grot. de iure belli et pac. Lib. II. Cap. XXIII. §. VII. sequi. Pufendorff. de iure Nat. et gent. Lib. V. Cap. XIII. §. III. et Lib. VIII. Cap. VI. §. III.*

micam, prouocationem ad arbitros, et fortem: facile est intellectu, raro ita comparatam esse de commerciis controuersiam, vt Principes rerumque publicarum rectores eam fortunae arbitrio permittere velint, nec minus difficile esse, reperire arbitrum aequum, et qui nobis lucrum, quod ex commerciis speramus, non potius interuersum, quam firmum ac stabile esse, cupiat, ac proinde non aliud superesse remedium, quam legationes, a quibus amice discernantur illae controuersiae, et dubia foederum capita ad liquidum perducantur. Multum sane momenti positum est in legati eloquentia, prudentiaque: saepe et dona, quae ferunt, placant animos, saepius eorum splendor oculos foederatorum percellit, vt potentiam exterae gentis reuereantur, et mitiora consilia capiant. Hinc recte apud GROTIUM (h) LIBANIVS: *Πρώτον μὲν τὰ δίκαια τῷ λόγῳ πειράσθαι συμβάνειν, ἀλλὰ μὴ τοῖς ὀφλοῖς ἐπιπνῶσθαι ἀνδραπινώτερον δὴ πειθεῖν.* Homini esse conuenientius, prius verborum experimentum facere, quam statim ad arma prosilire. Et sane quam multa olim Romani et Graeci, nostra vero patrumque memoria Angli et Belgae legationibus a gentibus non modo humanioribus, verum etiam barbaris, impetrarint, quae ipsis fortasse armis numquam impetrassent, tam notum prouocatumque est, vt pluribus id testimoniis probare superuacuum videatur. Exstant sane iusta volumina, quibus illae legationes earumque euentus luculenter describuntur, veluti AD OLEARII (i), GARCIAE SYLVAE FIGVEROAE (k), NIEVHOFFII (l), CHAUMONTII (m), et collectoris legationum Societatis Indicae ad Iaponiae Imperatores (n), quibus similibusque libris euolutis, non temere quidquam, quod ad probandam huiusmodi legationum necessitatem vtilitatemque pertineat, poterit desiderari. Multa, quae a priuatis parum dextre ac feliciter administrantur, procedunt feliciter, si principis vel reipublicae auctoritas negotio veluti pondus superaddit: nec vlla est tam difficilis controuersia, quae non prudentis legati diligentia possit definiri, si hic occasiones omnes callide speculetur, iniectaue spe, metuue in tempore incusso, animos in partes suas pertra-

(h) Grot. *ibid.* §. VII. n. 1. not. 1.(i) Ad. Olearii *Itiner. Moscou. Pers.* Slesu. 1663. fol.(k) *L'Ambassade de D. Garcias Sylua Figueroa en Perse* ex versione Wicquefortii Paris. 1667. 4.(l) Nieuhoff. *Legatio Societatis orient. Indiae in Belgio ad Imperatorem**Chinensem.* Amstelod. 1666. fol.(m) *Relation de l'Ambassade de Mr. de Chaumont à la Cour du Roi de Siam.* Paris. 1668. 12.(n) *Ambassades mémorables de la Compagnie des Indes Orientales des Provinces unies vers les Empereurs du Japon.* Amst. 1680. fol.

pertrahere didicerit. Quam difficile fuerit foedus commerciorum inter Belgas et Anglos concinnare, ex *BASNAGIO* (o) ostendit *MASCOVIUS* (p): et tamen impedimenta omnia perripuit legatorum Belgicorum adfuitas, prudentia, ac constantia, documentumque dedit posteris, nullam esse his virtutibus viam inuiam, omniaque recte procedere, si dextre ac sapienter gerantur.

§. XXVIII.

Praeterea ad tuendam commerciorum libertatem permultum *Classibus* faciunt classes, bene instructae, quippe quae nec impugnantur facile a gente inimica, et ei metum iniiciunt, ut aequas conditiones admittat. Hae vero vel a priuatis negotiatoribus priuatisque sumptibus, vel Principum rerumque publicarum auspiciis ac impensis mari immittuntur. Prius ubi fit, naues hae, in classis modum confociatae, hodie vocantur *eine Admiralitaet*, ab Arabica voce *Emir* seu *amira*, quod dominum denotat vel praefectum (q): olim *σύμπλοια* vel *ὀμόπλοια*, quia plures naues armatae coeunt, et simul ductu vnius praefecti nauigant, ad vim piratarum hostiumque eo facilius profigendam. Et sane vti necessitas per Orientem docuit mercatores, terra continenti negotiantes, ut confociati in modum exercitus, quem vocant *carauanam*, sub auspiciis alicuius ducis iter per loca inhospita faciant: ita hac cautione multo magis opus est iis, qui per mare ad distitas gentes negotiandi causa excurrunt, ubi

Quid quisque vitet, numquam homini satis

Cautum est in horas: et ubi nauita Bosphorum

Poenus perhorrescit (r).

Sic sane huiusmodi *ὀμόπλοια* iam antiquissimis temporibus placuit Salomoni et Hieramo, Regibus, ad Ophirenses vela facturis (s), eaque utebantur et Graeci et Romani, quoties periculi quid imminere videbatur nauigantibus. Eam enim et aliis suadet *CICERO* (t), et se ipsum eo praesidio vti constituisse scribit (u): ut iam non dicam de *archiguberno classis Britannicae*, Seio Saturnino, cuius in ipso iure nostro (x) mentionem fieri nouimus. Haec societates,

(o) *Basnag. Hist. Belg. Tom. I. p. 51.*

et 493.

(p) *Mascou. Diss. de foed. commerc.*

§. VI.

(q) *Voss. de vitis ferm. Lib. II. Cap.*

II. Car. du Fresne Glossar. Lat. Tom. I.

p. 387. sequ. edit. nou.

(r) *Horat. Carm. Lib. II. Od. XIII.*

(s) *I. Reg. VIII. 27. II. Paralip.*

VIII. 30.

(t) *Cicero Lib. XVI. Epist. ad As.*

tic. I.

(u) *Ibid. Epist. III.*

(x) *l. 46. D. ad SC. Trebellian.*

cietas, si consentiente principe vel republica coalescit: si fidem patriae sibi que inuicem praestat, si ingruente aliquo casu aut periculo quisque communem securitatem supremam sibi legem dicit, nec ex societate ante tempus discedit, si denique sancte seruantur leges nauticae, quales Dani (y), Belgae (z) aliaeque gentes de ordine nauigandi, pugnaeque nauticae ratione tulerunt, dici non potest, quam ad quaeuis euitanda pericula sit utilis, quamque salutaris mercatoribus, qui maximam saepe fortunarum partem ventis ac fluctibus committere coguntur, duplici expositi periculo, si praeter breuia et syrtes hostium quoque ac piratarum vim et iniurias metuere cogantur. Sic priuati societatem nauticam contrahere solent. Si vero tanta sint gentis cuiusdam in ciues nostros odia, vt priuata illa praesidia sufficere non videantur: nihil superest, quam vt ipsi Principes et respublicae classibus mare tutum reddant, suisque sint praesidio, quod ab Atheniensibus, Romanis, Hispanis, Lusitanis, Gallis, Anglis et Belgis tam feliciter saepe factum esse nouimus, vt lucrosa commercia sua non modo salua praestiterint, sed ea subinde amplificarint.

§. XXVIII.

Aliquando et repressaliis.

Euenit aliquando, vt gentes quaedam nullum aequitati locum concedere velint, sed depraedationes terra marique faciant, et conquerentibus licet per legatos principibus vel satisfactionem praefracte negent, vel postulata vanis promissis eludant. Eo casu moribus gentium permittitur species violentae exsequutionis, quam *ius repressaliarum* vocant iureconsulti recentiores, vt gentis tam iniustae naues mercesque, vbicumque repertae capi ac fisti, ex iisque laesis satisfieri possit (a). Quod quidem nihil, quod a iustitia alienum sit, continere arbitramur. Quamuis enim ita fiat, vt et innocentibus, nullaque nobis iniuria compertis, damni quid inferatur: id tamen hi non magis deprecari possunt, quam cladem bellicam. Nam ciues vna cum Principe suo personam quamdam moralem constituunt, et hinc factum principis ciuium factum est, nihilque iniuriae fit ciui, qui ob respublicae suae factum aliquid damni sentit (b), quamuis ei recursus aduersus ciuitatem, eumue, per quem stetit, quo minus eo damno adficeretur, omnino

(y) *Leg. Dan. Lib. III. Cap. VII.*

(z) *Placat-Buch, Tom. I. p. 323, 479; se qu.*

(a) *Grot. de iure belli et pac. Lib. III. Cap. II. §. IIII. et seq.*

(b) *Pufend. de iure Nat. et gent. Lib. VIII. Cap. VI. §. XIII.*

omnino patere debeat (c). Quamuis vero et nomen sit recentius, et hanc pignorationem inter ciues eiusdem reip. prohibeant leges (d): tamen iam antiquissimis temporibus eam inter gentes liberas non extra usum fuisse, luculentissimis exemplis ostendit GROTIUS. Iam apud HOMERVM (e) Nestorem, ob ereptos patri suo equos, Elidensium pecora et armenta cepisse, legimus. Sed et Romanorum naues pro bonis Tarquiniorum, quorum hereditatem creuerat, Cumis retinuit Aristodemus (f). At postremis saeculis ob turbatam commerciorum libertatem eo remedio saepe vsae sunt gentes liberae, quamuis aliquando iusto plus sibi indulgisse videantur. Primo enim ipsa ratio suadet, id ius quod belli veluti praeludium esse solet, priuatis sine decreto summi imperantis, cui ius belli est, non esse concedendum: ac proinde in Gallia nemini illo vtendi ius est, quam qui a Rege impetrauit *litteras marcae*, quas vocant (g), et quidem ab ipsis curiis supremis confirmatas (h): et in Belgio foederato id occasionem dedit *libertatis*, inuitis ceteris foederatis, decernere vellent (i). Quare tanto minus toleranda est audacia priuatorum, hoc iure sine principum vel reipublicae consensu auctoritateque vtentium. Quibus enim belli gerendi ius non est, iis nec *libertatis* decernere licet (k), quidquid hic obuertant IO. BODINVS (l) et ipse GROTIUS (m), *ἀνδρομαχίαν* seu ius pignorandi exteros, ipsis priuatis concedere non dubitantes. Deinde et id cauendum, ne quid in decernendis *libertatis* contra pacta et foedera fiat. Quia enim in se admodum rigida est haec exsequendi ratio, multis foederum legibus eius vsus est restrictus, cautumque, veluti anno MDCLIII. inter Anglos et Belgas, ne *libertatis* concedantur, nisi princeps, cuius ciuis se laesum existimat, prius principem laedentis adierit, isque intra tres menses laeso ius non dixerit. Et anno MDCLXII. inter Galliae Regem et Belgii foederati ordines

Tom. II. *Heineccii Opusc. Sylloge II.*

R nes

(c) Grot. *de iure belli et pac.* Lib. III. Cap. II. §. VII. n. 4.

(d) *l. vn. C. vt null. ex vican. l. 4. C. de exsequutor. et exactorib. Nouell. LII. et CLIII.*

(e) Homer. *Iliad.* A. v. 669. *sequi.*

(f) Liu. *Lib. II. Cap. XXXIII.*

(g) Grot. *ibid.* n. 1.

(h) Corn. van Bynkersh. *Quaest. iur. publ. Lib. I. Cap. XXXIII. p. 175.*

(i) Aitzema *Lib. XXIII. p. 717. Lib. XXXII. p. 455. Lib. XXXV. p. 1017.*

(k) Corn. van Bynkersh. *Quaest. iur. publ. Lib. I. Cap. XXIII. Ziegler. ad Grot. Lib. I. Cap. XXXIII. §. 32.*

(l) Io. Bodin. *Lib. I. de republ. Cap. X.*

(m) Grot. *ibid.* §. VII. n. 3.

nes conuenit, ne ullus effet repressaliarum vsus, nisi denegata iustitia, eaque denegata non censeatur, nisi libellus laesi communicatus prius sit cum legato eius principis, contra cuius subditos repressaliis uti constitutum sit, et nisi intra quatuor menses laeso ius dictum sit (n). Haec ergo accurate esse seruanda, nemo dubitauerit, nisi qui omnem fidem obligationemque inter gentes sublatam cupiat. Enimuero caueri aliqua solent foederibus, quae vel nihili sunt, vel exitum habere nequeunt. Cuius generis V. A. CORN. VAN BYNKERSHOEK merito esse dixit clausulam anno MDCVIII. induciarum (o); et postea pacis Monasteriensis tabulis (p) insertam, *ne repressaliae, nisi secundum legum Romanarum praescripta decernantur*, itemque, quod inter se anno MDCCX. pacti sunt Imperator Maroccanus et Belgii Ordines, ut plane cessent repressaliae, sed sibi inuicem ius et iustitiam administrent. Quemadmodum enim ius Romanum repressalias ignorat, rem ipsam vero plane prohibet, adeoque ex eius praescripto illis uti nemo potest: ita posterior conuentio plane est frustranea. Quid enim si iustitia non administretur? annon tunc nihilominus recurreretur ad repressalias? Quare haec similiaque pacta non obstant, quo minus princeps laeso subdito recepto hoc inter gentes remedio succurrere, et honestam habere possit hanc libertatem commerciorum tuendi rationem.

§. XXX.

Ac denique bello. Sed ubi ea omnia expertus est Princeps, ut subditis sua constet commercandi libertas, et tamen nihil aequi impetrauit: ibi nihil omnino superest, quam ut iusta expediat arma, sibi ius dicat manu, quod nulla alia ratione obtinere potuit. Quum enim iustificae hae sint belli causae, si quis summorum imperantium vel laedat alterum iniuria, vel ius illius interuertat, iniuria vero ciuibus vel subditis illata, in ipsum principem ac rempublicam redundet: quis negauerit ius esse ciuitatum rectoribus, vim vi repellere, vel iusto bello cogere hostem ad abolendam iniuriam, et pacem aequis conditionibus faciendam? *Aequissima*, inquit SENECA (q), *vox est, et ius gentium prae se ferens: redde quod debes.* Et quum ne a priuato quidem id exigatur, ut suo se iure priuari iniuria

(n) Bynkersh. *ibid.* p. 173. *sequ.*(o) *Pact. induciar. inter Albertum Archiduc. et Ordines Belg. foed. §. XI.*(p) *Pax Monast. inter Hispan. et Belg.*

§. XXII.

(q) *Seneca Epist. LXXXXVI.*

iniuria aequo animo patiatur : qua fronte id exigeretur a principe vel republica? Nec quisquam dixerit, ad principem non pertinere illatam subditis iniuriam, quum et supra iam demonstratum sit, cum commerciorum flore ipsam reipublicae salutem esse coniunctam, et ideo in ciuitatem coaluerint et aliorum imperia subierint liberi homines, vt iuribus suis sine vlla iniuria fruerebantur. Et sane si recte Campani ineuitabilem necessitatem impositam credebant Romanis arma pro illis capeffendi, quod se suaque omnia illis dedidissent (r) : quis neget, eandem aliquando necessitatem incumbere aliis principibus rerumque publicarum rectoribus, quorum ciues iure suo vt i vi ac dolo malo prohibentur? Et hinc iam supra attulimus exempla vetera aequae ac nouae bellorum, ob turbatam commerciorum libertatem gestorum, quae iniusta nemo vmquam dixerit, nisi cui omne bellum iniustum videatur. Facile equidem largimur, boni principis esse, non ob quamlibet minimam causam arma sumere, sed eum expensurum prudenter, non modo an res alio leniore modo possit componi, sed et an operae pretium sit, ob leuem quamuis iniuriam confugere ad remedium, ipso saepe morbo grauius futurum. Sed quemadmodum parum prudenter, nec tamen iniuste agere dicimus hominem, qui, ne leue damnum concoquere videatur, sumtuosam litem instituit : ita non ideo dixeris iniuste agere Principem, qui et leuem iniuriam, illatam subditis armis vindicat, maxime si talis sit iniuria, ex qua hostilis alterius animus satis superque elucet. Non enim consistere solent talia exempla, vnde coeperunt, sed latissimam sibi plerumque euagandi faciunt viam, vt demum nihil superfuturum sit ei, qui sibi minima quaeque extorqueri patitur. Verissimum tamen est, saepe prudentia ac consiliis plus proficere bonos principes, quam bello et armis, nec vllam esse maiorem gloriam, quam si ita pacis artibus vtantur, vt nihil auctoritati suae, nihil reipublicae saluti, nihil denique ciuium iuribus atque opibus cedat, ipseque potius seruasse rempublicam, quam aleae exposuisse, videatur.

R 2

§. XXXI.

(r) Liu. Lib. VII. Cap. XXXI. Flor. Lib. I. Rer. Rom. Cap. XVI.

*Vota pro
potentissi-
mo Da-
niae Rege,
optimo
Principe,
et liberta-
tis com-
mercio-
rum vin-
dice acer-
rime con-
cepta.*

Et haec est illa immortalis gloria, qua fulget Rex meus multo clementissimus. Haec virtus inusitata, quam in augusto hoc principe cum omnes exteri, tum ciues maxime, qui sub mitissimo eius imperio viuunt, venerantur. Nihil optimo Regi prius, nihil antiquius est, quam felicia praestare regna ac prouincias, religionem, pietatem, optimarum artium studia, commerciaque in maius prouehere, ciues non modo legibus saluberrimis, sed et incomparabili exemplo, meliores reddere: ita denique pacem colere, vt reipublicae non desint classes, milites, commeatus, et reliqua tuendae pacis praesidia. Quamobrem sicuti ciuibus omnibus, ita et mihi, hoc officium imponit pietas, vt vota pro Rege optimo concipiam, Deumque precibus flagrantissimis rogem, vt saluum praestet patrem patriae, religionis ac studiorum statorem, iustitiae asylum, libertatis commercandi vindicem, saluam incomparabilem Reginam, saluum heredem paternarum virtutum, iuuentutis principem, tantisque bonis, quibus sub auspiciatissimo eius imperio tot regna et prouinciae fruuntur, addat perpetuitatem!

DE IVRE PRINCIPIS CIRCA CIVIVM STVDIA.

EXERCITATIO XXXI.

§. I. Cur Minerua in Imperatorum numis vocetur COMES AVG.
 §. II. Transitio ad institutum differendi de iure principis circa
 civium studia. §. III. Qualia studia hic intelligantur. §. IIII.
 Quid obiici possit huic iuri principis? §. V. Earum obiectionum
 solutio. §. VI. Ius hoc principis fluit ex natura et fine societa-
 tis civilis. §. VII. Idem exigunt singularum rerumpublicarum
 formae. §. VIII. Nec non ipsa studiorum ratio. §. VIII. Ex-
 empla principum, hoc iure suo cum laude utentium. §. X. Con-
 sistit illud primo in ingeniorum delectu. §. XI. An princeps re-
 ste prohibeat, quo minus promiscue omnes ad litterarum studia a-
 nimum adpellant? §. XII. Abusus huius iuris. §. XIII. Per
 quos principem hunc delectum habere deceat? §. XIII. Idem
 deinde ius principis sese exserit circa scholas et academias. §. XV.
 Vindiciae huius iuris aduersus canonistas. §. XVI. Tertio et cir-
 ca reliquas societates litterarias hoc ius versatur. §. XVII. Item-
 que quarto circa itinera litteraria civium. §. XVIII. Nec non
 quinto circa stipendia litteraria et praemia diligentiae. §. XVIII.
 Sexto circa explorandos civium profectus. §. XX. Septimo circa
 societates, ad excolendas artes mechanicas pertinentes. §. XXI.
 Octavo circa docendi discendique rationem praescribendam. §. XXII.
 Nono circa impedimenta, quae artium incrementis obstant, remouen-
 da. §. XXIII. Felicitas reipublicae, in qua iure hoc suo rite vivit
 princeps. §. XXIII. Conclusio dissertationis.

§. I.

Cur Mi-
nerua in
numis
Imp. vo-
cetur CO-
MES AVG.

RAECLARE MONETARVM nomen tuentur veteres Romanorum numi, quorum tot myriades, incredibili litterarum bono, tulerunt aetatem, maximaque cura, pro eo, ac decet, in fortunatorum gazophylaciis adseruantur. Quemadmodum enim *moneta*, recte hoc obseruante **ISIDORO** (a), a *monendo* nomen accepit, ac proinde in glossa **PHILOXENI** vocatur *μνημοσύνη*. ita de tam multis iisque praestantissimis rebus nos admonent vetera illa Romanorum numismata, vt quum **EZECH. SPANHEMIVS** de eorum vsu ac praestantia vastum elaboratissimumque opus adornarit, is tamen omnem eorum vtilitatem adeo non exhauferit, vt post tantam messem aliis maximum spicilegium reliquisse videatur. Rem iam vnico, eoque perelegante exemplo illustrare iuuat, numisputa, qui exstant, **Tetrici** (b), **Probi** (c), **Diocletiani** (d) et **Maximini** (e), Imperatorum, in quibus conspicitur *Minerua galeata, dextra praefrens oleae ramum, sinistra clypeum, humi positum, inuersamque hastam, cum epigraphe: COMES AVG.* His enim admoneri videmur, non posse principes rectoresque rerum publicarum carere praesidio sapientiae, quam iam **PLVTARCHVS** (f) ἀρχόντι πάρεδρον, καὶ φύλακα ἐγκάλοικιδέντα, *comitem principis, custodem ac adfessorem indiuiduum esse oportere*, prudenter obseruauit. Quamuis vero iis temporibus tantum non omnes, qui dignitate quadam palatina fungebantur, **COMITES AVGG.** (g) quidam etiam eorum ob interiorem admissionem **AMICI ET COMITES AVGG.** vocarentur (h): vix tamen Imperatores, dum *Mineruae* id cognomen tribuerunt, has dignitates in animo habuisse crediderim; nec probabile videtur, principes illos superstitionissimos Deam tam magnam sibi que tam venerabilem ministris suis equiparare, et, vti tum loquebantur (i), *comitiuae honore ac cingulo dona-*
re

(a) **Isidor.** Hispal. Origin. Lat. Lingu. Lib. XV. Cap. XV.

(b) **Anselm.** Banduri Numism. Imp. Tomo I. p. 408.

(c) **Laur.** Beger. Thesaur. Brandeb. Tom. II. p. 767. Car. Patin. in Indice Numism. Imp. p. 406. Banduri *ibid.* p. 447. 460. 489.

(d) *Idem ibid.* p. 26;

(e) *Idem ibid.* p. 68. 82.

(f) **Plutarch.** ad principem inerudit. p. 779.

(g) **Barn.** Briffon. de verb. signif. voc. ce *Comes.*

(h) **Gruter.** Inscript. p. MC. 5. Tomo II.

(i) **Cassiodor.** Variar. Lib. II. Cap. XVI. l. 6. C. de princip. agent. in reb.

re voluisse. Quare potius cogitasse eos arbitror de Minerua ,
 quae adscita Mentoris forma comitem se fore Telemacho, ita pro-
 mittit apud HOMERVM (k):

Τοῖος γάρ τοι ἑταῖρος ἐγὼ παῖράϊός εἰμι,

Ὅς ται νῆα σελίω, καὶ ἀμ' ἐφομαι αὐτός.

En socium talem, veteremque parentis amicum,

Qui tibi do nauem, simul et COMITABOR euntem.

Talem sibi nimirum Mineruae comitatum exportarunt illi princi-
 pes, qualem Telemacho contigisse fabulatur poëta, vt, quemad-
 modum hic, eius Deae ope ac consilio, omnes hostium insidias,
 omniaque pericula feliciter effugisse dicitur, ita ipsi maximis pe-
 riculis, quibuscum coniuncta esse solent magna imperia, duce
 sapientia, feliciter defungantur. Alios equidem Imperatores in
 numis suis HERCVLEM COMITEM AVG. (l) SOLEM COMITEM AVG.
 (m) et VICTORIAM COMITEM AVG. (n) celebrasse comperio, iis-
 que emblematicis ostendere eos voluisse constat, sibi inuicto ro-
 bore, summa prouidentia, victoriis denique ac triumphis opus esse
 ad tuendam amplificandamque rempublicam: at nostri principes,
 exemplo Agamemnonis, qui sibi decem, non Achilli, aut Vlyssi,
 sed Nestori, similes exoptabat (o), comitem sibi adiungere ma-
 lunt Mineruam, non ignari, neque Herculeum robur, neque
 splendidissimos triumphos, nisi comes adsit sapientia, seruare pos-
 se rempublicam, eam vero propemodum oppressam, saepenumero
 non modo seruasse, sed et in integrum restituisse principum sa-
 pientiam. Non enim haec inermis, suisque destituta est praesi-
 diis, sed, sicuti in numis nostris Minerua altera manu oleam, al-
 tera hastam ac clypeum praefert, ita hoc ipsum schema docet, sa-
 pientiam, omnibus pacis bellique artibus munitam, et vtroque rei-
 publicae tempore COMITEM AVGVSTORVM principum esse fidissi-
 mam. Et haec quidem etiam Stoicorum fuit sententia, dum so-
 lum sapientem regem, solum magistratui gerendo idoneum, solum
 opulentum, sublimem, fortem, esse, professi sunt (p): nec aliud
 voluit MENANDER (q), dum dixit:

Τῷ διαθέσθαι πράγματα

Ἐκαστός ἐστὶν καὶ λογισάσθαι κατὰ τρέπον,

Α' ρ' χ' α' α' α'

(k) Homer. *Odyss.* B. v. 286.

(l) Banduri *ibid.* p. 6. 149. 155. 297.

160.

(m) Idem *ibid.* p. 164. 174. 226.

248. 258. 269.

(n) Idem *ibid.* p. 118. 311. 318. 320.

400. 401. 402. 406. 408. et 411.

(o) Homer. *Iliad.* B. v. 371.

(p) Laert. *Lib. VII. segm.* 122.

(q) Iq. *Stobaeus eclog. ethic. Cap. III.*

Ἀρχῶν, στρατηγός, ἡγεμονίων δόμιος, πάλιν
Σύμβελος, ὁ διαφέρων λογισμῶ πάλιν ἔχει.

*Aetate in hominum nil, pater, praestantius
Ratione consilioque. Nam res qui ordinat,
Viasque agendi recte disponit sibi,
Princeps, et imperator, consiliarius,
Plebisque dux est. Cuncta habet, cui mens adest.*

Id ergo monere voluerunt veteres, dum COMITEM AVG. laudarent Mineruam: recte profecto et sapienter, si pro Minerua comitem sibi sumissent veram illam ac diuinam sapientiam, quam ita loquentem inducit Rex sapientissimus (r): *Meum est consilium et ratio. Ego prudentia sum, mea est fortitudo. Per me reges regnant et gubernatores iusta sciunt. Per me principes imperant, illustresque sunt omnes orbis praesides.*

§. II.

*Transitio
ad institutum
differendi de
iure principis
circa studia
civium.*

Qui alterum, tamquam indiuiduum comitem in contubernium adsciscit, is procul dubio et comitis sui comes est. Adeo enim mutuuum est hoc officium, vt alter alteri sit praesidio, alter alterius ope, consilio, custodia, fruatur, nec vnumquam vnus ab alterius latere discedat, et vterque vere dicere possit, quod ait apud

EVRIPIDEM (s) Antigone,

ἔχεις ἐμὴν, ὡς ναυσίπομπον ἄραν.
Comitem

Me habes, vt secundum ventum comitantem naues.

Quemadmodum ergo Minerua, id est, sapientia indiuidua COMES AVG. est: ita augusti principes sunt indiuidui Mineruae comites, dum honestarum artium sapientiaeque studia defendere, ornare, et ad ἀκμὴν magis magisque indies prouehere, pulcrum sibi atque honorificum esse, arbitrantur. Hinc quod olim ad Herculis sui officium pertinere credebatur fabulosa antiquitas, puta, vt sit ΜΟΥΣΑΓΗΤΗΣ, et quibusuis optimarum artium studiis praefectus patrocinium: id ad bonum principem refert EVMENIVS (t), dum scribit: *Aedem Herculis Musarum in circo Flaminio Fuluius ille Nobilior ex pecunia censoria fecit: non id modo sequutus, quod ipse literis et summi poetae amicitia duceretur, sed quod in Graecia, quum esset imperator, acceperat, Herculem MUSAGETEN esse, id est,*

COMITEM

(r) Proverb. VIII. 14. sequi.

(s) Euripid. Phoeniss. v. 1706.

(t) Eumen. panegyric. pro schol. in: Staur. Cap. VII.

COMITEM DUCEMQUE MUSARVM. *idemque primus nouem signa ex Ambraciensi oppido translata, sub tutela fortissimi numinis consecrauit; vt res est, quia MUTVIS OPIBUS et PRAEMIIS iuari ornari- que deberent, Musarum quies defensione Herculis, et virtus Herculis voce Musarum.* Reliqua non addo, id monuisse contentus, Herculem Musagetem illi, vt ex insequentibus patet, esse quem- vis bonum principem, comitem ac ducem Musarum, statoremque optimarum artium, cuius ad iura ac officium vel id maxime per- tinet, vt quaeuis honestarum artium studia sub eius cura ac pa- trocinio floreat, ex iisque respublica fructum capiat multo vber- rimum. De quo quidem IVRE PRINCIPIS CIRCA CIVIVM STVDIA dum iam differere animus est, Deum O. M. omnis verae sapientiae auctorem, vt id bene vertat, pia mente precor.

§. III.

Quum ius illud sublime principis, quod paullo accuratius iam explicare constituimus, circa ciuium STVDIA sese exserat: qui- busnam de studiis hic acturi simus, in ipso statim limine videtur exponendum. Et quidem STVDIVM generatim est omnis animi corporisque exercitatio, ad habitum, in certa arte certoue vitae genere acquirendum, suscepta, vel vt CICERO (r) definit, *animi assidua et vehemens ad aliquam rem applicata occupatio.* Vtram- que eodem redire definitionem, facile patet. Quamuis enim cor- pori nullas ea in re partes tribuere videatur CICERO: fieri tamen non potest, quin assidua et vehemens animi contentio etiam in corpore agilitatem incredibilem, motusque fini, quem sibi quis- que proposuit, accommodatos producat. Vnde ipsum *studii* vo- cabulum Latini formarunt a Graeco *σπουδή*, Graeci vero *σπουδήν ἀπό τῆς σπουδῆς*, id est, *a festinando vel properando* (s), quia om- ne studium et mentem, et corpus, incitat, ac veluti calcaria sub- dit, vt quod quisque concupiscit, id eo citius celeriusque adse- qui conetur. Prout vero minus magis late patet illa corporis animique exercitatio: ita et ipsum studii vocabulum modo stri- ctius, modo latius, accipitur. Strictissime iureconsulti ciuilem il- lam, quam ipsi excolunt, sapientiam STVDIVM (t); et ipsos iu- reconconsultos, etiam veteranos, et qui iam regnum aliquod foren-

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge II.

S se

Qualia studia hic intelligantur?

(r) Cicero de inuentione Lib. I. Cap. *voce Spica p. 562.*

XXV.

(t) l. I. §. 2. D. de iust. et iure, Me-

(s) Ger. Ioann. Voff. Etymolog. sub *rill. Obseru. Lib. I. Cap. XI.*

se tenebant, STVDIOSOS adpellabant (u). Aliquando eo nomine veniunt omnes artes, quibus ad humanitatem ac sapientiam instituiuntur, quasque veteres et *litterarum* (x), nec non *disciplinarum studia* (y) vocasse nouimus. Et eo sensu poeta Venustus (z):

Et STVDIIS annos septem dedit.

Nec non VELLEIVS PATERCVLVVS (a): *Pacatis bellis ciuilibus, ad erudiendam liberalibus disciplinis singularis indolem iuuenis, Apolloniam eum in STVDIA misit. Vbi studia cum reliquis artes liberales, tum philosophiam maxime, suo ambitu complecti, res ipsa docet. Et sunt sane hae artes singulari quodam ac praecipuo studio dignissimae, quippe quae adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, aduersis solatium ac perfugium praebent; quae delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur;* (b) quae denique semel degustatae adeo animum sui dulcedine suauitateque permulcent, vt nulla in re difficilius, quam in earum studio, modum teneamus. Quamobrem nec mirum est, eam liberalium artium ἐγκυκλοπαιδείαν ob eximiam dignitatem STVDIORVM nomen κατ' ἐξοχήν tulisse. At praeterea latissima est vocabuli notio, quando omnia vitae genera, ad quae quis animum adpellit, STVDII vel STVDIORVM nomine veniunt. Quo sensu senex ille TERENTIANVS (c):

*Quod plerique omnes faciunt adolescentuli,
Vt animum ad aliquod STVDIUM adiungant, aut equos
Alere, aut canes ad venandum, aut ad philosophos:
Horum ille nihil egregie praeter cetera*

STVDEBAT: *et tamen omnia haec mediocriter.*

Nimirum veteres, ceu recte obseruat VOSSIUS (d), quasdam artium ac scientiarum veluti classes constituerant, aliasque dixerant φάλας, ἀνελευθέρους, βαναύσους, ἀγοραίους, id est *viles, illiberales, sordidas*, ac veluti *circumforaneas*, in quem censum omnes fabriles ac fellularias, quas opificia adpellamus, referebant: alias *populares*,

(u) l. 1. D. de offic. adfess. l. 9. D. de poen. l. 4. D. de extraord. cognit. Gell. Noct. Attic. Lib. XII. Cap. XIII.
(x) Cicero de harusp. respons. Cap. VIII.

(y) Quintilian. Instit. Orat. Lib. I. Cap. X.

(z) Horat. Lib. II. Epist. II. v. 82.

(a) Vellei. Patercul. Lib. II. Cap. LVIII.

(b) Cicero pro Archia Cap. VII.

(c) Terent. Andr. Act. I. scen. I. v. 28.

(d) Voss. de art. et scient. nat. et consuet. Lib. I. Cap. I.

puales, in quibus apud Graecos omnes pueri, teste ARISTOTELE (e) exercebantur, quales erant grammaticae, gymnasticae, musicae et ars pingendi: alias *ἐγκυκλίαι* vel *ἐλευθέριαι*, id est, *orbem disciplinarum*, vel *artes liberales*, puta arithmeticam, geometriam, musicam, astronomiam, grammaticam, rhetoricam et dialecticam: alias denique *sublimiores* et veluti *principes*, quarum in numerum disciplinas philosophicas referebant. Ex his artium scientiarumque classibus plerumque duas posteriores duntaxat *studiorum* nomine dignas iudicabant: de prioribus inualuerat opinio, artibus illis nescio quid fordium haerere, easque non modo indignas ingenuorum hominum studio (f), sed et civibus ingenuis reipublicae ex voto optimae plane esse adimendas (g). Qua quidem sententia nihil potest fingi absurdius. Quum enim ipse ARISTOTELES (h), eodem alioquin in luto haerens, *πάσαν τέχνην ἀγαθῆ τινὸς ἐπιόθαι*, omnem artem boni aliquid adpetere, fateatur: cur ullam earum, quae reipublicae utilitatem adfert, sordidam existimemus? Ideone, quod in rebus sordidis occupantur? Quasi in re magis sordida versentur mercatores, fabri, pictores, quin cerdones et fullones, quam poëtae, id saepe omni studio agentes, ut omnes nequitas turpissimosque Veneris lusus insidiosa oratione exornent. An, quia non tam ingenio, quam manu exercentur? Quasi sordidum sit omne, quod manu paratur, et non potius verissimum sit illud HESIODI (i):

Ἔργον δ' εἰδὲν ὄνειδος, ἀεργίην δὲ τ' ὄνειδος.

Otia sunt probrum, sunt nulla negotia probrum.

An denique quod indignae sunt illae artes libero homine, vel earum studium minorem, quam liberales, utilitatem adferunt? Quasi vero indignum quid persona sua faciant, qui studio, cui par ingenium ab ipso bonorum omnium auctore Deo acceperunt, animum adiungere, quam artes liberales ac sublimiores, invita Minerua, addiscere malunt: et quasi facilius ac minore cum incommodo opificibus careat respublica, quam rhetoribus, criticis ac poetis. Quare tantum abest, ut tam arctis limitibus circumscribendam putemus studiorum notionem, ut eius vocabuli ambitu omnes honestas artes complectamur, illosque demum aequo Ioue

S 2

iudicare

(e) Aristotel. Polit. Lib. VIII. Cap. III.

Rom. Lib. II. p. 93. Aelian. Var. Hist.

(f) Cicero de Offic. Lib. II. Cap.

Lib. VI. Cap. VI.

XXXXVII.

(h) Aristotel. Ethic. ad Nicom. Lib. I.

Cap. I.

(g) Aristotel. Polit. Lib. VII. Cap. VIII. et X. Dionys. Halicarn. Antiqu.

(i) Hesiod. Ἔργ. καὶ ἡμέρ. v. 309.

iudicare existimemus, qui et vtilissimas reipublicae esse has artes censent (k), et auctores sunt bono principi, vt non modo sapientiae ac litterarum, sed et vulgarium quarumuis artium, studia ad curam suam reuocet, nihilque faciat reliqui, vt haec aequae, ac illa, a ciuibus excolantur, et ad maiorem, si fieri potest, perfectionem prouehantur.

§. IIII.

*Quid obii-
ci possit
huic iuri
principis?*

Quo latius vero ius hoc principis circa ciuium studia patet: eo minus dubitandum est, quin illi iusto plus tribuere velle quibusdam videamur. Primo enim ciues non eo fine coaluisse dicent in rempublicam, vt se vni paucisue in seruitutem addicerent, sed vt sub imperantium tutela ac patrocinio vera libertate tanto securius fruerentur. Inde enim esse, quod summus prudentiae ciuili auctor, ARISTOTELES (l), ciuitatem κοινωσίην τῶν ἐλευθέρων, *communione liberorum hominum* adpellare non dubitabit. Atqui nihil esse statui herili propius, quam imperium illud, quod sibi princeps in ciuium studia adroget. Quod in Priapi statuum lusit poeta (m):

Non me Praxiteles Scopasue fecit,

Nec sum Phidiaca manu politus:

Sed lignum rude villicus dolauit,

Et dixit mihi: Tu Priapus esto:

idem de seruis dici poterat, *de quibus domini curam esse*, ait COLUMELLA (n), *cui quemque officio praeponere conueniat, et qualibus operis destinare*. Hi nimirum, audita heri voce: Tu villicus, tu vero actor, tu bubulcus, tu agaso esto, in solo obsequio sibi relictam esse gloriam experiuntur. Quid vero interest, inquit, inter vilissimum quodque mancipium, et ciuem, cui non relinquatur naturalis illa facultas faciendi, quod velit, artemque honestam, qua sibi suisque victum amictumque quaerat, suo arbitrio eligendi? Deinde ipsius ingenii humani eam esse dicent naturam ac indolem, vt nullius inter mortales imperium admittat. Nullis enim legibus parere intellectum, nullam istum vim metuere, quin eum solum, libertate inexpugnabili fretum, Manliana etiam imperia impune adspernari. Addent, ne ardorem quidem illum, naturalemque

(k) Herlius Elem. Polit. Part. II. sect. II. §. XXX.

(m) Lusit Priap. n. 10.

(n) Columella de re rust. Lib. I. Cap.

(l) Aristotel. Polit. Lib. III. Cap. VIII.

IIII.

lemque ad artem quamdam impetum, qui in quouis studio, tamquam primum, secundum, vltimum est, ab alterius iussu ac voluntate, sed a cuiusque natura et indole pendere, et hinc prudenter monere sapientes (o):

Tu nihil inuita dices faciesue Minerua.

Quum ergo ipsa experientia doceat, quod pridem obseruauit SENECA (p), *male respondere coacta ingenia*: ecquem dubitaturum, quin cuilibet permittendum sit, vt naturam sequutus ducem, ei studio adiungat animum, ad quod se naturali quadam cupiditate sentiat inflammari? Denique erunt fortassis, qui male ominentur studiis artibusque, tanta seruitute oppressis: Vti enim tum demum florere artes, et quasi lacertos mouere constat, quando salua ciuibus est libertas, eas suo arbitrio excolendi: ita periculum esse clamabunt, ne ius illud, quod principi vindicamus, earum flori incrementisque laetioribus officiat, omnemque bonam artem, quod de Domitiani temporibus conqueritur TACITVS (q), *in exsilium agat*. Quae quum ita sint, fatius quibusdam videbitur, libera ab omni imperio esse studia ciuium, quam eadem a summo eius arbitrio ac voluntate pendere.

§. V.

Enimuero haec omnia, si paullo accuratius, et adhibita in consilium ratione, expendantur, ita comparata sunt, vt ne speciosa quidem, nedum solida, videantur. Quod enim ad primum illud argumentum attinet, male profecto colligeres, ciues, si principi circa eorum studia ius aliquod concedatur, seruitutis periculum adituros, neque sequitur, vt, quia domini seruorum studia regunt, ideo et ciues, quorum studia princeps ad reipublicae vtilitatem dirigit, pro seruis sint habendi: nisi et liberos, quorum studia parentes et paedagogi moderantur, tristem seruire seruitutem fatearis. Permultum profecto interest, quo quidque animo, quoue consilio fiat. Regunt seruorum studia domini: verum non illorum, sed sui causa, parendumque est seruis, modo domini imperent *εὐ τὸ τύχης ἀλλὰ τὸ τῆς φύσεως ἐναρμόνιον*, non quod fortunae, sed quod naturae congruit, vti eleganter monet PHILO (r). Regunt liberorum studia parentes, at non vt sibi, sed vt liberis, reu nondum intelligentibus, consulant. *Quia enim utile est inuentutē regi,*

S 3

(o) Horat. de arte poet. v. 385.

(p) Seneca de tranquillit. animi Cap.

(q) Tacit. vit. Agric. Cap. II.

(r) Philo Lib. II. de Legib. specialit. libro. p. 798.

regi, inquit SENECA (s), *imposuimus illi quasi domesticos magistratus*. Regunt denique civium studia principes, at reipublicae causa, cuius ratio non constat, nisi singuli ciues omnes ingenii vires eius saluti attemperent. Deinde facile quidem largimur, non posse cogi intellectum humanum, vt adprehendat, quod adprehendere non potest, vel, quod falsum esse perspicue intelligit, pro vero; quod verum esse nouit, pro falso habeat: sed quis, quaeso, nisi MACHIAVELLVS (t) vel HOBBSIVS (u) aliquis, tale ius, summa cum iniuria coniunctum, principi tribuat? Enimuero quemadmodum nullum principis imperium est in religionem, hominisque conscientiam (x), et illi tamen ius circa religionem vel sacra denegari non potest: ita, quamuis in ipsas artes et scientias nihil iuris sit principi, idque adeo verum sit, vt facilius hominibus, quam vlli vocabulo, ius ciuitatis dare possit (y): ei tamen ius aliquod circa artes merito vindicamus, quod ad iuandas potius ornandasque illas, quam ad ciues obtorto collo atque inuita Minerua ad certa vitae genera pertrahendos, est comparatum. Denique postremum, quod attulimus, argumentum plane est *ἀπὸς δῖονυσον*. Non enim a principe huiusmodi periculum imminet artibus ac scientiis, sed a tyranno. Ille enim *utilitatem civium sic uetur, vt, quaecumque agit, ad eam referat, oblitus commo-*
dorum suorum (z): hic nihil, quod ciuibus vtile est, sibi salubre putat.

Non vulgi cura tyranno:

Dum sua sit modo tuta salus.

Suspectum ei est, quidquid eminent, ac proinde idem omnium tyrannorum est consilium, ac olim Tarquini et Periandri, qui, quid fieri vellent, summis papauerum capitibus baculo decussis, per ambages ostendebant (a). Hinc inter eorum artes est, teste ARISTOTELE (b), *μήτε παιδείαν εἶναι, μήτε ἄλλο μὴδὲν τοιοῦτον, ἀλλὰ πάντα Φυκάττειν, ὅθεν γίνονται δύο, φρονήματα τε καὶ πίσεις, καὶ μήτε σχολᾶς, μήτε ἄλλης συλλογῆς ἐπιτρέπειν γίνεσθαι σχολαστικῆς, nec discipli-*
nata

(s) Seneca *de Benefic. Lib. III. Cap. XI.*

(t) Conring. *praefat. ad Machiavelli principem p. 20. sequi.*

(u) Hobbes *Leuiathan Lib. II. Cap. XVIII. p. 88. sequi.*

(x) Grot. *de iure belli et pacis Lib. II. Cap. XX. §. XXXXVIII. sequi.*

(y) Sueton. *de illustr. grammat. Cap. XXII.*

(z) Cic. *de offic. Lib. I. Cap. XXV.*

(a) Liu *Lib. I. Cap. LIII. Flor. Lib. I. Cap. VII. Aristot. Polit. Lib. III. Cap. VIII. et Lib. V. Cap. X.*

(b) Aristot. *ibid. Lib. V. Cap. XI.*

nam permittere, nec aliud quidquam huiusmodi: sed omnia cauere, unde solent oriri haec duo, spiritus magni et fides: ac proinde neque ludos litterarios sinere coli, neque alios conuentus, in quibus honesto ocio homines fruuntur. Hinc sub Domitiano similibusque principibus Roma vidit expelli sapientiae professores (c), inertiam coli pro sapientia (d), nec minus periculi ex magna, quam ex mala, fama esse (e). Quae omnia non est, quod a bono principe metuamus, qui satis intelligit, se tanto florentiorem habiturum rempublicam, quanto laetius in ea sapientia, virtus, omnesque bonae artes efflorescant.

§. VI.

Quum ergo tam leuicula sint, quae huic principum iuri obverti posse videntur: facile vnusquisque intelliget, fundamentis illud niti firmissimis, quorum praecipua tantum hic confectari iuabit. Primo itaque ciuitatem in societate, societatem in plurium hominum in eundem finem, eademque media consensu consistere, inter omnes constat (f): idque adeo extra omnem dubitationis aleam positum semper visum est, vt ideo rempublicam eadem velle, eademque nolle dixerint (g), eamque tamquam vnā aliquam personam conceperint animo, quia in quibus eadem studia sunt, eademque voluntates, in his fit, vt aequae quis altero delectetur, ac seipso, efficiaturque id, quod Pythagoras vult in amicitia, vt vnus fiat EX PLVRIBVS (h). Quum vero inter contraria hominum studia sperandum non sit, vt tot myriades veluti per conspirationem vnum idemque velint ac nolint: id vnum sane relinquitur, vt ciues voluntates suas voluntati summi imperantis submittant, in quo et officium bonorum ciuium positum esse, recte obseruauit EPICTETVS (i). Quare princeps idem reipublicae praestat, quod mens corpori. Quemadmodum enim illa non modo totum corpus, sed et omnia eius membra mouet ac regit, vt, quod totum vere proficit, peragant, nec saluum esset totum corpus, nisi membra singula mentis imperio parerent: ita principis est, ciues, tamquam

Ius hoc
principis
fuit ex
natura et
sine socie-
tatis ciui-
lis.

(c) Tacit. Agric. Cap. II. Gell. Noct. Attic. Lib. V. Cap. XI.

(d) Tacit. Agric. Cap. VI.

(e) Idem Annal. Lib. III. Cap. LV. et Lib. XVI. Cap. VII.

(f) Dn. Praef. Elem. iur. nat. et gent. Lib. II. §. XIII.

(g) Apulei. de habit. Doctr. Platona. Lib. II. p. 25.

(h) Cic. de offic. Lib. I. Cap. XVII. et Catilin. III. Cap. VII.

(i) Arrian. Dissert. Epictet. Lib. I. Cap. XII.

quam magni corporis membra ac artus, ita regere, vt quisque eas partes reipublicae, quae eius ingenio viribusque conueniunt, cum laude agat. Opus reipublicae est milite eiusque ducibus, opus est viris rerum ciuiliū gnaris, qui sint in principis consilio, opus iuris peritis, qui vice sacra iudicent, viris prudentibus qui aeriario ea, qua par est, integritate praesint, qui sanctissimo legatorum munere apud exteros fungantur, qui sacra faciant, docendique munere fungantur. Nec minus respública indiget mercatoribus, artificibus, opificibus, nautis, agricolis, qui diuersissimum statuum homines tamquam totidem magni istius corporis membra considerandi sunt. Quum ergo princeps vniuersum corpus regat: ad eius quoque officium pertinebit, curare, vt singula membra suis officiis recte fungantur, adeoque operam dare, vt et studia quarumlibet artium floreat in republica, et ciuium quisque illud excolat vitae genus, in quo vere prodesse possit reipublicae. Quin tantum abest, vt hanc curam abiicere debeat bonus princeps, vt, nisi hic admodum sit oculatus, facile summum periculum reipublicae immineat. Quum enim Athenas nauarchorum pessumdederit imperitia (k), Romae inscitia temeritasque legatorum paene exitio fuerit (l), Hebraeorum denique rempublicam florentissimam euerterit consiliariorum imperitia (m): quis neget, idem et hodie euenire posse, nisi princeps det operam vt et ciuium in omni studiorum genere praestantissimorum sit copia, et quisque iis reipublicae partibus, ad quas a natura factus summaque arte perpolitus est, fungatur?

§. VII.

Idem exigunt singularum rerumpublicarum formae.

Praeterea id ius, eamque curam reipublicae rectorum ipsas rerumpublicarum formas diuersissimas exigere, iam pridem obseruauit summus prudentiae ciuilis auctor, ARISTOTELES (o). Quum enim non vna eademque omnibus gentibus placeat imperii ratio, sed aliae principatum, aliae optimatum imperium, aliae populare regimen reliquis rerumpublicarum formis antefendum esse, censeant, plerisque genus reipublicae vel ex duabus, vel ex omnibus ciuitatum formis conflatum, quod veteres omnium optimum praestantissimumque habuerunt (p), adrideat: per multum sane

(k) Xenoph. *Histor. Graec. Lib. II. Cap. I. §. XVI.*

(l) Liu. *Lib. V. Cap. XXXVI.*

(m) i. *Reg. XII. 8. sequ.*

(o) Aristot. *Polit. Lib. VIII. Cap. I.*

(p) Polyb. *Hist. Lib. I. Cap. I. p. 628. et Cap. VIII. p. 638.* Dionys. *Halic. Antiqu. Rom. Lib. II. p. 82.* Diog. *Laert. Lib. VII. segm. 131.*

sane interest, cuinam ex his formis accommodatius videatur populi cuiusdam ingenium. Sunt sane, qui ne regibus quidem, nisi ex libidine, parent (q) : alios ad herum recipiendum natura factos, dixeris : alios ad regnum, alios ad optimatum imperium procliuiore, alios aequalitatis amantissimos esse, Graecorum barbarorumque exemplis ostendit ARISTOTELES (r). Quaecumque vero reipublicae forma semel placuerit : nihil prius, nihilque antiquius habere debent ciuitatum rectores, quam vt ciues adsuefiant illi formae, atque ita instituantur, vt eam non modo aequo animo ferant, sed et ament, ac non minus, quam seipfos, saluam esse cupiant. Δεί γάρ, inquit philosophus (s), πρὸς ἐκάστην πολιτεύεσθαι. Τὸ γὰρ ἦθος τῆς πολιτείας ἐκάστης τὸ οἰκεῖον, καὶ φυλάττειν εἴωθε τὴν πολιτείαν, καὶ καθίστησιν ἐξ ἀρχῆς. Οἷον τὸ μὲν δημοκρατικὸν δημοκρατίαν, τὸ δὲ ὀλιγαρχικὸν ὀλιγαρχίαν. Ἀεὶ δὲ τὸ βέλτιστον ἦθος βελτίονος αἴτιον πολιτείας. Oportet enim apte ad singulos versari in reipublica. Indoles namque cuiusque reipublicae sua ac propria, et tueri singulas solet, et initio constituere, veluti popularis indoles popularem, oligarchica oligarchiam. Semper autem optima indoles et mos caussa est melioris reipublicae. Hinc maxime porro interesse ostendit legislatoris, vt curam adhibeat puerorum institutioni, et disciplinam publicam eandem ac vniformem ciuibus omnibus praescribat : eoque nomine laudat Lacedaemonios καὶ πλείστην ποιούντας σπουδὴν περὶ τῶν παιδῶν, καὶ κοινῇ ταύτῃ, plurimum studii impendentes pueris, et id quidem publice, qua in re et XENOPHONTEM (t), et PLVTARCHVM (u) habet consentientes. Haecenus ARISTOTELES, cuius praecceptis nihil potest esse sapientius, nihil salutaris. Nisi enim ita instituantur ciues, vt ament reipublicae suae statum, ad eiusque conseruationem felicitatemque omnia referant : alterutrum euenire necesse est, vt aut ciuitatem sibi exosam, si possint, deserant, aut rebus nouis studeant, omnemque praesentem statum euertendi occasionem speculentur. Obseruauit sane HERM. CONRINGIUS (x), patrum nostrorum memoria Cretenses, non ob aliam causam, quam quod non adsueti essent regimini oligarchico, et iuuenum quorundam patriciorum iniuriis lacefferentur, clam sollicitasse Turcarum auxilia, eaque induxisse in insulam, easque fuisse primas veluti

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge II.

T scintil-

(q) Tacit. *Annal. Lib. III. Cap. XXXXVI.*

(r) Aristot. *ib. Lib. III. Cap. XII.*

(s) *Id. ibid. Lib. VIII. Cap. I.*

(t) Xenophon. *de republ. Lacedaem. Cap. I.*

(u) Plutarch. *in Lycurgo p. 50. sequ.*

(x) Herm. Conring. *de morb. et mut. stat. oligarch. §. XX.*

scintillas ex quibus exarserit ferale istud bellum Creticum, quod vnum maxime post hominum memoriam vires florentissimae Venetorum reipublicae attriuerit. Nec cuiquam ignotum est, quid Belgas, mitissimi ingenii homines, principumque suorum olim amantissimos, contra Hispanos armarit. Non prius enim in nervum rem erupisse nouimus, quam quum moderato adfueti imperio pro mancipiis tractari coepissent. Quod sane ipsum Carolum V. Imp. cecinisse vt vatem, memoriae prodidit GROTIUS (y), *saepae quippe testatum, si Hispanorum superbia cum Belgarum patientia committatur, ingens imminere periculum: quin aliquando inuectum eum in filium qui inter Hispanos nutrita indole, opportunitates earum regionum, INGENIAQVE POPVLORVM non perinde nosset, aut etiam contemneret.* Vt paucis complectamur omnia, neque seruitutem, neque libertatem, neque laxum, neque adductius imperium aequo animo ferent ciues, nisi ab ipsis incunabulis iis doctrinis ac opinionibus imbuantur, quae cuiusuis reipublicae statui conueniant, nec salua esse potest vlla ciuitas, nisi rem tanti momenti ad curam suam reuocent ii, quos reipublicae praeesse voluit diuini Numinis prouidentia.

§. VIII.

*Nec non
ipsa studiorum
ratio.*

Accedit, quod sine ea principis cura vix in vlla arte ac scientia operae pretium facturi essent ciues, quantumuis ingeniosissimi cupidissimique discendi. Paucissimi mortalium tam felice ac prope diuino ingenio praediti sunt, vt viam, qua ad summum in aliqua arte fastigium itur, ipsi inueniant: paucissimi, qui inuentam, nullo adhibito duce, conficere possint. Accedere oportet veluti polituram, a sola institutione dextra ac prudente expectandam. Hinc CICERO (z): *Ego, inquit, multos homines excellenti animo ac virtute fuisse, et sine doctrina, naturae ipsius habitu prope diuino, per seipsos et moderatos et graues exstitisse, fateor. Etiam illud adiungo, saepius ad laudem atque virtutem naturam sine doctrina, quam sine natura valuisse doctrinam. Atque idem ego contendendo, quum ad naturam eximiam, atque illustrem accesserit ratio quaedam conformatioque doctrinae, tum illud nescio quid praeclarum et singulare solere existere.* Nimirum permulta requiruntur, vt quaeuis honesta studia in republica floreat, magistri artium omnis generis optimi, scholae bene ac prudenter constitutae, libri, bibliothecae, instrumentorum, aliarumque necessariorum rerum adparatus

(y) Grot. *Annales Belg.* Lib. I. p. 6.(z) Cicero pro *Archia* cap. VII.

paratus, quin et occasio, ea, quae quisque didicit, exercendi. Haec vero maximam partem ita comparata sunt, ut iis adquirendis non sufficiat priuatorum fortuna: quaedam sine principis auctoritate non adeo magnam utilitatem adlatura videntur reipublicae. Principis ergo est, praestantissimos omnium scientiarum doctores ac artifices inuitare, eosque stipendiis, praemiis, legibus inflammare ad diligentiam, scholas, gymnasia, academias condere, easque legibus ac privilegiis ornare, id enim ius principi, veluti praecipuum, vindicant iuris publici auctores illi quoque, qui magistratibus etiam inferioribus scholarum curam non adimunt: (a) bibliothecas, musea, gazophylacia magnificis sumptibus instituire, theatra anatomica, similesque palaestras, tamquam campum amplissimum, in quo iuuenum industria excurrat, aperire, et quae sunt huius generis alia. Fuit sane haec praeclara illa via, quam simul litteris ad perfectionem, simul sibi ipsis ad immortalem gloriam munierunt principes optimi, Alexander M. (b), Vespasianus (c), Antonini (d), Alexander Seuerus (e), Constantius Chlorus (f), qui adeo nullis pepercerunt sumptibus, quibus ad prouehenda quaelibet honestarum artium studia opus esse videbatur, ut paene profusi magis, quam munifici, visi sint posteris, eo nimirum saeculo natis, quo saepenumero plus impensarum fit in equos canesque, quam in viros doctissimos alendos (g). Quo animo si et olim fuissent principes, actum procul dubio esset de litteris, praeclarisque artibus, omniaque iam pridem vna veluti ruina inuoluisset barbaries.

§. VIII.

Et eo quidem iure circa bonarum artium studia iam pridem *Exempla principum* maximo reip. bono usi sunt principes, tum barbari, tum Graeci: *hoc iure* & illi quidem tanto diligentius, quanto minus in eorum imperiis *suo cum* aliqua erat priuatim in artibus proficiendi occasio. Fuit sane hoc *laude v-*
T 2 *Regum ventium*

(a) Cothmann. *Resp. acad.* I. n. 3.
Limn. *iur. publ.* Lib. VIII. Cap. I. n. XXXI. sequ. XXXVI. Ziegler. *de iur. maiest.* Lib. I. Cap. XXIII. §. IIII.
Matth. Steph. *Disc. acad.* VIII. n. XV.
(b) Plin. *Hist. Nat.* Lib. VIII. Cap. XII.

p. 157. Philostr. *vit. Sophist.* Lib. II. Cap. II. p. 566.

(c) Lamprid. *Alex. Seu.* Capite XXXXIII.

(f) Eumen. *Orat. pro Schol. instaur.* Cap. XI.

(g) Cressoll. *Theaur. rhetor.* Lib. III. Cap. III. Salmas. *ad Script. Hist. Aug.* p. 72.

(c) Sueton. *Vespas.* Cap. XVIII.
(d) Iul. Capitolin. *Vit. Antonini Pii* Cap. XI. Tatian. *orat. contra Graecos*

Regum Babyloniae institutum, in ipsis sacris litteris descriptum, vt, habito ingeniorum formaeque externae delectu, adolefcentes eximia indolis in palatio suo omnibus artibus, quas illi praestantissimas iudicabant, imbuendos curarent, quod seminarium palatinum luculenter describit DANIEL, propheta, ipse in illo cum sociis quibusdam ac contribulibus sub Aspenatis eunuchi disciplina educatus (h). Eundem morem postea imitati sunt Persae, apud quos, teste XENOPHONTE (i), optimatum liberi non modo in vrbe regia, sed ἐν ταῖς βασιλείς θύραις, in ipsa porta regis, (quo vocabulo olim Persae aequae, ac hodie Turcae, palatium regium denotabant (k), immo et in prouinciis intra satraparum aulas (l) ad artes quasuis honestas instituebantur. Quem morem mirifice laudans XENOPHON (m): Ἐνθα, inquit, πολλὴν μὲν σαφροσύνην καταμάθοι ἂν τις, διὰ τὸν δ' εἶδεν, ἔτε ἀκούσαι, ἔτ' εἶδεν ἐστὶ. Θεῶνται δ' οἱ παῖδες καὶ τὰς τιμωμένους ὑπὸ βασιλείας, καὶ αἰκέουσι καὶ ἄλλως ἀτιμαζομένους ὡς εὐδὸς παῖδες ὄντες μανθάνουσιν ἀρχεῖν τε καὶ ἀρχεῖσθαι. *Hic magnam continentiam animaduertiēre licet, nec quidquam istuc turpe vel audire, vel videre. Quin etiam spectant pueri cum eos, qui a Rege ornantur, tum alios, qui notantur ignominia, quo fit, vt mox a prima pueritia parendi imperandique leges adliscant.* Quid? quod et hodie diligentissima eius moris maneat custodia apud Turcas, apud quos vix vllum praestantius institutum reperias, quam quod ex omnibus pueris, (quos quidem iniquissima lege parentibus decimarum nomine extorquent,) praestantissima quaeuis ingenia in seminario palatino alunt, bellicae ac pacis artibus ita instituendos curant, vt in tanta gentis barbarie postea summis in republica muneribus cum laude eximia fungantur (n). Quam inhumanae gentis prudentiam adeo admiratur vir morum Turcicarum non minus, quam rerum ciuiliū, peritissimus, AVGER. GISLEN. BUSBEQUIVS (o), vt ad tam accuratae disciplinae exempla erubescendum esse Christianis, existimet. *Habent hoc omnino, inquit, Turcae, vt hominem nacti egregium, tamquam adepti rem pretiosam, vehementer gaudeant, neque in eo excolendo quidquam laboris aut studii praetermittant, praefertim,*

(h) Daniel I. 3.

(i) Xenoph. *Exped. Cyri Lib. I. Cap. VIII. p. 61.*(k) Henr. Stephan. *ad Xenoph. p. 13.*(l) Xenoph. *Cyropaed. Lib. VII. Cap. VI. §. V. p. 534.* Barnab. *Briffon. de regno Pers. Lib. II. §. CII.*(m) Xenoph. *de Exped. Cyri Lib. I. p. 61.*(n) Leunclau. *Pandect. Turcic. Cap. CCXXVIII. p. 233.* Ricaut *dans l'état présent de l'Empire Ottoman.*(o) Busbequ. *Consil. de re militari contra Turcas recte instituenda p. 530.*

*ferim, si ad rem militarem idoneum esse cognouerint. Nostra longe diuersa est ratio. Nam nos quidem, si bonum canem, accipirem, aut equum sumus nacti, valde laetamur, neque ulli rei parcimus, dum illum ad summam in suo genere perfectionem perducamus. In homine vero, si quem praeclara indole nancisci contigerit, non perinde elaboramus, neque eius institutionem ad nos magnopere pertinere, existimamus: ac nos quidem ex equo, cane, atque accipitre, belle adsuefactis, varias oblectationes, multiplicemque usum capimus. Sed Turcae ex homine, bonis moribus informato tanto maiorem, quanto reliquis animantibus natura hominis praestantior est atque excellentior. Ne vero solis barbaris curae fuisse existimemus ciuium suorum studia, idem institutum et Macedones ab ipsa regni origine tenuerunt. Nam et horum Reges clarissimorum Macedonum liberos recepisse in familiam legimus, ἔτι πῦ ἐπιβεβηκότες αὐτοῖς, εἰδὲ διευτελιζόντες, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐναντίων καρτερικῶς αὐτὲς ἐκπονήντες, καὶ ἐτόιμους πρὸς τὸ τὰ δέοντα πράττειν ἀποφαίνοντες: non per iniuriam aut contemtum, sed ut patientes eos laborum, et ad ea, quae fieri opus est, peragenda promtos ac paratos redderent, ut loquitur AELIANVS (p), in eo tamen falsus, quod solius Philippi Regis hoc institutum fuisse crediderit, quum id commune omnibus Macedonum regibus fuisse, obseruarint ARRIANVS (q), VALERIVS MAXIMVS (r), et CVRTIVS (s), qui in scholae istius palatinae laudes excurrens: *Haec cohors, inquit, seminarium ducum praefectorumque apud Macedonas fuit, hinc habuere posteri reges, quorum stirpi post multas aetates Romani opes ademerunt.* Addimus his veteres Francorum reges, qui et ipsi liberorum optimatum, rarae indolis, formaeque ac ingenii excellentioris, curam in palatio suo gerebant, eosque omnibus pacis bellicae artibus probe excultos, muneribus ac dignitatibus, quibus pares ac idonei videbantur, admouebant. Horum iuuenum mentionem passim faciunt scriptores Francici, apud quos *aulicorum palatinorum, puerorum aulicorum* (t), itemque *scholasticorum* (u) nomine veniunt, quales Patroclum Mumioni (x), Arnulfum (y) et Chrodogangum, Meten-*

T 3

Meten-

(p) Aelian. *Var. Histor. Lib. XIII. Cap. XXXXVIII.*(q) Arrian. *Exped. Alexandri M. Lib. III. Cap. XIII p. 169.*(r) Valer. Max. *Lib. III. Cap. III.*(s) Curt. *Lib. VIII. Cap. VI et VIII.*(t) Hadr. Vales. *rer. Francic. Lib. XV. ad ann. DLXXXI.*(u) Monach. S. Gallens. *in vita Caroli M. Lib. I. Cap. XII.*(x) Vales. *ibid. Lib. VIII. ad ann. DLXV.*(y) *Vita S. Arnulphi Metens. Episc. apud Mabillon. Act. Sanct. ord. Bened. Saec. II. p. 150.*

(z), Metensium Episcopos, fuisse nouimus. De quo seminario Regum Francorum HADR. VALESIVS (a): *Itaque e palatio, inquit, tamquam e ludo, plurimi Abbates et Episcopi, sanctitate vitae eminentes, comites stabuli, thesaurarii, referendarii, comites palatii, praepositi pocillatorum, consiliarii, comites, duces, patriciique exierunt. Nec aliunde ferme, quam ex puerorum regia cohorte deligebantur, qui post data virtutis et fidei experimenta ad magna et honorata ministeria sublimesque dignitates proueherentur.* Et haec sunt illae gentes, quae si a Romanis discesseris maxima sibi imperia armis quaesierunt, easque his artibus diutissime rexerunt feliciter, ut mireris, in Germania et Francia vix aliud prisca istius moris extare vestigium, quam contubernium illud puerorum nobilium, quos *pagen* vocant, quamuis hos ut plurimum ad aulicas potius vanitates, et equitandi, digladiandi, saltandi sollertiam, quam ad pacis bellicae artes institui, animaduertamus.

§. X.

Consistit
hoc ius
primum
in ingeniorum
delectu.

Sed ut iam ad ipsam rem accedamus paullo propius, merito quaeritur, quibusnam in rebus ius illud principum circa ciuivm studia positum esse existimemus? Hic vero primum ponimus, iura principum, quae et *iura maiestatis* vocantur, sine reipublicae esse metienda (b). Hic finis non alius est, quam interna externaque securitas, in qua utraque consistit salus illa publica, quam *supremam* rectoribus rerumpublicarum *legem esse* oportere, ipsa recta ratio praecipit (c). Ex quo consequitur, ut principi ea omnia liceant circa ciuivm studia, quae exigit salus publica, cuius illi custodiam ciues in prima ciuitatis constitutione communi consensu ac suffragio detulerunt. Vnde recte AGAPETVS (d): *Ὁς περ ὀφθαλμὸς ἐμπέφυκε σώματι, ἔτω βασιλεὺς τῷ κόσμῳ ἐνήρμος αἰ, ὑπὸ τῆ Θεοῦ δεδομένος εἰς συνεργίαν τῶν συμφερόντων. Χρὴ ἔν αὐτὸν ὡς δικαίων μελῶν, ἔτω πάντων ἀνθρώπων προνοεῖν, ἵνα προκόπτωσιν ἐν καλοῖς, καὶ μὴ προσκόπτωσιν ἐν κακοῖς.* Sicut oculus corpori insitus est, ita rex adaptatus est orbi, a Deo nempe datus ad eorum, quae publice profunt, administrationem. Oportet ergo eum omnibus hominibus, ut suis ipsius membris, prospicere, ut in bonis proficiant, in mala autem non impingant. Inde ergo primo omnium fluit IVS, DE-

LECTVM

(z) Paul. Langob. *gest. Episc. Me-*
tens. apud Calmet. in *Probat. Hist. excels.*
et ciuiv. Lotharing. Tomo I. p. 59.

(a) Hadr. Valsc. *ad ann. DLXXXVI.*

(b) Dn. Praef. *Elem. iur. nat. et gent.*
Lib. II. §. CXXXV. sequ.

(c) Cicero de *Legib. Lib. II. Cap. III.*

(d) Agapet. *Diac. de officio Regis §.*
XXXVI. p. 37.

LECTVM INGENIORVM habendi, quod in eo consistit, vt non patiatnr promiscue omnes, ad studia quaeuis adpellere animum, sed explorata cuiusuis indole, quibus artibus aptissimus quisque videtur, in eas illum totum incumbere iubeat. Experientia sane docet, vix alia in re periculosius peccare homines, quam in certo vitae genere sibi deligendo, nec vllam deliberationem, quam ea de re suscipi solere frigidius. Veteres quosdam, veluti Sophroniscum, Socratis patrem (e), Aristotelem item (f) et Zenonem, (g) oraculum consuluisse legimus, quodnam vitae institutum vel filiis eligerent, vel ipsi sequerentur. Nec ignotum est, quid de Hercule ex Prodicto retulerit XENOPHON (h), eum quum primum pubesceret, quod tempus a natura ad deligendum, quam quisque viam viuendi sit ingressurus, datum est, exisse in solitudinem, atque ibi sedentem diu secum multumque dubitasse, quum duas cerneret vias, vnam voluptatis, alteram virtutis, vtram ingredi melius esset donec incredibili virtutis pulcritudine captus, viam, difficiliorem quidem ac salebrofam, at exitu laetissimam ingredi constituerit. Iam equidem vanam priorem istam consultationem, posteriorem fabulosam fuisse, non nego. At recte tamen intellexisse videntur, qui id memoriae prodiderunt, nullam esse rem matura deliberatione digniorem, quam, quae de futuro totius vitae instituto suscipitur, consultatio. Hic potissimum Deum O. M. prudentiores amicos, ipsamque rectam rationem, adhibendos esse in consilium: hic explorandas corporis animique vires: hic omnes *reisdans* accuratissime expendendas, vt quis certo statuere possit, ad quodnam vitae genus quam maxime futurus sit idoneus: hic denique in memoriam reuocandum PERSII praeceptum (i):

Quem te Deus esse

Iussit, et humana qua parte locatus es in re,
Disce.

Sed nulla in re negligetiores ac stolidiores sunt homines, quam in re tanti momenti. Et liberis quidem quodammodo ignoscendum videtur, qui *ineunte adolescentia, quum est maxima imbecillitas consilii, dum id sibi quisque genus aetatis degendae constituit, quod maxime adamauit, ante implicantur aliquo cerie genere cursuque viuendi quam potuerunt, quod optimum esset, iudicare* (k). At quis ignoscen-

(e) Plutarch. *de genio Socrat.* p. 588.

(f) Ammon. *in vita Aristot.* p. 4.

(g) Diogen. Laert. *Lib. VII. segm. 2.*

(h) Xenoph. *Memorab. Socrat. Lib.*

II. Cap. I. §. XXI. sequ. Cic. *de offic.*
Lib. I. Cap. XXXII.

(i) Pers. *Satyra III. v. 71.*

(k) Cicero *de offic. Lib. I. Cap. XXXII.*

ignoscendum putet parentibus, qui tantam rem tam perfunctorie tractant? Hi filiorum vnum, ad itiuam natura factum, studio theologiae; alium, cui vinum, quam oleum, consumere pulcrius videtur, iurisprudentiae vel medicinae; alium, ad perpetranda quaeuis flagitia, quam ferendum hostium conspectum, fortiorem militiae consecrant, alium ad optimarum artium studia maxime idoneum tabernae cuidam, vel arti sellulariae, tamquam noxae dedunt. Atque ita fit, vt magna saepe ingenia latitent, et falsamentis vendendis vitam miserrimam aegre tolerant ii, qui rempublicam, si litterarum studiis operam dedissent, cum laude capeffere potuissent: alii obtentu studiorum, quae tamen, vti canes ad Nilum, fugiendo pitissandoque tantum degustarunt, summis in republica muneribus, quibus plane sunt impares, cum dedecore publico praeficiantur. Iam quis neget, id omne ad rempublicam pertinere? Conquestus olim est COLUMELLA (1), Romanos sua aetate rem *rusticam pessimo cuique seruorum, velut carnifici, noxae dedisse, quam maiorum optimus quisque tractarit*: atque inde euenisse ait, vt solum, quantumuis vbertate prioris aevi non defatigatum ac effoetum, pristina tamen benignitate alimenta non praebent mortalibus. Et sane, si pessime se habet res familiaris, quando pecoribus scriba vel anagnostes, agriculturae mediastinus, culinae bubulcus, thesauris seruulus trifurcifer, cellae vinariae anicula, iride bibacior, praeficitur: quanto magis periclitari dixeris rempublicam, quae ineptissimo cuique homini veluti noxae deditur? in qua imbelles ducunt exercitus, iurisprudentiae expertes de capite ac fortunis aliorum ius dicunt, et qui sibi semitam non sapiunt, aliis monstrant viam? *Vnum hominem plures plerumque, quam ciuitatem, esse*, Epaminondae exemplo demonstrarunt CORNELIVS NEPOS (m) et POLYBIVS (n), quorum hic idem et de Atheniensibus obseruat, tamdiu eos potentia et opibus eximie floruisse, quamdiu Themistoclis virtute sustentati sint, mox propter mores insequentium ciuium dissimiles contrariam fortunam expertos (o). Denique et de Romanis auctor est SALLVSTIVS, (p) *paucorum ciuium egregiam virtutem cuncta patrauisse, eoque factum esse, vt diuitias paupertas, multitudinem paucitas superaret; sed postquam luxu ac desidia ciuitas corrupta sit, rursus rempublicam*

magni.

(1) Columella de re rustica Lib. I.
praefat. comm. 3.

(m) Cornel. Nepot. Epaminond. Cap.

X.

(n) Polyb. Lib. VI. Cap. XXXXI.

(o) Idem ibid. Cap. XXXXII.

(p) Sallust. Catilin. Cap. LIII.

magnitudine sua imperatorum ac magistratuum vitia sustentasse. Quom ergo et floreat respublica, et obsolescat, prout omnes eius partes viri vel sapientes ac virtutibus ornati, vel imprudentes et vitiis omnibus obruti, suscipiunt, immo saepe in vno eximiae virtutis ac sapientiae viro vniuersae reipublicae salus posita sit (q): quis quaeſo dubitet, quin ius sit principi, ingenia praestantiora seligere, eaque ita perpolienda curare, vt aliquando reipublicae in partibus illis credendis vtilem ac fructuosam operam nauare possint?

§. XI.

At paullo immitius cum ciuibus agere videbitur princeps, qui hoc iure suo vtitur. Fieri enim non potest, quin quosdam, qui incredibili discendi cupiditate flagrant, a Musarum sacris, tamquam profanos, arceat, eosque ad vulgares artes, quasi ad operas publicas, condemnet. Atqui hoc ignominiosum plerisque videbitur, notumque est, hanc contumeliam Cylonem Crotoniensem, repulsam a Pythagora passum, in tantam egisse rabiem, vt dolori suo Pythagora eiusque schola funditus deletis parentaret (r). Deinde ipsae artes elegantiores multis ideo liberalium nomine venire videntur, quod vnicique ad eas liberum patere accessum oporteat. Quid ergo, si ciuibus libertas ista adimitur? Nonne idem continget quod de infaustis Neronis temporibus conqueritur PLINIUS (s): *Pessum iere vitae pretia, omnesque a maximo bono liberales dictae artes in contrarium cecidere, ac seruitute sola profici coeptum?* Enimuero et his plus speciei, quam soliditatis inest. Nemo enim, qui sapit, auctor fuerit principi, vt quemquam cum ignominia a studiorum cultura repellat, sed vt, tamquam pater, iis quemque artibus, ad quas natus est, animum adicere iubeat, quo ipso non magis quemquam adficit iniuria, quam pater, qui filium obtusioris ingenii a studiis arceat. Si male res cessit Pythagorae, id non mirum est, primum quod hoc ausus est priuatus, deinde in aliena republica, tum porro aduersus Cylonem, *ἀνδρα γένει μὲν καὶ δόξῃ καὶ πλείω παρωτέοντα τῶν πολιτῶν, ἄλλως δὲ χαλεπὸν καὶ βίαιον, καὶ τυραννικὸν τὸ ἦθος,* genere, splendore, diuitiis Crotoniatarum facile principem, cetera hominem *durum,*

An princeps prohibere possit, quominus omnes promiscue animum ad litterarum studia adpellant?

(q) Seneca de benef. Lib. V. Cap. XVIII. de constans. sap. Cap. II. Justin. Hist. Lib. V. Cap. III. Liu. Lib. II. Cap. X. Lib. XXIII. Cap. XXXXIII. Lib. XXVIII. Cap. XXXXIII. Phaedr.

Lib. III. fab. XXXXIII.

(r) Iamblich. vit. Pythag. segm. 248. Porphyr. vit. Pyth. Cap. LIII. p. 49. sequ.

(s) Plin. Hist. Nat. Lib. XIII.

durum, violentum, seditiosum, tyrannicoque ingenio praeditum (t) immo *Συβαριτῶν ἕξαρχον, principem Sybaritarum* (u). Quae vero maior esse potuisset ludimagistri, peregre aduenientis, audacia, quam dum hominem ciuitatis suae principem, morum obtentu, veluti abstentum reddere non dubitauit? Vt iam non dicam, odii istius quo Cylonem prosequutus est Pythagoras plane aliam fuisse causam, adfectionem nimirum tyrannidis, quae quum in hoc non minor, quam in illo, esset, huic demum exitio fuit, testibus LAERTIO (x) et APOLLONIO (y). Itaque diuersa plane est causa principis et Pythagorae, iure imperantis, et adfectantis tyrannidem, ciuem officii sui admonentis, et superiorem cum ignominia repellentis: nec hoc exemplum quidquam ad rem facit. Deinde non metuendum est, vt liberalium nomen tueantur artes, si non cuius indigno in earum amplexus ruere liceat. Neque enim ob eam causam liberales audiunt, quod cuius, tamquam scortilla, prostitutae sint, sed quod *dignae sint libero homine* (z), vel, vt TERENCE (a) rem eloquitur, quod *eas liberum hominem scire aequum est*. Non ergo haec omnia obstant iuri principis, qui, si delectum militum habere, et nanos, mutilos, imbelles repellere iure potest, quidni eodem iure a studiis arceat homines ineptos, nulloque ingenio praeditos? Quidni illi idem liceat, quod HOMERVS (b) in Vlyssis virtutibus ponit, qui

Ὅν δ' αὖ δῆμιε τ' ἀνδρα ἴδρι βόεωντα τ' ἐφύρου,
 Τὸν σκῆπτρῳ ἐλασάσκεν, ὁμοκλήτασκέ τε μύθη.
 Δαμμόνι ἀτρέμας ἦσο, καὶ ἄλλων μῦθον ἄκκε,
 Οἱ σοὶ φέρτεροί εἰσι· σὺ δ' ἀπτόλεμος καὶ ἀναλκῆς
 Οὔτέ ποτ' ἐν πολέμῳ ἐναείμιος ἔτ' ἐνὶ βελῆ.

*Si quemquam e vulgo clamantem inuenerit vsquam,
 Hunc scepro ferit, et verbis non lenibus urget:*

Tu vero taceas, et te melioribus aures

Praebe, nec belli arte potes, nec robore praestas:

Tu nec consilio quidquam es, nec idoneus armis.

Sane tanto magis id licere debet bono principi, quanto minus vulgo homines illud vitae genus, quod illorum ingenio conuenit, eligere solere, obseruauimus.

§. XII.

(t) Iamblich. vit. Pythag. segm. 248. Porphy. ibid. Cap. LIIII.

(u) Iamblich. ibid. segm. 74. p. 61.

(x) Diog. Laert. Lib. VIII. segm. 39.

(y) Apud Iamblich. de vit. Pythag.

segm. 254. Olear. ad Stanl. Hist. philos. Part. VIII. Cap. XVIII. p. 688.

(z) Seneca Epist. LXXXVIII.

(a) Terent. Eunuch. Act. III. Scen. II.

(b) Homer. Iliad. B. v. 198. sequ.

§. XII.

Enimuero hic semper meminisse oportet, nos de bono principe, cui populi salus lex suprema est, loqui, adeoque illi frustra obuerti, id ius aliquando abiisse in summam iniuriam. Fatendum enim est, aliquando eo iure abufos esse malos principes, idque vel in artem tyrannicam, vel in arcanum dominationis conuertisse, dum factionem, cui male cupiuerunt, prohibuere operam dare honestis artibus, vt eo orbatu praesidio, ab aduersariis eo facilius opprimerentur. Ea sane arte ad opprimendos Christianos vsum esse Iulianum *τὸν παραβάτην*, memoriae prodiderunt GREGORIUS NAZIANZENSIS (c), SOCRATES (d), SOZOMENUS (e), THEODORITUS (f), AVGVSTINVS (g), immo et alienus alioquin a Christiana pietate AMMIANVS MARCELLINVS (h), qui, licet Iuliano deuotissimus, hoc tamen eius facinus miro candore reprehendit. Quum enim animaduertisset homo sagacissimus, non deesse Christianis eximia ingenia, qui paganae theologiae vanitatem mascula eloquentia, miroque argumentorum pondere refellerent: nihil magis e re contribulium suorum esse existimabat, quam si efficere posset, vt obmutesceret illa Christianorum facundia. Fieri autem non posse videbatur, quin illa mox obmutesceret, si Christianis litterarum cultu, tamquam aqua ac igne, interdiceret. Quo consilio illum etiam celeberrimam istam constitutionem (i) de magistris artium sine accurato curiarum examine non admittendis, promulgasse, suspicantur BARONIVS (k), IAC. GOTHOFREDVS (l), et CASP. ZIEGLERVS (m). Qua in re quamuis Iulianum plane fugerit ratio, parum quippe memorem, Christi doctrinam non in persuasoriis humanae sapientiae verbis, sed in demonstratione spiritus et sapientiae consistere (n): tamen et artem tyrannicam redolebat hoc eius consilium, eiusque animum trepidum et religioni suae metuentem denudabat, quippe cui male ominabatur,

V 2

nisi

(c) Greg. Nazianz. Orat. I. in Iulian. p. 51.

(d) Socrat. Hist. eccl. Lib. III. Cap. XII. et XVI.

(e) Sozom. Hist. eccl. Lib. VI. Cap. XXXVII.

(f) Theodorit. Hist. eccl. Lib. III. Cap. III.

(g) Augustin. de ciuit. Dei Lib. XVIII. Cap. LII.

(h) Ammian. Marcellin. Lib. XXV. Cap. III.

(i) l. 5. C. Theod. de medic. et professorib.

(k) Baron. Annal. eccles. ad ann. CCCLXII. n. 286.

(l) Iac. Gothofred. Comment. ad Cod. Theod. Tom. V. p. 31. sequ.

(m) Ziegler. de iur. maiest. Lib. I. Cap. XXIII. §. XI.

(n) I. Corinth. II. 4.

nisi ei Christianos inermes obiiceret. Id quoque hic non praetermittendum videtur, principes quosdam hoc iure abufos esse, ad gentes male perdomitas in officio continendas, quamuis non modo diuersis, sed et contrariis viis, ad metam contenderent. Alii enim id agebant, vt victis, paullatim obrutescentibus, eo facilius dominarentur: veluti Cyrus, qui Lydos Croesi consilio, citharam pulsare, psallere, et cauponari, et ab omnibus pacis bellique artibus abstinere iubebat, vt mox eos videret *ῥωμαϊκὰς ἀπὸ ἀνδρῶν γυναικῶτας*, ex viris mutatos in mulieres (o). Alii rhetoricam aliasque artes liberales in prouinciis magno studio docendas curabant, vt iis deliniti studiis ferociam paullatim exuerent provinciales, et iugum tanto patientius ferrent. Eo sane consilio Agricola, teste TACITO (p), vt homines dispersos ac rudes, eoque bello faciles, quieti et ocio per voluptates adsuesceret, hortatus eos est priuatim, adiunxit publice, vt templa, fora, domos exstruerent, deinde principum filios liberalibus artibus emolliuit, et ingenia Britannorum studiis Gallorum antetulit, vt qui modo linguam Romanam abnuebant, eloquentiam concupiscerent. Quibus ipse subiicit TACITVS, Id apud imperitos humanitas vocabatur, quum PARS SERVITVTIS effet. Nimirum mitissima haec sunt tyrannidis arcana, vti eleganter vocat FORSTNERVS (q), sed tyrannidis tamen. Bonus enim princeps tantum abest, vt bonas artes agat in exsilium, vel iis ad emolliendos ciuium animos abutatur, vt nihil ipsi maiorem adferat voluptatem, quam si ciues omnibus belli pacisque artibus ad capeffendam rempublicam magis magisque in dies idoneos reddi animaduertit.

§. XIII.

Per quos principem hunc delectum habere doceat?

Quum vero tanta sit occupationum, quibus princeps distringitur, moles, vt ipse per se ciuium omnium ingenia explorare non possit: merito quaeritur, cuiusnam potissimum curam hanc delegari oporteat? Et hic quidem maxime idonei videri possent scholarum, tum triualium, quas vocant, tum academiarum magistri. Illis enim tam arcta cum adolescentulis consuetudo intercedit, vt non possent non, si vellent, eorum perspicere ingenia, et, quales futuri sint, ex ipsis primae aetatis rudimentis augurari. Et notum sane est, quanta hac in re fuerit *ἑυσοχία* Pythagorae (r), nemi-

(o) Herodot. Lib. I. p. 40. edit. Steph.

(p) Tacit. vit. Agricol. Cap. XXI.

(q) Forstner. Discurs. polit. ad Tacit. Annal. Lib. I. p. 93. Tom. I.

(r) Iamblich. vit. Pythag. segm. 95. Porphyr. vit. Pythag. Cap. XIII. et LIII. Gell. Noct. Lib. I. Cap. VIII.

neminem recipientis in contubernium, nisi cuius ingenium prius accuratissime explorasset: quin et singulari cura dispicientis, sapientiaene studiis, an alii honesto vitae generi, quisque aptior videretur, quorum priores discipulos *σεβαστικὸς* et *μαθηματικὸς*, posteriores *πολιτικὸς* adpellabat (s). Quod vero potuit Pythagoras, quidni et alii praestarent magistri? et quibusnam rectius princeps hoc det negotii, si id recte curatum velit? Sed vereor, ne his minime omnium haec cura recte demandetur. Praeterquam enim, quod interest docentium, scholas suas esse quam frequentissimas, adeoque, ut sunt ingenia mortalium commodis suis intenta, vix sperandum videatur, eos omnes huic officio incorrupta fide satisfacturos: verendum etiam est, ut plerique artem illam explorandi ingenia satis perspectam habeant. Praeterea vix horum tanta est auctoritas, ut iuvenes, maxime faustis nutriti sub penetralibus, eorum consilia vel suae propensioni, vel votis parentum quantumvis stolidis antelatos, probabile sit. Mandandum ergo erat hoc officium viris prudentibus, et in dignitate constitutis, quibus nec pulcherrima illa ingenia explorandi facultas, nec iuvenes eorumque parentes in viam reuocandi auctoritas deesset. Quod quum fere vbique negligatur: iusta profecto est haec querela MORHOFFII (t): *Magno hoc literis totique reipublicae, damno est, nullam hic plane esse MAGISTRATVS curam, quum in eo reipublicae maxime felicitas sit.* Lacedaemoniis tanti visa est iuuenum institutio, ut eam curam non magistris, multoque minus alicui ex feruulis, sed vni ex eorum numero, qui summos in civitate magistratus obibant, quemque ipsi *παιδονόμον* vocabant, committerent, quo publica auctoritate totum istud negotium administraretur (u). Quid prohibet, quo minus et in nostris ciuitatibus ea res viris honoratioribus ac prudentibus committatur? Mauritium sane, Saxoniae Ducem, principem pietate et prudentia eximium, ei rei praefecisse comperio concionatorem aulae primum. (x) Alii praefidi ac consiliariis id iniunxerunt, ut ingeniorum haberent delectum, nec quemquam paterentur studia academica auspicari, nisi testimonio suo ornatum. Pudendum quibusdam videbitur hoc munus, sed non nisi iis, quos ipsius virtutis pudet. Si enim

V 3

enim

(s) Photius *Bibliothec. Cod. CCLVIII*(t) Morhoff. *Polyhist. Lib. II. Cap. I.*

u. 3.

(u) Xenoph. *de rep. Laced. Cap. II. §. II. p. 61.* Plutarch. *in Lycurgo p. 50.*Crag. *de republ. Laced. Lib. II. Cap. XII. p. 150.*(x) Mulleri *Annal. Sax. ad ann. 1664. p. 458.*

enim equorum stabulique praefectura inter summas dignitates palatinas est: cur quemquam pudeat, praeesse ingeniis, et eorum studia regendo de posteris praeclare mereri? Epaminondam, ferunt (y), quum a ciuibus suis telearchus, id est, viocurus creatus esse, qui apud Thebanos non admodum honoratus magistratus erat, *se illum ita gesturum, dixisse, vt deinceps telearchia haberetur honoratior*: illumque hoc egregie praefuisse, siquidem tantum valuerit Epaminondae auctoritas, vt post eum telearchi perpetuo ex ipsis ciuitatis principibus sint creati. Idem profecto in nostris euenturum esset rebuspublicis, si vel vnus vir, genere atque auctoritate illustris, id munus eodem obiret animo, Spartamque, quam nactus fuerit, praeclare ornaret. At perinde est, quos princeps huic rei praeficiat, dum tanta eorum sit prudentia atque auctoritas, vt munere illo dextre et cum magna reipublicae vtilitate fungi possint.

§. XIII.

Idem ius principis sese exerit circa scholas et academias. Ex eodem principio, quod principi ea omnia circa ciuium studia liceant, quae salus publica exigit, (§. X.) porro confequitur, vt eidem ius sit, scholas et academias non modo instituendi, et salubribus legibus attemperandi reipublicae saluti, sed et easdem, si quid vitii ceperint, emendandi. Sunt enim haec media, quibus opus est ad excolendas honestiores artes, nec quisquam, cui sana mens est, inficiabitur, ei, a quo finis exigitur, media quoque in promptu esse debere, nec quidquam adeo principi illicitum esse posse, sine quo finem adsequi nequeat. Iam quidem ea de re ab aliis, et maxime iureconsulto eximio, CASP. ZIEGLERO (z), actum est: nos tamen, ne plane ἀσύμβολοι hic discedamus, tria potissimum ad hoc ius principis pertinere, animaduertimus. Primum vt dispiciat, quinam in scholis et academiis doceant: deinde, quid doceant; postremo, quomodo quisque hoc docendi munere fungatur. Primum adeo necessarium est, vt inde omnis scholarum et academiarum non modo celebritas, sed et vtilitas, pendeat. Quotusquisque enim impetrare a se posset, vt magnam cum iuuentae, tum patrimonii, partem consumat, vbi indocti profitentur doctrinam, et tamquam in Hebraeorum synagogis non decem, sed totidem *ociofi*, quot doctores, repe-

(y) Valer. Max. lib. III. Cap. VII.
exempl. extr. 52

(z) Ziegl. de iur. maies. Lib. I. Cap.
XXIII.

reperiuntur (a)? Qua in re grauer peccarunt Athenienses. Quamuis enim Athenae, tamquam omnis doctrinae sapientiaeque domicilium, celebretur: nullam tamen ciuitatem iure illo, quod in studiis ciuium regendis versatur, minus prudenter vsam esse arbitramur, quam Atheniensem. Docebant ibi philosophi, sophistae, rhetores, non publica auctoritate constituti, sed quibuscumque aliqua erat studiorum fiducia. Horum alius cum aliis ludens, edens, bibens, militans, philosophabatur: vti Socrates (b), alius modo academiam, modo horum Coloneum (c), alius Lyceum (d), alius Cynosarges, gymnasium (e), alius stoam, seu porticum variam (f), alius hortulum suum (g), pro auditorio habebat, ibique suo quisque docebat periculo, nullo reipublicae iussu, nulla auctoritate publica. Deinde, quid magis cum reipublicae salute coniunctum est, quam ipsae, quae traduntur artes ac doctrinae? Sed has non magis curabant Athenienses, parum solliciti, quid quisque, aut quomodo doceret, eoque eueniebat, vt alii obnoxias ac pestilentes doctrinas poenas darent, veluti Theodorus, atheus (h): alii accusatorum oppressi calumniis, innoxii damnarentur, vti Anaxagoras (i) et Socrates (k). Quod sane tam facile non euenisset, si non nisi exploratae doctrinae ac virtutis hominibus docendi munus publica auctoritate demandassent, vel in eorum doctrinas docendique rationem inquisiuisent diligentius. Hinc recte CONRINGIUS (l): *Sed et notandum inprimis est, non vni alicui, vel duntaxat meliori philosophorum sectae, aut ei, quae consentiret cum moribus aut institutis reipublicae, concessam libere docendi illam facultatem fuisse, sed sine discrimine in eam libertatem admissas varias admodum, immo quasdam et noxias philosophorum haereses, vti a sese inuicem, ita etiam a religione recepta et legibus urbanis quam longissime dissidentes. Neque enim vlla sectarum istarum cum institutis civilibus tunc omni ex parte conueniebat;*

(a) De decem synagogae Iudaicae obiosis quae disputata sint inter Campeg. Viringa et Iac. Rhenferdium, satis notum est. Vid. Fabric. Bibliogr. antiquar. Cap. XXI. §. I.

(b) Plutarch. *virum seni gerenda resp.* p. 796.

(c) Laert. Lib. III. *segm.* 7.

(d) Laert. Lib. V. *Segm.* 10.

(e) Laert. Lib. VI. *segm.* 13. Suid.

voce *κυνοςάργης*.

(f) Laert. Lib. VII. *segm.* 6.

(g) Laert. Lib. X. *segm.* 10. Plin³ *Hist. nat. Lib. XVIII. Cap. III.*

(h) Laert. Lib. II. *segm.* 101.

(i) Laert. Lib. II. *segm.* 14.

(k) Xenoph. *Apolog. Socrat. Cap. I.*

Laert. Lib. II. *segm.* 40.

(l) Herm. Conring, *Antiqu. acad³ dem. Diss. I. p. 102*

niebat, sed singulae pro sese isthaec oppugnabant impune, immo non sine tacito multorum adplausu. Omnia ergo haec curae esse debent bono principi, si fructum ex scholis capere velit rempublicam. Plerique equidem, hanc curam ad academias potissimum pertinere, arbitrantur, quia haec praecipua sint reipublicae seminaria, iisque recte constitutis, non possit deesse hominum quibusuis muneribus idoneorum copia. Ego vero, si quid video, scholarum inferiorum, si non magis, saltim aequae, habendam esse rationem censeo. Quem enim fructum ex academiis etiam florentissimis capiet respublica, si ex scholis triuialibus, tamquam ex equo Troiano, quotannis prodeat indoctorum ac petulantissimorum adolescentium turba, quae ad academias, non tamquam ad omnium doctrinae sapientiaeque mercatum, sed tamquam ad ludos Olympicos, confluit? Quid vero hi proficient in academiis? quem fructum ex acroasibus etiam accuratissimis capient? Annon potius idem continget, quod de auditoribus rudibus atque indoctis dixisse ferunt Aristippum, ut, quemadmodum in theatris, ita et in acroateriis, lapides lapidibus, ligna lignis insideant? (m) Vtrobique ergo danda est opera, ut non cuius promiscue ad docendum pateat aditus, sed ei rei praeficiantur viri solide docti, et iis, quae hanc personam deceant, virtutibus ornati; ut hi vtilia, et adolescentibus profutura, tradant, non quae non didicisse rectius erat: denique ut ita omnia inculcent auditoribus, ne vel studiorum eos capiat taedium, vel ipsi, quid didicerint, nesciant, sed ut hi omnia sapientiae praecepta in usu habeant. Haec enim nisi curentur, et nisi simul virtutis ac disciplinae habeatur ratio: nihil aut parum vtilitatis ex scholis atque academiis sperandum est, quia vel indocti inde domum reuertentur iuuenes, vel, si quid didicerint, eo turpiter abutentur in reipublicae perniciem, vel pseudotheologi futuri, vel vultures togati, vel medici tam mali, ut promptius numerare liceat anni cuiusuis vberissimi fructus, quam

Quot Themison aegros auctumno occiderit vno (n).

Quem vero suffecturum credimus tot conficiendis monstis, quae scholas et academias misere deuasant, quam Herculem Musagetem, id est, principem? et quis neget, eum, si rem, quam ad totius generis humani salutem pertinere animaduertimus, ad curam suam reuocet, de vniuersa posteritate praeclare meriturum?

§. XV.

(m) Diog. Laert. *Lib. II. segm. 77.*

(n) Iuuenal. *Sat. X. v. 221.*

§. XV.

Sed intercedunt hic canonistae, genus hominum parum aequum Principum iuribus, quod proinde eam curam ad Episcopos potius, illosque episcopos episcoporum, qui Romae dominantur, quam ad principes, pertinere contendit (n). Demonstrare hoc, sed suo more, voluerunt celeberrimus Panormitanorum abbas, NIC. DE TVDISCHIS (o), IO. BAPT. GALLVS (p), AD. CONTZENIVS (q) et VAL. ROTMARVS (r), quorum quae argumenta sint, age paucis expendemus. Scholae, inquiunt, et academiae societates ecclesiasticae sunt, vel partes saltem ecclesiasticae communitalis: quumque eae viros habiles ecclesiae sufficere debeant, huius vel maxime interest, eas bene esse institutas. Hinc ipsum ius civile academiaram curam demandat episcopis (s), iique et cancellariorum dignitate plerumque fulgent: quin ipsi studiosi, tamquam ecclesiae consecrati, et hierarchiae subiecti, aliquando clericorum nomine veniunt (t). His armis hic pugnant canonistae. Et tamen iis exterriti quidam etiam nostratium hoc ius principibus quidem protestantibus, sed tamquam supremis prouinciarum suarum episcopis, competere existimant (u). Enimvero nulla idonea subest ratio, cur scholas et academias, quales hodie florent, accensere velis societatibus ecclesiasticis. Tulerint fortassis id nomen scholae, quae olim in ecclesiis cathedralibus et monasteriis floruerunt, de quibus luculenter egerunt ZIEGLERVS (x), HOSPINIANVS (y), et HERM. CONRINGIVS (z). Saltim hodie vix ecclesiasticae societatis formam prae se ferunt scholae et academiae: et, si eam prae se ferrent, tamen, vti alia collegia, ipsaque ecclesia, non possent non ad principum curam pertinere. Deinde non ecclesiae tantum, sed et reipublicae viros do-

*Vindiciae
huius iuris aduersus canonistas.*

Tom. II. *Heineccii Opusc. Sylloge II.*

X

ctos

(n) Concil. Trident. sess. XXV. de reformatione. C. II.

(o) Abbas in cap. ex literis X. de constitutione. Cap. ob ecclesiarum X. de officio. ord. et Cap. I. X. locat.

(p) Io. Bapt. Gall. Not. in Thuani Hist. Cap. XI. p. 69.

(q) Contzen. Polit. Lib. III. Cap. XIII. §. II. p. 218.

(r) Rotmar. Annal. acad. Ingolstadt. Part. I. p. 35.

(s) Auth. Habita C. ne fil. pro patre.

(t) Rittersh. Expl. Nouell. Part. VIII.

Cap. VIII. n. 8.

(u) Carpzou. Iurispr. consistor. Lib. I. tit. I. defn. VIII. n. 5. Io. Gerhard. loco de ministerio eccles. Sect. V. §. 109. Ziegler. de iur. maies. Lib. I. Cap. XXIII. §. I. Brunnem. de iur. eccl. Lib. I. tit. VI. §. 12.

(x) Ziegl. de iure Episc. Lib. III. Cap. XXIII. §. V.

(y) Hospinian. de orig. monast. Lib. III.

(z) Conring. Antiqu. Academ. Dissert. III. p. 61. seq.

ctos ac habiles sufficiunt scholae et academiae, adeoque reip. non minus, quam ecclesiae, interest, recte se habere haec ciuitatis feminaria, quin reipublicae tanto magis, quanto minus, ecclesiam esse in republica, negari potest. Mirum porro esset, si *authentica habita C. ne fil. pro patr.* ad euertenda principis iura abuti velent episcopi, cui ipsi ius, si quod habent in academias, debent. Cancellarii dignitatem aequae laico, ac episcopo, recte committi posse, saeculum nostrum experiundo didicit, idque tam profecto est perspicax, vt nihil minus credat, quam studiosos esse clericos. Sane si ex eo vocabulo, quod illis olim haesisse volunt, colligi oporteret, eos cleri numerum augere: nihil prohiberet, quo minus omnes non modo publicos scribas, sed et qui priuatum magistratibus a manu sunt, eadem praerogatiua donaremus, quos in Britannia et Belgio *clericos*, (*clercs*) vocari, nemo ignorat. Tantum ergo abest, vt hoc ius episcopis tribuere cogantur protestantes, vt ipsa curia suprema Gallorum, quam Parlamentum vocant, Non. Sept. anni MDLXXIII. academiam Parisiensem collegium saeculare, ac proinde regii beneficii ac patrocinii esse, causa cognita, iudicarit (a).

§. XVI.

*Tertio et circa reli-
quas so-
cietates lit-
terarias
hoc ius
versatur.*

Praeter scholas et academias permagnum momentum positum est in societatibus, siue ad litterarum, siue ad aliarum artium, fines proferendos comparatis, quas ipsas quoque *academias* vocare solent. Quum enim oculos plus oculo videre, probabile sit, pluraque praeclara ingenia, communicatis inuicem meditationibus, operibusque collatis, quid verum falsumque sit, facilius, quam singuli, perspiciant, et quaedam, adhuc tenebris obuoluta, in lucem feliciter protrahant: vtilissimae reipublicae semper visae sunt huiusmodi societates, quas iam alii ex instituto commendarunt. (b) Sic iam ante Christum natum, multoque post illa tempora celeberrimum fuit museum Alexandrinum (c), in quo, testibus STRABONE (d), ATHENAEO (e), PHILOSTRATO (f), inuisitata ac

(a) Choppin. *de Doman. Franc. tit. XXVII. n. 12.* Charond. *ad l. 1. Cod. Henriciani Lib. XI. tit. III. Limn. Iur. publ. Lib. VIII. Cap. I. n. 47.*

(b) Vockerodt *Exerc. Academ. I. de societ. litterar. Gothae 1704.*

(c) Ionf. *de Script. Hist. philos. Lib. III. Cap. II. Rechenberg. Diss. de mu-*

seo Alex. Lips. 1698. Iac. Gronou. An- tiqu. Graec. Tomo VIII.

(d) Strabo *Geogr. Lib. XVII. p. 1143. edit. nou.*

(e) Athenaeus *Deipnosoph. Lib. V. Cap. VIII.*

(f) Philostr. *Vit. Sophist. Lib. I. Cap. XXII. §. 3.*

ac plane regia munificentia alebantur rhetores, poëtae, philosophi, qui de rebus praeclaris quotidie inter se differebant. Postea id exemplum, sed priuatis plerumque auspiciis, sequuti sunt Itali, Galli, Angli, Germani, immo nuper etiam Lusitani, et Russi, quorum de societatibus et collegiis egit MORHOEFFIVS (g), quamvis non exiguo aliis relicto spicilegio. At experientia docuit, academias huius generis, publica auctoritate institutas, magnam reipublicae litterariae vtilitatem, eas, quae priuatis auspiciis coaeruerunt, paene nullam attulisse. In his enim nullus fere sociorum delectus est, nulla paene legum reuerentia, immo nec tantus plerumque adparatus, quo ad amplificandas scientias opus est. Quare vix eximii quidquam a tot saeculis peperisse animaduertimus humoristarum, lynceorum, ocioforum, immobilium, Arcadum, (huiusmodi enim cognominibus mirifice sibi olim placuerunt,) semper parturientia ingenia, quum contra, quae societates Francicae, Londinensis, naturae curiosorum et Berolinensis inueniunt, praeclara sint, posterorumque memoria dignissima. Quae quum ita sint, quumque ipsa ciuilis prudentia suadeat, collegia in republica omnia a principe pendere, immo quum in conuenticula illicita degenerare possint haec collegia, veluti anno MDCVIII. quando quidam Parisiis *academiam ludorum aleae et chartarum*, insequente anno seuerio edicto supprimendam, institueri non dubitauerunt (h) : facile intelligitur, ad principis curam et haec collegia pertinere, eumque iure suo vti, si iis certas praescribat leges, si socios idoneos cooptari iubeat, si iisdem praesidem, illi muneri parem, praeficiat, omniaque ita dirigat, vt fructum inde respublica litteraria capiat vberimum.

§. XVII.

Porro cum ad litteras, tum ad reliquas artes, prouehendas amplificantisque plurimum faciunt itinera ciuium litteraria, dummodo a selectioribus ingeniis, eaque, qua par est, prudentia instituantur. Notum est, iam veteres philosophos totum paene terrarum orbem peragrassè, nec vlla terra marique pericula, nullas molestias reformidassè, vt, quidquid vbique praeclarum occurreret, memoratuque dignum, id in patriam referrent. Hoc consilio Thales Milesius in Cretam (i), Phoeniciam (k), Aegyptum; Pytha-

*Itemque
quarto
circa itinera
litteraria
ciuium,*

X 2

(g) Morhoff. *polyhist. Lib. I. Cap. Supplem. I. p. 202.*

XIII. n. 14.

(h) Herm. Conring. *Antiqu. Academi.*

(i) Diog. Laert. *Lib. I. Segm. 43.*

(k) Idem *ibid.*

(1) Pythagoras ad Phoenicios (m), Aegyptios (n), Chaldaeos, et Persas (o), immo, si veteribus quibusdam credimus, ad Iudaeos (p), Indos (q), Arabes (r), aliasque gentes excurriffe, idemque exemplum postea et Platonem (s) et magnum illum agyrtam, Apollonium Tyaneum (t) sequutos esse, nouimus, quorum huic itinera ista tam necessaria visa sunt iuueni, ad accuratiorem doctrinam adspiranti, vt teste PHILOSTRATO (u), dicere soleret: *ἄποστρέφειν νέον ἀνδρῶν ἀποδύμενον τε καὶ ὑπεροχῆ ἀρετῶν.* *Decere virum iuuenem ad externos abire, et in terra peregrina inclarescere.* Et sane quid vtilius esse posset iuueni, litteris antea probe perpolito, quam adire extraneos, cum viris doctissimis contrahere necessitudinem, lustrare bibliothecas celebriores, et, si quid ibi rarius praestantiusque latitet, in vsus suos conuertere, denique gazophylacia non modo curioso oculo lustrare, sed et omnia, quae ad historiam aliasque scientias lucupletandas pertinent, enotare diligenter, adeoque insigni rerum praestantissimarum adparatu onustum domum redire? Et notum sane est, quos sibi thesauros hoc modo collegerint viri maximi, LIPSIVS, REIMESIVS, GRONOVII, NIC. HEINSIVS, IS. VOSSIVS, MARQV. GVDIVS, GOTTF. GVIL. LEIBNITIVS, IO. MABILLONIVS cum sociis, BERN. MONTFAVCONIVS, CONR. SAM. SCHVRZLEISCHIVS, et alii. Nec litterarum tantum studiosis prodesse itinera prudenter suscepta, sed et artificibus, ipsisque opificibus, nemo negauerit. Enimuero si dicamus, nulla paene re magis abuti solere iuvenes, nullasque impensas, quam quae in itinera profusus fiunt, peius plerumque collocari: neminem, rerum paulo peritiorem, dissentientem nos habituros, arbitramur. Primo enim vt plurimum ad extraneos mittuntur adolescentēs nulla adhuc solidiore doctrina imbuti, qui, quo sine iter faciendum, quidque inuestigandum apud externos sit, sciunt cum ignarissimis. Deinde ex eo consequi necesse est, vt quidam in diuersis latitent, et exterorum deliciis fruantur, alii contemplandis quidem palatiis, et operibus splendidioribus, immo et bibliothecis et museis, vel viris doctis

(1) Plutarch. *de placit. philos. Lib. I. Cap. III. et Sympos. p. 47.*

(m) Iambl. *vit. Pyth. Cap. III. init.*

(n) Laert. *Lib. VIII. segm. 3. Porphy. vit. Pyth. Cap. III.*

(o) Cic. *de Fin. bon. Lib. V. Cap. XVIII.* Iambl. *et Porphy. ibid.*

(p) Porphy. *ibid. p. 184.*

(q) Clem. Alex. *Strom. Lib. I. p. 304.*

(r) Idem *ibid.*

(s) Porphy. *p. 185.*

(t) Val. Max. *Lib. VIII. Cap. VII. extern. 8.* Philostr. *vit. Apollon. Tyane. Lib. I. Cap. XVIII. sequ.*

(u) Idem *ibid. Cap. XVIII.*

doctis salutandis, totos dies consumant, sed in solo illo conspectu adquiescant, exactoque hoc modo itinere, et marsupio exhausto, domum redeant indoctiores, pauperiores, immo et vanitibus voluptatibusque corruptiores, nihil omnino in patriam referentes, quam philothecium, multis sententiolis et nominibus refertum, et narratiunculas de palatiis, fontibus, operibus splendidis, pompis publicis, ludis scenicis, immo et de prodigiis, quae sese vidisse iactant, innumeris, quibus rerum ignaros deinde in quouis circulo oblectare solent. Idem multo magis arti cuidam aut opificio deditis accidit, qui ubi mendicando multa itinera miseri confecerunt, et urbis cuiusque *μνημόσυνα* (*die Wahr-Zeichen* vocant,) infixerunt memoriae, Ulyffe se putant sapientiores,

ὅς μάλα πολλὰ

πλάχθη, ἐπεὶ προίης ἱερὸν πατολίεθρον ἔπερσεν,
πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστρα, καὶ νόον ἔγνω.

qui tempore multo,

*Euerfis Troiae sacrae moenibus, errans,
Multorum mores hominum peruidit, et vrbes (x).*

Quis ergo vitio vertat bono principi, si et his peregrinationibus, per quas tantum pecuniae ad externos nullo cum reipublicae nostrae fructu migrat, modum praescribat? Lycurgum notum est ciues suos vagari prohibuisse (y): et inter PLATONIS (z) leges est, praeter quinquagenarios depontanos inter externos nemo verferetur. Quanto magis principi fas est cauere legibus, ne non nisi selectioribus ingeniis facultas esset ad externos excurrendi, ne cui libet ex nido, velut implumi, intempestiue liceat euolare, vt a prudentioribus iis praescribatur regula, quam ob oculos habeant, vt non temere soli ad externos excurrant iuuenes, sed se adiungant prudentioribus, vt totius itineris perceptique inde fructus rationem reddant, et quae sunt huius generis alia. Est sane tum generatim peregrinandi, tum et in specie iter litterarium instituendi quaedam prudentia, quarum illam HERM. CONRINGIVS (a), hanc GE. NIC. KRIEGK (b) eleganter exposuerunt. Vtriusque vero neglectum, non solum cum priuatarum familiarum pernicie, sed et cum maximo rerumpublicarum detrimento coniunctam esse, ipsa satis docet experientia.

X 3

§. XVIII.

(x) Homer. *Odyss. A. v. 1. sequi.*

(y) Crag. *de republ. Lacedaemou. Lib. III. Inst. III. p. 214.*

(z) Plato *de Leg. Lib. III.*

(a) Herm. Conring. *de prud. peregrin. Helmß. MDCLXXVII.*

(b) Ge. Nic. Kriegk *de peregrinat. Rom. academ. Jen. 1704.*

§. XVIII.

Nec non
quinto cir-
ca stipen-
dia lite-
raria et
praemia
diligen-
tiae.

Inter artium litterarumque augmenta prouehendi media lo- cum haud postremum tenent stipendia vel subsidia pecuniaria, quibus non modo iuuantur iuuenum erectioris indolis honesti conatus, verum etiam calcaria veluti subiiciuntur currentibus, vt tanto alacrius ad maiora nitantur. Non ita natura comparatum est, vt semper par sit fortuna indoli, et quos eccellente ingenio instruxit summum Numen, iis et tantas concesserit facultates, vt sine aliorum ope ac auxilio studiis honestioribus vacare possint. Raro multis accidit, quod in summa felicitatis parte posuit MENANDER (c), dum dixit: *μακείας, ὅσις ἕσται καὶ ἄν' ἔχει. Cui mens opesque sunt simul, beatus est.* Nam opibus instructi raro sunt eo ingenio, vt nervos animi intendere velint: et qui eo ingenio sunt, plerumque conqueruntur, *se nescire, quomodo bonae mentis soror sit paupertas* (d), vel, vt APVLEIVS (e) vocat, *philosophiae vernacula*. Hinc in omnibus rebuspublicis ingeniis praeflantioribus, at paupertate pressis, quaedam destinata sunt stipendia litteraria, eaque vel publica auctoritate e fisco ipsius principis, vel reipublicae aerario, vel ex priuatorum dispositionibus supremisque iudiciis eroganda; qualia legata permulta olim ab hominibus studiorum amantibus academiae Platonicae relicta esse, auctor est DIOGENES LAERTIVS (f). Eo instituto nihil est laudabilius, nihil ad prouehenda optimarum artium studia vtilius. Enimvero et de his stipendiis vetus omnino iustissimaque querela est, ea plerumque et male administrari, et dispensari imprudentissime. Quam multa enim inter administratores, tamquam inter praedones, strangulantur? quam multa dantur vel opulentis, quibus adeo frons perit, vt hoc pauperculorum peculium graecando decoquendoque absumere, quam ex sua arca quidquam depromere malint, vel hominibus stupidissimis, qui id vnice agunt, vt, aliquot annis in academia quadam exactis, in litteratorum numero censeantur, vere numerus, et fruges consumere nati (g). Quis vero medelam huic morbo adferat, praeter principem? Huius enim non modo est cura, vt congiaria sua recte diuidantur, sed et vt a priuatis eum in finem legata ita dispensentur, prout ea dispensari voluerunt testatores. Bene ergo consulet reipublicae, si pri-

(c) Henr. Stephan. *Graec. Comic. sentent.* p. 139.

(d) Petron. *Arbit. Satyris. Cap: LXXXIII.*

(e) Apulei *Apolog.* p. 285.

(f) Diog. Laert. *Lib. III. segm. 20.*

(g) Horat. *Lib. I. Epist. II. v. 27.*

si primum dabit operam, vt recte administratur pecunia, ei rei destinata, et rationes administratorum accurate dispungantur: deinde, si nemini conferri patietur stipendium, nisi cuius de paupertate, ingenio, diligentia satis constet, tum porro si in scholis et academiis viris quibusdam prudentibus id det negotii, vt eorum inuigilent studiis, et si quos libris potius, quam in libros incumbere, vel tempus nugis et luxu consumere animaduertant, id ad se referant: denique si non patietur indignos eo beneficio frui, sed iis veluti exauctoratis, et, si tantae sint facultates, ad restituendam pecuniam adactis, alios diligentiores substituet. Quae de re quum plura monuerit academia Francofurtanae insigne nuper ornamentum, CHRIST. GODOFR. HOFFMANNVS (h), ad eum lectorem remittere, quam plura addere, malumus.

§. XVIII.

Ex eo vero porro consequitur, vt ea omnia, quae adhuc commendauius, media, quantumuis in se saluberrima, parum sint profutura, nisi eorum, qui studiis sese operam dare profitentur, profectus subinde explorentur. Iam quidem huc pertinent examina in scholis triuialibus, nec non quibus in academiis in eorum, qui vel beneficiis fruuntur, vel ad honores academicos aspirant, profectus studiorumque rationem inquiritur: sed vereor, vt neutra ad rei summam proficiant. Quemadmodum enim, imminentibus prioribus, non raro pensum aliquod ediscendum repetendumque cuique praebent magistri, vt eo recitato, vel solutis quibusdam quaestiunculis, fucum faciant ephoris: ita in posterioribus passim omnia fiunt perfunctorie, vtroque vero casu interest examinantium, dissimulari potius iuuenum ignorantiam, quam palam fieri: priore, ne ipsorum praeceptorum ruditas aut negligentia in apricum proferatur, posteriore, ne pauciores numero fiant candidati, vel ii in alias academias, vbi aequioribus conditionibus secum transigatur, proficiscantur, si ad viuum omnia refecare velint. Hinc vetus illa virorum doctissimorum querela, honorum gradus, quondam adeo sancte habitos, et in eos tantum collatos, quos ardua ad aethera virtus evexisset, nunc quibusuis, qui vix prioribus labris doctrinam, quam profiteantur, degustarint, tamquam phaleras iniici (i). Quae tametsi in decus

Sexto circa explorandos civium profectus.

(h) Hoffm. *dissert. de eo, quod circa stipendia, studiorum causa constituta, iustum est.* Francof. 1731.

(i) *Plures huius generis virorum do-*

ctorum querelas collegit Io. Christ. Itterus de grad. academ. Cap. VII. §. XXVIII. sequ. quibus adde Menag. praefat. ad Amoëni. iur. ciuilib.

decus publicum vergant, efficiantque, vt, qui abundamus docto-
ribus, doctos vbique desideremus, emendari tamen, multiplica-
to academiarum numero, vix possunt, nisi id agant principes,
vt subditi non nisi in patria, vel certa aliqua academia, ista hono-
rum insignia capiant. Quare ea demum examina sunt vtilissimi-
ma, quae decurso demum studiorum stadio a viris prudentibus
iussu principis suscipiuntur. Si enim nemini committatur munus
ecclesiasticum, nisi probe explorato: si nulli in forum pateat adit-
us, nisi qui et propositis ex vniuerso iure quaestionibus satisfere-
rit, relationemque, quam vocant, pro statu ita confecerit, vt
iureconsultorum calculos ferat: si artem facere prohibeatur me-
dicus, nisi publice in anatomia, chirurgia, chymia, aliisque me-
dicinae partibus fecerit periculum, quod laudatissimum potentissi-
mi Prufforum Regis institutum est (k): mox sane adparebit, quan-
tum cuiusque valeant humeri, quid ferre recusent, et sitne can-
didatus ex eorum numero, qui seuera lege profecerunt, an ex illa
hominum turba, de qua HORATIVS (l):

In cute curanda plus aequo operata inuentus,

Cui pulcrum fuit, in medios dormire dies, et

Ad strepitum cytharae cessantem ducere somnum.

Si quidquam, hoc certe dixeris necessarium, vt princeps hoc ad
curam suam reuocet, eoque impediatur, quo minus indocti et ignaui
homines cathedras ecclesiasticas et academicas occupent, pro iuris-
peritis in foro caninam facundiam exercent *contortores legum,*
bonorumque extortores, vti eos vocat TERENTIUS (m), denique ae-
groti caput et vitam credere cogantur iis, quibus nemo temere,
si futrinam facerent, calceandos committeret pedes (n). Haec
enim omnia pertinere ad ipsam rempublicam, nemo non intelligit,
recteque iam olim scripsit IO. HENR. BOECLERVS (o): *Historia om-
nis aevi me docuit, eruditionis vitatae genium corruptae reipublicae vel
signum, vel causam fuisse.*

§. XX.

Septimo
circa so-
cietates ad
artes me-
chanicas
pertinen-
tes.

At quum non modo litteras, sed et quasuis reliquas artes;
florere in republica oporteat: earum quoque curam suscipere de-
bere principem, facile patet, idque tanto magis, quanto minus
de iis perficiendis priuati cogitare vel volunt, vel ob rem domi
angustam possunt. Nemo ignorat, quantum curae in Gallia ac
Italia

(k) Vid. Königl. Preuss. Medicinal-
Ordnung.

(l) Horat. Lib. I. Epist. II. v. 29.

(m) Terent. Phorm. actu II. scen. II.

(n) Phaedr. Lib. I. fab. XIII. v. 7.

(o) Boecler. diff. de voto Imperat. p. 29.

Italia impendatur rei equestri, atque pictoriae et sculptoriae ad summum perfectionis gradum prouehendae. At non minus reipublicae interest, perfici artem chirurgicam, pharmaceuticam, obstetriciam, architecturam ciuilem, militarem, naualem, fusoriam, pyrotechnicam, textoriam, fulloniam, figulinam, similesque artes, immo et totam rem oeconomicam. Falluntur profecto, qui his omnibus nihil accedere posse existimant. Accederet sane permultum, si viri prudentes ad eas perficiendas adpellerent animum. *Sunt enim artes mechanicae omnes, ceu recte vidit MORHOFFIUS (p), quasi quaedam naturalis scientiae et disciplinarum mathematicarum propagines, quae ornari augerique eorum beneficio possunt, omnesque ab hominibus sapientissimis inuentae.* Viderunt postrema haec saecula experimenta eius rei luculentissima, dum Principum quorundam sapientissimorum cura artes et opificia quaedam ad tantum perfectionis gradum perducere coeperunt, ut inde maximum lucrum ad totas prouincias redierit. Sic subditos suos magnopere locupletauit Henricus III. Rex Franciae (q), dum ciues legibus praemiisque excitauit ad moros plantandas, alendos bombyces, texturamque serici magis magisque perficiendam. Eo enim factum est, ut paulatim ipsos orientalium pannos sericos Francici elegantia superarent, atque inde incredibilis pecuniae vis in Galliam migraret. Nec minus lucri fecerunt Angli et Scoti, ex quo illos ad perficiendam texturam remque fulloniam Elisabetha Regina, hos Iacobus I. euocatis in regnum Flandris, excitarunt (r). Quantum porro opum accefferit terris Prussicis, chirurgica, re textoria, vitriaria, fabricis armorum; quantum Saxonis, arte figulina ad summum perfectionis gradum euectis, quantum inclutae Noribergae (s) et Augustae Vindelicorum, tot artificibus de perficiendis artibus inter se veluti certantibus, non crediderit fortassis, nisi qui rem ipse oculis usurpauit. Id utinam vbique pari industria fieret! Nullus profecto est prouinciae cuiusdam tractus, ubi non lucri faciendi esset occasio, si ciues patriae suae naturam ac dotes recte intelligerent. Sunt regiones aliae lino ferendo texendae, aliae lanificio, aliae salinis, aliae rei metallicae, aliae nauticae aptiores. Alibi terra materiam singularem

Tom. II. *Heineccii Opusc. Sylloge II.*

Y

rem

(p) Morhoff. *Polyhist. lit. Lib. I. Cap. I. n. 7.*

(q) Ziegler. *Schaupl. die III. Maii n. 2. p. 106.*

(r) Werlhoff. *de commerc. marit. §. LXXXVIII.* Buchanan. *rer. Scotic. Lib. X. p. 341.*

(s) Io. Christ. Wagenfeil. *Comment. de Noriberga Cap. XXI. p. 149. sequ.*

rem vasis conficiendis idoneam, alibi ligna, alibi coria, alibi aliud profert, nec vsquam fere nouercam se praebet natura, vt recte cecinerit poëta Sulmonensis (t).

*Nec sterilis locus vllus ita est, vt non sit in illo
Mista fere duris, vilis herba, rubis.*

Quae omnia si arte ac industria perficerentur a ciuibus, quantum quaeso lucri inde esset ad eos rediturum? Quum vero ea plerumque opinione vulgus ducatur; nihil in his rebus esse nouandum, nec quemquam altius maioribus tollere, vel prae iis sapere velle debere: certissimum profecto est, nihil sperandum esse a ciuium industria, nisi ea a principe ad aliquid audendum legibus, praemiis, priuilegiisque excitetur. Immo ipsum principem initio non decet parcere sumptibus, vt experimenta, quae ad perficiendas artes pertinent, instituantur. Qua laudabili prodigalitate quantum vtilitatis vasto imperio suo attulerit Petrus I. Russiae Imperator, quotque artes, antea Russis vix fama cognitae, ad maximam perfectionem prouexerit, non sine admiratione quadam, quicumque ex illo imperio ad nos redeunt, referre solent.

§. XXI.

*Octauo,
circa docendi
discendique
rationem
praescribendam.*

Vt ad litteras artesque liberales velut e diuerticulo redeamus: id quoque admodum necessarium esset, vt et docentibus certa docendi, et discantibus discendi ratio, quam sequantur omnes, praescriberetur. Magnum aliquando strepitum dant magistri, suaeque merces μετὰ πολλῆς φαντασίας exponunt, vt adolescentes, rerum ignaros, in casses suas incautos pertrahant. Vetus haec ars, de qua iam PETRONIVS (u): *Minimum, inquit, in his exercitationibus doctores peccant, qui necesse habent cum insanientibus furere. Nam nisi dixerint, quae adolescentuli probent, vt ait Cicero, soli in scholis relinquuntur, sicut ficti adulatores, quum coenas diuitum captant, nihil prius meditantur, quam id, quod putant gratissimum auditoribus fore, (nec enim aliter impetrabunt, quod petunt, nisi quasdam insidias auribus fecerint,) sic magister, nisi tamquam piscator, eam imposuerit hamis escam, quam scierit adpetituros esse pisciculos, sine spe praedae moratur in scopulo.* Et tamen dici non potest, quanto cum reipublicae detrimento coniuncta sit illa nimia libertas docentium. Tunc enim fieri non potest,

(t) Ouid. ex Pompo Lib. III. eleg. III.

(u) Petron. Satyr. Cap. III.

test, quin dum magna maximo hiatu promittunt promissores magni, adolefcentes hiantes aduolent, vt his mysteriis initientur, et interea negligent ea, quae maxime addidicisse oportebat. In primis periculofissimum est, si inferiorum scholarum magistri magna minantur, et sapientiam se pueris induere iactant adhuc nascentibus, de studiis propaedeuticis interim parum solliciti. Sane ex quo patrum memoria quidam ex scholis paene expellere coeperunt Latinarum Graecarumque litterarum studia, et pro iis se Germanicam oratoriam, geographiam, genealogiam, historiam, immo, si Diis placet, politicam, et ius publicum pueris tradere iactarunt: actum paene est de litteris, non quod haec, si non omnia, saltim pleraque, in scholis fieri non possint, sed quod, neglectis litteris propaedeuticis, tota illa noua docendi ratio in strepitum inanem euasit, perinde ac Athenis ostentatio, sophistarum (w) Gorgiae Leontini, Thrasymachi, Chalcedonii, Protagorae Abderitae, Prodicus Ceii, Hippiae Elei, qui omnes tempore Socratis, arrogantibus verbis, artem insignem, quomodo res publica gerenda sit, et quemadmodum causa inferior dicendo superior euadere possit, adolefcentibus pollicebantur, eosque deinde, aere emunctos, indoctiores, quam antea fuerant, domum dimittebant. Quotusquisque uero iam ex schola prodit, vel mediocrem tantum non dicam Graecae, sed Latinae linguae facultatem adsequutus? quotusquisque aliquem artium liberalium, maxime philologiae et mathematicarum disciplinarum gustum in scholis capit? Omnia sane haec impune negliguntur in scholis, non solum a docentibus, sed et a discipulis, adeo vt meminerim, eos qui iurisprudentiae vel arti medicae addiscendae se consecrauerant, per eas horas, quibus hae artes docerentur, scholis exisse impune, ne uidelicet delicatae eorum aures Graeci alicuius uocabuli sono polluerentur. Ad tantas sordes prolapsum est saeculum nostrum, vt parentes ipsi filios interea malint nugis bonas horas perdere, quam in studiis propaedeuticis exercere ingenium. Haec fundi nostri calamitas est: quam nisi auertant ipsi principes, actum profecto est de solidiore doctrina, quia sine praesidiis illis haec sacra non constant. Leges auditoribus suis praescribebant Pythagoras (x), et Plato (y), et in his illam, vt ne-

Y 2

mo

(w) Cicero in *Bruto* Cap. VIII. in *Orat.* Cap. XII. Liban. *Apolog. Soer.* p. 642.(x) Porphyri. *vit. Pythag.* p. 201. Iustini. Mart. *Dialog. cum Tryph.* p. 219.(y) Laert. *Lib. III. segm. 5.*

mo expers geometriae scholas suas ingrederetur. Quidni et principibus idem liceat, quorum vel maxime interest studia in scholis et academiis recte et ordine tractari? Et fane si IVSTINIANO (z) nostro licuit ordinem ac rationem iurisperitiam docendi discendique, non optimam quidem, at ordinem tamen, praescribere; quidni et aliis eiusdem fastigii liceret, adhibitis in consilium viris doctis, cum doctoribus academicis, tum et scholasticis, eorumque auditoribus eam praescribere methodum, qua observata, hi ad veram ac solidam doctrinam perueniant? Debebat saltem haec ephorum cura esse, de quibus recte MORHOFFIVS (a): *Quemadmodum, inquit, vt respublicae perennes sint, vel a prudente legislatore formari debent, vel salutaribus legibus conseruari: ita in schola instituenda optimis peritissimisque censoribus opus est. Non sufficit idoneos admouere iuuentuti magistros, sed constitui debent, qui totius rei scholasticae curam habeant, idonei ephori, in quibus plerumque peccatur. Solet enim haec cura sacri ordinis viris demandari, qui non omnes aequae iis sunt doctrinis exculti, vt de re scholastica statuere possint. Loquitur autem vir doctissimus de curriculum scholastico, studiisque ibi rite et ordine tractandis, de quibus recte constituendis eo seueriore cura opus erat, quo veriora sunt illa LVCRETII (b):*

*In fabrica si falsa est regula prima,
Normaque si fallax rectis regionibus exit,
Et libella aliqua si ex parte claudicat hilum:
Omnia mendose fieri atque obstipa necesse est,
Proua, cubantia, prona, supina atque absona tecta,
Iam ruere vt quaedam videantur velle, ruantque,
Prodita iudiciis fallacibus omnia primis.*

Quae verissima esse, ipsa satis experientia docet. Et tamen nulla emendationis spes adfulget, nisi a summo imperante, cuius solius ei malo tollendo par est auctoritas.

§. XXII.

Nono, circa impedimenta quae artium in-

Quum ergo ea omnia, quae ad scientiarum artiumque incrementa pertinent, Princeps suo quodam iure curet: facile profecto intelligitur, illum eodem iure curare posse, vt, quaecumque illi fini obiciuntur, impedimenta quantocyus remoueantur. Talia

(z) §. 2. *Inst. de iust. et iure. Const. omnem reip. ad Antecess.*

(a) Morhoff. *Polyhist. litt. Lib. II. Cap. X. n. 7. sequ.*

(b) Lucret. *de rer. nat. Lib. III. v. 516.*

lia quidem innumera sunt: sed nullum aliud pestilentius invidia, quae veram virtutem tamquam umbra corpus comitatur. Hanc enim primum in aemulationem, deinde in lites, tum porro in putidissimas calumnias, denique, si qua fieri potest, in lanienam ac faeuitiam abit. Quoties ergo virum doctum ac sapientem luminibus suis officere existimant reliqui umbratici doctores: primum omnia experiuntur, ut per emissarios illum suspectum reddant, et auditores, proposita spe beneficiorum, vel iniecto metu, ab eo abducant: deinde omnem occasionem illi litem intentandi captant: hinc porro, si fieri possit, illi vel magiae (c), vel impietatis seu *ἀθεότητος*, vel turbatae quietis publicae, dicam scribunt, nec quidquam faciunt reliqui, ut, illo oppresso eiectione in exsilium, quam primum illud IO. TRIVMPHE ingeminare possint. His artibus sane olim pessumdati Anaxagoras (d), Socrates (e), iisdem, renatis litteris, euerfi Galilaeus Galilaeus (f), Petrus Ramus (g), Iordanus Brunus (h), Thomas Campanella (i), aliique viri doctissimi, quorum ex inuentis scriptisque fructum incomparabilem capere potuisset respublica, si quid temporis illis a libellis eristicis litibusque calumniosissimis superfuisset, vel si diutius eos hominibus interesse passa esset aduersariorum crudelitas. Si vero haec praemia manent veram doctrinam ac sapientiam: quis, quae-so, non potius eiuraret litterarum studium? quis non potius subinde repetat illud HORATII (k):

*Beatus ille, qui procul negotiis,
Ut prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis!*

Est ergo boni principis officium, tueri innocentes, iudiciumque de eorum doctrinis non aduersariis, sed viris prudentibus, qui amoris odiique causas procul habeant, permittere, denique identidem cogitare, quum nec prophetis, nec apostolis, nec ipsi veritatis doctori, CHRISTO, pepercerit calumnia, ab ea multo minus immunes fore alios, quicumque vel veritatem sectentur, vel

Y 3

acutius

(c) Vid. Gabr. Naudaei *Apologia pro viris doctis, magiae falso accusatis*.

(d) Laert. *Lib. II. segm. 12. sequi. Ioseph. contra Appion. Lib. II. p. 1079.*

(e) Liban. *Apol. Socr. p. 642.*

(f) Ian. Nic. Erythr. *Pinac. I. Cap.*

LIII.

(g) Lappoi. *de var. Ariffon. fort. Cap.*

XIII. Bayle *Diction. historique & critique* que p. 2424.

(h) Bayle *Dictionar. Hist. & critique* voce Brunus.

(i) Ern. Sal. Cyprian. *de philos. Thomae Campanellae*. Ian. Nic. Erythr. *Pinacoth. I. Cap. XXI.*

(k) Horat. *Epod. II. Cap. I.*

acutius aliis cernere videantur. Praeterea inter maxima scientiarum artiumque obstacula sunt publica munera complura, quibus docentes distrahuntur, magistrorum eorum maxime, qui in scholis inferioribus Sisyphi saxum voluunt, egestas et contemptus, disciplina scholastica siue iusto laxior, siue Orbiliana seuerior, et quae sunt huius generis alia, quibus omnibus e medio removendis si studeat Princeps, et iure suo vtetur, et immortalem sibi gloriam apud posteros pariet. Sed his quidem, quod plures iam chartas, quam huic meditationi destinaram, infumtas animaduertito, iam non immorabor.

§. XXIII.

*Felicitas
reipubli-
cae, in
qua hoc
iure suo
vire vitur
princeps.*

Potius paucis adhuc demonstrandum videtur, beatissimam fore rempublicam, in qua bonus Princeps hoc iure suo vsus litterarum artiumque curam in se suscipit. Id vero probatu haud difficile est. Primo enim si recte se habet totum, cuius singulae partes ita, vt decet, comparatae sunt: non poterit non recte se habere respublica, si singulas eius partes capeffunt viri, iis artibus, quibus opus est, probe excolti. Id vero continget, si curet princeps vt omnes scientiae, atque artes in republica floreat, et magis magisque indies perficiantur. Tunc sane numquam derunt viri sapientissimi, qui, vel quid belli pacisque temporibus factu sit opus, in medium consulant, vel legatorum grauissimo munere apud externos fungantur: non viri iuris periti aequitatisque tenacissimi, qui vice sacra iudicent: non rei oeconomicae periti, qui aerario publicisque praesint obuentionibus, deque illis sine vilius iniuria prudenter amplificandis cogitent: non docti et pii, qui in ecclesia ac scholis cum fructu doceant: non circumspecti, qui in municipiis et praefecturis ius dicant: non medici experti, qui aegrotis opem ferant. Siue porro in nautica, siue in terrestri militia, opus sit nauarchis, ducibus, rei tormentariae praefectis, architectis, iudicibus, medicis, chirurgis: numquam eorum erit inopia, omniaque, prout decet, administrabuntur. Deinde florentibus sapientiae artiumque studiis, singuli ciues, ex quibus constat respublica, erunt multo feliciores, quam nemini non pateat ad virtutem et sapientiam via, nemini non in promptu sit occasio honesto aliquo vitae genere se suamque familiam non modo alendi, sed et locupletandi pro conditione sua. Denique vbi scientiae et artes florent: fieri non potest, quin et commercia gliscant, aerarium fiat locupletius, quin nouam veluti faciem res omnes publicae priuataeque induant,

adeo.

adeoque vere eueniat, quod olim gloriabatur Augustus (1), *mar- moream se relinquere Romam, quam lateritiam reperisset.* Sunt hae litterae ac artes, quae Germanos ad eum elegantioris vitae cultum perduxerunt, vt si Tacitus rediret in vitam, Germaniam suam in ipsa Germania quaereret. Hae reliquas Europae partes, densissima olim barbarie oppressas, ad eam, qua nunc gaudent, felicitatem euexerunt. Per has denique nostra aetate intra lustra non adeo multa tanta rerum omnium conuersio facta est in Rufforum imperio, quantam multis saeculis futuram, nemo vmquam praefigiuffet. Ridiculae plerisque videntur fabulae de suauiffimo illo concentu, quo belluas Orpheus, ipsa saxa Amphion mouisse fertur. Ast ille quidem concentus nihil aliud est, quam scientiarum artiumque studium, quo homines, belluis ferociores, ad ciuilis atque elegantioris vitae cultum, caedendos lapides, ligna edolanda, domos exstruendas condendasque vrbes traducti sunt: in quem sensum recte HORATIVS (m):

*Siluestres homines sacer interpretque Deorum
Caedibus et victu foedo deterruit Orpheus:
Dicitus ob hoc lenire tigres, rabidosque leones.
Dicitus et Amphion, Thebaeae conditor arcis,
Saxa mouere sono testudinis, et prece blanda
Ducere quo vellet. Fuit haec sapientia quondam
Publica priuatis secernere, sacra profanis,
Oppida moliri, leges incidere ligno.*

Vt paucis omnia complectar, si eas in annales, priscorumque saeculorum memoriam reuoluas, res ipsa docebit, florentibus litteris artibusque, floruisse respublicas, easdemque, extincto litterarum artiumque lumine, paulatim veluti consenuisse: vt dubitari nequeat, quin magna publicae felicitatis pars a sapientiae artiumque studiis, et cura illa prouidentiaque Principis, qua illas prouehere studet, pendeat, et, quo est cura illa interior, eo certius ciues miraturi sint FELICEM illam, quam tot Romanorum numi celebrant, TEMPORVM REPARATIONEM.

§. XXIII.

Et haec est illa de IVRE PRINCIPIS CIRCA CIVIVM STVDIA ^{Conclusio} meditatio, qua ego me eo tantum nomine magnopere delectari ^{dissertationis,} fateor, quod potentissimus patriae meae pater, CHRISTIANVS VI. Daniae

(1) Sueton. *Aug. Cap. XXVIII.*(m) Horat. *de arte poet. v. 391. sequi.*

Daniae Norwagiaeque Rex, dominus meus longe clementissimus mihi haec commentanti vbique versari ob oculos visus est. Virtus enim illa excellentissima, quam tota hac dissertatione celebravimus, in incomparabili hoc principe, tamquam in exterissimo quodam speculo relucet. Norunt omnes, qui mitissimo eius imperio reguntur, quanta cura litterarum omniumque scientiarum et artium studia id agat, vt scholae atque academiae emendentur, vt delectus habeatur ingeniorum, vt eorum, qui munera publica ambiunt, profectus accurate explorentur, nihilque, quod prudentia suadet, salusque populi exigit, praetermittatur. Quae vt mihi, tamquam ciui subiectissimo, miranda venerandaque sunt: ita ipsa me vrget pietas, vt vota concipiam pro optimo REGE, serenissimaque REGINA, et PRINCIPE IUVENTVTIS celsissimo, Deumque optimum maximum, vt seruet Regiam Domum, omniaque Optimi Principis consilia regnis, ecclesiae, litteris, omnibusque honestis artibus, fausta ac salutaria esse iubeat, indefessis precibus exorem.

DE CAUSSA SERVITVTVM PERPETVA.

EXERCITATIO XXXII.

§. I. *Doctrinae de seruitutibus subtilitas.* §. II. *Eius subtilitatis causa.* §. III. *Conceptus seruitutis secundum principia rectae rationis.* §. IIII. *Variae huius conceptus determinationes ex iure civili.* §. V. *Instituti ratio et partitio dissertationis.* §. VI. *Locus primus de causa seruitutum perpetua, l. 28. D. de seru. urb. praed.* §. VII. *Breuis eius analysis.* §. VIII. *Locus alter, l. 23. §. I. D. de seruit. praed. rust. eiusque explicatio.* §. VIII. *Locus tertius l. I. §. 4. D. de fonte.* §. X. *Locus quartus: l. 29. D. de seruit. urb. praed.* §. XI. *Observationes quaedam ex his iureconsultorum testimoniis.* §. XII. *De causa seruitutum perpetua sententia IO. SUPERIORIS.* §. XIII. *Eius examen.* §. XIII. *Sententia DVARENI, CVIACII aliorumque excussa.* §. XV. *Nec non DONELLI et NOODTII interpretatio.* §. XVI. *Eius examen.* §. XVII. *Interpretatio M. AVRELLI GALVANI expensa.* §. XVIII. *Hypothesis cel. VLR. HVBERI.* §. XVIII. *Quaedam circa illam dubia.* §. XX. *SCHILTERI sententia.* §. XXI. *Eiusdem examen.* §. XXII. *Iudicium cel. THOMASII.* §. XXIII. *Quaedam de illo monita.* §. XXIII. *Perpetuitas causssae semper fuit inter adfectiones seruitutum praedialium.* §. XXV. *Eius principii ratio.* §. XXVI. *Quid sit CAUSSA PERPETVA?* §. XXVII. *De quibusnam seruitutibus disceptatum fuerit, an causssam perpetuam habeant?* §. XXVIII. *Regulae de causa seruitutum perpetua.* §. XXVIII. *Regularum istarum adplicatio ad l. 28. D. de seru. urb. praed.* §. XXX. *Nec non ad seruitutem fumi immittendi, et aquae haustus e cisterna.* §. XXXI. *Denique ad seruitutem*
Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge II. Z aquae,

aquae, rota e flumine tollendae, vel e castello ducendae. §. XXXII.
Conclusio dissertationis.

§. I.

Doctrinae
de seruitu-
tibus sub-
tilitas.

VVM in vniuersa Romanorum iurisprudencia doctri-
nae permultae fatis difficiles, et a communi homi-
num sensu remotae, passim occurrunt: tum illa om-
nium fere spinosissima de SERVITVTIBVS, quae vel
personis, vel praediis debentur, quippe ex IO. CO-
RASII (a) sententia, a nemine omnium, qui adhuc
eam sunt interpretati, funditus eruta enucleataque. Et sane, quum
iureconsultus in iure non minus interpretando, quam excogitan-
dis calumniis, ingeniosissimus, BARTH. CAEPOLLA initio statim
libri de seruitutibus, nihil se vniquam, quod iam aliorum indu-
striam occuparit, scribere voluisse profiteatur, statim addit, hanc
ipsam se sibi materiam ideo potissimum seposuisse, quippe et sub-
tilem admodum, et a nemine ante se, quod meminerit, satis per-
politam. Qua in re quamuis forte et memoria, et collocata in
studiis suis fiducia hominem fefellerit: in eo tamen, quod hanc
de seruitutibus doctrinam subtilissimam esse existimauit, rem om-
nino acu tetigit, consentientesque sibi habet viros doctos quam
plurimos, e quorum numero GER. GOTTL. TITIVS (b), vir recti
ac limati iudicii: *Vti, inquit, seruitutes, ex communibus vtilitatis
humanae regulis oriundas, Romani in sua quoque republica agnoue-
runt, earumque iura egregie in multis excoluerunt, vt grato anima
illa agnoscere par sit: ita fatendum nihilominus est, quod subtilita-
tibus minime quidem necessariis, sed a veritate et communi vsu ple-
rumque abeuntibus, materiam hanc quandoque inuoluerint.* Enim-
vero, si recte ponas calculum, non tam veterum iuris aucto-
rum hoc vitium est, quam interpretum, qui vere intelligendo
fecerunt, vt intelligamus nihil, salebrasque et asperitates, quae
hic multae et magnae sunt, verbosissimis commentariis suis, a-
deo non explanarunt, vt qui ad eos, tamquam in portum, con-
fugiunt, pro Charybdi in Scyllam incidisse sibi videantur, et
quum antea eam doctrinam subtilem ac difficilem habuerint, con-
sultis his oraculis, multo se, quam dudum, fateantur esse in-
certiores.

§. II.

(a) Coras. Epist. dedicat. ad Cardin. Othonem a Castillione Comment. tit. D. de
seruis. praemissa p. 4.

(b) Ger. Gottl. Titius dissert. de seruitute faciend. §. VIII.

§. II.

Cur vero materiae iuris, in foro frequentissimae, ac paene quotidianae, tam spissae tenebrae paulatim offusae sint, intellectu non admodum difficile videtur. Ita enim natura comparatum est, ut, quo ius civile ad naturalem aequitatem, et ius illud sempiternum, quod ipsa recta ratio inter omnes homines constituit, accedit propius, eo illud sit planius ac simplicius: tanto obscurius autem ac subtilius, quanto magis a rectissimo illo tramite secedit, ac veluti in devia deflectit. Sane quod de ipsa natura Thaletem Milesium sapienter dixisse refert PLVTARCHVS (c), *ἡ φύσις εἶναι τὸ κατὰ φύσιν, facillimum esse, quod sit naturae consentaneum*, quodque de eadem adfirmat SENECA (d), *nihil homini naturam, necessarium quod fecerit, fecisse operosum*: idem de iure illo naturali recte dici posse arbitramur, nullis quippe spinis obfuso, nullis confragoso subtilitatibus, sed plano vbique, facillimo ac simplicissimo. Quemadmodum igitur, quo magis linea quaedam flexu suo a recta decurrit, eo magis illam curuam fieri oportet: ita fieri non potest, quin ius civile tanto sit subtilius, quanto est a naturali iuris vniuersalis rectitudine ac simplicitate remotius. Illa enim aptitudo, quae a natura data vel instituta, creuit aut disciplinis, aut contemplatione, SVBTILITAS, meo quidem iudicio, haberi debet, inquit IVL. CAES. SCALIGER (e). Quum ergo et ius illud sempiternum, a natura datum institutumque, per disciplinam et contemplationem iureconsultorum creuerit, et ipse VLPIANVS (f) iam obseruarit, *ius civile neque totum a naturali et gentium iure recedere, nec ei per omnia seruire, sed, quum aliquid addatur vel detrahatur iuri communi, ius proprium vel civile effici*: adeo non mirum est, plerasque iuris mere civilis doctrinas esse difficiles, aliasque aliis subtiliores, ut, si aliter se res haberet, id profecto vel maxime mirandum esse videretur.

Eius subtilitatis causa.

§. III.

Iam, ut ad SERVITVTES redeamus, pleraque, quae de illis ius civile Romanum inculcat, a iuris naturalis simplicitate quam maxime recedere, nemo, qui ea iura inter se paullo accuratius contenderit, inficiabitur. Si rem ex rectae rationis principiis a-

Conceptus seruitutis secundum principia rectae rationis.

Z 2

(c) Plutarc. in sept. sapiens. conuiu. p. 153.

(d) Seneca Consolat. ad Heluiam Cap. XI.

(e) Iul. Caes. Scaliger de subtilitate Lib. I. Cap. I. p. 4.

(f) l. 6. pr. D. de iustit. et iure.

flimes, seruitutes inter ea iura sunt: quae necessitatem constituisse, ait MODESTINVS (g). Si enim naturae suae memores essent omnes homines, et incredibili virtutis pulchritudine peraeque caperentur: nulla omnino seruitute opus foret. Vti enim amicorum, ita omnium hominum, veram virtutem colentium, omnia communia futura, nec quisquam alteri, quod ad eius vtilitatem commoditatemque pertinet, esset denegaturus. Quin eodem quisque foret animo, quo fuit SENECA (h), dum scripsit: *Consortium rerum omnium inter nos est: nec secundi quidquam singulis, nec aduersi. In commune viuunt. Non potest quisquam beate degere, qui se tantum inuuetur, qui omnia ad vtilitates suas conuertit. Alteri viuas oportet, si vis tibi viuere. Haec societas diligenter et sancte obseruanda est, quae nos omnes omnibus miscet, et iudicat, aliquid esse commune generis humani.* Non ergo quisquam fretus, iure dominii, quod in aliorum exclusione a rerum nostrarum vfu consistit, alteri vllum humanitatis officium, maxime quod sine suo damno praestare posset, in suo denegaret, nec ideo statim seruire fundum suum crederet, per quem vicinus ire, ambulare, vel in quo aquam haurire cupiat: immo potius haec et similia vltro quisque, nullaque necessitate adactus, libenter praestaret. Enimvero ex quo refrixit inter homines amor, quem homini erga hominem ipsa natura impressit, virtusque laudari et algere coepit: non licuit profecto amplius homini in hominum humanitate collocare fiduciam, ac proinde, interuenientibus pactis, id sibi stipulari coacti sunt, quod sibi ab aliis et in rebus alienis praestari velent. Hinc et varia iura sibi constituenda curarunt in fundis alienis, id est facultatem aliquid in iis agendi, vel quamdam ex iis vtilitatem capiendi, quam sibi gratis et sponte praestiturum esse vicinum, sperare vix licebat. Haec vero iura SERVITVTES vocari coeperunt, per quas adeo nihil aliud intelligimus, quam *iura in fundo alieno constituta, ob quae dominus eius ad vtilitatem aliquam commoditatemue, in illo alteri concedendam, perfecte obligatur.* Quum vero ea vtilitas commoditassue vel certae tantum personae, vel ipsi praedio, omnibusque eius possessoribus promissa sit: priore casu SERVITVS PERSONALIS; posteriore REALIS nascitur. Quamuis enim et posteriore casu, ceu recte iureconsulti nostri viderunt (i), vtilitas non tam ad praedia, quam ad eorum posses-

fores,

(g) l. 40. D. de legib.

(h) Seneca epist. XXXVIII.

(i) l. 15. D. de seruitut. Guil. Mart. paratit. Digest. tit. de seruit. p. 253.

sōres, seu homines, *quorum causa omnia iura introducta sunt* (k), redundet: ita tamen obtinuit, ut, quia haec iura ipsa praedia meliora reddunt, et commoda ex iis capienda ad omnes possessores transeunt, praedium praedio seruire, ipsaeque seruitutes huius generis REALES vel PRAEDIALES dicantur.

§. III.

Tam amplus, si a iure civili Romano discefferis, *SERVITUTVM* *Variae huius conceptus est, nec vllas alias determinationes recta ratio agnoscit. Sufficit in seruitutibus praedialibus, possessori praedii cuiusdam ius esse, vtilitatem commoditatemue qualemcumque ex vicino praedio capiendi. Qualem vero illam vtilitatem commoditatemue esse oporteat, et quomodo illa percipienda sit, non magis definit recta ratio, quam quousque illa porrigi debeat. Omnia enim ista ad paciscentium arbitrium conuentionumque leges redire, facile vnusquisque intelligit. Ast vide, quantum ab hac simplicitate iuris naturalis ius civile recedat, et quam multis, subtilibus admodum, parumque necessariis determinationibus illud conceptum hunc circumscribat, ne omnis vtilitas, quae nobis e re aliena prouenit, seruitutis nomine veniat. Sic sane quum vtilitas commoditasue illa ex vicini vel facto vel non facto, vel patientia denique, capi possit: iureconfulti seruitutem negant in faciendo consistere posse (l). Qua semel admissa hypothese, non potuerunt non nasci quaestiones subtilissimae, an agi possit ad reficiendam fossam, cuius non exstet memoria? (m) an is cuius paries onus vicini ferre tenetur, ad reficiendum parietem obstrictus sit? immo an pactum huiusmodi, constitutioni seruitutis istius recte adiciatur? (n) Cuiusmodi quaestiunculis facile carent Germani, quibus iam olim nihil obfata visum est, quo minus et faciendi seruitus constitueretur, vti ex instituto docuerunt GER. GOTTL. TITIVS (o), EPHR. GERHARDVS (p), et nuper illustris PRAESES, Vir de omni felicitate mea, ob maxima, quae in me contulit beneficia, immortaliter meritis, in iuris Germanici elementis (q). Eiusdem generis sunt subtilitates, quae ex aliis eiusdem generis determinationibus oriuntur, quam plurimae. Vnde ad raum vs-*

Z 3

que

(k) l. 2. D. de statu hom.

(l) l. 15. §. 1. D. de seruit.

(m) l. 2. §. 7. D. de aqu. et aqu. plu. arc.

(n) l. 33. D. de seru. urban. praed. l. 6. §. 2. D. si seru. vind.

(o) Dissert. de seruit. faciendi, quae inter iunclim editas est num. XI.

(p) Dissert. de seruit. in faciendo consist. Ien. MDCCX.

(q) Elem. iur. Germ. Lib. II. §. CXXXI, sequ.

que disputari videas, an seruitus in diem, vel ex die, vel sub conditione, vel ad certam conditionem possit constitui? (r) an proprietario, consentiente usufructuario, fundo seruitutem imponere liceat? (s) totumne fundum, an eius partem, adficiat seruitus? (t) an seruitute quis recte vtatur ultra necessitatem praedii sui? (u) an fas sit, solius voluptatis causa seruitutem sibi stipulari? (x) De quibus omnibus tanta sunt sententiarum diuortia, tantae doctissimorum virorum concertationes, (quas nescio an operosius quisquam OSWALDO HILLIGERO (y) collegerit,) vt qui hic interpretes in concordiam reducere conetur, is eadem opera inter aquam et ignem pacem conciliet,

Atque idem iungat vulpes, et mulgeat hircos.

§. V.

*Institu-
ratio, et
partitio
disserta-
tionis.*

At mihi quidem iam non integrum est, tantos componere fluctus: neque tantum fortassis mihi superesset ingenii, vt per tot quaestionum fyrtes, tanquam per medium profundum, ire audeam. At quia tamen, inter tot determinationes et restrictiones nulla est, ex mea quidem sententia, subtilior, nulla quae plures difficultates pepererit, quam adfectio illa, seruitutibus tribui solita, puta, quod causa earum debeat esse perpetua: facturum me existimaui operae pretium, si de PERPETVA illa SERVITVTVM CAVSSA quaedam in chartam conicerem, in eaque potissimum vexatissima quaestione, dum specimen inaugurale more maiorum edendum est, ingenium industriamque exercerem. Quin id feci tanto libentius, quanto minus mihi vllus veterum recentiorumue adhuc innotuit, qui isthoc thema ex instituto tractandi coeperit consilium, multo minus qui illud ita enodarit ac perpoliuerit, vt ocium fecisse aliis, nullumque post messem spicilegium reliquisse videatur. Vt vero dissertationi ipsi suus constet ordo: commodissimum visum est, eam ita partiri, vt, recensitis, quae huc pertinent, veterum fragmentis, virorum doctorum interpretationes ac sententias modeste expendam, iisque meam subiungam, eamque non solum solidis argumentis pro virili suffulciam, verum etiam ab obiectionibus, si quae illi obuerti possint, vindicare studeam. Id quod vt bene vertat DEVS O. M. ex animo precor.

§. VI.

(r) l. 4. pr. D. de seru.

(s) l. 15. §. 7. D. de usufr.

(t) l. 9. D. de seru. l. 13. §. 1. l. 23;

§. 3. l. 26. D. de seru. rust. praed.

(u) l. 5. §. 1. D. de seru. rust. praed.

(x) l. 8. pr. D. de seru.

(y) Hillig. Donell. lib. XI. et XII.

§. VI.

Vt ergo veterum iureconsultorum fragmenta, quae ad hoc seruitutum attributum pertinent, ordine recenseamus: familiam merito hic ducit PAVLLVS, *vir prudentissimus* (z), et, iudice LAMPRIDIO (a), *iurisperitissimus*, quin *legum prudentum coryphaeis* ab HERENNIO MODESTINO (b) adnumeratus, sed idem, si alios audimus, saepe tam subtilis atque obscurus, vt de eo scribere non dubitet IO. BERTRANDVS (c): *Eius vniuersae leges ita obscurae, ambiguae, verborumque tenebris inuolutae sunt, vt id, quod de Chrysippo Cicero scripsit, de PAVLLO dicere verissime possimus, eum totum hoc volumen impleuisse oraculis flexiloquis et obscuris, vt interpretes egeat interprete, et fors ipsa referenda sit ad sortes.* Quod iudicium sicuti aliquando verissimum est, ita GVIL. GROTII (d), IO. DVARENII (e), aliorumque doctissimorum virorum, suffragia meruit. Scripserat hic inter alia ad MASSVRII SABINI *ius civile* libros sedecim, quorum penultimo illum interdicta, ad seruitutes pertinentia, illustrasse, recte obseruauit IAC. GOTHOFREDVS (f), idque ex ipsis sedecim fragmentis, quae LABITTVS *ex libro illo ad Sabinum quinto decimo* enotauit, fatis constat. Itaque et de seruitutibus fillicidii et fluminis eo loco egit (g), eaque occasione haec iura praediorum quasi possessione etiam adquiri posse docuit. Quum vero ferretur casus, quod quidam foramen in imo pariete, proluendi pauimenti causa, apertum habuisset, idque ius, tamquam seruitutem fluminis quasi longi temporis possessione quaesitum sibi adseruisset: disquirat, an proluuies illa per foramen fluminis nomine venire possit? itemque an praedii dominantis possessor ius illud tempore sibi adquisiuisse videatur? Has ergo quaestiones ita breuiter soluit PAVLLVS (h): *Foramen in imo pariete conclauis vel triclinii, quod esset proluendi pauimenti causa, id neque FLVMEN esse, neque TEMPORE ADQVIRI placuit. Hoc ita verum est, si in eum locum nihil ex caelo aquae veniat. Neque enim PERPETVAM CAVSSAM habet, quod manu fit: at, quod ex caelo cadit,*

Locus primus, de causa seruitutum perpetuas, l. 28. D. de S. V. P.

(z) l. 6. C. de nupt. l. 11. C. ad Leg. Corn. de fals.

(a) Lamprid. vit. Alexandri Sen. Cap. XXXII.

(b) l. 13. §. 2. D. de excusat.

(c) Bertrand. de iurisperit. Lib. I. Cap. XXX.

(d) Guil. Grot. vit. iureconsult. Lib. II. Cap. X.

(e) Duaren. ad l. 132. D. de verb. signif. p. 783. Op.

(f) Iac. Gothofred. in serie librorum Sabinian.

(g) l. 20. D. de seruit. urb. praed.

(h) l. 28. D. de seruit. urb. praed.

cadit, etsi non adsidue fit, ex NATVRALI tamen caussa fit, et ideo PERPETVO fieri existimatur. Omnes autem seruitutes praediorum PERPETVAS CAUSSAS habere debent: et ideo neque ex lacu, neque ex stagno, concedi aquaeductus potest. Sillicidii quoque immittendi naturalis et PERPETVA CAUSSA esse debet. Est hic locus, qui huc pertinet, primus, ac veluti praecipuus, quin totius istius doctrinae de caussa seruitutum perpetua veluti fundus, ac proinde eum, breui instituta analyfi illustrare non ab re fuerit.

§. VII.

*Breuis e-
ius ana-
lysis.*

Primum itaque PAVLLVS speciem ponit, quod FORAMEN illud IN IMO PARIETE CONCLAVIS VEL TRICLINII PROLVENDI PAVI-
MENTI CAUSSA patuerit: ita enim recte legitur Florentiae, et ni-
hili est, quod in quibusdam codicibus esse notat IVL. PACIVS,
in vno pariete. Hac quidem posita specie, respondet iureconful-
tus, NEQVE FLVMEN hoc ESSE, NEQVE id ius TEMPORE AD-
QVIRI, PLACVISSE. Non *flumen*, quia tametsi per id etiam aqua
educi soleat, ac proinde proluuies illa, per foramen erumpens,
hoc fluminis nomen non incommode ferre videatur, id tamen vo-
cabulum ad aquam duntaxat pluuiam pertineat, ac proinde *caelum*,
quod supra id solum intercedit, liberum esse debeat (i): conclavia
autem et triclinia ita tecta sint laquearibus, vt IN EVM LOCVM
NIHIL EX CAELO AQVAE VENIAT. Nec *tempore* id ius *acquiri*;
quia seruitutes quidem, quae continuam vel quasi continuam
causam habeant, longi temporis praescriptione adquirantur (k),
foraminis autem istius vsus ne nomen quidem seruitutis mereatur.
OMNES enim SERVITVTES PRAEDIORVM CAUSSAM PERPETVAM
HABERE DEBERE, nec sine ea adfectione seruitutem intelligi. NON
AVTEM PERPETVAM CAUSSAM HABERE, QVOD MANV FIAT: AT
QVOD EX CAELO CADAT, ETSI NON ADSIDVE FIAT, EX NATV-
RALI TAMEN CAUSSA FIERI EXISTIMARI. Vbi simul definitiones
causae perpetuae, et non perpetuae occurrunt, eaeque ex media
philosophia vetere, ceu ex ARISTOTELE (l) et SENECA (m) pa-
tet, depromptae. Hinc porro colligit, IDEO NEQVE EX LACV, NE-
QVE EX STAGNO CONCEDI AQUAEDVCTVM POSSE. Nam LACVS,
teste VARRONE (n), est *lacuna magna, ubi aqua contineri potest*, eae-
que

(i) l. i. D. de seruit. urb. praed.

(k) Dionys. Gothofred. ad l. 28. D.
eod.

(l) Aristotel. analyt. poster. Lib. I.
Cap. VII.

(m) Seneca Consolat. ad Marc. Cap.
VII. sequ.

(n) Varro de lingua Lat. Lib. III.

p. 12.

que plerumque manu excauatur, vt ibi aqua palustris et pluuia colligatur, contineaturque in vsum praedii, ac proinde, quum aquam perennem et perpetuam non habeat, crescere interdum ac decrefcere, interdum plane exarefcere folet (o). Idque de STAGNO multo magis verum est, quod ita *exficari potest, vt fiat ager* (p). Vnde ad lacus, qui perpetuam habent aquam (q), quosque alibi PAVLLVS (r) *lacus perpetuos* vocat, haec obseruatio non pertinet. Pergit PAVLLVS, nouoque rem exemplo illustrat; STILICIDII QVOQVE IMMITTENDI, si illud feruitus nomen ferat, NATVRALIS ET PERPETVA CAVSSA ESSE DEBET, quippe cuius ea est indoles, vt quis aquam pluuiam ex alterius tecto vel tabulato stillatim cassitantem in aream suam vel recipere cogatur, vel eam auertere in vicini fundum possit. Sed quomodo, quaeso, fingi potest stillicidium tale, quod sine aqua pluuia, et de caelo cadente subsistat? Immo non modo fingi, sed et ostendi potest huiusmodi stillicidium, quippe quod apud Romanos frequentissimum fuisse, satis constat. Solebant illi in tectis aedium planis habere nemora et viridia, ceu iam obseruauit EM. MERILLIUS (s), (sed ex loco VITRUVII (t) male intellecto, vbi emendationes editiones non *tectis* sed *lectis* habent:) et multo solidioribus argumentis probarunt IO. MEVRSIVS et V. C. GER. NOODTIUS (u). Iam quum aqua fontana per aestatem ficciorem rigandae essent illae plantae et arbores: contingere oportebat, vt aqua illa manuaria opera ingesta, inde stillatim in vicini aream cassitaret. Id vero PAVLLVS negat esse stillicidium, quia illius non sit causa naturalis et perpetua.

§. VIII.

Lungimus huic loco alterum eiusdem PAVLLI (x), ex eodem *Locus al-*
libro decimo quinto ad Sabinum defumtum, vbi iureconsultus ple- *ter l. 23.*
 risque sua ipse vineta caedere, sibi que parum constare videtur, *§. 1. D. de*
 dum scribit: *Si LACVS PERPETVVS in fundo tuo est, nauigandi quo-* *seru. rust.*
que seruitus, vt perueniatur ad fundum vicinum, imponi potest. En *praed.*
 Tom. II. *Heineccii Opusc. Sylloge II.* A a *En eiusque*
 vero, *explicatio.*

(o) l. 12. pr. D. de acquir. rer. dom.
 l. 24. §. vi. D. de aqua et aqu. pluui. arc.
 (p) l. 10. §. 3. D. quib. mod. vsus fr.
 vel vs. amitt.
 (q) l. vi. §. 3. D. vt in flum. publ.
 nauig. liceat.
 (r) l. 23. §. 1. D. de seruit. rust.
 praed.

(s) Em. Merill. *Obseru. Lib. I. Cap. XXXIIII.*

(t) Vitruu. *Architect. Lib. VI. Cap. VI.*

(u) Io. Meurs. *de luxu Rom. Cap. XII. p. 32.* Ger. Noodt *Comment. ad Pandect. p. 211.*

(x) l. 23. §. 1. D. de seruit. rust. praed.

vero, aiunt, idem ille PAVLLVS, quem paullo ante aquaeductum ex vicini lacu concedere noluisse vidimus, iam feruitutem navigandi in eo concedere non dubitat: et prius quidem, quia in lacu caussa aquaeductus non sit perpetua; posterius, quia lacus sit perpetuus. Sudant hic suo more glossatores, vt, se arbitris, PAVLLVS secum redeat in gratiam, idque ea ratione quam commodissime fieri posse, existimant, si vel ponant, nauigandi feruitutem non esse continuam, ac proinde aquam in lacu stagnantem huic feruituti facile suffecturam, aquaeductum vero aquam lacui adfidue subducere, vt mox non amplius suffectura sit aquaeductui: vel si nobis persuadeant, in fauorem nauigationis aliquid indulgisse leges, quod in aquaeductu locum non habeat (y). Sed prior ratio, quam et HVGGO DONELLVS (z) probat, admodum diluta est, quia ne aquaehaustus quidem est feruitus continua, et eum tamen in cisterna, LACV, piscina, puteo, si viam aquam non habeant, constitui posse, negat VLPIANVS (a). Posterior plane absfona videtur, quoniam legislatores publicam quidem nauigationem, qua reipublicae annona, aliaque necessaria subuehuntur, variis priuilegijs dignam iudicarunt (b): siquidem, vti ait CALLISTRATVS (c), remuneranda visa sunt pericula nauiculariorum, qui annonae urbis feruiunt, quin et praemijs hortanda esse, quia non est absurdum dicere, etiam hos reipublicae caussa, dum annonae urbis feruiant, abesse: nauigationis vero priuatae ex vno fundo in alterum tantus numquam fuit fauor, vt ideo a generali iuris ciuilibus principio de perpetua feruitutis caussa recedendum videretur. Aliam deinde rationem commentus IO. GOEDDEVS (d) PAVLLVM quidem in l. 28. D. de seru. urb. praed. mentionem facere ait lacus, sed vere intelligere stagnum, quia possessores fundorum sua saepe opinione ac sententia quamlibet aquam collectitiam et stagnantem pro lacu habuerint, et sic stagno id tribuerint vocabulum (e): lacum autem, proprie sic dictum, perpetuam ac perennem aquam habere, et de eo intelligendum esse locum alterum l. 23. §. 1. D. de seru. urban. praed. Sed non opus est his argutijs. Lacus et stagnum magnitudine differunt. Lacuna magna, teste

(y) Caepolla de feruit. Cap. XXVIII. num. 3.

(z) Donell. Commentar. iur. ciu. Lib. XI. Cap. III.

(a) l. 1. §. 4. D. de fonte.

(b) Sueton. Claud. Cap. XVIII. et

tot. tit. C. de nauicular.

(c) l. 5. §. 3. D. de iure immunit.

(d) Io. Goed. Comment. ad l. 1122

D. de verb. signif. p. 823.

(e) argum. l. 2. l. 3. l. 7. D. de supell.

leg. l. 24. §. 2. D. de leg. 1.

teffe VARRONE (f), *lacus* vocatur, parua *stagni* nomine venit. *Lacus* porro, seu *lacunae* magnae duorum sunt generum, alii PERPETVI, quos vel *scaturigo* quaedam, vel *amnis* *riuulufue*, ingreditur, alio loco ex eo erupturus, quales ex maioribus sunt *Larius*, *Seruius*, *Fucinus*, *Lemanus*, *Acronius*, et alii: alii, qui et *scaturigine* et *riuus* carent, qualis *Trafimenus*. Illi perennem ac *viuam* continent aquam, et in talibus PAVLLVS nauigandi *feruitutem* recte concedit: hi aquam *ftagnantem*, quae *feruida* aestate facile deficit, vnde MARTIALIS (g):

Multum, crede mihi, refert, a fonte bibatur,

Qui fluit, an PIGRO, quae STVPET, vnda LACV.

Et in his *lacubus* nec *aquaeductum*, nec *vllam* aliam *feruitutem* concedit PAVLLVS noster: vt adeo *nodum* in *scirpo* quaerant, qui PAVLLVM *secum* ipfo committunt, eumque vno eodemque *libro* *lacui* *cauffam* *perpetuam* modo *tribuisse*, modo *negasse*, contendunt, cum in loco, haectenus *enodato*, *diserte* loquatur de *lacu* *perpetuo*.

§. VIII.

Haectenus PAVLLVM de *cauffa* *feruitutum* *perpetua* *differen-* Locus iuris
tius l. 1.
§. 4. D.
de fonte
tem *audiuimus*: iam ei *merito* *iungimus* *VLPIANVM*, quocum PAVLLO *quidam* *perpetuas* *lites* *intercessisse*, eiusque *dissidii* *femina* *per* *ius* *nostrum* *passim* *sparsa* *esse*, *fiungunt* (h). Vere, an *falso*, alii *viderint*: *salim* *talia* *non* *est*, *quod* *tam* *large* *nobis* *ob-*
trudi *patiamur*, ceu recte monet V. A. CORN. VAN BYNCKERS-
HOEK (i). Attamen a PAVLLO *manifesto* aiunt *dissensisse* VL-
PIANVM, dum *scripserit* (k): *Hoc* *interdictum* *de* *cisterna* *non* *com-*
petit: *nam* *cisterna* *non* *habet* *PERPETVAM* *CAVSSAM*, *nec* *viuam*
aquam. *Ex* *quo* *adparet*, *in* *his* *omnibus* *exigendum*, *vt* *viua* *aqua*
fit. *Cisternae* *autem* *imbribus* *conciipiuntur*. *Denique* *constat*, *interdictum*
cessare, *si* *lacus*, *piscina*, *puteus*, *viuam* *aquam* *non* *habeant*. Et de
lacu *quidem*, *piscina* *et* *puteo* *non* *est*, *quod* *multum* *laboremus*,
quum *eamdem* *illum* *feruasse* διαίρεσιν, *animaduertamus*, ac PAVL-
LVM, et *hinc* *de* *lacubus*, *piscinis* *et* *puteis*, *qui* *viuam* *aquam* *non*
habent, *diserte* loquatur VLPIANVS. At de *cisterna* *manifesto* *illum*
aiunt a PAVLLO *facere* *diuortium*. *Quum* *enim* *hic* *feruitutis* *fora-*
minis *cauffam* *perpetuam* *agnosceret*, *si* *quid* *eo* *ex* *caelo* *aquae* *veni-*

A a 2

re

(f) Varro *ibid.* p. 12.

(g) Martial. *Lib. VIII. Epigr. C.*

(h) Merill. *Obferu. Lib. I. Cap. XXXIII*

Bertrand. *vit. iuris perit. Lib. I. Cap. XXV.*

(i) Bynkersh. *libr. fing. ad leg. lecta. Cap. XIII. p. 89. edit. nouiff. Ant. Schul-*

ting. iurispr. vet. anteiust. p. 558.

(k) l. 1. §. 4. D. de fonte.

re possit, ac proinde regulam poneret, *quod ex caelo venit, etsi non adidue fiat*, ex NATVRALI tamen caussa fieri, et ideo PERPETVO fieri existimari: ille cisternam, in quam sola aqua pluuia defluit, perpetuam caussam habere, negat. Et fateor sane, plerosque qui de conciliandis his iureconsultis laborarunt, parum extricasse. Nam alii non aquam hic seruire censent, sed cisternam, quae, vtpote manu facta, caussam non habeat perpetuam (1): alii vsum tantum aquae considerandum esse monent, amplius nihil, adeoque, vnde veniat aqua, parum in hac seruitute interesse existimant. (m) Sed si cisterna, quippe manu facta, seruire non potest, neque caussam habet perpetuam: quirit, vt vicini tigna recte sustineat praedii nostri paries, quum tamen et ipse manu fiat, nec magis, quam cisterna, caussam perpetuam habere videatur? Et quis vsum aquae ab ipsa aqua discernat, quum ideo ille non sit perpetuus, quia ipsa aqua non est perennis vel perpetua? Hinc videri possit VLPIANVS idem quidem cum PAVLLO inculcasse principium, puta quod *caussam seruitutum perpetuam esse oporteat*, at caussam perpetuam multo aliter, quam PAVLLVM, definiisse. Enimvero illi cum PAVLLO bene conuenisse, aliunde satis constat, velut dum vterque, aquam aliunde, quam ex capite, duci posse, negat (n): et dissensus hic adparens per se euanesceat, simul ac, quid vterque per CAUSSAM PERPETVAM intellexerit, infra suo loco ad liquidum fuerit perductum.

§. X.

Locus
quartus l.
29. D. de
seru. urb.
praed.

Praeter hos duos iureconsultos et tertio, illis haud paullo antiquiori, principium istud de perpetua seruitutum caussa placuisse, comperio. Nam et POMPONIVS in libro XXXII. ad Quintum Mucium seruitutem foraminis constitui posse negavit, dum scripsit (o): *Si quid igitur ex eo foramine, ex quo SERVITVS NON CONSISTIT, damnum vicinus sensisset: dicendum est, damni infecti stipulationem locum habere.* Negat ergo POMPONIVS, *seruitutem ex foramine consistere*, ac proinde possessori, cui molestiam adfert illa proluuies, non indulget actionem *negatoriam*, quae alioquin occasione seruitutum datur (p), sed *damni infecti*, quae et alias, vbi

(1) Noodt Comment. ad Pandect. p. 222.

(m) Vlr. Huber. Praelect. ad Pand. Lib. VIII. tit. III. §. VII.

(n) l. 1. §. 7. D. de aqu. quotid. et aestiu. l. 9. D. de seru. urb. praed.

(o) l. 29. D. de seru. urb. praed.

(p) l. 1. pr. D. si seru. vindic.

vbi locus non est negatoriae, ex POMPONII (q) ipsius sententia, solet competere. Ast quamvis in eo PAVLLO calculum adiiciat POMPONIVS, quod foraminis non consistat seruitus: rationem tamen eandem, puta, quod illud caussa perpetua careat, hic non adiici animaduertimus, adeoque existimare quis posset, eum ex alia ac diuersa ratione ius illud seruitutum numero eximere potuisse. Si enim foramen illud dominantis praedii possessor in suo pariete aperuit: id seruitutis rationem habere nullo modo potuit, quum cuique ex libertate naturali parietem suum perfringere, et fenestras, quot lubitum est, nedum foramen, aperire liceat (r). Sin in pariete vicini, (quam speciem hic format ACCVR-SIVS (s): seruitus quidem haec fuit, si vicinus hanc proluuiem se excepturum in aream suam pollicitus est, at non foraminis, verum cloacae, quippe quae nihil aliud est, quam locus concauus, per quem colluuius defluit (t). At quamvis haec speciosa sint: aliunde tamen satis constat, eandem fuisse philosophiam POMPONII ac PAVLLI, eique et idem principium de caussa seruitutum perpetua, et eandem caussae perpetuae et non perpetuae definitiones placuisse. Nam in alio textu *ex libro XXXIII. ad Sabinum* depromto, ita ait POMPONIVS (u): *Seruitus NATVRALITER, non MANVFACTO laedere potest fundum seruientem: quemadmodum si imbrui crescat aqua in riuo, aut ex agris in eum confluat, aut aquae fons secundum riuum, vel in eo ipso, inuentus postea fuerit.* Vbi quod contingit NATVRALITER, ei, quod MANVFACTO fundum seruientem laedit, manifesto opponit, et illud quidem, non hoc, caussam perpetuam habere tradit, vt adeo de POMPONII et PAVLLI consensu non videatur dubitandum.

§. XI.

Et haec quidem sunt loca illa veterum iureconsultorum, *Observa- quaedam ex his iuriconsultorum testimoniiis,* quae ad subtile istud principium de caussa seruitutum perpetua praecipue pertinent. Ex iis vero *primum* animaduertimus, principium hoc fuisse antiquissimum, et ipsis adhuc liberae reipublicae temporibus receptum. Nam PAVLLVS haec notauit ad MAS-SVRIVM SABINVM, qui proxime ab eo tempore abfuit (x); POM-PONIVS ad Q. MVCIVM SCAEVOLAM, qui multo ante illam reipu-
blica

A a 3

(q) l. 18. D. de seru. urban. praed.
 (r) argum. l. 9. D. de seru. urb. praed.
 l. 8. §. 5. D. si seru. vindic. Wissenb. ad
 tit. D. de seru. urb. praed. n. 10.

(s) Accurs. gloss. ad l. 28. D. eod.
 (t) l. 1. D. de cloac.
 (u) l. 20. §. 1. D. de seru. rust. praed.
 (x) l. 2. §. 47. D. de orig. iur.

blicae conuersionem floruit, et in Mariano tumultu anno v. C. DCLXVI. periit, C. Fimbriae scelere nefarie interemptus (y). Iam notum est, veteres interpretes, aut easdem refellere verbis disertis. Quum ergo posterior neuter faciat: recte DVARENVS (z) Paulli sententiam ipsi Sabino tribuit, et nos adeo eodem iure illam POM-PONII tribuere videmur Q. Mucio Scaeuolae. Praeterea haec regula non lege aliqua, aut SCto, aut Principis constitutione, introducta, sed ex iure ciuili strictius accepto deprompta est. Quaecumque enim ad rerum ciuilium naturam, definitiones et formam, nec non ad formulas agendi, actusque legitimos pertinent, ea non a recentioribus illis iureconsultis, quorum fragmenta in Pandectis supersunt, sed a vetustissimis, veluti SEX. AELIO CATO, cuius Tripertita *veluti incunabula iuris continebant*, nec non ex libris BRVTI, P. MVCH et MANILII, qui *fundasse ius ciuile dicuntur*, profecta sunt (a). Hinc CICERO (b): *Fundus a patre relinqui potest: at usucapio fundi, hoc est, finis sollicitudinis et periculi litium, non a patre, sed a legibus, relinquitur*. AQVAEDVCTVS, HAVSTVS, VIA, ITER, ACTVS a patre; *sed rata auctoritas harum rerum a IVRE CIVILI*. Et alio loco (c): *De IVRE quidem PRAEDIORVM sancitum apud nos est IVRE CIVILI*. Si ergo tota illa doctrina de seruitutibus, eiusque principia, ex iure ciuili, cuius veteres illi iureconsulti, qui libera adhuc republica flourerunt, auctores sunt, veluti e fonte promanarunt; etiam hoc principium, in quo omnes conspirarunt, non possumus non pro antiquissimo habere. Diximus, quae altera nostra obseruatio est, in hoc principio omnes conspirasse, quorum in pandectis fragmenta supersunt. Neque enim inter tot interpretes, quorum ex scriptis TRIBONIANVS sub titulis *libri VIII. Pandectarum* excerpta collegit, (collegit autem illa ex operibus LABEONIS (d), ALFENI (e),

PRO-

(y) Cicero de oratore Lib. III. Cap. III. Excerpta Peiresc. p. 410. Vellei. Patercul. Lib. II. Cap. XXVI. Appian. de bello ciu. Lib. I. p. 404. Lucan. Pharsalic. Lib. II. v. 126. sequ.

(z) Duaren. Commens. ad l. 28. D. de seru. praed. urb. p. 195. Oper.

(a) l. 2. §. 5. 6. 38. 39. D. de orig. iur.

(b) Cicero pro A. Caecinna Cap. XXVI.

(c) Cicero de offic. Lib. III. Cap. XVI.

(d) l. 21. D. si seru. vindic. l. 19. D. de seru.

(e) l. 17. D. si seru. vindic.

PROCVLI (f), CELSI (g), NERATHI (h), IAVOLENI (i), IVLIANI (k), AFRICANI (l), PAPIRII IVSTI (m), POMPONII, CAII, SCAEVOLAE (n), MARCELLI (o), PAPINIANI (p), VLPiani, PAVLLI, CALLISTRATI (q), MARCIANI (r), MODESTINI (s), vel vnus reperitur, qui principium illud de caussa feruitutum perpetua vel verbo perstringat, aut diferte illud, tamquam vanum aut futile, reiciat. Immo quum alioquin saltim diuerfarum sectarum iureconfulti diffentire soleant, eiusque diffensus vestigia a TRIBONIANO non potuerint ita conturbari, vt non ea passim deprehenderint viri docti (t): hic nullus inter Proculeianos et Sabinianos diffensus obseruatur. Immo quum PAVLLVM, POMPONIVM, VLPIANVM inter erciscundos, quos vocant, iureconfultos referant, eisdemque tamen in Sabinianorum partem procliuiiores esse obseruent (u): ab his sententiam suam non disiungit Proculeianorum acerrimus, NERATIVS (x), qui dum alicubi scribit: *si aquaeductus, vel haustus aquae SUFFICIENS EST, potest et pluribus per eundem locum concedi, vt iisdem diebus vel horis ducatur*, manifesto exigit, vt caussa earum feruitutum sit perpetua, siquidem alias fieri non posset, vt pluribus sufficeret.

§. XII.

(f) l. 16. D. quemadm. seru. amit. l. 13. D. de seru. praed. urb. l. 13. D. si seru. vind.

(g) l. 9. D. de seruit. l. 6. D. quemadm. seruit. amit.

(h) l. 12. D. eod. l. 2. D. de seru. praed. rust.

(i) l. 12. D. de seru. praed. urb. l. 13. D. de seru. praed. rust. l. 4. et l. 5. D. commun. praed. l. 9. l. 14. et l. 15. D. quemadm. seru. amit. l. 12. D. si seru. vind. l. 12. l. 16. l. 20. D. de seruit.

(k) l. 22. l. 32. l. 34. l. 37. D. de seru. praed. urb. l. 27. l. 28. l. 31. D. de seru. praed. rust. l. 2. l. 16. l. 18. D. si seru. vind. l. 14. D. commun. praed.

(l) l. 32. D. de seru. praed. rust. l. 33. eod.

(m) l. 14. D. de seru. praed. urb. l. 17. D. de seru. praed. rust.

(n) l. 20. D. si seru. vind. l. 41. D. de seru. praed. urb. l. 20. l. 22. l. 24. D. quemadm. seru. amit.

(o) l. 10. D. de seru. praed. urb. l. 11. l. 13. D. quemadm. seru. amit.

(p) l. 6. D. si seru. vindic. l. 4. l. 18. D. de seru. l. 36. D. de seru. praed. urb. l. 4. l. 34. de seru. praed. rust. l. 17. D. commun. praed.

(q) l. 16. D. de seru. praed. rust.

(r) l. 1. D. de seru. l. 35. D. de seru. praed. rust. l. 19. D. si seru. vind.

(s) l. 11. D. de seru. l. 12. D. de seru. rust. praed.

(t) Merill. Lib. I. Obseru. Cap. V. sequ. Mascou. de sect. Sabinian. et Procule. Cap. ult.

(u) Eü. Otto Papinian. Cap. XI. §. VI. p. 229.

(x) l. 2. §. ult. D. de seru. praed. rust.

§. XII.

De caussa
seruitu-
tum per-
petua sen-
tentia Io-
annis Su-
perioris.

Quum ergo haec de perpetua caussa seruitutum doctrina et antiqua omnino, et omnibus vtriusque sectae iureconsultis communis fuerit, et in eius tamen adplicatione non vna difficultas emergat: nostrum porro erit, dispicere, quo pacto interpretes recentiores explicare illud principium, et nodos, quos hic et magnos, et plurimos deprehendimus, soluere soleant. Nec tamen hic immorabimur glossatorum, CAEPOLLAE, aliorumque eiusdem commatis scriptorum somniis, qui seruitutes continuas cum perpetua earundem caussa turpiter confundentes, principium istud, quod omnium seruitutum caussa perpetua esse debeat, manifesto deserunt, nec facere possunt, quin discontinuarum, quas vocant, caussam perpetuam esse, negent. Saltim eam sententiam et IO. LONGOVALLIVS (y), qui alias glossatorum errorem de harum seruitutum praescriptione erudite refellit, amplectitur, ipse postea refutatus a IO. CORRASIO (z). Agmen ergo hic potius ducat non inegantis ingenii iureconsultus, IOANNES SUPERIOR, (a) Aquitanus, qui quum obseruasset, ipsam aliquando seruitutum constitutionem CAUSSAE nomine venire (b), non se perpetuam illam seruitutum caussam rectius credit explicaturum, quam si perpetuitatem illam in ipsa seruitutum constitutione voluntateque constituentium quaereret, vt adeo caussam perpetuam habere videretur seruitus, quia ex die, vel ad diem, vel sub conditione, vel ad certam conditionem constitui nequeat (c), et ita constituta non habeatur pro seruitute. Quia vero facile animaduertit, foraminis ius, et aquaehaustum ex cisterna, lacu, puteo, piscina, non minus, quam flumen, aliaque praediorum iura, pure constitui posse, et tamen seruitutibus non adnumerari (d): adiecit, seruitutes et ratione vsus esse debere perpetuas, ita, vt et fundus, cui imponitur seruitus, eam numquam non possit praestare, aut pati, et alter, cui acquiritur, illa ex naturali vel perpetua caussa semper indigeat. Et sic satis perspicue explicari a se posse credit, cur nec ex cisterna, nec ex stagno, aqua collectitia duci, nec foramen, in imo pariete apertum, pro seruitute haberi possit, et cur neutrius seruitutis caussa perpetua visa sit veteribus.

§. XIII.

(y) Longouall. in *L. imperium* 3. D. de iurisd. Parte III.

(z) Corraf. *Comment. de seruit.* p. 261. sequ.

(a) Io. Superior *Comment. de seruit.*

ad l. 12. pr. D. de seruit. n. 4.

(b) l. 17. pr. D. de aqu. et aqu. pluui.

(c) l. 4. pr. D. de seruit.

(d) l. 28. D. de seru. praed. urb. l. 11

§. 4. D. de fonte.

§. XIII.

Sed haec viri docti sententia speciosa magis, quam solida, videtur. Nam quod ad rationem priorem attinet, nec ea aquae-haustui ex cisterna, lacu, puteo, nec foramini in imo pariete aperto, obstat, quia, vti iam monui, et haec iura pure constitui possunt. Praeterea non ideo pure constituendae sunt seruitutes, quod causa earum debeat esse perpetua: sed alia plane est eius rei ratio, in quam iam alii cum cura inquisuerunt (e), quamvis vix quisquam rem acu tetigisse videatur. Vera enim ratio non alia est, quam quod praediorum rusticorum seruitutes, tamquam res mancipi, per *mancipationem*; praediorum urbanorum iura per *in iure cessionem* acquirerentur (f), et hi acquirendi modi inter vivos soli essent legitimi. Atqui et *mancipatio*, et *in iure cessione* inter actus legitimos erant, qui nec diem, nec conditionem, admitterebant (g). Nihil ergo haec faciunt ad causam seruitutum perpetuam, quamvis in se omnino sint verissima. Posterior IO. SUPERIORIS ratio, si recte explicetur, non longe a veritate abest: at eo sensu, quo eam ipse auctor proposuit, dubiis haud leuibus vrgetur. Sane enim pascua, quibus vicinus aliquando iure seruitutis fruitur, saepe non ita comparata sunt, vt praestari possint, quia ficciore aestate non minus, quam cisternae et stagna, exarescunt. Saepe, vti ait VIRGILIUS (h),

*Eius exa-
men.*

*Steriles exuret Syrius agros,
Arebunt herbae, et victum seges aegra negabit.*

Sed et saepe constituitur seruitus, quamvis quis ea non semper indigeat. *Ei fundo*, inquit LABEO (i), *quem quis vendat, seruitutem imponi, etsi NON UTILIS sit, posse existimo: veluti si aquam alicui ducere non expediret, nihilominus constitui ea seruitus posset: quaedam enim habere possumus, quamvis utilia non sint.* Si seruitus consistit, etiam ex qua nulla ad nos redundat utilitas: qui dici potest, ea semper indigere debere dominantis praedii possessorem? Sic sane iure terram, rudus, saxa iaciendi, positave habendi ac prouoluendi in alieno fundo non semper indiget praedium, et nihilominus hoc ius vicino recte cedi, obseruat

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge II.

B b

NERA-

(e) Guil. Maran. Paratit. p. 259.
Merill. ad tit. de seruit. p. 637. Tom. III.
Thesaur. iur.

(g) l. 77. D. de regul. iur. et ibi Iac. Gothofred.

(h) Virgil. Aeneid. Lib. III. v. 1414 sequ.

(f) Vlpian. Fragm. tit. XVIII. §. I.
III. et XI.

(i) l. 19. D. de seruit.

NERATIVVS (k). Et quis denique neget, foramine illo, in imo pariete, ex naturali et perpetua caussa semper indigere cubiculum, quum ita natura comparatum sit, vt pauimenta non possint non fordes et situm contrahere, ac proinde semper proluenda sint? Quisue dubitet, quin fundus vicinus eam seruitutem semper, et multo quidem facilius, quam cloacam, flumen, stillicidium, praestare ac pati possit? Et tamen seruitutem huiusmodi caussam perpetuam habere, negat PAVLLVS (l): idque argumento luculentissimo est, non peruidisse IO. SUPERIOREM veterum sententiam, nec perspicue satis, quid *caussae perpetuae* nomine illis venerit, explicasse.

§. XIII.

Duaren⁷,
Cuiacii
aliorum-
que excu-
sa.

Proximi sint FRANC. DVARENVS (m), IAC. CUIACIVS (n), GVIL. MARANVS (o), ANDR. FACHINEVS (p), et alii, quibus tunc demum perpetuam caussam habere videtur seruitus, si res ipsae, in quibus illa consistit, ita sint comparatae, vt, quoties collibitum est, iis vti liceat (q). Tales autem non alias esse aiunt quam naturales, non autem opera manuae hominis factas. Sed tametsi haec ipsis PAVLLI verbis satis congruant, nec in se admodum obscura ac difficilia sint: iisdem tamen difficultatibus, quibus ipsa illa PAVLLI φιλοσοφήματα, laborant. Sane enim siue de praedio dominante, siue de seruiente, eas definitiones intelligas: plures dari possunt seruitutes, quae adficiunt res, hominum opera manuae factas, et quas tamen ordine illo mouere nemo vmquam ausus est. In seruitute *oneris ferendi*, ex parte praedii dominantis occurrit superior aedium contignatio, quae in alterius pariete vel columna requiescit: ex parte seruientis ipsa columna vel paries, quo vicini onus sustinetur. Neutra res a natura profecta; vtraque manu facta est, et tamen hanc seruitutem nemo vmquam caussam perpetuam habere, negauit. Si quis nobis obuertat, caussam huius seruitutis saltim ex hypothesi esse perpetuam, quia hic dominus praedii seruientis reficere parietem, atque ita efficere teneatur, vt PARIES ONERI FERENDO, VTI NVNC EST, ITA SIT: respon-

(k) l. 3. §. 2. D. de seru. praed. iust.

(l) d. l. 28. D. de seru. praed. urban.

(m) Duaren. Comment. ad d. l. 28. p. 195. Op.

(n) Cuiac. Obseru. Lib. XI. Cap. III.

(o) Guil. Maran. Paratit. Dig. p. 259.

(p) Andr. Fachin. Controv. iur. Lib. VIII. Cap. XXII. p. 646.

(q) l. 1. §. 1. et 5. D. de aqua quotid. et aest. l. 1. §. 4. D. de fonte.

(r) respondeo, primum nondum eiuictum esse, reficiendi obligationem feruentis praedii domino citra pactum incumbere (s): deinde, si vel maxime ea huius feruitutis indoles esset, eam tamen perpetuitatem parietis vel columnae non naturae, quod hi viri docti exigunt, sed operae hominum manuariae deberi: denique causam perpetuam aequae tribui feruituti *tigni immittendi*, in qua tamen feruentis praedii possessori hoc onus plane non incumbit. Ex quo sane consequitur, ut ne hi quidem viri doctissimi aliquid, quod ad vetus istud principium perspicue explicandum pertineat, attulerint, sed omnia aequae adhuc, ac antea, incerta sint, multisque tricus inuoluta.

§. XV.

Progredimur ad HVGONEM DONELLVM (t), qui quum alias DVARENI sui vestigia paene vbique premat, hic tamen ab iis longius recedit, *ὁμολογησεν* in plerisque nactus virum eximium, GER. NOODTIUM (u). Nam hi feruitutes causam perpetuam habere statuunt, primum, si earum vsus ex naturali causa sit perpetuus: e. g. in aquaeductu ex aqua viua et perenni (x): deinde, si eius vsus non quidem continuus ac perpetuus, at res ipsa tamen a natura sit, veluti in stillicidii et fluminis feruitute aqua pluua, quae non cadat semper, attamen, quia a natura sit, cadere saltem possit (y): denique, si quid manu quidem fiat, sed praedium tamen eiusue pars rei habendae causa comparatum sit. Hinc *ius fumi immittendi* veram esse feruitutem, quia caminus vel fornax, quamvis manu exstruantur, eo tamen consilio habeantur, ut aut ignem perpetuum habeant, aut ad habendum illum semper parati sint. (z) Sicubi vero nullum horum attributorum reperiatur: causam non posse videri perpetuam, adeoque in *foramine parietis* non consistere feruitutem, quia aqua manu ingeratur, nec magis eo nomine venire posse *aquaeductum ex stagno vel lacu*, viuam aquam non habente, sed omnia haec iura, rite constituta, obligationis personalis naturam induere. Ex quibus principiis deinde DONELLVS veterem illam vexatamque quaestionem soluit, an *aquae ex castello ducendae, vel per rotam ex flumine tollendae, hau-*

Nec non
Donelli et
Noodtii
explicatio

B b 2

rien-

(r) l. 33. D. de feruit. praed. urban.
l. 6. §. 2. D. si feru. vind.

(s) Eu. Otto ad §. 1. Inst. de feru. et
illustris Praefidis Elem. iur. sec. ord.
Pand. Part. II. §. 142. ¶

(t) Donell, Comment. iur. cit. Lib. XI.
Cap. III.

(u) Noodt Comment. ad Pand. p. 222.

(x) l. 1. §. 4. D. de fonte.

(y) l. 28. D. de feru. praed. urban.

(z) l. 8. §. 5. D. si feru. vind.

riendaeue seruitutes possent constitui? Id enim post multas variationes ait obtinuisse (a), quia castellum vel machina illa hydraulica aquam non gignant, sed eius tantum receptacula et caussae motrices sint (b): ipsa vero aqua ex castelloeducta, vel per rotam sublata, tamquam perennis, caussam habeat perpetuam. Denique et *cloacae* caussam esse perpetuam, existimat vir eximius, quia cloaca non sit quoduis foramen, ad sordes emittendas apertum, sed locus cauus, aquam de caelo cadentem, sordesque et colluuiem secum vna auferentem, recipiens (c). Neque enim fluere, sed stagnare colluuiem, nisi ab aqua pluuiam auferatur. Vnde *cloacam* dictam, quasi *colluacam*, quae sordes, aqua pluuiam vel alia, perpetua decurrente, sua sponte colluat (d). Sic ergo DONELLVS, pulcre imitatus PAVLLI ratiocinationem, tunc demum cloacam caussam habere perpetuam, statuit, si quid aquae caelestis eo venire possit (e).

§. XVI.

Eius exam-
men.

Enimuero quod ad duas priores DONELLI definitiones attinet, illae mihi in easdem difficultates incidere videntur, quibus DVARENENI et CVIACII sententiam premi, paullo ante ostendimus. Aliquot enim seruitutes vidimus, quae nec continuam, nec possibilem caussam a natura habent, et tamen caussa perpetua non carere dicuntur, veluti seruitutes *ferendi oneris*, *signique immittendi*. Quod vero ad tertiam attinet, vir doctus PAVLLVM non explicat, sed manifesto deserit. Quum enim hic diserit id, quod manu sit, caussam perpetuam habere neget (f): DONELLVS etiam huiusmodi rebus manufactis tribuit caussam perpetuam, si eius rei gratia, cui seruiunt, habeantur, veluti camino, quem fumi caussa habeamus. Atqui sic nulla idonea subest ratio, cur in *foramine* illo parietis consistere non possit seruitus, quum et illud eum in finem a possessore praedii dominantis habeatur, vt aqua, proluto pavimento, inde vel recipiatur, vel emittatur. Si regeat aliquis, aquam tamen ipsam, quae per foramen istud effluat, non esse perennem, sed manu in conclauem vel triclinium inferri: ei ego reponerem, ne fumum quidem, per caminum emittendum, esse perennem, eumque non minus, quam aquam illam, pavimento infusam, manuarum hominum opera indigere. Fornax, qui ignem

(a) l. 9. D. de seru. rust. praed. l. 2. D. comm. praed. urban. et rustic.

(b) l. 1. §. 39. De de aqu. quodid.

(c) l. 1. §. 4. D. de cloac.

(d) Festus voce *cloaca*. Voss. Etymolog. p. 166.

(e) l. 28. D. de seru. praed. urban.

(f) d. l. 28. D. de seruit. praed. urban.

ignem perpetuum habeat, vix fingi potest, nec talem in cuius Romani aedificio aliquo repertum crediderim, sed in solo Vestae templo, *in cuius foco ad simulacrum caelestium siderum custos imperii flamma perpetuo vigilabat* (g). Si vero in seruitute fumi immittendi sufficit, caminum ad ignem habendum semper esse paratum: quidni et altero illo casu sufficeret, foramen semper paratum esse, ad recipiendam emittendamue conclavis vel triclinii proluiem? Deinde in seruitute aquae, *e castello ducendae, vel rota e flumine tollendae*, DONELLVS id ad causam perpetuam sufficere censet, quod aqua castello recepta, rotae in sublime euecta, in se perennis et viua sit. Quid ergo si aqua perennis vel fontana manibus in pavementum ingeratur? Scire profecto pervelim, cur aqua, per rotam in sublime euecta, perennis maneat; manu extracta effusaque in pavementum non maneat? et cur infusa amphoris perennis sit, infusa pavimento viua et perennis esse desinat? Denique et quod de cloaca acute sibi obseruasse videtur DONELLVS, eam sine aqua caelesti, quae sordes auferat, intelligi non posse, id in iure nostro vix reperit praesidium. Quum enim edixisset Praetor: QVO MINVS ILLI CLOACAM, QVAE EX AEDIBVS EIVS IN TVAS PERTINET, PVRGARE LICEAT, VIM FIERI VETO: statim subiicit VLPIANVS (h): *Ait Praetor: QVAE EX AEDIBVS EIVS IN TVAS PERTINET. Aedes hic accipere debes pro omni aedificio, hoc est ex aedificio eius in tuum aedificium. Et paucis interiectis* (i): *Quod ait Praetor, PERTINET, hoc significat, quod ex aedibus eius in tuas pertinet, hoc est, dirigitur, extenditur, peruenit. Si ergo cloaca ex aedibus in aedes, vel ex aedificio in aedificium pertingit, per eamque locus cauus, subter terram depressus, et superne tectus, vel concameratione clausus, (quod ex periculoso serui in cloacas descensu* (k) eruditi colligunt:) intelligitur: quomodo eo aliquid aquae pluuiae peruenire poterit? Philologia etiam DONELLI de voce cloaca parum ad rem facit. Potest enim ei a colluendo nomen esse, etiamsi sordes stagnantes aqua manu ingesta diluerentur: quum et spurcicies omnes *sentinarum colluiones* vocentur ab ARNOBIO (l), aliisque bonis auctoribus. Denique apud VLPIANVM (m) nusquam exstat illa cloacae definitio, quam ex eius verbis extundit DONELLVS: sed cloaca ibi est locus cauus, per quem colluies quaedam fluat: pluuiane ve-

Bb 3

FO D

(g) Flor. rer. Romanar. Lib. I. Cap. II.

(h) l. 1. §. 8. D. de cloac.

(i) l. 1. §. 10. D. eod.

(k) l. 54. pr. D. de act. emt. vend.

(l) Arnob. adu. gentes Lib. V. p. 151.

(m) l. 1. §. 4. D. de cloac.

ro, an alia aqua, diluendae sint fordes, non expressit iureconsultus, nec quidquam procul dubio interesse, ipse existimauit.

§. XVII.

Interpre-
ratio M.
Aur. Gal-
vani ex-
pensa.

Attigit hanc quaestionem etiam M. AVREL. GALVANVS (n), vir eruditissimus, et, quod caput rei est, interioris iurisprudentiae quidam veluti promus condus. Dum enim de usufructu vsusfructus, reliquarumque seruitutum differit, ostenditque luculenter, seruitutes omnes longo tempore acquiri posse, et textum tamen PAVLLI, saepe laudatum (o), sibi quodammodo obstare animaduertit, hoc dubium ita soluit: *Sed optime responsum est, foramen non acquiri, non quod seruitutes tempore acquiri nequeant, sed quia perpetuam causam non habeat, qualem habere debent omnes seruitutes, ut ibidem exprimit PAVLLVS, et recte: nam seruitutes reales, sicut adficiunt praedium, quod perpetuum est, ita ipsae causam habere debent perpetuam, ut perpetuo illud adficere possint.* Et alio loco, ubi de oppignoratione seruitutum erudite disputat: (p) *Seruitus, inquit, non nisi in perpetuum recte constituitur (q): siue, quia iungitur praedio, et fit quodammodo pars vel qualitas, adiciens ipsum praedium, quod naturaliter perpetuum est: siue quod constituitur seruitus ad perpetuam utilitatem praedii dominantis, quod suapte natura non modo nunc, sed etiam semper desideraturum est, v. g. iter, actum, viam, aquaeductum. Quamobrem et causam perpetuam debet habere (r).* Ergo causam perpetuam GALVANO habere videntur iura, quae praedium perpetuo possunt adficere: quae vero non sunt in ea causa, ex eius sententia carent causa perpetua. At, quaeenam iura praedia perpetuo adficere possunt, vel non possunt? Abrumpit hic utrobique sermonem GALVANVS, ubi minime oportebat. *Adficere sane praedia perpetuo videntur omnia iura, praediis ita imposita, ut illis in omne tempus haereant, et tamquam onera realia ad omnes possessores transeant (s), nec quidquam videtur interesse, naturales habeant causas, an legibus et conventionibus debeant originem. Et sic recte intelligere mihi videor, quid inter obligationes possessorum, et seruitutes, ipsis praediis impositas, intersit: at ex eo me nondum percipere fateor, quaeenam sit causa seruitutis perpetua. Quid enim*

(n) M. Aur. Galuan. de usufructu p. 598.
Cap. XII. §. V. p. 119.

(o) d. l. 28. D. de seru. praed. urb.

(p) Galuanus ibid. Cap. XXXVIII.

(q) l. 4. D. de seruitut.

(r) d. l. 28. D. de seru. praed. urban.

(s) l. penult. §. vlt. D. si seruit. vind.

enim obstat, quaeso, quo minus et foramen in imo pariete apertum, si ius illud ibi habendi in perpetuum concessum sit, praedium perpetuo adficere dicatur? Praeterea vir doctus et constitutionem seruitutum puram cum causa earundem perpetua confudisse, et illam quorundam opinionem, quod seruitutes sint qualitates a praedio inseparabiles, adoptasse videtur, quam refellens GUIL. MARANVS (t): *Non est verum, inquit, seruitutum qualitates, semel impressas, non facile auelli, repugnat enim titulus: quemadmodum seruitutes amittantur.*

§. XVIII.

Eorum, qui nouissime subtilem istam iuris regulam explicare conati sunt, haud postremus est vir celeberrimus, VLR. HVBERVS (u). Is vero primum veteribus merito placuisse ait, causas seruitutum esse perpetuas. *Debere enim eas rebus inhaerentes, et inter quosuis possessores valituras, praediorum naturae esse congruas, adeoque durare, quamdiu res et praedia durent.* Qua in re cum GALVANO omnia conueniant viro eximio. Hinc, reiecta vulgari seruitutum continuarum et discontinuarum distinctione, non omnes quidem seruitutes continuum, aequabilem, et non interruptum usum habere, fatetur, omnium tamen causam perpetuam esse debere contendit. At difficile explicatu esse ait, cur foraminis perpetuam causam esse negarit PAVLLVS, quum tamen ille perpetuitatis defectus in exercitio iuris, non in aptitudine, consistere videatur. Quamobrem de specie, quam iureconsultus ob oculos habuerit, sollicitus, probare videtur sententiam ACCVRSII, qui foramen illud in pariete praedii non dominantis, sed seruientis, existitisse existimat. Denique quum animaduerneret, ex PAVLLE sententia non aliam causam esse perpetuam, quam quae a natura sit, et plures tamen seruitutes a possessore praedii dominantis non nisi manuum pedumque opera posse exerceri, e. g. iter, actum, viam, ceteras: expensis omnibus, quae huc facere videbantur, subductisque rationibus, hanc demum facit cogitationum suarum summam: *Seruitus omnis debet habere causam perpetuam, hoc modo, ut loci seruientis conditio semper idonea sit ad usum seruitutis, nec ad illum procurandum manu sit opus. Quo minus hi, quibus competit seruitus, manus pedesue moueant, ad eam exercendam, nihil vetat, et necessarium est. Sive ergo dominans manu* Hypothesis: celeberrimi Vlr. Huberi.

(t) Guil. Maran. *Paratit. Digest. p. 259.*

(u) Huber. *Praelect. ad Dig. Lib. VIII. tit. III. §. VI.*

aliquid faciat, nec ne, perinde est, modo ex parte seruiantis nihil manu fieri oporteat, ad vsum seruitutis alteri procurandum: id enim contra naturam seruitutum esset futurum, quae non patitur, vt possessor praedii seruiantis aliquid faciat in alterius utilitatem. Hoc posito, omnes difficultates statim euanescere, existimat. Nam *iter*, *actum*, *viam*, non posse quidem, nisi pedum opera, exerceri: at loci tamen seruiantis naturam semper eiusmodi esse, vt ad recipiendum seruitutis vsum parata sit. In *foramine* vero illo locum seruiantis non esse aptum ad exercitium seruitutis, nisi aqua idemtidem in locum istum ingeratur. Porro ad *fimum immittendum* manu quidem dominantis, at nulla seruiantis opera opus esse. Quod vero ad *cisternam* attineat, in illam quidem aquam de caelo cadere, at causam tamen aquae haustus ideo non esse perpetuam, quia ibi solus vsum aquae e cisterna hauriendae consideretur, amplius nihil: locum autem seruiantis esse cisternam, quae non semper idonea sit ad aquam hauriendam. Si quis autem ius aquam deriuandi in cisternam vel in foramen constituere velit, iam nihil ob stare, quod non semper aqua in eam cadat, quum potentia et aptitudo semper adsit aequabilis, idque ad perpetuitatem causae sufficiat.

§. XVIII.

*Quaedam
circa illam
dubia.*

Sed quamuis haec satis plana visa sint viro doctissimo, et vere nemo illo a scopo propius absit: vereor tamen, vt illa, nisi paullo aliter explicentur, tot nodis dissoluendis sufficiant. Primum equidem, quod attulit, seruitutem tamdiu durare debere, ac ipsa praedia, magis tamquam rationem, cur haec regula recepta sit, quam tamquam definitionem causae perpetuae, attulisse videtur: nec opus est vt hic repetamus ea, quae de M. AVRELII GALVANI idem fere tradentis, sententia monuimus. Deinde, vt ad ipsam HVBERI regulam perueniamus, ea sane non absona, sed analogiae iuris conuenientissima est, nec vlla vmquam dari potuisset planior, si tot exempla, quae in contrarium vulgo adferunt, commode inde possent explicari. At ea recepta, non minus, quam antea obscura manet illa PAVLLI de foramine decisio. Nam et in eo manuarum opera non seruiantis, sed dominantis, opus est, si, quod vulgo statuunt, aquam, proluto pavimento per illud in vicini aream emissam esse, ponamus. Seruiens hic nihil facit, nec aquam ingerit pavimento, sed eam tantum, effluentem e foramine, recipit in aream suam: nec quisquam dubitabit, quin loci seruiantis, puta areae, conditio semper ac naturaliter idonea sit

fit ad vsum huius seruitutis praestandum. Cur ergo in eo minus confisteret seruitus, quam in camino, per quem fumus emittitur? Ipse sane vir eximius, non aliter hunc nodum soluere potuit, quam noua plane specie acute excogitata, in qua fingit, fontem aut flumen in aedibus vicini esse, ex quo liceat per foramen, in ipsius vicini pariete apertum, et tubos illi insertos aquam pauimenti nostri proluendi causa educere. Sed talem speciem vix vquam occurrere crediderim. Praeterea in tubulos illos aqua aut dominantis, aut seruiantis manu ingerenda esset. Si prius: seruitus erit ex principio celeberrimi HVBERI, quia nihil obstat, quo minus manum pedemue moueat is, qui seruitutem exercet: sin posterior: non erit seruitus, non ideo tamen, quod causam non habeat perpetuam, sed quod seruitus in faciendo consistere non potest. Ceterum neminem fatemur ipsam speciem rectius pervidisse celeberrimo HVBERO, idque infra pluribus demonstrabimus.

§. XX.

Facere porro non possumus, quin et IO. SCHILTERI, tamquam primarii in iureconsultorum ordine senatoris, sententiam audiamus. Schilteri
sententia Is enim de hac quaestione ex instituto disputans (x), primum praemittit, quando CAUSSA seruitutis PERPETVA requiratur, non intelligi *finalem*, quae et in foraminis iure sit perpetua, puta, perpetua sordium auersio: neque *efficientem*, id est, personas seruitutem constituentes ac exercentes, mortales profecto, ac proinde non perpetuo inter homines futuros: neque *formalem*, quae in iure ac potentia morali consistat: neque denique *materialem*, quatenus ea denotetur subiectum, cui inhaereat seruitus, puta praedium: sed causam *materialem*, circa quam recipiendam auertendamue seruitutis exercitium occupetur, veluti aquam, lumen, fumum. Ac proinde *ius illud foraminis* ex mente SCHILTERI primario versatur circa sordes pauimenti: secundario etiam circa aquam, qua sordes abluantur: ac proinde aqua in proluendo pauimento et materiae, et causae instrumentalis, rationem habet. Iam ergo ipse format regulam: *Si quando ad comparandum obiectum seruitutis quoties ea uti volumus, manu operaque hominis opus est; causa seruitutis non est perpetua: quoties vero illud seruitutis obiectum a natura est, toties ipsa seruitus causam perpetuam habere intelligitur.* Hinc porro colligit vir doctissimus, C c
Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge II. simus,

(x) Schilter. exercit. XVIII. §. XIII. sequ.

simus, *foraminis* istius ius non habere causam perpetuam, quia aqua hominis opera ingerenda sit: nec aquae ex lacu vel cisterna haustum, quia lacus idem sit ac cisterna (y) vel fossa, quippe receptaculum aquae manu factum (z). Praeterea ex castello aquaeductum stricto iure non consistere, nec ius aquam per rotam e flumine tollendi seruitutis nomen stricto iure mereri, quia et castellum, vel diuidiculum et conceptaculum (a), et machina ista hydraulica, non nisi manu fieri possit. Denique et de ratione huius regulae ita philosophatur vir eximius (b): *Ex tali igitur aqua non placuit iureconsultis, Romanis seruitutem aquaeductus constitui posse. Cuius rei ratio neque inepta est, neque nimium subtilis, sed facilis cognitum et aperta. Quum enim contra libertatem Quiritium esset, et hinc contra naturam seruitutum, ut cogeretur vicinus aliquid facere in suo: hoc ipsum inconueniens sequutum esset, si seruitus aquaeductus ex aqua ea constituueretur, quam vicinus opera sua suisque sumptibus colligere et conseruare teneretur praedio dominantis. Quodsi vero aqua pluuia in pavementum meum cassitare poterit, illudque ita proluo, et porro per foramen in praedium vicini egero: tunc quia causa est perpetua et naturalis, quotiescumque pluit, sese exferens, non demum ab hominis arbitrio atque opera immediate pendens, ideo seruitus constitui potest.* Haec SCHILTERVS, satis verbose, et, uti solet, obscuriuscule: quae, qualia sint, paucis expendere iuuabit.

§. XXI.

Eius exam-
men.

Hic primum animaduerto, si viro celeberrimo ea, quae de caussarum distinctione disputauit, omnia largiamur: easdem tamen difficultates, quae reliquas hypotheses premunt, nihilominus adhuc superfuturas. Quod facile intelligetur, si quis aquae haustum e cisterna SCHILTERI methodo expendere paullo accuratius. Eius causa efficiens sic erunt personae hoc ius constituentes atque exercentes: *formalis* ipsum ius potentiaque moralis aquam hauriendi: *subiectiua* cisterna, quam id ius adficit: *obiectiua* seu materia circa quam aqua pluuia, e cisterna haurienda. Iam porro ad aquam illam comparandam, quae sua sponte in cisternam defluit, non opus est manuarum hominis opera: immo potius illa de caelo, non adfide quidem, at naturaliter tamen, cadit, vel, uti

VLPIA-

(y) l. 21. §. 5. D. de furt. Cuiac. Ob-
seru. lib. X. Cap. VIII.

(z) Alciat. Comment. in l. 112. D. de
verb. signif.

(a) l. 2. C. Theod. de aquaed. et ibi
Iac. Gothofred.

(b) Schilter. Exerc. XVIII. §. XIII.
p. 143.

VLPPIANVS (c) loquitur, *imbribus concipitur*. Habebit ergo iste aquaehaustus caussam perpetuam, adeoque non magis seruitutum ordine erit mouendus, quam ius foramen in imo pariete habendi, *si quid eo aquae caelestis veniat* (d): et id tamen est, quod negare VLPPIANVM vidimus. Deinde verum quidem est, ad proluendum pauimentum aqua opus esse, ab homine ingerenda: at itidem opera manuaria opus est ad exercendas seruitutes *tugurium in alieno positum habendi* (e), *terram, rudus, saxa iaciendi, posita habendi, prouoluendi in alieno* (f), *sterculinium ad vicini parietem habendi* (g), et plerasque similes: nec tamen quidquam impedit, quo minus haec iura seruitutum nomen ferant. Quod porro de *lacu* hic differit SCHILTERVS, per illum intelligi *cisternam vel fossam*, vix est, vt admitti possit. Nam in textu, quem eam in rem adducit (h), mentio quidem fit *cisternae vini*, et CVIACIVS (i) ibi erudite notat, *cisternam vini* Graecis dictam esse *λάκκων*, quod et CLAVD. SALMASIVS (k) exemplis firmavit: immo addere possum, ipsos Latinos vasa, in quae mustum exsulant torcularia, *lacus* adpellasse, veluti COLVMELLAM (l) et OVIDIVM (m), cuius notissima sunt verba:

Qui peis auxilium, non grandia diuide mecum

Praemia, de LACVBVS proxima musta tuis.

Sed inde non sequitur, vt et in l. 28. D. de seru. vrb. praed. lacus cisternam notet, nisi quis tantam in vllum hominem credat cadere insaniam, vt aquaeductum sibi ex cisterna cedi velit, vel vt sibi fingat cisternam, quae aquam viuam habeat (n). *Lacum* porro esse fossam, nusquam dixit ALCIATVS, immo potius ille *lacum* a fossa diserte distinguit, et illum, a natura factum, aquae perennis; hanc manu excauatam, aquae collectitiae receptaculum esse scribit (o). Praeterea si *ius aquam rota e flumine tollendi, et aquaeductus e castello* seruitutes vocari nequeunt, quia machina illa hydraulica et castellum manu fiunt: qui fit, vt seruire possit paries, itidem manu factus? et quomodo credere possumus SCHILTERO, per caussam seruitutum perpetuam intelligi efficien-

C c 2

tem

(c) l. 1. §. 4. D. de fonte.

(d) l. 28. D. de seru. praed. vrb.

(e) l. 6. §. 1. D. de seru. praed. rust.

(f) l. 3. §. 2. D. eod.

(g) l. 17. §. 2. D. si seru. vind.

(h) l. 21. §. 5. D. de furi.

(i) Cuiac. Obseru. Lib. X. Cap. VIII.

(k) Salmaf. Exercit. Plinian. Tomo I.

p. 320.

(l) Columell. de re rust. Lib. XII. Cap. XXVIII.

(m) Ouid. Lib. III. Fast. v. 888.

(n) l. 1. §. 4. D. de fonte.

(o) Alciat. ad d. l. 112. D. de verb. sign.

tem neganti, quum machina illa, qua aqua euehitur, non sit obiectum eius seruitutis, sed caussa efficiens minus principalis, quam vocant philosophi, vel instrumentalis, materia vero, seu obiectum sit aqua fluuiatilis, quam caussam perpetuam habere, nemo temere negauerit. Denique ne ea quidem, quibus rationem huius regulae reddere voluit vir doctissimus, magis solida videntur. Fateor, naturae seruitutum id repugnare, si quis facere aliquid in suo cogatur: at idem hoc libertati iuris Quiritium repugnasse, nondum me intelligere fateor. Romani enim, salua illa libertate sua, alteri quotidie promittebant, se non modo duros, sed et facturos aliquid in stipulatoris gratiam (p): quamuis eiusmodi obligatio ad faciendum seruitutis nomine non veniret. Denique non adeo magni momenti est, quod ex aquaeductu e castello vel aquaehaustu e cisterna metuit vir doctissimus, incommodum, puta quod ita alius teneretur aquam opera sua suisque sumtibus colligere. Nulli enim sumtus a seruiente fiunt in aquam comparandam, quippe vltro e caelo cadentem, vel ex fonte vel flumine in castellum sponte defluentem, sed in cisternam vel castellum, quae tamen pro obiecto horum iurium, ipso fatente SCHILTERO, haberi non possunt: vt adeo hoc non magis seruitutum naturae repugnet, quam quod paries, cui tigna immittuntur, non nisi manu fieri possit.

§. XXII.

*Iudicium
celeberrimi
Thomasi.*

Quae quum ita sint, vix credo vllum iureconsultum magis ingenue ac libere dixisse sententiam, viro celeberrimo, CHRISTIANO THOMASIO (q). Hic aliam plane ingressus viam, secavit nodum, quem ab aliis tam male solui, animaduertit. Quum enim, quo erat acumine, male cohaerere existimaret non modo interpretum, sed et ipsorum veterum iureconsultorum, doctrinas, nec caussam satis idoneam excogitare posset, cur aqua pluuia, e foramine imi parietis eiecta, caussam perpetuam habere, hausta e cisterna, eandem non habere dicatur, et cur ibi aqua, manu pauimento ingesta, non sit obiectum seruitutis idoneum, fumus vero, hominis opera excitatus, pro tali omnino habeatur: hanc demum facit cogitationum suarum summam (r): *Igitur, vt dicant quod sentio: DISSENSERVNT antiqui iureconsulti inter se circa regulam, an seruitutes debeant habere perpetuam caussam? quibusdam, qui nimiam*

(p) l. 72. pr. l. 75. §. fin. l. §1. l. 112.
§. 1. D. de verb. obligat.

(q) Thomaf. Diff. Lips. XV. de serui-
tute stillicidii §. XXVI. sequ.

(r) Ibid. §. XXXIII.

inimiam ac fere metaphysicam subtilitatem sectabantur, id adfirmantibus, aliis vero et plerisque id negantibus. Hunc dissensum TRIBONIANVS c. bus Pandectarum inseruit, et ita crucem interpretibus fixit, quum tamen temporibus ipsorum iureconsultorum, qui istas subtilitates defendebant, adfirmantium sententia fuerit explosa. Quum ergo semel, tamquam fixum ac firmum, posuisset vir celeberrimus, quod tamen nullo idoneo argumento probauerat, quosdam tantum subtilioris ingenii iureconsultos hanc regulam de causa seruitutum perpetua esse amplexos, reliquos omnes eandem, tamquam absonam, explosisse: licere ipse sibi credidit, posteriori sententiae adiicere calculum, et, quum suffecisset, si non omnes seruitutes causam perpetuam habere, ostendisset, defendere sententiam ausus est plane contrariam: NVLLAM SERVITUTEM DEBERE HABERE CAUSSAM PERPETVAM (s). Quod tamen θέμα παραδόξον vir doctissimus non aliis argumentis probavit, quam quod et ANTONINVS Imp. (t) subtilem illam regulam rescripto aboleuerit, et PAVLLVS (u) ipse illam, saltim in seruitute aquaeductus, non amplius obseruatam esse, fateatur, et hodie eius rationem non amplius haberi, obseruarit SCHILTERVS (x), cui nos GROENEWEGIVM (y), CASP. MANZIVM (z), IO. BRUNNEMANNVM (a), GER. GOTTL. TITIVM (b), et SAM. STRYKIVM (c) addimus, qui postremus illum in praxi rideri ait, qui ius istud habendi foramen hodie pro seruitute non agnoscat, si vel maxime nihil eo aquae pluuiae ex caelo veniat.

§. XXIII.

Quamuis vero haec erudita sint, et veteres iureconsultos omnino in multis dissensisse, nemo temere negaturus videatur: tamen iam ab aliis obseruatum est, non temere fingendum esse huiusmodi dissensum, vbi eius non clara et expressissima essent vestigia, nec tantum odium concipi debere aduersus Tribonianum, vt eum vbique caecutiisse, ac vigilantem veluti dormitasse existimemus. Eleganter, vti solet, vir amplissimus, CORN. VAN

*Quaedam
de illo
monita*

C c 3

BYN-

(s) Thomaf. *ibid.* §. XXXV.

(t) l. 2. D. comm. praed. urb. et rust.

(u) l. 9. D. de seru. praed. rust.

(x) Schilt. Exerc. XVIII. §. XVI.

(y) Groeneweg. de legib. abrog. ad l. 28. D. de seru. praed. urb.

(z) Manz. ad tit. D. de seru. praed. urb. n. 168.

(a) Io. Brunnem. ad l. 28. D. eod. n. 8.

(b) Tit. Obseruat. ad Lauverb. CCXXXVIII n. 3.

(c) Stryk. Vj. mod. Dig. Lib. VIII. tit. II. §. XVII.

BYNKERSHOECK (d): *Sed quid tandem, inquit, de emblematicis, (adde et de aliis, qui TRIBONIANO exprobrantur, erroribus,) dicemus? Verus prouerbum est, inquit VLPIANVS (e): ἔτι πάντα, ἔτι πάντοτε, ἔτι περὶ πάντων, neque omnia, neque passim, neque ab omnibus. Sic et nos de emblematicis. Omnia agnoscere, stultissimum; passim, turpissimum; et ab omnibus impudentissimum. Quemadmodum vero, ut supra dicebam, ipsius iurisprudenticæ interesset, nullum omnino dari emblemata: ita et interesse, dari quam paucissima. Quapropter nos non oportet esse liberales in his vel temere iactandis, vel anxie inuestigandis: quin nec vllum largiendum, si res aliter salua esse possit: et, an possit, tentanda prius omnia, omnis movendus lapis. Sedulo imprimis cauendum, ne integros partus suppositos dicamus, vel eorum quoque emblematicum, ultra quam necesse est, simus prodigi. Quod graue, viroque prudente dignissimum iudicium quum nemo hodie solide doctus non probet: merito ego vereor, ut hac in re THOMASIO celeberrimo adsentiri quisquam possit. Circa regulam hanc veteres fere omnes consensisse, iam supra vidimus. Agnouere eam non modo PAVLLVS, VLPIANVS, POMPONIVS, quos in SABINIANORVM partes fuisse proniores, censent, verum etiam ex PROCVLIANIS NERATIVS (f), nec vllus veterum potest laudari, qui vel verbo hoc principium reprehenderit, vel aliqua saltim decisione contraria ostenderit, sibi id principium, subtile, absonum, metaphysicum, videri, quamquam, etiam concedendum esset, veteres in adplicatione huius regulæ in diuersa concessisse, (quod de VLPIANO et PAVLLO vulgo existimant:) inde tamen minime colligendum esset, de ipsa regula, admittendane illa sit, an explodenda, eos dissensisse. Quam saepe enim et hodie contingit, ut iureconsulti etiam doctissimi in adplicando iure discrepent sententiis, quum tamen de ipso iure eiusque genuino sensu amice consentiant? Id vero et olim contingere potuisse, quis negauerit? Porro doctrina illa, quod nulla seruitus causam perpetuam requirat, tamen hodie vera fortassis esse possit, non tamen vel ex rescripto ANTONINI (g), vel ex PAVLLI (h) testimonio, recte probatur. Quod enim ad prius attinet, primo ex textu non patet, hoc ius iureconsultum ideo seruitutibus iure validis adnumerare noluisse, quod causam non haberet perpetuam. Deinde tantum abest, ut rescripto illo tamquam*

(d) Bynckersh. praefat. nouissimis obi
seru. iur. praemissa pag. VIII.

(e) l. 6. §. 1. D. de offic. Procos.

(f) l. 2. §. vlt. D. de seru. praed. rust.

(g) l. 2. D. comm. praed. urb. et rust.

(h) l. 2. D. de seru. praed. rust.

quam nugatoria explodatur haec regula, ut eam diferte pro iuris principio agnoscat Imperator, dum rescribit: *Licet SERVITVS (aquam rota e flumine tollendi) IVRE NON VALVERIT: si tamen hac lege compararit, seu alio quocumque legitimo modo hoc ius adquisiverit, TVENDVM esse eum, qui hoc ius possedit.* En vero, *servitutem iure non valuisse*, fatetur Imperator: at *tuendum tamen esse eum, qui huiusmodi ius legitimo modo adquisitionum quasi possederit, monet.* Nimirum iam supra observauimus, servitutes olim inter viuos vel *mancipatione, vel in iure cessione*, adeoque sollemnni ritu interueniente, fuisse adquisitas. Quamuis vero et aliis modis acquiri possent, veluti *pactionibus*, cum subsequente quasi traditione coniunctis (i), *praescriptione* (k), immo et *ultimis voluntatibus* (l), inter hos tamen acquirendi modos, recte id obseruante GVIL. MARANO (m), magna differentia obseruatur. Legitimis enim modis, et secundum regulas iuris adquisita seruitus IPSO IVRE valebat, aliter adquisita et constituta per TVITIONEM PRAETORIS sustinebatur. Hinc VLPIANVS (n): *Illud sciendum, siue IVRE IPSO vsufructum quis habeat, siue etiam PER TVITIONEM PRAETORIS, cogendum esse fructuarium cauere, aut actiones suscipere.* Et alibi (o): *Parui refert, utrum IVRE sit constitutus vsufructus, an vero TVITIONE PRAETORIS.* Legitimi autem modi olim tres erant, MANCIPIATIO, IN IVRE CESSIO, et LEGATVM VINDICATIONIS (p): hodie vnus tantum, puta *legatum*: quo solo modo adquisita seruitus ipso iure valet. Et hinc alio loco *vsufructum IVRE LEGATI, et PER TRADITIONEM vel STIPVLATIONEM vel alium quemcumque modum constitutum*, sollicite ab VLPIANO (q) distingui, eundemque alibi (r) diferte notare animaduertimus, *traditionem et patientiam seruitutium inducere OFFICIVM PRAETORIS*, id est, hunc constituendi modum id efficere, ut Praetor eam seruitutem sustineat, et quasi possidentem tueatur. Sola ergo per *legatum relicta seruitus ipso iure valet*: reliquis constituta modis *per tuitionem Praetoris*: idemque etiam obtinet, si quid in constituen-

(i) l. 4. Inst. de seruit.

(k) l. ult. C. de praescri. long. temp.

(l) l. 16. D. comm. praed. urb. et rust.

(m) Guil. Maran. Paratit. Digest. p. 257. sequ. Add. Ger. Noodt de vsufr. Lib. II. Cap. II. p. 450. Tom. 1. Op.

(n) l. 2. §. 1. D. vsufr. quemadm. cass.

(o) l. 1. pr. D. quib. mod. vsufr. amit.

(p) Paull. recept. sent. Lib. III. Tit. VI. §. XVII.

(q) l. 25. §. ult. D. de vsufr.

(r) l. 1. §. 2. D. de seruit. praed. rust. sic,

stituenta seruitute contra alias regulas iuris ciuili fuerat admiffum. Hinc PAPIANVS (s) : *Seruitutes IPSO quidem IVRE neque ex tempore, neque ad tempus, neque sub conditione, neque ad certam conditionem, (verbi gratia, quamdiu volam,) constitui possunt: sed tamen, si haec adiiciantur, PACTI vel per DOLI EXCEPTIONEM occurreret contra placita seruitutem vindicanti.* Tuetur enim aliquem Praetor, quum iure ciuili deficiente ipse ex sua iurisdictione actiones, exceptiones, cautiones, interdicta, prout res exigit, accomodat, vt actus aliquis ciuili, iure stricto et rigido non valiturus, subsistat (t). Iam ergo facile intelligitur, quid sibi velit ANTONINVS Caracalla, Imp. (u) De aqua per rotam tollenda ex flumine, vel haurienda, vel si quis seruitutem castello imposuerat, quidam dubitabant, ne hae seruitutes non essent. Relata re ad principem, sequutum est rescriptum. Quale vero? an quod dubitationem illam, tamquam ridiculam, et paene metaphysicam subtilitatem iureconsultorum, explodit, vel illam de causae seruitutum perpetuitate regulam plane abrogat? Minime vero. Potius recte dubitatum ea de re esse fatetur Imperator. SERVITVTVM enim hanc ipso IVRE NON VALERE: *si tamen hac lege compararit, aut alio quocunque legitimo modo sibi hoc ius adquisuerit, TVENDVM ESSE eum, qui hoc ius possedit.* Et ita etiam alter textus PAVLLI (x) est intelligendus. *Seruitus aquae ducendae vel hauriendae, nisi ex capite vel fonte CONSTITVI NON POTEST, (quia caussa non foret perpetua:) HODIE tamen ex quocunque loco constitui solet:* non quod regula illa de caussa seruitutum perpetua explosa sit, sed quod possessorem tueatur Praetor, qui toties succurrit possessoribus, quoties contra rigidiores iuris ciuili regulas aliquid factum esse dicitur. Quemadmodum ergo non ideo sublatum dici potest ius ciuile, quod possessionem, vi, clam, vel precario adprehensam, pro vitiosa habet, quia Praetor tuetur eum, qui cloacam, qua vi, clam vel precario ab altero vsus est, vult reficere (y): ita nec vetustissima illa regula ideo abolita dici potest, quod seruitutes quaedam, contra illam constitutae, TVITIONE PRAETORIS sustententur.

§. XXIII.

(s) l. 4. D. de seruit.

(t) l. 20. D. de seruit. l. 11. §. 1. D. de Publ. in rem act. l. 41. D. de acquir. rer. dom.

(u) l. 2. D. commun. praed. urb. et rust.

(x) l. 9. D. de seru. urban. praed.

(y) l. 1. §. 7. D. de cloac.

§. XXIII.

Vt ergo demum, quid mihi, haec omnia diligentissime inter se comparanti, in mentem venerit, perspicue exponam: primum repeto, quod supra me demonstrare memini, esse hanc regulam non nouam, et vel a PAVLLO, vel ab villo alio recentiore iureconsulto, excogitatam, sed veterrimam: non vnus alicuius, vel auctoris, vel scholae, propriam, sed omnibus communem; non denique ostentandi ingenii caussa ab aliquo inuentam, sed ex ipsa iuris ciuilibus analogia sua sponte natam atque expressam. Quemadmodum iuris ciuilibus, quod a prudentibus perpolitum nominamus, hoc erat praecipuum officium, vt negotiis ciuilibus certam formam circumdaret: ita eandem operam seruitutibus nauasse iureconsultos, constat. Et haec est illa *seruitutum natura* (z), *certumque seruitutum genus* (a), cuius in legibus nostris passim fit mentio. Nimirum seruitutes aut PERSONARVM sunt, vt vsus et vsusfructus, aut RERVM, vt seruitutes rusticorum praediorum et vrbianorum (b). Vtroque casu res vel fundus SERVIRE (c), immo SERVVS esse, vel SERVIENS dicebatur, ac proinde *aedes SERVVAE* et PRAEDIA SERVA cum apud CICERONEM (d), tum apud veteres iuris auctores (e), passim memorantur. Attamen inter vtriusque generis seruitutes tantumdem paene interest, quantum inter statuliberorum et seruorum reliquorum conditionem. Quemadmodum enim illi seruebant quidem, at statutam tamen in certum tempus vel conditionem libertatem habebant (f), hi vero ita dominis erant obnoxii, vt perpetuam seruitutem seruire cogentur, nisi liberali seruiendi ratione libertatem vel manumissionem meruissent: ita praedia, quae seruitute quadam personali adficiebantur, seruebant quidem, at spes erat, ea aliquando libera futura, quia vel ad certum tempus certamue conditionem (g), vel ad mortem tantum certae personae eiusdemue capitis deminutionem (h) durabant hae seruitutes, et, quamuis ciuitati alii-

*Perpetuitas caussae semper fuit inter adfectiones seruitutum praedia-
lium.*

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge II.

Dd ve

(z) l. 15. §. vlt. D. de seru. l. 32. fin. D. de seru. praed. vrb.

(a) l. 8. §. 1. D. si seru. vind.

(b) l. 1. D. de seruit.

(c) Cicero de offic. Lib. III. Cap.

XVI. l. 3. §. 2. D. de aqua quotid. l. 57.

D. de usufr. l. 2. §. vlt. D. de aqua et qu. pluui.

(d) Cic. de lege agrar. Cap. II.

(e) l. 6. §. 3. D. comm. praed. vrb. et rust. l. 8. D. de act. emt. l. 20. §. 1. D. de acquir. rer. dom.

(f) l. 1. D. de statu lib.

(g) l. 15. D. quemadm. seru. amit. l. 5. C. de usufr.

(h) §. 3. Inst. de usufr. l. 1. l. 2. §. 1. l. 3. D. quemadm. seru. amit.

ve vniuersitati essent constitutae, tamen centum annorum spacio; (i) et personae heredibusque eius legatae, primorum heredum morte finiebantur (k): at seruitutes praediales semper erant perpetuae, et rem seu praedium sequebantur (l), donec legitimo aliquo modo exstinguerentur. Quamobrem, constituta semel huiusmodi seruitute id non modo in praediorum venditionibus exprimebant: QVIBVS EST SERVITVS, VTIQVE SIT, ITA SIT: ITINERA, ACTVS, QVIBVS SVNT, VTIQVE SVNT, ITA SINT: LUMINA, FLVMINA, STILLICIDIA, VTI NVNC SVNT, ITA SINT (m): verum etiam, ne haec pacta vlla vmquam obliteraret obliuio, inscriptionibus et marmoribus ibi positis indicabant, praedium aliquod alteri certam seruitutem debere. Tale enim est elogium illud apud GRVTTERVM (n):

PER HANC
VIAM FVNDI
C. MARCI CL.
PHILERONIS
ITER ACTVS
DEBETVR.

Adeo sua interesse existimabant Romani, non modo perpetuas esse seruitutes praediales, verum etiam interpositarum ea de re stipulationum perpetuam ad posteros exstare memoriam. Quis vero negauerit, seruitutem, quae perpetua debebat esse, ac ne quidem in diem, vel sub conditione, vel ad certam conditionem constituta, ipso iure valebat (o); CAUSSAM etiam PERPETVAM habere debuisse, quum effectus sine causa non intelligatur, et talis effectus, qualis causa, esse soleat?

§. XXV.

Eius principia ratio. Ex quo deinde facile intelligitur, praedialium tantum vel realium seruitutum hanc esse adfectionem, non personalium. Nam ipse PAVLLVS (p) regulam istam his limitibus circumscribit: *Omnēs autem seruitutes PRAEDIORVM perpetuas causas habere debent.* Existimare equidem quis posset, eandem et seruitutum personalium

(i) l. 56. D. de usufr. l. 8. D. de usu et usufr. leg.

(k) l. 5. pr. D. l. 14. C. quemadm. seru. amitt.

(l) l. 12. D. comm. praed. l. 20. §. 1. D. de adqu. rer. dom.

(m) l. 17. §. 3. D. de seruit. praed. urb. l. 33. D. de contrah. emt. Barn. Briss. son. de formul. Lib. VI. p. 554.

(n) Gruter. inscript. p. CCI.

(o) l. 4. D. de seruit.

(p) l. 28. D. de seru. praed. urban.

lium esse indolem, quia etiam vtendum, fruendum, habitandum fit, salua rerum substantia. (q) Enimuero, vnusquisque animad-vertit, eam substantiae perpetuitatem in seruitutibus personalibus non seruitutis, sed proprietatis caussa, requiri. Quia enim non perpetua est seruitus personalis, sed interiecto tempore expirat: interest profecto proprietarii, saluam sibi esse rerum seruitentium substantiam, eoque nomine sibi satisdatum esse: ac proinde Senatus non dubitauit etiam rerum, quae vsu consumuntur, quasi vsumfructum permittere, quia, cautione quasi vsufructuaria veluti in substantiae locum surrogata, satis prospectum videretur proprietario. (r) At caussa perpetua in seruitutibus praedialibus, dominantis, non seruientis praedii caussa, exigitur, quia ipsas illas seruitutes perpetuas esse ac perpetuo deberi voluerunt, quippe ipso iure non aliter inter viuos acquirendas, quam mancipatione et in iure cessione, quarum neutra diem vel conditionem, ceu iam supra monuimus, admittebat. Et haec est vera ac genuina regulae istius ratio, nec subtilis admodum, et iuris analogiae conuenientissima, quod ita ostendimus: Non alii sunt legitimi seruitutem praedialem inter viuos acquirendi modi, quam mancipatio ac in iure cessio: (§. XXIII.) vtraque vero haec est actio legis (s), quae nec diem, nec conditionem admittit, (t) adeoque seruitus his modis constituta est perpetua (u). Seruitus perpetua requirit etiam caussam perpetuam: (§. XXV.) ac proinde seruitus praedialis omnis requirit caussam perpetuam.

§. XXVI.

Proximum est, vt, quid demum istis CAUSSAE PERPETVAE Quid sit
CAUSSA
PERPE-
TVAE? vocibus significetur, paullo accuratius disquiramus. Et hic quidem primo omnium obseruo, eam loquendi rationem alibi quoque in iure nostro occurrere, veluti quando PAVLLVS (x) ait: *Dotis CAUSSA PERPETVA est, et cum voto eius, qui dat, ita contrahitur, vt SEMPER apud maritum sit.* Itemque quando idem scribit iureconsultus (y): *Quod leges fieri prohibent, si PERPETVAM CAUSSAM seruaturum est, cessat obligatio, veluti si sororem sibi nupturam aliquis stipuletur. Quamquam etiamsi non sit CAUSSA*

D d 2

PER-

(q) l. 1. D. de vsufr. pr. Inst. eod.

(r) l. 2. §. 1. D. de vsufr. ear. rer. quae vsu consum.

(s) Guil. Maran. de actib. legit. p.

(t) l. 77. D. de reg. iur.

(u) l. 4. D. de seruit.

(x) l. 1. D. de iure dot.

(y) l. 35. §. 1. D. de verb. oblig.

PERPETVA, *vt accidit in sorore adoptiua, idem dicendum fit, quia statim contra mores fit.* Nimirum CAVSSA, quando personis rebusque in iure nostro tribuitur, nihil fere aliud est, quam rerum illarum qualitas et conditio, ex qua vel commodum, vel incommodum aliquod, percipimus. Quod adeo verum est, vt ipse scriptor facer, D. MATTHAEVS (z) eodem sensu *αἰτίαν τῆ ἀν-δραπέρας, causam hominis pro eiusdem conditione dixerit, ceu post IS. CASAVBONVM recte obseruauit HVGGO GROTIVS (a).* Sic ergo hoc sensu dicuntur *res transire cum sua CAVSSA (b), vindicari cum sua CAVSSA (c), restitui non tantum corpora, sed et rei CAVSSA (d): quemadmodum et homines re vti solent cum sua CAVSSA, suisque vitis (e).* Nec alio sensu MARTIALIS (f):

Quid Nomentani CAVSSAM mihi perdit AGELLI,

Propter vicinum qui pretiosus erat?

Vbi *caussa* vtique nihil aliud est, quam rei qualitas et conditio, ex qua vel commodum vel incommodum aliquod ad possessorem redit. Ergo et CAVSSA SERVITVTIS idem est, ac eius qualitas et conditio, quae efficit, vt praedii dominantis possessor eam vtilitatem, cuius *caussa* constituta est, ex ea capiat. Quare tantum abest, vt regula de *caussa* seruitutum perpetua ad earum obiectum, ceu SCHILTERVS (g) voluit, vel ad *causam* finalem, quod M. AVR. GALVANO (h) visum est, referenda sit, vt potius ipsam seruitutis qualitatem, vel conditionem, ex qua vtilitas aliqua seu commodum quaecumque ad praedii dominantis possessores redit, adeoque formam seruitutis, manifesto denotet. Vnde et ipsae seruitutes a forma sua saepenumero QUALITATES (i), CONDITIONES (k), nec non UTILITATES praediorum (l) solent adpellari. In eo enim forma et quasi substantia consistit omnis seruitutis praedialis, vt ea sit praedii seruientis qualitas et conditio, quae commodum, ob quod constituta est, praedii dominantis possessoribus praestare possit. PERPETVVM porro iureconsul-

tis

(z) *Math. XVIII. 10.*

(a) Hugo Grot. *Commentar. ad Math. p. 326.*

(b) l. 67. D. de *contrah. emt.* l. 12. C. de *distract. pign.* l. vn. C. rem alien. *gerent.*

(c) l. 17. §. 5. D. ad SC. Trebell.

(d) l. 20. pr. D. de *rei vind.* l. 31. pr. D. de *reb. cred.*

(e) l. 13. §. 1. D. de *adqu. vel amit. possess.*

(f) Martial. *Lib. VII. Epigr. LXXXII. v. 5.*

(g) Schilter. *Exerc. XVIII. §. XIII.*

(h) Galuan. de *usufructu Cap. XXXVIII. p. 598.*

(i) l. 12. D. *quemadm. seru. amit.*

(k) l. 23. §. 2. D. de *seru. praed. rust.*

(l) l. 1. §. ult. D. si *usufr. per.*

tis non est idem ac *sempiternum*, sed diuturnum, ac tamdiu duraturum, quoad durent praedia. Sicuti enim aliquis dicitur IN PERPETVVM *relegatus* (m), id est, quoad vivit: IN PERPETVVM *procurator datus* (n), id est, quoad durat administratio: *morbo PERPETVO impeditus* (o), id est, diuturno, quamvis saltim morte finiatur, immo aliquando contingat, quod alicubi ait PLINIVS, (p) vt quis PERPETVAM *valetudinem feliciter euadat*: ita et perpetuam causam habere dicitur seruitus, cuius ea est qualitas et conditio, vt praedii dominantis possessores, quoad durant praedia, et quoties collibitum est, ea vti, commodumque inde percipere possint. Et ita sane perpetuitatem causae seruitutis ipse explicat PAVLLVS (q), dum scribit: *Quum in lege aedium ita scriptum esset: Paries oneri ferundo, vti nunc est ita sit, satis aperte significari, IN PERPETVVM parietem esse debere. Non enim hoc his verbis dici, vt in perpetuum idem paries AETERNVS esset, (quod ne fieri quidem posset,) sed vti EIVSDEM MODI (id est, eiusdem conditionis) paries in perpetuum esset, qui onus sustineret.* Accedit, quod bina illa loca supra adducta, in quibus itidem fit mentio CAVSSAE PERPETVAE, non alium, quam hunc eundem, sensum admittunt. In priore enim CAVSSA *dotis* dicitur PERPETVA (r), quia illius ea est conditio, vt constante matrimonio semper penes maritum sit, et inde ille vtilitatem capiat ad ferenda matrimonii onera. In posteriore (s) PERPETVAM CAVSSAM *prohibitionis* matrimonium cum sorore seruare ait PAVLLVS, quia eius ea est conditio, vt semper prohibitio duret, contra, *non esse PERPETVAM CAVSSAM prohibitionis in sorore adoptiua*, quia ea, durante tantum adoptione, obtinet, ea vero per emancipationem dissoluta, vel ipso filio emancipato, nuptiae inter eas personas non prohibentur (t). Atque hic est verus ac genuinus sensus regulae, quae causam seruitutum perpetuam esse debere statuit.

§. XXVII.

Iam porro obseruandum est, non omnes seruitutes eiusdem esse generis. Quaedam enim ita sunt comparatae, vt semper sint *praediales*, adeoque ne dubitari quidem possit, quin semper praediis debeantur, ac proinde causam habeant perpetuam, quales

D d 3

les

(m) l. 3. C. qui per. tur.

(n) l. 3. 4. D. de procur.

(o) l. 6. ult. §. 1. D. de aedilit. E. dicto.

(p) Plin. Lib. I. Epist. XII.

(q) l. 33. D. de seru. praed. urban.

(r) l. 1. D. de iure dot.

(s) l. 35. §. 1. D. de verb. oblig.

(t) §. 2. Inst. de nupt.

*fuerit, an
causam
perpetuam
habeant?*

les sunt vrbanae pleraeque, et e rusticis *iter actus via*. Quare ad has seruitutes non pertinet illa veterum de causâ perpetua disputatio. Alia praediorum iura naturae sunt tam ancipitis atque ambiguae, vt dubitetur nonnumquam, personae concessae sint, an vicino praedio. Vtrumque enim fieri posse, et vnam eandemque seruitutem, personae, nulla habita praedii ratione, concessam, personalem; praedio constitutam realem esse, ipsa iura nostra statuunt (u). Sic *aquae vsus* inter reales seruitutes est, (x) et tamen personae concessus, personalis naturam induit (y). Et ius siluae caedendae, quod praedio concessum inter praediorum seruitutes foret, personalibus tamen seruitutibus adnumeratum aliquando videas (z). Sed et de pecoris pascendi similibusque seruitutibus diserte scribit PAPINIANVS (a): *Pecoris pascendi seruitus, item ad aquam adpellendi, si praedii fructus maxime in pecore consistat, praedii magis, quam personae videtur. Si tamen testator personam demonstrauit, cui seruitutem praestari voluit, emtori vel heredi non eadem praestabitur seruitus.* Ex quo loco simul intelligimus, aliquando dubitandi rationes factis esse idoneas, praedione, an personae, concessa sit huiusmodi seruitus. Si ergo olim ex testamento vel pactionis legibus constabat, praedione, an personae, seruitus quaedam deberetur: non quaerebatur, an causâ seruitutis illius esset perpetua, quia, tametsi talis causâ esse non videretur, nec adeo *stricto iure* consisteret seruitus, ea tamen *uisione Praetoris* sustinebatur. (b) (§. XXIII.) Sin vero quis possessione tantum sibi huiusmodi ius, tamquam seruitutem praedialem, adquisisse videbatur: tunc vero dispiciendum erat, vtrum causâ huius iuris esset perpetua, nec ne? Priore enim casu pro seruitute praediali; posteriore pro personali habebatur. Atque inde patet, cur PAVLLVS (c) in vexatissima illa lege scripserit: *Foramen in imo pariete conclauis vel triclinii TEMPORE non ADQVIRI, placuit. Neque enim PERPETVAM CAUSSAM habet.*

§. XXVIII.

(u) l. 14. §. vii. D. de alim. et cibariis legat.

(x) l. 1. D. de seru. praed. rustic.

(y) l. 21. D. de usu et habit.

(z) l. 22. pr. D. eod.

(a) l. 4. D. de seru. praed. rustic.

(b) l. 9. §. 1. D. vsufr. quemadm. cau. l. 1. D. quib. mod. vsufr. amitt. l. 4. D. de seru. l. 2. D. comm. praed.

(c) l. 28. D. de seru. praed. vrb. l. 20. §. 1. D. de seru. praed. rustic.

§. XXVIII.

Quando porro quaerebatur, quaenam seruitutes causam perpetuam habere viderentur, vel non viderentur? ex vetere philosophia respondebant iureconsulti, ea, quae ab ipsa natura, et sine manuarum opera, fiunt, siue adsiduae, siue per intervalla fiunt, perpetuam causam habere, non autem, quae manu fiunt: manu, inquam, non possessoris praedii dominantis, (sine qua pleraeque seruitutes exerceri plane non possent, veluti aquaeductus, ius silvae caedendae, pedamenta sumendi, arenae fodiendae, ceterae:) sed seruiantis praedii possessoris. Nam praeterquam, quod hoc manu aliquid faciente in faciendo consisteret seruitus, quod per ius civile fieri non potest, non etiam ita causa esset perpetua, quia, si quando illa seruitute uti quis vellet, ei res non foret in promptu, sed prius exorandus esset vicinus, ut aliquid, quod ad iuris istius exercitium requiritur, faciat. Sic ergo non talis esset seruitutis conditio, ut a dominantis praedii possessore, quandoque placet, exerceri possit. Hinc eleganter, et valde perspicue rem explicat NERVATIUS (d), dum *aqueductum vel aquaeductum* SUFFICIENTEM esse debere, ait. Sufficere vero potest, quod a natura est, non quod manu hominis, toties, quoties illo opus est, perficitur. Quibus omnibus inter se comparatis, duae nobis nascuntur regulae, quibus nihil videtur esse planius, nihil euentius. Prior: *Quoties iuris, praedio cuidam inhaerentis, ea est conditio, ut solo NATURAE beneficio et sine manuarum vicini opera, dominantis praedii possessori SUFFICIAT, ita, ut ille hoc ius quandocumque collibuerit, exercere possit: toties causa eius est perpetua, ac proinde seruitutis praedialis nomen ius istud recte tuetur.* Posterior: *Quoties ea est iuris huiusmodi conditio, ut vel MANUARUM possessoris praedii seruiantis opera ad illud exercendum necessaria sit, vel saltem dominantis praedii possessori ad usum non SUFFICIAT, toties id ius causa perpetua caret, neque adeo pro seruitute haberi potest.* Sic ergo perpetua est causa oneris ferendi, et tigni immittendi. Quamvis enim manu fiat paries: non tamen manuarum vicini opus est opera ad seruitutes illas exercendas. Paries enim ipsa natura sua ita comparatus est, ut oneri et tignis ferendis sufficiat. Sic et *luminum* seruitus causam habet perpetuam. Paries enim, semel pertusus, natura sua sufficit, ad lumen in conclave meum transmittendum, quotiescumque eo opus est,

(d) l. 2, §. ult. D. de serui. praed. rust.

est, vt nulla vicini opus sit opera manuaria. Et ita se res habet in reliquis seruitutibus realibus, quarum omnium ea est conditio, vt natura rerum seruientium vsibus vicini sufficiat, nec earum exercitium semper de nouo requirat operam vicini manuariam. Contra *aqueductus* ex lacu vel stagno, quod aqua viua et perenni destituitur, caussa non est perpetua, quia etsi manuaria seruientis praedii possessoris opera ad eius vsum non desideretur, lacus tamen ille sua natura non sufficit, vt dominans eo iure quotiescumque libet, vti possit, sed aquam illi paullatim subduci necesse sit, nisi eam de nouo ingerat seruiens.

§. XXVIII.

*Regula-
rum ista-
rum ad-
plicatio ad
l. 28. D.
de seru.
praed.
urb.*

Quibus explicatis, nihil superest, quam vt regulas has textibus illis, qui crucem figunt interpretibus, pulcre quadrare, ostendamus. Inter eos vexatissimum esse PAVLLI (e) locum, nemo ignorat. Is enim tam male adhuc a plerisque intellectus est, vt non sit mirum, eum pro deposito a quibusdam haberi. Sed res in vado erit, si speciem recte formes. Iam supra obseruauimus, non ibi quaeri de iure aliquo legitimis modis, vel saltem iusto titulo, adquisito, quippe quod tuitione Praetoris sustineri potuisset: sed de tali, quod *possessione* se adquisiuisse existimabat praedii dominus. FORAMEN quis adhuc habuerat in imo pariete, non vicini, quod in lege nusquam exprimitur, sed in suo procul dubio, vel, vti ipse PAVLLVS ait, IN IMO PARIETE CONCLAVIS VEL TRICLINII, quem ex libertate naturali perfodere poterat. Sed cui, quaeso, vsui destinatum fuerat illud foramen? Respondet iureconsultus: QVOD ESSET PROLVENDI PAVIMENTI CAUSSA. Id vulgo ita accipiunt, ac si per illud foramen dominus aquam proluto pavimento, emisisset in vicini aream. Sed eum sensum verba PAVLLI vix admittunt. Dicendum enim fuisset: *Foramen, quod esset emittendae proluuiei caussa*. Vtebatur ergo triclinii dominus illo foramine non ad aquam per illud eiiciendam, sed ad *proluendum pavimentum*, adeoque aquam ad eam rem necessariam per illud recipiendam. Quod aliter fieri non poterat, quam aqua vel a vicino ingesta foramini, vel aperto epistomio ex cisterna aliqua parieti proxima, alioque aquae collectoriae receptaculo sua sponte per illud influente. Quum ergo parietis dominus sibi hoc ius possessione adquisitum putaret, idque pro seruitute fluminis non auertendi, sed recipiendi haberet: vtrumque negavit

(e) l. 28. D. de seru. praed. urbana

negavit PAVLLVS : posterius , quod IN EVM LOCVM NIHIL EX CAELO AQVAE VENIAT : prius , quod PERPETVAM CAVSSAM NON HABEAT , QVOD MANV FIAT. Vel enim manu vicini aquam foramini immittendam esse , quotiescumque eo iure vti velit triclinii possessor , vel aquaeductus ex receptaculo aquae collectitiae non esse eam conditionem , vt aqua illa sua natura sufficiat ad iuris istius exercitium , sed nouum subinde aquae supplementum feruientis manu fore ingerendum , si sufficere debeat. Si quis vero per tempus lege definitum aquam e tecto vicini per fistulas , qualium saepe fit mentio in iure nostro (f) , in triclinium vel aream suam per istud foramen duxisset , fore hanc seruitutem fluminis , eamque caussa perpetua non carituram : QVIA , QVOD EX CAELO CADIT , ETSI NON ADSIDVE FIT , EX NATVRALI TAMEN CAVSSA FIT , ET IDEO PERPETVO FIERI EXISTIMATVR. OMNES AVTEM SERVITVTES PRAEDIORVM PERPETVAS CAVSSAS HABERE DEBERE. Non vero rarum Romae fuit , aquam vndecumque per fistulas et tubulos in aedes , immo per singula earum conclavia et triclinia duci : ceu vel ex his PAPIII STATII (g) versibus intelligitur :

An picturata lucentia marmora vena

Mirer , an EMISSAS per cuncta cubilia LYMPHAS ?

quibuscum coniungi merentur , quae illustrandis his adnotarunt IS. CASAVBONVS (h) , IO. BRODAEVS (i) et IO. MEVRSIVS (k). Reliquam huius textus PAVLLINI partem de lacu , stagno , stillicidio , iam supra ita exposuimus , vt hic plura addere nihil attineat. Sufficit iam , nos ostendisse , hanc philosophiam iureconsulti non esse iusto subtiliorem , sed regulis , paragrapho superiore propositis , conuenientissimam , immo et planam et perspicuam , nisi bono illi iureconsulto meram noctem offudissent interpretes.

§. XXX.

Nec plus difficultatis inest seruituti fumi immittendi , de cuius caussa perpetua dubitasse nonnullos animaduerto. Romani saepe diuisis caenaculis ita habitabant , vt superiora domus in alius dominio essent , ac inferiora (l). Vnde et saepe ex publi-

Nec non ad seruitutem fumi immittendi , et

Tom. II. *Heineccii Opusc. Sylloge II.*

E e co

(f) l. 18. l. 19. pr. D. de seru. praed. urb. l. 47. D. de contrah. emt.

(g) Stat. Lib. I. silu. III. v. 36.

(h) If. Casaubon. ad Sueton. Aug. Cap. LXXXII.

(i) Io. Brodaeus *Miscell. Lib. V. Cap. VI.*

(k) Meurs. de luxu Rom. Cap. XII. p. 30.

(l) *Exempla sunt l. 3. §. 7. D. vti possidet. l. 7. D. de instr. et instrum. leg.*

aquae
haustus e
cisterna.

co in superiores contignationes erat aditus, ne superiorum contignationum domini per inferioris atrium ire commeare tenerentur (m). *Habitator inferior tabernam caseariam conduxerat a Minturnensibus, in quam quum fumum immitteret conductor, (quia, vti ex PLINIO (n) et MARTIALE (o) ostendit BRISSONIVS, (p) fumus ille caseorum gratiam et saporem augere credebatur,) fumus iste per caminum in superiores aedium partes adscendebat. Quaerebatur, an ius fuerit conductori fumum immittere in caenaculum superius? Respondit T. ARISTO Cerellio Vitali (q), non putare se, ex taberna casearia fumum in superiora aedificia iure immitti posse, nisi ei rei seruitutem talem admittat. Vbi verba postrema vix sensum fundunt, nisi legeris: *esl ea res seruitutem talem admittat.* Concedit enim ARISTO, huiusmodi seruitutem posse constitui, ac proinde possessori eo nomine indulget formulam actionis confessoriae: *IVS ESSE, FVMVM IMMITTERE.* At non constituta hac seruitute, superioris aedificii inquilinum recte experiri posse negatoria: *IVS EI NON ESSE FVMVM IMMITTERE,* conductorem vero, si tunc vti non recte possit taberna casearia, Minturnenses actione conducti iure conuenire. Haec ARISTO. Iam obuertunt nobis, fumi causam non esse perpetuam, quia manu sit excitandus, et tamen fumi immittendi seruitutem consistere. Immo respondemus, huius seruitutis eam esse conditionem ac indolem, vt caminus semel recte factus dominanti sine vlla manuarum superioris habitatoris opera sufficiat, ad fumum ex taberna casearia in superius caenaculum emittendum: ac proinde eius causam manifesto esse perpetuam. Fumus manu excitatur, at non seruiantis, sed dominantis praedii possessoris. Id vero salua perpetua seruitutis causa fieri posse, et in plerisque seruitutibus fieri, iam supra vidimus. Sed alia est ratio seruitutis aquae haustus ex cisterna, lacu, piscina et puteo, aquam viuam non habentibus, quam iure consistere posse negat VLPIANVS (r). Neque enim huius iuris ea est conditio, vt aqua illa natura sufficiat vltibus vicini, ac non potius mox vacua futura sint illa aquae collectitiae receptacula. Immo necessitas imponeretur seruiantis praedii domino, aquam exhaustam aliunde manu ingerendi, si cisterna*

(m) Liu. Lib. XXXVIII. Cap. XIII.

(n) Plin. Hist. Nat. Lib. XI. Cap. XXXVII.

(o) Martial. Lib. XIII. Epigr. XXXII.

(p) Briffon. Sel. antiqu. Libr. III. Cap. XV.

(q) l. 8. §. 5. D. si seruit. vindic.

(r) l. 1. §. 4. D. de fonte.

na sufficere deberet. Verum quidem est, aquam ipsam, quia e caelo cadit, causam habere perpetuam. At iam supra monuimus, non hic obiecti rationem haberi, sed formae seruitutis. Aquae causa hic est perpetua, non autem formae aquae haustus ex cisterna, lacu, piscina, puteo, quia natura sua hae res omnes non ita sufficiunt alterius vñibus, vt aquam semper, et quoties id exigit praedii sui necessitas, haurire possit. Ex quo simul animaduertimus cur et aquaeductus, et aquae haustus, immo et ius nauigandi recte constituatur in lacu perpetuo vel viuam aquam habente (s): quia tunc ea est seruitutum harum conditio, vt aqua illa exercendis istis iuribus semper sufficiat, nec vlla ad id necessaria sit manuarua vicini opera.

§. XXXI.

Sed et seruitutes aquae rota e flumine tollendae, vel e castello ducendae, iure consistere negat ANTONINVS CARACALLA, quem, dubitantibus ea de re iureconsultis, hunc in modum Tulliano rescripsisse refert VLPIANVS (t): *Licet seruitus iure non valuit, si tamen hac lege comparauit, seu alio quocumque legitimo modo sibi hoc ius adquisiuit, tuendum esse eum, qui hoc ius possedit.* Hic vero manifesto nobis aquam haerere existimabunt. Machina enim illa hydraulica, vel castello, semel rite confectis, (de quibus plura eaque selecta collegit CUIACIVS (u), eam huius seruitutis aiunt esse naturam, vt abunde sufficiat dominantis vñibus, nec vlla desideretur seruiantis opera. Causam ergo huius iuris esse perpetuam, et tamen ei locum inter seruitutes concedere noluisse veteres. Enimvero in tota illa lege ne vestigium quidem occurrit causae perpetuae: neque adeo ex ea probari potest, ideo hanc seruitutem iure non valuisse, quod causa perpetua desitueretur. Quod et recte obseruauit laudatus CUIACIVS (x), qui ideo aliam commentus est causam, cur illud ius iure non valuerit, puta, quia vix sit, vt praedia tanta aquae copia indigeant, vt adhiberi organa oporteat, non possint autem ipso iure constitui seruitutes vltra, quam opus sit ad praedia (y). Sed quis ignorat, saepe huiusmodi machinas exigere praedium, immo et in Halae suburbio non deesse rotam, qua aqua ex Sala tollitur,

E e 2

(s) l. 23. §. 1. D. de seru. rust. praed.

(t) l. 2. D. commun. seru. urban. et rust.

(u) Cuiac. Obseru. Lib. III. Cap. XXVIII.

(x) Cuiac. ibid.

(y) l. 5. fin. D. de seruit. praed. rust.

tollitur in vsum praedii priuati, in quo certa cereuisia coquitur? Itaque nodum vix soluit illa, quantumuis ingeniosa coniectura CUIACII. At res in vado est. Seruitutes illae iure non valuerunt, non quod causam non haberent perpetuam, sed quod in flumine, quippe publico, et castello nemini constitui posset seruitus. Hinc ipse VLPIANVS (z): *Haec, inquit, de haustu ex fonte PRIVATO. Ad FLVMEN autem PVBLICVM, idem Neratius eodem libro scribit, ier debere cedi, HAUSTVM non oportere. Et si quis tantum haustum cefferit, NIHIL eum agere. Sed non magis ex castello ab vilo constitui poterat seruitus aquaeductus. Aquam enim inde ducere a principe conceditur, nec alii vlli competit ius aquae dandae, inquit VLPIANVS (a).* Recte ergo iure valere has seruitutes negavit ANTONINVS Imp. quia in flumine seruitus a priuato non magis constituitur, quam in mari. Enimvero quemadmodum is tuendus est a Praetore, qui ius aliquod in mari legitimis modis adquisiuit, et hinc denuo scribit VLPIANVS (b): *Venditor fundi Geroniani fundo Botroiano, quem retinebat, legem dederat, ne contra eum piscatio thynnaria exerceatur. Quamuis MARI, quod natura omnibus patet, seruitus imponi priuata lege non potest, quia tamen bona fides contractus legem seruari venditionis exposcit: personae possidentium, aut in ius eorum succedentium per stipulationis vel venditionis legem obligantur.* Ita et recte rescribere Imperator potuit, tuendum esse possessorem huiusmodi machinae iuxta flumen publicum vel aquaeductus ex castello, qui tale ius legitimo modo adquisiuerit, quamuis stricto iure neutro casu consistat seruitus, non ob causae perpetuae defectum, sed quia nulli priuato ius sit aquae haustum vel aquaeductum ex flumine publico, vel castello concedendi, iisque seruitutem priuata auctoritate imponendi.

§. XXXII.

*Conclusio
differen-
tiationis.* Et hi quidem sunt textus illi difficiliore, qui regulae nostrae de causa seruitutum perpetua obstare visi sunt. Reliquis, quos supra aliorum sententiis obuertimus, suis locis ipsi satisfecimus. Aetas nostra in id tempus incidit, quo ne dupondii quidem Triboniano parcunt, et si quid occurrit, quod ipsi non intelligunt, (at quam multa talia occurrunt?) statim expediunt ferulas, et eum cerebrum in calcaneo habuisse, clamant. Immo, quod

(z) l. 3. §. vlt. D. eod.

(a) l. 1. §. 42. D. de aqua quotid. et aestiua.

(b) l. 13. pr. D. commun. seru. urbana

et rustica.

quod mireris, ne melioris quidem aevi iureconsultos, *ULPIANVM*, *CAIVM*, *PAVLLVM*, et similes, sine nota dimittunt, tanto ferociores plerumque, quanto minus in iure ciuili profecerunt. Hos vero censores apertos inimicos habere, admodum periculosum est. Itaque dabo operam, vt eos mihi reddam amiciores, et in eorum gratiam adferam brocardicum, non vnum e multis, sed inter multa vnicum, illud puta dignissimum, quod atrio templi Delphici inscribatur: *CAVSSA ETIAM FATVA A DOLO EXCVSAT*. Quid hoc ad Bacchum? Nescio, nisi quod credam, eam incomparabilem regulam eatenus profuturam *TRIBONIANO*, ne eum pro fatuo habeant fatui, dum regulam illam, quod *caussum* seruitutis perpetuam esse oporteat, in Pandectis exflare passus est. Si enim a dolo *caussum* etiam fatua excusat: procul dubio a fatuitate hominem multo magis excusabunt tot solidissima, quae attulimus, argumenta. Cum viris doctis rerumque harum intelligentibus facile transigam. Hi enim tam sunt emunctae naris, vt, quid inter *CAVSSAM SERVITVTVM PERPETVAM* et fatuas illico *Triboniano-* *mastigum* causas interfit, facile subolfaciant.

DE LOCATIONE CONDVCTIONE
IVRISDICTIONIS.
EXERCITATIO XXXIII.

C A P. I.

AN LOCATIO CONDVCTIO IVRISDICTIONIS EX
PRINCIPIIS IVRIS ROM. SIT LICITA?

- §. I. *Instituti ratio et partitio dissertationis.* §. II. *Quid iurisdictio secundum DVARENVM?* §. III. *Ea definitio expensa.* §. IIII. *Aliarum definitionum examen.* §. V. *CVIACIANA iurisditionis definitio.* §. VI. *Ei quid a GV. MARANO obiciatur?* §. VII. *Vindiciae aduersus Maranum datae.* §. VIII. *Alia aduersus CVIACII definitionem dubia.* §. VIII. *Iurisdictio non minus, quam imperium, vel priuata, vel publica. Quid iurisdictio et imperium PRIVATVM?* §. X. *Quid PVBLICA iurisdictio?* §. XI. *Probat, definitionem nostram esse adaequatam.* §. XII. *Imperium an idem, ac iurisdictio?* §. XIII. *Quid imperium? et quid inter merum mixtumque intersit?* §. XIII. *An locari potuerit iurisdictio et imperium domesticum?* §. XV. *Publicam iurisditionem ac imperium locari non potuisse, probatur ex ipsa eorum indole.* §. XVI. *Itemque ex natura dignitatum ac magistratuum.* §. XVII. *Cur mandari, nec locari tamen, potuerit iurisdictio?*

§. I.

DE LOCATIONE CONDVCTIONE IVRISDICTIONIS, quae *Instituta ratio eo partitio dissertatio nis,* dam, quae publicae disceptationi more maiorum occasionem praebeant, in chartam conicere consilium est. Quamuis enim in eadem iuris quaestione, iam alii exercuerint ingenium, quos mihi vel vltimum spicilegium reliquisse, vix probabile est (a): tamen, quemadmodum veteri illi ac florentiori iurisprudentiae non obfuit, tot eximiorum ingeniorum, eandem saepe iurisprudentiae partem scriptionibus suis illustrantium, industria (b), ita nec meam dissertationem, qua res iam ab aliis occupata illustratur, oneri reipublicae litterariae futuram existimo, neque vereor, ne quis, me aliorum luminibus hac suscepta opera officere voluisse, suspicetur. Discrepant non numquam eorum, qui eandem materiam perpoliendam suscipiunt, sententiae. Aliquando eadem, sed ex diuersis veluti fontibus promanantia, scribimus. Est, vbi ipsa scribendi ratio rem abstrusam quodammodo illustrat, magisque reddit perspicuam. Denique, vt LABEONIS (c) nostri verbis vtatur, *suum quisque habet iudicium*, et, vti olim senatoribus de communi republica, ita hodie omnibus, quibus litterae curae sunt, de re litteraria sententiam dicere licere debet. Vt vero dissertationi nostrae suus constet ordo, quo, XENOPHONTE (d) iudice, nihil pulcrius, nihilque praestabilius est: doctrinam hanc ita trademus, vt primum quid ex iuris ciuiliis principiis ea de re dici possit, ac deinde, qua in re ab illis discrepent mores patrii, ex ipsis vtriusque iurisprudentiae fontibus ostendamus. Faxit DEVS feliciter!

§. II.

(a) Praeter eos enim, qui obiter hanc quaestionem in systematibus iuris attingerunt, singulares ea de re dissertationes ediderunt clar. D. Iac. Aug. Franckensteinus Lipsi. MDCCXXVIII. et praeside V. A. Reinh. Fridr. Sahme, Iac. Henr. Ohlius, Regiom. MDCCXXXVII.

(b) Sic constat, de adulteriis scripsisse Papinianum, Vlpianum, Paullum, de fideicommissis Pomponium, Caium, Maecianum, Valentem, Vlpianum et

Paullum, de adpellationibus Macrum, Marcianum, Vlpianum et Paullum, ad Leges Iuliam et Papiam Caium, Marcellum, Mauricianum, Terentium Clementem, Vlpianum et Paullum, de aliis aliis. Vid. V. C. Abr. Wielingii Iurisprud. restitut. p. XXXXIII sequens.

(c) Sueton. Octau. Aug. Cap. LIII.

(d) Xenoph. Oeconomis. Cap. VIII.

§. 3. p. 57.

§. II.

Quid iurisdictionis secundum Duarenum?

Et iuris quidem ciuilis, a Romanis reperti, scita non rectius, opinor, intelligemus, quam si ab ipsa iurisdictionis definitione profisciscatur oratio: maxime quum et huic iuris capiti tantam caliginem offuderint interpretes, vt iure meritoque conqueratur M. ANT. MVRETVS (e), eos, qui eius explicationem magno factu ac supercilio tradiderint, *pro iurisdictione iuris ignorantiam, pro mero imperio meram stultitiam, pro mixto mixtam cum falsa opinione scientiae prodidisse*. Quin addit vir doctissimus, *vt traditum sit, antiquis temporibus nobilem quemdam musicum duplicem mercedem exigere solitum ab iis, qui se ipsi in disciplinam darent, si prius aliis praeceptoribus vti essent, quod sibi duplicem laborem capiendum esse diceret, dedocendi vnum, et alterum docendi, ita, qui talibus deliramentis infatuati sint, conducere, si fieri posset, aliquem debere, cuius ope ea, quae didicerint, dediscerent*. Quum vero nulla iuris quaestio enodari possit de re, cuius notio accurata menti nostrae non obuertatur: nos praecipue dabimus operam, vt verum ac genuinum iurisdictionis Romanae conceptum euoluamus, ac deinde ad propositam quaestionem tanto instructiores progrediamur. FRANC. DVARENVS, (f) doctissimus sane, sed sui sensus homo, quem ipse CVIACIVS, (g) quamuis omnibus ab eo vexatus contumeliis, *sive exemplo maximum iurisprudentiae ducem* vocat, nec non PAVLLVS MANVTIVS (h) iurisdictionem nihil aliud esse contendunt, quam *iudicis dandi licentiam in priuatis et pecuniariis causis*, eamque definitionem ex ipsis legibus nostris luculenter probari posse existimant. VLPIANVM (i) enim et DIOCLETIANVM ac MAXIMIANVM, Augustos (k), iurisdictionem diserte vocare *iudicis dandi licentiam*: IVLIANVM (l), Imperatorem, *iudices pedaneos dandi potestatem*: GORDIANVM (m) *dandi iudices inter priuatas personas facultatem*: denique IVLIVM PAVLLVM (n) *iudicis dandi ius*: ex eoque manifestum esse, iurisdictionis vniuersae naturam ac indolem in illa iudices dandi potestate constituisse.

§. III.

(e) Muret. *de iurisdic.* p. 207. *Theaur. Iur.* Tom. III.

(f) Fr. Duaren. *Comment. ad l. 7. D. de pact. Disp. Anniversar. Lib. I. Cap. LIII. et Apolog. adu. Eguin. Baron.* p. 1097. *Operum.*

(g) Cuiac. *Tomo II. Op.* p. 632.

(h) Manut. *Comment. ad Ciceron. Lib. I. ad Q. fratrem Epist. II.*

(i) l. 3. *fin. D. de iurisdic.*

(k) l. 2. *C. de pedan. iudic.*

(l) l. *vt. C. eod.*

(m) l. 1. *C. eod.*

(n) l. 12. *D. de Offic. Procos.*

§. III.

Sed quantumvis auctori suo placuerit haec definitio, qui eam tamquam filiolum suam vnice exosculatus est: vereor tamen, vt naturam iurisdictionis Romanae vlla ex parte exhaurire videatur. Nolim quidem vt argumento GVIL. MARANI (o), qui, quum in arbitrio magistratuum positum fuisse, existimet, ipse iudicare, an iudicem dare mallet, iurisdictionem abscisse iudicis dandi potestatem dici posse negat. Satis enim notum, et a v. c. GER. NOODTIO (p) pluribus demonstratum est, eam optionem datam non fuisse magistratibus, sed fuisse certas duntaxat extraordinariae cognitionis causas, quas magistratus ipsi, nullo dato iudice, finiuerint: idque vel inde patet, quod CICERO (q) reprehendere non dubitat Quintum fratrem, qui ipse causam pecuniariam cognouerat: *Quid? Praetor solet IUDICARE, deberi?* At non defunt alia, quae DVARENIANAM illam definitionem premunt, argumenta. Vt enim iam non dicam, eam non cadere in iurisdictionem VOLUNTARIAM (r), eiusque partem nobilissimam, legis actionem, quae tantum abest, vt desideraret iudicem, vt *passim*, (s) id est extra tribunal, etiam in transitu, veluti quum Praetor vel Praefes in balneum, vel in theatrum iret (t), recte explicaretur: iudicis etiam datione non opus erat, quoties, vt dixi, extraordinariae cognitionis causa incideret, quippe quam ipsi magistratus decernendo finiebant (u). - Quare quum omnes viri docti duas iurisdictionis partes esse fateantur, DECRETVM et IUDICIS DATIONEM (x): certissimum sane est, definitionem DVARENII nec omni iurisdictioni competere, nec totam iurisdictionem, sed eius tantum partem, et eam quidem non nobilissimam, describere. Sunt et alia, quae huic definitioni obuertit GVIL. MARANVS (y), puta quod magistratus municipales iuris dicendi habuerint potestatem, nec tamen iudices dare potuerint. Enimvero et illa de magistratibus municipalibus obseruatio, si dicendum,

Tom. II. *Heineccii Opusc. Sylloge II.* F f quod

Ea definitio expensata.

(o) Guil. Maran. *Paratitl. p. 3.*
 (p) Ger. Noodt *de iurisdicte. Lib. I. Cap. VII. p. 100. seq.*
 (q) Cicero *Lib. I. ad Q. frat. Epist. II.*
 (r) l. 2. *princ. D. de offic. Procaf.*
 (s) l. 7. §. 1. *D. de ventre in possess. emit. l. 5. §. 9. D. de reb. eor. qui sub ut.*
 (t) §. 2. *Inst. de libertin.*

(u) l. 1. §. 7. 14. *D. de extraord. cognit. l. 8. l. 9. D. de offic. Praefid. l. 1. C. de pedan. iudic.*
 (x) Carol. Sigon. *de iure ciu. Rom. Lib. I. Cap. VII.* Ger. Noodt *de iurisdicte. Lib. I. Cap. VII.*
 (y) Maran, *de iurisd. p. 8. sequ. Tomo II.*

quod res est, parum solida videtur. Potuisse enim etiam illos iudices dare, vel ex legis Maniliae verbis discimus, quibus IVRISDICTIONE, IVDICISQVE DATIO ET ADDICTIO conceditur istis magistratibus (z). Quamobrem ne eo quidem argumento vti velim aduersus DVARENI definitionem, priore ratione nostra iam fatis, nisi me omnia fallunt, euerfam.

§. III.

Aliarum
definitio-
num exa-
men.

Eiusdem paene commatis esse videntur definitiones tantum non omnes, quas excogitarunt interpretes. Plerisque, qui ante CUIACIUM iuri interpretando operam dederunt IVRISDICTIONE est potestas publica, cum necessitate iuris dicendi, aequitatisque statuendae coniuncta (a): EGVIN. BARONI (b) publica iuris dicendi potestas: LVD. CHARONDAE (c) iuris dicendi licentia: SCIPIONE GENTILI (d) notio civilium ac criminalium caussarum cum statuendi et exsequendi potestate: M. ANT. MVRETO (e) potestas iudicandi, iudicesue dandi de civilibus controuersis, et de delictis priuatis, omninoque de iis tantum, pro quibus non alia, quam pecuniaria poena, imponeretur. Vt iam non dicam de ANT. GOVEANI (f), HVG. DONELLI (g), PAVRMEISTERI (h), OBRECHTI (i), et MATTH. STEPHANI (k) definitionibus, quae ab iis, quas haecenus recensuimus, verbis duntaxat videntur discrepare, iisdemque adeo, quos in prioribus illis notabimus, defectibus laborant. Nimirum parum aut nihil dicere videntur, qui iurisdictionem potestatem vel licentiam iuris dicendi adpellitant. Nam, vti recte obseruat ANT. GOVEANVS (l), quid sit iuris dicendi potestas, aequè obscurum est, quam, quid sit iurisdictione. Nec magis perspicuum videtur, quid sit aequitatem statuere, nisi forte facultatem illam ius civile edictis suis adiuuandi, supplendi, corrigendae, quod VLPIANVS (m) Praetoribus tribuit, in animo habuerint istius definitionis auctores. Ast municipales magistratus iuris-

(z) Guil. Goef. *Script. rei agrar.* p. 340.

(a) Vdalric. *Zaf. Paratit. tit. de iurisd. n. 1.*

(b) Baro *var. Quaest. de iurisd.* p. 18.

(c) Lud. Charond. *de iurisd. n. 5.*

(d) Scip. Gentil. *de iurisd. Lib. I. Cap. I.*

(e) Muret. *de iurisd.* p. 209.

(f) Ant. Gouean. *de iurisd. Lib. II. n. 59.*

(g) Hugo Donell. *Comment. iur. ciu. Lib. XVII. Cap. VI.*

(h) Paurmeist. *de iurisd. Lib. I. Cap. VII. n. 1.*

(i) Obrecht. *de iurisd. Cap. I. n. 19.*

(k) Matth. Steph. *de iurisd. Lib. I. Cap. V. n. 2.*

(l) Ant. Gouean. *ibid. n. 58.*

(m) l. 7. §. 1. *D. de iust. et iure.*

jurisdictionem procul dubio habebant (n), et hinc passim memorantur IIVIRI IVR. DIC. (o) III VIRI IVR. DIC. (p) AEDILES IVR. DIC. (q) nec tamen vlla gaudebant potestate edicta, quibus ius civile ad aequitatem inflecteretur, proponendi: immo potius secundum vrbanoꝝ magistratuum edicta ius dicere cogebantur (r). Et quis, quaeso, dixerit, Praetores et Praefides ab Hadriani temporibus iuris dicendi potestatem amisisse, quia illis non amplius integrum fuerit ius civile edictis suis, adiuuare, supplere, corrigere? Porro cognitio de criminibus perperam refertur ad jurisdictionem, quum praeclare docuerit MVRETIVS (s), jurisdictionem vniuersam fuisse penes Praetorem, et eum tamen solis controuersis civilibus disceptandis diiudicandisque praefuisse, nec de villo cognouisse crimine publico, nisi ei imperium illud speciali lege fuisset a populo delatum. Sed et exsequendi facultas non magis, quam potestas animaduertendi in facinorosos homines, ad jurisdictionem pertinet. Extremum enim in iurisdictione est sententia (t), adeoque eius exsequutio non pars iurisdictionis, sed imperii mixti, habetur (u). Immo ne MVRETI quidem definitio, quamuis reliquis paullo accuratior, ita comparata est, vt euertere non possit. Si enim disiunctim aut in iudicando, aut in iudice dando, posita est iurisdictionis: nihil profecto impedit, quo minus eam et iudici pedaneo, et arbitro, tribuamus, quippe, si non iudices dandi, at iudicandi saltem facultate instructis (x). Vnde miror, GVIL. MARANVM (y) virum doctissimum, et qui aliorum naeuos oculis paene lynceis deprehendere solet, nihil rectius impertiri potuisse, sed iurisdictionem modo vocare *iudicandi, vel iudicem dandi licentiam*, modo *iuris cuique reddendi potestatem*: quum tamen prioris illius definitionis idem, quod illius MVRETI, vitium sit, posterior vero ipso definito non multo clarior, immo illo haud paullo obscurior videatur.

F f 2

§. V.

(n) l. 29. D. ad municipal.
 (o) Gruter. Inscr. p. CCCLXXXVIII.
 (p) Fabrett. Cap. VIII. n. 132.
 (q) Gruter. Inscr. p. CCXIII.
 (r) l. 32. D. de leg. Theoph. Paraphr.
 §. 7. Inst. de iure nat. gent. et civ. Eu.
 Otto de Aedil. colon. et municip. Cap. XIII. p. 451.

(s) Muret. de iurisd. p. 208.
 (t) l. vn. §. 1. D. si quis ius dicenti non obtemper.
 (u) l. 2. D. de iurisd. l. 5. §. 1. D. de offic. eius, cui mand. est iurisd.
 (x) l. 81. D. de iudic. l. 1. D. de arbitr. l. 14. C. de iudic.
 (y) Maran. de iurisd. p. 16. 17.

§. V.

Cuiaciana iurisdictionis definitio. Prudenter, vti solet, hoc animaduertit à πάλυ CUIACIVS, qui ideo accuratiorem magisque adaequatam iurisdictionis definitionem daturus, eam esse ait *notionem, iure magistratus competentem* (z); et sane hac definitione sua sibi ipse adeo placuit vir incomparabilis, vt se numquam in reperiunda definitione feliciorum fuisse, fateretur (a). Quo minus mirandum, eam multo magis placuisse viris doctis, veluti CAR. ANNIBALI FABROTTO (b), qui eam in additionibus suis mirifice probare videtur, et VLR. HUBERO (c), qui ideo CUIACIVM *summum definiendi artificem* vocare non dubitat. Et sane, esse eam reliquis omnibus meliorem, facile largior, idque mouisse videtur Illustrem Praesidem, Praeceptorem meum aetate venerandum (d), vt eam in elementis suis ceteris omnibus anteferendam putaret. Multa tamen ei opponit vir celeberrimus, GVIL. MARANVS (e), quae hic expendere eo magis operae fuerit pretium, quo luculentius tunc, quam firmo talo stet CUIACII definitio, adparebit.

§. VI.

Ei quid a Guil. Marano obiicitur? Nimirum primo, ideo mancam esse CUIACII definitionem, contendit MARANVS, quod iurisdictionem mandatam, quippe iure magistratus nemini competentem, ambitu suo non complectatur. Licebat enim iurisdictionem non modo magistratibus, sed et priuatis, mandare (f), quibus adeo nihil omnino iure magistratus competebat. Deinde obseruat, et eos aliquando, qui non fuerint in magistratum numero, ius extra ordinem dixisse, veluti praefectos annonae et vigilum (g), iis vero illam iurisdictionem nullo iure magistratus competere potuisse. Tum porro ipsum CUIACIVM (h) alicubi docuisse, monet, magistratus Romanos non adhibuisse suam notionem aut cognitionem, nisi extra ordinem, sed iudices dedisse vel arbitros, qui ex formula praescripta ferrent sententiam. Definitionem ergo CUIACII non, quod

a.

(z) Cuiac. *Paratitl. Digest. Lib. II. Tit. I. et Paratitl. Cod. Lib. III. Tit. XIII. p. 154. Tom. II. Op.*

(a) Hilliger *Donell. Enucl. Lib. XVII. Cap. VII. not. f.*

(b) Fabrott. *Enarrat. ad vtraque Paratitla ibid.*

(c) Huber. *Praelect. ad Pand. Lib. II. tit. I. §. II.*

(d) *Elem. iur. civ. sec. ord. Pand. Parte I. §. CCXXX.*

(e) Maran. *de iurisd. p. 12. sequ.*

(f) *l. vlt. §. 1. D. de offic. eius, cuius mand.*

(g) *l. 2. §. 33. D. de orig. iur.*

(h) Cuiac. *Obseru. Lib. VIII. Cap. XXIII.*

a ius dicentibus ordinarie, sed quod certis duntaxat casibus extra ordinem fieri consueverit, exprimere, adeoque et hanc ob causam non satis plenam perfectamque esse. Praeterea illam non quadrare vel iurisdictioni defensorum ciuitatum, qui non fuerint magistratus (i), nec iudicum pedaneorum, quod Constantino- poli IVSTINIANVS iuris dicundi causa constituerit (k), quosque, vtut inter magistratus non fuerint, iurisdictionem tamen habuisse, ex IULIANI Nouellis (l) colligit. Denique ne id quidem praetermittendum putauit, notionis vocabulum nec iudicis dationem complecti, nec tam magistratibus, quibus potius cognitio fuerit, quam iudicibus, potius pedaneis, tribui, adeoque notionem eandem esse, ac παρασημείωσις, seu adnotationem, id est cognitionem summariam, et non actis sollempniter confectis, sed rebus breuiter adnotatis, susceptam. Quae plenaria notio quomodo iurisdictionis naturam ac indolem absoluere possit, vix se intelligere, ait MARANVS, maxime quum notio illa iudicis dationem numquam, ac ne iis quidem locis, in quibus iunguntur cognitio et iurisdictionis, significet.

§. VII.

Et haec quidem sunt, quibus MARANVS definitionem CVTIANAM euertisse sibi visus est, argumenta, quae an admodum stringant, iam paucis erit dispiciendum. Et primum quidem illud, quod mandatae iurisdictioni non quadret haec definitio, parum ferire videtur CUIACIVM. Omnino enim illa mandatario competit iure magistratus, non quidem sui, sed mandantis. Nam, qui mandatam iurisdictionem suscepit, proprium nihil habet, sed EIVS, qui mandauit, IURISDICTIONE vtitur (m): quin etsi Praetor sit is, qui alienam iurisdictionem exsequitur, non tamen pro suo imperio agit, sed PRO EO, cuius mandatu ius dicit, quoties PARTIBVS EIVS fungitur (n). Vt adeo nihil impediatur, quo minus et mandatario iurisdictionem iure magistratus competere dicamus. Quod ad Praefectos annonae et vigillum attinet, eos quidem magistratus fuisse negat POMPONIVS: sed nec iurisdictionem eosdem habuisse ait. Saltim Praefectum Vigillum ius dixisse, non constat, quamuis eum in facinorosos quosdam, veluti incendiarios, fu-

Vindiciae
aduersus
Maranum
datae.

F f 3 res:

(i) Nouell. XV. Cap. I.

(k) Nouell. LXXXII. Cap. I. sequ.

(l) Iuliani Nouell. LXXXII. Cap.

(m) l. 1. §. 1. D. de offic. eius, cui mand. est iurisd.

(n) l. 3. §. 1. D. eod.

res nocturnos, effractores, raptores, capsarios, in seruandis lavantium vestimentis negligentiores, inquilinos, ignem male custodientes, animaduertere potuisse, non ignoremus, nisi qua persona tam atrox, tamque famosa esset, vt ad Praefectum vrbi remittenda videretur (o). Praefectum aerario iurisdictionem habuisse, aliunde quidem probari potest (p): ast vel id ipsum argumento est, eum inter magistratus, non ordinarios quidem, sed extraordinarios, fuisse. Hinc ipse CUIACIVS (q): *Praefecti, inquit, annonae et vigilum non sunt magistratus stati et legitimi, sed extra ordinem moremque consuetum, ad tempus, vilitatis causa constituti.* Et v. A. CORNELIVS VAN BYNCKERSHOECK (r): *Constat, Praefectos annonae et vigilum ideo magistratus non dici, quod ordinarii non fuerint, quae oppositio et alias occurrit, et a plerisque interpretibus hic notata est.* Denique et IO. GVILIELMVS (s), vt alios praetermittam, praefectos annonae iis accenset magistratibus, qui aut cito e republica sublari fuerint, quum annui essent, aut non, nisi re cogente, creari solerent, id est, ceu ipse vocat, EXTRAORDINARIIS. Si vero magistratus etiam extraordinarios veros esse magistratus nemo negat, et ipsis dictatoribus id vocabulum tribuit POMPONIVS (t): quid prohiberet, quaequo, quo minus et praefectos istos iurisdictionem, si quam habuerint, iure magistratus explicasse dicamus? Tertio argumento MARANVS male cum ipso CUIACIO committit CUIACIVM. Is enim nihil aliud dicit, quam quod ordinarie non soliti sint magistratus ipsi de facto cognoscere, sed eam notionem plerumque delegarint iudicibus pedaneis. Ast vel haec ipsa iudicum datio notionem requirebat, vt prius Praetor pro tribunali audiret iura partium, puta, quae actio institueretur, quae ei obuertatur exceptio, quid porro actor replicationis, quid reus duplicationis loco proferat, denique dandane sit illa actio et exceptio, an deneganda, et qua denique formula circumscribendum sit iudicis officium, causa cognita statueret (u). Hinc tam frequentes formulae edictales: SI IVSTA CAUSA VIDEBITVR, IVDICIVM DABO (x): CAUSSA COGNITA IVDICIUM

(o) l. 3. §. 1. 2. 5. l. 4. D. de offic. Praef. vigil.

(p) l. 1. §. 18. D. de exercit. act. l. ult. D. quod cum eo, qui in al. pot.

(q) Cuiac. Adnot. ad l. 2. §. 33. D. de orig. iur.

(r) Bynckersh. Praetermiss. ad d. l. 2. §. 33. eod.

(s) Guilielm. de Magistr. Rom. lita G. p. 1.

(t) l. 2. §. 18. de orig. iur.

(u) Car. Sigon. de Iudic. Lib. I. Cap. XVIII. sequ.

(x) l. 1. §. 1. D. de dolo malo.

CIVM DABO (y): CVIVS IVSTISSIMA CAVSSA ESSE VIDEBITVR, ET AGENDI POTESTATEM FACIAM (z), et similes. Immo et exceptiones a Praetore postulari, nec aliter, quam caussa cognita, dari, formulaeque inferi solebant. Hinc VLPPIANVS (a): *Hoc tamen iure utimur, ut Praetor EX CAVSSA aestimet, an HANC EXCEPTIONEM DARE debeat: plerumque enim utilitas suadet, EXCEPTIONEM istam DARI.* Et CICERO (b): *Agit is, cui manus praecisa est, iniuriarum, POSTVLAT is, quorum agitur a Praetore EXCEPTIONEM.* Is, qui agit, iudicium purum postulat: ille quocum agitur, EXCEPTIONEM ait ADDI OPORTERE. Et alibi (c): *Quare in iure plerumque versantur, ibi enim et EXCEPTIONES POSTVLANTVR, et AGENDI POTESTAS DATVR, et omnis conceptio priuatorum iudiciorum constituitur.* Pertinent huc et alia veterum testimonia, (d) quae, promissae breuitatis memores, studio hic praetermittimus. Quum ergo ne iudicis quidem datio sine notione fieret: quis, quaeso, iurisdictionem omnem in notione iure magistratus competente positam fuisse negauerit? Quarto MARANI argumento paucis opinor satisfieri posse. Defensores enim ciuitatum et iudices pedanei libera adhuc republica, et postea aliquamdiu, non fuere magistratus: at simul ac illis iurisdictione quaedam ordinaria a principibus data est, in magistratuum numero procul dubio esse coeperunt, aequae ac *αυτοδίκων*, et *defensores corporum*, singulis professionibus praefecti (e), quorum iurisdictionem sanctione munit ANASTASIVS Imp. (f) Quamuis enim privati essent (g), et ex ipsis negotiatoribus et corporatis eligerentur (h): iudices tamen vel magistratus esse coeperunt semel electi, adeoque illis iurisdictione omnino iure magistratus, minimi quidem, at magistratus tamen, competiit. Florentiore adhuc republica, iurisdictione et forum erat solius magistratus, iudicium etiam priuatorum,

vti

(y) l. 17. §. 10. D. de iniur. l. 1. pr. D. de superf. l. 2. pr. D. quod cum eo qui in al. por.

(z) l. 3. pr. D. de sepulcr. viol. Barn. Briffon. de Form. pop. Rom. Lib. II. p. 280. sequ.

(a) l. 1. §. 6. fin. D. ne quid in flum. publ.

(b) Cicero de Inuent. Lib. I. Cap. XX.

(c) Idem ibid. Lib. II. Cap. XVIII.

(d) Cic. de Oratore Lib. I. Cap.

XXXVII. et Academ. Quaest. Lib. III. Cap. XXX.

(e) l. 34. §. 1. D. de iureiur. Lamprid. vit. Alexandri Cap. XXXIII.

(f) l. ult. C. de iurisd. omn. iud.

(g) Maran. de iurisd. p. 14. Tom. II. Op.

(h) Lamprid. ibid. Petit. Commentar. ad Leg. Anticas. Lib. V. Tit. V. p. 423. Reines. Inscript. class. I. n. 204.

vti recte notarunt CUIACIVS (i) et DVARENVS (k). Ast haec omnia confudit noua ista ac IVSTINIANEA iurisprudencia, et, vti ex titulo Codicis *de iurisdictione omnium iudicum* patet, inter magistratum et iudicem nihil omnino discriminis reliquit. Denique et postrema MARANI obseruatio de differentia *cognitionis* et *notionis*, seu παρασημειώσεως, parum solida est, quum haec fere promiscue vsurpentur. Sane vti notio tribuitur Praesidibus (l), Praetoribus (m), Praefectis vrbi (n), ipsique Principi (o): ita et iudicibus pedaneis modo *notio* (p), modo *causae cognitio* (q), quam tamen MARANVS solis magistratibus vindicare voluit, fuisse dicitur. Nec magis verum est, *notionem* nihil aliud esse, quam παρασημειώσιν. Haec enim fuit cognitio, *summatim* facta, vti VLPIANVS (r) loquitur, in qua non plena acta conficiebantur, sed res breuiter, ac veluti per indicem, solebat adnotari: Vnde παρασημειώσιν *excerpta* vertit HIERONYMVS (s). At vero siue *summatim* et leuato veluti velo, siue plene et accuratius, *causae cognitio*: et *notio* haec erat et *causae cognitio*: ceu vel inde patet, quod iudices modo *summatim cognoscere* (t), modo rem accuratius aestimare dicuntur.

§. VIII.

Alia ad-
versus Cu-
iacii defi-
nitionem
dubia.

Haecenus ergo, quod ad MARANVM attinet, integra omnia habet CUIACIVS, neque ab illo quidquam adlatum est, quod huius definitionem non dicam euertat, sed tantum concutiat. Immo potius illa, vti iam diximus, omnium, quae haecenus adlatae sunt, optima est, naturamque ac indolem iurisdictionis rectius, quam vlla alia, exprimit. In eo tamen deficere illam dixeris, quod nec EXTRAORDINARIAE, nec VOLVNTARIAE iurisdictioni quadrare videatur. Non illi, quia non iure magistratus, sed speciali lege, SCo, vel constitutione principis, defertur, veluti tutoris

(i) Cuiac. Paratit. tit. C. de iurisd. omn. iud.

(k) Duaren. Op. p. 153.

(l) l. 2. C. si adu. fisco. l. 9. C. de rei vindic. l. 1. §. 12. D. ad SC. Turpill.

(m) l. 8. §. 1. D. de transact. l. 3. §. 3. D. de lib. exhib. l. 1. §. 14. D. de separar.

(n) l. 1. §. 4. D. de offic. praef. urb.

(o) l. 10. §. 1. D. de adpellat.

(p) l. 3. C. quando prou. non est nec. l. 9. C. quom. et quand. iud. sent. prof. deb.

l. ult. §. ult. D. quod met. caus.

(q) l. 4. §. 1. D. de eo quod cert. loc. l. 35. D. de hered. inst. l. 13. D. de ritu nupt.

(r) l. 5. §. 8. D. de agnosc. vel alend. pari.

(s) Hieronym. ad Ezechiel. Cuiac. ad Nouell. LXXXII. Ant. Augustin. Glossar. obscur. verb. Iuliani voce παρασημειώσιν.

(t) d. l. 5. §. 8. D. de agnosc. vel al. pari.

toris datio (u), et decretum super transactione de alimentis (x): Neque huic, quoniam ea non consistebat in notione, sed sine causæ cognitione, passim, et in transitu, veluti quando Praetor in balneum vel theatrum ibat, recte explicabatur (y), praeterquam si minor viginti annis manumittere vellet (z). Accedit, quod inter voluntariae iurisdictionis actus etiam essent legis actiones, easque itidem non omnes promiscue, et iure magistratus, haberent, sed quidam tantum, *apud quos esse dicebatur legis actio*, id est, quibus ea iurisdictione speciali lege data fuerat, qui etiam ideo hanc iurisdictionis suae partem aliis mandare non poterant.

(a) Si ergo verum est, uti est verissimum, nec extraordinariam iurisdictionem, nec voluntariam omnem, iure magistratus competere, et hanc praeterea plerisque casibus sine notione vel causæ cognitione explicari: mancam sane esse oportet definitionem, quae iurisdictionem in notione, iure magistratus competente, consistere, ponit. Haec sane multo maiore cum specie obuerti poterant CUIACIO, qui et ipse haec tela praeuidebat, ac proinde ita respondebat aduersariis (b): *Definitio est iurisdictionis ordinariae. Non extraordinariam etiam ii, qui non sunt magistratus, habent, veluti praefectus annonae, et praefectus vigilum. Vel, si vis omnem complecti, iurisdictionis est notio, quae iure magistratus, vel ex mandato magistratus, vel extra ordinem competit.* Ita in gratiam aduersariorum, quorum stricturas subuerebatur, definitionem suam et ad ordinariam iurisdictionem restrinxit, et laciniis quibusdam auxit CUIACIVS. Cuius tamen consilii sui quas ipse rationes habuerit, vix me intelligere fateor. Rectus enim ex mea quidem sententia, sese expedire potuisset ut eruditissimus, si in memoriam reuocasset aduersariis, iurisdictionem extraordinariam proprie non esse iurisdictionem, idque agnoscere VLPIANVM (c), dum scribit: *Tutoris datio neque imperii est, neque IURISDICTIONIS.* Nec magis id nomen mereri iurisdictionem voluntariam, quippe quae et in causis propriis (d), et extra tribunal (e), immo et extra territorium (f) possit exerceri, quum tamen alias nec ius sibi ipse quisquam,

Tom. II. *Heineccii Opusc. Sylloge II.*

G g nec

(u) l. 6. §. 2. D. de tutel.

(x) l. 8. §. 17. 18. D. de transact.

(y) l. 2. Inst. de libertin. Ger. Noodt de iurisdic. Lib. I. Cap. X. p. 105.

(z) §. 4. et 5. Inst. quib. ex caus. manumitt. non licet.

(a) l. 2. §. ult. l. 3. D. de offic. Procos.

(b) Cuiac. Paratit. Cod. Lib. III. tit. XIII. p. 153. Tom. II. Op.

(c) l. 6. §. 2. D. de tutel.

(d) l. 2. D. de offic. Procos.

(e) §. 2. Inst. de libertin.

(f) l. 36. D. de adopt.

(g) nec aliis extra tribunal (h) recte reddat, et extra territorium ius dicenti impune non pareatur (i), vti pluribus demonstrauit MARANVS (k). Eo sane posito, salua est CVIACII definitio, eaque nulla melior adhuc reperta est, si vel maxime species illas, quae propriae iurisdictionis nomine non veniunt, non comprehendat.

§. VIII.

Turisdic- Etio non minus, quam imperium, vel priuata vel publica. Quamuis vero ita defendi possit illa CVIACII definitio, immo, ita intellecta, reliquis omnibus merito anteferenda videatur: fatendum tamen est, eam antiquis Romanae iurisprudentiae principiis non per omnia conuenire. Quod vt eo rectius intelligatur, rem paullo altius repetere iuuabit. Romanis olim reuera duplex erat IVRISDICTIONE: vna PRIVATA vel DOMESTICA, altera PVBLICA. Illa patribus familias in vxores, liberos et seruos; haec magistratibus in ciues et peregrinos, qui erant intra territorium, competeat. Sed et duplex IMPERIVM recte flatur: PRIVATVM alterum, alterum PVBLICVM, quorum illud patribus familias lege generali, quae de patria potestate iam a Romulo lata (l), et postea duodecim tabulis a Decemuiris inserta fuerat (m); hoc speciali lege certis magistratibus deferebatur (n). Quod ad IVRISDICTIONEM DOMESTICAM attinet: tanta, tamque libera erat patris familias iuris dicendi potestas, vt caussas vxoris, liberorum, seruorum suo arbitratu diiudicaret ac decideret, ac proinde a M. SENECA patre (o) *domesticus magistratus*; a filio, L. SENECA (p), *iudex domesticus* iure diceretur. Hinc quum Calae, matronae, lites quaedam cum filiis intercederent, VALERIANVS et GALLIENVS A. A. (q) rescribunt, *congruentius videri, INTRA DOMVM inter eam et filios suos, si quae controuersiae oriantur, TERMINARI, iudice procul dubio patrefamilias, caussamque summarie cognoscete.* Sic et si quid ex negotiatione peculiari deberent filii seruiue familiares: non magistratus, sed pater, veluti iudex domesticus merces peculiare pro rata distribuebat credito-

(g) l. 10. D. de iurisdic.

(h) l. 3. §. 8. D. de bon. possess.

(i) l. vlt. D. de iurisdic.

(k) Maran. Paratit. p. 144.

(l) Dionys. Halicarn. Antiqu. Rom. Lib. II. p. 97.

(m) Dionys. Halicarn. ibid. p. 98.

(n) l. 1. pr. D. de offic. eius cui mand. est iurisdic.

(o) M. Seneca Controu. Lib. II. Cap. III.

(p) L. Seneca de Benefic. Lib. III.

Cap. XI.

(q) l. 4. C. de patr. pot.

ditoribus (r), neque ea de re Praetorem adiri necesse erat, nisi pater vel dominus male tribuisset (s). Nec minus expressa passim exstant imperii domestici vestigia. Nam ipsas vxores, quae in manum conuenerant, maritorum iudicio permissas, et coram propinquis de capite famaue causam dicere coactas (t), aliquando relegatas, aliquando capitis damnatas fuisse, legimus (u), eamque mariti potestatem CASSIODORVS (x) vocat *DISTRICTIONEM maritalem ac domesticam*, quia medii aevi scriptoribus *districtio* plerumque est iurisdictionio, vel potestas coercendi, quemadmodum ipsi subditi, qui alicuius iurisdictionem agnoscere tenebantur, *districtuales* vocatos esse in variis chartis apud CAR. DV FRESNE (y), animaduertimus. Ita et paternum imperium extra omnem dubitationis aleam positum est. Solebant enim patres et cognoscere de liberorum criminibus, et iis supplicium, quod meruisse videbantur, de propinquorum amicorumque sententia irrogare (z). Cassium sane filium, extribunum plebis, *adhibito PROPINQVORVM et AMICORVM CONSILIO, adfectati regni crimine DAMNASSE, adfectumque verberibus NECARI iussisse, ac peculium eius Cereri consecrasse patrem*, a VALERIO MAXIMO (a) relatum legimus, quamuis rem alii aliter narrent. Sed et aliorum huiusmodi exemplorum numerum haud poenitendum nobis non modo VALERIVS MAXIMVS eodem capite, sed et alii probatissimi auctores sufficiunt. Ut enim iam nihil dicam de Fabio Eburno, quem filium domi damnasse QVINCTILIANVS (b) memoriae prodidit, vel de A. Fulvio Senatore, qui filium prauo aequalium consilio amicitiam Catilinae sequutum, et in eius castra temerario impetu ruentem, medio abstractum itinere necari iussit (c): notatu profecto dignissimum est domesticum T. Arrii iudicium, quod SENECAE (d)

G g 2

verbis

(r) *l. ult. de tribut. act.*(s) Cuiac. *Paratitl. Dig. eo tit. Maran. Paratitl. p. 322.*(t) Tacit. *Annal. Lib. II. Cap. LXXXV. Lib. XIII. Cap. XII.* Sueton. *Tiber. Cap. XXXV.*(u) Gell. *Noct. Attic. Lib. II. Cap. XXIII.* Plin. *Hist. Nat. Lib. XIII. Cap. XIII.*(x) Cassiodor. *Var. Lib. V. Cap. XXXII.*(y) Car. du Fresne *Gloss. med. et**inf. Lat. p. 1558. et 1561. Tom. II. edit. nouiss.*(z) Petr. Aerod. *Pandect. rer. iudic. Lib. VI. tit. VII. p. 227. sequ.*(a) Valer. Max. *Lib. V. Cap. VIII. exemplo 2.*(b) Quinctilian. *Declam. III.*(c) Sallust. *Catilin. Cap. XXXVIII.* Valer. Max. *Lib. V. Cap. VIII. exemplo 5.*(d) Seneca *de Clement. Lib. I. Cap. XV.*

verbis describere iuuabit. *T. Arrium*, inquit philosophus, qui *filium*, deprehensum in parricidio, exsilio damnauit CAUSSA COGNITA, nemo non suspexit, quod contentus exsilio, et exsilio delicato, *Mussiliae* parricidam continuit. Et paucis interiectis: Cogniturus de filio *T. Arrius*, aduocauit in CONSILIVM Caesarem Augustum, venit in privatos parietes: adsedit: pars alieni CONSILII fuit. Non dixit: Immo in meam domum veniat. Quod si factum esset, Caesaris futura erat COGNITIO, non patris, AVDITA CAUSSA, excussisque omnibus, et his, quae adolescens pro se dixerat, et his, quibus arguebatur, petit, ut SENTENTIAM suam quisque scriberet, ne ea omnium feret, quae Caesaris fuisset. En patrem, domi suae damnantem filium parricidam, et quidem caussa cognita, omnibusque, quae in iudiciis capitalibus necessaria erant, religiose obseruatis. Nec aliam causas seruorum cognoscendi rationem fuisse puto, nisi quod hic heri non adeo multos adhibuisse in consilium videntur. Saltim non sine caussae cognitione damnatos esse seruos, vel ex verbis illis, quibus maritus apud IUVVENALEM (e) vxoris truculentiam reprimere studet, intelligitur:

*Pone crucem seruo: meruit quo crimine seruus
Supplicium? quis testis adest? quis detulit? audi.
Nulla umquam de morte hominis cunctatio longa est.*

Sed de hac iurisdictione imperioque domestico, plura hic addere nihil attinet: quamuis vtrumque recte definiri posse videatur notio et potestas animaduertendi in caussis vxorum, liberorum, et seruorum, quae patrifamilias domi ex iure *Quiritium* competeat.

§. X.

*Quid publicaiurisdic-
tio?*

At multo sublimior erat illa iuris dicundi potestas, quam PUBLICIS auspiciis magistratus explicabant, et de cuius adeo definitione nos in primis hic sollicitos esse decet. Hic ergo primum animaduertimus, Romanos hanc potestatem, quam Graeci *δικαστικὴν*, quasi *iuris dationem*, vocabant, non sine caussa IURISDICTIONEM dicere maluisse. Cuius rei rationem quam ignorarent glossatores, homines diligentes illi quidem atque ingeniosissimi, sed ab omni elegantiore doctrina destituti, in vniuerso iure nostro pro *iurisdictione*, *iurisdictionem* rescribendam censebant (f), crisi profecto admodum ridicula, et cui, ceu EGVIN. BARO (g) recte

(e) Iuuenal. Satyr. VI. v. 219:

(f) Accurf. apud Matth. Steph. de

iurisd. Lib. I. Cap. I. n. 10.

(g) Egu. Baro *Var. Quaest. de iurisd.*

dict. p. 22.

recte monuit, omnium Latinorum vsus repugnat. Potuissent illi, si mens non laeua fuisset, animaduertere, hoc vocabulum esse *εμφανώτατον*, et ipsam iurisdictionis naturam ac indolem accuratissime exprimere. Vere enim in DICENDO posita erat vniuersa iurisdictione, puta in verbis illis sollempnibus: DO, DICO, ADDICO, pronunciandis. Obseruarunt hoc omnes, quibus paullo perspectior fuit Romanae iurisdictionis ratio. VARRO (h): *Dies fasti*, inquit, *per quos Praetoribus omnia VERBA sine piaculo licet FARI. Contrarii horum vocantur nefasti, per quos dies nefas, FARI praetorem: DO, DICO, ADDICO. Itaque non potest agi: NECESSE est, aliquo eorum vti VERBO, quum lege quid peragiur.* Et OVIDIVS (i):

Ne tamen ignores variorum iura dierum,

Non habet officii Lucifer omnis idem.

Ille nefastus erit, per quem TRIA VERBA silentur:

Fastus erit, per quem LEGE licebit AGI.

Neu toto perflare die sua iura putaris.

Qui iam fastus erit, mane nefastus erat.

Nam simul exta Deo data sunt, licet OMNIA FARI,

VERBAQVE honoratus LIBERA Praetor habet.

Addo locum SVETONII, quem ex eius libro octauo Praetorum seruauit PRISCIANVS (k): *Fasti dies sunt, in quibus IVS FATVR, id est, dicitur, ut nefasti, in quibus NON DICITVR.* Similia fuerunt apud FESTVM (l): sed partim corrupta hodie, partim mutila. Priorem tamen locum ita in adnotationibus restituit SCALIGER (m): *Fastis diebus IVS FARI licebat, nefastis non FARI licebat.* Posteriores idem vir eruditissimus hunc in modum supplet: (n) *Nefasti dies N. omni ex parte nefasti sunt, ut dies apud quem numquam licet FARI: DO, DICO, ADDICO. N. E. P. nefasti parte priore sunt, quibus postea et serui liberati sunt saepe, et ---unt, et in prouincias itum, et sacra instituta sunt, et aedes sacrari, et vota solui possunt.* Denique et MACROBIVS (o) rem ita exprimit: *Fasti sunt, quibus licet FARI Praetori TRIA VERBA sollempnia DO, DICO, ADDICO. Quinam vero dies fasti nefastive essent, id est,*

G g 3 qui-

(h) Varro de lingu. Lat. Lib. V. pag. 54.

(i) Ouid. Lib. I. Fastor. v. 45. sequ.

(k) Priscian. Lib. VIII. p. 287. edit.

Baf. 1545.

(l) Fest. voce fastis p. LX. et voce

nefasti p. CXVIII.

(m) Scaliger. Nor. ad Fest. p. LVIII.

(n) Idem ibid. p. C.

(o) Macrob. Saturnal. Lib. I. Cap.

XVIII.

quibus ius dicere liceret, vel non liceret, olim soli Pontifices sciebant, a quibus etiam dies, tamquam a Chaldaeis, teste CICERONE (p), petebantur, quique nacti illam potestatem factos ordinandi in ercalandique, licenter gratificantes publicanorum vel LITIGANTIVM commodis, ad arbitrium suum subtraherent tempora, vel augebant, si fides est AMMIANO MARCELLINO (q). Iam ergo quum ex tot veterum testimoniiis luculentissimis pateat, ius dicere idem fuisse veteribus ac fari, ius fari, tria verba fari, verba illa libera habere, aliquo trium illorum verborum DO, DICO, ADDICO vti; manifestum sane est, IVRISDICTIONEM Romanis nihil aliud fuisse, quam potestatem dandi, dicendi addicendive id, quod secundum ius oportebat, siue iure proprio magistratus, siue ex illius mandatu, siue ex speciali lege competentem.

§. XI.

Probatur definitio-
nem no-
stram esse
adaequa-
tam.

Haec demum est vera ac genuina IVRISDICTIONIS definitio, quae non modo veteris iurisprudendiae principiis, sed et omnibus iurisdictionis speciebus, egregie quadrat. Siue enim VOLUNTARIAM, siue CONTENTIOSAM, consideremus: utramque in potestate DANDI, DICENDI, ADDICENDI positam esse animadvertimus. Voluntariae iurisdictionis erant, e. g. manumissio et adoptio. In utraque aliquid ADDICEBAT Praetor, et in illa quidem libertatem; in hac ipsum filium, ab adoptante emptum et vindictatum, a patre naturali vero non contraindicatum, sed in iure cessum. Hinc ad manumissionem per vindictam adludens CICERO (r): *Itaque, inquit, usurpavi vetus illud Drusi, ut ferunt, Praetoris, in eo, qui eadem liber non iuraret, me istos LIBEROS non ADDIXISSE.* Et de adoptione disertè refert CAIVS iureconsultus apud BOETHIVM (s) *in iure cessionem adoptivi hoc modo esse factam. Apud magistratum populi Romani, vel apud Praetorem, vel apud Praesidem provinciae, eum, cui in iure cederetur, rem tenentem ita vindicasse: HVNC EGO HOMINEM EX IVRE QVIRITIVM MEVM ESSE AIO. Deinde postquam hic vindicaverit, Praetorem interrogasse eum, qui cederet, an contraindicaret? Quo negante, aut tacente, tunc ei, qui vindicaverit, eam rem ADDIXISSE.* Addicebatur ergo adoptanti adoptivus, et quidem formula, quam

(p) Cicero pro Muraena Cap. XI.

(q) Ammian, Marcellin, Lib. XXVI.
Cap. I.

(r) Cicero Lib. VII. ad Attic. Epist. II.

(s) Boeth. Commentar. ad Ciceron's Topic. ad Trebat. Lib. III.

quam VALERIUS PROBUS (t) seruauit: Q. N. A. N. N. H. E. H. P. E. V. A. id est: *Quando neque ais, neque negas, hunc ego hominem praesenti et vindicanti ADDICO.* Deinde et contentiosa iurisdictione in DANDO, DICENDO, ADDICENDO consistebat. DABAT enim Praetor vindicias (u): DABAT petitori actionem (x), et quidem tam libere, ut vnus saepe Praetor daret actionem, quam alter negare effet solitus (y): nec minus exceptionem DABAT ei, unde petebatur (z): DABAT denique iudicem, formulamque, qua eius potestas circumscribebatur (a): immo aduocatos quoque non habentibus DABAT (b). Saepe etiam DICENDO, ADDICENDOQUE iurisdictionem suam explicabant magistratus Romani. DICEBANT enim viam petentibus vindicias, et e iure manum conferuntur ituris (c): DICEBANT, dum interdicebant: ADDICEBANT iudices arbitrosque, quos litigantes non recusauerant (d): ADDICEBANT dominum (e), pignora (f), bona libertatum seruandarum causa (g), immo iure veteri ex legibus XII. Tabularum creditores obaeratos, qui soluendo non essent (h). Porro tum PROPRIA, tum MANDATA, tum PROROGATA, aut, ut PERIZONIUS (i) maualt, PROPAGATA, iurisdictione hac definitione comprehenditur: Qui enim *propriam* et *prorogatam* iurisdictionem exercent, iure magistratus; qui *mandatam*, alterius magistratus mandatu *dant, dicunt, addicunt.* Denique non minus EXTRAORDINARIAE quam ORDINARIAE iurisdictioni quadrat nostra haec definitio. Nam et qui illam ex speciali lege acceperant, tutores et curatores DABANT (k), suspectis administratione interdicebant, adeoque DICEBANT (l): nec vllus potest excogitari iurisdictionis qualiscumque actus, *in quo non, ut VARRONEM dicentem audiui-*

(t) Add. Barn. Briffon. *de Form. Lib. V. p. 375.*

(u) Afcon. Paedian. *in Cicer. Verrin. III.*

(x) Barnab. Briffon. *de Formul. Lib. V. p. 415.*

(y) l. 1. §. 4. l. 7. §. ult. *D. de dolo malo l. 24. §. 2. D. de iudic. l. 102. §. 1. D. de reg. iur.*

(z) Barn. Briffon. *de formul. Lib. V. p. 402.*

(a) l. 3. *fin. D. de iurisdic.*

(b) l. 1. §. 4. *D. de postulando.*

(c) Cicero *pro Muraena Cap. XI. sequ.*

(d) l. 39. l. 46. l. 80. *D. de iudic. l. 4. fin. D. de eo quod cert. loc. l. 30. D. fam. l. ercisc.*

(e) l. ult. *C. si in causa iudic. pign. capt.*

(f) l. 15. §. 3. et §. 6. *D. de re iudic.*

(g) l. 2. l. 4. *D. de fideicomm. libert.*

(h) Quinctilian. *Inst. Orat. Lib. VII. Cap. III. et Declamat. CCCXI.*

(i) Perizon. *Animadu. Hist. Cap. VI. p. 229.*

(k) *pr. Inst. de Atilian. tut.*

(l) §. 1. *Inst. l. 5. §. 3. D. de suspect. tutor.*

240 DE LOCATIONE CONDVCTIONE IVRISD. CAP. I.
diuimus, *neceſſe fuerit, aliquo eorum uti verbo*, id eſt, in quo non
magiſtratus vel dederit, vel dixerit, addixeritue.

§. XII.

*Imperium
an idem
ac iuriſ-
dictio ?*

Ex iis vero, quae haecenus diximus, iam facile intelligimus, inter iuriſdictionem, quam modo definiuimus, et IMPERIVM permultum intereſſe. Quamuis enim ea, pro iisdem habenda eſſe ſuſpicatus ſit vir doctiſſimus et inſigne ſaeculi ſui decus, ANT. GOVEANVS (m): ipſe tamen mox coniecturam ſuam damnauit, eamque minus eſſe ſolidam, ingenue, quo fuit candore, faſſus eſt. Idem vero poſtea multo maiore ſtudio egiſſe nouimus GER. NOODTIVM (n), ANT. SCHVLTINGIVM (o), NIC. HIER. GVNDLINGIVM (p) et GE. CHRIST. GEBAVERVM (q), qui omnes MERVM idem eſſe putant, ac acre et vehemens, MIXTVM idem, ac lenne, mite, temperatum, ac proinde MERVM IMPERIVM pro iuriſdictione acerbior ac vehementi, MIXTVM pro leni, ac mitiore accipiunt. Cui ſententiae ſuae in eo quaerunt praefidium, quod non ſolum exſtent veterum loca, in quibus manifeſto eo ſenſu accipiantur iſta vocabula (r): verum etiam ſaepe veteres iureconſulti promiſcuae uſi ſint, imperii et iuriſdictionis vocibus (s), idque argumento ſit luculentiſſimo, imperium et iuriſdictionem tantum ſono diſſerre. Enimuero quantumuis haec ſpecioſa ſint: expenſis tamen omnibus, quae huc facere videbantur, numquam a me impetrare potui, ut uiriſ illis doctiſſimis hac quidem in re adſentiret. Quamuis enim *mixtum*, deſumpta a uino translatione, aliquando pro leni et miti; *merum* pro vehementiore atque acerbior a vetuſtis auctoribus uſurpetur: non tamen ſequitur, ut et iureconſulti rariore illa horum vocabulorum notione uſi ſint, quando IMPERIVM in *merum* et *mixtum* diuiferunt. Immo potius, quo ſenſu *mixtum* aliquod uocent imperium, non aliunde rectius diſcimus, quam ex ipſis eorum fragmentis. PAVL-

LO

(m) Ant. Gouean. *de iuriſdict.* Lib. II. p. 71.

(n) Ger. Noodt. *de iuriſd.* lib. I. Cap. III.

(o) Ant. Schulſing. *περίτ.* Lib. II. Tit. I. §. I.

(p) Gundling. *περίτ.* *ibid.* §. V.

(q) Gebauer. *Comment. de iuriſdict.* Cap. I. §. III. ſequ.

(r) Sic Noodtius laudauit locum Ciceronis pro A. Caecina Cap. II. Gebauerus uero addidit *teſtimonia* Plauti *Aulul.* Act. II. ſcen. III. v. vlt. Martialis Lib. II. Epigr. LVII. Apuleii *Metamorph.* Lib. VII. p. 297. Aufon. Epigr. in Meroen anum *uinoſam*.

(s) Loca iſta collegerunt Noodtius *de iuriſdict.* Lib. I. Cap. II. p. 24. et Ant. Schulſing. *ibid.*

LO (t) enim MIXTVM imperium est, quod iurisdictioni COHAERET: VLPIANO (u) contra, cui INEST iurisdictionis. Eaque loca argumeto sunt, mixtum dici imperium, quod ita admixtum et superadditum est iurisdictioni, et cui ipsa quoque iurisdictionis ita admixta est, vt alterum alteri insit regulariter, et inseparabili nexu cohaereat. Vti enim iurisdictionis sine modica coercitione nulla est: (x) ita nec coercitioni illi modicae locus est sine iurisdictione, id est, nisi Praetor prius dederit, dixerit, addixerit, quia ius nostrum non patitur, vt magistratus ab exsequutione iudicia aufpiciantur (y). Ergo, petita a contrario definitione, merum imperium erit, quod non cohaeret iurisdictioni, cuique non inest iurisdictionis, sed quod ipsum per se subsistit. Vnde prudenter ANTOINE GOUEANVS (z), quem tamen metaphoricam illam vocum significationem primum obseruasse, diximus, non ausus est coniectura sua vt, sed statim addidit: *Verius tamen puto, ideo nomen MERUM IMPERII appellatum, quia iurisdictionem non comitetur, et, vt PAVLLI verbis utar, iurisdictioni non cohaeret. Quod enim sequitur mandatam iurisdictionem, NON MERVM dici videmus l. vlt. §. vlt. D. de offic. eius cui mand. est iurisdictionis. Recte autem ex alterius contrarii definitione, alterius colligitur definitio, neque certius villo modo colligi potest.* Miratur quidem celeberrimus GEBAVERVS (a), virum magnum ex his se non potuisse extricare, et tam bellae interpretationis gloriam noluisse habere solidam: ast tantum abest, vt ego id mirer, vt, si solidam hanc gloriam existimasset GOUEANVS, id magis mirandum arbitrarer. Vereor etiam, ne nimis argutum sit, quod addit vir celeberrimus, quod si alterutri a mixtura nomen imponendum fuerit, non mixtum imperium, sed mixtam iurisdictionem dicendam fuisse. Si enim misceas vel confundas aquam et vinum: perinde erit, siue aquam vino, siue hoc illi misceri, cohaerere, inesse dicas: adeoque et perinde erit, siue cum PAVLLO imperium iurisdictioni cohaerere, siue cum VLPIANO iurisdictionem imperio inesse, dicamus. Nec rem conficere videtur, quod aliquando promiscue accipi animaduertimus iurisdictionem ac imperium. Solebant enim veteres, teste CAIO (b),

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge II.

H h

et

(t) l. 1. §. vlt. D. de offic. eius, cui mand. est iurisdictionis.

(u) l. 3. D. de iurisdictionis.

(x) l. vlt. §. 1. D. de Offic. eius, cui mand.

(y) l. 1. C. de exsequ. rei iud. l. 9. §. 1. de offic. Procos.

(z) Ant. Gouean. *ibid.*

(a) Gebauer. *Comment. de iurisdictionis, Cap. 1. §. V. p. 16.*

(b) l. 19. D. act. emi.

et in emtione venditione adpellationibus promiscue vii, quum tamen inter emtorem et venditorem, emtionem ac venditionem, permagna sit differentia. Permultum enim interest, propriene atque accurate, an paullo securius, ac veluti negligentius loquantur iureconsulti. Quoties vero accurate ac διοργαντως loquuntur, a iurisdictione distinguunt imperium, veluti quando aliquid magis IMPERII, quam IVRISDICTIONIS (c), vel neque IMPERII, neque IVRISDICTIONIS esse (d), vel alterum alteri INESSE (e), vel COHAERERE (f), vel vnum magistratum altero maius IMPERIVM in eadem IVRISDICTIONE habere, scribunt (g). Quae sane vix idoneum sensum funderent, si iurisdictionem et imperium sono tantum differre statueremus. Accedit, quod ANTON. SCHVLTINGIVS (h), qui tamen alias NOODTIO διοργαντως est, disertis verbis fatetur, illam iurisdictionis et imperii confusionem, occupata demum republica, ortam esse. Quamuis, inquit, etiam antiquitus fuerit discrimen inter IVRISDICTIONEM, quae in civilibus causis dicebatur tantum exerceri, et QVAESTIONES, quae de criminibus instituebantur, ac ex legibus publicorum iudiciorum veniebant, atque ex earum mente regebantur et administrabantur, teste CICERONE (i), quam differentiam magnam fuisse, idem ostendit CICERO (k): postquam tamen sub Imperatoribus magistratus creati fuere etiam in urbe, qui de quibuslibet criminibus cognoscerent ac statuerent, non ex certis legibus, sed extra ordinem, (de quorum criminalium iudiciorum ordinariorum et extraordinariorum differentiis alibi disputavi (l), sensim quoque idem verbum iurisdictionis pro potestate de criminibus quaerendi, illaque coercendi, quae in iure nostro merum imperium, nec non ius gladii, vel alterius grauioris coercionis, vocatur, usurpatum est (m). Quae si vera sunt, vti sunt omnino verissima: quis miretur, quae, postremi aevi iureconsultos aliquando incommode et securius esse loquutos, et iurisdictionis ac imperii vocabula saepiuscule confudisse, quamuis inter illa ex melioris aevi

(c) l. 4. D. de iurisd. l. 26. pr. D. ad municipal.

(d) l. 6. §. 2. D. de tutel.

(e) l. 3. D. de iurisd.

(f) l. ult. §. ult. D. de offic. eius, cui mand. est iurisd.

(g) l. 58. D. de iudic.

(h) Schulting. Πρωτ. Lib. II. Tit. I. p. 162.

(i) Cicero pro Cluent. Cap. LIII.

(k) Cicero in Verr. I. Cap. XXXVII. vbi Ascon. Paedian. et pro Muraena. Cap. XX.

(l) Schulting. de recusat. iud. Cap. VII.

(m) l. 7. §. ult. D. de offic. Procos. l. 12. pr. D. de off. ei. cui mand. est iurisd. l. 31. D. ad L. Cornel. de fals. Terrull. ad Scapul. Cap. III.

aeui principiis permagna fuerit differentia, illudque discrimen et postea ab iis, qui accuratius loquebantur, religiose obseruatum esse, animaduertamus?

§. XIII.

At quodnam illud discrimen? Rem paucis expediri posse existimo. IURISDICTIONEM in dando, dicendo, addicendo constituisse, vidimus, adeoque, qui iuri dicundo praeerat, verbis officii sui partes explicabat, nec ullam vim ac coactionem adhibebat. Simul ac vero res ad vim et coactionem spectabat: ea non amplius intra iurisdictionis limites consistebat, sed statim sese exerebat imperium. IMPERARE enim est cogere, immo plus, quam cogere, ceu vetus scholiastes obseruat ad locum TERENCEII (n): *Iubeo, cogo atque IMPERO*: et hinc patri et domino (o), omnibusque magistratibus maioribus, qui possunt coercere, et in carcerem duci iubere (p), tribuitur imperium. Quamobrem IMPERIVM nihil aliud est, quam *potestas cogendi, coercendique eos, qui sua sponte non faciunt officium*. Potestas autem illa dupliciter sese exerebat, vel coercendo immorigeros, vel animaduertendo in facinorosos. Illa modica erat *coercitio*, vti vocat PAVLLVS (q), et ordinarie data erat omnibus, quibus erat iurisdicatio, vt veluti pondus adderetur facultati illi dandi, dicendi, addicendique, in qua iuris dicendi potestatem constituisse, diximus. Haec potestas gladii, seu animaduertendi in facinorosos, quae non competebat magistratibus omnibus, sed, quia de capite ciuis Romani iniussu populi nemini quidquam statuere licebat (r), ab illis demum recte explicabatur, quibus illa speciali lege vel SCo concessa fuerat. Hinc LIVIVS (s): *Senatusconsultum factum, vt de quaestione Postumianae caedis Tribuni plebis primo quoque tempore ad plebem ferrent, plebesque praeficeret quaestioni, quem vellet. A plebe, consensu populi, consulibus negotium mandatur*. Et alio loco (t): *Ser. Sulpicio referente, quem ex rogatione Petilii quaerere vellet, Q. Terentium Culleonem patres iusserunt*. Hinc contingebat aliquando, vt et iis obuenerent quaestiones publicae, quibus nulla alioquin erat iurisdicatio (u), quippe quae in

H h 2

ter

(n) Donat. ad Terent. Eunuch. Act.

II. Scen. III. v. 97.

(o) l. 4. D. de reg. iur.

(p) l. 2. D. de in ius voc.

(q) l. vlt. §. vlt. D. de off. eius cui mand. est iurisd.

(r) l. 2. §. 16. D. de orig. iur.

(s) Liu. Lib. III. Cap. LI.

(t) Liu. Lib. XXXVIII. Cap. LIII.

(u) l. 2. §. 32. D. de orig. iur. et

omn. magistr.

ter praetores urbano et peregrino κατ' ἕροχιν tribuebatur (x): quum contra mixtum vel non merum imperium per se non confisteret, iisque tantum, quibus iurisdictionio erat, competeret. Vnde hoc MIXTVM, illud MERVVM solebat adpellari. Ad MIXTVM referebatur, quidquid ad coercendos immorigeros pertinebat, veluti pignoris capio, retentio corporis, mulctae dictio (y), immo et iubere cauere praetoria stipulatione, et in possessionem mittere, imperii magis illius, quam iurisdictionis, esse videbatur (z). Ad hoc omnis animaduersio siue gladio, siue aliis modis feret, pertinebat, vt vere, merum sibi imperium ademtum esse, fateantur Iudaei dum Pilato regerebant: Οὐκ ἔξεστιν ἡμῖν ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον, Non licet nobis quemquam ultimo supplicio adficere (a). Haec est illa vera ac genuina IMPERII, tum MERI, tum MIXTI, notio, quae quantum a iurisdictionis conceptu differat, nemo, nisi rerum omnium ignarus, non intelligit.

§. XIII.

An locari poterit iurisdictionio et imperium domesticum? Iactis his paullo solidioribus fundamentis, iam non admodum difficile videtur, disquirere, an haec potestas, quae in iure dicundo ac imperio consistit, aliis tradi, et pro certa mercede locari ex iuris Romani principiis potuerit? Vbi primo non dubitamus, quin hunc contractum admiserit iurisdictionio imperiumque domesticum, quo quilibet paterfamilias in liberos seruosque, vt supra demonstrauius, utebatur. De vxore enim ideo iusta dubitandi causa esse videtur, quod in lenocinium abitura esset huiusmodi locatio: quamuis cessionem vxorum, adeoque et potestatis maritalis, seu iurisdictionis et imperii domestici Romanis non inauditam fuisse, famosissima exempla Tiberii Neronis, Liviam, vxorem suam Augusto adhuc grauidam despondentis (b), et Catonis Vticensis, Marciam coniugem, despondente patre, cedentis Q. Hortensio (c), luculenter probant. Liberos cum potestate aliis locari solitos, obseruare me nondum memini, nisi quod filiae nuptui datae maritis, COLLOCARI in matrimonium, (d) vel in matrimonio (e), COLLOCARI nuptum vel nuptui (f), item-

(x) Tacit. vit. Agric. Cap. VI.

(y) l. 9. §. vlt. D. ad leg. Iul. peculat.

(z) l. 4. D. de iurisdicf.

(a) Ioan. XVIII. v. 31. Conf. Zach. Huberi Dissert. Lib. I. Diff. I. Cap. III. p. 14. sequ.

(b) Dio Cass. XXXVIII. p. 383. Vel. leg. Patern. Lib. II. Cap. LXXXIII.

(c) Plutarch. in Cat. min. p. 770.

(d) Cicero de Diuinat. Lib. I. Cap. XXXVI. l. 19. l. 36. l. 67. D. de ritus nupt. l. 27. D. deposit.

(e) l. 77. §. vlt. D. ad SC. Trebell.

(f) Caes. de Bell. Gall. Lib. I. Cap. XVIII. l. 1. C. de interd. matrim. l. 33. C. de pact. conu. l. 88. D. de solutione.

itemque *nuptiis* (g), quin et absolute COLLOCARI (h) dicerentur, verbis tamen illis *καταγγυσιμῶς* et minus proprie, ex mea quidem sententia, acceptis. Fateor ergo, nullum mihi exemplum succurrere iurisdictionis domesticae in liberos, vere ac proprie alii locatae. Attamen eum contractum naturae ac indoli patriae potestatis non repugnasse, arbitror. Si enim patri liberos iure antiquo venundare (i), seruatque venditionis imaginariae vel mancipationis ritu, tum in adoptionem dare (k), tum emancipare licuit (l): quid obstitisset, quaeso, quo minus et locationis iure potestatem in liberos alii concedere posset? Deinde quum a v. C. CORN. VAN BYNCKERSHOECK (m) acute obseruatum sit, patriam potestatem, adeoque et paternam illam iurisdictionem domesticamque imperium, in dominio Quiritario in liberos constituisse, et iam olim vere scripserit LACTANTIUS (n): *Dominum eundem esse, qui sit pater, etiam iuris ciuilibus ratio demonstrat*, dominus vero cui libera est rerum administratio, rem vnamquamque suam, quae est in commercio, alteri locare non prohibeatur (o): quis dubitet, quin et filium cum potestate illa alii recte locare potuerit? At paullo rariorem tamen, si non plane insolitam, huiusmodi locationem esse oportuit, quia conducere aliquid nemo solet, nisi vnde fructus vtilitatemque aliquam percipiat, ex potestate vero illa iuris dicendi imperioque domestico nihil vtilitatis ad conductorem redundare potuit. Vnde et rara forte fuerit locatio iurisdictionis domesticae in seruos, ex quorum potius operis, quam ex iurisdictione illa vel imperio conductor fructum percepisset, nisi forte in vtilitatis parte posuerit, quod ita seruum, detrectantem officium, eo liberius coercere, fraenaque mordentem metu castigationis et supplicii reprimere posset. Ut adeo, si vel maxime hic contractus naturae patrii imperii non repugnet, nulla tamen fere fuerit ratio, cur inire eum homines, solamque potestatem in liberos seruosque alienos mercede conducere vellent.

H h 3.

§. XV.

(g) l. II. D. de his qui not. infam.

(h) Nepos Aristid. Cap. vi. Sueton. Caes. Cap. XXI. l. 57. D. de ritu nupt.

(i) Dionys. Halicarn. Lib. II. Antiqu.

Rom. Cap. XXVII. sequ.

(k) Gell. Noct. Attic. Lib. V. Cap. XVIII.

(l) Ulpian. Fragm. tit. X. §. I. et

ibi Schuling. l. 3. §. I. D. de capit. minui.

(m) Bynckersh. de iure occidend. liber. Cap. I.

(n) Lactant. de vera sap. Lib. III. Cap. III.

(o) arg. l. 34. §. I. D. de contr. emt. iuncta h. 2. D. loc. cond.

§. XV.

Publicam iurisdictionem et imperium locari non potuisse, probatur ex ipsa eorum indole. Multo minus ergo publicum imperium publicaue iurisdictione locari potuit, idque ob varias easque consultissimas rationes. Primo enim quod ad IMPERIVM attinet, illud nemini competiisse diximus, quam cui illud speciali lege, senatusve consulto fuerat concessum. Itaque non erat ita proprium magistratuum, ut de eo suo arbitrio disponere possent. Quod adeo verum est, ut ne mandare quidem illud alteri liceret (p), nedum ut locare illud quisquam pro certa mercede posset. Deinde IURISDICTIONE mandatum quidem admittit, quia fere iure magistratus competit, adeoque magistratui veluti propria est (q), ipse quoque magistratus illam populi mandatu accepit, eodem iure, ac procurator a domino litis dominium accepisse dicitur. Huiusmodi vero mandatarium semper aliam pro lubitu substituere posse, extra omnem dubitationis aleam positum est (r). At locari vel ideo non potuit, quod operae, quae ob dignitatem grauitatemque suam certam aestimationem admittere non videntur, inter eas, quae locari non solent, referuntur (s): adeoque si magistratus alterius operas ad ius dicendum conducere voluisset: illi obstitisset iuris regula, quod huiusmodi operae locari non soleant. Nec magis ipse magistratus potestatem suam alteri locare poterat, quia eae tantum res, quae vsum praestare solent, locantur: iuris vero dicundi potestas in se vsum non praestabat. Nec enim poenae, uti hodie, cedebant magistratibus, sed, si a paucissimis discesseris, actori applicabantur (t), et expensarum litis non erat ea ratio, ut inde aliquid lucri caperent ii, qui iuri dicundo praeerant. Potius sportulae debebantur tantum iudicibus pedaneis, adparitoribus, scribis, viatoribus, notariis, exceptoribus, aduocatis: non magistratibus, uti pluribus ostenderunt CUIACIVS (u), et, qui FRANC. POLLETI forum Romanum perpoliuit, PHIL. BROIDAEVS (x). Immo tantum abest, ut hi quidquam pro iure dicendo capere potuerint, ut lege Iulia repetundarum tenerentur, si vel ipsi, vel eorum comites pecuniam ob iudicandum, decernendumue, vel quo

(p) l. 1. pr. D. de offic. eius cui mand. est iurisdictione.

(q) l. 5. D. de iurisdictione.

(r) l. 8. §. 3. D. mandati. l. 8. et l. 11. C. de procurat.

(s) l. 1. pr. D. si mens. fals. mod. dixerit.

(t) Car. Sigon. de iudic. Lib. I. Cap. XXI. p. 382.

(u) Cuiac. Paratitl. Cod. Lib. III. Tit. II. p. 145. Tomo II. Op.

(x) Franc. Pollet. For. Roman. Lib. V. Cap. XI. p. 495. sequ.

quo magis aut minus quid ex officio suo facerent, acceperint (y). Quod non modo de donis et muneribus, quibus iudicis religio expugnatur, ut intellexisse videtur IAN. LANGLAEVS (z), sed de qualibet mercede, quam exigebant magistratus, intelligendum esse, vel inde patet, quod lex Iulia non ad equites, quibus pecuniam iudicandi causa accipere licebat, sed ad solos magistratus, quos, teste CICERONE (a), *delectabant amplissimus gradus, sella curulis, fasces, imperia, prouinciae, sacerdotia, triumphus, denique imago ipsa ad posteritatis memoriam prodita*, pertineret (b): quae sane restrictio absurda fuisset, si solam iudicum corruptionem forensisque nundinationem prohibere voluisset lex Iulia. Quum ergo nihil iusti lucri ex sua iurisdictione caperent magistratus, adeoque nec vtilitatem aliquam inde capere potuisset conductor: manifestum sane est, locationi iurisdictionis ex iuris Romani principiis locum esse haud potuisse. Locari enim tantum poterant fructus rerum siue corporalium, siue incorporalium, quae erant in commercio, ceu recte obseruauit V. C. GER. NOODTIVS (c), adeoque non nisi ea, quorum est usus aliquis, hoc interueniente contractu alteri concedi possunt (d).

§. XVI.

Accedit et alia ratio, non minus perspicua. Non erat in commercio dignitas, ita, ut vel emi, vel vendi, vel villo alio contractu in alium transferri posset. Ipsi magistratus, qui pecunia profusa potestatem dignitatemue sibi adquisuerant, criminis ambitus erant rei, grauesque dabant poenas, quamdiu sanctior manebat legum veterisque disciplinae custodia (e). Scio equidem, quibusdam eam seueritatem saltim occupata republica, et sub principum imperio, cessasse videri, quia et MODESTINVS (f) fateatur, legem Iuliam de ambitu, in vrbe sua aetate cessasse: et in iure nostro passim mentio fiat MILITIAE emtae, venditae, legat

Itemque
ex natura
dignita-
rum ac
magistra-
tuum.

(y) l. 3. l. 4. l. 5. D. de L. Iul. repetund.

(z) Ian. Langl. Semestr. Lib. VI. Cap. I.

(a) Cicero pro C. Rabir. Postum. Cap. VII.

(b) Petr. Aerod. Pandect. rer. iudic. Lib. VIII. tit. III. Cap. XIII.

(c) Ger. Noodt. Commem. ad Pand.

Lib. XVIII. Tit. II. p. 422. Tom. II. Op.

(d) Cuiac. Recit. foll. ad l. 1. D. de nau. foen. p. 862.

(e) Car. Sigon. de iudic. Lib. II. Cap. XXVIII.

(f) l. 1. pr. D. de lege Iul. de amb.

legatae (g): et PAPIANVS (h) diserte scripserit, *id, quod DIGNITATIS nomine a patre datum sit filio, conferre illum in commune non esse cogendum, quod hoc propter onera DIGNITATIS praecipuum haberi oporteat.* Sed MODESTINVS non ideo cessare ait legem Iuliam de ambitu, quod impune liceat dignitates et magistratus nundinari, sed quod ad curam Principis magistratuum creatio pertineat, non ad populi fauorem, adeoque nec occasio sit magistratus ambientibus, suffragia populi data promissae pecunia redimendi. A militia porro ista palatina, quae erat in commercio, ad dignitates argumentum frustra ducitur, quippe quae res tam erant diuersae, vt in iure discernantur saepenumero, quin sibi inuicem opponantur (i). Hinc recte CUIACIUS (k): MILITIAE, inquit, vendi poterant, (DIGNITATES vendi non poterant, id est, potestates iuris dicundi,) et pignori obligari, vt militia silentiariorum, qui excubias agunt in palatio principis, et militia adiutorum Quaestoris (l). Et alibi (m): Aliud, inquit, est militia, aliud dignitas. Dignitas non emitur, vt militia, non est armata, sed civilis, adiutor Quaestoris (le greffier du Chancelier,) militia silentiariorum, stratologia. Hae militiae sunt in patrimonio nostro, sicut feuda, et emi possunt, et transeunt ad heredes, sicut patrimonium nostrum: MILITIA est in patrimonio nostro, ergo conferenda: DIGNITAS non est in patrimonio. Denique nec id, quod ex PAPIANO attulit VLPIANVS, huc pertinet. Neque enim ex eo loco colligendum, patrem dignitatem filio pecunia emisse, (quod sine ambitus crimine fieri non potuisset,) sed eam pecuniam dignitatis nomine et propter onera dignitatis datam esse, legimus. Nam dignitates veluti Consulatum, Aedilitatem, Decurionatum nemo adsequebatur sine sumtu. Dabantur honoraria decurionibus pro introitu, solebant edi munera propter honorem obtentum, solebat etiam aliquid dari suffragii nomine, vel solatii, consuetudinis: non emebantur dignitates, sed erogare aliquid necesse erat, vti denuo recte monet CUIACIUS (n). Si ve-

ro

(g) l. 102. §. ult. D. de legat. 3. l. 52. §. 2. D. de act. em. vend.

(h) Apud Vlpian. l. 1. §. 16. D. de collat.

(i) l. 13. C. de offic. rector. prou. l. 3. C. de pagan. l. ult. C. de iurisdic. omn. ind.

(k) Cuiac. Recit. ad l. 72. de legat. II. Tom. VII. Op. p. 1125.

(l) l. ult. C. de pignor. l. 5. C. qui milis. poss. l. ult. C. de inoff. testam.

(m) Cuiac. Recit. sollempn. ad d. l. 1. D. de collat. Tom. III. Op. p. 362.

(n) Cuiac. ibid. Tom. III. p. 361 sequ.

ro emi vendique non potuerunt dignitates coniunctaque cum illis officia: quis ea locari conducivae potuisse credat? Est enim locatio conductio proxima emtioni et venditioni, iisdemque iuris regulis consistit (o), ut adeo recte ab illa ducere videamur argumentum, quia inde, dignitates et magistratus non fuisse in commercio, liquido patet.

§. XVII.

Itaque satis probasse nobis videmur, nec iurisdictionem, nec imperium locari conduci potuisse ex iuris Romani principiis. Neque huic propositioni nostrae obverti potest, iurisdictionem saltem et imperium mixtum potuisse mandari (p), ac proinde nullam esse rationem, cur eadem locari non potuerint. Primo enim non omnia, quae mandari possunt, illico etiam locari conduci poterant: quia non omnia quae gratis honeste suscipiuntur, etiam data mercede sine turpitudine praestantur. Honestae sane mandatum et dari advocato et ab eo accipi poterat, ut causae susciperet patrocinium: et tamen ea opera locari conducivae sine turpitudine non poterat ex lege Cincia (q): ex eoque satis intelligitur, ab vno contractu ad alterum duci non posse argumentum. Deinde multa in his vsui ac consuetudini dantur, quae vnum contractum in certa re permittere, alterum pro turpi vel illicito habere potest. Cuius rei insigne exemplum in ipsa locutione conductione deprehendit v. c. GER. NOODTIUS (r). Quum enim iura nostra operas professorum, medicorum, menforum, negent esse inter eas, quae locari soleant (s): eleganter subiicit vir celeberrimus: *Omnibus his habitus hic honor, (tantum valet vsus,) ut eorum operae ad beneficia accedere crederentur, vsque adeo, ut quamvis vel ipsi aequae, atque opifices, artificesve alii, mercedem pro arte aut opera reuera et paciscerentur, et acciperent, tamen non operam locare, neque mercedem pro opera aut arte, sed honorarium vel salarium pro praestito beneficio accipere aut pacisci, dicerentur.* Quo posito, facile patet, cur mandare, non item locare, licuerit iurisdictionem. Mos enim iam inde ab ip-

Cur mandari, nec locari tamen potuerit iurisdictione.

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge II.

I i fa

(o) l. 2. pr. D. locati cond.

(p) l. 1 §. 1. D. de offic. eius, cui mand. est iurisd. l. 5. §. 1. D. eod.

(q) Brummer. de lege Cinc. Cap. II. p. 17. sequ. edit. Paris. Tacit. Lib. XIII.

Annal. Cap. III.

(r) Ger. Noodt. Comm. ad Pand. p. 423.

(s) l. 1. D. si mens. fals. mod. dis. l. 1. D. de extraord. cognit.

sa origine ciuitatis inualuerat, vt mandari posset iurisdictio (t), auctoresque sunt LIVIVS (u) et TACITVS (x), iam reges ipsos, et in his Romulum, bellis aliisque negotiis auocatos, iuris dicundi subitisque medendi potestatem aliis mandasse, eorumque exemplum et consules postea esse imitatos: vt adeo recte scripserit IVLIVS (y), MORE MAIORVM ita comparatum esse, vt is iurisdictionem mandare possit, qui eam suo iure, non alieno beneficio habeat. At more maiorum ita non erat comparatum, vt locari conducique posset iurisdictio: immo id, vti paullo ante vidimus, ab ipsa iuris analogia abhorrebat. Ac proinde non mirum est, a mandato ad locationem non semper procedere argumentum.

C A P. I I.

DE LOCATIONE IVRISDICTIONIS EX
IVRIS GERM. PRINCIPIIS.

- §. I. *Transitio ad Caput II.* §. II. *Iurisdictio apud omnes gentes non nisi regibus, summis magistratibus, ipsique populo competiit.* §. III. *Idque et apud veteres Germanos obtinuit.* §. IIII. *Cur mutatio paulatim facta sit iurisdictionis Germanicae?* §. V. *Hodie ergo illa locari potest.* §. VI. *Tum vna cum praedio, tum seorsum.* §. VII. *Itemque siue in longum, siue ad breue tempus. Quid sit ad firmam dare?* §. VIII. *An etiam, quae non est fructuosa?* §. VIII. *An et criminalis, extraordinaria et voluntaria?* §. X. *Quis eam possit locare? et an conductor eam sublocare possit?* §. XI. *Quis eam recte conducat.* §. XII. *Obligatio locatoris.* §. XIII. *Itemque conductoris.* §. XIII. *Quos iurisdictionis fructus percipiat conductor?* §. XV. *An regulis prudentiae satis conueniat haec locatio conductio.* §. XVI. *Conclusio dissertationis.*

§. I.

(t) Ger. Noodt de iurisdic. Lib. II,
Cap. I. p. 118. Tom. I. Op.

(u) Liu. Lib. I. Cap. XXXXI.

(x) Tacit. Annal. Lib. VI. Cap. XL.

(y) l. 5. D. de iurisdic.

§. I.

Superiore capite, qualis fuerit apud Romanos iurisdictio, *Transitio ad caput II.* quomodo ab imperio discreparit, et an locari ex iuris Romani principiis potuerit, accuratius disputauimus. Iam ergo veluti domum reuertimur, disquisituri, quid iure Germanico circa locationem iurisditionis iustum sit. Diuersissimam enim a Romana esse iurisditionem Germanicam, iam pridem obseruarunt ii, qui de eius natura atque indole ex instituto scripserunt, viri doctissimi, HERM. CONRINGIVS (z), CHR. THOMASIVS (a), NIC. HERTIVS (b), GE. CHRIST. GEBAVERVS (c), quibus merito iungimus illustrem, et de Germanorum non secus, ac Romanorum, iurisprudencia optime meritum Dominum Praesidem, quem tum in singulari dissertatione (d), tum in Elementis iuris Germanici (e), ea de re fusius egisse, meminimus. Nos pro instituti ratione rem omnem paucis expediemus.

§. II.

Omnes gentes, quae, relicta illa vita segregi, paullatim in *Iurisdictio apud plerasque gentes non nisi regibus, summis magistratibus, ipsique populo competunt.* respublicas coaluerunt, illico obseruarunt, frustra se sibi aduersus exterorum vim atque iniurias praesidia circumposuisse, nisi ciues ipsi inter se tuti agerent, iustitiaque, in qua praecipue reipublicarum salus ac beatitudo posita est, quiete fruerentur. Hinc sancta gentibus omnibus fuit iurisdicundi animaduertendique in facinorosos potestas, tamque venerabilis, vt eam nemini, nisi regibus, maximisque magistratibus, deferrent, immo plerumque partem eius nobiliorem cum iure extremae prouocationis sibi ipsis referuarent. Quare quod generatim de antiquissimis mortalibus cecinit HESIODVS (f):

Τένεκα γὰρ βασιλῆες ἐχέφρονες, εἴνεκα λαοῖς
 Βλαπτομένοις ἀγροῖφι μετ' ἄροπα ἔργα τελεύουσ.
 Hoc uno reges olim sunt sine creati,
 Dicere ius populis, iniustaque tollere facta:

l i 2

id

(z) Herm. Conring. Diff. de iudiciis
 reip. Germanicae.

(a) Thomaf. Diff. de iurisdic. et magistr. different. secundum mores Germ.
 Hal. MDCCIII.

(b) Hert. de consultat. leg. et iudic.
 in special. imp. Rom. Germ. rebuspublicis

Opusc. Vol. I. Tom. II. p. 406.

(c) Gebauer. Comment. de iurisdic.

(d) Diff. de orig. et ind. iurisd. partim.

(e) Elem. iur. Germ. Lib. III. §. I. sequ.

(f) Hesiod. Theogon. v. 88.

id omnium paene gentium annalibus luculenter confirmatur. Apud Hebraeos a Mosis et Iosuae excessu pari potestate sequuti sunt IVDICES, qui, quum ob eminent, quo gaudebant, imperium a IOSEPHO (g) *mo'dexa*, vocentur, et ab edicendi potestate, ex CVNAEI (h) sententia, recte DICTATORES saltim dici potuissent, quin duplicem illam potestatem ducendi et iudicandi diuinitus essent consequuti, tamen non a ducatu DVCEs, sed a iudicando, tanquam praecipua et potiore potestatis suae parte, IVDICES vocari maluerunt (i). Ex quo deinde, remoto hostili metu, corruptisque per secundas res consiliis, regium nomen desiderare coepit populus: ipsi quoque Reges adeo non putarunt infra maiestatem suam esse, ius dicere, causasque ciuium cognoscere, vt potius inter praecipua eorum munera esset, domi iudicare, bellaque foris administrare, ceu pluribus demonstrarunt CAR. SIGON. (k) et GVIL. SCHICKARDVS (l). Sic et apud Carthaginenses magistratus, penes quos summa rerum erat, SVFFETES, voce Hebraea et Punica, quae *iudices* denotabat, dicebantur, eiusque dignitatis vocabulum et aliis ciuitatibus Africanis erat familiare (m), quum tamen *Suffetes* isti Carthaginensium vere supremum in republica magistratum gererent (n), ac proinde a scriptoribus Romanis modo *Dictatores* (o), modo *Consules* (p), modo *Reges* (q), adpellentur. Omitto reges Persarum (r), Medorum (s), Macedonum (t), quos praeter reliqua munera regia etiam iuri dicundo vacasse, nauataque hac reipublicae opera, incredibilem sibi laudem peperisse, notum peruulgatumque est. Nec aliter Romani, apud quos, teste DIONYSIO HALICARNAS-

SEN-

(g) Ioseph. *Antiqu. Iud. Lib. XI. Cap. III. §. VIII.*

(h) Petr. Cun. *de republ. Hebr. Lib. I. Cap. XII.*

(i) Car. Sigon. *de republ. Hebr. Lib. VII. Cap. II. p. 713.*

(k) Sigon. *ibid. Cap. III. p. 727.*

(l) Schickard. *de iure regio Hebr. Cap. III. theor. XIII. p. 240. sequ.*

(m) Selden. *de Synedr. Hebr. Lib. I. Cap. XIII. p. 410. Reines. Inscript. Class. VII. n. 17. p. 477. Vaillant. Numism. imp. aen. in colon. Lat. iur. p. 72. et 130. Tomo I.*

(n) Liu. *Lib. XXVIII. Cap. XXXVII.*

(o) Gell. *Noct. Antic. Lib. X. Cap. XXIII.*

(p) Liu. *Lib. XXX. Cap. VII.*

(q) Aristot. *Polit. Lib. II. Cap. VIII.*

(r) Polyb. *Hist. Lib. VI. Cap. XXXVIII.*

(s) Corn. Nep. *Hannib. Cap. III.*

(t) Ioseph. *Antiqu. Iudaic. Lib. XI. Cap. III. Briffon. de regno Pers. Lib. I. §. CXXVII. p. 181.*

(u) Herodot. *Lib. I. p. 26. sequ.*

(v) Liu. *Lib. XXXI. Cap. XX. Io. Andr. Schmied. de regno Maced. Part. I. §. 20. p. 41.*

(w) Andr. Schmied. *de regno Maced. Part. I. §. 20. p. 41.*

(x) Andr. Schmied. *de regno Maced. Part. I. §. 20. p. 41.*

(y) Andr. Schmied. *de regno Maced. Part. I. §. 20. p. 41.*

(z) Andr. Schmied. *de regno Maced. Part. I. §. 20. p. 41.*

(aa) Andr. Schmied. *de regno Maced. Part. I. §. 20. p. 41.*

(ab) Andr. Schmied. *de regno Maced. Part. I. §. 20. p. 41.*

SENSI (u), initio reges τῶν ἀδικημάτων μέγιστα, grauissima delicta, ipsi iudicare, leuiores senatoribus permittere solebant: postea vero consules eadem iuris dicendi potestate utebantur (x), donec, multiplicatis negotiis, plures crearentur magistratus, qui iuri dicundo in vrbe et prouinciis praessent. At ne regibus quidem solis ius illud animaduertendi in facinorosos homines relinquendum putabant Romani, sed, quoties de capite cuius Romani quaerebatur, prouocatio erat ad populum. Quod quum primus sub Tullo Hostilio rege fecisset Horatius, tum primum populum Romanum τῆς θανάτου κρίσεως κύριον, iudiciorum capitalium dominum factum esse, obseruat DIONYSIUS (y). Et hic mos ad posteros mansit. Quamuis enim omnia iura insigniaque regum tenerent consules (z): non tamen iniussu populi ius in caput cuius Romani licebat animaduertere (a), nisi ea potestas illis in re trepida daretur senatus consulto illo celeberrimo (b): DARENT COSS. OPERAM, NE QUID RESP. DETRIMENTI CAPERET. Quin tantum abest, vt Romani vlli magistratui illud absolutum merumque imperium concefferint, vt, quum initio Dictatores eam potestatem in maximis reipubl. periculis consequerentur (c), mox lege Valeria cautum sit, ne vllus magistratus, ac ne Dictator quidem, sine prouocatione, in vrbe esset (d).

§. III.

Nec in vetere Germania aliam iurisdictionis faciē deprehendimus. Vbi enim populare erat imperium, quod plerisque Germaniae gentibus placuisse nouimus: ibi in conciliis eligebantur PRINCIPES, qui ius per pagos vicisque redderent, iisque certi ex plebe comites, consilium simul et auctoritas, aderant (e). Quare eo tempore nulla alia erat iurisdictionis, quam quae principibus illis, quos CAESAR (f) maiores natu, DIO CASSIUS (g) ἡγεμόνες, seniores, id est, canos, grauen vel grafen vocat, iure magistratus

Idem et apud veteres Germanos obtinuit.

I i 3

com-

(u) Dionys. Halicarn. Antiqu. Rom. Lib. II. p. 87. et Lib. X. p. 627.

(x) Dionys. ibid. p. 627.

(y) Idem Lib. III. p. 159. Liu. Lib. I. Cap. XXVI.

(z) Liu. Lib. II. Cap. I. et Lib. III. Cap. III.

(a) l. 2. §. 16. D. de orig. iur.

(b) Cicero Catilin. I. Cap. V. Salust. Catilin. Cap. XXVIII.

(c) Liu. Lib. II. Cap. XVIII. l. 2. §. 18. D. de orig. iur.

(d) Plutarch. Poplic. p. 102. sequ.

(e) Tacit. de morib. Germ. Cap. XII. Iul. Caes. de bello Gall. Lib. VI. Cap. XXIII.

(f) Caes. de bello Gall. Lib. III. Cap. XIII.

(g) Dio Cass. Lib. XXXVIII. p. 113.

competebat, quamque cum ipsis eorum personis exspirasse, vel ex eo patet, quod populi suffragiis electi dicantur. Attamen non omnem iuris dicendi potestatem in hos principes vel comites transtulerant Germani, sed vniuerso populo referuauerant iudicia publica maioris momenti. Et hinc, teste TACITO (h), licebat etiam apud CONCILIUM, (id est, coram populo) accusare, et discrimen capitis intendere: nec dubium est, quin ius prouocandi ad concilium fuerit illis, qui, se iniqua sententia a principibus illis oppressos esse, conquererentur. Et haec iurisdictionis Germanicae facies eadem mansit medio aeuo, cum apud gentes, quae in Romanorum prouinciis noua sibi regna quaesuerant, tum in ipsa Germania. Apud Wisigothos enim ius per pagos et vrbes dicebant Comites (i), et, qui iis suberant, thiuphadi, defensores, pacis adsertores, villici et saiones (k): nec minus illa Comitum iurisdictione apud Burgundiones (l), et Francos (m) obtinuit, quamuis apud hos in caussis quibusdam missi dominici, (n) in aliis comites palatini (o), in aliis ipsi reges adpellarentur (p): quaedam maiores, et ad rempublicam pertinentes, in ipsis totius populi comitiis decidi solerent (q). Itaque iurisdictione his quoque temporibus fere erat personalis, et a comitibus, vicecomitibus, aliisque magistratibus, quos reges certis pagis, vr-bibus et vicis praefecerant, iure magistratus administrabatur, Quod adeo verum est, vt ducatus et comitatus ad certum tempus datos (r), eosdem male rem gerentibus pro lubitu ademptos (s), nec filii eorum, si aliter visum esset regibus, concessos esse, animaduertamus (t), idque luculenter demonstrarunt ANT. DADINVS ALTESERRA (u). Quae sane omnia argumento sunt, iurisdictionem suam fiduciario tantum iure possedisse comites, et hinc neminem horum illam iuris dicendi potestatem tamquam rem, quae in bonis esset, aliis vel vendere, vel locare potuisse. Saltem in anti-

(h) Tacit. de morib. Germ. Cap. XII.

(i) Lex Wisigoth. Lib. II. Tit. I. §.

14.

(k) Lex Wisig. Lib. VIII. Tit. II. §. I. tit. I. §. 26. Lib. VI. tit. I. §. I. Lib. II. tit. I. §. 16. 17. et 25.

(l) Lex Burgund. addit. II. §. 10.

(m) ill. Praehd. Elem. iur. Germ. Lib.

III. §. XVIII. sequ. p. 368. Tomo II.

(n) Idem ibid. §. XXVI. sequ.

(o) Idem §. XVII.

(p) Idem §. LXXXIII.

(q) Idem ibid. §. XVI.

(r) Greg. Turon. Hist. Lib. V. Cap.

XIII.

(s) Aimon. Contin. Lib. V. Cap. III.

(t) Idem Lib. V. Cap. XXVII. et

XXXVII.

(u) Alteserra de Duc. et Comit. A-
quitan. Lib. I. Cap. V. p. 23. sequ.

antiquioris aevi monumentis huiusmodi contractus nec vola occurrit, nec vestigium, et in praecepto Caroli M. Regis, anno DCCLXXXVIII. pro Trutmanno, Comite, edito, quod post MEIBOMIVM (v) edidit STEPH. BALZIVS (x), nihil permittitur Trutmanno, quam vt in parte Saxoniae Comes sit, et *resideat in curte ad campos, in mallo publico, ad vniuersorum caussas audiendas, vel recta iudicia terminanda*, nec quidquam in eo praecepto occurrit, ex quo colligere liceat, ei iurisdictionem veluti in patrimonium datam esse.

§. III.

Verissimum tamen videtur, quod iam ab HERTIO (y), et eruditissimo ALTESERRA (z) obseruatum est, sub ipsis Francorum regibus stirpis Merouingicae, tum ducatus quosdam, tum comitatus fieri coepisse hereditarios, eoque factum esse, vt hi iurisdicundi potestatem veluti in bonis habere, non eam regum nomine administrare, sibi viderentur. Sane enim non solum principes et comites, ex eo tempore, ab ipsis imperatoribus et regibus totis prouinciis et terrarum tractibus, cum omni banno et iurisdictione, donatos esse, animaduertimus, verum etiam episcopos, praelatos, monasteria, et ciuitates: adeo vt saepe diplomatibus exprimat, donatariis *ius fore, in illis fundis FREDA exigendi, MANSIONESQVE faciendi* (a): *nullum iudicem publicum ibidem ad CAUSSAS AVDIENDAS, aut FREDA exactanda, vel FIDEIUSORES tollendos, nec homines tam ingenuos, quam et seruienes, qui super terras suas commanent, DISTRINGENDOS, nec villas REDHIBITIONES requirendas vel exactandas, iudiciaria potestate ingredi praesumarum* (b): praedia monasterium possessurum, cum *vastinis, moris, humido, sicco*, ALTO, BASSO (c): cum BANNO et CIPPO (d): *nec se nec quemquam imperatorem, aut regem, aut comitem,*

Cur multatio paulatim facta si iurisdictionis Germanicae?

(v) Meibom. *Script. rer. Germ.* Tom. I. p. 689.

(x) Steph. Baluz. *Capitular.* Tom. I. p. 250.

(y) Hert. *de orig. et progr. special.* Rom. *Germ. Imp. rerump.* §. III.

(z) Alteserra *de Duc. et Comit. Aquitan.* *ibid.*

(a) Charta Childerici II Reg. circa annum DCLX. apud Miraeum *Diplom. Belg. Lib. I. Cap. III.*

(b) Diploma Theoderici II. ann. DCCXXII. *ibid.* Cap. VI. Ludouici Pii

anno DCCCXV. *ibid.* Cap. X. et de anno DCCCXXI. apud Bruch. de *Monaster.* pag. 66. *Diplom. Caroli Crassi* ann. DCCCLXXXVII. apud Schaten. *Anal. Paderb. Lib. III. p. 199.*

(c) *Diplom. Hildesfundis* anno DCCCCLXXXII. apud Mir. *ibid.* Cap. XXIII.

(d) *Diplom. Lotharii Imp.* ann. DCCCXXXV. apud Lunig. *Reichsarchiu. Part. II. Cap. III. tit. Strasburg.* p. 867. *sequ.*

aut regum exactorem, siue ex imperiali, siue ex propria auctoritate quidquam ibi ORDINANDI, aut EXIGENDI habiturum potestatem (e): nullum iudicem publicum in eorum hominibus habiturum DITIONEM (f): fundum donatario cessurum cum omni integritate, REGIMINE et BANNO (g): et quae sunt huius generis formulae aliae. Has enim tantum ex primae et secundae stirpis regum Francorum variis chartis et diplomatibus excerpimus, ut inde adpareat, quam mature in Germania vicinisque prouinciis, iurisdictio, antea tantum iure magistratus competens, in bonis et patrimonio ducum, comitum, episcoporum, monasteriorum, ciuitatum esse coeperit. Postea huiusmodi donationum et concessionum numerum in immensum auctum esse deprehendimus, sub imperatoribus regibusque Saxonis, Franconicis, Sueuis, qui saepissime praedia, maiorum exemplo, principibus et ecclesiis donant cum omni IUSTITIA et censu (h): cum tali DISTRICTIONE et iure, sicut haecenus ad imperialem pertinuit potestatem (i): omni IUDICIARIA POTESTATE remota (k): cum omni publicae rei DISTRICTV (l): ita, ut nemo ad CAUSSAS AVDIENDAS, vel AD FREDA aut BANNA exigenda, aut aliqua DISTRICTIONIS negotia super homines tam ingenuos, quam seruos, in eis praediis manentes, exercenda futuris temporibus ingredi audeat, remota TOTIVS IUDICIARIAE POTESTATIS inquietudine (m). Qua liberalitate factum est paullatim, ut omnes non modo principes ac comites, verum etiam episcopi, abbates, praepositi, iurisditionem intra limites suos in patrimonio haberent. Ciuitates quoque et vrbes, quarum decuriones initio nulla iurisdicundi gaudebant potestate, sed res duntaxat, ad decus et salutem ciuitatum suarum pertinentes, curabant, hanc quoque praerogatiuam modo Imperatorum, Principumque priuilegiis, modo aliis titulis, in primis emti venditi, subinde adquisiuerunt, eaque re effectum est, ut ciuibus passim non amplius comites, aduocati,

(e) Diploma Caroli Crassi ann. DCCCLXXXVI. apud Gewold. ad Hund. Metrop. Salisb. Tom. III. p. 1.

(f) Diplom. Zwentiboldi Regis Lotharing. ann. DCCCLXXXVIII. in Monim. Paderb. p. 41.

(g) Lunig Reichs-arch. Part. III. Cap. VI. tit. V. Emmeran. p. 648. Gewold. ad Hund. Metrop. Salisb. Tom. II. p. 372.

(h) Dipl. Ottonis M. an. DCCCCLIX.

apud Sagittar. Aniqu. Magd. §. LXIX. p. 36.

(i) Lunig. Spicil. Eccles. Cap. III. tit. Chur. p. 154.

(k) Dipl. Ottonis III. apud Lindenbr. priuil. Hamb. eccles. n. XIII. p. 133.

(l) Diploma Ottonis III. anno DCCCCLXXXVIII. apud Gewold. ad Hund. Metrop. Salisb. p. 242.

(m) Dipl. Henrici II. apud Lunig. Part. II. Spicil. eccles. tit. Luitich. p. 491.

ti, feulteti et scabini, a Principe constituti, penes quos antea id ius fuerat, sed ipsi decuriones, vel delegati ex iis iudices, ius dicerent (n). Denique quod ad praediorum possessores attinet, illis iam inde ab antiquissimis temporibus ex iuris Germanici principii competebat potestas herilis in homines proprios (o), cum iure, eorum controuersias definiendi, coercendique immorigeros et facinorosos coniuncta (p). Quod quum possessores illi paulatim facerent caussa cognita, ne, quod olim de maioribus nostris scripserat TACITVS, *ira magis et impetu, quam disciplina, occidere viderentur*: facile illa potestas iurisdictionis cuiusdam *prima* paullatim induit, quam deinde a feudorum dominis inuestiturae litteris inseri facile impetrarunt. Errare enim illos, qui soli inuestiturae iurisdictionem illam praedialem deberi existimant, vel id argumento est, quod in allodialibus praediis non minus, quam in feudalibus, eam a dominis explicari animaduertamus, (q) idque non modo ex charta Ruperti Caesaris apud SCHILTERVM (r) solide probauerit doctissimus FRANCKENSTEINVS (s), sed et ex multo antiquiore Hildesfundis Comitis Stryensis diplomate, quippe anno DCCCCLXXXII scripto, possit demonstrari (t). Ibi enim matrona illa, pietatis in Deum studiosissima, *amicos sibi factura in mammona iniquitatis, ad ecclesiam Thorensem*, a se conditam, *attulisse se*, ait, *ALLODIVM suum, quod in terra sua de Stryen gloriosus Rex, Zuentiboldus olim perdonauerit, cum ALTO et BASSO*. En ergo iurisdictionem *altam et bassam*, a femina, et quidem, non in feudo, sed in allodio suo, monasterio Thorenfi cum ipsis praediis cessam, quam sane non iure fiduciario et clientelari, sed tamquam propriam, exercuerat, nec sine domini directi consensu alienare potuisset vna cum praediis, si eam iure feudi habuisset. Sed et in ducatu Bremensi equestris nobilitatis viri iurisdictionem etiam criminalem in praediis suis allodialibus exercere, iam dudum obseruauit IO. A RHODE, Archiepiscopus Bremensis, apud LEIBNITIVM (u). Atque ita factum est, vt

Tom. II. *Heineccii Opusc. Sylloge II.*

K k

om-

(n) III. Praefes *Elem. iur. Germ. Lib. I. §. CIII. CVIII. et CXIII.*

(o) III. Praefes *Diff. de origine et indole iurisdiction. patrim.*

(p) Tacit. *de Morib. Germ. Cap. XXV.* Herm. Ado. ph. *Meinders de iurisd. colon. praediar. et infer. p. 61. sequ.*

(q) Gundl. *Pract. Digest. p. 149.*

(r) Schilter. *ad ius feud. Alamann. Cap. XXXXII. §. XXVII.*

(s) Franckenstein *diff. de locat. iurisd. Cap. I. §. V. p. 5.*

(t) Miraeus *Diplom. Belg. Lib. I. Cap. XXIII. p. 146. edit. Fopp.*

(u) Leibnit. *Script. rer. Brunsvic. Tom. II. p. 272.*

omnis fere iurisdictionio in Germania facta fit patrimonialis, eamque hodie et principes comitesque, et praelati, et ecclesiae, et academiae et ciuitates, et equestris nobilitatis viri iure fere proprio explicent, aliisque explicandam cedant, tamquam rem, in bonis suis vel patrimonio constitutam. Quin ex quo ius circa sacra ad principes ordinesque imperii protestantes postliminio veluti rediit: hi ipsam quoque iurisdictionem ecclesiasticam, tamquam partem superioritatis territorialis, in patrimonio habere, (v) eamque aliis, non obstante iure canonico (w), eodem iure cedere posse videntur, idque exemplo iudiciorum ecclesiasticorum inferiorum, ciuitatibus etiam quibusdam municipalibus et vassallis primi ordinis concessorum (x), non inscite probat laudatissimus FRANCKENSTEINIVS (y).

§. V.

Hodie ergo illa locari potest.

Quum ergo hodie iurisdictionio tantum non omnis in patrimonio, ac proinde in commercio sit: quis dubitet, quaeso, quin eadem et locari conduci possit? Et quidem, quum iure Romano permultum inter iurisdictionem atque imperium interesset, tale vero discrimen ignorent Germani, quibus IVRISDICTIONIO est *omnis potestas causas subditorum, tum ciuiles, tum criminales cognoscendi, sententias finiendi, easque demum sententias exsequutioni mandandi, quin et actus omnes, qui sine iudicium auctoritate non consistunt, confirmandi, ratosque habendi, iure domini competens*: consequens est, vt omnem hanc quam quis in patrimonio habet, iurisdictionem, siue ciuilem, siue criminalem, siue saecularem, siue ecclesiasticam, locare possit aliis. Quamuis enim non semper e republica sit, huiusmodi contractus iniri, et conductores huiusmodi plerumque id agant tantum, vt ex iurisdictione non modo pensionem corradant, sed et lucrum quam vberimum capiant, non vt ius ea, qua par erat, religione reddant (z): ipsa tamen haec locatio iuris Germanici principii non refragatur, maxime quum apud nos domini iurisdictionis, non modo sportulas, sed et mulctarum partem, censumque iurisdictionis, tamquam iurisdictionis fructus capiant,

(v) Instrum. Pac. Osnabr. art. V. §. 3. et Art. VIII. §. I.

(w) Cap. I. et 2. X. ne praelati vic. suas sub ann. cens.

(x) Dondorff. de iurisd. eccles. Cap.

III. §. XI. Seckend. Fürsten-Staat. Part. II. Cap. XI. §. III.

(y) Franckenstein. *ibid.* §. VI. p. 7.

(z) Ian. Langl. *Orium Semestr. Lib. VI. Cap. I. p. m. 254.* Ill. Böhmer. *Iur. Eccles. Prouest. Lib. V. Tit. III. §. III.*

piant, adeoque cum vtilitate conductoris coniuncta esse possit eius conductio, et proinde nulla subsit ratio, cur subsistere non possit, aut naturae locationis conductionis refragari videatur hic contractus, siue seorsum, siue cum ipso praedio locetur iurisdictione.

§. VI.

Obiici equidem posset, alias locari conduci non posse iura, certis rebus ac praediis inhaerentia, nisi vna cum ipsis rebus ac praediis. Ulpianum (a) enim diserte scribere: *Locare seruitutem nemo potest*, et, locato tamen praedio, conductorem etiam seruitute uti posse, indubii iuris esse (b). Deinde eodem fere modo ipsum ius pontificium ius patronatus seorsum vendi, locari, vel *ad firmam dari* non pati (c), nec tamen prohibere, quo minus, praedio vendito, vel locato, ab emtore vel conductore exerceatur (d). Et tamen de iurisdictione nullum dubium est, quin ea non modo cum praedio, cui inhaeret, verum etiam seorsum locari possit. Rationes enim illae, ob quas seruitutes praediales et ius patronatus locari nequeant, plane non quadrant iurisdictionis patrimonialis, qualem adhuc in Germania vidimus, indoli. Seruitutes ideo seorsum locari non possunt, quod ita inhaerent praediis, ut sine illis non intelligantur (e). At sine praedio recte non modo intelligitur, sed et explicatur iurisdictione, usumque praestat conductor, etiamsi is praedium non conduxerit. Deinde quod ad ius patronatus attinet, illius venditio vel locatio separata simoniae crimen inuoluere videtur iuris canonici interpretibus (f), ac proinde sollicitè cauendum monent, ne in venditione vel locatione praedii, in aestimationem simul veniat ius illud patronatus (g), ipsamque non modo iuris adquisiti iacturam minantur conductoribus, hoc modo contrahentibus (h), verum etiam excommunicationis et interdicti poenis ex Concilii Tridentini decretis (i) eum coercendum esse, edicunt. Enimvero ne id quidem fulmen pertimescendum est iis, qui iurisdictionem locati titulo alteri ad tempus cedunt. Non enim rem

Tum vna cum praedio, tum seorsum.

K k 2

fa

(a) l. 44. D. locat. cond.

(b) Brunnem. ad d. l. 44. p. 622.

(c) Cap. 16. X. de iure patron.

(d) Cap. 13. X. de locat.

(e) §. 3. Inst. de seru. rust. vel urb.

praed.

(f) Suarez. de Simonia Lib. III. Cap. XXVIII.

(g) Zoel. Comment. Decretal. Lib. III. tit. XXXVIII. §. XX.

(h) Cap. 6. X. de iure patron.

(i) Concil. Trident. Sess. XXV. Cap. VIII. de reformat.

facram vel ecclesiasticam locant, sed suam: nec alteri pro certa mercede concedunt potestatem Ecclesiae praeficiendi rectores et ministros, sed ius dicendi subditis, quae potestas, quum per se fit in commercio, et a conductore aeque prudenter ac religiose, quam ab ipso iurisdictionis domino, explicari possit, immo potius ille aliquando ad eam rem magis, quam hic, idoneus videatur, nulla ratio est, cur haec eum contractum respuat, nisi simul locetur praedium.

§. VII.

Et huiusmodi sane locationum, cum urbibus, tum priuatis, factarum, exempla exstant quam plurima, quorum aliqua ex *siue in longum, siue ad breue tempus.* WECKIO (k), MULLERO (l), KRESSIO (m) aliisque attulit doctissimus FRANCKENSTEINIVS (n). Et notum est aliunde, vrbes municipales pleraeque iurisdictionem, saltim superiorem, titulo vel locationis, vel pignoris, vel emtionis exercere, quod et de Seruista sua ex ipsis monumentis authenticis obseruauit IO. CHRIST. BECKMANNVS (o). In eo tamen aliqua differentia est, quod locatio ista aliquando ad certum, aliquando in longum tempus, aliquando irreuocabiliter, aliquando, quod placuerit, facta legitur. Vnde variae locationum species, *Zeit-Pacht*, *Erb-Pacht*, *willkürlicher Pacht*, *Besätzung auf lange Zeit*, qualis vere etiam fuit *datio vel concessio ad firmam*, cuius mentio fit in iure canonico (p). Quamuis enim viri docti non sine aliqua verisimilitudinis specie hoc vocabulum explicandum existiment ex dialecto Anglo-Saxonica, illudque vel a vocabulo *feo*, quod idem ac merces (q), vel a *firma*, quod conuiuium significet (r), vel, quod nuper IO. GE. ESTOR (s) suspicatus est, a nomine *farm*, quod Anglo-Saxonibus *praedium* notat, deriuent: vereor tamen, vt iustas habeant eius peregrinae originis causas. Quas enim vulgo adferunt, Anglicanos scriptores fere solos hac loquutione uti, capitaque iuris canonici, in quibus *firmae* fiat mentio, ex

(k) Weck. *Dresd. Part. I. tit. III.*(l) Muller. *Annal. Sax. p. 13.23.49.*(m) Kress. *ad constit. crim. art. II. §. XV.*(n) Franckenstein *de locat. iurisd. Cap. I. §. XII.*(o) Beckm. *Hist. Anhalt. Part. III. p. 273. sequ.*(p) *Cap. 2. X. de locat. conduct. Cap.*

24. X. de decim. Cap. 7. X. de iure patron. Cap. 6. X. ne cler. vel monachi. Clement. vn. de excess. praelat.

(q) Ianoc. Ciron. *ad Cap. 2. X. de locat. conduct.*(r) Car. du Fresne *Gloss. med. et inf. Latin. Tom. II. p. 446.*(s) Estor *kleine Schriften Part. I. Opusc. III. p. 159.*

ex epistolis ad episcopos et praelatos Anglicanos esse deprompta, non admodum solidae videntur. Nam primo eodem sensu hanc loquutionem in variis scriptoribus Francicis occurrere, multis exemplis probarunt eruditissimi, qui nouam Glossarii Cangiani editionem curarunt, congregationis S. Mauri BENEDICTINE (t). Et existat praeterea diploma Bellicum apud MIRAEVM (u), in quo memoratur *firma suae canon annuatim soluendus*. Nec magis verum est, capitula illa seu epistolas Pontificis, in quibus mentio fit dationis ad firmam, tantum ad Episcopos vel praelatos Anglicanos pertinere. Nam *cap. 24. X. de decim.* INNOCENTIVS Papa III. rescribit Pistoriensi Episcopo, adeoque Italo. *Clementina etiam Frequens de excess. praelat.* plane nihil commune habet cum rebus Anglicanis. Denique quamuis vulgatae editiones pleraeque inscriptionem *cap. 2. X. de loc. et cond.* ita corruptam sistant: *Innocentius III. abbati et conuentui S. Petri Prael. London. dioecesis.* in Collectione tamen Cironiana sinceriore legitur: *Honorius III. abbati et conuentui S. Petri de Prael. Luxou. dioecesis:* quod Monasterium Gallicanum prolixè describunt Fratres SAMMARTHANI (y). Quamobrem quum id vocabulum gentibus tantum non omnibus medio aeuo commune fuerit, nihilque adeo nos cogat eius origines ab Anglo-Saxonibus petere: quid obstat, quaeso, quo minus suffragemur CUIACIO (z), id vocabulum Latinum esse suspicanti? Quod Germanis est *bestâten*, id medio illo ac semibarbaro aeuo erat *firmare* (a), vel *ad firmam* scilicet pensionem, *dare*, id est sub firma et fixa mercede vel vectigali locare. Vere ergo Latinum est vocabulum, quamuis more illius saeculi, aliam plane ac veteribus latinis inauditam notionem induerit. Et profecto, qui talia incadentis Latinitatis scriptoribus nunquam animaduertit (b), eum ego plane hospitem in his scriptoribus dixerim.

K k 3

§ VIII.

(t) Tom. III. p. 512. sequ.

(u) Miraeus *Dipl. Belg. Tomo I. p. 480.*

(x) Cuiac. *ad Cap. 2. X. de locat.*
Tom. VI. Op. p. 1026. sequ. Gonzal.
Tellez Nor. in *Decretal. Tom. III. Part.*
L. p. 326.

(y) Sammarthi. *Gall. Christian. Tom.*
III. p. 256.

(z) Cuiac. *ibid. p. 1027.*

(a) Martene *Anecdot. Tom. III. p.*
1124.

(b) Vid. Ger. Io. Voss. *de vit. et*
glossem. serm. toto Libro VI.

§. VIII.

An etiam
quae non
est fru-
ctuosus?

Locari ergo hodie potest omnis iurisdictionis, quae quodammodo fructuosa est, et quidem etiam seorsum: si qua vero nihil utilitatis adfert conductori, locari quidem poterit, at non nisi vna cum praedio, et tamquam eius accessorium. Neque enim, vti iam dixi, quisquam mercede conducere volet aliquid, quod nullam sibi adferat utilitatem, et oneri magis, quam commodo, sit futurum. Hinc in patria mea locatur iurisdictionis, praefecturae Regiae inhaerens, sed vna cum praefecturae, nec aliter facile conductorem inuentura, ex quo REX potentissimus, incomparabili exemplo, sportulas vllas a rusticis suis exigi, vel multas illis delinquentibus irrogari longe clementissime vetuit, eaque de re ita rescripsit praefectis suis: *Wir haben allergnädigst resolviret, daß unsere immediat bauerliche unterthanen allhier im ganzen lande bey ihren processen weiter keine sportuln mehr entrichten; sondern sie davon ganz frey seyn, und die justiz ihnen ohne alle davon entrichtende gebühren administriret werden solle. Wir haben auch gut gefunden, daß ermeldte unsere bauerliche unterthanen, wann sie etwas verbrechen, nicht mehr an gelde, sondern lieber am leibe gestraffet werden sollen. Darnach ihr euch denn gebührend zu achten habt. Daran geschiebet unser gnädigster Wille. Königsberg d. 26. Mart. 1721.* Ita vero locari potest apud nos iurisdictionis cum praefecturae, quum reliquorum prouentuum vbertas illius veluti fertilitatem quodammodo penset: at fieri non potest, vt in aedificationem, cuius alias modum fuisse satis tradidit GRASSIVS (c), veniat, multo minus, vt seorsum locetur. Contra vtrumque fieri posse, et fieri quotidie, quoties fructuosa est iurisdictionis, nemo non intelligit. Quamobrem ea in re nec quidquam discriminis est inter iurisdictionem et imperium merum, ordinariam et extraordinariam, voluntariam et contentiosam. Quum enim maiores nostri numquam putarint, imperium merum, quod Rom. vocabant, iurisdictionemque extraordinariam et voluntariam non esse posse in patrimonio, sed haec omnia speciali lege esse demandanda; numquam dubitatum est, ad conductorem iurisdictionis transire etiam iura quaestiones habendi de facinorosis hominibus, tutores dandi, decreta super alienatione fundorum minoris interponendi, adoptiones confirmandi, et quae sunt huius generis alia. Tantum enim abest, vt vel hos actus, vel ipsum imperium merum, a iurisdictione

(c) Grass. de modo et iure taxandi iurisdictionis. Part. I. §. VIII.

risdictione se iunxerint Germani, ut iam pridem obseruauerit celeberrimus THOMASIVS (d), iurisdictionem apud eos primario constituisse in coercitione criminum, caussarumque ciuiliu diiudicationem partem ueluti accessoriam fuisse iurisdictionis criminalis.

§. VIII.

Enimuero quum semper iurisdictionem ipsam in SUPERIOREM, ALTAM, CRIMINALEM, et INFERIOREM, BASSAM, CIVILEM, uel, uti Germani loquebantur in *Ungericht*, und *Gerichte* (e) distinxerint: et hinc passim in diplomatibus a iurisdictione ciuili discernatur *iustitia alta et maxima* (f), *altum iudicium* (g), *iudicium colli et manus* (h), *iudicium sanguinis* (i), *pars iurisdictionis, quae pro capitali reatu et pro effusione sanguinis competit* (k): accidit paulatim, ut quidam utramque iurisdictionis speciem, alii alterutram tantum, acquirerent et in bonis haberent. Ac proinde et hodie permultum interest, omnimoda quis iurisdictione, an aliqua eius specie, sit praeditus, quod quomodo ex inuestiturae litteris, uel ex uerbis priuilegii colligendum sit, iam alii ostenderunt (l). Ex eo uero consequitur, ut iurisdictionis dominus non modo utramque simul, sed et alterutram solam immo et utramque duobus seorsum possit elocare, ita, ut unus conductor causas subditorum ciuiles et pecuniarias cognoscat et diiudicet; alter de criminibus habeat quaestiones. Quin non desunt exempla, quod ne haec quidem tota aliis locetur, sed locator sibi aliqua, quae eo pertinent, e. g. exsequutionem reseruet. Id uero hic praecipue monendum, plerisque locis ad iurisdictionem ciuilem referri solere etiam coercitionem criminum leuiorum, ueluti in Saxonia (m) *baarrauffen, schlaege die nicht toedlich sind, noch laemde bringen, daraus auch keine wunde wird, als braun und blau, nasen-bluthen, mauschellen, zahnbluthen, so die nicht wackeln, auch andere blutbrunsten, mit naegeht gekratzt, oder sonsten verletzt, daraus*

(d) Thomaf. *de iurisdic. et magistr. differ. secundum mor. Germ.* §. LII. sequi.

(e) Kress. *diff. de iurisd. omnimoda.* Helmst. MDCC.

(f) Miraeus *Dipl. Belg. Lib. II. Cap. LXXXV. et Donat. Belg. Cap. CVIII.*

(g) Heda *de Episc. Ultraieft.* p. 324. Scharen *annal. Paderbor. Lib. XI. ad ann. MCCLVI.*

(h) Rango *Dipl. Pomer. p. 179. Per-*

tuch. Chron. Port. Cap. III. p. 131.

(i) Idem *Cap. II. p. 65.*

(k) *Diploma Dobrilug. apud perillustr. de Ludewig. Reliqu. MSC. Tom. I. pag. 26. 29.*

(l) Kress. *Diff. de var. iurisd. crim. in Germ. gener. Obs. V. §. VI.*

(m) *Const. prou. ann. MDLV. tit. Was zu ober-nieder-oder erb-gerichte gehoeret.*

raus keine wunde noch laehmde erfolget, schlechtes luegen-straffen, schlechte worte, die aufferhalb hoben und befreyeten personem und oertern geschehen, unzüchtig, muthwillig geschrey, messerzüge, wenn niemand dadurch beschædiget wird, messer und verbothene vassen tragen, verbothene waaren feil haben, verbothene spiel spielen, deuben, die unter drey schillingen, das ist, weniger denn 4. groschen werth seyn etc. Quae etiam fere repetuntur in LEGIBVS PROV. MAGDEB. (n) nisi quod et furta minora pretio duorum imperia-
 lium, itemque damna, bonis illata, ad cognitionem iudicum inferiorum remittuntur. Alibi et alia delicta leuiora coercet iurisdictionis ciuilibus dominus (o), vt adeo ea in re maxime discrepent diuersarum prouinciarum consuetudines. Ex iis vero facile iam intelligitur, iurisdictione locata iis locis, in quibus coercitio leuiorum criminum pars iurisdictionis ciuilibus est, eam etiam potestatem, nisi speciatim excepta (p), ad conductorem merito deuolui.

§. X.

Quis eam possit locare? An et conductor eam alii sublocare possit?
 Quis iurisdictionem LOCARE, quisque eandem conducere possit, ex iis, quae diximus, intellectu non difficile est. Locare eam possunt omnes, qui illam in bonis habent, siue principes, territoriorumque domini, siue dynastae et nobiles. Quin quum conductor ea, quae ipse conduxit, alii sublocare possit (q): non est dubium, quin, quod ad analogiam iuris attinet, ea non obftet, quo minus sublocari etiam possit iurisdictione. Sic sane saepe contingit, vt viro rerum oeconomicarum peritissimo, ast tanto iuris imperitiori, praefectura quaedam vel praedium equestre vna cum iurisdictione locetur. Hic, quum ipse illam iuris dicendi potestatem explicare non possit, necessario tenetur alii iurisperito, quem *iustitiarium* vocant, id negotii dare, vt isto iudicandi munere fungatur. Quum vero mandare iurisdictionem possit conductor: quidni et illam recte sublocaret iustitiarium? maxime quum subtile illud iureconsultorum Rom. discrimen inter res quae et mandari et locari, et quae mandari quidem, at locari non solent (r), Germani in iurisprudentiam suam numquam admiserint, ac

(n) Ord. polit. Magdeb. Cap. LVIII. §. III.

(o) Hahn *ad Wesenb. Paratula. Dig. Lib. II. tit. I. n. VIII.*

(p) l. 39. D. de pactis. Conf. Franc-

kenstein *Dissert. de locat. iurisd. Cap. I. §. XV. p. 17. 18.*

(q) l. 24. §. 1. D. locat. conduct. l. 6. C. eod.

(r) Vid. supra Cap. I. §. vlt.

dictionem siue cum praediis, siue sine istis, quisquam recte locabit: quum eadem caussae, quae praediorum conductioni obstant, etiam iurisdictionem illis locari dissuadeant. Nec magis eum ferendum dixerim, qui iurisdictionem locare non dubitet Iudaeo, quem inde quaestum sordidissimum facturum, probabile est, maxime quum leges ipsae Iudaeis non modo ad honores ac dignitates (z), verum etiam ad postulandi iudicandive (a) munus aditum plane praeculant, ne illis vlla praebeatur occasio, Christianos vlllo damno adficiendi (b). Id vero aequae facile eueniret, si conducere illis liceret iurisdictionem, ac si iuris dicendi muneri praeficerentur. Quod vero doctissimus FRANCKENSTEINVS (c) adhuc arctioribus limitibus hanc conducendi libertatem circumscribit, illamque iis tantum, qui officiales esse possint, concedendam esse existimat: id vereor, vt experientia confirmetur. Quum enim iurisdictionem etiam indocti, immo et feminae in bonis habere possint, et soleant (d): quidni eandem ex conducto habere possent? Et si illae personae iurisdictionem suam per alios peritiores recte administrant (e): quid prohiberet, quaeso, quo minus et conductores eam exerceant per alios? Nec defunt in patria mea exempla, de quibus auctor obseruationis: *Ob Frauenzimmer das richterliche Amt führen können?* in NOVELLIS PVBLICIS (f), quae Regiomonti singulis hebdomadibus prodeunt, ita loquitur: *Es kan denen adelichen Damen auf den Gütern, allwo ihnen die Iurisdiction oder Gerichtbarkeit verschrieben worden, das Richter-amt nicht disputiret werden, wiewohl sie solches in wichtigen Sachen durch ein delegirtes Gericht gemeiniglich zu exerciren pflegen. Ia wir haben Exempel, daß bey denen General-verpachtungen derer Königlichen Domainen, da die Iurisdiction mit verpachtet worden, die Frauen Amtmänninnen und General-pächterinnen, wenn sie nach absterben ihrer Männer den contract continuiret, die Iurisdiction in ihrem Amt über alle Besitzere der unadelichen Güter exerciret.* Talia exempla et alibi exstant, quae hic multis verbis describere nihil attinet. Quare recte dici posse

vide-

(z) l. 19. pr. C. de Iud. et Caelicol. c. 16. et c. 69. X. de Iud.

(a) l. vlt. C. de postul. l. 15. C. de iud.

(b) Hahn. *Antiquum Iudaeor.* §. XIII.

(c) Franckenstein. de locat. iurisd. Cap. I. §. XIII. p. 15, 16.

(d) Beyer. Delin. iur. Germ. Lib. I. Cap. III. §. XVI.

(e) Barth. de iurisd. quam pers. illa per official. exercent.

(f) Preuss. Intelligenz. anna. MDCCXXXVII. n. XXI. d. 25. Maii.

videtur, omnes conducere posse iurisdictionem tanquam accessoriam, qui praedia, quibus id ius inhaeret, recte conducunt: seorsum neminem, nisi qui idoneus sit iuri dicundo: nisi princeps conductori, ut alii id det negotium, diserte permittat.

§. XII.

Ceterum ex ipsa locationis conductionis natura, ad quid obligatus sit locator iurisdictionis, facile intelligitur. Nimirum uti alii locatores obligati sunt ad rei locatae usum conductori praestandum (g), idque nisi fecerint, actione conducti recte conveniuntur (h): ita iurisdictionis locator praestare tenetur iurisdictionis exercitium, et non modo ipse conductorem in eo non turbare, sed et aduersus alios illum impediens defendere debet: eaque res eo minus dubii habere videtur, quo magis ex iure constat, etiam locatorem ad praestandum id, quod interest, esse obstrictum, si res locata ab alio euincatur (i). Quemadmodum deinde conductori non solum rei usus, verum etiam ea instrumenta, sine quibus re conducta commode uti non potest, praestanda sunt (k): ita conductor iurisdictionis recte a locatore exigit locum iuri dicundo destinatum, (*die Gerichts-stube*,) libros et protocolla iudicialia, (*Gerichts-Vormundschafts-Handlungs-Grund- und Hypothequen-Bücher*) acta iudicialia, nec non si criminalis locata sit iurisdictionis, carceres, catenas, compedes, cellas, in quibus dirae quaestiones habentur, quin et numellas, patibulum, et quaecumque explicandae illi iurisdictioni sunt necessaria. Quin nisi aliud placuerit contrahentibus, conductori merito operas praestant etiam scribae, exsequutores litium, littores, alique, qui ante locationem ius dicenti adparebant: maxime, si horum hominum non vbique sit copia. Quamuis res ipsa doceat, his hominibus tunc etiam de salario prospicere debere conductorem, nisi aliae sint contractus leges, quibus standum esse nemo negauerit (l). Praeterea quum ea sit locationis natura ac indoles, ut locator conductorem ante tempus expellere nequeat, sed usum rei locatae et heredibus per tempus contractu definitum relinquere teneatur (m): nemo negauerit,

L 1 2

idem

(g) §. ult. *Inst. de locat. cond.*

(h) l. 10. C. eod.

(i) l. 9. pr. l. 33. D. loc. cond. Nic. Burgund. de culp. et pericul. Cap. VIII.

§. 4.

(k) l. 19. §. 2. D. locat. cond.

(l) l. 23. D. de reg. iur.

(m) l. 19. §. 8. D. locat. cond. l. 10. C. eod.

idem ius esse in locatione iurisdictionis, dummodo vel ipsorum heredum aliquis iuri dicundo sit habilis, vel ei rei heredes hominem praeficiant idoneum. Contra vti locatio successorem singularem non obstringit (n), ac proinde soluto iure dantis ius etiam accipientis solui recte dicitur (o): ita per se patet, si praelatus iurisdictionem praedio ecclesiastico, vel maritus praedio dotali inhaerentem, in sexennium locauerit, et locator ante constitutum illud tempus diem obierit supremum, nec praelati successorem, nec uxorem, ad quam fundus dotalis, soluto matrimonio, redit stare locationi teneri. Quod etiam eo casu continget, si interea ipsum praedium vna cum iurisdictione a domino alienatum fuerit (p), siquidem et eo casu obtinebit *πολυεργύλλησον* istud: *Kauff gehet vor Miethe* (q): nisi forte iis locis quis conduxerit, vbi contraria iactatur paroemia: *Heuer gehet vor Kauff*, (r) vel sibi hypotheca in praedio constituta consuluerit. Attamen inter casus, haecenus recensitos, id interest, quod, si locatoris ius fuerit temporarium, conductor agere non potest ad id, quod interest, quum praeuidere potuerit, ius locatoris ante tempus conuentum expirare posse (s): sin locator alienatione voluntaria effecerit, vt conductio ante tempus solueretur, is recte conueniatur ad id, quod interest, maxime quum a culpa non absit haec alienatio, nisi ea lege alienauerit, vt conductio eadem maneret (t). Sed quaeritur, an et ad expensas, occasione iurisdictionis factas, conductori refundendas locator obstrictus sit? Quod negant, qui conductorem promiscue ad omnia iurisdictionis onera ferenda obligatum esse, existimant: quum eum, qui emolumenta omnia percipit, etiam onera ferre aequissimum videatur. (u). Ego vero permultum interesse arbitror inter impensas, a conductore in exercitium iurisdictionis, et in rem, quae ad iurisdictionem pertinet, ita factas, vt finita etiam locatione conductione locatori vtilitatem praestare possit. Impensas enim, quae in vtilitatem rei conductae perpetuam, et vltra conductionis tempus

(n) l. 9. §. 1. D. eod.

(o) l. 31. D. de pignor. l. 4. §. 2. D. de addict. in diem. Ant. Gomez Var. resol. Tom. II. Cap. III. nu. 8. Cardin. Tusch. Tom. VI. lit. R. conclus. CCLXXXII.

(p) l. 25. §. 1. D. loc. cond. l. 9. C. eod.

(q) Zaunschliff. Diff. sing. subiuncta. Specimini antinom. Meuiar.

(r) Wissenb. de Curat. bon. dando §. XIII. Gudelin. Iur. nouiss. Lib. III. Cap. VII.

(s) l. 9. §. 1. D. locat. cond.

(t) d. l. 25. §. 1. D. et l. 9. C. eod.

(u) l. 10. D. de reg. iur.

pus duraturam, vergunt, conductori a locatore rependendas esse, et leges nostrae faciunt (x), et inter omnes iuris interpretum constat (y). Hinc quamvis recte obseruet doctissimus FRANKENSTEINIVS (z), conductorem iurisdictionis obligatum esse, ad impensas necessarias inquisitionum erogandas: ad eos, qui iura pauperum impetrarint, subleuandos: ad ferendos sumtus, in exsequutiones vel supplicia facinorosorum factos, vulgo *das Hencker-Geld*, nisi sicubi mos inualuerit, vt subditi id onus, corrogata pecunia, ferre teneantur: denique ad alimenta infantibus exposititiis, furiosis, aliisque personis miseris, constituenda: nescio tamen, an idem dicendum sit de impensis, in patibulum nouum exstruendum, aliaque signa iurisdictionis erigenda, factis, quas eodem refert laudatissimus FRANCKENSTEINIVS. Sunt enim hae impensae ita comparatae, vt magis in duraturum praedii vsum, quam in iurisdictionis exercitium, factae videantur. Denique quum fructus iurisdictionis adeo incerti sint, vt, qui eos conducit, spem fere conduxisse videatur: facile patet, non obligatum esse locatorem, ad partem mercedis remittendam, si forte tam pacifice viuant subditi, vt intra aliquot annos nulla lis inter eos oriatur, vel si accidat, vt diu ita deliquerit nemo, vt ab eo multa exigi possit. Est enim ea iurisdictionis indoles, vt non nisi per auersionem possit locari: in huiusmodi locatione fieri non potest, quin penes conductorem sit periculum, (a) isque adeo ferre teneatur damnum, si spei, quam in conductione conceperat, euentus haud respondeat. Alia tamen est ratio, si externae causae exercitium iurisdictionis impendant, veluti si inter arma fileant leges (b), vel aliud incidat iustitium, ob quod conductor ex conducta iurisdictione nullum fructum capere potuerit. Tunc enim ad partem mercedis pro ratione temporis remittendam obstrictum esse locatorem, recte animadvertit laudatus FRANCKENSTEINIVS (c), quamuis, si breue illud iustitium tanto maiore insequentis temporis sportularum proventu pensetur (d), vel omnes hos casus conductor vltra susceperit,

L 1 3

perit,

(x) l. 55. §. 1. l. 66. D. loc. cond.

Cap. II. §. V.

(y) Garl. de expens. Cap. XIII. n.

(a) l. 36. D. locat. cond.

X. sequ. Alu. Valac. quaeft. XXV. n.

(b) l. 33. D. eod.

32. Menoch. de arbit. iud. quaeft. Cas.

(c) Franckenstein *ibid.* Cap. III. §. 5.

CCXV. n. 4. Carpz. Part. II. Const.

VI.

XXXVII. def. XXVI.

(d) l. 15. §. 4. D. loc. cond. Carpz. Part. II. Const. XXXIII. def. 2.

(z) Franckenst. *Diff. de locat. iurisd.*

§. XIII.

*Itemque
 conducto-
 ris.*

Sed et conductoris in quo consistat obligatio, ex ipsa con-
 tractus natura satis manifestum est. Primo enim per se patet,
 eum pensionem ex compacto solvere debere tempore constituto,
 vel, si certum tempus in syngrapha vel contractu non expres-
 sum sit, sub finem singulorum annorum (f), vel si, in aliqua
 prouincia aliud non inualuerit, finita locatione (g). Deinde, uti
 pensione in singulos annos promissa, eaque per biennium non
 soluta, expelli conductorem iura permittunt (h): ita eodem iure
 uti posse locatorem iurisdictionis, nulla idonea dubitandi ratio
 est. Tum porro, sicuti conductorem ad diligentiam et culpam
 leuem praestandam teneri (i); si vero re sibi locata, siue phy-
 sice, uti aiunt, siue moraliter, turpiter abutatur, iure suo priua-
 ri expellique posse, expediti iuris est (k): ita et iurisdictionis
 conductorem ipsa contractus indoles ad omnem diligentiam et
 sanctitatem quae in iudicem bonum ac religiosum cadit, obstrin-
 git. Ac proinde si negligentia culpaue sua damnum dederit lo-
 catori, ad sarcendum illud iure meritoque adigitur. Sin iuris-
 dictione conducta ad opprimendos innocentes abutitur, turpiter
 sententiarum nundinatione quaestum facere studet, iustitiae ad-
 ministrationem ad se confugientibus prae fracte denegat, in caus-
 sis cognoscendis finiendisque nullam legum et constitutionum,
 nullam ordinis, rationem habet: nulla sane illi fiet iniuria, si
 ei ante finitum tempus iurisdictionis adimatur exercitium, nec
 homini tam nefario diutius permittatur, in vitam, famam, bona-
 que subditorum suo arbitrio grassari, et veluti impune in foro
 facere latrocinium. Quare et necessitas, ipsaeque prudentiae re-
 gulae, exigunt, ut conductor iurisdictionis, si ipse ius dicere
 velit, iureiurando sese prius obstringat ad iustitiam administran-
 dam, leges seruandas, omnes sordes religiose fugiendas, uti ta-
 les iurisiurandi formulae in omnibus fere constitutionibus pro-
 vincialibus ius dicentibus praescribuntur. Quin consultum fue-
 rit,

(e) l. 9. §. 2. D. eod. Vinn. *Quaest. select.* Lib. II. Cap. I.

(f) arg. l. 29. D. de verb. obl.

(g) Berger. *Oeconom. iur.* Lib. III. Tit. V. §. 24. Franckenst. *ibid.* Cap. II. §. III.

(h) l. 54. §. 1. l. 56. D. locat. cond.

(i) l. 5. §. 2. D. Commod. l. 23. D. de reg. iur.

(k) l. 3. C. loc. cond.

rit, eo nomine exigi idoneam cautionem, ut eo securior sit locator, si forte conductor male eo fungatur officio. Sed haec similiaque, quum ad consilia magis, quam ad ius, pertineant, hic merito praetermitto, maxime quum iam plures scribenti mihi paginas animaduertam procedere, quam dissertationi destinaveram, adeoque vela demum contrahenda, portusque respiciendus esse videatur.

§. XIII.

Quum vero eo fine quis conducere soleat iurisdictionem, ut fructus et proventus, inde ad locatorem redituros, percipiat: merito quaeritur, in quibusnam emolumenta illa consistant? Et hic otium nobis omnino fecit saepe laudatus FRANCKENSTEINIVS (1), recte distinguens iurisdictionem personalem et patrimoniam. Illa enim sine reservatione conducta, conductori cedunt omnia, quae occasione iurisdictionis accepta, praefecti in rationes referre antea solebant, qualia in Saxonia sunt *die commission- und geleits-straffen, Hülfss- und Abzugs Gelder, Gerade und Heergewette, so dem Amte heimgefallen* (m). At tunc multo magis conductor capiet sportulas, quantas iudicantibus concedunt leges publicae, immo et multarum partem, quae in plerisque Germaniae prouinciis relinqui solet praefectis et iudicibus. Sin patrimoniam iurisdictionem quis conduxit: eos fructus omnes sibi iure vindicat conductor, qui antea domino iurisdictionis cedebant, cuius iuribus etiam omnibus, quae in locatione non excepta sunt, utitur: uti pluribus exemplis, quae tamen maxime ad Saxoniam electoralem pertinent, rem omnem illustravit laudatus FRANCKENSTEINIVS (n). Sic sane ubi iurisdictionis dominus cedunt bona vacantia, gabellae, census detractionis, sportulae, mulctae, pecunia pro reuisione rerum pignorarum solvenda, (*pfänd gelder*) ibi eadem omnia etiam conductor iure capit, nisi quid specialiter exceptum sit. At, quae dominus non occasione iurisdictionis, sed tanquam possessor praedii, percipit, veluti operas, census, canones, laudemia, maritagia, mortuaria, iurisdictione seorsum locata, ad conductorem non transferuntur. Sed haec ita comparata sunt, ut ab unoquoque facile intelligantur, quamuis ea omnia in diuersis prouinciis diuersissimo-

(1) Franckenst. de locat. iurisd. Cap. III. §. II. sequ.

(m) Horn. Consultat. respons. et sentent. p. 721. Berger. Oecon. iur. p. 683.

(n) Franckenst. ibid. §. III.

simode se habere oporteat. Prout enim plus minusue indulgetur ipsis iurisdictionis dominis: ita et conductoribus plus minusue fructuum ac emolumentorum cedere, necesse est. Quare id tantum addo, iis locis vbi non admodum fructuosa est iurisdictionis, veluti vbi ius sine sportularum exactione dicendum est, ibi ei, qui iurisdictionem vna cum praefectura vel praedio conduxit, promitti solere salarium annuum, quo casu tamen conductorem praedii, non tam iurisdictionem conduxisse, quam operas suas, quamuis alias locari non solitas, pro certa mercede locasse dixeris.

§. XV.

An regulis prudentiae satis conueniat haec locatio conductio? Quantumuis vero iuri non refragetur, et hinc paene quotidiana sit, haec iurisdictionis locatio: tantum tamen abest, vt magnopere sit laudanda, vt, nisi hic omnes prudentiae neruos intendant legislatores, ea facile cum summa iustitiae clade coniuncta esse possit. Ita sane non feliguntur iudices, vt olim, quando iure canebat HORATIUS (o):

Sive iubebat,

Vt facerem quid: habes auctorem, quo facias hoc:
Vnum ex IVDICIBVS SELECTIS obiiciebat.

sed sumuntur: neque, qui altero melior, iustior, prudentior est, sed qui plus licitatur, iuri dicundo, magno subditorum incommodo, praeficitur. Olim eodem teste HORATIO (p), ex iudicandi munere, quo quis functus erat saepius, colligebant, non posse non illum virum bonum esse.

Vir bonus est quis?

Qui consulta patrum, qui leges iuraque seruat:
Quo multae magnaeque secantur IVDICE causae.

Hodie stulte faciat, qui ex munere illo, quod ineptissimus quisque et sordidissimus pecunia sua conducit, de alicuius integritate et bonitate iudicium ferre velit. Accedit, quod ita plerumque contingat, vt venalis habeatur quaestuique turpissimo prostituatur iustitia, res inter homines sanctissima. Quemadmodum enim propolae et venalitarii, quod solidum auro suo sibi compararunt, id minutatim non exiguo lucro diuendunt: ita illi conductores iurisdictionis, quando ex eo, quod conduxerunt, fru-

Etus

(o) Horat. Lib. I. Serm. Satyr. III. v. 123.

(p) Idem Lib. I. Epist. XVI. v. 40.

Etus quam vberimos capere student, non peccare, sed officium suum facere sibi videntur. Neque enim fieri potest, inquit IVSTINIANVS (q), vt qui aurum dat, quique eo pacto sibi administrationem comparat, idque non de suo fortassis praebet, sed mutuum sumit, non secum ratiocinetur, conueniens esse tantum a litigatoribus recipere, quantum ad dissoluendum aes alienum suum fati sit. Vnusquisque sane dat operam, vt lacunas rei familiaris expleat, et imminutos hac conductione numos quam primum redintegret. Denique, sicuti iam pridem obseruauit SENECA (r), non mirum esse, prouincias spoliari, et numarium tribunal, audita vtrisque licitatione, alteri addici, quando, quae emeris, vendere gentium ius sit: ita experientia docet, suo sibi iure vti videri conductores iurisdictionis, si mercenariam habeant iustitiam, mercede conductam, operamque dent, vt ex iuris dicundi potestate, tamquam fundo suo, pecuniae, quantum possint, plurimum conficiant. Quod quanto cum reipublicae detrimento coniunctum sit, cogitando quisque facilius, quam dicendo, adsequetur.

§. XVI.

Sic demum finem facio differendi: quumque in eo vniuersae reipublicae beatitudo posita sit, sub finem precor DEVM, iustitiae statorem, omnibus principibus eam det mentem, vt et ipsi iustitiam colant, et non nisi iis deferant iuris dicundi potestatem, qui similes sint Lollio isti, de quo HORATIUS (s):

Vindex auarae fraudis, et abstiniens

Ducentis ad se cuncta pecuniae,

Consulque non vnius anni,

Sed quoties bonus atque fidus

Iudex, honestum praetulit vili, et

Reiecit alto dona nocentium

Vultu, et per obstantes cateruas

Explicuit sua victor arma.

Vtinam vero ita Themis vere rediret e caelo, terrasque reuifere-
ret, eius absentis desiderium vix ferentes! Sic demum futurum
Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge II. M m effect,

(q) Nouell. VIII. praef. §. I.

(s) Horat. Carm. Lib. III. Od.

(r) Seneca de Benef. Lib. I. Cap. VIII. v. 37.

effet, vt obuiaie sibi inuicem fierent benignitas et fides, iustitiaque et pax se inuicem exoscularentur! Sic demum contingeret, quod de Augusti saeculo gloriatur HORATIVS (t):

*Tutus bos etenim rura perambulat,
Nutrit rura Ceres, almaque Faustitas:
Pacatum volitant per mare nauitae:*

Culpari metuit fides:

Nullis polluitur casta domus stupris:

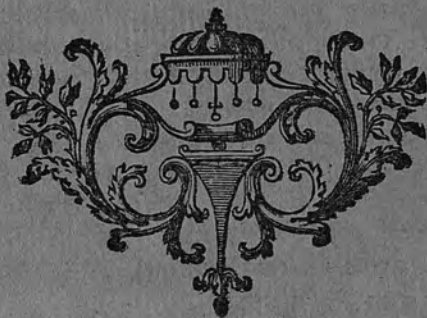
Mox et lex maculosum edomuit nefas:

Laudantur simili prole puerperae:

Culpam poena premit comes.

Faxit hoc, qui potest omnia, DEVS immortalis, cui ob studia mea, adhuc clementia sua mirifice subleuata, innumeraque, quae in me per omnem vitam contulit, beneficia, sit laus, honor, gloria, in omnem aeternitatem.

(t) Idem *ibid.* *Od.* V. v. 173

DE VENDITIONE ILLICITA
FRUCTVVM IN HERBIS.
EXERCITATIO XXXIII.

- §. I. *Dominii origo.* §. II. *Possunt eius effectus, et imprimis libera de rebus dispositio lege restringi.* §. III. *Inuecto dominio opus fuit contractibus et praecipue emtione venditione.* §. IIII. *Quid emtio venditio? et cur contractus consensualis?* §. V. *Dubium, quod huic thesi obstare videtur, remouetur.* §. VI. *Quid de venditione, super qua contrahentes instrumentum fieri volunt?* §. VII. *Cur periculum perfecta emtione pertineat ad emtorem?* §. VIII. *Traditio quomodo facta?* §. VIII. *An hodie in immobilibus sufficiat traditio ad transferendum dominium?* §. X. *An dominium demum per resignationem iudicalem transferatur?* §. XI. *Quae res venire possint? An et non existentes?* §. XII. *Emtio spei et rei speratae.* §. XIII. *An fructuum futurorum licita sit iure Romano venditio?* §. XIII. *An iure Germanico vetere?* §. XV. *An iure Germanico nouo?* §. XVI. *Eius iuris declaratio per Recess. Imp. de anno 1577.* §. XVII. *Aliarum gentium leges similes.* §. XVIII. *Constitutionum emtioni futurorum fructuum oppositarum ratio.* §. XVIII. *Sanctio poenalis addita, et quando ei locus sit?* §. XX. *An et ad alios casus extendi possit haec prohibitio?*

§. I.

Domini
origo.

Mnia, si primaeuum rerum statum consideres, relicta fuerunt in communiione quadam negatiua, ita vt vere in nullius essent dominio, quamuis vsus pareret singulis. Hinc VIRGILIUS (a), laudans aureum illud saeculum, et id obseruat, nihil tum in vllius dominio fuisse:

*Nec signare quidem aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quaerebant.*

Quae deinde repetit, et Saturni in Italia regno adplicat MACROBIUS (b). Aucto vero humano genere et in innumeras gentes distracto, nec omnibus sufficiente vna prouincia, suas sibi quaelibet gens sedes quaesuit, occupatasque prouincias ita aliquamdiu communes habuit, vt nihil esset priuatum et necessaria tamen a singulis recte occuparentur. Nemo ergo tum aliquid sibi esse proprium, dicere poterat, sed vnum quasi cunctis erat patrimonium (c). Quo autem homines ius suum in res creatas communes exercere, iisque peculiariter vti possent, adprehensione et occupatione opus erat. Haec deinde paulatim proprietatem huius rei occupatae tribuebat adprehendenti, si ea mente, vt sibi haberet, illam occupasset. Atque inde factum, vt res antea communes tunc fierent propriae et priuatae, dum ad alios eodem modo non amplius pertinebant, quo nunc spectabant ad occupantem. Sic CICERO (d): *Sunt, inquit, priuata nulla natura, sed aut veteri occupatione, vt qui quondam in vacua venerunt aut bello, aut lege, pactione, conditione, sorte &c.*

§. II.

Possunt
eius effe-
ctus, et
inprimis
libera de
rebus dis-
positio le-
ge restrin-
gi.

Quamuis igitur proprietates eum in finem inuecta sit, vt vnus vel quidam soli gaudeant facultate illis pro arbitrio vtendi in sui commodum, (§. I.) et potissimum domini effectus tam in vsu rerum, quam in libera de iis disponendi facultate consistat: haec tamen potestas non semper ab vtentis arbitrio solum dependet, vt ille ius habeat rei suae aut retinendae aut amittendae, sed pro necessitate et vtilitate reipublicae ciuiumque salute variis pedetentim restricta ac determinata est modis. Quomodo enim bonorum

(a) Virgil. Georg. Lib. I. vers. 126.
(b) Macrob. Saturn. Lib. I. cap. 8.

(c) Lud. Molina de Inst. et Iure
Traet. I. Disp. III. n. 8.
(d) Lib. I. de Officiis cap. VII.

norum ciuium est, omnes vires suas vnice ad conseruandam tuendamque rempublicam: ita et domini res omnes ita suas esse iudicare debent, ne illarum vsu omni excidat respublica. Hinc nemo vitio verterit Principi, si vsui rerum nostrarum praescribat leges, quamuis hoc ipso libertas disponendi de rebus nostris arctioribus limitibus simul circumscribatur. Interest enim et *expedit reipublicae, ne quis re sua male utatur* (e): et uti vere scripsit SENECA (f): *Omnia regem imperio possidere, singulos dominio*: ita Idem recte statuit: *Summam Maiestatem, quae omnium ciuium bona imperio quasi possidet hanc habere potestatem, id quod naturae lex domino permittit, vetandi et facultatem ei naturaliter, competentem certis limitibus circumscribendi*. Propterea vero ipsum dominium veris dominis neutiquam subtrahitur, quod scilicet illa potestas, quam dominium tribuit, quodammodo impeditur et restringitur. Ita enim impeditur tantum vsus aliquis et effectus domini, vt, sublato hoc impedimento, restitatur. Et haec est ratio, cur dominium definire soleant, quod sit ius in re, ex quo facultas de ea disponendi eamque vindicandi nascitur, nisi vel *lex* vel conuentio vel testatoris voluntas obsistat. Vnde iam laudatus SENECA (g): *Non est, inquit, argumentum, ideo aliquid tuum non esse, quia vendere non potes, quia consumere, quia mutare in deterius aut melius non potes. Tuum enim est etiam quod sub certa lege tuum est*. Eatenus nempe quis moderator et arbiter est rerum suarum, quatenus iure non prohibetur (h).

§. III.

Quibus autem solis competit facultas rebus quibusdam pro arbitrio vtendi in sui commodum, illi gaudent rerum earundem proprietate, (§. II.) eius vero haec est indoles, vt, quod cuique ex dominiorum distinctione peculiare factum est, id sine causa illi auferri non possit. Itaque introducto semel rerum dominio, necessario homines ea, quae sibi deesse animaduvertebant, aut ab aliena liberalitate exspectare, aut intercedente contractu aliquo sibi comparare cogebantur. In aliorum liberalitate parum plerumque praesidii erat, ex quo refrigescente caritate et in peius lapso humano genere,

Inueto dominio opus fuit contractibus, et praecipue emitione venditione.

M m 3

Pro-

(e) §. 2. *Inst. de his, qui sui vel alieni iur. sum.*

(f) *Seneca de Beneficiis Lib. VII. cap. V.*

(g) *Seneca de Benefic. cap. XII.*

(h) *Hermann. Latherus de Censura Lib. I. cap. VIII. n. 46. et Cöthmann. Vol. III. Resp. II. n. 29. seqq.*

*Protinus irrupit venae peioris in aeuum
 Omne nefas, fugere pudor, verumque fidesque,
 In quorum subiere locum fraudesque dolique,
 Insidiaeque et vis, et amor sceleratus habendi (i).*

Opus ergo erat contractibus, quibus sibi quisque id, quo indigebat, ab altero stipularetur. Quum enim saepius eueniret, vt, quod alteri deerat, alteri superesset, et quaelibet regio sibi ipsi non sufficeret, medio illo opus fuit, ne intercideret ista, in qua viuebant, ciuilibus societas. Hinc varii nascebantur contractus, quibus humanis necessitatibus succurrebatur. Contractus enim ad commodam rerum et officiorum in ciuili societate communicationem et necessarii et idonei videbantur, vt alter, quod ipsi deerat, ab altero volente acciperet. In his primum atque antiquissimum fuisse contractum permutationis inter omnes constat, cuius origo humanae debetur indigentiae, quippe quae homines primum coegit, quum pecuniae vsus non esset, vt secundum necessitatem temporum ac rerum inutilia vtilibus permutarent. Hinc omnes gentes, antequam ad cultiorem vitam traductae pretium aliquod eminens, quod pecuniam vocamus, habere coepissent, vice rerum commercia exercebant, quippe quod de Germanis antiquissimis TACITVS (k), de Scythis IUSTINVS (l), de Hispanis STRABO (m), de ipsis Graecis HOMERVS (n), de Romanis PLINIUS (o), de aliis alii memoriae prodiderunt. Quin notum est, eo commercii genere et nostris temporibus vti gentes quaedam barbaras, quibus nullus auri argentive signati vsus est. Quamuis vero existimare quis posset, contentos esse potuisse mortales simplicissimo illo et naturae conuenientissimo commercii genere: res ipsa tamen mox docuit, illud ad rei summam non sufficere. Quum enim fatente PAVLO (p) non semper nec facile concurreret, vt, quum alter haberet, quod alter desideraret, hic inuicem haberet, quod ille accipere vellet, emtionem venditionem

(i) Ouidius *Metamorph. Lib. I.* vsq. 28. sequ.

(k) Tacitus *de Mor. Germ. Cap. V.*

(l) Iustinus *Histor. Lib. II. Cap. II.*

(m) Strabo *Geogr. Lib. III. p. 233.*

(n) Homerus *Iliad. Lib. VII. v. 482.*
 Locum habes §. 2. *Inst. de emt. vend.*
 et l. 1. §. 1. *D. de contr. emt.*

(o) Plinius *Hist. Nat. Lib. XVIII. Cap. III. et Lib. XXX. Cap. I.*

(p) l. 1. pr. *D. de contrah. emt.*

mox nummo per gradus (q) inuento, et postea reliqui contractus (r) in vsu esse coeperunt.

§. III.

In his autem perpoliendis contractibus admodum sollicita fuit *Quid emtio venditio? et cur contractus consensualis?* Iurisprudencia Romana, ab eiusque conditoribus in eo potissimum elaboratum, vt cuilibet contractui certam tribuerent formam certumque ordinem, ita quidem, vt, nisi quis istam formam certam, nec validus esset contractus, nec valida inde nasci videretur obligatio. Hinc variae oriebantur species, quas recensere meum non est, dum praesentis instituti ratio hoc neque postulat, neque concedit. Quamobrem vt ad propositum meum eo propius accedam, omnibus aliis contractuum generibus posthabitis, ad solam emtionem venditionem me conuertam, qui mihi viam munit ad institutum. Emtio venditio vero est contractus consensualis de re pro certo pretio alteri tradenda (s). *Consensuale* esse contractum dicebant Romani, quod solo consensu perficiatur, substantiamque capit emtio venditio (t); In omnibus enim contractibus solum consensum sufficere noluerunt, sed praeter illum in aliis *rei traditionem*, in aliis *verborum conceptionem* et in aliis *litteras* desiderabant. Quum enim semel discrimen statuisset inter pacta et contractus, fidemque, teste GELLIO (u), *in negotiorum contractibus sanxissent*, pactum vero, quatenus nudi placiti sine fiat, obligationem ciuilem et actionem producere nolent (x), cuius rei rationes eleganter reddit EMVNDVS MERILLIVS (y): fieri sane non potuit, vt omnia negotia, in quibus duorum pluriumque consensus intercederet, pro contractibus haberentur. Si enim fingas, vnum mutuam rogare pecuniam, alterum promittere, vel duos consentire in depositum dandum et reci-

(q) Egregie id docet Salmasius de *Vsuis* cap. XV. Aes, inquit, erat rude, quod in permutationem saepius vendebat, aurum argentumque infectum. Nam ab his ad nummum tandem per gradus descensus est. Post aes rude progressus est vsus ad certam aeris quantitatem, quae pondus suum nota sua praeferebat. Sic ad nummum ventum est. Ique tandem communi consensu receptus est et pro instrumento habitus expeditio et facili ad explicandas omnes permutationes.

(r) §. 2. *Inst. de Iur. Nat. Gent. et Ciu.*

(s) l. 1. §. 2. l. 2. §. 1. l. 8. pr. de *contr. emt.*

(t) §. vnic. *Inst. de obligat. quae ex consensu et pr. Inst. de emt. vendit.*

(u) Gell. *Noct. Attic. Lib. X. Cap. I.*

(x) l. 7. §. 5. *D. de Pact.*

(y) Merill. *Observat. Lib. VII. Cap. XXXVIII.*

280 DE VENDIT. ILLICITA FRUCTVVM IN HERBIS.

recipiendum, in rem commodato dandam et accipiendam, denique in pignus tradendum accipiendumque: nihil aliud erat hic mutuus consensus, quam pactum de credendo, deponendo, commodando, pignore dando, non ipsum mutuum, depositum, commodatum et pignus. Sed et inter pactum de dando aliquo faciendoue et contractum nihil interfuisset, nisi discrimen fecisset verborum sollempnitas. Itaque in his omnibus contractibus praeter consensum vel rei traditionem, vel verba sollempnia, vel literas requirebant. In paucis solum consensum sufficere credebant. Illi vero contractus, qui solo peraguntur consensu per excellentiam *consensuales* dici coeperunt. Consensum quidem tam mutuum, quam perspicuum, et liberum et non simulatum; immo etiam in eandem rem directum, necessarium et iuxta mentem Romanorum desideratum fuisse ipsa res loquitur, quum alias partim imperfecta fuisset venditio (z), partim nuda et imaginaria, quippe quae, ut loquitur Ictus PAVLVVS (a), pro non facta habeatur.

§. V.

Dubium, quod huic thesi ob stare videtur, remouetur. Dum vero dictum est, emtionem venditionem solo consensu perfici, (§. III.) huic enunciato, id repugnare videtur, quod antequam res ex emto petatur et actio emti competat, pretium dari, et antequam actioni venditi sit locus, rem traditam esse oporteat. Ait enim VLPIANVS (b): *Offerri pretium ab emtore debet, quum ex emto agitur, et ideo etsi pretii partem offerat, nondum est ex emto actio*; et IULIANVS (c): *Qui pendentem venditiam emit, si vnam legere prohibeatur a venditore aduersus eum petentem pretium exceptione uti poterit, si ea pecunia, de qua agitur, non pro ea re petitur, quae venit neque tradita est.* Ex his enim colligere quis posset, non solo consensu emtionem perfici, alioquin etiam, quam primum de pretio et re conuentum fuerit etiam antequam solutum pretium, resue emtori sit tradita, actionem emti venditi esse nascituram, quum perfecta causa perfectum soleat producere effectum. Enimvero pretium offerri et res tradi debet, non ut actio ex emto vendito nascatur, sed ut actio emti venditi sit efficax, id est talis, quae nulla euerti queat exceptione. Paria enim esse videntur non habere actionem et actionem habere, quae eliditur exceptione, vel, uti PAVLVVS rem

(z) l. 9. D. de contrah. emt.
(a) l. 55. D. de contrah. emt.

(b) l. 13. §. 8. D. de action. emti.
(c) l. 25. D. eod.

(d) rem eloquitur, nihil interest, ipso iure quis actionem non habeat, an per exceptionem infirmetur. Emptio venditio quamprimum de consensu constat actionem producit, sed neuter contractuum cum effectu illam instituere potest, nec ex sua parte eam fundatam habet ad consequendum id, quod sibi vicissim debetur, nisi contractui faciat, quod satis est. Inique enim, rem sibi venditam tradi, petere censetur emptor quum contractum non adimpleverit, nec pretium venditori praestiterit; Nec minus iniquus est venditor, qui re non tradita pretium petit. *Quam inep- tum*, inquit, TERTULLIANVS (e), *quam iniquum est, pretium non exhibere, ad mercem manum emittere.* Quare ante implementum actionem intentans per exceptionem non adimpleti contractus iuste repellitur (f). Nullum itaque est dubium, quin eo non obstante perfecta sit emptio, si partes de pretio et re inter se convenerit (g); licet eo ipso nondum consummatum sit negotium, quum ad illud, ut et pretium solutum, et res tradita sit, requiratur (h).

§. VI.

Quae quum ita sint non pretii numerationem, sed conventionem sine scriptis perficere emtionem facile intelligitur, (§. V.) praeterquam si eam in scriptis fieri placuerit; tunc enim emptio non aliter perfecta erit, viresque habebit, nisi omnibus partibus absoluta fuerit scriptura (i). Licet vero hoc casu auctoritate iuris civilis contractus natura alterari videatur, ut, quod per se tale non erat, fiat essentiale (k): id tamen non impedit, quominus contractus hic sit consensualis. Ipsi enim contrahentibus consensum suum suspendere placuit tantisper, dum scriptura perficeretur. Contractibus vero legem dare pacta et condiciones adiectas, expediuissimi iuris est. Quamobrem licet scriptura, tanquam conditio, in hoc negotio praeter contractus naturam interueniat: non tamen ipse mutatur contractus in literarium, quem

Quid de venditione, super qua contrahentes instrumentum fieri volunt?

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge II.

N n et

(d) l. 13. l. 112. l. 115. §. 1. D. de diuers. reg. iur.

(e) Tertullian. de Poenitentia Cap. VI.

(f) Brunnemann. ad l. 13. §. 8. de action. emti. Strau. Ex. XXI. th. 113.

(g) pr. Inst. de emt. vendit. l. 2. §. 1.

D. de contrah. emt. l. 1. §. 2. D. de rer. permut. Vinnius ad pr. Inst. de emt. vendit.

(h) l. 1. C. Quando liceat ab emt. discedere. l. 2. ff. de rescind. vendit.

(i) pr. Inst. de emt. vendit. l. 17. C. de Fide Instrument. Menoch. Lib. III. Praesumpt. 148. n. 1. Franzkius ad Dig. Tit. de contrahend. emt. n. 17.

(k) Bachouius ad Treutl. Vol. I. Disp. 29. th. 9.

et chirographarium vocant, sed manet consensualis. At consensus in eandem rem et idem pretium non prius intelligitur, quam instrumentum emtionis (*der kauff-Recess*) fuerit subscriptum omnibusque partibus absolutum (1). Requiritur porro, ut iam, antequam instrumentum conficiatur, contrahentium voluntas liquido sit declarata, quo adpareat, hoc inter ipsos contrahentes actum esse: nec prius contractum perfectum esse debere, facile patet, quam instrumentum plene sit confectum (m): quum alioquin in dubio probationis causa adhibita videatur scriptura (n). Iuris ergo analogiae convenientius est statuere, ut ut de scriptura conuenerint, hanc tamen conventionem eos litteris inire noluisse; quum verba contrahentium in dubio secundum naturam contractus, quem ineunt, intelligi debeant (o). Natura vero contractus emtionis venditionis, ut per se spectata consensu perficiatur, sed formam accipit ex voluntate et pactis contrahentium: unde BACHOVIVS (p) dicit, emtionem venditionem habere naturam vel *essentialem et communem* ex iure Gentium, ut perficiatur nudo et simplici consensu, vel *aduentitiam et accidentalem* ex conventionem seu partium voluntate, ut scilicet perficiatur in scriptis. Attamen haec natura aduentitia et accidentalis, si eam cum BACHOVIO ita vocare fas est, Germanis olim non fuit accidentalis sed essentialis, ut egregie obseruauit ILLVSTR. DN. PRAESES studiorum meorum PROMOTOR SVMMVS (q). Apud eos enim legibus moribusque receptum fuerat, ut accederet vel literarum testimonium vel testium auctoritas, quoties res immobiles aliaeue alicuius momenti venirent (r), praesertim si quis emeret ab

(1) B. Henr. Cocceii *Diff. de Different. pact. et stipulat. Sect. I. §. 4. et de Iure Poenitendi Sect. II. §. 3.* Perill. L. B. de Cocceii in *Iur. Controv. Lib. XVIII. Tit. I. Qu. I.*

(m) Mornac. ad l. 17. C. de Fide Instr. Lauterbach ad Tit. Dig. de contr. emt. §. 1. n. 2.

(n) l. 4. D. de Pignor. l. 5. C. de transact.

(o) B. Stryk. *Caut. Contr. Sect. II. Cap. VIII. §. I. et Vj. Mod. de Contr. Em. §. 10.*

(p) ad pr. *Inst. de emt. vendit.*

(q) in *Element. Iur. Germ. Lib. II. Tit. XIII. §. 393.*

(r) Hinc LEX WISIGOTH. *Lib. V. Tit. III. §. 3.* adfirmat: *Venditionem per scripturam factam plenam habere firmitatem. Caeterum si etiam scriptura facta non fuerit et datum pretium praesentibus testibus comprobetur, plenum habeat emtio robur. Cui quoque respondet LEX BAIUVAR. Tit. XV. Cap. II. §. I. Si quis vendiderit possessionem suam alicui, terram cultam, non cultam, aut per chartam, aut per testes comprobetur, firma emtio.*

ab ecclesia (s), quacum huiusmodi contractum non sine periculo aliquo celebrari, satis notum peruulgatumque est.

§. VII.

Constat itaque ex his dictis, consensum in rem et pretium huius contractus essentiam absoluere (t). Quod adeo verum est, ut periculum rei venditae ad emtorem pertineat, licet pretium nondum numeratum, nec ipsa res fuerit tradita (u). Nam pretii numeratio et rei traditio non tam ad essentiam quam ad implementum emtionis venditionis pertinent. Alia scilicet est emtionis perfectio, alia eiusdem adimpletio seu consummatio. (§. V.) Iure quidem naturali traditio ad dominii translationem non requirebatur, sed solo consensu rerum dominia transferri poterant, dum sola abdicatione, ore vel litteris facta, ius ab vno in alterum transit (x). Quam simplicitatem iuris naturae et gentium ex ipsis ICTis Romanorum agnouisse videtur CAIVS (y), dum scribit: *nihil tam conueniens esse naturali aequitati, quam voluntatem domini, volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi.* Si quis ergo olim rem alteri datam, translatumque dominium vellet, et alter in hac voluntate adquiesceret, dominium ipsi erat adquisitum, et quae postea accedebat traditio aut adprehensio, possessioni tantum adquirendae inseruiebat, uti Vir Excellentissimus ICTus Celeberrimus I. G. WOLFIVS (z) bellissime docet. Hinc nec opus est distinctione PUFFENDORFFII (a) inter dominium separatim a possessione consideratum, et cum eadem coniunctum. Neque enim opus est dominium cum possessione coniungere, quum alterum sine altero commode subsistat. Potest enim dominus esse iure gentium, qui non possidet, et possidere qui non est

N n 2

(s) ut ostendit LEX ALAMAN. Tit. XVIII. *Res ecclesiae de laicis absque charta nullus praesumat possidere, et si chartam non ostenderit, quod comparasset a Pastore ecclesiae possessio semper ad ecclesiam pertinet.*

(t) pr. *Inst. de emt. vendit. l. 8. pr. l. 72. D. de contrah. emt.*

(u) §. 3. *Inst. de emt. vendit. l. 8. pr. D. de Peric. et commod. rei vend.*

(x) Grotius *de Iure B. et P. Lib. II. Cap. VI. §. l. n. 2. et Cap. VIII. §. 25.*

ir. Cap. XII. §. 15. Otto ad Puffendorff. de Offic. Hom. et Ciu. Lib. I. Cap. XII. §. 14. Puffendorff. de Iure Nat. Lib. III. Cap. VIII. §. 7. Huber Lib. III. Digress. Cap. VIII. §. 2.

(y) l. 9. §. 3. *D. de A. R. D. et §. 40. Inst. de R. D.*

(z) in *Institut. Iurisprud. Natural. Part. II. Sect. I. Cap. VIII. §. 17.*

(a) in *Iure Nat. et Gent. Lib. III. Cap. VIII. §. 6.*

est dominus (b). Sed hanc simplicem iuris naturalis viam non retinuerunt Romani, quippe qui pro rerum qualitate ad earum dominium adquirendum in aliis partim mancipationem, partim cessionem in iure, partim traditionem requirebant (c). Quod si itaque res emtori, licet emtione perfecta, nondum tradita sit, venditor adhuc dominus est, quia huius rei dominium secundum eorum principia non nudis pactis sed traditione in alterum transit; (d) et tamen nihilofecius rei venditae periculum ad emptorem pertinere volunt. Eius rei, ut fit, alii alias adferunt rationes. Vir acutissimi ingenii rectique iudicii GER. GOTLL. TITIVS (e), Romanos ea in re iuris naturalis principium, secundum quod emtor et ante traditionem fiat dominus, sequutos esse existimat: Sed inuita, ut opinor, Themide. Quomodo enim, nisi sui oblitos illos esse dicamus, sequi potuerunt principium, quod ipsi ubique reiiciunt, negantes, sola conuentione, et sine traditione transferri rerum dominia (f)? Quis illos tam doctrinarum suarum immemores, tamque instabiles ipsoque trocho versatiliores fuisse credat, ut principium aliquod modo destruerent, modo eidem tanti momenti conclusionem superstruere non dubitarent? Alias ergo, easque consultissimas rationes habuerunt veteres, cur, nondum translato dominio, periculum tamen omne et commodum, perfecta emtione venditione, transire ad emtorem debere, censerent, quas veluti in nucleo exhibet eximius ICTUS GER. NOODTIVS (g): *Emtor perfecta emtione, statim est creditor rei venditae: venditor contra est debitor. Interitum autem naturalem speciei debitae liberatur speciei debitor (h). Non minus vera est sequens IVSTINIANI ratio (i), quod venditor ex natura contractus utriusque contrahentis vilitati consulentis, tantum de dolo et culpa lata et leui teneretur (k), et quidquid sine his accidit, in eo securus:*

(b) Quod etiam affirmatur in l. 523 pr. D. de acquir. vel amitt. poss. ff. Proprietatem cum possessione misceri non oportere. l. 12. §. 1. eod. l. 1. §. 2. D. vii possidet.

(c) Ulpianus in Fragment. Tit. XVIII. §. 2.

(d) §. 3. Inst. de emt. vendit. l. 20. C. de Pact. l. 11. D. de action. emti. l. 6. C. de hered. vel ast. vendit.

(e) Titius Obseruat. ad Puffend. de offic. hom. et civ. Lib. I. Cap. XV. §. 9. obs. 372. et ad Lauterbach. obs. 558.

(f) l. 20. C. de Pact.

(g) Ger. Noodt Comment. ad Pand. p. 412. Tom. II. oper.

(h) l. 23. D. de verb. oblig.

(i) §. 3. Inst. de emt. vendit.

(k) l. 5. §. 2. D. commod.

curus est. Postremo ait VLPIANVS (1), quod et alibi traditum (m), casus fatales in nullo bonae fidei iudicio praestari. Accedit, quod huiusmodi iuris dispositionem ipsa civilis prudentia suadere videretur. Intentio enim legislatorum fuit, vt consuleretur venditori (n), eatenus vt de pretio esset tanto certior, nec emtor cunctaretur. Venditoris sane hoc vnicum est votum, vt pretium accipiat, eique hac in re succurrit legislator, emtorem per obligationem ad periculum etiam ante traditionem compellens ad pretium numerandum et rem accipiendam. Caeterum in hoc IVS etiam ALAMANNICVM conuenit cum Romano, quod, licet res vendita sit in dominio venditoris, nihilominus periculum sit emtoris, vti satis intelligimus ex IVRE SVEVICO (o). Neque tamen hoc vbiq; olim obseruatum esse testatur THEOPHRASTVS (p). Plurimis enim legum conditoribus placuit, et hodie quibusdam placet, vt ad traditionem vsque aut, vbi iudicialis requiritur resignatio, ad hanc vsque res commode et periculo sit venditoris; (q) sic facile adparet, qua ratione GROTIVS (r) hanc iuris doctrinam inter *iuris civilis commenta* referat.

§. VIII.

Verum enim vero quia non semper commode fieri poterat Traditio omnium rerum traditio, Romani etiam permiserunt, vt interdum *quomodo sine traditione nuda domini voluntas ad rei translationem suffi-* facta? ceret; quamquam desiderabant, vt res esset talis, qualis nuda voluntate statim transferri poterat, quaeque veram et naturalem rei ipsius traditionem non requirebat, quod euenire putabant, si quando dominus rem, antea ex causa ad dominium transferendum minus habili alteri traditam, alio et fortiori in posterum titulo penes alterum esse vellet, scilicet si rem, quam ex locato, commodato vel precario antea possidebat, donatam alteri cuperet. Eo enim casu ipsa declaratione facta, ex peculiari fingebant ratio-

N n 3

tio-

(1) l. 23. D. de diuers. reg. iur.

(m) l. 6. de pignor. act.

(n) l. 17. D. de peric. et commod. rei vend.

(o) iuxta Meichsnerum fol. 53. Und gib ich einem Mann ein Gut zu kauff, und gibt er mir sein Leykauff daran, und das Gut bleibt in meiner Gewalt, und wird es mir gestohlen, der Schad

ist sein, und mein nicht, hab ich sein gehütet, als ich von Recht sollt.

(p) apud Stobaeum Serm. CXXXXV. de Legibus pag. 458.

(q) Ordinat. Polit. Magdeb. cap. XXII. §. 2.

(r) Grotius de Iure B. et P. Lib. II. cap. XII. §. 15.

tione, quasi res domino suo iam sit restituta et postea iusta ex causa in adprehendentem translata, quod *ICTi breui manu traditum* vocant (s). Ab hac fictione iste traditionis modus nominatus est fictus, utpote quam fictionem necessario postulat legislatio Romana, dum iuxta illam traditio nihil efficiebat aliud, quam ut res ab acceptante naturaliter teneretur (t). Si vero iam hoc modo res apud alterum erat, vltiori traditione, dummodo subesset titulus ad transferendum dominium habilis, non indigebat, quum hoc casu fictio idem, quod veritas, efficeret et operaretur (u). Alias quoque huius fictae traditionis species fuisse inter iuris peritos constat, veluti, si alter alteri possessionem concedit per rei demonstrationem, quia tunc adprehensio possessionis oculis et adfectu fieri solet (x). Id quod admodum conuenit iurisprudentiae Romanae, quae in omni traditione desiderat adprehensionem cum animo sibi habendi, quam adprehensionem, quum in hac ficta traditione naturaliter fieri non posset, sufficere voluerunt Romani, si *oculis et adfectu* fieret. Et haec fuit ratio dispositionis: fictam traditionem fieri oportere in re praesenti, ut rei traditae adprehensio, si non corpore et actu, tamen oculis et adfectu fieri posset. Aliud hac in re placuit Germanis, quamquam apud illos sollemnissime expediebatur traditio, potissimum in rebus pretiosis: in symbolica tamen traditione rei praesentia nunquam desiderata est, sed, vbicunq; commodum esset, fieri potuit (y). Possemus hic

(s) l. 3. §. penult. D. de donat. inter vir. et vxor. l. 43. D. de iure dot. l. 9. §. 3. D. de A. R. D. l. 21. pr. D. de adquir. vel amit. possess. l. 18. D. de precar. l. 6. D. de donat. l. 62. D. pr. de euiet. §. 43. Inst. de R. D.

(t) l. 1. pr. D. de adquir. vel amit. possess.

(u) l. 6. §. 2. D. de precar. l. vnic. C. de rei vxor. act. Cochiam Tom. I. Resp. III. n. 54. Tom. II. Resp. 59. n. 312. Consil. Marpurg. Vol. II. Cons. XIII. n. 1.

(x) Hanc possessionis adprehensionem probat PAVLVS in l. 1. §. 21. D. de adquir. vel amit. possess. putans: Non corpore et actu possessionem adprehendere

neesse esse, sed etiam oculis et adfectu. l. 18. §. 2. eod. l. 74. D. de contrah. emt.

(y) Ut constat ex LEGE WISIGOTH. Lib. V. Tit. II. §. 6. Res donatae si in praesenti traditae sunt nullo modo repetantur a donatore. Quod si etiam prouenerit, ut, quod donatur, longe sit positum, pro eo donatio euacuari non poterit, quia tunc videtur vera esse traditio, quando iam apud illum scriptura donationis habetur, in cuius nomine conscripta esse dignoscitur. Cui merito iungimus LVDOVICI III Imperatoris Capitul. VI. ad LEG. SALIC. in Conuentu Aquisgranensi anno MCCCXVIII. additum: Si quis res suas pro salute animae suae, vel ad aliquem venerabilem locum vel pro-

hic plura addere de traditione symbolica, quae apud Romanos itidem in re praesente fieri necesse erat, nisi omnia iam pridem in vulgus nota essent. Sic vina tradita videbantur, quum claves cellae vinariae (z), merces in horreo, simul ac claves horrei emtori traditae fuissent (a). Quare id tantum moneo, nullas fuisse gentes horum symbolorum magis curiosos Germanis et qui eiusdem cum Germanis originis erant. Modo enim loco agri tradebant caespitum cum ramusculo (b), quae ipsa Danorum *scotatio* est (c), modo per effestucationem (d), vel *andelangum* (e), modo adhibitis pro arbitrio aliis quibuscunque rebus (f) rerum dominia in alios transferebant. Quid? quod apud Anglos sola propinatione ipsis sanctis res traditas esse reperiamus. Existat enim apud CAMBDEMVM charta, ex qua patet, *Indilatam quemdam Eboracum diuertisse, et cornu, quo bibere consueuerit, vino replese et coram altari Deo et Beato Petro, Apostolorum principi, omnes terras et redditus, flexis genibus propinasse* (g). Tam amantes nimirum iurisprudentiae symbolicae fuerunt Germani, ut quum v. c. OTTO de iurisprudentia Romanorum symbolica exiguum at pereruditum libellum adornauerit (h), de iurisprudentia symbolica Germanorum, cuius Vir doctus IO. GVIL. HOFF-

MAN-

propinquo suo, vel cuilibet alteri tradere voluerit et eo tempore intra ipsam comitatum fuerit, in quo res illae positae sunt legitimam traditionem facere studeat. Quod si eodem tempore, quo illas tradere vult extra eundem comitatum fuerit, id est, siue in exercitu, siue in palatio, siue in alio quolibet loco, adhibeat sibi vel de suis pagenibus vel de aliis, qui eadem lege viuunt, qua ipse viuunt, testes idoneos; vel si illos habere non potuerit, tunc de aliis, quales ibi meliores inueniri possint, et coram eis rerum suarum traditionem faciat, et fideiussores vestiturae donet ei, qui illam traditionem accipit, ut vestituram faciat; Et postquam haec traditio ita facta fuerit, heres illius nullam de praedictis rebus valeat facere repetitionem. Idem est, quod Sigonius Lib. III. de Regno Italiae ad annum DCCLV. refert: Fulradum Pipini Francorum Regis procuratorem claves urbium

Pontifici Romano donatarum Romae in templo Petri deposuisse. Quod non tantum inter veteres Germanos, sed et inter alias gentes liberas, semper obseruatum fuisse legimus relatum apud Leonem Ostiensem in Chronico Cassinensi Lib. II. cap. 39.

(z) l. i. §. penult. D. de acquir. vel amitt. possess.

(a) §. 45. Inst. de Res. Diuis. l. 74. D. de contr. emt. l. 9. §. 6. D. de A. R. D.

(b) Monach. Braueuillerenf. apud Leibnit, Script. rer. Brunsv. Tom. I. pag. 315.

(c) c. 2. X. de consuet.

(d) Frid. Sande de Effestucar. Illustr. DN. PRAESES Elem. iur. Germ. Lib. II. Tit. III. §. 75.

(e) Ill. DN. PRAESES *ibid.*, §. 76.

(f) Idem c. l. §. 77.

(g) Idem c. l. §. 78.

(h) *Ultrai.* 1730. 82.

MANNVS specimen aliquod publici iuris fecit (i), iustum facile volumen conscribi ab earum rerum perito posset.

§. VIII.

An hodie in immobilibus sufficiat traditio ad transferendum dominium? Simul ac ficta haec traditio facta fuisset, emtori statim compete-
 bat, aut simul data intelligebatur facultas rem ita tradiam propria auctoritate occupandi. Quum autem hoc modo insignes abusus non tantum metuerentur, sed etiam re ipsa postea sequerentur, puta vt alter alienam rem sic sibi traditam iniuste inuaderet: in sequentibus seculis apud Germanos mos inualuit, vt bonorum immobilium alienatio aliter rata non esset, nec licet traditione accedente, dominium transferretur, quam si in iudicio sollempniter esset declarata (k). Ista vero traditionis sollempnitas consistebat in eo, vt vel apud acta vel in praesentia testium, quorum numerus pro qualitate rei tradendae praescriptus erat, fieret, siue res esset parua, siue magna (l). Ex quo adparet traditionem apud veteres Germanos sollempnissime semper factam, idque multis retro seculis iam obseruatam fuisse, vt in iudicio sollempniter fieret. Quamobrem eorum sententiam non sequor, qui istam declarationem in iudicio factam, quam vulgo resignationem, iudicalem, *die gerichtliche Auflassung*, vocant, antiquo Qui-

(i) *Francof. ad Viadr.* 1736. 4°.

(k) *Ius Weichbild. Art. XX. et Ius Prou. Sax. Lib. I. art. 34. et Lib. II. art. 30.*

(l) Quod perspicue colligi potest tam ex LEGE WISIGOTH. *Lib. V. Tit. IIII. §. 3.* quam ex LEGE BAIUVAR. *Tit. XV. cap. II. §. I.* Si quis vendiderit possessionem suam alicui post acceptum pretium aut per chartam aut per testes comprobetur firma emptio -- duo vel tres vel amplius debent esse testes. Nec non ex LEGE RIPVARIORVM *Tit. LVIII. §. I.* in verbis: Si quis alteri aliquid vendiderit et emtor testamentum venditionis accipere voluerit in malo hoc facere debet; et pretium in praesente tradat et rem accipiat et testamentum publice conscribatur. Quod si parua res fuerit, septem testibus firmetur: si autem magna duodecim roboretur. In

adhibendis vero testibus non respiciant veteres ad eorum aetatem, vtrum iustae sint aetatis, an pueri, quia actus erat memoriae, quem eo melius infantes expedire posse putabant, praesertim si signo quodam ad attentionem excitarentur, vt rei eo magis essent memores, quod ostendit *LEX RIPVAR. Tit. LX. §. I.* Si quis villam aut vineam vel quamlibet possessionem ab alio comparauerit et testamentum accipere non potuerit, si mediocris res est cum sex testibus et si parua cum tribus, quod si magna cum duodecim ad locum traditionis cum totidem numero pueris accedat, et sic eis praesentibus pretium tradat et possessionem accipiat, et unicuique de paruulis alapas donet et torqueat auricularas, vt ei postmodum testimonium praebant.

Quiritium iuri adscribere intendunt (m). Huic quodammodo similem esse dicere licet. Sicuti enim dominium Quiritarium eo iure non nuda traditione solum transferebatur, sed praeter illam iam mancipationem, iam cessionem in iure, interdum etiam adiudicationem requirebat, et res sub hac qualitate haecenus possessae non prius dicebantur vere alienatae, si non in potestatem et possessionem alterius regulariter per traditionem aptumque titulum ad transferendum dominium vna cum mancipatione et cessione in iure peruenissent (n): ita iure Germanico alienatio bonorum immobilium ad effectum domini transferendi praeter traditionem iudicalem desiderat resignationem. Sed ex hoc antiquo Quiritium iure non petenda est origo moris Germanici, quo vsi sunt maiores nostri ante, quam ius Romanum illis innotuit. Et sane quamuis inter se commune quid habere videantur in iure cessio Romanorum et resignatio illa Germanica: re ipsa tamen quam maxime differunt, vt non potuerit haec ex illa nasci, quippe plane diuerso fundamento subnixa. Nimirum apud Romanos dominus rem in iure cedebat non magistratui, sed ei, cui illam traditam vellet: et magistratus illam huic addicebat, non quod sibi tradita esset, sed quod cedens eam non contraindicaret (o). Apud Germanos vero resignatio non fit emtori, sed iudici, isque deinde re illa immobili inuestit emtorem. Vnde Germani dicunt, *der käufer habe das haus in Lehn und Würden empfangen*, ceu recte obseruauit Vir Doctissimus GEORGIUS BEYERVS (p), qui etiam paullo post recte obseruat, veram hanc esse inuestituram a magistratu, tamquam domino directo factam, quamuis res ipsa sit allodialis. Quid vero simile haec inuestitura habet cum additione, quae cessionem in iure sequebatur? Sed ita, eodem obseruante BEYERO (q), *torqueri solent, qui defixis in ius Romanum solum oculis, vltierius circumspicere non audent.*

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge II.

o o

§. X.

(m) Coler. Part. I. Decis. XVI. n. 20.
Andreas Meyer de Inuestitura Saxonica
in rebus allodialibus immobilibus cap. 2.
n. 15.

(n) Vlpianus in Fragm. Tit. XVIII.
§. 2. l. 20. C. de Paflis. l. 50. D. de rei
vind. l. 18. D. de vi et vi armat. l. 3.

§. 1. D. de act. emti. l. 31. D. de A. R. D.
(o) Barn. Briffon. de form. pop. Rom.
Lib. V. p. 375.

(p) Georg. Beyer Posti. iur. Germi:
Lib. I. Cap. XVIII. §. 10.

(q) Beyer ibid. §. VIII.

§. X.

An domi-
nium de-
mum per
resigna-
tionem iu-
diciali m
transfera-
tur?

Et haec saluberrima factio de resignationis iudicialis neces-
sitate est, quam in bonis immobilibus alienandis tam ob vtilitatem
publicam, quam securitatem emtorum retinuerunt non tantum Sa-
xones, sed et plerique Germani (r), adeo, vt illa nec hodie ob-
soleuerit, sed pro locorum diuersitate ad resignationem iudicia-
lem retinendam et ius scriptum et non scriptum concurrat (s),
hoc effectu, vt, nisi illa accedat traditioni, sola rerum immo-
bilium traditio emtori facta non profit ad adipiscendum domini-
um, sed hoc tandiu maneat apud venditorem, donec illa sit se-
cuta. Ex quo adparet quid statuendum sit de controuersia, quae
inter CARPZOVIUM et FRANZKIVM agitata est, vtrum dominium
demum per resignationem et inuestituram, an statim per tradi-
tionem transeat emtorem? Quum enim CARPZOVIUS (t) cum
RAVCHBARO, BERLICHIO aliisque Doctoribus Saxonis resignationi
demum iudiciali hunc effectum tribuat: traditionem potius
ad transferendum dominium sufficere statuit FRANZKIVS (u), quem
fere Icti tenenses, veluti RICHTERVS (x) et STRVVIUS (y), sunt
sequuti. Nos vero a nobis impetrare non possumus, vt FRANZ-
KIO potius, quam CARPZOVIO suffragemur. Nam quum prae-
cipuum, quod in resignatione iudiciali fieri solet, sit inuestitura
die Reichung des Grundstücks in Vehn und Würden: in rebus ve-
ro per inuestituram transferri solitis ius in re vna cum posses-
sione per inuestituram propriam demum transferatur, adeo vt
inuestitus eam a quouis possessore possit vindicare (z): quis ne-
get, etiam in allodialibus inuestituram illam solam tribuere ve-
rum ac plenum dominium? Quin ne SCHILTERVM (a) quidem
rem acu tetigisse arbitror, dum traditionis iudicialis necessitatem
iure Saxonico communi ad bona tantum censitica et emphyteu-
tica restringi existimat. Vix enim iura Saxonica, si vel maxime
de illis solis loquatur, hoc largiuntur, dum in omni alienatio-
ne quorumcunque praediorum resignationem iudicalem deside-
rant,

(r) *Specul. Saxon. Lib. I. art. 8. et*
59. Specul. Suevic. art. 308.

(s) *Moller. ad Const. Elector. XXIII.*
Part. I. n. 16. vers. ex usu enim com-
muni patriae. Zobel in addition. ad art.
VIII. lit. a.

(t) *Carpz. Lib. I. Resp. CII.*

(u) *Franzk. variar. resol. Lib. II.*
quaest. 12.

(x) *Richter de Concurfu Credit. Cap.*
II. memb. XVIII. n. 17. sequ.

(y) *Struu. exerc. XXIII. §. 109.*

(z) *Ill. Henr. Cocceii Hypomn. iuris*

feud. Tit. VI. §. 8.

(a) *Exerc. XXX. §. 123.*

rant, quod fatis verba generalia SPECULI SAXONICI (b) et WEICHBILDI (c) ostendunt, vtpote quae cum iure Sueuico (d) ac Lubecense (e), quorum constitutio etiam generalis est, optime conveniunt; ne dicam de generali ratione introductae resignationis quae ad omnia bona omnesque alienationes pertinet, vt plenius euincit Celeberrimus ICTUS Wittebergenfis LEYSERVS (f). Vt iam non dicam, Saxoniam Electoralem promulgata decisione nouissima (g) agnoscere vetus illud principium, vt non tantum ratione bonorum feudaliū, emphyteuticorum ac censiticorum, sed etiam rerum allodialium immobilium ad dominium transferendum iudicialis necessaria sit resignatio. Quamobrem ANDREAS MEYERVS (h) ad hanc decisionem sequentibus vtitur verbis veris magis quam latinis: *In Electoratu Saxoniae dominium plenum rerum allodialium immobilium praecessa causa vel venditionis vel alius alienationis non transfertur, nisi et insequatur cessio atque resignatio iudicialis, et sequatur inuestitura.* Cui iuri etiam respondet Ordinatio Politica Magdeburgica (i) cum multis aliis (k).

§. XI.

Nunquam vero emtionis venditionis contractui accedere potest implementum, scilicet pretii numeratio rei que traditio, nisi quoad essentialia plane sit absolutus. Consensum in rem et pretium huius essentialiam absoluerit dixi, (§. VII.) inde nullus sine re dici potest contractus emtionis venditionis; res autem, quae venditur, vt non solum fit in commercio, sed etiam vt existat, desideratur (l), quia alias nullus est contractus (m). Quod si maior rei pars existit, valet quidem venditio, et emtor venditionem implere cogitur, pretio tamen ad aequitatem redacto, nisi sciuerit venditor partem iam perisse; tunc enim quia dolus interuenit, vel nulla intuitu huius partis est emtio vel emtori, quod interest, restituere debet venditor (n). In eo enim actu, quippe qui est emtio venditio, in quo lex ex bono et aequo

Quae res
venire
possint?
an et non
existentes?

O o 2

vult

(b) Lib. I. art. 8. et 59.

(c) Art. XX.

(d) Art. CCCVIII.

(e) Lib. III. Tit. VI. art. I.

(f) Leyser in Meditat. ad Dig. Specim. CCCXXXVI. medit. I.

(g) LXI.

(h) de inuestitura Saxonica in rebus allodialibus immobilibus.

(i) cap. XXII. §. 2.

(k) Sande ad Consuet. Feud. Geld. Tr. II. cap. I. Vinnius ad §. 41. I. de R. D. n. 4. et ad §. 3. de emt. vendit. n. 9.

(l) l. 15. §. 34. §. 1. de contr. emt.

(m) l. 69. de Verb. Obligat.

(n) l. 57. pr. et §. I. D. de contrah. emt.

vult esse agendum, ad alterius detrimentum fraus cum scientia concurrere non debet, sed si vnus contrahentium vitium aliquod scit, alteri illud, vt detegat, necesse est. Omnium autem rerum, quas quis habere vel pollidere vel perfequi potest, venditionem recte fieri ait PAVLVS (o), ita vt non tantum res corporales, sed etiam res incorporales, immo etiam iura, eaque tam vniuersalia, quam singularia, venire possint, et quodlibet ius agendi contineat emtio venditio. Interdum tamen ratione iurium vendendorum multum intererat, vtrum actu, an vero potentia existant, dum iura vniuersalia, *scilicet hereditas* in emtionem venditionem venire non poterant, nisi actu existerent, quod alias illa in rerum natura non esse reputabant Romani (p), quum e contrario iura singularia vendi omnino possint, licet tempore contractus res, quibus inhaerent, corporales nondum existant. Quam differentiam laudatus PAVLVS nobis suggerit, illamque et potissimum intuitu hereditatis ex proprio Quiritium iure, vt pluribus vniuersalis seu hereditatis, incidebat in pactum successorium dispositiuum, quod de futura hereditate certae personae non valebat, nisi tertius ille consentiret, in eaque voluntate ad extremum vsque halitum persisteret. Immo adeo ab huiusmodi pactis successoriiis abhorrebant Romani, vt *ea odiosa et plena tristissimi aspectuosi euentus*, immo *contra bonos mores iniita* vocare non dubitet IVSTINIANVS (r). Id quod eo minus mirum videtur, quod idem et aliis gentibus cultioribus, maxime Hebraeis, placuisse vident, quibus et olim male audiuit, et ideo etiamnum vapulat Esauus, quod ius primogeniturae fratri pro pulte vendiderit (s). Immo ne Germanos quidem, pactorum successoriorum alioquin amantissimos, dispositiua illa promiscue admisisse, ex vetustissimis eorum legibus satis constat (t). Haec ergo vera fuit ratio, cur iurium vniuersalium adhuc futurorum venditionem, non admitterent Romani, quum tamen nihil obstaret, quo minus recte veniret iam delata hereditas. Ad alias res quod attinet, parum aut nihil interest, illae actu, an potentia existant. Omnes enim in

com-

(o) l. 34. §. 1. eod.

(p) l. 1. 7. D. de heredit. vel action. vend.

(q) Exerc. XXX. §. 59.

(r) l. vlt. C. de Pact.

(s) Genes. XXV. 29. sequ. Hebr. XII. 16. 17.

(t) Capitular. Lib. VII. §. 328. Ius Prou. Sax. Lib. II. art. 30. Ius Alama. Cap. 272.

commercio esse nouimus, modo posteriori casu res existere possit. Futura enim emi et vendi posse, iuris est indubitati, eatenus, ut fiat vel purus, vel conditionalis contractus. Si enim res, quae quidem existit, sed cuius possessio tamen futura est, venditur, ista venditio statim facit obligationem puram, nec expectatur eius rei possessio, ita, ut emptio contrahatur ac pretium debeat, etiamsi possessionem nondum adquisierit emptor, quia emptio spei est (u). Sin res, quae non actu existit, extitura tamen est seu speratur, in contractum emtionis venditionis deducitur, illa emptio conditionalem parit obligationem, adeo, ut si res sperata non producat, nihil etiam ab emptore soluendum sit, et contractus is deficiente subintellecta conditione rescindatur (x). Et hoc est, quod Doctores alias nominare solent *emtionem spei* et *rei speratae*, quae emtionis genera eo accuratorem merentur distinctionem, quo magis variat illarum applicatio.

§. XII.

Et hanc differentiam inter emtionem *rei speratae* et *spei* fundamentum satis solido niti docet Ictus POMPONIVS (y), qui emtionem spei fieri dicit, quando alea venit in emtionem. Quamquam autem idem adfert, emtionem contrahi sine re, quando alea emitur; id tamen non ita intelligendum est, ac si emtio aleae sit emptio non-entis; (qui enim aleam vult vendere, illam ut habeat necesse est, scilicet ius capiendi feras aut pisces, quod vel ipse suo commodo aut periculo exercere, vel alteri spem pretio ementi ipsius periculo commodouè exercendum concedere possit,) sed in emtione aleae tantum emolumentum illud, quod emptor spe votoque sibi destinat, incertum, et quasi in alea positum est, ipsum vero ius venandi, aucupii, piscationis certum, ut euictum dedit PETRVS MULLERVS (z), quocum omnino iungendi sunt, qui totum illum textum POMPONII egregie, uti solent, illustrant, GER. NOODTIVS (a) et PETR. PANTOIA DE AYA-

O o 3

LA.

(u) l. 8. §. 1. D. de contr. emt. Hiliger in Donell. Lib. XIII. cap. 1. lit. G. Franzkius ad Tit. Dig. de contr. emt. n. 118.

(x) l. 8. pr. D. de contr. emt. Brunemann. ad dist. leg. Carpzou. R. II. C. 37. Def. 25. Molina de I. et I. Tit.

II. Dissp. 340. n. 4. Tulden. ad Tit. C. de emt. n. 4.

(y) cit. l. 8. de contrah. emt.

(z) Petr. Müller ad Siruuium Ex. XXIII. th. 26. lit. e.

(a) Noodt Commentar. ad Pandect. Tom. II. Op. pag. 393. seq.

LA (b), ICTus humanissimus, qui, quidquid ad aleam pertinet, tam praeclare exposuit, ut aliis ne spicilegium quidem reliquisse videatur. Sicuti vero in aleae tanquam spei emtione desideratur alea: ita quoque in emtione rei speratae requiruntur fructus futuri, atque hinc fructus in herbis in hunc censum non veniunt, quia res, quae venditur, tempore contractus non speratur, sed iam adest, licet adhuc sit imperfecta, et quoad quantitatem indefinita. Ex quo adparet, emtionem hanc esse puram, et in emtorem transire periculum, adeo, ut si casu perierint fructus, hic omne pretium, nisi aliud actum sit, soluere teneatur (c), nec ob sterilitatem emtori fiat remissio pretii, quum hoc venditionis genus, utpote quod directo ad fructus refertur et pertinet, emtorem inter spem et metum lucri damnique constituat, quo casu propter incertum contractus euentum damnum contingens attendi non debet, maxime quod talis laesio absque dolo venditoris ex facto facta accidat (d).

§. XIII.

An fructuum futurorum licita sit iure Romano venditio? Quum autem iura humana non omnibus in locis sint eadem, sed utilitate et usu communi civium ponderentur et constituantur: sequitur, ut ad leges et mores cuiusvis civitatis in omnibus perficiendis negotiis praecipue sit respiciendum. Et sic quoque ratio eorum habenda est, si quaeritur, quae res in emtionem venditionem deduci possint, quaeque non possint; quum illarum rerum, quas natura, vel gentium ius, vel mores civitatis commercio exemerunt, nulla sit venditio (e). Iura quidem Romana varias nobis designarunt res, quarum emtionem venditionem prohibuerunt; at illa tamen regulam non constituunt tam firmam ac stabilem, ut ab ea non possit recedi. Sane, ut rem illustremus exemplo, recte ac prudenter Romani vinum, oleum, et garum seu liquamen ad barbaros exportari prohibuerant (f), quia huiusmodi sanctionem exigere videbatur reipublicae salus. Periculum enim erat, ne barbarae gentes his illectae deliciis in prouincias Romanas irrumperent, ibique quaerent sedes, ubi fructuum tam egregiorum vberimus esset proventus. Iam pridem Romanos docue-

(b) Comment. in leg. fin. C. de aleat. Tom. III. Thesauri iuris civ. p. 1055.

(c) l. 39. §. 1. l. 78. §. fin. de contrah. emt. l. 21. pr. l. 25. de act. emt. Per illustr. L. B. de COCCII Ius Controu.

Tit. de contrah. emt. Quaest. VI. n. 4.

(d) l. 11. C. de transact. Weidmann de emtione spei th. 19.

(e) l. 34. §. 1. D. de contrah. emt.

(f) l. 1. C. quae res expori. non deb.

docuerat experientia Gallos Senones dulcedine frugum, maximeque vini noua tum voluptate captos, Alpes transiisse, agrosque ab Hetruscis antea captos possidere coepisse (g). Idem iterum fieri posse, recte censebant principes, quin id, quod postea contigit, canebant ut vates. Nam et Longobardos submissis pluribus fructuum vinorumque, quae Italia profert, generibus a Narsete esse sollicitatos, ut Pannonia relicta in Italiam expeditionem susciperent, fama est (h). At nihil horum est, quod hodie vereamur, partim quod non tam instabiles, uti olim sunt gentium barbararum sedes, ut eas facile incessat cupiditas nouas sibi sedes quaerendi, partim quod noua bella gerendi ratio hanc migrationem reddidit difficillimam. Hinc nulla est ratio, cur fructuum nostrorum etiam suauissimorum commerciorum aliis gentibus inuidere velimus. Sic res et in reliquis se habet. Multa apud nos venire emique prohibentur, quae leges Romanae numquam prohibuerunt: multa apud nos sunt in commercio, quae Romanis prohibere visum est; adeoque ius Romanum hic pro norma esse nequit. Quidquid enim de constitutione et prohibitione iuris Romani dicitur, omne illud accipiendum est, statutis et consuetudinibus quorumuis locorum saluis. Ius sane Romanum ab vniuersis gentibus in legem non esse cooptatum, recte obseruat STEPHANVS (i): *Leges, inquit, Iustiniani, quatenus a moribus nostris non sunt adprobatae, non magis nobis ius facere poterunt, aut nos obligare, quam Leonis Philosophi aliorumque imperatorum Graecorum Nouellae, quae receptae non sunt. Vnde nemo non intelligit nos altero oculo in ius Iustiniani, altero autem in mores seculi intentos esse oportere.* Hinc facile reddere licebit rationem, cur tanta sint iurisprudentiae Romanae et Germanicae diuortia circa venditionem fructuum adhuc immaturorum. Latii enim legibus fructus futuros libere vendi potuisse refert et POMPONIVS (k) et LABEO (l), siquidem hoc contractus genus iuri civili non videtur aduersum, et alias fructus futuri in commercio sunt et in obligationem cadere solent (m); sed an idem permissum sit Germanorum aliarumque gentium institutis, iam paulo accuratius disquirere iuuabit.

§. XIII.

(g) Liius Lib. V. Cap. XXXIII.
 (h) Paull. Warnefrid. de gest. Longobard. Lib. II. cap. V.
 (i) in Comment. in Nouell. n. 52.

(k) l. 8. pr. D. de contrah. emt.
 (l) l. 78. §. 3. eod.
 (m) l. 24. ff. de legat. I. l. 73. ff. de V. O. Crauetta Conf. 145, n. 20.

§. XIII.

An iure
Germani-
co vetere?

Insignis apud omnes fere gentes fuit rusticorum fauor, et, quo maior agriculturae utilitas deprehensa est, eo largior priuilegiorum iis concessorum fuit messis. In his non postrema erant, quae ad agriculturam agricolarumque personas pertinebant. Quum enim plus operae agris colendis impendere soleant; digni etiam visi sunt legislatoribus istas varias molestias rusticorum considerantibus indefessarumque operarum rationem habentibus, qui eo pluribus ornarentur priuilegiis. Hinc etiam gentibus Germanicae originis, fauore agriculturae et pauperum rusticorum, qui facile modico praesenti alliciantur ad vendendam spem futurae messis prohibere placuit venditionem fructuum in herbis; idque iam antiquitus iure Carolino statutum fuisse legimus in LANGOBARDORVM LEGIBVS (n), quibus cautum: *ut nemo propter cupiditatem pecuniae aut auaritiam det pretium, ut futuram emtionem sibi praeparet, ut duplum vel triplum recipiat: sed tunc tantum, quando praesentes sunt fructus sibi illos comparet.* Licet vero dictum sit, (§. XII.) fructus in herbis vel viridi non sperari, sed praesentes esse, consequenter hic textus de prohibita venditione fructuum in herbis non intelligendus videri possit: attamen nemo non intelligit, Imperatorem in adducta lege fructus iam maturos vocare praesentes. Quare recte eam legem capit interpretes Longobardicarum doctissimus ANDREAS DE BARULO (o), dum eam cum iure Romano contendens ita scribit: *Differunt iura Romana et Longobardica, quia de iure Romano futuri fructus recte emuntur, de iure autem Longobardico expresse prohibita est emtio FUTVROVVM FRVCTVVM.* Et hoc aliquoties repetiisse Reges Francorum adparet ex CAPITVLARIBVS apud STEPHAN. BALVZIVM (p), vbi acriter inuehuntur in quosdam sacerdotes impudentes, qui antequam messes maturae vel collectae essent, decimas suas vendere causa ebrietatis tentauerint, idque, ne imposterum fieret, inhihent, canonicam inuentionem, id est, censuram ecclesiasticam, interminari iis, qui tam turpem contractum in posterum essent inaturi. Quae postea quidem ex veteri CONCILIO CARTHAGINENSI (q) decerpta, postea pro parte in ipsum ius canonicum retulit GRATIANYS (r). Immo eodem quodammodo refer-

(n) Lib. II. Tit. 31.

(o) Andr. de Barulo in Comment. in Leg. Longob. Tit. VI. p. m. 350.

(p) Capitular. Lib. VII. §. 214. Tom. I. p. 1070.

(q) Concil. Carthag. Can. XXXIII.

(r) Can. placuit § I. Cassi. XII. qu. 22

referri posse videtur capitulare Niumagenſe anno MDCCVI confectum, quod praeter GOLDASTVM (s) edidit STEPH. BALVZIUS, (t) cuius haec verba ſunt: *Quicumque tempore meſſis vel tempore vindemiae non neceſſitate, ſed propter cupiditatem comparat annonam aut vinum verbi gratia de duobus denariis comparat modium unum, et ſeruat uſque, dum iterum venundare poſſit contra denarios quatuor aut ſex ſeu et amplius, hoc turpe lucrum dicimus.* Quamvis enim hoc capitulare non loquatur de fructibus immaturis, ſed tempore meſſis vel vindemiae emtis: facile tamen eſt ad intelligendum, ſi ne tempore quidem meſſis vel vindemiae lucri immodici cauſſa comparare licuit fructus: multo minus permiſſiſſe Francorum Reges, vt quis eos in herbis modico praefente coemeret, eos deinde tanto maiore pretio venditurus.

§. XV.

His Legibus et moribus, ſemper uſi ſunt Germani, ne fraudibus diutum aperiatur fenestra, qui facilitate agricolarum pauperum abutuntur, et oblata pecunia modica iis praeripiunt laboris in colendis agris inſumti emolumenta, ex quibus ſe alere cenſusque dominis pendere tenentur. Quamquam alii hoc interdicitum, ne ſcilicet valeat fructuum in herbis venditio, in fauorem ciuitatum tendere malunt, vtpote quae iure compellendi agricolae ad merces in fora ſua deuehendas gaudent (u): attamen hanc rationem in conſtituendis his legibus ob oculos fuiſſe legiſlatoribus, vix verofimile eſt, multoque aliam reddit Conſtitutio Imperii ſeu Receſſus Auguſtani (x), in quo ſimilis facta eſt prohibitio, ſimulque cauſſae, quae legi publicae occaſionem dederunt, his verbis exponuntur: *Nachdem nicht ohne groſſe verderbliche Beſchwerden des armen gemeinen Volcks beſunden, daſſ demſelben durch etliche eigennützig, geizige Leute im Schein der Kauffmannſchaft auf ihren Saamen, ſo noch auf dem Felde ſtehen, auch den Wein an den Stöcken und andere ihre Früchte, Arbeit und Vieh, Geld oder ein anders hinausgeliehen oder gegeben, dadurch dieſelben armen nothdürfftige Leute, was ſie gar härtinglich erarbeiten näher, den ſich ſonſt nach gemeinen gewöhnlichen Kauff*
 Tom. II. Heineccii Opus. Sylloge II. P. p gebüh-

An iure Germanico nouo?

(s) Goldast. *Conſtit. Imp.* Tom. III. p. 151.

(t) Steph. Baluzius *Capitular.* Tom. I. p. 455.

(u) Huber. *ad Tit. Dig. de contrah. emt.* §. 10.

(x) Anno 1548. promulgatus ſub Tit. XV III. *Vom Verkaufung der Früchte im Felde.*

gebüret, zu geben verursacht und gedrungen werden. Welches denn nicht allein denselben armen Leuthen zu unwiederbringlichen Verderben, sondern auch ihren Herrschafften, denen sie für ihr Gebührens viel desto weniger zu thun vermögen, zu grossen Abbruch, Nachtheil und Schaden gereicht, neben dem, das solches wider alle Götliche und menschliche Satzungen die Liebe des Nächsten und gute Sitten ist. Hierauf setzen und ordnen wir, das männiglich den armen Mann in der Noth und damit er seine Güter desto statlicher erbauen, auch sonst mit andrer Nothdurfft sich erhalten möge, auf Wein-Früchte und anders umben den gemeinen Schlag, Werth und Kauff, wie die zur selben Zeit sind, oder gemacht werden, fürzustrecken und zu leyhen unverboden seyn. Wo aber anders, denn itzt obvermeldet, gehandelt und hierinnen einiger Vortheil, Argeliff, Gefahr oder Betrug gebraucht, so wollen wir hiermit ernstlich, das solcher Abkäufer oder Ausleyher die Hauptsumma verlohren und dazu von der Obrigkeit nach Gestalt und Gelegenheit der Sachen gestrafft werden soll. Ex quibus verbis manifesta adparet ratio, qua Germani ad prohibendam venditionem fructuum in herbis inducū sint (y).

§. XVI.

Eius iuris declaratio per Recess. Imp. de an. 1577. Haec porro constitutio nullam transgressionem, quocunque etiam fiebat praetextu, permittit, adeoque contra huius legis contemtores, nulla etiam instituta querela, iudices ex officio procedere procul dubio oportet. Enimvero quum in RECESSU isto AVGVSTANO is, qui illum conceperat, vsus esset verbis: *Umb den gemeinen Schlag, Werth und Kauff, wie die zur selben Zeit sind, oder gemacht werden: et plures inde colligerent obseruante SCHILTERO (z), licere cuius fructus futuros emere, dum emerentur eo tantum pretio, quo tunc venire soleant, quando contractus ineatur; paullo post anno MDLXXVII. in comitiis Francofurtanis (a) ita mentem suam exposuerunt imperii ordines, ratam fore emtionem fructuum immaturorum eo constituto pretio quale illud tempore vel contractus, vel quatuordecim diebus post messem vel vindemiam esset futurum. Ita enim se habent verba Reccessus quae adiungere non praetermitteremus: Hierauf setzen und ordnen wir abermahls, das gleichwohl männiglich*

(y) Ziegler de iuribus Maiestatis Lib. I. cap. XXXXI. §. 64. 65.
(z) Exerc. XXX. §. 30.

(a) Ord. Polit. de anno MDLXXVII. Tit. XVIII.

niglich dem armen Mann in der Noth, und damit er seine Güther desto stattlicher erbauen, auch sonst mit andrer Nothdurfft sich erhalten möge, auf Wein-Früchte und anderes fürzuleyhen oder zu vorausgeben anders und mehres nit, als auf dem Schlag und gemeinen Kauff, was nemlich der Wein oder Gerreyd zu Zeit des Contracts oder aber 14. Tage die nächsten nach dem Herbst oder Erndten gelten wird, beschehe. Woserne aber hinführo durch iemand anders, denn ietzt obermeldt gehandelt und hierin einiger Vortheil, Argeliff, Gefahr oder Betrug gebraucher würde; so wollen wir hiermit ernstlich, das solcher Abkäufer oder Ausleyher die Hauptsomma verlohren, und darzu von der Obrigkeit, ob auch gleich der arme Mann nit klaget ex officio nach Gestalt und Gelegenheit der Sachen an Ehren und Gut gestraffet werden soll. Quam constitutionem ex causa iusta et reipublicae vtili latam ac proinde saluberrimam ita sibi postea habuerunt commendatam principes et status imperii, vt illam suis legibus (b) passim confirmarint.

§. XVII.

Quin tam aequa tamque reipublicae salutaris est haec sanctio, vt non mirum videatur, etiam alias gentes, quibus salus populi ^{Aliarum gentium} suprema lex est, similibus constitutionibus prospicere voluisse miseris agricolis, iisque veluti praesidium quoddam circumposuisse ^{leges similes.} aduersus eorum fraudes, qui alieno sudore ac veluti sanguine viuere suauissimum ducunt. Saltim in Gallia frumentorum immaturorum seu in viridi emtionem variis constitutionibus prohibitam esse animaduerto. Constitutione Regia LVDOVICI XI. hoc primo sancitum (c), quam postea a FRANCISCO I. renouatam firmitatamque esse (d) relatum legimus apud CHOPPINVM (e). Hanc

P p 2

enim

(b) Idem prohibitum in Ordinat. Polit. Iuliac. Rubr. keine Früchte so auf dem Felde stehen &c. vbi poena confiscationis et multae in transgressores statuta. Cui accedit Ordinat. Prouinc. Bauarica Tit. XIII. Von Beschlagung der Früchte auf den Halmen. Magdeburgica cap. 50. Würtembergica Tit. VI. et Rescriptum generale nouiss de anno 1692. d. 5. Decembr. Badensis Part. V. Tit. III. et Ducatus Bremensis von wucherlichen

Contracten. Cellensis cap. 4. vbi etiam latius explicatur, quid sub voce frugum in aristis extantium intelligatur. vid. Kressl. de Priuilegiis agriculturae apud Germanos Sect. II. §. 17.

(c) anno 1482. Mense Iulii.

(d) per edictum de anno 1544. d. 25. Nouembr.

(e) Choppin. de Priuilegiis rusticorum Lib. II. cap. 5.

enim negotiationem reipublicae perniciosam esse reputabant legistatores, dum alteruter, aut emtor, aut venditor periculum hoc modo incurrere posset, emtor scilicet, si non metat, sed prius pereant fructus, quam metantur, aut longe minore pretio veneant post messem, quam quo in herbis sunt aestimati; venditor contra, si modica pecunia fructus in herbis vendiderit emtori, quos post messem multo maiore pretio vendere potuisset. Emtoris quidem ad fauorem has constitutiones non pertinere, censet CAROLVS MOLINAEVS (f), rationem tantum haberi existimans venditorum rusticorum, qui facile alliciantur modica praesenti pecunia oblata ad vendendam spem messis futurae, idque faciant tanto viliori pretio, quanto adhuc spes messis incertior pluribus quoque casibus sit obnoxia. Cui adstipulatur THOLOSANVS (g): *Effecit, inquit, nimia habendi cupiditas aliquorum, ut lex fieret ad intercipiendas fraudes negotiatorum, ne fructus in herba, antequam maturescerent, emerentur, quae a Carolo Magno Tit. de prohibitione alienationis futurorum fructuum Lib. II. Legum Longobardorum primum lata, deinceps a Ludovico XI. et subinde a Francisco I. huius nominis Rege repetita. Et hanc quoque speciem alienationis fructuum herbescentium Frisios inter ea, quae venire prohibentur, retulisse commemorat HUBERVS (h), dum apud illos edictum, in leges Frisicas relatum est (i), quod ita se habet: *Alle verkoopen ende Contracten van Granen by Lassen te leveren eer dieselve ghezaeyt zün, ofte wesende noch in den Aren ende wassende sullen wesen null van onwaerden ende gheaholeert* (k). Varia quidem olim in hanc rem ab Hollandiae Comitibus etiam promulgata fuerunt edicta, sed illa usu fuisse abolita, et ius Romanum tum in Hollandia tum Ultraiecti seruari docent GROENWEGEN (l) et PAVLVS VOETIVS (m).*

§. XVIII.

(f) Carol. Molinaeus in *Tr. Commercior. et Usurar.* n. 470.

(g) Tholosanus *Syntagm. iur. uniuers.* Lib. XXV. cap. 6.

(h) Huber. *Praelection. Iur. Ciu. Tit. de contrah. emt.* §. 10.

(i) anno 1531. d. 23. Septembr.

(k) Ioh. a Sande *Theatrum practicum* Lib. III. Tit. VIII. Def. 7.

(l) Groenweg. *ad l.* 78. §. *fin. de contrah. emt.*

(m) Paul. Voetius *ad pr. Inst. de emt. vendit.* n. 7.

§. XVIII.

Et haec quidem prohibitio iustissimis omnino nititur rationibus. Nam primo pauperum facilitate abutebantur homines callidi et hinc cupidi, vt ex hoc negotio magnum, expilatis pauperibus rufficis, facerent quaestum, et ex aliorum simplicitate fructum turpissimum caperent. Deinde ista venditio insignem constituit vsurariae prauitatis speciem, quae omnino lege fuit coercenda, ne in posterum frumentum in herba a creditoribus, modicum pecuniae in illius spem credentibus interciperetur. Quod etiam cum aliis (n) obseruat IOH. COPVS (o), qui huius interdicti triplicem reddit rationem. Primo, ne, si frumenta, quae in herbis sunt, emere liceret, hac occasione oneraretur annona, cariorque ab iis redderetur, qui frumenta sic emta supprimerent et aequis pretiis vendere nollent. Deinde ne inopes agricolae contenti modico praesenti spem laetissimarum segetum amitterent, et ad extremam inopiam redigerentur, quum frumentis in herba venditis nihil haberent, vnde se ipsos, vxorem, liberos et familiam alerent. Postremo vt foeneratorum calliditati obuiam iretur, qui modica pecunia data maximam frumenti quantitatem acciperent. Quamquam autem COPVS existimat, hoc interdictum potissimum intelligendum esse de eo casu, si certum sit, maiorem esse frumenti nascituri, quam pecuniae datae, aestimationem, non vero si incertum sit, quanti messis tempore frumentum futurum sit, vel si nulla coniectura colligi possit, fore, vt venditio haec in vsurariae prauitatis speciem incideret: recte tamen obseruauit ZIEGLERVS (p), nulla huiusmodi concurrente suspitione vsurariae prauitatis vim legis istius prohibitiuae non illico cessare, quippe quae eiusmodi contractum non tantum propter foenus speratum aut expectatum infringit, sed et potissimum propter periculum deceptionis, qua agricolae facile inducuntur, vt spem futurae messis tanto viliori vendant pretio, quanto incertior pluribusque casibus obnoxia est anni libertas. Inde etiam leges Imperii non attendunt ad spem futurae messis incertam, pretiumque de praesenti incertum, sed ad

Constitutio-
tionum
emtionem
futura-
rum fru-
ctuum op-
positarum
ratio.

P P 3

frau-

(n) Boer. Decis. 296. n. 7. Rodericus de annuis et mensur. redditibus. Lib. I. Quaest. 12. n. 38.

(o) Joh. Copus de fructibus Lib. I. Tit. III. cap. 5.

(p) Ziegler de Iuribus Maiestatis Lib. I. cap. 41. §. 65.

fraudes et technas ementium, vt perspicue ostendunt verba: *Wo aber anders, denn itzt obvermeldet, gehandelt, und hierinnen einiger Vortheil, Argelst, Gefahr oder Betrug gebraucht: so wollen wir hiermit ernstlich, das solcher Abkäufer oder Ausleyher die Hauptsumma verlohren, und dazu von der Obrigkeit, nach Gestalt und Gelegenheit der Sachen gestrafft werden soll.*

§. XVIII.

Sanctio poenalis addita, et quando ei locus sit? Grauissima quidem, sed sancta est poena in eos, qui hanc legem effugiunt. Ex quibus RECESSVS verbis simul discimus, quae poena imminet iis, quos saluberrima illa totius imperii sanctio non absterreat a negotiatione illa turpissima. Cautum enim animaduertimus, vt horum hominum malitia amissione dati pretii poenaeque extraordinaria, iudicis officio etiam non implorato statuenda coerceatur (q). Gliscente nimirum malo non solum iusta, sed etiam necessaria fuit causa hoc sordidum negotium in vniuersum poenali sanctione prohibendi, dignaque res visa est cura imperii, vt non tantum vsurariae prauitati, sed et damnis ex huiusmodi contractibus inconsultis miserae agrorum nationi imminentibus obex poneretur, et per legitimos trames calumniantium iniquitates expellerentur, et agricolis saluum esset lucrum diuina benedictione concessum. Attamen per has leges liberum cuique manet emere et vendere fructus immaturos, vel mutuo dare agricolae pecuniam, modo solutionis loco absque omni fraude et dolo praestentur fructus tanto pretio, quanto tempore contractus vel post messem in foro venditur, non autem viliori. Quum enim hanc prohibitionem contra fraudes mercatorum inuentam esse adpareat, vnusquisque facile intelliget hanc venditionem, si iustum pretium statuatur frumento herbescenti, non esse irritam; quod multo magis dicendum, si fiat sub hasta, modo iusta praecedat aestimatio. Vnde sanctum deprehendimus in Ordinatione Concurfus Prussica (r): *Im Fall bey einem zu taxirenden Gut auch die bestelte Winter oder Sommer Saat mit verkauffet werden soll, wird selbige besonders taxiret;*

(q) Recess. Imperii de anno 1577.
Tit. XVIII. §. 3. Brunneinan ad l. 8.
D. de contr. em. n. 3. Stryck. Diff. de

Dardanar. cap. II. n. 21. sequ.
(r) Adpend. ad §. 61. lit. g. §. 13.
pag. 198.

ret, und das ausgefaete Getreyde nach dem zur zeit der geschebenen Ausfaat marckgängigen Preise angesetzt, und für die Bestellung, nachdem es zwey oder dreyfährig bestellt, die Fabre jedes Orts landüblich angeschlagen. Ex quibus perspicue liquet, tunc omnem abesse laesionem, dum non tantum iustum frumenti pretium constituitur, sed etiam curae et culturae ratio habetur, ne vel hac defraudentur agricolae.

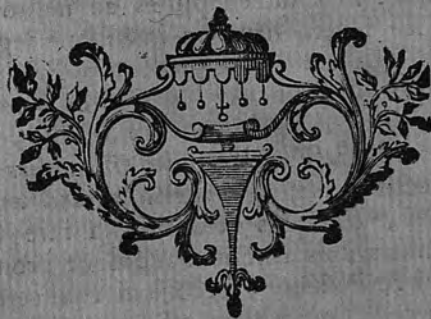
§. XX.

Sub finem quaeri potest, an praeter frumenta et vindemias ad alios etiam fructus proferri possit haec prohibitio? Idque ego quidem adfirmare non dubito. Quamvis enim hae imperii constitutiones iuri communi derogent (s), et huiusmodi iurium ea sit natura ac indoles, vt ad casus similes non extendantur: immo potius, quum imperium solos hos fructus excipiat, haec exceptio regulam in casibus minus exceptis firmare videatur, praeterea experientia doceat, fructus arborum etiam immaturos hodie impune vendi: sunt tamen plures ac multo maioris ponderis rationes, quae legem hanc ex intentione legislatorum et ad alios fructus proferendam esse, suadent. Primo enim id patet ex verbis RECESSVS AVGVSTANI: *Auf ihren Saamen, so noch auf dem Felde stehet, auch den Wein an den Stöcken, und andere ihre Früchte, Arbeit und Viehe Geld, oder ein anders hinaus geliebet: et paucis interiectis: Auf Wein-Früchte und anderes.* Deinde ipsae illae rationes, ob quas venditio illa iure Germanico prohibita est, non minus aliis fructibus rebusque promercalibus, quibus venditis, qui ruri viuunt, pecuniam conficere solent, omnino quadrant: et certissimum sane est, non minus ad incitas redactum iri rusticos vitulos, agnos, hinnulos futuros, itemque lac, caseum, butyrum similiaque nondum confecta modico pretio vendentes, quam si fructus herbescentes in agris venales habeant. Neque obstat, iuri communi derogare has constitutiones. Inde enim non sequitur, vt proferri non possint ad casus similes, ipsa lege expressos, sed vt ad alias diuersas species non sint
exten-

(s) l. 25. D. de action. emti. Exemplum venditae vindemiae pendens est apud Plin. *Histor. Nat. Lib. XIII. Cap. 4.* quorum iungendus Plinius Iunior

Löb. VIII. Epist. II. *Vendideram,* inquiens, *vindemias, certatim negotiatoribus ementibus.*

extendendae. Tunc enim vere dici potest, exceptionem firmare regulam in casibus non exceptis. Denique mos quidem in hoc terrarum tractu inualuit, vt fructus arborum etiam immaturi veniant: sed magis inter ciues ac municipes, quam inter rusticos. Et si hi adhuc impune id fecerunt, non ideo legis publicae periiit auctoritas, sed vigor tantum magistratuum incuria, vti fieri solet, elanguit. Sed vt chartae temporisque rationem habeam, hic quidem dissertationi finem impono, Deoque O. M. pro successis viribus studiisque meis benedictione sua clementissime subleuatis gratias immortales pia mente perfoluo.

DE DOMINIS, SVBDITOS SVOS
IN IVDICIO SVO CONVENIENTIBVS.
EXERCITATIO XXXV.

---

§. I. Instituti ratio, et partitio dissertationis. §. II. Testimonia de consuetudine subditos in iudicio suo conueniendi, in vniuersa Germania recepta. §. III. In primis in Saxonia, Ducatu Magdeburgico et principatu Hennebergico. §. IIII. Nec non in Marchia, terris Pomeranicis et Holsatia. §. V. In Westphalia, Alsatia et Germania superiore. §. VI. Denique in Italia, Gallia et Lotharingia. §. VII. Consuetudini huic obolare videtur 1. recta ratio. §. VIII. Idemque 2. ius Romanum, quod voluntariae tantum iurisdictionis actus in causa propria explicari patitur. §. VIIII. Non autem contentiosam. §. X. Quam late apud Romanos patuerit haec prohibitio? §. XI. An quidam iuris Romani textus huic consuetudini faueant? §. XII. An a principibus argumentum duci possit ad reliquos dominos, §. XIII. Probatur, hanc iurisdictionem nec iuri naturae repugnare, §. XIII. nec iuri civili. §. XV. Eius origo a statu subditorum seruili, et herili dominorum potestate repetenda est. §. XVI. Cur et cessante passim seruili rusticorum conditione haec consuetudo permanferit? §. XVII. Quinam possint alios apud se ipsos conuenire? §. XVIII. An ipse dominus cognoscere et iudicare possit? §. XVIII. De quibus causis huiusmodi iudicio locus sit? §. XX. An causa a superiore iudice pro lubitu auocari possit? §. XXI. Id iure fit, si turbulenter et nulliter procedat iustitarius. §. XXII. An ipsi iustitario sententiam ferre liceat? §. XXIII. A sententia iustitarii semper locus est adpellationi. §. XXIIII. Conclusio Dissertationis.

§. I.

Institui
ratio et
partitio
differratio-
nis.

Iuersam admodum esse Romanae ac Germanicae iurisdictionis faciem, eosque, qui hanc ex Romanorum legibus aestimandam censent, magnopere falli ac decipi, hodie inter omnes, rerum forensium paullo peritiores, constare arbitramur. Siue enim personas, quibus apud nos iuris dicendi potestas est, siue ipsam litigandi iudicandique rationem atque ordinem, siue diuersas, quas vocant, instantias paullo accuratius consideremus: adeo nihil prope Romani moris in foris nostris occurrit, vt viri doctissimi Germanos, recepta etiam iurisprudencia Romana, litigandi ordinem non ex iure Iustiniano, sed partim ex iure canonico et ecclesiastico delumisse (a), partim ex prisca moribus patriis retinuisse (b) fateantur. Prius iam a multis accurate ac solidissime demonstratum esse, nouimus. Posterius hac occasione, qua quaedam meditationes, speciminis inauguralis loco futurae, more maiorum edendae sunt, illustri quodam ac luculento exemplo ostendere constituimus. Quum enim in Germania passim in mores iuerit, vt DOMINI, qui iurisdictione patrimoniali gaudent, SVBDITOS suos, fraena mordentes, pensionesque et operas sibi proterue denegantes, in IVDICIS SVIS prius, quam res ad superiores curias deuoluatur, CONVENIANT: videmur nobis facturi operae pretium, si de ea veterum Germanorum consuetudine quaedam differuerimus. Quod a nobis eo fiet ordine, vt *primum* non ignotam Germanis esse hanc iuris dicendi rationem, ostendamus: *deinde* eam cum iuris tum naturalis, tum Romani principiis comparemus, et, an simile quid viderit orbis Romanus, dispiciamus: *denique* inquiramus in eius origines, et, quid iustum sit circa illam iuris in causis propriis dicendi potestatem, breuiter et omnibus missis ambagibus, explicemus. Quod vt bene vertat Deus, ex animo precamur.

§. II.

Testimo-
nia de con-
suetudine
subditos

De more illo dominorum subditos suos apud se ipsos in ius vocandi testantur viri doctissimi, et ita quidem, vt illum non in vna alteraque prouincia, sed in vniuersa Germania, perpetuo ac constante

(a) Rhetius de auctoritate iuris canonici Ang. Conf. consort. Linck. ad Decretal. proleg. p. 33. Rittershus. differe-

rent. iur. ciu. et can. proleg. extr.

(b) Dn. Praef. Element. iur. Germanico toto libro III,

stante vsu receptum esse, adfirmant. Sane CASP. ZIEGLERVS (c), non solum Nobiles suos rusticos et subditos coram propriis officialibus, praetoribus, scabinis, et praefectis, iudicio pulsare, et in PROPRIO INTERESSE ibi conuenire posse, fatetur, sed et statim addit: hanc generalem in Romano Imperio CONSVETVDINEM exstare. Idem repetit IO. SCHILTE-RVS (d), qui hanc nobilium iurisdictionem in causis propriis ita describit: Altera praedictae regulae limitatio est, quod ad landssassios et omnes, qui habent iurisdictionem hereditariam, ut ita in propria causa exercere possint iurisdictionem contra subditos suos, actoris partis agendo, si conueniunt reos coram officiali suo, praetore et scabinis, qui processum dirigant, et actis ad collegium IC. transmissis sententiam petant: quae GENERALIS est GERMANIAE CONSVETVDQ. Quae quidem et apud alios, vt fit, verbis paene totidem occurrunt, vt plura huiusmodi adferre testimonia vix necessarium videatur.

in iudicio suo conueniendi in vniuersa Germania recepta.

§. III.

Tametsi vero doctoribus de consuetudine testantibus, fidem esse habendam vulgo censeant (e): nescio tamen, annon sibi nimium sumant, qui de consuetudine totius Germaniae testimonium perhibere audent, quum plerumque ex patriae suae moribus aestimare soleant alias prouincias, ut, quod ciuibus suis placere animaduertunt, id nulli alii displicere posse, praecipiti iudicio existiment. Quare operae pretium fuerit, illam Germaniae consuetudinem paullo accuratius demonstrare. Et primo quidem de SAXONIA electorali dubitare nos haud patiuntur non modo tot doctores Saxonum (f), verum etiam ipsae leges publicae, inter quas ORDIN. PROCESSVS (g) ita sancit: *Ob wir auch wol geschehen lassen können, daß dieienigen, so mit Gerichten von uns beliehen, wie bishero, also hinführo, sich deren gebührlich brauchen, und vor denenselben ihre Untertanen rechlich belangen mögen: Die weil aber in solchen Occasionen, cetera.* Cui legi in emendatiore processus ordinatione nihil vel derogatum, vel surrogatum esse, obseruamus. Similiter quae ea de re sancit ORD. PROC. MAGDE-
 Qq 2
 BVRG.

In primis in Saxonia, Ducatu Magdeburgico et Principatu Henbergico.

(c) Ziegl. commun. conclus. ad aur. prax. Nic. Caluoli §. Nobilis n. 17. p. 117.

(d) Schilt. Exerc. VI. §. 16.

(e) Ant. Coraf. comm. opin. I. Socin. consil. CLXV. n. 16. Lib. II. Wesenbec. consil. F. I. cons. 13. n. 98.

(f) Dan. Möller ad Constit. elect.

XXIII. P. II. n. 15. Zanger de Exce-
 cept. P. II. C. I. n. 408. Carpz. L. I.
 Resp. LXXXVII. n. 21. sequ. L. II.
 Resp. XIII. n. 8. et in process. Tit. III.
 art. III. n. 103. sequ. Berger. Oecon.
 Iur. Lib. III. tit. II. p. 914.

(g) Process. Saxon. tit. II. §. 3.

BVRG. (h) In noua ac recognita ORDINATIONE mutata non esse, deprehendimus. Cautum vero est, *dass denen von Adel und Råthen in Stådten, so die Gerichte zu exerciren haben, wenn der Gerichts-Verwålter und Actuarius, oder Notarius in Beyseyn der Bürger und Unterthanen zu denen Gerichten öffentlich vereydet, vor denselben ihre eigene Sachen wieder die Bürger und Unterthanen zu klagen unbenommen bleibe.* Neque aliter sese res habet in Franconia. Saltim de tractu Hennebergico mihi retulit PRAESES, sibi oblata esse acta publica, ex quibus intellexerit, nobilem ibi aduersus subditos quosdam, laudemium (das Erb-Hand-Lohn) sibi denegantes, egisse in iudicio suo, (vor der Adelichen Voigtey) et obtinuisse sententiam, postea a Dominis Lipsiensibus firmatam, qua in quasi possessione istius iuris exigendi laudemium fuerit defensus. Prouocantibus porro reis ad supremam curiam, (an die Fürstl. Regierung) et iam in petitorio experientibus actione negatoria, et reliquis subditis, tamquam in communi causa, interuenientibus, pronunciatum esse ab Erfurtensibus Iurisconsultis: *dass Beklagter vor der Fürstl. Regierung sich einzulassen nicht schuldig, sondern die Sache an vorige Instantz zu verweisen.* Et quamuis eam sententiam postea, interposita leuatione, reformatint Domini Ienenses, procul dubio tamen Nobilem sperare potuisse sententiam reformatariam, nisi, pertaesus litium, remedio aliquo vti noluisset.

§. III.

Nec non in Marchia, terris Pomeranicis et Holsatia. Ne vero quis in sola Saxonia, vicinisque terrarum tractibus, huic consuetudini locum esse existimet: eandem et in Marchia Brandenburgica iam olim inoleuisse, testis est IO. BRUNNEMANVS (i), cuius hic ipsa verba adducere iuuat: *Nobiles etiam subditos suos coram officiali suo conuenire posse, praedictis firmat BERLICHIVS (k) et auctores refert plures.* Sic consuetudo est in Marchia, ut domini subditos suos, ob non praestitas operas, et alia, castigare possint. Ita decisum in Camera Brandeb. in causa Ottonis Crahmann et Huns Rôbeln, anno MDC mitwoch nach misericordias Domini; his verbis: *Wann der Krüger die Pächte zu rechter Zeit nicht abgiebet, mag ihm der von Rôbel, wie desfalls des Landes Gebrauch mißbringet, selbst gebührlich verhelffen.* Sed et de terris Germanicis Suecico regno celsis, vicinisque prouinciis,

(h) Ord. Process. Magdeb. cap. I. §. 7.

(i) Brunnem. ad l. 10. de iurisd. n. 6.

(k) Berlich, Decis. VIII, n. 2.

ciis, idem adfirmat DAV. MEVIVS (1), ex quo simul patet, secundum eam consuetudinem pronunciare non dubitasse supremum, quod Wismariae floret, Tribunal. Ait enim vir rerum forensium peritissimus: *Ea consuetudo inter nobiles obseruatur, ut, quando cum rusticis vel subditis suis res est, ad alium iudicem ire non cogantur, sed ipsi ius dicant, si res notoria, vel leuis momenti vel praeiudicii sit, per semet ipsos, aut si grauior causa sit, per constitutionem subiungit: Eam obseruantiam in vicinis terris per infinita exempla reperi, sicut et, quum subditus a iudice domino causam deriuare uoluit, nullo alio, quam quod propria illius esset, ad legato, non auditum fuisse, nisi iniustitiam aliunde argueret.* Inter quas vicinas terras procul dubio etiam est Holsatia, de qua ORDINAT. PROVINC. Ducatum Slesuic. et Holsatici (m): *Hätte auch ein Amtmann wegen seines Herrn, ein Praelat, oder einer von Adel einen Ambts-Unterthan, oder seiner eigenen Leute mit Rechte zu versprechen, den soll er mit der That nicht beschwören, sondern ihm DING und RECHT LEGEN, und soll ieder von beyden Theilen, der sich der Urthel beschwören thut, von denselbigen Ding, nach alter Gewonheit, und wie obberühret, sich zu beruffen haben.* Ut adeo nullum sit dubium, quin hoc ius a Saxonia ad mare Balthicum usque ubique vigeat, neque domini in toto illo tractu colonos et subditos suos apud se conuenire prohibeantur.

§. V.

Eodem pertinere arbitramur iurisdictionem colonariam, quam passim in Westphalia superesse, docet HERM. ADOLPH. MEINDERS. (n) Eius enim participes olim ubique homines proprios sine praescitu officialium, nec implorato iudicum officio, domi suae et apud se ipsos conuenire, et carcere, si officium non facerent, coercere potuisse, ostendit. Quamuis vero sub finem saeculi decimi sexti, eam iurisdictionem, tamquam a iure communi exorbitantem, dominis in comitatu Rauensbergico adimendam censeret Dux Cluiae: non tamen inter grauamina de hac pristini iuris sui iactura conqueri desit ordo equestris, donec illis anno MDCLIII eam iurisdictionem, sed quodammodo restrictam, restituit

In Westphalia, Alsatia et Germania superiore.

Qq 3

(1) Mevius Part. VIII. Decis. 198. nung Part. I. tit. III. §. II.

(m) Revidirte Landgerichts-Ord- n) Meinders de iurisdic. colonar. Diff. I. p. 84. sequ.

tuit FRIDRICVS GVILLELMVS, Elector Brandenburgicus, addita comminatione: *Solten sie aber diese gnädigste Zulassung zur Ungebühr, und wiederrechtlich, oder auch in anderen straffbaren Fällen, und delictis, siue maioribus, siue minoribus gebrauchen wollen: würden seine Churfürstl. Durchl. wieder die Verbrechere, und die, so diese Churfürstl. Gnade missbrauchen würden, mit Aufhebung derselben verfahren lassen* (o). Quum vero haec testimonia tantum ad inferiorem Germaniam pertineant: ex superiore etiam exemplum adiciere iuuabit. Exstat IO. SCHILTERI dissertatio de curiis dominicalibus, quales non modo in Alsatia, verum etiam per Alamanniam, plures occurrunt. Earum ius in iurisdictione consistere, ait auctor doctissimus, et tali quidem, quae domino directa cum hubariis suis in causis emphyteuticis praediorum, ad curiam emphyteuticariam seu dominicalem pertinentium, competat. (p) Obseruat autem porro (q), in iudicio hoc non solum hubariis inter se de praedio emphyteuticario litigantibus, verum etiam ipsi domino, emphyteutas suos conuenienti, ius dici solere. Hinc vbi de obiecto huius iurisdictionis differit, illud ita describit (r): *Causas, ad curias illas dominicales pertinentes melioris doctrinae gratia, duplices facimus, quaedam enim earum pertinent ad IUS DOMINI, quaedam vero ad ius hubariorum seu emphyteutarum, pro ratione scilicet utilis ipsis competentis domini. In primis itaque ad obiectum curiarum dominicalium seu iurisdictionis huius dominicalis vel emphyteuticae pertinent causae, circa emphyteutes, vel curias dominicales ortae, v. g. si subesse recusant domo dominicali, si alienae se subiicere volunt iurisdictioni, itemque si hubarii inter se ratione hubarum quidquam habent dissidii. Vt adeo dubitare non liceat, quin et in superiore Germania non ignota sit illa dominorum in causis propriis iurisdictione.*

§. VI.

Denique in Italia, Gallia et Lotharingia. Sed haec quidem exemplorum loco adferre placuit, vt hanc iurisdictionem passim in Germania vigere, ostenderemus. Omnium enim prouinciarum statuta et leges, ipsarumque causarum iudicatarum grandia volumina euoluere nec vacat, nec lubet. Id modo obseruamus, de huius iurisdictionis, vere Germanicae, usu

(o) *Ibidem* p. 20. sequ.(p) *Schilter de curiis dominical. §. XI.*
p. 554.(q) *Ibid. §. XV. p. 556.*(r) *Ibid. §. XXII. p. 565.*

vſu adeo non eſſe dubitandum, vt et extra Germaniam, vbicun- que nouas ſedes quaefuerunt, potentiffimaque regna conſtituerunt gentes Germanicae, expreſſiſſima ſuperſunt huius conſuetudinis veſtigia. In Italia ſane eius iam ſaeculo XIII. meminit OL- DRADVS DE PONTE (s), et ſaeculo XV. ALEXAND. TARTAGNVS, (t) quorum ille hanc iurisdictionem ne probatione quidem indi- gere ſtatuit, quippe et ſatis in Italia notam, et ab omnibus lu- riſconſultis agnitam atque adprobatam. Sed nuſquam terrarum ea conſuetudo frequentior, quam in Gallia, vbi notiſſima eſt iurisdictione *très-foncière*, *cenſuelle* ou *cenſière*, *juſtice domaniaire*, quam alii FONCERIAM, alii FVNDALEM, alii PRAEDIARIAM, alii SOLARIAM vocare ſolent (u). De ea nihil fere, quod ad rem faciat, habet incomparabile GLOSSARIVM CANGII (x), praeter haec pau- ciſſima: FONSSERIA IVSTITIA, Gall. *juſtice foncière*, *iurisdictione mi- nor*, *inermis*. *Tabularium S. Cornelii Compendienſis: Ipfos reli- gioſos ius habere percipiendi in dicta villa de Compendio in eorum terra et iuſtitia fonſſeria ius foragii*. Nos ex I. N. HONTHEMII ſingulari diſſertatione, ea de iurisdictione ſcripta (y), nec non LONGOVALLIO (z), IO. PAPONIO (a), CAR. MOLINAEO (b), et reliquis conſuetudinum Gallicarum (c) interpretibus, diſcimus, iurisdictionem fonceriam ſeu fundalem alibi reſtrictiorem eſſe, alibi latius patere, ac in Lotharingia inprimis, vti eleganter oſten- dit laudatus HONTHEMIVS, ad omnes cauſas et aſiones reales porrigi: at potiſſimum tamen ad id eſſe comparatam, vt domi- ni cenſuales ſubditos ſuos adigere poſſint ad cenſus alioſque re- ditus ſibi ſine mora praeſtandos. Atque adeo dubitari non po- teſt, quin et in Gallia, et in Lotharingia, et in ducatu Luxem- burgico, et in ipſo archiepiſcopatu Treuirenſi, id fere quotidie contingat, vt domini ſubditos conueniant in iudiciis ſuis, ſi for- te fraena mordere, vel domino iura ſua denegare in animum inducant.

§. VII.

(s) Oldrad. *Conſil.* CCCII. n. 6. et 8.
 (t) Alexand. *Conſil.* XIII. n. 10.
 Vol. VI.
 (u) Dn. Praef. *Elem. iur. Germ. Lib.*
 III. §. 66. p. 419. ſequ.
 (x) Car. du Freſne *Gloſſar. med. et*
inf. Latinis. Tom. III. p. 556. edit. nou.
 (y) *Excerpta ex ea dedit Illuſtr. Dn.*

Praef. Elem. iur. Germ. d. §. 66. in ſchol.
 p. 420. ſequ.
 (z) Io. Longouall. *de iuriſd.* p. 3.
 (a) Io. Papon. *corp. iur. Franc. L.*
 VII. T. VII. §. 33. p. 242.
 (b) Car. Molinaeus *Conſ. Pariſ. P.*
 II. iij. II. §. 73. p. 10. ſequ.
 (c) Io. Choppin. *conſuſt. Andegau;*
 L. I. C. I. p. 99. ſequ.

§. VII.

*Consuetu-
dini huic
obstare vi-
detur I.
recta ra-
tio.*

Sic satis, opinor, demonstratum est, eam consuetudinem subditos in iudiciis suis conueniendi alibi quidem restrictorem, alibi solutiorem esse, attamen tantum non vbique in Germania, immo et extra Germaniam passim, inoleuisse. Iam si eam cum iure illo, quod ipsa recta ratio inter omnes homines constituit, immo et cum Romano, quod ob aequitatem in Germania etiam recepimus, paullo accuratius contendamus: permulta profecto occurrerent, quae huic iurisdictioni dominorum in causis propriis maxime obstare videantur. Primo enim ex ipso fine, ob quem iuris dicendi potestatem homines natura aequales admiserunt, intelligitur, quod recte obseruauit PHILO (d), eum, qui ad censuram sit tribunal, praeditum esse oportere animo, *παντός ἀλόγου πάθους, καὶ πάσης κακίας ἀμετόχου*, nullis perturbationibus, nullique malitiae obnoxio. Nisi enim animo amoris, odii, irae, inuidiae, spei metusque vacuo praemunitus iuris dicendi iudicandique partes quis suscipiat: numquam vel causam prudenter cognoscet, vel suum cuique, pro eo ac decet, tribuet, nec satis constanti animo erit ad iudicata, nulla habita personarum ratione, exsequenda. Atqui paucissimi ita sunt a natura formati, ut nec amore, nec odio, nec spe metuue, nec vlla animi perturbatione a regia iustitiae via se abduci patiantur. Plerique mortales diro illi adfectuum imperio adeo subsunt per omnem vitam, ut facilius reperitur sis sexcentos iuris rerumque forensium peritissimos, quam vnum

*Iustum ac tenacem propositi virum,
Quem haud ciuium ardor, praua iubentium,
Nec vultus instantis tyranni,
Mente quatit solida (e).*

Quis ergo in tanta adfectuum intemperie speret, aliquem boni integrique iudicis officio, rite functurum in causis propriis, vel ad se saltem vilo modo pertinentibus? Quis non potius periculum esse intelligit, ne iudex leges tunc dormire, quam ex earum praescripto se suosue damnare malit? Zaleuco, Locrensi legistori, nemo temere vel prudentiae, vel virtutis laudem, negauerit, quippe quem veteres inter viros bonos ac honestos, quos Pythagorae disciplina in Italia formavit, referunt (f). Et tamen

(d) Philo de iudicē p. 718. oper.

(e) Horat. Lib. III. Carm. Ode I. v. I.

(f) Diog. Laert. Lib. VIII. Segm. 16.

tamen quum tulisset legem de adulteris utroque oculo priuandis, accusato eius criminis filio, vnum oculum sibi, alterum filio erui iussit, ita debitum supplicii modum legi redditurus, ut se inter misericordem patrem et iustum legislatorem partiretur (g). Si ergo virum magnum et sapientiae studiosissimum, quem nullae fortassis tyrannorum minae peruertissent, solus amor, quo filium degenerem illum quidem, at filium tamen, complexus est, a constante illa ac perpetua suum cuique tribuendi voluntate dimouit: quis maiore religione ius dicturos esse credat dominos in causis propriis, maxime quum eorum plurimi numquam fortassis de componendo emendandoque animo, adfectibusque rationis imperio subiiciendis, serio cogitarint? an non potius in eos vel maxime cadere dixeris illud philosophi (h): *Σχολὸν ἐὶ πλείστοι φανταστοὶ καὶ ἀπειροὶ τῶν δικαίων.* Plerique fere mali sunt iudices de rebus propriis.

§. VIII.

Deinde si ius Romanum consulamus, eius conditores, homines profecto prudentissimos, et innatae illius omnibus mortalibus labis non ignaros, huic iurisdictioni in causis propriis non solum locum non concessisse in republica sua, sed et multas seuerissimas sanctiones ei opposuisse animaduertimus. Equidem, quum actuum voluntariorum ea sit indoles, ut cum nullius hominis iniuria damnoue coniuncti esse possint, nulla etiam ratio subesse visa est Romanis, cur eos a magistratibus in suis causis explicari nollent. Hinc recte docet VLPIANVS (i), Praesidem APVD SE et adoptare, et emancipare filium, et seruum manumittere posse. Recte etiam PAVLLVS (k) noster monet, si consul vel Praeses filiusfamilias sit, posse eum APVD SEMET IPSVM vel emancipari, vel in adoptionem dari. Addit MODESTINVS (l), fuisse hanc NERATII sententiam: sed tantum abest, ut hic iurisconsultus ea in re sententiam suam a reliquorum doctrina se iunxerit, vel scholae Proculianae *κέρων Σύμμα* defenderit, ut potius VLPIANVS (m), qui in nullius verba magistri iurauerat, ac proinde inter erciscundos, quos vocant, a plerisque veluti ex

2. Ius
Rom. quod
tantum
volunta-
riae iuris-
dictionis
actus in
causa
propria
explicari
paritur.

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge II. Rr com-

(g) Aelian. *Var. hist. lib. XIII. cap. XXIII.* Valer. Max. *Lib. VI. cap. V. exempl. ext. 3.*

(h) Aristot. *Polit. Lib. III. cap. VI.*

(i) l. 2. D. de off. Praesid.

(k) l. 3. D. de adopt. et emancip.

(l) l. 4. D. eod.

(m) l. un. §. 2. D. de off. consul.

compacto refertur (n), nullam ea de re dubitationem fuisse, fateatur. Et sane cum aliis iurifconsultorum testimoniis (o), tum ipsius exemplo Augusti Imp. id luculenter potest demonstrari. Auctor enim est SVETONIUS (p), eum *Caium et Lucium adoptasse DOMI per assem et librum, emtos a patre*. Vir eximius, IS. CASAVBONVS (q), hunc locum, quod mireris, non intellexit, et hinc non parum se torfit, dum illud DOMI interpretari conatus est. *An DOMI, inquit, id est, IN DOMVM? sicuti dici solet adoptare in domum et familiam? ut HVMI saepe valet IN HVMMVM? An potius haec vox a Tranquillo adiecta, ut id praeter consuetudinem factum, indicaret? Caius IC. titulo VI. Quae tamen mancipatio solebat ante praesidem fieri, modo ante curiam facienda est*. Immo neutrum verum est. Domi enim suae adoptavit Augustus, id est, apud semet ipsum, ob proconsulare, quod ipsi septennio ante, teste DIONE CASSIO (r), in perpetuum a senatu tributum fuerat, imperium, probe gnarus, posse vnumquemque magistratum apud se ipsum adoptare. Tantum enim abest, ut hic quidquam praeter consuetudinem facere voluerit, ut recte obseruarit HENR. NORISIVS (s), eum, ut ciuiliior, veterumque morum custos videretur, in pueris illis adoptandis vetustum ritum per omnia retinuisset. Licebat ergo magistratibus tales actus apud se ipsos, et in propriis causis explicare, quia nullius in praeiudicium vergebant. Simul ac vero causae cognitione opus esse, existimarent: tanta erat Romanorum religio, ut ne hos quidem actus in propria causa explicare cuiquam permitterent. Hinc VLPIANVS (t) obseruat, *si euenerit, ut minor viginti annis consul sit, eum apud se manumittere non posse, quum ipse sit, qui ex SC. consilii causam examinet: apud collegam autem, causa probata, posse*. Quum enim lege Aelia Sentia, et condito ad hanc legem SCto, cautum esset, ne cui minori viginti annis aliter manumittere liceret, quam vindicta, apud consilium, et causa manumissionis probata (u): non videbatur ferendum, ut ipse consul viginti annis minor in re sua causam cognosceret: quamuis, ex quo IVSTI-

NIANVS

(n) Em. Merill. Lib. I. obs. cap. VI. p. 12. Godofr. Mascou. de sectis Sabinian. et Proculian. cap. VIII. §. 7. n. 2. p. 139.

(o) l. 1. l. 2. D. de offic. praetor. l. 1. l. 5. l. 18. §. 2. D. de manumiss. vind.

(p) Sueton. August. cap. LXIII.

(q) If. Casaubon. Nor. ad Sueton. ibid.

(r) Dio Cass. Lib. LIII. p. 518. sequ.

(s) Noris. Cenotaph. Pisan. dissert. II. cap. I. p. 84. sequ.

(t) l. vn. §. 2. D. de offic. conf.

(u) §. 4. l. qui, et ex quibus caus. manum. l. 4. §. ult. D. de manumiss. vind.

NIANVS (x) illud legis Aeliae Sentiae caput sustulit, consulem, etiam viginti annis minorem, apud semetipsum manumittere potuisse, extra omnem dubitationis aleam positum esse videatur.

§. VIII.

Ast, quod ad contentiosam iurisdictionem attinet, neminem patiebantur sibi suisue ius dicere veriti, ne sui magis, quam legum, rationem habendam existimaret. Hinc VLPPIANVS (y) : *Qui, inquit, iurisdictioni praeest, neque sibi ius dicere debet, neque uxori, vel liberis suis, neque libertis, vel ceteris, quos secum habet.* Adeo ergo a tali iurisdictione abhorrebant Romani, ut prohibitionem non modo ad uxorem et liberos, verum etiam ad libertos, immo et ceteros, quos secum magistratus haberet, proferrent. At quinam illi? Vir eximius, GEORG. ADAM STRUVIUS (z), qui hanc legem singulari dissertatione illustravit, nos remittit ad fragmentum legis Corneliae de iniuriis (a), quo iudices ex ea lege esse prohibetur, *qui ei, qui agat, gener, socer, vitricus, prui-gnus, sobrinusue sint, propiusue eorum quemquam cognatione adfinitateue contingat, quive eius parentisue cuius eorum patronus esset.* Sed praeterquam quod hic textus non ad magistratus, ius dicentes, sed ad iudices pertinet: hanc interpretationem vix admittunt verba: *et ceteris, quos secum habet.* Potius ergo haec clausula ad magistratum, maxime provincialium, familiam, id est, adfessores, cancellarios, domesticos, de quibus ex instituto agunt SIGONIUS (b) et CUIACIUS (c), referenda est, quibus, tametsi nulla cognatione adfinitateue sibi iunctis, ius dicere prohibebantur magistratus, quia eos non modo ab omnibus foribus, sed et ab ipsa earum suspitione abesse oportebat. Eadem severitate quemquam in causa sua vel ius dicere, vel iudicare prohibet GRATIANVS Aug. (d) *generali lege decernens, neminem sibi esse iudicem, vel ius sibi dicere debere*, addita ratione, quae paullo plenior in CODICE THEODOSIANO (e), quam in IVSTINIANO, legitur: *Quum enim omnibus in se propriam dicendi testimonii facultatem iura submoverint: iniquum admodum est, licentiam tribuere sententiae.*

Non autem iurisdictionem contentiosam.

R r z

tiae.

(x) §. ult. I. qui, et ex quib. caus. manum. Nou. CXVIII. cap. II.

(y) l. 10. D. de iurisdic.

(z) Struv. diff. ad l. 10. D. de iurisd. cap. III. p. 9.

(a) l. 5. pr. D. de iniur.

(b) Car. Sigon. de iure provinc. Lib. II. cap. II.

(c) Iac. Cuiac. paratit. Codic. Lib. I. tit. LI. p. 86. Tomo II. oper.

(d) l. vn. C. ne quis in sua caus. iudicet.

(e) l. vn. C. Theod. eod.

tiae. A testibus igitur ad iudices argumentum ducit Imperator, non tamquam a pari, vt dialectici loquuntur, sed a maiori ad minus, quia, quum ne testis quidem aliquis admittendus sit, in quem cadat amoris vel odii suspicio, multo minus admitti oporteat talem magistratum vel iudicem, maxime quum multo difficilius sit alium testem, quam iudicem, reperire (f). Porro ex iuriscultorum veterum sententia nihil interest, directe quis sibi suisue ius dicat vel iudicet, an indirecte et per consequentiam, veluti si ex sententia sua vel compendii quid speret, vel metuat dispendium. Hinc apud VLPIANVM (g) ait IULIANVS; *Si alter ex litigatoribus iudicem solum heredem, vel ex parte, fecerit: alium iudicem necessario esse sumendum: quia iniquum sit, aliumquem SVAE REI iudicem fieri.* SVAE REI, inquit, id est, in rem suam. Non magis enim æquum est, iudicare quemquam in rem suam, quam tutorem in rem suam patrisue auctorem fieri (h). Addimus postremo locum insignem ZENONIS Imp. (i) Quamvis enim hic viros illustres, qui sine administratione codicillis honorariis decorati essent, ea prerogatiua donasset, vt adfidere Constantinopoli possent in consistorio principis: illico tamen addidit, *scire ipsos quoque debere, nec DE SE, nec DE SVIS FACULTATIBVS iudicatuos aliquid, nec probatis criminibus, (nisi prius ad Imperatorem retulerint,) posse statuere.* Sed nolumus plura accumulare testimonia, quum vel ex his paucis, quam iniqua semper Romanis illa in propriis causis ius dicendi iudicandique facultas sit visa, satis superque intelligamus.

§. X.

Quam late apud Romanos patuerit haec prohibitiō

Ceterum quum id principium, tamquam ex ipsa recta rationa depromptum, semel adsumsissent iuris auctores: non poterunt non ex limpidissimo illo fonte plures conclusiones elegantissimas, ac veluti riuulos, deriuare. *Primo* enim quum eandem rationem esse animaduertent arbitratorum et iudicum: recte inde collegerunt prudentes (k), si de re sua quis factus sit arbiter, eum sententiam dicere non posse, vt se facere iubeat, aut

(f) Emeric. a Rosbach. *Process. tit. III. n. 61. Casp. Ziegl. Dicastice consuls. XII. §. 4. p. 169.*

(g) l. 17. D. de iudic.

(h) l. 1. l. 7. pr. §. 2. D. de auct. tut. et §. 3. l. eod.

(i) l. 3. §. 2. C. ubi Senatores vel clarissimi civiliter vel criminal. conueniantur.

(k) l. 51. D. de recept. arbitr. Euerth. *Topic. leg. loco XXXX. Casp. Ziegler. dicast. concl. XII. §. 9. p. 172.*

aut petere prohibeat: imperare enim sibi, vel prohibere se ipsum, posse omnino neminem. *Deinde* CASP. ZIEGLERVS (l) contra FRANC. MILANENSEM, aliosque (m), recte defendit, regulam hanc locum habere, etiam si morte soluta sit adfinitas. Quamvis enim certum omnino sit, eam apud Hebraeos, Graecos et Romanos fuisse indolem adfinitatis, vt soluto matrimonio exspiraret (n), idque ex ipsis legibus nostris fati eluceat (o): plerumque tamen, saltem si diuortium non intercefferit, prior durat adfectio, immo et aliquando, ob liberos ex eo matrimonio superstites, interesse potest coniugis, causa non cadere adfines, sed victores foro excedere. *Praeterea* ob eandem rationem a iure dicundo iudicandoque iure meritoque arcetur fideiussor, quamvis TIRAQUELVVS (p) et SIG. SCACCIA (q) eum admittere non dubitent. Quum enim idem tunc debeant reus et iudex, illoque succumbente, si soluendo non sit, ad hunc eatur: quis credat, damnatum iri reum a iudice, et non potius hunc operam daturum, vt tum ipse, tum reus, communi periculo liberentur? Nec minus *porro* recte inde colligunt (r), a iure dicundo propriaeque causae cognitione abstinere debere magistratus, si vel maxime iudicum confessus fati numerosus sit. Quamvis enim tunc ad plurium suffragia res redeat: acute tamen, vt solet, obseruauit CELSVS, (s) *posse et vnus praesentiam trahere ceteros ad suam sententiam.* Ac proinde si vnus ex illo collegio causa agitur, nihil aequius est, quam vt ille secedat tantisper, dum eatur in suffragia, ne vel ipsa eius praesentia sententias dicendi libertati officiat. *Postremo*, quamvis in vita ciuili saepe numero contingat, vt vnus homo plures personas sustineat (t): recte tamen obseruauit ZIEGLERVS (u), diuersum illum respectum nec mutare adfectionem, nec magis iudicem sanctiorem reddere, quam si alia toga indutus ferret sententiam. Hinc si fingamus, academiam aliquam agere

Rr 3

gere

(l) *ibid.* §. 10. p. 173.(m) Franc. Milan. Lib. I. Dec. XV. n. 14. sequi. Sebast. Medices in libro: *mors omnia soluit. Part. II. conclus. VI. n. 22.*(n) Vinn. *comm. ad §. 6. I. de nupt.* Henr. Bern. Reinold. *Variar. Cap. 24. Illustr. Dn. Praef. ad L. Iul. et Pap. Lib. II. Cap. XVII. p. 311.*

(o) §. 7. I. de nupt. l. 2. C. Theod. de incest. nupt.

(p) And. Tiraquell. in tit. C. res inter alios act. n. 8.

(q) Sigism. Scaccia de sent. et re iud. gloss. III. qu. 8. n. 2.

(r) Ziegl. *ibid.* §. XIII. p. 175.

(s) l. 17. §. ult. D. de recept. arbitr.

(t) Hert. *Diff. sing. de vno hom. plur. res personas sustinente.*(u) Ziegl. *diacritic. §. XIII. p. 176. Meu. Part. 1. Dec. CIII.*

gere aduersus parochum in iudicio ecclesiastico, quod theologiae et iuris Professores constituunt: sane hi non minus, quam si in concilio academico res ageretur, in causa propria ius dicere videbuntur, quia vna omnium istarum personarum moralium in-
doles, vna voluntas, iidem denique adfectus sunt. Ceterum
quum ex his omnibus pateat, rescindendam esse sententiam a ta-
li iudice suspecto non recusato latam, ipso vero iure nullam ha-
bendam, si ea a magistratu, quem quis iusta exceptione repulit,
et qui iudex esse per leges non potuit (x), proficiatur (y):
consequens profecto est, vt ex iuris Romani principiis, idem di-
cendum sit de magistratu in sua suorumue causa ius dicente, adeo-
que ius ciuile minime omnium faueat iurisdictioni illi, qua domini
iudicant in causis subditorum, quos ipsi domi suae vel in iudicio
proprio conueniunt.

§. XI.

*An quidam tex-
tus iuris
Romani
huic con-
suetudini
faueant?* Sunt tamen, qui sibi in ipso iure Romano textus quosdam,
quibus defendi possit haec dominorum iurisdictione, videntur re-
perisse. Sane enim quum *in priuatis negotiis patrem filium, vel
filium patrem iudicem habere posse*, statuat AFRICANVS (z): quum-
que MACER (a) proferat SC. ex quo praefides etiam comitibus,
si quid iis inuitis accidat, veluti, si iniuriam aut furtum passi sint,
ius dicere potuisse, intelligimus: quum denique magistratibus
maioribus iurisdictionem suam poenali iudicio defendere (b), et
filio magistratum gerenti patrem, cuius in potestate est, cogere
liceat adire hereditatem et restituere (c): quis miretur, Germanos
etiam permisisse dominis, vt sibi ipsis ius dicere possent aduer-
sus subditos, fraena mordentes, operas, censum, laudemia de-
negantes, ingenioque tam seruili plerumque praeditos, vt nihil,
ad quod obstructi sunt, nisi fustem tergo imminere videant, praes-
tare soleant? Sed vereor, vt omnia haec veterum loca quid-
quam ad rem faciant. AFRICANI fragmentum ne acutissimus qui-
dem eius interpres, CUIACIUS (d), satis videtur perspexisse, par-
tim

(x) l. 1. §. vlt. D. ad SC. Tertull. l. 1.
§. 2. D. quod quisque iur. l. 2. §. vlt. D.
de poen.

(y) Blas. Altimar. de nullit. sentent.
Part. I. rubr. VIII. quaeft. LXII. p. 439.
et qu. CCV. n. 9. 10.

(z) l. 77. D. de iudic.

(a) l. 16. D. de offic. Praef.

(b) l. 1. pr. D. si quis ius dic. non
obtemp. l. 8. D. de appellat.

(c) l. 13. §. vlt. D. ad SC. Trebell.

(d) Iac. Cuiac. Comment. ad African.
tract. III. Tom. I. op. p. 1278. sequa.

tim quod illud de ipso magistratu accipit, partim quod contra tot alia veterum iurisconsultorum testimonia, ipsamque iuris Rom. analogiam, patrem et filium sibi inuicem ius dicere posse, statuit, non alia fretus ratione, quam quia, quod ad ius publicum attinet, filius non sequatur ius potestatis (e), sed illud, cum filii potestate comparatum, interquiescat paullulum et conuiueat. (f) Attamen id ad priuatas tantum causas pertinere, existimat, non ad iudicia publica, in quibus permulta, quae semel decreta corrigi deinde nequeant, et a filio pati patrem indignissimum sit, veluti carceres, catenae, verbera, tormenta incurrere soleant. (g) Quum vero, quo erat ingenii acumine, facile animaduerteret CUIACIUS, hanc interpretationem suam aperta veluti fronte incurrere in *l. 10. D. de iurisdictione*: subtilem satis commentus est rationem, qua AFRICANVM cum VLPIANO in gratiam reduci posse existimauit. *In hac lege*, inquit, AFRICANVS dicit. POTEST: *in illa VLPIANVS: NON DEBET. Haec vero non sunt contraria. POTEST, sed NON DEBET: rectius enim fecerit, si in re patris aut filii abstinuerit munere iudicandi. Vno verbo ius, altero honestas significatur.* Haec CUIACIUS, Graecos interpretes suo more sequutus. Alibi tamen (h) sua ipse vineta cedit, dum illum AFRICANI textum non de magistratu, sed de iudice pedaneo, intelligendum esse censet, notatus ideo ab EM. MERILLIO (i). Sed non opus est ambagibus. Ipsa enim AFRICANI verba satis ostendunt, non de magistratibus, sed de iudicibus pedaneis, ibi esse quaestionem: neque iis temporibus verba *ius dicere* et *iudicare* promiscue accipere solebant iureconsulti, nisi si quando negligentius scriberent: quod in *libris Quaestionum*, accurate et *αποκριματικῶς* scriptis (k), fecisse AFRICANVM, vix verosimile est. Deinde nec magis solidum videtur commentum istud, quod magistratus possit quidem, at non debeat, in causa patris vel filii ius dicere, quod non ineleganter ita profligat MERILLIUS (l): *Quod quidem subiicitur iudicis potestati, non subiicitur necessitati, ut facere debeat* (m): *Sed quod subiicitur necessitati, ut facere*

non

(e) *l. 14. pr. D. ad SC. Trebell. l. 9. D. de his, qui sunt sui vel al. iur.*

(f) Gellius Noct. Attic. Lib. II. cap. II.

(g) *l. vlt. C. de abolit.*

(h) Cuiac. Not. ad *l. 77. D. de iudic.*
Tomo VII. op. p. 766.

(i) Merill. Variant. Cuiac. Lib. I. cap. X. p. 36.

(k) Eu. Otto in Papiniano cap. XII. p. 234. sequ.

(l) Merill. *ibid.* p. 38.

(m) *l. 40. D. de iudic.*

non debeat; id facere non potest. Quod iudex non debet facere, nec etiam facere potest: et quod non potest facere, nec etiam facere debet. Quare nihil superest, quam ut cum FRANC. DVARENEN (n) et PETRO PERENNONIO (o) distinguamus inter magistratus et iudices, et illos quidem ius dicere in causa patris vel filii potuisse, negemus, his autem iudicare in tali causa, saltem ex plerorumque sententia (p), licuisse dicamus. Permultum enim inter utrosque intererat. Illi iurisdictionem in inuitos explicabant: hi nonnisi volentibus addicere volebat, clamare: HVNC NOLO: HIC TIMIDVS EST, ET BONA SAECVLI PARVM INTELLIGIT: ILLVM VOLO, QVIA CAESAREM FORTITER AMAT. (q) Immo non aliter, quam ex consensu litigantium, et veluti ex compromisso eorum, dari addicique solebant iudices (r). Quamuis ergo iudices huiusmodi iudicare non possent, recusati a litigantibus, nec inuitis illis recte obtruderentur: iudicare tamen poterant etiam in causa filii vel patris, si aduersariis placerent, hique causae bonitate freti spem ac fiduciam in iis collocassent, perinde ac de re patris arbitro esse licet filio, in quem vterque litigantium compromisit (s). Reliquos textus minus difficultatis habere arbitramur. Senatusconsultum enim, cuius verba seruauit MACER (t), non abscisse permittit Praesidibus, ut comitibus ius dicant, (quamuis et eo casu vix esset, ut eos in propria causa ius dicere existimaremus,) sed ut litem tantum contestari, rem reddi, et de iudicio fisci satisfieri iubeant, ipsa causae disceptatione successorum reseruata. Id vero ideo facile indulgit Senatus, quod non modo res moram non ferret, (quo casu et alias quaedam extra ordinem indulgentur magistratibus) (u), verum etiam quod ex sola litem contestatione, depositione rei et satisfatione nullum damnum immineret reo. Quare tantum abest, ut in illo MACRI textu iurisdictioni in causis propriis explicandae aliquid sit praesidii, ut potius inde recte ducere videamur argumentum, si praesides ne comitibus quidem suis, id

(n) Duaren. *Disput. anniuers.* lib. I. cap. LI.

(o) Perennon. *Animaduers. iur. ciu.* lib. I. cap. XII. in thesauro iur. ciu. Tomo I. p. 608.

(p) l. 6. D. de recept. arbitr.

(q) Plin. Maior. *hist. nat.* lib. I. praef.

et Plin. Secund. *Panegy.* cap. XXXVI. (r) l. 23. D. de appell. l. 80. D. de iudic.

(s) l. 6. D. de recept. arbitr.

(t) l. 16. D. de offic. Praef.

(u) l. 1. D. de damn. inf. l. 4. §. 1. 3.

7. 8. D. eod.

id est, extraneis, ius dicere potuerint, multo minus cuiquam sibi suisve in causis propriis ius dicere apud Romanos licuisse. Satis porro speciosum est, quod ex VLPIANI loco (x) ducitur, argumentum, quippe qui manifesto de magistratu loquitur. Sed sane non ibi est quaestio, an pater se subicere teneatur filio magistratui, ac non potius ipse aequae ac fideicommissarius, eius iurisdictioni sese subducere potuerint? Quod fieri potuisse, ex alio VLPIANI textu (y), quem supra laudauimus, satis intelligimus. Quamuis enim recusandi facultas, testibus DVARENO (z) et CVIACIO (a), non ad magistratus, sed ad iudices, pertineret: verum tamen est, non defuisse ciuibus cum maiorum, tum parium magistratum, nec non Tribunorum plebis auxilium si magistratum sibi ius dicturum suspectum haberent (b). Id vero quaerit VLPIANVS, si filiusfamilias magistratum gerat, nec a patre, nec a fideicommissario reiectus, patrem suum adire et restituere hereditatem coegerit, an coactio illa teneat? Negandum id sane videbatur, primo, quod nemo iure cogere possit alterum, cui maius in sese sit imperium: deinde, quod, quum pater, et filius vnam personam constituent, absurdum videatur, aliquem veluti a se ipso cogi. Sed ad prius respondet VLPIANVS (c) consulis quoque maius esse, quam Praetoris imperium, et ne Praetori quidem in Praetorem iurisdictionem competere: et tamen, inquit, si consul vel Praetor se iurisdictioni subiciat, solet Praetor in eos ius dicere. Alterum *κατά θεῶν* concedit, puta, neminem se ipsum cogere posse, ac proinde, si ipse Praetor heres institutus suspectam dicat hereditatem, ipsum se cogere posse, negat, quia triplici officio fungi non possit, et suspectam dicentis, et coacti, et cogentis. Sed in his omnibus casibus atque similibus principale auxilium esse implorandum. Enimvero *καὶ ὑπόθεσιν* negat, filiumfamilias magistratum vnam cum patre personam esse, quia in publicis negotiis non habeatur ratio patriae potestatis (d), vel, vti insequente statim lege ait HERMOGENIANVS (e), quia, quod ad ius publicum attinet, filius non sequitur ius potestatis. Quibus positis, VLPIANVS hanc facit cogitationum suarum summam: Si quis filiusfamilias sit, et magistratum

Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge II.

Ss stratum

(x) l. 17. §. vlt. D. ad SC. Trebell.

(y) l. 10. D. de iurisd.

(z) Duaren. comment. ad l. 10. D. de iurisd. Tomo I. op. p. 28.

(a) Cuiac. ad l. vlt. C. de sentent. et interloquit. Tomo VIII. op. p. 1070.

(b) Sigon. de iudic. lib. I. cap. VII. p. 363.

(c) d. l. 13. §. 4. D. ad SC. Trebell.

(d) l. 9. D. de his qui sunt sui vel al. iur.

(e) l. 14. pr. D. ad SC. Trebell.

*stratum gerat : patrem suum in cuius est potestate cogere poterit , suspectam dicentem hereditatem adire , et restituere , id est , valet coactio illa , tametsi a filio profecta , si vterque litigantium eius iurisdictionem in illa caussa agnouerit. Denique quod ad iudicium poenale , quo magistratus Romani iurisdictionem suam tue-ri poterant , attinet , id primum lex Ateria Tarpeia (f) , ac post-
ea Praetor (g) concesserat , quia non tam magistratum , quam ipsius reipublicae , intererat , eorum dignitatem auctoritatemque saluam esse , adeoque , si quis eos parum reuerenter habuerat , non sibi ius dicebant magistratus , sed dignitatis suae ipsiusque repu-
blicae iura tuebantur. Vnde idem hodie quoque fieri animaduer-
timus , obseruatque CARPZOVIUS (h) , magistratum delictum , se praesente ac pro tribunali sedente admissum , absque omni caussae cognitione coercere , et iniuriam sibi , tamquam iudici , in ipso iudicio illatam illico vindicare posse , partim quod iure Germanico iudicibus et scabinis testificantibus super his , quae coram illis gesta sunt , plena fides habeatur (i) , partim quod iudex vindicando ta-
lem iniuriam , non suam , sed alienam caussam , cognoscere dica-
tur (k). Id quod et augustum Camerae imperii iudicium in iudi-
cando obseruare , MYNSINGERVS (l) testatur.*

§. XII.

*An a Principe argumen-
tum duci possit ad reliquos dominos?*

Hactenus ergo nihil , quod huic dominorum iurisdictioni in caussis propriis fauere , vel ei colorem saltem aliquem inducere vi-
deatur , in iure Romano reperimus. At sunt tamen , qui illos Principis exemplo tuentur , quem in suis caussis ius dicere posse , non modo recta ratio , sed et iura nostra omnino concedunt. Sal-
tim Imperatores in caussis suis , veluti Tiberium in caussa ferui sui , Parthenii (m) , Antoninum de caducis ius dixisse (n) , refe-
runt POMPONIVS et MARCELLVS. Quod et ad imperii nostri Prin-
cipes iureconsulti proferunt (o). Si vero Principibus sine suspi-
cione aliqua iniquitatis licet sibi ius dicere : qui , quaeso , id in
persona

(f) Dionys. Halicarnass. Lib. X. anti-
tiqu. Rom. p. 674.

(g) l. 1. pr. D. si quis ius dic. non
obtemp.

(h) Carpzou. Part. II. constit. XVI.
desin. 28. n. 1.

(i) Ius prou. Sax. Lib. III. art. 88.
Weichb. Sax. art. XI.

(k) cap. 1. de poen. in 6.

(l) Mynsinger. cent. VI. obseru. III.

(m) l. 41. D. de hered. instit.

(n) l. 3. D. de his , quae in testam. del.

(o) Zas. ad d. l. 10. D. de iurisd.

Gail. obs. lib. I. cap. I. n. 18. Schrader.

Vol. I. casu II. n. 18. It. de feud. P. X.
sect. II. n. 64.

persona nobilium iniquum videatur? Enimvero permultum inter haec interesse, nemo non, opinor, animaduertit. Primo enim superiorem, qui in causa sua ius dicat, non habet Princeps, ac proinde, nisi eum impune spoliari posse a subditis, dixeris, ipsa eum iudicem constituit necessitas (p). At nobiles agnoscunt forum superius, in quo subditos, officii immemores, possint conuenire. Deinde tam verecundi sunt boni Principes, vt raro ipsi sibi ius dicant, sed plerumque se vltro submittant supremis curiis, suisque consiliariis in ea causa iurisiurandi, quo sibi obstricti sint, gratiam faciant: quod nobiles vnquam facere solere, non meminimus. Denique tantum est, ad quod magnos principes vel nascendi fors, vel virtus, euexit, fastigium, vt nulla in eos cadat fordium suspicio, multoque sit probabilius, eos causa cadere, quam cum vllius mortalium iniuria damnoue victoria potiri male. Superfunt veteres Neruae Imperatoris numi, praeferentes epigraphen: FISCI IVDAICI CALVMNIA SVBLATA (q). Quum enim Fisci procuratores gentem miseram, et recentibus patriae reipublicae cladibus adhuc sauciam, innumeris rapinis atque exactio-nibus quotidie vexarent: eam calumniam non modo repressit, sed et penitus sustulit laudatissimus princeps, eoque edito abstinentiae exemplo sibi magis placuit, quam innumeris, quae fiscum locupletare potuissent, exfulum istorum spoliis. Simile animi magnitudinis monumentum auro argentoque celebrare nouimus Gallos, cuso anno MDCLXXX. elegantissimo numo, cui circumscrip-tum: FISCVS CAVSSA CADENS. De eo CLAVDIVS FRANC. MENESTRIER (r). *L'affaire des maisons bâties sur les anciens fossés de la ville ayant été portée au Conseil, les voix furent partagées. Et le Roy pouvant décider en sa faveur, donna sa voix en faveur des particuliers, et PERDIT ainsi SA CAUSE par son seul suffrage.* Tanta animi magnitudine esse solent boni Principes. At ea profecto non semper cadit in dominos reliquos, qui intra priuatorum sortem plerumque subsidunt, neque semper sibi religioni ducunt, lucrum aliquod cum subditorum suorum detrimento captare. Quamobrem inter Principum et priuatorum iurisdictionem non minus discrimen est, quam inter ipsam vtrorumque fortunam, neque ab illis ad hos, quod ad hanc quaestionem attinet, duci potest argumentum.

Ss 2

§. XIII.

(p) Alexand. consil. CXXXV. fin. col. 2. versu: pro hoc.

(q) Ezech. Spanhem. de usu et praestant. numismat. diff. XIII. Tomo II. p. 571.

(r) Ménéstrier dans l'histoire du Roy Louis le Grand par les medailles p. 19. n. 6.

§. XIII.

Probatu-
hanc iu-
risdictio-
nem nec
iuri natu-
rae repu-
gnare,

Enimuero habere nobis videmur rationes, cur illam domi-
norum iurisdictionem nec iuri illi, quod nobiscum natum est, sem-
piterno, nec ipsi Romanorum iurisprudentiae aduerfari, existime-
mus. Iuris dicundi enim potestas ex earum rerum numero est,
quas necessitas inuexit, et quibus sine incommodo carere potuisset
humanum genus, si in primaeva illa integritate perfituisset, tales-
que mansissent homines, quales aureo saeculo fuisse aiunt poë-
tae,

Qui vindice nullo

Sponte sua, sine lege, fidem rectumque colebant (s).

Talia vero iura non ita definit recta ratio, vt non liceat homi-
nibus ea statui suo ac necessitati attemperare. Nec tanta semper
sperari potest eorum entium moralium perfectio, quanta, seposita
hominum imperfectione, animo concipi potest. Iam ergo facile
videt ratio, iudicem esse oportere virum bonum, sanctum, inte-
grum, cuius religionem nulla vmquam expugnet praua cupiditas,
qui non modo adfectibus omnibus sit superior, sed et ascendens
tribunal, semper sibi in animum reuocat *κείνῳ τε καὶ κείνῳ δαί,*
iudicari se non minus, quam iudicare, ceu idem, quem supra lau-
dauimus, PHILO (t) praecipit. Sed vbinam terrarum talem inter
mortales, accensa etiam lucerna, reperiet Diogenes?

Nam vitii nemo sine nascitur: optimus ille est,

Qui minimis vrgetur (u).

Reliquum ergo fuit, vt homines, contenti hominibus, quales
producebat saeculum, optimos eligerent, eosque tamdiu haberent
pro bonis, quamdiu nullius vitii nullarumque sordium comperti
essent. Si perfectos habere iudices voluissent homines, caren-
dum plane fuisset iudicibus. Bene ergo secum agi credere de-
buerunt, dummodo non malos et improbos haberent. Deinde
vltro largimur, non temere quemquam sibi ius dicere oportere:
ad id vt obtineatur, denuo numquam fieri potest. Siue principis,
siue optimatium, siue vniuersi populi imperio sese subiiciant ho-
mines: non potest non contingere, vt lites oriantur inter impe-
rantes et ciues. Quis vero tunc iudicis partibus fungetur? Quis,
nisi vel Princeps, vel optimatium concilium, vel populus? Ne-
que tamen quisquam id rectae rationi aduerfari existimabit, quod
euitare

(s) Ovidius *Metamorph. Lib. I. v.*

(t) Philo *de iudice p. 719. Op.*

(u) Horat. *Serm. lib. I. sat. III. v. 68.*

euitare nequit humanum genus. Si ergo in se ratio non abhorret a iurisdictione summorum imperantium in causis propriis: quis rectae rationi in se aduersari dixerit iurisdictionem illam nobis? maxime quum haec ob ius supremae adpellationis minus, ac illa, periculosa sit, nec desint media, illam ita inter fines suos coercendi, vt non admodum formidolosa sit subditis, quibus, si iudex ille litem suam fecerit, semper ad Principem, tamquam ad sacram anchoram, confugere integrum est.

§. XIII.

Parum quoque refert, leges nostras ciuiles huic Germanorum consuetudini non fauere. Neque enim iurisdictione Germanica ex legibus Romanis, sed ex iure ac moribus patriis, est aestimanda: (x) nisi credere velis, Germanos, recepto iure Romano, ipsam reipublicae formam mutare, omniaque susque deque vertere voluisse. Quin, si tanti res esset: facile demonstraretur, ne Romanis quidem talem iurisdictionem plane ignotam fuisse. Notissimum enim est, patresfamilias olim cum inter liberos et seruos, tum sibi contra utrosque ius dixisse, vel, vti eleganter loquuntur DIOCLETIANVS et MAXIMIANVS, Augusti (y), eos DOMI conuenisse. Hinc et offensi a liberis patres domi suae iudices sedebant, et veluti *domestici magistratus*, ceu a M. SENECA (z) vocantur, adhibitis in consilium propinquis et amicis, ferebant sententiam (a), et multo magis domini seruos apud se ipsos conueniebant, si quid contra officium fecissent. De qua priuata ac domestica patrumfamilias iurisdictione nuper admodum tam accurate differere memini Illustr. DN. PRAESIDEM (b), vt actum hic agere omnino nolim. Si vero Romanis ipsis, qui alioquin neminem in propria causa iudicem esse patiebantur, non absurdum visum est, parentes et dominos liberis seruisque suis domi suae diem dicere posse: quis, quaeso, vitio verterit Germanis, quod dominis idem indulgere non dubitauerint? Non cadebat in bonum patrem suspicio, eum hac potestate abusurum, vel iniqua sententia oppressurum sanguinem suum, nec periculum erat, ne dominus seruum,

Ss 3

vum,

(x) Stryk. *Vj. mod. Dig. Lib. II. Tit. I. p. 172.* Carpz. *prax. crim. quaest. CVIII. n. 6.* Schilt. *Exercit. VI. ad Pand. §. I.*

(y) l. 6. c. *an seru. pro suo facto post manum. ten.*

(z) M. Seneca *Lib. II. controu. cap. III.*

(a) Valer. Max. *lib. V. cap. VIII.* Seneca de *clement. lib. I. cap. XV.*

(b) Dn. Praesid. *diff. de locat. conduct. iurisdic. cap. I. §. VIII.*

vum, meliorem patrimonii sui partem sine caussa fontica perderet: et si forte alteruter litem suam male iudicando fecisset, tertio laeso in promptu erat magistratuum auxilium, cuius in actione tributoria exemplum luculentissimum exstat (c). Si enim pater vel dominus, tanquam magistratus domesticus, merces peculiares vel nollet inter creditores distribuere, vel easdem male tribuisse diceretur, ea actione experiebantur aduersus patrem vel dominum, vt Praetor iniquam istam distributionem emendaret (d).

§. XV.

Eius origo a statu subditorum seruili, et herili dominorum potestate repetenda.

Et haec quidem ratio Germanos etiam mouit, vt dominis hanc iurisdictionem in caussis propriis concedendam existimarent. Vere enim haec iurisdictione non aliunde est repetenda, quam ex seruili subditorum conditione, potestateque herili dominorum. Rustici olim in Germania omnes erant seruilis conditionis. Et quamuis aliorum tolerabilior, aliorum paullo durior esset seruitus: in eotamen nulla erat in eorum statu differentia, quod glebae adscripti, dominisque suis obnoxii essent. Quis vero negauerit, fas esse dominis, mancipia sua, fraena si mordere ausint, coercere, et ad praestandas operas, pensiones, canones, multa pignorisque capione, quin et carceri et verberibus, adigere? Auctorem equidem habemus TACITVM (e), Germanos ea disciplina domestica raro esse vsos. *Verberare*, inquit, *seruum et vinculis atque opere coercere rarum*. Enim vero ideo non negat scriptor accuratissimus, dominos Germanos ea potestate herili vsos esse, sed illos tantum ea moderatione fuisse ait, vt illo iure suo rarius vterentur, comparati cum Romanis, apud quos, corruptis luxu opumque magnitudine moribus, quotidiana corporum seruilium carnificina spectabatur (f). Idem et postea obseruatum esse, ex elegante diplomate HENRICI III. Imp. apud POTGIESERVM (g) patet, vbi, *si quis ex villanis vel mansionariis censum debitum neglexerit, et statuto die vel tempore non dederit, facultas datur villico abbatis, statim sequente die vadimonium de domo ipsius, SINE ADVOCATO, tale accipiendi, cum quo illud, quod ipse ad seruitium debuit fratrum, plenissime persoluat*. Itaque haec pignoris capio fiebat sine aduocati vel iudicis ordinarii praescitu ac consensu, perinde, ac postea

IVRE

(c) l. vlt. D. de tribut. act.

(d) Cuiac. Paratiil. D. de tribut. act. Maranus in Paratiil. D. ibid. p. 322.

(e) Tacit. de mor. Germ. cap. XXV.

(f) Io. Meurf. Auctar. philolog. ad libell. de gloria cap. XXII.

(g) Ptgioess. de stat. et cond. seru. lib. II, cap. I. §. 23. p. 320. edit. nouiss.

IVRE SAXONICO, cuius haec verba euentissima sunt (h): *Der Herr mag wohl selbst pfanden auf seinem Gut, umb sein Zins und Geld, das man ihm davon gelobet hat, ohn des Richters urlaub.* Quae sane argumento sunt luculentissimo, dominis olim licuisse in ordinem cogere homines proprios, et aduersus eos, fraena mordentes, iura sua et pignorationibus et poenalibus iudiciis tueri, et hanc ipsam consuetudinem originem dedisse iudiciis, quae nobiles et domini etiam hodierno die solent in causis propriis explicare.

§. XVI.

Nec quisquam, credo, mirabitur, eam iurisdictionem et hodie saluam esse dominis, quum tamen passim rustici, exsoluti seruitutis vinculis, iam pridem ad libertatem adspirant. Quisquis enim meminert eorum, quae TACITVS (i) de Germanorum libertis memoriae prodidit, *eos non multum supra seruos esse*, is facile animadvertet, manumissiones illas et redemptiones nihil fere mutationis circa illam dominorum iurisdictionem adferre potuisse, si praedia retinerent homines proprii manumissi, nec in vrbes vel alio migrarent. Est enim iurisdictione illa, in quam paulatim degeneravit herilis illa potestas, non personalis duntaxat, sed per totum illum tractum, qui in domini istius patrimonio est, porrigitur, ac proinde, quicumque in illo tractu habitant, siue seruilis sint conditionis, siue manumissi, nullius, quam domini, iurisdictionem agnoscere possunt, nisi exemptionem eiusque iustam causam, rite probare possint. Praeterea, quum post Francorum tempora rarissime iustam ac plenam libertatem consequerentur homines proprii: fieri non poterat, quin variae ac diuersissimae essent, ad quas rustici tenebantur, praestationes. Hinc POTGIESERVS (k): *Germani sanguinem libertinum fastidiebant, ideoque liberti non multum supra seruos erant, et raro aliquod momentum in domo, nunquam in ciuitate. Sed et deinceps nullis fere aliis iusta tribuebatur libertas, praeterquam illis, qui ad sacros ordines suscipiendos e manu dimittebantur: reliquorum libertati leges dicebantur ex voluntate dominorum. Vnde non nisi retento obsequio, annuo censu, operarum et mortuarii reseruatione, conferebatur libertas, aliisque confringebatur vinculis. Atque ista manumissionum diuersitas cum in-*

*Cur et cessante passim serui rusti-
corum conditio-
ne, haec consuetudo per-
manserit?*

(h) Ius prou. Sax. lib. I. art. LIIII.

(i) Tacit. de mor. Germ. cap. XXV.

(k) Potgieff. de stat. et condit. seru. Lib. III. cap. I. §. III. p. 668. edit. nouiss.

gens inter agrestes discrimen, tum tantam praestationum varietatem dubio procul inuexit. Quae et alibi repetit, et depromis e VADIANO et HERM. STAMMIO testimoniis firmat vir doctissimus (1). Quum ergo ita natura comparatum sit, vt vel minimam nacti libertatis particulam, iustam et plenam adfcedent: quid iustius erat, quam ea de re disceptari in domini iudicio, vbi et acta manumissionis facilius reperiebantur, et nota erat rustici ad libertatem proclamantis, obsequiumque detrectantis, conditio? maxime, quum, si dominus litem suam faceret, via pateret rustico ad superiora principum iudicia, ac proinde non esset periculum, ne miser subditus iniusta ac praecipiti sententia opprimeretur. Atque ira mos qui hominum priorum causa inoleuerat, quique ex herili in eos potestate fuerat profectus, etiam postea mansit, quum plerique homines proprii paulatim manmitterentur.

§. XVII.

Quinam
possint a-
lios apud
se ipsos
conuenire?

Sed quamquam de ipso iure dominorum subditos suos in iudicio suo conueniendi dubitari non potest: ipsae tamen prudentiae regulae omnino suadent, vt non omnia iis permittantur, sed haec iurisdictio, quippe quodammodo exorbitans, ita temperetur, ne facile dominis fenestra, subditis quidquid libeat, extorquendi aperiatur. Quamobrem superest vt postremo loco, quid iustum sit, circa hanc iurisditionem, disquiramus. Primo omnium vero merito quaeritur, cuius ius subditos apud se conueniendi competat? In ORD. PROC. SAX. ELECT. (m) id indulgetur *denenigen, so mit Gerichten belieben*, in ducatu Magdeburgico (n) *denen von Adel und Räten in denen Städten, so die Gerichte zu exerciren haben*. Sed origo huius iurisditionis, paullo ante a nobis descripta, satis ostendit, id ius pertinere ad omnes, qui iurisditionem patrimoniam siue feudi iure, siue quocunque alio iusto titulo nacti sunt, adeoque et ad Praelatos, immo et ad ecclesiae ministros, quibus certi coloni dotales cum praediis suis ita subditi sunt, vt simul in eos iurisditionem inferiorem exercent. Hi enim omnes ius dicunt subditis tamquam domini: adeoque et ratio, ob quam illud ius inuectum est, in eos omnino quadrat. Alia ergo omnia dicenda erunt, si qui tamquam officiales, quos vocant, iuri dicundo praesunt, vel mandatam iurisditionem exercent, tamquam iustitiarum. *Gerichtshaltene*, qui quum domini non sint,

(1) Ibid. lib. III. cap. VIII. §. 6.
p. 720. sequ.

(m) Ord. Proc. Sax. tit. II. §. 3.
(n) Ord. Proc. Magd. cap. I. §. 7.

sint, non possunt quemquam apud se ipsos conuenire, sed causa merito a iudice superiore cognoscitur. Hinc ORD. PROC. MAGD. EMEND. (o) *Wann auch der Underrichter vor sich und die Seinigen bey einer Sache interessirt wäre: soll solche zu unserer Regierung gezogen werden.* Et noua lex, quae sub titulo *allgemeine Justiz-Ordn.* anno MDCCIII. prodiit (p); *Wann die Dienste und andere Amts-praestationes geweigert werden, oder ein und anderer Amts Unterthan von seinem Gute einige Dienst-Freyheit praetendiret, solche geböhret einzig und allein zur cognition der Cammer.* Itaque ius hoc non aliis, quam dominis iurisdictionis, quos vocant (*denen Gerichts-Herrn*) competit, neque illo uti possunt alii, qui iurisdictionem non in patrimonio habent, sed eam iussu Principis vel aliorum mandato exercent.

§. XVIII.

Deinde ex his omnibus facile patet, posse quidem subditos a dominis in iudiciis suis conueniri, neque tamen his ipsis licere iudicium partibus fungi, sed opus esse viro bono, cui mandata sit iurisdictione, ut non tam ipse, quam alius, videatur causam cognoscere, et ferre sententiam. Quamuis enim de Pomeraniae nobilibus obseruet MEVIVS (q), eos per semet ipsos ius dicere subditis, si res notoria, vel leuis momenti vel praeiudicii sit, et in causis grauioribus duntaxat iudicium, a quo suspicio absit, constituere; alibi tamen non licet dominis per semet ipsos cognoscere et iudicare, siue leuior sit causa, siue grauior, sed, ut recte obseruat BRUNNEMANNVS (r) *coram officiali suo.* Quamuis enim parum interesse videatur, per semetipsum quis, an per alium iudicis partibus fungatur, quum quod quisque per alium facit, id ipse fecisse videatur (s): hic tamen aliter videtur sentiendum, quia nemini ius pro alio dicere, vel mandatam iurisdictionem suscipere licet, nisi iureiurando ad ius religiose et sine fordibus dicendum praesentibus subditis obstricto. Id sane diferte exigit ORD. PROC. SAX. ELECT. (t) *Diueil aber in solchen occasionen der Partheyligkeit und anderer Unrichtigkeit halben, die bey Haltung derer Acten, und sonsten mit unterlaufft, bey unser Regierung allerhand*
Tom. II. Heineccii Opusc. Sylloge II. T t Be-

(o) Ord. proc. Magd. emend. cap. 1. §. 31.

(p) Allgem. Just. Ord. §. III. n. 7.

(q) Mev. Par. VIII. Dec. 198.

(r) Brunn. ad l. 10. D. de iurisd. n. 6.

(s) l. 1. §. 12. D. de vi et vi arm. l. 5. §. 3. D. de administr. tut. cap. 68. et 72. de reg. iur. in 6.

(t) Ord. Proc. Saxon. Tit. II. §. 3.

Beschwerden einkommen: wollen wir, das zu Vorkommung derselben, diejenigen, so sich zu Gerichts-Verwaltung gebrauchen lassen, bey Antretung ihrer Bestellungen, in Beyseyn derer Unterthanen, wie auch die zu denen Processen erfordernten Notarii, gleich andern Actuarius, wann sie nicht obgedachter massen semel pro semper, und in genere, zu denen Gerichten geschworen, iedesmal vereidet, und wie, und wann solches geschehen, bald anfangs derer Acten registriret werden solle. Quibus in nouis additionibus et emendationibus id adstruitur (u), das es in Zukunft ohn Unterscheid auch bey denenjenigen, so bereits in dergleichen Bestallung stehen, also gehalten werden, und keiner vor der auf diese Masse beschenehen Verpflichtung bey 5. Rthlr. Straffe etwas zu expediren sich anmassen solle. Quandoquidem tamen saepe contingit, vt subditi ad videndum iurari euocati non omnes adsint: ibidem additur, modo omnes rite vocati sint, iusiurandum etiam coram paucis praestitum recte praestitum videri debere. Ita et ORD. PROC. MAGD. exigit (x), das der Gerichts-Verwalter und Actuarius oder Notarius in Beyseyn der Bürger und Unterthanen zu denen Gerichten öffentlich vereydet sey. Quod, vti aequitati conuenientissimum, ita merito stricte seruandum est, nisi quis occasionem dare velit subditis prouocandi ad iudicium superius, nullosque dicendi actus, a iustitiario et notario minus rite constituto explicatos.

§. XVIII.

De quibus causis huiusmodi iudicis locus sit? His obseruatis, nullum est dubium, quin dominus omnibus actionibus, realibus aequae, ac personalibus, subditos suos pulsare, multoque magis actus voluntariae iurisdictionis, ad se suauem familiam pertinentes, recte explicare possit, modo is, cui mandata est iurisdictionis, ad omnes actus generatim datus sit, nec eorum vllum sibi reseruarit dominus, siquidem tunc sine mandato ius diceret iustitiarius, quum tamen alienis in rebus nemo quidquam contra domini voluntatem facere possit (y), et qui alienis negotiis sese imprudenter ingerit, eo ipso se suspectum reddere censetur (z). Quod ita prudenter exprimitur in additionibus et emendationibus ad PROCESS. SAXON. ELECTOR. (a) Wann dieses also erfolget, kan ein Gerichts-Verwalter alles dasienige, so der Gerichts-

(u) Erläus. und verbessert. der Churf. Sächs. Proc. Ordn. Tit. II. §. 3.

(x) Ord. Proc. Magdeb. cap. I. §. 7.

(y) l. vlt. C. de pact.

(z) l. vlt. C. de adparis. procos. et legat. l. 25. D. de procur.

(a) Addit. et emend. proc. Saxon. tit. II. §. 3.

richs-Herr nicht ausdrücklich referuiert, und denen Unterthanen zu gleich bekannt gemacht, auch ohne denselben verrichten, sowohl der Gerichts-Herr selbst vor solchen seinen Gerichten nicht allein seine eigene in seiner iurisdiction gelegene Erbgüter verpfänden, und die Glaubiger darauf beständig versichern, allerley Contracte errichten, Verzicht leisten, ein Testament machen, auch hinterlegen, und dergleichen, sondern auch vor selbigen seine Unterthanen in personalibus et realibus, auch feudalibus caussis, rechtlich belangen. At sunt tamen quaedam caussae ita comparatae, vt statim deuoluendae sint ad superius iudicium vel ad regimen, quales in hoc Ducatu sunt, quae ad operas a subditis praestandas pertinent. Hinc ORD. PROC. MAGDEBURG. (b) Wo aber auch die Sachen selber der Beschaffenheit seind, das sie sofort ohne Mittel zu der Magdeburgischen Regierung cognition gehören, als wann zwischen des Herzogthums Magdeburg Vasallen und dero Leuten, der Dienste, Bausukren, und anderer Praestationen halber Streit vorfällt, sollen selbige sofort bey der Cantzley an-und zu schleunigen Aufrage gebracht werden. Id quod et in emendata ORDIN. PROC. (c) totidem paene verbis repetitur. Nec dubitandum est, quin et alibi passim ea iurisdictione legibus restringi, et hi alique casus eximi possint. Si tamen huiusmodi exemptio doceri nequeat: dominus, subditos suos ad se in ius vocans, procul dubio fundatam habet intentionem, nec recusare subditi possunt iudicium legibus moribusque Germaniae vbique paene probatum.

§. XX.

Ex quo facile intelligitur, nec subditis, in domini iudicio nullo decreto grauatis, ad iudicium superius prouocare, nec supremis curis caussas huiusmodi suo lubitu auocare licere. Quamuis enim licitam esse caussarum auocationem a quocunque superiore factam, vulgo ex loco IVLII PAVLLI (d) colligant Iuriconsulti (e): satis magnum tamen atque evidens discrimen est inter iudices pedaneos, de quibus PAVLLVM loqui manifestum est, et eos, qui iurisdictionem habent in patrimonio, quibusque omne ius suum indirecte adimi posset, si iudici superiori integrum esset caussas, quotiescunque collibitum esset, euocandi. Non ergo promiscue id indulgendum est supremis curiis, sed ob iustas et fonticas

An causa a superiore iudice pro lubitu auocari possit?

T t 2

(b) Ord. Proc. Magd. cap. I. §. 12.

(c) Emend. Ord. Proc. Magd. *ibid.*

(d) l. 58. D. de iudic.

(e) Matth. Berlich. Decif. CLVIII. vol. I.

fonticas cauffas, de quibus prolixius CASP. ALEXANDRI (f) differuit, ne detrimentum a maiore capiat minorum iurisdictionio, si nulla horum culpa nunc huc, nunc illuc rapiatur, nec iudices umquam absoluere possint coeptum suo iure iudicium (g). Accedit, quod ex VALENTINIANI et collegarum sententia (h) sacrilegii instar sit, super quibuscumque administrationibus promulgandis diuinis obuiare beneficiis, id est, administrationem, siue iustitiae, siue reipublicae, impetratis rescriptis, auocationibus similibusque artibus turbare. Si vero nefas est, cauffas ab inferioribus iudicibus sine iusta ac sufficiente caussa auocare: nefas quoque erit, dominos in hac iurisdictione sua in cauffis propriis, legibus moribusque adprobata, turbare, nisi iustissima caussa id suadeat. Hinc iam supra vidimus sententiam, qua rusticis, petitorium ad regimen trahentibus, pronunciatum est, *Dafs beklagter vor der Fürstl. Regierung sich einzulassen nicht schuldig, sondern die Sache an die vorige Instanz zu verweisen.* Solent quidem subditi plerumque conqueri de dominorum iniquitate, eosque ex variis cauffis suspectos reddere: sed tunc, praeuia relatione, quam supremae curiae iure exigunt, deprehensa precum falsitate temeritateque subditorum, acta ad dominos remittenda, eorumque iustitiariis, quid eos agere, et quomodo procedere oporteat, praescribendum, subditis vero, ne dominis obsequium negent, seuerè iniungendum est. Hinc quum vidua nobilis in Principatu Halberstadiensi subditis aliquoties inhiuisset, quo minus ius pascendi in loco quodam controuerso exercecerent, poenamque comminata esset quinquaginta imperialium, id mandatum proterue violantibus: conquerentibus ea de re rusticis, expensa relatione iustitiarum, cauffaque plane cognita, ab illustri Regimine d. VII. Maii MDCCXXXIII. decretum est: *Communicetur et detur dem Iustitiario zu A. nebst Remittirung der Acten, zur Resolution, dafs da die dortige Gemeinde vor sich anführet, dafs sie in momentanea possessione, den so genannten Vorbusch mit ihrem Vieh zu betreiben sich befinde, solches auch gehörig zu bescheinigen sich offeriret; Iudicium deshalb beide Theile mit ihrer Nothdurfft hinlänglich annoch zu hören, und wann caussa gnugsam instruiret, sodann, was rechtens, zu erkennen habe. --- Die dicitirte Straffe ist zwar der Gemeinde vorkommenden Umständen nach*

214

(f) Casp. Alexandri de auocat. cauffarum cap. IIII. apud Fritsch. Exercit. iur. publ. Tom. I. p. 724. sequ.

(g) Alexandri ibidem §. VII. p. 732.
(h) l. 5. C. de diuers. rescript. et pragmat. sanct.

zu erlassen, derselben aber pro futuro bey einer gemässigten Straffe zu unterfagen, sich der K. Wiese zu enthalten: wie dann dieselbe sowohl hierinnen, als auch sonst, ihrer Obrigkeit den schuldigen Gehorsam zu leisten angewiesen wird. Quod sane decretum tam aequum ac moderatum est, vt illud merito tamquam exemplum ponendum ob oculos sit istis, qui rusticorum querelas, saepe maxime proteruas et temerarias, cum voluptate audiunt, eamque adripiunt occasionem, causas quasunque a iudiciis inferioribus ad se auocandi, atque ita turbandi iura nobilium.

§. XXI.

Illud porro dubio caret, iustitarios, apud quos subditos suos conueniunt domini, cauere debere, ne turbato ordine ac velut tumultuarie procedant, vel iustitiam subditis plane denegent, sed leges de ordine et modo litigandi latas accurate seruare debere. Quum enim, nisi id fiat, auocationi locus sit: si vel maxime causa ad dominum non pertineat (i): quanto minus patientur principes eorumque curiae tumultuarie procedere et quadrata rotundis, summa imis, miscere in causis dominorum, in quibus tanto religiosius versari decet eos, quibus ab illis mandata est iurisdicatio, quanto magis ipsum iudicium suspectum est subditis? Hinc illustris HENR. A BERGER (k), in Saxonia hoc casu et Scabinorum praesentiam exigit, non solum ob verba ORD. PROC. SAX. ELECT. (1) *sich der Gerichten gebührlich gebrauchen*, sed et, quia §. LI. diferte praecipitur, vt nobiles iudici adiungant adfessores idoneos, und das durch den Notarium iedesmahl in Beyseyn derer Gerichts-Personen denen Acten und Gerichts-Büchern dasienige einverleibet, registriret, und geschrieben werde, was sich nach Gelegenheit des Negotii und Processus gebühret. Vbi tamen addit BERGERVS, secundum fori vsum non esse necessarium, vt scabini sua manu subscribant, sed sufficere, de eorum praesentia attestari actuarium. Si ergo in his quoque, quae tamen non adeo magni momenti esse dixeris, tam accurate obseruandae sunt leges processus: quanto minus ferendus fuerit iustitarius qui subditos non rite citatos trahat ad iudicium, qui eorum exceptiones nec audiat, nec eas referat in protocollum, qui ab exsequutione aspiciam capiat, mandatis poenalibus, multis, quin carcere et verberibus

Id iure fit, si turbulenter et nulliter procedat iustitarius.

T t 3

beribus

(i) l. 16. C. de iudic. Petr. Rebuff. de euocat. ad leg. Reg. Alexandri de auocati. causar. cap. IIII, §. X. p. 734.

(k) Berger. Oecon. iur. Lib. III. tit. II. p. 914.

(1) Ord. Proc. Sax. tit. II. §. 3.

beribus in reos saeuat, secundum dominum, nulla licet probatione vniquam defunctum, litem dare non dubitet? His vero hominibus quis dixerit fieri iniuriam, si illis in huiusmodi causis abrogetur dominica illa, qua tam turpiter abutuntur, iurisdictione?

§. XXII.

An ipsi iustitiaro sententiam ferre liceat? Illud porro quaesitum memini, liceatne iustitiaro in huiusmodi causis ferre sententiam, an vero acta ad dicasteria vel collegia iuridica transmittere teneatur? Quamuis vero facile largiamur, non melius existimationi suae consulere posse iustitiarum, quam si a ferenda sententia abstineat, et eam a neutrarum partium iurisconsultis concipi patiatur (m), quin saepe id iniungi solet nobilibus a supremis curiis: negauerim tamen, litem suam facere iustitiaros, qui ipsi pronunciant. Quum enim primo iis in huiusmodi causis iudicandi potestas legibus publicis moribusque patriis data sit: quis negauerit, iis et sententiam, quae extremum est in iudiciis, ferre licere (n)? maxime quum in causis civilibus non aequae necessaria sit actorum transmissio, ac in criminalibus, in quibus hanc transmissionem ipsa lex imperii iniungit iudicibus (o). Deinde vix vllius legis memini, quae abscisse interdicit iustitiaris, quo minus ipsi sententiam concipiant, quamuis omnes iisdem id consilii dent, vt in grauioribus et arduis causis acta ad dicasteria et collegia iuridica transmittant. Hinc in ORD. PROC. MAGDEB. (p) legimus: *Doch soll denen Gerichts Verwaltern und Actuariis obliegen, in wichtigen Dingen, allen Verdacht zu vermeiden die Acta nach rechtlicher Erkänntniss jedesmal zu verschicken.* Non ergo ipsi sententiam ferre abscisse prohibentur, sed tantum in causis grauioribus. Nec aliter FRIDERICVS AVGVSTVS Rex Poloniae in nouis emendationibus ordin. Process. Saxonici (q): *Iedoch dass in dergleichen Fällen die Gerichtshaltene, sonderlich in wichtigen und zweifelhaffigen Punkten, für sich keine Bescheide geben, sondern die Acta zum Deciso oder Verspruch in ein Dicasterium unserer Lande versenden, und die einkommenden Decisa oder Urtheile nicht zurückhalten, sondern schlechterdings auf Art*

(m) Berger Supplem. Elect. Discrpt. forens. Parte II. p. 38. sequ. Philippi ad process. Sax. tit. II. considerat. 8.

(n) Berger. Oecon. iur. Lib. III. tit. II. p. 215.

(o) Const. Crim. Caroli V. art. 160. 169. vlt. et passim. Schilter. Exercit. II. §. 3. sequ.

(p) Ord. Proc. Magd. tit. I. §. 7.

(q) Nou. addit. Proc. Sax. tit. II. §. 3. sub fine.

Art und Weise, wie unten ad tit. XXXIII. überhaupt verordnet, publiciren. Multo minus vero fas erit iustitiaro, concipere sententiam definitivam, si vel utraque pars, vel rei saltim acta ad dicasterium aliquod transmitti petant, sumtusque necessarios erogare parati sint. Tunc enim ne in vulgaribus quidem causis, in quibus in iudicem non cadit tanta suspicio, partibus denegari potest hoc beneficium, nisi leges provinciales obstringant iudices, ut primam ipsi sententiam ferant, quod in terris Prussicis singulari edicto (r) cautum esse, nemo ignorat.

§. XXIII.

Ceterum cum actori, tum reo, si se sententia illa gravatos existiment, integrum esse, adpellare superiorem iudicem, aliisque legitimis mediis uti, nemo negaverit. Quo casu, et in causis reliquis, quum non liceat iudici inferiori, adpellationem reiiicere, sed quaestionem illam, sitne recipienda adpellatio, an reiiicienda, superioris iudicis cognitioni ac iurisdictioni referuare teneatur (s): multo minus suspicione carebit poenamue effugiet iudex inferior qui in his litibus, quae domino cum subditis intercedunt, adpellationem impedire conatur. Ex quo porro colligimus, ne illum quidem iustitiarum carere suspicione, qui, interposita apud se adpellatione, apostolos, quos refutatorios vocant, decernit. Quamvis enim ii nec legibus, nec moribus, aduersentur: magis tamen existimationi suae consulat iustitarius, si totam causam integram seruet superiori iudici, qui, si nullius momenti sint grauamina, id per semet ipsum facile deprehendet, et adpellationem reiiiciet, sin digna vltiore cognitione visa fuerint, actori non denegabit facultatem grauaminibus istis exceptiones, quas voluerit, opponendi. Itaque hic vel maxime verum est, quod generatim scribit CASP. ZIEGLERVS (t): *Id vero excusari nullo modo potest, quod iudices inferiores indignari et excandescere in adpellantem velim, si ille in sententia a se pronunciata adquiescere nolit. Cuiuslibet iniuriae genus et varias contumelias, tum et carceris cruciatum et tormenta in adpellantes olim exercita fuisse, discimus ex l. 2. l. 15. l. 22. C. Theod. de adpellat. immo et ex Capisular. Caroli Lib. VII. tit. 128. et ex edicto Theodorici Regis cap.*

A sententia iustitiarum semper locus est adpellationi.

(r) Edict. Regium d. XVII. Febr. MDCCXXIII. §. 1. 2.

31. C. eod. Nou. LXXXII. cap. XII.

(s) l. 21. G. de adpellat. l. 3. l. 19. l.

(t) Ziegler. in *Dicastice conclus. L. I.* §. 2. p. 913.

cap. L. V. quum tamen, ut dicitur in d. l. 25. non recte iudices iniuriam sibi fieri existiment, si litigator, cuius negotium sententia vulneratum est, a principali causa prouocauerit, quod idem dicitur in l. 20. C. Iustin. eod. Nec enim adpellatio ad contumeliam iudicis, sed ad priuilegium iurgantis inuenta est l. II. C. Theod. eod. Vique sibi gratulari potius deberet iudex primae instantiae, quod per adpellationem liberetur a periculo conuentionis, cui se per iniustam sententiam, si talis inuenta fuerit, exposuit (u). Haecenus Zieglerus. Quibus addo, si vel maxime alias ab interlocutione nec non in possessorio summario adpellationes in quibusdam iudiciis non temere admittantur (x): facile tamen eas admissum iri in his causis, in quibus et interlocutiones, et sententiae, super possessorio latae, cum intolerabili plerumque subditorum praeiudicio coniunctae esse solent.

§. XXIII.

Conclusio
disserta-
tionis.

Sed haec quidem de singulari hac iurisdictionis Germaniae specie dicta sufficiant. Plura de illa moneri potuisse, fateor, nisi et temporis, et chartae habenda fuisset ratio. Mihi, eo librorum rerumque iudicarum adparatu, quo talia scripturo opus est, nondum instructo, satis fuerit, et iustitiam huius iurisdictionis, et eiusdem originem, et quid circa illam iustum sit, breuiter, et additis ubique testimoniis et exemplis, ostendisse. Deo vero O. M. qui studiis meis adhuc propitius adfuit, pro tot in me collatis beneficiis me totum iure meritoque deuoueo consecroque.

(u) Christoph. Besold. de adpellat.
cap. I. n. 6.

(x) Boehmer. Iur. eccles. protest. lib.
II. tit. XXVIII. §. 8. sequ.

INDEX LOCUPLETISSIMVS
RERVM ET VERBORVM

Quae
In utraq̃ue OPVSCVLORVM Sylloge
continentur.

Numerus I. primam, II. secundam Syllogen designat.

A.

- A**BBADIE (Iacobi) de notitia sui
ipsius libellus a vera sapientia
alienissimus. I. Pag. 121
- ABBO** Floriacensis : eius de dalma-
tica sententia I. 25
- ABDIAS** Babylonicus : sub hoc nomi-
ne latet auctor historiae Apostoli-
cae. I. 32
eius libri nugis pleni 74. 1q.
Vide Auctor.
- ABVRNIVS** (Valens) Iauoleni disci-
pulus I. 810
- Academiae** et scholae ; quodnam
circa illas sit Principis officium?
II. 158
Quid de illarum institutione? 162
- Academia ludorum** aleae et charta-
rum II. 163
- Academica iurisdictio** ad quamnam
Tom. II. Heineccii Index Opuscul.
- speciem iurisditionis referenda?*
I. pag. 233
- Acceptans quis** audiat in cambio? 446
- Acceptatio in confessionibus** reorum ho-
die frequentissima ex iure Rom. anti-
quo deriuanda I. 681
- Accidentalialia** cambii, si falsum inuol-
vant, an contra actorem decerna-
tur inquisitio de falso? I. 465
- ACCVRSIVS** ridetur a Cuiacio I. 639
- Actien**, tesserae chartaceae. II. 92
- Actio hypothecaria** quo casu annali
praescriptione excludatur secundum
ius Lubec.? I. 911
- Actio ad supplendam legitimam** fra-
tribus et sororibus, persona turpi
instituta, unde competere dicatur?
I. 297
- Actio iniuriarum** Lubecae expirat in-
tra

- tra tres dies. I. pag. 890
- Actio confessoria, vel ex confesso. I. 674
- Actiōne in rem extincta, an ad aestimationem agere, analogiae iuris repugnet? I. 904
- Actiōnes inter poenales et persecutorias nihil differentiae statuit ius Lubecens. I. 891
- Actiōnes legis Pontifices olim, vel ICti componebant. I. 504
- Quaenam actiōnes aduersus tutorem durante tutela institui potuerint iure Rom.? 743
- Actiōnum legis inuētores qui? I. 434
- Actore non probante reus absolendus: axioma hoc de quānam probatione intelligendum? I. 643
- Adamantes inferri, venumque exponi vetant Imperator et Rex Gall. I. 316
- ADELHEIDIS, Ottonis M. vidua, urbem fecisse dicitur sub libertate Romana. I. 407
- Adfectatio se prodit. I. 140
- ad eam detegendam regulae praescribi nequeunt. ibid.
- Adfectus quomodo differant a propensionibus? I. 142
- Administratio vicaria tutorum in Germ. legibus publ. fundata. I. 737
- Administrationis tutelae differentia secundum ius Rom. et Germ. I. 741
- Admiralitaeten, collegia archibalastica. II. 118
- sic vocantur naues in classis modum consociatae, 127
- Admiralschafften, ita vocantur naues consociatae. I. 358
- Adoptionem hereditas nominis, pecuniae, sacrorum, teste Cic. sequebantur. I. 496
- Adpellatio quid apud Romanos. II. pag. 4
- temere adpellandi pruritus coerceretur, praefinitio adpellationibus certo tempore. 6
- Adpellatione non nisi bis concessa 7
- Ea quibusdam casibus plane prohibita 9
- Adpulsū ad littora hostilia quibus legibus sibi stipulati sint Belgae ab Hispanis? I. 353
- Adsecurationis diuisio I. 363
- ea non ad praeteritum, sed futurum periculum est extendenda ibid.
- Adsecurato quamdiu expectandum, antequam restitutionem exigat? I. 365
- Adsecutores an nauium pro commisso occupatarum pretium restituere teneantur? I. 363. seq.
- Adfidere an inter sacra permissum? I. 45
- Adsignatio an indossari possit in cambio et inde actio institui? I. 473
- Aduentitia bona in quantum mater usufructuaria in inuentario recensere adstringatur? I. 620
- Aduersariis mercatorum an aequae fides habenda ac codicibus eorum? I. 562
- Adulterium: qui in eo deprehendebantur, ante sententiam infames erant. I. 286
- Aedilitas proximus a quaestura locus I. 793
- Aedium religio veterum unde repetenda? I. 340
- AEGIDIUS, Remensis Episcopus, perduellionis accusatus. I. 671
- Aegypti erae maritimum inuētores 82

- AELIVS** (Sex.) formulas, quibus olim utebantur Romani, publicavit I. pag. 435
- Aes alienum an mater usufructuaria solvere teneatur?** I. 623. seq.
- Aestimatio: an ad eam agi possit, actione in rem extincta?** I. 903
- Africa egregiorum Ictorum mater** 800
- AFRICANVS** (Sex.) Ictus, Saluui Iuliani discipulus. I. 811
- ἄγνη** quamnam templi partem notent? I. 63
- Agio Gall. vocabatur Collybus vel Aspratura.** II. 44
- Agnati ipso iure tutores mulierum erant iure Rom.** I. 835
- Agnatis et cognatis iure Germ. relinquenda est legitima** I. 971
- Agnatorum tutela legitima Graecis suspecta videbatur** I. 717
- Agraria lex Hebraeorum: quinam de ea egerint?** I. 887
- AGRESTINVS**, Notarius Regis Galliae, controuersiam mouet de tonsura I. 36
- Agrorum Romanorum olim magna erat angustia** I. 369. seq.
- Ἀκύλιον**, ita legendum pro Ἀτύλιον I. 782
- Ἀκρίβως ἔστι γινώσκω** qui videri volebant, pallium sumebant I. 8
- Alamannia sub Car. Crasso regnum fit** I. 760
- ALBERICI ROSCIATIS** de materia substitutionum sententia I. 978
- Alchemifici studii vanitas** I. 128
- Cornelii Agrippae de eo sententia** ibid.
- ALCIBIADIS iudicium de mutatione legum** I. 437
- Alemanni: apud eos tutela legitima non erat gratuita** I. pag. 853
- Alemania a Francis in seruitutem redacta** I. 247
- ALEXANDRI SEVERI institutum circa religionem** I. 184
- Alienatio bonorum uxoris libera effectus tutelae maritalis olim in Germ.** I. 865
- quae κατ' ἐξοχὴν ita dicta iure Rom.?** 833
- Alimenta virum mater usufructuaria tantum consequatur, an plenos fructus?** I. 617
- Alimenta liberis a matre usufructuaria praestanda quomodo comparata esse debeant?** I. 625
- ALIXIVS et SALMASIVS** quid de pallio Tertulliani demonstrarint? I. 7
- Ἀλληγοροῦσιν** omnia interpretabantur Platonici I. 182
- Alphaeus et Cleophas legi potest** I. 59
- Altare thymiantis: ad Sanctum, ubi hoc altare erat, non admittebantur Israelitae** I. 64
- ALTESERRA** (Ant. Dad.) refutatus I. 813
- Ambitionis diuisio in stultam, Thraconicam et speciosam** I. 160
- haec denuo vel erudita, vel aulica, vel militaris, vel Pharisaeica** 162
- Ambitio stulta quoniam incesso se prodatur?** ibid.
- Thraconica?** 164
- Speciosa?** 165
- Pharisaeica?** 168
- Ambitus falsae sapientiae character secundum Platonem** I. 115
- AMBROSII sententia de secundis nuptiis**

INDEX RERVM

- ptiis* I. pag. 590
AMBROSIVS, *Mediolanensis Episcopus, quid ex inoessu amici collegerit?*
 I. 148
Amiras, *vel Emirs Saraceni principes suos vocabant* I. 358
AMMIANVS Marcellinus *quid scripserit de Damaso?* I. 25
AMMONII Saccae *schola eiusque celebritas* I. 195
de eius religione disquirunt ib. sq.
eius Christianismus unde probetur? 199
Amond *quid significet Germanis?*
 I. 848
Ἀμφιβολία *definitur a Diog. Laert.*
 I. 816
ANACLETVS: *quid epistola eius praecipiat?* I. 21
an aliquid probet ratione habitus sacerdotalis? ibid.
Anconitani *quamnam poenam alienis insignibus nauigantibus statuerint?*
 I. 355
ANGVS MARCVS *Tarquinius Priscum liberis suis testamento tutorem dedit* I. 598. 718.
ANCYRANL *monimenti fragmentum exhibetur* I. 96
Ἀνδρας *ἡρώδης* *celebrabant Graeci*
 I. 590
ANDRO (Sextilius) *an uxorem in tutela habuerit?* I. 825
Angelorum et Archangelorum *an meminert Orpheus?* I. 189
Anglia: *quasnam merces ea exportare non liceat?* I. 316
ibi nulla iurisdictio est hereditaria 236. sq.
Angli *quiusdam consilium de evitanda morte corporis* I. pag. 128
Anglorum cum Polonis et ciuitatibus Hanseaticis de commercio lites
 I. 318
Anima: quid de ea senserit PORPHYRIVS? I. 206. sq.
variae de ea philosophorum ideae, Platonicorum, Stoicorum, Iudaeorum 121
Annalis praescriptio cur obtineat Lubecae? I. 890. 897
secundum ius Lubecense de forma aedificiorum 920. sq.
an istum articulum recte interpretetur Menius? 921
quid hac in re intersit inter ius Lubecense et Rom.? ibid.
ANNEIVS (M.) *a naturali patre testamento praeteritus* I. 502
ANNOVA *Augusta: eius curam habebant Principes Romani.* I. 326
Annos olim feminae non consulunt, sed maritorum numero computabant
 I. 425
Annus emortualis Herodis M. I. 91
de eo Iosephi testimonium cum Iudaeorum hypothese conspirat
 ibid.
Annus et dies quid iure Lubec.
 I. 890. 892.
haec formula in variis diplomatis occurrit 892
ANSELMVS *accurate sibi ostendisse videtur originem Dalmaticae* I. 25
Antestatus in testamento per aes et libram adhibebatur I. 505
eius officium ibid.
ANTIPHONTIS *sophistae de Socrate sententia* I. 114
quid ei responderit Socrates? 115
 Anti-

- Antiquas res rimari debet verus Ictus I. pag. 486
- Antiquitatis studium commendat Iulianus I. 485
- Antifites Christiani maximis persecutionibus obnoxii erant I. 13
- ANTONINI PII Imp. iudicium de servis, qui ad Statuam Principis confugerant I. 903
- Ἀπορία quae dicta veteribus? I. 816
- Ἀπόρηται, ita a Graecis vocabantur merces, quarum vectura veuita erat I. 321
- Apostoli an gladio cincti iter fecerint? I. 49
- an tonsi fuerint? 26. sq.
- Pontificii id adfirmantes, quam auctoritate niantur? ibid.
- an Sacerdotes proprie dicti? 68
- Apostoli, Ioannes et Philippus, an conspiciantur in numo Theodosii? I. 71
- Apostoli: ab eorum temporibus habitus Clericalis deriuatur I. 20
- eos habitu hodierno induit Baronius ibid.
- Apostoli cur simplicioribus vestibus vsi? I. 16
- plerique arte illiberali victum quaerebant 30
- cur eos habitu communi vsos credendum? ibid.
- eorum gladius 50
- Grotii locus de eo quomodo explicandus? ibid.
- eorum vestes litteratae 76
- eorum insigne sacerdotale gladius dicitur 50
- Apostolicae historiae auctor personatus sub nomine Abdiae I. 32
- Appellatio. Vid. Adpellatio.
- Apronianum SC. quid indulserit municipiis? I. pag. 401
- Ἀπορίωνος iure Rom. erant serui et liberi I. 584
- APVLEIVS: ex eius loco obseruata significatio verborum: inopia probationum I. 648
- Aquaeductus, et Aquaehaustus seruitutes. II. 190. 191. 195. 198. 202. 203. 204. 208. 215. 216. 217. 218. 219
- Aquila Aquisgrani in palatio praefulgens mox huc, mox illuc versa a victoribus I. 763
- Aquilliae gentis fata I. 782. sq.
- Aquisgranum Regni Lotharingiae palatium I. 762
- in protectione Comitum Iuliaci, Cluinae, Montium, fuit, I. 766
- Arabes quando ab adscensione Christi numerare inceperint? I. 82
- Archidux Lotharingiae primus quis? I. 769
- Archiepiscopalis habitus restrictus Concilio Monspeliensi I. 20
- Archimareschallus Elector Saxoniae I. 768
- Archontes quinam apud Athenienses? I. 717
- illis curam pupillorum demandauerat Solon. ibid.
- Arelatense regnum. I. 756
- Argentariorum priuilegium ad numularios prolarum I. 556
- eorum in iure Rom. passim fit mentio 442
- quodnam olim eorum officium? ib. 443
- cur vocentur ἀργυροπράται 443
- Argentarii Romani non similes fuerunt hodiernis I. 442. sq.

- Argentariorum? scriptura olim plenam fidem habebat I. pag. 555
- Argyris ethnica Rauennae religiose culta I. 81
- ARISTIDIS pristinus habitus quid? I. 8
- Aristocratia Romae instituta, multae concertationes ortae inter Optimates et plebeios I. 380
- ARISTOTELES: quid in eius philosophia desideretur? I. 122
- de eius dialectica, metaphysica et physica iudicium ibid.
- eius principium de cognoscendis hominum propensionibus admodum lubricum I. 34
- Baconis de Verulamio de eo iudicium I. 35
- laudat Lacedaemonios I. 717
- quomodo leges in rep. distinguat? I. 836
- quamnam rempubl. felicem praedicet? I. 715
- Arma quaenam priuatis gestare permiserit Iustinianus? I. 326
- Arma priuatorum commercio et fabricationi exempta ibid.
- Arma Saracenis vendere in expeditionibus sacris vetitum I. 327
- Arma Barbaris vendere cur prohibuerit Marcianus? I. 324
- ARNVLPHVS Arnulphi mali filius, primus comes palat. Bauariae I. 760
- ARNVLPHVS Imp. quo iure acceperit Lotharingiam a Carolo Crasso? I. 757
- Aromata fraudulenter corrupta inter merces veritas referuntur iure Germ. I. 332
- ARRII iudicium de filio in parricidio deprehenso. II. 236
- Arrogandum auctorem apud Romanos fieri oportebat I. pag. 496
- Artem ludicram qui faciebant, pro infamibus habebantur I. 287
- illam facere quid? ibid.
- an in eorum censum relati, qui priuatos ludos agebant? ib.
- Aruales fratres, an ad eorum collegium lex Decemuiralis spectari? I. 382
- Αὐτοῦσι primorum Christianorum I. 8
- Asceticae vitae amatores pallio philosophorum induti I. 17
- Aspratura quid? II. 44
- Affyriorum vestimenta describuntur I. 31
- Atellanarum actores artem ludicram facere non dicebantur. I. 287
- Athenienses: an apud eos axioma valuerit, quod confessus pro iudicato habendus? I. 671
- cui iniurato credendum putarint? 645
- eorum iudicia publica qualia fuerint? 677
- cur damnarint Timocratem? 670
- eorum leges quinam auctores explicarint? 826. sq.
- Athenis quando innotuerit testamentifalsio? I. 597
- nefas habebatur, testamenti spem agnatorum interuertere 598
- Solon quos casus exceperit? ib.
- A toga ad pallium: vulgi dicterium I. 6
- Atrium Israelitarum; eius limites nemini transire licebat. I. 64
- Atticae mulieres in legitima virorum suo.

- suorum tutela erant.* I. pag. 824
nihil, siue in iudicio siue extra
illud valide agebant inconsulto
Κυρίῳ 828
Auarorum incessus 171
Auctor personatus historiae Apostolo-
rum sub nomine Abdiae. I. 32
quid de Ioanne Apostolo memo-
riae prodiderit? ib.
quid de Simone et Iuda? ib.
quid de S. Bartholomaeo? ib.
Auctores antiqui: ex iis perpaucos ad
nos peruenisse putat Harduinus
 I. 79
Non Audiri quomodo iuridice acci-
piatur? I. 640
Auditores vocati contumeliae causa
ICTorum discipuli I. 785
Aufgebrachte Schiffe reclamiren
quid? I. 365
Augustae Vindelicorum quando Sena-
tus institutus? I. 408
AVGVSTI censuum chronotaxis. I. 97
AVGVSTINI locus de Ammonio I. 199
eiusdem locus de iureiurando com-
mendatur 661
AVGVSTVS fisco vacantia bona adiu-
dicabat I. 915
is quadriennium praefiniuit, intra
quod bona vacantia agnoscen-
da ib.
a. quonam tempore istud compu-
tandum fuerit? ib.
is de Tiberio ex incessu iudicat
 145
is monarchia Romae introducta,
collegia opificum suppressit 389
Aurea Bulla quid in auguratione Ger-
maniae regum praecipiat? I. 766
Aurea Bulla Friderici II. edita a Dn.
de Ludewig I. pag. 896
Auri argenticque analogia quae fuerit
apud Hebraeos et Graecos? II. 69
quae apud Romanos? 70
quae apud Germanos veteres et
recentiores? 72
Aurifices quinam fuerint? I. 372. sq.
Aurum offerendum erat Sophistis ab
iis, qui eorum disciplinae se cre-
debant. I. 114
Authentica Omnes Peregrini, quid ea
abolitum? I. 960
Authenticae Praeterea exiguus usus
in Germ. I. 595
Αἰτίως L. VIII. ad L. Rhod. de Iactu
quid probet? I. 311

 B.

B. et V. medio aevo permutarunt li-
brarii I. p. 519
Baculus Pastoralis: eius origo frustra
in Petro quaeritur I. 40
Historicorum de eo testimonia. ib.
Canonistarum de eo doctrina
 41. sq.
auctorum variae de hoc baculo
sententiae 42
quem in finem fuerit gestatus? 44
deponendus erat, quum Euange-
lium legendum esset ib.
quomodo in symbolum Episcopa-
tus commutatus fuerit? ib.
an umquam a Iesu fuerit gesta-
tus? ib.
Baculus Pastoralis Petri an Treuiris
custoditus fuerit? I. 45
cur ab eo abstinere dicantur Pa-
pae?

- pace? I. pag. 45
- BALBUS (L.) *Lucillus Ictus in respondendo paullo tardior* I. 786
- BALDVINVS *refutatus* I. 599
Mucianam iurisprudentiam adornans 487
- BALDVVS *quantum controuersis de substitutionibus se lucratum fateatur?* I. 978
- Baptismus *in fluminibus celebratus* I. 16
- Baptismi die *qui infantum loco sponsonem fecerant, vocabantur νεμενοιες* I. 109
- Barbam *imitata antiquitas* I. 137
- Barbaries *in hodierna iurisprudentiam addiscendi ratione* I. 542. sq.
- BARBARIVS PHILIPPVS *a domino vindicatur* I. 894
- BARONIUS *a Casaubono refutatus* I. 16
ei respondetur ad obiectionem ratione habitus Cypriani 26.
23. sq.
eius sententia mutata de libello Tertulliani de pallio 7
quid eum fefellerit in deriuandis mitris episcopalibus? 69
futili argumento vitur ad probandam tonsuram Petri 37. sq.
an recte interpretetur Hieronymi testimonium de Rom. proteruia? 5
quid ex Tertulliani libello de pallio colligat? 6
- BARTHOLOMAEI *indumenta a quibusnam describantur?* I. 74
- Basilicam *interpres* I. 637
- Βασικων *Autores citati,* II. 42. 43
- Bauariae *primus comes Palat.* I. pag. 760
- BEBENBERG (Lupoldus de) *iur. Rom. peritissimus et Ludouici Bavari defensor contra Papam* I. 751
- BEDAE *et Germani testimonia nullius momenti respectu tonsurae Apostolorum* I. 38
- Belgae *quibus conditionibus adpulsum ad litora hostilia sibi stipulati sint ab Hispanis?* I. 353
- Belgium: *quid ibi circa praescriptionem bon. vac. iuris?* I. 918. sq.
ibi magna maritorum auctoritas circa bona uxorum I. 862. sq.
ibi et testamentum sine heredis institutione valere potest I. 976
- Bella Romani *non nisi auspiciato administrabant* I. 497
- Bella *indicendi mos Romanorum* I. 423
- Bellum, *a principibus aliquando adhibitum ad libertatem commerciorum tuendam.* II. 130
- BELMONTIS *Cagnoli vita exemplum praebet ambitionis stultae* I. 160
- BERKELII (Abrah.) *coniectura de Epaphrodito an locum habeat?* I. 201
- BERNARDI, *Ducis Sax. numus* I. 85
quid in eo characteres Mss. ib.
- Bernatensibus *quodnam priuilegium concesserit Fridericus II. Imperator?* I. 408
- Bianco: *vitiosum est indossamentum in bianco* I. 477
- Bibliotheca *Visseriana: in ea reperta harmonia Euangelica* I. 98
- Birrum *lacernum quid?* I. 26
- Birrus *quid?* I. 23
- Boeti *cur ex antiquissimorum opificio?*

- eorum more Knechte vocentur?*
I. pag. 407
- BOETHII** locus an tutelam maritalem Romanorum confirmet? I. 840
- BOETHIVS** (Seu.) an ex eius libello de consolatione ex Philosophia concludendum, eum non fuisse Christianum? I. 221
- Bombyces**: eorum alitio et progressus in Europa. II. 169
- Bona paraphernalia**: eorum administratio iure vet. non nisi ex pacto ad maritum pertinebat I. 845
- Bona acquisita et hereditaria**. I. 964
distinctio inter ea frequentissima iure Germ. ib.
- Bona mobilia**: de iis in quibusdam Germ. prouinciis modo testari licet I. 963
- Bona vacantia quae?** I. 914, 917
quomodo vocentur a Strabone? 914
quomodo iis praescribatur? ib.
- Bona a uenientia in quantum mater usufructuaria in inuentario recensere teneatur?** I. 620
- Boni viri olim adpellabantur indices** I. 789
- Bononia**: eo Germani iur. Rom. discendi causa frequentes proficiscebantur I. 978
- Bonorum possessio dabatur ex testamento Praetorio** I. 506
- Bonorum diuisio qua ratione suscipiatur usufr. materno finito?** I. 628
- Bosphoro custodes impositi** I. 336
- Brabantiae Dux cur Lotharingiae nomen adfectarit?** I. 772
cur ius gladium praeferendi sibi vindicauerit in coronatione
- Tom. II. Heineccii O. uscul. Index.**
- Imp.?* I. pag. 772
- Brabantini quid sibi vindicariint?** I. 766
- BREITENBACHIVS** (Io.) *ICTUS* Lipsi-
librum contra indulgentias scripsit I. 752
- Bremenses quando consules habere coeperint?** I. 407
- BVDAEVS** (Guil.) *ICTUS* laudatur I. 752
librum conscripsit de *Asse* ib.
- Burgundia Regni Arelatenjis vocabulo distincta a Lotharingia** I. 756
- Burgundionum leges de usufructu qua in re discreparint a Wisigothorum legibus?** I. 597
- BVRNETII** quaestiones de rerum omnium origine veram sapientiam non sapiunt I. 128
- Bŭpos vel Bŭppos quid significet?** I. 19
- BVSBEQVII** iudicium de monumento *Ancyrano* I. 95
- Byl-Brieff quid?** I. 342
- BYNKERSHOLK** (Cornel.) laudatur I. 500
- C.**
- C**Abbalistici studii vanitas I. pag. 123
character falsae sapientiae ib.
- Caduca omnia fisco cedebant ex L. Iul. et Papia Caducaria** I. 915
pleraque sustulit Iustinianus ex hac lege ibid.
- Caducaria Lex** I. 515
- Caducorum nomine olim veniebant legata** I. 914
- CAECILII** de Societatibus Christianorum locus I. 4
- Caedes liberorum hominum olim in Germ.**
b

- Germ. non erat capitalis* I. pag. 245
Caelibes testari prohibentur per ius
Hagestolziatus I. 960
 CAEPOLLAE *Tract. de seruitutibus :*
de illo iudicium II. 178
 Caesaries *quid?* I. 28
 CAESARIS *de Neruis et Sueuis locus,*
ex quo patet, ad has gentes merca-
toribus nullum adium fuisse
 I. 315 sq.
eius dictum de regnandi cupidi-
ne 634
ei vitio versum, quod dalmau-
catus in publicum prodisset 24
opificum collegia tamquam odiosa
supprimit 389
 CAINVS, *in eius posteris vera sapien-*
tia defecit I. 125
 CAIVS, *dum legem de opificibus ex So-*
lonis lege translata esse ait, quo-
modo intelligendus? 381. sq.
quando floruerit? 646
an ex eius fragmento probetur iu-
risiurandi suppletorii funda-
mentum? *ibid.*
quot ei genera iurisiurandi? 636
 CALAE *matronae lites cum filiis* II. 234
 CALLIMACHI *de magno libro senten-*
tia I. 928
eiusdem de vino sententia 695
 Cambia *propria quaenam?* I. 447
 Cambia *propria praescriptione septen-*
ni plane vitiantur I. 457
a minoribus trassata vel accepta-
ta num vitiosa? 459
vel ipso iure tolluntur, vel per
modum exceptionis 458
 Cambiales *formulae* I. 445
 Cambiales *litteras qui accipit alio lo-*
co offerendas quomodo vocetur? *ib.*
- Cambiales *litteras se scripisse negans-*
an ad iurata diffessionem sit ad-
mittendus? I. pag. 462
quae in iis omitti, vel non omit-
ti possunt 454
an in iis necessario valutae faci-
enda sit mentio? 455
 Cambiantes *qualem contractum in-*
eant? I. 451
 Cambiare *et cambium quid?* I. 445
 Cambii *definitio,* I. 455
 Cambio *si praeter quatuor personas*
in eo necessarias, aliae subscri-
bant, fideiussisse censentur
 I. 447
 Cambium *si supposititium, subscriptio*
autem recte se habeat, an reus ad
iurata diffessionem admittatur?
 I. 462. sq.
an, si quid in substantialibus mu-
tatum? 464
 Cambium, *tessera amissa, quo casu*
inutile fiat? I. 474. sq.
id vitiatur protestatione amissa
 475
cur nec pactum nudum, nec legi-
timum dici possit? 449
cur non contractus innominatus?
ibid.
 Cambium *si falsi arguatur in die so-*
lutionis, quid iuris sit? I. 464
eius vitium 457
 Cambium *ad iur. ciu. principia redu-*
ci nequit I. 451
 Cambium *proxime accedit ad con-*
tractum literalem *ib.*
eius vitia ob correalem obliga-
tionem 467
an in eo nec plures, nec paucio-
res, quam quatuor personae
esse.

- esse possint? I. pag. 446
- Cambium scriptura contrahi negantes
refelluntur I. 452
- eius vitia extrinseca 464. sq.
- ex falso quis damnum ferat
464. sq.
- Cambium quando prorsus vitiosum?
461. sq.
- an omne cambium indossari pos-
sit? 476
- Cambium si per multorum manus am-
bulet, giro vocatur I. 447
- inuentum Longobardicum 444
- in quo cambii non fit mentio vi-
tiosum 473
- an illud vitiosum in quo valu-
tae non fit mentio? ib.
- Cambium proprie inter duas perso-
nas vertitur, reliquae vi mandati
accedunt I. 454
- Canones speciales I. de incestu stolide
ambitiosorum I. 162
2. Thraesonum 164
3. prudentiae et fortitudinis glo-
riam adfectantium 165
4. ambitione Pharisaeica iurgido-
rum 168
5. lasciuorum 169
6. voluptati amicae deditorum 171
7. auarorum ib.
8. vecordium hominum, simulato-
rum et crudelium, perfidorum
et inquietorum 173. sq.
- Canonibus de incestu iungendae ob-
seruationes in vita communi ob-
viae I. 159. sq.
- Canonistae et Scholastici quid sentiant
de antiquo habitu sacerdotali? I. 11
- eorum doctrina de baculo Petri 41
- quaenam iura Clero vindicent
- ob gladium Petri? I. pag. 49
- Capitis accusati voluntarium exilium
eligere poterant iure vet. I. 703
- Capitis deminutionem patiebatur mi-
lier in potestatem mariti redacta
I. 825
- Capitis an damnari possint surdi et
muti? I. 701
- Cappa Hetrusco sermoni originem de-
bet I. 14
- Capulatores qui? I. 397
- CARACALLA lacte Christiano educatus
I. 194
- eius rescriptum de probationibus
641
- quomodo id interpretati sint Dio-
cletianus et Maximianus? ib.
- Caravana quid? II. 227
- Carnes distrabendi modus edito ele-
gantissimo abolutus. II. 97
- Carnifices an iure leuis notae macula
laborare dicantur? I. 295. 300
- eorum officium apud Romanos 300
- si heredes scripti, an frater testa-
mentum euertere potuisset apud
Rom.? ib.
- cur ad eos redundarit macula
quaedam? ib.
- eorum conditio in Germania ib.
- quales se gerere debeant in tor-
quendo? 694
- verbis durioribus non vti debent
aduersus reum ib.
- CAROLI M. tabulae quibus Aquisgra-
num sedem Regni Lotharingici de-
clarasse fertur, vovδύεως postulatur
a Criticis I. 762
- eius de dalmatica sententia 25
- is Germanis testamentifactionem
ademisse fertur 943
- b 2

- CARPZOVIVS contra Schilterum de-
fensus I. pag. 727
eiusdem et Richteri controuersia
de usufr. mat. 603
vtriusque argumenta 604
- CARTESII fictiones veram sapientiam
non redolent I. 128
- Carthaginieneses Tertullianum rident
ob pallium, I. 6. sq.
- Casati et non Casati: quando haec
distinctio orta? I. 247
- CASAVBONO (Isaaco) quid respondeatur
ad eius Criticam de monumen-
to Ancyrano? I. 95
- Casleu, mensis ad cuius diem VII. lu-
dae Synagogae supplicationem indi-
cebant, ob mortem Herodis. I. 91
- CASSIVS damnat patrem, II. 235
- Casula et Cappa an voces latinae?
I. 14
- Casula quid Pontificiis? ib.
- CATO uxorem suam Q. Hortensio ce-
debat I. 503
eius locus an tutelam maritalem
probet? 840
- CATO Uticensis in iudicando religiosis-
simus I. 668
ex eius oratione quid probetur?
ibid.
- CAVE (Guil.) et Salmasius quando
Tertullianum pallium sumsisse sta-
tuant? I. 7
- Causa falsa cur non vitiet legatum?
I. 512
- Causae pecuniariae: in iis serui con-
tra dom. interrogandi I. 648
quaenam iniur. plane respuant?
658
- Causarum Patroni: in eos magna cru-
delitate saeuiebant Germani I. 230
- Causae accurate cognoscendae,
II. pag. 2
- Causa perpetua seruitutum, II. 177. sqq.
de illa varii Ictorum loci, 183.
185. 187. 188.
de illa Doctorum quorundam sen-
tentiae excussae, explicatio,
iudicium, &c. 192. 194. 195.
198. 199. 201. 204
- Perpetuitas causae semper fuit
inter adfectiones. seruitutum
praedialium, 209
- Causa perpetua quid sit? 211. sq.
Regulae de causa seruitutum per-
petua, 215
Vide Seruitus.
- Cautionis Mucianae inuentor quis?
I. 487
eam commentario illustravit Fr.
Balduinus ib.
- Cautionem an praestet mater usu-
fructuaria? I. 620
an possit alienare? ib.
- CEBES Thebanus: eius philosophia
I. 108
eius tabula multa praeclara ha-
bet. ib.
- CELSVS quando vixerit? I. 518
eius natales et studia 521. sq.
eius stemma exhibetur 520
in philosophia Stoicus, in iuris-
prudencia Proculeianus 525
eius scripta. 530. sq.
quid in fragmento eius notatu
dignum? 532
quando decesserit? 529
- Celtarum nomine qui olim populi ve-
nerint? I. 849
haec gens sibi uxores coemebat
850
Gen.

- Censuales tabulae diu superstites
I. pag. 102
- Census indicti ab Imperatoribus per aliquot annos protraherentur. ib. eius rei exempla 98 non ab ordinariis Praesidibus agerentur 101
- Census vniuersales Reges sub Caesaribus Rom. recusare non poterant. I. 94
- Census sub Augusto actos quid illustret? ib.
- de Censu D. Lucae locus I. 93
- Censuum Augusti chronotaxis. I. 96 quisnam ad Christi natales pertineat? 97
- Centonarii quodnam opificum genus? I. 373
- Centum aureorum poena tenebantur curatores collegiorum, si quem invito domino recepissent. I. 397
- Centumuirale iudicium querela inofficiosi vocabatur I. 267
- Certepartien quid? I. 346
- Certificats sunt litterae, quas leges nauticae exigunt. I. 344. sq.
- earum formulae 345
- Romanis non ignotae 346
- earum utilitas, II. 123
- Cessiones inter Iudaeum et Christianum in Germania prohibentur legibus publ. I. 478
- Cessitia tutela quid? I. 835
- CHALCIDIVS: eius commentarius in Platonis Timaeum I. 211
- quando floruerit, incertum ib.
- an fuerit Christianus? ib.
- Characteres, quorum meminuit Tertullianus, quibusnam temporibus conueniant? I. 7
- Characteres ab Evangelistis dati Chronologis obseruandi in computanda era Christiana I. pag. 86
- Characteres propensionum quomodo diuidantur? I. 133
- Characteres verae falsaeque sapientiae quis primus dederit? I. 111
- petendi ex definitione sapientiae 120
- CHIFFLETHI (Io.) de antiquo habitu sacerdotali locus I. 11
- CHILDEBERTI decretum in materia praescriptionis I. 908
- Chirographum in iure confessio vocatur I. 679
- CHRISTI natalis quantum temporis inter eam et Herodis M. excessum intercesserit? I. 92
- eam esse VIII. Kalend. Ian. statuit Ecclesia Occidentalis. ib.
- consecratus ab Ecclesia Latina aemulatione gentilium ib.
- Christianae Ecclesiae misera conditio ostenditur. I. 4
- Christiani ubi Iudaeorum nomine veniant? I. 201
- eorum religio cum Iudaeorum religione quaedam communia habebat. ib.
- Christiani familiari conuitio Galilaei audiunt ib.
- ii mores publicos innoxios non abrogabant 2
- ii ab Ethnicis arguuntur variorum criminum ib.
- primi philosophiae Ethnicae studiosi 17
- in primis Platonicae ib.
- quinam ex illis pallio philosophorum induti? ib.
- Christiani prisci an Presbyteros suos b. 3. sign.

- singulari habitu exornatos voluerint?* I. pag. 10
Romanensium ea de re sententia II
- Christianorum antistites maximis persecutionibus obnoxii I. 13. sq.
 eorum consuetudo cum paganis philosophis quid effecerit? 192
 eorum scholae frequentatae a paganis 194
 eorum sacerdotibus indumenta sacra V. T. tribuuntur *ουρανδοχίτωνες* 70
 quid eis in contractibus cum Iudaeis obseruandum? 331
- Christiani cum Iudaeis saepe confusi I. 393
 eorum conuentus religionis causa *ιταπίας* accensiti 393. sq.
 an togam cum superstitione Romana posuerint? 5. sq.
- Christiani ludibrio erant Iudaeis et gentilibus ob tenuiorem fortunam I. 9
 quid in vestimentis immutarint? 5
 ii in habitu nihil adfectarunt? 9
 an nudis pedibus, vel soleis inambulauerint? ib.
 an vestitus ratione se prodiderint? 4
 eorum societates a gentilibus exprobratae ib.
 eorum notae quatenam? 4
- Christianorum primorum *ἀρχαίσις* I. 8
 ii quonam vestium genere vsi? 2
- Christianae religionis persecutiones quando cessauerint? I. 17
- CHRISTIANI VI. Daniae regis, laus, et auctoris pro illo vota II. 132
 175. sq.
- CHRISTVS an in Eucharistiae institutione peculiarem habitum adhibuerit? I. pag. 16. sq.
 an in communi vita? ib.
- CHRISTVS sub Quinctilio Varo, Syriae Praeside nascitur I. 100
 unde id ostendatur? 101
 cur eius natiuitatis era hodiernum tam obscura? 82
 quonam vestimentorum genere vsus? 31
- Chronologici quidam lapsus notantur I. 99
- Chronotaxis imperii Archelai: ex ea demonstratur, Herodem Antipam regnare coepisse anno Iul. XXXXIII. I. 90
- CHRYSOSTOMI et Baronii sententia de proverbio *ὁ πρῶτος ἐπιδιδως* I. 6
- CICERO Caium Aquillium Gallum suum vocat I. 794
 de Ictorum excellentiorum paucitate conqueritur 535
- Cicero Cui Aquillii Galli collega in Praetura I. 793
 eius locus de testamentis in pro-cinctu factis explicatur 499
 iis collegiorum opera in ciuitatem se reuocatum fatetur 386
 exprobrat M. Antonio, quod libertinam duxerit 282
 eiusdem iudicium de formulis Romanorum 428
 illud expenditur 436
 eiusdem locus de C. Aquillio Gallo 790
 an ille tamquam tutor cum Publicia in matrimonio vixerit; 841
 quomodo eleganter is desinat vsu-capio?

- casionem?* I. pag. 885
eius locus de tormentis 692
Cidares sacerdotum, nec cum Pontificis Maximi, nec cum hodiernis Episcoporum mitris sunt comparandae I. 69
a gentilibus in Ecclesiam inuectae ib.
Cifrae Arabicae Romanis intermixtae conspiciuntur in numo Bernardi, Ducis Sax. I. 85
Cinctus Gabinus quid? I. 498
quando eum sumserint Romani milites? 497
Cirri quid? I. 28
Cirri Alexandrinorum puerorum cur detonsi a Diodoro? I. 29
Cisterna, circa illam seruitutes, II. 200. 202
Cisterna vini, II. 203
Citatio olim fiebat in diem decimum quartum (über vierzehn nachte) I. 892
Ciuiilia verba quaenam? I. 512
Ciuitates quaedam municipales in Germania iure constituendi tutores gaudent I. 732
Ciuitatum Hanseaticarum circa merces vetitas Statuta I. 333
Ciuitates integrae olim manumissae I. 408
huius rei exemplum ib.
inde paroemia: Keine Henne flieget über die Mauer 409
an seruis fugitiuis tutum periculum fuerint? 896
Ciuitatis ius intra quodnam tempus recuperandum iure Lubecensi? I. 890
Ciuium Rom. domi suae maiestas ostenditur I. 494
Ciuium studia, ius Principis circa illa, II. pag. 133. seqq.
Vide Studia.
Classes adhibent Principes ad libertatem commerciorum tuendam. II. 127
Classici testes quinam Romae dicti? 1.950
CLAVDIVS Liuiam suam praegnantem Augusto cedebat I. 505
CLAVERII (Iac.) vita exemplum supeditat ambitionis stultae I. 161
Claufula testamento priori inserta, quae se testator, illud mutandi facultate abdicauit, an valeat? I. 501
CLEMENTIS epistola allegata à Pontificiis nihil probat I. 21
CLEMENTIS Alexandrini libri Stromatum quid de Sophistis contineant? I. 117
eius verba de Sophistis non recte interpretantur 118
quot characteres verae falsaeque sapientiae tradat? ib.
quatuor eius characteribus de vera falsaque sapientia tres non vi adduntur à Buddeo 119
CLEMENS III. Papa decimas per vniuersam Germaniam exigit I. 750
Clerici Occidentales Graecos in ton- dendis capillis imitabantur I. 19
cur eis opus fuerit legibus vestia- riis? ibid.
eos peculiarem habitum in prima Ecclesia habuisse, ostenditur 10
exempla Aegyptiorum, Graeco- rum et Rom. ib.
eorum vestimenta a laicis non at- tingenda 12
Clerici, quinam sic vocati in Britan- nia et Belgio? II. 162
Clerus abhorret ab habitu philoso- phi- 10

- co* I. pag. 18. seq.
 Cloaca quid? II. 196. sq.
 CLODIVS (P.) abolita Romae colle-
 gia restituit, iisque noua addidit
     I. 387
     quantum ipsi profuerit hoc con-
     siliium? 388
 Codex Iudaei mercaturam exercen-
 tis an equiparandus sit codici de-
 coctoris? I. 576
 Codices decoctorum ubi edendi?
     570. sq.
     admittunt probationem contrarii,
     quamuis iis vel maxime suffra-
     gentur alia adminicula 574
 Codicilli quinam Seelen Gerâthe
 dicti? I. 946
 COELESTINI P. P. epistola ad Episcopos
 Narbonensem et Viennensem scripta
 quid contineat? I. 14
     quidque exinde colligendum? ib.
 Coemtionem nuptiae olim fiebant
     I. 433. sq.
 Coena sacra intra priuatos parietes
 celebrata I. 16
 Cognoscementum quid? I. 347
 Collegia sacrorum causa coemtionis
 Graecis vocabantur I. 389
     ea Romae gaudebant iure suffra-
     gandi 386
     quid ad ea tollenda mouerit Im-
     peratores? ib.
     ea omnia, praeter antiqua, SCio
     abolita 387
 Collegia abolita restituta, iisque noua
 adiecta a Cladio ib. sq.
     eorum quae a Numa instituta,
     conuentus et sacra 375
     eorundem facta sub Tullo Hosti-
     lio, Seruio Tullio et Tarquinio
- Superbo pag. 378. sq.
 cur vni tantum collegio acce-
 dere licuerit? 399
 Collegia noua instituta Principum in-
 dulgentiâ: quatenus illa sint? ib.
     ea vel licita, vel illicita 396
     illicitorum poena 397
     in licita quinam recepti? ib.
     eorum immunitates 402
     harum causae 403
     privilegia 400
 Collegis licitis quinam exclusi?
     I. 398
     eorum, vt et opificum variae de-
     nominaciones medio aeuo 408
 Collegia tenuiorum quae? I. 398
 Collegia mercatorum Romae duo in-
 stituta I. 384
     horum vnum Mercuriale, alte-
     rum Capitolinum audiebat ib.
     alia collegia recensentur ib.
     ea multarum turbarum in rep.
     caussa fuerunt 385
 Collegii Serapidis et Isid. mentio fit
 in marmore I. 310
 Collegia artificum quot instituerit Nu-
 ma? I. 372
     cur ea iure antiquo heredes insti-
     tuti non potuerint? 401
     id mutauit Leo 402
 Collegia Iudaeorum numquam aliquid
 ex hereditate capere possunt. ib.
 Collegiis inimicissimi fuerunt Claudius
 et Traianus I. 394
     quibusnam coire licuerit? 395
 Collegia opificum in usum reuocan-
 tur a Decemuiris I. 381
 Collocari quid? II. 244
 Collybistarum definitio, II. 44
 Collybisticae negotiationis origo in-
 certa

- certae* I. pag. 442
- Collybus quid? II. 44
- Colobium, quando adsumpserint Clerici? I. 25
- Id quando commutarint cum dalmatica? ibid.
- Colobium Bartholomaei. I. 74
- Comae: ita vocabantur puerorum capilli, qui usque ad annum septimum non tondebantur I. 28
- COMES AVG. Cur ita vocetur Minerva in Imperatorum Numis? II. 134
- Comici Graecos potius, quam Romanos perstringebant I. 286
- Comites Palatini qui, et in quibusdam Germ. prouinciis olim fuerint? I. 759
- Comites Iuliaci in urbem Aquisgranum protectionis iura exercuerunt I. 766
- Comites tres fingunt Canonistae iurisiur. I. 652
- Comitia calata: in eis et extraneos heredes instituere licebat I. 264
- ea quid fuerint? 496
- cur in eis testamenta condita? ib.
- Comitiarum apud Rom. molestia I. 422
- quid in illis sancte obseruandum fuerit? ib.
- Comitum Palatinorum ad Rhenum sedes I. 764
- Comitum iurisdiclio apud Wisigothos, Burgundiones, Francos, &c. II. 254
- Commercia nulla olim erant Germanis I. 405
- cur ea exteris cum ciuibus nostris denegare, inhumanum ducant Grotius et Scaccia? 316
- ea salua esse debent in statu pacis ib.
- Tom. II. Heineccii Opusc. Index.
- an exterorum cum exteris hostibus prohiberi possint? I. p. 317
- an Grotius distinctionibus suis recte deciderit? 318
- Commercium. De iure Principis circa Commerciorum libertatem tuendam, Exerc. xxx. per totam. II. 79. sqq.
- eius definitio: dicitur rerum operarumque cum aliis communicatio. 82
- Commerciorum necessitas inter ciues eiusdem reipublicae. II. 85
- nec non inter gentes liberas, 86
- An Commercia semper libera esse oporteat? 88
- Libertas commercandi qualis esse debeat inter ciues eiusdem reipublicae? 91
- Hoc ius Princeps quibusdam dare ac adimere potest, 92
- idem definire potest quae res in commercio esse debeant, 94
- nec non ipsis commerciis certum modum praescribere, 96
- Cessat libertas commerciorum cum hostibus, 98
- cum gentibus dubiae amicitiae ea admodum restricta esse solent, 100
- cum gentibus amicis per foedera restringuntur, 102
- An gens gentem commercio cum alia gente iure prohibeat? 105
- Quid commerciorum libertas a principe tuenda 109
- Quot modis illa turbari solet, 110
- Principis est illam tueri 112
- Quibus modis hoc fiat? 114. 116. 117. 119. 123. 125. 127. 128. 130
- Com-

- Commissum quid iure Rom. vocetur?
 I. pag. 342
- Communicatio rerum operarumque
 cum aliis dicitur *Commercium*. II. 82
 cur eam ex obligatione perfecta
 oriri dicamus? 84
- Communio bon. an iure Germ. obstat
 tutelae mariti? I. 851
- Comparationi litterarum an locus sit
 in cambio, reo fatente, litteras suis
 quidem esse simillimas, suas tamen
 esse negante? I. 462
- Concilium Tridentinum quid disponat
 de Presbyterorum habitu? I. 11
- Concilium Laodicenum quando habi-
 tum? I. 18
 in eo existimarunt, ministrum ora-
 rium ferre non oportere ibid.
- Concilium Carthaginense disponit, vt
 Diaconus alba veste utatur ib.
- Concilium Narbonense quando habi-
 tum, quidque in eo Clericis inter-
 dictum? I. 20
- Concilium Mospeliense quid disponat
 de habitu Episcopali? ib.
 illud vestes Sacerdotales ab Apo-
 stolis deriuat 29
- Concilium Matisconense Agrestinum
 censura notat I. 37
- Condemnatoria sententia an in cri-
 minalibus semper opus? I. 676
- Conditione ex mutuo conuenti, si
 post inducias 30. dierum creditori-
 bus non satisfecissent, ipsis vincti
 tradebantur per leges XII. Tab.
 I. 667
- Conductio. *Vid.* Locatio.
- Conductoris iurisdictionis obligatio
 II. 270
- quos ille iurisdictionis fructus per-
 cipiat, pag. 271
Vide Iurisdiction, Locatio.
- Confarreatio ritus nuptias facienda
 antiquus I. 433
- Confessi an in criminalibus pro iudi-
 catis habendi? I. 668
- Confessio an ex silentio colligi possit?
 I. 704
 eius in criminalibus requisita
 687. 691. seq.
- Confessionis extraiudicialis effectus
 I. 687
- Confessio ebriorum et furiosorum,
 quid de ea sentiendum? I. 695
- Confessio duorum generum erat apud
 vet. I. 673
- Confessio chirographum vocatur in
 iure I. 679
- Confessioni tormentis extortae non te-
 mere credendum I. 690. 692. sq.
- Confessio reorum an valeat, si ex tae-
 dio vitae orta? I. 688
 signa eius in criminalibus non in-
 certa esse debent 697.
- Confessio mulierum non nocebat sine-
 curatoribus iure Germ. antiquo
 I. 682
- Confessio reorum an valeat, si spe
 impunitatis facta? I. 690
 an, si ex metu tormentorum? ib.
- Confessio surdi et mui qualis I. 697. sq.
 an efficax esse possit? 699. sq.
- Confessio an ex factis colligi possit?
 I. 701. sq.
- Confessioni reorum multum tribuen-
 dum I. 662
- Confessionis validae requisita
 I. 679. sqq.
- Con.

- Confessio conscientiae vox dicitur a Seneca I. pag. 672
 Ambrosii de ea verba 673
 an de ea semper verum, quod sit vox conscientiae? 677
- Confessio voluntaria suspecta videtur Calpurnio Flacco ib.
- Confessione propriae reorum adplicandum axioma iuris: volenti non fit iniuria I. 673. seq.
- Confessiones a procuratoribus factae quibus conditionibus reuocari possint? I. 682
- Confessoria actio, vel ex confesso I. 674
- Confessos condemnasse Germanos, patet ex paroem. vet. I. 672
 eos in causis capitalibus pro iudicatis non fuisse habitos, ostenditur 675
- Confessus iure Rom. pro iudicato est I. 666. 674
 origo huius axiomatis 667
 is in iure tantum pro iudicato habendus ex Constit. Caracallae 680
 casus contrarii 681
- Confirmare tutores, quid sit iure Rom. multi minus recte intelligunt I. 734
- Confirmatio tutorum iure Rom. ad solos testamentarios pertinebat. I. 733
 ea in omnibus tutoribus necessaria iure Germ. 732
 ea non indigebant tutores rite dati iure Rom. ib.
 eius effectus iure Germ. 736. sq.
 quid sit iure Rom.? 734
- Confiscatio mercium prohibitarum non iniusta I. 337
- Confiteri quid? I. 678
- Conflictus probationum: in eo pronunciandum pro reo I. pag. 650. sq.
- Coniugia inter Patricios et plebem quando promiscua esse coeperint? I. 281
- Connubii ius patrum cum plebe Leges XII. Tab. non permittebant I. 281
- Consecramentales qui fuerint apud Francos? I. 631
- Consanguineos inter et uterinos quando differentia sublata sit a Graecis? I. 260
- Consensualis contractus quid? II. 279. sqq.
- Consensus mariti curatoris quo casu uxori non sufficiat iure Sax. I. 871
- CONSTANTINI M. numus suppositivus I. 84
- CONSTANTINVS M. pompae studiosissimus I. 17
 is splendidum adparatum circa sacra ordinat ib.
 templa et basilicae eius iussu exstructae 17
 is Macario, Episcopo Herosolymitano sacram vestem donat. ibid.
- an noui quid inuexerit circa querelam inofficiosi? 279
- Wateri sententia refellitur ib.
 cur personas leuiter notatas fratribus anteferrî noluerit? 281
 eius constitutio euincit, semipleenam probationem ignorare ius Rom. 639
 eius numos minus recte interpretatur Peirescius 80
 eius temporibus Christiani melius se habere incipiunt 25

- Constitutio *Seueri et Antonini* quo
casu seruos contra dominos interro-
gari permittat? I. 648
 Constitutio *curatoris apud Rom.* *igno-*
miniosa I. 741
 Consuetudines *Syluaeducenses* I. 866
 Consulatum *respuebat Caius Aquilius*
Gallus I. 793
 Consules *in vrbe tutores ex inquisi-*
tione constituebant iussu Claudii
 I. 720
 Consules *et Senatores quando apud*
Romanos institui? I. 407
 Contrabande *Waahren quauenam?*
 I. 321
quid hodie? 328
 Contrabando *unde deriuetur?* I. 321
 Contractus *litteralis et cambii conue-*
nientia monstratur I. 451
 Contractus *multi ad conuentiones iur.*
ciu. referri nequeunt ib.
 Contractus *cambialis quomodo differat*
a reliquis? I. 444
 Contumaces *an vet. iure Germ. pro*
confessis habiti fuerint? I. 705
 Conuentio *in manum, eius effectus in*
uxoribus I. 825. 834
 Conuentionis *quodnam genus sit cam-*
bium? I. 448
 COROCOTA *latro famosus* I. 689
praemium eum exhibituro propo-
situm, qua ratione ipse abstu-
lerit? ib.
 Corona *triplex imagini Petri adpicta*
 I. 33
 Corona *ionsa Cleri quid dicatur?*
 I. 34
 Corpus *delicti quid?* I. 706
 COTHMANNVS *refutatus a Menio*
 I. 918
 COTTA, *ratiocinandi facultate homi-*
nes indigere posse, vesane putat
 I. pag. 110
eius rationes refelluntur ib.
 CRATES *pecuniam in mare proiciens*
quid dixerit? I. 685
 Credere *et parum probare sibi inui-*
cem opponuntur I. 643
 Creditores *an ex libris decoctorum*
probationem debiti aduersus tertium
petere possint? I. 567
Halenf. Ictorum ea de re respon-
sum 569
an iidem admittendi ad cautio-
nem iuratoriam? ib.
 Creditores *cambiales in quam clas-*
sem collocentur? I. 481
ii praeferuntur in multis locis
chirographariis ib.
 Credulitas: *an de ea iurari possit?*
 I. 656
de ea iurans testis fit in propria
caussa 645
quo casu heredes de ea iurare
possint? ibid.
 Crinis *puerilis alicui Deo olim sacra-*
ri solebat I. 29
 Critica *ad veram sapientiam non per-*
tinet I. 122
 Criticae *nimis studiosi ridentur a Ri-*
chardo Simonio I. 538
 Cryptae: *Christianorum in iis con-*
ventus I. 4
 CVIACII *sententia de inopia proba-*
tionum I. 648
eiusdem sententia de origine que-
relae inofficiosi 269
quando confessos pro iudicatis ha-
beat? 674
 Curatores *iure Rom. inuiuis minor-*
 bus

- bus dari non poterant* I. pag. 740
hodie constituuntur a magistrati-
bus, quamvis repugnent mino-
res ibid.
- Curator uxoris quomodo hodie fiat
 maritus in Saxonia? I. 871
utrum matri, bonis liberorum
male utenti fruendi constituen-
das, an familiae erciscundae
iudicium decernendum?
 616. sq.
- eius constitutio Rom. ignominiosa*
videbatur 741
- Curatores an feminae habuerint apud
 Rom.? I. 839
- fragmenta Ictorum, in quibus*
eiusmodi curatio occurrit, re-
cententur 840
- Curatorium et tutorium quid iure
 Germ.? I. 737
- Curiositas nimia an sapientem de-
 ceat? I. 125. sq.
- CYLO disciplina Pythagorae exclusus
 quomodo hanc contumeliam ultus
 sit? I. 144
- Cynici decori negligentissimi I. 126. sq.
- CYPRIANVS: vita eius a quonam de-
 scripta? I. 22
- habitus eius, in quo ad suppli-*
cium ductus, describitur, et an
Clericalis fuerit? ib.
- eius locus de vestibus Christiano-*
rum 3
- insidiae ei structae a Decio* 13
- cur non credibile sit, eum dal-*
maticam gestasse? 24
- D.
- Dalmatica vox recentior I. pag. 24
quando inuenta? ib.
ita vocabatur tunica clavis pur-
pureis insignis ib.
vestium hoc genus viris grauio-
ribus sordebat ib.
vera huius tunicae origo ib.
Caroli M. de ea sententia 25
haec an vestis sacerdotalis ib.
sub Syluestro Papa in Ecclesiam
introduceta ib.
- Dalmaticae litteratae I. 76
- DAMARETVS Corinthius: quid de eo
 memoret Livijs? I. 508
- DAMASVS, Papa, quamdiu Eccl. Rom.
 praesuerit? I. 25
- dalmaticae sub eo in Eccles. in-*
troducetae ib.
luxus eius ib.
ditatur oblationibus matrona-
rum ib.
cuinam comparetur ab Ammiano
Marcellino? ib.
- Damnum ex falso cambio quis ferat?
 I. 496
- Datiuos tutores an iure Germ. non
 confirmandos esse, recte putat Stry-
 kius? I. 735. seq.
- Decemviri nouae testandi rationis ap.
 Rom. inuentores I. 500
- ii Leges XII. Tab. ad reip. Rom.*
statum atemperant 827
- quibusnam vocabulum patrisfa-*
milijs applicuerint? 501
- ante eos et heredes extraneos in-*
stituere licebat 264.
- ii opificum collegia in usum re-*
vocant 381
- Decennes pueri quo casu testati sunt
 c. 3. ap.
- D Aenisch Loo. Buch, quis?
 II. p. 115

- ap. *Wisigothos?* I. pag. 956
 Decidere dicuntur qui causam trans-
 igunt. II. 34
 Decimas exigebat Clemens III. per
 vniuersam Germ. bello sacro im-
 pendendas I. 750
 DECIVS insidias struxit Cypriano
 I. 13
 DECIVS (Phil.) Ital. ICtus celebra-
 rimus I. 752
 eius libri prohibiti mutilatique ib.
 Decoctoris dolus malus an probari
 possit ex libro non rite, nec ex ar-
 te scripto? I. 575
 eius codex quo casu probet? 567
 eius indossamenta vitiosa habentur
 479
 is indignus habetur privilegii
 mercatorum 551
 is si, vel ipse, vel eius curator
 bonorum ex libris agat, an
 admittendi sint ad cautionem
 iuratoriam? 560
 eius codex ubi edendus? 570. sq.
 Decori fundamenta I. 126
 id qui negligunt non veri sapien-
 tes ib.
 illud plane proscribent Cynici
 ibid.
 Decretum quid? II. 20
 Decretum de re monetaria nuper a
 variis Germ. circulis editum lau-
 datur II. 61. sq.
 Definitio quid ICtus? I. 488
 quid regulariter definire? ib.
 Definitio verae sapientiae. I. 119. 120
 Definitiones nominales in arbitrio
 hominum positae I. 120
 Definitiones iuris, idem quod regulae
 iuris I. 488
 Delatorem qui corruerunt, confessis
 aequiparantur I. pag. 702
 Delicti corpus quid? I. 706
 DEMETRIVS hostibus frumentum trans-
 mittere parantem suspendio punit
 I. 336
 Demonstratio falsa cur non perimat
 legatum? I. 512
 Dendrophori quinam? I. 373
 Der letzte macht die Thüre zu:
 qualis haec paroemia? I. 594
 Detestabilis et inestabilis promiscue
 sumitur I. 281
 Deutorum vltimae voluntati refragari
 Rom. inauspicatum visum
 I. 499
 Diaconis quando albis vestibus uten-
 dum fuerit? I. 17
 Dictatores dici potuissent Hebraeo-
 rum iudices II. 252
 Romani iudices ib.
 Diem vet. Germ. vocabant dilationem
 legitimam I. 892
 Differentiae vsusfructus materni Germ.
 et Rom. I. 595
 Dignitates vendi non poterant
 II. 248. 249
 DIOCLETIANI et Maximiani rescri-
 ptum: an in eo fundatum sit ius
 iur. supplet. I. 647. sq.
 DIODORVS gentiles ob detonsos pue-
 rorum crines irritat I. 29
 DIONYSIVS Exiguus, Abbas Rom.
 erae Christi inuentor I. 83
 Diploma Henrici V. cur non genui-
 num videatur? I. 407
 Diplomata Ottonis I. et Henrici II.
 I. 250
 Diplomatum fidem quis impugnarit?
 I. 79
 Districtio

- Districcio maritalis ac domestica quid?* II. pag. 235
Diui Fratres quinam Imperatores audiunt? I. 804
Diuisio bonorum quomodo instituenda, usufructu materno finito? I. 628
Diuortiorum olim Romae frequentia vnde demonstratur? I. 425
Do, dico, addico, quid de his verbis? II. 237. fqq. 243.
Dolabrarii qui? I. 373
Dominium maris: variae de eo Doctorum sententiae vera sententia I. 311. sq. 312
auctores qui de hac materia scripserunt, recensentur 311. sq.
id semel quaesitum animo retinetur 313
huius domini effectus quales? ib. sq.
Dominium improprie vocat usufructum Veracius I. 601
Dominium rerum legatarum quando transeat ad legatarium? I. 491
Dominii origo. II. 276
Possunt eius effectus, et imprimis libera de rebus dispositio lege restringi ib.
illo inuecto opus fuit contractibus, et praecipue emtione venditione, 277
An hodie in immobilibus sufficiat traditio ad transferendum dominium? 288
An dominium per resignationem iudicalem transferatur? 290
Vide Fructus.
Dominus rem suam alieri locare potest? II. 245
De Dominis subditos suos in iudicio suo conuenientibus, Exerc. xxxv. per totam, II. p. 305. sq.
An a Principe ad Dominos hoc ius extendi possit? 322
Quinam possint alios apud se ipsos conuenire? 328
An ipse Dominus cognoscere et iudicare possit? 329
De quibus causis huiusmodi iudicio locus sit? 330
Vide Subditus, Iudex, Iustitarius.
Donationis mortis causa natura I. 878
DONELLI opinio de confessione reorum refutatur I. 679
eius de iureiurando sapientia 635
DONELLVS an Salu. Iulianum Proculianorum sectae recte accenseat? I. 811
DONELLI et Noodtii aliorumque sententia de Causa seruitutum II. 195
Dos promissa quam actione peti possit iure Rom.? I. 922
quid de eius praescriptione disponat ius Rom. ib.
quid Lubecense? ib.
Dos an debeatur a matre usufructuaria filiae vitam monasticam electurae I. 626
eam apud Germanos maritus uxori offerebat 850
Dotes mulieribus conseruari, reip. interesse dicit Pomponius I. 614
Dotis fructus, an de iis disponere possit maritus? I. 491
eorum illationem an mulier iureiurando probare possit? 653
DRVSVS: eius imperia aequo animo feres.

- ferebant Romani* I. pag. 230
 Ducatus ex regnis nati variis gauisi
 sunt praerogatiuis I. 759. sq.
*obseruatio Speculatoris Sax. de
 comitibus Palat. in Ducatibus
 qui ex regnis nati sunt* 760
 Dux Iuliacenſis quo fundamento ſibi
 ius gladium praerferendi adſerue-
 rit? I. 772
 Dux Brabantiae cur Lotharingiae no-
 men adſectari? ib.

E.

Ecclēſia quaelibet olim veſtes ſa-
 cras pro lubitu confici curabat

I. p. 18

*Orientelem inter et Occidentale-
 lem differentia ratione harum
 veſtium* ib.

Eccleſia Treuirenſis ius coronandi re-
 gem Germaniae ſibi vindicat I. 42

Eccleſia Occidentalis natalem Chriſti
 diem VIII. Kalend. Ianuarii eſſe
 credit I. 92

*ea in diebus feſtis conſtituendis
 ſaepe nullam temporis habe-
 bat rationem* ib.

Eccleſiae Chriſtianae miſera conditio
 deſcribitur I. 4

Edictum perpetuum quid? I. 799
id quando compilarit Salu. Iul.?
 804

Edictum tranſlatitium quid? I. 506

Edictum Regio-Pruff. quofnam pro
 decoctoribus malitioſis habeat?

I. 575

ELAGABALVS dalmaticatus I. 24

Elegia, locus, ubi Maternus in vitam

reuocatus dicitur I. pag. 44
*an recte interpretetur de Ellonico
 prope Seleſtadium* ib.

Ellychnia, quibus in templo opus
 erat, ex quam materia confecta?
 I. 64

Emancipationis Rom. ritus et for-
 mula I. 423 ſq.

Emblemata Triboniani: an inter ea
 referenda Ictorum Rom. Fragmenta,
 in quibus mentio fit de curatio-
 ne maruorum in feminas? I. 838

Emporia quaedam recensentur, quae
 ſub Francorum temporibus florue-
 runt I. 406

*in iis praefcriptionis tempora con-
 tractiora eſſe oportet* 889

Emtione venditione opus fuit, in-
 vecto dominio, II. 277

*Quid emtio venditio, et cur
 contractus conſensualis?* 279

*Dubium huic theſi obſtans remo-
 vetur,* 280

*Cur periculum perfecta emtione
 pertineat ad emtorem?* 283

Emtio ſpei et rei ſperatae, II. 293
*Vide Dominium, Fructus, Ius,
 Venditio.*

Enthufiaſtae; quid de eis ſentien-
 dum? I. 126

Ephod quid Italici? I. 23
an idem quod linea? ib.

Ἐπιάνθη, quaeſnam mulier Graecis
 ita dicta? I. 829

EPICETVS quis?
 eius laudes ibid.

*an ab Epaphrodito Chriſtianae
 religionis principiis imbutus
 fuerit?* 201

an mere Stoica docuerit? 202

EPICETE.

- EPICETI** locus egregius de celebratione numinis I. pag. 202. sq. eius explicatio verborum Socratis 113
EPIPHANIVS quid de habitu Iacobi memoret I. 52. et 55 is explicatus a Gu. Caue 6
Episcopale indumentum non in birro lacerno quaerendum I. 26
Episcopalis mitrae antiquitas vnde adferatur a Baronio? I. 53. et 68. ea non ab Apostolis deriuanda? 68. sq.
Episcopatus dignitatem consequentur veteres philosophi ethnici, qui Christo nomen dederant I. 17 eius symbolum ratione factus baculus 45
Episcopi Graecorum hodierni habitum monachalem retinent I. 19 quomodo caedem seruorum vindicarint? 251 eorum habitus Saec. III. ib. sq.
Ἐπίστατος Graecis idem quod Praeses I. 101
Ἐπίθετος an pallium notet? I. 5
Era Christi an in numis medii aevi occurrat? I. 85 in ea computanda chronologi ad characteres ab Euangelistis datos attendere debent 86 ea cur tam obscura? 82 eius inuentor 83
Erae martyrum inuentores quinam? I. 82
ERASMI verba de scholasticis I. 127
Erblose Güter quae? I. 917 interpretatio de bon. vac. ib. sq.
Erfurtum emporiis adnumeratur I. 406
Tom. II. Heineccii Opusc. Index.
- Erfurtum** quando Senatam habere coeperit? I. pag. 408
Eris Hispanorum, Romanorum et Syro-Graecorum utebatur Ecclesia primitiua I. 82
Eruditus quis vocandus? I. 120
Εραπίαι quid Graecis? I. 394 cur eas Imperatores tam seuerè prohibuerint? ib.
Ethnici quid de Christianis senserint? I. 2
Eucharistia, an in eius institutione peculiaris habitus adhibitus fuerit? I. 16
EVCHARIVS an Treuiros missus a Petro? I. 43
EVPHRATES, philosophus, quam philosophiae partem pulcherrimam crediderit? I. 538
EVRIDIS locus de gente nautica I. 360
EVSEBII locus an Apostolorum tonsuram indicet? I. 27
EVSTATHIVS Episcopus Sebastenorum cur sacerdotio priuatus? I. 18
Euxinus. Vide Pontus.
Exagium quid? II. 98
Exceptioni an locus sit, litteris cambialibus agnitis? I. 444
Exheredare liberos an pater poterit apud Rom.? I. 495
Exheredatis quis ante querelam infamiosus succurrerit? I. 265
Exilium voluntarium eligere poterant capitis accusati iure ver. I. 703
Expeditiones sacrae: in eis vetitum a Papis, ne quis Saracenis arma venderet I. 327
Expeditoriae res (das Heer-Gewette) an de iis disponere liceat d restan-

- testantibus?* I. pag. 965
 Expeditoriae res cui cedant, deficientibus filiis, vel agnatis? I. 966
 Exportandae quae merces sint e regione, Principis est statuere I. 315
     illustratur hoc exemplo Lycurgi ibid.
 Extraiudicialis confessionis effectus I. 687
 Extranei et extranii promiscue sumuntur I. 278
 EZECHIEL, Propheta, dictum Domini ad eundem male trahitur ad tonsuram Apostolorum I. 38
- F.
- F**ABIVS Eburnus filium damnat, II. p. 235
 Fabri aerarii et tignarii qui? I. 373
 Faciei hominis miranda structura I. 132
     quae ea signa morum praebeat, ostendit Thomasius 159
 Facta in confessione reorum criminali signis accensentur I. 701. sq.
 Facultatis Iuridicae Halens. responsum ad quaestionem leuis notae maculam concernentem I. 305
 FALCIDIA lex, quid eam cautum? I. 515
 Fame necatus Pausanias a Lacedaemoniis I. 670
 Familia quotuplici censu in iure sumatur? I. 502
 Familiarum Romanarum confusio I. 800
 Fateri a Fari derivat Varro I. 678
 Feminae an iure Rom. antiquo in scrip-
- tis testari prohibita? I. p. 954
 eae in Germ. non indistincte testandi facultate gaudent 955
 eae ibidem sub tutela viuunt 729. 823
 earum iudicium lubricum 820. sq.
 dictum Ennii huc spectat 821
 it. locus ex Euripide ib.
 eas in perpetua tutela leges esse volunt 822
 exempla Hebraeorum et Graecorum ibid.
 Feminae Graecae an in ius vocari potuerint sine tutore? I. 828
 Feminae negotiantes an sine curatore obligentur in Saxonia? I. 877
     cur eas in tutela mariti noluerint Romani? 823
     Gregorii Tholosani et aliorum ea de re errores. ib.
 Feminae an cambiare possint? I. 460
     an apud Rom. in maritorum curatione fuerint? 837
 Feminae illustres an curatorum consensu indigeant in contrahendo? I. 874
 Feminam tutor in eius tutela constitutam ducere prohibetur iure Germ. I. 844
     id et productum ad casum, si maritus uxoris suae curam post nuptias suscipere vellet ib.
 FERRABIENSIS. (Io. Petrus) ICius celebris I. 751
 Feuda, de iis regulariter disponere per ultimam voluntatem non licet in Germania I. 967
     quibus casibus id permixtum? ib.
 Feuda hereditaria allodiis aequiparantur ibid.
 Fictio-

- Fictiones Cartesianae et Burnetianae de rerum omnium origine an veram sapientiam indicent? I. pag. 128
- Fiducines Tibicinum collegio accesserunt I. 372
- Filii filiaeue fam. iure Rom. in tutela esse non poterant I. 825
- Filiis quorundam opificum cur nefas fuerit, opificum addiscere? I. 412
- Filius patri ex quo principio iur. Rom. non sit testis idoneus? I. 644
- Filiusfam. an cambiare possit? I. 461
- Firma quid sit, et ad Firmam dare? II. 260
- Quid ad Firmam dari non potest?* 259
- Fisci scriptura in quantum probet? I. 553
- FLAVIVS (Cnaeus) formulas vet. Rom. publicat. I. 435
- Foedera, libertatem commerciorum tuendi modus, II. 119
- Fonsteria iustitia II. 311
- Forma, quid ratione eius homines prae brutis peculiare habeant? I. 132
- Formula olim qui cadebat, caussa cecidisse videbatur I. 426
- Formulae cambiorum quae in iis superuacua? I. 454
- praecipuae, quibus utebantur Romani, recensentur* 421. 422. 423. 424. 425. 434
- quibusnam Imperatoribus abrogatae?* 436
- earum mysteria quis aperuerit?* ibid.
- Formularia iurisprudentia cur plerisque hodie videatur ridicula? I. 427
- ad eam ridentium obiectiones respondetur* 429. 430. 431. 432. 433. 434. seq.
- Foro qui cesserunt, an eorum libri probent? I. 564
- Fragmenta XII. Tab. an seruariint? I. 827
- ICTorum Rom. in quibus curatio maritorum in feminas occurrat, an recte inter emblemata Tribonianii referantur? 838
- Franci tutelam Mundeburde vocant I. 723
- Francigenum Regem se vocat Otto M. I. 758
- Francorum Reges de salute pupillorum solliciti I. 722
- eorum sub imperio quaenam iurisdictionis in Germ. facies* I. 249
- eorum temporibus serui urbes habitabant* I. 406
- eorundem ministeriales varii generis recensentur* ibid.
- Fratribus quo casu non debeatur legitima iure Rom.? I. 970
- Fratrum arualium collegium: an ad illud decemuiralis lex pertineat? I. 382
- Fructus: De illorum in herbis venditione illicita, Exerc. xxxiiii. per totam, II. 275
- Quae res venire possint? an et non existentes?* 291
- An fructuum futurorum licita sit iure Rom. venditio?* 294
- An iure Germ. vetere?* 296
- An nouo?* 297
- eius iuris declaratio per recess. Imp. a. 1577.* 298
- Aliarum gentium leges similes* 299
- Constitutionum emtoni futurorum fructuum oppositarum ratio,* 301

- Sanctio poenalis addita, et quando ei locus sit?* II. pag. 302
An et ad alios casus extendi possit haec prohibitio? 303
Vide Emptio, Venditio, Ius.
- Fugiens reus damnato aequiparatur iure Rom.** I. 703
an id etiamnum obtineat? ib.
- Fugitivi inter seruos relati ex L. Fusta Can.** I. 894
- FVELVIVS filium necari iubet.** II. 235
- Fumi immittendi seruitus** II. 217. sq.
- Fundum uxorem in Saxonia sine mariti consensu alienare posse, an recte existimet Meuius?** I. 873.
- Fundus est in agro, qui Sabinus vocatur, eum &c. formula Rom. petendi vindicias** I. 426.
alterius ad eam responsio ib.
- Furioli confessio: quid de ea sentiendum?** I. 695.
- G.**
- G**abinus cinctus quid? I. p. 497. sq.
- Galilaea, an ex eius obsessione recte colligatur, Apostolos gladius vsos fuisse?** I. 50
- Galilaei: ita dicti Christiani familiari conuitio.** L. 202.
- GALLI secessus in Caecinam, Hetruriae oppidum** I. 791.
- GALLI cognomine Icti plures** I. 778
- Gallia: ibi testatura mulier auctoritate viri indiget** I. 879
ibi disputatum de tonsura 36.
quid ibi requiratur ad deferendum iusiurandum suppletorium? 652.
- Gallina fumosa (Rauch-Huhn) cur**
- signum iurisdictionis patrimonialis?* I. pag. 252
- Gallorum cum Germ. communis origo** I. 849.
eorum ineptiae in interpretandis numis antiquis 81
- GALLVS (Aelius) quando floruerit?** I. 778
scripsit librum de Verb. Sign. ib.
- GALLVS (Iulius Aquilla) non confundendus cum Caio Aquillio** ib.
- GALLVS (Caius Aquillius) stipulationis Aquillianae auctor** I. 779
is gente celebri natus ib.
eius res gestae illustrantur monumento ex Gruteri inscript. 780
ex eius familia multi Flori, Tuscii vel Corui cognominati sunt 781
is maiores habuit tribunicios, consulares et praetorios 781. sq.
horum vnus legem Aquilliam tulit ib.
pater eius quis fuerit? 782
ex eius scriptis in pandectis nihil superest 792
is iurisprudentiam heurematicam excoluit 787
is variorum iuris capitum auctor 788
eius iustitiae specimina 789. sq.
is in respondendo de iure maximam famam consequutus 786
is de facto consulius, quid responderit? ib.
eius studia 782
eius praeceptor Q. Mucius Scaevola Pontifex Max. 783
eius discipulus fuit Seru. Sulpicius 791
GAL-

- GALLVS** (Cai. Aquill.) quibus dignitatibus functus in rep. Rom.? I. p. 793
 is consul fieri nolebat, ib.
 an cum filio eius gens Aquillia extincta? ib.
 quando mortuus? ib.
- GALLVS** (M. Aquillius) ob euulgatas sortes occisus a Tarquinio I. 782
- GALVANVS** (M. Aurelius) quo fundamento neget, patribus non licuisse liberos exheredare per XII. Tab.? I. 264. sq.
- GANENTIUS** West-Saxonum Rex I. 36
 epistolae Aldhelmi ad eum scriptae fu mentio ib.
- Garus** quid? H. 100
- Gasindi** (Gesinde) quid iuris circa eos? I. 242: 248
- GASTO** Chamillar Apostolos tonsos ait, et refutatur I. 27
- Geburths** - Brieffe cur a ciuibus no-uis exegerint Germani? I. 409
- GELLIUS** Caii *ὁ γερμανός* I. 649
 ex eius noctibus Att. probatur, iniurandum veterum praxi repugnare I. 649. sq.
- Gentes** integrae inter se vsae praescriptione I. 883
 id illustratur exemplo Hebraeorum ibid.
 et Lacedaemoniorum ib.
- Gentiles** cur philosophiam suam doctri-
 nis Christianis exornauerint? I. 181
 ii Christianis exprobrabant societates 4
- Gentilismi** partes duae I: 185
- Gentilium** Theologiae quot genera? I. 182
- Gentium** integrarum diuersitas in gres-
 su
 I. pag. 142
 Gentium arbitrium circa formam vestium I. 3
 Gerada: de ea disponere prohibentur mulieres Saxon. I. 878. 965
 huius iur. antiquitas demonstratur ex L. Angliorum et We-
 rinorum. ib.
 Gerhabere: ita in superiore Germ. vocantur tutores I. 859
 Germani pudicitiae laudem sortiuntur a Tacito I. 302
 eorum mercatura I. 316
 ii in constituendis collegiis imitati sunt Romanos 404: 408
 Germani antiqui urbibus et oppidis caruere I. 404
 eis nulla olim erant commercia 405
 apud eos quatuor hominum ordines erant ib.
 quando consules et Senatores apud eos institui? 407
 qua ratione prospexerint pupil-
 lis? 730
 apud eos Principes suprema tute-
 la gaudent 721. sq.
 quando testamenta condere ceperint? 945
 eorum testamentifactionem memo-
 rant leges variae ib.
 eis non minus competeat ius vi-
 tae et necis, quam Romanis 244. sq.
 ii morum suorum tenacissimi 852
 ii caussarum Patronos male ha-
 bebant 230
 cur fundos non facile alienare
 passi sint? 963
 Germani Gallorum imitatores in gres-
 su I. 137
 d. 3: Ger-

- Germani confessos an condemnarint?
     I. pag. 671
     cur in materia de testamentis peregrinos, quam maiorum mores sequi maluerint? 977
     ii iuris Rom. addiscendi caussa frequentes Bononiam profecti 978
     eorum potestas in seruos an fuerit iurisdictio 249
     quibusnam absolute denegarint testamentificationem? 959
     ii suprema iudicia vocant ihren letzten Willen 977
 Germania: *ibi testamentificationem passim impediunt heredes ab intestato.* I. 957
     an id iuri Rom. consentaneum? 958
     ibi in multis locis non de omnibus bonis testari licet 962
     ibi et feminae adultiores tutelae subsunt 729
     ibi heredis institutio in testamento non absolute necessaria 975
     id probatur ex iure Hamburg. ib. sq.
     idemque in Belgio obtinet 976
     ibi inter bona adquisita et hereditaria passim distinguitur 964
     ibi non omnibus promiscue testari licet 948
 Germaniae Reges *vbi inaugurandi per Aur. Bull.* I. 766
     ei quando unita Lotharingia? 757
 Germaniae veteris mores fere exoleverunt I. 232
 Germanicas leges qui ediderint? I. 598
 Germanici iuris studium commenda-
     tur I. pag. 582
 GERMANVS: *de eius libro iudicium* I. 38
 GERMON (Bartholomaeus) *diplomatium fidem impugnat* I. 79
 Gibeonitae *vestium vetustate Iosuae illudunt* I. 30
 Giro *quid vocetur in negotio collybitico?* I. 447
 Gladii *cuiusdam inscriptio supposititia* I. 83. 84
 Gladium *praeferendi ius cur sibi vindicari Dux Brabantiae in coronatione Imperatoris?* I. 772. sq.
     item Dux Iuliacensis? ib.
     cur Pontificii eum adscribant Petro et reliquis Apostolis? 49
     quaenam inde iura Clero vindicent Canonistae? 50
     eum inter insignia Apostolorum referunt ibid.
     eum praeferendi iure gaudet Elector Sax. 772
 Glossatores *excogitarunt priuilegium, quod habent mercatorum libri* I. 553. 558. sq.
 GOEDDAEI (Io.) *de occasione Legis CXX. D. de V. S. sententia* I. 490
 GORGIAE *Leontini fastus.* I. 114
 Goslarienses *leges municipales, II. 17 eadem citatae,* 57
 GOTHOFREDI (Iac.) *verba de interpretatione iuridica* I. 492
 Graeca *lingua scriptum legatum cur non valuerit?* I. 512
 Graecae *litterae olim cum latinis eiusdem figurae.* I. 87
 Graecae *feminae an sine tutore in ius vocari potuerint?* I. 828
     quomodo citatae? ib.
     Graeci

- G**raeci quid vocent iusiurandum voluntarium? I. pag. 637
 quid necessarium et iudiciale? ib.
 quonam genere vestium vsi? 3
 ii celebrabant *αὐτὰς κρηπίδας* 590
- G**raecorum cura pro pupillis in consuetudinibus I. 717
 ipsis tutela legitima agnatorum suspecta videbatur ib.
- G**REGORIVS M. vestitus sacri leges ubique obseruatas vult I. 18
- G**REGORIVS Turonensis et Misidorus nugarum amatores I. 35
- G**ROTHI locus de Apostolorum gladiis I. 50
- G**uelphorum et Gibellinorum factiones I. 750
- G**VIDO PANCIROLVS refutatur I. 813
- H.**
- H**abitus Clericalis an prudentiae regulis et decoro aduersetur? I. pag. 10
- H**abitus sacri nouitatem agnoscunt Pontificii cordatiore I. 12
- H**abitus philosophicus non erat sacerdotalis I. 15
- H**abitus Archiepiscopalis et Episcopalis restringitur in Concilio Monspeliensi I. 20
- H**abitus philosophicus indecorus habetur a Clero I. 19
- H**abitus meretricius in quo constituitur? I. 290
- H**abitus Aristidis pristinus quid? I. 8
- H**abitus sacerdotalis ubi primum invalescere coeperit? I. 14
 is Pontificis non indifferens 12
 eiusdem antiquitas 20
- H**abitus a Pontificis ab Apostolorum aeno deriuatur I. pag. 20
- H**abitus sacer Noui Testamenti I. 22
- H**abitus Cypriani, in quo ad supplicium ductus, describitur ibid.
- H**abitus Sacerdotalis antiquus an in numo Theodosii quaerendus? I. 71
- H**aec, vti in his ceris scripta sunt, ita do, ita lego, ita testor &c. formula testandi vet. Rom. I. 424
- H**aereses vnde ortae? I. 222
- H**alenf. Ictorum responsum in causa mercatoris a mercatore bonis euerso pecuniae summam ex literis privatis petentis I. 565
- H**amburgenses quid circa insignia navium statuerint? I. 355
- H**amburgi aequae brevis est immobilitum praescriptio ac Lubecae I. 910
 ibi vir ad defendendam uxorem in iudicio inuitus obstringitur 873
 ibidem obtinet Lubecae ib.
 an ibi ex praescripto iur. communis testari liceat? 969
 ibi indossamentum inscio debiitore factum vitiosum est 480
- H**and muss Hand wahren: parodia in iure Lubec. recepta I. 913
- H**andwercke: ehrliche und zünfftige, Germanis synonyma I. 413
- H**ARDVINI (Io.) de antiquis auctoribus sententia I. 79
 eiusdem sententia de anno Herodis XXXXII. reuocatur 90
- H**armonia Euangeliorum ubi reperita? I. 98
- H**astae iudicium quid? I. 273
- H**ebraei terram maritimam non colebant I. 538
 an mercaturam exercuerint? ib. sq.
 quid ap. eos circa praescript. rer. mob.

- mob. iuris fuerit, incertum*
 I. pag. 887
- Hebraei: de eorum lege agraria quis
 egerit? ibid.
*an in caussis capitalibus confes-
 sum condemnarint?* 669. 676
*ii in nulla causa testem singula-
 rem admitebant* 669
- Hebraei cur viduas Deo curae esse
 putarint? I. 822
*an pupillis tutoribus prospexe-
 rint?* 716
*quibus conditionibus eis permissa
 fuerit testamentifactio?* 938
*eorum testamentifactio an ex ver-
 bis Iesaiæ elici possit?* ib.
- Hebraeorum indices qua potestate fun-
 cti, et quibus nominibus dici po-
 tuissent II. 252
- Hebraismis Vlpianum non usum esse
 ostenditur I. 710. sq.
in eius stilo multi notantur 708
- HEGESIPPVS de pallio Iacobi allega-
 tus I. 54
is multa commenta tradit ib. et 62
*quid per lineam Iacobi intelli-
 gat?* 64
- HENRICI V. diplomã cur non genui-
 num videatur? 407
- HENRICI Comitæ Palatini Lotharin-
 giæ stemma genealogicum I. 762
- HENRICVS Auceps urbium per Saxo-
 niam conditor I. 406
*sub eo alia esse coepit oppidano-
 rum conditio* ib.
- HENRICVS Furiosus primarius Comes
 Lotharing. constitutus ab Henrico
 III. I. 762
- HERACLAS quando vixerit? I. 15
exemplum eius ostendit, Presby-
- teros nullo peculiari veste a
 plebe discrepasse* I. pag. 15
- Herbam Nicotianam an hostibus sub-
 ministrare liceat? I. 329
- Herculeus morbus comitiorum olim
 impedimentum I. 422
- Heredes sui quinam? I. 265
- Heredes plures instituere licet iure
 Rom. I. 976
*in Germania passim ne vnus qui-
 dem institui potest* 976
huius rei exempla ib.
- Heredes cur iure antiquo non potuerint
 institui collegia? I. 401
- Heredes ab intestato extantes passim
 testamentifactionem impediunt in
 Germania I. 957. sq.
*quo casu eos de credulitate iura-
 re posse putent Pragmatici?* 645
- Heredi in iusta ignorantia versanti an
 detur restitutio in integrum aduer-
 sus praescriptionem iur. Lubecens.?
 I. 918
- Heredis institutio in testamento obesse
 potest iure Germ. I. 975
unde id probetur? ib.
idem in Belgio obtinet 976
*haec caput ac fundamentum te-
 stamenti iure Rom.* 974
*haec omissa an legata eo relicta
 subsistant?* ib.
*haec in diem iure Rom. fieri non
 poterat* 511
- Hereditaria bona immobilia iure Lu-
 becensi heredibus ab intestato relin-
 quenda sunt I. 963
*quid de reliquis istud ius dispo-
 nat?* ibid.
- Hereditas luctuosa: ad eam vocatur
 mulier ingenua ex SC. Terullia-
 na

- no
Heres an praelegatum accipere possit? I. pag. 837
Heres ex asse quis? I. 510
HERODES M. quantum temporis inter eius obitum et imperium Antipae intercesserit? I. 91
annus eius emortualis ib.
quantum temporis effluerit inter eius mortem et natalem Christi? 92
HERODIS Antipae numus describitur et vsus eius absoluitur I. 87
quando is regnare coeperit? 88
portio eius ex testamento patris ib. is priores patris tabulas posterioribus praeferrit vult ib.
Hetruria: quando ibi testamenta inuenerint? I. 508
Heurematica iurisprudencia quid? I. 787
Hiberni baculum a Iesu gestatum falso credunt, et sancte custodiunt. I. 46
Hierocles quis? I. 207
scripsit commentarium in aurea Pythagorae carmina ib.
eius philosophia ib. sq.
Hieromartyres: ab eorum imaginibus non concludendum ad vestes Apostolorum I. 16
Hieronimi testimonium de Romanorum proteruita, et an recte explicetur a Baronio? I. 5
HIPPOLYTUS pallio philosophico indutus ubi conspiciatur? I. 17
cur hic habitus pro Clericali haberi non possit? ib.
HISPALAE Recenniae tutaris optio data a Senatu I. 833
Tom. II. Heineccii Opusc. Index.
Hispani in explicandis numis prae reliquis ineptiunt, quod exemplo ostenditur I. pag. 80
Hispania Suenorum, Vandalorum, Visigothorumque olim sedes I. 864
Hilario ne quis habuit sacro vitatur, sancit Iustinianus Imp. I. 19
Homines respectu morum ad quatuor classes referri possunt I. 150
quid ratione Formae prae brutis habeant? 132
Homines diuersi iuris qui? I. 279
Hominum ordines quot apud veteres Germanos? I. 405
Homo proprius in eius vindicatione obtinet praescriptio annalis iure Lubecensi I. 893
Hostes apud Romanos dicebantur peregrini I. 888
aduersus eos erat perpetua auctoritas ibid.
quid de commercio cum illis? II. 98
Hosti utrum merces sint destinatae, nec ne, unde iudicetur? I. 352
Hosti deditioni proximo necessaria sufficientes quomodo puniantur? I. 336
Hostilium nauium signa quaenam? I. 355
Hostium proprias esse merces, unde pateat? I. 354
HOTOMANVS (Franc.) quid conqueratur de testamentifactione in Germania? I. 947
Hunc ego hominem liberum esse volo: Formula manumiss. vet. Rom. I. 423. sq.
Hunc ego hominem ex iure Quiritium meum esse aio &c. Formula in emancipationibus adhibita I. 424

e Hypo-

Hypothecaria actio quo casu annali
praescriptione excludatur secundum
ius Lubec. I. 911

L

IACOBI tres an statuendi? I. p. 57
Patrum testimonia huc nihil fa-
ciunt 58

IACOBI minoris, Hierosolym. Eccles.
Episcopi, indumenta sacra. I. 51
ei lineam vestem adscribit. Euse-
bius 52

auctorum testimonia de eius in-
dumentis 53. sq.

is cur sacerdos esse non potuerit?
56. et 60

eius Familia. 57. sq.

IACOBVS Frater Domini virum ab
Alphaei filio distinguendus? I. 59. sq.

is Domini nec germanus, nec
uterinus, nec consanguineus
dici potest, 58

dum ad *παράδεισόν* *εἰσομένον* adspi-
rasse dicitur, quomodo id in-
telligendum? 61

is Sancta Sanctorum non ingres-
sus. I. 59. sq.

an fuerit iuuenis relicta sindone
aufugiens? 62

is insignem sapientiae stultitiaeque
characterem inculcat 124

IAMBlichVS an Platoniciis philosophis
accensendus? I. 208

variorum de eo iudicia ib. sq.
scribaturae Christianismi in eius
operibus obviae quid? 209

IANVS A COSTA putat confessionem
reorum non nisi verbis et litteris
fieri posse. I. 683

IAVOLENVS (Priscus) Ictus I. p. 810
is iniuria dubiae sanitatis homo
dicitur ib.
eius Fragmenta in pandectis re-
periuntur. ib.

IESVS an baculum umquam gestarit?
I. 44

I, lictor, colliga manus: Formula
haec explicatur I. 431

Illationem dotis an mulier iureiurando
probare possit? I. 653

Illegitimum in bonis an vsufru-
ctus competat matri? I. 587. sq.

Illustri femina an curatoris consen-
su in contrahendo indigeat? I. 874

ἰμάτιον quid? I. 30. sq.

Imitatio: ad eam valde proclives sunt
homines I. 137

Immobilibus aequiparantur redditus
(Renten) iure Lubecensi I. 874

Immunitates collegiorum I. 402
earum causae 403

Imperatores collegiis in Germania in-
stituti maxime aduersabantur
I. 409

id quod patet exemplo Friderici
II. et aliis pluribus 378. 410

Imperatoribus in inauguratione cura
pupillorum commendata I. 724

huius rei exempla ib.

Imperium priuatum quid? II. 234
publicum? 236

an sit idem ac iurisdictio? 240

Quid Imperium, et quid inter-
merum mixtumque interfit,
243. sq.

Imperium domesticum an locari po-
tuerit? II. 244

Imperium publicum locari non po-
tuit. II. 246

Im-

- Implere in iure saepe idem est ac probare I. pag. 642
- Impudentia: de ea duo inter se certant apud Aristophanem I. 687
- Incedere an purioris latinitatis vocabulum? I. 136
- Incessus: ex eo diiudicare mores, omnium optime sciebat Pythagoras I. 143
 itemque Augustus 144. sq.
 Gregorius Nazianzenus 145
 nec non Ambrosius, Mediolanensis Episcopus 147
- Incessus, animi index non postremus auctorum testimonia ib.
 de eo paucis, nec cum cura actum 134
 quid per eum intelligatur? 136
 quaenam ex eo propensionum signa petenda? 138
 an ex eo certo, an probabiliter iudicandum ib.
 eum signum morum esse, ex physicis demonstrari potest, prout fecit Borellus 139
 eius causa ib.
 eius varietas unde? 140. sq.
 is affectibus potissimum mutatur 141
- Sanguineorum, Melancholicorum, Cholericorum, Phegmaticorum 157
 virtute praedictorum 175
 de eo regulae 157. sq.
 eius status singulos propriis vocabulis exprimunt Graeci 137
 ex naturali tantum de hominum moribus iudicandum ib.
 aliorum saepe mutatur ib.
- Incessus diuersitas inter integras gentes I. pag. 142
 Hispanorum, ib.
 Gallorum, Hungarorum, 143
 de eo. Physiognomonum regulae 157
- Indiuidua confessio: quid de ea sentiendum? I. 684
- Indoffamentum vocatur cessio, vel mandatum in cambio I. 446
 an recte latine vertatur inductio? ib.
 hoc in scio debitore factum Hamburgi vitiosum 480
 hoc an iudaeus Christiano cedere possit? 477
 hoc a decoctore factum vitiosum est 479
 hoc vitiosum in bianco 476
- Indoffare quoties liceat? I. 479
- Indoffari an omne cambium possit? I. 476
- Indoffari an assignatio possit in cambio, et inde actio institui? I. 473
- Indoffatarius quo casu dominus fiat cambialis schedulae? I. 446
- Infallibilitatem Papae in dubium vocauit Semeca, Praepositus Halberstadiens. I. 750
- Infamia notantur a Praetore pacti super delicto priuato I. 702
- Infamis persona: ea instituta herede fratres et sorores legitimam petere possunt iure Germ. I. 97
- Infantia maiores quo casu infantibus comparentur? I. 680
- Inficiendo his quibus causis crescat iure Rom.? I. 686
- Ingenua ius trium liberorum habens ex SC. Tertulliano ad luctuosam here-

- hereditatem vocatur* I. pag. 836. sq.
Ingenuis quando licuerit libertinas ducere? I. 283
an omnibus id fuerit indultum? ib. sq.
Iniurato cuiusdam credendum putarint Athenienses? I. 645
Iniuria Christianae religioni illata a quibusnam vindicetur? I. 2
Iniuriarum patientia commendatur a Servatore? I. 31
earum actio Lubecae intra tres dies expirat 890
 INNOCENTII PP. III. Epistolae, in quibus de baculo Petri loquitur I. 41
Inofficiosi querela: quo casu ab hac ad illam de inofficiosa donatione et dote liceat argumentari? I. 297
quibusnam detur? 267
haec iudicium centumvirale vocabatur ut ἐξοχή ib.
cur eo colore instituenda, quasi turbatae mentis fuissent parentes? 270
quando ea ad Fratres et alias personas fuerit porrecta? 272 sq.
Inopia probationum quando esse censetur? I. 648
significationem huius vocis quis obseruarit? ib.
an idem ac probatio semiplena? ibid.
Inscriptio in gladio Constantini M. supposititia I. 83. sq.
Inscriptio Spoletana eiusdem notae I. 85
Inscriptio legis ab interprete numquam negligenda I. 802
Insidiae Polycarpo et aliis structae I. 13
Institutio heredis in diem apud Romanos fieri non poterat. I. pag. 611
Instrumentum Meklenburgicum torture genus I. 691
Instrumentis, si semiplene probatum? an iuriuranda suppletorio locus sit, I. 655. sq.
Intercessio, Intercedere, quid apud Romanos? II. 3
Interdicere: an ex huius vocis usu Hebraismus Vlpiani pateat? I. 711
Interloquutio, quid et quomodo Graecis? II. 12
Interpretationis iuridicae mysterium. I. 492.
Iac. Gothofredi verba huc spectant ibid.
Intertiare stilo vet. iuris Germ. idem ac sequestrare I. 908
Intestabilis et detestabilis: vocabula haec promiscue usurpantur a veteribus I. 281
Inuentarium an mater usufructuaria conficere teneatur? I. 618
Inuocatio nominis Diuini in cambiis superuacua I. 454
 IOANNES Apostolus tunicam suam Aristodemo dedisse fertur I. 32
an is bracteas in fronte gestauerit? 65. sq.
an episcopalem mitram gestauerit? 68
 IOANNES et Philippus an conspiciantur in Numo Theodosii? I. 73
 IOSEPHI testimonium de anno emortuali Herodis M. cum Iudaeorum hypothese conspirat I. 92
 ISIDORI locus an tutelam Romanorum confirmet? I. 840
 ISIDORVS fidem non mereatur in probatione sua de tonsura Petri I. 37. sq.
 ISIDO-

- ISIDORVS Mercator : *ex eo variae epistolae decretales desumptae* I. p. 21
- Italiam (in) *pelleli Langobardi* I. 323
- Italica statuta continent *privilegium codicum mercatorum* I. 558
- Italorum commercia longe *lateque se extendebant medio aevo* I. 560
- ii privilegium libris mercatorum tributum in Germaniam inferunt* ibid.
- Ite in suffragia &c. *Formula haec quando apud Romanos adhibita fuerit?* I. 422
- Itinera *literaria civium*, II. 163. sq.
- Iudaei in *supremo Imperii dicasterio admittuntur ad iusiurandum supplet. aduersus Christianos* I. 657
- eorum libri an comparandi libris doctorum?* 576
- an eis contra Christianos deferri possit iusiurandum suppletorium?* 657
- eorum collegia heredes insitui nequeunt* 402
- Iudaei *an Christianis cedere possint indoffamentum?* I. 478
- eorum auctoritas in tempore mortis Herodis M. designando valet* 91
- ii mancipia Christiana comparare prohibentur.* 325
- ii ad diem VII. mensis Casleu Synagogae supplicationem indicunt* 91
- eorum collegiorum Fata* 390
- eorum contemtus ob singularem habitum* 4
- eorum vestes ad religionem pertinebant* 30.
- Iudaeorum *libertinorum ultra quatuor mille Romae habitasse, refert Tacitus* I. pag. 390
- Iudaeorum *nomine veniunt Christiani* I. 201
- Iudex *quando iusiurandum decernere possit?* I. 647
- quando torturam?* 692
- Constitutio Carolina quid ea de re disponat?* 693
- ad eius religionem pertinet ne perire quidem volentes innoxios damnare* 677
- eius peritium, quo rei confessionem, spe impunitatis falso ostensa elicit, an excusandum?* 690
- Iudex: *An causa a superiore iudice pro libitu auocari possit?* II. 331
- Iudices *quales olim esse oportuerit?* I. 789
- viri boni adpellati* ibid.
- Iudices *succumbentiam, deficiente lege vel consuetudine, exigere non possunt,* II. 19
- nisi privilegium impetrauerint,* 20
- Iudices *Hebraeorum, Carthagen. et Rom. quomodo dicti?* II. 252
- Iudices *hodie non seliguntur, sed sumuntur,* II. 272
- Iudicia *publica Atheniensium* I. 677
- Iudicia *mercatoria et nautica adhibent Principes ad libertatem commerciorum tuendam.* II. 117
- Iudicium *lubricum Feminarum* I. 820. sq.
- Iudicium. *De Dominis subditos suos in iudicio suo conuenientibus,* II. 305. sq.
- Vide Dominus, Subditus, Iudex, Iustitiarius.*

- Iudicium Romanorum religio laudatur a Tertulliano* 1. pag. 694
- Iuliacensis Dux, quo fundamento sibi adseruerit ius gladium praeferendi?* 1. 772
- IULIANVS (Saluius) unde derivandus?** 1. 800
- quando floruerit, edictumque perpetuum compilavit? 804
- eius stemma genealogicum Reinesiano accuratius exhibetur 803
- laudatur a Spartiano 801
- eius patria 799
- eius praceptor, elogia et discipuli 810. 811
- ex eius fragmentis patet, eum Stoicae philosophiae fuisse addictum 807
- eiusdem decisiones in iure Rom. obviae 809
- censores eius acerriimus Vlpianus Marcellus ibid.
- is amicus vocatur a Marco et Lucio, Imperatoribus 804. 812
- is latinarum Graecarumque litterarum peritissimus 805
- in Fragmentis eius multa antiquitatis vestigia occurrunt 806
- is Soriten accuratius definiuit ib.
- Proculeianae Sectae perperam eum adscribit Hugo Donellus 811
- eius observatio de quinque infantibus vno partu fuis 807
- eius mors, et ubi sepultus? 814
- Filius eiusdem nominis ib.
- nepos eius cur a Commodio necatus? ibid.
- eius opera 816. sq.
- Iuramentum quae causae respuant?* 1. 658
- eam ostenderunt in primis Seraphinus a Seraphinis et Berlichius* ibid.
- Iurans in supplementum testis fit in propria causa* 1. pag. 644
- Iurantem qualem esse deceat?* 1. 658
- Iurare manu sexta septima quid?* 1. 631
- Iurare an de credulitate possit?* 1. 656
- Iure communi an in causis criminalibus in contumaciam poena decernatur?* 1. 705
- Iure Coloniensi quomodo testari oportet?* 969
- Iureconsulti nomen maius, quam vulgo creditur esse, ostenditur* 1. 536
- eius officium duabus partibus absoluitur ib.
- Iureconsulti quinam laudentur a Cicero?* 1. 423
- eorum doctrina Reformationi praeiulsi 752
- ICTorum semidoctorum numerus cur hodie tam magnus?* 1. 540
- quanam re potissimum se prodant? 539
- ICTos veteres saepe in medium consulere iuebant Principes* 1. 812
- illorum moderatio erga dissentientes ib.
- Iureiurando an mulier illationem dotis probare possit?* 1. 653
- Iuri Rom. nimium a multis statuitur pretium* 1. 539
- Iuris ignorantia quibus casibus noceat?* 1. 927
- Iuris Rom. et Lubecens. in praescript. bon. vac. differentiae* 1. 915
- Romani et Longobardici discrimen*

men ratione tutelae marinalis

I. pag. 854

Iuris Sueuici et Saxonici similitudo in eadem tutela

859

Prouin. Saxon. locus insignis de eadem materia

857

Iuris diuersi homines qui?

I. 297

Iurisdictio an fuerit Germanorum in seruos potestas?

I. 249

quoruplex

ib.

quibusnam demandata apud Germanos?

ib.

patrimonialis cur ita dicta?

251

ea describitur

235

circumsepta

253

germanicae a Rom. discrimen

232

academica ad quamnam speciem iurisdictionis referenda?

233

Statuum imperii perperam pro patrimoniali venditur

ib.

qualis concessa, ex formulis, litteris inuestiturae insertis, iudicandum

234

omnis apud Romanos erat personalis

235

in Anglia nulla est hereditaria

236. sq.

bassa quid?

732

patrimonialis iure Rom. incognita

235

quando in Germania innotescere coeperit?

237

non solum ibi usu recepta est

236. sq.

Hertii et Conringii argumenta de eius origine examinantur

238. sq.

Iurisdictionis extraordinariae erat iuris data apud Rom.

I. 720.

Iurisdictionio. An locatio conductio iurisdictionis ex principiis iuris Rom. sit licita?

II. pag. 222

Quid iurisdictionio secundum Duarenum? 224. et alios, 226

Iurisdictionis definitio Cuiaciana,

II. 228

Obiectiones et vindiciae, ibid.

229. 232

Quid iurisdictionio priuata? 234

quid publica? 236

Imperium an idem ac iurisdictionio,

240

An locari potuerit iurisdictionio et imperium domesticum? 244

Publica iurisdictionio et imperium

locari non potuerunt, quod

probat ex ipsa eorum indole, 246. et ex natura dignitatum ac magistratuum, 247

Iurisdictionio non potuit mandari nec

locari,

II. 249

Illa apud plerasque gentes non nisi regibus, summis magistratibus, ipsique populo competit,

251

Idque et apud veteres Germanos obtinuit,

253

Cur mutatio paulatim facta sit iurisdictionis Germanicae, 255.

Hodie locari potest, 258. tum una cum praedio, tum seorsum, 259. siue in longum, siue in breue tempus, 260

an etiam quae non est fructuosa?

262

an et criminalis, extraordinaria et voluntaria?

263

Quis eam possit locare? An et conductor eam alii sublocare possit?

263

263

263

263

263

263

263

263

263

263

263

263

263

263

263

263

263

263

263

- possit? II. pag. 264
 Iurisdicção: *Quis eam recte conducat?*
 II. 265
Obligatio locatoris, 267. et con-
ductoris, 270
Vide Locatio.
 Iurisdicção Fonceria, seu Fundalis,
 seu Praediaria, seu Solaria, II. 311
 Iurisdicção contentiosa, II. 315
 Iurisprudencia Romanis olim propria
 I. 780
 Iurisprudencia Formularia Romano-
 rum a viris sapientissimis inuenta
 I. 420
cur ea plerisque hodie videatur
ridicula? 427
ad eam ridentium obiectiones re-
spondetur 429. sqq.
 Iurisprudencia heurematica quid? I. 787
ei nauaturos operam quomodo
praeparatos esse deceat? 541
ea quomodo differat a Politica?
 749
 Ius administrandi tutelam quando in-
 cipiat? I. 736
 Ius Albinagii quid? I. 960
 Ius Canonicum quid circa merces veti-
 tatis statuat I. 327
 Ius Lubecense à ciuili in praescriptio-
 nis potissimum termino discrepat
 I. 890
 Ius Ciuitatis intra quodnam tempus
 recuperandum iure Lubecensi? ib.
 Ius Gentium quomodo differat a ciu.
 in eadem materia? I. 885
 Ius Germanicum non negligendum esse
 ostenditur I. 581
quasnam merces vetitis adnume-
ret? 330
Veteris eiusdem iuris effectus qui-
dam tutelae maritalis super-
sunt etiam iis locis, ubi ius
Rom. introductum I. pag 880
 Ius Geranii (Das Krahen-Recht)
 quid? I. 335
 Ius Hagestolziatus quid? 960
 Ius Hamburgense an distinguat inter
 bona mobilia et immobilia in ma-
 teria testamentifactionis? I. 963
quid Bremense, Dithmarsicum et
Mindense in eodem iuris capi-
te? 965
 Ius Lubecense res mobiles aequae ac
 immobiles anno praescribit I. 905
in materia praescriptionis bon.
vac. sequitur principia iur.
Germ. antiqui 916
id quod demonstratur ex iure
Longobardico et Alamannico
 ib.
quomodo differat a communi iure
in praescriptione rerum mobi-
lium et immobilium 904
 507. 908
desumptum ex Susatensi iure 892
ex eo periocha interpretatur
 900. sq.
eiusdem aequitas 882
 Ius $\pi\rho\sigma\beta\alpha\lambda\epsilon\upsilon\sigma\omega\varsigma$ tribus competebat in
 regno Lotharingiae. I. 767
 Ius Quiritium nauem fabricantibus
 concessum a Claudio I. 340
 Ius Recadeniae (Das Rückfalls-
 Recht) quid? et ubi vigeat?
 I. 959
id testamento peruertere non potest ib.
 Ius Romanum in Germaniâ recep-
 tum, alibi tutelam maritalem ex-
 cludit, 868. alibi mutauit in curam
 I. 870
 id

- id alibi mutauit in curam* p. 870
id priscis olim Germanis inuisum 230
id apud Germanos in subsidium modo receptum 231
an ignoret iuramentum de credulitate? 645
Ius Saxonicum quid disponat de praescriptione immobilium? I. 909
quid Belgicum? ib.
Ius Stapulae quid? I. 334
Ius Sueuicum quid praecipiat eis, qui testari volunt, et heredes ab intestato habent? I. 958
an exinde colligendum, extantibus cognatis extraneos heredes institui non posse? ib.
Ius testandi ante Romam conditam in Italia viguit I. 508
Ius vitae et necis in seruos Germanis aequae competeat ac Romanis I. 245
quis illud dederit Romanis in liberos? 583
Ius regnandi gratia violare, ait Caesar. I. 634
Ius Principis circa Commerciorum libertatem tuendam, Exerc. xxx. per totam. II. 79
Ius Principis circa ciuium studia, Exerc. xxxi. per totam, II. 133
quod ius fuit ex natura et fine societatis ciuilibus, 143
Idem ius exigunt singularum rerum publicarum formae, 144
nec non ipsa studiorum ratio, 146
Hoc ius consistit 1°. in ingeniorum defectu, 150
2°. circa scholas et academias, 158
3°. circa reliquas societates litterarum.
Tom. II. Heineccii Opusc. Index.
- rarias,* II. pag. 162
 4°. circa itineraria ciuium, 163
 5°. circa stipendia literaria et praemiu diligentiae, 166
 6°. circa explorandos ciuium profectus, 167
 7°. circa societates ad artes mechanicas pertinentes, 168
 8°. circa docendi discendique rationem praescribendam, 170
 9°. circa impedimenta quae artium incrementis obstant, remouenda, 173
Ius delectum ingeniorum habendi, II. 150. sq.
eius abusus, 155
Vide Princeps, Studia ciuium.
Ius Rom. Quid illud de venditione fructuum futurorum? II. 294
quid ius Germ. vetus? 296
quid nouum? 297
eius iuris declaratio per Recept. Imp. de an. 1577. 298
Iusiurandum omnibus gentibus vinculum adstringendae fidei I. 630
quomodo vocatum ab Aegyptiis? ibid.
quid Paulo Apostolo? 631
quid Icto eiusdem nominis? ib.
eius vsus ostenditur ib.
id diuiditur in voluntarium, iudiciale et necessarium 635 sq.
Species hae definiuntur, et earum denominationum redditur ratio 636
necessarium quomodo subdividatur a nonnullis? ib.
an tria genera sint iurisiurandi? ib.
id a muliere in Saxoniam sine curatore f

- ratore praestitum an valeat?*
 I. pag. 875
- Iusiurandum quando a iudice decerni possit?*
 I. 647
eius frequentia perfidiae humanae indicium 632
elegans Senecae et Aeschyli de eo iudicium ib.
- Iusiurandum uniuersitati delatum a quonam praestandum?*
 I. 657
id de credulitate non praesidium reperit in iure Rom. 645
id delatum et intra 14. dies non praestitum pro deserto habetur iure Lubecens. 890
- Iusiurandum suppletorium an in iure Rom. praesidium reperiat?*
 I. 637
eius fundamentum an recte probetur ex fragmento Caii? 646
illud sex conditionibus deferri posse, statuit Mynsingerus 653
ei an locus sit, si per instrumentum semiplene probatum?
 639. 655
id veterum praxi repugnare, ostenditur ex Gellio. 648. sq.
itemque ex loco Senecae 650
quid sit? 637
controversia de eo inter Dd. 638
eius usus in foro magnus. 651
in Gallia speciali Regis iussu deferendum 652
id an semper petendum? 660. sq.
id caute deferendum 652
eiusdem tres comites fingunt Canonistae ib.
- IUSTINIANVS antiquitatis studium commendat**
 I. 485
is laicis interdicit habitum sacerum 19
- IUSTINIANI mutatio circa praescriptionis tempus**
 I. pag. 888
eius verba de testamentis 494
- IUSTINVS Martyr: locus eius de vestibus Christianorum**
 I. 3
- Iustitarius quis?**
 II. 264
Quid si turbulenter et nulliter procedat? 333
An ipsi sententiam ferre liceat?
 334
Ab eius sententia semper locus est adpellationi 335
Vide Dominus, Subditus, Iudex.
- Iuuenes Romani quando ad honores promoti?**
 I. 792
- IUVENTIVS CELSVS quando vixerit?**
 I. 518
 ib.
- eius fata* ib.
is perperam vocatur IULIVS et IUVENTIVS 519
unde nomen IUVENTII tulerit?
 ibid.
- eius laudes* ib. sq.
in philosophicis Stoicus, in iuridicis Proculeianus 525
eius calliditas in coniuratione adversus Domitianum 526
eiusdem ad honores gradus ib.
is bis Consul fuit 527
eius in Consulatu collegae ib.
stemma eius exhibetur 520
patris eius merita in iurisprudentiam 521. 522. 523
eius natales et studia 523. sq.
eius Fragmenta laudantur ob puriorem latinatatem 524
eius philosophia et profectus in iurisprudentia 524. sq.
is quid scripserit? 530. sq.
- IUVENTII**

ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS.

IVVENTII οὐραρον quis ?

I. pag. 530
quid notatu dignum in eius fragmentis ?
532

K.

K Eine Henne fliegt über die Mauer : paroemia haec unde orta ?
I. pag. 409
Κυεῖοι cur dicti tutores Graeci ? I. 829

L.

L ABEO (Antistius) laudatur I. 542
quomodo ad iurispr. studium se praeparavit ?
400 volumina scripssisse fertur

791
antiquitatum callentissimus habitus a Laelio Fel. 495

Lacedaemonii ab Aristotele laudantur ob curam tenerae aetatis civium

I. 717
ii ad damnandum tardissimi erant

670
ii confessos ultro pro iudicatis habebant ibid.

id quod illustratur exemplo Paulaniae ib.

eorum testamentifactio liberior, quam Atheniensium erat

941. sq.
Lacernum quid ? I. 26

Lacus, quid de illis circa seruitutem ?

II. 185
eorum discrimen a stagnis, 186

dicitur Lacuna magna, 187

eorum distinctio in duo genera, ibid.

Lacuum variae definitiones, II. p. 203

LAELIVS Felix ad libros Mucii notavit I. 489

Lamina aurea male tributa Iacobo I. 62

Land. huius vocabuli varia notio I. 912

Langobardi : apud eos servus fugitivus praescriptionem 30. annorum domino opponere poterat I. 895

ii in Italiam pellecti 323

Långst Leib : långst Gut : quid sibi velit haec paroemia ? I. 602

Lapis a monachis Romae inventus superstitiose adoratur I. 80

Lares permarini I. 340
eis aedem vouit L. Aemilius ib.

Lassi quinam ? I. 240

Latina Ecclesia natalem Christi emulatione gentilium consecrassse dicitur

I. 92

Laurentia meretrix a Tertutio heres instituta I. 508

Lectulo adfixi ubi testari prohibeantur ? I. 951

Legare vocabulum legislatorum dicitur I. 493

quid veteribus denotet ? ib.

Legare olim dicebantur et ii, qui heredem instituebant I. 490. 509. sq.

Legari per vindicationem quaenam olim potuerint ? I. 491

Legari an omnia possint, quae per filium familias et per servos adquirimus ? ibid.

Legata relinquendi potestas variis legibus circumscripta I. 515

Legata caduca quid erant ? I. 914

Legata cur dari oportuerit verbis civilibus ? I. 512

Legat-

- Legatarius heres in marmore apud Reinesium, quid sit? I. pag. 510
- Legatarum rerum dominium quando transeat ad legatarium? I. 491
- Legati unde nomen acceperint? I. 493
 ii nauibus iniuste captis mittuntur eas repetituri I. 365
- Legati Procos. in prouinciis pupillis de tutoribus prospiciebant I. 720
- Legationes adhibent Principes ad libertatem Commerciorum tuendam, II. 125
- Legatum vindicationis quid? I. 511
 quid damnationis? ib.
 quid per praeceptionem? ib.
 quid sinendi modo? ib.
 quid caducum? 919
- Legatum imperatiue erat relinquentium I. 512
- Legatum cur nec falsa caussa, nec falsa demonstratio peremerit? ib.
 id graeca lingua scriptum non valebat ib.
- Legatum conditionale filio relictum patri acquiri non potest die eius nondum cedente I. 491
- Lege Decemuirali Pop. Rom. omnem facultatem suam νομοθετικὴν in quemlibet paremfamilias transcripsit I. 501
- Lege Aelia Sentia manumittendi modus terminatus ab Augusto I. 512
- Lege Iul. Pap. Popp. cautum ne quis sponsam decenni minorem haberet I. 843
 quomodo haec dispositio intelligenda? ib.
- Lege Regia quid populus in principem contulerit? I. 500
- Lege Atilia quid cautum? I. 719
- Lege Iulia et Titia quid cautum? I. pag. 719
- Lege Papiria quid? I. 500
- Leges XII. Tab. a Graecis petiere Romani I. 264
 secundum eas fratribus et sororibus nihil debebatur ex hereditate, ne quidem liberis ib.
 eae collegia opificum in usum reuocant 381
 an maximam partem ex iure Attico descriptae? 826. sq.
 earum fragmenta qui seruarint? 827
 eae nat' ἐξ ὧν leges dictae 667
- Leges ciuiles cuiusque reip. fini populique genio sunt attemperandae I. 548
- Leges Normannicae a quonam dictae? I. 859
- Leges publicae a Christianis seruabantur I. 2
- Leges Atheniensium quinam auctores explicarint? I. 827
- Leges Burgundica et Wisigothica an prorsus ex iure ciu. petitae? I. 852. sq.
- Leges Germ. de Re Nummaria saluberrimae. II. 53
- Leges variae de seruitutibus explicatae II. 183. &c.
- Leges, libertatem commerciorum tuendi modus, II. 114
- Legi Decemuirali de testamentifactione cur additum SVAE REI? I. 503
 de hoc Noodtii sententia ib.
- Legibus decimariis sublatis mariti uxoribus usumfructum bonorum immobilium legare solebant I. 592
- Legibus de successione intestatorum non nisi noua lege poterat derogari I. 500
- Legibus

- Legibus *vestiariis* cur opus fuerit
Clericis Occidentalibus? I. pag. 19
- Legis XII. Tab. de testamentifactione
variae lectiones I. 492. sq.
ea quomodo scripta a Decemui-
ris? ib.
- Legis CXX. ff. de V. S. *inscriptio et*
variae lectiones, I. 486
- Legis Burgundicae *verba allegantur*
 I. 597
- Legis Iul. de *Maiest. quae poena?*
 I. 396
- Legis *actionum inuectores quinam?*
 I. 434. 504
- Legitima: *ad eam fratribus et sorori-*
bus, persona turpi instituta, adim-
plendam, noua actio inuenta I. 297
quibus ea debeatur iure Rom.?
 970
quibusnam iure Germ.? ib.
- Legitima *agnatorum tutela Graecis*
suspecta I. 717
- Legitimi *tutores qui iure Rom.?* I. 733
- Legum Romanarum *contemptus* I. 420
in eius causas inquiritur ib.
- Legum Germanicarum *editores* I. 598
- Legum *multitudo, quid, obseruante*
Platone, innuat? I. 432
- Leib an Leib, Gut an Gut; *qualis*
haec paroemia? I. 593
- Lenae et lenones *ex hereditate nihil*
capere poterant iure Rom. I. 285
- LEO Imp. *collegia heredes institui pos-*
se, sanxit I. 402
- Leuis *notae macula quomodo distin-*
guatur a turpitudine? I. 285
de ea doctrina vulgaris. 294
- Leuiter *notati quinam?* I. 288. 290
- Leuterationes et oberleuterationes,
 II. 24. 29
- Lex *Aelia Sentia* I. pag. 283
- Lex *Agraria Hebraeorum quid dispo-*
suerit? I. 939
- Lex *Arcadii et Honorii circa insignia*
navium I. 356
- Lex *Atilia quando lata?* I. 719
Azizor. VIII. ff. ad L. Rhodiam
de iactu, quid ex ea demon-
stretur? 311
- Lex *Baiuuariorum quando et a quo*
compilata? I. 598
- Lex *Falcidia: quid ea cautum?* I. 515
- Lex *Iulia de vicesimis hereditatum*
quid disponat? ib.
- Lex *Caducaria quid?* ib.
- Lex *Langobardica: in ea expressiora*
tutelae maritalis vestigia occurrunt
 I. 854
- Lex *Pap. Poppaea ad locupletandum*
aerarium comparata erat I. 291
haec quomodo describatur ab Ho-
ratio? 282
quando et a quonam lata? ib.
cur Iulia et Papia dicta? ib.
quid ea cautum? ib.
poena ex hac lege 284
- Lex *Solonis de tutela nuptiarum per-*
uersa a Sam. Petito I. 829
- Lex *Scribonia quid circa praescriptio-*
nem seruitutum mutarit? I. 921
- Lex *Vellibulici ad prouinciam porre-*
cta I. 528
- Lex *Voconia feminas hereditate exclu-*
debat I. 515
- Lex *cum prologo absurda videtur Se-*
necae I. 512
- Lex 4. C. *de edendo semiplenae proba-*
tioni aduersaur I. 643
- Lex vn. C. *de Caduc. toll. a Iustini*
abolita I. 515

- Lex 27. *C. de inoff. test. a Triboniano interpolata* I. pag. 258
longa eidem lacinia adfuit ex L. 3. C. Theodos. de inoff. test. 259. sq.
eius explicatio 262
an ea noui quid sanxerit Constantinus M. 264
- Lex I. *Cod. de Vet. Numism. potest. Eius explicatio. Vid. Dissert. xxviii. per totam.* II. 36. &c.
- Liber magnus magnum malum videbatur Callimacho I. 928
- Liberi a matre usufructuaria alendi elocandique I. 625
iure Rom. ratione patris erant res, ratione aliorum personae I. 503
ii ritu mancipationis a patre vendebantur ib.
ii poterant vindicari ex iure Quiritium ib.
- Liberi naturales, seu spurii Romae tribu non mouebantur I. 299
- Liberi ex rapta procreati ad quem pertinuerint? I. 853
- Liberi mortuo patre siebant capita libera iure Rom. I. 513
- Liberi praecoces an macula laborent? I. 303
- Liberi Romae adductius regebantur, quam Athenis I. 509
- Liberis non extantibus quid obtineant uxores ratione hereditatis iure Hamburg. ? I. 613
- Libertas non una olim omnium I. 290
- Libertas Commerciorum, II. 110
Vide Commercium.
- Libertates dandi facultas quibusnam legibus circumscripta? I. 515
- hanc in testamento ex XII. Tab. competebat* I. p. 512
- Libertatis fauor apud omnes gentes maximus I. 904
- Liberti apud Rom. alii ciues, alii Latini, alii dedititii I. 242
- Liberti veterum Germanorum aequiparantur hodiernis rusticis I. 248
- Libertinas uxores ducere non licebat ante L. Pap. Popp. I. 282
- Libertini in Germania quinam? I. 301
iis quo ad successionem aequiparantur peregrini a Friderico ib.
- Libertorum apud Germanos conditio I. 242
- Libri opificum an aequae priuilegiati ac codices mercatorum? I. 578
- Libri decoctorum quando probent? I. 567
an creditores ex iis probationem debiti aduersus tertium petere possint? ib.
- Libri publici in Germania ex parte cum tabulis censualibus Romanorum comparari possunt I. 925
illorum praescriptio secundum ius Lubecense ib. sq. et Hamburgense 926
quando et quamdiu quae in hos libros relata sunt, impugnari possint? ib. sq.
- Libripens in testamentifactione per aes et libram requirebatur I. 505
- Librorum mercatorum requisita I. 561
- Licitis collegiis qui accedere potuerint? I. 397
- Lictores cur Romae leuiter notati visi? I. 301
- Linea feminalia lumbis adstringebant Orient.

- Orientales* I. pag. 30
quomodo vocentur ea Hebraeis
et Graecis? ib.
- Linea an de hodierno Ephod recte*
explicetur? I. 23
- Liquamen seu Garus, quid?*
 I. 323. II. 100
- Lis inficiando quibus in caussis crescat*
iure Rom.? I. 686
- Lites non oportet esse sempiternas, at*
caussae tamen accurate cognoscen-
dae: II. 2
- Litterae S. VIAR. ex iis nouum San-*
ctum exsculpunt Hispani I. 80
- Litterae Graecae cum latinis olim eius-*
dem figurae I. 87
- Litterarum natalitiarum origo* I. 412
- Litterarum Gothicarum origo* I. 84
- Litteras cambiales qui accepit alio lo-*
co offerendas quomodo vocetur?
 I. 446
- Litteratae vestes Apostolorum* I. 76. sq.
quaenam litterae in iis conspi-
ciantur? ibid.
- Litteris cambialibus agnitis, an excep-*
tioni locus? I. 444
- LIVIVS; quid in eius stilo a nonnullis*
desideretur? I. 708
eius locus insignis explicatur
 498. sq.
- Locatio Conductio Iurisdictionis. Vid.*
Differt. xxxiii. per tot. II. 222. &c.
An illa ex principiis iuris Rom.
sit licita? ib.
- Locatio iurisdictionis ex iuris Germ.*
principiis, II. 250. seqq.
An regulis prudentiae satis con-
ueniat haec locatio conductio?
 272
- Vide Iuridictio.*
- Locatoris iurisdictionis obligatio.*
 II. pag. 267
- Vide Iuridictio.*
- Lombardi et Coracini Iudaeis aequi-*
parati I. 561
- Lombards Hauffer quid?* ib.
- Longi temporis praescriptio quando a*
Romanis inuenta? I. 888
ad quas res ea pertinuerit? ib.
ea ignota iure Lubecensi 890
- LOTHARII I. stirpe extincta, Lotha-*
ringia inter Germanorum et Fran-
corum Occidentalium consilia flu-
tuabat I. 759
- Lotharingia olim regnum* I. 757
Arnulfus quo iure id accepit a
Carolo Crasso? ib.
archiducatus 769
- Lotharingiae Palatinatus cur ad supe-*
riorem Rhenum migrarit? I. 765
- Lotharingiae inferioris potentia* I. 771
ex ea nati Ducatus Limburgicus,
et Brabantinus 772
eius Regum auctoritas in eligendo
Rege Germanorum 766
- Lotharingiae superioris praerogatiuae*
 I. 773
eius nexus cum Imperio ib.
eius amplitudo et opes 770
ex ea nati primo duo Ducatus
 ibid.
postea plures 770. sq.
- Lotharingiae Duces cur Marchisi di-*
cti? I. 774
eorum tituli et insignia honoris
 ibid.
quali archiofficio in coronatione
Otonis I. functi sint? 769
- Lotharingiae Regni Palatium quod-*
nam? I. 762
 Lotha-

- Lotharingiae veteris magnitudo et nominis ratio I. pag. 756
- Lotharingiae nomen cur adfectarit Dux Brabantiae? I. 772
- Lotharingiae familiae splendor I. 775
ea eiusdem cum Habsburgica originis ib.
- LOTHARIUS Imp. in fratrum regna imperium adfectavit I. 758
- Lubecae cur annalis praescriptio obtineat? I. 890
ibi quando exspiret actio iniuriarum? ib.
ibi quo casu rata sint testamenta reciproca inter coniuges? 955
- Lubecense ius ex Sufatensi desumptum I. 892
eius aequitas 882
- Lubecenses inter et Danos de commercio lites I. 317
- Lubecensium statutorum conditores an ius Rom. ante oculos habuerint? I. 891
eorum privilegia I. 899. sq.
- LVCAE, Evangelistae, locus de censu I. 93
an per eius verba: *πᾶσαν τὴν οἰκουμένην*: sola Iudaea intelligatur? ib.
quemnam censum cum natalibus Christi coniungat? 97
eum conciliare studet Baronius cum scriptoribus profanis in materia de natiuitate Christi 100
- LVDOVICVS Pius Germanis testamentificationem a Car. M. ademptam restituisse fertur I. 943
eius verba de tutoribus pupillis constituendis 723
- LVDOVICVS XIII. Rex Galliae foedus maritimum cum ciuitatibus Hanseaticis iniit. I. pag. 345
- LVDOVICVS Germanicus quasnam prouincias vini causa emerit? I. 756
II. 215
- Luminum seruitus, II. 215
- LVPI (Christiani) coniectura de palliis Episcoporum. Orient. refutatur 75. seq.
- Lusatia superior: ibi maritus pro uxore postulaturus non indiget magistratus confirmatione I. 872
- LYCVRGVS emtionem venditionem rerum fundi plane inhibuisse fertur I. 887
quosnam e rep. proscripserit? 539
eius leges circa peregrinationes ciuium et exterorum cum his negotia 317
- LYDVS (Io.) an philosophus semichristianus? I. 212
- LYNKERVS an matri vsufructum in bonis illegitimorum recte adscribat? I. 588

M.

- MACARIUS, Episcopus Hierosolymitanus, veste sacra donatus a Constantino M. I. 17
- MACRINVS Imperator quid imitatus sit in Marco? I. 137
- Macula leuis notae: de ea doctrina vulgaris I. 294
qui hodie ea laborare dicantur? 295
olim latius patebat, quam nunc 296
- Maculae

- Maculae leuis notae effectus I. p. 297
 qui ea laborant ad quasuis digni-
 tates inhabiles censentur ib.
 quinam ea notati apud Rom.? 298
 ea ab infamia recte discernitur ib.
 errores Doctorum circa naturam
 huius maculae ib. sq. 300
 eius definitio immutanda 303
 ea haeret liberis praecocibus 303
 quid de effectibus, quos Doctores
 ei tribuunt, sentiendum? 304
 responsum Facultatis Iurisd. Ha-
 lens. ad quaestionem hanc ma-
 culam concernentem 305
 MAECIANVS (Volusius) Ictus, Salu-
 tid. discipulus I. 811
 Magistratus in Germania etiam non
 rogati tutores constituunt I. 739
 eorum tutela superior non semper
 a iurisdictione promanat. 731
 ea Romae ignota initio 718. 720
 Magistratus Carthagin. et Rom. quo-
 modo vocabantur, II. 252
 Magistratus domestici, II. 325
 Maiorennitas in Germ. a curatela non
 ipso iure liberat. I. 742
 MAIORIS (Io. Dan.) de praestantia
 numorum iudicium 78
 Mancipia Christiana comparare cur
 Iudaei prohibeantur? I. 325
 Mandati defectus an possit suppleri iu-
 reurando? I. 659
 Manichaeorum origo I. 224
 Manipulus quid Latinis? I. 14
 quid Pontificiis? ib.
 Mann-Recht quid iure Germanico?
 I. 897
 Manu sexta septimaque iurare quid?
 I. 631
 Tom. II. Heinecii Opusc. Index.
- Manumissio: ritus in ea obseruandi
 I. p. 423
 formula: Hunc ego hominem
 liberum esse volo 424
 Marcae signa mercatorum I. 355
 Marchia Brandenburgica: ibi non ob-
 tinet tutela maritalis I. 868
 quo casu ibi feminae curator de-
 tur? 869
 Marchisi cur dicti Lotharingiae Du-
 ces? I. 774
 MARCI, Euangelistae, indumenta
 I. 75. sq.
 MARCI ANTONINI libri eis εαυτόν.
 I. 121
 is an sapiens praedicandus, ib.
 MARCIANVS, cur et sub quam poe-
 na Barbaris arma vendi noluerit?
 I. 324
 Mare, de eius dominio variae lites
 I. 311
 auctores de hac materia recensentur
 ib. seq.
 eius dominii effectus 313. 315
 MARIANVS SCOTVS nihil memorat de
 resuscitatione Materni I. 43
 Maritalis tutelae effectus in Germ.
 I. 865
 Mariti potestas in vx. qualis in Saxo-
 nia? I. 874
 qualis alibi? 876
 eo mortuo quis tutelam viduae
 consequatur in Saxonia? I. 857
 quomodo hodie vxoris curator fiat
 in Saxonia? 871
 Maritus an de fructibus dotis disponere
 possit? I. 491
 si de reliquis rebus vxoris dispo-
 suerit, et haec res suas esse
 contendat, cui incumbat pro-
 batio?

- batio? I. pag. 491
 Maritus an non aliquando iure Rom. uxoris tutor, vel curator fuerit, quamuis non legitimus? I. 841
 uxoris nomine in Saxonia in iudicio sine curatorio, vel cautione de rato non admittitur I. 870
 MARSILIUS FICINVS, philosophus ad paganismum procliuior I. 223
 eius doctrina de immortalitate animae et pactum cum Mich. Mercato ib.
 MARSILIUS DE MENANDRINIS Ludovici Bau. Imp. contra Papam defensor I. 750
 eius studia ib.
 Martyrum erae inuentores quinam? I. 82
 MASII dissertatio commendatur. I. 74
 Mater usufructuaria liberos alere et elocare tenetur I. 625
 an iure Rom. potestate in liberos gaudeat? 587
 an in spurios? 588
 Mater usufructuaria ad inuentarium consiciendum teneur I. 618
 quid in eo recensendum? 620
 Mater an filiabus vitam monasticam electuris dotem debeat? I. 626
 an aes alienum soluere teneatur? 623
 an omnes fructus percipiat? 616. sq.
 dispositio iur. Lubecens. ea de re inconcinna Statuto Hamburgensi 617
 an ea ad cautionem obligetur? 620. sq.
 Icti quinam id negauerint? 621
 Mater an possit alienare? I. p. 621
 an vsumfructum testamento relictum amittat ob secundas nupt.? 593
 quo casu non vitatur fruatur bonis liberorum? 615
 quid si initio frugalis, successu temporis bona abligurire inceperit? ib.
 Mater boni viri arbitrato non vtens fruens, an statim vsufr. priuetur? I. 597
 Materna potestas fundamentum vsufructus, quo matres gaudent in Germ. I. 609
 MATERNI resuscitatio inter fabulas referenda I. 441
 eius conditorium vbi ostendatur? 49
 iis a Petro Treuirim missus 40
 mortuus in itinere Petri virga pastorali suscitatus ib.
 Matresfamilias quatenus uxores dictae? I. 834
 Matri usufructuariae an rationes reddere incumbat? I. 622. sq.
 quo casu ei constituatur vsufructus iure ciu.? 689. sq.
 Matronae, osculis et spe futuri matrimonii a iudice ad confessionem paricidii adactae exemplum I. 689
 MAXIMI TYRII et aliorum, qui physiognomiae nihil tribuunt, argumenta expendunt I. 148. seq.
 MAXIMILIANI I. contentiones cum Ioanne, Danorum rege I. 317
 Mecklenburgicum instrumentum iuratae genus I. 691
 MEDEAE querela, quod auri adulterini signa dentur, non hominum I. 131
 MENE:

- MENENIVS AGRIPPA opifices inutiles
cenſet reip. Rom. I. pag. 380
- Menſam argentariam an ſeruus iure
Iuſtiniano exercere potuerit? I. 555
- Mentis cum corpore arctiſſimum com-
mercium demonſtratur I. 149
- Mercatores honoribus adficiendos eſſe
ſuadet Xenophon I. 549
- eorum aduerſariis an aequae fides
 habenda ac codicibus eorum?*
 562
- an eorum libris, qui foro ceſſe-
 runt?* 564
- eorum libros quales eſſe oporteat,
 ſi probare debeant?* 561
- eorum collegia duo inſtituta Ro-
 mae* 384
- horum vnum Mercuriale, alte-
 rum Capitolinum audiebat ib.*
- eorum codicibus veterrimo iure
 credebatur, ſi libri creditorum
 cum libris debitorum conſpira-
 rent in expenſilatione* 554
- id quod probatur variis testi-
 moniis* ib.
- an eorum libri ſemiplene proba-
 rint, quorum negotiatio publi-
 cam cauſſam non habebat?* 548
- eorum priuilegiis indigni decocto-
 res* 550
- Mercatura pluribus gentibus ſuſpecta
 I. 547
- eam reip. prodeſſe, probatur, et ad
 obiectiones reſpondetur* 548
- cur ea priuilegiis opus habeat?*
 549
- quinam de ea ſcripſerint?* ib.
- feminae eam exercentes, an obli-
 gentur ſine curatoris conſenſu
 in Saxon.?* 875
- eam multi e rebus publicis exclu-
 ſerunt* I. pag. 546
- id illustratur exemplis Hebraeo-
 rum et aliarum gentium.* ib.
- De Mercatura ſcriptores, II. 80. ſq.
- Merces vetitae iure Canonico I. 327
- quas ad hoſtes deferre, nefas ha-
 beatur, hodie variis conuentio-
 nibus explanatum* 328
- quarum negotiatio inter ipſos ciues
 Rom. prohibita?* 324
- quarumnam negotiatio vetita fue-
 rit iure Rom. ratione extero-
 rum?* 322
- Merces illicitae, ſi non a domino, ſed
*magiſtro nauis nauis ſint impositae,
 quid iuris?* I. 344
- Merces licitae nauis impositae an cum
illicitis fiſco cedant? I. 348
- Merces hoſti deſtinatas eſſe, unde di-
iudicetur? I. 352
- eam hoſtium eſſe proprias unde
 pateat?* 354
- earum ſi neglecta profeſſio, an
 ipſa nauis in commiſſum tolla-
 tur?* 341
- earum iure Germanico vetitarum
 catalogus* 330
- MERILLIVS (Em.) an recte putet,
*feminas olim Romae non in ſcriptis
 teſtari potuiſſe?* I. 954
- exempla in contrarium adferun-
 tur* ibid.
- METHODII reuelationes ſunt ſuppoſi-
tia I. 22
- METROCLIS ſententia de ſolida erudi-
tione comparanda I. 541
- MICHEAS (Propheta) ab eo fit men-
tio veſtium Iudaeorum I. 31

- Milites quinam in procinctu esse dicti?*
I. pag. 498
cur eorum testamenta rata habue-
rit populus tacito suffragio? ib.
cur exclusi collegiis? 398
anne tenuioribus quidem accedere
potuerint? ib.
eorum privilegia circa testamen-
ta 496
- Militia; in ea non locus erat opificibus,*
nisi in re trepida I. 383
- Militia veterum Rom. selecta non erat*
mercenaria I. 379
- Militia forensis ad maiora nitentibus*
olim magno adiumento erat I. 526
- Militiae emi et vendi possunt,* II. 248
- MINERVA cur in Imperatorum numis*
vocetur COMES AVG. II. 134
- MINICIORVM stemma* I. 815. sq.
- Ministeriales Francorum varii generis*
recensentur I. 408
- Minorenes an possint cambiare?*
I. 459. sq.
- Minoribus inuitis curatores dari non*
poterant I. 740
quomodo ad eos petendos adacti?
ib.
- Minorum iure gausa collegia* I. 401
- Miffam sibi reperisse visus est Peirescius*
in numis Constantini M. I. 80
- Mitrae Episcopalis antiquitas vnde ad-*
feratur a Baronio? I. 53
ea non ab Apostolis deriuanda
69. sq.
- Mobilia et immobilia ius Lubecense*
vno eodemque tempore praescribit
I. 905
- MODESTINVS (Herennius) quis fuit?*
I. 709
eius libri ad Mucium 489
- MOLINAEVS refutatus a Desiderio*
Heraldo I. p. 235
- MONACHI tonsura sanctitatis famam*
sibi conciliant I. 19
ii pallium philosophicum qua oc-
casione sumserint 6
- Μονάρχαι dicti sunt à Iosepho Hebraeo-*
rum iudices, II. 252
- Moneta: De eius reductione ad ius-*
tum pretium, Exerc. xxviii. per
totam, II. 36. seqq.
De re monetaria decretum a va-
riis circulis editum, 62
- Muntz Fufs, de hac norma, vide*
suo loco.
- Monetae etymologia,* II. 134
- Monetarium quid in Normannia?*
I. 860
- Monetarii,* II. 54. 56
- Monimenta antiquiora era Christi si-*
gnata suppositiua sunt I. 83
- Monimentum Ancyranum census il-*
lustrat. I. 95
quid in eo reprehendat Casaubo-
nus? ibid.
confirmatur a Suetonio 96
- Monopolium, eius origo,* II. 93
- Morbus Hercules comitia olim vitia-*
bat I. 422
- Mores veteres Germaniae sensim sen-*
simque exoleuerunt I. 232
- Mors corporis: de ea euitanda consilium*
iniens Anglus quidam I. 128
- Mortis caussa donatio inter pactum*
et ultimam voluntatem fluctuat.
I. 878
- Motus corporis a loco ad locum a men-*
te determinatus quo ordine fiat?
I. 139. sq.

- Mucianae cautionis inuentor quis ?
I. pag. 487
- MVCIVS (Q) SCAEVOLA non confun-
dendus cum illo, cui Auguris nomen
est I. 486
eius honores ib.
occisus a Damafippo quodam 487
quomodo vocatus a Velleio Paterc.
et Cic.? ib.
eius domus totius ciuitatis oracu-
lum ib.
inter eius discipulos et Cicero e-
rat ib.
is scripsit libros XVIII. iur. ciu. ib.
an sint iidem cum libro ἀπὸν ?
488
eius libros commentario illustraue-
runt Ser. Sulpicius, Laelius
Felix et Herennius Modesti-
nus 489
is Caii Aquillii Galli praecep-
tor 783
is laudatur ob insignem eruditio-
nem 784
- Muciorum stemma genealogicum. ib.
- Mulier an iureiurando illationem dotis
probare possit? I. 653
- Mulier in Gallia testatura auctoritate
mariti opus habet I. 879
- Mulier in potestatem mariti redacta
capite minuebatur I. 825
- Mulier sui iuris, quae non in ma-
num conuenerat, in quorum tutela
fuerit? I. 835
quid si filiafamilias esset? 836
- Mulier in Saxonia fundum alienare
nequit ob vsumfr. marito competen-
tem I. 874
ei conditionem indeb. concedunt
Dd. si se inconsulto maritos ob-
- ligarit I. pag. 874
- Mulieres in iusto connubio viuentes,
vel in manum conuenerant, vel in
matrimonium iure Rom. I. 834
cur in testamentis testes esse ne-
queant? 507
- Mulieres Germanicae maritos suos, in
bello constitutos, sequebantur I. 609
eae iure Germ. vet. confessione sua
sibi haut nocebant 682
- Mulieres Christianae sapienter viue-
bant I. 193
- Mulieres Atticae nihil, siue in iudicio,
siue extra illud valide agebant, in-
consulto tutore I. 828
testimonia auctorum adferuntur
ib.
eae legari poterant iure Attico
830
exemplum Demosthenis uxorem
suam Aphobo legantis ibid.
earum tutela quando ad Archon-
tem redierit? 831
eae in legitima virorum suorum
tutela erant 823
- Mulierum seruili amore bacchantium
poena I. 291
- Mulieres quae in manum non conue-
nerant, auctore tutore heredes scri-
bere poterant I. 502
- Mulieres in scenam prodeuntes infamia
notabantur I. 287
- Mulieres corpore quaestum facientes
matronalem habitum deponere cog-
bantur I. 289
- Mundeburdi qui apud Francos ?
I. 723
- Mundium tutelam significabat vet.
Germ. Pop. ib.
- Municipales quaedam ciuitates in Ger-
mania

- mania iure constituendi tutores gaudent* . I. pag. 73 I
unde ipsis haec facultas competat? . ibid.
- Munimenta, ad libertatem commerciorum vilia, II. 123
 Muntz-Fufs, norma circa monetam, II. 66
ea attemperanda auri argentique pretio. 68
Ob diuersitatem pretii norma haec aliquoties mutata, 73
Qua rite constituta cogitandum est de surrogato, 77
- Munz-valuation, II. 55
 Landmunzen, Heckemunzen, 54. 61. 74. 77
 Muntz breehen, 65
- Musagetes, quid significet et cuius cognomen fuit, II. 136. 160
- Mutuum: formulae, quibus ex eo agentes utebantur Romani I. 434. sq.
ex eo conuenti quo casu creditoribus vincti traditi per leges XII. Tab. 668
- MYNSINGERVS quot conditiones desideret ad delationem iurisur. supplet.? I. 653
quasnam causas id respuere doceat? 658. sq.
- Mysteria Christianorum sacratissima I. 193
- Mysterium an quaesuerint antiqui in vestibus sacris? I. 18
- N.
- N**AITONVS Pictorum rex; epistolae a Ceolfrido, Abbate, ad eum scriptae su mentio I. 36
- is Clericos in coronam tondi iubet* I. pag. 36
- Nafiraeorum mores circa iururam I. 37. sq.
- Natalis CHRISTI: quantum temporis inter eum et obitum Herodis M. intercesserit? I. 92
eum esse VIII. Kalend. Ianuarii, statuit Ecclesia Occidentalis ib. an ex historia censuum, Augusti et Praesidum Syriae possit illustrari? 93
- Natiuitatis CHRISTI era cur hodiernum tam obscura? I. 82. sq.
- Naue capta an merces licitae vna cum illicitis in commissum cadant? I. 348
id quidam ex iure Rom. adfirmant ib.
- a nauibus imperantium bellicis, cui praeda cedat?* 356
publicata, an scapha eximatur? 343
fsco addicta, sub hasta omnia venduntur 362
quis hoc casu protimiseos iure gaudeat? 363
- Nauem communi nomine qui refecit, eam in solidum obtinet I. 341
ad eam reficiendam qui credidit pecuniam, praelationis iure gaudet ib.
- Naues hostium, si merces amicorum contineant, quid iuris? I. 349
- Naues amicorum, si hostium mercibus sint onustae, quid tum? ib.
- Naues hodie, quamuis magna earum priuilegia, saepe ob merces vetitas capiuntur, et pro commissio tenentur I. 342
 Naues

- Naues quae reuerentiae signa sibi inuicem hodie exhibent, non ignorarunt Romani pag.334
 Naues a fisco occupatae Pisen vocantur I. 338
 hinc loquendi mos: vor gute Pisen erklären 339
 Naues captae an statim in commissum cadant? I.360
 Naui impositas res hostium esse, unde possit cognosci? I.352
 Nauibus iniuste captis, quomodo procedendum? I. 365
 Nauium et nautarum permulta priuilegia in iure Rom. I. 340
 Nauium pro commissio occupatarum pretium an ab adsecuratoribus restituendum? I. 363
 Nauium hostilium signum die Flagge I. 355
 Nautica gens indomita dicitur apud Euripid. I. 360. sq.
 Nazaretha: ibi non erant sacerdotes I. 60
 Negotiandi ius dare ac adimere quibusdam Princeps potest, II. 92
 Negotiatio qualium mercium iure Rom. vetita fuerit ratione exterorum? I. 322
 Negotiationis collybisticae hodiernae rigor. I. 444
 ea Romanis fuit ignota. ib.
 NERATIVS MARCELLVS quomodo Celsi collega dici possit? I. 528
 Nerui mercatores ad se excurrere, cur non passi sint? I. 547. sq.
 populus cishenanus 315
 NICETA Paphlago: ab eo excogitatum pallium Iacobi I. 54
 Nicotianam herbam an hostibus subministrare liceat? I. pag. 329
 Nimbus capitibus Imperatorum adpletus I. 71
 Nobiles Germ. pupillis in pagis suis tutores constituunt I. 732
 eorum iurisdictionis patrimonialis non a principibus in eos est translata 238
 Nobilium Romanorum studia I. 784. sq.
 Nomen in delectibus militum ac censibus, boni ominis causa primum eloquutum I. 800
 NOODT (Ger.) laudatus I. 503
 NORISII (Henrici) merita in studium numismaticum I. 82
 Normanni origine Germani I. 723
 Noui operis nunciatio iactu lapilli peragebatur I. 425
 Nuditas hominis velanda ob pudorem naturalem I. 2
 Nullitatis querela, II. 22
 NVMA regnum oblatum respiciens, quomodo ad id suspiciendum fuerit admonitus? I. 377
 is opificibus quaestum permisit, eorumque collegia instituit 371
 quot collegia instituerit? 372
 quid eum mouerit ad eiusmodi corpora stabilienda? 377
 Numi Regis Agrippae quam plurimi extant, quid in eis conspiciatur? I. 90
 Numi necessitas, II. 37
 De Numorum valore conseruando 39
 De Numis Principum non detretandis, 42
 Quinam dicantur distrahere Numos? 43
 Poena eorum qui probum numum reiecerunt

- reiecerint, II. pag. 47
- Numi: de improbis Numis reiciendis, 49
- Rom. iudicium de Numorum bonitate, 51
- In magnis Imperiis Principum a subditis non reiciendi, 52
- An idem in Germania seruetur? Leges Germ. de re numaria, 53
- Saepe Numi in Germania ad iustum pretium reducendi, 55
- Numorum emendatio et reductio ad iustum pretium requirit morbi cognitionem, 64
- Statuenda norma der Muntz-Fufs vocata, 66. Vide supra hanc vocem
- Cur Minerua in Numis Imp. vocetur Comes Aug. 134
- De Numi inuentione egregius Salmasti locus, 279
- Vide Moneta.
- Numinis celebratio a ratione non abhorret I. 202
- Numismatum medii aevi delineatores recensentur I. 85
- Numorum praestantia et auctoritas ostenditur. I. 78
- eorum usus in Hist. Eccles. 80
- in eis explicandis saepe ineptiunt Pontificii ib. sq.
- in primis Hispani et Galli ib. sq.
- Numularii argentariorum privilegio gauisi I. 556
- Numus Bracteatus Bernardi, Ducis Saxoniae I. 85
- Numus Herodis Antipae describitur I. 86
- veritas absoluitur 87
- antiquitas eius patet ex littera
- L. pro A. posita I. pag. 87
- ex eo demonstratur auspiciu regni Herodis 88
- Numus Theodosii non habitum sacerdotalem, sed consulare exhibet I. 71. 80
- Numus quidam Constantini M. supposititiuus I. 84
- Nundinae quibus exercere prohibuae ab Imperatoribus Honorio et Theodosio? I. 324
- Nuptiae an patriam potestatem finiuerint iure Rom.? I. 836
- de eis nihil cautum Legibus XII. Tab. 433
- ritus antiqui, quibus contractus ibid.
- Nuptiae secundae Romanis odio dignae I. 590
- Nutus an sufficiat ad confessionem in criminalibus? I. 695
- O.
- Obligatio correalis qua ratione viuet cambium? I. p. 467
- Obligatio cambialis solis ex literis nascitur I. 452
- Obligaciones et actiones a Iudaeo aduersus Christianum emere prohibitum I. 331
- Octroyen quid? II. 116
- Oculatum testem plus, quam decem auritos valere, dicunt Pragmatici I. 645
- Ominis mali obnunciatio testamenta olim irrita faciebat I. 507
- Omophorium inter Iacobi indumenta a quibusnam referatur? I. 53
- De Omophorio Nicetae Paphlagonis et Syn-

- et Syncelli, fabulae* I. pag. 65
Ἐμπόριον Graeci vocabant naues con-
sociatas I. 358
Oneris ferendi seruitus, II. 194
Opifices: an eorum codicibus priui-
legium adplicandum, quod merca-
torum libris tributum? I. 578
ii Francorum temporibus non alii
erant, quam serui 406
ii ignobiliores habitus apud Aegy-
ptios et Lacedaemonios 369. 19.
iis quaesum permisit Numa 371
eorum conditio Romae semper pa-
rum honorifica fuit 383
quo casu iis in militia locus? ib.
Opificia: circa ea magna mutatio ac-
cidit Saec. XI. I. 407
ea addiscere cur quorundam o-
pificum filiis nefas fuerit?
 I. 412
Opificia olim nulla erant Germanis
 I. 405
ea cur olim non permessa? 368. 386
Opus nouum nunciaturis quid factu
opus fuerit? I. 425
Orarium vox recentior I. 14
id ferre non oportere ministrum,
statuit Concil. Laodicenum 18
Ordinatione politica de an. 1675.
quid caueatur ratione tutelae?
 I. 730
Ordines sacri a leuis notae macula
laborantibus suscipi nequeunt
 I. 296. sq.
Orientales tria vestimenta gestabant
 I. 30
vestimenta haec recensentur ib. sq.
ORIGENES in Christianae religionis
principiis instituit Iuliam Mam-
maeam I. 194
Tom. II. Heineccii Opusc. Index.
- ORIGENIS** testimonium non pertinet
 ad habitum sacrum noui testamen-
 ti. I. pag. 22
οἰσ quid ICTis? I. 488
ὠσεί: particulam hanc cum latitudine
 sumendam in interpretando Lucae
 textu, nonnulli putant I. 103
OTTO M. in diplomatibus quibusdam
 se Regem Lothariensium et Franci-
 genum vocat I. 757. sq.
OTTONIS Bauari factum quid probet
 ratione iurisdictionis patrimonialis?
 I. 238
- P.
- PACII** (Iul.) lectio L. CXX. de
 Verb. sign. omnium optima
 I. p. 486
Pacta, ne naues una cum mercibus
 fisco vindicentur I. 347
 qualia Hispanorum et Belgarum
 ib.
 it. Gallorum et ciuitatum Han-
 seaticarum ib.
 Lusitanorum et Belgarum 348
Pacta successoria cur non permessa apud
 Rom.? I. 500
Pacti super delicto priuato infamia
 notantur a Praetore I. 702
Paedonomon quem vocarint Spartia-
 ni? I. 717
Paganae superstitionis decrementum
 I. 192
Pagani philosophi qua ratione ad ve-
 ritatem Christianam peruenerint?
 I. 193
Paganos sacerdotes quis ad semichri-
 stianam philosophandi methodum sit
 h
 cohort-

- cobortatus?* I. pag. 192
- PAGI (Ant.) *industria in studio numismatico laudatur* I. 82
- Palatia *plura olim erant in singulis regnis, quae recensuit Mabillonius* I. 760
- Palatinatus *Lotharingiae cur ad superiorem Rhenum migravit?* I. 765
- Palatinorum *Comitum ad Rhenum sedes* I. 764
- Pallium *linteum Iacobo tribuitur ex cerebro Hegesippi* I. 62
id ad archiepiscoporum primorum Christianorum pertinebat 8
- Pallium *Tertulliani: an recte in eo quaerant Christianorum habitum?* I. 6
id vestis Graecorum cur habitus sacer vocetur? 8
- Pallium *philosophicum: priuatus ob id sacerdotio Eustathius Ep. Sebastenorum* I. 118
- Pallor *non semper timiditatis signum* I. 138
- Pannorum *genera quaeuam prohibita iure Germ.?* I. 331
- Papa *quibus artibus imperium in orbem Christianum sibi vindicauerit?* I. 748
eius infallibilitas in dubium vocata a Io. Semeca, Praeposito Halberstadiensis 750
cur is a baculo pastoralis abstinere dicatur? 47
origo huius fabulae ib. sq.
Broweri ea de re argumenta 48. seq.
- Paraphernalium *bonorum administratione iure vet. non nisi ex pacto ad maritum pertinebat* I. 845
- Paraphernalium *bonorum vsu fr. ignorant iura Rom.* I. pag. 866
- Parentum *vitium in quantum liberos leui nota adsperserit apud Rom.?* I. 299
- Paroemia: *Die Aemter und Zünfte müssen so reine seyn, als wenn sie eine Taube gelesen hätte, unde nata?* I. 412
- Parthi *et alii populi perdomiti* I. 7
- Partiarius *legatarius quis dicatur?* I. 510
- Passeporti *ostendendi magistris nauum* I. 345
formula eiusmodi passeporti ib.
- Pataunitas *stilo Liuii haerere dicitur* I. 708
- Pater *an liberos exheredare, vel praeterire potuerit ap. Rom.?* I. 495
an ei legatum, filio sub conditione, quum annorum 14 factus fuerit relictum, hocque intra pubertatem mortuo, adquiratur? 491
- Paterfamilias *quisque apud Romanos familiae suae iudex* I. 495
is uxori, quae in manum conuenerat, testamento tutorem re-cte constituere 513
quis dicatur in iure Rom.? 501
- Patria *potestas Rom. an reuiuiscat iure postliminii?* I. 837
haec nuptiis non finiebatur 836
- Patrimonialis *iurisdictio fundo inhaerens ad quosuis successores transit* I. 233
haec ad solos rusticos pertinet ib.
- PAVLVS *Apostolus quomodo tonsus fuerit?* I. 36
an ei pallium sacerdotale recte tri-

- tribuat? I. pag. 72
- PAVLVS *Ap. quid de eius tonsura sententiandum?* ib. sq.
- locus eius illustratur 513
- PAVLVS, *ICTus: locus eius de silentio reorum quomodo explicandus?* I. 704
- Paupertas mentis soror, II. 166
- PAVSANIAS *ob consilia de opprimenda patria condemnatus* I. 670
- quodnam mortis genus subierit? ib.
- is interrogatus, cur nefas existimetur Lacedaemone, vllam priscarum legem refugere, quid responderit? 537
- Peculia, Castrensē et quasi Castrense separata habebant filii familias a rationibus paternis I. 492
- illius origo 585
- eis inuentis adquestui patris per liberos derogatum ib.
- Pecunia quid in iure denotet? I. 502
- Pecuniam scribere et rescribere, quid sit, explicatur I. 555
- Pecuniam in mare proiiciebat Crates I. 685
- De Pecunia in casum, si causa ceciderint, ab adpellantibus aliisque, sententias impugnantibus deponenda, Exercit. xxviii. per totam II. 10. seqq.
- Consilium agendi de pecunia succumbentiae, 10
- eius origo, ib. seqq.
- eam, deficiente lege vel consuetudine, exigere non possunt iudices, 19. nisi impetrato privilegio, 20
- Ea exigitur tum ab adpellantibus, tum ab alio remedio uten-
- tibus, II. p. 21. sq.
- Pecunia an a singulis deponenda, pluribus sententiam impugnantibus? II. 25
- quanta deponenda? 29
- Victor hanc repetit, 31. et amittit victus, 32
- Cuinam cedat pecunia illa, si pro commissa habeatur, 34
- Pecuniae necessitas, II. 37. et requisita, 38
- Pecuniariae causae: in iis serui contra dominum interrogari possunt per Const. Seueri et Antonini I. 648
- Pedibus nudis, vel soleis an Christiani inambularint? I. 9
- Pedorum sacerdotalium antiquitas I. 45
- PEIRESCIVS castigatus a Sponio I. 80
- Perduellium filii nihil ex hereditate capere possunt I. 515
- Peregrini quoad successionem equiparantur libertinis a Friderico I. 301
- ii alicubi in Germ. testari prohibentur 960
- ii hostes vocantur in antiquitate 322
- Perfidorum et inquietorum incessus. I. 174. sq.
- Peribolaeum sumentes condemnat canon, in Synodo Gangrensi conditus I. 19
- Πειερίων vsus Christianis dissuadetur I. 9
- Πεισιμελήν quid Graecis? I. 30
- Periuria cur tam frequentia? I. 633
- Periurium iudicis, quo rei confessionem, spe impunitatis falso ostensa, elicit, an excusandum? I. 689
- Permutatio pecuniae localis an Romanis

- manis fuerit ignota?* I. pag. 443
ea duplici modo fieri potest 445
 Personas turpes ex hereditate capere
vetuit Lex Pap. Poppaea I. 281
quales istae? 284
 Πάλαρον an recte explicetur bractea
aurea? I. 66
 Petere tutores quid? I. 739
cur ipsi pupilli hoc non potue-
runt? ib.
 PETRVS, Apostolus, quonam indu-
 mento incesserit? I. 31
quomodo vestitus fuerit ex mente
Pontificiorum? 33
imagini eius corona triplex ad-
pingitur a Io. Palatio ib.
eum tonsus sistunt Pontificii ib.
qua ratione tonsus fuerit? 35
eius tonsura negatur ex duplici
fundamento? 38. sq.
tonsus dicitur in honorem Christi;
de eius tonsura auctores 39
ei frustra adscribitur baculus pa-
storalis 39. et 45
eum Romae fuisse, ex numo Ne-
ronis fingunt Pontificii? 81
an gladio cinctus iter fecerit? 49
 Pfal- oder Zaun Gerichte opponitur
 den Straffen-Gerichten I. 253
ubi occurrat? ib.
an possessor huius iurisdictionis te-
neatur edere titulum? ib.
utrum cumulative, an priuatiue
data intelligatur? 254
 PHAEDRVS, quid in eius stilo repre-
 hendat Scioppius? I. 708
 Φερόνης et Φαρόνιον quid? I. 72
 PHILIPPVS Tetrarcha, ex eius imperii
 chronotaxi demonstratur tempus, quo
 Herodes Antipas regnare coepit
 I. 90
 Philosophi quidam Christiani falsae
 sapientiae characterem prae se fe-
 runt I. pag. 121
 Philosophi veteres ethnici ad Christia-
 norum castra transgressi, ad sacra
 munera euehebantur I. 17
 Philosophi semichristiani qui? I. 181
in quot classes diuidantur? ib. et
 200
 Philosophi christiani quidam ad pa-
 ganismum procliuiores recensentur
 I. 223. sq.
 Philosophia viam munit ad religionem
 christianam I. 178
eius abusus 180
 Philosophia Aristotelica et Scholastica
 in permultis nihil facit ad sapien-
 tiam I. 122
quaenam eius pulcherrima pars
ex mente Euphratis, philosophi
eximii 538
 Philosophia Platonica praecipue a pri-
 mis Christianis exculta I. 17
 Philosophicus habitus non erat sacer-
 dotalis I. 16
 Physiognomia an ars inutilis et funda-
 mento destituta? I. 147. sq.
Pici Mirandulae et aliorum ea de re
opiniones expenduntur I. 148. sq.
 Piae causae: iis in quibusdam Germ.
 locis aliquid relinquendum ex testa-
 mento I. 970
 Picti a finibus Romanae prouinciae ex-
 cluduntur I. 7
 Pignus quomodo constitutum sollempni-
 ter? I. 425
 Pileati si lecticam sequerentur, Romani
 honori ducebant I. 513
 PLATO, eius humeros incuruos imita-
 bantur I. 137
 PLATO,

- PLATONIS *character falsae sapientiae* I. pag. 115. sq.
iocosae eius sophisticae definitiones ib.
is sanctissimum depositum vocat pupillos 716
quid de praescriptionis tempore praeceperit? 888
eius dialogus, quem Sophistam inscripsit 115
eius verba explicauit Themistius ib.
 Platoniorum *idea de anima* I. 121
 PLOTINI *studiorum ratio* I. 203. sq.
 PLVTARCHI *obseruatio de testamentis* I. 497
an is philosophus semichristianus fuerit? 220. sq.
 Poena *cum gente hostili negotiantium* I. 337
 Poena *collegiorum illicitorum ex Lege Iul. de Maiesl.* I. 396
 Poena *hosti, deditioi proximo necessaria subministrantium quae* I. 336
 Poenam *nemini praecipitanter infligendam monet Seneca* I. 686
 Poenitudo, *quid?* II. 33
 Politices *studium a Clericis summo odio prosequutum* I. 749
 Pollizza *quid?* I. 364
 Polonia: *ibi seruorum et libertorum fere eadem conditio, quae olim in Germania* I. 246. seq.
πολυμαθειας laus adfectatur a sophistis I. 117
eo pertinet locus Plauti ib.
 POLYCRATIS *locus de bractea aurea explicatur* I. 67. seq.
 Polypodium *unde?* II. 93
 POMPONIVS (Sex.) *quando florue-*
- rit?*
 POMPONII *libri xxxix. ad Mucium ib. quo ordine in iis explicari materiae iuris?* ib.
 Ponderatores, *seu zygoftatae*, II. 52
 Pondus, *quid?* II. 64
 Pontifex *Romanus habitum sacerdotalem reiciit* I. 14
 Pontificii *Apostolis vestes sacerdotales tribuunt* I. 30
quinam agnoscant nouitatem habitus sacerdotalis? 12
eorum in numis explicandis ineptiae 80
eorum argumenta ratione originis habitus Clericalis 20. sq.
 Pontificum *Rom. testimonia an aliquid probent intuitu habitus sacerdotalis?* I. 21
 Pontus *Euxinus, αἰετος, id est, inhospitalis, a veteribus dictus*, II. 87
 Populus *Rom. quid Lege Regia in Principem contulerit?* I. 500
 PORPHYRIUS *Christianis parentibus natus ad paganam superstitionem transibat* I. 205
sublimioris philosophiae studiosus ibid.
eius praeceptores recensentur 206
eius doctrina de anima 207
 PORTAE (Io. Baptist.) *vultuum hominum cum animantium lineamentis comparatio* I. 135
an ex ea aliquid certi colligi possit de moribus hominum? ib.
 Posse *in iure ciu. saepe usurpatur pro oportere, debere, cogi.* I. 845
 Possessio *naturalis: ab ea omne dominium incipit* I. 313
 Possessionem *bon. olim dabat ex testamento*

- stamento Praetor* I. pag. 506
Potestas patria an nuptiis finita fuerit iure Rom.? I. 836
Tholosani sententia refellitur ib.
Potestas parentum in liberos Germanis quoque tutela dicta I. 608
Potestas mariti in vx. iure Germ. an diuersa fuerit a tutela? I. 850
Potestas materna genuinum fundamentum ususfructus materni in Germ. recepti I. 608. sq.
Potestas mariti in vx. quanta in Saxonia? I. 874
Potestas iure Rom. mariti in liberos non competit I. 587
an in spurios? 588
Praecoces liberi an macula laborent? I. 296. 303
Praeda cui cedat, si naues captae a navibus imperantium bellicis? I. 356
cui, si naues priuatae auctoritate publica naues ceperint? 357. sq.
Praediales seruitutes quomodo constitui possint inter viuos? I. 491
Praediorum seruitutes perpetuas causas habere debent, II. 210
Praefectura urbana Praefecturae Praetorianae praeferebatur I. 812
Praefectus vrbi tutores constituebat secundum suam iurisdictionem I. 720
Praelegatum an accipere possit heres? I. 510
Praemia diligentiae in literis, II. 166
Vide Suspendia.
Praerogatiuae Ducatum, qui ex regnis nati sunt I. 759. sq.
Praescriptio: ea vsae integrae gentes id illustratur exemplo Hebraeorum et Lacedaemoniorum I. pag. 883
Praescriptio iur. gentium explicata a Grotio et aliis I. 884
quatenus sit iur. ciu.? ib.
an iuri nat. et gent. contraria sit? ib.
quomodo vitiet cambium? 482
Praescriptio annalis cur Lubecae obtineat? I. 890
Praescriptio septennis actionem perimit ex cambiis propriis I. 457. sq.
Praescriptio annalis secundum ius Lubecense an iniqua? I. 909
Praescriptio annalis de forma aedificiorum I. 920. sq.
Praescriptio annalis in dote secundum ius Lubecense I. 922
comparatio huius iuris et Romani 923
Praescriptio interrupta an cuiquam profuit? I. 902
an vindicationi seruorum obstat iure ciu.? 893
Praescriptio longi temporis an profuit seruo, qui furtum sui ipsius fecit? I. 894
Praescriptio qua se homines proprii in urbibus tuentur, ex privilegio est I. 897
Praescriptio longi temporis quando a Romanis inuenta? I. 888
ea ignota iure Lubec. 890
Praescriptionis aequitas I. 885
eius tempus a quo momento currat iure Lubec.? 911
apud gentes non vnum idemque 887
eius fini cuiusque reip. adcommo- 888
dandum 888
Prae-

- Praescriptionis tempus in emporiis
breuius esse debet I. pag. 889
- Praesentans quis vocetur in cambio?
I. 446
- Praesidem Graeci *πρωτοδουλον* vocabant
I. 101
- Praesides Syriae tempore nati Christi
exhibentur tabula chronologica I. 99
- Praestigiatoribus similes censentur sophistae
I. 117
- Praetextatus Consul miratus Damasum
quid dixerit? I. 25
- Praetores ipsi non numquam Prouincialium
tutelam suscipiebant I. 719
- Praetores tutelares tutores dabant ex
constitutione D. Marci I. 720
- Praetorii testamenti requisita I. 506
- Praetoris formula in petitione vindictiarum
I. 426
- Praetoris tuitio, II. 207. 208. 214
- Presbyterorum et Diaconorum habitus
Saec. III. I. 17
- an pallium ius fuerit proprium? 7
- Principes suprema tutela gaudent ap.
Germ. I. 720. sq.
- eorum causae ad comitia referebantur
249
- ICTos veteres saepe in medium
consulere iuebant 812
- horum moderatio erga dissentientes
ib.
- ii minoribus hodie curatores etiam
inuitis constituunt 740
- Principes Germaniae suprema pupillorum
tutela inuestiti ab Imperatoribus
I. 724
- Principis ius circa exportandas merces
e regione I. 315
- Principis ius circa Commerciorum
libertatem tuendam. Vid. Differt.
- xxx. per totam II. p. 79. &c.
- Princeps negociandi ius dare ac adimere
potest, 92. definire quae res in commercio
esse debeant, 94. et ipsis commercius
certum modum praescribere, 96
- Quid commerciorum libertas a Principe
tuenda? 109
- illius est eam ueri, 112
- quibus modis hoc facere possit?
114. 116. 117. 119. 123. 125
127. 128. 130
- Principis ius circa ciuium studia,
Exerc. xxxi. per totam, II. 133. sq.
- Quid huic iuri obici possit? 140
- Hoc ius fluit ex natura et fine
societatis ciuilibus, 143
- Exempla Principum hoc iure suo
cum laude utentium, 147
- An Princeps prohibere possit, quominus
omnes promiscue animi ad literarum
studia adpellant, 153
- abusus huius iuris. 155
- Per quos Principem hunc delectum
habere deceat? 156
- Idem ius Principis sese exerit circa
scholas et academias, 158
- Vindictiae huius iuris aduersus
canonistas, 161
- Felicitas reipublicae, in qua hoc
iure suo rite utitur princeps,
174
- Vide Ius, et Studia ciuium.
- Principum supremae tutelae in Germ.
effectus est vsufr. in bonis vasallorum
I. 744
- huius tutelae indoles 727
- Schilteri error circa hanc materiam
ib.
- Prin-

- Principum tutela iam temporibus Ludouici Pii nota fuit: I. pag. 723
- Prise: Das Schiff ist vor gute Prise erklâret: quanam loquutio? I. 338. sq.
- Priuilegia mercatorum cur non ex iure communi deducenda? I. 551. sq.
- Priuilegia collegiorum I. 399
illustrantur ex marmore vetusto ibid.
cur ea mercaturae concedenda? 549
- Priuilegia multa nauibus et nautis concessa iure Rom. I. 340
quibusnam iure nouissimo fruuntur? 341
- Priuilegia, quasi priuiae leges vocantur, II. 116
haec sunt libertatem mercatorum tuendi modus, ib.
- Priuilegium codicum mercatorum manauit in varia statuta Ital. I. 559
an iuri antiquo aduersetur? 553
- Probare parum, et nihil, iuridice synonyma I. 643
- Probare et credere sibi inuicem opponuntur ib.
- Probasse quomodo quis dicatur? I. 641
- Probatio semiplena non debet esse elisa, si iniuriando locus esse debet I. 660
- Probatio ex libris mercatorum quonam praescriptionis tempore elidatur per statuta Veneta? I. 559
- Probationem semiplenam ignorat ius Rom. I. 639
ea petenda a teste rei conscio 656
Accursii argumentum in contrarium ridetur a Cuiacio ib.
- Probationum inopia an idem ac probatio semiplena? I. pag. 648
- Probationum in conflictu an pronuntiandum sit pro reo? I. 650. sq.
- PROCAS Albanorum rex, I. 508
in Procinctu facta testamenta cur Populus rata habuerit? I. 498
- PROCOPIVS an Christianis potius, quam gentilibus adnumerandus? I. 213. sq.
- Procurator mandati defectus an iureiurando supplere possit? I. 659
- Procuratores quod confessi, quibus conditionibus possit reuocari? I. 682
- Profectio in numo Septimii Seu. Imp. Aug. Felix vocatur I. 755
- Propensiones humanae, et earum signa varia I. 131
Plutarchi locus huc spectans 132
earum characteres 133
- Propolium, eius noxietas, II. 93
- Proprius homo: in eius vindicatione praescriptio annalis obtinet iure Lubec. I. 893
- PROSPERIS (M. Ant. de) philosophia minus sobria I. 223
cynica eius viuendi ratio a quo describatur? ib.
- PROTAGORAS sophista famosus I. 113
- Protestatione omissa cambium vitatur I. 475
quid, si id culpa notarii mandati iure factum? 476
- Prouerbium: ὃ γραιὸς ἐπιδέρης, quid sibi veli? I. 6
- Prouinciae Germaniae, quae olim sub Francis regnatae sunt, reliquis dignitate praecelluerunt I. 759
- Prouinciae vini causa emtae a Ludouico Germ. I. 756
- Prouincialis habitus I. 3
- Prouincialium inscriptionibus quid indulgen-

- dulgendum?* I. pag. 95
- Prussiae Regis constitutio noua tutela-
ris I. 722
- Prytanea a Sigonio descripta, II. 10
a Iul. Polluce et Suida. II
- Ράλις, forceps ad abradendum numi
circulum, II. 50
- Pseudo - Eruditi secundum Cebetem
exitio proximi I. 109
- Puberes an ubique in Germania testari
possint? I. 957
- Pubertate cur tutela non ipso iure fi-
niatur apud Germ.? I. 741
- Publica testamenta cur passim in Ger-
mania condere oporteat? I. 968
- PUBLICIA : an cum ea Cicero in ma-
trimonio tamquam tutor vixerit?
I. 841
- Pudicitiae laudem sortiuntur Germani
a Tacito I. 302
- Pudor naturalis nuditatem hominis te-
tam vult I. 2. sq.
- Puellae Romanae tenerae admodum
aetatis despondebantur I. 842
- Pueri olim vsque ad annum septimum
non tondebantur I. 28
- Puerorum Alexandrinorum cirri cur
detonsi a Diodoro? I. 29
- Pueros decennes testari patiebantur
Wisigothi I. 956
- Pupillaris substitutio aequae ac vulgaris
ex XII. Tab. est. I. 511
- I. I. pr. ff. de vulg. et pup. substit.
an obstat? ib.
- Pupilli quomodo vocentur a Platone?
I. 716
- Schriftfaeffige qui dicantur in
Saxonia? 731
- Pupillis in prouinciis, si eorum facul-
tates non magnae, quis tutores con-
Tom. II. Heineccii Opusc. Index.
- stituerit? I. pag. 720
- eis omnes fere gentes tutoribus
prospexisse, ostenditur 716
- Pupillorum cura Imperatoribus in in-
augurationis sacris commendata
I. 724
- Pupillos non destitui aliorum praesidio,
reip. interesse dicitur I. 715
- Seuero Imp. hoc curae cordique
fuit ib.
- Pupillus tutores petere iure Rom. non
poterat I. 739
- PYTHAGORAS : eius philosophia lauda-
tur I. 143
- quid fecerit, antequam aliquem
in disciplinam receperit? ib.
- Astraeum quomodo explorauerit?
I. 144
- Cylonem Crotoniatam in discipli-
nam suam recipere non vult
ib.
- Q.
- QVADRANGULA vestis quid? I. 30
- Quaestum corpore facere iis
non permittebat Tiberius, quorum
pater aut maritus Eques Rom. fue-
rat I. 289
- Querela inofficiosi I. 265
- ubi instituenda? 266
- quibusnam detur? 267
- eius effectus ib.
- quid circa eam mutatum a Iusti-
niano? ibid.
- eius origo ib.
- quando olim locum habuerit con-
tra testamentum fraternum?
I. 276
- an Constantinus M. noui quid
circa
i

- circa eam inuenerit?* I. p. 279
 Querela *inofficiosae donationis, et dotis* I. 297
 Querela *inofficiosi an hodie locum habeat, spurii institutis heredibus?* I. 303
 Querela *Nullitatis, quid?* II. 22
 Qui haec sentitis, in hanc partem, qui alia omnia, in illam partem ite, qua sentitis: *formulae huius explicatio* I. 421. sq.
 QVINCTILIUS VARVS: *sub eius imperio ius Rom. Germanis maxime inuisum erat* I. 230
 Quiritium *ius nauem fabricantibus concessum a Claudio* I. 340
 Quod bonum, faustum, felix, fortunatum ac salutare sit: *quaenam haec formula?* I. 421
- R.
- R Abulae: *in eos inuebitur* I. pag. 540
 Ratiocinandi *facultatem haut necessariam hominibus putat Cotta* I. 110
 Rationes: *ad eas reddendas quando tutores coegerint iudices Rom.?* I. 729
   cae reddendae quotannis a tutoribus in Germania 741
   et quomodo? 743
 Rationes *defuncti: in bonis eius inventae an probent debitam quantitatem?* I. 655
   an eiusdem testamentum? ib.
   ad eas reddendas an obstricta sit mater usufructuaria? 622
   cae a tutoribus Rom. durante tutela exigi non poterant 742

- Rationis *abusus hominibus noxius* I. pag. 110
 Rauch-Huhn: *eius variae denominationes* I. 252
   erat pensio annua ib.
 Recessu *Imp. de ann. 1529. quid cautum ratione matris usufructuariae?* I. 622
 Reciproca *testamenta quo casu Lubecae rata inter coniuges?* I. 955
 Redite in viam: *quaenam formula?* I. 426
 Reditus (Renten) *si irredimibiles, aequiparantur immobilibus iure Lubecensi* I. 910
 Den Referenten, *quid?* II. 35
 Reformationi *ICtorum doctrina ansam dedit* I. 752
 Reges *sub clientela Caesarum Rom. imperantes censum vniuersalem recusare non poterant* I. 94
 Reges *Persarum, Medorum, Macedonum, iuri dicundo etiam vacant,* II. 252
 Regia *Lege populus Rom. omne ius in principem conferebat* I. 501
 Regulae *iuris ubi dicantur vitari?* I. 457
 Regum *apud Germanos potestas in iudicando* I. 250
 Relegati *qui dicti?* I. 494
 Religio *Diuina habitu philosophorum vindicari dicitur* I. 8
 Religio *Christiana: ad eam viam munit Philosophia* I. 178
   eius incrementa 179
   quando persecutiones eius cessauerint? 17
   ea status ciuilis praesidium 2
 Religio *iudicis: ad eam quoque pertinet,*

- inet, ne perire quidem volentes innoxios damnare* I. pag. 678
- Religionem iudicum Rom. laudat Tertullianus I. 694
- Religionis iudicantium exemplum I. 665. sq.
- quid ad eam pertineat?* 666
- Vlpiani locus egregius huc spectat* ibid.
- Religionis Christianae vindices qui? I. 2
- Remedia semichristianismo philosophico opponenda ostenduntur I. 227. sq.
- Remissa, vel Remessa, quid in cambio? I. 446
- Reorum confessioni multum tribuendum I. 662
- ea tamen saepe fallit* 663
- id quod illustratur exemplis* 664. sq.
- an valeat, si ex taedio vitae orta?* 688
- an, si spe impunitatis?* 689
- an, si ex metu tormentorum?* 690
- Reparatio Adpellationum, quid secundum veteres? II. 7
- Repetitio promissi in cambiis propriis superuacua I. 454
- Repressaliae non numquam decernuntur, nauibus captis I. 365
- Repressaliae, quando adhibeantur a Principibus? II. 128. sq.
- Requisita confessionis valida I. 679. sqq.
- Requisita vsusfructus materni I. 612. sq.
- Requisita confessionis in criminalibus I. 687. sqq.
- Res mancipi mulieres auctoritate tutoris alienabant I. pag. 833
- Res tuas tibi habeto: formula diuortii ap. Rom. I. 424
- Rescriptum Caracallae de probationibus I. 641
- Rescriptum Diocletiani et Maximiani: an ex eo probandum sit iuris iurandi suppletorii fundamentum? I. 647. sq.
- Restitutio in integrum apud Romanos, II. 6
- Reuerentiae signa, quae naues hodie, sibi obuiam factae, adhibent, an Romani ignorarint? I. 334
- Reum in se falso confessum, si adpareret, an nihilominus condemnarint veteres? I. 669
- Reus: an pro eo pronuntiandum sit in conspectu probationum? I. 650. sq.
- Rhetorum scholae florere Romae I. 385
- Rhodi quae olim fuerit laus, refert Strabo I. 882
- Rhodiolorum cura pro pupillis laudatur I. 718
- Ritus testandi per aes et libram a quo inuentus? I. 505
- la Robe de l'ennemi confisque celle de l'ami: paroemia haec ubi locum habere dicatur? I. 348
- in negatiuam versa* 349
- ROBERTVS (Annaeus) exemplum refert hominis ex confessione sua ad mortem innocenter damnati I. 664
- Rochetto quid Italis? I. 23
- Le Roi perd sa cause par son seul suffrage. II. 323
- Roma patria maior I. 508
- Romae quo tempore floruerint iustamentum? I. 507. sq.

- Romae quatenam res venire non poterint? I. pag. 321
- Romanae Ecclesiae curiaeque naevi detecti a Guil. Budaeo I. 752
- Romanensibus quid iniungat habitum sacerdotalem antiquissimum? I. 11
- Romani cur tam breue praescriptionis tempus stauerint? I. 888
- ii bella non nisi auspicato administrabant 498
- Romani nobilissimi iurisprudentiam ciu. olim in latenti retinere cogitabant, ut ait Pomponius 780
- cur ii collegiorum numerum auxerint? 385
- cur ii pacta successoria non admitterint? 500
- ii Atheniensibus tutelam non debent 825
- id probatur per omnes species tutelae ib. sq.
- cur ii noluerint uxores in maritorum tutela esse? 823
- ii initio legum multitudinem abhorrebant 432
- eis locale vel traiecitium cambium non ignotum 443
- eorum iuuenes quando ad honores promoti? 792
- ii tutelam initio magistratibus non demandabant 718
- postea id factum in vrbe per L. Atiliam 719
- deinde in prouinciis per L. Iuliam et Titiam ib.
- Romani nituum et formularum sollempnium studiosissimi I. 421
- ii quonam vestium genere usi? 2
- eos leges de confessis ad criminalia, produxisse, constat ex sententia M. Catonis Viicensis I. pag. 668
- Romanarum familiarum confusio 800
- Romanorum militia selecta erat, non mercenaria I. 379
- eorum victoriae praescriptionis alioquin breue tempus in longius mutarunt 888
- eorum ritus in indicendo bello 423
- Romanorum ciuium domi suae maiestas ostenditur I. 494
- eorum potestatem in seruos quis cohibuerit? 244
- Romanorum iudicum religio laudata a Tertulliano I. 694
- ROMVLVS patribus ius vitae et necis in liberos concessit I. 583
- is opificia olim non permisit 368
- et cur? 369. sq.
- quem finem habuerit in custodienda rep. Rom.? ib.
- RVOTGERVS: eius narrationi de baculo Petri plurima fides habenda I. 46

S.

- Sabini a Romanis ad incitas reducti I. 377
- Sacerdotalem habitum reiecit ipse Pontifex I. 14
- Sacerdotes an Apostoli proprie sic dicti? I. 68
- Sacerdotes trium priorum Saeculorum quomodo se distinxerint a laicis? I. 12
- Sacerdotibus λειτουργῶν aditus ad Sancta patuit I. 63
- Sacerdotibus christianis indumenta sacra V. T. tribuuntur eurenδοχιμῶς I. 69. 70
- Sacra

- Sacra Romanorum priuata, si in alium transferenda, id Pontificum auctoritate fieri oportebat ante L. Papi-
riam I. pag. 499. sq.
in Sacris paternis esse, quid? I. 588
- SALMASIVS et Alixius quid demon-
strarint de pallio Tertulliani? I. 7
- SALMASIVS et Caue quando Tertullia-
num pallium sumsisse, statuunt? ib.
- SALVIA gens Romae celeberrima, vn-
de orta I. 800
eius nomen auspicatum ib.
- SALVIVS IVLIANVS an ex Saluia gente
deriuandus? ib.
- SALVII, quos leges Romanae memo-
rant, an agnati Saluii Iuliani? ib.
- SANCTORII, Medici Patavini, experi-
mentum curiosum I. 149
- SANCTVM SANCTORVM cur non ingressus
Iacobus? I. 62
- Sapiens an dicendus, qui multa no-
vit? I. 120
- Sapientia cum eruditione saepe confun-
ditur ib.
- Sapientia vera in doctrina christiana
docetur ib.
- Sapientiae verae falsaeque characteres
probe attendendi I. 110
vtriusque characteres praecipui
109-115
eius characteres qui dederunt, in
plerisque parum accurati 119
- Sapientiae verae definitio ib. sq.
obiectum 122
- Saxonia: quid ibi possit uxor sine cura-
tore in rebus iudicialibus? I. 877
extra Electoralem vsusfructus ma-
terni varia vestigia deprehen-
duntur 608
ibi viri de rebus expeditioris dis-
ponere non possunt I. p. 965. sq.
- Saxonia sub quonam regni formam in-
duerit? I. 760
quomodo ibi fiat maritus uxoris
curator? 871
quomodo aliis locis? 872
in Electorali olim vsusfructus ma-
ternus erat receptus 604
- Saxonicae mulieres de gerada, I. 965
- Saxonici Dd. negant, maritum uxoris
nomine in iudicio esse admittendum,
priusquam produxerit curatorium,
vel de rato cauerit I. 870
- Saxonicum ius quid de praescriptione
immobilium statuatur? I. 909
quid Belgicum? ib.
- Scalarii qui? I. 373
- Scepticismus ad quid perducat homi-
nes? I. 126
- Schatz der Welt, libellus de Metal-
lis, II. 75
- Schiffe: Die aufgebrachtten reclami-
ren quid? I. 365
- SCHILTERVS tutelam mariti in uxo-
rem iure Rom. obtinuisse, an recte
probet ex loco Ciceronis? I. 823. sqq.
- SCHNEIDEWINVS ad iusiurandum re-
fert suppletorium, purgatorium et
in litem. I. 636
- Schola Christianorum Alexandrina
I. 194
ea Doctores quosnam habuerit? ib.
doctrinae in ea propositae ib.
- Schola Ammonii Saccae I. 195
- Scholae Christianorum frequentatae a
paganis I. 193
- Scholae, circa eas et Academias Prin-
cipis officium, II. 158
- Scholastici an veri sapientes?
I. 127. sq.
Scho-

INDEX R E R V M

70

- Scholasticorum *quaestiones ridiculae* I. p. 387
 I. pag. 127. sq.
eorum sententia de antiquo habitu sacerdotali II
ib. Canonistarum ib.
- Scribere et rescribere pecuniam quid? I. 555
- Scriptura argentarii iure Rom. plenam fidem habebat ib.
cambium ea contrahi negantes refelluntur 452. sq.
- Scriptura priuata qui probat, sibi deberi, an ad iusur. supplet. admit-tendus? I. 655
- Sectae studium quo abducat homines? I. 226
- Seelen-Gerâthe : quinam codicilli ita dicti, et quam necessariae fuerint eiusmodi donationes medio aeuo? I. 946
- SEMECA (Io.) praepositus Halbersta-dienfis I. 750
is ius Rom. sub Azone didicerat ibid.
is Papae decimas exigenti restitit ibid.
- Semichristiani philosophi qui? I. 181
- Semichristianismo nihil perniciosius I. 180
- Semichristianismi causae I. 224. sqq.
- Semichristianismo philosophico quae-nam remedia opponenda? I. 227. sq.
- Semiplena probatio non debet esse eli-sa, si ad iusiurandum suppletorium deueniendum I. 660
ea a teste rei conscio petenda 656
an ex iure Rom.? 639
quid Accursus ad hanc quaestio-nem? ib.
- Senatusconsulto collegia omnia, prae-ter antiqua fuerunt abolita I. p. 387
- Senatusconsultum Apronianum quid indulserit municipiis? I. 401
illud deinceps extensum ad col-legia ibid.
- SCtum Terullianum: ex eo vocatur mulier ingenua ad hereditatem luc-tuosam I. 837
- SCtum Venetum de cambiis I. 444
- SCtum in re trepida factum quid con-tineat? I. 430
- SENECA : quid ei vera sapientia? I. 124
eius distinctio vocabulorum offi-cium, beneficium et ministe-rium 266
locus eius egregius de actionibus humanis 129
eiusdem de diuersitate formae ho-minis 132
quid ei absurdum videatur in le-ge? 512
locus eius insignis de poena non statim exsequenda 686
- Sententia condemnatoria an semper opus sit in criminalibus? I. 676
- Separatio vim renunciationis habere dicitur iure Hamburgensi I. 614
- SEPTIMIUS Seu. Imp. in eius numo profectio AVG. FELIX vocatur I. 755
- Sericum regno exportare vetat rex Galliae I. 316
- Serui Romanis erant res mancipi I. 512
an omnia per eos adquisita legari possint? 491
an omnibus plane collegiis exclusi apud Rom.? 397
in Germania an olim duorum ge-nerum? 240. sq.
 Serui

- Serui apud vet. Germ. soli vacabant rebus conficiendis I. pag. 405
quando contra dominum interrogari possint iure Rom.? 648
- Seruilis conditionis quaenam post tempora Taciti in Germania facies? I. 247
- Seruitia tota manumittebant Romani I. 512
- Seruitus personalis et realis, II. 180
- Seruitutem locare nemo potest, II. 259
- Seruitutes praediales inter viuos per stipulationem constitui possunt I. 491
- Seruitutum praescriptionis tempus quodnam, sublata L. Scriboniana? I. 921
- De causa seruitutum perpetua, Exerc. xxxii. per totam, II. 177. sqq.
- Doctrinae de seruitutibus subtilitas, 178
- Conceptus seruitutis secundum principia rectae rationis, 179
- Seruitutum conceptus, II. 181
- De causa seruitutum perpetua locus I. PAVLLI, 183. locus alter, eiusdem, 185. locus 3. VLPIANI, 187. locus 4. POM-PONII, 188
- Observationes ex his iureconsultorum testimoniis, 189
- De causa seruitutum perpetua sententia Io. Superioris, 192
- Duareni, Cuiacii aliorumque excussa, 194
- Donelli et Noodtii explicatio, 195
- Interpretatio M. Aur. Galuani expensa, 198
- Hypothesis Hyberi, 199
- Schilteri sententia, II. pag. 201
- De Seruitutum causa perpetua Iudicium Thomastii, II. 204
- Perpetuitas causae semper fuit inter adfectiones seruitutum praedialium, 209
- De quibusnam seruitutibus disceptatum fuerit, an causam perpetuam habeant? 214
- Regulae de causa seruitutum perpetua, 215
- Regularum istarum applicatio ad l. 28. D. de seru. praed. urb. 216
- nec non ad seruitutem fumi immitendi, et aquae haustus e cisterna, 218. et aquae rota e flumine tollendae, vel e castello ducendae, 219
- Seruo an mensam argentariam exerce-re licuerit iure Iustiniano? I. 555
- Seruorum vindicationi an iure ciu. obstat praescriptio? I. 893
- Seruorum Romanorum diuersa officia I. 241
- Seruorum Germanorum conditio I. 242
- eorum numerus quando creuerit? 242
- Seruum primitiuum se occidisse, metu ad dominum reuertendi, memorat Vlpianus I. 688
- Seruum necare olim impune erat I. 248
- Seruus qui praescriptione liber factus an a praestatione aestimationis liberetur per praescriptionem iur. Lubecenf. I. 903. sq.
- an ciuis Rom. factus, si nomen suum in tabulas censuales, iussu domini contulisset? 901
- Seruus fugitiuus apud Langobardos domino

- domino praescriptionem 30. annorum
opponere poterat I. pag. 895
- Seruus fugitiuus an in ciuitatibus tu-
tum per fugium habuerit? 896
- SEVERVS perperam cognominatur Salu.
Iul. I. 801. sq.
- SEVERVS Imperator : eius consuetudo
cum Christiano quodam , Proculus
Torpacion dicto I. 194
eius verba de religione quomodo
interpretetur Wiffenbachius?
666
- Sibyllinae sortes : ob eas euulgatas
pereundum erat M. Aquillio Gallo
I. 782
- Signa humanarum propensionum
I. 131
- Signa confessionis in criminalibus qua-
lia esse debeant? I. 697
an nutus sufficiat? ib.
- Signa mercatorum marcae vocantur
I. 355
- Silentium : an ex eo colligi possit con-
fessio? I. 704
- SIMPLICIUS cur a Bona Cardinali in
Christianorum numerum referatur?
I. 209
- Simulatorum et crudelium incessus
I. 174. sq.
- Slauī non tam gentis , quam seruitutis
nomen I. 247
- Societas pares aut accipere , aut face-
re dicitur I. 851
- Societates Christianorum exprobratae a
gentilibus I. 4.
- Socīi pro fratribus habentur I. 851
- SOCRATES primus characteres verae
falsaque sapientiae detexit I. 111
rationes quae eum ad id moue-
runt? ib.
- SOCRATES nihil scripto consignauit
I. pag. 112
quid de eius scriptis seruatum? ib.
is sophistarum iactantiam insecta-
tus est 112
is quaestionibus eorum ignoran-
tiam eliciebat ib.
is ab Apolline Delphico sapien-
tissimus indicatus , quid respon-
derit? ib.
iocus eius lepidus de sophistis 113
eius dissertationem recensuit Xe-
nophon. ib.
interrogatus , an sapientes putaret
eos , qui scirent , quid agere
oporteat , his contraria facerent ,
quid responderit? ib.
an voluntatis emendationem ex
emendatione intellectus recte
deriuet? ib.
is a discipulis nullam mercedem
accipiebat 114
eius gibbus imitatus 137
- Soleae Atticae Christianis commendan-
tur I. 9
iis utebantur prouinciales plerique
in Oriente ib.
- SOLON curam pupillorum demandaue-
rat Archontibus I. 717
in testamentifactionem indulsit A-
theniensibus 940
eius leges circa exportationem
mercium 316
- Sophistae : quid factu opus fuerit eo-
rum disciplinae se tradituro? I. 114
eorum ridicula distinctio inter fi-
nem externum et internum 118
- Sorites : eam accuratius definiuit Salu.
Iul. ICtus I. 806
- SOTERIS Papae leges de vestimentis
sacris

- facris a monialibus non tangendis*
I. pag. 21
- SPARTIANVS laudat Saluim Iulianum I. 801
- Speculatoris Saxon. obseruatio de comitibus Palatinis in Ducatibus, qui ex regnis nati sunt I. 760
- Spirae quando floruerit collegium Senatorium? I. 408
- Spoletana quaedam inscriptio supposititia I. 85
- Sponsam decenni minorem habere non licebat per L. Iul. et Pap. I. 843
- Spurii in quibusdam Germ. locis prohibentur testari I. 961
ii leuis notae macula laborant, 296
an ad iusiur. sint admittendi? 658
an in potestate matris sint? 589
ii cur non ad opificia admittantur? 412
eis institutis an hodie querelae inofficiosi locus sit? 303
- Statua Principis: pro seruis, qui ad eam confugerant, aestimatio erat praestanda ex decreto Antonini Pii I. 903
- Statua aurea a Gorgia Leontino ex quaestu suo sibi ipsi erecta I. 114
- Statuae mercuriales (Zoll-Stangen) I. 337
- Status ciuilis in religione Christiana conditio I. 2
- Statuta an valeant, quibus testandi facultate interdicitur ciuibus? I. 947. fq.
- Statuti Lubecensis de vsucapione immobilium interpretatio I. 910. fq.
- Statutorum contortas interpretationes peperit regula, ea ita esse inter Tom. II. Heineccii Opusc. Index.
- pretanda, vt a iure communi quam minime exorbitent I. pag. 958. fq.
- Stemma genealogicum Henrici, Comitum Palat. Lotharing. I. 762
- Stemma Salu. Iuliani, Reinesiano accuratius exhibetur I. 803
- STEPHANI epistola de vestimentis sacris I. 21
- STEPHANVS interpres Basilicōv I. 637
- Stipendia litteraria, II. 166
Vide Praemia.
- Stipulatio: per eam seruitutes praediales inter viuos constitui possunt I. 491
- STRABO mentionem facit vestium Assyriorum I. 31
de laude Rhodi, 882
- STRACCHA mercatorum codicibus plus iusto tribuit I. 574
- STRYKIUS causas, quae iusiurandum non admittunt in regulas redegit I. 659
eius verba de testamentis 978
- Studia ciuium: De iure Principis circa illa, Exerc. xxxi. per totam, II. 133. fqq.
Qualia studia hic intelligantur? 137
- Huius vocis origo, ib.
- Studiorum rationem ius Principis exigit II. 146
Hoc ius consistit primum in ingeniorum delectu, 150
An Princeps prohibere possit, quominus omnes promiscue animum ad litterarum studia appellent, 153
Per quos Principem hunc delectum habere deceat, 156

Stultos quos Scriptura s. dicat ?

I. p. 124

Subditus : De Dominis subditos suos
in iudicio suo conuenientibus ,

II. 305. sqq.

Testimonia de consuetudine sub-
ditos in iudicio suo conuenien-
di in vniuersa Germania re-
cepta, 307. in primis in Sa-
xonia, Ducatu Magdeburgico
et Principatu Hennebergico ,
307. nec non in Marchia ,
terris Pomeranicis et Holsa-
tia , 308. in Westphalia, Al-
satia et Germania superiore ,
309. denique in Italia , Gal-
lia et Lotharingia , 310

Huic consuetudini ob stare videtur

1. recta ratio , 312. 2. ius
Rom. quod tantum voluntariae
iurisdictionis actus in causa
propria explicari patitur. 313

Non autem iurisdictionem con-
tentiosam. 315

Quam late apud Romanos patue-
rit haec prohibitio , 316

An quidam textus iuris Romani
huic consuetudini faueant ?

318

An a Principe argumentum duci
possit ad reliquos Dominos ?

322

Quae iurisdictionis nec iuri natu-
rae repugnat , 324. nec iuri
civili , 325

Eius origo a statu subditorum
seruili, et herili dominorum
potestate repetenda. 326

Cur et cessante passim seruili ru-
sticorum conditione, haec con-

suetudo permanferit? II. p. 327

Vide Dominus, Iudex, Iustitia-
rius.

Substitutionem pupillarem viri docti
negant ex XII. Tab. esse I. 511

Substitutionem controuersis quantum
se lucratum esse gloriatur Baldus ?
I. 978

Alberici Rosciatis sententia de
hoc iuris capite ib.

Subtilitas doctrinae de seruitutibus,
II. 178

eius causa et definitio, 179

Subucula, vestium genus, quo lautio-
res utebantur I. 31

Successoria pacta cur non permissa
fuerint ap. Rom. ? I. 500

Succumbentiae pecunia, quid ?
II. 10. sqq.

Huius succumbentiae usus, natu-
ra et indoles, 18. sq.

Vide Pecunia.

Succumbenz-Gelder, depositio pecu-
niae, II. 13

Suffetes apud Carthaginienses, qui ?
II. 252

Suffragandi iure Romae gaudebant
collegia I. 386

SVLPIVS (Seruius) Caii Aquillii
Galli discipulus I. 791

is instinctu Q. Mucii aetate pro-
vectior ad iuris studium se con-
tulit ib.

is laudatur a Cicerone 792

is sententias plerasque ex Aquillii
libris in suos transtulit. ib.

is eloquentia magna erat ib.

is quomodo, memorante Cicerone,
studiorum suorum rationem in-
ierit ? 542

SVLPI-

- S**VLPICIVS (Seru.) *Commentariis illustravit Mucii Libros* I. pag. 489
Σύμπλοκαι Graeci vocabant naues conso-
 ciatas, I. 358
Suppletorium iusiurandum an in iure
ciu. praesidium reperiat? I. 637
id qui adfirmarint, negarintue?
 638
Supplicatio quid apud Romanos? II. 5
Supplicia damnatorum in 30. dies dif-
ferri iubet Theodosius I. 686
Supremae tutelae definitio I. 729
Surdi et muti confessio qualis?
 I. 697. sq.
an efficax esse possit? 699
an hi rerum moralium intelligen-
tiam sibi acquirere possunt?
 700
Surrogatum quando locum habere de-
beat? II. 77
Sybaritae gens olim voluptuosissima
et superbissima I. 142
de eorum fastu adagium: Syba-
ritae per plateas ib.
Sycophantae quem in finem constitui
a Solone? I. 316
Syluaeducenses consuetudines, I. 866
SYLVESTER, Papa, quamdiu Roma-
nae Eccl. praefuerit? I. 25
SYNESIVS Episcopus urbis Ptolemai-
dis I. 214
eius religio ecclētica I. 215
ex hymnis eius quid colligendum?
 216
Synodus Gangrensis condemnat peri-
bolaeum sumentes I. 19
Syriae Praesides, qui tempore nati
Christi fuerunt, exhibentur tabula
chronologica I. 99. seq.
T Tabernariorum concitator *L. Ser-*
gius vocatus a Cic. I. p. 386
Tabulae XII. an maximam partem
ex iure Attico desuntae? I. 826
in eas omnes mores patrios migra-
se ait Dionys. Halic. 511
Tabulae Censuales diu superstites 102
si seruus nomen in eas contulisset,
iussu domini, liber fiebat 901
Tacens in iudicio pro fatente habetur
 I. 704
is neganti in iure aequiparatur
 705
TACITVS testis est, seruos vet. Germ.
conficiendis rebus necessariis vacasse
 I. 405. sq.
eius locus de testamentis Germano-
rum varie interpretatus 943
eius locus de Germ. vet. seruis
explicatur I. 240. sq.
eius locus de libertis apud Germ.
 242
eius locus de Germ. potestate in
seruos an recte explicetur ab
Alexandro ab Alexandro?
 244
an post eius tempora seruilis con-
ditio in Germ. imminuta fue-
rit? 247
Talmudici quibus vocabulis pallium et
tunicam exprimant? I. 31
TARTVTIVS Laurentiam meretricem
heredem instituit I. 508
quomodo haec institutio explican-
da? ibid.
TASSILO, Boiorum dux maiestatis reus
condemnatur I. 671
 k 2
 Te-

- Telearchus quis? II. pag. 158
 Telonarii qui? II. 120
 Temperamenta Sanguineum, Chole-
 ricum, Melancholicum et Phlegma-
 ticum describuntur I. 152. sqq.
 eorum diuersitas unde? 152
 eorum mixtura et propensiones,
 154
 Templum quodnam Iudaei, Christo
 respondentes intellexerint? I. 93
 Zorobabelis cur eos intellexisse
 non credibile sit? ib.
 Materni ubi eius vestigia super-
 sint? 49
 Tempus genuinum de compilatione li-
 belli Tertulliani I. 7
 TENZELII delineatio de monumento
 Hippolyti commendatur I. 17
 Θεοπνευσίας oraculorum quis impugna-
 rit? I. 193
 TERENTIUS (Clemens) Ictus Sal-
 uii Iuliani discipulus I. 811
 TERTULLIANVS iudicium Rom. reli-
 gionem laudat I. 694
 eius commentarius de pallio an
 primum operum suorum? 6
 eiusdem locus de censu examina-
 tur 102
 is laudatur 667
 an statim pallium sumserit, simul
 ac Christianus? 6
 quando is Presbyter factus vi-
 deatur? 8
 eius locus de vestibus Christiano-
 rum 3
 is ridetur a plebe Carthaginiensi
 ob pallium 6
 TERTULLIANVS (Q. Septimius Flo-
 rens) Ictus I. 800
 Tessera amissa quo casu inutile fiat
 cambium? I. pag. 474
 Testamenta per vet. iur. principia pri-
 uata auctoritate condi non poterant
 I. 496
 ea iuri, quod vel scriptum, vel
 non scriptum, comparantur
 496
 Testamenta nuncupatiua quomodo Lu-
 becae facere oporteat? I. 968
 Testamenta publica cur in quibusdam
 Germ. prouinciis fieri oporteat? ib.
 ea condendi modus apud Roma-
 nos 424. sq.
 quando ea in Germania condi coe-
 perint? 917
 Testamenta endo procinctu facta
 qualia fuerint? I. 497. sq.
 cur ita dicta, ostendit Theophi-
 lus ib.
 Testamenta alicubi non valent, nisi
 ad piam causam, vel reip. aliquid
 relictum I. 970
 cur ea in comitiis calatis facta?
 495
 ea causae litium esse dicuntur 978
 Strykii verba huc pertinent ib.
 Testamenta reciproca inter coniuges
 quibus conditionibus Lubecae rata?
 I. 955
 an post adlatas XII. Tab. in co-
 mitiis calatis non amplius con-
 dita? 504. seq.
 Testamenta in procinctu facta cur po-
 pulus rata habuerit? I. 498
 qualia in usu fuerint tempore VL-
 piani? 506
 ea in procinctu fieri quando de-
 sierint? 499
 ea temporibus antiquissimis duo-
 rum generum erant 495
 Testa-

- Testamenta condere qui prohibeantur
per legem decemviralem? I. p. 501
- ea cur apud Romanos per modum
legis condita? 978
- proscribenda ea esse e rep. non nul-
li censuerunt 938. 979
- an fuerint Abraami et Iacobi
dispositiones? 938
- Testamenti Praetorii requisita I. 506
hodierni requisita ib.
- Testamentifacio in solatium hominum
inuenta esse dicitur I. 930
- testimonia Constantini M. Imp.
et Quinctiliani huc spectant
931
- cur eam indulserint Romani?
931. sq.
- ea comparatur legislationi 932
- ea cur rectae rationi non conue-
niat? 933
- cur nec regulis prudentiae?
935. sq.
- ea plerumque ex prauis adfectibus
proficiscitur 936. sq.
- a quibusdam gentibus ea maxime
circumscripita 938
- ea quatuor potissimum modis in
Germania restricta 947
- ea post introductum ius Rom. in
Germania innotuit 946
- eius origo vnde repetenda? 507
- an ab Atheniensibus ad Romanos
migrarit? ib.
- ea quomodo priuati arbitrii esse
coeperit? 501
- eam in Germania passim impe-
diunt heredes ab intestato
957. sq.
- eius in Germ. receptae effectus
quinam? 978
- eius fata et mutationes inspicere
vtilissimum I. pag. 485
- Testamento quod relinquitur, iure
publico legari dicit Papinianus
I. 950
- Testamentorum iura pleraque ex anti-
quis principiis fluunt I. 506
- Testamentum est vocabulum iur. ciu.
I. 506
- Testamentum per aes et libram, abolitis
reliquis solum ad ius ciu. require-
batur ib.
- ex Praetorio non hereditas, sed
bon. poss. dabatur ib.
- Testamentum sine heredis institutione
nullum iure Rom. I. 973
- Testamentum si quis aliquo loco secun-
dum istius leges condiderit, an et
alibi subsistat? I. 972
- Huberi et Strykii obseruationes
de hac quaestione ib.
- Testamentum eius, qui apud nos
habilis censetur, an valeat de bo-
nis alibi sitis, vbi inhabilis cense-
tur? I. 973
- quando et a quibusnam ingratum
coarguere licuerit? 274
- Testamentum inofficiosum, cur ita
dictum, in quo liberi iniuste exhe-
redati? I. 266
- an vno verbo constare possit? 973
- id mutandi facultate an testator
se abdicare possit? 501
- Testamentum defuncti an probeat sibi
debitam quantitatem? I. 655
- Testamentum condere quid Io. Chry-
sostomo? I. 494
- Testandi facultas liberrima ex XII.
Tab. 264
- ea maxime coangustata sub Au-
gusto

- gusto* I. pag. 514
 Testandi noua ratio per Decemuiros inuecta I. 500
 Testandi quænam ratio Romæ fuerit ante XII. Tab. ? I. 949
     quænam post easdem? ib.
 Testandi libertas homini ex Iur. Nat. et Gent. deberi dicitur I. 930
 Testandi ritus per aes et libram an ex XII. Tab. ? I. 505
 Testandi ius ante Romam conditam in Italia viguit I. 508
 Testari in Germaniæ quibusdam locis non licet de bonis omnibus I. 962
     nec omnibus promiscue in Germ. 948
     comparatio huius iuris cum Romano 949
 Testator an de rebus uxori datis disponere possit? I. 491
 Testaturi iur. Lubecensi proximis heredibus ad minimum octo solidos et quatuor denarios relinquere tenentur I. 959
 Testatus pro parte et pro parte intestatus nemo decedere potest iure Rom. I. 962
     quo casu contingere possit, ut quis pro parte testatus et pro parte intestatus decedat? ib.
     an hæc regula in Germ. ubique valeat? ibid.
 Testem vnum oculatum plus, quam decem auritos valere, dicunt Pragmatici I. 645
 Testem deposuisse oportet de ipsa re, si iusiurandum supplet. discernendum I. 654
 Testem vnum audire quid Vinnio? I. 640
 Testes in testamento adhibendos quomodo olim rogari oportuerit? I. pag. 507
     quinam olim in testamentis admitti? ib.
 Testes Classici quinam Romæ dicti? I. 950
 Testimonia Eusebii et Hegesippi de vestitu Iacobi ponderantur I. 63
 Testimonium quomodo comparatum esse debeat, si iusiur. supplet. defendendum? I. 654
 Testis vnus non audiendus iure Rom. per Constitutionem Constantini I. 639
 Testis in propria causa fit de credulitate iurans I. 645
     an filius patri sit idoneus testis secundum ius Rom. an pater filio, an domestici patrifamilias? 644
 Testis in propria causa nemo esse debet secundum ius Rom. I. 643
     id quod illustratur loco Cicëronis ibid.
 Testis fit in propria causa in supplementum iurans I. 644
 THEODORVS, monachus Graecus, Angliam petit I. 36
     is tantisper Romæ latet, dum in coronam tonsus ib.
     is Archiepiscopus Cantuariensis ordinatus a Papa Britanniam remeat ib.
 THEODOSIVS M. quid ratione matris iterum nubentis sanxerit? I. 591
     quid ex hac dispositione successu temporis mutatum? 592
     eius numus explicatur 70. lq.
     an ex eo habitus sacerdotalis antiquus

- rius recte deducatur?* I. p. 71
- THEODOSIVS M.** *in constitutione, de codicis sui auctoritate edita, de paucitate verorum Ictorum conqueritur* I. 534
- is laudatur, quod supplicia damnatorum in 30. dies differri iusserit* 686
- Theologiae gentilium quot genera?** I. 182
- THEOPHILVS** *an recte putet, antiquitatum ignorantiam nullo cum periculo coniunctam esse?* I. 485
- Theoriae iuris neglectus** I. 539
- THOLOSANI (Greg.) error de tutela mulierum** I. 823
- THOMAE Aquinatis observatio de baculo Petri** I. 42
- THOMASII (Christiani) regula de signis morum ex facie humana petendis** I. 159
- Thracismum in Phaedri fabulis sibi reperisse visus est Scioppius** I. 708
- Thymiamatis Altare; ad id non admittebantur Israelitae** I. 63
- TIBERIUS: quando eum Augustus Imperii consortem adsumserit?** I. 104
- eiusdem anni varie numerantur* 105
- eius era Proconsularis illustratur, et ad natiuitatem Christi applicatur* ib.
- is Scto feminis quaestum corpore facere prohibet, quarum aut pater, aut maritus eques Romanus fuerat** 288
- eius chronotaxis* 103
- eiusdem principatus duplex initium* 104
- Tibicinum collegium primum erat eorum, quae Numa instituit** I. p. 372
- TIMOCRATES** *cur damnatus ab Atheniensibus?* I. 670
- Tinctores apud Romanos describuntur** I. 374
- Toga Romanorum, genus vestium** I. 3
- Togam an Christiani cum superstitione Romana posuerint?** I. 5. sq.
- Tonsura olim inter adiaphora referebatur** 35
- variae de ea opiniones* I. 26. sq.
- ad eas respondeatur* 27. sq.
- an ex Eusebii loco Apostolorum colligatur?* ib.
- an ex Gregorii Nazianzeni?* ib.
- an ex Ammiani Marcellini?* ib.
- de ea disputatum in Gallia* 36
- ad eam de Petro probandam Pontificii argumentis futilibus videntur* 37. sq.
- Tonsura Petri neganda ex duplici fundamento** I. 38. sq.
- Tonsura Pauli cur non admittenda?** I. 74
- Historia controuersiae Anglicanae de tonsura Petri et Pauli* I. 35. 36
- Tonsura triplex in Anglia statuta** I. 36
- ea in formam coronae facta quid significet?* 36
- Tonsura Clericorum vnde originem habeat?** I. 19
- ea initio monachorum propria* ib.
- ea quando omnibus Clericis necessaria visa?* 20
- eius ritum a quo deducant Romanenses?* 34
- Tormenta quando decernere possident?** I. 692
- Tor-**

- Tormentis extortae confessioni non temere credendum I. pag. 690
- Tormentorum anceps effectus demonstratur exemplo I. 690. sq.
- Tortura, an confessio extraiudicialis ad eam sufficiat? I. 687
- Traditio quid circa seruitutes? II. 207
quid et quomodo fiat, quoad Dominos? 285
an illa hodie in immobilibus sufficiat ad transferendum dominium? 288
Vide Emptio et Venditio.
- Transactio an de criminibus capitalibus licita? I. 702
- Translatitium edictum quid? I. 506
- Trapezitarum ubi fiat mentio in iure Rom.? I. 442
- Traffa vel Tratta quid in negotio collybistico? I. 446
- Traffans quis dicatur in cambio? ib.
- Tresuiri a Romanis legum describendarum gratia Graeciam missi, I. 508
- Treuirensis Ecclesia ob antiquitatem suam quid sibi adserat? I. 42
- Treuiros an missus fuerit Eucharis? I. 43
- TRIBONIANO iniuria multi tribuunt errores I. 538
- Tribuni plebis turbas excitant in rep. Rom. I. 385
- Tribuum in Germ. institutarum effectus fuisse tristissimi I. 410. sq.
- TULLVS HOSTILIVS Numae instituta circa collegia opificum sustulit I. 378
is omnia ad virtutem bellicam retulit ibid.
- Tunica non numquam loco dalmaticae legitur. I. 26
- Tunica clavis purpureis insignis quomodo vocata, et a quibus gestata? I. pag. 24
- Tunicae lineae quando induendae a Sacerdotibus? I. 64
vestium harum sanctitas. ib.
eae detritae quibusnam vsibus destinatae? ibid.
- Tunica Christi inconsutilis, de illa Nonnus. II. 96
- Turpes personae ex hereditate aliquid capere prohibentur per L. Pap. Popp. I. 281
quaenam istae sint? 284. sqq.
quomodo vocentur ab Vlpiano? 285
- Turpitude et leuis nota quomodo distinguantur? ibid.
- TVSCIANVS, Ictus, cum Iuliano et Aburnio Valente Iauoleni discipuli I. 810
- Tutela: ita dicta a Germanis parentum potestas in liberos I. 608
- Tutela maritalis hodiernum non in vniuersa Germ. obtinet I. 867. sq.
provinciae, ubi ea exoleuit, recensentur ib.
eius effectus in Germania 865
qui adhuc hodie supersunt passim in Germania, etiam ubi ius Rom. receptum 880
- Tutela maritalis Romanorum in uxores a quibusnam Imperatoribus abolita? I. 842
an ei obstat communio bonorum inter coniuges iure Germanico? I. 851
ea in legibus Germ. praesidium reperit 852
id ostenditur ex Lege Wisigothica et Bur-

- et Burgundica I. p. 852. sq.
 it. ex chartis et formulis 855
 ea firmata iure Sax. Suecico, Nor-
 mannico, variis Statutis Germ.
 Galliae, Belgii, Italiae, aliarum-
 que orig. Germ. gentium 864
 cur ei uxores credere noluerint
 legislatores? 824
- Tutela muliebris perpetua Rom. quan-
 do euauerit? I. 844
- Tutela mulierum Romanarum quotu-
 plex? I. 832
- Tutela mulierum Atticarum qualis
 fuerit ante nuptias? I. 827
 qualis iam nuptiarum, 829. vidua-
 rum? 830
- Tutelae mulierum Atticarum et Roma-
 narum comparantur I. 831. sq.
 ea quando ad Archontem redierit
 iure Attico? 831
- Tutela suprema gaudent Principes a-
 pud Germanos I. 721. sq.
 eius indoles 727. et fundamen-
 tum 731
 huius definitio 729
 eius vestigia occurrunt in antiquis
 Germ. legibus 722
 ea inuestiti Principes Germ. 724
 eius effectus 732. 744
 eiusdem differentia quatenus vel
 Principi, vel magistratibus in-
 ferioribus competit 730. sq.
- Tutela suprema magistratuum in Germ.
 non semper a iurisdictione proma-
 nat I. 731
- Tutela perpetua feminarum quomodo
 diuidatur? I. 833
- Tutela testamentaria in XII. Tab. fun-
 damentum repetit I. 718
 eius antiquitas ib.
- Tom. II. Heineccii Opusc. Index.
- Tutela legitima apud Alemannos non
 erat gratuita I. pag. 853
 an nota fuerit ante XII. Tab.? 718
- Tutela agnatorum legitima Graecis sus-
 pecta visa? I. 717
- Tutela cessitia quae sit? 833
 ea apud Rom. gratuita erat 744
 ea cur iure Germ. non ipso iure fi-
 niatur? 741
 ea apud Rom. hereditatis instar
 erat 733
- Tutela pupillorum Ducibus et Prin-
 cipibus in inaugurationibus commen-
 data I. 725
 id quod patet exemplis Ducum
 Bauariae et Carinthiae 726
- Tutela et potestas mariti in uxorem
 apud Germanos vnum idemque
 I. 849
- Tutelae cur facta mentio in lege De-
 cemuirali PATERFAM. &c. I. 502
- Tutelae in Germania et feminae adul-
 tiores subsunt I. 729
- Tutelae genus mixtum perperam sta-
 tuunt Vinnius et Huberus I. 735
 ei subesse non poterant filii familias
 iure Rom. 825
- Tutelam fructuariam in Germ. non
 fuisse ignotam, ostenditur I. 745
 eam administrandi ius quando in-
 cipiat? 736
 eam initio Romani magistratibus
 non demandabant 718
 eam non debent Atheniensibus
 825
- Tutelas testamento constituendi facul-
 tas ex XII. Tab. est I. 513
- Tutor quis esse possit iure Rom. I. 841
 is ex L. Iul. Pap. Popp. feminae
 1 quo

- quo casu constituendus ad do-
tem dandam, dicendam pro-
mittendamue I. pag. 835
- Tutor; cur is eiusue filius iure Rom.
feminam ducere prohibeatur, quam
tutela regit? 842. sq.
- Tutor acturus in iudicio quomodo se
legitimare teneatur iure Germ.?
I. 738. sq.
- Tutor non rei sed personae datur
I. 503
inter eum et curatorem iure
Germ. nihil differentiae 728
- Tutores pro pupillis petere quem
oportuerit iure Rom.? I. 739
ii iure Germ. omnes confirmandi
732. 735. 736
eos magistratus in Germania etiam
non rogati constituunt 739
ita per Recessus Imp. cautum ib.
- Tutores Dativos iure Germ. non con-
firmandos putat Strykius I. 735
an recte se habeat eius senten-
tia? 736
- Tutores furiosos et minores pater li-
beris constituere poterat ap. Rom.
I. 513
- Tutores legitimi qui in iure Rom.?
I. 733
ii quando ad rationes reddendas
coegerint iudices Rom.? 729
- Tutores Graeci cur veluti dicti? I. 829
- Tutores petere quid iure Rom. I. 739
id pupillus non poterat ib.
- Tutoris confirmatio quidnam efficiat
iure Germ.? I. 736
quid sit iure Rom.? 734
- Tutoris datio iure Rom. non erat ordi-
nariae iurisdictionis I. 235. 720
ea neque imperii est, neque iuris-
- ditionis. II. pag. 223
- Tutorium vel curatorium quid iure
Germ.? I. 737. sq.
- Tutorum administratio vicaria in Ger-
mania in legibus publ. fundata
I. 737
- Tyrus colonia iur. Ital. αὐτονομία
I. 709
- V.
- VAcatio a muneribus publicis nau-
tarum privilegium I. 340
- Vadia quid? II. 16
- Vadimonium promittentes manus tol-
lebant I. 425
- Vaginae an una cum armis prohibitis
censeantur prohibita? I. 328. sq.
- VALERIA an in Andronis Sextili,
mariti tutela fuerit? I. 825
- VALESII ad Eusebii locum commen-
tatio I. 15
- Valuta quid in cambio? I. 446
an eius facienda sit mentio in litte-
ris cambialibus? 455. 473. sq.
- VARRONIS vetus dictum de philosophis,
hodiernis temporibus quoque adpli-
candum I. 109
- VARVS (Quintil.) Syriae Praefes
I. 100
sub eo Christus natus 101
Tertulliani locus ea de re explica-
tur 102
- Vaterlose et Mutterlose Wayfen:
quid ex hac loquendi ratione de-
monstretur? I. 610
- Vecordium hominum incessus I. 173. sq.
- Vectigalia plurima apud Romanos
I. 335
ib.
ea an iure exigere queant? Vecti-

- Vectigalia *an in libero mari exigantur?* I. pag. 335
Danorum et Suecorum ea de re contentiones ib. sq.
an in fretis soluenda? ib.
ea defraudantium poena non eadem 336
de Vectigalibus quid? II. 113. 116
 119. 123
Velitis iubeatis Quirites : formulae huius explicatio I. 422
Venditio illicita fructuum in herbis II. 275. sqq.
Quid de venditione, super qua contrahentes instrumentum fieri volunt? 281
Quae res venire possint? 291
Vide Dominium, Emtio, Fructus, Ius.
De Venditore quid in Edicto Turcii Aproniani? II. 97
Venena mala qui vendiderant, quomodo puniti? I. 325
quanta circumspectione ea hodie vendantur? 330
Verba in se nec ad veritatem, nec ad bonorum classem pertinent I. 122
Verba civilia quaenam? I. 512
Vestali sacerdotio tutela mulierum perpetua finiebatur iure Rom. I. 832
Vestes sacrae a monialibus non tangendae I. 21
Vestes Iudaicae ad Religionem pertinebant I. 30
Vestes litteratae Apostolorum I. 76. 77
Vestes antiquae sacerdotales an hodiernis similes fuerint? 16
Vestes sacrae, in Occidente multo tardius definitae quam in Oriente, I. 18
Vestimenta Clericorum a laicis non attingenda I. 12
Vestimenta inter gentium et Christianorum an discrimen sit? I. pag. 5
Vestis alba : quos ea vti oportuerit? I. 17
Vestis Romanorum toga I. 2
Vestitus ratione an Christiani se prodiderint? I. 4
Vestium sacrarum mentio fit a Patribus nonnullis I. 17
mysterium in eis non quaesierunt antiqui 18
vae non eiusdem ubique formae ib.
quando ubique introductae? ib.
Vestium genus Christianorum quodnam? I. 2
earum forma pendet ab arbitrio gentium
Vicaria tutorum administratio in Germ. legibus publ. fundata I. 737
Vidua quo iure fructus liberorum suorum percipiat iure Hamburgensi? I. 631
Viduae, cur eas Hebraei Deo curae esse censuerint? I. 822
earum tutela qualis fuerit iure Attico? 830
VIGL. ZVICHEM. de testandi ritu sententia. I. 504
Vindicatio, quae per eam legari olim potuerint iure Rom. I. 491
Vindicationi seruorum an iure ciu. obftet praescriptio? I. 893. sq.
Vindiciae qua formula olim petitae? I. 426
Vini adulteratores quomodo puniendi? I. 333
eius effectus ostensus a Callimacho 695
Vini causa emtae quaenam prouinciae a Ludouico Germ.? I. 756
 I 2
 VIN-

- VINNIVS an recte statuat mixtum tutelae genus? I. pag. 735
- Vinum plurimis Germaniae gentibus olim ignotum I. 316
- Vir an uxori mente captae curator dari possit ex dispositione iur. Rom.? I. 844
- Virtute praedictorum qualis incessus? I. 175
- Vitia cambii ob correalem obligationem I. 467
- Vitia cambiorum extrinseca I. 480. sq.
- Vitiari quando dicantur regulae iuris? I. 457
- Vitiorum cambialium causae triplices I. 458
- Vitium quomodo a morbo differat? ib.
- Vitium cambii quid et quotuplex? ib.
- Vlmeneses quando sibi Consules et Tribunos plebis constituere coeperint? I. 408
- VLPIANVS, qui Athenaei symposio interfuisse fingitur, cum Icto confunditur I. 709
- VLPIANVS ex Domitia familia prodiit. ib.
- ei iniuria affinguntur Hebraismi ib. sq.
- eius laudes et natale solum 707
- semi-iudaeus is vocatur ab Eu. Ottone 708
- eius temporibus quaenam testamenta in usu fuerint? 506
- locus eius emendatus a Corn. van Bynkershoek 973
- VLPIVS MARCELLVS et aemulus Salu. Iul. acerrimus I. 812
- Vnitas personae inter patrem et filium impediēbat, quo minus iure Rom. patri in bonis liberorum ususfructus esset I. pag. 584
- Vniuersitati delatum iusiurandum ab istius Senioribus praestari debet I. 657
- VOCONIA lex feminas hereditate exclusit I. 515
- Volenti non fit iniuria: id axioma applicandum ad propriam reorum confessionem I. 673
- Voluntati ultimae deuotorum refragari inauspicatum videbatur Romanis I. 498
- Voluntatem ultimam νόμος vocat Priscus I. 494
- Voluntatis emendatio an ex emendatione intellectus recte deriuetur a Socrate? I. 113
- Voluptatis venereae, seu lasciuorum incessus I. 169
- Voluptatis Bacchicae incessus I. 171
- Vota pro salute tua facimus: formula Romanorum in precibus. II. 9
- Vrbem Templum sibi visam esse, profitentur Pyrrhi Epirotae caduceatores I. 423
- Vrbes habitabant serui Francorum temporibus I. 406
- Vrbibus et oppidis caruere Germani antiqui I. 404
- Vsucapio: eius origo ex iure ciu. I. 883
- ea quomodo eleganter vocetur a Cicerone? 885
- Vsucapione annua vxor iure Rom. antiquo materfamilias fiebat I. 433
- Vsucapionis interruptio qua ratione olim facta? I. 425
- Vsurae damnantur a Pontifice I. 447
- Vsus iurisiurandi supplet. in foris Germ. ostenditur I. 651. sq.
- Vsusfructus in poenam secundarum nup.

- nuptiarum constitutus an in Germ. receptus? I. pag. 594
 Icti qui id adfirmant? ib.
- Vfusfructus maternus Iur. Germ. quomodo differat a Romano? I. 595
 is an extra Germaniam obtineat? 599
 is finitur in Belgio confecto inventario ib.
- prouinciæ in Germania recensentur, in quibus viget 601
 eius fundamentum quodnam? 609
 describitur verbis Statuti Ham-burgens. 583
 an ex Authentica Praeterea ad-huc in usu sit? 593
 eum origine Germanicum esse, demonstratur ex L. Wisigothi-ca 596
 is apud Burgundiones in usu erat 597
 quibus modis is finiatur? 626. sq.
 eo finito quomodo fiat bonorum diuisio? 627. sq.
- Vfusfructus paraphernalium iure Rom. ignotus I. 866
 is vnde sit receptus moribus Ger.? ibid.
- Vfusfructus paternus an in bonis ad-venitiis liberorum iure antiquo Rom. obtinuerit? I. 583. sq.
 is quomodo inualuerit iure Rom. 585
- Vfusfructus legitimus an matri iure Rom. competat? I. 587
 eius fundamentum patria pote-stas ib.
- Vfusfructus bonorum liberorum an ma-tri illa abligurienti adimatur? I. 615
- Vfusfructus in bonis pupillorum vasa-lorum est effectus supremæ tutelæ in Germ. I. pag. 744. sq.
 is improprie dominium adpella-tur 601
 quid iure Rom.? 584
- Vfusfructus testamento relictus an adi-matur matri ob secundas nuptias? I. 592. sq.
- Vfusfructus in bonis aduentitiis libe-rorum inuectus a Constantino M. I. 585
- Vfusfructus in bonis emancipatorum pro parte dimidia a Iustiniano I. 586
- Vfusfructus in bonis illegitimorum an competat matri? I. 588
 quid Lynkerus ad hanc quaestio-nem? ib.
 is quo casu matri iure civ. consti-tuatur? 589. sq.
 is iure Germ. antiquo multo pin-guior quam Rom. 616
 ille refertur ad species domini-i utilis a Thomasio et Schiltero ib.
- Vfusfructus legati et legitimi differen-tia I. 617
- Vterini quando inter hos et consangui-neos differentia sublata fuerit a Grae-cis? I. 260
- Vuae ad vindemiam nondum maturæ commercio exemptæ sunt per ordina-tionem Polit. I. 332
- Vultus hominum non frustra distinxit Deus. I. 132
 id quod demonstratur testimoniiis sacris et profanis ib.
- Vxor quid sine curatore possit in Sa-xonia? I. 877
- Vxorem inuito patre ducentis poena I. 877

- iure Germ.* I. pag. 853
 Vxores temporibus Pomponii rarius
 in manum conueniebant I. 492
 Vxores plebeias, non libertinas duce-
 re licebat ante L. Pap. Popp.
 I. 281. sq.
 eae iure vetere Celtico in tutela vel
 potestate mariti erant. 849
 Vxori, quae in manum conuenerat pa-
 terfamilias testamento tutorem recte
 constituerebat iure Rom. I. 513. sq.
 exemplum Hispalae Fecenniae
 514
 an mente captae vir curator dari
 possit? 844
 Vxoribus curator quomodo hodie fiat ma-
 ritus in Saxonia? I. 871
 Vxoribus a maritis aliis cessarum exem-
 pla I. 834. sq. 503

W.

- WALEFRIDI STRABONIS et a-
 liorum testimonia, quod Sa-
 cerdotes 3. priorum Saec. non alio
 signo se distinxerint a laicis, quam
 morum probitate et sanctitate
 I. 12. sq.
 Waradeins seu Zygoftatae, II. 54. 61
 WATTERI (Io.) sententia de querela
 inofficiosi expenditur I. 276
 Wisigothi: apud eos liberi aequae in
 matris ac patris potestate erant
 I. 596
 ii pueros decennes testari patie-
 bantur 956
 WISENBACHIVS quomodo explicet ver-
 ba Seueri Imp. de religione iudican-
 tium? I. 665
 Wurtembergiae Duces se Obrifte
 Vormünder in rescriptis suis vo-
 cant I. 721
 ii leges tutelares a Venetis petie-
 runt 722

X.

- XENOPHON Atheniensibus suadet,
 ut mercatores honore prosequan-
 tur I. 549
 XENOCRATI iniurato credendum esse
 putabant Athenienses I. 644. sq.
 Χιτώνη quid Graecis? I. 30

Z.

- ZACHARIAS sacerdos neminem in
 Sanctuario comitem habebat I. 64
 ZALEVCVS quibusnam legibus rem-
 publ. instruxerit? I. 547
 ZENO imitatus a Salu. Iul. ICto I. 807
 Zoll-Stangen (Statuae mercuriales)
 I. 337
 ZOROASTRIS oracula I. 189
 ZOROBABELIS templum Iudaeos, Chri-
 sto respondentes intellexisse, cur non
 credibile sit? I. 93
 ZVENTEBOLDVS Rex Lotharingiae non
 Dux. I. 757
 ZVICHEM. (Vigl.) de testandi ritu
 sententia, I. 504
 Zygoftatae, qui? II. 52
 ii et Monetarii, alias die Wara-
 deins, 54. 61

INDEX EXERCITATIONVM

IN HAC SECVNDA SYLLOGE comprehensarum.

- EXERCIT. XVIII. De pecunia in casum, si caussa ceciderint, ab adpellantibus, alioque remedio vtentibus, deponenda. *Diss. inaug. Hal. mens. Oct. 1736. respond. Petro Christophoro Lepsto, Marchico.* pag. I
- EXERCIT. XXVIII. De reductione monetae ad iustum pretium, ad l. I. C. de vet. numismat. potest. *Diss. Hal. a. d. 4. Maii 1737. respond. Io. Matthaeo Egelgrasero, Ratisponensi.* 36
- EXERCIT. XXX. De iure Principis circa commerciorum libertatem tuendam, *Diss. Hal. mens. Mart. 1738. respond. Magno Henningo Miles, Holsato.* 79
- EXERCIT. XXXI. De iure Principis circa ciuium studia, *Diss. Hal. mens. April. 1738. respond. Friderico Miles, Holsato.* 133
- EXERCIT. XXXII. De caussa feruitutum perpetua, *Diss. inaug. Hal. a. d. 20. Iun. 1738. respond. Iacobo Henrico Kutella, Neidenburgense Prusso.* 177
- EXERCIT. XXXIII. De locatione conductione iuris dictionis, *Diss. inaug. Hal. a. d. 1. Iul. 1738. respond. Io. Hieron. Heilsbergero, Ragnitiensi Prusso.* 222
- EXERCIT. XXXIII. De venditione illicita fructuum in herbis, *Diss. inaug. Hal. a. d. 5. Sept. 1738. respond. Antonio Friderico Reimers, Halensi.* 275
- EXERCIT. XXXV. De Dominis, subditos suos in iudicio suo conuenientibus, *Diss. inaug. Hal. mens. Decembr. 1738. respond. Paschen Cossel, Sundensi Pomerano.* 305